УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 3143

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 1. У НОВОМ САДУ 1. ЈАНУАРА 1887. ГОД. III.

ИЗГУБЉЕНОЈ НАДИ.

Ко последњи листак са увеле гране,
Кад га јесен хладна са вихаром коси,
И летећи с њиме кроз пустоши равне
Далеко, далеко, у непрат га носи:
Утргнута надо, мој увели листе,
И тебе су тако стргнули веће.
Са вихаром страшним, што надамном хуји,
Срећа младих дана губи се и неће.
Све, што мило беше у животу томе,
Далеко се негде испред мене клони,
Као хучна река са лисових гора
Што пред собом храшће сатире и гони.

Ти једина само у сукобу врачном
Вила си се ведра, као звезда јасна
Кроз облаке тамне када зраком сине
И весело небом затрепери красна.
И светлошћу благом, на сну ил на јави,
Лепше си ми некад проницала даље;
Моја звездо јасна, тебе више нема,
Да са душе гониш облачине тамне!
Све је пусто, немо, у поноћној сети
Око мене сени витлају се, гоне,
И летећи страшне некуда ме вуку,
А вечерња звона, звоне, звоне — звоне!

Драг. Ј. Илић.

КАКО СЕ ЛАТИНЧЕ ОЖЕНИЛО.

СЛИКА ИЗ ЦРНЕ ГОРЕ.

НАПИСАО СИМО МАТАВУЉ.

На једној заподини*) стрма брда збило се њешто више од педесет кућа. Под тијем сеоцем спушта се опет велика стрмен, а с обје му стране, низа горе бријне вијугају ривоточине, куда прољећем и јесени буче потоци. Даље, и на лијево и на десно, по дну главицâ, види се разасуто још два пута толико кућа. И ако ту нема долине јека, да житом уроди, оно, што је, питомо је и жупно, као у сред приморја. Ластавице су лијепо обрађене и ограђене; под међама ређају се дебели чокоти, смокве, трешње и шљиве. Куће су све махом у клак зидане и покривене тиглом, а има их, ако ће, и трећина на један таван. Еле, право приморско село, и ако је у сред Црне Горе.

Рекох: село, а право кад се рече, ту је више села, јер је више братава. Тако је бар у Црној Гори. То, о којем говоримо, то је једно племе — чувено племе Грађани.

*) Заподина, запод, тераса. Нема у Вукову рјечн. М.

Онај буљук кућа, на ономе заподу, оно су Кнежевићи, најјаче братство Грађанско — права «јачица», како зваху стари Црногорци Јачица су и Липовци, јачица има и још, а богме има и нејачица у Грађанима. Једно ће само тако братство напоменути, братство од три куће. Зову се . . . погодите, како? Не би човјек ријеровао, а истина је, зову се Црнојевићи. Јесу ли они патрајле старијех Црнојевића? Они мисле, да јесу. Па како и за што не би могли бити? Мало ли је — особито по Далмацији — лака од старијех лоза господских! То је и нас разбистрено. Грађани за ово кажу, да су старосједиоци, да су их Грађанима звали, и што је, по њихову мишљењу, највише, њихова прилика тијех Црнојевића није било ни више ни мање од три куће. И у томе људи виде њеко божије «знамење» (тако баш чух од једнога Липовца). Једно је њима било до скоро, једно што бјеху старосједиоци, а друго, још горе, што бијаху нејаки.

Грађани су на гласу као лијепи сој људски и као јунаци. Заиста љепших момака и одива нема у Црној Гори. Они се поносе, што су им стари, при крају прошлога вијека, уготовили патрнјара Бркића. И Мали Шћепан бјеше се склонио међу њих, кад 'но бегларбег Румелијски са сто хиљада војске прегази Црну Гору до Чева, гдје му пуче погибија. »Цар се сакри у село Грађане, а царицу*) Црногорци браше«, вели владика Раде.

Дакле ево што се догодило у Грађанима, отрагу њеколико година.

На Петров-дан, о сунчаном заходу, изађе сердар Иван Кнежевић на своје пространо гумно више куће. Бијаше кратак, једар, румена лица и просиједих бркова. Заодио се сердар као да ће у сватове. По врх зелене доламе обукао токе, а за пас затакао двије леденице и нож. Чибук наслонио на раме, на чепука по гумну, па се устави и обриће око своје сјени, те на њој гледа, како му крај од ножнице стрши испод бока.

Њеко му се јави из браства:

»О, сердаре, ето нас на пошјед!«

»Хо'те, вазистину!« одговори он и сједе на два бубуља, стављена један врх другога уза стожину.

Док је напунио, дођоше њих четири, сви без памадана, па посједаше на плоче, испод коломата.

»Чудна розопека!« рече најстарији, њеки брконља, бришући рукавом чело. Оно троје момади и они почеше хукати и отирати се, као да бјеху дотрчали а не домиљели. Сердар помњиво пазјешташе труд на кремен и омјераше огњилом, па рече: »Розопек ја, као и сваке године у ово доба!«

»А ти, стрико, обукао још токе . . . Чудим се, како се не растопиш под њима!« дода један понајмлађи.

Сердар стисну очи; чело му се набра, а обрве се поклопише. То ти је знак, да се наљутио. По што одби прве димове, загледа се у момче, па ће му:

»Ја сам, дијете, овако навикао, на данашњи год, а ви ако ћете и без гаћа, може ви бити. Ми стари Црногорци не мислимо, како ће нам бити угодније, него како љепше доликује . . . . Растопити, као да сам од шећера! Чудно ли се бебуни данашња младост, боже! . . .

Мали се зацрвене, као да си га жеравом посуо. Другови да га прождру погледима, но се умијеша брконља:

»Не карај га тако, сердаре, за малу ствар! Није мислио да те дира. Хајде, Лале, помири се стриком!«

Лале скочи на џмок Ивана у руку. Овај се одмах насмије и поглади га по глави. Такав ти бјеше. Срдит и милостив, за колико би се прекрстио. Прави »стари Црногорац«.

Сердар бјеше инокосан у кући. Осим стопањице немаше до унучића Ивана и шћер Дуњу. Дуњи баш доликоваше то име. Бијаше сушта здравина, као и отац. Повиша од њега, крупнијех црнијех очију, косе вилинске. Моћи се шумке домицаху до сердареве аклије, да виде, кад би се чешљала. Вијенац, веле, мимо стегна. А кад би боса у кошуљи протрчала испред куће, тутњи, брате, земља испод њенијех ногу. Мали Иван оста од два мјесеца након оца, који погибе Дервиш-пашине године. Удовица умрије нагло. Тако, гласна кућа сердаровића умаљ' се не угаси. Сва је староме нада, поред добра зета, оно чаме од пет година.

Заћуташе. Чекају млађи, хоће ли сердар што започињати, а он гледа у огањ на лули. Зачуше се кораци. Бјеше то још десетак браственика. Сви назваше, па се понамјестише: њеки на плоче, њеки прекрстише ноге на коломату. Веле, да им џетрић шири у леђа. По што ту бјеше и постаријех, заврже се говор. Сердару се отвори шала. Поче да задијева час једнога час другога. Свима мило, јер он бјеше на гласу шаљивчина, домишљан, каква није било на далеко. Баш кад се он ухвати у коштац са њеким подаљим рођаком, њекијем Курјелом — такви му бјеше надимак — викну њеко између њих: »Прекидајте, ето ни сватова!«

Сви обриуше главе пут »прекоточине«, па сви у смијех. Њаше двадесетак подаљијех Грађана, а њаху један за другијем као сватови. То је знак, да иду ка главару на посјед. Сердар опет заже очи, али не што се љутио на њих, него на онога што их псмијаваше.

»Некате, некате! начините мјесто љуђима!« рече он и устаде.

Кнежевићи се збише сви на једну гомилу па поустајаше и они, кад се први гости примакоше.

»А гледај, бога ти, Латиниче није најзадње, него међу њима!« опази онај исти ђаволан, што их сватовима назва.

»Немојте тако, ђецо!« брекну сердар. »Ако је међу њима, и доликује му. Ви знате, чији је он син?«

»А и он је, бога ми, лијепи ћетић«, рече

*) слободу.

бркоња, »него га ми задијевамо, што нам је мио . . . Ама не ћемо, не ћемо, овде!« . . .

»Добро сте дошли!« викну сердар. »Ходите, браћо, и фала ви!«

Сви се изљубише с њим и с осталијема, пак посједаше. Сад их је било око четрдесет на гумну. Дуња и мајка јој Добрица и мали Иван гледају с врата кутњијех. Женске се начетале иза ограда Кнежевића пак вире. Гомилице дјеце прекидоше игре, да се нагледају људи.

Гдје је данас сердарево гумно, бјеше од старине племенско збориште, па отац Иванов, сердар Мићун, поплоча и огради оно мјесто, те такога гумна нема сада на далеко.

Пошто се сви редом обредише, питајући се за здравље и за домаћу чељад и за даљу родбину, обрну се сердар к Латинчету.

Тако га момчадија прозва, јер бјеше бијел у лицу, танак, њежан, — збиља као латинче. Чраво му име бјеше Рако Липовац, сирота, јединак у мајке, од добре куће, син чувена јунака Леке Липовца.

Он сио на позидак, према сердару.

»А како си, Рако?«

»Добро, богу фала!« рече он и поруменје.

»А задјевају ли те ова момчад, јâ?«

»По мало!« вели он и осмјехну се преко воље.

»Бога ми га немају ништа задјевати по данас!« рече један Кнежевић.

»А што, за што по данас?« запиташе многи.

»За то, што је јутрос пред црквом одметнуо каменом свијема без Кићуна!«

»А је ли, ако бога знаш?« рече сердар радосно.

»Јест, бога ми, јест!« повика их гомила.

»А да ходи, да те загрлим!«

И сердар га цјелива у чело.

Он се усплахирио. Не зна, куда ће рукама, но таре усницу, и ако од брка ни спомена нема, а све стреца очима. Бјеше мио и на први поглед.

Е, многијем млађијем Кнежевићима па и Липовцима би криво.

»Треба вићети«, рече један, »јесмо ли се ми залбиљ бацали, или тек онако, од шале.«

»Тако је, тако!« потврдише многи.

»Немојте сад шепртљити!« викну онај. »Било нас је ту тридесет сведока. Сваки се од вас напрезао, да му очи штркну, на одбаци, те одбаци — без што није Кићуну.«

Наста ћутање. Сваки постарији помисли, да би добро било пребацити говор на друго што, кад ли један Липовац поче:

»Ама чуда од њега, сердаре! По вас божи дан ходи по овоме розопеку, а знаш ништа? Да поцрни. А не може никако да поцрни. Он ти не каже, но се изговара овијем онијем, али ја лијепо знам, шта га наводи на то. Ми му се смијемо. Невјесте му завиде, што је онако господске коже. А по врх тога опет, сам се баца камена, скаче, трчи . . .«

»Ёвала му за то!« прекиде сердар. »Момак јакако! Биће он, што му је и отац био. Крушка ће под крушку!«

»Ако бог да!« прихватише њеки Липовци. Он се топијаше од радости.

»А сад,« вели сердар, »да сквасимо пусто грло!«

»Нећемо ми, фала, не треба!« заграјаше сви.

»Хоћемо богме . . . О-о-о, Дуња! Донеси онај бардачић и оне гусле, чујеш!«

Заћуташе.

Цура донесе бардачић и купицу. Мали Иван узео у нарамак гусле. Она се постиђела и збунила, како ће међу толике људе да уђе, па хоће да дода ракију једном рођаку. Момци вичу: »Не ће нико, нек ти да служиш!« Сердар и он брекну: »Служи, ђевојко, бре!« Да је мало ослободе, узеше малога Ивана међу се, па га грле и запиткивају. Она црвена као ружа, поче да обређује све по годинама и старјешству. Сваки наздравља сердару, а свакоме се отимљу очи на пусту дјевојку.

Кад дође ред на Латинче . . . ама то не ћете вјеровати . . . сви умукли, а он рече гласно, разговјетно:

»Да бих се отровао, попио бих из те руке!«

Сви се скаменише од чуда. Како да то рече пред оцем, и још ко то рече? Стидљиво Латинче! Шта му би? Бог ти га знао! Сигурно тако му излети ријеч. Он се не стављаше ни чему, но попи, и пружи купицу, али цура побјегла. Виче је сердар: »Врни се, Дуња!« А јок. Умаче у кућу.

Латинче престрављено гледну око себе.

»Као да ти бегенишем пашу Дуњу?« запита га ирко онај рођак, њезин врсник.

Њему би, као да га ко зашиљи по образу, па ће и он жустро:

»А као зашто је не бих бегенисао ја?«

»За то, што би те могла за нас задјепути, па трчати уз ове главице, разумјеш?«

»Би тебе а не мене, разумјеш?«

Побојаше се људи, да момчад не уљегне у

крупне, те почеше развађати их. Сердар обрну на шалу. Један викну: »Умирите се оба. Би вас и једнога и другога нађ'рвала она, . . . онај тријес женски!«

»А да видиш, не би!« викну Латинче и устаде.

»То је лако видјети! Дозваћемо је на да се по'рвете!« рече онај.

Диже се граја и смијех. »Прекините, ђаволи, да сердар загусли!« вичу старији. Млађарија се кида од смијеха, видећи, како се Латинче кочопери. Вичу њеки: »Дозовите Дуњу... зовите Дуњу! Сердар ће допустити. А за што не? Нема ту срамоте, ни дао бог! . . . »Хо'ш, Лека, реци само, па да видиш!«

Он замаха рукама да утиче.

»Хоћу!« вели.

Кад видјеше, е се сердар смије, скочи њих десетина, па у кућу, по Дуњу. Изведоше је. Она се отимље — размахује својим снажним мишицама и отурује неке за два крока. Али навалили ђаволи, па је доведоше.

»Не дај ме, тата!« виче она кроза смијех.

»А да хоћеш, божија ти вјера!« вели јој он смијући се! »Хоћеш, зашто не, пошто смо сви вољни . . . Ха, де соколе, ти си шћер Ивана Кнежевића, море!«

Цура се на то уозбиљи, загледа се добро оцу у очи, па онда загрљи пазлак рукаве, рече:

»Нека дође, де!«

Латинче извади пушку иза паса, баци капу, па потече к њој, на леђиницу, испод гумна. Ухватише се.

Једанак она махну њим, као трском, али се он хитро дочека на ноге.

»Махни ти сад!« вичу му његови.

»А, Дуња, соколе!« вичу Кнежевићи.

Он не шће по пусти њу. Опер цура залуду махну њим на десно, пак на лијево. Он се хитро дочекује, као сриданђ.

»Лукав је он!« повикаше њеки. »Чека да се она измори, пак ће онда. А, Дуња, соколе!« викнуше њени сви у глас.

»А, Лека соколе! Не обручи нас данас!« повикаше Липовци.

»Држи, Дуња!«

»Држ', Лека!«

»Држ'! држ'!« . . . .

Он је притиште, што је боље могао, у намјери да је отпушти, да је збуни зар, што ли, али она у тај мах хитро поскочи на страну, замаха и . . . паде врх њега на леђину.

Већ што би, можете замислити. Не разумије се, што ко говори, по се разлијеже грохотни смијех. И Липовци дављу вољу за невољу, па се смију. Рођаци Дуњини грле се и љубе. Латинче блиједо приђе ка стожини и ухвати је руком, па их стаде гледати свијех редом. Сердар се побоја, да се ово не изврне на злу и гору, па дохвати гусле и превуче гудалом њеколико пута. И одмах се умирише сви, јер разумјеше старога.

»Сједи и ти, Лека! Не једи се, кад је шала!« вели му сердар очински.

»Хоћу, сердару, но ти се овако молим за једну ријеч!«

»Да ну. Што је?« сердар ће ожмиљући очима.

»Браћо!« поче Латинче. »Обали ме ђевојка, јелте?«

»На јест!« рекоше њеки кроза зубе.

»Ја вељу, да није, но ме обали ђевојачка крв, а ко не вјерује, чик му га!« . . .

»Прекини, Лека, прође се лакрдије!« вичу му његови.

»Ја не вељу ништа рђаво, но само питам: је ли мајка родила кога од вас, да се по'рве са мном, и ако ме ђевојка обалила?«

»Прође се, не бестијај!«

»Који год хоће од Кнежевића, а ето вас као тријесова!« . . .

»Хоћу ја, ама с кољена!« викну Кићун љутито.

»Не, фала ти за то, него да се мушки огледамо!« . . .

Ухватише се.

Кићун бјеше на'јачи момак у Грађанима.

»Не сломи га, Кићуне!« подругују се братственици.

А бога ми не жаљаше Кићун Латинче, но упро из петнијех жила, да га повали. Удри, удри, ломи се. мотај се, док ти од једнога Латинче одиже Кићуна на њим с бока о леђину...

»Би ли чесове пријеваре?« запита строго сердар Кићуна.

»Не, бога ми, сердару, што јест, обали ме јуначки и аферим му га!«

»А да кад је тако, одмах се пољуби с њим!«

»Хоћу, валај!«

»И сви остали!«

»Хоћемо, валај!«

»И чујте ме лијепо! Ко овога момка по данас назове Латинчетом, узеће му се глобе педесет талијера, а поврх тога, образа ми мога, омјерићу му леђа овијем чибуком!«

»А ти, јадо, ходи к мени!«

Загрли га.

»Знаш ли ти, да ја немах бољег пријатеља од твога оца?«

»Знам, фала ти!«

»Знаш ли ти, да Грађани немаху бољег ћетића од њега? . . . На, на . . . онај . . . — поче кашљати — браћо, и ако је мимо цриногорски обичај, али од мене не ће бити зазорно . . . Ово овако, баш као што није нико, ама ништа за то, би ли ти узео Дуњу?«

»Бих!« рече Лека престрављен.

»Е па пошљи сјутра стрица са прстеном, а?«

»Сретно, да бог да!« повикаше сви.

»Ама не реци кашње, да сам ти је ја наметао, нити се рви с њом, и ако си Кићуна обалио!«

Липовци повадише пушке и изметнуше по једном. Момци запјеваше. Прикупи се и сусјество, те заиграше орô!

Дан их тек раздвоји.

О Госпођину дне вјенча се Лека са Дуњом.

* * *

Због ом! . . . Никада можда не ћу
Твој мили више чути глас,
Никада не ће рука моја
Грлећи тебе у самоћи
Расплести твоју густу влас;
Нити ће икад више моћи
Чаробна сенка тавне ноћи
У загрљају наћи нас . . .
И све то зашто? Ја сам знао:
Туга и радост — све је сан,

И док сам слатки санак сниv'o,
С гордошћу ја сам очекив'o
Растанка нашег тужни дан.

Тако побожно факир пада,
Служећи верно Богу свом:
Сиршетак игре смрт му сирема,
Ал он од смрти страха нема,
Него се гордо срета с њом.

Војислав.

НОВО ДОБА.

КОМЕДИЈА У ТРИ ЧИНА.

ОД МИЛУТИНА Ј. ИЛИЊЋА.

ЛИЦА.

Трифун Тутимирац, богат трговац и народни посланик. **Цвета,** снаха његова. **Стана,** жена Цветина. **Милева,** другарица Станина. **Драгомир Красић,** писар окр. суда. **Алиширје Ринда,** свршен богослов и перспк Миленин. **Одило Цифрић,** бакалин. **Станко Попић,** трговац и председник збора. **Никола Бећар,** касапин. **Филип Суша,** механџија, **Дујан Просек,** столар. **Макеви Лудаја,** кројач. **Марта,** жена његова. **Продан Комарац,** берберин. **Божа Пита,** ковач. **Никола Прсендлакић,** пасељник општин. на збору. **Леја Вреџапац,** практикант начелства и пасељених полиције на збору. **Шкрабало,** уредник слободоумних новина из Београда. **1-ви грађанин. 2-ги грађанин.**

Први чин у кући Максимовој и у кавани код „Сшвалкиног лива". Други у кући Трифуновој и Максимовој. Трећи у кући Максимовој и Трифуновој.

ПРВИ ЧИН.

ПРИЗОР ПРВИ.

(Соба мала, у њој један кревет, сто, на којем стоје наслагане књиге, чибалук и на њему виси: џи капут, панталоне, прслук. С десне стране прозор а спрећу прозора, спиже кревета, врата, што воде у другу собу. Врата с поља лагано се отварају и у собу улази Максим).

Максим. Нема никога! А кад сам пошао од куће, чини ми се, да је остао. Марта ми рече, да спава. (прилази другим вратима). Дошло ми је да закидам ова врата! Изгледа ми, као да им је мајстор, кад их је правио, намерио, да играју неку сумњиву улогу. (слуша) Марта и Савета! Чујем, како се разговарају. Узалуд сам дакле само долазио! А уз пут ми се чинило, као да ми неко предсказање шапуће на уво: иди, иди! . . . Бадава, несрећа је, чини ми се у томе, што сам се овако матор оженио на узео лепу, младу жену и — без икакве големе користи — за дукат месечно! — пустио у кућу млада човека, па још човека научена, писара! Док њега нисам примио у стан, све је ишло да не може боље бити, а откако се он усели у кућу, као да се и у мене усељио неки зао дух. Све ми изгледа, да Марта нешто сувише о њему приповеда, а ђаво би га знао, зашто ме то тако једи! Дошло ми је, да јој забраним сваки разговор са њим, али то у колико не би имало узрока, у толико би било нечовечно! Да откажем опет њему

у невреме собу, не би имало смисла. Шта ли би свет тек онда говорио, а можда би и он коју додао. Знам ја то. Па ипак овако не може остати, ако нисам рад да полудим. Чини ми се, да и сад поцепто лудо бубнем у разговору. Али шта је то? Канда неко овамо долази? Чујем, да неко иде! Дај да се за времена склоним.

(На претпоследња врата прилази вратима с поља, отвори их и сударе се са **Проданом Комарцем,** берберином).

Комарац (брзо улазећи). Слава Господу! Али сам се и журио! Ишао сам устопице за вама.

Максим (шапуће). Лакше, за Бога! (себи). Нисам рад, да нас Марта затекне овде.

Комарац. Нисам имао кад да вам јуче јавим, а управо, нисам ни стићи могао: целу сам варош обишао тумарајући од куће до куће, од дућана до дућана, од магазе до магазе, па сам се тако — ето — и задоцнио овде.

Максим (себи). Ђаво да га носи! Заборавио сам, да је глув.

Комарац. Послали су ме наши да вам јавим, да ће се данас држати збор у кафани код „Спаваћивог лава".

Максим (шапуће). Лакше, лакше, брате! Какав збор?

Комарац. Све се партије сложиле, да изјаве неповерење посланику, јер није како ваља бранио на скупштини народ. Наши су ме послали к вама: иди, веле, и кажи мајстор-Макси, да не одоцни. Крајње је време, да се опростимо господе.

Максим (радосно). Шта велиш, брате? Зар да их више никако не буде?

Комарац. Ниједног више! Тако смо се сложили.

Максим. Па баш да се сасвим иселе из ове вароши?

Комарац (достојанствено). Из целе Србије.

Максим. Врло добро, врло добро! (себи) Бар ћу се и ја на тако јевтин начин опростити овога мога —

Комарац. Па народ да узме власт у своје руке. Зашто, вели, и ми не би могли сами себи судити?

Максим. Врло добро, врло добро.

Комарац. Па шта је? Хоћемо ли ићи?

Максим. Одмах, одмах. (себи). Изгледа, као да ми и сам Бог иде на руку. (гласно). Сад ћу одмах. (прилази другим вратима).

Комарац. Ама куда ћете?

Максим. (важно). Да се опростим с Мартом.

Комарац. Шта имате да се опраштате? Неће ту бити ничега страшног. Казаћемо, шта желимо, па ћемо то сталити и написмено и послати у Београд министрима, да учине по жељи народа. Нема ту ничега страшног.

Максим. Али ипак, ипак, ако чују — а особито пандури. Није то шала, брате! Лебац им се узима.

(Полази, у исто мах с поља се врата брзо отварају и унутра рупе: **Филип Суша, Никола Бељар, Дујо Просек.**)

Никола. До врага! Који вам је ђаво те се тако гурате? Умало се нисам заглавио на вратима. (хуче бришући се). Снега ме зној облио. Цаба ти било и те партаје!

Филип (себи). И овај брица увек мора први да утрби . . . Истина сложили смо се, али тек! . . .

Максим. Које добро? Изволите сести.

Никола (дувајући и бришући зној). Не могу да говорим, толико сам се задувао! Послали су ме наши, да вам кажем . . . Баш јака припека!

Филип. И мене опет наши.

Дујо. И мене —

Комарац. Ја сам већ у име наших позвао мајстор-Максу као нашег човека и он је обећао.

Филип (себи) Проклети брица!

Никола (дувајући). Па свеједно сад, и онако смо се сложили да заједнички бранимо права.

Дујо. Да огласимо слободу —

Комарац. Да збацимо посланика.

Максим. Да се отресемо господе.

Дујо. (Максиму). Ко ти је то казао?

Максим (зачуђено). На мајстор Продан.

Филип (заједљиво). И овај брица увек понешто крупно слаже.

Никола (полазећи). Та прекинимо сада свађу! Тамо ћемо се споразумети — напред! . . . Баш јака припека!

Сви (вичу). Напред, напред! (Руше на врата тако, да Никола остане у средини те га, гурајући се, избаце напоље).

Марта (улазећи кроз друга врата). Шта је то? Каква је то ларма и вика у Драгомировој соби? Чекај да видим (прилази прозору). Гле! Максим са некаким људима! Откуда он овде и куда ће? Чекај да га зовнем. (вичe) Максиме, хеј Максиме! Не чује, оде! Али шта ће то бити? Цела се варош нешто устумарала а и Драгомир (гледа у кревет) канда ноћас није био код куће! Ево кревет стоји успремљен, као што је и био, а и обућу је обично остављао пред вратима, како не бих улазила ујутру у собу да га будим. Јутрос сам рано дошла и нисам их нашла, куцала сам на врата а затим и унутра ушла, али никога не затекох. Никада досада није ноћу остајао, увек је уредно кући долазио и одатле ишао у канцеларију на дужност, а сада — ето — изостао. Мора да је нека светковина у варошки, јер се цео свет нешто устумарао. Ах, све бих ја то знала, али ме јутрос Савета збуни приповедајући којекакве новости, и ту од ње чух, да ће Драгомир да се

жени и да узмиље за жену посланикову синовицу Стану. И он толико доба код нас у кући и ја то да не знам, већ из комшилука да дознам! Чекај, осветићу се — а сад да видим, шта је то у варошн (прилази вратима, на која улази Драгомир, мало весео.)

Драгомир (мало заплеће језиком). Добро јутро, газдарице; а ви пранили, а?

Марта (заједљиво). Дошла да узмем обућу.

Драгомир. Обућу? Нека, оставите то за други пут. Данас, чини ми се, неће ми требати, нећу никуд ићи.

Марта. Зар ни у канцеларију? Па онда шта вам је? Да нисте болесни? (себи). Изгледа, да је мало пијан.

Драгомир (заплеће). Готово . . . . тако нешто.

Марта. Бледи сте, као да целу ноћ нисте славили?

Драгомир. Шта ћу? Кад се није могло друкчије! Био сам на слави.

Марта. А ко је славио?

Драгомир. Тодор иницинр.

Марта. Општински иницинр? Онај матори, неженьени?

Драгомир. Зато није ни примао госте у својој кући но у кавани. Заиста чудан човек. Нисам га се могао отрести, пао у пеки седлак па хоће да ме части. Вели: мораш остати, доклегод и ја седим, слава ми је . . . А он је седио, шта седио? Освануо! Па — ето — и ја.

Марта. Па онда реците ми, шта је то у варошн. Да није каква светковина? Цела се варош устумарала нешто.

Драгомир (зачуђено). Цела се варош устумарала? Не знам, можда слави.

Марта. Зар цео свет слави? (себи). Види се, да је приличио! (гласно). Заборавих да вас упитам: где сте се веселили?

Драгомир. Код „Беле мачке" (себи). Тако рекоше, јер ја је богме нисам видио. Ето и сад ми нешто у глави кључа. Бојим се, да се не осрамотим, да не примети, да сам пијан.

Марта. Код „Беле мачке". Та то је баш спрећу посланикове куће. Но то је лепо, ако вас је и он видио!

Драгомир. Па шта? Шта ми он може? Шта би се као ја имао њега бојати? (себи). Заиста, ако је видио а могао је видити!

Марта. (себи). Извесно је пијан! Сада ће бити најбоље доба! (претварајући се) Господине Драгомире, имала бих вас нешто питати, али —

Драгомир. Нема ту „али". Говорите, слободно, све што вам на срцу лежи. (себи). Баш и ова газдарица пријатна женица.

Марта. Али се плашим, да вас не расрдим.

Драгомир. Сад сам већ постао радознао! Дакле, пожурите. (себи). Докле ме ноге нису издале! Ох и те вражке ноге. Обично у најсвечанијим тренутцима изневере човека. О томе би се дала читава књига написати.

Марта. Савета јутрос вели: цела варош говори — али ви рекосте да се нећете срдити?

Драгомир. Зашто бих се имао срдити? У варошни се и пре разговарало.

Марта. Зар о томе? И ви да ми ништа не кажете? Просите девојку и ја да не знам!

Драгомир. Девојку? То је занимљиво! Баш сам радознао.

Марта. Немојте се љутити! Цела варош већ о томе приповеда, како ћете се скоро оженити и да сте већ испросили.

Драгомир (тужно). Још је то далеко. Ко зна, како ће се све то свршити?

Марта. А као зашто? Мени је јутрос Савета приповедала, да Стана —.

Драгомир. Ах!

Марта. Шта вам је. Што уздишете? Дакле, Стана је та, коју ви волите?

Драгомир. (узбуђено). Да ли је волим? О, питајте боље, да ли бих и часа могао живити а да замислим, да она неће бити моја. Свака мисао противна томе садржи у себи читав пакао! Да ли је волим? Питајте славуја, воли ли пролеће, питајте пролеће, може ли бити без славуја? Да ли је волим? Питајте — (посрне, хоће да падне. Марта га придржи, у тај мах врата се с поља отварају и улази Максим, који, кад их спази загрљене, стоји за часак упрепашћен).

Максим. Наопако, шта је ово? Јуче да сам умрло, данас не бих знао (потрчи, да их раздвоји вичући): Господине Драгомире, Марта, Марта, Драгомире! (раздвоји их) Шта је то? Господине Драгомире, зар сам то од вас заслужио? Марта, зар сам то од тебе дочекао?

Марта. (зачуђено). Откуд ти тако? И шта ти је те толико вичеш?

Драгомир. Да ли је волим? Цео свет нека устане, све је узалуд: срце моје само њу тражи.

Максим (значајно) Марта!

Драгомир (окреће се Максиму). Јесте, газда-Максиме, немам шта крити; ја је љубим из свег срца, из све душе —

Максим (окреће се Марти). Чујеш ли, Марта! Од данас је свака веза између нас прекинута.

Марта. Каква веза?

Максим. Не будали, нисам ја луд! Не дам никоме, да ми под старост рогове натакне на главу.

Драгомир. Зар сте и ви против? Зар и ви дижите страну њеном чики?

Максим. Њеном чики?

Драгомир. Надувеној празноглавој мешини, што му је сво знање у кеси.

Максим (себи). Дакле *ја* „њен чика". О, сможди бих га!

Драгомир. Ако је и посланик! — зар је мало њих, који оду на скупштину а не умеју беле прословити, већ престављају, као у шаху, неме фигуре.

Максим. Тај канда говори о газда-Трпкуну?

Марта. И о његовој синовици Стани, коју мисли да проси, а њен стриц није вољан.

Максим (заједљиво). Ваљан, додуше, младић! Једну бетегиште, а остале грли!

Драгомир. Ох, кад се ње сетим, дође ми да цео свет загрлим и изљубим! Како оно беше? (пева) „Љубав није шала" —

Максим. Овај је канда пијан?

Марта На посриво, и ја га мало придржала, а ти у исти мах уђе у собу —

Максим (себи). Не могу да разумем, да ли је ово лаж или збиља?

Марта. Целу ноћ није био код куће, осванио с Тодором пиџиџиром. Слава му. Истом што је и дошао.

Максим. Дакле није био овде? (важно). Одсад више никог да не придржаваш, а сад идем — али не! Хајдемо заједно! Пошао сам у кафану код „спаваћивог лава" на збор.

Марта. На збор! Какав збор?

Максим (важно гледајући Драгомира). Чуће се! (полази). Али — у путу ме срете пандур из суда, пита: јесте ли код куће?

Драгомир (уплашено). Шта? пандур из суда? па где је? молим вас, пустите га! Ето та сад! Ово ме канда сасвим истрезни! Али — шта да радим? Шта да му кажем, зашто данас нисам у канцеларији.

Максим. Ја га тада запитах: зар он није у канцеларији? Он рече, није, а ја кад то чух, оставих друштво и одмах потр . . . (себи). До ђавола! умал се не избрбљах. (гласно) Запитах га, шта ће ван, а он рече да има неко писмо на нас. Знате, стар је човек па да не би чак овамо долазио, узех ја од њега (вади писмо из џепа) ево! (предаје му па се окреће Марти) а сад хајдемо у нашу собу, да уамем што ситно да ми се ваће на да се пожурим да не одоцним. (себи) Али инак морам припазити!

(Одлази с **Мартом** у своју собу, у исти мах с поља се врата отварају и улази **Леја Врељанац**, практикант).

Леја. Добро јутро!

Драгомир (не видећи га завирује у писмо). Од кога ли је?

Леја. Добро јутро, господине Драгомире.

Драгомир (тргне се). Ко ли је то опет? А, ви сте? добро јутро! Али — кога тражите?

Леја. Дошао сам до мајстор-Максе, па погрешно ето — ушао у вашу собу.

Драгомир (гледа у писмо). Да, да!

Леја (себи). Али сам одоцнио! Ова моја хрома нога увек ми смета — а и г. начальник требао ми је пре недељу или две дана јавити, па бих стигао слима да јавим, да не дођу на збор. (гласно) Да није отишао мајстор Макса?

Драгомир. Да, отишао (себи). Не може ништа да се распозна! Да видим печат.

Леја. Да није на збор?

Драгомир (љутито). Да, на збор.

Леја (себи). Одмах сам помислио, а и овај г. Драгомир изгледа ми неки црвењак, баш да га запитам. (гласно). А, да нећете и ви?

Драгомир (љутито за себе). Ово је до зла бога несносан човек! (гласно). Да, хоћу, хоћу! Само да нађем — шта оно беше? А, јесте! да нађем капу!

Леја (себи). Извесно та грозе савест, када му на глави а он је тражи.

Драгомир (пипајући се по глави). А, ево, нашао сам је! Због ом.

Леја (себи). Ово је важно! Одмах идем да јавим начелнику. (гласно) Због ом! (излази).

Драгомир. До ђавола! (отвара писмо). Боже, од Стане! (чита).

Драги Драгомире!

Ово неколико речи пишем на брзу руку, само да одговорим на твоја дојакошња писма. Ја те волим, али ти и то знаш, да другог од рода немам ван чике, коме су умрле и жена и деца и кога је мој покојни отац у своме завештању нарочито обвезао, да ми буде старалац и други отац и мајка, која друге деце нема ван мене. Мајка нас слушa све, што чика каже. Стар је дакле наша у његовој руци. Оволико ти засада — као што рекох — на брзу руку пишем, да се знаш управљати, јер се данас готово цео свет дигао на чику, па да не би ушао у какву галетку те тим убио за навек и тебе и мене срећу, пошто је чика напрасит, те би нам могао у љутини целу ствар покварити. Нарочито се засада клони којекаквих ларманија кавањске (стање). Гле! нора да ме је ноћас видила на ми преговара. Ох! (чита). На ово, што ти рекох, у толико кеш више пазити, што ми се јавио просилац у лицу Оцила Цврвића, баколина код „сеоске пушке", кога ми у осталом чика веома штитује. Ја ћу већ око мајке пастати, да се ствар по нашој жели сврши, а сад — Због ом.

Твоја до гроба
Стана.

Ово је сувише среће за један час! Колико је вре-

мена протекло од мог првог познанства са њом до овог другог писма! И како је то златно доба испреплетано драгим успоменама, а целу ту бајну слику крунише слика првог сусрета, првог познанства! То беше на беседи, коју је онда приредио школски одбор на св. Саву. Бејах очаран, кад је угледах међу њеним друтама, чисту, светлу и веселу. У њеним паметним и као језеро бистрим очима огледаше се богатство њене чисте и невине душе. Од то доба прошло је доста времена. Ја сам се често пута у сличним приликама виђао са њом, и тада — немадох шта крити — хтедох јој затреним речима исповедити своју љубав, али ипак, покрај свега пламена, који ме онда сагораваше, реч, којом јој хтедох исповедити љубав своју, смрзавала се на мојим уснама. Ја јој напослетку напишем писмо. У каквом сам се стању тада налазио, најбоље ће знати они, који ту, како да рекнем, грозницу, крстиште са именом љубави! И — напослетку ова радост сада, коју не могу речима представити! . . . . Морам ићи, морам ма куд изаћи! У овој ми је соби тако загушљиво, а мени би требало ваздуха за груди и простора за моје идеале, (полази на стане). Али, шта се наврзао овај Цифрић. Чисто ми је дошло да му главу разбијем. Увек се у оваким приликама нађе покаква хуља, да напкоди поштеном човеку. Али — избацићу га из седла! Него сад идем у кафану код „спаваћивог лава“, тамо некако, кад сам у шкрипу, боље размислим. Него — чекај! Мајстор Макса а и практикант Леја канда рекоше, да ће бити некакав збор, и то чини ми се баш код „спаваћивог лава“. Лепо би ми ишло, да нађем тамо на какав политични збор, па још противу чике! Али не, не може бити! Мора да сам пречуо! Тамо досада не беше никад политичког збора. Обично се састајали код „Беле роде“. Свеједно, заобићићу око суда, да ме не спазе, па — данас и онако морам бити болестан. — Отићићу код мог „спаваћивог лава“, да му само пљем на уво: „она ме воли“. Та једна реч, чини ми се, кадра ће бити, да га пробуди из мртвила — а ако застанем тамо какав збор, умаћићу! Нећу му ништа говорити, оставићу га, нека спава. А сад — збогом, ти моје блажено уточиште! (излази).

(Завеса пада.)

(Наставиће се).

О ПОНОЋИ.

Тешки хартʼја на мом столу,
Пером сам у руци:
Нема пјесме, нема мира
Мојој јадној муци.

Мјесец сјаје; рајским лицем
Лудо ми се смије;
Он зна можда, да у мени
Ноћас пјесме није.

Ој мјесече! Твом блаженству
Нема нигда сврхе;
Ти си надут као каноник
Католичке цркве.

Ти си надут; па не мислиш,
Да се живит мора:
Тајна сила тебе води
По царству простора;

Тебе води, ка' што баба
Води лудо дʼјете;
Сваки дан ти трбух расте
С беспослице свете.

На шта мислиш? Срећа твоја,
Ти памети немаш:
Ка' остали рајски створи
На небу зијеваш.

Али овдје на земљици
Други адет влада,
И ко неће да с' покори,
Тај треба да страда.

Па и мени овај адет
Баш по вољи није;
Зато срце нема мира,
Нит се лице смије;

Зато треба да с' утопим
У море таштина,
И да вапим плачним гласом:
Вина! Вина! Вина!

Јосип Берса.

ФИЛИП ВИШЊИЋ.

Сваком своје!

Академијска дружина српских ђака у Бечу »Зора« увек је знала, славећи спомен великога српскога првоучитеља светога Саве, сетити се и других, који прославише српски народ својим трудом око књиге и просвете народне. На сво нас обрадова својим племенитим закључком, да ће и ове године да прослави стогодишњи спомен, како се родио препородилац српске књиге Вук Стефановић Караџић. Наша омладина у »Зори«, дакле, прва прихвати предлог одушевљена поштовача Вукова, као и врлога ученика његова, професора А. Сандића. И право је.

Али с том прославом спојиће »Зора« и прославу једну, какве у нас још није било. Прославиће спомен правога народнога песника, певача и гуслара Филипа Вишњића.

Спомену тога песника посвећујемо ево и ми ове ретке, да би упознали шири круг српских читалаца с њим, ако смо и уверени, да посвећени знају за тога српскога Тиртеја, јер је о њему већ писано*).

Ко је, дакле, тај Филип Вишњић?

То беше слепац, али не од онаких, какве данас срећамо, где са капом под пазухом а с раширеним длаком дебраче и богораде за милостињу. Вишњић је са Тешаном Подруговићем обновитељ српске народне поезије, — оних класичних народних наших умотворина, на којима нам завиде туђинци, — и свакако један од најфенијалнијих народних песника.

Он је понајодличнији представник читаве четврте епохе нашега народнога песништва, епохе, у којој се певају догађаји најновијега периода историје српске, јуначки почетак српскога ослобођења. Ту епоху обележава Стојан Новаковић у својој историји српске књижевности овако: »У најновије доба у оној мери више нада народна поезија, у колико више уплива задобија пробуђени дух савремене образованости и књижевности и у колико се поред тога више губи старинска вера и патријархално мишљење спрам живог обрта идеја и живота, који се у наше дане јавља.« Ту нема више оних старинских пројских бораба, где се земаљска снага надмеће са надземаљском моћи; нема средњовечних пустоловина, где се јунак одбија од својих дворова, да по вилајету чини чудеса од јунаштва. На ако у овим песмама нема баш ни онога богатства боја и маште, којом се одликују песме наше старинске, њихова је најодличнија страна то, што стоје на реалном земљишту, одушевљавајући се истински понајвише за слободом против тираније, а црпући градиво из свога савременога живота.

Филипу Вишњићу једноме имамо да захвалимо, што су нам за вечита времена сачувана онако дивно славна дела оснивача српске слободитеље, бораца српских за ослобођење Србије на Мишару, Китогу, Ноћају, Салашу, Новом Селу, Чокешини, Прњавору, и т. д. Њему имамо да захвалимо, што су нам та имена не само остала сачувана за до века од заборава, него, што казао Милићевић, постала још као осећена места, на која ће свакад тежити да дође Србин патриота. На када овамо дође, може, сећајући се Филипа Вишњића, у праведном заносу родољубивих својих тежња ускликнути над оним светим гробовима својих отаца као оно велики светски осваја, Македонац, сећајући се Омира, на гробу Ахилову: »Благо вама, кад за дела своја нађосте таквога прослављача!«

Од Филипа Вишњића присвојио је Вук једанаест песама.*) За све те зацело мисли Вук, да их је Филип сам певао. Филип сам, дакако, то не признаде. Али тому нема сумње. Што се тога тиче, карактеристично је, што Вук вели на стр. 31. у књизи свог издања од 1824.: »Да се ни новијим пјесмама не може управо дознати, ко је коју први пут сијевао, то није за чудо; али је за чудо, да у народу пико не држи за какву мајсторију или славу, нову пјесму сијевати, и не само, што се нико тим не хвали, него још сваки (баш и онај, који јесте) одбија од себе и каже, да је чуо од другога.«

Какова беше у Филина свест о Србству, може

*) Гласник, XX., стр. 237—243. — Књеженина Србија, од М. Ђ. Милићевића, стр. 434., 469.—471. — Oesterreichische Revue 2. 84. (Die serbische Epik, von Professor Dr. Miklosich in Wien) стр. 14. — Akcenat i motar junačkih narodnih pjesama, napisao Milivoj Šrepel, стр. 68. — Предговор к првом издању I. књиге Вукове збирке српских народних песама. — Србијанка Симе Милутиновића Сарајлије, III., стр. 74—75. — И можда још где од.

*) У новом издању Вукове збирке у књизи II.: песма 24. и 74.; у књизи IV.: песма 14.; у књизи IV.: песме 24., 26., 28., 29., 30., 32., 33. и 36.

сваки видити, кад прочита његову песму о првом устанку на дахије, кад прочита и шпче ма коју од његових.

По има једна згодица из његова живота, која га карактерише не само као песника него и као јунака, не само као песника него и као човека, који је умео браћу склонити не само песмом него и делом, који, »што каже шпом, хоће и сам својим да потврди чином.«

Једном у Бадовинцима, прича песник »Србијанке,« за време првога српскога устанка, пред Луком Лазаревићем, Шабачким командантом, и пред свима другима старешинама рече Филип Луци: »Господару, не старај се, како да одбијемо Босанске Турке; него дај мени, да скупим стотину слепаца, па нам дај сваком по неука ждрепца, а у руке сабље; и напутите на нас турску војску. Ви пак окати хајдете за нама, да видите, шта ће од нас бити. Нека од нас буде што Бог да, само да и ми наше јунаштво учинимо, па макар пропали сви до једнога! Доста немамо чудеса и витештва, те дражимо браћу на погибију. Него да докажемо, да је и нама слатко умрети тако славном смрћу!« — Лука се на то грохотом насмеје, а војска се сва овесели и охрабри. »Кад слеп ово жели и овако говори, шта је остало за нас окате?« помислио је свак у себи.

Филип се родио године 1767. у селу Тршави, у Зворничкој нахији. Вишњићем се прозвао по матери, којој је било додуше, име Марија, али је прозвали Вишња. После очеве смрти мати му се преуда у село Мећаше близу Бељине. Ту у осмој години ослепи он од богиња. Као слепац брзо научи гудити, и певао је уз гусле разне песме, коју је где чуо, а примао је, гдегод је коју чуо.

У аустријском рату 1787. удари велика несрећа на кућу и стричеве Филипове у Тршави. Турци се коспу образа једне његове стрине. Стричеви то опазе, те једнога Турчина убију, а другога обесе уларем с његова коња о шљиву. Зато после умру на мукама у Зворнику три Филипова стрица и један брат од стрица.

Како је Филип за то време живио, не зна се; али може се знати, колико је ова крвничка сила распаљивала у њему мржње спрам Турака. Та неодољива мржња поткрепљена песничким даром, који је још за ране младости своје показивао, и жестоком љубављу, која је пламтила у грудима његовима према свом Српству, — направи од слепца револуционара, направи га славним песником свога народа, да му се ево и данас слави спомен као правога великана и славније му седогод се буде умело признавати сваком своје.

У тридесетпрвој години ожени се девојком Настом из села Мртвице. И њу су обично звали Бела. С њом изроди дев пород, шесторо деце, од којих је 1817. било живо само двоје, Ранко и Милица.

До прних година овога деветнаестога века, каже Милићевић, (а по њему највише података о животу Филипову и писмом), певао је Вишњић само старе песме и старе јунаке, само оно, што је чуо од других. Сам ништа није смео да спева.

Кад букну 1804. у Шумадији српски устанак, допреше гласи о новим бојевима и преко Дрине. Кад Филип чу о новим захтевима српскога народа, о старим правима српске отаџбине, ули се у душу његову неки живототворни дах. »Од старине окрете он умне очи своје на садашњост и на будућност Србије, на све оно, што из тога може да изађе, — и струне његове сташе пратити песме, какве никад ничије гусле дотле нису пратиле.

»Филип је разабирао за сваки и најмањи случај, за сваку личност; где је шта било; ко је шта урадио; како и кад; на тек кад се о свем добро известио, махнуо је тананим гудалом и из његових уста полила се прва она дивотна песма Почетак буне против дахија.*)

»После је ишла све песма иза песме, лепша иза лепше, новија иза новије. Оне су све накит нашим народним песмама: све су смиље и босиље за гробове палих витезова, али се нама чини (вели Милићевић) она најдивнија, где Филип тера вране гавранове, да Кулиновој кади кажу последњу судбину Турства на земљи отетој, на светој земљи наших прадедова.«

Филип је путовао по многим српским крајевима; пропутовао је скоро целу Србију у накрст. Певао је пред многим српским војво-

*) Почиње овако:

Кад се шћаше по земљи Србији
По Србији земљом да ће пуше
И да друга настане сеџија
Ту кнезови нису радо били
Пиле су ради Турци на њине
Већ је рада сиротиња рајна
Која глобе давати не може
На трипте турскога ћудума, и т. д.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ БЕОГРАД

дама, па и пред самим Карађорђем, али је с њим мало говорио.

Вук вели за Филипа, да је до 1813. год. једнако живио по српским логорима око Дрине, те ту, дакако, певао борцима своје и друге песме и соколио их; па је 1810. био у Лозници у муасери, кад су од Турака бранили Лозницу Богићевић Анта, Милош Поцерац и Бакал Милосав. Кад Турци 1813. опет обладају Србијом, и он с породицом својом пребегне у Срем, па се намести у селу Грку.

Кад се Вук по том 1815. бавио у Шишатовцу код својега пријатеља Лукијана Мушицкога, на чуо бејше, да Филип зна лепих песама, особито из Карађорђева времена, добави га у манастир, те онда препише од њега оне песме.

У Срему је Филип тако био лепо примљен и тако му добро било, да је стекао коња и таљиге, »и чисто се (каже Вук) био погосподио«. Гдегод би био дошао, људи су га због његових песама частили и даривали. Сина је своја био дао у Грку у школу.

Кад је Филип умрьо, не знам, да ли се зна; али је умрьо у Грку, где му и данас кости почивају. —

То је ето Филип Вишњић. Тога Филипа Вишњића спомен хоће омладина наша да прослави, и да му народним прилозима подигне надгробни споменик у Грку.

Мисао о споменику слепцу Филипу Вишњићу синула је још пре више година у самому Српскому ученому друштву у Београду. Одавно се хтело, да се на гроб његов стави мраморна плоча с натписом, какав заслужује Тиртеј српски. То није извршено Милићевић вели, по речима Јована Гавриловића, да се томе највише одупрло био један наш класични стихотворац!

За чудо је, да наши и »класичари« и »учењаци«, гдегод који, затупљиваху народне особине и гледаху, да утуку све, чега нема у хексаметрима старинских љубимаца Муза и Грација или у књигама битија и светих отаца, — као да је прави опај класицизам шупља форма, људска — док напротив свесни људи у других народа баш тим подмлађиваху свој народ, те му умну снагу појачаше!

Част нашој омладини, што зна, ето, кому треба одати хвалу, на то и чини!

На нама је, да јој се што боље одазовемо и да је потпомогнемо, како лепа њена намера не би остала празна!

Слава нека је спомену онога, који је, дакле, не само оставио потомству тако диван спомен свога доба, него и у оно бурно доба толико вредно својим савременицима, колико добри ђенији вреде своме роду!

Сваком своје! —пић.

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

АЛЕКСАНДРУ САНДИЋУ

ПРИКАЗАО („ПОСВЕТНО“) ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

1.) Г. Т. Маретић у 50. бр. „Vienca“, пишући „филологичко изверје“, употребљује реч *нужда*. То исто чини и г. С. Лекић у својим „Примерима за латинске облике“ стр. 114. Ја држим, да је *нужда* реч стара словенска **нажда** и руска *нужда* и у српском језику не би се могла у оваком облику примити, као што се не могу примити ни ове старе словенске речи у овом облику: **одежда**, **ежда**, cibus, **кражда** furtum, **пищта** гроб, **ръжда** rubigo, **кежда** palpebra, **жажда** sitis. Ове речи по законима гласовним српскога језика гласе: *јеђа, крађа, пића, рђа, веђа, жеђа*. Па тако и реч *нужда* морала би гласити по законима гласовним нашега језика *нуђа*, али нам није потребна, јер имамо у својем језику чисту народну реч, која гласи *невоља*. Истина у Вукову речнику има и *нужда*, да се говори у војводини по варошима; али на то се не можемо обазирати, јер знамо, да је та реч ушла међу варошане од књижевника и свештеника, као што смо и реч *одежда* примили из цркве од свештенства. Кад није српска реч *нужда*, онда није добар ни придев *нуждан*, који употребљује и г. Т. Маретић у 49. бр. „Vienca“ стр. 782. *Нуждан* може се заменити чистом речју српском *потребан*.

2. Г. Т. Маретић у 51. бр. „Vienca“ пишући о речи *тачка*, дошао је до кривога закључка. Он вели истина, да старој словенској речи **тъчька** одговара српска реч *тачка*, „али када говоримо *точка, точан*, то се ни мало не противи нашим говорним органима, јер глас *о* ни имамо у хиљадама и хиљадама ријечи. Тако ево мислим, да сам разложио, да није ни мало зло писати и говорити *точка, точан*, пače је то конзеквентније од *тачка, тачан*.“ Г. је Т. Маретић велики поштовач Ђуре Даничића, а и ми нисмо

мањи поштовачи његови, јер он нам је створио науку о српском језику, каквом се не може поносити ни једна грана словенска. На ја дркнм, да је неза-борављени наш Ђура Даничић жив, да би осудио крнви закључак г. Т. Маретића, који за собом повлачи врло рђаве последице. Истина је, што каже г. Маретић, да се оно *о* у *точка* не противи говорним органима нашима; али се оно *о* противи законима гласовним српског језика. *Говорним органима* нашим не би се противило *о* ни у овим речима *совест, крепок, кротак, сладак, рок, соблазан*, али по *законима гласовним* српског језика гласе те речи: *совест, крепак, кротак, сладак, рак, саблазан*, јер одговарају ст. словенским речима: **съвѣсть, крѣпъкъ, кротъкъ, сладъкъ, рѣкъ, съблазнь**. На тако исто и *точка* по законима гласовним српског језика мора гласити *тачка*, јер одговора потпуно старој словенској речи: **тъчька**. На шта би у српском језику значила *точка* по етимологији? Не би значила ништа. Али за што да ми бегамо од речи *тачка* и да употребљујемо *точка*, кад је ми имамо већ у својем језику. Ми имамо у српском језику *тачка*, ако и не значи punctum, а оно значи die Stütze и. В. der Fiso1e, Rebe. На за што не би *тачка* значила и punctum, кад долази од корена *так* у глаголу *такнути*, који ст. словенски гласи **тъкнѣти**. На шта значи punctum, које долази од pungo, него *убод, додир*, као и српски корен *так* (ст. слов. **тък**) у глаголу *такнути* (ст. слов. **тъкнѣти**). Од корена *так* добијамо реч *тачка*, која мора значити то исто, што и латинско punctum, кад знамо да долази од корена *так* у глаголу *такнути*. Каква нам је дакле невоља, да пишемо руско *точка*, те да се огрешимо о законе гласовне српског језика, кад имамо већ у свом језику реч *тачка*, на онда *такнути, спотакнути се, устакнути, дотакнути се* и т. д. Не могу дакле, да појмим, каква нам је невоља, да пишемо руско *точка* поред красне српске народне речи *тачка*? — Што сам овде казао за *тачка*, то исто вреди и за *вероју-тан*, ако нам је та реч потребна. *Вероју*тан не сме се ни пошто писати, као што би хтео г. Т. Маретић, јер тим би се јако огрешили о законе српског језика. Ко хоће да пише *вероју*тан, томе су отворена врата да пише и *мјасо, сјајатељник, свјат, рјад* и т. д. А јесмо ли онда на правом путу? Не бркамо ли онда свој језик са руским. као што су чинили наши стари пишући макаронски „славеносербским“ језиком? То не сме бити, јер то није по науци, о коју се огрешио г. Т. Маретић у овом случају.

3.) Г. С. Лекић у својим „Примерима за латинске облике“ на стр. 135. пише *ионоћ* media noх. У Вукову речнику има *поноћа*, али то ће бити штампарска погрешка. Та реч сложена вала да гласи *ионоће* према старој словенској речи **полунощи** којој потпуно одговара. Према речима *водокрић, крижобуђе, средопосће* вала да гласи и *ионоће*. А са истим наставком су и ове речи: *морућје, подгорје, подножје, подручје, приморје, узглавље, пролеће*.

4.) Г. С. Лекић у „Примерима за латинске облике“ I. део стр. 111. и II. део стр. 259. пише *хрваљиште*. У овој речи *х* нема места. Код гдекојега писца хрватскога долази *х* у речи *хрваље*, али то је *х* дијалектичне нарави. Свугде се скоро говори *рвати се*, а не *хрвати се*, па но томе и *рваљиште* а не *хрваљиште*. То нам сведочи и у Вукову речнику глагол *рвати се* и *рваљиште*, а нема *хрваљиште*. А по крај свега тога потврђује нам ово још стари словенски глагол **рѣшати**. Тако је исто дијалектичне нарави и *хрба* место *рба*—ст. словенски **рѣбрд**.

5.) Г. С. Лекић у „Примерима за латинске облике“ I. део стр. 80. и 104. има *дубим, издубим* сачо. Од глагола, који гласи у сад. времену *дубим*, мора инфинитив гласити *дубити*. Али *дубити* не значи cavare, него *стајати управо*, aufrecht stehen; а сачо, сачаво каже се српски *дубем, дубести* aushöhlen, које одговара ст. слов. **дъбѣсти**, словеначки dolbsti Да несу „Примери за латинске облике“ школска књига, ја не бих овако ствари ни спомињао, али за школску су књигу велике погрешке.

6.) Г. С. Лекић у „Примерима за латинске облике“ I. део стр. 227. пише *човечији* и у II. делу пише *дечији* стр. 287. и на многим другим местима. Код ове ствари мало ћемо се дуже забавити, јер *човечији, божији* пишу и наши врло угледни књижевници. Као што у развићу органске природе владају по Дарвину два главна закона, закон наслеђа и закон „прилагођивања“, тако исто и у развићу језика владају два главна закона, а то су закони гласовни и аналогија. Граматичари обично, што не могу да растумаче у језику по законима гласовним, веле да је изузетак, да је неправилно. Ја ћу пример навести Глаголи *видети, горети, трпети, седети, летети* и т. д. имају у садашњем времену *видим, горим, трпим, седим, летим*; а глагол *хотети* нема *хотим*, него *хоћем*. Дакле одмах се изводило, да је глагол *хотети* неправилан у неким лицима садашњега времена. Али кад се мало обазремо, наћи ћемо, да се облик *хоћем* помешао међу глаголе пете врсте другога раздела, као што су *писати: пишем, гледати: гледем, шетати се: шетем се* и т. д. *Хоћем* дакле није неправилан облик, него он се „прилагодио“ законима гласовним пете врсте другога раздела. Нема дакле у језику ништа неправилно, него све бива по законима гласовним и по ана-

логији. Ево други пример. У српском језику у аврсти именске деклинације гласи датив једнине *жени, девојци, слузи*, а требало би да гласи у источном говору *жене, девојце, слузе* према старим словенским облицима **женѣ, слоугѣ**, јер по закону гласовном само после непчаних сугласних мења се ѣ на и као: **поли, дошли, пишти.** Хоћемо ли казати, да су срп. *жени, девојци, слузи* неправилни облици? Нећемо, јер у језику влада још један закон осим закона гласовних, а то је аналогија. Облици дакле *жени, девојци, слузи* помешали су се међу речи другога раздела, као: *вољи, души, ричи* и т. д.; т. ј. облици *жени, девојци, слузи* постали су временом по аналогији облика као што су *вољи, души, ричи*. Ја ћу навести још један пример. У ъ-врсти у првом разделу гласи акузатив плурала **раѣы, каѣкы, крѣгы, живоѣы**, а у другом разделу после непчаних сугласних гласи акузатив плурала **коња, цѣха, цара, краља**. У српском пак језику помешао се акузатив мн. првога раздела са акузативом множине другога раздела, па гласи *робове, брегове, живоље*, као и *коње, ораче, коваче*; т. ј. облици *робове, брегове, живоље* постали су по аналогији облика: *коње, ораче, коваче* и т. д. Једна једина реч задржала је стари наставак акузатива плурала по првом разделу, а то је *век*, који има у ак. плур. *веки*, н. пр. на *веки* (старо словенски **вѣкы**). Тако исто и адјектива, која су некад имала наставак ијъ, помешала су се међу адјектива, која имају наставак ъ. Не говори се данас *солији*, него *солъы*; не говори се *рибији*, него *рабы*; не говори се *кравији*, него *кравы*; не говори се *шаранији* него *шараны*; не говори се *морушији*, него *морушы*. На по томе и *вучји, вражји. иасји, вечји, божји, врачији, човечји, дечји*. Та су адјектива постала по аналогији адјектива, као што су: *иван, тријун, никол, јован, бањ* у *Бања-Лука* и т. д. Истина може се чути у говору и *човечији*, али се говори и *човечји*, па кад *човечји* испоредимо са *крвы, солъы, шараны* и другим таквим речима, онда излази, да треба конзеквентно према тим речима писати и *човечји, дечји*. У Црној Гори не само да се не говори *и* у наставку *ији*, него после ж, ч, ш и само *ј* из наставка избацују, н. пр. *Божа* ти ријера, место: *Божија* ти ријера! (вид. Вуков речник.)

ЛИСТАК.

ПИСМА ВУКА СТЕФ. КАРАЏИЋА ЛУКИЈАНУ МУШИЦКОМ.

ИЗНОСИ НА ЈАВНОСТ МИЛИВОЈЕ К. БРАНКОВИЋ.

XXII.

Пречесњејши Господине,
љубезни и високопочитајеми пријателъу!

Писмо на Стојковића предао сам познатом човеку одавде; али, кад ће се послати, није ми могао казати, а кад ће одговор доћи, још мање: зашто курири се не шиљу сваке недеље, него само кад се догоди посао за њи; а Стојковић није у Петербургу, него негђе даље испод Одесе, од Петербурга даље него одавде у Петербург! А Стојк. не служи код колегије иностраних дела, зато га они (готово) и не познају; тако Бог свети зна, кад ће му писмо Ваше доћи. Ако што од Стојк., варате се: Стојк. је рђав човек, а и среброљубив; био се оженио, па није са женом живио ни годину дана, него га жена оставила, и отишла на свој спаилук, а он је сад тужи и ћера с њом процес! Стојк. је Статски совјетник (високородје) и бо.ат је врло, зашто за то живи; сад има некакву службу код маута, ће се новци броје. — На кратко да Вам кажем, Стојк. је рђав и (при свој својој науци) луд човек! Мало га Срби њијесу убили у Бесарабији: поклонили му Руси некакву пусту земљу, па он био дошао (с изаганим писмом од Црнога Ђорђија), да води наше Србље, да их насели, да му буду робови; кад Срби њијесу ћели да иду, а он им рекао, да ће их предати паши, а Срби му рекли: Тамо њему мајстор и с пашом! Ти нити си нас извео од паше, нити нас можеш њему предати; а он онда рекао, да ће им изосијецати носове и уши, па и са Козацима оћерати преко Дњестра у Русију; онда Срби повичу: „Коље, браћо!“ Тако ти се Стојк. окани Срба; а Губернатор му послије говорио, како је он, учен човек будући, таке ријечи народу говорити могао. (То је Ваша виша класа народа нашега!) Терлаћа вале сви у Русији, да је био поштен човек.

Овђе је Тома Видак са сином; узео је Дрваровку кћер за сина. Једанпут смо се готово свадили за митрополита. Онамадне смо се разговарали (код Давидовића), ко ће бити владика: „Кенгелац, вели, неће никад“; а ја му рекао: „даклем сад је ред на Г. Мушицкога“. А он рече: „Чини ми се, не ће ни он.“ — Сад дакле можете судити, да он то из своје главе не говори. — Ту сад нема милости, нити помаже више молење и ласкање, него ваља зубе

показати, да се они Вас уплаше, и да се почну стидјети прескочити Вас; а то можете учинити само књижевним стварма. Само Вас молим (Ваше части и славе ради), да не гледате на којекакве магарце, него да радите онако, као што би се допало ученим људма (н. п. Ајхорну и Ердеру и осталим онаковим); зашто видите, да свој богодани ум забадава чините рабом. Кад се смијемо сујеверију простога народа, не треба да сами будемо сујеверни (у којојзи стварма). За што не бисте Ви у Српским одама узели моју ортографију са свим? Кога се бојите, кад Вам ум каже, да онако треба? Немојте мислити, да ја нудим као Турчин џером: не марим. Што и више сад пристане самном, то ћемо прије поставити темељ литератури; а што и мање пристаје, то је мени већа слава, што нијесу сви људи кадри мислити као и ја. — Видите, шта Вам Љубибратић каже за оде; и има право. Живот ода зависи од језика. — Већ сам Вам доста писао ово дана; сад Вам више нећу писати, док ми на сва ова писма не одговорите. Будите здрави!

У Бечу, на мученике 1820. Вук.

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(XIV. Светосавска гимназијска беседа) биће ове године у дворани код „Јелисавете“ и то са овим распоредом: 1. „Дижите школе!“ од З. Ј. Ј. сложио Роберт Толингер, за гласовирску пратњу пека мешовити лик гимназијски. 2. „La danse des elfes“, caprice brillant par J. Leybach (op. 58.), свира на гласовиру гимназиста Јован Јовановић. 3. „Пригорак Црногорац“, од Ђуре Јакшића, сложио Зајц, пека мушки лик гимназијски. 4. „Учимо се!“, сложио Јован Иванишевић, пека дечији лик гимназијски. 5. „Царица Милица и Владета војвода“, народна песма, сложио Хорфајн, пева гимназиста Ђорђе Павковић и мушки лик гимназијски. 6. „Сети ме се!“ четворогов, сложио Ђуро Ајзенхут, певају гимназисте Светислав Петковић, Тодор и Стеван Николића и Бошко Петровић. 7. „Мутан Дукат“, народна песма, сложио Толингер, пева гимназиста Тодор Николић и мешовити лик гимназијски. 8. „Песмом срцу —“ од Драгомира Бранка, сложио Јосиф Маринковић, пева мушки лик гимназијски. 9. „Српска народна игра“, за гласовир, на четир руке сложио Толингер (op. 11. a.), свирају гимназисте Владан пл. Војновић и Младен Симоновић. 10. „Славуј“, сложио Толингер, пева мешовити лик гимназијски. — Гимназијским је беседама циљ тако племенита а и изначе су за тринаест оних година толико већ омиљеле свакијој и околној публици српској, да их заиста није потребе нарочито препоручивати.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Раја Павловић), члан краљ. срп. народног позоришта у Београду, певао је, као што „Србобран“ јавља, недавно у Загребу пред интендантом таношњег земаљског позоришта, пред одбором и познатом публиком тенорски парт, што иде уз прегнјеру „Miserere“ у Вердијеву „Trovatore“-у, и Бранков „Узор“ (да ли у Јенкову или Зајцовој композицији, то „Србобран“ не каже) ве је звонким својим гласом задивио слушнике. Загребачка позоришна управа рада је Павловића да ангажује, а „Србобран“ ту врло добро пита: зар се не би могао наћи ниједан меценат у Београду те да Павловића даде школовати и тако га сачува српској Талији?

(Први Србин цинкограф) је Марко Иванишевић, брат композитора Јована Иванишевића. Марко је научио фотоцинкографију код уметника Манека у Прагу. Судећи по првом раду његову у „Јавору“, у њему смо добили вољна уметника, која ће бити на корист и дику нашим илустрованим листовима и календарима. Нека му је у то име срећан рад!

КЊИЖЕВНЕ ВЕЛЕШКЕ.

— Народна библиотека браће Јовановића улази већ у седму годину. Као седмо коло те библиотеке излаће ће јој свеске 145.—168. и то ће се у овом колу довршити прво и прво дела Јована Стејића, даље и главни део из историје Јована Рајића; заостаће се осим тога дела Стерије и наћиће места у том колу и дело једно Лазара Лазаревића, од којег су у 21. свесци те библиотеке изашли „Пријатељи“. Од Словена заступљени ће бити Тургењев, Грујићевски, Бодјех и Јурчић; од несловенских пак писаца доћиће на ред Голдони, Шилер, барон Јозсика и Трубех. Народна ће библиотека и даље излазити редовно сваких четирнаест дана а претплата за 24 свеске износи 3 форинта и 50 новчића. Браћа Јовановићи се одлете својени старају, да им народна библиотека буде уређена што само може бити савесније, и ми је се не можемо довољно напреторучити. Та залор је и срамота, да то предузеће нема више од десет претплатника те га издавачи само материјалним својим жртвама могу да одрже. Требало би да има одмах са свију страна, али јо, шта ћемо, код српског књиги тако слабо пути. Хоћемо ли већ једаред дочекати и бољих времена?

— Одбор удружења јавних правозаступника у Београду покреће од ове нове године свој орган, лист за правне и државне науке, који ће под насловом „Бранич“ излазити двапут на месец у свескама од најмање два табака а по цену од 12 форината годишње овде за нас.

— Пожаревачки дечији лист „Родољуб“ престао је био излазити још пре два три месеца. Уредник његов, Јовић, јављао сад, да ће „Родољуб“ опет излазити и то под уредништвом Милана Убавкића а уз главну сарадњу преўашњег уредника, даље Св. Вучковића, Чика-Јакше и Јована Поповића, у старом правцу и по старој цени. У „Новој Уставности“ разлаже Јовић, зашто је стари „Родољуб“ престао. Он је наиме свој лист мислио да уступи учитељском удружењу а оно њиме пристало на то, него је покренуло „Малу Србадију“ те ее тако разишли.

— Тек сад пре неки дан добили 9. бр. „Гудала“, сеоску за септембар. Главни је чланак у тој свесци намењен

„Певачким дружинама нашим". У том чланку Младен жели њим бојама црта доста темерно стање наше in musicalibus и препоручује лекове, да се на чаше те предприме, а као „једно од најмоћнијих средстава, које би певачке дружине наше пробуђујем животу, браћом и сестрињством напредовању крепути морало", напомиње о наједницу певачких задруга наших. Вољело би познати с великом да прочитају тај чланак и да усвоје корисне предлоге Младенове, како би се с успехом могло стати на пут сметњама, што су криво, „да певачке дружине наше не развијају сигуде ону живу радњу, да истакнутој цели не сиеше сигуде онох снагом и онох брзином, коју нуки интереси наше умјетности, нуки интереси народног живота и нуко пријело мисије певачких дружина изискују." — Уза тај девети број „Гудала" додата је компонирија Роберта Толингера: I. Ђулић („Ао, небо, плаво небо, —") Змаја Јована Јовановића, самосев за тенор или сопран са пратњом сетних гудћ (тако се онде зове виолончело, хармонијума и гласовира. То је 15. дело Толингерово. Изашло је у красном и укусном облику, као и сва досад издања Велико-Кикиндског певачког друштва „Гусала". О самој композицији можемо за сад мах толико рећи, да се мотив одликује топлином и непосредношћу те је веран тумач дивних речи Змајевих. Но не можемо прекутати, да нас и нехотице подсећа на Шахнсо-Шуманову „Frauenliebe" и то баш на другу тамо песму „Er der herrlichste von Allen". — Не мислимо тиме, боже сачувај, одрећи оригиналност нашем младом уметнику оригиналност у изналажењу; клањемо просто своју опеку. И био би несмислио, пребацати ту компарације, где већ сам склоп доноше сведочи самосталност у сваком обзиру. Најновије своје то дело посветио је Толингер Миливу К. Петровићу, народном учитељу у Великој Кикинди. Из „Лабарика" у том броју видимо, да се Толингер спрема, да одговори Јовану Иванишевићу на оно, што је овај у „Јавору" прошле године замерио његовим „Пупољцима". На корицама овог броја „Гудала" под рубриком „Претрес" стручњачки је оцењена Јенкова музика у „Марковој сабли". На крају те оцене има право „Гудало", што нели, да је покална и инструментална репродукција Јенкове музике у „Сабли Марковој код наше народне новорипше дружине кадра оборити у прах лепо дело Јенково и да је „крајње време, да се попевке и глазба са народне новорипше наше или обрнше или да се учине расположена, која би публици бар наде дала, да ће се глабобене пралике једном већ бољем кренути."

— Изашла је крајем прошле године у надању књижаре браће М Поповића књижица с натписом: Najodabranije narodne pesme (uskočke i hajdučke). Ту су латиницом проштампане неке српске народне песме. Чијом дозволом та књижара разваљи тућу муку као пусто мајло, нека одговара своју савести. Али јој се не може одбити на савест све, што чини. Тако на страни 17., у песми „Јанко од Котора и Мујан Алија", стоји ово:

„Od Turaka malo tko pobježe
Osim kurva na kulašu Tale
I sa njime Tanković Osmane;
Od Hrvata malo tko pogibe."

У оригиналу гласи последњи стих тај: „А од Срба мало ко погибе." Тако ваљано књиге српска књижара „код светога Саве" српске народне песме, па забашурује и свој народности придев и своју светосавску фирму, кад треба и од ког брата Хрвата харити два шестака. Карактеристично је, што је у нас једина „Застава" то приметила, и у „Бранику" у листу божићњега броја Абуказем у најлепшим својим разматрањима то оштро опшнуо, иначе се у П. Саду ништа није ни крекнуо, — а опшно је чак далматински „Narodni list" већ давно за предно, да, наравно, најтоплије препоручи ту књижицу и похвали браћу Поповиће на најчистије своје жеље „за — братством са Србима." Таку цену за братство нити тражимо ни од Хрвата, нити од ове стране дајемо. Још мање су наши вредни књижари учинили то из какве узвишене намере. Но што њих срце не боли, да се нашем народу у горњој Хрватској (где, као што је било чујеће с наше стране, православна српска деца у својој цркви и апостол читају преписан латиницом, јер не знају своје ћирилице), тим иде на руку, да заборави и име своје, зар и листови наши да се чине тому невешти?

— С радошћу бележимо, да је наш уваженн и најомиљенији песник Змај Јован Јовановић замислио, да се одсада чешће јавља својим радом у „Јавору." И ми смо уверени, да ће се тому гласу искрено обрадовати сваки пријатељ наше књиге.

— У 1. броју „Књижевне смотре" од ове године има врло поволна критика на Шест приповедака Ј. К. Јаворовића. Критичар додуше нешто мало и приговора, али су ти приговори, као што и сам признаје, „веома незнатни."

ЧИТУЉА.

Ракила Манојловића, рођ. Белеслијина, умрла је у 69. години своје 18. (30.) дец. прошле године у Суботици. Муж јој, Јован Манојловић, био је некад у Суботици градски подначалник. Она се родила у Сирмгу у Банату. И она је остављала, поред своје породице, доста крпених легата на добре цели, и то 5.000 фор. на једну етипендијску фундацију, с којом ће руковати „Матица Српска" тако, да се та свота капиталише до 10.000 фор., па да се онда камата надаљ стипендије једнима у првом реду по Белеслијнове породице, у другом реду свакому овостраному Србину њаку без обзира на струку научну. Оставља је даље 400 фор. Суботичкој, 200 фор. Сирмнкој јркини, да јој се неје годишњи спомен; градској болници 200 фор.; Суботичком срп. нкол. фонду 200 фор. да се награђују вредни ученици; срп. нар. позорипту 200 фор.; срп. певачком друштву Суботичком 100 фор.; — свега дакле 6500 фор. — Слава новој добротворки свога народа!

Узалудно молимо поштоване претплатнике, који су од прошле године остали дужни, да подмире свој дуг. Нето тако молимо остале претплатнике, да обнове претплату. — Администрација.

САДРЖАЈ: Изгубљеној нади. Песма Драг. Ј. Илијћа. — Како се Латинче окомпло. Слика из Црне Горе. Написао Само Матанућ. — *** Песма од Војислава. — Ново доба. Комедија у три чина. Од Милутина Ј. Илијћа. — О поноћи. Песма Јосипа Берсе. — Филип Вишњић. Од —ића. — Бранич српскога језика. Александру Свидићу приказао („посветио") Јован Живановић. — Листак. Писма Вука Стеф. Караџића Лукијану Мушицком. Изнесли на јавност Милиоје К. Бранковић. Писмо XXII — Кончежић. Гласник. — Позорипте и уметност. — Књижевне белешке. — Читуља.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 фор. 50 новч на по године, 1 фор. 25 новч. на четврт године. За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 фор. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова" у Нови Сад.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 2. У НОВОМ САДУ 8. ЈАНУАРА 1887. ГОД. III.

НА БРАНИКУ ЈЕЗИКА СРПСКОГ.

СА ПОЗДРАВЉЕМ

ЈОВАНУ ЖИВАНОВИЋУ

РЕЧ ДВЕ БРАНИЧИМА СРПСКОГ ЈЕЗИКА.

Приказујем, пријатељу, у драгом нам листу овом два три чланчића своја мени у част, те желиш чути да-ли тај бранич ти српскога језика мојем предлогу одговара. За уздарје на тој ми почасти ево и ја теби, побратиме, по првенству памењујем ову своју работу скромну, да и сам разбереш, како си мој предлог схватио: по »Стражилову« нам језикомудро лова ловећи и на стражи стојећи — на бранику језика нам народног.

Јест, мал-те не четврт је столећа тому, како, побратиме, тим путем гредем у напред и на правац: сладећи мед младом нараштају, једном колу ученика за другим, медоточнук језик свете браће Ћирила и Методија стари словенски, и светосавски нам српски старински, и данашњи наш црквени богомољски — казујем им и сладим законе дивнога нам језика народног, који сачуване уз гусле јаворове слепи гуслари и књигом неписаном предане нам наши стари. Праведни суђаје одавна већ суд по правди рекоше у част и хвалу твојем раду том књижевном, лепо започетом, лепше настављаном доселе — на бранику српског језика.

Ја цигло пристајем у глас с њима, вештијима мене, и с поздравом побратимским позивам те и одселе, да изиђеш и на стражи бранич будеш на „Бранику језика српског“, који ће, бог-да у добри час, себи места да ухвати у Летопису »Матице Српске«.

Што од својих славних учитеља, од једнога на великој школи а од другог у њега на дому за младости своје тогнс предавнић — тогнс праддавнић младом нараштају и сваком пријатељу српског језика народног. Наш велики учитељ Миклошић говораше нам: Жетве је много, посленика мало — дај да по могућству порадимо, да се то мално коло у нас повећа и рашири на све стране до послетка.

I.

Да научиш туђ који језик, треба ти много времена; да научиш свој рођени — краткаг ти је века!

Вулкер.

Срби се диче пред светом, што им је у књизи језик народни — језик књижевни; попосе се својим дивним умотворинама народним.

И право имају. Многи већи и напреднији народи позавидеше нам за то, и још већма због разумно уђешеног правописа нам вуковског.

И књижевност српска, спрам наших прилика и неприлика народних — шири се како тако и одмиче напред разграњем и раскрилем својим; али не напредује нам с тим напоредо у књизи језик народни, већ баш назадује!

Ко год на то мотри и у том се разбира, даће нам за право без поговора.

То нам и даде повода и разлога предлогу на летошњем састанку књижевног одељења »Матице Српске«: да додаје Летопису свом »Бранич језика српског.«

И буде-ли добре воље у књижевника наших и бољег одјако атања и мара за чистоту језика нам народног у књизи: да се тај наш, у поменутом књижевном одељењу лепо прихваћени предлог оваплоти и оживотвори и поживи по том дуга века — тим ћемо, мислимо, најдостојније прославити стогодишњи дан славног старине Вука на јесен, ко жив дочека.

И дај боже и у добри час што пре сретан почетак и срећнији дуговечан наставак и напредак!

На бранику том ни на ум нам не пада, заподевати на ново рат за српски језик и правопис, него нам је цигло жеља и намера: да се још за времена на пут стаје назатку језика нам народног у књизи, и у напредак око тога настојава, да се, што затреба и могбуде, без зла срца и замерке поправља и у свачем на боље окреће, као што то доликује и пристоји се књижевницима, људма од науке, којима ваља да је стало цигло до ствари — не дирајући у лице и образ мушки.

Јер, по речи нашег мудрог Доситеја: језик вреди народу, колико привреди књизи и просвети народној; књига дакле хасни народу, кад је књижевници пишу разговетно, разумљиво језиком народним.

Дај да видимо: је-ли то тако у нас у данашњој књизи нам, у књижевности нашој народној?

Ко се год, попављамо, разбира у том, рећи ће да није!..

У књижевника наших отима маха у раду им књижевном српски језик типа и кроја туђинског, што-но веле: српски језик варошански, помодарски, и самовоља у правопису нам српском. У нас мисле: чим ко дорасте до пера писаћег и до књиге штампаће, доста му је: је-ли оралумео науком и знањем се приправио, па да одмах буде списатељ, књижевник! Мало ко у нас хаје и нашти се, најпре да научи, како ваља, језик свој народни: да изучи законе му сва четири дела граматике, као што чине, по доброј срећи својој, књижевници у других, већих и напреднијих од нас народа!

Мало је њих болих и бољих књижевника у нас, којих се не тиче ово, што ето тек наговестисмо

Јест истина, што многи веле: језик је мислима љуска и одећа; ал с ума сметњу у тај мах мудре оне речи у старих Латина узор-књижевника: forma dat esse rei. Свака тварка у населени божјој има свој рођени тип и облик.

Није довољно: умети што дивно смислити и срочити и мисли речма на свет изнети, него је преча и претежније: знати и умети мисли своје заодети речима разговетним, обликом и реченицом свог рођеног типа и кроја по закону.

Ал може-ли то тако бити у нас?

Ми велимо: може! Треба само хтети, с вољом и трудом око тога настојати и усталац после бити око бољег и бољег напретка.

Ми имамо свог Мојсија и ученике му пророке: Даничића, Бошковића, Новаковића, Живановића и т. д. Узми, брале, граматику им којег хоћеш, седи и научи из те све, што ваља и како треба; узми Вукове узор-зборнике српских народних песама и приповедака и пословица па читај и читај и ухасни се тим; узми Свето Писмо у дивном Вуковом и Даничићевом преводу над преводима, читај и прочитавај зарад наука и обавештења свог у језику ти српском народном — па ћеш се лако опростити и отрести ругобе језика српског варошанског, помодарског.

Него, ми смо у том, жали-боже, сила палик на старе Израиљћане, што се хвалише и дичише, како имају свог Мојсија и пророке, а онамо им наук не слушаху.

Ми имамо свога Вука и Даничића и диван им наук језика нам народног, ал ми слабо за то хајемо, слабо се паштимо да тај наук примимо и по том књигу народу састављамо и на свет издајемо!

Пола столећа дуга века свог казива нам старина Вук књигом и примером: како ваља српски писати, износећи нам, на дику пред светом, наше дивне умотворине народне на видик и у тима прекрасни, чист-овејани језик српски народни. Књижевни посинак му и најбољи доселе ученик Даничић за три десетине година пребра и показа нам законе језика нам тог у горостасним књижевним делима својим, и остави у аманет параштајима потоњим за наук, да тим утрешником напред пођу и језик унапређују по том свом рођеном типу и кроју с колена на колено. И ми се тим поносимо и дичимо пред толиком браћом нам свесловенском и пред светом просвећеним — ал се слабо видимемо.

Рекосмо једном приликом, и сад попављамо: преголеми књижевни труди Вука и Даничића, књижевна дела и наук језика нам народног, јесу горостасне пирамиде наше мисирске сред худих колебица међ хрпама песка пустог!

Ил зар није тако?

Дајте који хоћете лист наш по струци, коју по туђински зовемо и ми »лёном књижевношћу, забавном и поучном«, да узмемо на претрес, осим једног ил другог чланка у ком броју — па ћете се с нами заједно уверити: какав је у листу том језик несрпски, било у песми било у приповетци ил у чем другом нестиховном. А

тим листовима баш је најпре́че, да негују језик нам народни и бране од странпутица туђинских.

Нашу књижевност од те руке ето ће да поплаве преводи свакојаких романа туђинских; не тиче се нас у први мах садржај им и смер — то на други лист иде — него нам није право у преводима тим, што понајвише самоуке и невеште преводје сакате нам језик српски народни.

У новинама нашим, које што-но реч бистре политику ил муте, још је куд и камо горе језик и по речи и по реченици српској. Новинари наши, понајвише невешти језику народном и у том послу свом брзајући по невољи — није само зла им работа, што гомилају у чланцима својим без потребе речи туђинске, већ и у свом рођеном саставу слабо пазе на чистоту и самосвојни тип језика нам народног.

Наше књиге школске, осим две три што-ли, казују наук ученицима понајвише тек речма српским а саставом и разбором, реченицама кроја туђинског, па ма и не узели на ум у тима на ону силесију новоскованих речи по калуну туђинском.

Још какав је тек језик нам, токорсе ћирилловом буквицом заодевен, у буквари́ма и читанкама и другим тамо књигама за наук, које се »рабе у учионах пучких«, по школама комуналним, па баш и у чистим овејаним српским местима — да и не наговештујемо тога у мешовитим општинама, нарочито тамо у »тројединој« краљевини па у Срему, који се нас Срба понајпре́че тиче!

Језик у општини, на суду и на писмено у тим поменутим крајевима — право веле, који кажу: нит је српски нит хрватски. Није много бољи језик на живој речи и на писмену и у записницима наших, тобоже »автономних« власти, па ни на српском нам црквено-народном сабору!

На докле тако, драги нам књижевници и угледни разборници народни на живој вам речи и на писмено — куд ћемо до послетка доспети тим путем странпутице у књизи нам српској и са својим дивним језиком српским народним!

Него о том други пут намеримо наставити и свој наговештени предлог књижевном одељењу »Матице Српске« још и боље разјаснити: куд смерамо тим на »Бранику језика српског«.

* * *

У Новом Саду, пред Богојављење 1887.

Александар Сандић.

У СУМРАЧЈУ.

У сумрачју славуј јеца,
Па ми годи —
Ох, слатка је и сузица
У слободи!

У градини невинашце
Ружа сања,
Он јој слади дивне часе
Миловања.

Извијао је, што му душа
Лепше уме,
Ружа сања, ружа ћути,
Не разуме.

Он се диви из далека
Њеној сени,
А ружица и не слути:
То је мени!

Испевао јој целу душу
Уздисања,
А ружица само сања...
Само сања.

Славуј морао у даљину
Топлом југу,
Оставио малу ружу,
Понео тугу.

А кад сину премилење,
Време среће,
Опет славуј, опет песма,
Опет цвеће.

Опет топла славујева
Душа мала,
Ал ружица давно — давно
Одцветала.

Ал он нева, да га жиња
Жеља мине,
Још спомиње малу ружу
Из градине.

Слушам песму, као звуке
Нових дана,
Одјекну ми души струна
Уздрхтана.

А ја не знам, што ме тако
Бо'но дира?
Је л' то претња тајне моћи
Из свемира?

Ил је анђео среће за мном
Заједао,
Ил баш ми је тужне тице
Тако жао?!

Рајко.

КРУ́НА.

СЛИКА ИЗ СРПСКОГА НАРОДНОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО П. АДАМОВ.

Што је Јеша Скерлетовић прош, нема га више. И ако ће! Газдачки син, па је и прилика. Ама што вели, да се хвали, и ту га нема више.

— Хајд да се окладимо, — вели једаред Јеша, — да ћу ја пре стићи у варош на мојим вранцима нег ова ватрена кола.

Ту ваздан момака и девојака. Десило се некако уз часни пост, па се искупили пред крчмом, тек да се искупе, ако кола, дакако, и нема.

Јесу Скерлетовићеви вранци, да ћеш им заједамчно и у царској ергели тешко наћи парова. Ал куд бог дао, где је варош! Па куд мораш тек да надилазиш!

Претера Јеша. Претера, збиља, мајчин син!

Неко гледи у земљу, па не зна шта да рекне. Неки се опет окрену на страну, да не пресе у смеј.

И сам Јанко Тувекџијин једва прогунђа, тек да не ошути:

— Где јако! Па шта су ми ватрена кола?

А Јанко ће рећи за црно да је бело, а бело црно, ако то каже Јеша, па ни оком трепути не ће.

Јеша погледа унаоколо.

Девојке... Е, пред њима мораш знати, шта ћеш рећи... Гурка једна другу, па стискавају уста у мараме. Круна Богићева само гледи Јеши у очи, па ни да трепе.

Скерлетовић се облизну језиком, па превуче длаком преко брчића. Ал му опет не да враг мира.

— Кад смо оно јесенас возили се из царске соларе, пуна кола у мене. А Јова Сучевић натоварио, — каже, — неколико рајница, да стеше тарабу; па и он иде из вароши. Час по па се залети да ме обиђе. »Не ћеш, Сучевићу,« мислим ја, »ма манькали.« Па само отпустим кајасеве, а вранци ћиш, да их после једва задржим. Него ме превари Јова у један мах, па се оте. Оде. »Ао, Јово,« рекох ја, па само што притегао коњима узде... Нема него мислиш, одох у вихор. Лети блато све у комаћу, на као киша пада у кола, а глиб, да се точак гдегде завали до оглавчина. Кад ја погледао за собом, мој Јова стао, па одмара своје мркове.

— Није то ништа, — проговара Круна. — Ал знаш, Јешо, кад смо оно били летос на вашару, па кад си повезао мене са вашара.

Јеши се размакоше усне, а кратки му се брчићи накострешили, као да ће се сав растопити од милине.

— Наједаред — вели Круна, — навукоше се облаци, па се смрче. Смрче се, друге, као повоћ. Кад ударише цигани, па кад се мало расветли, те њусну за тим киша, нема, него се запрашило, па мислиш, саставило се небо са земљом. Јеша само викну на вранце, а вранци полетоше, не хватају земље. Ми брже, облаци брже. Ми брже, и киша брже. Ми у авлију, а —

— А оно само неколико капи с крајника облака ухватило паропке од вила, што их ја купио на вашару, па забо у шараге, — пресече Јеша Крунин реч.

— Заборавио си, Јешо! Ни виле нису добиле, — дометну Круна.

Девојке забуриле носове у мараме, па се једној или двема омаче тек:

— Хи!

Момци се напрегли, да попуцају.

А Тувакџија блену у Крупу, па у Јешу и врдну главом, те му се оте из грла само:

— Ао!

Како се чуди, није ни склопио уста.

Е, кад прснуше сад у смеј момци и девојке, покочише се.

Круна само макну усницама, да јој се покажше две рупице на образима.

А Јешу напопао некакав кашаљ, не знаш, шта је од њега.

Опет му Круна не да мира.

— Да ниси јео много кокица, па ти запала љуска у грло?

Уз часни пост се и кока у православној кући.

— И јест, мај! — одговори Јеша, као да једва дочекао, па се облизну. — Хајдемо, момци, ко је за пиво!

— Хајдмо! — пристаде уз њега одмах Јанко као запета пушка.

И одоше неки с Јешом у крчму.

Највише их остало још с девојкама, да се смеју . . .

— Збогом, девојке! — окрену се најпосле Круна и пође.

— Чекај, Круно, па ћемо заједно.

— Идем, да видим, шта ми ради моје дете.

*

— Чији си ти, мали?

— Кéјин.

— Како ти је име?

— Ја сам кéјин.

Тај мали никога другога и не зна осим своје кеје. Нико други баш и не брине бригу о њему осим његове кеје.

А кеја његова то је Круна Богићева. А тај мали је »дете« Крунино.

Питај га, кадгод хоћеш и што хоћеш, и први и последњи му је одговор:

— Ја сам кéјин.

Скрсти руке преко напета трбуха, па се гега као паче онако у дугој кошуљици, блед и жут, ал увек чист, очешљан и умивен. Да спусти руке, вукле би му се по земљи . . . Или седи на банку испред куће, скрсти руке у крило, ускакавши ноге, па се сунча, ако је сунце.

И ма где Круна била, ма шта радила, ако није он поред ње, па само није ли гдегод у падници, увек ће тек рећи:

— Идем, да видим, шта ми ради моје дете.

Кад њему што говори, никада друкче већ:

— Соколе кéјин!

Зато пађа он и не зна свога имена.

Једаред ће јој рећи Јеша Скерлетовић:

— Да каква је наказа, кад је то соко?

Од то доба Круна, да може, смождила би Јешу. Ал никад му не ће рећи ни ружне ни преке, ни бело ни црно. Већ гдегод угледа прилику, гледа, како ће га немејати погледом или покретом, да се Јеша повуче као петао, кад му покисне реп.

Јеша баш пред њом пађе да се највише хвалише. Хвали се, хвали, па и не обари, што каже.

Па се био раскравио, кад оно поче Круна да приповеда, како ју он једаред повезао с вашара. Но како се опет опарио, кад се на њену приповетку онако насмејали момци и девојке!

Не би Круна ни онда толико речи потрошила њему за вољу, да јој није неки дан пре тога нешто пришапуо с препоруком, »како ће бити добро« каже, »и за њу и за њено дете.«

Ни речи Круна није онда рекла. Само јој очи стале, па се чисто устаклиле. Смркло јој се, те се занесе, да посрне. По телу је прошла језа, а усне јој задрхтале.

Е, па тако му се сад осветила! . . .

Отишла кући. А срцу јој нешто право, боже, као да је добила не знам шта.

Узела своје »дете« на крило, па га љуби то по коси, то по очима. Тепа му и милује га, да мати превртчету својему не би слађе и нежније.

Он упрљо блесасте своје очи у њу, па је гледи. А мило му, па да се зацени од смеја.

— Осветила сам те, соколе кéјин!

И на једаред јој грунуше сузе, па пођоше поливати дете по лицу.

Он стао, па гледи у њу. Не разуме је, док и сам не брижну у плач.

Круна га притисла на груди, па га теши.

И дете јој заспа на крилу . . .

*

Нашла се Круна сироче после родитеља, а једва да се умела честито сама опасати. Што се нешто земље назвало сад њено, то туђин узео да сеје, па туђин и пожњева.

Остала у кући сама с нејаким братом, да га она, и сама слаба и нејака, подигне на ноге.

Него добре душе примиле се, дакако, да отхране нејачко мушко, што остало још у јастуку, да не свисне од плача или не заковрне од глади.

А комшије Круни кад залогај хлеба, кад мало и сира, да дете душу одржи.

— Но у свету, — говорило је обично покојни деда Загорица, — колико је добрих душа, толико је канда и да их те бог сачува. Кад ти што дају, највише ће ти отети. Кад те у очи жале, не дао ти бог, што ти мисле. Кад ти ћуте, најгоре те осуђују.

Па тако неки чинили детету, да га нестане, те да траже нека дела токорсе за храну. Они, што помагали Крпу, развлачили оно сиротиње из куће као пси пусто масло.

И запече се дете, па поболевај и поболевај. Једва му душа остала у посу, да се це-

лога века не може отрћи, да је на свету тек једна наказа више. Његова браћа јашу на трсци по улицама, а он и не дуби. Његова браћа иду по бразди за плугом и банају се по лединама, а он тек пузи. Његова браћа полазе и у коло, а он једва пошао ногом. Руке се опружиле, а тело згрчило. Лице и глава као у старца, а памет, не буди примењено, детиња.

Кад Круна осетила, да је срамота оклуватн се око туђих огњишта, па погледала, шта има на својој полици, па завирила у своје кревете и орманове, — једва нашла, у чему да запражи, једва, шта да пода се простре.

А кад добила прву надницу, па видила, како је слатка тврда кора, што човек сам заслужи, довела брата свога кући. Па је сестра срца милостивна, те се сетила матерње неге, па је брату својему сестра као и мати.

Ето, то је Крунино дете.

Њега ми чува Круна као зеницу. Ако има који залогај, не шта, хоће ли њој што остати, догод њему није доста.

*

Разболи се Крунино дете.

Нађе се каква баба, да је заштa:

— Како ти, Круно, дете?

— Зло, мамо!

— Да се хоће бог смиловати, на да га прими, да се и ти, ћерко, не мучиш јадна!

А Круни жао, боже, па седне, па плаче крај постеље, те не ће да муха падне на њено дете.

Говедар Раја увек спрам Крунине куће дувао у свој рог, да огласи, кад му треба краве истерати, да их тера на пашу, и да каже Круни: »Добро јутро!«

Једаред поранио у своје време, па пролази крај Крунине куће, а рог турио под сурдуму.

Его некако Круне из куће.

— Добро јутро, Круно.

— Добро јутро, Рајо.

— А твоје дете, чујем . . .

Круни потекоше сузе

— Сиромах!

Круна га погледа. Још нико не рече тако за њено дете.

Од то доба не ће Раја да дува у рог више спрам Крунине куће . . .

Дан два после тога дочека Круна Рају крај плота.

— Рајо, а што ти обилазиш јако моју кућу?

— Како, Круно?

— Па ето, не ћеш ту да дуваш . . . . Да знаш, Рајо, како то моје дете воли! Кад чује рог, а он се прене, дође канда к себи, па слуша, слуша, догод му се звук не изгуби . . .

Сад Раја нигде толико не мами краве колико спрам Крунине куће. Дува, па извија, све се растолеже! А кад је обдан на лединама или на испусту, скоро ништа друго не ради, него учи, како ће што лепше да извија Крунину детету. Па кад опет у јутру пролази кроз село, а он јури, да многи морају да га вијају, док не дође спрам Крунине куће Ту застане, е, и краве се већ почну штркати, да рогове поломе. Па кад дође на крај села, и опет се окрене у улицу, па затруби, да га и опет чује Крунино дете и . . .

Кажу већ људи:

— Е, где нашег Раје јако! Проћаволио се!

Једаред стао Раја на Крунин прозор.

— Круно, изађи, да ти нешто кажем.

А поранио пре света, на одмах ударио на њену улицу.

Круна изађе.

— Круно, немој . . . овај . . . да се срдиш, . . . да те . . . као нешто молим. Видиш, отелила ми се моја Белка, па . . . овај . . . видиш . . . Теленце је још слабачко. А каже ми газда Јова Скерлетовић, . . . знаш, да . . . као оставим краву с телетом код њега, док нејачко не одвркне. А ја опет, као што ти велим, рекох, . . . да . . . овај . . . тебе замолим. У тебе је пуста башта, траве доста, а имаш још мало и појате, да се ноћу баш може и склонити, ако би ударило какво време . . . Нерад Раја с газдама трговати, . . . знаш, одмах хоће човека ма зашто да обвежу, па ти пребацују и на оном свету . . . На ја сам мислио, као што ти рекох, да! . . . хтео сам, да те молим то још јуче. Ал ни јуче ни прекјучер те нисам видио, Круно. На сам дошао, право да ти кажем, и да те питам, шта ти ради дете?

— Хвала ти, Рајо, што се сећаш! Све увек онако. Ни живити, ни . . .

— Даће бог и боље. Није бог сиротињу сасвим напустио, На . . . Да! Шта сам оно још хтео рећи? Да! Је ли, ти ћеш примити моју Белку с телетом у твоју башту? Ја ћу је напојити свако јутро, кад пођем, и свако вече, кад дођем. Напојићу је и потимарићу је. Понда ја опет идем на своје ноћиште. А ти... овај... преко дан, кад доспеш, покани је мало и ти... Знаш . . . Стока је стока, ал и њу је бог створио.

— Хоћу. Рајо. Гле, како не бих!

— Знао сам ја то, . . . гле, мај, . . . знао

сам. Кажем ја то откад. Рекох: кад се моја Белка отели, баш ћу је дати у Крупину башту. Красна паша! Биће млека и за теле и... и... рекох... овај... за Крупино дете... Но, но. Немој друкче да чиниш. Мени не треба. Ја је примих од газдâ за своју, тек да имам ком давати коре од хлеба. Грехота је од бога хлебац бацати. А као велим, краву је благословила и богородица, кад је у њеним јаслама родила Христоса. Сад ћу да их чувам у торби, па кад у вече дођем, да је осолим...

*

Свако јутро и свако вече ето Раје, да обиђе своју краву и теле у Крупиној башти. Понда не може, а да не походи и Крупино дете.

Крупи тако мило кад Раја дође. Седну крај детињa одра, па разговарају. И увек имају шта да разговарају.

Једно јутро осване Крупин плот исправљен и повијен, а већ био, да се сав поруши.

Други пут дошао Раја, па види, како хоће стражњи забат да прокисава.

Сад свако јутро затекне на Крупиној авлији по који сноп трске или рогоза. А сеоска марва, што је Раја чува, дође свако вече блатњава до колена.

— Рајо, бог те видио, куд моташ марву по ритовима код толико пусте ледине? — пребацују му домаћице.

— Нема ведра на општинском бунару у ливадама, па марва и сама тражи воде. — брани се Раја.

Сад вика по селу, ко је скинуо ведро с општинског бунара?...

Понда опет једаред прокрчи Раја сав коров по Крупиној авлији. Разастрло га, да се осуши. Па кад се осушио, он га сложио под зид, да на зиму има Крупа чим заложити у пећ...

Ал једно вече дошао Раја као обично.

Крупа се завукла у кућу, па се не показује жива пред њим. Како дошла с надница, а била руковеђа на Миодраговића њиви, па све стрепи, да Раја дође.

Привикао се Раја, да га Крупа дочека. Ал је вечерас нема преда њ, да му каже, како се данас владала Белка и њено теле.

Одмах оде и он у кућу. Лупа му срце, па лагано хвата за узицу, да отвори врата, а да скакавица не шкљоцне.

Врата зашкрипаше. Али то не осети Крупа. Како полегла лицем по узглављу поред свог детета, па се и не миче.

Раја одмах погледа у дете.

Дете упрло своје очи у њега па се смеши.

Помислио био момак, да је детету — сачувај боже.

Истреса из рукава своје сурдуме, што набрао јагода по стрницама и око увратина. Па му прва реч:

— Ево, Круно! То сам донео теби и нашем малом.

Крупа подиже лице. Очи јој крваве, а по образима трепте сузе. Кад спази Рају, текну је нешто у срцу, па га погледа чисто плашљиво.

— Ти плачеш! — примети Раја.

— Рајо, ено, твоје је теле сада ојачало.

— Па?

— Па сад га можеш терати с кравом у поље.

— А наше дете?

Крупа се окрену у страну:

— Њему не ће требати више млека.

— Ајак!

— Терај их из моје авлије, да си ми по богу брат!

— Шта је теби наједаред, Круно?

Него се не да Крупа ни опепелити.

— Срдиш се ти на мене штогод?

— Не срдим, Рајо, ал...

Остало је на том, као што је хтела Крупа...

Ред дошао, да вечерас вечера и ноћи Раја код Скерлетовића.

Отишао тамо.

Склентала га деца код вечере, да им прича.

Раја зна свакојаких прича, све о вилама, вилењацима, о дивовима, о гвоздењубама, о недаљ-човеку и његовој аршин-бради, и тако. На где дође на ноћиште, окупи обично око себе пиљеж, те им лаже и намешта.

— Рајо, ја знам једну нову, — повика малиша један.

— Па хајде, да чујем.

— Била тако једна вила. Па била сирота, здраво сирота, а лепа, здраво лепа. Даћу нико није ишао к њој, ал кад у јутру а свако јутро осване у пећини њеној, где је она живила, пуно блага. Понда —

— Није тако, — прекиде га други малиша.

— Шта ти знаш? Тако је приповедао наш бáта.

Раја се трже.

Бáтом зову Јешу сви млађи у Скерлетовићевој кући.

— Сваку ноћ долазио тој вили некакав змај, — настави мали.

Рајн заседе залогај.

Устаде и оде за послом, а и не довечера . . .

*

Ту исту приповетку приповедала су тога дана и Миодраговићева деца на њиви, где је Круни руковедала, о великој уји за ужином . . .

Због ње је Круна и оплакала вечерас. Осетила је, кога се тиче, тим пре, што деца рекоше, да су је чула од Скерлетовићеве деце, а ова од свога бате.

Никад јој ни једна увреда није тако тешко пала, а доста их је осетила. Но док се осећала сама, била је слободнија. Од неко доба као да је изгубила срце, с којим је пред сваког без зазора смела изаћи, да му се освети. И баш што је ко био према њој безобзирнији, и она му је оштрије враћала пљиве за брашно Била је охола, . . . то охолија, што самосталнија.

Сад је осетила, има неко, према којем не би могла бити онака, као што је, на прилику, према Јеши Скерлетовићу.

Зашто то?

Је ли јој жао, што је истерала Рају из куће, за то, што се он показао према њеној детету као нико више?

Шта је то, што је нагонило, да се од оно доба, како је Раја одвео своју Белку с телетом, осећа већма самораном, него што је била пре?

Шта јој поломи ону смелост, на пред мушкарце не сме сад да изилази онако одважно као пре; те сад тек осети, да је мушка страна јача страна, а женска тек да се превије око ње као слабија?

Зашто сад не осећа у себи снаге, да сама себе свети за онако гадна нападај Јеше Скерлетовића, него тражи то — од говедара Раје?

Зашто баш од њега?

Круна све то само осећа, а, додуше, не тражи узрока тому? Или не ће или не уме. Тек јој се чини, да је неко време све имала, и сада то све изгубила. И чини јој се, да сада нема ни оволико, колико је пре имала.

Колико се сиротиња и саморана осећала, толико више прионула око свога детета.

*

Рајн још толико остало, да јутром спрам Крунине куће дува у свој рог, те зове краве на поље, и да ужива, кад помисли, како Крунино дете отвори очи, па слуша.

Круна му се или покаже или не покаже. Али је увек скоро у то доба на прозору те, ако јој дете спава, извирује иза прикрајка, како се — краве скупљају . . .

Један пут у јутру баш наслонио Раја рог на усне, па ће да духне, а испаде Круна:

— Рајо! . . .

Раја спусти рог.

Круна бледа, озбиљна Очи јој закрвавиле, па подбуле Око усана јој дрхће. Хтела би да каже нешто, а у грлу јој се спречила реч као залогај опоре јабуке.

Рају текну кроз срце.

Не говори ништа, већ уђе у кућу.

Круна се наслонила пред кућни зид, па гледи преда се. Не улази унутра.

Мало за тим ето Раје на поље.

— Видиш, Круно, . . .

Раја се загрцну.

— Крупо . . . овај . . . Кажем ја . . . Није бог сасвим заборавно сиротињу . . .

Пружи јој своју незграпну окорелу руку, а она спусти у њу своју.

— Ја идем на гробље, па ћу да спремим нашем детету кућицу. Ја ћу да му спремим кућицу. Поиди . . .

С Рајина образа паде неколико капи врелих суза на Крунину руку. И ту се састадоше с Крупиним сузама.

— Ја ћу доћи . . .

Оде Раја улицом, а Круна у собу, па се баци преко мртвога свога детета, да излије над њим своју тугу.

Иде Раја од куће до куће, па довикује домаћицама преко плота:

— Пуштајте краве!

— А који ти је враг, Рајо, те не дуваш у тај рог? — питају га домаћице.

— Покварио ми се од јутрос, — одговори Раја, па иде даље.

За читав сахат изашла је сеоска чорда данас доцније на пашу него иначе . . .

— — — — — — — — — — — — — —

* *
*

— — — — — — — — — — — — — —

На бунару у авлији газда-Раје говедара сваки се час диже и клања високи ђерам, а шкрипи и цврчи соја под тешком претегом. Дугачка шипка од дивље лозе све се превија у снажним рукама газда-Рајина дерана. А кабао за каблом излива се у дугачки вало, што се пружио уз бунар.

По пространој авлији се расула рогата марва, па или налегла око бунара, те срче хладну воду из валова, или се чеше то о плот то о какву воњку, или се чикља и заиграва по широкој говедаревој загради.

Диван дан с премалења. Благо сунце одскочило на подне, па загрејало. Из земље се пуши, као да стара мученица хоће да се издува, кад се опростила зимушњег терета. А све, што осетило живота у себи, набрчило и набрекло. По чистом млаком зраку играју се лагане сенке, . . . чини ти се, сунчеве се зраке плету у мрежу, па трепере спрам плавог неба. Небо бистро и недро као извор на уранку.

Кад Ненад навукао неколико каблова воде у валов, запео кабао за стубину, стао уз баштену ограду, па се наслонио на плот и загледао некуд преко плотова, па не трепће. А замислио се, мисли, занео се, као да је негде слуга, па му маљкало најваљаније говече, те сад газда ниште његову главу у замену. . .

Јанко Тувекцијин стао од улице на плот, па виче:

— Ој газдарице!

— Ој! — одазва се газдарица, па провири на кућна врата.

— Хлади ракију, доћи ћемо ти на алвалук.

— Хајде, Јанко, добро дошао.

Оде Јанко, да растуби по селу, како је газда Раја назарио и да зове кумове, комшије и пријатеље на ракију код газда-Раје.

Газда Раја у том улази на врата у авлију. Млаћи му сини упртио мрежаге сламе, па носи у кућу.

У кући се газдарица запурила, како жари пећ. Засукала рукаве. А чађ је попала.

Камо Ненад? — пита газда с врата Дозваше Ненада с бунара.

— Ја купих данас, у име божје, земљу Јеше Скерлетовића.

— Срећно да бог да и у добри час! — одговори газдарица, па брише зној с лица.

Ненад оборио очи.

— Шта ти сад мислиш? — пита га баба. — Јела Скерлетовићева нема ништа.

— Како ти наредиш, — рече Ненад и оде тужан.

Газда уђе с газдарицом у собу.

— Круно, шта ти мислиш?

— Ја . . . овај . . . како ти наредиш, Рајо, ти си мушка страна, — одговори Круна, па таре вертом руке до лаката, а нешто јој застаде на врх језика.

— Нек им је срећно!

— И благословено! . . .

БОЈНА ПЕСМА.

С ИНГЛИСКОГ, ИЗ „ИРСКИХ МЕЛОДИЈА“ ТОМЕ МУРА.

Од бојне песме јечаће нам горе,
Док роп'ског ланца један колут траје,
Док тиран мрски на земљу нам стаје,
И докле уста, што издају таје,
Погане наше воде и изворе.
Дотле, све дотле, пит' ће срећне бити,
Нити ће се когод од нас*) веселити,
Нити ће се миру песма захорити
Кроз наше сунцем обасјане горе.

Од бојне песме јечаће нам горе,
Докле победа кроз смех не прозбори:
„Неста облака, надоше злотвори,
Слободи зрачној нов се пут отвори,
Да вам обасја лозе и изворе!“
Ох, дотле, дотле, пит' ће срећне бити,
Нити ће се од нас нико веселити,
Нити ће се миру песма захорити
Кроз наше сунцем обасјане горе.

*) У оригиналу се изразом поноћу сећаху Јунијанције.

Вл. М. Јовановић.

НОВО ДОБА.

КОМЕДИЈА У ТРИ ЧИНА.

ОД МИЛУТИНА Ј. ИЛИЋА.

ПРИЗОР ДРУГИ.

(Збор свију партија у шанчаи код „спасавајног лава“; у дну подигнута као нека говорница, на којој сто, звонце, мастионица са пенкавицом и хартија. Мало подаље, десно, седе тамбураши; неки од њих ходају, неки пуше а неки удешавају тамбуре. Грађани се мало по мало искупљају.)

Шкрабало. Шта је? Јесу ли се већ сви искупили? Баш сам радознао, како то изгледа. (Меће штекер на очи).

1-ви грађанин. Ово је тек један део дошао.

Шкрабало. Хоће ли бити заступљене све партије?

1-ви грађанин. Сви се сложили, да изјаве посланику неповерење. Не зна се још само, хоће ли и социјалисте пристати.

2-ри грађанин (приступајући му). Здраво, Андрија! Како ти? Откад те нисам видио! Јеси ли здрав? Како радиш?

1-ви грађанин. Хвала богу! Све је добро, него да ти приказем свога госта. Господин Шкрабало, уредник слободоумних новина из Београда

2-ри грађанин. Мило ми је, мило ми је особито! Зацело сте ради да видите, како овамо ствари иду?

Шкрабало. А, не! Путујем ради претплате.

2-ри грађанин. (себи). Лаже ћорави угурсуз! Нацвркаће чланак два сата дугачак у новинама. Знам ја то.

(Грађани у гомилама долазе. Неки седају за столове у кавани а неки стоје здравећи се: „Како си? Хвала Богу! Јеси ли се решио? Крајње је, крајње је време!“ Многа долазе са женама. Кавана се пуни. Долази **Максим.**)

Стаико Поноћ. (пење се на говорницу; виче гласно). Браћо, пре него што се отпочне збор, ваља прво и прво да бирамо председника.

Сви (вичу): Да бирамо председника, да бирамо председника!

Поноћ. Па кога ћете?

1-ви грађанин. Ја држим, браћо, да ће добро бити, да се прво договоримо о томе.

Сви (чује се и по неки женски глас). Да се договоримо, да се договоримо! (скупљају се у поједине гомиле и договарају се).

Шкрабало. Какве је политичке боје онај дебељко, што му жена носи на глави тепелук?

1-ви грађанин. Досекра је ћутао и није се знало управо, коме припада? Али се држало, да то долази отуда, што је сиротног стања био а и радња му слабо ишла. Уједанпут позове он неколико пријатеља својих на вечеру а они, кад му дођоше у госте, угледаше на зиду његовом таблу свију министара По вечери устаде он и свечано испи чашу у њихово здравље, изјављујући, да је рад, да га клада својим духовним очима увек прати, и на улици и у кући, и даљу и ноћу. Од тада се та слика скида са зида само онда, кад се министарство промени. Клада је — вели он — на мом зиду обешена а не министри! И што је чудновато, радња му од то доба пође на боље.

Шкрабало. А ко је онај мршави, што ларма оволико?

1-ви грађанин. То је фанатичан социјалиста. Увек носи дуваљару, на којој стоји пасликан по који воћа те партије, или као што он вели: „мученик.“ Дотле тера, како приповедају, да је једног од чувенијех људи из противне партије, кријући слику, понудио из своје дуваљаре дуваном. Вели, да га задахне духом социјалистичким.

2-ри грађанин. Дакле, јесмо ли се решили?

Сви (чује се и по неки женски глас). Решено је!

2-ри грађанин. Хоћемо ли газда-Стаика?

Сви. Хоћемо, хоћемо!

(Поноћ се пење на говорницу).

Максим. (себи). Проклети брица, преварио ме! Овај се збор, као што видим, сасвим за друго састао. Шта ћу онда ја овде? Боље да идем. (полази). Али не. Чини ми се, да сам га видио, како се упутио амо. Каква ми срећна мисао на ум паде! Причекаћу, пак ако само дође овамо, направићу му посла, да се све пуши.

Шкрабало. Хоће ли већ отпочети?

2-ри грађанин. Сад ће.

(Ларма. *У гомили близу врата вичу*: „Ево монархиста, монархиста, монархиста!“ *Улази* **Божа Пита,** *ковач, крупна људескара, са огромном дреновачом у руци.*)

Божа. Живила светла породица! (луна дреновачом о сто). Механџија, вина!

Шкрабало. Што га зову монархиста?

1-ви грађанин. Дирају га. Кад је у друштву, свачим нека једну те једну песму: „Магла пала па Србију.“ У осталом другу и не зна.

Механџија. (доноси му вина). Изволите, џанум, одмах паре. Знам, Божо, напред се плаћа, кад је таки свет.

Божа, (измахује дреновачом). Сад ћу ти дати!

Механџија. (узмичући). Фала џанум, фала!

(*У кавану улази* **Драгомир**).

Драгомир. (упрепашћено). Наопако! Овде је заиста некакав збор!

Максим. (себи). Аха! Ево дошао је.

Поноћ. (виче). Браћо, поред председника ваља и једно способно лице, које ће вршити дужност деловође. Дакле, кога ћемо? (ларма у гомили. Божа прилази тамбурашима, и чује се, како им говори: „Чу, знаш, „Магла пала на Србију.“ Тамбураши тако уђесе и почну певати прву строфу, а председник куца у звонце и вичe) Мир! (окрене се тамбурашима) Ви ћете бити истерани ако и даље лармате.

Божа. (скаче на средину). Који је тај, што је кадар моје свираче истерати? (многи се искупе око њега умирујући га! „Божо брате, мани се ћорава посла!“) Шта, народна ствар? И ја сам народ и моји су свирачи народ. (остали опет навале на њега, те га одвуку.)

Драгомир. (себи). Чудна ствар! Политички збор и ја на њему, па још ако чује чика! — Ох, ала то ме изговарам са пуним устима. Решено је. Најбоље ће бити ако благовремено стругнемо. — Видиће ме ко, па може јавити још и председнику.

Максим. (себи). Нешто се узверио, канда се спрема да бега?

Поноћ. Јесте ли се договорили?

Максим. Ја мислим, браћо, да би најбоље било, да изаберемо за деловођу господина Драгомира Красића. Он је и онако вешт на перу а и ваљан и одан народној ствари.

Сви. Красића, Красића!

Драгомир. (себи). Сад сам пропао! (гласно). Хвала вам, браћо, хвала!....

Максим. (себи). Тако! Са овим сам му направио посла код газда-Тривуна. Знам ја његову нарав. Само док чује! Од сватова неће бити ништа. На још док чује и његов председник. Сад могу миран бити. Неће тај више остајати од канцеларије и седити с мном Мартом, код куће, кад ја нисам тамо! Само док чује то његов председник!

Поноћ. Сад, браћо, да вам прикажем изасланика општинске власти у лицу господара Гаврила Црвендлакића и изасланика полиције у лицу господина Леје Врељанца, практиканта начелства (окреће се Драгомиру) Јесте ли отворили записник?

Драгомир. Јесам, ево! (чита). Збор је у потпуном реду отворен и изабрао је за председника —

Поноћ (шапуће му). Забележите: једногласно.

Драгомир. (чита). И изабрао је за председника једногласно Станка —

Поноћ (шапуће му). Ух, ала немате стила! Кад су га изабрали једногласно, сигурно је и уважени грађанин.

Драгомир. (чита). И изабрао је једно гласно за председника уваженог грађанина Станка. Ето дотле сам дошао.

Поноћ. А молимо, камо име деловође?

Драгомир. На то не мора бити забележено. Ето на пример у Француској и Енглеској —

Поноћ. Баталите то! Већ ако се шта плашите —

Драгомир. (љутито). Ко? Зар ја? (бележи). Ево!

Поноћ. Сад, браћо, благодарећи вам на поверењу, имам да изразим још једну радост. Мислим, да се и ви сви радујете, што видимо овде и социјалисте, који су вољно пристали, да раде са нама на овом благородном задатку.

Један с дуваљаром. Ко пристаје са вама? Ми само за овај случај — (ларма).

Поноћ. (виче). Њима, који су према своме програму увек били противни мирољубивом разлагању, морамо у овој прилици изразити признање — (опет ларма; социјалисте протестују.)

Комарац. Ја сам од оних, који су увек и приватне послове председникове осуђивали, као веома шпекулативне природе, — а мислим, то чини и цела партија социјалистичка. (социјалисте вичу: „Сви, сви!“).

Драгомир. (шапуће). Да избришемо оно „једногласно?“

Поноћ. (упрепашћено). Јесте ли полудили?

Комарац (настаља). На ожешио се из шпекулације. (многи вичу: није! Међу тима је и жена председникова).

Драгомир. (шапуће). Је л'те, господине председниче, да избришемо оно „уважени?“

Поноћ. (љутито). Шта хоћете? Ви канда терате самном шалу?

Драгомир. (себи). А, хоћеш да ме гониш да потписујем своје име?

Комарац (настаља). И такав човек да осуђује људе, који су, да се послужимо фигуром, показали увек своје анђеоске особине. (ларма. Многи вичу: Нисте! Социјалисте вичу: Јесмо!

Поноћ. (луна у звонце). Браћо! Прво и прво, што ћу рећи, то је, да прелазим ћутке преко својих фамилијарних осећаја, који су у овој прилици увређени. Нећу о томе да говорим, били сте и сами очевидци тога немилога појава. Да бих једном прекинуо разговор, ја износим на решење питање, ради кога смо се и сакупили: Јесте ли сви за то, да изразимо осуду на нашега посланика?

Драгомир. (себи). Зар *ја* да пишем осуду нашем чики?

Филип Суша. Најјачу осуду. Та тај никад ништа није говорио у скупштини. Шта ће нам мутан посланик?

Никола Бекар. И ако је говорио, није ништа за нас говорио.

Поноћ. Е то је претерано! Откуда ће он тамо да говори за нас?

Филип Суша. Не само то, господине председниче, него и кад није гласао за владин предлог, тврдо сам убеђен, да се смешно и ћутећки климао главом, као да одобрава.

Комарац. Овај механција мора увек из форме изаћи. Кад се пољути, удари му сва крв у нос, па се црвени као патлиџан. Молим вас, погледајте само!

Поноћ. Дакле, као што видим, већина је зато, да му се искаже неповерење. И то је питање решено. Сад ваља о томе да се договоримо: хоћемо ли изабрати неколико људи из своје средине, који ће као депутација отићи к њему и изјавити му неповерење од наше стране?

Филип Суша. Да бирамо депутацију!

Дујин Просек. Али људе!

Никола Бекар. Који би му све искресали!

Комарац. Је сам тог мишљења, да ће најбоље бити, да ми саставимо револуцију.

Поноћ. Какву револуцију?

Комарац. По горњим местима обично тако бива. Саставе револуцију.

Један из гомиле. Ваљда резолуцију?

Комарац. Па сад не знам управо! Тако некако.

Сви (вичу). Депутацију! Да бирамо депутацију!

Поноћ. Добро, браћо! Одлучено је дакле да се бира депутација и онда ја од своје стране предлажем за члана тој депутацији Филипа Сушу. Пристаје ли збор?

Сви (вичу). Пристајемо, пристајемо!

Филип. (себи). Ово је пазопако! Ја му не смем на очи изаћи! Већ толико времена како му писам платно оно цино, а мислим још неколико стотина акова да дигнем. (гласно) Хвала, браћо, али ја сам прост човек. (себи) Који ме је ђаво гонио, да толико говорим?

Сви. Тебе ћемо, тебе ћемо. Ти си добар говорник.

Поноћ. За другог члана депутације предлажем Николу Бећара. Пристаје ли збор?

Никола. (опако седећи готово рикне; себи). Аох! Заклаше ме без ножа! Баш сам мислио да узајмим од њега новаца! (гласно) Браћо! махните се ни мене! Ово, што по реч, ја сам имао више посла са стоком, него са људима. Ту би ваљало говорити штогод углађено, а ја, ја пресечем као сатаром. (лупа се у главу; себи) Баш сам прави во! Ко ме је ђавола гонио, да бистрим политику?

Сви. Баш те зато и бирамо! (Никола седе на своје место, очајнички звера и гледише: Заклаше ме! Прекласе ме!)

Поноћ. За трећег члана предлажем Дујана Просека. Пристаје ли збор?

Дујан (себи). Ово је ужасно; Меницу му писам платно а рок је скоро ту. (гласно) Браћо! Зар из ваше средине неће бити бољег човека, којег ћете изабрати за члана депутације? Промислите, браћо! Ја могу иначе да вичем и говорим, али у тим свечаним приликама просто сам мутав. (себи) Проклета меница!

Сви. Тебе ћемо, тебе ћемо!

Комарац. Ја бих имао приметити, да би за четврто члана депутације ваљало изабрати каквог интелигентног човека, који је са својих особина познат и уважен. (себи) Баш сам рад да ућем у депутацију. (гласно) Па ако се што они збуне, он красноречиво да искаже што треба.

Поноћ. Онда ја предлажем Драгомира Красића, деловођу пашет. Пристаје ли збор?

Сви. Пристајемо, пристајемо!

Драгомир (клопе на столицу). Пропао сам!

Поноћ. (себи; злобно). А? Јели? Хоће човек да брише *једногласно* и *уважени грађани!* (гласно) На сад, браћо, чланови депутације нека се издвоје и изврше одлуку збора. (Филип, Никола, Дујан и Драгомир излазе љутито.) А ми, браћо, можемо сада решити, кога ћемо на његово место за посланика? (чује се како тамбураши удешавају).

Поноћ. Шта је то?

Један из гомиле. Монархиста заповедио опет, да му свирају.

(Чује се, како Божа пијан вичи: „Скирајте! Ко сме да вас дира? Ја алаћам! Деде! Магла пала на Србију!" Ларма. Божу хоће да набаце на пољ; он скаче на средину и размахујући дреновачом вичи: „Ко сме?" Разљућене социјалисте потпомажу га.)

Деда Врелавац. (устаје са свога места и свечаним гласом вичи). Браћо! Пошто се десно неред, то у име закона распуштам збор!

(Ларма. **Поноћ** силази са говорнице. Многи одлазе).

Божа. (диже дреновачу и вичи). Скирајте! Ја плаћам!

(Завеса пада.)

УМЕТНОСТ.

ДВЕ ИКОНЕ НОВАКА РАДОНИЋА.

(СВ. ЈОВАН И СВ. СТЕВАН.)

Ко погледи те две иконе, мора из свег срца зажалити, што је тај српски уметник тако рано кинџицу своју бацио у закутак, да је се више и не зати. Какви су узроци Радонића руководили, да напусти свој рад, који је, као ретко у ког сликара, бујном славом био увенчан, не може бити задатак данашњег чланчића. Нама остаје само то, да с тешким срцем жалимо стерилност таквог уметника, и да бар ужинамо у делима, која су нам заостала из доба најплоднијег деловања му.

Међу најбоља дела његова спадају без икакве сумње горње две иконе. Прва је својина пуковника Светозара Барића, — друга ће Нине Николићке.

Св. Јован.

То је слика огромна; поједине фигуре на њојзи скоро су у природној величини људској. Светитељ је приказан у најузвишенијем тренутку великог позива свог: кад у Јордану крсти Исуса Христа.

У средини слике стоји појава спаситељева. Тело му је слабачко, доста изнурено. Скромно и одано прекрстио је руке преко узких груди; бео појас омотава му слабине и спушта се у реку. Лице му је по усвојеном типу Христовом; у њему се огледа сва благост и доброта, која се изражава у речима и делима његовим; главу, коју окружава плаво-смеђа коса и брада, опустио је лако, скромно, смирено и с убеђењем одавајући се том свечаном тренутку. Лево (од гледаоца) стоје два анђела, држећи у рукама Христов плашт, све дотле, док не прође тај важни чин, крштење, да му га одмах затим пребаце преко голог тела. Израз њихових лица прави је анђеоски; ја их другче не бих ни описао. У даљини иза њих плаше се планине, као неки виши рељеф догађају том.

Десно (од гледаоца) диже се описак брежуљак, око њега се скупио народ, људи, жене и деца, који сви радознало а опет мирно гледе на оно, што се пред њима дешава. Чудновато, управо генијално, изнео нам је уметник разлику између утиска, који се изражава на лицима ова два анђела и на лицима народа. Анђели, као њојзи небески, знају, у чему је ствар; знају, да је то први најважнији корак вероисповести, која ће освојити свет; знају, да је пред њима син божји, те тако и гледе у њега. Народ пак то све не зна а и не схваћа неизмерни чин; они су упрли своје очи у Христа из чисте радозналости, и само свечано лице Христово и Јованово као да буди у њима слутњу, е се ту заиста нешто важно збива.

Најпластичкија слика на тој икони јест св. Јована. Мрко лице његово, озарено од важности тог тренутка, неописано утиче на гледаоца. Енергично је, озбиљно је; црна коса и црна брада подиже још красан профил његов. Јован зна врло добро, какав му је задатак ево сад; и ако се на Христовом лицу изражава благост и одапост, у његовом лицу, као у лицу активног човека, изражава се чврста воља и онај унутрашњи тријумф, који се и нехотице изражава на лицу човека, који ево постизава своју циљ. Тај душевни процес уздиже и мрко, испосничко лице Јованово. Десном ногом клекао је на камен, левом руком наслоњо се на палицу (крст) а десну је руку подигао над Христовом главом. У њојзи држи шкољку, из које прелива неколико капи воде на главу спасителеву. Одело му је пустињачко; велик, црвен плашт спушта му се са рамена на земљу.

Над Христом и Јованом лебди св. дух и шаље своје небеске зраке на сина божјег.

Како да опишем колорит те иконе? Мени не стоје на расположењу они силни сликарски изражаји, којима се поједини моменти обележавају. Ја само знам, да ме та слика убеђује, и да ме је свагда, кад год сам стајао пред њом, за дуже време к себи привезала. Ја држим, да се најважнија функција Јованова, управо животни задатак његов, не може лепше приказати, него што је у тој икони.

Св. Стеван.

Ако је по обиму ова икона мања, по уметничкој вредности стоји на истом степену, Радовић се и овом пријликом држао свог принципа: приказати светитеља у најважнијем тренутку живота му.

У средини слике видимо прво-мученика, како клечи; на њему је бео стихар. Руке је склопио а главу подигао у вис. Неописана благост и одапост изражана се у младићаном, прекрасном лицу његовом. Из очију му избија тих жар: он се предаје богу свом а уједно жали запесену гомилу, која се разарено спрема, да га каменице. Свака црта на лицу му концентрисана је у непољљљано убеђење о светском позиву Хришћанства. Он и не мисли на муке, које га чекају, нити ће којим мигом одати, да су страшне; он само мисли на свој велики позив: да примером соколи и остале привржснике Хришћанства. И то одушевљење његово, тај стојички мир уродио је прекрасним плодом. До њега, као чувар халина разуздане чорде, леже Савле, и с чуђењем гледи на човека, који свом чврстом убеђењу жртвује и себе самог. И на њега је пао небески одсјај, који с пуном снагом озарава прномученика. Тај чин и божји луч тако су утицала на тог безбожника, да се може узети, е је од тог доба наступио прелом у њему, те је временом од најжешћег противника постао најжешћи привржсник Христове вере. Тако силно утиче морална снага на поле племените срце. Од какве је користи пак био Савле, доцније Павле, по Хришћанство, ваљда није нужно рећи. Доста то, да се зна, да без њега не би ни било Хришћанства.

Око светитеља, десно и лево, стоје подијељени делати његови. Једни се сагибају, да подигну каменье са земље, други су га већ дигли у вис — у тренутку затим биће од Стевановог тела маса без живота и облика. Фанатизам, управо глупа и зверска обест, накарадила је иначе маркирана лица тог народног талога. Катастрофе мора бити. И као год што се бура не утиша све дотле, док не закине себи коју жртву, тако би било узалуд стишавати распаљену свстину. Она мора имати своју жртву а та је — Стеван.

Како ли пак одудара од те несите чорде мирно и достојанствено лице и држање римског центуријона, који само надгледа екскекуцију, али своје руке неће да прља послом, који њему не приличи. Лепо, брадато лице тог римског официра, који је у пуном војничком оделу, показује стојички мир и строгу озбиљност, и у живом је контрасту које према златом одушевљењу на Стевановом лицу, које према изненадном изразу на Павловом, које пак према распаљењој радости на лицима џелата.

Над целом том сценом лебди света тројица и озарава и благосиља прву жртву Христијанства.

Боје су на тој икони необично живе. Гола тела мучитеља, опасана црвеним убрусом, показују сваку жилицу, која је у напору набрекла; мускулатура је пуна израза — за анатома управо ужитак. Позлаћени оклоп римског официра сија се у зраку, а тај сјај једва ако умањује црвен плашт, тога.

Цела слика утиче јединствено; тренутак је само фиксиран, почетак рада, управо онај моменат, који претходи раду а ипак има у себи нешто мира, неко несвесно размишљање. Дабоме, да се то даје једва одмерити; али је ипак ту, а сликар, који баш такав моменат фиксира, заслужује име правог уметника. Та сликарство је уметност, која се само по простору може мерити, никако пак по времену. Њојзи је тренутак доста, а тај згодно ухватити, остаје тајна сликарског генија.

Милан Савић.

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(Двадесетпетогодишњица српскога народнога позоришта) по закључку друштва за срп. нар. позориште прославиће се крајем фебруара ове године. Нарочити одбор изготовио је предлог, како да се прослава. Тога ради ће друштва позоришна доћи у Нови Сад, да за пет дана и слава буде учесницима прославе, јер прослава има да траје пет дана, и то: Први дан: 1., Пролог, за који ће се умолити Вмц. 2., Свечан говор са историјом срп. нар. позоришта, држаће А. Хаџић. 3., Представљаће се шаљива игра „Пријатељ“ од Л. Лазаревића (не онога сада приповедача Л. К. Лазаревића), пред представа у Новом Саду 23. јулија 1861. — За други дан су одређене шаљиве игре: „Избирачица“ К. Трифковића и „Преки лек“ Мите Калића, како би се видела разлика између прве српске шаљиве игре и потоњих. — Трећи дан: драма Ј. С. Поповића: „Владислав“, друга представа наше позоришне дружине 30. јулија 1861. — Четврти дан: Костићев: „Максим Црнојевић“, да се види разлика између драме наше некад и сад. — За пети дан намењени су поједини призори из драма наших најбољих драматичара, и то у првом разделу, призори из Јакшићеве: „Сеобе Срба“, из Суботићева „Немање“ и Бапова „Цара Лазара“; у другом разделу: из Јовановићева „Демоса“, Оберник-Ђорђевићева „Ђурђа Бранковића“, и из Мите Поповића: „Стевана последњег краља босанскога“, а у трећем: из Малетићевих: „Српских обдука“, Костићева: „Пере Сегединца“ и седма слика „Српско сабрање“ из „Сабље Краљевића Марка“ од Ј. Ђорђевића и А. Хаџића. — Уједно је умољен А. Хаџић, да напише и нада у спомен те прославе поменику нашега позоришта за ово 25 година.

(Изложба производа српске кућевне индустрије у Бечу), за коју смо и ми јавили у 48. броју овог листа прошле године, отворена је у недељу, 8. (20.) дец. прошле године. Бечки листови извештавају о њој врло повољно, да се сваком Србину мора милити. А после хвале биће и друге користи, док по свету букне добар глас о творинама српских вредних женских руку. За муку и труд, као и за лепо и пробитачно уређење вала благодарати крал. срп. повереништву на изложби а начелнику одељења природног министарства Св. Поповићу, Ђорђу Стефановићу Виловском, чиновнику истога министарства и госпођи Болићевића. И наследник аустро-угарског престола краљевић Рудолф са својом љубом Стефанијом посетио је изложбу. Прав дан, као што пишу неки бечки листови, „вавала је била тако велика, да је на неким местима циркулација застајала ... У праши се огледа заједничко дејство истока и запада, и поред тога очувао је народни тип, и интересантно је посматрати, колико је утицао источњачки укус на словенску праши. Источњачки су облици, цртежи, па и сама комбинација боја; али је права словенска наклоност за живе шаренице, састављена црвена и отворено зелена боја, потпуно бела и са њом платна, која пристоје уза сваку боју. На даку је изложби вез, и тај је заступљен у великој набору. Има га на мушкињу, на платну и на другом ткању, а употребљује се за украме, пешкире, повезаче, кецеље, па и на убрусе (*сальете*). Најлепше ствари те врсте и израде прикладају Њеној Величанству краљици Наталији ... Већином посетилаца су српски застори свесним нешто ново, а они се одликују јефтиноћом и лепотом. Они су већином од куне на ручном разбоју израђени, непробојни и са пријатном бојом. Отворено црвена боја служи као основа; али има и жиланса. Љубитељи персијских и турских поучила могу се преварити у великој једноставности цртежа, јер леви дијаи покривен ћилимом на Плеснонца доказује, да и вештачкија ткања могу бити израђена. Не треба прешћути особито тешке штофове за намештај, који по самој својој изради обећавају велику трајност, а међу тим једноставношћу врло оригинална утиска дају. Једна бечка фирма направила је од тога малу гарнитуру. Вуна је понављути и завесе на проозрима од мрког гаса, украшене везом у тамној боји, које су толико густе, да се у собу не може видети, а на полу се види скроз. Нашка металла индустрија изврсно је заступљена у израдама од злата и сребра. Најлепша од свију израда је краљичин сервис од сребра; шоље и тацне извезене; посуде, вилушке и кашике израђене у филиграну сасвим источњачки. Интересантни су сесонки украси од сребра, нарочито напрсне пафте, по облику налик на медаље, што их употребљују Арнаи у Мисиру.“ Наш краљевић купио је намештај, што га је бечка фирма Јегер и др. прекрила српским ткањем.

(Др. Никодим Милаш), архимандрит и професор богословије у Задру, за кога смо јавили лане у 48. броју, да је понат у Београд, постављен је краљевим указом од 3. 15.) децембра прошле године за ректора Београдске богословије.

(Јован Бошковић), ректор велике школе у Београду прослављо је о светом Николи са својим крсним именом и двадесетгодишњицу свога професоровања. Као што видимо у „Новој Установности“, том приликом су стигли слављенику силни поздрави и са стране и из Београда. „Признање је сувишна страна, на којој труд бољег спореда.“ Срећно и другу таку славу дочекао!

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Изашла је 66. књига Гласника српскога ученог друштва. То је и последња књига. Од јако је српско учено друштво за живота краљ. срп. академија. — У овој су књизи ове расправе и чланци: 1. Спољашњи односаји Србије, што их пише српски дипломата Јован Ристић. Овде му је трећа расправа: Пропаст олигархије у Србији 1856. до 1858. — 2. Психолошке особине српскога народа, од А. Васиљевића. То је расправа врло занимљива и врло вредна за познавање нас самих. Има већ више година како Васиљевић куни грађу за „Порекљу психологију“. Таквога дела ми још немамо у својој књижевности; и готово ни оваких расправа. Под психолошким особинама не разуме Васиљевић то, „да један народ или једна раса има друштвене појаве, каквих нема у других народа и раса. Друштвена појави, бар у њиховим основним облицима, тако су општи, то јест, својствени свима народима и расама, да то сместала једни од најјачих доказа оне Дарвинове теорије о јединству рода људског. Но друштвени појави, као и општина, не истичу се сви подједнако у животу, него једни се истичу више, а други мање. Исто тако не истичу се подједнако код свију народа једни те исти појави. него различно: једни се истичу код једног, други код другог и т. д. Сад ова појави, који се у животу једног народа јаче истичу на видик него други појави, то су видне црте живота народног; а они опет појави, који се јаче истичу у једног народа него ти исти појави у других народа, и при том истичу у опште — код свију сталежа и истичу сталеж кроз све периоде: то су особине народне.“ У црте душевног живота српског народа, које су нама видне, убраја Васиљевић: стидљивост и храброст; а у особине и то а.) умне: бистрину ума или схватљивост и пластичну схватања или површност и б.) у моралне (практичне): човечност и непазљивост у познавању (непризнавање туђих заслуга). Пред сиротеје вели писац: „Народ, који има овакве лепе особине, као што су: бистрина, схватљива и човечност поступања, не може угинути; он ће успешније истрајати у борби са спољашњим и срећно извршити свој део опште великог човечанског задатка. Но опет с друге стране, народ, који има и те рушне особине, као површност посматрања и непажљивост познавања а услед тога у неколико и нетачност извршавања, не може лако проћи тај историјски пут, који поди к одређеној цели: те мане отежавале му ход на том путу. Но задатак је свакако лакши, да мане постепено слаби и искорењава, а врлине спаши и умножава.“ — Ту красну расправу прикажао је неки —ће— у прилогу броју „Narodnih novina“ загребачких од 31. децембра пр. г. Прикажавач је правио све, што ту каже за српски народ и за хрватски, јер, вели, „danas svi priznaju, koji ne će silom da budu smiešni, da su Srbi i Hrvati jedan narod s dvanaest imenicama“, само од своје стране додаје, да туђе заслуге не прилаје „osobito izložena polovica našega naroda“. — Не ћемо да се узнемиримо у компетентно оцењивање чланка овога поштованога научењака српскога, јер нас је, готово рекли, занео својим оптимизмом и објективним разлагањем; али кад је реч о „непризнавању туђих заслуга“ као особини српскога народа, је ли слободно уповорити на прослављу двадесетпетгодишњег рада нашега Змај-Јована Јовановића, а особито на пренос последњих земних остатака Бранка Радичевића? И у једном и у другом случају учествовао је српски народ из своју крајева и свију слојева и материјално и морално. Не би ли можда то мало пратеље на страну „признавања“ народног? Ја онда, је ли слободно можда на ту страну метнути и оно благосиљање у народним песмама људи, који су што добро учинили за народ, и неумитно проклињање оних, који оставише рђаву спомен иакон себе? Што ко има, оне дође! У осталом, когод буде читао овај чланак, (а то треба сваки, ко се воле бави књигом у нас, па како је лако и занимљиво писао, може га сваки и разумети), морање признати, да је свој народ боље познао, дакле, да се поучио и корисно њим. — На трећем је листу дра Ј. Пшчића: Нова грађа за флору књажевине Бугарске, коју је неуморни радник наш прикупио 1883. у другоју са својим незадашим ученицима а сада колегама: дром Л. Дошићем и Ј. Жујовићем. — 4. Географска студија историчара књаза Чедомиља Мијатовића о Балканима. Поштовани писац доказује, да су српски Балканци од оних у Провансу и Француској. У породици Балканци постојала је традиција, да су воде пореклом од Мелхиора, једнога од она три краља, што су се поклонили с нетока новорођеном Спаситељу у Витлејему. У Провансу су дошли преко Грчке, из Провансе прешла једна грана у Италију у Напуљ, отуд једна у Зегу, отуд опет једна у Румунију. Најпосле је писао, да су данашњи краљ и краљица Србије по материној страни од румунских Балканци, који су дошли у Румунију из Зете; а како су Зетски Балканци били у сродству са Немањићима, то је занета чудно маповеке историјске приповести, да на обновљеном краљевском престолу српском имамо потомке дома Балкић-Немањићева, потомке једне од најславнијих међу славним домовима Европе.“ — 5 Теорија и практика новчаних банака, од дра Мих. В. Вујића, проф. велике школе. — 6. О уздужном профилу суда сталног хидрауличног притиска, од Љубомира Клерића, професора механике на вел. школи (са две слике у прилогу).

— Из Летописа Матичина за прошлу годину одштампала је Грађа за медицинску терминологију, што ју је састао др. Милан Јовановић-Батут. Ми најтоплије препоручујемо овај корисни рад нашичев. Наруџбине кала слати самоме писцу у Нови Сад (пошанском увуштајом). Коју је стало, да га набави, нека се пожури, јер на продају има само 100 комада те књиге.

— „Застава“ у свом последњем броју за прошлу годину има чланак Српска књижевност у 1886 тој години од Н. Марковића. Чланак је у свему красан. Писац је у њему у кратко али довољно и сасвим објективно похвалио све најгласније моменте, који се истакли у нашој књижевности у прошлој години. Пре крају добро вели: „После свега наведеноја, ма да се види, да овде онде нешто не достаје, нешто није довољно урађено, (а ту мисли научну грану књижевности), ипак нас у главном мора преглед преко овогодишње књижевне жетве задовољити; али не у том смислу, да смо с оваким резултатом задовољни тако, да не треба за бољим тежити: то је задовољство тек за данас и данашње прилике, а на набројаноја види се, шта треба још надокадити и допу-

нити, односно у новој години не испустити ни једа." — У истом броју има и кратак преглед од И. И-ћа, шта смо изгубили, а шта добили прошле године за просветно крстаре.

— В-Бечкеречки „Глас" доноси у 1. броју критику М. Л—ка на Орло, најновијима календар, па га оцењује као најбољи од свију календара за 1887.

— Како читамо у 1. бр. „Јавора" за о. г., искала је академијска књижара Л. Хартмана у Загребу од посетника допуштење, да изда неколико песама нашега Змај-Јов. Јовановића у засебној књизи. И посетник је допустио.

— Прошле смо године у своје време прибележили, да је изашла књига: Слике на сеоског живота, што их пише Јанко Веселиновић учитељ (у Смедереву, у Србији, а одштампане су на „Шабачког Гласника." Како смо их прочитали, можемо их боље и приказати читаоцима. Писац, као сеоски учитељ, проучавао је свој народ, што му свакојако служи на част. Учитељи и свештеници имају за то и најбољу прилику. Док остала наша интелигенција (баш како је и пошшла на селу) по свом новцу обично не долази тако блиску и тако често у додир с народом, учитељи и свештеници, који су већином и поникли у колу народном, и по новцу свом највише морају да живе с њим, и непрестано се с њим друже од колевке до гроба. А како и иначе могу проучавати свој народ, ево шта вели писац оних слика у предговору: „Више сам ми ваши и неваши, послом и без посла; увлачио сам у шегове чисте окречене собе и од дима почињале забаче; седио сам на прелу, код пушница, код кажана и код болесника; јео сам с њим из једног чанка и пио из једне чутуре; с њиме сам се веселио и плакао; с њиме сам умиљао гледајући родна поља, поље и винограде, а и радио гледајући, како се надиоси сни облак са мушљем, да му у једном трепуту односи радост и задовољство, једном речју: био сам и на радости и на жалости његовој, и све што најбоље у тим приликама да треба прибележити, ја сам бележио." За то и каже: „Моје Слике — то су моје бележке." На онда: „У овоме послу држао сам се само једнога правила: Писи како јесте, пиши истину; не одузимај ништа, а не додајн ништа." Тога се писац држао и држаће, вељиком и сувише. С тога слике његове и јесу неуглађене, недотеране; али су то неуглађена и недотерани — алеми. Да их је писац мало угладио, (а то уметник уме, треба да уме), биле би слике те праве драгоцености у нашој приповедачкој књижевности. Зар Лазаревићеве приповетке нису баш за то праве углађени алеми, што их уметник, као што је он, није онакве какве их је тек написао? Па но сме рећи, да су шта изгубили од истине? А, да и Веселиновић може бити уметник, то је показао већ у овој прилици. Што се одмах као уметник није и показао, то је само, чини нам се, што, што, када силом, није ни хтео да више уметничке слике него тек — бележке; а не што се заиста нађа на овим правим њеним, да уметничко дело не може приказати оно, што хоће, онако „какво јесте." Уметност не само да то збиља приказује него и симболизира. Да ће Веселиновић бити прави уметник у нашој приповедачкој књижевности, сведочи нам то, што у овој књизи већ другом сликом показује више уметности него у првој, у трећој више него у другој и т. д. Ми од своје стране наглашамо јаку јединства своји тврдњи, и с тога њиме искрено писцу оних слика његовим речима: „Ради, брате, и опет; ово је добро — али може бити и боље!" — Још нешто. Писац каже: „Ја сам у мојим сликама говорио језиком нашега сељака." Али осим што има граматичних погрешака, каквих за цело сељак неће рећи, (па и ако каже, не зна му), — има и туђих реји, какве сељак збиља и не говори: летаргија, дисциплина, милијарде и т. д. До душе, писац оне и не мене сељацима у уста, али опамо нијак не пристају. Поида, што се тиче и самога начела: „Пиши, као што сељак говори, не да се ни то усвојити под ма коју цену. И турских речи је ту тма. Нашим приповедачима с оне стране намери се, ако хоће да наслажају науке баш провинцијалзмам у овостраних Срба, замера им се, што увлеку речи: пајтан, коморат, бирцуз, и т. д. И свако има право, ко им то замери. Али брана „на прека" као да нисте, да турске речи имају у српској књизи оваке руке, ако не исто толико права као и српске, а ово више него у вас оне искварене немачке и мађарске. Та, лепа књижевност треба не само да нас забави и поучи нечем, него и да нас избија читаоцима којекакве туђинске каљавке, не само у животу и у обичајима, него и у језику, кадгод се нађе за њих лепа српска реч и страна се може избећи. А провинцијализам, ако најпосле који баш то хоће да нетакне, даје се и друкче обележити. Лепа би стнар била, када би наши приповедачи из бачког и сремског живота чачкали своје приче немштином и мађарштином, они из банатског мађарштином и моседа и румунштином, они на Србије и других тамо крајева турским, они опет из Далмације и из приморја талијанштином. Требао би нам уза сваку књигу и речник за те стране речи. А шшко неће ово, што пише, хтети, да му се чита тек у пећаву крвју. Но ми смо уверени, да је сво то овде само зато, што је, и опет велимо, писац хтео да више само бележке, па није зар ни узимао на ум, да су и то погрешке. Са стране усвојена реч има само онде правога места, где нам баш најбоље обележава особу и прилике. С друге стране има у оним сликама речи и израза, каквих се у нашим крајевима никада не чује, а немамо у ирока да сумњамо, е се у Шумадији говоре баш у самом народу. Те и с те стране преди, да своју пажњу обрате на њих наши лексикографи и сви учени и неучени Срби. Тако су на прилику: рибиња, стр. 65. (мишића, мускули), особина („за што варадим: то је моја особина," стр. 59. У нас се у књижевну језику употребљује особина за Eigenschaft, Specialität) завидан (стр. 56., а ми употребљи завидљив), нигде нема умешено — на обешено (стр. 55.), материње („Било нас у кући деста, самог материња седморо," стр. 55.), девојка у пашуи (за удају, стр. 36.) окарио кардо („Што си ми се окарио кардо?" стр. 30.), орби, стремиња, под оваимицу, под јарик (стр. 27.), колтата (?, стр. 83.), рђуштина (стр. 77.), ојединих („Платих толико — ко да сам у мутну воду бацио, ојединих, потера ме неки бакеуз," (стр. 71.) И т. д

САДРЖАЈ: На бранику језика српског. Са поздрављом Јовану Живановићу. — Реч две бранитчма српског језика. Од Александра Сандића. — У сумрачју. Песма од Рајка. — Крупа. Приповетка из српскога народног живота. Написао Н. Адамов. — Бојна песма. С шпанскога, на „Ирских мелодија". Томе Мура. Превео Вл. М. Јовановић. — Ново доба. (Наставак.) — Уметност. Две шкице Новака Радонића. (Св. Јован и св. Стеван.) Приказао Милан Савић. — Књижевни Гласник. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваког четврта на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 фор. 50 новч. на по године, 1 фор. 25 новч. на четврт године. За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 фор. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву и претплата администрацији „Стражилова" у Нови Сад.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 3. У НОВОМ САДУ 15. ЈАНУАРА 1887. ГОД. III.

НА ГРОБУ ВАСЕ ЧАРАПИЋА.

ОД М. Ђ. МИЛИЋЕВИЋА.

„Они, који су пали на отаџбину, имају права да се народ Богу моли на гробовима њиховим. Међу најлепшим именима њихова су имена још лепша! Свака друга слава прекрасна и чезне пред славом њиховом! Као мајка чедо, њих народ као ништа у гробу њихову“!....

Виктор Иго.

Бејаше дан страшан; дан историјски; дан, у који се једноме народу пресуђује: слобода, или — смрт!

Све синове своје, све умље своје — народ бејаше прибрао на једно место; бејаше опасао тврди град Београд!...

Пред свачијим очима стајаше, тога дана, ова дилема: освојити Београд — објавити народни васкрс; не освојити Београд — показати немоћ, смрт!...

* * *

У таке тренутке, пред таким послом, зна се колико вреде очи, које провиђају дубље; колико је драга мишца, која дохвата даље! Кратко казати: шта вреди војвода-јунак!

И гле у војсци једнога, који је одвојио од свих других; на кога жудно гледе равни; кога припитују старији; на кога се надају сви. Гомиле се дижу на прсте: да виде лице његово, да чују речи његове!

И гле, одиста, кад он говори — сви слушају; кад се он смеши — сви се радују; кад се он замисли — сви се забрину....

Јунак је тај средњега раста, а мишице крепке; мало је тврда уха, али је жива, ватрена ока.

— Не бријте се! проговори он: — леп сам сан снио ноћас; победа је наша. Сутрашња зора још не ће зазорити, а Београд ће бити у рукама српским. Само ви гледајте у мене, и што чиним ја, чин'те и ви! То знајте, и свакоме кажите!...

И оде шапат од уста до уста; од Дунава до Саве, као муња, пролете кроза Србе храбрени глас:

— Победа је наша! Пре свануће на светог Андреју Београд ће бити варош српска! То каже човек, који Турке добро зна; то вели човек, који Београд добро познаје; то вели — војвода Васа Чарапић!

И нова храброст задахну сва срца, и свуда се зачу жеља: напред! напред!

* * *

Смрче се; земљу притиште тампа новембарска ноћ. Овлада мртва тишина. На Београду су две велике војске, једна против друге; и нигде нема ни тутња, ни бата; само, са српске стране, на одређеним местима, уговорени шапат роморја:

— Напред! Напред! Напред!

И живо море стаде милити к тврдим опкопима Београдским!

Где војводе Васе Чарапића! Где за њим његових соколова Подунаваца! Ено примакоше се под саму утврђену стражару турску.

На један мах, негде, на одбрамбеној линији, Турци осетише Србе; одмах плотуном огласише напад, и буктињама осветливши ровове, стадоше гађати нападаче — све у месо!

Чарапић, са својима, бејаше под грлићима турских пушака; мало још, па су се Срби и Турци могли у кости хватати!

У киши од куршума, скачући напред, Чарапић се, у један мах, окрете назад, к другоима, и рече:

— За мном те браћо! Још неколико корака, па смо на шанцу!

У тај несрећни тренутак, при светлости од буктиње, Турци из стражаре сложише у дрекога војводу!

Самртно олово погоди Васу у крста, па изби на мали трбух!

Јунак паде, јекнувши:

— Где! Изеде ме пас, закон мушкога!....

Најближи другови узеше га на пушке, и изнесше на Таш-мајдан.

Кад они ношаху рањена војводу, зачу се глас Милисава Чамџије, који већ беше усесо на турски топ, и пева, колико га глава доноси.

Чарапић, и ако је тврдих ушију, чу Милисава, па, весео, проговори:

— Не рекох ли ја вама: наша је победа? Хвала богу милостивому! Ово је најсрећнији дан у мом живо-т-у....

Издахну!....

* * *

На светог Андреју, 1806., први петли још не запеваше, а Срби већ беху у Београду. Они, одиста, могаху рећи:

— Београд је српски!

Ну у то исто доба, кроза српску војску, пролеташе тужни глас:

— Чарапић пао! Чарапић пао!

Одслуживши молитву захвалности, српска се војска згрте на опело јунаку војводи, Васи Чарапићу. И, одиста, њега оплака цела јуначка војска. Најближи другови му, сахранивши га у манастиру Раковици, говораху међу собом:

— Лака ти земља, славни Чарапићу, а за душу твоју молиће се црквај богу јутром и вечером. Сузе пак захвалних потомака довека ће на гробу твоме залевати цветак незаборавак!

То рекавши, они се пожурише за великим послом, који су били започели, оставивши нама, потомцима, да захвалношћу својом, на гробовима великих својих предака учинимо оно, што њихови савременици нису имали кад, да ту цркву задаху за даље велике службе својој отаџбини!....

* * *

Од смрти Чарапићеве бејаше протекло угод 78 година, 6 месеца и 2 дана, кад мене случај донесе у манастир Раковицу, на захвални помен другом једном заслужном покојнику. Бејаше ту, осем мене, доста других Београђана. Очекујући, да се богомоља почне, ми разгледасмо цркву, и гробље око цркве.

Цркви са севера, до самог њеног западног рогља, стоји један нов дрвени крст, преплетен жицом за гвоздену оградицу. На крсту је доста алкаво срочено име:

»Васа Чарапић.«

— А зар је овде укопан Чарапић? упита зачуђано један Београђанин.

— Не ће бити то онај славни Чарапић, одговори други: — овај је крст са свим нов!

— Тај крст није ни у земљу побијен, рећи ће трећи: — него је само приплетен жицом уз ову оградицу!

— Али погледајте, викну четврти: — на овом је крсту, на његовој источној страни, било име: Миленко Димитријевић, па су та слова почупана, и неко је са западне стране крсту срочио име: Васа Чарапић!

Сви се зачудише и загледаше.

— Чудо је, да славни Чарапић нема никаква потомка на своме гробу? рече један војник.

— Ваљда нема никога од рода својега, одговори му један грађански чиновник....

У тај мах, једна жена, са упаљеном свећицом, приђе, прекрсти се, целива крст, и привошти за њ свећицу...

— Ех, ова помисли ја: — као она удовица у јеванђељу, принесе више, него сви други потомци....

* * *

Чарапићу! Змају од Авале!

Животом својим учио си Србе како се отаџбина ослобођава од туђинске силе;

Смрћу својом показао си им: како се мре за отаџбину; а

Гробом својим сведочиш, колико дуго ваља чекати сузу захвалности!...

Од тебе, славо наша, примера и сувише!

Од нас пак, дужних потомака, заборавности и преко више!....

„Они, који су умли за отаџбину, имају права да се народ Богу моли на гробовима њиховим. Међу најлепшим именима њихова су имена свакад још лепша! Свакн другн слава мркне и чезне пред славом њиховом. Кло мајка чедо своје, њих народ вас ниша у гробу њихову“!...

Гласниче небеса, заштитниче непријознане врлине, Викторе Иго, да ли ће кад и Срби чути твоје спасовне речи?!...

ИЗ НИЧЕГА.

ПРИПОВЕТКА О ПРОПАДАЊУ НАШИХ СЕЉАКА.

ОД МИТЕ ЖИВКОВИЋА.

I. На вашару.

Вашар је по селима и варошицама велики светац.

У сваког је мештанина пуна кућа гостију. Ту се кува и пече, чини се гозба, па се иде на вашар, да се која попије.

Неко истера говече ил марвинче на вашар, да га прода; неко иде, да што купи за кућу или за газдалук.

Неко одводи кћер, да јој нађе прилику, неко сина, да му «мерка» газдарицу.

Све живо иде на вашар.

Тек бабе и старци, што не могу допетљати чак на вашариште, остану и чувају кућу.

А вашар ти је баш прави вашар.

Чим допреш до крајњих кућа, већ чујеш жагор да ти уши заглухну.

Овај хвали воће, онај судове, овај кестење, онај ножеве, па ти се они већином од вике и празнине промукли гласови помешају те се начини дрека, да јој не знаш крена имена.

Па тек звека!

Један купује казан, па кад стане клопарати, сваки ти се живац потресе.

Други бира бику клепетушу; стане звека, да полудиш.

Па уз све то кад стане пред «великом комендијом» — где показују своју вештину неколики гладни и другде из моде изашли вештаци — потмуло ударати добош уз нескладну пратњу две три пукнуте трумбете и једне раздешене кларинете; и кад стане под «ринглишпилом» јаукати и кукати какав оклепани веркл, извијајући коју од оних арија, што је била врло у моди онда, кад је мог деде прадеда био берберски калфа у Бечу; и када кроз све те тонове зачујеш још две три тамбурашке банде, једну трумбеташку, неколике циганске, једну десетину гајдаша — разне висине и дубљине — и једно петнаесторицу хегедаша, па видиш, како ти се то све из петиних жила упело, да једно друго надвикрини, наддречи и налтутњи; и када ти у сред те хармоније допре до већ љуто намученога слуха страховита рика каквога бика, што је побеснио па јури и све пред собом обара, или ти до мозга продре хитро хрзање ватреног вранца, што се од газде отео па јури, а свет испред њега плашљиво бежи у страну — е, кад све то чујеш, драги читаоче, који си први пут дошао на вашар (претпостављам, да још нисн са свим оглувио), знам, да ћеш сто миља далеко бежати па ће ти још у ушима звонити тај страховити концерат.

Но има тоже друга лека!

Ваља само отићи под једну од оних небројених чатрља, где се пије — на сваком је вашару највише тих чатрља, јер се на вашарима увек највише пије, и ако су вашари измишљени тога ради, да се што лакше и јефтиније купује и продаје. Ту има вина, пива и ракије на буд ћеш угасити жеђ, туд ће те која му драго свирка — у свакој чатрљи има нека — спасти својом и ако не баш потпуном хармонијом од оне паклене дисхармоније на пољу.

Попио си коју, загрејао си се.

Слух ти мало дошао себи од оног чуда, у неколико се већ и навикао на ону вреву и на оне против свију музичких закона измешане звуке те без велике опасности по своје на муке ударене уши можеш поћи по вашару. Само мораш, бар с почетка, добро пазити, да што више посла даш којем другом чулу, на пример очима, не би ли ти слабије радио слух.

А и имају очи посла!

Где год падну, све виде нешто ново, нешто друкчије.

Овде су трговци са разном вуненом и памучном робом. Онде кујунције, па платнари, па шеширије, па кројачи, — и ко ће их све изређати! А све је то упорено, сваки руфет засебан шор.

И свуда туд пуно слепаца и просјака. Неке те страх погледати, а код некога прилично постојиш, да чујеш, како пева Краљевића Марка или Страхињића бана.

Када све то прегледиш, сво те и међу колачаре.

Ту ћеш се, вере ми, дуже позабавити, ако си нежењен, а неће баш бежати, ако си и ожењен.

Ту је лепи свет.

Све ти се то обукло у стајаће рухо па хода.

Ту ћеш видети сељанке са неколико низова дуката, са неколико сеферина — блеште на сунцу; на њима богато одело, све сама свила и фина вуна, па некој стоји и боже помози, али нека се оправила буди бог с нама.

Видећеш и многу, што се »држи на моди«, како сељани крсте мајсторске кћери или оне сељанке, што не носе сељачко одело. Биће ту и која госпођица и госпођа. А међу свима има лепотица да ти срце заигра...

Ето то је од прилике вашар.

— — — — — — — —

Такав вашар био у Б.

Под оном највећом чатрљом од дасака селе неколике газде, први људи у Б.

Пију.

»Још једну, Јано! Да намиримо десет!« заповеда Акса Живановић, човек око четрдесет, покрупан и плећат; па њему плава чоха; може му се, јер има око сто педесет јанаца прве земље; свуда познат и виђен.

»Части, брате, кад имаш зашто!« рећи ће Живко Перић, омален а дежмекаст вршњак Аксин.

»Ни-није шала, онака бе-бедевија, па-па само тр-триста фо-форинти!« замуцкује Бошко Гргић, крупна људескара, тек прешао четрдесет пету а сед као овца.

»Ама сам и имао муке!« и Акса наточи па се налакти на сто. »Хоће Таваншија да је купи на хоће! Кобила и мени замакла за око. Дурут овет заценио триста па не попушта ни крајцаре. Даје Таваншија двеста педесет, дајем ја пет више. Таваншија шесет, ја и пет; он седамдесет — осамдесет, ја и пет. Како смо потерали, још би и три стотине претерали. И бог и душа, још би је Таваншија одвео — бољи је газда од мене. Срећом на Таваншијино двеста деведесет рекнем ја одмах: триста, и Дурут ми уклони ујар. Новце па је води, вели он. Видим, и њему је криво, да оде тако красно марвинче у мађарске руке.«

»То ће и бити — Србенда ти је оно, да му пара нема!« потврђује Милован Гаврић.

»Него све ми се чини, тешко му би, растати се с кобилом«, наставља Акса мало тише. »Кажу, бедевију је волео као очи у глави. Е али тако је! Хоће он, да је барабар с нама. И сами знате, кад седне с нама да пијемо, не можемо га се отрести, хоће он да плати! На ни по јада, да је само то! Али он хоће сваки дан у бирцуз! Онако му је бедевија и била последње, што је имао да прода.«

»Моја је, па могу шта с њоме хоћу!« љутито загрми крупна гласина Акси иза леђа.

Осврте се Акса.

Пред њиме човек од својих тридесет година, Аксиног узраста, ал плећа му скоро за још једна Аксина, па свака врата не могу ући; црне очи севају а лице мало позеленило.

»Немој да се љутиш, Милане! Нисам мислио ништа ружно!« извињује се Акса и пружа му своју столицу. »Седи, да пијемо алдуман!«

»Сад би да ме частиш, а после ћеш и на другом месту да ми се руган?«

»Немој бити дете, Милане!« утишава га и Милован. »Каже ти човек, није ништа ружно мислио па што ти сад тераш мак на конац?«

»Е, мој кума-Миловане, не знаш ти, како је мени, што сам морао кобилу продати! Чини ми се, потукао бих се са целим вашаром, тако ми је криво! И још ме овај дира, а знам, да је бедевија сад његова!«

»Чудна купуса!« осече се Акса; криво му што се у опште морао извињавати, а још криље, што тај голаћ не прима извињавања. »Као да сам ти очи извадио! Ако ти је право, право; ако није, шта ћу ти!« и он седе.

»И није ми право! И нека се узме на ум, ко мене дирне — ма ко то био!«

Изгледало је, као да Дурут све изазива.

Које вино, које претња, и Акса се разљути.

»Е сад нек је доста! Или иди или ће сад бити триста чуда!«

»Охо! Како си се накострешио, рекао би човек, хоћеш нешто и учинити! Него послушаћу те — идем. То и онако није моје друштво. Само не мисли, одох, што те се бојим, већ што сам несрећне руке а не мили ми се бајбок. Знаш, волим бирцуз — сам си рекао — и он воли мене. Волим ти се с њиме, баш као што сам се негда волео — с твојом женом.«

Дурут се сам од својих речи трже, ал доцкан; у љутини му се реч омакла.

»Зар баш тако?« цикне Акса па хоће да га дохвати за гушу.

Дурут измакне, а Акса се прући, колики је дуг.

Двадесет руку шчепаше Дурута.

И понесоше се.

Док си ударио длан о длан, а Дурута изгурали пред чатрљу и сад се заноће права борба.

Нападачи хоће да га оборе, а он се напиње из све снаге и не да се. Кога дохвати руком, баци га на десетину корака; тај му више не долази под руку.

Али грдна је фамилија Аксина па све то

чуло: туку брацику — тако су га звали — и дошло, да га свети.

Већ се гужва докотурала до једне коларске шатре.

На Дуруту до појаса нема ни једне крпице; коса му разбарушена, сав је изгребен.

Уморио се и он, уморили се и нападачи.

Кад ал Дурут из ненада зашне из петних жила и размахне рукама око себе.

Нико се тој сили није надао и сви се нападачи откотрљаше на све стране.

Доби маха Дурут и дохвати мотку од шатре, ишчупа је и надиже је.

Стадоше жене вриштати, а људи викати.

Све прште, куд које

Дурут нагне онамо, камо већином побегоше нападачи.

Закрвавио је очима и већ не разазнаје, ко му је крив, ко није; размахује око себе, и мотка обара, што дохвати.

И испуни му се прећашња жеља — заметнуо је борбу са целим вашаром и потерао је пред собом скоро цео вашар.

Већ је грдну штету починио: поломио, полупао, посвађивао.

Он је тражио онога, који га је данас онако љуто за срце ујео, који је крив, што се сва ова брука начини.

И нађе га.

Како је с осталима бегао, угануо ногу и пао.

Познао га Дурут из далека и како му лако прилази, све се земља тресе.

Стиже и подиже мотку.

У самртноме страху Акса склопи очи.

У тај мах дрекну очајан глас женски:

»Не, тако ти бога!«

До срца дирну тај глас љутитога Дурута, кроз све му кости прође и он се трже — а мотка фијукне баш поред Аксине главе, тресне о земљу и пуче на поле.

Дурут стаде као укован.

»Хвала ти, Друте, хвала, што га ниси убио — то ми је други отац!«

»А ко си ти?« прошапуће он.

»Та ја сам Јелка — служим код Аксе!« и она га зачуђено погледа, као требало би да он то зна.

Дурут дубоко уздахне па превуче руком преко чела.

Као да се освестио.

Још једанпут погледа у Јелку па онда климне главом и полако се упути у село кући, а све му у ушима звони оно меко, оно топло:

»Хвала ти, Друте, хвала!«

Уз пут га се све клонило.

Па и на улици, којом је пролазио, не беше живе душе.

Једва се ко усудио, да кроз тарабу провири.

Као да би их Дурут и узимао на ум!

Њему се у глави непрестано врзло оно меко, оно топло:

»Хвала ти, Друте, хвала!«

II. Први корак.

Акса се дигао.

У глави му је беснила страшна бура.

Чудне, нејасне, страховите мисли јуриле су једна другу.

Крв као да му се следила.

Упутио се у село.

Чинило му се, хтео је кући.

Сетио се, код куће га чека жена.

Она жена, за којом је негда као момак лудовао.

Шта није чинио, док му старији не допустише, да је испроси.

С њоме је живио већ петнаест година, срећно и благословено.

Никад му није дала повода, да се на њу наљути.

Родила му је сина, красно и здраво дете.

Па сад та жена беше прође Дурутова . . .

И он није отишао кући.

Пошао је, не знајући, камо ће.

Тек наједаред пашао се у механи код Паје Каменчанина.

Пио је.

Није му баш пријало, али нешто га је гонило, да пије.

Све му се чинило, пићем ће му растерати оне црне усколебане мисли.

И као да је тако и било.

Није знао, колико је попио; тек је оставио петицу на сто и изашао.

Осећао је, да га не море оне страховите мисли, да му крв живље ради.

На улици опет не зна, камо ће.

Знао је, некуд му ваља ићи, али куд?

Пошао је на божју вересију — куд доспе, да доспе.

Мрак беше око њега, мрак у души му, мрак у очима му.

Кад је почело на истоку рудити, нађе се на клупи пред својом кућом.

Прекрстио се, као да се ослободи злог

духа, што га је хтео на зло навести, и ушао је у кућу.

Перса, сва уплакана, дочека га.

»Камо те за име божје!« преговара она; прву је ноћ остао од куће.

Акса је мрко погледа први пут, како се узеше.

»Је ли истина?« пита он страшним гласом.

Она се трже; никад јој тако није говорио.

»Дурут ме данас за срце уједе — тебе је спомену̂о! Је ли истина?«

Она побледи као крпа и спусти се на колена.

»Опрости!« шапутала је у смртном страху.

»Иди ми с очију!« промуклим гласом проговара он и суровo је одгурне па уђе у собу и закључа се.

(Наставиће се.)

НОВО ДОБА.

КОМЕДИЈА У ТРИ ЧИНА.

ОД МИЛУТИНА Ј. ИЛИЋА.

ДРУГИ ЧИН.

ПРИЗОР ПРВИ.

(Соба с пандерлуцима; на средини два стола застрта. Кад се дигне завеса, види се како **Стана** спрема собу.)

Стана. Како сам се збунила! Радим а мисли ми сасвим на другој страни. Не знам, да ли је Драгомир примио писмо? А морао га је примити, јер сам га поштом отправила. Можда сам пренаглила, али шта сам знала радити? Цео се свет данас окрену̂о нешто против чике, те да не би Драгомир ушао у какву сплетку и тиме пољуто чику, који је и онако напрасит, те би нам могао, и непрослушавши нас, онако преко колена, ствар пресудити. Али онда — онда, али шта бих онда кадра била радити? Мајка слуша само чику, а он никога. Шта бих ту могла? Но ипак, ако нам срећно пође за руком да се узмемо, та ваљда ти златни облаци неће бити само сновиђења? Ох, ала ће то бити срећан брак? Чисто не смем ни да помислим. Али ако — заиста! Ја сам и заборавила на господар-Оцила! Тај, откако је чуо, да је чика расположен према њему, не да ми мира, једнако ми се удвара. Што осећам већи страх од њега, све га више мрзим, особито откад сам чула (чује се неко куцање на вратима. Стана се тргне и вичe) Слободно!

(Врата се отварају брзо и у собу улази **Милева**.)

Милева. Баш ми је мило, што сам те саму затекла! Прво: добро јутро! На онда: што си ми тако сетна, невесела?

Стана. Што је на срцу забележено, то се на лицу чита.

Милева. Опростићете ми, драга и љубазна моја госпођице, али, на жалост, ја не разумем та слова, па не умем ни да их читам.

Стана. Благо оној, која није имала кад да их чита. Ето на пример теби није потребе, да ми причаш. На твоме се лицу огледа твоја унутрашња срећа.

Милева. Оj, oj, благо мени, та ти си ми постала некакав филозоф.

Стана. Зато сам и несретна.

Милева. Махнимо се празних разговора. Реци: шта ти је?

Стана. Разумећеш моју болест, кад ти кажем само: Цифрић.

Милева. Цифрић, Цифрић! Шта хоћеш са њим? Хтела си извесно рећи: Драгомир, па си погрешила. Изгледаш ми збуњена нешто, па ти и не замерам. Говори јасније. Та што си досада крила од своје другарице?

Стана. Нешто, што ни сама нисам знала.

Милева. А то је?

Стана. Цифрић — Чујеш ли добро? Цифрић ме проси!

Милева. Та шта говориш? Оцило Цифрић?

Стана. Мало час чух од мајке, да је већ у велике у преговорима са чиком тога ради и да му је чика веома наклоњен.

Милева. Па шта мислиш радити, јеси ли се решила?

Стана. Али — чика му је веома наклоњен а мајка у свему слуша чику.

Милева. А ти, шта ти мислиш?

Стана. Ти знаш, да сам од малена научена слушати само што они рекну.

Милева. А шта је са Драгомиром?

Стана. Ах!

Милева. Ej, моја драга, моја несретна Станчице! Сад те потпуно разумем. Али ипак, ипак, ја не бих крила, ја бих им у очи рекла, да нећу поћи за њега, да волим другога. Ти знаш, шта све нису радили моји, кад ме је проси̂о Пера бакалин; али ја ипак остадох верна моме Алимпију. Шта нису говорили, да ме само одврате: те шта ће ти богослов да будеш попадија, кад у нашој породици нико није био духовник а пређена се није удала за попа. Ја једно те једно, онако, као што певају: „ил за њега ил у

Дунав с брега.“ На на чему се напослетку свршило? Испрошена сам за онога, кога волим, претпостављена с оним, кога волим, а „скоро ће ми похођани доћи и пред двором барјак ударити —.“

Стана. Ех, ти си друге нарави.

Милева. Томе је злу лако доскочити; кад ти не ваља нарав, а ти је промени.

Стана. Кадава, кад не могу. У напред видим, ако дође до чега, да ћу подлећи судбини. Толико пути, кад се споменуло име Драгомирово, дошло ми је онако у прво затри, да им рекнем: ја га волим!

Милева. Треба да додаш: а ако не пођем за њега, умрећу.

Стана. Не могу!

Милева. Онда бих се разболела; пала бих у кревет.

Стана. Све је узалуд, кад не смем и не умем.

Милева. Е, друга моја, то је онда којешта од тебе. Па шта си ти кадра за своју срећу учинити?

Стана. Ако ми ти одречеш љубав — ништа! Ја ћу гледати око мајке, а ти — твој отац веома добро живи са чиком, па — ти ме већ разумеш?

Милева. (свечано). Разумем, обећајем и заклињем се! Кад ти ниси кадра ништа велико да извршиш, онда ћу ја учинити своје: привољећу оца а он чику за Драгомира, па онда —

Стана. (загрли је и пољуби). На онда у напред прими од нас обоје велико — хвала.

(**Цвета** улази.)

Цвета. Шта вам је, девојке? Нешто сте ми од јутрос сувише мртве. Где су девојке, ту треба да је песма и весеље.

Милева. Кад нам је срце тужно, како ћемо бити веселе?

Цвета. Бога ми, гледајте, шта ћете. Ето нам у госте и браће а изгледа сувише љут и намрштен. Мало час га видох, где се упутио амо, а можда ће доћи и господин Цифрић.

(Стана удаше.)

Цвета. Ди сте, шта ти је?

Милева. Питате, шта јој је? Кад она неће да каже, ево ја ћу рећи —

Стана. Милева, за Бога!

Милева. Јест, ја ћу вам рећи —

Стана (прекине је). Милева!

Милева. Проста ствар. Она не воли тога вашега Цифрића.

(Врата се у тај мах отварају и брзо у собу улази **Тривун**. Сви му пријазне руци. Девојке га љубе у руку а са Цветом се рукује.)

Тривун. Помози Бог!

Цвета. Бог вам дао свако добро! (додаје му столицу). Изволите, браћа, седите.

Тривун (хода љут). Нека, доцније! Него — како? Шта радите?

Цвета. Ето, свађам се са девојкама. Нешто су ми јутрос сувише ћутљиве и невеселе.

Тривун. Ко ће се разеселити и заневати, кад погледа чуда, која се ирше у данашњем свету! Та у том врлином колу није вредно поштеном човеку ни закукати.

Цвета. Заиста! Свет се данашњи некако чудно измењо, ни налик на оно старо, добро време.

Тривун. Не бих веровао, кад би ми ко други приповедао, да у свету има овакве варошн и света, као што је ова наша, кад то не би гледао својим рођеним очима. Шта тај свет није радио, док ме није нагонио, да се примим за посланика, а сад — ето — исти тај свет диже се данас против мене.

Цвета. Ама истина? Чудим се ја, што се по варошн устумарали? Баш сам хтела да упитам.

Тривун. Све је то, као што у чаршији дознадох, против мене, и огласили чак и некакав збор за то. Све су то учиниле — знам ја то добро — којекакве кавански лармаџије, али — рачунаћу се већ ја с њима у своје време.

Милева (шапуће Стани). Наопако, да није у то помешан и Драгомир?

Стана (шапуће Милеви). Сва стрепим! Али ваљда није. Та писала сам му.

Цвета. На шта су решили на томе збору?

Тривун. Нисам хтео разбирати, а и слабо ме се тиче. Зар сам ја тражио, да ме бирају за посланика? Што сам као прост човек знао, то сам и радио, па тако и говорио, и против тога дозвољавам, да ми се што примети. Али — зар су од мене и могли очекивати какве велике науке? Тек у образ не дам нико да ми дира, и док сам жив, кадар ћу бити да га браним, и научићу сваког, да га поштује.

Цвета. Боже мој! Зар власт није кадра, да стане томе на пут?

Тривун. Каква власт? И ко врши ту власт? Они исти, што су и направили такве законе!

(Чује се на вратима куцање. Тривун и Цвета вичу: „Слободно!“ Улази **Оцило Цифрић** и клања се на све стране вичући: „Љубим руке! Слуга сам покоран! Клањам се!“)

Оцило (окренувши се Тривуну). Опростите, можда сам вас што узнемирио?

Тривун и *Цвета* (вичу). А, откуд? Ниште, ниште!

Оцило. Узбуђен сам, знате, па дођох, да видим, шта радите. У варошн читава узбуна, изађох из дућана да видим, кад ме пресретоше неколико њих, вичући: „Доле с послаником! Нећемо таквог посланика!“

Тривун. Нека их, нека! Знао сам већ за то, али, ако бог да, вратићу им жао за срамоту.

Оцило. Окупише и мене: хајде, веле, и ти си грађанин, и ти треба да даш глас за народни посао. Једва их се отресох говорећи: маните се ви мене, имам ја и свога посла. Они ме онда нападоше. Срам те било, веле, и ти си грађанин, и ти се смеш рачунати у људе. Чега се имаш плашити, кад су и многа господа пристала уз нас?

Милева (шапуће). Наопако, да није и Драгомир —

Стана (шапуће јој). Сва стрепим! Али ваљда није; ја сам му писала.

Оцило. Махните ме се, рекох, шта ме се тиче, што су тамо господа, то је њихов посао; ја одмах дотрчах овамо, да видим, шта радите.

Тривун. Хвала вам, господине Циффрињу, весма сам вам захвалан, али прво — изволите, седите!

Оцило. Не, не, благодарим! Није, знате, у реду. Прво ваља домаћин и фамилија да претходе примером. (Тривун и Цвета седају). Љубим руке, фрајлице! Али ви нисте изволели сести.

Тривун. Седи, Стано!

Цвета. Седи, Милева!

Оцило (седајући). Чудан свет заиста! Оставили своје дућане па јуре као бесни по варошки; гдегод кога стигну, ухвате га а по неког и нијаног вуку на тај њихов збор.

Тривун. Знам ја њих; знам их све у главу!

Оцило. Шта вам је, за бога, — рекох уз пут Николи Бећару, — шта вам је крив човек, што сте дигли толику вику противу њега? Крив нам је, вели, што је мутав —

Тривун (љутито). Ха, ха, ха! Мутав, мутав, вели? Проговорићу им у своје време, али ће ме онда добро упамтити.

Оцило. Па и та господа — (Стана устаје да иде, Циффрић ућутано) а, молим, молим, куда тако?

Тривун. Куда ћеш, Стано?

Стана. Да послужим.

Оцило. Молим, молим, имаћете опростити! Био сам сувише радознао. (себи.) Ох, слатко, па још из њене руке!

Тривун. Збиља, господине Циффрињу, да се махнемо политике. Како радиш?

Оцило. На данашње време, знате, како. Хвала богу те сам наследио оволико имање, а по радњи у садашње доба тешко би ишло.

(Стана улази с послужавником и као кога послуша, ошко јој каже: „Хвала!“)

Оцило. Ја не знам како ћу. Рука ми нешто дрхти.

Стана. Изволите.

Милева. Онако с кашиком.

Оцило (окреће се Милеви). Баш сте враг. (Кад му Стана каже: „На здравље!“ одговара: „Љубим руке!“ и „Хвала!“ Стана одлази).

Тривун. На мислите ли се скоро женити?

Оцило. Како да кажем? Четрдесета је већ ту. Али, али —

Тривун. Шта вам смета? Имања доста, радња, у колико ми је познато, добро иде. Да се и ви нисте бацили у политику?

Оцило. Ви ме вређате! Каква политика? Мало час бог зна шта нису радили, да идем да гласам против вас, али ја им кажем: ја поштујем газда-Тривуна, нећу!

Тривун. Е баш много хвала —

Оцило. А, молим, молим, немате на чему! Ја нисам од оних, који не умеју ценити карактере једног поштеног газде и посланика. Што се тиче женидбе, оно — кад се мало размислим — заиста крајње је доба. Сам сам, немам ни оца ни мајке. (себи.) Знам ја, да то многе девојке воле, па зато никада не пропуштам, да им кажем то. Чисто се, боже прости, помало и радујем, што су помрли, особито кад се на Станчицу сетим. Ох!

Тривун. То би ваљало да вас нагони, да што пре скинете бригу с врата.

Оцило. Није што сам нестрпљив! Али, чини ми се, нећу никада дочекати то златно доба. Но — како да кажем, ја сам управо за друго и дошао у физиту.

Милева (устаје). Препоручујем се. До виђења.

Цвета. Куда ћеш, Милева? Причекај Стану.

Милева. Нећу никуд далеко, идем да јој помогнем око ручка. (изађе).

Оцило (себи). Баш јој хвала, што отиде, а био сам као на жеравици у њеном присуствију. (гласно.) Ја сам, знате, ја сам давно помишљао о томе. Родитељи су ми, као што вам је познато, већ одавно помрли —

Тривун и *Цвета.* На што се не жените?

Оцило. Хвала на питању! Зато сам управо и дошао, да се с вама поразговарам. Одавна ме је грижала брига: коју бих? Ако нађем, која би ми се допала, та није довољно васпитана, а ако је васпитана, та ми се опет не допада. Можете разумети, каква је то неприлика!

Тривун и *Цвета.* Заиста!

Оцило. Одавна сам бацио око — имаћете опростити — на фрајла-Стану. Чим сам је видио, одмах сам помислио: Ох, господар Оцило, то је за тебе. Девојка таман како треба! Ем на око, ем васпитана. Ех, али и ту канда ће бити неке мале неприлике. Фрајлица, чујем, воли другога.

Тривун. Како то? (Цвети.) Ти ми ништа о томе ниси приповедала?

Цвета. Мени је сасвим непознато.

Оцило. Дакако, дакако! Веле, некога Драгомира Красића, писара судског. Али ја, знате, не могу веровати свету. Кћи поштена трговца, синовица богата трговца, к томе васпитана, мора отићи у трговачку кућу, да води домаћук. Али, знате, свет као свет! Па сам зато дошао, да из ваших уста чујем, шта је у ствари; а из њених, хоће ли поћи за мене?

Цвета. Сад ћемо чути.

Тривун. Зови Стану.

Цвета. Ево је иде.

(Улази **Стана** с **Милевом** и служи кафу.)

Тривун (свечано). Стано синко, ти ниси више мала; сад си већ одрасла девојка. Мој покојни брат и снаха немају друге деце ван тебе а тако исто ни ја: ти си нам све и сва. Али опет нећемо да станемо на пут твојој срећи и ако нас је Бог зна како жао да се растанемо с тобом. Али и сама знаш, од матере девојке, уседелице, нема веће бруке за родбину —

Стана (себи). Боже, шта ли ће то бити?

Милева (себи, весело). Зацело прошевина, права варошка прошевина!

Оцило (прекидајући Тривуна). Молим, да госпођицу сам запитам. Ја сам, знате, доста странствовао. (свечано.) Многопоштована госпођице! Питам вас, али да ми искрено кажете, да вам но лежи на срцу, да нема може бити каква прилика у компилуку, која вам буди у души пријатне какве осећаје?

Стана. Ја не разумем —

Тривун. Молим вас, господар-Цифрићу, за часак само —

Оцило. Молим само једну реч. (свечано.) Слика, слика онако из скоре прошлости. (себи.) Хвала богу, сад ме је зацело разумела. (гласно.) Слика тако пријатна и мила —

Тривун (прекида га). Молим вас, господар-Цифрићу!

Оцило (продужује). Јер има и таквих, које кад мину пред умне и телесне очи, оставе мрзост и разне непријатности —

Милева (себи). Као на пример Цифрићева.

Оцило (продужује). А има и таквих, које ма и за часак мину поред нас, инак оставе дубока утиска, трајну љубав и вечито сећање.

Милева (себи). Као на пример Драгомирова и мога Алимнија.

Оцило. Слике и прилике, што леже, како се оно нева, „са леве стране крај срца". Разумете ли, госпођице?

Стана. Опростите, не разумем.

Оцило (себи). Ала је лепа! (оставља шољу на послужаоник). Свршено сам се заљубио!

Тривун (свечано). Станка дијете! Много је времена протекло, откад је мој покојни брат а твој отац умрьо. Ти си онда била мала. Од оног доба има доста и ти си сад постала велика девојка, па ето господар Цифрић —

Оцило (себи) Ух, ала је прост! (Гласно.) Молим вас, газда-Тривуше, за часак само (окреће се Стани, која је у забуни оставила послужаоник на сто па слуша). Вама је веома познато, деца док су мала, знате, друга су им занимања, а кад одрасту, опет друга (кине).

Сви (вичу). На здравље!

Оцило (клањајући се). Хвала! Видите, госпођице, да је истина. Сад управо реците ми: да нема каква узрока, због кога бих вам, рецимо, непријатан могао бити?

Стана (себи). Ово је страшно! (Гласно.) Опростите, али зашто бих вас мрзила?

Оцило (себи). Боже! Она ме воли!

Тривун. Молим вас, господар-Цифрићу, само да објасним. (свечано.) Станка синко!

Оцило. Шта имате ту објашњавати? Ствар је свршена. (скида прстен с руке). Ево, узмите га и од сад је вечито ваш!

Стана (уплашено). Господар-Цифрићу!

Оцило. Чега се имате стидити? Ствар је свршена, само да зовнемо попа. Знате, писам рад, да се одуговлачи. (Узима шешир.) Ево, одмах ћу доћи са њим.

Стана. Али молим вас —

Оцило. Не брините се, одмах ћу га довести!

Тривун. Само да се спразумемо, па онда — ако вам је но вољи, да се то данас сврши, можемо послати момка, да дозове попу и два три пријатеља.

Оцило. Нека, нека, ја ћу то све сам извршити. (Полази па стане, себи). Него заборавих, да јој кажем две три о мојој нарави, како би се у животу имала управљати, али — то, чини ми се, треба у вече на дан свадбе.

Милева (себи). Ово је наопако! (гласно.) Та за бога! Шта ви то радите? Нисте девојку ни питали.

Тривун. Како? За шта?

Милева. На да дâ реч!

Оцило. Шта-а?

Тривун. Какву реч?

Милева. Па пристаје ли, хоће ли?

Тривун. Где, заиста, ја сам на то и заборавио. У осталом ја мислим, да она није противна. Дакле реци, дијете, реци слободно.

Стана (плаче). Не знам, чико, шта сам вам скривила?

Милева (окреће се Тривуну). Ви је зацело не волите?

Оцило (узбуђено). Ко? Зар ја? Колико сам пути, истина у себи, али и на јави и у сну, исповедио само њој љубав. Редовно идем у цркву, да бих се што више за њу богу помолио. Њена ми је љубав служила као амајлија у свима мојим трговачким подузећима, уз њу не тражим више мираза, — та она ми је највећи мираз! — осим спрему, две хиљаде дуката и буду; мени је главно она; што се тиче новаца, њих узимам тек да се не рекне: узео девојку без пара; газда Тривун је и онако богат, може му се, како веле. Ја бих — ја, ја! Ја бих — ја, ја!

(Улази **Сава,** момак Тривунов.)

Сава. Газда-Тривуне, траже вас неки људи?

Тривун (љутито). Какви људи?

Сава (себи). Сад, како да му кажем? Молили су ме, да га како не наљутим. Веле: народна ће ствар пропасти. (Гласно.) Па људи неки, мирни онако.

Тривун (љутито). Будало, ко те пита, јесу ли мирни, него: какви људи?

Сава. Добри; — учтиво се разговарају... некакви депутати!

Тривун (љутито). Ето га сад! Какви депутати? Пусти их унутра.

Оцило (себи). Гледај, молим те, поквариће ми посао!

Тривун (љутито). Увек ми се деси, да ме ко узнемири, кад имам какву важну ствар свршавати.

(Врата се отварају, у собу улазе: **Филип Суша, Никола Бећар, Дујан Просек** и **Драгомир.**)

Тривун (дижући се с места). Које добро, газда-Филипе? Како ти, Никола? (Са чуђењем гледа на Драгомира.) А откуд ви? (Сви ћуте.)

Тривун. На којим послом? Изволите сести! (пружче Филипа за руку).

Филип. Нека, нека! Хвала, али — није у реду. (окрене се Николи) За Бога, реци!

Никола. Ти си први на реду, па ваља да кажеш.

Тривун. На које добро?

Филип. (упланено) Ми смо, знате... како да вам кажем? Нас су послали, да вам кажемо — (себи) да му само нисам дужан! (гласно) Послали су нас, да вам кажемо, да ви опет нама кажете — остало ће казати газда — Никола!

Никола. На продужите, кад сте почели.

Филип. Нека, нека, изволите, ви сте некако речитији.

Тривун. На реците ви, газда-Никола.

Никола. (збуњено) Како да вам кажем? Нас су, онај, опуномоћили, т. ј. нису нас опуномоћили, него су нам казали, да вам кажемо, управо, да вам испоручимо. — (себи) Не могу ништа да смислим! Никако ми из главе не избија онај зајам — (гласно) Остало ће казати газда-Дујан, он је речитији.

Дујан. Ја сам збуњен... језик ми се осекао, (себи) Проклета менице! (гласно) Ето Драгомира, он је учевнији!

Драгомир. (себи) Пропао сам!

Дујан. Зато нам је и придат.

Тривун. (нестрпљиво) Та ваљда вас нико није послао, да ме мучите са таквим говором?

Филип. Ја сам збуњен!

Никола. Ја сам се сплео!

Дујан. Језик ми се осекао!

Драгомир. (себи) Ово је срамота (гласно) Жао нам је, газда-Тривуне. што су баш нас изабрали, да вам морамо тако шта казати. (себи) До ђавола, и мени се канда језик осече, кад погледам само на Станчицу.

Тривун. Молим вас, само продужите!

Драгомир. Данас су све партије држале збор и решиле, да тргну пуномоћије, које су вам као посланику дали, јер веле, да ниште са довољно енергије заступали на скупштини народне интересе, да се ниште држали правца, како сте бирачима обећали. Па како имате право још две године да будете посланик, то да вољно положите оставку на своје звање те да се нов избор огласи.

Счапа. (себи) Боже, несрећа за несрећом!

Милева. (себи) Јадни Драгомире, сад је све пропало.

Тривун. А, дакле, зато сте дошли, јели? То имате да мн јавите, а? Какав народ, какви народни интереси? Велите: народ! Па шта је то? Народни интереси? А једе ли се то? И ко ми дошао да јави? Ви, које ћу срушити у прах и пепео, само док кућном на врата судска. (сви, осим Драгомира, вичу: опрости, газда-Тривуне!) Знам ја то! Ви сте то, који највећу ларму правите: Појео народу паре. па ништа није учинио. А шта да учиним? Ваљда да идем са вама у канцеларију те да преклапам: ко нам је бољи пријатељ, Русија или Аустрија? Надате се да дуне каква срећа отуд па ће бити ћара. Будак у шаке! Њиху они и своју сиротињу. А сад (показује руком врата) с Богом или ћу — (сви се гурају и бегају кроз врата, остаје само Драгомир.)

Драгомир. Опростите господар-Тривуне! Ја сам сасвим случајно —

Тривун. Идите, идите! Знам вас врло добро. И ви сте од оних, што трче да „обавесте“ другога а не гледају свој посао.

Драгомир. Ја нпак понављам, да вам не би што-год криво било, ја сам сасвим случајно —

Тривун. Знам ја, знам све. Узаман ви обилазите моју кућу, уздигнете и преподобљавате се, а овамо буните свет против мене. Треба да знате, да сам ја господар у овој кући и док сам жив, онако ће

бити, како ја рекнем. А сад с Богом! (Драгомир излази).

Цвета. Да безобразна света!

Оџило. Па и господин Драгомир, (Стана га мрко погледа а он ућута).

Тривун. (ходајући) Научићу ја њих! Неће бити онако, како они хоће. Стаћићу ја теби, брајко, забрану на све што имаш, продаћу ти и последњи бакрач у кући. Памтићете ви мене. Не дам, да ми се гори за живота у брк насмеје.

Оџило. Па и господин Драгомир! (Стана га опет мрко погледа а он ућути).

Тривун. Стано дијете. Све је свршено. Моја је воља, да пођеш за господар-Цифрића, па ће тако и бити. Ни речи више, то је моја воља. (вике) Ej Саво, Митре, Томо!

(**Сава, Митар** и **Тома** улазе).

Сви. Шта заповедате?

Тривун. Попа, одмах зовите попа!

(Сава, Митар и Тома излазе.)

Стана. (клоне у наручје Милеви) Умрећу!

Оџило. (ширећи руке од радости) Полетећу!

Тривун. Попа, брже попа!

(Завеса пада).

(Наставиће се.)

ШТА ЈЕ ЕЛЕКТРИЗАМ?

ОД СТЕВЕ МИЛОВАНОВА.

1. Сваком појаву у природи има некога узрока. Ако узрок мења стање тела, то је он *снага*. Снага и материја у тесној су свези: снаге има само тамо, где је материје.

Снага може утицати на три начина: производи кретање чврстих, течних и ваздушних тела или доводи та тела у мир; снага креће најситније делиће у телу: молекуле; снага креће и делиће тих најситнијих делића: атоме. Кретање је или унапред, ту тело иде даље или се миче са места, или је кретање окретање или је таласање. Наша земља креће се на сва три ова начина: она иде по своме путу око сунца, ал се и окреће око своје осовине, осим тога кут, који чини земљина осовина са осовином свога пута — еклиптике — није увек један исти, но се периодично мења, те зато небесни пол не описује круг око пола еклиптике него талас.

Новија физика данашња рада је да сведе све појаве, који се у физици изучавају, на кретање; физика тумачи данас све природне појаве динамиком, то ће рећи кретањем.

У редовима неких појава врло лако иде то тумачење, но код других појава имали су физичари много муке, док су их свели на последњи узрок-кретање. Па поред свега тога није ни близу јасно и потпуно изведено тумачење појава кретањем у тим физикалним гранама. Но сваким даном све се више, поступније и савршеније тумаче природни појави — кретањем, сваким даном све више долазимо до тога, да *у целом свету влада једна једина снага*, која се огледа у врло разним природним појавима.

Већ Аристотел је рекао, да *звук* постаје, кад тело какво покрене ваздух на неки особити начин; ваздух се тиме стисне и опет рашири. Кад жица даје од себе глаца, она својим кретањем ваздух око себе покреће и тера даље; овај ваздух гура онај до себе и тако се звук шири на све стране, где се ваздух кретати може. По њему дакле звук постаје таласањем ваздуха. Тако се и данас тумачи звук.

Да је светлости узрок кретање, доказано је истина много и много доцније, но ипак је доказано. Крајем седамнаестог века изрекао је први *Хајгенс*, да је светлост од таласања етра. Но овај назор усвојио се тек откако *Френел*, *Араго*, *Коши*, *Јунг*, *Фукол* и други физичари својим генијалним испитивањима доказаше, да је таласање етра доиста узрок светлости.

Да топлота и кретање стоје у тесној вези, први је показао *Мајер*, лекар у Хајлброну. Он је године 1842. мућканьем загрејао воду за пун град Целзијев, те из тог разлога рекао, да се онде увек развија топлота, где се троши рад. Исто тако, да се троши топлота, где се развија рад. Тарем просто руку о руку, па их загревам: кретање прелази у топлоту. *Крениг*, *Клаузије*, *Мекуел* и други доказали су математичним путем, да су ваздушна тела састављена из молекула, који се брзо крећу. За ваздух су нашли, да његов молекул на нули гради пређе у секунди 485 метара.

У науку о магнетизму и електризму од новијег времена уводе такође назор, да им је узрок кретање.

Колико је појаве у светлости данас доста лако тумачити таласањем етра, колико се појави у топлоти такође даду тумачити кретањем, у толико се тешко бар данас електрични појави тумаче кретањем.

Мисао је та пала већ, да се и електризам и магнетизам морају свести на кретање, многи се већ тиме бавили, но до данас се још није ни близу дотле дошло, да се лако тумаче електрични појави кретањем, било то којим му драго.

У наше дане магнетизам и електризам узимају за

исти појав физикалан, зато, што рекнемо за магнетизам, протеки се даде и на електризам, а оно опет, што важи за електризам, важи и за магнетизам. Магнетизам и електризам потпуно су идентични.

Што се тако тешко иде у тумачењу магнетизма и електризма, има много разлога и у томе, што су разна мњења била о томе, шта је електризам и магнетизам, па је мање-више сваки назор имао својих присталица, те се тако ширио.

2. Пре него што наведемо модерну или динамичну теорију, споменућемо две хипотезе, које су врло много присталица имале и дуго се држале, шта више једна и дан-данас стоји, јер ју динамична хипотеза још не може потпуно да замени.

Да би протумачили електричне појаве, узимали су у опште, да је електризам течност, и то врло ретка, но види се, из тела се даде врло много ње развити, нееластична је, ал се јако шири, не да се чак ни мерити, те тако не мења ни тежину тела а продире у свако и најтврђе тело; течност ништа не зависи од тела, али од ње може тело примити, колико нам је воља, исто тако може тело и издати је, колико ми хоћемо, и од свега тога зависе електричне особине у тела. Течност је названа *електричан флуидум*. Ово је реч латинска и значи течност, тако, да можемо сриски казати електрична течност.

О томе, како је са електричном течношћу по телу, има две хипотезе. Навешћемо их опширније.

Франклин (1747. године) основао је своју хипотезу, по којој у сваком телу има само *једна* електрична течност. Свако тело, и док није електрично, има те течности и то одмерено много. Кад се нак таре тело другим, течност прелази из једног тела у друго: у једном је сад више течности и то се тело електрише позитивно, у другом телу је мање и то се електрише негативно.

По овој хипотези тумачи се овако, зашто се одбијају два тела, која су позитивно електрична; одбијају се зато, што оба имају електрицитета на на једном не треба. Лако се тумачи и зашто се оделектришу тела, која су једнако јако наелектрисана противним електрицитетима: делићи тела негативно електричног привуку електричну течност, — те је ње толико у телу, да је управо неелектрично; у позитивно електричном телу остане опет толико течности, колико треба, да и оно буде у неутралном стању.

Зашто се негативно електрична тела одбијају, теже је овом хипотезом протумачити: и једно и друго тело тражи течности а ни једно нема да даде, па се тако чисто заваде због тога.

Тела наелектрисана противним електрицитетима привлаче се, јер једно може да даде течности а друго да прими, па да дођу у неутрално стање. И ово тумачење није згодно.

Да би *Франклин* и ове појаве тачније протумачио, морао је прибећи новим хипотезама, наиме: делићи тела, у којима нема електризма, одбијају се тако исто, као што се одбијају и делићи саме течности, међутим делићи тела и течности привлаче се.

Франклина је у мњењу потпомагао *Епинус*, *Франклин* и други, но опет је назор пасти морао, јер тумачења тешко иду и данас се ниједан физичар не држи ове хипотезе.

И *Брио* је мишљења, да ће по свој прилици електризам долазити од једне течности. но додаје, да је врло лако, с је та течност сам етар, који и светлост производи.

Сви они, који се држали овог назора о једној електричној течности и бранили га, названи су *унитаријима* и то за разлику од оних, који доказују, да је електризам две течности, а то су *дуалисте*

Дуалистама на челу стоји *Симер* (год. 1759.). Неки доказују, да је *Ди-феј* пре *Симера* још био истог назора као и *Симер*.

По дуалистама има у сваком телу *две* електричне течности; једна је позитивна а друга негативна течност. Делићи исте течности одбијају се међу собом а делићи разних течности привлаче се

Ова хипотеза каже, да је тело онда у неутралном стању, то јест, да нема никаква електризма, кад је од обе течности у телу једнако много, и кад су свуда једнако раздељене. Тада делићи једне течности привуку све делиће друге у телу самом, те су обе течности у послу у телу, зато не могу ништа да утичу ван тела, другим речима не може тело да се покаже електричним. Чим је пак једне течности више од друге, остане делића, који се не забављају унутрашњим послом, с тога се примете с поља: утичу електрично и тело је наелектрисано.

Кад се тару два тела, онда прелази течност код једног у друго, те је у једном телу више од једне течности а у другом опет више од друге, тако се једно тело наелектрише позитивно а друго негативно Колико год пређе течности из првог тела у друго, исто толико пређи ће и из другог у прво, с тога се у једном накупи исто толико позитивне течности, колико у другом негативне. Тако се трењем електришу дакле оба тела и то једно једним а друго другим електризмом, но и једнако се јако електришу. Кад се стакло таре свиленом крпом, електрише се стакло позитивно а свила негативно.

Како тело у неутралном стању има обе течности у једнакој мери, то нема никаква разлога, кад се каже, да ће се оно трењем наелектрисати баш оним електризмом а не оним другим. Стакло се наелек-

трише више пута негативно, ако се таре вуном, међутим увек позитивно, кад се таре кинмајеровим амалгамом.

Ово зависи зацело од тога, каква је површина у стаклета. *Хајнц* је нашао, да се стакло електрише негативно, кад га прво провучемо више пута кроз пламен од спирита па онда слабо натремо сукном, ако пак јако натремо, електрише се позитивно као и обично. Пламен овде зацело очисти стакло од ваздуха, који се скупио на површини му.

Кад се стаклена шипка до поле исвара, па онда туда таре вуном, наелектрисаће се негативно, неисварана пак пола биће позитивна, ако се и она таре. Са амалгамом се електрише обе поле позитивно. Нечатни восак електрише се негативно, но можемо га и позитивно наелектрисати, ако га натремо са јагњедом. По *Погендорфу* могу се многа тела, која се трењем са органским супстанцијама електришу врло јако негативно, баш позитивно јако наелектрисати, и то кад се тару кожом, по којој је раширен кинмајеров амалгам.

По дуалистичкој хипотези привлаче се или одбијају електрична флуида сама међу собом, а тела, у којима су течности, не, него се тела због тога приближују или удаљују, што их вуку течности.

Одбијање тела, у којима су исте течности, тумачи се просто тиме, што се течности саме одбијају, а привлачење тела, у којима су разне течности, опет тиме, што се течности саме привлаче.

Противне течности спајају се брзо и то највише кроз ваздух, а спајање прати светлост и пуцњава. Светлости нема онда, ако се полако састају електризми, него се ту јавља тако-звана електрична струја.

Како је и једна и друга хипотеза о течностима поникла скоро у исто доба, у почетку нису знали физичари, које да се држе, него их је било присталица и једне и друге, отуд су и дошла имена унитарци и дуалисте. Међутим, пошто се хипотезом дуалистичком лакше тумаче појави и више појава се даде протумачити, то је овај назор одржао победу и сачувао се чак и у наше дане; по њему је развијена и математична теорија и магнетизма и електризма; с обзиром на ову хипотезу дати су називи у електрицитету, којима се служимо и дан-данашњи.

Све ово ипак никако не сме бити доказ, да је баш симерова хипотеза добра, шта више по најновијих назорих у науци физици у опште изглед је, да мора и она пасти сасвим. На све нека падне ово мњење о електризму, ипак правила и закони, који су по њему изведени, остаће и на даље, једино ће се морати називи и изрази променити и удесити према новој теорији.

4. Унитарски и дуалистички назор не могу јасно да кажу, шта је електризам, особито кад се у рачун узму појаве у тако-званом струјном електризму — динамичном електризму, с тога су у новије доба напустили физичари обе теорије.

Да би се и динамичан електризам протумачио, морају доћи нови назори, ал ће се још дуго држати електрична флуида.

Године 1872. изашао је *Едлунд* са новим назором, који се сасвим разликује од досадашњих, а који је пута прокрчио најновијем назору о електризму.

Утицаје електричне тумачи он флуидом, који је раширен по целом свету, и по мишљењу Едлундову, то је по свој прилици етар. Молекули овог флуида одбијају се и то одбијање зависи од квадрата даљине; молекули се могу и кретати, ако их снага каква крене. Што нека тела не спроводе електризам, приписује он утицају њихову на овај хипотетичан флуид; спроводници пак допуштају струју, да се креће, како хоће и куд хоће. Препреке спровођењу тумачи он трењем етра о материјалне честице а струју опет притиском, који потпуно еластичан медиум преноси од снаге, која је притисак произвела. Пре него што се етар почне кретати унапред, он се таласа, као кад се топлота развија. Обратно може по *Едлунду* електрично прогресивно — унапред — кретање прећи у таласно кретање, којим се топлота прави. Да протумачи електродинамичне законе узима *Едлунд*, да брзина кретања у етра ништа не зависи од јачине у струји. Својом хипотезом лако тумачи и хемичне процесе.

За развитак новије теорије од особите је вредности назор *Максуелов*. По *Максуелу* електризам се буди кретањем неког медиума, но не узима, да је то баш етар. Медиума овог имаде и у телу и око тела и кад се електрични појави упореде са светлосним, види се, да су сродни. По томе, што светлост постаје таласањем, мора и електризам истим путем постајати

Сасвим јасно изашао је *Ханкел* (године 1856.). Он каже, да електризам постаје као и светлост таласањем етра, који се налази међу деличи у телу. Таласање ово бива сасвим у кругу, а од тога, у ком се правцу таласа, зависи, хоћели тело бити позитивно или негативно електрично.

Да се електризам може свести на таласање или у опште на кретање, имамо доказа и у томе, што се у опште механичним путем, као трењем, ударањем и тако даље, дакле кретањем баш производи електризам. Код холцове индуценц-машине простим радом без трења развија се електризам. Код *Грамове* и *Сименсове* магнето-електричне машине прелази рад такође у галванске, дакле електричне таласе. И таласи, који звук чине, могу магнетизам пробу-

дити: вилушке, којима се глас даје, намагнетишу се саме после неког времена. И у самом телефону таласи, који звук производе, пробуде магнетичне и електричне струје. Таласи, који светлост дају, могу такође магнетизам пробудити: ако се пола челичне игле осветли јаче и дуже времена, намагнетише се. Да се топлотом може електризам добити, познато је одавно већ; ту дакле таласи, који топлоту производе, производе и електризам. Да су топлота и електризам у свези, каже нам и то, што електрична машина најбоље ради близу топле пећи или на сунчевој топлоти, исто тако ради и у сувом но топлом ваздуху.

Да топлота и електризам стоје у тесној свези, доказ је и то, што се и једно и друго у телима шири скоро истом брзином: у сребру обоје иде брзином од 100, у бакру иде топлота са брзином 73·6 а електризам са 77·43, у цинку топлота са 28·1, а електризам са 27·39, у новом сребру топлота са 6·3 а електризам са 6, у бизмуту обоје са брзином 2, и тако даље.

Из свега овог видимо, да се и топли и светли и електрични појави морају свести на један исти узрок и то је таласање молекула. Таласи ови прелазе на етар, који се свуда налази, и по њему се шире на све стране. Разлика је једино у томе, што се не таласају молекули једнако брзо нит су им таласи једнаки. Таласи у светлости прорачунати су тачно; већи таласи од оних а спорији производе топлоту; мањи пак и још бржи од оних, што светлост производе, буде електризам.

5. Не можемо завршити овога, а да не наведемо, како неки још мисле, да електризам производи етар али не таласањем, но тиме, што се преместа по телу те на површини или згушњава или разређује.

Ова хипотеза каже, да је тело онда без електризма или у неутралном стању, кад се етар налази у равнотежи у телу; пореметили се равнотежа, тело се електрише и то позитивно, ако се етар згусне, а негативно, ако се разреди.

Ово мишљење не води дакле рачуна о кретању етра.

Ма да се у најновије доба труде физичари, да сведу и електризам на кретање и да протумаче електричне појаве њиме, ипак је тек половина задатка извршена: изречен је само назор али појави још нису протумачени. Можда нећемо још дуго чекати, па ће наука и са тим начисто бити.

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(„**Где станак мој...**“ и **Бранко Радичевић.**) Позната ће бити нашим читаоцима та красна песма. Познато ће им бити, и да је она превод чешке народне химне: „Kde domův můj...“ Али како је преведена на српски, и да ју је превео баш сам Бранко Радичевић пре 35 година, то дознајемо из једне белешке у 23. броју „Босанске Виле“ од прошле године. Прича тако неко ово: О Ускрсу 1851. у Темишвару намере чланови тамошњега позоришта да приреде концерат у неку добру цел, па су хтели да певају песама у свима језицима аустро-угарске монархије, дакле и у српском. Певачица, Српкиња, која је у то време била ангажована на Темишварском позоришту под именом Нађи као примадона, узрети у програм четири српске песме. Али цензура одобри само једну. Певачица се обрати, кад јој цензура и друге неке песме избаци, на српску господу, међу којима беше и бивши ушички капетан Д. Ђ, но чијем причању је ово и прибележено. Но ни на њихову молбу не даде се спомоћени цензор ни осолити. Тада се неко досети, да напита, би ли се могла певати чешка песма: Kde domův můj. Цензор, нађа и сам Чех, одобри. Кад га спопадоше, шаљиво да баш није слободно српски певати, он се лукаво насмеши, па их упути Бранку Радичевићу, да им ову преведе на српски, јер, рече, ако је дозвољено певати оригинал, моћи ће се певати и превод. Још исте вечери најоше Бранка код куће, где куша чај и замоле га, да преведе чешку химну. Бранко их замоли, да оду у другу собу, а он за 2—3 сахата створи: „Где је стан мој“. Какав је утисак учинио превод тај, може се замислити, кад се каже, да је певачица морала осам пута на концерту отпевати.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— У Београду ће од Фебруара ове године почети излазити нов лист. Биће то недељни лист у облику књижице, зваће се „Србин“ а уређиваће га др. Драгиша Станојевић. У погледу на притилаку стоји, да ће „Србин“ бити економско-политички лист и да ће се борити на првом месту за осигурење материјалног благостања народног. Излазиће сваке недеље на једном табаку, а, ако буде јаког одзива, доваће се сем једном табаку још један а цена се неће зато повисити. Други ће табак доносити историју велике француске револуције. „Србин“ за нас овде стаје 2 фор. 50 нвч. на три месеца.

— У 3. броју „Одјека“ почиње Марко Драгишић одговарати на подлистак у 128. и 129. броју „Браника“ од прошле године, у којем је под насловом „Историчар и приповедач“ Н. Грановски оштро књижевну радњу његову.

— Немачки „Магазин за домаћу и страну књижевност“ доноси у прва два броја од ове године на чело два Хајнрика Пена а под насловом „Српски пријатељ Леополда Ранке-а“ чланак о заслугама препородиоца наше књиге, несмрлог Вука Ст. Караџића. У чланку је том сконцентрено по једно писмо великог Немца Гетеа, Северина Фатера, Јакова Грима и преводилаца наших народних песама Т. А. Л. В. Ј. Пиесц

завршује свој чланак овако: Вук остаде победилац, постави чврст темељ изучавању српског језика, његов систем би од свију Срба примљен, његова ортографија с принципом: „Пиши како говориш“ јесте једна од најсавршенијих међу ортографијама индоевропских језика и с правом је по Вуку прозвана. Несравњена као збирка народних песама, коју је само помоћу своје песничке надарености могао тако мајсторски известити, осигурава српском народу као и генијалном скупљачу спомен за вечити времена!

— Изашла је на штампе књига: Катанеска буна, што је описао Шумадијачки народ Јован Димитријевић, по оригиналним писмима, којих се у њега нашло доста у заоставштини покојнога Косте Богдановића. Ова је књига отштампана на Нашег дела“ на прошлу годину. Може се добити у народној штампарији М. Димитријевића у Новом Саду по 40 новч.

— Загребачки професор др А. Лобмајер опет је пре неки дан саопштио популарну једну расправицу. Наслов је тој расправи: „Коза нашег тела. Неговање и козметичка кожа.“

— Одбор Matice Hrvatske јавља, да ће од ове велике збирке народних песама, што их је прикупила и што их народство прикупља, штампати прве „јуначке хрватске народне песме и то најстаријега доба (бајословне, о Краљевићу Марку и др.), па онда усјечке и ајдучке, и т. д.

— У прилогу Загребачких „Narodnih Novina“ бр. 4. приказана је најновија књига нашега М. Ђ. Милићевића: Омер Челебија. Изводивши у кратко садржај приповетке, наводи приказивач оне речи, што их је приповедач ставио у уста једној од својих личности у приповеци: „Ја вићу, да би они Срби и Хрвати лијепо живјели, само кад би у њих спијеч о народној једнини била шира од језичке раздвојице. Јер одвета њих не двоји никаква унутрашња разлика; не цијела их никаков њихов битни интерес, већ те њихове дијеље њере! А да су, богдиће, они памећна, ако што по песреће шиу, па да своје њеро е поштовањем сиједе скаку у свој олтар, а све олтаре да покрију широком сиједињу о народној својој једнини: нам би народ (и Срби и Хрвати) био ширан, сложан и напредан, те би нам и она отаџбина била срећна као мало која. На те Милићевићеве речи надовезује приказивач ове своје: „Такве се ријечи у Хрватској већ чуле, али се ријетко чују од српских писаца“. Слажи ли и тај прекор, тај неоснован прекор од хрватске стране као искрена реч поништена? Та, да и мало и велико са српске стране устаде против збраћивања, за шта је човек и то Србин као што беше Даничић, већ заложио свим ауторитетом своје научности ово, што је наша издрагоценије, а то је језик, којим су прибележене толике народне умотворине, ако ложно онда, када при квалификацији у употребној слов. филологији ограничи Хрвате као народ на једину чакавштину и на неколико јадранских острва и пешто јадранскога приморја. Али не само да српски књижевници не потпирују, хвала богу, мржњу брата на брата, него сто наши најутеднији људи, и од оних који им представљају: Даничић, Змај-Јов. Јовановић, Новаковић, Милићевић и др. — учењаци дакле, (види, колико у Каф-у има српских сарадника; а тражи, колико у Гласнику или иначе где има Хрвата) и приповедачи, (види „Vienac“, на чеш наћи Суадечића, Мажуранића и др.; а тражи у „Javoru“ или у „Стражилову“ или иначе у ком листу од те руке, хоћеш ли наћи кога Тординца, Шеноу, Харамбашића; док „Стражилово“ не прештампа какву хрватску приповешицу, већ откад залажу сву своју научност и красноречивост за мир и братство. Напротив, читајте хрватска дела, што их издаје „Hrvatska Matica“, друштво св. Јеронима, читајте неке приповесне хрватских приповедача у „Vienac“ и „Balkanu“, па, руку на срце, а ни од себе ни према себи, реците, мирише ли оно на братство? И кад се баш ми у овом листу позабавимо (види 33. бр. „Стр.“ пр. г.) на интолеранцију хрватских приповедача (види роман: U ropci, у „Vienac“ пр. г. и роман: Kamo to vodi, у „Balkanu“ пр. г.), нама се одговара категорично, бацајући се блатом на сву омладину српску: „Покажите нам њезине оригинале, биг ће и кошиће боље!“ (види 35. бр. „Vienca“ пр. г.). А српска омладина нема онако братске песме за Хрвате, као што је нека хрватска Србима и по уланама и крчмама. Ми смо у своје време рекли, да књижевност не треба да носи на себи печат политичног тренења, ако се хоће мира искреног. То тврдимо и сад и увек, ма се и нашло повода противному. А повода такога има (признајемо, него нек признана и друга страна) и овде и онде. Велика мисао не да се одмах остварити; но да ли ће се остварити, ту ваља промерити факторе, који за ту раде. Судећи по факторима с наше стране, ми верујемо у будућност стварног братства између Срспства и Хрватства. — „О Милићевићеву стилу и језику (вели приказивач на крају) не треба ни да говоримо, јер смо већ имали прилике, да кажемо, како га сматрамо данашњим најбољим познаваоцем хрватскога или српскога језика, ако можда и не у теорији, а оно у — пракси. Овај пут још нам је сладе Милићевићев језик, јер је писао цијело дело нјекавштином, која на сваки начин нашему језику најбоље доликује, па ће можда Милићевић и на будуће остати при њој, што би веома користило, јер би по своју прилици потакло и остале српске писце, да га у том наследују, а то би такође био један корак к нашем књижевном јединству, којега нам нада све треба“. Дакле, и некавштина, јер њом најлакше Срби пишу, чак и она смета јединству; и све, што смета јединству, само је, дакле, на страни Срба! Ко хоће јединства, мора и од своје стране моћи и хтети уложити од свога што оволико, колико иште и добија. Дакле, хоће ли, радознали смо, „Hrvatska Matica“, на прилику, ову велику збирку народних песама, што их прикупља, издати с натписом: „Zbirka hrvatskih ili srpskih narodnih pjesama“, (или само „Sbirka hrvatskih narodnih pjesamah“), кад све, што је до данас од тога посла прикупила српска рука и ћирилицом штампала, Хрвати од академичара до приповедача називају hrvatski ili srpski, кад је све, што ћирилицом изађе нашло, наше hrvatsko ili srpsko? — И Књижевна заштита обећаје у свом последњем броју, да ће донети опширније приказ о тој красној књизи Милићевићевој.

— Разни листови, — хрватски, немачки, те и неки српски, — пишу, како у Загребу борави редак гост, мухамедански певач Мехемед из Орашја (код Бишћа). Мехемед је тако звани беговски певач. Његов је посао, да иде од једнога бега до другога и да им пева најлепше народне песме. Међу мухамеданцима има много таквих певача у овом делу Босне, која страница и Хрвати зову Турском Хрватском, а у Босни се не зове никако другче него Босанском Крајином. У том крају је Мехемед један од најсрећнијих певача. Његово знање је разнаја најдрагоценије благо умнога српскога народа. Пева их уз тамбуру. Тајник Matice Hrvatske, универзитетски књижничар Костречић путовао је по Босни, да би зборник народних песама, што ће Matica Hrvatska до мало да их изда, (види 49. бр., „Стражилова“ 1886.) био што потпунији, те је казао и Мехемеда. И свечувалник професор др. Лука Марјановић пропео је расцвет около Бишћа, те је скупљао народне песме. Мехемед му је сам отпевао

10.000 стихова, које је он, дакако, све прибележио. Али Матица се Хрватска није тим задовољила, што јој слуга на част! него поводе Мехемеда у Загреб, да се онде песма у интересу, наравно, хрватске књижевности. Он кажује своје песме под надзором Марјановићевим, те ће тако Матица прибавити богато народно благо, које је међу босанским мухамеданима очувано непоничено. Мехемед кажује своје песме у једној свечылишној дворана, срчући мрку и пушећи цигарете. До сад је забележено 18.000 стихова, а Мехемед није још ни близу краја. Нека нам је слободно на то надовезати неколико речи: У прошлој седници књижевног одељења „Матице Српске“ изнесено је на дневни ред: на што да се употребе 12.000 фор., што их је оставио народни меценат наш Герески с том напоменом, да се отуд помаже књижевност или оне књижевнице? Но књижевно одељење није могло да дефинитивно реши то питање, него је упутило ствар књижевном одбору, да овај поднесе одељењу предлог, али да узме на ум: прикупљање и издавање народних умотворина и историјских старина и потпомагање оних књижевника. Све то треће не да се ни бљизу извести. Што се тиче потпомагања оних књижевника, свакако је племенита ствар; али Матица би нама куд и камо више користе стекла, када би створила могућност, да потпомаже књижевнике, док не онемогну, док могу писати и радити. Чекати да онемогну, (а није ништа лакше доченати, него да српски књижевник онемогне, јер га нико и не подупире, да што дуже истраје), на га тек онда бојати потпомоћи којом форштом, није благодетно ни по књижевнике ни по књижевност те ни по народ. Јер с толишно капитала падао би толишни интерес, да би сразмота било и по народ и по књижевнике, потпомагати га тако. Чекати пак, да тај капитал нарасте, колики би одговарао цели, помоћ би дошла тек после двадесет тог часа. На је ли то онда помоћ? Него крајње је време, да се поклони и с наше стране народним умотворинама што обилнија пажња. Оне нас и прославиле у туђем свету. Ту браћа Хрвати погодише, како се морало освајају провинције; а ми напустили књижаре, да нам и ово мало, што имамо, разваљене по пуке материјалне шпекулације. — Хрватска је Матица ено пуних двиа оне године и опет кажда по трећи пут издала нешто на сабирање народних песама. Није јој доста, што је збирка „Hrvatskih narodnih pjesamah“, коју је већ прибрала, „нарасла прошле године готово за добру трећину.“ Тако се ради, кад се хоће нешто да постигне; а у нас се браће: Шта ћемо онда, кад све народне умотворине покупимо, (!) куд ћемо онда (бијаги толике силе) поиће да деламо?“ Па од тешке бриге о томе, не бришемо се, колико ужасно много имамо да радимо, док не дође — донде. Угледајмо се, дакле, у томе на браћу Хрвате и — поучимо се једнред!

— Хрватски млади песник Август Харамбашић преводи Шекспирова Хамлета по немачком преводу А. В. Шлегела. Харамбашићев превод почео је да излази у 1. бр. „Balkana“ за о. г. Познато је, да у нас има већ два превода те класичне Шекспирове трагедије, један од младога, сада покојнога Косте Стањинића, други од најбољег у нас превођача Шекспирових драма, од самога Лазе Костића, а обадва с енглеског оригинала.

— Бележимо и ово. У једном од последњих бројева прт. год. једнога обилнога одданшега листа у „Књижевним вестима“ читамо садржај 28. броја „Српинових записника“, што их записује „Србин“ Милош Грабовачки у Земуну. Међу осталима по натписима видимо, да је некаква песма, шта ли, приказана и нашем листу. Ми нисмо читали тога броја тих „записника“; но то томе, што се ту наш лист назива „Страшилом“, што се „препоручује“ као атентаторски (!) лист, (ни мало ни више него баш „Страшилово“ атентаторски лист!) можемо од прилике мислити, како му и песма суди. Ко пак хоће да нам упрок тој средитој немоћи „Србиновој“, нека прочита нашу бележку о његовим „записницима“ у 49. бр. нашег листа пр. г. И за то је, дакле, „Страшилово“ атентаторски лист! — Не би се ни на ово ни осврнули, све да смо и тај број „записника“ добили у руке, да тај обилни лист, на којега долазимо за ово, није баш никаде нигде примедбе одмах испод „Parlamentär“-а, који препоручује, долазе и препоруку „Србинових записника“. Ми не ћемо да подиремо тому обилному листу никакву тенденцију против „Страшилова“; али отворено се морамо њиме на њ позвати, што ни толико пажње не показала једному књижевному листу, варад достојанства и интереса саме књижевности, него, ма и у том и таком облику, пропустила тако пакостан и злокобаран напад, какнога наш лист ниједно не заслужује нити по начелу нити по „греху“ у овом случају.

ЧИТУЉА.

Марија Димитријевићка, рођ. **Рајковићка,** једна од приказнија уметница на Загребачком земаљском поворишту, а до пре две и по године дика и понос наше народне позоришне дружине, умрла је на св. Јована у пуној снази и бујности уметничког дељења свог, тек што би за који дан напунила била 29. годину свог младог века. Покојница се родила године 1858. 30. јануара у Загребу од родитеља Јосифа и Јулије Дитмајер. Као девојчица од 14 година ступила је Рајковићка у Београду, камо јој се родитељи били одселили, прав пут на позорницу у улози Керстане у Рајмундовом „Расипнику“. Године 1874. преселе се Дитмајерови опет у Загреб и ту је Марија започела свој уметнички рад. Одмах друге године пође за незаборављеног нашег Сашу Рајковића, па кад је овај године 1877. дошао амо у Нови Сад у нашу позоришну дружину, дошла је с њиме и верна му жена. 1880. у њему умре Саша а Рајковићка и даље остане верна нашем народном заводу Не верујемо, да је и једна српска глумица досад толико омиљена била у опште српске публике, као покојна Рајковићка. А она је ту љубав у сваком погледу и заслуживала. Са обилним својим прикавничким даром спајала је она увек строгу пажњу те је тако на позорници стварала када лепе и скоро прочуене ликове. У најновији струци знало јој дуго и дуго још неће бити равне у нас а и иначе јој је рад на позорници у сваком погледу када стојао на необичној уметничкој висини. Лака јој земља и вечан спомен у нашем народу!

САДРЖАЈ: На гробу Васе Чарапића. Од М. Ђ. Милићевића. — Мите Жикинића. — Ново доба. (Наставак.) — Гласник. — Књижевне белешке. — Читуља. — Из начега. Приповетка о провидању наших свилара. Од Шта је електризам? Од Стеве Милованова. — Кончежић.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. з. вр. на целу годину, 2 фор. 50 новч. на по године, 1 фор. 25 новч. на четврт године. За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 фор. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 4. У НОВОМ САДУ 22. ЈАНУАРА 1887. ГОД. III.

ИЗ НИЧЕГА.

ПРИПОВЕТКА О ПРОПАДАЊУ НАШИХ СЕЉАКА.

ОД МИТЕ ЖИВКОВИЋА.

(Наставак.)

III. Чудо.

Јелка бејаше сироче.

Мати јој својим животом ћеркин живот искупила.

Отац јој је служио код Аксе; незгодно стрмекнуо с високе камаре житне и на месту остао мртав.

Акса био добра срца те бога ради примио се нејаке Јелке.

Плаћао баба-Тини — пиљарици — те је одржала Јелку.

Кад Јелки било дванаест година, узео је, да му прекодан ради по кући, а што је заслуживала, остављао јој на страну, да има коју мраку, ако јој се кад јави прилика; баба-Тини је плаћао, нек се чини, да и Јелка има своје куће.

Јелки је већ седамнаест и изашла красна девојка, здрава и лепа а вредна као црв . . .

Сутрадан по вашару дошла Јелка кући у вече.

Баба Тина прибира у кухињи зелен за сутрашњу пијацу.

»А што не упалиш свећу?« кара је Јелка. »Већ је мрак, а ти бодеш очи.«

»Скоро сам готова па што да трошим свећу?« одговара баба.

»Е већ како знаш.«

И Јелка уђе у собу, запали свећу, нађе шав па стаде шити; тек у то доба је доспевала да и себи што уради.

»Ја одох до Воргиних, Јелка!« довикне јој баба Тина, кад је свршила посао у кухињи. »Можда ћу се задржати, па немој да се скитараш, већ чувај кућу!«

»Добро, добро!« одзива се Јелка па настави за себе: »Е баш је та баба Тина — ја да се скитарам! А овамо зна, да ме и недељом мрзи у коло отићи, једно што немам другарица, а друго што ме сироту нико и не гледа. Она мисли: ја сам као она па не могу места згрејати! — И враг би је њен знао, куд све тумара! Ни часа се не може скрасити код куће. Па како онда и да не износи свет на њу свашта? Све ти она има да шурује и с људима и са женама. Сваког ђавола зна. Ако хоћеш да обаје наступ, обајаће га; ако коме треба какав мелем, саставиће га; ако треба лек, скуваће га. Па богме и заслужи лепу крајцару! — Само не могу да верујем оној Силбашкој Луци. Вели ми: баба Тина зна и отрове! Страх ме и помислити! Све је то ваљда отуд, што никад није сита новаца. Чини ми се, кадра би била за новце све учинити. Не знам само, коме тече, кад нема ни кучета ни мачета.«

Врата се отворише.

Како се Јелка замислила, није ни чула на пољу ход.

Она трже очи.

На вратих стоји — Дурут.

Испаде јој игла из руке.

»Добар вече, Јелка! Видим те кроз прозор саму па уђем,« извињује се он.

»Како сам се тргла! Него чудо ми — зар те нису затворили?« искрено га пита Јелка.

»Зар мене? Волио бих тога видити, који ће по мене доћи, да ме затвори.« и севао је очима.

Дурут је општеђеним продавцима подмирио

штету, а Акса га није тужио; или није смео, или није хтео.

»Јух, како си страшан!« стреса се Јелка.

»Опрости — плануо сам!« и очи су му тако благо гледале. »Знаш, изгледа ми, нисам крив па зашто да ме затворе?«

»Ниси крив? А хтео си човека убити?«

»Зар сам хтео?« разрогачио се он. »Е, мало што нисам на то заборавио. Да, да, сећам се — она мотка! Али шта ћу! Наљутили ме па нисам знао шта радим, а чини ми се, хтео сам неко зло учинити.«

»Те још какво зло — не би ти се могло опростити!«

»Збиља? Е сад тек видим, да је то страшно. Пре ми се чинило, није то ништа покрвити се.«

»Ама си ти неки окорели грешник — ништа ти покрвити се! Та ту човек заслепи па учини свашта, а ја баш не волим, да си ти такви!«

»А што ти баш не волиш?«

Она поцрвени као паприка.

»Та, знаш, ти немаш никога свог, па нико и не мари за тебе.«

»Хоћеш ли тиме да кажеш: ти мариш — малко — за мене?«

»Па јест, марим! И ја немам никог па не знам ни сама зашто, ал тек би ми криво било, да ти убијеш човека. Мислиш ли ти на своју душу?«

»Па да видиш, нешто к'о и нисам мислио Ја управо ништа и не мислим, кад се побијем. Зато тешко ономе, ко ми дође под руку, кад се наљутим. Онако је зло и прошао баба-Тинин Аџко!«

»Шта?« и Јелка се узверила.

Дурут се мало устезао.

»И онако ти морам казати. То је, видиш, овако било. Идем ја ноћу кући. а он пред мене па потегао нож: »Ту си ти, што велиш, да се не бојиш целог села!« Па да ме удари. Ја одскочим на страну. »Окани се, Аџко, ћорава посла!« опоменьем га ја, а видим, пијан је; »иди спавај!« — »Ама ћу теби да судим па куд пукло, да пукло!« И он опет замахне. Ја опет у страну а он опет замном. Наљутим се ја. А да видиш и слабијем се прохте, да се брани, кад га снађе беда. У том ме он убоде у бутину. Планем ја и замахнем чибуком па њега по глави. Паде он. Ја одем кући.«

»Па то си ти њега убио!« и Јелка покрије лице рукама.

»Нисам хтео — душе ми! Али шта сам знао? Салетно ме, па зар да пустим, нек ме убије? Хтео сам само, да ме се махне; ни помишљао нисам, да ће се тако свршити.«

»То је страшно, страшно!« и Јелка је јецала.

»Знам, да не ваља, и не знам, шта бих дао, да то није тако. Па опет све ми се чини, није могло друкчије бити те нисам тако здраво ни крив. И ето да си ти судија и да имаш да ми судиш за то, да ли би ме осудила?

»Та сасвим баш не бих. Морао си се бранити — али тек, тек!«

»Не кажем, да је то баш ништа, но ваљда нисам зато најгори човек. И ево ти кажем, нећу се више кавжити — ће води то добру; човек се и не нада па награбуси. И — и — ето сад ми паде на ум! Та ти си ме сачувала те не убих права здрава човека. На томе треба да ти кажем хвала, и видиш, ја сам баш тога ради и дошао.«

»Е да?« чуди се Јелка.

»Кажем ти! А и шта бих ја овде? — Оно мислио сам ја од синоћ много којешта.«

И он се почеше иза уха.

»Па јеси ли што измислио?«

»Та и јесам.«

»А шта?«

»Некако неће ми преко усана«, устеже се он.

»А зар је тако страшно? Дела казуј, нећу те ја одати«, храбри га она.

»Па да видиш и није страшно. И опет ми мучно рећи. Ја, знаш, до сада нисам хтео радити занат, већ од куће у бирцуз, из бирцуза кући, а то је ружно. Па онда сам ти профућкао све, што сам имао, а то је још ружније«.

»Чудан си ми ти момак! Други се моћи девојкама хвале, не можеш их поднети, а ти паопако!« подсмева му се Јелка

»Али они и много лажу, а ја ти не умем лагати. Што ми је на срцу, то и на језику. Која ми ваљда и да лажем, кад ме сви знаду? Него да ти право кажем, нећу више као пре. Неће се живити до страшнога суда на ваља поспрати на и за појас заденути. Младост ће проћи па се ваља постарати и за старост. Хоћу да будем други човек!«

»Ти?« и Јелка прсне у смех.

»Веруј ми, ти ми веруј, па нека ми не верује цео свет!«

Он је тако жалостиво молио, да Јелка престаде смејати се.

»А што баш ја?« пита она.

»Што — што —! Како, до врага, да ти то кажем? Некако ми је мило, волим, да ми ти верујеш. Ето ми срце заиграо, чим помислим, ти ми верујеш. Све ми се чини, и за то сам ти дошао.«

»Е рад чега све ти још ниси мени дошао!«

»Па ако ћемо нашто, и то није све. Има још неки враг — јест, јест, има! Само с тим баш као да нисам са свим на чисто, или боље рећи, страх ме на то и помислити«.

»Тебе страх? А кадар си ударити на десеторицу!«

»На то је и мени чудно. Не бојим се ни пушке ни ножа; не бих оком трепнуо, кад би ми најстрашнија смрт грозила, а страх ме, плашим се од једне — девојке!«

Стид га на се заруменио.

»Иди, не дивани! Дакле ти се од мене плашиш? Сад немаш куд, него говори! Хоћу, да видиш, залуд ти страх«.

»Ма — то баш не иде тако лако — други пут!«

»Нема ту други пут већ одмах!« заповеда Јелка, јер је осетила да је силнија, док се он од ње стиди.

»Е кад баш хоћеш: волим те!«

Трже се Јелка; и уплашила се и мило јој.

»То је дошло наједаред, сам не знам, како. Целу ноћ сам о теби сањао, цео дан о теби мислио. — Прошао сам овуда већ шест пута, и једва те угледах. Срце ме вукло, да се с тобом видим и разговорим, да ти много шта кажем и да ти кажем: био сам свакојаки; буди ми жена па ћу бити најбољи човек! — Немој одмах да одговараш! Ја ћу доћи сутра, прекосутра, кад ти хоћеш, па ћу чути. Само ми по срцу реци: хоћеш, нећеш!«

»Не мораш чекати. Ја осећам, ја знам, шта ћу ти и после морати одговорити. Срце је већи господар од памети па чуј одмах: хоћу.

Поруменила је као ружа.

Дурут подвикне и ухвати је око паса; подиже је у вис па је стаде љубити као мало дете.

»А који вам је бес те немате ни образа ни стида, већ се ту цмачете целом свету на видику?«

То је била баба Тина. Вратила се дома и отворила врата, а они је не чули.

»Не карај нас, баба-Тино!« стишава је Дурут, а спустио Јелку на земљу. »Ми ћемо се узети.«

Јелка се сетила Аџка и сва претрнула.

»Е-е?« и баба погледа у своју храњеницу.

»Тако је, баба-Тино!« потврђује Јелка, а крије очи.

»Па нек вам је срећно!« пакосно одговара баба, а нека страшна мисао севну јој у глави.

— — — — — — — — — — —

Свако се живи крстио: Дурут почео да ради!

И судија и кнез и сва господа наручују код њега хаљине, јер је био кројач, да му нема пара.

И Дурут седи и ради дан и ноћ; у крчму ни да примирише.

Тек недељом изађе међу свет, а тако срећно и весело гледа, мислиш пита: пошто је свет?

У вече оде до Јелке па ти се њих двоје надивањишу до миле воље.

Рашчуло се, узеше се, па им нико и не замера.

Само когод сретне Јелку, а он је мотри, мотри, или је што и запита па тек помисли:

»Баш и јесте лепа! И моглa је учинити такво чудо с оним дивљаком!«

IV. У пићу.

После неколико дана баш у подне дотрчи Јелка од Аксиних кућа; била је поплашена и уплакана.

Баба Тина тек дошла с пијаце па се чуди, шта ће Јелка сада, кад иначе долази у вече?

»Зло је, баба-Тино!« јецала је Јелка. »Акса мало пре опет дошао пијан па реч по реч те се свадио с Персом и на мртво је име испребијао. Ено је лежи, не зна за себе. Него хајде, помажи!«

»Е гром га и с Аксом! А који је ђаво у њега ушао?«

»Сам бог зна! Ово је већ четврти пут од вашара, како туче жену. Али још је није истукао као данас. Каквом је није називао!«

»Па мало има и право! Ти си млада па не знаш; ал ми старији све памтимо. Чудим се само, како је он њу узео — ваљда пре није веровао. Сад му је морао опет ко што у уши пустити па га то гризе. Мора да се и пронио, не би ли заборавио своју бруку. И у пићу се сети на искали срце на Перси. Но како му драго, дај да идемо, јер Перса је сама.«

»Акса је опет отишао у бирцуз, ко зна, кад ће се вратити.«

И њих две одоше.

Перса се била повратила па лежи и запева.

»Једна жено, једна жено!« сажаљева је баба Тина, прегледајући јој модрице.

Брже нађе она неке траве па једну јој даде, да пије, а другу да кува и да се у њој купа.

Међутим је Акса пијанчио у малој кавани.

Искупиле се око њега све саме лоле и битанге, а он пијан све части.

На онда се ту нашао и гајдаш Нова па Акса с њиме пође од кафане до кафане, од бирцуза до бирцуза, док није све изређао, а за то му је требало три дана и три ноћи.

Четврти дан пред вече изнурен и малаксао упутио се кући.

Потрошио је грдне новце.

Мало се истрезнио.

»Не вала ми посао!« пребацује он сам себи. »Чим окусим тог проклетог вина, као да ђаво у мене уђе. И пре сам ја пио, ал кад ми је доста, ја кући; није било овог покора! А шта је ово наопако? Као да је хала из мене зинула! Не могу да се смирим, док не потрошим последњу крајцару. Истина, то ми се баш толико не познаје, али је срамота пред светом, те каква срамота! Моје старо друштво као да ме се већ клони, а уз мене пристају само они, који су гладни и жедни. — На опет, чини ми се, друкчије не може бити! Како да уђуткам онај страшни глас, што ми по вас дан накосно шапуће: твоја је жена — страшно је то и помислити! Ја морам тражити жагора, вреве, да не чујем тај глас. Ја морам пити, да уђуткам памет, нека ме не подсећа на ту страшну истину! Она је сама признала, молећи ме, да јој опростим. Да опростим! Догод има некога, који ми у свако доба у очи сме казати: твоја жена, мати твога сина била је пре моја — све дотле не могу јој опростити! На ни после — то се не може нигда опростити. Бадава ме браћа и стричеви опоминьу и саветују — томе је болу лек само вино и осveта, страшна осveта онима, што су ми мир у кући нарушили. И осветићу им се — већ ако ме што не снађе!«

И у тим мислима стиже баба-Тину; пшла баба с пијаце кући.

»А шта то носиш, баба-Тино?« упита је, показујући на завежљај под пазухом јој.

»Платно, Аксо«, одговара баба, а чудо јој, где је он разговоран.

»Па зар толико? Да се не удајеш па би да спремаш дарове?« подсмева јој се он.

»Ако се ја не удајем, удаје се, за коју је«, одговара она.

»А? Па која се то удаје?«

»Погоди!«

»Нисам ти никакав погађач. Ако ти је за казивање, кажуј!«

»Главу бих дала, да ти ни на крај памети није, која је. Могао би изређати све удаваче на не би погодио.«

»Е сад сам већ радознао! Да није Марица Мандадинћева, ил Перунка Сладина, ил —«

»До зоре да погађаш, не погоди, да је — Јелка.«

»Која Јелка?« још се не сећа Акса.

»На моја и, ако хоћеш, твоја«.

»Та шалиш ли се ти?«

»Душе ми!«

»Е видиш ти ње, а мени ништа не говори! Та зар јој нећу ја сватe дочекати?«

»А како да ти каже, кад сваки дан пијеш па те и не види трезна?«

»Море бабо, узми се на ум! Ако пијем, ћеф ми је, а и може ми се! О томе нека нико не води рачуна!«

»Их, како си се нарогушио! Оно не тиче се то мене, али је тако! — Него Јелка се баш удаје! А већ ти ћеш се, находим, мало промислити, да јој сватe дочекаш.«

»Зашто? Та ја њу држим као рођену.«

»Хе, знаш, тугаљива је то ствар — како да ти, до ђавола, кажем. То је можда и Јелку пекло. Знаш, младожења —«

»А где! Ја те и не питам, ко је младожења?«

»Па ту и јесте чвор! Ко ће их знати, где се баш њих двоје нашли — ваљда им је суђено, шта ли је!«

»Ама не околиши толико!«

»Та како да га споменем, кад сте се онамадне поцавељали! Знам, да ти је мрско и име му чути.«

Аксу нешто прође.

»Зар он? Да не лажеш, бабо?« и он је стиште за руку.

»Ето, кажем ја, да ћеш се наљутити! Него пуштај, попуцаше ми прсти! — Да, он! Она лола, онај мељов узима је.«

»А што си ти пристала?« осече се на њу Акса.

»Па шта ја могу? Нит сам јој род ни помози бог, како да јој станем на пут? А штета је! Тако красна девојка да падне шака онакој бекрији! Ја да сам к'о ти, Аксо —«

»Шта да си к'о ја?«

Она му тихо прошапуће а осврне се:

»Осветила бих се!«

»Како?« узверено је пита он, а баш и у њему та мисао пониче.

»Није овде место за такав разговор. Ево смо код моје куће. Уђи унутра! Имам красну мученицу!«

И Акса уђе.

Баба Тина скиде с полице тиквицу и пружи је Акси.

»Пази се! Неисказана је за стомак — нема је ни у владике!«

Акса добро повуче.

»Гуни још који пут — имам је још у бурету! Донела сам је чак из Варадина.

Акса опет повуче.

»Баш фајн ракија! Сваког ђавола ти нацуњаш.«

»Него и кошта! Десетицу сам дала за буренце, а нема га шта видити! Знаш, ја волим, што је добро па нека је и скупо. Треба ми и за лекове а и за тако честите госте, па нека се нађе. — Та ти ништа не пијеш!«

»Нека, нека, пио сам!«

Ућутали су.

Види се, мучно им наставити прекинути разговор на улици. Ниједно да почне.

»Ама што ме ти оно сврати?« уништаће напослетку Акса; већ му досадило чекати, да баба започне, а и ракија му пође у главу.

»Шта сам оно хтела рећи?« бајаги домишља се лукава баба. »Да! — Али ти знаш, да ти ја добро желим па ти ваљда неће бити криво. Ако ти се не свиди, кажи, па ништа није ни било.«

»Та но, но! Немај бриге! Слободно кажи!« храбри је Акса, а њега самог хвата страх.

»Ти си видио Јелку. — Тако те волим, кад пијеш, а не чекаш, да те пудим! — Бела је као млеком наливена, здрава као дрен; руменија је од руже, а ватренија од жеравице — укратко, девојка шта ми радиш!«

»Е — ја је баш нисам узимао на око, али биће тако. Па онда?«

Баба стаде шапутати, и ако су њих двоје сами у соби:

»Знаш, даћу јој да попије па ће заспати као заклана. Ти ћеш чекати у другој соби, а ја ћу отићи у комшилук.«

Акса се мучи, да погоди, шта баба мисли.

»Дакле она ће тврдо спавати. — После, око поноћи, можда и доцније можеш мирно отићи — нико те неће видити, јер тада сви спавају,« и смежурано лице баба-Тинино још више нагрди сатански осмех.

Акса дохвати тиквицу и искапи је.

»Него ти знаш, да сам сирота, а у тебе доста новаца — даћеш ми једну педесетицу.«

Акси сва крв у главу појури.

»Зашто? Али управо шта ћеш ти? Мени се мозак врти — не разумем те.«

„Нека, нека — проћи ће то! Него хајде у другу собу! Још мало па ће доћи Јелка. Наточићу ти ракије па ти неће бити дуго време.«

Он је слушао као мало дете.

Одвела га и изнела му ракије па се вратила.

Страшно јој беше оно бледо мршаво лице.

»Све иде, како ваља! Једва ће се једном и моја мржња заситити. Да, да! Мој покојни« — баба пусти две три сузе — »и данас би живио, да није тог Дурута. То нико не зна, како ми је било, кад га несвесна кући донеше. Лечила сам га ал па несрећу не излечила — трећи дан је умр'о. Само је једанпут себи дошао и казао ми, шта је било. Заклео ме је мајчиним млеком, да се Дуруту осветим. И без тога бих се ја осветила! Таман ми згодно дође она луда пијана! — И све ће лепо проћи, а нико ни помислити неће, шта би. — Аха! Ево моје овчице! Жао ми мало ње — али нема јој помоћи! Ни пре је баш нисам бегенисала, а сад ми је још мржа, што ће бити Дурутова жена«.

И она брже дохвати крчаг па извади неки прашак из недара и сасе га у воду.

Јелка уђе.

»Како је Перси?« пита је баба Тина, тако мирно, да је тешко и замислити, какве су јој се црне мисли до мало час по глави врале.

»Хвала богу! Помало и ради, само су остале грдне маснице.«

»Проћи ће и то. — Него ја одох у комшилук, а ти лези, не чекај ме, можда нећу ни доћи. Ево ти воде, кад ожедниш. — Да, мало не заборавих! Ево ти платно! Дала сам за њега осам форинти; имаш код мене још два.«

Слагала јој баба, јер је за платно дала само шест, те јој тако закиде два форинта.

Баба Тина оде.

Јелка весела разгледа платно и у глави рачуна, хоће ли јој бити доста, да покроји све, што јој треба.

Ожедњила је и дохвати крчаг; добро се напила.

Узела је ђерђев па настави вести своме младоженьи кошуљу.

Одједаред паде јој као неки мрак на очи.

Протре очи двапред, три.
Не помаже!
Трепавице као олово тешке, саме се спуштају.

Ђерђев јој испаде из руке.
Она устаде.
Једва је одмилила до кревета.
Како леже, тако заспа. (Наставиће се.)

ПОЗИВНИЦА.

I.

(Место позивнице, каква је сад у моди, а онака је: „Госпођа и Господин —нек имају част позвати Госпођу и Господина —вика, да би изволели доћи им поћи на ручак у 9 часова — место такве позивнице, ево оваке:)

У библији пише, да је петог дана
С тицама осталим и гуска саздана;
Дакле дан раније него прва жена,
И у томе већ је једна важност њена...
Ал има и друго, што јој цену диже,
Само нам је ваља проучит' из ближе:
Та унуке њене, што по Риму пасле,
Једанпут су биле и Капитол спасле.
А заслуга ова много даље иде,
Него ташта слава и — Семирамиде...

Ал к'о прва дама што не беше сама,
Него имађаше својега Адама,
Тако је и прва на свијету гуска
Морала имати и својега гуска.
Но ја нећу овде да причам судбину
Нити прве гуске нити пак Евину,
Него да вам кажем, да једна унука
Од те прве гуске код мене се кљука,
И кљука се ево већ петнаест дана —
Од кад изгубила својега гусана.
Он имао крила, па летнуо био,
Ал се у туђини један изгубио,
И тако нам гуска удовица оста
Баш при крају овог божићњега поста.
На да не би свасла сиротица млада
За својим гусаном од туге и јада,
Да се не угуши од силених суза —
Ми је обасусмо с много кукуруза.

На, к'о што у гуске (тако Бог нареди)
Џигерица више него срце вреди...
Тако се и она у том кукурузу
Утешила брзо, и — утрла сузу.

Ал ко нема срца, не треба да живи.
Јер људи без срца нису милостиви.

И зато ће наша гуска накљукана
Да погине сада кроз неколко дана.
Јер, — кад нема љубав да подели с киме,
Онда јој је много боље да погине;
Кад радости нема на сунашцу јарку,
Онда ће јој бити боље на подварку...

Али жртва ова (— другачије није)
Рачунат' се може к'о Ифигеније;
На благослов треба да је к себи прими,
И да јој отпева „ниже херуфими",
Те да овој жртви и апотеози
Покликнут' се могне и Боже помози...

Зато вас позивам ја и моја Ева,
Да се потрудите из ваших рајева
Те да у недељу трећег јануара
Пошетате мало до нашег Врачара.
Чим сунашце пође на страну Земунску,
Ви дођите к нама на печену гуску, —
Жао би нам било пожрети је сами
Па желимо да је поделимо с вами.

Београд 1881.

II.

Кажу, да смо некад били Инђијани —
А из Инђије су дошли и Ћурани...
Према томе ми смо са њима земљаци
Само што су они потоњи дошљаци.

Али између нас је разлика голема,
Што међ Ћуранима никад људи нема;
А између људи, још од првих дана,
Било је, и биће, увек и Ћурана...
А то ваљда зато, јербо су Ћурани
Читав дан раније нег човек саздани.

С тога су Ћурани увек и у моди,
Е се досађају великој господи...
Те Ћурани као да и сами знају,
Да се тој господи много досађају,
На се кочопере, на ти се рогуше,
Ка' и они да су неке господуше.

Ал и како не би, када им се прима,
Кад мисле, у перју да и духа има...
Кад реп наденеси, а рашири крила,
На поносно цикне, — зар то није сила?

Кад опусти кресту поврх црна кућа
На грохотом ћукне, — зар мој није туна?
Када се надува, ка' бешика свака,
Зар то вама није већ заслуга кака?
Колко има тића, која тако може?
Ћуран је једини у све силе Божје!
Е зато су они и увек у моди,
И зато су мили многоји госпоји...
Но и код госпоја они много вреде,
И оне их свакад умилато гледе,
Јер су то „штуцери" од славуја бољи,
А знаш (људи кажу): лутка лутку воли.
Ни славуј кад пева, ни голуб кад гуче,
Ћурани се увек лакше препоруче...
Јер имају кресту ка' неки цесарци,
Јер имају браду ка' парискн јарци,
Јер се нарогуше ка' царски жандари,
А за такво штогод многа памет мари...

Што се тиче мене, ја им не дам цене,
Осим — кад их видим на ражњу печене;
Па и тада волем ћурку много више.
Јер је ћурка слађа (у „кохбуху" пише);
И не само ћурка и гуска и патка,
Већ и Ева свака Адаму је слатка;
Још не само слатка, већ од свега слађа,
Особито кад је од Адама млађа,
А Ева јест млађа увек од Адама,
Јер — она ј' од њега касније и сладана.

Еле с тога, кад сам пре неколко дана
Купова' живину, — ја писам ћурана,
Већ узедох даму од тог славног соја
А баш ми изгледа јаребичког кроја.
Па је раним, гојим. Ал ви вађда знате
Да саможив писам, од како ме знате.
Те вас зато зовем пријатељи часни,
На печену ћурку, на подзарак масни.

Петог дана после освојења Ниша
Дођите мени-ка сасвим без бригина,
Без „декорација", „шарфе" и „палета"
И без „деколтеа" и „бал-тоалета"...
У недељу прву од године нове
Дођите ми, драги, у моје дворове.
Моји двори нису по туђинској моди,
У њима се своме, не туђину годи...
Моји двори нису те судбине худе,
Да морају звати и хрђаве људе...
Моји двори мали, ал срца голема,
У њих амбасадске надмености нема...
Моји двори даљни од сујете светске,
Не познају љуте критике и сплетке...
Моји двори смерни, — храм љубави чисте,
А за љубав и ви од раскида нисте,
Јер — и „Бог је љубав" вели свети Павле,
На — Бог нек вам даде и живот и здравље!

Београд 1882.

Бранчевац.

НОВО ДОБА.

КОМЕДИЈА У ТРИ ЧИНА.

ОД МИЛУТИНА Ј. ИЛИЋА.

ПРИЗОР ДРУГИ.

(Соба Драгомирова, као у првом чину. **Марта** успрема собу.)

Марта. Не знам, шта је овом моме Максиму? Од неко доба предругојачио се, прохтио, постао други човек. По целу ноћ не може ока склопити. Ако га запитам: за бога, шта ти је, да ниси болестан? он одмах: „а, подсмеваш ми се, је ли? Знам ја све, нисам ја луд!" Ако куда пођем, чујем, како замном вичe: „куда ћеш, а? Тумараш ма где тако а не питаш: Максо, хоћу ли ти што затребати? Да немам што посла?" На пошто очита ту своју свакидашњу лекцију, онда заврши: „Сад иди! Али упамти, да немаш посла са будалом, па се узми на ум." Заиста, биће зло, ако та његова болест и даље устраје а управо она је почела од оног њиховог збора. Кажем ја њему: Максо, не мешај се у политику, али он ни у ухо. „Знам, ја шта радим!" Ето ти сад то његово знање! Постао други човек ни налик на оног прећашњег. Па како чујем, ни они други нису боље прошли; газда-Николи, Филину и Дујану умало нису изнели ствари из куће да продаду. Веле: тужио их господар Тривун за дутове. Да им се није нашао на невољи Станко Поноћ, бог зна шта би сад са њима било. Па и господин Драгомир изгледа ми да није при себи, све је то ударило некако у страну. Али мој Максим — дошло ми је да га одведем једног дана у манастир, да му свештају масла.

(Врата се лагано отварају и у собу улази **Максим.**)

Марта (уплашено). Ју, ево га! (намешта јастуке).

Максим. Што си се преперазила? Од чега се плашиш?

Марта. Чега ја имам плашити? Намештам собу.

Максим. Немој ти мене правити будалом! Друго

је, намештати собу, а друго — беспослена тумарати. Али — шта ти је то у џепу?

Марта (чудећи се). У ком џепу?

Максим. У левом, у десном, у обадва!

Марта. Шта ти је, за Бога! Шта бих могла имати у џепу?

Максим. Мислиш, да нисам видио? Писмо!

Марта. Какво писмо?

Максим Можда мени дошло, па ти заборавила. Деде, да прочитам.

Марта (превршће џепове). Ево, на, камо ту писмо?

Максим. А као што се љутиш? Зар се с тобом човек не може напалити?

Марта. Зар је то шала? Ти си од неког доба постао чудан човек. Тек сам свратила овде у господина Драгомира собу — па зар га не гледамо као наше дете?

Максим (прекидајући је). Хвала лепо, ја немам деце.

Марта. Максиме!

Максим. А што ти мене зовеш ваздан „Максиме"?

Марта. Шта је то опет сад? Зар ти није тако име?

Максим. Било како му драго, ти ме не смеш звати. Таман се као човек спремим да што лепо рекнем, а ти тек дрекнеш: Максиме! Ако који пут замишљен планирам што лепо о својој кући и раднји, а ти дрекнеш: Максиме! па ми онда најлуђе мисли падну у главу. Толико се пути дешавало, особито од неког доба, кад изађем на улицу, а ти станеш на капију па дречиш, да цео свет чује: Максиме, хеј, Максиме! (себи) Чисто ми је дошло да завршем шију оном куму, који ми је наденуо такво име. Оно човек кад верује жени, може се и звати Максим — али овако —

Марта. Не знам шта да радим. (плаче) Још ћеш ми забранити и да говорим?

Максим. (себи) Да је само мало мање волим! (гласно). Марта, драга моја Марта! Шта ти је?

Марта. Увек ми мора пресести, изашла где међу свет или неизашла. Дошло ми је, да прекратим себи живот.

Максим. Марта, драга моја Марта, шта ти је? Дошао сам само, да ти јавим, као велим, што би од другога чула? Ово дана имаћемо две свадбе: удаје се газда-Тривунова синовица и жени се Алимпије богословац.

Марта. (брише сузе) Та шта говориш? А за кога полази Стана?

Максим. За Цифрића!

Марта. Јели могуће? А шта је са Драгомиром?

Максим. Та, веле: девојка би као и хтела, али стриц ни опепелити —

Марта. Сиромах Драгомир!

Максим. А што сиромах? (себи) Не знам, што ми се нешто умути, кад почнем разговор о њему? (гласно). Него ово ће те ваљда обрадовати? Алимпије узима Милеву,

Марта. (весело) Шта? Прија-Милеву? Е, мораћемо ићи на честитање.

Максим. Па управо зато сам и дошао. (себи) Кад се лаже, нек се лаже. (гласно) Ти ту спреми а ја њу одмах доћи, само да узмем што ми треба из собе

(Уђави у другу собу а у исти мах врата се отварају и умутра улази Драгомир. Максим, кад га спази, лагано отвори врата од своје собе и — од времена на време — промоли главу на слуха).

Драгомир. (бесно ходајући) Пропао сам, сасвим сам пропао! (ухвати се обема рукама за главу). Ох, ја сам несретник.

Марта. За име света, господине Драгомире, шта вам је? Шта вам се то десило?

Драгомир. (гледајући) Све, штогод хоћете! Несрећа, јад, очајање, пропаст. Све, једном речи, све!

Марта. Да вам није ко — сахрани Боже! — умрло од рода или пријатеља?

Драгомир. Још горе! Сви су живи, цео је свет жив, и ја сам жив, али ми је срећа умрла.

Максим. (промоли главу) Тај канда почиње већ —

Марта. Па шта вам се десило? Говорите отворено. Ви немате овде никог познатијег и пречег, коме бисте се поверили.

Максим. Ао, гују једна!

Драгомир. Мојој болести нема лека —

Максим. Чисто својим ушима не верујем!

Драгомир. Тај тешки терет и јад свалио се само на моје груди, притискао душу и срце па већ осећам сваког часа, сваког тренутка, како све јаче и јаче притискује. Ох, полудићу!

Марта. Јадни младић! Сад га потпуно разумем.

Драгомир. Глава моја болује а њој има само један лек: да је лупим о први зид, о прва врата, о прво дрво.

(чује се на вратима куцање.)

Марта. Слободно!

(Улази **Алимпије**.)

Алимпије. Здраво, брате! Камо тебе? Мислио сам, да ћеш свратити код Андре Кеца, досад сам те чекао.

Драгомир. У кавану? Никада више!

Алимпије. Еха!

Драгомир. Али не! Отићићу! Чему се имам надати више? Све моје наде одлетиле су. Отићи ћу у кавану, свима ћу свирачима заповедити, да ми свирају жалосни марш. Кад ходам, кад седим, и у кући и на сокаку и у глави, свуда нека се ори жалосни марш. (дохвати шешир и повуче Алимпија) Хајдемо.

Максим. (промоли главу) Овај канда није при чистој свести.

Марта. (себи) Као мој Максим!

Алимпије. Та за Бога, чекај да се споразумемо! Куда ћеш?

Драгомир. Ма куда! У прву бацицу, у прву кавану, у први хотел, где прво засвирају жалосни марш.

Алимпије, То би лепо било! Тиман сам девојку пристеновао а сад да ми свирају жалосни марш.

Макси. (промоли главу) Ћаво би га знао! Мора да сам глув, нешто данас добро не чујем или — не разумем!

Драгомир. Ха, ха, ха, пуноважни јуноши, млади вереници, будући очеви! Лако вам се веселити, али ако хоћете да знате, шта је право весеље — за мном, да видите, како се очајник весели.

Марта. (себи) Један младић!

Максим. Шта ли оно шапће?

Алимпије. За Бога, брате, смири се, не дај ми до речи доћи! (свечано) Познато ће ти бити, брате, колико сам времена, муке и труда положио, док сам са преваходним успехом свршио богословију. Као сан лебдио је пада мном кор светитељских слика. Још од раног детињства одлучих, да се спремим за свети позив, да, као свештено лице, својим смиреним трудима и подвизима допринесем што пастви православне цркве. За све време дакле, које сам провео у богословији, читајући дела светих отаца, ја се тврдо одлучих —

Драгомир. Ха, ха, ха. Да се посветиш?

Алимпије. Чекај, брате, да довршим! Ја се дакле тврдо одлучих, да се — оженим. Досадило ми се, да, као спршен богословац, износим са црквењаком кадионице поповима, да певам за певницом чабе, а прота и остали попови да уживају цео тас.

Драгомир. Лудо!

Алимпије. Из тебе сотона говори.

Драгомир. А из тебе „дух светих отаца".

Максим. Изгледа ми и овај други, да је мало шенуо.

Марта. (себи) Као мој Макса!

Алимпије. И тако, брате, сан ми се испунио: у идућу недељу биће ми сватови. Тако смо се договорили.

Марта. (весело) А хоће ли свирати и варошка банда?

Алимпије. (достојанствено) Погодио сам и цигане и варошку банду, кад једни престану, други да почну. То ће бити свадба, права моја свадба!

Драгомир. Али ти ја не могу доћи, а и ако дођем, заповедићу, да ми свирају жалосни марш. Цео свет пека се ожалости, све пека падне у тиху тугу: и млада и кум и стари сват и девер и сва сватови! А чим свирци умукну, ја ћу им попово заповедити: свирајте ми жалосни марш.

Алимпије. Шта? Зар, кад се ја женим, да ми свирају жалосни марш!

Максим. (промоли главу) Сасвим полудио!

Марта. (себи) Као мој Максим.

Драгомир. Јесте, брате! Све ме је оставило, изневерило, само ми дубоко у срцу туга савила своје гнездо за вечна времена. (вади из џепа цигла) Ево ово пакло писама, весници некадање среће и срећније будућности; доћи доба, да се и са њима растанем; а и шта ће ми? За моје раме то не би био лек, већ оштар нож, који би ми само веће јаде задавао. (пали свећу) Сад — да вас у место ње последњи пут пољубим, па летите у ваздух а пратиће вас јато мојих уздисаја.

Алимпије. Станина рука! (склања побожно руке) Опрости му, господе, јер не зна шта ради!

Драгомир. Не Стана! — анђео је њезино право име, али он је одлетео на собом однео моју срећу и живот.

Марта. (плаче) Сирото дете!

Драгомир. Немам шта више да тајим: једина је она, коју је срце моје волило и — ето! — сво прође као сан.

Максим. Цела ми ова ствар изгледа сасвим другојачија!

Драгомир. Ето, брате, зато и не могу у сватове доћи.

Алимпије. Ја сам начуо, као да њен стриц није баш бог зна како противан теби.

Марта. Што га не замолите?

Драгомир. Све је доцкан. Никаква молба не би била од помоћи. Решено је можда на небу, да пропаднем и — ето — пропашћу.

Алимпије. Канда се у ту ствар сам сотона умешао. Иначе, да човек што грешно не помисли, ко би био крив?

(**Максим** отвара врата и улази.)

Макси. Ја, ја матора будала!

Сви. Мајстор-Максиме!

Марта. Максиме, шта ти је?

Максим. Тако, тако ме слободно зовите, тако је моје право име. Јест, ја сам од главе до пете Максим! Нико га боље није могао измислити и где год ме видите, на седилу, стојали или се веселили, а ви викните, да се све хори: Максиме, хеј, Максиме!

Марта. Боже, он је полудио!

Алимпије. Мајстор-Максиме!

Драгомир. Максиме!

Максим. Тако, тако! Сад ми је лакше. Али — нећу се мањи од вас, јер нећу имати нигде мира док не чујем, да сте ми опростили.

Драгомир. Али — не разумем, зашто?

Максим. Прво — ваш опроштај!

Драгомир. У чему је ваша кривица?

Марта. То је чудно!

Алимпије. То је занимљиво!

Максим. Ја сам вам направио сву несрећу, јер ја сам први гласао, да будете делегација збора, који је држан противу Трибуна.

Драгомир. Ах!

Максим. Не окрећите лице своје од мене, јер има нешто страшније: ја сам то *са намером* чинио.

Драгомир. Нека ти је просто, мајстор-Максиме — али мени је, видиш, суђено да пропаднем.

Алимпије. (побожно) Не уклони од мене десницу твоју, господи!

Драгомир. Нека, мајстор-Максиме, ја ти праштам. Просто нека ти је, брате! (узима шешир) Хајдемо, Алимпије!

Алимпије. Али за име Божије, зашто сте то чинили?

Максим. Због моје глупе памети. Мислио сам, да господин Драгомир поред Стане воли и моју — Марту!

Сви. (зачуђено) Максиме! (Завеса пада.)

(Наставиће се.)

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

АЛЕКСАНДРУ САНДИЋУ

ПРИКАЗАО („ПОСВЕТНО“) ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

(Наставак.)

7.) У 1. броју „Стражилова“ у мом чланку наштампано је *Бања Лука* овако: *Бања-Лука*. Ја сам у рукопису написао: *Бања Лука*, а чије је масло, да се наштампало *Бања-Лука*, ја не знам. Можда је то масло какве мудрице слагача, али свакако је одговорали уредник. Осим овога овде има у мојим чланцима доста погрешака, које несу праве штампарске погрешке. Тако је на једном месту наштампано *решетци*, а ја сам ту реч написао *решеци* и т. д. Али то сад на страну, него сад да видимо, зашто не ваља *Бања-Лука?* Наши књижевници међу радо оваке паузе и где треба и где не треба. Где се бележи пауза у реченици, о том не ће бити овде говора, него где се бележи између речи. Пауза се међе међу речи, које несу праве сложене речи, него међу недовршене речи, као: бимбер-грожђе, бисер-парта, баш-кнез, Угрин-Јанко, ђул-кадуна, ђул-девојка, самур-калпак, бугар-кабаница, љиљан-гора, љиљан-листак, паун-перо, славуј-грло, рај-босиље. Оваке недовршене речи налазе се само у песмама. У првој пола долази супстантив место адјектива, као: *славуј-грло* место *славујево грло; паун-перо* место *пауново перо*. Друго бележи се пауза између речи две, кад се прва не склања а друга склања, као: на говори Мрњаковић-Јову; брат-Пери, брат-Стеви и т. д. Трећега случаја нема, где би се бележила пауза између речи. У *Бања Лука* је *бања* придев с наставком *ја* и показује припадање као и адјектива с наставком *ов*. *Бања Лука* је дакле то исто што и *Банова Лука*. А да ли се између придева и супстантива међе пауза? Не међе се не само у српском, него ни у једном језику. За то би ваљало да се у нашим календарима од сада пише *Видов дан, Иваљ дан, Петров дан, Илин дан*, а не *Видов-дан, Иваљ-дан, Петров-дан, Илиј-дан*.

8.) Г. С. Лекић у својим „Примерима за латинске облике“ II. део стр. 266. вели: „Људи су *роптали*, жене дрхтале и уздисале“ и на стр. 363. вели: *роптати* fremere. Ономе, који стоји на висини физиологије гласа српскога, на ме осећа, да је *роптати* руска реч, замерам здраво. *Роптаљ на кого* може се само у Русији, а код Србина се *гунђа* или *мрмља*. А што вас дан дан дуљити ту разговор, кад тај глагол гласи у старом словенском језику *рьптати*, па по томе морао би онда у српском језику гласити *рaптати*, а не *роптати*. Али нам није потребно *рaптати*, кад имамо своје глаголе *гунђати* и *мрмљати*. Ко хоће још више примера за потврду овоме, нека чита у 1. броју „Стражилова“ под речју „тачка“, тамо ће наћи.

9.) Г. С. Лекић у својим „Примерима за латинске облике“ II. стр. 238. вели: „Народни трибуни беху најжешћи *поборници* народних права“, а на стр. 352 вели: *поборник* defensor. Ово је реч стара словенска и гласи *поборьникъ* и значи propugnator, defensor. Кад би нам требала ова реч, могла би се у српском језику и употребити, јер у њој нема ничега, што би се противило законима гласовним српскога језика. Али нам није потребна, јер имамо за овај појам своју реч у свом језику. Та је реч *бранич*. Ту реч има Вук у својем речнику са значењем der Beschützer, defensor. Та реч долази и у „Горском вијенцу“ од П. Петровића:

Муж је *бранич* жене и ћетета,
Народ *бранич* цркве и племена.

На што нам онда *поборник*, кад имамо своју на-

родну реч *бранич*. Неки данас пишу *браник* место *бранич*. Истина могло би се *бранич* заменити речју *браник*, јер *браник* је једнако *брањивик* и значи онај, који је *брањэ*, који дакле брани; али народ разуме под том речју у пушке одозго што покрива (брани) обрачу, друго значи усперицу на плугу, а треће каже се *стати на браник*, што овде значи место за обрану. Ваља дакле употребљавати *бранич* за defensor или *брањилац*, а *браник* значи нешто друго, као што смо видели. *Поборник* пак оставимо на миру, нека стоји у речнику старом словенском и Русима на употребу, према да ни њима није то народна реч.

10.) Г. С. Лекић у својим „Примерима за лат. облике“ II. стр. 135. вели: animam effare испустити душу, *изданути*. *Изданути* је дијалектичне нарави и ваља у књижевности писати *издахнути*, јер се тако у неким крајевима српског народа говори и што одговара ст. словенском **издъхънѫти**. Код овога глагола имам нешто да прибележим. Сви глаголи друге врсте, који имају пред *ну г, к, з, с*, праве аорист без *ну*, и. пр. *избегнути — избегох; забрекнути — забрекох; огрезнути — огрезох; киснути — кисох*. Овако стоји у Даничићевим „Облицима“, али кад дође *х* пред *ну*, за таки случај нема у њима ништа, јер Даничић није нашао потврде у језику. Ја сам нашао потврду и за овај случај у једнога писца. Црногорца Ф. Шпадијера. У „Гласу истине“ од год I. стр. 94. вели Ф. Шпадијер на једном месту пишући „Неке примедбе на говор г. Д. Јеврића“: „и као јагњад на губилиште *издахоше*“. Из овога примера види се, да и глаголи, који имају *х* пред *ну*, праве аорист без *ну* као да иду у прву врсту. Од *издахнути* гласи дакле аорист *издехох*.

11.) Г. С. Лекић у својим „Примерима за лат. облике“ II део стр. 274. вели: „Крез је слао посланике у Делфе, да питају *пророчиште* за свршетак рата“. Г. С. Лекић вели: *пророчиште* значи *пророчанска изрека* oraculum, али ја мислим, да то не може значити. *Пророчиште* може значити место, где су пророци, или место, где су били пророци, или би могло значити какву гродосију од пророка, као и *чоечиште* monstrum hominis, *људиште* homo inhumanissimus. Дакле *пророчиште* не може значити оно, што би хтео г. Лекић. То би, мислим, боље било казати *пророштво*.

12.) Уредник „Нашега доба“ у бр. 2. од ове године замера ми за *поноће* овако: „Ми бисмо рекли, да се свде вара г. Живановић. У Вукову речнику не стоји само „поноћа“, него и: *поноћи*, дакле то не ће бити штампарска погрешка, биће да је: *поноћи* по општем говору, а *поноћа* провинцијализам. Па баш да би *поноћа* била штампарска погрешка, таква погрешка није *поноћи*, јер је Вук у утицима имао велику распру ради те речи, доказујући Светићу, да народ говори *поноћи*, а не *поноћ*, како Светић доказиваше. А да је тако, то доказује и реч *подне*. Јер реч: *по* показује неки део од дана, за чим долази генитив, на пр. по крајцаре, по хлеба. По том дакле *по-ноћи* значи неки део ноћи као и *по-дне* неки део дана, дакле те се речи никако не могу испоредити са речма *водокрше*, *наручје*, *подгорје* и т. д. *Поноћи*, *подне* показују неки део, а оне речи целину ствари. Као што се не може казати: *подне* или *подање*, тако се не може казати ни *поноће*.“ Г. уредник „Нашега доба“ овде говори на памет, а о оваким стварима данас се више не може тако говорити. Може ко не знам како знати практично који језик, нпак може погрешити, ако не зна теорије. Једини је Вук био, који је познавао свој језик практично, као што нико ни пре ни после њега. Али он је био „филолошки геније“ и ми смо мали, да се с њим испоређујемо Данас који хоће да стане на браник српскога језика, мора знати теорију, јер без ње ће се спотицати сваки час. Оволико у опће на примедбу г. уредника „Нашега доба“; а сад ћу показати, да је *поноћа* у Вукову речнику погрешка и да није провинцијализам, и да треба заиста да стоји *поноће*, које је сложена реч са свим друге нарави, него што је *поноћи*, да је *поноће* правилнија сложена реч, него што је *поноћи*, ма да народ говори и овако и ма да га и у Вукову речнику има. Да је *поноћа* заиста погрешка у Вукову речнику, то је приметно још 1866. год. Ђура Даничић у Срп. Летопису у својој критици на речник Јована Београдца. Тамо вели Ђура Даничић на ст. 351. овако: „Многих ријечи нема у њему, које се у другим рјечницима налазе, н. п. *поноће*, које има у Вукову рјечнику потврђено примјером из народних пјесама (само што је у Вука рђаво стављено да је номинатив *поноћа*).“ Такође и у својим „Основама“ од год 1876. вели Ђ. Даничић на стр. 83. за *поноће* ово: „Погрешка ће бити у Вукову рјечнику *поноћа*“. Ђура Даничић истина не каже, зашто је *поноћа* погрешка, али ко се разуме у овој ствари, тај ће лако погодити. На самога Вукова речника види се јасно, да је поноћа погрешка, јер под том речју долази овај стих: „Од *поноћа* наоблачило се.“ У овом стиху *од поноћа* стоји у генитиву, а кад је таки генитив, онда је блиzу памети да, му номинатив мора гласити *поноће*, које потпуно одговара ст. словенском **полъношть**. Кад *поноће* одговара ст. словенском **полъношть**, онда се види јасно, да му је наставак је (ст. словенски **ие**) као што је и у *водокрше*, *крижоње*, *средошше*.*) *Поноће* је потпуно сложена

*) Вид. Основе од Ђ. Даничића стр. 83.

реч и одговара свима захтевима, што се тражи од сложене речи у српском језику, особито што тиче наставка, докле са *иоиови* не стоји тако. *Поноћи* као сложена реч не стоји на такој чврстој основи као што стоји *иоиове* као сложена реч. *Поноћи* ништа друго није, него *по ноћи*, као што и *подне* ништа друго није, него *по дне*. Првобитно тако се и говорило *по ноћи* и *по дне*, па временом се тај номинатив са гонитивом спојио у једну реч под заједничким акцентом *иоћи*, *подне*. И једна и друга реч не склања се. Кад *ионоћи* испоредимо са *иоиове*, онда *иоиове* не само да није провинцијализам, него нам изгледа као сложена реч правилнија, јер одговара старој словенској речи **полочноштик** и одговара захтевима, који се траже од сложене речи у српском језику, докле у *иоћи* видимо номинатив и генитив једно до другога, што не чини тако чврсту свезу у сложеним речима у српском језику. Овим не ћу да кажем, да *ионоћи* не ваља, него да је *иоиове* правилнија сложена реч од *ионоћи*, као што су правилније сложене речи: *бјелограб*, *црнограб*, *бјелојуг*, *таиковарела*, *самоток*, од *Београд*. *Вучитрн*, *Сланкамен*, *Шаренград*, *Цариград*. Ја мислим, да ће ме г. уредник „Нашега доба“ схватити и по што га познајем као ваљаног познаваоца српског језика, да ће од сада радије употребљавати *иоиове* него *ионоћи*.

Што се тиче *употребљивати*, ја мислим, ма да га нема у Вукову речнику, да је ипак добро, као што је добро *искупљивати* и *испуњивати*, *истоваривати* и *истоваравати*, *приближивати* и *приближавати* и т. д.

Држим то је што и *судим*, *мислим*, и не ће бити германизам, јер и Вук у свом речнику каже: „*држати* halten z. B. für war, ја то држим за истину.“

Навести пример јесте германизам. Ту има право г. уредник „Нашега доба“, али и то је добило право грађанства, да ће много времена проћи, док се тога опростимо. То је тако исто, као што и г. уредник „Нашега доба“ у својој „Малој поетици“ на стр. 9. каже „*у ужем смислу*“ ins engere Sinne; *везани* (gebunden) слог; *многлас* еуфонија (стр. 13.); *велеум* Grossgeist, (стр. 6.) Да је жив ђ. Даничић, зацело би за ове две последње речи казао, да су праве наказе.

ПИСМА О СРПСКО-БУГАРСКОМ РАТУ.

Г—ђи К. Х.

ПИШЕ ДАНИЛО НЕДЕЉКОВИЋ.

ПИСМО XI.

II. 5. Августа 1886

Поштована госпођо!

Непријатељства се спршила била, а јевропско јавно мњење није могло да дође к себи од изненађења са исхода нашега рата. И у колико су год пре и за време рата наши интереси били заступани, у толико се цена српске моћи скакала, у толико се више после рата сва копља окомише против нас. Поругама, омаловажењу не би краја. Но то је обично тако. Срећан човек има пријатеља и сувише, а несрећна остављају и они, који су пре тога били уз њега.

Страст, са којом су Србију нападали, била је, госпођо, тако јака, да се не хтедоше готово ни да чују разлози, због којих је рат онако испао. Није се хтело ни да зна, да је Србија могла лако спршити рат и постићи своје намере, само да је пошла онако као што треба. Гледало се само на резултат, који гласи: Србија је подлегла, а зашто? — то их се наравно не тиче.

Но да ли смеју и Срби, ма где били, тим истим погледима посматрати прошли српско-бугарски рат? Да ли смеју и они осуђивати и не слушајући разлоге? Да ли смеју и они рећи: Србија је подлегла, то је главно, а што је подлегла — то је друга ствар, била отварати очи? Ја мислим, да не смеју. Њих се и сувише јако тиче ствар, а да смеју тако укратко, тако обично, тако плитко изрећи свој суд. Оне могу жалити исход ствари, али морају тражити узрока неуспеху, морају га тражити за то, да не дају туђинцу, да у опште баци у прах српску државу и остварење српских жеља; да спрече те узроке у будуће, те да опет туђинац покажу, да и сами знају, да су и зашто су подлегли, али да знају и то, да без тих погрешака ипак има доста снаге у српским рукама. Ко се сам напушта, није достојан, да се спасе.

После овога, госпођо, и нехотице се намеће питање: *за што је рат тако испао?*

И ако знам, да оно, што ћу рећи, не мора бити безусловна истина, то ћу ипак да наведем узроке, који су по моме мишљењу спречили напредак српског оружја.

На прво место долази погрешка: *што се хтео водити такозвани јевропски рат*, те се живо на бојно поље само стални кадар са резервом. Но заборавило се, да Србија још није у томе стању, да се може упустити ма у какав рат са тако мало људи, као што је стални кадар и резерва у Србији. Прва је рђава последица била та, што војска није никад

имала одмора. С дана у дан ступале су исте трупе у борбу без икаква одмора, без икакве наде, да ће их ко сутра заменити, те да ће доћи до жељеног одмора. Друга је последица, што је дух у војске малаксао, јер је видила, да је усамљена, а да је био први и други позив, или само други позив, па и да није ступао у борбу, но само да је стојао позади, трупе би сачувале биле дух, знајући да за својих леђих имају потпору, која би њима уливала велико поверење, јер сам слушао, како се говорило: „А само да је ту други позив!“ или: „Где је то други позив?“ Поверење би им уливао с тога, што су војници сталног кадра и резервисте сматрали себе за младе и неуке, а други позив за изнембани, јер је био у два рата. Да је тај други позив само долазио, као што споменух, у позадину, друкчије би ситуација стајала и врло је вероватно, да не би ни дошло до оних пораза, а и кад би дошло, било би трупа свежих из другог позива, које би са новом снагом долазиле у помоћ, а својим доласком охрабриле би све. Од толике важности био је други позив. Не бих ни сам могао веровати, да нисам био очевидац.

Други узрок несрећном исходу рата јесте, *што трупе нису биле као што треба снабдевене животним потребама*, а без тога војска малаксава и духом и телом. Гладан, жедан и го човек нема ни за што воље. То важи и за војника. Говори се, како су негда велики ђенерали и војсковође одушевљавали своје гладне војнике изгледом на пљачку, али српски ће војник није ни томе надао, прво с тога, што је знао, да у освојеним крајевима не ће готово ништа имати да опљачка, а друго, и да је имао да пљачка, било би му забрањено.

Поред тога војнику треба давати, нарочито пре сваке борбе, извесну количину алкохолног пића. У мало раздраженом стању војник заборавља на своју личност и жуди за радом. Кад се томе дода још и *свирка*, која је апсолутно нужна у борби, онда је сигуран овај успех: да у таквој војсци о непоузданју и страху не може бити ни говора.

Трећи узрок је *лакомисленост и немоторност старешина за време борбе*. Неколико примера о томе навео сам вам, господо, у своме IX. и X. писму.

Лакомисленост наша проистицала је из неког чудноватог процењивања наше снаге. Себе смо сувише ценили, а омаловажавали смо непријатеља, који се спремао, да даде отпора отоманској царевини.

Четврти узрок је, *што није било довољно официра*. Свака чета имала је по једног а тек гдекоја по два официра. У таквој војсци нема дисциплине. Један официр на 200 и више људи није ништа, јер један човек није у стању да буде свугде, а још кад се узме, да и тај један падне, онда остаје трупа од 200 људи без воље, а таква трупа кадра је да поквари и остале. Ово нарочито важи за нашег војника, који одмах клоне духом, чим не види старешину, који треба да је непрестано уз њих, да им даје упутства и уздржава их од због и самовољних поступака. Подофицири немају у очима наших војника оног угледа, који је потребан, да би подофицир могао заменити официра. Ово важи нарочито за резервне подофицире. Угледа тога немају за то, што су они раније с њима, те су војници научени, да их сматрају више као своје другове. Дружењем се ствара пријатељство и нека врста изједначења. Онај пак, кога они мање више сматрају да им је раван, не може имати безусловног угледа и поштовања, као официр, који је од њих свугде одељен, и кога они сматрају као нешто више и због те одељености у живљењу и опхођењу.

Пети узрок је, *што војници нису били као што ваља вични новом оружју*. То се поглавито видило у томе, што се у опште говорило, да пушке не ваљају, да пребацују и т. д. Но у ствари пушке нису биле криве, но су криве руке, које су пуцале, крива је неумешност. Нову пушку војник треба да познаје до најмањих ситница, а нарочито да зна њоме гађати по пропису и онда пребацивања не ће бити. И ако се знало, да су војници доста невешти новом оружју, ипак старешине за време саме борбе нису обраћале на то довољно пажње.

После тога војницима се готово никад *није говорило, шта је задатак борби*, да би се знали управљати, и да би им постављени задатак служио за оријентовање, кад се за време борбе раштркају, и кад се начини читав дар-мар.

Грешио бих, господо, кад бих рекао, да ниједан старешина није то чинио. Било их је, који су то и радили, али је таквих било мало.

Као последица горе изложених узрока српског пораза наступио је у војсци касније још један узрок, а то је *неповерење и страх*.

Гдегод има страха, ту има и *деморалисања* код војске. Отуда они „преташи“ (војници, који сами себе рање), отуда непажња војника при пуцању и т. д.

Из свега тога, што сам довде навео, излази ово: *да Србија није у овој борби подлегла за то, што у опште није дорасла и „ујединеној Бугарској“, него да смо нашем нарави криви сами ми.*

Истина да и у непријатељској војсци није стојало баш бог зна како, али тек они су бар имали неку идеју пред очима т. ј. бранили су своје куће и свој праг, а после: било их је и више на броју.

Ако игде, а оно се у прошлом рату зацело

обистинила изрека: Пропаст твоја од тебе, Израиљу! Битка се губила за битком, док не дође, као што напред споменух, и Пирот на ред.

И Пирот је пао. Бугари прославише своју прескупу победу. Пиротско звоно је однето. Словенска бугарска рука скинула је са словенске српске цркве звоно. Отето — проклето. Али не. Нека не буде проклето. Кадгод се зачује звук тога звона у Софији, нека опомене Бугаре на ружна дела, која починише у сродној земљи над нејаким светом. Нека их опомене, да су тим бацили силно семе мржње и освете, и ако то бачено семе не угине, ако, на несрећу, проклија, онда . . , онда не ћемо видити добра ни ми ни Бугари.

Дај боже, да препукне Пиротско звоно на Софијској цркви, јер се бојим, да ће оно зазвонити опело и Србима и Бугарима, а њихови „пријатељи" запаљиће из признања свесрдну над мртвачким сандуком српске и бугарске државе! Нека се распадне Пиротско звоно на Софијском кубету, нека се отопи и разлије у ћулад, и та ћулад нека се подели и Србима и Бугарима за обрану заједничке слободе, а против заједничког непријатеља њиховог! Вам

П.

ДИСТАК.

ПИСМА ВУКА СТЕФ. КАРАЏИЋА ЛУКИЈАНУ МУШИЦКОМ.

ИЗНОСИ НА ЈАВНОСТ МИЛИВОЈЕ К. БРАНКОВИЋ.

XXIII.

У Бечу 16. (28.) априла 1820.

Пречесњејши Господине
мени љубезни и високопочитајеми!

Мјесто толики моји писама и ваши обећани одговора примио сам само три писамца! Питате, ко ми је казивао оно за Стојковића? — Да не живи са женом, него да је тужи, то је познато, нити може бити сакривено; да је сребролубац, то сједоче и ћела његова, а казивала су ми и знаменита господа у Петербургу; да је као ректор давао за повце лажљиве атестате ћацима, па га уватили Руси, то су ми казивали српски ћаци из гимназије и из пажескога корпуса, а они су морали чути од своји професора и директора: како је ћео Србље да насели у Бесарабији као ваши другови у Сријему; да је Стојковић ћанут, то сам вам ја још у Шишатовцу доказивао из његови књига (да он има цијел људски разум, он би одма познао, да Србљи неће бити његови робови, како га је срео слијепи Гура Црногорац и поздравио га у име свијо: „Добро дошли, Г. Стојковићу! јесте ли ви онај славни Стојковић, што сте нама физику писали?" и т. д. Није ли он могао помислити: кад слијепци знају за моју физику, а да окати какви су? Не бивају ти робови.")

Тургењеву је име Александръ Ивановичъ, а титула превасходителство; Шуковскоме је име Василій Андреевичъ, а по чину је Коллежскій Ассессоръ (высокоблагородіе); обадва се у Петербургу налазе. Него би вам ја рекао, да се не надате ни чему и да се не срамотите. Ви још не познајете људи од свијета. Тургењев је прави Hofmann; онакови људи не маре ни за какве књиге осим своји послова; Бог зна је ли у три године прочитао један табак наштампан. Да отидете к њему, то би Вам могао помоћи, да вас препоручи Голицину, да постанете владика и т. д. али новаца искати! па још тако из преко свијета! Од такови се пријатеља, који новаца иштy, клоне људи. А Шуковски је мали човек, који и сам тражи препоруке, да добије који чин и крст више. Прођите се такови шпекулација, молим Вас, па уприте у се и у своје кључе. Ја сам вам писао, како ћете се помоћи; прочитајте још једном оно моје писмо.

Шта ћете да Видак о Вама каже? Он о Вама друго не може рећи, него оно, што митрополит говори. — По његовим ријечима и мислима митрополит је полубог, а ми нијесмо ни људи, и он има право да тако говори.

Кажете да нећу банкротирати, и да се не учим бити егоист! Не знам, или ћу вам рећи: Сит гладну не разбира, или: Двије серибе на једној ватри пеку, па једна другој не вјерује? То вам обадвоје могу казати. Питате, да вам пошљем Руске књиге, а не питате, јесу ли код мене! Ја и нијесам продао у пола цијене, или дао у залогу, па пропале! — Да сам ја био (и могао бити) егоист, ја би данас имао више дуката, него крајцара, бе више него фенека (да све разбијем фенеке, штогоћ имам сермије).

Кад бисте могли изијесније јавити: кад су писали конзилијуму за мој рјечник, и шта су писали, и какав су му извод послали? То ће ми особито бити мило, ако ми јавите.

За мој Забавник причекаћу Вас још мало; а и Ви се постарајте, да ме дуго не задржавате. Што

ме свјетујете, да одјако не пишем Ерцеговачким дијалектом, то Вас не могу послушати: зашто не знам, за што би то чинио. Ја нити пишем за Србијанце, ни за Бачване, ни за Ерцеговце, ни за Црногорце, него за све Србе; коме се не допада, нек не чита, а коме се допадне оно, што пишем, онај нек учи мој језик и диалект. Кад би се ја подавао за читатељима, ја би морао постати луд као и они што су, па би напошљетку вићео, да им не могу угодити. Ви се варате, ако од истине мислите да ја пишући Ерцеговачки пркосим Србијанцима! А што кажете, да је већ и Вама мрзак постао Ерцеговачки диалект, ја Вам нијесам крив, што сте се Ви родили у Бачкој, и по вијека провели у Сријему, и данас тако мислите; али да је Сремачки диалект љепши од Ерцеговачкога, то не можете доказати.

Пишите ми доста и доста, и јавите ми то важно што имате. Како је у Карловцима (о Томиној недјељи)? Помиње ли ко Новаковића? Поздравка Вас Копитар.

Вук.

(Додатак).

Збиља! У тој новој одн, коју ћете сад после реценизије Народољубца начинити, ваља да проектирате, да се почне Српска граматика предавати по школама; и питајте, која ће варош то најприје почети и ту чест добити, и пјесни спомен у историји Српске литературе оставити, (док се не почне Српска граматика учити по школама, ништа не ће бити од наши списатеља).

Јуче ми пише један Господин из Петербурга (од 13. фебруара): „Жуковскій will diese serbischen Lieder in's russische übersetzen. Er ist ganz entzückt von ihnen.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Никола Беговић, прота у Горњем Карловцу, јавља, да је скупио и за штампу приредио: „Живот и обичаје Срба граничара“ на позивље на претплату на то дело. Скопштавамо овде у целости позив вредного скупљача, а са своје стране најтоплије препоручујемо читалачкој публици, да се што обилнијом претплатом одазове, како би тако важно дело што скорије могло угледати свет. Позив скупљачев гласи овако: „Бог ми даде још на крају живота мога толико снаге, те могадијах довршити ово дјело моје (жаља да и последње). О многобројноме овоме страну — о гласовитијем граничарима — има дебелијех књига од сваке руке; само што у тијем књигама нема ни имена народнога, које прилични и припада овоме народу: нема, нелим, у тијем књигама ни срца ни душе српске! По различнијем часописима нашијем ја сам износио на видик наше народне обичаје. Сретао сам био те су још нека честита браћа ползавала овијем путем и правијем најблагодарнијим. Рекли смијем, да се данас много више и много тачније упознало на књиги нашој ово честито племе народно. Па наши искрени љубитељи народнога живота и обичаја нашијех захтијеваху од мене, захтијеваху обарски они то да у књигу прикупим, што се само опширније и потпунније може, цијело битисаље наше народно. Бијаше ја памети, да онај посло није баш тако лаган. Кратко ћу рећи: рукопис овај хвата ситна сабајена рада пунијех 70 табака. Још близе додајем летимечан садржај. Ово је: 1. Одијело. Пртиште и сукниште. Бојадисање тканине. Морки појас. Плавотило Зеленило. Црвенило. Жутило. Модрило. Бјелило. Три цијета. 2. Како се носи одијело. 3. Грађевине: саборна црква у Плашком, и кладичина двора. Школска зграда. Сеоске цркве на Слушници, Јасеновцу и т. д. Куће сеоске са њине страна, чистока и занимање. 4. Календар народни. 5. Крсно име. 6. Побратимство. 7. Три вјере: православна и римска и мухамеданска. Народност. 8. Школа све до књиге и са књигом. 9. Обичаји око свештца и годова. Женидба. Рођење. Укопи. Зборови. Општина. Зивјезде. Хајдуци. Привиди. Прело и перушање. Дворба. Царање. Појезде. О крвавима. О пчелама. О живади. О благу. О сјемену. Грубе појезије. Гатање и врачање. Болести и лијекови. Скидање чини. Игре. Надмудривања. Приповиједке. Задруга. Пјесама и пјесмица народнијех, како је којој мјесто било, има више од сто, већином још нештампанијех. На језик наше цркве, и на уста наша народна узимао сам дужни обзир. Бацио сам поглед и по цијеломе народу нашем — та по народу српскоме! Упорно сам на грозну подвалу, коју чини туђинство на штету нашега имена, вјере и језика, те сам упућивао млађи нараштај, да обарски сви сложно трајебимо сваку губу на наше торине! Завладало је свако чудо по народу, особито хоће, да превлада лажива „мода“, а на штету српскога народнога рува и одијела... И сама вјера православна дукако се потпопава и слаби!... Предјелни наши хоће на срамоту нашега лијепога имена српскога да нас однарођивају и покрштавају по старој шаблони и..... лукавству... (Чак и неки звјани „Срби“ у томе луто се срамоте и смртно гријеше. Ваљда хоће да стеку себи личне и породичне „мерите...“) На предајући ово дјело своје у руке и млађе и јаче, уједно предајем ја и „мртву стражу“ самоме народу на његове јуначке груди и незаглодане жиле кости српске! Када су могли „Граничари“ чак у Париву оставити славно име „Braten-Regiment“; и у бјелокаменој Москви: „стојећи народ“ сто Граничари“ (Граничари су јуначки народ), ја се Богу молим да ће моји једноплеменици и одеело као Срби знати се наћи на својој биљези, а за своје велике светиње!! Је ли ко вољан, да се упише на ову моју књигу, ја молим овђје и повиван сваког брата Србина и сестру Српкињу, да нека ми се на времена пријави са својим поштеним именом и мјестом, гдје ко живи, скупа и најближу пошту да ми назначи. Цијена је књизи 60 новч. и с тога тако умјерена, да је може и сиротање прибавити. Рок је уписивању до часнога поста. Новци се на прво не захтијевају. Како се пријави доволан број уписника, одмах ће дјело ући у штампу.

Изнеси ученика биће штампаних претплатника осталим да бирају десету књигу, или воле дајшу опћенску. — Ја што могох, толико и помогох. Све остало нека паспори Бог и љубав народа! На нека нас види и сав бијели свијет!"

— У прошлом бројевима „Нове Установности" има веома широка оцена Слика из сеоског живота, што их је написао Јанко Веселиновић. (Види у 2. бр. нашега листа последњу књижевну белешку.) Оцењивач се врло похвално изразио о њима а особито о приповедачеву дару. Каже још, да се у Србији разграбила та књига од шиње, па се сад већ једва може и добити. Нека, хвала богу, нека!

— 145. св. Народне библиотеке браће Јовановића доноси Стеријино „јуначко поворанте" „Милоша Обилића."

— Трошком српске црквене општине Земунске изашла су „Два говора о св. Сави", која је свом једном ученику и једној ученици сведавно тамошњи учитељ Александар Кузмановић.

— Изашао је први број „Smotre", коју смо описали у 51. бр. нашег листа прошле године на стр. 1770. Тај је број свеска за јануар ове године. Има у њему од Балеског приповетка, — писац јој даје назив: портрет — „Последња четир горњана", даље позаљица (шалина размотрања) П. Мијакића под насловом: „Chercher la femme!"; домаћи затим весма Владимира Марјановића „Истина". Научни су и књижевни чланци у овој свесци ово: од Ивана Ткалчића „Увод у повест града Загреба"; од Отона Кучере „Свевтроски и најзнаменитији му обрети I. и II.", одвед Фрање Циракија: „Енглески романи од године 1880." Под рубриком „Књижевне обзоре" опширно приказује уредник Милан Грловић велико значајно дело Александра Рамозата под насловом: „Историја руске књижевности од њених почетака до најновијег времена", што је лане у Лајпсиг изашло у накладу Вилхелма Фридриха. Има и рубрика „Уметнички разгледа" и ту Fidelio говори најпре у опште о стању и одношајима хрватског позоришта у Загребу и затим укратко спомиње драмске новине, које су приказане у последње време на том позоришту; и о опери говори неколико речи у опште а о новини њеној, о прном приказу Мајербеерових „Хугенота", обећаје да ће реферисати прном приликом. На крају су „Ситне вести" о књижевности, знаности, уметности; има читула славних словенских покојника из године 1886. и из овог прног месеца 1887, ту су оглашени и туђански. Свесци на крају има библиографија нових „хрватско-српских" књига, важнијих чланака и подлистака по нашим новинама, важнијих дела словенских и из страних литература. — На челу том првом броју књиге уредник у поздравни чланку „На свитку", смер и програм своја листа. Видимо ту, да ће „Смотра" доносити прилоге и карактеризам, јер „у томе надреда највећу полугу уједињењу хрватске и српске књиге и њезином процвату."

— Прошле године приказали смо у кратко хвале вредна чаешће наше Словачке браће: Slovenské pohľady. Али осим тога, ако и није многобројна периодична књижевност у Словака, ипак су у њој заступљене понајважније потребе за народно васпитање и неговање своје народности. Ту је, дакле осим већ 1. споменутога часописа на забаву, науку, књижевност и уметност: Slovenské pohľady, што их уређује врли родољуб Св. Хурбан Вајански, — 2. Národnie noviny, ва политику, литературу и народну економију, једини словачки лист, који сзагде и увек ево већ 18 година шестопано брани права народна и гаји словенску идеју; излази четири пута у недељи дана у Турч. Св. Мартину под уредништвом Амбра Пластора. — 3. Národní hlásnik, опет под уредништвом Амбра Пластора у Турч. Св. Мартину, једаред месечно, упознаје сељане, ко су и шта су Словаци. — 4. Černokňažnik је илустрован лист за шалу и сатиру; излази једаред у месецу у Турч. Св Мартину, а уредник му је Ђорђе Чајда. — 5. Dom a škola, педагошки лист за родитеље и учитеље. Тај је лист добро уређиван, да може бити пример и другима оваквим листовима. Излази два пут у месецу на два табака. Уредник му је Драгутин Силва, учитељ у Кленовцу. — 6. Priateľ dietok, лист за дечу, издаје га Драгутин Силва. — 7. Katolícke noviny, уређује Мартин Колар у Доњој Крупи, излазе два пут у месецу. — 8. Kazateľňa, лист за католичко свештенство. Излази месечно у свескама. Уређује Фр. Н. Освалд у Кешеју. — 9. Obzor, за економију, престао је ове године. — Осим тога излазе у Будимпешти два листа о пошту ујашење Словачке Матице, а издаје их Tót közművelődési egylet, и то: Slovenske noviny, за политику, трипут недељно, под уредништвом Виктора Хорњанскога, и: Vlast а забаву, једаред месечно.

— У додатку Пештанског Лојда" бр. 29. изашао је немачки превод приповетке Мите Живковића „Врач-ђеновјка". Превод је од пекот Dr. J. V. и врло је добар.

— У „An der schönen blauen Donau", књижевном листу у Бечу, изашао је немачки превод Бранкове песме „Девојка за студенцу". Превод је добар, а преводилац је Ђорђе Бурконић.

— У Берлину излазе 497 новина; од тих су 49 изванчног типа, 75 су политичке прте, 60 се баве уметношћу и науком, 211 трговином, занатом и пољодељством, 23 су религиозне а 49 разног правца и садржаја.

— У Немачкој излазе „Опште новине за Јеврејство" већ 50 година а од једним истим уредником.

— У Америци сваке новине „Газета" споју стогодишњицу. За сто то време биле су јој света два уредника, од којих је други већ 61 годину там новинама на челу.

— Румунска краљица написала је нов роман „Кућа" („Es klopft").

— И талијанска краљица издаје своје песме и омаше приповетке на јавност.

— Енглески државник Гледстон добио је за један чланак у новинама преко 2500 фор. То је досад највећи новинарски а и књижевнички хонорар.

САДРЖАЈ: Из ничега. (Наставак.) — Новишица. Песме од Бранковића. — Ново доба. (Наставак.) — Бранич српскога језика. (Наставак.) — Писма о српско-бугарском рату Г—ђи К. Х. Пише Данило Недељковић. Писмо XI. — Листак. Писма Вука Стеф. Караџића Лукијану Мушицком. Изнеси на јавност Милисаје К. Брашковић. Писмо XXIII. — Ковчежић. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 фор. 50 новч. на по године, 1 фор. 25 новч. на четврт године. За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 фор. на годину. — Рукописа се шаљу уреднишшву а претплата администрацији „Стражилова" у Нови Сад.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 5. У НОВОМ САДУ 29. ЈАНУАРА 1887. ГОД. III.

АВРАМ МАКСИМОВИЋ,

СРПСКИ КЊИЖЕВНИК И ПЧЕЛАР.

АВРАМ МАКСИМОВИЋ

СРПСКИ КЊИЖЕВНИК И ПЧЕЛАР.

Једва ми се један пут испунила жеља после осам година, да прикажем слику Аврама Максимовића, особито вредногa и савесногa православногa службеника жртвеника божјега и за оно време највећегa економа српскогa и првогa и скоро до данас најславнијегa књижевникa српскогa у књижевности пчеларској. Од рода његова несам могао доћи до слике његове, док се није заузео изврсни пчелар Стеван Коњевић, учитељ у Сомбору, који Стојановића фотографа замоли, да скине фотографију са слике Аврама Максимовића, која је у учитељском заводу у Сомбору, на чему смо захвални и једном и другом. Осим тога захвални смо и уредништву овога листа, које је радо пристало на тропшак за клише ове слике, да би се тим из заборава подигао озбиљни и родољубиви радник и трудбеник на пољу православља, тако и на пољу економском, а особито пчеларском, који је пример био свећеником у поуци народу, у „душепопечительству“, а с друге стране у вредноћи, радиности и штедњи, знајући, да од свега овога зависи цео опстанак нашега народа, јер ми ћемо видети одмах, да је он својим великим економским знањем, особито штедњом и вредноћом стекао из ничега таки салаш, који је служио за узор и поуку целој околици из свију грана економских. Као што несам могао од рода му добити фотографије његове, тако несам могао добити ни потањих бележака из славногa му живота. За то ће се морати читаоци „Стражилова“ задовољити оним белешкама из живота његова, које сам ја прибележио још 1879 год. у „Годишњици“ III. пишући историју пчеларења у Срба.

Шта сам 1879 год. прибележио у „Годишњици“ о Аврамy Максимовићу, ево ово је: „Први заштитник пчеларства из новога доба, који је знао добро схватити, какву важност има пчеларење за народ, јесте митрополит Стратимировић, чије заслуге за цркву, школу, књижевност и народну образованост аустријских Срба још до данас нијесу онако оцијењене, као што би ваљало да се оцијене. У стара времена стајало је пчеларство под заштитом саме цркве. Стратимировић је знао за то, и имајући различна пчеларска дјела у својој библиотеци увидио је из њих, од какве је моралне важности за народ пчеларење, те га је за то и свакоm приликом и подупирао. За њега кажу, да је ишао свећеницима, који су пчеларили и имали велике кошнице, те би их хвалио говорећи: Таки нам свећеници требају. Међу свећеницима, који су у оно време пчеларили, био је и Аврам Максимовић. Он је први књижевник српски у пчеларству и највећи практични кованција својега времена. Он је српски Еренфелс. О животу овога првога књижевника на пољу пчеларства нијесмо за сад у стању опширно казати, колико би требало и колико он заслужује за заслуге своје трудећи се за бољинак народа својега. Али се надамо, да ћемо доцније моћи више коју ријеч о животу његову прибиљежити очекивајући од рода његова из Сомбора, да нам што више цртица из славна живота његова пошље. Аврам Максимовић родио се у Сомбору 1772 године 9. септембра. 1790 зађакенио се у Новом Саду. Исте године постане учитељем у Сивцу, гдје је као ђакон и служио. 1794 постане парохом лељенским, а 1803 сомборским, гдје је био и катихета основних школа и препарандије. Био је члан фрауендорфскога друштва и бачке дијецезе асесор. Као парох лељенски научио је у врту спахије Ковача баштованлук и воћарство, те кад је у Сомбор дошао, ту је купио 14 јутара земље, коју је отрадио печеном циглом и засадио разноврсним воћем и шумом. Ту је подигао дивну башту и расадник, у којем је остало после смрти његове до 600 павртака (калама). Из средине овога дивотнога раја разлијегала се чаробна ука неуморних пчелица. Ко је дошао на његов салаш, те видио ту његову башту, шуму, расадник, кованлук и у свему овоме ред и чистоћу, тај се морао зачудити оваковој лепоти и са митрополитом Стратимировићем ускликнути: Таки нам свећеници требају. Од каквога је благодатнога утјецаја био његов салаш са баштом, воћњаком и кованлуком на околицу, гдје је наш народ живио и живи, можемо мислити. Али не само да се могао наш народ поучити на салашу Аврама Максимовића у воћарству и пчеларству гледајући све живим очима, него Аврам Максимовић побринуо се још да изради књигу, из које би се могао наш народ што б ље поучити у пчеларству, те преведе њекога страногa пчелара и поднесе га митрополиту Стратимировићу на оцјену, а овај му пошље у место критике више страних дјела пчеларских с примједбом, да из свијех што је најбоље извади и да ће тако бољи изаћи пчелар, него ако се једнога држи. Аврам Максимовић тако је и урадио, и у предговору својем спомиње дјела пчеларска, којих се држао, те на пошљетку вели: Изъ овыхъ убо дѣлъ съ нуждным вниманіемъ и разборомъ, собрахъ предлежащу книжицу, придая и моя собственная примѣчанія. Да је Аврам Максимовић тако лијепо написао својега пчелара, припада дакле митрополиту Стратимировићу велика заслуга, као што и сам признаје у посвети, која гласи:

„Ваше высокопревосходителство, милостивѣйшій господине! Вашему высокопревосходителеву посвящати имѣю, іако дѣлце сіе, первый книжныхъ трудовъ моихъ плодъ, въ семъ видѣ являетъ ся. Вы мнѣ къ намѣренію моему лучшій, нежели каковъ азъ избралъ путь отверзосте, вы мя научисте из разныхъ о престоящемъ предметѣ сочиненіи избрати лучшая, вы мнѣ на сей конецъ, изъ вашея избранныя книгохранителницы потребныя книги дяти благоизволисте. Сіе искреннее признаніе мое, купно съ книжицею, коже іако благопристойное нимъ дѣлъ употребленіе, за первое украшеніе ся, превосходителному имени вашему посвящаю; примите милостивѣйшій въ знакъ теплѣйшаго моего благодаренія за толикія ваша ко мнѣ милости и щедроты“ и т. д. И тако по савѣту Стратимировића удесио је Аврам Максимовић своја Пчелара 1810 године тако, да и данас има вриједности своје, шта више практички дио његова дјела тако је написан, да има више вриједности, него ма који данашњи пчелар. Здравих практичких савјета наћи ћеш више код њега, него ма код којега пчелара, који је послије његова изашао. И на пошљетку ма да му је пчелар написан славенско-српским језиком, ипак је задржао многе техничке чисто народне изразе из пчеларства, јер их није умио пословенити, те и тијем све до данас написане пчеларе за собом остања, шта више све те ријечи по својем чисто народном облику са свијем су достојне да уђу у рјечник југославенске академије, који обрађује наш Ђ. Даничић, као што су: *матороха* der Mutterstock, *олитичити, рба* der Pollen, *равак* (види мој срп. речн. за ковинције), *трутњак* die Drohnenzelle, *чова* и т. д.“

Осим овога, што сам споменуо у „Годишњица“, морам још додати, да је Аврам Максимовић био права пчела радилица, што се тиче сналчага. Он је осим надгледања у својој великој економији и у радњи око пчела непрестано, неуморно читао и себе учио. Он је имао библиотеку, каква није имао нико у целој околици бачкој. То бележим по чувењу, а то знају и данас Сомборци, али то ја видим и из његова пчелара. Тако он спомиње многа дела економска у свом пчелару, која није добио од Стратимировића митрополита, јер их не спомиње у предговору својега пчелара, да их је добио од њега. Тако он спомиње у своје пчелару Јована Рима, који је био комесар над економијом државном у Берлину и коме је Фридрих велики 1776. год. одредио да води бригу о плантажима за пчеле. Он је многа пчеларска дела написао, као: Drei Preisschriften über die Bienen und deren Pflege in verbesserten Klotzbeuten, Kästen und Körben. Dresden 1786; Vollkommene Grundsätze dauerhafter Bienenzucht in ganzen, halben bis Zwölftel-Wohnungen von Körben, Kästen, Klotzbeuten für grosse und kleine Bienenwirthe. Mannheim 1795; Der praktische Bienenvater von Riem und Werner. Leipzig 1817. Ово су дела, која је Рим написао. Истина наш Аврам Максимовић не спомиње поименце ова дела, али се често позива на име Рима, те по томе држим, да је сва ова дела имао пред собом, кад је писао својега пчелара. Осим овога спомиње Аврам Максимовић у својем пчелару Панкла, професора природних наука и економије у Пожуну и то ово његово дело: Compendium oeconomiae ruralis. А најпосле спомиње Авр. Максимовић у својем пчелару Реумира, једнога од најславнијих природњака својега времена, који је још и данас нама добро познат са своје скале на термометру. Он је написао дело Mémoires pour servir à l' histoire des insects и пети свезак овога дела говори о пчелама. На овога судим, да је Аврам Максимовић знао и француски, кад спомиње на више места Реумира. Тако ћу овде споменути из пчелара његова место, из којега ће се видети, како је много читао Реумира. То место гласи: На врху паустника примјећавасе нѣка брадавица, о којой су многи мислили, да она пчели вмѣсто шмерка служитъ, коимъ бы сладкій сокъ изъ цвѣтья исциcавати могла; но Ромуръ, славный онай францускій списатель, точнѣйше пчелу описиваютьи полно нас увѣрава, да ова брадавица ніе писателно орудіе, но вмѣсто језика пчели е даровано, ибо прах цвѣта, коего пчела брадавицомъ своіомъ лиже, перенимъ длакама тако пріоне, да га паустникомъ после ласно скупити може. Паустник пчеле почти Елефантовомъ е подобанъ, ибо пчеле, како годь и Елефантъ паустникомъ сло узимаютьи уста наполниваю (стр. 5.). Из онога се види, да је Реумирово мишљење о рилици пчелиној истинитије од осталих писаца ондашњега времена и да је Аврам Максимовић знао присвојити оно мишљење, које је заиста боље и истини одговара. Реумирово је мишљење о рилици истините. Рилица није „писателно орудіе“, за то и није добро, као кажемо, да пчела сиса мед. Рилица пчелина састоји се из четир крака, која пчела споји тако да изгледа као цев а у среди је права рилица, која је на врху длакаста, четкаста и дужа је од оних четир крака. Кад хоће пчела да сабира мед из цвета, онда она четир крака споји да сачињавају цев. Из ове цеви изнуче праву рилицу четкасту и умочи је у медљани сок у нектарију, па је онда брзо увуче у цев са свим, те ту збриче са четкице мед, који снагом увлачном у уста досне. Има дакле право Реумир, да пчеле не сисају мед, него га сабирају, као што смо сад казали. Само нема право Реумир, што вели, да рилицом сабирају пчеле цветни прах. Цветни прах пчеле сабирају на други начин. Како? То не спада

овамо. Овде сам само хтео да покажем, како је знао наш Аврам Максимовић присвојити оно мишљење, које је боље и које већма истини одговара. Његов је пчелар састављен из разних, најбољих дела ондашњега времена и за своје време стоји на висини ондашње пчеларске науке. Ни једна пчеларска литература не може се скоро подичити бољим пчеларом од српскога Пчелара, који је саставио Србима у своје време Аврам Максимовић.*) Кад испередимо стање економско-литерарно за време Аврама Максимовића са данашњим стањем економско-литерарним, онда нам морају многи чланци данашњи изгледати смешни, који се баве једнако око подизања воље за економију, око обадравања на ову или ону струку економску. Није ли ово смешно? Аврам Максимовић пише стварно десете године, а данас се млати слама, пишу фразе, које не вреде за народ ништа. Тако дакле, да би се из Коњевићеве задужбине новац кориснije употребио, кад би „Матица Српска“ издавала књижице за народ чисто економског садржаја. Ако смо истинити пријатељи народа свога, или другим речима, ако се мислимо одржати међу другим народима у борби за живот, онда се морамо из свију сила напрећи, да подигнемо материјално благостање у своме народу. Не будемо ли радили на подизању материјалнога благостања нашега народа, онда морамо постати кад тад туђе слуге, туђе робље, а тим смо онда свршили и са својом народношћу. Угледајмо се на узорног свештеника Аврама Максимовића, који је знао ударити правим путем, који води напретку, бољинку и слави народној. Слава дакле Аврамy Максимовићу.

Карловци. **Јован Живановић.**

*) На снега овога, што сам казао о Пчелару Аврама Максимовића, види се, да нема право Павле Шафарик, што вели у својој историји српске књижевности, да је Пчелар Аврама Максимовића eine Übersetzung des Apiarius Chebiszowsky. Шафарик спомиње у својој историји српске књижевности, да је Аврам Максимовић написао још и Слово надгробное на смерть Анне кћери Конст. Јанковића, сенатора сомбор. 1806.

ЛЕПА НАДА.

Синоћ дика заливала цвеће,
У градини мирисаву ружу,
На овако певала јој млада:
Цвети цвеће, за дуго ми нећеш;
Учи ми се лепо мирисати,
У градини докле си на стручку.
Скоро ћу те отле отргнути,
Да миришеш лепше, убавије,
Не на стручку, већ у венцу китну.
Нешто ми се промењо драги,
Сваког дана по три пут ми прође
Поред белих двора баба мога.
Свако јутро стручак босиока
На срчали прозоре ми баца,
Да недарца ја закитим цвећем,
Да недарца моја замирише
Као цвеће зелен босиоче.
Свако подне јабуку ми баца,
Да се играм њоме, док сам млада,
Као драги срцем девојачким.
А у вече празнорук ми дође.
Други дар ми он за вече спрема;
Чини ми се, скоро ће га дати:
Та ни три ми дана неће проћи,
Драги ће ми са *крстењем* доћи.

Н. В. Ђорић.

ИЗ НИЧЕГА.

ПРИПОВЕТКА О ПРОПАДАЊУ НАШИХ СЕЉАКА.

ОД МИТЕ ЖИВКОВИЋА.

(Наставак.)

V. Рањен лав.

Сутра око подне пуче глас: Јелка се удавила!

Рибари је пређом извукли.

Нико живи не зна, шта јој би.

Као луд дојурио Дурут, ал не нашао баба-Тине.

Одвели је у суд.

Питали је око, оно.

Она вели: била је код Буркиних; онде је и спавала.

Буркини јој речи потврдили, и баба-Тину пустише.

Дурут је дочекао.

Ал није то онај јучерашњи Дурут! Сав је помодрио, усне му дрхћу, а очима пребрже.

Баба Тина пребледи, кад се нађе сама с њиме у соби.

»Говори, бабо!« промукло ал одлучно рече јој он.

»Нећу!«

Пакосни јој глас за часак смете Дурута.

»Мораш!« загрми он и устане.

»Имала сам вреднога мужа. Радио је као мрав и хранио мене и троје нам деце. Ти си ми мужа убио и деца ми осташе без хранитеља — скоро од глади помреше!«

»Ја сам се само бранио — нисам га хтео убити Ти то добро знаш.«

Дурут беше мало мекши.

»Па опет су ти на души мој муж и троје деце.«

»Нудио сам ти новаца, да се изхраните.«

»Отров би ми се чинило, што бих за твоје новце купила.«

»Па што ме ниси тужила? Ја бих све признао.«

»Што нисам? Што би те суд пустио! Чекала сам згоду, да ти сама судим — Јелку сам ти у Тису отерала.«

»Лажеш, матора вештице!« загрми Дурут. »Ти ниси била кадра то учинити — друго је ту! То морам знати — говори!«

»Заповедај ти, колико ти воља! Можеш ме и умлатити, и онако ми више није стало до живота — али нећеш из мене речи ишчупати!«

»Нисам ја ни дошао, да теби што учиним, већ да те молим, ево овако на колених да те преклињем — а ја ни пред ким нисам клечао — кажи ми: шта би? Страшне су ово муке, што их трпим!«

И страшно беше погледати тога џина, како моли као мало дете.

»Муке од једнога дана — а ја их сносим толике године! Од то мало мука па си мекши од памука; ти, на гласу делиј! — Па добро, казаћу ти, али само да те већма намучим Јелка се удавила, јер није више — девојка!«

Дурут скочи.

»Језик ћу ти погани ишчупати!« и он је дохвати под грло. »Који је тај нитков, казуј, или ћу ти црну душу на нос истерати!« па је притиште.

Матора грешница избуљила очи и зинула, а не може речи да изусти.

Дурут мало попусти,

»Хоћеш ли говорити? шкрипи зубма он.

Баба из дубине одахне.

Била је мекша, јер се уплашила, да ће је Дурут у беснилу збиља удавити.

»Како ћу говорити, кад си ме стегао, не могу да дишем! Казаћу ти, али да ме пустиш с миром.«

»Нећу о тебе да каљам руку. Ти ћеш и онако кад тад на вешала. Говори, али истину!«

Баба се мало одмаче на прошапуће, као да се боји, чуће је још ко:

»Акса!«

»Слутио сам! Е сад нема тога, ко ће му помоћи!«

И као бесан јурне из собе.

VI. Шта је јаче и од Дурута.

У механи Паје Каменчанина одјекују гајде. Дува жути Нова, да му образи попуцају.

А како и неће!

Акса му за шешир заденуо пола стотинарке; полу ће му дати, кад прође пијанка.

Пред Аксом две боце и четири чаше.

Из једне кад и кад сркне Нова, а остале редом искапљује Акса, па су опет увек пуне, јер бирташ зна своју муштерију.

»Сипај, Пајо!« дере се Акса, а пијан и не види, да су још све чаше пуне.

Бирташ дохвати понајвећу, кришом је проспе под сто па је наточи.

»Данас ми се пије, страшно ми се пије! Је ли ти пун подрум?«

»Има вина као воде!« одговара Паја.

»А ти донеси — ово се већ устајало.«

И Акса изврне сто.

Просу се вино а боце и чаше полупаше се.

Осмејкује се Паја па оде да донесе тазе вина.

»Стој, Ново! Одмори се и попи једну! Знаш, данас сам ти добре воље, срце ми је на мери! Тешко злотворима!«

»А зар и ти имаш злотворâ?« пита Нова, тек да нешто каже.

»Па дабогме! А ко их нема? Сваки човек има злотворâ.«

»Ја знам, ко их нема.«

»Ко?«

»На на прилику Јелка.«

»Каква Јелка?« подозриво пита Акса.

»Та она, што је код баба-Тине. Правиш се луд, а код тебе је служила!«

»Па она још код мене служи.«

»Још? Већ ако си се и ти удавио?«

»Како, до врага, удавио?« чуди се Акса.

»Зар ти збиља не знаш?«

»Ама шта имам да знам?«

»Па да се Јелка удавила.«

»Удавила?« и Акса избуљио очи а мало пребледио.

»Јутрос је сиротицу извадили из Тисе. — Ено види Дурута — иде као луд. Већ знаш, да се хтели узети; он је њу, веле, волео више него ништа. — Где, где! Упутио се баш овамо. Како страшно гледа! Чини ми се, нешто се разгоропадио. Тако сам га видио, кад је оно лане о ускрсу у пивари деветао једну десетину Мађара.«

Акса га давно није слушао.

Очи је упр'о у прозор и збуњено и уплашено гледао Дурута.

У том Дурут допаде на врата.

»А ту ли си ти!« и он шчепа прву столицу.

Акса се у часку отрезнио.

Као мачак прескочи сто па излети кроз врата у кухињу, а из ње у авлију.

Столица из Дурутове руке тресне и врата са столицом прскоше у сто комада.

Уплаширен утрчи Паја.

»За бога, Милане, шта радиш?« моли га и обрања бирташ.

»Камо утече?«

»Ко?«

»Акса!«

»Отрча у авлију.«

Дурут одјури.

У авлији никога.

Дурут искочи на улицу.

Нема га ни онде.

Врати се Дурут у авлију па стаде у сваки буџак завиривати.

Оштрци око сламе, завирује у шталу.

Нигде Аксе.

Мери Дурут зидове; високи су, не може их човек прескочити.

Погледа на таван.

»Камо ти мердевине?« пита Пају.

»Немам својих. Узајмљујем из комшилука, кад ми треба што на таван ићи.

»На опет мора да је овде! Ваљда није у земљу пропао? А да није у подруму?«

»Кључеви су у мом џепу. Кроз браву се није могао провући,« одговара Паја.

»Ма нећеш ми умаћи, Аксо, да имаш крила! Знам ја, да си се ти овде негде сакрио па чекаш, да ја одем. Нисам ја тако луд. Чекаћу те ја до зоре, ма и три дана, па ће те већ глад и жеђ дотерати у моје шаке, а онда ћемо пречистити рачун. Много си ми се задужио па сад ваља да ми платиш. — Дај, Пајо, амо у авлију астал! Донеси и вина, много вина — које жеђ, које муке, па хоћу да изгорим! — Овде жетни астал! Одавде се види на све стране. Донеси и четир пет свећа! — Да, мој голубане, видићемо, ко ће сустати! Мећер умеш вешто да заметнеш траг! Ко би и помислио, да се Јелка због тебе удавила! Него ти овај пар неће помоћи та твоја вештина! Ја сам мало окатији од света па ћу да ти уђем у траг, а онда —? Зато одмори се, спреми се да изађеш пред мене, твога судију, а судићу ти, да ће у теби и мајчино млеко пропиштати! — Тако, Пајо! Сада седи, да коју попијемо! Немој да се љутиш, што ти разлупах врата — платићу.«

»Та није велика ствар«, бајаги одбија Паја и пуни чаше.

»То је истина, али тек је штета. Него сам ти љут — Акса ме за срце ујео! Он је — али то се тебе не тиче а и дуго би било, да ти приповедам. Тек знај, да је Акса свршио. Њему не може нико помоћи, а мени како било!«

»Море, Милане, шта си ти то наумио?« уплашио се Паја не ради Аксе, већ себе ради.

»Хоћу да будем судија. Истина није у реду, али немам куд. Пред судом ваља вас дан доказивати, па и кад би се све доказало, не би му било бог зна шта. Боље је, да ја сам то расправим. Ти се ништа не брини — тебе неће глава заболети! — Него донеси још вина!«

И Паја је доносио, а Дурут га је пио као воду . . .

Прошло је тако већ и два сата по поноћи.

Паја се враћао петнаест пута из подрума с пуном боцом.

Дурут већ уфитиљено очима.

»Ено, Милане, последње!« рече дремован Паја.

»Зар нема више?« једва изговара Дурут.

»Та има, ал ваља ми друго буре начети. Ко велим, доста је! Треба мало и спавати.«

»Ја нисам сан, ја — сам — жедан!«

И Дурут дохвати пуну чашу, но не погоди у уста, већ је проспе себи на груди.

»Е — е — рука ми д-др-дрхће, а и очи —«

»На уседно си се! Треба мало да се прођеш — расанићеш се.«

»Велиш?«

И Дурут се наслони рукама на сто, да устане.

Руке му склизнуше и он опет седе на столицу.

»Баш се не може. Чини ми се, пијан сам — а, Пајо?«

»Ти пијан? Којешта! Мрзи те устати па се изговараш. Дај амо руку!«

И Паја га ухвати под пазухо; хоће он да га се курталише, сутра је пијаца па ваља подранити.

Мало сам, мало Паја, и Дурут стаде на ноге.

»Ето, кажем ја!« рече Паја а задувао се. »Сад хајде мало до сокака! Проће и тебе и мене дремеж, па ћемо онда опет натраг, да пијемо.«

И он га поведе авлијским вратима.

»Наслони се ти само на мене!« вели Паја, кад изађоше на улицу. »Могу ја да те одржим.«

Слагао је Паја, јер под теретом стење; но зна он слабу страну у пијана човека.

»Мислиш не могу сам?« одговара Дурут и пусти га. »Ето, стојим! Мало се љуљам — но то је ништа, баш ниш—та! И баш ћу и кући отићи, могу ја, само кад хоћу. Лаку ноћ! А ономе — ономе — судићу сутра!«

»Е па кад си навалио, лаку ноћ!« једва дочека Паја, журно затвори врата на оде у собу и леже.

Дурут је прилично постојао и љуљао се. Ноге раширио а није смео да крочи, јер куд му пога пође, тамо би му цело тело те би се претурио.

У глави му ври, а очи се крпе; стоји а у пола спава.

И као да се поплашио, е ће стојећки заспати, прикупи сву снагу и пође.

Коракне једаред, двапут.

Љуља се, али одмиче.

Баш на рогљу забатрга се.

Глава га повуче на леву страну.

Он рашири руке, да се задржи.

Но руке млатнуше по хладноме зраку и он се стропошта на земљу.

Или се ударио или га вино сасвим сладало, тек и не покуша, да се дигне.

Мало час стаде и хркати.

Заспао је.

Није га пробудила ни кишица, што мало касније поче сипати.

(Наставиће се.)

НОВО ДОБА.

КОМЕДИЈА У ТРИ ЧИНА.

ОД МИЛУТИНА Ј. ИЛИЉА.

ТРЕЋИ ЧИН.

ПРИЗОР ПРВИ.

(У кући Трифуновој. Кад се завеса дигне, уђаше **Цвета**.)

Цвета. Богу хвала, болест се окренула на боље. Да сам у своје време знала, не би дошло било до тога; али ко се могао и надати, да она тако воли Драгомира! Срце ми и сада стрепи, кад се сетим оног страшног трепутка, кад по налогу браћином одоше да зовну попа; још момци ни честито изашли а други отрчали по лекара; пала била у несвест сиротица. Од то доба — има неколико дана — она се истина не диже из кревета, али — хвала Богу и лекару — сад се на боље окренуло. У бунилу често чух где спомиње име Драгомирово — срце ми се у грудима цепало, — дозвах тада Милеву, и од ње дознадох све. Зато ми се тако мрштила, кадгод споменусмо име Цифрићево. Али ко сме браци сада у овом времену споменути што о Драгомиру? Он, као тутор и старалац, зацело не би пристао на ту удају. Па инак морам ма шта урадити, не бих ли изнуцила из оних страшних неприлика своје рођено дете. Него где је Сава? По сахата како сам га послала у апотеку на још ни трага ни гласа. Кадава! Кад прође поред кавane, не може а да се не сврати и не прочита новине. Идем да пошаљем Тому по њега.

(Врата се отварају и у собу улази **Сава** снуждев).

Цвета. За Бога, где си досад?

Сава. Опростите, свратише ме мало у кавану.

Цвета. И дадоше ти новине.

Сава. Нисам имао кад да читам. Али реците ми, газдарице, шта ви мислите са тим дететом?

Цвета. С каквим дететом?

Сава. По целој се вароши говори о фрајлици. У кавани приповедају, да сте је силом хтели удати за Цифрића.

Цвета. О, тај несретни Цифрић!

Сава. Ваће ме ту и мајстор-Макса. Вели: гледај, Саво, око старе, вере ти, ти си служио још код њеног покојног господара. —

Цвета. (брише сузе) Покојног — камо среће да је и сад у животу!

Сава. Каже ми мајстор-Макса: што не даду — вели — девојку момку, кад се бегенишу? Ено га — вели — осушио се, стао као вејка, заборавио и да пише, а параграфи му већ давно изашли из главе.

Цвета. То је зацело — Драгомир?

Сава. Та ко би други и волио фрајлицу, као он? Сирота она! Знам, кад сам ју као дете на рукама носио, а покојни господар кад ме види, каже: (врата се отварају и у собу улази Тривун) ево ромор дабе!

Тривун. Добро вече!

Цвета. Бог вам добро дао, браца.

Сава. (себи) Да се чистим што пре одавде, биће боље. (одлази).

Тривун. Да ме није ко тражио, снахо?

Цвета. Куђи нико од познатих није долазио, ван Милеве, Станине другарице.

Тривун. Цифрић није био ту?

Цвета. Није. Али — браца, имала бих с вама о том човеку да се поразговарам. Мени се чини, да је он узрок овој Станиној болести —

Тривун. Ето ти сад! Откуд то?

Цвета. Као што сам дознала, она га не воли.

Тривун. А кад је девојка питана, хоће ли поћи за овога или онога? Зар се и она у томе штогод разуме?

Цвета. Пређе је то тако било. Али сад је ново доба.

Тривун. За мене, који сам претурио шесету — нимало! У осталом, Цифрић додуше није на око, али је ваљан, богат и благе нарави; код њега би живила као пашчица. (чује се куцање.)

Тривун. То је извесно он. слободно! (улази Цифрић клањајући се) Деде, снахо, свеђу.

Цифрић. А, молим, немојте се узнемиривати. Ја лепо видим.

Тривун. Али су моје очи ослабиле. Изволите сести.

Цифрић. (седа). Благодарим! Данас имам много посла. Таман се спремим да пођем овамо а муштерија те на врата, па сам се ето прилично и одоцнио.

Тривун. Изволите увек, кад имате слободна времена.

Цифрић. Рекох у себи: макар било и мало непријатно, отићи ћу мало, да видим, како је фрајлици?

Цвета. Хвала Богу! Откако ви нисте долазили, мало јој је лакнуло.

Цифрић. Мило ми је, особито ми је мило. (себи) До ђавола!

Тривун. Како иначе? Има ли шта ново?

Цифрић. Како да вам кажем? Свет као свет! Него јесте ли читали допис онај из наше паланке, што је у новинама штампан?

Тривун. Какав допис?

Цифрић. У последњем броју. Ето забораво сам новине, а баш сам мислио, да вам их донесем. (себи) Ја сам и платио Леји, те га написао.

Тривун. А, шта има у том допису?

Цифрић. Описује ономадашњи збор. Чисто ни сам могао веровати, да је господин Драгомир такав човек! Помислите само. Он је и склопио ту заверу против вас!

Тривун. Одмах сам помислио.

Цвета. Чисто не могу веровати.

Цифрић. Тако пише у последњем броју. Можда га је сама власт и писала. Ето и сада, када сам пошао из дућана, угледах гомилу света пред кавапом код „Спасаћивог лава“; нешто вичу и лармају; нисам могао потпуно разумети, али у неколико маха чух, где спомену ваше име —

Цвета. Ваљда опет какав збор?

Цифрић. Нисам хтео да се заустављам, хитао сам овамо, али извесно опет нешто против вас, газда-Тривуне.

Тривун. Нека их, али ми је све узалуд. Мисле они, да сам ја дериште или будала па да праве самном комендију. Посланик сам законитим путем, а кад протече рок, положићу пуномоћство, пре не. (Из даљине се чује музика и ларма; по неки пева марсељезу; најзаред улети **Сава**.)

Сава. Газда-Тривуне, велика гомила света унутила се овамо с музикантима и вичe: доле с Тривуном, смрт тиранима!

Цифрић. Шта? Смрт? Лепо ми иде, и ја баш да се десим ту. Дај да се лагано изгубим. (узима шешир и лагано умиче.)

Тривун. Каква гомила?

Сава. Онако гомила.

Тривун. Напоље се вуци, глупане!

(**Сава** излази.)

Цвета. Боже, шта ли ће бити?

Тривун. Ма шта било, ја их се не плашим. У овој земљи ваљда има закона. Али где је господин Цифрић?

Цвета. Ту је био сад? (осврће се по соби) Но то ће му лепо стајати, ако је утекао!

(Ларма ближе, **Цифрић** улети у собу.)

Цифрић. Господар-Тривуне, брже шаљите по пандуре. Света се пуно искупило, галама, вика! Баш кад сам хтео изаћи на улицу —

Тривун. (заједљиво) Пошто сте се опростили с нама —

Цифрић. Та, да! Како да кажем? Извесно сам у хитању заборавио — тек што сам изашао на —

Тривун. (себи) Овај ми изгледа прилична кукавица.

Цифрић. Та, да, где сам оно стао? Тек што сам изашао на улицу — (ларма и вика све ближе.) (уплашено) Газда-Тривуне, учините љубав, пошљите кога господину начелнику. Ви не знате, каква је на пољу паклена вика. Кад спазише мене, повикаше

— управо сам заборавио, шта су повикали — мени се накострешила коса, једва сам погодио врата те умаков амо. (себи) Извесно су прочитали допис на сад — (ларма се чује ближе, Цифрић очајно звера по соби) Нигде места, где бих се могао сакрити. Ко ме је ђаво гонио, сад да дођем? Особито кад сам у путу видио ону галаму. Али где би и могао — (чује се с поља глас Комарчев).

Комарац. Браћо! Ево овде ово здање, у којем живи онај човек, човек — ако се тако може назвати Трибун Тутимрак —

Бећар, Филиа и *Дујан.* (вичу) Јаче! јаче!

Комарац. (јачим гласом) Што одриче и неће да положи народу пуномоћство. Глава српске историје, у којој се спомиње он и његови једномишљеници, зваће се: „Нови српски Бранковићи.“

Трибун. О, ништкове!

Комарац. Ту главу неће заклонити гоњења Трибунова и његових једномишљеника, против тако честитих грађана, као што су —

Никола и *Филиа.* (вичу) Јаче, јаче!

Комарац. (вишим гласом) Никола Бећар, Филип Суша, Дујан Просек, Станко Попоћ и многи други. Овај глас неће заглушити никаква газдачка ни властичка сила, јер то је глас историје. (вичу: Живио! Живио!)

Трибун. Оружје моје!

(Полети у собу; **Цвета** га ухвати за руке и вичe: „не, браћа, за Бога!“)

Цифрић. Шта? Оружје! Пашћу у несвест.

Трибун. Хоћу псето на место да убијем. Хеј, Саво! (Сава улази) Где си, угурсузу?

Сава. На пољу пуно света. Комарца подигли на руке, па вам тај говори тако жалостиво, да човеку пођу сузе на очи. Многи већ и плачу —

Трибун. (полети к њему) Напоље, ништкове, или ћу сад —

(**Сава** утекне.)

Комарац. На преко света тога, шта нам друго остаје, него пред кућом таквог човека тирјанина да викнемо: Живила слобода, живила једнакост, живио народ! (сви вичу) Живио! Један танак глас: „живили либерали“, други: „радикали“, трећи: „напредњаци“ и т. д.

(**Сава** улети у собу.)

Сава. Шта да се ради, газда-Трибуне? Доле се потукли па поломише све прошње са наше тарабе.

Трибун. Ха, ха, ха, ха! Баци им и оне мотке из авлије.

Сава. Ура! И ја ћу дохватити једну. (полази)

Цифрић. (гледа кроз прозор) Где, и тамбураши учествују у борби. (окрене се Сави) А јесте ли разабрали, да неће овамо?

Сава. (себи) Ова кукавица изгледа доста страшљиво; баш да га поплашим. (шапуће му) Баш су сад викали, да ће рупити у кућу, исећи све што затеку, и мушко и женско, и живо и мртво (излази на поље, где још траје ларма).

Цифрић. Чујете ли, газда-Трибуне? Није поштено, да због вас и невини страдају. Ја писам ништа крив, писам ништа радио... Што се тиче дописа...

Трибун. (љутито) Допис, допис! Изгледа ми, као да си га ти писао?

Цифрић. Ја се у такве ствари не мешам... Ево вам Леје...

Трибун. Ти платно, јели? А Леја писао и изазвао ону галаму, а?

Цифрић. Ја писам ништа крив. Ви сте се одрекли пуномоћству... Не, не! Ваљда ћете се смиловати на вашу синовицу, на вашу снаху. Та вас свет и тражи. Иначе ће невина пашће на вашу главу. (чује се ларма) Газда-Трибуне, ја вас чиним одговорним за свој живот. (хвата га за руку) Ви морате изаћи —

Трибун. (гурне га) Даље, кукавицо! (с поља се чује како једна гомила вичe: „Живио напредак!“ друга: Живила уставност!“ трећа: „Живила самоуправа!“ и глас Комарчев: „сваком по способности, сваком по заслузи!“ Затим се чује јак ударац и вика: јао!)

Цифрић. Ох, Боже мој! (осврне се и снази Цвету, која из друге собе долази, па је ухвати за руку.) Смилујте се, замолите газда-Трибуна, ваљда ће се смиловати —

Цвета. (збуњена) Шта вам је, господине Цифрићу?

Цифрић. Исећи ће и живо и мртво. Сад је био ту Сава па нам казао; тако су се — вели — договарали.

Цвета. (уплашено) Шта? Све да исеку? Одмах ћу послати момке по пандуре и да се уверим, јесу ли врата на соби закључана. (жалети у противну собу; ларма се на пољу чује. Цифрић почиње вући Трибуна).

Цифрић. Шта се имате премишљати? Народ вас тражи. Ево вас у име мојих покојних родитеља —

Трибун. (викне) Кукавицо! (зграби га и избаци напоље а врата закључа) Тако! Ти си канда све то и направио, тебе нека и плате. (у тај мах улази Цвета).

Цвета. Спасени смо, браћа, спасени!

Трибун. Како то?

Цвета. Баш кад је највећа ларма била — вирила сам кроз прозор — дођоше два пандура из начелства, мало се са светом разговорише, нисам могла чути шта, а гомила се наједаред разиђе. Хвала Богу!

Једна се мало повратих од страха. (гледа по соби) Али где је господин Цифрић?

Трифун. С њиме сам учинио, што ћу, ако Бог да, у своје време, и с тим лармацијама: избацио сам напоље кукавицу и више никад на очи да ми не изађе.

Јевта. Слава теби, Господи! Одмах идем Стани да јавим; то ће јој извесно бити најбољи лек!

(Свршене се.) (Завеса пада.)

ПЛАТОНСКА ЉУБАВ.

НАПИСАО ПАОЛО МАНТЕГАЦА.*)

У свима језицима образованих народа наћи ћете написано платонска љубав, па кад се осетила потреба таквог израза, значи, да и таква ствар постоји, или у природи или у људској замисли. Нећемо да се заустављамо на односе речи према стварима, и допуштамо, сасвим радо, да је човек поред својих осталих ћуди, вољан и да кује изразе за ствари, које не постоје.

Права тешкоћа у испитивању речи, као одеће за поједине ствари, лежи у томе, што сви људи не употребљавају једни исти израз за једну исту ствар, особито кад је говор о психолошким појавама. Одатле збрка и заплет; потроши се толико мастила и толико силе речи, да се разјасни, да се разуме, и, на жалост, да се изазову нови спорови и нова питања.

Сви знамо, шта је нож, рука, око, и за све ове ствари сви људи употребљавају једне исте речи. Слажемо се скоро увек у имену за радост, жалост, мржњу, свађу и за многа друга дела психичког света, која за свачију савест имају исто значење, и која у речнику налазе своје рухо.

Али је сасвим друкчије, када се поведе реч о несталним и збуњеним појавама, или неприметним тренутцима заноса, или заплета многобројних елемената. Тада је израз само приближан и незграпан, или кроз погрешан, и ми означавамо једном истом речи најразноврсније ствари, те личимо оном, који на силу бога хоће да на своје тело навлачи одело, које није за њега кројено.

Овакав је случај за платонску љубав. Сви употребљавају овај израз у шали или збиљи, у подсмеху или обрани, у притворству или убеђењу, али мисли, које заодевају овај израз, тако су супротне као *да* и *не*, као порок и врлина, као притворство и идеалност.

*

Покушајмо да се запитамо, потражимо, подигнимо парницу том изразу, и позовимо на суд, као поротнике, људе из народа и филозофе, паметне људе и честите жене; позовимо такође скептичаре и оне, који верују; материјалисте и идеалисте.

Шта је платонска љубав?

Платонска је љубав парадокс, утопија; пити је кад постојала, пити ће икада постојати

Платонска је љубав притворство, које прикрива сасвим други циљ.

Платонска је љубав »нека га«, само да се спасе кријумчар.

Платонска је љубав, лажан кључ или калауз, којим можемо ући у туђу кућу, да нас не спазе.

Платонска је љубав образина, којом се служе лопови и разбојници.

Платонска је љубав квадратура круга.

Платонска је љубав стота версија басне о лисици, којој беше кисело грожђе, јер га не могаше дохватити.

Платонска је љубав пријатељство између човека и жене.

Платонска је љубав права и искрена љубав, али без греха.

Платонска је љубав љубав са свима ограничењима, које јој је поставила вера, морал и прилика.

Платонска је љубав хоћу ал не могу.

Платонска је љубав душевно братство без телесног учешћа.

Платонска је љубав дивљење без жеља.

Платонска је љубав двогуба лаж, којој не верује ни један ни други лажљивац.

Платонска је љубав први стадијум велике љубави, а последња фаза мале љубави.

Платонска је љубав заклетва, коју двојица положе а сутра је погазе.

Платонска је љубав заклетва мрцара за време олује.

*) Ово је једна глава из новијег дела Паола Мантегаце „Lo estaso umano", које ће у скоро угледати света накладом књижаре браће Трезеа у Милану. Преводилац.

Платонска је љубав уступак, који данас чини један од два борца, у нади или уверењу, да ће сутра или прекосутра добити други део.

Платонска љубав може бити борба са ћорфишецима између двојице, који се не знају борити, или се плаше крви.

Платонска је љубав владичанство in partibus infidelium, уступљено ономе, коме се не може дати епархија.

Платонска је љубав метафизика љубави.

Платонска је љубав најглупља пародија најлепше, највеће и најжешће људске страсти.

Платонска је љубав лав од гипса, тигар од папира, баук за децу или играчка за дечаке.

Платонска је љубав највећи израз идеалне љубави.

Платонска је љубав тријумф човека над животињом, љубав, коју је овековечио идеал тежње.

Платонска је љубав нада; права је љубав вера.

*

До тридесет дефиниција, сасвим различитих међу собом, скоро се једна с другом косе, али отприлике представљају све могуће. Остављајући на страну оне, које дефинишући ствар у исто је доба и поричу; остављајући на страну и оне, које су пакосне и ироничне, можемо рећи, да све садрже по мало истине, с тога можда метнувши их скупа у добар аван од драгог камена, јер сама благородност предмета захтева тако племенит суд, па све то стукавши стрњењем хемичара и савесношћу апотекара, можемо се надати, да ћемо добити језгру праве, једине и непогрешиве дефиниције платонске љубави.

Ја сам покушао у доброј намери, да извршим ову хемијско-апотекарску операцију, и признајем, добио сам неку арапско-византијску смесу, која ме подсетила на најсмешније препарате средњег века. Бацио сам до беса моје цицварење и прибегавши здравом разуму, који нам и најтамније психолошке проблеме више пута решава много боље од сваког другог умовања, добио сам овај одговор:

Платонска је љубав осећање, које зближава човека и жену, који се, и ако чезну једно за другим, драговољно одричу телесне везе, венчавајући своје душе.

Докле допре ова љубав, докле ли може живити, ја не знам. Написао сам једну књигу (Le tre Grazie), којом хтедох доказати могућност ове љубави, али једна дражесна и учена Енглескиња писала је у Academy, да сам ја пресекао Гордијев чвор, али да та писам решио. Саветовао сам се са многим Енглезима, дубоким знаоцима претворне љубави, распитујући их: шта значи flirtation и које су границе, у којима се креће ова најнепреведљивија међу непреведљивим речима, и добио сам тако разне одговоре (једни беху метафизични, други кинични), који ме за мало не нагнаше на очајање и да одустанем од сваке даље истраге у овом питању.

Дакле?

Ја дакле очекујући од других, дубљих зналаца срца људског тачнију и ученију дефиницију, придржавам се своје, задовољавајући се за сада да вам потврдим: да одлучно верујем у егзистенцију платонске љубави, да верујем у њену реткост и да је сматрам као најлепши и најмириснији цветак, који цвати у људском срцу. Она може да се неисказано занесе, њено је усхићење достојно да живи на висини верског заноса и материнске љубави.

*

Не заминљам платонску љубав код двоје старих, код двоје ружних, код двеју особа, које се не могу желити. Сви веле, али греше, да душа не стари, док међутим душа стари, као и тело, а душе, које се спајају светом везом платонске љубави, треба да су и младе и лепе.

Ово величанствено осећање удељено је оним ретким одабраним особама, које имају толико чудесне моћи, да могу са душе да свлаче свако телесно рухо, које могу да од страсти одбију сваку полну жељу, и посматрајући се диве се и љубе се.

И душа, као и тело, има свој род, и у платонској љубави стоје једна пред другом, на вечито гледајући се, и не додирнувши се, из њих бује потоци жара и светлости. Две звезде, које се крећу истим путем, које се никада не додирну; којима заједнички зора заруди, које заједнички зађу, потамне и ишчезну у грдном вртлогу бесконачности.

Увек се крећу, али су увек далеко једна од друге, привлачи их исти центар, али их одбијају исти полови; у односима су међу собом само преко зракова светлости и преко жарких таласа.

Човекова је душа сила и рад, женина је душа љупкост и доброта; и ове две људске при-

роде, које, здружене заједно, дају потпуног човека, вечно се привлаче, али се не спајају, јер их заустављa дужност, која им допушта, да се љубе, али им забрањује, да се додирну и споје. Врхунац привлачења постаје укоченост, врхунац силе постаје дивљење, посматрање, божанствени занос.

Никаква препона, никакав отпор, никаква малаксалост енергије; никакав пепео, јер нема пламена, него светлости; никакав умор, јер нема рада, никакве смрти, јер је живот зауставило оно величанствено чудо, које је у времену библије зауставило сунце на небу. Нема никакве потребе за промену, јер само умор или досада (која није ништа друго него промењен облик умора) могу дати маха непостојаности.

*

Платонска љубав мора бити чиста од сваке земаљске похотљивости; ту лежи њена величина, то је вода чистителька, којом се крсти и освештава.

Оне две неизмерне силе, које се привлаче, а не додирују, постају непомичне и стално, али ако једна од њих две поклизне, или, само за тренут ока, попусти од своје енергије, слабију одмах повуче и сукоб је неизбежан. Прсне искра или плане пламен; али платонска је љубав разрушена. Више се пута две звезде толико приближе једна другој, да севају мање. То су две особе, које се у лету једна додирнуле хладом жудних крила, али крило треба да избегне, светим и брзим стидом, додир са другим крилом. Тешко ономе, који верује или сања, да платонска љубав може живити рајским животом од земаљских ствари, после миловања или пољубаца. Многа (управо већи део) платонска љубав на овај начин изумре, јер две залубљене душе сањају, да се може зауставити на пола пута, кад се оде низ брдо, или се надају, да извица какве провалије може бити милостива.

Чувајте се пољупца, чувајте се миловања, ма то било и крилима. И крила су материја, жива и врућа материја. Кад се усне дотакну, ах, платонска је љубав смртно рањена. Само се душе могу платонски љубити, а материја је увек тешка: била то перушка од крила, била памучна жица, била груда олова. Њен пад биће спорији или бржи, према различној тежини материје: милостиви ветрови притајивања, обране, избегавања дуже ће витлати свилену жицу и прамен памука, али ће ипак неумољиво и кобно морати пасти. Све или ништа, то је у љубави аксиома математичне тачности, и жене, које су у овим стварима увек наметније од нас, знају то и често то шапућу нестрпљивцима. Оне су весталкиње платонске љубави, и чуварке стида, а кад оне прве погазе заклетву платонске љубави, нема човека на шару земаљском, који би им помогао да се подигну. Њихов је пад кобан и неодољив!

*

Насупрот општем мишљењу само велика љубав може да се попне на висину платонског заноса, и да издржи онај величанствени преображај, који заустављa жељу на прагу светога храма, и који најжешћу страст претвара у месечеву светлост, која сјаји али не греје.

Малена љубав, то су животињски жмарци, који се блаже чешкањем или привијањем хладних крпа. Она се не може попети на високи вис, јер је слаба, а још се мање може винути по обзору, јер нема крила. Многа лажна врлина није ништа друго него малена љубав, која се толи хладним облозима, и кад видим, да се таква љубав узвиси до највеће части пожртвовања и јунаштва, дође ми да се смејем.

Међу тим велика се љубав толи само сирћу или каквим чудом. То је чудо: платонска љубав.

Хаџија, пун вере и наде, а нада све љубави, приступа светом храму, да моли и љуби. Из далека је дошао: бар двадесет, а можда и тридесет, година путовао је и знојно се преко брда и долина, јер га у Меку љубав привлачиваше. У свом дугом путу знојно се и плакао је, трпио је глад и жеђу, али је жив стигао до светога храма. Позлаћени минарети блистају се на сунцу, а кроз отворена врата задахнуо га је мирис измирне и ружа.

Велика је љубав религија или идолопоклонство, и хаџија клекне и моли се, пре но умилостиви свога бога. Он га чује и осећа у близини. У рубичном светилу светога храма он је видио великог бога, који дели живот и смрт: његове нестрпљиве очи, пуне пламена и жара, сукобиле се са друга два ока, која су такође пуна пламена и жара, као и његово. Он љуби и биће љубљен; још коју молитву, па ће бити уведен у светилиште свјатаја свјатих, где му дим тамњана скрива мило лице, где му хор анђела загушује уздахе онога, који, као и он, чека и жели. Још који тренутак, још коју молитву и ти ћеш добити награду за свој дуги пут, за своје претрпљене муке. Родио си се и живио си двадесет, тридесет година, да узбереш онај цветак, који такође није процветао пре

двадесете или тридесете године, скривајући се код друге особе, која се родила и која је живила за тебе. Ах, зашто се ти тренутци не претворе у векове, а ти векови не сагоре за тренутак на жртвенику жеље и љубави?

Неки вас је глас зовнуо, зове вас. Ви сте услишани, ви сте уведени у свети храм. Особа, о којој сте сањали толико година коју сте назирали у облацима ваше маште и у шареној дузи ваших жеља, ту је, жива, топла, млада, стоји пред вама и смеши се на вас. И она је сањала, желила, чекала; ако је вернима потребан бог, то су и богу потребни обожаваоци, и ви сте особа, о којој је она сањала и коју је чекала. Сваки ваш поглед постаје миловање, свако ваше миловање жели ново миловање, а пољупци таласају се по ваздуху и вас обавија круг ружиних крупица. Жеље се претвориле у блаженство: два пролећа, два живота, две љубави чекају да се за тренут ока претворе у сами рај, пун цвећа, миомира и насладе. Нека слободно дође смрт, доста сте живили, нека вас слободно море прогута, нека вас ватра сагоре, нека се слободно и земља раствори; чему ли се надати с оне стране бесконачности; шта ли још желити кад је ту све? Љубити и умрети?

Али гле, између вас анђео или ђаво, дело или дужност, поставше усијани мач. Ви се љубите и љубићете се до последњег издаха, али се нећете додирнути. Нећете се помиловати, нећете се ни пољубити; ни сам дах неће спојити топлину ваших душа.

Нестрпљиво моје перо пожурило је оно, што у природи наилази сасвим споро, више пута дугим низом непрекидних бура. Без борбе, без смртног напора, без Гетсиманске баште не наилази оно преображење, које претвара две жеље у једну преданост, две страсти у запос, два сунца у месечев сјај.

Дан. А Живаљевић.

ЛИСТАК.

ПРОСЛАВА ВУКА И ВИШЊИЋА У ВЕЧУ.

„Во дни сомнѣній, во дни мучительныхъ раздумій о судьбахъ моей родины, — мы одинъ лишь поддержка и опора, о великій, могучій, правдивый и свободный русскій языкъ!—“

И. С. Тургеневъ.

Небо је било чисто, плаво — право српско небо. Рујна „Зора“ дивно је зарудила и показала сјајну сунчану светлост, два великана српска: Вука и Вишњића. Јучерашњег дана, кад је свако српско место по целом свету српском славило успомену на првог просветитеља српског, — св. Саву, славило победу светлости над мраком, победу науке и знања над незнањем, прославило је и српско акад. друштво „Зора“ усред мора туђинског стогодишњицу рођења неумрлог Вука, кога нам Бранко онако дивно а кратко карактерише:

„Ноћ нам дође са Вука једнога,
Данак бела, браћо, са другога!“

С том прославом спојена је била и прослава успомене на дичног Тиртеја српског Филипа Вишњића. Дивна је то била мисао, која је спојила прославу ова два славна човека, Вука и Вишњића! Вишњић пева, Вук бележи. Вишњић путује од једног јуначког табора до другог и сина жива огањ у већ онако лако запаљиве груди јуначких српских витезова; Вук иде од села до села и живо прибира народско благо, те га носи у општу ризницу народску, а побринуо се уједно, да свако може у том благу уживати, јер га је заодео у српско народско рухо — у дивни српски језик. А кад велики руски Јеније, славни Тургењев, налази у данима сумње онакве утехе и заштите у свом језику, можемо се и ми без зазора тешити и поносити својим дивним народским језиком, који нам је Вук у својој његовој лепоти и чистоти показао.

„Зора“ је већ на једној од својих првих седница о. г. одушевљено прихватила предлог брата *А. Бурића*, да се о св. Сави прослави са Вуком и Вишњић, па да се од чистог прихода дигне споменик на гробу Вишњићеву у селу Грку у Срему. И од то доба имали су готово сви чланови „Зоре“ пуне руке посла, па зато се и није могло много времена жртвовати књижевном раду.

Но њени су чланови ипак посећивали прославе осталих словенских друштава и тамо гајили осећаје братске љубави према свима Словенима. Тако је „Зора“ била на свечаности св. Димитрија у браће *Чеха*, где је Живић говорио историјску беседу о словенској ћириометодијској цркви. Затим је „Зора“ била на Преширновој вечери у браће *Словенића*. Осим тога су Срби ђаци, јер као „Зора“

нису могли — заједно са свима осталим Словенима осим Пољака поднели старини *Русу Адолфу Ивановићу Добријанском* адресу, у којој су изразили своје поштовање према књижевном раду његову и приредили њему у почаст приликом 60-годишњице његова рођења свечан банкет. А и иначе је „Зора“ посећивала и обичне седнице браће Словена, а особито браће Словенаца, и живо је око тога радила, да очува и увећа пријатељске везе са свима Словенима. Које то, а које — као што споменух — припрема око беседе светосавске, одузело је много времена, те за то време није могло бити на Зорином седницама књижевних радова. Али је зато беседа светосавска испала тако сјајно, да је „Зора“ своју цел савршено постигла и у својој дужности, а и у моралном и материјалном погледу.

Око 2500 позивница разаслано је било на све крајеве Србства. На сам дан св. Саве била је у капели царског руског посланства свечана служба божја. Црква је била пуна; осим Срба и Руса било је и браће Хрвата. Чланови „Зоре“ појали су при св. богослужењу. С лаким срцем, пуним поуздања разишли смо се из цркве с поздравом „С Богом“ и „Прощајме.“

Прилози и поздрави стизали су са свих страна на „Зору“ и пре и на дан св. Саве. У вече је локал био дупком пун. Насред дворане постављен је био на узвишено место салик Вуков са ловоровим венцем на глави. Свечаност и ако је била српска, носила је донекле на себи тип и свесловенски. Сва словенска друштва била су позвата и имала своје одређено место у округу око дворане. И сва су друштва словенска дошла осим пољског „*Огњиски*“. Чудимо се, што су браћа Пољаци изостали тим пре, што смо ми с „Огњиском“ у добром односају. Ми хоћемо да верујемо, да су Пољаци изостали не из антипатије према „Зори“, него из других разлога. Тим, што су сва позвана сва братска словенска друштва, па чак и браћа Бугари као приватне личности, јер они немају још свог друштва, показала је „Зора“ и овом приликом као и увек, да поштује и љуби све Словене као и своју браћу рођену, те је тим и делом, а не само речима, одбила од себе подметање, као да се „Зора“ увек туђи од осталих Словена. Од приватних одличних лица били су: дичан кћи славног Вука, гђа *Мина Вукомановићка*, наш дични песник *Змај* са братом *Корнелом Јовановићем*, пресвештени митрополит *Сава Косановић*, словенски научењак и универзитетски професор *Ватрослав Јагић*, др. *Кирсте*, немачки преводилац „Горског вијенца“, краљ. српски посланик *Богићевић* са супругом, *Адолф Ивановић Добријански*, професор Кијевског универзитета, *Тимофеј Димитријевић Флоринеки* са супругом, др. *Живни*, уредник „Parlamentär“-а, професор Чокор, Јован Стефановић Виловски и многе друге уважене личности.

Програм се састојао из 11 тачака. После поздрава председника, брата *Н. В. Борића*, отпевана је складно песма „Усклицнимо с љубављу.“ Затим је брат *Симеон Конјевић* својим говором научно и језгровито набројао заслуге Вукове по нашу новију књижевност. А кад је у свом говору споменуо име Јагићево, захорило се громко: „Живио!“ — После тога отпевана је песма „Хеј трубачу . . .“ композиција Јосифа Маринковића. Да је песма ова отпевана као што ваља, вероваће ми се, кад кажем, да је сам *Маринковић*, баневши се овде, имао доброту чешће долазити на певање и поправљати ово или оно. — Гђца *Кристина Димитријевићева* дивно је одсвирала своју партију на гласовиру. Показала се као права уметница, која се и пред Бечком публиком није постидила. — Брат *Милан Пеђанац* је одушевљеном беседом прославио заслуге Вишњићеве. А кад је у својој беседи споменуо Змаја, захорило се и опет бурно: „Живио!“ — После тога свирао је на гласовиру брат *Вл. Петровић (Будмани)*, а пратио га је на хармонију *Јосиф Маринковић*. Свирали су комад, који је нарочито за ту свечаност приредио Маринковић, а свирали су тако дивно, да се аплаудовање није утишало, док се Маринковић опет није појавио на трибини. Сад се тек захорило бурно „Живио!“ кад је г. Маринковић имитовао у свирци српског гајдаша. Није било никог у публици, ко није био тим задовољан. — На самој свечаности изразили смо своју благодарност према ђци Кристини Димитријевићевој лепом китом цвећа, а Јосифу Маринковићу и брату Будманију благодарили смо ловоровим венцима. — После тога отпевали су у осмопеву на радост нашу и уживање Срби и Словенци: „Спаван ли . . .“ од Д. Јенка и „Лаку ноћ . . .“ од М. Топаловића. — Али одушевљењу није било краја, кад се брат Пеђанац из Босне појави на трибини у босанском правом народском оделу са гуслама у рукама. Кад се тапшање утишало, настала је дубока тишина: сви су потпели били упрти у српског гуслара. Признати морамо, да смо се и надали и зебли, али зебња беше неоснована: српске гусле одржаше победу. Брат Пеђанац је гудио и певао „*Бој на Мишару*“ *од Филипа Вишњића* на опште задовољство. Србима је срце играло у грудима од радости, а остали Словени били су задовољни са српском народском музиком. Ако Бог да и срећа јуначка, те дочекамо дан подизања споменика Вишњићу у Грку, мораћемо онамо довести и чича-Тому гуслара, да нам коју народску на том српском слављу одгуди! А не дао Бог, да Тома буде последњи срп-

ски гуслар, јер још Косово није освећено! — Затим је брат *Шимић* својом признатом вештином декламовао „*Песму о песми*“ *од Змаја*. Кад је свршио, тапшала је публика и громко се и опет хорило: „Живио Змај“ све дотле, док се Змај не указа и наклоном не благодари. Напослетку је отпевана песма „У бој . . .“ од *М. Томљановића*. Песме су уопште добро отпеване и ако број певача није био велик.

Пре него што се завршио званични део, читани су поздрави. Било је до близу сто телеграма са свију страна српских, међу њима и један руски и неколико чешких. Затим је председник „Зоре“ поименце поздравио споменута висока лица и поједина словенска друштва, а уза сваки се поздрав хорило громко: Живио!“

После тога пошао се на трибину *Владимир Ковачевић*, председник хрватског „Звонимира“, и одушевљено је говорио о слози и љубави Срба и Хрвата, пошто су сви Словени аплаудовали. — После говора Ковачевићева ударила је свирка у Зрињског марш: „U boj, u boj, mač iz toka . . .“ — У име *Малоруса* говорио је брат *Кобренски*, председник „Сјча“. Заиста нас је задивио својим познавањем не само Вукова рада, него и целога развитка наше новије књижевности. — У име *Бугара* говорио је брат *Калчев* о братској љубави између словенске браће на Балкану. — Дивно је говорио и брат *Словак Култа*, члан „Татрана“. Он је својом заносном речитошћу освојио срца свију присутних Словена. — У име *Руса* поздравио је „Зору“ брат *Зеровић*, председник „Буковине“. После тога свирка удари у „Коломејку“. Та руска народска игра и по себи је дивна; а браћа Руси и Малоруси играли су је с одушевљењем у знак, да су у нас били потпуно задовољни. И госпођа професора Флоринског играла је ту народску игру тако одушевљено и дивно, да је све очарала и занела. Сестре Срнкиње! И ви бисте могле доста урадити на очувању наших народских особина и у туђем јату и у своме колу. Угледајте се на ову Рускињу! Ви и не мислите на то, како су наше народске игре дивне. Па чувајмо све, што је добро и лепо у нас! — У име браће *Чеха* говорио је *др. Живни*, познати борац за источноправославну, ћирилометодијску веру, као једину и праву веру свесловенску.

После тога ударило се у велико у игрању, и ако игранке није било у програму. Одиграо се прво орао, па коло, затим опет руска „Коломејка“. У један пар сакуписмо се сви Словени насред дворане и отпевасмо одушевљено свесловенску песму: „Оj Словени, још није живи . . .“ Около столова одушевљено се наздрављало и певале се српске и словенске песне; а у дворани се, богме, на жељу многих гостију, који не знадоше српских народских игара, ударило и у окретне игре. Весеље је било бујно и трајало непомућено све до $3^1/_2$ сахата после поноћи.

Тако се завршила та значајна светковина.

„Зора“ је с успехом потпуно задовољна: Вук и Вишњић су достојно прослављени. Сви гости, сви Словени разишли се с лепим осећајима према „Зори“ и према Србима. То је морална добит. Приход, што је стигао, а и још му се надамо, биће толики, да ће се подмирити трошкови и да ће остати толико, да се подигне на гробу Вишњићеву скроман споменик. „Зора“ је рада, да о подизању споменика, ако Бог да, месеца августа о. г. изда књижицу, у којој ће бити све песме Вишњићеве са згодним предговором. А можда ће одбор, (који ће се изабрати) за подизање споменика, приредити и беседу у Грку том приликом.*) Тако би се могао, ако се што том приликом добије, а и од других прилога створити „Фонд српских гуслара“, — као што је то лепо споменуо одавде већ један брат у једном допису „Србобрану“, — из кога би се награђивале народске умотворине и расправе о њима, према ономе:

„Част орачу и ковачу
И њихову помагачу,
— — — — — — —
Само пеште набрањат'
Ни умишл раденика.“

А о скупљању народских умотворина држимо да није нужно говорити. Или зар да нам не поцрвени образ од стида, кад видимо, како нам други наше рођено као своје у свет протурује, а ми стојимо скрштених руку? Треба засукати рукаве.

Завршујем са жељом, да се о подизању споменика Вишњићева у Грку сакупи што више омладине српске из свију крајева српских.

* * *

У Бечу, на поју тарје св. Саве, 1887.

Павле Радојчевић,
члан „Зоре.“

*) У једном од последњих бројева „Застава“ повина неки дошенник из Срема срп. певачко друштво у Митровици, као у најближој варошн селу Грку, да оно прими Зорин“ предлог на своје руке. Најбоље ће можда бити, да се „Зора“ споразуме с Митровчанима, као оно о Бранкову преносу с Карловчанима. На дај, боже, успеха! (У.)

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(Матица Српска). Књижевни одбор имао је 17. о. м. седницу, у којој су претресане и решене ове важније књижевне ствари: 1. Прамљени је понуда дра Јовановића-Батута, да напише поучни чланак, који би исходан био за увод у „Брзопис српског језика“. Нацрт за тај чланак већ је изготовљен и чланак ће према том нацрту бити подељен на ове одељке: а). Како сад стојимо? б). Једнинство књижевног језика, в). Чистота књижевног језика. г). Богатство књижевног језика. д). Лепота и достојанство књижевног језика. е). Где треба на књижевни језик највише пазити? ж.) Шта треба радити? — 2.) Одбијене су „Виноске песме“ непознатог песника према оцени Милана Савића. — 3. Према оцени истога члана одбијен је и драмски спев „Жртва бесплан“. — 4. Исти члан се неколико пространава и о „Љубавним (женским) песмама“ непознатог писца. — 5. Српске народне песме, што их је скупио Сретен Дапчић, издају се на оцену Александру Сандићу. — 6. На расписану награду за задужбине Јована Октојића стигла је расправа: „Пчела, по којима се оцењује, и начини, како се набављала и исцијује њијова вода“; расправа се та задаје на оцену дру Илији Огњановићу и дру Јовановићу-Батуту. — 7. Песме и загонетке самоука песника Негошана Раниговића поверавају се Милану Андрићу, да их оцени. — Приповетке из ђачког живота „Полетарци“, који је непознат писац поднео на награду, дају се на оцену Милану Савићу. — 9. Примају се за „Летопис“ Владимира Красића: „Библиографијско допуне и поправке од 1790. до 1862. — 10. Чланак Мате Нешковића „Шта се до данас радило на удружењу српског учитељства?“ издаје се на оцену Аркадију Варађанину. — 11. Чланак Моја Медића „Додатак природописној и медицинској номенклатури“ имаће да оцени др. Јовановић-Батут. Тај је чланак намењен за „Летопис“. — 12. На основу оцене Андрије М. Матића примљена је за „Летопис“ расправа Васе Вујића „Стара и нова психологија“.

(Ђура Рајковић), члан и редитељ краљевског српског народног позоришта у Београду, сланиће, као што јавља „Нова Устаиност“, сутра на Три јерарха двадесетпетогодишњицу свог глумовања. Најпре ће бити свечана представа у позоришту а после представе биће банкет у гостионици код „Хајдук-Вељка.“

(Књижевно вече у нар. позоришту у Београду) било је у очи св. Саве. Позоришни мешовити збор отпевао је најпре краљеву химну и светосавску песму. Затим је интендант Милорад П. Шапчанин у кругу управника позоришних дра Владана Ђорђевића, дра Лазара К. Лазаревића, Стеве Поповића и Милована Ђ. Глишића драматурга држао говор. После тога реферисано је о делима поднесеним на награду, што их је прошле године (нади 30. бр. нашега листа пр. г.) расписала управа кр. срп. народ. позоришта Београдскога. На те су награде поднесене биле ове драме: Немања и Прибислав и Божена, и шаљиве игре: Невичко друштво, Хуманитас, Деповачка клетва и Злоба и завист. Она последња стигла је касно, те се није могла узети ни у обзир. Деповачку клетву повукао је писац пре пресуде нагрде. Изненађен позоришног одбора Глишић вели за Хуманитас и Невичко друштво да не заслужују награде, јер у њима делу нема мало радње, а ово друго је тек лакрдија. За Прибислава и Божену признаје, да је песничко дело и хвали га, али да је више драматска песма, него драма, те би могла бити вољи либрето за српску оперу. Предмет јој је из старе словенске митологије. Прва награда (1000 динара у платинцима) досуђена је Немањи. Које писац те драме, није се могло дознати ни из запечаћеног писма, јер у њему се писац није потписао, него је назначио, да ће се лично представити позоришној управи, ако награда буде његову делу досуђена. То је једна од највећих награда, каквима се обично увеличавају у нас књижевна дела. А Немања је прво дело, што га награди кр. срп. позоришна управа у Београду. Ми се радујемо у интересу наше књижевности, да се и тамо хоће и у том правцу да подстиче рад око књижевности, и желити је, да то буде сваке године.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— У „Одјеку“ је у бројевима 4.—8. настављен одговор Марка Драгошића „Бранковом“ критичару Грашанском.

— Добили смо 58. свеску „Отаџбине“, за јануар 1887. Садржај је обилан и изврстан. Ми се од свег срца радујемо, што је „Отаџбина“ поново уталожила свеза и под истим уредником. У једном од идућих бројева обазриво се опширније на тај часопис, који је заиста догађај у нашој књижевности.

— Подлистак 12. броја „Застава“ донеси на пера Душана Јаиковића, песника и консерватористе у Прагу, живописе и оцену рада чештитог покојног Аксентија Максимовића, који је у Прагу умрло још године 1873. Податке о живоју покојникову дала је писцу њерка Аксентијева, млада Милка Максимовићева. На крају позивље Јаиковић друштво српског народног позоришта и српски народ, да обележе гроб Аксентијев скромним споменином. То је Аксентију Максимовићу одиста и напредно!

ЧИТУЉА.

— Лицем за нашу пошу годину умрло је у Горици у 53. години свога века словеначки књижевник **Фран Ерјавец**. Покојник је био необично вредан и многостран писац. Писао је новеле, путописе и приповетке, научне расправе, популарне списе, школске књиге и језикословне црте. Био је професор на великој реалци у Горици, дописни члан југословенске академије знаности и уметности, одборник Словеначке Матице, правни члан друштва Société malacologique de Belgique у Брислу. У нас има у преводу његова приповетка „Хусари на Полици“, која је изашла најпре у „Даници“ године 1868. а после у 2. свесци Народне библиотеке браће Јовановића.

САДРЖАЈ: Аврам Максимовић српски књижевник и пчелар. (Са сликом). Од Јована Живановића. — Лепа нада. Песма. Од Н. В. Борића. — Из начела. (Наставак.) — Ново доба. (Наставак.) — Платонска љубав. Написао Паоло Мантегаца. Превео Дан. А. Живаљевић. — Листак. Прослава Вука и Вишњића у Бечу. Од Павла Радојчевића. — Књижевни Гласник. — Књижевне белешке. — Читуља.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 фор. 50 новч. на по године, 1 фор. 25 новч. на четврт године. За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 фор. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 6. У НОВОМ САДУ 5. ФЕБРУАРА 1887. ГОД. III.

НА СТАНИЦИ.

Стани мајка јединога сина,
Па га гледа препуна милина,
Па га гледа пуна тајне сласти,
Како бујно и весело расти.

Гледа сина, гледа цигљу наду,
Гледа своју потпору на раду,
Гледа своје жеље из младости,
Гледа своју радост у старости —
Радује се снаси и одмени,
Па јединца хоће да ожени.

Нашла му је суђеницу младу,
Прву цуру у селу на раду,
И већ сватове на весеље диже —
Ал глас тужни међ' сватове стиже:
Да свуд дижу српску силу бојну,
Да син мора отићи на бојну.

Оста мајка гласно кукајући,
Оста млада тужно гледајући —
Оде војно на то поље бојно.

Бој се бије, а крв се пролева,
Па се врела на Сливници слева.
Смртних зрна кô ледена града —
Нит се гледа, ко под њима пада,
Нит се зна́де, ко рањен изађе,
Нит се пита, ко за ким уздише.
Што смрт коси, под земљу се шаље,
Што остане, бори се и даље.

Свршила се страшна битка,
Без користи и добитка;
Свршила се страшна војна,
Свршила се сила бојна —
Сваки живи дому хита,
Свак за своје брижно пита.

Цело село на ноге се дигло,
Цело село на станицу стигло;
Сваки тужан у даљину гледа,
Сваки свога са зебњом погледа.
Ту су старци — децу изгледају;
Ту су сеје — браћу погле́дају;
Ту је мајка — чека мила сина,
Па је пуна потајних милина;
Ту је нева — чека свога војна,
Да се врати са тог поља бојна. —
И ено га, ено га где иде —
Већ се кола из даљине виде!
Ох, ево га, већ у село стиже —
Мајка руке у небеса диже,
Па од жеље по колима паде —
Ал од јада богу душу даде.

А нева му у наручје лети,
Зазора се нема кад да сети,
Већ га грли рукама обема,
А он гледа — али руку нема.

Вл. М. Јовановић.

ИЗ НИЧЕГА.

ПРИПОВЕТКА О ПРОПАДАЊУ НАШИХ СЕЉАКА.

ОД МИТЕ ЖИВКОВИЋА.

(Настављак.)

VII. Црна прилика.

На улици беше мртва тишина.

Тада низ врата иђа таван Пајине куће стадоше се печујно спуштати мердевине.

Нека људска прилика полако као мачка силазила се доле.

Кад беше на земљи, стаде прислушкивати.

Ништа се не чује.

Црна прилика пође авлијским вратима.

И опет стане, и опет прислушкује.

Тихо отвори врата и изађе на улицу.

Обзире се на све стране.

Мрак је, далеко се не види.

Нигде никога.

Пође.

Наједаред зачује се неки чудноват шум.

Црна прилика стаде као укопана.

У страху не може одмах да разазна, шта је то.

Тек, кад се ухо мало навиче, позна, да то човек хрче.

Још мало постаја, као да се нешто премишља.

Пође један корак па опет стане.

Нека неодољива сила гони је напред, а друга је заустављa.

Као да су обе те силе подједнаке, јер црној прилици не даду ни овамо ни онамо.

У један мах маши се она руком у џеп.

Као да је рукоја жеравицу дочепала, тако је брзо трже натраг.

Мало час опет је тури у џеп и сад се у руци нешто засија.

Оштар нож!

И као да тада сила гониља свлада силу заустављу — црна прилика пође напред, пође тихо и одважно.

Стаде.

Пред њоме на земљи беше нека црна гомила, што се само хрканьем казивала, да је човек.

Настао је одсудни час.

Прву прилику у томе часу нешто шћаше задржати.

Она се колебала.

И у том кобном часу неки зао дух јој шапне: »Смрт његова живот твој!«

И црна се прилика саже.

Измахне једаред, двапут, трипут.

Она црна гомила зајеча, ал само за неколико трепутака, па онда уђута.

Хркање престаде.

Настаде тишина, ужасна тишина.

Црна прилика, као да не верује тој тишини, и опет измахне.

На руци осети нешто врело.

Стаде га жећи као жива жеравица.

Сама се рука отвори — испаде нож.

Црна прилика млатне руком, да отресе — крв.

На онда се саже, да потражи изгубљени нож.

У тај мах зачује се из помрчине шум.

Неко иде.

Црна прилика, као да је сви ђаволи погнаше, јурне и нестаде је у мраку.

VIII. Важне ситнице.

Беше тада у Б. судија Бела Вертешија, врло вешт, и способан човек у своме послу.

Истина породица му беше многобројна — неких десет душа — но и плата му беше лепа те је красно излазно на крај, а прилично и на страну остављао.

Једном ђаво га нанесе те је играо у касини карте.

Изгубио је две стотине форината.

Није он то скоро ни осетио.

Но конкало га, што је изгубио, те двапут три покуша, да поврати.

Послужила неки пут срећа те нешто добије.

Мало по мало учеста он картати се.

Добијао је, губио је.

Зариче се после сваког губитка, да се више неће картати.

Данас се зарекне, сутра не одржи реч — слепа страст увек налази стотину изговора.

И ноћас се картао.

Изгубио је грдне новце, око хиљаду форината.

Још то нису били његови новци, узео их из судске касе.

Тек се малко забелило небо на истоку, кад се Вертешија кући враћао.

Црне мисли јуриле су му кроз главу.

Из судске је касе узео којекад већ близу

три хиљаде форината; кроз месец дана мора ту своту попунити, јер долази контрола.

Већ има прилично дуга, толико не може узајмити.

Премишљао је и овако и онако; није нашао излаза.

»Има један пут,« мислио је. »Страшан је тај пут, али нема се куд. Сироти моји! Шта ће од њих бити!«

Како беше замишљен, није гледао преда-се. Нога му запе и он мало не паде.

Саже се.

»Шта је ово? — Човек на још крвав!«

И он се загледа у оно бледо лице.

»Друг! Зар и тебе умирише, јадниче? — Још је врео, али му срце не куца. И црева му испала — сиромах! — Крв се још није ни сва усирила. Мора да га скоро убише. — Хм, хм! Не види се добро, али чини ми се, да је ово траг поткованих чизама. Добро те је ова кишица пала, те је земља одмекла. — Шта? Та бог и душа ово је нож! Мора да је ово том делији први посао те врсте, кад је у ватри и нож заборавио! Ама сунти мој нож! Е то је важна околност — да га обришемо и причувамо. — Но дај да се што брже и што више уради, док је за пресна трага!«

И он се диже па се окрете и стаде лупати на Пајина врата.

»Ко то лупара пре света?« љутито виче Паја.

»У име закона!«

Познаде Паја судца и брже отвори.

Судац му не даде помолити главе, већ га утиспе унутра и повуче за собом врата.

»Ноћас је код тебе пио Дурут,« започе судија испит.

»Пио је!« одговара Паја, а мисли, шта ће овај с тим?

»Кад је дошао?«

»Пред вече.«

»С киме?«

»Сам.«

»Је ли ко после дошао?«

»Није нико.«

»Кад је пошао кући?«

»Биће око два. Ја сам га извео на сокак.«

»Дакле био је пијан?«

»Као земља! Не бих га се друкчије до зоре опростио.«

»А зашто?«

»Увртио себи у главу, да се морао у мојој авлији сакрити Акса Живановић па га чекао, хоће, вели, да му суди.«

»Дакле претио му?«

»Те још како! Сачувај боже, да му је пао шака! Него срећом Акса осетио, да му се тиче коже, и, како је лаких ногу, утече.«

»Па то је и Акса био овде?«

»Да богме! Дурут је њега ради и дошао. Но чим га Акса спази, а он шумангеле у авлију па идиди! Док Дурут дошаде у авлију, од Аксе ни трага ни гласа. Чуњао је и завиривао је свуда, и, да је било мердевина, пентрао би се и на таван.«

»Па куд се могао Акса тако брзо склонити?«

»Сам бог зна! Све мислим, дочепао се сокака па умакао у коју комшијску авлију, јер из моје авлије друкчије не може — високи су зидови.«

»Е лепо! Причекај ти мало ту — ево мене одмах!«

И Вертепија изађе у авлију. Паја је баш прилично почекао и међутим је узалуд лупао главу о томе, шта је то сад судији наспело?

Слутио је он, да се нешто морало десити.

Док ево ти судије.

»Пајо! Све, што си мало пре мени казао, мораћеш и пред судом казати!«

»Пред судом?« уплаши се Паја.

»Да! И на то ћеш се и заклети!«

»Бог с нама, господине, шта се то збило?«

»Ноћас су на рогљу твоје куће убили Дурута!«

»Дурута? За име света, ко га уби?«

»То се још не може знати. Но ја се надам, да ћу пронаћи убицу!«

»Мислите, да га је један убио?«

»Ја још ништа не мислим. Него иди ти у варошку кућу, пробуди момке па пренесите Дурута у болницу! Ја ћу дотле код њега остати!«

Паја се брзо обуче.

Језа га спопаде, кад виде Дурута свог у крви.

Савест му је пребацивала: што си га сама пустио?

»Пожури се, Пајо!« опомиње га судија. »Свиће, искупиће се свет као на чудо.«

И Паја оде.

Муку је имао судија.

У њему се водила љута борба.

Пре неколико тренутака решио се, да себи живот одузме, јер част му не допушташе, да иде на робију.

Сад му се указа истина још мало магловит ал тек спасоносан пут.

Пред светом и законом ће остати поштен, а пред својом савешћу?

Но зар утопљеник шта, је ли грех, што ће за собом у пропаст одвући и своја ближњега, кад се у самртноме страху за њега ухвати, надајући се, да ће се тако и сам спасти?

IX. Погодба.

После три дана седио је пре подне судија у својој канцеларији и чекао.

Јако се променио.

Био је блеђи и сувљи а очи му јако упале; види се, да прошле две ноћи није најбоље спавао.

На пољу се зачују кораци.

Послужитељ уђе и јави:

»Дошао је, господине!«

»Нека уђе!«

И слуга пусти у канцеларију Аксу Живановића.

»Никога не пуштај!« заповеди судија послужитељу.«

»Ви сте ме звали, господине!« почне Акса а нешто му хладно око срца.

»Звао сам те. Него седи! Важан је посао. Тиче се — Дурута« и оштро погледа Аксу.

Акса непримећено пребледи.

Судија то спази и задовољно климне главом.

»А шта се мене он тиче? Ја с њим немам никаква посла,« труди се Акса, да остане миран.

»Е видиш — суд ти је чудан светац. Не пита он, ко си ти и шта си, већ те узме на миндрос па те испитује и испитује, ма да му ти можда ништа не умеш да одговориш. Ти си се на твоју несрећу десио оног дана у вече код Паје, па сад морамо и тебе испитати. Можда ћеш нам баш ти умети што казати, како ћемо пронаћи убицу. Сад шта ти је, ту ти је!«

»Па већ кад тако мора бити!« слеже Акса раменима. »Казаћу, што знам.«

Судија да прсне у смех, како Акси не испада за руком, да се вешто претвара.

»Него, да ту вас дан један другог не варамо, кажи ти мени искрено — али добро промисли: хоћеш ли ти мени дати десет хиљада форината па да те избавим?«

»Да ме избавите? А од чега?«

И поред свег усиљавања Акса је дрхтао.

»Ако баш не од вешала, а оно зацело од вечите робије.«

И судија скрсти руке а очима као да ће Аксу прострелити.

Акса и бледи и руменн.

»Не знам, шта хоћете да кажете,« промуца он.

»Да право — и заборавио сам на то! Добро те си ме подсетио. Дакле чуј! Сав свет зна, да си се ти с Дурутом на вашару потукао и да те Дурут у мало не умлати. То је доказ, да си ти к и в а н на Дурута. — Сад ево овде је написано, шта је јуче пред судом исказао сведок Паја Каменчанин Из његових се речи види, да те је прекјуче у Пајиној крчми напао Дурут, и ти би зло прошао био, да си му како год пао шака. Брз си био и то те спасло. Паја вели, побегао си у авлију, из авлије на сокак па ваљда негде у комшилук.«

»Тако је и било!« упаде Акса. »Прешао сам преко сокака и сакрио се у оне зидине преко пута; кад се Дурут вратио у авлију, ја на сокак па кући и био сам целу ноћ код куће — ено ми живе жене!«

»Лепо! Само штета, што је тако м о г л о бити, а н и ј е било. Него немој ме прекидати! Рекао сам, да тако Паја вели. Но ти се у оном тесnацу смео — изгубио си главу. Није ни чудо — глава ти је била на кошки! Место да си учинио, као што приповедаш, ушутио си се за кућу и кад си видио, да не можеш преко зида, а ти стругнеш на таван. Да се Власи не сете, узвукао си за собом мердевине. Штета, што ниси назио, да крајеви од мердевина не запарају дувар до самих таванских врата. Срећа твоја, што је Дурут био сувише љут те му то не паде у очи.«

Акса погнуо главу.

»Само не могу да се досетим, шта си учинио с Јелком, кад је Дурут знао, да си ти крив, што се она удавила!«

У Акси поче свака нада на спас нестајати.

»Ово лако бих ја то дознао. За добре новце све би ми казала она матора вештица, баба Тина. Но то ми не треба. — Али да наставим. Ти си дакле на тавану чуо, како ти је Дурут претио, који је у осталом много промућурнији од Паје, јер је знао, да си ти негде у авлији. Видио си, да ти нема живота, и био си у очајању, јер ниси знао, како ћеш сад, како ли после, да се сачуваш од Дурута. Ђаволска срећа и ту ти је била на руци. Дурут се опио и пијан трештен пошао кући. Ти си мислио, отишао је кући, и сиђеш се с тавана па, не знајући, шта ће после бити, оставши мердевине на своме месту, јер ниси могао ни слутити, да ће ја доћи и све то на ум узети.

Кад си провирио кроз врата и видио, да на сокаку никога нема, попшо си кући. Пут ти је био поред рогља. На рогљу си морао смотрити Дурута, где лежи на земљи пијан и спава. Сетио си се, како ти је претио, знао си, да си му крив, и знао си, да ће ти се страшно осветити тај, што сад немоћан и несвестан пред тобом лежи. Човек је човек! Воли да живи и сав му је живот непрекидно савлађивање свега онога, што смета животу; а ретки су људи, који само поштеним путем савлађују те препреке. Није дакле чудо, што се у тај мах и у тебн породи мисао: како би било, кад бих ја —? И при тој помисли нехотице се машиш ножа, истог овог ножа, је ли?«

Акса трже очи

Које због тога, што познаде свој нож, које што га застрашн онај злобни израз у судијиноме лицу, Акса покрије лице рукама.

»И ти си учинио! — Мора да си кога осетио, кад си се тако збунио, да си чак и нож испустио.«

»Зар то мора бити баш мој нож?« покуша Акса да се брани.

»Таки нож имаш само ти и ја. Правио их исти пожар, и он ми јуче рече, може се заклети, да је само два така ножа до сада направио. Једно то, а друго, толики су људи овај нож у тебе видили.«

»А ако сам га изгубио?«

»Тешко да би ти тај изговор помогао! — Али издаје те и траг од чизама. — Чекај, чекај! Бадава ти се чини, да се отуд немаш чега плашити! Знам ја добро, да си ти оне чизме поклонио неком вандрокашу, мислећи: тај ће отићи и однети чизме до сто врага! Преварио си се. Случајно је тај вандрокаш и на моја врата закуцао, а још случајније ја главом изађем, да му уделим, и, како је он, чувајући зар те красне још чизме за светац, привезао их за свој пртљаг, на ђоновима дошли с поља, спазим ја на ђоновима исто онако широке клинце, какве сам видио и на трагу од чизама око убијеног Дурута. Откупим ја од њега те половне чизме за три форинта, а кажем му, купујем их за свога слугу. Од онога трага узео сам меру, нацртао сам и клинце, а наш чизмар Барна пред судом ће се заклети, да је он те чизме тебн правио.«

Акса је опет клонуо.

»И поред света тога врло је важна ствар: где си био у оно доба, кад се убијство догодило? Велиш: жена ти може посведочити, да си био код куће. Прво женина сведоџба не вреди, друго питање је, да ли би твоја жена за тебе лагала. — Кад све то узмемо у обзир, поред тих доказа ти мораш признати, да си убио Дурута и онда ти је најблажа казна вечита робија; не признаш ли, докази су тако снажни, да ћеш бити осуђен најмање на петнаест година. И ја ти сад дајем да бираш: робију или десет хиљада форината да ми платиш. Ти си човек признат, свуда имаш приступа на сад најједаред да идеш на робију. Твоја је сермија велика, десет хиљада нећеш скоро ни осетити.

Акса је кршио руке.

Видио је, да му се ваља приволети једноме од тога двога.

Човек, који је кадар у тренутку намерно учинити најгрће злочинство, обично је кукавица, кад ваља за злочин трпити.

»На платићу!« прошапуће он.

»Паметан си човек. Само мораш платити сутра до осам сати«.

»Али од куд ми толико новаца? Дајте ми дужи рок!« моли Акса.

»Прекосутра је суд — новце ми сутра мораш положити.«

»Па добро, рецимо, да платим. Ко ми стоји добар, да ћете ме ослободити?«

Хоће Акса да се осигура.

»И нећеш бити сасвим ослобођен, јер се Најн не могу запушити уста, а и сав свет зна, да си се ти у последње доба завадио с Дурутом. Бићеш пуштен из недостатка у доказима. Ја ти дајем реч, да нећу изнети, што сам сам видио и прошапао.«

»А ако мени није доста само реч?« усуди се посумњати Акса.

»Мора ти бити доста! Ти мораш веровати, да ћу одржати реч, јер само то веровање, а ништа друго, може те ослободити. Неверовање отераће те на робију.«

Акса се још колебао.

»Али ако се успита, где сам био ону ноћ?«

»То се и мора питати. Но за то ћемо лако! Ти знаш — на пример — Јоцу Крпиног. Он је убогн ђаво, не може да крај с крајем састави. Поред тога поштење му није баш најјача страна. Понуди му коју стотину форината па ће он пред судом посведочити, да си ти код њега целу ноћ био — пили сте. Он је у кући сам. Већ моја ће брига бити, да то суд прими.«

»Па добро! Сутра ћу вам донети новце!« Одахнуо и Акса и судија.

(Свршиће се.)

ПОЗИВНИЦА.

III.

а је Немцу реткост, да имаде прасе,
Не би чудо било, јер и зашто зна се;
Ал у земљи, где је и у гробу свиња —
Е то богме мора чудно бити свима.

*

И заиста чудо, ал на жалост тако,
Но — код нас је давно свашта наопако:
Који вином ради, он ти нуди пива,
Који пиво гради, он чорбу од шљива,
Ко пшеницу сеје, храна му је кукља,
Који стоку пати, он једе пасуља,
Који занат учи, он трговљу води,
Који лађе прави, он по суву ходи,
Ко кукуруз сеје, он с кафом тргује,
Који пчеле држи, он шећер купује,
Који кола гради, он вазда пешачи,
Који вуну преде, у свилу с' облачи,
Ко путове крчи, у блато с' ували,
Који књигу учи, он — букви амали...

*

— — — — — — — —

*

Ето видиш, тако промење се свако,
И увек једнако, увек наопако —
Дакле онда ништа чудновато није,
Што смо жељни — свиње у сред Шумадије...

*

Ал и веће чудо од овога има,
А то — што је свиња најмилија свима...
Колко је пржава — гледат' се не може,
Колико је лења — ниже бит' не може,
Опет сви ми, који верујемо Христа,
Без ње част никоју не ценимо ништа..

*

Можда то чинимо, што нам Дарвин рече,
Да ј' зачело њено исто ка' човеч'е;
Или вазда има још коју врлину,
Која нас позива, да ценимо свињу?

*

И заиста има, и није малена,
Бар код пола света важи ка' голема:
Естетика вели, — то све даме знају —
Да најлепше очи тек свиње имају...
О, колико пута многа дама плаче,
Што не има око од какве крмаче:
Дугуљасто лено, па да мало жмири,
К'о кад се у срце хоће да завири!
С тога с' многа дама и на Бога гњеви,
Што најлепше очи није дао Еви,
Већ пржавој свињи, глупој животињи...

*

Али наше свиње нису просте свиње,
Као што су биле некад од старине;
Садашње су свиње са свим другог кроја,
Те се и не види, од каквог су соја...
Сад Земун, и Ковин, и Панчево равно
Презреле су оне већем поодавно,
Па у „горња места" сад се само крећу,
Тамо — Будимпешти и далеком Бечу.
Па и оне саме (шта ћеш рећи туна?!)
Стиде се свог старог туња и зубуна!
И зато их зову све новине стране;
Шумадинске свиње цивилизоване...

*

Но то што му драго; ал да видиш јада,
Има јаче беде, која теже пада:
Јер „шунке", и плећке, и маст, и сланина
Нису више наша већ туђа својина!
Сад се крмком сладе тек туђини дерни
А ми Шумадинци и прасета жељни!
Што масног бијаше, све однеше странци,
А нама осташе тек голи опанци...

*

Ето то је оно, што по много боли,
Бар онога, који — свињетину воли...

*

Ал ја оних дана бијах добре среће,
Па за смерну душу куд радости веће,
Него кад постигне, што јој срце тражи,
(Па макар то било, што желудац дражи...)
Еле ја ти, вобро, не пожалим труда
Већ потражим редом по „пијаци" свуда,
И код пиљарице једне из Земуна
Видим два прасета као два сомуна.
Можеш сад мислити те радости моје!
Али писам мог'о да купим обоје,
Него само једно, — што прасе пиљарско
Свакада је скупо, ал је бареш царско...

*

Али царско прасе, на га сам појести —
Бојим се, могло би — желудцу пресести...
И иначе знате, да ми увек жеља
Провести с' у друштву својих пријатеља.
Зато и вас зовем, пријатељи драги,
Да дођете к мени на дан овај благи,
У четвртак први од године нове,
Као дан почетка моје службе нове,
Да се и ви сами нагутате сласти —
Та царско је прасе, мора слатко пасти...

Београд 1883. **Бранчевац.**

НОВО ДОБА.

КОМЕДИЈА У ТРИ ЧИНА.

ОД МИЛУТИНА Ј. ИЛИЋА.

ПРИЗОР ДРУГИ.

(Соба са обичним намештајем код Максима; врата се отварају, улазе: **Никола Бећар** и **Комарац** разговарајући се.)

Никола. На шта велиш: доћи ће?

Комарац. Само док свршe неке своје послове. Али, до ђавола, где је мајстор-Макса?

Никола. Па нема му ни газдарице?

Комарац. Она је отишла у село до неке своје, зато смо се овде и сакупили, што се можемо насамо посаветовати а не ћемо имати слушалаца, па још — жену!

(*У исто* **Дујан Просек, Филип Суша** и подрављају се.)

Филип. (Комарцу). Где си, човече божји? Откад те не видех! Управо од олог вечера, кад си очитао оно газда-Тривуну. Зацело, гора му освета неће требати, тако си шта могао само ти измислити.

Комарац. Ха, ха, ха! Могу рећи, да ће се дуго чешати иза ушију! Али — ко направи ону свађу и неприлику међу нама? Једва сам изнео читаву главу?

Дујан. Не знам. Неко из гомиле, и одмах затим бој се отпоче.

Комарац. Навесно ко од вас либерала и напредњака?

Никола. Махните се, људи, празна разговора, већ да почнемо једном, зашто смо се и сакупили. Познато вам је, да је Тривун положио оставку на своје посланичко место и сад ваља да бирамо другога. Кога дакле мислите на његово место за посланика? Говорите, кога бих могао спремити гласаче из доњег шора, за кога да гласају.

Филип. А ја из горњег шора.

Дујан. А ја своје познанике из господске улице.

Комарац. А ја сеиаћ берберски и чарубџијски

Никола. На шта велите — Станко Поноћ?

Комарац. И ако сам по начелу противник и ваш и његов, опет, кад у овој варошти готово и нема ког другог вам Станка и Тривуна, онда гласам за њега. (себи) ђаво ће га однети, ако ми после, по обећању, не изради за ђумруџију!

Дујан. Тако исто и ја!

Филип. И ја!

Никола. Онда су готова посла. Само још да причекамо мајстор-Максу, те да му јавимо одлуку нашу. Он стоји добро код кројача и капамација —

Комарац. Можда грешим, али мени тај човек изгледа нешто сумњив. Био је противан и да се даје Тривуну а после кад је већина решила, није хтео доћи.

Дујан. Шта има ту сумњиво? Био човек противан, па није хтео доћи.

Комарац. Увек су ми ти кројачи сумњив свет.

Никола. (следа кроз прозор) Баталите свађу. Ево и њега!

Филип. Хвала богу! А морамо се журити, сутра је и онако избор, не смемо часа изгубити.

(*У собу улази* **Максим**.)

Никола. Добро дошао! Казао сам ти већ, да ћемо се сакупити у твојој кући, да се о оној ствари споразумемо и ево, брате, свршисмо и без тебе: решили смо, да сутра спремимо своје пријатеље, да при избору посланика гласају за Станка. Ти ћеш то исто учинити и код својих људи.

Максим. Хм, то је лепо, али да то неће коме од наших начелних пријатеља шкодити, можда убити му срећу, за навек. У осталом — ако се боље размислимо — шта би имали баш тако противу Тривуна.

Комарац. Ето, јесам ли рекао да су шпијуне увек конзервативан елеменат!

Никола. (Максиму) Батали, човече, такав разговор!

Максим. Али ето, случај је хтео, да се сва кривица за овај наш рад, баци на леђа нашем пријатељу Драгомиру, а ви знате —

Комарац. Не знамо ми ништа за којечије приватне ствари: овде наглашу народни интереси.

Максим. (себи) Угурсуз! (гласно) Па лепо! Њега да изостављамо! Али шта ћемо с тобом, Дујане, с тобом, Никола, с тобом, Филипе?

Сви. Како то, шта је то било?

Максим. Знате, да вам се у овој неприлици нашао Станко и исплатио ваше дугове. Али шта ћете рећи, кад чујете, да је то своје примање за дупле новце продао Тривуну. (себи) Ја сам и преварио Станка! Казао сам, да су га ови изневерили и да неће гласати за њега а Тривуна опет наговорио, да купи њихов дуг.

Филип. Ха, ха, ха! Сад је доцкан! Имам пара да платим, сад писам у нужди —

Дујан. Тако исто и ја.

Никола. Али онак, то је нечовечно.

Филип. И таког човека да бирамо за посланика!

Дујан. Чисто не могу веровати, да је могао тако што учинити!

Максим. Јуче сам се разговарао о томе с Тривуном. Бадава, онак је он поштен човек! Рекао ми је, да се јако покајао, што је то учинио и да неће код власти чинити никакав корак! Вели: кад имају, нек плате — (улази Станко.) (Себи) Сад је све — пропало!

Станко. Добар дан, браћо! (сви га зачуђено погледају и ћуте.)

Станко, (себи) Дакле је заиста! Нисам преварен; ево их на окупу! (гласно) Хвала Богу те вас нађох све а баш сам мислио да се разговарам са вама —

Филип. Хвала лепо!

Дујан. После онога, што се десило —

Комарац. Ама шта вам је, браћо? Да се споразумемо —

Станко. (себи) Извесно је као што видим — већ све свршено. — Максим дакле није лагао; казао је, да ће се у тој цељи састати код њега и ево их. Неће бити паметно, кад сам учинио лудост и спречкао се са свима те тиме изгубио земљиште, да се бар онда овом удесном приликом, која ми се указала, не помирим с Тривуном, који добро стоји код власти, а који је извесно чуо, да сам био против њега. (гласно) Дошао сам, браћо, да се споразумемо. Знам да сте се сакупили, да се договорите о избору посланика.

Филип. (шапуће Николи) Гледај, молим, те безобразлука! Хоће да се сам препоручи —

Станко. Ја као мислим, доста смо се између себе кложили и неправедно нападали један на другог. Време је, да се помиримо, а то ћемо учинити, ако — удаљени од сваких предрасуда — гласамо поново за Тривуна. (себи)' Ово ће бити лепа проба. Сад ћу чути, шта је у ствари.

Филип. (себи) Чисто својим ушима не верујем! Мора да је осетио нешто, стара је лисац то. Али шта би то било?

Комарац. Та јели могуће? Зар ви, газда Станко? Не, то не смо бити —

Станко. (шапуће му) Опрости! Али — принуђен сам.

Комарац. (гласно) Шта, принуђен, ко принуђен?

Станко. (себи) До ђавола! Заборавио сам, да је глув.

Филип (шапуће Николи) Принуђен! Чујеш, Никола?

Никола. Ја сам мишљења, браћо, да заборавимо што је било па да преко својих пријатеља изаберемо овог, као што рече газда Станко, Тривуна за нашег посланика. У осталом он је доста познат и са великим људима, могао би израдити, да нам се из касе државне одобри зајам, да оправимо цркву и школу, да подигнемо касарну. Помислите! Колика би хасна за варош била, кад би у њој живио стално један батаљион војске?

Комарац. Али за Бога, народни интереси!

Дујан. А школа, а црква, а касарна? Зар то нису народни интереси?

Сви. (вичу) Тривуна, Тривуна!

Комарац. То је подло, заборавити народне интересе.

Филип. Ти си све то и направио —

Максим. (себи) Хвала Богу, иде све као намазано!

Комарац. Лепо! Идем сруда да објавим вашу гадну одлуку.

Максим. Али шта имаш противу Тривуна? Озбиљно кажи!

Комарац. (гордо) Даље, да ме се нису коснуо својим прљавим рукама, презрени шпијдери!

Филип. (полети к њему) Удавићу га!

Никола, Чекајте, људи, овде ће, канда, бити лека. Реци ми, мајстор-Максиме, кад ти долази газдарица?

Максим. У другу недељу.

Никола. (прилази прозорима, пипа пиштоље) Јаке су! (прилази другим вратима, пипа.) Затворена су. А сад ме чујте, браћо. Ми смо овде своји, и што смо радили, у споразуму смо радили. Реците: ко је први изнео, да је Тривун издао народне интересе, да је учинио ово и оно —

Сви. Комарац, Комарац!

Комарац. Самном заједно и — ви.

Станко. (себи) Хвала богу, те ја остадох читав, а што се тиче ове будале —

Никола. Истина има и до нас неке кривице, што нисмо престали од даљих будалаштина, кад смо се уверили, да није тако у ствари, али нисмо по својој глупости хтели, особито кад чусмо, да нас је тужио. Зато сам намислио, да исправимо погрешку, да спремимо свет, и да га поново, као што рече газда Станко, изаберемо за посланика, али и да казнимо главнога кривца. Кренућемо се сви одавде а Комарца ћемо — данас и сутра, док се не сврши гласање — затворити у ову собу.

Комарац. (вичe) То неће бити, то је подло! (почне да бега али га они угурају у собу, изађу на поље и закључају с поља врата. Комарац у очајању трчи час прозору, час вратима, лупа и кад види да је свуд затворено, вичe:) Издајице!

(Завеса пада.)

ПРИЗОР ТРЕЋИ.

(*У кући Тривуновој, соба, коју смо видили у првом чину. Тривун седи замишљен, мало затим долази* **Цвета.**)

Тривун. Чудна ли је судбина људска! Данас на највећем врху а сутра у прашини, да те светина ногама шпора! То је приповетка о човеку, која се вечито понавља. Ко је могао помислити пре три године, да ће тај исти свет, који ме је са оваквим одушевљењем изабрао за посланика, да ће ме сада ни крива ни дужна тако грозно осуђивати! (устаје

љутито са столице) Знам кривце, они су ми у рукама. (дохваћа са стола признанице) Ево их и ја ћу им се зато осветити. Макса ми рекао, да ће он то све поправити, али како? Зар ја да се мирим са људима, који су ме толико исмејали, да се не смем деци на улици показати! Пуномоћство им извесно — кад је уз инат — не бих положио, али ме смете болест детета, моје синовице Стане. Лекари су наредили, да око ње за време болести мора бити највећа тишина, иначе у случају каква јака узбуђења може наступити криза. А ја сам се плашио, да они уз инат не направе опет какву ларму. Али да нема кривице и до мене? Ове исте хартије направиле су ми -- чини ми се — и пре посла, и заиста, зар сам и ја далеко утекао од њих, кад сам их, само зато што ме нису за посланика хтели, јурио и судом и полицијом, што сам им очито показивао, да желим њима и њиним породицама пропаст? Да неће бити мало греха и у овом сада куповању дугова њихових?... (Улази Цвета, Тривун се тргне). А, то си ти, снахо? Како је Стани?

Цвета. Придигла се. Сад ће и она изаћи, да се мало прође.

Тривун. Хвала Богу! То ме је дете бацило у бригу; чим се мало више опорави, кренућемо се и пропутоваћемо мало.

Цвета. Баш сам и сама мислила, да се за неко време уклонимо кудгод.

Тривун. Ти јој ниси причала о последњем догађају?

Цвета. Казала сам јој, да је Цифрићу отказано, и то је канда и дигло из постеље, остало ништа причала.

(Улази Стана и пружи руци Тривуновој.)

Тривун. Жива била! Како ти је?

Стана. Сад — много лакше. Баш сам хтела с мајком да изађем мало.

Тривун. Врло добро! И мени ће требати свежа ваздуха! Овде ме нешто гуши. Заједно ћемо, само да узмем мараму (пружи руку на сто и место мараме дохвати признаницу, па је одмах баци) До ђавола! Заборавио сам, да је данас избор!... (гласно) Нека, изаћите сами, ја ћу овде још остати; заборавио сам, а имам неких послова да посвршавам.

Цвета. Али би ваљало да се и ви мало прођете, већ недељу дана има —

Тривун. Нека, нека! (из далека се чује вика и галама). (себи) Хвала Богу, ваљда се већ избор свршио. (вика се јасније чује).

Стана. Канда се тај свет амо упутио?

Цвета. (гледа кроз прозор). Заиста! Читава руља иде а пред њима газда Станко, Никола Бећар, мајстор Максим, Филип Суша —

Тривун. (љутито) Шта! Опет они! Моји душмани! (дохваћа признанице) Ха! осветићу им се.

(Чује се: „Живио Тривун! Живио Тутимрак!“ у исти тај час се отварају и у собу улазе **Станко, Никола, Дујан, Филип, Максим,** и остали)

Станко. Дошли смо ево, газда Тривуне, да ти честитамо. Опрости, можда смо те и сувише вређали, али — где има ватре, има и дима! Ми смо те опет изабрали за посланика. (себи) Хвала Богу, те сам из ове збрке спасао своју популарност. Изгледа као да је мојим утицајем —

Тривун. Браћо! Ако и у овој прилици терате само шалу, онда је то глупа шала.

Никола. Тако је, као што је казао газда Станко! Са нама је гласала велика већина и ти си поново наш посланик! (Сви вичу: „Живио Тривун!“ „Живио Тутимрак!“ (себи) Хвала Богу, те се срећно свршило!

Тривун. (потресен) Хвала вам, браћо! Смртни смо људи, ви сте грешни а тако исто и ја. Што је било, не дај Боже, да се више деси. Пружам свакоме а ево вам моје руке. (рукује се са Станком а Дујану, Николи и Филипу спушта и признанице у руке). Хвала вам дакле, што сте ме поново изабрали за посланика, али — ја нећу да се примим те дужности!

(вичу: „тебе ћемо“ и т. д.)

Никола, Дујан и Филип (наводе Тривуна на страну).

Никола. Опрости, газда-Тривуне, али ми нисмо такви људи, за какве нас, као што видим, ти држиш. Признанице ове примићемо онда, кад их исплачимо (љушкају му признанице у руке и са осталим вичу: „Живио!“)

(Улази Драгомир.)

Драгомир. Дођох ево и ја, газда-Тривуне, да вам честитам и са вама, браћо, да се опростим!

Стана. Ах!

Максим. (ухвати га за руку и шапуће му) Та за Бога! Зар ја већ готово свршио ствар, а ви?

Драгомир. Пише ми један пријатељ из Београда. (себи) До ђавола! Језик ви се чисто свеже, кад погледим на Стану. Откад је нисам видио, постала ми је од девојке — вила!

Тривун. Куда тако, господине Драгомире?

Драгомир. Вели ми у писму пријатељ, да ће министар ових дана поднети указ на потпис, којим ћу се за казну преместити у какву удаљену варош у Србији а можда и отпуштен бити из државне службе и да највише зато имам благодарити вама — господар-Тривуне!

Филип. То није поштено!

Никола. То је нечовечно!

Тривун. Заиста, браћо, тако је! Признајем ево јавно своју кривицу. Страст она, која је гонила вас

противу мене, та иста страст заслепила је била и мене. Мишљах, да је он од главних криваца, што је народ устао противу мене, да га је он заједно са вама буниo; али сам се данас, на радост, уверио, да није тако —

Никола. (себи) Хвала Богу!

Тривун. (продужује) Сам сам учинио не само глупост, него и хрђаво дело, па ћу га сам и поправити. Молићу министра —

Драгомир. Али после онога, што се десило између нас, ви сте ми и нехотице учинили услугу —

Стана. Господине!

Драгомир. Госпођице!

Тривун. Нема од тога ништа! Ти ћеш, синко, овде остати. Рад сам за живота још да видим усрећен последњи огранак Тутимракове породице — сви ју синовицу! На (окреће се Стани и Драгомиру) обоје сте ми канда, децо, о томе нешто и напоменули —

Драгомир (усхићен) Стано!

Стана. (пружи му руку) Драгомире! (Сви вичу: „Живио Тривун! Живио Тутимрак!“)

Тривун. Хвала вам, браћо, хвала! Али прво, да се потпуно измиримо. (цела признанице). Не треба да остане ниједан траг у нашем спомену од оне прошлости. А сад, браћо, данас ћете бити моји гости на прстену моје синовице са Драгомиром Краснићем писареm (вичу: „Живио Тривун! Живио Тутимрак!“ *и* тај мах улази Комарац, сав гарав у лицу.)

Комарац. А, дакле ту сте? На баш сви на окупу? Славан скуп! Само сам заборавио, да понесем једно огледалце, да се у њега мало заједнички погледате.

Стенко. (себи) До ђавола, куд га баш сад враг донесе!

Никола. (Максиму) Како ли је тај могао умаћи?

Максим. Највесно кроз одак! Погледај, како је гарав?

Комарац. А, што ми, голубови моји, за часак не погледате у очи? Зашто обарате доле ваше слободне погледе. Узалуд сви ваши издајнички покушаји, истина се мора чути ма и — напослетку!

Драгомир. (Стани) Не плаши се, злато моје, то је — Комарац!

Комарац. Кад сте пружили једно другом своје фине, беле ручице, кад сте се пољубили у господска лица, зацело сте изгубили из вида или сте заборавили, да се упитате: а где су они толико хваљени народни интереси?

Филип. (себи) Удавио бих га!

Никола. (себи) Изгледа ми као да сам на својој рођеној пратњи!

Максим. (себи) Хвала случају, те пред Богом и — Мартом неправих своју погрешку! А сад овај може лујати!

Комарац. Шта је, газда-Станко, са твојом опозицијом? Шта је, газда Никола, са твојим звонима на ларму? Куд се деде твој беседнички дар, газда Филипе? Куд — али не могу више, немам стрпљења. Та зар не видите, да међу млађим светом и не изгледате као живи људи, већ као неке старе, отрцане контрафе без мисли, без ваших осећаја, без мушкога срца? Зар не видите, да у овом *новом добу*, које је наступило а које ви не разумете —

Сви. Ха, ха, ха!

Комарац. Смејте се, смејте! Али тај дан, што се зове: *ново доба*, домаширао је крупним корацима, његов неумитни мач звечи поврх ваших глава —

Максим. (гледа кроз прозор) Ево музиканата! (Божа Шита улази с музикантима и вичe: „Живили младенци!“ Музика почиње да свира: Одби се вита грана —)

Комарац. Али ја још нисам довршио; ја хоћу да говорим. Ви, жртве Авpамове — (Сватови уз музику почињу певати: „Одби се бисер грана“ —) Шта, прекосите ми? Е, баш кад је уз инат, онда — (почиње и он са осталима певати, завеса лагано пада).

К р а ј.

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

АЛЕКСАНДРУ САНДИЋУ

ПРИКАЗАО („ПОСВЕТНО“) ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

(Наставак.)

13.) Г. С. Лекић у својим „Примерима за лат. облике“ I. стр. 109. вели: natalis (dies) *рођен дан*. Ја сам о овоме мислио, па ми никако не иде у рачун, да је добро Geburtstag српски *рођен дан*. *Рођен дан значи дан, који је рођен*, а то се не мисли, кад се каже *рођен дан*, него се мисли дан *рођења* Geburtstag. Кад би се написало *рођен-дан* и онда ми није оно, што би требало да значи, према да тако треба писати, јер се рођен не склања, него само дан. Можда је *рођен* у овом случају једнако придеву, који би морао гласити у ст. слов. **рождєньнъ**, а у српском *рођенан*. Од *рођенан* генитив би гласно *рођена*, па по аналогији ген. постао је и ном. *рођен*. *Рођенан* = *рођен* значило би онда natalis. Али при свем том ја држим, да је боље казати *дан рођења* као што има и у Вука. Вук је превео у XIV.

главі 6. ст. од Матеја: „**Дьни же къкъшоу рождьства Продовѣ**“ овако: „кад бијаше дан рођења Иродова“, а није хтео превести „кад бијаше рођен-дан Иродов“. Вук каже: „У мјесту његова рођења“ а није хтео казати „у његову рођену месту“. За *имен-дан*, што се опет ваља мислити да је место *именан дан*, имамо народну реч *годовно* у Вукову речнику.

14.) Читам по географијама, а читам и по чланцима наших ваљаних књижевника, који добро разумеју српски, где пишу *васељена* у значењу das Weltgebäude, das Weltall. А има их, који das Weltgebäude зову чак и *селеном*, као у овим стиховима:

И кад је њеном прошао
Толике милијарде звезда,
Био је стигао . . .
Ваљда на крај селене?

Ово је још горе онакарађена реч, него што је *васељена* и најмање доликује песнику да је употреби. Песник ваља добро да пази, у какво ће рухо зашдети своје мисли. Песник не само не треба да греши против својега језика, него ваља да стоји на такој висини својега језика, да сам ствара речи, које би одговарале свима правилима његова језика. Прво и прво не ваља писати *васељена*, а још мање *селена*, него *васељена*, јер долази од *васелити* и то од part. praet. pass. *васељен* = усељен, насељен, ст. слов. **къселенъ**, а то је грч. *ἡ οἰκουμένη γῆ*, насељена земља, die von Menschen bewohnte Erde, das bewohnte, bebaute Land. Тако би требало наши богослови да зову ојкуменске сборе *васељенским сборима*. А orbis terrarum каже се српски *васиони свет* и може значити и das Weltgebäude, das Weltall. *Васиони свет* тласнло би у стар. слов. језику **късь сильныи свѣтъ** = нас силни свет = сав силни свет, die grosse gewaltige Welt. **Късь сильныи** спојено је у једну реч *василин*, а л на крају слога претвара се у *о*, као жетеоца место *жетелца*, ном. жетелац. У Вукову речнику има и *васељени* и значи што и *васиони*: Тако ми силе васељене! Даничић мисли у својим „Основама“ стр. 146., да је *васељени* једнако ст. словенском **късельскыи**, али се онда не слаже са значењем, што је Вук у свом речнику прибележио овој речи. Кад *васељени* значи што и *васиони*, онда мислим, да је придев *васељени* прешао по аналогији међу придеве с наставком **ьскъ**, који се у српском језику са свим поменао с наставком *ен*. *Васиони* има наставак **ьскъ**, па се поменао међу придеве с наставком *ски*. По томе би се могао оправдати облик *васељени*, само што је мало померен. Испореди *силан* (**сильнъ**) са с и л е н ӣ. Ваља дакле употребљавати orbis terrarum и за Weltall *васиони свет*, а за ојкуменске сборе *васељенски сабор*.

15.) Г. С. Лекић у својим „Примерима за лат. облике“ I. стр. 93. пише *мужак* mas, maris. Ја мислим, да није добро писати *мужак*, него *мужјак*. У речи *мужјак* наставак је ј а к ъ, као и у овим речима: *робјак*, који се по неким крајевима говори и *робјак*; *Бошњак* постало је, кад се на основу од *Босна*, а то је *Босн*, дода *јак*, дакле *Босн-јак*, које по законима гласовним даје *Бошњак*; *имењак* је постало, кад се на основу **имен** у речи **име** дода *јак*, дакле *имен-јак*—*имењак*. Тако и на основу *муж* долази *јак*, те добијамо *мужјак*. Поред свега овога гледај у Вукову речнику где стоји *мужјак*. Ваља дакле разликовати речи с наставком *јак* од речи, које имају наставак *ак*, као: *јунак*, *ишчак*, *ироспак*, *лудак* и т. д.

16.) Г. Лекић у својим „Примерима за лат. облике“ I. на више места, као на стр. 93. и 100. пише *мњење*. У ст. слов. језику прави се партицип praet. pass. од инфинитивне основе. Ст. словенско **ыѣнѣние** долази од глагола **ыѣнѣти** и прави се од part. praet. pass. **ыѣнѣнъ** с наставком **ие**, дакле **ыѣнѣ-ние**. Гледали исте треће врсте другога раздела праве парт. praet. pass. данас у српском језику од презенске основе, као *видети*, *виђен*, а не *виђен*, те кад на *виђен* додамо наставак *је*, добијамо супстантив *виђење*, а не *виђење*. Некад се пак правио и у српском језику part. praet. pass. од инфинитивне основе, као што се правио и у старом словенском језику. Данас се само од једнога глагола задржао тај облик од инфинитивне основе, и то је: *трпен*. Али кад отворимо Вуков речник, наћи ћемо у њему *мишљење*. А и из ове речи видеће, ко се разуме у овом, да је и овде начињен part. praet. pass. од инфинитивне основе која гласи *мишљ*—ст. слов. **ыѣнѣ**, на што је дошао наставак *је* за супстантив *мишљење*. Та реч тако гласи у јужном говору, а кад би је хтели употребити и у источном дијалекту, онда би морала гласити *мнење*, а не *мњење*, као што пише г. С. Лекић. Из супстантива *мишљење*, који је постао од part. praet. pass. *мишљен*, види се, да је инфинитив гласно и у српском језику *мњети* као и у ст. слов. **ыѣнѣти**, па је данас прешао у четврту врсту, као што се види из Вукова речника, где је инфинитив прибележен по четвртој врсти *мнити*. При свем том ја бих увек пре употребио *мишљење* место *мнење*. Ко је мене при овом разлагању добро схватио, тај ће лако увидети, да су замерке онога, што пише у „Нашем добу“ бр. 6. под „Књижевност и вештина“, ништаве. Онај, што пише против Јована Јовановића, песника нашега, говори са свим противно овоме, што сам ја овде разложио, па да треба *мњење*, а не *мњење* писати, а тим је показао, да се у овим стварима не разуме. Чудно је, да код нас још онај ветар душе, који је и за време Јована Хаџића духао, где

је сваки Србин већ са мајчиним млеком посисао сву мудрост филолошку. Ја бих рекао, да је време већ и код нас ту, да се свако држи својега посла.

17.) Г. С. Лекић у својим „Примерима за лат. облике“ II. стр. 1. вели: „Предикат може бити који номен са споном или само вербум“ и. п. Pila est rotunda. Овде г. Лекић мисли, да је est rotunda предикат, а ја мислим, да је граматички предикат само rotunda. За ове ствари вели Миклошић у својој синтакси: Der nominativ bezeichnet ferner dasjenige, was durch das verbum esse (stämme **кс, кы, квд**) überhaupt durch die „sein, werden, erstehen, heissen“ bezeichnenden verba mit dem subject als nähere bestimmung verbunden wird und das man ungenau mit dem aus der logik entlehnten ausdrucke praedicat bezeichnet. Wir werden vom grammatischen praedicat reden und darunter in dem satze „Cyrus appellatus est rex“ nur rex verstehen, abweichend vom logiker, der darunter alles mit ausnahme von Cyrus begreift. Ово се истина не тиче „Бранича српскога језика“, али може служити онима за равнање, који предају српски језик а и друге језике.

18.) Г. С. Лекић вели у својим „Примерима за лат. облике“ II. стр. 143., да је од *сат* множина *саће* и вели да значи cella. Cella мислим да је чаурница, ћелица, окце, а *сат* се зове favus, κηρίον, немачки die Wabe. Али овде је главно да кажем, да *сат* нема у плуралу *саће*. *Саће* је засебна збирна именица и није плурал од *сат*. *Сат* гласи ст. слов. **сѣтъ**. Ево како је Вук превео у 24 глава 42 ст. од Луке: **Они же даша ємоу рыбы печены часть и отъ вѣтвїа сѣтъ**: А они даше комад рибе печене, и меда у *сату*. *Саће* гласи ст. слов. **сѣтис: вѣтвїа сѣдѣлованїѣ сѣтїе о шести жгълъ, и самфотика исѣжанїѣе сѣтїе истѣкаютъ**. Стар. словенском облику **сѣтїе** одговара *саће* потпуно и види се јасно, да је збирна именица, а осим тога види се то и у Вукову речнику.

19.) Г. С. Лекић у својим „Примерима за лат. облике“ I. стр. 211. пише *нежност*. Ова је реч по свој прилици ушла из руских књига у наш, али је ипак можемо употребљавати, јер на њој нема ништа, што би се противило српском језику, а мени није позната друга народна реч, којом би могли заменити *нежност*. Само држим, да би требао онај, који пише источним говором, да пише *нежност*, а не *нежност*, јер у ст. слов. има **ѣ** у речи **нѣжьнъ**, а и Руси пишу нѣжность, нѣжный. Са овом су речју по свој прилици једнога корена и ове српске речи: *нега, неговати, негованац, неговати*, које у јужном говору гласе: *нега, његовати, његоватац, његовити*.

20.) Г. С. Лекић у својим „Примерима за лат. облике“ II. стр. 327. вели: *зеленити се* virere. Virere не каже се српски *зеленити се*, него *зеленети* или *зеленети се*, али је доста и само *зеленети* без *се*, да се каже оно што значи virere. *Зеленети* знати grünen: трава зелени, а *зеленити* значи grün färben и има транзитивно значење. *Жутети* значи gelb werden. Бранко каже: Лисје жути веће по дрвећу. *Жутети* и без *се* има пасивно значење. Сви глаголи треће врсте другога раздела имају пасивно значење, ако могу и у четврту врсту ићи, те онда по четвртој врсти имају транзитивно значење. Тако *жутети* — као што сам казао — значи gelb werden, а *жутити* значи gelben, gelb färben. Тако и *белети* значи weiss werden, а *белити* и. п. платно, bleichen. Virere дакле не каже се *зеленити се*, него *зеленети* или *зеленети се*.

21.) Г. С. Лекић у својим „Примерима за лат облике“ II. стр. 241. вели: „Много смо зла морали у *нашем* животу претрпети“. Ово се каже српски: „Много смо зла морали у *свом* животу претрпети,“ Заменица *свој* замењује други падеж за припадање подмету, ако подмет које му драго лице и стајао у множини или у једнини и. п. да ми *своје* коње одморимо; брзо *своје* коње опремајте; слави Марко *свога* светитеља. Тако је и у ст. слов. језику, и. п. **не искоусишн господа бога своего** мат. 4. 7; **они же лѣкше оставльшихъ корабль и отьца своего по немь идоста** мат. 4. 22; **чьти отца своего и матерь и кѣдаюшии искрьнїаго своего ако и самъ са-** мат. 19. 19. Г. С. Лекић греши на више места, што се тиче овога. Тако и на стр. 293. у истој књизи вели: „Често не слушамо *наше* пријатеље, и ако најбоље савете дају.“ И овде би ваљало да је казао: Често не слушамо *својих пријатеља*, и ако најбоље савете дају.“ Као што се из овога примера види, овде се у овој реченици спотакао г. С. Лекић о две приличне погрешке.

КЊИЖЕВНОСТ.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

„ОТАЏБИНА“. Књижевност, наука, друштвени живот. Свеска за јануар 1887. Класник и уредник *Владан Ђорђевић*. Година пета, књига XV., свеска 58., страна 159. У Београду. Цена годишња (12 свезака) 8 фор., погодишња 4 фор., четвртгодишња 2 фор. ав. вр. —

Ви сте зацело били сви у прилици, да сте позадане чули, да вам је напрасно умрло мио друг и

ваљан пријатељ, те сте се с тужним срцем приклонили неизбежном ако и немилом чину судбине. Но знате онда и то, како вам је било око срца, кад сте, из почетка неизвесно а за тим све поузданије, чули, да није умрло, већ је био само тешко болестан, и кад сте га на послетку жива и здрава пред собом видили. Тако је било и мени и са мном заједно и многима, кад смо сазнали, да је часопис „Отаџбина“ престао, и сад, да поново излази. Ми га сво поздрављамо с радосним срцем и желимо му, да буде сталнијег здравља и боље среће.

Нема сумње, да ће „Отаџбина“ набрзо освојити земљиште, које је већ било њено, тим већма можда, што је у свој програм примила и политику. Политика је велика полуга, особито у Србији, где је политизирање тако исто важан посао, као и стручно занимање, позив појединих људи. И велики месечни часописи напреднијих народа узеше у свој програм политику, те у рубрици „Политички преглед“ цртају кратко и јасно све важније догађаје. Да богме, да се „Отаџбина“ не може упустити у бескрајне политичке дискусије и полемике акутног карактера; њојзи је важнији задатак, да свршени политички чин критички посматра, особито пак, да историјско-политичке догађаје, ако и најновијег датума, прагматички прикаже.

Иначе је њојзи искључиви задатак: просвета и опет просвета. А огранци просвете многи су и врло су разни, свакако су пак врло важни, особито за нас. Па кад их је тако много и кад су тако важни, зашто се не би нашао часопис, који се посвећује ли њима.

Чланци политичког, политичко-историјског и политичко-социјалног карактера заступљени су обилно у овој свесци. Осим „Политичког прегледа“ ту су „Српска и бугарска војска“ од Владана Ђорђевића, „Пловдивска буна“ одломак из немачког дела Спиридона Гопчевића, „Карађорђе и Аустрија“ од неименованог писца и „Какав устав треба краљевини Србији?“, такође од неименованог писца. Као што се дакле види: четир чланка и „Политички преглед“.

Ти су чланци врло важни не само по предмету, којим се баве, већ и по намери, којом су приказани. Њихов је вршак у главном критика, те с тога имају непобитно право на публикацију, и тако им је опстанак од преке потребе; они су морали изаћи на јавност, зато су и ту.

У даље оцењивање тих чланака не могу се упустити. То је позив наших политичких листова, где се такве ствари слободније могу претресати.

За наш лист су пак важнији остали бројеви садржаја „Отаџбине“. Ту су „Чини“, слика из сеоског живота од Јанка М. Веселиновића, „Вереници“ приповетка Александра Манцони-ја, „Дух и осећање народа у Србији“, психолошка студија од проф. В. Карића; за тим „Просветни преглед“, „Књижевни преглед“ и „Позоришни преглед“.

Од наших млађих приповедача је Јанко Веселиновић најмлађи, у толико, што се тек у најновије доба појавио на књижевном пољу, али с таквим успехом, с каквим се до сад још ни један није; он је тако рећи преко ноћ постао славан. Дођите и с неким правом. Његова књига „Из сеоског живота“ постигла је нечувен књижарски успех а ветерани српске књижевности пишу о њојзи оцене, управо, научне расправе. Да одмах кажем: и ја делим њихово мишљење. Оно, истина, прве „слике“ његове нису утицале непосредно на мене; изгледају ми некако удешене и дотериване. С тога и нема у њима оне природне свежине: оне су као сељанка у варошкој тоалети. Сељанка је ту лепа и свежа; тоалета је ту модерна и доста скупоцена, — али то двоје не доликују једно другом: сељанка се не уме да паће у неприродном руву а рубо опет не маскира довољно сеоске манире. Но штогод сам даље читао, све сам већма био изненађен: сељанка је здерала са себе варошко рубо и обукла је своју ношњу, која јој тако доликује, — „Кумова клетва“ остаће и са мотива и са тенденције и са израде красан бисер у нашој књижевности.

И „Чини“ су слика, у којој се сељанка приказује у својој природној ношњи. Ту се већ види, да је Веселиновић с хасном читао Лазаревићеве приповетке. Нек пажљиво чита и П. Адамова и Миту Живковића, па ће наскоро бити четврти у том лепом друштву. Он има особити дар, да сваћа осветли баш ону својину својих особа, о којој таман говори: у „Чинима“ му особе нису шаблони, већ баш живе и раде. Да богме, да не мисли писац да својим делом оправда и утврди народно уверење о врачбини, већ хоће да истакне психичку надмоћ лукаве асиџе над иначе ваљаним и паметним али заслепљеним чељадетом. Поштo нак своју приповетку даје сељаку у уста — морало је остати при завршним речима: „Ево, шта су у стању да учине чини . . .“

Искрено признајем, да сам ту „слику“ читао са задовољством и насладом . . . Кад би само било, да доцнија дела Веселиновићева оправдају леп глас његовог дара. У то име: срећно!

Научно је израђена студија проф. В. Карића. На мене чини утисак, да је при изради објективност руководила Карића; да је дакле на основу емпиричке психологије, студирајући баш сам народ, дошао до таквог закључка. Многи су већ покушавали, да обележе друштвену страну, нашег народа; али

то су били покушаји, израђени обично насумце, на дохват: народна психа приказана је некако кроз филтрум самога писца; субјективност је била дакле управник и тумач. И психолошка студија Алимпија Васиљевића о народу нашем није ми још дошла до руке; али знајући иначе рад његов, држим, да ће бити добра.

У „Просветном прегледу“ саопштавају се „Нови најновији закони у просвети“, дакле закон о оснивању академије, измене и допуне закона о црквеним властима, о устројству богословије, гимназија, о уређењу више женске школе, главног просветног савета и учитељских школа. На сваки начин је тим законима учињен велики и значајан корак к умноме савршенству у Србији.

У „Књижевном прегледу“ је оцена дра Милана Јовановића на „Слике из сеоског живота“ Јанка Веселиновића.

У „Позоришном прегледу“ говори Тодор С. Виловски о могућности и потреби Гетеовог „Фауста“ на српској позорници, и о преводу потписаног. Затим реферише исти писац о глумовању гђе Ружичке-Штроцијеве. На крају је оцена Драгутина Ј. Илића на Брахфоглову драму „Нарцис“. —

Као што се дакле види, садржај ове најновије свеске „Отаџбине“ обухвата много гране нашег живота и заступа ваљаним расправама животне интересе народа српског. Пало ми је само у очи, што у тој свесци нема ни једне песме а „Отаџбина“ је била баш, која је управо подигла млађи нараштај наших најбољих песника.

Милан Савић.

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(Стогодишњица Јосифа Руђера Бошковића). Ове се године напуњује сто година, како је у Милану умро велики филозоф, математичар, астроном и физичар Јосиф Р. Бошковић. Спомен томе прославили су заједнички сви научни и просветни заводи у Београду 1. о. м. Прослава је била у дворани краљевског српског народног позоришта а програм је био овај: најпре је говорио професор велике школе Милан Недељковић беседу о животу и раду Јосипа Бошковића; затим је професор Светислав Вуловић говорио о старој српско-дубровачкој књижевности и најпосле је приказана била позоришна игра Жана Миракла „Једи дан из живота Кеплерова“. Председник одбору приређивачком био је сам министар просвете и црквених послова Милан Кујунџић а чланови су томе одбору били: М. Ђ. Миланковић, библиотекар народне библиотеке, Мита Ракић, председник порес. управе, Светомир Николајевић, Михаило Валтровић и Светислав Вуловић, сва тројица професори велике школе, даље Милорад П. Шапчанин, интендант крал. срп. народног позоришта, прота Алекса Илић, председник конзисторије, Љуб. Ковачевић, управитељ учитељске школе, Милан Недељковић, професор велике школе и Живојин Симић, секретар министарства просвете и црквених послова.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Као двадесетпрва свеска зборника позоришних дела, што их на свет издаје управа српског народног позоришта, излазе ових дана Шекспирова „Отело“ у преводу Г. Горшића и А. Хаџића (разуме се већ онако, како га је „за српску позорницу удесио“ А. Хаџић). Књига је та штампана у штампарији браће М. Поповића а о њиховој и трошку. Ко је водио коректуру, не знамо, али то видимо и знамо, да у издању том има тма погрешака језичких, па чак и таквих омашаја, које сваком кваре смисао. Не верујемо, да преводиоци нашу: Млетцима (стр. 6.), подуво (стр. 20. и 27.), стрепити (стр. 21.), предпоставити (стр. 24.), одпутовати (стр. 28.), разхлади (стр. 30.) и т. д. Не верујемо даље, да су они криви, што Дездемона у овом издању неза и оно, што не спада у песму; ту је на страни 104. и 105. ситнији слогом штампана песма о врби а петим тим словима — без и најмање прекидања — штампане су одмах уз то као стихови и оне Дездемонине речи, што их вели Емилија: Сад иди; даку ноћ! Сврби ме око, да ћеку плакати? На то Емилија у прози крупнијим словима одговара: То не значи ништа. А на страни 116. вели Отело Грађанину од речи до речи овај несмисао: Погледајте нашу сестричину, забадава(!) је ова рука. И то не верујемо да се преводиоцима омакло. Интерпункција рамаше сваки час а ситнијим штампарским погрешкама не зна се броја. Ми држимо, да би већ достојанство управе народног позоришта са собом донеслo, да издање зборника позоришних дела буде брижљивије и савесније уређено.

— Изашла је 146. свеска Народне библиотеке браће Јовановића. Свеска је тој садржај „Држављанског јединства“, неслa игра у једној радњи од Ем. Бозјеха, с чешког превео Срет. Л. П. У 147. ће свески изаћи „Бранковићи“, превод са њемачко-словенског из српске историје Јована Рајића.

— Дошао нам је до руке први број „Велосипедског листа“, органа „Првог српског велосипедског друштва“ и његових подружника. Лист излази у Београду, сваког петнаеста дан пут. Цена му је годишње дин. 6 а за Аустро-Угарску фор. 3. — Искрено да кажемо, тај је лист можда најналичнији од свију српских листова. Рецимо, да велосипед није играчка и дангуба, већ да има, осим телесног первања и забаве, баш и практичне циљ — ипак не можемо да увидимо потребу „Велосипедског листа“. У програму се додуше спомиње, да ће тај лист доносити и чланке, који ће занимати и ширу публику; но ти ће чланци нестати према белешкама чисто велосипедске врсте. Обћављивање пак друштвеног напредњака неће занимати никог, осим можда саме велосипедисте. Њима су пак ти напредњаци већ познати. Друго је што, кад би се у Београду основало опште гимнастичко друштво

са разним ограшима, па то друштво да има овда свој лист, који би у коло што више света мамио. Јер гимнастика је за ше Србе од прече потребе. Не мислимо ми том новом подухвату да пречимо напредак и развитак; али свако, који тренево промисли, рећи ће с нама заједно: како је што за нас Србе излишно, „Велосипедски лист“ је напело излишан, Та Србија нема у овај мах ни четитог књижевног листа; али „Велосипедског“ има. У Србији је занемарена обична гимнастика; ако она има велосипедисти, који би се могли продуцирати и у Паризу. Ми културно скачемо а не корачимо. Кад тад свестиће се то нама.

— У 2. броју „Књижевне смотре“ врло је повољно оцењен Милићевићев „Омер Челебија“ а исто тако и календар „Орао“.

— Као што „Ljubljanski Zvon“, јавља, излазиће ове године у Горици у три свеске у лепој и укусној опреми песме прерано умрлог песника словеначког Јосифа Пагарупија, који се под песме своје потписивао Крилан. Мисимо пре две године написали читаоце „Стражилова“, да је даровити тај песник словеначки умрло нама број 14. нашег листа од године 1885. на страни 418. на смо после тога у преподу младог нашег сарадника Николе Миколовића донели лепу песму Крилапову под насловом „Млади цвет“. (нади 16. број од 1885. год. на страни 495.) Оне је године опет Јов. Радивојевић-Вачић превео Крилапову песму под насловом „Стара вака“ и спомиње је у 2. броју „Босанске виле“.

— В. П Авсењијеу нађао је „Отроческије годи Пушкина“, живописе Пушкинов са слика. То дело, као што каже „Ljubljanski Zvon“, хвале као најбољу студију о Пушкину.

— „Ljubljanski Zvon“ спомиње, да је у Лавову утледао света руског-немачки речник, састављен од гимн. професора Евгенија Зелехоског. Десет се лета писао трудно, док је добрао грађу, али му усуд није дао ту радост, да види довршено своје дело. Још године 1885. покосила је смрт неуморног радника. Зато је други део уредио Софронове Недељски. Речник је тај тим веће предности, што садржи живи руски језик, добран на уста самог народа, па на сваког речи има и нагласак означен и правопис је уређен тако, да је свака реч шваки гласовно тако, како је изговара народ.

— У 2. броју „Љубљанског звона“ почиње В. Облак своју оцену на дело Лескинопо „Handbuch der altbulgarischen (altkirchenslovenischen Sprache. Grammatik. Texte. Glossar“, које је лане у другом свеском прерађеном издању утледало света у Вајмару. — У истом броју тога листа почиње и професор Фр. Хубад приказивати академијска предавања, студије и критике дра Григорија Крека, које су на немачком језику изашле оне године у другом свеском исто обрађеном и проширеном издању у наклади Лајпшера и Лубеског у Грацу под насловом Einleitung in die slavische Literaturgeschichte“. Прво издање те Крекове књиге изашло је још године 1874. Цело је дело подељено на две књиге. Прва говори о разним причама језикословне палеонтологије и старих писама, о језику, о судбини и култури старих Словена и расправља у три одељка Словене као удове аријског племена, њихово одлучење од Аријана и њихове односаје на прво доба после тог одлучења. Ту Крек спомиње више пиште, како се развијао и дело прашњи језик словенски, шта прича историја о нашим прадедовима и до које су ступња образованости досгели у то доба. У другој се пак књизи расправља у опште словенска умпна словеносст у односају спрам културне историје и нарочито спрам бајословља. У два одељка описује писац формалну страну успене словеносги (језик и обичаје) и стварну страну (басне, приповетке, заговетке и песме).

— Како у „Iskri“ читамо, приређује Лавовско друштво „Towarzystwo literackie imenia Adama Mickiewicza“ сјајно издање свих Мицкијевићевих дела. Издање ће то бити проширено опширним животописом песникопим и оценом укупног његовог књижевног рада. Шта више прилозиће се издању том све критике и студије, које су о Мицкијевићу написали Пољаци и остали народи, нарочито Словени.

— Изашла је и четврта књига Јагићева Archiv-а, по следња за прошлу (IX.) годину. У њој наставља А. Семеновић своје „Критичке примедбе о старопољским текстовима“, па ће их наставити и од године. — На другом месту споменусмо Ал Кочубинскп: „Једно рукописно јеванђеље од год. 1436. на Зети“, што му га поклашше у Одеси, а шаље га за време Ђурђа Сшедеревца, на Скадарском острву Врапапи, игуман манастира св. Николе Ромпи српском ортографијом (ял се иљак по гдегде нађе и ъ), као што Кочубински вели по неким знацима, по бугарском оригиналу. — В. Јагић има једна „Прилог текста Ђурђевског легенди“, која је изашла у 4.—7. бр. „Брпљапа“ пр. г. Новаковић тврди и доказује, упоређујући оба текста (и Краусов и Ракићев), да је та Краусова народна песма (као и оне две, за које знадемо Бессонов и Срезњевски) само верзија перашћапске легенде: „Њен историческая и житія святаго и праведнаго Алексія человіка божія“ (издана, 1798., на 1828. и 1835., од нашега Ваћентија Ракића, Фенпчкога игумана. — Даље шише В. Бондрак: „О локалним наставцима ѣ и ју основама на ъ и у старом чешком.“ — Едвард Волтер спомиње неке „Митолошке црте“. — У „Прилозима“ приказује Ј. Стојановић (из Петрограда) књигу Застребови: „Обичаи и пѣсни турецкихъ сербов (из Призрена, Ипека, Моравѣ и Дибрѣ); Т. Корш наставља свој прилог Миклошићеве књиге: „Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen“; Ед Волтер дра Л Гајтлера: Beiträge zur litauischen Dialektologie“; J. Хануш: „Nouveaux mélanges orientaux“ Шарла Шефера, изасланика француског на конгресе оријенталиста у Бечу, (на тога доцнијепо, да је српска народна песма Женидба Максима Црнојевића, Вук II. 89., преведена, с неким историјским и литерарним примедбама, у француски, али прошлом, те, како Хануш вели, француски читалац нпаше ни тога само садржај но не облик и лепоту епске те песме). — У сатпнјим белешкама доказује Ст. Новаковић, да реч лонџа, коју су осим других и Вук и Ђ. Поповић и Миклошић у својим речницима објележили као да је турска (са значењем: Die Tettasse, шеће, скуп, збор итд.) није турска, него да долази од талијанске речи loggia (балтан, покривен свод, стан), која је преко приморја и Дубровника прешла у српски језик трговачко-занатлијским уредбама. Још и данас има вели, у много далматинских градова по нека лоџа (loggia — лонџа), под чим се разуме општинска кућа или место за скупљање у разним друштвима и месним потребама. Од loggia постало је лóџа, а од овога лонџа, као свидочанство од свидочаство, величанство од величаство и т. д., и тек од Срба примили су је Турци. То мишљење своје подупире Новаковић делом др. О. Блау-а: „Bosnisch-türkis he Sprachdenkmäler“ (Лајпцар

1880.)," о којем је он реферисао у XXVI. „Гласнику". Ваља узети на ум, да ми имамо леву српску реч шавдина и навдина, а не тераса, као што је ово прибележи Цетињски проф. Симо Матавуљ у 1. бр. „Стражилова" за о. г., да била лонџа талијанског или турског порекла. Осим тога др. Оскар Аибот пише „И опет крачуњ — корочуњ".

— Матија Валлашек, прави члан југословенске академије знаности и умјетности, читао је пре недељу две дана у седници филолошко-историјског разреда југосл. академије знан. и умјетности своју расправу о акценту у презенту глагола четвртога разреда у словеначком језику, у угарској словеначтини и у хрватској кајкавштини. Ево по „Obzoru" шта у главном вели академичар у том питању: у сва три разјечја имају они глаголи акценат или а) на и, које је постало тиме, што се ово упредило наставак (и с презентним наставком (е), или б) на слогу испред тога и: частимо, хвалимо; или в) у неким крајевима на личном наставку у плуралу и дуалу: частиш, частиге частиђ, частиђа, частиђа. Најпре Валлашек наводи глаголе, који имају акценат на наставку и. Они имају у краљевштини нарочито горњој и доњој отегнути акценат (= хрв. ') у сви личима сва три броја: частим, частиш, части; частимо, частите, частиге, частиге и частијо; частива, частита. У угарској словеначтини бива исто, или бива као у кајкавштини, где је у singularu на у 3. плур. у крајем облику отписнути наглас (= хрв. ") много претежнији од отегнутога: частим, частиш, части, часто, али: частимо, частите, частију. Затим прелази на глаголе с акцентом на слогу испред наставка и. Тај слог може имати отегнути и отписнути акценат, може бити дуг или кратак, али се кратки слогови у горњој и доњој краљштини обично отписну. Акценат остаје кроз сва лица у сва три броја исти: храним, храниш и т. д., једнајчим, једнајчиш, и т. д., у кајк.: брáтим, брáтиш и т. д., дочим у краљштини: брáтим, брáтиш, и т. д. Све ово потврђује пример из књига најстаријих и новијих, јер књиге писане као краљштином, тако угарском словеначтином и кајкавштином веома често бележе наглашене слогове. Завршује расправу приповедком са штокавштином. У овој долази акценат и даље према почетку речи, него на слогу испред наставка и: куповáти, дўндорйм, ластавичам, дочим горе у изведеним прјечјима нема, јер што долази у којој кајкавској књизи, то је или на штокавску или можда штампарска погрешка, као н. пр. у Петретића; свéдочи, а шток. је свеђочи. У штокавштини долуже предлог, кад се с глаголом сложи, често на акценат: хвáлим, али похвáлим, њёсам, али дóнесем, брáтимим, али побрáтимим, лóмим, али сломим, прéлозим. Тога у словеначтини нема: хвáлим и похвáлим, до у кајкаваца, где на штокавштину звуци: ćетрашим. У штокавштини имају неки глаголи с основом од два слога на прном слогу отписнути акценат, кад су прелазни, а непрелазни отегнути: тужим прелазно, а тýжим непрелазно. Оне рвалике словеначтина не познаје, њој глаеи прелазно и непрелазно једнако: тóжим тужим, где влада мушкалин или хроматски акценат (н. пр. у горњој и доњој Краљској), а тóжим тужим, где је експираторни наглас (као у Горичкој и Штајерској). Најпосле штокавштина нема глагола осим једносложних основа, у којим би се у свим особама наглашивао наставак и. У singularu и у 3. плур. то већ с тога не може бити, јер се у штокавштини никада не наглашује задњи слог у вишесложној речи; само у 1. и 2. лицу плур. неких глагола е ' у инфинитиву на словџи испред наставка и наглашује се то и: ломимо, ломите, инф. ломити, али већ: прéломимо; сведочимо, сведочите, инф. свéдочати, и т. д. Глаголом дакле словеначким, који наглашују разредно и, одговарају у штокавштини само они, којим је основа од једног слога, као, сним, сниш, сни, снимо, сните, сне.

— Ранке-ова библиотека, коју хоће на краљ. библиотеку у Берлину да набаве, састоји се из преко 20.000 књига.

— Године 1886. штампано је у Немачкој 16,253 књига; у Енглеској пак 3984 нових и 1226 прештампаних дела.

— У Петрограду је нашла књига под називом „Пѣсни Ц. К Р.-ова"; песник је велики кнез Константин.* Дело је штампано у мало примерака, колико је потребно за царску породицу. Вели се, да су песме добре и по облику и по садржају.

— Неки Шпањолац, Карула, преписачно је целу библију у стихове са сликовима. Стихова има 260.000.

— У Баварској налазе 777 новина и часописа; у самом Минхену 128.

— Попапта Пијеерова „Историја света" забрањена је на Турску. Та немла баш неће да буде изображена.

— У немачкој варошн Хале а у штампарији Франке-ове накладе, штампано је оне године 1000. издање библије. Прво издање изашло је године 1713. у 5000 примерака, затим сваке године по неколико; за последњих осам година изашло је 148 издања.

— Дела Оскара, краља Шведског, излазе у скупљеном издању.

— Руско издавачко друштво за куплење народних песама ни губернијама Аљонец, Архангел и Вологда послало је географском друштву у Петрограду занимљив извештај. Експедиције, г.г. Дич и Истомин је обишла снега 4500 врста а скупила је преко 191 песму. Што су ишла даље ка северу, то су нашли све на мање трагова. Они су дошли до убеђења да народне песмотворство опада, да народ сам не мари за песму, као некад, да народних певача неставе а на њихово место долазе модерни музикаши. Најчистије се задржале сватовске и укопне песме.

— Гетеов „Фауст" преведен је и на мађарски. Превео га је Антоније Варади, а изашао је накладом В. Хорваћевог.

— Изашла руски приповедач, кнез Мещерски, написао је и драму: „Милијон". Предмет је из руског аристократског живота. Цела је драма пропојана савременим песимизмом.

— За време француске револуције изашало је у Паризу преко 1200 новина, које се прло чудно звале, као: „Магарац Вилемов", „Торокало", „Вашка и мачка", „Не да се вероваги" „Свиња св. Антонија", „Доручак", „Да се разумемо", „Није могуће смејати се на то", „Рекло ми се", „Родољубива кокошка", „Стеница у унету", и још друкче, што се не да ни споменути; а све то, да шалу нашу нашму на себе.

САДРЖАЈ: На станици. Песма Вл. М. Јовановића. — Из вичега. (Наставак.) — Позивница. III. Песма од Бранковића. — Ново доба. (Свршетак.) — Бранич српскога језика (Наставак.) — Књижевност. „Отаџбина". Приказ и оцена М. Савића. — Ковчежић. Гласник. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваког четвртка на читаном табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 фор. 50 новч. на по године, 1 фор. 25 новч. на четврт године. За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 фор. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву и претплата администрацији „Стражилова" у Нови Сад.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 7. У НОВОМ САДУ 12. ФЕБРУАРА 1887. ГОД. III.

ДВА ЈЕ ГРАДА ИСПОД НУЛЕ!

Не види се живе душе,
Тек пролети која тица —
Отворити не да ока
Светосавска вејавица;
И тишина свуд је нема.
Чије би се речи чуле —
Кад је зима, кад је цича...
Два је града испод нуле!

Благо оном, који сада
Покрај топле своје пећи
И уз чашу руменике
У својој се топи срећи.
На се нада још бољему,
По ваздуху зида куле —
Ал на пољу, то је грозно...
Два је града испод нуле!

„Дај нам хлеба, слатка нано!
Како можеш бити така..."
„Ложи у пећ, драги бабо,
Та зима је тако јака..."
Треће опет тихо плаче,
Очи су му већ подбуле —
А на пољу ветар звижди...
Два је града испод нуле!

„Куд ћеш, Срето, да те сада
Та мећава бије љута?"
„Видиш, Спиљо, децу нашу,
Дрхћу, јадни, к'о три прута —
На поље ћу трску сећи
Код господе наше Јуле,
Да нам гладни бар не зебу..."
Два је града испод нуле!

Зима била сиротану,
Док сеоску прође малу;
А каква га зима чека
На слеђеном на каналу!
Док до трске на лед дође,
Већ му груди промрануле.
Ал огрева треба деци —
Два је града испод нуле!

Трску сече, трску ломи
И с дебелог пуче леда,
Ал му глава заноси се,
Укочено око гледа.
И не може да доради,
Руке су му већ клонуле —
Клизну, паде, тихо заспа...
Два је града испод нуле!

На вечерње звона звоне,
Потмуло им глас се чује,
А кроз трску ветар тужи
К'о да неког сарањује.
И све јаче зима стеже,
Мрзне звуке те потмуле,
А и сумрак већ се спушта...
Два је града испод нуле...

У Пиротску. Ђ. Ст.

ИЗ НИЧЕГА.

ПРИПОВЕТКА О ПРОПАДАЊУ НАШИХ СЕЉАКА.

ОД МИТЕ ЖИВКОВИЋА.

(Свршетак.)

X. Долијао.

Суд је ослободио Аксу из недостатка у доказима.

Људи су мало вртили главом.

Но сиромах Дурут није имао својих рођених, да се за њега заузму, а међутим је Акса од првих газда па свет увек некако радо пристаје уз богатије и много им шта кроз прсте гледа.

По селу се ипак зуцало: како је Акса продао тридесет ланаца земље и свет је то доводио у свезу са судом.

Многи се домишљали, да баш није чист посао, кад Акса мора толико да троши.

Најпре се свашта говорило, а после се и ућутало, јер сваки је имао пречег посла, него да лупа главу о туђој бризи.

Кад после годину дана — акта првога суда морала су пећи преко још два суда а томе треба времена — Акса продаде још тридесет ланаца, нико није ни помишљао, да је то Акса због суда учинио; јер он је с дана на дан пијанчио, па су мислили, зато продаје.

У ствари је Вертешија пропашао златан извор у Акси и непрестано га цедио, плашећи га, како судије у Пешти хоће да оборе први суд и да нареде ново суђење па их вала подмазивати.

И Акса је давао, морао је давати.

И своју својој бризи и невољи тражио је лека у вину.

Савест га је гризла и он је у пићу заборављао сву своју недаћу.

Још од оног вашара је жену страшно омрзнуо па поред ње занемарио и сина.

Скитао се којекуда и кући је долазио само, кад му је требало новаца и кад се хтео одморити.

Од радње се сасвим отпадио.

Земљу је издавао под аренду па док је трајало аренде, пировао је, кад пестаде, а он ланац по ланац па продаји.

Његова Перса није га увек смела дома дочекати, кад се пијан враћао.

У три пута дваред би је истукао.

Неколико пута и ножем је вијао, кад је покушала, да му не да узети новаца.

Види Перса, где им пропаст прети.

Није јој до себе, већ до сина.

Десет му година па ако овако устраје још коју годину, Акса ће сву сермију упропастити а син ће јој морати бити туђ слуга.

Дваред три је повела о томе реч с Аксом, кад је био трезан.

Он ни да чује, већ и трезан хоће да је туче: што она њему да држи придику!

Перса опет тврдоглава.

Поред све своје невоље хоће она да што спасе сину по што по то.

Тако села она једаред с баба-Тином и јада јој се.

Баба Тина од оног лечења често јој долазила, те дај ово треба ми а Перса јој давала.

Само се баба добро чувала, да не нађе, кад је Акса код куће.

Еле њих две заметле разговор.

»Ово ти је права пропаст, баба-Тино! Овако се већ више не може! Не знам, шта не бих учинила, кад бих га могла од пића одвратити. Да ти не знаш још какве чини?«

»Што сам знала, казала сам ти. Доносила сам ти и ти си му давала да пије, па ето видиш, не може да му огади пиће.«

»Како се бар бог не смилује на мене кукавицу па да га . . . Знаш ли ти, да ја сузе не бих могла пустити, кад бих га ту пред собом мртва видила? Ништа ме га не би жао било! Али бог му дао века.«

»Да, да! Некоме би бог дао и сувише века, али људи као људи, прекрате му га.«

»Шта то велиш?«

»Ја? Ништа! Тек сам се сетила, кад сам још дете била, видила сам, како су обесили једног робијаша у најбољим годинама — не знам, шта је скривио. Па кадгод се тога сетим, дође ми у главу, тај би човек можда још дуго могао по божијој живити, да му нису људи прекратили живот.«

Она је мало јаче ударила гласом на речи »људи прекратили« и некако чудновато погледа у Персу.

Перса није знала, шта хоће тим да каже, па ипак је мрави подиђоше.

»На што ти то мени спомињеш?« пита она бабу.

»Боже мој!« извија се баба Тина. »Тек тако ми дошло! Знаш, стара сам па ти ја речима час у десно час у лево! — Него шта ти то клопара по кухињи?«

»Пацови. Шта нисам чинила па не могу да их потаманим.«

»А што мене не питаш? Дађу ти ја прашак па га поспи по сланини и метни сланину на рупу. Пацови лакоми појешће и поцркаће.«

»Е баш ми га донеси, да се једаред опростим тога гада.«

»Ево имам мало и овде,« и она извади замотуљак од хартије. »Само га добро чувај! Може се, знаш, нехотице каква несрећа догодити.«

И баба Тина опет онако чудновато погледа Персу, а Персу опет подиђоше мрави.

Перса прими хартију и осети, да је жеже као жива жеравица.

»Сачувај боже, да то човек поједе!« опоминье је баба Тина. »Издахнуо би у страшним мукама! — Али ја засела а ето се смркло. Идем. Лаку ноћ, Персо!«

И она одгегуца.

Перса јој није ни вратила лаку ноћ.

Замислила се.

Чврсто је стисла ону страшну хартијицу ..

Већ се било сасвим смркло, кад се она из мисли тргла.

Окрете се по кухињи и нађе комадић сланине.

Пажљиво одмота хартијицу на поспе опај жућкасти прах по сланини и хтеде да га баци пацовима на рупу.

У тај мах отворише се авлијска врата.

»Ти мораш сврatити!« чује она глас свога пијаног мужа. »Хоћу да пијемо сад код мене, као оно код тебе — хе, хе!«

»Није томе доба!« чује она други глас, а не зна, чији.

»Овде сам ја госа!«

Перса махне сланину а хартију стрпа у џеп па ће у ходник.

»Пали свећу, Персо!« дере се Акса на прагу.

Перса брже послуша и спрам свеће позна Јоцу Крпиног.

»Тако! Хајде Јоцо у собу, а ти узми бокал па донеси вина — пун бокал! Само жури, жедни смо!«

Оде Перса по вино.

»Доста је, бога ти, било пића! Куда ћеш већ да га сипаш па још на гладно срце?«

Бајаги одвраћа га Јоца а овамо пошао би и цртало.

Њему се осладно овај бекријашки живот па се пришао уз Аксу, јер Акса мора да за њега плаћа још од оне свеђорђе пред судом.

»Немај бриге — биће и вечере!«

И Акса оде у кухињу.

Не може да нађе ништа за јело.

Једва смотри комадић сланине на орману.

»Друго нема! Прожваћи мало, док се не врати Перса, да нам спреми вечеру.«

»Ја ти баш слабо марим за сланину,« мрштн се Јоца, јер зна, да у Аксе има пуна авлија живине.

»А ти чекај! Ја сам ти гладан као курјак.«

И Акса се наклони.

»Ама узми један залогај, да видиш, како је слатка!«

»Па баш дај ми један режањ!«

У том ето ти Персе

На први поглед познала је сланину и у мало не испусти бокал.

»А што си се ту укипила? Дај то вино па иди кољи живину и спаљај вечеру ако ниси рада, да буде батина као кише!« продере се на њу Акса.

Перса хтеде говорити, опоменути га.

Издао је глас па неће реч преко усана.

Она приђе к столу, а клецају јој колена.

Пружи бокал, а дрхћу јој руке.

»Шта си се попишала?« и глас у Аксе као да беше мало лакши. »Хајде гледај вечеру, нећу те тући! Срамота је пред гостом. Кад гост оде, видићемо!«

И Акса се пакосно пасмеје.

Перса изађе у авлију.

Како је ухватила пар живине, како је уредила и скувала, шта ли је после било, сама није знала.

Чинило јој се, да за све то време није била при свести.

Дошла је себи тек око неко доба ноћи, кад се Јоца пијан трештен одљуљао кући.

Акса се извалио на кревет и како легао, тако и захркао.

Легла је и сама, али није могла свести очију.

Све јој је неки злурад глас шапутао: од тога би човек издахнуо у страшним мукама!

Неки невидовни судија оптуживао ју је.

Она се бранила.

»Нисам крива! Спремила сам сланину пацовима. Шта могу, што је он поједе? Јесам

ли му је ја изнела? Сам је узео. Ја нисам била ту, да му кажем: не једи! То га је ваљда бог хтео казнити за толике покоре, што их је починио. »Што му нисам казала, шта једе, кад сам се вратила и видила?« Како да кажем? Како ме мрзи и како ми не верује, он би мислио, ја сам то за њега спремила па ето ми нове невоље. И да је само мало био милостивији, мало блажи према мени, бар кад и кад, казала бих. Па уз то ми на ум падоше све моје горке муке, изађе ми пред очи, какви ме јади очекују са неодраслим сином — и ја нисам могла говорити. — Јесте, признајем, то јесте велики грех, па опет ми се чини, имала сам нешто и право, што сам ћутала. Било како му драго, мене баш толико не гризе савест, што сам тиме можда изгубила душу. Ти, боже, знаш, како бих волела, да се све то друкчије окренуло. Но кад није било другога пута, то благосиљам овај слепи случај не мене ради, већ сина мога ради.«

Из мисли је тргоше речи:

»Жено, жено!«

Перса стаде прислушкивати.

Муж јој је ноћу често бунцао, но још никада није тако јасно викао.

»Пали свећу!« промуклим гласом наставља Акса.

Перса упали и кад сагледа оно бледо лице у свог мужа, престрави се.

»Воде, воде — изгорећу!«

Она му дода.

Акса наже и не скиде бокала с усана, док га не испи.

»Овде«, и он руком упре у груди, »страшно ме пече, као да ми је живо угљевље на голом телу.«

»Биће, да си препио«, тепи га она, а глас јој дрхће.

»Препијао сам ја више пута на ништа! — Па онда ме завија, завија у утроби, да ме мука препадне.«

»Назебао си.«

Акса се стаде превијати.

»Ово, Персо, није добро!« шапутао је он кроз зубе. »Иди по доктора! Чини ми се, умрећу.«

»Нису ти те муке првина.«

»Ама овако ми још никад није било!« он се уплашио од њеног леденог гласа. »Иди по доктора!«

»На отићу! Но да причекамо још мало. Можда ће ти бити лакше, а и страх ме тумарати у поноћи по селу.«

Акса се од муке превртао.

Почео је и повраћати.

»Та ово није од вина, не може бити од вина!« сиче Акса. »Ово је нешто горе, страшније!«

И укочен поглед упре у своју жену, као да хоће, да јој у најтањи кутић душе завири.

Осећао је он, шта је, али није смео страшну реч изустити.

Перса обори очи.

Акса још више побледи.

»Каква је била оно сланина?«

»Која сланина?« провештава се Перса.

»Она на орману.«

»Па ја сам је спремила за — пацове!«

»За пацове, отровнице!« зајечи Акса и хтеде скочити с кревета, али га грчеви у клупче савише.

Он је шкрипао зубима, а на уста му пена удари.

Непомично и хладно је гледала Перса ужасне болове мужевљеве.

»Тако ти бога!« преклињаше је Акса, кад му болови мало одуминуше. »Тако ти нашег јединца, иди по доктора! Можда се још може помоћи — смилуј се!«

»Да се смилујем? А јеси ли се ти кадгод на мене смиловао? На мени нема местанцета, које ти ниси испребијао. Отров ми се чинио сваки залогај, што сам га за ове две године последње у твојој кући појела. А зашто? Што сам се волела с Дурутом, пре него што сам за тебе пошла. Теби су то говорили, па што си ме узео? И сад ти дошло, да ме за то мучиш. Ти ниси ни помишљао, да се и тебе може вратити жао за срамоту! — И сад тражиш, да ти се смилујем! А што се ти ниси смиловао на сиротицу Јелку, на — Дурута? Чудо ти, од куд знам? Ти ноћу бунцаш и ја сам се грозила, слушајући, како сам себе оптужујеш. Да ти се смилујем! Та ти ниси човек, ти си чудовиште! Па поред свега тога отишла бих ја по доктора, али знам твоју злобну нарав. Ти би био у стању, ако оздравиш, оптужити ме, да сам те ја тровала, ма да си сам крив. На послетку тешко да би ти већ и доктор могао помоћи.«

»Сатано!« шкрипао је зубима Акса у својој немоћи.

— — — — — — — — — —

Сутра дан освануо је Акса мртав.

Свако је мислио, убило га пиће.

Тек кад после две недеље умре и Јоца Крнин, почеше комшије шушкати: како је Јоца вечерао с Аксом у вече Аксине смрти и како ту није чист посао.

И ако суд ништа није предузимао против Персе, ипак је свет остао при своме мишљењу и клонио се Персе.

Она за то није ни марила.

Латила се домаслука и плаћала је мужевљеве дугове, а сина дала на трговину.

Међутим зло сврши баба Тина.

Прокљувило се, да је она дала Перси пацомор, па нит ко хтеде да што код ње пазари, нит да је призива.

Набрзо баба појела ону црквицу, што је заштедила.

Морала је просити.

Слабо јој је ко уделио.

Једно јутро нађоше је мртву.

Умрла је више од глади него од старости.

XI. Свршетак.

Но ни Перса не прође на лихо.

Она је страшно кажњена.

Ево како је то било.

Син јој Милован у двадесетпетој години вратио се у Б. и хоће, да отвори трговину.

Отварање није ишло тако брзо — отегло се.

Беспослен Милован по вас дући дан тумарао је од рода до рода, од познаника до познаника.

Разговарао се с њима о свачему.

Старији му много причали и говорили о покојноме оцу.

То је ваљда и учинило те Милован постаде замишљен.

Забринула му се мати.

Пита га: шта му је?

Он вели: ништа!

А међутим да га мати што не запита, не би он с њоме словца проговорио.

Кад је време јелу, а он некако чудноват, као сумњиво погледа у своју матер и неће јела окусити, док га прво она не кусне.

Сваки дан је почео одлазити на гробље и пре и после подне.

Кадгод би се вратио, он некако заједљиво каже матери и непитан:

»Целивао сам оцу крст!«

Једног дана нема Милована у подне кући.

Перса га је кроз прозор видила, да је свратио код стрица му Ранка.

Ручак скоро да се охлади те се Перса диже Ранку.

»А што си ти толико засео?« кара она Милована, чим у собу уђе.

Док Ранко на њу намигује, да је ућутка:

»Иди, бога ти, па ручај! Милован је код нас ручао.«

»Е хвала богу!« чуди се Перса а и не обазире се на Ранкове знаке. »А што да не дођеш својој кући?«

»Ваљда хоћеш да и мене от —«

Ал није довршио.

Ранко му руком уста запушио.

Отрже се Милован.

»Махни ме, Ранко! И онако јој морам казати, а пре а после.«

»Прођи се, бога ти! Седи ти ту код мене, а ти, Персо, кући! Већ ја ћу се с тобом разговарати.«

»Нема се ту шта разговарати — ја нећу да она мене отрује! Доста, што је оца отровала!«

Страх беше погледати Персу.

Побледила као дувар, а очи разрогачила и чека, да је ко му драго пробуди, јер је држала, да сања.

»Персо, Персо, Миловану није добро — он не зна, шта говори!« теши је Ранко.

»Ха, ха, ха! Па настави, кажи: луд је! Али нећеш ме збунити! Знам ја, шта радим. Ви сте луди — ви, који мени то кажете. Није мени врана мозак попила, да идем кући па да ме ова отровница оправи тамо, од куд се не долази.«

»Миловане!« страховито дрекне Перса и паде.

Заман је Ранко прскао водом.

Она се више не диже.

А Милован је стајао и смејао се.

Кад му матер сахранише, однесоше га у лудницу.

— — — — — — — — — —

Тако се раскопа једна честита српска кућа.

НА ДАН ВЕНЧАЊА.

Јесењи тешки дан на душу као да ти легао;
Магла се једва буди, кроз ваздух сини влага
И дух се чисто умара.
Смет суха лишћа ветрић догнао до мога прага
И у прозору цвеће дремљиво главу обара.

Јутарње школско звонце промуклим гласом звони
И учитељ, ено га, жури у старом свом капуту;
А стално-службеном мином
Начелник ено се крenуо, узевши позу круту,
Са кађачама старим и новом будом фином.

И црквењака ено са вечно повијутом јаком,
Под мишке носећи требник и петрахиље попи —
Јест, данас је венчање! . . . .
И влага угодно сини, да тугу моју стопи;
Угодно студен душе, да смрзне њој кајање.

Куц, куц, куц! Ходи, Мина, још је за свате рано,
Нева је још у послу, још гнзда своје краси,
И попа тек што је устао.
Љутица, длан да ти жеже, дед мало грло окваси,
Појаћеш при венчању, а виш, још сад си сустао.

Београд.

И Мина, скромним лицем, као да би хтео касти:
„Куд ћу на наште срце? Ал хајд' баш уз пут мало!"
Гутнуо је неколко чаша.
А затим вели: „Хајд' баш још коју, кад се дало!"
И пио је, док није помео очеваша.

И грозничавом злобом, праћеном лудошћу смешном,
Ја узех требник са стола и најох оно место,
Где ће целиват она.
И док је Мина пијан појао, срчући често,
Дрхтавом руком писах ја речи са срца бона:

„Кадра си била љубит, кадра и заборавит;
Слатка је твоја јава, ступај пред олтар смело,
Остави прошлост мени!
Песма при твом венчању уједно је опело
Нади и срећи мојој и вере последњој сени!" . . .

Мина је однео требник, однео и прекор њојзи. —
Прекор зар тамо шаљем, проклетво где би требао?!
. . . Ал њено око лепо! . . . . .
Да, и сад ми се чини, био сам строг, о небо!
Ал, пакост, гоњена тугом, одушке хтеде слепо.

Бр. Ђ. Нушић.

ПОД СТАРОСТ БЕРДО.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ВАРОШКОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО МИЛАН САВИЋ.

Господар Сима седи са својом сестром за вечером. Стара служавка однела је већ празне чиније и тањире, и само је пред господарем оставила пуну боцу вина. За столом се ћутало. Сима је тек покаткад узео боцу и напунио своју чашу; затим је ову мирно испразнио. Сестра његова, госпа Рахила, наслонила главу на руку па мирно гледа преда се. Чело јој набрано а очима четње жмирка. То ради свагда, кадгод је занима каква мисао.

Пред Симом је боца већ преко половине празна; али он у њу гледа као човек, који у свом поодруму има довољно вина, те и не може доћи у неприлику, ако боцу баш испразни, а још му се хоће, да мало гуцне. Спокојно мота налце један око другог, и растави их тек онда, кад у својим устима осети неку сушу.

— Слушај, Симо, — рече у један мах госпа Рахила и подиже главу, — ја бих ти нешто паметно казала.

Господар Сима погледи своју сестру, а не рече ништа.

— Давно сам већ хтела да ти кажем, — настави ова, — али сам увек мислила, да ти не буде криво. Ти, брате, треба да се жениш.

Сима разрогачи очи и зину. Тим се речима није надао.

— Да, ти треба да се жениш. Педесет година си већ претурио преко главе, стекао си леп иметак, па коме мислиш оставити то?

— Хм, — беше Симин цео одговор.

— Здрав си, хвала богу, ружан нисн био никад, да, никад, то ти ја кажем, па зашто да не мислиш и на себе. У осталом, брате, и ја сам већ малаксала. Та, старија сам од тебе већа десет година! Па како ми је муж умрло, а од срца порода писам имала никад, то би и мени било у рачун, да стечем замену. Млађе очи боље виде, млађе руке боље прихваћају; па онда, зашто се не би и по овој кући разлегало од веселог кикота малене дечице, и то баш твоје.

— Хм, — беше опет Симин одговор.

— Ја бих твоју младу дворила као своје дете, имала би она све. Та, хвала богу, имамо доста сваћег. Промисли се, брате!

Господар Сима испразни пуну чашу; за тим се накашље.

— Хм, — рече, — нисам на то никад ни помислио. У осталом, зар не видиш ти моје проседе бркове, па прогрушану косу? Зар би за мене баш тако шале пошла која девојка?

— Немој се правити гори него што си! Мој брате, као што данас стоје ствари, то си ти младожења те какав! Погледај само по нашој вароши: девојака колико хоћеш, па све удаваче, а млади људи као да и не мисле, да тим девојкама треба мужева. Ја ти кажем, ти си прилика као што ваља.

Господар Сима узе дуго вртити главом.

— Нема од тог ништа, — рече на послетку, — ја сам већ давно прешао године, кад човек треба да се жени. Па онда, што си баш ти тако навалила! Зар се не бојиш младе? Зар би она тебе баш тако трпила? Па коме онда горе него мени! С једне стране жена, с друге сестра — аја, нема од тог ништа.

— Та, ваљда не ћеш довести шкорпију у кућу, — примети госпа Рахила.

— Знаш, сешо, свака се девојка хвали, па, реци ми, откуд онда толико рђавих жена?

— Ваљда су и мужеви криви.

— Сумњам; него ће пре бити, да се тек онда ишчаури. Притајала се донде — то је све.

— А зар нема и добрих жена?

— Та, оно има; али...

— Овај се мудровања, тако не ћемо доћи до споразума. Него, послушај ти мене. На послетку, не бих ти говорила ништа, да си каква наказа, да си слаботиња; не, ништошто, онда не бих рекла ништа. Али, ти си још па очима.

Господар Сима се и нехотице мало накашље, па истури груди.

Међу тим већ стоји пуна чаша пред њим. Он се насмеши, и лагано, жмиркајући преда се, испразни чашу.

— Хм, хм, — учини за тим и зажмури на тренутак.

Госпа Рахила приметн, да су јој речи пале на доста плодно земљиште, те узе да кује гвожђе, док је врело.

— Ја ти опет кажем, — рече, — треба да се жениш. Послушај ме!

— Не могу ти обећати ништа. Додуше, метла си ми буву у ухо, па —, промислићу се. Али, ако добијем кошар!

— Ти, па кошар! — рече госпа Рахила и погледи га чисто прекорно.

Господар Сима не одговори ништа; дао се нешто у мисли. Те су га мисли пратиле и кад се склачио, па и кад је легао. Дуго није могао заспати; и кад је најзад једном заспао, настављао их је и у сну. Сневао је најлепше. Видио се у сну, како је ожењен, како се дечица мухају око њега, и како му је сестра блажена, што јој је брат срећан.

— То сам требао већ давно учинити, — промрмља и пробуди се у тај мах.

Почео је очи трти, — шта је то? Погледи око себе, — нигде никог. А он је баш јасно чуо ситне гласове своје деце! Да, та то је било у сну!

Лагано устане из постеље и лагано се почне облачити. Нешто му посао није ишао од руке: једнако је премишљао. У том се случајно види у огледалу: тек сад спази, како је сед. Па стрњика по лицу — сва бела. Но том се може помоћи: бријао би се сваки дан. А брци? Њих тек не може бријати! Па коса! Кад је зглади, још којекако; али кад је разбарушена! А и нема је баш тако много; почело се време на теме. Но, но, тим је чело веће.

Обуче чисту кошуљу, ма да је била тек субота. Кад је узео прслук у руке, учини му се, да је нешто велик. Стегне кончу остраг. Али сад га није могао напред закопчати; попусти је опет — трбух му се није свидио. На послетку, није ни млад, а стари господари могу имати и повећи трбух.

Капут му је изгледао мало похабан, управо отрцан; тај се више не може носити, ма да га има само десет година. Узеће онај други, који има тек пет година.

Госпођа Рахила мало се пасмешила, кад је видила свог брата у чистој кошуљи и у бољем капуту. Није му рекла ни речице, а и нашто, кад је добро видила, да јој се брат већ предомишља.

За ручком је господар Сима био нешто ћутљив а мало је и јео, често је пак дизао главу у вис и онда би се загледао у неку тачку, које управо и нема. Покаткад је дубоко уздахнуо. Госпа Рахила приметила је све то, и донекле је ћутала и она. На послетку рече као мимогред:

— Је ли, Симо, да је несносно, кад се тако ћутке руча?

— Мхм, — беше Симин одговор.

— И мени застају залогаји, — примети опет госпа Рахила.

Вечера је прошла још тише него ручак. Сима је отишао раније да легне, него иначе, а сутрадан урани опет раније, обуче се опет лепо и ћутке се удали.

Упутио се у шетњу.

То је радио свагда, кадгод су га расипљале крупне мисли. Ударио је стазом, која са шеталишта води дуж Дунава. Тамо је био сам, те је могао раз-

мишљати како је год хтео. Руке је метнуо на леђа а палицу је клатно за собом; ишао је ногу пред ногу.

— Та моја сестра није имала другог посла, него да ме подбоде, — говорио је у себи. — Бадава јој кажем, да је за мене прошло време, да писам више за женидбу. Ајак! Она бургијај те бургијај, док ме на послетку неће и натентати; синоћ пак не рече ни беле, а врло добро знам, да и то нешто значи. Већ сам почео и да премишљам. Па добро, хајд, да се и решим! Али која ће поћи за мене? Хм, хм! (Сима се погледи по броди и накашље се малко.) Ја сам додуше рањиран, управо имућан сам човек а радња ми иде прекрасно. (Ту му надоше на ум сестрине речи: „Ружан ниси био никад, да, никад", и он се нехотице мало исправи.) Коју само да запросим? Дариван бих је лепо, баш лепо; нек зна, да полази за мене. Али, ако ме не ће — та ваљда... хо, мај! (Сима узе држак од палице у уста и поче га миловати.) Са Стевом сам увек добро живио, он ми је стари пријатељ а били смо неко време и ортаци. И данас се пазим с њиме, да већ не може боље бити. Он нема бољег пријатеља од мене. Остали смо браћа и кад смо разрешили компанију — мени има управо да захвали, што је стекао. То ми је казао не једаред. (Сима застане малко, погледи бркове, ракије и пође опет даље.) Стева, да, Стева! Па онда и он ми је говорио толико пута, да се женим. Хм, хм, да није имао какве буд' намере! „Ви'ш", рекао ми је не једаред, „да си се оженио у своје време, као ја, имао би и ти сад велику кћер..." Шта је само хтео тиме да каже? (Држак од палице поново се преко носа на чело, да ту мало отпочине.) Његова Марија баш је лепа девојка, да, сад ми тек пада на памет. Па онда, таман је дорасла; биће јој тако осамнаеста година. Млада јесте додуше, е, али што је млађе то је слађе. (Сима застане на тренутак.) Запросићу Марију од Стеве...

То је Сима рекао одсудно и одважно се окрене па се врати у варош. Управо се упутио свом пријатељу Стеви. Целог пута није мислио ништа више. А и напто, кад се већ решио. Био је сасвим уверен, да Стева „свом најбољем пријатељу" неће одрећи руку своје кћери. Но што је био ближе дућану Стевином, све је већма губио од своје поузданости.

— Добар дан, Стево, рече мало промуклим гласом и пружи му руку.

— Гле Симе, одговори овај и рукује се њиме. Откуд ти?

— Та... прошао сам онуда, знаш, посла ради, па сам ево свратио, да видим, како ти је.

— Добро, хвала богу.

— А твоји?

— Здрави и весели.

— Хм, хм. Па како радња?

— Задовољан сам, па добро.

— Хм, хм.

— Хоћеш ли мало у комтоар на чашу ракије?

— Та не ће шкодити.

Оба пријатеља уђу у „комтоар", и Стева наточи две чашице пељивке. „Добро здравље!" рекоше и обојица истресоше у исти мах своје чаше.

Разговор се врзао око радње, времена, будућности, па онда опет око радње. Сима никако да изађе са намером својом на среду.

И није изашао — није смео. После по сата удали се мало снуждени и оде управо кући. Кад је био у својој соби, био је мрзовољан, зловољан.

— Зашто му нисам казао, гунђао је у себи. Зар се бојим? А шта да се бојим! Дочекао ме је да већ не може бити боље. А ја? Да ли да њему и кажем? Зар не би боље било, да видим, како девојка сама мисли? Хм! Идем патраг.

И Сима се заиста врати у дућан своме пријатељу.

— Да, мал нисам заборавио, рече одмах с врата.

— Говори, брате, говори! одговори Стева и запали цигарету.

— Хајдмо у комтоар!

Стева пође ћутке за Симом. Кад су били у „комтоару", затвори Сима врата за собом и седе доста тромо на столицу. Стева је стајао пред њим и мирно је чекао, шта ће му Сима рећи.

— Овај.... знаш.... поче Сима, ми се познајемо врло давно, је ли?

— Тако је, Симо, одговори Стева мало зачуђено.

— Били смо увек добри пријатељи, је ли?

— Шта више и ортаци.

— Ти ме дакле познајеш?

— Па кад смо и вршњаци.

— Да, да, вршњаци, рече Сима мало снуждено.

— Шта је дакле? Таквог те још нисам никад видио, примети Стева и погледи пажљивије свог „вршњака."

— Та... овај.... знаш, — ја бих се женио.

Сима је при тим речима гледао свуда, само не на Стеву.

— Па то ти говорим већ давно, рече овај радосно. Крајње је време.

— Хм, хм.

— А јеси ли већ меркао коју?

— Та... онако... знаш, и јесам и нисам.

— Шта оклеваш море! Кад си се решио у начелу, реши се и у ствари. Издангубио си и тако већ доста.

Сима се проврпоља на столици и накашље се малко.

— Ево, настави Стева, ако ти могу бити на руци...

— Та, знаш, рече Сима а усиљено гласом.

— Па дед, говори!

— Ти знаш, да сам поштен човек, да сам имућан, да сам здрав . . . .

Стева је сваки пут климнуо главом, у знак, да све то зна.

— Е, па — — — али Сима није смео изрећи, што је наумио. Уједно му паде на ум, да најпре покупца код девојке, онако издалека. Наопако, да наседне! Те сраможе!

— Што си застао? рече Стева и насмеши се, видећи свог пријатеља у неприлици.

— Та, поче овај, знаш . . . . још ћу мало да се предомислим.

— Како ти је воља, али немој да се опет предомишљаш педесет година!

То „педесет година“ жацнуло је мало Симу. Устане, рукује се са Стевом и оде из дућана. Стева је машући главом гледао за њим.

— Сутра идем управо девојци, говорио је Сима у себи, идући замишљено кући. Не мора Стева то ни знати. Можда би ме и одбио. Ко зна! Ни код девојке не могу с неба на у ребра. Напослетку, и то је шпекулација, али за живот, па кад сам се досад знао наћи, ваљда ћу и ту, ма да још нисам никад био у таквој прилици. Та моја сестра!

Сима је сутрадан дошао ушао у кућу и то на кашњу и пошао на басамке, али се на њих пењао врло, врло лагано. Како да почне? Шта ћете да каже? Та он у свом веку ни једној девојци није казао на налик нешто на љубавни израз а камо ли да се упустио тако дубоко, као што је прошла!

Да га је ко видио, жалио би га у пола а у пола би му се и смејао. Подвалък му је висио, брци му се отромбољили а уз то је мало и запуо. Код сваког трећег басамка је застао и својим големим рупцем брисао зној са усијаног чела. Бар да је понео слаткиша, као што је у пређашње доба радио, те тако да њиме некако отпочне разговор!

Кад је дошао до врата, застане на тренутак и дубоко уздане. Затим закуца тихо, врло тихо. Кад је чуо свеж глас из собе, који га зваше, потегне корак натраг; но одмах затим отвори лагано врата и страшљиво пружи главу у собу.

— А где чика-Симе! кликне исти глас и Марија потрчи старом познанику свом на сусрет.

Сад се увуче Сима сасвим у собу и стаде пред девојком, као да чека, да му ова прочита заслужену буквицу. Срце му је куцало чак до грла и једва се усуди да узме Маријину руку, коју му је ова пружила на сусрет.

— А шта је вама, чика-Симо, запита Марија зачуђено, јесте ли болесни?

— Нисам, хвала богу, одговори Сима као кроз неку копрену; напротив.

— То ми је мило, ма да сте нешто жути; или сте остарили, јер вас нисам видила већ доста давно.

Сима се мало намргоди, и изгуби и оно мало смелости, што му је заостало још. „Остарили!“ Наопако! А он дошао . . .

Седе на столицу, Марија заузме своје пређашње место до прозора, и окрене се Сими, да чује, шта га је навело, те је дошао амо.

— Сад ми мало боље изгледате, поче Марија видећи, да Сима само рече и кашље. Али, ви заборављате, чикице, да сам већ велика девојка; требали сте бити мало галантни, и обријати ту седу браду . . .

У колико се Симино лице почело ведрити при почетку Маријиних речи, у толико се при свршетку почело облачити. Заборавио човек на берберa!

— Нисам мислио, да ћу доћи овамо, поче једва једаред. Био сам . . . овај . . . у дућану, па сам се зажелио, да те видим. Ти знаш, да смо ја и отац твој присни пријатељи, знаш, да смо . . .

Док је Сима тако слагао реч на реч, дотле је Марија све једнако гледала на прозор; уједаред се насмеши и врло се љупко поклони. Сима се диже и спази на улици младог доктора Рајића, који се Марији врло учтиво, али и значајно јавио. То је био узрок, што је Сима усред реченице запео.

Сад је био начисто: пити је Марија за њега, пити је он за Марију. Речи њене: „жут“, „чика-Сима“, „остарио“, „седа брада“ добише тек сад правог значаја свог, и он се брзо реши, да ништа и не каже о намери својој. С лакшим срцем је настављао разговор, и кад се с Маријом опростио, беху обоје они исти стари пријатељи, као и пре.

Много је лакше силазио с басамака, него што се мало пре пењао на њих. Кад је био на улици, удари одмах на десно, да не прође поред Стевиног дућана.

— Боље је, што нисам казао ништа, мумлао је у себи, много боље, управо најбоље. Шта би ми Стева казао, бог те пита; али да би ми се Марија смејала, то стоји. Куд сам и помислио! Виш ти ње! Млади доктор! . . . Хм, хм! Наравно, да ће јој тај бити милији, него ја. Та млад је, угледан је, а ја . . . (Сима и нехотице застане мало и пређе шаком преко лица). Али, не ћу казати ни сестри ништа, баш ништа. Не мора она знати све. Не ћу у опште ником ни речи казати. Управо мрзи ме, што и сам знам за ту ствар.

За ручком је Сима био врло разговоран, лакше му је било, што се још тако одлучно сињег терета. Госпа Рахила га је гледала зачуђено; није

могла себи да протумачи ту промену: пуна два дана Сима је ћутао те ћутао — управо није ни био никад врло разговоран — а сад! Почела се ћаволасто и да смешка.

— Ти си данас врло добре воље, рече као узгред.

— Ја? А кад сам био дурљив?

— Теби се канда допао тај предлог?

— Нисам још покушао ништа управо, знаш, нисам много ни премишљао о њему. А да се ти ниси само шалила?

— Никако! Те ствари нису за шалу.

— Хм?! (Наставиће се.)

КО МАРИ?...

(ПО НЕМАЧКОМ).

Ко мари, што му сломљен, пупан јадa,
Изгажен цветак испод ноге пада?
Ко жали њега ојађена тако?
Искрено за њим ко се још заплак'о?
Ко пита за њ?

Ко мари, што у борби око жића
Сарани удес храброг једног тића?
Он беше јунак, али худе среће,
За његов венац не процвета цвеће.
Па ко да пита за њ?

Ко мари, срце боно кад заукне
И тихо цвили, док и не препукне?
Та цели свет са грудма пуним леда
Без срца њега тако немо гледа. —
Па ко да пита за њ?

Н. В. Ђорић.

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА Н. РУВАРАЦ

I.

Лазар се родио око 1329. год. у граду Призренцу код Новог брда. Отац његов, *Прибац Хребељановић*, велики слуга цара Стефана (1346.—1355.) имао је осим Лазара још две кћери: једну по имену *Драгињу*, удату за *Мусу* (Мљса), год. 1371. челника, која је имао државу своју у Лабу и синове: Стефана и Лазара *Мусића*. Драгиња се по смрти мужа покалуђерила и назвала се Теодосијом, и сарањена је са оба поменута сина своја у задужбини њиховој, манастиру Богородичном код града Брвеника — прије 1391.—1392.; а друга сестра Лазарева, којој не знамо имена, била је удата за Алтомана, сина Деспота Иваниша; и син њен, Иваниш Алтоманић, унук Деспота Иваниша, а сестрић кнезу Лазару, сарањен је у Дечанском манастиру.

Лазар је млад доведен у двор цару Стефану, који га је око год. 1353. оженио *Милицом*, кћерју кнеза *Вратка* — који је вукао лозу од Вукана, сина Стефана Немање, — и поставио га је *Ставилцем*.

С Милицом је кнез Лазар изродио три сина: Стефана, Вука и Добровоја, који је млад умрьо, и пет кћери, од којих се најстарија *Мара* око год. 1371. уда за Вука, сина Севастократора Бранка Младеновића, друга, може бити *Десина*, дана је у кућу Шишмана, цара бугарскога у Трнову; трећа *Јелена* дана је у Зету за Ђурђа, сина Срацимира Балшића око год. 1386.—1387.; четврта у Угарску за Николу Гаревића (de Gara, Горјанског), бана Мачванског око год. 1387.—1388., који је год. 1402. постао Палатин угарски; а пета и најмлађа, *Оливера*, жртвована је после боја косовскога турском цару Бајазиту. (Види: Летопис Матице Српске књ. 117. стр. 110. и даље; Хришћански весник за г. 1879. стр. 390 и даље; Гласник књ. XLVII. 179. и 200.—202.; Годишњицу III. 298.; Гласник XLII. 257. и Матицу, лист за 1868. бр. 22.). Толико о личним и породичним односајима кнеза Лазара. С тим укратко изложеним резултатом може се већина читалаца задовољити, те не мора само расправљање, што сад долази, читати и читајући може бити једити се и на мене и на г. Панту Срећковића у Београду.

Прво и прво треба да смо на чисто с годином, које се кнез Лазар родио и које се од прилике могао оженити, јер иначе узимаће се, нагађаће се, тврдиће се и изводиће се оно, што не стоји, што не може бити, што се не да извести. Но мука је, што нико од суврсмених није то забележио или бар казао, колико је година било кнезу Лазару, кад се на пољу Косову мученичком крвљу обагрио. Не

остаје нам дакле друго, но да нагађамо и да рачунамо.

Ја рекох горе, да се Лазар око 1329. г. родио, а око 1353. оженио. Но Рањ (III. 4.—5. у будимском издању) пише: „Лазар — Прибаца благороднаго српскаго Барона сынъ, служивши измлада по двореъ Стефана царя, достойна себе сотвори княгиню Милицу изъвти къ супружницу *около л. г. 1340.*“ По Рању вели тако и Енгел (III. 332.). Па и г. Панта је рачунао и израчунао је, да се кнез Лазар родио око 1322., да је око год. 1344. имао кћер Мару, која се удала за Вука Бранковића те около год. 1364. родила Ђурђа, потоњег Деспота (Гл. XXI. 252 у примедби). И г. Ч. Мијатовић нашао је, да је г. Панта својим рачунањем добро определио време, кад се Лазар родио; и тако се и по г. Мијатовићу кнез Лазар родио или 1322., или, што је још вероватније, год. 1323. Он (т. ј. кнез Лазар) је на сву прилику дошао на двор око 1339., кад му је било 16 година, а оставио је двор царев тек, кад је добио „Драгутинову државу“ у управу, а то је било, као што г. Мијатовић мисли, око 1347. год. — а пре тога оженио се Милицом, кћерју Вратковом. Ако је ико добар рачуница, то је доиста г. Ч. Мијатовић, јер он има вечито посла с цифрама; но ја бих рекао, да резултати његових рачуна нису баш најбољи. Да видимо и да се уверимо. Ако се кнез Лазар родио око 1322.—1323. год. и ако се около 1344. или 1345. год. оженио, односно ако је год. 1344. већ имао кћер Мару, и ако је он ту прву кћер своју око 1363. или 1364. год. удао за Вука Бранковића те се Вуку около 1364. или 1367. (в. Ч. Мијатовића Деспот Ђурађ Бранковић I. 59. и 75.) родио Ђурађ, потоњи Деспот; и ако је Стефан, уједно Ђурђев, а старији син кнеза Лазара био *старији* и од Ђурђа и од старијег му брата Гргура, као што г. Мијатовић тврди и узима, онда се кнез Стефан, ако узмемо да је био само с две године старији од најстаријег нећака свога по сестри Марији, морао родити око 1362. год. те му је године боја косовскога било 27 година, а толико му вала, кад се осврнемо на оно, што нам наше књиго-чароставне, или као што волије г. Панта, књиге „старостaвне“ кажу — није било. То је једно.

Оливери, кад су је дали у сарае цару Бајазиту, нека је било 16 година, а то значи, — као што г. Панта има обичај рећи, — да се родила око 1375.; и тако је од *год. 1344., које је књегиња Милица родила најстаријој својој кћер Мару до год. 1375., које се Милева, жоку реки Оливери нашла, протекло 31, словом тридесет и једна година.* Рачун дакле Пантин — и ако је прешао цензуру најкомпетентнијег рачунице нашег — не вала. А тако исто и још мање вала рачун Рањев, по ком се Лазар око 1340. год. оженио, те вала да око 1320. родио. Лазар се морао доцније родити и доцније оженити, него што је Рањ нашао и г. Панта израчунао и г. Мијатовић одобрио.

Ја сам рекао, да се он родио око 1329. и да се оженио око 1353. год. Нек му се прва кћи Мара родила око 1355., нек се удала од 16 година, дакле 1371. год. па нек је Вуку родила 1372. сина Гргура, а год. 1374. Ђурђа, потоњег Деспота, то је том Ђурђу око год. 1433. било око 59 година. Те 1433. године прошао је кроз Србију неки разборити француски витез и видио је Деспота Ђурђа, Деспота у Некудиму, разбирао је и за године његове, те је записао, да му може бити око 58—60 година (види: Гласник VI. 216.). И ја држим, да је Стефан, старији син Лазарев, морао бити старији од својих нећака Гргура и Ђурђа, не много старији, али тек старији. Нек је био 2 године старији од Гргура, то би се родио био Стефан г. 1370. и било му је у време боја косовскога *19 година*. Против те године нема места приговор, који је учињен против 27 година; а тако исто нема ни онај други приговор места, јер од год. 1355., које се Мара родила, има до г. 1375., које је мезимица Миличина, сирота Оливера угледала свет, само 20 год. Ја не знам, може ли и то бити, ал је тек много приличније него време и размак од 31 односно 35 година.

Но може когод испрека попреко ме погледати и запитати, да ли ја имам за тврђење своје, по ком се кнез Лазар родио око 1329 год., други какав ослонац, какву стару белешку, на темељу које могу тако што тврдити, или је оно само онако од ока речено и претпостављено? Имам неког ослонца за то своје тврђење у некој рогобатној и сасвим у оријенталном стилу састављеној похвали кнезу Лазару. Похвалу је ту саставио год. 1420. неки Светогорац по имену „Епактит Антоније Рафаил“ и ту се каже **„по сихъ же оубо къ единомоу узсѣ врѣмене и любимаго сълоужьника и ако великоу оученика Аѳѳарь высокоумѣстоваго, оъстоупи средоу высоте сынъковь остаки, и къ нимо прѣложеніе горнаго съединѣніа, покыи Несторь крѣпко сыкыетъ . . . .** (в. Гильфердинга Босния, Герцеговина и Старая Сербія. С. Петербургъ 1859. стр. 275.) а ја мислим, да то у обичној прози значи, да је Лазар променио светом, кад му је било 60. година. Ја нагађајући тако мислим, а други, на пример г. Панта Срећковић, зацело ће место то друкчије разумети. Хтеће па ће и разумети друкчије. Нека му је просто — а ја стојим при том, да се кнез Лазар родио око год. 1329. а оженио око 1353. год. Хтедох већ на другу тачку својих тврђења прећи, но морам стати

и напоменути још нешто. Горе рекох, да је кнез Лазар једну своју кћер, што већ не знам имена, удао за Николу Гаревића, мачванског Бана, а од г. 1402. Палатина угарског. Никола тај био је старији син Николе de Gara, који је такође био најпре Бан мачвански (зацело од 1359—1374.) а од год. 1375. до смрти (1386. год.) Палатин краљевства угарског А да је доиста син Никола Гаревић а не отац му, опет Никола de Gara, био зет кнезу Лазару, то се најбоље види из листине краља Жигмунда, у којој се каже, да је тај млађи Никола, син погинулог год. 1386. Николе Палатина, у пролећу год. 1389. склоњено и навео свога таста, кнеза Лазара, да се опет покори круни и краљу Жигмунду (Fejer Codex Diplomaticus R. H. X. 4. p. 665.), и за тог се млађег Николу Горјанског каже, да је тада (то јест 1386.), кад му је отац погинуо, био „in teneri aetate“ и по томе могао се тек после 1386. а пре 1389. оженити кћерју Лазаревом. На и сам Орбини а по Орбинију и Диффрен пише, „да се кћи Лазарева Јелена удала за *сина* Николе Гаре, Палатина угарског.“ Али већ Диффрен није те речи Орбинијеве као што треба разумео, а Енгла, Феслера и наше преписиваче нећу ни да помињем. Чудим се само г. Љубомиру Ковачевићу, који се *врелом* изворима служи, да то није увидио, већ пише у Отаџбини за год. 1880. књ. IV. стр. 444: „од год. 1402. био је угарски Палатин Никола Горјански, *унук Лазарев*, по кћери Јелени и т. д. и на стр. 445: „посредовањем *сестрића Стефанова*, Николе Горјанског, који је и г. 1389. израњао Жигмунда с Лазарем (Rad III. 99.), начињен је и сада савез између Стефана и Жигмунда“. Ковачевићу се, као што рекох, чудим, а г. Панти Срећковићу не чудим се ни најмање, који у оном дивном монологу кнеза Лазара (Гласник књ. 64. г. 1885. стр. 325.) пушта, да кнез Лазар и ово каже: „Алтоман удари на мене с војском и порази ме. Најох се на јуначкој невољи. Нигде заштите од насилника. Ја пређох у Угарску, ступих у договор с баном Николом Горјанским, *дадох му своју кћер* и обећах му све, што је од мене тражио, само да ми помогне у борби противу мога душмана. Он ми даде у помоћ војску, те 1358. поразих и погубих Алтомана.“ (С тим монологом треба сравнити и примедбу Пантину на стр. 389. истог састава Пантиног у поменутој књизи Гласника.). Тако по Панти говори кнез Лазар, а кнез Лазар зацело је знао најбоље, за којег је Николу Горјанског и када је удао своју кћер.

По рачуну г. Панте, — који с духовима у свези стоји те њиховом помоћу цитира час Константина Тиха, цара бугарског, час Вукашина, краља српског, час Лазара, кнеза српског, те му они сами откривају историјске истине — било би то г. 1357—1358. а по моме г. 1387—1388. Разлика је дакле у пуних 30 година, те ту не помаже ни оно Рањево: „нѣсть обаче великое разистве“. Ја оно, што тврдим, оснивам на листини краља Жигмунда а г. Панта оснива своје казивање на откровењу с више, или боље речи ни на чем, већ онако пусто говори.

Но оставимо се г. Панте!

Кнез Лазар удао је дакле око 1387—1388. год. једну своју кћер за тадашњег младог и јуначког мачванског Бана Николу Горјанскога, и тој кћери Лазаревој нек је тада било око 15—16 година, а то значи, да се родила око 1372. год.

И још нешто. Кнез Лазар поносио се кћерју својом Јелом или Јеленом, као што се и она поносила и тада и по кончини његовој вазда тиме, што је „кћи светоночивишега господина кнеза Лазара.“

Ту своју кћер Јелену удао је кнез Лазар за Ђурђа Срацимировића, господина Зети, или 1386. или најдаље 1387. (Гласник XLIX. 212.)

И те удадбе кћери Лазареих између 1386—1388. г. показују, колико вероватности имају тврдње оних, који веле, да се кнез Лазар оженио између 1340—1345 г. и да се према томе родио између 1320—1323 г.

Сирома г. Панта! г. Срећковић мислио је, да ће примедбом својом (у Гласнику XXI. стр. 252.) односно рачуном самим побити казивање цароставника и запушити уста и Енгли и Мајкову и свима будућим писцима, који би с позивом на цароставник хтели тврдити оно, што су оба по имену поменута писца тврдила. Но ако се кнез Лазар родио г. 1329. а Душан г. 1331. био у својој 22-ој години — онда се рачуном самим казивање цароставниково побити не може: но и није нужно то казивање из XVII. в. побијати; Лазар је био син Приибца Хребељановића, а нити му је отац био *цар Стефан*, као што цароставник бележи, нити пак *Деспот Иванић*, као што г. Иван Павловић у Гласнику књ. LVII. 129. на основу натписа на гробу Иваништа Алтоманића у Дечанима, самим избијено тврди. Ја сам из натписа тога (Miklosich Mon. Serb. p. 250.) већ извео, да је једна од сестара Лазаревих била за Алтоманом, сином Деспота Иваништа а оцем погребеногa у Дечанима (И)Ваниша, и да се с тога каже у натпису за овог последњег, да је унук Деспота Ваниша, (по оцу Алтоману), а *„анепсен“* кнезу Лазару, то јест сестрић Лазарев (по матери, сестри Лазаревој); а да ли се речју „анепсен“ у грчком језику означује само и искључиво синовац т. ј. син братовљев, и да се никако не може односити на сина сестрином, то нека решавају људи, који се у таковим питањима више и боље разумевају него ми, то јест: г. Павловић, г. Панта Срећковић, ја и г. архимандрит Дучић.

По мом рачуну родио се кнез Лазар око 1329.

оженио се око 1353., и смрт цара Стефана († 20. дец. 1355.) затекла га је као *Ставиљца*. У хрисовуљи краља Уроша III. г. 1330. писаној за задужбину своју, М. Дечане, каже краљ, како је „сабрао сабор српске земље: архијепископа, јепископе и игумне — и (а) казнаце, (б) и тепачије, (в) и војеводе, (г) и слуге, (д) и *ставиљце* и зговорих се с њима".

(Наставиће се.)

КИСЕЛИНА У ЈАБУКАМА.

ОД СТЕВЕ МИЛОВАНОВА.

1. Ретка је јабука, која је слатка, и кад је зрела, а зелена није ниједна слатка. Све су киселе.

Једна је пријатније кисела а друга није, једна лепога куса а друга чисто опора.

Киселини ил опорини у јабукама разнога је узрока, но највише су јабуке киселе од тако-звање *јабучне киселине*.

Киселину ову нашао је први *Шеле* још године 1785. и то баш у јабукама, али ју није чисту добио; чисту је добио први *Донован* 1815. из оскоруша, но он јој дао име оскорушна киселина. На три године после тога испитивао је *Браконо* обе ове киселине и доказао, да су потпуно једнаке, да је дакле то једна и иста киселина, те је од то доба остало само једно име а то је јабучна киселина.

Јабучна киселина јако је раширена у биљном царству. Ретко је која плода у воћу нашем, где је нема мање-више, док је воће зелено. Киселина долази у соку воћном. Највише је има у незрелим и киселим јабукама и оскорушима, но долази и у зеленом грожђу, затим у незрелим шљивама, трешњама, па у многим јагодама, у дгуњама, у дувану, у чуваркући, у акацасу, у киму (семену), у корену шпарглину, у лепњиковој зеленој љусци, у очима на кромпиру и тако даље.

Од ове киселине све ово кисело је и опоро. Каква је киселина или опорина, равна се по томе, чега још имаде у горњим предметима, јер јабучна киселина не долази туда сама, но помешана са другим органским спојевима. Јабучну киселину прате обично винска и лимунска киселина. Међутим долази ова киселина и сама као киселина, но тада има поред ње ил калијума (вапника) ил магнезијума.

Као што је *Донован* држао, да је киселина у оскорушима друкчија од ове у јабукама, тако је пре било још разних киселина, за које се временом доказало, да нису ништа друго него јабучна киселина.

2. Јабучну киселину можемо чисту добити разним путем.

Најбоље се добија из оскоруша, кад су црвене боје као ружа, јер онда је киселине у њима највише. Што су оскоруши зрелији, све је мање киселине у њима, па скоро је и нестане сасвим. Ради се овако:

Из оскоруша се исцеди сок, па се онда у њега сипа толико воде са загашена креча, да још слабо кисео сок буде. Затим се ово кува јако, да ври, дуже време, неколико сати, у бакарним судовима, док се не одели и не сталожи неки прашак као песак. То је неутрална калцијумова со јабучне киселине. Прашак овај вади се бакарном кашиком, чим се направи. Песак мора бити скоро без боје, јер бојна градива остану у киселој течности. Ако се пак усуло више воде са загашена креча, те сок није био нимало кисео, онда је прашак прло прљаве боје. Сад се ова неутрална калцијумова со јабучне киселине прелије врелом разблаженом салитарном киселином: један део киселине на десет делова воде; нешто се још прокува, процеди (филтрује) и остави, да се исклади. Кад се охлади, видиће се леп, повећи, скоро чисти кристали, који нису ништа друго него кисела калцијумова со јабучне киселине. Ако сад још у чистој води проври ови кристали, те онда остави све, да наново кристалише со, кристали ће бити потпуно чисти и без боје. Ако се сад поново растворе кристали у води те усне оловиога шећера (олова-ацетата), сталожиће се оловна со јабучне киселине. Талог се опере водом и процеди, па онда раствори у сумпорној киселини или у сумпоро-водонику, те течност грије, но не јако, да се испарава, тако ће на послетку остати јабучна киселина у сјајним, безбојним иглицама са четир или шест страна, које су већином једна у другој као у спону или су и у кугли. Понекад се читава маса стврдне а не добије никаква правилна облика.

Овим путем добија се јабучна киселина по *Либигу*. Пут је овај најпростији од свију.

Киселина ова може се добити и синтетичким путем, а то ће рећи, да се даде киселина вештачки направити. Добија се из монобром-ћилибарне киселине и среброва оксида. После хемијског процеса постане јабучна киселина и сребров бромид.

3. Јабучна киселина је органска киселина и спада у ред јабучне киселине, у коме су још и ове: тартрона, цитрамална, феномална киселина и друге. Јабучна киселина је троатомна киселина, јер има у њој трипут групе OH, осим тога двобазна је, јер у њој долази двапут група COOH. Теоретична фор-

мула јој је по томе COOH. CH.OH. CH_2. COOH или и друкчије COOH. $C_4H_5.OH$. COOH, а емпирична је $C_4H_6O_5$.

Квантитативан склоп први је одредио *Либиг* и то године 1832.

Као тело киселина је чврсто тело у безбојних као игла кристалих; мириса нема, куса је пак пријатно киселог; топи се на топлоти од 83—100° C, ако се загреје преко 150° C, испусти воду и пређе у фумарну и малеинску киселину, које су састављене из истих елемената и у истој мери, но састава су друкчија. Ако се у јабучну киселину метну каква тела, што труну, или пиварског квасца, сира, фибрина, и тако даље, киселина се разлази и прави се ћилибарна, сирћетна, маслена и угљена киселина. Јабучна киселина спаја се радо са базама и и онда им убија базичан утицај. Јабучна киселина, ма да је јако распрострањена, не употребљује се скоро ни на што.

Као што се и иначе од киселина праве соли, тако се и од јабучне киселине могу добити теоретично многе соли. Два је реда тих соли: једно су киселе соли а друго неутралне.

Соли се зову *малати*.

Малати се у води већином растварају; исто тако и у алкохолу.

Има етара јабучне киселине, но су слабо испитани.

ЛИСТАК.

ПИСМА ВУКА СТЕФ. КАРАЏИЋА ЛУКИЈАНУ МУШИЦКОМ.

ИЗНОСИ НА ЈАВНОСТ МИЛИВОЈЕ К. БРАНКОВИЋ.

XXIV.

У Земуну, 17-га Јануар. 1823.

Пречесњејши Г'дине,

љубезни и високопочитајеми пријатељу!

Нијесам вам ћео на писмо ваше одговорити, зато што сам мислио, да вам сам изненада дођем, као што сам се ево и прикучио, но кад напријед отидем у Карловце на благослов, онђе видим и разумијем, да то за вас у овај пар не би добро било; и ето тако се опет вратим натраг. Рецензију Копитарову и Востокова Опитъ о Русском Стихосложеніи дао сам Г. Гершићу, да вам он пошље. Прекључе сам примио од Копитара за вас epistolae obscur. vir., и предао сам онђе оцу Филипу, да вам по првом дежеланцу у Сусек пошље (које од данас за до 15 дана можете у Сусеку тражити.) Сад дакле ви треба Копитару да гледате ону књигу (Житија Сербскихъ светихъ) да тражите и да пошљете. Такођер ми се тужи Копитар, да му још нијесте одговорили, да сте примили ону Славенску Граматику, што сте му били послали на вам је он по дежеланцу опет вратио; јавите му дакле, молим вас, и за то. Како ме Ча С. примио, казаће вам Гершић.

Ја сјутра у име Бога полазим у Темишвар; пишите ми штогођ опет онамо као и прије. Збиља! Сад ми нешто паде на ум, што сте ме прије питали. Пањева је Демелићево село, и Тирка ми је онђе начинио кућу од 4 собе; но за сад дошао сам у Темишвар, те ми се жена породила, зашто у Пањеви нема бабице ни доктора. Пањева је од Темишвара 3 миље.

Будите здрави и дјелајте, дондеже сијет имате.

Вук.

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(**Главни скуп друштва св. Саве**) био је у Београду у недељу 25. јан. Како Београдски листови веле, био је слабо посећен. Скуп је отворио председник Св. Николајевић говором, у ком је разложно рад управе и одбора главнога од постанка друштвенога до овога дана. После тога је прочитан благајников извештај о имовини друштвеној. Затим се претресла измена устава, како је то одбор предложио, па је скуп тако и примио. По изменама тима попуњен је главни одбор са три члана и попуњено је место једнога одборника, који је премештајем по служби престао бити чланом. На предлог М. Милојевића изабрани су поново у одбор чланови, који су поцком испали из одбора, и управа је остала иста. Нови одборници су: Алекса Илић, председник Београдске конзисторије, Никола Стојановић, учитељ, Пера Ђорђевић, професор, и Манојло Клидес, трговац.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Млади наш сарадник Рајко јавља, да је с пољског преко романа Ј. И. Крашевског под насловом „Песник и свет“ и да је намаи издати превод свој, те молиље на

претплату. Књига ће нанети око 14 штампаних табака, стајаће 70 новчића а биће готова најдуже до Благовести о. г. Познанике своје моли Рајко, да шаље претплату њему у Ср. Карловце, а који га не знају, на штампарију Арсе Пајевића, у којој ће се књига штампати. Скупљачима претплатника иде једанаеста књига као уздарје.

— Приповетке пољске књижевнице Елизе Аржешке преводе се јако на немачки. У „Н. С. Пресi“ излази њен роман: „Господин Граба“ а у „Недељном листу“ опет приповетка „Снажни Самсон.“

— У „Revue critique“ и у „Literarisches Centralblatt“ излазе опширније оцене на големо дело Ф. Миклошића „Етимолошки речник словенских језика.“

— И у додатку „Allgemeine Zeitung“-а, које излази у Минхену, описана је српска изложба у Бечу.

— У „Baltische Monatsschrift“ излазе нова писма Ивана С. Тургењева.

— Оскар Видеман написао је дисертацију (за Дорпатско свеучилиште): „Прилози к старобугарској конугацији“. Књига има 154 стр.

— У немачком часопису „Zeitschrift für Schul-Geographie“, који издаје А. Е. Сајберт, има чланак од Г. Јауса „Београд и његова околина.“

— У часопису „Die Gegenwart“, који издаје Теофил Цолинг, пише Спиридон Гопчевић чланак „Нове прилике у Бугарској.“

СМЕСИЦЕ.

(**Српски календар од пре 111 година.**) Мислимо, да ће многог читаоца занимати ова старина српска. Зато се латисмо посла, да опишемо, како је изгледао српски календар од пре 111 година, дакле од године 1776. Календар овај донео је у библијотеку српске велике гимназије Новосадске са осталим књигама, што их је покојни Ђ. Рајковић њој завештао. Кад будемо доколнији, биће много шта друго још занимљивије да се из те збирке објави српском читалачком свету. Засад о горе споменутом календару. Календар је лепо сачуван и увезан. Увез ће бити по свој прилици још из оног доба да је, кад је календар штампан, јер на свакој корици на средини с поља има ударен златан грб аустријски. На насловном листу унаоколо на сваком ћошку има по један грб, на које у овај мах не могу казати, на које се круновине аустријске односе. Упада ми у очи то, да није ниједан грб угарске краљевине. Затим има две женске слике, које представљају астрономију (једна с десне а друга с леве стране). Горе има нека алегоријска фигура, у којој имаде слика и прилика и људских и животињских. Биће по свој прилици да значи разне прилике из људског живота и живота у природи. Према овој слици доле има слика Беча са натписом „Wien in Osterreich“, дакле, како је Беч изгледао год. 1776. А у средини има овај наслов: **Мѣсѧцословъ***) **Зі́ же ѿ Цесарь-Кралевскѵѧ держа́вы ѿвѣща́ющїйсѧ гречєскагѡ исповѣданїѧ закона наро́дъ на лѣто воплощенїѧ Хр̃това 1776. Иже есть вісокосн имѣѧй днїй 366. По оуставѹ же ѿ Карловцѣ книнагѡ и сѹнтаѯ Сѵнода, Напечатанъ в Цѣсарствѹющемъ градѣ Віеннѣ Прі Іѡсифѣ Кѹрцбекѣ Ц. Кр. восточнымъ Іллѵрическимъ тѵпографѣ дворномъ. Съ дозволенїемъ Правительствѹющихъ.** На другој иначе празној страни насловнога листа има записано ово: **Сей календар мнѣ грѣшнаго Софронїа Стефановича.** Ко је тај Софроније Стефановић? Сигурно какав калуђер. На другом листу спомиње се владалац Јосиф други и његова мати Марија Терезија и остала деца њена. Ту се казује, да је Марија Терезија крунисана за „царицу Угорску“ у Пожуну г. 1741 јунија 25. за „бохемскују же царицу“ у Праги“ год. 1743 маја 12. Тада је постојала и „високославнаја цесарокралевскаја илирическа дворнаја депутација“. Ту се спомиње, ко су јој били „президент“, „вицепрезидент“, „дворни совјетници“, дворни секретар, регистратор и експедитор, концинист, и дворни агент. Међу свима тима не можеш ни са свећом наћи ни једно „илирическо“ (т. ј. српско) име. Имена су сва које мађарска које немачка. Митрополит и архијепископ био је тада Вићентије Јовановић Видак. Епископи су били ови: Темишварски Мојсеј Путник, бачки Арсеније Радивојевић, Пакрачки Атанасије Живковић, Арадски Пахомије Кнежевић, Будимски Софроније Кириловић, Карансебешки Вићентије Поповић и Карлштатски Петар Петровић. Сад долази такозвани црвени табак. Друкчије је удешен, него што се данас ради. Почиње година са месецом септембром (ово је по црквеном рачунању). На левој половини стране има датуми месечни само по старом календару, али нема недељних дана; само где је недеља, ту је скраћено црвено наштампано „недеља.“ Поред сваког датума има имена дотичних светаца. На другој пак десној половини стране има слика тога месеца, н. пр. да се у септембру оре и сеје, у октобру бере и муља грожђе итд. Испод те слике има „нравоучителни притчи“, наизменце славенски и немачки. То су све кратке поучне изреке. То је једна (парна) страна. Сад долази сасвим празан лист. По том (непарна) страна са „кратким поученијама“: лева половина стране славенски, а десна половина немачки. Кад преврнемо лист, долази тек сад месец октобар. Сад иде по истом реду како је речено да је од септембра до октобра, све до краја године т. ј. до месеца августа. У „нравоучителним притчама“ говори се о богу, о односајима човека према човеку, о практичном разуму, о вредноћи, о лењости и о штедњи. То су изреке трајне вредности. Ако узбуде могуће, саопштићу их у којем нашем календару, да види наш свет, како су наши календаровинци пре 111 година поучавали свој народ. Те су изреке заиста ономе на дику, ко их је сложио и скупио. На дванаест страна црвеног табака има их свега 55. На овим пак странама, где је половина лева славенски а десна половина немачки у „кратким поученијама“ говори се о овим стварима: о школи, о „благополучију“, о души човечијој, о ономе, шта се у школи ради. О свему томе казује се на тринаест страна. Тиме је црвен табак свршен. Затим долазе слике за дванаест небесних знакова: ован, бик, близанци итд. и опис истих, шта значе у астрономији. Опис заноси скоро читав један лист, наравно опет лева половина славенски, а десна то исто немачки. Даље има две таблице; свака заузима једну страну. Једно је: Новаја весма полезнаја и исправнаја таблица, која неложно показујет, колико руки Марјаша (5 у руци) колико чине форинти, грош и новаца од 1 до 10000. А друго је: Новаја и весма благопотребнаја таблица, која јасно показујет, колико руки петака (5 у руци) колико чине форинти, грош и новаца од 1 до 10000. Осим светаца, који су и данас забележени у календару црвеним слови, било је тада више црвено штампаних; то је знак, да су Срби тада више имали нерадних дана него ли данас. Набројао сам свега четрнаест светаца преко године, који се данас не светкују. Осим тога нашао сам то, да је св. Јован и Три Јерарха штампано црним слови, по томе, то би била два свеца, које тада нису светковали, а ми их данас светкујемо. И велики петак штампан је црвено. Какво ће кад бити време, нигде се не спомиње. Ето тако је изгледао српски календар пре 111 година.

А. М. М.

*) Разређеним словима штампано је црвено, остало је све црно.

(Зборници руских народних песама.) Читамо у „Vienen“: Најстарији зборник руских народних песама приредио је Иван Прач, чешан музичар у Прагу, г. 1790; друго је издање изашло знатно умношено г. 1815. У њему има 134 руске и 15 малорускех песама, реч су забележене верно, али хармонизације није добра, јер скупљач није знао значај хармонизације, која пристаје руској народној песми, а ни правца гласовира није у духу народне песме, особито старе. Из Прачевог зборника употребио је Бетовен неколико песама у квартетима (Op. 59.) и посветио их грофу Разумовском. Иван Песоцки издао је непотпун зборник под насловом „Руски певац“; песме је хармонизирао Варламов, али по талијански, те им је додао којекакве додатке, но рђаве — без укуса и језгре фортепијанске варијације, што их је уз песме написао Кажински. У „Собрању рус. нар. песен“ Стаховићев избор је добар, песме су забележене доста верно, но не задовољава хармонизација. Вилбоа поче с Ан. Григоријевићем год. 1860. издавати „Рускија народнија песни“; али нису довршили свој рад. Избор је у средњу руку а и хармонизација је доцеле боља. „Песни рускога народа“ М. Бернарда нису ништа друго, но поновљено издање Прачевог зборника с лошијом хармонизацијом. У зборнику Балакирева год. 1866. има само 40 песама, али је сваки мајсторско дело; не само што је хармонизација удешена према духу руске народне песме, него је и сваки клод праве умотности а и разноликa и богата пратња фортепијанска придржава се верно чисто народног карактера. Поеле те ваљане збирке јавило се доста зборника, који се ње придржавају као Прокудинов, Рубчево „Собраније украјинских народних песен“ и т. д. од којих је нам најзанимљивија зборник Римског-Корсакова. Малоруске песме скупио је А. Једлички и забележио их својим опако, како се и певају, а додао им примитивну пратњу. Даровити и досад једини композитор украјинских песама, Лисенко, саставио је најретан зборник малорускех песама с уметничко дотеравом пратњом за фортепијано.

АФОРИСМИ.

Римски.

Живот сам по себи је кратак, али несрећа га продужује.
Публилије Сир.

Тешко нама сиротим смртницима, најљепши наши дани најпре нам прохује!
Вергилије.

Иште се цео живот, да научимо живити и, — чему ће се зацело чудити — да научимо умрети.
Сенека.

Трудимо се, да нам живот буде пилик на скупоцене руде, које не заузимају много простора а много вреде. Живот нека да ценимо по својим делима, а не по његовом трајању.
Сенека.

Краткоћа живота, накраћује нам дуге наде.
Хорације.

Мало има међу људима, што шапћу тихим гласом своје молитве у храмовима вишњих, који би могли признати гласно оно, што желе слепим тихо!
Персије.

Старост је болест, од које нико никад не оздрави.
Сенека.

ЧИТУЉА.

Сава Поповић, трговац, умрло је 29. пов. пр. г. у Госпођинцима у Шајкашкој, у 43. години свога живота. Остављо је иза себе нелико имање: грађу кућу и неколико стотина јутара земље. Од отога је остављо до 150 јутара, што преди преко 20.000 фор., управи народних фондова у Карловцима, да то буде фонд за штипендије богословима, по оправдању свом уверењу, да нам треба попајвише паљаних свештеника. Штатут за тај фонд има спремити саборски одбор. Црква Госпођиначкој остављо је приход од две баре, које беру по 6—10.000 фор. годишње на чисто, да се од тога најпре оправи водица на другу намабу Госпођинаца и Чуруга, да му се на гробу дигне црквица, да се плати свештенику, који ће му давнут у години очитати спомен, а с осталим да црква по својој вољи располаже. Још је доста остављо и родбини. Ако је и руско живило, ако је за живота био и добар и, као што му вели један пријатељ његов, и као, лепо је умрло и поштено са народ одушко. Слава му!

Марко Милиновић умрло 29. јануара о. г. у 36. години свога века у Ваљковцима као доктор права и адвокат. Покојник се родио у Белегишу, у Срему. Гимназијске науке слушао је у Новом Саду, те ту год. 1869. сјајно положио испит зрелости, па као Текелијин штипенаџ у Пешти докторат права, у Загребу цензуру. Беше ушек предан, даровит, и нелика родољуб, као и за гласу певач. У прном српско-турском рату похитао је на Дрину као добровољац и био тамо до свршетка рата. Као гимназијста почушао се у књижевности с песницама и новелама, које је читао у тада књижевној гимназијском друштву Вила. Штампана је од њега само Чоке-ова прича „Наследство“, која је остампана у књижици на Суботићева „Народа“. Доцније није ништа радио у књижевности. Али је у њему Српство изгубило жарког родољуба и спремна радешика, мати нежна сина, брат и сестре милостива брата. Вечан му спомен!

Опуномоћили смо књижару ВЕЛИМИРА ВАЛОЖИЋА у Београду, да може из Србије примати претплату на наш лист. Молимо дакле и досадање поштоване претплатнике „Стражилова“, а и који се још желе претплатити из Србије, да претплату шаљу реченој књижари.
Администрација.

САДРЖАЈ: Два је града непод куле! Песма од Ђ. Ст. — Из пичета. (Свршетак.) — На дан венчања. Песма Бр. Ђ. Нушића. — Под старост бердо. Приповетка из варошког живота. Написао Милан Сшић. — Ко мари?... (По немачком.) Од Н. В. Горића. — О књизи Лазару. Расправала И. Руварац. — Киселина у јабукама. Од Стеве Миловановa. — Листак. Писма Вука Стеф. Караџића Лукијану Мушицком. Писмо XXIV. — Ковчежић. Гласник. — Књижевне белешке. — Смешице. — Афоризми. — Читуља.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 8. У НОВОМ САДУ 19. ФЕБРУАРА 1887. ГОД. III.

ЛАЗА К. ЛАЗАРЕВИЋ,
СРПСКИ КЊИЖЕВНИК.

ЛАЗА К. ЛАЗАРЕВИЋ

СРПСКИ КЊИЖЕВНИК.

Уверени смо, да ћемо читаоце »Стражилова« пријатно изненадити, кад им донесемо ево слику најизврснијег од младјих приповедача наших.

Његов лик говори много. Гледајте само те велике, сјајне очи! Чудите ли се онда, што могу тако дубоко да загледе у човечију душу? Је ли, да се не чудите; па нећете се онда ни чудити, што уме тако мајсторски да опише душу ту — та од тих очију не скрије се ни кутић, ни бора једна душевнога живота људског.

Па још кад му узмете положај: Лазаревић је лечник, а лечнику је могуће још дубље погледати у човечију унутрашњост, него другоме ком. Но Лазаревић се ни најмање не клони људи; он је дружеван, и у друштву је spiritus agens, који ни за трепутак не да, да у истом застане бујни ток. Па зар није и то прилика за њега, да богати своје искуство?

Лазаревић не негује књижевност као струку — то му већ не допушта преобилна лечничка пракса; али он је негује као неко арајство, и ради само онда, кад му се неодољиво хоће. Но онда притисне и »кује гвожђе док је усијано«. Гдекоје приповетке написао је тако рећи на душак.

Док је био млађи, имао је прилике као ретко који, да се у њему буди и негује естетичко осећање и психолошка црта. Тада се три српска књижевника, Јован Бошковић, Јован Ђорђевић и Милорад П. Шапчанин, врло често састајали, и озбиљним и темељним разговором проводили вечери своје; а млади Лазаревић је скоро свагда био у том одабраном друштву, и за осетљиву душу његову примила се онда многа клица, која је доцније тако дивно истерала.

Ми не мислимо овде упустити се у описивање живота његовог — за нас доста среће, што је у опште на овоме свету, и то као Србин. Не мислимо се упустити ни у приказивање приповедака му; оне су у овом листу (види »Стражилово« бр. 34. од године 1886.) од књижевног друга његовог, П. Адамова, достојно приказане и оцењене. Ми хоћемо само да упознамо читаоце наше са човеком Лазаревићем а то смо учинили, што смо му донели слику и прибележили коју црту из душевног му развитка и расположаја.

ФАЗЛИ-ПАШИНА ЛИПА.

ИЗ ПРОШЛОСТИ САРАЈЕВСКЕ.

НАПИСАО ВОЖИДАР Н. ВРШЧАНИН.

I.

Но прије неколико година стајао је још трули пањ.

Опала му кора, а у сриједи дубља пуна црвоточине. Жиле је пустио на све стране, али им вријеме сваким даном коријен подгриза.

Боже! Боже! Да ли може човјек, а да не узвикне: К'смет! К'смет! Све ли је у божијој руци!

Минуло је много година — а још памте неки — кад је на том мјесту била красна ливада, застрта мирисавим сијеном; а на сриједи липа разгранила гране, а мирис јој се разливао по свој околини.

»Колико сам пута овдје – причаше сиједа глава из старога земана — сједио гоњен од турског зулума и насиља, тарући врели зној са чела. Преда мном се прострло широко Сарајевско поље, а плаховита га хладна Миљацка пресијеца на двије поле. Свуд унаоколо легло брдо, а у даљњој се магли уздиже горостасни Игман, за њим пак, било љето, била зима, бијели се сниједом Бјелашница. Са леђи ми пирка стамболски вјетар; горди Требевић уздиже своју главу, а по сијенци му одсијева стари град са високим мунаретима, с којих хоџе позивљу правовјерне на дову пророку и алаху.

»Бог свијетом влада, али судбина с човеком живи«, вели Турчин. Нестало је оне липе. Као што сјен човечији прође преко воде па га нестане, тако прође и облик ове ливаде; она липа остави само трули пањ, у којем се црви легу, а за неколико година избрисаће се и тај мали траг, то кобно мјесто, гдје је »Фазли-пашина липа« стајала.

Нема више опог красног мириса; хлада је нестало; сада сједим на мехкој трави више

гроба мога сина, крај трулог пања. Кад дуне вјетар стамболски, не осјећам више, како мирис липин разноси, него ми се чини оно звиждукање у празном ваздуху као очајни гласи несретне раје, која о липи надисане.

Колико је пута при мехкој мјесечини, када мјесец тихо заплови по плавом небу у пратњи небројзвјездица; кад се над Сарајевом глува поноћ пусти; кад и мравак на њедрима успаване природе почива, — тек само што хоће, пророкови вјесници, пусте своје гласове са високих мунарета, да раздеру шарени застор сањаве ноћи — колико је пута у то доба кршћанска мајка, сеја или невјеста, умотана као сијенка потњег страшила, долазила под ову липу. Мјесец и поноћ били су само свједоци. Да они знају причати, чули бисте силне јаде, јер они су гледали, кад је дрхтава блиједа рука мајчина крадомице, зазирући, да је не ухвате, са личине о липи објешено тијело свога сина скидала; кад је исплажен језик мртвом у уста гурала, кад га је материном љубављу оплакала и цјеливала а у тишини раку ископала и укопала га, да му душмани гроба не сазнају, па да му се и мртвом не свете.

Ти су гробови данас процвали. Липе је нестало; по лијепој и мирисној ливади уздижу се данас гробови, а међу њима по гдјекоја сува шљива. Данас нема ни онога пања. Све је изумрло, само живи успомена хришћанскога бола.

II.

Ма гора је змијер Турчин па дому него ли вук у гори!

Фазли-паша подигао вјешала у Сарајеву на четири стране. Овдје на овоме гребљу о липи вјешао је, на Алифаковцу у Кошеви и на граду.

Ја сам тада држао хан на главној тести, што води у Вишеград, а оданде преко Дрине у Србију.

Имао сам јединца сина Ристу, а оженио га Сарајком Јоком. Што је четири стране свијета, не бих мислим љепшега и краснијега човјека од мога Ристе нашао. Кад одем с њиме у Сарајево, прођи ја чаршијом, а то стани цијела чаршија, па гледај у њега. За појасом је имао лијепо ишаран бенсилах, а у њему свијетло оружије.

У околини, гдје сам ја живио, бјеше мал те не сам Турчин. Ваљало ми се од њих чувати, јер су често на ме нападали. Од мога Ристе толики су страх ухватили, да нијесу чисто смјели поред мога хана проћи. Али су Ристу добро уочили; што но рјеч, ископаше му и шезар, само још да га увребају.

Једног дана, баш у очи мога крсног имена — зар кривици тако удесиште! — бјеше око подне плахо баш сунце прижегло. Сви бјесмо на дому. Јока је утлесавала неке пртинине и спремала за шјутра; ја сам нешто по хану намјештао, а Ристо се спремао у Сарајево, да однесе у цркву свијећу, да је прислужи и да остане тамо на вечерњу и ујутру на летурђији, а послије ће доћи амо са званицама на ручак.

Истом он готов и још припасује око себе бенсилах, да задјене у њег двије кубуре, кад ето ти уђе шест Турака, набијених пушака и до грла наоружаних. Како уђоше, скинуше са леђа пушке и узеше напријед у руке.

Онда ће они вођа од њих:

»Ко је овдје Ристо?« И казаше по имену тај и тај.

Ристо се усправи пред њег: »Ја сам!«

Турчин га стаде мјерити од главе до пете, а остали као да се мало побојаше, јер видјео сам, како су боље ухватили за пушке. Стајаху неко вријеме тако, док ће им мој Ристо опет:

»Које добро, Турци?«

Они вођа га мрко испод ока погледа, а по вилицама видјео сам, како је стиснуо зубе.

»Скидај бенсилах и остави то оружије, па ноћи с нама, паша те зове.«

»А што да скидам бенсилах и да оставим оружије?« упита Ристо, усправивши се боље пред њег.

»Скидај, рекох; тако је у закону. Влах не смије под оружијем ићи пред пашу.«

»Јок вала!« одговори Ристо. »Ја не скидох свога оружија; ја ноћох с вама, али овако.«

»Не бенетај, море Влаше. већ одбаци то оружије.«

»Прођите се, Турци, пака белаја«, вели Ристо, а десном се руком хвати кубуре.

Истом што он то рече, док се они вођа окрене осталим Турцима и нешто им турски прозбори, и док се ја окренух, а мога Риста пограбише. Један понајкрупнији ухвати га са прједа, а двојица остражу. Шћеде Ристо да се брани, али му четврти зликовац ухвати за кубуре. Гдје ће један одољети толиким зликовцима! Ухватише га, сподбише на земљу, савезаше му руке, а један стаде према мени са отвореном пушком па ми вели: »Ако се, Влаше, макнеш на мах ће кроза те сунце про-

синути.« Шта знадох друго, већ мирно гледати, гдје ми сина везују. Шћедох у један мах скочити, да га одбраним, ја ли и сам да погинем, ал ми дође на ум, да ћу с отим горе учинити. Ваљада га је паша због другог чега звао у конак, па ће га мирна и пустити.

Шћедох од бола заплакати, кад угледах свога Ристу, где потрбушке лежи у прашини. те не може да се окрене, јер му на кратко отрага руке савезаше. Танки, лијепи брци и уста напунише се прашине. Док ће га они воља ногом у ребра, а Ристо се на мах обрну полеђушке. Није ни писнуо, само је зубима шкрипнуо, а кад га дигнуше, виђех, како је у лицу преблиједио, те се окрену оном вољу: »Ао, Турци, старе кукавице, што нијесте дошли, да јуначки мегдан подијелимо, већ као курве хватате човјека и везујете га.«

Они воља окрете се, те му одвали добар шамар по лицу: »Ево, Влаше, ко је курва.«

»Море, Турци, ако вас је послао паша, да га њему водите, није вас послао, да га бијете« — осјекох се ја према њима, не могавши гледати, где ми сина бију.

»Мучи, матора псино«, гракнуше сви у један глас, »видиш ли ову канџију? Сад ћемо ти леђа испрашити.«

Затим га метоше у средједу међу себе и пођоше тестом према Сарајеву.

Нијесу се одмакли хода ни черек сахата, ја сам их већ стигао. Морао сам се мало позабавити у кући, док сам поутјешио снаху Јоку, јер се бјеше скоро онесвјестила, и док сам покупио оно мало пара, што сам их мучно стекао, ако ми до невоље буду. да их крај себе имам, јер ће Турчин за паре и оца објесити, а за паре и највећег зликовца пустити.

Кад стигосмо до хана неког, близу Сарајева, стадох их ја молити, да ми одреше сина, јер бјеше сунце плахо прижегло, а њега, мислим, крвав зној облио. Не ће зликовци ни да чују, што их ја молим. Кући, преклињи их богом и турском вјером, да га одријеше, да га не воде тако везана кроз Сарајево, али они не шћедоше ни да ме чују. Док дођосмо до хана те ти они воља завара очи осталим Турцима и ја му тиснух пет здравијех дуката, а он заповједи те Ристи руке одријешише. Мислим, да ми је нешто лакше било, кад га видјех одријешена.

Таман био акшам, и на граду пуче топ, јер је био онда турски рамазан, кад стигосмо код капије горњега града; а не знам, да ли је прошло ни два черека сахата, кад стигосмо до мрачне авлане.

Ја мишљах, да ће га одмах водити пред нашу, те се почех и ја молити, да и мене с њиме заједно одведу пред пашу; као мислим, Ристо је млад, луд па ватрен, те се не ће умјети бранити, па да му се на невољи нађем, али ми Турци рекоше, да се сад паша гости.

Отјераше ме, не давши ми сина ни да га видим, већ га пред мојим очима гурнуше у мрачну и влажну авлану, а ја шта знадох друго, већ сподби ноге те пођи по Сарајеву у својих познаника, који се с пашом добро пазили, те моли и преклињи, да они буду ћефили за мога Ристу и да паши лијепу ријеч о њему кажу.

Био је већ сахат пођи по јацији, кад сам се вратио на конак својим пријатељима. По Сарајеву галама; пјевају и веселе се Турци. Пролазе са Туркињама улицом с фењерима, потпрашују пушке и подвикују, а једна раја не смије ни да се из куће помоли, јер би на мах било насјет меса за турски рамазан.

Како ја уђох у кућу, а Ристина луница, моје снахе мајка, стаде нарицати; зар јој казали они, који су видјели, кад су Ристу провели Турци. Чељад у кући шћају мене, шта је Ристо учинио? Кажем им. да ја не знам за никакво зло, што би Ристо био учинио, већ да су то они Турци око нас, не могавши Ристу гледати, отишли паши и облагали га. Нијесам их могао утјешити и умирити; удрише у пако кукање сва чељад у кући, да нијесам знао гдје сам. Знали су они, коме је Ристо пао у шаке, а видјели су мал те не сваки дан, да којег хришћана паша позове, тај се више жив не врати, нити има о њем више какова хабера. А и мене притиште пака слутња, као кад човјек падне у какву несрећу. Цијелу ноћ не могох ока свести, све ми се нешто зло предсказивало; бели ће ми сјутра сунце крваво сванути!

Пред зору, још није хоџа ни саба окушао, мене заварка нешто сан. Нијесам ни спавао, а нијесам ни будан био, тек онако уморен дрмио сам. Чудан ме неки сан обузе. Трзао сам се, не бих ли се разбудио, силом бих да се отргнем, али нешто сам такав био, као да ме ко спутао.

У томе се отворише врата и моја прија уђе унутра и кукајући стаде нарицати: »Устај, пријатељу, добра те срећа пратила; устај, да ти сина не посијеку!«

Тргох се ја, устадох на мах и погледам

на поље, а то тек зора пукла. Опремим се, па изиђем на поље, али никог нема. Затворена још чаршија. Пођох у оних познаника, што сам их јуче молио, да буду ћефили за мога Ристу — па лупај алком на врата, док их нијесам разбудио.

Док сам ја све познанике обиграо и разбудио их, већ је и сунце изишло. Похитам брже боље у ашсану, да видим, шта је са Ристом, али кад дођох до латинске ћуприје, што води на хат-мејдан, гдје је била ашсана, сусрете ме неки дунђер Миљо и каже ми, да су мало прије одвели Турци мога Ристу да објесе.

»Ej, мој боже, буди ми милостив, и ти, и света богородица!« — Мислиш, мозак ми је узаврио, а цијели они крај као да се око мене обрнуо. Потеци брже у ашсану; моли и преклињи, да ми кажу, рашта га паша осудио и гдје ће га објесити. Не шћедоше ми скотови одмах рећи, зар чекали бакшиш да им дам, што ће ми сина погубити; док се један смиловa и рече ми, да ће га објесити о оној липи, крај пута, што води у Мостар, у српском гребљу.

Као махнит појурим кроз Ташми-хан а кад прећох мусалу, видјех око липе јато Турака. Један се попео на липу, да свеже уже, а остали се окупише око мога сина. Кад стигох на мали пушкомет, а ја угледах, како мој Ристо климата ногама — објесише га Турци права и здрава, ни крива ни дужна!

Док дођох до њих, Турци већ запалише тутун, а мој Ристо исплазио језик од по аршина. Руке му бјеху отрагу свезане и још што је само раменима помало дрмао.

Питао сам их, зашто су га објесили, а они ми рекоше, да је био јатак и примао хајдуке, а кад их ја стадох клети за неправду, одвалише ми неколико канџија, па одоше.

III.

Ни за пун мјесец дана, седамдесет и осам хришћана испустило је своју племениту душу на оној липи, све са скотског Фазли-пашина срца. Мирисава липа ширила је своје гране, да начини већи хлад, да мученици могу лакше своју душу испустити. Она грана, која је била оглодана од личине, коју су везивали крвници, кад су шћели којег објесити, осушила се; а мирисава сијена, што је око липе било, нестало је, на мјесто тога расти мехка трава на неколико гробова, који се и без знака и имена уздижу.

Вријеме је липу оборило; пањ су црви изгризли — данас је на томе мјесту старо српско гробље. Нема више ни жилице за спомен »Фазли-пашиној липи«; опасано је зидом, а с јужне стране шуми брза Миљацка, па кадгод прођем онуда, а оно ми се чини од њезина шума као рањени јаук српских мученика, који су на липи издисали.

ПОСЛЕ ПОДНЕ У ФЕБРУАРУ.

(ЛОНГФЕЛО.)

Дан се сиромаша,
Већ се сиркава;
Леди се земља,
Замире река.

Небо облачно,
Сунце безрачно,
А сјај му црвен,
Кô ватра нека.

Снег провејава,
Пут завејава,
Бележе друмске
Већ се не виде.

А преко њива,
Кô сенка жива,
Мртвачки спровод
Полако иде.

А звоно јечи,
Па чисто звечи,
И срце дира,
Жалосно, бôно.

Пратњи траг оста,
Ја сетан поста',
И срце јекну
Тужно кô звоно.

Вл. М. Јовановић.

ПОД СТАРОСТ БЕРДО.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ВАРОШКОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО МИЛАН САВИЋ.

(Наставак.)

Прошло је неколико дана. Сима се дакле неког ствари чинио и невешт; био је доцније расположен и много је говорио, више бар него иначе, али никако да говори о предмету, који би госпођу Рахилу тако занимао. Као да нису никад ни започели разговор о Симиној женидби. Госпу Рахилу је то мучило а мало и једило, што јој брат ама никад ни беле а овамо се у почетку тако лепо био упутио; изгледало је чисто да се једи, што се већ досад није оженио. И она је чешће навијала разговор на своју најмилију воденицу. Сима је доцније одобравао речи њене; али је то њој изгледало, као да јој се рута.

— Ја већ видим, рече му једном приликом, да морам ја започети.

— На добро, беше Симин одговор.

— Ти не можеш да се решиш, ти не смеш. Хоћеш ли оставити мени, да ја удесим ствар?

— А како то?

— Да ти проводадишем.

— Хм!

— Ката Поповићева...

— Ти мислиш кћер покојног доктора?

— Да. Њојзи је доцније већ двадесет и пет година; али је васпитана и чита радо.

— Ако се не варам, мати њена води целу кућу а она проводи по читаве дане на канабету.

— Не треба веровати, што свет говори, примети госпа Рахила. На послетку, ако се баш хоће, може се свакој девојци наћи мâна.

— Није ружна, рече Сима као за себе. Али ја нисам рад, да ти сама идеш онамо.

— Ја и не ћу, јер нисам тамо никад ни била. Послаћу Петровићку, моју стару другу.

— Да, на да још више њих знају за нашу намеру.

— Остави то само мени.

— Али...

— Мани се тог „али“!

— На добро. Али удеси паметно.

— Немај бриге.

Госпа Рахила оде још тог дана својој пријатељици. А кад се вратила кући, очи су јој се светлиле од задовољства. Петровићка је, наравно, драговољно пристала, да посредује код Поповићевих, шта више, уживала је у том, тим већма, што јој се дала прилика, да ожени „најзан-младожењу“ са девојком, која би већ могла имати и дете за школу. Унапред је већ себи нацртала будућност „младенаца“ и њихову бескрајну благодарност. Она ће зацело бити онда најмилији гост у Симиној кући. На тек дечица! Та, њојзи имају управо да благодаре, што су у опште на свету; јер да ње није било.....

С послом у руци наће се госпођа Соса Петровићка сутрадан код докторке. Из почетка се радовала, што је нашла све здраве и задовољне; бар је тако казала. Одмах затим је уживала, што госпођица Катица тако добро изгледа и што ће она (Соса) пити кафу, коју она (Катица) уме изготовити, да већ не може бити боље. Катица се додуше на те речи насмешила мало уморно, управо лењо; али то госпођа Соса није приметила, или, боље рећи, није хтела да примети, јер је чврсто била наумила, да у овој кући наће данас све у најбољем стању и расположењу. Тако је захтевала њена дипломатска мисија.

Кад су госпе мало проћеретале комшилук, па онда Насту Павковићку, која „млађима“ не да честито ни јести, да се може носити по најновијој моди; па онда Сталу Берићеву, која се намеће, да, баш намеће оном високом оберлајтнанту, ма да је овај и не гледи, и више се из учтивости с њоме разговара; па онда Љубу Васићку, која је ономад на фриште фире изгубила двадесет форинта. Двадесет форинта! Та то је ужасно! Зар она не види мужа, који тако тешко заслужује крајцару? На дечицу, којој се очи лепе, а уши никад нису чисте? На кад су још спомењули оног доктора, који је пре неке ноћи дао серенаду Марији, кћери трговца Стеве Мишића, и том приликом значајно махале главама — науми госпођа Соса, да пређе на саму ствар, ради које је и дошла.

— Видите, Поповићка, рече, док је Катица у другој соби спремала сто за кафу, ви имате баш красно дете. Ох, она је заслужила, да буде срећна, као мало која.

— А после ваше жеље моја је зацело најискренија, настави Соса и пређе руком преко капе своје.

— Верујем вам, верујем. Е, кад би се могло..

— Па, слатка моја, то запиши само од вас, прихвати Соса поуздано.

— А како то?

— Ја бих вам знала прилику...

Поповићка се примакне мало Соси и ухвати је и нехотице за руку.

— Да, прилику, и то те какву! Ако и није баш сасвим млад, али је држећи и — у најбољим је годинама. Уз то је имућан и контен је само с девојком...

— А ко је? запита Поповићка и примакне се Соси још ближе.

— Трговац је, али мисли, да напусти радњу и да живи по вољи; једном речи: красна прилика.

А ко је? попови Поповићка.

Соса се нагне на њено уво и шапне: „Господар Сима Влашић.“

Поповићка се замисли.

— Ја додуше нисам мислила, да удам своје дете за трговца, рече лагано — али...

— Шта мислите, таква сермија!

— Ал он има и сестру?

— Стару, добру душу, која се не ће плести у домаћук, чим уђе млада у кућу. Знам ја њу.

— Да запитам Катицу.

— На сваки начин.

Поповићка устане и оде у другу собу. Соса је међутим плела чарапу, мирно и спокојно, као да је говорила о најобичнијој ствари, н. пр. да је на пољу лепо време, или да пада киша. Уједаред се тргне; из друге собе зачује гласно и оштро „них!“ Она уврти још већма уши, да уграби још коју реч и тада је чула овај говор, час тиши, час гласнији:

— Ниподаштo! Ја, докторска кћи, па да пођем за ћифту, да му можда бројим пиринач.... .

— Банке ћеш бројати, банке!

— Жао ми је, али ја нисам научена, да стојим за тезгом.

— Он ће да напусти радњу....

— Па шта онда! Ваљда цео дан да ми чечи у соби, да не могу ништа ни читати.

— Али таква сермија!

— Да, па да ми ваљда броји залогаје. А кад није код куће, да ми она стара ждрала не да ни на прозор стати!

— Ти не знаш, шта говориш....

— Па онда — могао би ми бити отац!

— Али, кћери моја!

— Једаред за свагда, маните ме. За трговца не ћу, па да је од злата.

— Помисли само, да је то тек прва прилика!

— Ваљда ће се наћи и за мене какав, који ми је раван. Зар не знате, да је у овој вароши млади доктор Рајић. То би била за мене прилика. Мој отац доктор, он доктор, куд ће боље и за њега.

— Али он не долази. Ти знаш, да се с Мишићевом Маријом добро гледи. За то немој оклевати.

— Маните ме, не ћу, не ћу, па не ћу. Но то би ми још требало!

На Сосину лицу се огледао цео разговор и од чуда је испустила замчицу на чарапи. У тај мах уђе Поповићка.

— Доцкан сте дошли, драга Петровићка, рече, а на лицу јој се разлазио благ осмеј, моја је кћи, тако рећи, већ заручена.

— Е да! чудила се Соса.

— Хтела је да ме изненади, чедо моје. Јуче јој баш рече — али, ние је засад још тајна — да је љуби, и моја му је Катица рекла, да дође к мени. Сутра ево та већ.

— О, баш ми је жао, рече Соса с најумиљатијим гласом. Да сам то знала....

— На да сте дошли прекјуче, била би ствар сасвим свршена; али овако....

— А како то, да се у вароши није ништа знало? запита Соса бајаги безазлено.

— Видите, нисам знала ни ја. Права се љубав не мође на велики добош.

— Жао ми је, баш ми је жао.

— И мени, али срећи своје кћери не ћу стати на пут. Ако је по вољи? настави Поповићка и понуди Сосу, да уђу у другу собу.

— С драге воље, молим!

— Али, рече Поповићка и застане, то остаје међу нама.

— На сваки начин.

— Знате, ње ради.

— А и свет је рђав, довршн Соса.

— Немојте се ни Катици показати да знате, шапне Поповићка; она је тако осетљива.

Соса климне главом, у знак, да пристаје. Кад су биле у соби и седе, Катица је доста намргођено сипала кафу и млеко у шоље. Соса се чинила невешта. Та, знала је најбоље, у чему је ствар, само је при поласку значајно стиснула Катичину руку и у ухо јој шапнула: „Честитам!“ Није могла, а да мало — не „каже“. Пукла би иначе.

Соса је приповедила госпођи Рахили све, како је било. И обе госпе су прилично испирале језик с Катицом, која је тако дигла нос, а овамо.... „Та, знамо ми већ!“

Ако је госпођи Рахили било и немило, што се тако десило, ипак науми, да ту прилику употреби, и да брата још већма подбоде. Она је Катичине речи пређутала сасвим и рекла му је само, да се већ задоцнио.

— Ето ти, то је отуд, што оклеваш, рече живо. Она би заједно пошла за тебе; матери је баш жао. Продангубио си, браче, ову красну прилику.

— Ја се бомте не ћу обесити, одговори Сима спокојно.

— Тако васпитана девојка! рече госпођа Рахила, а овамо је мислила: „Хвала богу, што нам није тај антикрист ушао у кућу!“

— Хоћеш ли још да ме женим? насмеши се Сима доброљудно.

— Та нађи ћу ја тебе девојку, само ако ти хоћеш.

— Пусти ме сад, да мало одахнем, рече Сима, за који дан можеш опет почети, ако немаш друга посла. Засад ми је доста. Него једи ме, што ће та твоја Соса брбљати по целој вароши.

— Не ће; дала ми је реч.

— Е, онда сам миран, рече Сима и насмеши се.

(Наставиће се.)

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

У писму пане Венедикта од 17. августа 1336. спомиње се, како су Которани имали плаћати рашком краљу и саповницима његовим глобе, и то краљу 2000 перпера, казанцу 1000; Sevestocracorum (не знам, јели то Севастократор или Севаст или Протосеваст) 500; војводи 500; Iudici (судији) 200; Celiuto magno (великом челнику) 200; Stanilozo (Станилцу) 200 перпера (Theiner Mon. Slav. mer. I. 192; ср. Љ. Ковачевића у Годишњици III. 399). То сам навео само, да се од прилике види, како је ставилац према осталим дворским саповницима или слугама стајао. Но шта је управ његова служба била, то не знају ни други, па ни знам ни ја. Он се и у српској хрисовуљи и у писму папином спомиње на последњем месту.

„Такође сеиш (то јест цар Стефан Лазару дворанину свом) **присиньо сродницю јако дѣверь, иже происходе отъ корене ихъ обрѣзуясть и сѣмени** (саном) **великыимь ставилъскыимь оукрашаясть и зѣлою тоиж дополно отдѣлиѣ, и богатствоиь и слаковю ирокоиника**“ и т. д. каже се у слову повестном, штампаном у Летопису Матице Српске за год. 1874. књиги 117. — Та доста, доста је и сити смо већ извода и навода из тог твога слова повестнога, које није исписао и свету приопштио ни г. Панта, ни Милојевић, ни Хаџи Јорданов или бар г. арх. Дучић или Рус Јастребов, те бог зна, да ли баш и стоји тако у оригиналу? Тако ми може котод јетко довикнути и тако исто даље продужити: Тури на страну то дерно повестно слово илити житије св. кнеза Лазара, за које се зна ни кад је састављено ни од кога је састављено, а управ скривено оно, већ ти нама кажи, шта вели патријарх Пајсије у животу цара Уроша о кнезу Лазару, и то у оном делу тога живота, који није печатан у књизи XXII-ој нашег Гласника! Изнеси сад бар речи Пајсијеве о кнезу Лазару и шта Пајсије каже.“

С драге воље, поштована господо; и ево их од речи до речи, од слова до слова:

„**И се да оувѣи** — то су те речи Пајсијеве — **о кнезоу Лазарѣ, откодоу бисть, и како ѣ житію его, иже ѣ рождьшиихъ исѣократъ, тоуію ѣ нѣкоимь Лѣтописи. Бѣше сиѣ отъчьство отъ града при . . . ца, а отьць сиоу приимь и отъ него бысть, и царсуиь бысть ѣ кроуѣтеи Стефань, и бѣше сытрезь и кротъкъ, прѣсиѣхъ сѣкрьстивыихъ сиоюе иоудростію и разоумиемь, и сокрыюуе се родителіе его ѣдѣти его, благоуѣстиюмъ и прѣиѣсокоиу цароу Стеѳлиоу из словѣжкоу. И ѣдѣюуть его, и толикъ ѣ ѣ разоумѣ, ако диѣити се иѣемь, прѣсиѣхъ дьнь от дне, и иелики раздоваше се прѣиѣсокы цярь о писмѣ, и съ цяроицею иеликоюе бысть иилоюиіію. И прѣиѣиюковаше его Лазарѣиь, ако да иеподобитсе цярю единоиужьствоиь и глаголаше съ цяроицею, кое добро сътворити, и смысліше ѣдѣти сиоу Милиоуе госпожду отъ сьродьства своего, и присилаюуть его ѣ сѣвѣ. И нѣколико времѣиѣ иилоюиѣдше и ѣдѣюуть сиоу кнежьство ѣ Босиѣ**“.

Аха! Пајсије, пречасни, побожни, учени патријарх српски Пајсије мало другчије гуди! Какав „ставилац“? какав велики „ставилчски сан?“ Трипе и кучине! Цар Стефан поставио је Лазара кнезом у Босни, како вели учени патријарх: „**и присилаюуть его ѣ сѣвѣ; и нѣколико времѣиѣ иилоюиѣдше**,“ то јест најпре га оженише Милицом, својом сродницом, па је прошло неко време, *нѣколико година*, па му онда дали кнежство у Босни, то јест *поставили га кнезом над свом Босном*, а то је било г. 1350. Патријарх Пајсије потврђује дакле оно, што су г.г. Сречковић и Мијатовић казивали и тврдили, то јест да је Лазар већ г. 1343.—1345. био ожењен и да је после неколико година добио у управу и у државу, шта? „Државу краља Драгутина.“ Какву државу Драгутинову? Патријарх Пајсије не зна ништа о тој држави, а како је био учен и патриотичан, знао је зацело, шта пише, и зацело је боље познавао српску историју него Сречковић и Мијатовић заједно. Патријарх Пајсије просто вели: „**и ѣдѣюуть иіюу кнежьство ѣ Босиѣ**.“ А да је тако у самој ствари било а не друкчије, то се лепо може навести из Лукаревића, сувременика патријарху нашем Пајсији, „који је пре Пајсија издао своје Анале.“ (Патријарх је Пајсије написао живот и службу цару Урошу г. 1641., а Лукаревић је издао своје Анале г. 1605., али Патријарх Пајсије био је, кад је писао поменути живот, старац од преко 90 година). Лукаревић пише на стр. 58.: e racommando la Bosna a Lazaro Grebeglianovich, katunar di Viteoniza e Kosorrichi, che poi fu Conte di Servia.“ А Дифрен још јасније говори овако: Lazarus, a Luccaro

et aliis Grebeglianovich, katunar de Vitanniza et de Kosorichi, Pribazii filius, variis sub Stephano imperatore dignitatibus ac ministeriis functus, copiis, quas in Bosinam adversus Stephanum Cotromanum regem (?) misit (a. 1350), praefectus est.“ Лазар је дакле постављен за великог војводу војски послапој на бана Стефана у Босну год. 1350., те је наравно расуо бана Стефана и тим заслужио, да му се даде кнежтво или господство над Босном, као што изрично тврди српски учени патријарх Пајсије.

На шта хоћеш више, Србине?

Лукаревић дакле, „који је знао, шта је писао,“ каже г. Панта на једном месту за Лукарића, и то каже г. Панта, који никад не зна ни шта говори ни шта пише, а после њега или за њим „ђаци“ учени Француз Дифрен кажу и тврде, да је Лазар Грбљановић већ год. 1350. био постављен или остављен генералисимом или главнокомандујућим Civil und Militär-гувернером у Босни, и по томе тврдња твоја, да се Лазар тек 1329. родио, не оснива се на истини и твој рачун не ваља; јер не да се ни замислити, да би цар Стефан могао поверити команду над војском својом против Босне оправљеној младићу од 21 г. Или је зар зато постављен великим војводом и претпостављен толиким другим у бојевима оседелим и прослављеним војводама цара Стефана млади Лазар, што је узео кћегињу Милицу, сродницу цара Стефана, или што је био *паметног* истом цару, као што је то г. Панта у Гласнику (књ. LVII. ст. 110) врло учено доказивао и паравно доказао, па се као својта царева, као муж Милице, која је била од „светог“ племена Немањићког, и он као неки принац, код којих се не гледа на године (као на пример у принца Јевђенија), сматрао и уважавао. Но то су пусте рефлексије, а факат је то, да је Лазар по сведоџби Лукаревићевој и Дифреновој г. 1350. постављен или остављен за главнокомандујућег у Босни, те је њему тада, ако не баш пуних 30. као што из Раића сљеди, а оно заџело 27—28 година бити морало. Но било толико или онолико година, сад није то питање, и није то главно, већ је главно и питање је: да ли је доиста то историјски факат, да је цар Стефан г. 1350. дао Лазару кнежтво у Босни, као што Пајсије прича, или, да ли је цар Стефан ставио на чело војски својој у Босни г. 1350. кнеза Лазара, као што Лукаревић и Дифрен пишу? Да имамо нешто аутентичну листину цара Стефана, којом он поставља Лазара кнезом у Босни; или да имамо суремени опис похода цара Стефана на Босну, у којем би се оно, што Пајсије вели и што Лукаревић с Дифреном помиње, причало; или да је бар у рукописи старом, на крају или на дну забиљежено и записано, да је књига писана л. 6859. дне 7. месеца нов индикта четвртог при цару српском Стефану, кад је покорена Босна и кад је кнез Лазар запопедао у Босни. Да нам је такова листина или такав опис или такав запис при руци, онда би могли говорити о кнежтву и војводству Лазареву као о историјском факту; али казивање једног српског патријарха Пајсеја и конфузног и сасвим некритичког Дубровачког писца из почетка XVII. века о оном, што је било у половини XIV. века, не може се никако као факат узети и ја ћу увек претпоставити сведоџби и ако анонимног писца житија кнеза Лазара, по којој је цар Стефан поставио Лазара својим Ставилцем, сведоџби Пајсијевој, по којој је цар Стефан дао Лазару кнежтво у Босни, и сведоџби Лукаревићевој, по којој је цар Стефан оставио запопедником у Босни *катунара* Лазара, који је после постао „кнез од Србије.“

(Наставиће се.)

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

АЛЕКСАНДРУ ОАНДИЋУ

ПРИКАЗАО („ПОСВЕТИО“) ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

(Наставак.)

22.) Из пријатељске руке добио сам 2. број „Iskre“, што излази у Задру. Уредник овога листа пише у уводном чланку о скупљању народних песама, како треба народне песме скупљати и при скупљању како треба на језик пазити, па је дошао до овога закључка: „Дакле, људи моји, у неким послим, не вриједи ни дубоко филолошко знање, ко што по моју мпењу неће вриједити ни Матици Хрватској, буде ли уређивање народних пјесама искључиво повјерила строгим филолозима.“ Из овога се види, како уредник „Iskre“ зазире од „строгих филолога.“ Да је до овога закључка дошао, даде му повода једно место из мојега „Бранича српскога језика“, те вели: „Господин Јован Живановић у *Стражилову* у чланку *бранич српскога језика* уз остало на једном мјесту каже: *У Вукову речнику има реч* поноћа, *али то ће бити штампарска погрешка; та реч сложена вала да гласи* поноће. А кад тамо, то *није* штампарска погрешка, но је Вук чуо у овоме облику у народу, пошто *поноћа* кажу сви Штокавци у Далмацији и Херцеговини.“ Ја сам у 4. броју „Стражилова“ јасно доказао, да је у Вукову речнику *поноћа* штампар-

ска погрешка. Најбоље се то види из стиха, који Вук у свом речнику под том речју наводи. А то је овај стих: „Од поноћа наоблачило се.“ Од ген. *поноћа* не може бити ном. *поноћи*, него *поноће*, што одговара потпуно ст. слов. **полунощьнъ**. Али то не ће да разуме уредник „Iskre“ или можда не схваћа то, него кличе, да у Вукову речнику није погрешка *поноћа*, јер се тако говори у Далмацији и Херцеговини. Ама, човече божји, ја песам никад тврдио, да се *поноћа* не говори у Далмацији и Херцеговини. Ако се говори, онда је добра реч и *поноћа*, као што ћу одмах и доказати. Али што ја тврдим, да је *поноћа* у Вукову речнику погрешка, то опет иде на други лист. Ваља дакле разумети оно, што сам ја писао. Ја тврдим, да Вук није чуо реч *поноћа*, него *поноће*; па при штампању открала му се погрешка, као што се може видети из 4. броја „Стражилова“, где сам јасно доказао, позивајући се и на самога Даничића. Што се у Далмацији и Херцеговини говори *поноћа*, из тога не може уредник „Iskre“ изводити, да у Вукову речнику *поноћа* није погрешка, ако само зрело расуди, узевши све оно на ум, што сам ја навео, да је заиста *поноћа* у Вукову речнику погрешка. Вук је дакле морао чути *поноће*. За то ипак не искључује реч *поноће* реч *поноћа*, јер може народ да говори на једном крају овако, а на другом онако. Ја сам у пређашњим бројевима „Стражилова“ показао, да народ говори *вођ* и *вођа*, *пађ* и *нађа*, и једна је реч добра као и друга, само што имају различите наставке. Ја сам професору С. Лекићу баш за то и замерао, што је уписао професору Оберкнежевићу у погрешку, што је овај написао *бојати се казни*, а није написао *бојати се казне*, као што би хтео г. С. Лекић. Ја сам на ово казао, да је добра реч и *казан* и *казна*, као и *вођ* и *вођа*, *пађ* и *нађа*; а кад се дакле говори у Далмацији и Херцеговини и *поноћа*, онда је добра реч *поноћа*, као што је добра и *поноће*, само што су им различити наставци. Ја ћу овде навести још неколико речи, које имају једнаке основе, али различите наставке. Тако у Вукову речнику има реч *оглав* der Theil der Pferderüstung, што на главу коњу дође, а у Срему говори се и *оглава*. Сме ли се г. уредник „Iskre“ усудити, да каже, да не ваља ова реч? Ми ћемо видети мало ниже да сме, али та смелост не вреди у науци ништа. Гундулић је некад овако певао:

А да тијем пјесни ове
Сасма дуге не исходе.

За Гундулића говорило се дакле *пјесан*, а данас је та реч по аналогији прешла из исте врсте у трећу и гласи *пјесма* или *пјесма*, па можда се и данас говори још где год и *пјесан*. У Белостењчеву речнику долази *клун*, ген. *клуна* по петој врсти, а данас се каже *клува*. У Микаљи има *постав* ген. *поставa*, а данас се та реч мења по трећој врсти и гласи *постава* ген. *поставе*. Анд. Качић вели: „Кнез Лазар не напавши сјутра дан Милоша ничта не мање не изгуби *слобод*, него удари на Турке.“ Данас се пак *слобод* мења по 3. врсти: *слобода*, (види Rad. jug. ак. књ. XX.) и т. д. Оваких примера могли би још доста навести, али није потребно, јер и ово, што смо казали, доста је за потврду, да речи могу имати једну основу а различите наставке, дакле поред *поноће* може бити и *поноћа* или поред *поноћа* може бити и *поноће*. Кад све ово знамо, онда нам смешно изгледају ове речи г. уредника „Iskre“: „Тако и п. видим у пјесми *Сорића и Камулић Алаге* први стих:

Вићу чини Задрањине баве.

Ја сам уверен, да ће оно *вићу* бит ијерно побиљежено из устију пјевачевих, али, људи моји, од кад је свијета и на свијету нашега језика, ја сам свеђер чуо *виђе*, *виђе*, па зашто у том смислу неисправити? Рада би знати, који је враџби први надеж оному *вићу*, кога ли је снола?“ **Кладезь пищи духовныя, яко тѣхъ есть царьствіе небесное.** Господин уредник је „Iskre“ велики поштовач Вуков, као што и треба да је, па што није онда отворио његов речник, те би тамо нашао, да се на југу српскога народа говори *виђеа*, те не би толико просуо речи у тартаљ. Не говори наш народ само *веке*, него и *веђа*, па по томе може сваки расудити, да поред *поноће* може живети у народу и *поноћа*, или поред *поноћа* и *поноће*.

23.) Г. С. Лекић у својим „Примерима за латинске облике“ II. стр. 240. *э* и на другим местима пише *дњи*. Српски језик стоји данас на ступњу, где се између лабијалних и *ј* паставка умеће еуфонско или епентеско *л*. Већ и у ст. словенском језику умеће се епентеско *л*, н. п. **земьныхъ** и **земьлю**, **остальныхъ** и **остальмь**, **изблюдъшихъ** и **изблядъшихъ**. У XVII. веку у српском језику била је борба између облика са умегнутим епентеским *л* и облика без епентескога *л*. Ево примера без *л*:

Бојја слома, сабље сврши. —
Паче у сјевер поред вина
једаћ мрамо *Подунавје*,
стеране нам мнократ свиме
сјенке постељу, стијене *узглавје*. —
А ти *вилење* у јунака
Срце и прси бјеху доста.
(Гундулић.)

Тако и у Белостењчеву речнику има *дњи*. Али данас облици са епентеским *л* одржали су мегдан скоро у свима крајевима нашега народа. Само се можда Херцеговина још изузима, што се тиче овога, јер тамо се могу чути још и данас овакви облици: *одла-*

мјати, сломљен, просијеје, кушјен. Данас се старо словенско **дикій** скоро по свима крајема нашега народа говори *дивљи*. Да се *дивљи* ваља писати, захтева и аналогија, јер кад се каже *мужевљи, рибљи, вужевљи, косовљи, керовљи, осовљи* ст. слов. **кракій**, срп. *крвљи*, онда и ст. словенски **дикій** ваља да се пише *дивљи*.

24.) Г. С. Лекић пише у својим „Примерима за латинске облике“ *опиѣти, саопштити* II. 146., *опиштина* II. 144. Ови облици, како их бележи г. С. Лекић, узети су из ст. словенскога језика. Њихов облик није таки по законима српскога језика. Ма да се и *опиѣти, саопштити, општина* у нашем народу говори, ипак из тога се не може изводити, да се треба и у књижевном језику тако писати. По што се и *опйи, саопћити, опћина* говори, то се сад пита, који су облици бољи или који боље одговарају законима гласовним српскога језика. Који облици пак одговарају законима гласовним српскога језика, те ваља пре и употребљавати у књижевном српском језику. Као што се ст. слов. **кѣште** каже српски *веће*, ст. слов. **плоуштл** српски *плућа*, ст. слов. **обоуштл** српски *обућа*, ст. слов. **кѣшта** tentorium српски *кућа*; тако исто и ст. слов. **обѣштн** мора гласити српски *опћи*. Ст. слов. **обѣштн** communis управо значи qui circum, circa est, који је um und um, ringsherum и састоји се из **обѣ** и наставка **штн**. Овај наставак састоји се из тј и према законима гласовним појединих словенских језика различно и гласи у словенским језицима. Тако ст. слов. **плоуштл**, срп. *плућа*, руски плюще, чешки plice, па и ст. слов. **обѣштн**, српски *опћи*, руски общій, пољски obcy, чешки obcina Gemeindegrund. Из свега овога види се, да по законима гласовним српскога језика ваља у књижевном српском језику писати *опћи*, кад већ овај облик имамо, а избегавати ваља *опиѣти*, који је примљен из ст. словенскога језика онако, како гласи по законима старога словенскога језика. Кад кад хоће српске речи, које имају правилно *шт*, да прећу по аналогији међу ове речи, које имају *ћ*. Тако неки пишу *скупштина* место *скупштина*. По законима српскога језика добро је само *скупштина*, јер се састоји из *скупск-ина*, које се по законима гласовним мења у *скупчч-ина—скупччина—скупштт-ина—скупшт-ина*. Овде је, као што видимо, по законима гласовним српскога језика добро и правилно само *скупштина*, а не *скупћина*. А што се говори где где и *скупћина*, то је по аналогији речи *опћина*, која је горе споменута реч.

КЊИЖЕВНОСТ.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

„СРЦЕ“, књига за децу, написао Едмондо Де Амичис. — Четрдесето издање. — У Милану, издање браће Тревеса 1887.*)

Име великог талијанског писца Де Амичиса код нас Срба врло је слабо познато, а од његових чувених радова једва да је по која ситница преведена. Његове *„Слике из војничког живота“*, у којима живим бојама слика занимљини војнички живот у касарни, у логору и на бојном пољу; његов *„Цариград“*; његова *„Шпанија“*, *„Холандска“* и други путописи, његове лепе *„Песме“* и *„Новеле“* српској су публици познате само по насловима. За талијанску књижевност ми у опште слабо разбирамо, па није чудо, што се ни Де Амичису није указала ова пошта, коју ужива и преко граница лепог апенинског полуострва. Његова су дела преведена скоро на све културне језике, а и Хрвати имају неколико његових дела у преводу. Поред новела, Де Амичис се највећма прославио путописима, у којима је знао тако вешто описати оно, што је видио, насликати природну лепоту, и представити разне утиске, да га је у томе мало ко достигао. Де Амичисово перо такми се са Дореовом кичицом.

Већ од неколико је година талијанска публика очекивала од Де Амичиса ново дело из талијанског живота. Многи су држали, да Де Амичис пише роман, али уместо романа пре неколико месеци угледало је света у Милану његово најновије дело под насловом: *„Срце, књига за децу“*, које је до краја 1886. године доживило *четрдесет година!*

„Срце, књига за децу“? Па какав је садржај те књиге? — Пустимо Де Амичиса, да нам сам исприча. „Ова је књига — вели писац у предговору — на првом месту намењена деци основних школа, од деветe до тринаесте године, по томе би се могла назвати: *Историја једне школске године, написао један ђак 3-ег разреда основне талијанске школе.* Напоменувши, да је написао ђак 3-ег разреда, не велим тиме, да је он баш написао овакву, како је штампана. Како је кад стизао, тако је и бележио на једном пропису: све што беше видио, чуо и мислио

*) Edmondo De Amicis — Cuore, libro per i ragazzi. 40-a edizione — Milano, Fratelli Treves editori 1887.

био у школи, био ван ње; на крају године отац му је поправио ове прибелешке, трудећи се, да не измени мисли и сачува, колико је могуће, синовљеве речи. Овај пак, после четири године, кад већ беше у гимназији, прочита поново прибелешке и додаде понешто, јер му успомене о људима и стварима беху још доста свеже. А сада читајте, децо, ову књигу: ја се надам, да ће вам бити мила и да ће вам користити."

С ово неколико редака писац је карактерисао садржај целе књиге: „*Срце*" је заиста историја трећег разреда основне школе. Почиње месецом Октобром, кад је отац свог сина записао у трећи разред, а свршава се 10. Јулијем, кад је Енрико (писац прибележака) поздравио школу и другове на распусту. Главна је подела књиге на десет месеци, и жали Енрико прича нам сваког месеца: шта му се важније десило, шта је видио и шта је доживио у школи и ван ње. Сваког месеца учитељ прича својим ђацима по једну приповетку, које је Енрико преписивао и уметнуо у своје прибелешке. Већи део тих приповедака задахнуте су патриотизмом, а све су писане лаким и лепим слогом. Оне су у целом венцу најмиомирније цвеће, какво само може да цвати под лепим и плавим талијанским небом. Збирка ових приповедака, у српском преводу, красила би нашу књижевност. — Поред ових приповедака четње напалимо на писма, која Енрику пишу мати и отац. У њима та саветују, подучавају и кроје за његов несташлук, или му отац пише о отаџбини, о Кавуру, Гарибалдији, Италији, песништву и т. д.

Енрико нам, у својим прибелешкама, најпре приказује своје школске другове, којих је 54 на броју. Каквих ли ту типова нема, па како ли су сви верно снимљени! То нису мртви портрети — то су живе слике, које пред нама скачу и играју. Видите ону детињу душу, а у многој назирете клицу будућих грађана... Кад читате опис овог маленог живог света, преко памети вам прелете све оне слатке успомене из овог веселог живота, за којим сваки доцније уздише! Чини вам се, да седите за клупом усред ове живе гоаје и овог несташлука; чини вам се, да и вас учитељ опомиње!

Затим нас Енрико упознаје са школом и представља нам разредног учитеља, а наће прилике, да нам приказе и остале учитеље и учитељице. Како ли је тек лепа слика старог Корзетија, учитеља Енриковог оца. — Седи старац сасвим је изнемогао, поштена се и једва иде, руке му дрхћу, и живи доста оскудно: кревет, сто са малом библиотеком, четири столице и нека стара мапа, прикована на зиду — цео је његов намештај. Кад Енриков отац угледа сиромашки кревет, парче хлеба и уљану свећу на прозору, помисли: — „Једни учитељу, после шездесетгодишњег рада ово ти је цела награда?" — Али учитељ је задовољан, само му је тешко: „чути дечији глас у школи, а више не бити тамо, и помислити, да је тамо неки други. За шездесет година слушао сам ту музику, која ми је срцу прирасла... Сада сам без породице. Немам више деце!" — Не, — одговори му мој отац — ви имате још много деце, само су она растурена по свету; али се она сећају вас, као што сам се и ја увек сећао." — Не, не, — одговори тужно учитељ — више немам школу, немам више деце. А без деце не могу дуго живити. Куцнуће брзо и мој час!" — Овај добри учитељ, који не може да живи без деце, чува прописе својих ђака, па их од времена на време прегледа и чита понешто из њих. Читајући их сети се хиљаду ствари, чини му се да живи минулим животом. „Затворим очи, па видим лице за лицем, разред за разредом, стотинама и стотинама ђака, а ко зна, колико их је већ помрло. Многих се врло добро сећам."

И ако је школа главни део ове књиге, и ако се бодром пишчевом оку ништа није отело, што је вредило забележити из оне пуне кошнице, која се зове: *школа* — посвећено је многи листић домаћем васпитању деце. С Енриком улазимо у многу кућу: видимо, како живи занатлија, трговац, ситничар и други; видимо дечији домаћи рад, њихову љубав према родитељима; видимо, како родитељи упућују своју децу и како утичу на њихов будући живот. Али се Де Амичис није на томе зауставио. Живим примером показује нам, како и деца могу кротити своје родитеље. Невољали и пијани радник, који је за свога сина имао само батина, а никад лепе речи, кад је једног дана дочекао свога малишу пред школом, и кад је видио, да његовом синчићу сви честитају за добивену награду, тргне се, загрли и пољуби сина, и — сети се своје родитељске дужности!... Од тога дана постаде примеран радник. — Малог Енрика води отац или мати у школу за глуво-неме, у завод за рахитичну децу, и у вечерњу школу за раднике. Он тамо не скаче и не игра, него све расматра, па нам до ситница исприча: што је тамо видио и чуо. Енрико нам описује лепе пролетне излете, карневалске забаве, циркуске представе, војску и све, куда је ишао, шта је кад видио, или шта су њему други причали. А колико ли је занимљив дочек краља Умберта!

Не да мајка Енрику, да се понесе. Она га води у сиротињску кућу, да удели милостињу сиротној једној жени. Тамо Енрико ваће свога друга, који је тада клечећи писао на столици, јер није имао стола. „Видиш — вели Енрику мајка — како ово јадно

дете мора да учи, а ти имаш сваку удобност, па се још жалиш!“ — Читајући ову цртицу сетих се ђачког послуживања у Србији, и нигде не наиђох на тако што. Сиромашних ђака Де Амичис износи доста, али се њихови родитељи труде и муче само да издрже сина у школи. Има ђака и из других крајева, али нико не послужује! Да ли је ово у Србији баш од сиротиње и невоље?

Де Амичисово „*Срце*“ има преко 300 страница на осмини. У толикој књизи ништа не замори, ништа није досадно. Све је одмерено, све иде лагано, а пред вашим се очима развија слика за сликом, као кад превртете албум каквог великог вештака. Не знате, чему да се више дивите: да ли одабраној садржини, да ли пишчевој вештини, којом је знао тако невине ствари, које обичном оку изгледају просте, да заодене величанственим рухом. Па како ли тек заноси онај патриотизам, који Де Амичис хоће да посеје у млађана срца будућих грађана Италије! — Учитељ уводи у разред новог ђака, који је дошао из Калабрије и овим га речима представља ђацима: „Радујте се. Данас ступа у школу мали Талијанац, рођен у Ређију у Калабрији, која је преко пет стотина миља одавде удаљена. Љубите свога брата из даљине . . . љубите га, како не би осетио, да је далеко од родног места; покажите му, да талијански ђак у свакој талијанској школи налази своју браћу. . . . Добро запамтите ово, што ћу вам рећи: да би овако могло бити, и да би ђак из Калабрије у Торину могао бити као код своје куће, а тако исто и ђак из Торина у Калабрији — за то се наша земља борила педесет година, а изгинуло је тридесет хиљада Талијана. Треба да се узајамно поштујете и љубите, а ако би ко од вас увредио овог ђака с тога, што није рођен у нашем крају, тај би био недостојан, да својим очима погледа нашу тробојну заставу“*)... Зар ове речи не би требало да добро утуве не само српска деца, него и многи наши озбиљни људи, који Србина из других крајева називају: *странцем* и *дошљаком?!*

Нека нам се не замери, што ћемо на овом месту, примера ради, изнети завршетак писма Енрикових отаџбини. „Она је тако величанствена и света — пише отац сину о отаџбини — да кад бих ја тебе видио једног дана, да ми се здраво враћаш из рата, који се за отаџбину водио, да се здраво враћаш ти, који си крв моја и душа моја, а дознао бих, да си живот сачувао, јер си се крио од смрти, ја, твој отац, који те тако радосно предусретам, кад се из школе враћаш, дечаком бих те тужним јауком, и више те никада не бих могао волети, а тај би ме бол и у гроб сурвао.“

Далеко би нас одвело, кад би стали ређати све лепоте из „Срца“. Требало би да преведемо целу књигу, па ни тада не би постигли своју намеру. Ону елеганцију стила, ону поезију, онај звук талијанског језика — наше би перо само осакатило!... Благо талијанској деци, кад се за њих пишу овакве књиге!

Талијанска критика најсимпатичније је поздравила „Срце“. а како га је примила талијанска публика, сведоче *четрдесет издања* за неколико месеци.

И ако је Де Амичис изриком написао: „књига за децу“, „Срце“ није само за децу, оно је на првом месту за родитеље и учитеље, оно је . . . за сваког, који зна, шта је лепо.

* * *

У Београду. **Дан. А. Живаљевић.**

*) Ону цртицу и прашоветку „Мали Падовански патриота“ препрадно је г. П. Никетић, учитељ, и од њих је „напрадио“ (не напоменувши за извор) у својој књижици под насловом: „Бачи“ две слике: „Старо-Србијанче“ и „Которанин Николица“ — *У колико се сећамо, код ње је на Де Амичисово „Срца“ преведено: у Загребачким „Нар. Хоучашма“: предговор и ови станци: „Угледар и господин“, „Воља“, „Захвалност“, „Улица“, „Мали родољуб Падованац“ и „Бродолом“, дакле у подлиску „Срб. Народа“ преведено је: „Учитељ мога оца“, такође без напомене за извор, него само стоји: „по талијанском“.*

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(Трећи годишњи скуп археолошког друштва у Београду.) Читамо у „Одјеку“: На овом скупу, који је држан у једној слушаоници велике школе 30. Јануара, прочитао је Мих. Валтровић извештај о раду друштвеном за 1886. годину. У своме извештају поменуо је Валтровић, да ће друштвени орган „Старинар“ остати дуго једини израз рада друштвеног, јер се отношаваја не могу предузимати са појачане новчане. Правила за друштвене поверенике шаљу још израђена, пошто би њима (т. ј. правилима требало да претходи наређит закон за чување старина. Овај посао тражи велику спрему и одређеност. — Дивлоне чланарина нису још свима послате, јер је посао на њима пишао и спор, али ће се у току ове 1887. године довршити. — Управа је ступила у свезу са академијом знаности у Загребу и управом археолошког друштва у Олмуцу. — На Равној се склонило друштво за обнављање Градачке цркве. Ово је друштво почело прикупљати прилоге за тај рад, па ће и археолошком друштву бити прилике, да се овим предметом обилно позабави. — Управа је имала само три састанка. — Било је у

овој години снега 288 чланова, и то 58 утемељача, а 230 помагача. Од њих долази на земље ван Србије 15 помагача и 5 утемељача. Приражтај чланова у 1886. години износи према 1885. години 15, од којих су четворица утемељачи. Умрла су два члана. — Прихода је било у овој години: а) остатак готовине из 1885. год. 124 динара; б) улози од 25 утемељача 818·5 дин.; в) улози од 101 помагача 704·60 динара; и г) државна помоћ у 800 динара — свега 2548 динара. Потрошено је на штампање „Старинара", дипломе, клише-е, преписку и т. д. 1689 динара. Остало је чиста прихода 858 динара — Овим приликом Валтровић саопшти њиову белгијскога археолошког друштва, да жели ступити у свезу са српским археолошким друштвом. У исто време позва Миљојковића, да ту жељу као посредник образложи скупу, што овај и учини. Скуп прими њиову са задовољством и одлучи, да се у свезу ступи. Друштво је добијало у замену више листова, а добивало је и списа од других друштава, с којима је у свези. — На предлог Панчићев направљена је упраха стара шанцо, да крши ону дужност и у 1887. години. — Најпосле је Валтровић читао своју расправу о преисторијској археологији. Најпре је обележио градиво ове науке. Ова је наука поделила културу људску на три периода: камени, бронзани и гвоздени. Обележивши сне погледе и белеге ових периода, показао је, да међу њима има прелаза, напомењући, да се између каменог и бронзаног доба градила оруђа од бакра. Говорећи о добу, када се оруђа градила од бакра, навео је, да највише златника од бакра има у Угарској. О том добу писао је живо Фрања Пулски, директор Будимпештанског музеја. Читајући списе његове, Валтровић је, вели, скренуо своју пажњу на бакрена оруђа у Србији и радећи у том правцу, нашао је нет комада оруђа од бакра. Међу њима је једна секирица, а остало су убојна оруђа („чекић"). Секирица је нађена 1869. године у Београдском граду, два су кумљена у Београду, а два се, да су из Србије донета, друга два су нађена у селу Валаковцу, у Црноречком округу. Бакарних оруђа има ливених и коваких. Кована оруђа немају никаких шара. Руда за дрвље карактеристична је код „убојног чекића", јер се примећује, да је пробијем начињена. — Приликом читања ове расправе, показа Валтровић сних нет комада, што се у нашем музеју нађаше; а кад завршн своју расправу, приђоше многи слушаоци и разгледаше приказане предмете.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— На пашег је листа у засебну књигу отштампана комедија Милутина Ј. Илића под насловом „Ново доба". Та је комедија добила награду од Матице Српске, којој је у два маха била поднесена. Оба је пута оцењо др. Јованчић Батут. Дванут је је писац подносно зато, што је оцењивач захтевао, да се дело преради и поправи. Оцене дра Батута навеле су у Летопису и то прва у 147. књизи на странама 152—155. а друга у 148. на странама 150—154.

— Марко Драговић је у 12. броју „Одјека" довршио свој одговор Гравовском. — У 14. броју истога листа почиње се Стева Чутурило бранити против нападаја на његов „Буквар", који је министарство просвете у Београду усвојило као школску књигу. Нападаји су ти навели у 98. и 99. броју „Одјека" и 24. броју „Учитеља" од прошле године.

— Ове је године почео излазити нов црквено-књижеван лист под насловом „Црквени гласник". Власник му је и уредник Д. Н. Алексић, намеснин у Лесковцу у Србији. Лист се штампа у Нишу код Чешдена. „Црквени гласник" ће претресати црквенска питања а доносиће и описе црквена и манастира у свима српским земљама и оцењиваће црквене списе, који у Срба изађу или се са стране упесу у православну цркву. У првом броју почиње архимандрит Сава Дечански чланак о судби и значају манастира Високих Дечана за хришћанство и Словенство на полуострву Балканском од 1335. до 1887. год

— „Свилени рубац, поетска приповетка, написао Стеван А. Стаиковић," изашла је, дакле, још лане у Београду; али ми је добивено тек пре неког времена на приказ. И — прочитасмо је до две трећине. „Е, па дотле, а куда ћеш више!" — Прошло је скоро двадесет и пет година, како је уредник „Данице" доношаху једном прилином малађим песницима тадашњи: „Досетка (ако је т. ј. досетка! није мисао, свеимаенталност није чувство; а где се ум на шајтов месец, да би се што нашло на осебање нетерало, то је душевно надрживање, које ће се најрешће свести самим њеним изношењем." (В.: „Даница", 1863., бр. 43., стр. 688.) А народна пословица вели: „Поспирај, па и на пејс задени."

— Уредништво „Босанске Виле" прешло је на руку Николе Шумоње у руке Н. Т. Кашиковићу.

— Недовршат преводилац превео је с руског знатно дело А. Пипина: Историја српске књижевности. Преводилац се правда тим: што је дело то рано нашло и што је у нас оскудица у таквим делима. Што се првога тиче, дело је свакако извресно, него да бог да, да одговори нашим домаћим потребама, јер је ту већ догорело до покрта. Што се тиче другога, заиста је жалостан нлак, да поред Јагићева првога дела и Новаковићеве књиге, осим Суботићева, Шевоића и можда још ког Цветника, данас немамо књиге те струке ни за школу ни за народ, код људи у нас, који су дорасли таквоју послу. У добри час се наша Матица сети, те расписа на прошлој својој годишњој скупштини награду за књигу „Историја српске књижевности за народ и школу". Истина, да је то мало, врло мала награда, да готово не треба ни да се зове наградом, него једна приномоћ; али би добро било, да се више стручњака најпре нзнеђ себе о програму договоре, па онда е Матицом. А она тешко да би се кратила и удоотручати, можда и утростручити ту приномоћ. Сто дуката је једна награда за обрађивање предмета таквом послу. Година, на ма и две године дана било би доста рока, да тако дело буде готово и вољано. А дотле и увек иначе добро нам је дошла и Пипинова књига. Боље сачувај да ми рад једнога А. Пипина вала не ценимо доста; тек свој ће боље знати, шта сном треба. А више су потребе неће него ово дело. Књига ће нестати већ скоро и света угледати у штампарији Косте Чеиденца у Нишу.

— У 6. броју Vienca читамо одговор поштованога г. дра Т. Маретића на наше питање у 48. бр. о. листа прошле године, те га ево с благодарношћу овде дословце бележимо: „Честитој редакцији Стражилова у Новом Саду. Ево мога одговора на питање, за што се мени не свиђа ријеч патрогасац, за што мислим, да није добро начињена. Да је народ хтио сложеном ријечју назвати чопјека, који напору гаси, дакако за цијело, да не би рекао патрогасац, него патрогаша. **У сложеницама мушкога рода, гдје други дио има исто значење што и партицип презента актива, а при дно стоји као објекат томе партицину**, народ обично употребљава наставак **ја**, а окрајњи консонант основи е гласом: ј од тога **ја** прелази у овај глас, што га већ тражи наша фонологија. Дакле: гласоноша (= гласоносја), чаброноша, водоноша, закоиоша, калогаша, војсковођа, коловођа, шљенчоноја, патрагођа

пјетрогоња, горосјеча (те ријечи нема Вук, али је има Даничић у Основама, 62), винопија, крволија, крвопија, козопаша итд. Према тому би дакле било: патрогаша. Много су ријеч сложеније с наставком ић, како су н. пр. душогубац, штеточинац, доброчинац, богопосац, чудотворац. Задње ове двије ријечи продрле су у народ по свој прилици на цркве: Исаиј богопосац (θεοφόρος), Гаврило чудотворац (θαυματουργός); а пород штеточинац говорја се и штеточиња. Ријеч богомољац не доказује у овом питању ништа, јер би према њој требало да буде патрогашац. Кашто се пишаи у сложеницама, о којима говоримо, и наставак ъ, а тај глас дакако отпада: котлокрп, козомор, коксодер, итд. Према тому би било патрогас, а то по свој прилици не би народ никада рекао као ни патрогасац. Будући да је наставак ац много обичнији од наставка ић у сложеницама, које нас овдје интересирају, за то држим, да би народ рекао патрогаша, а не патрогасац. И то је ето разлог, који ме наводи, да ријеч пожарник држим бољом од патрогасац. Не знам, што је ријечи патрогасац забавило пок. Даничић, али ни ја нијам ово исто, што сам ја овдје разложио."

— Хрватско академијеско друштво у Бечу издало је у врло елегантном, укусном надњу, са прилично обилатим и разноврсним садржајем: Zvonimir, алманах хрватске омладине. Од како престадоше алманаси појединих друштава хрватске омладине: Velebit, Hrvatski dom и Hrvatska, осећала се баш празнина у омладинском раду. Задарска Iskra почела је у првим својим бројевима оне године оштрио своју реценвију о тој најновијој појави омладинској. Пре него што се реценвенат упустио у појединости, овако говори у опште о тој појави: Градиво у Звонимиру разјдељено је као обично у омладинским алманасима. Након летописа академијских друштава приноше се јесме, за онима приповиједке, напокон поучни чланци. Што Звонимир обилује пјесничким састављима, није се чудити. То је сасна наравно. Нема на свијету младежи без пјесничког жара и полета; па нема ни омладинског алманаха без пјесама. Ријетко се ко отме у младости чару поезије; мало их је, који у младости нису с вилама друговали. Сва, која пјесама краје за младих година, нису дашто миленици вила; нису сва позвани, да се на поезију за увијек даду, да постану једном правим пјесницима. Између оних, који у младости чешкорват пјесничке струне наћегну и домаћу књижевност „обогаћују" сонетима и романцима, одама и баладама, сама и трагедијама, бар три дијела обрну леђа вилама, кад утру стазом практичног живота. Ја знам за пријатеља, који је, за гимназијалних и свеучилишних наука, сило као ни рукама по многим новинама лирских продуката; а сада, кад је заглавио до ушију у праграђе законика и поступника, куће ми се, да не може прочитати пар строфа, па да га у злато окује. О Емилу Золи читао сам негдје, да се у неко доба био дао баш озбиљно у епско пјесништво; хтио да се натјече са Омиром и Вергилијем, те испјевао богме и весма дугачак ep, од кога се надо великом имену. Сада, када се каква епских стихова и поетско највјештијем књижевне формуле у роману, Золи куди поезију, особито романтичну, као његоватељицу најморбознијих идеала; не прориче јој скору смрт попут неких новитовића, ал јој једва досуђује у свијету чедну улогу оркестра, који има да забавља његове књижевнике у вријеме рада. Није куд камо; за младеж, којој ври жило у жилама врије, а лакокрилна се машта разиграва свакојакима полетима, стихотворење је потребан одушак преобилности осјећаја и мисли, када све осјећаји. Ни томе се није чудити што су пјесме у Звонимиру, може се рећи, све лирске. Младеж је више но ико субјективна у својим пјесничким творевинама; њој с тога највише приједе лирика, та по набор субјекта према пјесништва. Па и тако, дан данас, кад се многи умјетнички облици расклађу или коренито мијењају, прилагођујући се духу новога вјека, лирици заузимље прво мјесто у пјесничком свијету; епика и драматика заостају много за њом, јер не могу да буду, као лирика, огледалом, гдје се вјерно зрцали интимни живот данашњег друштва. Лирски пјесници најскромније, најјеврејски тајe изразавају оно, што модерни свијет осјећа и мисли. Лирска поезија није у новије доба мање важна за то, што је у човјечјој души, ради огромног заинтересног покрета, нестало негдашњег равнодушја, те она не налази више утјеха и окрепљења у многим старим предјама и начелима. Богме, што је немирнија модерна душа, тим је пространије поље лирске поезије. У душевној нестаности и узрујаности, у незадовољству, у сјети, у раздражености новога свијета, налази лиричар неисцрпна извор пјевању. А опћенито посиже најмелодије за оним пјесничким производима, гдје више има трага тим тешким унутарњим борбама. И многе пјесме у Звонимиру начињене су тугом; неке пак и доста јаким песимистичким духом, оним духом, који је свестрано завокупио модерну књижевност. Та туга и тај песимизам изражени су у неким пјесмама у облику чуствена нарицања, а у другим особита умовања.

— Сви се живо кресуло, да око упошавања народног што више поради, да што више сачува, те прибележи, што је по народу вредно сачувати. „Hrvatska Matica" непрестано куни народне песме! „Босанска вила" не може да свилада прошле о описивању разних крајева и о народним умотворинама; па сво и опет довела су (2. бр.) „Питање за поучавање народа", што је састанио — на Бечко антрополошко друштво др. Фрадрих Краус! И. Кхекдрак у Задарској „iskri" (бр. 2.) изнео „Упутник за сакупљање фолклористичног градива о мору," да прикаже „Наше море и приморје у народној мисли"! Само одбор за издавање Вукових дела и Матица Српска чине се и невидети. Его оне тамо истискоше на одбора и камен потицања (!!!), оне оде склонише и пододбор. Ал још увек се одбаја и о Београд и о Нови Сад као боб о камен: „Ти бутиш, — каменита стено!"

— Загребачки „Обзор" донеси у последњим бројевима у свом листу приповетку: „Старо доба стари обичаји" од Лукијана Семјенског. Иету приповетку превео је и Сава Петровић, те је штампана још 1879. као 14. свеска „Библиотеке за женски свет", што је надавало неко време књижаре браће М. Поповића у Новом Саду. — Хоће ли једаред између нас и Хрвата доћи до праве књижевне заједнице?

— Vienac је имао прошле године 1235 претплатника. То, дакако, није страшан број; али сумњамо, да је икада и један српски лист таке врсте достигао толики број.

— Роман Шандора Кемерв Балешког: U noći, који је излазио прошле године у Vienac кроз читаву другу половину године, награђен је са 300 ф., што их је одредила загребачка прва хрватска штедионица, у спомен педесетогодишњега преповједања хрватске књижевности, за најбољи роман или приповетку Vienčevu. Исти је роман отштампан и у засебну књигу.

— Друге две награде загребачке прве хрватске штедионице за Vienac, по 50 ф., досуђене су већином гласова претплатника Августу Харамбашићу за дивну елегију Запјарије, и Фрањи Мажуранићу за краснe цртаце Lišće. Све три награде су збиља правично досуђене.

Од Чеха Јована Вчвека, пријатеља нашега листа из Златнога Прага, добили смо засад овај кратки преглед научне и белетристичне журналистике у Чеха: Истина је, да народи, тако и народности, имају своја средишта у политичном животу, па су то, вазда увек, уједно средишта и просветног им деловања. Што је Француским Париз, Енглезима Лондон, то је Чесима Златни Прag, усред земаља круне световладалске. У Прагу излази највећи број чешких листова било то за забаву, било за књижевност, било за поуку. Ко хоће, дакле, да се упозна с чешком књижевношћу, мора да завири у тај литерарни мајдан, у Златни Праг. Данас се код нас Чеха врло много пише. Да је чешки народ осетио и да осећа све већу потребу књига и читања, сведоци су тому многи разноврсни часописи, периодични листови и библиотеке и све то већи број књига свију могућих струка. На ше ће бити тому мали доказ ни то, што појави у периодичној књижевности нису кратка века, него хватају десетине година. Овде бележим за сада поштованим српским читаоцима „Стражилова“ главније и најбоље листове, што излазе у Прагу, а намењени су забави, поуци, књижевности и науци: 1. Osvěta (Просвета), лист за уметност, науку и политику, излази XVII. година. Тај лист, што га уређује његов власник, врли родољуб и предни списатељ Вацлав Вчвек, јесте један од најбољих, којим се поноси чешка књижевност. Што се тиче облика и садржаја, сличан је равним јевропским ревијама. Излази један пут у месецу. 2. Slovanský sborník, коме је уредник чувени чешки књижевник Едвард Јелинек; укратко да кажем, врло је добар лист, а на чалу свом написао је гесло: „Уповајмо се!“ Тај је лист ушао у VI. годину. Његов садржај мора занимати сваког интелигентнога човека. (Едвард Јелинек познат је српском свету као предни сарадник Бечке „Српске Зоре“, где је 1878., 1879. и 1880. у писмима писао „Слике из културног живота словенског“, па у једном „Гласнику“ ученога српскога друштва сапштио и библиографију свега, што је о Србима писано у чешкој књижевности у току неколико десетина година) 3. Имењу белетристичних листова понајбоља је месечник Květy (Цвеће), лист за забаву и поуку. Уредници су му окупљени чешки писац Светозлук Чех (познат у српској књижевности по више преведених својих повела, па и лавским читаоцима овога листа) и др. Сервац Хелер. Květy уђоше у IX. год. 4. Весна распострањен лист је Lumír, који уређује његов власник, познати лирски песник Ј. В. Сладек. Почео је с новом годином свој XV. течај. — Дичити се могу Чеси својим илустрованим листовима. Сад изнова три славна: 5. Најстарији од свих је Světozor, који је ушао у XXI. год.; излази један пут недељно, а уређује га песник М. А. Шимачек. Цена му је год. 2 фор. 52 новч. Доноси два пут месечно модни прилог за госпође: Bazar уз доплату од 4 фор. год., и уз доплату од 2 фор. годишње прилоге свакому недељному броју библиотеку романа. Даје претплатницима сјајне премије по сликама најславнијих чешких уметника. 6. Kuch, излази IX. год. по три пут у месец дана. 7. Најмлађи је те прете Zlatá Praha ушао у IV. годину свога века под уредништвом Ферд. Шуаца по један пут недељно. — Од хумористичних листова морам споменути: 8. Humoristické listy, год. XXIX., петеран свију листова белетр., научних и хумористичних, који у опште излазе. Уређује га Вилимек. 9. Paleček, год. XV., излази један пут недељно. Уредник му је Рудолф Покорни. 10. Švanda dudák, год. VI., под уредништвом Игната Хермана.

— Један од најчемељније образованих критичара међу новијим писцима мађарским, по презимену Палађија, изнашле на претпаду на критичку студију под насловом „Банк бан“. Палађија је славну мађарску трагедију Јосифа Катоне под горњим насловом естетички анализовао а хоће ја то и најоре старијих критичара тога дела да испита. Студија ће та изићи четир до пет табака а изаћи ће до половине месеца Марта ове године.

— Жорж Оне драматизовао је свој роман под насловом „Грофица Сара“ и кажу, да на позорници има осетна то дело те је, вели, праћи пар „Господару конница“. Ми роман „Грофицу Сару“ имамо у преводу Бранка Мушицког.

— Француски писац Алфонз Доде написао је нов роман „Несмртни“; у њему крпи и осуђује изборе чланова за француску академију.

— Позната Хелвалдова „Историја културе“ излази сад већ и идустрована. Дело неће заплашти по историјском току, већ по равним културним струкама, по чему време развитку њиховом.

— Аустријски министровод Јосиф написао је цигиласку граматику. Дело је одобрила мађарска академија а писац је хоће сад и на свет да пође.

— Амерички новинар и путник Стенли иде у Африку, да набави Емин-пашу из непријатељске опсаде. Лондонски паладници једни понудио му за дело, које ће о том путовању тек написати, преко 100.000 фор.

АФОРИСМИ.

Римски.

Човек, који без прекида ради и мучи се, не живи: нема теже науке од науке, како да се живи. Сенека.

Чудна ужасала налична за оне имперске разбојнике, који се зову грлиоци, али који нас гуле за то да нас угуше. Сенека.

Казна, којом природа казни оне, који дуго живе, јест, да гледају често, где им смрт немилосрдно носи миле и драге, да старе у бољу и у туђи и да никад не скидају са себе прогодела. Јувенал.

Исправи. У 6. броју у песми „На станици“ у 31. стиху место „свршила се сила бојна“, треба да стоји „свршила се —“; а у броју 111. у прозном броју на страни 111. у првом стуцу, 9. реду одоздо стоји кісокіѣ, а треба кісокоѣ, које значи преступна година.

САДРЖАЈ: Лаза Лазаревић, српски књижевник. (Уз слику.) — Фали-пашина лама. Из прошлости Сарајевске. Написао Божидар Н. Врчаковић. — Поклон подне у Фебруару. (Лонгфелло.) Превео Вл. М. Јовановић. — Под старост бердо. (Наставак.) — О кавау Лазару. (Наставак.) — Бранич српскога језика. (Наставак.) — Књижевност. „Српе“ књига за децу. Оцена и приказ Дан. А. Живаљевића. — Књижевни гласник. — Књижевне белешке. — Афоризми.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. за целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. за четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. за годину. — Рукописа се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 9. У НОВОМ САДУ 26. ФЕБРУАРА 1887. ГОД. III.

ЗАВОЂАНКА.

СВОМЕ ДРАГОМ ПРИЈАТЕЉУ ЈОВУ ПОКРАЉЦУ

ПРИКАЗУЈЕ СИМО МАТАВУЉ.

Једног јесенског јутра, године 85-те, њека средовјечна гојна жена истрча из једне кровињаре у Иван-беговој улици, вичући: »Куку! помагајте! Ђа ће икога!....

Тамаи се два стражара умиваху пред малом судницом, те онако мокри потекоше.

»Зовите капетана!... Брзо но-ћ, Миро дијете, брзо за бога!« рече жена, па утрча у кућу.

Момци, зачуђени, измијенише међу се неколике ријечи, па један пође за њом, а други се врати у главну улицу.

У том се поотвараше прозори и врата у сусједству. Чељад се тек бланула из сна, па пита, шта је.

»У крчми Јањиној нешто се догодило!« викну неко.

Толико би доста. Више од двадесет људи, жена и дјеце, отисну се улицом, па се нагомилаше пред крчмом.

Изнутра се чујаше јецање и говор, али не могаху разабрати ријечи, те шанћући стадоше нагађати, шта би могло бити. У тај мах један врљак удари ногом лисаста мршава пса, што се бјеше увукао међу њих. Псета стаде врисак, а дјеца заграјаше. Њека бабускера, посокољена тијем, тресну длаком о врата.

»Црна друго, шта радиш!? Зар не знаш, да је десечар (стражар варошки) унутра?« рече јој једна врсница.

»Зби-ља?« искеља се бака, па стиште сухоњаву шаку и бубну што је јаче могла по врх кључанице.

Стражар отвори и љутито се загна пут свјетине, али се намах савлада, јер угледа своја старјешину, који хиташе улицом.

»Макните се капетану!« викну им.

Гомила се раздвоји и пропусти висока човјека у војничкој кабаници. За њим уђе онај други десечар, а за овијем згрнуше се сви у мрачну крчму.

Чим крчмарица виђе главара, одмах закука, али је одмах и ушуткаше.

»Шта је било?« запита он, снимајући кукуљицу с главе.

»Богме ето што.... мртав чојак!« одговори Миро.

»Ће!?« викну капетан.

»А како ће виђети, кад су врата отворена?... Затворите врата, бог вас убио!« издера се Јања.

У пуглу, над једним креветом, приљепљена бјеше танка вошганица, а пламичак јој, погоњен вјетром с двора, витлао се наоколо. Чим затворише кућу, пламен се исправи и осиједтли жуту, космату главу, што вираше испод покривача.

»Ко је тај мртви?« запита капетан, примичући се живо к пуглу, али брзо устукну, јер у сумраку угледа нешто на тлу.

»А шта је ово?... Ко је ово?«

Јања већ заборавила њега, но се запијела причајући догађај сусједима.

»Да-ну, ти крчмарице, прекини чеврљање, па одговарај!... А најприје дај виђела!« рече он љутито.

»Одмах, господине, одмах!« и пропири главњу, па запаливши свјећицу на петроуље, диже је поврх себе.

На голој земљи клечаше њека женска; главу прислонила уз бочину од кревета и јецаше.

»Ко је оно?«

»Оно му је кћи!«

Капетан стаде гледати по крчми. Како обрташе главом, тако га Јања праћаше свијећом.

Уза зидове, с обје стране, бјеше још пет сеоскијех дрвенијех кревета. У полици три реда бљудâ, плитака и кавених здјелицâ. Најзад око огњишта клупице и сточићи, а у пепелу лонци и лонижe.

То бјеше све покућство крчмарице Јање.

»Дакле сад кажу!« рече он, обрнувши плећи кревету.

»Богме све сам потанко испричала Миру, но кад ти заповиједам, почећу изнова. Дакле ево овако је било!« — Пљуну међу два прста, па стисну стијењ од свијеће, те остадоше у мраку.

»Ужди ту свијећу, бестијо лацманска!« вели јој десечар. — Јања бјеше родом из Приморја.

»Хоћу, хоћу, кад заповиједам!« и опет узе главњу да пропири.

Женскијех стаде кикоћање.

»Шта ће тај народ овђе?« рече главар, али брзо преметну, те ће Јањи: »говори, жено!«

Они сви душу у се, а она започе:

»Господине. Синоћ дође то двоје. Стари је дрхтао као прут, а у лицу потавнио, бога ми не бијаше бољи но сад. — Можемо ли конаћити оћепак? питају с врата. — Можете, како не! Ово је крчма! вељу ја. — А шта се плаћа? вели он. — За ноћиште и за огрјев и каву уз то, овђе се плаћа по три гроша на главу! вељу ја. — Добро! вели он . . . .

»Не казуј тако, но у краче!« прекиде је главар.

»Чућеш ти, господине! Кад га виђех онакога, ражали ми се, те ћу ја њему: за вас обоје не ћу узети него канцику! — А он мени: фала ти, добра жено! Ми ћемо платити као и други! Ја сам и прије код тебе харчио! — И по томе одмах познадох, да је Херцеговац! Зар би наш чојак одбио, господине . . . .

»Прођи се, жено, мудровања и твојијех прича, па искажи брже!« опет ће главар.

»Добро, добро, ево ти у двије ријечи! Те... ће оно остадох, кукава? . . . А, да! те сједоше крај ватре. Староме, као што рекох, удараше зуб о зуб, а крчи му у грудима. Питам га ја . . . — но сам те помела, видиш! Заборавих казати, што је прије било . . .

»У краче! у краче!« викнуше.

»Богме најкраће вам је овако: попио је чашицу ракије, па легао, па умрло!« одговори Јања, кавртнувши длане.

»Шта? Одмах умрло?«

»Не — ја! Како одмах иза ракије! Не дао бог! Но морам тако рећи, кад сте навалили« . . .

Капетан, хучући, попрмаче се Јањи, засука своје дуге брке, па ће оштро:

»Чуј, бабетино! Ред је, да тебе најприје преслушам, а да није тога, послао бих те одавно к врагу! Дакле, одговарај само на оно, што ћу те питати! . . . Ко је овај чојак и одакле је?«

»Не . . . знам!« одговори она престрављена.

»Ко је још био на конаку?«

»Нико, за моју несре . . .

»Је ли што вечерао?«

»Ништа. Вељу му ја . . .

»Је ли одмах легао?«

»Онај исти час, а све: ба-ба-ба, све му зуб о зуб цоко . . .

»Но што они леглше, шта си ти радила?«

»Ја? . . . И ја одох у камару, те одмах заспах!« — Камара јој бјеше преградак од зачађалих штица.

»Јесу ли те звали ноћас?«

»Нијесу, грешне ми душе! . . . Старе ми и грешне душице, господине капетане, и ви, браћо десечари, ништа више не знам, н'ако ето мало прије, у зору, залелека та цура. Скочих ево овако боса и чупава, као што ме видите, и питам: шта би? — Умрло бâбо! вели, бије се, чупа косу. — Ја онда истрчах и звах . . .

»Доста!« рече главар и обрне се да ће кревету, али док је он испитивао крчмарицу, женске се тамо отшумале, па сад шапоре око девојке.

Јања мислећи да ће му повољити, протура се кроза „конице“, па ухвати ону испод пазуха, да је дигне.

»Остави је и вуци се отоле!« брекну он. »Макните се све!«

Како већ бјеше сунце обасјало, стражари отворише крата и бацу на шеварноме крову, те свјетлост уђе. Народ бјеше загушно улицу.

»Дигни се, ђевојко!« рече капетан љубазно.

Она устаде лагано, али не скиде руку с лица.

Сви се зачудише згодну расту, и како пјеваше оно одјећице на њој. Имала је на себи зубуњић и кличану херцеговачку опрегачу, преплетене опанке и шарене назупке, а на глави црногорску капу. Дојке јој тек напупиле, те мало одигле извезену кошуљу.

»Да-ну, дијете, треба да ми кажеш нешто. Само неколико ријечи!« поче капетан.

Цура спусти руке и затрепета дугијем црнијем трепавицама. Њеколика бича враће, рудасте косе покрила јој глатко, мало чело. Об-

рашчињи јој бјеху пуни и бијели, као да је у шеру расла, а уста као пароm прорезана.

Једна жена из гомиле — видећи је зар онако лијепу и тужну — заплака се, а тада сирота гледну ту плачидругу, пак се обазрије на мртваца, па онда потече к вратима, наричући: »Куку бабо! леле мени!...

Стражари је опрезно уставише и приведоше к своме старјешини.

»Немој тако, дијете моје! Оцу ти нема већ лијека, него да га хришћански опремимо, а то се не може, докле ми не кажеш, ко сте и оклен сте... Како ти је име?«

»Ја... го... да!«

»Јагода, чеговића?«

»Си... ни... ши-на!«

»Је ли овај покојник Синиша?«

Она потврди главом.

»Ви сте из Херцеговине?«

»Из За... вођа!«

»Усташи, је ли?«

»Ја!«

»Одавно ли сте у Црној Гори?«

»Дв... је године!«

»А од кога сте браства?«

»Ђурићи!«

»Е, толико је доста за сад. Хајде...« — али се нешто капетан присјети:

»Да вас није ко путем напануо?«

Она замаха главом.

»Дакле умрьо од своје? Добро! А можеш ли ми казати, рашта сте дошли?«

Јагода обори главу.

Он је гледаше за мало, па оде међу народ, што бијаше пред вратима, и стаде пред једном чистом, прикладном женицом.

»О, Станице!« вели он жени. »Ја бих те за нешто молио!«

»И без молбе, капетане!« одзове се она и зарумени се.

»Не, но те лијепо молим, да узмеш ово ђевојче к себи, за два, три дана, док се ствар рашчисти. Рад бих, да се сирота склони у какву поштену кућу, као што је твоја. А знам, не ће ти ни домаћину бити противно, јер је Вуле добра душа, то знамо! Што буде трошка...

»Не говори о трошку, капетане!« прихвати брзо жена. »За новце не бисмо, ни да' јаки бог! а ради душе бисмо и да је што теже!« и уђе с њим у крчму.

Јагода ћаше да нешто рече, али не мога проговорити.

»Хајде, моје дијете!« вели јој капетан. »Ја разумијем, шта би шћела рећи! То: да ти не бранимо испратити и ожалити оца, кад буде вријеме укопу, је ли?... Е, видиш, да сам погодио! Не мисли за то! Ми ћемо га опремити као нашега брата, као што и доликује. А сад пођи с том добром женом, па кад буде вријеме, довешће те она!«

Јагода му пољуби руку, па се нагне, да и Станичину цјелива, али је она привуче к себи, па по што је изгрли, поведе је.

Капетан се загледа у мртваца. Под високим челом искочиле крупне забучице, а под кукастим носом стршаху просиједи кратки брци. Кад га откри, виђе, да је дугачак и окошт. Под лијевим раменом нађе му стару сраслу рану од пушчанога зрна. Могло му је бити око шездесет година.

Но што му испремета хаљине и пашњачу, те не нашав ништа до петнаест цванцика у рогљу од мараме, пође к огњишту, сједе и стаде нарезивати.

»Ти, крчмарице, нађи још кога, да ти помогне, па окупљите и пресвуците мртваца. Покров, пртенила што устреба, свијећа и тамјана, узми ће знаш, на моју ријеч!«

»Ти, Миро, дозови Арбанаса, да обрије човјека, па онда сврати к попу и реци му, нека дође овде око двије уре по подне, да спроведе и опоје покојника. Нареди одмах и за гроб. Кад то трсиш, зађи по вароши, те окупи све Херцеговце, не ће ли му који бити род, јали знанац. Хајде, соколе!«

»Ти, Шуто, остани овђе и пази, да се све изврши, што сам наредио!«

»А сви остали, који овђе посла немате, издирите!« викну капетан, издрељивши очи, па за поплашеном свјетином изађе и он.

До једног сахата доведе Миро око двадесет Херцеговаца, али нико од њих не позна мртвога, јер ниједан не бјеше из Завојског краја. Они се ипак поревњаше те предадоше Јањи педесет цванцика, да приреди дању.

А кад би доба погребу, стече се у Иванбегову улицу све што је одабранијега на Цетињу. Ђачићи са својим учитељима начеше спровод, а за њима варошани, па посила поп, па Херцеговци, а назад многобо женскадије и пред њима, међу попадијом и Станицом, Јагода, паричући по херцеговачку. Богме многој се ражалили одмах како кренуше, те тужаху на по гласа, помињући своје мртве; али како се пратња примицаше к цркви, тако је и кукњава бивала све то већа. Да је у тај мах путник

какав паштао од Бајица, ћаше помислити, е сахрањују некога знатна мјештанина, а не сиромаха ускока!

Бог да прости старца усташа Синишу Ђурића!

* * *

Сутра дан зарана дође стражар у кућу Вулову и затече пуну собу жена. Дошле да исповиједају Јагоду, па кад видјеше, да не могу искучити ни једне једите ријечи, оставише је саму са Станицом, а оне завргоше због. А тај је због био у највећем јеку, кад момче уђе, те мораде викати:

»Ђе је она Завођанка? Зове је велики суд!«

Јагода уздрхта, као да је грозница ухвати, пак се обједи о врат Станици, вичући: »Не дај ме, по богу мајко, не дај!«

Вуловица, и ако је то дирну, не мога а да се не насмије, тјешећи је:

»А што да се бојиш суда? Та не зову те, да те објесе, него да уреде оно твоје сиромаштине, ја мислим!«

Али се цура привила уза њу, па врти главом и говори: »Немам шта казати . . . ништа!«

Жене заглушише чеврљањем.

Стражар виче: »Ходи, ђевојко! Суд је прекинуо све остале давије, само да тебе што прије преслуша. Немој, дакле, трајати, но ходи!«

»Немам шта казати!« говори она једнако.

»Имаш то, — те ријечи, само ћеш казати онђе! Ама суд не прима порукă од здраве чељади, оразуми се!« вели он, па изађе лагано, обзирући се.

»Ходе, црна јадо, брзо!« навалише све.

Станица јој намјести капу и отра јој сузе, друга је огрну струком, а трећа је турну лако пут врата. Осталим не оста већ ништа, него да грају.

Јагода, збуњена, обрташе се на једном мјесту, а кад виђе, да није друге, стаде богорадити Станицу, да је не пушта саму.

»На добро! Хајмо заједно!« рече најзад жена и пође с њом.

Кад стигоше тамо, велики суд бијаше сав на окупу, а на име: шест судија и два главна писара. У тријему, гдје им се ред бјеше растати, прође Јагода кроза гомилу варошана, — који навлаш дођоше да је чују, — па је стражар уведе у судницу.

»Јеси ли ти Јагода Синишина Ђурића Завођанка?« запита је стари војвода, предсједа суда.

»Јесам, одговори она смијерно.

Војвода чисто очински, поче је питати даље.

Јагода лагано, предушујући, поново оно, што бјеше већ повједила капетану, па мало по мало, посокољена очитим сажаљењем судија, ослободи се нешто и каза: да јој је мајку ‚колава' (колера) понијела, те да оста њојка иза ње; да јој јединога брата убише Ћесаревци у пошљедњој буни, те са с оцем пребјеже у Црну Гору.

»А ђе се бјесте настанили с почетка?« запита предсједа.

»Ва истину на Грахову, ђе и остали усташи. Одатле нас премјестисте у Никшиће, ђе сте нам поклонили кућу и земље.«

Судије погледаше писара, а он дохвати њекакву дебелу и велику књигу, преврну њеколика листа, па по што застаде очима на једноме мјесту, прочита гласно:

»Број четрдесет и један. Синиша Арсов Ђурић из Завоља са њером Јагодом, пребјегао у марту 1883-ће. У септембру исте године дато му је у никшићком пољу седам рала оранице, као војнички дио, и један дио куће бивше Адимусића.«

Након кратка ћутања пита војвода:

»Је ли још ко а м о од твога браства?«

»Не, богме! Не оста ни тамо мушке главе од Ђурића. Браство је наше навијек танко било, а колава нас је поморила, а овијех злијех година испогибаше људи, те се ето истражисмо.«

»Крену ли ти отац болестан, или се на путу разбоље?«

»Није логом лежао, али није ни здрав био, од кад год Рајко погибе, па се на путу сад простудио, а не ће на Ријеци да по . . . чине, него хи . . . та . . . ше амо . . . .

»Умири се, дијете, не плачи! Тако му је зар суђено било. Он мишљаше, сиромах, да хита на Цетиње, а хитао је у гроб. Видиш, да је то од божије! — Реци нам, је ли ти што од самрти преручио?«

»Ништа, цр . . . ној ме . . . ни!« одговори Јагода, пак од једном, живо и одлучно отрије сузе и поче: »Видиш, господо, не ће ми никада бог опростити, јер кад легосмо заједно на кревет, ја знавах, да је бôн, тешко бôн, па исто заспах, нити се, несретница, пробудих, докле не чух хрошење . . . . Тадај скочих и стадох га звати, а он ме гледаше, а не ће ништа да рече, н'ако ме гледао и плакао . . . На након неколико издахну без причатала и без свијеће! . . . Видиш, господо, то бог не праша, . . . аја! никад, ни до вијека!« Јагода бризну плакати.

Један високи судија рече полако својим друговима: »Човјак бјеше заиђемно, а она и не зна, шта је то, него мисли, да није ћио проговорити! Јадно дијете!«

Војвода ће њој:

»Нијеси ти богу крива за то! Ако си за све, као за то, благо тебн! Велиш, да је био болестан! То је истина, али нијеси ти ни из далека сумњала, да би могао умријети! Је-ли де, да нијеси?«

Она замаха главом.

»Е, па умири се!«

Други судац додаје:

»А што рече, да је умрьо ненаредан, хе моје дијете. колико њих оде на онај свијет без свијеће и без причешћа, а, разумије се, по невољи. Та сви они, те гину у бојевима, не мру ли тако? Па мислиш, да ће им бог у гријех уписати? Не ће ни твоме оцу, не бој се! Није бог као људи!«

Како она једнако плакаше, сви је остали поутјешише, што је ко лепше умио, па кад са свим утоли, преузе најстарији.

»А сад нам кажи још нешто, па ће бити доста. Реци нам, за што је покојни Синиша дошао био и тебе довео?«

Јагода обори главу и поче коврчити ресе од струке око прста.

»Бјесте ли кренули у суд, да тужите кога?« запита други судац.

Она ни ријечи, него то више преклања главу.

»Или сте дошли послом каквијем?« рече трећи.

Не одговара.

Судије се згледаше.

»Реци што год, женска главо!« војвода ће мало оштро.

»Не знам!« прошапта Јагода.

»Како да не знаш! Кренули сте из Никшића по овој студени и отац ти животом платио, а ти да не знаш, рашта сте дошли!? . . . Да-ну, дијете, овде није шале, него је ред заклети се!«

Она се обазрије пут тријема, па покри лице рукама.

»Да ти није мучно казати пред народом? Хоћеш ли да изађу?«

»Не, не! Немам шта!«

»Ма, бог с тобом, не говори тако! Свак разумије, е нијесте дошли шетњом, но послом некијем. Па реци: дошли смо послом! — а не треба ни да казујеш каквим, ако не тражите суда? Разумијеш ли? А ово је све за твоје добро, да исправимо, ако вам је ко што криво учинио, јали макар на жао!« учаше је војвода.

Она се опет обрну пут тријема.

»Видите, да тражи некога међу народом!« рече најмлађи судац.

»Може бити Станицу Вулову?« додаде писар. »Хоћеш ли, да је зовнемо, да говори мјесто тебе?«

»Не. ни дао бог! Нема шта!« одговори брзо Јагода.

»Е, онда морамо на свашто помишљати!« рече војвода, дижући се. Сви остали поустајаше. »Хајдемо-те, браћо, по што не ће да говори! Бог зна! Могуће да је покојни Синиша кренуо био да њу тужи! . . .

»Не говори то, господо, не гријеши се!« врисне дјевојка, а сузе јој потекоше. »Нијесмо ми дошли к вама, него . . .

»Него?« запиташе сви.

Она покри очи једном руком, а другом привуче струку на груди, које се надимаху.

»Дакле, ка коме?«

»К владици!« изговори једва.

Судије се опет згледаше, али смијући се:

»Бог те обеселио, дијете, што искиња себе и нас с те једне ријечи!« рече старац добростиво. »Ја сам навлаш опако рекао, само да те наведем, а сад ми је жао. Него, барем, сад је све у реду. Ићи ћеш у господина владике...

»Нехој, господо, богом те кумим! Пусти ме! Сломљена сам, жалосна! . . .

»Не већу сад, но сутра, ондан — кад узоћеш!«

»Не ћу никада! . . . Ајак! . . . . Не могу ја то! . . .

»А може ли се та ствар премучати? Не ћеш ли се тијем огријешити? Промисли добро!«

»Не знам! . . . Ако« . . . поче она, али је опет сузе загушише, те стаде преклињати: »Пуштај ме, господо, бога ради!«

Судије нешто прошапташе међу се, те ће војвода њој:

»Хајде с богом, жива била! Доста си се наплакала — од невоље, а и без невоље!«

Станица притрча те је поведе.

* * *

Протекоше два дана, а тајна оста у кућинама, а Завођанка се снебива то више у туђој кући. До душе, одмах с почетка Станица је њу запазила, и она припула уза Станицу, и Вуде јој је мио, и лијепо јој бјеше, али све слути и стреца, а кад ко отвори врата с двора, онда клиси као помамна. Једва да је што заложила, а заспала ни трена, него ноћу највише у својој постељици плаче и спомиње Рајка и Синишу.

По вечери другога дана сједјаху крај огња: домаћин, њека стара његова рођака, домаћица и Јагода, — а то је као да би рекао сједила је она са свом домаћом чељади, јер Вуловица бијаше штирка. Стара се прибила подавно к њима, те бјеше у њеке као свекрва Стани а опет и послушница. Вуле човјек средовјечан, широк а ократак, пуних образа и великијех рђих брка, сушта доброта и поштење. Родом Катуњанин, од добре куће и признати јунак, није се гламарио, него у мирно вријеме закупљивао стоку у брдима, а продавао је у Приморју, те се добро помогао. Он стјецао а Стана штедила и прирађивала, па скупаше, колико им је доста, да не узимају под старост потребу од другога. Кућа им је између најљепшијех, што су у потоње вријеме подграђене.

Украј веселога пламa сједијаху они снуждени. Вуле, пушећи из дугачкога чибука, погледао је женске редом. Станица заклонила лице рукама, па гледа кроз прсте Јагоду, а ова подвила ноге и оборила главу. Стара шапташе молитве, зијехајући сваког часа.

На двору бјеше тихо. Небо ведро, мјесечина сја, али цибрина што луће реже него ли сјевер.

Дуго су тако мучећи сједили. Најзад Вуле истресе — може бити — десету лулу, па се нагну да устане. Јагода је зар то прежала, јер се одмах стани крај њега и пољуби му руку, па рече дрхтавим гласом:

»Опрости, стрико, ја ћу сутра зором пут Никшића!«

Вуле се прекрсти и погледа Станицу.

»Бог с тобом, дијете!«

»Хоћу бо̀гме, но праштајте!«

»У Никшиће!? По овој студени!? Сама!? У пусту кућу!? Јеси ли ти при себи, ђевојко? Чу ли је, Станице!?«

»Богме, ја јој не знам шта! По свему до сад могла је видјети, да нам није тешка, а ако смо ми њој мрзни, онда нек иде! Може јој бити!«

»Не срди се, по богу мајко, мени је невоља да идем!« рече Јагода.

»Каква невоља?« шапташе у глас муж и жена.

»Да видим оно сиромашиће!«

»Онда ћу ја поћи!«

»Немој ти, Вуле, ћетиньити!« вели Станица. »Та ти знаш, да ће то суд надгледати, а и она зна . . . но је њој нешто друго! Да хоће бар отворено казати, шта јој је!«

»Мучно ми је, да сам вам на . . . .

Жена је прекиде, али мекше.

»Опет ти вељу: нијеси ти нама тешка, ни дао добри бог! Ако само хоћеш, ти можеш нама бити разговор а ми теби други родитељи. А да не посумњаш, е би могла бити пријекорна, а ти ради по кући. Ето можеш се учити и ткати уза ме — и тако би ми требала помоћница....

Вулу је било и толико сувише, те се умијеша.

»Доста-те! То је већ свршено. Хајде, ти, дијете моје, лези. Хајде и ти, Крстиња — хајмо сви!«

Док је Вуловица запретала огањ и на таван изашла, Вуле и стара већ хрчу. Јагода се притајала. Жена леже и заспа до мало, али у глухо доба ноћи пробуди се и чу јецање. Онда се диже и поће к њој.

»Прекини већ и прибери се, душо! Ја знам, е ти је јадно, али би ти сто пута јадније било, да пођеш тамо. Добро ти је рекао Вуле: шта би радила у пустој кући? Тамо би ти све напомињало, да си сирота без ниђе никога свога. А опет шта би свијет рекао? Ти знаш, е не доликује, да ђевојка сама живи! . . . Овђе ти је барем очев гроб. Ове недеље платићемо литурђију и прекаду, и поћићемо обје к цркви; на опет, кад буде четрдесетница. Да-ну престани!«

»Знам ја све то, добра мајко, али ме страх, е ће ме опет звати, — — с тога бих да бјежим . . .

»Не будали, јадице, зар би могла побјећи баш и да ти је невоља?« рече Станица смијући се, па леже уза њу и загрли је. »А како то, да ти мени не кажеш ту ствар . . . то што има ту владика да попује? . . . Ја ето нијесам ни наваљивала, да ми се исповједиш, али по што се с тога толико ломиш, рада бих ти помоћи! Да-ну дијете, као својој мајци, изручи ми своје срце, па ћу ја поћи к владици!«

»Немам шта!« одговори Јагода стидљиво, и приви се јаче уза Стану.

Жена заоколи из далека, везући, тепајући јој. Дуго је шапатала, па кад мишљаше, да је цуру већ пресловила, умуче, да прими одговор.

Јагода не одговори, јер бјеше . . . заспала. Сан се прикраде кад му се најмање падала, па затекавши је у топлини и милости, надвлада је лако.

Сви поустајали, а она спава.

Сунце одскочило на ручена доба, а она тврдо спи.

Станица пође послом некијем у Доњи Крај и препоручи Ђурђи, да не буди дјевојку.

И Вуле изађе.

Бјеше ведар јесенски дан, без ћуха вјетра. Старац владика изашао из манастира, на шетука сâм по пространој и присојној равни, што се пружила од „биљарде“ до ћошка манастирског.

У то доба судије и остали чиновници кренули на посао. Војвода и још му два друга одвојише се, да се поклоне владици. Они се уставе, кад их виђе. Нуди их у кућу. »Не ћемо« — вели војвода »јер да је љепше у кући, не би ви овђе били!« па отпеташе с њим до ћошка.

Кад се вратише, дочека их човјек на сред предворја . . .

Бјеше то Вујица Озринић, најмлађи и најзгоднији од свијех књежевијех перјаника.

»Која добра, Вуле?« пита га господин.

Он му приђе к руци, па се поизмаче.

»Дошао сам, да кажем ја, рашта је онај Завођанин до'дио!«

Они се згледаше.

»А од куда ти то знаш?«

»Ево како. Опомадне шиљан сам био у Љешанску нахију. У повратку, кад мишух Ријеку, испод Јанковића, сустигох једнога старца и с њим ђевојку. Стари је једва милио по земљи и сједао свакога часа. Кад га добро вијех у лице, зачудих се, бога ми, да је и толико могао! Бјеше већ самртан! Како сам дотле нагло ходио, хоћах мало одахнути, те им се придружих. Ријеч по ријеч, каза ми стари ев' ово:

»»Ја сам, синко, из Завоља, усташ. Ово ми је шћер. Докле тамо бјесмо, вјерих је за једнога ћетића од добре куће. Таки је у нас, синко, адет, а и у вас је био, да ћецом намијењујемо једно другоме: а моје се браство од старине пријатељило с онијем браством. Тако чекасмо. Али ко зна, шта носи дан, шта ли ноћ! За нашу злу срећу пуче пушка из ненада и заврже се крајина. Имах синка једнинка, момка као ти, теби на здравље, па . . . а што ћеш да ти дуљим? Загази и он у ту борбу и погибе . . . Затре нас! Попали! Повјеша! . . . и два ми братанћа објесише. А не казах ти, да нас она морија, отрагу седам година, истражи! На ратовање пет година, па сад то! . . . Не могох већ гледати пуста огњишта у своме браству, него прегорјех све, остависх све, па пребјегох у књажеву земљу, да умрем амо. — Мину година, мину и друга. Дијете ми расте, а ја се приклањам ка гробу? Нестаће ме једнога часа, па ће остати сирота на сред пута. Затворило границу, па нико — ни тица, што-по ријек — ни отуд амо, нити одовуа тамо. Е, што ћу, јадан! Не бих рад вјеру погазити, а рада бих дијете удомити. Мисли се и премишљај на сваку руку, кад ли ми бог намјери слободна чоека, те, за добру пудбину, поду'вати се, да ће за границу, к моме несуђеном пријатељу. Поручих му, да тршава зна. Сина му бјеше уапсило па га и пуштило. Он ми одговори по истоме чоеку, да за сад не може ништа бити, да ћесаровци бране женити се с усташким ђевојкама, него да радим како ме бог учи. То је било о Спасову дне. Сад ми ђевојку ишту, па ето не знам што ћу! . . . Опет ти вељу, синко, не бих се рад огријешити, а не бих рад дијете унесрећити, с тога идем к владици, нека он то пресуди по божјој... А хитам, јер ми се земља измиче испод ногу!««

»Ето тако ми је старац причао, господо!« заврши Вујица, а зној кипљаше низ његово лијепо лице, као да је крпеве ломио.

»Те онда? Ту се растадосте, или сте заједно дошли на Цетиње?« запита војвода.

»Те онда ја се опростих с њим и стигох амо за рана. Сутрадан у зору пођох у Приморје, а отуда се вратих тек синоћ и чух од другова, да је стари умрьо на пријечац и шта је било са ђепојком у суду . . . Па ево дошао сам, да кажем што знам!«

»Добро си учинио, дијете! Фала ти! — Сад је сасвим чиста ствар и може се трсити одмах. Шта ви велите, господине владика, да пошљемо по ону сироту?« пита војвода.

»Можемо! . . . Баш најљепше одмах!«

Махнуше стражару, који се деси пред судницом.

»Хајде по ону Завођанку! Нека дође овђе пред цркву, а не у суд, разумијеш ли? Реци, да је овђе чека један пријатељ очев. Ма веселo јој то реци!«

Они отпеташе а Вујица сједе на позидак у заклоници. Након по сахата ето ти стражара и за њим дјевојке. Како бјеше оборила очи и замислила се, не виђе господу, док се не нађе пред њима, а како угледа Вујицу, запањи се.

Владика приђе к њој.

»Све сам разумио, дијете. Да си проста! Ти се можеш удати, кад те воља и за кога хоћеш. Црква те дријеши и ја те благосиљам!«

Бог зна, је ли она ништа разумјела од тога, него кад јој стражар рече, да може поћи и да је по сад слободна, она потече патраг

Вујица пољуби владичину руку, поклони се господи, па пође лагано другијем путем, што

води дуж дворишта од биљарде. Али чим уграби очи господи, прескочи зид од дворишта, протрча кроза-њ, па кроз врата у другу авлију, па из ње на пут и претече Јагоду.

»Стани, ђевојко!«

Она стаде као скамењена.

»Само једну ријеч! . . . Једну једину ријеч! . . . Би ли пошла за ме?«

Она погледа око себе, диже струку на главу, па побјеже . . . , .

Вујица зинуо, и остаде тако, докле га не зовну један друг . . . .

У мрак паће га Вуле.

»Добра вече, имењаче!«

»Добра ти срећа!«

»Како си, имењаче?«

»Добро! а ти?« и шћеде да крене, прије него му онај одговори.

»Ма куд хиташ болан! Зар не би да попијемо по једну испред вечере?«

»Еламо ва истину!« и крену да ће у крчму.

»Не ту, чоче, ја знам, ће има боље!«

»Па лијепо!« вели перјаник, а онако збуњен и не види, да га онај доведе пред кућу.

Станица му дотрча у сусрет, па га изгрли.

»Баш ти фала као чојку и чојковићу! . . Казала ми је све! . . . Пошла би она за тобом у мутну воду, а камо ли не да ти буде љуба! А која и не би?« засу жена.

Посједаше.

Вујица звјера по кући.

„А што да дуљимо и да мудрујемо?“ вели Вуле. „Пред вели пост, кад узоћеш, можеш испросити моју пођерку Јагоду, а свадбу кад углавимо. Но лијепо би било, да се причека до друге јесени, нека окаје оца и нека се оснажи!“

„Ја кајил!“ рече Вујица.

Попише по три, па се ижљубише на растанку.

Ко год чу, свак се зачуди на први мах — али само на први мах, јер по што разабраше све, свак похвали Вујицу.

— Онаки момак, а од онога соја, могао је бирати ћевојку, од које год хоће куће у Црној Гори, а он изабра усташку ћевојку од угашене куће! Не стече Вујица ни тазбине ни пријатеља!

Тако би га могао жалити ко би га жалио.

Али се рекло овако:

Изабра, брате, горску вилу, шћер српскога мученика! Тазбина му је у јуначкој Херцеговини! У њој ће пити рујно вино — кад ли тад ли, божја ти ријера!

У Раззабу (Промина, у Далмацији) на Јерархе 1887.

ПОД СТАРОСТ БЕРДО.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ВАРОШКОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО МИЛАН САВИЋ.

(Наставак.)

Сима се по дућану шетао горе доле. По обичају свом метнуо руке на леђа, главу оборио и само по каткад подигне очи, кад когод прође мимо трговине. Бубиџа — његова женидба — која му се непрестано мувала по глави, није већ више бубиџа, постала је прави бумбар, а тај му ваљда зуји: „Треба да се жениш, треба да се жениш!“

— Шта да радим? гунђа у себи. Сећам се, да сам пре неколико година видио у Пешти шаљиву игру, у којој је неки заврнути Енглез наумио, да узме за жену ону, која му прва изађе на очи, па ма то била и стара баба. Е, али то је био Енглез, а ти су сви — мокрим обојком. Он се до душе састао с младом, лепом удовицом, а ја!? Какве сам среће, могу наићи на какву крезубаву аспиду. Ја — то не ћемо пробати.

Сима се тако замислио, да није ни приметио, да му је у дућан ушао стари пријатељ Стева. Тргао се, кад га је тај ударио по раменима.

— Куд блуде твоје мисли? насмеја се Стева.

— А где, ти си! Добро ми дошао! рече Сима и рукује се са Стевом. Хајдмо у контоар!

— Шта је, запита Стева даље, јеси ли нашао невесту?

— Јесам да! промумла Сима јетко.

— Ма тебе не ће просити ниједна, примети Стева, мораш већ сам почети.

— То знам; али како?

— Ево ћу ти дати прилике ја. Ономад је испросио доктор Рајић моју Марију . . .

— Е да! Па честитам ти!

— Хвала, брате, хвала. Уверен сам.

— Хм, учини Сима после мале почивке, та он је млад! Лако је њему.

— Тако је. Али слушај ме! Дошао сам, да те замолим, да ми кћери будеш стари сват.

— Ја? За што не, да коме ћу, кад не ћу теби.

— Био сам већ напред уверен, да ћеш пристати. Хвала ти.

— Немаш на чему. Али — ти си казао, да ћеш ми дати прилике?

— На у сватовима. Ту ће бити ваздан света. Гледај па бирај.

— Хм — добро. А кад ће бити сватови?

— За две недеље. Ми смо јој већ спремили све. На кад се деца хоће — зашто да дуговлачим.

— Добро, брате, добро. Па дед у то име коју!

— Стари пријатељи гуцнуше „коју“, па онда опет „још коју“ а при растанку богме опет „још коју“.

Сима се заиста драговољно примио, да буде стари сват, ако му се и реч „стари“ није са свим свидила. Али, на послетку, није баш ни млад. Све једно — хм!

За сватове је Сима наручио нове црне хаљине — то му се већ давно није десило. Но он хоће да не пропусти прилику. И госпи Рахили је наручио ново одело, ако се ова и одупирала. Хтео је Сима да се покаже као прави кавалир, а уједно, да му види „бити-имајућа“, да он није баш цимрија, који сваку крајцару преврће по неколико пута, пре него што је изда. На послетку, нек се види и то, чија је кућа масна. Па тек привез! Госпа Рахила је обишла четир дућана, док је нашла тешку свилу најновије боје. На онда — он није само стари сват, он је и стари пријатељ Стевин! Као такав треба ваљда невести да донесе још и леп дар. Купио је читаву гарнитуру за тоалету, и то од чистог сребра. Коштала га је та до душе неколико стотина; али нек виде девојке, нек јој завиде а можда ће која и помислити, кад је он као стари сват тако дарежљиве руке, да какав ће тек бити као муж!

Сима је дакле радио с рачуном. Госпа Рахила је одобрила све; њојзи је било, да јој се брат већ једаред ожени, па ма то стало и коју мангуру. За њу ће остати увек још доста.

Дошао је дан венчања. Сима дојури на фијакеру с два бељца. На глави је имао цилиндар а на рукама рукавице голубове боје; при капут пружио му се до колена: изгледао је баш достојанствено. Но младе девојке опет за то нису се налазиле око њега. То га баш није ни најмање дирало: он је већ давно прекужно мисао, да узме за жену девојку, која је много, много млађа од њега. Да му је само каква удовица!

И биле су две у сватовима; једна плава и нежна, која је увек изгледала замишљена, и једна црномањаста, одрешита, која је очима умела баш да стреља.

— Која ти се свиди, Симо? шапне му домаћин у уво.

— Хм, рече овај, да вам, једна је лепа а друга није ружна.

— На хоћеш ли, да ти будем проводадија?

— Мани се тога, рече Сима нагло. Док још мало видим.

Стева слегне раменима и оде опет међ госте, Сима је пак гледао час у плаву, час у црномањасту удовицу, и премишљао је непрестано, којој да се управо зближи. Познавао их је, да како; та из истог су места. И разговарао се већ с њима; али то је било више узгред, у дућану. Боље није био ни с једном познат. На послетку му се учини црномањаста прикладнија. Била је некако живља, занимљивија, и Сима се реши, да јој приступи. Али кад год је то наумио, свагда је било неког, који се већ око ње нашао. Тако се морао Сима да претрпи.

Дубоко у ноћ испаде му једва за руком, да се нађе код ње сам.

— Ви сте били баш галантни, господар-Влашићу, рече му црномањаста удовица, госпођа Ружа, та ваш поклон баш је сјајан!

— Е, хм! поче Сима, ја невесту сматрам као своје дете. Њен отац и ја смо од најкада пријатељи.

— То је лепо од вас, насмеши се госпођа Ружа и показа том приликом своје беле зубе. И ја имам за тоалету такву гарнитуру; мој покојни ми је дадо.

— Ја... овај... Шта сам хтео само да кажем? Да! Како се проводите?

— На лепо, знате, како се може удовица да проводи; девојке су сад у моди. Напослетку тако и треба.

— На сваки начин.... овај.... хм.... али, и ви сте још млади.

— Та нема ми сто година; но опет —

— Ја сам видио, да сте играли и да вам се млади људи удварају.

— Е да, то сте видили! На што ме онда питате, како се проводим? рече госпођа Ружа и погледи Симу чисто радознало.

— Та, знате, тако се то пита, ушепртљено Сима.

У тај мах дође девер и замоли госпођу Ружу, да игра с њиме. Ова устане, поклони се лако Сими и одлети с играчем.

— Ако ниједан никад казао какву будалаштину, сад сам за цело, гуњао је Сима и оде у другу собу међ старе господаре, да коју сркне и да коју повне. Како ме је само погледала! Но, ваљда се неће срдити?

Недељу дана после сватова Сима се дуго саветовао најпре са сестром својом па онда са Стевом. Успех тога разговора био је, да се Стева после неколико дана, свечано обучен, упутио госпођи Ружи. Он је управо неће просити у Симино име; него ће више да се распита, да посматра, да види, па ако је све повољно, онда ће доћи и сам Сима.

Стева је до душе радо примио тај посао на себе; опет му је било чудно око срца, кад је ишао го-

спођи Ружи. Како ће да почне, то га је мучило. У шали је већ чешће казао овој или оној, да је уда; али сад је баш цела целцата истина. На онда, како се то ради: „да само види“?

Госпођу Ружу напао је саму код куће; то је већ добар знак, ма да би му канда већма годило, да је било још кога: могао би одложити за другу прилику.

— О, господар-Стево, рече лепа удовица, кад га спази, од куд вас?

— На дошао сам да видим, шта радите, одговори Стева.

— То ми је мило. И тако вас нисам видила код себе већ не памтим.

— Ми људи трговци немамо увек каде, а и данас, да немам . . .

Стева се сети, да треба само „да види“, те застаде на брзо. Но удовица, која је одмах у почетку слутила, да Стева није ли посете ради дошао, поче га запиткивати, за што је престао у један мах. Стева је извијао, како је год могао, док му се на послетку није досадило, те бубне:

— Казаћу вам искрено: дошао сам као проводаџија.

— Тако, насмеши се госпођа Ружа.

— Да, ви знате мог пријатеља Симу Влашића?

— А!

— Дошао сам у његово име, да вас баш просим.

— Жао ми је; али од сватова неће бити ништа.

— А за што? Та он је ваљан човек!

— Против тога немам ништа, рече госпођа Ружа озбиљно.

— Ако и није баш врло млад. . . . .

— Нисам ни ја шиваричица, драги пријатељу.

— Он данас врло добро стоји.

— Ви знате и сами, да и ја имам свог иметка.

— Онда не разумем . . . .

— За што нећу, је л' те?

— Тако је.

— Казаћу вам. Ја држим на себе, и то много. Не из сујете, али — добро је држати се на цени. Ја дакле нећу да испомогнем вашем пријатељу. Он је, тако, пре шест недеља просио Катицу Поповићеву и добио корну . . . .

— Ништа не знам о том, примети Стева зачуђено.

— Доста што ја знам. Мене се дакле сетио, кад тамо није успео. Иначе —

— Али немојте . . . .

— На онда, прекиде Стеву госпођа Ружа, ја сам уверена, да је ваш пријатељ врло љубоморан. Већ сам нешто спазила у сватовима ваше Марије. То ме вређа. И да има права, да мотри на мој сваки корак, не бих му опростила ту увреду, а камо ли. . . . Ја врло озбиљно схваћам брак.

— Али, госпођо Ружо, он је невезка, није још никад био у таквој прилици, и он за цело не мисли тако, као што вама изгледа.

— Све једно, рече госпођа Ружа озбиљно, што сам имала да вам кажем, казала сам. Како, збиља, млади пар? Не може га човек ни видити.

— Та, здрави су, одговори Стева.

Неколико минута после тих речи био је Стева у дућану Симином и савесно му је саопштио све.

Симин је био једини одговор: Хм! Кад је пак био на само, почео је мало и да псује.

— Још ћу изаћи на глас; то ми баш треба! Чини ми се, да од моје женидбе неће бити ништа. Гле ти ње! Нисам њојзи прво отишао. Срди се, дакле; но ваљда ће ипак остати моја муштерија! Тако се тек не срди!?

Госпа Рахила није се показала, да је поче тај нови кошар њеног брата; али кад је била сама, пребацивала је себи, што се није у Петровићке расптала, каква је та Ружа, та поносита Ружа, та уображена Ружа, та надута Ружа, та . . . .

(Свршиће се.)

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

„Лазар, катунар витеонички и косорићки“ вели на страни 58. Лукаревић. А шта су то били „катунари“? Павао Витезовић (P. Ritter), познати писац хрватски, у делу свом „Serbia illustrata“. протумачио је то место у Лукарићевим анналима овако: „Lazarus adolescentiam suam in aula Stephani Syrblorum imperatoris excoluit; a quo et katunar sive Vice-Comes koniciensis (тако стоји у препису, који сам ја негда у рукама имао место Viteonicensis) et Kossoriciensis provinciarum factus exstitit“ — дакле за вицишпана или *поджупана витеоничке и косорићке области* постављен је прво Лазар царем Степаном. Херцег Степан отвореним својим листом писаним дне 13. октобрија 1461. на Међуречју под Самобором заповеда **„коскодлмь, кнезокомь, жванюмь, царинкомь, глобаромь, катунарьмь и всякога става людемь сказаль написемь“**, да не чине никакве пакости и завртиће трговцем Дубровачким. (Mikl. Mon. Serb. 485.), и с обзиром на

то једино место из књижевних старина српских, где се спомиње катунари, протумачио је Ђ. Даничић реч „катунар“ са „praefectus regionis pastoriae“. Катунар је начелник над катунима клашким. У Србији има Витовница а у Хвосну спомиње се Косорићи, но где се катуни витеонички и косорићки, по којима Лукаревић Лазара катунаром њиховим назива, тражити имају, ја не знам а и нећу да знам, држећи, да Лукаревић ту вест није из најчистијег извора поцрпао. Откуд Лукаревић зна, да је цар Стефан, не могавши одбојити тврди град и престоницу бана босанскога Бобовац, из Босне се упутио у Приморје и оставио у Босни заповедником Лазара, катунара витеоничког и косорићког, а Утјешу одредио у Хум (Hlievno)? Лукаревић описујући поход цара Стефана г. 1347. (погрешно место 1350.) у Боћну на бана Стефана позива се на више пута приведеној стр. 58. својих анала на „живот цара Стефана од Станислава Рупчића“ („com' ancor riferisce Stanislau Rupcich Ban di Timorie nella vita dell' Imperadore Stefano“). „Ban di Timorie“ очевидно је штампарска погрешка и ја мислим, да се мора исправити са Ban di Цимерија“. Зна се за **„Родословие Босанскога хлми Илирицкога и Сербскога владанија, удедно постављено по Станиславу Рубчићу попу из селу Стонаша цара Сербленна и Бошњака 1340“** или као што у другом ексемплару тога Грбовника пише: **„Родословие** — састави — **Станислаш Рубчић или цимерии** (цимер — грб) **господних царя Стипана стпенима исписанић. На славу цесарскога и краљевскога величанства и остале господе поглавица, клиз, војвода, жупних, кнезова, капитанаа** (где опет!) **китезова, кастела и писмића** (Libellus publicarum insignarum — м. publicorum insignium — regnorum et familiarum illustrium Illyrici imperii, quas magna cura collegit atque depinxit *Stanislaus Rubcich, Rex insignarum* — треба insignium — Dni Stephani Stephani Nemagnich. In laudem Caesareae ac Regiae M-tis et reliquorum principum, ducum, marchionum, comitum, *viccecomitum* (где откуд Витезовићев vice-comes!), equitum et nobilium totius Illiriae etc.) (в. Гильфердинг op. cit. стр. 367. и 368.) Ја се овде с тима грбовницима или зборницима грбова и са тим Станиславом Рупчићем, тобожњим Wappenherold-ом (то значи Rex insignium, бан „Цимерија“, Ban di Timorie) цара Стефана бавити не могу, но упућујем читаоце на „Хералдички обичаји у Срба“ од Стојана Новаковића, напосе штампано из Годишњице VI. у Београду 1884. стр. 72 и даље. За зборник тај попа Станислава Рупчића, као што рекох, зна се, но његов животопис цара Степана спомиње једини Лукаревић на поменутом месту а други нико не зна за њ. „Vita dell' Imperadore Stefano“ од Станислава Рупчића. Ej брате Пантo, да се којом твојом срећом и нароком нађе и открије житије то цара Степана, све би ти друго опросно. Наши калуђери и попови не написаше; међу нашим патријарсима и епископима, међу великим логотетима и писарима царског сабора не нађе се ни један, да нам по списима и као очевидци опишу живот и дела тог највишег и највећег Србина. Босански поп Станислав написа и описа живот цара Стефана, па и тај нам поједе мољчина; нестало га, нема га више! И да га не спомену честити „Giacomo di Pietro Luccari, gentilhuomo Ragusco“, не би ни знали, да је кад било таквог житија. — Ја држим, да тај Лукарићев Станислав Рупчић стоји у некој вези са Омучевићима, који су у XVI. и XVII. веку склапали родословија, ковали повеље српских царева и босанских бана, па може бити и скрпили неки живот цара Стефана. И из таквог живота црпао је неке вести Лукаревић о походу цара Стефана на Босну, и у таквом житију морао је он наћи, да је цар Стефан „E mentre a gara la cita et le terre di Bosna gli venivano a prestar' obedienza, piego al mare, e si trasferi in Bisze fra Buna e Narona fiumi (Бишће између реке Буне и Неретве), e raccomando la Bosna a Lazaro Grebeglianovich, che poi fu Conte di Servia. Hlievno assegno ad Uggliessia Despot, figliuolo di Margna, che poi combatté con Urosc suo Signore per il dominio di Servia“.

Но гурнимо на страну тог Дубровачког летописца, пак пригрлимо наше Летописе, те потражимо или се бар запитајмо: шта нам, *наши родени летописци* о том причају и кажу?

„Већина наших летописаца — пише г. Ч. Мијатовић у Гласнику XXXV. 165. — *јасно* кажу, да је Душан поставио Лазара кнезом у држави краља Драгутина. Што се по кад кад о њему говори, као о кнезу Босне (н. пр. Schimek, Bosnien und Raina, стр. 78), то је отуда, што је у држави Драгутиновој заиста био један део Босне, и т. д.“

Но ја бих рекао, да се г. Мијатовић с таквим брзим одговором на стављено питање односно тврдњом својом, да је *Душан* поставио Лазара кнезом у држави краља Драгутина, и да *„већина наших летописаца баш јасно* кажу“, мало затрчао, или правије да се не мало већ јако затрчао, па да је, што је сасвим наравно, затрчавши се јако, скочио у . . . Но шта се то мене тиче? Нек г. Мијатовић скаче у вис високо, а ја њу само приметити, да то, што г. Мијатовић вели, да већина наших летописаца кажу, не само не већина, но *ни један од њих* не каже, а најмање је истина, да то они јасно кажу.

Па како то може бити, да г. Ч. Мијатовић, човек образован, учен, добро верзиран и научан, напише нешто, што не стоји и што је сасвим противно

истини? И ја се сам томе чудим, и не од јуче, већ се већ поодавно чудим, како је г. Мијатовић не само то изрећи, већ како је у опште ону расправу у 35-ој књизи Београдског Гласника написати могао? Расправу ту написао је он на основу: 1. Најсијевог житија цара Уроша из XVII. 2. недотупавног извода из кронике лажи-деспота Бранковића из XVIII. и 3. тако названог Троношког Родослова такође из XVIII. века. — То су главни извори, из којих је он црпао или по којима је он писао. Но кроника поменутог Бранковића и изводи из те кронике, а наиме онај извод, који је г. Панта Срећковић у XXI-ој књизи Гласника на свет издао и с онако ученим коментаром снабдео, — и Троношки и Нећки Родослов (први у V. а други у XXXV. књизи Гласника приопштен) — нису *српски* Летописи, већ збрка, недотупавно скрпљена збрка страних и наших домаћих летописаца и уметака и дометака њихових састављача и преписивача; па као таква збрка, или фигурално: као *замућен поток или мутна бара*, не може бити извор за повест српску XIV. века. Но ни Најсијевим жалосно скрпљеним животом цара Уроша не може се трезвен историчар као *извором* служити. Ми, то јест: г. Љубомир Ковачевић, г. Стојан Новаковић и ја, кажемо, да се не може и не сме служити, а г. Панта Срећковић каже, да се може, — па се богме и служи тим мутљагом, и баш му прија тај мутљаг. И с тога разног густа, с тога разног погледа на поменуте историјске памећнике и настала је препирка између нас с једне и између г. Панте Срећковића и његових јавних и потајних присталица, којима нема броја, с друге стране. За г. Ч. Мијатовића не могу казати, да је присталица г. Панте Срећковића, јер он г. Панту у погледу духовном па и на пољу српске историје далеко надмаша, и од њега је не с главом већ више метара већи, и јачи и окретнији и боље наоружан. Но то важи за данас; али кад је писао поменуту расправу у XXXV-ој књизи Гласника, није се био високо узвисио над Пантом, који је пре њега, а наиме у XXVII. књизи Гласника, о истом предмету писао. И ја сам у души уверен, да то и сам г. Мијатовић данас увиђа и да би он данас волео, да није написао ту расправу и специјално да није изрекао, „да већина наших летописаца јасно кажу, да је Душан поставио Лазара кнезом у држави краља Драгутина.“ Е па кад то сада увиђа г. Мијатовић и признаје, да се на питање: „а шта наши рођени *летописци* о том (то јест о кнезу Лазара за цара Стефана) причају и кажу? — не може одговорити онако, као што је он год. 1872. у брзини одговорио, онда не имајући у овом часу никаквог одговора на то питање пред собом, морам сам на исто одговорити. Не одговарај још, већ стани или боље врат' се натраг, јер још нисмо на чисто. Ти кажеш, да наши летописци, што су прави српски летописци, не кажу, да је Душан поставио Лазара у држави краља Драгутина, и ми ти верујемо, да то не кажу српски летописци али уједно знамо и то, да ако не баш у правом Летопису али тек у повесном једном спису, и управ у „**Родословію сербскихъ царей**“ стоји: „**кнезь же Лазарь со колкомъ кралюковичемъ, ѣстошѧ сконнымъ содержаніе усилію писавшимъ краля Стефана рекомаго Драгутина, со всѣми державами сего; еже кнезь ограничевіе подкилавскимъ крестомъ.**“ (Гл. XXI. 249.). Ту државу краља Драгутина и то, да је у њој Лазар кнезом био, није зацело састављач тога родословија измислио, већ је морао то из старијих памећника, можда старих српских летописа, за које се сад не зна, узети. Не пита се дакле, у коју врсту српских историјских споменика спада то родословије и у ком је веку оно састављено, но се пита, шта вреди сачувана у њему вест, по којој је Лазар био кнезом у „држави краља Драгутина“ *за жива цара Стефана*. То је главно, а ти си преко тога главнога питања прешао и стао на широко беседити о правим и неправим Летописима и шта вреде неки родослови из XVIII. века и како Панта Срећковић гледа на те родослове из прошлога века и каква се препирка зачела због тих родослова између Панте Срећковића и не знамо још кога, које све не спада на ствар, нити стоји у икаквој свези са државом краља Драгутина и кнежтвом кнеза Лазара у тој држави.

Шта је дакле с кнежтвом Лазаревим у држави Драгутина још за живота цара Стефана?

Ево шта је! Прво и прво морам приметити, да нити у том родослову нити у кроници Бранковићевој, из које је то родословље изведено, не стоји, да је *Душан* поставио Лазара кнезом у тој Драгутиновој држави, већ и Бранковић и његов изводник помињу Лазара као кнеза у тој држави *за цара Уроша*. Бранковић је то узео на Мавра Орбина, који једини између свију и страних и наших летописаца и животописаца зна за земљу или државу краља Стевпана (Драгутина); и као што је Бранковић први од наших, састављајући своју кроницу, употребио Орбина, тако је из Бранковића прешла та држава или земља краља Степана у родослове из његове кронике изведене, у Јулиница (Јулинца) и Раића итд. Извор је дакле за ту „земљу краља Степана“ Орбинова историја, но и Орбин не каже, да је *цар Стефан поставио* Лазара кнезом у тој земљи, већ нарично каже, да је кнез Лазар за слабе владе цара Уроша и у оном нереду, који је с те слабе владавине овладао у царевини Урошевој, присвојио или приграбио сву земљу на угарској сумеђи, која се зваше земља краља Степана.

И с тога се овде, где се расправља, шта је Лазар био за жива цара Стефана, место то у Орбиновој историји нас ни најмање не тиче. О том може бити говора, кад дођемо до тога несретнога доба у нашој повести, али овде никако.

Први је дакле г. Ч. Мијатовић написао, да је цар Стефан поставио Лазара кнезом у држави краља Драгутина, а прије г. Чеде нико, ама баш нико, ни Орбини, ни Дифрен, ни Бранковић, ни наши животописци, па ни наши летописци и ниједан од српских летописаца, па ма узео ти, да су и родословци XVIII. века српски летописци; нико од њих не каже то, што је г. Мијатовић казао и написао на стр. 165. у XXXV. књизи Гласника. А да шта кажу српски летописци о кнезу Лазару за цара Душана? Сад можеш ти одговарати на то питање, на које је г. Чеда онако хрђаво одговорио.

Летописци наши не знају ти ништа више рећи, него оно, што смо већ напред по њима казали, то јест, да му се отац звао Прибил, а „отачаство“ да му је Прилипац; да му је жена била Милица, кћи кнеза Вратка од колена Вуканова, и да је после погибије на Марици (26. септ. 1371.) и смрти цара Уроша (4. дец. 1371.) примио он начелство српско. То само и ништа више не забележише српски *летописи*.

Кад је пак тако, *онда о кнежтву или намесништву кнеза Лазара у Босни или у овште у „држави краља Драгутина“ а поглавито у „житељству“ Срему нашем, за цара Стефана, не може данас бити говора.*

Шта, шта — шта рече, човече? зар' или зар кнез Лазар није био намесник Душанов у *Срему*.

Није.

Та како можеш, како смеш тако што тврдити, односно, како смеш порицати оно, што сви пишу и кажу, и што ми свеколици знамо и вјерујемо? Да не спомињемо пречасног и родољубивог нашег Раића, нашег Давидовића, наше Медаковиће и Бошковиће и друге наше, — узми само и прочитај ученога Немца Енгла, високоученог и с таке учености своје далеко чувеног *Хоафа* (Ersch und Grubers Allg. Encyklopaedie, Band 85. S. 457.); елегантног ал за то не мање ученог Херцберга: (Geschichte der Byzantiner und des Osmanischen Reichs, von Dr. G. Hertzberg, Berlin 1883. S. 487. u. 497.); завири најпосле и у књиге оне браће наше, која се служе латински слови, као славног С. Љубића, ревносног Балана а још ревнивијег преводиоца његовога дра Стадлера, садашњег арцибискупа у Сарајеву, пороклом „Клаха“, ал сада дичну коренику, и поносног Хрвата Смичикласа, који сви као из једног грла вичу: *да је цар Душан држао Срем, и да је кнез Лазар био намесник његов или господар и у Срему!*

„Вели да“ — тако бих с патријархом и са сабором и са свим народом српским на сабору у Призрену (Гл XXII. 218.) могао почети одговарати гневним питачима мојим, кад бих имао, или кад бих знао само, да ће уза ме још ко стајати; но пошто то не знам, то не могу почети са „вели да“ и нећу да отпочнем са „вели да“ већ и зато, што држим, да нити је кад онаког сабора, као што га патријарх Пајсије на поменутом месту описује, било, нити је патријарх са сабором — ако је каквог сабора било — онако са „вели да“ почео одговарати Вукашину краљу и силовитој браћи његовој; већ ћу почети са просто „знам“. Знам дакле, јер сам читао и прочитао и сравнио једне с другима и опазио, како је један преписивао другога и увидио сам, да оно, што поменута господа једногласно вичу, почива на „неразумевању“; или по гласу *првих* извора, није Душан ни за краља Карла ни за сина му, јачег и силнијег од оца, краља угарскога Лауша, освојио ни Мачве а још мање Срема, и да с тога није ни могао имати свога намесника у Срему; а кад није могао имати или постављати намесника у Срему, онда ни кнез Лазар није био намесник Душанов у Срему. Није био тада, и додаћу већ овде, није био ни после ни икада господар над Сремом или господин Срему.

Но то, да цар Стефан није држао Срема, не могу овде, где је говор о кнезу Лазару, расправљати и доказивати: о том ћу говорити другом приликом и на другом месту. Поштовани читаоци нека се засада задовоље с тим, што знају, да цар Стефан није поставио Лазара кнезом у земљи или држави краља Степана (Драгутина), у коју се земљу рачунао и Срем.

И овим мислим, да сам оправдао оно, што сам у почетку ове расправе истакао о кнезу Лазару за цара Стефана, и да нисам смео више што рећи, него што сам рекао о нашем јунаку а потоњем мученику, кнезу Лазару; а читаоце, који су ме до краја допратили, које сам, може бити, подужим и сувопарним овим расправљањем мало уморио, молим, да се због тога умора не срде толико на мене, колико на оне тамо преко: на г. Ч. Мијатовића и г. П. Срећковића, но више на овога него на првога.

(Наставиће се.)

УСПОМЕНА НА ПОКОЈНОГ ПРИЈАТЕЉА.

ОД МИШЕ ДИМИТРИЈЕВИЋА.

I.

Дозволи ми, бледа пријатељска сенко, да ти се данас, после четири године дана, и опет приближим. Допусти смртној руци, да уклони, макар на часак, онај густи вео, што дели два света, и не презај од светлости распаљене буктиње мога пријатељског осећања. Та ја нисам вековни судија, нисам ни ладни критичар, који је дошао, да оштрим ножем када и пресеца фини вез твојих умотвора. Ја сам твој стари знанац, твој пријатељ, твој негда верни друг. Луч, који ми се у срцу разгорео, није зажежен у намери, да расветли таму и ништавило онога света; не, моја је жеља, да успомене моје на тебе у јачој светлости прикажем, и жеља ми је још, да осветлим мало већма и оне даске, што спет значе; да и твоје тамне и упале очи могу чак из вечне помрчине прочитати оно на њима урезано светло име: *Коста Трифковић*.

И ти опет презаш и зазиреш. Гледиш нас. оштро и прекорно. Или нас више не познајеш? Ваљда си нас досад већ и заборавио? Да, истом се сад доминућам, та ти ниси тамо у царству мрака, ти си тамо у вечној светлости. Пред тобом су отворене двери будућности, по којој се витлају нама непознати духови, духови, које ми својом ограниченом памети само слутимо, и у свом умном сиромаштву идеалима називамо. То је сада твоје ново друштво, ти си с њима и уз њих постао свезнајућ и свевидећ. Ти нас одозго гледиш и проматраш, да, ти нас знадеш и познајеш, и опет се за то туђиш и снебиваш. Разумем сад и то, — пред твојим свезналачким погледом све је ово ништарија, цео свет изгледа ти као ускипео мравињак, витлање за фантомима, тумарање без главе и памети, врева и гунгула без цели и узрока. Па нас ти с тога с твоје духовне висине сажаљеваш, презиреш, немеваш, и нама се то онда чини, да се ти туђиш, и да нас не познајеш. Но и ако у нас није онако широк поглед као у тебе, али нам за то још у грудима бије врело срце. Да, ми смо и сада они стари, и дан данас смо ми још твоји пријатељи и твоји поштовачи. О томе се можеш врло лако уверити. Ходи само, макар на један часак, на један тренут у наше друштво, па ћеш видити, да те нисмо заборавили. Ко си да си сада, било да си сенка, као што је смртни себи замишљају, било да си дух, као што се моме оку приказујеш, увек си нам добро дошао. Па и опет ме зачуђено гледиш, стрељаш ме тим испиталачким погледом, — да богме не верујеш ми, не верујеш пријатељу своме, да, али ако не верујеш мени, а ти стани на послушај и поверуј самоме себи! Да, стани и послушај сам, — та то и сама сенка може, јер ако јој ноћна тама и одузима вид очију, за то јој нема, гробна тишина већма припомаже, да вриске и усклике, плач и смеј лакше разабере, лакше него и ми доле, којима свакидашња врева и комешај заглушава уши.

А гле, та ти слушаш! На шта чујеш, је ли? Чујеш ли онај грохотан смеј? Чујеш! Па да ли знаш, шта значи тај грохотан смеј? То је, видиш, приказ твога „Љубавног писма“. Но де, послушај даље! — Шта сада чујеш? Чини ми се, да се чује грдан, страховит аплауз, и опет за тим смеј; и опет аплауз, и опет смеј. И сада опет неки тутањ, — тресу се даске, што свет значе, а ти, да богме, не знаш и не слутиш, да се приказује твоја „Мила“, твој „Школски надзорник“ и „Пола вина, пола воде“.

Па не заустежи се даље, него пођи са мном, ма на тренут, у нашу средину, а дајем ти своју поштену, пријатељску реч, да ће нас твој долазак обрадовати и изненадити. А мени се баш прохтело, да наше друштво мало изненадим. За то се жури, не оклевај, још мало, па ће се представа свршити, а кад публика стане тапшати, ја ћу онда да те изведем на позорницу, да подигнем завесу, да те приказем и подвикнем: *Наш писац шаљивих игара, Коста Трифковић, и опет је међу нама!*

II.

Свечана представа, што је у спомен мога покојног пријатеља приређена, свршена је, и ја хитим, да испуним дато обећање, хитим, да поштованим читаоцима прикажем писца наших шаљивих игара.

Човека познати, па онда оценити га и пресудити га, врло је тешка ствар. Но ја ћу се трудити, да колико је могуће верно и тачно прикажем пријатеља, кога сам од детињства познавао и с њиме сам се, тако рећи, до последњег тренутка дружио. Знао сам га још као мало дете, које је живо и несташно, па опет бистро и отворено, умиљато и досетљиво било. Познавао сам га као младића са срцем, пуним одушевљења, са смелим и одважним замишљајима и плановима. И на послетку дружио сам се са човеком, који се стишао, смирио, лативши се озбиљна рада на њиву српске књижевности, и то на овој страни тога поља, која је не само необрађена, него и нераскрчена била. Дуго смо времена седили раме уз раме, па сам му сазнао све његове замишљене мисли, све скривене жеље, намере и планове му, па се надам, да ћу га моћи приказати онако, као што то његов спомен међу нама, и нарочито његова не-

каднља љубав и пријатељство према мени захтевају. На ако ми намера за руком испадне, постигао сам две цели, — одужио сам чин пијетета и учинио сам услугу оној српској публици, којој одношаји покојникови нису били познати. Ову своју задаћу надам се у толико пре постићи, што се ни после смрти писам са пријатељем раставио. Његови заостали списи, његова посмртнад, његови започети умотвори, његови планови у нацрту, његове белешке, његови мемоари и многи други његова рукописи леже пред-ањом на столу као живи сведоци његовог великог духа и његовог вредног и раденог живота. У тој књижевној неуређеној и неликвидованој оставини огледа се најбоље дух покојног Косте Трифковића. На сваком листу, на сваној страни, при сваком реду сусрећеш се са покојниковим духом. Из тих артија учим га већ познавати, дивим му се и поштујем га, жалим га и оплакујем га. На у колико би моја моћ познавања, илити моје сећање, или мој суд недостајао, да га представим, учиниће то он сам, кад замислим његов вазда светао дух, да кад и кад са овог или оног листа прашних оставинских списа слети и прикаже се сам, — а учиниће, учиниће то за цело, јер ко га је познавао, знао је и то, да се он свугде и свагда умео наћи . . .

Коста Трифковић родио се у Новоме Саду 20. октобра 1843. године. Отац му је био Атанасије, адвокат и чиновник, а касније сенатор Новосадски, а мати Ана рођ. Ђорђевића из Темишвара. Мати пок. Косте била је женска даровита и пуна духа, које се врлине и на сина јој пренеле. Но како није била постојана здравља, преминула је врло рано, још кад је Коста у нижој гимназији био. Коста је, истина, био још дете, кад је она умрла, али је то дете већ осетило било снагу и моћ њеногa духа, и зато је се Коста са највећом нежношћу и најдубљим поштовањем врло често у својим белешкама и мемоарима сећа.

Отац покојников — бог да му душу прости — доцекао је ту велику жалост, да своме честитом јединцу сину очи заклопи. Данас, кад ово пишемо, и он је, сиромах, већ преминуо. Као што рекох, био је адвокат, а последње године свога живота провео је као умировљени сенатор вароши Н. Сада. И ако је био адвокат, није своја дугог века ни једну странку пред судом заступао, бар тако је покојни Коста говорио, него је цео живот у мањим службама Новосадске вароши провео, док г. 1861. није за сенатора изабран. Новосадска публика и пријатељи покојникови нису га још заборавили — та ко би и заборавно ону у својој простоти ипак занимљиву добричину! Колико смо пута иницијативом Костином с њиме некине шале збијали! Покојни Коста врло га је добро и карактерисао у једном своме путопису из Цариграда, где описује, како је добио од оца писмо, које ће решити његов одлазак с морског брода и растанак са морем и морском службом и животом, на кад је прочитао писмо, а он онако ускличе: „Слатки и добри мој отац, ко да ти замери, што ти писма логична нису, кад су пуна љубави према сину твоме!?“ — После смрти материне отац му је био и отац и мати, и Коста је поред свег тога, што је матер јако жалио и особито је поштовао, и оца ипак са свом нежношћу дечијског срца волео.

Основне школе (по онданшњем обичају — српске и немачке) свршио је Коста у месту свога рођења, где је почео учити и гимназију.

Нижу гимназију свршио је у Новоме Саду, јер у оно доба није овде било више школа. У гимназији се одликовао свагда као најбољи ђак. Овде се већ приметило, да његов поглед допире преко школских клупа, овде се већ појавила у њему прва искра самосталности. Кад је био у четвртом разреду, умре му један друг, и Коста му је говорио на опелу надгробни говор, — то је био Костин први „дебиˮ. Овај његов говор допао се онда, и у ђачким круговима прибавио је Кости много уважења.

Вишу гимназију отпочео је у Винковцима, где је пети гимназијски разред свршио. То је било год. 1859—1860. Нужно је овде приметити, да је Винковачка гимназија под онданшњом строгом војном граничарском управом на великом гласу била. Ђаци из Винковачке гимназије могли су конкурисати са питомцима ма које аустријске гимназије. У својим мемоарима описује Коста, како је у Винковцима врло задовољно проводио . . . „Живот је тамо миран и пријатан . . . она ме је година прошла као сан, кога се и сад радо сећам . . . Но и осим тога је ово мило местанце важно по мене: ту се у мени породила мисао, да на море одем.“ То су сопствене речи Костине.

Из Винковаца оде у Пешту. То је била бурна година 1861. Јавно кретање у Угарској није остало без уплива и на српску омладину, што се у Пешти учила. И српска омладина покренула се онда из мртвила, а тај покрет нашао је себи израза у добровољним позоришним представама, што су их српски ђаци оне године под руковођењем секретара „Матице Српскеˮ, А. Хаџића, у Будиму у Станковићевој башти давали у корист нашем народном позоришту. У томе друштву учествовао је и Коста Трифковић, не као глумац и приказивач, него као чали малог позоришног оркестра, — јер Коста је био музикалан. Овоме оркестру, који се свега из шест чланова састојао, био је капелник Ника Мак-

симовић. То је, сто, друго истицање Костино у ваншколском раду и животу!

Из Пеште је свршетком школске године дошао још опу у походе са сталном намером, да прекине гимназију и да оде у наутику (морнарску школу).

Ово је сад нов период у Костином животу.

(Наставиће се.)

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— У данашњем броју нашега листа почињемо доносити из пера уваженог писца М. Димитријевића „Успомену на покојног пријатеља“, који је године 1879. у листу „Новорипгу“ започео, а који ће у нашем листу да настави и доврши. Уверени, да је тај почетак великој већини наших читалаца непознат, препричавамо га ево, да бисмо одржали целину те занимљиве расправе.

— Излазила је 147. свеска *Народне библиотеке* браће Јовановића. Као што смо у 6. бр. нагоестили били, у тој су свесци „Бранковићи“ на Рашићеве историје у преводу са оригинало-словенског, и то до деспота Лазара. Ако се и овога пута буде досадњег реда, онда ће наставак изаћи у свесци 149. За 148. свеску је, као што видимо из проспекта, наименена Шилерова „Марија Стуартка“ у преводу Симе Димитријевића Которанина, али „прегледана и уређена за српску позорницу“. Ми смо пре две године (в. 7. број „Стражилова“ од године 1885. на страни 215.—216.) рекли, да за Народну библиотеку отпуд не ушићемо нужде том „прегледању и уређивању за српску позорницу“ па и сад и по други пут велимо, да је управо несмислено ово то уређивање ту. Попаћаћемо, да Народна библиотека нама да донеси поворшина либрета из извора ни преведена, него уз њима ремек-дела још стране признате производе без икаквог случајног или баш и самовољног дотеривања и кројења.

— Са половином овог месеца почео је у Панчеву излазити нов лист за политичке, просветне и приредне цели под насловом „Војна народа“. Издавалац му је и одговорни уредник Бранко Крчадинац. Лист ће тај излазити сваког четвртка на читавом табаку а годишња му је цена 5 фор. Из позива на претплату видимо, да ће „Војна народа“ од 2. броја почети редовно доносити подлистак забавног садржаја.

— Дође нам и 59. свеска „Отаџбине“ а то је свеска за месец фебруар ове године. Уколико је у тој свесци свега пре свега први чин нове историјске драме Драгутина Ј. Илића под насловом „Прибислав и Божана“, који је предмет узет из историје Полапских Словена у VI. веку. После тога долазе белешке уредника „Отаџбине“, дра Владана Ђорђевића, о мобилизацији српске наставне војске године 1885. Са овом је свеском „Отаџбина“ опет почела доносити песме и ту је одмах песма Војислава Ј. Илића „Усамљени пробоји“ на кола песама „Путовање по Србији“. На свеске 55-те цвргављен је у овој свесци превод Аугербахова романа „На пресетлу“. Започет је чланак „Карађорђе и Русија, један прилог за историју спољне политике ове српске државе“, а на 58. је свеске настављено „Кнежевство српске краљевине Србије“. Ново су ствари још: „Народ и напредњаци“, политичка студија професора М. Миловановића, и под рубриком „Просветни преглед“ расправа професора Ј. Миодраговића: „Класицизам и реализам и наше средње школе“. (О том ћемо нешто и на скоро донети у нашем листу расправу из пера професора дра Јована Туромана, који се у наведеним својим делима раскалашно Миодраговића. Миодраговић у своју својој новој расправи још није додуше изашао с бојом на сред, те би с тога тврдња наша о разилажењу назора Туромановић и Миодраговићевих била преурањена, нарочито кад бисмо овом последњем веровали, да у даљем току своје расправе неће говорити „ни против класицизма“. На добро, прихватамо наставак те расправе, шта се уверимо, да ће Миодраговић по правди „као педагог да сваком да своје и прекуди: колико ко има права и шта је за школу.). У „Књижевном прегледу“ одељак К. Арапицки опширно, но неповолно Милићевићева „Омера Челебију“, а под „Новоримским прегледом“ казује Богдан Поповић своје рефлексије о Моротову „El desdèn con el desdèn“; укратко реферује и о приказу те глуме на Београдској позорници то се баш и најмањег повода и свезе неозбилно те и недовикнато обавре на године вресе глумце Гргурове; што је истина, истина: такви мало сувише несташни нагреди не доликују никаке скроз и скроз озбиљној и солидној „Отаџбини“.

— Добили смо ирку свеску скупљених списа Јована Бошковића. Ово је садржај тој свеци: 1. Треба ли књижевници да уче свој језик? 2. О неопходним тућим речима у српском говору. 3. „Кказ“ или „каза“. 4. На каукове о језику. (То су казке оне филолошке белешке, што су године 1881. и 1882. излазиле у Београдској „Србадији“.)

— Изашла је 149. свеска „Летописа Матице Српске“ а то је прва свеска за ову годину. На челу је свеци оној почетак једног лиска на историје васпитања у Срба“, што га пише Мита Нешковић под пасловом „Змај Јован Јовановић као педагог“. Довршена је затим дра Јована Вошкића-Батута „Грађа за медицинску терминологију“ (слова П до Ш); додана је још и допуна, шпиме преко двадесет речи, на које је др. Батут заиштао тек, кад се већ почела „Грађа“ штампати, те их није могао употребити). За том грађом долази расправа Мите Петровића „Баре у Бачкој“. Довршен је онда Ђорђев „Владислав, краљ угарски“ и наставлене су српске народне приповетке из Горње Крајине, што их је покупио Владимир Красић (у овој су свеци: 11. „Бог и свети Петар“, и 12. „Доста се и измучио“). Под рубриком „Књижевност“ има критика Мите Нешковића на дело Срет. М. Дринћа: „Ручни рад у мушкој школи“, које је прошле године у нашем листу (в. 45. број „Стражилова“ прошле године на стр. 1377.) оценио Милан Дапин. После те рубрике долази „Гласник на српском и словенском језику“ и ту је реч о најновијој драмској књижевности у Руса. Извода на записника књижевног одељења и одбора има само два и то је једно свечаног седница о свечом Сави 1886. године, на којој је покојни Рајковић говорио у славу Јовану Мушкатировићу а Мита Димитријевић у славу Димитрију Матићу; друго је седница књижевног одбора на глас о смрти Јована Суботића.

— У издању браће Јовановића у Панчеву излази је у српском преводу Пакла Ј. Мандића Хофманова приповетка „Школа патње“. То је 13. прича из Хофманове збирке а једна од најлепших приповедака за децу. Јевик у преводу није баш пре прете — има у њему облика као „дрктећи“ (стр. 41.) и недовољтпених провинцијализама као оно специјално банатско „кућа“ на питање: где? (стр. 89.), — али је иначе доста чист и течан. — Књиги је цена 35 новчића.

— У 3. броју „Књижевне смотре“ најтоплије се препоручују Весели новићеве „Слике из сеоског живота“ на основу оцене дра Милана Јовановића, коју је овај саопштио у 58. свеци „Отаџбине“.

САДРЖАЈ: Завођапка. Прича Симо Матавуљ. — Под старост бердо. (Наставак.) — О кневу Лазару. (Наставак.) — Успомена на покојног пријатеља. Од Мише Димитријевића. — Ковчежић. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 10. У НОВОМ САДУ 5. МАРТА 1887. ГОД. III.

ИЗ „НЕМАЊЕ“,*)

ИСТОРИЈСКЕ ДРАМЕ У ПЕТ ЧИНОВА.

НАПИСАО МИЛОШ ЦВЕТИЋ.

ЧИН ТРЕЋИ.

(Башта код двора Завидиног на Ражњој. Напред башта, у дну далеко старинско градић и градско платно, изнад кога доцније обасја месец.)

ПОЈАВА ТРЕЋА.

Ана и Марија (долазе из дубине десно.)

Ана. Добро учинисмо, што се за час уклонисмо. А мени и онако годи овај вечерњи тихи поветарац, који нас напаја дивним мирисом разног цвећа.

Марија. За којим твоје срце непрестано жуди.

Ана. То је све, у чему уживам. (почутавши) Је ли, драга Маро, да нема виђенијега витеза од Немање?

Марија. Дивила сам се његовом витешком и господском држању, на његовом стасу, збору, погледу. Виђала сам, кћери, доста гласовитих јунака и витезова, али је Немања све надмашио!

Ана. На његово добро и племенито срце!

Марија. Ох, ту је непадмашан!

Ана. (лукаво) Је ли? Па како збори с властелом, како са себрима и отроцима тек!

Марија Мислиш, да им је отац и мајка...

Ана. А не њихов господар и владалац... (уздане тихо) Благо оној, која га својим назове! (спазивши, да долази Немања) Боже!

Марија. Шта ти је, чедо моје? Што се преплаши?

Ана. (обузевши и ушемирено) Хајдемо одавде, Маро!... Ето Немање!... Стрепим за своје срце, да ме не изда... А мој отац... (виђу) Доцкан! Ево га!

ПОЈАВА ЧЕТВРТА.

Немања и пређашње.

Немања. (поздрављајући Ану) Опрости, светла књегињице, — ако те мојим доласком узнемирујем.

Ана. (чврсто се привлубила уз Марију, тихо и као дрхћући) Не, светли жупане.

Немања. Онда ми се ваљда тако учини. — Ово је први тренутак и прва прилика, коју уграбих, да с тобом неколико слободнијих речи прозборим. Прва ми је света дужност, да се из дубине срца мога захвалим тебе и твојој драгој пратиљи на указаној ми помоћи, без које Бог зна шта би са мном било.

Ана. (пада му скромно у реч) То је дужност сваког човека и хришћанина.

Немања. Клањам се твојој скромности; али срце и душа моја осећају се обвезани вама обема за цео живот.

Ана. (тихо и скромно Сувише благодарности — за тако малу услугу.

Немања. Зар то мала услуга? Та спасла си ми живот! Јер да ти не дође у оном тренутку, ја бих данас извесно већ био покојни.

Ана. (погледајући на небо) Послао нас је Бог!

Немања. И ја тако мислим. И баш за то, што те он посла, двострука ми је жеља, да те као моју спасителку умолим, да ми допустиш, да само с тобом неколико речи прозборим.

*) Добротом поштованог писца добили смо неколико одломака из његове драме „Немања“, која је награђена са 1000 динара, и о којој на другом месту доносимо опширнији приказ. — Да би ове сцене боље разумели наши читаоци, напомињемо ово: Ана је кћи Драгоша, кнеза Захумског и Требињског, Марија је њена пратиља; Десна је кћи краља Радосава III., а Немања је главни јунак драме. — Уредн.

Ана. (у пола за се) Слутила сам то. (гласно) Опрости, светли жупане, али —

Немања. Светла кнегињице, надам се, да ми нећеш одбити молбу —

Ана. (за се) Ах, срце моје!

Немања. А и тебе молим, драга пратиљо и другарице светле кнегињице, да ме оставиш за тренутак на само с кнегињицом, а залажем витешку реч, да немаш узрока никаквом страховању.

Ана. (живо) Не остављај ме!

Марија. Светли жупане — жеља кнегињице...

Немања. И мени би била светиња! Али ово, што имам да речем, гори као жива жеравица на моме срцу; морам исповедити, и то само кнегињици.

Ана. (тихо Марији) Не знам ни сама, шта да учиним?

Марија. (живо и тихо) Не знам, шта жели. Ја бих молбу таквог витеза саслушала... Храбро, кнегињице! Ја ћу бити на близу... Светли жупане!... (Поклони се и оде лево).

Немања. Хвала, светла кнегињице! (пођути) Светла кнегињице! Тисућама мисли лете ми кроз главу, а живи пламен у срцу гомила још више речи на језик ми... Све би хтеле у један мах к тебе да полете. (пођути) Од оног тренутка, кад нам се погледи први пут сусретоше; кад она дивна румен невиности прелете преко твог лепог лица; кад она ружа клону с твојих девојачких груди, те је подигох и понех као свети аманет — разбукти се пламен у моме срцу, пламен, што хоће да ме спали, сагоре, да ме уништи!

Ана. (тихо, дрхћући) Овај ме жар опија —

Немања. (све ватреније) На као што ме избави од љуте болетице у дукљанском двору, камо те сам бог послао, да ми будеш спасителька, тако ми буди и по други пут спасителька... ево ме пред тобом, светла кнегињице, просим милост за свој живот —. (молећи) Буди и по други пут избавителька његова.

(За време овог говора Немањиног **Деспа** се појавила у дну, саслушала говор и при завршетку пође се на лицу, како је пламтила сневом и отишла на десно у дно.)

Ана. (борећи се са собом и угушујући осећаја) Глава ми се заноси, у грлу застаје реч... срце ми обузима нека слутња...

Немања. Не оклевај, не премишљај.

Ана. (тихо и у грозници) А мој отац?... Његова мржња... Њути, јадно срце моје!

Немања. Проговори, анђеле лепи... реци барем једну реч!

Ана. (тихо за се као пре) Не, не... не смем... не могу... (гласно Немањи) Не разумем те, светли жупане.

Немања. Не разумеш? Зар су моје речи тако нејасне? Од којег бога или богиње да позајмим речи или глас? Не разумеш? А ти погледај у око, у зеницу његову, то огледало човечије душе! Кроз њу загледај у моје срце, видићеш га рањено и раскрвављено твојом стрелом. Загледај у моју душу, па ћеш видити само твоју слику, запитај њу, и она ће ти казати, да ме чежња за тобом мучи и сатире; казаће ти, да те љубим — да те обожавам, да за тобом умирем!

Ана. (као пре) Ове ме речи убише! Умудри ме, богородице — шта да одговорим?

Немања. (са чуђењем) И ти још њутиш? Дакле ме поглед ока и паде мога срца превариште! (Ана њути и стреси). Ти ме ваљда мрзиш?

Ана. (тихо и стрепећи) Не —.

Немања. (живо) Али ме и не љубиш?

Ана. (јако живље) То није.

Немања. На шта ти онда забрањује, да ми не искажеш најмилију реч?

Ана. (са ужасом) Мој отац!

Немања. (радосно) Твој отац! Дакле, страхујеш од старога кнеза?

Ана. Јер бих пре умрла, него што бих дала своју руку преко његове воље.

Немања. (са усхићењем) О, дивни створе! Та није те моје око узалуд угледало, не посла ми те узалуд благи бог у сусрет. Таква Ана Немањи је још милија!

Ана. (чисто одахнувши, радосно) Заиста?

Немања. Тисући пут милија! — Но не бој се, драга кнегињице! Бригу о пристанку твога оца остави мени.

Ана. (значајно) Али крв лежи између вас!

Немања. Пука лаж наших непријатеља, наших и народних!

Ана. (још радосније) Лаж?

Немања. Веруј, светла кнегињице! За то ти и рекох, да пристанак очев оставиш мени. (Пођути, па настави још свечаније али и собљивије). Светла кнегињице! Преда мном је свети задатак, велико, узвишено дело. Кад то свршим, измирићу се са твојим оцем, јер без његова пристанка не желим ни ја!... Мени сад треба сва моја јуначка снага, сав жар мога срца, сва моћ моје душе, те да постигнем оно, што сви мисле да се постићи не може. Вечерас ће се прекршити. Нека све буде против мене, ја не ћу одустати од своје намере .. Али да

бих се могао мапити за оно, што се чини немогућно, треба ми мира, и ја дођох, да га испросим од тебе. Треба ми миран сан, сва снага мислилачка, сва храброст срца и одважност душе! А ти ми све то украде! — Тек што легнем да починем од напорног дела̂ња — а твој ми се анђеоски лик појави, и не да ми ока склопити. Почнем ли мислити о светом предузећу, ти ми се у њ уплећеш. Затреба ли ми храброст срца, стрела твога пр̀вог погледа — жацне ме. Затреба ли ми одважност душе — ње нема, — она је — код тебе! Украла си ми сан, врати ми га! Украла си ми мисли, врати ми их! Украла си ми храброст, врати ми је! Украла си ми и срце и душу — врати ми их, и спаси и свети задатак и мене самог! А за то доста је цигла једна реч. Реци: »љубим те!« и ти си ми спасла живот!

Ана (погледа га, задрхће, покрије лице рукама. Заплаче се и говори угушено). Боже, срце ми је препуно, хоће да пресе. Угушене речи и притајани осећаји хоће да ме умор̀е — снага ме оставља — (хоће да клоне).

Немања. (који је све то мотрио, хоће да је придржи — жао јој приступајући) Ано! спасителко моја! Обожавана Ано, шта ти је?

Ана. (дивљи к себи) Ништа, светли жупане!... Остави ме. (Окрене се њему и гледа га са љубазним гласом). Допусти, да те сад слободно гледам, да ти слободно и без зазора говорим, да ти слободно погледам у око, и да се очарана и стопљена твојом љубављу спустим кроза њ на дно твога срца и твоје витешке душе! — Ти лепа слико моје млађане девојачке маште, слико мојих снова — дивни мој јуначе! Не, не! — Није те око преварило, а још мање срце и душа! (Загледа се у њега.) Та твоја сам — твоја! Љубим те — љубим те! (Полети му на груди).

Немања. (ухватити је у најнежњем загрљају) Ано! Душо драга! Животе мој! Анђеле чувару мој! (Ћутање. У исти мах у даљини врло тихо, да се једва чује, чује се Маријa, како вичe: »у помоћ.« — Код другог узвика као да јој неко угуши реч. Немања се прене на тај узвик.) Чу ли? — као да неко виknу у помоћ?!

Ана. (у заносу) Ја не чујем ништа — само куцање твога јуначког срца! Леп̀и витеже мој! А је ли још у тебе моја ружа?

Немања. (вадећи ружу) Погледај — ево је. Од оног тренутка вазда сам је носио на срцу!

Ана. Дивно! Дај је амо, драгане. Ружа је краљица цвећа и пролећа. Тој дивној владарци, том првом сведоку и посреднику наше љубави, поверимо и нашу љубавну заклетву о вечној верности. (Подигне ружу.) Онде пред светлим лицем твојим, узвишена краљице, закључем се на вечиту верност! А љубећи твоју пурпурну одећу — стављам печат мојој заклетви. (Пољуби ружу.)

Немања. (следа је са усхићењем и дивљењем) Невино анђелче! На вечну верност кунем се и ја. (Пољуби ружу.) Нека ме громови поразе, ако је прекршим!

Ана. Прекршиш ли је, свенуће Ана као и тај цветак.

Немања. Само смрт моја кида заклетву. Али сад пр̀аштај, животе мој! Света ме дужност зове — време је — одох на збор.

(Са овим се већ смрачило, месец се појавио више замка.)

Ана. (усхићено) Нека ти помогне јаки бог! До скорог и срећног и вечног састанка — владаоче срца мог!

Немања. До скорог виђења и вечног састанка, лепото моја! (Загрли је и пође одо.)

Ана (следа за њим у највећем узбуђењу).

ПОЈАВА ПЕТА.

Десна и Ана.

Десна (иди себе од гњева, у пола за се угушеним гласом. Дође ни дубине са леве стране) У мало што ме не угушише речи, које ми допреше до уха! (погледа око себе) Сви су у двору. Све је немо и мирно. Никога нема осим мојих верних. — (Погледа у небо) Тако ми најсилнијега, извршићу, што сам наумила! (Стуши напред и мотри Ану злобно и накосо.)

Ана. (једнако гледајући за Немањом) Оде — нестаде га у мраку. Ох. диван ли је! Хвала ти, боже, што ми га поклони. Али време је, да се вратим у двор. Мрак се од свуд склопио Што ли Марија не долази! (Окрене се и пође месту, где мисли да је Марија; виче) Марија! Марија!... Чини ми се. да сам се сувише задоцнила. Шта ли ће тетка и Десна мислити?!

Десна (нагло приступи и ухвати је за руку љутито и грчевито. Ана је спази и престрашено цикне) Да си крвница!

Ана. Шта рече, сестро?!

Десна. (љутито) Не спомињи то име; од данас ти нисам сестра — већ твој злотвор!

Ана. (запрепашћено) Десно! »благо се насмеши) Та ти се само шалиш драга сестрице.

Десна. (бесно) Умукни! Шалим се? — Ха, ха, ха! Шалим се!

Ана. (згрози се) Од твог смеха хвата ме језа! Тебе је зло. Хајдмо у двор! (окрене се живо и викне) Марија!

Деспа. (бесно) Ни корака!

Ана. (застане преплашено) За име Бога, шта ти је?

Деспа. Још питаш, змијо! Ха, ха, ха!

Ана. (као горе) Змија! Ја!

Деспа. Да, змија! Што допузи амо подмукло, да украдеш оно, што није твоје — да ме покрадеш!

Ана. Ја тебе да покрадем?!

Деспа. Јест, да ме покрадеш! — Зар ми не пређоте и не украде мало час мога заручника?

Ана. (изненађено) Шта збориш ти? — Твога заручника!

Деспа. Јесте, заручника, кога најзад бејах изабрала, за кога ми и отац свој пристанак даде.

Ана. (као изван себе од чуда). Немању! Зар је Немања твој заручник?!

Деспа. Мој заручник, кога ми ти примамити хтеде. Али си се преварила. Заборавила си, ко је Деспа! Заборавила си, да краљева пратња, да сва властела двора Радосављевог стрепи од Деспе и слуша је као Бога! А да не посумњаш у то, одмах ћу те уверити. (Лупне у руке, властелини и моћ краљевих пердашника појави се у дну.)

Ана. (уплашено) Тако ти Бога, шта значи то?

Деспа. Шта значи? — Значи, да Деспа не трпи, да јој се ко плете у њене послове. Значи, да хоћу снагом своје моћи да збришем тај сићушни трунак, што паде на пут мојој срећи! (Страже) Ухватите је!

(Војници пођу Ани да је ухвате.)

Ана. (у највећем страху) Натраг! Марија! У помоћ! У помоћ!

Деспа. (накосо се насмеје и гледа је презриво) Вичи само, вичи! Узалуд ти је све. И она је већ у сигурним рукама. (Војн) Је ли извршено?

Воји. Као што си заповедила, светла кнегињице!

Деспа. Јеси ли се побринуо за све?

Воји. За све. Двор је подалеко, стража поуздана, нико живи сметати не може.

Деспа. Добро. — Ову девојку и њену пратњу одмах у највећој тајности у град Рибницу. Баците их тамо у тамницу, сваку за се. Градски заповедник и ти главом ми јамчите.

Ана. (која је с највећим страхом то слушала, молећи Деспу) Деспо! Деспо! Шта си наумила? Шта чиниш то? Заборављаш, ко сам.

Деспа. Знам, ко си, па за то и чиним!

Ана. (у очајању) О, Боже, љуто ли ме казниш, што дођох амо! Али не, не, то није могуће! Деспо! Ти ниси заборавила, да сам ја госпођа краљева! Ти не ћеш погазити светињу наших обичаја. Ти не можеш заборавити, да смо од једне крви, једнога дома!

Деспа. Узалуд трошиш речи.

Ана. Шта ти скривих тако страшно, да ми тамницу спремаш? Зар је то кривица, што љубим Немању? Велиш, да ти је заручник, да те је и светли краљ њему обећао, а мене окривљујеш, да ти га отимам . . . И најзад, шта ће ти човек, који те не љуби, који другу љуби, и којој се мало час заклe на вечиту верност? А Немања је витез, који не крши своје заклетве!

Деспа. (као змијом уједена цикне) Баш за то те и укљањам; кад тебе не буде, мени ће се приволети. (Зграби је за руку и повуче је напред) А зар ти мислиш, да ја тражим љубави? Да ми је до тога стало, пошла бих за Првошна,*) који ме обожава. Али не! То није врхунац жеља Деспиних! — Ја хоћу са свим нешто друго, о чему твоја детињаста луда глава и не сања! Ја хоћу круну!

Ана. Ти хоћеш круну! На част ти све круне овога света. Моја душа само њега иште, само њега тражи!

Деспа. Али баш њега не дам! Од њега зависе моје жеље, за то ти га и узимам! Доста беше збора — водите је!

(Војници пођу Ани.)

Ана. Не чини то, тако ти сестринства, тако ти старости оца мога! Тако ти живога Бога! (клекне пред њу) Ево те клечећи преклињем . . . смилуј се!

Деспа. Нема милости! Зар теби милост, а себе да убијем?! (гордо) А што клечиш преда мном, тако ти и приличи пред краљевом ћерком, коју чека круна краљевска!

Ана (скочи увређена до живога). Шта, зар мени ово приличи? Мени, кћери независнога кнеза Драгоша, чији понос и господство познаје цело Србство! Ја само клекох пред сестром, а ти сестринско срце газиш ногама! Па нека! Јадни, охоли, завидљиви створе! . . . (у највећем узбуђењу) Па згази ме! Смрви ме као црва! Пошти сву моју крв, ишчупај моје срце и размрви га твојим зубима, крволочна тигрице! Ана тврдо верује у чисту, узвишену и свету љубав Немањину и у пуном уверењу, да ће је штитити

*) Првош је старији брат Немањин, који јако воли Деспу, и мислећи, да њу воли Немања, ради против њега и хоће да му по што по то дође главе. — Уредн.

свемогући бог, а казнити твоје опако дело — довикује ти: Немања ни по смрти мојој не ће бити твој! Никада!

Деспа. (пасне свим гневом) Шта? Још стојите, робови! Учините крај! (Лупне ногом) Водите је!

(Вој и војници зграбе Ану и повуку.)

Ана. (пођу војници пуку лево, довикује Деспи свом снагом гласа) Упамти, тако ми Бога! — Никада! — Никада!

Деспа. (утишено, претећи Ани) Онда ћу вас смрвити обоје! Пропаст и тебе и њему! (Оде брзо на десно.)

(Запеса брзо нада.)

ПРЕД МИЛОСНИЦОМ.

И власт и понос и моћ — све то пред тобом клеца,
Клечећи моћан чекам одговор воље твоје;
Краљевство, војску, палош, што главе суд одсеца,
Све сад предајем теби, и нудим срце своје.

Круна ми сјајна тамни а мач ми млитав бива,
Нога, што бесно луна, с пода ти прах уклања,
Рука, што скиптром прети, на грудма сад почива,
А глава увенчана пред тобом смерно клања.

Снага је моја восак, што топе очи твоје,
Ја силе више немам, да њоме жеље толим,
Залуду батаљони на мојој вољи стоје,
Ја друге моћи немам, до речи, да те молим.

Допусти робу твоме, да на твом поду клечи,
И да се руком својом дотакне руке твоје,
Па да ти, трошећ безброј понизних, ропских речи,
Опише муке своје, изјада јаде своје.

Народ, послушност, владу, земљу и златни престо,
Све то ја сада бацам и теби само дајем,
Крај тебе, ту у праху, за ме је мило место,
За славу, срећу, народ, не могу сад да хајем.

Шуштање свиле твоје драже је уху моме
Но громки узвик „ура!“ све моје војске верне,
А према осмејцима на лепом лицу твоме
Презирем благослове народне топле, смерне.

Кад сам на даху твоме, а ја се срећом појим,
Као да рајске сласти на вишњем небу спивам,
Кô да у рају самом међ анђелима стојим,
Кô да им гласе чујем и њихов дах уживам.

Сутра се сабор куни, да моју милост тражи,
Престо се златни кити и за ме журно спрема,
Ал залуд цела спрема и све те сјајне дражи —
Престола мени бољег од овог места нема.

Онамо сабор цео пред мојом силом клечи,
Па клечећ спужден прича свом краљу јаде своје;
А овде краљ тај силни, уз пратњу тужних речи,
Јад слаба срца свога пред ноге мење твоје.

Ох тамо, где се престо у злату самом сија,
Само се слава тече и народ води срећи,
Ал *мени* само овде, крај твојих ногу прија —
Онде се надам милост и љубав твоју стећи...

Вл. М. Јовановић.

ПОД СТАРОСТ БЕРДО.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ВАРОШКОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО МИЛАН САВИЋ.

(Настављак.)

Сима као да није био више тако ватрен, бар је читав месец дана ћутао о женидби, ни госпа Рахила није му смела спомињати више своју најмилију намеру. Ручавали су и вечеравали мирно, на брзо, па онда свако себи. Сима се увукао у свој комтоар као паук у бућак; тамо је дрмио и премишљао, и само је по кад кад извиривао у дућан. Није био са свим вољан, да се и он у трговини наће; та може доћи ко год, који би можда споменуо коју реч о кошарама; а да и не спомене, доста би му било, да та само значајно погледи. Био је обично намргођен, осоран, дурљив; но помало попусти у њему срчба и једног дана разведри му се лице сасвим.

— Не знају те проводације ништа, говорио је у себи. Она Петровићка је брбљана, па је за цело рекла коју више, а Стева? Бог зна како је тај почео! Он је невешт, та није никад ни био у таквој прилици. Морају ја сам узети ствар у руке. Та да! Хм! Она плава удовица, Ида Ранчка, та би као била за мене. Изгледа питома, блага; за цело је и таква. Но ако и почнем, нећу казати ником ништа, ни сестри, ни Стеви — не треба ми нико. Та ваљда сам у стању и сам доћи до жене!

И кад се Сима тако решио, разведри му се лице; он постаде опет стари Сима, био је опет у дућану више него у комтоару, шалио се с муштеријама, шта више, лепо је вратио и посету доктору Рајићу и младој женици његовој. Само га је том приликом једило, што је тамо нашао и госпођу Ружу; али ова се чинила невешта и није ни једном речи дала познати, да је пре кратког времена Сими дала кошар. То је овога мало умирило.

Сима се додуше решио да „проба“ код госпође Иде; али како? Да јој пише? А кад је он писао таква писма! Да је посети? А кад је он био код ње! Нема форме — та није му ни муштерија. А проводаџије неће па неће. И нашто! та и тако нису ништа израдиле! Хм! Бар да има забаве! И то добротворно женско друштво не зна, кад треба да приреди што год! Да иде на променаду, кад свира музика? Хм, то је већ нешто; али тамо иде сваки а он никако није рад, да му одмах у почетку завире у карте.

Сима је тако мудровао по читаве дане а није дошао ни до каквог решења. На послетку ипак науми, да јој пише. Али само како? Али само шта?

Мучно се недељу дана, док је написао писмо. Превртао је и немачке и српске „Галантоме“, како би дошао до успеха. Једва једаред био је готов. Кад је писмо написао, претисне га — било му је већ у крви — у ону књигу са танким листићима и баци га у сандучић.

С неописаном зебњом чекао је одговор. Но дани су пролазили један за другим, а одговора никако. Био се већ и уплашио: да није писмо дошло у туђе руке, па да ви'ш тек онда белаја!

Једва после две недеље добије писмо из места. У њему беше ово: „Господине! Морам признати, да ме је ваше писмо изненадило. Толико млађаном животу писам се надала под седом косом. (Сима се намргоди и пређе руком нехотице преко главе.) Но допустићете, да и ја имам својих идеала, па ако баш и нећу наћи на Освалда Штајна — ви за цело знате „Проблематичан свет“ од Шпилхагна (Сима није ни чуо за тај роман) — ипак тражим да му се бар приближи. Гледајте шта ћете, иначе — немојте ми више писати. Ида Р.“ У додатку стојало је још ово: „Зашто сте узели мастило, које се разлива? Горња.“

— Какво мастило, помисли Сима и у тај мах му севне кроз главу, да није можда писмо копирао. Брзо узме књигу у руке и — заиста: ено му љубавног писма одмах иза писма, у којем наручује смокава и урме. До сто ђавола! Али сад шта ће...

Но шта је то с тим — како се зове — Освалдом Штајном? Ко је тај? Неки Немац јесте; али од куда је? Сима би му радо писао, да му каже, какав треба да је, да му се бар приближи. Неки прош мора да је, иначе — али од куд зна Ида за њега? Да л' да запита свог кума, доктора Рајића? Тај је био по Немачкој, а кад се зна овде за њега, за цело ће га онда познавати и Пруска и Баварска. Питаће га. —

— То је дакле јунак из романа! зачудно се Сима, кад му је кум казао, ко је тај славни Освалд Штајн. На тај није онда никад ни живио! Е паравно, да не могу такав бити. Хм! Али — аха! та тај је био млад те тако није био сед!

Сими је нешто запало за мозак, те није могао даље да мисли у тај мах. Тек се доцније откривао и рило је замишљено гледао преда се. Једна га је идеја гонила непрестано: млад већ не може бити, као тај Освалд, али (Сима се дуго ломио, док је идеју домислио до краја) може удесити, да буде бар тако — не-сед. Хм!

Кад се после два дана Сима спиао у дућан, гледали су га момци зачуђено из прва, али одмах за тим гуркали се непрестано и сакривали лица: Сима је имао црне бркове и црну косу. За ручком га је госпа Рахила све једнако гледала и на послетку га запита:

— А шта је то данас с тобом, Симо? Изгледаш ми друкчи.

— Пак, прогуња овај.

— Ти си канда нафарбао бркове и косу?

— То се теби само чини.

— Не, не, видим ја добро.

— Пак, и ако сам, моја су брци а и коса је моја.

Госпа Рахила не хтеде се упустити даље; видила је, да јој је брат кратко насађен.

Кад је Сима после неколико дана опет писао госпођи Иди, спомену јој је, да се вара, да му је коса седа; није добро видила. Он у опште није ни тако стар, ако је и нешто старији од тог Освалда Штајна, који међу тим није више ни тако млад, као онда — паравно у роману.

Госпођа Ида му одговори, да би он требао, као галантан човек, да се покаже још живљи, јер како ће му иначе веровати да је љуби. Освалд је ишао ноћу кроз шуме, само да дође до своје Мелите. (Ко је сад опет то?) Она (Ида) пак не мари за филистарска створења, које треба једнако гонити, да што одважно ураде.

Сима се јако замислио. А за што не би отишао к њојзи, кад се већ допису'у! Ако и не може кроз шуме, али може ноћу — јер толико је ипак прокљувио, да та „Мелита“ мора бити неко женско створење, у које је тај Освалд био заљубљен. Сима се узврпољио. Шта да ради?

Пише он Иди, да је готов доћи њојзи, али не може кроз шуме — кад су у вароши; исто, ако нема ништа против, доћи ће ноћу. Нек она одреди час.

Ида није дуго одговорила на то писмо; једила се на тог „неспретног љубавника". Она у опште целу ствар није узела са шаљиве стране. Кад је постала удовица, бацила се на романе а ти је тако занеше, да је све једнако мислила на „романтичке догађаје". Симина је писма схватила са свим озбиљно, само јој беше криво, што је стар и сед, а она је сањала о младићима, који ће учинити стотину будалаштина, само да дођу до ње. Идеал свију љубавника беше јој пак Освалд Штајн, и било је часова, кад се баш за иста држала за Мелиту. Но годинице пролазе а Освалда никако — за то се и упустила у преписку са Симом, хотећи пиак ту прилику да употреби, да бар како-тако оствари своје сањарије. Али невешта и баш незгодна писма Симина расапиње је: она је дошла до убеђења, да би пиак најбоље било, да се — уда; само да Сима ијоле има појезије. Но, можда ће се дотерати.

(Свршиће се.)

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

II.

Цар Стефан умрьо је 20. Дец. 1355. г. „**оставивъ келыку жалость и плачь сръбской земли.**" (Шаф. Летописи 54.) а сии му, „прекрасни Урош" цар престависо се 4. Дец. 1371. г. „**коньчину жалость земли сръбском оставивъ.**" (Jagić, Annalen p. 108.); за тих 16 година између смрти првог и последњег цара српског где је боравио и шта је радио кнез Лазар?

У житијама његовим и српским летописима нема о том никакког помена; од три грчка кроничара из XV. века: Дуке, Франца и Хакокондила, спомиње овај последњи нешто о Лазару, али и то нешто није скоро ништа; исто тако не налази се ни у животописцу сина Лазарева, Деспота Стефана, ништа, што би се на Лазара у овом периоду живота његова односило; најпосле ни у повељама или листинама цара Уроша, осим једне једине, не спомиње се ни име кнеза Лазара, па нема из тога доба ни натписа или записа каквог, у којем би Лазар поменут био; па и оно, што патријарх у животу цара Уроша каже, да је царСтефан дао Лазару кнежтво у Босни, и да је кнез Лазар после г. 1371. позван из Босне, не може се из разлога у првом одељку наведеногa у обзир узети. Шта нам дакле осим поменуте једине листине Урошеве још остаје, откуд би се што о кнезу Лазару после 1355. а пре 1371. дознати могло? Остаје нам Дубровачка архива и Лукаревићеви анали и Орбинова историја о царству Словина.

На да нам се бар она једина Урошева листина, у којој се кнез Лазар спомиње, у изворнику сачувала! Но и то није, већ у неком талијанском преводу. Листина је та повеља, којом цар Урош на реци под Скадром потврђује граду Котору привилеђије, које су му пређашњи краљеви српски и цар Стефан дали; а потврђује их, договоривши се са царским збором, с патријархом и епископима српским и с властели, међу којима се поименце спомиње: Војихна Јесар, челник Вукашин, кнез Лазар (Conte Lazaro), војвода Мирко, Радич Бранковић, Никола жупан, и Радослав Хлапен. Ту је повељу писао Вукосав г. 1355.

Не може бити сумње о том, да је цар Урош потврдио привилеђије Которској општини од српске господе дане; али ни једна од тих Которских листина није дошла до нас у оригиналу, но све су или преписи или преводи на латинском или талијанском језику; и ја држим, да су ти сви преписи и преводи мање више прерађивани, интерполирани и дотеривани ради извесне сврхе, коју су Которани-Латинини тим прекрајчивањем и уметањем постићи хтели. Главна је цел Которанима при том била, да добију у листинама тим доказе, да су Арапељелову цркву на Преклаци у Боци Которској, у којој је св. Сава, први архијепископ српски, са својим братом, првим венчаним краљем српским, око г. 1221—1223. поставио српског јепископа за Зету и Зетско приморје, — Которани градили и опет понављали, и да је по томе црква та са земљама, које јој припадају, и добрима њзда призната властитост Которске господе била. И ово, што рекох за Которске листине, у опште важи и за поменуту Урошеву повељу, која је у Раду југословенске Академије I. 146. приопштена. И те је листине текст, или мериторна одредба у њој, интерполират или искварен, и то по свој прилици у првој половини XV. века, кад су Млечани били господари у Зетском приморју и у Боци Которској; али да је она посве лажна и измишљена, не могу казати, и даље мислим, да се кварење то није дотакло и имена властелина, који су присутни били при чину потврђења поменутих повеља од стране цара Уроша.

У талијанском преводу те листине стоји, да је

издана г. 1355. од р. Хр. Зна се, да се у повељама из краљевских и царских писарница издаваним назначивала година од створења света а не од рођења Христова, те с тога мислим, да је и у изворнику ове листине стајала година од створења света. Но доцнији преписивачи а особито превађачи старих листина већ се нису у том рачуњању година и у „српским бројевима“ добро разумевали (cp. Starine X. 4. Nota 1.). Може бити да је у оригиналу стајала г. 6865., која одговара години 1357. од р. Хр., па невешт преводилац листине узео, да је то г. 1355. Ако је тако, то би листина, о којој је говор, издана била оне исте године, које је године цар Урош и повластице Дубровачке потврдио, то јест 1357. г. И те се године јунак наш први пут у јавном акту помиње и то иза кесара Војихне и челника Вукашина а пре војводе Мирка и Радича Бранковића, којег ће доцније краљ Лазар расути.

(Наставиће се.)

УСПОМЕНА НА ПОКОЈНОГ ПРИЈАТЕЉА.

ОД МИШЕ ДИМИТРИЈЕВИЋА.

III.

Писао, да на море пође, и путовање по мору, то је један од најинтересантнијих момената у животу Косте Трифковића.

Мисао та појавила се у њему, као што већ споменусмо, у Винковцима, кад је Коста био тамо у петој гимназијској школи.

Но пустимо нека нам сам Коста из својих мемоара о овоме приповеда ....

„... Како сам сво време у учењу и читању проводио, догоди се једном, да ми апотекаров син даде на читање Карлеин роман: „Die Einsiedler auf der Johannisklippe“. Ту је та оштроумна Шветкина неисказано вешто и тако лепо морнарски живот, или боље рећи, живот једнога морнара описала, да ми се књига морала допасти. Да представим као што треба своја тадања осећања, морам казати, да сам управо лудовао за морем и за бродом“.

„Надахнут оној ним духом те књиге, вратим се у Нови Сад. Но колико ми је жеља за морем велика била, не смедох је ипак оцу саопштити. Отац, и не сањајући о морнарству, пошље ме у Пешту у шесту школу“.

„Пешта ме је јако изненадила. Још до онда не видех никада тако красну варош. А што ми се највише тамо допало, то су били чамци и лађице младога грофа Сеченија, у којима се овај више пута са својим друговима, обученим у морнарско одело, по Дунаву возио. Ох! како сам им много пута завидио!

„У тој тежњи за морем прође и та година, и ја се опет вратим у Нови Сад ....

„Завеће се код куће, догоди се да је једнога дана у гостиони самном и с оцем вечерао један познаник, који је баш тога дана из Влашке приспео. Између осталог поведе се разговор и о мору, и тада исти господин ноћне описивати и хвалити морски живот тако, да по његовим речима лепшег живота на свету не би било ...

... Од тога доба отац није имао од мене мира. Сваки дан сам га молио, да ме пусти на море, и премда ме је он свакојаким начином одвраћао, ипак најпосле доброта према своме јединцу победи, и он ме пошље овамо на Реку, да изучим наутику.

„Моја радост сада не да се исказати. Моја разузадна жеља није била више сањарија, јер ће ево да се испуни, — ко сада срећнији над-а-мном!

„Ову срећу, ову радост утиша понешто оно јутро, кад ћу да се крећем на Реку. По памети врзоше ми се свакојаке мисли, срце ми спопадоше чудна осећања ....

„Ујутру рано 19. августа 1861. кренуо сам се из Новога Сада са паробродом пут Пеште. Дан је — као трећи дан славе Саве Текелије — врло леп. На паробродској станици пуно светине, јер одлазе Новосадски гости, па ко пријатеља ко познатога испраћује, а од одлазећих оставаља сваки по некога, ко му је мио и драг. И ја одлазим и остављам добра оца, — остављам га можда за увек. Стид ме је био плакати. Моја млађана сујета није ми то допуштала, и ако ми се срце у грудима цепало. Осетио сам најједанпут терет свога предузећа, — отићи у страи, туђ свет, и предати се оваком позиву, који за собом или дуже одсуство од милог родитеља и рода, или много пута и саму смрт доноси ... Но бог је милостив — он ће ме водити својом крепком руком, он ће ми даде за родитељем утишати и овога у животу одржати.

„20. августа око 5 сахата после подне приспео сам у Пешту ...

„20. августа сео сам у Будиму на жељезницу, с којом сам доцао до Прагерхофа, а отуд после с другом до Сан-Петера. Штета што сам кроз Угарску дању, а кроз Краљску ноћу путовао. У Угарској, осим балатонског језера, нисам ништа особитога видио. Но напротив језеро — права дивота! Посред језера је острво — ништа друго до један брежуљак — а на врху брежуљка црквица, која ће посред узбурканих таласа својим милостивним присуством мор-

пара да оснажи. Колико уживање за мене у овоме погледу и у овој помисли!

„23 августа сео сам у Сан-Петеру у јутру око 4 сата на „делижанц“ за Реку. Предео, којим сам путовао, сав је камените, — куд око погледи, нигде ништо друго: до сам камен. Ако је где-год само мало траве, ту вам већ пасе пуно крава, а има ли гдегод само и хват земље, то је ова са највећом брижљивошћу обрађена и ограђена. Посматрајући ово, дошао сам до сазнавања оне истине, да човек што мање има и што му је теже живети, да је све то вреднији, а што више има и што му је живот лакши, да је немарљивији и ленљивији.

„Око 1 сахата приспео сам на Реку. Ни на што нисам пазио, јер ми је око само море тражило. И нашло га је брзо, где се ваздан пружило пртећи мирно терет силних бродова на плећима својим. Лепо ли га је тако видити, та срце заиграо човеку у грудима — тек само да није толико неверно!“

Растанку са родитељским домом и поласку на море дао је Коста израза и у једној песми, која је истина недовршена, но коју ипак овде саопштавамо. Ево те песме:

Нема Ради нег' осамнајст лета,
Наусприц тек му проклизље,
Јур му жеље срце обуздале,
Прогледати широкога света.

Улуд отац суваим оком моли:
„Немој, сине, остани код мене,
„Немам другог, кћери нити жене —“
Не слуша га син несретни, холи!

„У свет, бабо, срце мене пуче,
„Зар ћу увек кућни крух да једем?
„Што да делам? Да кубаче предем?
„Пустај срцу за чим срце туче?“

Мучи отац, срце му се пара,
Сина свога у свет туђи спрема . . .
Што ће јадан, кад помоћи нема! . . .
Свет је узак покрај ока стара!

Већ последње спутало се вече,
Још те ноћи заједно ће бити,
Сутра ће се с оцем растанути,
На га нигдар видет' можда не ће.

Спужден Раде, спужден отац стари,
Сувим оком сузе очи гледе,
А крв суве образи им бледе —
Ниту' тишине нико да поквари.

Ох! тешко је оставити своја,
Ох! тешко је међ' туђина поћи,
Где у нужди нема ко помоћи,
Где сва нада у једина бога!

Ох! тешко је оправити своја,
У самоћи проводити дане,
Где никога да му вида ране,
Где сва нада у једина бога!

И сад Раде 'вако проговара:
„Немој, бабо, за мном туговати,
„Бог је са мном, он ме свуда прати,
„Ниту' над богом бољега чувара!

„Отпочини, касно је већ доба,
„А ја ћу ићи, пре него ћу лећи,
„Сватовој мојој мајци с богом рећи!“
На он оде до најчина гроба.

Бледи месец бледи своји враци
Осветљује крсте и камење —
Бледи месец све се више пење,
Вијају га несташни облаци.

Свуд је тихо, нигде чути гласа,
Сваг се жени слатким сном креши,
С крста на крст тек што пиштић слети
Летећ', прили грацом заталаса

Гдеки тмно, где зрак блеђе паде,
Где над гробом крст се мали диже . . .
На гле сене, што му иде близе. . .
То је сена . . . . . Раде!

На се Раде најком разговара,
— — — — — — — —
— — — — — — — —
— — — — — — — —

Оволико је, колико овде саопштисмо, та пуна дубоких осећаја песма изведена. Препаћеност осећања, раздраженост живаца није му ваљда допустила, да је даље продужи, те ју је прекинути морао. Из те песме види се, да је сиромах Коста много претрпио, колебајући се између љубави према родитељу и између жеље, која га је у непознате светове вукла, — док на послетку није победила у њему јача, мушка страна његова духа. (Наставиће се.)

ИСТОРИЈСКО-ГЕОГРАФСКО ИВЕРЈЕ.

ОД И РУВАРЦА.

1. Бобовац—Травник.

У „Пештанском Лоју“ од 9. јан. ове године и то у II. прилогу к броју 8. има чланак под насловом: „Ein königliches Geschenk“, у којем се описује драгоцена *двојничка* казула, која је негда била плашт, на се у том опису и ово каже: „Der Verkehr zwischen Mathias und Stefan von Bosnien war ein langer und reger; Gesandschaften gingen fortwährend zwischen Ofen und Travnik hin und her, und nach dem Gebrauche jener Zeiten erschien sicherlich keine

mit leeren Händen.“ Нит ме се тиче овде краљ Матија ни босански краљ Стефан, а још мање ме се тичу они посланици, који су из Босне у Будим и из Будима у Босну с „не празним рукама“ долазили, већ ме се само тиче *Травник*; — и шта мислиш, драги читаоче, откуд је то, да се још 1887. г. помиње Травник као престоница босанскога краља, кад се данас сигурно зна, да Травник није никад био стално место босанском краљу, да се Травник уопште за босанских краљева и не помиње?

На ову моју последњу тврдњу могао би ми који, н. пр. какво ђаче из „грађанске учионе“, мучећи и ништа не говорећи показати претњем на страну 135. књижице „Povest Hrvatska“, коју је г. Иван Ткалчић, пребендар и књижничар југословенске академије у Загребу а мој врли пријатељ саставио, и у којој књижици на поменутој страни доиста пише: „Dušan predje preko Travnika u Zabunje, osvoji Novigrad i Imotu“ и т. д. И ја нећу опет на тај мучки одговор ништа одговарати, већ ћу замолити свога Загребачког пријатеља, да ми пријатељски открије и каже, како је могао он то написати? И уверен сам, да ће ми он смешећи се одвратити: иђте, Бога вам, какво „написати“?; та ја сам то из П. књиге Рада наше југославенске академије исписао. Окан'те се мене дакле, па повуците на одговор писца „Покрета на славенском југу концем XIV, а почетком XV. столећа“. И изађи пред нас г. др. Фрања Рачки и сасвим мирно вели: јест истина, ја сам написао и казао, да је Стјепан Душан г. 1350. војском продрло у Босну и пређао уз босанску властелу, која му се придружи, славодобитно преко *Травника* у Хум, освојио и т. д. ал по коме сам ја то рекао, откуд сам ја то поцрпао? Из ваших извора: из ваших историја, ваших родослова и Бранковића и Ранића, које сам и назначио у „Radu II. 81. Nota 4. Да за „Травник“ нећу сад да знам. С Богом!“

Г. Рачки оде, а други, рецимо Славко К. дође са Шафариковом: Geschichte der serbischen Literatur, I. Abth. у руци и показа пртом на стр. 29., где се каже: Stephan Duschan unterwarf sich den grössten Theil von Bosnien bis auf die Hauptstadt Travnik (1349.); Шафарика мету на сто. а испод кабанице, с којом је као млад човек ушао у њељу, извуче ти подебелу књижурину (Die Geschichten der Ungern und ihrer Landsassen, von J. A. Fessler. Leipzig 1816. III. Theil) и опет показа пртом — а све ћути — на стр. 443. „Lazar und Twarko; jener verlegte seinen Wohnsitz aus Niederservien nach Prizren, dieser den seinigen von Travnik nach dem Bergschlosse Sutischka“. На и ту књижурину баци Славко К. на сто а извуче испод кабанице исту Историју Угарске, само нешто тању и много новију а зове се Феслер-Клајнова (Fessler-Klein, III. Band) Историја Угарске — те ми рече да отворим страну 36. Ја то учиним и видим, да се и ту каже: „Aber Mohamed setzte (1463.) über den Drinofluss — überschritt auch die Bosna und unternahm schon am 12. Juni die Belagerung der festen Burg Bobovacz (Travnik). Не рекавши ни речи, већ само ме онако, као што то млад — а пун-натучен науке — човек уме, погледавши покупи са стола своје књиге и оде — а мене остави, да ногом копам а главу лупам и у глави разминљам, откуд је то у књигама изданим г. 1865. и 1874.? Откуд зна Шафарик и Феслер, да је Травник био престолно место бану Стефану Котромањићу (г. 1350.), и откуд Клајн зна, да је Мухамет Султан прешавши Дрину и Босну реку обсео 12. јунија град, који се звао — и *Травник*? Откуд је млади Феслер-Клајн то узео, то се зна, узео је из старог Феслера; но откуд су стари Феслер и стари Шафарик дознали, из каквих су историја и географија сазнали они, да се престолни град Босне за Бана Стефана (1322.—1353.) а и после тога бана, називао *Травником*?

Феслер је то дознао од Енгла а и Шафарик изриком каже, да се он у политичкој повести Србије и Босне истим Енглом служио. Ми ћемо дакле Енгла, тог хитрог на перу Немца, за врат! Шта дакле Енгел вели?

Енгел (Geschichte von Serwien und Bossnien, Halle 1801.) пише на страни 282. „Zu Anf. des J. 1350. marschirte er (Duschan) gegen Travnik; der Ban Stephan hatte sich in die Wälder und Berge versteckt, und wollte durch Verhaue dem Duschan das weitere Vordringen in Bossnien verwehren. Allein mehrere Bossnische Bojaren fielen von Stephan ab, und so konnte Duschan ungescheut vorrücken. Auf den Rath seiner Frau Helene belagerte er nun Bobowatz, oder Travnik — aber vergeblich, denn dieses Residenzschloss war allzusehr befestigt und mit allem versehen. Von Travnik wendete sich demnach Duschan nach Duwno etc.“ А на стр. 423. у истој књизи пише Енгел: „Darauf belagerte er (Sultan) sogleich 14. Juni die Stadt Dorobike (d. h. Bobowatz, Travnik“). Очевидно је, да је Немац Енгел претпостављао „Травник“ Бобовцу, да му је милији био град у равници „*Травник*“ него горски и тврди град *Бобовац*; на што је њему као Немцу милији био Травник, али зашто да се Угрин Феслер и Феслер Клајн, Словак Шафарик и Хрват Рачки радије нећу по Травнику него да с града Бобовца на вису потпел баце на силну Душанову војску, кад је обсела била Бобовац и у Бобовцу јединицу банову, госпођу Јелисавету, потоњу краљицу угарску и љубу краља Лауша? — Но то су густови, а о

густових се немој дишпутати, драги читаоче мој! — и није то главно и у питању; јер се овде пита, или правије, понавља се оно старо питање: откуд Енгел зна за Травник? Врати се, читаоче, још једанпут на поменуту већ страну 282. Енглове Историје па ћеш на тој страни а доле испод текста под e) наћи: „Kaitsch II. S. 260.“ а то значи, да је оно, што се горе у тексту каже, узето из Раићеве Историје, и то књиге друге стране 260. На ако ти се прохте, да потражиш у Раићу место, на које се Енгел позвао, и да се увериш, да исто то, што Енгел пише, и Раић каже, а ти немој, љубазни мој, тражити тога места на цитираној од Енгла стр. 260., јер ћеш га ту заман тражити и са свим ћеш друго нешто наћи, већ пођи мало у напредак на листај, листај, док не дођеш до стране 631. друге књиге Раићеве Историје и ту стани, јер ту ћеш наћи, што тражиш. Ту ћеш наћи, али се нећеш обрадовати, кад прочиташ ове кобне речи: „И таквое строгое устремленіе сотвори — Стефанъ царь — навазделіемъ жены своея, тои понуждењемъ посла воинство свое, и градъ Бобованъ (*Травникъ*), изъ котораго единородная дщи Стефанова (бана) Елисаветь пребывала, расхитити повелѣ: но понеже весма укрѣпленъ бѣ, невозмогше воспріяти его, оставивша, л. г. 1346.“ Ја знам, драги мој, брате рођени, и Србине сине, да се ти нећеш спуштати толико због тога, што је наш Раић ставио уз Бобовац у загради „Травник“, колико због тога, што се ту каже за цара Стефана и његову силну војску од 50.000 коњаника и 30.000 пешака: „*невозмогше* воспріяти его“ (града). То тебе пече и данас још после 533 године; а зато се грађ тај Бобовац или Травник, то је теби свеједно свеједно, и још би ти већма било свеједно, да место „невозмогше воспріяти его“ стоји: и „освоиша градъ банови.“ Теби је до ствари стало, а мени овде само до имена. Дакле је и Енгел свалио са себе због Травника кривицу на Рајића, као год што је то и др. Рачки учинио; и тако је опет наш Раић крив. Сирома Раић!

Има ли помоћи и може ли се како год и с њега свалити кривица на друга туђа, плећа? Да покушамо!

(Свршиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

„НЕМАЊА“. Историјска драма у пет чинова. — Написао *Милош Цветић*.

На измаку 1884. године, пишући о новијој нашој драми, рекао сам: „Трифковић је умрло 1875. год. и од његове смрти завршује се једна деценија, а српска књижевност још није добила наследника му. За ово последњих неколико година појављује се у књижевности и на нашим позорницама по која оригинална шаљива игра; али је то као варница, која засветли па у исти мах и потамни“.*) — Тада је истина била реч о шаљивој игри, али, с малим изузетком, горње би се речи дале применити на драму у опште. Све наше новије и драме и трагедије једног су типа. Наша драма и трагедија никако да се еманципује од извесног шаблона, никако да се ослободи оне укруњености и разувчености са врло мало радње. Нашој драми фали главно — срце и душа, и ако се по нека појављује у врло лепом и скупоценом руху. — Гледаоци пажљиво гледају драму или трагедију, али она их не занесе, она их не загреје. Одобравају, пљескају — али око срца им је хладно.

Шта је томе узрок? — Тешко питање, а још тежи одговор. Многи су чак очајавали за нашу драму, али:

„Удар паће искру у камену“! И српској књижевности као да се наговештују светлији дани, јер драма „Немања“ која је добила *прву* награду народног позоришта, отвара јој нову епоху.

„Шест књижевника признали су му венац“, пише Милорад П. Шапчанин у књижици „Стеван Немања“, и ниће погрешно ни он, ни остали књижевници, кад су досудили награду драми „*Немањи*“. Она је то заслужила, а то ћемо и да покажемо.

Стеван Немања врло је подесан за драму, и само требаше да дође у веште руке, па да велики расйски жупан добије достојну драму. Писцу је то испало за руком преко сваког очекивања. Позабавио се радом Немање око уједињења распарчаних удова Србије, и борбом са властелом, која беше камен спотицања и главна препона уједињењу.

Одмах на почетку драме јасно огледамо ону борбу, и властели се не свиђа, што је Немања: „ослободио сокалнике и дао им баштине“, јер „тим се укидају права властели“. Али Немања смело корача напред. Уз њега је *Мудрослав*, протојереј — логотет, који је Немањи десна рука: помаже му и делом и саветом. То се браћи Немањиној: *Завиду*, *Сраћимиру*

*) „Један оригинал на нашој позорници“. — Београд 1885.

и *Првошу* не допада. Радо би уклонили Мудрослава, а збрисали Немању. У тој пакленој намери служи им Немањин пехарник *Мутимир*, кога они и препоручише Немањи, да би им он достављао Немањине планове и намере. Мутимир их добро служи, јер воли *Леку*, Немањину сестру, па се нада, да ће је тако добити. Целу Немањину политику брања осуђују, и завиде његовој вештини и јунаштву. Кад је Немања свршио са Угрима, кад је заузео средачку област, и од цара Манојла отео све словенске земље од Дунава до Самокова и утврдио међу на Балкану, утврђује пријатељство са грчким царем Манојлом: „јер да бих постигао своју намеру, мени је за сад најпотребније пријатељство Манојлово. Угри и не слуте да ћу прекинути савез с њима. — — А кад свршимо посао с Грцима, онда ће нам, драги учитељу, бити лако да завадимо Грке и Угре у Босни и Хрватској. Њихова завада олакшаће нам, да постигнемо, што смо смислили.“ — Да би постигао свој план, намерава да се састане са браћом, да се договоре о будућности српских земаља и о заједничком раду око уједињења српских земаља. На тај састанак, који ће се држати, код Завида у граду Раси, зове и мајку *Божану*, јер: „твоје старешинство, твоја старост и мудрост спиљала би сваку штетну напраситост међу нама“. Да би састанак био моћнији, мисли да позове на њ и краља Радослава III., те ће га тога ради и походити, а Мудрославу поверава управу, док се с пута врати и даје му упутства за сваки могући случај, јер „чувај се Грка и кад поклоне дају!“

Немања оде с мајком и сејом да се помоли богу у цркву, а у походе му дођоше браћа Завид и Првош. Пехарник Мутимир о свему их извештава, али у исто време и сеје семе раздора међу браћом. Првоша погоди у сред срца, кад му саопшти, да ће Немања походити краља Радосава, и да се у двору договара, да ће запросити краљеву кћер. „Немања добро рачуна. Краљевић је Иваниш слабачак. Зет би био приличнији да понесе круну краљевску“. — Даље не требаше: Првош воли краљеву кћер *Десну*, а и сам рачуна на краљевску круну. Рече брату Завиду, да остане код Немање и да се учини као да је вољан пристати на све Немањине намере, а он оде да спреми и његову и Завидову војску. Завид остаде, повлађује Немањи, обећава му потпору, па је чак вољан, ако се сви сложе, да Немањи уступи старешинство, и ако је најмлађи.

Немања, пре састанка, заустави се код краља Радосава, да га приволи на састанак. Код краља Радосава већ је стигао Првош и проси краљеву кћер. Десна је охола и поносна; сви у двору жале, што она није мушко и што она неће наследити круну место свог слабуњавог брата *Иваништа*. Њу су учили лову и јуначким играма, а сваку јој жељу испуњавају. Цео Радосављев двор и сва властела слушају њене заповести и стрепе од ње. Она чак влада над мекушцем оцем. — Није чудо, да таква девојка грамзи за господством и да хоће круну. Кад јој Првош најављује љубав, пита га, има ли „толико поуздања у себе самога, да се, после смрти њеног оца, маши руком за све српске области и за круну краљевску!... против све браће своје па и против самога цара Манојла?“ Првош се заклиње, да ће све то извршити, али у то дође Немања, а Десна рече Првошу само: „Надај се!“ — И краљица *Бојана* види, да је Иваньин слаб и неспособан, с тога треба наћи доброг зета, који ће у ствари краљевати. Немања је за то најзгоднији. Своје мишљење саопшти краљу Радосану, али он не пристаје, јер даде реч Првошу, а и како би јединицу паметную Немањи?! Што не мога краљица, постиже сузама и мазењем Десна, која увиде, да је Немања најбољи витез. Краљ обећа Десни: „Ако бог да, биће Немањина!...“ Ове речи чу Првош, и стаде озбиљно о глави радити Немањи. — Пехарнику Мутимиру даје пола Немањине жупе у мираз с кнегињицом Леном, само ако учини, да Немање више не буде на свету. Пехарник се лукаво смеши и смисли да отрује Немању.

У Радосављевом двору налази се у госте *Ана*, кћер Драгоша, кнеза Хума и Требиња, са пратилом *Маријом*. *Кнез Драгош* је у крвној свађи са Немањом и његовом браћом. Кад је Немања једном походио старога кнеза, видеше се Немања и Ана и од тог дана једно за другим чезну и уздину. Ана исприча тајну својој пратиљи, али тужи, што не зна, ко је онај витез, што на први поглед оте њено срце! У Радосављевом двору Ана и Немања се виђеше, њихове се очи сукобише и одадоше се. Спазила их је Десна, која од тада будним оком мотри на Ану. Случај хтеде, да Ана и Марија избаве Немању од отрова, који му у вино беше сасуо пехарник Мутимир.

Дознавши браћа, да Немања није отрован, договарају се, да га по што по то убију; али Срацимир никако не пристаје, и ако је вољан, да се осујети његов рад. Немања изјави љубав Ани, и уверя је, да између Градинића и кнеза Драгошa не постоји крвно непријатељство. Десна, прислушкујући ту љубавну изјаву, даде затворити Ану и њену пратиљу, јер она хоће круну, а круну јој може дати само Немања! — Сада долази најлепша сцена: породични састанак у Завидовом двору, у граду Раси. На састанку су: Немања са браћом и мајком и краљ Радосав. Браћа замерају Немањи: зашто уведе нове законе, који руше старе обичаје; — зашто себрима и мајсторима даде веће слободе; — зашто властели

уклиде повластице; — што начини од божијих храмова видарнице, а од побожних отаца видаре, и т. д. Немања на све одговара, а после развија свој план о уједињењу српских земаља. Краљ одобрава Немањине речи и таман мислите, да је све свршено, а браћа повикаше Немањи, да је издајица. Потргоше мачеве. Краљ их заустављаше, а мати их раздваја. Срацимир ступа уз Немању и брани га. Немања и Првош деле мегдан, али у то уђе и Десна, која такођер назва Немању издајицом и прикану нешто краљу. Краљ се тргне, збуни и мирним оком гледаше братски покољ. Тужна мајка призиваше у помоћ, а гледајући, како ће се пролити братска крв — пресвисну од тешког бола! Дођоше Завидови војници, ухватише Немању а браћа решише, да га у бездан баце.

Бацише Немању у бездан, само су га тамо морали и хранити, јер тако хтеде Срацимир. Тада ударише на Немањине земље, а њима се придружи и кнез Драгош, кога преварише, да му је Немања отео кћер. Логотет Мудрослав срећно одби све нападе, а док се он око града борио, Лепа уби пехарника Мутимира, који је хтеде на силу одвести. Затим Мудрослав иде да избавља Немању. У исто време и Десна долази да избави Немању, јер се каје, шта уради, и само је Немања витез, који може уједињити српство. Нада се, да ће се Немања, из благодарности, приволети њој. Подмити стражаре и оде да доведе војнике. Али Мудрослав већ постави оруђе и спусти конопац у бездан са једним отроком. Кад дође Десна, упрепасти се виђени, да Немању други избављају: позове у помоћ Првошеву војску и хтеде да осујети избављење. Војске се сукобише, Немању извукоше и он том приликом рани брата Првоша.

Кад се Немања избавио, сакупи војску и пође да гони непријатеље, који се удружише против њега. Зароби кнеза Драгоша и Срацимира, с којим се измири. Мудрослав сузби Првошеву војску, а Првоша, који беше оздравио од ране, уби. За тим Немања прође с војском између Средца и Вране, па удари на цара Мануила, који беше притекао у помоћ Завиду. На Косову се сукоби са Завидом, рази га, и нагна на бег, те многи јунаци са Завидом нађоше смрт у Ситници. Остала Завидова војска предаде се Немањи, с којом он заузе Приштину и Призрен, па се преко Бара, Уцриња и Скадра упути Дукљи. Краљ Радосав бранио је Дукљу, али је не одбрани, него се под њом смртно рани и он и Десна, која хтеде устрелити Немању. — Победоносни Немања у Дукљи прима властелу, своме брату Срацимиру поврћа земље, тако исто и краљевом сину Иванишу, сем Дукље, а синовцима оставља очевине, да с њима управљају у државном јединству. Одбија маћедонску круну и женидбу, коју му нуди грчки цар а прима рат. Измири се са старим кнезом Драгошем, који му даје за жену своју кћер Апу, а с њом и све земље у мираз. Немања полази у рат против Грка.

* * *

Из овог летимичног прегледа да се увидити садржина „*Немање*“, а по њој се може оценити и сама вредност драме. Писцу је главна мисао била уједињење српских земаља. Та је идеја кроз цео комад врло вешто уткана и она се огледа у сваком предузећу и у свакој радњи главног јунака, и ако је драма заслађена лепим љубавним епизодама, које Немањи стварају нове препреке и заплете. — У главном јунаку оличено је уједињење и писац га је као таквог насликао живим бојама. Кроз прва три чина Немању видимо где ради као Кавур или Гарибалди. Пред очима му је само уједињење српских земаља, па ма под ким. Немања је увидио, да је децентрализација убитачна по државно јединство; али да се то јединство и не да постићи, ако властела и даље буде стешњавала народ, јер: „слободан ратар оре певајући своју њиву, а увећана му корист постиче га на рад, јер зна, да не ради, као пре, само за господара, него и за себе. У руци слободна јунака слободније сева мач, који сакова слобдна рука мајсторова а и сигурнији му је ков, него у мача, који кује ропска уздрктана рука“. — Тако мисли, тако и ради, а тиме и побеђује. Но кад виде, да му у раду сметају браћа и други, који би требали да му помогну, он прибегава макијавелској политици. Уклања свакога, ко му смета. Ни тада није суров и охол, није ни крволок, па ни братоубица. — Немањин карактер свуда је једнак и доследан. Одај Немања из првог чина појављује се и на крају драме. Слава га није опила, него и даље ради с рачуном. Па како ли је тек велики владалац, који поносно одбија маћедонску круну, јер: „Моја је круна — љубав мога народа; јединство народно — венац краљевски; јунаштво и оданост мога народа — мој жезал; закон мој — мој штит!“

Карактери су у опште врло добро изведени. Још у првом чину кроз уста Мудрослављева дознајемо, да је „Завид подмукао и пакостан, он преза од Немање као од лава, а потајно му хвата трагове. Срацимир је небрига, ни мало није усталац. Првош је завидљив, напрасит и нестрпљив, у боју је махнита јуначина. Државничке мудрости нема ни у једнога“. Такви су у целом свом раду и свуда нам се такви појављују. За краљевића Иванишна сви веле, да је слабуњав и да није за владу, и кад га при пут видимо, из његових уста чујемо: „Срећан сам био,

мила сестрице, гледећи како наша сеја Деспа стрела кошуте као прави јунак!"

Како ли су тек лепо изведени карактери Ане и Деспе! Прва је сушта доброта и благост, а друга права тигрица, којој пакост и гордост из очију вире. Деспа се бори, али ипак хоће да умори Ану. Код ње нема сажаљења, нема милости. Довикује Ани: „да ми се последњи пут душа наужива, наслађава, гледећи како твоје лице бледи, како ти чело пробија смртни зној, и како ти срце пуца од страха пред извесном смрћу!"

Цветић је велик глумац, он је и редитељ, њему је позорница до ситница позната, па је свој таленат и студију здружио са драмским ефектом. Тога ради цела драма иде правилним током, нигде не клиза, а свуда се држи на истој висини. Ретко је која драма са тако правилном експозицијом, као „Немања". Заплет се природно заплиће, а кулминација је величанствена.

У целој драми нигде не наилазите на натегнутост и на неприродности. Све је одмерено и све има своје узроке. Особе се не вуку за конопац, него их изазивају околности и дела. Свакој је особи одређен њен рад; ниједна није излишна, а ниједна се не губи. Једна радња изазива другу, а не можете рећи, који је чин лепши, и ако се сви слажу, да је трећи достигао врхунац. Из целог дела јасно се види, да је Цветић озбиљно радио „Немању" и да је сваку ситницу измерио и проучио. Притом је „Немању" писао лепим и лаким слогом. Стил је узоран, а језик је сладак и звучан; лепше прозе мало где имамо. У трећем чину љубавна сцена пуним правом, може се назвати лирика у прози. Дијалози су пуни дикције, па и ако су по неки и мало дужи, опет нису досадни, а у целој драми нема ни једног монолога. Најбољи сведок, каквом је лакоћом Цветић писао „Немању".

Многи замерају Цветићу, да су му по неке сцене дуге, особито Немањин говор на састанку. Не делим то мишљење, јер оно нису празне речи, него набрајање српских земаља и српске величине. Зар ми не можемо неколико минута да посветимо нашим светлијим данима, и да нас то подгреје на озбиљнију мисао о будућем нашем уједињењу?! Исто тако нејмју право они, што говоре, да од трећега чина више ради Деспа, и да је она скоро главни јунак. Не, Деспа се умешала као зао дух у Немањин рад, и хоће да му осујети цело дело. Немања не може лично радити, али ради његов геније, његова идеја. — Не поричем, да има по која ситница, која би се дала исправити, али она тако ишчезава пред целином, да се тешко да и спазити.

Једном речи „Немања" је драма, каква се само пожелити може. Цветић је с њом учинио читаву револуцију у нашој драмској књижевности. *„Немања"* је прва српска драма; то се спорити не да. Она одговара свим драмским захтевима, језик јој је правилан, а писац се тако знао пренети у Немањино доба, да ми у извесним тренутцима заборављамо, да живимо данашњим животом. Добро је казао један наш отменији књижевник: „Ово је прва драма, у којој видимо праву српску господу, која господски говори и која српски осећа!" Нада све треба похвалити Цветића, што нас је подгрејао оним чистим и правим родољубљем. Неумрли Даничић рече за Бранка: „он пјева онако, како треба Србин књижевник да пјева". Како би се ове свете речи дале применити и на Цветића!

„Немања" је првенце Цветићево, и ако је он 1876. год. писао, са још једним писцем, алегорију *„Три светла дана"*. Кад је овако првенце, то слободно можемо рећи, да српска књижевност у њему добија великог драмског писца. Са „Немањом" се српски народ може поносити

Честитамо Цветићу на сјајан успех, и желимо му обилатог плода на књижевном пољу, и ако је и оно засуто трњем, ни мање од позоришних дасака. Та и сам је на својој драми исписао као мото:

„У пехару братства нема гутљај вина,
Ишчезао мирис предачких правила. . ."

У Београду.

Дан. А. Живаљевић.

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(Матица Српска). Књижевни одбор држао је 28. прошлог месеца седницу. Председавао је професор Светозар Симковић а били су на седници они чланови: А. Хаџић, Ф. Обрадовић, др. Ђ. Дера, др. Н. Огњановић, Миша Димитријевић, Ст. Лежић, Милан Андрић, др. Милан Савић и уредник овог листа. На дневном су реду били и решени ови предмети: 1. Непозната писца трагедија у пет чинова под насловом „Војвода Прељуб" издала је на оцену члановима Милану Савићу и уредништву овог листа. 2 Истој двојици дала је на преглед и мишљење игра непознатог писца под насловом „Комисија". 3. Спев Милана Ђорђевићева, ратара на Сусека, под насловом „Опис живота и пређашња једног ратара" одбија се према усменом реферату секретара А. Хаџића. 4. „Монах", спев Милорада П. Шапчанина, подносен за Летопис, издаје се на оцену дру Јовановићу-Батуту. 5. Прочитана је оцена

Милана Савића на „Полетарце“ те су исти према оцењивачком мишљењу одбијени као врло непотпуни покушаји. 6. Прочитана је и поднућа оцена дра Јовановића-Батута на Моја Медића „Додатак и природописној и медицинској номенклатури.“ По предлогу оцењивачеву примиће се састав Медићев за Летопис, ако исправи неке омашке, које је оценивач навео. 7. У смислу оцене дра Јовановића-Батута решено је, да се записи на рукописним ћрбулама и другим старинским књигама у ризници манастира митрополије Цетињске и у ризници Балшиће, што их је снимио Марко Драговић, саопште у Летопису. 8. Према оцени члана Милана Андрића одбијене су песме ратара Његована Ракитовића. 9. На препоруку уредника овог листа примљена је за Летопис и награђене се „Крнка“ Николе В. Ћоровића, која је лане била одбијена а сад је писац њиово поднео, пошто ју је с обзиром на карактер насеоске ђувџијске прерадио. 10. Уредник овог листа поднео је мишљење о глуми непознатог писца „Два ђувџија нејединка“. Како се његов суд о тој глуми слаже подудара са судом члана Мише Димитријевића, којем је књижевни подбор такође био поверио, да ту глуму прегледи, то је на основу једногласне неповољне пресуде обојице оцењивача одбијено то дело.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(**„Немања“**). Пишу нам из Београда: Наше народно позориште, од како постоји, није имало свечаније представе од 21. фебруара о. г., кад се први пут представљала нова драма „Немања“. Од дужег се времена Београдска публика занима том новом драмом. Последњих је дана „Немања“ био спуда на дневном реду. Куд год се окренете, где год се појавите, само се говори о „Немањи“. Београд поред Немање беше заборавио и на политику, а то је велика реткост. Нешто, што се драма јако хвали, а нешто и сама радозналост, што се не зна ниже чињено. Свакојаке се комбинације правиле, и на кога ли се није говорило, да је писац „Немање“! Неки држе, да је овај, други опет позитивно уверава, да није, него онај. У комбинације најпише су улазили: Чеда Мијатовић, Милорад П. Шапчанин, др. Милан Јовановић и Јован Ђорђевић, али никако да се погоди. Тоје једина тајна за Београд, зато и беше чудна. — Највећа раздражености настаде, кад се приближно дан представе. Позоришна управа чини јаке припреме, говори се о новим декорацијама, о новим хаљинама, мачевима, качигама и штитовима. С тога је управа и подигла цене. Подигнуте цене као да су још више привлачиле свету. Два дана раније продавале се билете, али до 11 сати ире подне није се беше никаквог места. Стотинама су тражили ложе; на унутрашњости Србије депешама траже места, а пред позориште се свет гура и гучи, ко ће пре добити билету, као да се покољују. — Дође и толико очекивана 21. фебруар. Позориште лепо искићено заставама и сјајно осветљено, а свет се жури, да што ире уђе, да се не одоши. Чује се свак пита: да ли ће се писац јавити? Лепо беше видити позоришну дворану. Све пуно, и отимо. По ложама, на балконима, па и у партеру: најодабранији цвет српске престонице. — Засвира оркестар; али ова увертира беше сиякоме и сувише дуга. Завиоки иноше, утиша се светлост, а у позоришту ваџари глува тишина. Кад се подиже завеса, публика бурним аплаузом поздрави комад. Заиоче, али тек што Пехарник и Штитоноша почеше да се разговарају, појавише се у дворску ложу краљ и краљица. Кађе краљ уђе у позориште, рекао је Шапчанину: Дошао сам, да видим драму, коју сам ја написао“. Публика је поздравила краљевски пар, а оркестар је одсвирао химну, коју су сви стојећи саслушали. — Одмах се у почетку публика живо заинтересова за „Немању“, а како који чин, интересовање беше све то јаче. Многи су глумци били прекидани аплаузом а после сваког чина по више пута публика их је изазивала. Но и они су од своје стране доста учинили. Игра у глумаца потпуно је одговарала величини драме. Немању је играо Тома Јовановић, а друге главније улоге играли су: Рајковић (Мудрослава логотета), Анастасијевић (краља Радослава III.), Стапојевић, Павловић и Гавриловић (Немањину браћу: Завида, Сраџимира и Прворна), Милосављевић (Немањиног Пехарника), Дивуловић (Штитоношу), Божовић (Великог судију). Женске су улоге биле онако подељене: Јовановићева (Краљица Бојана), Милка Гргурова (мати Немањина), Поповићева (Лепа, сестра Немањина), Нигринова Десиа, кћер краљева), Ђорђевићка Ана, кћер Драгошева) Лугумеркса (пратиља Анина). — Г. Цветић био је родитељ и игрио је мирно, али врло знатну улогу Драгоша, великог кнеза Хума и Требиња. — Сценерија је нашета била напредна, те је поред душевне насладе и око имало пријатне забаве. Дворана је у Завидином двору у стоном граду Раси приказивала општу пазњу публике, која не мога а да је не поздрави плескањем. Она је рађена по разним научним цртежима, које је проф. Владислав Тителбах снимио са ваших старих црква и манастира, а пагое те дворане израђен је по једном цртежу из Манасије. И краљевска престона дворана у Дукљи била је украшена владалачким ликовима, који су такође снимани са српских старих живописних споменика. — Све је декорације израдио вредни позоришни сликар Доменико Д' Андрија, родом Далматинац. — „Одело је рађено, не по досадашњој пракгици, него по упорима, који се налазе на сликама у Жичи, Студеници, Манасији, Руденици, Карану, Клоши, у јеванђељу Асеманом и т. д. Одело је новина и кројем и укусом. Израђен је најпре велики албум тог старог покића, на по њему после комбиновано и кројено“. (М. П. Ш.). Само би требало препоручити нашим глумицама, да мало боље припазе на комбинацију боја. — Не смемо прогутити, а да не напоменемо лепе нове шлемове, штитове, оклопе, оружије и намештаје, све у духу и стилу оног времена. Једном речи све је било лепо и уредно, те беше у свему потпуне хармоније. — И оркестар је ове вечери био сјајан. Д. Чижек компоновао је две нове музикалије: „Парафразу“ на „Југословенске песме и мелодије“, и „Немањино коло“ у част писцу „Немање“. — На захтев публике „Немањино коло“ свирало се два пута. — Свиди се представа; али се публика не разилази. Плескање раалама позориште, а ори се „писац! писац!“ Краљ, краљица и цела публика стоји на само плескању и вичу „писац! писац!“ — Подиже се завеса, изађе Милорад П. Шапчанин и рече, да се писац још није јавно управи, али да „и скромност има својих граница, на поред овакног пријема и оваког одушевљења свако даље скривање била би шпекулација. Зато ако је писац у овој кући, молили би га, да се јави публици“. — Паде завеса, али публика једнако вичс. Завеса се опет подиже а на позорницу се јавише Шапчанин и Цветић. Шапчанин представи Цветића као писца „Немање“. — Зачи се уриебесно „живио“, а плескању не би краја. Цветићу су одмах многи честитали и с њиме се љубили, а сутра дан стотинама су га походили, да му честитају. Цветић је данашњи љубимац Београда. О њему се сада говори, опходе му се праве, а честитака му стижу са свију страна па ни сам Загреб није изостао а да не честита великом глумцу и велико књижевно име, које је стекао својом драмом. — На другој представи (22. фебруара) после првог чина био је Цветић изазван три пута и том

приликом предати су му вењци: од уредништва „Одјека“, од уредништва „Београдског Дневника“, г. Бошке Поповића, и од браће Антуле. — Нека је заиста слава Милошу Цветићу, новом и поликом српском драмском писцу. — „Немања“ ће се представљати још три пута узастопце. — На првој представи присуствовао је и г. Антоније Хаџић, секретар „Матице Српске“, а на другој проф. Ширлоуга из Загреба, који се врло похвално изразио о „Немањи“ и лично честитао писцу на сјајном успеху.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Појавила се прва књига *Вукових дела*. У њој су најстарије песме јуначке, 101 на броју. У издању су овом штампане народне песме по последњем (трећем) издању Вукову. Међутим је на жалост „погрешком слагачевом“ (а што коректор није боље очи отворио?!) ушло у ову књигу неколико погрешака, које мењају Вуков правопис, те су на крају све означене. Осим тога има преко стотину које намашних које малих штампарских погрешака те се редакцији мора замерити и пребацити, да није са доста пиџетета посао се бринула, кад је пустила, да се толике силне омашке уткну. — Замерка В. Бечкеречког „Гласа“, да је цена доста велика, није неоснована; има право „Глас“, што вели, да је требало знати на уну, да та дела и у најсиромашнију српску кућу дођоше. А опако ће то тешко бити. Па не знамо, како је то с тим књижарским рабатом удешено. Онде се бар код нас у једној књижари продаје та књига по 1 фор. 20 нов. а финансира још је цена ва 20 новчића мања.

— У издању министарства правде у краљевини Србији угледали су света „Прилози за реформу казнених закона.“ Састазо их је Миленко М. Жујовић, секретар министарства унутрашњих дела. Иза предговора реч је у тој књизи о стању казнених завода у Србији за 1883., 1884. и 1885. год., даље о поступном казненом систему с нарочитим погледом на његову примену у Лепеланској апсани, затим о мишљу комисије за подизање казнених завода за робијање, па о предлогу министра у нетој стварн, даље о мишљењу Емила Тауфера о реформи казнених завода у Србији и најпосле о мишљењу француског „општег апсанског друштва“ о истом питању.

— Из „Београдског Дневника“ отштампан је одговор Стеве Теодоровића на Валтровићеву брошуру „Православност у данашњем црквеном живопису у Србији“. (в. 48. број нашег листа од прошле године на страни 1674.) На тај одговор написао је Ђорђе Крстић „Неколико речи као одговор Стевану Теодоровићу“ на поима Теодоровића, да „на једном месту и у исто време заједнички изложе“ своје иконе, „да се свет увери о истини Теодоровићевих навода, сравњујући његове, већ давно признате сликарске радове“ са Крстићевима, „који тек треба да зараде себи места и положаја.“

— Нови ректор Београдске богословије, архимандрит др. Никодим Милаш, говорио је о св. Сави оне године беседу *о потреби класичног образовања за кандидате богословије*. Та је беседа у засебну књижицу отштампана.

— Четир приповетке Л. К. Лазаревића, и то: „Први пут с оцем на дутреље“, „Школска икона“, „На буварү“ и „Све ће то народ позлатити“ изашле су у чешком преводу. Превео их је Karel Hude'. Исти је превео и приповетку Сима Матавуља „Ко је бољи?“, што је угледала света лане у „Јавору“.

— „Школска икона“ Л. К. Лазаревића преведена је и на словачки. Превео је је медик Душан Маковицка.

— Добили смо 2. свеску Гуловићеве „Smotre“. У њој има најпре од свега уредника „повест пешчана човека“: „Прометеј“ (први део), па песма Драгутина Ј. Илића „Два гаврана“ (ћирилицом штампана! а за њом песма Милке Погачића „Дан и ноћ“. Има даље написи на академијеског предавања дра Фрање Марковића о Руђеру Бошковићу као философу. Прича даље Иван Котрчинић живописне „богомоље невиђа“ Мехмеда Колак Колаковића (в. 3 бр. нашег листа о. г.) и занимљивих ствари о њему. Од дра Фрање Рачког има расправа „Песма о Сорији и Куманјићу Алоги према повести“, а за тим расправом долази опет расправа Ф. Ш. Кухача „О тамбурашким друженима и о угодби тамбураше“. На 1. је свеске настављен Кучорин „Спектроскоп и најзнаменитији му обрети“. Затим је топлим речима исправљен покојни Драгутин Алберт, који је за пуних тридесет година потпомагао напредак хрватске књижевности па и „Smotru“ примио био у своје власништво и накладу. На крају свеске има тма божја „свитких вести“ о литератури знаности, и уметности. Ту је онда и библиографија хрватско-српска и регистровани су „важнији чланци и подписи по наших новинах.“ (Морамо ту напоменути уредништво „Смотре“, шта мисли под тим: „наших“, кад ама баш ниједан српски лист не спомиње. Или том уредништву не долази до руку ниједан српски лист, или баш ниједан српски лист није у последње време донео ама баш ниједан „важнији“ чланак и подлистак? Или каљда то уредништво држи, да нам је за ова тих доста и предоста концесије већ то, што је песма нашег Драгутина Илића штампана ћирилицом? Али шардон! Биће да је то кривица и до уредника српских листова и до српских писаца. Први зацело да не шиљу своје листове у замену, а други никаквих својих радова, јер ни онога, што „Smotri“ своји на чалу, да се напме „ни чланци награђују и тискају буди латиницом буди ћирилицом, како су приповедачи“, никако каљда не излази, да би латиничари имали — превасходство.)

На питање часнога господина Димитрија Рувараца у 8. броју „Јавора“ од ове године, у цити „Ко је тај Софроније Стефановић?“ имам само толико одговорити и још једаред потврдити, да све онако стоји, како сам ја у 7. броју овога листа споменуто о српском календару од г. 1776., што ми је као библиотекару овдашње српске гимназије до руку дошао са осталим књигама покојног Ђорђа Рајковића. Нема тамо ништа брисано, а о томе се може свако уверити у библиотеци наше гимназије. Коме сам год досад тај календар показивао, свако је видио, да ниште брисано.

У Новом Саду 1. Марта 1887. А. М. М.

САДРЖАЈ: Из „Немање“, трећи чин, појава 3—5. Од Милоша Цветића. — Пред милосницом. Песма Вл. М. Јовановића. — Под старост бердо. (Наставак.) — О кневу Лазару. (Наставак.) — Успомена на покојног пријатеља. (Наставак.) — Историјеско-географско изврће. 1. Бобовац—Травник. Од И. Рувараца. — Књижевност. „Немања“. Оцена Дав. А. Живљењића. — Ковчежић. Гласник. — Новорођене и уметност. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шиљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 11. У НОВОМ САДУ 12. МАРТА 1887. ГОД. III.

ЈОВАН БОШКОВИЋ,

СРПСКИ КЊИЖЕВНИК.

П И Т И Ј А.

ЛИЦА:

Питија, син Јупитера и Еларе. — **Фаун,** пастир. — **Лита,** пастирка. — **Свештеник.** — **Хор** пастира и пастирки. — **Јупитер.** — **Меркур.** — **Плутон.**

ПОСВЕТА.

Златокоса кћери неба,
Узвишена и невина,
О љубави племенита!
Тебе слави душа моја,
Тебе љуби срце моје,
И божанска чуда твоја,
И небеско царство твоје,
И ако сам често глед'о
Да те гоне, дивно чедо!

Развратници! који љубав
Прогоните топећи се
У млакоме сладострашћу,
Моја светла муза зове,
Да кажете своје име:
Ил од страшне приче ове,
Нек вам образ поцрвени —
Мудрост ваша ту се крије,
О Питије! О Питије!

I.

На Олимпу. У средини на престолу седи **Јупитер.** Око њега остали богови. **Ганимед** точи нектар и додаје им. Напред је **Орфеј** са лиром.

Јупитер.

Сршен је бурни дан. У сверe звезданог неба
Једва допире шумор уморног, земаљског света...
Над земљом спокојно светли буктиња бледога Феба;
Међ светилима ноћи нечујно Дијана шета,
Ваздух је свеж и чист.
Никакав шум ни гласак да струју тишине смета,
Не трепти зелен лист:
Светови спавају мирно у мраку дубоке ноћи;
Све, што год духом дише, очи је склопило своје;
Весели будите, богзи! Фаетон скоро ће доћи,
Јер зрачна његова кола вечито припрамна стоје.

Орфеј удара у лиру и пева.

Г'де весело поток шуми,
Г'де мирисна ружа цвета,
У пределу дољњег света
Заспао је Амор мали —
Око њега смеј и свирке,
И пастири и пастирке.
Спазиле га несташнице,
Па чиниле што су хтеле:
Покрале му прво стреле
Па му онда оковале
Мале руке и ножице
Оковима од ружице.

Громовит смеј међу боговима. Куђају се. Меркур пружи Орфеју воћњачић, у руци носи златан пехар.

Меркур.

Тако ми огњеног Стига, — а вероваће ми свако —
Свој бих кадуцеј дао, да будем заробљен тако...
Хајд, испи пехар мој!

После нам испевај песму: Због Европиног лика
Како се громовник силни у глупог створио бика,
И примак'о се њој.

Поноса смеј. У тај мах нагло удари Плутон, водећи за собом ланцима окована фурије. Настаје тишина.

II.

Плутон. Пређашњи.

Плутон.

Из царства суморне ноћи, из густих слојева таме
Данас је нестало роба, он више није мој:
Страшан по духу своме и за вас к'о и за ме,
О Јупитеру сјајни, Еларин сине и твој.
Двадесет пута је равно Аполон обиш'о зрачни
На светлим колима својим небески плави свод,
Од како оковах њега и бацих у Аид мрачни,
Да не би дознала Ира за царски његов род.
У пределима мрака за мене већ нема мира,
Ал за те, Јупитеру, највећи то је страх:
Јер тешко теби ће бити, кад дозна за њега Ира,
Како је љубоморна и колико је зла!
Бунтовник противу неба, к'о Атлант некада што је,
Он вољу презире нашу, исмева нашу моћ...
Ах, ја га дубоко мрзим и страшне фурије своје
Пустићу, да га муче по цели дан и ноћ!
Ено, гледајте доле... У сусрет пролетњег дана
Гомила пастира хита у свети Церерин храм;
Храм је окићен красно венцима миртових грана,
На жртвенику тихо мирисни гори плам.
Побожно певају они, и дим се лелуја плави
Са многих мангала к небу... Али ће доћи он,
Не да хвалебним гласом божанску промис'о славу,
Него да гордо пљуне на освећени трон.
Он ће, очајник грозни, да силне откује страсти,
Син неће познати мајку, ни отац своју кћер:

Јер он је украо пламен, што беше у мојој власти,
Са којим постићи може, да човек буде звер!
Богови! ја вас зовем, и тражим помоћи ваше,
Ољачкан, понижен страшно, без царског венца свог...
Не дајте, да смртник један отима оружје наше,
Јер без мог огњеног бича ја нисам више бог!

Богови упрепашћено гледају на Јупитера. Фурије са страшном јеросном гриву пођ и звоне ланцима.

Јупитер.

Стрепи, безумни створе,
Породе божанског блуда!
Ни земља ни бурно море
Неће те сакрити моћи:
На дану и у ноћи
Ја ћу те сустићи свуда!
Ти, који с пламеном страсти
Дрско под небо леташ
Сањаташ до века небо,
Са земље дићи се нећеш:
Ја ћу те приковати
За њене ледене груди —
Да судбу проклињеш своју.
И роб ће да те пљује,
А гавран нека кљује
Грешну утробу твоју!

Поглед му врхунац сева. Меркур у страху испусти шешир, који са грмљавином пада на под. Свиће зора.

III.

Обала јегејског мора, сва обрасла цвећем. Лево је висока литица, која дубоко у море залеће. На средини је подигнут олтар Церери. **Фаун** и **Лита**, окићени венцима, стоје поред олтара. У рукама држе котарице са различним воћем и цвећем. Ниже олтара убијена дивљач. **Свештеник. Хор** пастира и пастирки.

Свештеник.

Венцима пролетњег цвећа земља је покрила недра;
С огњеним шаром ступа на зрелик светли бог...
За њиме на земљу слази Церера, богиња штедра,
Носећи љупка и ведра
Свој изобиља рог.
По травним пољима нашим весело јагањци блеје,
Млађани живот се буди, гоњећи тешки сан;
И с мора пријатан лахор спокојно и благо веје —
Пролетњи то је дан.
Подигнимо од радости,
Удружени, скромни глас,
Мајци здравља и младости,
И пролећу око нас.

Хор.

О младости слатки санци!
О милино туге њине!
Кратке ноћи, бурни данци,
Пуни дражи и милине!
Ми волемо твоје ноћи,
Твоје цвеће по долини —
Твоје сузе у самоћи,
И радости у тишини.

Весело поскакују око олтара са свиралама и бубњевима. Девојке бацају цвеће на олтар.

Свештеник.

Фауне, пастиру млади, ходи с невестом твојом,
Са твојом љубазном Литом, где пламен богињин сја;
Ја ћу се молити с вама очинском молитвом својом,
Благослов да вам дâ.
Богатство, здравље и срећа до века нека вас прате,
У срећи да цветају и поља ваша и дом;
Свилена стада ваша чопором нека се плате,
И срећу да познате у младом породу свом.

Хор.

По шареном, росном цвећу
Споредније Лите младе,
Младе нимфе и дријаде
С веселом се песмом крећу —
Оне с цвећем вама хите,
Да постељу вашу ките.
Што ти пламом гори лице,
Као зора када гране?
Не стиди се, плахо лане,
Пастирева невестице:
Наш љубљане у долини!
Под копреном тавне ноћи,
С буктињом ће Химен доћи,
Да вам светли у тишини.

Фаун и Лита приносе олтару. Свештеник им свештава руке, а пастирке, са гласним смехом и песмама, везују их гирландама од ружица и другог цвећа. У дну позорје појављује се Питија. Њој је са дивљим погледом и покривеном косом. У руци држи огњени бич Плутонов.

IV.

Питија. Пређашњи.

Питија.

Младошћу, здрављем и срећом све живо на земљи дише,
Зимски су протекли дани, мирише миртов луг...
И ваздух, прозрачно-сјајан, трепери и мирише,
Са песмом одморни ратар припрема оштри плуг.
Тамо јагањци блеје, хори се мануела;
И шарно, мирисно цвеће покрило травни под.
Свечану одећу своју навукла природа цела
И штедро дарује плодом самртни, људски род.
И ја отварам жељно, за радост, уморне груди,
Ја жедно пијем ваздух, и ловим сваки глас;
У моме смртноме телу струја се радости буди,
И моје мутно око ужива земски крас.

Ал светли кад клоне данак и Феб се на небу јави,
У царству дубоке ноћи обара мене јад:
Душа ми испуни вечност а црна сумња ме дави,
И ја божанску вољу презирем силно тад —
Ал бич подземног бога сад је у мојој власти;
С мудрошћу кад нисам сретан, ја волем бити луд...
О покидајте ланце, ви дивље, безмерне страсти,
Нека ми прокључа мозак и пек ми пуца груд!
Моја космата браћо, хијене и шакали!
Ви сте љубимци среће, и ја сам пост'о њен;
Вама су бесмртни богови дубоко спокојство дали,
Кад ваша крвава чељуст раздире слаби плен.
Где, ја осећам огањ у мојој руменој крви,
Осећам, како кипи бескрајна, дивља страст...
Душа се моја буни, да хладне окове смрви,
Признавајући себи *себе* за циглу власт.
Еларо, мајко моја, ти жртво пламене ћуди!
Син те не кори више за свога рођења час:
Кад нешто богови желе, зар да се опиру људи?
О богови су добри... за себе, не за нас.
Блудниче Јупитеру, и ти, лукави боже,
Што стоку рогату крадеш, зар нисам бож'и створ?
Или потомство ваше друкчије мислити може,
Кад тако исто мисли богова цели збор?
Устани, душо моја, пренеси се из санка свога!
Дивља, разблудна поља и очајничка страст
Нек буду господари слободног живота твога,
Да роднога уноша мудрост над собом твоју власт!
Шта! Зар лепота ова, с животом која се дружи,
Да вечни оков буде крилима духа мог?
Боље је, да она теби к'о наложница служи,
И људе бар да позна, кад зна већ, шта је бог.

Пузајући пламеним бичем следа на пастире и пастирке, који играју и беру цвеће по пољани.

Хор.

Уживајмо радост чисту,
Што нам бујна младост носи,
Јер је радост равна роси,
На ружином белом листу;
Она здрављем душу љуби,
Затрепери па се губи...
Плавооka, вечно-млада,
Ти царице росног цвећа
И младости и пролећа —
О Церере, штедра мати,
Нек нас вечна радост прати,
И небеска, светла нада!

Пиргија.

То је пролећа празник... Ја чујем похвалне гласе,
Сад се пастирке младе свадбеним венцима красе.
О женске, како вас волем, по ланци нису ми мили,
Јер ланци остају ланци па макар од ружа били.
Слободна моја душа за вечном променом жуди.
Страстима моје душе предмет су смртни људи.
Ја хоћу све што желим, па, најзад, зашто и не бих?
Од свију господара најслађе служимо — себи.

Следа исчеза на Литу.

Женска је зацело лепа. Тек јој се развиле груди.
У мени похота моја осећам како се буди.
И то је наследство једно од мога божанског бабе...
И борићу се с њима, ако не могнем џабе.

Упути се лагано к олтару. Изненада пређети по земљи таква сен, а у дальини затутњи јака грмљавина. Крупна, ретка киша пада. Људи беже у пажитњаке.

Хор.

Од палата својих зрачних
Из предела заоблачних
Са осмејком на уснама,
То Церера иде к нама
Поветарци тихо струје,
Са божанске њене ризе...
И шуштање одјекује
Кроз планине и кроз ниве.
И на поља наша равна,
Где свилена блеје стада,
На планинита наша травна
Благодатна киша пада.

Светитељ.

Дан је протек'о красни у песми и у шали —
Хладан, вечерњи ветар ћарлија са тавних гора;
Чајка узлеће тромо над плавом пучином мора,
И Феб буктињу пали.
Скупљајте уморна стада, пастири и деве младе,
Јер се царица ноћи с одећом звезданом краде,
И свија на свет цео
Ваздушни, тавни вео.
И све ће уморно пасти под велом спокојне ноћи,
И рој веселих снова с Морфејом к нама ће доћи —
Ал пре нег оде дан,
Помолимо се смерно у миру и самоћи,
За чист и ведар сан.

Хор.

О богови бесмртници!
Осен'те нас својим крилом,
Запојте нас младом силом,
Као вечни заштитници
Људи, биља и зверова.
И док наша душа тоне,
У пучини светлих снова,
Чувајте нам, добри богови,
Наша села и равнине,
И амбаре и торине!

Скупљају стада и одлазе. Пиргија заустављ Литу. Пада сутон.

Пиргија.

Остани, пастирко лепа, у цветном овоме лугу,
Пастири нека журе мирноме дому свом;

Твоје невине драži поклони верноме другу
И огањ, што жарко пламти у бајном оку твом.
Младост је чаробна зато, што љубав слатка је краси,
На зато и ти љуби —
Пламен љубави наше нагло се у нама гаси,
Светла се младост губи.

Хвата је за руку. Небо се силно наоблачи, и море почиње да се колеба. Над главом Пигија величанствено кружи са широко опруженим крилима и грактањем огромни гавран.

Пигија.

Грми, небо, гракћи, вране!
Не плашим се ваше силе;
Крај ропкиње моје миле
Проводићу бурне дане —
Презирем те на сву меру,
Громовниче Јупитеру!
Кроз пучину дивље страсти
Очајно ћу да полетим,
На или ћу славно пасти,
Или славно да се светим.
Са пламеним овим бичем,
На борбу те храбро кличем!

Гледа претећи на небо и пуца бичем.

Лита.

Твој поглед крвав сева... Ах, ја се од тебе плашим,
Пусти ме да идем мајци са белим стадима нашим,
И киша, ето, пада.

Пигија.

Ти нећеш одавде ићи, тако ми страшнога бога,
Мрскога оца мога,
Што грми у гњеву своме и људским животом влада

Хоће да је притисне на груди, али га у тај мах подхвата силан вихар, који га завитла и баца на литицу. Гром. Лита са вриском пада у несвест. На позорји завлада дубок и непроходан мрак. Само се чује завијање ветра и грактање гавранова.

Горњи Милановац 31. Децембра 1886.

Војислав.

ПОД СТАРОСТ БЕРДО.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ВАРОШКОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО МИЛАН САВИЋ.

(Свршетак.)

Међутим је Сима једнако премишљао, како да угоди удовици Иди. Да иде њојзи, ноћу? То не иде; али — аха! та он јој може дати серенаду! И то је нека посета! И Сима је врло задовољно трљо своје шаке. Био је у тај мах — чисто би се могло рећи — заљубљен у госпођу Иду. Та њему је пала на памет така красна галантерија! — Сима је скоро еластично корачао по дућану и тек по мало гладио бркове: да не скине прву боју с њих.

И учинио је, што је наумио. За време свирања уживао је а и стрепио је у исти мах; бојао се, да не нађе когод, а овамо је опет све једнако жмиркао у прозоре Идине, е да л' би се појавила и — њега спазила.

Два дана доцније добије од Иде писмо. Рука му је мало дрхтала, кад га је отварао, а кад га је прочитао — можда у свом веку није изгледао глупавији.

Ида се до душе лепо захвалила на ноћној музици — баш се видило, да јој ласка, не само свирка, него управо почетак успеха њеног дотеривања. Но Осваљд је под прозором Јелене (шта сад има опет та посла?) певао, па како би било, кад би и он то учинио, и можда још чак и *своју* песму отпевао! И Осваљд је био песник. Ако и то уради, онда, е, онда може и лично доћи; али песма мора свакако бити крилати гласоноша.

И не изгледао глупан! Сима и — стихови! Та он у свом веку није песму ни прочитао а камо ли... Но Сима је већ био у вртлогу а патраг није хтео никако. Нека потајна мисао увлачила се у њега: да је послао Стеву! Хм! Бар до тога не би дошло, да прави стихове. Био би у једну руку на чисто. Али драж, да себи самом захвали успех, — опет му је ласкало.

Сима је неколико дана био без икаквих мисли, премда је на свом столу имао свакојаких песама, и српских и немачких. Да га је ко гледао, жалио би га за цело; можда би му се и смејао.

Неколико пута му је дошло, да баци све песме до сто ђавола и напусти целу ствар. Но помисао, да је Ида једина, која се с њиме и упустила у неке преговоре, и да се онда неће никад ни оженити, одржа у њему сталност. Не, он неће напустити све, али стихове мора — та не пада му ама ништа баш на памет, што би и налик било на песму!

Иде он управо њојзи. Казаће јој, да је готов да учини све, али стихове не може створити. Он није Осваљд, он је Сима Влашић — та то нек и не тражи од њега, што није у стању. Док је тако говорио, гледао се по мало и у огледало — та спрема му је била у комтоару, од кад је почео да се бојадише, и није први пут што је гледао у њу — почео је намештати бркове и косу, пошље по нов, црн капут и крене се на улицу.

Госпођи Иди није било са свим право, што је

дошао. Та није по служавши ни послао своју визиткарту. Инак га је учтиво примила и понудила да седне.

— Не захтевајте од мене стихове, милостива, рече Сима доброђудно, ја то не умем.

— То ми је жао; а тако сам тежила за тим, да ме ко год спева, да у песми излије своју љубав, своју страст... уздане Ида.

Сима је гледао мало сумњиво. Није управо ни чудо: он, скроз трезвена и суводарна нарав, а она, занесена и пуна фантазије. Но Ида га је на брзо довела к себи.

— Али да, рече чисто жалостиво, ви се нисте никад бавили са песништвом...

— Никад, одговори Сима искрено.

— Није ни ваш позив то. На опет сте ми пре неколико дана серенаду спремили, настави Ида и поцрети му ђаволасто прстом.

— Хе, хе, смешкао се Сима, и ми нешто знамо.

— То је онда знак, да љубите.

— Да, хм, да, рече Сима неизвесно.

— И ја могу себи ласкати...

— Милостива, поче Сима и навије главу на десно раме, ја бих се женио, па сам дошао да вас питам, шта морам чинити, да пођете за мене. Разуме се осим стихова.

Ида та погледа мало изненађено и махне главом, да настави.

— Ја сам у добром стању, рече Сима смелије, управо, богат сам човек, и осим своје старије сестре немам никог на свету.

Ту стане и погледи Иду, чекајући од ње одговора.

— Зар баш тако прозајично, стаде Ида једва успијати, зар немате имало полета? Мој покојни је клечао преда мном, и заклињао се свачим на свету, да ме бескрајно љуби. А ви! Ви говорите о вашем богатству.

— На о чему да говорим, кад мислим да се женим, бубне Сима изненађен.

— А зар немате искре љубави?

— Та оно — хм! Ја не кажем, да вас не волим...

— Волим! Зар је то права реч? Ви треба да ме *љубите*, да преда ме паднете на колена, и онда — онда можемо наставити.

На Симином челу се показивале прве капи знојa. Већ закончан капут му је сметао; па још то захтевање! Та он није никад клечао, осим можда кад је био у малој школи; али онда су клечали сви, час један, час други. Но како ће напоако сад?! У непријатности извади мараму — још јучерашњу — и поче брисати чело, на ком се капи од знојa све то већма множиле.

— Ви ме дакле не љубите, уздане Ида чисто сиуждено и погледи га својим сањалачким очима.

И Сима, тај затупани филистар, који до скора није имао ни појма о том, како се љубав изражава, тај Сима — клече за исту. Али он је сам знао, како му је било том приликом. У левој руци држао је мараму, десном руком ухватио се за трбух; патос је пуцао под њим, али и сви његови зглавци пуцали су с патосом заједно. Тако је ту клечао — слика очајања, најсмешнијег очајања.

Преко Идиног лица прелети осмех, али осмех блаженства.

У тај мах закуца неко на врата и таки их и отвори. У собу ступи Поповићка и њена кћи Катица.

Ида је до душе одмах скочила; али ко ће Симу покрепути! Био је у највећој неприлици а уједно се и страшно љутио, што га је видила таквог баш Катица, од које је добио кошар.

Мати и кћи се значајно погледаше а Ида, у неприлици, понуди их да седну. Сирома Сима се пак на патосу једнако захукавао, како би дошао на табане.... Једва, кад је и миндерлук, за који се ухватио био, покренуо с места свог, успео је да устане.

Сав запурен, које од напора, које од једа, стајао је у први мах не знајући, ни шта ће, ни куд ће, док га Поповићкин глас не доведе к себи.

— Овде се канда може честитати, рече најумилније. Та да, кад се не може доћи до младе девојке, може се до — удовице.

Иду прелије румен. Она заборави на романтику и сентименталност, те рече оштро:

— Ја своје доба и свој положај не тајим; али да је господар Влашић бацио око баш на *младе* девојке, то сумњам. У осталом, он је случајно склизнуо, и пао; тако сте га само могли видити, да клечи.

Сима већ није чуо свршетак Идиних речи. Био је на улици и журио је као бесомучан кући. Одмах се попео у свој стан, наручио вруће воде, и дотле је прао и трљо косу и бркове, док је год видио и трага црне боје на себи. За тим је бацио огледало у магазин и спалио сва Идина писма. Још тог вечера је отпутовао у Пешту.

Ужасно се једио и стидио. Он, иначе трезвен рачуница, да се да тако вући за нос. „Склизнуо! Ха, ха, ха! На онда онај бескрајно смешан положај! Ако му још ко год само и спомене да се жени, разбиће му нос.

Кад је дошао у Пешту, био је колико толико умирен. Али шта ће у Пешти? Еспана има, до забаве му није — други дан већ је био код куће.

*

Седи Сима с госпом Рахилом за столом. Пред њим је пуна боца вина, из које ревносно сипа себи у чашу. Госпа Рахила мирно гледа преда се.

— Са женидбом је једаред за свагда крај, рече Сима одсудно. Продуцирао сам се само као пајац, те није онда ни чудо, што ми се паметни људи смеју. Нећу ништа да ти пребацим; рекла си из најбоље намере.

Госпа Рахила маше главом, у знак, да је тако.

— Не веле људи бадава, настави Сима, кад се стари пањ упали, да не можеш шале угасити ватру. Био сам неко време луд; хајде де, само што ми се то десило под старост. — Живићемо од сад као и до сад. Је л' ти право? Хм! Јесте? Добро, сад смо опет стари.

Госпа Рахила донесе нову боцу, коју Сима савесно испразни, и то тако слатко, као давно што није.

РАЗВАЉЕНА ЧАРДА.

(ПЕТЕФИ.)

Ти алфелдска дивна равницо без краја,
Ти си мени драга, ти ми слика раја!...
Јер планине тамо с брдима до неба
Јесу књига, коју преврнути треба,
А ти, мој Алфелде, немаш брда 'наки,
Већ, к'о књига, коју мож' читати сваки,
Отворено лежиш, није пресмотано —
А да дивних мисли, што ј' ту исписано!...
О да може бити, за чим човек жуди!
Ја бих сав век пров'о на пустари туди,
Да се науживам слободе, милине,
Као у Арапској црни Арапине.
Та поље је слика слободе милене,
А слобода — то је богиња за мене...
Слободо! мој боже, та за то и живим,
Да тебе један пут мом роду доживим,
Ил доживим или мушки умрем за те...
Ропски живот не бих, три да ми га дате.
Но куд зађох? Шта ћу с умирањем својим?
Ал да!... ја пред неком развалином стојим.
Није град то срушен, него чарда стара,
Срушило је време, што свашта обара!
Јер време не пита, јел град ил што друго,
Град ил чарду руши не питајућ дуго, —
Пред временом пада све: кам, гвожђе, дрво,
Само једно после, а друго испрво.
Откуд ова чарда беше од камења,
Кад около овуд нигде нема стења?
Ту је негда село ил варош стајала,
Док није наишла она турска ала;
(О Мађарска моја, домовино мила,
Чијих ли окова ниси подносила!)
Ту негдању варош Турци разорише,
Да не оста камен на камену више
Осим божјег храма, цркве, и то с тога,
Да плаче, нариче... да има бар кога.
И туговао је храм више столећа;
Најпосле се сруши, јад му сломи плећа,
Но камење за то још не беја лоше
И — људи од њега чарду подигоше.
Од божјега храма чарда!... Но па шта је?
Црква души, чарда телу спаса даје;
А тело зар није наше к'о и душа?
Та и жеља тела треба да се слуша.
Од божјега храма чарда!... Но на шта је?
И у чарди с' богу угађати даје,
А ја знам у чарди душу чисту многу,
Чистију од неких, који — служе богу.
Сада развалена лежи чарда мила,
А како је некад путнике гостила!
Чисто је замишљам, како и сад стоји
А у њојзи гости седе како који:
Овде неки путник, баш натеже боцу,
Онде нека момчад у масном дороцу,
На крај клупе седи брадат перјар Чива,
А на земљи дротар шерпењу зашива,
Мало даље опет чарданица бела
Грли се с писарем из оближњег села.
Писара је смео оно рујно вино
А још већма лепо лице бирташкино.
Бирташ није овде, па је среће права,
Јер он у авлији под камаром спава.
Под камаром онда... сад га нема туне,
Заједно с бирташком већ под земљом труне;
Па тамо ј' и писар, тамо и сви гости,
Ваљда су већ свима иструле и кости.
И чарде већ сво пусте, остављене,
Ветар је одув'о шешир с главе њене
Кров... те стоји гола, к'о да разговара
С господаром својим, који све обара:
С временом, те моли, да је већ не дира,
Но узалуд молба, време не да мира,
Но је руши руши... да би једва знао,
Где су била врата, где ј' прозор стајао?
Само оџак стоји, гледа к небу више,
К'о последња пада опог, што издише.
И подрум се сјур'о, па и бунар скоро,
А с ђерма је шибу ко однети мор'о
Само соја стоји и у соји гéма
А на врху ове један ор'о дрема;
Врх је тај највиши у свој околини
За то се и орлу најзгоднији чини.

Седи ор'о горе, у мисли се зан'о,
Мисли: како ништа није постојано ...
Над њим чедо неба, сунце се осмева,
Осмева се, јер га љуби дивна дева.
Ко је дивна дрàга, што је сунце тражи?
Алфелдска равница, бескрајне јој дражи. —

Благоје Брапчић.

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

А шта има у *дубровачкој* архиви о кнезу Лазару? Шта све има записано у записницима и другим списима архиве те, ја богме не знам: ја до данас не бејах у Дубровнику, но све да сам и био у „латинскоме" том граду и да сам у тамошњим архивама могао слободно превртати старе записнике и друге списе већа дубровачкиог, тешко да бих отуд могао изнети што, што би било вредно, да се изнесе на бели свет. Ја писам био у Дубровнику, а г. Панта Срећковић сретан је био, те је био у њему, но и он тешко да се могао користити том приликом; мени бар није познато, да је исти господин до данас што прионитно, што је тамо нашао. Ја рекох „тешко да је", а толико смедох рећи на основу чињенице, да се г. Панта и штампаним дубровачким аналима и другим италијанским историјским памћеницима без Баиове помоћи не може да користи. Г. Срећковић био је дакле у Дубровнику и може бити да је два пута био у њему, али на жалост пратио се отуд он завичају свом с празним портфељом, с празним рукама и с празни џепови; на јесам ли онда ја крив, што се у у расправи овој о кнезу Лазару морам да позовем на страница, на Чеха Константина Јиречека из Прага? Исти је господин млад човек и неће бити много старији од нашег „младог и нејаког" цара Уроша, кад се г. 1371. преставио; али десет већ година има, откако је тај млади Чех изашао на глас и име му је чувено у ученом свету. Унук славног П. Ј. Шафарика по матери, а син и синовац чувених у словенском свету научника и књижевника, зарана и још од „младих ноктију" почео се он озбиљски бавити с повести словенских јужних народа и он нас је својим књижевним радом већ дојако задужио а задужиће нас још више, ако Бог да, одјако. Само да није неколико година у Средцу међу Бугарима провео и да није неко време у том, по старом незастарелом праву, *српском* граду бугарски министар просвете био: то му неки од наших великих родољуба не могу да опросте! Но политика се мене не тиче, и ја ћу још само да приметим, да је тај млади Чех био у Дубровнику и да је „opima spolia" нашао из Дубровника. Но и он нам је на тога „богатог плена" до данас само један једини податак о кнезу Лазару у млађем његовом добу сачињено.

Податак тај из дубровачке архиве гласи: „Cons. rog. *4. aug. 1362.* de donando cuilibet istorum II. ambaxiatorum imperatoris ad ducatos C. pro quolibet, si tractabunt pacem inter nos et imperatorem et Voyslaum et complebunt ipsam, et de donando *Lazaro* I. peciam de mesolo et II. de stameto." (Časopis musea královstvi českeho 1886. Ročnik LX. str. 248. Nota 62.) Течајем г. 1362. вођени су преговори о миру између цара Уроша и кнеза Војислава с једне и дубровачке општине с друге стране и том је приликом једно веће дубровачко, тако звани Consilium rogatorum 4. Авг. 1362., закључило, да се царским поклисарима (Логотету Дејану и Гргуру Голубићу) да као дар сваком по 100 дуката, ако се посредовањем њиховим између Дубровника и цара и поменутог кнеза Војислава дође до мира, а уједно да се и *Лазар* с три комада свите обдари. Овај Лазар, као што г. Јиречек на поменутом месту примећује, није нико други но наш кнез Лазар, о ком су још после много година (1417.) посланици Дубровачки по упутству своје владе напоминали сину Лазаревом Деспоту Стефану, како је он од своје младости бивао хранитељем Дубровника при царевима српским (при Душану и Урошу) („la bona memoria dello Illustro principe Vostro padre, *che da sua rocentude apresso li imperadori di Rassia fù protectore della cita di Ragusa*") пише у упутству посланицима к Стефану Лазаревићу од 9. нов. 1417. в. Часопис Чешкога Музеја, l. c.; Die Beziehungen der Ragusaner zu Serbien unter Car Uroš u. König Vlkašin (1355—1371.) von Dr. C. Jireček. Prag 1885. S. 18.

Но томе је Лазар био г. 1362. дворанин цара Уроша, који је могао бити од помоћи граду Дубровнику, који је донета и тада и пре тога још при цару Стефану и после г. 1362. пријао Дубровнику, и заступао интересе дубровачке општине при двору цареву. Не треба само изгубити из вида, да су царски поклисари, *Логотет Дејан*, који није са севастократором Дејаном од г. 1354. исто лице, као што су неки мислили — и *Гргур Голубић*, ког папа г. 1347. „Caesar Regni Rasciae" назива, обдарени сваки са 100 дуката, а „Лазар" с три комада свите; обдарен велим, јер је мир због царем Урошем утврђен у Оногошту, 22. августа 1362. г.

Питање је: да ли се што између г. 1357., које је године Лазар први пут у јавној листини споменут, и међу годином 1362., које смо га мало час пре у записнику Дубровачког већа „мољбеног“ поменута нашли, збило; и да ли је у том збитију и наш кнез Лазар какву улогу играо? Г. Панта с г. Драгашевићем каже да јесте — но и већ пријe и Панте и Драгашевића казали су то исто и Пејачевић и Енгел. И мени је јако жао, што се и опет не могу сложити с г. Пантом и с г. Драгашевићем, а до Пејачевића, бугарског порекла и члана реда, који се означује са „S. J.“, и до Немца Енгла није ми баш много ни стало.

Г. Панта вели, — но прије него што кажем, шта то вели г. Панта, дужан сам му дати пошту и казати му: фала ти, брате и господине Панто Срећковићу, што си нам у 64-ој књизи Гласника, наравно уз припомоћ г. Матије Бана, приопштио у српском преводу из Виланијеве кронике, печатане у Муратори-јевом зборнику: Scriptores rerum italicarum tom. XIV. оне две главе у целини и то а) гл. XXII. „О једној битци између два бана рашког краља, и ону другу главу под б) гл. XXXII. кн. IX. стр. 562.; а даље ти морам приштапути на уво: и те обе главе вредно је било у српском преводу приопштити у Гласнику, а све оно друго, што си у 64-тој књизи Гласника написао, то је, Панто брате, сама плева тене вреди баш ништа. Ништ не вреди а опет си примио унапред за ту плеву 700 динара. Куд ће ти душа, Панто?! „Много ли је за 130 страна велике осмине?“ За 130 страна не би било много, да има више зрна, али сама плева — по нашимо се рачунања, већ пређимо на ствар.

(Настаниће се.)

УСПОМЕНА НА ПОКОЈНОГ ПРИЈАТЕЉА.

ОД МИШЕ ДИМИТРИЈЕВИЋА.

IV.

Тек Реци провео је Коста годину дана, за које је време свршио наутику, којој течај иначе две године траје.

После тога крене се као свршен наутичар у Трст, да се ангажује на брод и да тако ступи једном у морнарску службу.

Први корак у овом новом животу морао је већ у нечем разагнати његове илузије. Предусретај и дочек од стране капетана био је такав, да младог морнара није могао баш јако привлачити новом позиву и новом животу.

„Чега ради сте ви дошли овамо? Хоћете ли да будете господин на броду или прави морнар?“ То је било прво питање, што је капетан брода на Косту управио.

„Не ћу да будем господин, хоћу да будем прави морнар“, био је Костин одговор на ово питање.

„Е кад то хоћете, а ви се онда морате привикнути свима тешкоћама и неугодностима морнарског живота. — Тако ћете имати данас да оперете моју собу, иштите, нек вам даду четку и све друго, што је потребно“ — гласио је крути одговор капетанов.

Тако је Коста са обичном ученичком службом отпочео онај најлепши, најугоднији и најслободнији живот, који му је његова младићка машта негда у најкраснијим бојама представљала.

У његовим мемоарима и у оним у његовим списима не налази се нигде ништа забележено о његовом морском путу и животу. Или није имао времена да забележи, или га је овај живот тако разочарао, да није имао ни воље, да га се сећа, а још мање да из њега што каснијем спомену предаје.

Брод, на који је Коста ступио, звао се „Јозић“. Исти је брод тога пута путовао из Трста преко Крфа и Цариграда у Одесу. Кад се исти из Одесе натраг враћао, сазрела је већ била у Костн мисао, да се ове беде, коју је сам себи на врат натоварио, што пре ослободи. Напослетку није овај живот ни његовом слабом и нежном телесном саставу баш ни мало одговарао.

У Цариграду му је пошло за руком, да се брода опрости, и о томе имаде у његовим хартијама опширнијих белешака и описа, из којих ћемо по неке ствари споменути, које ће његов таданьи живот и положај боље илустровати моћи, него ово наше ладно и суводарно излагање.

„Било је пред вече око седам сахата“, овако почиње Коста свој опис. „Стајао сам наслоњен на „капо банди“ (наслон око брода) и гледао сам у Босфор, како се по њему ломе месечни зраци.

„На броду никога до мене и два дечка — остали морнари сви су на копно отишли били.

„Гледао сам тако подуже времена укоченим погледом, а удубљен у свакојаке мисли. Мислио сам на своју постојбину, од које сам сад тако удаљен, мислио сам на мога оца, који можда у исто доба то исто чини, и мислио сам . . .

„Но мислио сам и на моје жалосно стање. Удаљен од својих, не имадох овде душе, која би ме разумела, која би самном плакала и певала. Капетан, коме сам писар био, ало је самном поступао.

Грдно ме је цео дан, надевао ми свакојака имена и говорио ми је непрестано, да из мене неће бити ништа. Но све то беше још како тако, само да сам слободе уживати могао. Али, тужан! Био сам роб — с брода никуд ни камо.

„После свију ових мисли ударе ми сузе на очи. „Ех тужан!“ шапутао сам уздишући, „кад ћу се једном опростити ове невоље?!...“ На онда би се опет разједио... „Та је ли могуће, да се толико газити дајем? Ја, који сам се непрестано којекуда скитао, морам и дан и ноћ на броду да проводим, ја, који нисам дао себи ни од кога заповедати, морам да угађам сада лудој ћуди капетановој?... Та нећу више на броду остати, ма да... да, али ако ме у ланци у Трст пошље?... Зар ми није и опомадне казао, да је његова брига већ, како ће ме кући оправити, ако ми само на ум падне да оставим брод?... Па шта онда?

„Овако пола жалостан а пола љутит отиснем се са „капо банде“, прескочим у трипут басамаке, који воде доле у брод и уђем у моју собу. Механично турим руку испод постеље, извадим боцу с румом и напијем се подобро. Одмах осетим, да ми је лакше! Извадим затим из дуванкесе добру шаку красног турског дувана, направим себи смотку, па изађем опет на „коверту“ (палуба на броду — Verdeck).

„Почнем горе доле ходати, но кад ме ноге заболеше, седнем на „тугу“ (кућица на крми) и почнем поново гледати у Босфор.

„Да ли због рума, или због ове добре смотке, која ми је испред носа мирисне облачке стварала, сад ми се све друкчије учини. Очи ми се све више и више наслађаваху овим красним земаљским положајем. С једне стране Бујукдере (предграђе Цариградско) — јер ми смо се на том крају налазили — пола у тишини, а пола осветљено, са својим дугачким минаретима, поред којих се хоће дизаху куле хришћанских богомоља. Мало на десно Богаз — врата црнога мора. Опет мало на десно азијатска страна, а по њојзи дрвене трокатне кућe, пола скривене смоквом и ујликом. Одостраг мирни Босфор, пртећи на себи грдне бродове и силесију малих чамаца и чуниња. С лева је јевропска страна пескињена од чести малим шумицама, од чести сјајним дворовима, а од чести врачним развалинама.

„Ох! да красна раја, што та Турци преотеше! Но да се маном описивања, јер ова се красота не да описати, и да се вратим ствари. Седећи на „туги“ и гледећи у Босфор, опазио сам један чамац пун возача и вожених, а између ових последњих разабрао сам мога капетана.

„Одмах скочим с „туге“ и дрекнем на дечаке. Нико се жива не одазиваше. Дај да их потражим!... Скочим под „прову“ (соба морнарска на предњем делу), и нађем обојицу у дубоком сну. Сироти! Како да не заспе, кад читав дан као робови раде. Свако их гања, псује, туче, свако им заповеда. Како дакле да нису уморни, како да не заспе?!

„Пробудим их и кажем им, да долази капетан. Као муња излете на „коверту“. Тешко њима, да их је капетан затекао да спавају.

„У то доба стигне и чамац. Сви троје притрчимо и прихватимо којекаквих ствари, које је капетан у Галати (један део Цариграда) накуповао био. Најпосле стуни и капетан на брод, а чамац се отисне.

„„Донесите ту робу у собу, ма чувајте се, да штогод не оштетите, јер ћу вам свој тројици поселе полупати““. То је био капетанов поздрав, али ми смо томе вични били, и чинило нам се, да је добре воље, јер није додао, да ће нас после са полупаним посевима у море бацити.

„Учинисмо, како нам је заповедио. Кад смо хтели да се уклонимо из собе, пружи ми капетан писмо.

„„Девет пијастара (гроша) за пошту задржаваш вам од плате.“

„Примим писмо, погледам га... срце ми заигра од радости! Писмо је од мога оца, познајем га и по печату... Ко срећнији од мене...

„Истрчим на „коверту“... Мрак је, не може се читати. Шта ћу?... Свеће немам, у собу не могу, тамо је капетан. Отидем дакле у „фогон“ (кујну), натрпам на угљевне жеравице све што ми шака паде, те тако за неколико тренутака ватра плану. Е сад брзо дај да читамо писмо. Већ је три месеца како писам од куће добио гласа.

„Знате, да се писмо, пре него што га отворимо, обрће на све стране, а међу тим се нагађа, шта може бити у њему. Тако и ја. Гледам га, обрћем га, а све ми се чини, да је нешто тешко. Најпосле отворим га. Кад тамо, али у њему дебела пека хартија, у хартији вешто урезаних дванаест жутих дуката! Охохо! Ово је добро дошло! Како је то мудро наређано... Све четири по четири... три реда... трипут четири дванаест! Бадава! Нико нема таког доброг оца као ја!... И сад, сав поцрвењим од срама, да сам се толико времена дукатима занео, а још нисам писма прочитао био...

„Почнем дакле читати писмо доброг мог оца...“

Овде саопштава Коста садржај писма и упушта се у нежна и смешна расматрања о своме оцу, па онда наставља своју приповетку овако:

„... Кад сам га већ двапут прочитао и неколико пута пољубио, те и по трећи пут читати га хтео, обрнем га случајно, и спазим овај postscriptum:

„„Слатки мој сине! За три месеца имаш ступити

пред асентну комисију. За то би добро било, да се од лекара у Царигради дадем прегледати, ако можеш да кући дођеш, ако не, моли капетана с моје стране, да ти на сваки начин при руци буде. Он ће ти за цело, у колико га ја из твојих писама познајем, као ваљан и поштен човек, те услуге учинити."

„Овде морам напоменути, да никад против капетана оцу писао писао, напротив хвалио сам га више пута, и то с тога, што сам увидио, да друкче није и да све друго не би ништа помогло.

„Кад сам прочитао писмо, представио сам себи у мислима оца, кућу, пријатеље... С друге стране помислио сам на своје садање стање, и на један пут спопаднe ме неодољива тежња за кућом и родбином. С писмом у једној, а с дукатима у другој руци стајао сам, заблењут у ватру, и размишљао сам, како би се могао куће доћепати, кад у један пут чујем, да ме капетан више. Стрпам брже боље писмо и дукате у џеп и истрчим пред њега.

„„Где сте к врагу?""

„„Читао сам писмо, шијор (signore — господин)!""

„„Чувајте се, да вас други пут не зовем двапут као сад, јер ћу и вас и ваше писмо у море бацити."""

„Криза почиње — помислим у себи — за цело је сад новце бројао, и напао, да је много на коњу потрошио.

„„Ја идем на „брик" (брод с две јарболе и две корце) „Нику". Сутра нек је све спремно, можда ћемо, ако ветра буде, кренути се. Сад вечерајте, јер ја се не ћу до сутра вратити!"

„Па онда, окренув се дечацима, повикне:

„„Хе! Ladri (лопови), poltroni (кукавице), скочите у „гуц" (врста чамца), да би сте вратове покрхали, те да вас са покрханим вратовима у море побацам!"

„Није требало двапут рећи. За тили часак су у „гуцу" били, а мало за тим и капетана одвезли. Останем дакле сам на броду. (Наставиће се.)

ИСТОРИЈСКО-ГЕОГРАФСКО ИВЕРЈЕ.

ОД И РУВАРЦА.

1. Бобовац—Травник.

(Свршетак.)

Рањ је цртео, као што се зна, из кронике такованог Деспота Ђорђа Бранковића. Из автографа или оригиналног рукописа тога Ђорђа ја сам у Летопису М. С. за год. 1866. (књ. 111.) приопштио све, што он о српском цару Стефану-Душану на странп 294—384. пише и прича. У том мом испису стоји на стр. 23. **(Стефанъ царь Сръски) „конистакно нжкастко** (може бити да би требало: **нжкестакно конистко**) **отсллкъ ратнюю каспрести и градъ нисенсскии Бобовлъ', ка нскоє ко крѣпе кнюпни града Бобовлъ, и крсноко вткьрждсних кыкшсмь, нскалумогкрнцнь каспрести градъ остлкьють сго.**"

Ту дакле помоћи нема, јер нема онога уметка: Бобовац (Травник).

На инак не очајавај, драги читаоче. „Тражи и наћићеш"

Ако те кад пут занесе овамо у Срем, а ти, кад се успеш уз Банстол и ударш путем, који од Банстола води у Ириг, и кад приспеш у Крушед дô, (стари немачки Groschenthal), не скрећај десно у крчму манастирску, већ се на лево сврни у манастир Крушедол, назови братији манастирској Бога и замоли, смерно замоли, као што се и по најновијим правилима о пристојности пристоји, старога д'овника о. Арсенија, да ти покаже рукописну историју Бранковићеву, од које историје у рязници манастирској има два тома, један тањи а други дебљи том на читавом листу; ти заштп онај тањи, и да дуго не тражиш, потражи лист **ис**, а то је, путниче, 45-ти лист и на листу том, да ли на првој страни или „**на оборотѣ**" сад не знам, али тек ћеш на 45-ом листу наћи оне речи минејски слови писане „**отслак же** (т. ј. цар Душан) **и конистах своєго немало воспріати градъ нисенсскыи бобовлъ, нынѣ же травникъ поцнкатса**". Реци д'овнику фала а свима с богом, на путуј даље, јер „далеко је Митровица". — И ето Богу хвала, нађосмо у старијег од Рајића Бранковића, да град, што су га Бобовцем звали нынѣ (то јест у XVIII. веку), зове се *Травник*. Ако има чије кривице, то дакле није кривица Рајићева већ Бранковићева.

Но станидер малко, пријатељу мој, и немој се тако нагло предавати радости и мислити, да си нашао извор погрешци; не вичи *ѣврика*, јер има нека мала закачка. Шта је опет за Бога, и што нас плашиш?

Не плашим ја тебе, драги читаоче, већ ти само кажем, да поменути Крушедолски рукопис Бранковићеве кронике не садржи у себи праву кронику његову, већ је то само неки извод из те кронике.

Но па ако ће бити и извод, шта нам је до тога, кад само у њему стоји „**град Бобовац, нынѣ же Травникъ поцнкатса**". Тебе није до тога, али мени богме јесте, јер треба даље да знам, да је извод тај извео Јеромонах Мојсије у Крушедолу а преписао Монах Вартоломије л. 1774.

Но па каква у томе закачка лежи? И још питаш,

каква, а нећеши да се сетиш, да је Рајић историју своју, као што је сам записао „окончао л. 1768. у Новом Саду, и да од те године па све до г. 1794., кад је у штампу ушла, није ништа додао историји тој нити мењао што у њој, те с тога није ни могао имати пред собом поменути Крушедолски руконис, којег тада, кад се Рајић мучно пишући Историју Сербов и т. д. (од г. 1760.—1768.), није ни било на свету. Опет је дакле Рајић крив, јер је он први написао, да је Бобовац то исто што Травник. Рајић је целога века свога био бедан човек, — па ето како и толико година после смрти његове не да ти се, да га одбраниш од беде и осваде.

А ја опет кажем, да због „Бобовац—Травник“ није прави и први кривац „пречестни и трудољуби“ Рајић, по други неко, а имено јеромонах и јефимер Пештански, а потоњи Игуман и Архимандрит Студенички *Константин*, који је г. 1742. у Пешти на заповест Патријарха Арсенија IV. и Павла Ненадовића, Горњокарловачког, и Јована Ђорђевића, Вршачкога епископа, почео а г. 1748. у ман. Студеници довршио неки и *некаква* преписе оригиналне кронике Ђорђа Бранковића, који се преписе заједно с првописмом у Карловачкој митрополитској библиотеци чува. И тај не само с тога преписа већ и иначе познати Игуман Константин додао је у препису свом код Бобовца као глосу на страни „Травник“, мислећи, да је тадашња столица везира над Босном морала бити и у старо време престолница босанских банова и краљева. Из Константиновог тога преписа прешла је та глоса у извод Јеромонаха Крушедолског Мојсија и у Рајићеву Историју; из Рајићеве Историје у Енглову Историју; из Енглове Историје у Феслерову Историју и у Шафарикову повест српске писмености; из Феслера старога у Феслера-Клајна и т. д. и т. д.; то је било на једној страни; а на другој је опет из Рајића непосредно прешла у Рачкога „Pokret“, из покрета у хрватску повест г. Ивана Ткалчића, и не знам, да ли је даље отишла; а не би требало да даље оде, већ нека у тој повести и с том повешћу и изумре.

Знам, да ти је већ доста, драги читаоче; но веруј ми, да сам се и ја доста намучио пишући — но не толико пишући колико истражујући и вагајући трагове најпре, па онда пишући о резултату истраживања свога у погледу Бобовца—Травника. И писам морао овако писати о тој ствари. Ја сам могао почети одмах с Рајићем и просто приметити, да Рајић није знао, где је лежао и да ли има и данас трага славном босанском граду Бобовцу, који се и у нашим Летописима помиње, те је у невиности, у том незнању своме ставио у заграду „Травник“, мислећи од прилике онако, као што је и стари Студенички Игуман Константин у том погледу мислио. Немац Енгел налазећи се у подобном стању незнања у погледу положаја града Бобовца, а уопште не размишљајући дуго о ствари, усвојио је Рајићеву погрешку и предао је другима, и тако се та погрешка раширила и распладила те је дошла и до онога стручњака, који је оно у Лоју од 9. јануара 1887. г. написао. То сам могао каквом удобном приликом у каквој примедби укратко рећи и себи посао олакшати. И може бити да би то бар по мене боље било, јер ја и онако нисам сигуран, да ће ми мој врли пријан, г. Иван Ткалчић у Загребу казати: хвала! што сам у овом првом историјско-географском виеру поменуо и његову „Povïest hrvatsku“ и тим лаким поменом допринео, да се и овде у доњем Срему и по свој Фрушкој гори рашчује за ту његову хрватску повест, у којој се каже и прича, како је Душан освојио Нови-град и *Имоћу* (сјело старе жупаније хрватске).

Но кад не можеш на то просто и лако „хвала“ од стране Дон-Ивана сигурно рачунати, зашто си се онда мучио толико око Бобовца, који и онако данас у развалинама лежи тамо на планини „Реа“, где се две речице састају, Буковица и Боровица (в. Фр. Лукића (Славољуба Бошњака) Земљопис и Повестницу Босне, на страни 34.)?

Тебе ради, драги читаоче, латио сам се тога посла, и рад сам био, да ти на конкретном једном примеру покажем, како прелазе погрешке из књиге у књигу, с листа на лист, из једне литературе у другу литературу, једном речи како се шире и распростиру погрешке, а све с недовољне пажње и лаковерног примања.

Да Енгел или Рачки нису поверовали Рајићу, већ да су најпре испитали, од куд Рајић зна за поход Душанов на босанског Бана Стефана Котромањића године 1350., за цело би и то без по муке нашли да је и Рајићевом казивању и изворима његовим (родослов и Бранковићева кроника) извор Историја Мавра Орбина, а то увидивши и сазнавши, држали би се тога *извор*а, а Рајића би оставили на страну; и онда не би ни знали за Травник, јер Орбини помиње само „castello di Bobovacz“.

Г. Векослав Клаић написао је и издао „Povïest Bosne“ г. 1882. и каже на првом насловном листу, да ју је написао „po prvih izvorih“. — И он не зна за Травник. Клаић не зна за Травник и помиње на стр. 139. само тврди Бобовац, али исти Клаић на страни, што је пред том страном 139., пише: „Dok se car Stjepan bavio uredjivanjem svoje velike države ter izdavao svoj glasoviti zakonik, udari ban Stjepan Kotromanić, pomagan kraljem Ljudevitom, sa 50.000

konjanika i 30.000 pješaka iz humske zemlje na vladanje Dušanovo“ i t. d. a to nije mala pogreška od one Engleve i Račkove. A zašto je pao u tu pogrešku г. Kljajić? Samo zato, što je poverovao smetenom Englu, koji tako na str. 282. piše, a da je zaviriо u Istoriju Orbinovu — koji je glavni i e Lukarićem jedini izvor (naravno osim listina) za razmirицу između Bana Stefana i Cara Dušana, on ne bi pao u takvu pogrešku. Dakle: ad priora: „к преждним къгкратны сѣ“! и „на изворе“: na izsinu na čistinu! nek vam bude lozinka, draги moji Slavkovićи i Mиobratići!

КЊИЖЕВНОСТ.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ *од Јована Бошковића* скупљених списа у осам свезака, *свеска I.* У Београду у штампарији краљевине Србије 1887.

Врло сам се обрадовао, кад ми је дошао до руке позив, у ком јавља Јован Бошковић, да ће да изда своје скупљене списе. Ја сам с великим нестрпљењем очекивао прву књигу, да изиде једном на свет, јер сам уверен, да је све, што изиде из пера Бошковића, савршено. Истина, Јован Бошковић није до сад још по веће какво дело издао, које би могло разнети славу његову на све четир стране, али кад год сам што од њега читао у нашој књижевности, ја сам све већма и већма долазио до тога уверења, да је он најтемељитији познавалац српскога и других словенских језика код нас после Ђуре Даничића. Ја то мишљење о Јовану Бошковићу несам створио из ваздуха, него из његових појединих чланака, које сам до сад читао и које показују највеће савршенство у познавању српскога језика и откривају великога стручњака и достојнога наследника Ђури Даничићу. Особито држим, да је најача страна Бошковића у грађењу речника, и врло је велика штета, што није и он у оном колу, што обрађује српски и хрватски речник југословенске академије. Штета је грдна, што нам неумрли Даничић не остави други део синтаксе о значењу глаголских облика. Ко зна, шта пређи први део његове синтаксе о значењу падежа, и ко зна, да је то чисто злато, које нема ни једна словенска књижевност, тај мора заиста жалити, што нам није поживео још Ђура Даничић, да довриши то знатно дело, и можда ће помислити и мислити, да му нема данас заменика у том послу. Ја пак мислим из свега онога, што сам до сад читао од Јов. Бошковића, да би он био кадар продужити синтаксу Ђуре Даничића и постати у пуном смислу достојни заменик Ђури Даничићу. Јов. је Бошковић обрекао нам, да ће и израдити то, као што се може видети у првом делу његова извода из српске синтаксе.

Прва књига његових скупљених списа, што је сада пред нама, јесте овога садржаја: 1.) Треба ли књижевници да уче свој језик. 2.) О непотребним туђим речима у српском говору. 3.) Књаз или кнез. 4.) Из науке о језику. Овде не можеш казати, који је чланак од којега бољи. Сваки је чисто злато и драго камење. Свака реч има своје место, нити је ту што излишно. А из сваке реченице видиш великога лингвисту и особитога познаваоца својега језика. Код Срба и Хрвата једини је био Даничић, који је тако писао савршено српски, да му нико ни у чем није могао ништа замерити. Па ево такав вам је и Бошковић. Нико данас међу Србима и Хрватима не пази тако на језик српски при писању као Јован Бошковић, а нико и не пише нити је кадар тако коректно српски писати, као што пише Јован Бошковић. Књигу дакле ову његову, што је пред нама, препоручивати било би са свим излишно. Ко хоће да зна, како се многе туђе речи кажу лепо српски, и ко хоће да зна, како се много греши у српском језику при писању и чим ваља те погрешке исправити, он нека похити и набави Јована Бошковића прву књигу. Она ће му у овом послу дати јасна и сигурна објашњења.

К своме имам још да додам две три примедбе. Г. Јован Бошковић вели на стр. 84: „Од основе мисл (мисао) постаје придев мислен; он узима још и предлог с: смислен (и несмислен). И по томе треба писати једномисленици, (**једномишљеници**) то јест људи једних мисли, а не једномишленици (мишљен има трипо значење: што је од другога мишљено, што други мисле о нама).“ На први поглед чини се, да је ово тумачење Јов. Бошковића добро. Он држи, да се једномишљеник састоји из једно-мишљен-ик и да богме онда би мишљен био трпни придев, те би цела ова реч имала пасивно значење. Наставком *ик* супстантивовао би се трпни придев и једномишљеник значило би заиста онога, о коме други мисле једно исто. Али ја сам уверен, да то тума-

чење није добро. По своме схваћању мислим, да једномишљеник не долази од једномишљен-ик, него од **једномъıшлен-ьн-икъ**, т. ј. трпни је придев адјективован наставком **ьнъ**. те имамо **мъıшленьнъ**. Тим **мъıшленъ** губи своје трпно значење, кад је добио наставак **ьнъ**, и добија значење оних адјектива, који постају наставком **ьнъ**, те по томе једномишљеник значи онога, који једно исто мисли с другима, а не онога, о коме се једно исто мисли. Кад би једномишљеник имао пасивно значење, као што мисли Јован Бошковић, онда би и **зломишљеник** морао имати пасивно значење; а ми видимо у Вукову речнику, да значи der Übelgesinnte, malevolens, дакле, који зло мисли, а не онај, о коме се зло мисли. За то реч **зломишљеник** није састављена из **злоъıшлен-икъ**, јер онда би имала значење пасивно, него из **злоъıшлен-ьн-икъ**, за то и значи онога, који зло мисли. Тако и **кривоклетник** не значи онога, кога су криво заклели, него онога, који се криво заклео, за то и долази од **кривоклет-ьн-икъ**. Код **кривоклетник** то се јасно види, да долази од **кривоклетьнъ**—срп. кривоклетан. Наставак **ик** долази на основу од кривоклетан, која гласи кривоклети, дакле добијамо кривоклети-ик. Тако долази наставак **ик** и на основу од **злоъıшленьнъ**—срп. зломишљенан, које гласи зломишљени, те добијамо зломишљени-ик. У српском пак од два сугласна једнака, кад један до другога дође, један отпада. Па тако исто и на основу од једномишљенан, која гласи једномишљени, долази **ик**, те добијамо једномишљени-ик, где по закону гласовном једно **и** отпада, дакле једномишљеник. Ја даклем ислим, да је **једномишљеник** са свим добра српска реч, као што је и **зломишљеник** и **кривоклетник**, само што се по данашњим законима гласовним српскога језика не види наставак **ьнъ** у речима **једномишљеник** и **зломишљеник**, као што се и у **безаконик**, која је реч некад гласила **безаконьник**, не види наставак **ьнъ**. Из свега овога, што сам до сад рекао, види се, да је **једномишљеник** добра реч и да значи што и **једномъıслиникъ** у старом словенском језику. Реч пак старој словенској потпуно би одговарала реч у српском једномисаоник. У Вукову речнику има адјектив мисаон, које је погрешно ушло у речник место мислан, које одговара потпуно ст. словенском **мъıслънъ**, те по томе ст. словенском **једномъıслиникъ** одговарало би срп. једномисалник—једномисаоник. А и **једномисленик** добра је реч, као што каже г. Јов. Бошковић, само што **једномисленик** не одговара потпуно ст. словенском **једномъıслиникъ**, јер је **мислен** постало по аналогији адјектива, која имају наставак **енъ**, а у ст. слов. је у **мъıслънъ** наставак **ьнъ**. Дакле на послетку из свега овога излази, да је све једно, или писао **једномишљеник** или **једномисаоник** или **једномисленик**, јер све три ове речи имају једно исто значење, као што се види из њихових облика.

На стр. 161. стоји: „Према старом ѣмъць ми данас кажемо: јемац, јемчење, јемчити, јемчити се, подјемчити се за кога, ујемчити, ујемчити се, јемство, јемствени к; — а према ј-ѣмъць—**ањъць** имамо само: јамачно, ујамчити, ујамчити се, ујамак.“ — Кад се каже, имамо само: јамачно, ујамчити, ујамак, онда из тога излази, да се не може казати и јамац, јамчење, јамство и т. д. Ја мислим по ст. словенским облицима, да је све једно јемац или јамац, јемство или јамство, јемчити или јамчити. И једни и други су облици правилни. А да су добри, то нам показују стари словенски облици. Од свију ових речи корен је јем или јѣм, па по томе имамо **приемъ** и **прииѣмъ**—прије̇мъ. Кад је корен јем или јѣм, онда је јасно, да у српском може бити јемац и јамац, јемчити и јамчити, јемање и јамање, јематва и јаматва, јемати и јамати и т. д.

На стр. 181. стоји: „А по лажној аналогији има само: довршетак, губитак, везитак, оритак и орићак.“ А зашто по лажној аналогији? Истина има и код Миклошића тај терм и, а поред тога и *неорганскиј*; али ја мислим, да лажна аналогија и права аналогија имају једнаку снагу у језику, за то их није потребно ни разликовати, јер данас је губитак тако исто правилна реч као и добитак. То се мора признати, да су у језик у два главна чиниоца, а то су закони гласовни и аналогија. Све, што бива, бива по законима гласовним и аналогији, па била то аналогија овака или онака. Није господеви неорганскиј облик — као што неки кажу, — него је постао по аналогији прве врсте другога раздела. Није гледим, гледећи изузетак — као што каже г. Јов. Бошковић на стр. 166. — него је то по аналогији прешло из пете врсте у четврту. У језику нема неправилности, него све бива, као што сам казао, по законима гласовним или по аналогији.

Не знам, за што пише г. Јов. Бошковић схватање на стр. 64., кад се каже схваћати. А од тога глагола не може бити друкчији суспантив него схваћање. Ја не бих писао околност, јер то ће бити немачко Umstand, кад имамо своју реч прилика.

Што сам ово неколико речи рекао, рекао сам с тога, да би и други о овом размишљавали, јер то су ситнице, које се дају и овако и онако тумачити,

те за то се ове примедбе не смеју узети као мане књизи Јована Бошковића. У књизи Јована Бошковића су сама златна зрнца, и сваки, који буде њу читао, читаће је са највећим задовољством; и кад је прочита и проучи, за цело ће му бити од неисказане користи за познавање својега српскога језика. За то и желимо, да се што већма рашири по народу нашем и да други свезак што скорије угледа свет.

Карловци.

Јован Живановић.

ЛИСТАК.

ПИСМА ВУКА СТЕФ. КАРАЏИЋА ЛУКИЈАНУ МУШИЦКОМ.

ИЗНОСИ НА ЈАВНОСТ МИЛИВОЈЕ К. ВРАНКОВИЋ.

XXV.

Пречесњејши Господине,
високопочитајеми пријатељу!

Примио сам ваше писмо од 9. овог мјесеца и 17 имена пренумеранта на мој Забавник, такођер и од Г. Илића из Карлштадта 6 ф. 24. кр. Сп. за ваш рачун. За све вам фала велика! Да су ови пренумеранти ваши један дан доцније дошли, већ се неби могли штампати, а овако сам, срећом, баш с њима завршио Забавник.

Ако ко мисли, да је моја ортографија *јеретическа*, ви ваља по *чистој савјести* да му кажете, да није; него да је боља и од *Славенске* и од *Руске*.

Да ли сте већ добили 18. Нр. Кешпенови библиографически листова? Јели вам извод из Сына отечества послао штампан или преписан, како ли? — Коладовићев је Ексарх велика књига на читавом листу (in folio — на половини табака), и овђе је има само Копитар; а не вјерујем, да ће вам је послати, јер бисте је уставили као и *Гречеве коректурне листове Руске Граматике*; а особито ова његова и није за шиљање, јер је на финој велинској артији и у драгим корицама.

Гримову Њемачко-Српску граматику и три књиге пјесама (кад нијесте до сад добили) гледаћу да вам пошљем са Забавницима, а и ви међу тим гледајте да ми пошљете новаца (за граматику 1 ф. 21 кр. Сп. а за пјесме, као *ви*, 12 ф. W.W.). Чини ми се, да сам вам прије писао, да је једна књига (од 24 табака) наши пјесама изишла на њемачком језику (Volkslieder der Serben, metrisch übersetzt und historisch eingeleitet. 1825). Да имам новаца, и ову би вам књигу послао, али немам; а цијена јој је 2 ф. 40 кр. Сп.

Чујемо, да ће се препарандија и депутација и обер-дирекција Српски и Влашки школа *укинути*. Ту ће Ча Стеви стати срце на мјеру; али од владика слабо се шта чује, осим *денунцијација*. За Радивојевића говори се, да ће бити срећан, ако се у намастир не пошље на покајаније; а синоћ ми један каза, да је Вршачка епархија и Путника денунцирала; а Арађани Срби сви вичу на Путника до зла Бога. — То су од мене новине као од *Злогука*; а ви ако имате што боље, кажите ми.

Копитара кад видим, поздравићу га од вас. Поздравите ми, молим вас, многопоштованога оца Симеона Тркуљу.

Може бити да ћу вас на прољеће походити.

С истиним високопочитањем јесам

Ваш стари пријатељ
Вук Стеф. Караџић.

У Бечу 16. окт. 1825.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— *У данашњем броју доносимо на чолу лик умилнога* српског књижевника Јована Бошковића. Зимус је Бошковић славио двадесетпетогодишњицу свога књижевног рада и том му је пријатном са свију страна допазано, како се поштује и цени његова трудба. Ово је дана изашла прва књига Бошковићевих скупљених списа и ту књигу оцењује у данашњем броју наше листа стручно перо Јована Живановића. О животу и делању Бошковићевом има у овогодишњем „Орлу“ кратка белешка а и чика-Јовин „Пенеи“ донео је у последњем броју лепе године лик Бошковићев а уз лик и опширан чланак од Александра Сандића.

— Петефијева песма „А сárга гомбái“, коју данас доносимо у преводу Благоја Бранчића, има већ у српском преводу Змаја Јовановића (в. Невиђеју Змајеву на стр. 136.)

— *У* бројевима 6.—10. Viencа о. г. изашла је од др Миливоја Шрепла књижевна расправа „Најпопија приповедачи српски“. После општег увода о задатку лепе књижевности (бр. 6.) оцењује Шрепл у три броја (бр. 7—9.) опширно шест приповедака Л. К. Лазаревића а на завршетку (бр. 10.) и збирку Адамовљевих слика и прилика „На селу и пољу“. Лазаревићу истиче лепе му прилике приповедачке, само му замера, да у њега „веома претеске тенденције“ и да је „народ тенденције наслиако нека лица пре-

мало реалистично" те су с тога та лица „више поучни примери апстракнаша, него живи људи". Адамову нам ушију у „голему погрешку" то, да му „типови нису доста дотерани, доста изразити, јер шиша читаоца увек остаћала на површини а не пода га у дубине психичног света", те „онако не подаје прилике, да завирино народу у душу"; у једином „Долу" — вели Шрепел — налази Адамов у анатомију срца; даље напомиње још „недостатак" Адамовљевих приповедака, што је у њима премало експаљања пуноћа хумора".

— Учитељи Нет. М. Никетић и Д. Ј. Путниковић јављају, да су с руског превели дело „Живот првих насељеника у Аустралији" те кане издати превод на пословљу на претплату. Књига ће имети око десет штампаних табака а биће готова до краја Марта ове године.

— Накладом књижаре браће Јовановића изашао је у српском преводу новела Хенрика Чоке-а „Ноћ у очи нове године." Занимална та прича прилично је добро преведена, прилично велико, јер има у преводу доста и германизама, као н. пр. „овде је сиру био добар сапет" (стр. 31.), „променили намеру" (стр. 38.), „лубав делити" (стр. 39.), „Ви сте учинили врло добар лов" (с. 76.). Књиги је цена 30 п.

— У врло красном издању изашло је 40 малих лепих слика Франа Мажуранића у збирци под насловом „Лишће". Књига је штампана у дворичној штампарији у Загребу а продаје се по 50 новчића.

— Као што у Vienca читамо, довршио је Кухач своје знаменито дело о Лисинском, у којем је не само подробно приказао живот тог некретача хрватске уметничке песме него и оценио сва дела његова. Кухачеву ће књигу издати Матица Хрватска.

— Случајно нам дође до руку 11. број Напченског мађарског листа „Vegvidék" од године 1883, на ту у подлиску напићемо на сиретан мађарски превод Бранкове песме „Девојка на студењу". Преводилац је млади Србин Миладин Војновић, тада још гимназиста-седмошколац у Белој Цркви а сада медик у Грацу.

— Чланци Стојана Бошковића, што су саопштени били у „Revue internationale de Florence" под насловом „L'empereur Etienne Douchan de Serbie et la péninsule balkanique" изашли су у засебној књизи под насловом „La mission du peuple serbe dans la question d' orient."

— У листу Прашке „Политике" од 13. јануара о. г. има студија Фр. Селка на Загреба о нашем Змају. Говори се о његовим родољубивим, љубавним и песмама за децу, па се Змај карактерише као један од највећих песника у опште, нарочито пак као највећи лиричар српски. На крају студије саопштени су у кратко и пека биографска дата. Једино замера Селак, што се у Змајевим песмама налази много турских речи. Вели, да њему „турска каква реч може оградити и најлепшу песму, јер буди у њему врло жалосне реминисценције, које далеко доцније ван дејства, које је песник намерао био с песмом", па пита, да ли би „већ време било, да се са српског језика скине крв турска". Но ипак најпосле признаје, да је та замерка „споредна".

— О Достојевском роману, „Грех и казна", који је на немачки под насловом „Расколницков" уређао спета, вели немачки књижевник Карло Блајбтрај, да је то уметничко дело, израђено с таквом техничком виртуозношћу, да се не може доста похвално ни оценити. За две године наишао је и немачки превод већ у другом издању.

— „Породица Абносков" зове се нов роман А. Михајлова, који је на немачки преведен и врло повољно од немачке публике примљен. Михајлов је један од млађих руских реалиста и његова су дела набрзо стекла признања у Русији. Наш лист је год 1885. донео од истога писца „пролог" роману „На прагу живота" а у пољаном преводу младог пријатеља нашег Н. Вучетића.

— Књижевна листова лужичких Срба „Лужица" и „Лужички Срб" спојиће се у једно. Од сад ће излазити само „Лужица" и то месечно на 1 и по табаку а под уредништвом Ђорђа Либша и др Ернеста Муке у Будишину. Годишња цена је 2 фор.

— Како је истекло право Хамбуршке књижаре Хофмана и Кампе-а на издавање Хајнових дела, јављају се сад са свију страна накладници, који у свескама издају дела тог генијалног немачког песника. У Лајпцигу издаје накладник Херман Дирселен Хајнеова дела у 20 свезака по 30 нов., а „Библиографиски институт" у истом месту та дела у 36 свезака по 18 нов. Осим тога издаје таковер и Кота у Штутгарту дела, тог песника.

— Док не увиднамо своју естетику, морамо се већ придржавати естетика признатих писаца. Накладом Ј. Фрајтага и Ф. Темеског у Лајпцигу и Прагу изашла је скоро „Естетика" од признатог немачког писца Макса Шаслера. Дело је подељено у две књиге; у првој се расправља одмах о лепоме а у другој уметност. Критика похваљује истине изнешене у њој, што се тичу поделе и начина у писању. Додати се мора, да је и цена, према досадашњим делима те врсте врло умерена.

— Роман Достојевског „Сироти људи" назвао је у немачком преводу.

ЧИТУЉА.

У Нишу је 6. о. м. после дуга боловања преминуо гимназијски професор **Љубомир Радуловић**. Покојник се родио 1860. у Карловцима. Био је син покојног финика Карловачког дра Димитрија Радуловића, те брат на жалост такођер већ покојног честитог дра права Младену Радуловићу и садашњем младом капелану Пантелејмом Радуловићу. Покојни Љубомир свршио је прва седам гимназијских разреда у Карловцима и осми у Новом Саду и ту је године 1877. положио испит зрелости. После је слушао математику и физику на свеучилишту у Прагу а кад је свршио науке, добио је службу у Србији и професорско је место у Параћину а после у Нишу све до своје смрти. Био је честит и предан радник те је напредно, да му на два душе нападнмо: Лака ти црна земља и вечан спомен!

Исправак. У прошлом броју на страни 158. у другом ступцу у 35 реду стоји „Честитамо Цветићу на сјајан успех а треба: на сјајном успеху.

САДРЖАЈ: Пјтија. Од Војислава. — Под старост бердо. (Свршетак.) — О кису Лазару. (Настанак.) — Разваљена чардак. (Петеф.) Превео Благоје Бранчић. — Успомена на покојног пријатеља. (Настанак.) — Историјско-географско виноре. 1. Бобовац—Трнавник. (Свршетак.) — Књижевност. О српском језику, од Јована Бошковића. Оцена и приказа Јована Живановића. — Листак. Писма Вука Стеф. Караџића Љубици Мушицком. XXV. — Ковчежић. Књижевне белешке. — Читуља.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 п. на по год., 1 ф. 25 п. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уреднишшву а претплата администрацији „Стражилова" у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожкића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛКТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 12. У НОВОМ САДУ 19. МАРТА 1887. ГОД. III.

КРАЉЕВО ЗВОНО.

ПО Р. Х. СТОДАРУ

СПЕВАО МИЛОРАД П. ШАПЧАНИН.

Старн краљ је у гроб леr'о —
Божја воља тако хтеде,
А на његов трнов престо
Син јединац срећно седе.
Дворанима краљ ће рећи:
„Бог ми сјајну срећу дон'о.
„Ружно ј' бити незахвалан —
„Подићи ћу једно звоно.
„На од јако, кад сам срећан,
„Моје звоно нек се чује,
„А мој добар народ знаће,
„Да му радост оглашује.
„Народу ће моја влада
„Сваки терет скинут' с врата —
„Свечан-гласи мога звона
„Орниће се сваког сата.
„Разведрићу дане мутне,
„Потпора ћу свима бити,
„Болнима ћу лека дати
„А тужне ћу утешити.
„Па тада се с мојом срећом
„Нико не ће мерит' смети,
„Поносно ћу главу дићи,
„Сваки ће ми завидети".

Кад то рек'о, поносно је стао. —
Да видите им'о је и право!
Здрав, јуначан, пун срдбе и плама,
А младана крвца у жилама.
Од младости, ружице у цвету,
Ништа лепше на овоме свету!
На и ако по образи холи
Кад и када и прелете боли,
Отров-главе брзо им је смак'о —
Младо срце све подноси лако!
А богат је, много богат био —
Отац му је злата оставио,
У кулама плесниви и трупе:
Силан, млађан, а ризнице пуне!
Хвали Бога на такоме дару; —
Дрмни звоно, сретни господару!

Палачу је од мрамора диг'о —
Врх од куле до облака стиг'о.
К'о што рече, у кулу је дон'о
Једно ново, милозвучно звоно,
Уже спусти до постеље себи —
Краљ је, знате, па к'о за што не би!
Кад зажели да у звоно туче,
Ту му виси — нека га повуче!

Кад би готов, краљ ће себи рећи:
„Сад можемо мало мирно лећи;
„Кад сам сретан, глас ће звоно дати,
„А мој ће се народ радовати".
Тако краљу — дворанство ће диви —
На ће саде весело да живи.
Прибрао је, не баш тако ласно,
Све што ј' зрело, паметно и часно,
Што не тражи ни злато, ни срму,
На државну предао им крму:
„Хоћете ли ја да мирно спавам,
„Паз'те народ, што вам поверавам,
„Нек' је велик и сит среће сваке —
„(Дужности вам не баш тако лаке!)
„Ја, краљ, од вас подаље ћу бити,
„Ви владајте, ја ћу озго бдити;
„Вама дадох, јер волите власти,
„Мени доста краљевске је части".

Сад наставе сањалички дани
И одмори на меки дивани;

Гледао је у вечерње зраке,
Плаво небо, румене облаке,
Па у сутон непомично пази,
Како сунце у море залази.
И док душа по дољини блуди,
Умиљата свирка га пробуди;
Сав усхићен слуша гласа мека
Од цитара негде из далека,
Од миља му чисто клоне глава
А песма га на ново успава.
И пре него сан га собом пон'о,
Хтеде често да повуче звоно.
Срећа над њим раширила крила —
Никад није тако слатка била!
Ха, да такве у весело уже,
Жубори се с ветрима удруже,
Шушну, лупну, из' потмуло хуче,
Он застане, па га не повуче.
А кад буде доцне о вечери,
Размишљајући, своја дела мери:
„Та зар нисам данас срећан био —
„Па зашт' нисам звоном зазвонио?
„Лења руко, ти си томе крива!"
То изустив леже да почива.
Кад ујутру збори добре воље:
„Данас ћемо у зелено поље,
„Да с' радујем млађаноме данку,
„Јутрен-ветру и росном уранку,
„Младом сунцу, што се горе жури,
„Нек крв јаче кроз жиле појури!"

Тајно оде своме двору задн
Тамо, где су пажеви му млади:
„Хазур, децо, срамота је спати,
„Ваља краљу коња оседлати,
„На капију пустите ме сама,
„Пре нег' с' дигне та дворска галама!"
Дете му је оседлало коња,
Ал' јест, сан је к'о мирисна воња,
Завара га, слатко му је пало,
А и дете наслони се мало.
Кад устали, у шетњу би с' пошло,
Ал' јест — јутро већ било и прошло.
Краљ кад виде, са постеље скочи,
Лаким гњевом севнуше му очи:
Зашт' да стид му ведро лице мути,
И да звоно тако дуго ћути?
Дечко стао, сав обузет стравом,
А краљ викну: „Не шали се главом,
„Бре пресиин ли, моја слуго млада,
„Задешће те јади из ненада!
„Хоћу коња, чим зора заруди,
„Ако спавам, а ти ме пробуди!"
Дете младо, још пуно бојазни,
Побоја се од краљеве казни;
Још пре зоре, као што му рек'о,
Коњ оседлан већ на двору чек'о.

Краљ усео помамиога ђога,
Дохвати се поља зеленога.
Мека земља, ход се једва чује,
Коњ одморан па се помамљује;
Сад равницом, а сад преко хума —
Јури свита, не чујеш јој шума!
Над главом му шатор неба плава,
Шумски мирис у се удисава,
Лако грање у лице га бије,
Свежу росу на образ му лије;
Овде онде бистар поток струји,
А из луга чују се славуји.
Красно јутро, повстарац студи,
Пуно срце, надимљу се груди,
Па му лако, аох Боже свети,
Чини му се, сад ће да полети!
Као олуј, по брду и равну,
Пође даље на коњу зиојавну;
У висине успела се шева,
Песма јој се из неба разлева;
Облачуљци, к'о од беле пене,
Од зрака им ивице црвене.
Ведро небо и ливаде цветне,
Сочна поља, планине плаветне,
Све у једну лепоту се слило,
Он све гледа, па му мило, мило.
Заборави и престо и силу,
Поданике, своју децу милу,
Пружи руку, да звзвони, друже,
Ал' јест хоћеш — код куће је уже!

Да ј' тад краља упитао неко:
„Јеси л' срећан?" он би „јесам" рек'о.
Час два мину, аох среће мале,
А већ му се обриве набрале,
Срећни усуд већ га јадног ман'о:
Своме двору јахаше лагано,
Пред њим бриге, као облак густи,
Избациле суморне чељусти,
Једна мис'о сву му радост брише:
„Краљ си, краљ си, ниси дете више!"

(Настављће се.)

НАШ БИРОВ ЉУБА.

СЛИКА СА СЕЛА ИЗ СРЕМА.

Данас, па баш и данас гéга се ено, као да иде по смрт!

— Ја не знам, шта ћемо ми с тим човеком?! Читам му, од како сам старешина, ево већ трећа година. А говорило му се, знам, и пре мене. Па шта ћеш ти, брате, кад се то њега не прима. Кажем му лепо, дабогме, као човеку, кад је што хитно: »Љуба, пожури се мало.« »Разумем,« вели он. На опружи мало врат напред, као да ће потрчати. Јест. Док се ја окренуо, мој ти Љуба мили као пуж. Па ту да не искочиш из коже! Долазе људи, да намире порцију. А ви знате, људи и браћо, како је у нас сиротиње. Нема се ту увек готовог, па да платиш на време. Него кад обавршеш оно мало, што је Бог дао, а ти у варош, па на пијацу. Мало те превари Чивутин, мало као човек потрошиш за кућу. Кад дођеш кући, ти витигал*) у руке, па дај брже опо, што ти остало, овамо, само да немаш са егзекутором посла, док није плануло на сто других страна. Па, дабогме, нема човек у радно доба каде, да чека по вас дан у канцеларији. »Хајде, Љуба, жури се по господина касира,« велим му. Док Љуба отишао и док се вратио, половина људи већ отишла на рад: додијало им бадаваднсање. Па ето видиш, колико га и сад нема.

Тако се лутио Спасоја Смиљанић, сеоски старешина, у канцеларији, не један пут, већ толико пута. Ал данас сео код стола на једину столицу, што је има у нашој канцеларији, на превр̀ће по календару.

Одборници поседали по клупама, наслонили се рукама на штапове, на пушке и пљуцкају.

Устаде црквени тутор, Стеван Војновић, погледа кроз прозор, па ће рећи:

— О мај, и још га нема!

— Као да је пошина кућа на крај села, — додаће одборник Жика Перушић.

— Где, брате, чуда од човека! — завртиће главом Лаза Мркушић.

— И данас, па баш и данас гéга се, као да је отишао себи по смрт! — вели опет не знам ко.

Искупили се људи, да се договоре о некој важној ствари, па послали бирова, а њега се баш и тицало, и по деда-попу.

У зло доба ето и Љубе бирова.

— А где си толико? — гракнуше на њ сви готово у један глас.

У том се указа на вратима и деда попа, па се људи одоше с њим здравити, а оставише бирова на миру...

*

Да знате нашег бирова Љубу! Та зна њега и свако дете у нашем селу. Па ето га: човек средовечан, омален, на ситан. Коса му је некад, кажу, била црна као угљен; сад је већ прогрушана. Чело мало. Лице дугуљасто. Бркови — за чудо — плави и појаки. Браду брије сваке недеље, као што је то у нас већ обичај. А очи? Е, и оне су црне. Али је то тешко баш право знати. Видите га, како је сагнуо главу, па тако он увек: никад погледати у очи. Згури се, као да му је путања на леђима, погне главу, па увек пиљи у земљу, као да нешто тражи, а зна и сам, да није ништа изгубио. Зна то цело село, па му се већ и деца ругају.

Знам, један пут седимо у трему пред сеоском кућом, па развели разговор. Баш нам пријатељ Станко Лепотић казује, како су прошли кад су ишли у Карловце, да туже нашег дебелог попу. Ми се сви загледали у Станка, а Љуба у земљу, па чепрка штапом. У том ће неко од деце, што се око нас витлали, дотрчати, па викнути:

— А шта си ти то изгубио, чика-Љуба? Да ти помогнем тражити!

Ми сви у смех. Љуба пошао мало за дететом, па кад га не стиже (кога би и он још стигао!), а он се врати, па оде и даље чепркати штапом, него главе и опет не диже горе.

Стари газда Сремчевић отера децу, да се у порти играју. (Он, знате, не мари за шалу).

Па је јави замишљен тај наш Љуба. Замисли се, Бого мој, па по вас дан ћути.

Кад старешина оде куда послом, онда је он у канцеларији све и сва. Ако је радни дан, те нема случајно никога у канцеларији, па ни жандари нису рушили у наше село, да се извале по клупама и да се одморе, онда вам Љуба седи сам, па премишља. А кад се он тако замисли, можете му нарећивати по два сахата, не ће тај ништа чути ни разумети. Па шта има толико да размишља, Бог ће свети знати!

*) Витигал—порекла књижевна. Сигурно од vectigal, alis—порез, па се задржало вајда на доба, кад је латински језик био службени.

Окупио га ја више пута, да ми каже.

— Та . . . овај, знаш, — вели — казати . . . баш ништа онако —

А гледа у земљу, па опет даље премишља . . .

Оно, додуше, имао је и посла. Кад га окупе господа слати то овамо — то онамо, и наређивати му ово и оно, мислиш, никад крај нигчекати. На ваљда му и то много бриге задаје, те мора да премишља.

Дабогме.

Треба ли начеоникову ливаду косити, начеоник или поручи по ордонанцу или сам дође, па наређује:

— Љуба, сутра ми треба моба. Нађи једно десетак чељади.

— Разумем, господин-начеонче, — вели Љуба.

А мора разумети, ма не знао ни десете, што господа говоре.

Хоће ли учитељ кола, ето га у канцеларију:

— Господин-биров, (тако се он с Љубом шалио,) требам сутра једна кола за Земун. Гледај, па нареди Гају Лалошевића, у њега су добри коњи.

А и јесу у Гаје коњи! На кад још Гаја сам кочијаши! Подвију вратове, па зафрчу. Гаја само затегне мало кајасеве, па их онда пусти: Ах, не реци. одоше, него одлетеше, брате, као виле.

— Разумем, господин-учитељу, вели опет Љуба.

Дођу ли жандари у наше село, одмах ће господин фирер:

— Деде нам, Љуба, нађи што у селу за ужину . . .

Е, женио нам се натарош. Требало човеку помоћи. Није, дабогме, он сам ишао по селу. Има он својих људи, а ови ће опет Љуби:

— Знаш, Љуба, да нам се господин натарош жени. На ту је трошак. Није човек кадар све сам да набави. Него деде ти заиђи по селу, па од овог прасе, од оног ћурка, од оног сира, јаја, шта је коме Бог дао. Знаш, наш је господин, а не ће ни он нас заборавити.

Хајде, нека Љуба није то урадио! Оно није баш да је морао, или што није рекао, да не ће...

Је ли унука старог попе наумила у варош, а Љуба проће шором, ето је на прозору:

— Љуба, оди мало, оди!

Љуба дође.

— Слатки Љуба, молим те сутра једна кола, да ме одвезу у варош. Али немој Гају Лалошевића: бојим се, извриће ме.

— Разумем, врајлице.

А и ко би могао Сокица што одрећи!? Хајде, што је лепа, (не буди јој урока,) да не скинеш очију с ње; али кад се насмеши, на те погледи оним црним очима, мислиш: утонућеш. На кад те још она њена устанца што замоле: е не знаш, да ли ти се мркне или ведри. Не чепају бадава толика млада господа око старог попе Ту ти је учитељ, ту писар, егзекутор, ту неки ђак, што учи школе чак тамо негде горе у Бечу, на сви око старог деда-попе. Оно, душа ваља, наш стари попа је ваљана и честита душа, али биће, што наши кажу, да неко воли попа, неко поцадију, а неко богме и попино дете . . .

Него у време вршидбе је најгоре. Ту ти се сва господа нађу, да наређују Љуби ово и оно. Касиру треба неколико чељади и два три коња. да врху у њега. Поши треба неколико девојака. Натарошу треба двоје троје чељади, да претресају вршај. На тек егзекутор кад дође:

— Љуба, сутра нареди троја кола и десеторо чељади, да иду за мном на робију.

— Разумем, господин-егзекуторе. А богме ако ником, егзекутору се баш мора уговети . . .

И тако Љуба непрестано овамо — онамо. Видиш га само, погнуо главу, у руци му дебела батина, да се брани њом од вашака; па иде од куће до куће. Онде нареди ово, онде оно. А људи као да од њега више презају него од старешине. Оно није, што га се боје, него тек . . .

Знам, кад дође у наш шор, у Кривају, сви повичу: «Ето Љубе! Сад ће бити или на воћњак или на мобу или на робију.»

А он иде, па гледа само у земљу. Код нашег комшије Раје Катића заустављће се тек. на повикати жену Рајину:

— Љуло, кажи Раји, да оде сутра на косидбу у господина начеоника.

Зна он, да је Раја новозаконик, па отишао тамо у Ј. на ту њихову скупштину . . .

После ето га и до наше куће:

— Хеј, Симо.

— Хеј! — одазвао би му се наш Ида.

— Пошљи двоје чељади и једна кола сутра на робију.

Или ће викнути на прилику:

— Видо, де ухвати једно пиле, или дај тањир сира и коју главицу лука. Дошли жандари, знаш, па . . .

— Виле ушле у њих! — љути се наша

ујна Вида, тек само да говори; а већ носи, што је Љуба искао.

А Љуба зна добро нашу ујна-Виду. Познаје тај цело село: сваког човека и сваку жену у главу. И како не би? Од кад је он биров, већ се промениле три старешине и два начеоника, па он непрестано биров . . .

Како да не нађу другог, кад се туже сви на њ, е је спор? Ето како. Ко ће у селу да напусти своју кућу, па да трчи с краја на крај за педесет форината на годину? Когод има нешто земље, тај воли бити свој газда у ономе, што је Бог дао, па ма се како мучно. А Љуба сиромах нема земље: продали му све за порцију, па шта ће? Оно није, да нема у селу и других бескућника, али је Љуба, ма да је као ђаво сиромах, опет и поштен. Па и то, знате, много чини.

Није баш, да је Љуба чист као сунце, е а који човек нема баш ништа на души? Па ако му и падне кад што у торбу, да господа не знају, треба и њему живити Зна село, да он по кога и обиђе, кад паређује на вошњан или на робију, али није никому криво. Данас ће мене, сутра тебе, па се то изравна.

Оде на прилику, Љуба до нашег кбне Николе Шишића:

— Сутра на вошњан, Никола.

— Не, Љуба, брате, — вели му Никола, — ако бога знаш. Ја сам и жена, па ко да ми оврше? Сад се увременило, а ко зна, како ће после бити? Неће ти бити криво.

Николина Ковиика спусти дотле Љуби у торбу комад сира или сланине, а Љуба оде па нареди Бају Мецановића.

Други пут ће обићи Бају, а наредити Николу. Та, људи смо за Бога, а није криво ни Љуби ни нама . . .

Као што вам рекох, Љуба слуша сву господу. Оно није било никада, да је он потрчао, као што већ знате, па макар му и сам начеоник што заповедио, али тек слуша. Па има и разлога, зашто не трчи.

Да чујете.

Послао га један пут начеоник, кад је дошао у наше село, да зове брзо неког из села. Љуба по свом обичају на тенане. Бога ми сам онда видио начеоника љутита као никада, а иначе је то човек добричина.

Љубе нема, па нема. Кад у неке, ето га.

— А што се ти ког ђавола не журиш боље? Одмах ћу те истерати, па наћи другог бирова, — поче викати начеоник.

Богме се и наш Љуба на то испречи. Оно није, да је дигао главу горе, али тек скреса начеонику баш у брк:

— Молим, овај, господин-начеонче . . . Не могу брже, већ да седнем. Ја цео дан идем, по селу, па кад бих још свуда трчао, спао бих с ногу; него овако подједнако, па некако издржим. Тиха вода брег рони.

Ми се дали у чудо, од куда он то смеде рећи, . . . и још начеонику, . . . па баш у очи! Али, руку на срце, има човек право. И начеоник као да увиде, да је тако, па се насмеши.

Од ото доба ако ће ко и напсовати Љубу, да је спор, брзо се и заборавља. Сазнали га сви, чак и господа из поджупаније, па га пустили на миру . . .

Начеоник и остала сеоска господа баш као да су га и заволели. Ударили би често с њим и у шалу. Та, ваља Љуба њима све и онако спор. Не могу они без бирова ништа у селу. Али зато, кадгод би се господа у биртији завела, (а то не бива тако ретко,) увек би и Љуба искапио по коју чашу у здравље господе у другој соби.

Догађало се, додуше, и то, да би се Љуба неки пут и ратосиљао, кад га господа позову. Ево како. Љуба спава лети у трему пред сеоском кућом са стражом, као бајаги најстарији на стражи. Зовемо га за то у шали кадгод и каплар Љуба. Господа се накрешу, па хајде преко пута у трем по Љубу:

— Љуба, хајде, да пијеш са господом.

Љуба уморан, баш му није до пића, али шта ће: где би кварио господи вољу? И онда није са господом заједно у соби.

А вићао сам господу, где нешто и шапуће с Љубом. Шта? Не знам. Љуба о томе ћути као заливен. Можда ће и у томе бити нешто, зашто га господа заволела.

Један пут само нешто се Љуба излануо, а био добро угрејан:

— Имам ја — вели, — сву ту господу овде!

Па се куцну по џепу. Али се одмах затим трже, као да се сам уплашио од оног, што је рекао. О томе није више никада ни словца прослављо.

Биће да су господа с тога и заволели Љубу.

На баш јутрос сазвао натарош сесију и позвао и деда-попу, јер хоће важно нешто да реше за нашег Љубу.

*

Некако два три вечера пре те сесије седимо ми у Кривају, па разговарамо. Бâја Мецановић баш нешто приповеда. А ми поседали тако пред нашом кућом у јарку: неко до плота, неко преко од нас.

Сви упрли очи у Бâју, па слушамо, а он нам казује, како је и Љуба био некад новозаконик, па се један пут наљутио нешто на жену, те је ударио. После тога га, каже, истерали новозаконици из своје скупштине.

Жене у кући готове вечеру. Наша кућа оврхла баш тај дан, па ујна Вида месила гибаницу са сиром, па је вади из пећи, те нам даје свакоме по комад. Врућа гибаница све се пуши, а сир мирише, па се топи у устима.

Дотрчала и деца, те окупила ујна-Виду, па плачу и туку се. Деца, дабогме, као деца. Мали Чикана ударио Лалу по руци, па му испала гибаница на земљу. Мезимица опет плаче, што је Гара добила више од ње. Једва их ујна Вида тамо све намирила.

А док се наша гибаница охладила, ми је већ готово и смирили. Моја снаја Љубица повуче ме из авлије кроз тарабу за рукав:

— На, браћа, (тако ме зове мила ради), подај ономе (брату ми) још гибанице.

— Коме ономе? — пашалиђу се ја.

Она саже главу баш као по Богу Љуба, па побеже у кућу. Мој брат Жика се само насмеја испод обрва.

Остало друштво оде хвалити ујна-Виду, како је лепо удесила гибаницу. Кад смо гибаницу већ са свим смирили, а Бâја таман почео даље да приповеда, у том ће нам неко назвати:

— Добар вечер!

Беше то Љуба.

— Бог добро дао, Љуба! — одазовемо се ми.

— Кога ћеш усрећити на робију или на вешала? — запитаће га Лаза Турчиновић.

— Та, није, овај, то... него нешто друго... Симо, је ли код куће Вида? — запитаће Љуба нашег Иду.

— Јест.

Љуба хајд у кућу. На не потраја мало, ето га натраг, а с њим и ујна. Како се жури, па нема кад још ни на шору, да се повеже.

Одоше.

Знали смо, шта је. Наша ујна Вида је бабица готово целом селу. У Љубине редуше пашло се дете.

Љуба сагнуо главу, па оде с ујна-Видом својој кући.

— Кад ћемо на ракију? — довикује за Љубом Лаза Турчиновић.

Љуба шити диже главе, шити се осврнуо.

— Сиромах Љуба, — рећи ће Бâја Мецановић.

— А што сиромах? — на то ће наш кона Никола. — Боље тај, брате, живи, него ико у нашој Кривају. Ко комад сира, ко сланине, ко полу хлеба, па њему добро, а шити оре, шити копа.

— Млад си ти, мој Никола! — упашће му наш Ида у реч. — Па тако тек диваниш. Жалосно је то, кад ко нема код своје куће, него шпчекује од села. Овај дâ, онај не да, а њему треба сваки дан као и нама. Ето, сад ће, у име Божије, да му заплаче и девето!

— Оно тако је, Идо. Али ипак, знаш, има он нешто и плате, па и то му добро дође, — на то ће Лаза Турчиновић.

— Нема тамо ништа од добра, моја децо, — рећи ће Бâја Мецановић, (а може нам свима бити ком отац, ком и дед, па сед као овца). — Нема ти ништа лепше, него имати своју кућицу и парче земље, па радити, како можеш. Своја кућица, своја слободица! Ма се како мучно, тек си свој газда. На помисли тек, да се не растреса свако над тобом. А кога он, кукавац, не мора све да слуша. Трчи, као пас по вас дан по селу, па још је крив. Шта још може бити све до краја с њима?

— Тако је, Бâјо, — одобриће и Лаза Турчиновић. — Него да порадимо код поглавара, да му повисе плату! Беру толика господа грдне новце, а седе у хладу, па се башкаре, па им ни маче не замауче код куће. У нашег Љубе ни петка за душом, а толика њиљеж око банка!

— Хоћемо! Хоћемо! — прихватисмо Лазину реч.

*

За то су данас и звали и деда-попу у вéће.

А наш биров Љуба и данас, баш и данас, гéга се, као да иде по смрт.

Павле Радојчевић.

ЕЛЕГИЈА.

Када ме осени мрак вечите ноћи,
Ти ту нећеш бити, ти ми нећеш доћи;
Страшна моја судба ту ми радост не да,
Умирући поглед да те, милу, гледа.

Али ја ћу опет на дверима гроба,
Оживети мињу наше златно доба —
И к'о јасна звезда, невина и чиста,
Твој осмејак драги мени ће да блиста.

А кад вече падне, у спокојству милом
Дух песника твога шумориће крилом,
Као тајни уздах око твога лица,
Као шум и трепет солових жица . . .

Горњи Милановац, Јануара. **Војислав.**

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И РУВАРАЦ.

(Настављак.)

Два великана завадише се и ратоваху један против другога, а цар Урош не могаше их смирити или принудити да престану од тог међусобног ратовања. Кад онај, којем је држава била у Подунављу, виђе, да му нема помоћи од свога господара и да ће противнику[1] свом, који све жешће нападаше њи, подлећи, пређе Дунав и поиште помоћ од једног угарског великаша, обећавши, да ће се покорити краљу угарском; њему та помоћ стиже те он порази свога противника, који у бој падне. Тај победилац ал уједно подручник и клетвеник угарског краља Лајоша и учинио је, да је угарска војска г. 1359. у лето Дунав олако прешла, у Подунављу сместити се и у земљу српског цара продирати могла. Оно, што даље прича Вилани, нас се овде ништа не тиче.

Као што горе поменух, већ је Пејачевић знао за ту Виланијеву повест о баталији између два рашка великаша (Di una battaglia tra due baroni del Re di Rascia*) али само по оном изводу из те повести, који је у Рајналда ad annum 1359. нашао; и на основу тога извода већ се Пејачевић домишљао, да су она два рашка великаша била: Лазар и Вукашин (quos — duos barones vel principes — ego non alios fuisse existimo, quam *Lazarum* Comitem, Danubii accolam, et *Vukasinum*, qui a Pheris ad Danubium usque majore potentia dominatus est, et quem Lazarus advocatis Hungarorum auxiliis profligavit. Historia Serviae p. 306.).

*) Зашто је г. Бан „tra due baroni del Re di Rascia" превео са „између два бана рашкога краља," могу се од прилике досетити; но зашто г. Срећковић, који зна или бар треба да зна, да у српској држави није било банова, и да је тај назив од Хрвата прешао к Угрима те су угарски краљеви своје намеснике и војводе у крајинама: у Славонији, Хрватској и Далмацији, у Босни, у Мачви, у Северину, неко време и у Видину (бугарски Банат) и т. д. тако називали, — није то исправио, не могу да појмам.

По Пејачевићу пише тако и Енгел у својој Историји на стр. 312. Дабогме, да сада, пошто из самог Виланија дознасмо, да је противник оном барону Подунавцу не само у бој потучен, већ да је пао и остао мртав у одсудној битци, (што Пејачевић није знао), о Вукашину, који је г. 1371. у крвавој битци на Марици пропао, не може ни говора бити; али да је онај српски великаш, који је држао Подунавље, доиста главом кнез Лазар био а нико други, о том се наш г. Панта Срећковић не сумња ни најмање, и само се још мало колеба у погледу онога другога рашкога барона, који је пао у бој; а колеба се с тога, што г. Драгашевић држи, да је то био *Алтоман*, отац Николе Алтоманића, а г. Панта више нагиње хипотези, да је то био *Бранко* севастократор, отац Вука Бранковића (в. Гласник, књ. 64. стр. 325. Nota 2.), где г. Панта вели: — „Лазар је свога противника убио. Може бити разговора о Бранку, сину Младеновом. Драгашевић је мњења, да је то Алтоман, *то мњење усвајам* и тиме објашњавам борбу Лазареву са Алтомановим сином Николом." А на стр. 389. у ноти 1., — „због овога (то јест из разлога пред тим наведених) *морамо* мислити, да су били она два Виланова „рашка барона": *кнез Лазар* и *севастократор Бранко*. Први је владао Сремом и Мачвом, а други поглавито Шумадијом." Но мало ниже опет у истој ноти 1., само на страни 390. вели исти г. Панта: Или је Алтоман, као што мисли г. Драгашевић, ког је кнез Лазар поразио и убио, па заузео део његових земаља. Отуда је разумљива мржња између Николе, сина Алтомановог, и кнеза Лазара. — Но — завршује г. Панта ту своју ноту 1. — „био један или други, овде је главна ствар *свађа два кнеза* цар-Урошева, која је дала прилику угарској краљу да пређе у Србију." Но овде опет ја морам приметити ово: да је онај Лазарев против-

ник био *Алтоман*, то је *само мњење* г. Драгашевића и то мњење усваја г. Панта из неке деференције према аукторитету Драгашевићевом; али из разлога по г. Панти наведених ми (то јест ја и ти, читаоче), ми *морамо мислити*, да је то био севастократор Бранко. Ми дакле морамо ово друго мислити, а г. Панта не мора: њему је слободно туђа мњења усвајати а нас *присиљавати*, да усвојимо његову властиту рођену и оригиналну мисао, која се на лудој, тако лудој претпоставци оснива, да се људе што од те Пантине претпоставке ни замислити не да. Но г. Панта вели: „*ми морамо мислити*, да је онај противник Лазарев био севастократор Бранко, отац Вука, зета Лазарева.“ Али ако не морамо?! Тако је једном приликом довикнуо г. Панта г. Љ. Ковачевићу; па тако и ми сада њему довикујемо: „али ако не морамо,“ ако просто не можемо да замислимо мисао, која се само у спрженом мозгу зачети могла, шта онда? „Но на усвојите онда мњење Драгашевићево, кад је сасвим све једно, а био то Бранко, а био Алтоман; та то овде и онако није главно, већ је главна ствар: *свађа два кнеза цар-Урошева*, која је дала прилику и т. д.“ И г. Панта се још срди, кад се примети, да он не зна шта говори ни шта пише!

Но оставимо г. Панту, нека се у погледу тога убијеног противника онога другог великаша српског, који је у Подунављу господовао, — и даље колеба. Ми с њиме, т. ј. с тим убијеним великашем, немамо овде посла, већ са живим такмацем и супарником његовим, а то је, као што г. Панта држи и тврди, био кнез Лазар. Но откуд зна г. Панта, да је то био кнез Лазар? Флорентинац Вилани, суврсмени описаном догађају писац, не каже у поменутој повести, Пантином и нашем извору, да је то био кнез Лазар; он није назначио, јер ваљда није ни сам знао, како се звала она два рашка барона, којих је свађа дала прилику угарском краљу, да упадне с војском у српске земље. И кад то Вилани у XIV. веку није знао, откуд да зна г. Панта, чедо XIX. века, да је тај други или први барон био баш кнез Лазар? Но, па и старији од Панте а „трудољубиви“ Пејачевић и учени Неман Енгел, мислили су и домишљали се, да ће то *по свој прилици* бити кнез Лазар, намесник у Подунављу, или, као што тачније г. Панта одређује: „кнез Лазар, који је владао *Сремом* и *Мачвом*.“ Но у истој својој расправи о цару Урошу, где то каже г. Панта, каже он, или правије каже сам кнез Лазар на стр. 325. „Грабљиви Алтоман нападе на моје земље, — и хтеде ме сатрти. Нигде заштите од насилника. Ја прођох у Угарску, ступих у договор *с баном Николом Горјанским*, дадох му своју кћер“ и т. д., а на стр. 389. у поменутој ноти: „X. нападне на Лазара и порази га. Овај „потајно“ пређе Дунаво једноме угарском барону т. ј. Николи Горјанском, уда за њега своју кћер, — постане „човек угарског краља.“ Но Никола тај Горјански био је тада бан мачвански, „жупан сремске, вуковске бачке и бодрошке жупаније“ — па како је покрај њега могао кнез Лазар владати Сремом и Мачвом? Или је ваљда подунавски кнез Лазар дао уз своју кћер бану Николи као мрњију Срем и Мачву?

Али ми смо већ видили у I. одсеку, да *тај* Никола Горјански *није био зет Лазарев;* и ако је кнез Лазар, прешавши „потајно“(?) Дунаво, к њему дошао, да тражи војну помоћ против свог супарника, то је он дошао к *угарском* бану у *Мачви* и великом жупану поменутих жупанија угарских а наиме Срема; но и то је само нагађање, да је онај рашки властелин из Подунавља тражио помоћи баш од тога мачванског бана; њему је ближи био град *Ковин*, село ковинскога жупана.

Ал како је то, да је и „трудољубином“ Пејачевићу и тако исто „трудољубивом“ Срећковићу при читању оне повести Виланијеве „о баталији између два барона рашкога краља“ одмах пао на памет кнез Лазар, и да је један од те двојице наименованих рашких барона морао бити кнез Лазар? — Морао им (то јест, тој „трудољубивој“ двојици) је одмах пасти на памет кнез Лазар, јер они држаху, — а један од те „трудољубиве“ двојице и данас држи — да је цар Степан поставио Лазара кнезом у Подунављу и да је и првих година Урошевог царевања држао исти кнез „и Подунавље.“ Она битка између два барона рашка била се г. 1358. дакле треће године владе Урошеве; и пошто изреком вели Вилани, да је један од те двојице, и то онај слабији био из Подунавља („Danubii accola“), то *мора* г. Срећковић мислити, да је тај подунавски барон био кнез Лазар и нико други.

Но ја сам о том већ у I. одсеку исказао своју мисао, и од те исказане већ мисли не могу овде у II. одсеку, а за љубав трудољубивога иначе и достојнога једнога писца пашет одступити и усвојити строгу ону Пантину мисао о „Подунавству“*) кнеза Лазара.

Ја дакле кажем, да, изузимајући г. Панту, нико нас не приморава, да мислимо под једним од оне двојице рашких велможа кнеза Лазара; а кад нас нико, ама баш нико, осим грозног оног силеџије из Београда, на то не приморава, онда питам ја, зашто без сваке невоље да градимо себи невољу. А није ли невоља то — питам ја даље, — и још те каква невоља за Србина и српскога сина, морати из Ви-

*) То је према Пантином „неубаству“.

ланијеве повести *са г. Пантом Срећковићем* узети, да је Лазар, мученик косовски, и свети кнез, још г. 1358. постао не само подручник и клетвеник угарскога краља, већ и „хришћанин“, то јест римокатолик; и да је он по ту цену добио помоћ, да порази и убије свога супарника Србина, који је нападао на његове (?) земље; и не само то, већ да је он — кнез Лазар — као подручник и „човек“ (vasall) краља угарскога помогао истом и његовој војсци, кад је исти угарски краљ с војском г. 1359. прешао Дунав и пошао на српског цара Уроша, да га покори и принуди, да прими хришћанску, то јест римокатоличку веру.“ (Читај у Гласнику, књизи 64. на стр. 325. и 385.) И тај исти грозни г. Панта неће у уста кнезу Лазару ове речи: „*Званичне* моје обавезе према цару и земљи сукобиће се са *моралном* обавезом угарском краљу.“ Обавезе дакле српског кнеза према своме господару и својој отаџбини биле су само *званичне* обавезе, а обавеза истог тога кнеза према угарском краљу, то је била морална обавеза, те није чудо, што су у наставшем сукобу између оних само званичних обавеза са овом моралном обавезом прве подлегле другој.

И за ту расправу, у којој то и тако пише човек, који је давно превалио педесету, примио је он и мирно у џеп спустио 700 динара. Куд ће ти душа, Панто?

Скоро у исто време, кад се г. Панта бавио с превађањем и коментирањем оне повести Матије Вилани-ја, писао је о тој истој ствари и Алфонзо Хубер, један од најбољих историка немачко-аустријских. И тај Немац излаже то овако: „Im Jahre 1358. nahm der ungarische König (Ludwig I.) den Gedanken des Krieges gegen Serbien wieder auf. Selbst mit einer Flotte wollte er die unter der Herrschaft des Caren stehenden Küstenstädte angreifen. Die inneren Unruhen in Serbien begünstigten seine Unternehmung, über die uns leider nur ein fremder, von den neueren ungarischen Historikern nicht beachteter Chronist, der Florentiner M. Villani (L. 9. c. 22 und 32.) Nachricht gibt. Als einer der serbischen Grossen, der seine Besitzungen an der Donau hatte, *also vielleicht Lazar Grbljanowitsch*, durch einen Gegner angegriffen und in die Enge getrieben wurde, ohne bei seinem schwachen Könige Hilfe zu finden, wendete er sich an einen ungarischen Magnaten, *wohl den damaligen Ban von Machow Nicolaus von Gara*, und bat ihn um Unterstützung, indem er dafür Annahme des katholischen Glaubens und ohne Zweifel auch Anerkennung der Oberhoheit des Königs von Ungarn versprach. Als es ihm gelang, mit Hilfe ungarischer Truppen seinen Gegner zu besiegen und zu tödten, begünstigte er seinerseits den Angriff der Ungarn af Serbien“ — etc. И Немац тај помиње и Лазара и Николу Горјанскога, мачванскога бана, али пред именом Лазаревим стоји оно обазриво немачко „also vielleicht“ а пред другим оно „wohl“: Но код Панте нема и Панта неће да зна за „шпанска“ мрдања „also vielleicht“ и „wohl“: он је Србин и он срља, он „лети своју у пропаст.“

И скоро у исто време морао се том истом повести Виланијевом бавити и трећи један историчар, који, што се бугарске и српске повести тиче, не преда ни пред старијим од себе Немцем Хубером а још мање пред много старијим од себе Србином Пантом, а тај трећи историчар је Чех К. Јиречек у Прагу.

И ја бих могао, и може бити да би и требало да наведем од речи до речи, како г. Јиречек о тој ствари пише и то или немачки или чешки, но нећу. А нећу зато, што ме је оно Пантино пискарање о кнезу Лазару јако огорчило, па нећу том горопаднику да услуге чиним. Ено му „die Beziehungen der Ragusaner zu Serbien“ etc. Prag 1885. или Часопис чешкога музеума за г. 1886. година LX. „v Praze“, па нека сам тражи страну и нека се мучи с немачким и чешким текстом, ако хоће да дозна, шта и како Чех пише но Виланију о оној баталији и о ономе, шта је претходило тој баталији; а ја ћу само да читаоце моје уверим, да г. Јиречек не помиње на том месту ни кнеза Лазара ни Николу, мачванскога бана; и није их могао ништа смео поменути, кад извор о том ћути, а он није тако бројплет и досетљив, као они, који пишу и тврде, да је један од великожа српских био кнез Лазар а други кнез Алтоман или севастократор Бранко, и да је кнез Лазар помоћу добивеном од Николе Горјанскога, мачванскога бана, потукао и убио кнеза Алтомана или севастократора Бранка.

Резултат је дакле овог дугог и уморног расправљања тај: да Лазар г. 1358. и 1359. није играо никакве или бар не оне улоге у Подунављу, коју му је улогу покојни „трудољубиви“ Пејачевић из незнања, а наш „трудољубиви“ г. Панта са знањем и будући у потпуној свести наменио и доделио — себи на срамоту.

Лазар се, као што смо горе видили и дознали из записника дубровачког већа, налазио г. 1362. на двору цара Уроша; и ништа нам не сметa, да узмемо, да се он од г. 1357—1362. дакле и г. 1358. и г. 1359. и све до г. 1362. као дворанин при цару Урошу налазио и да је по томе и он један од оних „младих“, чије је савете млади цар Урош примао, „младих“ савете примао а „старих“ одбацивао. —

(Наставиће се.)

ИЗ ПРОШЛОСТИ.

I.

Из златног оног доба,
Што срећан срећом зове,
Чит'о сам песму једну
И у њој наде, снове.

У руци дршће листак,
У оку суза врела,
Разумем, шта је ова
Песма ми рећи хтела.

Ал биће да сам и тад
Тек само срећу сниo,
Кол'ко се сећам, нисам
Никада срећан био.

И сад сам сузе лио,
Дубином душе плак'о,
Јер прошлој, давној срећи
Вероват' није лако.

II.

Све ће проћи . . . издаће ме
Љубав, вино, друштво, цвеће —
Али само срце моје
Издати ме никад не ће.

Овај листак исписани,
Верни другар жића млада,
Пун је разних успомена,
Пун је јада, пун је нада.

На измаку мог живота
Отвориће с' књига ова,
Прегледаћу редом стране,
Код сваког ћу стати слова.

Читајући књигу ову,
Спомене ће даљне будит',
Уз читање слатко заспат',
Па се више не пробудит'.

Д. Гавриловић.

УСПОМЕНА НА ПОКОЈНОГ ПРИЈАТЕЉА.

ОД МИШЕ ДИМИТРИЈЕВИЋА.

(Наставак.)

„Чисто ми је лакше било. Никад боље, што је капетан баш сада отишао. Бар ћу лакше моћи о мом спасењу премишљати.

„Кад се дечаци с гуцом врате, кажем им, да ми зготове вечеру, али да капетан не ће на вечеру доћи. Ово сам последње додао с тога, јер то значи, да се онда, кад капетана на вечери није (бар је тако на „Јозићу“ било), не штеди ништа, већ се добро једе и пије.“

Овде сада описује Коста прилично потанко доста богату вечеру на броду, и настављa даље овако:

„. . . . После вечере почнем из нова мислити на моје спасење.

„Прочитам и опет писмо, па и по други пут и увек наравно свршим са постскриптумом. Помислим најпосле, не би ли ме како овај блажени постскриптум могао спасти? . . . . Не би ли се како дао изврнути? . . . Дај да видимо! . . . „Слатки мој сине! За три месеца имаш ступити пред асентну комисију. За то би добро било, да се од лекара у Цариграду дадеш прегледати, ако можеш, да кући дођеш, ако не, моли капетана с моје стране, да ти на сваки начин при руци буде. Он ће ти за цело, у колико га ја из твојих писама познајем, као ваљан и поштен човек, те услуге учинити“ . . . Пред „дадеш“ може се таман додати једно „не,“ а пред речима „да кући дођеш“ има празна места, да се дода „већ“, а речи „ако не“ могу се и избрисати и закрмачити, та зар из пера не изиђе доста пута којешта, па зашто не би кад и кад и која крмача? . . . Прегледам још једанпут, поправим и прочитам . . . . „Живио!“ повикао сам самоме себи. „Камероте!“ викнуо сам дечку капетановом, „Камероте! пунч ми зготови, јер кад је Питагора због оне математичке ситнице сто волова боговима заклао, могу и ја у славу овог мог красног проналаска попити пунч!“

„Па сад још једанпут на тепаних прочитам постскриптум, који је овако гласио: „Слатки мој сине! За три месеца имаш ступити пред асентну комисију. За то би добро било, да се од лекара у Цариграду не дадеш прегледати, већ ако можеш, да кући дођеш. Моли капетана с моје стране, да ти на сваки начин при руци буде, и т. д. и т. д.“

„Сад је све у реду. Ово ћу писмо сутра капетану показати, па ако ме пусти — добро! Ако не — ићи ћемо конзулу, а конзул ће ме већ у ствари асентације кући послати.

„У овој радости заборавио сам, да је већ доцне, и да је време спавати, те се брже боље у постељу бацим . . .

„Кад сам се сутра дан пробудио и на „коверту“ изишао, али ведро небо, чист зрак па ни мало ветра.

Сетим се, шта ми је капетан јуче заповедио, те рекнем „нострому“ (првоме међу морнарима), да се све уреди, јер ћемо се данас можда кренути. Сви морнари погледају ме уплашено, јер се томе нико није надао, и почеше са свију страна гунђати, — али капетанова реч била је светиња!

„Оставим их сада, нека раде, што знаду, а ја се сиђем, да своје ствари у ред доведем, јер се писам ни сумњао, да ћу се из брода искрцати.

„„Тако! Сад је све у реду!““ говорио сам полу на глас, излазећи горе и трпајући кључеве од својих сандучића у џеп.

„„Никад у бољем, — али камо ћете, signoretto (млади господине)?““

„Обрнем се, а за мојим леђима капетан.

„Био сам изненађен његовим питањем, и не знадох му ништа одговорити, кад ме он и по други пут запита:

„„Камо?.. Камо мислите?...““

„„Шијор! Мислим... Хтео бих... Управо морам...““

„„Но хоћемо ли чути већ једаред“, продере се он на један пут, и ја приметих, да се почео срдити, те му без сваког муцања и заустезања одговорим:

„Шијор! Ја морам кући ићи.“

„„Што? Кући? А за што морате? И ко вам је то допустио?...

„„Није ми нико допустио... Ви сиоћ нисте били ту... А отац ме зове у ономе писму, што сте ми га јуче предали.“

„„А за што вас зове?“

„„Зове ме, јер ми је двадесет година, па сам доспео за војнике.“

„„Где је то писмо? запита ме намргођено.

„„Ма... не ћете моћи... српски је писано!“

„Капетан се насмеши. Мисли, да ме је ухватио, а не зна, да се ја само с тога заустежем, да се он мојој вештини не би досетио.

„„Но несрећи ја знам читати српски. Дајте га само амо!“

„Почнем тражити по свима џеповима, да не би мислио, е сам га спремио. На послетку га нађем — предам му га.

„Кад капетан прочита писмо, још се већма намргоди, па онда почне горе доле ходати, одакле се видило, да се колебао, док се најпосле не заустави пред-а-мном и не рече ми: „Е добро! Иди ћете кући!“

„Чисто писам могао веровати овим речима. Срце ми је од радости заиграло. Скоро да загрлим мога капетана, но опет се савладам и са свим снуждено му одговорим: „Хвала, шијор!“

„Капетан се сада насмеши, куцне ме са стране прстом по носу, што је био знак, да ће да говори, и заноче овако:

„Станко! Ви ми тако жалосно захвалисте, као да вам је жао оставити ме, а бог зна, да ли имате узрока жалити. Ви од мене нисте никад лепе речи чули, — напротив, поступао сам с вама оштрије, но што је требало. Но што ћете, ја сам господар од више бродова, па сваком заповедам и да ме свако слуша. Научио сам, да вичем и грдим, па још да ми се онда и капа скида. Ви то све добро знате, јер сте доста претрпили од мене. Никад се истина противили нисте, али никад ми ни капе скидали нисте, а то се мени на вама допало. Па кад сте у Ливорну жито продавали, понудио вам се један, да откупљује жито, па да за то нико не зна. Ви сте истина били без и једне паре, па сте га ипак одбили... Знам ја све то добро... Исти се после и „нострому“ нудио, па ми је овај све приповедио. То је друго, што ми се на вама допало. А треће, што ми се у вас допало, то је то, да се никад оцу своме нисте потужили. Ја сам вас због свега овога ценио, а данас вас и ценим и љубим, и с тога вам не као капетан, него као пријатељ велим, да вас са тешким срцем пуштам, али вам уједно као капетан заповедам, да онда, кад се вратите, ма где мој брод затекли, да на њега дођете. А сад ево вам двадесет франака. Идите с места на копно у Цариград, те распитајте, кад се параброд за Галац креће, па се онда до вечере вратите.“

„То рекавши извади људор, стисне ми га у руке и оде.

„Чудан човек!“ мислио сам ја у себи, па онда се сиђем да се пресвучем.

„Кад сам готов био, скочим у „гуц“, метнем се на крму, на воза... само да што пре крају доспем.

„Ево ме једном!... Тепео те, терта!... Ништа ми се не љуља под ногом!... Погледам још једанпут „Јозиња“ и нехотимице прошапутам Богданове речи: „Већ те моје очи не виђеле!“

„У Цариграду сам се сад распитао за брод, који у Галац вози. Брод се имао за један сат кренути, па онда опет после осам дана.“ Но тога дана било је за њега већ касно, морао је дакле осам дана провести у Цариграду.

Пошто је тај дан до после подне у Цариграду провео, врати се пред вече по заповести капетановој.

„За две уре — тако пише у своме опису — стигнемо с паробродом у Бујукдере... Погледам међу бродове, и потражим очима „Јозиња“, кад али — „Јозиња“ нема. Не могу да верујем, али што више гледам, све мање сумње. Истрчим брже боље из парода, да се одмах распитам. Кад али се сукобим

са једним познатим трговцем, који ми рече, да је „Јозић“ одјадрио, јер је после подне дуиуо добар ветрић.

„„А моја роба!?“

„„Ваша је роба у мене, а ево вам и ваше плате, што вам је остало капетан.“ Примим новце и избројим 150 франака. Вере ми! Писам се надао, да ће ми капетан 50 франака поклонити, јер ја сам имао добити само стотину . . . . Дванаест дуката, то је других 150 франака . . . . а са 300 франака да се красно 8 дана провести у Цариграду, и још поштено кући отићи!

„Замолим трговца, да ми само до сутра робу придржи; но он ми рече, да не само моја роба, него да и ја сам морам код њега до сутра остати.

„И ето ме опет слободна!“

Тако се покојни Коста опростио морског живота, у коме је три четврти године — од јесени 1862. до лета 1863. — у највећој стези и у најтежем раду провео.

(Наставиће се.)

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

АЛЕКСАНДРУ САНДИЋУ

ПРИКАЗАО („ПОСВЕТНО“) ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

(Наставак.)

25.) Неки песник наш вели на једном месту:

У десет лета живела стотину.

А на другом месту:

Запитао је, да л' се сећају
Оне старе фамилије,
Што *живаше* овде — давно, давно још?

Какав је то облик *живаше*? То би требао да је имперфекат. Од *живети* пак гласи имперфекат *живљах, живљаше, живљаше* и т. д., а не *живљах, живљаше, живљаше* и т. д. Овде је песник осакатио имперфекат од *живети* само да му слогови изиђу на број. Али ја мислим, да licentia poetica не сме тако далеко ићи. И слобода, коју песник ужива при грађењу стихова, има своје границе. Најбоље је, кад песник песничку слободу никако и не употребљава. Бранку Радичевићу није била потребна слобода песничка, ал' за то је Бранко и био песник, за то Бранка по савршенству језика не можемо ни данас да достигнемо. Кад год сам узео перо у руке, да пишем „Бранич српскога језика“, увек сам се на самога себе једио. Ја не бих никад замочио своја пера, да пишем о оваким стварима, да ме не нагоните неки моји пријатељи. Они веле, да је то потребно, јер се греши, што се тиче језика, доста. Ја сам увек мислио, за што после Вука, Даничића, Бранка, после таких савршених учитеља да се греши у језику? Али кад сам хладно размислио, имају моји пријатељи нешто и право. Не можемо сви бити Вук, Даничић и Бранко. Мора неко и грешити. Па на послетку и сам погрешим поред снега својега позивања на стари словенски језик. За то мислим, да ми не ће нико замерити, што сам казао, да је овај или онај погрешно овде или онде. То сам чинио из чисте намере, „без зла срца, не дирајући у лице и образ мушки“. Ако сам споменуо кад год име г. Лекића, то није ништа, јер сам се држао само ствари.

Ја сам о имперфекту, као што га је скромно песник, размишљавао, би ли се могао како растумачити, па сам дошао до тога уверења, да таки имперфекат не ваља ни по што ни у стиховима употребљавати, јер га народ никад не говори. Да га народ може употребљава, ми би га могли и бранити, а то је да је постао по аналогији аориста. Ја знам само један имперфекат у старом словенском језику са наставцима аориста и то је **бѣхъ, бѣ, бѣ, бѣховѣ, бѣста, бѣсте, бѣховъ, бѣсте, бѣша.** Овај исти имперфекат има и у српском језику, али је у српском језику правилнији, него у ст. словенском језику, јер има наставке за имперфекат и гласи: *бјех, бјеше, бјеше, бјесмо, бјесте, бјеху.* Ја сам у својим белешкама нашао један имперфекат, који је по аналогији аориста постао, и који није забележен ни у „Облицима српским“ од ђ. Даничића. Тај се имперфекат налази у „Српским народним песмама из Херцеговине“ од Вука Караџића. На стр. 25. тих песама стоји:

Кад је био с дуром бліну двора,
Угледа их Иброва кадуна,
Нареси се што *могла* најлепше.

На стр. 98. стоји:

Он не иде, да лова улови,
Но да види Ивашову сеју,
Је ли дивна, колико је жале.
Лов ловио три бијела дана,
Он не *могао* ни шићет' ћерпеће.

Дакле само на ова два места мени је познат имперфекат са наставцима аориста, или другим речима, који је постао по аналогији аориста, а то је од моћи: *могах, могаше, могаше*, које иначе правилно са наставцима имперфекта гласи: *мођах, мођаше, мођаше*. По овом, једином једитом имперфекту са наставцима аориста не сме нам бити слободно да градимо овакве облике и од других глагола. Не сме то чинити ни сам песник поред све своје слободе песничке, на коју има право. Г. Миклошић мисли у својој син-

такси словенских језика на стр. 789., да су у ова два примера *могѣ* аористи. Од моћи не може никад бити аорист *могѣ*, него то је имперфекат по аналогији аориста, с наставцима аориста начињен, према да би се могло на послетку тумачити, да је *могѣах, могѣ, могѣ* аорист, на је постао по аналогији *а*-врсте: *имѣах, имѣа, имѣа*, али мислим, да је у оним стиховима прилично по синтакси имперфекат, него аорист. Ко мисли, да није овако, нека покуша друкчије протумачити. Знам, да ће се наћи међу Србима, који ће помислити у себи: Шта си се ти подигао, ушто! на Миклошића, који **нѣси достовић живу сапоґ понести**. Ја велим тима већ у напред: **И нѣсић достовић живу сапоґ понести** и ево овде казујем највећу захвалност њему, своме учитељу некадашњем, од којега сам научио све, што данас знам.

26.) Г. С. Лекић вели у својим „Примерима за латинске облике“ II. стр. 261: „Сва грађани и сабезници искали су Помпеја за војсковођу у *митридатском* рату“, а на стр. 339. вели: Митридатски Mithridatiens. Ја мислим, да не ће бити добро „у митридатском рату“, јер кад придев замењује други падеж за припадање одређеној именици, онда му не може бити наставак *ски*, него *ов, ин, ј*. Ја мислим, да ће боље бити у рату *Митридатову* или у рату *краља Митридата*. Истина могу наставци за придеве, који замењују други падеж посесивни одређеним именицама, да се замене наставцима за придеве, који замењују други падеж посесивни неодређеним именицама н. п. *Београдска клапија*, али то не бива код имена људских. Вук каже: „За времена *Караворђина* рата. За *Пасмаџијина* времена“. Придев *Караворђин* долази од именице *Караворђија*. Овде ће бити добро наспоменути, је ли добро како пише Вук *Караворђијн* и *Пасмаџијн*. Ја мислим, да овако писање ових речи није добро. *Караворђин* је адјектив посесиван са наставком *ин*. Тај наставак *ин* долази на основу од именице *Караворђија*, која гласи *Караворђиј*. Дакле добијамо *Караворђиј-ин* и овако управо ваља и да гласи тај облик. Али у овакким се облицима радо *ијн* слива у *и*, по што *ј* испадне, те онда од *Караворђијин* гласи контрахован облик *Караворђин*, а не би никако требало писати *Караворђијн*, као што је Вук писао. Кад би добро било *Караворђијн*, онда би добро било и *сјајн* место *сјајан, гојн* место *гојан, достојн* место *достојан*. По што се не може изговорити *сјајн*, то се умеће *а* међу два крајња конзонанта у номинативу, те гласи *сјајан* (основа *сјајн*, ген. *сјајна*). Тако исто и *Караворђијн* не може се изговорити и морало би се уметнути *а* међу *ј* и *н*, кад би таково писање добро било. Ја мислим дакле, да ваља писати те контраховане облике овако: *Караворђин, Илин, Марин*, а не *Караворђијн, Илијн, Маријн*. Ја бих се радо позвао и овде на стари словенски језик, што се овога тиче, али ту нам он баш случајно у овом питању не може ништа помоћи. У старим словенским оваким облицима научници се разилазе у писању. Тако Миклошић пише **Мърінінъ сждінѣ**, а Лескин **Мърінінъ**. Прво би било **Мърінінъ**, а друго **Мърінінъ**. Али из **Мърінінъ** не можемо ништа извадити за свој српски облик, јер у старом словенском облику има на крају вокал **ъ** и по томе се у старом словенском може изговорити **мърінінъ**, као и у српском што се може изговорити ген. *марија*, али се ном. не може никако изговорити *марин*, као што се не може ни *сјајн* од ген. *сјајна* изговорити. Дакле облик стари словенски **мърінінъ** не помаже нам ништа, а други **мърінінъ** имамо и ми, а то је неконтрахован *Маријин*. На стари словенски језик за овај случај не може се позивати, али је са свим јасно из закона гласовних српскога језика, да се не може писати *Караворђијн, Илијн, Маријн*, него *Караворђин, Илин, Марин* или неконтрахован облик *Маријин*.

27.) Неки песник пише: „и исте ноге нек те грувају“. У књижевном језику особито у песмама не треба писати *грувају*, него *грукају*. Истина ми говоримо овде у нашем крају *грувати, изгрувати, грунути*, али на југу говоре *грукати, изгрукати, грукнути*. А да су приличнији ови облици за књижеван језик, види се из ових облика: *грушити* (туцкати со), *прогрушити* (испробијати н. п. лед), *угрушити* zerstossen, *грушкати, грушкање*. У свима овим речима ово *ш* могло је постати само од *х* у *грухнути*, а никако од *в* у *грувају*. Из овога се дакле јасно види, да треба писати *грухнути, грухати* и т. д.

28.) Неки књижевник наш, који врло добро пише српски, пише у „Стражилову“ од прошле године *сијнути*. Да се овај глагол пише са *ј*, ушло је у обичај тако, да су ретки они, који га не пишу са *ј*. Али у *сијнути* нема места овом *ј*. Да нема места том *ј*, показује нам стари словенски облик **снѣжати**. Корен гласи *сн*, и на њега долази **ѣж**, да се добије глагол друге врсте. Шта би нас сад нагонило, да уметнемо *ј* између *и* и *н*. Ја не знам никаквога закона, по којем би се могло у овој прилици уметнути *ј*. Дакле нема му места у *сијнути*. Што се пише *сијати* са *ј*, то иде на другу страну. Ту има места овом *ј* по закону гласовном, који се зове зев. *Сијати* од корена *си*, кад му се дода наставак *а*, може ићи у пету врсту, дакле *си-а-ти*. Овде се јасно види, да се између два вокала зев избећи мора уметањем *ј*, дакле *си-ј-а-ти*. А у *сијнути* нема места *ј*, као што нам сведочи и стари словенски облик **снѣжати**.

ПИСМА О СРПСКО-БУГАРСКОМ РАТУ.

Г—ђи К. Х.

ПИШЕ ДАНИЛО НЕДЕЉКОВИЋ.

ПИСМО XII.

К. 10. Августа 1886

Поштована госпођо!

Свршио сам дакле са српско-бугарским ратом, и требао бих да престанем да причам, али ја вам рекох још у првом писму, да ћу вам писати о свему, што сам видио и чуо од одласка из Београда до повратка у Београд. Реч, госпођо, не треба лако задавати, а зада ли се једном, треба је одржати. То ћу дакле и ја да учиним.

Кад је пао Пирот, повукосмо се до Ак-Паланке. Тамо смо бивуаковали неколико дана. Примирје је већ било наступило, али се, бар међу војницима, мислило, да ће борба опет отпочети, чим примирје протекне.

Чим се изађе из Ак-Паланке и пође у Црвену реку, с десне стране друма има мала механица, коју подигоше за радинике, што су радили жељезнички насип из Ниша у Пирот. Сваки смо тренутак слободнога времена употребили на то, да се скупимо у ту механицу. Ту вам се разговарало, певало. Да, да, певало се. Или мислите ли, госпођо, да нисмо требали певати? Несреће беху већ прешле преко наших глава, а ја сам вам још у првом писму рекао, да је човек само човек. Ми смо жалили погинуле другове, а певали смо, када смо видили, да нас још има живих и здравих.

Кадгод почнем говорити о погинулима и о туги за њима, увек ми изађу пред очи два сељака, два добра друга, који беху у чети, у којој и ја.

Њих двоје се никад нису раздвајали. Где је био један, био је и други. Вазда су били весели, изгледало је као да је и суморност бегала од њих, јер је поштовала такво пријатељство. На реците ми, госпођо, зар не мори туга човека највише онда, кад је мора да скрива у себи, кад нема коме да се изјада? Није ли човеку одмах лакше, кад ма једном само може да каже, шта му лежи на срцу? Пријатељ пријатељу помаже у нужди, пријатељ пријатељу помаже радовати се — то су прави пријатељи.

И на Сливници погибе један од те двојице. Место оног пређе вазда веселог лица видила се на лицу осталог друга тешка туга. Не сећам се, да сам видио кад у њега осмејка на лицу. Често сам сумњао, да ли може у проста човека да буде тако дубоких осећаја. Гледећи тога момка, сетих се, као Цицеронов Келије тужи за Сципијоном: „Да нема успомена на оно, што с њиме проживех, да су и оне умрле са њим, не бих могао поднети чежњу за њим, за тим миљи, негда тако блиским, тако сродним ми човеком.“ Цицероновом су Келију успомене тугу ублажавале. Но мени се чини, да успомене на несталог друга увек у *крајњем* резултату производе још већу тугу. *Заборав* лечи од туге, *а не успомена*. Опростите ми, што ћу да кажем, да мени бар изгледа, да се Цицерон мало пребацио.

Када сам посматрао тога сељака, који није био тако мудра глава као Цицерон, који није умео да хладно резонује о својим осећајима, јер је имао срца, — тада сам уједно видио, како је тај исти Цицерон погрешио и кад је рекао: „Мога Сципијона по моме уверењу није снашла никаква несрећа. То, што се догодило, за мене је удар. Јад због своје несреће није знак љубави према пријатељу, него је знак љубави себичне.“ И сувише философски је Цицерон рекао то, и сувише софистички је даље извео, само промотрите добро горње речи, иначе му можете и ви поверовати. Штета што права жалост не зна за философирање. Према његовим речима, сваки, који за ким тужи, жали себе, а не онога, за ким тужи. Само тренутно могу кадгод да буду истините Цицеронове речи, али и *први повод* и *крајњи исход* туге је жалост за умрлим. Ако је Келије друкчије мислио, то је свакако његово субјективно мишљење, али никако није резултат расматрања пријатељства код свију људи.

Можда ћете ме, госпођо, запитати, откуда ја све то вама говорим сада, кад нема никакве везе са оним, што треба да вам причам. Али ја сам вам већ казао, да ми је то увек излазило пред очи, кадгод бих се сетио кога погинулог, а нисам имао разлога да то пређутим. У осталом можда баш и то има везе са ратовима и њиховим последицама, па према томе и са српско-бугарским ратом и његовим последицама.

Но да се вратимо механици код Ак-Паланке. Други позив у то време био је сазван — долазно је. У тој механици састајасмо се са тим старим војницима. Фес на глави — пушка у рукама. Грађанско одело — војнички дух. Распитиваху за све, што их је занимало. Тешили су и храбрили нас. Питали су нас за своје познанике. Неки беше жив, неки погинуо. Разговор је постајао све живљи. Ко је остао жив, том се певало: „многаја љета“, ономе, што је погинуо: „вечнаја памјат“, али тек се певало, а све за љубав ономе, који је распитивао. Дим од дувана белио се као магла. Једва се видили неокречени набојидови од механе. Насред механе стојао је у земљу укопан дуг сто. Једни су седили за њим, а који не

могоше добити места за столом, поседаше по неравном земљаном поду.

Неки војници из II. позива (који су јамачно били на говору први, а на делу последњи) приповедали су, што су доживили у првом и другом српско-турском рату. Вика се дигла, као да смо сви изгубили слух. Један је другог надвикивао, само да би се могао чути и његов глас, који је казивао, што је претурио преко главе. Када који дође у ватру, лупи песницом о сто, а сто се један задрма и чаше се превале, вино се проспе, а чак са другог краја стола зачује се глас каквог флегматичног брата: „е, не мо' бре да лупаш, просу се вино.“ Реч по реч и ратоборност се појави, ратоборност . . . али у механици код Ак-Паланке.

Да би се прекинула свађа, обично се налазио по који, те би „громко“ запевао коју убојну песму, и онда би се противни елементи измирили, те би сви почели певати. Но то би за мало трајало, јер се по српском обичају завршило тиме, што би двојица један другом довикнули какву немилу реч, те би један сав црвен од љутине скочио и викнуо: „шта хоћеш ти?“ и машио се за пушку. А они, што седе око њих, чујете како говоре: „Та ма'ите се, немојте бити деца.“ „А што да он то и то каже?“ „Па остави га, буди бар ти паметан.“ — Јест, али вино и памет никако не могу да буду у један мах у глави. Подигне се граја, стакла се дунају, вино тече, једни се љуте на ларму, други псују, што им се просуло вино, а механџија трчи од једног до другог, не зна, сиромах, где му је глава, и завршетак је, да се начини таква зборка и гомила, да се не зна, ни ко се свађа, ни ко се мири, него се чује само вика, и паметнији један по један излазе из механе, доказујући једно другом, који од завађених има право.

23. новембра дођосмо на Плочу. То су висови између Црвене реке и Ниша, поред Сухе Планине. Тамо су била утврђења веома јака, а и природан положај је тако згодан, да би непријатељ са врло великом, одморном и добро сваким снабдевеном војском опет тешко могао продрти. Слушао сам, да се по ратном плану овде мислио да дочека главни напад непријатељев, а да се полако напушта и Ак-Паланка и сва њена околина до Плоче. Ту би се имала скрхати непријатељска моћ. Ако је заиста тако било, мора се признати, да се добро рачунало, јер се не може ни замислити, да би непријатељ могао заузети Плочу. Но као што знате, господо, дотле није ни дошло.

25. новембра пред вече изненадно одредише мене и још два моја друга, да одемо у Ниш ради предаје ствари пропалог III. батаљона нашега пука. Што је остало од њега после борбе на Сливници, поделило се на I. и II. батаљон VII. пука, те се тим остатком попуниле празнине у та два батаљона.

После оноликог лутања по селима, по брдима, долинама, пустињама, дођи опет у већу варош, као што је Ниш, није мала ствар.

Кренусмо се око 6. часова у вече. Унапред смо већ себи цртали сва уживања и насладе. Око 9. часова ноћу стигосмо до механе „Моралије“ код села Јелашнице. Ту се заустависмо. Ушавши унутра видио сам пред собом малу, чађаву собу, дрвене столове и столице, за којима седе војници на сталногa кадра и II. позива, и ни о чем другом не говоре, до ли о рату. Мени беху ти разговори толико досадни, да не могах већ да их слушам. Заиштем кафу, а кафеџија ми кратко и јасно рече, да не може он кувати, него да је сам скувам, ако ми се пије. Изненадих се тако услужном одговору кафеџијином, али се сетих, да је Србин обично тако прек, чим му ма каква радња добро иде. Шта сам знао чинити? Кафа ми се пила, те узмем малену „џезву“ (суд од лима), успем у њу воде и метнем је на ватру. За мало и пода поче врити. Кад сам почео мешати кафу, помислих: „Чекај, кад не неш ти да је куваш, а оно ћу је скувати ја, како ја знам“, и патрпах толико кафе, да јачу не пију ни у Цариграду.

Тај је кафеџија био млад човек. Изгледао ми је као какав бивши берберин. Црну косу дели је на среди, а главу је држао охоло. Као што у Сигингтијевом „Циганину“ отац познаје свога Петка по црној глави, и ако је на њему салонско одело, тако и ја познадох по белој, налицканој глави, да је ово „јевропски човек“, и ако је одело на њему било масно и пржаво. И доиста је био „из Београда“, а то код нашег света у унутрашности много вреди. Ничег нема смешнијег, него у пустињи наићи на овакве људе. Познају се већ по изгледу. Кад их човек запита, одакле су, они начине важно лице и с презрењем погледавши и иронога, који их пита, и све остале, одговоре: „ја сам из Београда“, а у томе одговору као да читате: „што ме питаш, глупа солдатеско, зар не видиш по мени?“

„Тако? Е на то је лепо, и ја сам из Београда“, рекох ја.

Његово се лице тада разведре и поче да ми говори, како је овај свет глуп, прост. „Па видите“, приповедао ми је „и овај мој ортак. и то вам је простак, не уме ни да поштује човека. Он кад види војника, мисли, да су војници једнаки“. То је говорио, да бајаги подигне мени цену, а међу тим се и сам до мало пре тако понашао. Причао је и даље свашта и опет ништа, и то тако, као да смо само ја и он способни, да што „паметно“ говоримо.

У Ниш стигосмо око 12. часова ноћу. Одосмо у

кафану „Јевропу“ но тамо већ не беше никога. Где ћемо да спавамо? Ишли смо од кафане до кафане, но собе не могосмо наћи. Вратимо се опет у „Јевропу“.

„Ала да нам је сада каквих посластица!“ зажелисмо. Тек што то рекосмо, а из буџака се помоли мало Талијанче а на руци му свакојаке ђаконије. Као гладнице нагрнусмо на њега, па се по том стадосмо освртати, где ћемо да легнемо. Најзгодније су нам изгледали меки миндерлуци, али за то не добисмо дозволе, него се морадосмо задовољити са мало узвишеним местом, на којем свирају обично свирачи по кафанама. Склонисмо столице и простресмо шињеле, али прашина на поду тако се јако осећала, да смо морали поустајати, те напослетку и без питања полетасмо по меким миндерлуцима. Да дивне постеље! Да дивног спавања што ће бити!

Кад смо се сутра дан пробудили, „мелажима“, кафама, „капуцинерима“ не би краја. Предавши се тако уживању, преокренух стихове у познатој талијанској песми: per un momento di piacer', sei mille giorne di dolor' (за један часак радости, хиљаду дана жалости) те певах: sei mille giorne di dolor per questo momento di piacer (хиљаду дана жалости за овај часак радости)! И доиста, за онаку радост није тешко подносити патње.

Трећег дана вратисмо се опет на Плочу и тада отпочеше опет стари јади. Но ми и не очекивасмо никаква уживања.

Неколико дана остадосмо још на Плочи, и тада дође наредба, да се опет крећемо напред у Ак-Паланку и даље, али о томе у идућем писму.

Ваш

И.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— У 4. броју „Воље Народа“ врло је повољно оцењена приповетка Милутина Јакшића „Мија Бродар“, која је у лањском течају нашег листа угледала света а после у засебној књизи изишла.

— Дошла нам је 60. свеска „Отаџбине“. То је свеска за месец Март о. г. а с њом је довршена петнаеста књига те је уз њу додан и насловни лист и садржај те књиге. Нове су ствари у 60. свесци само: 1. Друштво светога Саве, од проф. М. Миловановића, и 2. „Трубач Миладин“, красна приповетчица Бранислава Ђ. Нушића, десета из кола „приповедака једног каплара“ (в. наш лист од лане бр. 40. страна 1420.). Иначе су све сами наставци а драма Драгутина Ј. Илијћа „Прибислав и Божена“ у овој је свесци довршена. У „Књижевном прегледу“ критикује др. Милан Јовановић књигу В. Карића „Наше школовање и његови резултати“ и у „Позоришном прегледу“ реферује М. Ј. о приказу Јенкове оперице „Врачаре“.

— Од књижаре А. Ћурића добили смо пре неки дан другу књигу „Сита и решета“, хумористичних и сатиричних списа Стевана Ј. Јефтића, која је изашла у издању пишчевом. Ми смо ту књигу и садржај јој још лане огласили у 40. броју нашег листа. Сад смо је прочитали и видели, да су хумор и сатира Ст. Ј. Јефтића, осим у познатим већ комадима: у шаљивој игри под насловом „Четир милијона рубаља“ и у дечијој глуми „Љубици“, овога пута без нужног мира и хладноће пишчеве. Јефтић ту у једном чланку са додатком одговара критичарима шаљиве му игре, те им критике карактерише као „дрске“, „злонамерне“, „надувене“, „неучтиве“, „недотупавне“, „хиригешвинете“; а критичаре саме шиље у Доблинг, немају му „ни мрве дара“, и у опште себе на никако хумористичан и сатиричан но тим више непристојни начин пере. У приповетци пак „са плачем и смехом“ под насловом „Од немила до недрага“ описујући своју „вандровку“ кроз живот, уздиже себе а блатом се баца на свог рођеног стрица, општеуваженог ондашњег грађанина, на секретара Матице Српске, на књижевно одељење, на управу народног позоришта и најпосле — они су му досад бар свинешто криви — и на народног добротвора Петра Костића ни крива ни дужна. За њега не вели ни више ни мање, него да је био „зеленаш прве класе“ и да је „оглобио сво место и сву околину“. Ваљда ће Јефтић имати свог разлога, зашто је све то написао; ми само толико знамо, да смо се, читајући ове његове нове ствари, гнушали те његове безобзирности, а од срца смо се насмејали само једном оном месту на страни 151., где писац сам за себе вели, да има „фактичне спреме“ за драматурга код народног нашег позоришта. — Кад бисмо хтели свести суд свој о новим Јефтићевим стварима, најбоље бисмо их, држимо, оценили, кад бисмо констатовали, да је Јефтић њима доказао, како виртуозно уме писати и — памфлете.

— У Будимпешти је почео излазити нов мађарски белетристичан и недељни лист под именом „Új nemzedék“ (Нов нараштај). Уређује га критичар Палађија, који је, као што смо у 8. броју нашег листа о. г. саопштили, баш ово дана написао критичку студију о Катонином „Банк-бану“, и песник Јулије Варшањија, од којега смо преклане у преводу Благоја Бранчића донели спев под насловом „Пуста тврдиња“. Као што се из позива на претплату види, „Új nemzedék“ ће бити орган млађих књижевничких снага и трудиће се да истакне, шта је новији нараштај за последњих десет година урадио у друштву, у јавном животу и у просвети. Доносиће романе, приповетке, естетичке расправе, критике, а доносиће и обавештаје о важним догађајима и о друштвеним питањима.

— Од покојног професора Јована Шера заостали су још нештампани списи, који ће у једној књизи изаћи. Садржај те књиге ово је: 1. Језуите, 2. На предавању (Im Hörsaale), 3. In memoriam.

САДРЖАЈ: Краљево звоно. По Р. Х. Стодару спевао Милорад П. Шапчанин. — Наш биров Љуба. Слика са села из Срема. Написао Павле Радојчевић. — Елегија. Од Војислава. — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Из прошлости. Песме А. Гавриловића. — Успомена на покојног пријатеља. (Наставак.) — Бранич српскога језика. (Наставак.) — Писма о српско-бугарском рату. Писмо XII. — Ковчежић. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 13. У НОВОМ САДУ 26. МАРТА 1887. ГОД. III.

КРАЉЕВО ЗВОНО.

ПО Р. Х. СТОДАРУ

СПЕВАО МИЛОРАД П. ШАПЧАНИН.

(Наставак.)

Иде двору, али му се не ће,
И' онда пође у државно веће,
Да надгледа, шта се тамо ради —
Ал коморник устави га млади.
Исприча му та ујица мала
Пуну врећу сићушних скандала,
Тако слатко, учтиво, синовно —
Краља зане ласкање отровно,
И кад позно до савета оде,
Ал већ тамо никог од господе.

А кад на град паде ноћна тама —
Узаврело по дворским собама,
Ту понуде, ђаконије разне,
Пехари се и пуне и празне;
Један вином сухо грло роси,
Други пева, кол'ко грло носи!
Краљ весео, пије и ужива,
О народу своме и не снива;
Рујно вино пени се и реза,
Краљ повук'о, повукли витези,
Па у томе замагљеном жару
Веселом се смеју господару.
Песму пева, ко за песму мари,
Са пуни се куцају пехари.
Кад дружина од пијења дане,
Заоре се простране дворане;
Краљ витезе око себе љуби,
Веселога засврбеше зуби:
„Чујте, браћо, краљ говори вама!“
Они удри незграпним ногама,
Од витеза поста пука руља;
А кад једна подиже се ујна,
Крунисаног да представља краља,
Такву круну, да и њу окаља:
Краљ се зграну, по лицу га лупи,
А он под сто, да прашину купи:
„За ту игру дајем ти и плате —
„Доле, ујо, прашина је за те!
„Хранио те, ал те нисам знао“ . . .
Па из двора рђу отерао.
„Наточимо руменике с нова,
„Да се вином спере љага ова!“
Па краљ сваком својом руком пас'о —
Мило краљу, што ј' свој понос спас'о,
У срце му нешто драго сиђе,
У образе врео плам уиђе:
„Јесте чули, дан ми овај мио,
„Писам скоро 'вако срећан био.
„Као звуке од далеких звона
„Чујем песму с виших регијона,
„Одјек, што се о брегове лама, —
„Чујем тутањ мора од песама!
„Кад је усуд тол'ку срећу дон'о,
„Дајте амо, да повучем звоно!“
На се диже у одају ону,
Ал јест, глава замагљена клону,
Тамо амо громом ногом шену,
Око њега соба се окрену,
Деде! Држ' се! . . . На одар се свали,
Витези се још тамо дерали,
Бадава је викао и звао:
Дан га заст'о онде, где је пао.
Ето зоре где с истока руди —
Шта ће, краљу, када те пробуди?
Сиромах је, да о срећи сања,
А ти устај, ето уживања!
Весели се, док те младост краси,
Вуци звоно, да срећу огласи! . . .
Тек јутарњи огрејали плами,

Свеже јутро к себи га домами.
Опет свога појахао хата,
Па се поља и шумице хвата.
Мисли, сретан, не види га нико.
Ал гле! За њим мало и велико;
Свита дворска не да да се вара,
Намириса, куда краљ тумара,
Па се дигла и за краљем оде —
Фиш је носић у дворске госпође!
Ту су госпе с чипкама и вези,
А за њима господа витези,
Сваки коња поиграти воли,
На руци им срчани соколи.
Ту су друзи, што за дивљач маре,
Собом воде хрте и огаре . . . .
Онда беше уза сваког кнеза
Лепих госпа, удворних витеза,
Вешти име и надимак дати —
А говором фино обртати,
Сваком ваћи и репа и рога —
На свиђао од Господа Бога!
А сломити младој души крила,
То, сплеткаром, посластица била!
Краљ се својој судбиници пред'о,
Задовољно своју свиту глед'о;
Гледа, гледа, као да их снима,
Сад га лице, сад коса занима,
Гледа плећа, гледа вите пасе
И ручице, што држе кајасе,
И ножице, што одоздо вирну,
У хаљине кад лахори пирну.
Краљ се зам'о, издале га моћи,
А сећа се и јулијских ноћи,
Кад је, можда, украј ватре стао,
С ведра неба пуван месец сјао,
Песмом јекну околина цела,
Песница га млађаног занела,
А њему се у тој јави снева:
Девојчица славуја натпева!
Ах, ено је, цвет на прса меће,
Какве груди, још дивније плеће,
Црна коса, — ох, срећнога часа!
Свилена се хаљина беласа.
Брже, краљу, зашто би је глед'о?
Брже ћоџи, то је твоје чедо!
Груд ти гори, врели су ти дани,
Загрли је, на пламен угаси!

А кô зашто ти љубио не би?
Све се љуби, на просто и теби!
Млад си, леп си, а и она млада —
Уштедите једно другом јада! . . .
Краљ је срце и прим'о и дав'о,
А по неко оста и крваво,
Хтело вере и нежности за се,
Ал мост среће под њим покрха се.
Откуд отпор тим маленим мравом,
Кад љубави краљ заиште главом?
Женско срце од најјачег града
Блеск и сила као сан овлада . . .
У љубави би му први цвете
Једно нежно, умиљато дете;
Око мило у сузама грезне,
А та суза за љубављу чезне;
Лице бледо, а вазда се смешни —
Аох, краљу, што ли се огрешни!
То је чедно и нежно и болно,
Речцу једну — па је задовољно . . .
Још сироту гриза болька дута,
А већ краља занела је друга;
Мисли, јадна, у среди је неба,
А већ краљу срце се колеба:
То вам беше нека жена ретка,
Од пелена и од мирис-цветка,
И љубити и мрзити знала,
Док је такнеш — на бранич је стала;
Када љуби, престајала не би;
Згрешиш ли јој — тешко ли си теби!
Око чела косица јој врана,
У њој рубин к'о румен с усана;
Гарав образ у срце те пљени,
На њему је мало и румени;
Бела, нежна ручица јој мала,
Ал најбешњег коња би стишала;
На власт често заврбе је длани,
А душа јој — да вам срце рани.

Слатки ли су краљу часи ови,
Слатка јава, а још слађи снови!
Врелу љубав ништа му не мути,
Па шта чека — зашто звоно ћути?
Ил га више та љубав не дражи —
Па што онда промене не тражи?
Слаба душа једним путем гмиже,
А богату нови запос диже.
Та за краља једна љубав није,
Нек к'о сунце на све стране грије!
А што му је баш до једне стало?
Лептир сваком цветку слети мало,
На и он ће лептице тако,
Ох, љубиће, али лако, лако!
Једној косу, другој сузно око —
Ал ни једну страсно и дубоко.
Краљ ужива, мало се одмара —
Ал шта ли се народ разговара?
Сви шапућу, све се чуди живо;

„Та зар још се није наужив'о? 340
„Ваља, богме, одужити дуга —
„Задње ј' време, да потражи друга;
„Мудра жена горки живот слади,
„А и престо да нам се подмлади."

Сад и дворски песник прену,
Стихова се својих лати:
„Кад ли ћеш нам, господару,
„Већ краљицу једном дати?
„Ова страсна уживања
„Сваки дан се више коте — 350
„Немој с тобом, господару,
„Да угине цвет лепоте.
„Узабери један цветак,
„Који ти је срцу мио,
„Пре него ти снага клоне,
„Пре него си остарио!
„Има доста царских кћери,
„У мираз ће царство дати, —
„Коју оком ти погледиш,
„За тобом ће уздисати. 360
„Не дај срцу, моћни краљу,
„Да те тера, да те гледи;
„Није моћан, није јунак,
„Који себе не победи.
„Брак је ланац мек и злаћан,
„Подај му се, краљу, вољно;
„У том ропству благом, нежном,
„Поживећеш задовољно.
„Па да видиш урнебеса
„Од радости и од клика, 370
„Кад благослов божи сиђе,
„Кад нам родиш наследника.
„Па када се трошна старост
„У гробницу буде свела,
„У сину ћеш ускрснути
„Као феникс из пепела.
„Грехота је угасити
„Владалачку кућу стару,
„Цео ти се народ моли:
„Ожени се, господару!" 380

И државни савет, не баш тако силно,
У потпуној форми, важно и озбиљно,
Разложно краљу, шта од њега иште:
И „државни разлог" и „више гледиште."
На и мати црква, која је од Бога...

„Добро, да се женим; ал реците кога?"

На те краљске речи разне чујеш гласе,
Сваки их озбиљно „узео преда се".
Није, богме, лако ту савета дати,
Ко би мог'о оно, што ј' најбоље, знати? 390
У оне је блага и херцештво прида,
Али све за наго, — та далеко зида!
Ова ће у мираз краљевство донети,
Ал се с њоме не да ништа започети.
И још две принцесе лако би се нашле,
Ал су, богме, давно у године зашле.
Ал шта да се дуго око тога пеку —
Изабраше, најзад, богомољу неку.
Далеко од света, у свечаном миру —
Одрасла у неком женском манастиру, 400
Па више о цркви и о небу сања —
Није јој до власти и до краљевања.

(Наставиће се.)

МАГДАЛИНА.

СЛИКА ИЗ ВЕЛИКОВАРОШКОГ ЖИВОТА.

ОД МИЛАНА САВИЋА.

Одем на забавиште код Шперла. Управо, одох онамо радозналом једном пријатељу свом за љубав, који први пут беше у Бечу а хтеде да се упозна са сваковрсним бојама великоварошког живота. Водио сам га горе доле по оним дворанама; гледао је, како оне девојке тамо раскалашно играју и како се још раскалашније часте. Беше тамо разних призора, са своје бујности и разузданости са свим нових и непознатих мом пријатељу.

Искрено да кажем, мене те забаве не занимају никако. Главно особље управо жалим. Та ко га и не би жалио! Оне бледе а набељене појаве, изнурене од ноћњег бančења и гладовања преко дана, оно усиљено радовање, они промукли усклици, оно паметљиво кокетовање — све то утиче врло немило на мене. Изгледа ми, као што је и у ствари, да су то све само разни начини, да се дође до вечере, до шампањца и до наплаћене љубави.

Не поричем, да ме је често посматрање таквих призора већ отупило; осећао сам се, као да ми је покварен желудац, те му не годи више ама никакав зачин. Уз то је ваздух у тим дворанама врео, загушљив. Они разни вештачки мириси изгубе већ после поноћи своју снагу — по дворанама се осећа немио задај, који прилеже на жице као нека мемла а плућа нај-

несносније дави. На онда, свет је тамо врло мешовит, нестапан, пуст, разуздан и на послетку и пијан; мора се човек за ништа пићем забунити, ако баш хоће да се поле добро осећа.

Да се мало освежим, одем у горњу дворану. Ту најох мало света; нечина је доле играла. Седнем за сто, запалим цигарету и наручим црна вина. Свог сам друга оставио доле; играо је таман.

До мог стола седи девојка, пред њом чаша пива, у пола празна; видило се, да јој не прија. Обучена је доста лепо, управо смишљено, да дражи: руке до лазуха голе, груди незастрте; око врата низ лажна бисера. Очешљана је кокетно, као дечко.

Упаде ми у очи израз њеног лица: плаве, велике очи са дугим трепавицама, црно бојадисане обрве, писко чело са узаном бором од горе до доле. Нос правилан, али му се ноздрве једнако пишу, као да не могу да се доста нагутају ваздуха. Уста отмена са нарумењеним уснама. Образи набељени а белило се, које од зарапе које можда од играња, почело љуштити с њих. Да сам дошао угрејан са тереванке, за цело бих нашао, да је прекрасна; али овако...

По кад кад се озбиљно, врло озбиљно загледи преда се; чинило ми се тада, као да јој мисли нису ту. Но одмах за тим подиже нагло главу и с усиљеним осмехом погледи овамо онамо, па направо, и на мене. Не беше никако завреднијег израза на том лицу, никако, на ни обичне наметљивости.

Премишљао сам неко време, да ли да се упустим с њом у разговор, но знајући, куд воде обично такви, предомислио сам се свагда. Ипак ми се натури прилика, да је ословим.

Неки пијан гост, са рукама у џеповима од чакшира и са завађеним цилиндром, добатрга до њеног стола и превали јој чашу. Пиво се проспе и поцури јој на хаљину. У свом веку нећу заборавити очајни израз на њеном лицу: све на њему одаде, да јој је то најбоља а можда и једина хаљина. Гледах је, како с тешком муком задржава сузе, суза једне изгубљене.

Пијани гост одбатрга даље и остави бедну, да с невољом својом изађе сама на крај.

Мене чудновато текну тај призор; ословим је. У први мах ме није чула: брисала је хаљину, но кад по ново подигох свој глас, погледи ме зачуђено и одмах приступи мом столу. Не бејах баш усхићен, што ми се придружила; но да прикријем своје незадовољство, понудим је чашом вина. Не пије. Понудим је вечером. Вечерала је већ код куће. Играти не хтедох опет ја. Тако остадосмо за столом и почесмо разговор.

Глас јој је мек, управо малаксао; док је говорила, прелазила је често марамом преко усана, али само овлаш; остали гости као да не беху више у дворани — мене је само гледала и мени је говорила.

Не чух од ње обичну приповест таквих девојака; у опште она о себи и не говораше; мени изгледаше пре, као да ме посматра и мери: ко сам, шта сам и како ће се свршити разговор наш.

У неко доба ноћи прохте ми се, да идем кући. Своја пријатеља спазим у друштву са још неколико њих; решен сам дужности, помислим, устанем, платим и опростим се с компшицом, с Магдалином.

Али не одох. Привеза ме поглед њен, у ком беше читава приповетка, тужан уздах напуштештеног и изгубљеног чељадета. У мени овлада чудан расположај — ја се на кратко решим и понудим јој пратњу своју.

На улици утицаше добротворно свеж ваздух на моја плућа; снажно сам га удисао и чисто расположен запитам девојку, да ли станује далеко. Не баш тако близу, али ће опет боље бити, да идемо пешке, одговори ми и умота се јаче у свој огртач.

Мени већ горе у дворани упаде у очи, што не хтеде примити никакве понуде, ни јела ни пића, а овој штедњи баш се изненадих. Чудно створење, помислим у себи но ућутах.

Станемо код неке велике куће. Дворник нас пусти и ми се попнемо на четврти спрат. Лагано отвори врата и замоли ме, да идем на прстима, да се газдарица не пробуди. Кад уђосмо у собу, запали свећу и понуди ме да седнем на миндерлук.

Погледам око себе: намештај не беше лош — не беше ни њен. До прозора са густом завесом миндерлук, над њим велико огледало, пред њим лепо застрт сто са албумом. До миндерлука повелик, леп орман, на њему разне ствари, као машина, у којој се грије вода, па кутијица и два филџана; преко пута од ормана чист кревет. Што беше даље, не могох видити, јер велика завеса скриваше остали део собе.

Запалим цигарету и почнем превртати по албуму: слике обичне, само што видех једно те једно лице скоро на свакој страни а у разним положајима. Ваљда прва љубав њена, помислим.

У то спазим, како Магдалина немирно хода

и како сваки час завиркује под завесу; по одмах за тим врати се опет к мени, са задовољним осмехом на лицу.

Које неспавање, које задај и омара у оним дворанама, које пак тишина у соби — мене савлада сан и ја задремам с цигаретом у устима. Колико сам дремао, не знам, тек се у једаред тргнем. Пробуди ме ситно јецање и неке благе, тихе речи. Лагано подигнем главу: завеса беше подигнута, Магдалина клечаше на патосу, држећи у наручју детенце од тако две-три године.

— Немој, синко, плакати, пробудићеш оца, говораше Магдалина благо.

— Ја сам гладан, јецало је дете.

— Чекај, док отац оде. Онда ће нам оставити новаца и ја ћу ти купити, што год хоћеш. Ево ти, синко, мало воде! Напи се, па спавај! Молим те, синко, спавај! Ти си моје чедо, ти си моја душа; али само спавај!

И детенце, за цело научено, да у свако доба слуша, леже опет на постељицу своју и као да је одмах и заспало.

Магдалина се сад подиже нагло, окрене се — ја сам стајао пред њом. Разумела ми је поглед, и оне сузе, које се силом зауставиште у дворани тамо, потекоше сад бујно низ набељене образе њене. Није требала ни речи да ми каже; знао сам и тако, да је преда мном несретно створење, које се жртвује и продаје, само да одрани детенце своје. У мени овлада бољи осећај; ћутке положим повећу суму на сто, рукујем се с њоме и удалим се нагло из одаје.

Кад бејах на улици, свитало је већ по мало. Одем кући; али заспати нисам могао никако: пред очима ми је непрестано лебдила Магдалина с детенцетом у наручју. — Да ли ће моћи тако још дуго трајати?!

ДУМ АНТОН КАЗАЛИ.

ОД Л. ТОМАНОВИЋА.

Кад се у Новом Саду славио двадесетпетодишњи јубилеум Змајованова пјевања, један од најзабранијех умова у народноме покрету у Далмацији питао ме: Што је тај Змај Јовановић? Тако ће ме у средишту књижевноме Срба угарско-хрвацкијех питати: Ко је тај Казали? Али просто и то, јер хоћеш нећеш приморје је наше и политички и географски одијељено од Угарске; али нијесам ни ја на приморју Казалија познавао до ту скоро. Знао сам, да је пјевао, али његове пјесме нијесу ми никад до руку долазиле. Ето какве свезе душевне нас раздробљене стежу!

Ту скоро набавих Malo Zrnja фра Ивана Деспота и ту најох пошјету овога младога али прерано преминувшег пјесника хрвацкога код пошљедњег пјесника словинскога. Пошта, која дише из ове Деспотове пошјете према овоме готово непознатоме пјеснику, особито млађем нараштају, и мене је надахнула и брзо се оправдала. Премећући књиге код једног пријатеља најем три сијева Казалијева најстарија: Zlatku од г. 1856., Trista Vicah udovicah од г. 1857. и Glas iz Pustinje од г. 1861., сва три засебно штампана у печатњи Браће Батара у Задру. Све ове три књижице не бијаху још ни разрезане, премда их најох код једног Хрвата, који ми се изговарао, да му не достаје времена, да чита, и понуди ми књижице, које ја радо примих. И ово је карактеристично за Хрвате далматинске, који иначе по градовима и варошима листом талијански зборе и талијанске књиге читају!

Пошто сам се са пјесником упознао, ево сам узео перо, да га прикажем и читаоцима «Стражилова.» Слика свршѝена неће бити, јер немам при руци него спомену̀те сијеве, али ћемо га и по њима довољно упознати. А нећу ни ове сијеве у цјелини изводити, јер би то захтијевало више времена и простора; него ћу само изводити по које мјесто, што ми се чини да ће карактерисати појезију Казалијеву.

* * *

Почећу редом са Златком. То је велика романца, иначе пјесничка приповијетка, пуна лирскијех бујнијех а бистријех пливa, све са неисцрпнога извора вјечне љубави и материнске туге; сијев, који одиста надмаша Цвијету Пуцићеву. Отац даје Златку за недрагога.

Љепа љета! Благи дани!
Тко вас оте? Тко л' пођера?
Листки руже распршани
На крилима од пјевера?

Ова ти строфа наслућује једну судбину Златкину, која у самоћи мртвог Гружа мисли, како ће се пакла ослободити. Овје се пјеснику од-

мах пружа прилика, да прослави прошлост Грушке луке и да заплаче са садашњости јој:

Гдје је твоје триста дјева,
Славни Гружу мој?
Гдје весела неких днева,
Гдје неукроћен гој?
Гдје је жамор, гдје је вика,
Гдје је врвећ' пук?
Ах на жалим твим се шика
Непробуђен мук!
По бријезим се чемпрез тмасти,
Зелени се бор,
И бјели се из прошлости
Какав холи двор.

— — — — — — — — —

Све ј' доспјело! Твâ су дјеца
К'о пред вјетром лис;
Спомена те још нарјеца —
Мрца гробни спис!...

Чини ми се читајући ову дивну пјесму истом свијешћу и тугом до краја проникнуту, да читам Стеријине елегије на Косову! Али ово је узгредни излив патриоцке свијести пјесникове; хајдемо на главни предмет — несрећну љубав Златкину.

Послије три године пакленијех тмина обасја је сунце љубави праве — нађе, кога је сниједевала.

Но тко може танко да разбере,
Како љубав, што из ока никне,
У прсима своје жиле стере,
У памети своје гране пружа,
Док приведе себи умрлога?
Ах љубави! Духу вјечног Творца!
О јакости недохитне моћи!
Кад растиреш твоја крила света,
И посвајаш наше слабе мисли,
Зашто срца надањем ражижеш,
Које срце не може да стигне?

Да видимо то срце:

Љепо момче ако ј' игђе било.
Косе су му како сунца зраци,
Очи су му кô поноћно небо,
Кад модрије сјева без мјесеца
У бистрини љупка прамаљећа.
Образ му је дичан у бјелилу,
У бјелилу и у руменилу,
Које му је тако замјешано,
Да не знадеш, окле ружа зене,
Ружа зене а лијер му вене.
Висок, стаса као вита јела,
Ход прикладан храброме јунаку,
Дал' над свијем памет изучена,
Тиха душа и пречисто срце.
Часом славе крвожедног боја,
Часом жалост, која се растире
Над државам славним некадара,
У пјесмам га чујеш да спомиње.

У том заносу пјеснишгва угледа га једном Златка,

Угледа га и срцем заљуби,
И поблиједи и глас јој застане,
И тресе се као лист на гори,
Кад у јутро отајлијем дахом
Пред исходом милог сунца трепти.
Да ли прије, нег' га види млада,
Много прије она би вићена
И праведним срцем заљубљена:
Каква љубав анђелах, мој Боже!
Да ју светит благосов твој може!

Ево праведнога судије! Ево осветника најсветијег човјечијег права немилостиво погажженог! Пјесник је пређубу Златкину оправдао!

И сад стоји поврх страшнијех хридн,
К' којим њера цјетар полудневски
Сву теготу јадранскога вала,
Кад расрдчен на воде му срне.
И сад стоји сунце гледајући,
Које брзо у јасности својој
Хоће зраке да за море скрије —
И сад стоји, ал не стоји сама.
Сједи код ње оно момче младо,
Кога но је скоро заљубила,
И паше је руком око паса,
Кип држећи спуштен у разблуди.
Она гледа море и небеса,
Она гледа сунце и отоке,
Она гледа борје и чесмине
А он јунак њено лице једно.
Да је коме стати тер гледати,
Кадар она к њему сврне око,
Којом моћи отле говор с'јева,
Ког не може језик да томачи.
Ох да ми је некадара било
Саставит их, кад је првом Златка
Разгледала сунца западање
Полаг врела бисте хумске воде!...

На овај опис сунчевог заходa:

Сунце слази; по врх мора
Свој бљеђећи зрак разљева,
И цикленога од простора
Лак одс'јева.

Нема даха, ниј' вјетрица,
Да с' његовом водом крене;

Ниј' облака, да врх лица
Баци сјене.

Кô по небу, ког милује
Примогућа власт пролећна,
Свуда свјетлост господује
Недосјетна.

Так црљена свуд по води
Пролећа се помаст плама,
Румењилом свудар сходи
Свјетлост сама.

Освем с десне гдје отоках
Небројене врхе срета;
Вазда растеч сјен дубока
К водам сл'јета.

Просв'јетљен'јех р'јез граница'
Сад се каже у сред мора;
Или грађа', ил' литица',
Или гора'.

Ту се позна оток сваки,
Сјен му личност објављива;
Кô пут неба, пут дна таки
Једнак плива.

Ну за мало, јер здуљена
Сјена сјену кад растиже,
Ону, кôм би знамењена,
Слику диже.

На психолошко расположење у овоме часу:

Рјеч дахнута, глед стидљиви
Тајне хлепће сад тумаче,
Које целов недосниви
Каже јаче.

Обично се догађа у супрушком животу, да први жар охладни,

Дође врјеме, чара да нестаје,
Дође врјеме, да се и не хаје...

Али овђе

Једно другом потпупост је душе,
Једно другом изашњење мисли,
Једно другом изцјељење срца
Један другом кипа ј' исцјељење.

— — — — — — — — —

Вацлав свеђер из код ње устаје
С већом хлепном, него код ње сједе.
А Златка га гледа да устаје
С таквим срдцем, каквим из далека
Гледала би, да сад к њој приходи
Из многог привлачкивања.
Један другој у наручју расте,
Један другој у целову грезне,
Један другој у погледу плови
Недохитно за осталог свјета.
Како рука простог сељаника
Не узмогне на танахној свили
Да одличи пухољке малене
Ожуљена у тешкијем трудиш,
Тако чељад око њих стојећа,
На свјетовно охоло хвастање
И на рјечи без мњења научна,
Друг би друга и у чуду питô:
„Би ли ове когод разумио?"

— — — — — — — —

Но ниј' чуда, да други не могу
Да разуме њихове бесједе,
Кад и сами хотеч међу собом
Да тумачу, што им душа ћути,
У устима р'јеч недовршена
Умрла би често у уздаху
Те би поглед мњење изјаснио.
Често поглед а цјелови често,
Кадгод посмјех, кадгод загрљење,
Каконо би душа захтјевала.

А када је удаљен од Златке,

Она слатка унутрашња сила,
Што га ћера, да њу једну тражи,
Златку једну у свјету цјеломе,

нагони га, да открије своја ошјећања у пјесми; али памет хитно узаврена то му не допушта. Ако би коју рјеч летом и забиљежио,

Он би сами таквом се поруго,
Да му једна своју предост дави,
Која гриje његово срдашце,
Да му бл'једа своје масти гаси,
Које ресу његове зачетке.
И он би се младац побојао,
Да он не би по тешкој несрећи
Свету искру пјесништа згушио,
Кадар никад у животу свому
Већи пјесник није до тад био!

Ето како пјесник мајсторски умије да нам открије љубав Вацлава и Златке!

Него таква љубав није могла дуго потрајати. Вацлаву стигне писмо, да иде, да се бори, за Пољску. Растаје се са Златком, и нада на бојном пољу, који црни глас Златки стиже.

Има јада', које срце људско
Једном куша, нит их после куша,
Кад горкости тешком распукнуто
Сву оћутн жесточину бола;
Том оћутн пак никад не ћути —
Прва болест и последња буде.
Има јада, који кроз памети

И кроз срца једнако продиру;
Не да једна забушена памет,
Да на срце сва болест насрне;
Не да памет, јербо не вјерује,
Да је тако сва радост живота,
Вас јој покој и уздање своје
Једном пало, једном погинуло.
Али свак' час даном иза дана
Куша талог чаше непримјене,
Непримјене у првоме хипу,
Ал коју јој сваки час придаје
Неблажима рука истиности.

Не вјерује големој несрећи —
По мислим јој разастрта магла
Не допушта, да вас јад осјути...

Недовршен везак је остао, што је Вацлаву везла, ал га није рашчинила, нит допушта, да га одалече, него га задржи под оком, да јој дубље ране понавља...

Ове психолошке истине у лирици ја нијесам находио до у Јовановићевијем Увеоцима.

Златка је остала трудна са Вацлавом. Прелијен расте син љубави, који је мајци жалост угасио.

Он јој бдење сваког дана,
Он јој помња сваког часа,
Он јој подлог сваког сана,
Он р'јеч мисли, он дах гласа.

А ову строфу:

У њој разлог свог живота
У њој узрок свог уреса,
У њој земних сред празнота'
Провиђенство од небеса!

ја бих овако поправио:

Он је разлог ње живота,
Он је узрок ње уреса,
Он јој земних сред празнота'
Провиђење од небеса!

како је морао одиста и пјесник мислити, него мора да је овђе каква погрешка штампарска ил техничка. А хоћете ли једну слику из природе да ви представи Златку?

Виђе л' блато, по ком вјетрић сваки
Вал подиже и пред собом њера,
Док доведе зима мраз опаки,
Који га стисне у лед од свудера,
И кога је мамно вјетрић прије,
Сад вихара страшна власт не смије!

То је Златка. Она је испила чашу уживања једнијем душком, и остала као сух пањ у гори.

Сад заман врху њега пада
Блага роса јутром и вечером,
Заман сунце и заман охлада,
Југ замаши с тихијем сјевером,
Заман зима љетом се мјењива,
Ах, пањ сухи увјек не зенива!

Али се Златки још црњи дневи справљају. Као цвијет што без сунца и кише губи своје зеленило, дијете јој расте у мртвилу притиснутијех двора;

Ах, да му је поља растворена,
Ђе се око кô на мору губи!
Ах, да му је брда и литица',
Које главу до облака вију!

Али не дају »правила подобности«, и овђе пјесник осуђује по заслузи васпитање језуитско онога доба, које није допуштало, да се њрав уресна високо разбуди,

Јер што би тад, који суде душу
По својима душам ухиљеним,
Кад би душа свом јасношћу својом
Забљештену оку обасјала?

Осим тога, кога је дијете називало бабом, није га никад одазивао сином, него га је хладнијем погледом једно у друштву, а кад би се сами нашли, грдном би га рјечју оћерао, и временом је он разумио узрок томе...

Данас сутра све то јаче гине,
Данас сутра све то јаче вене,
Док на сврху у постељу леже,
А с постеље у земљицу црну.

Те слиједе запјевке материнске туге...

Врати ми га, Господине! Није
Сасвим умро, докле ја сам жива!
Родит ћу га, како родих прије
Прем пред тобом, прем пред свјетом крива.
Али немој да ми онди ћујне
Она љепост нада свим љубљива,
Пред коју не би ни у твоме рају
Нашô слика да је надсивају!

Ах да можеш једну болест моју
У твом срцу ћућет, Господине,
Једну болест мајке, ах, за коју
Једнијем добром свако добро гине.

Би ли мене сад пустио, би ли,
Његда мајку, сад пуштио саму
Овем јаду, који ми душу хвли,
Овем плачу и овесму сраму?

Ја знам, да знаш! Ал ти кушô нијеси
У твом срцу, како мач болести
Кроз мајчину душу грдно бјеси
Преко ћутње, познања и свјести.

То је оно, што у муци твојој
Душа твоја кушат могла није;
Круна јада њој се справи — то јој
У тој круни никад се не свиђе.

А и тада ти си се болно,
Да с' остављен сам од оца мила.
Ах, пропети! И сам нијеси био!
Код тебе је твоја мајка била!

Ја сам сама — ја немоћна жена —
Ја сам сама, слаба, срамна, пуста!
Памет ми је скором ослабјена —
Трепти срце — мичу ми се уста.

Ја сам сама, како ти ј' остала
Под твијем крижом твоја мајка, када
Пуност муке теби ј' покој дала,
А њу схрани за већега јада.

То би болест, то би болест само —
Мајке болест недоспјетна, коју
Ми умрли изрећи не знамо —
Нитко не зна — питај мајку твоју,

Ах, би ли ме у таквој болести,
Бил' ме вазда јадач оставио,
Ти, који познаш, кô срдито бјести,
Ти, који вавјек милостив си био?

Буд милостив! За ме буди
По твој правди Бог!
Моју сладост грје суди
Нег суђених стог!

За ме жежи пакла пламе
Тисућ крати већ;
Све валове срдце на ме
Жешће чини теч!

Све, што трпу сви проклети,
Што ће трпјет сви,
Док усвјетлу твој освети
Неконечни дни...

Сад све на ме — све напрти,
Нек све кушам ја.
Прије смрти, иза смрти
У проклетству сва!..
Само врат' ми мога сина...

У тузи својој бесконачној молитва јој се претвара у псовку: насити освету твоју над мном, ал ми само дијете врати, и за ме ћеш бит милостив! Али кад бих још даље њино наводити, како Златка нариче за сином и за Вацлавом, морао бих све редом преписати. Ту опћењања бурна и разноврсна теку са извора неисцрпне туге једно за другијем, али без икаквог претеривања — све опћењања природна тужној мајци и тужној љуби, коју превелика несрећа у постељу обара. При концу живота дозивље духовника, да се среди. Ту у дугој исповиједи пјесник ставља грешници на уста обрану најубједљивију.

Никад! — Никад ја његова жена —
Он ми мужем не би у ничему!
Међу нама би вјенчања сјена,
Што он мени, и ја бијах њему,
Док он срће по срамотах грубих,
Ја љубљена анђела заљубих!

Тако пјесник врши племенити позив браниоца невољнијех, које осуђује неправедна свјетина баш с тога, што су невољни! Као што се види из овијех навода, не знам, што је лепше: ил језгра ил облик. Језик би само требало ће-ће поправити према постигнутијем успјесима на том пољу. И онда би Златка била не само урес српске књижевности. него и мила гошћа сваке књижевне српске куће.

(Настаниће се.)

ПЕЋИНА НА РУДНИКУ.

1.

Тринут црни гавран загракта и прну
Над мрачним кулама Островице града...
А Бранковић Лазар подиже се тада,
Мрачан поглед баци у дальину црну.
Суморно грактање као крик се хори
И губи се нагло у неме дальине;
Нити поток шуми, нит листак шумори,
Ноћ дубока крије рудничке планине.
А његово срце црна слутња пара,
И Бранковић дозва свештеника стара.

2.

Кад свештеник смерно у одају
А деспот огрнут црним огртач
Па нити се диже, нит му руци
Но замишљен звецка мамузом
Вошталица тихо на столу му гори,
Оборен му пехар и вино просуто.
Налакћен на столу он је мрачно
Као тешка туга да му душу мори.
Но безумно рука полетила мачу,
Кад се крик ужасни још једанпут зачу.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ БЕОГРАД

3.

„Звао сам те ноћас, седи свештениче,
Јер содомски грех ми ум и душу мрачи.
Чуј! Над мојом главом црни гавран кличе,
Крик његов ужасни мој сиротак значи.
Неће много проћи, а ја ћу умрети,
Опустиће сјајни Бранковића двори.
Али тајну своју ја не смем поћети,
Тајну, што ме мучи и бескрајно мори.
Исповест ми треба, зато сам те звао:
Оче, — ја сам мајку своју отровао!

4.

„Кад се Рудник пређе и малена река,
Далеко одавде има дивље место,
На које сам некад одлазио често,
А на томе месту пећина је пека
И у њој језеро. Са њених висина
Не шумори бршљан, не мирише цвеће,
Хладна пустош бије из њених дубина,
А мртво језеро никад се не креће.
Но кад камен падне или реч се рекне,
У хладној празнини стократно одјекне.

5.

„Кад притисне самрт моје груди болне
И потоне душа у вечноме мраку,
Ви пођите тамо, размакните волне,
И на дну језера копајте ми раку
И ноћу сахраните. Преко мога гроба
Нек се мете тешка крстача гвоздена,
Да ми нема трага за позније доба,
Да ми гроб не куну у седа времена . . .
Све сам сада каз'о, сад умрети могу,
А ти моју душу препоручи Богу.“

6.

Тако деспот рече. А кад треће ноћи
Почиваше Рудник у ноћној тишини,
Тих некакав шум се разли у самоћи,
Као вал огроман по сињој пучини,
И потону у ноћ . . . Цело ово вече
Сановници српски стајаху у двору;
Мучно се деспот до пред саму зору,
А у зору челник изађе и рече:
„Господо, витези! Свршене су муке,
Деспот даде душу у божије руке.“

7.

Са рудничког виса, по суморној ноћи,
Лагано се спровод с буктињама слази;
Тупо звони добош у немој самоћи,
Два и два се крећу по узаној стази.
Напред иде чета снажних копљаника,
А за њоме момци с рујним буктињама
И мртвачки сандук. И хор свештеника
Оглашава поноћ светим молитвама.
У црноме руху спрам буктиња сјајни',
Изгледају они, к'о духови тајни.

8.

Мртва, мрачна поноћ, нигде жива знака!
Само каткад сова крикне и полети,
Преплашена ваљда од руменог зрака,
Од потмуле лупе и песама свети'.
Кад стигоше месту, крај тихе обале,
Отпеваше гласно суморно опело;
Уставама јаким раздвојише вале,
Ископаше раку и спустише тело,
И крст преко гроба. И над хладним гробом
Зашумори вода и покри га собом —

9.

И мир вечни наста... Мрки копљаници
Оборише тужно копља наопако.
Погасише свеће седи свештеници
И пођоше патраг погружени јако,
И остаде пуста и празна пећина . . .
Ну не краси бршљан ни мирисно цвеће,
Хладна пустош бије из њених дубина,
А језеро мртво никад се не креће;
Но кад камен падне или реч се рекне,
У хладној празнини стократно одјекне.

Горњи Милановац, 1887.

Војислав.

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ

А да је г. 1358. кнез Лазар постао „човек краља угарскога“ и римокатолик, и да је г. 1359. помагао и био на руци краљу угарскоме, кад је овај упао у српске земље и напао с војском на цара Уроша, би ли онда Лазар могао имати места и би ли та цар Урош тријо г. 1362. у свом двору и слу-

шао савете тога — по Виланију а по Пантином тумачењу — „неверника и отпадника“?

Но утишај се, брате Србине! Не каже савремени Италијанац, да је то био кнез Лазар; то само данашњи вајни Славков син и, на жалост, српски историчар каже. Но доста, и ни речи више о г. Панти Срећковићу! Оставимо га мучењу савести његове, а ми пођимо даље. И само да нам се примакнути и доћи већ једанпут до г. 1372. Од г. 1362., где нас Дубровачка архива остави, до г. 1372. има пуних 10 година и шта се све није збило за тих десет година у српској земљи, у српској царевини! И ко да нам каже, шта је за тих десет година, кад се расипала и расула српска царевина, радио наш кнез Лазар?

„Па ето су ти при руци српски родослови: Трогошки родослов, па Пећки родослов и остали летописи; превртао си листове хронике Бранковићеве; читао си, фала Богу, Рајићеву историју и још старије „**Кратков кнеженіе**“ Вулинчево и сличне му „изводе“; знаш, шта је писао г. Х. г. 1870. у XXVII. књизи Гласника и како је то, што је написао поменуте 1870. г., касније мало, а имено *1884. г.*, „поштo је међутим прикупио *много материјала* и прибавио многе *извоpe*, које г. 1870. није имао у рукама“, *новупио* тај г. Х. онај свој чланак од г. 1870. тако, да је тек том попуном постао тај чланак „јасан и потпун“ (в. Гл. LXIV. 275. и 276.); ено ти, напослетку, „Историјска студија“ од г. Ч. Мијатовића, кога си толико уздигао над Х-ом, па њем ваљда у толиким изворима, историјама, расправама и студијама и ти моћи наћи и дознати, као што су и други налазили и дознавали, шта је у том десетгодишњем одсеку времена радио кнез Лазар, и како се знао наћи он и употребити згоде и прилике у том бурном времену, да стече и осигура себи у српској земљи своју државу, своју слободу? Зашто да се само ти снебиваш и да очајаваш поврај и код толиког новог материјала и нових извора, које је Х. прикупио и прибавио?“

Јест „прикупио“ и прибавио, али прикупио и прибавио за се; и лако је том Х-у а покрај Х-а лако је и оном „U“, што долази иза икса, та оном Убавкићу! Иксу *помаже* и хала и врана: ту ти је Бан, ту Драгашевић, ту Дучић, па и саме мртве ствари, као н. пр. стари новци и неки „котурови“ њему су од помоћи; па за њега сада ради, или не — Пејачевић је, пишући своју Историју Србску у разговорима између Бугарина и Србина, радио за себе и за своје суреднике или у корист своје цркве, којој је он и његов ред најјача потпора, и био пре а мал да није и данас, нити је Пејачевић икада мислио на нашега Х-а; али се данас тим Пејачевићевим радом највише користи наш Х. и из његове историје вади данас Х. и мотива и мота и од милина придаје епитет „трудољубиви“ оном, кога је јучер „отвратително“ називао „јежовита“; — и тај наш Х. није ни најмање *избирач*, па је њему и за то лако, јер он не испитује дуго и не разбира много, каква је то грађа, што ју је он прикупио: да ли је трула и од први расточена или је здрава и јака грађа, и да ли су они извори, које је он прибавио, чисти и бистри или мутни и замућени. То је њему сасвим свеједно; само нек није из XIX. века, па је одмах добар извор и он ће вам из тога извора, рецимо из XVIII. века, узети мото за расправу о цару Урошу, који гласи: „**Отьцицы мои Клькашиие,**“ и ту га vocativ: „**Ѵкицы мои**“ неће ни најмање бунити ни узбуњивати; па као и зашто да га буни, кад тај vocativ најбоље доказује оно, што жели г. Панта, а то је, да је Вукашин доиста убио цара Уроша. И напослетку лако је том Х-у и зато. *што је на његовој страни васцели српски свет*, па му се мили писати и пискарати, бенетати и прикланати ма што и шта, а све знајући и тим само-знањем соколећи себе, да је на његовој страни цео српски свет.

А ко мени самцу и сломљеном човеку, и осуђеном прије суда, суда бож'јег, и ненавидимом од оних „коректних праведника“ да помогне, да ми руку помоћи пружи, да ме одржи и подржи над бездању и пропалијом? И како да се мени мили дуго испитивати и потанко разбирати и на вази строге критике сваку вест мерити и премеравати на онда писати и казати својим читаоцима, шта је радио и шта није радио кнез Лазар од год. 1362. до 1372., кад знам, у напред знам, и кад и у Новом Саду сви знају и то а priori, да на мојој страни неће се наћи нико од српскога света? Неће на мојој страни никога бити, а како и да буде и како могу захтевати, да се бар један, цијло једини н. пр. г. А. Сандић наће уза ме, кад ја казујем и пишем јавно, да кнез Лазар није био Душанов намесник а после самодржавни господин Срема и у Срему, дочим г. Х. казује, доказује и тврди, да је кнез и пре и после доиста био господин и Срему. Та нико није рад бити на негативној страни, и ко ће да се одушеви за антитезу, кад теза годи српском срцу и кад српско срце и у таквој тези, која се односи на далеку, далеку прошлост, тражи и налази неке отраде, и побуде за понос? И срце има своја права. Истина је, да има — па ено му народне песме III. књ. 52—57., у којој се помиње Мирко војевода и Рајко војевода, па може ликовати с Мирком а туговати с Рајком; те или ликујући или тугујући себе тешити. Но кад се истакне какво историјско питање, онда нити је песма народна каква ништанција, на коју би се при решавању по-

стављеног питања морао обзир узети, нити има што срце да говори, јер ту је меродавна она богом дана човеку моћ, којом истражује истину. И *истина* — ма како с почетка горка била — и истина, — не велим ја већ сушта истина — *свободит ви*[1] млада браћо моја! И ви ће те се опростити предрасуда, што највише сметају растењу и напредовању у духовном животу. И мени је до тога стало, али бих уједно волио и то, да је бар један од матадора наших, бар г. Сандић уза ме а против Панте, хоћу да кажем против Икса.

И г. Сандића спомињем нарочито зато, што је он позван, с више позван, да, напише Историју и Срема и Бачке, а управо Историју Срба у Срему и Бачкој од најстаријих времена до данас; и због тога бих желио, да је г. Сандић са мном а не због његових елегија у прози, јер и ја држим, да нам из јада неће процвасти нада.

И сам сам један, па нећу да још са г. Сандићем јадикујем и нарицем за оним, што је прошло, што је минуло и за чим може бити да и није вредно јадати и нарицати. Нама треба леба: — треба да живимо! „Аз јесам хлеб, аз јесам пут и истина и живот!“[2] Пођимо тим путем, тражимо и истражујмо, што је истинито, гасимо у неутолиму ту жеђ за истином на *извору* и дајмо деци нашој леба, да порасту, да објачају, да поживе животом правијим, животом бољим! То и тако радити дужни су сви, којима је бог дао снаге за тај подвиг, и од те дужности нема диспенза ни разрешења. Но радећи тако и у том правцу имајмо увек на уму оно: Ниједан пророк не прима се у отачаству свом, и будимо спремни за част пророчку. „Оче, иноче, схимниче преподобниче!“[3] Што ти ту нама толико предикујеш и поучујеш и све застајеш и као да се нечега бојиш и прибојаваш, те не смеш на пучину, на одсек (од 1362.—1372.), кад тој предици твојој у овом слову или повести или повесном слову о кнезу Лазару није никако место? И што ти све једнако и сваком приликом и неприликом помињеш и потежеш тога Икса, тога г. Панту Срећковића? Та зар нисн неки дан чуо, шта апостол каже: **„Ты кто есн, судяй чужденту раку, своемў господскн стоит или падает“** и т. д., па што гђ се већ једанпут не оканеш? Дошао си, велиш, у излагању и расправљању до г. 1362. Добро. Па ако даље и преко оне пучине не смеш а ти стани и стој ту на обали и одсеку на *гаврић*, и немој се ни најмање бринути и мислити, да и други неће смети. Не брини се, наћиће се други, који ће и хтети и смети па ће и пребродити — и нас превести преко те пучине и довести до год. 1372., које је године кнез Лазар примио начелство српско. Дакле „или куј или не мрчи!“[4]

Лако је рећи, брате ми си мој: куј и кујоле кујо! Али шта да кујем и од каквог гвожђа? Од каквог материјала да сакујем мач и да мачем тим сакрушим главе невидимих змијеа или невидовних змајева и змајића; за такав зелени мач треба челик-гвожђе, које је у калу ковано а не онакав материјал, који сн мало пре ове моје неумесне експекторације поменуо; и да се сакује такав зелени мач за онај гад, треба ту и помагача и не један већ четир помагача; треба помагала, као што браћа наша испод Медведграда кажу. Да, морао бих имати других и друкчијих и разрађенијих повесних извора, него што је Мавро Орбини и Лукарић из почетка XVII. века, јер треба да знаш, да су историјска дела та оба Дубровчанина а нарочито првога од њих, у којима бар нешто има о радњи кнеза Лазара од год. 1362—1372. и да је све оно, што се о том у кроници Бранковићевој налази, и што је из те кронике прешло у Рајићеву историју, да је то све узето из Орбинове историје. Па кад је Рајићу Бранковићева кроника а кроници тој Орбинова историја *извор*, шта се управ каже у том првом извору о кнезу Лазару?

(Наставиће се).

УСПОМЕНА НА ПОКОЈНОГ ПРИЈАТЕЉА.

ОД МИШЕ ДИМИТРИЈЕВИЋА.

V.

Тешко је осам дана у Цариграду пробавио, дођурио је Коста преко Галаца и Београда у Нови Сад. Са морнарским животом и са некаданьим илузијама прекинуо је једном за свагда, и сада је требало опет прекинуту гимназијску науку наставити. Али су биле изгубљене две године: једна у пазтици, а друга на броду. Ово је требало накнадити. Но куда да се иде ради продужења наука? Није сад нигде згодније било, него да оде на Реку, где је последње време пробавио и где је најбоље познат био. Овде је Коста за једну годину дана свршио два разреда: седми и осми, и положио је испит зрелости крајем школске године 1863—4.

Пре него што пођемо даље, вредно је, да се обазремо на његов досадањи живот, колико се тиче нас, који овде поглавито пред очима имамо Костину књижевну и позоришну радњу.

У Кости се већ у гимназији појавила клица књижевника, нарочито драматика. Највећма се пак на Реци покушавао у књижевним радњама. Кућа, у којој је Коста, учећи паутику и гимназију, живио, била

је српска. У тој кући био је скоро свакидашњи гост наш негда омиљени, сада већ покојни песник, Никола Боројевић. Нема сумње, да је Боројевић, ма можда само и индиректно, утицао на Костино покушавање у књижевним радњама, јер га Коста са особитом пажњом одликује у својим мемоарима.

Као што смо видили, Коста је већ овде писао мемоаре и путописне цртице. То је био већ један књижевни покушај. Осим тога Коста је, у тим својим првим младићким годинама, писао и песме, од којих ћемо, поред оне већ напред наведене, још једну угледа ради овде да саопштимо.

Ево је:

Јер пролази време . . .

Хајде, душо, хајде, на зелену траву,
Високо је сунце одскочило пеће,
Весела ми буди, горе дигни главу,
Јер пролази време, а кратит' се неће!

Хајде, душо, хајде, да се опростимо,
Да правимо венце, да беремо цвеће,
Хајде, душо, хајде, да се пожуримо,
Јер пролази време, а кратит' се неће!

Лепше је на трави, нег на меке столе,
А коме је пола, нек се ваздан шеће.
Ми сад, хајде, душо, да седнемо доле,
Јер пролази време, а кратит' се неће!

Видиш, душо, видиш, како голуб љуби,
Голубицу своју како ли облеће,
Љуби, душо, љуби и време не губи,
Јер пролази брзо, а кратит' се неће!

Што је пак најкарактеристичније, Коста је још онда почео писати драме, и то баш шаљиве игре, дакле још онда почео покушавати се у оној струци књижевности, која ће му после име и гласа у историји наше књижевности и нашег позоришта утврдити. Од те врсте имаде три таква рада: „*Братов сандук*“, шаљива игра у два чина, „*Осветa*“, шаљива игра у једном чину (недовршен састав) и још једна недовршена шаљива игра, која је без наслова, али је по спољашњем изгледу за више чинова била смишљена, и у којој главну улогу игра Божа, чизмарски шегрт, у доба нашег Ђаковања на Новосадској гимназији у Ђачким круговима врло позната и врло популарна личност. Све ове три глуме писане су у стиховима.

„Братов сандук“ довршен је цео. Предмет је доста наиван, али вештина, којом је и ако незнатан предмет заплетен, показује будућег вештака у шаљивој игри. У толико је пак овај спис фрапантнији, што на свршетку под њиме потписано стоји: „Свршио пред божић на Рђеци 1861°.“

Ми ћемо у кратко да саопштимо садржај тога (поред сва његова два чина) малог комада.

Лица су у њему: Госпођа мајка Н. Н.; Милан, млад доктор, њен син; Љубица, њена кћи; Иван, свршен универзитетлија; Драгиња, његова сестра.

У првој појави првога чина састају се Милан и Иван. Обојица досад непознати, путују сад заједно кући, у једно исто место. На путу се поверава Иван Милану, како воли једну девојку, и то му приповеда per longum et latum тако, да овај од нестрпљења хоће да искочи из коже, — па како је несрећан, што не може. да се са својим златом састане, јер њу чува „нека стара авет,“ но сада је, вели, изумео један начин, како да јој се приближи. Тај начин је у овоме. Драга Иванова имаде једног брата „бекрију“, који је требао ових дана кући доћи, али је ка путу скрхао ногу, па шиље напред само свој сандук, и Иван намерава у тај сандук ући и ужина већ у напред, како ће до своје миле доћи. Из описивања породичних околности сазнаје Милан, да је та драга његова сестра Љубица, она „стара авет“ његова мати, а брат бекрија он сам главом, те одмах почне смишљати, како да се овом свом новом познанику, „луђаку“, освети.

Усљед тога пише Милан безимено писмо својој матери, у коме јо опомиње на опасност, која њој и њеној кћери од једног утуруза-љубавника прети и открива јој читаву тајну. Но то писмо не доспева у руке његовој матери, него неком забуном доцније Ивановој сестри Драгињи, која чита писмо, а ништа не разуме. Кад је баш тако у читању била, улазе у њену собу два човека, који носе грдну неку сандучину. То је друга појава.

У трећој појави долази Милан Драгињи. Милан је са Драгињом од пре познат, и још у њу и заљубљен. Ту јој се он удвара до крајности, а она га својом досетљивошћу исмева, а тиме још већма дражи и подстиче. У разговору тако примете на једанпут да долази Иван. Ово је неприлика за обоје, и за Драгињу и за Милана. Шта да се ради, него Драгиња наговори и натера Милана — који је сав збуњен од љубави — да се сакрије у ону сандучину. А међу тим приповедао је Милан Драгињи и то, како је неки ветрогоња — не знајући, да је то њен брат — заљубљен у његову сестру, и како хоће, да се да у сандуку тамо однети. Драгиња, која зна, да њен брат Иван воли Миланову сестру, постало је сад све јасно, па име писмо и сандук, те је с тога одмах, како се Милан у сандук сакрио, и како је Иван у собу ушао, људма, који су с овим дошли. заповедила, да носе сандук, куд је брат рекао. Овај се чуди томе расположењу, но она га полако ућуткује и одводи у другу собу.

Други чин почиње са појавом у Милановој кући, где се овај у полак промаља из сандука, и грди жене и женски род. За тим долази Драгиња у посету Љу-

бици. Ова последња чуди се необичној веселости Драгињиној, па пита, шта је узрок томе, и примећујући, да Драгиња често у сандук погледа, долази на ту мисао, да јој је сандук смешан, па и она му се смеје, колики је, „чини јој се, цео човек могао би се у њега скрити“, па се обе приближују сандуку, да га боље прегледе. Милан се сад од муке почне пропљити и мумлати, тако, да Љубица одмах цикне и побегне, а Драгиња повиче:

„Шта се плашиш?“

Љубица: Има неког!

Драгиња: Ваљда није враг у пређи!?

Мора да је пацов какви!

Љубица: Може бити — ал од већи'!

Милан (провирујући).

Шта сам већ и пацов постао?!.. и између већ ми кроји!

Јесам пацов! Штета само, што се пацов мачке боји!

За тим Драгиња ублажи Љубичин страх, те обе певају код сандука једну песму о тици у кавезу, која се оног јадника у сандуку тиче, и у коју Милан у место рефрена жалосно-смешним примедбама упада, јављајући се кад и кад из сандука.

У идућој појави (трећој) долази Иван у кућу Љубичину, да се с њом по што по то састане, и топећи се у љубавном монологу примети, да му на сусрет долази једна женска, па и не сумњајући, да то може ко други бити осим Љубице, обори очи земљи, и не дижући их одатле, клекне пред мајку, јер то нико други није био него мајка. У тако скрушеном положају почне јој своју љубав изјављивати, и то тако ватрено, да се мајка, која је пред њим застала, исто тако разнежи и скоро истопи од љубави. Иван је у један мах погледи, и сав се скамени, али из те коже никуда, јер мајка, разнежена, почиње сад њему „курисати“, и не да Ивану ни ока отворити, док се на послетку Иван за невољу с њом и љубити почне. Пољупци су већ у највећем јеку били, кад Милан, не могавши више ову бруку трпити, скочи из сандука. Већ је скоро русвај готов, али ево ти из друге собе досетљиве Драгиње, која читаву ствар разјашњава, као да је Иван пошао на то, да мајчино срце умилостиви, и на тај начин за себе и Љубицу благослов изнуди, на што се Милан уталожи, а и мајка, да само из теснаца изиђе, благослов даје. Сад Иван свезује Милана и Драгињу, и тако се глума са општом женидбом свршује.

Споменули смо садржај целог овог комадића с тога, што смо хтели да покажемо, каква се вештина у Кости још као у ђаку показивала, вештина у погледу стварања заплета и комичних ситуација.

(Наставиће се.)

ЛИСТАК.

ПИСМА ВУКА СТЕФ. КАРАЏИЋА ЛУКИЈАНУ МУШИЦКОМ.

ИЗНОСИ НА ЈАВНОСТ МИЛИВОЈЕ К. ВРАНКОВИЋ.

XXVI.

Пречесњејши Господине,

високопочитајеми пријатељу!

Прије мјесец дана одговорио сам вам на писмо ваше од 9. октомврија. Од Г. Илића учитеља Карловачкога примићете Забавнике и једну Њемачко-Српску Граматику, и једне *огледе светога писма на Српском језику*.

Писали сте ми, да вам пошљем и пјесме, но не знам, или сте ради *Српске* пјесме (у оригиналу) или *превод* (Volkslieder der Serben); зато вам и нијесам могао сад послати. Како ми пишете, Српске вам могу *одма* послати, а Њемачке *засад* не могу, док не пошљете 2 f. 40 kr. C. M.

У Пешти се штампају Hochzeitlieder der Serben, о којима вам шиљем објављење. Гледајте да скупите доста прекупитеља. Новце послати и књиге добити можете или преко мене, или пишите управо у Пешту.

Шта велите за мој Забавник? Али управо да ми кажете. За годину 1827. молим и вас, да ми што дате (ако да бог здравље!).

Г. Копитар поздравља вас љубезно. Од мене молим поздравите Г-дина архимандрита Рајачића и Г-дина Тркуљу. С истинним високопочитањем јесам

Ваш покорни слуга

Вук Стеф. Караџић.

У Бечу 16. (28.) Нојемвр. 1825.

XXVII.

У Бечу 29. Декемвр. 1825.

Високопочитајеми пријатељу!

Три сам ваша писма примио (од 30. Нојемврија и 14. и 21. Декемврија). Но не знам, шта ћу вам одговорити на друго писмо, у коме сте ми послали ово за штампање. Ово све четворо не вјерујем да ће стати 100 ф. W. W.; но опет за новцима стоји! С Тирком сам био два пута, али се опет нијесам могао наканити да му говорим, јер сам му дужан много још од штампања рјечника; да нијесам у типогра-

фији дужан 63 ф. W. W., ја би ово дао да се штампа, па би послије *морали* чекати, али овако не могу, јер ми сваке суб те ипшту они 63 ф. Сад друго не знам чинити, него ћу у петак или у суботу молити Мусулина, не би ли платио, да се ово напштампа, па да му се послије врати, кад вам та општества плате. Та за бога! Зар ви немате 100 ф. W. W. да пошљете амо? Или може бити да сте мислили, да ће ово више стати? Ја не знам, или се шалите или од збиље велите, да ћете ми *давати годишњу плаћу*; али ја сам се заиста накањивао, да вам о том пишем. Не могу вам казати, у којој сам ја сад невољи. Вјерујте ми, да на Божић нијесам имао за што купити фунте меса, а камо ли печенице! Мислећи, који је онда дан, и гледајући на ћецу моју, плакао сам као лудо дијете. Све, што се могло продати или заложити, заложио сам или распродао; сад не знам, шта ћу чинити са женом и с *троје нејаке ђеце*. Зимно доба а дрва нема! Ја једнако мислим, да сам боље што заслужио, и да ће срамота бити народу српскоме, што ја овако живим. Дајте, шта ми можете дати на годину. Ја знам, да ви мени за сад не можете дати, колико ми треба, али дајте, колико можете: боље је ништа него ништа. Кад се Милутин родио, писали сте ми, да ћете гледати, да му Сербићки даде штипендијум; дајте гледајте сад Сави. коме је настала већ шеста година, и све једнако приповеда о *Крстићу Марку*, о *Милошу Обилићу* и о *Бановићу Страхињи*. О једној новој несрећи мојој, која ме је управо довела у ово данашње стање, могла би се читава (и у Европи нова) књига написати: о том би се само ми разговарати могли. Дајте помозите, само да зимус не умрем од глади и од зиме, па ћу на прољеће за *навијек* бјежати из Беча. Кад би сам имао на мјесец 50 фр. сребра, онда би сам могао (сиротињски) у Бечу живити (с оним, што би сам ја од књига још заслужио). Дај помозите, ја сад ја никад.

Овђе је Ча Стева с Јустином; ја још нијесам био код њега, али ћу му отићи ово дана. — Мислим, да ће и Грим до неколико дана овђе доћи.

Збиља! Ако се наће новаца, ове ли се ове таблице штампати у овом истом формату, као што су написане (т. ј. на половини табака — in folio)?

Зашто централистима пишете презимена на крају са *ћ*, а клерикалцима са *ч*? — Онај Србин, који је овђе сјекао у камену, умрло је управо од сиротиње; он је овђе ишао у школу, па је уз то као самоук сјекао којешта у камену, али боље од ђекоји мајстора.

Вук.

(На хартијици): Секретара вам овђе нијесам могао наћи, него сам писао у Пешту Намиљаку, који је сам Словак и Лутеран; а може бити, да би то још боље било, да ви пишете Шафарику.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ ВЕЛЕШКЕ

— Још лане смо у 24. броју нашег листа на странама 800. и 801. приказали Грчку граматику професора дра Јована Туромана. Неки дан пак дође нам до руке немачки часопис Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien, што у Бечу под уредништвом К. Хартла и К. Шенкла ено већ 38 година излази, и то нам дође до руку друга свеска за ову годину и у њој најновија Грчку граматику Туромпнову приказану од преводиоца Његошева „Горског вијенца“ дра Кирсте-а. Како тај темељити научењак мисли о књизи нашег Туромана, може се видити из прних речи његових, којима уводи оцјену. Кирсте вели овако: „Досад се у Србији и по српским гимназијама у Аустрији употребљавале при учењу грчког језика граматике написане туђим, понајвише немачким језиком или преводи таких граматика. Туромапова је књига прва самостална обрада грчког уџбеног материјала на српском језику и заслужује већ и с тога, да се биљежи на њу осврну. Но уз тај ваше националпи интерес придружује се околност, што је писац по нашем мишљењу на изврстан начин одговорио свом плану, да напише практичну школску књигу и ништа друго. У том бисмо погледу ту књигу обележили као напредак према Курцијусовој граматици, у којој се, као што је познато, налази много штошта, што за ученика није ни од какве непосредне практичне вредности. Упућујем само на силне оне белешке о дијалектима у Курцијусовој граматици, које су код Туромана згодно накањене са два додатка, што приказују особине Омировог и Продотског дијалекта. Сврха се указује практичан школски човек —.“ Па онда прелази на појединс примедбе, где се Кирсте не слаже с Туромпном, а воли, да ће се радовати, ако једна или друга примедба нађе у писца на одиа“ те ју Туроман у обзир узме, кад књига дочека друго издање, које Кирсте скоро нагледа. Међу тим примедбама на једном се месту Кирсте овако пораженас: „Као што наука о глаголима и облицима, тако нам и синтакса показује писца као практичпа и умна школског човека. У главном се држао Курцијуса, у појединим је стварима пак много штошта отстраје сухатно или преиачно.“

— Изашла је трећа свеска Гласника „Smotre“. Настављен је у тој свесци уредников „Прометеј“, па онда долази песма Владимира Марјановића „Срце и разум“; после песме има почетак културно-историјске расправе професора Ивана Милчетића под насловом „Чувство и слава“ а за њом „Социјологијска расматрања“ дра М. Бишћана, белешке уз дело Макса Нордау а „Conventionelle Lügen“. Довршен је затим професора Кучере „Спектроскоп“. Под „Књижевним објавама“ настављен је приказ Рајнхолдове „Geschichte der russischen Litteratur“. Затим долази т. зв. уметнички разглед и ту је реч о гостовању певачке Фонтрнозе, милог њојолинете Печка и певачице Крамберегерове на немањском повратку у Загребу, осим тога и о приказу најновије Dumas'-ове драме „Francillon“. Још има у овом броју опширан некролог Крашевском на онда и овај број завршују силне занимљиве културне и књижевне „Sitne viesti“; ту имамо уредништво „Smotre“ да известимо о том, да писац „Прабјелана

и Божене" у „Отаџбини" и писац „Новог доба" у нашем листу није једно лице; прво је написао Драгутин Ј. Илић а друго онога брат Милутин Ј. Илић.

ЧИТУЉА.

— У Врњцу је 17. о. м. после тешка боловања у 33. години свог живота преминуо **Лаза Панчић**, вредни тај млади књижевник наш и новинар. Покојник је био родом Врањанин. На крило је много страна радио, тако је осим свог новинарског рада писао и преводио песме и приповетке, па и шаљиве ствари. У Јавору" је спонитано већих његових белетристичких радова. Ту су оригинални: „шаљиво-жалосна прича из живота: Бекрије" (1880.), па онда „Двоје сиротиња у један дан" (1881.), па приповетчица из бачког живота „Један дан мушког" (1882.) и „Мир у ратно доба", приповетка из 1848. године а из живота Јонша Стерије Поповића (1885.); преводи: слободно с пољског Шенијевичева приповетка из малоруског бачког живота „Младост дудест" (1883.), „Оженси или неочењен?" из живота једног руског петрашког судије (1882.). Но тим још живота једног руског петрашког судије (1882.). Но тим још живот надалеко није исцрпао сав његов књижевни рад. Написао је и шидо и неколико касебних дела. Бакон је међу свима другованма био необично поштован те је био неко време један од главних радника академијске дружине „Србадије". У и председник Градачке академијске дружине „Србадије". У Врњцу је од године 1882. до 1885. уређивао лист „Српство". У последње је време био главни сарадник „Застава" а до пекле је књижевно уредника. У оштите се може на њ рећи, да је сав свој век провео у служби свом роду те свака пријатељ српске књиге и просвете мора за њим жалалити и клинути му: Покојна ти душа и вечан спомен!

— У недељу, 8. марта о. г. зали се пољска „обчина" и пољски народ у Врно. У тај дан се растакала са свитом велика душа верног јој сина до смрти, у тај кобни дан се са свитом опростио најпродуктивнији и најомиљенији приповедач, учењак, публицета пољског народа, који му беше человека и пред страним светом. Знамените 1812. године, кад је војска силнога Наполеона гавила преко Пољске и Литве у Русију, склоњо се Јан Крашевски, властелин од старе лозе у Долхои крај Гродна, са својом женом Софијом Мањском, сплошне се непрод пољне куће, у Суке, у тарде беџеме Варшавске. И ту им се роди сан прекрасан **Јосиф Игњат Крашевски** 28. јулија. Његово рођење као да иде у корист оној тврдњи, да „велико време рађа велике људе". Детанство је провео на очену имању Долхои и на Ромаиском, имању своје прабабе Констанције Новомејске и баба Мањске. Прабаба му беше и прва учитељ; она му је за рана умела да усади у малађано срце ене врлине своје увишене, племените душе. А поред тога се и сам Јосиф отимао и крадом читао, што му је год дошло до руке. Од 1822. 1829. беше Јаком у Вилиј, у војводској школи „Бубљанској и назад у Свиеловчу. У Свиеловчу му беше пријатељ и путовођа професор Валицки, који му умеђе да омили народни језик, народну историју, да му пробуди љубав према науци. Године 1829. научана у универзитету у Вилиом филологију, пољску књижевност, нарочито „златно доба" Сигмундово (XVI. век). Већ 1830. написао је дело „Историја пољског језика", које је остало у тај мах у рукопису. Доцније се ипак натеџао за катедру пољског језика у универзитету у светога Владимира. Дело је признато као најбоље, али се међ тим пољски језик укинуо. У то се десила и буна, у којој је и Крашевски допао ропства, а на кога га је ослободила тетка му Дуска, заузевши се за њега код генералног гувернатора кнеза Долкорукога. Прсвидао његови, с којом је до тада живио пред публику под псеудонимом Ф. К. Пастернака, не што пред публику под псеудонимом Ф. К. Пастернака, не стекоше му никакова гласа. Но тај га ирн неуспех није обузе но, он је осећао у себи и снаге и воље, да ради као ирав на просвети свога народа. Од 1833—1840. провео је на свом добру, бавећи се економијом и књижевношћу, а у то се доба (1838.) и оженио Софијом Воронича, синовицом примаса пољске краљевине Ј. П. Воронича. Од 1841—1852. уређивао је са својих имања Грудека и Хубина часопис Athenaeum, од кога је изашло у Вилном 66 томова; и, осим што је сам уредник морао да пуни стране, имао је још и материјалних неприлика, јер је у последње време лист сило на број испод 100 претплатника. Године 1853. преселио се у Житомир, где га ваком трн године наиграше за почасног куратора тамошње гимназије. Године 1858. обишао је Немачку, Италију и Француску. А 1859, пошто је у Варшави главну редакцију листа Gazeta Polska; али због револуционих покрета морале да остави уредништво и да сели на границу, у Драждане, где је 1870. и 1871. уређивао периодичан лист „Недељу". Године 1879. прослављо је цео народ пољски педесетогодишњу књижевна књижевног рада с неописаним одушевљењем. У Дражданима га је 1884. задесила велика несрећа, јер је улетео у неку кућу, као бајати да је надавао тајне немачке пољске француске властима. Суд га је осудио на робију, али га доцнше пустише под каућом, да му се здравље поправи. Болном телу не могаше лека да нађе и смрт га стиже опкладне у Женеји. За 75 година свога живота а 57 година књижевног рада Крашевски је вредно пратио ене, што се дешавало у историји човечанске мисли; радио је на историји, археологији, иконографији, етнографији, филозофији; писао је приповетке, романе, лирске песме, епе, комедије, драме; бавио се сликарством, (сам је илустровао неке своје романе), гравирањем, сабирао је колекције, путовао и т. д. По броју својих дела заузима Крашевски мал не прво место међу свима европским писцима. Досад је написао преко 300 дела у више од 500 свезака. Раденост је његова постепено расла, па и у оним годинама, у којима се и најкрепкији писци обично одмарају на ловорикама. Својим белетристичким радом надао је смртни ударац мајмунисалву француским романима и ударио чврст темељ чистој, народној књижевности. Најбоља су му друштвени романи: „Колоба ина села", „Ульан", „Песник и свет",*) и т. д. Под псеудонимом „Болеслављта" надао је читаи низ романа, у којима је верно нацртао стање ене и после 1863. године. Од историјских је романа на првом месту „Стара година". Од историјских је романа на првом месту „Стара прича", „Љубовни", Браћа, која су устала из иртаних", „Мапричи", „Љубовни", Браћа, која су устала из иртаних", „Маслан" и т. д. Но најволео је да бира грађу на XVI. и XVIII. века на пр. „Brühl", „Седмогодишњи рат" и т. д. Неки је века на пр. „Brühl", „Седмогодишњи рат" и т. д. Неки је века на пр. „Brühl", „Седмогодишњи рат" и т. д. Неки је века нашео оно доба, и немилице шибао мане и ране тадашњи нашео оно доба, и немилице шибао мане и ране тадашњи његова пољског друштва и пољске владавине; а грађу су му његова пољског друштва и пољске владавине; а грађу су му служило. Од весама му је најзанатнија поема трилогија „Анафиелас" а од драматских радова: „Портрет", „Коса и брус", „Трећи мај" и т. д. Осим белетристике радио је још с особитим успехом на историји („Вилно од почетка до 1750 г.", „Литвеса од најстарнјег времена до 1836 г."), филозофији („Историја природне филозофије Хетлове", „Претрес филозофије система Трентовскога"), археологији („Уметност у Словена нарочито у прехришћанској Пољској и Литвеској" и „Collection iconographique Polonaise" и т. д.). У публицистичким му је радовима на првом месту критика, т. ј. његова кореспонденција у разне Пољске листове. Неке је критичке радове надавао у засебним књигама („Студије књижевне", „Нове студије књижевне", „Расправе о књижевности и уметности", „Данте" и т. д.). Као новинар и уредник политичних листова умео је дивним начином да покреће, прати и претреса сва дневна питања. То је у кратко живот великога покојника и неколико мрвица његова рада, јер цео рад његов нити је кадар један човек прегледати нити у једну белешку сместити. Морао би се свако задивити, кад би се нешто писали само наслови од снега, што је он до данас написао. Али поред снега тога нека се не мисли, да су ти радови ослоњали рађени, као што бива обично код сувише продуктивних писаца. Крашевски је сиуда Крашевски. Својим красним радовима стекао је много части имену словенском у страном радовима стекао је много части имену словенском у страном свету. Нека му је дичан и светао спомен и у српском народу свету. Нека му је дичан и светао спомен и у српском народу

*) Овај роман Крашевскога изашићће на који дан у српском преводу Рајковом.

САДРЖАЈ: Краљево звоно. (Настаиак.) — Магдалина. Слика из религиозно-црквног живота. Од Милана Савића. — Дум Антон Казали. Од Л. Томаповића. — Пећина на Руднику. Песма од Војислава. — О кнезу Лазару. (Настаиак.) — Успомена на покојног пријатеља. (Настаиак.) — Листак. Писма Вука Стеф. Караџића Јукијану Мушицком. XXVI. XXVII. — — Књижевнн. Књижевне белешке. — Читуља.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописе се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова" у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 14. У НОВОМ САДУ 2. АПРИЛА 1887. ГОД. III.

МИЛОРАД П. ШАПЧАНИН

ПЕСНИК И КЊИЖЕВНИК СРПСКИ.

КРАЉЕВО ЗВОНО.

ПО Р. Х. СТОДАРУ

СПЕВАО МИЛОРАД П. ШАПЧАНИН.

(Наставак.)

Кад краљ изbор од савета чуо,
Дубоко је тужан уздахнуо;
Милујући своје псето верно
Тугованье скрив'о неизмерно:
„С белим влас'ма Бог вам мудрост даде —
„Ум слабачак деце голобраде,
„Памет ће им дати дани позни —
„Али ви сте тако грозни, грозни!
„Ја овакав — друкчиј' нећу бити —
„Ту девојку могу л' усрећити?
„Па за што је на мој престо пети?
„Али доста. Жртву ћу принети,
„Кад вам воља не зна пута ина:
„Њезин — краљ је, моја краљевина."

Ал таки су пути овог жића!
И дозваше поносна племића,
Најлепшега у целоме граду,
Спремише га, послаше по младу.
Чету су му пратилаца дали.
Па како су, Боже, путовали!
Мај је био, трава никла мека,
Ишли у дуж као војска нека!
Ситно шибље и зелене гране
Дуж путова са обадве стране;
Горе небо, тамо зелен брежје,
А птичија песма се разлеже.
Чим тастову граду стигло сланье,
У Саборној било је венчање.
Витез (прошле обичаја стара)
Место краља стај'о код олтара,
Богомоља, — не видесте таке,
Те стубове, те сводове лаке,
А зидови к'о од ткана беза —
Па се дивиш, ко их таке среза!
Гледају те из сводова тамних
Светитељи бојени и кам'ни.
На пољу је јарко сунце сјало,
Кроз прозоре цркву обасјало.
Орила се песма пуна миља,
А владика младе благосиља.

Одатле се пратња дигла
Да невесту краљу води,
Кроз долине и дубраве
Поносито двору ходи.
Јахали су коње бесне,
Један халу, други ждрала,
А пред њима, као звезда,
Застава се лепршала.
Међ витези видиш једну
Са небеса свету сенку —
То невеста тихо, мирно
Јахала је на зеленку.
Ено већ и шуме знане,
Већ је граду близу она —
Још не види куле, цркве,
Али чује јасна звона.
Чује жубор, што га ветри
Кроз зелене носе гране:
То је поздрав, који брује
Од светине узрујане.
И ето се већ град види,
Све звоници сјајни, красни,
Старе куле и зидови
И дворови горостасни.
Када у град улегоше,
Весело их народ прима,
Свако се око кућа,
Шарен застор од ћилима,
По бојама од пурпура
Трепти ткиво златне жице,
А у цвећу, зелен-венци:
Име краља и краљице.
Са свих страна народ врви,
Главним тргом пратња шеће,
Из прозора киша лије,
Није киша, него цвеће!
Са свих страна грми: „ура!
Живела нам бисер-грана!"
Као сестра, као мајка,
Краљица је дочекана.
Пред сватовма јунак јаше;
Кад до двора близу бише
Три пута је у рог дун'о,
А врата се отворише.
На прагу се краљ указа,
Радује се срећну данку,
Сија му се плашт багрени
Као сунце на уранку.
Млада госпа с коња слази,
Дрхћући му руку пружа,
Стидним оком погледује
Свога друга, свога мужа.
А кад с њиме у двор ушла,
Обичаје следећ' старе,

Витезови задуваше
У рогове, у фанфаре.
Капије се затвориште —
Адет то је доба стара:
Настају јој дани нови
А стари се свет затвара.
Стишао се глас народа,
Умукнуо глас од звона:
Краљ краљицу горе одв'о,
Приказа је са балкона.
„Ура! ура!“ народ виче,
„Живели нам ти и она!“
Загрмеше јасне трубе,
Удариште опет звона;
Разлежу се мукли гласи,
Чисто с' тресу куле вите:
Краљ с краљицом народ здрави
И витезе поносите.
А одоздо радост бурна,
Народни се ломе гласи,
К'о громови кад заječe,
Као море, к'о таласи.
Улицама лом и граја,
Калдрма се градска тресе,
Пеливани, опсенари
Дигли вику, урнебесе.
Бубањ, зурле, таламбаси
Разлежу се — брују, хучи;
Рујна вина као воде,
Пружи руку на га сучи!
Није вино као вино,
Већ све гори, реже, пени —
Да када ће, ако не ће
Кад се моћан владар жени!
И весело сунце заје;
А кад на град паде тама,
Кандилаца и свећица
Горело је хиљадама.
И ракете к небу лећу,
Истурују шарен-боју,
А фењери блеском трепте
У дворскому перивоју.
Звона звоне, али камо
Од краљевског звона крика?
Да дрнпуше, звонило би
К'о на укоп самртника.

А да ли је краљу тешко тако?
Није тешко, а није ни лако.
Област „среће“, област „туге дуге“,
То су земље једна поред друге,
Ал међ њима уска с' земља скрива,
Где се срећа тренутна ужива.

Тако и краљ, са стегнути даси,
Осетио, како с' срце гаси,
Крха прсте, спопала га плина,
А у души пустош и празнина.
Судбина му красну љубу даје,
Ал у њему љубав — умрла је.
Љубав оде, ал су живе груди —
Можда ће се некад да пробуди?
У љубави чудни су вам плами —
И најтиње срце вам помами.
Људи слаби, на их лако плени, —
Један поглед судбу им промени!
Гледнеш жену и сетну и бледу . . .
Ал' шта има у њену *погледу?*
Да ли бола, или вреле жари,
Или суза од болова стари',
Ил кроз тужан осмех искра сјаје
Па болове скривене издаје,
Оне боле од студа и плама,
Што тињаху у њој годинама,
Што су, лепој, многи немир дали,
Често, често до дна отровали?
Човек нежан, нехотице стане,
Па му туга меко срце гане;
Бледо лице, влажно око гледи
А оно га покори, победи;
Он би даље, ал сломљено крило!
И њојзи је некад тако било.
Моћ је силна у женице миле,
У краљице нема таке силе!
Љубит' мужа није дело лако,
Она љуби, љуби — али како?
Свете дувне (да шта друго знају?)
Причале јој о Богу и рају,
Сладиле јој вечан живот неба —
Па сад не зна, шта човеку треба,
Шта га греје, шта му блажи бриге —
Само читај молитвене књиге!
Често пута, кад је занос стиже,
Устала би да му приђе ближе,
У срцу јој нешто мило слади,
Али не сме грешном да повлади.
Мислила је, у ад ће је свући —
У срцу су греси — валидући!
Час би мужу, час би опет Богу,
А обоје примит' је не могу.
Љубила их из срдашца свега,
Али силно — ни Бога ни њега!
Драги моји, судбина вам вајна,
Нема за вас мира дуготрајна,
Малени сте, да љубави дате,
Велики сте на мрзит' не знате.
Божији вас разлучили суди,

Ал шта мари — здружили вас људи.
Из тог пакла још једини пути:
Трпи, прости, заборави, ћути!
Не занос'те с', не сањајте млади,
Дајте духу, нека вазда ради!
Тако срце не ће никад зажи, —
Меште среће покоја ће наћи.

Краљица се није наћи знала —
Дувна била, дувна и остала,
У палачи бурних дана није,
Од одаја посташе ћелије.
Краљ, сиромах, судбини се дао,
Трпио је — шта би друго знао?
Он не роње са недаће клете —
Пази љубу као мало дете;
Никад љубак, никад хладан неје,
Ретко збори, још се ређе смеје . . .
Кад дух зао њему срећу краде,
Он се жури, да ј' народу даде.
И доиста народ срећан беше,
Харачи му жетве не однеше,
Ни работа, да се многи пате,
А године родне и богате.
Добро му је, добра му и воља, —
Краљ је добар, краљица још боља!
У велике већ развезле тете:
„Краљица ће скоро имат' дете".
А по која из гомиле стрина:
„Запамтите, родиће нам сина!"

Као лишће о јесењој слани,
Тако журно пролажаху дани:
Лето, јесен, па и зима проће,
Снег се топи и пролеће дође.
Краљ сећаше пунобрижна лика,
А ето ти радосна гласника:
„Хвали Бога на лепоме дару —
„Син ти с' роди, — срећни господару!"
Краљ осети, да му с' срце буди,
И узвикну: „Да л' сам срећан, људи?"
Па му с' опет бригом чело збиљи —
Похитао милој породиљи.
Детињ гласић кад је чуо био,
Задрхтао, па се устанио.
Што не иде, та што ли је стао?

Никад није тако осећао,
Усуд му је једном срећу дон'о;
На полети да повуче звоно,
Руку дигну, али рука пада —
Лекар му је дон'о нова јада:
„Божијој се не мож' опрет' сили —
„Краљицу смо, краљу, изгубили."

Ранам' старим опет нови зледи,
Радост оде, а образ побледи,
Посред душе крезуб мач га био,
Смркло му се, па се скаменио:
С тог ударца, с таке среће лоше,
Краљу лицем сузе потекоше.
Ал што плаче? Претварање голо!
Та никада није је ни вол'о.
Ако ј' уз'о да му роди сина —
Ето пред њим сад свршена чина.
Или плаче, што се сети смрти,
Што нас једног по једнога прти,
Невидовно сваком раку спраља,
Па не штеди ни самога краља?
Није човек, ко се смрти боји —
Утри, краљу, лепо ти не стоји!

Није њему, што ће умрет', жао,
На срце му други терет пао:
Терет јада, што премину млада,
Што за навек покри облак прни
Ружу, коју још скриваху трни.
Зашто сада, када мајка поста,
Кад донесе тако мила госта,
Зашто баш сад да је смрт таче? —
То га боли, сто за то плаче!
У тузи је истина и сила —
Сад осећа, да му беше мила.
Љубно је, овај тужни данак
Разведа му онај тешки санак,
Санак, који по души облеће
К'о та слана, што падне на цвеће.
Сад је прен'о, па га туга рије:
Зашто до сад љубно је није.
Сад би и он одлетелој птици . . .
Ту се зачу дете у бешици.
Он се трже, па детету оде,
Кријућ' сузе од дворске господе.

(Наставаће се.)

ПЕСМА.

ЧРТА ИЗ СЕОСКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО П. АДАМОВ.

Ванео Грујa кабао за стубину. Наслонио се на плот, па се сав дао некуд за очима.

Јуне се наврзло око стубине, па чеше рошчиће, што му тек набрчали.

С оне стране плота у врту чевриљи Бојана око свог рузмарина. У који мах тргла очи к студенцу, у тај мах дрекну, колико јој грло донело:

— Грујо!

Грујa се трже, те у том одскочи у страну. Претега се с полугом захукта, колико је дуга, па тик Грујн уз раме.

А јуне забоде низ гумно.

У том неко Грујн иза леђа:

— Е, да те огребе!

Грујa се осврну.

Пред њим његов ћаћа.

— А што си стао ту, па зазјављаш?

Замуцао, заплео Грујa, као да га пчела ујела за језик, тек да једва промуца:

— Чувам, да марва не наиде на плот, па га не покрха или се не набоде.

Погледа још једном са стране опамо преко плота у врт, па оде за својим послом.

Ради, а не ради му се. Тек да му ћаћа што не забави.

После подне разастрло на сред дворишта пољаву, па превејава на ветрењачу пшеницу. Треба да је учини, те да носи сутра у ватренку на мељаву.

Сестра му изгрће грналом испод ветрењаче чисто зрно по пољави на рпу.

Грујa окреће ветрењачу, а окренуо главу, па гледи на кров од стаје.

А онде стао голуб с голубицом, па што ће ти што ће, него кљун у кљун, те пиштн и шири крила.

Сестра скрстила руке у крило, па се загледала под ветрењачу, како се слаже зрно, што испада.

Ни једно их ни на ум не узима, како се неки смели гаћан петао са сјајним перјем и са златном огрлицом разраколио у крај рпе, па њука своје љубимице коке, мисли зар, на пусто је масло наишао. А мацa се прикрала девојци и у крило, па се размазила на топлу сунцу, те се чеше око ње, док јој се не досади и чучну на крај сукње, па се оде умиљавати и гладити шапом.

Тако — док се и опет не нађе за леђима ћаћа, те лупи длапом о длан и дрекну на кокошн:

— Иш!

Девојче се трже, па удари грналом у трбушину од ветрењаче. Мачка се за тили часак обре на багрени иза куће. Петао се зграну, па полети на плот, те коке за њим, док се не скрасише негде у корову. А Грујa испусти дршку на окреталу, па ветрењача застаде.

— Ето ће вам живина код вас живих испод носа рашчепркати сву рпу!

Рече ћаћа, и опет оде, да још где завири по својој државини.

Мало за тим ће Грујн сестра:

— Јеси чуо, баћа, како певају Боју?

— Какву Боју?

— Па... знаш... Боју. Синоћ су је тамо на рогљу спевали са Савом Ралиним.

Грујa претрну. Ођута, пз трже опет за окретало.

Онда стао, па и не гледа, има ли што у кошу, него навриће вречу на мерицу, да засне. Али му се узица омакла, па пресипа у страну.

— Баћа, ето шта радиш!

И Грујa се трже.

— Шта кажеш ти за Саву Ралина?

— Па певају га цуре.

— Ког Саву Ралина?

— Па један само Сава Ралин има у селу.

И девојчица пође да певуши ту нову песму, да покаже баћи, како је већ научила.

А Грујa окрену, мислиш, поломиће паоце...

*

У вече изашла Бојана као обично пред кућу, па села на рбв поред дуда. Како месец са стране упрьо, и не види се у дебелу присенку.

Грујa два три пут прошао поред дуда. Прође, па се врати. А сврнуо ба, а оно — опет прође, па се бојаги чини и невешт, као тобож и не види никога под дудом.

Оно није да не сме, па и не бојн се. Е, мај, а што да се као боји? Да је, да рекнеш, дан, па да јој мора гледати у очи! Јер кад ти Бојана ухвати поглед својим очима, није

него те шине по сред среде, па осетиш одмах, како ти срце штрецне.

Ал није то! Него га једи, што она љути. Бојаги!

Но Бојана, богме, љути, као да се с ким договорила.

Друкче се Грујa оружао за ову прилику, друкче одиста.

А сад —

»Не љу,« вели у себи. »Ја сам свој господар. Не мора Грујa никоме клањати.«

И —

Ено га, снотаче се преко рова, па се забатрга.

— Придрж' се на нос! — поздрави га Бојана, а мало се била баш као и тргла.

Сад није ни куд ни камо, ако је и рекао, да не ће.

— А зар си ти то? — вели он.

— Па ја.

— Мал' ја не падох.

— Имаш се на што дочекати.

Грујa оћута Он се спремио за други разговор. Ал, до душе, мислио је, да ће јој друкче и прећи. Цео дан је превртао и овамо и онамо, док није смислио, шта ће да јој каже. Па сад — љути и Бојана.

А у Грујa вре. Већ му на врх језика —

— Знаш шта, Бојо?

— Не знам, док ми не кажеш.

— Таман зинуо, да јој рекне — оно, а испаде:

— Хвала ти!

Баш му склизну језик, па се омаче ето са свим нешто друго.

— Шта хвала? — прихвати Бојана.

— Та, знаш . . . оно . . . јутрос. Ја бих сад можда био већ међу покојнима, — шапртљи Грујa.

— Па за то сам те и опоменула, да не страдаш лудо.

— Да, ал . . . Оно . . .

— И ти би тако другом.

— А . . .

Хтеде да пита: »А би ли ти тако и другом?« Па не смеде.

Још све то није — оно.

— А је л' ти цветао рузмарин? — опет он.

— Шго ће да ми цвета рузмарин?

— Па да за што га тамо негујеш?

— За што рузмарин? За сватове, — одговори она. А у себи мисли: »Блесане, ни то не знаш!«

Тако је нешто помислио у тај пар и сам Грујa о себи. Ал оде још даље, јер иначе не зна шта ће:

— За чије сватове?

— За покојне стрине, — обрецну се Бојана.

— Па ја те лепо питам.

— И ја ти лепо кажем.

А Грујa да прегризе језик.

Сачувај, боже, да му ко завири сад у лице. Потукао би се с њим.

У Грујa кипи. На једаред ће:

— А где ти је Сава Ралин?

Бојана се жацну. Ал познаде, колико куца код Грујe, па му хладно одговара:

— И он баш пита за тебе

Још слеже раменима.

— Што ће он да пита за мене?

— Да се надвлачите клипка.

А зна се, да је Сава два пут надвукао Грују.

Грујa поцрвени. Прогута нешто, па поче кроз зубе.

— Лако је то! Ал да се рвемо! Да се... Хајд, да се окладимо, да ћу ја . . . Ево, да се бијемо јарачки, главом о главу, па чија пре пукне Ми се морамо потући, нас двојица. Ако он не ће, ја ћу му у сред кола подметнути ногу, нек му се смеје цело село, кад лосне о земљу. Па видићеш, он не ће смети. Ја ти кажем, он је мáма, и брат му је мáма, и отац му је мáма, и дед му је био мáма. Сви су Ралини били мáме од вајкада и биће!

Бојана се засмеја.

— Ти се канда љутиш, Грујо. Немој, шкодиће ти.

— Ваљда сам луд, да се љутим. Баш ни мало се не љутим. А, не знам, за што да се љутим. За љубав Сави Ралину? За њега да се љутим! Шта ми је он? Да га једаред поштено бречим о земљу, па да се распукне као зрела бундева!

— Један си у бáбе. Чувај се.

— Ти опет ваљда мислиш, ја се бојаги љутим. Бога ми, не љутим се! Само ти кажем, тај Сава Ралин ће страдати са мном. Није да њега, рећи, мрзим. Боже, сачувај! Ал ја кога волим, ја бих за тога и своју главу разбио. А он? Шта ми он? Надвлачи се, момак, клипка! Е, јест! Потегни, повуци, . . . па ето ти! А то не боли ништа И кад се рвеш, може да ти подметне ногу, па да бубнеш, као да те није ни било. И то није ништа! Ал хајд, кажи . . . Ето, на прилику, да рекнем, ти. Кажи ми, што хоћеш. Хоћеш да одгризем прст? Хоћеш?

Бојани заигра срце. Око усана јој и нехотице задрхта као осмејак.

— Није до тога, Грујо.

— Ја се не шалим. Кога ја волим, па да ми на њега когод метне и мали прст, . . . бога ми мога, . . . слободно нек напред сам себи купи воштаницу, па, ако нема кога, да му је припали, нек је сâм и припали.

Месец провирио кроз грање, па пао Грују по лицу.

Бојана трже очи на њега, па одмах преда се.

Блед Грујa, блед, а усне му дрхћу као трепетљика.

— Ја знам, где је он сад. Дао бих нос одсећи, ако није на рогљу код Рајине ковачнице. Оде тамо, па се хвали, само да га певају с овом или с оном. Ако није баш и сам себе певао, ја дам своју главу. Таки је он. А овамо . . . није ништа, . . . баш ништа! Мене не певају. Јест, ал кад мене буду певали, имаће шта. Ја само ћутим. Све — Грујa ћуталица! Па га нико и не зарезује ни у што. Грујa не уме да се хвали. Ал што јест — јест! Чуће се. Па нек се чује, не браним.

— Па за тебе, Грујо, не вели нико ружно.

— А што певају све Саву Ралина? Све Сава Ралин! И увек свуда само Сава Ралин! А он мама!

— Није баш тако. Певају ето и друге момке.

— А што он долази чак и у наш крај? Јест, то је! Е, отићи ће и Грујa једаред на рогаљ, . . . уз пркос! Једаред, ал ће неком пресести. Одавно се ја кањим. Нека, нека!

У том повика неко испред куће:

— О рођена!

— Ту сам, снајка, — одазва се Бојана.

— Хајде, рођена, у кућу! — опет снаха с прага.

— Ево ме, ево! — вели Бојана, па се окрену Грују: — Грујо, пази, шта ћеш. Лаку ноћ!

И оде Бојана у кућу. Али се на вратима осврну за Грујом.

Грујa забурио главу, па на своју страну.

— Е, е! — узе снаха да пецка Бојану.

— А зар се и тај упутио једаред за брађом?

Бојана не одговори ништа, већ оде у своју собу, а снаха у свој вајат . . .

Дуже је нешто вечерас раскопчавала Бојана свој грудњак на прсима, кад се свлачила, да легне, . . дуже него обично. Што јој се заплеле копче у петљице, па да их покида, — ал јој се мисли замрсиле као клупче свилених конаца. Што се већма мрсе, све им се већма Бојана подаје. А то је нешто вуче, лагано вуче; па не може да одоли, док не паде главом на узглавље. У том се задрма икона чело одра јој, а разли се мирис босиљка изнад иконе, те је пун мирис као миље. Понда се нађе у својем врту. А тамо неко шушка око њена рузмарина. Она тамо, а Грујa набрао читаво бреме струкова од рузмарина, па све њој у крило . . .

(Свршиће се.)

ПАСТИРКА И ЉЕЉО.

„Иди“, рече Сварог златокосој Лади,
„Види, шта пролеће међ људима ради.

Је л' понело дрвље своје слатке плоде?
Јесу л' бујна жита? Има л' доста воде?

Да пчпека није поплашила цвеће?
Је л' несео ратар, кад се пољем креће?“

Лада слуша речи па часа не губи,
Но штедрога оца у десницу љуби —

Упреже голубе па на земљу сиђе,
Долине и поља и горе обиђе.

Све живо заставе на крилима среће,
Природа се буди и живот се креће.

Бујно тече живот, као нагла река,
Процветала зова, дрен и кукурека.

А под густом липом зелени се трава,
Ту пастирка млада у тишини спава.

Лака нека сета чеоце јој краси
А лахор јој пирка растурене власи.

Из шипражја густог, у заклону своме,
Немирни се Љељо нагао над њоме.

Протурио главу из шипражја густа
А маленим прстић метуо на уста.

Мора, лола мали, да и опет греши,
Јер се нешто клиби и лукаво смеши.

Београд, 21. Марта 1887.

Војислав.

ДУМ АНТОН КАЗАЛИ.

ОД Л. ТОМАНОВИЋА.

(Наставак.)

Године 1541. подиже војну цар Карло V. преко мора на Алжир. У томе бродовљу било је и Дубровачких бродова. Тек што је стигло под Алжир, учиње жестока бура. Више од сто и тридесет бродова ту пропаде, а војска што се у море не утопи, то паде у руке џицима. Тако међу њима иста судба допаде и многе Дубровчане. Отуд Триста Вицах Удовицах, драмски спјев Казалијев, ће улазе осим удовица један старац, један пјесник. један иностранац, један мудрољуб, старица, ћевојчица, слијепац, свештеник, свесумник и још које лице споредно. Све ове особе говоре са свога становишта о тој несрећи.

Ево, како једна удовица одговара на ћешење:

Полаг моје куће рођен
Прије годишта пет,
Дан без њега не знам прођен,
Од кад вијох сијет.
Он проводич св'јех игара —
Ја једина бих.
Мјесто браће и сестара
Он ми би за свијх!
Љубави ме он обвије
Како уздахом,
Мојим путем рај посије
Сведе погледом.
Не радости у животу,
Да без њега знам!
Не ичеса, чем љепоту
Не створи ми сам!
Ако мисо у памети,
У устима глас.
Ако срдце к Богу лети,
Његов дар је вас!
Заборави! Заборави!
Час кад буде дох,
Да с' од тјела дух растави,
Ни тад нећу моћ!

Чујмо, што ћевојчица жалубљена одговара удовицама:

Сви су потамнили небески кругови,
Који не сјају ми његовом светлости,
По дубокој ведрини ми плови
Вир живота и вир угодности.
Моз ми се завиђе, срдце у прсима
Рад ишчекивања страшно ми трепеће,
Радост за ме сдрављена над свима
Необуздно дух и тјело креће.
А својом сладошћу да ме опоји!
Што мами надањем да будем њећети!
Нећућенство да ме не освоји,
Мним у тему да ми је умрјети!
Ви сте ј' окусили — што вам се догоди?
Радост превелика? — Ал приповједима!
Свака о њој говорит доходи —
Свака за њој остала је жива...
А мени, што би ми? — Ухваће само ми
Може поновити, ну с тим ми одкрије,
Да што ухвах, горка смрт удоми —
Да сва радост под плочи ми гније!

Иза ње Пјесник овако завршује пјесму о љуцком животу:

Пријатељу, ако тако...
Честит пјечни сан!
У младости спавај лако
Нит се буди знан.
Ту прођ свјета издајице
Имаш плоче штит...
Да ми је стећи крила птице
И с тобоме бит!

Чујмо и Гуслара, како сужањ цвили у тамници:

Бисер-граде полаг сиђет мора,
У зо̀ час те охолост забљешти,
Да се здружим гордим погланицам,
Гдје се људи таштој слави кољу!
Ја једећи на мору словинском
Весело бих тебе поздрављао.
А ти би ми на брјегим твојијем
Приказао моју браћу милу,
Стару мајку и старога оца,
Драгу сесу и љубу избрану
С малахнијем чедом у наручју,
Да ме приме и Богу захвале.
Које сада ти ми тјешиш молбом —
Грдном молбом, да ме заборавс!
Заборавс драгог невољника
Без утјехе људске ни божије.

Да се види, како се даље овај спјев развија, навешћу још ово:

Старац:

Коли право и истинито
Сједоче ти љета моја.
Сред омразе и сред зноја
Ја утопих, што ј' невино;

Све утопих — ал обмана
Остане ми пр'јех дана.
Да ми живот не спомену
Још дјетињски памет ствари,
Још ми *сутра!* наговара
За сласт жеља, које вену.
Сутра! Ту ми мисо врви!
Сутра! — Сутра! Гроб и црви!

Свезумник:

Што је невино, кад се топи,
Ниј' промјена?
А обмане да приклопи
Иста сјена!

Свештеник:

Јер је једна у створењу свему,
Цигла једна за циглијех људи;
Они је мислим свудара опрему,
Та за једним непрестајно бљуди.
Како пчела иште у свачему
Самог меда и за медом труди,
Тако ова, ђегод се приближа,
Једно иште: Угодност из крижа!

Свезумник:

Зашто тада гојимо ју? Зашто
Примамо ју, да нас свуда вара?
Уништимо шчекивање ташто,
Кѣ истини никад не одговара;
Знали бисмо сви рођени, нашто
Рађамо се без лажних чара...

Свештеник:

Сила т' амо ил лукавство врви,
Безухвање тамо. Гроб и црви!

Свезумник:

Тад што ј' живот?

Свештеник:

Што и све створење:
Низ очајства тамнеља се собом,
У ким често претварамо мњење,
Варајућ се међ зибком и гробом,
У ким често *Удес* је *Хођење*,
А *Усиље* презива се *Злобом*.
Многолично јавив нам, да сјемо
Ниј' нам стана, да другог иштемо.

Као што се види, философска посматрања, то је главно обиљежје овога спјева, у којем је довољно и човјечанског лирског и патриоцког ошћења.

(Свршиће се.)

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Дотична места о кнезу Лазару у Орбиновој историји по преводу г. Љ. Ковачевића (I исправа о цару Урошу у Београду 1884.) гласе: „Било је тада рашке властеле, *који после смрти цара Стефана* хоћаху постати силнијим, него што дотле беху. У том броју беше деспот Вукашин и брат му Угљеша, — и кнез Војислав Војиновић. Њима је била поверена управа у најглавнијим крајевима царевине. Саветоваху цара неки његови врло верни људи, да затвори у тамницу деспота Вукашина, кнеза Војисава и још неке — и да области, којима они управљаху, преда на управу сиромашним племићима, који га воле и који су му верни. — Ове савете не само не послуша Урош цар, — него подиже онтужене још на веће части и достојанства. Тако деспоту Вукашину предаде многе области, па га чак и краљем назва. — До још вишег достојанства узвиси он кнеза Војислава Војиновића, оженив се његовом ћерју, пошто се развео с првом женом, ћерју Влајка, војводе Влашког. — С тога у Урошевој царевини оклада велики перед: сваки се властелин поче старати и уништати, како би досао до веће силе и не би потпадао под себи равне.

Међу овима беше најглавнији кнез Лазар, који је приграбио сву земљу на угарској сумеђи, која се зваше земља краља Стефана (т. ј. Драгутина), fra quali fu principale il Conte Lazaro, che usurpo tutta la terra posta a confini di Ungaria, che si chiamava terra del Re Stefano). Исто тако заузме и Никола Алтомановић крај, који је држао стриц му Војислав, који је мало пре (1363.) умр'о био. — На ове се угледаше и Балшини синови-Балшићи: Страцимир, Ђурађ и Балша, зетски племићи, и заузеше обе Зете; а цесар Војихна са зетом Угљешом заклада целом покрајином, која се граничи Романијом (Грчком). Тако за не пуних десет година поменута четири властелина поделе међу собом сву рашку (српску) државу, и сваки је, још за живота царева, њих слушао и за господаре признавао. Краљ Вукашин изабра себи Приштину за престоницу и кладаше свом околином. Његов брат Угљеша господовао је целом Романијом до Солуна (fin'a Salonichio), и Бером (La Veria) и другим градовима. Балшићи имађаху горњу и доњу Зету до Арбаније; а од међе босанске и сремске на све до Котора Никола Алтомановић. *Лазар са својим зетом Вуком Бранковићем владаше државом краља Стефана и целим Подунављем.* (Ѣ

Lazaro col suo genero Vuk Brankovich haveva la terra del Re Stefano e tutto quello, che confinava col Danubio.) (Orbini 268—270).

„Кнез Лазар и Никола Алтоманић, први великаши после Вукашина и Угљеше, ошалаше се од њиховог успеха на се договоре, да их скрхају. Придобивши на своју страну Уроша обећањем, да ће му дати све, што од њих двојице отму, искуше војску и ударе на Вукашина и Угљешу, који их дочекају на Косову. Кнез Лазар ошуче се са својом војском, и не заустивши се у бој“ (Lazarus desertit aciem), a Никола удари на њих, али буде побеђен и једва главу изнесе; цар Урош буде жив ухваћен. Заробљеног у боју Уроша Вукашин одведе у Рашку, где је завршио свој живот на *„горе казати начин“* (Orbini 275.), који је описао овако:

„Једни цар. који је за живота допустио, да му великаши заузму царевину, бавио се неко време код краља Вукашина, који му је одредио нешто мало земље за издржавање, затим га остави и *отиде кнезу Лазару. Пошто је и овај с њиме рђаво поступао*, врати се он по други пут Вукашину, али најпосле видећи, да се с њим поступа као обично, пауми да побегне у Дубровник. Када за то дозна од једнога слуге Вукашин, удари га бодовањем по глави, убије на место једним ударцем“ и т. д. (Orbini 272.) Мавро Орбин каже дакле:

1-во да је у оном нереду (confusione), који је настао у српској царевини за владе неодлучног и млитавог цара Уроша међу властелима, који су гледали и старали се, како би досегли до веће силе и не би потпали под себи равне (као што је био могућник Вукашин и кнез Војислав), најглавнији био кнез Лазар, који да је *ограбио сву земљу на угарскоју сумеђи и која се ваше земља краља Стевана*, — опет мало ниже вели исти Орбин: „Лазар са својим зетом Вуком Бранковићем *владаше државом краља Стевана и целим Подунављем.*“ А шта је разумевао Орбини под државом или земљом краља Стефана?

Орбини прича на 250. и не знам којој (т. ј. између 250. и 259.) страни, да је српски краљ Стефан, који је имао за жену Јелену, рода француског, владао 18 година и имао четири сина: Драгутина, Предислава, Милутина и Стефана, од којих је Предислав постављен српским архијепископом; а Драгутин, који је отерао оца из краљевине покаје се и покалуђери у Дебару (in Debari) и остави краљевство брату свом Милутину. Милутину се млађи брат по имену Стефан није покоравао, и он, да га уклони од себе те да не мора долазити с њим у сукоб, даде му у управу „una gran Provincia a confini d' Ungaria in fine di Mazova et di San Demetrio (Дмитровица) et alla confini della Sava.“ Но и с тим не би Стефан задовољан, већ примивши управу поменуте области понесе се и одметне од брата па се назва краљем и не живљаше у миру с братом својим. И та се област од тог доба зове земља краља Стефана. Стефан умре за живота краља Милутина и би погребен у цркви св. Димитрија у Срему.

Мислим, да ни најмање није нужно истицати погрешке, које је Орбин у тих неколико редја сабио и учинио; али љутити се човек мора на тог Латинина, што нам јасније не каза положај и границе оне области, за коју каже он, да је краљ Милутин уступио свом млађем брату Стефану, и да се од тада зове област та „земља краља Стефана“, кога Орбини разликује од Драгутина, не знајући, да је Стефан исти Драгутин и по томе *старији* брат Милутинов. Но зашто да се љутимо на Орбина због нетачног означења државе Милутинове, кад из наших извора, а наиме из живота оба брата: краља Стефана и краља Уроша II. знамо, да је у државу првога (после 1282. г.) спадала: 1-во земља **„подримскиа“** *Мачва*; 2-го **земља Срѣмьска**, где му је и главни двор био у месту **„рекомонь“ Дьбрьць**; 3. **земли брапиченьскыа** с градом **Ждрелом**, пошто су господари браћа Дрман и Куделин (Татари или Власи) око 1286/7. браћом (Милутином и Драгутином) из ње изгнани и освојена земља од Милутина брату краљу Стефану уступљена. 4-то град **глаголимы Бѣлиградь на брѣзѣ рѣкы Дунавла и Савы**, (помиње се г. 1314.) наравно са својом облашћу. 5. каже се на једном месту у животу краља Стефана у опште: **„Сь ко** — краљ Стефан — **предьржѣ землью отьчьствиих своего иногы страны земли оугрьскые приметь, и такождѣ и босьньскые земли“**; а ја бих још додао, да је и *Рудник* и онај крај, где је манастир *Ариље*, био у држави краља Стефана, који је, пошто се *пред смрт* покалуђерио и назвао Теоктист, умр'о 12. марта у петак г. 1316. а сарањен је у манастиру рашким ђурђевим Ступовима, којему је он други ктитор био (в. Животе краљева српских, написане од архијепископа Данила и других. У Загребу 1866. стр. 28. 41. 43. 44. 58. 97. 114—116.; Годишњицу II. стр. 244. ср. Пејачевића: Historia Serviae p. 219.).

Пита се дакле, шта је од те државе или „земље краља Стефана“ могао кнез Лазар после г. 1362. окупирати или „приграбити“? *Срем* и *Мачву* или мачванску бановину није могао, јер земље те нису биле у области „млитавога“ цара Уроша, и у тим земљама је тада господарио бан Никола Горјански, који није био зет Лазарев, већ велики пријатељ Николи Алтомановом, који је — т. ј. Никола — и у Руднику и у Ужицу господовао. И Београд са својом облашћу тешко да је био између 1362. и 1372.

у држави, коју је Лазар себи стварао. И сам Орбини доци је нели, да је кнез Лазар тек после смрти краља Лауша, кад су у Угарској под слабом женском владом настали нереди, заузео и разрушио град Београд.

Од земаља дакле, које је Орбини разумеваo или могао разумевати под државом краља Стефана (Драгутина) не остаје ништа за окупацију или узурпацију кнезу Лазару, јер Орбин дели и лучи „Подунавље“ од земље краља Стефана. „Et Lazaro col suo genero Vuk Brankovich haveva la terra del Re Stefano *et tutto quello, che confinava col Danubio.*“ Кнез Лазар као самодржавни господин потписивао се и називао у повељама својим од год. 1380.—1389: „кнез и господин **Србљи** (или **српској земљи**) и **подунавскою** (**или страшнь подунавскынь.**)“ Но то је било, кад је постао самодржавни Господин у једној чести српске земље, а ми смо тек у *седмој* десетини XIV. века (1362—1371.); откуд Орбини зна, да је још тада кнез Лазар био господин или кнез *Подунавља?* Орбин се служио познатом грчком кроником Лаоника Халкокондила и у тој кроници нашао је он оно место, где Халкокондил прича, како је цар Стефан, заузевши и покоривши сву Маћедонију осим Солуна и Охридску област и јанинску област и костурску област и Трикалу, допро до Саве и завладао целим *Подунављем* и у тим покрајинама поставио поуздане мужеве за обласне главаре, а наиме: „Macedoniam, quae finitima est Axio flumini, commisit *Zarco*, viro apud ipsum primario; eam regionis partem, quae a Pherris tendit usque ad Axium flumen, *Pogdano* tributi, viro bono et rei militaris peritissimo; regionem, quae a Pherris excurrit ad Istrum, *Chrali et Unglesi* fratribus concessit, quorum alter regius pocillator, alter equorum regiorum curator erat; *regionem Istro adiacentem nactus est contribuente rege Vulcus Eleazarus, Pranci filius;* Trica et Castoria obvenere *Nicolao Zupano;* Aetolia decreta est *Prialupi*; Ochridem et regionem Priliapaeam dictam *Pladicae,* viro haud ignobili, regendam dedit. *Commemoratos modo viros accepimus Europae regionibus praefectos esse a rege Stepano.*“ (види у Бонском издању Халкокондилове Историје стр. 28. и 29.) Поменути у првом одсеку Немац Хопф вели на приведеној тамо страни: Als Stefan Dušan Ende 1355. gestorben, riss in seinem feudalen Reiche völlige Anarchie ein, der zu steuern sein Sohn Uroš nicht in Stande war. Die Satrapen proclamirten ihre Unabhängigkeit. Chalcocondilas führt deren *acht* an, die eigene Reiche gründeten; die Namen, vielfach entstellt, lassen sich mit Hilfe serbischer und albanesischer Nachrichten und Quellen ergänzen. Da dieses bis heute noch nicht versucht ist, führe ich hier dieselben kurz mit ihrer Succession an“ — не, нећу — пек се читалац не уплаши, да ћу га ја мучити овде с наводом тих „поправака и допуна“ тога јако ученог, и као што се већ по себи разуме врло „темељитог“ Немца, већ ћу само рећи: сахрани нас Боже од те превелике немачке учености и темељитости! И кад бих хтео претресати све, шта је ту само на једној страни in quarto тај учени Хопф пасукао, и разирсивати конце, које је Немац тај ту смрсио, морао бих писати дугу дугу расправу, и читалац би се од чуда кретао и био би, као што браћа наша у Загребу кажу, „запањен“ од такве немачке темељитости. И ја ћу морати кад тад о том писати, само не сада и не овде. Овде ћу само *праву* врсту из тог тобожњег Хопфовог коментара на напред истакнуто место из Халкокондилове Историје навести, која врста гласи: I. Land am Vardar. *Twartko,* Sohn des Sevastokrators Dean (1340—1354. Халкокондил је као Грк лепо написао *„Зарко“* (Zarko) и свако знаде, да је то српски *Жарко*, но то се Немцу није допало и он поправља и исправља то са *Twartko.* Но то према осталим чудилама није ништа. Окренимо дакле засад Хопфу леђа па се обримо к роду свом, г. Рачком у Загребу, који у „Radu“ — а свако зна, чији је то рад — књ. II. стр. 85. вели 1. пише: „За такове намјестнике и главаре царства српскога постави (цар) Стјепан: (1.) *у Тесалији* (Трикали и Касторији) *жупана Николу;* (2.) у Етолији *Прељуба;* (3.) у горњем Епиру (Охриду и Прилипу) *Плакида;* (4.) у Маћедонији ријеци Вардару на југ цесара *Војихну* (Жарко); (5.) у источној Маћедонији од Вардара до Фере (то је управо Сер) кнеза *Богдана;* (6.) надаље у осталој чести од Фере до Дунава и *у Тракији браћу Вукашина и Угљешу;* напокон (7.) *у Подунављу и Посављу Лазара и Вука Бранковића* Cf. Chalcokondylas: corpus Scrip. hist. byzantinae p. 29.)“ И Рачки је написао ту ноту но и на ту ноту имао бих нешто и нешто приметити и где што приговорити, но нећу и нећу да се с целим светом, с целим *живим* светом и с рођеном браћом нашом у Загребу завађам. А најпосле шта ме се овде тиче и *Прељуб и Плакид*, и цесар Војихна (или Жарко) и кнез Богдан, и браћа Вукашин и Угљеша; и шта ме се овде тиче и Маћедонија ријеци Вардару на *југ* и источна Маћедонија од *Вардара до Сера,* па и на даље *остала* чест *од Сера на* (баш) *до Дунава;* и горњи Епир с Охридом и *Прилипом?* Ти сви и то све мене се овде ни најмање не тиче, и зашто да ме се тиче, кад то управ и нису *српске земље!* Мене се овде тиче само *кнез Лазар с Вуком Бранковићем* и *Подунавље* без или са *Посављем,* и нешто ме се мало тиче и онај Никола жупан у Трикали и у Костуру.

(Наставиће се.)

УСПОМЕНА НА ПОКОЈНОГ ПРИЈАТЕЉА.

ОД МИШЕ ДИМИТРИЈЕВИЋА.

(Наставак.)

а би се пак видело, какав је Коста и у оно доба био вештак у дикцији дијалога и у тесању стихова, саопштићемо овде почетак друге глуме, „Осветe", т. ј. саопштићемо оволико, колико се од исте у целости затекло. Из овога, што ћемо саопштити, моћи ће се назрети и врло фини заплет те недовршене шаљиве игре.

Ево те глуме:

ОСВЕТА.

ШАЉИВА ИГРА У ЈЕДНОМ ЧИНУ.

ОСОБЕ:

Милан
Марија | муж и жена.

ПОЈАВА ПРВА.

Марија (долази под маском на велике дворане, у којој се игра; мотрећи на све стране, скида маску).

Сад ће бити десет — сада мора доћи!
Да ми се је само одрећи моћи!
Познати ме не ће, о том сумње нема,
Јер сам увијена, маскирана пе'мя.
Глас промениг' умем, претварат' се знадем,
Свако женско својство потпуно имадем! —
Е, треба ли више, зар то није доста,
Да преведем лако жедног преко моста? . . .
Ма се опет бојам — може да ме позна,
Да с' увређен каже, кад намеру дозна. . . .
Па кад се разреди? . . . Грдне ли несреће!
Зар да не помогне женско красноречје!
Зар је тако страшно, кад се жена млада
О верности мужа уверити рада?
Кад му жена пише, да га нека чека,
Која ће га нежно љубити до века,
Која пламом гори, само да га види,
Ма која се на сад потписати стиди?
На кад место оте пламтеће лепоте
Дође увијена сопствена му жена? . . . .
Само она може учинити тако,
Која воли право, која љуби јако!
А што ми је љубав заслепила очи,
То о свима вама баш тамна сведочи!
Ма, нет! Ево иде — држ' се сада, Маро!
Претварат' се лако, то је штогод старо. (Мења маску.)

ПОЈАВА ДРУГА.

Милан под маском говори за себе:

Аха! ту је неће! Ао, Маро моја,
Рђаво те крије ота маска твоја! (Гласно.
Уверен буд'те, да ни ј' жао јако,
Што несрећу имам заслепити тако.

Марија.

Богме лепо није, ал' ви добро знате
Каквог слабог судца пред собом имате.

Милан.

Не хотећи казнит', казнити се може, —
Праштајући тако, казни се још строже
А шта с' вама чини? . . .

Марија.

Доста нека тога,
Нејте речма чупат' рану срца мога.
Ах! ја добро знадем, да је судба клета
Одредила мени трпет' овог света,
Трпет' бо'ме јако, кол'ко с' трпет' може,
На свекути за тим — ох, боже! ох, боже!

Милан.

Немојте се срдит', ако ми је чудо,
Да поступа с вама судба тако худо,
Јер к'о млада, лепа, имајући сваштa,
На шта би се могли потужити? — На шта?

Марија.

На шта?
Зар то није умрет', свекнути од јада,
Гледећ' како са мном поступате сада?

Милан.

Опростите, ал' ја — заклињем се богу,
Из тог целог ништа разумет' не могу!

Марија (с афектацијом).

То је смртни удар, што сте м' могли дати,
Не разумет' ништа? . . . Е, сад хоће знати! (За себе)
Ако то одрекн, тад' сам уверена,
Да му ј' преко света најмилија жена. (Гласно.)
Зар то нису јади, млада, лепа бити,
На без ове наде другога љубити!
Гледећ' женска стида, ломећ' гордост моју
Просјачити клечећ' сриће, љубав твоју? . . .
Ох! камена стено! рећи се може,
У мојима груд'ма какав пламен горе!

Милан.

Опростите — ми нећ сад ће дивизије бити,
На ја . . .

Марија (тужно).

Знам већ, знам ја — женски вам се хити!
Ох! проклета жено, што ми драгог оте,
Зар се, пустахинко, не плашиш грехоте?
Ал' тако ми бога, док узбуде мене . . .

Милан.

Ако бога знате, знат'те ми се жене!
Јер кад за њу чујем — да ме праг однесе,
Кожа ми се јези, душа ми се трese!

Марија (напињући и збуњена).

Шта? Шта? Шта сте рекли?

Милан (не слушајући).

Ej, да камо среће,
Ка' што лежи болна, да се дигнут' не ће!

Марија (сва дрхћући).

Шта? . .

Милан (не слушајући).

Срце би моје, да те куге није,
Пред свим светом љубло, што сад љубеh' крије!

(Пресе се.)

Ма опроси'те, морам сад вас останити,
Јере ми се хити драгу загрлити,
А кад драга чека с осмехом на усти,
Спора су и крила соколова пусти.
Слуга сам поника!

ПОЈАВА ТРЕЋА.

Марија (скинувши маску).

Шта? Шта се то збило?
Је ли то на јава, или ми се снило?
Он да другу љуби?... Ох, боже! Ох, боже!
Та је л' то могуће, да л' то бити може?!... (Жалосно).
Аох, клете шљам — заслепи ми очи,
Само да још боље видим у слепоћи!
(Пренувши се на једаред).
Ма што да ја јадам? Аох, луде жене!
К'о да е' због тог икад јадовале жене!
Зар ја писам лепа, зар сам мртва већ!
Зар се и за жене нико наћи не ће?
Јоште има жена толико памети,
Да се ка' што треба знаде да осветн;
Осветићу се, бо'же, та жена сам зато,
А освета ј' лепа: љубавника зато!

Толико је само изведена та шаљива игра, којој је предмет тако занимљив, да је заиста достојан обраде. (Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

ПРИПОВЕТКЕ МИЛОРАДА П. ШАПЧАНИНА. *Књига пета.* — Издање књижаре и штампарије браће М. Поповића у Новом Саду 1887.

Приповетке омиљеног приповедача Шапчанина почеле се у збирку скупљати још пре десетак година. Године 1877. изашла је у издању браће Јовановића у Панчеву прва књига са десет красних приповетчица; друга је књига опет у издању браће Јовановића у Панчеву угледала света на две године после прве, дакле 1879.; та је књига приказана *Јовану Бошковићу* а у њој је свега шест приповедака; у трећој је књизи потопис из године 1877. и 1878. „С Дрине на Нишаву“ а књига је та изашла исте године, кад и друга; четврту књигу, у којој је историјска приповетка „Хасан-ага“, издала је књижара Велимира Валожића у Београду; на тој књизи није назначена година, кад је изашла, но колико се сећамо, биће томе добрих пет година. — Сад се ево латила књижара браће М. Поповића те издала новијих пет приповедака Шапчанинових. Издање ово Новосадско куд и камо заостаје иза издања Панчевских и Београдских и што се тиче облика и брижљивости у изради. Штампарских погрешака, и то доста и таквих, које смисао преокрећу, има колико не треба а две три ствари одају, да прештампавање тих приповедака из листова, у којима су најпре саопштене биле, није руковођено, рекли бисмо, доста рационално. Прво и прво држимо да је требало у оном „Где је што“ напоменути, кад је коју приповетку писац написао, као што стоји у првој и другој књизи. Овако морамо помислити, да је ред, којим у овој књизи једна приповетка за другом долази, мање више случајан или самовољан. „Моваха Ђенадија“ н. пр. саопштио је писац у Београдској „Србадији“ године 1881. а „Сат“ у Вечкој „Српској Зори“ на годину дана раније, па ипак је у овој збирци „Моваха Ђенадије“ на првом а „Сат“ тек на четвртом месту. Исто је тако и са „Двадесет шестим“ и са „Поремећеним планом“; прва је од те две приповетке изашла у „Отаџбини“ 1883. а друга у Београдској „Србадији“ 1882. на ипак ова старија у овој збирци долази тек иза оне новије. Непажња та при редакцији крива је, те нам је и на страни 171. и на 183. у примедби разложено, да је „Кленак село у Срему, према Шапцу“. Оно је истина, да је та примедба у две засебне приче казана али је тек у једној истој збирци излишно то понављање. На у метању застарелих речи под „козије ноге“ нема нимало консеквенције. Где писац калуђерима у уста меће црквенословенске речи, ту нема свуда места „козијим ногама“, јер калуђер те речи не говори иронично. На другим опет местима у рефлексијама самог писца, који те речи не може озбиљно узимати, нема „козијих ногу“, да речима даду карактер шаљиве експекторације. Све то, може ко рећи, ситнице су, но ми их нисмо могли превидити и прећутати, па ма нам се пребацило и цепидлачење. Искрено да кажемо, издавачки шленџријан у нас већ је одиста догрдио, а кад се издају дела овакве књижевне вредности, као што су приповетке једног Шапчанина, ту треба да буде све без и најмање замерке.

Изгубили смо се у замерању нехатости издавача те ево једва да доспемо рећи коју и о приповеткама самим. Да се о њима даје много говорити — та добро што је и честито, само се хвали! — не бисмо се ни упустили били у оне замерке, не би нам, признајемо, оно све ни у очи било упало. Но баш зато, што су нам те „ситне“ ствари мутиле уживање при читању тих особено лепих приповедака, морали смо

се прво њима осветити па да мирно можемо у сећању прећи још једаред тих пет приповедака, које је Шапчанин исприповедио по старом свом начину, некако нетражено, непамећљиво те баш с тога неодољиво. Умиљата она искреност и простосрдачност, које ћеш наћи и у старијим свим причама Шапчаниновим, веће и кроз ових пет новијих. И овде је Шапчанин с особитом љубављу приказао своја лица, мајсторски их изредио те су то лепи пластични ликови. У описима би му можда ко пребацио, да је преопширан те да умара, но ко то вели, нема право, јер Шапчанин баш тим детаљисањем уме да занесе. Кад читаш „Монаха Ђенадија“ на пример, тако ти је, као да је збиља дојездио божић на белу коњу а ти на саоницах летиш онде с писцем и са Ђенадијем до Врдника до нове Раванице, око тебе као да се одиста „милозвучно разлежу гласови коњских звонцади и оно неколико великих праporaца на хамовима“ па и ти „у том свечаном миру осећаш, да се приближују стопе небеских анђела, који доносе празник“; видиш и себе уз писца, како си „сакрио руке што дубље у лисичје крзначе своје топле бунде“, како си „урио ноге што дубље у сено“ и како „кроз полудремеж гледаш бадње вече, топлу скровиту собу кућице, за столом оца и мајку а на столу она слатка посна јестива, што су их спремиле брижљиве руке материне, а међу њима божићни колач, окићен крупним сребрним новцима, шљивама, житом и неколицином влатака сламе, жуте као смиљ“. Па кад те Шапчанин одведе у манастир на јутрење божићње, па у ћелију овог или онога калуђера, па до покојне стихотворке М. С. Српкиње, свуда ту видиш лица та тако живо, као да ти стоје пред рођена твоја два ока. А тек у „Поремећеном плану“ у кнеза Милоша и кнегиње Љубице онај *чисти, и здрави и енергични дух српски*, за који Шапчанин у јаком свом предавању „О гајењу народног осећања“*) толико стреши, како ли је тек тај дух импозантно приказан. „Поремећени план“ можда свршетком својим неће задовољити мазна читаоца, који би рад био, да изађе све онако, како се он нада; „Сургун“ ће можда ко смотрити некако недовршеним, крњим, но тек ни једну ни другу ту приповетку неће лутито бацити од себе, него ће само оданути од заистости, у којој га је вешти писац знао одржати од почетка до краја, па ће у том одисаћу прошанути: *лева слика!*

Шапчанин ради на српској књизи ево већ више него двадесет и пет година. Откако само приповеда, навршиће се ове године четврт века. Прва његова приповетка, колико ми знамо, биће да је „Рањеник“ а та је изашла у „Даници“ године 1862. На Шапчанин ради и данас вредно, као ретко ко. Ето и наше „Стражилово“ краси са прелепаним спевом, са „Краљевим звоном“, ето ће после дивне „Невесте Јутиће Богдана“ скоро његов „Монах“ поничити Летопис Матице Српске, а и да не говоримо о том, што Шапчанин српској просвети привређује као интендант краљ. народног позоришта у Београду. Од „Стражилова“ му ево у ине признања великих заслута за српску књигу лика његова на челу данашњем броју, нека се читаоци увере, да је тај вредни Шапчанин у пуној мушкој снази века свог, те да се од његова великог мара и вредноће крај досад већ привређене радове српска књига може надати још многој и многој привреди.

Пету књигу Шапчанинових приповедака препоручујемо најтоплије.

*) Изашло у Београду године 1873.

КОВЧЕЖИЋ.

МАТИЦА СРПСКА и МАТИЦА ХРВАТСКА.

Дошле су ми до руке ове књижице: „Правила и именик Матице Српске“ и „Izvještaj Matice Hrvatske za prigatni godinu 1885.“ Обе ове књижице штампане су у години 1886. У књижици, коју је издала „Матица Српска“, штампан је устав, пословни ред за главну скупштину, именâ чланова и приложника, имена почесних чланова и чланова књижевног одељења „Матице Српске“. Ту се види, да „Матица Српска“ има мртвих и живих правих чланова и приложника снега 699 — шест стотина деведесет девет, — почасних 75, чланова у књижевном одељењу 104. Скакојако, да се међу тим број разних чланова и умножио; но то ће бити невнатно, јер је ова књижица изашла отприлике пре по године.

У Извештају Матице Хрватске има предговор од управе. Затим, ко је „управљајући одбор“; ко су „поједреници“ у год. 1885.; извештај о напредној главној скупштини, која је држана 2. маја 1886., на којој је одлучено, да Матица Хрватска зида себи кућу и канцу; извештај о редовној главној скупштини држаној 5. децембра 1886. Тој је скупштини подњето потанко о свему, чиме управља Матица Хрватска, колико има чланова, какве је књиге издала и т. д. Затим имена преминулих чланова утемељача „Матице Хрватске“, којих има снега 247 Сад су напштампана имена чланова Матице Хрватске за год. 1885. по местима и по азбучном реду. Из тога списка видимо, да је Матица Хрватска имала у години 1885. снега чланова живих 6176 т. ј. шест хиљада сто седамдесет и шест. Имена су штампана од стр. 50. до 128. Даље у штампана правила „Матице Хрватске“; објава од стране управе поверенцима и члановима њеним; расписи за књижевна дела; позиви на сабирање хрватских народних

песама и на поклопцу списак књига, које је о свом трошку досад издала „Матица Хрватска“.

Свакоме ће упасти у очи, како Матица Српска има врло мало чланова — та свега 699 које мртвих које живих, а Матица Хрватска има мртвих 247, а живих 6176, свега 6423! Како је било о бадњем дану год. 1885. Свако ће запитати, какво је то? Ено одговора. Матица Хрватска има више врсти чланова: 1. чланова утемељитеља, који напредњују или у десет оброка за пет година уплате у друштвену благајну 50 фор. а. пр. 2. чланова радника, 3. чланова приносника и 4. чланова почасних. Матица Српска има 1. правих чланова, који у једнапут или за пет година у пет оброка уплате у фонд Матичин 50 фор. и 2. чланова почасних. Што су радници у Матици Хрватској, то су чланови књижевног одељења у Матици Српској. Само је сваки члан радник, који се обвеже, да ће на књижевном и уметничком пољу унапређивати цели Матичине, и плаћа годишње 3 фор. ако није случајно утемељитељ; онде нам скупштина бира на својих чланова у књижевно одељење у Новом, да ће унапређивати на књижевном и уметничком пољу цели Матичине.

Из тога видимо, да „Матица Хрватска“ има чланова приложника, којих „Српска Матица“ нема; сваки такав члан плаћа по 3 фор. годишње. Сви чланови Матице Хрватске без разлике добијају све књиге, које Матица издаје. Дућанска цена тим књигама је кад што нелика; јер то нису књижице, него праве књиге. Примера ради навешћемо ово. Чланови Матице Хрватске, па дакле и они, који плаћају годишње само 3 фор., добили су у години 1885. књига у вредности од 10 фор 60 нов., у години 1884. у вредности од 9 ф. 50 нов., у години 1883. у вредности од 9 фор. 55 нов. и т. д.

Где цифре говоре, ту се мора ћутати. А овде напоста цифре говоре. Онда се не треба ни чудити, што у списку чланова видимо много имена, за која знамо, да су српска. Јер ко поље жели књигу, тај ће као члан „Матице Хрватске“ са три форинта годишњега прилога (ако није већ утемељитељ) добити сваке године равноврсних књига у вредности једно па друго за 10 фор а. пр.

То је заиста лепо уздарје. Лепо нам је, што Матица Хрватска има чланова више од шест хиљада!

А како је с Матицом Српском? Дуго и дуго члан Матице Српске нимо је дужност плаћати 50 фор. за чланарину и имао је право о своме трошку, ако није из Новог Сада, долазити у главне скупштине Матичине. Ако ли је пак хтео да чита „Летопис Матице Српске“, морао га је купити. Тако је, као што рекосмо, дуго било. Са свим је поштено, што је пре било врло мало чланова. Тек од последњих десетак година Матица Српска даје бесплатно својим члановима сваке године четир свеске „Летописа“, у дупликој вредности од 2 фор. 80 нов. И ма да је то незнатно уздарје за 50 фор. чланарине, ипак је наш свет од тога доба више уписује у чланове Матичине, него ли пре. Писао сам једном редака бројао је чланове у штампаном именику Матице Српске, који су од год 1875. па до завршно 1886. потпуно исплатили своју чланарину од 50 фор., па их је нашао свега 192, и то је сасвојаке напредак, кад се за њених 12 година уписе нових чланова 192 и за то време исплате са свим своју чланарину него ли, кад се од постанка Матице Српске, од год. 1826 па до завршно 1874. — дакле за њених 48 година, уписе свега 507 чланова. Према томе се за прих 48 година матичиног осниовања сваких 12 година једно на другу уписивало 127 чланова.

Ови бројеви по нашем уверењу не значе то, да су Срби за последњих 12 година били већи родољуби и љубитељи Матице Српске, него за пређашњих четир пута по 12 година него то, да је за последњих 12 година лакше било — а и даклае је тако — кога наговорити, да се упише за члана „Матице Српске“, него ли пре. Данас се просто сваком износи, шта Матица своме члану као уздарје даје.

Ове нас цифре и о томе дале уче, у коме правцу ваља радити, ако хоћемо, да се број чланова „Матице Српске“ повећава и да још у већој мери расте, него што је било за последњих 12 година. Матица Српска ваља, да повећа уздарје својим члановима; и у овај мах то би се дало лако извести. Матица Српска шала да одлучи, да својим члановима осим што већ даје четир свеске Летописа, сваке године, да даје уз то још и књижице, што их издаје за задужбине Петра Коњевића. Тих књижица излази сваке године шест.

По томе би сваки члан Матице Српске добијао сваке године као уздарје четир књиге Летописа и шест књижица, што их издаје задужбина Коњевићева.

Кад би Матица Српска то учинила, уверени смо да би се тиме могло много задобити да буде члан Матице Српске.

Осим тога, држимо, да би се на тај начин и књижице Коњевићеве задужбине више продавале по народу, него ли до сад што је, јер смо уверени, да, ако не би баш сваки члан Матичин, а оно би зацело многи у својој околини нашао многог претплатника за Коњевићеве књижице. А ту би било лако наћи: шта је то 60 нов. сваке године, па да сиака два месеца добије по једну књижицу одабрано: забавног и поучног садржаја.

Ту би требало само добре воље од стране појединих чланова Матице Српске, и затим да их „Матица Српска“ на то понове.

У току наших разлагања дођосмо ево до једне тачке, са које нам се са свим по природном реду пала вратити на „Матицу Хрватску“. Ту мислимо, како скупља Матица Хрватска себи чланове, и како растурује књиге.

По споменутом навештају видимо, да Матица Хрватска има у сваком већем месту своје повереника. Повереници се примају по чистог родољубља тога посла, и задатак им је, сваки у своме месту да позива на чланове, затим, од чланова да купи годишње новчане прилоге и да члановима сваконе даје присилне књиге. Матица Хрватска не шаље сваконе књиге за себе него уједно на повереника, па онда повереник разда члановима, који су код њега уписани. Тако иде и брже и с мање јентивиције, него ли да се шаље сваком за себе.

Тако што ваљало би и наша Матица да заведе, т. ј. да стече у сваком месту себи повереника, који би имао тај исти посао, што и повереник Матице Хрватске. Ми смо уверени, да би се тако што могло одомаћити и у нас, што сто видимо, да са успехом постоји и код браће нам Хрвата. Стоји само до Матице Српске, да новоне, па сам уверен, да би се у сваком месту нашао барем по један члан Матице Српске, који би се драговољно примио тога посла. Чисто не смем да сумњам у противно, т. ј. да држим за немогуће, да се не би могао наћи у сваком српском месту по један члан „Матице Српске“, који се не би примио тога заиста родољубивог посла, да у своме месту растурује књиге поучне и забавне.

Бар до сад имали смо прилике, да се уверимо, каво код нас заиста има и родољуба и родољубља. На зато држимо, да би се и у овој прилици нашло одмина, што би било достојно имена и поноса српског и човечанског. Јер што има неких, који тврде, да је тако што немогуће извести, држимо, да је просто изли личног комодитета а не уверења.

Још нешто. Ми држимо, да би се нешто иначе урадити могло, на да се уплата за чланство у Матицу Српску друк-

чије удеси, а да се не мора мењати устав Матице Српске. Не мора се рећи, да је баш право члан, рецимо, да је уписаник на Матичине књиге, сваки онај, који плаћа годишње 3 фор. а то је управо 6 проц. на капитал за чланство од 50 ф. које није лако сваком да плати. На и код Матице Хрватске они чланови приносници, који годишње плаћају 3 фор., нису прави чланови, немају гласа ни у каквој скупштини, ни у каквом одбору, него у тим приликама имају право гласа чланови утемељатељи, радници и почасни чланови (§. 9.), а овамо видимо из споменутог извештаја, да је чланова приносника било у години 1885. 5190, пет хиљада сто и деведесет, осталo су били чланови утемељатељи, који су своју чланарину или једним или од чега уплатили.

Могло би се још много што шта у овој прилици надовезати, но држимо, да је и ово доста. Ако устреба, драговољно ћемо још коју реч и хатар цветању наше књижевности, која заиста има велику улогу у сваком на дакле и у нашем народу, где су себични интереси и партијска борба заузели суишше велик обим. Само књижевни производи трајне предности и читаоце истих може утишати распаљење страсти; само у таквим приликама човек има када мирно да размишља, па да види, шта ваља а шта не ваља, и за себи и за другом, а у страсном таласању неки се каде имати и на штогод друго обзира.

А. М М.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Српско народно позориште.) Од десетак дана ако биваше се наша народна позоришна дружина овде у нашој средини, да се што боље спреми за прославу двадесетпетогодишњице српског народног позоришта, која ће почети другу дан Ускрса а довршити се на Томину недељу. Крај свега учила и спремила дошла је дружина, те нам је за десет дана приказала пет комада, четир сасвим нова за овдашњу публику а један сасвим стари, који је требало сасвим с нова научити. Приказа су ти тежак овим редом: 1. у Суботу 21. пр. м. „Сие за сина“ (Le fils de Giboyer) од Емила Ожјера у преводу Милована Ђ. Глишића; 2. у Недељу 22. Марта „Смрт Стевана Дечанског“ од Стерије; 3. у Среду на Благовести некаква ерпицуска „Schauerdrama“ под насловом „Убица“ у преводу Драгутина Н. Јовановића; 4 у Суботу 28. пр. м. драматизована словачка прича Ерсинава и Шатријина „Завађена браћа“ (у Хрвата је наслов „Rantzavi“) у преводу Милорада П. Шапчанина; и најпосле 5. у Недељу 29. Марта Раймундова чаробна игуза „Расипућа“ у преводу М. И. Стојановића. Прикази су махом били складни.

(Ернесто Росн), славни талијански трагед, наумио је, да не напази више на позорницу, него ће се стално настанити у Риму и ту ће примити управу академије за драмску вештину.

(Изложба Крстићевих слика.) Јављају нам из Београда: 22. Марта васпућена је изложба Крстићевих слика за Нишку цркву. Крстић је изложио седам слика и то: св. Николу, св. Јована, св. Сапу, св. Тројицу, Мајку Божицу, Исуса Христа и смрт цара Лазара. Највећу пажњу публике привлачиле су слике смрт цара Лазара и слике св. Јована, особито она последњи, која је напредно лепа студија пустињака. Изложба ових слика, као што је нашим читаоцима познато, повикла је усled велике полемике, која се око Крстићевих слика подигла пишећу Вилтровића, Малетића, Стеве Теодоровића и самог Кретића. Крстић је позвао Стеву Теодоровића, да заједничке изложе своје слике, и споштено му је дан, кад ће своје слике изложити; али Теодоровић не хтеде примити опако витешки мегдат... Публика се лепо одазвала Крстићевим сликама, а изложбу су посетили краљ, краљица и митрополит Теодосије.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— „Ковач“, кавказка новела грофа Лава Толстоја, излази од почетка Марта о. г. у листу Загребачког „Obzor“а у преводу Милана Грловића.

— Фрања Рачки наставио је у 13. броју Viencа своје путне успомене о Русији, описујући Пољску: Варшаву и Краков.

— У 4. броју „Književne smotre“ врло је повољно оцењена „Мала књижевна“ др Стевана Павловића; осим тога је приказана врло књига Вукових дела, лист „Женски свет“ и расправа Стојана Новаковића „Последњи Бранковићи у историји и у народном певању“, што је излазила у Летопису Матице Српске у књигама 146.—148.

— Н. А. Рожњески пише поводом Миклошићеве брошире: Die serbischen Dynasten Crnojević, коју даље а у нашем листу приказа проф. А. Сандић, у 11. и 12. бр. „Гласа Црногорца“ своје примедбе.

— „Лабудова песма“, приповетка Ђорђа Оџета, изашла је даље у „Гласу Црногорца“ у преводу нашега сарадника Сима Матавуља. Тај српски превод беше без сумње први превод те радње Оџетове, јер је изашао по године пре „Шестер-Лодова“, који га ноће доносити овог месеца на немачком језику, хвалећи се, како бајаги још ни у једном страном језику није изашао.

— „Душност пре света“ зове се приповетка Александра Херцена, до сад још непознато дело тог руског публицисте, које сад у Дрездањаних илкадоли Хајроха Мандена налази, и то са биографским уводом.

— Руски цар је мађарском сликару Михајилу Зичији дао налог, да му илуструје дневник. По Зичијевим речима није цар просто и без икаквог накита, осим што путописним белешкама додаје и политичке примедбе.

— Шпанска политичар и књижевник Емилије Кастелар споштио је ово дана увод у велико дело: „Карактери славних жена.“

— У априлској свесци „Deutsche Rundschau“-а наћи ће на оставине Леополда Ранке-а „Успомене из живота.“

— У Берлину излази „Новинар“ („Der Journalist“, лист, који заступа интересе немачких новинара и оних струка, које су с новинарством у свези.

— У Енглеској и Ирској налазе ове године 2.135 новина, у Лондону самом 435, а још године 1846. било је тамо света 552 новина, од којих 14 дневних.

САДРЖАЈ: Краљево вазно. (Наставак.) — Песма. Црта из српског живота. Написао П. Адамов. — Пастирска и Љељо. Песма од Војислава. — Дум АнтонКаљин. Од Л. Томановића. (Наставак.) — О књизи Лазару. (Наставак.) — Књижевност. Приповетке Милорада П. Шапчанина. Књига песта. — Књижевни. Матица Српска и Матица Хрватска. — Позориште и уметност. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а пр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на пол год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 15. У НОВОМ САДУ 9. АПРИЛА 1887. ГОД. III.

КРАЉЕВО ЗВОНО.

ПО Р. Х. СТОДАРУ

СПЕВАО МИЛОРАД П. ШАПЧАНИН.

(Наставак.)

Краљици се тако завршише дани.
Три је пуна дана гледали дворани;
Око ње је многа вошчаница сјала,
У сандуку златном к'о јагње лежала;
На лепу јој главу златну круну дали,
По одећи драги камени трептали.
Запојаше песме, што ти срце скрушe,
И молитве оне за упокој душе.
И попова много, много дошло беше,
На онда је вечној кућици понеше.
Та никада нисте таке пратње глали:
У покривен бубањ тихо добовали;
Свечана тишина куда год се ишло;
(К'о да ј' царство мира у улице сишло),
А мртвачка кола — чисто т' срце трне,
Кад погледаш слеме и завесе црне;
На главама коњским она црна пера,
А сав је у црном онај, што их тера.
Уз краља властела велика и мала
А песма се чује великог хорала.
У старој је цркви тишина и тама,
Ту спустише сандук с болом и сузама.
На плочи је натпис од мрамора сива:
„Овде јагње божје у Богу почива."

У палачи тужно. Усели се чама
У ходнике дуге и по одајама.
Већ су и дворани велики и мали
Своја тужна срца утехом стишали;
Већ давна владарку црна рака крије,
Ал се чама још'те разгалила није.
Та од како краљу другарице неста,
Он по двору драга обилази места,
Свуд му огњем живим успомене сену —
Чини му се, свуда види слику њену,
Загледа се — оком боји се да трепе —
Да се сит нагледи своје миле жене;
Та није то сенка; код цвећа је сео,
У белој јој руци плетиво шарено.
Усправи се, сагне, исто као жива,
Сад крилове љуби, а сад их залива;
А кад своје цвеће свежом водом поли,
Бројаница уза се Богу моли.
Месечина пала, ћути поноћ глува,
Стала код колевке на детенце чува,
Сиови, к'о лептири са злаћани руби,
Облеђу над њиме, а она га љуби.

Шта се краљу у мантама мете,
Знаде онај, ко је им'о дете,
На груди је мет'о чедо мало
А оно га очицама гледо.
Љубио га, спуштао и диз'о,
Ношао га, од куд год је стиз'о;
Најважнијим да се бави радом
Допиркнуће, макар било крадом,
Покрива га — та зима му шкоди! —
Одлову л' га, на прстима ходи;
Мешкољи л' се, он му љуљу њише —
Притаји се, не сме ни да дише;
Ако оде, за часак га ево;
Заплаче л' се, а он би му пев'о,
Па га љуби, да „буји и паји",
А кроз песму лете уздисаји.
Гледа л' дуго, спопада га страва,
На груди га мене да успава,
За све горке, што је до сад пио,
Тај му терет срцу мелем био.
Обузе га ново миље неко —
Ах да није далеко, далеко,

У том царству вечитога мира,
Жива нога куда не додира;
У срцу му, ето, мило, ласно,
Љубио б' је, ал је сада касно,
И та љубав од сласти и плама
Излије се у врелим сузама.

Рани греси, потоње кајање,
Хај, жени је дужан миловање,
Па га, можда, тамо Богу тужи —
Грли дете, да јој се одужи.
Тежак прекор да са душе стресе,
Од детиње бёше не миче се;
Све што има, њему би да даде:
Снове, бриге и велике наде.
И не сања, да тај цветић жиња
Свенут' може од првог ветрића.
Дете расте (време брзо ходи),
Очицама поче да поводи;
Оцу суза од радости сјаје,
Кад ручице почело да даје;
Бабо му је играчака дон'о,
Свиралице и малено звоно,
Свира, звони, а дете се цери;
Сад га диже, сад га опет мери,
Положи га, па га шопка, туче,
И за мали носић га повуче,
Па га опет на јастук посади,
Па зечића на зиду му гради,
Држи руку према свећи ближе,
Дрма прстом, зечић ухом стриже.
Сад га опет срећан диже тата
На колена, на помамна хата,
Хајд' полако, та седло је меко,
Хопа, цупа! Далеко, далеко!
Па му звецка, па у трубу труби,
У малечка усташца га љуби,
На раме га, на престо, посади,
А княжевић ребеће се млади;
Отима се; гле, ручице не дâ,
Па господски са свог трона гледа.
А к'о зашт' се поносио не би?
Срце баба одано је теби;
Љубав свију слила се у њега,
А он ти га покорио света.

И тако је, гајећ' мила сина,
Десет дугих провео година.
Око царства радио је вредно,
Да му буде моћно и угледно.
У рад гадан никад није уш'о,
Лукавства се и превара гнуш'о,
Држао се, ако ј' с киме спрег'о,
Мучки с боја никад није бег'о,
Пун витештва и јуначке части,
Чист од огња освајачке страсти,
Држава му још сва срећа беше,
Кад његову богови однеше, —
Престо му је чудну силу скриг'о:
На љубави народној почив'о.
Краљ паметан и уметан много,
Искушат' га нико није мог'о;
Посланици многи су му слати,
Све лукави, стари дипломати,
Сваки га је на свој лепак вук'о,
Спред'о, лаг'о, на најзад умук'о;
Клањао се, до земље се с'вијо'о,
Али најзад празнорук одлиј'о.
Ал тако је и морало бити:
У краљу је тешко саломити
Срце чисто и дух племенити.

На таке је он спремао дане
И за своје лукаве дворане;
Кад мишљаху сами побрат' руке,
Место краљу себи да послуже, —
Није дао, да се слаби гања,
Гнушајућ' се њиногa ласкања;
Шалу, коју хтеше збити с кнезом,
Једним само збрисао потезом!
Веће било старудија стара,
А судови коло кајишара:
Сакри, слажи, отимљи и ружи,
Твоја правда — само новац пружи!
А у цркви још горе вуци:
Напиштанци, уље и хајдуци;
Нек је само изобиља руна,
А о стаду — ко води рачуна!
Краљ, слушајућ' гласе срца свога,
Лово је једног по једнога.
Разреди се невољала свита —
Оде кукољ из чистога жита.
Све повика: Бог да живи краља!
Ал у кули он се не помаља.
Што ли и сад своју срећу крије,
Што за звоно повукао није?

И рат дође. Против своје воље,
Народ води краљ на бојно поље.
Али на што још крв људску лити?
Дође тако па се мораш бити.
Опак отац краљице покојне
Хоће ратне — па ето ти војне.
Није доста, што ј' својима владо,
Већ свој покат и даље забадо;
Мили су му забрањени пути —
У држави туђој да замути.

Кћи је мртва, свео цветак рани,
С њом и задњи узи покидани.
Краљ се склања, ал узалуд труди,
Старац-сусед сурових је људи,
Куд потегне 'нако жесток, смео,
На по пута није стати хтео.
Краљ је јунак, све пред собом слама,
Врела крв му бије по жилама,
Ко његовој да с' одупре снази? —
Таста-краља до ноге порази.
С те недаће таст се махну свега,
Наже кући, па бега ли — бега!
За њим стреле као тучу баца
Вешта рука хитрих гониоца.
А кад није одолет' им мог'о,
Кад се старац намучио много,
Затвори се у најтврђем граду,
Па од гњева чупа себи браду.
А зет-краљу под зидине пао,
Силном војском града опасао,
Шуме крчи, а ритове суши,
Диже шанце, а лагуме буши.
О мој старче, тешко ли си теби!
Да си птица, излетео не би!
Ал је старац јогуница стара,
Недаћа га лако не обара,
С дана на дан нове жртве гледа,
И опет се саломити не да.
Шта пут ноћу, кад тишина влада,
Са свом силом излета из града,
Гневан лети низ бедеме стрме,
Пуца пушка а топови грме!
Сад тек сене, сад је опет тама,
Тутањ, пуцањ — небо се пролама!
Боже мили да вељега јада!
Куле с' роне, зид за зидом пада,
За зидовма глад и помор влада —
Скрушен старац предао је града,
Нема праха, нема сиље више —
Капије се широм отворише.
Бог победе под ноге их баца.
Кључе носе два реда стараца:
„Вој не смета нашој седој бради,
„Ал нам деца помреше од глади.
„Да би хлеба, тешко, краљу, теби!
„Никада нас освојио не би!“

„„Рат је само за нас људе, старци,
„„О груд мушку ломе се ударци.
„„Кључе нећу. Ови хлеби меци —
„„Поклон вам је. Носите их деци!““
Добри старци, шта су друго знали,
Од чуда су на колена пали.

„„Устаните! Сви сте драги мени.
„„Јунаци сте — ниште покорени.““

Кликну народ са обадве стране:
Добром краљу жели сретне дане.
Бог ратова срећу му је дон'о —
Па што данас не зазвони звоно?

(Наставиће се.)

ПЕСМА.

ЦРТА ИЗ СЕОСКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО П. АДАМОВ.

(Свршетак.)

Онда као дошао Сава Ралин, па натакао Грују неку врећу на главу, па се Грују претвори у корњачу . . .

*

Устумарао се Грују то вече по селу. Иде као пуст, а не зна ни сам, куда ће ни шта ће. Не зна, а овамо га нешто гони, напреже, распиње. Хоће да му пукну груди, како му набрекле.

Мисли, »све« је казао Бојани А док јој није »све« казао, мислио је да ће му бити лакше. Па где! Још мора нешто рећи, још нешто. Али . . . другом неком.

Сада тражи канда тога другог неког. И све му се мете по памети Сава Ралин. Па кад му то дође у памет, онда опет мисли, шта има да му каже. Мисли, па не може ништа да измисли. Стисне песницу, па — ух! Тукао би се зар!

А баш као уз пркос ни бар пуста пса гдегод каква, да залаје за њим, да се тек има на кога бацити. Само у бари иза села крекећу жабе; па и оне на пакост, јер им не може ништа . . .

У том иза рогља искрсе поворка девојака и момака. Девојке се загрлиле с девојкама, а момци око њих. Па певају.

Грују се сакри за дуд.

Певају.

И он све јасније разабира, шта певају Чује баш име Бојанино, па и име . . . Саве Ралина. И проћи ће тако и поред Бојанине куће!

Е! Сад ће бити боја!

Грујо, сад . . .!

И збиља Грујa потеже за њима. Пође па... Обиђе око дуда. И оде, куд је пошао . . .

Пред њим блисну свећа кроз прозор.

Дошао спрам Патлиџанове крчме.

Хоће ли унутра?

Скратио кораке, али ипак још одмакао толико, да је вратима већ окренуо леђа.

Хоће . . . Не ће . . .

Па опет!

Као лептирица, што лута ноћу, па се залепрша, а не зна зар ни сама куда ни камо, док се не залепрша на какву свећу, те налети на њу, ако и не ће, — тако и Грујa окрену у крчму.

Што ближе вратима, све брже корача. Кад се већ нашао на прагу, шмурну унутра, само — да га нико не види.

На исполиваном столу чкиљи лојаница. А спрам ње неко наслонио главу на сто.

Срце му узе лупати. Осећао се, као да је утекао испред некога, а није се склонио на сигурно место.

Већ се покајао, што је ту ушао; или се застидио, што је пропустио онаку прилику, па окрену да се врати.

У том онај иза стола диже главу, па се узвери на њега пијаним погледом.

— Хеј Бумбићу!

Грујa се трже, ал кораknу на поље.

— Шта си се препао, мајчин сине?

Грујa застаде. »Препао се!« Осврну се опет унутра. Стао, па гледи онога. као да му покаже, како га се не боји.

Онај скочи иза стола.

— Од' амо, од'! Шта си се усплахирио ту као логов? Имам ноћу баш, да се рвем с ким.

Грујa се насмеши. Чисто му грaknу срце, као мамурноме на киселе краставце. А вели:

— Онај се лудорије, Симо!

— Хајд без шале! — опет ће онај, а то Сима Лесковац. — Да поиграмо мало по овој соби нас двојица, кад нико не ће, а толико њих ту било све до мало час. Кад нема бољег момка, макар и с тобом. Умаче ми и Сава Ралин.

Грујин заигра срце, па корак ближе, а Лесковац засукује рукаве.

— Немој се скањивати толико као баба на целивање.

Још један корак ближе и . . . »загрлише се.«

— Држ' се, Грујо!

Грујa стеже.

Сима дрекну:

— Аој, запис ти!

Грујa измахну.

Опет онај:

— Пуштај!

Грујa не чује.

— Пуштај! Немој бити луд!

Кад се једва искобеља:

— О мај, ти не знаш за шалу.

— Па због ом! — окрену Грујa.

— Стој, куд си нагао? Оди, да пијемо чашу вина.

— Нисам за вино!

— Шта ниси? Седи ту, јер сад не ће више бити шале.

И Сима силом повуче Грују на клупу. Насу му у чашу.

— Ни! . . . Ао, јеси јаки, ко те је, . . . као тролетница. Баш ми је право! Истину ти кажем, баш те волим. Видиш, ђока Стајић није таки, па ни Сава Ралин није . . . Откад их ја ту зазивам и запсивам, па не сме, баш не сме ни један. А баш је Сава Ралин —

— Мајма, — уплеће се Грујa.

— Е, јест! И то је пустолина, . . . пустолина, мој брајко!

Грујa као да се ожучи, те скруни опет чашу вина у грло. Пошда прогуњa:

— За то ваљда, што га певају?

— Па певају га, да!

— Кад он сам себе спева!

— Сам, да!

— Ја ти кажем, сам! И Боја каже!

— Каква Боја?

Грујa се трже. Види, да је слагао, па осети, како је поцрвенио. Пошда замуца:

— Боја . . . Ал . . . ја сам њој казао, па се не бојим ни Саве, па казаћу баш и њему.

— Теби је нешто кашда криво на Саву?

— Што ће ми бити криво? Ал што он облеће и мој крај?

Сима се засмеја.

— За што? Ја ћу њему поломити ноге.

Опет се онај смеје:

— Ни то. Окај се ћорава посла.

И силом натера Грују, да пије.

— Упамти, што ти кажем. Поломићу му ноге.

Грујa тресну чашицу о сто, да је у мало не разлупа.

— Сава зна само, да се надвлачи клипка. Ту је он јунак! Чудна ми посла! А дед друго што, ако сме. Не сме!

Сима га већ више не слуша. Лупа и зове крчмара, да им донесе још вина.

— Трице! Сви сте ви трице! — вели Сима. — Лако је надвлачити се клинка! Лако је и порвати се! Ал хајд, ко ће пити, па да се не опије! Ту вас све Сима има у малом прсту, све! Натпио сам и Решу Карапанцу, и Јефту Пузавца, и Саву Ралина, и . . . и тебе ћу, Бумбићу, ма да си још толики.

— Саву Ралина! Лако је с њим!

И Грујa потеже чашу за чашом све наискап.

— Тако, мајчин сине!

— Ја ти кажем, Симо, Сава ће страдати са мном, — поче Грујa, а све гласније говори. Све се нешто живљи осећа.

— И ако ће! Шта је он?

— Па да, шта је! Знаш, Симо, . . . да ти кажем само! Теби само. Ја знам, да си ти мој брат и пријатељ. Знаш, ја сам тако казао и Боји, па и она каже! »И ако ће!« Јест, и она тако каже. Хе-хе-хе! А баш вечерас сам јој казао. Их, како се смејала! . . . На сад, кад сам пошао овамо . . . Тебе сам, знаш, тражио. Знао сам, да ћеш ти ту бити. Рекох: За цело је Сима тамо . . . На кад сам пошао овамо, а он покупио неке око себе, па иде селом и пева, . . . сам себе пева А ја велим: Хајд, нека, нека: пресешће то тамо њему.

— И хоће! . . . Пи, Грујо!

Грујa се наже за Симом, па га загрли . . .

*

Дан Огњене Марије је заветни дан за село, па се тај дан једноуди и ништа не ради.

Старији људи и жене се и иначе држе јако завета, да се не замере великој мученици. Ал омладина завела свој обичај.

Искупе се на леденама, па замећу игре свакојаке. Женскиње за себе, мушкиње за себе, па се и не мешају. А ни пост ни завет ни све остало, што уз то иде, не смета им, да се на своју руку својски пошале и насмеју, то заденављи шалу у игри то у причању.

Па у неке искупили се момци, као кад оно чобанин стера овце у гомилу.

Хоће да се надлагују.

— Али — повика Сима Лесковац, — који кога надлаже, мора га онај три пут ћоче обнети на раменима око кола, а остали нека направе коло. Хоћете ли?

— Хоћемо! — повичу сви.

— И сваки мора рећи само лаж какву.

Опет сви на то:

— Пристајемо.

— Саво, — окрену се говорник Сави Ралину и намигну на њега, — пристајеш и ти?

Па одмах потражи погледом Грују Бумбића.

А Грујине очи заиграше то у Симу то у Саву.

— Питај Грују, — одазва се Сава Лесковцу. Неки прснуше у смех.

Грујa позелењо у лицу, па зажагрио очима.

— Није Грујa никад кварио воље друштву, — одговори Сима. — Је л', Грујо?

Грујa одмахну главом.

— Знам ја Грују! — опет ће Сима. — Тако, кад сам ја био мали, па чувао подојнице, па заишао у ону шуму у нашем потесу, коју никада писам ни видио, а у тој шуми толики храстови, да им све врхови дохрли чак до неба, па месец, кадгод туда наиђе, мора да запне, па се увек открњи с једне стране . . .

Тишина.

— Јест, истина је. Ја сам видио — уплете се ћока Стајић, — ја видио једаред својим очима,... да бог да вам испале, ако ми не верујете, . . . својим очима видио ја ковача Рају, како покива месецу плочу, што му се окрњила.

Већ неки попуштају од озбиљности.

— Је л' то онда било, ћоко, — прихвати Реша Карапанца, — кад сам ја срео онога човечуљка, кад је упртио од Раје ту плочу, па је носи? А ја га питам: »Куда ћеш ти, море, с отом плочетином?« А он каже: »Идем, да је прикујем за небо.« А ја: »Хајд с богом; где ћеш ти приковати ту плочу на небо!« А он: »Само да ми је метнути на главу!« Кад ја погледах у њега, а он толики, да не може својим рукама да дохвати сам своје главе. Куд ће ти шта ће ти, бого, рекох сад. Кад ја, а он се успиња уз један храст у оној шуми, што рече отоиче Сима, и тако једва допре рукама до главе, па узе натицати плочу на главу.

— Није истина, — повика Сава Ралин. — Ја сам ту био и видио. Овако је било. Пасао ја коње на ливади. Кад влашићи почели падати, мене превари сан. Док ја тако продремао, . . . колико сам, да сам, не знам, . . . тек, док ја тако продремао, а дошао тај хорјатин, па скиде потковицу с мог зеленка. Скиде је, па потеже у шуму. »Ао, не ћеш,« рекох, па за њим. Ја брже, он брже. Таман да га ухватим, а он,... што ти рече, Реше, . . . на храст. Е, да ми умакне! Досетим се ја, па потргнем своју ћатинку иза обојка, те одрежем храсту дебло. Бубну онај с потковицом, колики је дуг. Ја по-

теци к њему. Он к мени, ја к њему. Е, ухватисмо се у коштац. Вукли смо се тако, вукли, ја овамо, он онамо до сутра дан у подне. Док ти ја њега у добри час пода се, па га поткуј оном потковицом . . .

— Лажеш, Ралине, — плану Груја Бумбић. — Ти, . . . ти њега потковао, . . . ти! Лажеш, ма да си још једаред толики.

Сви грунуше у смех. Е, није то смех, него мислиш, покочиће се.

А Груја изашао ван себе, па само виче:

— Лажеш, Ралине! Лажеш! Ти потковао њега, . . . ти!

Стале и девојке, а на читаву дуж њива су далеко од момака, ... стале, па гледају амо, каква је то граја.

Први се Сима Лесковац толико бар поутишао, да подсети Грују на реч:

— Грујо, ти знаш наш суд.

Још већи смех.

— Мир! — загрми Лесковац. — Суд је суд, ма и не био у општинској кући. Хватајмо се ми за руке, па у коло. А ти Саво скочи Грују на рамена.

— Хајд, покушај. — узе Груја

— Суда бити мора!

— Грујa тази реч!

— Не сме!

— Ко не сме? — плану Груја.

— Мир, браћо. Знам ја, да Груја није никад кварио друштву воље, — опет ће Сима своје старо.

— Скачи! — повика Груја Сави, као да пркоси коме, па се мало приже. — Хајд скачи!

Момци се раширише у коло.

Стаде их урнебес до неба.

Девојке зацикоташе.

А Сава скочи Грују на рамена . . .

*

Још то вече добио је и Груја своју песму. Имају и шта! . . .

ДУМ АНТОН КАЗАЛИ.

ОД Л. ТОМАНОВИЋА.

(Свршетак.)

Казали је много претрпио, много гоњен био. Он је свештеник а пјесник! И то пјесник, који искрено служи правди и љепоти! Дакле се није чудити његовом прогонству, које нам тумачи увод његовог »Гласа из пустиње«.

Кудгод пружих небохлепу ћутњу,
Најдох змију, која ме уједе,
Кудгод правих дјевичанску слутњу,
Најдох змију, да под њом се крије,
Кудгод бавих љубку срдца мутњу,
Најдох змију, да с' око ње вије;
Сад, о душо, сакупи с' у мени
Нек не ћутим ваљска сличан стјени.

Па даље:

И смрт сриу и немило бере
Бољу војску а мене оставља!
Пањ без грана, што вихар одере,
Што изкубе, нит с' о њем забавља.
Дух живота, што с' у мени стере,
Оне саме часе ми понавља,
У кйм мртав свакојаком раду
Још ме жива по болести знаду.

Овако огорчен пјесник рише невољну слику славјанства онога доба (1861). Разумије се, ова слика није јасна јер ондашње околности нијесу допуштале пјеснику, да изрази без околишавања, што мисли. Инак читаоци кад се удубе у повјест ове пјесме, довољно ће пјесника разумјети.

Глед обрни, славијански сине,
Глед обрни на кё хоћеш краје,
Ни са горе, нити са пучине
Какав зрачак свјетлости т' устаје,
С твојег неба мркасте висине
Зрак радосни за те с' не спустаје,
Свуд јаз магле, гдје ти се одрјеца
Потлед звјезде, сунца и мјесеца.

Славјанина нека незнана снага гони напријед. Он пада бесвјесно као са високог брда стијена.

Иде тешко по отајној ноћи,
Нити позна другога, нит себе;
Само иде а куд мора проћи,
Знак остаља — своје дјеце гребе!
И гдје сунце прли жешћом моћи,
И гдје земља пјечним мразом зебе,
По пустињах, код самотних вода
Живе биљег тешкога му хода.

И ће по овијем гробовима изникне бусак траве и цвијетак, чим Бог реси укопане главе,

ето отуд кано горски лаве режућ срне грабљивац.

Там пек расте иностраска хвоја!
Там пек расте! То је земља моја.

Те цијет трули, бусак гули, копа
Из гробова славјанске кости,
И чапрља, гдје још има стопа,
Што остави овај бјежак прости;
Који размишљав својијех покопа'
Страшни расап у тамној жалости,
Чим низ образ грозна суза сиде,
Своје мртве поздравља и — иде!

На томе путу издалека бијели му се »округ мали«.

Кô плам звјезде кроз облачна скута
Кад прозрачни застор једва с' бјели
А свјетлошћу око не весели.

Јури да достигне, а та »свјетлост мила« као да даље све одскаче. Па мисли свакојаке замишља, да то није каква »привар-сјена«, да му удес не сниује »грђе јаде и грче бједе« кад достигне »ово мило гњијездо«.

Јер Кијево, Морава, Косово
У памети прем дубоко сједе,
Кобна поља, на кӣм штит му пукне,
Мач се скрши, бојни гром умукне!

Даље спомиње гробове, који прождиру »за туђинску корист убијене«.

Крвне гране туј ловори шире,
Од којијех круне су сплетене
Да на главам побједницах јаче
Пробадају нег круне од драче.

Ох замани! Сада не три око,
Сан ти није то што ћутиш сада!
Сан те смртни преклони дубоко,
Кад пожуда сљепачки те склада,
Кад туђинцу, кој' ти крв је локо,
Који ти месо најдраже ослада,
Кој' од њека проклиње ти име,
Бјерово си духом дјетинскиме.

У трећем дијелу пјесник нам је разумљивији.

Ал' разумјеј, да ниј' никад грана,
Што цјел' стабар према гају свему;
И разумјеј, да није грђег дана
Нег кад грабиш корјену твојему.
Плахо расте грана распуштана,
Може л' вихрим одољет у тему?
Кад одоли, грана, која прши,
Свом теготом сама себе кроши.

Па овако »Глас« завршује:

Но у тмини, која те окружи,
Да познадеш прјеме и знакове,
Глас ћеш чути, што се горко тужи,
Глас, што цвили и на помоћ зове;
Охрабри се, к небу руке пружи,
Дути јади до сврхе доплове!
Спаса чекај, што ти с' унутио,
Ил' ти Кромвел, ил Вишингтон био!

* * *

Штета је велика, што овакве умотворине леже забатаљене, што нијесу растурене по народу, којем треба и сувише духовне ниће. Али, као што сам рекао напријед, прије него се растуру, требало би, да их пјесник прегледа и поправи на мјеста језик, као што је покојни Медо учинио био. Па не би ли корисније ђело учињела која српска књижара, да изда Казалијеве пјесме, него ли што неке тер неке преводе издају?

Што се тиче појезије саме, мени не преостаје ништа, да надоставим, пошто сам навео, што ми се чињело, да ће је карактерисати. Човјекољубље и родољубље, то су двије Музе, што Казалија надишу. А у умјетништву одиста не уступа ниједноме своме савременику. Нека се језик Казалијев од назад четврт вијека пречисти, његове ће пјесме синути необичнијем сјајем и биће омиљена књига српска у народу нашему међу најомиљенијема.

Па како да протумачимо ово запамарење пјесника ове врсте? »Пророци су давно били а данас свијет неће, да су пјесници пророци, па би му тешко било које шта чути« . . . Одговара пок. Фра Иван Дестпот, никад довољно не ожаљени хрватски пјесник. А пок. Гверацци, зафалујући ми на превод Опсаде Фиоренце, пише ми: I mediocri e gli astiosi vogliono o tutto per se, o tutto togliere altrui. Тако је; душевно надмоћије не трпи се лако ни међу једномишљеницима а камо ли када се сударе с нама, када осуђује наше ћеловање . . . .

К томе кад се још узме пред очи оно, што сам рекао у почетку о нашем душевном јединству, и о свијести народној, онда нема чуда, што Казалија не познава боље наш параштај.

Пошто сам ово био написао, пружила ми се прилика, да пођем до Дубровника и тада сам потражио пјесника; и нашао сам га, ће у дубокој старости чека смрт, како ми рече сам; али можемо се уздати, да ће с нама још дуго поживјети. Што више, читаоци овога листа могу

се падати, да ће брзо читати штогођ досад нештампано из пера Казалијева. Нарично сам га замолио, да ми уступи Сиротицу од Лопуда, повећу приповиједтку, коју је био почео штампати још у Далматинској Зори, но коју још није сасвијем довршио. Његова проза надмаша његове пјесме, јер је у њој иста поезија а језик прост и чист, каквога нам је Бог дао. Прочитао ми је једну сличицу под насловом Прошјак. Слика је тако пуна живота и поезије, да је читајући сузе роних. На моје дивљење одговори ми: — Е, има веле овизијех путина, рече ми смијући се, него да видиш мога ћоса, на ком радим од четрст годишта!

То је хумористички спјев од тридесет хиљада десетераца, све у октавама. Био је тако добар па ми је прочитао неколико октава. Казали сматра најбољијем ово ђело своје. Одиста га за живота неће и не може штампати. Али рукопис неће пропанути — тако ме старац увјеравао. Инак се ја бојим. .

Осим тога има у рукопису цијелу Илијаду преведену, од које је прво пјевање штампано у једном програму Задарске гимназије. Али није њихо више давати, јер су му језик кварили, мјесто исправљали. Такођер ми је показао у преводу оде Сафине.

За вријеме одмора школског између треће и четврте године богословије су два друга путовао је по нашијем планинама од Велебића до Мораче четрдесетиседам дана, окле се вратио преко Никшића и Грахова на Молупат, па отоле опет по мору све баркама од острова до острова у Задар. Пратио их је неки Стево из Шибеника, који је са природњаком Најмајером био обишао прије све оне планине.

Ово биљежим, јер допуњује карактеристику нашега пјесника, који је у двадесет и другој години написао Златку; ком је Иван Кукулевић-Сакцински у Загребу држао седам година Глас из Пустиње и није се могао одважити, да га печата, докле га сам у Задру није печатао као и Наду, за коју му је рекао државни тужилац: Нећу противу тебе подизати оптужбу велеиздаје, јер се чиним, да те не разумијем, — Наду, чије се прво издање од пет стотина истисака распродало у два три дана, тако да је одмах слиједило друго издање од 1500 комада.

То је пошљедњи пјесник словински!

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Г. Рачки пише дакле, да је *цар Стефан поставио Лазара и Вука Бранковића својим намјесником* и главаром у *Подунављу и Посављу*, и тако је то написао Рачки не из своје главе или за љубав г. Панти Срећковићу, већ по Грку *Лаонику* и што је тако у истини било. *Лаоник! Лаоник!* стоји вика и цика тамо међу јавним и потајним присталицама г. Панте. Лаоник, учени Атињанин и писац XV. века, дакле скоро суврмени, ако не баш књезу Лазару, а оно Лазареву сину, и унуку Ђурђу Вуковићу, суврмени Лаоник каже дакле, да је баш цар Стефан поставио књеза Лазара главаром и намесником својим у *Подунављу* и у *Посављу* (а ово и јесте земља или држава краља Степана). На како си смео тврдити, ти вајни Србине, да нико не каже, да ни Орбин и т. д., да баш нико не каже, да је цар Стефан поставио Лазара књезом у Посављу и Подунављу, кад ето Лаоник, класичан писац и сведок то изреком каже? И за што не спомену ти одмах с почетка, шта Лаоник пише, већ најпре мотај се то са патријархом Пајсијем, то са Орбином и Лукаревићем, то са Родословима и Летописима српским, то са жалосним животописима и са г. Чедом а понајвише са г. Срећковићем? Зашто не поче одмах са најстаријим и са најбољим писцем, с Лаоником већ у првом одсеку — на би остао и Срем миран и мирна би остала Бачка, а у Бачкој г. Александар Сандић миран од тебе? Зашто не поче, као што је требало почети, с Лаоником, већ поче *наопако* и нападе на људе мирне и недужне? Отвештај на сије, окајане и треокајане? Чујте, господо и браћо и синови српски! фалио сам, погрешио сам, ето признајем, да сам погрешио, што писам с Халкокондилом отпочео; било би и по мене боље, да сам с тим горостасом, с тим тако рећи суврменикомъ и класичним сведоком, с тим извором извора нашег југословинскога, старога Орбина, почео или отпочео, а оне друге, ону ситнију, дробнију и ломнију господу оставио на пошлетку за ужину. У том сам дакле фалио. Но чујте ме још, господо и синови српски! Ја сам, као што је данас свима познато, човек страшљив и плашљив и немам поуздања у себе, па не смем одмах с очију на најјачега, на најкрућега, на неподвижнога, већ се најпре омишљам и размиш-

ћам да ли да загазим у ватру, да ли да се ватам у бој и у коштац, или да седим с миром и у миру у пустињи, у самостану, а борбу и бој, и челенке и кићенке, и победу и тријумфе да оставим другима, који су за борбу и за ратиште и тркалиште, који су вични боју; једном речи, да оставим то старим, и као што се данас каже, *окробаним* медаљицама. Па и онда, кад ми се већ досади читати и слушати, што г. Панта и дружина Пантина пише и пискара, говори и говорка; и кад се на то пискарање и говорканье мало наљутим и у љутини поскочим и исправим се, те се одлучим на подвиг и ратовање, а ја, као што сам од нарави страшљив и плашљив и неуздајући се јако у се и у своје клусе и у свој зарђали у корицама мач и у свој бесперни буздован — у своју неизвежбану снагу, волијем се најпре поиграти и мотати с оном лаконогом и брзоплетом а мало охолом и поноситом господом, с оном трошном грађом и лако наоружаним — levis armaturae — људима, на тек, кад се клусе или коњ од мејдана разиграо, кад осети крв те му се црно напуче на очи, заслепити и јурнути на тешке оклопнике и бојнокопљанике; или друкчије казати, волијем на војводе и дружину Љутице Богдана, него на самога Љутицу Богдана, на тек кад с војводама свршим и руке им вежем, ударити на самог Љутицу Богдана. Дражећи се тога правила, што је таман према мојој плашљивости и неувежбаности, — волио сам и у овом случају поменути најпре млађе изворе и оне, који се тим млађим и већ замућеним изворима служили и на тима своје тврдње осниивали, па кад с њима раскрстим, онда тек поменути и најстарији извор и најјачег сведока и онај јаки ступ, на који се Орбини наслонио и који с Орбином и све оне ситније, који се за Орбина ухватили, држи и подржава. И ја сам се мотао с оном ситном господом, кресао и сасецао оне изданке, оно ситно пруће, што је избило из тог ступа, тога раста, али Лаоник није ми и на час излазио из памети; ја сам ударао, секао и бб око себе, али сам уједно и зебао у срцу и увек ме је јној пробио, кад сам се год живље опомену или само помислио на Лаоника из Атине, и на његову „*турско*-грчку историју", обично „de rebus Turcicis historiarum libri X." цитирану, и шта је Лаоник о кнезу Лазару написао, и какав ми љути бој с тим *турско*-грчким Лаоником предстоји.

„Лаоник! Лаоник!" одјекује са свију страна. Дакле Лаоник. Г. Рачки протумачио је речи Лаоникове те пише *по Лаонику* на поменутом месту: — „*и паокон — (?) постави цар Стефан за намесника и главара — у Подунављу и Посављу Лазара* и —." Живио г. Рачки! заори се са свију страна. Живио пречасни, мудри, трудољубиви, неустрашими г. Рачки! Vivat Illustrissimus Dominus — illustrissimus ac reverendissimus Dominus, d. Rački! Слава личном председнику југословенске академије знаности и уметности! Живио заточник браће наше, потомака белих Хрвата! Живио напокон заточник Лаоников, Лаоника, турско-грчког писца! Живио, трипут живио, ето он нам је спасао и Подунавље и Посавље и Лазара у Подунављу и у целом Посављу!

Море људи, не прекидајте ме, оканите се ликовања; није још време ликовању и vivat-усклицању. Живио, живио и опет живио г. Др. Рачки, први дјејописац на словенском југу!

Море људи, осветите се, умирите се, не предајте се и сетите се ваших старих и старе оне изреке: „Латини су старе варалице!"

Господин Рачки није ни Латин ни Латинин, већ прави Славјанин, Словенин, Словинац, прави коренити Хрват, а песма каже: „Знам Хрвата, знам мог брата!" Живио брат наш Др. Рачки!

Море људи, а знате ли ви, шта је све писао и написао, и шта је све казао и доказивао тај г. Рачки?

Знали ми то или не знали: то се тебе ништа не тиче и није нужно, да све то знамо, кад знамо, врло добро знамо и ето смо се сад баш уверили, да нам је г. Рачки брат, присни род и крв наша, па знамо и уверени смо, да брат не може писати *небратски*.

Не може? Ето питајте г. Александра Сандића у Н. Саду, да ли може, и он ће вам казати.

А што ти нас шиљеш до г. Сандића и какав је Сандић човек или муж? Какав нам је он јунак и срчан човек — cordatus homo? Ето има већ скоро 20 година, како све једнако нариче за палим војводама и јунацима нашим; нариче, лелече и сузе рони за војводама и јунацима, којих је било али сада нема. Та од самих суза његових, што их је он досле од 18 и више година овамо пролио за Чичом и оним добом, кад је Чича војевао и бранио шајкашку крајину, од самих тих суза, велимо, — да су то само праве сузе биле, — створила би се до данас река, која би могла опрати и однети са собом у Црно море сав јад и гад и несклад и разлад наш и између нас! Јест, ал суза извире из срца, а Сандић нема срца. Та Сандић нема ни оволико срца, колико једна жена, колико је имала Маргита девојка. Почуј само, шта вели стари гуслар. Старац Милија, који ли је био и како ли се звао онај стари гуслар, који пева: — на Прилипу граду бијеломе, оње бјеше Краљевићу Марко. Па чу ли селе, Маргита Ђевојко! Све то бјеху наше војеводе, све су били, па су премишули, који, селе, они почивше, а који ли они изгинуше; данас тога нема ни једнога, сам остаде у Сријему Рајко, као суво дрво у планини; шта ће себе, шта ли ће

Сријему, а шта ли ће у Ср'јему Турцима? Па извади ноже од појаса, удари се посред срца жива; мртав паде на земљицу црну; Рајко паде, *Маргита доваде? Пишти луто, како змија лута, — ша доћекати Рајкове можеве, удари се посред срца жива*". — Маргита ђевојка из Сланкамена у Срему не говори много, не каконе дуго, не бира најбираније речи, не пренемаже се, не увија се и не развија се на дугачко и на широко, већ чим „Рајко паде, Маргита доваде. на дохвати Рајкове можеве, удари се посред срца жива". Она се удари посред срца жива и паде покрај Рајка војеводе, а пити јој је војвода Рајко био какав род, нити су јој оне силне војеводе, које помиње Рајко, и које Маргита назива својом браћом, била права браћа, као год што ни Чича ни Јарку ни патријарх Рајачић ни Дели-Татомировић није Сандићу никакав род — но Маргита се удара посред срца жива и паде покрај Рајка мртва а г. Сандић, и ако је стотину — мало је! — хиљаду пута понављао и у најразличнијим варијацијама понављао оне последње речи Маргите ђевојке, изречене на сланом камену крај Дунава у Срему: „Браћо моја, српске војеводе, како бисте, како преминусте, а како ли робље остависте, робље ваше све турско подножје", нит је нао, нити пада, пит се удара посред срца жива, већ живи и животари — не живи да богме, као што аднокати живе, али тек живи и живећи бога хвали и „те деум лаудамус" пева а нарочито на крају године, мађарске школске године! Шта с' видио дакле, шта си смиловао, а на томе господин-Сандићу, и што нам Сандића помињеш?

Но на кад г. Сандић није ништа, или кад сте тако љутити на Сандића, те нећете ни да чујете оно, шта Сандић каже о Хрватима и како Хрвати, н. пр. Дон Миховило Павлиновић, братски, баш братски о нама пишу, — ја вас нећу ником више слати већ бих вас само замолио, да прочитате само онај извадак из опширнијега дјела о одношају српских деспота и доселица напрама круни и краљевини *Хрватској* и Угарској год. 1426—1503., који је др. Фрањо Рачки у „Књижевнику", часопису за језик и повјест Хрватску и Српску, у II. години (г. 1865.) на страни 476. и даље приопћио, и где г. др. Фрањо Рачки између осталог, а на стр. 484. и ово вели: „Ови податци сведоче белодано, да деспоте нису у Угарској и *Срему* уживали изнимних каквих повластица и права, већ да су само такове повластице и такова права имали и напрама круни и у краљевини и у жупанији, какова уживаху по уставу, закону и обичају остали достојанственици, племићи и властела. *О каковом особином управном земљишту, о каковом изнимном правомоћју у Сремској жупанији не може бити за оно доба ни сиомена*". Тако је год. 1865. — дакле само с две године раније — писао о *деспотовини српској у Срему* год. 1426—1503 год. тај г. Рачки, коме сада тако одушевљено кличете и вичете урнебесно: живио! Ја вам и опет кажем: пазите, будите на опрезу, немојте се заносити, не вичите: живио! не уздајте се, нити изгледајте, да вам помоћ дође с те стране. Нису наши стари бадава рекли: „Латини су старе варалице". Чувајте се, да вас не уједе или репом не опшне љута гуја! Биће боље да пређемо преко г. Рачког — на дневни ред, на Грка Лаоника. Истина да су и Грци лукави били вазда па и данас да су лукави; да и наш народ зна, да је Грк „пријевара стара". За то је још онај стари Грачанички протопоп Јефимије „**Ζήσιμος**" из Душановог века познавајући врло добро „**σοφὸς καὶ ὑψοκοντικὸς χλοπομπτὸς Ἕρως**" у писму свом писаном, као што господин Панта мисли, око г. 1352. рекао: „**Νεμις δὰ κουλουτὰ ουστι ιχ**" (т. ј. Грка) „**λεστικὸς**" али је опет Грк племенитији и — ближи нам је од Латина и од Латинина.

Та нека и једне и друге носи — мутна вода! Али што ти ту све једнако помињеш Латине и Латинине, кад г. Фрањо Рачки, као што смо већ једаред рекли, није ни Латин ни Латинин, већ чист-пречист, овејан и препеден Хрват и хрватски син, и хрватска дика и заточник. Живио г. др. Фрањо Рачки!

(Наставиће се.)

УСПОМЕНА НА ПОКОЈНОГ ПРИЈАТЕЉА.

ОД МИЋЕ ДИМИТРИЈЕВИЋА.

(Наставак.)

Вредно ће бити саопштити овде и почетак трећег комада. Исти је за нас у толико интересантан, што тај посао спада још у раније доба ђаковања Костиног на гимназији.

Ево тога почетка:

ЧИН ПРВИ.

ПОЈАВА ПРВА.

(Сокак. **Драгомир** сам.)

Драгомир.

После тол'ко труда, после тол'ко зноја,
Најох те најпосле, голубице моја!
Ма где су те муке, што трпио ни би,

Само да је можно ближе бити тебе?
Утеха је за ме, ако ништа више,
Да бар сада знадем: онде ош дише!
Лаком ногом шеће испод тога крова,
Тихи сваки сваша ова тих видова.
Утеха је за ме, јер ћу барем моћи
Њојзи ближе бити по дању и ноћи,
Вребати тренутка — срећнога за мене,
Да отвори прозор и кроз њега гледе,
А поглед ће шенни, лутајући свуде,
Видети и мене како стојим туде.
Лубаки ће мојој тада лакше бити,
Јер ће рајски поглед учит' ме трпити.
Ма ништ' трпит' само, ништ' губити виде,
Док још каши крви у мени имаде?
И ако је шеће другом обречена,
Још венчана није, још'те није жена.
Само да се мени у кућу уђући,
Па ћу ласно после с душманом се тући.
Ма у кућу како? Ко би ми то рек'о,
Тај би ми за цело — ма, пст! Иде неко!

ПОЈАВА ДРУГА.

Драгомир и Божа.

Божа (шеша).

Ја сам шегрт Божа
Чизмарског заната,
Нити имам коња,
Нит' имам злата!

Мајстор свак' ме тера:
„Тај ни за што није,
„Одоше абог њега
„Све нам муштерије."

А абог чег' су от'шли,
Видећете сада,
Слушајте, па кажите,
Ко право имаде.

Једног чизма тишти —
„Ако ј' скинуо' могу?" —
Ухватим, повучем,
Уганем му ногу.

Е, јесам сад ја крив,
Ил' је мајстор био,
Што му ј' тако уске
Чизме направио?

Другом су дугачке,
Ногу му бламира,
— Да их брзо скратим,
Јер музика свира.

„Одмах ће то бити!"
Ја му на то речем,
Па му 'нако с ноге,
Што ј' дуже одсечем.

Само у брашки
Што сам прегледао,
Па заједно с чизмом
Палац одсекао.

Е, јесам сад ја крив,
Ил' је мајстор био,
Зашт' му је дугачке
Чизме направио?

Трећем су широке,
Са ноге му спада,
— Дај, да брзо стесним,
Јер је променада.

А како ћу браже
Већ натрпам смоле,
Нек' му се прилепе,
Да не спадну доле.

Јест — ал' да ни'ш поше,
Не мож' да их спуче,
Псује, грди, виче,
Као бака хуче.

Е, јесам сад ја крив,
Ил' је мајстор био,
Што му је широке
Чизме направио.

Е, видите, тако
Ја сирома страдам,
Отера ме мајстор
Кад се и не надам.

Ма то ништ' не чини,
Нек је Боже жива,
Па ће бити јести
Макар суших шљива.

Јер треба ли гдегод
Писамце послати,
Ал' опако — знате —
Да не види мати,

То се одмах вели:
Божа ће већ знати,
Без да ико види,
У руке га дати.

На кад госпођица
Божу к себи зове,
Да штиклетне купи,
А штиклетне нове,

То већ Божа знаде,
Тек отле знаје,
Да у ти штиклетни
Одгозора каје.

Ја л' када би рада
Млада госпа знати,
Када ће јој стварац
Кући доћи спати.

Не због другог чега,
Ван би само рада,
Да се не уплаши
'нако изненада, —

То је одмах Божа,
Који стражу чува,
На, кад муза види,
У тарабу груза.

Ја л' се опет вроди,
Да би мајка стара

С официром каквим
Да се разговара,

То већ официру
Божа рекн знаде,
Да у старе мајке
Дуката имаде.

Е, а отај занат
Добро се и плаћа,
Кад када у возу
Кад кад прекo ....

На ниједан шиљат
Није тако ружан,
Јер бар нико никад
Не буде ми дужан.

Истина, да многи
По пандан ми зборе,
Да код тог живота
Све но мене горе,

Да ме никад мајстор
Ослободит' не ће,
Е, има ли од те
Лудорије веће?

К'о да Срби не ће,
А до прве згоде,
Сетит' се и Боже,
Да га ослободе!

Драгомир.

Право, Божко, право, жив у мајке био!

Божа.

О, о! Опростите, писам вас видио,
Јер другче за цело рек'о бих вам веће,
Да вас Божа никад заборавит' не ће.

Драгомир.

А због чега, Божко?

Божа.

Зар сте позабили,
Да сте ми опомад дукат поклонили,
Што сам само дон'о робу с пароброда,
И у собу ув'о — пет корака хода?
'Ал' Божа је поштен, Божа чувства има,
Благодаран биће таквим поклонима.
За то вам сад кажем, да ћу срећан бити,
Ако вас у чему могу послужити.

Драгомир.

Никад боље! Божко, јеси ли од речи?
Па помогни мени, помоћ'ћу ти срећи.

Божа.

Шта? Зар је у пери цела моја срећа?
Господине драги! И груди и плећа,
И нога и рука, и сав уди моји,
И најпосле глава на служби вам стоји —
То јест слагао сам, главу дати не ћу,
Јер како без главе да узимам срећу?

Драгомир.

За сне ото не дам ни мрвице леба, —
Досетљивост твоја и памет ми треба.

Божа.

Шта? Зар ти маленкост? — Прост'те што ћу рећи,
Ви сте баш из шуме морали утећи,
Када још не знате, да к'о тиме ради,
У данашње време умире од глади!
Но сад стварно ми кажите.

Драгомир.

Желим ли је знати,
Требаће пре свега говорат' ми дати,
Тако ћути сада!

Божа.

То ће тешко моћи!

Драгомир.

Па ни мене слушај!

Божа.

Још ће теже моћи!

Драгомир.

Видиш кућу ову, у тој кући дише
Небеско створење —

Божа (уверавајући по небу).

Још ће бити више!

Драгомир.

Ма ти и не слушаш —

Божа (замишљен и збуњен).

Слушам! Само даље!
Моја с' поудадти, ко ме куд год шиље.
Као'ли сте: Мој више немецко печење —

Драгомир.

Та какво печење? — Небеско створење,
Дан-ноћњак с неба, пала на планине,
Богиња, што у се скрива све врлине,
Једном речју веће, девојчица лепа . . .

Божа.

Ја ту не знам ни главе ни репа!
У кућици отој, чудно ми је мало,
Да их је толико кирајџија стало.

Драгомир (смејући се).

Ка' што видиш, писа појетичан јако.

Божа.

Ја јектичан писам, нит' ћу бити лако!
Умерено живим, по недељу дана
Бели, црни, жути пасуљ ми је рана.
На још кад се добро позаједем боба,
Не бојим се смрти, не бојим се гроба.

Као што смо напред рекли, да је ова глума недовршена, могли смо сада из ње саопштити само оволико, колико се у хартијама покојниковим затекло. Из овог одломка не може се заплет ни назрети, али што је значајно, то је, да у дијалозима имаде по нешто досетака и каламбура.

На овим покушајима књижевним, будући су већином на Реци писани, опажа се у стилу и у језику хрватизма. Уплив хрватизме опажа се пак и на самом писму, јер један део ових покушаја (међу њима напред саопштена прва песма и путописна црта из Цариграда) писан је латиницом.

Из саопштених одломака књижевних покушаја могло се видети, да се у томе гимназијалцу буди и развија будући књижевник. (Наставиће се.)

НАШЕ ГИМНАЗИЈЕ.*)

ОД ЈОВАНА ТУРОМАНА.

Одлуком народне скупштине у Нишу подигнуте су седморазредне наше гимназије на 8 разреда.

То нам даје повода, да бацимо један ма и летимичан поглед на наше школе, и то за овај мах на наше гимназије.

Почећемо овај поглед наш са једним наводом из Панчићевог чланка, који је штампан у последњој (66.) књизи Гласника Срп. Уч. Друштва, а којем је наслов: „Нова грађа за флору књежевне Бугарске.“ Поменути навод гласи: „Софија расте на југоисточном свом крају — пошав од књежевог конака на југ, и ту почиње да се заодева у европско рухо. Од нових, последње (1882.) године подигнутих зграда најугледније су велика гостионица „Бугарија“ и *гимназија*, у којој се за сада и собранија држе.“

Године 1882., кад је у бугарској престоници подигнута једна од најлепших зграда, зграда гимназијска, која је стала 600.000 динара, завршило се било новој држави бугарској тек четири године живота. А држава српска постоји ево, слава богу, већ *седамдесет* година, па до данданас нема у својој престоници зграде гимназијске. Најглавнија средња школа у нашој отаџбини, велика гимназија београдска, има свој квартир у Мишином задужбини, згради великошколској, и дотерала је дотле, да јесенас у свој I. разред није могла ни једног новог ђака примити. Док још Србија никоме ништа није дуговала, не паде нам на памет, да за, тако рећи, најважнију школу достојан дом у Београду подигнемо. Последњих шест година задужисмо Србију са толиким милионима динара, па се опет до данашњег дана не сетисмо, да учинимо оно, што Бугари учинише одмах после четири године свога живота државног.

Па још и ово треба узети на ум. Бугарска гимназија у Софији јесте *хуманистичка*, дакле по појмовима целог образованог света *права гимназија*. Ми пак да смо до сада и подигли зграду гимназијску и то ма како угледну и величанствену, опет не би под кровом њеним била гимназија, већ завод некакав, коме друкчије име приличи. Хоће ли будућа осморазредна гимназија наша бити права гимназија, или ће се може бити хемија, биологија, антропологија, геологија и т. д. учити још у већој опширности, идемо да видимо. Но толико већ сада кажемо, да отаџбина наша неће имати завода, који заслужује, да се назове гимназијом, ако досадањи наставни план гимназијски остане, па ма гимназија подигнута била не на 8, већ на двапут и тринут по 8 разреда.

Ми имамо 22 средње школе, које носе име: *гимназија*. И то у Београду, Крагујевцу, Нишу, а на годину и у Зајечару, имамо потпуне гимназије; а у других 18 варошица имамо толико нижих гимназија. Но нити су наше гимназије гимназије, нити су наше ниже гимназије ниже гимназије. Да наше гимназије нису оно, што сви народи разумеју под гимназијама, познато је свакоме, ко се воле разуме у стварима школским. А и онај, који се не разуме, може лако сазнати. Нека на пр. родитељ какав, чији је син свршио, рецимо, пети или шести разред у којој нашој гимназији, покуша свога сина одвести ма куд на страну у гимназију, видеће, да му син са поднетом сведоџбом нигде неће бити примљен. Да наведем овом приликом пример један, који је у томе погледу врло поучан. Пред почетак прошле школске године доведе један родитељ свога сина, који је свршио 4 нижа разреда гимназијска у Чачку, у Нови Сад, и хтеђне га дати у тамошњу српску гимназију. Па знате ли, шта му је рекао управитељ те гимназије? „Син ваш не може због незнања језика латинског, који се у нас учи од првог разреда, бити примљен ни у пети ни у четврти, ни у трећи, ни у други разред; и како још у нас у Угарској постоји закон, да се у гимназију примају деца, којима нема више од девет, а мање од дванаест година, а син је ваш, као што мало час рекосте, завршио већ 14 година, то га не бих могао примити ни у разред *први*.“ Што је овај Чачанин искусио у гимназији новосадској, то би искусио и у свакој другој страној гимназији.

Овде ће, извесно знам, по који читалац упасти ми у реч са примедбом: „А шта се нас тиче уређење страних гимназија? Ми смо своје уредили према нашим потребама, па квит рачун.“ О овим „нашим потребама“ биће после говора; а сад опет да наставимо, где смо прекинули.

Наше ниже гимназије могле би се назвати и нижим реалкама, јер су законом изједначена четири нижа разреда гимназије и реалке. Који се год предмети уче у четири нижа разреда гимназијска, они се исти уче и у четири нижа разреда реалке. Због ове истоветности предмета у нижим гимназијама у нас и нема првог и другог разреда реалке, већ се ова оба разреда свршују у гимназији.

Рекосмо, да би се наше ниже гимназије *могле* назвати и нижим реалкама, и зашто би се тако с потпуним основом могле назвати. Но *куд и камо би било још и коректније*, да се наше ниже гимназије

*) У овој расправи говори поштовани писац о гимназијама у Србији. — *У*.

никако и не називају нижим гимназијама, већ нижим реалкама. Јер чиме се управо у целоме свету разликују ниже гимназије од нижих реалака? Разликују се тиме, што се у првима уче стари језици, а у другима не уче (изузевши немачке реалке I. реда, у којима се кроз свих 9 разреда учи латински језик). А у нашим нижим гимназијама нема спомена о оним предметима, који чине разлику између нижих гимназија и нижих реалака, већ се у њима искључиво уче они предмети, који се свуде уче у реалкама (изузевши, као што рекосмо, немачке реалке првога реда). И тако је, као што мислимо, свакоме јасно, *да ми немамо 18 нижих гимназија, већ 18 нижих реалака II. реда*, и да тако исто прва четири разреда гимназије београдске, крагујевачке, нишке и зајечарске *нису четири нижа разреда гимназије, већ 4 нижа разреда реалке II. реда.*

Заводећи у нашој отаџбини гимназије, нисмо разумевали устројство страних гимназија, па смо своје средње школе, које смо назвали гимназијама, удесили најпосле тако, како нигде под овим небом нећемо наћи.

У гимназијама ма ког народа уче се готово исти предмети, и број је ових предмета незнатан с обзиром на оно кардинално педагошко правило: non multa sed multum (не много већ темељно). На пр. у гимназијама немачког народа, које имају 9 разреда, које служе за образац гимназијама свију народа, и са којима су и Французи после Седана своје гимназије готово изједначили, уче се ови предмети: *1) наука о хришћанској религији, 2) немачки, 3) латински, 4) грчки, 5) француски, 6) историја и географија, 7) рачун и математика, 8) јестаственица, 9) физика, 10) писање, 11) цртање.*

Зар ми не бисмо могли задовољити се оваким наставним планом? Јесу ли оваким планом искључени реални предмети? У нас како ко спомене „класичну“ или „хуманистичну“ гимназију, одмах се удара у сва звона, како је то така гимназија, у којој се учи само грчки и латински. Ама нису ни из чијих гимназија искључени реални предмети; само се из њих учи оволико, колико је потребно да се зна, да се са успехом могу наставити на универзитету. Оволико из природних наука, колико се у нашим гимназијама учи, не учи се нигде на земном шару. С обзиром пак на то, што су наше гимназисте претрпане природњачким предметима, може се с пуним правом рећи, да су природне науке главном основом васпитања наше младежи и нашег народа. А *„где се природне науке уче једином или главном основом васпитања младежи и народа, ту ће се одгајити хладан, празан и без духа нараштај, у којем закржљаве највиша добра човечанства. Суров материјализам, обожавано златно тело јесте неминовна последица тога култуса природе.“* (Види K. L. Schmids Encyclopaedie des gesammten Erziehungs- und Unterrichtswesens, III. Bd. S. 61.).

Пре но што одем даље, ваља овде да споменем још један факт, који треба пред очима да имају сви они, који ма најмањег утицаја буду имали на преустројство наших гимназија. А факт је тај ево ово: Искуством је доказано, да се празнине, које гимназија у природњачким знањима остави, на универзитету могу испунити; али да се слабо знање језика не може са свим накнадити ни поред највећег труда на универзитету.

А сад да видимо наставни план наших гимназија.

У нас је при прављењу наставног плана за наше гимназије, које имају 7 разреда, учињено са свим противно поменутом кардиналном педагошком правилу, јер ево масе предмета, што се у нашим гимназијама уче: *1) наука хришћанска, 2) српска граматика, 3) старословенска граматика, 4) литерарни облици. 5) историја литературе, 6) латински, 7) француски, 8) географија с космографијом, 9) немачки, 10) историја Срба, 11) историја света, 12) познавање човека, 13) ботаника, 14) зоологија, 15) минералогија, 16) биологија, 17) антропологија и хигијена, 18) геологија, 19) хемија, 20) физика, 21) аритметика, 22) алгебра, 23) геометрија, 24) цртање геометријско, 25) цртање слободоручно, 26) краснонис, 27) гимнастика и војно вежбање, 28) певање (необавезно), 29) стенографија* (необавезно).*)

Камо тога мозга младићевог, који од оволике масе предмета неће ослабити? Камо тога тела, које под теретом оволиког броја предмета неће клонути?

*) Овај наставни план наших гимназија објавио је берлински Zeitschrift für das Gymnasialwesen у својој новембарској свесци од пр. године са овом пропратницом: „О наставном плану српских гимназија добисмо овај преглед. Преглед тај доказује, да ми школе са таквим наставним планом не бисмо правили за гимназије.“

(Наставиће се).

ЛИСТАК.

ПИСМА ВУКА СТЕФ. КАРАЏИЋА ЛУКИЈАНУ МУШИЦКОМ.

ИЗНОСИ НА ЈАВНОСТ МИЛИВОЈЕ К. БРАНКОВИЋ.

XXVIII.

У Бечу 2. (14.) марта 1826.

Пречесньејши Господине,
љубезни и високопочитајеми пријателу!

Онамадне сам вас питао, или ћете ово новопослано објављење *само за себе* да се штампа или на последњој страни овога листа, ће су клерици; но послије ми је пало на ум, да ви не будете мислили, да се оно штампа на ономе *требе* посланом листу централиста? Ако сте то мислили, ваља да и централисте опет на ново да пошљете, јер они пређашњи Бог зна кад ће доћи из цензуре (може бити, да ће прије отићи у Карловце и у Загреб)! Оно све, што је с оним објављењем прије у цензуру дато, мора заједно и путовати свуда.

За овај лист ради исповиједи нијесам још питао; него то знам, да ви тамо неможете печатати, јер ту ваља сила којешта. Но будући да ови листова млого ваља, зато би требало најбоље, да се оно изреже у бакру, па онда можете штампати колико вам воља; па кад наштампано потрошите, онда подајте опет штампати и т. д. Ово млого неће коштати; само гледајте новаца да пошљете, или, ако се бојите, да вам ја у сиротињи повце не поједем, наћите овђе каквога човека, који ће платити, кад му се конта донесе; а без тога не помаже ништа више ни спомињати.

Ако ћете ми коју оду послати за Забавник, гледајте побрзо.

Говори се, да ће Кенгелац, архимандрит и директор, доћи у Беч: без сумње први да тражи владичанство, а други Несторовићево мјесто (овај ће по свој прилици наћи, што тражи).

Вричани једнако туже (јавно) Радивојевића и Јекоји говоре: Или он из Вршца или ми из српске вјере (овђе би Срби казао: Расрдио се говедар на село, и т. д.). Највише ми је за чудо, да се и Волић, као конзисторијални нотариј, потписао на ту тужбу!

С истинитим високопочитањем јесам

Ваш покорни слуга
Вук Стеф. Караџић.

П. П. Молим, поздравите ми љубезно господина Тркуљу.

КОВЧЕЖИЋ.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Концерат гимнастичког друштва). — Пишу нам из Београда: 26. марта београдско друштво за гимнастику и борење приредило је у народном позоришту концерат са представом. На концерту осим позоришног особља суделоваху госпођа К. Виловска, г. Васа Радуловић, београдско певачко друштво, црквена певачка дружина „Кориолије", певачко друштво „Дворје" и академско певачко друштво. Оно бише највећи концерат у Београду, а исто је на опште задовољство публике. Најсећна је запела публику госпођа К. Виловска својим свирањем на виолини. Госпођа Виловска још као госпођица Ото фон Отенфелд давала је по важнијим немачким варошима концерте, и сматраху је међу првим виртуозкињама на виолини. У Београду је сада други пут свирала пред широм публиком, која је најлепше поздравила и више пута наградила. Још да је госпођа Вилонска свирала коју српску ариђу, чији би звуци нашој публици били познатији, ужасање би постигло свој врхунац. — Са певањем нисмо у опште задовољни, особито би препоручили академском певачком друштву, да другом приликом припази што ће певати, и да се чува којекаких Кукавица од Штирског. Једно нам се пак нимало не допада на овоме концерту. Од шеснаест нијеса само су пет Чижекове и Јенкове композиције и једна Светолика Радовановића, а остале су или Штирског или страних композитора. Зар поред толико лепих српских песама, па да најстарије српско певачко друштво пева: „Крстоносце на мору" од Бавена и „Цигањку" од Балфеа? — Још певаније овог друштва беху одевени у српском сељачком оделу!... Лепе ли прошње!! — Највећма нас дираху композиције Штирског и слушајући те мелеске звукове сетисмо се речи, које је последњих дана рекао Верди једном младом Талијанцу: „Никако — вели Верди — не могу да трпим, да један Талијанац пише као Немац, а Немац као Талијанац. Талијанац треба да пише музику ва Талијанце, а Немац за Немце. Истина је, да је музика универсална, али они, који је пишу и који је слушају, пишу универсални, јер је природа њихова сасвим различна и свака народ тражи оне звуке, који су производ његовог осећања, његове природе, његове земље. На ово треба увек пазити". — Тако пише Верди, а код нас дође какав Штирски и други, па одмах компоњу српске песме, а кад дође концерат, тада поред својих новајлијих композиција запостављају лепе српске песме. Али њих не треба крити, кад им се може! — На овом концерту представљао се први пут Лабишов комад „Први корак". Као свако Лабишово парче, тако и ова мала комедија пријатно је забављала публику својом лепом и здравом шалом.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— 150. свеска Народне библиотеке браће Јовановића доноси у преводу с руског приповетку Ивана Тургењева под насловом „Прпнињења".

— Изишао је Крашевскога „Песник и свет" у лепом преводу и укусном издању Рајковом. Штампан је у штампарији Арее Пајевића. Преводилац је напред читавих двадесет страна написао о животу и раду Крашевскога и ту је при крају саопштен одломак из одговора славног тог писца на инкерке, што су неки у своје време замерили „Песнику и свету". Читаоци нашег листа знају, да је Рајко већ преводилац; увериле се прекрасне из Шенкјевичеве дрте „Из паметара познањског учитеља" и лане из „Цртица углена" од истог писца, које је млади преводилац на наш лист превео. Не треба вала нарочно да спомињемо, да су и стихови у овом преводу „Песника и света" лани и течни. Штета само, што многе штампарске погрешке — без тих вен код нас не може бити књиге! — заустављају човека а превод би се иначе читао дивота. До 38 „важнијих" погрешака исправљено је на крају књиге.

— Управа Београдског народног позоришта издала је „Преглед за годину 1886". На челу тој књиги као увод има диван чланак Милорада П. Шапчанина „Појења и данашње доба", на онда долази „Поглед на репертоар" од драматурга Милована Ђ. Глишића. Затим је скопчан позоришни календар од год. 1835. до краја 1886.; то су врло важне и знамените белешке. Напнавени су после тога чланови управе Београдског позоришта и глумци и глумице. Ту је зад сваког глумца и глумицу читав национал њихов и мала историја рада ни глумачког. Опширно се може затим читати, како је протекло оно књижевно вече у очи са Свае ове године, на којем је проглашена награда „Немањи". После тога је регистрован сав репертоар по азбучном реду српских наслова, најпре оригинални (и прерађе) на онда преводи, које је године који комад пре пут приказан и колико је пута досад свега прешао преко Београдске позорнице (Милорада П. Шапчанина „Госпођица као сељанка". Милутина Ј. Илића „Ново доба" и Бранислава Ђ. Нушића „Народни посланик" ове приказали појединад а остале у регистру; уз Окрутићеву пак „Шокицу" нема назначено, да је приказана лане 5. Јунија. В. 24. број нашег листа од прошле године на страни 800.); касније преводи још су осим тога регистровани заједно са насловима тих комада у оригиналу. На крају су азбучним редом пописани изворни писци и њихови комади а на њих преводиоци са преведеним глумама.

— Г. Мапојло Грбић, професор и катихета у српској учитељској школи у Горњем Карловцу, пише „Историју владичанства горњо-карловачког", која ће на годину дана бити готова. Дело се пише на темељу изворних списа и споменика, побраних из архиве плашчанске, комирске и политичке власти, из земаљских законика и повеснчара домаћих и страних.

— У 63., 65. и 70. броју „Видела" у листу напшао је „Прилошак српској синтакси" од Светислава Вуловића, у којој према Андри Николићу брани 46. и 61. стих народне песме „Огњена Марија у пакао", који у последњем издању Вукових песама гласе друкчије него у новом дрскашном издању. Том прилском Вуловић као члан редакцијског одбора у издању Вукових дела прикда и све силне штампарске погрешке, које се увукле „поред све највеће и највеснније пажње редакцијске. Напослетку вели: „Нашој журналистнци бише и утеха и заслуга, ако у идућим књигама Вукових дела ова штета буде много мања или ако је никако не буде." Ми на то велимо: Право би и било!

— Мирослав Цутшверт, учитељ у Загребу, моли свештенике, учитеље на и остале родољубе у Хрватској, Славонији, Далмацији, Босни, Херцеговини, Србији и Црној Гори, да му до конца Јулија о. г. било писано латиницом било ћирилицом из свога краја пошаљу у чисту наречју свога краја, како народ говори, но могућности коју песмицу, приповедницу, бајку, причу или дидлот, пословицу или загонетку. Свега нека је највише за једну или две стране нормалне осмине. Нека се тачно означи крај, где се то говори, а мало повнате речи нека се протумаче; по могућству нека се означи наглавак бар дугих и кратких вокала. Имена свакоме, ко му што пошаље, нека се разговетно испишу, јер ће се у књизи штампати. Ову молбу изнеси Цутшверт по други пут, (в. 24. број нашега листа од прошле године стр. 797. под „Хартедак") јер му се једва неколико њих одазвали. Ми је препоручујемо.

— Ксавер Шандор-Балеши, један од најбољих, а познајпредњијих хрватски приповедач, почео је ове године у 15. бр. Vienca, опет једа новеку приповетку, „Јанко Борисављевић". Јака је страна приповедачкога његова дара, што у својим приповеткама уме да пешто увлече суптемене прилике хрватског друштвеног живота у своје идеје. Тако у ланском увеличаном свом роману: „У пољи", ви, судећи по почетку, ево и у овом.

— По руском закону престаје након 50 година после пишчеве смрти право ауторско. Тако постадоше 25. јануара о. г. дела Пушкинова општа својина народа руског. Издавач „Нонога Времена", Суварин, приредно је одмах издање у 15.000 примерака, даље у 150.000 свевака. Прво дана продано је 10.000 примерака у самом Петрограду; остали део по губернијама. Народ је тако наваљивао на дућаи, да га је разорио, и једва је полиција могла да уведе ред.

— У Берлину излазиће међународне новине за трговину и индустрију „Der Weltmarkt". Уредницу су Мајер и Билиц. Те новине излазиће четир пута месечно; доносиће на немачком и по једанпут на енглеском и француском језику.

— Овог летњег течаја предаваће проф. Лескин на Лајпцишком свеучилишту: граматику старо-бугарског (црквено-словенског) језика (по својој књизи о старо-бугарском језику, 2. издање у Ваймару 1886); вежбање у читању старо-бугарских споменика; историју старо-чеше књижевности; о литературском народном песништву.

— Шерова општа историја књижевности излази у 7. издању. До сад је изишла пра свеска, код Конради-а у Штутгарту, цена је тој свесци 60 нов.

САДРЖАЈ: Крилато вино. (Настанак.) — Песма. Црта из сеоског живота. (Свршетак.) — Дум Антон Кваљи. (Свршетак.) — О књизи Лазару. (Настанак.) — Успомена на покојног пријатеља. (Настанак.) — Наше гимназије. Од Јована Трумана. — Листак. Писма Вука Стеф. Караџића Лукијану Мушицком. XXVIII. — Књижевне. Позориште и уметност. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова" у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 16. У НОВОМ САДУ 16. АПРИЛА 1887. ГОД. III.

МИЛОШ ЦВЕТИЋ.

ГЛУМАЦ И КЊИЖЕВНИК СРПСКИ.

МИЛОШ ЦВЕТИЋ.

ГЛУМАЦ И КЊИЖЕВНИК СРПСКИ.

У тренутку, кад се српски народ у областима круне св. Стефана спрема, да прослави двадесетпетгодишњицу свог културног препорођаја, у истом се тренутку у Београду слави име Милоша Цветића, писца „Немање“. Случај хтеде, да се ове славе сустакну, а још је важније, кад помислимо, да је писац „Немање“ своју глумачку вештину опробао на позорници српског народног позоришта Новосадског. Дај боже, да нам се овакве славе често сустичу, и да буду гласници светлијих дана српском народу.

У овом цењеном листу опширније сам говорио о *„Немањи“*, а о Цветићу се последњих дана толико говорило по српским, хрватским и страним новинама, да би свака наша дала реч била сувишна. Но како „Стражилово“ доноси слику заслужнога глумца и уваженог писца „Немање“, то ћемо овом приликом, ипак рећи коју, али ћемо се ограничити само на биографске белешке о Цветићу.

Милош Цветић родио се 1845. год. у Чуругу, компанијском месту у некадањем шајкашком батаљону. Позориште га је још у раној младости занело, те му се Цветић сав посветио. Тако у *„Прегледу* за годину 1886“, који је издала управа Београдског народног позоришта, налазимо ове белешке о његову глумовању:

Цветић је први пут ступио на позорницу фебруара 1862. у приватној дружини пок. Јове Княжевића. У септембру исте године ступи у дружину народнога позоришта у Новоме Саду, где је био до марта 1863. Одатле своје вољно иступи и с Чекињем саставп дружину, коју остави после неколико месеци. Концем 1863. ступи у приватну дружину у Шанцу, где остане до марта 1864. У марту год. 1864. пређе у дружину народнога позоришта у Београду, где је служио до 1. маја 1865., када је друштво наредбом министра укинуто, док се не сазида нова зграда. Јуније г. 1866. ступи у дружину народнога позоришта у Новом Саду, али у октобру оде у Загреб, где је 1. новембра примљен за редовног члана и тамо служио до 1. априла 1869., као дана, кад је прешао у Београд, где постаде стални члан 19. марта 1879., а родитељ новембра 1874.

Од године 1869. Цветић је једнако на Београдској позорници, којој остаде веран и у њеним најкритичнијим моментима за време српско-турског рата. Тада је Цветић вршио војену дужност.

Далеко би нас одвело, кад бисмо се хтели осврнути, не на двадесетпетгодишњи, него на његов глумачки рад у Београду, особито на његово родитељство и поучавање млађих чланова, од којих многи дугује Цветићу за свој напредак, знање и глумачку вештину. С тога ћемо само исписати, што о њему пише Дубровачки „Slovinac“ од 1884. год., кад му је донео слику:

„У Милошу Цветићу има храм српске Талије свештеника, који свој позив схвата са пуном озбиљности, вазда имајући пред очима и свети задатак позорнице у народној просвјети. Као што код ограничених средстава српске позорнице и није иначе, Цветић се покушао у разним струкама глумачке умјетности, и ваља му са признањем дати свједочбу, да је свуда био на свом мјесту. Али му је права струка његова приказивање карактера; у томе морамо му дати превенство међу данашњим и досадањим српским глумцима. Ко је њега гледао у гдјекојим карактерним улогама, тај ће се у нашем суду о Цветићу сагласити. У опште њему изредно испадају све оне улоге, за које се у приказивању не изискује само чуство, ватра, занос, крепак орган, него гдје треба дубља студија, добро схватање карактера и продирање у унутрашњост личности, коју глумац представља. Зато је Цветић нарочито несравњен у приказивању Шекспирских улога“.

Али Милош Цветић данас више није само глумац. Он је ступио у коло српских књижевника и заузео одлично место међу српским драмским писцима. Својим „Немањом“ задивио је српску публику, а многи остадоше запањени, и чисто се још и данас крстећи питају: како да Цветић напише такву драму?! — Ја сладам у онај део, које Цветић, као писац „Немање“, није ни најмање изненадио. Није ме изненадио, ведим с тога, што познајем Цветића, као најинтелигентнијег нашег глумца. Књига и позорница код њега су увек заједно. Доста је отићи на позорницу за време пробе, па да се свако увери, каквим знањем Цветић режира поједине комаде и каквим познавањем језика поправља глумце. Заприте ли у његову собу, Цветићева ће вас библиотека уверити о његову раду и његову учењу. Истина једном у кафани, пре прве представе „Немање“, запитах Цветића: Ко је писао „Немању“? А он ми на то са свим лаконски одговори: „*Ја*“. — И природно беше, да му не поверовах.

„Немања“ није први Цветићев књижевни рад. Г'од. 1876. приказана су у Београду: *„Три светла дана“*, алегорија у три слике с певањем. Ову алегорију написао је Цветић, и дао је Драгомиру Брзаку, да је преокрене у стихове, а на позоришним су листама фигурисала оба имена.

Из репертоара Београдског позоришта дознајемо, да је Цветић превео 1871. год. шаљиву сцену: „*Нема је*“, коју је написао А. Винтерфелд, а 1872. год. драмску шалу у једном чину: „*Само не говорити*“, коју је по француском прерадио К. Ф. Стикс.

Поменути рад истина губи се пред „Немањом“, али нам доказује, да је Цветић и пре „Немање“ био човек од пера.

Кад сам се последњих дана разговарао са Цветићем, тако ми је живо причао о задрузи у бившој Крајини, да ми се чини, да Цветић не би био мањи приповедач, но што је драмски писац.

Својим „Немањом“ писац је пожео славу, какву је мало који српски књижевник доживио. Да не набрајам многобројне венце, овације, поздраве и честитања из Србије и са стране, напоменућу само признања са најзнатнијег места у Србији: Њ. В. краљ Милан одликовао је Цветића орденом *светог Саве*, а Њ. В. краљица Наталија послала му је велик венац од природног цвећа.

Ове године Милош Цветић навршује и двадесетпет година свога глумовања, али његов јубилеј нико тако не ће овековечити, као што га је сам Цветић овековечио својим „Немањом“. Честитајући Цветићу двадесетпетгодишњицу глумовања, желимо му да за дуго време краси и дичи нашу позорницу, а да не пусти „Немању“, да дуго чека на свог друга.

У Београду. **Дан. А. Живаљевић.**

КРАЉЕВО ЗВОНО.

ПО Р. Х. СТОДАРУ

СПЕВАО МИЛОРАД П. ШАПЧАНИН.

(Наставак.)

Така душа блага, чиста,
И толика ратна срећа
Не умекша старца краља,
Обузе га мрзост већа.
Рвао се с несрећама,
Поднети је знао много,
Ал поразу срамотноме
Оглушит' се није мог'о:
Једак пита дворску свиту:
„Како ћемо спрати срама
„Од човека, који уме
„Победити себе сама?
„Светујте ме, кажите ми,
„Шта да чиним, кад и како?“
А на то ће све дворанство:
„Световати ту је лако:
„Што је добар и племенит
„То је замка, тако бива,
„Кад се завист и превара
„У дубини душе скрива.
„Чувај нам се, господару,
„Ти знаш, што су лије праве;
„Данас с тобом слатко, глатко,
„А већ сутра — круну с главе“.
Кладионце тако лове,
Тако лажан савет збори.
А шта ли је народ рек'о?
Народ још је црњи, гори!
Та он радо поиграва,
Како му се „озго“ свира:
Нек се зове новац само,
А за ков му не разбира.

Цела земља листом уста,
Сви ће с краљем у бој њи,
Још до јуче страх и трепет
А где данас — Обилићи!
Па се куну живим Богом:
Да суседа краља свале,
Да му русу главу скину
И конаке да попале!

Кад зет-краљу стигли гласи
Племенитим гневом плану:
„Хај, чекајте, платићете
„Ту лаж гнусну и обману!
„Мрско вам је веледушје,
„Е, бићемо груди ужих,
„Потећемо мач и оган
„На шта коме срећа пружи!
„Презирете љубав чисту,
„Победилац што је даје,
„Сад сам за вас страх и трепет,
„Милост од сад — у Бога је.
„Кад сте с' на ме дићи смели,
„Знате л', шта вам Господ вели?
„Дигну л' на те мача људи —
„Мач и њима нека суди!“

И опет се подигоше
Да се бију, да се кобе —
К'о облаци, пуни гра̀да,
Сретоше се војске обе.
Стари краљ је под шатором.
Сто гневова у њ се стаче,

Тамо исток крвав, мутан,
Над шатором гавран гаче;
Преплашено крил'ма маше
По крвених, к'о крв, зраци',
Оздо рика од топова,
А димови к'о облаци.
Заталасан ваздух брује,
Од силе се земља тресе,
На бојишту лом и покољ —
За беснога краља мре се.
Оде рука, оде нога,
Оде глава — како коме;
Пушка пуца, цилит зује,
Мачеви се оштри ломе;
Вика, труба, талámбаси,
Задрхт'о би, с неба да си!...
Куд краљ млади војску води
И победа тамо ходи,
Где опазе њега сама
Тамо грну хиљадама.
Викне л': Стани! сви к'о стена.
Викне л': Напред! сви појуре
К'о пучина разјарена.
Њихна лéта не устави
Бујно копље, киша зрнâ,
Као лави напред лећу —
Та смрт није за њих црна!
Коњица се растурила,
У руци јој ђорда сева.
К'о бујица тамо амо
Посред крви и лешева.
Један виче: „Ура, напред!“
Други: „Стани, авај мени!“
У један се хаос слише
Гоничи и гоњени.

А кад сунце би на подне,
Тутњава се силна дигла,
Младом краљу нова војска
На бојно је поље стигла;
Чекала је час пресудни
Иза неке горе младе,
И сво је као муња,
Да последњи пораз даде.
На све стране: Ура, ура!
Из хиљаде грâкну грлâ,
Страх попао војску ину
На клонула, на премрла.
Као лишће о јесени,
Кад му дође доба мрети,
На га шчепа вихор хладан
Па га диже, па га врти,
Док га ветар са севера
Не развитла, не растера:
Тако војска старог краља
Већ не могла отпор дати,
Умор ју је оборио,
Започе се колебати,
И кад нова сила рину,
На мегдану већ не стоји,
Разбегла се, расула се,
А ратници куда који.
Што су били борци смели,
Сад мекушци слаби, крти, —
Не помаже част и дужност,
Кад обузме страх од смрти!
Ни у груд'ма срца жива,
Ни у глави људског ума,
А војвода погони л' их —
Оборе га сто куршума.
Оборише сто живота,
У најжешћу јурнут' страву,
У вртлоге, у амбисе —
Да изнесе само главу.

Весели се, млади краљу!
Богови ти славу дали!
Та што ли се не радујеш,
Што л' те јади обрвали?
Он се сећа старца краља,
Зле му судбе, што га снађе.
Бог зна где је; можда данас
Последње му сунце заће.
„Аох краљу, старче уди,
„Зашт' послуша савет луди?
„Ко с' усуди тебе таћи,
„Главу ћу му доле смаћи.“
То изусти, пољем наже,
А сузе му око влаже;
У коња су ноге крила —
Лети бељац као вила!
Под шатором старац-краљу
К'о буздохан сломљен перни,
Око њега бадро лебди
Оно мало слугу верних.
Из ране му љуте, смртне
Целу ноћцу крвца лила,
А кад очи отворио
К себи дозва сина мила.

На шатору застор паде,
Старац викну: „Краља сто!“
А краљевић, љути тигар,
На мача је руку мет'о.
„Руку доле!“ старац јекну,
„Гнев утоли срца врела;

„Покори се, сине драги,
„Судбина је тако хтела!“

Младог краља туга стиште,
Да је жена, он би плак'о:
Мрзио га краљу тасте,
А гле, шурак исто тако.
Сви га мрзе, сви га гоне, —
Машају му с' чак и круне,
А која га нежно љубља,
Та у земљи давно труне.

„Руку амо, сине мили,
„И ти, зете, пружи твоју:
„Од сад да сте друзи верни,
„Крај нека је сваком боју!
„Познавах те, зете, давно,
„Ниси кова лажна, лака;
„Сав си правда и истина —
„Престо не ће краља така.

„Не мами те власт и сила,
„Што на пуке оков меће,
„А срамоту на краљеве
„К'о на моје данас плеће.
„Мир си хтео; ал у мени
„Опаке се страсти крије,
„Имао сам блага, свега,
„Али, несит, хтедох више.
„Ја сам кажњен, и грешник сам,
„И судба ми беше маћа,
„У гроб слазим, ал' вас двоје
„Да живите као браћа!
„Борите се, не за страсти,
„Које тутње, па и оду;
„Борите се, али само
„За народе и слободу!“
Ту им старац руке стиште,
Бол подузе љуту рану,
Још би једну, ал реч стаде,
Погледа их, па — издахну.

(Наставиће се).

СПРОВОД.

XI. ИЗ ПРИПОВЕДАКА ЈЕДНОГА КАПЛАРА.

ОД БРАНИСЛАВА Ъ. НУШИЋА.

Почетком примирја преместише мене од некуд у XV. пук, где ми беше у почетку тешко међу незнанцима. Али куд се не би брзо привикао на ту најмању тешкоћу у војсци. Први, који легне с тобом под једно ћебе; први, који ти позајми пола свога тајина и свој чанак, да заједно из њега кусате оно мало чорбице, што је ручком зову: или први, који ти помогне, да упрти ранац, постане ти нераздвојни друг и пријатељ; он ти се јада и ти њему, он тужи заједно с тобом и ти брзо осетиш, да не можеш без њега.

XV-ом пуку беше тада одређено, да кампонује у Јагодини, где и остасмо за све време примирја. Како је кога допало, неко се сместио у високе и простране господске домове, а неко у оне крајње сиротињске избице, али — не дај Боже горе! — крова свакоме над главом.

Сећам се тих дана: беху мочарни и влажни. Оно утрнуло зимње сунце просијава силом, а преко магличастог, сивавог неба прелећу ситни, сиви облаци, као расуто перје. Са широких и писких кровова цуре су поточићи од већ устајалог, прљавог снега и пуњкају у кривудаве олучиће, где се разлиле читаве баре, текући неким пријатним, голичавим шумом.

Кањужа већ догрдила, влага нас све редом испила и мал' који дан да пред болничким вратима не чекају читаве гомилице прозеблих и изнурених.

Јуче су двојица умрла, и данас су двојица умрла.

Једног дана промиче баш досадна кишица, а спустио се неки тежак загушљив ваздух, као онај у позних јесенских дана. Груди ти се са теретом надимљу и подилази те нека грозничава језа.

Требало је да идемо на учење, а не можеш ни да понесеш пушку, тако те изломила ова мочар и влага.

Седим тако у својој мрачној собици и припалио нечисту лојаницу, а оборио тешку главу на руке.

Дође мој један војник, чини ми се, није из моје десетине, али је из истог вода. Дао сам му био покислу пушку, да ми избрише.

— Капларе! — рече, — опет умрло неко.

— Је л' из нашег батаљона?

— Не знам, кажу Београђани.

Ко ли је то опет, премишљах у себи, а у

том баш допрьо и туп, танак глас маленог звонцета, који оглашаваше ову смрт. Ја махнух руком, као оно кад хоће човек да растера дим око себе, изведох своју десетину и одосмо на широко и блатњаво Јошко поље, да прокиснемо и да се вежбамо.

Мислите ли, да смо говорили са сажаљењем о смрти нашега друга? Не, за време вољног збисмо се, као обично, у гомилице и већ отпоче онакав разговор, какав се води међу људима, који су већ навикли, да фуре погом мртва човека, кад им смета при оступању или наступању; да се смеју свом пријатељу, коме је, рецимо, куршум одбио нос; или да седају на мртву лешину свога пријатеља, одмарајући се после борбе.

Приђе нам један из четврте чете, мало разрок и плавкаст момчић и зацени се од смеја. Вели:

— Људи, замислите од онога, што је јутрос умрьо, ја сам обично куповао тајин, кад ја данас да му однесем двајст пара, а он умрьо.

— Хахаха . . . платићеш му на оном свету! — додаће други са уфитиљеним брковима и подераним опанцима.

— А замислите, — узеће реч каплар Срејић, био је механција; — тога би требало у буретy саранити а не у сандуку! . . . .

Договоримсо се нас неколико и да се користимо смрћу тога непознаника; изаћох ја пред командира и замолих, да нас петорицу пусти са ученья, ради смо да идемо на пратьу, јер нам је »друг« и »добар пријатељ«. Командир нам дозволи и ми упрћимсо пушке, весели, да одемо где у механу.

Киша баш почела јаче да роминья и један повећи танак облачак пожури ниско, близу земље. Допираше као промукли глас звонцета, које је огласило спровод.

На опет се ја реших, да одем у болницу.

Пред вратима су већ стајали десет прокислих војника са капларом, који су имали да сачињавају целокупну параду, при спроводу. Окренули уста цеви к земьи, натукли шајкаче преко очију и поигравају с ноге на ногу, псујући све што им падне на памет, што су баш они одређени, да граде параду.

По дугачком и мрачном болничком ходнику шета зловољно неки млад поп, са прьавом побледелом чистом на глави, која је већ добила облик презреле воћке, и са огромним ратним чизмама, са каквим су ваљда Скобељевљеви војници прелазили Балкан. Бахат његових огромних чизама разлеже се испод мрачног свода дугачке и писке просторије. И он псује све што му падне на памет, што су баш њега одредили, да сарани јадника.

Дођоше и нека прьава кола, налик на таљиге, са разликом само, што се звала »општинска«. На њима старчић неки држи дизгине, биће пензионери војник. са блузом старога кроја и чизмама, које нису ни имале кроја. На и он псује све, што му падне на памет, што је баш он одређен, да однесе овога незнанца.

Изнесше из собе неки један зелен сандук, а преко њега превучене две беле пруге, као да крст означавају, на изгледају као две кривудаве реке, које се пресецају у току своме

Поп промрьа нешто и спровод се крете. Киша се као јаче осу и поче да туче право у очи, а спусти се и тежак, мутан ваздух. Упутисмо се гробљу.

Онај напред војник упртио крстачу, као ашов, под мишке и гегуца преко кальуге; поп задиг'о мантију и пребацио је преко главе, а свећу турио у џеп; за њим прьаве »општинске« таљиге тандрчу и спотичу се сад о један сад о други камен; мршаво и изнурено кьусе оборило своју тешку главу, а клопаве му уши као оборена крила, оно једва гега застајући сваког часа, да га кочијашева псовка и бич поново крену. Старчић се зловољно затурио у кола, огрнуо се преко главе неком старом поњавицом и кад би му било кьусе послушно, хтео би да се што пре отараси терета, па да сврне у механицу, но овому злому времену.

Киша чисто запљушта и са недобојеног мрчевог сандука разлијају се зелени и бели потоци, оне танке боје, коју је већ исирала киша са сандука. За колима се, као бајаги у реду, упутила она десетина војника. Каплар упртио пушку о раме, а војници заденули шињеле за појас и окренули наопачке шајкаче, а спустили ону ивицу преко очију, да их брани од кише.

Ја сам завршавао спровод. Можда под небом није било тужнијега спровода.

Ишли смо сви тако ћутећи, нико ни речи, тек по који пут поп промрмьа што, или старчић узвикне и осне псовку на своје лено кьусе.

И још један пут јекну онај промукли глас маленог звонцета, које нас дочека на гробљу својом тужном добродошлицом, а нека повелика залутала тичурина гракну и прелете преко

наших глава, залупивши крилима, да стресе ваљда кишу, која је поквасила.

Застасмо код једне неправилне и дубоке раке, а из ње се појави коштуњав гробар, мргодећи се, што смо се тако дуго задржали.

Ето тако сарањисмо покојног незнанца. Његови можда и не знају, да им је син, отац, муж или брат оставио пушку, која га је одвојила из њихова наручја

Немојте више да вам причам, тешко је и мени, а тешко ће бити и вама.

* * *

Нисмо ни један знали, а не верујем, да је и поп знао, ко је то био, што га сарањисмо. Сазнао сам тек доцније. То беше и син, и муж, и отац четворо невиначчади . . . на ипак на његову гробу нико не заплака!

ЊЕНЕ ОЧИ.

Кад ми срце туга сналази,
Да олакшам јаду свом,
Ја га онда брзо носим
На виђање злату мом.

Њене очи видају га,
Тако им је чудна моћ;
Светле зраком као сунце,
Бију мраком као ноћ!

Ах, те очи, црне очи,
Што ме тако маме њој,
К'о таласи црног мора
Поплавише живот мој!

Драгутин Ј. Илић.

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Ти помену горе, шта је исти господин написао год. 1865. о *деспотовини српској у Срему* од године 1426.—1503. а другим речима, како у означеном времену није никакве деспотовине српске ни било у Срему. Па нека, нек је није било; и мислиш ли ти, да је нама баш толико стало до те жалосне деспотовине у Срему од год. 1426.—1503.? Ми знамо и нама је стало до Душановог царства и не до првог и другог и трећег и четвртог стуба тога Душановог царства, већ до *свију* ступова тога Душановог царства, а на част ти та жалосна деспотовина из XV. века. За то ми опет и баш тебе уз пркос кличемо и вичемо: Живио наше горе лист, живио славни др. Фрањо Рачки!

Е добро! Нека живи господин тај у Загребу на католу; али не могу од вас затајати, већ морам вам још нешто казати и пажњу вашу на једну околност свратити. Као што сам још у почетку рекао, да се оно место, где г. Рачки спомиње Лазара као намесника и главара у Подунављу и Посављу, налази само у ноти, да је то у ситној и ситнијим словима печатаној примедби, дакле онако само узгред речено, а у тексту —

Но ако ћемо на такве ситнице и посредне околности пазити, ако ћемо бити такве цепидлаке, онда можемо и у јајету длаку тражити и наћи. Окани се тога незахвалног и узалудног посла, јер ти нас не одврати од г. дра Фрање Рачког! Није он тако лукав и такав, као што га ти себи представљаш; није он византијским духом напојен нити је он један од оних, који једном руком дају а другом узимају то, што су дали. Он је чиста, проста, поштена хрватска душа, која не зна за лаж и превару.

Јелте! Е, добро, врло добро и баш ми је мило, што је такав он и што сте такви ви!

Г. Рачки каже на стр. 85. у ноти: напокон поставља *цар Стефан* намесником и главаром *у Подунављу и Посављу Лазара*, а на стр. 97. истог састава своја од год. 1867., и то у *тексту* а не у ноти, вели исти г. Рачки ово и овако:

„Будевит сам рођен од Пољакиње, супруг Босињакиње Јелисаве, радо се у државних пословима служио вјерношћу, умом и мишицом синова нашега (хрв.) народа. Бискупе загребачке Стјепана и Павла, босанскога Петра, банове Николу Сеча, Ивана Хуса, Стјепана Лацковића налазимо као краљевске пуномоћнике у договори' с Млетачком, римском столицом, Пољском, Француском итд. На важном прекрајку државе, у бановини Мачванској стражу су стражили банови *Андрија Лацковић* (1351.—1356.), по свој прилици брат хрватскога бана Стјепана, за тим *Никола Горјански* (1356.—1374.) а напокон *Иван*,

призивом „*Хорват*“, који бијаше баном већ почетком год. 1376. те хтједе редовником босанским сградити самостан у Печујској бискупији.“

А ваљда знате, где се налазила та бановина Мачванска, и где је „ban Mačve imao svoje sjelo“, или ако то баш не знате, а оно бар знате, да сјело тога Мачванскога бана није било „ondje, gdje leži danas Mačovo, s ove strane Save, medju Savom i Lonjom, nedaleko od Petrinje i Kostajnice“, као што је некад а наиме г. 1861. подђакон Иван Крст. Ткалчић у Хрватској Повјестници на стр. 80. у ноти [1]) мислио; и даље ваљда знате, *против кога су* ти силни Мачвански банови од г. **1351.—1380.** на овом важном прикрајку државе хрватске и угарске стражу стражили? И има ли места, и може ли имати места Лазар у Посављу, где Андрија Лацковић од г. 1351.—1356. а Никола Горјански од 1356.—1374. стражу стражи?

Што сте занемили, што сад не вичете: живио г. Фрањо Рачки?

Ја само запитах, зашто сад не вичете: Живио г. Рачки? — а оно се са свију страна опет заори: Живио г. Рачки! Живио заточник хрватски! Слава првом председнику југославенске академије!

Свет виче: „Слава првом председнику југославенске академије! Живио први историк на словенском југу! Живио г. др. Рачки!“ А Рачки у далеком Загребу, у усамљеном каптолу Загребачком чује ту вику, то урнебесно живио, чује и слуша, па само је разнукао усне те се смеши. Види се, да му је мило, па се смеши и осмејкује, као што се господа, господа с инфулом умеју у таквим приликама милостиво смешкати и осмејкивати, као што то већ и наши „попи“ Светозари знају, како се милокрвно умеју велика господа та на поклоне или наклоне мале но часне господе наше смешити и осмејкивати.

А г. Панта? Шта ради и шта вели г. Панта? Г. Панта је снужден и као утучен, те се једнако каје због оне „несмислене“ потворе на кнеза Лазара, но инак није му право, што је тај свет, тај „profanum vulgus“ тако узврео, те све једнако вичe: „Живио Рачки, живио први наш историк!“ Но најпосле, шта ће? И г. Панта је човек, и ућудан човек, па кад се мало размисли, отвори и он благоглаголива уста, те и он, ако не баш онако јасно и гласно, као г. Ван, а оно кроз и преко зуба и језика превали: Живио велики патријота међу белим Хрватима! Живио Фрања Рачки!“

Е, на кад и г. Панта каже: живио Рачки, и кад се и Панта придружио браћи својој те и он с њом тихо покликује: Живио Рачки! онда зашто ја сам да стојим као заливен, да ћутим? Та ја се никад нисам цепао од своје браће и ревео на страну! Зашто да се само ја једини бринем и печалим? Куд сви Турци... И ја дакле велим: Живио г. Рачки! Живио и Бог га поживио и да Бог да, да дожили Матузалев век! Мало има Рачких и у многобројнијих и у напреднијих народа; ми бар равнога му немамо, и такви се људи не рађају тако често, људи таквога ума, таквога погледа и угледа. Рачки, хрватски Рачки нема заиста такмаца међу Раванима и међу Помораванима Живио дакле г. Рачки! И то моје живио! није оно усиљено, оно Пантино преко зуба живио! већ живио! од срца и из срца. Али покрај свега тога ја нећу да отпасујем своја мача и да бацам у траву своја буздована, већ вам довикујем: Ево мене и ето вам рата с Турцима, с турско-грчким писцем Лаоником и с његовим заточником, с попом дели-попом из Загреба! Но прво с попом дели-попом са каптола па онда с Грком Лаоником из Атине.

Дакле на посао, на трацирање! И молим вас лепо, да ме у послу мом: у разбирању онога, што је сабрано, у расплетању онога, што је сплетено, у растољивању онога, што је сливено, не прекидате ни усклицима ни запиткивањима, већ ме оставите на миру и будите мирни, макар вам срце пуцало од жалости.

Реченица већ толико пута поменута гласи: „Напокон постави цар Степан намесником и главаром у Подунављу и Посављу Лазара и Вука Бранковића“ и то вели г. Рачки по Лаонику и цитира стр. 29. Лаоникове турско-грчке историје. Но на дотичном месту у Лаонику нема *Посавља*. Нема га ни у латинском преводу доле ни у грчком тексту горе; Лаоник зна само за Подунавље. Посавље је дакле додао или уметнуо сам г. Рачки. А да ли је он имао каквог разлога, што је додао или уметнуо Посавље, или је он то може бити из самог Лаоника извео, то није питање и то се мене сада ни најмање не тиче овде, где ја хоћу само да конштатујем то, да Лаоник, на кога се позвао г. Рачки, не каже, да је цар Степан поставио Лазара намесником и у *Посављу* и да је Посавље додао или поклонио Лазару г. Рачки а не цар Степан; додао му Посавље а оставио Андрију Лацковића, хрватскоугарског бана у бановини Мачванској, да од год. 1351.—1356. стражу стражи на прикрајку том хрв. угар. државе.

У поменутој реченици вели г. Рачки: „напокон (а зна се већ ко је поставио и зашто је поставио) у Подунављу и Посављу Лазара и Вука Бранковића.“ Тако вели г. Рачки по Лаонику; но Лаоник не каже баш тако но мало друкчије, а наиме Лаоник каже: Подунавље доби Вук Лазар, син Бранков, или Вук Лазар Бранковић. Лаоник није био за дуализам

већ за „јединоначалије“ и он не зна за *два* намесника или главара у Подунављу већ само за *једног*, и тога Душановог намесника у Подунављу назива Лаоник *Вук Лазар Бранковић*. Вук је Вук, и Вук је био син Бранков, дакле Бранковић, и њега је поставио цар Стефан намесником својим у Подунављу. А шта ће онај у *среди* убоги Лазар? Та *Вук*, какав је био и каквог је рода и порекла био Вук, син Бранка Севастократора, унук Младена војводе, прапраунук *Вукана*, сина Немањиног а краља Душкљи и Далмацији, — не би трпио већ би удавио и истиснуо тога убогог Лазара, нити би пристао Вук, да с Лазаром дели господство и главарство у Подунављу. Но Вуку Бранковићу нико и не намеће за суглавара у Подунављу кнеза Лазара. Бар Лаоник то не чини но оставља сву ту државину у Подунављу једином Вуку Бранковићу. А што је између имена и презимена утрпао Грк „Елеазар“ или Лазар, то би наш г. Панта Срећковић најлакше изјаснио тиме, што је Вук, син Бранков, имао два имена: једно народно (Вук) а друго календарско (Лазар) а тим би уједно разјаснио и то, зашто је кнез *Лазар*, син Принца Хребељановића, дао своју најстарију кћер Мару Вуку (Лазару) Бранковићу за жену. Но ми се не морамо утицати тим Панчиним мајсторијама и мудролијама, већ се држимо Грка Лаоника, који каже, да је цар Стефан поставио својим намесником и главаром у *Подунављу Вука* (Елеазара) *Бранковића*. А да је тако и да се тако има разумети оно место у Лаонику, нека место мене говоре наши стари и најбољи кроничари и историци и то:

1-во Ђорђе Бранковић „Деспот“ (в. Летопис за 1866. стр. 28.): **„Стефань рекомы и Душанъ царь прѣкыю участь Македонию кассмь благороднѣмь мужь прѣ-**

флнонмъ и нърк»наученомъ сакетнику скосмь, нмѣнѣмомъ Ѯарко, ѩ устроителнѣ область єгоѫ каждасть — устєрѣтн участь державы княжєствъ, иже Дунайскимъ брєгомъ нзлѣдѣвсма кнклнѣ рекомы Брашнуєко са окрєстнмнъ кнуазнны и нннмнъ обладатєлнмнъ подвластнмъ Вълкы нли Кукы, сынъ Бранконнуєкн, каждасть.“ Лазара Бранковић ту и не спомиње.

2. Исто тако каже се и у оној „старославној“ књизи, коју је г. Панта Срећковић у XXI. књизи Гласника приопштио и то на стр. 248.: **„устєрѣтную часть дадє** — Стефан Душан — **Кралы Бранконнуи рєкомоу Брашнуєко, кнуазнны са окрєстнмнъ страдалма ко строителнѣ область.“** О Лазару ни помена.

3. „И Павле Јулинац у свом Введенију итд. од г. 1765. пише на стр. 76.: **„Стефанъ царъ градныхъ внутрєнєє царства своєго состоанѣє слѣдующнмъ образомъ: єдну часть царства своєго, т. є. Македонію дахъ къ прнкланѣнѣ Ѯарки итд. — устєрѣтную часть, аже єсть Брашнуєко, кнуазна и ѯсмли брєгомъ Дунава окрєстнос, крнуилъ к' прнкланѣнѣ Вълки Бранконнуѣ.“** За Лазара ни абера!

4. Јован Рајић (II. 637.) **„Потомъ** (цар Стефан) **нєрѣкшю участь Македонін — къ прнвнтєлство отдадє благороднѣмъ и прєсвѣтлнмъ мужу и нєрѣкнуалнмъ совѣтнику своємъ Марку** (није исправно, а треба Жарку) — **устєрѣтную часть княжєвіа, которда по дунайскомъ брєгу протажєнна, ѯокошюю Брашнуєко съ окрєстнымъ кнуайскнмъ предѣломъ Кулку нли Кукy сыну Бранконнуєку устуни.“** И Рајић у тексту не зна за Лазара.

5. После Јована Рајића није било самостална историка код нас до г. Панте Срећковића. Но и г. Панта пише у XXVII. књ. Гласника на стр. 248. сасим јасно: „Бранко, син Плакиде, Душанова намесника, чијем сину Вуку цар је Душан био дао: **„Брашнуєко. Кучєко и прочза подунавскаа нѣєта.“**

(Наставиће се.)

НА УСКРС.

Пролетње цвеће шири
Мирис по зраку чистом
И већ се свако дрво
Одело свежим листом.

Пролетње благо сунце
На поље сваког мами —
Баш ће да буду дивни
Ускршњи благи дани!

На одру лежи дете,
Суморно, тужно гледа,
А сузна мати клекла
Крај болног свога чеда.

„Што си ми тако тужно,
Паметно моје ђаче —
Спремила ти је мајка
И питу и колаче.

Оздравићеш ми, рано,
Бог сваком здравља даје —
Волиш ли, сине, ово
Ускршње лепо јаје?“

„На што ми јаје, нано,
Остави и колаче —
Када ће сутра други
Стихаре да облаче!

И сви ће сложно, лепо
У цркви да запоје —
Ој, ал' бих и ја пев'о:
„Воскресеније твоје„!“

Јутарњих звона одјек
У цркву верне мами,
А мајка с болним чедом
На тужном одру чами.

„Не плачи, рано моја,
Обући ће те нана,
У сваку руку дати
По стручак јоргована.“

„„На сваком сад је, мајко,
Хаљина лепа, чиста —
Чујеш ли, како звоне,
Сад славе васкрс Христа!

Другови сада моји
Сви лепо, сложно поје —
Ој, ал' бих и ја пев'о:
„Воскресеније твоје“!““

Мајка га теши, храбри,
Пољупци сузе суши,
А не зна, да се сама
Од тешка плача гуши.

* * *

И опет звоне звона,
Ал не да ћаче маме —
Већ тужној, јадној мајци
Једиче да саране...

У Пироту. Ђ. Ст.

УСПОМЕНА НА ПОКОЈНОГ ПРИЈАТЕЉА.

ОД МИЋЕ ДИМИТРИЈЕВИЋА.

VI.

У драматика мора бити реалистичан поглед на свет, конкретно схватање света онога, што је у свету. Ово је врло важан, скоро рећи битан услов за драматског писца. Без овога нема драме, бар не може бити оно, што треба да је, не може бити у стању представити нам и изнети нам, што треба да нам представи и изнесе, — а то је живот онакав какав је, живот у свој својој разноликости. Са овим конкретним схватањем састајемо се ми у Кости Трифковићу, састајемо се с тим схватањем у свима његовим глумама. Но не само да наилазимо то схватање у делима Костиним, која су већ писана за позорницу и прелазила преко ове, него опажамо овај поглед и у његовим покушајима, чак и у оним одломцима, које смо у прошлом чланку саопштили. На опет поред света тога не може се одрећи, да у Кости Трифковићу није било младићског идеалног заноса и оног безграничног бурног одушевљења. Без овога не би се могао на море одважити, и тога ради са целим досадашњим животом — ма да је код њега само на један тренутак било — прекинути. Но преломе, на које је нагазио, један дубљи поглед у живот, који је за њега до сада златном паучином обавијен био, — растерале су на један мах оно необуздано одушевљење из његова срца, оне идеалне светове из његове маште. Реалистичан поглед на свет одржава међдан, и оно, што се досада у књижевним покушајима дилетанта — ћака назирати могло, овлађује читавим његовим животом.

Коста Трифковић постаје — премда још у школи, и још ћак — на један пут практичним човеком. Овакви појави у оно доба нашег друштвеног препорођаја и великог одушевљења народног не само да су били ретки, него су управо јединствени.

Пошто је раскрстио са својим морским идеалима, он свршује за једну годину дана два последња гимназијска разреда, и одаје се на изучавање правних наука, али он не иде на универзитет, него тражи себи правну академију — којих је ad majorem gloriam богиње правде пуно у Угарској — и свршује правних наука у место за четири, за три године дана. Он не жели, да продужи златно доба ђаковања. Њему се жури, хити, да што пре заплива у мутне таласе практичног живота. Човек се чисто зачуди овако практичним назорима у млада човека. Та шта може бити драже и одушевљеније за младића, који са себе стреса чауру гимназијског праха, који својим ојачаним крилима пробија љуску, што га је досад стезала, скучавала, него кад се на један пут осети на новом сунцу живота, на свежем зраку слободе? Има ли у животу човека ученика што лепше од универзитета и универзитетског живота? Сам универзитет са својим силним катедрама, са својим великим слободама, седините највише науке, последња станица на бајном путу никда непрежалене младости и уједно и последња лекција за ве-

лику борбу живота — све нам то долази некако идеално, узвишено. На онда велика варош са свима својим красотама и уживањима, — све су то опчињење драži за доба, где се дечко у човека претвара. На зар је чудо, кад ђаци такве једне велике школе цео свет кроз нека идеална стакла гледе и сматрају, кад и најзаслужније, у послу око општег истрошене људе са неким отменим прекором преко рамена мере? Ја им се бар ни мало не чудим, јер знам, да сваки од тих младих великана носи у грудима својим цео свет, и да је у свакоме од њих клица будућег великог реформатора друштва човечијег и регенератора рода људског, — не само да се не чудим, него им још и праштам, да не кажем баш да им одобравам, само им праштам, јер што чине, то је неоспорило право младости, коју расипне бујна снага, што би чудо да ствара, да руши старе и подиже нове светове, а нема још предмета и поља за своју радњу, на сад онако у тартањ дере и узалуд пишти кроз тесан вентил одушевљења.

Но ја сам се мало удалио од предмета. Хтео сам да изнесем примамљиву слику универзитетског живота, па да покажем, како се пок. Коста њоме није дао очарати.

Док други ђаци стварају себи идеале и у својој машти удешавају све онако, како би они хтели да буде и да изгледа, дотле је пок. Коста имао пред очима живот онакав, какав је заиста, и помишљао је на конкретне околности, у којима ће се негда као човек налазити. Он није отишао да учи правне науке, као многи, управо као већина правника, из неке неопредељене побуде, него је отишао са сталном намером, да ту струку као што треба изучи, и да касније њој цео живот посвети.

С тога је Коста и отишао на академију, јер академије нису имале ону универзитетску слободу, него је на њима било нешто стеге и учења под морање, што га на универзитету није било. Он се бојао, да не ће и њега на универзитету окужити болест оне претеране слободе, па је за то изабрао место, где ће моћи свој занат добро испећи. На академијама изображава се човек као стручњак, као мајстор у своме послу, на универзитету пак добија се, осим стручног знања, још и шири поглед на свет, — то је правило, које о једној и о другој школи важи. На и с погледом на ово избуја на среду Костин реалистични правац, који се ограничава на оно, што је пред и око њега, који има строго само своју струку пред очима, коме је управо то главно, а све остало споредно, управо луксуз за њега.

Имајући то све пред очима, отиде Коста у Пожун на академију. То је било у јесен г. 1864. У то доба био је жив покрет међу српском омладином. Српски ђаци, где су год на страним школама били, удруживали се ради неговања српског језика и развијања српског духа. И у Пожуну било је српске ђачке дружине. Име јој је било „Слобода“. И Коста је ступио у ово друштво, које га одмах себи за секретара изабере. По Коста је дошао у Пожун са намером, да учи мађарски. У Пожуну није то баш врло лако било, особито још и због великог броја српских ђака, који се на Пожунским школама налазили. С тога Коста одмах по свршетку другог течаја остави Пожун и оде у Дебрецин, баш у срце мађарштине. У Дебрецину је довршио другу годину академије. Треће године оде у Кашаву, где је и државни испит положио.

За читаво ово време нема ни једнога знака, да се Коста у то доба јако интересовао за књижевност, или иначе за народне ствари, изузимајући једино напред споменуто секретарство у „Слободи“. Ово је у његовом животу заиста врло чудноват појав. Баш у оно доба, кад се образовала „српска уједињена омладина“, кад су сва српска срца кипила од одушевљења, био је он одлучен од те струје, стојао је са свим усамљен. Његова усамљеност на мађарској академији и одлученост од српског друштва давале су му вид, као да струју, што влада, не одобрава, шта више, као да се навалице цепа и отуђује од онога, што носи на себи српски народни тип. У добу највећег одушевљења изгледа он једини као млад старац. Замишљајући га таква у тадањим околностима, долази нам и нехотице на ум узвишена слика грофа Сен-Симона, који у најбурнијим данима велике француске револуције стоји далеко ван домашаја бесних револуционијих таласа, и у своме усамљеном куту мирно сиђе и премишља о новој великој револуционарној мисли, којој није само цел политични, него и економски преображај људског друштва. И Коста је у многом налик на овог француског грофа, на овог социјалистичког претечу. Он за цело није у то доба седио badava. Бар ако ништа друго није радио, он је посматрао и премишљао. То, што се у то доба око њега догађало, није се слагало са његовим реалистичким назорима. Уједињена омладина, која је на послетку постала и бауком за многе владе, није по свој прилици њему тако страшна изгледала, јер и ако је било у омладини основне мисли, али није било код ње праве, одређене цели, те по томе није могло бити ни стална основа њеном устројству. Није дакле било у тадањој уједињеној омладини онога конкретнога, стварнога, што се са сваке стране опипати може, није то био још потпуно савршен земаљски створ од меса и кости, него је била више идеална слика, коју је машта сваког појединога по своме начину сли-

кала, и коју, кад си ју год из ближе проматрати хтео, ниси могао нигде руком ухватити, јер ти се њено од сунчаног зрака оплетено тело свагда измицало, и рука би ти само у празнину захватила. Овако је морао покојни Коста умствовати, а нешто је од овога заиста и било у ствари. Њему нас морало је то све још друкчије изгледати, њему, који се заиста за неко време од српског друштва одлучио био и заиста себи неки практичан начин мишљења присвојио. Или је зар можда ово све реакција била напрема пређашњим великим илузијама, произведена сад грозним дезилузијама. Било је ту, да богме, свакојаких разних утицаја, но главно је то, да се онај претерано идеални правац није са Костиним практичним назорима, са његовим конкретним схватањем слагао. Он се, као и онај француски гроф, није задовољавао са самим формама, него је свакој ствари свагда и језгро тражио, што се опажа и на свима списима његовим, који нису засновани по некој апстрактној мисли, него су ваљани из пуног и богатог врела свакидашњег живота. То је — по нашем мњењу — главни, и ако не једини узрок тадањој његовој одлучености. А да је то заиста тако, имадем за доказ томе још неколико података из његова живота, од којих ћу можда неке још у течају ових чланака саопштити.

Кад је школе свршио и испит положио, дође у Пешту — то је било у лето г. 1867. — и стане у праксу код тадањег Пештанског варошког суда као сенатски бележник. Ови сенатски бележници били су само почасни бележници, а у ствари били су практиканти код суда, којима је дужност била, да у седницама судског сената перо воде и о истима записнике састављају. Награде или нису имали никакве, или су добијали обичне дневнице. Али главно је била пракса, која се код варошког суда прибавити могла, и с тога се млади свршени правници отимали о таква места.

Ту је Коста пробавио неколико месеци. У то доба је већ била образована нова угарска влада. Све муниципије угарске на ново се рестаурисале. Па и у Новом Саду образован је нов магистрат са новим варошким представништвом. Градоначеник Новога Сада био је др. Светозар Милетић, а велики бележник био је др. Лаза Костић. Уз великог бележника био је још и подбележник, који је варошком суду додељен био. Но како се послови у политичној, административној струци гомилали, појави се потреба, да се постави још једно место подбележника у магистрату, који ће вел. бележнику додељен бити. Пок. Коста потражи ово место, и добије га. То је био његов први прави корак у практичан живот.

Али није дуго служио, а наиђе олуј на Новосадски магистрат. Угарска влада наименује за Нови Сад ванредног комисара, градоначеник др. Св. Милетић буде суспендован, а варошки капетан Јока Камбер даде услед тога оставку За овим су дошле истраге, па суспензије, па опет истраге. Коста Трифковић се налазио на нижем месту — био је само подбележник — на је овај олуј срећно преко његове главе прејурио. Но не само да га овај олуј није оборио, него је он за време ових тешких околности својом вештином и вредноћом шта више и симпатије меродавних личности придобио, тако, да при обновљеној рестаурацији, г. 1869., буде за великог бележника варошки Новога Сада изабран.

Доласком својим у Нови Сад Коста се опет приближио старим круговима својих пријатеља, примакао се ближе огњишту српског књижевног друштвеног живота. Међу тим се и облаци, што се над главама народне странке вили, мало разишли. Политична бура мало се стишала, сталожила. Радња уједињене омладине била је у највећем јеку, — покренуо се и орган омладински „Млада Србадија“. Радња „Матице Српске“ добила је такође под председништвом дра Јована Суботића, који је онда у Новом Саду живио, нешто више полета, нарочито пак српско народно позориште почело се опорављати од болова, што му их је рађање српског позоришта у Београду причинило. У то доба било је на Новосадској српској гимназији, код народних завода, у уредништвима српских листова, у варошком магистрату много младих људи, који се интересовали, прионагали, радили око српског културног напретка. И на црквено-школском пољу почела је српска народна странка маха отимати. Све то били су моменти, који су на пок. Косту утицали, да се Коста са собом и са околностима измиривати и неки идеални полет добивати почео. (Наставиће се.)

НАШЕ ГИМНАЗИЈЕ.

ОД ЈОВАНА ТУРОМАНА.

(Наставак.)

Ми смо глуви према оваким речима *Берлинског* универзитета: „После толиког лутања треба већ једанпут знати: да је за младићске главе просеком најбоља гимнастика умна методично разлагање склопа мисли старих писаца, чија опште човечанска садржина чини уједно неку врсту духовног млека материна“.

Глуви смо даље према овим речима истог уни-

верситета: „Гимназијска настава има свој центар у класичним језицима, којих је методично изучавање немогућно без логичног образовања и сваковрсне историјске науке. То изучавање јесте најтежи, али баш с тога и најобразовнији наставни предмет, те интерес државе захтева, да сви они, којима ће она своја звања да поверн, прођу кроз ову школу рада умног, који с математичном наставом своју битну допуну добива, и да тиме прибаве себи слободу и многостраност образованости, каква се другим средствима не може постићи*.

На ни ове речи поменутог универзитета не чујемо: „Брзо ће свршени гимназиста, који има способности за реалан правац те оде у технику, у техничкој вичности и стручном знању стићи реалца; никад пак не ће реалац попунити празнину у своме образовању. Ова празнина, коју је тешко описати, не састоји се само у томе, што он није учио грчку синтаксу и што н. пр. као медицинар не би могао у оригиналу читати Хипократа и Галена. већ се састоји у томе, што су велике историјске мисли и слике, у чијем је свакидашњем друштву гимназиста одрастао, од реалца далеко остале у оним годинама, кад је ваљало, да му са хиљаду кончића биће његово прожму; и док гимназисти развитак и културни рад човечанства у конкретним сликама, озареним дахом естетике, лебде тако, да он тако рећи у духовној заједници живи са јунацима, мислиоцима и песницима свију времена, остају реалцу ови предмети више као нешто спољно и индиферентно, према чему се он вазда осећа као какав странац*.

Ми се не обзиремо ни на овај факат, што, изузевши нас, сви народи европски, а велики а мали, а стари а млади, имају гимназије готово са устројством са свим једнаким.

Нас то много не пече, што ми у питању старих језика, које не разумемо, хоћемо да имамо компетентнији суд од оних, који те језике знају.

Толико већ верујемо у своје непогрешно мишљење о гимназијској настави, да сваки час изгледамо, кад ће остали народи, чијем се напретку ми иначе дивимо, устројство наших гимназија усвојити. У тој вери нашој утврђује нас нарочито то, што од времена на време изиђе каква брошира или књига у овог или оног народа против једног или другог класичног језика, или против обадва. Нама је од један пут дух овог или оног господина већ и дух времена. А што власти школске, које управљају наставом разних народа, извесну стабилност у школи чувају, не осврћући се на сваки „захтев времена", који час данас час сутра осване у овим или оним новинама, у овој или оној брошири, о томе не водимо рачуна. И тако чекајући сваки дан, кад ће се на сва четири краја света раструбити, да је наше, т. ј. нас Срба у Србији, мишљење о настави гимназијској најкоректније и најоснованије, и не помишљамо, да представљамо слику онога, који на обали реке какве седи, па чека, док сва вода не отече, па да онда сувим на другу обалу пређе.

Али што је од свега још понајпотребније, ми мислимо, и шта више пишемо и говоримо, како смо ми једном у Србији имали класичне гимназије, но да смо их се на нашу велику срећу ослободили. Ваља једном за свагда знати, да смо ми само устројство класичних гимназија имали. А да би онданшње гимназије постале праве гимназије, требало им је било дати времена за развијање и усавршавање. С временом би било спремнијих наставника за предавање старих језика, бољих школских књига за те предмете, те би било и жељеног успеха. Али ми са сваком променом министарства мењамо и устројство наших школа, и са тим мењањем и експериментовањем не ћемо све дотле престати, док не усвојимо онаке гимназије, какве имају сви народи и народићи онога света. И немојмо усвојити устројство хуманистичних гимназија, већ останимо при досадањем устројству нашем — онда никад ништа од правог напретка наше велике школе и од њене будућности.

Да наведемо сада мишљења, која су шесторица професора наше велике школе — г. г. *Анђоновић, Вуловић, Живојић, Вујић, Николајевић и писац ових редака* у својим извештајима о матуритету у гимназији изјавили о нашим гимназијама с погледом на *класичну наставу*.

Проф. *Анђоновић* каже ово (види Просветни Гласник. свеска 20, за годину 1885):

„Но дижући образовну моћ поменутих (т. ј. природних) наука, ја молим, да се не разуме као да бих ја хтео да кажем, да *студија класичних језика* нема никакве образовне вредности, — на против, ја бих желео, да све ово у опште, што може наш подмладак ма у коме погледу да ојача, да спреми боље за што угледнију борбу и што сигурнији успех у утакмици на овоме свету и уђе у захват општега образовања; — да се дакле свему томе поклони и достојна пажња, па и самоме класицизму, али да се при томе сведе *свачији утицај на његову праву меру*. Говорећи пак и о овоме, нека ми је дозвољено, да изјавим: ако у осталој Европи под утицајем *клерикализма* мора да се сматра студија класичних језика као средство non plus ultra за опште образовање, то у српској земљи, српској школи — нити треба нити сме да буде у тој истој мери. А ако је реч о томе, на шта је прече, онда ћу само да напоменем: *да нам опасност не грози од класичара; — поплавак од њих не може постати судбоносна по*

наш овстаник и наше развијање; — опасност од шовлаве долазе од реално васпитаних чета, од индустријалаца, техничара у највишем смислу и против тих треба да се оружамо знањем и науком. Забадава је, тас, у који сам метнуо наставу, која се добија реално-техничким школама, претеже у велико, и ја са гледишта националног, међународног, образованог, са гледишта савремене економске борбе у свету, а у циљи *подизања производње у нашем народу*, дижем глас за оснивање још већега броја *реалака, занатлијских и индустријских школа* и за потпуно преустројство досадашњих гимназија у *реалне гимназије*".

Проф. *Вуловић* дотакао се у свом извештају о испиту зрелости у Нишу (види Просветни Гласник, св. 21. и 22. за год. 1885) питања класичне наставе у нашим гимназијама овим речма:

„Оваком, као што рекох, строго и тачно удешеном поделом предмета на наставнике, видиле би се осетне последице на испиту зрелости. Али и овако се још доста јасно види једна крупна мана у гимназијском наставном плану: сувише су истакнути неки предмети, сувише занемарени други. Ради примера поменућу *латински* језик. Најбоља и најбржљивија настава није кадра по садашњем наставном плану дати из овога предмета приправнику онолико знања, колико му је потребно за даље школовање . . . Овим сам редом хтео да кажем, да приправници не знају латински, колико им је н. пр. потребно за слушање филозофског факултета. Врло би добро било, да се наставни план бар за овај предмет измени".

Проф. *Жујовић* каже о нашим гимназијама и о класичној настави у њима ово (види Просветни Гласник, св. 19., за год. 1885.):

„Код нас се недавно отпочела стара европска распра о „класицизму" и „реализму", и то готово без икаква стварна разлога и без јасно формулисаних захтева. Једини би повод могао да буде у томе, што за средњу наставу постоје двојаки заводи: гимназије и реалке, па би се једнима могло зар тражити првенство над другима. Али међу тим заводима нема код нас онаке супротности и по њиховој организацији и по резултатима произведеним на ђацима једних и других школа, какве се супротности у томе виђају код других народа. Код нас се до сада само могло констатовати, да су гимназисти за све факултете велике школе *сарелнији од реалаца* и да ови надмашују прве само вештином у цртању, што им је можда и донело ту неприлику, да се само у техички факултет смеју уписивати.

„Мени се чини, да је нови наставни план за гимназије постављен на *доброј основи* и да све средње школе треба да имају овако *мешовит карактер* као гимназије. Наравно да је и ово кратко искуство од четири године показало, да би неке детаље у наставном плану и програмима ваљало већ сада променити; и ја сам био слободан предложити овде неке од измена, које се тичу природних наука. Главно, на шта се при том изменьивању има пазити, јесте: да се одржи равноправност наука *егзактних* са таквозваним *хуманистичким* наукама, како би се ђацима сва научна поља отварала и све њихове душевне стране култивисале. И „класицизам" и „реализам" не треба да захтевају у нашим школама много више места но што им је већ створено, мањ што би ваљало наћи времена и за основе *психологије и логике*, које науке имају велик значај за опште образованье. Са грчким језиком мислим да ми не морамо ни чинити никаква покушаја, кад знамо, да се његова настава и у најкласичнијим европским гимназијама води готово безусловно. Њему је канда суђено да скоро испадне суда из реда гимназијских предмета и да тек самосталним радницима и стручњацима открива своје лепоте и благодети". (Наставиће се.)

КОВЧЕЖИЋ.

ПРОСЛАВА ДВАЕСТПЕТГОДИШЊИЦЕ СРПСКОГ НАРОДНОГ ПОЗОРИШТА У НОВОМ САДУ

ОД 6. ДО 12. АПРИЛА ОВЕ ГОДИНЕ.

Светлу недељу ове године испунила је овде код нас необична, одиста ретка и лепа свечаност. Сјајно је њоме и смислено прослављена двадесетпетгодишњица нашег народног позоришта. Свечаност је отпочела другим даном Ускрса а отворио ју је начелник народног позоришта др. Лаза Станојевић кратким срдачним поздравом, који је спомиње у 42. броју „Позоришта" у листу и у 11. броју „Позоришта" ове године. После поздрава начелникова изговорио је управитељ Д. Ружић пролог, што је за ову свечаност саставио Милорад П. Шапчанин. (Тај је пролог споменут у 8., 9. и 10. броју „Позоришта" а осим тога у 53. броју „Заставе" и 42. броју „Вранице" у листу.) Затим је подпочелник А. Хаџић у свечаној беседи изнео историју позоришта нашег за ових минулих 25 година. То прво свечано вече завршили су стари „Пријатељи" Л. Лазаревића, који су приказани били 17. Јулија 1861. као прва комад народне позорише друкчије. Овога су их пута живо приказали С. Вујићка, Ружић, Милковић, Добриновић и Дукић. Друго вече давана је Трешњовићева „Шабирачица" и Мите Калића „Прески лек". Трећа свечана представа био је Стеријин „Владислав". У наелоњној улози гостовао је том приликом

Адам Мандровић, познати уметник са хрватског казалишта Загребског. Краља Владимира имао је Лукић у рукама, Косару С. Вујићка, Смиљку Л. Хаџићева, Иницу М. Димитријевић а Бранислава (?) Милојевић. Четвртог вечера прославе дошао је на ред Лазе Костића „Максим Црнојевић“. Ова Цринојевића играо је Мандровић а остале су главне улоге биле у рукама старих приказивача. Него је већ напоменено било, да се у одабрању сликама најбољих наших драмских производа пропусти поједини важни моменти у историји нашег народа. Слике су те приказане овим редом: 1.) Ђуре Јакшића „Своја Србаља“ (III. део. 1. појава); 2. Јована Суботића „Немања“ (III. чин. 4. појава); 3.) Милана Јовановића „Немоћи“ (I. део. 1. појава); 4. Драгутина Ј. Илића „Краљ Вукашин“ (I. чин. 1. појава); (Улогу Вукашинову рецитовао је ту приказ нам уметник Тоша Јовановић.) 5.) Матије Бана „Цар Лазар“ (штампана у „Dubrovniku“ 1867.; (IV. чин. 1 појава); 6.) Карла Оберајца „Ђураћ Бранковић“ у преради Јована Ђорђевића (III. чин). (Наслову је улогу играо Тоша Јовановић; 7.) Мите Поповића „Стеван, последњи краљ босански“ (III. чин. 1. појава); 8.) Ђорђа Малетића „Српски хајдуци“ (III. чин. 5 појава) с Тошом Јовановићем као Милошем Мрњавићем; 9.) Јована Ђорђевића и А. Хаџића „Сабља Краљевића Марка.“ На представи су тој били и писци: Матија Бан, Ђорђе Малетић и Драгутин Ј. Илић и публика их је бурно и одушевљено изазивала. Прослану је завршило шесто вечера на Томину недељу сјајна беседа с играном. Судовало је на тој беседи Великокикиндско певачко друштво „Гусле“, Карловачко и Новосадско певачко друштво и певачи Стеван Дескашев и Михајило Марковић. Дескашев је певао арију из Вердијеве „Аиде“, романсу из „Трубадура“ и композицију Ивана пл. Зајца „Ти си моја“, а Марковић Јенкову композицију „Черго моја!“ Великокикиндско певачко друштво певало је у мешовиту збору Толингерове композиције „Вода и сузе“ и „Уломак из Терлајићеве песне посвећене пријатељу својем отаџбини“ (обе паћале у збирци под насловом: „Ругеђанке“, и Баневине „Кретонеседе на мору“. Карловчани су у мушком збору отпевали „Путу крај“ од Јосифа Маринковића и „Лаку ноћ!“ од Мите Тошићева, Новосађани пак у мешовитү збору Хорвојскову „Тугу“ и „Песму у зиму.“ На завршетку су сва три та певачка друштва заједнички, уз пратњу војничког оркестра, најаре у мушком збору отпевали Ивана пл. Зајца „У бој“ а за тим Јована Наџуга „Бранково коло“ у мешовитү збору. Последње те две песме биле су поновљене.

На прослану су поворишту дошли многи гости са страна. Био је први дан ту и отац народног нашег позоришта, дични Јован Ђорђевић и публика му је те ради приликом принела најсрдачније овације. Походио нас је и повереник земаљске владе за хрватско казалиште у Загребу, Јосип Кнајевић, и провео је онде све до претпоследњег дана прослане.

ГЛАСНИК.

(**Српска краљевска академија.**) Краљевим указом назначени су и потврђени за чланове академије ови: др. Јосиф Панчић, проф. природних наука у пол. школи и дворски саветник и председник академије; Димитрије Нешић, професор математике у вел. школи; Светомир Николајевић, професор опште историје књижевности у вел. школи; Јован Жујовић, проф. геологије, минералогије и палеонтологије у вел. школи; Михаило Валтровић, професор археологије у вел. школи; Спиридон Вуловић, професор јужне слов. литературе у вел. школи; Панта Срећковић, професор српске историје у вел. школи; Љубомир Ковачевић, ректор учитељске школе; Матија Бан, књижевник; Љубомир П. Ненадовић, књижевник; Чедомиљ Мијатовић, књижевник и министар; Милан Ђ. Милићевић, књижевник и библиотекар у народној библиотеци и Данорин Јенко, композитор и капелник у нар. позоришту.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

Из штампарије напредне странке у Београду изашао је: „Мој кочијаш“, слике из 1883. године, написао Л. Комарчић. Приповедачка се књижевност ниша врло све око „слика“ или „црта“. Ток ако се на читаву годину дана појави једна једна или две приповетке у некоји обиму. А то је врло мало за огромну потребу читалачку. Ово је таква једна појава, а писац је назвао само „сликама“. Писац нам опе износи партајску борбу у Србији у годинама 1883., а та се борба збива по највише у некој палаћи. Слике су већ поређане тако, да чине једну целину. Ако се и мора приметити, да ток радње застајкује на ваше места, те се или прека на неколико година у прошлост или спреће са пред праћа, иначе се мора признати, да су и ти „налети“ тако уткани, да увек утичу у целину као притоке у своју главну реку. И сам писац овако обележава ту радњу (на стр. 104. и 105.): „Кошци, од којих су изаткати догађаји, што у њиху причу улазе, тако су изукрштани и изувијани, да им је тешко прећа наћи. Поћимо само за једним, на ћемо се забевекнути, куд ће нас одвести. Час сарађа у министарски биро, и ту служи у место јемственика ва прошивање каквог повељарног председјала; отлеће ће скрнути у какву новинарску експедицију, и ту ће се расцвести на стотину таких кончића, ва ухватити се контакске линије и станице, а отуд скренути с главне ђаде и тако се изгубити — као електрична струја, кад је у земљу спроведемо. Овим се концем завршају и кремашке вреће, у којима се носи млево за политичке воденице поточаре; њега можеш видети, где се од њега сучу познате камџије, што влача по који политички ђамбас шиба какво уништавено клубе — да га касна да поитра, не би ли га на сајму претурио под вдрано“. Кочијаш, бар по питању главна личност, у приповеци је тој пека врста Ахасвера. Јоле тако се зове „мој кочијаш“; је „неадесуште“ и „свезнајућ“. Он има све конце у својим рукама, но их он нити расплеће нити завлеће. Али он је тек за то кадар ту, да писац ће мора како друкче назвати своје слике. Иначе главног јунака нема, нема особе, која би представљала какву идеју, или начело, или макар и страницу, па да се око ње, око особе понајвише сва радња врше. На питачево „ја“ није то. То „ја“ баш је још по најгламније. Ко је тај „ја“, шта је тај „ја“, чега рада путује? Не зна се, ако није члан тајне полиције. Сва се радња равнила у стрпачком трвењу тућу страначка. А око чега? Над свима лебди токорре писао о јединству, али то се јединство ту тако површине, као кад какав кале проповеда јединство вере, на само своју веру сматра (као што то и бива) за једину „спасавајућу“, поричући свакој другој сваки моралин значај, па и историјску јој важност. Има у овој пр повеци, до душе, и живо описаних призора, истински написаних призака, верно пантрашх карактера, има ту и прокаје, на и сарказма, и идиле, и стил је врост али сналазан, — има, дакле, ту пред њима недостатака много шта, што треба да има у пальану долу овако врсте, много шта, чиме се даде створити каква друштвен ромак. Али све се то, нажи боже, искрало о — партајничност, о сувише јаку пристрасност. Писац се

вниео за једном и то за својом партајом. Интолеранција до крајности. Опозиција се ту представља у личностима, које су све до једне — далеко од иакаве врлине: то су шерети, неродољуби, себичњаци, пиликуће, varалице, убојице, разбојници и — има ли још каквих злоћа? Што још има поштена света, (а то је онај инкогнито, онај „ја" и још неке,) то ни једно не припада опозицији. Чак се по имепце персифлирају личности живе и познате, личности, о којима ће тек историја имати права да рекне свој суд. Има и један представник и овостраног дела српског народа, и то је нека олупина (Тома Брица). А без иаквог даљег приговора метнуо је писац једној ту личности у уста речи, којима намерно хоће вир (та, дело је скроз и скроз тенденциозно да карактерише овдашње Србе, који тамо пређоше, речи ове: „Ове ми скипије из преко дуну изведоше. Дођу као и свакe гладнице из белога света па се најпре стану савијати и подилачити, рекао би, да су им речи мед, а душа сама смиреност; а кад се мало поткрипаиче, а они хоће да ти на теме скоче и да ту своје бућиште начине". (Стр. 90.) Два реда испод тога пову се они „такав немет". И то поводом онакога човека, какав је ту тај Тома Брица. Слобода, какву опозиција себи замишља, карактерише се (на стр. 329.) овим речима: „Ту невесту, тога анђела — гледам где се по калу сунамуто обести пала; гледам је у јазбинама срама — понижену, обешчашћену; — гледам је бледу смежурану . . . Гледам — њен леш! . . ." То се све може коме и допасти. Али поред свију добрих страна, што их у тој приповеци има, а које одају писца као даровита приповедача, који би могао доста попунити празнину у приповедачкој нашој књижевности, ово дело његово не само да није добит нашој лепој књижевности, него се не може ни урачунати озбиљно у ону врсту књижевности, која је, по превасходству, задатак, да објективно наноси мане и врлине целог друштва или појединих му делова у овом или оном времену, да забавним а достојанственим начином шири идеје, спасоносне принципе, чист морал, научне истине или хипотезе. Ми наглашујемо, да сматрамо ово дело као изгубљен леп дар нашој лепој књижевности. Свакако опасан прецедене за каквога може бити (али не било га!) подражаваоца!

ЧИТУЉА.

✠

НИКАНОР ГРУЈИЋ

ЕПИСКОП ПАКРАЧКИ,

ПЕСНИК И КЊИЖЕВНИК СРПСКИ

Час, који смо од неког времена са зебњом очекивали — куцнуо је, јер престави се после дуга боловања митроносни песник и књижевник српски **Никанор Грујић**, епископ Пакрачки.

Грујић је тако рећи цео свој век провео борећи се за свој српски народ на свима тачкама, као политичар, богослов и књижевник. Остављамо другима да оцене његов рад на пољу политике, те ћемо се овде ограничити, да у кратко изнесемо његов књижевни рад.

Још у своје младићско доба као ђак Печујске гимназије истакао се велики покојник својим песничким даром тако, да су га његови професори Мађари и Печујски владика одликовали због његовог поздрава, који је говорио приликом неке прославе. Али његов дар показао се тек онда, кад је дошао у Карловце — у срце тадањег српског живота. Тадање прилике морале су пробудити у младом песнику већи жар и мар за радом, јер ено видимо га, где се јавља под псеудонимом **„Срб-Милутин"** у „Србсконародном листу" 1837. г. који је излазио у Пешти, а по том у „Седмици", коју је издавао Медаковић.

Од његових књижевних радова ови су му познати:

1. „Светомъ патріарху србскомъ Іосифу 1. Маја 1850." Говорио Ніканоръ, архимандритъ Светосавскогъ монастыра Кувеждина. У Земуну, народ. књигопечатња Дан. Медаковића, 1850. 2. Срб-Милутин „Светковинѣ Благовѣстій" године 1846. У Земуну 1850. 3. „Примѣтве на преводъ новога завѣта, кои е господинъ Вукъ С. Караџићъ написао и у Бечу у штампаріи ерменскога монастыря печатао 1847." Ј. К. Сопрон Земун 1852. 4. Свети Сава (Немањићъ) књига I. У Карловци 1861. Књига друга налази се још у рукопису. 5. „Из живота светих угодника божјих" св. I. и II. 6. „Из живота светих угодница божјих" св. I. 7. „Увод у тумачење св. писма". Поред тога превео је: 1. „Савети мојој кћери" од Буља књ. I. и II. 3. „Зборник приповедака за одрасле девојке" од Буља. 4) „Два пријатеља" од Ле-Сажа и 5) „Изгубљена земља" по Мцуфону, која је штампана у овом листу (в. бројеве 26., 27. и 28. „Стражилова" од прошле године), па и на посе.

Поред тога има још много његових радова у рукопису и било би желети, да скорим угледају света.

Овом приликом спомињемо, да се погрешно приписује владици Никанору ауторство песме „Ускликнимо с љубављу", коју је спевао арх. Рајић.

Владика Никанор родио се 1810. год. у Липови у Барањи, а умро 1887. год. у Пакрацу, а радио је неуморно све до последњег часа на српској књизи.

Слава митроносном песнику и владици Никанору Срб-Милутину!

✠

Др. ЂОРЂЕ МУШИЦКИ,

РОЂЕН У ЂУРЂЕВУ У ШАЈКАШКОЈ 1811

УМРЬО У БРОДУ 1887.

Др. Ђорђе Мушицки, синовац митроносног песника Лукијана, чија је дела за штампу приредио и у четир књиге издао (1838.—1847.) и у спомен стогодишњици Лукијанова рођења године 1877. написао и „Животопис Лукијана Мушицког", умрьо је на велику Суботу, пожививши 76 година. Покојник се школовао о трошку свога стрица, владике Лукијана, изучивши медицину у Пешти, па кад је добио диплому, отишао је у Србију и тамо је био лични лекар кнеза Милоша и кнежевића Милана и Михајила. Године 1842. био је професор физике у српском лицеју и у првом колу оних људи, који су састављали тадашње Друштво Српске Словесности. Кад је престала прва влада кнеза Милоша, отишао је Мушицки из Србије и настанио се као практичан лекар у Сентомашу. После је био директор контумаца у Земуну а најпосле се преселио у Брод и ту је остао све до своје смрти. Покојник је с интересовањем пратио наше књижевне ствари и уопште се живо интересовао за све, што се тицало Српства. Лака му црна земља!

САДРЖАЈ: Милош Цветић, глумац и књижевник српски. (Уз слику.) Од Дан. А. Живаљевића. — Краљево звоно. (Наставак.) — Спровод. XI. Из приповедака једнога каплара. Од Бранислава Ђ. Нушића. — Њене очи. Песма Драгутина Ј. Илијћа. — О кнезу Лазару. (Наставак.) — На Ускрс. Песма од Ђ. Ст. — Успомена на покојног пријатеља. (Наставак.) — Наше гимназије. (Наставак.) — Ковчежић. Прослава двадесетпетогодишњице српског народног позоришта у Новом Саду. — Књижевне белешке. — Читуља.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова" у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 17. У НОВОМ САДУ 23. АПРИЛА 1887. ГОД. III.

КРАЉЕВО ЗВОНО.

ПО Р. Х. СТОДАРУ

СПЕВАО МИЛОРАД П. ШАПЧАНИН.

(Наставак.)

Краљ се враћа к своме граду,
Радостан га народ чека.
А с цркава грдна звона
Здрављају га из далека.
Жене, деца у ред стали,
У руци им цвеће свеже:
„Добро дош'о, светли краљу,
„Живио нам, наш витеже!“
Краљ се клања, у двор хита,
Заходу се сунце клони,
Ал са оне дворске куле
И вечерас не зазвони.

И минуше сва „збитија“ она —
Ћути звоно испод златна крова
На сав русвај, што се доле чини,
Ни да куцне на својој висини.
Гледа озго са престола свога
Куће, цркве града великога,
И вртове к'о од самих снова
И читаво море од кровова;
Преко реке мостови се дали,
На црквама крстови сијали,
Овде онде нешто мало горе
А међ гором извори жуборе,
Куд се крадом многи брижан вине,
Да одахне, да мало почине;
Пуно кула, ка' у града стона,
И у њима свакојаких звона:
Једно туче, да нам каже сате,
Друго туче, (кад за ње добро плате),
Да нас блажи сред жалости веље,
А покашто звони на веселье;
Сада у гроб, у то уско здање,
А сад опет звони на венчање.

Тако звона са свакога храма
Орила се градом годинама;
Њихне гласе цео народ свик'о, —
Ал краљево — није чуо нико!
Минуо је многи данак бели,
Како су га на кулу попели;
Тад у врту беху дрва мала
А данас се широм разгранала;
Глаткој кори храпаво је лице,
Набрале је дуге годинице;
Густо лишће окитило гране,
Љупка птице, кад сунце огране.
Под гранама хладовина мека,
У њој драго једно другу чека,
Много срце ту од жеље гори,
С другом својим шапће и ћућори,
Ту јунака многа нађе вила —
Ал се и та слава истутњила!
Неста кикот, а неста и плеса,
Босних госпа, и п'јаних витеза;
Краљ с' ожени, неста живот таки,
Краљица је као цветак каки,
Богови је милостиво гледи,
Место вела круну су јој дали;
Брзо леже у гробовске тмине . . . .
Све то звоно гледа са висине,
Свадбу, укоп — кад се суза лије,
Ал ни једном откуцнуло није.

Тако звоно многи летак,
К'о на тужном гробу цветак,
На свом вису гледа, ћути,
Нит га жалост света мути,
Нит је, у сред среће веље,
Ударило на веселье.

И жарко га сунце грeје,
И зими га снег завеје,
Много га је време тукло,
У маховни плашт обукло;
Клатно стигла срећа грђа,
Спопали га плес и рђа.
Гле, и птице, аох славе!
Згодна гнезда да направе.

А шта судба нашем краљу спрема?
Свега има, само среће нема;
Им'о славе — и венце му плели —
Ал никада што душу весели;
Сјај престола многу срећу даје,
Ал његова душа венула је.
На гле! лете и године младе,
А старост се полагано краде:
Гле! међ црним и длачица седа —
Тек гдекоја, да лепше изгледа!
Сумор-бора још не мрчи лица —
Тек гдекоја између трепавица!
Ход, некада и лакши и бржи,
Сад је тежи, ал се још држи!
Пуи је мере и лепоте сваке,
Ал не више и гипкости лаке.
Многа лета мучише га сама
Тешким радом — државним бригама,
Пламен лица поче да се гаси,
А гаража коса, што га краси,
Навести му богме старост праву —
Изневери остарелу главу.
Време, боли, — место сјаја, плама
Ишараше чело мрштинама;
Лице свело, ход се мушки оте —
Ни корака, ни оне лепоте!
Помазана глава се замара!
Њезин терет доле је обара.
Поглед мутан, без варница живих,
Рука дрхће, грбина се крива:
Мин'о живот, к'о да га је снио —
Море, краљу, ал' си остарио!
Тако краљу бити ће и прођи
Заборављен у својој самоћи;
У собама самује и вене —
Собе ћуте као забрављене.
Клонуо је већ и дух му творан,
Срце тромо, а корак уморан.
Пуно сјаја, куда око гледе,
Одаје му царски окићене:
По зидовма прадедова лица —
Снимали их први уметници;
На прозор'ма завесе су биле
Од скерлета, од најтеже свиле,
Извезене све сребрним цватом,
Опшивене „жежењем“ златом;
А ћилими, по којима шеће,
Горе, блеште к'о источно цвеће,
Тако живо, чини ти се мири,
А по њему облећу лептири!
Дивани су са алаћани кови,
А столице као престолови;
Свега ту је, што ти срце мари:
Цветни лонци, сребрни пехари.
Срма, злато и кости од слона,
А врх свега уженце од звона,
Оног звона, што о срећи слути
А вечито на висини ћути.

Краљу душа другом свету броди,
Саг'о главу па погружен ходи,
У том сјају није сретан био,
Проклињао, што се и родио.
Што га тишти, све у себе скрива,
Своје боле ником не казива:
Пит' га греје, нити што год гане,
Ћути, ходи, ил пред слике стане,
Гледа, гледа, тек онако гредом,
Безначајно, студеним погледом, —
Река, шума, дворац на врх брега,
Све предели лепши од лепшега,
Ил богиње са драженси уди —
Старца краља ништа не разбуди!
Пред прозором били су алтани,
Ту излази, кад су лепши дани,
Гледа блага, што му усуд даде:
Цветне врте, зелене ливаде,
Цемин, руже у великом кругу,
И путање, што с' губе у лугу.

(Наставиће се.)

АНИЦА.

СЛИКА ИЗ ВЕЛИКОВАРОШКОГ ЖИВОТА.

ОД МИЛАНА САВИЋА.

Кад сам је последњи пут видио, била је мирна, са свим мирна. Њена златноплава коса није јој се више таласала по раменима, нити јој очи лутаху по трагу замишљеног света. А и руке је скрстила преко груди а под овима није већ више куцкало срдашце њено. И сва беше покривена цвећем, разнобојним, свежим, мирисавим.

Кукавно дете! Заслужило је бољу срећу. А беше баш умиљато и красно!

Колико јој година и могло бити? Једва десет. На опет је већ умела удесити своју хаљиницу, обичну, просту; и на ципелице је пазила а у лице своје знала је свагда да улије особит израз, и то онда, кад је стајала на свом обичном месту, код капије.

Штета, што је тако рано преминула! Но можда је и боље.

Шта је и могла очекивати од живота? У пукој сиротињи и при незгодним околностима!

Да није била тако лепа, да није имала тако чудновату косу и да се није у њојзи тако рано, тако прерано пробудила кокетна женска нарав, можда би и била срећна у животу; али овако!...

Отац јој беше дворник у кући, у којој сам становао. Беше то човек суров и пошљивше пијан. У таквом стању почињао је свагда чуда и покора: испребијао жену, развијао децу, полупао и оно мало худа намештаја свог, и само га могаху укротити ђаци, који такођер у тој кући становаху. Кад им н. пр. није отворио на време капију и њих још грдњама дочекао, онда је дошло свагда до »измене мисли,« и дворник је после неколико дана одлежао.

За време таквог мирног доба појавила се и Аница код капије; своју красну, злаћену косу распустила је са свим и непрестано је гладила и удешавала хаљиницу и кецељицу своју.

Добијала је Аница од укућана чешће но који шестак. Она је тај новац чувала, и кад је скупила — за њу — повелику суму, онда је купила коју шарену траку или иначе какав женски накит. Па и за то је од оца свог била бијена. Не можда, што би јој тај замерио, што прима новац и што се кити, већ што га њему не даје, да га попије.

У истој кући становао је и неки генерал; сину му је могло бити тако тринаест година а пошао је у реалку. Њега би Аница свагда дочекала код капије, и кад би пошао у школу, и кад би дошао кући. Обоје се ухвате за руке, и Аница не би никад пропустила, да га не отпрати бар до првог ћошка. Било је заиста занимљиво гледати то двоје. Нису много говорили, али су ишли рука у руку, и баш се видило, да им тешко пада растати се. Аница се вратила снуждена а Роберту је било још теже њи у школу.

Једног дана беше Аница лепше обучена него иначе. Роберто је измолио од матере, да поклони Аници хаљину, коју му сестра више не носи. Мати се радовала добром срцу свога сина. А како се тек Аница развеселила! Но кукавном детету је пресела радост. Отац њен, мислећи опет, да је купила хаљину, избије је на мртво име. Но чим је дознао, како му је кћи дошла до хаљине, измене на мах досадашње поступање с њоме Чувао је Аницу као зеницу. Можда ће видно, да је лепа, а знао је, да је генерал богат, а Роберто ће скоро дорастити, па је простране руке, па .... стотину мисли пројурише му кроз главу: е, за то је чувао своју кћер.

Роберто је пак остао свагда нежан. Са стола својих родитеља доносио би Аници и слаткиша и јестива, и само ако му је сестрица забацила коју трачицу, одмах је била у Аниним рукама. Па како се обоје радоваху том приликом!

Четвртком би се Аница свагда лепше удесила, и с најумиљатијим лицем би Роберта дочекала код капије. И овај се лепше обукао, и кад се њих двоје састану, узеће Роберто Аницу за руку, и обоје би отишли — отишли у оближњу башту, или .... та куд су знала деца и њи!

Не могу заборавити призор, којем сам таквом приликом био и нехотице сведок.

Седио сам у башти, која је неколико корачаја од мог стана. Ту спазим Роберта и Аницу, како се шетају, рука у руци, као обично. Седоше близу мене. Роберто извади земичку из свог џепа, преполови је савесно, и пружи обе половине Аници, да бира. Она је за цело била гладнија о њега, па је можда и узела већу половину, и почела је јести. Роберто је тек само по коју мрву кидао од свог дела, а кад је Аница смирила свој, он јој пружи и ону половину, која је по праву дообе његова била.

— Узми, узми, говорио је, кад се Аница устезала.

— Али ти ниси јео.

— Јео сам ја већ код куће.

То је већ морало и Аницу убедити, те пристаде на послетку на Робертову понуду.

— Је ли те отац опет тукао, поче Роберто поново.

— Није већ месец дана, одговори Аница чисто уплашена.

— Не бих му ни саветовао, рече Роберто а стиснуо песнице. И ја сам јак, али наш кочијаш још је јачи. Па тек да кажем оцу!

— Ја бих се бојала.

— Али ја нећу, да те туче. Видиш, ја тебе не бих могао никад ударити, а у школи ступучем и најјачега Не бојим се ја никог. Па тек кад будем велик, и постанем официр . . .

— Да, ти ћеш бити официр, па нећеш бити уза ме, уздахне Аница.

— Е, али онда ћу имати и сабљу, па нек те онда ко и ружно погледи . . .

Тако је текао тај дечији разговор. Роберто се баш спремао за кавалира, који је готов да одбрани слабији свет.

Аничином оцу пак није било ни на крај памети, да туче своју кћер. Та он је премишљао о томе, како ће му Аничина лепота а Робертов новац олакшати терет старих дана, те неће морати баш ништа радити а најмање устајати ноћу из тврдог сна, да другима отвара капију

Али нада његова претвори се на брзо у ништа. Роберто добије место у војничкој школи а генерала преместе у други гарнизон.

Све, што је очекивао; све, чему се надао; све то однесе једна јесен. Њега спопадне страшна јарост. Генералу и Роберту, да богме, да није могао ништа; тим се већма окоми на Аницу — та му није могла умаћи.

Од то доба није прошао дан а да се кћери своје није натукао. Изгледало је, као да хоће да накнади, што је продангубио. Кукавно дете је и бегало од куће; али га полиција опет доведе натраг. Укућани се до душе заузимали за бедно девојче, али бесомучни отац није се осврtao ни на кога. А Роберта није било ту, па ни његовог кочијаша, па ни оца . . .

Аница је венула с дана у дан, док није подлегла.

Укућани скупише новаца, обасуше мртво детенце цвећем, разнобојним, свежим, мирисавим а домаћин је нечовечног оца одмах после погреба истерао из куће.

Кукавно дете! Ко зна, какво би му сунце и у потоњем животу сјало — можда је боље, што је свело у пролећу развитку свом. Само да му крај не беше тако грозан, тако ужасан!

Како је благо лежало у сандучићу свом! Лица бледа, изнурена а опет са осмејком на њему. Колико ли је пута у својим страшним данима помишљала на Роберта и његове речи! Бар је осмејак на бледом, самртничком лицу њеном сведочио те мисли.

ФАНТАЗИЈА У НОЋИ.

Дворогн месец над нама се сија,
Језеро плаво пред нама се нија,

Висока трска узнела се горе,
И ситни вали лагано жуборе.

Шумори трска и жуборе вали,
Трепере тихо колутови мали.

А ја јој причам: „Давно, врло давно,
Милијун лета од онда је равно.

„На месту овом пећина је била
Од самог стакла, боравиште вила.

„Оне су често, уз чаробне лире,
Мамиле песмом млађане пастире.

„И сваки онај, који тамо сврати,
Никада више натраг се не врати.

„Пећина дању у камен се ствара,
А у ноћ опет у стакло претвара.

„Безбројно свећа, до у саму зору,
Засветле опет у стакленом двору.

„И опет бајни захоре се гласи,
Пољупци, шапат, клици и уздаси.

„Да, често и сад у немој тишини,
Кад месец светли у плавој даљини —

„Царица вила са дна се извија,
На таласима санано се нија.

„А трска шуми и жуборе вали,
И тихо трепте колутови мали.“

Злато ме слуша и дисање скрива
На склана очи, к'о да прошлост снива —

А шум се зачу. Препелица мила
Нагло се прену и отресе крила.

Па изви главу и слушати стаде,
Ал брзо опет у санак се даде.

А ветрић пирка и трска се нија,
И бледи месец над језером сија.

Београд, Априла 1887.

Војислав.

АГИТАТОР.

РОМАН ИЗ СЛОВЕНАЧКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО ЈАНКО КРСНИК.

I.

Било је у зору у очи нове године 188*.

Хладан ветар брије по улицама главнога града и расипа ситни снег, што је покрио земљу. Овде онде горе још по угловима светиљке, а небом се осуле звезде, да предскажу леп, али хладан зимски дан. Света је мало по улицама; час по час се укаже иза угла тек по која старија жена, како хита по глатког калдрми к цркви, куда је зове звучно звоно на јутрење; или протрчи који пекарски шегра са тешком кошаром на леђих, па звижди и дува топлу сапу у плетене рукавице. Види се и по нека млекарица, које дошле у град на својим колицима, те задигле сукње и прте снег.

У широкој поштарској авлији стоје упрегнуте саонице, а постиљон се спрема, да крене на пут. На саоницама седи човек заогрнут у дебео капут. Овај се час окрете и зловољно запита кочијаша:

„Тине, хоће ли бити шта од пута или не?“

„Господине, стрпите се још мало,“ одговори овај понизно, „чекам још једнога. Неког господина из суда, шта ли је.“

„Ког?“ упита путник љубопитљиво.

„Новајлија је. Ја га још не познајем; рекао је, да је премештен к нама. Места има доста, а и санкаћемо се нагло. Само да је већ ту!“

Онај на саоницама промрмља нешто неразумљиво у мараму, којом обвио врат.

„Ево га!“ рече Тине и пође у сусрет господину, који је долазио авлијом.

„Је ли мој ковчег ту?“ запита дошљак.

„Да, све је у реду.“

„Биће хладно, врло хладно!“

„Ох, та имате бунду!“ тешио га постиљон.

Међутим се он већ попео у саонице и по обичају поздравио сапутника.

„Путујете ли и ви у Борје?“ упита нагло, те узе увијати ноге бундом.

„Да!“

„Добро, добро! Да нас је више!“

Тине погони своје коњиће и затруби гласно, да све јечи међу високим кућама и чудно се разлеже звук ситних прапорца. У трен били су изван места на широком друму, где велико камење уз друм и телеграфски стубови показују путнику пртину.

Оба путника запале цигаре. А онај у бунди окрете се опет оном другом у капуту:

„Јесте ли познати у Борју?“

„Разуме се!“

„Ох! То ми је мило! Биће да су вам познате онде и прилике.“

„И сувише!“ насмеја се онај.

„Знам, знам! Ви станујете дакле стално у Борју. Извините, да вам се прикажем: ја сам владин концеписта Руда.“

„Племић Руда?“

„Да, да!“

„Слушао сам већ о вама. А ја сам концепијенат Кореи.“

„О, мило ми је, врло ми је мило! Концепијенат код одветника —“

„Храста!“

„А, познат ми је! Дакле код Храста! Народњак, добар народњак.“

„Као и сви у Борју!“

„Разуме се, разуме,“ примети Руда; „то ми је познато; Борје је народњачка варош. Мило ми је баш, што долазим онамо.“

Корен растеже усне подругљиво.

„Је ли вам познат посединк Медев?“ упита по том нагло.

„Јест, јест! По имену! На он —“

„Није народњак!“ насмеја се Корен.

„Ха, ха!“ придода онај, те покуша, да поново запали цигару, како би сакрио забуну.

„Ви сте баш добро извештени о нашој господи!“ примети поново Корен увредљивим пагласком.

„Па то мора бити код нас! Та, чему смо ми политичари!“

Концеписта рече то с неким поносом.

„Да, па како друштво? Како госте? Имате ли забава?“ продужи за тим нагло.

„Ваљда сте и о том извештени? Политика има много посла са — сукњама!“ ругао се Корен.

„Ви сте досетљиви! Али — извините — ми немамо у актима такве политике!“

„Штета! Зацело би их читали још с већом вољом!“

Смејали се обојица.

У то поче већ свитати. Румена светлост просу се по широкој, снегом покривеној равници, и лака се магла стаде губити према подножију далеких гора. Није се стакли по дрвећу, што је засађено у ред уз друм, а кад би пренула ситна зеба са које гранчице, није би се крунило. По друму пале силне вране, па кад би им се приближиле саонице, подигле би се, те прелетиле и спустиле се опет на друм иза саоница.

Све је тихо, не чује се ни топот коња, а саонице

одиначу нечујно по снегу; само праporци, обешени коњима на узде, звече ситно у јутарњи ваздух.

Са равне, самотне пољане, којом је водио испрва друм, приспеју путници у брдовит крај. Није било стрмих кланаца. Уз друм се нанизала села и засеоци.

„Је ли још далеко?“ упита Руда по дужем ћутању, те зевну.

„Да смо само код прве станице; од онуд имамо још сахат и по.“

„До ђавола, кад нема железнице!“

„Израдите нам је ви, владини људи!“ смејао се Корен.

„Ох! — Зар ми! Ви, ви и ваши посланици!“

„Ха, ха, ти нам нису кадри израдити ни поштене поште. То је све хумбуг!“

Владин конциписта погледа чудним погледом свог суседа, у ком се погледу огледала у пола задовољност и повлађивање, у пола бојажљиво чуђење. Али као мудар политични чиновник не рече ни беле.

Корен се пак није нашао позваним, да продужи о том критичном предмету . . .

У селу Гробљу је прва станица. Ту преда постиљон писма овамо управљена и прими друга за Борје и даље станице; примио би и нове путнике, кад би било места. Коње не мења; морају до Борја.

Данас су чекала два путника на пошту; млад човек огрнут лаком горњом хаљином и постара сељанка.

„О, господине учитељу, шта ви радите овде?“ зовну Корен првога.

Овај се попе на саонице и седе напред до Тина; види, да ту важи стара пословица: ко прије у млин, онога је и мељава.

„Имали смо сиоћ излет! На сам мало задоцнио,“ одговори промуклим гласом; „остали су отишли око поноћи, а ја најох за добро, да мало изостанем. Код Водеа — музика, песма, игра! Штета, што и ви нисте били. Како сте провели код куће празнике? Били сте ваљда увек код куће!“

„Мало, мало! По највише у граду!“ одговори Корен и прикаже учитеља свом суседу, који отпоздрави пола пријатно, а у пола гордо.

Међутим Тине свршио свој посао, па се свађа са сељанком, која није имала места у саоницама.

„Ћути, бабо!“ осече се на послетку, па опшине коње.

Учитељ се смеши, па протре руке и тури их у џеп. Корен се пак окрену са ироничним осмехом Руди:

„Гледте, и по овом можете испитивати наше прометне прилике! Изабраће вас почасним општинарем с места, ако обећате, да ћете у том погледу шта помоћи.“

„Заиста, и треба штогод отпочети! рече он достојанствено и зави се боље у бунду.

„Вечерас је у читаоници забава,“ јави се учитељ с предњег седишта и повуче ноге под постиљонову одећу.

„Гле, то нисам знао,“ узвикну Корен.

„Забава? Беседа?“ упита владин конциписта, „хоће ли и предстојник доћи?“

„Па дабогме! Све полази читаоници, откако је умрьо Leseverein. Тако је на том свету!“ подсмехивао се Корен, па одмах настави: „Па шта ће то бити у читаоници? Томбола, шта ли?“

„Да! Али пре тога предавање.“

„Идите, идите! ко ће предавати? Ваљда нови капелан, — то је неки зао човек!

„Не, не! Хајд погодите!“

„Не могу! Предавање, то је код нас нечувено!“ узвикну Корен.

„Предаваће наш бележник?“

„Ха, ха; а о чему?“

„Не зна се. Па човек се бави у доколици астрономијом. Можда ће о том и предавати?“

„То не смемо пропустити. А ни ви, господине конциписта! Видићете Борјанске грађане, како ће се учено поглелати при том предавању. Изврсна мисао! Па то сте ви све створили за четрнаест дана, откако нисам био у Борју!“

„А — госпе? Које госпе долазе у читаоницу?“ прекину конциписта Кореново чуђење.

Учитељ хтеде да одговори; али га Корен гурну из потаја ногом.

„Какво је то питање?“ пожури се Корен с одговором, како би спречио учитеља, да не говори. „Рекао сам вам, да ће доћи све, што се броји у хотворе у Борју: предстојникова госпа, надзорникова супруга и извјарјеве ћерке. Фине девојчице! А није ни празна кућа. Дође каткад и посједница Меденовица, — à propos, ви је можда и познајете?“

„Меденовица? О, плавуша је и Немица — је ли?“

„Да, да! Често је у граду!“

„Ах, superbe! Изврсно! Познајем је.“

Племић Руда се задовољно осмехну.

На имамо још Филипину Вртачникову. Остарија госпођа, а ужива, да игра на читаоничкој позорници млађе улоге, ма да јој најбоље пристају материнске. И много, много других госпођа и госпођица!“

„Болетове сте заборавили!“ рече учитељ, који није приметио, шали ли се Корен или не.

„Девојке нису код куће, а госпа долази ретко кад у Борје,“ примети онај.

„Старија, Милица дошла је кући!“

„Тако?“ Примети Корен хладнокрвно, „гледе, та би била изврсна за вас. Лепа, па богата, — мало их је таких.“

„Хвала лепо!“ одговори онај скоро увређен.

„Па жена вашег шефа — докторка,“ продужи учитељ.

„Та се око деце бави!“ одговори Корен. То је рекао подругљивим нагласом, да га је конциписта чудно погледао.

Јасан звук Тинове трубе прекиде им говор. Прошли поред првих Борјанских кућица; на мало по том стали пред поштом преко пута од читаоничке крчме.

„До виђења — вечерас!“ рече Корен, кад се растајали.

(Наставиће се.)

ОСАМЉЕНИ ПАЋЕНИК.

Viens, mon chien, viens, ma pauvre bête,
Mange malgré mon désespoir.
Il me reste un gâteau de fête,
Demain nous aurons du pain noir.

Béranger.

Никога немам сем тебе само,
Кученце моје, ходи овамо!
Сав свет ми даје само чемера,
А ја ћу теби дати шећера.
Лиле! Лиле!

Давно је мене сваки мануо,
Свет ми је давно цри постануо.
Усамљен живим кô монах седи,
Око ми само собицу гледи
И њене беле зидове једне
И каткад сенку, кад сунце хтедне,
И тебе, тебе, кученце моје,
И те паметне очице твоје,
Лиле! Лиле!

Им'о сам друштва, ал све то оде,
Да тражи сласти, што ћудма годе.
Неки се диже, да славе тражи,
Неки, да јаде женидбом блажи,
Неки, да жуди, неки, да жели,
Неки, да срећу другоме дели;
Сваком се звезда судбине јави,
На нас одвоји, на нас растави.
Ти само оста, кученце моје,
Да гледам мудре очице твоје,
Кученце моје!

Доста си пута и ти са нама
Ишао вес'о по каванама,
Те глед'о мирно, шта људи раде,
Како се часте, како се сладе;
Доста си пута, кад зора руди,
Ишао снужден крај дремних људи,
И слуш'о цигу, како нам гуди,
И наше песме из врелих груди.
Сретни су оно часови били,
Ал сви су прошли кô санци мили,

И ја сам тужан и сетан пост'о —
Ти си ми још'те једини ост'о,
Лиле! Лиле!

И *ова* оде, други је узе,
А мени само остави сузе,
Сузе невидне, сузе потајне,
Спомен на оне часове бајне,
Кад сам у њену башту ходио,
Кад сам са њоме срцу годио.
Ох, онај живот бејаше мио!
И ти си онда са нама био.
Чим штогод шушне, а ти залајеш,
Па нам занетим на знање дајеш,
Да неко иде, да неко пази,
Да на нас мотри, да нас облази.
Доста нам пута абера даде,
Доста нам пута помоћи знаде.
И тад су њене ручице мале
И тебе нежно помиловале;
А сад их белих нема ни за ме,
Сад више нико не гледа на ме.
Лиле! Лиле!

Ал шта ја зборим? Та ти ме гледиш —
О, верно куче, ти много вредиш!
Доста сам пута добра желио,
И једну кришку с тобом делио,
Доста сам пута гладан лежао,
А ти под јорган мени бежао,
Па снужден ћут'о, кô да си знао,
Шта ми је усуд за живот дао,
Лиле! Лиле!

Некад ми живот премио беше,
Али ми јади срећу разнеше.
У добру беше другова доста,
Ал сада, сада, ти само оста,

На на ме гледиш тужан и сетан,
Кô да ме питаш, што сам несретан,
Шта тиштн моје ледене груди —
Ох, та ти не знаш, какви су људи!

О Лиле, Лиле, кученце мало,
Ево шећера, што је остало!
О, ходи, ходи на крило моје,
Да гледам мудре очице твоје!
Сав свет ми даје само чемера,
А ја ћу теби дати шећера.
Лиле! Лиле!

Вл. М. Јовановић.

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Но док сам ја разуђивао Рачког и претресао Грка Лаоника; док сам читао и прочитавао наше књиге „старославне“ и чатећи књиге „старославне“ сузе ронио; док сам напослетку помињао нашег славног Јована Рајића и исправљао, шта Јован Рајић у тексту, шта ли најновији и најправо најславнији историк наших дана у Гласнику говори о кнештву у Подунављу, у којем је кнештву било све Кучево и све Браничево, и како је цар Степан кнештво то дао у државу Вуку Бранковићу а не кнезу Лазару — силан свет онај, што се око нас скупио био и што се онако одушевљавао за г. Рачкога и онако одушевљено викао урнебесно живио! г. Рачком, мало по мало, не могавши издржати мучно мучање и немо слушање, разишао се и већина је отишла и уклонила се на другу страну, да другоме кличе и живио! више — и само је заостао малени део од онога света — мањи део, вальда pars sanior између оне гомиле. И ти, што су издржали до краја и заостали, да чују, кога је по најмлађем и најновијем историку српском, а све гледом на Грка Лаоника, цар Стефан за свога намесника и главара напокон поставио у *Подунављу*, онако уморни — а уморило их је прво викање и клицање а потоње слушање и прислушкивање и размишљавање о оном, што се чатало из књига и разбирало по ситним књигама — рећи ће напослетку:

Но па која нам је фајда од свеколиког тога чатања и пребирања и нашега слушања, и шта смо добили тим? Шта је последак? Шта нам остаје?

Шта сте добили? Шта сте могли друго добити него оно, што су ваши оци, ваши дедови и прадедови у сличним приликама добијали? И оци ваши и дедови ваши и прадедови, кадгод би терали лиса, истерали би курјака или вука. И ви сте тражили кнеза Лазара у Подунављу, но тражећи кнеза Лазара, истерали сте Вука, Вука Бранковића; тражили сте и питали сте, распитивали сте, кумили сте и Латине старе варалице и лукаве Грке, да вам кажу за кнеза Лазара главара, царем Степаном постављеног главара у Подунављу. Лазара сте тражили, али сте нашли Вука, Вука Бранковића и у Браничеву и у Кучеву и у целом Подунављу! **Какоже отцы наши, тако и мы!**

Проклет био Вук! И проклет да је и онај, који је први казао и записао, да је цар Степан поставио Вука главаром у Подунављу! Проклет био тај Грк из Атине а с њим нек је проклет и онај —

Не куни, немој проклињати! Клетва ти неће помоћи!

„Не куни, не куни, драги, не куни тако,
„Заборавит' љубан није так' лако!“

Умири се и не очајавај, брате мој! Још није све пропало! Нек пише Грк шта хоће, али не мора оно, што Грк пише, бити, и није оно, што он пише, истина. Причекај мало, док растоваримо најпре нашег пашиница од товара и терета, који је сам а без нужде натоварио на своја леђа, пак ћемо онда и оном Грку у лице завирити.

Рачки је написао у тексту, да су у баповини Мачванској стражу стражили за угарског краља Лаша I. бан Андрија Лацковић од г. 1351.—1356. а од 1356.—1374. Никола Горјански и за њим Иван Хорват, и то, што је Рачки у тексту написао, то није он измислио или из прстију исисао, већ то је он из листина извадио, и то стоји и остаје. А оно, што је исти Рачки у ноти написао, за то није управо Рачки крив или је само у толико и он крив, што није казао, по коме је он онако оно у ноти написао, већ је тога пређутао а истакао само Грка Халкокондила или — што је лакше — Лаоника. Рачки је требао да каже, да је тако, као што он у ноти пише, речи Лаоникове разумео Рус Мајков, а ми би онда Руса за врат. Наравно да се онда не би њему, т. ј. г. Рачком у Загребу, већ Русу Мајкову викало: живио! трипут живио! Но сад је све то понеари! Рачком се викало: живио! а није заслужио био то живио; но после већ се отворила била уста да вичу: Pereat! и да ја нисам запушио та уста — но о себи нећу да говорим и није говор о мени, већ о Рачком и о Мајкову. Рачкога смо опростили беде те је дошао ред на Мајкова, који на стр. 87. пише: „Вук је био зет кнеза Лазара, који за Душана управљаше

Сремом и Мачвом. Енгел и Рајић пису добро разумели речи Халкокондилових: *Βοδίκῳ τῷ Ἐλασζάρῳ τοῦ Πράγκοβ*, узевши два човека за једнога. Ја мислим, да је летописац хтео казати, да је Душан дао Подунавље Вуку, сину Бранкову, и Лазару: таст и зет могли су управљати једном земљом“ и мало ниже опет: „тако су у (Халкокондиловом) Вуку-Елеазару, сину Бранкову, два човека: Вук Бранковић и Лазар.“ На побијање те Мајковљеве тврдње излишно би било само једну једину реч просути, и ја сам те речи само зато навео, да се види, шта је г. Рачки пред собом имао, кад је оно у ноти написао. Али нешто ипак морам напоменути и приметити на оно Мајковљево: „Енгел и Рајић пису добро разумели речи Халкокондилових.“ Мајков је требао казати: Рајић и Енгел, јер Енгел зависи у том погледу од Рајића а не обратно. Горе смо видили, шта је Рајић у тексту рекао, а овде ћу поменути, шта он у ноти каже. У тексту је Рајић казао оно, што је у Бранковића, кога се он понајвише придржава, нашао, а у ноти или „**Примѣчанію**“ вели он: „**Раздѣленіе сіе прокопцій** (као што је Бранковић по *Орбину*, а Рајић по Бранковићу у тексту изложио) **ко всѣмъ сходно есть съ описаніемъ Лаоникковымъ** (наравно, јер је Орбин и узео то „**раздѣленіе**“ из Лаоника) **которое обрѣтается въ к. I. с. 18. К. С. его исторіи; къ тому точію отнѣнно есть, что онъ (Лаоникъ) пишетъ, яко странну Истру прилежащую, получихъ по исполненію царева Кухъ Єлеазаръ, Бранковъ сынъ. Но всѣмъ оному примѣтимъ сей Єлеазаръ быхъ князъ Лазаръ Гребелановичъ, ѣкоже изъ житія его показуется. А Плакидъ быхъ Кика Бранковича дядъ, отецъ же Бранковъ: того ради опасно сіа разумѣти достоитъ. Но сіа слѣдующая повѣсть изъяснитъ.**“ (II. 638.). Шта је Рајић том приликом хтео управо казати, ја не знам. Ако је хтео у ноти тој рећи, да је цар Стефан по Лаониковим речима дао Подунавље у државу Лазару Гребељановићу а не Вуку Бранковићу, и ако је држао, да је то истина, зашто онда то није у текст унео, већ је оставио у тексту онако погрешно, као што је у Бранковића нашао? Рајић није био у том погледу са собом на чисто и није знао, коме више да верује од оне двојице: Бранковићу или управо Орбину или пак Лаонику? Он није хтео кварити ни с Турчином ни с каурином, и Рајић није знао, да је и оно, што је у Бранковића нашао, управо из Лаоника преко Орбина извађено. Зато и ја с Рајићем велим: „**Опасно сіа разумѣти достоитъ.**“

Енгел пише на стр. 271.: Laonicus hat uns die Eintheilung des Duschanischen Reichs nebst den Namen der Statthalter, die bei Duschans Tode den einzelnen Abtheilungen vorstanden, hinterlassen. Es waren nemlich gesetzt: —

d) Wulcus Lazar, Sohn des Branko, über das Land an der Donau.

Но у ноти д) примећује Енгел: Dies war vielmehr, *sagt Raitsch*, der Knaz Lazar Grebeljanovitsch. Енгел дакле просто реферује оно, што је Лаоник казао и што је Рајић приметно.

Од Бранковића дакле до Рајића сви кажу, да је *само* Вук Бранковић био намесник Душанов у Подунављу, па и сам Рајић то исто тврди у *тексту* и тек у „примјечанију“ приметно се и помислио је, да ће то бити кнез Лазар а не Вук, Бранков син; после више од 60 година дошао је Мајков с експендијенсом: „ и Вук и Лазар“ т. ј. Вук зет и Лазар таст скупа су били намесници Душанови у Подунављу, и као зашто таст и зет не би могли управљати једном земљом? пита мало љутито Рус Мајков. Зашто? Зато, што г. 1355.—1364. није Вук био зет Лазарев нити Лазар таст Вуков.

После Руса Мајкова долази одмах Србин Панта Срећковић. „Бранковић роди Рајића, Рајић роди Мајкова, а Мајков роди Панту и братију његову“ — ето то је родослов писаца српске историје Истина да у жилама Пантиним има мало и друге крви — Филарета Черниговскога — али је то само танка крв, но прави је отац — наравно духовни — Мајков, као год што му је родитељ *по грешку* Славков.

Ја сам горе већ поменуо речи најновијег историка српског о Вуку, сину Бранковом, којем је „цар Душан био дао: Браничево, Кучево и прочаја“, које се речи налазе на стр. 248. у XXVII. књизи Гласника: али оно је само крај или реч те је преко нужно, да се зна, шта се напред у глави каже. Доцнично место гласи дакле у целини од речи до речи овако, и ја молим слушаоце, да добро пазе на сваку реч и да добро утуђе сваку реч тога живог и „живахног“ првог историка српскога: „Бранков син *Вук* — то су те значајне речи — *зет кнеза Лазара*, био је старешина још за владе Душана над *Сремом и Мачвом*. Бранко, син Плакиде, Душанова намјесника, чи'ем сину *Вуку* цар је Душан био дао: Браничево, Кучево и прочаја Подунавска мјеста.“

Јесте ли схватили?

Та како можеш питати, да ли смо схватили оно, што је апсолутно несхватљиво — та то превазилази наш ограничени ум и разум! То је турски или пословички, то ми не разумемо! И кажи нам, молимо те, ко је тај сметењак био, који је то написао?

А кад им ја кажах, ко је, а они сви ником поникоше и сви доле очи оборише, и сви у зелену траву погледаше, те гледају, како трава расти на увојке, и кад се нагледаше зелене траве и травних увојака, а они, сви они заостали слушаоци устадоше и одоше гором, но нити певајући ни весело поне-

најући, већ само неког — та кога неког? но па — војеводу Мирка жалостиво и с уздасима помињући.

Нек иду с Богом! А ја ћу даље мирно и без слушалаца да расправљам. Бранковић као прост преписивач отпада а с њим отпадају и сви његови преписивачи и преписивачи; и Рајић с Енглом отпада на и Мајков и Рачки с потом његовом и напослетку и сам г. Срећковић с браћом својом отпадају — и остају само *Лаоник* и *Орбин*.

Лаоник је писао своју турско-грчку историју *на сто и више година* после смрти цара Стефана и у тој својој историји поменуо је он *покрајине* и имена оних дидадоха, којима је он — цар Стефан — управу покрајина тих поверио био и то: 1. Жарка, 2. Богдана и 3. Вукашина краља с братом Угљешом за *Македонију*; 4. Вука, Бранковог сина, за *Подунавље*, 5. Николу жупана за *Трикалу* и *Костур*. 6. Прељуба за *Етолију* и 7. Бранка Младеновића за *Охридску* и *Прилипску област*. Праве *српске* земље и области Лаоник и не помиње, а поменувши речене покрајинске намеснике додаје: „Commemoratos modo viros *accepimus* Europae regionibus praefectos esse a rege Stepano; qui ubi exhalavit animam, singuli suas regiones, quas a vivo gubernandas acceperant, retinuere, foederibusque a se mutuo bello abstinuerant, Graecis vero, ut cuique oportunum erat, admodum bellicis armis molesti erant.“ Прво је, што се приметити мора то, да Лаоник није поменуо све оне, који су још за жива цара Стефана добили у новоосвојеним од Грка земљама и покрајинама своје државе или државине, а који су преживили цара Стефана. Тако није Лаоник поменуо: *Војкину бесара*, који је у *Драми* столовао и много посла с Грцима имао; није поменуо брата Душановог, Симеуна *Палеолога* (по матери), потоњег цара Грком и Србљем у *Трикали*, и не помиње шуру Душановог, брата царице Јелене, деспота Комнина. намесног господара у *Авлону*, *Канини* и у *Београду* (арнаутском) — и не помиње *Хлапена* и т. д.; те не спомиње, за које савремености а наиме расцар Јован Кантакузин и старија од њега (Лаоника) епирска хроника зна и од којих се неки и у савременим листинама спомињу, а помиње некаквога *Николу жупана* на два места, на поменутој страни 29. као намесника у *Трикали* и *Костуру* и на стр. 53. као негдашњег управитеља Костурске и *Охридске* области *τὸν ἐν Μακεδονίᾳ* (?) *χρόνον* — прије Вука, сина Бранка Младеновића, за којег Николу жупана ту нико други не зна.

Даље помиње Лаоник на првом месту и као најугледнијег доглавника и саветника цара Стефана *Жарка*, за кога опет нико други не зна, и даје Жарку том два сина: Драгаша, потоњег деспота, и Константина, господина у великом делу Маћедоније. Жарка помиње а не помиње Севастократора Дејана, кога цар Стефан „братом“ својим назива и који је на крају год. 1354. још жив био и ваљда није већ 1355. г. умр'о. И поменута браћа, Драгаш и Константин, биће по свој прилици синови Дејанови од сестре цара Стефана, потоње царице Јевдокије, а не синови Жарка, који се нити од савремених нити у савременим листинама не спомиње. По свој прилици у Лаоника стоји Жарко место „Жарковић“ и да се све оно, што Лаоник казује о Жарку, односи на *Дејана τοῦ Ζαρκοῦ*, Дејана, сина Жарковог или Дејана Жарковића. Исто тако не спомиње Лаоник ни Оливера, силнога и моћнога властелина и још од г. 1346. *деспота*, који је такођер и на крају г. 1354. још жив био, нити се Оливер деспот у деспота Комнина прометнуо и у арбанашко приморје одлетио, као што је „један од највећих знаоца наше историје, Константин Николајевић,“ — каже г. Панта Срећковић (Гл. LXIV. 407. нота 3.) — мислио. Њега — деспота Оливера — и децу његову није споменуо Лаоник, но само брата његовог војводу Богдана или Бутицу Богдана наших јуначких песама.

Вукашину није знао ни имена Лаоник, већ га на сва три места (стр. 28., 30. и 53.) назива краљем мислећи, да му је то име било, или ако није то мислио, није знао Лаоник, да се Вукашин за жива цара Стефана није називао краљем и да се он тако тек г. 1366. назвао; и том краљу и брату му Угљеши даје Лаоник укупно у државу „regionem, quae a Pheris excurrit ad Istrum — *ἐπὶ Ἴστρον* — земљу, која се од Сера протеже к Истру — Дунаву — или према Дунаву.“ Шта је то од Сера или серске области ка Истру или према Истру и како — преко Прилипске ли области, коју је дао Бранку Младеновићу? И докле и у ком правцу: дали до Дунава, што не може бити, јер је Подунавље дао Вуку Бранковићу, или докле? — и тако вам тај Грк пише, да мораш сваки час запети и стотину питања управити на њега, који не може да се наодговара те кад не може а он те остави без сваког одговора на тих твојих стотину питања!

И како вам је само тај Грк Вуковог оца, Бранка Младеновића, назвао: „Охрид и прилипску област *ἐπίτροπον Πλαδίκῃ οὐδένει, ἀνδρὶ οὐκ ἀγενεῖ.*“ „*Pladicae* viro *haud ignobili* regendam dedit?“ У записима и листинама нашим зове се он „Бранко Младеновић“, „Севастократор Бранко, син Младена војводе,“ „Господин граду Охриду“ — а он од Младена или управо Младеновог сина направи Пладика а доцнији преписивачи Плакида или Плакиду!

(Наставаће се.)

НАШЕ ГИМНАЗИЈЕ.

ОД ЈОВАНА ТУРОМАНА.

(Наставак.)

Проф. *Вујић* каже односно класичне наставе (види Просв. Гласник, 16. свеска, г. 1880.) у нашим гимназијама ово:

„На испиту из латинског језика недовољан резултат казује само „како се на по пута застало, у нерешивости, на коју страну да се пређе: на страну класичког или реалистичког образовања.“ (Већ на писменом испиту из прве редовне серије пало их је 22, а дефинитивно 14). Истиснут по наставном плану из нижих разреда латински језик не да се наравно за три године толико изучити, да приправници на испиту зрелости (и са речником и са помоћу професора) „познатије класике“ разумети могу, као што правила траже: ту ваља прегнути на једну страну. Aut Caesar aut nihil!“

У извештају пак свом о испиту зрелости у крагујевачкој гимназији за г. 1884. (види Просв. Гласник, св 5. и 6. за год. 1885.) каже проф. Вујић ово: „Најзад што се испита *Латинског језика* тиче, успех је врло повољан према уском облику часова у само три виша разреда по садањем програму. Међу тим чини ми се, да би по више факултетско образовање (нарочито на философском факултету историјско-филолошког одсека) корисније било, кад би се *латински језик* почео учити у IV. разреду, а *грчки* бар са по два часа недељно у VI. и VII. разреду, јер овако ни мало не одговара достојанству наше велике школе, да се у њој почиње учити грчка писменица!“

Проф. *Николајевић* напомиње у извештају, који је г. министру поднео о овогодишњем испиту зрелости у београдској гимназији, како је по његовом мишљењу мало, да се *латински језик* учи само у три виша разреда гимназијска, већ да би требало да се спусти још бар у IV. разред.

Писац ових редака каже у свом извештају, који је поднео министру просвете о испиту зрелости у београдској гимназији за год. 1885. (види Просв. Гл. св. 15., г. 1885.) ово о нашим гимназијама:

„Све скупа узевши ово је моје мишљење о резултату седмогодишњег рада гимназије београдске, па и осталих гимназија. Нигде овај рад није мучнији и нигде испит зрелости није тежи него у нас, а нигде мања спрема за већину струка, које се уче на Великој Школи и на универзитетима, него у нас.

А узрок томе?

Што они просветни заводи наши, које ми називамо гимназијама, нису гимназије у оном смислу, у којем образовани народи разумеју, као што сам то већ у једној свечаној прилици рекао, и што овога пута са најдубљим убеђењем понављам.

Са изговором, да су „*наше гимназије удешене према нашим потребама*“, не можемо се ни пред ким одбранити, нити пред самима собом, нити пред образованим светом, нити пред потомством.

„Пита ли „наше потребе“ бесмислицу, да наш гимназиста, учећи у II. разреду ботанику, учи механично латинска имена свију трава, а овамо ће тек у V. разреду почети учити језик латински, и да се тако без икаква узрока наше гимназисте тако рано принуђавају мрзити на онај предмет, од којег нема важнијег у гимназијама свију образованих народа?

Пита ли „наше потребе“, да гимназисте наше у V. разреду почињу у један мах учити три језика: латински, француски и старо-словенски?

Пита ли „наше потребе“ таку аномалију, да гимназисте наше у V. и VI. разреду уче и српске физику заједно са таким математичким доказима, у којима долазе и тригонометријске функције, а ове се уче истом у VII. разреду?

Пита ли „наше потребе“ да се гимназисте наше *претрпавају* оноликом масом природњачких предмета — rudi indigestaque mole — колике не видимо у гимназијама ни једног народа?*)

Пита ли „наше потребе“ да се учење француског језика не надовезује бар на једногодишње или двогодишње учење језика латинског?

Пита ли „наше потребе“ да гимназисте наше, који иду у седморазредну гимназију, уче *шест две године* у IV. и V. разреду хемију као засебан предмет, кад овамо видимо, да н. пр. немачке гимназисте, који иду у гимназију са 9 разреда, хемију не уче као засебан наставни предмет, већ или уз физику или минералогију?**)

Пита ли „наше потребе“, да се историја света

---

*) Немачке гимназије састоје се из 9 разреда, па за сих 9 година учи се Naturbeschreibung најпише 10 часова. У нас траје гимназијски течај *две године мање*, а природним наукама, само писам урачуно физику, дато је у нас 24 часа.

**) Цео квантум знања, што га гимназисте страних гимназија у хемији себи прибављају, и поред које са врло повољним успехом учење овог предмета на универзитету настављају — познаам се на прве ауторитете у хемији, као што су Либиг, ан там професор хемије на царинској политехници Болеј (Holley) и професор хемије на берлинском универзитету Хофман — смештен је на 10—15 листи обичне осмине'

не учи ни онолико, колико се у гимназијама осталих народа учи само историја старог света?

Ишту ли „наше потребе“, да се у нашим гимназијама истор ја старих народа учи само годину дана, и то непотпомогнута учењем старих језика, које је спојено са сваковрсном историјском науком, док овамо видимо, да се та историја у гимназијама других народа учи три године, и то потпомогнута читањем римских и грчких историка и беседника?

Ишту ли „наше потребе“, да се при учењу пет језика, што се у нас уче у гимназији, не води рачун о *концентрацији наставе* ни толико, да се бар једни исти граматички термини употребљавају?

Ишту ли „наше потребе“, да се „наука о основама *српског језика*“ учи у оноликој опширности већ у III. разреду?

Ишту ли „наше потребе“, да наши гимназисти, који има сведодбу зрелости у џепу, не зна етимолошки објаснити имена наставним предметима, које је учио, као што су: граматика, историја, космографија, географија, ботаника, зоологија, биологија, антропологија, хигијена, геологија, геометрија итд.? да не зна етимолошки објаснити ни име заводу, у којем је 7 година провео?

Ишту ли „наше потребе“, да због недостатка наших гимназија у овом погледу — т. ј. због неучења грчког језика — и даље пати достојанство наше Велике Школе, која је принуђена да своје питомце учи алфа и бета?

Ишту ли „наше потребе“, да н. пр професор класичне филологије у Великој Школи с обзиром на знање латинског језика, какво је изнето из гимназије, пред собом има у првој години свршене ученике страног III. разреда гимназијског?

Ишту ли „наше потребе“, да *изгледамо* да смо од осталог света за двеста година напреднији, кад смо овамо најмање за толико година назадњи? Ово кажем с обзиром на то, што гимназисте наше већ са четвртим разредом престају учити науку о *хришћанској религији*, док овамо гимназисте у страним гимназијама науку ову уче кроз целу гимназију?

Ишту ли „наше потребе“, да су нам књиге школске, које су за гимназије прописане, како који дан све *дебље*?

Ишту ли „наше потребе“ да нам у гимназијском нашем образовању остаје једна празнина, због које ће они врло често и таке погрешке правити, на којима ће се у критиковању нежбатн ученици страних гимназија?

Ишту ли „наше потребе“, да нам се гимназије састоје из 7 разреда, па да су онда гимназисте принуђене готово сваки дан до 12 сати седити у школи, а ученици сиромашни, који живе од данања часова, да немају времена за овај рад?

Ишту ли „наше потребе“, да се тако оградимо од осталог света, да гимназиста наш не може прећи ни у једну страну гимназију, осим ако је готов да изгуби по више година, а овамо сваки дан свечано објављујемо, како смо свом снагом прегли, да ступимо у коло културних народа итд. итд.“

Да додамо сад још, шта је о нашој средње-школској настави у опште рекао један бивши професор велике школе, *Стојан Новаковић*. А то, што је рекао, рекао је у своме извештају, који је поднео министру просвете Стојану Бошковићу о успеху у српском језику у београдским средњим школама за шк. год. 1878—9. (види Просв. Гл., св. 1., г. 1879). Ево шта је рекао:

„Општи резултат мога проматрања у толико је повољан, што се у опште види рада, види одлучног покрета на боље и јасно манифестованог живота у школама. Већином изгледа, да се школе истргле од старинског механичког меморисања (осим више женске школе, у којој се, колико сам видео на историји српске литературе, и колико ми је иначе познато, много меморише, без праве потребе), и да се упутиле неком бољем животу. Али морам вам, господине министре, и то признати, да је овај очити напредак још у стању хаотичком. Осећа се жива потреба реформе, али таке, која би посегла у ствар, у живце и кривоток школскога рада, која би прецизније обележила школски задатак и посао, и која би према њему и школску књижевност пребрала и удесила. Тек тада би се постигла она целина и сагласност различитих радника и предмета, коју сада узалуд тражимо и у мањим и тешње спојеним групама школске наставе. Даље ми средња школа наша још изгледа мало српска по настави, коју она даје — а међу тим још мање јевропска и космополитска по начину, којим се она у целини служи. *Тиме ми се, да се ми о многим питањима средње-школске праксе мучимо, као да је на нама, да им колосек проналазимо, а овамо су она у напреднијег света давно расправљена, и нама би много лакше било критички се према својим приликама готовим искористити него свој досадњи пасивни начин даље настављати.* Овога ради држим, да би се много помогло нашој настави у средњим школама, кад би се спремни професори појединих струка почели на неко време слати у добро уређене средње школе напредне Јевропе, да проуче *начин рада* у појединим струкама средње-школске наставе. Држим на прилику, да би много вредило, да когод, у филологији добро спреман, види, шта се и како се у Немачкој и Француској у њиховим средњим школама ради кроз цео

течај гимназије, да би се то исто могло чинити и за све остале струке. Од ових људи требало би искати опширне извештаје о њиховој мисији, штампати их и разаслати наставницима средњих школа по оним струкама, не би ли и тим наша средње-школска практика ударила одређеним и реалним правцем к оној сврси, што је мало више казах и за коју мислим да води к савршенијем развитку средњих школа наших. Новац, који би се на ово потрошио, донео би несумњиве и сигурне користи".

Специјално баш о *класичној настави* у нашим гимназијама рекао је Новаковић поздрављајући 12. авг. год. 1881. као министар просвете подужим говором главни збор главног просветног савета, који је израдио данашњи наставни план гимназијски (види Просв. Гл. 15. и 16 свеска, год. 1881.) ево ово:

„Целина наставе у *латинском језику* добија се, кад се с овим, што је у гимназији (по 6 ч. недељно у три виша разреда) састави оно, што је у дотичном факултету велике школе. С добрим програмом, уједесним књигама и чистим наставном снагом а при већој зрелини ученика моћи ће се спрштити оно, што у другим земљама настави гимназијској као минимум припада, тим пре, што се у свима земљама ректификују и смањују средњевековним традицијама обележене основе".

Најпосле да узмемо на ум још неке речи, које се односе на *класичну наставу*, а које је изрекао др. *Панчић* (види његову Флору у околини београдској, друго издање, Београд, 1878., стр. III.):

„Терминологијском речнику додао сам и латинске термине, како би ученик честим загледањем могао да запамти; то ни за кога неће бити од штете, а они, који мисле, да што даље у овој науци пођу, с временом ће да се увере, да *без латинског језика ботаничке науке нема*".

„Без латинског језика нема *ботаничке* науке" каже професор ботанике на великој школи и главни представник природних наука на словенском југу. А шта тек да рече који професор права, а нарочито професор римског права, имајући пред собом слушаоце без знања језика латинског, па и грчког? Шта професор историје, особито грчке и римске? Шта професор опште литературе? Шта професор ма ког живог језика, а особито француског? Шта професор филозофије? Шта професор археологије? Шта професор славистике? На тек шта професор класичне филологије? Још један пут понављамо: Када такав један број у природним наукама, као што је Панчић, нашој интелигенцији довикује, да без латинског језика ботаничке науке нема, то је онда још више нешто него *αὐτὸς ἔφα* (он рече).

(Наставиће се.)

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

АЛЕКСАНДРУ САНДИЋУ

ПРИКАЗАО („ПОСВЕТНО"), ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

Још један пут о сложеним речима.

Г. С. Лекић у својим „Примерима за латинске облике" I. и II. делу употребљава сложену реч *земљокруг* за orbis terrarum. Ја мислим, да не ће бити добра ова сложена реч, и гледаћу, да то и докажем.

Одмах морам овде казати, да ми није јасно, за што *ватрогасац* није добра сложена реч, и одговор г. Т. Маретића у 6. броју „Vienca" није ме о томе задовољно. Морам признати, да су те наше сложене речи врло тешка ствар и то с тога, што несу похватани закони, по којима постају. О овоме је писао Миклошић; а Даничић у својим „Основама" није писао засебно о сложеним речима, него је сложене и просте речи заједно по наставцима њиховим расправљао. На стр. 7. својих „Основа" вели Даничић: „За сложене ријечи нијесам оставио особита дијела у овој књизи, него сам их разредио међу ријечи, међу које припадају наставцима, којим постају, једно за то, што без њих много којешта знатно не би било освијетљено оноликo колико треба, а друго — и најпише за то, што је у њихову постојању главно наставак, јер их без њега не би ни било. Што би у њих могло бити особито мимо остале ријечи, то је само састављање дијелова њихових, па се и то готово све по себи разумије и излази из онога, што је већ речено, нити се само у сложењем ријечима јавља, него и осим њих — у другим приликама — бива." Ја мислим, да би боље било, да је Ђура Даничић засебно обрадио сложене речи, па би нам онда из гомиле примера била и јаснија правила, која је он истакао на стр. 6. својих „Основа". Овако ево при свем том не знамо, је ли добра реч сложена *ватрогасац* и хоће ли бити добра *земљокруг*, коју употребљава г. С. Лекић. Ђура Даничић је мислио, да ће нам сложене речи бити јасне и онако како је написао, али ево мени се чини, да нам није та ствар баш са свим јасна.

За то мислим, да не ће бити излишно, ако о овој ствари опет неколико речи речем с том намером, не

бих ли дошао до каквих сталних закона, по којима постају сложене речи. Ако случајно ово мени не би изашло за руком, онда мислим, да ћу бар назвати овим редовима вештијега од себе, који ће нам ово разјаснити, а то је по мом тврдом уверењу Јован Вошковић.

Пишући о овој ствари не ћемо се моћи ни мало осврнути на стари словенски језик, јер он је, рекао бих, много стварао сложене речи по грчким обрасцима. Ми се морамо, што се тиче ове ствари, ставити на чисто српско земљиште, па с тога, ако нам буде могуће, гледаћемо, да похватамо законе, по којима постају сложене речи.

Сложене речи деле се на праве сложене речи и на недовршене сложене речи, н. пр. права сложена је реч *илювоока*, а недовршена је сложена реч *бимбер-грожђе, бугар-кабаница*. — Овде ће бити говора само о правим сложеним речима.

По своме постању деле се праве сложене речи на четир врсте, као што их је поделио Миклошић.

I. Врста.

У ову врсту иду оне сложене речи, где прва реч саставља своје значење са значењем друге речи. Таких речи има мало н. пр. *Србољаб, драгољуб, злеудно, стармали, галобеља*. Пошто ових речи има мало, то се не ћемо с њима даље ни бавити, јер нам не ће бити ни потребе, да такове кујемо.

II. Врста. Детерминативна композита.

Миклошић вели у својој Vergleichende Stammbildungslehre der slavischen Sprachen на стр. 379. за ова композита ово: Das erste glied steht in seiner thematischen form; das zweite bewahrt seine form, па казује оне примере: *белограб, црнограб, танкоирела, житропрела*. Ово правило није за нас довољно, који хоћемо и да кујемо речи, кад су нам потребне. Кад би се држали само овога, што овде каже Миклошић, онда би могли лако пасти у погрешке при кованју нових речи. Кад би нам било довољно горње правило, онда би по њему била добра реч и *велевласт*, коју Хрвати не могу да прегоре. Али *велевласт* је наказна реч, као што је споменуо г. Маретић у „Vienac“ и као што сам ја доказивао у јањском „Стражилову“.

Главно је, да *реч сложена у српском језику мора имати свој самосталан наставак. У сложеној речи не сме друга реч имати наставка од просте речи, т. ј. друга реч у сложеној речи не може бити уједно и проста самостална реч*. За то и јесте наказна реч *велевласт*, што у њој друга реч *власт* постоји као и проста реч. То је прво главно правило код сложених речи по мојему мишљењу.

Друго је правило: *Ако у сложеној речи друга реч постоји и као самостална реч, онда се не саставља значење прве речи са значењем друге речи, него така сложена реч значи име нечему*. Тако: *белограб* не значи *бели граб*, него значи неку врсту граба; *белојабука* не значи *бела јабука*, него значи врсту јабуке; *Миловук* не значи *мили вук*, него значи име људско; *Добровук* не значи добри вук, него значи име људско; те по томе и *велевласт* не би могла значити *велика власт*, него име нечему, кад би ту реч говорио народ.

Шта су то детерминативна композита? *Детерминативна су композита, у којима је прва реч, која је управо основа с наставком* **о**, *допуна или додатак другој речи*, или, као што би г. Лекић казао hochdeutsch, *„ближи опредељај“*. У сложеној речи *белојабука* допуњује *бело* реч *јабука*, у *танкоирела* допуњује *танко* реч *ирела*. Тако би се од прилике морало тумачити по Миклошићу, али ја видим разлику између *белојабука* и *танкоирела*. *Белојабука* би се растумачило са *бела јабука* и онда је овде *бела* атрибут речи *јабука*, а *танкоирела* не би се смело разрешити у *танка ирела*, јер *танкоирела* не значи *танка ирела*, него *која танко иреде*. Дакле у *белојабука* било би *бело* при тумачењу атрибут или на послетку и предикат, а у *танкоирела танко* не сме се као атрибут узети, него као додатак прироку. У *танко ирести* додатак је *танко* прироку *ирести*, и од *танко ирести* долази *танкоирела*. Дакле по моме мишљењу *детерминативних композита има две врсте*. Запамти примере за прву врсту: *белограб, црнограб, белојуг, Добровук, Миловук, галоврах, модрокос, шустобак, шустосват, слаткогрм, Суводол, белојабука, белошљива, дивокоза*. Ево примера за другу врсту: *брзолов, брзовлет, брзорек, танкоирела, житропрела, злоирела, злоткаља, самоник, самораст, самоток, самоук, самохран*.

III. Врста. Зависна композита.

За ову трећу врсту композита вели Миклошић: Das erste glied steht in seiner thematischen form; das zweite hat seine wortform. Ein grosser teil jener nomina, die als zweite glieder in abhängigkeitscomposita auftretten, kommt sonst nicht vor, was der festigkeit der verbindung nur förderlich sein kann. Али ја мислим за српски језик код ових композита, не само ein grosser teil jener nomina, die als zweite glieder in abhängigkeitscomposita auftretten, kommt sonst nicht vor, него *друга реч у овим композитима у опће не сме као самостална реч постојати*, за то баш и није добра реч сложена *земљокруг*, коју г. Лекић употребљава. Из примера, што ћу их сада споменути, видеће се јасно ово што тврдим: *богородица, бра-*

тучед, бременоша, винобер, виноџија, ветрогона, ветромет, водовала, водојажа, водоноша, водопија, воладер, вукодржица, гласоноша, богоносац, грабоносац, домородац, душогубац, и т. д. У свима овим композитима друга реч не може бити самостална, проста реч. Тако не постоје као самосталне речи *родица, чед, ноша, бер, пија, гоња* и т. д.

Сложене речи ове врсте морају имати своје самосталне наставке, којима постају као и просте речи, и друга реч не сме постојати као самостална проста реч. Наставци, којима постају сложене речи ове врсте, ови су: 1.) ъ као примарни наставак долази на корен, н. п. *винобер, ветромет, коловоз, коломаз, ководер, ковомор, котлокри, мишомор, мирюков, рукоџис, сенокос, трнокоп, хлебождер, чорболок, шакоџис, Боголуб, костолом, добротвор.* 2.) Сложена реч постаје секундарним наставком ъ н. п. *братучед* (ъ). Од ове речи друга реч као проста гласи *чедо.* 3.) Сложена реч постаје наставком *ја*, н. п. *гласоноша, ветрогона, водовала, главобоља, калогажа, козоваша, костобоља, сенокоша.* 4.) Сложена реч постаје наставком *ац*, н. п. *богоносац, грабоносац, домородац, душогубац, чудотворац, шчеточинац, доброчинац, злочинац.* Кад се ове сложене речи с наставком *ац* узму на око и с њима испореди реч *ватрогасац*, онда не могу бити доста наметан, за што *ватрогасац* није била Даничићу добра сложена реч. Што г. Маретић у 6. броју „Vienca“ против *ватрогасац* говори, није ми довољно. Из његових речи ја бих закључио, да се може казати и *ватрогасац* и *ватрогама*, и то је истина; али да је *ватрогасац* лакоумно скована реч поред чисто народних речи: *грабоносац, домородац, душогубац, шчеточинац, доброчинац, злочинац*, то не могу да схватим. Овим наставком постају и детерминативна композита и овај наставак има велику улогу при грађењу сложених речи. Тако од *Нови Пазар* долази сложена реч *Новопазарац*, од *Света гора Светогорац*, од *Фрушка гора Фрушкогорац*, од *Црна гора Црногорац, брзоловац, Белопољац, божегробац, горњоземац, једноглавац* и оваких речи има множина. Наставци су за сложене речи разноврсни, и ја видим, да наставак *ац* има исту ту улогу као и наставак *ја*, и никако ми не иде у рачун, да је *ватрогасац* лакоумно скована реч. 5.) И наставком *ије* постају сложене речи ове врсте, н. п. *крижоџије, рукодаје.* Где које сложене речи с овим наставком изгледају, као да им друга реч и сама за себе постоји, н. п. *костоломље.* Код ове речи постоји друга реч *ломљење* и као засебна реч. Али овде ваља знати, да *костоломље* долази од глагола *костоломити*, и *костоломље* је онда начињена реч од *костоломити*, као што је *ломљење* од *ломити.* 6.) Сложене речи треће врсте с наставком *ик*: *костоловка.* 7.) Сложене речи треће врсте с наставком *ик*: *рукодавник.* 8.) Сложене речи треће врсте с наставком *а*: *богоматера.* 9.) Сложене речи треће врсте с наставком *ица*: *богородица, вукодржица, коњозбица, коњокрадица, кравосица, сокодржица, мироносница.* 10.) Има сложених речи ове врсте, у којима друга реч постоји и као самостална реч, али онда такове речи значе име нечему н. п. *гороцвет* не значи *у гори цвет, горски цвет*, него је име цвету, који се зове немачки Frühlingsadonis. Тако и *землокруг*, што употребљава г. Лекић, не би могао значити *круг земљин*, него морао би значити име нечему, кад би ту реч говорио народ. Реч *домазет*, кад би била права сложена реч, припадала би овој трећој врсти, зависним композитима, а не детерминативним композитима, којима ју је прибрао Стојан Новаковић у својим „Основама“; али *домазет* је, као што се види по облику саме речи, недовршена сложена реч.

Овде се има на послетку још приметити за композита ове врсте, да при тумачењу њихову прва реч према другој стоји као генитив објективан и то код велике већине ових речи.

IV. Врста. Посесивна композита.

Посесивна су композита адјектива и постају секундарним наставком *в*, н. пр. *белобрк*, који има беле бркове, *белогрла*, која има бело грло, *белолик*, који има бело лице, и за то, што се овако тумаче, зову се посесивна. Али могу се тумачити и генитивном каквоће, н. пр. *голобрад*, човек голе браде, *головрат*, човек гола врата и т. д. Ове су сложене речи лаке, те лако се могу и нове градити по њима, за то о њима и немамо никаквих примедаба.

* * *

Јесам ли ја овим кратким потезима принео које зрнце за разјашњење сложених речи српских, то нека суде они, који се разумеју у оваким стварима. Међу тим г. Лекић може и даље употребљавати *землокруг*, ако му је воља, јер можда ће се наћи којгод, који ће му га одбранити, што бих му ја желео.

СТРАЖИЛОВО.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Милош Цветић јавља, да је дао у штампу свог „Немању“ па позвао на претплату. Књига ће имати до 10 табака велике осмине и биће готова најдаље до конца Маја о. г. Цена јој биће 75 новчића. Претплату нека шаљу слати писцу у Београд. Скупљачима даје писац десету књигу.

— Архимандрит Никодим Милаш јавља, да је одлучио по други пут издати своју књигу под насловом: „Словенски апостоли Кирил и Методије и истина православља“, који је пре пет година издао први пут. Па како се од онога доба све јаче развија деловање римске пропаганде односно православне цркве, које деловање у новије доба потпомажу и три руска писца: Соловјев, Астромов и Аставиков, а оштрога одпора ово налази, осим књига ових Руса, особито у Revue de l' église grecque-uniе, то је писац додао предњашњој књизи преглед и оцену тога деловања пропаганде за последњих пет година, те ће услед тога ово издање бити не само ново и поправљено, него и умношено. Цена је књизи пет динара (или 2 фор. а. вр.). На десет наручених књига даје се десета на дар, а књижарима обични рабат.

— У Бечком листу „Neue Freie Presse“ у броју од 28. (16.) марта о. г. препричавано је из књижевно-педагошког летописа пре задруге за школске пасеобине песма мезимице нашег краља надвојвоткиње Марије Валерије, под насловом „Der junge Rhein“. Ту је песму дивно превео и у листу „Гласа Црногорца“ у броју 13. од ове године свештено наш Лаза Костић. Под превод није дошуше потписан преводилац, али се Лазе Костића стиховн познају одмах. Песму су надвојвоткиња стално је Вилх. Хајвер за један глас, да се песа уз пратњу гласовирску и свештено је ту своју композицију у 7. броју листа „Neue Musik-Zeitung“ од ове године. На Хајверову се мелодију врло згодно даје певати и српски превод, јер је стих у српском преводу истог метра, којега и у немачком изворнику.

— Земаљски музеј у Сарајеву обогаћен је с три књиге из 16. века.

— Чешки немаљски сабор одобрио је 3000 фор. на истраживање катихизанског архива у Риму.

— У оставини Крашевског нађене су неке приповетке, за тим историја пољске повороишта, — културна историја Пољске и још неки списи.

— Накладом Ј. Г. Коте у Штутгарту изашло је свеска-писко издање песама и драма Уландових. Као увод има неких 15 страна о животу и делима тог немачког песника. У збирци су тој најпре лирске песме, па онда родољубне, епиграми, совети, октаве и гласе и драмски спевови; напослетку онда баладе и романце, четири старо-француска спева и „Форгунат и шесови синови“. Са свим на крају су двадесет песама на осталшине песникове и две драме: „Ернст, херцег Швапски“, и „Људвиг Баварац“.

— У 3. и 4. (најновијој) свесци Zeitschrift für vergl Litteraturgeschichte о. г. приказао је Вилхелм Волнер Његушеи Горски Вијенац у немачком преводу Ј. Кирстеа, који је, као што је познато, угледао света прошле године. Рекавши у кратко, шта је спев тај у нашој књижевности, надовезује оне речи: „Да ли спев тај у преводу може улити Немцу читаоцу слично интересоване као оригинал јужним Словенима, (а тек то је намера са сваким преводом), друго је питање. Руку на срце, ја не верујем. Преводилац је тому најмање крив; он је учинио, што је могао. Језик добро познаје, пише добро немачки, а познато је, да се у преводима немачкима са словенских језика иначе по правилу употребљава неки идиом, који тек мање или више подсећа на немачки језик. У његову преводу нема погрешака; но гдегде се могао простијим изразом и боље приближати оригиналу. Али баше, да то није, с тога, што је мислио, да му ваља очувати оригинални метар, па како да се тај не да у немачком добро одржати“. Док тако приказивач одаје преводиоцу свако признање, изразима се даље још јасније о самом делу. Нас се за цело мора тицати, да видимо, како немачка критика прима дело, које у нас тако одлично место заузима. Да ли га је Волнер праведно оценио, то је, сад опет можемо ми рећи, „друго питање“. Но ово његових речи: „Ако Немац читалац није ће наћи много сласти (он каже Geschmack) у спеву, то је прво с тога, што садржај није такав, да изазове у њега више интереса. Ослобођење Црне Горе, ма колико да вреди за народе на Балкану, само по себи девета је брига (gleichgültig) западном Европљанину. Интерес према томе могао би се пробудити, да је песник из свога градива хтео и могао да сагради какву занимљиву (ein packendes) драму. Али то онде није. Спев је тако недраматичан, као што само може бити: то су диалогизоване сцене без свезе, без радње. На онда рамље са непородним елементима. Коло пева, на прилику, о Швартацима, Римљанима, Сцеволи, Леонидн, Тартару и т. д. Најпосле Немац читалац не може имати никаквога ту интереса према особама, јер, као што је то најобичније, не познаје историју ни народни ни јужних Словена: за њега су имена, код којих у Србина срце жешће куцара, јер их има из песама свога народа, за њега су та имена пуста, не паузимајући ни самога кнеза владику, који ту држи дугачке монологе и говоре, а ништа не ради. У кратко, ја мислим, да немачки читаоци не могу имати смисла за овај спев“.

— У Лондону је установљена велика школа за новинаре, у којој се нлади људи могу изобразити у писању чланака, извештаја, у стенографији, дописивању и у уметничкој и драмској критици.

САДРЖАЈ: Краљево звоно. (Настаиак.) — Аница. Слика из великоварошког живота. Од Милана Савића. — Фантазија у пеки. Песма од Војислава. — Агитатор. Роман из словеначког живота. Написао Јанко Крсник. — Осамљени пањеник. Песма Вл. М. Јовановића. — О кнезу Лазару. (Настаиак.) — Наше гимназије. (Настаиак.) — Бранич српскога језика. (Настаиак.) — Кончески. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 18. У НОВОМ САДУ 30. АПРИЛА 1887. ГОД. III.

КРАЉЕВО ЗВОНО.

ПО Р. Х. СТОДАРУ

СПЕВАО МИЛОРАД П. ШАПЧАНИН.

(Наставан.)

Ил отвори прозор, па у облак гледа,
Ил у румен сунца, што за гором седа;
По старачком челу прелије се туга —
Сети се младости и покојног друга.
Слуша песму птица, гледа росно цвеће:
Песма се разлеже, мирис га облеће.
А тамо у граду светковина иска:
„Да Бог живи краља!“ — грми из далека.
Он слуша, а туга старо срце пара:
„Не д'о Бог вам срећу вашег господара!
„Да ли има кога,
„Ко би мог'о рећи:
„Може се на свету
„Права срећа стећи?
„Ако овим светом
„Гази њена нога —
„Што не прође овуд
„Крај престола мога?
„Не нагазих никад
„На траг стопе њене —
„Или је к'о муња
„Нестане, док сене?
„Ил је можда само
„Подаником дана,
„А никад је нема
„Глава помазана?
„Ил су крила њена
„Као сенке бледе,
„Па је лудо дете,
„Који за њом греде?
„Ал не, није, није
„К'о ја бедан свако —
„Та не би се за њом
„Лакомили тако.
„Зар је једно срце,
„Што чезне и жели,
„Вазда срећу тражи,
„Да га развесели?
„Врело море жеља
„Његови су даси,
„Ал их срећа тврда
„Не ће да угаси.
„И клоне, а жеља
„Круг ужи и ужи —
„Па и то малечко
„Не ће да му пружи.

„Али земљом ходе
„И велики духи,
„Што им мир не буне
„Свакидашњи труси;
„К'о поносне куле
„Дигле им се главе,
„Гледају у људе
„К'о у ситне мраве;
„За земаљска блага
„Мало им је стало:
„Ил не траже ништа
„Ил сувише мало;
„Уз бистре погледе
„Памет им се дала
„По царствима мислй,
„Виших идеала:
„Они, можда, само,
„Шта је срећа, знају,
„А све друго не сме
„У ред срећних стати —
„Родило се само,
„Да трпи и пати!
„Зашт' баш моје дане

„Да недаља мути?
„Зашто моје звоно
„Још и данас ћути?
„Та негда сам срећан
„Још к бити мог'о,
„Ал сам можда онда,
„Изволев'о много;
„Газио сам хладно
„По многоме цвету,
„А тражио, иск'о,
„Што нема на свету;
„Тражио сам сласти
„Најслађе на свету;
„Хтело ми се бити,
„К'о птица у лету;
„Хтело ми се реком
„Од шећера, меда,
„Тако слатком, да се
„Ни казати не дâ;
„Најтоплије струје
„Да с' у мени створе,
„Да поплавим сав свет,
„К'о река к'о море;
„Хтедох бити муња,
„Што плане и мине;
„Светлост, која прва
„На истоку сине,
„Нешто, што би срећу,
„Вазда у ме лило —
„И на смртном часу,
„Само моје било!"

„Многи мисле: краљ је
„Изнад свију већи.
„А има будала,
„Који ће вам рећи:
„Краљ је вишег кроја,
„Суштаства и боје,
„Од светије лозе,
„Него народ што је.
„Да л' што пурпур носим,
„А он сукно, лико?
(„Говоримо право,
„Не слуша нас нико!)
„Зову ме и звездом,
„Што по земљи иде,
„И планином, што се,
„Из далека виде:
„Једна сам вам звезда,
„Што с' у мраку мота,
„Нит може да светли
„Путима живота!
„Брдо сам, велите, —

„Јест, ал они брези,
„На које су пали
„Облаци и снези.
„Многима с' на земљи
„Тешка судба спрема,
„Али од владарске
„Жалоснije нема!"

„Ја сам величанство!
„Ко тај назив даде,
„Мор'о ј' знати вел'ке
„Кладалачке јаде.
„Да све ране знате,
„Што у мени труну,
„Нико од вас не би,
„Пожелео круну.
„Краљ, к'о и ви, има
„Свој свет ужи, мали, —
„Бози му га исто,
„К'о и вама, дали.
„И тај свет у себи
„И свет око њега,
„Све то хладно стоји,
„Подаље од њега.
„Он мора да влада
„И себи и другом:
„И бесном дворану
„И оном за плугом.
„Ако плаче народ,
„Мораш, краљу, и ти;
„Ако је весеље,
„Мораш вес'о бити:
„С њиме бригу брини,
„С њиме тужи, вени —
„А нико не пита,
„Како ли је мени.
„Сви појуре краљу,
„К'о извору жедни,
„Грамзљиви власници
„И који су бедни.
„Кад је време бурно,
„Хајд' на моја плећа:
„„Нека краљ потегне,
„„Снага му је већа!""

„Државници дођу, помогну па оду,
„А ја вазда крмим на државном броду;
„Они се башкаре, свак по својој ћуди,
„А траже од краља, да праведно суди;
„Траже, да сам мудар, да сам добар сваком,
„Да пружам, да дајем, а никада лаком;
„Није им довољно, да си оно шта си,
„Мораш бити велик, као с неба да си,

„Та да може само та светина знати,
„Како ли је тешко људма краљевати,
„Око моје куће, око мога трона,
„Колико преласти, колико демона,
„Какав коров често око мене клија
„А у њему многа хијена и змија!
„Мени се приближе и честити људи
„Ал паклени понос надува им груди,
„Сви од мене траже себи судбу бољу
„И не виде ништа, само своју вољу;
„Свим прохтевом мојим ласкају и годе,
„А када их немам, они ми их роде.
„Од истине праве свак ме бадро чува,
„Обманом ме граде и нема и глува.
„У обмани такој горко ли се живи:
„Ја сам сваком мрзак, сви су мени крива!
„Па баш да би било људи диљих, холић',
„О грудима којих сви оваки боли
„Одбили би с' трошно к'о о панцир стрела —
„Опет би им путе несрећа помела.
„Краљ није на земљи никад среће дуге,
„Он је позван само, да усрећи друге,
„Сваком казуј, добро да зборн и чини,
„Све терете њихне ублажи ил' скини.
„Дижи народ свуда, да му дух не чами,
„Поданике своје чувај — од њих самих!
„Често чиним, што свак не може да схвати,
„Не иде л' иначе, оружја се лати!
„Који живот мање, мало мање крви —
„Или доле краљу, или отпор срви!
„Ма да круна није ни мила ни лака,
„Не дам, да је такне самовоља свака!

„Да оставим престо, већ више не бива,
„Ал с' у мени давно једна жеља скрива:
„Хтео бих онамо иза дворска плота,
„Да уживам сласти грађанског живота;
„У пољу, у гори, крај бистрога вира,
„После трудна рада, да уживам мира,
„Да гледам ветрињак како грање њише...
„Само, само да се — краљ не зовем више!
„Још у зору рању ја бих од сна прен'о,
„Па истер'о стадо у поље зелено,
„Набрао бих цвећа пуне, пуне руке,
„Слушао бих птица умиљате звуке;
„На зелен брежуљак уморан бих сео,
„Певао бих песме, или венце плео,
„Јаганчићи бели поред мојих ногу,
„А ја бих им свир'о што год боље могу.
„Поред мене срећна још би неко био,
„Још једно анђелче, један цветак мио;
„На глави јој венчић од цвета и класа,
„Савио бих руку око њена паса
„На јој прич'о много, што у срцу букти
„(А реч ми је сила када се захукти!)
„На би једно другом и пољубац дали,
„О срећи, о миру, о небу шаптали.
„Кога да се боји моја птица мала —
„Од мог загрљаја не би страховала;
„Кога да се боји — људи себе знају,
„Њезино блаженство у мом загрљају.

„Уз мене су трни, уз вас срећа стоји, —
„Завидим вам много, поданици моји.
„Ја, ваш владар, не знам, крај толике моћи
„Шта су слатки дани, шта су мирне ноћи,
„Како је на сајму, кад с' урнебес прави,
„Ил' тамо у селу када црква слави —
„Та ви тек весеље уживати знате,
„По зеленој трави када поседате!:...
„Возијах се селом, проходат' се хтео,
„На видех сељака — пред кућу је сео,
„(Можда с' сиромашак једва хлебом храни)
„До њега синчићи као моловани.
„Ох, како бих и ја хтео сести до њих!
„Али ме однесе моји бесни коњи.

„Оста ми јединац од покојне жене,
„Данас или сутра наследиће мене.
„Негов'о сам збиљски његов живот млади,
„Много добро семе у њега усадих,
„Срце му је вел'ко, чистим пламом гори,
„За лукавство не зна, нит га завист мори;
„Душманин ласкач'ма, ка' и бабо што је —
„У жилах му тече доста крви моје,
„Није тако силна, није нагла тако,
„Ал опет се не дâ савладати лако.
„Та јунак је прави (да га Господ штити!)
„Кад потегне мача, када стрелу хити,
„На сваком мегдану као стена стоји —
„Сачуваће славу прадедова своји'.
„Све је добро, лепо, све је данас тако,
„Али после шта ће, али онда како,
„Кад ја у гроб сиђем са временом својим?
„А на њ свет навали с невољама својим?
„Мој је живот тежак и претежак био,
„Кад помисли отац, шта је препатио,
„Он кроз сузу, што му сад образе поли,
„За тебе се, сине, вишњем Богу моли:
„Да топлије сунце греје дане твоје,
„Да срећнији будеш, него отац што је.

„Кажу, да сам срећан, али срећан ко је?
„Та човек је бедан од колевке своје;
„У највећем болу и роди га мати —
„Он с плачем и дође у свет, да се пати!

„К'о нежан је цветак, тешко с' диже, држи,
„Ил га студен сатре, ил омора спржи;
„А кад поодрасте, хајде, срећу тражи
„У играчки, причи, у „шареној лажи“;
„Што год приповедаш, све верује дете,
„Радује се свему, што му донесете;
„Било да је цветак, ил какав иверак,
„Књига са сликама, ил лажан бисерак.
„К'о бесвесан санак брзо прође све то,
„К'о на коњу брзом и младости ето,
„Тек сркнете срећу, коју она даје
„Већ замакла некуд, изневерила је;
„А многи пред њоме ћути, дрми, жмури,
„Ил је не разуме, или је одјури!
„Чека зрело доба, кад ће брке вити,
„Па ће онда мудар и паметан бити!
„Кад предузме дела и циљеве веће,
„Тад ће бити славе, тад ће бити среће!
„Дође и то доба „озбиљно“ и „зрело“,
„Заман, не може се, као што се хтело!
„Ил навале чуда, под којима страда,
„Ил жеље, кој'ма се никада не нада.
„Многи наш'о срећу у веселој браћи —
„Од пуна пехара никуда ни мађи;
„Један срце тврдо за динаре веж'о,
„Не би дао ближњем, ма с' пред њим' отеж'о,
„Други само слас'ма вред живот крепи —
„Свако је руке око госпа лепи';
„А читава војска, као слепа хита;
„Из пехара славе да с' напије сита;
„Сви путују путе ил краће ил веће,
„А сви траже једно, траже мало: среће.
„Срећа је кокета — неки вражић мали,
„Таман је пољубе, она се удали,
„Па тек из даљине руга ти се много:
„Како си неверној веровати мог'о!
„Зар на овом свету има срећа нека?
„Прашина сам био, прашина ме чека.
„Природа у мени гледа свога роба.
„Сваки дан сам један корак ближе гробу!
„Куд год се окренеш, све рат с тобом бије:
„Болестице разне, куге и морије.
„Кад настане зима, сувише ти студи,
„Кад врућине дођу, да човек полуди,
„Тело троши душу, душа опет тело —
„И то ми је многих болова донело,
„Те с' у старе слише, да их има више!
„И то како тако, ал су црви јади,
„Што човек човеку још'те око вади,
„К'о да их је ђаво у свој ланац стиск'о —
„Како жеље пусто, како мисле ниско!
„Сваки, као глуман, хоће да је већи,
„А нит уме стати, ни што мудро рећи.
„Љубав му је кратка, к'о кад букне слама,
„Али, ако мрзи, тешко ли си вама!
„Треба ли му власти, работа је лака, —
„Што не мож' лукавство, надокнади штака.
„Из човека гмиже цео пород вражи:
„Незахвалност, злочин, обмана и лажи!
„Свега међу људ'ма, само добра мало,
„Да их пусте, све би с' отимало, клало;
„Свак своје товаре на туђе би плећке —
„Па у таком друштву краљ да тражи среће?

„У сав јад се, најзад, и старост уплела,
„Оседеле косе и набрана чела,
„Све оде, што ј' било и мило и свето,
„Још болчица једна, па ће смрти ето.
„Отежала глава, у њој мисли није,
„Малаксало срце полагано бије,
„Једва руком махнем, једва кренем ногом,
„Још за који часак, па ће рећи: збогом!
„Силазити у гроб — је л' то срећа, велим?
„Нека би и била, ја вам је не желим,
„Ко вам стане причат', ко вас тешит' прегне:
„Срећа и блаженство, кад се у гроб легне —
„Чујте мене стара:
„Тај вас само вара!
„Причицу му чујте,
„Ал му не верујте!“

Ето тако зборно је краљу,
Сит живота и мучног и тешког,
Али тајну не размрси клету:
Зашто ли смо на овоме свету?
К'о мученик, кад му гњати голе
Секу, пеку па се здрузга доле:
Тако краљу, угушујућ' јаде,
Скрушен, сломљен на столицу паде,
Покри главу да не гледа више —
Та све наде старца оставише!
Заморен је, к'о да ј' игр'о, скак'о.
А санак се прикрао полако,
Успава га, к'о најслађе вино,
Спава краљу к'о да је премин'о.

(Свршиће се.)

АГИТАТОР.

РОМАН ИЗ СЛОВЕНАЧКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО ЛАНКО КРСНИК.

(Наставак.)

II.

Пре него што наставимо приповетку, треба да упознамо своје читаоце мало више са личношћу, којој је наменьена главна улога у овом скромном делу, што ће се развити овде, а то је садањи одветничкн кондицијент Андрија Корен.

Има око тридесет година и пре је повишег него средњег раста, коштуњав је и витак; кратке риђе браде и дуге натраг забачене косе, па изгледа озбиљан, но озбиљност му у неколико кваре двоје малих, тамних и врло веселих очију. Није леп, али нико не сме рећи, да је баш и ружан; нешто симпатично и пријатно одсева са његова лица, да му се нико не може отети. А и носи се елегантно, како и приступе одветничкому кандидату.

Корен је после бурних часова свог учења и лоцијег клаћења по разним уредима и писарнама доспео на послетку до општинског тајништва у Борју. После годину дана напусти и то место. Борјански одветник др. Храст увидио је у разним приликама, да има у том младом човеку још десета доброга, и одлучи, да га поврати на стару стазу: узео га у своју писарну. Али уједно морао се обвезати, да ће положити још неположене испите. Корен је радосно обећао све, предан је у послу и сваким је даном све више напредовао, само се не подврже испитима. „Та има још времена“, одговарао би, кад би га на то подсећали. Прође година за годином, а наш Андрија још без испита и онда, кад смо га срели у очи нове године, где се враћа у Борје.

А како се успео у друштвеном погледу неколико степена на више, изабрали га и читаоничким одборником; па у тој важној служби видимо га и данас на читаоничкој забави. Вечерас је на брзу руку именован редитељем и он се драговољно примио тог неблагодарног посла.

Читаоничке се просторије пагло пуниле. Забава у очи нове године је највише у вољи Борјанским грађанима и то ради томболе; млађи свет се пак радује игри, којом се мора отпочети нова година. То захтева стародавни Борјански обичај, — откако постоји читаоница. Лане је увео одбор новину, и конзервативнији друштвени чланови озбиљно су климали главама, јер — шта то има да значи? Објављено предавање врло их је узнемирило. Но с друге стране мучила их љубопитљивост и били су у бризи, да ће им замерати, како нису способни, да разумеју предавање. Па тако је ето вечерас читаоничка дворана много пунија, него икад до сада. Благајник, лекарник Сок, таре руке и честита бележнику на свестраном успеху. Сам пак суди, што је више општинства, тим ће више и таблица продати за томболу, а читаоница треба новаца за беседе, док дођу покладе.

Не само дворана, већ се напуниле и остале собе. Општинство се по њима разредило, као да је разређено по дијетним разредима. У првој су соби два подучитеља, неколико судских и других писара и порезних вештеника. Другу су собу заузели надучитељ, порезни надзорник и контролор, грунтовни књиговођа и неколико грађана, — разуме се богатијих; ко је ожењен, довео је собом и своју жену. Трећа се соба спорије пуни. Млади неожењени судац и његов адјункт већ су ту, а с њима одветник др. Храст са својом женом. Говоре и нагађају о другима, хоће ли доћи или не ће. Гостима са стране се не надају, јер је на пољу дебео снег.

„Па Боле ми је обећао, да ће довести своју Милицу,“ тврдио је Храст.

„Колико јој је година?“ запита адјункт тромо. Има обичај, да говори лено.

„Чекајте, да срачунам! Петнаест, — не, шеснаест, — седамнаесту наступа. Помислите, најлепше године!“

„Премлада, премлада! То је дете!“

„Јест и није!“ смејао се одветник, „ја највољнјем те године.“

Жена га удари лепезом лако по руци.

„Ти си увек онај стари грешник!“

„Смири се, мила моја; ко много хвали, тај не купује.“

„Је ли лепа?“ запитаће судац.

„О, гле идеалисте! Не знам, каква је сад, али лане, пре но што је послао Боле у Швајцарску, обећавала је много. Сад се пратила и канда ће остати код куће.

У вратима се чуло шкрипање нових ципела и у собу ступи наш познаник пл. Руда у фраку, са белом пошом и цилиндром. С ним уђе вечерашњи редитељ Корен.

„Представите ме дакле!“ шану први редитељу у уво.

Корен му учини одмах по вољи, али некако усиљено и хладно, као што раде људи, код којих није то обичај. Кад је представио малој дружби свог најповишег познаника, оде у предње собе; још се једном

осврнуо и промерио презирним погледом налицканог конциписту.

„О, Корене, докторе Корене!“ викао је из других врата онизак и подебео човек, очевидно Борјански грађанин. „Зар си већ дошао? Добро, добро! Дед, седи за онај дугачки сто, јешћемо ћурана, ћурана на акције, помисли, акција по педесет новчића! Изгубити не можеш, а кости иду прида!“

„Ко се томе досетно?“ запита Корен смејући се.

„Ловшев Боштјан; ко други? Уложи ти само педесет новчића; доцније могу поскочити акције на шездесет, седамдесет!“

Око дугог стола скупили се заиста разни гости и смејући се у глас хвале изврсну мисао, јести ћурана на удео. Ловшев Боштјан, оснивач те нове банке, у обичном животу трговачки помоћник, скупља акцијски капитал, и држи се при том озбиљно.

Корен се маши за џеп.

„Па само ћураи?“ запита порезни надзорник, који седи у другом крају собе.

„И салата, кисели кромпир и џелер и хлеб!“ тумачи му Боштјан.

„И ја узимам удео!“ примети надзорник.

„Шта још не? Да нам наметнете још и порезу!“ одговори Корен.

„Боже сахрани, али за то ћу више јести!“

Гласан смех и доскочице прекиде крчмар, донесав жељно очекиваног ћурана. Удеоничари ућуте и поседају за сто; једно време није се код њихова стола ништа друго чуло, до звека вилушака и ножева. А и у другој се соби дискретно ћути.

„Где је Корен? Где је Корен, вечерашњи ревитељ?“ виче неко из дворане.

„Тражи те бележник!“ примети онај дебељко, који је позвао Корена, да ступи к вечери на удео. „Нек причека, у осам почиње,“ настави по том, глабајући крило.

Дотрча и бележник.

„За име божије, господине Корене! Хоћемо ли отпочети? Заказано је у седам, а сад је већ четврт на осам.“

„Одмах, одмах!“ рече онај хладнокрвно и награби још пола киселог кромпира.

„Изволите удео, имам још један, паранов врат и пола тртице!“ нуди Боштјан бележника.

„Хвала,“ одговори бележник, човек млад, онизак и збијен, те поново окупи Корена:

„А шта ће бити са предавањем и томболом?“

„Да, томбола, то је главно,“ јави се опет дебељко, а уста му пуна. „Шта је с вином, Боштјане, хоћемо ли и вино пити на удео?“

Бележник оде зловољан и промрмља нешто кроз зубе.

„Сад ћемо отпочети!“ виче Корен за њим.

Устаде и поче навлачити беле рукавице.

„Већ је време, крајње време! Ко зна, како ће дуго држати бележник предавање? Хајдемо, дакле, у дворану!“

Међу удеоничарима нашао је тај позив слаба одзива.

„Имамо још времена до томболе,“ приметише тројица, а остали ћуте.

Корен ноће, али застане пред вратима. Препречио му пут висок и крупан господин, у црно одевен, са пријатним жовијалним лицем. Пређе праг а води собом младу, виту девојку. Заогрнула се у крзно, а главу и пола лица завила свиленом марамом.

Корен се дубоко поклони дошљацима. Види се, да га је обрадовао њихов долазак.

„О, господине Боже! То је лепо! По таквом времену! Нисмо вам се смели надати!“ прими он, свестан свог задатка као вечерашњи ревитељ.

„Храст се преварио и стена — а ми,“ узе да цитира дошљак мало неумесно, смејући се сам својој проналој доскочици. „Где је др. Храст? Је ли ту?“

„Јесте, у трећој соби! И госпа је овде!“

„Таман као што треба!“

Поведе девојчицу тамо и пролазећи кроз прве собе, поздрављи десно и лево познанике. Тишина у обе прве собе. Само један другог шапћући запиткује:

„Је ли то Болесова ћерка?“

„Је ли то Милица?“

„Ала је израсла!“

„Ала је лепа!“ примети Ловшев Боштјан, кад су ови већ прошли мимо.

„Зар је ниси још видио!“ запита дебељко, смејући се, а не престаје глабати с неком слашћу последњи остатак удеоничког подузећа, — ћуранов врат.

За свима столовима говори се једино о Болесовој ћерци.

Међутим се чу звонце из дворане, а звонце то јавља почетак беседе И већина гостију из предњих соба похита у дворану.

„Господине Корене, господине Корене! Где је Корен?“ виче Храст, стојећи у вратима дворане.

Корен дође.

„Побрините се, да добије госпођица Болесова напред место. А и моја супруга!“

„Баш сам и пошао због ваше госпође супруге!“ рече Корен.

„Дакле за обе!“

Одоше у трећу собу и Храст представи свог конципијента Болесовој ћерци.

Овај јој хтеде да понуди руку, како би је одвео у дворану, али га претече пл. Руда.

„Покажите нам место!“ рече овај заповедаљи.

Корен се баш много не обзире на те поносите речи; па много не мари баш ни што не води Болеону ћерку. Понуди руку Христовој госпођи. Кад прође мимо првог, пара погледа први пут младој девојци у лице.

Ишао је до дворане са госпођом Христовом остраг, а кад дошли до улаза, застане Руда и Корен одведе госпођу кроз дворану на прво место баш пред позорницом. За њим доведе Руда Болеову и остане напред поред госпођа. Конципијент пак оде натраг.

Сам не зна, да му је крв ударила у лице, кад се гурао кроз густе редове гостију; на очи му пала нека магла, па не чу, кад му шану Ловшев Боштјан у ухо: „Добро се држиш, пријатељу!“

Звоњце поново зазвони и завеса се диже.

(Наставиће се.)

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Може ли се дакле Лаонику веровати, да је *цар Стефан* поставио Вука, сина Бранковог, кога он назива „Вук Клеазар, син Бранков“, намесником својим у *Подунављу?* Подунавље, а наиме град Београд са својом облашћу на једном и град Голубац са облашћу на другом крају, држао је још год. 1346. краљ угарски Лауш I. у својој власти. Могуће је, да је доцније а имено год. 1354. цар Стефан заузео то Подунавље и да је поверио ту покрајину једном од својих верних мужева, који се тамо и год. 1358. налазио, кад је други један барон српски, као што нам је то Флорентинац Вилани испричао, напао на њ и тим повода дао, да се Угри у ту размириду њихову уплету и да са краљем својим год. 1359. упадну у српске земље и нападну на цара Уроша. Но да је тај властелин из Подунавља и у Подунављу био Вук, *син Бранка Младеновића*, није ни најмање вероватно већ и зато, што год. 1354. Вуку, сину Бранковом, ако је било 14—15 година, више му зацело није било. Вук и његова *старија браћа*, Хиландарски калуђер Роман и Гргур, спомињу се *први* пут у листини, којом су Гргур и Вук на молбу старијег свог брата, поменутог калуђера Романа, записали Хиландару баштинску цркву своју арханђела Михајила са селом Трстеником и још друга два села, који је запис цар Урош *год. 1365 у Приштини* повељом својом потврдио (Mikl. Mon. Serb. 171.) Лаоник, писац турскотрчке историје у другој половини XV. века, нешто је научио, ал није добро обавештен био о *српским стварима*, кад је писао ту историју „de rebus turcisis“, — и што је доцније било, пренео је, но опет погрешно, у старије доба, у доба цара Степана и првих година цара Уроша. Он је чуо и дознао, да је кнез Лазар био некад господар и „Подунављу“ и да је имао зета, Вука Бранковића, који је мимо таста свога имао и своју државу, своју област, али Лаоник није знао, где је та област Вукова била, и није злао, кад је и како је кнез Лазар дошао до господства у Подунављу, и много друго што-шта није знао тај Грк Лаоник, а и што је знао и дознао, и то је сметено, те се с тога у њега поуздати и на његове речи ослонити не смем. Ја не смем а госп. Срећковићу како је воља, — нека се поуздава и нек се наслања на Грка Лаоника Халкокондила, нека се даље држи *Орбина*, који је дотично место о Душановим наменицима извадио из Лаоника и оне књиге „староставне“, коју је он у XXI. књизи Гласника издао а у којој је оно место такођер преко Бранковића и Орбина потекло из Лаоника; и најпосле нек се г. Панта и у будуће придржава, нека и грли и љуби оне котурове, које толико помиње и напомиње, али нека бар одјако зна, кад јоако није знао, да је и тих котурова виновник Грк Лаоник, све ако су и добили данашњу своју форму ти котурови тек у у прошлом, у XVIII. веку. Јест, добили своју форму и придобили ону изреку: „Убици мој Вукашине“, којом је г. Срећковић ону зграду своју од плеве у Гласнику LXIV. накитио. Г. Панта нека се кити и нека се поноси кићењком том, а ја се само радујем, што сам се већ једанпут опростио оне грчке беде — мусеведе — и његових српских дидадоха; јер опростивши се Лаоника брзо ћемо бити готови и са Орбином, Млетачким опатом, који на првом месту рече, да је „кнез Лазар приграбио сву земљу на угарској сумеђи, која се звала земља краља Степана“ а на другом написа, да „Лазар са својим зетом Вуком Бранковићем владаше државом краља Стефана и целим Подунављем“. Нити је кнез Лазар приграбио земљу краља Степана, нити је Вук Бранковић био зет Лазарев, нити је Лазар с тим незетом својим владао поменутом земљом краља Стефана и целим Подунављем *за живота цара Уроша*. И Орбини је, каогод и Лаоник, пренео у старије доба, што се доцније збило и догодило.

Што се пак тиче оне приче Орбинове, по којој се „кнез Лазар и Никола Алтомановић договорили

и удружили, да скрхају Вукашина и Угљешу, те придобивши на своју страну Уроша обећањем, да ће му дати све што од њих двојице отму, с војском ударили на поменуту браћу, која их дочека на Косову — и како се кнез Лазар повукао или побегао са својом војском и не упустивши се у бој. Никола пак остао и побио се с њима но бивши побеђен једва главу извео, а цар Урош жив ухваћен и у Рашку одведен и мало после од Вукашина убијен био", — то се казивање то Орбиново не може никаквом сведоџбом из савремених извора потврдити те као казивање позног писца остаће и надаље само прича, с којом се ладан и трезвен историк служити не сме; јер ако је и било каквог ратног сукоба између Вукашина и Угљешс с једне и цара Уроша с Лазарем и Николом с друге стране, тешко да се то збило онако, као што Орбини прича и приповеда. Бар што се цара Уроша тиче, зна се сада, да нити је Вукашин ухватио сринутог с престола Уроша, нити га је убио он или брат његов Угљеша. Пре ће бити истина, да је краљ Вукашин са својим братом Угљешом напао на кнеза Лазара, који је Уроша царем признавао и стајао уза њ, напао и пао с војском на поље Косово, али не могао ни Лазара савладати ни цара Уроша жива ухватити. Ја кажем: напао на кнеза Лазара, јер тешко се може веровати, да је Никола ратни друг Лазару био. *Лукаревић* помиње на стр. 62, како је Никола Алтоманов после смрти свога стрица кнеза Војислава Војиновића († 1366.) заузео његову државу и одмах стао узнемиривати Дубровачке трговце и нападати на котаре Дубровачке и тражити од Дубровчана српски доходак (трибут), који су они све једнако цару Урошу шиљали, — и како се због тога Дубровчани жалили и тужили цару Урошу „appo il quale *Lazaro* Despot non restava di fare tuttavia buon officio per li Ragusei *contro Nicolo.*" И то је све, што је Лукаревић до смрти цара Уроша односно до г. 1371. о Лазару забележио.

У почетку овог II. одсека расправе о кнезу Лазару ставио сам себи питање: где је боравио и шта је радио кнез Лазар од 1355. до 1371. год.? на шта да на крају тога II. одсека у кратко одговорим на то питање, какав је *резултат* овог дугог и мучног расправљања? Шта је при овом претресивању, просејавању и превејавању остало у ситу и решету и на лопати?

Стид ме је, зазор ми је, читаоцу, кога сам тако мучио и баш намучио, погледати у очи и спустити очи доле и рећи му: да ја не знам, како да одговорим на напред стављено и овде поновљено питање.

Но зашто да се стидим и од чега да зазирем ја? Та ја нисам морао ни расправљати о кнезу Лазару.

Но и ако сам хтео и почео расправљати о кнезу Лазару, нисам морао питати и сам себи питања стављати. Али кад сам већ запитао: шта је радио и где је боравио кнез Лазар од смрти цара Степана до смрти цара Уроша, треба и дужност ми је, да на то питање одговорим.

Кад дакле морам на то питање одговорити, то одговор мој гласи: да ја не знам, ни где се управо бавио, ни шта је управо радио за то време кнез Лазар. Ја то не знам и откуд да ја у XIX. веку знам то, кад нити у нашим нити у страним изворима повесничким, до којих ја могох доћи, нисам нашао сигурних података, да бих на основу таких, колико толико сигурних података могао одговорити на горестављено питање.

Као што рекох, ја не знам, али мислим и домишљам се, да се Лазар и после год. 1362, бавио на двору цара Уроша неко време и све до преврата у српској царевини год. 1366. док се год није деспот Вукашин одметнуо од цара и дрзнув на краљевство закрљио се и краљем се прогласио у Призрену и Призренској области, у Полошкој области, у Скопској хори, и Поречу и Кичеву и Прилипској области и може бити и у Охриду и Охридској области; а жупани зетски Балшићи (barones maritimae Sclavoniae) такође се одметли и постали ребели цару Урошу; а Никола жупан, синовац Војислава Војиновића, кога цар Урош *ирије* своје женидбе *братом* својим назива, господар у Руднику и Рудничкој области у Ужицама и Ужичкој области и у Сеницама заузевши стричеве земље (део Хума. Требиње, Конавље и Дрвеницу) осамовољно се и не хтео слушати цара Уроша, а да се тада и кнез Лазар вратио у *отачаство* своје, и на баштине своје, које су му потврдили и умножили оба цара, којима је он веран био и веран цару Урошу до смрти његове остао, и да је кнез Лазар оплакао и сахрано цара Уроша посред српске земље на пољу Косову на измаку год. 1371. Од год. 1366. до год 1371. спала је царевина српска на државу кнеза Лазара и може бити на државу деце Бранка Младеновића а друго је све било отпало од српске царевине, док се са смрћу цара Уроша није и она сасвим угасила „оставив коначну жалост земљи српској".

(Наставиће се.)

НАШЕ ГИМНАЗИЈЕ.

ОД ЈОВАНА ТУРОМАНА.

(Наставак.)

У ономе, што сад долази, не ће додуше бити говора о нашим гимназијама, већ о гимназијама аустријским; али из онога, што се говори о гимназијама аустријским, имамо ми многом чему да се научимо, што може бити од користи по наше гимназије.

Хоћемо да наведемо неке врло поучне моменте из дебате, која је месеца марта прошле године вођена у бечком рајхсрату о аустријским гимназијама, кад је на дневном реду био просветни буџет (види Просв. Гласник, св. 7., г. 1886.). И то навешћемо најпре најважнија места из говора, што га је говорио противник садашњих хуманистичких гимназија, посланик барон *Пиркеш;* а за тим ћемо навести најзначајнија места из говора аустријског министра просвете *Гауча*, пријатеља хуманистичких гимназија.

Барон *Пиркеш*, с којим се у нас у Србији у главном слажу они школски људи, којима је садање устројство наших гимназија са свим добро, рекао је између осталог ово:

„Врло је за похвалу, што се тежи за многим и разноврсним знањем. Али вас ја питам, да ли је достижна та племенита циљ, да није сувише високо од нас, да се ми ту не варамо и да ли ми не шкодимо оволико исто, колико мислимо да привређујемо? Зар доиста није могуће да из ваљаних превода, којих доста имамо, поцрпемо дух, унутрашњу вредност н. пр. грчких аутора? Морамо ли гледати све једнако, како се поједини ученици муче с превођењем појединих одељака с оригинала? — У нашим гимназијама не негују се живи модерни језици, а онде, где се уче, метода је непрактична. И испити зрелости врло су тешки и непрактични. Три највећа државника у Аустрији, три министра у заједничкој влади, нису никад полагали испит зрелости, па опет за то сваки је изврстан у својој струци и царевини је добро под њиховом управом, и ако нису прошли кроз тешки јарам испита зрелости. Нека се заведу строжији и тежи стручни испити, само пут до њих нека се не прави сувише стрм и вратоломаст. Ко не погоди свој прави позив, тај животари јадно и чемерно и гвоздена рука школског поретка државног узрок је, што су многи и многи пропали за навек. Где су они стари Римљани, где су они стари Грци, што су нам их као идеале све једнако у школи истицали? Ја све мислим, да би наше свршене гимназисте, поред свог њиховог јелинизма, јадно и бедно изгледали, кад би се нешто, као оно грчки младићи, морали утркивати у борбама на колима и у борбама песничким. Кад упоредим наше данашње хуманистичко образовање са старим грчким образовањем, све ми се чини, као да нашој омладини треба више телесне гимнастике, но умне.

„Због важности самог предмета, мислим да би било врло добро, управо врло нужно, да се министарство просвете почне што темељније занимати овим питањем и да састави једну комисију од људи без предрасуде, који ће израдити реформни план и изнети од прелазних мера све, које се покажу као потребне. Као основу за тај рад могао бих, сообразно белгијским и шведским установама, предложити ова начела. Има их слега четири. 1. Да се напусти дојакошња подела двојаких средњих школа. 2. Старе, мртве језике боље би било сматрати као помоћне науке и као такве учити их. Грчки језик да морају учити само ученици стручног филолошког одсека. 3. Пошто би се овако што олакшало ученицима, могли би се у наставни план унети страни живи језици, који су тако важни у данашње доба. 4. Испити зрелости имали би отпасти оваки какви су сад."

Министар просвете др. *Гауч*, с којим се у нас слажу они, по чијем је мишљењу устројство наших гимназија са свим рђаво, узео је одмах да одговори на примедбе предговорникове и рече: „Баш сам веома захвалан г. предговорнику, што је тако темељито додирнуо питање, о којем се данас доиста борба води. У осталом то није борба нова и од данас, него је то стара борба, то је борба, у којој се боре хуманисте с једне и реалисте с друге стране. Вама је, господо, позната историја те борбе, и ја се с г. предговорником потпуно слажем односно његове напомене о класичним играма грчким. И данас се још боре заступници хуманистичког правца, као што се борили и стари олимпионици (победници у олимпијским играма) — боре се не зарад земаљске користи и зарад награде, већ се боре, као и у старо време, за венац од маслине, као и за то, да се докаже, шта је ваљаније. Да, у школи треба и у школи мора да се достигне оно, што се сматра да чини цену ваљаности. Да се пак дође до тога, мора се проћи кроз класичне школе и — мислим да се не варам — тако ће до века остати, не гледајући на то, што се овда онда, у овој и оној држави, истичу друкчија мишљења. Споменуто је, како наставни планови у нашим гимназијама пате од многокрвности. Отворено исповедам, да ја не долазим у ред оних, који се диве нашем садашњем уређењу и која

не мисле, да би се ма шта имало мењати у том организационом плану. На против ја мислим, да је данас, после 30 година, дошло време, да се много што шта ту мора мењати. Ако ми буде дозвољено и ако нађем на потпору оних чинилаца, који и у овом питању имају да дају свој мишљи и одсудни глас, ја заиста нећу оклевати да изнађем с извесним предлозима у том правцу. Но још данас ћу да приметим једно, а то је: наше свршене гимназисте и реалци морају и у напредак бар толико знати, колико данас знају. Не могу никад и ни по што дозволити, да се ма и за мрвицу једну смањи мера знања, коју данас износе они, што полажу испит зрелости. Изволите запитати господу с универзитета, јер о томе не може бити спора: напредак и развитак наших универзитета зависи од онога, што се у гимназијама ради и постизава.

„Дозволите ми да, као старешина просветне струке, овом приликом, без икакве замерке универзитетима и не поручући знање народне (основне) школе, обратим вашу пажњу на ту околност, да по мом најдубљем убеђењу *сва будућност наших виших школа искључиво зависи од онога рада, који се у гимназијама етизава.* То је тежак рад, рад, који за собом повлачи грдну одговорност.“

Даље је министар изјавио, да није за двојаку поделу средњих школа, а није ни за белгијске установе, јер се у њих сувише рано отпочиње са стручном наставом. На онда наставља ово овако: „Ја признадам онима, који су заљубљени у реалке. Признајем, да су реалке великих и сјајних резултата показале; у њима се доиста много ради; из њих су изишли многи с великим и богатим знањем; али ја бих, у интересу свију њих, више волео, да су свршили гимназију. Верујте ми, господо, људи, који излазе из гимназија, много су употребљивији од оних, који свршавају реалистичке школе. Споменьена су овде три министра, три човека, који су данас — ја то признајем — изврсни државници, и ако нису, као што напомену г. предговорник, редовно школу довршили. Лепо! На је ли то доиста какав разлог противу наших испита зрелости? Не верујем. То су људи изврсног дара и напредне способности; то је оно, што је ту од пресудна значења, а није испит зрелости. У школама пак не граде се наставни планови и програми ни за таленте. У школи се ради, да из ње изиђу ваљани и солидни људи средње способности. Тога се начела ваља држати при састављању наставних планова. Шта може да постигне дете или младић средње способности, а шта не може? То се ваља питати, а не, да ли може то постићи онај, који има дара, као што се наставни планови не прописују ни за оне, који немају никаква дара. На против, ја никако не желим, да свршавају гимназију они, који немају никаква дара, па били они богати или сиротни. Што се тиче сиромашака, ја ћу може бити у неколико изменити досадашњу просветну политику. Ја желим, да сиромах, који има дара, наће пута и начина, да дође до универзитетских студија, па и преко универзитета до јавнога живота. Нама ће требати његов дух. Тако ће се ићи на руку, да и они из нижих слојева доспевају у више кругове друштвене. На томе и почива друштво; без тога оно не може ни бити. Али друштву не треба у вишим школама сиротиња, која никаква дара нема, јер таква је сиротиња напаст, управо опасност, која се обично и не узима на око као што треба. Овим сам хтео, да вам скренем пажњу на благодејања, а ја ћу се постарати да се она, било спајањем било другим путем, увеличају и да се дају само ваљаним, даровитим и потребитим младићима из народа, и то у обилатој мери.“

На завршетку рече министар: „Мора се гледати, да се учење олакша деци; време је дошло, да се мисли о реформи наставног плана гимназијског; дошло је време, да се мисли и води рачун о захтевима, које нам сам живот износи и о оним жељама, које сам народ с правом истиче. Но све то, што има да се тек уради, не сме се ни за длаку померити од начела, да се мера знања, која се данас задобија у средњим школама, не смањује ни у колико, него да мора, ако ништа више, остати на досадашњој висини својој. За то пак нема другог пута и начина, него да се време, за које се мора ићи у гимназију, продужи, у интересу саме омладине, која се учи.“

(Свршиће се.)

ПИСМА О СРПСКО-БУГАРСКОМ РАТУ.

Г—ђи К. Х.

ПИШЕ ДАНИЛО НЕДЕЉКОВИЋ.

ПИСМО XIII.

Т. 20. Августа 1886.

Поштована госпођо!

На Плочи смо били до 29. новембра. Тога дана дођосмо у Ак-Паланку, а одатле опет пут Пирота. Тачно нисмо знали, куд ћемо. Бугари су седили у Пироту и околини. Проносили се свакојаки гласови. Једни су говорили, да су пашу више пута пуцали, но да Бугари нису хтели да одговарају. Други су говорили обратно. Но то су били само гласови, а

треба да знате, да се нигде не фабрикује толико нестинитих гласова, као у војсци. Један је војник видио н. пр. где се два официра разговарају, и чуо је, како је један случајно у разговору споменуо реч „наредба“. Одмах је отишао и приповедио другом, како је својим очима видио тог и тог официра, где се разговарају: *како ће доћи* нека наредба“. Овај је опет отишао трећем и рекао му: „како је од тог и тога чуо, а тај је опет чуо од тог и тог официра: *да је дошла* нека наредба“. Четврти је већ свугде са важним лицем причао руљи, која се скупила око њега: „како је дошла наредба, да се иде напред или назад“, према томе, како му се боље допада. И тако видите, где од просте случајно чувене речи: „наредба“ изађе: да се војска креће напред или назад.

У Ак-Паланци смо се бавили до 1. децембра. Тога дана дођосмо у село Понор, сат и по хода од Пирота. Дошли смо били, да сменимо IX. и XIV. пук, који су били на предстражама. Наш шиљбочки низ простирао се од села Станичења, које лежи северно од Пирота, близу Књажевачког друма, па до села Костура, на југо-западној страни Пирота, недалеко од друма Ак-Паланка-Пирот.

Кад сам споменуо предстраже, то ћу, госпођо, бар укратко да кажем, шта је задатак тим предстражама, и како се распоређују.

Предстражи је задатак: или да извиди непријатељев положај, или да осигура трупе, које су иза ње.

Бројна јачина предстраже одређује се по величини трупе, која је иза ње.

Предстража се састоји: 1) из мртвих стража са шиљбочном жицом, 2) из прихватнице, 3) из потпорнице и 4) из главне трупе предстраже. Шта је које, видите из самих назива. Све те четир предстраже нужне су само онда, када су трупе иза њих веће од пукова, иначе се узимају само прве две.

Из прихватнице се одређују мртве страже, које се називају: мртва стража бр. 1., бр. 2., и т. д. Мртве страже постављају поједине шиљбоке (ведете).

То сам у главном хтео да вам кажем о предстражама.

Војници наши и бугарски често се састајали и разговарали са свим мирно и пријатељски, шта више су сами једни другима признавали, да тај рат нема смисла и т. д. Официри тако исто. Но најзад, официрима се не треба ни чудити, али из онаквог понашања самих војника види се јасно, како су они сматрали један другог.

Село Понор је мало. Има 50—60 кућа. Нема ни цркве ни школе. Куће су оплетене, блатом олепљене и у свему равне кућама по напред поменутим селима. Село је јако сиромашно. Отуда су нам сељаци говорили, да би боље било да се зове „Помор“ него „Понор“. Сиротињу је увеличало још и то, што, откако је отпочело немирно време, војска из села није избивала. А где је војска, ту нема благостања ни изобиља. Беше јака зима, и војници су чупали све, што су нашли, и плотове и сламу. Узалуд беху забране, узалуд казне.

На ипак је онај свет то мирно сносио. Ипак се везда пријатељски разговарао и чинио нам удобности, које је само могао. Немојте, госпођо, мислити, да је то чинио из страха. Не. Они су добро и чули и знали, шта морају чинити а шта не, али су нам чинили и оно, што нису морали. Не могу никад заборавити оне дуге зимске ноћи, када би се са нашим домаћинима поређали око ватре. Шали није било краја, и ако баш ни нама ни њима није било до шале.

Једном смо тако седили око дебелог пања, који је горио насред собе. Над ватром је висио мален котлић а у њему се пушило славно јело: попара. Безбрижно погледасмо на пушке поређане по зидовима, безбрижно слушасмо, како кроз пукотине на вратих звижди ветар, и како по кадикад долети кроз широки димњак снежна пахуљица. Ни на крај памети нам није било, да смо до пре неколико дана на таквом истом времену седили на пољу под ведрим небом, а пушке, место што су празне висиле по дуварима, пуне беху у рукама. Али ко би још сећањем на такво што кварио спокојство и сласт при помисли на попару! Од задиркивања није се ни један могао сачувати. Но мало нам беше, што једно друго не остављасмо на миру, него не дадосмо мира ни газдама од куће. У кући нашег домаћина беше нека полусуманута женска око својих педесет година, по имену Тоне. Чувши неку грају и смех дође и она к нама. Разуме се да је сада на њу дошао ред. Међу нама био је и неки Недељко. Тоне је страсно пушила, те би јој везда давали дувана, а Недељко највише, па је за то и био њен љубимац. Када би јој који дао дувана, она би се насмешила и ћутећки климнула главом. Од тога смешења човека би чисто језа подишла, јер јој се и по лицу видило, да не уме ни да мисли, ни да смисли што. Махина од меса и крви. Спопадосмо је, да каже, који јој се од војника најбоље допада. Њено чисто мртво лице некако се чудно развуче, да би се њезине милости ратосиљао и онај, који није био никад ничији љубимац. Рекоше јој, како ће јој онај, кога изабере, бити ћувегија. Она тада плашљиво запита: да ли је то истина? Увераваху је, да је права истина. Тоне са цигаретом у устих стане посматрати све редом. Војници се унапред радовали, како ће бити смеха, када виде срећног човека. Премеривши групу веселих, младих људи, она брзо пружи прст на Недељка и окрете се од ватре — застидила се бајаги. Мо-

жете, госпођо, замислити смех, који настаде! Смејао се до душе и Недељко, али му се видило по лицу, да му није баш најмилије. Спустио је главу, развукао усне, али изгледаше, да ће му преко усана прећи: „откуд да баш ја будем те среће!“ Почесмо им сви честитати. Отпочеше се сватовске песме, док не би готова понара, и тада се окануесмо и сватова и песама и све мисли и жеље беху усредсређене у маленом котлићу.

У веселом су расположењу пролазиле, госпођо, оне вечери, но признајем, да смо сви желили, да до године зимње вечери проводимо код своје куће, али да српске околности буду боље, те да поред личног весеља буде и народно весеље.

13. децембра ноћу, изненада, стиже наредба, да у јутру будемо спремни да одемо из Понора. Маршрута је била: да 14. децембра преноћимо у Ак-Паланци, 15. и 16. децембра да пробавимо на путу у Ниш и у самом Нишу, а 17. децембра да се крећемо железницом сваки својој кући.

Требао бих сада да ређам какве стихове, па да вам покажем, како се обрадовасмо. Али узалуд су ту и стихови и ма што друго, перо је врло слабо, да вам опише оне осећаје, који беху тада у нас, па за то нећу то ни покушавати, него остављам, госпођо, вама, да представите сами себи нашу радост.

Ваш
И.

ЛИСТАК.

ПИСМА ВУКА СТЕФ. КАРАЏИЋА ЛУКИЈАНУ МУШИЦКОМ.

ИЗНОСИ НА ЈАВНОСТ МИЛИВОЈЕ К. БРАНКОВИЋ.

XXIX.

Љубезни пријателу!

Ви сте без сумње још онамадашње поште морали глас примити, да вас је цар именовао владиком Карлштадским. Ја вам то честитам од свег срца, и желим вам, да и митрополит српски скоро постанете, и дуго и дуго на славу и на пользу народа српскога да митрополитујете.

Ја сам овај весели глас чуо још у петак у вече, али вам нијесам могао писати, јер је било доцкан. Синоћ сам код бијелога курјака (у бирцузу) вечерао с Копитаром и с Офратом Ормајером (аустријским државним историографом), и пили смо за ваше здравље. Ормајер је читао тужбу противу вас, и нашу обрану, и Частевино мњење о томе. За тужбу каже, да је *подла;* за обрану, да је *gut*, а за Частевино мњење, да је добро врло по вас. Ја сам му казао, да је Ч. С. ваш непријатељ, али ту није могао друкчије чинити, будући да се тиче цијелога чина. Ормајер каже, да ће цар скоро и друге владике именовати, а вас је само зато напријед именовао, да вам учини удовлетворење, што су вас непријатељи у Рватској *неправедно* гонили и тужили! Дакле „нам бизьмолєьи“, са свију страна! Сад само да вам бог подржи дуговечно здравље и ону стару ревност у срцу пак онда свијет да види, шта ћемо радити.

Ја се надам, да ћете ми послати оно 30 пјесама. Ја зато велим, да ову четврту књигу посветим Гриму, јер је он највише наше пјесме Европи препоручио, и још нам сила може учинити. Прошавше године рецензирајући Талфијин превод наши пјесама на њемачки језик каже (између осталога), да *Европа ослије Омирови стихова ништа не може показати, што би нас тако могло изумјети о постању епичке поезије, као народне српске пјесме итд.* А ја ћу за вас пету а за Копитара шесту књигу скупити, за три мјесеца у самој вашој епархији. А најпослије можемо и овако учинити: да не штампам сад ни четврте књиге, него, како вас завладиче, и ја будем готов с мојом Даницом за 1828. годину, да дођем к вама, да купим пјесме, пак у један пут опет да издам три књиге, и онда ћу моћи казати, да сам ји све с вашом помоћу скупио и издао. Шта велите о том? Имате ли онаки лијеп квартир да ми дате, као у Шишатовцу што сам имао? А Ча Стеве се онда нећете бојати. Моја фамилија овђе с пензијом може лагано живити, а мени самоме много неће требати тамо. Збиља! Колико оно ви рекосте мени дати на годину?

О *Сербианки* Симе Милутиновића не ћедосте ми ништа писати; а до сад може бити да вам је тамо дошао и списатељ њезин. Да је он више од пола луд, ја сам то видео још из његови писама, што ми је писао из Липиске; али да је још уз то и рђав човек, то нијесам могао мислити. Знајући ја, у каквој је он биједи и невољи у Липиси, замолим се зинус још с неким пријатељима у Србији Гдару Милошу, да би му се помогло; на то Милош заповједи мени, да му ја пишем да дође у Србију њему за писара, а он ће потом дуг његов у Липиси сав исплатити. Прешавши ја из Биограда у Земун, пишем му тако. Он с оним мојим писмом отиде Талфијину оцу у 'Алу, те у име тога пута узајми 60 талира, по том писмо

покаже својим дужницима, и тако се избави из Липиске и дође у Беч, и одаде преко Пеште и Новог Сада отиде у Земун, да пређе у Србију. Но сад, на особито моје удивљење, пишу ми из Земуна, да је мјесто у Србију отишао у Тријест? Сад сами судите, колика је сад моја срамота пред Милошем, колика ли свију нас у 'Али код Талфијина оца и у Липиски код остали његови дужника!

Да ли ћете ми моћи скупити што пренумеранта на Даницу за 1828. год.? Ако вам се овогодишња Даница допала боље од лањске, и ова ће вам се допасти боље од овогодишње. Цијена јој је опет 24 крајцаре сребра, и надам се зацијело, да ће бити раније готова него лањска.

Знате ли ви, да је мој Сава *први еминенс* у њемачкој школи међу 100 ђеце?

Господин Копитар поздравља вас љубезно, и честита вам ову срећу од свега срца. Он особито жели, да вас скоро у Бечу види.

Сад ћете лакше наћи секретара по вољи. Јесте ли писали 'Амуљаку? Да ли не би и Шафарик дошао вама за секретара? Али ви бој се ољете католика; а не знам, какав је Шафарик и јуриста. Само кад сте ви владика, ласно ће се наћи секретар.

Ето сам ја вама *свашта доста* написао; сад гледајте и ви *нескоро* тако да отпишете.

С истинитим високочитањем

јесам ваш покорни слуга

Вук Стеф. Караџић.

(Нема где је и кад је писано ово писмо, само је Мушицки забележио дан, кад је то писмо добио, и то 25. јулија 1827.)

КОВЧЕЖИЋ.

ЗБОР СРПСКИХ ПЕВАЧА У НОВОМ САДУ.

Нови Сад је свете недеље био добио опет мало живота својих старих дана, па се подмладио. Одавно се писмо тако добро, тако српски осећали као те недеље. Тому је узрок светкованија, какве у нас дотле није било: прослава двадесетпетгодишње нашег народног позоришта. Прокујали нам ти дани као мио сан из прошлости. Осетисмо толике драге чистога народнога одушевљења из шездесетих година. Зрачи ти, до душе, једва пробише кроз мутне облаке, што се по нашем помућеном небу шетају; али баш за то се тако добро и осећасмо под њима.

Прослави позоришној умеднше на добро да употребе и наши трговци и певачи. Те трговци одржаше други дан Успења свој збор, на којем се посаветоваше о правим мерцијама, којима им ваља поћи својему добру. А певачи се искупише на Томину суботу у општинску српску читаоницу, ради договора о заједници певачких српских задруга у Угарској. Част и слава честитому Великокикиндскому певачкому друштву „Гуслама", што запоседнуше о тому реч, позивши све певачке задруге на договор!

Да Бог дâ, да се преварисмо, ако кажемо, иако нам се чини, да српска певачка друштва једино у Пачеву и Великој Кикинди дижу међу Србима негују песму не тек од забаве, него као уметност, не тек од прилике до прилике, него сталио и у вишој цели. Да је таких места у нас више, за цело бисмо боље пропевали. Ето, у Кикинди поврве при српски лист паметан искључиво музичкој уметности. Ето Кикинђана одвеше и са беседе од 12. (24.) о. м. намеђу три пев. чка друштва, праву лаворику. Дођите она остала два певачка друштва, Карловачко и Новосадско, преседа им се више мора признати, да се и као таква добро држе, јесу тек дилетанска друштва, јер нити су то стални певачи, нити имају сталне учитеље свеје. Али „Гусле" би се поносле овакиим певањем својим и пред другим опробавшим какиим певачким збором. Да је у нас више мара за обилно дељење око свију просветних грана, одржао би се и такав лист, као што беше „Гудало", и, дакако, било би и друге и боље користи.

Да је Кикиндском певачком друштву стало особито до музике као уметности, доказало је и тим позивом у заједницу певачких задруга. А, да има људи и друштва, које још умеју да разумеју дапае и такве новине, па да ну се и одазову, уверили смо се на тому збору српских певача у Новосадскоj читаоници, ако их је могло и више бити. Дао би Бог, да то буде ипак свима и свакому, да се у своје коло хватају, па — да нас види Бог!

Штета је велика, што је поноћ тај изашао касно, једва за недељу дана пред сам збор. Судећи по одазиву, било би и више места заступљено. Па и за тако кратко време одазва се Нови Сад са 16 чланова, Футог с 5, Земун с 3, Ст. Бечеј с 3, Сентомаш с 3, Вршац с 2 члана, Карловци с 2. Митровица с 1 чланом, а из саме Кикинде дође 17; дакле 9 места са 52 члана Белокркинаиско певачко друштво поздрави збор најављујући, да се слаже с позивом и напротом заједничких правила, што га „Гусле" напрсташе; тако и Осек, Загреб и Вуковар, а Вел. Бечкерек и Чаково писмено предложише, да се збор одгоди до друге прилике овога лета јер је поноћ изашао за кратко време, па се не могу и више друштава одазвати, која би хтела. Свакако је леп знак, да се петнаест српских певачких задруга видљивим знацима заинтересовало за певачку заједницу. Али увиђа у отн, да человека опостраних српских певачких задруга, Пачевачка, не даде на овому збору од себе гласа; а у Пачеву има сада, хвала Богу, и две!

Кад се конституисало, колико је на збору заступника, а пре него што су прочитани бројања и писмена поздрави, отворио је у 3 сахата после подне председник читаонице Новосадске др. Лава Стаиојевић збор; поздравио присутне добродошлицом и истакао похвалну мисао Вел.-Кикиндьаиа, мисао, у којој се збор састао; напоменуо је особито заслуге срп. пев. задруга за неговање лепог православног срп. појања и народног певања, те препоручивши збору слогу предложи за председника дра Живка Богдана, за перовођу Арманда Поповића, који су то и у друштву „Гуслама". Збор једнодушно, и против опирања њихова, прихвати то,

признајући заслуге истих особа и тога друштва за овај збор.

Кад се збор тако конституисао, и поздрави и предлози са стране бише прочитани, закључи се, да се збор не одлаже, већ да се одмах приступи раду.

Инвеститељ славјанске задруге др. Богдан Давидовић у подужем и одушевљеном говору расуђивши збору разлоге, који су навели друштво „Гусле“, да покрене мисао о заједници српских певачких задруга. Вели, да је друштво „Гусле“ дошло овом приликом само колико ради лепе новорашће прославе, још више тога ради, да покаже коло певачке заједнице. Певачким задругама треба дати сталан правац, треба да имају средиште, око којега ће се рад њихов кретати а у једном духу, у духу српском народном. Тај правац има да даде заједница тих задруга; а заједница ће имала да ради, да се и нове задруге склапају, сдесног је мотуће. Још у прво му покрету омладинском осетила се потреба заједнице, а мисао о заједници петкале су певачке задруге у Панчеву и у Вршцу. Омладина је прихватила ту мисао и заједница је била створена. Али није било дуга века, нити је и могла бити. Немогућност се њена показала у самом темељу, јер се у оному племенитому одушевљењу помишљало на златне куле, а превиђало се песковит темељ. Заједница је та сачињала о основним и средњим школама за музику, на чак и о академији, које би се све имало подићи по српским градовима, а од прихода саме заједнице. Смртна клица заједнице ове била је већ и то, што је подигнута као састакан битан део ове омладинске заједнице. По томе је природно, да је престанком омладинске заједнице морала престати и певачка. То је Вел.-Кикиндска задруга имала на уму, па је састанила нацрт за правила заједничка са скромнијим захтевима. При крају рече ово: „Код нас је овладала нека предрасуда, али ми хоћемо да делимо на апостолском путу — културном. С тога не сметмо један другог сумњичити, чим ко што ради и у том правцу подстакне. Научимо се, браћо, од Мађара слоги и подлубљубу; и они су подељени у партије; али дирне ли им се у име и понос мађарски, сви су као један на бранику. Ово коло, заједница ова, јесте прилика, где се и ми сви можемо сложити. Будимо родољубива и наше ће дело уродити добрим плодом. Предлажем, дакле, да се у Угарској оснује српска певачка заједница“.

И предлог тај у начелу, и правила, што је Кикиндска задруга спремила (штампана су пре тога у „Застави“ и у „Бранику“), буду једнодушно примљена за основ специјалне дебате.

Дебата је трајала равно до 7 сахата, и нало да је ко вапустило збор. И то је лен знак, како су Кикинђани погодили једну велику потребу нашег удруживања, као и тому, да у нас има воље за то.

Правила су примљена у главноме онако, како су поднесена. Најбитнија је промена то, што се место „У Угарској“ има стуге реће „у земљама круне светог Стевана“.

По тим правилима је цел заједнице: да настуни интересе српских певачких друштава у земљама круне светог Стевана; да их у њихову раду потпомаже, да уједињеном снагом у народном духу гаји, шири и унапређује умотност српске главбе, нарочито песму. Тога ради: а) приређује заједница сваке друге године заједничку певачку и главбено свечкоцину и одржава заједничку скупштину, која се саветује о раду и о потребама заједнице; б) расписује награде на главбене умотворе; в) надаје главбене умотворе. — Члан заједнице може бити свако српско певачко и главбено друштво у земљама круне светог Стевана, које је конституисано и има своја одобрена правила. — Седиште је заједници стално и то у Вел. Кикинди. — Певачка заједница постоји све дотле, док јој ако чланова припадају нет певачких друштава, или док скупштина не би ма с кога разлога закључила раздружење.

Збор је поверио одбору Кикиндскога певачког друштва, да својим путом поради, нека се правила потврде, да то у своје време објави и да сазове скупштину за конституисање заједнице.

Треба ли препоручивати нашим српским певачким задругама овакову заједницу!? Зло би било, када би се и с које стране чекала тек препорука. Ево прилике, да се без разлике политичкога непоседнала створи наш једна заједница.

О предлозима, који су на збору били нанесени, да ућу у правила заједничка, којима се хтело да дође заједници више значај српски, да се промени већ и самим уставом рад заједнички, те као: о скупљању народних српских мелодија, о надаљању годишњега заједничкога зборника, о томе, да и појединци (не само задруге) уметници и пријатељи музике могу бити чланови заједнице, да се поради више и око инструменталне музике и т. д. — о свему томе проговорићемо у своје време. Дај, боже, срећан рад!

ГЛАСНИК.

(**Матица Српска**). У очи Ђурђева дне имао је књижевни одбор своју редовну седницу. Председавао је Светозар Сарковић а на седници су били ови чланови: А. Хаџић, Филип Оберкнежевић, др. Ђорђе Дера, Миша Димитријевић, Стеван Лекић, Милан Сашић и уредник овог листа. На седници је тој прочитана опширна оцена дра Јовановића Батута за „Моначе“, саву Милорада П. Шапчанина. У оцени своју препоручује др. Батут Шапчанинову ту поетску приповетку као песнички производ ретке лепоте и предности те се на основу те оцене „Моначе“ прима за Летопис. Имаће предмета, што су ове седнице биле на дневном реду, истичемо ово: 1. Владимира Красића „Прилог тумачењу тајне бављења с стрим рукописима“, подпесен за Летопис, надаи је на оцену Јовану Бошковићу. 2. Одбијена је „Грађа на геологију и минералошко-петрографску збирку околине Ваљевске“, коју је за Летопис поднео хонорарни предавач на Лесковачкој гимназији и пенитани професор Витомир Младеновић, а одбијена је с тога, што је то предмет и сувише специјалан, а да би могао интересовати читаоце Летописа. 3. Исто је тако одбијена и Шимуровачког пароха Јована Димитријевића „Грађа за историју краљевине Србије, време прве владе трећег наследног књаза Михаила М. Обреновића“; ту је грађу пароx Димитријевић верно исписао из акта овог времена и уредио. 4. „Раше Јубавни“, шаљива игра из сеоског живота, у четири чина, коју на награду поднеси неки Велебит, надаи је Милану Сказићу и уредништву овог листа, да је прегледе. 5. Усвоје по поруци Аркадије Варађанина одбијен је после подужег разговора одговор Војислава Бакића на оцену Мите Нешковића, у којој је овај у 144. књизи Летописа оценио награђено Бакићево дело „Поуке о васпитању деце у родитељској кући, на образовање српске мајке“. Бакић в одговор с тога није прилазе, што се у Летопису не може дати места чланцима сувише полемичне природе. 6. Критика Мите Нешковића на Николе Ђ. Вукићевића књигу под насловом „Пред вратима у вера“ поверена је Аркадији Варађанину, да је прегледи. — Пред крај седнице прочитан је и усвојен образложен предлог изабног одбора, да се Фонд добротвора А. Гарковог прена намени покојниковој искључиво употреби на поклоне еромашних и инвалидних књижевника. Још је решено, да се с препоруком упути управном одбору молба Бечке „Зоре“ за при-

лог на подизање словенска Филипу Вишњићу. — На два дана после те седнице књижевног одбора, дакле на пољуљаје Ђурђева дне, била је седница књижевног одељења под председништвом дра Ђорђа Натошевића а у присуству чланова: дра Љубомира Радојевића, Светозара Симоновића, дра Илије Вучетића, А. Хаџића, Аркадије Варађанина, дра Илије Остојића, Александра Сандића, дра Ђорђа Дере, Стевана Јелића, дра М. Јовановића-Батута, Милана Андрића, Милана Савића, А. М. Матића, Стеве Милованова, Павла Марковића и уредника овог листа. На седници је тој међу осталим на основу оцена дра Остојића и дра Јовановића Батута досуђена награда од 50 дуката из фонда Јована и Терезије Остојића делу под насловом „Начела, по којима се оцењује, и начин, како се набавља и испитује добра пијаћа вода. С додатком анализе појаћих вода у Бачкој." Писац тог дела је Мита Петровић

(**За Миту Поповића**) јављају сви наши листови, да ће се за који дан вратити међу своју својту и пријатеље. И ми тај глас јављамо читаоцима „Стражилова" у уверењу, да ће му се сви од свег срца обрадовати.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— 10. свеска „Калиа за народ на задушбине Петра Кочића" доноси Искрице из светог писма (по Даничићеву и Вукову преводу), које је за поуку народа саставио проф. др. Ђорђе Дера. У овој су свесци поуке из старог завета, из књига Мојсијевих из псалма Давидових и Соломунових прича, на књиге пророка Исаије и других, а по садржини су у својој свитљено поређање под осам наслова.

— Данас је код браће Словенаца најчувенији и најомиљенији приповедач Јанко Кршник. На како смо у прошлом броју почели доносити у српском преводу његова „Агитатора", рећи ћемо коју и о самом писцу. Његове су приповетке омиљене како у нижем слоју народа, тако и у вишем, њих читају узвишују и искуснији људи, а и недорасла омладина. Све су крилатене из народног живота, све тако непатачки основане, бујно развијене, занимљиво заплетене и хармонично свршене, а уједно тако природне и неповатне, да читаоци и нехотице размишљају код сваког лица: где и кад се срели у свом животу с таквим личностима. Кршник је реалиста у потпуном значењу те речи. Особито је пак сналажан у конверзацији. Његова лица причају пред нас говорећи, говорећи и радећи сама се карактеришу и само по гдегде приповедач писац своју примедбу. Поред тога он је као код куће и у салону и у сеоској пртљи. И човек не може да зна, да ли боље црта пајчице, бивак ене, но уједно лукаво завиђене разговоре сељака, кад се враћају с вашара, или пак пусто и правно разговарање каквога племића чаленика, који се упиње да забави младу и кокетну баронпцу. Из света одсена нека светлост, која се показује у јасним зналима о животу, а то тако благотворно утиче на словеначку белетристику, којој је претила опасност, да ће утонути у сентиментално песимизму и светском болу. — Кршник се родио 1852. год. на Брду. Отац му је био кочарски судац, а сељачког порекла; мати пак племићке породице Хеберн-Салчедеске. Отуда и јест, да је у Кршнику и његовим делима својено знаком прилично право каваљеровско опхођење и понашање са мушком некрешћу словеначког сељака. 1870. свршио је гимназију у Љубљани, а правничке науке свршавао је у Бечу и Грацу, те 1876. постаде д. кр. бележником у свом родном месту на Брду, где живи у свом двору делујући као чиновник, пољоделац, политичар и књижевник. — На развитак његова духа, још док је био у гимназији, утицао је пред његове матере, његов кућевни учитељ а сада књижевник и уредник „Zvona" професор Фрањо Левец. Он пробуди у њему одушевљење и жар за литературом и појањом и може се с правом рећи, да њиду Словенци у прном реду благодарни бити Левцу, што њиду Кршника. У самом начину писања и језику утицао је на њега највише Јосип Стритар, професор и књижевник. — Кршникови прни песнички покушаји угледали су света још 1866. у Јапезикњеву „Glasniku". Кад је отаочео 1870. Стритар падавати у Бечу свој „Zvon", јављало се у њему Кршник са својим песмама под именом Јанко и Баптист. Његове „Dekliške (девојачке) pjesmi" из онога доба, још и данас њису заборављене. — Као приповедач јавља се Кршник прш пут 1876 са својим новорним романом „Na Žerinjah", који је изашао у Јурчићевој „Slovenskoj knjižici". Прави пак таленат показао је 18s1. продужујући Јурчићев историјски роман „Rokovnjači". Тај роман изалазио је у „Ljub. Zvonu" и био би најбоље дело Јурчићево, но та неумитна смрт покоси И да не би Кршника, то најљепше дело у Словенаца остало би недовршено. Кршник продужи и довриш тај роман тако срећно, да онај, који то не зна, не би приметио, да су та двојица писала. „Rokovnjači" су данас тако ушли у народ, да су постали права народна књига. Од 1881. јавља се он редовно сваке године својим радозима у „Ljub. Zvonu". — Осим песама и романа писао је још и новеле. Оно су му најзнатније: „Gospod Janez", „V zemljiški knjigi", а ове године изашао у „Zvonu" његов криминална новела „Testament". Поред свог књижевног рада он је још од великог утицаја у јавном стварнма свог народа. Кад је 1873. отпочела љута борба између клерикално-конзервативне и либералне странке, борба између „Старословенаца" и „Младословенаца", онда су, поред Стритаревих „Dunajskih sonetov" најпше јада надавали клерикалцима његови фељтони, који су изилазили у „Slovenskom Narodu" под именом „Nedeljska pisma". Тим писмима засновао је он прави политични фељтон у Словенаца, и како год што му нема у приповедању у њих равна, тако нема ни у овој струци. Од Хаџића је узео елегантну форму и онтар сарказам, те у кратким потезима несмена и шиба поље клерикалне странке. — Поред тога био је и народни посланик, и од великог важности по своју страницу, а и противници су га уважавали. Но у последње време мажну се политике шире и одаје се књижевности. — Од његових радова препоседи су до сад на српски: „Luterski ljudje" (Стара слика), „Mačkova očeta" (Mohoričev Tone) и сад доносимо ево „Агитатора" у преводу младог нашег сарадника Вељка М. Лукића. „Агитатор" је продужење романа „Cyclamen", који ће скорим угледати света у српском преводу, али је сваки део за себе целина

— „Моја несуђена" није ово најзрелији српски роман, што га је „по писмима свога једнога пријатеља" написао Стојан Андрић, а почео је назлапти у подлиску 10. бр. Вел. Бечкеречкога „Гласа". Тим се после подужег ћутања јавио опет један од старијих приповедача.

— Ветеран књижевник Јаков Игнатовић написао је у 15. и 16. бр. „Јавора" чланак: „Ширa култура — полог књижевности", у којему препоручује Србима, који њиду стране језике, да српске књижевне производе преводе у те језике. Осим тога нанеси и више других практичних навода о томе, како би нам књижевност ухватила бољега корена. Исти чланак а попуњен поче штампати и „Наше Доба" у својем 46. броју.

— „Света освета" романа Ксавијера Монтепена настављ се од прошле године у „Новој Установности".

— „Милионар на Реф-и-Реди" од славнога Ам-

грчкога приповедача Брета Харта налази у српском преводу у „Одјеку“. Брет Харт је познат већ срп. читаоцима по преводима Ив. В. Поповића, П. Адамова и других.

— Из 45. броја „Нове Уставности“ видимо, да су дакле овак дате у питању песме Војислава Ј. Илића. Још је лане било отпочето, да ће те песме изаћи (в. 17. број нашег листа од прошле године на страни 579.) но се глас тај није даље обистинио. Сад ето, хвала богу, можемо пољда с поуздањем ишчекивати књигу лепих песама Војислављевих. Књига ће та изаћи до двадесет штампаних табака а стојаће за нас овде 90 новчића. Протекнуту прилику Окица Глушчевић у уредништву „Новог Београдског Дневника“ у Београду. — Војислав Ј. Илић је велик део својих песама саопштио у нашем листу те га читаоци „Стражилова“ толико познају, да би излишно било њима препоручивати прекрасне његове песничке производе.

— У Бечу, издаваем Хартлебна, налази „Земља у мапи и слици“, атлас са 60 мапа, 800 слика и 125 табака текста. Излази у 50 свезака, сваких 14 дана свеска.

— У 5. броју „Књижевне смотре“ оцењен је врло део расправе Мите Нешковића под насловом „Јакоб Јованович као педагог“, што је изашло у 149. књизи „Летописа. Даље је у истом броју приказан и преглед Београдског позоришта за годину 1886. (в. 15. број нашег листа од ове године на стр. 240.), на „Лабуд“ Франа Мажуранића (в. 11. број „Стражилова“ од. г. на стр. 176.), затим Харамбашићев превод Шекспирова „Хамлета“ и у кратко прилепетка „Соколовачки учитељица,“ што је угледала света ове године у „Завору“.

— Неки дан је у издању свеучилишне књижаре Фр. Жупана (Албрехта и Фидлера) у Загребу изашло „Осман“ Ивана Гундулића, с XIV. и XV. певањем Ивана Мажурапића. То је издање приредио Иван Броз. Ово је сад четврти пут, како је Гундулићев „Осман“ штампан у Загребу; први пут је овде изашао 1844., други пут 1854., трећи пут 1877. и ево сад четврти пут и то је овде прештампан текст издања од 1877., које је приредио А. Пашић а издала га је југословенска академија знаности и уметности. Уз ово је издање напред додан увод Ивана Броза, у којем међу осталим додирује и спорно питање о XIV. и XV. (resp. XIII. и XIV.) певању, истичући мишљу А. Пашића и саопштавајући мишљење Светислава Вуловића и др Фрање Марјановића о тој ипотези. Натраг су додане белешке, у којима је међу осталим разјашњења изазвано још и то, где би нужно било, да се исправи или промени текст академијина издања на да шаће боли смисао. Има на крају овде још и до шест страна речника, у којем су протумачене речи, за које је приређивач мислио, да су у хрватском тако крајњима наше познате; код понајвише речи стављена су само нарочита значења а много је речи протумачено у горенаведеним белешкама. Има три равна облика тог најпознијег издања. Има школско издање, неукрашено, којем је цена 1. ф. 50 новч.; друго је издање фино и укусно везано, с ценом 2 ф 80 новч.; треће је издање са златорезом и стаје 3 ф. 10 новч.

— Ове смо године у 3. броју нашег листа саопштили, да Хрват Августе Харамбашић у „Balkan“-у превода Шекспирова Хамлета но немачком преводу Шлеглову. Читали смо после тога но хрватским листовима, да је превод тај Харамбашићев изашао и у засебној књизи, но нисмо јављали, јер смо све чекали, да нам издавачи пошљу ту књигу, како бисмо могли превод прочитати и реки своје мишљење о истом. Но до данас нисмо добили те књиге а радовали смо баш били сте једнаког, да ли је хвалу, којом су нам те исте хрватски листови превод обасули, преводилац и заиредно. Без компаријсала са српским преводом нашег Лаве Костића није дабогме могло проћи Тако Vienac изриче, да му се Харамбашићев превод на позорницу „чини сваками вгодишим од српскога“ а ту мисли превод Лаве Костића, што је, како што видимо из 16. броја „Гласа Црногорца“ од ове године, прекупљен од народног позоришта у Загребу, да се може тамо приказивати. А „Narodne Novine“ том приликом много уметњују о томе, да ли је акаталектични ијамбски квинар, како га наш Лаза Костић употребљује у свом „Мансину Привођењу“ и „Пери Сегединцу“, згодан, па долазе до уверења, да такви ијамби „постоје или досадни или успављају, пошто се читалац не може отети потреби, да почне пјевати, место декламовати,“ и према томе је дабогме одмах Харамбашићев превод, „Хамлета“ „најбољи, што га до сад на Шекспира имамо.“ Не знамо управо, шта на то све да кажемо. Чини нам се, најбоље ће бити, да и ми с „Гласом Црногорца“ запитамо: какве бисмо истом добили преводе Шекспира од господина Харамбашића, кад би се он којом срећом могао предати темељитом учењу енглеског језика те посветити неколико година свога живота Шекспиру? И „Књижевна смотра“, која се сваком приликом непристрасним својим стварним и забалавним књижевним оценама одликује, иначе кажда у стварп Харамбашићева тога превода право, што у свом 5. броју од ове године вели, да „би сваками било не само лепше него и достојније по нашу књигу“, кад се такви преводи не би удешавали по преводима, него по самим изворницима. Лепо ли одиста каже на завршетку „Књижевна смотра“: „кад би г. Аут. Х. исто тако добро знао енглески, колико је добар пе, еник и Хрват, ми би своју народ од срца честитали на његову преводу Шекспирових дела.“ На то немамо шта додати, само бисмо још приметили „Narodnim Novinama“, да слобода та, којом је Харамбашић „испремијешао једанаестосложачки јамб без икакове системе са десетосложачким“, није никакова новина, јер о том питању говорише у нас покојни Суботић у својој „Науци о српском стихотворењу“ на стр. 54. и 101. још године 1845. а Харамбашића биће да је у том мало и Шлеглов „пример повукао.“

Исправци. У прошлом броју на страни 261. у другом ступцу у 32. реду од горе стоји „Како госте?“ а треба: како госпе?; на страни 262. у другом ступцу у 17. реду од доле место изајдјагјеве треба Кожарепе. На страни 268. као у првом ступцу другог зачела од доле вала да гласи цело овако: Ишту ли наше потребе, да нам у гимназијском нашем образовању остаје једна празнина, због које ће калиграфија нашег целог свог века катедату, која ће књижним продукцијама нашда печат неког нижег ступња удирати и због које ће они прво често и такове потребе правити, на којима ће се у притиковању неких ученика страних гимназија.

САДРЖАЈ: Краљево вино. (Наставак.) — Агитатор. (Наставак.) — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Наше гимназије. (Наставак.) — Писма о српско-бугарском рату. Писмо XIII. — Песма Вука Стеф. Караџића Јужијину Мушицком — Писмо XXIX. — Кончески. Збор српских певача у Новом Саду. — Гласник. — Књижевне белешке. —

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. пр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВН

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 19. У НОВОМ САДУ 7. МАЈА 1887. ГО[illegible] III.

НАТПИСИ.*)

Мојој царици.

Да сам писа' и сабира'
Живота ми по ливади
И надиса' мирис цв'јећа,
Што ти рука по њој сади:

Створио бих нешто боље,
Нешто вруће и силније,
Написа' бих такву књигу,
Да јој шиље друге није;

Спјевао бих много боље
Љубав, мудрост и врлине,
И узнио женска чуства
Чак над облак у висине.

Па у в'јенац ту бих сплео
Твога пола родољубље, —
Од мужевског пиштa мање,
Но силније и још дубље.

По њему бих исписао,
Као закон у таблице,
Све врлине душе твоје,
Сјајни урес за царице.

Мојој Зорки.[1])

Све што сија није злато,
Нит је престо почивало:
Вјеруј, д'јете, тамо има
Среће мало ил' ни мало.

Бљесак крупе често крије
Трње, које под њом пиче,
Савршено срећног краља
Не познасмо ни из приче.

Но је срећа, синко, права,
Кад се може у свом куту
Радит' мирно, ходит' људски
По светоме Божем путу.

30. маја 1886.

Књегињици Стани.[1])

К'а од пчеле да си пчела,
Ил' од руже ружа мала,
Ил' ка' комад да си леба,
Или с росом да си пала,

Благотворно предусретао
С нешто миља, с нешто чара
Те појава твоја блага
С нечим добрим изговара.

Шљедуј, синко, у тој слици,
Јер остало све се мути,
Кад си добра, да се добрим
Васда можеш надахнути:

А биљежи, што Даница
У листове ове збори,
Што је кадра Црногорка
Жртвовати Црној Гори.

Тата.

[1]) Књегињица Стана, трећа кћи Краља Николе, 23. децембра 1867. Васпитала се у Смољском жана Петрограду.

[1]) Књегињи Зорки Карађорђевић.

*) Писац „Балканске царице" радао је већ готово сву хиљаду комада свога дјела. Да је састављати све о била би доиста чудна књ та, јер међу њима има његових крупнијих другова, а има и осталих сиртних, по дру лестници све на ниже, до занатлија и тежака. Њеколицина пак одликована је и намјером, а то су обично имирови стихови, које је Краљ пјесник написао на прочелним листовима. Разумије се, да су ти сретници већином из Данич вичаја, а међу њима најпрва пјесникова „Царица", црногорска мајка, Њ. В. књегиња Милена.

Ја сам имао прилику да прегледам неке од тих натписа, те их сво на једно скупих, са потребним објашњ Има их још, али не могу до њих. До итуде!

С. М.

Госпођи Ђуши.[1])

И ја в'јерном рекох Божу,
Кад на војску и он крета:
„У случају нужде бих се
Твог сјетио аманета!"

7. априла 1886.

Господару сердару Раду Пламенцу.

Ка' Котарски сердари су
Дома твога крајичнили,
Господа су и јунаци
Баш и од њих већи били.

Гавру.[2])

Ја сам скоро изгубио
Мог Деана,[3]) моју дику,
И од стабла његовога
Једну грану[4]) и младику;

А сада ми ти остајеш
Са јабуком[5]) у разгранке,
Што ће Данил, ако Бог да,
Опет бројит у прваке.

Но аманет држ'те свети
Преко Комског војеводе,
Да вас вјерност, љубав к роду,
И к мом Трону руководе.

9. априла 1886. **Краља Никола.**

Господину Бају Гардашевићу.

Огњишта је Гардашевог[1])
Оглашена храброст стара:
Колико је с њега пало
Само храбрих барјактара!

Сви кад би се избројили
Од Османа[2]) до Илије,[3])
Чета би се направила,
Да је такве није није!

Још да јој се дода Ристо,
Са три сина, три сокола,
И при њима да се здружи
Богдан, Грујо и Никола, —

Крајина би јака била
Са сјеверне наше стране,
Довољни би они били,
Да је сами мјесец бране!

[1]) Госпођа Ђуша (Амфилија) Петровића, супруга г. Војводе Божа.

[2]) Г. Гавро М. Вуковић, члану Великог Суда.

[3]) Чувеног војводе Миљана, сад Гавровог, побратима Краља Данила. Преминуо је 10. марта 1886. (В. живописе у броју 13. „Гласа Црногорца" од прошле године). Краљ га, од милоште, звао је Деаном.

[4]) Тодора, бригадира Васојевићког, млађега сина Војводе Миљана, који умрије неколико дана прије оца.

[5]) Мушко дијете Тодорово, једнче.

[1]) Гардашевићи, јако братство у Озринићком племену. У Црној Гори кад некога похвале ради јуначтва рећи ће му: „Ваљај, као да је Гардашевић!" — Г. Бајо свршио је правничке науке у Русији а сада је опр. кандетат у Васојевићима.

[2]) Чувени четовођа у првој половини овога вијека. Он бјеше прави „бич божји" Нишићанкијех Турака.

[3]) Погинуо на Вучјем Долу с барјаком у рукама. Од Османа до Илије барјак се Озринићки преносио с ода на сина у Гардашевића братству.

ОЛГА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ЖИВОТА.

НАПИСАЛА МИЛЕВА СИМИЋА.

Налагали су му којешта на мене. Требало је да ме што пре заборави. Па зар су они криви, што нису умели за то да пронађу друга пута и начина? Али бар да се тим задовољили! Већ да га о свему што боље увере, рекоше му, да сам све, што сам учинила, чинила из освете. Од куд опет то? Зар им је њихова савест допштавала, да бих ја имала права да се светим? Али ја им све праштам. Нису они криви ни за то, што су мислили, да се тако ниска дела могу подметати мени. Та они ме не познају. Али он? Како им је смео, како им је могао поверовати? Од свега, што ми је на жао учињно, то ме је највећма забодело. Та он ме је бар знао. Нисам ли му се поверила више него брату, више него ико на свету?! Зар је заборавио да сам с њим удружице и мислила? Та ја сам му тако рећи душу своју на длану изнела, и чинило ми се, да ме нико није умео тако разумети као он; па како је могао и помислити, да бих ја учинила оно, што не би било достојно мене? Зар се не сећа, да сам му једном приликом, баш кад је била реч о освети, рекла: »освета је у мојим очима продукт ниске страсти и покварености.« Онда ме је разумео, па зар је већ након неколико месеци требало да му тек доказујем, да тога у мени није? Је ли све то хотимице смео с ума,

кад је могао доћи на ту мисао, да бих се ја светила? Боже мој, боже, како ли смо нас двоје у једно исто време два разна посла вршили! Док сам се ја, крај свега, што ми је на жао учинио, бранећи га упела из све снаге, да се у мојој околини мисли онако као и пре, дотле је он своју околину пустио, да ме ружи, како ко боље уме и хоће. Па и опет сам ја невина. Па и опет му ја могу са уздигнутом главом и поносним челом загледати у очи, јер у мојој души никад није поникла мисао, ни да му мање вреда нанесем, а камо ли да му се светим. Можда би се друга, да је на мом месту, што се освете тиче, ослонила на »оног горе,« за кога веле да је спор али достижан; и можда би већ сад уживала у томе, што су наилазили многи, врло многи случајеви, који би могли служити за доказ, да онај горе води рачуна о праведној освети — ја, ја нисам ни то. Шта више, мени га је у сваком таквом случају било жао, јер је све, што се збивало, понајвише осећао он. А они? Они можда нису ни сневали, како је њему; та они ни њега нису познавали, јер га никад нису разумели.

А друго, он зна, да сам му рекла: »са мном што сте учинили, ја вам праштам, а бог? Ја ћу му се молити, да вам и он опрости.« Па зар је требало да му још и иза тога казујем, да је тиме свака помисао на освету онемогућена. Бог ми је сведок, да сам му се молила, да ми да снаге и моћи, не да се светим, већ да себе осветим; а знала сам, да ћу то моћи постићи тек онда, кад њему будем доказала, да су ме бадава вређали, да су ме бадава осудили, да нисам крива ни у чему.

И — што сам хтела, то сам, и ако са тешком и скупом муком, и постигла. У мојим рукама су стварни докази, којима му могу засведочити, не само да сам невина, већ му могу показати и онога, ко је крив. Па кад дође за то најзгодније време — а чини ми се да ће бити скоро — онда ћу то учинити.

Немојте мислити, да ћу том приликом тражити у њега, да ме моли за опроштење. Не. То нећу никад. Ја бих у таквом случају окренула главу од њега, јер га не бих ни могла ни умела гледати у таквом положају. Не. Кад га ја будем о свему уверила, њему ће морати бити жао, што ме је бадава вређао, и — то ће за мене бити довољно. Видиш, и сад више пута, кад га видим на нам се погледи сусретну, учини ми се као да му са очију читам: знам ја, каква си ти, нисам ја то никад сметнуо с ума, али и ти се сећаш, да сам ти ја једном приликом рекао, како ми је суђено да целог свог века носим образину. Па ти, ти, која мене тако разумеш, ти ћеш знати, за што сам им морао веровати. Па док га таквог гледам, ћутећи му велим: праштам ти све! — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Од свију Олгиних речи, којима ми је пропратила своје приповедање, ове горе наведене остадоше ми понајдубље у души, и ја их се често сећам. Али како сам је молила, да ми цео тај случај још једном, и то сасвим опширно приповеди, стиже ми недавно од ње рукопис овог садржаја:

Судба се на ме никад није насмејала, а ни једна ме невоља није мимоишла. Изгледа ми, као да је бог на мени хтео да покуша, шта је све у стању људска душа да поднесе.

Мора да ми је оне ноћи, кад сам угледала света, кукавица над главом закукала, јер њена ме песма прати на целом том путу, што срећни зову животом а ја крстих мучеништвом. Немојте мислити, да претерујем. Кад бих била у стању да вам потанко опишем цео свој живот, уверили би се, да имам право.

Било ми је тек три четир месеца преко петнаесте године, када остадох без родитеља. Такав удар је голем по свакога, али по мене је био двојином гори. Уза ме се превијаху три брата, три нејака, неупућена детета. Њих ми родитељи оставише у аманет. И ја сам их неговала, васпитавала и хранила. Да, упела сам се из све снаге, како би они што мање осетили, да немају неге родитељске, да су сирочад.

Отац ми је био адвокат. Док је он био жив, зарађивао је толико, да смо господски живили. Но након његове смрти трајали смо врло чемерне дане. Оно мало иметка, што нам је још иза матере остало — на њену се дуготрајну болест много потрошило — беше тек толико, да је интерес једва залегао станарину и нешто мало одела. С тога мени игла није избивала из руке, јер ми је њоме требало не само зарадити све остале потребе, него и отплаћивати дуг, у који смо запали због болести наше јадне матере.

Није ми било лако. Али је било нечега, што ме је у мојој невољи снажило и одржавало: ја сам љубила. У тој љубави својој гледала сам избавитеља свију мојих јада, једном речи гледала сам све; јер сам се надала, да

ће једном доћи време, када ће Војислав бити мој и тада ћу бити срећна.

Али је то време ваљало пипчекати. Шта и шта пута ми је Војислав пребацивао, да га не волим тако, као он мене, кад могу непрестано да га упућујем на то, да нам обојима ваља чекати, док не испуним завет родитељски, док браћу своју колико толико не изведем на пут. Говорио ми је, да браћу своју могу пазити и уз њега, па можда још и боље, јер ће ми он у томе помоћи; али ја сам знала, да таква пожртвовања од стране мушкараца остају без пребацивања само у романима, а у животу, и то још у данашњем животу, често су узрок не само великом раздору, него каткад и смрти породичне среће. А ја сам једна од оних, што не уме пребацивања да подноси. На то ме је гонило, да га молим, нека чека.

Та није ни мени било лако! Колико пута сам, радећи ноћу, посао сузама оквасила. Тада бих се обично дигла, махнула бих посао, ушла бих полако у собу, где су ми браћа спавала, ишла бих од једног до другог и љубила њихова безбрижна спаваћина лица, и ту над њиховим постељама прибирала бих нове снаге за моју душу, што је јади изнурише.

Немој ме гонити, да ти рећам, шта сам све поднела за то време. Доста ми је било онда. На што понављати оне успомене, којима се и јади понављају? Доста да ти кажем: тако је текао дан за даном, па се навршн седам, дугих седам година.

Међутим ми браћа дорастишое. Двојица од њих ступише у трговину, а најмлађега је посинио неки лечник Рајић, и он га је, разуме се, о свом трошку школовао. Тако су ми браћа била збринута, те је и моје старање око њих било довршено и сад је требало да мислим на себе.

Мислићете можда, да је тим и мојим невољама био крај, да је Војислав дошао по мене, и да смо обоје били срећни? Да, тако је требало да буде. Али има људи, за које усуд мисли, да се не би умели наћи у срећи. На можда је и мене у ред таквих уврстио, јер видим: мене је невоља и даље гонила.

Таман сам са Војиславом почела удешавати све, што нам је требало за наш будући заједнички живот, кад наједаред Војислав остаде без главнијег звања. Оно мање, које се могло назвати споредним, доносило му је таман толико, да је прекомерном штедњом једва подмиривао своје, и то тек најнужније потребе.

Да смо у таквом случају опет морали чекати, биће ти сасвим јасно.

Војислав је хтео до душе да се венчамо, а непрестано ме је тешио надом, да се његове околности за најкраће време морају изменути, али ја сам и опет остала при своме. Ми чекасмо и даље, али заман, јер се низао дан за даном, а у нас беше све по старом. Шта сам све имала у то време да поднесем, зна само бог и ја. С једне стране ме је болело Војислављево пребацивање, а с друге ме је тромно страх, ако попустим, те од невоље начиним две. Бојала сам се, да се Војислав може и преварити, да се његове околности неће изменути, а од оно мало мираза, што сам ја имала, не би се много користили, па шта онда? Била сам као луда. Једна мисао гонила је другу. Најпосле ми севну кроз главу: ја треба Војислава да се одречем, он ће се богато оженити, па бар ће његовим невољама бити крај. Та тако данас раде мање више сви, па што не би и он? А мени како било, ја сам и тако научила да подносим жртве, да трпим. Али како само то да удесим? Како ли да почнем? Како да се одречем човека, који ме воли? Како да кажем: ја сам за наумеснпје пронашла, да се не волимо више? Да кажем то оном човеку, кога ја волим? Да ли си ти у стању да замислиш, како је мени било, док сам о томе размишљала? Ниси. је ли? И не дао ти бог, јер већ и при самој помисли на то било би ти доста. У то исто време, док сам се ја ркхала шта да радим, десила се у мом животу мала промена. Мој ујак, који је у Б. био неки званичник, позвао ме себи на дуже време, јер ми је ујна била нешто болешљива, а он није имао никога, ко би му кућом управљао.

Разуме се, да сам га послушала. Удесих све своје ствари, како је требало, спремих се за пут, и после неколико дана била сам у његовој кући права домаћица.

Код њега сам живила врло добро. И он и ујна ми били су још млади а умели су живити. На чим је ујни било колико толико добро, мислило се одмах на то, како ће се време што веселије и лепше провести. Кућа им је била врло велика и носила је леп приход.

Између осталих укућана, седио је у њој адвокат Сима Ружић, који се са мојим ујаком тако пазно, као да су били рођена браћа. На и жене им се напредно лепо слагале. У опште живот тих двеју породица био је тако складан, да су, како су им станови били једно уз друго,

имали заједничку дворану за примање посета, и заједничку собу, у којој им је била сместитена књижница.

Што сам се ја у свом новом склоништу тако добро осећала, много је дакако допринела и Ружићка. Била је то врло вредна и весела млада жена, и нас смо се две брзо здружиле.

Ружић је имао у својој адвокатској писарници друга, адвоката Павла Иванића, кога сам ја још од пре знала, јер је, пре но што је положио докторат, био у нашем месту, и практиковао у писарници Јована Петровића, камо сам ја врло често одлазила. Ја сам се са Павлом још од пре лепо живила, а сад се наше пријатељство још боље утврдило, јер смо се све боље и боље познавали; а бивали смо често заједно, јер је он код Ружићевих био тако примљен, као да су били најближи рођаци. Често смо заједно свирали и певали; у опште ја сам проводила тако, да би свака друга на мом месту била потпуно задовољна, али су моју душу притисли и сувише тешки јади, па није било чудо, што сам и у тако веселу кругу била често суморна.

Павле је морао за мене и за Војислава нешто научити, јер ме је често у шали задиркивао. Ја сам сва та његова задиркивања одлучно одбијала, али сам крај свега често помишљала на то, да му се са свим поверим, да му кажем све, што је било између мене и Војислава, па да га питам за братски савет. Али женски понос, шта ли, не знам, тек нечега је било, што ме је од тога увек задржало.

Док сам ја тако размишљала, дотле се у В. разнео глас, да је Павле заволио Анђелију, ћерку градоначеника Живановића.

(Наставиће се.)

КРАЉЕВО ЗВОНО.

ПО Р. Х. СТОДАРУ

СПЕВАО МИЛОРАД П. ШАПЧАНИН.

(Свршетак.)

Глас пукао кроз град столан:
„Краљ нам лежи, краљ је болан.“
Данас тако, сутра тако —
(Можда ј' за њим ко и плак'о?)
Поново опет хаџе старим гредом
Навикнутим, утврђеним редом.
На постељи старац лежи,
Но соби је сутон пао,
До постеље млади принцип,
До принципа лекар стао.
Пита отац свога сина,
Из сред бола, у сред мука:
„Ко награду доби прву?“
А принц рече: „Моја рука.“
„Твоја рука?“ шапну старац,
„Та ј' награда дражи пуна,
„Сад те чека друга срећа,
„Та је срећа — моја круна,“

„О, не збори тако, бабо,
„Још ћеш дуго с нама бити.“

„Није тако, чедо драго,
„Скоро ћу вас оставити.
„Клоњу сам, да се борим,
„Одох, синко, да с' одморим.“

Син и лекар брижно лебде
Од вечера па до зоре,
Заман брига и мелеми,
Старом краљу све је горе.
Стари лекар, мудра глава,
У лекарству знао много,
Али, шта је старом краљу,
Докучити није мог'о.
Кад му мудрост не помаже,
Он се књигй својих хвата:
Шта ли вели Парацелзус,
Шта ли стари Хипократа?
Пилуле су, прашкови су
И мелеми сваког рода,
Данас цеди сок од биља,
Сутра нешто ново дода.

Код двора се народ купи,
Свако старог краља жали,
Помињу му све врлине
И сва добра, што су знали.
Један сећа с' бурног рата,
Кад с' бораху као лави,
Други куге оне страшне,
Што у црно земљу зави;
Голотиња, глад и помор
По земљи се тужној осу,
А краљ сиђе међу народ,
Из ризница благо просу:
Храни бедне и невољне,

Даје царски шта ком' треба:
Такав краљ је душа земље,
Промисао божји с неба!

Стари краљ је изболов'о,
Данас сутра конац ту је,
Бол животу угасио
Све жалове и све струје.
Збрчкао се образ шупаљ,
Ушиљила с' брада гола,
А руке му сухе, жуте
Као восак, као смола.
Целим телом малаксалим
Осуле се плаве жиле,
К'о две звезде угашене
Дубоко се очи скриле.
Нит' ромори, нит' говори,
Нит' је вољан, нит' се бори,
Окрен'о се само зиду,
Или спава, или жмури.
А кад дуго сана нема,
Он у миру будан сања,
Па к'о да се неког боји,
Ит' к'о да га неко гања:
Склони руке, очи склопи,
Сухе ноге трчи, збија,
Покриваче и простирке
Све у клупчад исавија.
Тако лежи, ћути, трпи,
— Хај, има ли ућег створа? —
К'о са гроба његовога
Бледа слика од мрамора.

Заман лекар књиге штиње;
Може читат' целог века,
Ал у њима наћи не ће
Ни болести, нит' јој лека.
Што год рече, краљ је ино,
Све лекове старе, нове,
Али старац нити живи,
Нит' га небо к себи зове.
И'онда болник и то махну:
„Оног, кој' се гробу спрема,
„Оставите, људи, с миром, —
„Самртнику лека нема.
„Покој тражи ова душа,
„То у Бога само моли,
„Не помажу мелем, чини,
„Јер њојзи је лек једини . . . .“

„Оче, оче!“, син узвикну
Па на болног оца паде,
А у срцу млађаноме
Осетио прве јаде.

„А што плачеш, драго дете?
„Није тешка смрт, што мори, —
„Та живот је, што проживех,
„Куд и камо црњи, гори!
„Ти не жали мене стара,
„Боље, синко, себе жали;
„На још када краљ постанеш,
„Кад те буду крунисали!
„Дигните ми главу мало,
„Откријте ми руке, груди;
„Опростите, драги моји,
„Краљ вас тако много труди!“

Кад су старца исправили,,
На руке га принцип узе,
Пољуби му косе седе,
Проли, кришом, две три сузе.
Тако седи владар ирли,
Јастуци га подупрли,
До њега је принцип сини,
Над главом му балдахин,
Па да му је туге веће:
Над њим виси *звоно среће!*

Лежи болан краљу, са душом се бори,
У последњем часу сину проговори:
„Није терет лаки живот, што те чека, —
„Не бој га се, не буд' куковица мека!
„Живота су дани трновити врти —
„Смело ступај напред, не плаши се смрти!
„Ја је се не бојим, пред њом писам прен'о,
„А преда мном тол'ко ј' крви проливено!
„Ал што да ти моје горке јаде бројим?
„Ти не гледај на свет са очима мојим,
„Судбина је моја и тешка и лака —
„Нека није наук за младиња така!
(„Младости је мало за искуством стало —
„Тек кад туцне главом, тад попушта мало.)
„А и на што терет да т' још сада слама,
„Да ти мутим младост потоњим бригама?
„Пусти младост чилу, нек кипи и сјаје —
„То је дарак с неба, који мало траје;
„*Користи* и *дражи* у један сплет сливај:
„Сваког дана ради, али и уживај!
„На овоме свету нема среће много.
„И ја сам је негда уживати мог'о.
„Онда, кад ми небо тебе, сина, даде.
„Све је прошло, на што тужити се саде?
„Круна, царство, народ — све је сутра твоје,
„Па срећнији буди, него отац што је!
„У круни је пуно бодљикава трња,
„С ње ће ти оседит' твоја коса црна!
„Мораш бити мудар, и добар, и смео —

„Вазда на опрезу, и кад не би хтео.
„Чувај се ласкача, што с' о тебе граде —
„Хај, моје су силе биле тако слабе!“ 1800

„Ја те молим, бабо, не говори тако!“ —
Над болним је оцем врли синак плак'о —
„Добра дела твоја не дају се крити —
„Кад бих мог'о само к'о ти, оче, бити.“

— „Буди бољи, синко!“... Ал шта се то чује!“

— „Народ, оче, амо двору наваљује.
„Био си му добар, па те љуби, слави,
„Хоће да те види и да те поздрави.“

— „Дакле ме мој народ ваистину воли?...
„Ох, сада ме болка много мање боли. 1810
„Бар ми нешто, нешто задовољства оста —
„Није срећа, ал је на самрти доста!
„Кад краљ љуби народ, себи срећу кује —
„Отворите прозор, да се боље чује!“
Ту затвори очи, тешку главу спусти,
На се весну опет, па тихо изусти:
„Пружи руку, дете; ходи ближе, ближе;

„Последњи тренутак ево нагло стиже,
„Највеће је оцу на самрти благо,
„Кад уз одар његов стоји чедо драго; 1820
„Доста си ме им'о, доста си ме глед'о,
„А кад одем Богу, сећај ме се, чедо!
„Урежи ми натпис: „Срећу им'о није“.
„Ал не, ни то... друго... нешто достојније...
„Ха, видиш ли тамо како зора руди?
„К'о из пустог сана да ме нешто буди,
„Загонетан живот сад ми истом свиће —
„Оно лепо сунце моја срећа биће?...
„Је л' то речца твоја?... или сврака звони?...
„Из' кори небески пође васпони? 1830
„Како ј' тамо лепо, види, сине, види —
„О, варљива земљо, иди, иди, иди“...

Ту болник заћута, око себе гледну,
По сутону тражи светлу слику једну.
„Ох, ено је, ено... ја те видим, жено“...
На с тужним осмехом на постељу клоп'о,
Умирући, краљ је — *мокрако звоно.*
Живот му се буран полагано гаси,
И глс! звоном среће своју смрт огласи.

АГИТАТОР.

РОМАН ИЗ СЛОВЕНАЧКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО ЈАНКО КРСНИК.

(Наставак.)

Прва је тачка био председников поздрав. Морао га говорити др. Храст, и он сврши свој налог кратко, али тачно, као обично, јер та тачка не гине никад из распореда.

После поздрава отпевају певачи Ивановчеву песму: „Буди здрава, домовино!“ Та је песма тако за срце срасла Борјанима, да није било читаоничке беседе, а да се не пева. На општинство увек бурно пљеска невачима, ако је који солиста и промукао. Свакога, ко је ступио у Борју на позорницу, јавно хвале и одобравају му; за леђима га исто тако решетају и испирају њим уста. Такви су Борјански критичари.

И по трећи пут се диже завеса, а за малим, незастртим столом, на којем горе две свеће, указа се Борјански бележник Божидар Копривац. Какав је, приметили смо већ у неколико, и није нужде описивати га посебце, а особито не с тога, што ће се више пута јављати у овој нашој приповеци у својој правој боји.

Баш кад се дубоко поклонио општинству, које га дочека, као пре и певаче, бурним пљескањем, те положио преда се на столић дебео рукопис и наместио своје кости у плетену наслоњачу, баш тада уђе у дворану млади Борјански капелан.

„Servus!“ поздрави га Кореп, стојећи на улазу.

„Добар вече!“ отпоздрави онај.

„Изволите, господине Антуне!“ шапну дебела кожарка, а седи у последњем реду скоро на две столице, на једну љупко понуди капелану.

Он прими понуду, и пре него што ће сести, баци пажљиво поглед по општинству.

То је млад свештеник, висок и мршав, али пуна, округла лица. Како га и Борјани зову обично по имену, зваћемо га и ми као и Борјани само: господин Антун.

Бележник Копривац отпоче предавање. Најпре спомену, да ће говорити о астрономији и световима, који се врте и показују на небу, и о природи тих светова.

Учитељ Скубе, који се јутрос довезао са Кореном, гурну овога и рече: „Нисам ли вам рекао, да ће говорити о звездама?“

Кореп ћути. Узе прелетати погледом по дворани и по позорници а поглед му се увек заустави на првим седиштима, тамо, где је видио пл. Руду поред

Милице Болетове. Нешто га љути, а час му је, као да је вечерас чуо радосну вест. Узбуђен је, бледо му лице порумени, те изгуби природну боју. Крв не ће из образа.

Бележниково предавање, и ако се није уздигло ученошћу изнад обична популарна предавања, ипак је већини слушалаца неразумљиво и сувише високоучено; па како им не би ко приметио, да им није мило, то га тим пажљивије слушају. Ловшев Бонтјан се полако извукао из дворане; а онај дебелько, који је био највеселији у удеоничком друштву, задремао. Господин се Антун мргодио, кад би говорник споменуо штогод о „живој материји“, те чекао, хоће ли још шта и горе доћи. Но и бележник је пажљив, предвидио је, да ће доћи и господин Антун, па према томе и удесио свој говор.

И у првим редовима било је све тихо. Храстова жена и сувише мало зна словеначки, а тако и концинциста племић Руда. Поврх тога зна тај толико о звездама, колико је заборавио у првим гимназијским разредима; а и онда није баш бог зна шта знао. Игра се сада са лепезом своје сусеткиње Милице.

Милица пак пажљиво слуша, али бадава, кад не може све да разуме. За четири године, што их је провела у васпиталишту у Швајцарској, постаде јој њен рођени језик скоро стран, па јој многи израз тек сад звони поново у уху, који је била и заборавила. Но не смемо тврдити, да је ради тога зловољна.

Девојка је лепа, врло лепа, а што је не описујемо поближе, то чинимо с тога, што то нисмо вични тачно и потпуно. Споменимо само, да је вита, средњег раста, а има тамну косу и такве очи. Још је млада, још тако рећи дете.

„Разумете ли сву ту словенштину?“ запита тихо, иза разапете лепезе, концинциста Руда своју сусетку.

„Све не!“ смешкала се Милица, „много што сам већ заборавила“.

„Сад је ваљда не ћете више учити!“

„Зашто не?“

Руда се достојанствено осмехну, па шапну:

„Јер није потребна!“

Девојци не годи такав разговор, па ућута. Љути је нешто и онако у понашању ил. Руде, а још већма је разљути ова последња примедба, која је била изговорена с неким презрењем.

Бележник пређе у свом говору на хипотезу о пропасти ових светова, о њихову прелазу у течну масу и о зачетку њихова новога кружења.

Неки слушаоци мисле на томболу, неки зевају, а капелан немирно лупка ногом о углачан патос.

„То је већ и сувише, то је већ и сувише!“ промрмља својој сусетци.

„И мени се тако чини! Већ би могла томбола отпочети!“ уздахну дебела кожарка.

„То је безбоштво!“ продужи господин Антун.

Корен му приђе за леђа.

„Шта се љутиш, пријатељу?“ запита га подругљиво.

„То је либерализам! Далеко смо дошли са читаоницом!“ љути се капелан полугласно.

„Не бој се, пријатељу! Дед, погледај по дворани! Је ли се окужила која од твојих овчица? Именуј је, покажи је!“

Господин Антун и нехотице баци поглед по публици. На сваком види, да му је дуго време. А са образа можеш им прочитати, како једва чекају, да се сврши и тај учени говор.

„Но, али могла би се! На шта? У читаоници се не пристоји таково што. У опште, чему то предавање?“

У Корену се пробудио дух пецкања, опозиције. И њему самом не годи тај говор па ни други који, но сада, кад је његов некадањи колега Антун *против*, сад је он *за*.

„Нека се људи уче! Треба нам у народу више знања и интелигенције. Шта можемо отпочети без то двоје?“

Шапћу међу собом, да други не могу разумети ни словца. На послетку поче Корен гласније.

„Пст! Пст!“ зачу се са стране.

Ловшев Бонтјан поново ушао у дворану, знајући, да мора бити већ близу свршетак говора, а као читаонички одборник нашао је за добро, да на основу свог права опомене шапташе на ред.

И збиља, бележник сврши предавање. Није се знало, да ли му громови то ињескају с тога, што је предавао, или с тога, што је свршио; свима пак огледа се на лицима задовољство. Једини је господин Антун устао зловољан и отишао у гостијоничке собе.

Напред, са првог седишта устане концинциста ил. Руда, наместио бинокл и охоло гледа по општинству. Придружи му се и судац, те проговори неколико речи са госпођом Храстовом.

„Чија је оно госпођица — тамо у дну код прозора, са белом руком у коси?“ запита га Руда.

„То је акцесистова Јерка!“

Руда усни устима, но ипак још једном погледа онамо, јер му се учини, као да је онде побудио пажњу.

Опет дошао ред на певаче и они отпевају „Ружицу“.

С тим се свршио део на позорници и отпочела је томбола. За час били су у дворану унесени столови и продавачи таблица лете од једног стола к другом, те са разним доскочицама нуде своју робу.

„Код Болета ћеш баш ти продавати!“ рече Ловшен Бошњан Корену, па натоварује пуне шаке таблица. „Ти се познајеш с њима!“

Кореку је то по вољи.

Боле је много кунио на вели ћерци:

„Ђед, изабери, Милице!

„О, ја имам срећну руку!“ утрца се Руда те узе карте из Коренових руку, па их послаже по столу.

„Ја бих вам пак световао, да себи сами изаберете!“ примети продавач живо.

„За што?“ запита девојка смешећи се.

„Јер ћете бити одговорни сами себи за срећу и неудаћу!“

„Или ви, који ми нудите такове табле!“ ускликну Милица весело.

„О, а ја сам опет ту неки — неки усуд“, одговори Корен.

„Ха-ха, изврсна мисао!“ уплете се Руда. „Препустите ту одговорност мени“.

„Не, не,“ рече девојче пола у збиљи, „тај усуд — господин Корен нека одлучи“.

Овај положи неколико карата пред њу. Сам није приметио, да му је рука мало задрхтала.

„Овамо, овамо, господине бележниче!“ виче Боле и дохвати придошлици столицу. „Per aspera ad astra, — то је лепо, да сте увели нешто ново у своје забаве. Ми требамо обнове и препоруџаја, као што оно већ пева Грегорчић?“

„Хвала богу, да га читаш; бар ћеш и ти кадгод што ново цитирати,“ засмеја се др. Храст.

„Таки, само ако желиш! Кад видим тебе или твог честитог колегу, господина бележника Копривца у друштву с каквом странком, ускликнућу са Грегорчићем: „Тешко тебе, убоги сељаче, тешко!“

„Махнимо га, господине бележниче“, рече Храст смејући се, „вечерас није пробитачно протеривати се са пријатељем Болетом“.

Храстова жена пита, за што се толико смеју. Међутим господин Боле позове господина Антуна за свој сто. Овај се збуњено; радије би се придружио друштву, што се скупило за другим столом около дебеле кожарке. И кад погледа друштво око Болета, дошао је још у већу забуну; није био навикао друштву господа, а опазио је тамо и непознату госпођицу, коју није досад видио.

„Хвала, хвала!“ рече клањајући се; „и сами немате доста места.“

„Ни бриге вас, седите! Кад будете једном жупник или декан, онда ће бити мало незгодно; а сад ни бриге вас!“

Господин капелан не може да се извуче; још се један пут окрену столу, за који је мислио сести, па се придружи Болету

„Ово је моја кћи, Милица“, прикаже поседник кћер капелану.

Господин капелан устаде поново, те се мало дрвенасто наклони девојци.

„Гадно време имамо; снега — снега — и сувише“, рече обрнув се поседнику.

„Да, да,“ подсмехну се овај; „а поврх тога предавао нам је и приповедао господин бележник, како ће онда бити на нашој земљи хладно, кад охладни наше сунце. Хвала богу, те ће то бити тек после хиљаду хиљада година!“

„Хм!“ промрмља капелан. „То су погрешне хипотезе!“

„Погрешне? За што погрешне?“ утече се бележник Копривац, који је седио на лево.

„Ни ја не знам за што!“ смеје се Боле. „После хиљаде година не ћемо већ зенети.“

Сви се смејали, па и господин Антун не могаше да се уздржи, а да се не насмеје. Но само за тренутак.

„Зенети не ћете; али ће вас нећи можда“, приметио, па се осмехну.

Храст гурка поседника ногом испод стола; но овај не би престао још задиркивати, да не дође Корен опет с картама:

„Гле, Антуне, ти немаш карата! Ђед, брзо бирај!“

Капелан, а и остали узму још карата и Корен у час распрода све своје.

„Гле, гле господина Антуна! Вечерас је канда преслаб!“ шапну за другим столом кожарка свом мужу на ухо.

Овај нема кад да одговори, јер редитељево звонце огласи, да почиње томбола. После јасног кикота и говора паста тако у дворани општи мир и пажња, која се одржа скоро до свршетка игре. Само би се по каткад јавио који, да обзнани већ издане згоднике, или би захтевао, да се поново два три пута већ вучени бројеви, на тим изазвао општи смех.

Игра се свршила.

За Болетовим столом био је сретан једини господин Антун. Добио је стару, лепу мајолику, коју је била даровала томболи госпођа Храстова. То га расположило, па поче да разговара са бележником о политичним приликама. Али ни један од њих двојице не изазва свађе.

„Ваш је усуд несретан!“ рече пл. Руда својој сусетци, помажући јој слагати карте. „Зашто писте мене позвали?“

„Па ви сте се и за се слабо побринули!“ пецну га Милица.

„Јер сам желио вама срећу“, хтеде да одговори концеписта, но друштво већ поустајало, да се начини места за играње.

Корен није прилазио за сво време игре к њихову

столу. Непрестано је желио, да добије Милица што-год, и једило га, што су други подобијали све згодитке. Хтео је да приђе њихову столу и да јој рекне што паметно и духовито; али није знао шта. На послетку учини му се све то лудо, грозно лудо, а најлуђе његово понашање и избегавање. Оде у гостинску собу и седе уз адјункта, који се за то цело време није дело од свог пива.

„Хоће ли сад игра отпочети?“ запита адјункт.

„Свакако!“

За њим су дошли Боле и Храст. Храстова жена остала у дворани са Милицом, јер је посед-ник дозволио својој кћерци, да може играти. И већ се чули изабрани гласови Борјанске месне музике тамо у последњој гостинској соби. Судац, бележник и господин Антун приљубили се напред именованим и отпочели жив разговор. У предњој соби пак, где се скупило око Ловшевог Бошћјана неколико мла-ђих учитеља и судских писара, грми песма; но ра-зуме се, кад престане музика, јер ти сви певачи су једно и страсни играчи.

„Чудим се, да нема нашег предстојника“, при-мети судац. „Синоћ је обећао, да ће доћи“.

„Отишао је у град; и то већ доцкан у мрак“, рече бележник Копривац.

„О! Канда ће бити истина, што се од неког вре-мена почело разносити“.

„Да га преместе клади?“ запита Храст. „Све је могуће“.

„Тамо су пужни људи, који умеју и пишу сло-веначки“, продужи бележник.

„И наш је предстојник Словенац.“ придода го-сподин Антун.

„Словенац? Ха-ха-ха, ко те то преварио?“ при-мети Корен са другог краја стола.

„На увек нам пише словеначки!“ трди капелан.

„И то је већ доста? И на основу тога трубиш ти, да је он Словенац? И ови је Меденов шпан, који зна само једну словеначку псовку и ту сто пут понавља, кад хоће да говори са надничарима и ра-девицима — и тај је вађда по твоме Словенац?“

„Хо-хо, господине Корене, не жестите се! In dubiis libertas — и то је сумњиво питање!“ смејао се Боле.

„Мени се не чини, да би било сумњиво! За име Божје! Зар сте већ сви тако поцизни и мехки — да рекнем, таки просјаци, те вас напаја неизмерним задовољством свака мрва, која падне са богаташког стола?“

„Сад бих могао скоро помислити, да држите пред-стојника богатим у погледу словенштине!“ примети судски адјункт сањиво.

„О, ви, ви сте прави!“ кличе Корен, а остали се узеше смејати. „Долазите у читаоницу, родом сте Словенац, кажете, да сте Словенац — но протећи ће доста воде, док један пут то и чим најмањим по-кажете.“

„Ићи ће то све! Но претеривати не смемо, не смемо пренаглити! Камен до камена палата“, при-мети Боле и зовне крчмарицу, да наручи вечеру.

„Да, да, кад би хтео сваки по један камен по-ложити!“ досекчи конципијенат.

„Но није доста само народност“, рече господин Антун мало потише.

„Разумем, разумем, — ти би хтео најпре за — веру!“

„Без вере нестаће и наше народности; — о том сам уверен.“

„Добро, добро! Да, теби је вера цел а народност дедом средство, а дедом — спорт!“

„Теби је народност све: — средство, цел и — спорт! Вере не требаш“, подсмехну се капелан.

„Престаните, господо, престаните! Опаче пијани.“

„Господин Корен је грозан радикалац“, примети судац Болету.

„Господине Корене, боље ће бити, да идемо, да играмо!“ навали бележник.

„За народ, је ли?“ запита адјункт лено.

„Ја бих вам већ сад радо рекао истину у брк, господо! Но доћи ће и томе време! Стрпите се!“

То рече, испи пун бокалић пива, те се диже, па пође са бележником.

„Где их, где!“ повика адјункт за њима; „сад иду за цело, да играју за — народ!“

Корен не одговори; задовољно се с презорним погледом, којим премери друштво, што се смејало, и оде са Копривцем у дворану.

Удешавају четворку. Руда се шета са Милицом по дворани, те Корен одмах виде, да су ангажовани. Храстова госпођа још седи у горњем крају дворане поред акцесистове госпе. И Корен пође тамо. Док-торка није била још ангажована, те се одазва његову позиву.

Четворку су играли врло неуредно, јер већина грађанских девојака и играча није позната та игра. Ловшев Бошћјан управљао је са четворком, те је заповедао и дерао се из свег грла; а није ли му когод што по вољи извео, ухватио би га за рамена, па писпуо на право место. Сви су на то навикли, па за то нема приговора

„Како вам се свиди наша најновија играчица?“ запита докторка свога играча.

„Мени?“ понови Корен расејано. „Добро! При-јатна је!“

„Само то?“ примети госпа пребацујући.

„Но, па и лепа је, кад баш желите, милостива!“

Корен се смејао весело.

„Ви сте грозан човек! Има ли на свету чега, што би вас могло колико толико занимати? Та ниште старац, — а и слепи ниште, па кад дође у наше друштво таква лепа, млада и богата девојка, а о чему сад размишљате?“

„Милостива, мислите ли ме женити?“

„Не, не, вас но готову не. Ту би био сав посао узалуд,“ засмеја се госпа Храстова. У осталом овде и није нужде! Ено, гледајте, нови конциписта задео вас све за појас.“

Корен и нехотице погледа оно двоје. Били су им на противној страни нешто подаље па се живо разговарају.

Конципијенат развуче мало усне, као да би хтео рећи: „Стало мени до тога!“ Те неће играти даље по гласној заповести Бошњановој. Кад опет дошао на своје место, поново погледа Милицу. Поче се једити сад, што Милица игра с оним гордељивцем, што је с њим тако љубазна; једно се, што је он не позва, да с њим игра, — за све, за све се једно.

„Ниште ми још приповедали о свом путу,“ примети докторка.

Корен јој у кратко приповеди, шта је радио за време свог допуста.

Заиграју шесту фигуру, у коју је уплетао Бошњан све нове и нове слике.

„Double chaîne“, викну управљач, и тек после трикратног покушаја неће им за руком, да га изведу. При мењању састао се Корен са Милицом.

„О, усуде, усуде!“ ускликну Милица. „Ви ми ниште донели среће!“

„Па инак сам вам је желио од свег срца!“

То изрече тако топло, да се скоро сам уплашио. Девојка му погледа у очи.

Обоје се заруменише.

„Несретан сте усуд —“, изрече она нагло и обори очи збуњено.

У то јој понуди руку други играч.

По свршеној четворци оду женске господи у трећу собу. Пратио их је пл. Руда. Боле поче наваљивати, да се иде кући, јер, вели, шта ће му рећи жена, а остала сама код куће; уз то га још и мигрена узе мучити.

„Нема од тога ништа! Ко би већ сад полазио? Мораш остати до нове године!“ вели Храст.

„Ох, да, да! Да се још мало изиграм!“ моли Ћерка.

Поседник приста. И њему се милило друштво. До поноћи и онако нема још много.

„Пазите, ко ће вам први пожелити срећну нову годину!“ шапну Храст Милици на ухо.

„За што? Значи ли то што?“

„Разуме се! Онај се интересује за вас!“

„О, идите, идите, господине докторе!“

„Ја ћу гледати, да будем први!“

„Врло ласкаво, но ја ћу вас тужити вашој госпођи супрузи, — ха-ха! О, — не, не! Не ћу вас, не! Па будите први, ако има то шта да значи.“

Њене тамне очи прелете у тај мах преко Руде, који се још и сад играо њеном лепезом, те гледао да ухвати који њен поглед.

Одоше поново, да играју. Корен је био сретан, те је више пута играо с њом. Забављао је тим, што јој приповедао о својим ђачким годинама и свеучилишним „штрајховима,“ о свом последњем путовању, а приповедао јој и о својој кући. Говорио је сухопарно и у кратким ставовима, без ватре и киђења, па га опет девојче пажљиво слушало. Она њему тако причала о васпиталишту, у којем је провела неколико година, забављала га приповедањем о оним свакиданьим, невиним на инак пуним хумора сплеткама, што се дешавају по таквим заводима.

Руда се врзе око акцесистове кћери, код које је приметио, како има вољу, да кокетује с њим.

На један пут се зачу са позорнице ударање у стаклено звоно; одмерено, скоро као да говоре, разлегали се ти звуци по дворани. Поноћ је. И свршила се стара година.

„Сретна нова година!“ ускликну Корен ватрено и пружи Милици руку.

„Сретна нова година!“ отпоздрави Милица. Смешећи се стискоше једно другом руке, као да су стари познаници.

„О, доцкан, доцкан!“ кличе др. Храст, а беше дотрчао са другог краја дворане.

Сад се тек сетило девојче његових речи и крв јој удари у образе.

„Тако вам и треба, господине докторе; за што ниште били боље на опрезу?“

„А који је тај мој сретни такмац? Да није Корен?“ пита бајаги Храст.

„Погодите!“ одговори Милица, и потрча госпођи Храстовој, да јој пожели срећну нову годину.

И пл. Руда притече, те честита.

Одмах по поноћи почело се разилазити друштво. Господин се Антун већ пре опростио и отишао, а сад се подиже са Болетом и Храстом већина ожењених.

Дворана за играње све се више празнила, али у трапезарији то више гостију. Певачи поседали око великог стола. За мало па не можеш распознати појединe личности, које од силна дима од цигара, које због чкиљавих светиљака. На све се стране лармало и галамило, да сваки час грмне која песма око стола, за који је поседало певачко друштво.

(Наставиће се.)

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ

(Наставак.)

III.

У бици на Марици пестало је и краља Вукашина и брата му деспота Угљеше, а и племе српске господе у седмом роду плити колену с Урошем царем „**конџъ приесть**“ (1371. г.) те се пита, ко је од ове господе плити од оних, који се за владе цара Уроша загосподили, после смрти Урошеве остао у животу и господству своме?

Остали су:

1. Богдан, брат деспота Оливера.

2. Синови Дејана Жарковића: деспот Драгаш и брат му Константин с мајком својом, српском царицом Евдокијом.

3. Краљевићи или синови краља Вукашина: Марко, Андрија и Дмитар.

4. Цар Симеун (Синиша) Палеолог или његови синови.

5. Зет Симеунов а син Кесара Прељуба, деспот Тома Прељубовић.

6. Деца деспота Комнина у Акрони, Канини и Арбанашком Биограду.

7. Балшићи у Зети.

8. Жупан Никола Алтомановић.

9. Вук Бранковић.

10. Кнез Лазар.

Ситнију господу нећу овде ни да помињем.

Скоро о свеколикој тој господи писао је по Византинцима и по Орбину и Лукаревићу и Левенклау-у Карло Дифрен (Диканж) у свом делу „familiae byzantinae“, из којег је део, који се нас тиче, прештампао и приумножио *Сиски* и г. 1746. у Пожуну издао под насловом: Caroli du Fresne, domini du Cange, Illyricum vetus et novum sive Historia Regnorum Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Bosniae, Serviae atque Bulgariae locupletissimis accessionibus aucta atque a primis temporibus usque ad nostram continuata aetatem. И овим Сискијевим издањем обично се користи писци служили, јер до „familiae byzantinae“ није лако доћи. У том се издању излажу familiae Dalmatiae Slavoniae у гл. III. §. 61. о цару Урошу (р. 62.—63.); у гл. IV. de familia Vukascini regis Serviae (р. 63.—65.); у гл. V. Despotarum Serviae et Rasciae stemma gencalogicum (о Лазару и Лазаревићи; о Вуку Бранковићу и Бранковићи) (pag. 65.—71.); у гл. XIII. exponit Comites Zentae (о Балшићима) (р. 131.); гл. XIV. Dragasensis familia in regno Serviae (о Жарку Дејановићу и његовој деци); гл. XV. sistit duces Joanninae ac Aetoliae dominos (о Синиши и његовој деци) (р. 132—134.); гл. XVII. continet Usciensces de Usiz in Dalmatia Comites (о Војину и Војиновићима) (р. 135.—136.)

Хаи је делу свом: Reise durch die Gebiete des Drin und Wardar. Wien 1867. приложио у III. одељења првом одсеку: Beiträge zur Geschichte von Mittelalbanien. Nach den Funden des H. Prof. Dr. Karl Hopf (S. 272.—319.), где је с родословом нарочито изложена и историја Балшића.

Исте г. 1867. прионштена је у Груберовој и Ершовој енциклопедији историја Грчке у средњем веку од поменутог Хопфа, у којој се и о поменутој српској господи говори и расправља; а г. 1873. издао је у Берлину исти Хопф „Chroniques Greco-Romaines inédites ou peu connues, publies avec des notes et tables généalogiques.“

Од наших расправљао је покојни *К. Николајевић* у „Српски Комнени“ у Гласнику (књ. XI., XII. и XIII.) нарочито о Војкни и о Војкнићима: 1. Севастократор Дејан и Дејановићи. 2. Александар, цар Бугарски и његова династија. 3. Кнез Љутица Богдан (Гл. XII.). 4. Деспот Јован Оливер Комнен и сопствени Комненовићи; VI. Историја другородног царства српског у земљама грчко-цинцарско-арбанаским итд. (Гл. XIII.)

Г. Чедомиљ Мијатовић расправљао је о *Балшићима* (Гласник XLIX. и LXVI.).

Кажу, да је г. Драгашевић у Београду писао нешто о „Драгашевићима“ а нарочито о Јелени Драгашевићевој, но где је то штампано и да ли је то историјска расправа или историјски роман, мени није познато.

Ваистину чудновато! Николајевић је писао о српским Комнинима и држао се за коњеновића Комненовића; Драгашевић је од Драгашевића, па и г. Мијатовић биће неки и некакви Балшић. И тако све сами принцеви, покривени и забити принцеви и може бити по врло танкој крви потомци поменутих деспота и деснотовића, али тек принцеви, за које се досле у Готи у Немачкој није ништа знало. И г. Панта Срећковић, нови академик нове академије у Београду, писао је нешто о деспоту Томи Прељубовићу, тиранину Јанинском у XIV. веку, и то са особитом љубави и с пасијом, у Гласнику, књ. XXVII. стр. 233.—240., и ја се све једнако бојим, да нас једног лепог јутра не изненади и г. Панта с откривењем, да је он неки далеки или удаљени сродник Томи, Јанинском тиранину, не да ли по дебелој или по врло танкој крви — то је свеједно, те да се и он, скинувши покривало с лица, не покаже и

прикаже свету на видику као принац, не од грчких Анђела Комнина, Кантакузина и Палеолога и не од француских или арбанашких или влашких Балшића, Баошића, већ од правога Србина и српскога сина, од деспота Томе Прељубовића.

Ја се, рекох, бојим, да се и г. Панта не претвори у принца, јер ја с г. Пантом „бугером“ имам још посла и рачуна, али нисам рад баратати с Пантом Прељубовићем и, што се рода и колена тиче, такмацем Мијатовићу и Драгашевићу. Но о тим „слабостима“ или „боловима“ тих Београдских историчара опширније на другом месту, а овде у почетку овог III-ћег одсека о кнезу Лазару морам и ја нешто рећи о поменутој српској новој господи иза смрти цара Уроша (4. Дек. 1371.) и то:

1. О Богдану. С Богданом, ако је Богдан, кога Јован Кантакузин као брата Оливерова (г. 1342.) помиње (Vol. II. 260.) и коме је цар Степан по Лаонику дао у државу земљу од Сера до Вардара у Маћедонији и кога је турски цар Мурат г. 1372. покорио и принудио, да му служи (Laonicus p. 28. 38. 49.), онај наш или наших песама Љутица Богдан у Загорју, одмах ћу бити готов и бићу с њим брже готов, него што је био негда Краљевић Марко готов с тим Љутицом Богданом; та већ сам готов, јер осим овога, што овај час поменух, не знам ти, драги читаоче, ништа више казати о њему. А докле је живио тај Богдан, и ко је био онај Богдан, којега Константин философ у животу деспота Стефана, у години 1413. уз Јефренос-бега помиње (Гласник XLII. 308.), ја не знам и не смем тврдити, да је тај Богдан стари Љутица Богдан од г. 1342. и г. 1372.

2. Мало ће теже ићи с деспотом „Драгашем Жарковићем,“ и с братом му, господином Константином. Ја сам већ у II. одсеку споменуо, да ће браћа та бити синови севастократора Дејана, кога цар Стефан у једној повељи назива братом. Цар Стефан назива у тој повељи севастократора Дејана на три места „братом царства“ му, али је мука то, што се на крају повеље илити хрисовуље те каже, да се то златопечатно слово записа и утврди у Скопљу **вѣ лѣто** 6857—1349. г. индикта 10-ог“, а зна се, да г. 6857. индикат није био 10-ти већ 2-ги. Али то је још мала мука према другој већој муци, која нас спопада, кад читамо ту повељу те наиђемо у њој на оно место, где цар Стефан каже, да је он даровао и записао тај хрисовуљ зговоривши се са својом царицом Јеленом и њиховим сином Урошем и с господином и оцем нашим, патријархом Србљем и Грком, њир *Савом* и са свима митрополитима и т. д. Та је хрисовуља цара Стефана печатана у Миклошићевим Mon. Serb. стр. 142.—145. али коме је с неруке Миклошић а при руци Аврамовић или Рус Леонид, наћи ће и код њих ту хрисовуљу с истом годином и с истим индиктом, те мука остаје мука, а читао он хрисовуљу ту у Миклошићевим српским споменицима а читао је у Аврамовићевом описанију древности српских у Светој Гори или у историчком описанију српске Хиландарске Лавре од архимандрита Леонида. Ја спомињем муку, коју ево већ двадесет и неколико година мучим због године и индикта на крају те повеље и због помињања патријарха српскога Саве у тексту. Сретан ти ли је, Боже мој, тај г. Панта Срећковић у Београду, који је такођер много пута читао и прочитавао ту повељу цара Стефана и који до данас нити запе за годину и за индикат нити за Саву патријарха у повељи од г. 1349.! Он није запео те се није ни мучио ни био на муци због тих ситница, а ја сам у љутини и од муке тешке више пута узданио и рекао: Благо онима, који код очију не виде, који се држе букве и верују написаном! Благо буквањима! — Али за мало благо њима, јер буква убија, те ће и Панту напокон буква да убије!

Узми, драги читаоче, поменуту Миклошићеву књигу у руке и прочитај на страни 143. „зговори се (цар Стефан) с патријархом Савом“ — а на стр. 145. **къ лѣто** 6857. инд. I. (10)“ и одмах на истој страни баци поглед доле, па ће ти морати упасти у очи: „г. (1349.) 6857. инд. II. 21. Маја:“ **„сь же законникъ поставлѣемь отъ православнаго събора нашего сь — патрїархомь кѵр Іоанникїемь — и иною благокрѣпнымь Стефаномь.“** те ћеш и без рачунања знати, да је г. 6857.=1349. био индикат II. а не X. и да је те године био српски патријарх Јаничије а не Сава.

Јест истина: год. 1349., и то 21. Маја те године, био је патријарх Јаничије, али зар није могао он те исте године умрети а на његово место доћи Сава, те се с њиме цар Стефан договарати, кад је хтео записати и утврдити онај хрисовуљ, даровани Дејановој цркви Архиђевици?

У ком се месецу преставио први српски патријарх њир Јаничије?

У септембру и то 3 дана м. С. Но па то се лепо слаже! Њир Јаничије био је дакле жив и у животу све до 3. Септ., а тада је умрло и на његово место постављен је Сава патријарх Србљем и Грком.

Јест, али је невоља то, што патријарх Јаничије није умрло г. 1349. па ни 1350. ни 1352. и т. д.

Па нека, нека је био он жив, и могао је бити он жив, кад баш хоћеш, и 1354. г., али он није на крају г. 1349., кад је издана она повеља цркви Архиђевици, био патријарх. Или је остарио па се захвалио те у мир отишао, или га је цар Стефан, који га је од логотета свога — **ихже неподобаетъ** — начинио архијепископом, сметнуо и поставио старца и игу-

мана Хиландарског Саву патријархом Србљем и Грком.

Но шта ту којешта узимаш и претпостављаш, кад се извесно зна, да је Јаничије још г. 1354. био жив и патријарх, кад то сам папа, папа у Авињону каже.

А шта се српски патријарх Рим-папе тиче и откуд да Рим-папа зна, ко је г. 1354. био српски патријарх? Ја папи не верујем!

Веровао, или не хтео веровати папи, али писму Иннокента IV. управљеном на крају г. 1354. „Joannichio Patriarchae Servise“ мораш и ти веровати, као што мораш веровати писмима истога папе и у исто време писаним: севастократору Дејану, деспоту Оливеру, ћесару Гргуру, великим логотетима и т. д.

Али ето ја не верујем, и писам хтео ни да знам за та писма, кад сам г. 1884. писао о севастократору Дејану и Оливеру деспоту. Прочитај, ако можеш, још једаред те моје расправе па ћеш се из њих најбоље уверити, да сам ја сасвим игнорирао та писма папина, као да нису никад ни писана. И ја нећу ни за шта, што је год од Рим-папе, да знам. Ја сам православан.

Добро, кад нећеш. А хоћеш ли веровати православном савременику?

Хоћу, и како да не верујем!

Но хвала Богу, кад хоћеш. Не окленај дакле већ узми у руке Данилов цароставник и потражи на страни 379. оно место, где се каже: „**и положисе ѩ̀ сватителствѣ на прѣстолѣ святаго Савы лѣтъ шестъ на десетѣ и осмь мѣсецъ, и съ миромъ оусѣдше о господи мѣсеца Септемврия къ трѣтиѩ дьнь.**“ 16 је дакле година и још 8 месеци седио Јаничије на престолу св. Саве, на рачунао ти тих 16 година од г. 1337 или од 1338. или од 1339., нађи ћеш и у првом и у другом и у трећем случају, да је Јаничије далеко преживио и преживио г. 1349. и да је бар од 1. Јан. до последњег Дек. 1349. Јаничије а не Сава био српски патријарх. Но ако си ма из ког узрока омрзнуо на патријарха Јаничија, бившег логотета и ускока, или ако само не симпатишеш с њиме, а ти се држи прејемника његовог, патријарха Саве IV., који се скончао месеца Априла 29. дана лицем на Антипасху или на Томину Недељу или на млади Ускрс, а који је, као што у поменутој цароставној књизи пише, „пре био на престолу св. Саве двадесет година и пет месеци;“ па кад то знаш, а ниси заборавно онај прости рачун, који смо у детињству нашем звали „отјатије,“ те од г. 1375. одузмеш 20 година и 5 месеци, сазнаћеш и рачун ће те натерати, да признаш, да целе 1349. године тај Сава IV. није могао ни један дан седити на престолу св. Саве, нити је могао тај Сава IV. г. 1349. учествовати као патријарх на оном сабору, на ком је издао цар Стефан ону хрисовуљу Архиљевачкој цркви. Но у хрисовуљи тој пише цар Стефан да је он „зговорио се — и са патријархом *Савом*“ записао и утврдио ту хрисовуљу 1349. инд. 10-га. — Шта ћемо сад, г. Срећковићу, са годином и индиктом у тој листини и шта уопште да радимо с том листином? Да кажемо, да је подметнута, да то није аутентична повеља или да је доцније прерађена те место патријарха Јаничија да је стављен патријарх Сава? Или да узмемо, да је права година рђаво записана или преписана и да је у индикту погрешка? Ако ти је стало до патријарха Саве, онда не можеш оно прво узети и претпоставити, већ мораш узети, да је погрешка у години и у индикту; а кад то узмеш, онда мораш узети уз то и то, да се та листина само и цигло г. 6863. од створења света могла издати, јер се у почетку те године, а наиме 3. Сент. 1354. г. преставио патријарх Јаничије а на његово место дошао дотадањи Хиландарски игуман Сава, те ако се због оног записа цар Стефан зговорио са патријархом Савом, то се само те године могао с њим договарати, јер г. 6864. (20. Дец.) већ је цар Стефан променио светом. Игуман Хиландарски Сава постављен је за патријарха или о Аранђелу или на празник Ваведења пресвете Богородице г. 1354. и исти је Сава IV. патријарх Србљем и Грком очитао над раком цара Стефана „разрешителну молитву. Ако је дакле цар Стефан издао ону повељу, то ју је само између 8. или 21. Новембра 1354. и 20. Дек. 1355. г. могао издати.

(Наставиће се.)

НАШЕ ГИМНАЗИЈЕ.

ОД ЈОВАНА ТУРОМАНА.

(Свршетак.)

Да се задржимо мало код старих олимпионика, који се боре за венац од маслине, и које министар Гауч мало час спомену. Ако којем народу, али нашем патничком народу треба бораца, који се не боре за земаљске користи и за благо земаљско, већ који се као и у старо време боре за венац. Да, венац — *στέφανος* — јесте тајна бесмртне славе старих Јелина, која сво и после две хиљаде година све до данас није потамнела; венцу имају они да захвале, што је у њих бораца за идеале истине,

правде и слободе и за напредак човечанства било више него ма у ког народа и пре њих и после њих. Јест, борци за ненад јесу најсталнији борци за име, част и слободу свога народа и своје отаџбине, и за напредак човечанства у опште.

А ови и онаки борци у свију народа излазе поглавито из хуманистичких гимназија. Из оваких гимназија изишли су велики писци и мислиоци, као што су: песник божанствене комедије; најсјајнији драмски писац на свету; онај неустрашиви научник, што је изустио оне знамените речи: Eppur si muove (па ипак се креће!). Из хуманистичке гимназије изашао је онај велики енглески математичар и физичар, на чијем је гробу онај дични натпис латински: Gratulentur sibi mortales tale tantumque generis humani exstitisse decus (нека честитају себи смртни, што је била на свету таква и толика дика рода људског); а тако исто изишли су и остали велики математичари и природњаци. Из хуманистичких гимназија излазе онако велики државници и онаки пријатељи човечанства, као што је Гледстон, који је г. 1878. борећи се против свог политичког противника и словенског душманина Биконсфилда у једној беседи својој за време изборне борбе, а после берлинског конгреса, ове знамените речи народу своме изустио: „Први пут може сада историја с правом рећи, да би по слободу и напредак човечанства било сто пута боље, да године 1878. енглеског народа није ни било на свету.“ Из хуманистичких гимназија излазе људи, чијим се мислима одушевљавамо, чијим се примерима крепимо. Из хуманистичких гимназија излазе једном речју људи, који су најсавеснији радници у цркви, у школи, у суду, у сабору, у политици народа свог. Па зар онда да су врата од оваквих просветних храмова затворена једино узданици наше отаџбине?

До пре године 1868. имали су и Руси од прилике оваке гимназије, какве су данас наше. Но те године извојеване су тамо хуманистичке гимназије. Главни борци у тој борби за праве гимназије били су министар просвете Толстој и публициста Катков. За ово кратко време, од како су у Русији заведене праве гимназије, преporођена је руска интелигенција и руска књижевност.

И ово на завршетку да напоменемо. „Пестер Лојд“ доноси од времена на време врло темељно написане чланке о разним просветним питањима. Недавно је донео један чланак о *гимназијама*, у коме смо читали ове истините речи: „Значајан је и за културне односе европских народа врло поучан тај факат, да се Енглези, Талијани и Французи из дана у дан све више приближују немачкој системи гимназијској. Особито од како је „немачки уча“ код Седана победио, данас је већ на пулу сведена разлика између немачке и француске средње школе. Средња школа постала је међународним предметом, и као што немачка држава пушкама и топовима предњачи, и све народе на уређење принуђава, исто је тако и немачка гимназија постала типом за све образоване народе. Узајамност народа постала је и на овом пољу сила. *Ми* не можемо ни један предмет избацити из средње школе, док год је он у осталим европским државама обавезан део средње-школске наставе; ми не можемо у организам гимназијски дотле дирати, док год је тај организам европска конвенција. И што за нас вреди, вреди и за сваки други народ“. Ово су тако истините и основане речи, да треба да их добро запамте сви наши *људи*, који имају посла са школом, а особито са гимназијама. Само бисмо за последње речи Лојдове: „И што за нас вреди, вреди и за сваки други народ“ имали нешто да приметимо. Биће по некоме од читалаца познато, како је за све време, док је граница у Аустрији постојала, при публиковању ма каквог закона за аустријску монархију свагда додавана клаузула: mit Ausnahme der Militaergrenze (осим војене крајине). Исто тако, кад год је реч о *гимназијама* разних народа, мора се на жалост још увек додавати клаузула: mit Ausnahme Serbiens (осим Србије).

Кад год размишљам о нашим гимназијама, свагда ми падну на памет ове речи Демостенове из његове прве филипике: „Кад ћете, Атињани, једном учинити оно, што треба? Шта мора претходити? „Кад за бога буде нужда“. Но за што треба сматрати то, што се сада догађа, него за нужду? Ја бар мислим, да за слободне људе нема веће нужде, него што је срамота због свог рђавог положаја“.*) Доиста. Та да нема сто других узрока, због којих и ми треба да имамо праве гимназије, опет треба *обзир срамоте* да нас нагна, да своје гимназије изједначимо са гимназијама осталог образованог света. Јер зар је лепо за образ српски, да н. пр. ђаче какво, које је свршило не знам већ нижу гимназију, и не у Берлину, Бечу и Паризу, већ у Софији, Сарајеву и на Цетињу, зна нешто, што је тотта incognita, непознато, нашим свештеницима, лекарима, судијама, адвокатима, професорима и књижевницима?

Па и ово да напоменем свима онима, који воде рачуна о школи. Један од данашњих поноса науке јесте професор *хемије* на берлинском универзитету,

*) Dem. Phil. I. 10. *πάσ' οὖν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πότε ἃ χρὴ πράξετε; ὁπηδάν τι γένηται; ὁπηδὰν τί ἢ; ἀνάγκη ἦ. νὴ δί τί χρὴ τὰ γιγνόμενα ἐγγοᾶδαι; ἐγὼ μὲν γὰρ οὐμαι τοὶς ἐλευθέρους μεγίστην ἀνάγκην τὴν ὑπὸρ τῶν πραγμάτων εἰσφέρειν εἶναι.*

др. *Хофман*. Колико поштоване овај научник у целом образованом свету ужива, може се по томе видети, што је летос, кад је у Берлину био скуп природњака из целог света, изабран за председника скупу. За школску годину 1881. био је изабран за ректора поменутог универзитета, па је 15. окт. 1880. говорио знаменит говор, у којем војује за гимназијско образовање, и у којем између осталог ове речи читамо: „Niemals habe ich einen vom Gymnasium kommenden Studirenden den Wunsch äussern hören, er wäre lieber auf einer Realschule erzogen worden; wie oft bin ich dagegen mit jungen Männern zusammengetroffen, welche, auf der Realschule erzogen, es schmerzlich empfanden, der Gymnasialbildung nicht theilhaftig geworden zu sein!“ (Никада ја не чух још ни једног ђака, који је дошао са гимназије, да каже, како његова срећа, да је био на реалци; а колико сам се пута нашао са младим људима, који, спремани на реалци, с болом у души осећаху, што нису прошли кроз гимназију). Кога Србина, који чује ове речи, искуством диктоване а из уста научника, који је оседио на катедри једног од првих свеучилишта на свету, да не текне у срцу, кад год помисли, да наши будући свештеници, учитељи, судије, лекари, професори и управници државни не пролазе кроз средњу школу, за коју је доказано, да је до данашњег дана најбоља.

Еле хуманистичне гимназије на хуманистичне гимназије, а по том универзитет, основан на таким гимназијама.

Тек кад будемо имали таке гимназије и такав универзитет, моћи ће се доживети, да се за наш Београд рече, што Енглези са поносом кажу за свој Оксфорд: Belgradum, Athenae nostrae nobilissimae, Serbiae *pectoris* et *lepsima*, imo sol, oculus et anima, literarum et sapientiae clarissima officina, unde religio, humanitas et doctrina in omnes regni partes uberrime distribuantur. (Београд, наша најдичнија Атина, Србијино место муза и стуб њен, шта више сунце, очи и душа њена, наука и мудрости најславнија радионица, одакле се на све стране краљевине најобилатије шири религија, ућудност и знање).

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Никола Марковић падао је ово дана у пасебној књижици своје оцене и приказе, што их је још година 1875 до 1878. саопштио био по разним листовима, у недавњем „Братству“, „Српској Зори“ и „Стражи“. Покушљено је у тој књижици једанаест кратких чланака, мња те ће сне сами реферати о књигама и расправама, што су оних година узбудили свет. У предговору правда писац то, што је прикупио и надао те чланке, тиме, што у њима „има мисли, има напомена, које су неопходне, неприхваћене остиле а које могу и данас да послуже као подстицај на мишљење и делање у нашој књижевној републици“.

— Дим. К. Михаиловић, свештеник из Крушевца, јавља, да је дао у штампу своје три приповетке из пиланичког живота у Србији под насловима: „Моја мати“, „Неће га“ и „Буди јунак!“ Књига је већда већ готова, јер у „Шабачком Гласнику“ од 20. Априла читамо, да „ће бити готова до Ђурђева дне“ а Ђурђево је и ове године, као и сваке досад, пало на 23. Април. Ако добијемо књигу, приказаћемо је читаоцима „Стражилова“.

— Димитрије Путниковић, учитељ на Врачару у Београду, поднеле на претплату на књигу под насловом „Гр-лада“. У тој ће књизи бити преко двадесет прича и песама са — у позиву дпаред нарчито стоји: лепим (!) — сликама. Књига ће бити удешена за децу, изнеће ово шест штампаних табака, биће готова до 10. о. м. и одмах ће се разаслати онима, који се претплате. — Чудно нам звони у позиву том овај наслов: „који (претплатници) желе да им се имена штампају, нека пошљу тачан списак својих претплатника (то тек вађда каже за скупљаче претплатника!) а који то не желе, нека само јаве, колико књига да им се пошље.“ А како, ако једног скупљача претплатници једни то хоће а други неће?!

— „Опет је бно данас“ (Wieder kam er heute), слика из српскога народнога живота од П. Адамова, за збирке „На сељу и вређу“, изашла је прошле године у божићном додатку уз „Agramer Zeitung“ у њеђању немачкому преводу. То је први Адамовљев рад у немачко руко преодевнут.

— Проф. В. Јагић предаје овог лета на Бечком свеучилишту граматику руског језика а у историјској свези са старо-словенским језиком, осим тога историју књижевности јужних Словена од краја 16. века.

— „Покојница (La Morte)“ роман Октава Фељета с француског превео Роберт Франковић, почео је излазити у 92. броју „Обзора“. Феље се баш одомаћио у Срба и Хрвата.

САДРЖАЈ: Нятинен. — Олга. Приповетка из живота. Написала Милева Симића. — Краљево иконо. (Свршетак.) — Агитатор. (Настављак.) — О књизи Лазару. (Настављак.) — Наше гимназије. (Свршетак.) — Ковчежић. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописа се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 20. У НОВОМ САДУ 14. МАЈА 1887. ГОД. III.

ИВАН ТРНСКИ

КЊИЖЕВНИК ХРВАТСКИ.

ИВАНУ ТРНСКОМ

У СЛАВУ ПЕДЕСЕТГОДИШЊИЦЕ КЊИЖЕВНОГ МУ РАДА.

Српкињице, цвећа амо, да вијемо венце шарене,
Да китимо дичну главу брата свога, брата мила.
Перивоја свога цвећем, свога луга, горе чарне,
Као што му је љубан жарка врлинама вашим свила!

По столећа свету беду причао си љубав ведру
И дивоте, што у души заметла Ти сила вечна,
И милоте, што научи на мајчину тошу недру.
Те с усана просу Ти се бујна река медотечна.

Што је сласти у тој реци, те занеси и осваја —
Мајчино Ти — женино је, Твоја песма њена дика.
Е па тако том сладошћу и осваја, јер напаја,
Повда бива жива слика — мајци хвала од песника!

Прами цвеће, миомир му пек Ти тошу хвалу прати,
Што у грудих ваших нагне, да бујније све то расте,
Да ти венца седу главу, што си песмом мог'о знати,
Што 'ко срце на срдашцу једна само уме касти.

Хај тошла је у нас љубав, к'о сунашце небо наша,
Да закари старе груди, а да гукну песмидама —
Тошал поздрав леших жена, румените пуна чаша,
На да новом јекнем веку опет новим „Kriesnicama"!

На та љубав молитва је, а молитва много може,
Е па за то са свих страна молитава лети чета,
А са ваших са усана примиће их вељи Боже, —
На чуј де нам, чио старче, оно срнесо: многа лета!

Ј. С. Ч.

ОЛГА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ЖИВОТА.

НАПИСАЛА МИЛЕВА СИМИЋ.

(Наставан.)

Што се Павлова укуса тиче, могло му се само честитати, јер је Анђелија била млада и врло лепа девојка. Често је бивала у нашем кругу и ма да је била од мене доста млађа, нас смо се две искрено дружиле. Намислила сам, да назим на Павла, не бих ли како год дознала, у колико су основани они гласови, што се разносили о његовој љубави према Анђелији. И у један мах ми се учини као да је свет имао право. Томе сам се здраво зарадовала, јер сам Анђелији била искрено одана, и чекала сам сваки дан, да он то и призна, т. ј. да је у њених родитеља запроси.

На моје велико чудо приметим, да је Павле спрам Анђелије са свим охладнио. Ко је мало боље пазио на његово понашање према њој, могао се уверити, да је очевидно избегава. Кад год би се с њом у друштву нашао, проговорио би с њом тек реч две, па и то само од беде; у опште понашао се према њој тако, као да је с њом једном за свагда прекинуо.

То није само мени упало у очи, већ и другима, па чак и самој Анђелији, од које сам тек онако узгред чула, да јој је то жао. Мислила сам и мислила, али никако се писам могла довити, са чега се Павле тако променио. Било ми је јако жао, што ће се они разићи; али како он мени — крај свега што је знао, да се ја и Анђелија добро пазимо — није о свему ништа споминуо, а ја опет писам могла бити тако дрска, да с њим пре поведем реч о томе, оставила сам, да се цела та ствар развије даље својим суђеним током, и у један мах ми се учини, као да је сасвим легла.

Ја сам обично после подне од два до четир часа проводила у заједничкој нам кићикици. Павле је то знао, па како је и сам чо кад и кад читао, дешавало се врло често, да ме је са својим друштвом изненадио.

Том приликом смо пријатно проводили; по некад лакрдишући а по некад бога ми и претресајући најозбиљније ствари у животу, и за чудо смо већим делом били једног мишљења. Једног дана одем опет у »библиотеку«, па пре но што ћу сести да читам, пођем од једног ормана до другог и станем разгледати књиге, којима се наслови видили кроз стаклена врата у ормарима.

Између осталих неуредно поразбацаних књига у једном орману нежало је и једно овено, писамце. Није се могло видити, коме је намењено, јер су на предњој затворној му страни биле Павловом руком, исписане само ове речи: In hoc signo vinces.

То писамце стојало је доста времена на том месту, па када га и опет угледах, помислим, е га је Павле без сумње из нехатности заборавио отправити. Таман ја тако помишљам, а Павле уђе као наручен.

»А и ви сте ми до душе красан човек!«

рекох пружајући му руку. »Гледај само, написао писмо, па га хитиро и маше, да стоји тамо до страшног суда. Благо оном, коме је намењено! Тај ће се лепо начекати!«

»Какво писмо?« упита он погледав ме зачуђено.

»Та ево ово«, рекох и покажем писамце. Он приђе ближе орману, баци тек само летимичан поглед на писмо, насмеје се мало, али не рекне ништа.

»Знате ли, да сам већ намислила, да вас због нехатности ишкарам, јер кад год случајно бацим поглед на тај орман, одмах уочим то писамце, и чини ми се, као да ме оно гони, да вас опоменем, е је већ крајње време, да промене место.«

»Мора да вас је радозналост гонила, да му се чешће приближујете. А без сумње вас је мучило, што нисте могли дознати, коме је намењено«, рече ми он подсмевајући се.

»Ни најмање. Да је тако, ја бих ту своју радозналост могла брзо задовољити. Зар не увиђате, да ми је само ваљало разбити окно на орману? Али као што видите, сва окна на орману остала су цела«.

»Доиста. На кад је већ тако, онда ћу да вам кажем, да би ме због нехатности криво осудили, јер то није писмо.«

»Није?« упитах зачуђено.

Он узе из џепа кључ од ормана, који је увек код њега стојао, откључа орман, извади споменуту привезу куверту, и пружи ми је рече:

»Као што видите«.

Узмем куверту у руке, превртнем је и на другој страни угледам само онај исти већ споменути цитат, а под притиска осетих, да у куверти доиста није писмо већ слика.

Морам признати, да ме је то изненадило, те сам најпажљивије гледала час куверту, час Павла.

»Видите«, узе он реч, »тим бих вам могао доказати, да ја умем владати над собом и да увек учиним оно, што наумим.

Ја сам га ћутећки гледала.

»Ви, би сад без сумње хтели знати, чија је то слика?« упита он.

Осетила сам, да је поново хтео, да се руга мојој радозналости, за то му одговорих:

»Као што видите, ја ћутим, па ако и ви за најумесније пронађете, да ћутите, оставите ту слику, где је и била, па онда можемо одмах прећи на други какав разговор«.

»Дакле баш нећете да питате?«

Мени се то учини као изазивање.

»Ја ћу питати само онда, ако ви то желите«.

»Знате шта. Нек не буде ни на вашу ни на моју вољу. Погађајте, па ако погодите, ја вам дајем моју поштену реч, да ћу вам признати, јесте ли погодили.

»Добро дакле, ја ћу почети. Је ли мушка или женска слика?

»Женска«.

»Јесте ли је скоро добили?«

»То вам не могу казати«.

»А јесте ли је одавно затворили?«

»Ни то вам не смем рећи«.

»А хоћете ли признати, да сте је с тога затворили, да себе пробате, јесте ли толико јаки, да је можете имати пред собом, а да је не погледате?«

Он ми приђе ближе, ухвати ме за руку па каже:

»Признајем«.

»Онда ми неће бити тешко, да погодим. Нећете ли ми замерити, ако будем искрена?«

»Ја вам дајем права, да кажете све, што мислите«.

»Добро. Ја ћу се тим правом користити: слика та или је заостала из давнашњих времена, или је имате од скора. Према томе је оригинал или старији, или доста млађи од вас«.

»Погађајте даље«.

Мени је то било доста признања, па размишљајући о свему пронађем, да ћу боље проћи, ако речем име оне млађе — говорило се да се он пре интересовао за неку женску, која је била старија од њега, и чини ми се не без основа — с тога му рекох:

»То је Анђелијина слика«.

Он ми поново стиште руку, и прошапта:

»Погодили сте«.

За један мах смо обоје заћутали. Њему је без сумње било мучно говорити, а мени се учини, да ће најбоље бити, ако га неко време оставим на миру.

»Па за данас да завршимо«, рекох му најпосле, »а кад будете хтели, онда ћемо наставити«.

»Немојте. Боље је, да сад о том говоримо. Ја сам то већ одавна хтео«.

»Добро. Па реците ми, јесте ли наумили, да та слика још дуго остане затворена?«

»Можда за навек«.

»Видите, кад помислим, како стојимо ја и Анђелија, мени некако тешко пада, да с вама говорим о томе, но вама за љубав пристаћу

на то, ал само под тим условом, да и ви то заборавите, и да према мени будете сасвим искрени. Хоћете ли?»

«Хоћу».

«Па реците ми без икаква околишења, шта вас гони, да слику ту оставите и даље затворену, или искрено речено: зашто мислите, да ће боље бити по вас, ако Анђелију заборавите? Према ономе, што сам вам мало час рекла, могу слободно признати, да је Анђелија не само лепа, него и добра, а колико сам ја умела проценити, чини ми се, да ни она према вама није равнодушна».

«Олга, о томе би се могло много говорити. Видите, мени се по који пут и самом учини, да и она мари за мене, али после опет нађу случајеви, који ме о томе разувере. А тек ћете ми веровати, да сам ја о томе водио тачна рачуна».

«Можда сте је сувише строго гледали и према томе на неправди осудили».

«Ја се ретко варам; па све кад би то и био случај, има и других узрока, који ме гоне, да је заборавим».

«Па реците ми их».

Он заћута, а мени се учини, као да сам проникла, шта је мислио, па наумих да му помогнем:

«Онда само још један узрок може бити, а то су њене околности. Пустите ме, да онако искрено наставим, као што сам почела. Вама се чини, да је Анђелија девојка, која је — у кратко да речем — одрасла у изобиљу, нема мираза, а не зна ни за какав рад; па се бојате, да својом заслугом не би могли подмирити све оне потребе, на које је она научена».

Он ме запљено погледа па једва изусти:

«Можда имате право».

«А на што то можда? Вратите ми искреност искреношћу, па признајте, да је тако. Не бојте се; ако ико, ја вас нећу криво разумети. Али дозволите ми, да вам речем нешто, што ће ићи вама обојима у хатар. Анђелија је истина научила врло лепо живити, али је по природи таква, да би се могла на све навићи и у свачем наћи. Колико су мени познате околности њеног оца, и ја мислим, да она нема мираза. Не сећам се, да су њени родитељи икада о томе говорили, али вас могу уверити, да од најкада вели, да ће, како им је ћи једница, зета узета у кућу и подмирити му све домаће потребе. Према томе би зету сва заслуга остала заштићена. Ја имам узрока, да то верујем, с тога вам то и казујем. Рачунајте дакле, да ма и кроз неколико година само остављате своју заслугу на страну, зар не би заштедили толико, колико би изнела сума, која би и у најгорем случају залегла прилизан мираз. То би, колико се мени чини, но вас било још боље, а имали би уза се жену, коју љубите».

«То је доиста истина. Али пустите сад мене, да и ја прозборим искрено. Знате ли ви, да се по месту говори, да градоначелник, што се материјалног стања тиче, врло тврдо стоји. Неки доказују, да му је сво имање скроз задужено».

«Знам ја то и немојте мислити, да бих што од вас затајила, не бих ли вас само приволела, да узмете Анђелију. Не, то не бих чинила никад, јер мислим, да не би било поштено. Али мени, којој су скроз познате њихове околности, можете веровати, кад вам кажем, да није тако лоше, као што се свету чини. Кад узмем у обзир, како они живе, као и то, како је градоначелник умешан човек, онда ми се чини, да се он за цело морао постарати за своју породицу. Али најпосле немојте се ослонити на моје уверење, немојте ни за тренутак помишљати, да мене неки особити обзири гоне, да се заузимам за Анђелију. Ви ћете најбоље знати, на који начин ћете се уверити о свему, а што се саме девојке тиче, ту се слободно ослоните на мене. Или можда хоћете, да вам и иначе помогнем? Хоћете ли, да се распитам у њених родитеља, шта су наумили да даду уз кћер? Не брините се ни за што, ја ћу знати, како ћу најумесније удесити».

«Па молим вас, учините то, а ја ћу међутим писати мом брату и рећи му све, што сам од вас чуо».

Ове његове последње речи нису ме ни мало изненадиле. Знала сам, да је од увек био под туторством свог брата. Отац, мати, сестра му, сви скупа нису били за њега оно, што старији брат му. Ја сам неколико пута имала прилике, да их међу једно уз друго, па сам се уверила, да је познавање његовог брата према њему било тако, да је свакоме пало у очи. Лепо, је кад ко нема старијег за савет, али да ко има тако мало слободне воље, као он, и то с тога, што се та воља сатире под руковањем братовљим, на чак и онда, кад су обојица врели људи, томе сам се чудила не само ја, већ сваки, коме је то било познато. Ја сам небројено пута опажала, како је врељало Павлов мушки понос, јер је увек хтео то да прикрије, али му није

увек испало за руком. Тако се сећам, кад ми је опет једном нагласно, како ће у неког ствари питати брата, да је страшно ушкрпљено, особито онда, кад је осетио, да је то мени изгледало смешно.

»Видите,« рекао је, не би ли ствар загладио, »ми смо један на другог тако навикли, да нисмо у стању један без другог ништа урадити, па ни најнеприлике ствари«.

Једва сам могла наћи, шта да му на то одговорим. Јер да сам му у онај мах искрено рекла, шта сам мислила, уверила бих била у њему мушки понос, па из тог узрока сам му истину прећутала, и за то ее ни данас не кајем. Та он је сам хтео, да не буде пред-а-мном понижен! Али како се само дао тако тутористи? Он, који је од увек хтео да важи за самовољу! Каква ли је само узрок био, који га је гонио, да се брату тако покорава? Јер то покоравање носило је на себи чудноват, неприродан вид. Јадни Павле! И данас још кад на то помислим, жалим га од свег срца.

Ал он је хтео да брату своме пише све, и ја сам се у томе с њиме морала сложити. И писао је.

Од онога дана, кад смо први пут говорили о Анђелији, били смо се још више спријатељили, а кад сам му ја признала све, што је било између мене и Војислава, живили смо као брат и сестра, у којих су сродне душе. Није било дана, кад нисмо поверљиво разговарали. Једном речи: једно другом смо казивали не само све, што нам се дешавало, већ и оно, што смо мислили. Претресали смо све, па чак и породичне ствари; а за чудо, увек смо се у мишљењу сложили. Са свим смо се разумели.

Сећам се, као да је данас било, како ме је жалио, када му оно искрено приповедих цео свој живот. Ништа му нисам затајала, а сваки, па и најмањи случај пропратила сам стварним доказима. А кад најпосле заврших, да крај свију подпесених жртава, крај свега, што сам патила, и опет нећу бити срећна, јер ми се чини, да ће се морати одрећи Војислава, уze ме он за руку па рече са сажаљењем:

»Олга, Олга, и ви сте дошли дотле, да можете рећи: „Entbehren sollst du, sollst entbehren!“

Мало заћути па онда настави:

»Јадна Олга, ви сте друкчију срећу заслужили«.

А да му је у онај мах ко шануо, да ће баш он бити онај, који ће оно мало рушевине моје среће, што ми је још ила буре мог јадног живота заостало, некилице до темеља срушити, без сумње би се с њиме ухватио у коштац!

(Наставиће се.)

АГИТАТОР.

РОМАН ИЗ СЛОВЕНАЧКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО ЈАНКО КРСНИК.

(Настављ.)

III.

Било је некако пред свршетак поклада, кад једног дућа изневадише одличније Горјане на ружичастој хартији штампани позиви на вечерњу забаву, коју приређује спахија Медеи. Момак, који је разносио позиве, није био ливрејисан; био је то бантошанов слуга, који би, преданши позиве, застао мало, не би ли му штогод капуло на длан. Но тим су елегантнији били позиви. — разуме се немачки, — „којим узимају част господин Медеи и његова супруга позвати вас на soirée dansante.“

„Шта врага!“ ускликну др. Хрест, прочитав позив, што му га донео разносач у писарницу.

У тај пар уђе и Корен, па и он носи у руци позив.

„Зар сте и ви позвани?“ запита шеф.

„Да! Али, шта то значи?“

„Не знам; свакако нешто ново!“

Корен узе климати главом.

„Погађате ли?“ рече доктор љубопитљиво.

„Чини ми се, да сам погодио,“ одврати конципијент смешећи се. „Зар не знате, да су изборе пред вратима? То је сад ће сартафам... Та, познајем ја такве птице!“

Хрест се насмеши.

„Могуће. Ми нећемо свакако.“

„Ја не!“ рече Корен одлучно.

„Како? Зашто не?“

„Јер не волазим немикутарских кућа!“

„С тим забавним вечером нема политика никаква посла!“

„Ја велим, има! На на послетку и да нема,... знате валда моја начела?“

„Но вољи! Али ја мислим, да је баш са наше становишта умесно, ако одемо на ту забаву. А што нас буде више, тим боље. У осталом, како вам је

ја вољу; надам се, да ће доћи Болетова, а и друга!"

Доктор рече ово последње без икакве намере, прегледајући лата.

Корен се био окренуо да иде. Кад чу име Болетово, застаде; хтеде још нешто да пита; но, промисли мало, оде.

Кад је ушао у своју собу, отвори још један пут позив и поче да прочита у пола гласа дан и сахат уречене забаве.

„Данге последње недеље поклада!" шапну и хетну ружичасти позив у свој сто.

Неочекивани глас о забави код Меденја разноси се брзо по вароши. У сталној чиновничкој кречми, камо одлази и Корен, нису говорили то вече о ничем другом до о позиву; а како су били позвани сви, на све стране су одобравали ту Меденову замисао. Знали су већ и за све ситнице на тој забави. Поштар је знао, да је Меден наручио из града војничку музику и две чувене куварице. А говорило се о плавском пиву и рајинском вину, на посебну и о шампањцу. Свуд задовољство, само једно питање мучи грађанство, а то је: „Шта то значи? Чему то?"

И то даде снама прилике да, успрот тешко очекиване забаве и поред свег свог задовољства, примете по коју злобну примедбу.

„Љубопитљив сам, хоће ли бити и часника из града," — шапну порезни надзорник свом суседу пл. Руди у ухо.

Овај оста миран, као да не зна, куд нишани та примедба.

„Лепо би било; па и ја ћу обући своју униформу."

„Зар сте и ви резервни часник?" запита адјункт.

„Разуме се, код драгона!" одговори овај достојанствено.

„Па ипак није Меден таква циција, као што се о њему прича!" примети судац.

„Видићемо!" дода бележник Копривац, а он је у свим стварима мали скептичар.

Тако се говорило целог вечера.

Корен за све то време ћути и пије.

„Зар ви ниште позвани?" запита га поштар тихо.

„Јесам!"

„О!"

„Зар вам је то тако чудно?"

„О, не, не! Та — кад ништа не говорите!"

„Ваљда нећу играти од радости, што ме позвао Меден на забаву?"

Поштар ућута, мрзељубив човек, а претпаво се само са својим слугама.

„О, господине пл. Руда, — ви ћете опет узети Болетову лепотицу само за себе!" пошали се судац.

„Котиљон је већ мој, а и прва четворка! Данас сам био на Дрепову", одговори овај и неколике баци поглед онамо, где седи Корен.

Овај грицкао цигару, па ланска палидрвца; а палидрвца стоје пред адјунктом на их механично броји.

„Честитам!" рече судац.

„Да није тако млада!" примети адјункт.

„За што? Господин концеписта може чекати!" дода бележник.

Свако је могао видити, да се подругују, само господин концеписта не види.

Неко предложи да се тароквирају; и предлог би усвојен. Адјункт се пак узе шалити са кречмарицом, а Корен му помаже.

Било је већ близу поноћи, кад се враћали кући Корен и бележник Копривац. Становали су у једној кући.

„То је некл лутак, тај концеписта", примети Корен пред капијком.

„А ја бих се окладио, да ће бити Болетов зет!" одврати бележник.

На Коренових уста оте се кратак, промукао глас, не знаш: је ли смех, је ли реч, а пити што повлађује, нити одриче.

„Шта велите?" запита бележник зевајући.

„Ја — ништа! Зима је!"

Концепијент закључава капидир.

„Хоћете ли ући к Медену?" спомену бележник на басахаџијска.

„Не знам!"

„Разуме се, да нете ићи!"

Растали се у тампом ходнику и свак оде у своју собу.

Пред вече последње недеље поклада било је живо на утрвеном и дебелим снегом покритом путу, што води у Меденов дворац четврт сахата од Борја. Сваки час пролећу саонице, а ситан звек праporaца разлеже се по дугачкој долини. Три, четир киријаша варошка имају тог вечера довољано посла, јер нико не ће да иде пешке; и ако их је по четворица у саоницама, ипак киријаш не ниште иного за своју послугу.

Предстојник и његова супруга одвезли се сами; а кад се киријаш вратио, седну пред читаоничком крчмом судац, бележник, адјункт и пл. Руда. Баш кад већ коњи потегоше саонице, дотрча Корен.

„Већ сам мислио, да вас неће бити!" повиче Копривац.

Концепијент се поче нагло на саонице и седе до кочијаша; бележник му окрену леђа. Она троја балансирају на стражњем седишту.

После кратког сањкања утледају пред собом расветљене прозоре Меденова дворца. А кад кочијаш заустави свога коњића пред капијом, дотрча момак, да помогне господи сићи са санница. Друга двојица присветљују бакљама. Мало по даље стоји чета гледалаца, домаћих слугу и слушкиња, па шапућу разне примедбе о пролазима, а двокоњу зубима од зиме. Ходници искићени зеленилом, а у сваком ћошку гори светиљка.

У првом спрату на вратима дочекује Меден своје госте, у црну фраку, па руке навукао прилично рукавице, а на глави метнуо свилен клак. Човек је то од старијих људи, трбушаст, а подшљак му се обесио преко огрлице. Клања се усиљено и стиснуо је свакому руке. Говори мало, ал тим брже иде па отвара гостима врата од собе, где их прима и поздравља његова жена.

„Молим, молим, господине суче“, поздрави Меден дошљака и отвори му врата; адјункту и конциписти пружи руку, Корена пак и бележника поздрави површно, али ипак пријазно.

У соби је тек мало гостију, највише чиновника из Борја; но за час се собе напунише. Дошла и нека госпођа из града, међу њима и три часника. Дошао је и Боле са својом женом и Милицом.

Друштво је врло разговорно. С почетка забава иде некако усиљено. Сви шапућу а бољи познаници скупљају се у чете. После посматрају спахињицу, супругу Меденову. Она одевена у сивкаст брокат; по оделу пригенула онде онде китицу шенибаба. Ово одело чудно пристало њеној светлој, плавој коси; и баш с тога, што на њој све тако једноставно и скромно, утицало је у целини неодољиво на посматраче.

Дође и др. Храст са својом женом. Елза, Меденова супруга, поздрави их пријазно и стаси доктору руку. Болетова и Храстова породица заузме место у дворани поред собе, у којој је спахињица дочекивала госте; поред њих, на неколе пезорници, удешавали су свирачи своје инструменте.

„Чекају канда још некога“, примети Боле, приступив господама.

„Кога то? Познаници су скоро сви ту, и има и неколико странаца,“ одговори Храст.

Пре им Елза.

Лепа жена, лепша него што је била девојком. Ово мирно достојанство, што би пре само каткад засенуло у њеним мудрим очима, разлило се сад по целом њеном бледом лицу. Само јој око немирно.

„Обећао је барон Јаблонски, да ће доћи вечерас“, рече, и окренула се Болетовој супруги; „чудим се, да га нема тако дуго; хладно је, а и снег је. Тај снег...“

„Ви ја Јаблонски?“ понови Храст, који је стајао поред ње. Но одмах се покајао што је то учинио.

„Негде нас пре посетио, а и ми смо били код њега у Гробљу“.

Храст погледа по дворани; нехотице се сети Корена и разговора њихова, кад оно добише позив на забаву.

У пруу собу уђе неколико гостију и Елза погледа онамо.

„То ће бити! Јесте, он је“, рече с већим узбуђењем, него што је сама хтела. И оде у сусрет новим гостима.

Храст гурну Болета.

„Пријатељу, то има нешто да значи! Јаблонски — па ту...“

Корен дође нагло из пре собе. „Шта сам вам рекао?“ шану Храсту јетко и лутито.

„Шта?“ понови Храст, а зна, шта Корен мисли.

„Да је све то хумбуг, политички хумбуг, а ми смо окнар, статисте, клауни, луде...“

Боле се јасно засмеја, да се госпе пажљиво погледаше.

„Шта вам је, господине Корене?“ пита га Милица, на сакри лепезом лице.

Да га је био запитао ко други, за цело би му Корен одмах одговорио; но у његовим очима засветли нешто, што значи: „Ви се не разумете у тим стварима.“ Али се сакрада те нагло рече: „Ништа, ништа!“

Сад се насмеши Храст. То још већма расплаши младог човека.

„Но баш ако хоћете да знате“ настави Корен, „могу вам рећи, јер ја се не бојим никог. Видите, госпођице, данас смо ми сви ту... зобе, вранци... или шта хоћете. Меден и онај охоли гробљански барон — та двојица разапињу замке нашој лудости. Глете, избори су пред вратима и данашња игранка, — сва забава, све је за то, да се спреми у утре пут Медену, немикутару Медену.“

„Шст, шст, мили Корене!“ утишавао га Храст. Корен се удали.

„То је фантаст“, рече Боле обилно. „Хајдемо, да поздравимо барона. А гле, и зета је повео!“

„О, та то је тепаџ!“ шапну Храст.

„Па зет Јаблонсков — и то је нешто!“

Барон им се приближавао. Врати га Меден, па се држи као да је нарастао за педаљ. Јаблонски пријазно поздрављао и одаздрављао на све стране, али му није нестало охола израза с лица. Зет његов пл. Горски придружио се пак часницима и издаље мери даље, које су поседале по другим клупама уз зид.

Наскоро почну играти и забава се сврши, да не може бити боље. Испочетка није било праве весеља;

разни, и у неколико врло различити елементи, почели се лагано слевати, а свирка, изврсно Меденово вино, и изврсни бифе отворе добру вољу.

Пл. Руда био је вечерас у ширинцу. Прву четворку одиграо са Болетовом Јерком, а и котиљон; но вечерас га много више занимала најкраснија госпа на забави — Елза. Такмичио се с другима, а особито са часницима тако, да је и поспани адјункт приметио ту промену, те јави суку ту, како се изразио, новост.

„А ви? Шта ви? пита судац.

„О, — престара, престара је!"

„О, ви сте лисац!" засмеја се онај.

„И то онај — који је сиједо грожђе!" дода адјункт.

„Пиво је изврсно!" промрмља судац и оде к бифету.

Корен помало и заборавио на свој пређашњи јед, и што више конциписта напушта Милицу, тим се он више око ње врзе.

„Јесте ли се већ стишали?" пита га она у игри.

„Познајете ли ме отпре?"

Девојка није одмах одговорила.

„Да будем искрена," настави после кратког чутња, те упре у њега поглед, „чини вас право познавала. Зиму, а и видио се, да се бојите међа Медена и барона?" примети она, а осмеху се.

„Којим? Ох, не, никако не! Ја се никога не бојим. Него мрзим те људе; мрзи их на свет срца, и ту плановоку Немцу и сву ту клику. Пазните, ја не бих био ни овамо дошао, да..."

Ту му заста страсни говор. Поче брже играти и заста са играчицом у пола дворане, а око њих се врте други и гурају се.

„Но — зашто: да...?" прекрати девојка.

Конципијенту удари крв у лице. Нагао, безобзиран човек, па каже свакоме у лице, ма шта било; никад не прикрива своје мрзње или пријатељства, па био то ко му драго. Но сад не зна шта рече. Сам собом тајн, да је дошао к Медену једино ради Милице. И ето, кад га она пита, колико га тоци нешто, да јој се исповеди, толико га опет стиш. Њути и потајице тражи њене очи. Девојка пак, канда инстинктивно осећа, шта се збива у његовим мислима, па га и не погледа, нити поноси питање.

Кад је дошао своју играчицу њеној матери, седила је тамо Елза.

„О, господине докторе Корене," рече Елза врло пријазно и показа лепезом на празну столицу до себе, „као је то, да се не дате никад видити; друга господа долазе к нама, а ви сте... како да кажем... тако поносити..."

Насмеши се тако пријазно, и уједно кокетно, да Корен у први мах није знао, шта да одговори. Сео поред ње, јер други играч одведе Милицу, а госпођа се Болетова забављала са предстојништвом. Сео, те се разговарао, како има много посла, а мало времена.

„Истина лети ... ваша красна башта,... а зими, милостива, —"

„Па дођите на пријатељску кафу; нека нам господа долазе."

„Ако дозволљавате?"

„Ви се вечерас много занимате за ту приносну лепотицу. — Ха ха, драги докторе, ја имам добро око."

При тим речима сакри од других лепезом своје лице и поче се окретно конципијенту — поверљиво и безбрижно, као каквом старом пријатељу.

Корен мора да погледи у њу, у њено бледо, лепо лице и бело нуно раме, којим га се скоро дотакла. Корен није више младић; кад је са Милицом, обузима га увек, па то и сам осећа на своју велику невољу, нека детињска, младалачка бојазан; али према тој жени не. Познаје је већ дуго, и ако не из ближе; о њој се много говори по варошки и свуда, где се ко сети. Све је то утицало, те сваког занима и нпак свако мисли, да је сме и може надвирати. На тако и Корен. Што се тиче женске лепоте, није ни он слеп.

„Варате се, милостива; — морам вам бити благодаран на пажњи..."

„Та, не тајите, а не будите тако злобни!" кори га Елза.

„Злобан? Никако, већ искрен!"

Махну лако према њему лепезом.

„Да је тако, више би ми поклањали поверења; истина, ви нас сви тамо у варошн гледате мало као преко рамена; а особито сам ја многоме три у оку. Није ли истина?"

„Милостива!"

„И за шта боља? У мени видите Немицу,... Немицу, коју мрзе и која мрзи. Потврдите, господине Корене!"

Госпођа се смеши, а конципијенат упао у велики шкрипац.

Свагде и свакоме бих рекао: „да", може бити и Елзи у другим приликама. Ал сад му мирише парфи, који се ширио по ваздуху својим покретом њене лепезе; па пред собом види лепу жену.

„Све ми је познато! И за то, видите, господине Корене, за то се бојим поклонити вашу читаоницу. Како би ме гледали?"

„Па била сте већ!" упаде он, весео, да може штогод рећи.

„Али онда је било све друкчије! Онда нисам још била жена — Меденова."

„Па дозволно је и ваш господин супруг!"

„Да, да, а сад смо обоје, канда једно због другог, изгубили право, да вас посећујемо.“

Конципијенат махну руком.

„Не, не; дозволите, да разговорим. Пре, пре сте се још радовали, кад вам је когод дошао на читаоничке забаве, ... док вас је било мање, док још нису ишли онамо сви чиновници; а сад бирате... Па и право је, некако сте стегли срце!“

„Варате се, милостива госпо,“ рече Корен ватрено; „па дођите, ступите у наше друштво и уверићете се, да су те предрасуде на вашој страни.“

У тај мах дође пл. Руда и поведе Елзу.

„Видићемо!“ рече Елза брзо, смешећи се на свог суседа.

За време котиљона стајао је Корен с другом господом код улазних врата и посматрао игру. Кад су бирале женске, размишљао је, хоће ли доћи Милица по њега, а поред ње сетно се и Елзе. У место убичајених ордена од хартије делиле су играчице разнобојне врпце. Корен дуго чека. Ни једна не долази дуго к њему, јер се ни сам није много брињу за игру. Прва дође Елза. Смеши се, па му придену црвену врпцу.

„Бела!“ примети он, ухвативши је руком око паса, а не мислећи, шта је хтео тим да рекне.

„Разуме се! Црвену ће вам донети она прилика. То вам је жеља?“

Кад се окрену к вратима, дочека га Милица. И њој је придену црвену врпцу. При том се мало заруменила. Два пут су обиграли дворану а он не прозбори ни реч. Ћутећи одведе је и на место, ћутећи се поклони, па и оде.

У *собе*, где се старија господа картала и пушила, сретне се с Христом.

„Јесте ли још ту, ној мили Катоне?“ нашали се доктор, „ја сам мислио, да сте побегли испред замака и сплетака — политичких! Ха ха! Друге су вам можда миље?“ ...

Свитало је, кад се почели разилазити уморни Меденови гости. Наши познаници стрмали се опет, као и код доласка, на сапиште, само нема пл. Руде.

Рула горе са часпицима и са пл. Горским игра мазао.

„Пријатно је било!“ рече судац умотавајући се у бунду.

„Да, да, изврсно пиво — и шампањац!“ потврди адјункт.

Бележник Копривац пуца језиком и пали цигару, коју је на поласку узео.

Корен седи поред кочијања и ћути. Обузели га разни, непојмљиви осећаји, и кад би погледао на белу пољану, што се светлуца на јутарњем освитку, на се по њој диже лака, провидна магла, чини му се, као да види пред собом раскошну слику спахинице; поноћа му дође на памет Милица и њене црне очи, њен невини, поверљиви разговор. Нехотице се хвата руком за прса, да ли је још тамо црвена врпца, на напоца две. И опет му се чини, као да му звони у уху завођљиви глас: „Посетите нас!“

На коњским пратовима звоњају ситни прапорци; на истоку се румени небо, а са високих топола уз пут дижу се читава јата врана и прелећу преко беле пољане.

(Наставиће се.)

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ

(Наставак.)

Али ако поведу ту није цар Стефан, већ син му цар Стефан *Урош* и то 6865.=1357., кад је издикат био X. и кад је цар Урош и записе Дубровачке с привилеђије Которске потврдио — издао „заговориx се са патријархом Савом и с мајком својом царицом Јеленом“ и т. д. — ако су дакле Хиландарци доцније, кад већ ни цара Уроша није било на свету, од повеље Урошеве направили повељу цара Стефана именом само имена царева и променом мајке у љубу, онда ствар сасвим друкчије стоји, и онда пар, који је листину ту управо издао, назива севастократора Дејана „братом царства“ му с тога, што је жена Дејанова, потоња калуђерица, царица Јевдокија, сестра Урошева а кћи цара Стефана била, као што се и г. Мијатовић на једном месту домишљао. И онда би и г. 6857. и индикат X. могао остати, само би се морало казати, да писар, који је писао ту листину, није рачунао од створења света до рођења Христова 5508 већ само 5500 година, као што су доцније и наши летописци чинили и рачунали. Но ако би се тиме хтели задовољити, шта ћемо онда с повељом саме царице Јевдокије и сина јој Константина од г. 6887.=1379., којом они исту цркву своју „баштину“ богородичну у Архиђевици са свима селима и са свом римицом — и са свима међама и синорима тих села **„ижеже здаписавшесѧ хрисовоуставшиⷨ отвержденно имѣт отъ господиⷩ из вѣсто почившеⷨ Цр҃ѧ Стефана**“ — поклонили м. Хиландару у Светој гори? Шта ћемо, велим, с том повељом, у којој се изреком каже, да је села она Архиље-

пачкој цркви записанијем „златопечатним записао и утврдио цар Стефан а не цар Урош? Кад смо већ загазили, шта би могли друго казати, већ то, да је и та повеља преправљана и сумњива већ и за то, што и у њој назначени индикат IV. не одговара назначеној години 6887., које је индикат био II. а не IV. Настаје даље питање: где је погрешка? Да ли у години или у индикту? Ја мислим, да ће пре бити у години, него ли у индикту, и да је по томе повеља та издата управ 6889. (ϛπθ') а не 6887. (ϛπζ'). Но ако прихватимо ову поправку у години, онда отпада разлог, с којега смо посумњали у аутентичност те повеље од 1381. инд. 4. и онда пада и она прва претпоставка, да је прву повељу издао цар Урош а не цар Стефан, и све оно друго отпада, што смо из те претпоставке извели, т. ј. пада тврдња или нагађање, да је сестра Уроша а кћи цара Стефана била за Дејаном, и остаје само цар Стефан с патријархом Савом и севастократором Дејаном, „братом царства“ му, остаје даље г. 6863., које се једино могла она повеља издати, те хоће л' нам се, неће л' нам се, морамо узети, да је и г. 6857. и инд. X. у тој листини погрешан; али ако то нећемо, ако смо јогунасти, као г. Панта, који се чврсто држи г. 1349., онда је повеља та подметнута и фалзификат и не би требало о њој ни једне речи губити или што из ње извадити. Но г. Панта Срећковић је ех-lex и он је мирно и безазлено написао и печатао у Гласнику књ. 57. стр 115. ово: „Године 1349. већ га (Дејана) Душан канцирао у чин севастократора, на каке: поштo се договорих са благоверном царицом Јеленом и сином краљем Урошем и патријархом Савом и са свима и т. д. те је са сбором држаним 1349. г. кад је издата прва половина Душанова законика и т. д. и т. д. већ давно није било у животу (?) деспота Јована Оливерића, па се види, да је исту област сада (1349.) Душан поклонио своме зету, по сестри Јевдокији, севастократору Дејану.“

О Панто, Панто, о Пантелија Панто! И кад већ нећеш да знаш за оно, што је г. „Зубомир Ковачевић о дотичној листини поменуо, зашто не завири, човече, у Даничићев речник за књижевних старина српских под „Сава“ и „Јанићије“, зашто не запита паметније? Но на што тако апострофирати човека, за кога се Даничић није знојио састављајући поменути речник? Кад би тај човек написао бар оволике томове и надао оволике историјске расправе, да је морао превртати Даничићев речник и разбијати себи главу са годинама и индиктима? Панта је ех-lex те се са таквим тричаријама није никад мучио. И као зашто да се мучи, кад и овако без сваке муке иде све од руке. Панта седне за сто — пажести се и док глад о глад, а расправа готова. Готова, да богме, за ватру и огањ. Но шта мари он за то, што ће све његове расправе, све, све, од прве до последње без изузетка, и симболици томови његови у огањ, кад се он међу тим обогатио те „тропи своје благо“ и поста без муке члан нове академије? Муке је било, док је уврштен и на последку придодан и Панта г.г. Чеји, Малаиу и „Зубомиру, али мука та није била ни страна Пантиној већ на другој страни, а Панта постаде без по, или правије: без сваке муке академик. Панта академик! 's ist zu lächerlich! Но шта се мене тиче та Београдска академија и у тој академији г. Панта, са 1200 динара годишње приномоћи на научна средства. „Горе клиј“ — тешко вама, богатима — а „блажени ништи“! —

И ето види и увери се, драги читаоче, да се нисам преневерио, кад сам одмах у почетку казао, да ће с Драгашем и братом му Константином и с њиховом мајком царицом српском Јевдокијом ићи мало теже, него што је ишло с „Бутином Вогданом. Та не мало теже, већ биће тешко иде и мора да се натеже.

Ја држим, да су Драгаш и Константин били синови севастократора деспота *Дејана* и сестре цара Стефана и кћери краља Дечанскога, по имену Теодоре, после смрти свога мужа у калуђерству назване Јевдокије, а не синови „Жарка“, као што је Јаоник записао (Arkiv III. „Constantinus жеглиговац *filius* Despotae Deani Dragasis; *Orbini* p. 287.: Dragas et Constantino, *figliuoli di Deano*; Luccari p. 65.: „Dean, Draghiscia e Constantino *padre e figliuoli*. Истина да Орбини на другом месту, а нарочито на стр. 278. назива Драгаша и Константина синовима *Жарка* Дејановића (Dragas et Constantino, figliuoli di Zarko Desnovich) али се ту Орбини повео за Јаоником, који не зна за Дејана, већ место њега помиње Жарка, као што смо горе видили). Дејан, као зет царев, постао је севастократор и био је севастократор и г. 1354., кад му је папа Инокент писао горе поменуто писмо, и остао је севастократор и г. 1355., кад му је цар Стефан записао села црквп његовој „баштиној у Жеглигову у месту Архиђаконија.“ и он је био прави доглавник и саветник цару Стефану и нареку већу, јер што Јаоник каже за Жарка, то се мора одвесати на Дејана. За владе цара Уроша Дејан се не спомиње, јер онај Дејан логотет не може никако бити диластa и севастократор Дејан. У поменицима и у летопису једном налаза се Дејан деспотом а жена његова Теодора-Јевдокија проваља се владала после смрти Дејанове и братиња свога Уроша, *српском царицом*, као што се и полубрат њезин Симеун (Синиша) проглао у деспотовини својој поред Грка и Срба.

У области Дејанових синова, деспота Драгаша и

господина Константина, налазиле се земље, које су састављале државу моћнога властелина цара Стефана, деспота Оливера, кога је после 1355. нестало с овога света. Осим синова Драгаша и Константина родио је Дејан са Теодором-Јендокијом и кћер *Теодору*, удату после г. 1371. за Ђурђа Балшића у Зету („Teodora — sorella di Dragas et Constantino, figlinoli di Dessa“ — Orbini p. 287.), која је родила Ђурђу Јендокију, жену деспота Јапинског Исуха, а „*тетесију*“ (сестрићину) великога и славнога господина Костадина“, што се у једном запису каже.

Г. 1377. (6885.), инд. XV. записала је госпођа царица Јендокија са синови царства јој, деспотом *Јованом Драгашом* и Константином руском манастиру св. Пантелејмона у Светој гори неке села у свом владању, и та повеља писана је напред поменуте год. у граду Струмици (Гласник XXIV. 249.—252.).

Од истога Јоана Деспота Драгаша има у ман. Хиландару красопис о земљи истог манастира у његовом владању, писан исте 6885.=1377. г. истога XV. индикта, а 1. јула (Miki. Mon. serb. 186.). И у светогорском манастиру св. Павла налазе се две повеље: једна од Деспота Јоана Драгаша год. 6885.=1377., инд. XV., а друга од оба брата, деспота Драгаша и господина Костадина.

За тим долази она горе већ поменута повеља царице српске Јендокије и сина јој Костадина од г. 6887., писане 6889.=1381., којом су записали Хиландару „*каричење*“ цркву своју Архиђаковицу у Жеглигову. Може бити да се деспот Драгаш у тој повељи за то не спомиње, што тада већ није био жив. На послетку да спомеснем још записе деспота Драгаша и Костадина, којим они потврђују сва добра манастира св. Пантелејмона, која се налазила у њиховом владању, и она, која су му царем Стефаном и сином му царем Урошем приложена и записана, и она, која су му они сами приложили биле (Гл. XXIV. 253.-278.). То „записаније“ нема године, а надавачи мисле, да је писано око 1380. (ср. Григоровића Путешествије, II. изд. 71.)

Јиречек (Handelsstrassen etc. p. 57.) помиње инструкцију дану од дубровачког већа посланику на „Драгашу и Костадину“ 1377. г.

Но кад су Дејановићи надавали те повеље и записивали записе манастирима у Светој гори, тада су они, а нарочито од г. 1372. већ били подложници и вазали турском цару Мурату, служећи у војсци царевој и проливајући крв своју за ширење турског господства у Јевропи и у Азији. За српску државу они су пропали и били изгубљени.

(Наставиће се.)

УСПОМЕНА НА ПОКОЈНОГ ПРИЈАТЕЉА.

ОД МИЋЕ ДИМИТРИЈЕВИЋА.

VII.

Ја сам се са покојним Костом познавао још из најранијег детињства, јер смо били из једнога места. Он је био нешто старији од мене, а и школом је био пред-а-мном. С тога није било међу нама велике пријатељске интимности. Било је то више познанство деце из једнога места, које се после састајцима о феријама обнављало. Колико смо били заједно, то је било у нижој гимназији у Новом Саду, но он је имао свој засебан круг њачки, а ја опет мој. Колико се опомињем, били су му ту најбољи другови Васа Вујић, садањи професор Карловачке гимназије, и Тоша Недељковић, данашњи адвокат у Земуну. После смо се растали, и састали смо се тек као млади људи у Пешти. Ја сам довршивао моје универзитетске студије, а он је дошао у праксу Државном суду. Ту смо били заједно, али смо један другом били туђи. Наши политични назори, наши погледи на свет и живот, који се већ онда пред нама широм отварао, разилазили су се.

После тога оде он у Нови Сад, а годину дана касније сиђем се и ја доле, и заузмем управо његово место у Новосадском магистрату. Он је био велики бележник, а ја постанем подбележником. Били смо сада један поред другог, делили смо један исти посао, радили смо у једној истој соби, био нам је управо сто до стола. Ту смо се боље упознали, ту смо старо познанство обновили и утврдили га новим пријатељством. Ово, што нас је пре делило, почело је између нас нестајати. Упућени да терете службе делимо, осећали смо подједнако, шта нас тишти. И за мене и за њега били су то послови и сувише суварни. И обоје смо их опет за то са једнаком брзином и савешћу свршавали. Као да сам слутио, како му се крила у његовом идеалном полету зломе кроз густи, запутљени шипраг свакидашњих тричарија. А и он се мени чудно. Тежње моје летиле су по са свим слободном зраку, високо над загушним ваздухом наше уске и тескобне канцеларије, и опет сам се брзо умео наћи и по закупним земљама, и по риту и по шумама ка-

рошким. Завидио ми је управо, што сам се умео спријатељити са стварима са свим обичним.

Тако се сваким даном пред мојим очима све већма откривала она идеална страна његовога духа. И ми смо се ту са свим зближали.

Кад смо се овако заједно нашли, било је с пролећа год. 1869. Он је баш онда некако довршивао време своје кандидатске праксе за адвокацију, и тога лета оде горе те положи испит адвокатски.

Ваљда је и ово било од уплива на његову каснију књижевну радњу. Био је сад свршен човек. Но адвокатску канцеларију није хтео одмах да отвара. Чекао је за то згоду и прилику. Био је задовољан, што је имао диплому у џепу, те је био стресао и последњу бригу из ђачког живота. У таквим околностима могли се опет слободно враћати идеали његовог ђаковања.

Те зиме проводила је дружина српског народног позоришта зиму у Новоме Саду. Цело млађе коло интелигенције, што је било онда у Новом Саду, посећивало је редовно представе позоришне. Покојни Коста пратио их је још са особитим интересом А позориште је баш онда добило било опет нова полета после пораза, што га је осиновљем књажевског српског позоришта у Београду претрпило било, јер на чело друштва ставио се пок. др. Јован Суботић, који је у ово доба место свога пребивања из Загреба у Нови Сад премештао био. У Кости се сад кренула стара наклоност за позориштем. Хтео је и он, да у ту најмилију народну зграду уложи један камен, те преведе са немачког шаљиву игру: »Мило за драго«, која се још исте сезоне приказала. Он, који је још као ђак имао оригиналне драмске замисли, ступио је на јавност врло скромно, са преводом; али свакојако са комадом, који се допао.

Те зиме од нове године покрене се омладински орган »Млада Србадија«. За исти преведе он једну песму с немачког од Лиша.

Као што се види, ступао је врло лагано и врло опрезно на књижевно поље.

Изгледало је, као да се још није преломио, као да још није са свим свој, већ да се још колеба и за нечим осврће. И заиста му је још нешто недостајало. Није још био постигао све, за чим је тежио.

Било је баш те зиме једног великог празника после подне. Седили смо заједно у кавани. Дупком пуно света, а још више дима. Досадило нам се и седење. Крenусмо се на улицу, да опружимо ноге. Али напољу опет магла, још гушћа од оног дима у кавани. Одшетасмо до једног старијег пријатеља, али га не нађосмо дома. Куда сад? Не знадосмо ни сами. Није нам пресстајало друго, већ да нас опет гуши или магла, или густи кавански дим.

»Но, баш је ово досадно!« примети Коста. »Ако нас још и ово не доведе до бољих мисли, да се једанпут и ми оженимо, онда баш нисмо заслужили ни да живимо.«

И њему је заиста бећарски живот био досадио. Мислио је, како да се ожени. »Или бар да саставимо какав мали клуб, где би заједно читали и претресали оно, што смо читали,« настави он у даљем ходу, »јер ово је са свим којешта.«

Он се тако заиста поче и повлачити. Почне се одавати читању. Међутим мисао женидбе није нигде напуштао.

Осећао се, да није довољно упознат са српском књижевношћу, те поче с највећом пажњом читати Доситија. Уживао је у њему, допадао му се. У том читању почео му је студирати карактер. »За што је напустио манастир?« То је тема, о којој је много размишљао. Разлози, што их сам Доситије наводи, нису му били довољни. Он је за тај корак тражио обичан, опште човечански мотив. Њему је севнула кроз главу мисао, да је ту морало бити нешто, што у општој опреци стоји са калуђерским животом, он помисли, да је Доситије морао бити заљубљен. И то је било његово најдубље уверење, то је он најозбиљније тврдио. Они изливи срца, које Доситије посвећује спомену своје сестре Луле, морали се, по Трифковићу, са свим неког другог тицати, неког вишег идеала Доситијева срца. Он је у најодважнијем кораку Доситијевог живота тражио велики драматски моменат. И то је био повод, што је Доситија драматски обрадио.

Мисао је ова била доста смела. Још томе је придолазила и та околност, што се ова мисао сукобљавала са пијететом српскога народа, што га овај има према особи Доситија Обрадовића.

Био је то свакојако рискират корак. Но Коста га се озбиљски латио, и нама је он поред свега тога добро дошао, јер је увео Косту Трифковића у драматску књижевност. »Младост Доситија Обрадовића« био је први позоришни комад, што га је Коста написао. А било је то у лето г. 1870.

Овај се комад није, истина, одмах приказао, али пут је био прокрчен.

Но Костић је дар био најревнија уљешен за схватање комичних карактера и ситуација, те се одмах затим баци на шаљиву игру. Први му је комад био: »Честитам.«

Он се сад уједно и одважи, да га даде приказати. Но никако не хтеде, да то буде у Новом Саду, већ на страни. И тако је прво његово дело пренло у Панчеву преко позорнице. Било је то у зиму г. 1870.-1.

Полагао је много на успех, те је с тога отишао сам у Панчево, да буде при првој представи. А могао је слободно присуствовати, јер га у Панчеву скоро нико није познавао. Ту је био сведоком доброг успеха свога првог дела и очевидцем допадања, што га је исто изазвало.

Био је сад већ ободрен, и шаљиве игре низале се једна за другом из његовог пера.

Ја нити ћу их ређати, нити претресати, јер у овој прилици нисам к њој ни да будем критичар.

Хтео сам само да покажем, како се Коста Трифковић ушао у драмску књижевност.

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

АЛЕКСАНДРУ САНДИЋУ

ПРИКАЗАО („ПОСВЕТНО“) ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

Преда мном је „Прилошак српској синтакси“ од Свет. Вуловића. У том се „прилошку“ бране стихови исправљени у новом државном издању Вукових дела књ. I. Ти стихови по новом државном издању гласе:

А шесе јој шиље од дојакох —
Ето јој их, секо, од дојакох —

По Вукову издању гласе ти стихови:

А шесе јој шиље *и* дојакох —
Ето јој их, секо, *о* дојакох —

Ове стихове по Вукову издању брани А. Николић и осуђује горње стихове по новом државном издању. Позван с неке стране, да кажем, како мислим о овој ствари, гледаћу, да ово изложим без „лицеврења“ онако, како мислим, како знам. Вук је нама прибележио стихове:

А шесе јој шиље *и* дојакох —
Ето јој их, секо, *о* дојакох —

и ми треба да гледамо, ако је ико могуће, да те стихове одбранимо, ма да нам изгледају, да су по језику неправилни.

Не треба одмах исправљати, ако нам се што учини, да није са свим по граматици коректно, јер осим закона гласовних у језику влада још језиком аналогија, која је тако јак чинилац у језику, као што су и закони гласовни.

Вук Караџић је бележио верно народне песме онако, како их чуо у народу. Има једна песма у његовој трећој књизи српских народних песама, којој је натпис „Хасанагиница“. Ту је песму напштампао Вук по Фортису од год. 1774., јер је није могао у народу чути ни којом приликом. Штампајући Вук ту песму погрешно је, што је неке облике поправљао, мислећи, да су погрешни. Тако по Фортису гласи трећи стих:

Dasa sajesi, vechchi okopuli,

Да-су сиђли, већби окопули.

А Вук је овај стих исправно овако:

Да је сиђер, већ би окопио.

По Фортису гласи 7. стих:

On boljuje u ranami glintimi.

Он болује у ранами лутими.

А Вук је овај стих исправио овако:

Он болује од лутијех рана.

По Фортису гласи 40. стих:

S' gjeme grede u dvora bjelosa.

С њиме греде у двору бјелому.

А Вук је исправио овај стих овако:

С њиме греде двору бијеломе и т. д.

Знам, да ће свако, који ово чита, мислити, да су исправци Вукови на свом месту, јер онако, како је те стихове Фортис прибележио, изгледа, да су неправилни. Али чујте, шта каже Миклошић за ово у своме делу Ueber Gjäke's „Klaggesang von der edlen Frauen des Asan aga“ стр. 8.: der Vuksche Text beruht auf dem von Fortis, von dem er sich durch eine nicht geringe Anzahl von grossentheils unberechtigten Aenderungen unterscheidet. Истина Миклошић не каже, за што су ова исправци Вукови unberechtigt, што сам их ја овде споменуо; за то ћу ја покушати, да Фортисов текст одбраним.

Ја сам споменуо, да у језику владају закони гласовни, по којима постају облици. Али по што је језик у непрестаном развитку, то му облици не могу остати увек једнаки, непроменљиви. У развитку језика мењају се облици, а најглавнији и најснажнији чинилац у том развитку јесте аналогија. Ја ћу ово

гледати да примерима потврдим. Познат је свакоме глагол *мислити*, који одговара ст. слов. *мыслити* по југозападним крајевима нашега народа говори се *мишљети*: „)

Стиди *мишљет'* Сарајлија Мујо:
Ал' ће *љубит'* бољу удовицу,
Али ону под претњом бесејет —
Стидоx *мишљет'* и размишљат' — (Вукове речи.)

Смемо ли ми казати, да глагол *мишљети* не ваља, кад се говори по југозападноме крају? Ја мислим да не смемо, кад знамо онога силног чиниоца у развитку језика, који се зове аналогија. Глагол *мишљети* помешао се међу глаголе треће врсте, као што је *видјети*, *тражити*. Глагол *мишљети* дакле добро је облик по аналогији треће врсте. У Вукову речнику има реч *сједилац* и никако друкчије, јер га народ само тако говори; а та би реч требала по правилу да гласи *сједјелац*. А сме ли ко казати, да *сједилац* не ваља, кад зна, да је постало по аналогији речи, као што је *посилац*. Од *дуг* гласи компаратив *дужи*, али по западним крајевима говори се од *дуг* компаратив *другљи*. Сме ли ко казати, да тај компаратив не ваља, кад зна, да је постао по аналогији као и компаратив *грубљи*. Вокатив један. од *Милош* гласи по правилу према ст. слов. *Милошу*, али се говори по неким крајевима и *Милошо*, које је постало по аналогији прве врсте прва раздела, као: *човече*, *Јоване*, *Стевање*. Би ли дакле било умесно, да се у „Горском Вијенцу“ исправи стих, који гласи: „*О Милошу!* ко ти не завиди?“ Би ли било умесно, да се исправи стих у народним песмама: „Чујеш мене, *краље* од Будима“, где је *краље* постало по аналогији прве врсте прва раздела? Би ли било умесно, да је Вук у „Херцеговачким песмама“ на стр. 33. стих: „Ја ти *вибох* Владиславу сина“ исправно овако: „Ја ти *вибех* Владиславу сина“. Ја мислим, да не би, јер Вук Врчевић је чуо од неваља *вибах*, а не *вибех*. *Вибох* је постало по аналогији прве врсте, као што је *клех*. Из оних примера види се, какав је силан чинилац аналогија у језику, за то мислим, да је и Вук могао оставити оне стихове по Фортису онаке, какви су, јер су поједине речи у њима постале по аналогији као *окончах* (по аналогији II. врсте), или по субјективном схватању онога, који је песму испевао, као: „С њоме *сједе* у двору бјелому!“ Други пример да наведем. Може се казати: дошао сам *њему* или дошао сам *к њему*, или дошао сам *до њега*. Које је најбоље речено од тога трога? Добро је све троје речено, само зависи од субјективнога схватања онога, који говори, шта ће употребити или *њему*, или *к њему* или *до њега*, јер датив *њему* значи друго нешто, *к њему* друго нешто, а *до њега* друго нешто.

Кад ово последње узмемо на око, онда мислим, да нема са свим право г. А. Николић, да је „предлог *од* немогућан“ у стиху: „А више јој змије од дојакâ“. Да ли треба у том стиху предлог *о* или *од* да стоји, то зависи од субјективнога схватања. Ово што сам казао, то стоји, али одмах морам признати, да је приличније, (као што би се и сам Вук изразио и као што се изражавао у оваким приликама) да стоји у том стиху предлог *о*, дакле: „А више јој змије *о дојакâ*“. Морам признати, да је г. С. Вуловић обрачу исправљеног стиха: „А више јој змије *од дојакâ*“ врло оштроумно написао; али по крај свега тога мислим, да не стоји оно, што тврди, и по томе да није било потребе, да се споменути стих исправи. Морам још приметити, да у г. С. Вуловића књижици има доста примера, која иду баш у прилог томе, да није требало споменути стих Вуков исправити. Осим тога г. С. Вуловић мисли, да су све оно погрешке, што није по правилима граматичким, која су уграђена за књижевни језик српски. Тако вели на стр. 12. своје књижице: „Неке су се од ових погрешака тако одомаћиле и учврстиле у нар. говору, да би их готово могли назвати правилне погрешке или правило у грешењу. То су: а.) асс. стоји место loc. и обрнуто; и б.) асс. стоји место inst. и обрнуто. Вук о овом појаву вели: „У Црној Гори и у Бока тешко је друкчије и чути да се говори него тако“. Па навађа примере ове:

Ја у Црну стојат' нећу гору. —
У колибу мојих Малисана. —
У кулу је хаџада сватових. —
Сузе сване сваћу на образе. —
Кад сам дошо у своме народу.
Шљем ударе о тврду стијену. —

Ја пак не сматрам ове акузативе и локале у овим примерима за погрешне, као што мисли г. Вуловић, него мислим, као што се може један облик заменити другим по аналогији, да тако и овде замењује се примицање кирних бављењем или бављењем, а бављење примицањем. Предлози су били првобитно адвербија и падеж не зависи од предлога, него од глагола, за то и видимо, да се један исти предлог слаже са више падежа. У примеру: „*Ја у Црну* стојат' нећу *гору*“ по своме субјективном схватању замењује Црногорац бављење на месту примицањем, а напротив у примеру: „Кад сам дошо' *у своме народу*“ замењује опет по своме субјективном схватању примицање бављењем на месту. У Црној се Гори дакле замењује примицање бављењем, а бављење примицањем, и ја мислим, да је погрешно мишљење оних, који мисле, да су ово погрешке у језику. У језику нема ништа погрешнога. Све што бива у језику, бива по законима гласовним и по аналогији, а ово замењивање, што смо на последњу споменули, ништа друго није него аналогија. Тако мислим, да је по-

грешно и оно, како мисли г. С. Вуловић на стр. 15. и 16., где вели: „И сиjече *по Баньанах* Турке", *По Баньанах* не може бити стари pl. loc. А тако исто и:

И по Куча турске телале —
Овог бију те говоре Турке —
По крајинах али по градовах —

Овај последњи пример баш прилично светлости и на оно крајње *х* у примерима старога pl. loc. под 1. в. *По градовах* је поуздано pl. gen. с предлогом *по* (онако као и у *по таборах, по Куча, по Баньанах*) и онда је врло вероватно, да је и оно *по Крајинах* у истом стиху (које би се иначе, на другом месту, узело за pl. loc.) такође pl. gen. с предлогом *по*. И онда су, можда, и сви они под 1. в. наведени примери с крајњим *х* такође pl. gen. с предлогом *по*, коме да је у оним крајевима са свим померено значење, тврди и овај занимљив пример:

Кад се удрим умом по памећу.

Г. Св. Вуловић доказује онде, да *по Баньанах, по Куча, по таборах, по градовах* несу локали, него генитиви и вели нареком „*по Баньанах* не може бити стари plur. loc." и „*по градовах* је поуздано pl. gen. с предлогом *по*". На ово опет могу ја рећи још с већом поуданошћу, да *по Баньанах, по Куча, по таборах, по градовах* несу генитиви, него стари локали. Г. Св. Вуловић није доказао, да су то генитиви, него је само казао, али ја ћу гледати, да докажем да су локали. Предлог се *по* слаже са акуз. и локалом, и ја несам могао наћи примера, да је залутао у своме слагању, те да се слаже и са генитивом. Колико је мени позната књижевност, мени није познат ни један пример, из којега бих могао видети, да се предлог *по* слаже с генитивом. Да има примера за други падеж с предлогом *по*, то би пре приметио Вук Даничић, него ја и ми сви, који мислимо, да се у овом послу разумевамо. Али то се у Вука Даничића синтакси не налази. Кад се дакле тако што у синтакси Вука Даничића, каквом се не може поћинити ни један словенски народ осим Срба, не налази, онда можемо бити спокојни, да у чисто народном српском језику нема генитива с предлогом *по*. Али сад не може ко запитати: на зар су то локали *по Баньанах, по таборах, по градовах*? Зар ти не знаш, да ти локали морају тласити по правилу *по Баньанијех, по таборијех, по градовијех*? Знам ја врло добро, да ти локали морају тласити *по градовијех* и т. д., али знаш ли ти, шта је аналогија? Знаш ли ти, да је аналогија велики господар у језику? Знаш ли ти, да су облици *по Баньанах, таборах, градових* постали по аналогији *крајинах* т. ј. *Баньанах, градовах, таборах* прешли су по локалу плурала из прве врсте у трећу. Знаш ли ти, да је та трећа врста велики јунак? Знаш ли ти, да су се сви локали плурала из своју врсту у руском језику изједначили са локалом плурала треће врсте по силном том закону, који се зове аналогија. Тако у руском језику гласи локал у I. врсти: рабахъ, којих по аналогији треће врсте рыбахъ. А тако исто по аналогији III. врсте гласе локали у II. врсти: селахъ, полях, у петој врсти: костях, у VI. врсти: именахъ, чудесахъ, жеребятахъ, матерях, а ти су локали гласили по врстама у ст. слов. језику овако: **рыбѣхъ, коняхъ, селѣхъ, полихъ, костьхъ, именахъ, чудесѣхъ, жеребятѣхъ, матеряхъ**. Кад се ово зна, онда мислим, да нема сумње, да су *по таборах, по градовах* локали. Врло су ретки примери, из којих би видели, да се падеж померено у слагању са својим предлогом, као што је овај пример:

Кад се удрим умом по памећу,

па и онде морам приметити, да не ће бити истина, као што каже г. Вуловић, да је у овом примеру предлог *по померено своје значење*, него се падеж померио у слагању са својим предлогом *по*, а значење му је остало исто, као да је и с локалом. Ово ваља запамтити, јер узимо тај случај, да се у *о дјевојци* померио падеж у слагању са својим предлогом, иначе је значење предлога *о* остало исто, као да је и с локалом. Но што дакле нема ни једнога примера у нашем језику, (колико је мени познато) да се *по* слаже с генитивом, то мислим, да је моје доказивање основано, да су *по Баньанах, по градовах* локали, где је трећа врста у борби надвладала прву врсту, као што се то види јасно и из руског језика: и ми у обичном говору чини ми се, да у нашим крајевима трећа врста надвладује у локалу у обичном говору. Тако се може чути *у српама, по селама, по полима*, где се говори.

Да видимо сада, шта је наставак ген. плурала, а шта је наставак локала плурала. Наставак је за ген. плурала ах, који се развио у старом словенском језику у ъ, и. п. **рыбъ, мѣстъ, сынъ, рыкъ**. У српском језику ъ отпада, јер га нема, па се онда генитив подмлађио новим појмом *а*. Дакле: *места, рибâ* и т. д. Дакле наставак је права за генитив плурала ъ, а у српском *а*. Наставак је за лок. плурала ах, који гласи у ст. словенском **хъ**, и. п. **рыкъхъ, нать-хъ, кость-хъ, сынъ-хъ**. У првој и другој врсти крајњи глас од основе ъ и о мења се на ѣ, и. п. **рыкъ-хъ, мѣстъ-хъ**. Према томе од *Баньани* гласи loc. plur. **Кыпанѣ-хъ** = Баљанијех, од *табор табурије-х*, од *град градовијех*. Шта видимо онде, кад нам дођу облици: *Баньанах, градовах*? Видимо, да се основе мешају са трећом врстом, а наставак за локал остаје исти, јер је у свима врстама један исти наставак за локал локал плурала. То мешање основа видимо ми већ и у старом словенском језику. Тако лок. плур. долазе: **жидотѣ, грѣхохъ, образохъ, хлѣбохъ**, којима се основе помешале

међу основе IV. врсте т. ј. ти су локали постали по аналогији четврте врсте.

На посљетку, кад испоредимо наставак лок. плур. *ах* са наставком ген. плур. *а*, онда видимо, да се генитив плурала у Првој Гори помешао са лок. плурала. Из најстаријих времена нема примера, где се ген. замењивао локалом, као: *одь старихъ временохъ*; у старих писаца дубровачких: *од чланцијех, од осталих маломаштијех* и т. д. Овде видимо локал са својим правим основама, а у црногорским генитивима видимо локал са основама треће врсте, као што смо видели горе и код локала. Црногорски генитиви изједначили су се са лок. плурала, као што се и у опће датив и локал плурала с новим наставцима изједначио са инструменталом плурала; а код одређених је генитива црногорских наставак локала дошао на готов генитив. Свакако су дакле генитиви црногорски морали постати аналогијом локала. При свем том не смијемо се сматрати за генитиве *по Бањанах, по таборах, по градовах*, јер се предлог *по* слаже са локалом и што смо напред казали, да нема ни једнога примера, где би јасно видели, да се *по* слаже и са генитивом.

Та то ме баш и задржава, да не могу усвојити мишљење Миклошића да је *х* у црногорском генитиву продрло из промоминалне или сложене деклинације: *мех, добрухъ*. Кад би г. Вуловић могао доказати јасним примерима из црногорскога дијалекта, да се *по* слаже са генитивом, онда бих ја морао признати, да су *по Бањанах, по градовах* генитиви, и онда би ово моје мишљење пропало. Дотле ћу ипак ја мислити, да су то локали плурала, којима је основа по аналогији треће врсте постала. Као са формалне стране, тако и по слагању предлога *по* ти локалом не иде нам никако у рачун, да су *по Бањанах, по градовах* генитиви. Формално се ген. плурала црногорски разликује од локала плурала само код оних ријечи, којима се основа свршује на два сугласна слова, н. пр. *дојаках* је ген., *дојках* лок., јер сам горе показао, да су се у лок. плур. изједначиле све основе са основама *а*.

Кад се дакле ген. изједначио са локалом, онда није чудо, да је и онаки генитив, који се истина изједначио са локалом, али који је неко обиљежје задржао и од генитива, могао заузети место потпунога локала, а то је у овом стиху: „А више јој миље *о дојаках*.“ С формалне стране *дојаках* је и локал и генитив, јер има и од овога и онога обиљежја. Није дакле чудо, што се ломио пјевач „Огњене Марије у пашу“, кад је казао: „А више јој миље *о дојаках*.“

Кад све ово саберемо, што сам досад казао, онда мислим, да не ће бити погрешка у овом стиху, него га је морао бити добро чути сам Вук онако, као што га је и прибиљежио. Да сам ово *о дојаках* морао овако тумачити, те да ово не треба замјенити предлогом *од*: *од дојаках*, гонило ме је моје субјективно мишљење о схваћању овога стиха. Ја мислим по своме субјективном схваћању, да ту треба предлог *о* и да је свакако овде прилагија по синтакси, него предлог *од*. Да се ово моје мишљење обори, потребно је г. С. Вуловићу да докаже, да *по Бањанах, по градовах* нису локали, него генитиви и да Црногорци замењују по значењу предлог *о* предлогом *од*. Дотле се ово не докаже, мислим, да ваља стих: *А више јој миље о дојаках* останити овако, како га је Вук прибиљежио.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— 151. свеска *Народне библиотеке* браће Јовановића доноси наставак „Вранчићевих“ из Рајићеве историје а у 152. је свеска довршена Шилерова „Марија Стјуартка“ у преводу Спира Димитријевића. Као горанина, нарочито као је већ „удешена за сцену позоришту“ те даље завршена ех десетог дејаног свог чина (у преводу је овом то девета дејања, јер је четврта дејања — каквих са „сценских обзира,“ о којима је „удешавач за сцену позоришту“ морао рачуна водити — изостављена) а једанаесту дејаи на све до петнаесте на трећа па чина. Ја само Шилер, за живљења даборе на уму „удешавање за сцену позоришту,“ није преводиоцу или удешавачу довољно јасно маркирао ту крај, то је превидјелац или удешавач — на би му знао, чије је то мисли! — уз Лестрове последње речи у тој дејаи „— Sie kniet auf's Kissen — lest das Hauptr —“ изоставе ријечи Лестер код Шилерја „ohnmächtig“ а код преводиоца или удешавача „као (!) онесвешћен“ падне, додаје још и „Свештеник Божи! Скршено је!“ те тиме „као онесвешћени“ Лестер преводиочев или удешавачев даља читалорима, да је у овом преводу живи већ скршио. На позорници нашој, изгледа, ће се свакако, јоши и поглавито ударај скршене код и морилом мислећих слушалаца последње речи Лестрове у тој дејаи. Да ли је Шилеровој мисли по упутству које другога? — Ма и опет велимо, да бројна Јовановићи грешке, које у збирци своју оригиналу преводи изненађују дела туђинаског знају, као су „удешена за сцену позорницу“, јер баш њихова прилагодна радњега штедљиву и сводљиву на тиме бисма помоћи и никакве дивне увезаре туђинаћ-сељанаћ. Ма то и опет велимо, ма да смо уверени, да ће и опет глас наш остати „глас вапијућег на пустиња.“ Тако је ће већ код нас у тој напој, што по реко ове неке дан неко, „изнемогли републиканац“!

САДРЖАЈ: Ивану Трнском у спомен подсетогодишњице пријатељске му руке. Песма од Ј. С. Ч. (Уз слику.) — Олга (Наставак). — Аспазија. (Наставак.) — О пјесму Лазару. (Наставак.) — Успомена на покојног пријатеља. (Наставак). — Браћа српскога јунака Александру Сандићу приказане („посвећене“) Јовом Жежељевић. — Ковчежић. Књижевне белешке.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА „“ НА САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 21. У НОВОМ САДУ 21. МАЈА 1887. ГОД. III.

ОЛГА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ЖИВОТА.

НАПИСАЛА МИЛЕВА СИМИЋА.

(Наставак.)

Једног дана запита ме, да ли ћу бити сама код куће, хтео би, вели, да са мном о нечем поверљиво разговара. Тај дан дошао је до мене те ми рекао, да је добио од свог брата писмо, у којем га овај светује, да заборави Анђелију, јер по његовом мишљењу Анђелија није девојка, с којом би он био срећан. Из даљег разговора уверила сам се, да Павле сад и сам друкчије мисли о Анђелији.

»Видите, Олга«, говорио ми је између осталог, »Анђелија је лепа, али душа јој није онаква, као што бих ја желио. Она не уме осећати. Она мене никад не би разумела, а ја сумњам у трајну срећу онога брака, где се муж и жена не разумеју. Ој, кад би ме она тако разумела, као што ме разумете ви, и кад би она умела тако љубити, као што ви љубите Војислава!«

»На само до вас стоји, да тако буде. Научите је свему томе ви. Она је млада а има врло добро срце, под другим околностима била би друкчија. Мени се чини, да би ви од ње могли начинити све, што би зажелили«.

»Варате се, Олга. Анђелија није таква, као што се вама чини, јер ви њу гледате кроз призму своје симпатије«.

»На онда би било још природније, да ви на њој не видите никакве мане, јер ви је љубите«.

»То би до душе било логично; али ја не смем смећати с ума оно, што о њој мисле они, који су према њој равнодушни. Ја бих хтео, да се отресем тога, али видите, мени се силом намеће мисао, да они, који су ми о њој говорили, могу имати право«.

»На зар и ви верујете у сокачке гласове?«

»Олга, оно, што сам ја о њој чуо, изгледа да може бити са свим истина«.

»Тако? А зар једни гласови изгледају истинити, па и опет су грозна лаж. Нећу даље да идем. Ево да узмем за пример саму себе. Реците ми, зар су икога више оговарали од мене? Зар није било грозно, ужасно оно, што су рђави језици из пакости потварали на мене? Па и опет ја смем сваком са поносом погледати у очи, јер знам, да је све пуста лаж. Па ко ме је оговарао? Пред вама могу тако говорити, ви ћете ме разумети, вама неће то изгледати као бесмислено хвалисање, ви ме познајете — да, ко ме је оговарао? Они, они, што нису достојни ни обуће да ми скину. Јер, најпосле, лако је гледати буру из далека, са сигурна пристаништа, па рећи: ја се буре не бојим! Нек заплива ко кроз вале узбуркане реке, као што сам ја, па нек остане невредим као што сам ја остала; нек прође ко кроз ватру па нек се не опече, као што је био случај код мене; једном речи: нек проживи ко све оно, што сам ја проживила, па нек прекужи све онако, као што сам прекужила ја! Онда, онда ћу му се поклонити, онда ће се моћи са мном руковати, али пре не«.

Док сам ја тако говорила, гледао ме је Павле нетренимице.

»Ој, Олга«, започе, кад сам ја ућутала, »не могу вам рећи, како волем, што сам то чуо. Ја сам вас и до сад поштовао, а од сад ћу вас тек умети поштовати, као што заслужујете«.

Још би можда тај разговор наставили, али нашље неко, и ми морадосмо прекинути.

На неколико дана после тога били смо заједно на забави, коју су приређивали Анђели-

јини родитељи на свом малом пољском добру у селу Р., које је од нашег места од прилике два сахата удаљено. Тог вечера био је Павле врло добре воље, и мени се чинило, као да ће се он и Анђелија поново зближити.

Кад смо се већ дубоко у ноћ кренули кући, понуди ми он место у својих колих; ја на ово пристанем те се кренусмо. Боже мој, шта ли нисмо претрели на том путу! Између осталог рече он, како се непрестано плаши, да није можда истина оно, што је он чуо за Анђелију. Казао ми је, и од кога је чуо, али сво моје молакање, да ми каже и шта је чуо, беше узалуд. Ја сам Анђелију и сад од свег срца бранила. И тога сам се пута разговарала с њим и о себи тако поверљиво, како још ни с ким нисам; и опет га подсетих на клевету, којом се свет бацио на мене, а на крају нашег разговора замолих га, да сутра дође у »библиотеку«, па ако будемо сами, показаћу му неколико Војислављевих писама, из којих ће се уверити, да је свака моја реч истинита. Док сам му то говорила, беше ме такав терет обузео, да писам могла суза задржати.

»Једна Олга«, рекао ми је тада, »ви сте много патили, али будите уверени, да вас ја са свим разумем«.

По том се саже и пољуби ме у чело. Не умем ти рећи, како сам се осећала у тај мах. Чинило ми се, као да ми је тим братским пољупцем спрао са мог мученичког чела сву увреду, која ми је нанесена. Сузе ми поново грунуше, и ја једва прошаптах: »Хвала, Павле!«

После тога заћутасмо обоје. Та имали смо обоје много да премишљамо!

Сутра дан затекох га у »библиотеци«. Чим сам села, извадим из џепа неколико писама, метнем их пред њега, па рекох:

»Читајте, Павле«.

Он полако отисну писма од себе, стиште ми руку па рече:

»Верујем ја вама, Олга, и без тих писама«.

»Али ја бих хтела, да их прочитате«.

»Кад је ваша жеља, онда ћу их читати«. И он прочита сва писма. Када је са последњим био готов, диже се, приђе ми ближе, пољуби ме у руку па изусти:

»Олга, Војислав и може о вама тако писати, јер ви сте доиста ретка девојка. Ви сте онаква, каква би требала да је свака девојка, али ви сте то у таквој мери, да вам нема равне. Верујте ми, да сам имао прилике, да познам многе и жене и девојке, али писам нашао ни на једну, која би се могла сравнити с вама. Позната су ми и искуства многих других у том погледу, и ја вам морам рећи, да би сви били мог мишљења. Ви с правом можете бити поносни. Дао би бог, да будете онако срећни, као што у пуној мери заслужујете«.

»Хвала вам, Павле. То ми је, видите, сва накнада за оно, што сам поднела. О, тешко је неправду спосити! Боли то, кад нас бадава осуде; али ја се тешим тим, што је лакше поднети, да нас ко неправедно осуди, него да у потаји сами себе осуђујемо. Но манимо се мене. Добро би било, да се ви што пре решите, шта да буде с вама и с Анђелијом, па ако мислите, да ће по вас доиста боље бити, ако је заборавите, онда ме послушајте и не прилазите јој више тако, као до сад. Боље ће бити и по вас и по њу. На што уливати девојци наде, са којих ће касније патити?«

Тада ми је обећао да ће ме послушати.

А кад сам после неколико дана опет дошла у »библиотеку«, и нашла Павла где седи, а пред мојим местом на столу угледала предмет, за који сам знала, да га је Павлу Анђелија поклонила, знала сам одмах, на што се он решио.

Видећи, да је тај предмет мени наменуо, узмем га па га метнем у џеп.

»Павле, немојте много жалити. Ја сам у ово последње време водила строга рачуна о Анђелији Ви имате право: она вас доиста не би разумела. Ја верујем, да је вама у овај мах тешко, али помислите на мене. Помислите, шта мене чека, па ћете лакше поднети све. Та ви сте човек. Лечите се, али се лечите онако, као што вама приличи, не бих ли се од вас и ја чему научила. А сад ћемо се разговарати о другом чему«.

И ми доиста окренусмо са свим други разговор.

Прошло је после тога доста времена, а ја га никад не запитах, да ли је Анђелију заборавио.

У један мах се већ хтео оженити другом девојком. Признао ми је, да му се девојка крај света, што није лепа, допада, јер је била нежна и изображена, а то је од вајкада тражио, једном речи, он се склоно да је узме, и чинио је већ најозбиљније кораке. Али брат му је и ту нашао мане. Јер на брзо иза писма, које му је стигло од брата, постаде он некако нерасположен, и по свему сам видила, као да би хтео са женидбом да коракне натраг. Тек касније сам дознала из најпоузданијег извора, да

му је брат његовом избору увек противан био за то, што му је он већ одавна намењно било девојку. Бадава се Павле томе одупирао, бадава је тражио и наилазио друге девојке, брат је увек умео спречити сваку његову вољу па чак је умео и срцем му господарити.

Кад једном бејасмо сами, призна ми Павле, да се предомислио, и да у овај мах неће да се жени, али је у великој неприлици, јер не зна, како и на који начин да каже то онима, који су му проводадисали, а да им се не замери. А када му рекох, да ћу ја то узети на себе, и да ћу гледати, да целу ту ствар изгладим, изгледао је као да му је пао камен са срца.

Још тога дана после подне донесо ми је слику своје несуђенице. Ја је однесем, камо је требало, рекнем, што сам за најумесније пронашла, и тим се цела та ствар свршила.

Опет се низао дан за даном. Опазио, да се Павлов расположај мало по мало враћа, упитах га једном:

»Павле, реците ми искрено, јесте ли ви од старих успомена излечени?«

»Са свим!« кликну он весело. »Верујте ми, сад сам слободан као тица на грани; али морам вам признати, да сам се чудио, што ме то до сад не запитасте«.

»На мени се чинило, да вам за то треба оставити времена«.

»Хвала вам, Олга, на тој нежности«, рече, загледа ми подуже у очи, па настави: »Олга, што вас више познајем, све више врлина проналазим на вама«.

»Но, ваљда ми тек нећете ви правити комплименте«, насмејах се ја. »Маните се тога, него да пређемо на озбиљније ствари. Морам признати, да се јако радујем, што сте сад слободни. Прво с тога, што више не патите, а друго, што сам сад ја наумила, да вам проводадишем«.

»Ви!« узвикну он и погледа ме зачуђено.

»Да, да. На чему се тако чудите? Зар девојке никад нису проводадисале? Мени се чини, да вама нико не би умео наћи девојку по вашој вољи као ја, јер вас нико и не познаје као ја.«

»То је истина.«

»На хоћете ли, да почнем што радити?«

»Ако мислите, да би било што за мене, онда вас молим.«

После неколико дана показала сам му слику девојке, коју сам му наменула; дала сам му да прочита писмо, које је писала мати њена, не би ли дознао за све околности, и рекла сам му све, што сам о тој девојци знала. Он је слику неко време задржао код себе, али ми је већ после осам дана рекао, да му се девојка не свиди. Касније му попудих другу, и ма да сам и с том прошла као и у први мах, опет за то наумих, да још с којом покушам.

Међу тим се и мени ближили црни дани. Било је већ крајње време, да ја са Војиславом удесим, шта да буде с нама. С тога позвах Павла, да се с њим посаветујем.

Он ми је најозбиљније казивао, да ће и по мене и по Војислава бити најбоље, ако се разиђемо. Наводио ми је многе, и то врло основане разлоге, а ја сам увидила, да је имао право, па и опет нисам дуго могла да се решим, шта да чиним, како ли да почнем.

Казивала сам Павлу све, па и моје најтајније мисли; говорила сам му, како ја о целој ствари судим и рекла сам му, да ћу се за неколико дана решити, шта да радим.

»Видите, Павле« рекох му, када ми је при полазку пружио руку, »ја сам вам сад сваштa наговорила, па и оно, чему се можда нисте надали; па реците ми искрено, шта сад мислите о мени?«

Он ми стиште руку. »Да сам пре имао ову памет, коју имам сад, боље би било«, рече, па оде нагло из собе. Мени су те његове речи биле загонетне, и ма колико да сам размишљала, не могох се довити, шта је с њима хтео. Касније сам их разумела, он ми их је разјаснио.

На неколико дана после тога напишем Војиславу последње писмо, то писмо, које ме је тако скупо стало. Однесем га Павлу, да га прочита, и упитам га, има ли што да примети. Када је писмо прочитао, рекао је, да је написано са свим као што треба; казивао ми је, да се чуди јачини моје душе, јачини, која ми је то писмо диктирала, али му се чини, да ја крај свега тога нећу то писмо отправити, и сверовао ми је тек тада, када га замолих, да га он сам затвори и однесе на пошту.

Писмо то оде, али од Војислава ми не стиже одговор. С почетка сам мислила, да га моје писмо није нашло, али касније се уверих, да ме је разумео, и нашао за добро, да ми ништа не одговори. Шта сам онда поднела, знам само ја и онај горе.

У то време ми је Павлово друштво било најмилије, јер сам само с њим могла поверљиво разговарати. А он се са мном бавио врло много, и морам признати, да ме је његово са-

жаљиво предусретање и нежност му изненадила. Набављао ми је књига за читање, приповедао ми је разне шале и лакрдије, у опште старао се око тога, да ме што више расеје и разоноди.

Једног дана, замоли ме Ружић, да му спремим неки посао у »библиотеци.« Кад уђем у собу, затекнем Павла, где седи и пише писмо.

Чим сам ушла, дигне се он, пружи ми по обичају руку, па рече зачуђено:

»Олга, ви мора да сте ноћас рђаво ноћ провели, јер сте јако бледи.«

»Ја сам ноћас свршила врло велик посао, Павле.«

»А шта ли сте то порадили?« упита, пошто смо обоје сели.

»Саранила сам љубав,« прошаптах па покрих лице рукама.

»Јадна Олга, ви само тако мислите, али у самој ствари ви љубите још и сад.« Загледа ми у очи па настави: »Желте да имам право?«

»А за што ми не верујете? Гони ли вас мој расположај на то, да сумњате. Па причекајте мало, још је сувише рано. Та за име бога, нико није свог самртника ожалио за једну ноћ!

»Па ја то од вас и не тражим, само ми се чини, да ћете ви тог свог самртника тешко заборавити.«

»Не водите бриге, ја све могу, што хоћу. А друго, ви сте, као што рекосте, са свим излечени, па ваљда ћете излечити и мене. Хоћете ли?«

»Хоћу од свег срца радо, али само ме морати слушати.«

Ја сам му обећала, да ћу чините све, што ми он буде саветовао, а он је сад водио о мени још већу бригу. Сваким даном бавио се са мном све више и више, и мом оку се није омакло, да ме од свију мојих успомена са свим систематски дечи. Његово понашање ми је бивало све загонетније.

Када је једном седио у мојој соби крај мене, упита ме, јесам ли излечена.

»Мени се чини, да вам са свим слободно могу рећи, да јесам,« био је мој одговор.

Он ме ухвати за руку. »Па шта сад, Олга?« упита, а очи му стале на мени.

»Шта сад? Ништа. Ја сам посао свој свршила. Или шта ви мислите да би требало још да радим?«

»Па да се удате.«

Ја се насмејем. »Да се удам? Ја да се удам? Боже мој, Павле, како само можете и помислити на то! Видите, ви ме скроз познајете, ви знате, да ја нисам суетна, а знате, како ја судим о свему у опште, на како сте могли доћи на ту мисао?«

»Тако, како је то са свим природно.«

»Е, мој Павле. Човек, за кога бих ја могла поћи, морао би ме и волети и разумети. А где је тај, који би мене разумео? Па онда, видите, мени се чини, да ја нисам више у тим годинама, у којима се девојка допада. А друго, ја бих хтела, да тог човека и љубим, а то ће тешко бити. Ви знате, да се ја никад не бих могла удати тек само за то, да, што наши веле, повежем главу.«

»Видите, Олга, ја бих вам сад много што шта могао рећи, али не смем, јер се бојим, да ћете ви све рачунати као празне комплименте. Но најпосле, и ви имате огледало.«

Али је морао престати о том, јер сам ја тако хтела.

Једном заиште моју руку, да нешто види. Ја му је пружих.

»Сећате ли се,« рече прегледајући је, »на ону сцену из »Отела«, кад црнац тај прегледа руку Дездемонину?«

»Сећам се.«

»Па знате, шта јој је рекао?«

»Знам. А зар сте ви наумили, да сравњујете моју руку са руком Дездемонином?«

»Не, ваша рука није за кајање, него — удајте се.«

»Е да«, насмејах се ја, »та идите, молим вас! Дакле ми и опет то препоручујете?«

»Од свег срца!« узвикну он весело.

»Него збиља, Олга, знате ли ви, да ви имате ванредну руку. Ваша рука је — —«

»Хајд, махните се тога, вама не приличи, да тако говорите, а мени не, да то слушам. Боље је, да нас двоје останемо они стари. А сад да пређемо на друге ствари. Имам опет једну девојку за вас.«

»О Олга, Олга, на зар сте баш тврдо наумили, да ме ожените? Немојте, Олга, и немојте. Оставите тај посао другима« завршн некако тужно.

»А за што?« упитах ја изненађено.

»Немојте ме то питати. Олга, ви сте разне жртве подносили, али ово, што ја — не, не-

моjте ме то питати; то не смете никад — —« не довршн, већ одмахну руком, и после неколико трепутака остала сам сама.

Шта значе те речи? Размишљала сам дуго. Нема сумње, он Аиђелију још није заборавно, морам га довести дотле, да то и призна.

Међу тим је пролазно дан за даном па дође и пролеће.

Бејах некако назебла те морадох неколико дана одлежати.

Први дан мог боловања, дође девојче једно, предаде ми мали завежљај и рече, да ми га је Павле послао.

Узех тај завежљај па га метнух под узглавље. Кад остадох сама, размијем га, да видим, шта је. У маленој кутијици најсвежаи љубичица и цедуљицу, на којој су Павловом руком биле исписане речи: ‚Први поздрав пролећу.'

Не умем ти рећи, како сам се томе обрадовала. Прво с тога, што су ми то доиста биле прве љубичице, а друго што ми је Павле толико пажње поклонио. Он је знао, да су ми љубичице најмилије цвеће.

Сутра дан беше у нас ваздан друштва. Сви дођоше, да мене обиђу. Пред вече дође и Павле.

Кад у један мах одоше сви гости у другу собу, да ужинају, остадосмо нас двоје сами, јер он не хтеде отићи за осталима.

»Хвала вам, Павле, на поздраву,« рекох му, пошто је пришао мојој постељи и ћутећи ме петренимице гледао.

»Јуче сам,« започе он, »био некако сетан, када ми дођоше до руку те љубичице. Мислећи на вас сетим се, да су вама љубичице врло драге, па наумих да вам их пошаљем. Мишљах: можда ћете се радовати.«

Док је то говорио, бивао му је глас све тиши и тиши, тако, да сам му последње речи једва разабрала.

»Па нисте цел промашили. Ја сам се доиста обрадовала«.

Он се саже, узе ми руку, принесе је уснама и притисне на њу врео пољубац.

»Олга, ја сам вама и много шта више дужан«, пришапта по том. Хтедох га запитати, шта то, али неко уђе у собу, те ми окренусмо други разговор. Павле је седио код мене до у вече, и отишао је са осталима.

Морам признати, да ми је Павлово понашање према мени изгледало све чудноватије.

Што сам дубље размишљала о свему, што сам више његове поједине речи доводила у свезу са његовим расположајем у последње доба, бивао ми је све загонетнији. Шта су значила та силна ласкања, којима ме је обасипао, шта ли његово учестано бављење са мном? За што ме је тако често питао, какве сам воље? За што му је поглед тако дуго боравно на мени, и за што је често, док ме је ћутећи гледао, тужно махао главом. То сам небројено пута опазила, кад сам га из непада погледала. Шта је значило, чему ли је водило све то? Тек ваљда није — о боже, ја се чисто згрозих и од те помисли! — тек ваљда није мене заволео? Не, не, није могуће! Та он је увек био нежан према мени. Не, он ме не сме волети, јер ја му љубав не бих могла вратити, па за што да због мене пати он? Зар није било већ доста њих, којима сам невоље нанела с тога, што им љубав не могох вратити? Зар није било и мени доста муке, док сам их лечила? Ој, та о свима сам Павлу говорила. Приповедала сам му све, што се у мом кратком и тако бурном животу десило. Све сам их од срца жалила; писам уживала у томе, што су ме многи обожавали, јер никад писам била намигуша. Па како сам пролазила са тим људима? Сваког сам изучавала, па сваког лечила оним леком, који је за њега био најбољи. И у том послу успела сам толико, да сам сваког не само излечила, него и довела дотле, да ме је морао поштовати. Све је то, видиш, Павле знао, и дивио се мом пожртвовању и мојој дурашности. А када му за једног рекох, да ми је с тога, што му је моја хладноћа увредила мушку сујету, постао непријатељем, тешко ме је Павле тим, што ми је доказивао, да у том човеку цео свет гледа непоштењака, и да према томе није заслужно ни моје презирање, а камо ли да ме је у стању вређати или болети оно, што долази од њега. Но све то беше ми лакше поднети. Али како ћу поднети то, што ћу и Павлу невоље нанети?

Тако сам ја размишљала те најпосле наумим, да још опрезније пазим на Павлово понашање према мени.

(Наставиће се.)

УЗ ПРКОС.

(БЕРНС.*)

Зар да спуштам главу због поштења свога?
Зар због сиромаштва да сам роб свакоме?
Не, треба се дићи поред света тога,
Треба се понети баш уз пркос томе!
Поред света јада и све муке наше
Баш уз пркос треба презирати звање;
Та чин је тек само белега на новцу,
А човек је злато, човек је имање.

Ручак нам је мршав, сукно**) је на нама,
Ал дижимо главу поред света тога;
Оставимо силу и вино лудама —
Та човек је човек и без света тога.
Залуд златно ткиво свима богатима,
Поштен човек опет, поред света тога,
И као сиромах краљ је међ људима,
Јест, краљ је уз пркос, крај свег јада свога.

Где онога тамо како се конечи,
Назива се лордом, па се дује с тога;
А ни стоти такав не одржи речи —
Луда је он крај света разметања свога,
Покрај свију оних ордена и чуда.
Сваки прави човек с подсмехом га гледи,
За човека чистог од свих предрасуда,
Уз пркос свем сјају, он ништа не вреди.

Краљ племићем може сваког начинити,
Дуке и маркизи стоје му у власти,
Ал поштену душу не може створити,
Сила пред њом мора на колена пасти.
Уз пркос свој сили и господском звању
Умна снага преди више него ништа,
Према сопственоме самопоуздању
Чин и празно име не вреде баш ништа.

Зато нек се сваки моли свевишњему,
Да на свету буде, к'о што мора бити,
Да победи мис'о; а, уз пркос свему,
Заслуга и мис'о мора победити.
Јест, крај свију чуда и крај свију јада,
Човек ће човеку опет руку дати;
Та, уз пркос свему, свест ће да надвлада —
Људи ће се најзад свуда браћом звати.

Вл. М. Јовановић.

*) Robert Burns је најмилији шотски песник. Рођен је 1759., а умр'о је 1796. год.
**) Hodden-grey, coarse woollen cloth.

АГИТАТОР.

РОМАН ИЗ СЛОВЕНАЧКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО ЈАНКО КРСНИК.

(Наставак.)

IV.

Прошло од то доба већ више недеља. Дебели снег већ давно окопнео, а цвеће, што је полагано цвало по лединама сунцем обасјаних брегова око Борја, навештавало је пролеће. Порезни надзорник, који има страст, да се вере по брдима и стењу, донео је већ зелену букову гранчицу у своју писарну; а господин Антун, који је рано устајао па на јутарњој шетњи читао свој бревијар, тврди један пут после подне у читаоничкој крчми, куд је долазно на свој обични бокалић пива, да је већ двапут чуо кукавицу.

„Јесте ли имали много посаца у џепу?“ пита га крчмарица.

„Баш ни паре!“

„То је рђаво! Нећете их имати читаве године!“ тврди она.

„О, знам, да нећу!“ нашали се капелан.

У свем животу и кретању нема у Борју особите промене; једини пл. Руда донео је неког вечера тај страшни глас, како је неки зликовац у сред варошки по белом дану напао господу предстојниковицу.

„Шта? Како?“ ускликну судац, који је вечерао.

Па и поспани адјункт, извадив из уста цигару, загледа се у конциписту.

Руда на један пут метну на сто самокрес, па узе доказивати, како се неће од сад маћи без оружја.

„Шта се догодило?“ пита судац.

„Предстојникова се госпа шетала са својим пинчем по пијаци, ... та, знате ону милу животињицу,

која није никад никоме па жао учинила; на пијаци заљушкао убоги пинч касапницу, ... та, познајете оног злопака; и тај злопак баци за пинчем нож, да је једва утекао. Госпођа предстојниковица падне у несвест због тог нападаја. Верујте ми, господо, без самокреса не идем ни на улицу. Ти су људи пресурови."

„Па то није нападај на госпођу!" примети судац.

„Суровост је, ако није нападај!" љути се Руда.

„И ја би тог пинча гурнуо, да ми се приближио!" примети адјункт, палећи цигару.

„То је лепа сигурност!" рече концеписта подругљиво и гурну свој самокрес.

„Метите ви то оружје на страну, мили мој, па ћемо бити сигурнији, јер чини ми се, да је набито," подсмехну се адјункт.

Остали прснуше у смех, а пл. Руда, и ако преко воље, обеси самокрес на зид.

„Хоће ли предстојниковица можда тужити ради увреде части?" запита бележник пецкајући.

„Части свог пинча!" дода Корен, који је досад слушао мирно разговор.

Руда би био одговорио љутито, да судац не предупреди даље боцкање примедбом:

„Стојте, господо! Нешто ново. Шта је са изборима? Расписани су, и за четир недеље ево их. Ко је кандидат?"

„Где? Код нас? Кандидата има довољно, али шта помаже, кад не бирамо сами, и кад не можемо имати свога," рече порезни надзорник.

Руда поносно погледа по друштву, а бележник Копривац обори очи.

„Бирајте, кога вам драго, мени је свеједно! Ја не одох на избор!" одби адјункт.

„Леп народњак!" усклику Корен.

„Махните ме, драги мој, са својим народњаштвом. Пишите списе словеначки и улошке. Делом, делом покажите, а не тим шупљим фразама," одговори адјункт мало жешће.

„Да, па да нам их вратите, а?"

„Покушајте!"

„До ђавола! Опет се здрпили!" упаде судац. „Та, говорите једанпут мирно, паметно!... Но, ево и трећег, сад ће бити русваја!"

Ово се последње тицало господина Антуна, који у тај пар ступи у собу. Ретко кад долази поћу, за то га и поздравише сви захваљено.

„Е, та чему запиткивања?" одговори он и седе поред Корена. „Треба, да и ја чујем што ново; господо, знам, да сте пуни новости."

„Аха, господина Антуна већ тиште — избори!" подбоде адјункт.

„Свакако сте већа већ изабрали кандидата?" запита млади духовник.

„Разуме се! Наш господин адјункт има највише наде!" поруга се Корен.

„Мир, мир! Не боцкајте се!" упаде судац. „Добро да сте дошли, господине Антуне! Ја и сам желим, да се договоримо о кандидату. Без шале, господо, ствар је озбиљна, а последња је наша; за што, дакле, да не говоримо?"

„То је паметно, господине суче!" потврди капелан. „Наше је место велико, и порадимо ли сложно, ми одлучујемо. Изаберимо свог човека и предложимо га средишном одбору; презрети нас не сме!"

„Господо, и ја мислим тако! Но треба да се договоримо у неколико с хладом", примети пл. Руда.

„Аха!" јави се Корен.

Једини се адјункт мало пасмешио, а остала господа чинила се, као да нису ни чула тај усклик.

„Ја мислим, да има томе и доцније времена!" упаде бележник.

„Како нас је воља!" одговори Руда замерајући и мрдне раменима.

„Господо, то не спада на нас! О том нека одлучује средишни одбор," узе опет судац реч. „Погледајмо око себе! Кога кандидујемо? Што да идемо около кёре па на мала врата, кад, као што сам уверен, има и међу нама, који би нас умео ваљано заступати у сабору. Треба нам нових другова, треба да подигнемо нову школу, а треба, богме, на пут стати и поплавама у Дреновској долини. На посленку — — не заборавите и железнице! Сабор ће повести говор о тој ствари, дакле, пазимо, да изаберемо таква посланика, који познаје наше прилике и одноше."

Корен гурка испод стола свог суседа, господина Антуна. Сви осећају, да је сучев говор неки кандидатски говор, али речи његове не могу да их одушеве.

„Либералац не сме бити!" истаче се капелан.

„Та, мили мој, сви смо ми клерикалци!" насмехну се адјункт.

„Народњак, одлучно народњак мора бити!" упаде Корен.

„Та сви смо ми народњаци!" дода адјункт.

Сви ударише у смех осим Корена и капелана.

„Кандидујте ви, господине суче!" примети порезни надзорник, кад се утишао смех.

„Шта вам пада на памет! Времена нема, времена, — па шта ћу?" Рече судац то тако, како су сви осетили, да не одбија предлог.

„Или господин бележник!" продужи надзорник хладнокрвно.

„Ха-ха!" засмеја се Копривац усиљено, а не вели ни „да" ни „не".

Господо, чудим се, да се не сећате човека, који је најдостојнији, да му понудимо посланство свог краја", умеша се Корен. „Зар сте заборавили др. Храста? Ја не знам бољег посланика! Знате ли можда ви?

„Не знам, како ћемо с њим?" рече судац. Што се нас тиче, ... али биће му другде противника."

„Свештенство је против њега", потврди господин Антун; „сувише је либерално!"

„А мало прерадикално!" примети Руда.

„А, тако! А ви бирајте онда предстојникова кипца, који репрезентује јавну сигурност, — или тебе, драги Антуне! Живио!"

„Живио господин Антун!" приста адјункт и подиже чашу.

Капелан се није нашао увређен.

„Ја да будем кандидат?" викну он, а остали опет у смех. „Али чујмо, господо. Ја знам бољег. Љубопитљив сам, шта ћете о њему рећи? И он познаје наше прилике, каогод који од нас, и сигуран сам, да ће грађанство радосно примити његову кандидацију!"

„Ко је тај? гракнуше сви у један мах.

„Меден, спахија Меден!"

Утицај тих речи био је скоро драматичан. Судац и бележник погледају говорника плашљиво, адјункт се засмеја у сав глас а порезни надзорник потеже за чашом, да је преврне и проли пиво по столу. Корен поскочи и ухвати Антуна за раме, једини Руда пуши мирно своју цигару, као да му није нова капеланова мисао.

„Меден! Јеси ли полудио, — шта ли?" повиче Корен. „То је немшкутар, највећи немшкутар у месту и ... и ..."

Хтео је рећи „његова жена" но уђута.

„Ко вели, да је немшкутар?" запита капелан. „Зар не долази у нашу читаоницу? Разуме се, не увек, али то не може нико ни захтевати. Кад може, он дође!"

„Проклета читаоница! Дакле, она ће на послетку постати легитимација свакому, кад се пита о нечијој народној свести, који само један пут завири у њу?"

„О, пријатељу, — иди и ти и твој кандидат у пепеле! Догод сам ја у Борју, и догод будем могао мицати и малим прстом, нећемо бирати немшкутара!"

„А ја велим, да је Меден народњак!"

„Ако се вечерас препородио! Не, не, пријатељу, махни се тога!"

„Господо, ја говорим озбиљно! Меден ће ступити у народни клуб, и — свештенство је за њега!"

„А и влада му се неће противити!" умеша се Руда.

„Дакле, ствар је већ готова! Но причекајте мало; господо, причекајте, и ми смо неко у томе!" повика Корен љутито и удари чашом о сто.

„И ја мислим, да не може то бити баш тако — без нас!" примети бележник. „Треба сазвати збор бирача!"

„Сазовите га!" подсмехну се Антун.

„Мени је Меден као и сваки други," рече судац; „но право је, да запитамо и бираче, шта они мисле."

„На и хоћемо!" кличе Корен.

„То ће бити изврсно! И опет мало забаве! Хаха!" дода адјункт. „Љубопитљив сам, какав ће бити Меденов кандидатски говор!"

„Све за веру, дом и цара, рећи ће; и онда смо готови. Али стрпи се мало драги Антуне, покидаћу ја те конце. Не познајеш ти још наших варошана!"

„Како сте ви то све лепо удесили; канда је ту убрљао прсте и господин конциписта. — А?"

„То је наша дужност, господине Корене!" одговори пл. Руда достојанствено.

И ако је пало то питање, ипак не пође разговор по старом. Свако се устезао од говора. Пред устаде Корен, а с њим и бележник и опросте се хладно од друштва.

„Ја сам већ унапред слутио, да они нешто намеравају! Споменуо сам вам о том још на забави код Медена. То су лисци! Храста се боје, на хоће да га поткопају, за то се слижао тај капелан са немшкутарима, а с друге стране са нашом владом!" рече Корен, кад се нашли на улици.

Ишли су пијацом.

„Да, да!" одговори бележник, према Христовом стану.

„И свако би рад био — кандидат!" опет ће Корен. „Ха-ха!"

Бележников смех био је онако исти, као пре у крчми, кад му је понудио надзорник кандидацију.

„Храста се боје! То је као свето! Но не због либералности; ту се нешто друго сакрива. На бар зна капелан, да наш доктор полази цркву можда и више него који други грађанин; либералност је изговор! С друге стране ветар дува. — О, познајем ја наше тице... Видите, драги, наши се шарани боје штуке, а др. Храст био би та штука међу нашим посланицима. У том грму лежи зец. О, несретни ја роде словеначки! Кад једном дахнемо испод тешког немачког притиска, гњавиће нас наше домаће самољубље, леност и завист и она грозна доминљавост — јер: та, ко је мени раван! И тако немамо виших узора, народност је само средство, а циљ је корист. И сва та наша господа, погледајте их само!

Пренос мртва дечака. (Кип Ивана Рендића.)

Судац би био радо кандидат, а је ли народњак? А капелан? Народњак је, да, народњак је данас, само да лакше продре његова странка!... На Медеи? За четрнаест дана славиће тог човека, као да је искупитељ словеначког народа, а овамо не зна написати без погрешке ни једног става. Та срмиво бих и проклео све те самољупце, све те —“

„Не љутите се, пријатељу! Такав је свет и упустите ли се с њим у борбу, сможднће вас они, којима сад претите.

Застану пред Храстовим станом. Горе у одметниковој писарни још је горела свећа те Кореи оде горе, да га извести о том, што је вечерас чуо.

(Наставиће се.)

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

3. *О краљевићима: Марку, Андрији и Дмитру.*

Одметник краљ Вукашин, веселећи се у земљи краљевства свог са краљицом Кира Јеленом и са синови краљевства свог, Марком и Андријашем, и потврђујући не само у земљи краљевства свог (а ми знамо већ, које су земље састављале његово краљевство; г. Панта сврх тога још је г. 1867. знао, како се говорило у краљевим земљама Вукашиновим (в. Гласник XXI. 231.), **„из пауе и окрьстивыь поморскимь градокомь уаконн и хрисовлае прежде краескиха ихь книжих краль и царь.“** прочитавши принесени хрисовуљ господина цара Степана, дани приморском граду Дубровнику г. 1349., потврдио је и он граду Дубровнику записе, повеље и законе пређашње господе српске за своје владање и своје краљевство, као што су други одметници а наиме Балшићи прије тога и већ 1368. г. 17. јан., записивали записе у корист Дубровчаном у својој земљи и у свом владању. То слово краља Вукашина би записано и утврђено пртеном краљевским (обичним знамењем краљевским) у Поречи на Броду „въ лѣто 6878. индикта IX. месеца априла 5. дан. И опет имам приметити, да индикат не одговара години, јер 6878. г. био је индикат осми, а не девети, који је био идуће 6879. г. — Краљ Вукашин пропао је г. 6880. 26. септ. — 1371. г. Но о том нескладу између године и индикта на другом згоднијем месту, а овде ћу напоменути само неком и неком, да краљ Вукашин претпоследње своје године сина Марка не назива краљем нити зна он г. 1370. а управо 1371., ко ће бити иза њега краљ у краљевству његовом. Марко дакле за живота оца свога није био нити се називао краљем, па ни младим краљем и читалац не треба ни на час да се да забунити оним натписом на стени једне цркве у Охриду (Mikl. Mon. serb. 181.) где се каже: **пространи се рабь божии Раиковикь, погасномь Угльшѣ, сродникь краля Марка, ѹсть живыи Роже лѣто 6870, мѣсеца Октобра, индикта третиаго,** јер година та није добро преписана. Натпис тај доставио је Миклошићу неки Грк одонуд а ја мислим, да више вере заслужује Виктор Григоровић, који је у том натпису прочитао г. 6888. а то је с обзиром на месец Октобар 1379. г. и те 6888. год. био је индикат III. а не 6878., које је индикат био VIII., као што је већ примећено код повеље краља Вукашина (в. Григоровића Пут. II. изд. 99.). Марко се дакле тек после смрти оца свога закрвљио.

Но на краљевиће још ћемо се вратити а овде ћу да поменем стрица њиховога *деспота Угљешу*.

Г. Љ. Ковачевић приметио је на оно место у Орбини: „а Весар Војихна са зетом Угљешом завлада целом покрајином, која се граничи Романијом“ доле у ноти 127.: „Угљеша је владао тазбином још 1363., када је Урош *царовао*“, и написавши примедбу ту подукао је двалута „царовао“, тако је сигуран био, кад је ту примедбу написао. А ја бих рекао, да Ковачевић нема право тврдећи, да је Угљеша већ 1363. год. владао тазбином својом. И то сам морао приметити ја, и ако ми је веома жао, што морадох то приметити г. Ковачевићу. А морао сам приметити због г. Панте, који би иначе могао изнети и раструбити, да смо се нас двоје, т. ј. г. Ковачевић и ја, сложили само против њега и на његову штету, и себи да повлађујемо и да један другом гледимо кроз прсте, те да смо, што но Шваба вели, прави лобцајхфридери. Дакле г. Ковачевић нема право или правије: Ковачевић је погрешно написавши, да је Угљеша већ 1363. г. владао тазбином, када је Урош царовао. Ја знам, на што је г. Ковачевић мислио, на што се ослонио, кад је ту примедбу написао. Он је имао у памети онај уломак CLII. на стр. 171. у Миклошићевим Mon. serb., који гласи: (1363.) 6872. *ind. VII.* Octobri mense. Joannes Uglješa *despotes*. De fundatione monasterii Simopetrae. Али имајући то на уму заборавио је погледати на стр. 179. истих споменика, на којој би нашао поменуте три хрисовуље деспота Јоана Угљеше, а све три од г. 6877. (1369.) и све три *индикта VII.*, само што је прва издана у Фебруару, друга у Априлу а трећа 29. Маја, а г. Ковачевић зна, бар је г. 1879. врло добро знао, јер

је написао у Годишњици књ. III. стр. 447. „да је од смрти Душанове до битке на Марици седми индикат био само 1369. г., а не 1363., и да је по томе и поменута на 171. страни Угљешина хрисовуља писана 6877. а не 6872. г. дакле с обзиром на месец Октобар 1368. а не 1363. године. Но и с обзиром на другу једну околност не може се казати, да је Угљеша већ 1363. владао својом тазбином, т. ј. државом *Кесара Војихне*. Царица Јелена владала је после смрти цара Стефана († 20. Децембра 1355.) у Серу и српској области и владала је тамо још и г. 1364., кад је Цариградски патријарх Калист, послан из Цариграда, да уговара с царицом Јеленом-Јелисаветом мир и савез са Србима против општег непријатеља Турчина, дошао у Сер царици Јелисавети но тамо и он умрло и скоро цела дружина његова, и коме је царица српска Јелисавета сјајан погреб приредила. То каже савремени расцар Јован Кантакузин, а то помиње и један летопис грчки, који је Јосиф Милер издао и у византијским аналектима приопштио, дакле два најбоља сведока. Ми не знамо, које је године Кесар Војихна удао своју кћер, која се у калуђерству прозвала Јефимијом, за брата Вукашиновог Угљешу и које се године скончао Кесар Војихна, но у првим нашим летописима каже се, да одметник Вукашин сагнао Уроша с престола царског и закрањио се **„братоу своемоу Оуглешин кароуоузист страны хемлѣ грьчьскыѣ съ сѣмоць деспотскыѣ ѹьсти“**, а то је било 1366. г. Може бити, да је Угљеша био онај Кефалија Серски, с којим је Кесар Војихна ћуровао и који је њему обећао, да ће му предати и царицу Јелисавету и њезино благо, али владаром у Серу и области серској могао је он постати тек после 1364. г. и онда, кад му се брат Вукашин закрањио. Деспот Угљеша столовао је у Серу (Laonicus p. 30.: Ungleses a Pheris, *ubi regia erat*, in Turcos progreditur.) Но после погибије српске на Марици освоје Турци и Сер и свуколику државу Угљешину а удовица се његова Јефимија склони под крило кнезу Лазару, којег је жени Милица она сродница била (Гл. XLII. 266.) те нам мало чудно долази, читајући у запису њеном, извезеном на покрову кнеза Лазара, оне речи **„жѣлѣѥно ко страньноу мѣсто къ страньныхъ окрьнѣлъ ѥси ѹдобьно, кнѣже Лазаре!“** Лукаревић пише на стр 63.: „Uggliaska (деспот) lasciando lo stato á *Stefano* suo figliuolo con Goiko s' annego nel fiume Mariza (1371.)“. Други нико не зна за тог сина Угљешиног Стефана. У Љуботини, задужбини кнегиње Милице, сарањен је **„Стефан кнезла Ѹглѣше сын“** но тај Стефан није био син Угљеше, брата краља Вукашина, већ другога Угљеше и то Кесара Угљеше, којег и Константин философ и Орбин г. 1402. и 1412. помињу и који се сам у хрисовуљи једној од г. 6931.—1423. назива „господар Србљем у Подунављу и свију западних страна.“ (Григоровић Пут. II. изд. стр. 46.)

О *цару Симеуну (Синиши) Палеологу у Трикали*, коме први летописи српски, не знам зашто, придају епитет **„предобьлъ“** и о његовој деци и зету му Томи Прељубовићу у *Јанини* нећу да говорим, држећи, да говору о њима није место и да није вредно говорити о тим пограничним деспотима у грчким и арбанашким земљама у расправи овој о кнезу Лазару. А нећу о њима већ и с тога да говорим, што би говорећи о њима морао споменути и расправу Пантину о њима у Гласнику, књ. XXVII. 226—240. те свађању и препирању с Пантом не би било ни краја ни конца. И како би могло бити краја препирању, кад ту г. Панта зна „фактички говорити“ и кад он ту каже, „да је Тома дошао био у Јанину с *отвореним срцем*, али кад виде стање ствари, обуче лавовску кожу, да растрже људе. На и Јанинци — додаје Панта — нису били много бољи, *јер су за кратко вријеме промијенили толико влада*, а зна се, да честе промјене кваре свет, јер сваки губи ћуру ма у шта стално. При доласку Томином — продужује Панта — од њега су претјерано много очекивали различне партије (либерали, радикали, напредњаци), као што то обично бива при промјенама. Наравно, — придодаје Панта — да их он није могао задовољити, и они га готово сви оставе. Цијело је друштво — тако мудрујући продужује Панта — било искварено и сада Тому опколе најпокваренији, јер су они — тако тврди Панта — обично најјепштији и то: „клеветници, изјелице, пакосници, аброноше, шпијуни и неваљалци.“ Са подобном четом — уздишући вели Панта — никако се добро учинити не може. Од оваквих искварених његових приближених људи — мало малициозно примећује Панта — понајчувенији су били: Куцо-Тодор, Манојло Чинта (Јифта?) и Михајло Ансара, кога Тома постави хазнадаром (министар финанције.) Ансара је заједно с Томом говорио о Јанинцима: „да су они издајници, неваљалци и подлаци,“ *с тога их ноћне гњавити*, — тако завршује Панта интродукцију у повест о Томи Прељубовићу на страни 234. поменуте књиге Гласника. На сад реци, драги читаоче, да г. Панта пишући тако о Томи и о Јанинцима и о министрима деспота Томе, није знао за ону српску пословицу: „мајка ћерку кара, снаши препоручара“, и ону другу: „крв није вода“, и да г. Панта пишући даље, како Тома „удари на народ: кулучење, казни, годишњи порез и многе друге намете, — ударе монопол на вино, на жито, *катчад на месо, шокчад на сир, а вазда на рибу и воће* и да су „и *свештаци* морали кулучити“ и не само то, већ их

подвргне боју — није мислио само ка Јапинце већ и на неке друге грађане, на друге гоге и калдрмџије и цинцаре зидаре (јер то су били они Пантини *венетаци* у Јанини.) И баш због те дволичности или „двојемислија“ Пантиног нећу овде ни о деспоту Томи ни о тасту његовом предоблом Симеуну Палеологу да речи трошим.

Не би требало, али због Балшића морам коју о *деспоту Комнину*, шураку цара Стефана, то јест брату царице Јелене и бугарског цара Александра, рећи.

Јоан а „зовом“ Богослов, који је по заповести Бранка Младеновића у месту „**Борьчъ**“ писао псалтир **къ лѣто 6854. индикто 3.** у време самодршца свију српских и поморских земаља, краља Стефана и сина му краља Уроша, додао је на крају записа: „**въ то лѣто прѣкъ господинъ краль Стефанъ градъ Костоуръ, градъ Кѣлградъ, градъ Канинов.**“ На неописану жалост моју и опет назначени индикат не одговара назначеној години, јер г. 6854. био је индикат XIV. а не III., и баш због тог додатог историјског додатка нужно је, да се тачно зна година, кад је поменути псалтир, односно запис писан. Шта писам радио и како се писам мучио, да дознам, где је погрешка; најпосле сам преко пријатеља свога записао г. Миклошића, који је тај запис приопштио у Starine knj. IV. — но одговор је гласио, да је тако записано он нашао, и да његово није испитивати, да ли индикат одговара или не одговара години. Назначена г. 6854. година је венчања Душанова на царство; но у запису он се назива краљ, те с тога ако је година тачно назначена а само индикат погрешно стављен, писан је поменути запис између 1. сент. 1345 и априла 1346. г. но за што онда не помену писац међу освојеним градовима и славни и после Солуна у тим покрајинама грчким најславнији град Сер, у ком се краљ Стефан на измаку г. 1345. прогласио за цара Грком? Или да није може бити примио краљ Стефан Костур, Београд и Канину оне године, кад је индикат био XIII. (**ги**) на је при записивању оно **і** (10) испало а остало само **г** (3) — и онда би се то догодило 6853. т. ј. између 1. сент. 1344. и 1. сент. 1345. г. Но то је само нагађање, а сигурно је само то, да је поменуте у запису градове заузео Душан пре него што се зацарио (16. априла 1346. г.). Зацаривши се поставио је цар Стефан намесником својим у арнаутском Биограду, у Канини и Авлону свога шурака *Деспота Комнина*. С њим и због њега имала је млетачка република посла већ г. 1349. с царем Стефаном и то поради штете причињене неком Млечанину „in partibus Avalonae (Авлоне) per *cognatum* domini imperatoris (брат жени цара Стефана). Listine III. 176. Гл. XI. 451. За тога деспота *Јоана Асена Комнина* пошла је Ана, удовица Јована II. Анђела Комнина, деспота епирског, који је умрло 1335., и уда кћер своју од првога мужа, Томајиду за Симеуна (Синишу) Палеолога. Тај шурак Душанов, деспот у Београду, Канини и Авлону или деспот Романији, није око г. 1356. умрло, као што Хопф пише, јер се и г. 1357. (Listine III. 343. 345. 351.) и г. 1359. (Mon. Ragusina II. 263) као жив спомиње и онај Александар, господар Канини и Авлону, од кога има у Микл. Mon. serb. на стр. 178. писмо, којим уверава Дубровчане о свом пријатељству, биће син тога деспота Комнина „бугарског порекла“, којем су на крштењу дали име стрица му, бугарског цара Александра. Може бити, да је и тај Александар, господин Канини и Авлону, пропао у бици на Марици, а градовима и земљом његовом овлада Балша II. као муж Комненије, сестре Александрове, а кћери поменутог деспота Београдског, Јована Асена Комнина. Балшина кћи и наследница, госпођа Руђина (Rugina, Regina) уда се за Србина Мркшу, сина Теодоре, сестре Драгаша и Константина Дејановића, може бити од првог јој мужа Жарка Мерешића (да није Мркшића?), властелина у Зети, који је Мркша био братучед Јелени, кћери Константина Жеглиговца а царици Маноила Палеолога, цара Цариградског за разрешење од сродства између Руђине, кћери Балше II. и Мркше, сина Теодоре, друге жене брата тога Балше, Ђурђа Балшића.

(Наставиће се.)

УСПОМЕНА НА ПОКОЈНОГ ПРИЈАТЕЉА.

ОД МИШЕ ДИМИТРИЈЕВИЋА.

VIII.

Коста је и у приватном и у своме јавном, званичном животу напредовао. Код њега није било застоја. Свака година у животу била је један корак напред.

Год. 1870. с пролећа упразни се у новосадском магистрату једно сенаторско место. На то место буде изабран Коста Трифковић. Изабором овим промењено је сада струку своја званичног деловања. Као велики бележник био је политични, административни чиновник; као изабрани сенатор пак премештен се варошком суду, где је — може се слободно рећи — највреднији, највештији и најсавеснији судија

био. У том послу провео је пуне две године дана.

Но како је држао, да треба да оснује и своју кућу и своју породицу, то није ни мисао женидбе с ума сметао

Почетком године 1871. испроси себи невесту, а на Ђурђев-дан исте године и венча се са Јелисаветом Славнићевом из Новога Сада.

Постигао је био сад све, за чим је тежио. Ова срећа достигла је још свој врхунац, кад му се пред Ускрс год. 1872. син родио. Како је весео и радостан био, сећам се као данас. У то доба нисам био у Новоме Саду, отишао сам био са многим својим пријатељима у Вел. Бечкерек на српску велику бирачку конференцију, која је тамо за Цвети сазвана била. Кад смо се враћали с конференције — а долазили смо лађом из Титела — дочекао нас је Коста на новосадској паробродској станици, и прва реч његова хитила је, да саопшти пријатељима велику родитељску радост.

У своме кратком браку имао је, осим овог сина, још једну ћерку, која се родила, кад је Коста већ у велико оболео био, и која је после врло кратког века на неколико дана пре њега и умрла. Син Ђура остао му је у животу, и данас је питомац српске новосадске гимназије.

Г. 1872. донела је промену и у јавном животу Костином.

Рок, за који су угарска муниципална тела изабрана била, био је већ давно прошао. Те године требала су иста тела на основу новог муниципалног закона, да се у једно исто доба обнове и преустроје. Ово преустројство отпочело је било већ са укидањем муниципалних и увођењем нових краљевских судова, што се у почетку г. 1872. и спровело. Покојни Коста није имао много воље за политичан живот. Правна струка била му је много милија, и он се као сенатор, као члан варошког суда врло добро осећао. Према његовој спреми и наклоности била су сада пред њим само два пута: или да остане судија, или да отпочне адвокатску праксу. Но ни ово последње није му врло годило. Он је знао, да у адвокатској радњи има врло мало правних послова. Сам је говорио, да су девет десетина »кшефт« и механични послови, а тек једна је десетина посла стручно правна. У таквим околностима није му се било тешко одлучити. Као члан једног колегијалног суда поднесе и он молбу, у којој је молио, да га за кр. судију именују. Но како није имао воље да место свога пребивања мења, то је изрично захтевао, да га за Нови Сад поставе. У првој линији захтевао је, да га поставе среским судцем, ако пак не, онда приседником судбеног стола. Коста је, као што напред поменух, и ако најмлађа, био ипак најодликованија снага у новосадском варошком суду. Ово је већ по себи могла бити довољна препорука за њега. Осим тога имао је прописане и добро свршене науке, па обилату праксу. Једном речи имао је и формалну и материјалну квалификацију. А место, које је захтевао, већ је и заузимао, — није дакле никако дошао са стране, да се утутне у нову организацију. Но и поред овога имао је он и још нешто, чега је већ онда у Угарској требало, да се штогод постигне, а то је нарочита препорука. Он је имао и препоруке, и то добре и похвалне препоруке, па још са више страна, јер је поред све своје способности био у политичном животу познат и као »врло лојалан.« На како је прошао? Поред свију личних и стварних препорука није био наименован за судију. А и како да буде? Била је то онда голема јагма. Мађарски листови прозвали су прошчно ову борбу »kenyérmezői csata« (битка на лебном пољу). На 6000 разних места, која су се имала раздати, било је преко 100.000 потражилаца. Заиста је била то права битка! А места ова давана су већином као награда за политичне услуге.

Ово је био Кости први и једини ваљда пораз у животу. По тај поступак постављања судија уједно му је и очи отворио. Дошао је и он до уверења, да и код нас не почива све на врло чврстом правном и моралном темељу. Политична борба, коју је српска народна слободоумна странка водила, била му је сад и сувише јасна и оправдана. Политичко уверење, које је већ пре 3—4 године код њега клицу ухватило, развило се и почело је сазревати.

Остао му је сад још само један пут отворен, а то је била адвокација. Чим је престало делање варошких судова, одмах отвори Коста адвокатску канцеларију, и ако је још у статусу варошких чиновника био. До варошке рестаурације био је чиновник на расположењу.

О рестаурацији пак поискао је место варошког фишкала. Решавање ових ствари није било више у рукама српске већине варошког представништва. Били су сад већ други фактори меродавни, који су маљини и сувише повлађивали. Избор сад већ није више опако глатко и сигурно ишао, као до сад. На било је и

овде неких сметња и препона. Но Коста је био у грађанству популаран. Спреми и способности његовој није могло бити приговора, те су тако и ове сметње отклоњене биле, и он буде сад за варошког фишкала изабран, и као такав је и умрьо. Од почетка свога јавног рада па до последњег часа био је у служби свога родног места, што је он за неку особиту дужност сматрао.

Поред фишкалата водио је и приватну адвокатску праксу, која му је радња прилично ишла, тако, да је могао из ње лепо своје скромне потребе намиривати.

У својој краткој пракси истакао се био и јавно. И то је било одмах у почетку г. 1872., кад је пред новосадским судбеним столом поред дра М. Полита и дра Ст. Павловића бранио једног (Луку Хајдина) од оне тројице, који су због тријерархеске демонстрације код новосадске алмашке цркве против ондашњег мандатара Анђелића као нарушиоци службе божије оптужени били. У својој обрани ограничио се на чисто правно поље, и постигао је како код самога суда тако и код ондашње велике аудиторије највећи ефекат.

Тако је сад његов живот добио сталан облик. А он се у том стању осећао срећан и задовољан. На као да му се и нарав променила.

Он је, до душе, и дотле био свагда добре воље и у друштву весео и расположен. Но и та добра воља кретала се свагда у неким извесним границама збиље, која је била поглавита црта његовог карактера. Али последњих година његовог живота као да се и та збиља разблажила. Што је био узрок овоме? Да ли је била та околност, што је једном дошао у стално односаје живота, или можда ново књижевно занимање са шаљивом игром? — не знам пресудити. Тек он је био и сувише задовољан!

У то доба развио се у њему највећи интерес за књижевност. Код њега није више било оног почетничког устручавања. Он је српску позорницу сад тако богатио својим шаљивим играма, и почео се и такмичити за књижевне награде, што их је »Матица Српска« расписивала. Његово »Љубавно писмо« добило је такву једну награду.

Год. 1873. изабрала га је »Матица« за свога потпредседника, и ако се овоме избору живо опирао. А при крају исте године извео је најлепшу своју замисао, достојну потпредседника »Матице Српске.«

У оно доба није било у Срба ни једног књижевног и забавног листа. Није га било већ од неколико година. Политични живот апсорбовао је сву умну снагу српску. Свакојако била је ово аномалија. Увиђао ју је многи, но ваљда нико ме није жао било, што је тако, као Кости. С тога он у јесен г. 1873. сазове једно коло пријатеља себи, да се посаветује с њима, како би се овој потреби задовољило и ова срамота отклонила. Он је био одушевљен за покретање новог листа, и одмах на првом скупу буде закључено, да се лист покрене. То је био »Јавор«.

Ни у једном своме послу није ваљда толико уживао, као у овом. Са каквом је само ревношћу претплатнике купио! Без сумње је то његово одушевљење највише допринело, да је ново подушеће и у самом народу са највећим одушевљењем било примљено.

Сви ти моменти били су најлепши почетци једног живота, који је много, врло много обећавао.

МУХАМЕДАНСТВО И НАША КЊИЖЕВНОСТ.

ОД НИКОЛЕ ШУМОЊЕ.

„Књижевник треба да буде политички војник, а његова дела политичке основе у белетристичком облику.“

С. Венгеров.

Многи књижевници наши шездесетих и седамдесетих година узимали су сижете својим песмама, приповеткама и другим радовима из живота потлачене раје у турском царству. Ко је ијоле пратио развијање тадашње књижевности, лако ће се сетити, каквим се начином писало о Турцима, о њиховом Алаху, о пророку, о џамијама и о полумесецу, а сетиће се такођер, како то није било баш ни мало у рукавицама. Колике само песме Змајеве и Јакшићеве одишу осветним гњевом против „крволочних“ и „зверских“ Турака, а исто то било је и у приповеткама Владана Ђорђевића, драмама Матије Бана и радовима многих других. Овде су наведени само први и најзначајнији представници наше књиге. Такав начин писања достигао је свој вршак за време босанско-херцеговачкога устанка, српско-турскога, црногорско-турскога и руско-турскога рата. Грађе је било доста: ваљало је само

измислити какав страшан догађај, довести читаоцу пред очи неколико чета Турака крвавих очију, с ханџарима и дугим пушкама, ваљало је испалити неколико хитаца, сасећи — наравно све на папиру — неколико мајки и невине деце, приказати таминицу, вешала, па ето ти готове красне песме, приповетке, или већ што ти хоћеш, из живота потлачене раје. Посао не толико тежак, колико благодаран. Еле, беше тога доста.

Ова фаза наше лепе књижевности морала се прећи, а може се у неколико и оправдати, кад се узму у обзир тадашње прилике. Снивало се увек о ослобођењу потиштене браће из петстолетнога ропства, о уједињењу Срспва и о многим другим лепим стварима, од којих данас нема ни помена, па се мислило, да ће се тим начином донети бар камичак згради среће српске. На ако и нису ти радови учинили за ослобођење раје оно, што су н. пр. Тугењевљеви „Ловчеви записници“ и друга дела за ослобођење руских мужика, Волтерова дела и Марсељеза за Француску а Бајронова за Грчку, ипак су у толико добро дошла, што су подржавала симпатије према једнокрвној хришћанској браћи у турском царству. Међу тим, у ствари не беше толике потиштености, и на сву се меру претеривало у брошурама и дописима из тих крајева. Било је у тим вестима много хипербола и ћаво се приказивао црњим, но но што је био. Оставићемо на страну крволоштва за време ратова и устанака, — та ратови међу најцивилизованијим државама не прелазе без ужаса и грозота! — али се мора признати, да Мухамедовци нису били баш онако бесни и крвожедни, каквима су их описивали писци, који их никада нису ни видили. На ако и јест било у Мухамедована насиља, охолости и неправде, — а то није најпосле чудо код људи скроз необразованих, — ако и јест раја морала пред богатим бегом и агом сјахати с коња, ако и није хришћанин уз Рамазан смео чаршијом запалити цигару, ни обући боље одело, ни погледати хануми под фередју, ако и јесу кадије волили Турчину него Влаху, — опет то није било веће зло, него кад данас, бива у слободно време, преотима *сељаку* земљу и рад досељеник Немац, *занатлији* чини конкуренцију рђавом али у полак јефтинијом робом мађарски Чивутин, а *трговцу* преотимље радњу бог те пита ко!... Тако је бар онде, где се састала култура с простотом, исток са западом — у Босни и у Херцеговини.

Нек не мисли нико, да сам овде узео писати апотеозу Мухамеданству и прати га од дела и недела његових. Намера ми је само, да у неколико речи истакнем једну велику погрешку нашу, која се донекле могла оправдати пре, али које се данас ваља врло чувати. Треба да се манемо већ једном бесмисленога нападања на Мухамедовце, јер ради неколико бомбастичних фраза, песама и приповедака није вредно завађати се с читавим једним делом нашег народа. . . .

. . . . Нашега народа, јест, јер Мухамедовци у Босни и Херцеговини крв су наше крви, листак наше горе, а сиџи давнашње, једне наше мајке. Па би требали за љубав слоге, за љубав братства и пријатељства с њима да се уздржимо од свакога вређања, ругања и погрђивања њихових светиња.

Откако је оно Босна и Херцеговина устанком својим насела и нашла се у ономе, чему се није ни у сну надала, утишаше се по нешто ратоборна срца наших песника и приповедача. За последњих седам, осам година једва ако се гдегод у повременом часопису јавила песма или новела кога полетарца књижевника, у којој се говорило о „клетом Турчину“, о личини и коцу. То је дошло само собом, и добро беше, што је било тако.

Али у најновије доба канда опет хоће да се пòзалеђује стара рана, а из заборава да се извуче некадашња мржња против мухамеданства, нарочито онога у Босни и Херцеговини. Изазлаче се старе успомене из јаничарских времена, из владања Абдурахман-паше и господства Фали-пашина. Описују се ондашњи јади рајини, а те страхоте се некако чудновато приповетком стављају у перспективу с данашњим мирним временима. Је ли та и така тенденција *данас* умесна или не, лако је погодити, ако се само мало боље и дубље о свему разисли.

Представником таквога начина писања истакнуо се Божидар Никшићановић Врћчанин, иначе мој добар пријатељ и друг, па бих баш тим пре желио да прихвати и уважи ово неколико речи. У неколико последњих месеци изнео је на јавност неколико приповедака, па у свима редом црта турске зулуме; поменућемо: „Јусуфико и Мејрамица“, „Арапова одаја у „кули Ченгић-аге“, „Фазли-пашина липа“, (у „Стражилову“) и „На Бјелавама“ (у календару „Годишњаку“). Апстраховаћу овде композицију, технику, дошљедност или недошљедност народнога говора и провинцијалних фраза, а узећу у обзир само ону главну црту, која се као црвена нит провлачи кроза све те радове: описивање зверства и окрутности турске. Да видимо, каковим то начином бива.

„Гора је звијер Турчин на дому него ли вук у гори!“ узвикује се на једноме месту.

„Турчин ће за паре и оца објесити, а за паре и највећег зликовца пустити“, на другом.

„Једна раја не смије ни да се из куће помоли, јер би на мах било пасјег меса за турски рамазан“, казује се при описивању положаја хришћанског, а мало ниже има још невероватнија рефлексија:

„Којег хришћанина наша позове, тај се више жив не врати, нити има о њему каква хабера.“

Турцима се дају оваква епитета: „скотови“, „крвници“, „скотско срце Фазли-пашино“.

Кад већ ни те општре боје не достају колориту, долазе још овакве не само несстетичне него и одурне слике:

„... кад је мајчица ... испљажен језик мртвом (сину) у уста гурала“... „а у тишини раку ископала, да му душмани гроба не сазнају, па да му се и мртвом не свете.“

А после свега тога стаља се опет она контрасна рефлексија:

„Ти су гробови данас процвали. Липе је нестало ... Данас нема ни онога пања ... само живи успомена хришћанскога бола.“

Тенденција је јасна, кад се стаља у паралелу некадашњи и данашњи положај раје. Је ли, није ли тенденција била на уму при писању, не можемо рећи, ал она је ту. А има ли то свога смисла код нас, нарочито у данашњим приликама, о томе ниже.

(Свршиће се.)

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(Краљевска Српска Академија) држала је 28. априла о. г. први свој састанак. На састанку су присуствовали сви академичари, осим Стојана Новаковића и Љубе П. Ненадовића, који се не налазе у Београду. — Др. Јосиф Панчић поздравио је скуп са неколико топлих речи, а у исто доба изјавио је и најсрдачнију захвалност краљу, оснивачу и заштитнику ове српске Академије науке и уметности. Скуп је на то изјавио, као прву жељу и дужност Краљ. Срп. Академије, да се сва чланови укупно поклоне Њ. В. краљу, као заштитнику Академије. — Затим се прочитао акт о постављању Академичара; уклз, којим је др. Јосиф Панчић постављен за председника Академије и указ, којим се Академичарима одређује годишња помоћ по 1.200 динара, а председнику 1.400 динара. Затим је прочитано писмо министра просвете, којом јавља председнику Академије, о краљевом именовању Академичара, и у коме моли председника, да их што скорије позове на састанке, те да се радови академијски отпочну. У писму се даље вели: „Гласом заштитника Академије и примајући и ваљу од стране краљевске куће Академија има од данас нову власт, да с помоћу својих правих чланова одлучује о свима питањима, која се тичу организације Академије и свих радова, који у њој делокруг дођу. — А што се тиче личних повлашћења господе Академика, ове ће према наређењу чл. 29-ог наслућити и за именовано чланове онако, кно и за избрање — од онога часа, кад се напуне услови члана 14-ог закона о Академији. — Ако би Краљевској Академији затребало каква објашњења или би јој се у чему показала потреба, изволите, господине председниче, рачунати, да ће влада Краљевска вазда Вам драговољно на сусрет.“ — Примајући к знању поменуте акта и с обзиром на основни закон Краљ. Срп. Академије скуп је једногласно решио, да је тим Краљ. Срп. Академија основана и отворена, и да је започињени свој рад почети. Затим је прочитан акт министра просвете, којим се Академија позива, да ступи у свезу са привременим одбором, који управља сада Српским Учењим Друштвом, од кога ће Академија примити, што јој по закону припада. — Решено је, да се умоли привремена управа Српског Ученог Друштва, да поднесе извешће Краљевској Српској Академији. — Прочитан је такође акт министра просвете, којом јавља Академији, да се месеца октобра наступе сто година од рођења Вука Стефановића-Караџића, и да поштујући себе, Србија жели да том приликом ода достојно поштовање заслугама свога сина.“ С тога повода, у име краљеве владе, Академију, „да предложи начин, како би се прославила стогодишњица Вука Стеф. Караџића, да изволи у споразуму са владом именовати нарочита лица у одбор, који ће се бринути о овој прослави и да се тако утврди величина трошка, који ће влада за ову прославу стављати на расположење Краљевско-Српској Академији.“ — Скуп је решио, да у томе одбору Академију представљају г.г. Мил. Ђ. Милићевић, Светислав Вуловић, Матија Бан и Михајло Валтровић. — Академик Милан Кујунџић изнаше потребу, да се одмах при почетку академијског рада прошире о одређивању правила за повлони рад Академије. — Скуп је умолио Академика Свет. Вуловића, да за идући састанак спреми нацрт пословног реда у Академији. — За привременога секретара Академије, док се не именује стални, председник је предложио Академичара Јована М. Жујовића, што се и примило, а председнику је поверено, да изабере лице за писара Академије.

Прекоо мртва девчица (Кип Ивана Рендића.) Група, коју данас у слици доносимо читаоцима „Стражилова“, јесте дело познатог уметника-вајара Ивана Рендића. Уметник је ту групу израдио за надгробни споменик, што је у њега каруцно богатаи један у споменик изгубљеном јединцу свом. „Vienac“ је лане у 41. броју донео кип тај Рендићев и проказао овим речима: „Свршио се задак бој а красни и снежи дечак, једино уздање богатих родитеља, подлегао тешкој болци и баш једино уздање богатих родитеља, подлегао тешкој болци и баш једино уздање богатих родитеља, подлегао тешкој болци и већ ће изданут. На тужно себе путе клонуло трупло у вечнај кућ двораку, где ће љубимца родитељ задаи пут опремити и свечаста на краснан одар, док куцне час, да се и то нежно тело растане са светом и претвори у прах и пепео ....“ — Овом приликом хаиде да упознамо читаоце „Стражилова“ са честитим уметником Храватом. „Vienac“ му је при дне године у 12. бр. 1885. донео лик а уз лик и цуту о живоуу и раду у Трст на тако звани и сад. Рендић је ирло много нарадно. Сиљних има поирега од лега а и надгробних споменика. „Vienac“ је последњих година донео многа његова дела у слици а „Прекое мртва девчица“ уступио је и „Стражилову“, да уноша српске читаоце са славним Рендићем.

САДРЖАЈ: Олгз. (Настаиак). — Уз пркос. (Верне.) Пренео Вл. М. Јовановић. — Агитатор. (Настаиак.) — О кневу Лазару. (Настаиак.) — Успомена на покојног пријатеља. (Настаиак). — Мухамедановство и наша књижевност. Од На- коле Шумоње. — Ковчежић. Гласник. — Прекое мртва девчица. (Кип Ивана Рендића.) (Уз слику.)

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. з. пр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду, а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 22. У НОВОМ САДУ 28. МАЈА 1887. ГОД. III.

ЋЕМАНЕ.

Верни тумач срца мога
У прашини броји дане...
Верни тумач мојих жеља,
Дотрајало већ ћемане.

Још најдебља жица само,
Што лабаво, мирно стоји,
Чека мене те у куту
Дан за даном она броји.

Кад год седом стресем косом,
Ја га гленем у том куту;
Опрости ми, пратиоче
На живота мога путу!

У колевци невинашце
Слушах звуке твојих жица
И нејаком изгуди ми
Једну низу годиница...

Стадох чвршћи на навијах
Гудалом у својој руци,
И детињства прве спове
Одјекнуше ови звуци.

Ја навијах а у томе
Понајтања прште жица
И прогута прошлост давна
Јато првих годиница.

Добих срце, а ти тада
Учаше га, шта је оно;
С твојих жица јекнуло је,
Да је моје срце ббио...

То су били чудни звуци,
Пола радост, пола туга,
Ти су звуци заноћљиви
Моме срцу нашли друга...

Живо свирах, бурно свирах
По цветноме путу томе —
А ти са мном и у колу
И код чаше и код моме.

Ја навијах, ал у томе
Прште твоја друга жица,
Њоме оде младост моја,
Као јато белих тица...

Оде јато белих тица,
Заборав их гута радо...
И ја свирнух с цветне стазе
И на стазу бригâ стадо'.

Оде јато белих тица
А друго ме ено среће,
Јато мисли, јато бригâ,
Јато црње, јато веће.

Осврнух се на том путу,
А на тебе трећа жица
Мукло гуди другу полу
Мог живота годиница.

Два три звука, па тек прсну,
Било жице па и није,
И још једно јато прну
У заборав да се скрије.

Дршћући се рука маша...
Стан', прошлости која тицо! —
Ил не, што ће — прскај и ти,
Ти једина, тужна жицо!

Твој је украс седа коса
А траг ти је ломно тело...
Да, остани на ћеману,
Да одгудиш још онело!...

Опрости ми, пратиоче
На живота мога путу,
У заборав што те бацих,
У прашини, у том куту.

Иста судба мене гони,
— Та ког би се старац тиц'о! —
Гроб је наше прибежиште;
Прсни дакле и ти, жицо!

Београд.

Бранислав Ђ. Нушић.

ОЛГА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ЖИВОТА.

НАПИСАЛА МИЛЕВА СИМИЋА.

(Наставак.)

Једаред смо о вечери имали гостију. Међу осталим позванима био је, разуме се, и Павле.

Тог истог дана из јутра одем у књижницу. Не знам, јесам ли неколико минута читала, ал ево ти Павла. Ја манем књигу, те се упустимо у разговор. Павле је био некако невесео. У један мах заће ми за леђа, метне ми поверљиво руке на рамена, као што је често чинио, и сагне се према мени. Мишљах, хоће над књигом да се наднесе, не би ли видио, шта сам читала, па хтедох главу одмаћи мало на страну, кад одједаред осетих на моме образу врео пољубац. Не знам ти рећи, како ми је било у тај мах. Знам само, да сам из свег гласа цикнула и скочила као помамна. Један поглед, којим сам промерила Павла, био је довољан, да ме увери о свему, што је требало. Он је стојао преда мном као скамењен. Главу је оборио на груди а лик му је обузело смртно бледило. Очију му не могох сагледати, јер су биле заклопљене. Прошло је неколико тренутака, а ни једно од нас да дође до речи. Гледећи га таква, сетим се, како ми је једном приликом рекао, да он ни једној девојци не би казао, да је љуби, све дотле, док се не би уверио, да је она то већ сама погодила. Гледала сам га пажљиво и сад ми је било све јасно. Оно, од чега сам тако стрепила, збило се. Он ме је љубио. Дакле и њему, кога сам толико поштовала, кога сам волела као брата, и њему зар морадох невоље панети! Зар сам ја збиља само за то на свету, да мучим и себе и друге? Тако сам премишљала у тим тренутцима. Неодољиви неки терет тако ме савладао, да сам из гласа заједала. Њему је то било доста. Разумео ме је. Као да га сад гледам! Прешао је неколико пута руком преко чела, па је онда готово нечујно прословио:

»Олга, драга Олга, реците ми само, зашто плачете? Само ми то бар реците. Ја не ћу ништа више тражити.«

»Жао ми вас је,« одговорим му, а сузе су ми глас угушивале. Ја сам га доиста од срца жалила, јер сам знала, да га ја друкчије волем, него што би њему годило.

О, веруј ми, да ти истину говорим. Свака моја реч, коју ћеш овде прочитати, истинита је, тако, да ја не бих стрепила ни онда, кад бих знала, да ће они ретци и самом Павлу доћи до руке. Па и опет су његови говорили, да сам ја по што по то хтела, да ме он љуби, а њему да није било ни на крај памети. Па и опет су хтели да докажу, да сам му се наметала. Како су могли такво што измислити! Куд ће им душа! Како ли их је Павле могао пустити, да кажу оно, о чему је он био уверен, да није истина! Како је могао пустити, да ме немилице вређају, да ми такве неправде наносе! А ја сам се за њега и онда заузимала, ја сам њега и онда у обрану узела, кад га је сва моја околина осуђивала и нападала и кад сам већ знала, шта је са мном учинио. Али дај да ти приповедим даље.

»Олга«, започе он, пошто је моје горње речи потпуно разумео, »Олга, ја вас молим, да ме извините, али ја — ја — та за бога, ви и сами видите, да вам ја не могу доћи.«

Ја сам појмила, да би њему после овога, што се збило, тешко било доћи, али сам хтела, да нико и не наслути, шта је било између нас, с тога га замолих, да се усили, па да дође. Он се дуго одупирао, и тек када му ја најозбиљније рекох: ‚ако вам је њоле стало до мог душевног мира и јавног мишљења о нама обојима, ви ћете доћи', попусти, и — одиста је дошао.

Од тога дана почела сам се према њему са свим друкчије понашати. Избегавала сам не само сваки разговор с њим, него и њега самог. Пазила сам, да ни Ружићевима не идем онда, кад сам знала, да је он код њих, једном речи: намислила сам, да и њега излечим. Али сам већ у напред видила, да ће ме тај посао много муке стати, јер тај, кога сам ја сад требала да лечим, био је — он.

Али што сам ја њега више избегавала, то је он мене све више тражио. Па што сам се ја о томе више уверавала, све сам га већма жалила, а што сам га већма жалила, био ми је све милији и милији, па то је тако ишло све дотле, док није нашао случај, који ми је са свим јасно доказао, да и ја њега љубим. Немој се томе чудити. Сама сам се некад чудила, кад ми је ко приповедао што, што би било слично томе, али сад са свим појмим, да љу-

бан најлакше постаје из сажаљења, особито онда, кад се то двоје, што се заволели, тако кроз познају, као што смо се познавали нас двоје.

Међу тим се он спремао, да иде својима у походе.

»Олга, у које ћете доба бити данас сами код куће? Хтео бих да вам кажем због ом,« ословио ме је тога дана, кад ће се кренути на пут.

»Кад ви будете хтели,« одговорих му кратко.

»Доћи ћу у три сахата.«

И дошао је.

»Е, и ја ћу имати да урадим велик посао, док стигнем кући,« рекао је између осталога, седећи уза ме на дивану.

»Какав је то посао?«

»Олга, немојте ме питати, кад — —«

Није довршио. Настаде дубока тишина. То дуго ћутање било је мучно нама обојима, па и опет ни једно не изусти ни речце. Ја сам га гледала. Груди му се таласале као узбуркано море. Одједаред прође руком преко чела па прошапће: »Тешко мени!« Затим ми приђе ближе па ми грчевито стисне руку. Док је моја рука била у његовој, беше ме обузео неки чудноват немир, и ја осетих, да дрхћем. Хтела сам тај немир прикрити, али је све било узаман. У немој се тишини са свим јасно чуло, како ми удара зуб о зуб.

»Шта је вама, Олга?« изусти он готово нечујно, а крај свег мог отимања не пушта ми руке. »Вама је зло, ви сте у грозници,« дода мало јасније.

Погледам га. „Ја ни једној девојци не бих признао, да је љубим, све дотле, док она не би то погодила,' те његове речи заječaше сад у души мојој. Једва се могох ослободити његове руке. Ухватих се за теме, јер сам мислила, да ће ми мозак прснути, затворих очи па прошаптах:

»Павле, реците ми, јесте ли ви са собом на чисто, чини ли се вама или ви мене доиста љубите?«

Он се за време, док обоје ћутаємо, дохитио био шешира и хтеде поћи, али кад чу те моје речи, испаде му шешир из руке, затим се окрете од мене, покри лице рукама и ја зачујем, како неданимице стаде шапутати: »О Олга, Олга! О Олга, Олга!«

Одједаред ми приђе ближе, седне уза ме, па завапи најозбиљније:

»Олга, ја вас љубим!«

Иза тих његових речи опет је настала тишина. Само се чуло његово нагло дисање. О, како ми је било у тај мах! Неко слатко миље обузе ми сву душу. Сва моја прошлост беше нестала, потонула у море заборава, а садањост ми засија најсветлијим лучем нове среће. Та и мени ће синути лепши дани, та и ја нећу само трајати него и живити! Те мисли ињихале су моју душу, која је ускрсла из смрти мојих јада и оживила новим радосним животом. Из тога заноса пробуди ме Павлов глас.

»Олга, а знате ли, шта ја треба иза тога вас да питам?«

Главом сам дала знак, да знам, јер не могох проговорити.

»Па?« питао је он даље, »шта ви имате мени да кажете?

»Та како можеш још питати? Зар не умеш и ти погађати? Зар не видиш, да те љубим? Заволела сам твоју душу, која мене тако разуме.« Све те речи прелетише преко мојих усана, прелетише, али ту и застадоше. Ја нисам могла ништа да му кажем.

»Олга, за име бога, за што ћутите? Зар немате ништа да ми кажете?« запита он поново, али сам ја ћутала и даље. Нисам осетила, кад ме је ухватио за руку. Тек када ме око паса хтеде обухватити, осетих, да је са свим уз мене, и ја му се извих испод руке и отиснух га полако од себе. Он је неко време био миран. Онда ми нагло приђе ближе, једном руком грчевито стисне моју руку, другу ми обвије око врата па се пагне над моја уста, да ме пољуби.

»Не!« цикнем из гласа, приберем сву снагу и отиснем га поново од себе.

»Олга, немојте ме пустити да тако одем. Не ће бити добро.«

»Кад се вратите,« једва прошапћем.

»Не, не! Сад, сад ми реците, што имате да ми кажете.«

Тако је он говорио, али моја проклета поносита уста као да се за навек склопила. Сав мој девојачки понос слегао се на моју душу, па ми шапће: ћути! Он је још неко време седио, па онда се дигне, узме у једну руку шешир, а другу пружи мени.

»Због ом, Олга!«

Ја му ћутећи пружим руку. Он је пољуби па пође. Дошав до врата, осврне се још једном мени и застане. Као да га сад гледам и слушам!

»И опет вам кажем,« рече, »да нисте добро урадили.«

Иза тих његових речи врата се затворише те ја остадох сама.

„Павле!“ викнух из гласа а сва моја љубав, сви осећаји моји, понос, и најпосле очајнички страх, да можда нисам добро урадила, што сам га пустила, да тако оде, све, све је то било изражено у тој једној речи, која је можда више личила крику но речи. Али сам ја заман викнула — он се није вратио.

(Наставиће се.)

АГИТАТОР.

РОМАН ИЗ СЛОВЕНАЧКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО ЈАНКО КРСНИК.

(Наставак.)

V.

Корен и доктор Храст разговарали се дуго и врло живо. На послетку напише одветник дугачко писмо и преда га Корену с налогом, да га однесе одмах у јутро Болету на Дреново а уједно да га и усмено извести о положају. Храст мораде ићи послом оближњем суду, па намисли, да до вече, кад се врати, утаначи са Болетом све, што је нужно, јер у њега се потпуно уздао. С почетка није ни помишљао одветник, да кандидује, али отпор и непријатељство, којим се против њега подигли, дирну га и подстаче, да ради из све снаге за своју кандидацију.

Ко радоснији од Корена! Сутра дан похита на Дреново. С немирним неким весељем обузела га уједно мисао, да ће видити Милицу, а можда и говорити с њом, јер и ако је често покушавао, да утаји у себи те осећаје, ипак га увек нешто на дну срца копкало, нешто, као што и он каткад вели, слично љубави наспрам те девојке. Кадгод је о том мислио, смешио би се; а ти га осећаји обузимају увек, кад седи ноћу над отвореном књигом. Поглед би упрло у бели зид, а мисли му лете тамо према Дренову. „Снови, снови!“ вели скоро увек и свагда љутито заклопи књигу.

И данас, како иде онамо, обузимају га ти осећаји. И за дивно чудо, он им се не опире, него им се страсно подао, као у нади, да ће им моћи дати одушке једино онда, кад види ону црнооку девојчицу.

Иван Борја сретне кочије, а познао их већ из далека. Биле су Меденове. Елза се вози у варош. Кад отпоздравила Корена, њему се чинило, да није била још никад тако пријатна као данас.

„Аха, и то је због кандидовања!“ мисли Корен, али ипак не мога а да не погледа за колима, кад прозврјаше. „Та иде за цело, да агитује. Хвала богу, те је нисам послушао и отишао к њима, кад ме позивала!“

Поглед на бели Дреновски дворац, који се указао из савијутка, пробуди с нова у њему осећаје од отојич; и што ближе дворцу, све лакше корача. То је човек, у супрот својих тридесет година, као млађић од деветнаест, који порумени, кад сретне своју милу.

Данас му је срећа наклоњена. Кад пропитао за посленика, рекли су му, да није ни он ни његова госпођа код куће; отишли су у град. Служавка, која му то рекла, види на њему, да је дошао важним послом, па настави: „Госпођица Милица је код куће!“

„Пријавите ме дакле!“ рече Корен и уђе у собу, кад му отвори служавка. Љути се, што му срце живље куца, но не може ита силом.

Не потраја дуго, ево Милице. Зарумењела се мало, и поздравила га природном пријазношћу, као старог познаника па му пружила руку.

„Шта значи ваша посета? Канда нешто необично?“

„Тако је! Но вас не ће занимати; за цело не! Избори — избори!“ одврати Корен.

„О, то је ваш елеменат!“ осмехну се Милица.

Она седне уз прозор; он се спусти на оближу столицу поред ње. Из почетка није мислио разложити јој све потанко, чега ради је дошао; али по мало, па се пусти у најопширнији говор о разним кандидатурама и о агитацији, која ће за цело отпочети по вароши. Љутио се, кад је говорио о влади, замерао свом колеги Антуну и клерикалцима; а кад је спомену Медена, дође тако у ватру, да је заборавио, да је пред њим девојка, која тешко да разуме његово узбуђење.

„Но ви сте ипак пријазни са свом том господом?“ запита Милица.

„Пријазан? У таквом положају не преди већ пријатељство, а још мање пријазност!“

„Не појмим“.

„Чини вам се; али претрните се, госпођице! Скоро бих вам и желио, да вам то остане непознато; али не ће — свакако не! Кад упознате живот и све његове страсти и тамне стране, све наде и обмане, срећу и несрећу, — о госпођице, верујте ми, — кад ступите једном ван своје тихе заветрине, онда ћете појмити.

„А, мој отац није такав! Смеје се, кад говори о политици и агитацији, — како већ зовете те своје забаве. Па ја мислим, да се не би могао никад ни с

ким посвађати због разлике у мишљењу у таквим питањима".

„Можда у мирним часовима и док човек још не ступи сам на позорницу; али, госпођице, овогодишњи избори увериће вас о противном".

„Молим вас, господине Корене! Ви велите, да ћете се борити овог лета само за народност, за словенство; а како је — та сами сте рекли, да су у ваши противници, као господин Антун, народњаци, па и Меден хоће да је народњак?"

„Та господа имају друге намере. О Медену нећу да говорим, јер ако постане народњак, онда је ветрењак, а ми се не радујемо баш толико покајнику грешнику, колико се радују горе на небесима. Немишкутар остаје немишкутар, и тај му сramотни жиг остаје на веки, па радио он што му драго. Друго је са Антуном! Он је народњак, то је истина, али њему није народност прво. Он је пре свега за веру, па тек онда за словенство. Поред тога имамо још господе, за коју се не могу одушевити: то су наши владини народњаци. До сад нема у нашој вароши ни једног правог представника те странке, но бојим се, да ће за који дан искрснути".

„Па за што се тих бојите?"

„Јер су половни! За сваку, па и половну корист, која им је у изгледу, кадри су жртвовати ти људи — ако је нужде — највеће светиње наше народности. У осталом госпођице, што да вам и говорим о том?"

„Занима ме, кад ми причате о тим стварима, и ако их потпуно не разумем; — истина, све ми је ново!"

Корен је сад у свом елементу. Захукао се, па јој узе говорити и даље о политичним питањима, а заборавио, како је неуместан тај разговор у друштву младих девојака. Понда напусти уско поље домаћих политичних прилика и поче приповедати о словенству у опште, о историји и броју словенских племена и натрено одушевљење, што се сад узе излевати из његових речи, силно се косну младе слушалице. Сво њено васпитање било је у немачком духу; још једино, што није заборавила словеначког језика, који је још као дете научила; а сад јој се поче откривати нов свет, нова позорница, и што је неколико пута, док је Корен говорио, приметила: „О, на то ми је садшим непознато", није била само обична примедба, него израз истинитога жаљења, што јој доселе било то непознато.

Са мале дворске куле чу се звоно, које је јављало радницима у оближњој Болетовој радионици, да је подне.

Конципијенат се баш тргне, јер није мислио, да се тако дуго задржао. Даде Храстово писмо Милици, да га преда оцу и опрости се.

„Што не дођете више пута?" запита га Милица па порумени. „Тако смо сами и напуштени, а и оцу би било често мило друштво".

Испрати га весело до капије и ту му још једном пружи руку. Некако јој чудно око срца, кад се вратила у собу. Стала пред огледало, загладила косу, као да јој је била у нереду, па огледа своје зарумењено лице. Понда се окрену и отрча у другу собу, да спреми плетиво. И ту јој није било станка. Врати се натраг певајући весело, те приђе к прозору, откуда пукао леп изглед по свој долини. Тамо доле вијуга се пут, што води у Борје, и баш тамо под кланцем корача брзо наш познаник.

„Хоће ли се осврнути?"

То јој питање дође у главу, а с њим и крв, та младјачка крв!

И где! Онај тамо доле осврну се на савијутку. Но њу није могао видити, јер већ при првој помисли, да би је могао сназити, стала је она за широке завесе; а било је и сувише далеко. Видио је само бели зид и високо зовино грање, што изнад њега стрши а тек напупило.

Пред Борјем сретне опет Меденове кочије. Госпођа Елза, која се враћала кући, сназила већ из далека конципијента, те рече кочијашу, да стане.

„Извините, господине Корене!" вели, па се осмехну, што је могла љубазније; „радо бих говорила с вама о важним стварима. И ја и мој муж. Дођите, дакле, вечерас к нама у двор . . ."

„Није могуће, милостива; вечерас не могу, жао ми је", прихвати он, а зна добро, шта жеље Меденови.

„Шта ви имате тако хитно?"

Корен уме да буде кадгод и заједљив

„Видите, милостива, вечерас имамо врло важан договор — о кандидату за сабор!" слаже, али се одржа сасвим невин.

„О—о! Но, и ја бих баш о том рада да с вама говорим!"

„Ви, милостива?"

„Не бојте се! Ја не кандидујем. Но мислим, да би се могли споразумети, што се тиче кандидата, — а ваша реч много вреди."

Наслони се на кола, па узе гледати конципијента, да га чисто ватра подиђе. Али он остаде непоколебљив.

„Дођите на збор," пошали се Корен, „послаћемо вам позив."

„За што не? Па имам и ја право избора у вароши!"

Види, да нема данас ништа са Кореном, те рече кочијашу, да крене.

„О, ви сте били зацело на Дренову. А можда баш због избора?“ примети она бошкајући.

Кондицијенат ућута, па се само поклони. И кочије одјурише.

„Ха-ха, ствар постаје занимљива!“ вели Корен у себи, и пожури се у варош. (Наставиће се.)

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Настављак.)

Но доста већ о тим младим деспотима и дукама по Арбанашкој и по Цинцарској те приступимо ка новој господи у *српским земљама*, а то су тада (после 4. дек. 1371. год.) били:

1. Лазар и већ зет Лазарев Вук Бранковић;
2. Никола жупан;
3. Балшићи: Срацимир, Ђурађ и Балша II.

А шта је с краљевићима: с Марком, Андријом и Дмитром?

Нека нам на то питање Орбин одговори. „После смрти краља Вукашина“ — прича он на стр. 278. — остадоше четири сина његова: Марко, Иваниш, Андријаш и Митраш, који почеше управљати државом својом на велико задовољство поданика њихових; но непријатељи њихови не оставише их дуго на миру, већ их нападоше са свију страна. Кнез Лазар отме им *Приштину* и *Ново брдо* с многим другим околним местима; с друге стране заузме Никола Алтоманов сву покрајину, што је граничила с његовим земљама; а Балшићи, иначе својаци њихови, отму им *Призрен* и многа друга суседна места.“ Да су Балшићи, а наиме да је Ђурађ Балшић већ године 1372. заузео град Призрен с околшу, то потврђују речи записника Дубровачког већа: „quando dictus Jura de Balsa cepit castrum dicti loci (in Prisreno).“ Jireček l. c. 267. Nota 111.; а да је господарио он тамо неколико година, видићемо доцније; но да је кнез Лазар отео од краљевића Приштину и Ново брдо, то се нити потврђује ичим, нити се може доказати, да је краљ Вукашин држао Ново брдо и Приштину. И ако је кнез Лазар за жива цара Уроша и краља Вукашина имао своју државу, то је држава та кнеза Лазара, као што сам већ у II. одсеку напоменуо, морала бити у отачаству његову а наиме тамо где је Ново брдо и Косово. Истина, да и Јаоник на стр. 53. помиње, како је „Лазар од кћери својих удао једну за Шишмана, цара бугарскога, а другу за Вука, сина Бранка, владаоца Костура и Охрида, и како је после смрти Угљеше и краља (Вукашина) господара заузео он (Лазар) *Приштину и Пшевску област* — и до Саве допрео“, то ипак остајем ја при овом, што сам о Јаонику и Орбину у том погледу на крају другог одсека рекао, то јест, да они о стању ствари нису добро обавештени били, нити су знали, докле је област краља Вукашина допирала и где је у почетку држава Лазарева била. Исто то важи и у погледу Николе Алтомановог и његових завојевања после смрти краља Вукашина.

Краљевићи су дакле већ год. 1372. изгубили *Призрен* и *Призренску област*, али им је остало Скопље и Пореч с Кичевом, Прилеп и Охрид и Костур и краљевић се Марко закрељио. У погледу краљевића или синова краља Вукашина имам уопште нешто приметити. Орбин именује четворицу као синове Вукашинове и то: Марка, *Иванишу*, Андријаша и Митраша; но сам краљ Вукашин у поменутој већ једанпут повељи својој од 5. априла 1370. а управо 1371., дакле последње године свога живота, помиње уз краљицу своју „**кира Јелену**“ само двојицу: Марка и Андријаша, а могао их је, ма како остала Орбином поменута двојица још малена била, поменути, јер на дотичном месту, у поменутој повељи, којом краљ потврђује хрисовуље, законе и записе Дубровчаном од пређашње господе дане, не каже краљ, да то чини „заговори се са краљицом и са превазљубљеним синовима краљевства му, с Марком и Андријашем већ просто **«ксесленїи ми се къ ѹсемъ краљевствѹ ми с — краљицом ми са синови.**“ Зашто не помену дакле приликом том краљ Вукашин уз Марка и Андрију још и Иванишу и Митраша?

Г. Панта Срећковић с позивом на повељу једну цара Стефана (Mon. Serb. Mikl. 152.) каже, *да је Марко, син Вукашинов, још 1351. год. војвода био* (Гласник XXVII. 268.). Ако г. Панта има право, онда се Марко бар 1331. год. родити морао, и онда је даље Марку 1371. год. било већ 40 година; па уз сина од 40 година да је имао краљ Вукашин још два тако малена сина, да их није хтео ни споменути потврђујући граду Дубровнику записе и законе и веселећи се у држави својој са својом краљицом Јеленом и са превазљубљеним синовима својима, с Марком и Андријом? — Но у повељи оној, на коју се г. Панта позвао, да утврди своју тврдњу, стоји погрешно Марко војвода на место „Мирко војвода“, као што се види и из латинскога и из талијанског превода исте повеље, и г. Панта и том тврдњом сво-

јом показао је, да је човек, који верује букви, да је дакле — но шта је г. Панта, то се већ зна, али се не зна, да ли и г. К. Јиречек има право, да је посланик онај цара Уроша и Вукашина, по имену Марко, који је г. 1361. долазио у Дубровник, био главом *сам* Вукашинов Марко, а не други који Марко (в. Časopis Musea kr. Českeho 1886. p. 243.)

Да је тај Марко био доиста син Вукашинов, морало би му тада (1361.) бити бар 20 година те би се морао био родити 1341. и по томе би био год. 1371. већ човек од 30 година, те бисмо опет оно пређашње питање стављати морали. Ја мислим дакле, да послани г. 1361. из Призрена у Дубровник Марко није био син Вукашинов, и даље мислим, да краљ Вукашин у повељи својој од г. 1371. зато није споменуо *Митра*, што му се син тај или тек после 5. априла 1371. родио или је тада још на сиси био. А за Иванишa Орбиновог и Пантиног и Јастребовљевог нећу данас да знам. Иванишa је Орбин међу Марка и Андрију силом утрпао а Панти и Јастребову и натписима њиховим не верујем, а не верујем им због њихове безазлености. „Из летописа знамо — то говори г. Панта на стр. 277. XXVII. књиге Гласника — да је Вукашин имао три сина: Марка Андрију и Дмитра (Рат. Шаф. 61.)“ те с Пантом дакле *подметнутог* четвртог Иванишa одбацујем и на послетку немарим, да се овде даље бавим с тим краљевићима, који наскоро пригнуше главу и посташе клетвеници турском цару Мурату а тиме изгубљени за српску државу.

Орбин на више места истиче за „млитаве“ владе цара Уроша четири властника (четир главна барона) у српским земљама, који су дакле састављали *тетрархију*, као што је и некад постојала таква тетрархија у српским земљама, о којој нам поп Дукљанин причати зналде.

Прва је четверовласник био по Орбину краљ Вукашин с братом својим Угљешом и овога тастом Њесарем Војихном.

Други је био Војислав Војиновић и његов синовац Никола Алтомановић.

Трећи је четверовласник био кнез Лазар с Вуком Бранковићем.

Четврти је четверовласник био Ђурађ Балшић са Срацимиром и с Балшом II.

Оне друге: Дејана и Дејановиће, Богдана, Синишу и Тому Прељубовића, деспота Комнина и Хлапена није Орбин ни узимао у рачун нити их је сматрао за властнике српских земаља.

Доће година 1371. и с њом погибија српска на Марици и племе српске господе угаси се с царем Урошем; нестаде Вукашина краља и деспота Угљеше; Богдан, Драгаш с братом Константином и на послетку краљевићи пригнуше главе и присегоше верност цару Мурату; начелство српско прими кнез Лазар али остао је жупан Никола Алтоманов у своме господству и осташе Балшићи: Ђурађ Балшић господин у зетским странама и Балша Балшић у тазбини својој у Арбанашкој (трећи а најстарији Балшић, Срацимир, преминуо је у почетку 1373.).

Ја *Ђураб Балшић* — тако говори он у повељи својој — дођох лета 1373. 30. новембра у Дубровник и старо пријатељство, које су имали моји први њихових првина, потврдих и поставих њихима веру и клетву, и клех им се у светој богородици у њиховој великој цркви на часном крсту и на моћима светога Власија и других светих, који почивају у њиховој цркви, како да сам њима пријатељ ја и мој брат *Балша* и мој синовац млади *Ђураб* и ко буде од мога племена, да храним и браним и помажем вашему граду Дубровнику и вашему грађанину свуда **wkдѣ окладнѣ и wkдѣ иогѣ досѣки** (досећи) и т. д. — **и ако тко будеџарь господинь срьбьскыи и кластелонь и ѯенихи сриской, да имѣѯ држьжани кластелѣ дубровачки дати имѣ доходька** више писаног (?) (т. ј. да нису онда дужни плаћати њему *српскога доходка*), но докле је (или ако буде) он господар тој земљи приморској, која је около Дубровника, да му дају тај доходак“. (Настаниће се.)

МУХАМЕДАНСТВО И НАША КЊИЖЕВНОСТ.

ОД НИКОЛЕ ШУМОЊЕ.

(Свршетак.)

Неколико горњих места цитирано је, да се види од прилике, како се код нас у књизи говори и пише о онима, које неки чак називају „Србима вере Мухамедове“. Још крупније и страшније приказује то у лањском „Јавору“ овећом песмом „Устанак босанско-херцеговачки“ и примедбама у невезаном говору Филип Шпадијер, који је толико пређеривао у описивању турских недела, да у мало што нису против тога јавном изјавом изишли његови ђаци, којима је тај рад посвећен.

Писац ових редака био је у не малој неприлици, кад је од њега један интелигентнији Мухамедовац заискао какву српску књигу о Босни, јер се фактично готово у свима нашим књигама

о Мухамеданцима пише најбезобзирније. Онако и пролазимо. Отуђујемо од себе читав један део народа, који још хоћемо по неки да са свим себи присвајамо, а и не мислимо, од којих је то големих последица за будућност нашу народну. Никакво наше друштво, ни културно ни друго какво, нема чланова Мухамедоваца, а погледајмо, колико их има у друштву sv. Jerolima и у Матици Хрватској?! Од Хрвата би ми у опште много, врло много тактике могли да научимо. Чим је аустријска монархија дошла у ближи додир с Босном, издадоше они одмах Poviest, Zemljopis Bosne, па роман једнога од најбољих приповедача својих: Zmaj od Bosne, у којем се нарочито на Мухамедовце обратила велика пажња. За то се Мухамедовци у први мах нехотице приближише хрватској браћи, а то се може и тиме растумачитити, што нису имали с њима никаквих укрштених интереса. Данас пак босански Мухамедовци — интелигентнији наравно — увиђају и сами, колико су им ближа српска браћа, и колико је нужније, да се с њима ухвате у једно коло. Ко површно посматра њихов одношај према Србима, он то, дабоме, не може да види, али ко уме код њих стећи поверења, разумети њихове осећаје и прозрети им мисли, знаће, да је тако.

Особито у последње доба истакло се то приближење Мухамедоваца према Србима и у друштвеном животу и иначе. Можда их заједнички болови научише томе, јер једни јади увек спајају срца. Приближише се нама, али то још не може да буде отворено, за то би им требало и књижевношћу и у сваком погледу на сусрет изаћи. *Нарочито не би требало Мухамедовце нигде више ни једном речи вређати, него писати, кад се о њима пише, с достојанством и озбиљношћу, како треба о свакој религији да се пише.* Крајње је време, да нам књижевност не буде луксус и спорт, који се само у беспослици тера, него важна полуга нашега целокупнога народнога живота.

У каквом су односају босански Мухамедовци према књижевности нашој, знали би вам у неколико причати и Сарајевски књижари, који највише народних песама о Краљевићу Марку и о другим јунацима народним продају Мухамедовцима, и то баш из средњих и нижих сталежа. А показује то и распродаја најновије књиге Милићевићеве: „Омера Челебије", која је за два месеца распродана сва до и једнога примерка а много су покуповали Мухамедовци босански. Ту прилику ваљало би употребити а ни по што пропустити; ваљало би својски прионути, да се рад у томе правцу продужи, како нас време и догађаји не би нашли неспремне и расцепкане, па да опет пређе преко нас на дневни ред. Ако је кадгод требало међусобнога трвења, свађе и пребацивања, било је доста; ако је кадгод нужно било, да реснемо једни другима опорицију, безобзирницју реч, данас није не треба. Покријмо прошлост тамном копреном заборавности, рачунајмо са садашњошћу, а унуци, праунуци наши нека загрљени у топлој љубави и слоги гледају дела и недела праотаца и прадедова својих, праштајући им, јер нису знали, шта чине.

Велику би заслугу стекли уредници свију листова наших, кад би затворили ступце својих листова свакоме завршану, што без узрока и без цели дира Мухамедовце. На то би могли обратити пажњу и издавачи наши, који ведре и облаче на књижевном нашем небу. Па и омладина наша могла би туде учинити своје. За две, за три године долазиће већ младићи Мухамедовци из Босне на универзитете у Беч, Градац, Праг и друга места, да уче. Ту би их наша академијска омладина могла братски примити у своје коло, омилити им друштво с њоме и тако им дати правац, којим ће поћи. Утисци, који за време ђаковања делују на човека, утичу на цела целога живота.

Још има нешто доста важно. Неки код нас радо називају босанске Мухамедовце „Србима вере Мухамедове". То не треба, јер нема ни смисла ни цели. Разумеће сваки лако, како је готово немогуће, да се српским именом називају они, који још добро памте дане турске славе и надмоћи, они, који су од малих ногу васпитани у народности турској, јер друкче није могло бити. Зато се треба овога оставити; време нека учини своје, прилике нека собом донесу, да Мухамедовци сами признају, шта су и ко су. А за сада су они Бошњаци — и ништа друго. Не треба се повести за оним, што их с друге стране називају именом muhamedovski Hrvati. То нема ни цели ни последица, јер ако се двојица тројица, па макар десеторица и назову из овог или оног узрока тим именом, већина осећа, чија јој крв течи у жилама, зна, за што и данас многи бегови херцеговачки у хамбарима својима држе старе иконе српске, верујући тврдо, да их не ће оставити срећа, док тамо пале кандило. Осећају они добро, чије су крви крв, чије су мајке синци, па ако им то и не може данас пећи преко усана, — оставимо то будућим нараштајима. А ми чинимо своје, спремајмо за то повољне услове.

Није са свим на своме месту ни оно у последњој приповеци М. Ђ. Милићевића „Омеру Челебији", где се казује, да се Омер покрстио. Омер је и као Мухамедовац могао остати у целој приповеци поштен човек, као што је и био, а утисак приповетке био би још много већи на нашу мухамедовску браћу.

Ни једна религија не искључује морал, поштење и хуманитарност, па је боље не тангирати је никако.

Одличан један далматински Србин католик, дон Јаков Грушковић, писао ми је у једноме од својих писама нешто о положају Мухамедоваца у Босни према нашој народности. Можда ћу то писмо другом приликом изнети на јавност, овде наводим само његов предлог, да босански Мухамедовци оснују за себе један лист, у којем ће износити своје књижевне споменике и народно благо, јер до тога они најпре могу доћи. О томе предлогу говорило се већ у првим мухамедовским круговима, и сви се сложише у мњењу, да би то било врло нужно и корисно. Онда ће један од присутних упитати: „А којим словима да пишемо, латиницом или ћирилицом?“ — То је, дабогме, било сад велико питање, и најпосле, да покажу неутралност своју, сложише се, да би у данашњим приликама било најбоље штампати такав лист *глагољицом*, коју и данас зна сваки босански и херцеговачки бег и многа ханума. Све то, дакако, није још свршена ствар али је бачено семе; а наведено је овде за то, нек се види, како и у Мухамедованца има свести, поноса и напредних мисли, с којима ваља рачунати.

Тешко, врло тешко је речима исказати све мисли своје, кад се тиче овако велике и овако важне ствари. Но мислим, да ће ме хтети разумети сваки, ко озбиљно жели напредак нашему културному животу и уједињавању.

А млади песници и приповедачи наши, којима је, дабогме, много лакше писати фантастичне „слике из прошлости босанске“ и пустити све на вољу бујној машти својој, него ли се упустити у проучавање живих типова и карактера, па писати реално, — нека се утеше и нека стегну своје срце, јер ће можда више користити народу своме, ако никако и не пишу, него ако и даље површним својим радовима сеју међу народ семе раздора.

ПАБИРЦИ ПО ТАЛИЈАНСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ.

ПРИКАЗУЈЕ СВОМ МИЛОМ СВ. СТ. СИМИЋУ

ДАН. А. ЖИВАЉЕВИЋ.

I.

Драги мој Свето,

Сигуран сам, да се још сећаш оних збиљских дана после пада Пирота, кад се улогоримсо на Плочу. Ту више вечери седећи поред ватре и чекајући пашет доброг потпоручника Павла Марића разговарасмо се о овоме и ономе. Једном нам дође, ни сам не знам од куда и како, један број „Стражилова“. Како ли га тутасмо!... У њему беше и један чланчић Марка Цара, у коме говораше, ако се добро сећам, о *Матилди Серао*. Ти ме том приликом запита нешто о талијанској књижевности. Дуго се о томе разговарасмо, и ти сё јако интересоваше за Талијанце и њихову књижевност, а жаљаше, што не знаш талијански, па не можеш да пратиш новију талијанску књижевност. Сада ме уредништво „Стражилова“ подсети, да пабирчим штогод из талијанске књижевности, па сећајући се оних минулих дана, тебе намењујем, или, као што „Стражилово“ хоће, *приказујем* ове кратке белешке. Не тражи у њима какве дубље студије, не очекуј од њих, да те из ближе упознају с новијом талијанском књижевношћу и њеним развитком. Ништа од тога нећеш наћи у овим пабирцима Они ће бити доста сухопарни, а за много дело дознаћеш само наслов му. Задовољи се и овим, а буде ли и суваше сухопарно и невредно, кажи — нећу се љутити.

* * *

Римски „*Кванган Франсаса*“ осврћући се у једном од последњих бројева за 1886. год. на талијанску књижевност није задовољан са књижевним производима у минулој години. Тако је исто незадовољан и Гвидо Манцони, данашњи најбољи талијански критичар. У повећем делу „*Књижевни прегледи*“ („Rassegne Letterarie“) прегледао је вештачким начином све, што је у Италији штампано 1886. год. Неблагодаран и тежак рад, јер са путописа прелази на роман и новелу, са школске на књигу за народ, са лирске песме на превод, али њему срећно испада за руком и нигде није досадан, и ако је свуда завирио. „Критичар је... у неку руку секретар, који треба марљиво и озбиљно да прочита сваку нову књигу, како би могао сложити своје господару, публици, шта је у њој, и колико она, по његовом мишљењу, вреди.“ — Тако он пише, а тога се и придржавао у оцењивању појединих књига, али најлепше странице у поменутој књизи посвећене су школи и школским књигама. Но нама је главно, да констатујемо, да ни Гвидо Манцони није задовољан са прошлом годином. Неколико романа и новела осредње вредности, и неколико доста слабих песама — беху сав приновак лепе талијанске књижевности. Једва се при крају године појави Де Амичис са својим „*Српем*“ („Cuore“). Чувени талијански комедиограф Паоло Ферари написао је комедију „*Господин Лоренцо*“ (Signor Lorenzo), али као да је овом ко-

медијом писац „Самоубиства“ наговестио своју драмску декаденцију. Није боља ни комедија Ђачинта Галине „*Домаће свађе*“ (Le baruffe in famiglia).

Ова година, изгледа, неће ничити старој, судећи по делима, која утеглаше света за прва три месеца. Овај контраст инаугурисао је Паоло Мантегаца својим делом: „*Људски занос*“ (Le estasi umane), одакле је „Стражилово“ донело у преводу „Платонску љубав“. Мантегаца је познат српском свету, истина више по гласу но по преведеним делима, па је лако закључити, да и најновије његово дело заслужује општу пажњу. Дело обухвата 700 страна на обичном формату талијанских и француских издања, а подељено је у две књиге и у двадесет и два одељка. Првом је наслов: *Ова је књига борби.* У њему Мантегаца сипа картеч на све оне, „који у доброј или злој намери проклеше моје последње дело.“ Овде Мантегаца мисли на „*Људску љубав*“, које је дело претрпило жестоку критику, највише с тога, што се писац спустио у најнижи слој људске покварености. „Писам изазвао — пише Мантегаца — већ сам примио ову борбу: и то не борбу напада, него борбу одбране“, а мало даље вели: „Кад сам проучио животињску љубав код човека, зашто не бих покушао проучити и људски занос?“ Да ли је у томе успео? Талијанска критика истина вели, да је ново дело Мантегацино „прави спев у прози“, али му одриче свако дубље испитивање, сваку научну вредност. Тако „*Недељна конверсација*“ (Conversazioni della Domenica), коју у Милану уређује фељтониста Леоне Фортис, пише, између осталога, ово: „Довољно је прочитати неколико одељака из ове књиге, па да се увиди, да је Мантегаца овде био: више уметник но физиолог, више песник но научник. Али, поред све поште, коју заслужује писац „*Невољатог Бога*“, „*Три Грације*“ и осталих славних дела, треба напоменути, да, држећи се више уметности него науке, Мантегаца се врло често баца у наручја реторици, која нам је тако досадна у делима идеалиста, романтичара и старошколаца. Томе се заиста не надасмо од једног позитивисте, од једног професора, од једног Паола Мантегаце!“ Даље му се у истом листу замера, да се при писању о братинској, материнској, синовској и платонској љубави није ни најмање упустио у физиолошко испитивање. „Исписао је — вели поменути лист — неколико лепих страница, које су заодевнуте величанственим фразама, које су пуне музике и свију реторских фигура; али Мантегаца није изнео: од куда тај занос, који ли су покретачи таквог заноса и такве психолошке револуције, као што није ни забележио трепутак, облик, средство и деловање таквих појава.“

* * *

Седамдесетседмогодишњи старац Верди био је недавно јунак дневног реда. Својом дивном музиком подигао је страшну буру по свим крајевима Италије. Његов „*Отело*“ није само музички прионовак богатог талијанског оперског репертоара. Није само набрао старцу композитору нове славе, него је Вердијев „Отело“ створио читаву своју књижевност. Ваљда нема веће књижаре, која није издала по неку књигу, у којој се говори о Вердију, Бојиту (писцу либрета), „Отелу“ и Шекспиру, а да не говоримо о песмама, које том приликом поникоше. Ипак у целој тој — нека нам се не замери за израз! — *отелској* књижевности најважније је дело, које је у Милану издала књижара браће Тревеса под насловом: „*Верди и Отело*“. Дело је in foglio са илустрацијама, растурено је у 50.000 примерака, а уредили су га Уго Пешки и Едмондо Ксименес. Подељено је у четири главна дела: I. Вердијева биографија; II. Вердијева дела; III. Легенда о Отелу; IV. Вердијев „Отело“. — Сваки од ових одељака врло је интересантан, али највише привлачи пажњу легенда о Отелу. Овде је скоро у целини штампана прича старог талијанског приповедача Ђан-Батисте Ђиралди-Чинтија *о млетачком црнцу*.

Ђан-Батиста Ђиралди родио се у Фиренци, где је 1561. године штампао сто својих прича под грчким насловом: „*Екатомити*“. Тада Шекспир беше тек навршио прву годину. Ђиралдијеве приче, у своје доба, публика је много читала, а последњи пут штампане су у Млецима 1608. год. У поменутој збирци налази се (седма по реду у трећој декади) прича о млетачком црнцу, која је великом енглеском трагичару послужила као темељ за трагедију „Отела“. Из поменуте приче Шекспир није узео само гатку, него и цео заплет, поједине карактере и ону величанствену сцену, где Отело дави Дездемону у постељи. На и код старог Фиренцинског приповедача главна се јунакиња зове *Дездемона*. Само је разлика у катастрофама. У талијанској причи Отело, пошто је удавио Дездемону, срушио је један део куће, који затрпа Дездемону, а он стаде викати у помоћ, те свет поверова, да је Дездемона жртва несрећног дотађаја.

Дело „Верди и Отело“ украшено је са 50 слика. На прво место долази велика Вердијева слика, поред које има још четири слике славног маестра из ранијег његовог доба. Ту је кућа Вердијева, црква, у којој се крстио, Вердијево позориште у Бусету, и четири слике из Вердијеве виле у Сант-Агати. Даље су слике: Бојита, Шекспира, капелника, скоро свију певача и певачица, који суделоваху у „Отелу“, неколико сцена из опере „Отела“, неколико слика из Млетака у XVI. столећу, међу којима и Дездемо-

нина кућа. Осим тога велик бојадисан табло појединих лица из опере у костиму, и више омањих слика оружја, оруђа и хаљетака из XVI. века. — И све то стоји само *два* динара!

* * *

„*Историја Србије.*“ — У листу „L'Opinione“ читамо: „*Скарабикић*, знајући да између Румунске, Грчке и Италије живи српски народ, подухватио се, као што сам вели, да на основу историјских података изради историју старије и новије Србије. — Из програма, који нам је стигао, као из распореда и првих одељака, који се налазе у првој свесци прве књиге, која ће се бавити старијом историјом, увиђамо, да ће учени читалац знати пронаћи код Скарабикића нове мисли о геолошком разматрању, услед којих ће се изродити велика питања у научном свету. — Прилежност, којом Скарабикић обрађује своје радове, гарантује нам, да ће и ново ово дело бити достојно озбиљне пажње публике.“

О истом делу пише „Римски Народ“ (Il popolo romano): „Досадање историје Србије или се ограничаваху само на новија времена од револуције 1804., или беху основане на погрешним и збркваним традицијама и на легендама, те не могаху заинтересовати ученијег читаоца. Овом оправданом прекору доскочио је један наш Талијанац *Ђорђе Скарабикић*, који је накладом штампарије Аурора у Сињи издао прву историју Србије, која је подељена у две књиге. Прва се бави народима, који живљаху између Дунава и Јадранског мора, пре доласка Срба; друга је специјална историја српског народа. Прочитали смо прву свеску прве књиге, и можемо констатовати, да је ово дело обрађивано особитим знањем, те се надамо, да ће Скарабикић пожети заслужену хвалу.“

Толико најпре о овој „Историји Србије“, а кад ми стигне само дело, проговорићу опширније. Свакако нека је хвала непознатом Талијанцу, који се подухватио, да напише историју Србије за талијански народ!

У последње време још је угледало света једно дело, које нас Србе може интересовати. То је: „*Два месеца у Бугарској*“ (Due mesi in Bulgaria) од Вика Мантегаце. — Вико Мантегаца бавио се у Бугарској два месеца дана (Октобар и Новембар 1886.) као специјални дописник једног Миланског листа, а сада ово издаде читаву књигу о свом путовању и бављењу у Бугарској. Књига је подељена на ове одељке: Кроз Србију. — Из Ниша у Софију. — Софија. — Политика. — Државни удар. — Из Софије у Трново. — Трново. — Собрање. — Генерал Каулбарс. — Избор принца Валдемара. — По Бугарској.

Ово је садржај поменуте књиге, а о њој ћемо другом приликом опширније проговорити.

* * *

Нигде новца не излази толики број новина као у Италији. Каквих ли немају! Имају чак и два листа на волапик-језику. Не знамо, да ли су и Талијанци тако срећни, као ми у Београду, да имају какав „*Велосипедски лист*“, али листова имају сијасет. Њихова политичка журналистика није се још попела на ону висину, на којој се налазе немачке, енглеске и руске новине, али се опет добро развија. Од нове је године почело у Италији излазити преко 50 разних листова, али ћемо овде напоменути само „Cronaca Minima“, недељни преглед за књижевност и уметност, која излази у Ливорну под уредништвом Луђија Тичинија. Око овог листа сакупили се сви угледнији талијански књижевници, а листу је задатак, да прати књижевност и уметност талијанског и других културних народа. У листу има врло лепих студија о књижевности, биографских цртица, преглед талијанских књига, а по некада донесе и по коју малу причицу или песму. Ове је године Гвидо Манцони, о коме већ беше реч, почео штампати своју студију о млађим талијанским песницима. Поред добре садржине „Cronaca Minima“ врло се укусно и елегантно штампа.

ПИСМА О СРПСКО-БУГАРСКОМ РАТУ.

Г—ђи К. Х.

НИШЕ ДАНИЛО НЕДЕЉКОВИЋ.

ПИСМО XIV.

П. 30. Августа 1886.

Поштована госпођо!

Кад пишете, пишите тако, да вам и ујучад пешо благосиља!

Б. Јакшић.

17. Децембра око 8. часова из јутра кренусмо се из Ниша. На станици беше крај и многи свет. Дођоше да испрате тај VII. пук, тај „најваљанији део војске“. Шта ли се врзло по глави сваком оном, који беше на станици? Да ли преварена нада? Да ли прекори са прошлости? Да ли задање у будућност? Биће, да им је све то било у глави, а поред тога мора да су осећали, да је страшно зима стајати на пољу дуже времена, а не моћи отићи у то-

плу собу на железничкој станици. Да ли им паде на ум војник? Да ли им падоше на ум снегом покривени висови и планине?

Влак се крену. По вагонима се захорише песме. Химна се толико пута певала, да сам помишљао, како је треба мало и за други пут оставити, кад се вратимо као победиоци. У ушима мојим зујаху речи: „Кад гинете, гините тако, да вам и унучад пепео благосиља!“

На свима станицама у Београдском округу беше пуно света. На свакој станици поздрављаше мати сина, сестра брата, жена мужа. Али и на свакој станици било је по које несрећно срце, које је узалуд чекало, које је само дошло на станицу, а само и отишло са ње. Очекивани је лежао на Сливничким или Пиротским висовима. Лежао је у земљи, ако није остао на снегу, ако му вране гавранн нису искле очи, почупали месо, ако му кости не разнесе пси или вуци.

„Топчидер!“ зачух, где неко виче. Да ли то беше збиља онај Топчидер!?... Сви су нагрнули на прозоре и гледе, али у помрчину, јер је већ мрак у велико пао, а ја уживах седећи истина унутри, али је тек свећа горила, било је видело, те сам видио шта радим.

„Ево железничког моста!“ виче један.

„Где је, где је?“ виче други.

„Та не гурај се, молим те, јер“... али му реч застаде у грлу... Та ено Саве, ено моста на њој!

Гурање, ларманье, псовање, али то све кратко, испрекидано.

„Ура! Живио! Ура!“ разлеже се одједаред по свима вагонима у којима смо седили, а на којима је писало: 32 војника или 6 коња.

Склоних очи, јер по узвицима познадох, да се указао Београд. Осетих, где ми оде сва крв из лица. Обузе ме потајна дрхтавица. Отворих очи. Силне светлости по варошки засенише ми очи, које од толико времена у најбољем случају гледаху у пањ, како гори на ватри.

Влак се примицаше станици, ја погледах на све око мене; сви беху бледи; ни један реч да изусти. Свакоме на лицу као да је писало: Је ли то истина, да ћемо опет видити мила лица? Је ли истина, да ћемо једно другом стиснути руке.

Влак стаде. Један преко другог појурише из вагона. Ја сам чекао, док сви изађу. Хтедох да се приберем.

Видно сам и чуо свакојаке усклике, плач, смејање, љубљење, грљење.

Најзад изађем и ја и пођем кући... Али ко ми се оно примиче? Напрегнем очи, станем и замало а руке се склопише.

Здраво, Данило!

Здраво, Перо!

* * *

Сутра дан одох до болнице, да видим рањенике. Већ при уласку осетих задах и по томе би човек већ могао познати, да улази у место, где леже они, који пролише крв за отаџбину.

Најђох на познанике. На једној постељи лежао је потпуковник Јован Вапцић. Тај ваљани војник беше у обе руке рањен. Сетих се, како је после борбе на Сливници са привијеном, рањеном једном руком ипак био међу својим војницима. Сетих се тада и неких других потпуковника, мајора, капетана, који гледаху, да се и услед најмање озледе извуку и оду у болнице, и место оних крстова и колајни обесио бих свакоме од њих на груди цркву таблу, на којој би црвеним словима било написано: „Кад гинете, гините тако, да вам и унучад пепео благосиља,“ а не...

У другој су соби лежала два моја добра познаника и пријатеља, поручик Милоје Марковић и потпоручик Милоје Марјановић. Ја им рекох имена, јер то беху добри војници.

Сетих се, како сам те људе последњи пут видио здраве и веселе, а сада ето леже на постељи бледи, изгурени. Марјановићу десна нога до колена одсечена. Могу ли рећи, како се поздрависмо на састанку? Не могу и нећу, јер ни ту нису главне речи, које рекосмо, него мисли, које мислисмо, а ко би могао тачно исказати оне мисли?

* * *

Свршио сам, госпођо, са мојим причањем о српско-бугарском рату. Што сам имао да кажем, казао сам. Но треба да знате, да је све то, што сам вам изнео, само врло слаб нацрт онога, што је у ствари било.

Свршио се српско-бугарски рат, јер беше одређено, да се не ремети јевропски мир. Јевропски мир! Ничега нема смешнијег од тог јевропског мира — тог вечитог у ствари немира. Можда ће се кадгод потомство смејати томе миру. Али да! Данас важи изрека: si vis pacem, para bellum (ако желиш мира, буди спреман за рат). Тај мир се одржава запетим пушкама, и треба само један, ма и нехотичан, случајан корак или покрет руке, пушка ће планути, и од јевропског мира створиће се јевропски рат. Ко би нам знао прорећи крај томе рату? Шта ли нам ваља чинити за тај случај? Хтели, не хтели, морамо бити потпуно спремни за ма какав догађај. Треба нам више спреме, више обазривости, више мишљења, па тек ако будемо могли изаћи из тог вихора неповређени, јер „кад већ гинемо, ги-

нимо онда тако, да нам и унучад пепео благосиља!“ Сетимо се само, како смо толико и толико пута својом кривицом страдали. Сетимо се, да су толико и толико пута многи узалуд пали; опоменимо се, да та крв лежи на свима нама. На гробовима тих покојника признајмо своје мане, пружимо једно другом руке, јер више руку кад се сложе, више могу и да учине. На гробовима тих покојника рецимо заједно са Змај-песником:

Ох, одушеви гробе, сини зракон новом,
Обасни нас топлим својим благословом;
Причај старо доба, да се одучамо,
Наука нас вама, вама — ништа не знамо!

Ваш

Недељковић.

УМЕТНОСТ.

БРАНКУ.*)

ПЕСМА ДРАГУТИНА Ј. ИЛИЈЕ.

ЗА МУШКИ ЗБОР УДЕСИО И СРЕМ.-КАРЛОВАЧКОМ ПЕВАЧКОМ ДРУШТВУ ПРИКАЗАО

ЈОСИФ МАРИНКОВИЋ.

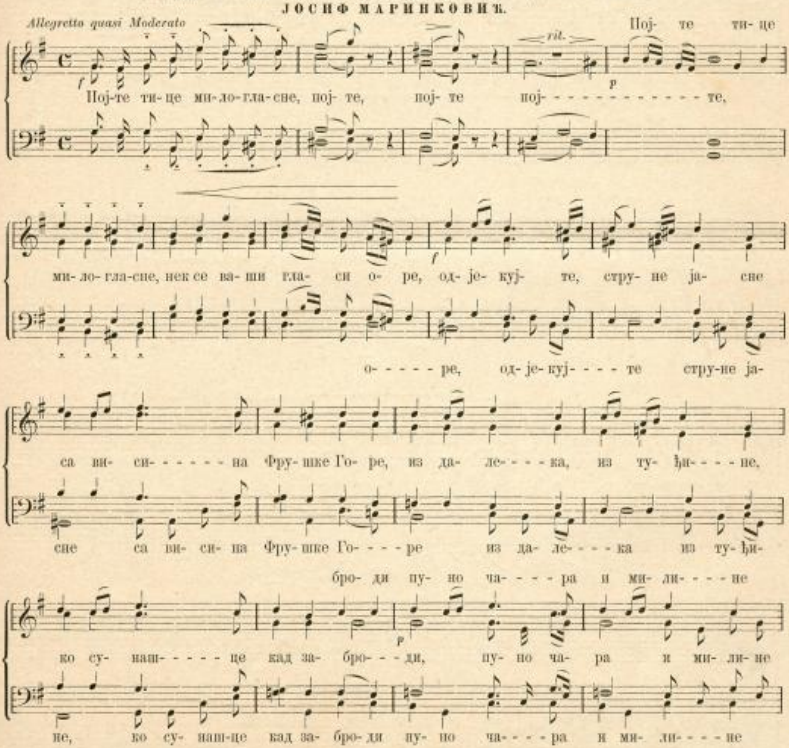

*) Компоновано за прелом Бранкових костију у Луку 1883. Прерађено у Бечу Априла месеца 1887.

Тенор соло. — Andante con espressione.

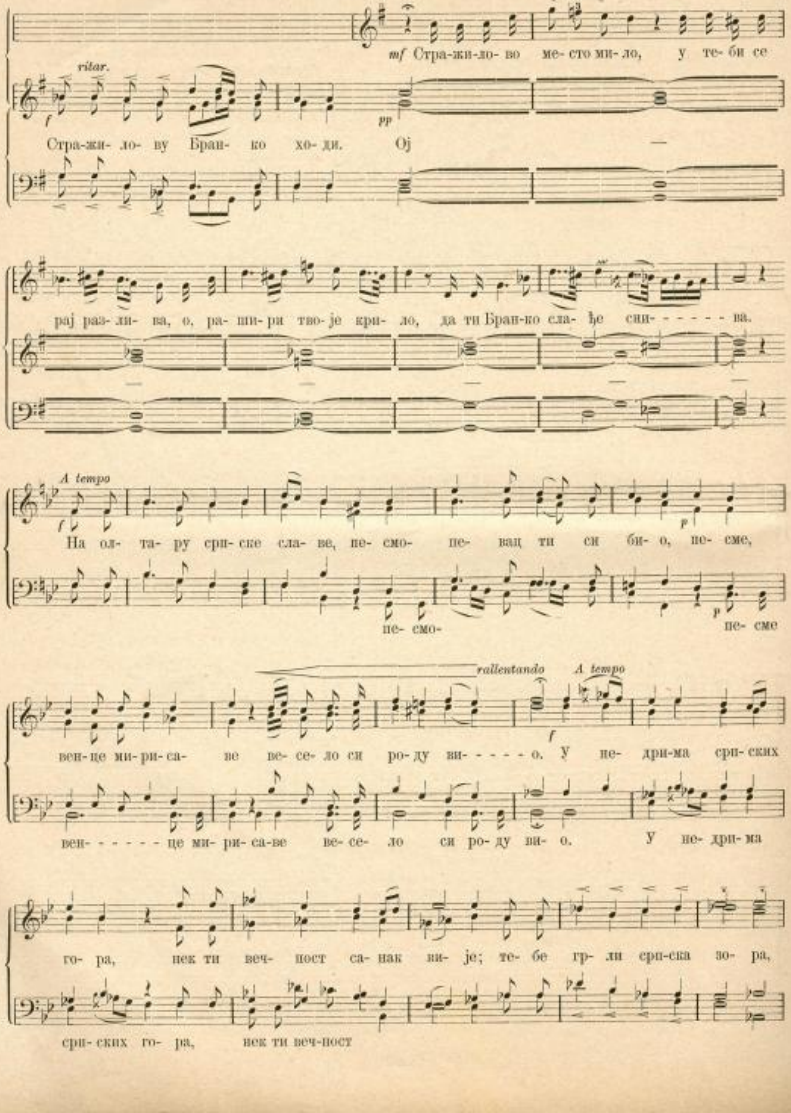

Тенор соло. — Andante con espressione.

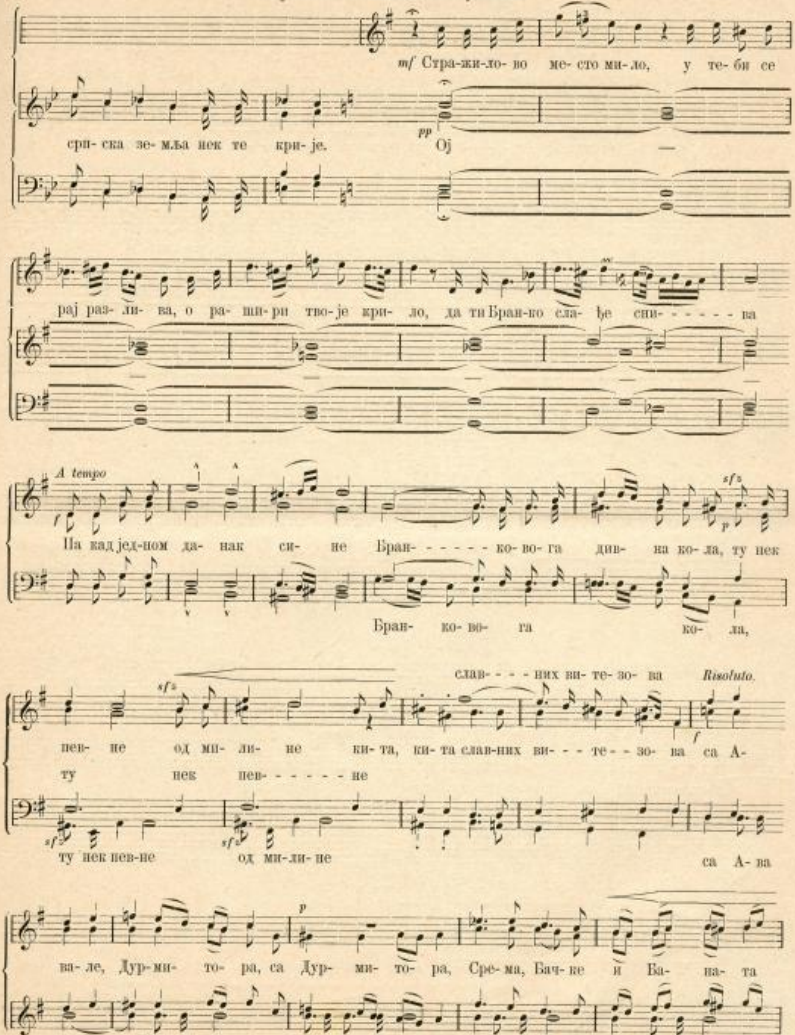

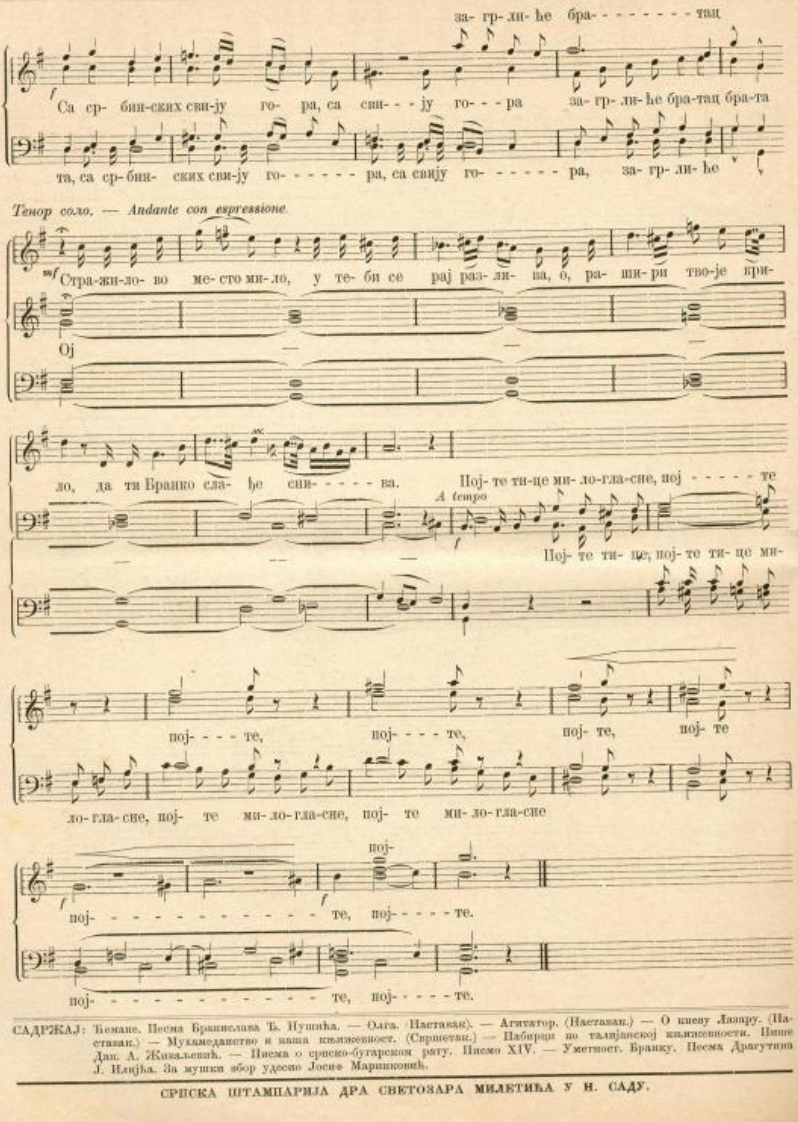

САДРЖАЈ: Немање. Песма Браниславa Ђ. Нушића. — Олга. (Настављак). — Агитатор. (Настављак.) — О цвеву Лазару. (Настављак.) — Мухамеданство и наша књижевност. (Свршетак.) — Набирци по талијанској књижевности. Пише Дан. А. Живаљевић. — Писма о српско-бугарском рату. Писмо XIV. — Уметност. Бранку. Песма Драгутина Ј. Илића. За мушки збор удесио Јосиф Маринковић.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 23. У НОВОМ САДУ 4. ЈУНИЈА 1887. ГОД. III.

ЈАКОВ ИГЊАТОВИЋ.

КЊИЖЕВНИК СРПСКИ.

ОЛГА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ЖИВОТА.

НАПИСАЛА МИЛЕВА СИМИЋА.

(Наставак.)

Благи боже, шта ли сам у тај мах патила! Какве ли се мисли нису врзле по мојој памети! У очајању сам кршила руке. Призивала сам бога у помоћ и молила га, да ми улије снаге за све, што сам имала да поднесем, и да ме упути, шта да чиним. Најпосле ми се учини, да би најбоље било, да одем Ружићевима и да га потражим тамо, па да му кажем све, што је требало. Та ја ћу га, мишљах, још наћи тамо. Лаћа се креће тек пред вече, сад је било још доста рано, а он је заћело још код Ружићевих, јер им је рекао, да ће се код њих бавити све до свог поласка. Нисам ишла, летила сам, док сам дошла до њихових врата. Али ту застадох дуго, врло дуго. И опет се у мени поче борити љубав и девојачки понос. Застала сам, прислушкивала сам, чула сам свирку и познала сам по томе, да је он ту. Ваљало ми је само додирнути кваку те би врата била отворена. И рука ми се у један мах диже, али се и опет спусти. Гледала сам кроз стаклена врата — у предсобљу није било никог. Стојала сам тако још неко време, борећи се сама собом. У муци сам на хладном окну од врата хладила своје зажарене образе. Одједаред се са усана ми отрже гласно очајно »не могу!« па као помамна одлетим опет у своју собу.

»Шта ћу сад?« понављала сам једно за другим. Знала сам, да су му његови наменули девојку те тврдо наумили, да га њоме ожене, јер је та девојка тобоже имала двanаест хиљада мираза, а што се њему није свидила, о томе они пису хтели да воде рачуна. Годинама су му о њој говорили и препоручивали му је. Видили су, да им он на све то никад није онако одговарао, како би они хтели, али су они преко свега тога прелазили, јер су по што по то хтели да имају богату сноху. О свему том мислила сам у тај мах, и страховала сам, да му и сада, кад им стигне, не почну о њој говорити. Нисам до душе сметнула с ума ни то, да им се он до сад умео одупрети, али се сетих, да се много што шта опет, што је он хтео, није због тога, што су они томе били противни. Па ако га сад опет дочекају са својим старим жељама, а он мене није разумео — о, једна мисао гонила је другу, а ја никако да пропаћем, шта бих могла учинити а да угодим и срцу и поносу. Борећи се тако писам целу ноћ ока свела. А кад је свануло, седох и написах му писмо овог садржаја:

У души мојој непрестано одјекују оне ваше речи „неће бити добро“ ако се бојим, да ме нисте криво разумели. Кад се вратите из чујете за узрок мог кутања, уверена сам, да ми не само нећете замерити, већ ћете ми дати за право. До скора срећна виђења! Олга.

Иза тог писма била сам се мало примирила, па и опет сам у великом нестрпљењу чекала његов повратак. По доласку његовом видила сам га први пут код нас, али смо мало говорили, јер не могосмо бити сами. Зато је сутра дан дошао само мени. Седио је крај мене, али је прошло богме доста трепутака, док је проговорио:

»Олга, ја сам добио ваше писмо.«

Тада узе моју руку и стиште је грчевито. Ја сам у тај мах престала мислити. Заборавила сам на све, глава ми и нехотице клону на његово раме и ја прошаптах: »И ја вас љубим.«

Он се трже, ухвати се обема рукама за теме, па викну очајно:

»Олга, Олга, зашто ми то нисте рекли онда, кад сам пошао.«

Па онда клонувши дода испрекидано:

»Сад — сад је све доцкан — ја сам — «

У мени као да се крв следила. Укоченим погледом гледала сам, како се мучи, да ми нешто каже, али му реч застаје у грлу.

»Шта сте учинили?« питала сам а осећам, да ми глас од страха дрхће.

Њему се отпустише руке, глава му клону на груди, изгледао је као покајни грешник, коме је прочитана смртна пресуда.

»Био сам код оне девојке. Сад знате, шта сам учинио.«

Ја сам то чула, али шта је даље било, не знам, јер мене поче остављати свест. Кад сам дошла себи, држао ме је он на својим грудима и обасипао ме пољупцима.

Једва се могох отети.

Немој ме гонити, да ти казујем, како ми је било онда. Не могу о том да говорим, тешко ми је.

Неко време смо обоје ћутали.

»Дакле ме нисте разумели,« започех ја најпосле. »Е па добро, нек буде и тако, можда нам је тако суђено,« а сав свој понос и душевну снагу прикупих, да изгледам што мирнија. А шта ме је тај мир стао, знам само ја. Погледам на Павла. Видила сам на њему, да је од мене нешто очекивао. Без сумње је хтео, да се пред њим покајем за свој пређашњи поступак, и надао се, да ћу га молити, да ми не замери. Али ја о свему томе не споменух ништа. Он је још неко време седио, па онда се диже и пружи ми руку.

»Ја сад морам ићи. Збогом, Олга!«

Глас му је дрхтао.

»Желте, нас се двоје никад више нећемо овако видити?« изустим ја, а он ми не рече ништа, већ само тужно задрма главом. Око мене се све поче окретати. У крајњем очајању цикнем, он ми притрчи, рашири руке, ја му паднем на груди, и — наша се уста дотакоше.

»На сад идите«, рекох, пошто сам опет почела мислити.

»Зар да идем, сад?« завапи он.

Станем се отимати од њега.

»На кад тако мора бити.«

»Да, збиља, мора.«

Још ме једном стиште на груди, још једно збогом, и он оде.

А ја? Ја сам мучила две муке. Требало ми је савладати сав терет а при том владати се тако, да нико не опази, шта је било између нас, јер ја сам се, као што знаш, морала с њиме виђати, а што је било још најгоре, одмах смо се сутра морали састати. Наумила сам, да се и пред њим покажем што јача, уздала сам се у своју снагу. Та ја сам се у јадима прилично извежбала! Само сам молила бога, да се бар први пут видимо без сведока. И та ми се жеља испунила.

Сутра дан замоли ме Ружићка, да јој донесем нешто из библиотеке. Писао ми је Павле, да ће ми неколико тренутака, кад Павле уђе Осетила сам, да ми колена почеше клецати. Једва дођох до столице. Њему мора да је било жао, кад ме је такву видио, јер ми приђе па пружив ми обе руке рече:

»Олга, будите јаки, као увек.«

Из мог ока кану крупна суза, и то је био сав мој одговор.

Од тога дана водили смо бригу обоје, да се што ређе виђамо, а разговарали смо се само онда, кад је баш морало бити. Али тако није остало, јер смо се ми љубили.

Не могу ти сад много о том говорити, доста да смо се поново, мало по мало зближавали, док није опет наишло доба, у којем смо обоје били срећни. У току тог времена дознала сам од њега, да га његови с тога свету̂ју и гоне, да се ожени девојком коју су му они намениле, што је иста била »добра партија«. Видила сам по њему, како му је било тешко, кад год је о томе говорио, јер ми је много што-шта прећутао, што сам ја које већ онда знала, а које касније дочула: његови су били у малој новчаној неприлици, а изгледало им је сасвим природно, да их син и брат колико толико испомогне, а мислили су, да ће се он моћи задовољити са њиховом девојком као и они. Имали су можда на уму да се данас више таквих бракова склони него друкчијих, па што не би и он на тај начин био срећан.

Кад смо једном, разговарајући о нашој будућности, дошли на ту тему, па му ја рекох, да мени никад неће бити криво, ако он усхте помагати родитеље своје или брата, одговорио ми је, да тај случај никад неће наићи, јер се никад није ни десио, а ја сам већ онда била уверена, да их је он све помагао, а особито брата. Да тога није било, он би, како је штедљив, од своје заслуге морао био саставити леп капитал. То ја, као и сви, што су живили у његовој близини, знамо најбоље, јер знамо и шта је заслуживао и шта је трошио.

Да би те и о овом колико толико уверила, приповедићу ти само један случај.

Једном уђем у библиотеку па затекнем Павла, где пише неко писмо. Седио је за оним столом, где је обично седио Ружић. Кад сам ја почела читати, махну он писмо, диже се и седе крај мене. Реч по реч, па се нас двоје тако заговоримсо, да је он на своје писмо и заборавно. Тако нас је напао и Ружић, који је дошао на по часа после мене. Видећи, да смо се ми задубили у занимљив разговор, махне нас и упути се своме столу, на којем је лежало Павлово започето писмо. Мислећи, да је ту ко што написао за њега, поче гласно читати од прилике овако:

»Драги брате! Шалем ти за овај мах само сто форината, јер за сад више не могу —«

»А, та ово ти, Павле, пишеш Марку,« поче се Ружић извињавати, »а ја мишљах, то се тиче мене.«

Али међу тим је Павле већ скочио и своје започето писмо стргао у џеп. На њему се видило, да га је тај случај ужасно љутио, али

што би, би. На тај брат, коме је он толико добра чинио, тај брат, који је некад сам љубио, те још како љубио, тај је брат њега гонио, да напусти девојку, коју Павле љуби, на да се богато ожени. Но на страну с тим! Он ми није ништа хтео признати, а на овај горе наведени случај мора да је заборавио. Разговарали смо се даље. Он је с почетка мислио, да брату о свему пише, али касније ме замолио, да причекам, јер ће он кроз неко време морати ићи кући, на ће са својима усмено о томе говорити. Ја сам и сама увидила, да ће то бити паметније, па сам чекала.

С почетка ми је било тешко, но касније сам се са свим умирила, јер се Павле према мени тако понашао, да је у мени нестало и најмање сумње. Ја сам била уверена, да ме он љуби, а знала сам, да се на њега могу ослонити, јер сам у њему гледала човека енергична, поштена, једном речи човека, којега красе све врлине. На неколико дана пре но што ће се кренути кући, рекла сам му. да ми, ако се узмора покорити вољи родитељској или, боље да речем, вољи братовљој, одмах јави, да ме не остави дуго у нади, на после да ме стигну јади. И он ми је обећао да ће ме послушати.

У очи тог дана, када ће се кренути кући, био је опет код мене. То вече је заједно са Ружићевима код нас' и вечерао. Десило се некако, да смо нас двоје дуго били сами. Том приликом ми је рекао, да је с Ружићком много о мени разговарао. Казивао ми је, како ме је она њему најтоплије препоручивала, и како му је рекла, да би и њена најтоплија жеља била, да се ми узмемо. У опште целог тог вечера владао се према мени тако, да сам се ја надала најпотпунијој срећи.

Сутра дан изјутра дошао ми је опет. Када је при поласку видио сузе у мојим очима, привуче ми главу својим грудма.

»Олга, немојте плакати, мени је тако тешко, кад ви плачете,« рече милујући ми косу.

»На чему се имам надати?« питала сам у последњем трепутку.

»Олга, не бојте се ничега. Будите са свим мирни, ја ћу учинити све, што буде требало да чиним.« То је рекао неким озбиљним свечаним тоном.

Још једно збогом, и ми се растадосмо. Мени је било тешко, што сам остала сама, али његове последње речи улише ми толико наде, да сам сваким даном чекала повољне гласе од њега.

Сутра дан по његовом одласку рече ми Ружићка, шта се с њим о мени разговарала, и поче ме испитивати, да ли је он мени што споминьао о томе, да ме љуби. Та своја испитивања понављала ја она често али јој све беше заман. Уз њу се придружише и сви моји но од мене нико није чуо ни речи.

»Ако је Павле вама споминьао што о својој љубави,« рече ми између осталог Ружићка, »онда нам могу рећи, да се имате најбољем надати, јер ја мислим, да је Павле човек.«

Уз те њене мисли придружио се и муж јој, па и моја ујна и ујак.

»Ако је он човек на свом месту« говорио је мој ујак, »узеће ону, коју воле, а неће се ограничити на вољу родитеља и брата, а ако је кукавица па се не узда у себе, да ће кадар бити себи и жени заслужити колико им је нужно, него буде тражио, да му жена накнади оно, што он није кадар, онда не треба ни да те је жао. јер он онда није човек за тебе.«

Мени су те њихове примедбе биле готово смешне. Боже мој, боже, и они су још могли мислити, да је било нужде, да ме тек они увере, да је он човек! Као да ја њега писам знала. Та да су сумњали у њега, да су том сумньом хтели и мене плашити, неби ништа били успели. Та ја сам знала, да ме он љуби, а он ми је при поласку рекао, да »будем са свим мирна и да се не бојим ничега,« па зар да у његове речи сумњам? Не, ја писам сумњала, јер он је у мојим очима био човек, а знао је цео мој живот, знао је, шта сам патила, шта сам све преметнула преко главе, па он, он, који ме је тако волео, тако поштовао, тако знао, он ме неће оставити.

У таквим мислима пролазио ми је дан за даном.

Што се низало више дана, ја сам била све мирнија. Та рекла сам му, ако се узморамо разићи, да ми јави одмах, на кад је тако дуго ћутао, надала сам се, да ће ми рећи повољне гласе, и да по томе хоће по свом повратку све сам да ми каже.

Једне ноћи сањала сам, да ме је љубио и плачући ме молио, да му нешто опростим. Бадава сам га молила, да ми рече, шта. На моје руке капале су само његове сузе, а уста су му шапутала.

»Опростите ми, Олга, тако вам бога, опростите ми!«

(Наставиће се.)

ВЛ. М. ЈОВ.

Та зашто си твоје гусле
Удесио тако,
Те певају горки чемер,
Судбину и пак'о?
Гуде тужно о самоћи
И друштву неверном,
А спомињу зла по свету
Црном и небелом.
Без несреће и невоље
Рашта сузе лити?
У младости ведрој зашто
Брижан старац бити?
Твоју благу душу, ваљда,
Тешка жалост пече,
Што истина — и с њом правда —
Кривуда, кад тече.
Ил се љутиш на род људски,
Што анђели нису
И што стоје још'те тако
Тигровима близу?
Та остави ти Бајрона,
Не слушај, шта каже;
То су људи, што не знају
Шта хоће, шта траже.
Сваке ствари, са наличја,
Друкчије се гледе;
Злопогледа види свуда
Саме црне беде.
Свет изгледа сваком 'накав
Како га ко слика;
Оно срце себе цепа,
Из ког јечи вика.

Та све твоје лепе песме
Препуне су чуства,
Ал замедљај неке мало,
Горка су нам уста.
Појезија твоја нек је
— Ма била и туга —
Као, после мутне буре,
На ведрини дуга.
Ако твоје нежно срце
Дарне каква пакост,
Осетиће оно вешма,
Где је права радост;
Осетиће, да без буре
Човек живи с чамом,
Пренуће се и створиће
Рај у себи самом.
Ако те је оставила
Драга, коју љубиш,
То је само сан о срећи,
А за сном што тужиш?
Ако су ти светски јади
Твоју душу смéли,
Скини црне наочари
Па се сав свет бéли.
Свет је такав од како је,
Нит ће бити друкчи';
Природа је чудна мајка,
Што и гује учи.
Ако видиш српску пропаст
Ти са свију страна,
Штеди своје топле сузе,
Биће горих дана.

Љ. П. Н.

АГИТАТОР.

РОМАН ИЗ СЛОВЕНАЧКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО ЈАНКО КРСНИК.

(Настављ.)

VI.

Неколико дана доцније показивало је становништво наше варошице сасвим друкчије лице. Сви се чудно промениши. Дома и у крчми говори се само о избору, о кандидатима и о збору. Друштво се поделило по политичком уверењу. Који били пре пријатељи, сад се и не поздрављају, кад се сретну. Судац, порезни надзорник и пл. Руда и не иду у крчме, у које одлази Корен и бележник, а особито др. Храст. Господин Антун се радо дружи са сућем, а клони се Корена. К онима често одлази Медер. И колгод што се деле ови, тако и остали грађани. Једини се адјункт држи „над странкама", као што сам вели, те ноћу није с бележником Коприцем, а јутром замера Медену и Антуну те дражи пл. Руду.

Непријатељство се изоштрава с дана у дан, а још нема ни кандидата; тога ће истаћи тек збор, што је сазван за недељу после подне. Тај збор је изборни маневар, који је изумео Корен. Види, како су грађани млитави и неодлучни, те ће их ваљан говорник, као што је Храст, задобити за се и тим их чврше себи привући, него најжешћа агитација. Истакну ли противници Медена, овај, како је ни-

какав говорник, мораће се и сам повући пред др. Христом.

Тако рачуна Коренова странка, која се сама назива одлучно народном, па је тако сигурна, да ће победити, те и не прилази много око тога, како ће довести на збор што више својих присталица, јер . . . „сви морају за нама“.

Противници пак, на челу им префригани господин Антун и већина чиновника, раде друкчије: наговарају и позивају грађане, да у што већем броју дођу на збор; а капелан не пропушта том приликом, да похвали спахију Медена, како ће он више учинити за варош, него одветник, коме је највише до парница и цена. Успех је на њиховој страни толики, да је већ у очи збора пристала већина грађана уза спахију. Корен то не верује, већ чека, да се одржи збор.

Апотекара, који се још до сад није приволио ни једному царству, изаберу за председника. Овај позове кандидате, да се јаве.

Први устане др. Храст, те у лепом говору изложи свој програм: *чување народне идеје у свим крилницама, стварање о широј словенској отаџбини и о ужем изборном срезу.* А његове присташе плескају му бурно.

Меден, који је други устао, није био те среће. Изговори неколико обичних фраза. Но господин Антун не престаде клицати му: „Живио!“ и „Слава“!, па тек кад истаче Меден за гесло свог програма: *Све за веру!*

Корен сад види, да прети опасност његовој страни, те изиште реч, да стави на кандидата неколико питања. Хтео га осрамотити, јер зна, да Меден није у стању одговорити.

Капелан немирно гледа, али опрети се не може.

Корен интерпелише, какву замишља кандидат установу домовинске хипотекарне банке?

Одмах за њим стави бележник Копривац питање, шта ће радити кандидат у погледу коначног изравнања земљишног растерећења?

То су предмети, с којима се Меден у свем свом животу није бавио, па муцајући одговори, да ће се у тим питањима равнати по раду народне већине.

Тај одговор изазва повлађивање у његовој страни, а смех код противника. То је био знак за општу вику и подругивање, тако да мирнији људи одмах напустише збор, те и не дође до именовања правог кандидата.

Корен оста последњи са неколико својих једномишљеника на позорници. Сви весели, што им је пошло за руком да одбију први противнички нападај

Но виде, да ће им бити тежак положај, јер их је изненадила већина противне стране.

„Победићемо, морамо победити!“ вичне ипак Корен. „Немарни смо били с агитацијом. Треба агитовати. Људи, господо, морамо одмах на дело. Где је доктор?“

„Отишао је“, рече бележник.

„Одрекао се!“ примети адјункт, а држи у руци чашу пива, па с неким весељем слуша и посматра, шта око њега бива.

Корен је зловољан.

„Па и Боле није дошао!“ настави Корен гласно.

„Тога и неће бити“, прихвати учитељ Скубе, који се такође заклео на Христову застану.

„За што?“

„Јер га одговорио будући зет“.

Корен пребледи, но нико није то опазио.

„Који зет? Ми о том ништа не знамо“, упаде бележник.

„Та, говори се по вароши! Овај гиздави Руда одлази често на Дреново, и људи мисле, као да не иде бадава Приповеда се, да се већ верио“.

„Баиске беспослице!“ рече Копривац, а љути се, што није Боле дошао.

„Могуће; но свакако је чудновато, да није он дошао,“ одврати учитељ.

„Ваљда је отпутовао на неколико дана“, рече Корен, а и сам то не верује. „Господо, сад треба да се организујемо. Ако вам је по вољи, састаћемо се вечерас и договорити, шта ваља радити. Доста нас је, ако смо енергични; доста, да распршимо противнике. Због не ће ваше бити, на зато треба радити и агитовати из петних жила. Средишни одбор истаће Медена, то је као свето: за то ће се већ побринути господин Антун. Али ми се не предајмо — никада. Не, ми не требамо оних, који се боре за свој трбух, не требамо половњака! Наш је кандидат одлучно народни др. Храст.“ Корен стао посред друштва, маше шеширом, те говори страсно и брзо.

„Живио Храст!“ повичу остали.

Закључе, да се вечерас састану. И концинијенат оде.

Пође кући, но се предомисли и крене изван вароши.

„А шта? Да одем на Дреново? Разлога имам довољно — изборни избор и — та, више пута су ме позивали. Можда ћу већ једном чути истину о Руди — и о њој?“

Одлучи се и зави на стазу, што води преким путем преко шуме к Болетову дворцу.

VII.

Руда није био на збору бирача. Знао је већ унапред, да ће тамо бити довољно присталица оне странке, уз коју је он, па да ће без њега свршити. Осим

тога чинило му се, да није паметно сувише се истицати, јер се не тиче у првом реду његове личности. Но и то му није толико сметало, да бар дође на збор, да није имао још један, и то најважнији узрок. Знао је, да ће вечерас женске на Дренову бити саме код куће. Поседник је још јутрос отпутовао због важних послова; а Храст и Меден, који у доколици посећују са својим женама Болетове, данас су на збору; други ко ретко и одлази на Дреново, а особито по овако променљивом пролетњем времену.

Коњициста оде с неком цели. После оне забаве код Меденових занемарио је Болетове те похађао у доколици ближи дворац, у којем краљује Елза. Гони га тамо његова гордост, јер уобразио, да љупкост, којом га дочекује Меденовица, није већ обична, већ да је ради његове личности. И у таквим приликама — ко зна, да ли га није изазвала и сама та кокетна жена? — усуди се и пође корак даље са својом ватреном изјавом, да без ње не може живити. Но послужи га лоша срећа. Елза му се у брк одсмеја и само изненадни долазак Меденов избави коњициста из неповољног положаја. Али виде, — нек говоре о Елзи шта хоће, — да није он позван, да игра већу улогу с њом или поред ње. И без по муке, — што могу само бестидници његове багре, — заборави претрпљени пораз. Сад се сетио Болетове Милице па одлази често на Дреново. Онде га дочекују радосно и гостољубиво, као сваког познаника. Да није више него само познаник, то није могао себи пред најбоље воље уображавати; али тај млади човек тежи даље. Меденовима га гони гордост, а Болетовима још и пријава писао, да ће бити Милица богата невеста. Нежност милог девојчета пак пробудила је у њему и друге осећаје — осећаје љубави. Честе посете на Дреново и његово достојанствено понашање, кад је реч о Болетовима, изазвало је много клепетање по варошици. И тако лаковерни варошани почеше држати њега за Миличина вереника, и ако у ужим круговима није нико о томе ни речи знао. Коњициста често долазе до ушију ти говори; и не смемо тврдити, да га вређају.

Данас иде на Дреново с надом, да ће му се можда пружити прилика на само са девојком, те ће јој открити своју љубав; о успеху не сумња. Та, Милица је с њим увек тако љубазна а што није досад одговорила на његове увијене изјаве, одбија јој на нескуство и девојачки стид.

Нашао је госпођу и кћерку у башти и обе га поздравише радосно.

„Данас нема никога к нама!“ примети госпа. „Свему је томе крив тај збор!“

„А ви? Ви нисте хтели суделовати?“ придода Милица смешећи се.

„Не, не! То није за нас владине људе. Ми смо над странкама, и тек кад устреба, ступамо у борбе редове“.

„А кад треба?“ запита девојка с малициозним нагласком.

„Но, па кад усхте влада!“ одговори коњициста најивно.

„Дакле, кад вам одозго заповеде? Сирота владина господа!“

Милица прену у смеј.

„Госпођице, ви сте данас здраво расположени!“

„Само с тога, што се не бавим политиком. Нешто ме ипак занима. Штета, да нисте били на збору, но...“

„Но, онда не бих могао бити ту, и ви не би имали толико забаве, колико је имате! Није ли тако?“

„Видите, господине Руда,“ рече Болетовица, „говорили смо много о данашњем збору, и о својим познаницима кандидатима, па смо врло радознале, како ће испасти данашњи збор. Ко ће победити, ко пасти?“

„Желите ли, милостива госпођо, ја ћу се одмах вратити у варош и довече донети вам подробан извештај!“

„Никако! Нисам тако мислила. Сазнаћемо све, ако не вечерас, а оно сутра у јутро. Сад остајете код нас!“

„Ту морате остати! Приповедајте нам друге новости из вароши!“ пашали се Милица.

„То писам у стању! И прва и последња реч тиче се избора! Све је друго престало.“

„Нисте ли били пре неколико дана у граду?“ запита госпа.

„Јесам! Но и у граду се променио друштвени живот. Најпријатније је сад на селу!“

„Јесте ли се већ навикли у Борју?“ запита Милица.

„Како не бих! Па, кад имамо још тако љубазне суседе!“

„Које радо и занемарујемо....!“

„То не смете казати; но у осталом, ако сам погрешио...“

„Ово вам се опрашта, кад жртвујете и занемарујете своје држављанске дужности, само да нас забавите.“

„Милице, ти си опака!“ примети мати, а њој је млади човек у вољи

„Та, зна мене господин коњициста, а и он сам вели, да му се мили кадгод и мало пецкања.“

„Јер се онда увек сетим познате пословице!“

„Које?“ запита девојка нагло.

„Обично се пријатељи пецкају!“ одврати он поклонив се афектујући.

„Пазите, да се не преварите!“ отшали му Милица.

Одмах се затим и узбиљила.

Време им текло у пријатном разговору; а како је топло, нареди Болетовица, да се постави сто у башти.

После мале ужине оде Милица с конциписто, да се прођу поред рибњака. Рибњак је у малој долини за баштом, а са три га стране порубила букова шума, огледајући своје зеленило у мирној води.

„Знате ли веслати?“ запита она свог пратиоца указујући на чамац поред обале.

„Знам! То је лепо! Чамац сте ваљда скоро начинили?“

„Молила сам оца тако дуго, док ми је купио чамац. И ја веслам помало.“

Седну једно спрођу другога у чун, а Руда га одби нагло од обале. Рибњак мален, али по среди тако дубок, да се и кроз тако бистру воду не види дно. Поред обале праћакају се штуке, а главати шарани плипају лено површином. Букве уз обалу позлатили вечерњи сунчани зраци, а тамо у башти на врх тополе звижди кос своју мелодичну песму, да се разлеже долином.

„Како је лепо вечерас!“ шану девојка у пола гласа, па упрла поглед на тицу. А тица непрестано извија своју песму на врх тополе.

„Лепо је, красно!“ поново конциписта; но њему није баш много до те лепоте, до сунчаних зрака и птичије песме; њега обузима мисао, да је можда близу прилика, кад ће моћи открити девојци своје осећаје — своју љубав.

„Сад ил никад!“ помисли, па се узео храбрати.

Чун ушао у полутамни присенак гранатих букава, што се пружиле далеко над водом. Обала обрасла честом, а између грмова вијуга се стаза и води преким путем из Борја на Дреново, но њом се слабо ко служи.

Милица је све једнако занесена вечерњом лепотом, па ћути и гледа преда се. Конциписта пребацио весло преко чуна, пустио чун, да га љуља и носи благи повстарац.

Нашао се у запари, јер не зна, како би отпочео разговор и изишао с бојом на среду.

„Шта да окопишим?“ помисли у један мах и одмах, као оно пливач, који мора да скочи у воду са високе обале, наже се тренутном храброшћу према њој и шапну, што може љубазније: „Госпођице Милице!“

Девојка се трже и погледа га зачуђено.

„Госпођице Милице!“ поновн конциписта одважније, јер што се више смркава, то више расти и његова храброст.

Девојку напротив обузе неки немир.

„Шта желите?“ запита она нагло. „Зар не ћете више да веслате?“

„Веслаћу — одмах! Но пре ми дозволите једну реч, и, госпођице, — не ћете се на ме љутити...“

„Да се љутим? Зашто?“ одговори она; а немир узе да је све више подузима; па у неприлици оборила очи и кида ружу, што је са собом понела.

Обоје тако занесени, да и не чују кораке на стази за њубњем. Човек пак, што долажаше, приметио их одмах и стао за буково дебло, једва неколико метара далеко од оно двоје.

То је Корен.

„Дакле, ту су! Сами се возају по сумраку. Лудо, чему ти дође?“ то му беше прва мисао. Не ће да им се јави, јер ни по коју цену не би учинио Руди те радости. „Сад ће одвеслати на противну страну, а ја идем у дворац. Може бити, да ћу имати вечерас прилику и дужност, да — честитам,“ рече у себи јетко и прљуби се већма уз букву. И баш мора чути њихов разговор. Чамац се не миче с места.

„Јер хтео бих вам нешто рећи! Госпођице Милице, већ одавна тражим прилике, да вам откријем своје срце — Милице, ја вас љубим!

Хтеде да је ухвати за руку.

Девојка се подиже нагло, тако, да се лаки чамац силно заљуља. Цикну и седе поново на своје место. Тамна румен обли јој образе, те дишући тешко хоће да говори, али не може.

„Госпођице, јесам ли вас увредио?“ запита конциписта потмулим гласом. Није ни сањао, да ће девојче одбити његову понуду.

„Терајте к обали!“ рече она осорно, да се Руда скоро уплаши тог гласа, какав и не претпостављаше у младе нескусне девојке. Тај га отпор раздражи.

„Не ћу пре, док не сазнам, да ли ћу отићи одавде као најсретнији или као најнесретнији човек,“ одговори он страсно.

„О мој Боже!“ кличе она, а сузе јој ударише на очи. Сад се збиља поплаши конциписта.

„Не, не, госпођице! Ви ме плашите! Усрећите ме само једном речи,“ продужи он, ухвати је за руку, и узе јој руку љубити. „Смем ли се надати, да ћете ме — саслушати?“

„Не!“ одби она кратко, али оштро и истрже руку из његових руку.

Међутим чун, љуљајући се, примаче се обали и брком удари о букву, за којом стоји Корен, а дрхће по целом телу од радости и жеље, да ускочи у чун и ухвати Руду за тушу.

Сад се већ није могао уздржати.

Док оком трену, ухватио се левааком за чврсту

грану, што се надвила далеко над водом, па се отисну и стаде десном ногом у чун.

„Госпођице Милице, дајте ми руку!“ рече, а глас му дрхташе од узбуђења; „Ту сте сигурни, скочите на обалу!“

Не да се описати, како је утицала на ово двоје његова изненадна појава. Милица се окрену, ускликну гласно и престрашено, па кад познаде Корена, пружи му руку. Но тако је не може изнети; него је обухвати нагло око паса, отисну се крепко и искочи с њом на обалу. Чун са конципистом, који није могао, које од љутине и изненађења које од страха, ни речце да проговори, отисну се од Коренова скока скоро на пола рибњака.

Сав тај трагикомични призор зби се у трен ока.

„О, хвала, хвала вам!“ рече Милица дрхћући.

„Дозволите, да вас отпратим до дворца! Господин ће Руда већ доћи за нама!“

„Да му се није што десило?“ запита девојка нагло, „чамац се не види, по рибњаку све тихо.“

„Ено га тамо весла, — гледајте!“

И збиља конциписта се примакао противној обали, те искочио и дошао им у сусрет. Био је јако љутит.

„Лепо, господине Корене, ви сте нас уходили и прислушкивали!“ сикну Руда кроз зубе. Не може да влада собом.

„Сами знате, да говорите непристину!“ одврати Корен. „Случај ме нанео — на срећу госпођичину.“

Конциписта се мало утиша.

„Ха-ха, па шта мислите? И ви — ви, госпођице?“

У то се зачу из баште глас госпође Болетове, где зове кћерку.

„Хоћете ли к нама? запита Милица Корена.

„Идем, ако дозвољавате!“

Девојче се пожури даље песковитом стазом.

Корен се окрену Руди.

„Ако желите што од мене,“ шану му, „а ви ме онде причекајте, — можемо се и доцније вратити. Замочићу вам који пут главу у воду, да се мало охлади.“

Конциписта не рече ни беле. Сетио се, да му је остао у чуну шешир те оде нагло по њ.

Дошав натраг види, да не сме, а и не може отићи, а да се не опрости са госпођом Болетовом.

Оде, дакле, заједно с њима у двор. И ако је одмах видио, да Болетовица ништа не зна о оном, што се збило, и да се Корен и Милица тако држе, као да се није ништа ни десило, — ипак се наскоро опрости и отиде. Није хтео да иде кући у друштву с Кореном.

(Наставиће се.)

ГОЛУБУ.

(АНАКРЕОН.)

Од куда тако, мој голубе,
И ком ли хиташ крају?
Па чим си намазао крила
Те мирис расипају?
Какве те жеље прате
У земље непознате?
— „Ако га знадеш, Анакреон,
Он је, што шиље мене;
А куда? Оној лепојкици,
За којом песник вене.
Мене је песник од Венере
Стек'о за песму неку,
Па сад му постах гласоноша:
Прелећем брдо, реку.
И сад о врату носим писмо,
Где песник драгој пише,
Па то док предам, рекао је,
Не морам служит' више.
Не морам.... Но ја нећу ићи
Од њега, ма ме слао;
Куд бих? Зар би ми шумски живот
Што овде имам — дао?
Да тражим зар по пољу, гори,
Бубе и тврдо воће?
Кад овде имам мека хлеба
И што ми срце хоће;
Кад имам овде рујна вина,
Што срцу даје жара,
А пијем га с Анакреонтом
Из истог пехара.
А кад ми госа спати легне,
Ја с' наместим на лири
Па хладим госу крилима, док
И мене сан умири.
Па тако... Али јао мене!
Та драга писмо чека...
А ја, у место да се журим,
Брбљам к'о врана нека.“

Б. Бранчић.

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ

(Наставак.)

Не може ми се на ино, већ морам и ја поновити оне речи Ђурђа Балшића, четворовласника: „**и ако тко буде царь господинь Срѣмскы и кралѣвьскы и деспотъ српскои?**“ Поновити их морам и запитати: ко ће од оне тројице надјачати другу двојицу, ко ће бити српски цар и хоће ли ко постати српски цар? Но ни један од поменуте тројице неће постати цар, неће бити више српскога цара, биће и у тој земљи српској — неће дуго проћи, па ће и та земља познати цара, и тај цар зваће се просто цар а биће *турски цар!*

Шта наопако! Зар краљ Лазар није постао, није био признани и венчани цар српски? Зар „српски цар Лазар, земље господар“ није био прави, царским венцем овенчани цар?

Стрпите се, почекајте мало, ужаснута господо српска; та то је само онако унапред и као пророчким гласом речено, и како је у ствари било, и да ли ће се или се неће испунити то пророчанство, то ће казати повесница. За сада имамо ми других невоља и брига и не можемо још мислити на царство; и докле год поменута тројица стоје на бојеви и под „всеоружјем“, не можете ни мислити или снивати о царству. Најпре морају та тројица међу собом раскрстити и двојице од те тројице мора најпре нестати, да узмогне трећи сретни метнути круну на главу. За сада имамо ми посла с *кнезом* Лазарем, са *жупаном* Николом и са господином Ђурђем Балшићем, којега папа такођер *жупаном* Зетским назива.

Најпре је дошло до сукоба, ратног и крвавог сукоба између жупана Николе и кнеза Лазара.

Да прегледимо најпре изворе наше, из којих ћемо црпсти података за повест овог III-ег одсека у животу кнеза Лазара (од г. 1372.—1380.).

У „*житијама*“ нема ништа за тај одсек, а кад критички проучиш свеколике *летописе* српске, наћићеш, да у њима ниште, да „**ѡ҃к лето** 6880—1372. прими начелство или **прѣе сѣтро српьско кнѣзь Лазарь и бысть господинь Срѣблѣмь.**“ а „**ѡ҃к лето** 6882—1374. расина или разби **кнѣзь Лазарь Николоу жоупана (од Оужица) и оселѣи его.**“ А ко је био тај Никола жупан и кога је рода био?

Родословну таблицу Николе Алтомановића, жупана Ужичкога (Albero della genealogia di Nikolo Altomanno, Conte di Usciz) изложио је Орбин на стр. 280. овако:

жена Брајка, господара Хумског, (Брајка Бранивојевића)

а повест о њима на стр. 281.—284.

У списима дубровачке архиве спомиње се уз Војина и брат његов „Crevatius“ (Mon. Rag. II. 317. ad an. 1325.), који последњи може бити да је *Црва*, којег и Орбин помиње, а не *Крвап*, као што се г. Флорински домишљао.

Исто се тако спомиње у тим списима и синови Војинови или Војиновићи: *Алтоман* (10. Окт. 1347.: Altoman(us) filius *quondam* Voyni, — а под 17. Окт. исте године би закључено, да се позајми жупану Алтоману галија дубровачка occasione eundi cum ea ad suas nuptias, et hoc ob reverentiam literarum domini imperatoris et amore ipsius Altomanni „но да му не могу позајмити новаца од оне своте, коју су дужни Дубровчани положити цару о Ускрсу сваке године (Mon. Rag. I. 279. и 280.) — и *Војислав* (Woyslavus de Voino — од 20. Фебр. 1358. и даље (Mon. Rag. II. 208.—279.); но о трећем Војиновом сину Томи, којег Орбин помиње, нема у тим списима а ни помена, и ја мислим, да га није ни било, већ да је Орбин из Al Tomas-a истерао и Алтомана и Тому.

Ни о кћери Војиновој Сели, удатој за Брајка Бранивојевића (Braico, figlio di Branivoj), — о којим Бранивојевићима је Prof. Giuseppe Gelcich у књизи „Dello Sviluppo Civile di Ragusa considerato ne' suoi monimenti istorici ed artistici.“ Ragusa 1884. приопштио „ex Libr. Consilior. 1325. 10. Ag. e 15. Marzo 1326. Cons. Rog. et XL.“ неке нове податке на стр. 34. и 35. — не знам ништа казати.

Барлетије је старији од Орбина, који се и на њ каткад позива.

У спису о освојењу Скадра г.1479. споменувши цара Стефана, сина Уроша слепог и јединца му Уроша, вели за овог: „Hic (Urosius) *vitam silentio pertransit*, cujus proceres imperium inter se partiti sunt. Nam *inferior Mysia* comiti Lazaro obtigit, superior autem Nicolao Xuppano, nova vero Roma (или Ромаиија) tribus fratribus obvenit: Vucascino, qui etiam

regium nomen adeptus est, Andreae et Goico, etc.“ По Барлетију дакле при подели царевине допала је кнезу Лазару доња, а Николи жупану горња Мизија (Мезија), Романија пак тројици браће: Вукашину краљу, Андрији и Гојку. Из тога се види, да Барлетије већ није знао, шта су Римљани под доњом, шта под горњом Мезијом разумевали, но је употребио те римске називе, да означи *српске земље*, које је поделио на доње крајеве (inferior Mysia) и *горње крајеве* (Ужице, Рудник, Сеница и даље), где је Никола жупан господарио — (superior Mysia) а све несрпске земље: Маћедонију, Албанију, Тесалију, назвао је Романијом. Талијанац Бонфин, угарски Ливије на крају XV. века, пише: „In *superiore Mysia* Bosna est et Rascia, a tergo Servia; in *inferiore Mysia* Bulgaria continetur.“

Приведеном из Барлетија месту одговара оно место у меморарима онога арбанашког господина, које гласи: Stefano, genero Urosio secundo, il quale manco senza heredi; onde le principali suoi se divesero l' Imperio suo. Al Conte Lazaro pervenne la *inferior Servia*, e la *superior Servia* overo Bulgaria a Nicolo Suppano, e tutta la nova Roma alli tre fratelli, videlicet Volcasino, che nome regio teneva, Andrea et Coico etc. (Hopf, Chroniques Greco-Romaines p. 305.).

Но на стр. 309. каже исти писац наопако: il Conte Lazaro prese la superiore Servia, Nicolo Zupani *l' inferior Servia alias Bulgaria* — а опет на стр. 311.: et Helena, ch'ebbe Lazaro, che fu poi Despoto del 1350. *del inferior Servia detta Bulgaria*. Исто тако и на стр. 270.

Арбанасин не зна дакле за две Мизије, већ за две Србије „le due Servie“ (стр. 305. и 309.), горњу Србију и доњу Србију или Бугарску, и на једном месту даје кнезу Лазару доњу Србију а горњу или Бугарску Николи жупану; али на друга три места пушта кнезу Лазару доњу Србију названу „Bulgaria“, detta или dicta Bulgaria, остављајући наравно горњу Србију Николи жупану. Њему је дакле у опште Мизија—Србија и дели је на горњу или праву Србију и доњу или Бугарску и у ту доњу Србију или праву Бугарску ставља нашег кнеза Лазара а горњој даје за господара Николу жупана. И на тога сметењака а наиме на оно његово сметено „inferior Servia detta — dicta — Bulgaria“ позивају се неки наши сметењаци још и данас, да докажу само, да је осим наше српске земље било још неке *доње Србије* тамо негде у Маћедонији, коју исти Арбанас с Тракијом, Епиром и Пелопонесом ставља у „Романију“.

Но да би ублажио колико толико г. Панту, сврћам пажњу његову на оно место старог хрватског летописца, где се каже: „Amurat, car turski, pasa u greciu i galipole — i poplini kralevstvo od *Servie nižne*, ka se zove bulgarija, i ono od macidonie i od *Servie višne*“ (Arkiv IV. Letopis II. стр. 43.; ср. стр. 63. и у Хопфу стр. 336.) Но шта је са оним Николом жупаном, којег Лаоник на два места помиње, али га чак у Трикалу и Костур, односно у Костур и Охрид шаље. Aber warum, oder wozu in die Ferne schweifen! Да не буде тај Лаоников жупан Никола овај наш Никола жупан, син Алтоманов, синовац Војислављев и унук старога Војина, „мила зета од Србије краља“; и којега Николу жупана Лаоник на оба места уз Вука Бранковића, зета кнеза Лазара, спомиње? Да није и ту Лаоник начуо нешто о сукобу између Николе жупана с једне и кнеза Лазара и Вука Бранковића с друге стране, а незнајући тачно, где су управ биле државе тих такмаца, погрешно преместио жупана Николу међу Цинцаре и љуте Арбанасе, међу којима му није било ни места ни станка као правом и чистом Србину.

У повељи једној од 21. Августа 1362. (в. Mon. Serb. 169.) назива цар Урош кнеза Војислава, стрица Николина, *братом чьрства му*. Зашто и по чему? Г. Панта одговарајући на то питање каже, да га цар Урош зато зове братом, што се цар Урош растао са првом својом женом Влахињом и узео за жену Јелисавету, *сестру* кнеза Војислава и кћер старога Војина.

Но како то осим г. Панте нико други не каже, то ја волим веровати старцу Милији, који и неа и каже, да су Војиновићи или синови старог Војина били нећаци цару Стевану или да је цар Стефан био ујак Војиновићима, т. ј. да је једна од кћери Уроша III. (Дечанског краља) а сестра цара Стевана била за Војином, о ком Диферн по Орбину на стр. 135. пише: Voinus, comes Uscizensis, tanta apud Urosium caesum, Serviae regem, auctoritate valuit, ut non solum Chelmensis modo Comitatus, Ragusiensi agro undique contermini *praefecturam*, sed et dominium ab eo in solidum obtinuerit.“

Знамо, да се једна кћи Уроша III. удала у Хрватску у кућу Шубићеву и да је била за Младеном III., кнезом Клишким и Скрадинским, који је умрло 1348. г. и за собом оставио нејаког сина Младена IV., и да се та кнегиња Клишка, сестра цара Стевана, звала Јелка, Јелена, Јелача. Рекао сам нагађајући, да је друга сестра Душанова, може бити Теодора, дала руку Дејану, потоњем севастократору и деспоту. И за те обе кћери Дечанског краља Јелачу и Теодору знамо из родословних слика по манастирима и из родослова, састављених по тим сликама. За трећу кћер краља Дечанског не знају ни једни ни други, но покрај свега тога могао је Урош III. имати старију и од Јелаче и од Теодоре кћер, јер старац Милија знао је ваљда, а и невај краља Дечанског знао је ваљда, зашто старог Војина зове

„милим зетом од Србије краља“ а синове Војинове сестричићима или нећацима цара Степана. По том су цар Урош и кнез Војислав били међу собом браћучеди и с тога цар Урош назива у поменутој напред повељи кнеза Војислава, као брата свога од тетке, братом царства му.

Но о Војиславу Војиновићу, стрицу Николе жупана, доста, а ко жели што више знати о њему, нека чита већ толико пута поменуту расправу г. Конст. Јиречка. О Николином пак оцу Алтоману знамо само, да се г. 1347. женио и да су му Дубровчани дали брод, да довезе младу; но ко је и откуда је та млада и да ли му је она прва љуба била и Николу потоњег жупана родила и докле је живио и како се скончао Алтоман? — то ја ништа не знам а тешко да ће вам данас и други ко умети на та питања одговорити. И кад тако стоји ствар са знањем нашим, онда је дабоме лако г. Драгашевићу, а уз г. Драгашевића и г. Панти, домишљати се и нагађати, да је Алтоман Војиновић онај други барон српски, којег је кнез Лазар с помоћу угарском г. 1358. потукао и убио.

Чим је Никола жупан са својом баштином и земљом, коју је од оца наследио, анектирао око 1366/7. земље или државу стрица свога, кнеза Војислава, стао је одмах као власник земаља, што су около Дубровника, захтевати од Дубровчана српски доходак (трибут), и кад му тај Дубровчани ускратише, почео их је кињити, ратовати с њима, пљачкати котаре Дубровачке, и мучити засужњене трговце, неслушајући ни цара Уроша и његових порука, да их на миру остави, нити се плашећи од краља Угарскога, кому су Дубровчани с молбама за помоћ припадали и за ту се и на угарског палатина, и на босанског бана Твртка и на хрватскога бана Николу Сеча обраћали.

Никола жупан бејаше млад-луд, охол и попосан могућник („Questo Nicolo essendo *giovane era gran valenthuomo*, e teneva questa provincia di Chelmo, che il suo zio (стриц Војислав), di cui il dominio s'estendeva dalla marina di Rausa fino a Usciz, occupo ancor le sue terre et acquisto alcune altre parti in fino le termini di Sricmo et dominava sino alli confini della Bosna alla Drina“ — вели Орбин) лепо се назио с Николом Горјанским, мачванским баном а својим суседом (г. 1371.), али помажући одметнику босанског бана Твртка, жупану Санку, оцу Санковића Бељака и Радича, и тражећи заљевице са кнезом Лазаром, напослетку је свима дотрудио био. На стр. 283. приповеда Орбин, како је Никола покушао, да на превари убије кнеза Лазара, а на стр. 284., како је кнез Лазар послао свог човека угарском краљу Лашу ради помоћи против Николе, обећавајући краљу платити 10.000 сребрних динара (dieci milla lire d' argenti) и да ће му бити вазда послушан и веран клетвеник. Удруживши се још и с Твртком, баном босанским, пође с њим и са Николом Горјанским, мачванским баном, кога је краљ угарски са 1000 бојнокопљаника (mille lanze) у помоћ послао, у бој против Николе жупана, који видећи, да таквој сили не може одолети, стане узмицати и напослетку „entro nel suo Castello di Usiz,“ где буде опкољен и ухваћен и предан сестрићу Лазареву, Стефану Мусићу, да га чува, који му са знањем кнеза Лазара дадне очи ископати и турити у манастир, откуд после Октобра г. 1375. (тада је још био у животу) оконча живот свој. То Николино расуло догодило се 1374. Никола је још пре тога уступио приморске земље: Драчевичу, Конавље и Требиње ђурђу Балшићу, којима је овај од 1373.—1376. владао и „српски доходак“ од Дубровчана примао.

Од земаља свладаног Николе жупана припадне кнезу Лазару Руднички и Ужички крај, а Подриње и све, што је Никола од Лима до Хума и у Хуму држао, заузме босански бан Твртко, који око г. 1376. отме од ђурђа Балшића и поменуте, од Николе му уступљене земље „къ лѣто 1374. кнез Лазар расиња (разби) Николу жупана и ослепи его“

Једнога је дакле од оне тројице г. 1374. нестало, те оста само велики господин ђурађ Балшић и кнез Лазар; но на место расутог Николе жупана ступа још млади бан босански Твртко, који је добар део српских земаља захватио био.

Кнез Лазар ојачао је присвојивши поменуте крајеве од Николине државе, ојачао је, али је за дану му помоћ остао везан као клетвеник краљу угарскоме Лашу I-вом.

Опростивши се жупана Николе дануо је мало кнез Лазар душом те се стао уређивати у својој раширеној држави.

И шта му је сад била прва брига и први посао?

„Кѣнзе оубо сеиот (Лазару) **прькомь оутврьжившимь, иже невѣсѣмь тькно, прькобьнаго мира и оустроимиіа. Прежде вьсѣмь ико отъ дьни царя Стефана Доушина рекомаго, и съборивше прькве србскаіа отънѣмше и къ хоуждьшоуоу погрьжьшие се ілюже многаіти отъ вьлъхъ искрь великъ огнь коугрѣваіет се.** — **Кидѣ бо** (Лазар) **иже растрьгнутие и кѣштъ велико вьзлоупѣтьлноуо и великы поудрьць онь** — **вьтърѣдѣть се посредѣ слнь, великы поуждь иже кѣзне приоумыслнтъ не вєбрѣже ни о єдиномь и кѣзие оустрои сестрь оконхъ дроугы сєкъ бьіти иногда оуже кровьна разлоучєниие плакакьшихъ дроугъ отъ дроугиие. Ѣкто сего великодшнєе къ владдкьшихъ на земли или ѣкто Богоу оугодивѣшее?**“ Тако пише у животу сина Лазарева

деспота Стефана (Гл. XLII. 258. и 259.) Константин философ, родом Бугарин, доста философски и бугарски т. ј мало заплетено, о том првом подвигу кнеза Лазара. Много простије и јасније пише о том непознати писац житија другог српског патријарха Саве IV., које житије и не садржи друго, но само повест о том, како је, кад и због чега и одлучен цар и патријарх српски и његови архијерејн васељенским патријархом Калистом, и ко се трудио и с каквим успехом, да се скине бачена анатема те да се измири српска црква са васељенском патријаршијом у Цариграду. (Наставиће се.)

ЖЕНСКИ КАРАКТЕРИ У ПОЈЕЗИЈИ ЛАЗЕ КОСТИЋА.

ОД МИЛАНА САВИЋА.

Српски је народ свугде и свагда уступио одлично место и жени и девојци. Погледајмо наше најлепше умотворине, народне песме, па ћемо се уверити, како баш народ дубоко цени сјајне способности и врлине својих жена и девојака, како не може доста да их истакне и ловориком да увенча. Али народ уме тако исто да осуди и да прокуне заблуделу жену, која са обести или са страсног порока удари странпутицом. Народ је у таквим приликама и добар психолог и праведан судац, тим пре, што говори о личностима и о предметима, који му леже ван непосредног домашаја, у далекој прошлости, коју може искитити, како му се хоће.

Ни једну женску врлину пак није народ тако уздигао и тако идеалисао, као материну љубав. Ту нема довољно речи, којима би све могао исказати, што мисли и што осећа о тој светој врлини. Гусле му онда најнежније гуде, слог му тече нечујно, срце му се шири а суза благодарности кваси му око — у том је трепутку провејан најчистијим осећањем: материнском светињом.

За тим предаје народ венац сестриној љубави. И онда је нежан, и онда је благодаран; али кроз та питома осећања чује се и јуначки усклик, очајни врисак, потмуо уздах . . . ти видиш поред љубави и оданости још и пожртвовање. Та сестра је млађа, она може и делом показати што осећа, док остарелој мајци не остаје друго, до тиха реч или немо очајање.

Са свим друкче приказује народ љубу. Та му већ није на тако идеалној висини као мати и сестра. Да ли је узрок томе и телесни одношај из међу мужа и жене, док је из међу матере и сина, брата и сестре чисто душеван? Наш народ је у томе узвишеног назора, те не може некако себи чисту идеалност да замисли тамо, где је — на послетку — и нема: „Ил' по греху стара родитеља." За што народ није дао свом Марку, да има порода?! Да ли за то, што Марков син већ не може бити већи јунак од оца а кукавицу или обична човека опет Марко не може имати за сина? Да ли пак за то, што је Маркова љуба била толико време својина Мине од Костура? Било сад једно или друго, или било обоје, народ је ту показао врло фину психолошку црту свога разликовања и оцењивања.

И онда је са свим појмљиво, што се и наши песници-уметници држали мишљења и уверења целога народа, кад је то мишљење и уверење основано на животном искуству, на самој природи. Њихову појезију прониче та иста замисао, они је приказују тако исто — та и они су синци тога народа, чији су и они безимени певци народних песама.

Лирско песништво не може нам овде служити за мерило; оно је у главном производ новије струје и управо је тек наказалъено на опште народну појезију. На ни лирске песме из самог народа нису пристале уз своје епске друге: или се тоне у пекорисним ако и лепим уздисајима, као севдалијске, или су фриволне, као бачванске. Оне у ствари имају у себи нов елеменат, који преплављује све досадашње и којега у пређашње доба скоро није ни било у народном песништву: љубави из међу момка и девојке. С тога се оне и разликују битно од осталог песништва; и ако нам могу срце да разнеже, одушевити нас не могу никад тако, просто за то, што можемо до душе да појмимо, да девојка момка љуби, али о љубави материној и сестриној уверени смо, као о самом себи, и што та љубав губи свој идеални вео, чим се мисао о њојзи домисли до краја. Само — чудновато! — наше сватовске песме задржале су на себи узвишени мирис идеалности; али ту не треба да заборавимо, да *мати* опраћа своје дете можда у невидесну судбу.

Ни овде не мислимо дакле да се позабавимо с омањим, чисто лирским, песмама Лазе Костића. Та оне су у главном излив *његовог*, личног, осећања, које *он сам* има према девојци; с тога и не могу бити предмет овог покушаја. Али оне песме — и драме — у којима је песник српској жени, или жени у опште, уступио обилно поље за осећање и за рад, те нам могу служити за основу о том, како Лаза Костић о њој мисли и осећа, и какве мисли, и каква осећања придодаје он *својим* женским представницама.

*

Лаза Костић мисли о жени најлепше; па и тамо, где даје, да заблуди, и тамо јој околностима и при-

ликама хоће да оправда корак тај. Он некако не може себи да замисли, да жена из своје побуде удара странпутицом, и да се одрече најглавније врлине своје: верности и постојанства. Њему жена остаје свагда у најлепшем зрењику, била она невино девојче, љуба, мати, била она љубазница па и блудница. Он у широј женској парави тражи оправдање поступка њена, и кад нам прикаже коју женску слику, он је прикаже у пуној светлости њена положаја и њене парави.

Он нема доста речи, да обележи нежност и невиност чисте девојке; али нема доста речи, да обележи и бујност и жар жене, која чини по вољи или нагону. И једна и друга мисли и ради за то тако, што не може друкче, по нарави својој; свака је одана до крајности своме вољу, и ако га ипак изневери, то су је нагониле на то претешке околности. Но ни онда га није изневерила у срцу свом; подлегла је приликама — та, жена је.

Но Лаза Костић нема доста речи да обележи бескрајно осећање материно, нити може доста јуначке крви да улије у љубу, која с мужем својим заједно и осећа и пати, заједно ужива и трпи. И ако — први случај да како да нема изузетка — и љуба подлегне, подлегла је само препреденом лукавству или чудноватим згодама.

Он некако не може и не ће да осуди жену пре него што је саслуша сам, пре него што јој не погледи у сваки кутић чудне душе њене, пре него што јој дадне реч, да му каже, за што је учинила то и то, и за што баш тако. И онда је и њему лакше, и он с тријумфом показује на оптужену: Ето видите, да није баш тако рђава, као што вам се чини.

Можда би ко год по томе помислио, да је Лаза Костић оптимиста, особито према женским карактерима. Али није тако, Лаза Костић није оптимиста чисте крви, он је само — да, *само!* — праведан. Он пре свега дели срце од осталих делова женског тела; тако је онда за њега сједините женине душе у срцу, а то срце је скоро свагда чисто, ако и остало тело подлежи опште-људским слабостима.

То би му се можда могло замерити, кад не би за ста било и таквих жена, или боље, кад све жене не би — мање, више — такве биле. Сад, не мора баш свака доћи у прилику, у искушење, „коме ће се приволети царству"; али кад која дође . . . .

Јер жена се заиста састоји из две суштине — можда ни у једном земном створу нису противности тако близу, и тако јасно обележене као баш у жени, а те противности мењају још сваки час своја места и своје „назоре".

И тако се ваља придржавати мајке природе, ако се хоће потпуно да разуме и схвати женски карактер у поезији Лазе Костића. Он жене врло поштује а врло их и љуби. Он није слеп према њиховим слабостима, као год што није ни заслепљен од њихових врлина. На кад ипак жену са душевно-моралне суштине бољу приказује, него са телесно-моралне, то лежи онда у том, што је о таквом стању уверен, те хоће да истакне племенитију страну, да њоме одржи равнотежу над неплеменитијом, кад је у жени већ „бог и ђаво". Но телесним својствима њеним појми он дакле заблуду, но душевним пак праште је, — а и ми с њиме заједно.

Женска је душа, као свака душа, загонетка: ко зна, шта мисли ко год у овај или онај мах? Ми тек по промишљеном делању можемо бити уверени, да се тело при извршавању тог делања употребљава као оруђе од стране душе. Иначе морамо телесно делање као неку анималну функцију сматрати, и онда, наравно, без саучешћа, воље и контроле душине, као н. пр. крвоток, или можемо душино делање, што се тиче уплива на телесно делање, узети као израз несвестице, која је изгубила сваку власт и контролу над телом, те ово онда пасивно иде, управо, срља низбрдице, незнајући ни куда ни камо, као н. пр. у бунилу, у ђору.

Тим не мислимо ни најмање извинити женске карактере у поезији Лазе Костића, већ управо женске карактере — у опште, те да леног „ђавола" поправимо, кад већ доброг „бога" лепшамо.

(Наставиће се.)

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(Јаков Игњатовић.) На годину ће се навршити пуних педесет година, како заслужни српски књижевник старина Јаков Игњатовић ради за српској књизи. Године 1838. у четрнаестој години свог живота изненадно је свога брата и тутора Симу Игњатовића одом једном у славу песнику Чубру Чојковићу. Ода је та штампана у 11. броју „Српског народног листа" од године 1838. а у повиће је доба отштампана и у „Јавору" од године 1878. у 35. броју на стр. 1078.

Педесет година обилна рада заиста заслужује народно признање и захвалу, те држимо, да би било право и поштено, кад би се шеснаестодишом том радишку благодарило на оном, што је српској књизи приврдено. А како му се и може друкчије благодарити, него ако се уз опште учешће прослави педесетогодишњица књижевног му рада. Матица би Српска ваљало да се прими те пријатне дужности те да настоји, да се достојно подичи стари књижевник и трудбеник. Ми са своје стране не можемо пропустити, а да је не увиоримо на то, а

уверени смо, да ће нам реч бити прихваћена. О књижевном раду и значају Јакова Игњатовића као романсијера српског гледаћемо да у току ове године још проговоримо и коју више. За овај пут нек приказујемо његов лик читаоцима „Стражиловa“, у знак, да свесрдно и напаљиво признајемо одличност, коју је према листу овом доказивао сваком приликом.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Српско народно позориште у Митровици.) Од прославе двадесетпетогодишњице ово биће српско народно позориште дружина у Митровици и давала је до недеље 17. о. м. снега 17 представа, двапаест у претплати и 5 ван претплате. Отворена је затим још једна претплата на шест представа и у том новом низу има и три новине, две са београдске позорнице а један са свим нов комад, драма новатор Мађара Григорија Чикиње под насловом „Црна нега“ (A sötét pont) у преводу уредника овог листа.

(Наш пријатељ, виолончелиста, уметник и композитор **Роберт Толингер**) сланио је недавно у Вршцу праве уметничке тријумфе. 10. о. м. суделовао је на концерту, што је приредило Вршачко српско певачко друштво. Изнесена је том приликом пред публику и његова композиција „Ао небо, плаво небо —“ (в. 1. број нашег листа оне године на стр. 16.) После програма концерта приказана је била Толингерова оперета „Несташни морнари.“ Као је огромна, могло би се рећи чисто: сензационални успех постигао Толингер у Вршцу, види се најбоље отуд, што се и концерат и оперета на Спасов дан на опште захтеваље морала поновити. — Толингер је суделовао и на беседи о двадесетпетогодишњој прослави српске читонице у Ади на други дан Духова о. г., где је и Сг. Бечејска певачка дружина суделовала и певала Толингеров „Убојни позив“ у мушком, и његово „Славујe“ и „Уломак из Терлајићеве песме посвећене пренилом својему отечеству“ у мешовиту лику. — Као што чујемо, ићи ће Толингер и у Вршовар те тамо суделовати на беседи тамошњег певачког друштва.

(Словеначки еликар Ђорђе Шубић) познат је од пре столонаследника Рудолфа, да наради по тексту проф. Фр. Хубада илустрације за словеначки Штајер у делу: „Oesterreichisch-Ungarische Monarchie in Wort und Bild“.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Из нашег је листа у засебну књижицу препштампана расправа професора др Туромана „Наше гимназије“ Исто је тако препштампан и Шапчанинов прешевани спев „Краљево Звоно.“ Занимљиво је сазнати, шта је Шапчанина навело, да тај спев препева. У уводу се он о том овако изражава: „Одавна сам желео да сазнам, да ли и с ове стране океана (Стодар је наиме Американац) има још срца, која спевиде осећају, која своје радости и боле морају да пољују у песмама. Добивши до руку збирку америчанског песништва уверио сам се, да се у новом свету пева са свим као и у старноме, па сам одмах почео прешевавати неколе остале песме, које сам гдекоје и печатао. Најзад сам се одлучио те уложих труд око „Краљева Звона“. За самог песника нема у том уводу Шапчанин, да сазна у песнике младјег кова. Рођен је у Хавкаму у Масачусетту 1825. а Краљево је Звоно спевао 1863.

— Књижара Браће М. Поповића јављала се, да у збирци нада досадање приповетке Милана Савића, шаљиве и шаљиве, које су растурене биле по разним нашим листовима, као но „Звездама“, „Завору“, „Стармалом“, „Јавичају“, „Српском Колу“, „Бршњику“ у календару „Српском Соколу“ итд. Од те збирке изашле су већ три свеске. У првој су ових шест приповедака: „Румене ружe“, „Смиља“, „Стихови и свирка“, „Стара слика“, „Баш тако је морало бити“, „Крај извора“. У другој су свеске: „Наталија“ и „Блиначице“ а у трећој: „Помодарка“, „Невеника“ и „Под прозором“. Свакој је свесци цена 25 новч.

— „Глас Црногорца“ у подлиску 20. броја препштампао је свих седам писама књиж Николе из 19. бр. нашег листа. — Исти лист донео је у листку свом почетак од 10. броја па с малим прекидањем до 21. чланак „Из науке о језику“, у којем је најпре назор на књиге Јована Бошковића на се затим строго осуђује језички немарни, непажња а донекле и непознање у њекиме наших књижевника.

— Изашла је нека дан Црна књига V. Легенда оца Илариона, „оца, инока, схимника преподобника“ — место одговора на његове стрампутиће и титрање ово у чланку му „О књизи Лазаре“ у „Стражилову“ у бр. 13.—17. и т. д. год. 1887. и по том у издању засебном. Састављао **Ц.** Ту је књижицу издао писац о свом трошку. Цена је 10 нов. На продају је у књижари браће М. Поповића, а по парчадима и у сваког другог српског књижара.

— У 153. свесци **Народне библиотеке браће Јовановића** завршили су **Бранковићи** на Рајићеве историје. Стало се са §. 10. главе XII. у књизи XI. Рајићеног дела. — 154. пак свеска донеси у преводу с пољског украјинску приповетку Сг. Грудзинског под насловом „Крст у шуми“. Приповетка та још није довршена у овој свесци.

— Из књижног и опоготињег „Гласа Истине“ прештампава је расправа архимандрита Илариона Руварца „Шта се и како се и с које се стране досле покушавало, да се и код нас оснује семинарија за кандидате свештеничког реда?“ у засебну књигу, која се продаје по 35 новчића.

— „Одјек“ у 51. броју о. г., у рубрици „Гласник“, доноси белешку о српском календару пре 111 година од речи до речи онако, како је је у нашем листу још у 7. броју о. г. саопштио наш сарадник А. М. М., но нашта не вели, одакле је белешку узео. И то није рђаво!

— Мита Петровић позивље на претплату на награђено своје дело под насловом „Најака вода, како се иста набављa и испитује“. Књига ће још бити 60 новч. На скупљених осам претплатника даје писац један примерак као уздарје. — О том делу, као што је познато, изрекли су др. Огњановић и др. Јовановић Батут најповољнији суд а и позната књижевничка солидност Мите Петровића јамчи, да ће се овим делом научна књижевност српска само обогатити. Нека је дакле и с ове стране најсрдачније препоручена нова књига Петровићева публици српској.

— Наш сарадник Дан. А. Живаљевић превео је „Војнички живот“ Талијанца Де Амичиса на како је рад дати превод, то познавље на претплату. Живаљевић се обратио Де Амичису, да му ауторизују превод. Том му је приликом послао и 8. број „Стражилова“, у којем је приказано Де Амичисово „Срце“. Де Аничис је одговорио и дозволио публикацију превода а на приказу „Срца“ сурадио је благода рно Живаљевићу. А издавалница-књижара браће Тревеза у Милану замолила је Живаљевића, да на талијански преведе своју оцену на „Стражилова“, јер је наиме у засебној књизи сакупштати све оцене и приказе, што оцењене и приказане „Оногe“. Разуме се, да се Живаљевић молби браће Тревеза драговољно одазвао. Претплату на превод „Војничког живота“ шаља из Аустро-Угарске слати на уредништво нашег листа.

— Књижара Л. Хартмана у Загребу издала је ово дана одабране песме нашега Змаја у издању, које је удесио проф. др. Милиној Шреoriginally. Ми смо у 2. броју „Стражилова" о. г. на стр. 32. саопштили, како је Змај допустио књижари Л. Хартмана, да изда неколико његових песама латиницом. Надали смо се, да ћемо добити један примерак тога издања, како бисмо га могли приказати читаоцима „Стражилова". Но како се у тој нади преварисмо, то морамо тек по „Smotri" известити наше читаоце о том издању. Читамо ту, да је Шрепел написао и „кратак некопис Змајев, којим се упознајемо с досадањим радом песниковим и који управо према начином подаје карактеристику његову". Песме су у том издању подељене на три дела: 1. лирика и епика (31 песма); 2 шала и сатира (12 пес. ; 3. преведене песме (11 песама). „Smotra" жели, што у овој књизи нису „пружене само Змајеве изворне радње а тек у којој каснијој према му преводи. То није — вели — приговор, то је оправдана жеља, да песника упознамо по властитој творности". Уз књигу је додана и најновија слика Змајева.

— Грловићева „Smotra" донела је у свесци за Мај о. г. три натписа црногорскога кнеза песника на овога ниш, што смо ми по доброти сарадника нашег С. М. срећни били саопштити у 19. броју нашег листа. „Smotra" доноси прва три натписа као „особито значајна, јер нам допуштају, да завиримо у душу супруга и родитеља, владара и домољуба". У „Smotri" су ти натписи, дабогме, наштампани латиницом, „да буду приступни и овом делу народа, који се служи овим писмом."

— Иван Иванић пише у Мајској свесци Грловићеве „Smotre" „Српски културни писма". Говори ту о прослави народног позоришта, о заједници певачких друштава, о збору Срба трговаца, о Роберту Толингеру, и на крају има још две три књижевне белешчице. Иванић ту признаје, да је „Србин", и да му је „слово ћирилица", но ипак пише он писма латиницом, да би се она већма читала (!). Зна — вели — да огромна већина наше (!!) „Smotre" припада другој половини нашег народа, који латиницу чита, па се зато и решио на то. Ту пећ не може ни „Smotra" а да скромно не изјави, да би „овако и српски листови морали радити, доносећи ћирилицом (е, а да како ће? писана известија о хрватском културном напретку; тако би се — вели — браћа зближила — и ишчезнула многа предсуда" (српски: предрасуда). Прво своје писмо завршује Иванић са жељом, да му „писма послуже ма и једним кораком зближењу између два рођена брата, Србина и Хрвата, па кличе: „дао Бог!" И ми то велимо и од срца желимо, само бисмо приметили, да би посредовање у том великом послу — бар за сада — Иванић могао оставити коме другом.

— У 116. броју Загребске „Hrvatske" а у одељку „Књижевност" има нека критика под насловом „Модерни класик". Ту критичар „—ff" оштро и безобзирно напада на преводиоца Ђустијева „Ђинђилина", дра А. Качића-Пека (тако бар стоји тамо . Критика је управо нека персифлажа на преводиоца. Све би то још подибло, да се критичар сам није на два места грозно — посекао. Прво је, што га немени, да у тварању нових речи налази „Vučjimi stopami". У тој примедби већ су две погрешке. 1. Вук није никад стварао нову реч, већ је употребио свагда само народну, какву је нашао. 2. Зар „критичар", који се тако размахује, сме рећи: „Вучјими стопами", зар не зна, како се каже? Још је једна рана критичарева, што немена „класика" због изреке „Ad usum delphini", те додаје: „И овдје имадемо опет лијепи примјер о чедности великог пјесника; ту нам се он очитује до дна душе своје. „Ad usum delphini", за делфине спјевао је он дакле ове дивне и красне своје стихове, за оне исте рибе, које су некад спасле дичног Аријона из мора", и т. д. Та за име бога, зар г. „критичар" не зна, да „In usum dephini" значи „на употребу дофену" т. ј. француском престолонаследнику. Људевит XIV. заповедио је, да се за наследника стари класици тако удесе, да се изоставе „клизава" места, да не би момак дошао на којекакве мисли. Од то се доба каже за свако „осуђењено" дело, да је удешено „In usum delphini", као што су од прилике и класици за школу и у опште дела, удешена за младеж. У осталом делфин и није „риба", већ је морски сисавац.

— Де Амичисово „Cuore" преводи се на словеначки. Преводи га Јос. Борги у Љубљани.

— Песме познатог словеначког песника Симона Грегорчића превео је на чешки В. Пакоста, катихета на девојачкој школи у Прагу.

— У Паризу је пре неки дан изашла нова књига покојнога Виктора Ига. Дочекали су је овде онако, као што само у Паризу умеју дочекати књижевне новине. Унапред су о том говорили по свим салонима. Књигу су саставили из књижевне оставштине песникове а наслов јој је „Choses Vues". А занимљива је та књига тим више, што с нове стране приказује Виктора Ига. Не приказује великог песника и генијалног мислиоца, него човека, који се невезано и слободно разговара о свему и свачему. По која ситна приповетчица, скица, овлашна примедба пуни стране тој књизи. Прича се ту о смрти Талрановој и Балзаковој, о погребу Наполеонову, о вечерњим забавама, о краљу Лују Филипу и т. д. Има шта више и пикантних ствари. Па све то лако написано, те изд је оригиналну мислилачку главу и слободоумни велики дух.

— Браћа Ревајн у Будимпешти издају сад најновије коло новијих романа Мавра Јокајије. У колу ће том бити само она дела Јокајијева, која још нису изашла у облику књиге, него само по часописима. Сваке две недеље излази по једна свешчица. Почиње сад роман „Три главе од камена", који ће изнети четрдесет табака (20 свешчица).

Баш овај час добисмо од једног пријатеља нашег из Београда I. свеску т. зв. Библиотеке за грош, што је штампана тамо у трговачкој штампарији године 1884, и кад је отворисмо, имамо шта и видити! На првом месту одмах има песма „Ћемане", под коју је потписан „Бранислав". То је песма мал те не од речи до речи оно „Ћемане", што нам је пре недељу дана послао Бранислав Ђ. Нушић а ми, не имајући дабогме ни најмање повода посумњати у солидност његову, саопштили у прошлом броју на челу листа. Региструјемо то просто, а Бранислав Ђ. Нушић знаће валда, да тим поступком није осрамотио нас, него себе.

САДРЖАЈ: Олга (Наставак). — Вл. М. Јов. Песма од Љ. П. Н. — Агитатор. (Наставак.) — Голубу. (Анакреон.) Превео Б. Бранчић. — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Женски карактери у поезији Лазе Костића. Од Милана Савића. — Ковчежић. Гласник. (Јаков Игњатовић.) (Уз слику.) — Позориште и уметност. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова" у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 24. У НОВОМ САДУ 11. ЈУНИЈА 1887. ГОД. III.

БАЈКА О ЈАСИЦИ.

Тужно поље око мене,
У даљини суре стене.

На средини мало хлада,
Где јасика шушти млада.

Њезино се лисје нија
И кад лахор не ћарлија.

Она шуми са висина
Мутне бајке од старина.

Она прича: „Било ј' давно,
У минуло доба тавно —

„Ја сам лепа мома била
И сурова, као вила.

„Ја љубити нисам знала,
Нит сам коме руку дала.

„Бог ме зато — она збори —
У јасику младу створи.

„Тако трајем од вајкада,
Тако шумим још и сада.

„Кад у летње подне жарко
С неба сија сунце јарко —

„Млади пастир догна стада
Под окриље мога хлада.

„И под шумом густа грања
О јасици снове сања.“

Београд, 20. Маја 1887.

Војислав.

НА СТРАНПУТИЦИ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ НАРОДНОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО МИЛУТИН ЈАКШИЋ.

I.

Кад се већ канда и лету додијало летовати и сунцу жећи, а окореле чизме и опанци оседнули влаге и блата, налукоше се облаци, стаде падати киша, падаше неколико дана те време јако захлади. Тако се од једаред године 187* спустила јесен на Сумраковац.

Ласте оставише гнезда, скупише се око цркве, па утекоше мутној јесени, а Сумраковац оста за њима, као пуст. Чињаше се Сумраковчанима, да је на њихово село заборавно и Бог и људи.

Онај врачни и ведри видокруг, што се лети тако пријатно смеши и пушта ти мисао да рони дубоко у његове просторије, — покрили непробојни, суморни облаци и притиснули душу човечију, као камен. Блато, да ти је гроза помоћи се на улицу. Па богме духну и ветар, онај пусти Мађарац. Сумраковац дошао прави сумраковац.

Пут се провалио, па се готово не може у суседну варошицу. А требало би отићи и покуповати што шта за зиму. Баш добро захладило. Учитељевој деци почеле већ зепсти ноге. Па канда ни Краљац не ће ове јесени у Сумраковац. „Од њега би се бар могло купити чарапа и других ситница“, помислила учитељка.

Но ту се госпођа учитељка мало зарекла. Баш тога дана, најгаднијега и најсуморнијега, допешачио је у село жељени гост, главом први Краљац, који обилази ове године наше село.

Био је то висок плав Словенац са грдним сандуком на широким плећима, са великим чизмама и палицом, тим верним другом, на који се ослања, кад

гази блато клизавом путањом или стане, да одмори своје утрућено тело.

Чим је дошао у село, одмах заредио од куће до куће.

„Хоћете купити марама, чарапа, ђердана, маказа, чинака. . . .?“ тако би стао рећати својим особеним словенским нагласком стварі, што их има на продају.

Чељад у кући стане цика и трка. Лена швигарица радује се огледалцету, које јој тако пријатно потхрањује сујету девојачку. Мушкарац још од пролетос снива о дромбуљи. Деда и мајка радују се наочарима, девојчица ђердану, мати чарапама.

„Матя, мати, ево Крањац, ево Крањац! Хоћемо ли га звати унутра?“ вичу деца.

„Па зовите га,“ одазива се мати и привезује кецељу. А сена још недоплетена трчи на двориште.

Уђе Крањац тромо у собу, спусти свој сандук на сто и тешко одахне, па онда отвори сандук и стане рећати своју робу по столу. Свака рука халапљиво потегне за неком стварі. Отпочне и ценкање. Крањац монотоно одговара или ћути на примедбе, којима му робу или цену побијају, а у сетним му очима јасно се огледа терет и досадност његове трговине. Хладан је, и ако га у каквој бољој кући чим понуде. Једе само и ћути, и мисли су му вазда тамо где год у штирским горама. Тек га трећа четврта чаша вина мало раскраси, и ако га онда што запиташ, рећи ће ти и понричати коју. Али то ретко где бива.

Тако он улази у сваку кућу: и надничарску и попину и кнежеву. Није обишао ни газдачке куће прват тутора сеоског, Леонтије ча-Кристина.

Кад је Крањац ступио у собу ча-Крстиних, баш се ту десило друштво на посетку. Осим домаћина и његова сина Младена седио је ту њихов сусед Мита поп-Јукин, већ старији човек, а по изгледу прави јадник. Одело му тако повештало, да му се боја не разазнаје. На долами пуно закрпа. Очима жмирка, као да га вреба и то мало светлости мутвога дана, а прсти му дрхћу. Нос му је модар од пића, а лице преживило, пуно бора. Мита је пропао газда. Од ота Живе наследио је лепо имање. Поп-Јукини су старе газде. Живин прадеда био је попа, онај добри поп Јука, о коме сумраковачко предање вели, да је беспослен јариће крстио, а та се приповетка после разнела по целој Транталији, па и по читавом свету. У осталом то тешко да ће бити истина; бар судећи по живим Сумраковчанима и њихови стари морали су бити мудри људи. Но и ако се не може поуздано дознати, да ли је поп Јука — Бог да му душу прости — крстио јариће или не, толико се зна за јамачно, да је својој деци и унучима оставио лепо имање. То је имање прелазило с ота на сина и дуго се чувало у породици поп-Јукиних. Било је то лепо и велико имање, али ипак не толико, да није могло проћи кроз широко грло газда-Митино.

Газда-Миту убила је варошка кућа. Као писмена газду човека изабраше га сељани за касира. Ако је Сумраковац сиромашан и мален, велика је порција, па поваца у каси као плеве. На опет господар-касиру не приличи, да иде у крчму, а ко чешће иде у крчму, чешће се „разесели“. При том вам је сваки човек, (заједно са својим трбухом), као што знате, жива хала. Ако се данас лепо провеселиш, сутра хоћеш још лепше; ако се данас напијеш, сутра ћеш се опити. Ето, на тај тајанствени начин постаде од господар-Мите и касир-Мите прост Мита, од Мите пудар Мита. А било је јака изгледа, да ће од пудар-Мите данас сутра постати просјак Мита.

У друштву је даље био некакав дошљак из бела света, звао се Карло Брезовски. Његова прошлост није била позната никоме у селу. Приповедао је баш мало час, како је дошао у Сумраковац пре петнаест, што ли, година. Тврдио је, да је и он војевао, у пољском устанку, па је морао побећи као и многи други Пољаци. Уверавао је присутне, да је он једаред био богат и велик човек, да је многе школе свршио; али га је судбина по несрећи бацила у Сумраковац, да ту као изгнаник за свој народ својом великом науком једна заслужује свакидању кору хлеба. Приповедао је о некаквим генералима, великашима и богаташима, с којима је био у великом пријатељству, а дукати се у тим приповеткама просипали као песак, који у оним славним временима његове прошлости није готово ништа значио. У току тога приповедања чешће би уздахнуо, упрло би своје сјајне очи у слушаоце, да им погоди мисли. Слушаоци су га гледали с чуђењем и неповерењем. Колико је било истине у његовим речима, нису знали, а нису баш здраво ни разбирали за то.

Карло је сићушан, мршав, омален човек. Његово лице бледо као восак, изражајне очи и високо чело продирали су чисто у човека. Морао је врло јадно живити, јер ничега није имао, а ужитак је заслуживао правећи сељацима разне уговоре, тужбе и интанције. Оскудица му се види и на оделу. Носи и зими и лети неки жут јесењи капут, око врата мараму, а на глави висок, похабан шешир.

Од оних, који су код тутора Леце били на окупу, још је само могао привући на себе пажњу чича Драгић, кога су иначе сви у селу звали бабом, све до скора сеоски кнезбиров, иначе најучевији политичар међу својима и чувено прикладало и мудрица. Његово живо старачко лице увек се смешило, а сузне очи издавале су већ дубоку старост.

О оним другим компијама, који су ту били, не

може се готово ништа рећи. Све су то врло обични људи. Нит су, т. ј. кадкод били богати, пропили се, па пропали, нит су дошли из Пољске, већ су то били најобичнији Сумраковчани, са свима манама и врлинама осталих својих земљака. Нису, на пример, ни лепи ни ружни, ни мудри ни луди, онако у средњу руку. Верују у виле, вештице и све друге духове, о којима су игде што чули. Код куће славе сваки могући светачаи, а у цркву ретко иду и о већим празницима. Бољем и имућнијем од себе завиде из све душе, а наспрам сиромашнијих и јаднијих су врло милостива срца. Обичаја се својих чврсто држе, а од туђих само се по који рђав могао угнездити у њихов живот. Раздор и парницу мрзе као и сваки земљак, а неслога је онај првени конац, што се провлачно кроз цело предање и историју тога малог села. Ракију не пију само из празна сатлика. Сиромашни су као и огромна већина осталих њихових земљака и баш с тога — у добри час — често празан сатлик за њих зева. То су им у главном опште особине, а личних својих немају готово никаквих.

С отим гостима седи тутор Леонтија и његов син Младен. О њему влада у селу мишљење, да је најпоштенији од свију тутора, што их је икад Сумраковац видио. Да ма кога у Сумраковцу запитате, какав је човек чича Лека Крстин, сваки би вам одговорио: „Најбољи и најпоштенији у селу“. И јесте заиста ваљан човек, и све што ради, на свом је месту. Свој лепи глас чува као очи у глави па и има га.

Седе тако ту на посетку, разговарају се и пију ракије. Разговор се води о свачему.

Прво се саветовао газда-Леонтија са Врежовским о неком процесу. Прошло је година, од како чича Леонтија (и ако је још јак и држећ човек, зову га чичом због седине) тера процес са својим братом Николом. Кад им је умрло отац, чича Сава, стадоше се делити, а били су већ но одавна у завади. У свему се погодише којекако, али око неког парчета винограда крвно се посвађаше. Започе се процес, који се здраво отегнуо. Међу тим су обоје имали у винограду и сваки је од њих ваљао воће, да другом напркоси. Кад се једном у винограду сукобише, смрче им се обојици пред очима. И они се немо, још из далека, устремише будацима један на другог. Би била потекла крв, а и мртва глава би можда пала, да их добри људи, који се ту десише, не раставише. Процес траје још једнако. Свака страна има добрих саветника и сваки је од парничара више потрошио на винкале и њихове сеоске проводације, него што вреди онај виноградац.

Кад погледате тог поштеног и доброђудног Леонтију, помислили би, тај човек ваљда никога не мрзи. И заиста он никог не мрзи, али свога брата Николу — кад га види, кад га чује, кад само помисли о њему, чело му се наоблачи, обрве му се скупе, а варнице чисто севају из ока. Како је добар газда, — има преко две сесије земље, — а штедљив човек, могао би уз оно мало трошка, а са јаком радном снагом красно напредовати. Али он воли и од непокретнине што открњити, него да изгуби парницу.

О том процесу водио се разговор, док нису почели долазити комшије. Онда је Младен изнео ракије, а ракија — ваљда што је женског рода — врло је разговорна, те се одмах развео жив разговор.

Од једном ће запитати Милић Гладилов, сетивши се прича̂ња Карлова:

„Па с ким сте се ви тукли, кад је била ваша револуција?“

„С Русима“, одговори Карло.

„С Русима? Е ђавола! Ја сам мислио, и ви сте се тукли с вашим Мађарима. Ја сам слушао, да су и Руси Срби, а и ви Пољаци сте као Срби, само што имате други закон. Па како онда да се с Русима тучете? Не мож' бити.“

И у осталим слушаоцима породила се сумња па и неговање. Тај Карло мора да је каква лажа и протура. Само чича Драгић и Младен зна, да је Карло истину рекао. Али Младен ћути, а баба се врпоље.

„Како се могу туђи Пољаци са Русима, кад су Руси најача нација на целом свету, а о Пољацима не би у свем селу нико ни знао, да није дошао међу њих нети Карло“, — тако у себи мисли Милић, пошда рече на глас:

„Где би Руси дирали у Пољаке, кад ето хоће све Србе да ослободе од Турака?“

„Не знате ви, какви су Руси. Горе него Мађари!“ вели на то Карло.

„Е, да богме, шта говориш, човече?!“ рекоше сви као у један глас и наћутише се.

Карло се уједе за језик. Види, да то није требао рећи, јер се и сам домаћин намргодио. Хтеде то забашурити и продужити приповетку, на мало похвалити руско јунаштво, не би ли загладио непромишљене речи. Но прекиде га чича Драгић.

„Чекај, чекај,“ и он се накашља дваред три. „Та ја сам с новинама баш имао посла; ако ико, ја сам баш имао. Кол'ко их ми је прешло преко руке, док сам их за толико година из дана у дан с поште доносио. Па сам млогу паметну чуо. Јеси чуо, ако хоћеш да будеш паметан, иди у паметно друштво. А ја сам баш био за мога века у лепим друштвима. Промен'о сам, Богу хвала, три натароша, а кол'ко кнезова! Хој, хој! Па и сам сам читао српске новине. Ал ме је свако и честовао. Не к'о сад

овог кишбирова што нико ни не зарезује. Е, ал тако је то."

„Ја ћу вам рећи: јест, истина је, Рус је стао Пољаку ногом за врат. Ал то није хтео народ, већ цар. Тамо нема да ко пита народ . . ."

„А зар нас ко пита?" упаде му у реч Милић.

„Него да шта ти мислиш. А да што бирамо депутирце?"

„Здраво нас пита депутират, шта хоћемо. На ено онај, што смо га бирали пре две године, пита нас, шта хоћемо, да ради за нас. А ми сви у глас: да се смањи порција. „Смањиће се, смањиће," вели он. Порција сад, хвала Богу, још већа. Боље да је казао, да ће се дићи, па да се у место тога смањила, него ту лагати. Ето ти депутират!"

„Хајд ћути ти, Милићу, кад не знаш ништа. Да ко ради све него депутирци! А ваљда не може један депутират против свију. Кад они други сви хоће, да се подигне, па шта ћеш онда, — кажи?"

„А што они други не слушају своје бираче, па је зацело не би дизали."

„Знаш ти! Можда они други не ће, да се порција смањи. Има богатих људи тамо по Мађарској, па им ова порција није ништа" . . . извлачио се бâба, шмркајући. „Доста то, у Русији нема, да народ бира депутирце. К'о што је код нас; већ што хоће цар, то тако мора да буде, а цареви су у старо време били Швабе. Ех, та свему је Шваба крив. Народ не ће, ал сила Бога не моли, на шта ћеш онда? Ето, на прилику, шта би ти, Милићу, радио, да те позове цар у рат? Морао би ићи ма на свог рођеног брата. А Руси, ех Руси! То су вам тако поштени људи, да им пара нема. Па јаки људи. Што сам видио једног Козака у календару, страшан је, Богу моја, мислиш: Краљевић је Марко . . ."

„Знам, знам, имам баш тај календар", рече домаћин и скиде са слемена некакав календар.

Сви се дивили.

„Гледај га, Карл. Јесу л' таки Пољаци? Свих седам краљевина да ударе на Руса, па још му не би досадили. Па шта ћете ви Пољаци? Ви сте били још највише криви. Право је имао руски цар, што вам је стао ногом за врат. Тако бих био и ја урадио, да сам био на његовом месту . . ." И бâба јаче стиште зубима камиш.

„Што смо били криви?" запита Карло.

„Били сте криви."

„За што?"

„За што? За то. Криви, па ето!"

Сви се сложили, да су и Пољаци нешто били криви, ал Шваба највише. „Бадава, Шваба је онај сејач, што иде по свету, па сеје мржњу," рече неко.

„Ал кад из тога семена никну батине, па сејача по глави, шта велиш, Милићу?" одговори бâба, а хоће да пукне од смеха

„Ако ћемо на што", повукао се Карло, „истина је, да је Шваба крив. Шваба је свуда крив. И у нашој царевини он влада. Од Швабе и од Чивутина је све зло."

Тако се некако сложише, да је у сваком злу Швабин квасац, па онда поче опет Карло даље приповедати.

„И јесу Руси јуначи, страшни јуначи! Онда (у револуцији) био сам ја млад, здрав, крупан момак. („Можда је и био", помисли Милић; а бâба се насмеши у страну). Био сам официр и летио сам на коњу по бојишту. Звижде танад око главе, да ти срце задрхће. Ал за час ти утрне страх, огуглаш, на гледиш, како се час овде час онде изврне човек, а свега га крв облије, ил му се расцепи глава. Јурим тэко по бојишту, танад пада око мене као киша, док ми једно не скиде солдачку капу с главе. Друго ми већ уби коња . . ."

„Гађа Рус, није шала", примећује Милић.

„Понда сам се намерио на једног Руса. (Дошло било до сабље и до ножа.) Лева му рука одсечена, на виси и климата о једној жилици. Крв му лоји из ране, ал он ништа не мари, већ узео сабљу, па управо на мене. Узео и ја сабљу, па на њега. Завичаче сабље, све варнице севају, ал се ни да Рус, макар да је рањен."

„Не да се богме," попови Милић.

„Тако смо се тукли и тукли. Не може он мене, а не могу ја њега. Ја све мислим, мајаксаће. Ал нема ту ништа. Истекла из ране силна крв, он сам побледнио, ал се држи. Био је гдосција од човека!"

Ту стане Карло палити лулу, да би љубопитство још подитао.

„Па шта је даље било?" запита Милић, а не дише.

„И ја се уморио, ал он тек што није клонуо. У том долети од некуд тане и погоди Руса баш у чело, а он паде мртав."

„О, о!" уздахнуше људи, па се замисліше, и сетише се оних сретних времена, кад није било барута, те је јунаштво вредило. А сад да дође сам Краљевић Марко, не би могао ништа. Керц, и убије га ма каква шушка.

„А какве је аљине им'о?" запита комшија Пера.

„Богато је био одевен. Све блешти злато на њему. На грудима пуно ордена, а испод њих дебео златан ланац. На прстима ваздан прстења са драгим каменьем.

„Ал су богати ти Руси!" дивио се Пера.

„На јесу ли вас побили?" запита домаћин.

„Јесу. Добро смо се држали, ал сили нисмо могли одолети."

„Силан је Рус, кажем ја; нико се с њим не може мерити!“ вели бâба. „Ал све то, што је Карло приповедао, није ништа спрам оног, што сам ја доживио.“

Бâба се узе дуго накашљивати, а то је ваљда знак, да ће дугачку приповетку приповедати. Већ зинуо и почео: „Кад сам оно четр'ест осмо био на Кикинди . . .“

Ал отворише се врата и унутра уђе Краљац.

„Хоћете купити . . .?“ И стаде ређати.

„Не треба ништа,“ рече бâба љутито.

Уђе у собу домаћица баба Мила и снаха јој, Даница, жена Младенова.

Е ово, е оно, изађе напослe, да има ситнарије, које би се могле за кућу покуповати.

„Мени треба марама и кецеља,“ вели баба Мила.

„Мени би требале једне маказице и напрстак,“ вели Даница.

Краљац спусти сандук на сто.

Даница приступи Младену и шапћући заиште од њега новаца.

„Немам“, осече се он на њу, а она се сиротица повуче низ пећ.

Кад јој свекрва покупова, што је хтела, она се окрете спаси.

„Шта ћеш ти, рано?“

„Не ћу ништа. Што ми треба, узећу на вашару.“

„Ди ти је вашар? Мо'ш се до њега сита наратити. Узми сад, кад се десила прилика. Ево ове маказе. Шта мислиш?“

Тако и Даница изабра, што јој требаше, а чича Леонтија све исплати.

„Хоћете купити календар?“ запита Краљац.

„Зар имаш и књига?“

„Имам ево и Свето Писмо.“ На извади сриску библију.

„Календар имамо, већ дед да видим Свето Писмо,“ вели чича Леонтија, а Краљац му пружи библију.

Сви је стадоше разгледати. Лепа књига.

„Да л' да је узмем?“ запита домаћин.

„Па узми,“ вели му комшија Пера, „писмен си, а и Младен зна лепо да чита.“

„Узми, узми, човек си тутор,“ вели Милић.

„Треба да узмеш, па да је читаш и разумеш, а не да те у цркви попа кара,“ вели Карло.

Домаћица с разрогаченим очима погледи Карла, а своме старцу рече:

„Узми, Лецо. Света књига и босилак доносе благослов у кућу.“

„Узми, бâбо, узми,“ говораше и Младен.

„А шта велиш ти, Мито?“ насмехну се домаћин.

„Баш добра ракија, добра ракија. Ди си је таку испек'о?“

И он натеже бардак, а грлић му се чисто упи у уста.

„Та, не говорим о ракији, већ о књизи,“ рече домаћин, а цело се друштво засмеја.

„Каква књига?“

„Свето Писмо, ево, погледај га.“

„А, Свето Писмо!“

Мита прихвати књигу и стане је превртати по рукама, а руке му дрхћу као прут. Разгледаше је са свих страна. Прво се смејао као и обично, па се онда од једаред озбиљи и управи укочен поглед у књигу. Тако се заблењо подуже у књигу, а на очи му ударише сузе.

Сви га с чудом погледали, а он с пеком тежњом превр'е листове, а сузе му једнако теку.

„Мити иде ракија на очи,“ примети Милић.

Мита и не узе на ум ту шалу. Савест, успаљана и готово умртвљена, пробудила се у том трену тку. У очајном му погледу виде се знаци кајања.

„Ја ћу умрети, а . . . .“ прошапута и сав се стресе.

„Не бој се, не ћеш умрети. Гром не удара у коприву,“ нашали се Пера Загорица.

Они други га гледе са саучешћем. Мисле: „Има то људи, који се кају и плачу, кад се опију.“

Тако чича Леонтија купи библију. У побожној својој души осећао је задовољство са те сретне куповине. Радовао се, што ће ових дугих јесењих и зимских вечери провести многи сладак час у читању свете књиге. У духу гледа своју кућу као мали храм, у којем почива слово божије. У добри час дошао Краљац.

„Па деде, да попијемо и алвалук на назар. Напи, Мито брате, напи,“ рече домаћин.

Мита ништа не одговори, већ само остави бардак на страну и диже се, па оде батргајући се у виноград.

За мало па се разишло и остало друштво од тутора Леонтије.

Кад је Мита отишао у виноград, затекне онде газду од винограда, а дошао да однесе кошнице у село.

„Ти си, несретниче, опет пијан. Скиташ се и пијеш, а где онде нема две кошнице. На поље из винограда, не требаш ми више!“

Тако му отказа пударину.

(Наставиће се.)

ПОСЛЕДЊИ ЧОВЕК.

(ПЕТЕФИ.)

Шта је то горе? Је ли небо
Ил гроб? Да, гроб је, у ком лежи
Мртвачки грдни сандук — земља.
А онај тамо сјај над нама
Је л сунце? Ил је гробна жижа?
Да, гробна жижа бледа зрака,
Што но светлуца гробној ноћи
И мала таму рујно-жуто.
Свуд је тишина... Само чујем...
Ја не знам, шта је сред тишине:
Је л девин глас ил тичја песма?
Не, није то, већ... први глођу
У сандуцима хладне мртве
И пију очи... оне очи,
Које љубављу негда сјаху,
Ил пламтијаху људском мржњом,
Ил извираху из њих гадно —
Као што вире проститутке
С прозора својих — гордост, обест,
Неваност, презор, нискост душе.
Те очи пију први... На је
Сад хладно срце, тај маленi
Пакао, у ком се врази лёгли
И у ком гломача порока
Гораше огњем неугасним.
Но сад је свему крај. Све ћути.
Не каља нико име другог,
Не продаје се домовина.
Не злоби брату, пријатељу...
Нит иког више гризе савест
С овог ил оног дела злога.
Но савест је већ давно мртва:
Колено доба новијега
Знало је њу тек из чувења. —
Свему је крај већ. Све је мирно.
Склопљене очи. Хладно срце.
Сам ја још један живим ево
У тој шупљини, у гробници,
И тугујући чекам неког,
А кога? Смрт... Но још је нема.
Ох, жури смрти, не бој ме се,
Што негда с тобом међах дељах:
Ја нисам више ко сам био,
Што сам у коштац сваком ишао:
И судбини и целом свету.
Слободно ходи. Предаћу се,
Јер немам снаге. Слаб сам прашак...
Ти буди олуј. Одувај ме!

Б. Бранчић.

ОЛГА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ЖИВОТА.

НАПИСАЛА МИЛЕВА СИМИЋА.

(Настављак.)

Можда би сувишно било и казивати, да ја никад писам много давала на спове, али морам ти признати, да ме је тај сан мало узнемирио.

Када се сутра дан најох са Ружићком, поче ми она поново говорити о Павлу.

»Знате ли ви«, говорила ми је међу осталим, »да нема смисла, што од мене тајите, шта је било међу вама и Павлом. Та он је са мном говорио о вама, да, и то тако говорио, да се ја надам најбољем свршетку, а ето ми крај свег обећања не јавља још ништа. Пристао је, да му чувам оно мало заштеђених новаца, казивао ми је, да ће пристати, да га употребим око његове женидбе, бог зна како се бринуо за ваше здравље, које вас је у ово последње напустило и — а најпосле што да вам тајим? — признао ми је, да је и вама по нешто говорио о својој љубави. На реците ми искрено, шта вам је рекао.«

»Немојте ме ништа питати, ја вам не могу рећи ништа«.

На неколико дана иза оног мог сна, седила сам сама у соби. Било је вече. Соба беше осветљена тек само месечевом светлости, а ја сам седила на дивану, који је некако био у присенку.

До мене је допирао весео кикот и певање — у нас је тог вечера било много гостију, но мени је годила самоћа. Та имала сам о многоме да премишљам.

Крај моје душе пролетали су редом сви случајеви из мог живота у последње доба. У заношљивом миљу причуле ми се многе Павлове речи, које ми је казивао у последње доба, кад бејасмо заједно. Не знам, колико сам тако седила. Када се тргох из својих сањарија: на вратих се указа једна моја пријатељица, која је прилично касно дошла.

»Олга, јеси ли ту?« викну завиривши у собу, а када је позвах, уђе и седе уз мене.

»Имам да ти кажем нешто ново« рече тада. »Помисли само, Ружићка је добила од Павла писмо, у којем јој јавља, да је испросио ону девојку, коју су му његови наменули«.

А ја? Нисам пала у несвест, нисам ни вриснула. Та ја сам научена на јаде, под њима сам и очврсла. Знам само, да ми је сво тело обузела нека дрхтавица, а у исти мах осетих, као да ми се крв слива са лика па пада кап по кап на срце; јер када се прихватих чела, беше хладно као лед, а срце ми је тако набујало, да сам мислила, пренући ће. Говорити и писам могла, јер се зуби тако укопаше у усне, да је са њих крв потекла. Тако је то трајало неколико минута, па после сам опет била мирна, или боље да речем: умела сам бити мирна. А тако је и требало да буде. Та у нас је било друштва, а нико, нико није смео знати шта сам ја осећала.

Изменух са пријатељицом још неколико речи, па онда је позвах, да идемо друштву. И ја сам још тог вечера играла, певала и разговарала на сву меру. Само док сам говорила, био ми је глас тако промењен, да ми се чинило, као да место мене говори нека са свим страна особа. Тако је протекло цело вече, а тако и цела ноћ. Ја сам легла, али не умем ти рећи, како сам се осећала. Нисам спавала, то знам, али знам, да сам лежала непомично, и да нисам ништа мислила, ама баш ништа. Било је то неко чудновато бесвесно стање. Само сам на грудима осећала неки терет, можда за то, што ми се сузе на очима следише. Нема сумње, да сам могла плакати, било би ми лакше.

Чим је свануло, дигох се, одох Ружићки и рекох јој, да све знам.

Она ми поче казивати, како се том свршетку чуди, јер по његовом казивању, као и по понашању му према мени, падала се она друкчијем свршетку. Рече ми, како га с тога и она и муж јој осуђују а особито му замерају, што им је на неки чудноват начин писао.

»Овако није требао јављати о својој женидби ни најстранијима, а камо ли нама. Замислите само, не рече нам ни имена своје заручнице. Он просто јавља, да се жени, и ниште свој новац, који му је сад нуждан. Мој муж је на сву меру огорчен«.

Тако је завршила.

Заиштем од ње Павлово писмо, она ми га даде, али је прошло доста времена, док сам га развила. У њему је од речи до речи стојало ово:

„Драга Ружићка! Дошло је време, да вам јавим да сам испросио девојку. Ону исту у Н. Пека ми Ружић нађе стан и нека ми одмах пошље моје ствари а ја кад се вратим, доћи ћу по њих.“

Осим овога, било је у писму том још и већег несмисла. По свему се видило, да је морао јако бити збуњен, кад га је писао. На видиш, тек тада, када сам прочитала његово писмо, групуше ми сузе. Читала сам то писмо по други, па и по трећи пут, а никако да нађем свезе у мислима. Јадни Павле! Само ја могу знати, шта га је стало, док је написао то писмо.

Сви моји а с њима и Ружићеви почеше га осуђивати, што се дао од својих тако завести, јер да ту девојку није узимао што је волео, о томе су били уверени из небројено много узрока. Та и само његово писмо гонило их је, да тако мисле. Или зар тако пише човек, који се жени од срца? Зар за своју будућу жену није имао ништа друго да каже, већ— ону исту из Н.? Зар је у брак ступао са таквом вољом, да о том кораку није нашао за вредно ништа више да каже, до оно, што је било у писму? Тако су они говорили и најпосле му замерали, што није одмах казао, да тако мора бити, што се и према мени онда није друкчије понашао.

Можеш мислити, како је мени било док сам их слушала.

Од свију, што су га нападали, понајстрожији је био мој ујак. Он је чак тако далеко ишао, да је мислио, Павле се са мном само тиртао, и сматрао је цело његово понашање као некарактерно дело. А то га је вређало, јер је замишљао, да је од Павла друкчије поштовање заслужио. С почетка сам мислила, да им ништа не казујем, шта је било међу нама, али кад сам видила, да су га стали све више и више осуђивати, почела сам га бранити казујући им, да се он тим поступком жртвовао.

Они су ме зачуђено гледали.

»Да,« завршим, »он се жртвовао, то вам велим ја, ја, која сам уверена, да ме љуби.«

И тада им приповедих све, све што сто сад знаш и ти. Слушајући ме нису могли доста да се начуде, што га ја браним, ја, којој је он толиких јада нанео. Али ја нисам могла друкчије, јер сам знала, да је том женидбом принео својима велике жртве. Хај, да ли су они све то заслужили?!

На неколико часова после тога рече ми

ујна, да је разговарајући са ујаком о мени и Павлу смислила један план.

»Ујак ти,« започе она, »жели, да ја пишем Павлу, да му кажем, како си ти, а сад по твом казивању и ми, тог уверења, да он тебе љуби, да ти мисли, да је он човек на свом месту, и да се на ту женидбу склонио само за то, да својима угоди и да их испомогне, па како смо ја и он ради, да вас усрећимо, постараћемо се, да на твој малени мираз додамо толико, колико је њима у овај мах потребно. Рећи ћу му, да он са тим новцем може располагати, како хоће. Нека га понуди својим родитељима као помоћ, нека га поклони сестри за мираз, једном речи нек ради с њим шта хоће, ми га никад нећемо питати, куд га је део. Ја мислим, да ће он нашу добру вољу и поштену намеру разумети, па ако је доиста човек на свом месту, ако је опакав, за каквог га ти држиш, он ће нам за најкраће време јавити, да је од своје пређашње намере одустао и да нам пријатељски предлог усваја.«

Тако моја ујна, а мени чисто криво, што она сумња у Павла, па једва најох речи, да јој се на њеној доброј вољи захвалим. Најпосле је замолим, да ми остави мало времена, не бих ли о свему размислила. А то сам морала. Знала сам, да је Павле имао мом ујаку много што шта да благодари, јер му је исти огромних услуга чинио; бојала сам се, да му ујна о томе не би што спомињала, и да га том не би можда и нехотице нагонила, да пристане на њен предлог; страховала сам, да он не би ма и за тренутак посумњао, да му се ја можда силом намећем, а то не би ни за свет, па ни онда, да сам га још једаред тако љубила. А најпосле теби, која ето знаш од почетка, какво је моје држање према њему, теби, која ме знаш, готово не треба то ни да кажем. Да не би дакле свега тога било, замолих је, да мени уступи, да ја напишем то писмо. Она се с почетка одупирала но доцније је пристала, али под тим условом, да писмо то напишем код Ружићевих и да га Ружић адресује, јер иначе, вели, неће бити уверена, да сам му писала, и да речем Павлу, да на то писмо одговори њој или самом ујаку.

И — ја сам писала. Рекла сам му све, што ми је било на срцу. Ређала сам у писму мисли своје онако, како је која искрсла. Сећам се, да сам му рекла све, што су ми ујак и ујна наложили. »Ја не стрпим да ћете ме ни криво разумети,« завршила сам, »јер ви ме познајете, па за то вам и велим: ни за тренутак немојте мислити, да вам се намећем. Све ово казујем вам ја с тога, јер ми се чини, да имам права да пожелим нама обојима срећу. Али и опет вам у свему остављам слободну вољу. Не обзирите се на последице, радите онако како вас учи бог и ваша савест.«

На те речи сећам се врло добро.

Са великим нестрпљењем очекивали смо сви одговор од њега. И одговор стиже. Али какав? Све нас је задивио. Он се изражавао, да није изабрао девојку по родитељској или по братовљој вољи већ по својој, и да његови не требају од њега никакве помоћи. Из тога писма, које бог зна из каквих узрока и није писао мом ујаку ни ујни већ Ружићу, сви су из моје околине помишљали на њега с гнушањем. А ја? Бог би знао за што, мени се чинило, да они немају право. Ја сам мислила, да они не умеју да појме, како је оном, који из мушкога поноса не може да призна, да се мора да покори туђој вољи; чинило ми се, да не умеју замислити, да има и таквих људи, који из скромности неће да признају, како се другима за љубав жртвовали. А што је писао тако, и после понуде мог ујака, чинило ми се, да је с тога, што је можда његовима и опет мој мираз био мален. Али све је било бадава, ја га у мојој околини никад не могох извинити.

Једно је било до душе, чему сам се и ја зачудила. Ја писам могла да појмим, како је могао у том писму вређати Ружићеве. Он, који је са Ружићем заједно радио, који је у њиховој кући био примљен као најближи сродник, кога је Ружићка увек, а особито у болести му, пријатељски пазила и неговала, и коме је најпосле Ружић толико добра чинио, да је само његовим заузимањем дошао до онога, што је био — он је све то могао да заборави и да их својим неупутним понашањем вређа. За што? То нико није умео да пронађе. Међу тим се ближио дан његова повратка.

Ја сам за све то време била мученица. Кад онда писам изгубила памет, нећу никад. Био је до душе један начин, којим бих се ја испомогла била — али тада би и опет патио он, а ја сам га жалила. Кад већ мора бити један живот загорчан, нек не буде његов — нека буде мој! Ја сам се уздала у своју снагу, и манула се свега. Истина да ми је било тешко, јер ја пред светом писам смела бити друкчија, него опаква, какву су ме знали од пре, а понајтеже ми је

било онда, кад сам помишљала на наш први састанак из свега тога. Бојала сам се само, да онда не буде присутан још ко, осим нас. Али бог је ваљда и сам хтео да буде онако, како сам ја хтела. На неколико дана пре свадбе, дошао је он, да се са Ружићем разравна, јер је наумио да отвори адвокатску писарницу у оном месту, откуда му је била заручница.

Тог истог дана одем у библиотеку, да се мало читањем разодним. Таман сам отворила орман и почела по њему превртати књиге, када се врата отворише. Најпре уђе Ружић а за њим — он.

(Свршиће се.)

РАЗЛИЧНИ ЈАДИ.

(АНАКРЕОН.)

Тек други нева рат на Трoју
Ил како Тива паде;
А друго буди лиру моју:
Ја знам за своје јаде.
И ја сам страд'о... Не у војни
Од војске или флоте;
Нити ме рани нож убојни,
Нити ми ко што оте.
Два дивна плава ока мене
К'о стреле обранише:
Од тог ми срце тешко вене
И немам мира више.

Б. Вранчић.

ЈАМАЦ или ЈЕМАЦ.

ОД ЈОВАНА ЖИВАНОВИЋА.

Ја сам у 11. бр. „Стражилова“ приказао прву српску Јована Бошковића „О српском језику“. На стр. 161. ове Бошковићеве књиге стоји: „Према староме ѣмьць ми данас кажемо: *јемац, јемчење, јемчити, јемчити се, јемство, јемственик;* — а према j-ѣмьць—**имьць** имамо само: *јамачно, ујамчити, ујамчити се, ујамак.*“ На ово сам ја у 11. бр. „Стражилова“ казао: „Кад се каже имамо само: *јамачно, ујамчити, ујамак*, онда из тога излази, да се не може казати ни *јамац, јамчење, јамство* и т. д. Ја мислим по старим словенским облицима, да је све једно *јемац* или *јамац, јемство* или *јамство, јемчити* или *јамчити*. И једни и други су облици правилни. А да су добри, то нам показују стари словенски облици. Од свију ових речи корен је *јем* или *јм*, па по томе имамо *приѣмъ* и *примъ—ариѣмъ*. Кад је корен *јем* или *јм*, онда је јасно, да у српском може бити *јемац* и *јамац, јемчити* и *јамчити, јемање* и *јамање, јематва* и *јаматва, јемати* и *јамати* и т. д.“ Међу тим изашла је и критика од В. Јагића на исто дело Јована Бошковића у Archiv-y für slavische Philologie. Zehnter Band. Erstes und zweites Heft. У тој критици вели г. В. Јагић на стр. 322.: „Nicht consequent geht man vor, indem man in der Sprache *јемац, јемчити* und doch *јамачно, ујамчити* billigt. Was Prof. Bošković von ѣмьць spricht, beruht auf Selbsttäuschung; wenn es je ein ѣмьць gegeben hätte, so müssten wir heute dafür ein ијемац (ikavisch иман) besitzen. Das altserbische (in lex Dušani und sonst) Wort **имьць** beruht auf јьмьць (vergl. altslov. **приимъ** und **приемъ** statt **приѣмъ**) dessen nationale Form **имьць** in den ragusinischen Denkmälern sich erhalten hat. Die Form јемац ist also nur zur Hälfte serbisch, zur andern Hälfte aber kirchenslavisch.“ Шта видимо из овога? Видимо да је Јовану Бошковићу *добро јемац*, а В. Јагићу опет *јамац*, но што му је *јемац* zur andern Hälfte kirchenslavisch. Као што сам у свом приказу „О српском језику“ казао, тако и сад исто мислим, да је *јемац* тако исто чист, српски облик, као и *јамац*, и да *јемац* није zur andern Hälfte kirchenslavisch, гледајући овде да докажем. У најчистијим старим словенским споменицима, као што су Глаголита Клочев, супрасалски кодекс, Асеманово јеванђелије, Марино јеванђелије долази од глагола **ѩти** корен **јьм** и **јем**. Тако у Глаголити Клочеву на стр. 2.: **прѣнѣмъ прѣжде єдинокь отъ Бога власть приѣмъше.** Супрас. код: **изъ̀ятъ къ҃ѣнии** 223; **и сказаго писанїа къ҃ѣнии** 263; **и сказаго конканиих̀ къ҃ѣнии**; **онъ же изъ прьвоє къ҃ѣнїе къ҃жєнїе сквитъ.** 18. Асеманово јеванђ.: **и сьмъше дѣлателє рабы ихго онаго книа** стр. 62., **и сьмъше и ѭдєса конъ ихъ книгорада** стр. 63., **онъ же присмъше сребро** 142. Марино јеванђелије (Codex Marianus): **сьмъше же дѣлателє рабы єго онь го книа; и сьмъше и ѭдєса конъ ихъ книгорада; они же присмъше сребро сътворише.** У овим примерима, што сам их навео, долазе у истим споменицима и облици **имъше, поимъ, къдыхъ** и т. д. У српско-словенским споменицима такође долазе ови облици са *е*. Никољско јеванђелије: **и сьмъше дѣлателїе рабы єго, оно книше; и сьмъше ѭдєдоше и конь изъ книгорада; они же присмше сребро, творише тако.** Осим овога од ис-

тог корена имамо у старом словенском језику и: **принѣхъшїе** и **приѣмъшїе**, **принѣмлинїе** и **приѣмлинїе**, **принѣмтєльнъ** и **приѣмтєльнъ**, **принѣмтєльнъ** и **приѣмтєльнъ**, **принѣмъ** и **приѣмъ**, **принѣмлинъкъ** и **приѣмлинъкъ**, **принѣмлица** и **приѣмлица**, **принѣмлинъчєство** и **приѣмлинъчєство**, **принѣмлъ** и **приѣмлъ**, **принѣмлъ** и **приѣмлъ**. Осим свега овога још имамо да споменемо глагол *имати*, који има по пету врсти другога раздела садашње време увек **имамь**, а никад **имать**. Кад све ово саберемо, онда видимо, да од глагола **ѧти** и *имати* гласи корен *јѣм* и *јем*. Кад у најчистијим ст. словенским споменицима и у српско-словенским долазе корени *јѣм* и *јем*, онда без сваке сумње не можемо мислити, да су облици у Глаголити Ключеву, Асеманову јеванђелију, Марином јеванђелију, као: **принѣмъше**, **къѣєми**, **сѣмъше** поруше̄ни или kirchenslavisch. Да су то чисти стари словенски облици, мислим, да нема сумње. А ако су то чисти стари словенски облици, онда и без сваке сумње мора бити чиста српска реч и *јемаҷ*, а никако zur andern Hälfte kirchenslavisch. Кад би се могло доказати, да су облици у Глаголити Ключеву, Асеманову јеванђелију и т. д. **сѣмъш**, **къѣєми**, **прнсѣмъше** русизми, онда наравно и српско *јемаҷ* било би у пола руска реч. Али то не мисли ни сам г. Јагић, колико ја знам и колико су ми његова дела позната, што их је писао у Archiv-у, за то и не могу да се довијем, за што је г. Јагићу *јемаҷ* у пола руска реч.

Миклошић каже за овај случај у Vergleichende Wortbildungslehre der slavischen Sprachen, 1876. стр. 104.: *ѣ* kann ausfallen oder in *е* übergehen: вземи und вземи. У својој Vergleichende Lautlehre der slavischen Sprachen, која је доцније 1879. г. изашла, говори опет друкчије на стр. 25. На овој страни навађа die *ѣ* und *е* enthaltenden formen и вели, да је *јѣм* aus *јем* постало. Али мени се чини, да је најбоље оно, где се прономен *м* испоређује са кореном *им*. Као што се прономен *м* састоји из *јѣ* тако и корен *им* састоји се из *јѣм*. Мени се дакле чини, да је *јем* по закону асимилације постало од *јѣм*. Као год што *јѣго* не може тако гласити, него по закону асимилације мора гласити *јего*, тако исто и корен *јѣм* мора гласити по закону асимилације *јем* или *им*, кад од њега имамо реч. Узели ми сад тумачење овако или онако, доста је, да поред корена *јѣм*—*им* постоји и *јем* у старом словенском језику. А кад постоји *јѣм* и *јем*, онда је јасно, да у српском језику од *јѣм* мора гласити *јамаҷ*, а од *јем* мора гласити *јемаҷ*, дакле да је правилна и чисто српска реч и *јамаҷ* и *јемаҷ*.

Кад ово знамо, онда не смемо ни часа посумњати, да је Вук у своме речнику добро прибележио реч *јемаҷ* der Bürge, sponsor, чувши је из народних уста. Тако је исто добро прибележио Вук у своме речнику ове речи, које је чуо у Дубровнику, као: *јемање* das Lesen, *јематва* die Lese, *јематн* н. пр. грожђе lesen, *јемач*—берач, *јемачица*—берачица, *јемачки* н. пр. кош (берачки). Тако је добро прибележио Вук у свом речнику и *јемчити* 1.) Zur Bürgschaft auffordern и. пр. сељаке једнога за другога 2.) Кад хоће што да се пије, па се најпре ујемчи (т. ј. концем раздалеко прихвати). На све су ове речи прибележене у Вукову речнику и овако: *јамаҷ*, *јамање*, *јаматва*, *јаматн*, *јамчити*. Кад се ово испореди, како је Вук чуо ове речи, да се говоре у народу овако и онако, са старим словенским кореннма *јѣм* и *јем* и са старим словенским речима **принѣмлинъкъ** и **приѣмлинъкъ**, **нзнѣмлинъкъ** и **изнѣмлинъкъ** и другима, које смо мало час споменули, онда нема сумње, да је и *јемаҷ* као и *јамаҷ* чист, српски облик и да *јемаҷ* никако није zur andern Hälfte kirchenslavisch. За већу потврду, да је *јемаҷ* чист, српски облик, споменӯћу још и стихове из народне једне песме, коју је Вук са поља Косова добио, где је најмање могао утицати руски језик на српски. Та је песма „Мајстор Манојло“ из треће књиге Вукове:

Нагуби се паница јабука
У Будиму граду бијеломе.
Пушта паша лакога телала,
Телал виче по Будиму граду,
Да се један за другога *јемчи*;
За којега *јемца* не изиде,
Хоће њега паша погубити.
Све се један за другога *јемчи*,
Све богати те за богатога,
Сиромаси један за другога.
За једнога *јемац* не изиде,
За јунака мајстора Манојла.

ИСТОРИЈСКО-ГЕОГРАФСКО ИВЕРЈЕ.

ОД Н. РУВАРЦА.

2. а) „Наветник“ и „наветништво“; б) „pobornik“; в) „тимени“.

Но на то не спада у рубрику за историјско-географско иверје! То су пусте речи, а шта значе те речи и да ли се могу и у српском језику употребити те речи, то ће казати и пресудити људи од тога заната, а наиме наши речословци, наши филолози и браничи, што „језикомудро лова ловећи и на стражи стражећи стоје на бранику језика нам народног“, и ако се већ мора и из тих речи истесати иверј, то иверј тај иде у „филолошко иверје“ и по томе у „Viennac“ хрватски а не у српско „Стражи-

лово“. — Што се жалеће тај новајлија и јабанлија у туђу њиву, у туђе ловиште, у туђу ордију и на туђе разбојиште!?

Тако може рећи, и тако ће од прилике зацело рећи и довикнути ко тамо, а наиме онај, који је кивan на мене због првог ивера и у опште с тога, што тим иверјем и ситним расправама запремам у овом листу место те други са својим готовим посластицама и братственицама морају да чекају и чекајући све пуцају и да пукну од нестрпљења и од једа те су и за то кивни и на мене, а још више на самога уредника, што даје места у свом листу тим трицама и мекињама, том историјско-географском иверју. Та и онако су господа та сита и пресита већ оних колача, што им „браничи српског језика“ непрестано у уста турају. На шта ће им још и иверје, ма се како то иверје звало и називало. Иверје је иверје а мекиње су мекиње и не могу никад заменити симите, медене гурабије и шећерлеме Новосадских посластичара!

„Наветник“; „pobornik“ и „тимени“!

Шта хоће само тиме тај иверописац, кад он није филолог и не спада у оно коло, које је наш г. А. Сандић повео, и не припада оној дружиници, што је од неког времена почела дизати бране и уставе, „затварати скеле око мора и друмове около приморја, у приморју кулу начинила, око куле гвоздене ченгеле, њима цару хоће и хаџије.“ Та он није од тога заната нити се разабира у том, па што се онда плеће у туђе послове? Или вађда тај немирни дух тражи силом прилике и хоће да заметне кангу и с том новом дружиницом филолошком, с браничима српског језика? Нека га, нека: ту ће тек наградисати и платити за све!

Боже ме сахрани и од саме помисли такве, и да се ја завађам с том филолошком господом у опште а са браничима српскога језика на по се! Знам ја и познајем врло добро и одавна тај род, ту секту, ту „љуту треклету јересˮ, та те Љутиће Богдане, те Јолдаше и Дели-Татомире, тога Јовицу Ресавца, те модерне Дахије и Јаничаре, који су љући од самих оних старих Јаничара; познавао сам ја и онога Старину Новака, који се први одвргао у ајдуке, и оних седам братâ, седам Даничића, и међ њима Даничића Буру; познајем и знам, какве су под каменом гује присојкиње ова данашња четири ускока и међ њима „од Хорвата Мато“; познајем ја добро и Јована Бошковића, и Александра Сандића и Јована Живановића и г. дра Тому Маретића, и знам, какво је одело на њима и како су наоружани они.

„Сваки води по два добра коња,
„Све једнако коње дорастасте,
„Дорастасте и путоногасте

„Све једнако у ноге лијеве:
„Сваки носи по тридест стријела,
„Сваки носи по двадест пушака,
„Све на један аршан нагоњене,
„Све на један чакмак догоњене,
„Све на једну бурму завијене;
„Сваки носи келепе гадаре
„Под колиће с обадвије стране,
„О појасу сабље Аламанке
„А на њима од челика балче,
„На глави им капе од три вука,
„На леђима кожне од међеда,
„На рамена бијела штитова!“

Од Хорвата Мато има још за појасом „двије Даничкињеˮ.

Нисам ја тако млад и заборављив, да не знам и не памтим, како су сви они прошли и прошлили, који су с „ратоборним нашим словенистима и новим браничима“ посла имали. Сиромах Јован Светић-Хаџић, и сиромах пензионирани капетан Петар Матић из Бингуле! Они су покојни; но ко их је пријe рока отерао у хладни гроб? И сто данас на наше очи како је страдао и како страдава сиромах проф. Лекић, а ни крив ни дужан.

Не, не, — далеко тим филолошким ускоцима и дахијама кућа, ако ускоци имају своје куће, и ко би смео и помислити, а камо ићи ли на то, да се њима замери, да их ражљути и изазове! Ја их не волим, дапаче мрзим на њих, што су тако љути, жестоки, немилосрдни и прави арнаути; ал их се уједно и бојим и прибојавам, и стрепим и зебем у срцу, јер знам добро, какви су стручни филолози свуда по целом свету од првога онога филолога у Берлину до последњега у Букрешу; а особито какви су и међу љутима филолозима оне специјалисте: граматичари и који читанке и речнике граде. Али од наших граматичара и градитеља српских читанака нема ни љућих ни свирепијих у целом свету.

Слава и вечита хвала Вуку *самоуку!* Али оних *изученихˮ* филолога и ученика Миклошићевих од покојног Вуре Даничића до младога доктора Томе Маретића — да те Бог сачува! Ето, шта чини „наука“ и та „знанствена“ обука: од људи прави саме љутиће, од челâ зољеве! А како су само један према другом љубазни и како се знају умиљавати и „приказивати“ и уздиказати један другог! Оно Живановићево према „Хорвату“ Маретићу, то је „изјатије“ од правила, по ком се они међу собом љубе и гладе и само нас нефилологе ненавиде и ненавидећи чекају само згодне прилике, на да нас разапну и метну на муке.

С том господом завађати се не би никако било ни мудро ни паметно; и ја не ћу да им се замерам, већ шта више рад сам, да им се умилим и удворим тим, што ћу им казати, где има ћара за ајдуке;

ја ћу им бити само калауз и показати прстом на ту и ту књигу или књижицу и на ту и ту страну од те књиге и књижице; и оставићу њима, **шајкачкађијама**, суђајама — као што сами себе називате — да они суде и пресуде и да изврше пресуду своју по прошасу свога великога песника, који им „запоседајућим“ тоном кличе:

— — — — — — пеци,
„Бодји, гуши, пајчи и сеци,
„Тући, гули, пали, дери, коли,
„Царуј, сиво, по својојзи вољи!

Истакнуте у почетку речи извадио сам из *историјских* дела и расправа, и ставио сам их под ову рубрику за то, што се у њима огледа неразумевање или рђаво разумевање наших историчара. И почећу с најмлађим међу њима, с Миланом С. Убавкићем, који је недавно пустио у свет дело под насловом: „Историја Срба, по домаћим и страним изворима и писцима, израдио М. С. У. Књига I. *Друго са свим прерађено и попуњено издање.* У Београду 1886.“ У тој књизи нашли ће читалац на стр. 158. на: *Вукашин, кога је Душан „на смрти, кад је почивао“ оставио за „наветника“ царева;* и на страни 160. *за тим још (Вукашин) постављен за „наветника“ и управо супарзаоца младоме Урошу;* на стр. 161. *цар, царски „наветник“* и т. д. и на истој страни: *да се читање о трајању наветништва Вукашинова реши на сабору.* — И кад то прочита благоразумни читалац, знам, да ће се зачудити и као чуђењ се понотворити неколико пути: оставити за „наветника“; поставити за „наветника“ — „царски наветник“! Нек се чуди читалац, само не треба да се томе и због тога јако чуди г. Милану С. Убавкићу, јер треба да се штеди и остави то јако чуђење за веће и јаче лице!

У „Јавору“ за год. 1884. наћи ће читалац расправу г. проф. Ђорђа Магарашевића под насловом: *Народне песме: „Смрт Душанова“ и „Урош и Мрњавчевићи“* и у тој расправи а у броју 3. на стр. 84. наћи ће: „да је он (Вукашин) не привременом него вечити *наветник* нејаком Урошу“; на страни 85.: „да му Вукашин буде вечити *наветник,*“ — и: „је ли Вукашин примио од Душана *наветништво* вечито“. — На кад и то прочита благоразумни читалац, имаће право, да се још већма и баш јако зачуди, и да се у великом чуду наће, кад то прочита и помисли, ко пише то и како, и како је могао тврдити Вукашин, да је он вечити *наветник* и *царски* наветник. Нарочито ће се чудити, кад даље расшита и дозна, да је писац тај у „Јавору“ био ученик семинара међу професорима и слушао покојног Гајтлера усред Загреба. Убавкић је само учитељ у *основној* школи, а г. писац у „Јавору“ за год. 1884. професор је у ћимназији, у *средњој* школи. И ко зна, може бити, да би онај учитељ основне школе могао како тако и оправдати себе и бацити или свалити кривицу са себе на другог, на много јачег и ученијега од себе и казати, да се он онако пишући повео по другом и спотакао. „Та јест и тако је, господо!“ отпоздравља нас Милан С. Убавкић. „Нисам ја у томе крив. Та узмите само моју Историју Срба, коју сам ја год. 1883 издао; па у том првом издању моје Историје нема ни *наветника* ни *наветништва* већ место тога стоји лепо и на стр. 187. и на 191. страни *саветник* и на овом другом месту у загради *наветник*. Ја молим да се то узме у обзир.“

Добро, добро, Милане, једини у мајке! Године 1883., кад си издавао прво издање твоје Историје Срба, знао си, да цар Душан није поставио сину свом Урошу Вукашина за „наветника“ већ само за „саветника“, па како си онда у другом, са свим прерађеном и „поправљеном“ издању могао дати умље за безумље, и бесетати у том другом и „поправљеном“ издању о „наветнику“ и о „наветништву“ Вукашинову? И како си даље могао у том прерађеном издању на стр. 163. написати: „у част његовог (Урошевог) доласка приреди се „лов“, у ком Вукашинови цслати убију Уроша 2. дек. 1367. год.“, кад си у првом издању од год. 1883. на стр. 196. и 197. тврдио, „да и Урош није дуго живио после Вукашина, и он је природном смрћу умрло 2. дек. 1371. године, 67 дана после погибије Вукашинове у 35 години свога живота, пошто је царовао 16 година (од 20. дек. 1355. до 2. дек. 1371.)? Милане, Милане, зар си и ти сада тако жедан крви и да не можеш мирно спавати, ако се не призна, да је Урош цар одиста убијен и то баш год. 1367.? Милане, зашто даде умље за безумље?

„Нисам ја толико крив! Јавио, од искона противник истини и искуситељ од памтивека, натентао ме је, да послушам Панту Срећковића, који ми је обећао, да ће препоручити моју књигу, то „прерађено и попуњено“, но у истини искварено издање Историје Срба, — и да ће у својој реферади за то искварено и према Пантиним откровењима удешено издање друго рећи: „да је књига та боља од свију досадашњих књига оне врсте по духу и правцу, којим је написана“ (види „Јавор“ за год. 1886. стр. 1344.) Ја сам дакле наведен врагом послушао г. Панту и није чудо, што сам једном заведен и обманут пао у замке старога наветника рода људскога те сам савим ослепио тако, да издајући ово друго искварено издање нисам могао да разликујем бело и црно, *наветника од саветника.* Но ја нисам крив за то, већ је управо за то у првој линији крив онај грозни Панта, ничадије сотонино, а у другој линији, и што се *наветника* Вукашина тиче, крив је г. Чеда.“

Какав Чеда и којега Чеду мислиш, несретни човече?

Но па на којег другог Чеду могао бих мислити, до ли на г. Чеду Мијатовића и ја управо њега кривим, што сам и ја грешно мислећи, да велика господа знају што пишу и да знаду, шта управо значи „*наветник*“ шта ли „*наветништво*!“

Ено XXXV. књиге Гласника и у тој књизи штудије г. Чеде Мијатовића о Вукашину и Урошу и у тој штудији она места на стр. 152., 184., 190., 191. и 223.; па нека се читалац благоразумни увери, да ли бедим ја или говорим истину. Милан, г. Милан дакле није управо крив, или ако је што крив, то је само у толико крив, у колико је поводљив и што слуша савете вражије, а ја с њим немам ипше никаква посла, већ са г. Чедом Мијатовићем.

Господин је Мијатовић човек женијалан, то се мора признати, но да ли су женијални људи власни, да дају речима „*наветник*“ и „*наветништво*“ значење друго и са свим противно оном значењу, које те речи имају у изворима, по којима је написана поменута штудија, и да ли је г. Чеда што крив, што је својим ауторитетом навео ону „безазлену“ господу, да рашире ту гадну реч „наветник“ и „наветништво“ и у више и у ниже кругове тако, да је та гадна реч већ неко право грађанства у српском језику задобила, то је друго питање и управо тако питање, за решење којега нисам ја компетентан већ наши „језикомудраци и суђаје“. С тога уступам и главнога кривца и оне сукривце скупа са „corpus-om delicti“ надлежним судијама на даље надлежно поступање и уступајући њих не могу да се не згрозим при помисли, шта их сиромаке чека, док дођу у филолошке руке, и кад му — ту мислим само онога средњега, јер први и последњи не сладају овамо, већ тамо, где г. Јован Бошковић, мој стари пријатељ, пашује, и кад му, — кад помислим само — стане Јовица Ресавац, такођер мој давнашњи пријатељ, чатати буквицу или филолошког левиту па очитавши му ту буквицу потегне с Миклошићевим Lexicon-ом Palaeoslovenico-Graeco-Latinum и то не оне прве танке, већ друге дебеле едиције и т. д. и т. д. — јао његовој мајци! Но ја му не помогох, и што није пазио, кад је преписивао или исписивао из Чедине штудије, а знао је и сам, какав му је учитељ његов, како је грозан и „неумолим“ и не зна за пардон нити даје пардона он, нарочито онда и у случају, ако има посла са ђимнасијским професором.

Нека, нек се професори-филолози између себе тару и даве, бар ће им се пре искоштати царство, а ми, грешници свагдашњи, данућемо душом и нећемо се трзати.

б) „*роборник*“. Г. В. Клајић у књизи својој: Poviest Bosne do propasti kraljevstva. U Zagrebu 1882. пише на стр. 228.: „краљ Сигисмундо сматраше га (Хрвоја) најглавнијим *роборником* својим и своје круне; на стр. 245.: „још недавно најљућега *роборника* његове власти; на стр. 251. „Сложише се зато главни *роборници* његови (Хрвоја): Павао Чупор, Иван Горјански и т. д.“ стр. 307. „обћина млетачка удари на војводу Ивањина Влатковића (Јурјевића), најмоћнијега властелина међу Цетином и Неретвом а најљућега *роборника* његова.“

Наш садашњи „Мато од Хрвата“, г. др. Томо Маретић, сурадник, г. В. Клајићу, уреднику „Vienca“, учиниће своје — те ја не морам ни речи утрошити већ весело приступам к

в) „*тьмени*“, коју је реч наш г. Панта нашао у животу цара Уроша од патријарха Пајсија на наведеном дотично месту у својој расправи: Краљ Вукашин убио цара Уроша, Београд 1881. на страни 20. „**не остави господ Уроша къ тьмени цесьлиетъ остати**“ примећује под 4.): ова реч, ако није искварена од речи тьмина, онда није српска, него мора да је искварена латинска реч tumulus — гомила, могила“, и на стр. 21. реч „volta“, латински tumulus, наши летописчари пишу „тимени“.

Да је г. Панта Срећковић прочитао „Животе краљева и архиепископа српских“, нашао би и на стр. 99. и на стр. 159. и 317. а могао је и у другим легендама наћи „**къ тьмьнии цесьлиетъ**“ и „**отъ тьмьнихъ цесьлиець.**“ На кад већ није знао, шта значи и откуд долази та реч „**тьмьникъ**“, да је ма у који рускословенски или руски речник завирио, не би се морао мучити и тражити корен тој речи у латинском језику. Г. Панта је историчар и то „стручни“ или од заната, па кад је он тај, а зна се већ и у самом Београду, какан је историчар он, што се плеће у науку, у којој се он ни мало не разбира? Г. Јован Бошковић мало се постарао па и одобровољно мало, али не треба г. Панта да на тај рачун греши, јер Јован је Бошковић ипак филолог, па кад се ражљути, кад му набрекне она филолошка жила а жуч се разлије, онда нек се чува, нек у Турску бежи г. Панта. Још он не зна, шта је филолог и какав је ударац у филолога и у самог старца-филолога. Без старца нема ударца, каже се у опште, а какав је тек ударац филолошког старца! Ја их се бојим, и сви ми, који погрешно пишемо српски, треба да их се бојимо све донде, док се не опаметимо, па се и ми удружимо, те наша велика дружина савлада и протера ту пијохну дружиницу, та четири ускока, те четири дахије, те Мусе Кесеџије, од којих сада при сваком поклону и кораку морамо да презамо и, што је најстидније, морамо да им се умиљавамо и да их ублажујемо, и проклујемо им кривце-грешнике.

ЛИСТАК.

ПИСМА ВУКА СТЕФ. КАРАЏИЋА ЛУКИЈАНУ МУШИЦКОМ.

ИЗНОСИ НА ЈАВНОСТ МИЛИВОЈЕ К. ВРАНКОВИЋ.

XXX.

У Будиму 13. (25.) маја 1828.

Љубезни и високопочитаеми пријателу!

Примио сам ваше писмо од 7. овог месеца. Колар каже, да не може пећи у наш закон (највише због срамоте); него би рад знати, какав би посао био *приватнога вишег секретара*, за кога кажете, да бисте га (и као лутерана) могли примити (с платом 200 ф. С.М. и кост и квартир). Или би поред тога приватног секретара и другога морали имати (и каква би разлика у послу између њи двојице била), или би приватни секретар морао свршивати посао и онога? — Што се тиче Коларова карактера, он је човек поштен, не може бити поштенији, и неисказани је љубитељ Славекскога рода ваопште; а што је мален и незнатан, то би младожењи и катанском официру (и то малога чина) била мана а за секретара је готово све једно. — Јавите ми о том, шта ћу му казати.

За 30 бутела Marienbaderwasser говорио сам г. Берићу, и гледаћемо о идућем пештанском вашару (до 10 дана) да вам се пошљу по жељи вашој.

Јуче сам ручао код г. архимандрита Стаиковића, који вас љубезно поздравља, и каже, да би вам и сам писао, кад би знао, да ћете се ту још бавити.

Не заборавите мога Саве и мене, који са истиним високопочитањем остајем

Ваш свагдашњи високопочитатељ
и покорни слуга
Вук Стеф. Караџић.

П. П. Ја сам вама Шафарика за секретара зато проектирао, што сте ми писали, да вам треба секретар, који би по времену могао директор бити; а знам, да Шафарик није баш најзадовољнији у Новом Саду; а поред свога звања он би и код вас био свој господар.

(Примљено): Въ Карловцѣхъ 18. Маіа 1828.

XXXI.

У Бечу 29. Јануарија 1829.

Љубезни и високопочитаеми пријателу!

Истина да сте Ви мени дужни одговор (ако не два и три), али опет ја, као мешшй, почињем писати. Но шта ћу пре да кажем?

Како сам Вам последњи пут писао, био сам у Србији, и ево ме сад опет у Бечу! Чули сте, да је Добровски умрло у Брину (пошавши из Беча у Кракову). За Колајдовића руски ми пош једном, још јесенас, рече, да је *полудио!* Кешен ми је писао из Симферопоља и Одесе, а и од Шишкова сам имао писмо скоро. Јесте ли Ви писали Сими Милутиновићу, као што сте ми онде обећали? Како сте задовољни са секретаром? Зашто не дођосте Ви у Беч, као што сам Вам говорио и писао? Ви сте прави немариш за себе! У Будиму сам чуо, да ће све четири новопостављене владике из Карловаца управо доћи у Беч, да благодаре цару. Ако цар успоставља и митрополите (као што је владике почео), замачно ће Станковић бити митрополит (ако буде по реду мрети), а за Вас може бити да ће се кајати и што Вас је владиком учинио, кад нећете да дођете да му благодарите.

Еда је г. Самуило Илијћ под Вашим покровитељством распродао што моји књига? Ја би и њему писао, али сам у Пешти чуо, да се покалуђерио, пак шти му сад знам имена, ни титуле; него Вас молим, да му кажете мој поздрав, да ми пише, и што буде моји новаца при њему, да ми пошаље (ја седим сад auf der Landstrasse in der Ungargasse Nr. 329. beym Thor die erste Thüre rechts.)

Еда сте песама што још скупили? Да ли сте добили и читали Шафарикову нову књиту Über Abkunft der Slaven? У Липиси се штампа под именом Revolution in Serbien (mit einer Karte); мислим, да ће Вам бити врло по вољи (15 табака ја сам већ читао наштампани).

Како би Ви по Славенској (или по Вашој) ортографији написали н. п. *поље, конље, знање, начињен, направљен, њега, њему* и т. д.?

Кад се год састанем с г. Гаврилом Меглицким, свагда ме пита за Вас, но не знам шта да му кажем.

Г. Копитар поздравља Вас љубезно.

А ја с истиним високопочитањем
јесам Ваш покорни слуга
Вук Стеф. Караџић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Изишла је у државној штампарији у Београду друга књига „Друштва светога Саве". У њоји је означена управа друштвена, основна правила преиначења, рад главнога скупа на дан 25. јан. о. г. у дворани велике школе у Београду, извештај председника главнога одбора Свет. Николајевића о раду главнога одбора од 24. авг. прошле год. до 25. јан. о. г., извештај благајников, преглед имовног стања, подарци главном скупу, имена повереника у местима, у којима нема пододбора, и пододбори, који се склопили у Србији. Најпосле се наводи број чланова до 20. фебр. о. г. у краљевини Србији и ван краљевине. Свега чланова има 5,690, од тих

је у краљевини 5.341, а ван ње само 304. Утемељача 1.496, редовних 4.194. По свој прилици биће да је број чланова ван краљевине Србије од 20. фебр. до данас још колико толико порастао, али је сразмера мало, да се из целе некадашње војводине и Славоније и Далмације јавило само снега 151. Бачка и Банат заједно имају само 10, свега десет (!) чланова. То је жалосно! А за што је то тако? Је ли мало људи (?) у тим крајевима, који би се заузели, да тако друштво добије што више чланова, не можемо да верујемо. Је ли плаћано пиштаља или индиферентност тому крива? Било што му драго, свакако је зло и срамота! Не знамо, колико има друштво повереника у крајевима тима; али биће да их бар у главнијим местима има по више, на је до неба сраомота, кад би се само на једногa једанаста од наших места јавило само 10 чланова. Поцда имамо још образа да се хвалимо својом свешћу и смемо да уздигнемо, како друштво св. Јеронима и Матица у Хрвата, или друштво св. Мохора у Словенаца дивно напредују!

— При читању оцене Л. Томановића на „Буру Харамбашу“ од Вида Вулетића-Вукасовића у 21. броју „Завора“ наде нам и нехотице на ум критика на то исто дело од Фрајдрика С. Крауса у 39. броју „Magazin“-а од год. 1885. Потражисмо тај број, да сравнимо те две критике. У колико је Томановићева произашлена и трезвена, стварна и литерарна, у толико је Краусова бројоплетна и наслућена, лична и арогантна. Он у неколико набацаних црта прича цео „status quo“ српске и хрватске књижевности, и уплеће ову ствар: „Што се о Вулетићевој приповеци по самим југословенским листовима ћути као заливено, не лежи толико у том, што је најпре у злогласном „Словинцу“ изашла, већ у том, што имамо пред собом за нета ренек дело. Југословенски књижевници равнаћу се најпростијије али у том су сложни, да правом мому не треба дати главе дати. Треба се чувати замотнути казку с Вулетићевим окретним пером, с тога је боље ћутањем га угушити“. Пре тога вак, говорећи о нашим и хрватским књижевним друштвима, вели, вако се ту ради по шаблони, те да „геније“ не може да дође до правог признања. На другом месту примећује, како су Немци од најкада умели да пронађу бисер у страшни књижевностима и да га достојно оцене, и — сад долази! — како се и он хоће дубље да позабави с Вулетићем. Част и поштење предном Вулетићу — ми против њега немамо ништа — али можемо и морамо имати против петроварадинског и шарлатанског књижевног рада дра Фрајдриха С. Крауса. Штета, он лепо није немачки те би могао југословенској књижевности од велике користи бити; али кад узима све олако, као спореднп „кибеот“, те тако онда немачком свету и реферише, онда се не да ништа ћутати. У току ово године имаћемо још који пут прилике, да проаборимо о том „темељном знању“ југословенских народа и њихове књижевности, за сад немо још коју реки у свеза с критиком на „Буру Харамбашу“. Г. Краус пребацује српским књижевницима дакле, да се чине и неписти, што је изашла Вулетићева приповетка, те ни подмеће подлост. Пре свега мора се рећи, да ћутања не верује ником те тако и не мисли ни о ком добро што. (Wie der Schelm, ist so denkt er) „Буро Харамбаша“ изашао је те, 1885., године а г. Краус већ замера, што се о њему не пишу расправе. Шта се он нама намеће за судца? Мисли ли он, да има права? Ваљда за своје непотупље, лажне и хотимице извртуте напомене о нашем народном језику? Боље би било, да се није литио тог посла; па ако и Немци не би имали користе о нама, не би бар имали ни фалшификате, а тиква оскудица боља је од сумњивог и лажног шибања. На крају своје „критике“ пиље г. Краус нешто заборавио на себе, јер под општом средишта више, како се међу тим кратко у Бец, после путовања од четрнаест месеца по Босни, Херцеговини и Далмацији, богато потпрељен материјалом о југословенским народима, те се (редакција, можда ваљда падати, да ће моћи што год из његовог (Краусовог) пера саопштити. Како то изгледа често и невино а никако баш памећљиво!

— Добили смо Никоше Шимића Slike i crte iz seoskog života (изашле у Задру хрватском „Narodnoga Lista“ 1887.). У књизи је тој на 5 табака (157. страна) 19 овакових слика мајом из приморског живота. Једна да је која од ових „слика и црта“ за себе каква потпуна целина, него су међусобом тек спојене, али ће красно пристале у каку већу приповетку, ако и јесу по гдекоје необрађене, тек у најкраћим потезима исписане као нацрт, као скелет за већи посао. Рађо признајемо, да и овакве, какве су, одају, да писац познаје добро своје земљиште и своје људе, па је местимице доказао, и да уме да верно приказе радости и жалости ме, светле и невеселе дане, живот и обичаје. Ако су му ово примећена, могло би се сад и даље отиснути. Него морамо приметити, да нам је језик на много места и сувише неразумљив; а тому, тешимо се, не ће бити толико криво то, што ми ваљда не познајемо толико овога дијалекта, него је тому узрок стил самога писца.

— „Кинеска Лиза и Гри-Гри“, роман Владимира кнеза Мешчерског, излаза у преводу у Загребачким Narodnim Novinama од Марта месеца. Тај роман је наставак романа: „Жене Петроградскога друштва“ од истога писца, а који је пре тога такођер изашао већ у листу тих новина.

— Изашла је овједно 1. и 2. свеска Јагићева Archiv-a für slavische Philologie за ову (X.) год. с богатим садржајем, с прилозима од Миклошића, Мажвиновског, Веселовскога (Стара словенска прича о Тројанском рату), И. Рубарца (И опет о Мехмед-Соколовићу и српским патријаршима), од Масприка, Трухлара, Полике, Т. Матетића (Прилог к именима богова балтских Словена), од Облака и Гебауера. — Скоро две трећине књиге заузели су критички прикази 49. разних књижевних појава, које спадају у струку, а приказују их А. Брикнер, А. Веселовски, В. Нернг, и преко 40 сам Јагић. (Међу тима је приказана и: I. свеска Скупљених списа Јована Бошковића, прва књига Дјела Вука Стеф. Караџића најпознијег Београдског издања, Стојана Новаковића расправа: Последња Бранковићи у историји и народном певању 1456.—1502., Киретова превод Његушева Горског вијенца, и Краузов Смаилагић-Мехо. Ми ћемо донети те приказе и у свом листу, јер су те књижевне појаве и суд о њима једнога Јагића важне у нас.) Осим тога има ситних прилога од К. Стрекеља (две словеначке народне песме као прилог легенди о Алексију), од Бориса Лапуновог, од В. Јагића (историјско сведочанство о срп. „коледи“, и о Коледовићу, који је не давно изазвао сензацију у Загребу састим квалитетом нових народних песама), од В. Облака, А. Веселовскога, Богумила Крека, и дра Ј. Хавуша (оглед језика југословенскога у јужној Италији).

— Јан Ачек из Прага послао нам је наставак свога извештаја о чешкој периодичној књижевности: Међу листовима, које сам пре (види 8. број „Стражилова“) споменуо, није ни један чисто научан. Ево сада листова, који се баве цигло науком и разним струкама. Прво место заузима: Časopis Musea královatví českého, основан закључком домаћег музеја у Чешкој пролећем год. 1826. Почео из-

лазити 1827. у свескама свака три месеца с натписом: Časopis společnosti vlasteneckého Musea v Čechách; год. 1831. скрати натпис свој у: Časopis českého Musea, док г. 1855. не доби натпис, што га и данас има. До 1845. излазио је свака три месеца, год. 1846. свака два месеца, а од 1847. до 1848. сваког месеца, од 1849. до данас излази опет свака три месеца но једна свеска. Уредници су му били сво први књижевници у Чеха. Први му је уредник био историограф краљевине чешке и отац народа Франа Палацки до 1838., за њим четири године Павао Јосиф Шафарик, од 1871. до данас др. Јосип Емлер Ове године ступио је часопис тој у 61. годину. — Athenaeum, лист за књижевност и занатствену критику. Излази сво 4 године 15. дана у месецу (осим авг. и сент.) Главни уредник му је проф. филозофије на чешком универзитету у Прагу др. Тома Масарик. Дивоси критике на научна дела не само чешка и словенска него и туђа. Он је научна дела уточиште свиј противника рукописа Краљодворске и Зеленогорског. (Рукописи ти нађени су г. почетком овога века као књижевни споменици из XIV. века. Има неколико година, како научењаци доказују, да ти рукописи нису толико стари, него да су писани тек с почетком овога века, па неколико година пре него што су изнесени на јавност, те да су дакле но тоне фалсификати. Не давно је једна комисија самих професора чешких хемијски испитивала старину ту. На о резултату тога научнога испитивања има у последњој сесији Јагићева Архива извештај самога Ј. Гебауера, који доказује, да су рукописи ти збиља фалсификат.) — Časopis pro pěstování mathematiky a fysiky, год. XVI., уређује Антун Пашек, а издаје задруга чешких математичара Излази један пут месечно. — Listy chemické, год. XI., уређују Карел Прајс и Богдан Рајман, професори у чешкој техници, један пут месечно. — Český mechanik, год. I. месечник клуба механичара и оптичара у Прагу, један пут месечно. — Vesmir, год. XVI., илустрован лист за ширење природних наука, уређује проф. Франа Некут, два пут месечно. — Listy filologické, год. XIV., уређује чувени слависта Гебауер и др. Крал, издаје задруга чешких филолога у Прагу, нет пута годишње. — Časopis českých lékařů, XXVI. год., уређује проф. др. Емерих Мајсснер и доцент др. Карел Ходуцински, свако суботе. Сарадници су му најбољи практични медицинари и сви професори чешког медицинског факултета. Тај лист је био једино уточиште чешке медицинске науке пре него што је раздвојено пранско свеучилиште у чешко и немачко. — Časopis českého lékarnictva (фармацевта), год. VI., уређује Јов. Штепанек, излази 1. и 15. дана у месецу. — Právník, год. XXVI., за науку правну и државну, уређују професори у чешком универзитету др. Ђорђе Пражак и др. Јосип Стуицки, издаје правничка задруга у Прагу, два пут месечно. — Samosprávný obzor, год. VIII., за управну политичну, посебно самоуправу, уређује Карол Чижек, један пут месечно. — Památky archeologické a místopisné, уређује др. Л. Пичк — Krok, год. I., за потребе средњих школа, уређује Прусик, један пут месечно. — Осим тога поред многих педагошких још листова: Paedagogium, год. IX.; Beseda učitelská; Česká škola, и т. д. — Dalibor, год. IX., за музику, уредник др. Зелени, свакс суботе. — Cyrill, год. XIV., за црквену католичку музику. — Jeviště, год. I., за позориште, уредник И. Срп, излази 1. и 15. у месецу. — Česká Thalia, год I., уредник Ладета, два пут месечно. — Ženské listy, г. XV., орган женског производног друштва. — Sokol (за гимнастику), Stenografické listy, Flora, Háj, и т. д.

— Има тоне више од године дана, како је овдашњи лист „Наше Доба“ у својим ступцима по целом Србству са неким задовољством доносио грдње и нападаје на „Матицу Српску“ тобоже с тога, што је књижевни одбор на предлог оцењивача одбио „Патницу“, роман Јаше Игњатовића и „Иконију“, спев Душана Кнежевића. У „Нашем Добу“ могло се онда читати, како ће та „монументална“ дела угледати света у лицу ветову а за тим и у лицу књиги, те ће онда непристрасна публика моћи доследно осудити рад оних у књижевном одбору „Матице Српске“. Шта више, за „Патницу“ је купљена и претплата, а др. Фрадрих С. Краус изјавио је разметљиво, како ће тај роман превести на немачки, да и та публика дође до тог „ремек-дела“. Но прохујаше дани и месеци, а у лицу „Нашег Доба“ видисмо само почетак „Патнице“ а још никако „Икоиије“. Питамо се и нехотице, о што остаде „Наше Доба“ та „ремек-дела“, у својој архиви, да их једу мољци, и о што не пружи већ једаред српској публици ту „вдраву и вальану књижевну храну“! Шта би било одузети од публике ово, што преди а уједно и не одрасти своју реч. Иначе може та иста публика доћи до уверења, да „Матица Српска“ није имала баш тако неправо, што је „Патницу“ и „Икониј“ одбила, и да су грдње у „Нашем Добу“ биле неосновани нападаји, и то у оном милозрном облику, каквим се од давне доба већ слуше неки и неки, кад говоре или пишу о том просветном заводу нашем.

— Немци имају и „новине за душу и цигаре“. У Бреслеу излазе такве новине од скоро.

— „Морал књижевне критике“ зове се ново дело Вилхелма Вендта (Лајпциг, Енгелман). Писац говори ту о покварености у критици, која се не може доста осудити, јер је има свуде, и у „малих“ и у „великих“. Дело је немачко, но при читању су нам српске прилике јако излазиле пред очи.

— У Паризу излази је књига: „Аустријски песници-лирици“ од Алфреда Маршана. Писац расправља поезије врлодост Морица Хартмана, Јозефине Кнорове, Робертса Хамерлинга и Јероннма Лорма. Још пре ваше година написао је једну књигу о Лензу-у, Пасљајевој и Фајхтерслебену. Критика хвали та дела, и додаје, да се тиме по Француске шири познавање немачке књижевности. — С наше јужној шири познавање немачке књижевности. — С наше јужној стране имали бисмо приметити: како би било, кад би се који Срби, који зна француски, подухватио, та Французе с нашом књижевношћу упознао? За цело би му који Парижани лист устушно од времена до времена по који спубац, да обавести Француске о оном, што још не знају. Наравно, да би при условима морао бити, да такав Србин није члан ни једне политичке странке, ни у Србији, ни у Аустро-Угарској.

САДРЖАЈ: Бајка о јасенци. Песма од Војислава. — На страшутници. Пришоветка на српског народног живота. Од Милутина Јакшића — Последни човек. (Наставак.) Превео Б. Брапчић. — Олга Ћистовац. — Различни јади. (Анакреонт.) Јакшића — Последни човек. (Наставак.) Превео Б. Брапчић. — Јенац или јамац. Од Јована Жабановића. — Историјско-географско виђење. Од И. Рувар ца. II. — Листак. Писма Вука Стеф. Караџића Лукијану Мушицком. XXX. и XXXI. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по године, 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 25. У НОВОМ САДУ 18. ЈУНИЈА 1887. ГОД. III.

НА СТРАНПУТИЦИ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ НАРОДНОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО МИЛУТИН ЈАКШИЋ.

(Наставак.)

II.

Сива магла обмотала село, па овлажила и омекшала све. Срце чисто застрепи као онај жути увели листак, што пада под теретом каљже росине и нечујно затрепери у зраку, пуном сићушних каљшица. Селом овладала чама, док је за час јутром или вечером не прекине мелодични глас звона. Па онда опет мир.

Ал није свугде мир.

Душу тутора Леонтије ча-Кристина обузело је силно неспокојство. Докле ће се отегнути тај процес око винограда? Не држи га место, не може мирно да спава, није му сладак залогај, што га поједе, и гутљај, што га попије. И седина га обузела, а корак до гроба можда није више тако велик. Стар човек, па зар у злу да проведе своју старост, зар грех да му иза гроба притисне душу, као што ће црна земља тело? „Боже, Боже," помислио би старац више пута у цркви, „ослободи ме ти овог терета." А још кад млади поп Милош стане на сред цркве, на поћне придиковати, њега свет мрави подиђу. У цркви, где му је души тако пријатно, као старачкој му мантији у рајском насељу, које себи тако живо преставља, — у тој истој цркви гроза га хвата. Не због цркве, не ни због поп-Милоша, који му душу тако свесрдно к Богу узноси, већ због оног страшног места у његовим проповедима, којим пружа прст на ону живу рану у његову срцу. Говори им често о старој српској, Косовској, неслози, од које Србина ни лекарије петстолетног чемера и горчине нису излечиле. Он опомиње људе, да се чувају од порока, опомиње их тако благо, он куди грех, куди га тако страшно. Људи и нехотице погледају на узвишени сто туторов, а поглед туторов тоне у онај хладни мрамор.

Чича Леонтија је већ много пута у таквој прилици опростио своме брату све увреде, али никако не може да му се приближи. Задржава га неки стид и јогунство и крутост.

После опет отме маха стара мржња и расте и диже се све више.

Тако се свалио на његове груди сиви терет, па не може да дише.

„Иди," вели, „Младене, к томе Карлу, однеси му и новаца, па му кажи, нек похити, нек и подмити, шта ли ће радити. Живот ми је горак са тог процеса."

Младен на то само зловољно скиде половни дорук, навуче јанкел, узе бољи шешир и пође на оде.

Баба Мила врти главом и шапуће: „Боже, Боже, шта ће изићи из тога! Аратос ти винограда и свега! Никад мира . . ."

Она јадница остарила, па јој се многе успомене избрисале из књиге сећања. Заборавила је, да је она замесила квасац том процесу. Она се само сећа, да већ толико година говори: „Окани га се, Бог га убио!"

Младен иде улицом, а пред очима му слика тог песносног пробисвета Карла Брезковског.

Дође до једне кућице, са које је крет и лет готово са свим поотпадао. Ветар раздувао оно мало трске на крову, па је местимице и сувише трске, местимице јапи врачија празнина на тавану. Кад прође човек поред такве куће, помисли, да је пуста, или ако види, да су прозорчићи уленљени артијом, претрпани крпом или застрти завесом, сажаљује сиротињу, која у тој пустоши мора да тражи какво такво уточиште од сурова времена.

Младен уђе кроз капију, од које се свако крило извукло на своју страну, пређе преко корова штира

и кукуте, који су набујали летос до пред сам праг кућни у плодној банатској прћији у лудо. Закуца на собња врата, а из собе одјекну промукло: „Слободно!“ Он отвори врата и уђе, на назва Бога.

Кад је Младен ступио у собу, скочи Карло са столице, скиде шешир (јер обично под шеширом седи у соби), и пријс своју госту, да се с њим рукује.

„Седи, Младене, седи, ево на ову столицу.“

„Хвала, сед'те ви само; наћи ће се и за мене места.“

„На, седи ти на моју столицу, а ја ћу за себе већ наћи где ћу. Дед Марија, донеси из кујне столицу.“

Женска, што је шила крај прозора, устаде нагло и донесе из кујне столицу на седе опет за рад.

Младен поче посматрати собу и лица и ствари у њој.

Мрачна, неокречена собица дошла још у толико мрачнија, што се по ваздуху колута дим од духана. С једне и друге стране стоје два стара политирана кревета, с којих је углављена кора местимице поотпадала, а покривени су фиким, но врло повећалим чаршавима. На средини је једноставан сто а око њега три четир сламом исплетене столице. У једном ћошку црни се некакав незграпан орман. На задњима је на место слика доста повећих пукотина, само се над једним креветом види црна сличица арапске матере божије.

Са домаћином седио је и картао се некакав пропали сеоски трговчић Емил Бркић. И по спољашности и по лицу је за чудо палик на свога домаћина, само је он плав, а овај црн, и његове очи издају много више простоте и лакомислености, него Карлове. Од наследства очина остао му је само још један кожом постављен зимски капут и отмено име: Емил. Ово последње наследство управо му је материнство, јер његова мама била је у своје младо доба врло „нобл дама“, читала је немачке романе, па јој је „отмјеност“ превила у другу природу. Српски није радо говорила, а врло јој је ласкало, ако би јој који год у разговору уз простачко презиме Бркић додао и онај красни, милозвучни придевак „фон“. Име Емил миловала је осим због његове отмености још и за то, што је у својој младости проводила несретну љубав са једним врло лепим лајтнантом, који се баш звао Емил, и само је судбина била крива, што од тога „бити имајућег“ брака не би ништа, него племенита и осетљива дама мораде ићи за неотесанцу и простака Марка Бркића. Марко је, до душе, био поштен и вредан трговац, али је тако био под папучом, да му се ни врхичак оног великог носа није видио из те непријатне низине. Кад су пропали у варошн, морали су — и без чије пресуде — у изгнанство. А има ли згоднијег места за тај посао, него што је Сумраковац! То кажњено и запуштено место било је за отмену даму много страшније, него сама Сибирија, у којој „од зиме отпадају носови као печурке.“ И Сумраковац је излечио даму од њених лудих фантазија. А знате, шта ју је у Сумраковцу управо излечило? Смрт. Умрла је она, али њена васпитна начела остала су оваплоћена у њену сину. У њему, у Емилу, живи она и после гроба. Емил је по смрти својих родитеља, тако рећи, на врат на нос утукао оно мало мрвица, што је остало од негдашњег великог богатства у сеоском дућанчићу у виду лула, бичева, катрана, смокава и букварева, па је за тим почео проводити слободан живот. Бивао је писарем, егзекутором, посредником у разним куповинама и т. д. Беше то она пета каријера, којом је корачао и Карло, само је Карло мајстор, а Емил његов шегрт.

За столом је даље и један Мађар виска чела, широких јабучица, јаких брковa и косе јако намазане и уредно очешљане. Погледао би час доле, час опет на карташе, како жудно грабе један од другог крајцаре: сиротиња од сиротиње. Тада би му се показао на лицу израз сажаљења, као да би хтео рећи: „Сироти!“ Понда би опет спустио очи, уздахнуо би и понукао би се са свим у себе. То је апостол Назарећна у суседном мађарском селу, одмах до Сумраковца.

На послетку паде поглед Младенов и на ону женску, што шије крај прозора. То је млађа сестра Карлова, којој је скоро умрло муж, па је дошла своме брату, да код њега нађе уточишта. Она се задала у шал на се и не осврће на друштво. Само понот госта погледа два три пут крадом.

„Како, Младене, како? Шта ради браца Леонтија?“ започе Карло разговор бацивши карте на страну. „Баш се радујем, што си дошао.“

„Дошао сам,“ вели Младен, „послао ме бâба, да се разговарам с вама о оној нашој ствари. Не би л' се с тим послом могло мало пожурити? . . .“

„Ништа, ништа, имамо када, разговараћемо . . .“ као мислио је, кад ови оду. „Разговараћемо се, да богме. Ићи ће то; мора ићи.“

Емил Бркић устаде лено и једва се довуче до врата, јер га карте задржавају. Страстан је карташ, и кад нема новаца, — а то се врло често догађало, — карта се на палидрвца, ако нађе кога, да хоће. Кад је видио, да домаћин нема више воље на картање, оде тражити друго какво друштво, где ће утући још ових неколико досадних часова до вечера, а у вече ће . . . Та, једва га чека.

Карло за тим баци поглед на Мађара, као да хоће да каже од милине: „На досади си ми“. Овај се одмах скупи, па пође.

„Шта? Хоћеш да идеш, ништа бачи?“ запита га бајаги Карло. „Седи још мало.“

„Идем кући, имам посла.“

Карло оде да испрати Мађара; а кад је изишао из собе, довикне Марији, да донесе госту мало ракије.

И Марија отвори онај црни орман и изнесе једно окрњено стакоце с ракијом, па понуди Младена.

„Узмите,“ вели, „напите, пријатељу.“

„Хвала, хвала.“ И он узе на само метну стакло на уста. Рђава, дућанска ракија!

Са љубопитством погледа Младен у ту страну госпођу, која уме тако лепо српски да понуди. Мора да је међу Србима одрасла. На њену лицу није могао ништа особита оназити, јер се већ био почео спуштати сумрак.

Младен окрену главу према прозору па гледа на улицу. Марија опет села код свога прозора, али како не може да пије, и она гледа на улицу. Но онде нема баш ништа за гледање. Само црно блато и сива магла и тек по кад кад која жива душа или блатом испрскана кола.

Марија не зна, како да отпочне разговор, па се нашла у малој неприлици. Али се на брзо врати Карло, седе на своје место и стаде развијати своје мисли о процесу, који би се по његову мњењу могао ускорити, али би то стало газда-Леонтију доста новаца. Он држи, да би боље било ићи редовним путем, где су трошкови много мањи. Говорећи о том на широко и на дугачко, уклетао је много правничких израза, не би ли у очима Младеновим изгледао што ученији.

Младен га је невољно слушао. Био је расејан, а поглед му лута и чешће падне на младу жену. Ова наслонила главу на руку и замишљено гледа кроз прозор. Мрак се на њу већ био спустио.

Карлу се осушила уста од правног разлагања овог парничног случаја. Био је он дуго времена писар на је изгубио то звање, али му је остао плод од тога рада, знање неколико правних израза. Него зна, да то наследство често Сумраковчанима по скупе новце прода.

Говорио је дуго, а многим речма све већма затрпава смисао свога говора. Најпосле сустане на закуту.

„Дед, донеси, Марија, лампу; помрчина је.“

Марија донесе лампу. Кад ју је припалила, гледала је у светлост, а она се још није била разгорела. И поред те слабе светлости очи јој се јако светлиле. Како је дивно од оних црних очију одударало бело лице!

Младен ју је пажљиво посматрао. Тада му се учини то лепо лице познато. Узе сабирати мисли, да се сети, где ју је видио; али се не могаде сетити.

У томе се отворише врата, а унутра уђе неки издрпан просјак. Друштво га одмах познаде.

„Од куд ти, браћа-Мито?“ запита Карло.

То је био Мита поп-Јукин.

„Зима ме је дотерала овамо. Бар да није те благе. Нигде сува места. Па и гладан сам. Не знам, што тако брзо огладним . . . Рекох, куда ћу, него код мог Карла. Знаш ли, Карл, знаш ли . . .“ И очи му се засветлише, јер се сетио, како је с Карлом терао, кад је он касир био, а Карло писар. Ej слатка и гадна и луда времена!

„Седи, браћа-Мито,“ рече Карло доста хладно. Но срце канда му на мах одмекша те запита: „Хоћеш ли мало ракије?“

„Да се мало угрејем,“ рече Мита. И испи из сатлика, што је у њему остало, а и не стресе се.

„А има ли што за јело, Маро?“ запита Карло.

„Нема ништа,“ одговори Марија и погледи брата зачуђено.

„А ти донеси оно парче хлеба, што је остало.“

„А нама?“ шапну Марија готово нечујно, па се онда застиди од тих речи и образе јој обли румен, који јој тако лепо стајаше. „Шта ћемо ми јести?“ помисли она у себи.

Марија донесе и даде Мити парче хлеба. Мита га прими спебивајући се.

Он се од једном уозбиљи. Тек је од скора почео просити. Ох, како је горак то хлебац! И ово парче, што га је загризао, горчи. Је ли то од граха? Али шта ће, кад га глад гони? Ej, Мито, Мито! Знаш ли, и сећаш ли се, кад си ти овог голог писара частио, бесно, лудо частио? Дрхтао је пред тобом, и превијао се, и понизно је пузио. Опијем се, па радим с њим, што год хоћеш. Тако Мита мисли у себи. Ал кад се хлебом заложио и ракија га загрејала, опет се расположи и поче ћаскати.

„Хвала вам, млада госпођо. Млада госпођа пађда вам је жена. (Пре је он Карду говорио ти.) Красна жена, да вам је Бог пожини!“

Марија погледа стидљиво на Младена и насмеја се тим речима.

„А ди ћеш спавати, Мито?“ запита Карло.

„Јест, јест, морам ићи, да не замрзнем са сним. Идем у виноград. Биће онде у кући још неколико дана. Идем. Хвала! Због, господар-Карло! Због, добра госпођо! Лаку ноћ, Младене!“

И он оде.

Домаћини и Младен седоше опет.

„Шта зна човек, мора такој сиротињи да удели. Ето, ми немамо у кући више хлеба, морамо и сами купити за вечеру. Тек ми га је жао. Истина, сам је крив својој несрећи, али зар поред свег тог да умре човек од глади?

Младен га пажљиво слуша.

„Ни нама се не расипа“, продужи Карло. „Него шта ћемо? Та, и онако пропадне доста људи од глади и невоље, а то не би требало да буде код добрих хришћана. Христос је друкчије учио, нег што хришћани раде. Па ето и црква, погледај и њу. Не, не, не ваља то ништа. Све би то требало друкчије да буде, ја мислим, друкчије . . .“

Карло оштро погледа у очи Младену, испитујући му мисли. А и Младен њега пажљиво и с неком сумњом посматра, не разумевајући добро, шта хоће Карло с отим да каже.

„Жао ми је сваког сиромаха, и радо бих сваком помогао, али шта ћу, кад се нема . . .“

Карло упрљо своје сјајне, црне очи у Младена, а Младену чисто тешко издржати тај оштри, силни поглед. Он устаде.

„Лаку ноћ, господар-Карл,“ рече, дохвативши шешир. „Гледајте, ви пожурите с процесом, да се једаред смиримо. — Ево донео сам вам и мало новаца . . .“ И он му пружи петицу.

Карло хладно прими новац. А Марија поцрвени и захвално погледа Младена.

„Добро, ја ћу сутра ићи у Н., да се разговарам с јарамбировом.“

„Лаку ноћ“, рече још једном Младен.

„Лаку ноћ“, одврати Карло и рукова се с њим.

„Лаку ноћ“, рече и Марија и пружи руку Младену, те се и она рукова с њим.

Кад је Младен изишао на улицу, сав је био збуњен са тог руковања, јер оно беше против обичаја сеоског.

Идући путем кући, више је Младен мислио о Марији него о процесу. Ни сам не зна, од куд му се та женска учинила познатом. Где ју је видио? И је ли ју у опште и видио кад? Па кадда и она њега познаје? Од куда? Та су та питања мучила, али он им у својим успоменама није могао наћи одговора. А баш та је јако занимало.

Било се већ смркло, кад је Младен дошао кући.

„Где си за толико, Младене?“ пита га Леонтија. „Ми те ваздан чекамо на вечеру.“

„Тако, реч по реч, па се спустило и вече. Много ми је приповедао Карл о нашем процесу,“ одговори Младен, но и сам се чудио, како је тако дуго остао. За тим стаде у главном разлагати своме бабби намере Карлове.

Баба Мила је приметила то вече на Младену, да је разговорнији и веселији, него обично. Његова суморност и ћутљивост бацале су је баш у бригу. И она и њена снаха Даница обрадовале се томе малом обрту.

Но као да су својом радошћу урекле Младена, јер он се на брзо опет замисли, заћути, па и не узима на ум свако питање својих. Тако сентименталан поседи мало, а није хтео ни вечерати. За тим леже.

Дуго није могао заспати. Из бирта, а овај није далеко од куће ча Крстиних, чује се велика ларма и певанка.

Онде је и Карло. Отишао је тамо, да купи за себе и своју сестру што за вечеру, јер у кући нису имали ништа. Но наишао је на друштво, које се картало. Сео је и сам за њихов сто. Добио је неколико форинта, па се онда дао у пиће и частио је.

Његова лепа сестра чека га гладна и нестрпљива, све једнако крај лампе шијући кошуљу за другог. Око поноћи прешла ју је и глад, јер ју заситила горчина њена злога удеса. Легла је. Горке сузе росиле јој лапит.

(Наставиће се.)

МЛАД СТАРАЦ.

(АНАКРЕОН.)

Стар сам. Али, кад се пије,
Не бојим се младих шуша:
На и игра кад се виje —
Нек се са мном ко окуша!
А смем и на мегдан ћути,
Ево, ко ће са старином?

Још ћу сабљу, пож, махнути,
Само држим — купу с вином.
Амо! Где су ти бокали,
Да се, ево, натпијамо!
Има л момак, што се хвали?
Нека дође старцу само!...

Б. Бранчић.

ОЛГА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ЖИВОТА.

НАПИСАЛА МИЛЕВА СИМИЋА.

(Свршетак.)

им уђе, приђе мени, пружи ми руку па прошапће:

»Хвала вам, Олга«. — — То је било све, што сам ја чула. Осетила сам, како ми је грчевито стиснуо руку, па онда ми се на очи навуче нека љубичасто жута магла, и ја ништа нисам видила. Хтедох ноћи али ми ноге беху тако тешке, као да ми је ко олово о њих притегао. Но то је трајало тек неколико трепутака, па онда пођох до столице да седнем. Док сам ишла, морала сам се одупирати о зид, јер сам корачала баш као оно болесник након тешке болести. Погледам на њега. Он ме је са сажаљењем гледао па кад ја у један мах посрнух, пружио је према мени руке да ме прихвати. Али мора да се сетио свог новог положаја, јер па мах се трже и застаде. Помисли, како је мени било у тај мах. Шта ли је само хтео са оним, што ми је рекао? На чему ли ми се захваљивао? Јели можда већ онда знао, како сам га ја узела у обрану, или се сетио, да сам му писала, да му све праштам? Бог би знао, ја не знам ни данас. Али дај да ти приповедим даље.

Неко време бејасмо сви заћутали. Он је корачао горе доле по соби, Ружић се забављао својим послом, а ја — ја сам прибирала снагу за оно, што ми је ваљало да кажем.

»Ружићу, будите тако добри, оставите нас саме«, замолим онда Ружића.

Он ме је послушао.

»Олга, тако је морало бити«, рече ми Павле, пошто је Ружић изашао, затим се хитро дохвати шешира и хтеде поћи.

»Станите!« викнем ја за њим готово заповедајући.

Он стаде као прикован.

»Куд бегате, чега ли се плашите? Не бојте се, ја вам нећу ништа пребацивати. Не водите бриге, ја нећу сметнути с ума, шта сте ви дужни својој заручници, ја никад нећу заборавити, шта смо ми једно другом од данас. Ако вам је можда пошло за руком да ме заборавите онако, као што у вашем садањем положају ваља и треба, ваљда нисте заборавили, каква ми је душа. Та ако не умете више да претпоставите, да имам памети, претпоставите бар, да имам васпитања и поноса.

Његове се очи за један мах склопише, тада ме погледа и пређе руком преко чела.

»Па шта хоћете, Олга? Говорите, ја ћу вас слушати.«

»Седите, ја хоћу с вама о нечем да говорим. Он седне.

»Хоћу да вам кажем«, наставих, пошто је он сео, »да је ваше понашање према Ружићевима неумесно, и ја вас светујем, да га измените. Ви од њих немате искренијих пријатеља, па би ваљало да се постарате, да то њихово пријатељство сачувате. Они вам се ничим нису замерили. Или сте им можда у грех уписали, што вам новац ваш, што је био у њих, нису одмах послали? Па то они нису чинили ни из каквих других узрока, већ просто зато, што сте им ви у погледу тога дали врло неразумљив налог. Ви пишете, да вам новац одмах пошаљу, а додајете, да ћете по њега доћи сами. Па зар сте се чудили, што су неколико дана чекали, или ваш долазак, или јаснији налог? Хоћете, да вам ћаћу и узму стан, а не велите, да ли за вас сама, или са више соба, јер о томе, кад ће вам бити сватови, не спомењусте баш ништа. А знате добро, да је, кад оно пођосте, била реч, да ћете и као самац стан променути. То писмо ваше у опште је писано врло збуњено и нејасно. Изнијмите га од Ружића, па ћете се уверити и сами о свему, и видићете, да су доиста сасвим добро урадили, што су чекали ваш долазак. А ви сте их с тога можда осудили. Тим, само тим их можете теретити, јер других узрока немате. Ил су вам можда зато криви, што су хтели, да ви будете срећни? Метните руку на срце, па реците, јесу ли они заслужили, да их вређате? Ја сам, видите, допикле умела да вас извиним, што сте онако писали, јер знам, у каквом сте расположају били онда; али њих, који преко света тога прелазе, њих је ваше писмо морало увредити. Они су дакле увређени, а не ви. Пробајте мислити, па ћете се уверити, да сте погрешили, а ако не друго, бар та погрешка се даје поправити. Чула сам, да нећете ни мом ујаку да одете. То немојте чинити, себи у хатар не. А не бојте се, нико вам од мојих неће ништа спомињати о ономе, што је било; нико вам неће ништа пребацивати. Они ће вас примити као и до сад што

су. Ја сам их зато замолила. Што се пак тиче оног другог писма вашег, рећи ћу вам само толико, да сам се зачудила, што сте га онако писали. Таквом писму никад се нисам надала од вас, јер га нисам заслужила. Нашто онај тон, који провејава цело то писмо? Та за име бога, зар оно, што сте хтели, нисте умели и друкчије рећи? Јесте ли тим хтели да постигнете то, да ја лакше и брже поднесем оно, што имам да сносим? А нашто такав рецепт мени? Та ви тек знате, како сам ја јака.«

Док сам ја то говорила, зарио је он свих десет прстију у косу, главу је оборио доле, и гледао пред-а-се. Неко време смо обоје ћутали.

»Али за бога, Олга, та ја сам онако писао за то, што — —«

»Ћутите, Павле,« прекидох га ја, јер сам видила, да му је тешко говорити. »Ја не тражим од вас никаква правдања, али вам могу рећи, да знам много што-шта, о чему ви можда и не сањате. Да, мало не заборавих; имам још нешто да вам кажем. Било је некад, а ја сам вас замолила, да ме лечите. Ви сте реч одржали, излечили сте ме. Хвала вам! Ја сам готова, сад можете ићи.«

Кад сам завршила, погледам на њега. Видила сам, да је хтео нешто да ми каже, али се устезао. На мах ми поглед окрзну заручни прстен на његовој руци, прстен, који смо обоје тако скупо платили. То је било и сувише много за мене у онај мах; снага ме издаде, ја цикнем из гласа, а он зграби шешир, па као махнит изађе на поље.

То је, видиш, био наш последњи разговор.

Али смо се пре венчања му још једаред видили. Било је то баш у очи онога дана, када ће поћи по девојку. Таман ја хтедох у библиотеку, а он изађе из ње. Поздрави ме, прође крај мене, па онда се, корачајући, осврну и погледа ме. Тај поглед остаће ми вечито у памети. Тај поглед су требали видити његови. Можда би се у онај мах већ покајали, шта су с њим учинили. И — он је отишао, венчао се и сад је већ три године, како је ожењен.

Знам, да би волела да знаш, каква му је жена, и да ли је срећан, па ево ћу одмах да ти кажем.

Жену му не познајем — никад је нисам видила. Оно, што о њој знам, знам по казивању других. Немој мислити, да сам се ограничила само на просте сокачке гласове. Не. Ово мишљење о њој стекла сам ја од оних, који су бивали уз њу, и могу ти рећи, да није ни близу онаква, како је Павле замишљао да би требала да буде његова жена. Знам из најпоузданијег извора, да му је брат једном, — када му је нека рођака преговарала, што навађује на Павла, да се жени том девојком, те ако му је она тако омилила, што је не узме сам, — одговорио, пасмејавши се: »Та ја је не бих узео, да има милијоне!« Знам, да је Павлу Ружићка, када је с нама последњи пут говорила, пребацујући му по нешто, споменула и то, како сав свет говори, да му заручница нема готово никаква изображења, а он је није пимало узео у обрану. Све, што је на то одговорио, било је: ‚то је ствар укуса'. На све то кад узмем у обзир, не заборављајући, какав је Павле, велим ти: Она може бити ваљана жена, али није оно, што је Павле тражио, и ја сам уверена, да он није задовољан.

У то нисам сумњала само ја, већ цео свет, а томе је понајвише повода дао он сам. Откад се оженио, — — приповедају они, што живе с њим у месту — постао је сасвим други човек. По свом његовом држању и понашању, видило се, да не мари ни за што, и да је женидбом нешто друго очекивао. Када се женио, казивали су му његови, светујући га, да их послуша, па се неће покајати, јер ће живити господски. Таст ће му одмах купити кућу, кола и коње, а све то уз богат женин мираз, али он се касније уверио, да од свега тога није било ништа. Шта више, чула сам од људи из Павлова места, како се тамо из најпоузданијих извора зна, да он ни у миразу није добио оно, што му је обећано и чему се надао. Јадни Павле! Душа ми задрхће, кад помислим на те гласове.

Када га једном запитах, шта су значиле оне његове речи: ‚да сам пре имао ову памет боље би било' — одговорио ми је, како ме је већ пре неколико година хтео узети, али су га његови одговорили, па се покајао, што их је послушао, а у онај мах, кад је мени те речи изустио, покајао се за то поново. Дај боже, да те речи никад више не поновн. Јер замисли само, како је Павлу тек онда, ако је и у материјалним околностима превареи. А ја не верујем, да је Павле срећан и задовољан, а не бих веровала ни онда, да ме цео свет о том уверава, јер њега нико не зна тако као ја. Право је он рекао, да му је суђено, да носи целог века образину, — он је носи и сада. То ти велим ја, која га једина знам без образине, која га знам онаква, какав је.

Дешавало се, да сам после женидбе му била

с њиме неколико пута у друштву, јер сам послом неким морала ићи у место, камо се он одселио. Он је тада обично хтео да буде весео. Често је чак раскалашно звиждукао, а покаткад и појевао, али кад год сам га таква видила, увек ми је на ум пао онај Хајнсов стих:

„Wohl seh' ich Spott, der deinen Mund umschwebt,
Und seh' dein Auge blitzen trotziglich,
Und seh' den Stolz, der deinen Busen hebt, —
Und elend bist du doch, elend wie ich."

Хтела би можда да знаш, јесмо ли том приликом и разговарали, па ево ћу и на то да ти одговорим. Говорили нисмо никад. Нас смо се двоје само поздравили, од прилике као што се поздрављају они, који морају да се познају. А кад сам крај њега пролазила, било ми је тако, као што би било теби, кад би прошла крај гроба, у којем лежи, ко ти је био све, а ко те је до срца уредио. Јер, видиш, све сам некако поднела, али када су му његови у оно време баш, кад се оженио, налагали, како како сам ја била она, која сам му нанела невоље неким подлим делом, којега би се гнушала свака поштена душа, а он им је у неким тренутцима и сам поверовао. То ме је тако заболело, да сам мислила, е ћу пресвиснути. Али се тешим тим, што ће морати нађи време, кад ће се и он и сви његови уверити, ко сам била ја.

Чудила си се, како сам ја могла бити у његовом друштву? А за што? Па кад је он умео пред-а-мном бити весео, умела сам и ја пред њим. Тек ваљда га нисам могла пустити, да мисли, е сам у томе иза њега заостала. И ја ти могу јемчити, да ме он никад неће друкчију видити. Било је само једном, и то на брзо после женидбе му, док је још био у нашем месту, када сам застрепила, да ми не опази сузе. Док је последњих дана радио у Ружићевој писарници, уђем случајно унутра, јер сам видила, да је писарница отворена, а то је био знак, да у њој није било никог. Прошав крај његова стола, видим да на истом лежи неки његов посао. Наднесох се над тај посао, а мисао ме одведе далеко у прошлост. Нешто ме стрну, — то беше моја суза, што је канула на хартију, коју је писала његова рука. Тек сад сам дошла к себи, те брзо излетим на поље, јер сам чула ход — он је долазио, вратио се по нешто, што је заборавио; али сам ја за времена умакла.

Сутра дан сам чула, како се Павле љутио, што је неки рукопис морао поново радити, јер је на једном месту био помрчен. Би ли се и онда љутио, да је знао, да је то био траг моје сузе? Али нећу више да те морим казивањем, рећићути само још ово:

На неколико дана после Павлових сватова, писао је Ружић његовима, да с њима за навек прекида, јер га је понашање свију њих јако увредило. На то писмо одговорио му је Павлов отац одмах. У писму том молио га је и преклињао, да им опрости и да им поново пружи пријатељску руку. Мора да се јако покајали са свога поступка, јер иза тог писма дошао је и Павлов брат Ружићу, и рекао је, да га је отац послао, да посредује, не би ли се какогод измирили. Али је све било бадава. Ружић им није опроштио. Том приликом му је Ружићка рекла све, шта је било између мене и Павла, говорећи му, да се ја понајвише жалим на њега. А он, знаш, како се извињавао? Рекао је, да је он о целој ствари врло мало знао, да мене врло цени и поштује и сам, да се, како ме зна, и Павлу ни мало не чуди, што ме је заволео, али ја крај свега и опет нисам девојка за Павла, јер ја имам врло мало мираза, а главно је, да Павлу буду осигурана леђа. Док је то говорио, можда није ни слутио, да ми је тим дао задовољења. Да, ја доиста волијем, што ме је Павле напустио за то, што сам сирота, него да сам на месту оне, коју је само зато узео — да му осигура будућност. Жао ме је само, што ја нисам била онда код Ружићевих, кад је он био тамо, али ма кад било, мораћу с њиме говорити много, врло много, и то онако од срца, као што бих ја хтела. Само што ћу на то можда дуго морати чекати, јер откад Павле није у нашем месту, његови врло ретко долазе. Видила сам му само сестру. Она је прошла крај мене, па, помисли само, није ми се ни јавила. Да је ма који од браће јој био уз њу, без сумње би је другом понашању поучио био, али у онај мах остављена сама себи, пронашла је, да не треба да ми се јави. Мене је то њено понашање изненадило, јер смо се нас две познавале, — али ја сам јој опростила.

*

Из свег мог приповедања видиш, да ја друкчије судим о Павлу а моја околина друкчије. Ко од нас има право — будућност ће показати.

Али нека је доста. Шта је са мном после било, знаш. Ја сам читала, тражила сам весела друштва, путовала сам, једном речи, гледала сам да се на сваки могући начин расејем и разонодим. Да, тако је било. А сад? Па, шта и мени свану лепши дани!

СЕЛИМ БЕГ.

ПЕСМА ЗМАЈ-ЈОВАНА ЈОВАНОВИЋА.

(Цинкотрафија **Марка Иванишевића.**)

Нема такве луле,
Нема такве буле
У цара,

Као што има лулу,
Као што има булу
Селим бег.

Ал Селиму сада
Из царева града
Стиже гост.

„Из овог пехара
Ни у здравље цара,
Селиме!“

Селим очи склопи,
Златан пехар попи
До кани.

Снажно срце стег'о
На замишљен лег'о
На душек.

Запалио лулу,
Пољубио булу
Па умрьо.

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Нисам приповедач те зато и не пишем повест о кнезу Лазару, већ само расправљам историјска питања, која се тичу кнеза Лазара. А ко тражи повести, ено му књиге, у којој су животи архиепископа и патријараха српских, које су Данило и други написали а покојни Даничић у Загребу г. 1866. издао, па нек чита у тој књизи повест о расколу и о измири цркве (стр. 380.—383.); и ено му живота српског патријарха Јефрема (Starine књ. XVI. 38.; Србљак београдски од год. 1861. лист 152.) и у старинама Хиландарским од П. Дучића (Београд, 1884.) живот старца Исаије, „коме — као што нас уверава г. издавач на стр. 66. — приписда сва заслуга, што је скинута анатема са српске цркве, владаоца, свештенства и народа за вријеме кнеза Лазара и српског патријарха Саве“.

„Сьи преподобьны отьць нашь Исаіа — пише у животу његову — бысть рожденіе и въспитаніе сръбскые земле, отъ сварѣхіе глаголемые Лѣшань — роди же се при — самодрьжци васеє сръбскые земле и подоунавскые и поморскые и арбанашкіе светом краля Оуроша“ а то по г. Дучићу значи, да се „Исаија родио у *српском* Полимљу, за вријеме краља Стефана Дечанског“. Но да се Исаија родио за краљевања Стефана Дечанског (1322.—1331.), да кажемо 1324., би ли се онда за њ могло рећи, да је после смрти старца Арсенија око г. 1347., кад му је било тек 23 г., изашао из Хиландара „къ место безмълвно съ оучьникомь сконнь Силвестромь“ и отуд дошао у светогорски манастир св. Пантелеимона — (руски м.) прије 1349. (в. стр. 72.), и да је око 1374. већ био *старац*, кад му је било тек 50 г.?

Ја мислим, да се Исаија тај родио за краља Милутина (Уроша II.) у почетку 14. века, и не у „*српском* Полимљу (а зар је било и другог каквог Полимља?) већ у Липљанској епархији, која се помиње за тога краља и архиепископа Никодима (в. Шаф. Рам. Летописи стр. 54.) и да ће оно „сварѣхіе Лишань(скые) бити погрешно написано место „Липлянь(скые).“

„Наш је Исаија радио — вели г. издавач његова живота — и на пољу књижевном. Знајући добро грчки, превео је Дионисија Ареопагиту по настојању митрополита серескога Тодосија. У драгоцјеном запису о том пријеводу споменуо је у кратко пораз српске војске на Марици 1371. под краљем Вукашином и деспотом Угљешом“. На кад је тај наш Исаија знао тако добро грчки, да је најтавнијег међу светим оцима у стању био превести, нашто је онда два пута повео са собом у Цариград: „4 најспособнија калуђера, два Грка и два Србина, који су знали изврсно грчки (?), а један је међу њима био и дубоки зналац канонског права“ (који ли је између те двојице или оне четворице био тај велики канониста XIV. века?), као што г. Дучић пише, или као што се много скромније у животу патријарха Саве IV. каже: „**помьть же** — Исаија — **съ соборо оученыхъ къ добродѣтелехъ бывшаго прота свете**[s] **Г**[ра] **горы кира Теофана, и два оученика** (своја) **Силивестра и Инфонаса съ сими и Никодима, глаголомь тълкователя**“ — „Грка родом“, као што се додаје у животу „нашег Исаије“? Нашто Исаији, „који је *добро*“, и његовим ученицима, „који су изврсно грчки знали“, још и тумач, Грк Никодим?

Но нити је „наш“ Исаија, родом Србин, зато онако *добро* грчки, нити је он преводио Дионисија Ареопагита; а онај „**Наоко Исаіа**“ који је преложио „**сказаніе Дионисиа Ареопагита, отъ мъногопрьмждраго и хождьшаго и ѵдало скажьшаго вьсѣка Сльнскыя къ нашь вьсѣкь словѣньскыи**“, није био родом Србин већ *Бугарин*, и као Бугарин „**попаждсвшь кыѣ митрополитомь богоспасьнаго града Сѣра кыр Теодосиемь**“ — а Сер је тада била престоница Јоана Деспота Угљеше — преложити поменуто дело — пише у запису онако о „**оученикыи мажь храбраго деспота Оуглѣша**“ или као што други нешто млађи савременик, а опет Бугарин, у животу преподобног Ромила, родом из Видина, вели: „**Сльжыи се ѵкыснике быти христіаньстѣи шаго** (christianissimus) **деспота Оуглѣше**“ (Гласник IX. 254.).

И само да тај Исаија — не онај наш, већ бугарски старац Исаија — не уметну и не додаде оно неколико речи у том запису, све би му се опростило! Но због те две три речи или због тога уметка господин се наш Панта тако ражљутио на њ, да је јако сумњам, да ли ће се он и сада, кад је сазнао, да писац записа тога није био Србин већ Бугарин, и да он Дионисија Ареопагита није преложио с грчког на *српски* (ч. Гласника књ. LXIV.) већ на словенски — бугарски, мало одљутити и ублажити. А и како да се г. Панта не наљути на тог Исаију због ових речи: „**и кости ихъ** (Деспота Угљеше и краља *Вукашина*) **падоша и непогребени пребышна**“ (а то је онај уметак), с пуним правом и тим већма, кад је он — г. Панта — лета од створења света 7380. (не знам којег месеца и којега дана у месецу) нашао и открио гроб краља Вукашина у Сушици код Скопља. Но останимо мртве, нек погребљују мртваце, и нек истражују и откривају гробове упропаститеља српске ца-

ренише, а ми ћемо мало у напредак а управо ћемо се назад к повести о измирењу Срба и Грка или начелника српских са васељенским патријархом у Цариграду.

Већ сам горе негде поменуо, како је још године 1364. у том послу дошао био у *Сер* царици — удовици цара Степана — Јелени, монахињи *Јелисавети*, главом сам цариградски патријарх Калист, но да се тада због напрасне смрти патријарха и његове дружине до мира и савеза између Грка и Срба није дошло.

Године 6876.—1368. вођени су преговори између деспота Романије Јоана Угљеше, који је становао у Серу, и цариградског патријарха Филотија, и услед тих преговора подложило је исти деспот отргнуте за цара Степана од цариградске патријаршије митрополије у Маћедонији (серску, драмску, христопољску, филипијску, мелничку и берску) с нова под власт васељенског патријарха у Цариграду и тим би „средостеље градења“ порушено и главни узрок расколу докинут. Грамата о том деспота Угљеше издана је месеца Марта 6876.—1368. г. индикта VI. — а цариградског патријарха Филотија тек у Мају 6879.—1371. индикта IX. (на коју грамату а нарочито на ту 1371. г. и тај девети индикт, слободан сам сврнути пажњу нарочито г. Панте Срећковића у Београду — а зашто нарочито његову пажњу, то он већ зна). В. Голубинскога „краткій Очеркъ“ и т. д. стр. 473.—475.

У држави краља Вукашина, брата Угљешина, наследствовао је Охридски архиепископ и с тога није Вукашину ни мало нужде, да се мири с цариградском патријаршијом.

Но манастири у Св. Гори трпили су због оног раскола између грчке и српске цркве, јер, као што пише Јосиф Милер у Slav. Bibliothek I. 134., Светогорцима би забрањено примати у своју заједницу од српских архијереја рукоположене, што је дакако при великом броју српских монаха у Св. Гори било предметом жестоких расправа и узајмних оклобљења. (В. Гласник VIII. 127. л. **Сигиллион объ Іерисс и Святой Горѣ. Между прочимъ о томъ, что бы исправлялъ монаховъ сербскихъ на св. Горѣ. до возсоединенія Сербовъ съ константинопольскою церковію**; Muralt, Essai de Chronographie byzantine II. p. 682.—683.; Slav. Bibl. I. 234.—327.) и ја мислим, да је онај пут Исаије старца у Цариград к патријарху Филотију, који се у животу његову на стр. 75. и 76. прича, био први пут Исаијин и предухет у том Светогорском послу, јер се у тој причи о српској земљи и српској цркви ништа не помиње. И може бити, да је по упутству самог патријарха Филотије Светогорац Исаија и дошао у српску земљу кнезу Лазару на измаку г. 1374. **и сказочить ему о всѣхъ — о предьрѣченіи ѹлокѣ** (о отлучењу цара, патријарха и архијереја српских). Кнез упути Светогорца патријарху Сави IV., који се писао негда **„Патріархъ Сербомъ и Грькомъ“** — **и іздѣва оучюли него о семь раздрѣшении.**“ Но како је управо текла та ствар и да ли се онако свршила, као што се прича у животу патријарха Саве IV., — Бог вѣст! Акта и документа каква о том нема, па ко и без акта и документа жели што подробније знати о тој измири, нек чита повест, која је, као што нас уверава г. Панта (Гласник LXIV. 278.), писана пре 1376. и то савременином цара Уроша, и нека прочитава коментар Пантин на ту повест у том истом Гласнику на стр. 284.—292., а ја се задовољавам с тим, што из наших извора (Константина философа, Данилова царославника и живота патријарха Јеврема) знам, да настојањем, трудом а зацело и експозом кнеза Лазара од год. 1375. **„бывшасть патріархіи Константинова града съ сербскою патріархіею къ любви и съпрѣнии и къ единьствѣ.**“ У рукописном саставу Павла Ритера (Витезовића): Origo, progressus et finis — domus Nemanjiae пише: „Dušan — accitis itaque Archiepiscopo, Episcopis, Abbatibus, Presbyteris et Monachis regni sui, cunctisque Nobilibus et Baronibus — unanimi omnium consensu et applausu Imperatoris titulum assumpsit; — Archiepiscopum quoque Patriarchae titulo insignivit —; Episcopos vero, quorum erat 12., constituit metropolitas, ac ideo Constantinopolitanus Patriarcha cum Imperatorem ac Patriarcham — ab ecclesia Constantinopolitana proscripsit, in qua proscriptione erant usque ad Lazarum Despotem, qui iterum in gremium Ecclesiae Orientalis per longas preces nec absque ingenti ..... receptus, Serbicnsem Romano Orientali Ecclesiae reunivit.“ Ритер каже у том повесном делу, да је „ex Mauro Orbino, Abbate Melitensi“; но из приведеног и из других места, којих нема у Орбину, види се, да се он и другим изворима (српским или „босанским“) служио. Препис тог Витезовићевог повесног састава послан ми је био из неке јавне библиотеке у Београду, но препис је тај пун погрешака, али на то се нисам баш толико љутио, колико се свеудиљ љутим, што већ једанпут Академија Загребачка не почне издавати повесне саставе (који се још у рукопису налазе) Павла Витезовића, савременика нашем кроничару грофу Ђурђу Бранковићу, који је куд камо критичнији био од тога грофа нашег.

Сава IV., патријарх негда Србом и Грком, престаде се 29. Априла 1375. и упражњено сриједу његовом место требало је попунити. Но како да се попуни то место и ко да постави патријарха или ко да сазове сабор — ако се саборно или на сабору имао поставити он — и где и у ком месту да се сабере сабор ради избора патријарха — кад нема цара?

(Наставиће се.)

ЖЕНСКИ КАРАКТЕРИ У ПОЈЕЗИЈИ ЛАЗЕ КОСТИЋА.

ОД МИЛАНА САВИЋА.

(Наставак.)

а видимо најпре, како Лаза Костић схваћа и приказује девојку, чисту моју.

Ту песник има читаву скалу нежних лирских звукова а све у мол-акорду; он нас води кроз све степене душевног развитка њеног, приказује нам је благу и нежну, као пупољак, који само чека на сунчани зрак, па да се развије и да пробуја. У њојзи је клица осетљивости, и кад се појави онај прави, онда се осетљивост развије у осећање и набуја до чисте девојачке љубави. Такву је онда чува као око у глави и пре ће је одвести у онај тамо свет, него што ће дати, да се чиста прелака девојаштва и најмање скине с ње. То је до душе идеалисање; али кад он хоће девојку као такву да приказе, мора се ставити на то становиште, јер иначе му предмет не би заслужио узвишени надимак: чиста мома. Та у појезији његовој има и других женских карактера, па кад има таквих, за што нам не би приказао и девојку, у које и „душа мирниш".

Но мало има он таквих девојака, само две: Владилу у спеву „Минадир" и Лулу у „Пери Сегединцу"; Анђелија у „Максиму Црнојевићу" заузима мало засебан положај, какав? — видићемо доцније.

Владила! Чије се срце неће тужно разнежити, кад се сети те прекрасне девојачке појаве.

У целој песми не говори она много, тек само неколико речи; али те су речи значајне и крију у себи сву лирику — „од Индуса па до Нила". Мало има у нашој појезији тако апсолутно-девојачких појава, као што је Владила. Песник је њу спевао, кад је био и сам млад, кад је „замршаје срца свога" у складне стихове тежно да изведе. Све оно, што је замишљао о чистој моми, о девојачкој љубави, о узвишеном девичанству, све је то хтео да оличи у тој Мисиркињи — као да је хтео да приказе противан полус од страсне разврatности друге Мисиркиње, Клеопатре.

Ми чисто замишљамо себи Владилу у пуном достојанству недодирнутог девичанства — virgo, παρθένος! И она би изгубила сваку суштину свог прекрасног опстанка, да није баш недодирнута и отишла на други свет. Тако нам остаје као образац идеалности и чистоте — и пољубац један пореметио би нам појам о њојзи.

Да се у драми не може девојачка слика у тако заснованим контурама изнети, разуме се по себи. Те врсте песништва је задатак да приказе конкретније догађаје, те нам ни једна слика не може изгледати у животу таква, како се иначе у појезији истиче. Још које како, док драму читамо; али чим је видимо на позорници, одмах утиче на нас стварније. Док песнички производ читамо, можемо нашој машти слободна крила дати, те песникову слику још и допуњавати; али особа на позорници својим речима и својим радом нуди нам већ готову слику, и нама управо не остаје ништа друго, него мишљење своје о песниковој слици удесити према конкретном примеру.

И Јула је тако исто красна слика као год и Владила. И она је омотана најчистијим зраком девојаштва, и она љуби, али и она одлази са овог света као недотакнута мома; ни пољубац нам није помутио чисту представу о апсолутном девичанству њеном.

Она љуби војна свога као душу своју; и кад овај погине, неће више ни да зна за другог. Она хоће жива да се сарани, да оде у манастир, не мислећи толико на своју сопствену несрећу, колико да бабов прехитрен корак молитвама искаје:

„У других грех то чини, у ње бол."

Њезин је живот љубав, оданост и пожртвованье.

Њена је љубав зорина румен, која се стидљиво појављује, да наговести тек диван дан:

„Ја мислим већ да зраке цео свет."

Тако је њу изненадила љубав.

А каква је описује нам и Вукић и Вићентије; један занимљивије од другог. Но шта су ти описи према четир ретка Миланова:

„Никла Јула из румена ђула,
Сва ми чула милем обасула,
Узабро б' је Ђурђеву на подне,
Моја руска вилда нема бодље."

Она је задовољна с Миланом љубави и ако практична мати спомиње нешто о просидби;

„Но и то би ми среће било дост!"

Изненакиши њеној, Јулији, у „Ромеу и Јулији" није пак то доста. Она до душе љуби свога Ромеа али га — пре него што би се упустила с њиме — мудро пита;

„Поштено ли си замислио ме?
Желиш ли брак? Поруч' ми сутра реч
По једном теби поузданику мом:
Венчалиште и венчани час.

И Јула збори до душе о том; али тек на материну опрезну примедбу; та њојзи је брак и све што је с њиме у свези непознат, скроз непознат свет. Она тежи за нечим, али шта је то нешто, не

зна та невина мома; та тек ако је у њојзи проговорила женска нарав прве сињане речи своје. Она нешто слути, нешто хоће, а у неизвесности тој збуњена је сва. Ох, како јој доликује девичанска забуна та!

И кад погибе Милан, кад га уби баш њеног оца мач, она се и на даље сматра као невеста његова и уздиже се у тој замисли до правога јунаштва. Њојзи је Милан светиња.

И кад, на завршетку, хоће и своју веру да жртвује, само да избави оца свог, и кад јој то не пође за руком, она се склони са овог света, где ни њојзи нема више опстанка. Са бледих усана њених последње теку речи:

„Опрости, бабо, одох Милану."

Јунак-девојка је Јула. Пупољак-груди своје отвара нежном осећају на сусрет; али и смрти гледа смело у очи. Љубави се чисто боји: та не зна, чедо, па чему је; али смрт тражи сама — та ће бар спојити душу њену с Милановом душом: за њу, као чисту моју, једини могући брак.

*

Да слику Анђелије разумемо и оценимо, ваља да је узмемо онакву, каква је: као производ зреле, управо презреле, културе. Као такву нма да како о животу и његовим захтевима своје схватање и гледиште. Поито би се н. пр. Јула с Миланом састајала ноћу у својој одаји? Никако, и то у првом реду с тога, што су јој такве установе са свим и непознате. Анђелија пак узима такав састанак као нешто природно, без чега се права љубав управо не да ни замислити. Она дакле са своја становишта не чини ништа криво; и ако састанак таји, то ради с тога, што у тајни и тајанствености лежи неописана драж, која вредност љубави тек уздиже и прави јој значај даје. Та која ће девојка пољубити драгана свог пред светом!

С друге стране пак морамо узети и њену страст. Она је у младом витешком Приногорцу упознала са свим други сој, него што та види сваки дан. Појава Максимова утицала је неисказано на њено младо али бујно срце. Зар је онда чудо, што се безобзирно одала љубавној навали својој?

Но ма како да је разумемо, ипак поступак тај скида с ње нежни и идеални дах чистог девичанства. Ма да како не мислимо, да посумњамо у њену девојачку част; али рецимо искрено, да ли би она одолела, да Максима пусти са свим к себи, кад му је већ рекла: слободно!?

У оно доба је талијанско, а особито венецијанско, девичанство било само питање времена и прилике, и најмање је о њему водила бриге баш сама Венецијанка, ако јој је само годио кумир, ком приноси жртву ту. И ако се — рецимо све, што мислимо — није десно тај случај с Анђелијом, онда је томе узрок пре морално схватање Максимово, него ли њено.

За то она и не умире у трагедији. Она се враћа у Италију, да у загрљају каквог Млечића заборави на пређу љубав своју, на Максима Црнојевића; са свим но схватању тадашњег културног стања у Италији.

Али то нам све не крати, да у Анђелији видимо ипак мило и красно чедо праве појезије. Већ како нас упознаје песник с њоме! Та појетичније већ не може бити. На и кроз целу трагедију прати је тај исти песнички мирис — она је набујани пупољак, који већ отвара чашицу своју своме вољу на сусрет. Она је увек нежна, она увек љуби и увек је жељна љубави. И кад јој се на послетку отворе очи, те види, шта се збило с њоме — зар се страспој девојци тој могу замерити речи оне?! Та нама се још раније отимале из груди, видећи је као жртву нечувене обмане, ма да је та управо још песнички дике.

Па сад, ако су Валадила и Јула наткриниле Анђелију као девице, као девојке је нису. Чисте појаве Јуле и Валадиле утичу на нас као молитва каква, као псалам, узвишено до душе, али и сувише озбиљно, док нас пак Анђелија обузима са свим као страсна романца, коју чујемо ноћу уз шаркију. Оне две нам лебде пред очима као иконе, посвећене олтару узвишеног одрицања; Анђелија пак као бујна, но опет за то чедна слика млетачког уметника ког.

(Наставиће се.)

КОВЧЕЖИЋ.

УЗ НАШУ СЛИКУ.

Како би нам лист поредно око свију грана књижевности и лепих вештина, колико у свом оквиру и по својој намери може, радо смо се потрудили, да и Марка Ивапишевића увеличимо у број сарадника „Стражилову". Млади вештак нам се ево одавно па и на даље обећао своју сарадњу. Поиадо ће бити читаоцима нашега листа, (види 1. бр. о. г., да је Ивапишевић свршио прошле године своје студије у Прагу, и да му је први рад његов познао у 1. бр. „Јавора" и „Невена" о. г., уз који је згоду песницу написао млади песник Радоман Конутић и сам увеличани Змајовац. Похвална је намера Ивапишевићева, да израђује илустрације уз песме наших песника. Ово му је у том први покушај. Дакле, не будимо строги. Вештак ће и сам знати други пут, шта му не достаје.

Ми му желимо срећан успех и том у нас до јако мало цењеном путу.

ГЛАСНИК.

(**Пренос Вукових костију**.) Одбор за пренос костију Вука Ст. Караџића држао је 1. о. м. свој састанак у Београду. На том је састанку одлучено, да три члана оду у Беч па да на најскорији дан пренесу Вукове кости у Београд. Дању ће, вероватно ова Дунав, пристати уз обалу ових српских места: Сент-Андрије, Будима, Вуковара, Новог Сада, Српских Карловаца и Земуна. Кад стигне у Београд, пренеће се кости у двораној великој школи, где ће бити изложене катафалк у дворани, која ће бити врло застрта. Свечаности ће трајати три дана. Први ће дан опходе и средње школе походити двораној и обасипати цвећем ковчег Вуков. Други дан ће долазити велика школа и остала публика а трећег ће дана бити свечан испратнос у саборној цркви Београдској. Ту ће са леве стране пре уласку бити сахрањене кости Вукове, близу Доситеја, чије кости леже с десне стране код улаза у Београдску саборну цркву.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— У 21. броју „Српског Листа“ а под „Књижевним вестима“ говори се и о „Стражилову“, наиме шак о „Набарцима из талијанског књижевности“ од Дан. А. Живљењина па се међу осталим вели и ово: „Бадава! Уредништво „Стражилова“ није чак срећно било у набору свог терминологије за италијанску књижевност, што се једном особитом литерарном листу не може никако опростити“. Што се тиче г. Дан. А. Живљењина, то ће он већ увиђети одговорити на примедбе у „Српском Листу“; наше је шак, да њу кажемо на завршетку, управљене оне само уредништво. „Стражилово“ је сигурно усвојило своје стуиње напоштачима о талијанској књижевности; можда неједна страна књижевност није тако негована, као баш талијанска. То се може приписати срећном удесу, што је пре две године Марко Цар из Задра своје оштроумне и скроз критичне чланке слао нашем листу и што је оне године пре Дан. А. Живљењић увео на се, да наше читаоце извештава о талијанској књижевности. Марко Цар престао је бити извештач из приватних разлога, а „Стражилову“ је при таквим околностима могло само угодно бити, што је за ту врсту задобило Живљењина. Од уредништва једног српског књижевног листа пак, који у Новом Саду излази, не може се захтевати категорички, да је нужно талијанском језику; то се може захтевати од листа, који излази у Далмацији, дакле у земље, која је под данашњим уплывом талијанске културе — као ми од прилике под уплывом немачке. Услед тога не изгледа нам знање талијанског језика и литературе баш тако апсолутно потребно, јер смо далеко од леве Италије. Кад је тако, онда не разумемо намере „Српског Листа“, јер зацело није увео у обичај наше овдашње прилике, него су му — по нашим — лебдиле пред очима тамошње, далматинске. С тога смо тако слободни, да учтиво али и одсудно одбијемо пребацивање „Српског Листа“ — којем иначе с наше стране свако поштовање и сердачно пријатељство.

— У истом броју „Српског Листа“ излила је од самог уредника Саве Бјелановића оцена на „Шест приповедака“ Лазе К. Лазаревића. Оцена је, што се литерарне индивидуалности Лазаревићеве тиче, оштроумна, и врло карактеристице сувитиву писчевог начина. Бјелановић доли Лазаревића од Тургењева, сравњујући им списе — да кажемо — по Дарвиновој теорији. Тургењев му је песимиста, јер несвесно руско земљиште ствара и суморне људе, а Лазаревић опет оптимиста, јер у српским крајевима „и кроз мекљу сунце греје.“ С тога се Лазаревићеве приповетке обично добро и свршују.

— У 62. и 63. свесци „Отаџбине“ изашао је од Богдана Поповића чланак: „Супремени роман, изазван српским преводом Шпилхагенова романа „Проблематичан свет“. Дужност нам је, да свет наш упознамо на закета одличио нашенски чланак тај, који посвеће не само пажљивост и знање него и нарочиши естетички укус и суд. Писац — нама још непознат — осећа се на више места (као што и сам вели) на „Beiträge zur Theorie und Technik des Romans, von Friedrich Spielhagen, Leipzig, L. Staakmann, 1883.“ и на чланак Карла Хилебранда „Vom alten und vom neuen Roman“, који је год. 1884. у 6. свесци „Deutsche Rundschau“-а, Berlin, Brüder Paetel уређена света. Не желимо тиме ни најмање дотаћи се оригиналне предности споменутог чланка, хоћемо само сачесност пажњу да истакнемо а уједно да констатујемо, да су у нас врло ретки чланци, као што је тај „Супремени роман“, пос се и бави скоро искључиво страном књижевношћу.

— Светозар Мл. Бајић, учитељ из Церовје, упозорава наше учеснике на оне своје примедбе: Ј. Г. Стојан Новаковић у својој „Историји српске књижевности“ од 1871. год. на стр. 119., говорећи о старим српским штампаријама, каже: Из њега (т. ј. Вићентија, сина Божидара Вуковића од Бурића из Подгорице, на пет година касније, 1566. штампао је Часловац Јакова из Камене Ријеке истим словима, а за њим Јеромим Загуровић, властелин из Котора, наштампа Псалтир 1566. и Молитвеник 1570. године. Госп. Александар Стојачковић пак у књизи својој „Историја источно-славенског богослужења и књижевног књижевства под Словена западне цркве“ од 1847. године на страни 104. и 105. цитира, да је исти Загуровићев Псалтир 1638 наштампан. Још к томе вели г. Стојачковић, да значење бројева у овом псалтиру иде по оној у старословенској набуци, само што је ѯ = 60 (а не ҁ), а ѿ = 700 (а не ҁ). У мене има тај србуљски псалтир Загуровићев, и у њему (по тадашњем обичају) у средини књиге ова белешка: **Сего ради и азъ грѣшни и нѣкыи къ ѵѣкоцѣхъ ѥдрожнын ѕаготоркнкъ кластелинъ ѡ гра̀дѣ Которѣ потроудихсѧ и желѣзнѣсѣ кѫдеделехъ кь доуше полѣзнын книгыпь** — и даље: **молю кьсякого кѫдрыста, старыи и юныи, блескыте ѧ не кльните за сїе писанїе, иже сьписах кь лѣто. ѧѳѳ. ѵоѳ.** т. ј. 7078. од створења света, а то одговара нашој 1570. години. По томе, дакле, ни г. Новаковић ни г. Стојачковић нису погодили праве године када се је тај Загуровићев псалтир наштампао. За невољу ја бих могао нерошити, да је Загуровић први пут штампао тај свој псалтир 1566., а за тим на четири године, т. ј. 1570. прештампао га, од којеја се надаља ево у мојим рукама налази један примерак. Али је неона сумњиво, тако рекући немогуће, да је Загуровић исти свој псалтир и по трећи пут штампао, и то 1638., као што нам г. Стојачковић у цитату на напеденом месту каже, јер је ту међу 1566. и 1638. годином одиех велик размак. Шта је дакле са цитатом г. Стојачковића? Сва је прилика, да се је г. Стојачковић помео, те погрешно цитирао овај псалтир место онога, што га је 1638. тавошњер у Млетцих Вартоломеје Тивјани штампао. А после, Стојачковићево ни оно не стоји, што каже, да у том Псалтиру ѵ броји 60; јер ево и. пр. испред псалма **Отсѣлыи кѫде изыдѣте мое, кѣныи мѧтноу мою** јасно стоји писмо ҁ. Него под 90 исклом место старословенског броја ѵ, стоји неки знак —

жалешко слово — сличан писмену **ѕ**. — П. У Речнику Вука Стеф. Караџића од 1852. године има реч: **паплака**, f. 1. (у Шум.) vide пошљака. 2.) (у војв.) у јантука ово, у чему перје стоји, der Sack eines Polsters: Пиш ушима штаку и паплаку". Себам се једне народне песме, у којој се казује, како је нека мајка „гешком муком и десницом руком" одрањала девет синова, па најзад морала узети „штаку и паплаку" те отићи у гору, не би ли је растргло каквогод звериње. Питам ја сад, да ли ико од штов. читалаца овамбило имели, да је ова једна сварија при појачеку повела штаку и ово у чему перје стоји? Е, па шта је онда паплака, и шта значи та реч овде на ономе месту? Паплака овде не значи ово, у чему перје стоји, него значи просјачку торбу. Та са свим је природно, што је једница собом повела штаку и просјачку торбу, јер шта би кукавици синој другу и требало, кад се већ решила да пође у свет, да се буде од немила до недрага, да у јаду и невољи претуре још ово мало дана, што јој заостало! — Ш. У истом Речнику, у додатку, има реч: **натрти, натрем**, 2.) н. пр. погачу, као се мијеси, zusammenkneten, condespo, subigo. Вуку јамачно није било наблизе познато, како се **погача натире**, јер иначе не би ту реч овако објаснио. Знати пак вала, да се нигда не натире тесто или погача, него ово брашно, од којега хоће погача да се умеси, а то овако бива: узме се пешто чисте масти, или масла, или се у ово брашно детле растопе, док се маст са свим не изгуби у овом брашну, и тек тада се брашно замешује и мијеша, тиња и пече. То исто ово zusammenkneten. condespo, subigo није добро, него треба протумачити са teigen, anteigen, tero, affrico.

— Др. Фр. С. Краус је у нас баш доста добро већ познат. До душе, није некако био срећан с нашим листом, од како је овај постао. Али има у нас листова, који му писцу готово читање химне у славу и хвалу с некаквом обавезом благодарности, што се нар смиловао, па шири тобожње познавање о јужним Словенима, на име о Србима и Хрватима, по страним књижевностима. Ево се удостојио спомена и у „Малој поштиви за школу и народ" (свр. 148.), — где му је исклонено више редака и реч него једноме Његушу или другом коме, — које што „и сам саставља приповетке по народном духу", (а о Ст. М. Љубиши и В. Врчевићу каже се само да су „осим Вука Стеф. Караџића већи **скупљачи** народних приповедака"!), које што „више не само српски него и немачки, те српске народне ствари упознаје и са страним светом." Али како? Аратос му такова посла! Тај човек има особит некакав начин, да се код нених у нас довукао у особиту имилост као напредан пријатељ „нашега" народа, код странаца као особити познавалац јужних Словена; а овамо у ствари није никита друго него незналица и варалица, који је намерно него из незнања распростре о нама крива и лажне гласове. Хвали га се већ давно ратосиљали. И ми смо га већ сита. Али крље се не можеш тако лако отрести. И Јагић, данас професор у универзитету у Бечу, има доста посла, да пред научним светом демаскира тога књижевног пустолова и спекуланта. Ми смо већ прошле године донели извеће Јагићево о Краусу, поводом његове књиге Sitte und Brauch der Südslaven, па ево сада овде, што каже приликом о „Смаилагићу Меху", тој јесни нашиh шаљивдевчаса, абог које је В. Вулетић-Вукасовић, иначе предан и вољан сарадник што српских што хрватских листова, подигао био толику прашину (видн 21.—32. бр. „Завора" пр. год.), да му је и проф. Ј. Живановић бапи у самом „Завору" (у бр. 34. пр. г.) морао доживнути, да не праши толико, јер је Краус невалида. — Овако дакле Јагић о Краусу и његову Меху (ово су сада све речи Јагићеве из Archiv-a, X., стр. 339.): На крају прикала о делу дра Фр. С. Крауса Sitte u. Brauch d Südslaven свеменух путовање нашчево ради етнографског испитивања по Босни и Херцеговини (в. Archiv, VIII., 631.), које је по његову увераваљу крунисано било сјајним успехом. Имали смо потпуно право, да поздравимо тај глас с радошћу, па смо то више били радовали на научне резултате тога путовања, што се писац већим хвалисао у објавама. До душе, од онога путовања (од Марта 1884. до Августа 1885.) није протекло много више од једне године; у релативно тако кратком времену не да се скупљена материјал ни обрадити, а камо ли издати. Али ко се под тако повољним аусипицијама даде на пут, ако у тој прилици др Фр. С. Краус, који стоји под протекцијом једнога угледнога друштва, па се још истиче с налогом какве високе личности, од тога се може богме очекивати, да ће у својим првим надаљама најзиме обзира имати према својим комитентима. Није дакле чудо, што смо се прве снега надали каквом опширном обавештају, у ком би се означило што у краће обим и садржај скупљеног градива и изразила жеља, да му се даде прилика, како би га што пре издао. Тако раде обично обзиљни истраживаоци, таки поступак служио би на част и дру Крауеу. Али ко, он имели, он мора својим путем. Место да у кратком извештају даде јавна и искрени рачуна о скупљеном материјалу, место да нам саопшти, како је тај материјал и чија је постао, како се мисли научно употребити, појавамо се по толики пут, да се дивимо изобилним скупљеног блага, 60.000 стихова. Ал, шта ја нејми 60.000 стихова! Та, толико је, каже се, сам др. Фр. С. Краус пописао! Он нам рачуна (у једном јавном предавању), да антрополошко друштво у Бечу осим тога има још неку збирку преко 30.000 стихова из Сплета (од проф. Аланченића) и преко 50.000 стихова од других дописника са свију страна слов. југа (ср.: у Mittheilungen der Antropol. Gesellschaft in Wien, кн. XV. штампано предавање г дра Фридриха С. Крауса: О свом путовању по Босни и Херцеговини). Све је то тако сјајно, да нам се да прилика, да се дивимо предлогу дру Крауеу, који је управо ту стиже и подарђо. Ја сам абнала и готов, узнесити се у број његових поштовалаца, чим ми зајамчи, да ће пристојно и научно тај материјал обрадити. Сам број стихова не импонује нам; ми желимо да дознамо, шта има у тим стиховима, а не знега хоће ли их антрополошко друштво издати. У другој каквн Вуковој срп. нар. песмарици има 18.658 стихова. Узимимо, да у општој истој великој књизи може стати 20 хиљада стихова, кад би употребили ситнија штампарска слова, то бројени показују, да нам г. др. Краус изговештава, да ће антрополошко друштво у Бечу издати од прилике седам таквих књига, као што је друга Вукова збирка. Да ли ће оно то учинити, не знам, али бих метнуо на срце свима онима, који се могу похвалити, да је то градиво у њих, да то благо не чека дуго на издање. Пре снега ето г. доктору Краусу красне прилике да докаже, како је достојан тога великога и заслужнога посла. Жао ми је, што га не могу да одобрим његову поступање, што га је показао издањем оне овде наведене књижице baloosm Antropološkoga Društva u Beču. Он ту очевидно показује више технику, да себе самога уздигне, него да послужи самој ствари. Из својих толико разглашених 60 хиљада стихова одабрао једну једину песму, занесен њеном неперопатном дужином (2160 стихова), па је издаде с некаквим уводом и коментаром на дугачко и на широко. Кад за једну песму са 2160 стихова треба читава књижица са 192 стране, није тешко прорачунати, колико би требало књига и књижица, када би се издао цео материјал, и не рачунајући у то жртве у времену и у новцу. Не треба ни да напоменем, да једна једина песма,

истргнута из природнога слога, не ће ни најоштријим коментарима добити оно природно осветљење, што јој га може дати у скупу остало још живо предање. Ето, да останемо код те једне песме „Смаилагића Мехе". Њена дужина, који надаван толико истиче (ако је стало баш до тога, колико песма броји стихова, за које дан може дру Краусу и та слика потамнити. Ми смо ово дана имали у рукама народну песму из Босне још нигде нештампану, а видмаилак је Краусова Меха са читавом хиљадом стихова и још зачас, јер броји чистих народних десетераца 3.412, тра хиљаде четири стотине и двадесет стихова! А један пријатељ из Босне нам јавља, да је прибележио једну опет народну са четиро хиљаде стихова! Хоће ли се икад само у Србији когод, да ј· истампа? А за њим би дошло још до 10.000 још нигде нештампаних, ово дана тек поменених десетераца. — Уреди „Стражилова"; само би тако од природе била јасна, да ним је др. Краус побележио још и других песама од свога „Ахмеда Исакова Шћепића". Ради бисмо на ове да знамо, да ли је то његов начин, да тако равнуће своју причу, или је само у овој песми по знузетку ни са каким особите побуде причу окитио, да је отегне. Да ово последње није немогуће, то знамо из промењивога живота народнога песништва, на кад надаван каже, да се на те песме не може ни нет стихова истргнути, а да се не оштети, као да је тако прецизна, то је само једно од оних силних суђења претеривања, од којих би на жалост непрестано пати. Песма о Смаилагићу Меху заслужила је на сваки начин, да се нађ, али да је најлепша од свију, до јако штампаних „гуслларских пјесама нашега славенскога народа на Балкану", као што тврди надаван на стр. XI. и XII. у својему уводу, то нека прича људима, који немају на њима о српском народном песништву, нама другима ник може помамити само права чућења са свога забисалога ускуса! Дра Крауса нада заслуга, и чу му не ћу пореки, да је он први окренуо на своју новеницу промењуте прилике у Босни и Херцеговини, те се приближио и о овоју благу српских народних песама, што га несуђу Мухамедовци, да га побележи, како може; него нека не проигра свако поштовање према себи и према својему делу неспосним ундивањем! За цело је важно по културну повест, шта нам се ту даје на песничкога предака босанско-херцеговачких Мухамедоваца, али кујући овако у звезде „словенско" мухамеданство на стр. VIII. до X. своја уводи у Смаилагића Меха прави самоси себе смешних. Кад тврди, „а оно њеђово primjesa azijsko okrijepilo se je slavenstvo na jugu", то та његова тврђа наилази на најжешће опровргнуће у језику у тој песми. Баш противно тому, што др. Краус вели, јесте на свом месту: Мухамеданством није појачало словенство, него је оно неписало словенству много снаге и сока, те га врло у своју службу. Што таке песме, као што је она о Смаилагићу Меху, нису постале са свим турско-арапске, има се захвалити само дурашној снази хришћанске р је. (Још и тако мора да се доказује ученоју доктору, „пријатељу „нашега" словенскога народа, за кога недавно рече неко, да је превазилазем српских народних песама на новачки језик погодно „срећну мисао, који ниште вреди него да је као Јенерале битку добио*! — Уреди. „Стражилова".) Песма о Смаилагићу Меху не сме никако тражити, да се због своје велике песничке лепоте особито слави и уздиже, као што то хоће др. Краус, на по њему Вид Вулетић Вукасовић. При томе неизвитан садржај претрпан је опширношћу и описивањем појединости. (Овде наводи у кратко г. Лагић садржај те песме.) Приповетка се креће лагано и тромо, дикција је лоша, на и за сваку неђ приповетку и сувише прозаична, а опоре и сурове песнике ни мало не даче песму. Правилност, иначе тако простога српскога десетерца, често је доста поремећена. И о такоју песми говори др. Краус: „све је воћно, језгровито, сшјесно"!! Држи ли тај кас за такав загуам ресиз, да мисли, да ним сме тако штогод подметати?! Позаћ те песме је из Херцеговине (близу ушћа реке Буне у Неретву, јужно од Мостара). Дакле очекивао би се у његовој песни прави јужни или херцеговачки, т. зв. јекавски дијалекат. А овамо се песма може назвати ипе икавском, јако је да се поверује писаному слогу. Док дуже др. Краус тврди у уводу стр. XIII., да се на народних уста место ије не чује управо и него иј', дакле сиј'на (место сијена), лиј'ва (место лијева). На ивак, ма да и опет ломи прат „наученьку", овде етимологу (стр. XII.), и хоће да од своје стране донесе што вернију слику народнога језика, ипак је заборавно да каже: 1) ко каже тако иј' место ије, да ли сви око Мостара, или само Мухамедовци? 2) да ли то иј' треба и у његовој овој песми? Ако је тако, онда ћих ја волео да знам, за што је у слогу у песми остало само и или ије? Како се слаже то са хвалењем филолошком тачношћу, коју Вид Вулетић Вукасовић истиче у овом надању („zabilježeno je filologičnom vještinom, neka se Krauca Vid, toliko ustno osebnosti narječja, da će se o najmanje sitnice jezične zadа poznavati"? На и што се тиче тога, како се изговара x, њемо за часто. Др. Краус вели: пред р и л постаје x јако гутурални, као у Немаца ch у lachen; као овамо ау стиху 4, 5 његова надања стоји râni а не hrâni. Како то да протумачимо? Није ли можда др. Краус по 15 стихова у уводу на другом где месту чу, па овде ставио, да му песма буде само што дужа. Сам је крив, што га тако сумљичим, јер ја на жалост нерам додати, да цео опанак, какав се појављује, не узима поуздана као посматрач, који љуби истину. Што на а меће spiritus asper, да изрази лако h у речи aga, ašikovati, што пише š и ž, може се само похвалити; тек бих рад знати, је ли право, кад пише ст 278. poarčiše, а ст. 800 hârča? Па и иначе најјох у слогу те песме на недоследности, за које не знам, коме да их у рачун упишем. Тако пише најпише ostadoh, а овамо у ст. 46., 375. ostado' и 618. osta'; код придева у множини пише h: boljih 238., naših 383., gotovijeh 739. и т. д., а ji' 337. и т. д., svije' 900., svojije' 1052., pijani' 1249., veliki' 1240. Шта да се ту мисли? Нека индивидуа је у тим стварима по правилу доследна. Кад Краусов певач вели râniti место hrâniti, посумњао бих, да збиља каже hvaliti (место можда faliti или valiti), као што др. Краус пише ст. 36., 34. и т. д. (сравни његову примедбу уз ст. 995). Поћда не знам, да ли збиља сам Ахмед мења dojdeš, dojde, pojde, najde (197., 208., 660., 661.) и dojje, dojdeš, pojje, nadje и т. д.; не знам, где да читам djevojka као djevojka а где као ђевојка? Споредивање белешкене нагласка доказује само, како надаван слабо на то мотри, иначе не би написао ст. 124. mazar, а 126. mazâr, 162. ne otiti (место otiti) и т. д. Као да није сигуран у равнокошаву ' и ` и ^, на пише и. пр. bâbine место bàbine. Једном речју, нека др. Краус не убраћава, да је достигао упоритн тачност Вукову, коју он, као и сваки другима етнографима јужних Словена, сноима предходницима, одаје мало поштовања. У коментару, који је заузео стр. 69. до 165. има неколико ствари са сним красних и. пр. примедбе о уводима, што обично иду испред епских песама (стр. 69—78.), и о завршецима (стр. 155.—163.), у осталом ту је главно — тумачење турско-арапских израза и читавих фраза, које кните у песми. Тумачење би то могло испасти са свим краће, да је писац сложно и протумачио те речи по азбучном реду, као што је то радно Вук и други. Овако се не да све одмах наћи; и. пр. у ст. 47—48. има реч dósti (Вук акценгуира 2. падеж: dôsta), на шити је та реч у коментару на том месту протумачена, нити се упућује на ово место (стр.

85., ст. 106.), где се обилна само спомиње, да dörst значи пријатељ. Како не нам изворник језика, који овде долазе, не смем се упустити у претресивање оних Крауеових тумачења; али ипак морам поречи неким закључак, н. пр. djerdan (стр. 73.) не значи у нас врат (der Hals) него ђердан значи Halsband. šeštijer није помагач, пристав, као што вели др. Краус ст. 153., него значи: допутеник, Erlaubniss; binjek (ст. 265.) није најпре камен него јахаћи коњ (Sattelpferd, Reitross). а кад узима ово друго значење, треба очекивати имати у миклина још камен, с којега се узјахује, binek таš, сравни примере у Миклошића (у Вукову речнику и нема биљек ни бинек таш, него бињак и бињашташ—бињашер-камен—бињташ. — Ур. „Стр.“); реч bošča (стр. 393.) такођер је врло протумачена, нема ова посла с речи poma (Turban, Kopftuch), него —bogča: Packet, Bündel и т. д. (Оваких погрешака наводи Јагић још, да додаје) Ако тек треба доказа, да су моје замерке према поступку Краусову са својим градивом оправдане, навешћу још две евентуалне његове, које су изашле у Мостару: „Tri riječi Hercegovca. U Mostaru 1885.“ (16° XII. 39.) и „Pandžić Niko i Pavečić Luka pobra. Pjesan našin muhamedovaca. U Mostaru 1885.“ (12° 36.). У првој свеци има 8 песме, у другој једна: нејединаке су форматом и писмом, нетачни у њима правопис. До ада бога нехатан интерпункција, штампарских погрешака „их исе нест чесла“! У првој свесци нам се бар каже, од кога су оне три песме, у другој (и у њој је красна песма са 362 ст.) ни реча. Морам напоре да нађем XVI кн. Mittheilungen“-а антрополошког друштва у Бечу, где је господин доктор Фридрих С. Краус штампао предавање „О једном херцеговачком народном свеци“, на да довиђи, где је скупљач ту песму прибележио. У оне ствари то предавање као коментар уз песму, али у песму је много што-шта на пречац речено или иде рекао иначе пишчевим тврдњама. Молим в. пр. да се испореди, што се каже овде о одношајима босанско-херцеговачких Мухамедоваца према својој хришћанској браћи, е онин, што се каже у уводу уз „Смајлагића Меха“ о утицају пере, која раздваја исте становнике у Босни и Херцеговини. Које од то двоје јесте но др. Крауеу управо истинито? Или н. пр. нека се испореди хвала, којом се обасипље јевик мухамедоских народних песама у споменутом уводу, с овом тирадом, што је ово наводим од речи до речи из једнога пјичева предавања: „Тај наш језик кипти од сваојовских турских, арапских, гдегде персијских, немачких, грчких, арнаутских, талијанских, румунских и мађарских израза за најобичније предмете свакидашњега живота. Свака шеста реч је страна. (И тај језик српске народне етварн упознаје и са страним светом“! — Ур. Код толико супротица, које на обе стране пуцају од претераности, и нехотице морамо замолити писца, нека нам покуша, да се поклања са својим тврдњама, и описивањима што наслиније, е, богме, морам му рећи, — колико толико пристојније. Ово сам не дакло на једном од његових сличних предавања, што их обично даје у антрополошком друштву у Бечу. Безусловно га похваљујем, и то тек први пут сад, као најпрвог преводиоца срп. народних песама — он не преводи до душе од речи до речи, али поетичку код немачког читаоца, који не зна српски, заиста праки песничких утицаја — па му хвалим и красни успех, што га је постигао тада својим предавањем у свом преводу песме „Напиће Хусо и Павечић Лука“; али не могу довољно ни са доста израза да осудим ону нападну слику, што је носака у уводу о клапању српских народних песама. Да је оно урликање и букање, што га је он репродуцирао пред својим слушаоцима, праки тим пичин клапања срп. нар. песама, то прво не бн никада слушалац садржај певачеве песме разумео, а друго не би нико био срећан, ни Вук нити који скупљач после њега на ни сам г. др. Краус, да и једну само песму напише после тоиког урлања и букања. — — Тако ето В. Јагић и опет о дру Фридриху С. Крауеу. Још је лако („Лаворˮ, бр. 34.) проф. Јованић, — показавши, да песма о Смајлагић-Меху не само није најлепша „од свијех до сада тискапих гуслараских пјесама нашега словенскога (као што вели др. Краус) народа на Балкану“, него да се са њом од оних у II. или III. кн. Вукове збирке не да ни испоредити ни лепотом ни језиком, — рекао: „Што Смајлагић Мехо заостаје за Вуковим народним песмама, то иде на рачун онога, који га је прибележио“, јер „г. Краус нема ни смисла за филологију“. А онај Јагићев реферат доносећемо с тога чаво опширније, што је лепа лекција и за свакога, који хоће да скупља народне песме. На чуђни погрешака учимо се и ми своје исправлати. Па, мислимо, грешке многи и многи од оних, што, чим коју песму прибележе, трче с њом у штампу, место да је поднесу најпре каквом човеку, који се у тому послу разабира. Јер (вели проф. Ј Живановић). „Ко хоће да скупља народне умотворине, тај мора стајати на висини науке данашњега нашег језика“, на судити, како песма вели, „на по бабу ни по стрићевина“.

— У 136. броју „Нгчатске“ а у рубрици „Priposiano“ обнарује се на нашу белешку у 23. броју на страни 368. говорн г. Stepanoff („—ff“) врло много а каже врло мало. Он поподом наше белешке долази до чудних закључака: 1. да је писао „фељтон“ (а не оцену под рубриком „Књижевност“); 2. да му нешалце тумачимо као атентат на Вука; 3. да је не само успомена Вукова повређена, него и (чује!) успомена великог Гундулића, Палмотића, Враза, Виктора Иго и Бајкома Леопардија; 4. да је Нови Сад (где излазн „Стражилово“) према Загребу „с оне стране“ Дрине; 5. да нама ову белешку диктирала „пробитна и облубљена политика, која гледа да и најмање ирице песка баци у око своје народне браће“; 6. да је Вукова успомена сваком Храшту света, (а Србину не?; 7. да се књижевне оцене (у нега —„фељтона“) нпшу ни за забаву публике (у „Нгчатској“!?!; 8. да се управо „шалио“ и . . . . та пађа је већ доста тих логичких „кокица“! Шта да кажено на тако сметењачку логику? Ми смо просто констатовали факат, да г. Stepanoff није ни шта, шта није, јер да ни језика, не би написао „Вучјинић“, а да ни историју књижевности, не би написао, да је Вук „стварао нове речи“, да је најпосле иако пичепе фразе „ad usum delphini“, не би се ни ако блазирао нашим тумачењем. Из тих наших примедаба не може памети човек никад изваднти оне закључке, које је изводно г. Stepanoff, већ ће рећи, да имамо ми право. Што се пак последње примедбе тиче, којом нас простачки грди, доказује двоје: 1. да ми заиста имамо пе простачки грди, доказује двоје: 1. да ми заиста имамо право, и 2., да је на право високом степену васпитање и образовање у општрошет и досетљивог критичара г. Stepanoffa.

— Штампарија Граница у Загребу издала је ово дана Гундулићево „Суze сина равнетнога“ у фељтону а лепу издању. Уз поjему је приложен лик Ивана Гундулића и слика, како се бундни сни враћа кући оцу.

— У седници Кнић-палудијеве друштва у Будимпешти 10. о. м. читао је најбољи данас мађарски уметнички преводилац Карло Сас своје преводе средњевековних песама. Затим је прикладно из авостолог естетичког дела Августа Грегуша одељак: „Дисотурни осећи лепота“ и најпосле је гроф Геза Зичија читао своју новелу под наслоном „Дора“.

— Енглески песник Тенисн добио је од Лондонског вакладника Мекмилена 72,000 фор. за откуп песме, коју је спевао у славу 50-годишње краљице Викторије.

— Познати фабрикант Круп у Есну подигао је у својој фабрици велику штампарију, да штампа новине само за своје радеиике.

— На руском универзитетима учило је год. 1886. 779 женских ђака, а то 243 на филозофском, 500 на физичко-математичком и 36 само на математичком факултетима. Од тих је 85 положило строге испите.

— Рашкоена библиотека постала је својина универзитета Сиракузског у Северној Америци.

САДРЖАЈ: На страшутицн. (Наставак.) — Млад старац. (Анакреон.) Превео Б. Брапчић. — Олга (Свршетак.) — Селим бег. Песма Зеф-Јована Јовановића (Уз слику.) — О кнезу Лазару. (Наставак). — Женски карактери у новијн Лазе Костића. (Наставак.) — Ковчежић. Уз нашу слику. — Гласник. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. з. пр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год.; 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 26. У НОВОМ САДУ 25. ЈУНИЈА 1887. ГОД. III.

НА СТРАНПУТИЦИ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ НАРОДНОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО МИЛУТИН ЈАКШИЋ.

(Наставак.)

III.

Освануло дивно јесење јутро. Лазурно се небо стакли, а нигде облачка. Сунце се диже око неко доба (Младен већ у велико намирио марву) и заплови по ваздушној пучини. Завара око, па се за час учини, мајски је дан. Завара га, док махом око не падне на тужно дрвеће и не схвати дубљину тога природина противречја. Све је узалуд. Томе жутом, увелом лишћу нема лека. И ти зраци, што као да му их сам Бог шиље, да га освеже, само га опрље. Још она клица живота у њему загреје се, разнежи се, разнежи, па тек од једном отпадне с гранчице. То је, ето, биљка, што за једно лето наврши свој век. Али у оном храпавом деблу још има сока и живота. Тај ред ће још сто и више пута да се понови. Избиће лишће и ударити изданци; а кад свега нестане, донеће каква тица или ветар семе, оно ће пасти у трулу земљу и изићи ће. И опет дрво и изданци.

И нехотице је помислио Младен на своју породицу. Ни он није без изданака. Има и он деце, и он ће да живи.

Ал опет не ће. Крв ће му живити, а име зар да му утрне, да се угаси?...

Кад се Младен родио, није, што се каже уз реч, топ пукао, али су, као што опет чича Марко приповеда, многи Сумраковчани били пијани.

Његов отац Леонтија и брат му Никола још су били у једној кући, а живио му је и деда, чича Сава, први газда у селу.

И Леонтија и Никола су здрави и снажни људи, у сваком почива по мали Краљевић. Њихове жене исто су тако здраве и дречне (бирао газда Сава снахе у читавој околини, па их и изабрао). Све лепо и добро; има у кући чича-Савиној и мира и весеља и божјег благослова, и мала свакојаког. Ал прошло било двајестина и више година, од како не проплака дете у колевци, у којој се одњихао и газда Сава и његови синови.

Пуна кућа свачега, ал празна дечјег плача и невиног им смеха. Нема деди и мајци забаве, нема нова живота и заметка у томе снажном стаблу, па нема ни наследника великога добра чя-Крстиних. Било је ту и женских враџбина, но и поред њих оста кућа празна.

Леонтија је био старији син, Никола млађи. Сваки ожењен већ око четир године.

Пете године брака понесе старија снаха чича-Савина, Мила Леонтијина, и срећно роди мушко чедо. Једро и снажно дете, као лане.

Цела се кућа од радости препородя. Деда и мајка плачу од те велике среће. Газда Сава дао попи дукат за знамење.

Кад се чељад у кући и родбина мало од прве радости повратили, стадоше одмах смишљати и погађати се, какво име да даду детету. Бираху и бираху. Ни једно није доста лепо. Тада рече деда: „Нек се зове Младен, као што му се и прадеда звао. И нек се, да Бог да, уметне на њега“. То се допадне и мајци и свима. И дете заиста доби на крштењу име Младен.

После крштења извали газда-Сава аковче старе, препечените комовице и закоље теле. На ко је само наишао, тај је сваки јео и пио. Нису се штедили. Боже мој, као што су, — та, ваљда се не пије тако ни кад се царевић роди!

Опио се и деда Сава, а он у свом веку није био пијан! Газда Мита поп-Ђукин опио се, све дубље. Кад је у вече кући био пошао, пао је у неку бару и заспао, па је ту спавао, док на њега не наиђоше други

пијани Сумраковчани и не надоше преко њега. Е, богме, било је ту и ћушака, док се нису у шеширима споразумели, док, т. ј. нису пронашли, које је чији, јер су сви били у блату ваљани. После тога су један другог кривили, а највише Миту, што је он први пао баш онде, куда су и они морали проћи, те су тако, „тревни трезначки“, и они попадали преко њега.

Осим тих главнијих и отменијих људи било је на бабињама Младеновим још много и крштених и некрштених Сумраковчана. Скупила се сиротиња, Цигани, Мађари, који су кадгод радили летину код газда-Саве, па се сви изопијали. Поред тога се неки међу њима, који су сачували најбоље присуство духа, побринули и за сутра, напунивши крадом бардаке, што су их под кожухом носили.

Сви у кући пазили су дете као очи у глави. Ни мува није смела пасти на њега. Ако мали Младен што зажели, сви трче, да му жељу испуне. Чича Сава је био куће старешина, ал Младен и над њим. Њему је и деда морао бити послушан.

Кад је био мало одрастао, често је молио деду, да се с њим игра коња: деда да буде коњ, а он кочијаш. Деда шта зна, ухвати га за руку па трчка с њим по дворишту. И он се са свим подетко.

Дете једро и крупно. Расте као из воде. Са све му његове снаге одише здравље. У великим, бистрим очима као да се огледало небо и мудрост. Правилност и најнезнатније црте на лицу здружила се са живим и милим погледом и тако у заједници сачињаваху потпуну лепоту телесну. Изгледаше, да се све, што је било најбољег у крви породице ча-Крстиних, спојило у њену најмлађему изданку.

Сваки важнији тренутак у животу Младеновом славио се у кући као каква свечаност. Тако почевши од крштења и поступавиње, па кад је у школу пошао, кад је понео прве гаће, кад је очитао први пут на Божић апостол. У кући велика радост, а учитељу увек прасе, а колач ил боцу вина сваки час.

И учитељ га је најбоље учио. Био је то још онај стари учитељ, о коме се већ било почело сумњати, да није чист, јер је тако дуго био учитељем у Сумраковцу. Он га је учио, како је знао, по оном старом методу. Но ма да је метод био тако тежак, бистрина детиња од играчке је све савлађивала и Младен брзо научи читати. Кад је знао и разумео у наћрст сву читанку, онда му учитељ да по коју своју књигу, у којој се нашла која приповетка или басна. А Младен је радо читао, што му год до руке дошло.

Кад је свршио сеоску школу, хоће деда да га да у Сегедин, да дете научи мало мађарски. Младен пристаје. Тако проведе у Сегедину неке две године дана.

Каква је радост била, кад је Младен о школском одмору дошао кући! На станицу железничку изишао је пред њега сам деда. (Они други се бавили око летине, која је била у највећем јеку).

Чим се сишао с кола и сви га редом измљубили, одмах отрча у вршај, да тера коње, док их није тако замрсио, да их једва разрешише. Сви се смеју од милоште, а деца највише.

Кад је оставио вршај, заиште, да појаше рињу, који је с другим коњма у вршају врхао.

Слуга одмах потрчи, да му жељу испуни.

„Окани се тог посла“, — вели му отац Леонтија, „не можемо ти дати коња из вршаја. Треба да се ради. А у недељу га јаши, кол'ко ти је воља“.

„Бре, подај му, Лецо, нек дете протера вољу. Од кад није јахао. Доста је коња, изгазиће“, вели опет чича Сава.

Није дрикче, већ одрешише рињу, а Младен га узјаха и погна по башти, а башта детелином засејана.

Мазе тако Младена сви, а у њему расте самоволја. Па и та самоволја свима мила, сви јој се смеју. Само стрини не беше мила. Она је тако омразила размаженог синовца, да га готово није могла очима гледати. Што се Младен лепше развија, све га већма мрзи, са његовом самовољом расте напоредо и њена накост. „Ух, ча-Крсто, проклети ча-Крсто!“ Тако је тајно клела младога потомка ча-Крстина, кријући готово и од саме себе ту клетву. Омрзла не само Младена, него и целу породицу свога мужа.

Кад Младен напрши две године у Сегедину и врати се кући, настаде питање, шта ће с дететом. Дете би даље на школе и то на српске школе у Карловцих или у Новом Саду, па и очина је то воља. Ал деда више не може да издржи без свога унука уза се.

„Нек он буде паор“, вели деда, „има на чему. Ето, то ће све бити његово. Шта ће му школа, има ода шта живити“.

Младен остаде, дакле, код куће, да се упути у паорску радњу.

Из почетка није му пријањала Бог зна како уза срце паорска радња, волио је шарати и књиге превртати. Касније се њој све већма привикавао.

Него је Младен луто непослушан. Деду, оца и чику и воли и слуша, ал другог никог. Стрину ни у врштеп.

Е, а стрина Ленка хоће да покаже, да је старија. Она из добре газдачке куће, а јединица у оца. Држали и њу некад као мало воде на длану.

Стрина и синовац чешће се споречкају, ал више као онако из шале. Док једаред не дође до озбиљна сукоба. Стрина чак хтеде ћушнути Младена због неке кривице.

Младен се смеје стринину гневу и исмева је. А кад стрина поче још љуће, он ју нагрди, гадно нагрди, па оде.

Дође ствар и до чике, па и до деде. Деди жао синовца, па кара снаху:

„Ти си“, вели њој, „паметнија, па треба да пазиш, да не дође до тога.“ А своја „Мачка“ узе за руку, па га одведе у своју собу.

То је врло увредило сина му Николу, а Никола и иначе љут човек.

Ето, тако се започе распра у кући ча-Крстиних Тако се излеже црв, који је тачно мир те виђене и чувене задруге.

Јетрве, које су и тако кипиле једна на другу, крвно се посвађаше. Мила узе пребацивати Ленци, што вуче из куће својима. Ленци опет запиње за око, што се на Младена толико троши од њене муке (јер је она доста допела мираза своме мужу) и што га мазе толико.

Дође дотле, да један син мора из куће. С том намером ево их једно јутро пред ока озбиљни и узбуђени.

Дуго их је старац гледао дубоко потресен. Мислио је о миру и слози, што су у овој кући негда тако лепо владали. Суза му се скотрља низ борно лице. Сад виде старац, да је слога у њој из темеља пољуљана и да од таке заједнице добра бити не ће. Али којег сина да остави у кући? Мила му обојица, а није крив ни један.

„Не“, рече старац и од једном му се наоблачи чело, а гнев му севну на очију.

„Кад двоје морају из куће, пек то буду обе снахе. Нек оне иду. Оне су криве.“ Њему јасно стаје пред очи, да су баш снахе тој неслози квасац подмесиле. „Где вере ниједне, да ми оне децу разбрате!... Да, да, нек оне иду из куће, јер на мом огњишту мора бити мира.“

Старац и сам увиђа, да то не може бити, ал хоће снахе да заплаши мало, те да их тако умири Међу тим не види куковац, како је мржња јака корена ухватила и у срцима његових синова.

То се питање не реши том приликом.

А браћа и јетрве се умирише, али тај мир више наликоваше каквој жалости него правом миру. Све то ћути и невољно иде на радњу. Ни петао канда не кукуриче весело као пре, и марва је невесела, и пси се никоме не умиљавају.

Увиде чича Сава, да тако даље не иде, па пусти Николу из куће и даде му другу своју кућу, а Леонтију задржи уза се. Тако се мир поврати у кућу, ал љубав међу браћом никад више. — —

У седамнаестој години био је Младен момак, да му у селу није било пара. Није било девојке, која није узданула за њим.

Само свима упада у очи, да је са његовог лица нестало оног зрака свагдашње веселости и добре воље. Чешће је расејан, ћутљив, па чак и осорљив. Такав у колу, такав код куће, такав на радњи. Мати му све реће може својим миловањем и нежењем осмејак да измами на уста. Но она га опет за то назива својом срећом, па га и онда воли, кад би јој и преку рекао.

Дође време, да жене Младена.

„Коју хоћеш, рано моја, заштити је, свака ће поћи за тебе,“ вели му мати.

А Младен не би ни једну. Одсмева се само.

У то умре чича Сава, а наскоро и његова баба.

Младенова се женидба одгоди, док се не прежале два драга покојника.

После тога ожене Младена Даницом, јединицом Совре Живанова, добра газде из К. Она је донела своме мужу полутину земље, а по смрти својих родитеља биће наследница целога газда-Соврина добра.

Младен није имао воље, да узме Даницу, но како је и сирам свих осталих девојака био равнодушан, није се много одупирао жељи својих родитеља.

Сватови су били велики и богати.

Кад се пријатељи наједлијесали и сити наразговарали, стадоше се хвалити честитошћу и љубави своје деце.

„Мој син, ох, мој Младен! Нико нема таког сина, кажем ти, пријатељу, у свету га нема...“

„Па што и ти на њега не препишеш полутину земље?“ примети у шали један кртан из К., пецкајући доброг домаћина.

„Шта, на Младена? Ево, слушајте, сватови, што ћу рећи: Преписћу на мога Младена цело моје добро, да видите, што је син.“

„А, а, то је лепо од газда-Леонтије, лепо, лепо,“ одобравали су сватови.

И што је Леонтије напит обећао, то је трезан учинио. И ако се Младен противио, он ипак преведе на њега цело своје имање.

Младен је живио са својом младом свакојако, но понајвише је суровo поступао с њом. Она се трудила из све снаге, да му угоди и придобије га послушношћу, али то није могла постићи. Он је био, као и дотле, понајвише замишљен и ћутљив. Ништа га није веселило ни занимало.

После годину дана роди Даница кћер. Младен се није здраво радовао новорођенчету, што је дете било женско.

И друго и треће дете било је женско, а то је јако мучило Младена. Све, што је од жене своје же-

лио, било је, да му роди сина, који ће му име и све наследити. Па и та једина жеља није му се испунила.

Даница је осетила, са чега јој је муж тако осоран, и често је крадом горке сузе лила и топло се молила Богу, да јој сина поклони. — —

Поједини тренуци из те прошлости врзли се Младену по памети, кад је намирио марву и наслонивши се на стајска врата гледао лепо јесенско јутро. О томе је мислио дуго, па се онда једва накануо, да везује огризину.

У то се отворише врата на дворишту, а унутра безобразно уђе Циганка врачара. Женска чељад одмах се окупила око ње, да им врача. А она им лаже и намешта, како од прилике која жели.

„Хоћеш ли и тебе, млади газда, да бацам карте?“

Младен је и не погледа.

„Дед, да чујемо,“ рекоше баба Мила и Даница.

„Е, млади газда, карте кажу, да те воле многе младе жене, чувај се, да не паиђеш на чини.“ И Циганка се тупо пасмеја.

„Прегризла језик, вештице матора!“ вели као у шали баба Мила, а Даница прсну у смех.

Младен се чини, да и не чује, шта Циганка трабуња. Али је сваку реч добро чуо и био је радознао, хоће ли врачара још што рећи. Но она доби хлеба и мало брашна, па оде млатајући рукама за својим послом.

(Наставиће се.)

ГОСПОДИНУ Љ. П. Н.

Благослови поэтъ!
Пушкинъ. (Къ Жуковскому.)

Ох, како бих сретан био,
Кад Србији добро није;
Како бих се веселио,
Кад се туга свуда вије?
Може л' Србин вес'о бити,
Кад слобода у гроб иде;
Може л' Србин даље крити,
Кад се страшни знаци виде?
Не, ту радост места нема,
Ту се само очај пати,
Ту се само туга спрема,
Ту се свака срећа крати.

Јест, у наше тешке дане
Од сваког се свесног тражи,
Да му срце гневом плане,
А да опште јаде блажи.
Ал у кругу, у ком живим,
Не мари се за те јаде,
Те огорчен судбу кривим,
Што ми такво друштво даде.
На висини жеља својих
Без друштва сам права ост'о;
У самоћи дана мојих
Очајник сам прави пост'о.
Књиге су ми миље цигло,
Од њих себи друштво стварам,
Против збиље све се дигло,
Немам с ким да разговарам.

Корите ме, што сам сетан
Због прекида у љубави,
И што нисам вес'о, сретан,
Кад погледам свет убави;
Ја велите, да се борим,
Да у борби јаде блажим,
А неверство да прегорим
И да нове сласти тражим.
Нове сласти, нову љубав,
Којом би се тешит' знао?
Али где је тај цвет убав,
У коме бих уживао?
Где је љубав, што заноси,
Где је љубав, што те диже,
Што те собом у рај носи,
Што те крепи и уздиже?
Где је љубав, што помаже
Подносити сумор дана,
Где је љубав, што налаже,
Да си лица пасмејана?
Где је љубав, што од јада
Створи часом дивно цвеће,
Бујно врело миља, пада,
Створи извор сваке среће?
Не, тог ваше сада нема,
И ја горке сузе левам,
На срце се туга спрема,
И ја Вашу песму певам:
„Ах, до сада живео сам
На тој земљи међу људма;
Ал искусан нисам био
Њиним страстма, њиним људма...
Живео сам у љубави
И под њеном владом само,
Нисам пит'о, шта је даље
Изван њеног круга тамо...
Мислио сам ја до сада,
Да на свету сви су људи

Мога срца, моје жеље,
Мога чувства, моје ћуди.
Али доцкан видео сам,
Да се сав свет друкче креће,
И да нема међу људма
Идеалне оне среће...
Због ом, моји идеали,
О којим' сам некад сањ'о,
Због ом, моји сви идоли,
Којим' сам се до сад клањ'о!
Због ом, лепе све висине,
Куд леташе душа моја;
Због ом — овде нигде нема
Жућенога мог покоја!"

Ето, то је све утеха,
Што ми Ваша благост даје,
Моје срце и без греха
Туговати не престаје.
Још би била једна нада,
Један извор од милина,
Јад би мог'о да се сплада
Којом чашом добра вина.
Ал, бадава, нигде нема
Корањева вина чиста,
Што те жива у рај спрема,
А у чаши све се блиста.
Нигде нема оне дике,
Што те тешн, кад те пој,
Нигде оне руменике,
Што се од ње тешко двоји.
Ох, лепи су они дани,
У Ваљеву што сам пров'о,
Сви су били насмејани,
Уживање увек ново:
Или излаз на пећину,
Што је створи бог у стењу;
Ил гледање на висину,
По којој се козе пењу;
Ил шетање крај Облице,
Гдено одјек све исмева;
Ил лешкање крај шумице,
Гдено славуј увек пева;
Ил купање иза бране
У градачкој бистрој води.
Ох, памтићу оне дане —
И у сну ми сваки годи!
А овде сам к'о у чами.
Нити има славуј-тића,
Ни брегова, па ни самих —
Помислите! — ћевапчића.

Бадава је сва утеха,
Што ми Ваша мудрост даје,
Моје срце и без греха
Туговати не престаје.
Другога ми спаса нема,
Него да се предам богу,
Па што судба црна спрема,
То избећи већ не могу.
Латићу се оног смера,
Који Ваша машта створи,
И који ме сред чемера
Доста пута разговори.
Обућићу црну ризу,
Као што је туга моја,
Па ћу с Вама — ал не близу,
Већ где нема много зноја.
Увићу се у мантију,
И дугове све попети,
Па отићи у Русију,
И потећи дивној мети:
Заћи смерно по кућама,
Па искати бога ради,
И причати Рускињама,
Да се хоће храм да гради.
Па кад буде пара доста —
У Србију лако стићи,
И за време часног поста,
Појефтино крчму дићи,
Па држати добра вина,
Што и старцу даје жара,
Што је извор од милина,
Што и сетна разговара.
Ко год прође, нека сврати,
Па нек вољно вино пије;
Ако који што и плати,
И то ће се да попије.

Ето, то је цигла нада,
Што ми шалом блажи ваје,
Што ме тешн у сред јада,
И њу песма сад издаје.
Иначе ми спаса нема,
Овако се мрети мора,
Још ме ми се и не дрема,
А већ стиже рујна зора.
А ја седим сам крај књига,
Читам сказке од Пушкина,
Пун сам туге, пун сам брига,
А нит имам сна ни вина.

Вл. М. Јов.

АГИТАТОР.

РОМАН ИЗ СЛОВЕНАЧКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО ЈАНКО КРСНИК.

VIII.

Корен је лепо провео вече. Болетовица га позвала на чај, и пошто се ил. Руда опростио и отишао, мора он сам да забавља женске. Заборавили на политику и разговор се врзе о породичним приликама, о животу у вароши и у њихову крају, те неприметно прешао на књижевност, на градско позориште, на ђачке године, о којима је причао Корен, и на време, које је провела Милица у васпиталишту, а о којем она радо прича. Ко још није био у таквим забавама?

Болетовици се све више Корен свиђа. А нека природна озбиљност, која не напушта Корена и у највеселијим тренуцима, испомагала га да задовољи строгим захтевима, што их она ставља сваком у друштву. Вечерас му још испуњава душу успомена на ону прилику на језеру и слатка мисао, да Милица инак није, како говоре по вароши злобни језици, Рудина невеста. Гле јако! И не мари за њега! Како је Корен радостан, што она, и по Рудину одласку, не спомиње ни беле о оном, што се мало пре међу њима десило! Веже је тајна, прва тајна. Корен осећа, да девојче не ће никоме ништа рећи о томе, па и он не хтеде ни по коју цену, да излази с отим на среду. „На за што ћути?“ пита се више пута и ако му је одговор на то добро познат. Још и сад осећа, како му је мило и топло стиснула руку, како му је весело благодарила на услузи, и како јој је ударила том приликом крв у лице. „За то, што си ти био присутан!“ говори себи, „за то ћути! Да, да! Она не ће да мати и посумња а камо ли да сазна, да смо такмаци! Корене, не буди луд!“ А кад се по том и опет на њега љупко насмеши и наточи му чашу вина, обузе га поново прва слатка мисао.

Пре но што ће поћи, паће се мало на само с Милицом. Госпођа Болетовица беше некуда изашла.

„Хвала вам, господине Корене, што не споменусте матери!“ рече она по тише; а зарумењела се и оборила очи.

„О оном, што се десило? Не, не, госпођице, то не спада на мене! Ви сами најбоље знате, треба ли то спомињати или не“, одврати он нагло, а не примећује опорине, која је била у тим речима.

Девојка је то осетила и погледа га, као да хоће да се увери, мисли ли он збиља тако. Но израз његова лица је тако искрен и љубак, а поглед му показује сасвим противно од оног, шта је она у тај пар слутила.

„О, не, не! Ја не ћу рећи! А и ви не ћете! Било би несмотрено!“ прихвати она пола у збиљи, а пола у шали.

Корена обузе сад нека друга мисао и поништи му сву радост. „Шта, ако је какав други узрок томе ћутању? Може бити да није Руда употребио згодну прилику, а други пут — можда ће бити другчије?“

Науми, да тера мак на конац.

„Госпођице, дозволите, да вас нешто запитам! По данашњем догађају, у којем сам и ја био случајно учесник, имам свакако нешто права на то, јер иначе би било чудно!“

„Шта желите? Питајте!“ рече она и наслони се на сто.

„По вароши се спомиње ваше име у вези са Рудиним! Могу ли вам можда честитати?“

Промени се девојче у лицу и нешто као љутина севну јој у црним очима.

„То ми је ново!“ одговори Милица кратко и озбиљно.

„Да, тако се говори; но, нека вам не буде на жао, — људи брзо нагађају, и . . .“

„И ви сте поверовали?“ запита она нагло.

У Корену се пробуди онај стари дух презирања и скоро те не рече: „Шта је вама стало до тог, све да сам и поверовао?“ Али њен поглед учини му се поверљив, као да моли, па невин; па му се не да да је доведе у забуну.

„Не, не, госпођице Милице! Нисам поверовао, па за то вас и питам. Невероватно ми се чинило, јер мислим, да њега добро познајем, а и вас у неколико.“

„Хвала вам!“ рече она и пружи му преко стола малу руку.

У том се вратила госпођа Болетовица и Корен се опрости. Милицу обузе поново пређашња веселост те отпрати конципијенту до врата

Пружи му и опет руку, на је држи у његовој, док је он шапћући пита:

„Дакле, оно остаје — наша тајна?“

„Да!“ потврди она тихо . . .

„Пријатан човек!“ приметн госпођа Болетовица, кад је он отишао.

Милица се учинила, као да и није чула материних речи, те узе спремати код прозора свој сточић.

Месечина као дан. Тамо доле се види човечија прилика, како хита путем у долину и стаде на савијутку.

Милици, која баш у тај пар стала на гледа кроз отворено окно, учинило се, као да се онај осврнуо и погледао овамо на бели дворац.

IX.

У Борју је изборно кретање све живље из дана у дан. Отпочела је непријатељска и безобзирна агитација. А ова је тим жешћа и страснија, што се надмећу две домаће, народне странке, које се до сада нису баш много делиле. Кад би били премци Немци и Словенци, текло би агитовање по старом утврђеном путу. Стари би се премци борили већ по обичају, оружјем истрошеним и поломљеним дуготрајном борбом, и све би се свршило по неком укорењеном, обичајем узакоњеном методу, који не би могао тако заоштрити противности међу изборним кретањем. Али данас је друкче! Два непријатеља, до сад једна целина, један живот, ухватили се у коштац, одељени тим већом мржњом, што више познају један другога слабе и јаке стране. Па како у том није достајало међусобно трвење, посегли су у приватан живот, — то је ново, страшно али и гадно оружје.

На челу једне странке је кандидат Храст са својим страсним, но умешним агитатором Кореном. Другу предводи господин Антун, а потпомажу га тајно немачки, или боље немикутарски живљи у вароши; па они се боре исто тако страсно, препредено и безобзирно за свог кандидата Медена. Становништво — варош има преко подруга стотину бирача — поцепало се међу собом, да не може горе.

„Шта? Да бирамо доктора, тог кајинара, који зарачуна за сваку исписану страну две, три форинте!“ више шепирџија Бренцеј једно вече у кръчми.

„Аха, ти ћеш радије бирати ону цицију, од ког није још нико добио ни новчића више, него што га иде; ону мâму — ону . . .“ одговори му касапин Кожа љутито те зали последњу реч пивом. Кожа није још заборавио афере с предстојниковим пинчом, па је противан сваком, уз ког су владини људи.

Виком и на тај начин разговара се по кръчмама и другим јавним местима. И интелигенцију обузела на послетку та страст, као прилепчива болест, а појави њени росе на себи знак раздражености.

Странке су подједнаке. Агитатори знају, да ће одлучити избор врло мали број гласова, можда два или три, па за то се упели из петиних жила, да сачувају добивене а пренуку к себи противне гласове.

Све је удешено, бојне чете пребројане. Па ипак победа зависи од тога, уз кога ће пристати човек, који има одлучну реч у вароши, али који се није још до сад умешао. То је посединк Боле.

Он је био отпутовао важним пословима. Како се у трговини с дрвима, чим се он највише бави, догодио важан обрт, то не може тако брзо кући, као што је и сам желио и као што су од њега јавно и из дана у дан жешће захтевали његови пријатељи.

Господин Антун добро зна, каква опасност прети њему и његовој странци, ако се Боле прикључи Храсту; а ни он, ни окружни предстојник, — о Медену пак није вредно ни говорити, што господин Антун најбоље зна, — обрати се препредени капелан на политичне воће у граду и каже им прилике. Надао се отуд успеху.

Храст је сигурно рачунао на Болета и оштро напао у неколико скептичног бележника, што је овај једном на договору, кад се повела реч о Болету, као сумњајући слегао раменима. И Корен се тврдо узда у Болета.

После више писама и брзојава добије Храст ипак напоследку глас, да се Боле враћа сутра на вече. Било је на неколико дана пред избор. Храст, који је, у супрот великом пријатељству са Болетом, ипак велику важност полагао на то, да се с њим састане и коначно угледа, науми, да га дочека на Дреновој, те се већ после подне, одвезе са својом женом онамо. Свом главном помоћнику Кореку рекао је, да и он пред вече дође онамо.

Коме милије него Кореку? Од оно доба посећивао их је увек, кад год не би имао после подне много посла, и све је више госпи улазио у вољу. Сам се пак из дана у дан све више подавао својој тихој, но тим страснијој љубави према Милици. До недавно смејао би се тим осећајима, а и сваконе, ко би му то предсказивао. Већ му је тридесет година, па никако био, да мирним погледом гледа овај свет, јер се у својој многогодишњој борби, коју је морао водити за насушни хлебац, отресао многих младићских идеала и илузија. Али је ипак остало нешто још од оног старог. И сад, кад га тако изненада и силно обузёли љубавни осећаји, може тај човек да сања и сања као младић у двадесетим годинама. Но крије своје осећаје. Па ако људи и знају, да често полази на Дреново, ипак не може нико да се досети, шта је прави узрок тим посетама. Једини Руда у својој љубомори у неколико слути, али се чува, да се не изда . . .

Корен је после мучног и страсног рада за ово неколико последњих дана, који су били посвећени једино агитовању, дошао на Дреново скоро душевно уморен.

Боле није још дошао, очекују га тек вечерас. Цело друштво, домаћица и њена ћерка, Храст и његова жена седе као обично у врту.

„Но, има ли данас после подне што ново?“ запита доктор дошљака.

„Хвала Богу, ништа!“

„За што хвала?“

„Јер је све, што смо за последњих дана ново сазнали о нашој ствари, — слабо!“

„Скоро, да имате право!“ примети доктор с усиљеним осмехом.

„Махните се те несретне политике!“ кори их Христова госпођа, „вечерас ћете и сувише о њој говорити, — па бар сад престаните и не мучите нас тим изборима!“

„Право кажете!“ потврди Болетовица.

„То вам је грозно!“ продужи докторка. „Моме мужу не прија већ четрнаест дана ни једно јело, не једе скоро ништа, и ништа му није по вољи!“

„Махни се, махни тога, Катинка!“ осмехну се Храст. „За који дан, па ће бити опет по старом! ... Него збиља, оставимо се сад политике!“ дода Храст: „Можда ће нам кратак вист боље пасти?“

Болетовица радо пристаде. И за мало па све троје седе у хладу под гранатом липом и картају се.

Корен се пак шетао с Милицом по пространом врту. Разговарају се по највише о очеву доласку, којега сви тако жељно очекују, — а поред тога и о оном дневном питању, које је све занимало. Нису ни приметили, како су запали из врта према рибњаку, а ту нису још били од онога судбоносног вечера.

„Хајдемо уз обалу!“ рече девојка и смешећи се показа на чун, који је био привезан за обалу. „Сећате ли се још?“

„О, да, да! Како не бих?“

Иду обалом до буквика. Стаза уска па Корен корача за девојком.

„Мами нисам ништа рекла. Није било ни потребно; нема га ни близу!“

Корен није одговорио; нешто друго гони му сву крв у лице.

„Реци јој, да је љубиш!“ говори му нешто изнутра, а подбада га раздраженост и безобзирна жестина, које му је био посао ових последњих дана.

„Госпођице, дајте ми руку!“ рече концеписта.

Она му је даде, а он је поведе мимо оног места, где је оно вече извадио из чуна.

„Ту је било!“ осмехну се Милица.

„Да, ту!“

„Била сам ипак тешка! А?“

Стала поред воде и гледа у тамну дубљину под лиснатим гранама. Он је држи за руку, али не одговара нити чује њено питање.

„Госпођице Милице!“ рече тада тихо, скоро шапћући; „хоћете ли и са мном учинити оно, што сте с — оним?“

Девојче задрхта. Не сме да се окрене к њему.

„За што?“ запита полугласно.

„Јер вас љубим, — и јер вам морам све рећи!“

Она се окрену и уздиже своје поруменело лице, те му пружи и другу руку. Не одговара, а и он не може ни једне речи да проговори. Обухватио је око паса, па је пољубио.

„Хајдемо натраг!“ шану она.

И руку у руку врате се у врт а ништа не говоре.

(Наставиће се.)

МУЧНА ЖЕЂ.

(АНАКРЕОН.)

Амо вина, плаве цуре,
Од жеђи ми грло страда!
Амо вина, купу... буре...
Док ме суша не саплада.
Још ми дајте око чела
Венац лишћа са чокота:

Нек умине жега врела,
Нек престане та страхота.
Не, не... Није то врућина,
Већ се ту и љубав спаја...
Цуре! Нећу хлада, вина,
Већ ми дајте — загрљаја!

В. Брапчић.

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Но па ко други да сазове сабор тај земаљски за избор патријарха, већ кнез Лазар, који је већ г. 1372. примио начелство српско?

А јесу ли све српске земље биле у власти Лазаревој године 1375.? И је ли *Призрен* био и је ли *Пећ*, тадашња столица српског патријарха, била у области Лазаревој? И јесу ли се митрополити хумски и зетски, будимаљски и хвостански, рашки и призренски г. 1375. налазили у подручју Лазареву? И ако они тада нису били у његовој области, то како да их кнез Лазар позове на сабор? С митрополитима и епископима, који се у време смрти патријарха Саве IV. налазили у области његовој, а наиме липљанским и топличким (белоцрквенским) и

арићским (моравичким) и градачким (чачанским) и да кажемо с дабарским (у м. Бањи) и браничевским митрополитом — и без игумана српских: мелешевског и сопоћанског, рашког (Ђурђевих Ступова) и градачког, моравског и врањинског ваљда се није могао држати сабор за избор патријарха свију српских земаља и приморских?

Није се могао држати, а и није се држао такав крвни сабор, јер у повести и постањењу трећег патријарха српског, Јоир-Јеврема, пише: **«Сѣборѹ же сѣбравшѹ се поклѧвникѡ кнеза Лазара и Ђѹрђа тогда наѹчѣльствоѹющихъ, пришьствѣю же сѣмѣшѹ митрополитомъ и епископомъ и чьстьнымъ игоѹмѣномъ, и вьсемѹ сѣборѹ сѣбравшѹ се къ великоѹю црькоѹь патриархию рьскоѹю Пеќ**“ и т. д.

Сабор се дакле сабрао повељењем не једнога кнеза Лазара већ и Ђурђа, великога господина Ђурђа Балшића, јер тада су њих двојица били начелници у српским земљама; и да Ђурађ Балшић, који је тада био господар или господин не само у Зети, у горњој и доњој Зети и у приморским земљама, што је около Дубровника, већ и у великом делу старога Подгорја и у будимаљској жупи и у Хвостну, где је била столица српском патријарху, и у Призрену и његовој области, — није пристао на сазивање тога сабора у Пећи и да није саизволио, да се на сабор позову и да дођи могу и они прво поменути митрополити: зетски и хумски (ако је т. ј. тада било српског епископа у Хуму и Требињу, јер од Данила, потоњег архиепископа, који се од год. 1317. па док није постављен за архиепископа, називао епископом хумским, па све до времена патријарха српског Јована (1592.—1614.), не налазимо трага српском епископу у Хуму), будимаљски, хвостански и призренски, не би се састао онај часни, свети и преподобни сабор дне 3. Окт. 1375. у Пећи, у патријаршији.

У животу преподобнога о. Петра коришког каже се зањ, да је био **«отъ страны Дїокитїи хвостьнскые — отъ села Ѳуниспра**“ а и отачаство преподобном о. Јанићију девичком бијаше такође по *проложном житију* његовом **«иже отъ дїокитїс фостанскые.**“ Краљ Милутин је по житију и царостанику дао сину Стефану, кад је враћен из Цариграда, **«нѣкотороѹ ѵестъ отъ дрьжавы жоупы боудимьскые** (будимаљске) **идѣже ѥмоу хранити сѧ**“; а Григорије Цамблак, који је написао живот истога Стефана на крају XIV. в., назива ту страну, куд је Стефан послан, **„нѣкоторо дїокитїйско мѣсто.**“ Но Будимље је стара српска жупа и Хвостно је Немања отео од Грка и приложио земљи отачаства свога, али и Будимље и Хвостно било је неко време у власти господара зетских (диоклијских): Вукана, сина Немањина, и Ђурђа Балшића, па се у писаца XIV. и XV. века обе те области узимају у зетске стране.

Сабор се дакле сабрао повељењем Лазара и Ђурђа, **«тогда наѹчѣльствоѹющихъ**“; а што или зашто и Ђурђа Балшића од г. 1368. *катољика?* Зато и Ђурђа повељењем, што је Ђурађ у једном делу Хума, у Требињу, у Зети и зетским странама а наиме у Хвостну и Призрену господовао, те као земље господар имао и он нешто рећи у питању сазива земаљскога сабора ради избора српског патријарха у Пећи.

Сабор је дакле, **«сѵстьи и чьстьныи и преподобныи Сѣборь.**“ тржествовао **«въ лѣто 6884. мѣсѧца октомвриа къ 3. дьнь, на памѣть свѧщтенномоученикъ Дионисиа Ареопагита**“ и саборно би изабран за српскога патријарха старац-пустињак Јефрем, родом од трновских страна, дакле *Бугарин*, који се родио око 1311., покалуђерио око 1334., а покалуђерио га је неки старац Василије, који је живио у пустињи у пећини; отуд је отишао у Св. Гору и дошао у манастир Хиландар и обишао сву атонску гору; кад наступе агарени на Св. Гору, склони се он с некима од својих ученика на неко острво (Ивровски остров близ Псифона града?) и тамо га поставе за настојатеља; и отуд дође у српску земљу и с благословом патријарха Јанићија (1346.—1354.) живио је у пустом месту код м. Дечана постећи се и молећи се. Кад цар Степан умре (1355. г.), наступе зла времена те разбојници мислећи, да у старца Јефрема има блага, мал га на мачевих не разнесе, но он би избављен. Чувши за то патријарх Сава (1354.—1375.) призове га к себи те му сагради ћелију у Ждрелу у каменој пештери близу Средње Горе, и ту је провео Јефрем много година и походио је често патријарха Саву. Кад је старац Јефрем изабран за патријарха, било му 64 године од рођења, и — —

Та стани, ако Бога знаш, и престани већ једанпут о том пустињику Јефрему, родом Бугарину! Та што не причаш већ једанпут о венчању Лазаревом у Призрену граду на царство! Шта си заопудао толико о том страницу, Бугарину Јефрему, који **«страньныѥ странъстѣхъ странъствиѥ**“ своје у пустињи је оплакивао и напослетку дошао у хвостанско ждрело у пећину, да из пећине изиђе и узиђе на српски патријаршијски престо. Та сити и пресити смо ми тих бугарских пустиножитеља, и бугарских просветитеља философа; и зар нисмо могли бити без њих?

Неблагодарни роде или правије одроде!

А ко ти је описао ону погибију српску на Марици и како је пропао краљ Вукашин и брат му, онај храбри муж, деспот Угљеша, и како им кости непотребене осташе, и како племе српске господе у седмом роду или колену престаше? Записао је и опи-

сао је старац Исаија, преводник Дионисија Ареопагита с грчког на словенски-бугарски, родом *Бугарин*.

И ко ти је списао житије и жителство светога великомученика ва царех Стефана српскога (Стефана Уроша III. Дечанскога) и то онако, као што се пишу и као што треба написати житија великомученика? Није ли житије то списано бившим игуманом дечанске обители, Григоријем Цамблаком, по роду *Бугарином*. Род твој и присна братија оставише светога краља, оца цара Степана, и без службе и опширнога житија а миих и пресвитер Григорије Цамблак, ученик Јефтимија, бугарскога патријарха, дође након пада престонице бугарскога царства, града Трнова, у српску земљу и чим постаде игуман дечанске, пандократорове обители, а он и службу састави светоме краљу и списа житије и жителство великомученика ва царех Стефана! И како је само отпочео он, Бугарин Григорије Цамблак, житије то оснивача и ктитора Високих Дечана? Није ли и он почео са „беше“ исто као и старац Милија песму своју о Бановићу Страхињи?

„Бјеше вечер Страхињићу бане,
„Бјеше бане у маленој Бањској,
„У маленој Бањској крај Косова,
„Да такога не има сокола!

А Григорије Цамблак почиње:

„**Кѣше и сѣ великаго и славнѣишаго сръбскаго сѹзыка не тъкмо конистакиими силами дроугыихъ сѹзыкъ прѣвосходити, и славою и богатствомь, и мѣста красотою и великостію, иже окрасть соуштихъ прѣдолобати, нъ и царьми благочьстивѣишими и прѣмоудрѣйшаго красобати сѣ похвалити.**“ И кажи ми само, одговори ми само, брате Србине и српски сине, који је Србин или „рожденије и васпитаније српске земље“ у мало речи више казао, него што тај пришелац из Бугарске одмах у почетку житија о српској земљи, о српском народу и о господи српској рече! И кад ово архиепископ Никодим **ксиыи цѣрстыихъ роукама къдмь ѹстьноѹю того** (Стефана) **глаку кзнизлашє**, не каже ли тај Григорије Цамблак, родом Бугарин, „**сѣвръшєнна похлаа** (прогласи) **иларѣѹскымь късѣмь сѹзыкомь цара**“. На кад ти стане Бугарин тај описивати Викоке Дечане, цркву, дворове око цркве и околину Дечана, онда нека се и Милош Милојевић и Панта брат му и онај архимандрит у Лесковачком „Црквеном Гласнику“ сакрију у мишју рупу и нека муком муче и ником не кажу, да су Срби и српскога рода и народа! И како је истину љубио тај Григорије Цамблак, родом Бугарин! **Ахъ же** — говори он у том житију — **ахъ же о скверненїишєс сѣбранїе и ѹстьнѣишни Отьци! иноже сїа испрєкахъ къ ѹдѣкенїа погрѣсти глѣбымь. нъ къ ѹкланїе прѣкєсти и кашємь прѣдложити слоухомь.**“

А шта је то „**къ ѹкланїе**“ привео, шта је открио свештеном збору и часним оцима игуман Григорије, родом Бугарин? Открио им је он први ону грозну истину, да Душан „**благопокоѹнѹю крѣпс обрѣтъ иже сынъ коупно и плѣтьникъ и изпрасно съ многыми силами пашєдъ отьца къ роукоу ѹнѣшє — къ ѹкєсѹнь градъ того послѣдь, по дѣлсхъ нѣкыихъ оудалкаѣнїа горѹчшоѹ сѣмрьти осоуждастъ**“. И то је открио свештеном збору и „предложио слухом“ часних отаца као христољубаца и мученикољубаца Григорије Цамблак, игуман дечански на измаку XIV. века, а г. Панта Срећковић, „рођење и васпитање српске земље“ а син XIX-ог века, доказује гласом „Виле“ у Београду, „да краљ Дечански није *удављен* но да је умрло и да га је његов син сахранио у Дечанима“ и то доказујући г. Панта позива се на архиепископа Данила, као „јединитог очевидца, који је по свом чину, као архиепископ Србије, могао најтачније знати, како је било у ствари“. И то исто, што архиепископ Данило (1325.—1339.) а по Данилу г. Панта у Београдској „Вили“ (година IV. стр. 346.) каже, „то се исто — додаје г. Панта — каже и у натпису у Дечанима: **„Новембра 3.** (1336. год.) **прѣстакы сѣ Отрошь краль трєтїи**“. (Mon. serb. Mikl. 115.). Душан је — примећује г. Панта — предузео власт о Госпођи, а отац му умрло 3. Новембра. Да су га великаши убили — *морало би бити одмах.*“ „Ми мислимо — то је завршна реч г. Панте у примедби на стр. 346. „Виле“ Београдске — *да Дечански није удављен.*“ Панте су дакле у XIX. веку верујући Данилу Србину мислиле, „да Дечански није удављен“; а ако су те исте Панте данас и већ од г. 1872. друге са свим противположене мисли и данас приповедају и заступају ону грозну истину, Бугарином Григоријем Цамблаком откривену и „слухом мученикољубаца предложену,“ то оне том преваром показују и доказују, да се сетиле своја правога порекла — и да оне будући порекла бугарскога данас и већ од г. 1872. више верују Бугарину Григорију Цамблаку, игуману дечанскому око г. 1399., него Србину Данилу, архиепископу српском од г. 1325.—1338. г.

Но г. Панта и Пантино право порекло у овај час мене се баш толико не тиче, колико ме се тиче Григорије Цамблак, игуман негда дечански, с којим још писам готов, јер Григорије тај, родом Бугарин, није само саставио службу и списао житије Стефана Дечанскога, већ је још пре тога саставио и српски цароставник, као што сам поменуо у том житију одмах с почетка, где у продужењу онога увода вели: „**къ ѹнлже** (т. ј. к српским благочастивијшим и премудрима царима) **и паче іако инѣє любовь, къ сынєданию къспомѣноѹчь общтаго цѣрстиіа нмє-**

несмь. Корѣнно бо изкыи сынъ рожденїю кыимъ и царствїю кинофьскымъ Сумеонъ трь великыи, Сумеонъ иже въ царствїихъ царски всхоѣ отгодникїи, Сумеонъ иже" итд.

Ко ти је, да те запитам даље, брате и српски сине, списао житије прве светиње српске, св. Петке Параскевије? Зар није бугарски патријарх у Трнову, Јефтимије, учитељ нашем Григорију Цамбљаку, родом Бугарину. И ко је списао оно „**сказанїе, како принесенъ кысть преподобныи Парасковїа** (из Видина г. 1398.) **къ прѣсхалнѣишоую землю Сръбскоую**"? И сказаније то написао је Григорије Цамбљак, родом Бугарин, и не само то сказаније, већ и службу св. Петки, коју је службу печатао у свом „**Съборнику**" или празничном Минеју од г. 1538. Божидар Вуковић од Јурић.

На ипак и при свем том, што је Григорије Цамбљак, родом Бугарин, саставио и службу светоме краљу у Дечанима и св. Петки Параскевији, и саставио први цароставник српски и писао житије и жителство Стефана Дечанскога и сказаније о преносу моћи св. Петке из Видина у српску земљу у ман. Љубостињу, како је скроман и како се ни најмање не поноси својим знањем и умењем тај Григорије Цамбљак, синовац знаменитога митрополита руског Кипријана, ученик најученијега патријарха бугарскога, поменутог Јефтимија, који је и сам (Григорије) с учености своје и у Молдавској и по Русији слављен и чувен био, већ просто — и у том погледу ни најмање не личи на Панту, — о себи и за себе каже, да је он „**невѣжда, отчиіѣ хищенъ тьмкости.**" И други Бугарин, Софијски поп Неја, каже за себе то исто у животу Јурја Кратовског, који је наш г. Милићевић на српски пренео и превод тај по српском свету растурио. (Наставиће се.)

ЖЕНСКИ КАРАКТЕРИ У ПОЈЕЗИЈИ ЛАЗЕ КОСТИЋА.

ОД МИЛАНА САВИЋА.

(Наставак.)

На међи, на којој остављамо девојачке слике Костићеве поезије, наилазимо на бледу сенку несретне „буле" у „Јурјевим Ступовима".

Њојзи у оном искључивом друштву нема места, али је тако исто тешко уврстити је у један од одељака, у које стављамо остале женске карактере. „Була" је несретно створење, у замисли чиста а у ствари опет не. Судба је њу определила, да трпи и само да трпи, и ако у томе има блаженства, онда је „була" заиста постигла врхунац. Нама се приказује као покајница, која хоће да скине са себе грех, за који управо она није ни крива ни дужна. Ми знамо, да је суровој навали подлегло тело њено, али да јој душа остаде необорена и непонижена, а нама не остаје ништа друго, него се опријатељити с чином, који се већ не да преиначити.

Пред очима нам лебди као патница, као мученица, којој су џелати могли уништити девичанство тела али никако и девичанство душе. По хришћанској вери пак гледи небесни судац само на душу а то нас може утешити о надземној судби несретне буле.

Но — ми нисмо небесни судци, и морамо узети ствар каква је, те јој тако не дамо места у друштву с Валадилом, с Јулом, с Анђелијом, ако јој иначе признајемо све душевне врлине.

Позорница, на којој нам песник износи догађаје, манастир је са околином. Пред нама се растварa сва романтика: песничка самоћа, студена зимска ноћ, у манастиру аскеза и хришћанска љубав, милосрђе и страх од варварина — и ту, на том месту, ненадан састанак игумна и буле, који се негда, негда љубили... Ми заборављамо, да се игуман одрекао света и његових сласти, заборављамо, да је була из харема добегла, нас заноси само чаролија те васкреле љубави. И као што после мутног дана сунце при заласку кад кад пробије, тако је судба доделила и несретној були срећан часак пре, него што ће утонути у смрт. То је заслужило благо створење то, да бар при надисању може рећи: ипак знам, да има среће.

*

Чудноватан и скроз загонетан карактер је Филетин у „Максиму Црнојевићу". Изгледа нам управо као неки женски Хамлет, те једно говори, друго мисли а треће ради. Она се непрестано храбри својом тајанственом изреком: „Што љубав неће, мржња моћи ће!" а овамо је опет опровргава делањем.

Њене речи, па ни онда, кад говори сама себи, не одају нам никако мисли њене а с радом њеним не стоје опет у складу, те нам баш изгледа, да хоће, као Хамлет, да речима и неким маркираним делима да забашури с једне стране сумњу, с друге пак да заметне траг својој намери и жудњи.

Али њојзи не иде то тако од руке као Хамлету. Њена страст избија местимице а местимице опет подлеже она претешкој задаћи својој.

Па шта она хоће управо?

По речима хоће да свети смрт мужа свога и то на Максиму. Она каже сваком, да је Максим убио њеног Марка, те га мрзи и мора му се осветити;

али кад јој се под упливом отрова свест мути, и њу напушта догушство претварања, она вели, да Максима љуби, ако и додаје, да је крвник Марков. Већ по томе морамо посумњати у истину њених речи, да је Максим убица Марков. Но нас, до душе негативно, уверава о том још већма и сам Максим. Та он ни где, ни којом приликом не одаје, да је убио Марка. Он говори само о „милости потајне недопуштених састанака сласти", но никад о каквом сукобу с човеком. А да је таквог било, за цело би нам, бар у ком монологу, одао и ту тајну.

Ко је дакле убио Марка?

Максим није, ако Млечићи и мисле а Филета и тврди. С тога држимо, — ако није погинуо у метежу, јер таквих је у Млецима било сваки час, — да га је убила сама Филета.

Но за што га је убила?

Убила га је, да га се ослободи, те да може слободније и лакше доћи до Максимове љубави. Могуће је, да је Максим у мраку залутао у Филетину собу — она тако нешто наговештава — ако и Максим говори само о састанцима с Анђелијом. Страсна жена, која је као Анђелија дошла до црногорског загрљаја, не може да заборави тај часак — те жртвује изнуреног мужа, можда баш у оном трењутку, кад овај хвати њојзи у помоћ.

Кад ствар пак тако стоји, за што онда тврди, да је баш Максим убио Марка, и за што хоће она сама да му се освети?

Она је увидила, да Максим Анђелију љуби и да она никад веће бити његова. Наравно, да такво уверење мора распалити сву љубомору у страсној жени тој, и она, која је кадра била трењутној страсти за љубав жртвовати мужа, зар ће се премишљати, још једну жртву принети, кад види да не може доћи до жуђене цели. Кад Максим не може бити њен, нек не буде ни Анђелијин. Да постигне пак своју цел сигурније, маскира се мученичком спољашношћу, а тиме скрива уједно бескрајну своју страст.

Сад, да ли је њу збуњио нов и хладан одношај између Милоша (Максима) и Анђелије, те њојзи нове наде уливо, или, као жена, не може да убије оног, ког љуби?...

Доста то, ми видимо, да у мало не признаје Милошу (држећи га за Максима), да га љуби.

У трењутку пак, кад је сваком човеку све свеједно, кад умире, признаје деверу своју страст.

И сад се тек питамо: јесмо ли је схватили? Та њене речи и њен рад у вечитој су опреци. У ње је скривена крвава тајна; али до ког степена и до ког развитка? Извесно знамо толико, да Максим није убио Марка, и да Филета Максима љуби. У колико се из тога дају извести и други закључци, покушали смо, да изведемо. Сад...

*

Љубица у „Пери Сегединцу" је куртизана као и свака друга, ни боља ни гора. Она је љубазница митрополита Вићентија, од кога се за галантне услуге даје наплатити. Поред те тако рећи званичне љубави хтела би она да води и срдачну, праву љубав, и то с Јамбрековићем, митрополитовим секретаром. Но овај, искрене и поштене нарави, није рад да се храни отпрзинама са митрополитовог стола, ма биле и густиозне. Вићентије, видећи, како га Љубица не љуби, отпусти је, давши јој за награду за учињене љубавне услуге игуманију Ковиског женског манастира. Љубица није бадава прошла школу, она хоће да се свети, прво, што јој је митрополит отпустио, и друго, што јој је Јамбрековића затворио, те онемогући атентат Вићентијев на Лулу. Учинила је дакле добро дело, и ми се миримо тако с њеним предживотом.

(Наставиће се.)

ПАБИРЦИ ПО ТАЛИЈАНСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ.

ПРИКАЗУЈЕ СВОМ МИЛОМ СВ. СТ. СИМИЋУ

ДАН. А. ЖИВАЉЕВИЋ.

II.

Драги мој Свето,

Ваљда нема месеца, у којем се да мање радити, него у Мају. Дивно пролеће, које један талијански песник зове „младост године", заноси те својим пријатним ваздухом, свежим цвећем, а напаја те мномиром. Ко да седи код куће, на да ради, кад те мами оно лепо зеленило и тиха месечина? Додај уз то наш убави Топчидер, сваки дан пролетње забаве и „мајалеси", а у вече она лепа севдалиска песма и свирка чувеног Андалије. Све те ово одвраћа од рада, а није ни чудо!... Још сам ја срећан, што ме „не трпе" помоћнице, на док се ти, Андра, Љуба, Гога и други забављасте у лепом женском друштву, ја сам седио код куће и читао *„Девојачки роман"* Матилде Серао. И, где чуда! Нађох се у пријатном друштву са госпођама и госпођицама. Двеста се девојака створи пред мојим очима. Куд ћеш лепшег друштва?! Беше и ружних, али још више лепих; неке веселе, неке тужне; неке

здраве, а неке се већ гробу приближују — то им на лицу читаш —; неке се заносе са својим драганима, а неке удајну и јадају се својим другарицама, да су несрећне — три је дана, како им драган није писао!... или их је изневерио. С њима сам ушао у женско телеграфско одељење: гледао сам, како нежне руке сиротих и увелих девојака раде на телеграфском апарату, шиљу и примају депеше. Како ли их тек беше видити, кад надође олујина, па морадоше прекинути рад и обуставити струје, јер гром удари до саме шпанције. Био сам с њима и на једној домаћој вечерњој забави: скупиле се весеље девојке и чила момчадија, па играју, певају, веселе се, шале се, баш као кад се ми код твоје куће забављамо. Тамо истина не беше Лије, да засвира *Размажењку*, него је на гласовиру свирао некакав грбоња, а лепа једна мома повела је стару талијанску игру *Тарантелу*. Присуствовао сам и играњи на великој једној талијанској лађи: испратио сам у манастир једну девојку, коју је изневерио драги, а био сам и сведок свечаном чину њеног калуђерења. Тужна је то свечаност, особито кад приступи стара игуманија с великим ножицама у руци, па једној девојци одсече златну косу!... У девојачком друштву гледао сам страшну лаву, коју избацивање Везув, и која затрпа нека оближња села и прогута неколико жртава, па и младу једну жену, која као да је сама потражила смрт, да се ослободи свог матерог и суревњивог мужа. Одатле сам се обрео у трећи разред девојачке школе. Тамо сам слушао, како девојке певају, како им професори предају и како ученице вешто заговарају учитеља веропауке, јер нису знале лекцију. Једна запита учитеља: „Је ли истина, што невернице кажу, да је Исус био и сувише попустљив, кад је опростио Марији Магдалини?“ Бедни се учитељ ушпртљио, па ни да обели!... После свега овога вредна приповедачица представи ми једну уседелицу, коју више ништа не могаше ни обрадовати ни растужити.

Признати морам, да ме ретко која књига занела и одушевила као овај *„Девојачки роман“* Матилде Серао. Ово није роман у обичном смислу романа, него пет приповедака (Женско телеграфско одељење. — Калуђерица. — Лава. — Девојачка школа. — Даље не.). Свака је приповетка засебна целина, а за сваку се може рећи, да је психолошка студија девојке и жене у разно доба старости. — Напоменимух, да се у овој књизи читалац среће са двеста девојака, а свака је врло карактеристично описана. Чисто се човек чуди, како је вредна ова Талијанка могла подићи овакав горостасан мозајик девојака. Да није то с тога, што је Матилда Серао девојка, па јој је позната девојачка душа?!... Разноличних типова, пластичнијих слика девојака и жена, тешко је игде наћи! Ону девојачку наивност, оне девојачке шеретлуке, оно девојачко ћеретање, шапутање, уздисање и занос, ону девојачку љубав, оне леле девојачке љубавне интриге — све је то тако верно и живо представљено, да читалац мисли, да се с оним девојкама негде видио, састао и разговарао. Кад читате опис вечерње шетње у неаполској башти, чини вам се, да и ви осећате онај благи јесењи поветарац, да чујете музику и да у веселом друштву једете сладолед.

Најлепша је приповетка *„Калуђерица“*, па и ако се бани таквим предметом, да се списатељка могла врло лако изгубити у прост романтицизам, ипак се она знала одржати на висини реализма, оног реализма, који не прелази границу ућудности. Реализам Матилде Серао није реализам Золе. Она не слика блуд, не тражи алем-камен по каљугама, него даје слику правог, истиног живота. Њени су типови верни, живи, које видите, чујете и осећате. Представља девојку онакву, каква је, с тога није узела једну девојку, да изнесе један моменат из девојачког живота. Узела је двеста девојака: оволиким бројем и могла је насликати све фазе и нијансе девојачког живота; оволиким бројем тек је могла приказати и добру и злу девојку; скромну и алапачу; богату и сиромашну; здраву и болесну, као што је оволиким бројем могла насликати: шипарицу, поличарку, удавачу и уседелицу. На се ни на овоме није зауставила, него, да би слика била потпунија, изнела је и неколико типова: младих жена, удовица и пацак-баба. Све је оно заодевула леним и елегантним рухом, које је својствено Матилди Серао.

Далеко би ме одвело, кад бих се упустио у дубље оцењивање рада Матилде Серао. Она је предмет за дубљу студију, и није се преварио један талијански критичар, кад је казао, да је Матилда Серао написала најлепше странице талијанског романа. Свако њено дело леп је приновак талијанске књижевности, а њеним умним производима диви се образовани свет. Један познаник причао ми је пре неколико дана да је у једном руском листу читао врло лепу студију о Матилди Серао, и да су скоро сви њени списи преведени на руски језик. На ипак она вредна девојка, која је својим делима обилато обогатила талијанску књижевност, тек је у *двадесет тређој* години. Рођена је 7. Марта 1865. год., а 1879. г. издала је прву збирку својих радова под насловом „Dal Vero“. Од многих њених дела, код нас је нешто мало преведено у подлиску „Српског Листа“, а у „Виделу“ причица *„Мали Павле“*.

„Девојачки роман“ („Il romanzo della fanciulla“)

угледао је света још раније; али је сада доживио треће издање. Ово је дана Матилда Серао издала нов роман под насловом *„Живот и дела Рикарда Јоана“* (у Милану). О овом новитету Матилде Серао талијанска критика разног је мишљења, и ако се слаже, да овај роман, поред свих својих недостатака, заслужује сваку пажњу.

Свој најновији роман посветила је Матилда Серао талијанским журналистама, а у њему слика живот талијанског журналисте. У „Девојачком роману“ била је много срећнија, јер није у једној девојци оличила девојаштво, као што је у овом роману у једној особи хтела да оличи целу журналистичку касту. С тога Рикардо Јоана — главни јунак романа — није представник журналиста, него је *журналиста*. Он уређује политички лист и пише врло лепе чланке, који, истина, немају дубље студије, али су лепи. Мало по мало лист ноћне опадати, па и угине. Али ко је једном ступио на ово тешко поље, ко је осетио задах коректуре — може ли се тако лако одрећи јавности? Може ли глумац напустити трњем засуте даске? Не. Па и Рикардо Јоана покреће нов лист „Il Tempo“. Нов лист не доноси лепе чланке, већ се поводи за укусом публике: разне пикантне белешке, занимљиве причице, анегдоте, вести о интригама и т. д. — то је садржина новом листу. „Il Tempo“ расте и растура се у 100.000 примерака; али како дође, тако и прође. Публика занемари „Il Tempo“ (ваљда јој се досадила садржина му), а уредник се из дана у дан стаде приближавати пропасти, у коју се и сурва. Инак од ове *несреће* хтеде сачувати једног младића, који хоће да уређује лист. Представља му целу жалосну слику, јаде и беде, на које наилазе уредници, а свој искрени савет завршује: „Ви не ћете бити журналиста!“ Овакав је савет и Рикарду дао његов отац на последњем часу, али га не послуша, као што и Рикарду одговара младић: „Не могу!“ — После ових речи настаде мала тишина, па Рикардо запита младића:

„— Верујете ли ми ви?

„— Не!

„— Онда нек вас Бог умудри!“

Да ли ће га послушати неискусни младић?

Особито питање, које је Серао остављала читаоцу да на њ одговори, као што му је стављала и да реши психолошки проблем, шта ће бити са главним јунаком, кога она остаља у малој и тамној соби. Овакав „недовршени“ свршетак многима се не допада ни у роману, ни у драми; али се то писцима не сме уписати у грех.

„Недељна Конверзација“ замера Матилди Серао, да се много повела за обичним мишљењем о журналистама и да је журналистику узела са њене тамне боје, на да ову неистиниту тезу заступа софизмима. Даље вели, да роман на себи носи печат велике хитње, да је на многим местима досадан и прилично разувучен; али да му ипак не оскудева оригиналност, лепи описи и да је писан на реалној основици, па да би и сам Зола на неким местима могао позавидити Матилди Серао.

И *„Кронака Минима“* замера што-шта овом роману, али вели, да је дело величанствено, и да у њему има ненадмашних страница.

Мишљењу тога листа и ја се придружујем, па у потврду томе превешћу оно место, у коме Серао прича о детињству Рикарда Јоана.

„Његов је отац журналиста — пише Серао — а мајка му учитељка страних језика. Дечку је осам година, али би свако рекао, да му је дванаест, кад га чује како говори. Већ је био у Млецима, Фиренци и Неапољу; каква ли ће му бити младост, кад већ сада слеже раменима, кад му помену Везув и гондолу?! Ноћно је у свима гостионицама, почевши од гостионица првога реда, где су га служили као малог принца, и где је сваки час звонио електричним звонцем, па до најпростијих механа, у којима су собе хладне, неукусне, неокречене, а кревети тесни и тврди. Овај дечко ручао је у свима трапезаријама, и већ се навикао на луксузна јела; знао је да зове келнера и да наручи телетину, мајонез и друге ђаконије. Пре но седне за трпезу, вели оцу: „Тата, ако имаш новаца, ја бих јео ђаребице са тартифом.“ И отац је наредио, да му се донесе; сутра дан је код куће на брзу руку ручао најобичније овче печење са кромпиром. Дечко је већ био и у свима позориштима, слушао је *Аjиду*, *Лоенгрина*, *Фауста* и *Полиута*: воли *Аjиду*, јер тамо долазе неки мали црнци; воли *Фауста*, јер је видио лепа ђаволчића; *Лоенгрина* само три због лабуда, а никако му се не допада *Полиуто*, јер тамо од свег овог нема ништа. Здраво воли Дурандову и Сингерову: за друге не мари. Проза му је милија од музике, али последњу слуша због невачица. За време одмора отац га води на позорницу, и ово парце већ се спријатељило са Маринијевом, Тесерова га полуђила, Камиџева му дала бомбона, а за Пјетрибонијевом лудује. Овај дечко слабо спава; кад је код куће, слушкиња хоће ноћу да му басне прича, али је он и не слуша, нервозан је, не може да спава. Читати је научио из неких новина, а већ зна све псеудониме свога оца. Још не зна чистито ни писати, а већ саставља белешке за дневне новости. Стомак му је вечито покварен, јер се у њиховој кући данас руча у један сат, а сутра у осам; данас се

пије Бордо, а сутра киселица. Он већ зна, како се треба курталисати непријатна госта и како се вуче за нос кредитор; гледао је, како му код куће преписују ствари, мајка му беше тада пребледила на плаче, а оца беше нестало. До сада га је отац два пута стегао на груди, пољубио и изнемоглим му гласом рекао, да буде добар и да не љути мајку; овако му је отац говорио, кад га донесоше кући на колима онесвешћена и рањена у лакту. За време ове очеве болести нити је лепо ручавао, нити се возио, нити је ишао у позориште: све ово замени сиротиња, која се све то више ширила, неуљудни кредитори, изнемогла мајка, а отац љут и растужен. Напослетку овај дечко зна, да му је отац скептичан, и шта ли је пута чуо подругљивих речи о љубави, отаџбини и о врлинама — те ми једног дана ово парче сасвим озбиљно рече: Леп револверски метак свему је крај."

Треба ли трошити речи у корист ове лепе карактеристике? — Не.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Изашао је дра Драгише Станојевића „Србин", месечни часопис за економију и политику (програм радикални). Ово је садржај првој свесци „Србина" Јуни 1887.): 1. Говори српски! 2. Значај данашње опозиције у Србији. 3. За Србију 1868.—1886. 4. Непријатељи. 5. Пријатељи.

— Угледала је већ света и трећа књига друштва светог Саве а то је „Браство" I. У тој су књизи наштампане три народне песме: „Маргита дјевојка и Рајко војвода", „Свети Саво" и „Ко крсно име слави, онome и помаже". Има даље две причице М. Ђ. Милићевића и то: „Отаџбина" (с малом изменом прештампана из „Просветног Гласника" од прошле године), и „Дур делија, иде Пантелија!" Остало су књижевни и научни чланци и то од Љуб. Ковачевића: „Велес" (и Демир капија), „Прилеп", „Охрид" и „Скадар" (уз сваки чланак има по једна или две лепо израђене слике); од Стојана Новаковића има две три црте за карактеристику првих српских песника (Лукијана Мушицког и Симе Милутиновића. Та је студија први пут штампана на француском језику у флорентинском „Revue internationale" (tome II. 2. livraison, 279.—285.) а почетак, прво писмо, изишао је на српском језику у декембарској свесци „Отаџбине" за 1884.); Од Ђ. М. Бугарског има слика из прошлости: Глиша Тралјић, књижевник српски; од П. Срећковића: Сима Игуманов (народни добротвор, утемељилац православне богословије у Призрену) и историјска студија „Солунски мир"; од М. В. Радонића „Борба за народност, с нарочитим погледом на прошлост полапских Словена, Словинаца, Чеха и Срба; од Димитрија С. Јовановића „Јужне границе Душанова царства" и од М. В. Веселиновића „Географско-етнографски преглед Маћедоније и Старе Србије" (с картом). — „Браство" су уредили и штампање му нагледали Милован Р. Маринковић и Петар П. Ђорђевић, тајници друштва св. Саве.

— Извештај о српској вишој девојачкој школи у Новом Саду на крају њене тринаесте а школске 1886./7. године доноси расправу професора Мите Калића: „Женски уплив — девета велесила".

— Душан Рогић јавља, да је дао у штампу збирку својих приповедака, у којој ће бити неколико приповетке из српског народног живота. Биће у тој збирци и приповетка „Зорка", која је у негдашњем „Српском Забавнику" недовршена остала. Књига ће имати најмање 10 штампаних табака а цена ће јој бити 60 новчића. Претплата се шаље писцу у Митровицу. — Даље јавља Душан Рогић, да ће после тих приповедака изаћи у појединим свескама велики његов роман „Ископано благо". Чист приход од тога романа, а тако исто и од збирке приповедака, наменио је писац на то, да тиме настави у Загребу издавање „Српског Забавника", који је 1885. у Октобру морао престати излазити, што претплатници нису уредно шиљали претплату.

— У извештају о српској великој гимназији у Новом Саду за школску годину 1886-7. саопштена је расправа професора дра Ђорђа Дере „De poëtis lyricis graecis, imprimis de Anacreonte eiusque quae sunt et dicuntur carminibus." (О грчким песницима лиричарима, нарочито о Анакреонту, о његовим песмама и о песмама за које веле, да су његове). Међу осталим спомиње писац, како су Анакреонтове песме превађане и на српски; спомиње преводе Вукашина Радишића, што су изишли у листу „Уранія" године 1838. и у „Голубици" год. 1839., 1842. и 1843. Колико ми знамо, преводио је у нас Анакреонта и Јован Сундечић. На крају расправе своје, да би доказао, како је српски језик згодан, да се на њ преведу Анакреонтове песме, саопштава др. Дера упоредо са изворником превод Благоја Бранчића „Голубу", који је изашао у 23. броју нашег листа о. г. Бранчић је, као што нас уверава, намеран превести целог Анакреонта.

У Загребу у накладе академијске књижаре Л. Хартмана (Kugli & Deutsch) изашла је ово дана књижица дра Миливоја Шрепела: „Корнелије Тацит". Реч је у тој књижици најпре о спољњем животу Тацитову па онда о делих његових, која су овде врло проницаво карактерисана; даље је онда под насловом „Други хисторици према Тациту" укратко изнесена сва повест писања историје, од грчких логографа па све до Макулеја и Бекла. Књижица је написана разговетним и лаким слогом, само се тек погдегде истакне штошта, што српски читалац само по смислу може разумети. Тако се каже на стр. 8. „који су били подобни за уверење усијати главу"; за Тиберија се на стр. 9. вели, да је био „преливени химбеник"; на стр. 11. пак каже се, да су „сами догађаји троска повести", а на стр. 12., да је „на челу опорби био Квинтилијан"; из смисла тек разумемо на тој истој страни и реч „огавје". А зашто Шрепел на страни 13. региструје, да је Тацитова Агриколу на хрватски превео др. Стеван Павловић, то баш не можемо да разумемо. Да ли можда зато, што је превод штампан у Загребу и што га је издао Коста Стојшић, који је међутим такођер Србин?

— Из Беча смо добили проспект нова илустрована ча-

сописа за поуку и забаву, што је Константин Мандровић рад да издаје. Лист ће се звати „Немања“ а уређивање га Симеун Ковјевић. На просвети видимо, да ће „Немања“ бити намењен широј читалачкој публици те ће у тој цели допонети већим делом поучне чланке из разних грана знука и уметности са егодним и лепим илустрацијама, а поглавито из земљописа, народописа, историје, из природних и друштвених наука и т. д. Бележиће се важније догађаје у Срба и Словена, приказиваће се словенске књиге и новине, које му се тога ради указивају и примаће и критике на ове књиге. Излазиће засад сваког месеца једанпут, у свескама од три табака (24 стране) а у облику велике четвртине са 8 до 9 слика. Цена је за Аустроугарску, Босну и Херцеговину 4 фор. 80 новч. на годину; за Србију 10 динара годишње а за остале земље 5 фор. 60 новч. Поједине ће свеске стајати 40 новч. или 85 пара. Претплата се шаље на адресу: Verlag des „Nemanja“, Wien, Landstrasse, Hauptstrasse 22. За Србију примају претплату књижаре В. Валожића, А. Пурића и Петра Ћурчића у Београду, Б. Савића у Шапцу и Душана Валожића у Нишу. Ко скупи 10 претплатника, добиће лист бесплатно, а ко скупи петорицу, добиће лист у пола цене. Засад јављамо то а кад добијемо прву свеску те видимо, је ли уредништво одиста пуно, да у проспекту означени задатак савесно врши, рекићемо без задора своје мњење. Чинимо само уредништву пажљивим, да језик и слог неће бити лак, разумљив и исправан, ако се буду налазали језичке неподобе, као што је овде у проспекту оно: „у том уверењу будући“.

— Мухамедовац Мехмедбег Љубушак Капетановић издао је „Народно благо“, што је по Босни, Херцеговини и суседним крајевима скупио. На руци су му ври скупљачи били њих 52 и он им са захвалношћу спомиње имена у овој књизи. Сабрано је ту сијасет народних пословица, пирека, прича и то поређано по азбуци а неке су пословице и фразе протумачене повећом причом, зашто и када је која реченица и откуда је потекла. Има ту и песма један, коју је пре двадесетину година саставио неки Јусуфбег Ченгић; та је песма међу народом прозвана именом „Абдија“. Има даље неки као жалбеница, што се чује из уста народа а коју је „Дунавски врхунац“. Капетановић је превео и до неке две хиљаде арапских, перзијских и турских пословица те је од њих на углед одабрао три-четири стотине и додао овој збирци. Нашли је, да их још преведе па ће онда све растумачити и поседне издати. Занимљиво је писмо, које нам је као прилогатницу уз своју важну књигу послао скупљач. Овако нам пише: Назад неколико дана за ону обрану Мухамедоваца, која је протекла Ваш цијењени лист (в. чланак Николе Шумонье: „Мухаредовство и наша књижевност“ у 21. и 22. бр. н. листа), сто Ван шаљем једну књу народног пајења, које сам кроз скоро 25 година једна сабрао и то помоћу многе наше браће милих родољубља. Казала су стара људи: „тешко дому, у ком слоге нема“ или: „складна браћа поне дворе граде а нескладна и остиро продају“. Радо очекујемо, да и Ви још коју о томе неисцрпивому народном благу кроз Ваш цијењени лист прогопорите. С особитим поштовањем махуће селам. М. 6. К. Љ. — Књига је штампана латиницом и то трошком скупљача. Добро би било, да позвани о тој књизи проборе и коју ипне.

— Мита Живковић јавља, да је дао у штампу своју Немачку граматику за средње школе. Ту је граматику, на препоруку гг. просветног савета, министарство просвете у Србији одобрило као школску књигу. Књига ће изаћи око 15 штампаних табака и биће готова до конца Августа о. г.

— У 23. бр. на стр. 368. н. л. регистровали смо по Грловићевој „Smotri“, да су утледале света „Одабране песме Змаја Јована Јовановића“, како их је приредио др. Милићој Шрепа Сад смо то одиста красно издање добили на приказ од накладнице академ. књижаре Л. Хартмана (Кугли и Дајч) са песничком сликом. Искрено признајемо, да су нас Хрвати претекли што се тиче спољашњег облика својих издања. И ми имамо дивот-издања, али Хрвати свако песничко дело одену у красно рухо. Што се редакције тиче, такођер немамо ништа приметити. Знајеа језик и правопис — како и латиницом — задржан је најсавеснije те тако и та својина његове појезије. Што на 56. страна стоји „trubljа“ место „truba“, биће на сваки начин штампарска погрешка. Прешао је жестом руком гледао, да на биссрја изберс бисер — управо није га стало труда, јер је могао захватити у ма коју страну „Невањије“. Или, да кажемо, да га је баш с тога стало труда? Уверени смо, да би он најрадије прибрао — све. У тој збирци су 43 песме, које лирских и епских, које шаљивих и сатиричких, које пак преведених. Уз то је као увод живописне и кратка али маркантна карактеристика Змај-Јована Јовановића. Не замеравамо, али нам нала нпак приметити, да не би вгорег било, да је у збирку ушла и која песма, посвећена деци. Но и поред тога свака част и слава колико Шрепу толико и књижари.

— Француски језику с особитом ревношћу дечију књижевност. Све такве књиге украшавају лепим сликама. Тако је за сва сиои малу децу намењена књижица „Доца Алсашка и Лоренска“; за одраслију „Дечија библиотека“ са великим, јасним словима; за још одраслију „Библиотека материнског васпитања“.

— Дело Фридриха Хелвалда „Француска, опа сапа и пресликана“ довршено је 57. свеском Књиге су две са 455 илустрација, накладом Шмита и Гинтера у Лајпцигу. Критика јако хвали то дело, и препоручала би је за ручну књигу при путовању по Француској, да је — мања.

— Драмска слика грофа Толстоја „Моћ тмине,“ преведена је на немачки. Превео ју Август Шолц. Превод је изашао накладом С. Фишера у Берлину.

— Тереза Ракен зове се драма у четир чина од Емила Золе, коју је на немачки превео Јоца Савић, новоизашли редитељ у Минхену.

— У славу енглеске краљице спевао је неки песник оду на санскритском језику.

— „Allgemeine Zeitung“ донеси у последњим бројевима чланак „Русија и грчко-православна црква у Аустро-Угарској.“

САДРЖАЈ: На странцутници. (Наставак.) — Господину Љ. П. Н. Песма од Вл. М. Јов. — Агитатор. (Наставак.) — Мучна жеђ (Анакреон.) Превео Б. Брапчић. — О књизи Лавару. (Наставак). — Женски карактери у појезији Лазе Костића. (Наставак.) — Књижици по талијанској књижевности. II. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. в. пр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 27. У НОВОМ САДУ 2. ЈУЛИЈА 1887. ГОД. III.

† МАРИЈА РАЈКОВИЋКА-ДИМИТРИЈЕВИЋКА,

ГЛУМИЦА.

НА СТРАНПУТИЦИ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ НАРОДНОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО МИЛУТИН ЈАКШИЋ.

(Наставак.)

IV.

Мио други пут отишао је Младен Крстин Карлу Брежовском, да се разговара с њим о том несретном процесу, и да га пожури мало. Никад мира души старац-Леонтијиној.

Иде тако Младен, па гледи преда се, удубљен у мисли. Ниг се осврће куда, ниг мотри на што. Тако се замислио, да је прошао Карлову кућу, па се онда од једаред трже и врати натраг.

Кад по други ред закуца на врата, зачу се изнутра женски глас: „Слободно!“

Он уђе унутра и назове Бога.

Мало се збунио, кад је у соби затекао саму Марију. Она је седила крај прозора и читала нешто, а на столици до ње лежи довршен шав.

Кад је Младен отворио врата, она устаде са столице, — као да се тргла из некаква сна, и приђе му ближе.

„Је ли код куће господар Карл?“ запита Младен, а и не гледа на Марију, већ му поглед лута по соби.

„Ја мислим, да је у бирту.“

„Е, па онда идем у бирт.“

„Можда ће се скоро вратити. Седите мало и причекајте га. Време је већ да дође.“

Младен седе. Усуди се запитати Марију:

„Шта ви радите?

„Ето зачитала сам се, па и заборавила на рад. Читам свето писмо. Сва сам се била удубила у њега, па кад сте ви куцнули, тако сам се тргла. Прође ме сву језа ... Ох, како је лепо свето писмо. Јесте ли га ви кадгод читали, Младене?“

„Јесам, читао сам нешто“, промуца Младен, па онда устаде да иде, не би ли избегао даљи разговор, јер се бојао, да на њена друга питања не ће знати одговорити. Већ ухватио за кључаницу.

„Сад ће он доћи, тек што није ту. Што хитите тако? Седите мало па причекајте.“

Младен седе, попда му се брзо учини, да није требао сести, и устаде опет, поцрвенивши због те збуњености. Зграби шешир и оде, једва рекавши „збогом.“

Нагло, наглије нег обично упутио се Младен према сеоској крчми. Уз пут помислио у себи: „Гле, она чита свето писмо. Ко би мислио?“ Њему се то учинило тако чудноватo.

Идући тако прође и поред цркве. Стари црквењак лено је отворио њена тешка врата и ушао је, да одзвони на вечерње. Из цркве се просуо онај пријатни, светињски мирис, који побожну душу тако уздиже.

Младен ту заста, скиде шешир и нехотице погледа на крчму. Учинило му се зазорно, да раднога дана иде у бирт. То не воли његов бâба, нити сам то кадгод чини. Успорио кораке, па размишља, хоће ли у бирт или кући, а гледи ђаке, како иду из школе и сви љубе у руку стару попадију, која се у то доба увек нађе на улици. У то нађе на Карла.

„Од куда ти, Младене?“ запита Карло.

„Баш од вас.“

„А куда?“

„Пошао сам у бирт, јер сам чуо, да сте у бирту. Рекох, да се разговарамо, ал овако ће још боље бити . . .“

„Е да,“ рече Карло, „хајдемо баш у бирт. Онде се можемо поред чаше вина на тенане разговарати.“

Шта ће Младен, него хајд.

Уђоше у сеоску крчму.

Тај храм Бахов је голем, какав и приличи — не своме патрону, већ — његовим верним поклоницима (а у Сумраковцу их је леп број). Преко од крчме стоји школа, која би са своје запуштености, низине и тескобе морала бити позната у целом таминком Банату, да, то јест, нису и све остале трапталске школе исте такове. Какав филозоф путник могао би, сравњујући крчму и школу, праведно узвикнути: „Пазите, о Сумраковчани, да вам крчма школу не прогута“. На то би — знам напред — томе мудроме путнику какав још мудрији Сумраковчанин од прилике овако одговорио: „Наметним људима и не треба велика школа“. Тој лепој доскци би се слушаоци тако грохотом насмејали, да би многоме лутње пукло на огрлици, а надмудрени „Доситеј“ морао би се скупити и тражити глупљи свет, ако хоће о школи да им придикује.

Тај Бахов храм, коме је, као што је опште познато из старих приповедака, при стварању света ђаво темељ положио, слави славу своју свецем и недељом, исто, као и права црква. Али радним даном више крчмар дочекује и испраћа својих парохијана, него попа својих у цркви.

Сеоска крчма у пуном смислу одговара свом културном задатку.

Ту прво вино и ракија из неспоразумљења често разбијају једно другом главе, оне мудре главе, којима школа не би имала ништа додати.

То је најбоља прилика за сеоске бербере, да, пуштајући крв из међући пијавице, покажу своју лекарску вештину. Само на тај начин могла се развити сеоска хирургија, којој је најславнији представник био Сима берберин, до готово недостижне висине.

У бирту се даље саветовали вини и невини, поглавари и други главнији људи о општим стварима. Ту се општински рачуни склопе и вином запечате, а у црквеној из политичној општини тек обичаја ради преко дневног реда пређу. Ту се склапају уговори од сваке руке, ту се претреса све од цара и патријарха па до Миње, сеоског доктера Ту ничу, кад ће да дође избор кнеза, кандидати за кнежевину. Кад је родна година, буде их — слава Богу, — и по седам осам јавних, а још много више њих потајно уздишу за том масном „чести“.

Ако је истина, да је живот најбољи учитељ, онда и то мора стојати, да је крчма најбоља очигледна и нофторна школа. Ту се чаша живота људског највећма пресипа, ту је живот Сумраковачки најживљи и најоучнији. А некако је канда сама судбина удесила, да школски прозори гледе управо у врата од крчме. Штета, што ти прозори нису мало већи и стакло на њима мало чистије! Међу тим и тако добре очи оних старијих гитаваца могу пажљиво посматрати, шта се око крчме дешава. А то је за њих од велике користи. Кад се газда Мита, на прилику, опије, па хоће да сиђе низ степене, он не иде право, него чучне и тако се спусти, па онда не иде средином пута, него се верно држи зида, цењећи сто пута више његову вредност, него онај гибљиви ваздух с обе своје стране. А ако му случајно спадне шешир, не враћа се по њега, тешећи се вађда у себи, да је боље изгубити и шешир него главу. Из тога и сличних примера могли су Сумраковачки ђаци извући много поуке за свој будући живот.

Младеж је сеоска присвајала у крчми многе племените особине као н. пр. слободу у говору, гипкост у понашању и разбијање глава и чаша. По неком младом Сумраковчанину нарасли баш ту мало дужи покти, па је почео са живином, а свршио у аришту ил под вешалима.

И тако даље, и тако даље . . .

Кад су Карло и Младен ступили у крчму, било је у њој осим Симе берберина, кога овамо чешће довуче жеђ за хирургичким опитима, још неколико такође жедних Сумраковчана.

Карло и Младен повукоше се у другу собу, у празну, јер су општински поглавари баш имали скупштину, па не беху ту.

Седоше за један мањи сто, и Карло наручи вина.

„Како стојимо са процесом, господар Карл?“ запита Младен.

„А што ми кажеш: господар Карл? Та, и ја сам човек, као и ти. Зар није тако? Ако су нам аљине неједнаке, ал ми смо једнаки. Сви су људи једнаки.“

Младен погледа управо у очи Карлу, али тако, као да не верује његовим речима. Тада тек примети, да Карлове изражајне очи исто тако проничу у човека, као и очи његове сестре Марије, која му и нехотице чешће пред очи излази. Само је Карлово лице увело, ситно, као лимун жуто, а са Маријина, облијег и правилнијег, одсева зрак младости и лепоте. Та протува и пробисвет учини се у томе трепутку Младену са свим друкчији и занимљивији.

Кућнуше се и испише пиваки.

„Питај, Младене, попу, кад одеш у цркву, јесу ли сви људи једнаки?“

„А шта да га то питам?“ пасмехну се Младен.

„Да видиш, шта ће ти одговорити.“

„А којег попу мислиш?“ запита Младен. С поп-Стевом се газда Леонтија није добро гледао, јер је попа био грабљив човек. Једном прекинуло поштеном тутору због неке штете, коју је попа хтео да нанесе цркви, за његова туторства. Та је ствар дошла пред самог владику, па се отуд започе омраза међу поп-Стевом и тутором. С младим поп-Милошем није се Младен никад ни разговарао.

„Питај, којег хоћеш. Ал ја знам, шта би ти одговорили.“

„Шта?“

„Одговорили би, да нису.“

„Па, да богме, да нису.“

„Е, ал Христос друкчије учи . . .“

„Све једно. — Донеси, Јанош, вина,“ довикну Младен бирташу.

Обојица заћуташе, а бирташ никако да донесе вина. Вађда није чуо. Или можда није било при руци вина, те је морао и у подрум и на бунар.

„Сећаш ли се, бога ти, Младене“, започе Карло опет, „како је поп Стева придиков'о на ањеског св. Николу?“

„Сећам се“, рече Младен, а румен му прелети преко лица.

„Сећаш ли се, како ти је онда осрамотио бабу. Говори, не знам тамо, о неслози, а овамо мисли браца-Лецу и о њему говори . . . Твој бабо поцрвенио, не сме очију да дигне, а газда Никола се расширио у столу, мислиш, да је његова црква, к'о да није он крив, што је дошло до процеса. Е, ал да богме, код њега је поп Стева сваки час, па је ту речи свакојаких. Знају се они добро.“

Младену као да се сад тек очи створише. У лицу поцрвени, а у очима му заплamти гнев.

„На и поп Милош хоће о томе често да говори,

а црква није за то ту, да се срамоте у њој поштени људи . . .“

„Истина је,“ помисли Младен, а у себи једва задржава гнев.

„Па знаш, шта сам ја слушао,“ настави Карло тише, примакнувши се ближе Младену, да му поверљиво саопшти некакву тајну. „Говори се, да нашем Николи у томе процесу и поп Стева иде на руку. За то се они тако често домуњавају. За то попа иде тако често вармеђској господи. Говори им и мити их . . . Може Никола још добити и процес . . Знаш, како је, новац . . .“

Младену штрецну крв у лице и он страсно превуче руком преко чела, да обрише зној.

„Бирташу, донеси вина,“ љутито викну Младен крчмару.

Крчмар донесе.

„Донеси још!“

Бирташ још донесе.

„Тако. Хајд, сад да пијемо, Карл.“

И Младен оде испражњивати чашу за чашом; а Карло крче тек по кад кад.

„Пи, Карл, сад ја плаћам. Пи, ал не дај, да онај добије процес, ма ме шта стало. Нити новаца, колко хоћеш, само не дај, да нас осрамоти. Терај процес, како знаш, само да га добијемо, а виноград нек је твој.“

„Не бој се, Младене.“

„Не дај, брате, Младен ће ти Крстин дати јабуку, какве ти нико није дао,“ говори Младен, ал га је језик по мало почео издавати од пића. „Ми смо браћа“. И он загрли Карла, па се почеше љубити.

На то паиће од некуд Емил Бркић, пијан, без шешира. Дошао је на свечу.

Тада се поче још већма пити.

Емилу не треба много, да добије вољу, па да лупа чаше. Згради једну и лупи њом о патос, а чаша се расприти на сто комада.

Карло га због тога нагрди, а онај одмах Карла за косе. Почеше се својски чупати и за час се смоташе у клупче. На то ђипи Младен и згради Емила, па га хити кроз врата чак у другу собу.

Емил на то покуњи разбијени нос, па се опет врати у друштво. За час се помири с Карлом и загрли се и пољуби с њим.

Много је вино попио Младен, ал силна је снага у томе крупном телу. Ноге га још не издају.

Кад су Карло и Емил тако били пијани, да су попадали око стола и поспали, узе Младен шешир и оде кући.

Тешком муком погоди врата.

Његова Даница мирно је спавала.

Младен приђе њеној кревету и гурне ју суровo.

„Устај,“ вели јој, „стрвино, па ми запали свећу, кад ниси знала на свом месту оставити ћибре. Сад ћу те . .“

Она се јадница трже из сна, ђипи сва бледа из кревета и потражи жигице, па запали свећу.

„Зар ти мене не знаш будна дочекати?“

„Па чекала сам све до оточ . . . Ал кад сам видила, . . . мислила сам, не ћеш ни доћи . . .“

Младен јој корачну ближе, а она, кад му сагледа крваве очи, побледи још већма и устукну натраг.

„Још се смеш бранити!“ И он је потеже бити тешком својом руком и чупати је за косу, батргајући се овамо онамо по соби.

Даницу стаде дрека. Пробудише се и деца, те и деца ударише у вриску.

Сав усплахирен скочи чича Леонтије с кревета, и потрчи у синовљу собу, а за њим потече и баба Мила, огрнувши неку ћурдију.

„Шта је то од тебе, Младене?“

С упрепашћењем погледа старац на свога сина. Очи му се укрстиле и укочено гледа не зна ни сам куда. Види се, да је пијан.

Даница побегла иза пећке. Као смрт бледа, а рашчупана скупила се на банку и дрхће као прут.

Плану старац силним гневом, па му се коса диже.

„Лези, несрећо пијана! Зар таки да ми изађеш на очи, срам те било! Боље да сам те жртва видио.“

Младен не разуме речи свога оца. Он се од једаред изврте на кревет и на мах заспа.

Грди старац и виче, а Младен на то само равнодушно рче.

Једва га умирише жена и снаха, молећи га да легне И полегаше опет сви, ал старац не склопи више очију те ноћи.

*

У јутру је рано устао и изишао је на улицу, па је већ чуо, где је Младен пио и с ким.

До подне није ни речи проговорио.

Младен се мало доцније пробудио нег обично, па је одмах отишао у стају, да намири марву.

Са женом се разговарао врло меко и више него обично. Кад год би прешла преко авлије, он има да је по нешто запита. А она се брзо одсрдила и весело му одговара.

Но ипак се Младену савест није умирила. Баби не сме на очи. Осећа, да се љуто осрамотио, јер се сећа свега, што је пијан учинио.

При ручку сви ћуте. Нико се не усуди речи зуцнути, већ сви погледају са зебњом у старца. А старац само ћути и гледа преда се.

После ручка позове он Младена у стајаћу собу.

„Ти ме, Младене, јуче осрамоти. Где ти је памет била, те се тако избезумиш? . .“

Младен ништа не одговори, већ само гледа преда се у земљу.

„Знаш ли ти, море, да у нашој вамилији нико није био бекрија? Па зар ти, ти, Младене, да се проневољаш, и да расипаш новац банчећи по биртових у радни дан, кад друга твоја браћа гледе за послом?“

Заћута старац. На његову лицу и у речима му изли се толико забринутости и бола, речи те толико дирнуше Младена, да му покајање растопи сво јогунство. Те речи једнако зује у ушима Младеновим, док је год старац ћутао.

После дуже почивке он опет поче:

„Знаш ли ти, синко, да за нашу срамоту зна већ цело село? Ту је, ето, и недеља; а ја један како ћу у цркву, пред Бога и међу људе? Образ ће ми изгорети. Ваљда и сам видиш, куд то води, па немој више то да радиш . . . Шта уради синоћ, Бог те видио! Да ти тучеш жену под бременом, тако красну жену! Ej, Боже, Боже! . . Не шали се, синко, срећне ти твоје.“

Младен стоји као закован. До ушију поцрвенио од стида. Соба му се окреће. По лицу му се види, да се каје.

„Сад иди, па ради свој посао. Ја знам, да то више не ће бити.“

Младен оде. Од то доба није више узео у уста никакна пића.

(Настављће се.)

АГИТАТОР.

РОМАН ИЗ СЛОВЕНАЧКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО ЛАНКО КРСНИК.

(Настављен.)

X.

Кад се они вратили, био је већ дошао посетник. Сви се дигоше, те пођу Болету у сусрет.

И Милица потече с осталима у сретање и у веселом и гласном поздрављању не примети нико, како је узбуђена. То је добро дошло и Кореву, да лакше сакрије тиху, неизмерну срећу, која му испуњаваше душу.

Болетовица види, како доктор једва чека, да се може поразговорити с њеним мужем о познатој ствари; с тога оде са Катинком и Милицом у дворац. Господа остану у врту.

„Само кад си већ ту, мили мој! Жељно смо те чекали. А сад се треба добро потпасати!“ рече Храст нагло и ухвати пријатеља под пазуво. Пођу широком стазом, што је сва била посута белим песком. Корен иде за њима.

„О, ти мислиш — рад избора!“ рече Боле отежући.

„А ради чега другог? Избор, избор — њиме се занима сав наш свет.“

„Па шта желиш?“

„Говорити с тобом, посаветовати се, и — агитовати мораш, пријатељу, агитовати. Без агитације нема ништа!“

Доктор је говорио тако ватрено, да није ни приметио необичне Болетове озбиљности и замишљености. И цитат није избацио, што му је иначе увек у обичају.

Кореву пак гори још и сад на уснама први пољубац Миличин, те и не обраћа много пажње на разговор; његове мисли блуде другамо.

„Реци ми, како стоје ствари у вароши,“ запита посетник после кратког ћутања.

„По нас слабо — без тебе!“

Доктор му испричаведа све, што се збило за време његове одсутности: о збору бирача, о канелановим сплеткама, о Медену и његову савезу са чиновницима и о чудном држању средишног одбора.

сити звоно!“

„Видиш, пријатељу, за свима тима стоји за леђима влада, немшкутарство и клерикалство. Лепо друштво! Но ми га морамо распршити. То, што се збива, није више словенски, народно; и куд ћемо на послетку доћи, ако будемо слали у сабор такове људе, као што је Меден? Ту ће још и Елза по-

„Мили докторе, ти си узбуђен! Шта те до ђавола тако узбудило? Ту се ипак мирна и озбиљна разматрања; јер наш је положај тако озбиљан, рецимо опасан, да треба пазити само на то, шта може бити политично, корисно, те се махнути личних жеља и назора.“

„Не знам, шта мислиш!“

„Sine ira et studio, мили мој! Питање је, да ли је твоја кандидација политично корисна или не? Каже ли нам дисциплинарни ред, да идемо за средишним одбором, или да радимо на своју руку?“

„Средишни одбор није још рекао своју последњу; ми морамо утицати на њ!“

„Рекао је!“

Храст испусти пријатељеву руку и заћута.

Корен пак, заборавив све своје слатке сањарије, плане:

„Када?“

„Јуче је одлучио, да прогласи Медена кандидатом за нашу варош.“

„Ми му оглашујемо борбу!“ изусте доктор и концијенат у један мах.

„Ја кажем, да би то било неумесно!“

„Ти то мислиш?“

„Данас сам се разговарао у граду с нашим присталицама; и они су ме убедили, да ће бити најбоље, ако ти не кандидујеш. Стрпи се, док се расчисте наше прилике. Та још си млад!“

„Дакле, и тебе су задобили?“

У тим се речима огледао неки бол.

„Није могуће, господине Боле, да ви збиља тако мислите!“ ускликну Корен.

„На што шала у тако озбиљним стварима? Ја велим, покоримо се дисциплини; то је народна дужност и врлина. Све да оборимо оне, не ћемо користити народној ствари!“

„Та за Бога, шта се тиче средишног одбора Меден, кад се зна, да је он увек био немикутар, велик противник наш?“ запита Корен љутито.

„Клерикална странка вели, да се више удаа у њега, но у нашег пријатеља доктора; а и влади, која нам је сад праведна, — као што сами велите, — био би Меден по вољи.“

„И немикутарима!“ дода Корен. „Сећате ли се још оног забавног вечера код Медена, кад је кортешовао барон Јаблонски?“

„Све је могуће! Ствар је свршена и ја саветујем, да попустимо.“

„Не, не, никад, никад!“ викне Корен.

Храст ћути.

„Дакле, ти не ћеш с нама?“ запита он после кратке почивке.

„Не могу! Везан сам, — дао сам у граду реч.“

„Онда смо побеђени! Сва је борба узалуд!“

„Није, господине докторе!“ рече Корен. „Попустити не смемо! Господа у средишном одбору хтели би све међу се да поделе; а кад већ морају кога примити у своје коло, примају најмилије такове, — као што је Меден. Тај ми не ће ни мутити ни бистрити, — све ми то знамо. Но треба помишљати и на то, шта ће бити с народом, с нашом народном идејом, ако нас буду заступали мамелуци и користољупци, ако се будемо подавали саможивом апсолутизму старих посланика. Ту морамо пробити тај стари саможиви круг. Нових нам људи треба, и ви морате кандидовати. Право народно новинарство не ће нас оставити на цедилу, а то је велика добит. На и ако пропаднемо, семе, које ћемо посејати у својој борби, то ће семе изникнути. Ко зна, какав ће по том бити за коју годину наш положај? Ја тврдим, да ће нам расти снага!“

Корен је био сада само одушевљен агитатор. Заборавио је на све, што се данас десило; заборавио, да се противи оцу своје драгане, на ни за трептак не помисли, да може раздор међу њима постати судбоносан по њега и његову љубав. Опојила га је она безобзирна страсна народна свест, што је имају само потлачени народи, а не заборавља је њихова ватрена омладина ни онда, кад њихова борба уђе и у миран и раван пут.

Око посединкових усана заигра саркастичан осмех.

„Мислиш ли, да ћеш постићи нешто особито — по наш народ, — ако одеш на сабор?“ рече он скоро подругљиво. „Или ћеш с другима или за другима!“

„Хвала ти, што си тако искрен,“ одговори Храст јетко. „Писам се надао, да ће и тебе обрлатити. Но сад видим, докле сеже њихова моћ. Видићемо! Желе ли борбе, имаће је!“

„Добро, тако је!“ потврди Корен.

Врате се према двору.

„А шта ће бити у великом већу? Хоће ли пустити и онамо саме Немце?“ запита доктор усиљено, да се примећавало, како хоће да поведе разговор о другом чему.

„Шта још! И тамо ће бити борбе!“

„О, иначе! Кога ће кандидовати наши?

„Много наших познаника, па — и мене!“

„Тако?“

„С тим су вас задобили?“ умеша се Корен.

Боле победи од љутине. Окрену се концијенту, који, сав разјарен, стајаше поред њега.

„Не знам, шта да вам одговорим,“ рече осорно; „но чини ми се, да није нужно. Ви канда немате ни права гласања, па ја не разумем . . .“

„Молим, дозволите!“ упаде Корен. „Имао ја права или не, вечерас је то све једно. Ја мислим, да има свака право говора и критике, ко има словенске свести; а ту сам сачувао — чисту и неокаљану . . .“

„Разумем, разумем“, рече поседник мирније. „Али не смете замерати ономе, који има исту свест, на тражи других путева, може бити и примеренијих, него што су ваши.“

Корен се подругљиво насмеши. Хтео је опширо да одговори, но већ су дошли до дворца. А кроз отворен прозор на првом спрату разлежу се њини звуци народне песме.

„О, Милица пева!“ примети Боле и сва тројица стадоше на капији, да слушају.

Милица удара у гласовир и пева неку стару народну песму.

Као да су ти звуци таложили страст и љутину, која је мало пре кипила у срцима ове тројице, ћутали су, и кад на позлетку позва поседник доктора и Корена, пођоше обојица без и једне речи.

Но ни горе није могла завладати добра воља. Све је усиљено. И госпође, које су с финим осећајем слутиле неку несугласицу међу господом, настојале су, да доведу разговор на гладак пут. Милица некако плашљиво погледа сад једног сад другог. С Кореном пак није могла говорити, јер седи за сво време поред њене матере. Осећа, да им договор у башти није по вољи. О политици и избору нису повели разговор, а и то је већ сумњиво.

Кад се опростили Храстови и Корен, рукују се Милица и кондипијенат.

„Лаку ноћ!“ рече она топло.

Он јој стиште ручицу. А кад га она погледа, учини јој се, као да сева из његових очију поред среће још и нешто врло жалосно.

„Смем ли вам писати?“ запита он шапћући.

Она се зарумени и климну главом у знак да пристаје.

Остали нису на њих ни мотрили.

(Наставиће се.)

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

И ко је након смрти првога деспота српскога, високога Стефана, сина кнеза Лазара, понуђен, коме је наложено и од стране патријарха српскога Ћир Никона и од стране дворских (полажимыхъ) начеоника, да спише „**Житие и жизнь приснопомышленаго, словоустаго, благоуѣстиваго господина деспота Стефана?**“ Србин и српски син за то се није пашао, већ се пашао у српској земљи „**единь страшнь тлѣнокѣсныхъ страдь**“ и житије поменуто списа Константин преводник и философ, родом *Бугарин* а ученик некога Андроника, ученика великога Јефтимија, бугарскога патријарха у Трнову; и у том житију није се Константин философ, као што је то већ први писац „**Исторіе къ кратце о сѣрбскыхъ царѣхъ**“ напоменуо, ограничио на то, да изложи житије деспота Стефана „**ясе по редоу; о сгоноу къдрастоу и класти и благоустіи, оудобротворнык и откраснык пластеныи и истинскыи глаголы, ыако великоу сладость и оуныаемые протитаюрінык**, већ је и „вса памети достоина написао и ухитрио „**кысноцыпае и тогда царстковлакыхъ, где и кои и како, и оубіенае поусѣшно ыа плаыкарѣи и проухъ**“, а то је он зато чинио, што се, као што он сам вели, угледао на писце цареставних књига и летописа у Јерусалиму и у Цариграду, који, пишући житија својих царева, „**котыно окрьстывыхъ житіа писанію предлоуть ыноудае и пространѣе, ыако да цркъстыаае житие благоуѣстывыаыи и свѣтыаыи господыаь ыашыи сътворыть.**“

И тај Константин философ, родом Бугарин, као и с каквом љубављу само прича о српској земљи, о красоти, плодности и богатству српске земље, „**ыже ыасѣаы благыаыи ысполы ысть**“ и какви су људи у тој српској земљи! „**Соуть оубо**“ — тако карактерише Константин философ, родом Бугарин, Србе доба деспота Стефана — „**соуть оубо моужествены, ыакоже ыныхъ глась ыо ыасѣлыаыи не кыты.**“ Срби су му дакле прво мужаствени, јуначни, да им у том нема равних у свету. „Србин јунак на до века!“

„**Соуть же и къ послоушыаыоме благонотрѣкыаы, ыакоже ыо ыасѣлыаыи подобыа не ыметь; ыдже потрѣкь, скори къ послоушыаыю, кысни же къ глаголамыю, ыдеже ли ыѣто сыпротывы.**“ „**скори къ этыѣтоу ыасѣлыаому кыпрашаюштоу, кыороужени оружыи досыныыи и шоуыаи.**“ Друга је врлина Србинова, што је *послушан*, да му и у том нема у свету пара. И где је потреба, Србин радо слуша и неће се вајкати или што рећи, но запита ли ко и захтева ли ко што, што је Србину противно, одмах ће одговорити и погледати на своје оружје и с десна и с лева.

„**Соуть же чыстотою тѣлесыаою прѣкысходеште ыныхъ кждыкъ и лѣгкою и скѣтлою крьвию.**“ Константин философ, родом Бугарин, каже ти, Србине брате и српски сине, трећу врлину твојих старих Срба доба деспота Стефана: да су чистотом телесном надмашали друге народе и да је у њиховим жилама текла лака и светла крв.

„**Къ сыы же и цыхостыаы и двоуголюбыаы** — и ако је ко осиромашио међу њима, сви су му други свесрдно помагали. И мислиш ли ти, данашњи Србине и српски сине, да је за деспота Стефана син с родитељима својима за трпезу седао и с њима заједно кусао? Ако тако мислиш, вараш се, јер Константин философ, родом Бугарин, изречно каже, да син није с родитељима за једну трпезу седао, већ је „**ыакоже рабь**“ предстојао — „**и ые тькыо къ богатыыхъ сыы кыдыо кѣыс**“ — додаје философ — „**ыъ и къ гроубѣыыыхъ и къ послѣдыыыи ыыштетъ.**“ Обичају том српском дивио се и сам Константин, родом Бугарин, и дивећи се том обичају српском пита даље Константин: „**Где же къ ыыхъ ыысполыае се ыже оудобити отца своего ыли матерь?**“ И одмах сам одговара на питање то: „**къ истыноу ыикакоже, ыь по Христѣ ысполыаюште ысполыае законоу, дроугъ дроугъ болыае себе творѣште ъстыо, господа ыарицающе отъвръженою радкою.**“ Просто рећи — тако завршује Константин философ, родом Бугарин, девету скрајегланзину житија Сте-

фановог, у којој је главизни описан карактер српски — **якъса изредьна сѣнь** (људима у српској земљи) **сотъ. протѹлѣ же по Пакло**ѵ: **ѥлико ѵѣстьма, и ѥлико гокѹпна, и ѥлико ѵѣдрана, и якъсакъ сѣѹдьлиѵѹю обрѣсти ѥсть, нѹѵѣ же любакъс, ѥже глава ѥсть якъсакои добродѣтели.**

Погледај и познај себе, брате Србине и српски сине, у том огледалу, које ти из прве половине XV. века пружа Константин философ, родом Бугарин!

А кад ти стане у 51-ој крајеглавизни Београд, твој *српски* Бѣлыградъ „**ѥлѣѵѣлѣйшии градъ и красьнѣйшии и Сѣмоѵ подобе се и ако седмокрьх къ истиноу**“ описивати тај философ Константин, родом Бугарин, а ти читајући тај опис чисто да се занесеш, као што је и њему самом, ако и философу, при погледу на град ум стао и перо застало те је покликнути морао: **„и якто довольнь ѥсть писанииемь изрѣсти, ѥлика положенииа и кидѣнии и доброты, ѥлика же ѵьда и ѵнадькъсь иногыихъ же живоутинъкъ и кьнеѕоудоу людии.**“ При читању тога Константиновог описа мал' да не помислиш, да је он знао и паметовао још, да се Београд негда звао „*бугарски* Београд“ (Alba bulgarica.)

И напослетку, да није Константин философ, родом *Бугарин*, већ да је каква други Данило „**рождьшии и ѵьспитавшии сръбскые ѵемлѣ**“ списао живот деспота Стефана, би ли знао, поносни Србине и српски сине, ко је био и како се звао Родоначеник твоје српске господе а наиме, да је Ликиније мучитељ, далматијски господин, био родом Србин, и да је он од Константије, сестре цара великога Константина а кћери Конете зеленога (Хлора), родио сина Бела-Уроша, а Бело-Урош родио Тјехомиља, а Тјехомиљ светога Симеуна или Стефана Немању?

Признај, ако ти и тешко пада признати то, да не би знао, а незнајући то, чим би се могао поносити ти?

И кад ми се већ прохтело запиткивати тебе, брате Србине и српски сине, да те још запитам, а запитавши те да те подсетим на нешто. Је ли ти имао кад у рукама књигу, којој је име: „**Жѵѣнїе или Ображѣнїе Іллѵрїческихъ ѵподражденїе**“ и да ли си опазио у тој књизи не само белеге свију српских земаља и белег укупне царевине српске и у средини образ цара Стефана на коњу витезу, већ и образе твојих краљева и царева, и твојих светитеља и светих од првога Стефана Немање, *цара* српскога, нареченога Симеон, до св. Георгија „иже пострада от Селима“ и до „**св. Стефана Шкрїлановикла?**“ Ако си имао у рукама и ако си добро разгледао књигу ту, знаћеш, да је белеге и образе те „**изѵстаѡ Христофорь Жефаровїчь іллѵрїко рассїанскїй обѡри Ѯѡграфъ**; али тешко да си запамтио још и то, да је тај Христофор Жефаровић био управ „**Рекнитель отечьствка Болгарскаго**“ и само „**Любитель царствъ Іллѵрїческаго,**“ једном речи, да је и он био родом *Бугарин*.

И још нешто. „**Житїе скатыхъ сербскихъ проскѣтителей Симеона и Сѣвы, списанное Доместїаномъ Іеромонахомъ Хилендарскимъ, сокращенно же и очищено Кѵрїлломъ Живковичъ, епископомъ макарскимъ, печатано въ Кіевѣ 1794.** А знаш ли, Србине и српски сине, у ком се месту и у ком пределу родио тај сократитељ и очиститељ и *први* издатељ Доментијановога (?) живота св. Саве нашег? Он је „**рождень въ Пиротѣ къ предѣлѣ Болгарьи, 1730. лѣта**“ — и он је дакле био родом *Бугарин*.

За Јована Рајића, историјографа нашег нећу ни да те питам, јер знам да знаш за онај запис или „періодъ“ у историји „**разныхъ славенскихъ народовъ, наипаче Болгарокъ и т. д.**“ у ком запису он сам каже: „**Сочиненна Історіи сіа трудами Іоанна Рашча Сербина Карловчанина въ Новомъ Садѣ 1768. год.**“ но не знам, да ли што поближе знаш о роду историјографа нашег а наиме да ли ти је, Србине брате и српски сине, познато оно родословље Рајићево, у ком он каже: „**Отацъ мой Раа родиса ѧ Кидинѣ 1699.**“ — „**Домъ Радославъ Іанковичъ иначе Рас Кидинца.**“ **А Іоаннъ Рашчь первенецъ сый матере родихса л. 1726. 11. Нов.**“ Јованъ првенац матере своје а син *Раје* Видимлије није се дакле прозвао Рајић, као што је митрополит Стратимировић мислио, по учитељу и добротвору свом, већ по свом оцу *Раји*, родом из Видина. Митрополит онај карловачки од 1769—1773. назвао би каткад у лутини Јована Рајића, првог богослова нашег, татарчетом и калмуком; а да ли га је он тако у лутини својој називао, што му је оца, сам родом из Карловаца, познавао и знао, каквога је порекла био он, ја не знам, а није баш тако ни потребно, да се и то зна, кад се већ зна, где му се отац Радослав или Раја Јанковић родио. „**Історіа разныхъ славенскихъ народовъ, наипаче Болгарокъ, Хорватовъ и Сербовъ, изъ тыя удревнія нуатла и ко скѣтъ історическій произведенная Іоанномъ Рашчемъ**“ пише у наслову листу Рајићеве историје. Дакле Јован Рајић, син Раје *Видинца*, творац — то је омиљен израз другога творца Паите Срећковића — творац је и твоје историје, Србине сине, јер он је ту твоју историју из таме заборава на светлост историчку изнео и произвео; и поштo та Рајићева Историја има четир тома, то се тиме канонизовало и то, да свака права историја свију Срба не сме нити више нити мање изнети већ четири тома. *Покојни Данило Медаковић*, који је ту Рајићеву историју пред собом имао, кад је своју писао, знао је за ту установу те је и он своју историју српског народа издао у четир тома (управ у четир *свеске*, јер том, ако ће с правом да се назове том, мора имати бар 350 и још неколико страна, што Медаковићеве свеске, ако се добро оно-

мњем, немају). То је још боље знао присножитни г. Панта у Београду те се и он покорио преданију и ограничио на освештани преданијем број томова; а како му је тешко на срце падало, кад му је васколики и од толико година купљени материјал у четири тома сабијао и само из пијетета према установљеном за историјографе српске односно бугаро-српске, броју сабијати морао, то он зна, а нас се та срдачна болезан Пантина ни најмање не тиче — и тим мање тиче се она нас, пошто се још не пита и не испитује, каквог је рода и порекла други по Рајићу творац, дакле управо обновитељ или рестауратор српске повеснице или правије „бугарске и српске историје“, г. Панта сим *Славков* родом из Крчмара? (дољних ли или горњих, то не знам), већ се само случајно запитало, ко је пореклом био наш први историјограф Јован Рајић, и одговарајући на то питање нашло се, да је он био „Сербинъ Карловчанинъ“ али отац његов Раја или Радослав Јанковић да се родио год. 1699. у бугарском Видину и отуд пребегао у Срем и стањио се у Карловцима и ту родио сина Србина, потоњег историјографа, који је год. 1768., кад је још био у калуту, сачинио историју славенских народов, *најпаче Болгаров*, Хорватов и Сербовъ, која је историја тек 1794. почела на свет излазити.

(Настаниће се.)

УСПОМЕНА НА ПОКОЈНОГ ПРИЈАТЕЉА.

ОД МИШЕ ДИМИТРИЈЕВИЋА.

IX.

Заиста га је било милина видети, онако срећна у породичном а задовољна у приватном животу његовом, па још осим тога слободна од свију јавних обзира и предрасуда. Са политичним одношајима био је на чисто, са те стране није ништа ишчекивао. У књижевном животу био је већ у правоме колосеку. Првенчад су му прешла преко позорнице, и то са успехом. Био је у јеку свога књижевнога рада. Обрађивао је већ ствари са извесном сигурношћу, а пуштао их је и на позорницу без почетничке грозничне.

Често смо бивали заједно, и он ми се у тадањем његовом расположају јако допадао. Почео се већ интересовати и за политичне ствари. Кад је био први избор заступника на земаљски сабор у Шајкашкој, и кад је воља српске народне слободоумне странке Миша Крестић, пратећи изабраног заступника, др. Л. Костића, у оном одушевљењу напрасно издануо, покренуло се једно коло родољуба из Новога Сада на тај укоп у Тител. Те врсте овације, и такав остентативан пијетет били су у очима конзервативног елемента свагда зазорни. Коста је негда и о томе рачуна водио, али сада није имао више обзира. Он се у оваквим приликама није дао више управљати ладним разумом, већ је ишао слободно за нагоном срца свога. Осећао је чисто неку потребу, да и он ода пошту изненадно умрлом народном борцу. Нас двоје ћемо ићи заједно на колима. Били смо сами на целоме путу од Новог Сада до Тителa, и сутрадан натраг. Ноћ, што је између тога била, била је скоро непреспавана. И ту смо ноћ заједно провели. Ту је било и сувише прилике, да се сити наразговарамо. Био је то последњи пут, да смо овако дуго били у озбиљном разговору. Ту се износили и с једне и с друге стране замишљаји и планови, саопштавала се предузећа, једном речи претресала се и паша, и народна будућност на дугачко и на широко.

Али све то није дуго трајало. Сви ти лепи замишљаји, сви ти узношљиви планови били су врло кратка века.

Крај зиме г. 1874. био је кобан по живот Косте Трифковића. Било је то крајем фебруара или почетком марта 1874., кад је једног лепог, весело проведеног вечера назебао. То вече провео је у најпријатнијем друштву. Било је ту његових личних пријатеља, већином пак били су чланови срп. нар. позоришне дружине, — јер дружина је ту зиму у Н. Саду провела, а он се са глумцима радо забављао.

Услед назеба навуче грозницу на себе, која га одмах за собу привеже. А међутим наступило је било и неко ладно и влажно време, те грозница, која га се наврзла, не хтеде попустити. У то време посећивао сам га сваки дан. Од како се знам, имао сам према болесницима неког нарочитог сажаљења, те сам их радо одлазно, а било је кад и кад, да треба да му и по штогод из нашег званичног живота саопштим. Тако смо по неки час ћеретајући провели. Он још није ствар своје болести озбиљно узимао, а није тако ни изгледало.

Али грозница није попуштала, већ се отегла. Наступило је било већ и пролеће. Ствар је већ сад добила озбиљан вид. Околина његова била је забринута. Лекари му саветоваху, да оде у

Ипил, и он их послуша. Али време је било нестално, већином кишовито. Осим тога она велика руља и гунгула од гостију, онај управо варошки живот вређао га је, јер му није пружао онога мира, који је његово раздражено, болесно стање тражило и захтевало.

Бављење у Ипилу прошло је без икаквих поводних последица, и он се уеред лета врати, врло незадовољан са успехом свога пута и лечења.

Сад му лекари саветоваху, да оде у Фрушку Гору, с оне стране планине, и препоручише му Ириг. Био је ту само кратко време. Место, дабогме, није удешено за болесника. Није имао никаве угодности. Ако је било лепо, онда му је шетња по прашним путевима и по запари и омари без оне вештачки удешене ладовине, што је купатила пружају управо досадна била. Ако је падала киша, био је ограничен на простору једну собу. Друштва пак није никако ни имао. У оваквим околностима није могао дуго издржати, те напусти Ириг и оде својим рођацима у Руму. Овде се нешто боље осећао, али што се тиче угодности за лечење, ту није било разлике између Ирига и Руме. С тога и цело ово бављење у Срему није трајало дуже од три недеље дана.

Вратио се у Нови Сад, да ту крај лета проведе, а на јесен ће у Напуљ, — тако је био удешен план.

Званичних послова није се никако прихватао, већ се шетао, читао, забављао у друштву, — тако је проводио време. Но свему пак видело се, да јако побољава. Није био више ни расположен. Био је већином раздражљив и зловољан. Тако је провео крај лета и почетак јесени.

Кад је дубља јесен наступила, оде у Напуљ. Пратила га је и супруга. Но и на југу нису баш зиме пријатне. И ако клима није оштра, али оне силне кише и сувише су досадне. А ко зна, какав је Напуљ са његовим прљежом у оваквим климама, на тога не ће нигда наићи она сентименталпа жеља, да види Напуљ, па ма одмах и умрло. И Коста се није добро осећао у Напуљу. Непрестане кише помогле су само, да му се бољетица на горе развијала. Кад је већ дубоко у зиму ушао, осети, да му је рђаво, и зажели кући. То је било пред Божић.

Нови Сад у оно доба није имао железнице. Лађе пак зими нису пловиле. Морао је путовати преко Кикинде. Од Кикинде пошао је колима. Био је баш први дан Божића, кад је требао у вече да стигне у Нови Сад. Али га на новосадском хатару стигне неприлика, и он мораде ту ноћ на једном простом салашу преноћити.

Дошао је дома изнурен, једва је могао од пута себи доћи, и од тога доба није више ни излазио на улицу, премда је већину тога времена провео на ногама.

Предвиђао је, да ће умрети. Пријатељи, који му одлажаху, међу којима сам и ја био, храбрише га. Но он је од прилике знао, колико му те утехе важе.

У почетку је још нешто радио. Ту је написао за «Јавор» још и приповетку «Млетачке тамнице». То му је био последњи књижевни рад.

За то време родила му се кћерка, која је само неколико дана живела. Кад је умрла, и кад сам му с тога своје жаљење изјавио, рече: «Отишла је, сиротица, да покаже пут своме оцу.»

На неколико дана пред смрт седео је сам у соби за столом на дивану. У тој самоћи од дуга времена играо се с пожићем. Резао је и парао по столу, и у тој игри изреже надгробни камен са жалосном врбом а на камен уреже ова штампана слова: «Овде лежи Коста Трифковић.»

Нису се била навршила ни два месеца дана од доласка његовог из Италије, и он мораде прекинути борбу живота. Умрло је у среду, 19. фебруара по нашем календару.

Знајући, да ће умрети, расположио је и наредно све своје приватне ствари. На мислио је том приликом и на своје књижевне радове. Пописао их је све и поређао, те тај списак даде на неколико дана пред смрт своме пријатељу Тоши Недељковићу, кад га је овај посетио, са жељом, да му се после смрти дела уједно издаду. Тај списак лежи у овај мах пред-а-мном. То му је ваљда последњи рукопис. У том рукопису није му рука више поуздана, али се у њима могу још његове црте распознати.

Ево тога списка, или боље садржаја његових целокупних дела, онако, како их је он на том листићу поређао:

Предговор.
Биографија.

А. Драматска дела.

1. Весеље игре.

а) *Француско-пруски рат.*
б) *Честитам.*

в) *Школски надзорник*
г) *Избирачица.*
д) *Љубавно писмо.*

II. **Слика из живота, драмолет.**

а) *Младост Досит. Обрадовића.*
б) *На бадњи дан.*

Б. Приповетке.

а) *Суђено.*
б) *Иванчин гроб.*
в) *Мљечачке тавнице.*

В. Критике.

а) На јавни морал.

а) *Онда је што друго.*
б) *Фриче фире.*

б) Позориште.

1. *Зликовци баволови.*
2. *Парички кочијаш.*
3. *Парска сиротиња.*
4. *Зликовци баволови. Јовановић као гост.*
5. *Талионица.*
6. *Кубна капица дра Фаусти.*
7. *Цигански.*
8. *Присни пријатељи.*

Као што се види, у овоме списку нема »Миле« ни »Пола вина, пола воде«, које су одмах после његове смрти у »Позоришту« штампане. Он их није држао за вредне, да се у ред других послова уврсте и штампају.

Драматска дела штампана су у листу »Позоришту« и у »Зборнику позоришних дела«. Од приповедака штампана је приповетка »Суђено« у подлиску »Заставе« бр. 15. и 16. од г. 1872, а »Иванчин гроб« и »Мљечачке тавнице« у »Јавору«. Од критика на јавни морал штампана је прва у подлиску »Заставе« бр. 144. од г. 1871., друга пак (»Фриче фире«) у подлиску »Заставе« бр. 147. од г. 1873. и у листу »Позоришту«, бр. 52. од исте године. Критике на позоришне представе штампане су све у листу »Позоришту«.

Што још имаде заосталога у рукопису, то су сами одломци без књижевне вредности.

После смрти покојникове искупили смо се били на пријатељски договор. Ту је Недељковић саопштио жељу Костину, и ствар буде поверена једноме одбору од тројице, али изведена није ни до данас.

Већ су дванаест година дана, како Косту Трифковића црна, хладна земља покрива, а његових списа немамо још уједно прибраних.

Штета је по књижевност, што овога нема, а грехота је, да је последња скромна жеља тако уваженог књижевника толико дуго неиспуњена.

Но ја ти се, драги пријатељу, заричем, да ћу, макар ја један, око тога настојати.

ЖЕНСКИ КАРАКТЕРИ У ПОЈЕЗИЈИ ЛАЗЕ КОСТИЋА.

ОД МИЛАНА САВИЋА.

(Наставак.)

Преварили би се они, који би Далилу држали за обичну блудницу. Њојзи није „љубав“ средство, не, њојзи је љубав цел, управо, начело, и кад љуби, она се одаје свим жаром своје неизмерне страсти. Да, у њојзи је љубавна страст дошла до врхунца, и она нема више никаквих обзира ни према себи, ни према другима. Новац и злато су јој ништавила, и она је дошла већ до тог степена, да је презрела и сав мушки род, осим Самсона. А шта љуби она у Самсона? Његово благо не, јер он је сиромашак, ако је и „судија“ Израиљћана. Али она љуби у њега оно, што на послетку свака жена у човека љуби: мушку снагу и мушку одважност. А Самсон је био у своје доба најјачи човек! И тако силан човек, и тако страсна жена — штета би била, да се нису нашли.

О, како су знали филишћански кнежеви оценити уплив тако страсне љубави!

„Ком не досађа мржња до сада,
том љубли нек је смртна досада.“

Но они се преварише у Далили, која је у љубави као таквој уживала.

Али — и ту сад избија њена страсна нарав — она је Самсона могла љубити, док је био — Самсон; чим то није више био, у њојзи је охладнела љубав. Та шта је *она* и знали радити са немоћним и раслабљеним човеком; она, која је у позитивности мушкој видела једину срећу своју! И као што га је пре силно љубила, тако га је после мрзила и презирала. Онога је нестало, што је у њега волела, зар је онда чудо, што га је таква жена и напустила?

С друге стране пак пуди јој се јескалонски престо и као муж млади кнез. Њојзи је већ некад тај кнез ушао у очи, кад се из ненада појавио, те јој се причинио као бог Дагон главом. Морао је дакле

инак бити човек на очима; свакако виђенији од — онемоћеног Самсона.

Но она није могла знати, да је Самсон дошао к себи, и да му се повратила дивска снага: онај ирисак издаје је, кад у Астаротином храму виде Самсона у пуној мушкој лепоти и снази. Али катастрофа, која на брзо наиђе, не даде јој, да много премишља: храм се сруши

„И на злато и на сребу,
и на песме од весеља,
на Самсона и Далилу
и на клетву њихових жеља.“

Лаза Костић је са свим друкче приказао Далилу, него што је знамо из светог писма. Отуда нам је позната или као обична суложница, којој је љубав средство, и која подлеже миту, јер изриком вели књежевима, да јој донесу дара, ако хоће, да им Самсона изда.

Лаза Костић је дакле слободно употребио гатку из светог писма, и обрадио је песнички, досуђујући Далили инак неку племенитост, барем искрепост. Он хтеде да прикаже *праву* жену, у пуној страсти својој, којој је *прави* човек једини кумир, ком се клања. Она за друге обвезе и обзире не зна, нити хоће да зна. Престане ли *тај* човек бити и на даље *прави* човек, она га напушта, као што се то обично ради и са другим отрцаним и утамањеним предметом. Та *њојзи* није *он* више ни за шта, њојзи, којој је стварна љубав једино начело на свету.

Па како уме та Далила да љуби! Цео источни жар спојен, не, збијен је у загрљају њеном, тако, да га у онај мах чисто и није било по осталом истоку. Што је стварне женске љубави и безобзирне оданости, то је песник улио у ту Далилу. У својој поезији има он још страсних жена, али ни једна није љубав дотерала до тог суперлатива, до ког је Далила. Бар је у нечем достигла потпуност, и то „нешто“ није баш ни тако — ништа.

*

Видели сте за цело, кад мува улети у паучину, тамо се отима и копрца, да се избави, али се тим наглим трзањем још већма и јаче уплиће у мрежу; видели сте, како јој се паук промишљено ближи, најпре је гледи, за тим новим замахима умотава и на послетку се наклати на њу, онаку скучену и сапутану, те јој лагано сиса крв, док јој не извуче и последњу кап, и како је онда, кад се већ науживао и наситио ње, исплете и из паучине избаци.

Е тако је и са лепом Анком у „Прељубници“, која упаде у мрежу Мратину, и ту пропаде. Шта ли се не учини „у заносу једног трена“?!

Да су то прилике данашње, и да се то десило у каквој европској држави, можда још у великој вароши, ми бисмо видели, како Анка на тој клизавој стази све већма пада, док не би на послетку дошла у коју јавну кућу, где би се буквално, десило „да је храни, ко је жели!“

Јер она — увек разумемо *исту* Анку — не би имала довољно одважности, да учини одсудан корак, који би је или сачувао већ од првог греха, или пак тај грех осветио, те од даље пропасти отргао.

Па ни при околностима, које нам се цртају у песми, не би се мењао њен живот. Она би из игуманових руку дошла у намесникове, па онда у руке каквог другог калуђера, на звонара, чобана, пудара, док не би скапала где на ђубрету, да се није указао поп Миле, и — целој овој комбинацији пресекао нит.

То је судба пасивне нарави.

У осталом, и поп Миле је био најинан, кад је своју лепу жену намењо калуђерској охрани, дао, човек, купус кози, да га чува.

Шта је знала сиротица и радити? Међ кошима је голуб пропао; међ вуцима нема јагњету места. Калуђер, жељан загрљаја, а Анка тако лепа! Та занео би се сваки, баш сваки.

Њезин се чин не да оправдати, али се даје схватити и појмити. Та она је слаба жена, а калуђер уме тако, тако да жели и да моли!

Па и да није био Мрата баш, био би који други чувар њен, јер прилике и околности сватда су своднице, које с најбољим успехом раде, а Анка је тако лепа!

Како жали Мрату! Већ само тај осећај у Анкином грудима био је моћан посредник, који је игумина лепој али слабој Анци најбоље препоручио и у његову корист говорио. А Миле је тако далеко, а Мрата тако несретан, а Анка је тако, тако — жена!

Сећам се приче: Богаташ неки закључавао је своје благо. Слуга га запита, што закључава све, та он (слуга) није лопов. Закључавам за то, одговори богаташ, да не будеш лопов.

И за исту, тешко је оном, не дотаћи се печега, што нема. А калуђер нема жене, а Анка је тако лепа...

Што је Мрата после ишао и даље, те Мила издао Турцима а „гуслара“ хтео отровати, то је просто доследност првог злочина, јер на једном се никад не остаје.

Анка је постала прељубница, а управо не зна ни сама како. Била је занесена, опијена, а кад је опет дошла к себи, било је већ доцкан да премишља и да се спрема на отпор. Она је пала у невиности, али је инак пала, и то, да се не може више дићи, а таква створења обично су најблагодарнији материјал за проституцију. Бар свака прича, да је тако — почела.

Карактер Анкин лежи у некарактерности. Она

љуби Мила, а овамо се одаје Мрати, и одлази у собу намесникову. Она се ледуја овамо онамо, дели своје једино благо, као бунован расипикућа, и не мислећи и не знајући управо, да на овом свету ништа није вечно. Што се она доцније окомила на Мрату, то је срдња мамурног човека, који грди и друштво и вино, али себе не, и опет за то не може да ублажи штрецање своје главе. (Свршиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

TUGOMILKE. Pjesme Tugomila. Zagreb, trošk om autora, 1887.

Под именом „Тугомила“ крије се хрватски песник, који у последње доба изађе на глас као ретко који од браће његове in Musis. Њега држе Хрвати за свога најдаровитијег лиричара, који иначе још није спевао најлепшу песму своју. Мислимо *Августа Харамбашића*.

Колико је оно мишљење оправдано, показаће се већ у току времена. Та Харамбашић је још млад човек, и поједине збирке његових песама толико су исто значајне тачке у песничком развитку његовом. Особина правога песника показује се и истиче се до душе и у младо доба; али до завршнога закључка не може се доћи све дотле, док му индивидуалност не добије стална изражаја. А то бива свагда тек у доцнијем добу. Оно се може говорити о бујности или нежности, о способности или дару, о полету или смишљености; али све су то тек изливи тренутнога утицаја његових песничких производа. У колико се пак на основи таквих тренутака може и сме израћи пресуда, која везује, остављамо да каже време, тај лагани али поуздани чиниоц у развитку света, што је природно.

Не мислимо ми овде посумњати у песнички дар Харамбашићев — ми смо у своје време подигли и глас свој у обрану му — али хоћемо да се држимо правде, те да оставимо да песме *непосредно* утичу на нас, а не *посредно* и то тек са патријотских елемената у њих. Јер ми смо уверени, да се велики успех Харамбашићеве поезије може у многом приписати баш тим елементима. Но наш је песник издао и збирку љубавних песама. У тим песмама је главна суштина нежна, љубавна струја, само што се и кроз њих снажно провлачи патријотски елемената. те нам тако иначе умиљату богињу љубави приказује наоружану и намргођену. Па ни ова збирка није чиста од тог патријотског елемента — као да је права суштина *сваке* поезије тек само патријотско осећање и ништа више. По нашем је мишљењу то пак велика мана а уједно и недостатак у разноврсности фантазије и осећања.

На онда, још једно својство Харамбашићеве поезије задржава нас, да слепо пристанемо уз општу хвалу. То својство његове поезије — особито у овој збирци — управо је својство целе хрватске лирике — до скорашњег доба. Старији хрватски лирици — с малим изузетком — ушли су у неки манир, који се само из њихове неспособности може тумачити. Гдекоји од њих установили су и читаву школу, те кроз многе године хрватског „песниковања“ провлачило се неприродно ачење, симулирано осећање, неуметстан пáтос, које је све пак свачем пре слично, само не правој поезији. Да још и таква проза у стиховима може одушевити, тумачимо себи тако, да је и то одушевљење — неприродно.

Да ми имамо право, доказаће нам Харамбашић главом.

Његово прво ступање на песничком пољу проузроковало је у свима хрватским срцима праву револуцију. Осетило се, да нов ветар дува, који добротворно свежи ваздух а уједно и разгања учмалу паучину досадашње „поезије“. Хрватски листови су одахнули и „осана“ викали новој појави — и не мислећи можда, да тиме најсилнији шамар дају досадашњим „појетама“ својим. А тај поздрав новој појави био је у многом оправдан, јер Харамбашић је ударио новим путем, ударио у нову жицу а суштина његових песама била је природа и поезија.

Што се Харамбашић доцније удаљио од првог, сјајног полета свог, лежи — по нашем мишљењу — у превеликој продуктивности његовој, у форсираном певању једном истом предмету и у неманицповању од гдекојих предрасудâ и замишљених тенденција. Та песников је цео спет, и ако му кроз поезију не удара врло снажним билом оно, што је опште човечанско, изгубиће му се на брзо важност и постаће манастирска реликвија, која се тек у извесне дане износи на јавност а после опет покрије и затрпа плаштом заборавности. А муза Харамбашићева заслужује бољу судбу.

*

Што нам у „Тугомилкама“ пада у очи, то је нека једностраност поред све нежности и природног осећања. Та једностраност не иде на рачун песничке

способности, колико — бар тако изгледа — на рачун оскудице у животворној машти. Песме су лепе али немају садржаја, или, да се јасније изразим, садржај једне песме појављује се скоро и у свакој другој, само му је накит другчи. Управо се једна те једна замисао изражава на један те један начин; с тога нема разноврсности, и тако влада над целином сува монотонија.

Ми верујемо, да се песнику — у главном — прерано преминуло чедо појављује онако, како га памти из млађаног доба свог. Али временом добија та слика са свим друге облике, и ми се чудимо, да ти облици нису силније утицали на песника, те да је онда под *живљим* утицајем стварао песме. Те би онда морале друкче изгледати него ове што су, и онда би на читаоце од елементарнијег утицаја биле. Та читалац узме песме да чита са врло мешовитим, управо неутралним осећајима, па ако му песник не нуди своје осећање у разним акордима, ако не скида сваковрсне боје са сликарске палете, ако га час не осветли, час не осени, онда нек се и не нада, да ће читаоца убедити, да ће му своје осећање наклонити и у њега сродну жицу пробудити.

И још један елеменат, који је са директног утицаја на читаоца важан, пропустио је песник увести у песме своје. Тај елеменат је *конкретност*. Песник нас води једнако по апстрактним приликама, те нас тако умара, пажњу нам расејава и појимање отежтава. А то треба сваки песник да избегава, јер тиме, што се предмет доводи ближе појимању, утиче се и на осећање — а ту лежи тајна песниковог утицивисања.

Е, то је — по нашем мишљењу — једини али и велики недостатак у „Тугомилкама". А тог се може Харамбашић, поред свог иначе красног песничког капитала, отрести, те би тако и последњи притисак „старе" школе скинуо са себе, и смело за својим генијем полетио небу под облаке.

Омање мане нећу да наведем, јер могу са гледишта српског језика бити мане, са гледишта хрватскога пак не.

Милан Савић.

ЛИСТАК.

НЕКОЛИКО СТАРИНСКИХ ЗАПИСА И НАТПИСА.

ИСПИСАО ВЛАДИМИР КРАСИЋ.

I. У епархијској библиотеци Пакрачкој има књига *Маргарит*, на којој пише с почетка оздо на листовима ово:

„Сію книги глаголемую Маргаритъ поздроволю отъ Іоанникія Михаиловичъ Єзарх Пожарскаукія господнимъ Плаки Исидоковую Арх. и М. и генералномъ Єзарси и наместники имъ по Христѣ господнимъ братіи старешемъ за любовь и за пон имуи сповеси сію книгу Господна 1735. марта 18-го въ Келградѣ."

II. На књизи Беседе Јована Златоуста од 1524, у истој библиотеци, има овај запис:

„Сна скатла книга глаголемаа Бесѣдѣ церкве храмаа скате преподобие матере нашеа Пдрасвеи, при держитѣ преосвященнѣишемъ і високодостоинѣишемъ господинѣ Плаки Исидокиѣ (митрополиту) славаносрбскомъ і при преосвященнѣишемъ і словесниѣишемъ господинѣ Іосифѣ Стоановиѣи, прахословномъ епископѣ Костаинуполѣ, Ѯрисополѣ и Сѣверинѣ, целаго генералата пдрждинскаго; и при удостоисемъ пароси іерею кур Петри Клаженкѣи. І книгиѣ с уд 3 жита дѣкатъ и три изпрашаѣ ѡ монаха Іоила изъ (манастира) Систе Лис, ѡ пдросодалиѣа ѯ.ѕ.ѯ.к., а ѡ рожд. Христова 1754 иѳссеца октобра 30."

Кирил Живковић, владика пакрачко-славонски, пише на првом листу те књиге године 1789. ово:

„Книгиѣ уд 13 ф. 30 кр. с процепомъ Сѵподалнихъ Проповѣден.

За тим мало ниже наставља овако:

„Понеже преход сеа книги Грекоѣ ѡ грческого дѣалекта из славенскіи прекедень по грчеескиѣ окончаніесь и слогомъ и не добро силѣ и разѣмъ славенскаго ѣзыка пиѣшимъ, и не токыо простѣишимъ, но и ученѣишимъ весма темѣнь и неразумителсень ократатса, кыиы ради спрсыа, да Грекъ хотше ѡ славенскаго на грческіи ѣзыкъ, а Славанинъ ѡ грческого на славенскіи цслѣише и краѣумителнѣише ѡ чѣждаго на свои словенскеи прекодити можеть. Того ради ѣзыкъ са ко синскоиѣю, да ученѣишіи могитъ лучше разсиѣждати и разѣмѣкати. И къ тои цѣлкъ да изостанеть и хранитса к полѣ сидѣшимъ епископомъ."

На трећем листу, дуж ивице, има ово забележено:

„Сна книга Бесѣде Іоана Ѯлатоустога глаголемаа, храма ск. Петке или Пдрасвеке подгорачке, коиланіе гидокаче и генералне карѣждинске есть была и премесена со Сѵподалнихъ поучѣи."

III. Још има једна књига у реченој библиотеци, по имену „Поучѣіе" с овим записом:

„Сію книгу имѣпесыь: Поучѣіе калдинское ѡ стараго и поклго ѵдекта лутороѣ сокрдиь, кѵии и оздоль потписати ѡ калогогокіи. іерси кур Іоанна изроха бир-

Видинскога **1765**-го іюла **22** дне. предъ лицемь господина брата и сослужителя и его кир Сиріѳона Поповича, изрохъ таковаго.

Єгожде ради недостоинии іереи Стефанъ Іоанновичъ, изрохъ таковаги.

IV. Кад сам био 1885. у Будиму, видио сам у здању српске школе, у дворани, где се држе општинске седнице, на зиду у оквиру слику пређашње српске православне цркве будимске, а под њом овај натпис:

„Ко изволи скатыа живоначалнаа троицы ова и сина и скатаго духа, создаса цркова сеи скатыи храмъ скатаго великомученика Димитріа, иже прежде именѣ создатъ къ лѣто **1607**-мо. при Іеѳонадѣ цесарѣ римскомъ, и при Арсеніи Черноевичѣ, патріархѣ ѹарства грѣческаго. Нынѣ же паки на ново создасе сеи скатыи храмъ, при державѣ са краљевскаго величества Маріи Осрезіи и при изволеніи патріарха Арсенія устеклом, при епископѣ сидрохіанскомъ Кассиіи Димитріевичѣ и при ѡци протопопѣ Несторѣ Живковичѣ, съ прочими скарешницы здѣшни. и при господарѣ кирокѣ Петрѣ Дивичѣ, кживо съ тамошнци и съ прочими китори православнаги христіани жителн видинскога краљевскіа кароши Табани. Къ лѣто **1742**, маіа **1**-го.

Оскатиса храмъ сеи Сошествиа скатаго духа, иждивеніемъ православныхъ христіанъ видинскыхъ, при Франциціѣ первомъ, ѳіетскомъ імператорѣ и при скипрѣ его господожи імператрици Маріи Осрезіи, при господинѣ митрополитѣ Пакиѣ Исаадовичѣ, скарешнодихистическомъ же господина Діонісіа Поклакович, епископа видинскаго. При господинѣ протопресвитерѣ Аѳонію Іосифовичѣ и господарѣ кирокѣ Петрѣ Дивичѣ. И ѡ тохъ начатса горѣ надъ имперотомъ слежка совершикати. къ слави и честь великомученика Димитріа къ лѣто **1751**-коѣ, іюніа **3**-го дне, из плавать скатаго мученика Никифіама. Сіа словеса єсн ѹ . . . . . на на табли каменом и положено оу фундаменть церковнѣи.

Списаса сіе изволеніемъ изстоятіемъ господара кирокѣ видинскога Петра Несторовичѣ, трезъ Михаила ѡ Соколовичѣ молера, къ лѣто **1773**-тое иисеца декембра 6. дне.“

V. Близу манастира Ораховице, у цркви села Дреновца, која је некад била манастирска, чита се на јужним дверима овај натпис:

„Ко изволи скатыа единосущнаа, животворащиа и нераздѣлнаа троицы ова и сина и скатаго духа. К царстко костоуное Єлисаветы Петровны; иа здиздѣ же Маріи Осрезіи, ко врема єгѡ и. г. с Софронїа Іоанновичъ; при ѵестноиѣ ѡци игѹменѣ Хрисанѳѣ. Мною многогрѣшнымъ Касиаѣсмъ ѡ Малча Росіи. Совершиса сіи иконостасъ к лѣто ѡ рождествѣ Христова „а.ѵ.н.и (**1758**).“

VI. У епархијској хранионици у Пакраду налазе сам један омофор владике Кирила Живковића; тај омофор има на комадићу кадиве овај натпис извезен златном жицом:

„Омофоріи преосвященнаго господина Маѳиила Несторовича, православнаго архіерея себенщилго, хорщанскаго, керщаукаго, логожкаго, палаиаукаго. Клоуж, Кр. и Кра. и проч.“

VII. Епитрахиљ један, у истој хранионици, од године 1749. има на ѕиу ово извезено:

„Константинъ Калиновичъ ѡци єѳархъ, и прокщіалъ Сѵпостѣи, к дарь приложи.“

КОВЧЕЖИЋ.

УЗ НАШУ СЛИКУ.

Зимус смо у 3. броју „Стражилова“ јавили поштт. читаоцима тужни глас, да је у најлепшем цвету живота свога а у пуној бујности свога дешавања са свога отишла **Марија Рајковићка-Димитријевићка**. Умрешни смо, да се сви опострани свет наш живо и са захвалношћу сећа те дичне уметнице, уметнице, која је народним својим даром уз јединствену маљивост и свесност много и много пријатних часова дала публици српској те се имала толико умилити, да је сваудо, намогод долази наша народна позорница дружина, била општа љубимица. Знајући, да ћемо читаоце „Стражилова“ тим обрадовати, приказујући им данас лик Рајковићкиња, а том приликом ходећи у кратким потезима и онде да прибележимо њен лепи и успешни рад код нашег народног позоришта. Поводом је Рајковићка пред нашу српску публику први пут ступила 2. Априла 1877. у улози Анђелије у „Девојачком завету“ грофа Фредра. Уредник овог листа, који ју је знао још са Загребачке позорнице, на коју је године 1874. први пут ступила као сироче Варвара у Ровеновом „Преодајнци“ (у Хрвата се тај комад зове „Braćni posrednik“ а оригиналу му је наслов „Kanonenfutter“), — којом је приликом десиловањем својим игром и невезаним кретањем тамошњу публику одједарад за се задобила, — поздравио ју је у 6. бр. „Позорнита“ год. 1877. овако: Госпођа Рајковићка, која је у улози Анђелије први пут као гост ступила пред овдашњу публику, ирло је срећно изнутрисвала почетак свог деловања код нашег позоришта. Све је изванредно ју за најзвучнију љубимицу par excellence: сва појања, а нарочито орган јој. Игра јој је природна, неусиљена. Управа нашег позоришта добро би учинила, кад би госпођу Рајковићку за члана народног позоришта ангажовала, нарочито за њезине улоге.“ После тог првог лепог успеха нашо је све лепши за лепшим, тако да јој је публика и критика сваком приликом признавала изванредну способност за приказивање природних, карактерних дешавања. Те похвале износила је она пред публику умилато и неодољиво. По осни тога признавала је Рајковићка и сера-

јосне и трагичне улоге и свагда је и са тим улогама код публике налазила на најлепше признање. Критика се додуше у том погледу разилазила. Једни јој је део и у тој струци безусловно дао палму а други јој је одрицао јачину и снажност афекта, који се иште на трагичне улоге. Но и тај други део свакако мора по души признати, да је Рајковићка и у тим улогама свагда заседочавала обилан фонд уметничке снаге, а одушевљење, којим се сваког свог задатка лаћала, кадро је било непрено признање и поштовање надобити и у најпретенанијих критичара. Пуних седам година била је Рајковићка мал те не најпресији и најсвесији члан наше народне позоришне дружине, а на раду јој уметничком пратила ју је свугде највећа симпатија и одазност српске публике. И после преране смрти љубљеног нашег Саве Рајковића остала је Рајковићка верна српској позорници и тек је године 1884. на ласкав позив управе Загребачког народног казалишта отишла онамо, где је уз свог другог пола, данас такође врсног и општо признатог члана позоришне наше дружине, Махаљила Димитријевића, живила на своју драгу уметност. На велу жалост и тугу своју а и свију силних поштовача Рајковићкиних мораде јој пошло после кратког срећног и пресрећног брака на гробу запалкати:

Љубав, вера, нада,
Срећа наших дана
Уперед жива млада
Ту је закована!

Нека је вечито признање, слава и хвала незаборављеној нашој уметници!

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Изашла је 150. књига Летописа Матице Српске (1887. свеска друга). У тој је књизи настављена и довршена расправа Мите Нешковића „Змај Јован Јовановић као педагог. Започет је на челу књиги чланак проф Ђ. Магарашевића: „Ђорђе Магарашевић, српски књижевник, основач и први уредник „Српског Летописа"; ув тај је чланак додата и лак тога старог књижевника нашег. Од И. Руварца има три прилога за српску повест и то: 1. О археологији Срба или иначе звани Т; нбала, 2 О архијепископији Пећкој и 3. Српски родослов (Из Пајсијева „Живота цара Уроша". Штампана је даље у тој свесци наградњена шаљива игра Мите Калића Преки лек", која је на позорници имала врло леп успех, па песма Драгутина Ј. Илића „Полажајник", затим приповетке из српског горњокрајишког живота „Саблу или дежојку" од Сретека Данчића. Закључен је завим по одлуци књижевног одељења преглед беседа, које се од године 1869. па све до ове држале у свечаним седницама о св. Сави; ту је регистровано, где је која беседа штампана. У целости је нанесена беседа А. Хаџића о прослави педесетогодишњице књижевног рада Јована Суботића 1884. У „Гласнику из српског и словенског света" реч је о стогодишњој прослави дана смрти Јосифа Руђера Бошковића у Срба и Хрвата. „Читула" доноси опроштајну реч Ђорђу Рајковићу, коју је лане на овоме његову погребу изговорио А. Хаџић. На крају су као обично наводи на записника књижевног одељења и одбора. Овде је једна састанак књижевног одбора и један књижевног одељења. Први је био 8. Марта а други 30. Априла 1886. Од важнијих оцена које су ту састављене, споменућемо оцену дра Милана Јовановића-Батута на „Преки лек" и оцену проте Бороте на „Вечити календар" и „Хронологију цркену" Милутина Ратковића.

— 155. свеска Народне библиотеке браће Јовановића садржај је Јована Стерије Поповића „Лажа и параважа".

— Константин Хефлер написао је књигу „Немачки апостол Бонифације и словенски апостоли Ћирил и Методије, историјско сравњење." Дело је то уследило света накладом X. Доминикуса у Прагу.

— На енглеском универзитету Кембриџу решио је савет са 71 против 65 гласова, да и за женске њихе увеле академијске називе, т. ј. да могу бити магистри, доктори и т. д.

— Артур Лајст превео је на немачки многе песме ђурђијанских песника, и написао је уз превод и повесницу ђурђијанског песништва. Дело је издао Вилхелм Фридрих у Лајпцигу.

— Славни француски роман „La dame aux camélias" од Александра Дима-а сина, који је на српски превео књижевник наш Марко Цар, изашао сад у двоје-издању накладом „maison Quantin"-а у Паризу, и то приликом своје 40-годишњице. Сам писац је написао нов предговор а накладништво није жалило трошка, да дело и по спољашњем облику заиста красно буде. Осим десет засебних слика почене свака глава с илустрацијом, све резане у бакру. Цена је 50 франака (30 форината.)

— Карло Абел, негда берлински професор „Times"-а, издао је „Увод у миспреско-семитско-индо-европски речник корена". Дело стоји 60 фор., ако је и само једна књига.

— Од Спиридона Гопчевића изашла је на немачком језику књига „Прилози к новијој ратној повесници балканског полуострва." Наклада Елингер, Лајпциг. Цена 2 ф. 70 н.

— У Шпанјарској излазе 692 новине; од тих 79 сваки дан.

Овим бројем почиње трећа четврт нашега листа. — Молимо поштов. претплатнике, којима је претплата истекла, да исту обнове.

АДМИНИСТРАЦИЈА „СТРАЖИЛОВА".

САДРЖАЈ: На странутиџа. (Наставак.) — Агитатор. (Наставак.) — О кневу Лазару. (Наставак). — Успомена на покојног пријатеља. (Свршетак.) — Женски карактери у' појезији Лазе Костића. (Наставак.) — Књижевност. Tugomilke. Pjesme Tugomila. Оцена Милана Савића. — Листак. Неколико старинских записа и натписа. Написао Владимир Красић. — Ковчежић. Уз нашу слику. († Марија Рајковићка-Димитријевићка.) — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уреднишгву а претплата администрацији „Стражилова" у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 28. У НОВОМ САДУ 9. ЈУЛИЈА 1887. ГОД. III.

ЂОРЂЕ МАГАРАШЕВИЋ,

СРПСКИ КЊИЖЕВНИК, ОСНИВАЧ И ПРВИ УРЕДНИК „СРПСКОГА ЛЕТОПИСА“.

НА СТРАНПУТИЦИ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ НАРОДНОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО МИЛУТИН ЈАКШИЋ.

(Наставак.)

V.

Гледа Младен свој посао и седи по ваздан код куће, као што је и пре увек био његов обичај.

Кад сврши посао, седне на креветац у стају, наслони главу на зид, па се тако замисли. Блуде му мисли, ни сам не зна куд. Седи, а свог га обузме нека сета. Кад га опет превладају незнани осећаји, дисање му дође тешко, и он мора да изађе на слободан ваздух, да одахне. Гледи у голо дрвље и сунце на заходу, као да би се хтео с целом природом разговарати. Но и природа је тако зловољна, мутна и мртва. Гдекоји гавран надлети се над селом, седне на крст од црквеног торња и гракне по који пут. Изгледа као да се окрену баш на кућу ча-Крстиних, па на њу гаче. „На твоју главу, вране!“ прошапута бојажљиво баба Мила.

Још је веће најнепријатније. На пољу хуче хладан ветар, помрчина као тесто, блато до колена. И песто лаје на то гадно време, а човек га неује, да му се зар спети. Само доктер канда равнодушно ступа пред девет сахата у своје несносно и дремљиво ноћно звање.

А сељаци вечерају своју посну вечеру, јер је божићни пост), па се лепо куне гдегод на поседак. Ноћ топла, воља добра, па се заседне, приклапа се, приповеда, задиркује и пуши тешки мађарски дуван. По негде се и чита, по негде опет карта дурака ил на слуге. А ако још замирише из каквог поцрнелог бардака и ракија, тај симбол духа Сумраковачког, онда се клупче приповедака развија у бесконачност.

Диван се од прилике овим редом заточне.

Чича Драгић, ако је љут и не штуца од многе ракије, прво ће испосовати општинаре:

„Какви су вам сад плајаши... Слепци! Код очију слепци! Све један другог напред гурају, а слепац један к'о и други. Ни један не зна ништа. Какав ја сам био кашбиров! Ја сам знао све рашчитати и људима протолмачити. „Шта је ово, бабо?“ „То је пасош за краву.“ — „Шта ово?“ „То је штајербук ил облигација,“... и већ шта је шта. Е, ал онако су ме и чествовали. Дед, бабо, чашу ракије! Дед, бабо, чашу вина, ил вруће лепиње, — ди на шта наиђеш. А та стрвина Грујо! Боже, Боже, што га држиш? Гледим га летос. Прижегло сунце, а он иде на пошту. Поред кућа и зидова не — иде, него миља, пријатељу му хладовина; а кад дође насприм капије, тек претрчи, да га сунце не спржи. Не би рек'о, да ће и пуж потрчати, ал жеже сунце, жеже!“

После се окоми бабо на кнеза, како му је ово у брк казао, па како му је оно опет у брк казао, особито, кад су га отпустили из варошке куће, и тако даље.

Бабо би се дотле хвалио, док та хвала не би слушаоцима досадила, те би прешли на друге ствари, на политику, и то ону велику политику, од које сироте Сумраковчане вртоглавица хвата, кад се здраво у њу задубе, што у осталом ретко бива.

На тако дубоке разговоре тргао би се, ако се ту деси, и грк Сима из своје замишљености и наученачком озбиљношћу рекао би ово: „Оно силно царство, које је некада од истока до запада простирало се, због унутрашњих побуна распашће се и биће грабеж других владајућих сила.“

Друштво би то већ познато пророштво готово побожно саслушало. Члановима његовим учинило би се, да пред собом гледе то грдно непознато царство, гледе, како се по речима мудрачевим распада и губи.

Грк Сима, који долази у таково друштво само за то, што нема себи равна, и само онда, кад га мисли и чувства превладају, те хоће и мора да каже некоме, што чувствује, — он би се после тих речи повукао у себе, и ћутао би, док га опет унутрашњи нагон не би натерао да рекне коју. Приповедао би тада, како му је за његове кнежевине, кад је оно била велика вода, дошла наредба, да из Сумраковца пошље на дољу сто кола. Ал он то није учинио, него је отишао управо форшганду (овај се баш картао с блаженопочившим протом) и рекао му је: „Благородни господин-форшганд, ако ми онамо пошљемо кола, куда сте ви наредили, онда ће дољу на Штевиној долини проваљити вода и поплавиће целу Трапталију и вас и пречешљејшег господина проту, сву, сву велеможну вармеђу.“ На то је ћапило и благородство и пречасност са столице, а форшганд је рекао: „Ви сте, Петровић, паметан човек. Поступите, како за најбоље нађете.“ То је одобравао и господин прота, па су опет сели, да се картају. А он је отишао у Сумраковац и покренуо је четир стотине кола, да оправљају дољу на Штевиној долини.

Кад би се тој приповеци довољно начудили слушаоци, онда би узео чича Леонтија библију и читао би што год.

Сви слушају пажљиво. У соби оклада тишина.

Кад је домаћин једном прочитао причу о блудном сину, јаче се засветлише очи у Мите поп-Ђукина, па и сузе му ударише на очи, а човек трезан трезначак. Сетио се и он своје блудне младости, ал кад се он почео кајати, онда је било све касно. Кад су њему свиње појеле рошчиће, онда му је отац већ био умрло, а од имања поп-Ђукиних није било ни гласа ни трага. Успомена на луду младост и осећање горке садашњости беху извори тих суза покајница, које не може да сакрије, јер су га већ сви живци издали.

Друштво на посетку гледи Миту са саучешћем, а чича-Леонтија чита даље.

И Младен слуша недахниниће. Његове изражајне очи непомично су управљене у лице његова бâбе. Он не трепће, а силно му тело ни да се макне. Слуша тако, па се и занесе, а пред очи му се створи нејасна слика, нејасна, до душе, ал он јој слути значење по ономе проницајном, неодољивом погледу....

Тако чита ча Леонтија библију, па је и на страну остави и опет се почне разговор о обичним стварима, док се друштво најпосле не разиђе.

А Младен све једнако мисли о светом писму. Кад сване јутро, и он намири марву, седне, па га и сам чита.

Највише је читао Матеја главу двадесет трећу и оне, што за њом долазе, јер га је Карло, кад су једаред о јеванђелију говорили, упутио, да њих најпажљивије проучи. Чита их дуго и труди се, да проникне у њихов смер, ал му та студија врло тешко пада.

Кад га нађе његова Даница у појати ил стаји са књигом у руци, он се тргне и збуни се, па јој што лепо рекне. Од оног кобног вечера није јој рекао ружне речи, ал она се за то опет често сита исплаче.

У целој кући овладало неко немило расположење, од прилике онако, какво је било пре дедбе. Сви суморни и незадовољни, а нико не зна, од куд то долази.

Седи Младен код куће, а на срцу му тежак камен. Седи, седи, док једнога дана не осети неку неодољиву жељу, да оде некуда у село. Не могаше јој одолети. Упути се у село и оде на разговор своме пријатељу Карлу Брежковском.

За њим је изишао и његов бâба на улицу па с немиром на лицу мотри, куда ће Младен.

Кад је видео, да му син на раскршћу окрену на десну страну, знао је, куда ће, и уздахную је.

Касно у ноћ врати се Младен кући, и одмах леже. Видело се на њему, да није ништа пио.

Сутра дан пред вече опет оде Карлу.

(Наставиће се.)

У БОЛЕСТИ.

Остави ме, моје росно цвеће,
Ни пољупца већ ми душа не ће,
Не љуби ме, о мој свете мио,
Чудан санак у ноћи сам сниo.
Минули смо тешке часе ове,
Вратили се у пређашње спове,
На нас сунце још сјајније греје
А дивна се срећа љупко смеје,
Осећаји испуниће груди . . .
Да, ал тамо не бејаше људи!

„Па зар нам је љубав изгубљена?
„Зар у срцу већ нема пламена?
„Зар се твоје замрзоше груди?
„Не, пољупцем гоницу ти студи.

„Љубав нам је неизмерна била,
Околина нас је веселила,
Песме тица, мирис од ђурђица,
Бистро врело, зелена горица,
Мека трава, љубичица плава,
Дркти душа, дах се задржава.
У том рају а са сваке стране,
Ту смо срећне проводили дане,
„Љубили се . . . ах, големи труди —
Да, ал тамо не бејаше људи!

„У пламеном загрљају томе,
„У пољупцу жарком, заносноме,
„И сад ћемо уживати срећу,
„Твоме болу маха дати не ћу.

Зрешмо зору, кад је сунце краси,
А у вече, где се сунце гаси,
Гледали смо реку и таласе . . .
Али једном тужне чусмо гласе.
Тица мала, остављена сама,
Гнезда нема, ноћ се тамна спрема,
Лети, цичи, ваљда јој је зима,
А ни једна себи је не прима,
Лети једна, ал узалуд труди . . .
Ту су негда живовали људи!

„Ал ти ниси тек самац на свету,
„Нити листак на увелу цвету,
„Ја ћу лепо покрај тебе сести,
„А пољупци венце ће нам плести.

Остави ме, имала си када,
Да би срцу било мање јада . . .
Јер када си тужну тицу чула,
Ти си онда сетно узданула:
„Ах, и ја ћу мучити се тако,
„Ліићу сузе, патићу се јако,
„Као тица у својему лету,
„Када тебе не буде на свету.“
На је тешко, тешко ми у грудма,
Што те морам оставит' међ људма!

А. Гавриловић.

ПОД БРАНКОВОМ ПИРАМИДОМ.

Чезну ми снага чила, а срце залуд пита:
Зар и ту дремаш, брале? Куд ти се душа скита?
И пряу лахор с липе, осу се мирис гором —
У дивну блеску сину умивен дане зором.

Махом ми око сину, а речи зачух живе:
„*Да л' виђмеј од дивова, ил од виђмеја диве?*
„С овога гроба гледни, докле ти поглед тиче —
„Једна је стена само, а врх јој овде ниче.

Бранков споменик на Стражилову. Цртио Бранко Подгорчић.

И пуче бели вео, росина паде магла —
А пирамида бела поносно небу нагла.
Једва се најох живим, срце ми једва куцну,
А поспана ми душа као да нешто муцну.

„На стени мученике са тешких цвили рана,
„Ту српског Прометеја нађи ћеш прикована,
„Знаше га сила, славна и духом чилим можна,
„*Ал само Кеш га наћи на гробовима сложна!*“

Јован Симеоновић Чокић.

АГИТАТОР.

РОМАН ИЗ СЛОВЕНАЧКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО ЈАНКО КРСНИК.

(Наставак.)

XI.

На планинском склопу иза Меденова добра још увек кује, прекаљује и бруси ковач Тилех своје бургије и свердла. Његова пак Барба купује по околици перад и јаја и препродаје их уз малу добит по дворцима унаоколо и по вароши, где је већа корист. Да зна све новости из првог извора, о том нема сумње; од ње нема разговорније жене, а крстари по околици више него ико. У приликама поверавају јој и писма, да их разноси. А у послед-

ње преме упознала се са Храстовом госпођом, те њеним заузимањем дају јој, на разноси из докторове писарне позиве и доноше разним странкама по околици. Чудно је, што јавно мнење држи, да она зна и може да ћути, кад треба.

Те се Барбе сетно Корен, кад је сутрадан — по последњем састанку код Болетових — писао Милици прво писмо, и био је уверен, да не ће наћи бољег писмоношу од те жене. Строго јој наложи, да преда писмо кришом, и још строжије заповеди, да ћути о том, ако не жели, да јој се измакне из шака она заслуга, коју добива од писарне. Да јој је и поред тога тутњао у шаку, не треба ни споминати. Барба је вична таквим пословима, јер је такву услугу чинила више пута и учитељу Скубеу, па за то је и није изненадило, већ га завила још са друга два писма у крпу.

„Да га не промените!“ опомену је Корен.

„О, не, метнула сам га одоздо. Ова су пак два за господина.“

„Тако је!“

Дао јој је уједно и два уредовна списа за Болета.

Изборно кретање смирило се тог дана. Храст и његов конципијенат наумили су, да кажу само својим чувенијим пријатељима за Болетову одлуку, и то под условом, да ћуте; јер се боје, да би тај глас и сувише наудио њиховој ствари, а хоће, да се Боле сам јавно изјасни, уз коју ће страну. То је предложио Храст, јер зна, како посједника не ће баш веселити, да узме на се и сувише активну улогу. Противници пак, а с њима и господин Антун, не знају о томе још ништа.

Конциписта пл. Руда не меша се у агитацију из већ познатих разлога. Хоће да буде делом „над странкама“ као владин човек, у коме има нешто, као кал министра у будућности, а делом с тога, што осећа, да нема ни мрве утицаја. Па ипак много мисли о избору, јер у последње је време опет често посећивао Меденове, а тамо се не говори ни о чем другом до о избору.

И данас се враћа из Меденова дворца, те се случајно сретне са Кореновим писмоношом, Тилеховом Барбом. Стоји она поред пута, те мрља и огледа писма, а извадила их из крпе.

„Два су једнака, једно није, па Бог би знао и света помоћница, које је право. Добро ће бити, ако их не променим. Где ћу заслужити онај новац, који ми је овде готов.“

Погледа уз пут и опази конциписту, где долази.

„Чекај, овај ће ти рећи!“

Али баба је лукава. Мисли: „Не ћу показати сва три; најпре ово мање; ваљда не ће наљутити, од кога је.“

Заустави Руду и моли га, да јој прочита, на кога иде то писмо. Овај га драге воље узе у руку и прочитан натмис, појури му крв у главу. Још га није оставила љубомора.

„То је за госпођицу на Дренову, за Милицу“, изусти нагло.

„Биће, биће!“ прихвати баба, те узе писмо.

„Од кога је?“ запита конциписта.

„Од госпође, од госпође докторке!“ слага она.

„Аха!“

„Хвала, што сте ми прочитали“.

Рече и оде нагло.

„Од докторке, ха-ха! Као да не познајем рукопис! Ах, занимљива новина!“

У њему се пробуди љутина, љубомора и злурадост.

„Дакле, већ су дотле дотерали, да дописују! Но то ће бити нешто за Меденовицу.“

Мал се није врнуо, да однесе у двор новост. Но било је доцкан, па се журно у писарну.

Пред вече изненади га писмо, у ком га Меден позива, да дође одмах к њему, да се поразговоре о важним изборним стварима. Таман као наручено! Уједно га позива и предстојник, да иде с њиме онамо.

Код Медена скупили се тог вечера сви представници његове странке, од предстојника, суца и господина Антуна, па до шеширџије Бртоњела, који заступа грађанство у ужем смислу. Саветују се о последњим корацима, који ће бити још можда потребни, а говорило се много о Болету. Господин Антун био је извештен о ономе, шта је Боле обећао средишном одбору; каже, да се одмах после подне, кад се добио тај глас, упутио на Дреново; чини му се, да ће посједник бити неутралан, а никако њихов присташа, и да не ће потпомагати ниједну странку. То није Меденовцима по вољи, јер знају, да ће пропасти без енергичне потпоре Болетове. И Елза је размишљала и ово и оно, како би задобили посједника, но не нађе ништа згодно.

Сад јој шану нешто конциписта Руда, а овај је за све то време до ње седио и ћутао.

Она одмах устаде и мигну му, да иде за њом. Одведе га у своју собу. Соба на другом крају дворца, где се Елза најрадије бави. Отуда се пружао леп изглед на долину према Борју, а и сама соба је тако пријатна, као ниједна у дворцу; на тек вечером, кад светилька просне у полак своју светлост по њој. Да ту станује госпођа, показивао је и оштар мирис мошусов, који конциписту тако занесе, да из прва заборави, за што је дошао.

Елза седе у ћошак на малу наслоњачу, а Руди понуди низак сточић до себе.

„Дакле, шта ми имате открити? Тиче ли се збиља Болета?“

„Да, да, Болета! Дошао сам на изврсну мисао, а разумећете ме одмах, кад вам приповедим новост, којој сам ушао данас случајно у траг!“

„Шта то може бити?“ прихвати госпођа љубопитљиво.

Приповеди јој, како је сазнао, да Милица и Корен дописују, и како о томе Боле свакако и не зна.

„Занимљиво, збиља занимљиво!“ кличе Елза подсмехујући се злобно.

„Ја не знам, како би нам то могло помоћи у нашој борби. Боле ће ипак остати уз оне, уз које је и досад био, и ми га не ћемо добити за се, па добивала Милица још од десеторице других љубавна писма.“

„Послушајте ме, госпођо, — и ви ћете пристати. Све се то може и мора употребити правим лукавством. Чујте!“

Она се забацила у наслоњачу. По погледу, којим је промерила Руду, види јој се, да не очекује баш много од његове досетљивости.

Коцинциста то не примећује, јер је у соби сумрак.

„Замислите!“ настави он. „Милица прима од Корена писма, и то крипом. Ко је тај Корен? Храстов коцинцијенат по имену, а у самој ствари изгубљен ђак без испита. Катилинарска егзистенција! Храстов је коцинцијенат, и његова писма доноси Милици Храстов уредски писмоноша, Тилехова Барба. Како се може отуд лако учинити, да дозна и Храст и његова жена о том дописивању! Тим лакше, што Корен долази на Дреново с њима у друштву. Ту лежи зец! Рачунајте још с једне стране на Болетову осетљивост и самољубље, а с друге стране на ону љубав, којом он љуби своју децу, — и будите уверени, да ће, сазнаде ли сутра, како Храст злоупотребљује његово пријатељство и помаже, да се заведе његова кћерка — бити наш. А ви, милостива, ви сте Миличина васпитачица, те сте још и сад дужни чувати је!“

„Ви сте изврстан дипломата!“ кликне Меденовица. „Тако ће ићи, иначе не иде! Ја мислим, да ће бити лако развући то пријатељство, и онда је Боле наш савезник, и наша победа.“

Очи јој се засветлиле од радости и сва раздрагана пружи коцинцисти руку.

„То сте изврсно измислили“, понови. „Сутра идем сама Болетовима. Али вечерас ћутите о свему. Све мора остати тајна, хоћемо ли да се користимо.“

„А моја награда,“ шапну гиздави коцинциста, држећи још непрестано Елзину руку.

„Причекајте, док се уверимо о успеху нашег изума,“ одговори она смешећи се, и окрете се кокетно према њему.

Мошусов мирис, сумрак у соби, украј леле госпе, чију руку још држи, занесе коцинцисту. Саже се, да пољуби Елзину руку и већ да театрално падне на колена, па да јој говори о својој љубави, ал она устаде и рече:

„Хајдемо у друштво.“

Код врата се опет окренула младоме човеку, а овај ћути и иде за њом, те му заводљивим осмехом понуди усне, да је пољуби.

„Пазта!“ засмеја се и нагло се изви из његова загрљаја.

У Рудину срцу ускипи дивље весеље.

„Две на један ударац! Оној сам платио, а ову победио.“

Домишљати гиздавац био је уверен, да га Елза љуби.

(Наставиће се.)

ЛУКИЈАН МУШИЦКИ.

О ПОСМРТНОЈ МУ ПЕДЕСЕТГОДИШЊИЦИ.

КРИТИЧКА СЛИКА.

ОД ЛАЗЕ ТОМАНОВИЋА.

..... имја наше у свијетости будет знат'
Докольје Сербов род пребудет .....
Мушицки „К Духу мојему“.

Пренесимо се у оно доба, када на Парнасу српскому није било још Стерије ни Сарајлије, Његуша ни Бранка; када је српско књижевно поље било још у ледини, коју је Доситије тек био почео косити; када је Рајић тек био почео историјом народну свијест будити; када је Црна Гора била под владом својијех владика; када се Шумадија тек била почела прикупљати, да новијем животом проживи; када између растргнутијех удова српскога народа није било никакве свезе, никаквог саобраћаја: еле у доба, када нијесмо имали књижевности, која нас данас стеже у једно тијело и једном душом надише; када историјски догађаји не бијаху још из мртвијех српски народ оживјели и на свјецку позорницу извели, да ту заузме мјесто достојно прошлости своје велике; једном ријечи, пренесимо се у очи на-

шега новога доба, када се из самоће Шишатовачке, из скромне ћелије калуђерске, појавио пјесник српски, који је својом громком лиром стао будити а својом великом душом уједињавати српски народ, врелом љубави свога великога срца разгријавајући и одушевљавајући, бранећи и у звијезде узносећи све, што се српско звало.

То је племенита сврха појезије Мушицкове и том је тешком и претешком позиву у оно доба вјеран остануо смјерни калуђер и кад је владичанску митру на главу ставио.

I.

Народни обичаји, народна црква у лијепоме православљу, народна пјесма на јаворгуслима Српство су у Турској чували, да не пропане, пошто су му самосталне државице пропале; јер Турска као некултурна држава није могла ове изворе духа српскога пресушити. Али нијесу сви Срби остали послије пропасти српскијех државица под Турском. Мислим о великом пресељењу Срба у Угарску, Хрватску и Славонију, са огњишта ђедова својијех у туђину, ће народни обичаји ишчезнути, ће се народна пјесма не разликоваће, ће је народна црква уз прилог свијех »привилегија« била изложена већој опасности него ли у Турској. Ту је требало културу културом сузбијати, ту је требало дакле културу српску створити. То је Мушицки сфатио, и њему је та брига надахњивала народоушевљење оде, којијема је будио љубав к српскоме народу, вапијући му меценате и умне трудбенике, материјална и умна средства. За то на дан смрти Саве Вуковићу, главном оснивачу Новосацке гимназије, пјева:

Се вижд', спленените, художество умрети
Без страха смртнија коси.
Мамоње не желај, но благостиви жрети;
Убога щедро ороси.

Все аще собереш, држит што Лондон сјајни
Все што Одеса и Тријест:
Дјем општих пијесиз' друг и алгетли твој ближњи;
Вења мрак покријет; имја перст.

Те славећи добротвора Новом Саду прориче:
Ти Вуковићевим раченијем воздвигнеш
Висоще древо живота.

Под сјењију јего прохладноју ти с чади
Щастљива узриш времена.
Тја другом назовут вси просвјешени гради:
Возљубљат сербска племена.

На На воздвиженије Гимназиј Новосадскија:

— — Потекут даљна Сербчата к вам.
Слави вашеја нов свјет распростретсја по
Прочим сербским градовом и
Весем, ваш их примјер зажжет.

Ваша воља, соју, жертви и подвизи
Сут достојни Пит сербских. Оливни
Вам њенци зеленьети
Будут в почест от рода в род.

А у другој оди истом приликом:

Да! крјепка воља к општему добру и
Отцева щедри длановн зидају
И дјеци данас, пак потомству
Срећу и народној чести стуб, ког
Свирјепе буре сломити неће...

Онђа разница равна је сунцу, које свијема свијетли и гријe, диже к слави храбре. И та слава

— — — Свјетлиће она вам
Кроз тму њекова, док је сербска
Племена бјелом на свјету!

На овако ободравајући прориче напредовање гимназије:

Пред очи ставте, пространи Дунав ваш
Да ј' извор другдје; раст сједољетни пре
Слаб пругак; Кант и Шлецер, Гете
Дјеца училища да су били.

Даље позивље, да се дижу катедре српског и словенског језика противу »туђејазичија«:

Како нам народност мудро храше:
Јединство рода како се старају
Овјековјечит! Оста ли више што
Ил' љепше желит Меценати?

У другој оди о истом предмету:

Сербов младих степени сквоз сија
Вјерно кто проведет? Их
Бодри души к величију
Кто воздвигнет, возжет? Сербскија перси мју
Токмо, сербска уста с мудра сједалища
Сербска. —
— — Јеју успјејет млад
Серб в језикије отцев, в славје своје си и
Рода. Общества сербска!
Ви л' ту славу отричете?

На кад се завела та катедра на Новосацкој гимназији, одушевљено пева:

Се вижу рјеку аз родољубија!
Волна једина виспр воздвизајет в миг
Другују. Вижу, јеј, носими

Легше корабљ пребогати, *Бјејет*
Хоругв народна, јакоже илимен бистр
Сердцев . . .

Најпослије да видимо, како поздравља Шафарика, као директора Новосадске гимназије:

Вождју, младих пројев сербских!
Искри огња твојего лиј в души
Их. Двигни духи их на Парнас . . .
Се ти великих нам воспитај пјевцев,
Имущих двигнут в гробје лежащија
Ирои сербски в свјет живущих.
Пиндара, Флака, Омира звижди!

Толико само о гимназији Новосадској!

Ајдемо даље.

Давидовић покреће своје Новине у Бечу а он му се одмах обрће: Најмилија је забава Музи мојој лијепо ћело и корисни труд сународника. Који нам се велича са својијем претцима а крије се у мраку љености. Ком је злато кумир а најслађа сопствена корист. Пред ким дарови Парнаса не имају цијене. О! тијех ми се људи гнушава лира. Горди се српски јој глас! А радује се младићкијем твојијем напорима . . .

Па кад је исти Давидовић добио допуштење, да заведе српску печатњу, пјева:

Справа, скорје која росу питомости,
Школске мудрости луч, милом по народу
Щедро просина! . . .
Лете мисли кроз род. Рађајус миења
Нова; тражи се цјељ обща. Подножије
Човеческе висине
Млади остављ Србљин; на
Славе љествицу взор диже и гњилости
Склачи одежду горд . . .

А да се и у Новом Саду заведе српска печатња, овако пострекава:

Ти, јеже мисли хитро свјазујуще
Их в дални слеши крајн земли всеја;
Ти, јеже род, расјејан мира
Частем по разним, држиш в сојузје;
Народно поље все удобрјајеши
Подобно Нилу. Глас ли училиш без
Тебе полезен роду, аще
Купно и в них умирајет, крил без
Твојих, щастљиви мислеј раздатељу!
Приди в Нови Сад! . . . . .
. . . . . Ти отсјуду
Хребту по силну Дунаја, разни во
Предјели сербски, мисли полезни, и
Родјанџја паки сродни мисли,
Легше и скорше возможеш слати!
Вренци скорјеје тамо твој гром, гдје сон;
Послати росу, жажда гдје жмет трава;
Там лучи свјета лит, идјеже
Ум обуја, подивјања прави.

Оснива ли се библиотека при Новосадској гимназији, Мушицки пјева:

Сербски роде ликуј! Се над тобоју бдит
Генић; щастија рог плнит за тја. Велит
Токмо тако тецн, как'
Уж' направил јеси стопи.
. . . . . Нравности гдје њест,
Тамо щастија њест. *Правни в бједах щастљив!*

Је ли треба подизати конвиктуалне домове за школску младеж, лира се Шишатовачка чује:

Муже питомцима дај нам средство
Да лакше могу вјежества горе врх
Достигнут; мјеста забаве свезане
Са чистом пищом духа, срца;
Вјечне гдје ће дружбе учинит залог.

Приложницима у ризницу народног изображења пјесник кличе:

. . . . . Митри
Блестјања, тучних стада волов, овец
Свилених, горди сбор кораблеј испли
Богаств Индиских, земељ пространство
Днех не по мнојех оставим. Токмо
Дјела благаја, ниже брат'ју, род
На тми влекохом свјетлост блажащују,
Во рјад народов их ведохом
Слави њенцев увјенчаних, в лоно
Блаженства вјечна свјест с имени водит
Нам будут! „Убо мње за других здје жит?"
Проч подла мисле! *Жизни л' сладост*
Ти без других очутит возможеш?

У спомен народног добротвора Марка Сервиског пјева:

Тому свјет слави в вјек не помркнет, кто
Народним музам синлет јелеј во чван.
Ти брал рукоју щедрој палму
Сербским между благородством первн.

Сави Текелији пјева:

. . . . . Рода љубитељу
Жизни легше јест бремја
Аще может служит јему.
Мужем благожде днес, имже даде судба
Силн добра творит; Ти в сем блажен јеси.
Бог даде Ти богаство,
Хитрост, роду, себје с ним жит!

Петру Текелији опет пјевајући, срав-

њује дом Текелијев дому Медићија, па га још овако потиче по смрти му очиној:

. . . . . Двигнеш ли ти јему
Славњеј памјатник, нежал
Музам сербским подпорођу?

Је ли треба подићи патронат народног изображења у Карлштацкој епархији, пјесник се заузимље:

Докољ пребудет Танталом Сербин вред
Својих желанијә? Виспр воздиханија
И ден и ноћ из скорбних персеј
К небу докољ возсилаја будет
О блазје общем? Ах! несогласије
Докољ собратији будет винити? Вље
Љуби взаимни, вље љубве ко
Општему благу и вље сагласија
Докоље будет Серб богатјети? Вље
Сојуза братска щастја себје искат?
Щастљивим љет ли бит вље братиј?

На за ризницу тога патроната:

Рјеџе подобно бистротекућеј, все
От плоти јеже јест и гнило
В бездну забвенија носит. Токмо
Бесмртна духа сљеди на вјеки нам
Стојат во храмје слави народнија.

Овако је Мушицки распаљивао родољубље на жртвеник народног изображења; овако је неуморно и брижно радио око полагања основа српске културе. Ако је ње шјеме пало на плодну земљу; ако је икад пјесник уснио: то је успио зашто Лукијан Мушицки. Осниване народнијех просвјетнијех фондова међу Србима у Аустрији дотле је допрло, да се почели гласови чути: доста више на просвјету! И ако се српски народ ичим већи показао од осталијех народа; ако су Срби у идеалној војводини ичим дали примјера доброга осталој браћи: то су зашто осниванјем српскијех просвјетнијех фондова. Предамном је извјешће једне нарочите комисије, која је прегледала стање фондова и заклада, којијема управља српско—православна општина Панчевачка, из кога се види, да је концем прошле године цјелокупан иметак свијех тијех фондова и заклада износио 212.907·36½! А ће су фондови, којијема управља саборски одбор у Карловцима, ће они Матичини, ће осталијех општина? Ризница народне просвјете Срба у Угарској, која издржава двије велике гимназије и народно позориште, која броји међу својијем заводима Текелијанум, износиће на који милијон фиорина!

Овијем материјалнијем средствима ударен је тврд основ свесрпској просвјети. Карловци-Нови Сад постаноше просвјетнијем огњиштем, душевнијем средиштем свију Срба до ту скоро, а умном предстражом цијелог српства противу поплаве надмоћнијех просвјетом народа остају као постојане кмисурште за вазда!

Када ту истину ставимо пред очи, како нам се велик Србин Лукијан истиче, да му равна не можемо наћи! Кад видимо, како одушевљеном пјесмом иде на сусрет свакоме покрету просвјетноме, како изазива те покрете, како их бодри, како их слави; а када промислимо, како је тежак сваки почетак, како свако лијено подузеће наилази на противности и спољашње и домаће, особито на злобу и завист малијех душа: нама се лабуд Шишатовачки преставља геније српскијем, који пири ватру љубави и негује све, што је добро и лијепо, — анђео хранитељ, који бди и у окриље своје узимље свако корисно предузеће, свакога кориснога Србина на пољу народном. Сада ћемо видјети, којом бригом очинском, којом љубави отвореном окупља поједине умне трудбенике, умну војску на умном разбојишту.

(Наставиће се.)

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Настављак.)

Ко ти је, брате Србине и српски сине, „сочинио“ и произвео ону **»трагедију, сирѣчь исѣдлующую повѣсть о смерти послѣдняго Царя Сербскаго Уроша V. и о паденіи сербскаго царства, къ Карловцѣ Сремскомъ л. 1733.“**? Срби заједо није и није главно, ко је „сочинио“, већ ко је **»преписаніе и исправленіе“** ту повест предложио и дао у печатњу л. 1798. **»к Будимѣ града“**?

Није ли и ту прву српску трагедију пречистио и исправио и додао у **»Дѣйствіи XIII-ом“** а **»пѣснь II.“ »пѣснь“**, коју **»Сербліа исходящи (с Арсеніемъ Ѵрошевичемъ патріархомъ) въ кесарію посѣтѣ“**, и која се **»пѣснь“** почиње овако:

»Прискорких горлице! Камо плачрасиш,
камоли отлетаси,
откидши их сіе?

и у којој **»Сербліа прискорконом горлицѣ“** стаиља и ово питање:

„П. г. кто та тамъ (къ несаріи) ѵдрнтитъ,
отъ кобнюкъ исхититъ,
отказрлй на сіе?

на које питање п. г. весели одговор даје:

„Орелъ мой высокопарный,
Сильный, крылкій, преславный,
Той на ѵдрнтитъ."

Ко је други могао повест ту печалну пречистити и исправити а **пречищену и исправленую** с ѵмѣтном пѣснопѣ том и с оним епилогомъ. — у којем „**Сербліі сославлетъ ѵлда своа, и совѣтуетъ имъ, еже прилежати къ наукамъ**," и светујући тадашњу омладину српску и као корећи ју вели јој:

„Смотрите вы, колю васъ, прочіа народы,
колиюы собирлютъ отъ ѵченій плоды:
Ктожде возбранлетъ вамъ тыажъ собирати,
Радѣ неврежденіе науки искати;
Ѵдше вы не хощете съ нею имѣть дружбы,
То и они не хощетъ вамъ быти на службу.
Сей къ церкви достоинства имѣти желаетъ,
А онъ къ Штатѣ почести высокіа ѵаетъ:
Не полѵчлятъ оныхъ, сердцемъ ѵмывлетъ,
Тужитъ, и жлуетса, ѵа ѵто то бываетъ,
Ѵа то, ѵдше онъ къ тому отнюдъ есть негоденъ,
Къ ѵдлнію науками шесть ѵдобренъ.
Ибо же птицы безъ крилъ не могутъ лѣтети,
Тако сіи безъ наѵкъ не могутъ имѣти
Ѵести и достоинства желанію сходна
Но **пресудѣнн** остапше быкпютъ безплодны итд."

издати г. 1798., већ Ј. Р., син Раје, рођеног у Видину г. 1699.

Но констатујући то морам уједно признати, да сам потрешио, што сам овде и сада поменуо нарочито ону пјесну, коју Србија прелазећи у Јесарију пође и онај епилог, у ком Србија онако омладину српску светује и бадри на ученье и изучаваље високих наука — као условă за полученье части и високих достојанства у цркви и држави, пошто је данас и оно питање Србијино у пјесни и ово бадрење Србијино у епилогу сасвим беспредметно и излишно и без сваког савременог интереса. Прва је српска *трагедија*: „**Смрт цара Ѵроша пагаго**" последњег Немањића, а последња или најновија је српска *драма:* Стефан Немања, родоначелник Немањића. За праве аукторе и те најновије драме и оне прве трагедије српске много се данас не разбира и не пита, већ се пита само, да ли је одиста Стефан Немања уједиио све српске земље у једну државу; а што се сирти цар-Урошеве тиче, да ли је збиља краљ Вукашин убио цара Уроша и то у лову? Да ли се г. Панта Срећковић, други историјограф српски, за најновију српску драму „Стефана Немању" и за оно питање о уједињењу свију српских земаља јако интересује, ја не знам нити пак тврдити смем, да г. Панта нема у чекмеџету свом готову драму а опет „Стефана Немању", коју је он главном а не каквим безименим драматург једне појетске ноћи у пет чинова и у самим монолозима, у којима је он јак, сачиниo, али то знам, да се данас између свију Срба нико за оно друго питање толико не интересује, колико исти, после Рајића други, историјограф наш. А како то знам, не би од мене лепо било, кад не бих признао и јавно очитовао, да се и у тој колико печалној толико дрешној повести, која је „**сочиненна былъ г. Шапиловъ Козачинскій, россіанпномъ, къ тое время каролкуцкихъ школъ Ректоромъ, и ѵчителемъ Риторики, и дѣйствительно изъ Ѳеатра отъ ѵченикомъ тѣхъ же школъ произведенныхъ къ Карловцѣ сремскомъ 1733. года въ Месяцѣ Іюнѣ**, каже „**Тогда Кукланина ѵбивается Ѵроша.**" (в. Дѣйствіе іздесіе II.). Да ће се г. Панта, прочитавши ово, ваздевелити и ваградовати и ускликнути, то сам сигуран, но не знам, како ће примити и како ће му се допасти то, што Козачински пушта на позорницу „вражду" (персонификовану вражду) и та „**кражда нагрѣлась Кукланина ѵбити Ѵроша**" и што је допустио Козачински, да Вукашин убије цара Уроша посред „собора" а не у лову, као што у позном Троношком летопису пише. Но шта се мене тиче, шта ће се Панти допасти и за што ће се љутити он на тога Росијанина, тога сочинитеља прве српске трагедије? Ја сам само хтео истаћи, односно на стављено питање: ко је прву ту српску трагедију или печалну повест о смрти цара Уроша V. сачинио? одговорити, да ју није сачинио Србин већ Росијанин и да ју је пречистио, исправио и издао — а то је главно — Јован Рајић, син Раје Видинца, у Будиму г. 1798.

После Рајића ко се озбиљно између Срба бавио с историјом свију Срба? Давидовић је „Забавником" забављао а Стаматовић „Пчелама" одушевљавао а Видаковић и Медаковић препричавали су Рајића, сваки по свом начину, али *до г. Панте, сина Славкова у Београду* није се око повести свију Срба озбиљно трудио и знојно нико! Није да их није било, који су покушавали да расправе ово или ово историјско питање, да објасне ону или ону страну, да расветле и протумаче овај или онај појав прошлога народнога живота, али до Панте Славковића не написа нико целокупне повести српске и то по изворима и у четир тома. На откуд и те једне *беле* вране међу обичним вранама и гавранима, и у каквом се и у чијем се гнезду излегла та бела врана; и ко су били и откуд се доселише његови стари, једном речи: ко је по роду и колену Пантелија тај, рођени у Крчмарима? Да потражимо и испитамо дакле искон Панти историјографу нашем и да се

испитом тим уверимо и утврдимо у тој вери, да је и он приближ Исаији старцу и преводнику Григорију Цамбљаку и Константину философу, и Христофору Жефаровићу и Инрилу Живковићу и Јовану Рајићу, те да се оне речи у повељама српских и босанских владалаца »ниже подлагсе отъ нихъ пьлтию, ни правникъ и кьлоучь, сиихъ же и наследникъ истиин отъ ублстнаго ихъ корене« на г. Панту врло лепо применити могу. Но о том, да је доиста и г. Панта пореклa бугарскога — о том доцније и у специјалној расправи, јер је време да се пратим задатку свом, и да у продужењу питања мојих даље запитам брата Србина и српскога сина, да ли зна он, који је оно момак био, који је још у Српском Народном Листу за г. 1843. писао: 1. о Црној Гори и њеним обитељима; 2. о борби кнеза Дмитра Јакшића с Татарима; 3. о новцима српских жупана и царева; 4. о војни Карла Роберта са Милутином; 5. о старој застави шајкашког војинства у Коморану, »под којом је некад српско шајкашко војиниство за чест и славу свепресветлога Аустријскога Дома храбро војујући заслуге на заслуге гомилало«; 6. о услугама народа српскога пресветлом дому Аустријском; 7. о побједи Срба̀ља над Бугарима и ових сојузницима г. 1330. 28. Јулија одржаној; а у истом листу за год. 1845. опет 8. о услугама народа српског свепресветлом Дому Аустријском; 9. две три речи касателно грађанске црквене и писмене повеснице нашега народа; 10. српске старине (из Божидарова зборника од г. 1538: житије св Саве и житије краља Дечанскога); 11. српске древности (законик цара Степана и о записима у рукописима у м. Ремети, у Шаренградској цркви и т. д.); — у истом Народном Листу за г. 1846. 12. о услугама народа српског свепресветлом дому Аустријскоме у време Ракоције буне. И знаш ли ти, српски сине, ко је писао у Летопису Матице Српске за г. 1843. у I. свесци Хорографију ипекског патријаршества, а у II. свесци: Георгија I. деспота српског добра у Угарској; и у IV. свесци: „Историческое испитаніе лѣта смрти Стефана, деспота српског, сина кнеза Лазара?“ И знаш ли ти, ко је први изрекао, да је „народна повесница елемент народног живота“, и да „код нас повесница народна живи у народу“? Можеш ли знати и паметовати, српски сине, који оно јунак беше, који „захтевања Сремско-Карловачки“ Србаља 2. (24.) Апр. 1848.“ састави (в. Летопис књ. 83) и „Осјећајније искања народа српскога у Аустрији 6. Маја 1848. г.“ написа (в. Летопис књ. 85.), и који је још г. 1845. на покрајуто питање: Је ли нужно, да народ српски свом Карловачком архиепископу и митрополиту име патријарха предходително изходатајствује? одговорио просто, да то није нужно.

За књиге пак, који је тај родољубиви и неустрашими Србин списао и које је отац његов Лука, сенатор у Сомбору и као што сам син у животу његовом (в. Летопис књ. 129.) каже „Србин и срцем и душом“ о свом големом трошку дао печатати, нећу да те питам, претпостављајући да су ти као добром Србину добро познате књиге те а наиме: 1. „Історія восточно-славенскогъ богослуженія и кириллскогъ книжества код Славена западне цркве“. У Новом Саду 1847. 2. оно капитално дело: „Черте живота народа србскогъ у угарскимъ областима, од времена, кад су Мађари у ове дошли, па до славног доба воскресенија войводовине Србије, или од г. 895.—1848. Съ додатком, садржавајућимъ у себи за права овостранскогъ народа србскогъ найважнія писма и повластице найновіеъ времена.“ У Бечу 1849. 3. „Über die staatsrechtlichen Verhältnisse der Serben in der Wojwodina und überhaupt in den Ländern der ungarischen Krone. Historisch-juridische Abhandlung.“ Temesvar 1860. И исте године изашло је и „Zweite vermehrte Auflage.“ Преда мном лежи још једна књига младога онога новака и јунака, који је међутим остарио и „старина“ постао; али заман лежи предамном књига та, кад је она за мене књига „са седам печата“, те не знам, шта пише у књизи тој и о чем се говори и помори у њој? Књига та има овај наслов: „A magyarországi gör. kel. szerb egyház önkormányzatáról. Irta Sztojácskovics Sándor. Budapest, 1886.“ А како ми је жао, та не могу ти исказати, брате Србине и српски сине, како ми је жао, што не разумем језика, којим је написана књига та, те с тога не могу да ухватим крај од конца и да држећи се конца тога изађем на чистину и сазнам, како је дочео, који је онако почео и настављао до 1849. односно 1860. године.

Ја, писац, о ком говорим, родом је из Сомбора, а многи је Сомборлија, као што је то многима познато, друкчије почео а друкчије дочео. Но није питање о Сомборцима у опште, већ се само пита, шта пише у поменутој, мађарском језиком написаној књизи Стојачковића Шандора; па ако тебе, драги читаоче из Бачке, књига та до руке дође те како си вешт језику књиге те, исту прочиташ и читањем се тим сазидаш и разведриш, разведриће се и ја и срце моје, немирно срце моје умириће се и неће ми се више причињавати, да чујем испрека онај рефрен или онај пријев од неке песме, који, чини ми се, гласи:

Нежој, Шандоре,
Глава ме боле!

И сад, пошто се умирило срце у мени, сад се сам себи чудим, како сам се могао због те књиге или књижице толико узнемирити, кад књижица та

није читаћа књига нити је она писана за српски свет, већ је написана за свет, који чита књиге написане језиком, којим је она написана. А зашто је књига та написана тим језиком и намењена том свету, то нити ме се тиче нити ја то знам, јер не знам, шта се у њој расправља и разјашњава; ја само то знам, да је ту књигу написао Србин и то онај исти Србин, који се родио 12. маја 1822. у Сомбору, који је пред српски читаћи свет изнашао први пут са приповетком: „Бела сербска народна приповедка, съ мађарскогъ (сочиненіе г. Густава Ременаја) превео Александеръ Стоячко.“ (С. Н. Л. 1842. стр. 323.) и који је у своје време а после осмогодишњег изучавања извора написао „Черте живота народа србског у угарским областима од времена, кад су Мађари у ове дошли, па до славног доба оног — (од г. 895.—1848.)“

С почетка писао се и потписивао он: „Александеръ Стоячко“; око половине г. 1843. почео се потписивати „А. Стоячко(вић)“ (в. Летопис 1843. IV. ч. ст. 96. и 135.) и Стоячко(вић)ъ (С. Н. Л.1843. ст. 173. и 208.) а од г. 1844. просто „Стојачковић“ (без заграде или ограде карактеристичког „вић“-а); а кад мађарски пише, пише се Стојачковић Шандор.

Стојачко је дакле старије од Стојачковића и „Стојачковић“ се поступице развио из Стојачка или обрнуто: Стојачко се метаморфозовао у Стојачковића т. ј. син, унук и праунук деда и прадеда, словенскога или да кажемо бугарскога подрекла претворио се мало по мало у Србина и постао је „Србин, српски син“ и тај Србин онога подрекла први ти је, Србине браће и српски сине, написао историју судбине твога рода и народа и први ти је историјски изложио и испричао „услуге“, које су дедови и прадедови твоји чинили, и „заслуге“, које су дедови и прадедови твоји стекли у Угарској — а други Александар, други „српски син и Србљанин“, но опет словенског-бугарског подријекла, написаће, ако да Бог, ту повест и изложиће у тој повести „услуге и заслуге“ твојих дедова и прадедова још тачније, и не само до онога „славнога доба“ већ и после тога славнога доба све до наших времена и данашњега дана, и то прво на мађарском и немачком а после и на српском језику — и у приповести тој казаће он, какав је данас Србин у земљама круне св. Стефана, првога угарскога краља, и какве је нарави данашњи Србин и какви су обичаји данас у њега и какве песме данас пева и бугари Србин и кога спомиње он у тим својим песмама, и да ли спомињући он кога уздише за чим; и какав је философ данашњи Србин те какве „пословице“ употребљује он; и уз све то написаће, написаће тај други Александар ово „дивно српско одијело“ данашњих Срба и Српкиња и Срнчади, и оних, који живе по градовима, варошима и варошицама, и оних, који живе и животаре по селима и на салашима, и неће заборавити да опише и оне напуче, у којима се данашњи имућнији Бачванин по пијаци а с чибуком у руци поносито шеће, или се по биртији и испред биртије „с кондиром у руци“ бебуче (весела му мајка!). О, та шта све неће испричати и исказати, и како ће само опевати и оплакати он! Та прочитај само нацрт или програм тога његовога историјскога и етнографскога рада, па ћеш потпуно знати, шта ће све бити у тој работи поменутог Александра второг. Али не било просто том Александру, пореклом из Мађедоније и земље словенске, ако он уз све то још не каже и не одговори тачно и нарочито на то: да ли су данашњи Срби у земљама поменуте круне још онако мужаствени и јуначни, онако послушни и у послуху резервисани, да ли и данас чистотом телесном и племенитом крви надмашају друге народе, да ли су онако љубавни међу собом и да ли се потпомажу узајмно и пригледају браћу своју, кад осиромаше и обнишћају; да ли су онако побожни и да ли деца онако поштују родитеље своје, једном речи: да ли живе данашњи Срби у овим земљама онако хришћанским животом, као што су по сведоџби Константина философа, родом Бугарина, живили Срби у српској земљи за владе Високог Стефана, деспота српског, сина кнеза Лазара, а ујака Ђурђа Вуковића, а по деди свом Бранковића, који је Ђурађ вољом ујака му и земаљског сабора а уз приволу угарскога краља Жигмунда и његовог великашког сабора наследио деспота Стефана у деспотској власти у српској земљи, и наследио многе градове с мноштином села у угарској земљи.

(Наставиће се.)

ЖЕНСКИ КАРАКТЕРИ У ПОЈЕЗИЈИ ЛАЗЕ КОСТИЋА.

ОД МИЛАНА САВИЋА.

(Свршетак.)

„Самсону и Далили“ видимо још две жене; али како се разликују једна од друге! Самсонова је мати пуна благог осећања, пуна нежности, и све што мисли, то се збило у један једини појам: син. Како га задржана, како му слади домаћи живот, на лепоту и богатство младих Јевреjкиња, само да га задржи од љубавних „авантира“. Слутила је она, да јој син само у таквим

зготама може страдати; управо, мати увек слути зло. Са свим је друкчег соја Филишћанка, Далилина мати. И она љуби своје дете, и она жели да га усрећи; али јој средства нису тако питома као Самсоновој матери. Поред тежње, да усрећи дете, има још и тежњу да се народноме злотвору свети. Сад, је ли то њено лично уверење, или је задобиће филишћански поглавари „звечећим“ доказима?...

Оба женска карактера јасно су обележена: Самсонова је мати пасивна, жели и моли; Далилина пак активна, заповеда и ради. Која ће при таквом расположају доћи пре до своје цели, са свим је јасно, ако нам је прва нпак симпатичкија, јер природнија, управо, материнскија.

*

Мару, љубу Перс Сегединца, увенчао је песник свим сјајем женине љубави и оданости. Друкче се једва и даје разумети, кад се помисли, да су провели заједно читав век. Па и да мужа свог не пошгује, била би му одана већ из навике. На послетку, и каквом искушењу подлеже? Та она је стара жена, која од ране младости зна само за вољу свога мужа; радује ли се он, и за њу је весео часак, тужи ли он, није ни њојзи до весела. А то својство у њојзи је тако снажно, да чисто обухвата у себи и свако друго, па — изгледа — и материну љубав. Но ми не мислимо овде одрећи јој ту врлину, само морамо изнети на видик, да никако не избија на површину тако, као врлина женине љубави. А и то има свога разлога. Мари се нигде не да прилика, да једна од тих љубави (материна и женина) дође из пред друге у неприлику. Муж њен и дете њено не долазе нигде у сукоб, да би се онда једна од тих љубави могла а можда и морала снажније истаћи и све остало осећање за собом повући.

За то нам изгледа, да материне љубави у њојзи и нема; али та је латентна, и да је само поле прилике, избила би за цело на површину. Но и кад би избила, сумњам, да би се сувише снажно изразила, и то с тога, што све њено осећање лежи у вољи мужа њеног. Да је тако, види се у оном кобном тренутку, кад дознаје, да јој је муж убио зета. Она не долази у процеп, она резигнира пред чином (од *мужа* њеног учињеним) и само уздише: „Ох куку мене, што не дођох пре!“ да можда нпако отклони сукоб из међу Пере и Милана.

Тако онда можемо појмити њено душевно стање. Материна љубав у ње је као и у сваке матере, само што та љубав не долази ни пред заплет, ни пред катастрофу, да би могла обелоданити своју моћ. Судба њеног детета решена је после Милапове смрти, те материном осећању не остаје ништа друго, него стегнути се и сахранити се у најдубљем кутићу ојађеног срца. Да како, да онда женина љубав добија тим више маха, те на послетку остаје једина на површини. А та љубав и та оданост ретко се где истиче тако достојанствено и тако величанствено. Мара заиста у Пери види све и сва: своја војна из млађаног, своја господара из зрелијег и своја заштитника из позпијег доба; она у њему види мужа честита и верна, види оца своје деце, види храброг војника и народног бранича а на послетку „јунака, свеца, неклоника, несавладаног дичног сокола.“ Зар је чудо, да је о таквој жени и фанатик Исусовац морао с неким поштовањем говорити. Та да јој је икако било могуће, она би с Пером погинула, као оно Јелица с војводом Пријездом.

Перино јунаштво прешло је и на Мару. Та она у најтежем часу живота свог постаје, или боље, остаје жена-јунакиња, која се храбри и диже, дивећи се сталности свога мужа, на коју је научена од првог састанка с њиме.

*

Ако је Лаза Костић икоји женски карактер у својој појезији марљиво израдио, заједо је карактер Јевросиме у „Максиму Црнојевићу“. Свака цртица женине љубави — да како не оне млађане, жарке — обележена је јасно. Она гледи у Иву као Мара у Перу; у ње је негдашња љубав прошла кроз природан процес и развила се у чисто поштовање, управо, обожавање. На сваки начин да између старих људи не може бити оне плаховите наклоности, оне страсне тежње, као између младих; али, ако је тога у своје време било, прелази — са свим природно — негдашња страст у тихо пристанишше међусобног поштовања. У накпаду пак за прошлу љубав доделила је природа старијим људима велику децу, у којој могу све догађаје сопственога живота поновити, ма и посредно.

То видимо и овде. И Иво и Јевросима љубе своја Максима; али док се отац хоће сином да поноси и хвали, дотле се мати задовољава, што је остао жив ако и накарађен. Она зна шта је чека с повратком Ивиним, али она је јунак жена, која осећа у себи способности, да улази оштрину сукоба. То је за њу најтежи час, али она се држи на висини, те је као анђео спаситељ узела на себе улогу посредничку, да од злог не буде горе.

Она је и мати и жена, а никад не пушта из вида баш оба својства та, и кад сину налаже, да се закуне, није то никако пријасак с њене стране, већ боље уверење: да мужа, понос свој, не осрамоти пред млетачком господом. На сваки начин да јој се кида материно срце, видећи сина у недостојној улози; али, зар би по њу и по све остале боље било, да је сина храбрила на отпор? Катастрофа би наступила

на мах; па зар би жени и матери баш тако све једно било, да види, како јој се муж и син крваве? Она је изабрала пут, који је у онај мах најбољи био — шат време и своје учини.

То је све могла чинити Јевросима, док је имала власт над собом. Она је могла једно осећање стишати, да не би и с другим дошла у процеп. Да, она је све то могла радити, док је била пра чистој свести. Али кад је напустила та, онда је природа строго захтевала своје, не мотрећи ни на какву сметњу. У лудилу је *само* мати.

Мужа више и не спомиње; али све осећање збило се у њојзи у једну једину представу, у сина. Она више није ништа, ни жена, ни кнегиња, ни Црногорка, она је *само* мати. И то је онај тренутак, који тако узвишено држи свештеву материне љубави.

А песник је с тако фином психологијом ставио тај трећутак на видик, да се баш види, да је корен материне љубави у самој природи, и да услед тога њојзи припада палма признања, јер таква је љубав јединствена. —

Морамо се и нехотице запитати, како да Лаза Костић у својој поезији нигде није ни обележио сестрину љубав. Јер Анђелијин одношај према Ђорђу не можемо ни у шта узети, да и не спомињемо њезин немар према смрти Марковој. А то је једина *сестра*, која се у његовим повећим делима појављује. Но нпак — ми нисмо ради овде да одамо песникову намеру, колико да га опоменемо на њу — надајмо се, да ће нас изненадити делом, у ком је и сестриној љубави задоста учињена. Ми смо уверени, да ће нас песник разумети, те . . .

УМЕТНОСТ.

ГДЕ Ј' МИЛИ ДОМ?

ЗА МУШКИ ЗБОР У НОТЕ СТАВИО ЈОСИФ ЦЕ.

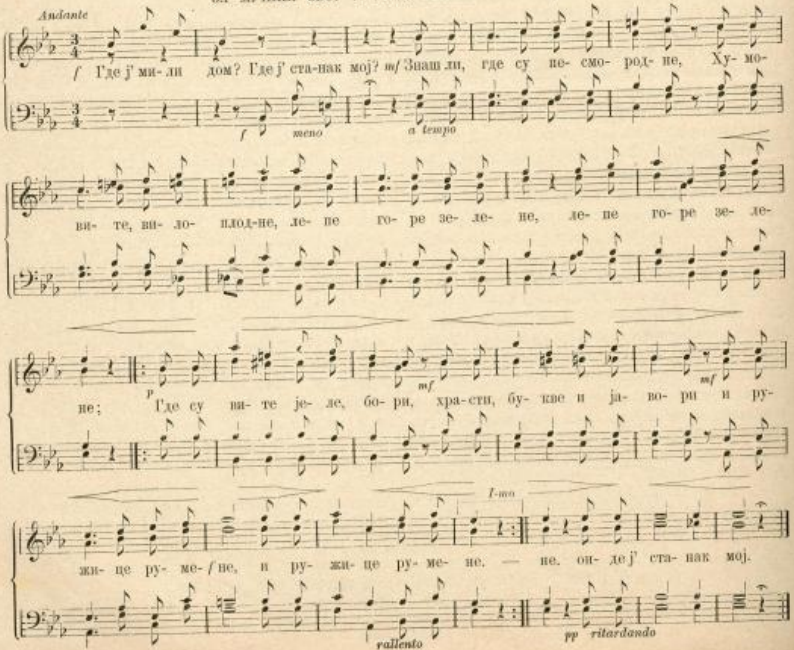

Где ј' мили дом?
Где ј' станак мој?
Знаш ли, где је сиње море,
Где је Дунав, где су горе:
Фрушка, Клек и Велебит?
Где је Драва, Купа, Сава,
Уна, Глина и Корана
И Београд гласовит? —
Онде ми је станак мој!

Где ј' мили дом?
Где ј' станак мој?
Знаш ли, где се, кад заори
Бојна труба, храбро бори
За свог цара, веру, дом?
Где се игра наоколо
Славског рода славно коло —
Онде ми је мили дом,
Онде ми је станак мој!

ЛИСТАК.

ПИСМА ЂОРЂА МАГАРАШЕВИЋА ЈОВАНУ ХАЏИЋУ-СВЕТИЋУ.*)

I.

У Н. Саду 15. јан. 1820.

Любезный Joцo!

Наша су се ономадашња писма по свој прилици опет сретати морала. Штета, што се састати, познати, или разпитати немогу! — Сад сам о свему добро извештен. Жао ми е на Попа Влашког из неки те неки нѣгови поступака. Ал чему се другом човек от Попа може и надати? (Ово е само за Тебе.) Зато се не могу толико на нѣга ни ослонити, да ћеми Сатове, и Јунга, као што си ми писао, послати. Узми Ти .... Ти то на себе, па потражи каквог Бачванина код златног крста, и предај му те ствари с обећањем, да ће за њи добар Trinkgeld имати. — Ни е ми толико за сатове, колико за Јунга (или по Енгл. Јонга). Знам да си у Српски Новина читао преводе неког Ѳ. Љубибратића час из Виланда, час из Јонга. Оно Виландово знао сам таки ги е; (у нѣговым Sympathien); ал ово из Јунга не знам како е. Еле по свој прилици тај Љубибратић добру има цѣл, правым чини ми се иде путем. Како се у Пешти и у Будиму о том мисли? — Прандањѣ Српског Срца есте лепо, но ошт бы лепше было, да више ова ода у себи Индивидуалитета има; оно бы се готово о сваком народу, а не само о Србљима казати могло!! —

Чини ми се, да сам Ти у послѣдњем писму моме писао, да е Г. Мушицкій са сним оздравно. Гле шта ми пре Божића у свом једном великом писму пише:

„Већ моя Лира Вама наби уши. Што ћу Вам я; сами сте криви. Ето Вам сад 5. Ода. — — Я незнам, на што мой дух слути; на зло ли, ил' на добро. У найзаплетеніой невољи мојој, међу наглима дѣли дужности, коя се от мене на час иште, гони ме да му певам. Да ли ћемо 'га уподобити разиреном небу, кое донде извија мунѣ, и громове рыкающе низвергава, док му прост не прође, док се неутиша. У сред рачуна, от кои ми нова судба зависи, кад ме обузме туга, а он ми дае плектар у руку. —"

А у другом писму:

„Надаюћи се, да ћу с концем ове године напослѣдак сав Хаос .... рати из Шишатовца, ког ми се Музе плашише, силно намыслим сав жертвовати се књижеству, и то таки с 1. Јану, 1820." — Ово Ти за то являм, да се радуеш и о нѣговом здравлю, и о нѣговой побѣди — и о народньой дики, слави и надежди! Опет ми ючер едну Оду посла; овако пишући: „Прочита Вам писмо с жарком жељом и радосћу. Радост ми се нова и жеља усели у перси. Оставивши, невољно, на страну писмо удубим се опет у рачуне. — — — Тиху ми даде ноћ Морфеј. Пробудим се рано. Чувствоваше перво данашњег дана верже ми сѣме к цвѣту, кое ево до подне к зрелости посте. Шиљем Вам га" —[1]) Пак да знаш, каква е Ода? Ода љубителѣм Српског м-

[1]) Овде Магарашевић није верно преписао Мушицков правопис. То надамо се оригиналних писама Мушицкових Магарашевићу, која ћемо такође донети. — Уреди.

*) Износимо на јавност сва писма, — има их десет —, до којих дођосмо добротом ђе Милице Барићке, кћери Јована Хаџића-Светића. Поштована госпођа биће нам опростила што смо јој отели писма, која су јој ова остала. Ми ћемо их сачувати сва, јер су јасно осведочена тадашњег књижевног и културног стања нашег. Почињемо писмима Ђорђа Магарашевића, која са своје јасноће и темељности свакако заузимају важно место. Штета само, што је много писмо (види се по разлику у времену) изгубљено, и то год. 1849. Занимљива су та писма још и с тога, што је у старијим јеним чистији него у доцнијим, кад је писац као уредник Летописа био под утицајем тадашње струје у Матици Српској. Ваља нам додати још то, да се на многим писмима са свим лепо одржао печат шипчек: G. M — Од тих писама само је прво местимице похабано, остала су читава и врло лепо писана. — **Уреди.**

терићг езика; и то зато писана, ер сам га пријатељски укоравао, што сви пет пређашњи и после две Оде све славенски писао.

Ја Ти писа, да се пр(енуме)[1])рираш именем моим на Напона(?)[1]) über die französische Revolution.

Пиши ми и о том, и о другом, о чем будеш мислио, да ће мени или пуждно, и мило бити знати. Јоку[1]) ми поздрави. Зашт ми и он еданпут нешише? Поздравља Вас обоицу моя жена.

Будите здрави и сетите се Вашег

Магар(ашевића)[2]).

[1]) Ту је хартија похабана.

[2]) Петровића, Хаџићева брата од ујака, доцније великог ђешкала вароши Сомбора. — [2]) Ту је хартија похабана.

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(Бранков споменик.) Сутра се навршује четири године, како су пренесени земни остаци Бранка Радичевића на Стражиловачки шпс. На гробу његову дижу се помоћно пирамида из камења са српскога земљишта. Испод пирамиде је на основу ред камења са равних крајева, у којима српски народ живи, а које су послали родољуби из тих крајева. (Види „Стражилово“, 30. бр. прошле год.) Ако слика Бранкова споменика, што је доносимо у овом броју, и није поша (нашла је у календару „Орлу“ о. г.), мислимо, да ћемо се и ми од своје стране одужити спомену тога дана, када је читаоцима и опет пашесемо пред очи. Слику је ону пређутно самоук Бранко Подгорчић, којега смо имали већ приликe да приказкемо својим читаоцима. (Види „Стражилово“, бр. 36. прошле године.)

Словеначко академијско друштво у Лајпцигу раздељено је сада, по новом преуређењу, на три секције: руску, српску и бугарску, и основало је читаоницу и библиотеку. У име своје српске секције моли српске и хрватске писце и уреднике, одн. издаваоце, да му изволе слати по један примерак својих списа, одн. издања. Адреса: Slavisch-akademischer Verein, Leipzig, Härtelstrasse 4.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Као што читамо у „Н. Устависти“ и у „Одјеку“, нови министар просвете А. Васиљевић одузео је од Св. Вуловића и Љ. Ковачевића уређивање државног издања Вукова дела. Биће познато, да је у том одбору у прва мах био и Јов. Бошковић али је морао иступити пре, него што је прва књига довршена. Како је у првој књизи Вукових дела редакција заостала два одборника показала неспособност и крајни нехат, именовао је министар нов одбор, у којем је председник Јован Бошковић, проф. и ректор в. школе, и чланови професори гимназије: Андра Николић, Живко Поповић и Пера Ђорђевић.

— Добили смо књигу: „Спољашњи односаји Србије и понијета времена“. Прва књига, 1848—1860. Написао Јов. Ристић. У Београду 1887. — Наш лист не бави се политиком, баш стога нам је и жао, што не можемо ни ближе приказати студију од најпозванијег у тој струци.

— „Основи приватнога међународнога права или о сукобу закона“. Грађанско право — поступак — трговачко право. Од Асера и А. Ривијера, с француског превео Јован Аћимовић. Тако се зове нова књига, коју добисмо ове дана.

— Изишла је 64. свеска „Отаџбине“ са овим садржајем: Браћа, приповетка из сеоског живота, од Јанка М. Веселиновића. О младини, један поглед на улогу младих генерација у политичком и социјалном развићу, од проф. М. Миловановића. Један мора одступити... новела Бранислава Нушића (свршетак.) Славница, VII. чланак. Четврти Новембар 1885. од Владана Ђорђевића. Вереници, од Мапошије. Привредно стање у Србији од проф. В. Карића. Просветни преглед.

— Дела грофа Лава Толстоја излазе у новом издању у Москви и штампаће се у 15,000 примерака.

— У Филаделфији, у Америци, уређују и издају глувонеми тамошњега завода новине.

— У Филипопољу нађен је нов рукопис појединих Аристотелових дела. У рукопису нема нових, до сад непознатих одломака тога грчког филозофа.

— У британском музеуму нађено је 30 писама Волтерових (Voltaire) упућених на енглеског песника Ђорђа Кита (Keats).

— У папској библиотеци у Арецу, у Италији, нађен је рукопис, у којем нека госпа описује свој пут у Јерусалим у другој половини 14. века.

— У Берлину су нађена писма Фердинанда Ласља, из којих се може тек доиагати, шта је све замишљао и како је осећао.

— Шпилхаген је написао нов роман „Noblesse oblige“; радња је у г. 1813. и 14.

— Проф. др. А. Љубмајер опет је написао хигијенску једну цртицу. Реч је у најновијој тој књижици о коси и поктима.

САДРЖАЈ: На страшутици. (Наставак.) — У болести. Песма А. Гавриловића. — Под Бранковом пирамидом. Песма Јована Симеоновића Чокића. (Уз слику.) — Агитатор. (Наставак.) — Луцијан Мушицки. О посиртвој му недеесетгодишњици. Критичка слика. Од Лазе Томановића. — О књизи Лазару. (Наставак). — Женски карактери у појезији. Лазе Костића. (Свршетак.) — Уметност. Где ј' миле дом? За мушки збор у ноте стапио Јосиф Ц. — Листак. Писма Ђорђа Магарашевића Јовану Хаџићу-Светићу. I. (Уз слику Ђорђа Магарашевића, српског књижевника, оснивача и првог уредника „Српског Летописа“.) — Ковчежић. Гласник. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читаном табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. за четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уреднишшву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 29. У НОВОМ САДУ 16. ЈУЛИЈА 1887. ГОД. III.

НА СТРАНПУТИЦИ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ НАРОДНОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО МИЛУТИН ЈАКШИЋ.

(Наставак.)

VI.

Што време поче се у селу нешто шушкати, да се у Сумраковцу појавили нововерци (буди Бог с нама!).

„Е, дабогме, какви нововерци!“ рекоше неки, и нико паметан у Сумраковцу није веровао томе гласу.

„А ко би у Сумраковцу могао бити нововерац? Ваљда Сима Шаран?“ (Јер тај Сима бијаше с поповима нешто у завади, па једаред попретио поп-Милошу у скупштини, да ће у унијате, ако .... Већ тамо шта су они имали).

„Није Сима,“ вели један његов сусед. „Он само прети, ал не ће, јер би црк'о, да га не пусте у певницу; а као нововерац ваљда тек не може у цркву.“

„Можда и може,“ вели простодушни Нестор Милијин. „Ето, од кад су нам дали скупштину, па не може попа да ради, што хоће“.

„Ха, ха, ха!“ пасмеја се чича Драгић.

„Бре, истерао би га попа, истерао“. веле људи.

„На шта су управо ти нововерци?“ запита неко.

„То су ваљда таки, к'о, на прилику, наш Сима. То су они, што мрзе и свађају се с попом,“ зачу се одговор с једне стране.

„Бре, није то тако“, вели чича Драгић. „Није то само, да они мрзе на попу, већ нит имају попе ни цркве“.

„Ех“, ужасну се људи, а Нестор зину од чуда.

„Да, да“, настави бâба даље, „па вам ти не славе ни једног свеца, нити држе иконе, нити плачу, кад им ко умре, нит се кадгод веселе, нит држе свечаре, даће, свадбе, већ све једнако уздишу и моле се Богу“.

Људи се чуде.

„На онда не ће да иду на војску, не ће ни с ким да се туку, нити они маре, јеси ли ти Србин, јел' Шваба, јел' Мађар, нити ти штогод пију од пића, ређи вино ил ракију“.

„На не пију ракије?“ рече Нестор и пљесну се.

„Дабогме да не пију. Пошда њихне газде дају сиротињи, што јој год треба“.

„На то је још најлепше“, примети један сиромашак са свим озбиљно.

„То не може бити“, вели газда Ђура, „јер кад би они давали сиротињи све, што јој треба, не би код њих ни било газда“.

„Е, ал сиромашни нововерци ваљда не ће ни да шиту млого“.

„Ех, не ће!“

„Дабогме да не ће“, потврди онај сиромашак.

„А где си ти, бâбо, чуо за нововерце?“ запита Нестор

„Не само чуо, већ сам их и видио, кад сам оно био у Бачкој. Био сам и на њиховој скупштини, па су и мене звали, да будем нововерац“.

„А шта ти?“

„А ја им велим: Верујте ви веру, какву хоћете, ал ја не ћу бити погањк, него хоћу, да ми попа освети водицу, и крсти дете, и сахрањује мртве и служи службу и причести ме. Ако ће ми овај придиковати, ко не зна више него ја, што ће ми онда и скупштина? И тако ја њих већ да махнем. А дође баш у тај мах и тамошњи учитељ. Дош'о и он да види, шта раде и шта хоће ти људи. Кад сам им ја каз'о, како не ћу да будем нововерац и за што не ћу да будем, рек'о је учитељ: Овај пријатељ из Баната паметно је каз'о и добро је каз'о. Море људи и браћо, оканите се те заблуде и изађите на прави пут, јер ваш је пут странпутица, а ко ходи странпутицом, теже достиже своју мету, па често бива, да је никад ни не достигне. Све је неистина, што

ни учите, неистина и пред Богом и пред људима. Није ли заблуда, не дизати храмова ономе, који је нама подигао тако лепу и величанствену кућу, као што је цео свет; није ли заблуда не украшавати његове куће, који је нашу кућу, природу, украсио тако несравњено лепим живим и мртвим украсима, и не палити ситна кандила у славу онога, који је свет осветлио сунцем, месецом и другим светилима небесним? А уздисати, кад се рађа нов живот, и радовати се смрти, право је безбоштво, јер што ти је Бог дао, човече, тај највећи дар, ако је рђав? Зар човек, који од векова украшава своје одаје сликама својих милих и драгих, да не украси божју кућу сликама најсветијих и најодабранијих слугу његових, и који љуби слике својих драгих у даљини, да не целива на иконама крвавим успомену мученика богочовека, сина божјег и човечјег?“

Тако учитељ, а нововерци се мало узнемирише и ћутаху, док један (вађда најпаметнији) међу њима не рече: „Добро учитељу, да узмемо да је све тако, као што ти рече, ал што ће нам тамњан и зејтин, кад то ништа Господ не милује, већ је боље тај новац разделити сиротињи. Па шта ће нам и попови, кад могу сви учити. Шта ће нам све то?“

Ох какви су то љути неверници, помислио сам ја, и чисто сам се поплашио од тих људи. Били су сви суморни и бледи као поњави.

А учитељ рече: Дај ми евангелије, да вам прочитам једно место. Они му додаше, а он стаде ово читати: „А Марија узевши литру правога нардова многоценога мира помаза ноге Исусове, и отре косом својом ноге његове; а кућа се напуни мириса од мира. Онда рече један од ученика његових, Јуда Симонов Искариотски, који га послије издаде: „За што се ово миро не продаде за триста гроша и не даде сиромасима?“ А ово не рече, што се стараше за сиромахе, него што бејаше лупеж, и имаше ковчежић и ношаше, што меташе у њ. А Исус рече: „не дирајте у њу; она је то дохранила за дан мојега погреба, јер сиромахе свагда имате са собом, а мене немате свагда.“ (Јов. гл. 12.) Зар није овде потврдио Господ да прима сваки дар, који му се чистим срцем приноси, и нисте ли се ви изједначили с Јудом у том вашем погрешном схваћању? А питам вас даље, да ли сте видели науку без научењака, школу без учитеља, или где су ђаци и учитељи, и судове без судија и државе без поглавара? За што је Христос послао апостоле, да науче све народе, и за што су стари Хришћани звали апостоле и питали их, како да тумаче свето писмо, кад су и они имали разума? За то, што су апостоли и учитељи најбоље били спремни да уче, јер су боље знали него други. А ви хоћете да будете сви учитељи и попови. За то баш ни један не можете да разумете речи спаситеља нашег и падате у заблуду. У заблуди сте, великој заблуди. Изађите на прави пут. Погазисте веру својих дедова, загазисте у прашину српско име и обичаје српске, што сте рђаво тумачили речи светога писма. Ви одбацисте све аманете својих старих, покрасте крстове с њихових гробова и разористе их. Одрекосте се њих и њихове вере, јер је држите, за криву, оскрнисте успомену њихову, па још седите на њихову огњишту. Не, отидите са тог огњишта, нека ту њихова успомена мирно почива, а себи оснивајте нову цркву ил скупштину и ново друштво. Не заражавајте то огњиште противним духом. Идите, а народ српски заборавиће са болом у срцу своје заблуделе синове . . . . Ал не идите, повратите се, изгубљена браћо! Још није касно“. — Тако им је тај учитељ (баш паметан човек) са свим добро казао, а они су само ћутали и са сажаљењем уздисали, а изглед им беше, ко да хтедоше рећи: сиромах! Онда ја и учитељ, шта смо знали, изашли смо на поље. Ми смо њих сажаљевали, они нас“, тако заврши бâба своју приповетку.

Кад је ча Драгић тако растумачио, шта су нововерци, сви се сагласише, да у Сумраковцу не може бити нововераца.

„Ал баш вели за Миту поп-Јукина, да је нововерац. Кажу, да не ће више да пије. Нудили га људи ракијом, па — за дивно чудо — не ће“.

„Мани Миту, од куд ће њему нововерство пасти на памет. Вађда га је когод наговорио. Дуго ће и издржати, да не пије ракије. Док му од куд не падне шака“.

„За њега и јесте нововерство“, дода неко.

АГИТАТОР.

РОМАН ИЗ СЛОВЕНАЧКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО ЈАНКО КРСПИК.

XII.

Илехова Барба свршила тог дана свој посао на длаку. Чекала је прилику, да се нађе са Милицом на само и стиснула јој у шаку Кореново писамце, које је сад чувала на посебном сигурном месту своје крпе, како га не би опет променила.

Тамна румен обли лице у девојке, кад јој Барба даде писмо и шану: „Будете ли одговарали, понећу одговор. Ја знам ћутати.“

Намигну Милица баби и нагло отрча у своју собу. Срце јој куца, да га скоро чује. Обузело је неко слатко весеље. Па ипак није та радост непомућена. Узе корети најпре сама себе, пре но што је писмо отворила, као да ипак није можда право, што ради тако потајно а није се ни матери исповедила.

„Е, шта?“ мисли у својој невиности. „Шта има ту рђаво?“

Па ипак јој је све теже око срца.

„Ако мати сазна? А особито отац? Што ми пише? Без тога не би нико сазнао!“

Само писмо је такво, као и друга писма у истим случајевима. Још нико није доказивао, да се прва љубавна писма одликују каквом особитом духовитошћу, па ма их писали и духовити људи. Милици се ипак силно свиђало. Прочитала га је три пут, четир пута, напослетку га знала на изуст. И опет наиђе отпор, и савест јој поново поче пребацивати, да такав поступак није праведан, и да мора забранити Корену дописивање. А ипак је тако лепо примати и читати писма — Андријина!

Већ се са свим сирило, кад је ушла у материну собу. У соби је мрак, јер Болетовица воли седити у мраку, па да се разговара са Милицом, или са својим мужем, кад би овај дошао.

„Где си се забавила вечерас?“ пита је мати, па је љупко гладн притом по глави. „Је ли ти врућина?“

Зажарене образе њене није могла видити, али рука јој осећа јару из кћерних образа.

Ова је загрли, удари у јецање, а наслонила главу на материне груди.

„Милице, шта ти је?“ викну госпа уплашено, и хтеде се дићи са столице.

„О, ништа, ништа, седи само, мама!“

А сузе јој теку непрестано.

„Шта се догодило, за име божије?“ пита је мати.

Прекидајући и сакривајући своје зажарено лице на материне груди, поче се Милица исповедати. Приповеда јој о оном догађају са конципистом и потом о догађајима с Кореном све до данашњег писма. И можемо рећи, да сва њена изјава није изазвала код матере особите радости. Навикла мати, да гледа своју кћер још као на дете, па није ни слутила, да би јој могао који говорити већ о љубави. А кад је сад погледа, могла је рећи, да то није већ дете, и да је пре дорасла, но што је она и приметила.

Прва мисао госпође Болетовице била је, да ћерку оштро покара. Но одуста од тога.

„Где ти је писмо?“

„Ево га.“

Извуче писмо из џепа и даде га матери. Ова га метне на сто, узе кћерину главу међу длапове па рече озбиљно:

„Добро је, те си ми све рекла. Ти си још млада, премлада, да би могла све знати и ваљано расуђивати. Но ништем од тебе, да се у ме уздаш и да ме слушаш, као што си и до сад. Обреци ми, да нећеш примити више ниједно Кореново писмо!“

Девојка се на глас заплака.

„Помисли, шта је Корен! Писар, друго ништа; несвршен ђак, примљен код Храста за писара! Шта хоће, дакле, тај човек с тобом?“

„Па ипак ће бити једаред нешта — то, што је и др. Храст!“

„Никада. Сувише је лакомислен; тај не ће положити ни једног испита!“

„А ја га љубим!“ рече Милица својеглаво.

„Обећај, да нећеш примати његових писама; а ја ћу му ово вратити!“

„Ох, не, не, никада не! Ја не ћу да га вређам,“ рече девојка и устаде одлучно.

„А шта отац? Ако кажем оцу?“

То је победило. Не толико страх пред оцем, колико бојазан, да ће га разжалостити, принуди девојку, те обећа матери. Матер љуби свом детинском љубављу; али на оца гледа увек, као на неко више биће.

А и Болетовица зна, да би се Болета силно коснуло, кад би за то сазнао. Хоће, дакле, да све сама исправна.

То је било тешко вече по Милицу. Вратила се у своју собу, пала у наслоњачу и лила прве горке сузе своје младе љубави.

„Шта ће рећи Андрија? А ја га љубим нада све! Но говорићу с њим, на сваки начин, све мора сазнати“.

За вечером био је посетник удубљен у мисли о избору, цео га дан посећивали Меденовци, — те није ни приметио озбиљности своје жене и црвених и уплаканих очију своје кћери.

После вечере дигао се одмах и отишао, да легне; а мати и кћи остале саме.

Ту прилику употреби Милица, и изможи у матере, да не врати Кореву писмо без сваке примедбе, већ да напише неколико речи, под материним надзором.

Болетовица се сажали на своју ћерку; а можда су утицале на њу и успомене из некадање младости, те напослетку пристане.

То остане за други дан.

Али и не слуте, шта ће им тај дан донети. — —

Сутра дан пре подне притисла љетња омара широку долину, а по њој се разлеже шкрипа тестера у Болетовој радионици. Боле седи у својој писарни и распоређује са својим главним надзорником посао за другу недељу. Добра трговина са дрвима, па тре-

ба што више да се изради, а ту опет треба засукати рукаве и добро пазити.

„Данас ће ме се ваљда махнути са тим избором — до ђавола „сад већ не важи nulla dies sine linea“, промрмља Боле, кад је полазио у своју радионицу.

До пред ручак нико није долазио.

Већ мисли, да се креће кући, кад се зачу пред прозором лупа кола и Боле угледа Меденовицу, где се упутила према његовој писарни. Необична посета. И он растеже усне у пола љутито, у пола саркастично.

„То је опасан кортеш!“ примети полугласно, те пође госпођи у сусрет и уведе је у писарну.

„Милостива, зар сте и ви дошли, да агитујете?“ запита смешећи се и понуди јој место.

Било је топло, но ипак не знам, да ли се више зарумениле с јунског сунца или унутарње узбуђености њени иначе бледи образи.

„О, никако — јер знам, да је узалуд. Ви сте тврдоглави и својеглави, господине Боле; — извините, што сам тако искрена — и једна слаба жена не сме бити толико продржљива, те падати се, да ће вас у томе окренути.“

„Ко зна, свугде важи: cherchez la femme, па можда и овде!“

„Ви сте увек једнако своје главе, а ипак љубазни, на поред свег тога не могу да успем у овој ствари! Махнимо се избора, и код куће сам већ сита свију тих разговора. Дошла сам к вама, да већ једаред о чему другоме говоримо и радимо. Мој је муж, разуме се, за сада само политичар, и за то се морам ја бавити трговином. Извините, господине Боле, ви требате сад много дрва, па с тога сам и дошла к вама. Хоћете ли од нас купити? Мој би муж радо продао ону букову шуму иза двора.“

„Тако?“ рече изненађени поседник. Све му се чинило некако сумњиво.

Но Елза остаде код трговине и за по сахата су већ готови са куповином и продајом. Боле је весео, јер баш треба дрва, а добио их прилично јефтино.

„Дакле готови смо!“ рече Елза и полажећи пружи му руку.

На прагу стаде нагло и окрете се.

„Гле, скоро сам заборавила! Није лепо од вас, што тајите!“

„Шта тајимо?“ запита он, па као да се чуди.

„Да је Милица невеста о том већ сва варош зна!“

„Милица — невеста — ја не знам ништа о томе.“

Усили се, да се насмеши; али глас му постаде некако опор.

„А ви опростите, што сам тако индискретна. Чекати морамо, док нам сами не јавите; но ипак мислим, да ја као некадања васпитачица —“

„Милостива, сад сам ја љубопитљив!“ упаде Боле. „Реците ми, шта се говори!“

Меденовица се није преварила; Боле је врло осетљив, кад се тиче његових.

„Ја не могу веровати, да ви о том ништа не знате, кад је ваш најбољи пријатељ покровитељ те Миличине свезе —“

„С ким?“ повика Боле.

„С Христовим конципијентом Кореном! Говоре, да ће скорим положити све испите.“

Поседник побледи као стена, и једва се савлада, да каже мирно: „Ви се варате, милостива; ја о том ништа не знам, и држим, да је свему томе извор злобно оговарање. А од тога није нико сигуран.“

„Но, мило ми је да је тако. И ја нисам веровала, догод ми нису приповедили све појединости о дописивању —“

„Каквом дописивању?“

„Тилехова Барба преноси писма!“

„Није могуће!“

„Умирите се, господине Боле. Врло би ми немило било, кад бих ја изазвала својом искреношћу какав раздор. У осталом уверена сам сад, да је то злобно оговарање. Дакле због тога! С трговином смо готови, само сам мало прејефтино дала.“

Поздрави га смешећи се најљубазније. Тек, кад одзвраше кола по равном путу, подсмехну се злобно, те шану: „Не помогне ли то, онда је све залуд, све!“

Омахнула га; он и не помишља на то, да је све то можда маневар и поверова, да се нешто иза његових леђа ради, и посумња, да га вара стари пријатељ Храст.

Одлучи, да се одмах о свему увери; а буде ли истина, што му је приповедила Меденовица, онда, но . . . „Онда чекај, драги мој докторе, онда ћеш пасти на избору, на да си како умешан,“ рече љутито корачајући према свом дворцу.

Кад дошао до последњег савијутка, срете се изненада са Барбом.

„Као наручено!“ узрази.

„Дај ми писмо, које носиш у варош“, заповеди оштро.

Жена се престраши.

„Писмо,“ рече јецајући, „писмо, па нисте ми га дали!“

„Оно писмо, које си добила у двору!“ викну Боле.

Престрашена баба извуче из крпе писмо и преда поседнику.

„Ево га, па се не љутите.“

„Одлази!“ продера се разјарени Боле.

Боле раскиде замот. Био је сувише раздражен, кад виде Коренов натпис, који је писала Милица.

Дошав у двор дозва одмах жену.

„Ту се збивају лепе ствари, а ти ништа не знаш?“

Госпођа се уплаши, но видивши писмо, које јој је показивао муж, умири се, те рече: „О томе знам нешто!“

„Све лепше за лепшим! Дакле, и ти си савезница?“

Требало је доста времена, док се разјарени Боле толико стишао, да може саслушати своју жену. А ова му исприповеди оно, што је од Милице чула.

„Али Храст је ипак у то умешан!“ викне Боле поново.

Госпа не одговори. Сама је већ посумњала, да Корен не би био тако дрзак, да га из потаје не потпомаже доктор. Па ти несретни избори, који су бацили прво семе раздора међу те две пријатељске породице! Сад је семе проклијало и раздор је растио.

„Писаћу му! И ово ћемо послати!“ рече Боле и баци на сто Кореново и Миличино писмо, кад га је летимице прочитао.

Посебни момак однео је сва писма у варош. Боле Храсту пребацује, како је злоупотребио његово пријатељство, и пише му, нека каже „томе Кореновом“, да се у будуће чува таквих дрскости, као што је ова.

После подне одвезе се поседник у варош господину Антуну. Хоће да се свети, или — како се тепи — да одржи реч, коју је у пола дао средишном одбору.

(Наставиће се.)

ЛУКИЈАН МУШИЦКИ.

О ПОСМРТНОЈ МУ ПЕДЕСЕТГОДИШЊИЦИ.

КРИТИЧКА СЛИКА.

ОД ЛАЗЕ ТОМАНОВИЋА.

(Наставак.)

Умалом кругу благоображени пријатеља назива „сојуз дружествени“ росом поља српскога. За то тражи свезе са свијема књижевницима и наученьацима српскијема. Димитријем Фрушићем и Григоријем Гершићем живио је у интимном пријатељству и често им се лиром јавља. Милошу Светићу пјева:

О сродни душе духу ми мојему,
Премили госте, добро ми дошао!
Из Виндобоне умне летиш,
Сјајно да м' надежде лице јавиш.

На Павлу Берићу: Гле тамо на Косову, од Срба силни поновљен бој и на славу рода окончан; и лик појаца из цијелог народа ту сабран, да славе јунаке српске. Мислиш друкчије свака зар ту лира гуди? Признајем сам, да је сагласје ту небесно!

Проф. Димитрију Стефановићу:

Цјену дни получајут од ползи, творенија ближним,
Тјем сладка жизн, тјем легка смрт.

Проф. Александру Милуновићу:

Шумом сербскија чести
Вскорје виспр возбуждајусја,
Тјем једињем щастљив, племени тож' ноју.
. . . . . С утјехоју
Зрјат тја добри спародници.

На истоме на прераном гробу му:

Грозна премјена! Радости аз вчера
Несохсја крили миру по сербскому;
А днес падох печали в бездну!
В моју једину ани би груд већа скрб
Народа сербска вклас није.
Мужески слези кому зазорни?

На гробу Прокопија Болића:

Бодер борац над, щастљив чувствијем сил својих!
Нудиш сердца к слезам, друже, судбоју ти;
Дух же дјели возносиш.

На пјеснику Везилићу:

Умно тебе обимају и купно пјетих јунаков.
Живи тобоју они,
Нами љубим ти јеси. *Живот даја, тој приједмеш...*

Михајилу Витковићу, који је мађарски пјевао, управља лијену, једну од најљепшијех ода.

. . . . . Кад ћеш ми Срблин бити?
В чест отчеј сјени кад ћеш доказати,
Да рода свога Парнас не презиреш?
На овом за те расту лаври.
С родом је свезана слава паша.
. . . . . Там на развалинах
Недолге сербске древне славе
Генија сједјанца с тужним лицем,
Ко сон му Сербов околостекшихса,
Потихо сице чујем глаголјуща:
От вас премногі језиком, правами,
Прелилис јесу Дака во суседне:
Во чалмоносце волке ваше;
В синове Арпада; в чуже стадо.
На щастије вас је доста још остало.
Сојуз је њеки међ вами возможан.

И Немци разним скиптром служе;
Дјелују једној на њиви сложно.

На Исидору Николићу, који је латински пјевао:

Цењат они твоји заслуги
Зрјаше толмача тебе твојих чувств
Цвјетем Авзонским; сих же они хотјат
Глаеајућих сербским чути језиком чрез
Тебе! Зри что наш Светич дјејет...

Али га је најчвршћа веза пријатељства стезала с Вуком Караџићем. Мушицки је имао великога утицаја на Вуков рад, који је још онда овако оцијенио:

Чим ће се малодоцканије дичити Немањин народ,
Даће нам бједни то Вук!

На опет у другој оди овако изазивље новчане помоћи Вуку:

Докле ћемо се борити немоћни
О благу общем? Кад ће нам писцима
Прострети сјајне длане моћни?
Чествоват кад ће почети своје?

Тако је он од Светића-Хаџића до Вука, његов се који књижевник појавио, у једном загрљају љубио, одушевљавајући их, да раде и да љубе свој народ. Тако је Мушицки био стожером, около кога су се окупљали конзервативци са револуционарима књижевнијем, био је веза између њих. »Веја всјем бих да всја преобрашу« — вели на једноме мјесту. Али о тој улози пјесниковој, о његовијем назорима у оној борби проговорићу на другоме мјесту. Овђе само истичем бригу и љубав бједног калуђера, којом је умну кућу народну кућно, којом је андио мира бдио у њој.

Свему овоме раду, о ком се толико пјесник брине, који толико потиче, који га толико одушевљава, поље је у границама Аустрије. По свијем осталијем крајевима српскијема још тмине владају. У Аустрији онда није се радило, да се мање народности прелију у владајућу; владала је нека равноправност народносна. За то пјесник више ода посвећује цару Францу и члановима царске куће, потпуно сфаћајући положај српскога народа у овој држави.

. . . . . Тевтон, Венгерец, Чех,
Краљац, Серб и Хорват, Итал и Влах, Пољак,
Сољицем правди монарши
Равно вси сотревајеми,
Вси ж' свјатиму своју, свој им јазик, в дому,
Јако хари своја видјаше јавно во
Чести, славје држави
Мудри дижут један олтар.

У другој оди опет приликом доласка царева у Сријем пјева:

. . . . . солнце блистает нам
Порфирородних скиптром под праведним.
Десници сербски равно нравјат
Плугом, мечем и долбилом; Кистју,
Лесбијским клектром, водчих ломаткоју.
Умом же сербским легкопонатни суг
Јевклид, Платон, и Круг, и Невтон...

Ево извора, ево узрока одушевљења пјесникова, којијем дочека чланове царско-аустријске куће. Ал пнак на Видов-дан г. 1828. тужно запијева:

На њеки скиптр отјасја Сербом.
Ање умијеју служити мудро
Днес суг щастљиви. Древни корабаљ сјати
Јеще хранећи в цјелости сербски род,
Со сини плаваш, разним щастјем
Мира по морју се њине виђе
Во слабо мјесто, страхом, надежђеју
Објато . . . . . .

Срећни смо данас, ако умијемо служити мудро, и једина веза, што нас расијане стеже, то је црква, па и она у опасности.... Тако је владика Мушицки свијестан, тако искрен био! И као кашње Стерија очајавао је...

На њеки Скиптр отјасја Сербом!

Тако су онда патријоте српски уздисали; тако и данас многи од страха и бриге родољубиве уздишући у гроб салазе... Но и ако је пјесник на дан пропасти народне самосталности, гледајући свуда широм пространијех земаља српскијех народ потиштен, тугом савладан, очајању маха дао; пнак му то очајање каткад разбија по који зрачак наде и Мушицки каткад дирне и у жицу уздања. Тако у жертвоприношенију имену сербскоме пјева:

Два скиптра дјеле сербски народ на
Две главне сфере: турски с аустријским. *Ље!*
Диже се с десна сербска спасена рог!
Да с' дигне хоће они пред народи.
Да својим буде својој у цјелости!

На у оној дивној оди Вуку о устанку Карађорђевом јунацима му прориче:

У преходницам Србијаде
Уз гусле пјевање се име ваше.
За име, чест и славу рода,
Земље за слатку свободу лете...
К свободи отворене двери;
Побједа је правим јунаком скора...

А у пјесми На мир Европе овако потреса срца и буди наду народну:

О! кад ће рука Кронова окове
С јуначке Босне, Србије снимити?
Олимп царева снету вољу
У помоћ кад ће согласит бједним?
И пјевци кад ће пољу на Косову
Олтар овако, Тевтоном подобно,
Са громком в руци вештој лиром
Дизати, судбине правитељу?

Али врхунац свијести свесрпске заузимље у оди владици црногорском Петру Петровићу, кашње светоме.

В горје твојеј ти духом се аз уж' јесм!
В горје! идјеже јест независимост
Остала древна сербска царства;
Злата идјеже отчев свобода
Силом блистајет! Дан благодарности
Тебје колико Черна Гора должна
За тују! *Дальној браћи*
Радост колику за тују дјејет!
Твоја јунаки чтит Рагузеј, чтит Галл.
Страшитеља Османа их и чудитеља им.
Вес мир со плеском рук их хвалит.
Серетјем во дусје лежит цјена та!
Уже ијек цјати, сербсти о синове,
Сеја свободи јест с половиноју
Почти! *Сејајет отчев останок!*
Дивна синовом и борба и слава.
Даде им гори Немезис строга в щит,
Да б' кров отмстили братиј својих, судба
Которих в голом поли ордам
Османским в грозну остави жертву.
Но ти такође (Србиј кто не ијест
Јунаков, лаври с черним Георгијем
За десјат годов бравших?) отчи
Слави достојних себе јавиша.
О ти, котори ијет Сербијаду, в чест
Всему народу, щастлив восходещи!
Теци во Черну Гору. Узриш'
Древнија перси и мишци тамо,
Оружиј раскош, конеј ристанија,
К сражењу поход с криком и рвењем.
Меж' тјем трогат мој варвит будет
Краји народнија . . . . . .

И потресао си, мили пјесниче, све крајеве српске, да те нијесу могли надмашити ни Стерија ни Сарајлија, ни Његуш ни Бранко, који су уза те на врхунцу српскога Парнаса . . .

О ти, котори ијет Сербијаду, в чест
Всему народу, щастљив восходещи!
Теци во Черну Гору . . . . . .

О ти срећни, који усхоћеш сљевати Србијаду, да прославиш цио народ, трчи у Црну Гору!... Овом категоричком заповједи Мушицки је прославио Црну Гору, како још није ни један пјесник. Велики патријоте велики су пророци народни. И овђе је велики Мушицков патријотизам пророковао на основу велике прошлости велику будућност Црној Гори и то прије књаза Данила и Граховца, прије књаза Николе и Вучјегдола, прије Горског Вијенца и Балканске Царице. Послије пунијех шездесетшест година ми видимо, да је то пророштво вјероватније; да, — да се то пророштво обистињава. Тако ова ода управљена »Повељитељу Черногорских Сербов« остаје најљепша од свијех апотеоза до данас подигнутијех Црној Гори.

(Наставиће се.)

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Не треба да ти ја кажем, Србине брате и српски сине, коме си дужан благодарити, што имаш лепо написану историју деспота Ђурђа „Бранковића“, господара Србима, Подунављу и Зетском Приморју од 1427.—1456. г., у две књиге, печатану у Београду г. 1880. и 1882.

Писцу исте историје може бити да би се и могло гдешто приговорити, али се никако не може за њ рећи оно, што је за себе игуман Григорије Цамблак, родом Бугарин, у поменутом горе животу Стефана Дечанскога из превеликог смирења рекао, и што је по Цамблаку други Бугарин а наиме поп Пеја из Софије у животу Ђурђа Кратовца само поновио, написавши, да је он, т. ј. Григорије Цамблак, „**невѣжда, лишень отчинѣ тънкости.**“ А што се за г. Чедомиља Мијатовића никако не може, као што би се за другог једног савременог нам стручног историчара могло свакако рећи, да је *лишен* умне танкости, својствене само главама по преимућству јелинског или грчког порекла, то ме околност та јако збуњује и наводи, да сумњам, да је и г. Мијатовић по ма каквој крви бугарског порекла.

Силом не могу ништа, кад г. Ч. Мијатовићу ни крсног имена не знам. Знам само (и ако ми и то

знање не помогне, онда је „васује“ сав труд за једну књигу, а та је књига **„Исторіа Славено-болгарскогъ Народа иухъ г. Раича Исторіе и иныхъ историческихъ книгъ составлена и простыи языкомъ списана за сыновс отечества Любителемъ Неховичемъ къ Будине граде 1811.** Једно, вальда прво издање те књиге изашло је год. 1801. у Будиму и посвећено је **„почтенороднои Господару Любителю Паньскиу, кнезу Пештанскоиъ“**; друго једно издање, не знам од које године, јер насловни лист ексемплара, који сам имао у рукама, био је истргнут, посвећено је **почтенород. Господару Николаю Усроповичу, кнезу Болгарскоиъ**, а оно напоменуто издање од г. 1811. би посвећено: **„сынъ Болгопочтенородныхъ Господаровъ Стефанъ Степу, кнезу Сегединскоиъ и Христофори Богданичъ Мијатовичу, кнезу Сарајевскоиъ.**

У предговору каже поменути списатељ, да се он **„на предложеніе иныхъ Болгарскихъ Г., да бы ихъ Исторію Болгаріе просто списао,“** само **„да желанію ихъ доволствовати“** дела тога подухватио и у совршенство привео. Каже даље, да је у тој славеноболгарској историји попајвише употребљавао историју г. Рајића и Стрижера, **„понеже су славянскіи и найвишрше наше прочихъ писали су о Славенехъ.“** Још вели: **и умыхъ, да иногиихъ поколно быти неће, что е просто, а не славянски списанна.** Но такови треба да размисле, **„каковымъ средствоиъ скорше ко прекарсвію долази се.** И на послетку пита он: **„Тко е отъ Болгаръ досадъ умро, одкуда су они произишли? и тко бы иекадъ и помислио, да су они славне краде и Императоре имали, и да е нша ихъ коздогодъ у свету славно и непріятелемъ страшно было?** Но оставимо Несковића нека прича и казује Болгарима просто српским језиком, ко су и од кога су рода они и како им се прародитељ звао и какве су славе у свету а непријатељима страшне императоре имали Болгари, јер с њима покрај свеколике славе и страхоте њихове, ми никаква посла немамо. Нас се цигло и једино тиче овај други почтенородни господар и купац Сарајевски по имену **„Христофоръ Богданичъ Мијатовичъ“** и занима нас та околност, што је Историја славено-*болгарскаго* народа и њему посвећена била. Но г. Ч. Мијатовић знаће из својих старих породичних листова и белега, да ли му је тај Христофор дед био и зашто је тај дед његов два презимена носио и каквим се белегом он служио?

Још бих те дуго питати и запитквати могао, Србине брате и српски сине, но нећу, а да хоћу, могао би те још запитати, ко ти откри и пре Новаковића твога приознити „Житіе и жизнь прѣподобные матере наше Петкы, с тропаром и кондаком“ и „Житіе кнеза Стрегана“ и „Слово Кирила Славенца Солунскаго, философа Бугарскаго“ и „Писмо от Паше Инокентія Душану Стефану царо“ и „натпис из манастира Андрејаша сина Вукашина краља“ (в. Гласник, књ. 8. од стр. 131.—148.) и „Писмо патријарха Калиста, писано године од Адама 6860—1352.“ и **„откештанике“** Грачаничког патријарха Јефимија **„Хрізинна“** на писмо патријарха Калиста, но заповести цара и патријарха српског написано и послано, као што мисли г. Панта Срећковић, исте 1352. године; и најпосле „Писмо кнеза Лазара Богумилу у Скопље пред Косовском битком (види и прочитај та писма у књизи Пантиној: Краљ Вукашин убио цара Уроша. Београд 1881., од стр. 25. до 34.)? и могао би на то одговорити, да је сва та житија и писма и слова и натписе открио и саопштио од чести непосредно а од чести преко Пантиних руку Бугарин Јордан Хаџи-Константинов српском ученом свету, но као што рекох, баш нећу и нећу да те даље питам, јер и ако се каже, да је много лакше питати и запитквати, то су мене и сама сила та питања тако уморила и тако сам сустао питајући и запиткујући тебе, брате мој Србине и српски сине, да морам потражити одиха и одмора у лакој али класичкој нашој поезији а наиме у најзрелијој појеми славнога нашега Ивана Гундулића, родом Дубровчанина, која се почиње са ах!

„Ах, чјем сам се захвалила
„Тајпта дуцка оходити!
„Све што више стерем крила,
„Све ћеш пака ниже пасти.

И у ком пјевању од двадесет пјевања (мање два) Гундулићевог Османа да потражим место, на које би одмрити и одморити се и нове снаге за даљи подвиг прикупити и новим поуздањем оснажити се могао? И ја те — опет запитах, драги читаоче мој, а баш ми се пехотице отрже питање то! Зажмурићу и, где отворим, тамо ћу да почнем. С полице сам скинуо старих писаца српских и хрватских књигу IX., у којој су, деветој књизи, дјела по роду и крви српскога а по роду дубровачкога пјесника Ивана Гундулића. Срећа моја те нисам отворио ни Аријадну, ни Просерпину, ни Дубравку, ни Пјесни покорне краља Давида, ни Сузе сина разметнога, ни песму Фердинанду II., кнезу тошканскому, већ баш Османа пјеваље III. а страну 312. и 313. и на овој 313. страни стадох читати и прочитавати стихове ове:

Од Ореса овди прво
Нека се у војск пак зачиње,
чу војер, птица, каин и дрво
складне и слатке Бугаркиње.
Бугарин их славни остави
словинскоме свом језику,
дјела од славе, да у слави
бугаре се у њих вику.

Тим у њих се још зачина,
што се у пјесан стави одавна,
од Лесандра Срблянина,
врх свјех цара, цара славна.
У њих суд се витез хвали,
кога круном краље обдари:
Стјепан, Урош и остали
од Немање куће цари.

Тако је то дакле од искона било! Срблани и Срби радили су, подизавали се и изводили дела од славе, од небесне и земаљске славе, а Бугари оневали су и описивали су та дела славна и препохвална Срба и Срблана и саставили су први царославник и први родослов српске господе, и писали су житија српских преподобних испосника: Јањима Сарандапорског, Гаврила Јесновског, Петра Коришког, и св. Петке Параскевије и пренос моћију њених из бугарског Видина у српску земљу; и мученика Ђорђа Кратовског, и саставили су службу и Петру Коришкоме и Ђурђу Кратовскоме и св. Петки; и списали су живот и службу светога краља у Дечанима и живот Стефана Високога; и цртали су образ оне свете господе и ових преподобника и мученика српских — и белеге од земаља, над којима владаху господа српска; и „сочињали“ су и „Историју Славенских народовъ найпаче Болгаровъ, и Хрватовъ и Сербовъ — и све до „Историје српскога народа“ (од) Панте Срећковића укључно!

Та доста — доста ѓ, Лирионе,
Глава нас боле!

И кад су сви ти свесни или несвесни порекла свога Бугари били и све то учинили, сачинили и пречинили они, да шта су онда Срби радили? И може ли се и помислити само, да су Срби тако равнодушни били те нису марили ни за свеце и светитеље ни за цареве и господаре своје? Та да је то тако, онда би српски народ био последњи народ на свету!

Не рекох ли вам већ, шта су Срби радили, и зар сте заборавили већ, шта је Србин био? „Србин јунак (од века) на до века!“

„Кѣнѣе и се великаго и славнѣишаго сръбскаго сѫдъка не тъкмо конституванъи силами дроугъıх сѫдъкъ прѣвъсходити, но и царъıи благоѹстъıнѣишимъи и прѣмѫдрънми красотами се и похвалити“ вели Григорије Цамблак, родом Бугарин. **„Сѹтъ оубо — људие српскога сдъка — моужъствънии, јако же инъıхъ глас по вьселеннѣи не кити“** пише Константин философ, родом Бугарин. **„Ибише бо се къ сръбском ѹемли скатитиции миру, они апостолокъ равноѹъстъıи, дроуги мироточци и ѹгодотворци, инъı оучителие велици и мноожъство прѣподобъıихъ и праведъıихъ мѫжии“** — каже један, — **„ихъ сихъ** (т. ј. оних, **иже агиелское житие подражающихъ, иже въса краснаіѣ оумѣти къıтиискъıихъ, и къ краснъıхъ поустъıнъıхъ и обителскъıхъ подвигомъ добрѣмъ подвизающихъ се) добродѣтели исуиство жесть и хвите пѣсъкъ морьскъıи“** примећује други Бугарин. И сад ето знаш, брате Србине и српски сине, шта су Срби радили, те знај и опет и туби, да су Срби јуначка дела, дела од крепости телесне и духовне и од подвизништва изводили а људи од бугарске земље и од бугарског порекла описивали су та дела крепосна и јуначна и самовољне натуре појединих Срба и поразе и погибије **„сръбскихъ коньскъ,“** — и да ти у две и три речи кажем, да можеш лакше упамтити те да ми не досађујеш неумесним питањима и неразложним приговорима: „Срби су гинули а Бугари су бугарили!“

А најпосле нису ни Срби баш онако немарни били према својим краљевима, царевима и архијепископима на престолу св. Саве. Довољно је да ти напоменем само онога пострижника кончулског а после јуначког игумана хиландарског и за тим епископа бањског и после епископа хумског и најпосле архијепископа Данила, родом Србина, и онога безименог ученика Данилова, такође родом Србина. Али каква је разлика, колико је грдна разлика између Данила и Данилова ученика с једне, и Григорија Цамблака и Константина философа, по роду и васпитању Бугара или Бугарина, с друге стране. Узми само Данилов родослов у руке па преврћи у том Данилову родослову од јутра до мрака, и опет нећеш у њему наћи нити ћеш сазнати из тога родослова, **„отъ кѣихъ израсте“** Стефан Немања или св. Симеун, наш родитељ стари? А гледни само у оно **„житие“** које није само **„житие иднаго ни јако хѵтописьць,“** та у житије, списано Константином философом, родом Бугарином, тамо где је **„о родослокии сложо“** па ћеш одмах знати, да је св. Симеуна родио Тјехомил, а Тјехомила Бело-Урош, а Белоуроша да је родио Ликиније, далматински господин, родом Србин, и да та је родио од Констанције, кћери Конете зеленога а сестре великога Константина, првога хришћанскога цара, који је сазградио Цариград; и тек кад то знаш, можеш сазнати и разумети и оно место у твојим летописима, где се каже, да је Немања, велики жупан и господин Срблем био **„отъ племене благоѹстивааго корене кѣтьк, прѣвнѹкъ Константинъ, сестры великаго Константина, отъ племене рамьскаго господьства и сьродства Аѵгоуста кесара.“** Данило твој није дакле имао „оне лопате, којом се корен откопава“, а Константин философ. родом Бугарин, чим је пребегао с лопатом слова из потлачене бугарске у српску земљу под крило деспоту, високом Стефану, одмах је стао копати њом и ето види, шта је откопао и како ти је први он показао **„темель сръбмь.“**

Данило твој био је архијепископ већ и очевидац, и он не зна или не хтеде знати или не сметде ни он ни ученик му записати о смрти Стефана краља Уроша III. друго но »**ако промысломь божиимь предасть доухь свои господеви**,« и од тог доба (од год. 1331.) текли су дани и године, и какви дани, та знаћеш већ какви су текли и протекли дани, кад те подсетим на год. 1334. и 1346. и 1355. и 1371. и 1389., и већ да се ноћне писати г. 6908.—1400., а мних и пресвитер Григорије дошавши из бугарске у српску земљу, поста игуман Дечански и »**оумолениемь оумилникш се**« списа »**житіе и жителство сиатаго великомоученика кь царех Стефана сръбьскаго**« и јавно и свенародно откри и написа: »**и помѣнкихь днехь (отьца) оудавлениа горушомь смьрти осоуждасть**« (сына), онај »**христолюбивыи сынъ**« који је »**родителю ихо изшьдшоу изъ града Петрьча надь поклони се имоу глаголе: отьче, не боуди имъ ни кь оумь приети колико ты помыслилъ бѣ сътворити имъ**«!

Но: „Чуј, Душане, тебе војска зове“! Почело је српско перо писати и живот цара Стефана, али је писац морао прекинути и бацити од себе перо и поћи за војском и помагати цару, који се дао на то, да освоји не само Маћедонију и Романију, Арбанију и Епир, и сву Цинцарску с целом Тесалијом и Драч град и славни град Солун, већ и сами »**царьствоующи**« град Цариград, који је, као што смо мало час дознали, саградио цар Константин шурак Ликинију, прародитељу цара Стефана. (Наставиће се.)

ЦРНИ ПЕРА,

НАРОДНИ ГУСЛАР У БОСНИ.

Од окупације Босне и Херцеговине остале су те две српске земље елдорадом многих и разних прегалаца, то напаученьака, то шпекуланата са разним намерама.

Част и хвала и нашој омладини српској, која већином оде из наших крајева тамо, највише као учитељи народни, те схватише свој положај, па ирпу и ови из извора народно благо и шире га преко књижевности у народ, па тим буде народну свест у њему.

То се коло ухватило око честитога листа »Босанске виле« у Сарајеву, те савесно врши своју дужност. Колико с поносом толико и с утехом можемо пратити њен родољубни рад. Ако би што било да јој се још пожели, пожелили бисмо јој то, да узмогне што дуже истрајати и да добије што више сатрудника.

Један од највреднијих у тому колу је и млади учитељ Милан Обрадовић, до пре 4 године ђак у Карловачкој гимназији.

Он је знатно припомогао честитој »Матици Хрватској« око огромнога посла, што га је ова подузела, те јој, као што ће се ниже видити у његову извештају, послао знатан прилог српских народних песама.

У нашим је рукама збирка од 10.000 стихова красних народних десетераца, и међу њима једна до сад најдужа песма народна с 3412 стихова! Песме су ове врло интересантне за испитиваче народних умотворина. Ако неке и пате од анахронизма, од чега у осталом нису чисте ни све у Вуковој збирци, али је тиј одржан чист и непокварен, стихови глатки као ма у којој Вукове збирке, а појезије бар колико и у Вишњићевима.

Изашло је нешто Обрадовићева рада ове руке у »Босанској вили«.

Упозоравамо у првом реду нашу »Матицу Српску« и књижаре, гдегод је која, на овај богати плод труда једнога човека, коме треба и даље подстаћи вољу на тај благодатни рад.

Значајно је, да врело српске појезије није ни близу још усахло. Значајан је у опће за сваког испитивача природне појезије и народних неписмених певача појав тај, да један човек зна седамдесет и пет и више хиљада стихова на изуст. Значајно је овде и то, што се наш Црни Пера показује као члан читаве певачко-гусларске династије.

С тога доносимо ево цело писмо честитога скупљача, што га је писао једному пријатељу нашега листа.

Умолили смо г. Обрадовића, да нам набави и лик Перин. А он нам је обећао послати и још нека обавештења о начину, како Црни Пера пева или казује песме.

За сад, дакле, ево само тога писма.

*

Поштовани пријателу! Ви захтијевасте од мене, да вам пошаљем животопис првога и најбољега мога пјевача: Црнога Пере. Своме звању и положају могу највише захвалити и вјеран му остати, јер ми, поред мучних уредовних сати (којих је, морам признати, мален број), остаје довољно времена, да то употребим на

корист просвјете, за то вам и могу учинити по вољи; но прије него вам то пошаљем, допустите, да вам јавим, кад сам на том пољу сам почео радити. Цио мој досадањи рад могао би се подијелити на три дијела. I. дио рад из Славоније, II. и III. рад из Босне, и то: II. из Имљана а III. из Травника. У Славонији почео сам радити год. 1883. о простим школским данима (2 мјесеца ферија). Из тога доба имам 20 женских народних пјесама. Године 1884. путовао сам опет ђаком по манастирима Фрушкогорским. Од туда имам 10 лијепих женских пјесама. А год. 1885. радио сам опет на пјесмама у Славонији. Тај пут сам сакупио 30 женских пјесама. Дакле у свем 10 Сремских и 50 Славонских; Славонске су све из Уљаника (код Пакраца).

Ја бих рекао, да сам опћину Уљаничку (15 села, која има она), што се пјесама тиче, потпуно исцрпао. Тих 60 пјесама лијепо сам преписао и послао славној Матици Српској у Нови Сад на награду. Толико знам, да сам био одбијен, а за што, нијесам имао прилике да прочитам г. Сандића оцјену.

Јануара мјесеца 1886. добијем мјесто учитељско у Босни у Имљанима (котар Јајце, окружје Травник). Ту је народно пјеснинштво потпуно развијено. Прихватим се озбиљна посла и ево до чега дођох:

Овдје ћу вам по реду исписати јуначке пјесме из Имљана:

1. Бановић Секула и вила нагоркиња, у 200 стихова;
2. Змај-Огњени Вук и вила нагоркиња, у 388 стихова;
3. Женидба Пивић-Мијајила у 1050 стих.;
4. Кујунџија Томо и Хајка Хасанова, у 208 стихова;
5. Сибињанин Јанко и Хрњичић Алил, у 420 стихова;
6. Погибија харамбаша-Луке и Карапанџа-Марка, у 1140 стихова;
7. Бој Срба с Татарима за светковину и старевину српску под царем Лазаром, у 890 стихова.

Свега 7 пјесама јуначких у 4300 стихова.

То сам радио до септембра исте године, а онда сам премјештен за учитеља на комуналну школу у Травник. И туђе се заузмем за народно пјеснинштво, прикупивши одмах њеколико изврсних пјевача око себе. Ево вам имена пјесама из тога доба:

1. Удаја кћерке морског капетана, у 385 ст.;
2. Хајдук мали Маријан и Дувањски кадија, у 129 стихова;
3. Мијат харамбаша и пет сто Турака у 165 стихова;
4. Огојен Мијајло и ускок Раде мали, у 765 стихова;
5. Крсно име у Ђурђа Смедеревца, у 333 ст.;
6. Бранковић Грујица отима Златију дјевојку, кћер аге Диздар-аге са Удбине, у 600 стихова;
7. Новаковић Грујо сјече црног Арапина, у 323 стиха;
8. Ичел хајдук, Тодор Сарајлија, Крајчић харамбаша и ускок Раде мали освећују се бегу Хајдер-бегу у шехер-Луци-Бањој, у 382 стиха;
9. Роиство Јован-капетана, у 1040 стих.;
10. Крвави састанак, у 105 стихова;
11. Женидба Јован-капетана и погибија Чекман-Хасан-аге, у 1134 стиха;
12. Јунаштво ћире капетана и пропаст Турске Крајине, у 728 стихова;
13. Пропаст Турске Удбине, у 540 стихова;
14. Дољанчић Илија и ага Мемед-ага, у 124 с.;
15. Двије султаније, у 436 стихова.
16. Смиљана дјевојка, у 134 стиха;
17. Златољић Павао, у 558 стихова;
18. Јанковић Стојан и Глумац Осман ага, у 330 стихова;
19. Зорић Гавран и Мемед Арапин, у 480 ст.;
20. Јањић Стојан и Бешир ага, у 620 ст.;
21. Погибија Огрошчић-Алије, у 583 стих.;
22. Дојчић капетан, у 217 стихова.

Свега 22 пјесме у 10.000 стихова и њешто више.

Сад ми допустите, да вам испишем имена свих тих пјевача, који ми то све у перо казаше.

Што се тиче Сремских и Славонских пјесама, изнијеће славна Матица Хрватска у Загребу до скора своје мњење, па уједно и имена појединих пјевача. Препис од тога његдје ми се заметнуо, за то вам у том погледу ни не могу удовољити.

Од Имљанских пак пјесама јесу пјевачи ови: Николица Радулић (Бенић), Лазо Пејић, Перица Керкез Керкезовић, (Сувајац), сви из Латковић-села, опћина Имљани, и најбоље: Симан Симановић (Радулић, Бенић) кнез Имљански и Николица Вукман (Вукмановић) (Бановић) из Латковић-села. Од Симана имамо једну пјесму: »Бој Срба с Татари за светковину и старевину српску под царем Лазаром,« а од другог имам лијепу пјесму: »Погибија

харамбаша-Луке и Карапанџа-Марка.« Обје те пјесме уступио сам своме љубљеном пријатељу Николи Шумоњи, уреднику поносне »Босанске Виле,« да их штампа, што је и учинио, те је прву штампао у 1., 2., 3., и 4. броју о. г.; а у једно обећао ми, да је и друга достојна »Босанске Виле,« дакле, ја се надам, да ће и друга до скора угледати свијета.

Од Травничких пјесама I. под именом »Удаја кћерке морског капетана« казивао ми Иво Думњак, католик из Оражја, управо из Целиловуа, села код Травника, такође признат великим и вјештим пјевачем.

Све остале Травничке пјесме казивао ми Црни Перо (Петар Глигорић) из Травника.

Највећу захвалност дужан сам изјавити Матици Хрватској, јер она ми је највише допринјела, да сам и даље остао устрајан у своме раду. Она ме је новчано потпомогла, похвалила мој рад и тако ме услободила, да не клонем при тако огромном товару. Велеуважени пријатељ мој, госп. Иван Костренчић, тајник Матичин, предложио ме у сједници за радника члана, те будем на мах и изабран И опет му свала!

Сад вас још умољавам, госп. пријатељу, да се стрпите, док вам испишем, куда сам своје пјесме растурио: Сремских 10 и Славонских 50 пјесама женских послао са цијењеној Матици Хрватској, примила их са задовољством. То је било прво.

Послије уредим све Имљанске пјесме (јуначке) на броју њих 5 (дакле изузев оне двије највеће, што су у Сарајеву), те и њих пошаљем у Загреб.

А најпослије сложим и Травничке све, (дакле 22 јуначке), па их пошаљем опет Матици у Загреб.

Свега Босанских 27 у 12.000 стихова.

Уморио бих се, кад бих вам овдје описао још и живот свих пјевача, а баш за то ми се и не ће, јере сам то код Матице Хрватске већ учинио, на кад она то изнесе, биће нам свима слободно прочитати.

Збиља, мал' те сам заборавио! Од пјесама, што су у власништву Матичину, биће да их је неколико са свим слично, па можда баш и штампано већ, тако ми се и Матица изјавила; ама није то мојом кривњом, пошто не имам ни Вукових свих, ни Петрановићеве ни Јукићеве збирке нар. пјесама.

Ја сам своје учинио, а увјерен сам, да сад имате добру слику и добар преглед цијелога мога рада.

А сада хоћу, да вам кажем штогод о томе славноме пјевачу: Црном Пери.

(Наставиће се.)

ИСТОРИЈСКО-ГЕОГРАФСКО ИВЕРЈЕ.

ОД И. РУВАРЦА.

3. Елгос—Емос.

„Глас дошао српском цар Стевану,
„Зло си сво, српски цар Стевене,
„Зло си сво мудар збор зборити,
„Ето на те цара силнога,
„Узаде ти у земљу Србију,
„У Елгоску страну горовиту,
„Руши, пали села и градове,
„Старо сијечо, а младо окива,
„Шиље робље у земљу Бугарску.

(Пјесма I. св. 548—556. награђена ученичког списа „Краљ Дечански“.)

Сад да су песници и разни стихотворци онаки, онако пречи и на крај срца, какви су на пример наши паметарци и језикомударци, згранули би се на овај цитат под оном рубриком и згранувши се грактнули би сви у један глас: „Иш, туђа!“ — Но како песници и разни стихотворци нису „тици“, већ људи питоме људи и срца голубија и болећива, то се нити згрануше нити грактнуше на мене, већ ми само довикнуше: „Жље си и ти сео и у з'о час почео писати иверје! Жље си море сео и горе отпочео! Устај и бежи, бежи од лица, од гњева и јара гњевљивога и кидљивога опог паметарца и разјареног ревњивога чувара или „илиха ревнитеља отачаских својих преданија“, — та тога легендарца!

Устао сам, да бежим, и запитао сам са старим Словенином:

„Кууде идемо? камо бежимо?“
Не питај већ бежи само, бежи у гору!
„И у гори су вуци.“ Бежи у планину!
„И тамо су ајдуци.“

И зашто да бежим ја? Нећу бегати, већ ћу се за неко време склонити и уклонити испред оних пзаница и „злица, који немају песама“ и оних „блудивих Ирода, невеђушних пјети: Алилуја“. Послушаћу песника, који каже: „wo man singt, lass dich ruhig nieder!“ и са безлобним песником одох ја „за брда она“ и ето, шта може песма и шта учини песник! у тили час створих се ја тамо у граду, у двору и на слави!

На каквој слави, у ком ли граду и у чијем двору нађох се ја, нека ти песник каже, драги читаоче!

„Славу слави српски цар Стевање
„У бијелу у Призрену граду,
„Слави краљу светог Арханђела
„Крстно име дома Немањина.

И на тој краљевој слави старац Драгослав започео је већ . . . . . ону пјесну славну

„Од онога рата бугарскога
„И онога боја гласитога
„Под земаљским под крвавим градом,
„Каквог наши не имаше стари!

и већ казује стари слуга Драгослав, како је цар бугарски упао у земљу Србију, и то

„*У Елгоску страну горовиту.*“

Ја овде морам стати и остати, а ти, драги читаоче мој, ако ти је песма та старца Драгослава омилила, ако волиш старога гуслара слушати и сит се наслушати и науживати, него ли мене и гладан и жедан пратити у „Елгоску страну горовиту“ а ти остани те слушај песму о оном гласовитом боју до краја па ћеш бар знати, ако ниси већ заборавио, што си негда у Рајићевој Историји о том боју читао: у колико је кнез Владислав право имао, кад је, казавши старцу Драгославу хвала на песми тој, додао:

„Јеси, момче, све добро казао,
„И сачувао, баш к'о што је било.

А за мене немај ни најмање бриге, и не мисли, да мене на путу „у Елгоску страну горовиту“ неће баш нико пратити; пратиће, назорце пратиће мене нечујним корацима и невидовно они — та како само зовете оне неодступне пратиоце, „неусипне“ мотриоце, „неутомиме“ извештоце, та оне служиоце силе оне мрачне и безрачне? Ти неће мене оставити, већ ће ме допратити у ту „Елгоску страну горовиту“, и ни зашто друго, но само да их жеља мине и да сазнаду, рашта сам пошао у ту страну, и шта ћу радити, с ким ћу друговати и шуровати, и шта ћу ковати и сновати у тој страни, и шта значи овај ивер, зарад којег тобоже полазим у ту „Елгоску страну горовиту?“

Но слуге чине што морају, и ја немам каде да размишљам о том ђаволском послу; ја сам за путом, те ми ваља већ једанпут поћи у ту „Елгоску страну горовиту.“ Но где је та Елгоска страна горовита, и који пут води у ту Елгоску страну горовиту?

Да прекинем и да запитам старца Драгослава или да се окренем оним спремним пратиоцима и да њих запитам: где је та страна и којим се путем може доћи у ту Елгоску страну горовиту?

Но старац је у стању покојну, у свету, где се нити пита нити одговара, већ само пије, ликује и ужива, а оне видовите пратиоце, како да запитам, кад се не могу видити, кад су невидовни!

На кога онда да питам и од кога да дознам за ту Елгоску страну горовиту?

Знам, шта ћеш да ми одговориш, читаоче драги, на то питање моје, те с тога нећу ни чекати на твој одговор и на твоје упутство, већ ти кажем, да сам питао и распитивао, да одавно већ питам и распитујем, тражим и истражујем; та кога већ нисам питао и како сам распитивао и куд нисам тражио и како истраживао ту Елгоску страну горовиту! Питао сам и Данилова ученика, родом Србина, и Григорија Цамблака, родом Бугарина, која обојица пишу о том рату и боју између бугарског цара Михајила и српског краља Стефана Уроша III.; питао сам Грке савременике старцу Драгославу: Нићифора Григорасa и Јована Кантакузина, који знају за тај бој између Бугара и Срба код Велбужда; питао сам и средовечне и нововремене путнике: Угре и Немце, Талијане и Французе, Чехе и Србе, који су путовали кроз српске и бугарске земље; тражио сам на старим и новим картама и крајобразима, питао сам Турке и кауре, па и оне младе кириџије; запитао сам напослетку, складао сам самог себе те сам напослетку запитао и замолио г. Панту, који је много путовао и многе српске земље пропутовао те познаје и зна све крајине српске земље, који је био чак и у самом оном манастиру, у ком се краљ Дечански пре боја онога гласитога помолио, да ми каже, ако знаде, где је та „Елгоска страна горовита?“

И на сва та моја питања и распитивања не би ни гласа ни путоказа, не добих одзета нити икакве обавести. И свеколико моје тражење и истраживање оде и оста — без трага! Нико, ама нико, па ни сам Панта, који толико зна, не зна нити се сећа, да је кад чуо или начуо за „Елгоску страну горовиту.“ Као да је пропала у земљу или утонула у језеро та Елгоска страна горовита!

Па кад нико не зна за ту страну, шта је тебе стало до ње? И кад се каже: „*ignoti nulla cupido*“, откуд да тебе једнога спопадне толика питљивост и радозналост и чежња за незнаном том Елгоском страном? То није чист посао!

Ове се године навршило четрдесет година од времена, кад сам добио у руке и од корице до корице прочитао „Краља Дечанскога“ покојнога Јована Суботића. И доцније бих каткад, и сваких десет година бар једанпут, узео и превртао и гдешто читао и гдегде прибележио, приметио и неке знаке, неке „удивителне и вопросителне“ стављао, и сад, да сам учитељ српског језика и српске књижевности у каквој средњој школи, могао бих ти написати читав коментар на тај Суботићев епос, и дапаче бих ти знао казати, како је и откуд је увенчани песник дознао за „Даленску богату равницу“ и за „Будимље на води Морачи“ и за „Облачић, Горску и Грах поље,“ и за „Мачковац на води Морави“ и за „Сану,

Пливу и Земаљник“ у Србији, „земљи од јунака“, и за „кнеза Принца“ с' села Витанице и за „Бошњанина Рељу од Тухеља“ и т. д., и т. д. И мислиш ли ти, читаоче драги, да би то био онако лаком руком и површно написан коментар, као што се у нас обично пишу коментари на српска песничка дела? О, немој мислити тако, већ знај, да би то био и темељито и исцрпљиво написан и тешким научним апаратом и прибором, с родословним и ђеографским таблицама и нацртима окначен коментар; и ту би било цитата из Равенатског ђеографа и Константина Порфирогенита и других византијских писаца.

И ту би се приводила места из дела архијепископа Данила и његовога ученика и из споменика српских, које је неко други преписивао и скупио а поп Павле Карановрtковић издао; и позвао бих се, четиће бих се позвао у том коментару на старога Шафарика и његове Слованске Старожитности, на Фр. Рачког и његова Documenta Acta et Scholia; на Стојана Новаковића и његове историјско-географске студије и најпосле на дра Константина Јиречка и његове: Heerstrasse и Handelsstrassen и Archaeologische Mittheilungen; а на нашега г. Панту не бих се, — и молим те, да ни најмање не сумњаш у то, — на Панту нашег велим и његове досадашње историјско-географске студије не бих се у том коментару ни једанпут позвао; и само из те једне околности можеш закључити и себи представити, какав би, какве озбиљне, тешке и дубоке учености би пун био коментар тај. Године 1857. не бих, па не бих ни 1867. год. а данас бих могао написати такав и тога калибра коментар на поменути Суботићев епос, али нећу, а нећу 1., зато, што нисам професор поменутог горе предмета у поменутој школи; а да сам само професор и макар што сам овако већ матор, ја бих зацело написао такав коментар и волио бих у опште писати коментаре на класичне наше песнике, него ли писати „гађанија“ и „жалостивна чатанија и маштанија“ и јефтине коледаре.

Друго пак нећу да се мучим писањем таквога коментара. Ја да се мучим а Панта да ужива! Јер ако би се мало и на жао дало Панти, што није и он макар и узгред само поменут у коментару том, то би он и то лако прежалио (и по тим лакше, у колико би доцније увидио и сам, да он уз ону поменуту господу није пристао), кад би само написао на она места у том коментару, где се „изањђале хипотезе“ старога Шафарика потиру и побијају новим хипотезама и где се наводи, како због тих нових хипотеза Срби Хрвата а Чех и Србина и Хрвата туче и побија. Знајући дакле, да би приказивање те међусобне туче новијих оних работника на историјско-географском пољу, на које је работнике г. Панта од неког доба узео зуб, велико уживање за Панту било, то нећу да му својом муком прилике за уживање дам. И напослетку, нећу да пишем коментар на *цело* наградом увенчано дело потоњег „Јове“ Суботића, да ми с Јудом из Кариота не приговори: „чесо ради гибель сія бисть“? И зар писи место коментара на тај „Јовин“ епос, који свако разуме, могао написати коментар на моје легенде, које осим мене не разуме нико?

Из тих разлога нећу да пишем коментарак на цео епос, већ сам рад да истешем један само иверак.

„*У лијену долу Озројеву,*
„*Над веселим над селом Зерзевом*
„*Крај Планиног широка потока.*

Тако почиње III-ћа песма Суботићева епоса. И сме ли ко рећи, да тај „Озројеа“ до није леп, и да то село „Зерзево“ није и весело и лепо и да поток „Планик“, који се по долу разлио и бистро језеро начинио, тихо не жубори и лепо не ромори, и да стотина других имена од села и покрајина, од места и градова, што се у епосу том помињу, нису лепа и да гдекоја нису и лепша и милија српском уху и слуху од *Елгоске* стране говорите?

„Видио сам — каже се у старинској једној песми — видио сам лепших доста, ал на једној срце оста“. Жалосно! На и мени бедном и жалосном оста у памети та „*Елгоска* страна говорита“ и то ми је име од најкада најлепше звонило и на класички ударало. И казао сам ти већ, пријатељу драги, шта сам све радио, и како сам се мучио и кога нисам питао, кумио и братимио, да ми каже и покаже ту Елгоску страну говорите, и да ли се кад тако називала та говорита страна у српској земљи?

И напослетку кад сам већ клонуо и изгубио сву надежду, да ћу икад изнаћи или да ћу учи у траг тој Елгоској страни говоритој, најмом случајно у Рајићевој историји, у II. тому на страни 554. прво гa издана на ове речи: „И (Михаилъ краль Болгарскій) въ л. г. 1330. Јунія месеца въ Сербскую землю впедъ въ гористную страну зовомую Елгосъ, и достиже до рѣки зовомыя Струмица“. Уочити речи: гористную страну зовомую Елгосъ“, ударити се левом руком по челу а десном по десном колену било је дело једнога минута или тренута. Тако ми и треба! Нећу ја да знам за нашег Рајића и нећу да прво и прво потражим обавести о Елгоској страни говоритој у најближега и најрођенијег, већ тражи прве изворе и питај и распитуј за Елгоску страну те прваке и савременике, који нису никад ни чули за ту Елгоску страну говорите! И ето зашто сам се ударио левом руком по челу. А што сам се и у исти мах ударио десном руком по десном колену, то је било од радости, што

сам Суботићевој „Елгоској страни“ нашао порекло у Рајићевом Елгосу. А да ли је од Елгоса она горовита страна добро названа Елгоском страном, или је по не знам каквом закону требало казати Елгошка страна, то ја не знам, нити хоћу и за те „језикословне ситнице“ да знам: о том нека се пру и препиру наши граматичари, који и онако немају другог посла.

Та још је стари Хорације рекао: „Grammatici certant (et) adhuc! — т. ј. граматичари се пру, све једнако и до данашњег се дана препиру и тешко да ће икад престати међу њима распра о том, шта је боље Елгоска или Елгошка страна. Зато Хорације, тек што је изрекао ону вечиту истину: „Grammatici certant“ одмах је за тим додао: „et adhuc sub judice lis est“, а то ће рећи: Граматичари се пру и препиру и препирци њиховој не будет конца. А ваљда је и покојни Суботић знао, зашто је написао Елгоску а не Елгошку страну, јер он није само спевао епос већ је и списао *целу* целцату граматику српскога језика па је и за ту граматику добио награду и то већу, него што је за епос добио, јер за овај добио је 40 а за граматику 100 дуката.

И право је, што је те обе награде добио он — и то сам написао salva pace с онима, који су писали и све једнако издају кратке граматике и *изводе* из граматике — јер вреднијега, свестрано образованијег и родољубивијег књижевника српскога од Јована Суботића, покојна му душа! није било у оно доба (од г. 1840.—1855.) а тешко да би се могло и у наше доба наћи књижевник, који би раван био њему. И мени још и данас само то једно право, што се и у оно препотопско доба више ценили свадљиви граматичари него ли безлобни песници. Но то већ не спада овамо, где се међутим породила сумња а из сумње поникло питање: па шта ти вреди то, што си из Суботићеве Елгоске стране горовите допрео до Рајићеног Елгоса, и где је опет та „гористнаја страна зовома Елгосъ?“

Зар опет да тражим и поново да питам и распитујем за Елгос? То богме нећу!

На шта ћеш и куд ћеш сад? Кући не смеш, а и кад би смео, би ли се од срамоте могао с празном руком вратити натраг. Не треба да ти кажем, шта те чека, ако се без имера вратиш, и како ће се и сами они, који ти се пријатељи кажу, они Шапчани и Ваљевчани снебивати јавно а потајно се смијати и у срцу се радовати, што си насео и ударио рудом о брег. Тебе не остаје друго, већ или да даље тражиш или — другог излаза нема.

Тражи дакле, читај, листај, преврћи, узми поново том Рајићеве историје на тражи, јер ја не могу мислити, да Рајић, који је написао,“ да је Михајло бугарски с војском ушао у српску земљу и то у страну гористну зовому Елгос“, није знао, где је та гористна страна зовома Елгос и како се данас зове страна та.

(Свршиће се.)

ЛИСТАК.

ПИСМА ЂОРЂА МАГАРАШЕВИЋА ЈОВАНУ ХАЏИЋУ-СВЕТИЋУ.

II.

Пр. 16. Марта н. р. 1820. у Пешти.

Љубезный Јоцо!

Ја Ти ономад по нашій Трговцы писа; не сумњам се, да ни си добио мое писмо: но у њему сам и то додао, даћу опет писати; и ево то сад испуњавам. — Због моїй обстоятелства нисам нашта ономад новаца послати могао, и сад незнам, оћу л' моћи толико послати, колико бы нужно было. — Ружић ме смео; он чизама за себе наручены, неће да прими, из те причине, што му се одвећ скупе чину. И я за мое шилћм само 20 фор. — Ако баш Цајлингер на то ишао буде, да му 22 фор. дадеш, а Ти подай, и кажи му, да будућег вапара за Ружића неноси, а за мене само с овым условіем, да и кожа боља буде, и лепше да се начини, нег што су ове, кое сам добио, и да от 20 фор. — скупљ не буду. — Шта бы от она моя два сата? две олупанице! како ћу и се курталисати? Забадава' и управ дати немогу; ер сам я за њих готове новце брао. — Ние шала 110 фор. Ты ми у неком писму рече, да бы се за 70 до 80 фор. продати могли? Учини Бога Ти едну задужбину, те опрости ме беда; оће Ти за душу быти! Ако неморе' скупљ продати, а Ти и подай за 80 фор., я к тыма ево шилћм ошт 50 фор. тако бы было 130 фор. — истом за капут, за кои бы 128 платити имао. Но подай Ти Цайлингеру 110 фор. за капут: ер па оном нема ни Левантина, ни гомбарска посла, као што е на оном, што ми е у Бечу начињно, было. Дакле овако бы могао рачун быти.

80 фор. за сатове (Rechnung ohne Wirth)
50 фор. я шилћм
130 фор. От овы дакле:
За капут . . . . . 110 фор.
За чизме мое . . . . . 20 фор.
130 фор.

Истом како вали.

Я на мом Schreibpult-y израчуни! — Како Ти? — Како Цајлингер? — Ако баш Цајлингер на то престати неусте, а Ти ми яви, и кажи му, да ћу му я Рест преко Нешића у Бечу исплатити.

Тое едно, за кое Те братски молим. Друго још, што Те молити имам, ест, да код Тамошњи књиго-продавача разниташ (нарочито код Hartlebna) за ове књиге:

1. Klopstocks Fragmente über Sprache und Dichtkunst.

2. Versuch einer Geschichte der Cultur des menschlichen Geschlechts v. Adelung.

3. Beyträge zur Geschichte der deutschen Sprache und National-Literatur 2. Th. London (Bern), in 8. (von Bernh. Meister).

4. Sulzers Allgemeine Theorie der Schönen Künste 2. Aufl. Leipzig 1792. 4. Bände in 8.

5. Conversations Lexicon (oder Encyclopädie, die bey Breitkopf in Leipzig erscheint). — 10. Bände, от кои су неколико мыслим само изишли.

6. Gessner Salomon Idyllen mit der Italienischen Übersetzung von Matthous Procopio. Stuttgard 1790. 2. B. 8. или ако има какова новија едиција.

За ове две послѣдић књиге рад бы се было нарочито известити. Ово ми е управ нуждно. — Мотао бы ми то по првој пошти, ако ти трудно не бы было, явити. Ја ћу се управ усиловати, да обе купим, што скорие. —

Г. Берића Историја Шрекова, мени се недовада. Не велим за Шрека (он мора бити диван — читам га —) но за превод говорим. Могао е и морао е Берић другчие то израдити. —

Тебе радо има Г. Шедиус? — Запитай га, бога ти, молим те; знал он каквог Ауктора, кои о том пише;

Die ersten Grundideen zur Cultur einer jeden Nation. Я бы о овој матерји рад было читати, па може бити што год и писати (sub rosa). Мени се чини, да наши Списатељи о овом ништа не мысле. Редко се кои нађе, кои мысли, еда ли ће моя књига или мой превод за нашу Литературу овог времена полезна быти? еда ли не бы я што год нуждние и полезние учинити морао, нег ово, што сам писао? — Онда чини ми се небы време было Телемаху! а был Агатону? был' Шреку? и то от Берића? О ког' Мы више праведно зар неможемо очекивати? — — Има свачем време! Мы треба да избирамо, кад избирати можемо. Оно што е найболѣ, што е найнуждние — треба ући. — Ситница ће свагда быти!!

Поздрави ми све мое пријателѣ, и опрости ми, што ти толико заповетам. Пријатель с Пријателѣм може мыслим то све чинити Я сам заиста Твой

У Н. Саду 26. фебр. 1820.

искренный
Магарашевић.

Ево још Цубока на горњо Сумму 10 фор. дакле: 60 фор.

Пишими по првој пошти, док се још Трговцы ту баве. Сестра Твои Анча, кои се овде код мене трефила, кад сам ово писао, Тебе искренно поздравля.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— „Матица Хрватска“ послала нам је ове књиге: 1. Под старими кровови, записи и уломци, написао Ксавер Шандор-Ђалски. 2. Ксанта, приповеда Иво Војновић. 3. Сабране приповиједти Августа Шеное, свезак V. 4. Пут у Цариград, написао Адолфо Вебер, са сликама. 5. Цртице из хрватске књижевности, написао Иван Брош, свеска прва, увод у књижевност. 6. Гласовити Хрвати прошлих вјекова, њих животописи, написао Иван Кукуљевић Сакцински, са сликама. 7. Кукци (инсекти, буве) природописне цртице, написао др. Мавро Кишпатић, са сликама, књига прва. То су све издања „Матице Хрватске“ за годину 1886. Кад прочитамо само наслове тих књига, морамо се поклонити красном избору и неуморном труду просветног завода тог ово изображења народа свог. Такве су књиге најбоље мерило, по ком се може судити колико о добро вољи и пожртвовању народа хрватског, толико ако о научној спреми и савесности ових људи, којима је поверено с једне стране изображење народне, с друге пак културан живот „Матица Хрватска“. Толико бележимо за сад и у току године даће нам се потпуна прилика, да коју више проберемо о том најновијем издању „Матице Хрватске“.

— У 156. свесци Народне библиотеке браће Јовановића знатно је у преводу Дан. А. Жикољенића почетак (I и II. чин) Талијанца Пиола Ферарија комедије у пет чинова под насловом Самоубиство. Напред има на преводиочева пера кратак животопис Фераријев.

САДРЖАЈ: На странпутници. (Наставак.) — Агитатор. (Наставак.) — Лукијан Мушицки. (Наставак.) — О књизи Лазару. (Наставак.) — Цриш Пера, народни гуслар у Босни. — Историјско географско описање. III. Од И. Руварда. — Листак. Писма Ђорђа Магарашевића Јовану Хаџићу-Светићу. II. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 30. У НОВОМ САДУ 23. ЈУЛИЈА 1887. ГОД. III.

ДР. ЂОРЂЕ НАТОШЕВИЋ.

ЂОРЂЕ НАТОШЕВИЋ,

ДОКТОР МЕДИЦИНЕ, ГЛАВНИ НАДЗОРНИК СВИЈУ ВЕРОИСПОВЕДНИХ ШКОЛА У МИТРОПОЛИЈИ КАРЛОВАЧКОЈ,

ПРЕДСЕДНИК „МАТИЦЕ СРПСКЕ" И КЊИЖЕВНИК.

У Суботу 11. Јулија о. г. уцвели Српство и ојади му душу глас о изненадној смрти једног од најзаслужнијих трудбеника око просвете српског народа, глас о смрти честитог нашег Бабе, неуморног Ђорђа Натошевића. Велик је то и страшан удар по наш српски народ, јер му је са Натошевићем у гроб легао човек ретких врлина, радник ретке истрајности, родољуб ретка пожртвовања. Шта је и колико је Натошевић српском народу приредио, колика је и каква плода повео благословени рад његов на пољу српске просвете, то се не даје тако лако премерити и проценити. Без зазора се сме рећи, да је покојник род српски задужио за векове векова те да сјај и светлост дичног му спомена неће згаснути нигда ни до века.

Натошевић је, што по рече за њ сатрудбеник му и благодарни штићеник, честити покојни Ђорђе Рајковић, био одиста сав човек, сав учитељ, сав борац. Ко га је год познавао и неуморну му трудбу пратио, мора се с Рајковићем сложити у томе, да је покојни Бâба био човек топла срца и бистра ума, који се у огњеној љубави према роду своме ни на шта друго није обзирао, до само на опште благостање, човек, који се из топле љубави и унутрашњег уверења примио српске школе и српских учитеља, човек, којега је срце зажарено било за напредак.

То вели за њ Рајковић још године 1860., приказујући му низ педагошких својих чланака под општим насловом »Школа и живот«, вели то за њ, тек што се Натошевић латио био свог епохалног рада на бољитку српске народне школе. Већ је тада стручан и озбиљан човек, као што је био Рајковић, могао потврдити за Натошевића, да је нов и бољи живот увео у наше варошке и сеоске школе и да је на њих и њихове учитеље учинио највећу импресију. Настава — вели — али настава, која духом ради и дух изображава, као такојер и васпитање, које да се по природи развија, то су били лепи умишљаји Натошевићеви и те умишљаје старао се да оствари. Живом радиношћу подизао је свој глас у корист школе и живота, бранио је школска права и рационално народно образовање, као вешт, срчан и кренак борац пуштао се по јавним листовима у бој против неких закованих, окорелих предрасуда, бијући их топузом убеђења и оштроумља. Заузимао се за најважнија питања садашњости, знао им посветити време и снагу своју, а што је предузимао, предузимао је свом душом.

Ето такав је по сведоџби стручнога педагога и непристрасног оцењивача Рајковића одмах на почетку свога рада био Натошевић, а такав је — то можемо мирном душом посведочити сви, који смо и последњих његових година имали прилике мотрити живо његово заузимање за ствар народне просвете — такав је Натошевић остао кроз пуних тридесет година, савестан, поштен, смеран радник.

Са највећим болом у души, што се од нас тако ненадно утајао — а баш је могао, да је наше лепе среће, још и даље роду свом лепо послужити и просвету му унапређивати — у неописаној тузи са худе нам те среће пристајемо и ми у једнодушни ваиај свега српског народа те са дна душе довикујемо великом покојнику на растанку:

Слава ти, Ђорђе Натошевићу, и вечан ти спомен у српском народу!

НА СТРАНПУТИЦИ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ НАРОДНОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО МИЛУТИН ЈАКШИЋ.

(Наставак.)

VII.

Тако су Сумраковчани разговарали о нововерству, и за цело би се били и даље разговарали, и можда би се што ново прокљувило, да у исти мах није била на дневном реду нека занимљивија новост. Био је, на име, свако у селу љубопитан, како ће се свршити велики процес међу ча-Крстинима, јер у то време десио се суд у њихову процесу.

Како је процес дуго трајао, биле се у селу створиле читаве партије. Једни су држали страну Леонтији, други Николи. Као што је обично, водио свет туђу браћу о своји хлебу.

Свако нагађа, како жели, а радовали су сви једнако. Као да је стао дах у читавом Сумраковцу, па сваки живи чека тамо пред подне пресуду у тако занимљивој парници.

Још рано у јутру тога дана устао је чича Леонтија и спремно се, да иде на суд у Н. Младен оправио кола, а старац обукао своје благдањше одело.

У лицу као крпа блед, а из оних бора на челу, што их је урезало време и борба у животу, могла се прочитати тешка брига.

Кад се пењао на кола, нога му поклекну, а рука задрхта, а та рука није задрхтала ни кад се старац после кошења дугог летњег дана прихватио за кашику, да вечера. Узбуђење га је тресло као тролетница.

„Седи, Младене, па узми уздиже.“

„Па добро, бабо, а зар не ћемо звати Карла?“

„Не ћемо, синко, не треба нам Карл.“

„Хајд и тако“, одговори Младен упорно и опшину зловољно коње.

Путем до Н. ћутао је и отац и син. Само чича Леонтија у један мах рече сасвим из непада:

„Што ти, Младене, ниси скинуо шешир, кад смо прошли поред цркве?“

„Ја и не знам, да нисам скинуо. Ваљда сам се био замислио.“

„Ни поп-Милошу ниси назвао, кад смо га сусрели.“

„Нисам га ни угео на ум.“

Опет заћуташе и тако стигоше у Н. Ту стану с кола пред срески суд, да чекају време суду.

Никола ча-Крстин већ је ту. Стоји са својим фишкалом и живо се с њим разговара. И на његову челу су зарезани дубоки трагови братске борбе, лице му дошло тамније а образи упали. Кад смотри свог брата, јаче побледи, а чело му се још већма набра.

Чича Леонтија сео на једну клупу, па пође размишљати о свачему, а највише о своме загонетном сину. Ено га код кола, наслоњио се на лотре, па некако чудноватo гледи. Цело његово владање не свиди му се у последње време ни мало. Не изгледа више као онај стари Младен Чини му се, као да му га је неко отео, на себи присвојио. Немили гласови, што их о њему у последње време слуша, силно су га узнемирили. Његова јака сумња добија вид неке извесности, а од те страшне извесности стрепи му родитељско срце:

„Ој, Младене, ходи, седи овде уз мене!“

А Младен се замислио, па и не слуша.

Ча Леонтија га не хтеде више довикивати.

„Опчинили га, отели ми га, украли му срце!“ уздахну старац у себи.

Поиђа му дође друга мисао у главу:

„Можда и нису чини, можда само грешим душу. Ми прости људи одмах: чини. А где, они траже бољу веру, у којој нема свађе и заћевице, крвништва и непријатељства. И јесте боља вера, у којој тога нема. Али зар може боље вере бити, него што је наша прадедовска вера. Не, није вера крива, ми смо криви. Ето ја и Никола. А колко пова у цркви куне неслогу! И опет не мож, не мож . . . Можда смо баш ми очеви криви, што хоће деца да нас оставе... И јесте рђав пример, не било га . . . Не ваља, не води добру . . . Пропашћемо.“

Те су мисли неописано мучиле душу чича-Леонтијину, а срце му је јако куцало. Савест га је мучила. Најпосле уздахну тешко: „Ал шта ћу?“

Мало је дана у животу чича-Леонтијину било тако мутних и тешких. Као да му је сама душа дошла у подгрлац. Виноград му је био сав црн пред очима. Није ништа желео. Поиђа му обузе срце нека силна жеља: да пригрли на родитељске груди свог повраћеног сина . . . Ал мало је паде . . .

У то позваше парничаре унутра.

Прво уђе ча Леонтија, за њим Никола. Стану један наспрам другог.

Ча Леонтија погледа своме брату управо у очи, отворено као негда.

Никола није разумео тога погледа. Он пресече свога брата крвничким погледом, а она застарела мржња као да букну у његовим грудма. На ум му паде онај тренутак, кад се у винограду сукобише са будацима. Од то доба никад нису стали тако близу један уз другог, осим у цркви, али у цркви мора чо-

век да скрије мржњу на брата у последњи кутак срца свога. Зар да га скрије испред ока божјег, који све види? . . . О, човече, ти си чедо слабости и име ти је: страст! . . .

Отпоче се суд и стану се читати нека акта на мађарском језику.

Леонтија прекиде читање:

„Молим, да кажем нешто . . .“

„Сад не можеш говорити,“ обрецну се судија на њега, „већ кад ред дође на тебе.“

„Ал ја одустајем од процеса и не треба ми виноград,“ и чича Леонтија се тргне и обазре се око себе у чуду, од куд су те речи изишле из његових уста.

„Е онда је друго. — Шта велиш ти на то, Никола Крстин?“

Никола занемио од чуда, па не зна, шта да каже. Овлада тишина. Погледи се браће сукобише.

„И ја одустајем,“ рече Никола.

Судије се и сведоци зачудише. А Леонтија мал не загрли брата свог. Би то био и учинио, да не беше ту господе судија.

Изађоше на поље из суднице.

Кад се нашли у ходнику, приступи Никола Леонтији тронут.

„Опрости ми, брате, ја сам крив.“

„Опрости и ти мени, криви смо обојица.“

Браћа се загрлише и пољубише, а сузе им облише борна лица.

Кад су изашли на сокак, пође сваки својим колима.

„Ходи, Лецо, на моја кола, па да заједно идемо.“

„Хоћу, Никола.“

Браћа седоше на једна кола.

„Ти, Младене, отерај кола кући, а ја ћу с чиком заједно.

Путем се разговарала помирена браћа као пријатељи, које је судбина после дугог растанка опет спојила. Приповедају једно другом своје доживљаје, као да не живе у истом селу. Братска љубав јаче него игда овладала њиховим срцима.

Који од њихових сељана виде браћу на једних колих, стану и крсте се од чуда. А кад су прошли кроз село, излазили Сумраковчани на улицу као на чудо. И заиста бијаше то чудо. Чисто им дошло, да протру боље очи, не би ли јасније видели те људе на једним колима. Јест, они су.

Поштени се људи радују томе, а многима неправо, што се тако свршило.

Просу се море од речи и нагађања.

„Ко их је помирио?“ „Шта их је помирило?“ То су сад питања, о којима је тешко и нагађати.

Никола се од срца радује тако сретноме свршетку, али ни сам не зна, са чега је код брата му Леонтије настао тако јак обрт, те се и сам чуду чуди.

Само то зна чича Леонтија. Он зна, шта га тре, и за што мора да тражи поуздана пријатеља у невољи.

С колима су отишли Николиној кући и сели су сами у чистој соби и разговарали се дуго.

Од то доба често су одлазила браћа једно другом.

VIII.

Чим је Младен испрегао коње из кола, одмах је отишао Карлу.

За столом седи Карло, Мита поп-Јукин, два Мађара нововерца, Емил Ркић и у крају Марија.

На столу свето писмо новога завета. Карло га нестрпљиво превр̀ше. А кад је Младен ступио у собу, није се ни окренуо на њега.

„Ди си, Младене, за толико?“ запита га нехајно и негледајући га.

„Био сам с ба̀бом у Н. Данас је био суд.“

„Па како се свршио?“ запита Карло с подсмехом.

„Одустали су обадвоје од процеса.“

Сажаљење се показа на уснама свију присутних, и они као у један глас рекоше: „Сироти!“ Само Марија ћути.

Младен поруменi, па седе на место, које је канда баш њега чекало.

Овлада за часак тишина. Свако гледа преда се, као да се у себе удубио.

Мађар поче својим језиком неку песму, а други га прате, како који зна.

За тим устаде Карло и помоли се Богу и сви за њим узеше шапутати молитву.

Тада погледа Карло на своју сестру и показа руком на свето писмо. Она га прихвати, а рука јој нешто мало дрхташе.

Она стаде читати. Мађари се узнемирише и показују свој немир покретима тела, јер жена на скупу треба да ћути по једној посланици апостола Павла. Но један оштар поглед Карлов беше доста, да их умири.

Марија узе читати из Матеја проповеди Христове с горе. Чита редом девет блаженстава и оно, што за тим долази у глави петој и даље. Наглашава она места, која јој је брат Карло био подвукао. „Јер вам кажем, да ако не буде већа правда ваша него књижевника и фарисеја, не ћете ући у царство небеско . . . А ја вам кажем, да ће сваки који се гњеви на брата својега ни за што, биће крив суду . . . Не браните се ода зла, него ако те ко удари по десноме твом образу, обрни му и други; и који хоће да се суди с тобом и кошуљу твоју да узме, подај му и хаљину . . . Који иште у тебе, подај му; и који хоће да му узајмиш, не одреци му . . . Кад дајеш милостињу, не труби пред собом, као што чине лицемјери

по зборницама, да их хвале људи... А ти кад дајеш милостињу, да не зна љевака твоја, што чини десница твоја. Тако да буде милостиња твоја тајна; и отац твој, који види тајно, платиће теби јавно... А кад се молите, не говорите много, као незнабошци, јер они мисле да ће за многе ријечи своје бити услишени..: Не сабирајте себи блага на земљи, гдје мољац и рђа квари, и гдје лупежи поткопавају и краду, него сабирајте себи благо на небу," и даље редом, само је петнаести стих седме главе, који гласи: „Чувајте се од лажнијех пророка, који долазе к вама у одијелу овчијему, а унутра су вуци грабљиви," био прекривен и Марија га није прочитала.

Младен је непрекидно гледао у лепу проповедницу. Очи јој уплакане а из њих се разлива море тужних осећаја. Та тута била је помешана одушевљењем, које је у њеној души за час достигло свој врхунац.

Била је дивна и величанствена. У црној похабаној хаљини изгледа као каква мученица за веру. Дошла је виша, а поглед јој добио неку отменост. Био је то поглед, који зверн укроћава и од којега човечје срце задрхће, а лепота, чији верни опис правога уметника славом награђује а лажном сину вештине трза перо из руке и оставља га очајана, без моћи...

Младену срце задрхта, застрепи, поче лупати необуздано. Опчињен њеним чарима чисто отима жудним својим погледом божанствене речи са живописних јој усана. Клекао би и ничице би пао пред ту живу богињу свога срца, ал му је телом овладала нека немоћ, а соба му се окреће.

То беше прва љубав већ ожењена човека.

Бијаше он опијен звуком њена мелодичнога гласа. Но од једном као да нестаде чаролијске златне мреже, која му је свест била обмотала, пред очима му створи се слика његова оца, жене и матере, а по лицу му се просу смртно бледило. Немирна савест затресе му срце свом силом кајања. И опет му поглед паде на Марију, и по ново га мераше озбиљни поглед оца и грозни погледи жене и матере. И опет грех и опет савест и врлина. Али што је грех тако сладак, а врлина тако хладна?... Он се баци греху у наручје.

Марија чита све једнако и сви је пажљиво слушају, само њен брат више пажње обраћа изразу лица Младенова.

По где где упадне у реч својој сестри, да допуни тумачењем поједина места.

На овај стих: „Који иште од тебе, подај му," ... примећено је:

„Да, да, треба дати. Ето ја чиним, колко могу. Ти, Мито, ту ћеш код мене живити, док не нађеш себи друге заслуге. Шта ћемо? Верни мора помагати верноме. Ко се Богу клања, нек му се клања духом и истином. Шта ће нам цркве и шарене одежде и иконе? Дед, Марија, скини ту икону, па је лупи о земљу." (То је била једина слика у целој соби; мати божја над постељом Маријином).

Марија не хтеде то учинити. За то Карло устаде, трже икону са зида и лупи је о земљу.

„Тако ћемо сви, је ли, Младене? И ти ћеш твога свеца скинути са зида и лупити га о земљу?"

„Хоћу", одговори Младен загушљиво и уздахну.

„Хоћеш ли још данас?"

„Хоћу, хоћу", рече Младен одлучно.

„Тако и треба, јер скупштину ћемо држати и код тебе, а у нашој скупштини не треба да трпимо икона. То су идоли. Чисто срце и скрушен дух воле Господ."

„Јеси ли у твојој кући ти господар, Младене?" запита Карло даље.

„Јесам", одговори Младен несигурно.

„Је ли на тебе пређено добро?"

„Јесте."

„Онда нас можеш примити, да код тебе држимо скупштину?"

„Могу."

„А шта ће рећи твој баба?"

Младен се на то питање збуни и заћута.

„Па боље је," промуца, „да овде држимо за сад скупштине, а ја ћу од куће већ донети што треба..."

„Не, Младене, број верних расте, а ово је место тескобно, код тебе ће боље бити."

„Па добро", рече Младен, а у грудима му тако празно и пусто, као бескрајна песковита пустиња. Ал за мало, па један чедан осмејак испуни ту бескрајну пустињу још бескрајнијом љубављу. Па онај стисак руке, којим га је Марија испратила! Па онај жарки поглед! И опет застрени и лупаше му срце, а страст набуја још силније. Кад се Младен враћао кући, сав је био занесен. Није ни видио свога крштенога кума, Стадоју Велисављева, где седи на улици. А кад је срео свога стрица Николу, окренуо је главу од њега, натукао шешир већма на очи и убрзао корак.

Дошао је до сред села, а колебао се у себи, да ли да иде кући, или да се опет натраг врати, од куд је ишао. Нешто га натраг тако силно вуче, а опет га нешто од куће тако одбија као хладан ветар. Застаде у један мах, ал ипак надвлада сам себе и оде кући.

Одмах за њим оде Карло у суседну варошицу Н.

(Наставиће се.)

АГИТАТОР.

РОМАН ИЗ СЛОВЕНАЧКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО ЈАНКО КРСНИК.

(Наставак.)

XIII.

Као гром из ведра неба, тако је поразило Храста Болетово писмо.

Зовну Корена и ћутећи му показа писмо, које беше мало час примио. Овај побледе, па се зарумени незнајући, како би отпочео.

„Сад смо пропали!“ рече одветник.

„Држите ли, да ће Боле прећи к нашим противницима?“ запита Корен чисто страхујући, јер осећа, да је он томе крив.

„Нагао је, и — верујте, то нам не ће опростити. Ја сам — невин! Највећа је погрешка, што ми се ниште поверили. За што ми не рекосте о вашим односајима?“

„Да одем одмах к њему? Рећи ћу му, да ви о том баш ништа не знате.“

Храст се замисли.

„Не, не, све је узалуд! Показаће вам врата, а сад је зацело већ и доцкан. О, тај несретни — ђаволски избор!“

Рече, па лупи о сто пуну руку аката, које је у наглости зграбио, те разлетеше на све стране.

„Пропашћемо, а поред тога завадио сам се са најбољим пријатељем, ког сам имао у месту.“

„Господине докторе, још није све изгубљено! Мало час рекао ми бележник, да је задобио опет два гласа, свог станодавца и свог ципелара Копитара.“

„Идите, идите!“

„Радити треба, треба агитовати!“

Храст пређе два пут преко собе.

„Реците ми ипак, господине Корене, који вас ђаво надусио, те сте отпочели такве лудорије са Милицом? Да озбиљно мислите. . . .“

„Господине докторе!“ викну раздражени конципијенат.

„Па да! Да озбиљно мислите — учили бисте, положили испите и тек онда бисте почели са девојком! А сада — шта сте сада?“

Корен раздражен, љут, но уједно и некако сломљен. Труди се, да се савлада.

„А шта — сада? Сада радим и агитујем за вас, и за наше добро, за народна начела!“ рече јетко.

„Ха-ха!“ подсмехну се доктор, али не рече ни беле. Стао уз прозор па добује по стаклу.

Корен ћуте.

„А како је сазнао Боле за то?“ запита доктор нагло а и не осврне се.

„Не знам. Чућу од Тилехове Барбе.“

„Покушајте! Још нешто. Још вечерас треба да сазнамо, шта је наумио Боле. То је важно. Ако нам је отворено противник, онда је боље, да не кандидујем.“

„Није него још! На нек је и тако, инак треба покушати.“

„Видићемо!“

Корен оде. Не може да ради. Обузели га разни осећаји и све га нешто гони из загушљиве собе на чист ваздух. Не само то, — хоће да говори са писмоношом, Тилеховом Барбом, те се упути према склону иза Меденова двора.

Још на улазу у склоп сретне се с бабом. Она му рече, да је баш пошла к њему. И стаде му потанко приповедати, шта јој се десило за ова два последња дана; како је јуче срео конциписта Руда, а данас опет Боле. На послетку шану Корену, и ако није било те невоље, јер никога не беше близу: „Госпођица је рада, с вама да говори. Пред вече дођите тамо за дворац, знате већ камо, где сте последњи пут били. Ви знате боље од мене.“

„Вечерас?“

„Вечерас — а да, кад — нисам питала. Биће вечерас, јер госпођици се врло журило.“

Ко сретнији од Корена! Није га ражалило, што му је Милица вратила писмо, шта више радује се тим новим препонама, које су подметали његовој љубави. Сад види, да га девојка љуби, и слути, да ће очев отпор у ње још више распирити тај осећај. Знао је одмах, да ће га чекати код рибњака.

Пред вече се упути стазом на пречац. Није се бојао, да ће се туда с киме срести. И стигне у извесно време к рибњаку. Милица га већ чекала.

„Није право, што сам вас амо позвала; но морам вам рећи, како се догодило!“ рече она нагло, кад је Корен поздрави и ухвати за обе руке. Били су на оном месту, где се први пут пољубили.

„Чујте! Елза, Меденова госпа, све је рекла оцу! Где и како је сазнала . . .“

„То ја знам,“ примети Корен.

Сад им је била сплетка јасна. А и узрок је Корен одмах погодио.

„Избор, избор, тај несретни избор!“ уздахну он.

„Да, да, то сам и ја увек мислила.“

„Али осветићу се, па било шта му драго. Меден мора пасти!“

„О, махните се тога! Мили Андрија, махните се тих ствари!“

„Којих? Избора? Није могуће!“

„Пустите, то је прво, за што вас молим! Отац је тако раздражен. Сад је у вароши и код капелана господина Антуна и . . .“

„Шта, код Антуна? викне Корен уплашено.

„Да, одвезао се после подне и још га нема натраг.“

„Онда је рђаво по нас. О, несретни народе!“

„Махните их, нека сами свршe, шта имају међу собом. Не идите међу њих, — то сам вас хтела молити. Још није све пропало!“

Корен је једва чуо девојчине речи. Глас, да је Боже одсада јавни противник Христов, врло га разједи.

„Милице,“ рече после кратке почивке, „ви не знате, шта је то, кад човек посвети све своје снаге, све своје страсти једној светој идеји; кад му душу испуњава топла, врела жеља, да користи свом народу и отаџбини, а при томе мора да гледа, како нападају на ту свест и како ју подло употребљују, да постигну себичне, страначке цели!“

Девојка га није разумела, али страсна ватра, која сева из његових очију, била би је скоро одушевила и занела, да није већа њена брига, како да препречи очити раздор међу својим оцем и тим страсним Христовим конципијентом.

„Ви велите, да вас сасвим обузима брига за отаџбину,“ рече она некако страхујући и бојећи се, а мене — мене зар не љубите?

„Милице!“

„Одговорите ми!“

„Љубим вас, то знате, као год што знам и ја,“ рече Корен, и његово поштено око срете се с њеним.

„На зашто ми не испуните жеље? Зашто ме не послушате и не уклоните се из борбе, која нам није од користи, и која ће сад бити безуспешна — као што сами рекосте?“

„Не могу!“ рече агитатор одлучно и обори очи. Девојка скоро да бризне у плач.

„Ви ме приморавате, да вам још нешто кажем,“ рече она, па зајеца и сакри лице.

„Шта?“

„Отац вели, да ви имате понајмање права мешати се у те ствари; — вели, да се најпре за се побринете. То ми је пребацио и због вашег писма!“

Корен задрхта и обори главу. Данас му по други пут то пребацују; но сад га већма пече, него оно први пут.

Наста кратка али мучна почивка.

Девојка се прва обрну свом љубавнику, и наслони на његово раме своје румено лице, на којем је дрхтао у пола плач у пола осмех.

„Андрија!“ шану у пола гласа.

Није се могао уздржати. Страсно је загрли, па јој узе љубити очи и уста.

„Да, да, Милице, ја ћу те послушати,“ рече он тихо. Први пут јој вели ти. А и њу обузе код тих речи неки чудан, сладак осећај.

Из дворца се зачу звонце, које зове раденике на вечеру.

„Хвала ти, Андрија! Лаку ноћ!“

„Лаку ноћ!“

Растали се брзо. Он још застао и гледа за њом, док јој се није изгубила бела одећа за баштенском оградом. (Свршиће се.)

ЛУКИЈАН МУШИЦКИ.

О ПОСМРТНОЈ МУ ПЕДЕСЕТГОДИШЊИЦИ.

КРИТИЧКА СЛИКА.

ОД ЛАЗЕ ТОМАНОВИЋА.

(Наставак.)

Мо морам се још задржати, да изнесем потпуну слику Србина, да истакнем све Србинство пјесниково. Српски је народ бројем мален, али је толико већи духом. Његов понос није мањи од поноса француског народа. Силу негдашњег: »Civis romanus sum!« тек онај може разумјети и чути, који говори: »Ја сам Србин!« Али мени није познат народ, коме је име народно већа светиња, него што је Србину српско име! А на српскоме Парнасу нема пјесника, да поноснije слави име српско; да га то име више срећи и одушевљава; да му је то име већа светиња, него што је Мушицкоме.

Оду Живковићу у обрану народног карактера започиње овом снажном апострофом:

О име рода, којег сам вјетвица,
Већ увјенчано славом и честију!
Кумире мога срца, духа!

На наставља потрајући још снажнију, убедљивију, оштрију обрану попут оштра мача:

Ах, јест по горком нещастију, истина,
Да многе преи нашега племена
Варварство, завист, мест, клевета
Пагубну к општему благу ладност
И раздор страшан тјесно завлучују!
Но чија рука лице блистајуће

Смје цијелога рода сербскога храбра
Мазати гнуснима цјатни јавно?
Једини Србљи законом природе
Да не подлеже? *Пољу на њиховом*
Зар да ни трн, ни чкаљ, ни коров,
Ружа без жала да расте само?
Једали Нерони или Калигуле,
Илʼ Ероштрати земљи, родившој и,
На вију међу јарам стида,
Главу да не дигне красногордо?
Та свјет већ види нашем у народу
Галене, Канте, Ајаксе, Екторе,
Лавоазјере, заштитнике
Прадједне вјере, пак Меценате.

На истијем жаром наставља у Апологији Сербског срдца:

На већ је време престати хулити
На своје. Презри зло, добродитељ чти!
Зар суд и свагда „што је наше
Лоше“ да буде и злобно и подло?
. . . . . Које задовољство
Коприве тражити преко цвијећа?
. . . . . Зар Пандора ковчежац зала свој
Над једним нама бједним просу?. . . . . .

Такођер у Жертвоприношенију Сербском имену:

О име рода. Не ће те срећан син
Изневјерити! Светиња с народу
Ти сербском! Свештеник је сваки
Србљин при свештеном огњу твоме!

Витковићу опет ушљед увреде, што је Вираг нанио српском народу:

. . . . . Духовом скажи
Ти малим, јако цест доволен
Вјек человјека всему народу
За полну зрелост правов благих, ума . . .
Скажи Вирагу: аще хули не вспјат
Возмет, на племе наше реченија,
Својем на Пиндје, в бурном гњевје
К Фебу јего отклеку на строгост
Суда . . . . . .

Опет у обрану народног карактера генералу Продановићу:

Что о родје својем миш? Недостојна ли
Вјетв јавитсја ти он? Лиц ли јединствених
Худ порок помразит вес
Род? . . . . . .
Перси ах! огради крјепшеј надеждеју.
Родов љетопис всјех равна сказујет зла.

Тако он брани српски народ од укора, које и данас ће-ће чујемо са уста истијех му синова малога духа или озлојеђенијех себичњака.

Него ја нијесам још србољубље пјесниково исцрпио. Кад бих још покупио савјете, што даје српском подмлатку, што остају за вазда од трајне вриједности за Српство?!

У Гласу народољубца обраћа пажњу на браћку љубав, која треба да нас уједињава. Пита: Босанац добри зна л' за Сремца, зна ли тај за Черногорца? Па истиче вјеру стару прађедова и језик, као оње поље, на ком се један с другијем смије грлити. У томе нам је расијанима штит. »Сојуз тај ненарушим лети преко рјека, гора, царства. Он у њедра и Сент-Андрије и Пеште, Новог Сада, Брода, пак и Сарајева, Смедерева, Боке, Пиве мање електрон. Јунакородна Черна Гора чудним огњем већ пуна је тим!« Да нам свако Србче зна, ко је био Душан, Милош, Југ, Марко; ће ли је био Соко, Призрен. Нека млади Србин претпоставља Љубосаву шпородној Лизи и нека се чува подле мисли: Ко ће ти благодарит? Савјест даје слатку награду.

На ту исту мисао опет понавља у Побједи Сербског срдца. На ум да вам нигда не дође мисао: ко ће ми благодарити.

Нека се продат дух благородни но
На жртву даје народу себе щедр.
Најслађу мзду за труд у себи
Тражи и налази неуморен!

А у борби када остави тајне замке полк вражиј и натегне стријеле, нек' вам трпљење градом буде. Егид Минервин браниће двери тог! А безгрижна совјест, правда са истином, цјел трудачиста буд' вам дружба!

Да и објема рукама намећу
Порока врећу вам на невини врат,
На душу вргну подлу лагу
Полк ћете бједни посрамит дјели.

На овако завршује: А ти, мили роде, љуби нравствене Милоше; више ћеш их имати.

А има ли Србина, ком се у грудима не разлијеже Глас Арфе Шишатовачке?

. . . . . Може постати народ млад
Каквим сам хоће, кад над њиме
Щедар и праведан скиптар влада
И повјерења к собственим силама
Оклоп на груди носи. *Који оставља*
Сам себе, губе данас није
Помоћи достојан. Много може

Род храбри, зашт' му с' чини, да може он.
Познајте најпре Србљином Србљин чим
Је, нак свом снагом духа, срдца
Сложтес', да светињу обдержите.
— — — — — — — —
На вас погледа, младежи, цијели свјет!
Од вас чека то Немање тиха сјен!

У Средоточију народољубних мњени пјева:

Предан вес општем благу
Сеј паречетсја великим в Родје!
Ко послије општ наша љубов нам свој
Дајет приличан степен в величији,
Не равни в неј, не равни в славје!
Силоју злата, сребра не равни
Да равни будем доброју велеју.
. . . . . Кто ни воздвигнет,
Аще оставим себе ми сами?

У оди на Ново љето 1828.:

. . . . . Гордостју л' паче ти
Ил' невјежеством чтиш, дјетским ли правом, что
Кажди волит земљи ио
Кругу, в нем же живет, себје
В жизни имја дават? Гдје ти јест Серб? Как ти
Чуј, сија словеса годјатсја „пашки“ „рац“?
Сиде л' идетсја, Серби,
К цјели: *бити народом нам?*

Ето самосвјести народносне, каква још није свуда завладала ни послије преко по вијека. Истина је, да пјесник спомиње често вјеру уз језик као штит народни. Али прије свега то није замјерити православноме калуђеру па владици; друго, он је онда имао пред очи српски народ у Аустрији, па изрично каже, да је црква и језик једино поље, на ком смијемо радити. А при свршетку, то је истина непобитна, да је православна црква најјачи опкоп био, у ком се српство сачувало. Него и ту се пјесник одмах поправља те излази на пут, којим је Доситије ударио у народном питању, проглашивши истину: вјера се може мијењати, али род никада! Зато Мушицки у Жертвоприношенију сербском имену пјева:

Мач исламизма премногe принуди
Тисуће Срба вјере и народа
Отрећис! Турци с' сад, не Сербљи!
Је л' гдје и данас та нужда, браћо,
При светој вјека просвети? *Турци ће с'*
Почети браћат к природном роду свом!
Хоћел се Србљин клонит брата
Како му с' природно име чује?

Чим Мушицки раздваја вјеру од народности и допушта у једноме народу више вјера, што на срамоту нашега наштаја и пошљедње четврти деветнаестог вијека још ми сви у границама Аустрије особито не можемо да разумијемо . . .

И овијем сам у главнијем бар потезима слику великог Србина довршио. Него идемо даље.

(Наставиће се.)

ЦРНИ ПЕРА,

НАРОДНИ ГУСЛАР У БОСНИ.

(Наставак.)

Учени господине! Замислите себи човјека средње величине и према томе пропорцијоналне ширине, сухоњава, јаких и великих костију, главе подоста дугуљасте на малом широком врату, прса здравих и јаких, за тим на глави јако црне и оштре косе, црних очију са бијелим оквирима, црних обрва, а над њима чела повисока, са борама испреплетена, носа мала пропорцијонална, средње великих а јако црних бркова, уста повеликих и у њима прилично жутих ама јаких и ријетких зуба, доњих вилица доњекле испалих; збиља још и ово: од носа према устима са обје стране добро се опажа повелика бора, и по гдјегдје може се видјети и опазити остатак оспица. Замислите ли себи све то, штовани пријатељу, онда имате праву и вјерну слику тога првога пјевача Кара-Пере.

Тај вам се Перо носи по босански: на глави фес, чиста и бијела кошуља а по њој џемадан, а на њем ферман, паса црвена од вуне, на ногама босанске чакшире од сукна, и опанци на кајиш.

Кад сам га упитао један пут, за што је црн као Арап, рекао ми, да му је то у фамилији. Приповиједао ми, да су сви његови рођаци црни, а има их много и црњих од њега. »А то ти иде од моје бабе, Глишине жене«, рече ми, »јер је она била Каравлахиња, па црна као ђаво.« — »Окуд Каравлахиња твоме дједу?« — »Кад је прва куга поморила свијет, тешко је било доћи до жене, а мој ти дјед

у Крајини (у турској Костајници) салети из нужде Каравлахињу Стану, и узме је за жену, па куд је то једно зло, ама ће и друго, попити ракије могла би царску арију.« — После ми тумачио, како су од те Стане сви они црни и како им је душа попити. »А томе је свему«, вели, »она крива, Бог да јој душу прости!«

Прадједу Перину (очеву дједу) било је име Јован Ковљеновић. Он је имао сина Глишу, кога је из миловања увек звао Глиго. Куђу је имао у Врљици (Далмација), селу, које је тамо негдје код Сиња. У дједа била сестра, главнита дјевојка, па му је један пут отму Шокци и одведу у Поточане село. Кад он за то дочује, удари са својим укућанима у потјеру за Шокцима. Тако се побију, те у Шокаца пану тројица, а у њега двојица мртва, и отму сестру, ама се не смједоше вратити, бојећи се освете, а и са тога, што је кућа Ковљеновића у том селу једна једина Влашка била, за то пребјегну у Турску земљу (данашњу Босну); преобрну име Ковљеновића у Глигорић, (као што су их и прије неки звали по Глиши), и зауставе се код Гламоча, у селу Врбљанима у Босни. Ту су се одржали 20 година и изађу на глас са богатства свога, но и ту се за њешто сељаци побију међу се, те се и Глишини укућани умијешају у то, па и ту двојица погину из те куће и један Гламочан Турчин.

Да не изађе на зло, ударе Глишини у бјег. Утеку у село Оборце, више Доњег Вакупа, управо у Влаовце (а Оборачка општина). Ту добије Глишо сина Даку. Дако се два пут женио. Прва му жена била Сома из куће Симе Драгићевића, његова (Симина) кћи, а друга жена Љубица из куће Вука Мазара, (Мазар зове се за то, што шуге на стоци лијечи), а по старини звао се Вукадиновић. Први је из Оборца, а други из Скопља испод Ћехајића.

Са првом женом Сомом имао је Дако једанаестеро дјеце. Ево их по реду, по имену и по старости:

Ристо, Мара, Мара, Перо, Симо, Јово, Симо, Станко, Миле, Илија, Глишо, дакле двоје женске и деветеро мушке.

С другом женом Љубицом имао је Дако седмеро дјеце, и то су били:

Никола, Ђуро, Милица, Глишо, Илија, Станко, Мара, дакле двоје женско и петеро мушко.

Свега четверо женских и четрнаест мушких.

Отац Перин Дако умрьо, а жена му друга удала се у село Авдиће (општ. Оборачка) за Цвију Пажина.

Знам, да сте у радозналости, а и вријеме је већ, да вам опишем, шта је могло учинити, да Црни Перо постане гласовитим пјевачем. Ко је добро пратио живот Босанаца, могао је увидјети, да је Босанцу највећа забава у гуслама и пјесми. Мени се прилика дала, да Босанцу у срце завирим. Ја сам вам се, драги пријатељу, дрзнуо, да упознам Босанца, шта зна и шта он о другима мисли. Једном ријечи, нијесам се дрзнуо, да му тим зијана чиним, него да га дигнем и да му помогнем; за то мислим, да је та моја дрзовитост сада призната општим и корисним дјелом. А ријетко ће који моћи помислити, каковим трновитим путем мора се проћи, док се хоће доћи до познавања једнога народа. Шерлије Бошњаци већ се привикнули на Аустријанце, ама сељаку то никако не може да уђе у крв. На такове сам среће и ја био, дошао у село (Имљане), а свијет гледа у ме као на некакво чудо. Бојело ме то, ја Вас увјеравам; ама морадох претрпљети. Употребим тада сву вјештину и набрзо привикне се свијет на мене као на сваког Босанца. Куда ћете више, кроз два мјесеца, када ми је котарски предстојник из Јајца дошао на прегледање школе, рекао ми, да је све једно, а ја, а Имљанац. То ме је и бољело и веселило. Бољело ме за то, што сам изгубио оне фине изразе, на нијесам умно са својим претпостављеним по етикети да разговарам. Веселило ме, што сам тиме сељаку једнак био; а за тим сам највише и ишао, јер тијем се путем може доћи до познања народа и живота његова, а то вала није ствар тако лака! Многима ће то изгледати чудновато, и то онима, који немају појма о Босанским селима. А знате ли, какво је село Имљани? Лежи између Травника, Јајца и Скендер-Вакуфа, од првог 7, од другог 5, од трећег 3 сахата на коњу удаљено, на великој планини (1400 метара пад морем у Трсту). Цесте нема никакове, општине никакове, сам сељак са свих страна. У таково мјесто сам упао, дакле, ја. Шта ми је остало, него да и сам будем сељак. О себи, а и другим сељацима Имљанцима, особито о многим њиховим пјевачима писаћу вам други пут много више, а сада ћу њешто о Пери.

(Наставиће се.)

ИСТОРИЈСКО-ГЕОГРАФСКО ИВЕРЈЕ.

ОД И. РУВАРЦА.

3. Елгос=Емос.

(Свршетак.)

Не помињи ми, молим те, Рајића и не упућуј ме Рајићу. Само њему немој ме слати, који ни то није знао, где је Велбужд лежао. Ево читај на страни 556.: „И шествоваҍ краль Приспѣ въ место рекомо Велбуждъ Сардикійскій старопменитый градъ, нынѣ зовомъ Софія, таборъ свой сербскій тамо постави.“ Њему је Велбужд или Велбушка бања или просто Бања а најпростије Бустендил то исто, што Софија или стари Сриједиц, Средац! Рајића ми не помињи!

Лако је рећи: Не помињи ми Рајића, али ти не можеш даље и не смеш се удаљити од Рајића!

Не могу? Да видимо, хоћу ли моћи даље? Ја одох, мене нешто вуче у планину, у Стару планину, — идем у ајдуке!

А шта ћеш у Старој планини и шта ћеш међу ајдуци?

Аjде иди, иди

„Врат ломити, по гори ходити
„По ајдуцих, по лошу занату,
„А под старост, кад ти није време.

Помисли само на Панту и како ће од радости цикнути Панта а уз Панту како ће још јаче поцикнути она слика и прилика Пантина на овој, ој ђиди! на овој страни!

Не дај врагу области — а себи уштеди пут у далеку ту Стару планину!

Силом не можеш даље од Елгоса!

Добро! Али кад се не може што силом а оно се куша милом и мајсторијом; на покушајдер и ти, не би ли се опростио Елгоса и докопао се какогод ивера. Загледај се, добро се загледај, па онда шпини, кључни и окрени; па се опет замисли и домишљај се, и кад ти севне мисао или домисао а ти не пуштај те мисли и домисли, већ реци, најпре само у себи реци: да не лежи у том „Елгосу“ какво ђаволско „ухиштрење“, да није то штампарска погрешка? Како стоји у оригиналу у автографу Рајићевом! Дали и тамо стоји „Елгосъ“ или друга која реч?

Не знам, како у оригиналу стоји и нећу више да знам за Рајића и његову историју. Ево ти ова два листића, на којима је он назначно „погрешки, вполизшія въ Исторію мою словенскихъ народовъ нерадѣніемъ Типографа Новаковича“ на види сам, да ли је ту назначио он, да на страни 554. место напечатаног „Елгосъ“ треба читати друкчије.

У том назначењу не стоји, да на страни 554. има какве штампарске погрешке; али ту није ни то назначено, да на страни 637. место напечатаног „*Марку*“ треба читати „*Жарку*“. Рајић је морао јако љутит бити, кад је назначавао штампарске погрешке у својој напечатаној историји, па као што је љутит превидио ону штампарску погрешку на страни 637., тако је исто превидио и на страни 554. погрешку, ако има штампарске погрешке на тој. Но то је само могућност, а како је управо, не може се знати, док се не завири у огроман онај фолијант, који се заједно с осталима рукописима Рајићевим у Карловачкој патријаршијској библиотеци чува.

Кога се Рајић поглавито држао, кад је „сочињавао“ своју историју — Сербов?

Шта питаш то, кад знаш, та колико сам ти пута већ казао, да се он понајвише држао грофа Бранковића и његове кронике.

На шта пише и како описује гроф Бранковић бој тај на Велбужду или под Земљаном градом и да ли Бранковић зна што за Елгос и Елгоску страну говорити?

Не сећам се, како у автографу Бранковићеву гласи почетак описа тога крававога боја, али се добро сећам, да у скраћеном оном препису кронике те Бранковићеве, која се налази у ман. Крушедолу, у првој свесци на листу 33-ћем пише: „Михаилъ болгарскій краль въ лѣто господне 1330. въ сербскую землю возшедъ в' планинскую страну, именуемую Емосъ въ тракійской державѣ —.“

Доста је, доста! Сад сад смо на чисто. Емосъ (Haemus — Балкан — Која Балкан или Стара Планина) је дакле право име оној планинској — гористној — горовитој страни, и од *Емоса* је ђаволским ухиштрењем постао Елгосъ и та „Елгоска страна горовита“ у Суботићевом епосу, због које си се толико мучио и намучио.

Не жалим, што сам се мучио, кад само нећу морати без ивера кући, јер само једна примедба још и једно питање, и ивер је, трећи историјско-географски ивер је готов! Гледом на приведено место из Бранковићеве кронике приметити ми је, да је извор месту том Нићифор Григора (IX. књ. 12.) и место то гласи по преводу Рајићеву (II. 564. прим.): „Михаилъ собравъ великій полкъ 12000 изъ краљевства своего и 3000 отъ Скуфовъ наемныхъ, съ которыми чрезъ сѣверную страну Има горы во владѣніе Тривалское нападеніе учинилъ при источницѣ рѣки Струмы. Четыри убо дни цѣлыя непріятелская поля огнемъ и мечемъ невозбранно опустошаетъ и т. д.“ Пита се, т. ј. ја питам, а г. Панта нека изволи одговорити, да ли је трудољубивом Рајићу кад је пре-

водио место то из Ниџифора Григоре на ум пало, да је Имъ гора и Емосъ гора једна и иста гора, древни Haemus и Стара Планина а данас обично Балкан или Коџа-Балкан звана?

На одговор Пантин нећу чекати, већ ћу придодати т. ј. дајем прида још две ситне и јефтине примедбе.

Како ти се допада, читаоче драги, онај „кнез Жигловић или од Жиглова или Жигловски кнез — љути змај загорски“ (стр. 28. 82.)? А знаш ли, откуд је узео или откуд је дознао покојни Суботић за тога тако званог змаја загорскога? Прочитај у Летопису М. С. за г. 1843. Ч. II. стр. 150. и 156. па ћеш знати откуд, и сам ћеш се досетити, да Жигловo—Жегличево, и да је по томе место то из једне Црне Горе (из Црне Горе у скопској страни) пренесено у другу Црну Гору (у зетској страни).

И пита мислиш, читаоче драги, о оном „народном преданију“, које је покојни Хилфердинг у свом путовању по Турској забележио, и које гласи: „Краљевић Душан случајно упозна кћер старога војводе *Гребостреха*, који је у селу Зерзеву близу Прилипа живио и жалуби се у њу, — и они се венчају у Зерзевској цркви, која је, као што говоре, и сада у целости. Душанова мајка, дознавши то, рекне у себи: „Ако се мој пасторак ожени, то ћу ја нико и ништа бити поред његове младе жене“ па зато пошље некаквог Француза Балдуина, да убије Душана: младенци су седили у трему, кад је Балдуин на њих стрелу пустио, али стрела не погоди Душана, него младу му љубу, те се на то Душан тако разљути, да одмах удари на оца, који о том ништа није знао, „с престола га баци и убије.“

И мислиш ли збиља, драги читаоче, с покојним Константином Николајевићем, „да цео епос Суботићев очевидно почива од III. до VIII. песме на том истом „народном“, од Хилфердинга забележеном предању, да је оно Суботићу напред морало бити познато те да га је он с малом изменом у основу само развио и обрадио (в. Гласник XII. 437.—439)?

Жао би ми било и сажаљевао бих те, читаоче мој, ако и ти тако мислиш, јер треба да знаш, синовче, да покојни Суботић није чуо или ма којим путем дознао за оно „народно предање“, већ је целу ову басну или романтичну Душанову љубав сам смислио и измислио. А епос његов, то наградом увенчано дело његово, та књига његова ишла је од руке до руке па је дошла књига та може бити без корица и насловног листа у нечије руке, који је усмено казивао, што је у књизи без корица и насловног листа читао, и то усмено казивање, та повест ишла је од уста до уста и протопоп Новопазарски Рако, одмарајући се с Хилфердингом и другима на развалинама Рељине куле, испричао је и ту повест Русу, а Рус, итар на перу, забележио је ту повест и тако је постала Суботићева басна „народно предање“. На кад то знаш, знај и ово, што је слично на то.

Покојни Вићентије Макушев приопштио је у руском Филологичком Веснику за г. 1881. бр. 4. свој извештај о неким рукописима народне библијотеке у Београду и у том извештају споменуо је он и нашег Панту, и како се он доста насмејао разговарајући се с Пантом. „Когда я“ — прича на стр. 19. Рус — „замѣтилъ г. Сречковичу, что напечатаные имъ памятники подложни (а то је оно писмо Патријарха Калиста и онај одговор протопопа Грачаничког Ефимија на то, и оно писмо кнеза Лазара Богомилу у Скопљу) онъ улыбился какъ мальчикъ пойманный въ жалости и ничего не возражалъ. Очевидно онъ самъ былъ убѣжденъ въ подлогѣ.“ На стр. 20. приповеда Макушев, како му је Панта не једанпут казивао, и уверавао га, да Бугара нема на свету и да су оно, што се називају Бугарима, Срби или „какая то мѣшавина народностей.“ И на те колико шаљиве толико истините „причалице“ ражљути се Панта, те напише своје „примедбе“ на извештај тај В. Макушева, који се може читати у Гласнику књ. LII. 268—279.

У једној од тих драгоцених или правије јако скупих — 72 динара примио је скромни господин Панта за њих — примедба гласи: „У књизи Животи краљев. арх. српских, коју је издао Даничић, на стр. 180. вели се: „въ мѣстѣ рекомѣмъ Топлици.“ *То место* и сада стоји на десној обали Бинче-Мораве, vis a vis Врање и дандањи назива се *Топлач* Туна на једном избрешку виде се развалине замка, у коме је Дечански пренођио. Ту је и поље *Добрич*“ и т. д.

Наљутио се г. Панта на Макушева и написао у љутини примедбе и осим других скупих приметаба и ту примедбу, и чим је за примедбе те примио динаре — 72 динара! — а бес га спопане и Панта одјури чак у Врањски округ; знојаван и уморан седне под једно дрво, да се мало разлади и поодмори. Под дрветом нађе Панта сељака једног из села Топлаца, и као што је разговоран и радо се упушта у разговор са сељацима, поведе Панта говор о старом времену од Кулина бана и случајно помене и то, да се „у старо време Добрич звала сва десна страна Моравска од села Топлаца до Бање (Врањске).“ Не прође ни пет месеци од то доба, а праг патента М. Милићевића, да допуни своју „Кнежевину Србију“ „Краљевином Србијом“ и није имао другог посла тај Милићевић, већ стане распитивати за Добрич-поље и за Топлац—Топлица —

и шта је дознао? Познато је, да је тај Милићевић иначе велики враг, слађак у говору и да уме слатко приповедати, па нек вам он својим слатким начином каже, шта је нашао и распитујући шта је дознао за Добрич-поље и за Топлац—Топлица.

„Неки наши писци“ — примећује г. Милићевић на стр. 307. своје „Краљевине Србије“, а ја опет одмах приметити морам, како је пун такта и финоће одмах у почетку г. Милићевић, напоминући, да „неки наши писци“ хоће нешто, при свем том, што врло добро зна он, да то само једини Панта хоће — „неки наши писци од имена села Топлаца (у Врањском округу) хоће да начине ону *Тополицу* и оно поље Добрич, где је Дечански, по Данилу, искупио своју војску 1330., кад се оно спремао да одбије зета свога краља Михаила. Желећи сазнати штогод више о тој претпоставци, много сам распитивао и у Врању и у околини, и од свуда сам добио једнаке одговоре: *да тамо нема никаквога великога поља, и да нико не зна места, које би се звало Топлица или Добрич.* Пре неколико дана јави ми начелник среза полланичког, г. М. Богићевић, да је нашао једног сељака, који му је казао: да се у *старо време* звала Добрич сва десна страна Моравска, од села Топлаца до Бање (Врањске), и *да је он то чуо од г. Панте Срећковића професора.* Али та десна страна није сва поље ни равница. Од међитана ту нико не зна места, које би се звало Добрич или Топлица. Прави, Данилов Добрич гледај међу знатним местима у округу *тополичком.*“

И сад ми кажи, драги читаоче, да тај г. Милићевић није ђаво, да није велики враг, и да г. Срећковић није такођер ђаво, само што је овај други неталичан, несрећан ђаво, јер чим што учини и хоће да начини што (на пр. од Топлаца стару Тополицу) а други га ђаво одмах ухвати; и што га ухвати *у баволском послу*, ни по јада, али зашто одмах да то и великим звоном и звечком и „во вся тяшкая“ огласи и растелали?

Но оставимо ухваћеног на злочину ђавола, нек виче и лелече: „Et tu, mi Rufe!“ — и кад бих ја вољан био испитивати природу ђаволску и у колико се класа деле ђаволи и по чему се познају они, то бих ја најпре морао дисерирати о епоском „ромом Даби“ и сатанином слузи, часни га убио! и тек на послетку споменути Дур-Делију Пантелију, и најновијега писца о старијем Дур-Делији Пантелији у првој књизи „Братства“.

И ради допуне и округлине приметићу још само ово.

Слагао бих, кад бих ти казао, драги читаоче, да сам прочитао онај историјски роман под насловом „Стефан Душан“, који је негда у „Отаџбини“ излазио и на ком се др. Владан Ђорђевић упражњавао онда, кад још није био кмет у Београду. Роман тај историјски, при свеколикој историчности његовој, нисам прочитао. Почињао сам, усликавао сам се, да га прочитам, но нисам могао, као што и данас ето ту најновију драму „Немању“ не могу да прочитам. Да је Панта написао ту најновију драму или да нешто он напише још новију драму под истим насловом, ја бих ју прочитао, зацело бих ју у сласт прочитао, па прочитао бих и роман о Стефану Душану. И сад, како и чим да изјасним себи ту очиту симпатију према Панти и производима његове творне силе и ону антипатију према дру Владану односно његовом историјском роману и према скривеном творцу Стефана Немање — ја не знам, и само то једно знам, да између Пантиног историјског романа „Стефана Душана“ и историје Пантине о цару Степану, а тако исто између драме Пантине „Стефана Немање“ и историје Пантине о великом жупану Стефану Немањи, уједињоцу свију српских и српских приморских земаља, не би било велике разлике. Но ја држим, да се Панта сада под старост и поштo је академик постао, неће избезумити и да неће ни историјске романе а још много мање историјске драме сачињавати, те да нећемо имати ни прилике, да ситне и танке оне разлике између белетристике Пантине и историја Пантиних истраживамо и откривамо. Но Панта не заслужује, да толико о њему и о његовим могућним тек производима говорим а на дра Владана и његов „суштаствујући“ историјски роман заборавим. У роману том запео сам за име једно једног младог властелина српског, који се властелин у књизи II. на стр. 211. помиње.

„За Вукашином сва остала млада властела српска: Брајко *Разојав*, кнез Рашчисалић, Милош и *Разојав* Леденић, Стефан Лобојевић“ и т. д.

Рајић пише у II. тому на стр. 618.:

„Министри и тайни совѣтници его (Душана) были по представленію Мавроурбинову слѣдующіи (стр. 233.): Григорій цесар и Воихна цесар, Брайко, *Разојав* и Бранко Рашисаличь, Фома и Вонславъ Вонпови, Милошъ и *Разојав* Леденичь“ и т. д.

У VIII. песми Краља Дечанског помиње Суботић „пред господом од воде Извора — из Омоља и крнјога Звижда — и са других страна у Србији

„Три су брата три Рашчисалића:
„Кнез Братомир, Бранко и *Разојев*,

и мало ниже:

„И два кнеза, два брата рођена,
„Леденића Милош и *Разојев*.

И сад ми дозволи, многопоштовани докторе, да тебе (јер на покојне не могу) ставим питање. Шта би радио, сваке части достојни докторе, да нешто

Радослав Растиславић с именьаком својим *Радославом* Леденићем устану из гроба, те да оба та *Радослава*, уставши из гроба и казавши ти, ко су и како се по имену звичу, сва четири ока упру у тебе? Кажу, да си човек висока узраста и кратат, но мени се чини, да би јако уситнио, јер би ти ноге окрачале, па и кад би сретно утекао, да би се у себи и од себе стидно и покајао, што ниси најпре прочитао Шафарикове: Serbische Lesekörner, Pesth 1833. а наиме место оно на страни 62., где је говор о елизији тврдих дентала *д* и *т* у српским именима, па тек онда *сео и отпочео* писати историјски роман „Стефан Душан“.

И с том умесном опаском, да је доктор *рано сео и прерано отпочео* писати историјски роман, завршујем овај трећи историјско-географски извр, који објективно са „Зло си сео, српски цар Стефане, зло си сео мудар збор зборити“, а субјективно са „Ђе сам сео и у з'о час отпочео писати историјско-географско изворје“ почиње, — и тек таквим завршетком постигнута је она округлина, без које извр овај не би имао никакве вредности.

ЛИСТАК.

ПИСМА ЂОРЂА МАГАРАШЕВИЋА ЈОВАНУ ХАЏИЋУ-СВЕТИЋУ.

III.

У Н. Саду 24. марта 1824.

Љубезни Брате!

Онамад ми пише Г. Зелић, и у мом писму шиљё грдно опет писмо Њиовој Ексцелленције; на чіе повелѣвіе ја му отговорити морам: а неимаюћи на кога другог у овой прилици мое писмо послати му, атресирам га на вас, да му предате. За Postporto, како знате, тако се намирујте. Франкирати га немогу; єр сам и за оно онамадашњё његово писмо 43. кр. сребра платио. (Sed hoc Tibi).

Да смо сви здрави, то ви знате. Госпоѕ вам често пише; Она вам є знам и то писали, да є Ружић Сина Николу добио. — Моя є исторія све єднако у Заточенію. Опростите ню тога дуюг страданія; а мени учините радост, да то дериште мое, ма и балаво и неочешљано, сданнут на шаке мое родительске у моіой кући узмем, и свету покажем, да и я имам њёку ћерку неумивену; и да не морам уздисати, кад се други са своима Николама фале!

Да є та радост и Г. Мандићу возсіяла с рожденіем Сина Алексія, божія человѣка, знате море бити, а и незнате. То су све Новине наше; а шта є и како є код вас?

Ваш

Магарашевић.

IV.

У Н. Саду 10. Апр. 1824.

Љубезни Јоцо!

С моіом том удом књигом бива свакоіаки покора! Неда ми се никако, да є у Н. Саду видим! Три стотине предвиђени и непредвиђени препона стое на путу, и чине ми толико срамоту, да би и за безобразно лице и за нечувствително сердце доста и преко сваке мѣре било! Несмем, вѣруйте ми, на сокак, и међ људе изићи, єр знам напред, шта ме чека: укор, оговараня, псовка. Аратос и књиге, или барем оног помишлія, да є у Бечу печатати дадем! Но сад већ ни куд ни камо. Помоћи требам, да се блата курталишем, у кое сам се углибио. Будите ми и ви на руци, и неотреците се учинити братску услугу човеку, кои є заиста потребус. Говорите и ви, поред Матића, Шлеглу, да ми књиге дуже незадержава. Ако се о том неувѣрує, да њему се и тай рест платити, нека за свою сигурност 100 или 200, макар и 500 књига задержи; али друго нека вам преда, да ми можете таки по првой прилици, било на суву или на води, само што брже, остале књиге послати. — Я сам онамад о том и Матићу и Шлеглу писао; я то исто и вама зато пишем; єр вам со тим желим показати, колико ми є нужно имати књиге у Н. Саду. Непоштедите труда, да би се моя ова, као што мислим праведна жели, већ єданнут испунила.

Ако би Шлегл каквог ємца међу тим за то желіо, неотреците се и то бити; єр знам, да сте увѣрени, да се осрамотити тога ради нећете. Мою вам рѣч задаем. Будите здрави и разведрите мою сиућену душу скорим вашим о том дѣлу извѣстіем,

вашег искреног

Магарашевића

P. S. Поздравите ми Г. Копитара; я сам му онамад писао и молио, да њёке књиге, кое є Вук из Лайпцига донео и Шалбахеру предао, за вашег Директора и мой рачун узме и нама пошље. Ако є то учинио, могли би сте те исте књиге с єдним транспортом expedir-ати.

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(Погреб Ђорђа Натошевића.) У Уторак 14. о. м. пред вече стигло је тело Натошевићево железничким влаком из Горњег Карловца, где је покојник своју честиту душу испустио, амо у Нови Сад те је одмах однесено било у саборну цркву. Сутрадан у 9 часова пред подне одржан је био опомен, јер је тело још у Горњем Карловцу било опојано. Чиноделствовао је високопреосвештени епископ Василијан, архимандрит Дамаскини Бранковић, Ср. Карловачки против Чобанић и још историца које свештеника са стране. Кад је учињен био опомен, беседили су у славу великом покојнику прво Стеван В. Поповић, за њим Миша Димитријевић, па Аркадије Варађанин и најпосле Александар Сандић. Онда се величанственом спровод крену из цркве те се земни остатци Натошевићеви предали матери земљи у породичној костурници на успенском гробљу.

(Споменик књижевнику и новинару Теодору Павловићу). Још године 1854, дакле непосредно после смрти Теодора Павловића, појавили се, — као што пише покојни доктор Константин Пејичић, негда физик града Панчева а после надворник Текелијског завода у Будимпешти, — у народу српском у опште а поименце у Матици Српској жеља, да се пригодном том књижевнику подигне споменик и то на Матичина новца. Против друге половине те жеље подигли се тада гласови но поништа, ако да то Матица но свом маленом капиталу не би кадра била извршити без велике штете. Прекинчала се онда намера у толико, да се осим из Матичина новца још из приватних добровољних прилога подигне споменик Теодору Павловићу. То се увеличало те се народи стали купити прилоза па се са своју страна Срби одазвали одушевљено. У „Извештају о споменику Теодора Павловића, новинара и списатеља српског“, што је др. Константин Пејичић издао у Панчеву свршетком године 1866., читамо, да је међу прилозницима било две хиљаде на Србије, 19. народа и варошица из Угарске, три епископа, три архимандрита, словачки књижевник Михајло Годра, Матица Српска и т. д. а и сам је Пејичић чист приход своје књижице „Житије Теодора Павловића“ наменио био тој цели. Скупило се тада преко 600 форината те се трудом и настојањем Великира Барбарића, тада чиновника а сада царског саветника у Бечу, и Јоце Суботића, трговца Панчевца, набавио споменик те је и одвесен био у Карлово, где се Теодор Павловић родио и умрло, да се тамо у цркавној порти смести. Као сметње, које су до године 1866. стојале на путу подизању тог споменика, наводи покојни Пејичић то, што се од проданих књижица није могао скупити новац, а још више, што је порта у Карлову одграђена. Ту је Пејичић такође обрекао, да ће се „време подизања споменика и дан парастоса Павловићева објавити у своје време поштованој публици преко наших новина“, но на том је и остало те је и Пејичић лепо у гроб а споменик још није био дигнут. После се заћутало у тој ствари, док није на јавној главној скупштини Матице Српске у ине Карловаља напоно потребно ту ствар Аркадије Варађанин. Услед тога се Матица спорадумела са општином Карловском, те ће се већ једаред открити тај споменик, који толико већ време лежи у Карловској цркви. Као што чујемо, и омладина је преузела, да се то изведе. У Карлову постоји одбор, који је рад, да уз суделовање неколицине богослова на великоу Госпојину ове године приреди беседу у корист откривању споменика Теодору Павловићу. Богословска се омладина спремила, да пева и декламује на беседи, а Карловска, да госте дочека и поздрави а домаћин ће један, како смо извештени, на беседи говорити о Теодору Павловићу и његовим заслугама. У вероватно је, да ћемо на који дан добити и распоред свечаности. — Ми од срца желимо: срећно! И време је било, да омладина делом одговори приговору покојног Пејичића, да се „слабо сећа“ заслужног Теодора Павловића.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— 14. свеска Књига за народ из задужбине Петра Кочовића доноси народу поуке др. Јована Ковачића-Батута о свитковању недеље и празника.

— Књижара Луке Јоцића и др. издала је ових дана прву књижицу Поуке о човечијем телу, животу и здрављу, коју је ов прву школску и домаћу наставу написао др. Јованович-Батут. У књижици је тој реч о телу с пола.

— Београдска трговачка омладина сазвитила је у заседној књижици рад своје V. главне скупштине, држане 23. априла о. г. и праву јавну реч, коју је држао председник тог друштва трговац Тодор Ј. Михајловић у просторијама грађанске касине на дан 24 маја о. г.

— У 19. броју „Старчалог“ оплакује Знај данашњи песницом губитак, који је српска школа осетила услед смрти Ђорђа Натошевића.

— У петом броју тога листа, у одговорима администрације, има оштра и на данку погађена илустрација једних прилика наших са надавањем листова и књига. Како смо се на жалост и ми на искуства уверали, да је све то сушта истина, што „Старчалић“ ту каже, то ово доносимо то, нека је и овде забележено. В ло добро вели „Старчалић“: Надавање листова и књига је дакле најнеблагодарнија радња у вас. У најбољем случају добијете једва толико претплатника, колико имате трошка око издавања, а о напалати огромног труда, који улажете на овом послу, нема ни разговора. Наплата вам је грдња оних дужника, које опоменете, да свој дуг подмире. Да вам се освете, таки и друге још одговарају, да се не претплаћују на ваш лист и онда још у толико имате чисте штете. Ако обуставите шиљање листа свима, који не пошљу на време претплату, онда се већина њих уверена и то узме за повод да се куртališe даљег претплаћивања. Ако шаљете без претплате на вересију, нећете ни половину тога добиће утерати моћи, јер на жалост таки дуг неће да плаћају ни они, који су у најповољнијим материјалним околностима, и нико не мисли: кад је прилао и читао новине, кажа и да платити или да одмах врати натраг лист, ако га не мисли платити. О томе би се могла читава књига написати, али која ваја? У нас нема још довољан број оне публике, која осећа потребу да чита, као што осећа да подиже своју свакидашњу телесну потребу, зато и нескоју наши листови стална и довољан број претплатника.

— Добили смо од књижаре Велимира Виложића из Београда нову књигу: Причања Србима и Србчићима о народу њином, написао Ј. Младраговић. У делу се том у двадесет и пет причања прича најпре о живоју њених људи и од њих људи до Срба па онда сва словљанска и културна

историја нашег народа. Уз књигу је додан лик млађаног пресвесловнаследника српског Александра.

— Добили смо прву свеску Немање, илустрованога листа за поуку и забаву: који смо у своје време (в. бр. 26.) огласили и ми. Што се тиче уредничког одговора на наш приговор праву у проспекту му: „у том уверењу будући", у којем одговору тражи од нас некакву сатисфакцију, нека му буде доста то, што њему му приговор свој растумачити тим, да писмо ни мислили, е је права тај граматички погрешан. Употребљавао је „будући" и Вук у својем преводу св. писма, па ено ми и Даничић у свом последњем писму Милану Ђ. Милићевићу од 14. октобра 1882. „у мртвилу будући —" на тек особито Дубровчки и Далматински писци у разним приликама; али што запесмо за њ као за језичну неподобу, биће да се и сам писац онога проспекта довољно, кад га је сам препазио или допустио да се препачи штампајући га уз ону свеску. Може ко писати са свим коректно по граматици, па да му се у стилизацији ипак нађе неподоба, које се опет могу наћи језичкима неподобама. Не кемо да тврдимо, да више зависи од стилизације него од граматичке тачности, хоће ли језик и слог бити „лак, разумљив и исправан", али свакојако једно без другог не може бити, кад се хоће да постигне потпуна јасноћа. Када бисмо сад хтели да одрикнемо своју реч, те да без зазора кажемо, да ли је лист обиља прегло да врши онај свој задатак по проспекту, изгледало би можда, да смо пристрасни, ако бисмо рекли коју непоновљу. С тога волимо још причекати.

— У извештају о православном богословском заводу у Задру за прошлу школску годину саопштени је опширна расправа професора јеромонаха Митрофана Шепића „Учење православне цркве о благодати."

— Јенгровицу своју расправу „Фра Андрија Качић према Српству и Хрватству", која је најпре угледала света лаже у нашем листу а после прештампана била и у Задарски „Српски лист", издао је Лава Томановић и у засебној књижици заједно са одговором својим и репликом Задарској „Iskri" у том истом предмету. Уза ту расправу додао је и своју књижевну студију „Гундулићеви Османи са гледишта српско-хрватска разумрице", коју је још год. 1880. слоштило био у „Српском листу". Чист приход књижице намењен је Качићеву и Гундулићеву споменику.

— У 197. бр. Вечне „Пресе" и у листу изашла је од Ј. К. оцена на Цветићеву драму „Немању". Оцена се наравно новољно, што се тиче човечанске основе у драми; драматског склопа; заплета и расплета ако су обични и прости; сценичког ефекта и — декорације. Непохољно пак, што се тиче дикције и непојетског језика; карактера, који су шаблонеј употребе историјског и политичког материјала, који се у облику старих витешких глума приказује, и одвећ позоришне фигуре самога јунака. Десна је оцењивачу једина особа, која заслужује пажњу.

— Од академијске књижаре Л. Хартмана (Кугли и Дајч) у Загребу добили смо ове књиге, које је у својој наклади издао на свет: 1. Знаменити Хрвати, повјесне приповијетке за младеж, написао Ђуро Турић, учитељ грађ. школе, с 10 оригиналних слика. 2. Шаљиве народне приповијетке, за младеж пообрно и природно Сриједан Басарићек, са 10 слика. На сваки начин су то корисни списи. У књижевности за младеж не може се доста казати на предмет, који се пружа младеж али доста бујној машти дечијој. Те је имала и бечка влада на уму, кад је расписала три награде, сваку од хиљаду форината, за обраду оних тематa: 1. историјска обрада из аустријске историје, 2. путописне црте из Аустро-Угарске и 3. приповетке. То је за децу од 12—14 година а обим не сме бити ни мањи ни већи од 8—10 штампаних табака.

— „Под заставом Соколовом" (Za sokolskym praporem) зове се свечана књига, која је о прошлим 25-годишњице тог гимнастичког друштва у Прагу а као поздрав чешким гимнастичарима на Америке уголемила света. Уредници су Јарослав Врхлицки и Спатоплук Чех а уметнички део је уређен Франка Женишек. У тој су књизи прилози од преко 100 чешких књижевника и преко 70 сликара. Израда је таква, да може сваком народу на дику служити. Од сликара споменимо: Јулија Марзана, Вацлава Брожика (нацртао је два паришка борци), Јарослава Вешина, Стибрала, Швајцера, Алеша, Лишку, Оливу, Скрамлика. Од књижевника су ту: Елишка Краснохорска, Владислав Ригер (је прилогом, у ком у кратко описује своје политичко начело), Дурдик, проф. Алберт, Шуберт, Пинкас, Бакуш, Ригерж, Сладек, Музик, Квапил, Свобода, Покорни, Јержабек, Кучера, Шкарда, Штолба и т. д. Накладник је тог дела, које је већ у другом издању изашло, А. Виснер.

— Проф. др. Ломајер у Загребу ради баш неуморно. Сад ено од њега опет добили хигијенску једну критицу, којој је наслов: Путовање у здравље.

— Карло Бетхер (Böttcher) написао је књигу о глумачкој сујети, у којој „не пегли" именом. Накладом Ј. Цеикера у Берлину. Сумњамо, да ће писац постићи своју циљ. Глумачкој сујети тако се може стати на пут, кад се о глумцима и глумицама што више говори. Но књижице о њима не треба писати.

— У Паризу је накладом Калмана Левија изашло ново дело од Ренана, а то су његови говори, које је у разним приликама држао и то од године 1879. Најзанимља расправа је „Шта је народ?" Ренан одбацује све, што други држе на основни услов за модерни народ: порекло, крвно сродство, језик. По његовом мнопру се захтева при промени какве државе, да онај део, који хоће да од једне државе отпадне и другој да приђе, гласи, на пек неки гласова реши овамо или онамо

— У Јапану издаје директор академије, др. Кикучи, повање за уметност и науку и то на јапанском, француском, енглеском и немачком језику.

— Од автобиографије генерала Гранта продано је до сад 312.000 примерака.

— У Здруженим државама у Америци и у Канади налазе 15.520 разних новина.

САДРЖАЈ: † Ђорђе Натошевић. (Уз слику.) — На страпутици. (Наставак.) — Агитатор. (Наставак.) — Лукијан Мушицки. (Наставак.) — Црни Перо, народни гуслар у Босни. (Наставак.) — Историјско географско изворје. III. (Свршетак.) — Листак. Писма Ђорђа Магарашевића Јовану Хаџићу-Светићу. III. и IV. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. н. пр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду, а претплата администрација „Стражилова" у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛКТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 31. У НОВОМ САДУ 30. ЈУЛИЈА 1887. ГОД. III.

ВОЈИСЛАВ Ј. ИЛИЋ,
СРПСКИ ПЕСНИК.

НА СТРАНПУТИЦИ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ НАРОДНОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО МИЛУТИН ЈАКШИЋ.

(Настављак.)

IX.

Марија је то вече дуго чекала свог брата, да се врати из Н. Једнако је слушкила, ако би чула какав шушањ или бат ногу и зврјање кола. Али Карла нема.

Седела је и шила. Руке јој споро прелазиле преко шва, а игла јој често застаје, само мисли јој лете муњевном брзином.

Страх и неспокојство овладало је целим њеним бићем. Мучи је самоћа у мрачној ноћи, немир у савести и неизвесност њене будућности.

По кад кад би испустила иглу, удубила би се у мисли, а пред очи би јој се низале свакојаке слике из њене прошлости . . .

Отац јој је био егзекутор у суседном српском селу К., но она га није познала. Умрло је пре, него што се родила, а породицу је оставио за собом без игде ичега.

Карло је онда био већ одрастан дечак, и ишао је у грађанску школу у суседној варошици. Кад је отац умрло, позвала га је мати кући, јер о средствима за његово школовање није могло бити ни разговора. Мати његова морала је иглом да заслужује насушни хлеб за своју породицу. Међу тим Карло се није вратио кући, већ је бануо некуда у свет, и наишао је на томе путу на некаквог свог стрица у Пољској.

Мати његова мало је шта могла чути о њему, но и што се чуло, није ни најмање могло утешити брижну мајку. Гласови су ти јављали о његову неваљалству сваке врсте, о пијанству, картању, варању и сличним порокима.

За то је мати сву пажњу и бригу обратила, да однегује своју кћер Марију.

Марија се родила и одрасла у црној сиротињи. Живела је с матером у једној кућици, коју су под кирију узели од газда-Совре Живанова. Газда Совра био је душеван човек, па им није отказивао кирије, ни кад је нису на време платили.

Извор ужитка две сиротице лежао је у прстима Маријине матере. Била је она вешта шивља. Та вештина беше јој мираз, кад се удала, а сад, по смрти мужевљевој, ужитак. Знала је лепо кројити, те су многе Српкиње сељанке долазиле к њој, да им шије аљине по моди.

Кћер је своју поред све своје сиротиње лепо неговала и чисто држала. Њена лепота развијала се из дана у дан као ружин пупољак, а мати јој је гледала као зеницу. Поносила се њеном лепотом. Нежила је и мазила, као да није знојем заслуживала сваки залогај.

Јутром је дуго остављала своју мезимицу да спава. Ни зору није пуштала да завири у њену девојачку одају. Завесама је застирала прозоре, да се кроз њих не прикраде ни један синак зорин, какав несташни зрак, а сама је радила и за себе и за њу.

И телесно и душевно нагло се развијала Марија. У њену држању огледала се отменост, која се није слагала са њиховом сиротињом.

Но за то је ипак била пуна скромности, нежности и племенитости. Матер своју врло је љубила и поштовала. Радо јој је помагала у њеним пословима, па је уз њу научила и шити и кројити. Ал мати би је вазда терала од посла: „Иди ти, голубице моја, к твојим другарицама, па се забављај с њима.“

А Марија би отрчала преко баште својој првој другарици Даници Живановој. С њом је одрасла и биле су најбоље другарице. Она се у тој кући као у својој одомаћила, и сви је у кући волели. Даница ју је пазила као сестру, и све је онако радила, како ју је она упућивала. Маријин дух бијаше много јачи од Даничина.

Живела је тако лепа швигарица безбрижно, а живот јој је био шала, као препун пехар вина, које ври, а мирис тога вина бијаше срећа и весеље.

Њена лепота запела је за много плахо момачко око. И она је то слушала, ал јој то беше тако смешно, да се морала грохотом насмејати, кад би јој когод о том приповедао.

Њеној матери је то опет ласкало. Била је неизмерно сујетна на своју кћер.

Ал од једаред дође оно доба, које се може назвати раскрштћем у човечјем животу. Срце обузме нека чежња и нашу на њега дотле непознати осећаји, и оно као да чека кога.

И Маријином срцем овлада нека чежња и немир. Оног вечитог осмејка на њеним скрлетним уснама нестаде, а на место нестаплука, који јој је из очију вирио, росиле сузе и сетни погледи. На материна питања расејано је одговарала.

Дође најпосле незнани делија, о коме је њена машта толико сањала.

Био је то писар сеоски, који је скоро дошао у К. Човек млад, леп, црномањаст, жив, а из сваког ока вири му по један ђаволак. Уме да се кавалер-

ски држи, зна много и занимљиво говорити и приповедати све неке тако примамљиве приповетке.

Једним махом освојио је срце младе девојке. Није она питала, ко је, и какав је и одакле је, и какве је људи и владања (јер у првој љубави срце је прави монарх, који не тражи саветника у разуму).

По очигледном неспокојству и замишљености, која младој Марији ни мало не доликоваше, познала је и њена мати, шта се од прилике збива у њезину срцу. Погодила је и избраника, па се бацила у бригу. Шта, зар писар? А Марија би по њену најзубљему уверењу пристала и за солгабирова и министра, и још вишега би подичила. Уздисала је сиротица, ал својој мезимици није смела ништа споменути, да је не увреди.

Једном седе њих две у соби. Мати шије, а ћерка се наслонила на руку, па тужно гледи кроз прозор. Од једном јој се сетне очи наводнише.

„Ти канда плачеш, дете моје?“

На то питање облиште Марију крупне сузе. Загрли своју матер и шапута јој најтајнију тајну срца свог, да воли писара и да без њега не може бити срећна.

И стара се да у плач. Са жељом своје кћери никако се није могла сложити, па је плакала, што јој мора стати у томе на пут.

Но није требало много времена, да Марија увиди, колико је њена љубав јача и од ње саме и од љубави спрам матере. Видела је, да се неће моћи дуго опирати сили, која хоће да је сагори.

Једнога дана одлети из кавеза однеговања грлица. Марија одбеже с писарем у варош, а мати оста неутешна са горким сузама и мрзњом и на своју рођену кћер.

Али шта је у матере мрзња на своје дете! То је восак, коме не треба ни пун тренутак, да се отопи под зрацима сунца оне свете љубави.

Шта је знала старица, помирила се са судбином и отишла је својој деци, који се за мало опет вратише у К.

Стара је истина, да је живот најбољи учитељ. Он често поучи човека. Поучи га, да, на пример, није све злато, што се сија, но цена је за ту науку по кад кад одвећ велика, шта више залегне у њу и срећа читавог човечјег живота.

Марија је била у браку врло несретна. Њен муж имађаше све страсти лепих а лакомислених људи.

Његова мала плата није му никад ни долазила у руке, већ се њом подмиривали дугови његових силних веровника.

На брзо после сватова упозна Марија сву тежину и опорину свакидашњег живота. Морала је заједно с матером старим својим занатом заслуживати и на даље горку кору хлеба, којом је и своја мужа захрањивала, јер његова се ни једна крајцара у кући није потрошила.

Муж јој бекрија, пијанчи, карта се и у блуду живот проводи. Њу мучи горко кајање са непромишљеног корака.

Мати јој је била једина утеха. Хтела је и растаити се с мужем, ал јој то није мати одобрила. Говорила је: „Све ће се то на боље окренути. Он ће се поправити, кад сазре мало.“ Међу тим писар је био воћка, која врло споро и тешко зре.

Кад је стара умрла, онда ни на растављање с мужем није смела помислити Марија, јер куда ће самохрана у хладни свет.

Муж је терао своје, а она је постојано трпила и себе је кривила.

И ако су границе њену стрпљењу биле широке, ал блудном животу њена мужа брзо је био крај. Он се разболи и умре од сушице.

Тако се она ослободи тога несретног брака. Много је претрпила за те две године, што их је као удата у К. проживела, али ни то трпљење није збрисало с ње печат необичне лепоте, који јој је у цело биће тако јако био урезан.

Са стрепњом у срцу окренула се усамљена жена на све стране, да као утопљеник тражи сламку спасења.

Свуда јој се мисао губила у празнини, само с једне стране указа јој се доста непоуздана котва. И она се ухватила за ту котву, ал јој је рука дрхтала. Шта је знала, морала је отићи своме брату Карлу....

У те мисли удубљена чекала је Марија свога брата, ал њега никако. Кад се ноћ већ била преполовила, легла је, а плакала је горко. Сузе су јој биле најбоље другарице, и она је с њима заиста много и друговала.

X.

Што који дан, Младен је све ћутљивији, и све се већма повлачи од својих. Ни с ким готово не разговара. Његов бâба избегава га, а и он њега.

Кад је код куће, а често га не беше ту, понајвише се бави у стаји, а спава, преко обичаја, на пољу.

Једног јутра приступи му мати готово задухана, а она топла материнска љубав озарила јој лице.

„Како си спавао, чедо моје?“

„Добро.“

„Јеси ли што лепо сањао; је ли ти се у сну предсказала каква срећа?“

„Није,“ вели Младен хладно.

„За то се у сну није предсказало, што се на јави догодила. Погоди, каква ти се срећа догодила?“

„Ко ће то погодити!“

„Добно си сина, сине мој! Тако красно дете, као што си ти био.“ И старици се показа у оку суза радосница; она загрли свог сина.

Младена силно потресе та вест, но он ипак изгледаше хладан.

„Сина си добио, Младене, јеси ли ме разумео? Красно дете,“ понављаше старица, јер тражи, да се тој радости ча-Крстиних радује и дрво и камен, а не камо ли главом рођени отац. „Ходи мајци, да видиш новост, ходи.“

Дођи ћу доцније, имам посла,“ рече Младен. А његову нану нешто текну као нож у срце, те суза она застаде, као да се следила у оку.

Сретна, ал не, двапут несретна мајка оде од свога сина.

„Што ћу, сиња кукавица, опчињише ми дете, Бог их живи убио. Опчини га вештица, а она матора, (ту је мислила Циганку врачару) била јој је на помоћи. Земља их прогутала и Бог им дао жалост материну! Чини, чини!“ Тако је уздисала старица, кад је улазила у кућу.

Дошао и деда Никола и још неке комшије на бабиње, ал ова никако. Нико се и не усуђује, да за њега запита, јер већ проносили о њему по селу свакојаке гласове. Пију људи ракију, ал ћуте као на дћи.

Но кад се намножи друштва, одреши им ракија језик, па се разговарају и не гледају на домаће.

Чича Марко приповеда, како је било, кад се Младен родио.

„Е, децо моја, онда је чича Марко био млађи, па је и могао. Чича Марка и ди га не тражите! Ако ћеш у радњи, не дам се ни оним првима, па нисам се бојао ни кавге ни ракије, а, Бога ми, ни Њипула, (далеко му лепа кућа!). Да сте живи и здрави, децо моја! Да Бог пожили малог Мирка! (Тако му попа дао име на знамењу). Уметн'о се, да Бог да, на ова!“ Тако напија чича Марко, а све жмирка.

„Дај, Боже!“

„Ето, баш тако седимо и онда. Мал' те се и Младен није родио у четвртак. Тако ће и бити. Баш четвртак, четвртак. Још ја идем из варошке кућe, баш сам био платно штајер. Онда је био мањи штајер. Чича Сава ме зовну унутра, Бог да му душу опрости! Ходи, вели, приљ-Марко, на чашу ракије, нашло ми се унуче. Говори тако, а лице му дошло чисто друкчије од радости. Хајд, хајд, велим ја, а ту се већ скупило лепо друштво, баш лепо друштво. Пије се у велико. Ракија лепа, није шала, . . . та, ето, као ова. Да Бог пожили малог Мирка, нек му право име буде Жива, да дуго пожили!“

„Да Бог да!“

„Тако ми пијемо, а једно од чељади донесе Младена. Лепо здраво дете! Ја још кажем . . . (Ето, сећаш ли се, приљ'-Лецо?) Ја још кажем: ха ово ће да буде једаред здрав човек, голем човек. Нек буде, рекох, само на ова и стрица, на макар и на деду! Ни, гаду мали, да те не уречем! А они га изнесоше. И погодио сам. Док га видим, знам га у главу. Тако ми ове ракије, умео сам здраво да прошацујем. Ех, не знате ви још чича Марка . . . Дед, приљ-Мато, добро здравље. Да Бог пожили малог Мирка! Уметнуо се, да Бог да, на ова!“

Тако напија чича Марко, ал не баш течно. Језик се често спотиче, очи жмиркају, глава клања, а дужа реч не може ни да стане у уста. Мало боље омирисао ракију, па већ дуби; издале га старачке ноге, ал га добра воља не издаје. „Добра воља најбоља!“ вели он.

Тако се гости на бабињама разveселише, а чича Леонтија још већма растужа. Баба Мила и не улази у собу.

Дође и Младен, да види своје мушко чедо. Не могаше одолети своме родитељском срцу.

Са страхом ушао у собу, но брбљање веселих комшија и ларма извукоше га из неприлике. При том му се бàба и нàна и не десише ту у тај пар.

Узе свога сина на руке. Из ока му сину зрак родитељске радости, а срце му, то пусто срце, заигра. Стари осећаји васкрсоше у њему. Мирни и срећни породични живот сину му у новој светлости. Он обгрли у души својој сву своју породицу. У тој души, која се одрекла свију светаца, васкрсоше у томе тренутку две слике као две иконе стетачке, слике његовог бàбе и нàне.

Он чвршће пригрли свога сина, па га онда предаде чељади, а сам опет изиде у двориште.

Заверно се у себи, да не ће више никад отићи на оно грешно место, на коме мал' те не изгуби душу и све, што му до сад драго беше. Душа његова бијаше тако разнежена и пријемљива за све, што је лепо и добро. Беше слична лепом пролетњем дану. После дуге студени, која владаше у грудима његовим, сину нова светлост и роди се нова топлота. Леда нестаде.

Али јесте ли видели пролетњи дан?

Над ту нову светлост навукоше се облаци. Страст се појави, као поновљена бољетица, а свест му помрче. Она дивна и страшна слика изиђе му пред очи и сила њена за час га свег обузе, а он бијаше као у грозници. Нешто га гони, да иде, нешто га тако силно себи привлачи, као месечара она тајанствена, бледа светлост.

Седи у стаји на кревецу, упрьо угасли поглед

од очајања укочено у зид па се колеба, и труди, да савлада сам себе.

Али не могаше одолети, мораде отићи.

XI.

Прошло два три дана, а дете треба крстити.

„Треба дете крстити“, вели чича Леонтије једног јутра својој баби и спаси, која је још лежала у кревету. „Ето, спремите што треба, па нек се данас крсти.“

Баба Мила ћути, а Даница страшљиво погледа на свога свекра.

„Треба јавити кума-Аркадији, нек пошље које дете. Могла би ти, Мило, отићи.“

„Могу.“

А Даница бризну у плач, а и баба-Мили се наводнише очи.

„Што плачеш, снахо моја?“ запита старац с разрогаченим очима.

Даница покрила лице рукама, па једнако плаче, а ништа не говори.

„Што плачеш, дете, кажи ми?“ И он јој скиде руку с лица.

„Младен...“ промуца Даница, а плач јој загуши реч у грлу.

„Шта је, шта Младен? пита старац сав блед. „Шта, несретник један...“

А Даница плаче у сав глас.

„Та, кажи ми, шта је? Немој плакати као мало дете. Шта Младен?“

„... Не да... да се крсти.“

„Шта, не да, да се крсти? Зар се усудио то рећи, несретник један? Доведите ми га, да му судим... Не, нек ми не излази на очи, поганик... Нек је проклет, нек је проклет!...“

Даница се заценила од плача, а баба Мила дошла, па је љуби и теши је: „Ти си“, вели јој „мој сине... Несретнице мене, шта дочеках! Што ћу сина кукавица?“

„Немојте плакати“, вели чича Леонтија љутито. „Дете ће се данас крстити. Иди, Мило, по кума.“

„Ал ја му не смем казати, јер ми је претио...“

„Не бој се“, рече старац, а глас му од гнева тако потмуо, да се једва чуо.

Баба Мила је отишла по кума, а чича Леонтија сео, да дуго о нечему размишља...

„Доћи ће кум, кад се оправи“, рекла баба Мила, кад се вратила из села.

„Ход' овамо, Мило, да пресељимо своје ствари у малу кућу, па нек нам ваше прага не прескорачи, јер тешко њему! И ти ћеш се, Данице, к нама преселити заједно са дететом.“

Тако се отпоче сеоба. Најглавније ствари, па и породиљин кревет пренесоше у малу кућу, а породиља пређе, ослањајући се на своју свекрву, лагацко преко дворишта.

Дође и баба и кум. И дете се крсти.

Кад донели дете из цркве, спаде чича Леонтији један део терета са ојађеног срца.

Седе за сто, а ћути непрестано. Тешке мисли врзу му се по глави. Црња црњој места уступа. Велики болови притисли његово рањено родитељско срце.

„Шта да радим с њим?“ мисли у себи. „Шта да радим с отпадником? Да га истерам из куће? Ил да га вежем, па да га никуда не пустим? Али где ми је та снага?“ И он и нехотице погледа на своје коштуњаве сухе руке. „Да га прокунем, и клетва ће га сатрти и умирити? Ал што ће клетва? Зар би то било, да на нама већ не почива каква клетва?...“

Старац се још већма задуби у мисли и узе напрезати памћење, да се сети, је ли његов који предак проклео своје семе, јер бијаше уверен, да га је стигло проклетство. Тако старац мисли, а на своју се бабу и снаху и не осврће.

Даница лежи у кревету и непрестано тихо плаче. А баба Мила седи на банку и све једнако суди. Чешће би прешла кревету, да шапне спаси по коју реч, па би се опет вратила на банак, да сузама олакшава тешки бол.

Подуже су тако ћутећки седели. Кад се ноћ већ у велико спустила, полегаше, ал ником од њих не спусти се сан на трепавице.

У неко доба залупише се нагло на дворишту врата. Младен дошао са скупштине.

Ушао је прво у стају, па припалио жижак и упутио се у своју собу.

У целој великој кући не нађе никог живог. Стаде у кухињи и поче се домишљати. Поћда баци жижак на земљу, стиште се обема рукама за главу, а страва га нека спопаде.

Жижак се на земљи угаси. А он је очајан стојао у кухини.

Изађе на поље.

По небу се витлају облаци, а месец се час помаља, час залази за облак, па онако крадом осветљава мрачне предмете. Овладала ноћна тишина, само се чује одјек последњег сахата, који је боктер одухао.

Младен стао у дворишту непомично, док се нечему не досети. Упути се малој кући и покуша, да ли су отворена врата.

„Данице, Данице,“ одјекиваше његов глас страшљиво у ноћној тишини.

Врата се отворише. На њима се показа чича Ле-

онтија у кошуљи и гаћама, сав разбарушен и блед. Младен корачну натраг.

„Младене, овог прага да ниси прескорачио!“

„А ди је моја жена?“

„Младене, овог прага да ниси прескорачио!“ поновн чича Леонтија, а глас му претњом дрхташе.

Он уђе опет унутра, а врата остави незабрављена.

Младен опет уђе у велику кућу и запали свећу. Гледа по соби, а поглед му крвав и махнит блуди тамо амо. па се задржи на икони св. Николе, крсног имена породице ча Крстиних. Неки га бес спопаде. Он зграби слику и лупи је о земљу, а оквир пуче тупо одјекнувши. Још прије икони и згази је.

За тим седе на клупу уза сто и наслони главу на руке, па стиште главу. Тако сеђаше дуго, дуго.

У његовој души поче опет беснити страшна бура, она борба, што све уништава. Крв му силно јури у главу, а мисли доселе до границе лудила. После дуге борбе једва потече и суза из очију. Беше то тешко исужена суза, као да јој извор у камењу почиваше.

Та суза му олакша сиња терет. Он диже погажену икону, целива је жудно и побожно и узе се молити своме свецу заштитнику, да му помогне.

Утешен поседи једно парче. Хтеде већ лећи. Но таласи, једва смирени, опет се подигоше, запљускаше му свест, она помрче. И опет баци икону и згази, па онда викну страсним гласом:

„Одричем те се, одричем те се за увек. Ти си крив, што сам несрећан. Сагорећу те, јер не верујем у тебе!“ и он опет згази икону.

Пошла се страшљиво обазре по соби и гледаше блесасто у све кутке, као да се боји, да га когод не види. За тим изуче из џепа неку артију, развије је и извади из ње једну ирну сличицу и стаде је љубити.

То је била слика Маријина, коју је једаред украо с ормана њезина. Кад је изљубио, брзо је опет стрпа у џеп, баци свећу и оде у село. Поће јурити по улицама, а не зна ни сам, куда ће. Као да га шиба неки пламен бич, који човек не може да опипа, ал га ипак његов шиварац до срца пресеца.

После поноћи врати се кући и леже, да одмори своје измучено тело и дух Нетао будилник успавао га је.

(Наставиће се.)

АГИТАТОР.

РОМАН ИЗ СЛОВЕНАЧКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО ЈАНКО ЕРСНИК.

(Свршетак.)

XIV.

Тог је вечера Храст дуго чекао свог конципијента. Немиран је, те му се не мили ни вечера, ни разговор са женом. Често прилази прозору и гледа на улицу, да ли долази Корен. Лепа месечина, па се далеко види. Ал Корена ни од куд. На послетку се диже, да пође у крчму у нади, да ће га онде наћи. Оде у читаоницу. Што га жена задржавала, то га више дражило. Но ни тамо не нађе Корена. Нико не зна, где је. Враћајући се кући, распитао се у његову стану; но заман. Дошао је љутит кући.

Сутрадан сво Корена у обично време у писарни.

„Где сте били синоћ? Шта је ново, како стојимо?“ запита Храст.

„Не надам се, — рђаво је, рђаво по нас! Биће најбоље, да одступите од кандидатуре!“

„Шта, ви ми то саветујете, ви?“

„Уверен сам, да ћемо пропасти. Боље се свезао са Антуном, па сад судите сами.“

„Добро! Одступити не ћу; хоће ли борбе, имаће је! Ако пропаднем, пропашћу часно!“

„Ја држим, господине докторе, да ће бити пробитачније, ако одступите,“ одговори Корен.

„Ко вам је натурио ту мисао, ко вас је препородио за једну ноћ?“ рече одветник и стаде пред Корена.

„Уверење, да је све узалуд! А уједно осећам, да ћемо стећи тим тврдокорним отпором још више противника; помислите, сад је и Воле...“

„Аха, то вас пече! Разумем разумем — за што...“

„Не вређајте ме, господине докторе! Уверени сте о мојој доброј и истинитој вољи; али кад је све узалуд, свако агитовање...“

„Боље поштено пасти, него срамно умаћи! Тако сте још јуче тврдили!“

„То и сад тврдим! Али у политици морате мислити и на све могуће последице!“

„Изврсно! Сад сте постали опортуниста!“

Растану се оба зловољни.

Два дана доцније донео је дневник глас, да је др. Храст одступио од кандидатуре. Тај је глас тако изненада дошао, да не хтеђоше веровати многи од докторевих присташа. Тек кад им је рекао Корен,

да је истина, узеше махати главама и негодовати на сав мах.

На дан избора не дођоше Хрстове присташе на бираліште. Да није онај тврдоглави касапин, који се још увек љути на предстојникова пинча, успрот Христовој изјави, да не кандидује, за њега гласао, био би Меден једногласно изабран. Али нема одушевљења. Бирачи су долазили и одлазили као од беде и у шали. Е, па шта за то! Изабран је спахија немикутар, јер тако захтева народна дисциплина!

И Боле је дошао и гласао за Медена. Но није се дуго задржавао у месту. Веле, да је био зловољан.

Неколико дана после избора била је забава у Меденову двору, а биле су позване све одличније личности из вароши и околице. И Храст и Корен добили су позиве. Но први се изговарао, да је за путом; конципијенат је пак дуго размишљао, би ли ишао или не. Зна, да ће бити и Милица на забави, па мисли, да не би имао толико одважности да с њом говори, ма и у игри. На послетку је ипак отишао.

Забава је била сјајна, тако да се сваки чудио, ко познаје Меденову шкртост. Гости су нам познати. Неки се чудили, да је дошао и господин Антун. Умешао се међу часнике, без којих не може проћи забава у Меденову двору. Картали се. А у тароку је господин Антун на свом месту; седи и суче плзањско пиво и јако вино.

„Hoch, hoch, der Herr Abgeordnete!“ дере се непрестано неки мали, пијани поручик, а господин се Антун куца с њим. У један мах хтеде, да викне: „Живио!“ Али се не усуди у друштву, где се све немачки говори. И Руда је у том друштву, но за мало оде, да чепа око Меденове госпе, тим пре, што је већ отпочела игра.

„Сад смо победили, милостива,“ рече он играјући с њом прву ваљку. „И мени не приписујете никаквих заслуга?“

„О, разуме се, дали сте један глас више!“ смејала се Елза безбрижно.

„А што смо Болета задобили?“

„Гле, скоро сам заборавила! Но ипак је то у главном моја заслуга!“

„Ви се шалите!“

„Не, не!“

Рекавши то захвали му се, па оде да игра с другим.

Концеписта побледи од љутине, па пође к играчима. Сад прође мимо њега Корен, а води Милицу.

„Ха-ха, и ви сте ту, господине агитатору! То је фино, изврсно — веселите се победи свога противника! Јел'те, госпођице, то је моћ убеђења, ха-ха!“

С тим речима заустави њих двоје.

„Господине концеписта,“ одговори Корен, а глас му дрхће, „ово није место, да расправљамо своје рачуне.“

„О, изволите, изволите,“ на то ће онај.

„Дакле на пољу, у башти, ако изволите!“

„Само дођите!“ Чекаћу вас.

Корен одведе Милицу њеној матери.

„За име божије, не иди доле,“ шаптала је девојка и дрхтала по свем телу.

„Не бој се! Морам му рећи, шта га иде!“

Боле не гледа баш најлепше Корена, но кад овај доведе његову кћерку на место, отпоздрави га ипак уљудно. Вечерас се први пут срели.

Корену паде на памет нова мисао. Приђе к поседнику и замоли га, да иде с њим. Овај пристаде, и ако у чуду, те пође с концепијентом у башту.

Недалеко од улаза стигну Руду, а Руда пуши.

„Молио сам вас, да идете са мном, а сад вас опет молим, да ме чујете,“ рече Корен Болету и ступи пред концеписту, који узмаче за један корак. „Треба, да вам разјасним оно, што још не знате.“

Приповеди му у кратко све згоде своје љубави: како је спасао Милицу из руку концепистиних, и како су Руда и Меденовица засновали последњу сплетку, да опахну Болета и заваде га са његовим старим пријатељем Христом.

Концеписта промрља неколико речи, а посједник је ћутао. Можда би било дошло до речи, да у тај час не прође туда госпођа Меденовица. Водио је неки млад часник.

„И господи је каква врућина!“ рече гласно, хладећи се лепезом.

„О, ми се разговарамо о дрварској трговини,“ одговори Боле иронично и оде с Кореном.

„Смем ли вас пратити?“ запита Руда сав задужан.

„Хвала; господин поручик је већ тако добар,“ рече госпођа и сави са својим пратиоцем по стази, посутој белим песком, који је на месечини блескао.

Руда још чује кратак подсмех, па онда похита у двор.

„Проклета кокета!“

— — — — — — — — — —

Од то доба минуле две године. Доктор Храст и Боле опет су стари пријатељи, као некада, а тим већи, што су сада најљући противници Меденови, који је одмах по покрајинском сабору прешао у немикутарски табор.

Концеписта Руда премештен је одмах после оних догађаја у други крај, и тамо, по старом правилу политичних чиновника, тражи нова познанства међу женскињама.

И господин Антун није ваше у Борју. Добио је

парохију у планини, па чека бољу; његови политични пријатељи заџело ће му је израдити.

Корен пак положио је све своје испите. Још је код Храста свестан и ваљан конципијенат, а за кратко време отвориће у оближњем месту своју писарну и онда ће се венчати са — Болетовом Милицом. Веле, да је још и сад онај стари страсни — *агитатор.*

Са словенчког превео
Вељко М. Лукић.

ЛУКИЈАН МУШИЦКИ.

О ПОСМРТНОЈ МУ ПЕДЕСЕТГОДИШЊИЦИ.

КРИТИЧКА СЛИКА.

ОД ЛАЗЕ ТОМАНОВИЋА.

(Наставак.)

II.

Нагласио сам, како Срби љубе и цијене своје име изнад осталијех народа, особито пак изнад осталијех словенскијех племена. Ова чврста привржености, ова непоколебима вјерност према своме племену даје повода осталијем словенскијем племенима, наклоњенијема панславизму, да биједе Србе сепаратизмом, као да српство искључује словенство; као да добар Србин не може бити добар Словенин. Ова се погрјешна мисао увријежила и међу рускијем Славенофилима на велику штету српскога народа а на никакву корист Русије ни њеногa угледа у Јевропи. Та је мисао, по мом мњењу, мати цијелога неприроднога данашњега положаја на Балканском полуострву. А напротив Срби су бољи Словени и од самих Славенофила и били су такви прије него су се Славенофили руски и појавили. Из књига Нила Попова »Србија и Русија« Руси су могли видјети, како је митрополит Стратимировић поводом устанка Карађорђевог свјетовао цара Александра, да обнови славено-српско царство, у коме би могао имати јединога позданога и вјернога савезника у Јевропи! А Мушицки пак ту нам је најбољи свједок; да, као народни пјесник, најбоље огледало душе српскога народа. Видјели смо, какав је Србин Мушицки: одиста вјечнога Србина и новоситијега не могу нам наши оптуживачи показати. На да видимо, је ли то сметало Мушицкоме, да буде прави Словен; да, као што је био идеја, non plus ultra Србин, је ли био идеја, non plus ultra Словенин.

Савременик пјесников и мио му пријатељ био је Вук. Први је изашао из школе старословенске или боље руско-словенске, која је владала на пољу српске књижевности; други из народа српскога, и он је објавио рат тој школи. Борба је свршена с побједом чисто народнога језика. Вриједно је, за моју тему потребито, да видимо, какав је положај Мушицки у овој борби заузимао.

У оди већ напријед поменутој на Сочиненија Державина још почетком г. 1816. поносом истиче наше народне пјесме овијем описом:

На лиру нашу цијења од собственог
На пољу браног радосном руком там',
Јунаци гдјено бритким мачи
Немазе простиру стару славу,
Харите њежне жар чувствованија
Из чиста срдца в пјесне преливају,
Потока поред сребренозрачних,
Којим се диве Вјена, Касел.

На у оди Љубитељима Серпске лире ставља им ову апострофу на уста:

Та зашт' нам, веле, Србљине, сербски ти
Не појеш? Веруј! горњи у свјет нам ум
И сердце лети, кад нам сербски
Варвитон узмеш и сербски пјеваш.
Ми разумемо мудра Державина,
И твоје пјесме ризи у славенској,
Скројеној красно старим кројем;
Пишу ал налази ум, не сербско
Нам сердце! Част ми дајемо
Славенском нашем језику (наш је да!
Отцева наши спет останак;
Штит нам у цркви и штит но свјету!)
Сердцу је нектар језика сербскога вид.
Јуначком сини Србљина сербски глас
Са лире сербске жарка пјевца.

Тако пјесник своје становиште опредјељује у овој борби, па наставља:

Уступам, музо: варвит ми управљај.
Дај милој браћи, сестрам утјеху;
И самога врага сербске лире
Сладошћу твојом покори данас.

Подај у руке младима Србљима
Двојаки варивт: српски и славенски.
Дај старом најпре чест, а после
Новом! Не побједу, мир ти тражи.

На у Гласу Народољупца образложава овај утраквизам. Један је језик црквени, други народни. Овај

Ум характер јавља наш.
Милине, сродне духу, сердцу српском,
Ковчег драги јесте он,
Огледало је он свег српског рода,
Жизни внутрење облик.
Ви писатељи равно љубите језик
Цркве своје, рода свог.
Онај нам није туђ, овај прост није.

То своје становиште поткрепљује и оправдава још више у одама Дружбени союз сербскога и словенскога језика, Основатељима славенскија купно и сербскија катедри в гимназији новосадстјеј и особито у оди Исидору Николићу, ће овако пјева:

Једним пловим меж Словени
Сродној братјеју (мир числит нас
Днес шездесјат се уж милионов!); тјех
Пријемљем сродна чувства и мисли и
Такајж им дајем. *Кол лепо*
Дивни под солнцем словенски мир зрјет!
Другим меж Срби града од Будима,
Преславна дјели, даже до Његуша,
Побочни вција предјели, гради,
Древни обитељи проходјаще,
Љуште чувства в перси взајмње!

Ево нам чистога циља пјесникова: једнијем нарјечјем да у свези душевној држи Србе од Будима до Његуша; а другијем да Србе стегне у душевну свезу са шездесет милиона Словена!

Та иста мисо просијава из оде Добровском.

Дај' би Бог, да б' једни бил он Словеном вејем,
Имже б' пјели Творца, *ум сједињали свој!*
Јој! не било би красиша
Зђе под солнцем изворија!

А на другом мјесту о српском нарјечју опет:

Имже от Будима до Цетињских стјен во союзје
С племенем сродним стојит, умствујет, пјесни појет.

Те двије свезе, та два душевна јединства, то су му идејали најмилији. Те у Епистоли Давидовићу продужава:

Мислени сербски колос на ваша братскија стјени
Став (ими главје слави, спасенија шлем)
Сербскоје имја до звјезд вознесет, достојноје слави,
Шујеју тоје држава, луч етирни десној,
Ниже Сербом, вселени ио морју пловущим, свјетлити
Имат ден и нош; дуги, срца соjужат!

Ето за чим је пјесник тежио. Потпуно свјестан љепоте српског онда тек говорног језика и нужде његове, он не хоће оставити словенски језик, који га душевно спаја са великијем Словенством.

У тој тежњи он слави у оди Копитару, свом интимном пријатељу, заслужне Словене на књижевном пољу: Микаља, Јамбрешића, Белостенца, Велеславина, Штулија, Бандка, међу којијема два језуита! Па опет истом Копитару пјева:

Бог ти је покој желајеми дао, главо дражајша!
И тај твој покој свим Словеном храбри перси,
Гордости галској престрашне, најчистијом
[радости диже.

У оди Србин Словаку (Шафарику), па Чесима Палацкоме и Свободи, па Србин Винду иста мисао панславенства просијава.

Словеном времја силновелит ити
Златих наук *в союз свјати; вперед*
Чужејазичиија знат својим биг!
. . . . . Душа словенска
Души словенствеј чувства своја иперит
Скорјеје, глубше словом својим,
Словеном лепо јест словити
Древним својим меж собоју словом
Пред цјелим миром. Всјех ни в союз ведет.

Али је најзнаменитија у томе смислу ода Добровском; ту Мушицки одушевљено пјева:

Соним учени Москви, Варшави, Кракави,
Прага, Карловцев будут
Мисли им сообщат своја.
Пјадесјат милион в мирје Словен сеј столи
Двигнут славје својеј. Их обучит твоја
Книга, Старче свјашени,
Вскорје сеј водрузити.
. . . . . *Солнце нашеја слави днес*
Јест једино уже . . . . . .
В нам блестит и твоје имја ти, Кирыле,
Давши роду Словен букви с законом! Зђе,
Серби, Болгаре цјевши
Бога словом својим из всјех
Братиј первы, до звјазд двигнитес радостју!
Образ ваших бесјед славитеја общим днес.
О и ти, Цариградска
Церкви, јемли зђе славу, чест.

Што више? У оду Инфанту Карлу Херцегу Лучкоме (Di Lucca), који је учио словенски језик, пјева:

Взор повери на славенск, сущи под небом, род,
Шесдесјат милионов
Правно поле јего се Ти,
Древни свој им јазик, рад созерцајеши . . .
К цјели многих влеци! Жизни духовнија
Дај источник богат трем милионом над
Десјат'ју днес Славјан во
Австриј. Зџе средоточије
Мислем их сотвори. Академију нам
Ти славенскују дај! Ти председателем
Буди в неј. Возжелај же:
Франц то даст, и Славјан си Цар.

Тринаест милиона Словена је у Аустрији; дај им академију научну; зажели само, па ће ти цар то дати; јер је он и Словенима цар! А ком је данашњем панслависти у Аустрији на ум пало, да тражи свесловенску Академију наука? Ето какавијем су духом задахнуте биле оде царском дому аустријском!

Но савремено овијем одама Мушицки је пјевао оде и цару рускоме, у којијема га ослањава: Царју Славенски! У једној га слави као побједиоца Наполеонова.

Твоје нам славој имја вселенују,
Сердец и душ на радост сладку
Дивно наполни . . . . . .

У другој га напије заштитника српскијем музама.

Бив защитник обои пол Сави бравшимсја Сербом,
В земли отцев против оков,
Музам их буд Аполон.

Тицало се ту срестава за један лист српски — Г'дје Сербијанца, Босанца. и гдје Черногорца, Славонца,
И Сремца, Херцеговца с ним
Взор осмотрјајет један.
Предци твоји милосрдја јелејем свјетилник закона
И вјери нам вжигали; Ти
Музам лампади возжги.

Тако се Србин као Словенин обраћао словенскоме цару. Прави Србин — прави Словенин! То нам је Мушицки најбоље доказао. Он пријатељ, савјетник и помоћник Вуков, разумјевши потпуно љепоту и корист нашега говорнога језика, није одступио од књижевнога језика, од ове душевне свезе, која Србе стеже са колосом словенскијем у једно. Овај утраквизам Мушицков није нашао пошљедователља. Исти Светић-Хаџић у томе није слиједио стопе Мушицкове. Он је са конзервативцима тражио неки средњи пут између говорног и књижевног, т. ј. између српског и старословенског језика, што је Мушицки називао »мрском смјесом«. З друге стране Вук народном пјесмом а Бранко умјетном сву омладину занијели за собом насилно. Тако је морало и бити у првом маху, док је говорни језик у Срба православне цркве добио потпуну задовољштину; док је заузео природно своје мјесто у књижевности, те тако једном свезом, коју не може никаква сила прекинути, уједине Србе православне са Србима католицима, који су писали говорнијем нашијем језиком у Босни и на Приморју и од назад три вијека. Али као да се сада већ почело приближавати Мушицковоме становишту у погледу језика; као да је близу дан, у ком ће се Мушицкога науk у том питању усвојити. Већ један од најумнијех и најученијех Срба, један од најодушевљенијех патриота српскијех, др. М. Полит-Десанчић пише: »... ја држим, да за Словене не би била никаква штета, да приме руски језик бар у знанственој литератури.« Да се поред гајења и неговања српскога језика по савјету Мушицковоме задржао и руско-словенски, ако ништа не би данас требало, да из нова започињемо, и да у нову борбу улазимо. На сваки начин ми видимо и у овоме питању генија, кога савременици нијесу могли сфатити; претечу и пророка велике мисли: великог српства у великом словенству — мисли ове, за коју тек данас љута борба започиње међу самијем нама . . .

(Наставиће се.)

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Српско перо није дакле досело нити је могло доспети, да опише те походе и нападе, та освојења и поновна освојења, те тријумфе и оне поразе српских, бугарских и влашко-бугарских војвода, које су и они кадикад претрпљивали од Турака и од Грка. А и као зашто да се жури српско перо с таквим описивањем, кад се знало, да ће то све испричати и накитити грчко вешто перо онога цара грчког, којег је српски краљ са својом краљицом у своме двору на Паун-пољу и као пребјега онако почастио и по етикецији византијској трактирао (год. 1342.) а што то вешто и доколно грчко перо случајно изостави,

да ће допунити бугарско перо у српској земљи? И како је само уважавано и цењено то бугарско перо и доцније од српских писаца и историчара. Та прочитај само, шта каже онај први *историјограф* српски из почетка XVI. века о житију написаном Константин-философом, по роду Бугарином, и како је исти философ почео житије то **»отъ десетыихъ словъ иоуссенскаго законоположенїа«** и како је „вса памети достойна написао, вьспоминае и тогда царствовавшихъ, где и кои и како и како је све то Бугарин тај знао ухитрити, накитити и украсити плетењима и вештинским глаголы, да је милина и сласт читати житије то те мислиш да читаш једнога **»отъ дрѣвнихъ люконоудьць«** — и да је он, Срби, пишући прву историју српске господе, могао из житија тога само нешто „от чести“ вьспоменути, јер навезавши се с Бугарином на пучину препао се и **»оужасан кыкъ«** потегао је одмах назад крају и обали **»да не потопленїе оуѣма подимет«** па је даље продужио повест удобним за Србина начином то јест просто без философског погледа и без витијског извијања и кићења.

Имали смо даље своје летописце, па и ако су ти српски летописи кратки и мршави, то нам ипак и због њих завиде остала браћа наша на словенском југу и љуте се, што они — та знаш већ, ко су та браћа наша јужнословенска — немају ни таквих.

Па и данас имаш, српски роде, у средини својој синова, који ако и немају имена или ако и имају своја имена, али су имена та ирска — nomina odiosa — у изнесном табору; који ако и не пишу по адету бугарском томове, већ расправе и расправице, али у тим ситним и дробним расправама требе зрно од кукоља и снети, тамане драчу и коров, растурују гној вековима нанесен и набацан те не може од дебелога гноја зрнце истине да проклија, да избије на зрак и на светлост божију те да њива уроди добрим родом; једном речи: имаш данас синова, који чисте и пречишћују повест твоју од бугаризма и бугаркина те их с тога и ненавиде Бугари и Бугарчићи у српској земљи.

Но узми да немаш ни Љубе Ковачевића ни оних безимењака, па нек те оставе и Чеси и Руси — ти имаш твоје јуначке песме, каквих немају нити су кад имали она браћа твоја, Хрвати и Бугари, па ти и због тога завиде они, и завидећи као браћа теби љуте се у себи, што немају свога старца Милију већ само фра-Андрију, а знају врло добро, да овај њихов фра Андрија толико одстоји од старца Милије, колико одстоји **»вьстокъ отъ запада«** и што твој старац Милија није испевао коју песму и о њиховом Кресимиру и Звонимиру, о њиховим Шубићима и Курјаковићима, о њиховим Франкопанима и Утјешеновићима, као што је испевао он, т. ј. не њихов фра Андрија већ наш старац Милија, песму о женидби цара Стефана, и о војводама и јунацима Душановог доба, о Момчилу војводи, о Рељи Крилатици, о Лутици Богдану и о Краљевићу Марку и осталим војводама и јунацима *српским*.

Да, да, имао си старца Милију, и песме његове можеш читати, кад ти се прохте, и одјако моћићеш много лакше доћи до тих Милијиних песама и осталога му друштва, него што си то дојако и прије, него што је настануло неко друштво, могао, а читајући песме те знаћеш и паметоваћеш све војводе и градове редом и ко је био на *Загорју* месту питомоме, и на *Пазару*, граду бијеломе, и на *Сјеници*, на равној Паланци и на оној на *Босни иконској*, и на Травнику, граду бијеломе, и на ломној на *Херцеговини*, и на Цетињу, на води дебелој, и на Скадру на води Бојани, и на оном равном Дукаћину, и на оној на планини старој, и на бијелу граду Кумановом и на Солуну граду бијеломе и на оном на Косову равном и на Прилипу, граду бијеломе, и на оном, ох та знате ли, оном тамо или онамо, — та на Призрену, мјесту питомоме; и ко је био на Крушевцу граду бијеломе?

„Онђе беше славан кнез Лазаре
„А са сином високим Стеваном,

о ком славном кнез-Лазару и расправља се овде, **»истоже и память скьрьбимъ«** — а знајући и паметујући све то можеш слободно рећи: а на част ти, Бугарију и Цинцарију, сви они бугарски животописци и историјописци и сви ови садашњи винуклилији вашн од гипкога и слаткога и финога удварача до неотесаногa оног не ковача већ само покивача! И на част вам свиколици томови њихови и књиге њихове на најпосле и све глуме њихове од трагедије: „Цара Уроша V.“ до драме: „Стефана Немање“! И даље знај, брате Србине и српски сине, — а и то можеш сазнати из оних твојих песама, даље — велим ти: знај и памти, да Немања, наш родитељ стари а бабо св. Сави, „није расковао благо на наџаке ни на буздоване ни добрима коњ'ма на ратове,“ већ је он, — као што то сам св. Сава поучавајући господу ришћанску каже, потрошио благо, све градећи многе задужбине:

„Док начини цркву код *Требиња*,
„Милешеву на *Херцеговини*,
„И Троноу на домак Тавлије
„И Пашрању блиу Борогове
„И Ваиућу крај воде Криваје
„Оврен цркву *на средо Босне славне*
„И Гомељу *на граници сувој*
„Моштаницу *у Крајини лутој* —
„Зидајући по киву кандрме
и т. д. и т. д.

А да ли је велики жупан Немања уједињио све *српске* земље и да ли је уједињење то свију *српских*

земаља изведено и учвршћено његовим праунуком, *краљем Урошем II* — и најпосле, да ли је и *цар Стефан* од племена српске господе шести род — владао свим српским земљама, ми, то јест ја и ти, Србине брате и српски сине, ми то не знамо, па не знамо ни то, да ли је то уједињење нашим царственим књигама предостављено за наше дане и да ли смо позвани ми, — а под тим „ми“ не мислим више ни тебе ни себе грешника, већ оне, који се пишу: ми по милости божијој и — да то изведемо и да ли ће то унуци твоји доживити и очима својима видити. И да ли је велики жупан Немања у младим својим данима умео оним језиком и онако брзо и заносно говорити, ми ни то не знамо: не знамо — и нећемо у опште за те глуме и за то глумљење на позорници да сазнамо, знајући, да од свега тога глумљења и тих глумишта и позоришта народ нема ништа; да је то за ону ситу, доколну господу и господичиће и за дичне госпође и госпођице, јер само они тај језик, тај грчки и талијански, тај немачки и цинцарски, тај бугарски језик разумеју: Срби као проста чељад не разумеју тога језика те их и не учe жеља, да усвоје тај „племенити и милозвучни глумачки и дипломатски језик.“ Причали су ти ваљда стари твоји, брате Србине и српски сине, о древним Аламанима и Фрутима и Латинима и Грцима, о стародревним Гогама и Магогама, прецима твојих Цинцара и о оним источним „Волсима или Магима“; не имећу ових последњих треба данас да те највише занима или треба да се највише занимаш са оним Магом, који се звао Балта, јер од тог Балте произишли су, као што је то један велики научењак у Београду после дугог и знојног истраживања доказао, Балшићи, а од тих првих твојих Балшића они други и трећи и сви Балшићи до данашњега дана. Но **„немы да будуть очсти ихъ льстивые!“** довикиндер, Србине брате и српски сине, с протопопом грачаничким Јефимијем Зрењанином тима најновијим Бугарима или Цинцарима у српској земљи, запуши уши и не слушај тих нових бугаркиња!

Допуштамо, да није згорег већ да је добро знати и онога, који не зна подсетити на све оне градове редом и на све цркве и манастире од Моштанице у лутој Крајини до Трноце код Таслице, и знати по имену све војводе и господаре, који господоваху и бранаху те градове, и ко је градио и саградио све оне цркве и манастире и за кога су грађени ти манастири и те беле цркве српске; признајемо, да није на одмет знати и на уму имати, којег и каквог су порекла већином били они, који су писали житија српских светаца, и гдекојих од господе српске, у старо време; који су писали и списивали историје и томове од историја у новије и најновије време, па размишљајући о повесним тим писцима и пореклу њиховом заштити себе: па јесмо ли ми покрај таквих повесника могли друкчије проћи и данас пролазити?

То ти допуштамо и то признајемо, но не знамо и недоумјевамо само, да ли то, што си нам о нашим историјописцима од првога онога Григорија Цамблака, родом Бугарина, до последњега овога П. С. бугарскога или иноча, дакле свакако сумњивога, порекла испричао и доказивао; и оно, што си о првој трагедији и о последњој драми српскоj поменуо, у каквој год свези стоји са предметом, о ком си предузео писати. Откуд у расправи о кнезу Лазару читаво разглагољство о српским повесницима и то потрзавање најстарије трагедије и најновије драме српске? Ми мислимо, да ни том потрзавању ни оном разглагољству није никако место овде у расправи о кнезу Лазару. И кад није место, зашто онда странчариш? И зајде нек ти је просто, што нас тим странчарењем твојим мориш, но што артију и новац за отштампаваље узалуд трошиш? Јер ваљда ниси у тој мери наиван, да и помислиш само, да странпутицом том можеш постићи што! Не, нећеш ти ни Панту из текста ни глумца из роле изнести и смести. Па кад то нећеш постићи, што се онда жестиш, и у жестини замераш не једином Панти, већ поради Панте целом Пантином, и не једном глумцу већ и целом глумачком и лику — и свету?

Теби није ништа рећи: Панта је Бугарин или син бугарског порекла! И Панта, син Славков, дакле Славковић или може бити још правилније Слав(ej)ко(вић), који се истина родио у неким Крчмарима али је етнографију балканских и предбалканских и надбалканских и подбалканских народа добро проучио и изучио, те у себи и за себе зна врло добро, каквога је порекла он — нећеш се баш због те тврдње твоје толико ни љутити на тебе, али ће се разљутити и узаврети цео *српски* „подуставни“ свет услед те тврдње твоје, јер тврдити, да је г. Панта Срећковић, (а то друго презиме Пантино није право презиме већ само надимак, а право му је презиме, као што смо рекли, Славков(ић) правиће Славејков(ић) српски историјограф, родом Бугарин. То је у очима или пред лицем тога подуставнога српскога света толико исто, колико н. пр. рећи, да је Краљевић Марко био Шокац или Шокчинић! Краљевић Марко није био Шокац ни Шокчинић и знам ја, како је прошао онај, који је први покушао пошокчити Краљевића Марка! Краљевић Марко није био Шокац ни Шокчинић, као што ни Панта није ни једно ни друго. Али је Краљевић Марко, — кад сте ме навели, хоћу баш да вам кажем! — и Краљевић је Марко родом Бугарин и с једне и с друге стране

т. ј. Бугарин и по оцу краљу »Кахканицу«, који по сведоџби Василија Петровића, митрополита црногорскога, скендеријскога и приморскога »кылъ отъ изъ̀ицѣ болгарскіе« и по матери Јевросими (Јелени), сестри деспота *Момчила*, који је такођер био родом Бугарин — „erat enim Momitzilus *genere Moesus*“, пише суврсмени Јован Кантакузин“. (П. 403.). Па и *Љутица Богдан* био је Бугарин и бугарскога рода, а кад је он био тога рода, то је и брат његов *деспот Оливер* морао бити истога рода, и колена. Па знаш ли, Србине брате и српски сине, кога је рода и народа био и онај протосеваст а после Јесар и напокон монах Харитон, та онај твој крилати јунак Реља Крилатица? Сети се само пирга Рељиног и места или манастира бугарскога, у ком је његов гроб, па ћеш се одмах досетити и јаду свом, јаду изненада?

Боли ли те глава, Србине? И јеси ли већ сит тих твојих краљевића, и деспота и Јесара и војвода рода бугарскога, као што си се само због тога, што сам ти казао, да је старац Јеврем, трећи српски патријарх, био родом од трновских страна, и где се постригао и постио и где је пустињички и безмолвни живот проводио он, заситио оних старих и стародревних пустињожитеља и њихових легендиста и овога најновијега писца „легенада“, рода бугарскога!

Огрчио си ме, или, да ме не би покрај све формалне коректности зло разумео, огорчио си ме, огорчио сам те, брате Србине и српски сине — и сад смо квит!

(Настављће се.)

ЦРНИ ПЕРА,

НАРОДНИ ГУСЛАР У БОСНИ.

(Настављак.)

Кад уђете у Босанску кућу (особито српску) морате опазити гусле. Сјећам се добро из Имљана, кад дођосмо ја и поп Гавро из Травника у једну мало сиромашнију кућу, заискаће поп гусле, а старјешина му рече, да их нема. Поп се наљути, па ће му: »Овдје не ћу да ноћим. Ово није српска кућа.« И поп пође, да ће даље. Једва сам га умирио, а старјешину на мах оправним у комшилук по гусле. Сјутра дан пошаљем томе старјешини своје гусле на поклон. — Осим те куће свака је друга имала своје гусле. Колико сам ја опазио, буде вам у свакој кући по један макар, ако не више, пјевача. А што је најљепше: дјеца из те куће, где се зачују гусле и пјесма, на мах морају бити тамо, да и они то чују, па вам се шћуњуре гдјегод у кут, па шуте, као да ни жива нијесу. Тако се деси, да ће већ и дијете од 10 или 12 година узети у своје руке гусле и запјевати по неколико редака из које јуначке пјесме. Дакле пјесма иде од уста до уста и с оца на сина, са старијих на млађе.

Перо се родио године 1840. пред Петров дан у уторак. Њихова је задруга била од 27 чељади. Од тих свих било је неколико пјевача, ама се не могу похвалити. Дакле они не могоше утицати толико на малога Перу, већ по свој прилици ово ће најприје бити узроком:

У његове матере био отац жив из истог села, Симо Драгићевић († 1857.). Његова пјесма и старе гусле шириле се далеко по свијету. За оно вријеме име Симе Драгићевића одјекивало је као славно име народног пјевача.

У Перина ода сестре (тетак) био човјек именом Петар Голубовић из Бабина села (код Оборача), такођер на гласу са својих народних јуначких пјесама († 1862.).

И трећи је, опет њима некакав рођак, Марко Туфегџић из Оборача († 1872.), тако славан пјевач, да је дошао на ону висину, до које се узнијеше и онај први и они други.

Кућа Дакс Глигорића подобро је стајала, а за госта и пријатеља увијек отворена. А гдје се сакупи подоста свијета, ту, знате, треба и забаве. На чим се весели наш народ у Босни? Гуслама и пјесмом! Тако је у Даке било. Мало које вече, да није когод од она три пјевача у Даке био. Перо ми причао, да га је то на мах занијело, те већ у десетој години почне и он помало пјевати уз гусле. Отац му за то знао, па кад је један пут Петар Голубовић к њима дошао, рећи ће Дако: »Валахи и мој Перо пропјевао!« — »Да видимо, да видимо!« рече Голубовић. — Перо није био стидљив, па прекрсти ноге, па њих гусле и запјева уз њих ситним гласом. Петар му Голубовић кроз сузе рекао, да ће бити гласовитим пјевачем. Тако је и било. У једанаестој години постао је чувеним на далеко.

Сад ме чујте, од куда му толике пјесме, од кога их је чуо и гдје?

Од Симе Драгићевића присвојио пјесму: »Женидба Сјероте Николе« и све пјесме, што их Перо зна о Краљевићу Марку, осим једне.

Од Петра Голубовића пјесме: »Цар Сулејман удара на Столић«, »Цар Сулејман удара на Угрић«, »Цар Сулејман удара на Варадин«, »Цар Сулејми удара на Сињ и Солињ«, »Смрт Јанковић-Стојана«.

Од Марка Туфегџића (умрло у Оборцима), гласовита пјевача, присвојио: »Женидба Краљевић-Марка«, »Јањић Стојан и Бешир-ага.«

Црногорске све пјесме присвојио је од Нике Попадића са Купреса (стријељан 1879. због хајдуштва).

Србијанске пјесме присвојио је од Луке Купрешака. Овај живи и сад на селу Курћеле, близу Караулје. Од Миће Клисаре близу Јајца († 1860. г убили га Турци у његовој кући. а синови га добро осветили): »Дојчић капетан«, »Даничић-Јована међан са Арапом«, »Међан Мркоњић-Николе с Мустајбегом«, »Сужањство Драгиште војводе с Приморца Тодора и т. д.«, »Јунаштво и женидба Јанковић-Стојана са Удбине од Личког Мустајбега«, »Ударање Мијат-харамбаше на Бањалуку на бега Оклагића«, »Оклад ускок-Раде малог«, »Женидба Новаковић-Грује« и велику пјесму: »Женидба Сењанин-Тадије, синовца јунака од Сења Ивана (у 3412 стихова).

Од Јове Клисаре (Мићина сина, и сад жив) присвојио је »Јунаштво Бановића Секуле у Стамболу«.

Од Малована пјевача (Стипо Марковић) из Орашја код Травника, присвојио: »Јунаштво Сибињанин-Јанка и Секуле у Отоџи у паше Оточкога«.

Све остале пјесме чуо од разних пјевача и присвајао по кавама и механама, путујући од своје петнаесте године у отом. царском послу, гонећи и пазећи коње и волове за аскер по Херцеговини од Стоца, Благаја, Мостара, Коњица, Невесења, и по цијелој Босни обишао шехер-Сарајево, Зеницу, Вардар-Скендер-Вакуф, Маглај, Добој, Жепче, Бањалуку, Приједор, Јајце, Лијевно, Дувно, Бјелшину, па све до Градишког, Брчкога, Тузле и Зворника. Па и у Далмацију силазно до Сиња, Сиња, Брача и Солина, Габеле и Дубровника, Задра, Шибеника, па до самог Скадра.

Ко узме у обзир Перино путовање, мора га себи преставити човјека разумна и вјешта у све и сва. Ријетко је то мјесто у Босни и Херцеговини, да му он не зна шехера и по планинама стаза и богаза. А нема тога јунака, кога славе народне пјесме, да и он о њему не би штогодиште знао. Он зна за гроб Јанковића Стојана, зна за кулу Ђерзелез-Алије и ће се родио, зна за Ливаду Јабуку, и много друго, зна »за све планине осим једне Тамане планине«, тако ми сам рече. Зна за Крајину, за Удбину, за Котаре, у кратко, ја у њему увијам велику хисторичку главу и најбољега пјевача у нашем народу. Ево, шта ми рече о свијем јунацима.

Од Котарских јунака најбољи су ови: Сердар Јанковић Стојан, син му Стефан, а барјактар му Миле, а брат Мића; Смиљанић Илија, отац му Павао, Павао имао четири сина: Илију и Чолу, саката у прсте у руке, као јунаке, а за она два не зна; сердар Петар Мркоњић, син Никола; сердар Мића Мандушић; сердар Божо Миљковић, брат му сердар Митар Миљковић; сердар Вук Мандушић син, сердар Никола Мандушић; сердар Вукосав старац; сердар Бошко Вучковић и син му, сердар Никола Вучковић; сердар Ерцеговац Марко; сердар Јањевић Илија, имао девет браће; сердар стари Мачинук; Зорић Гавран; Јован капетан; Бранковић Јован (сердар); брат му Грујо Брашковић (сердар); Петар Џенерал; Ћиро капетан; поп Смиљанић (брат Смиљанић Илије); Трута капетан.

Од Приморских јунака: Комнен барјактар, Приморац Тадија, Бревуља Шимун, Приморац Тодор, Драгиша војвода, Ђурица војвода, Вид барјактар.

То су јунаци осим свих других, који су били у разним шехеровима и по разним мјестима.

Од турских јунака зна, осим свих других, за ове:

Из Турске Удбине: Танковић Осман, силни Мустај-бег, Ђулић-барјактар и Зукан-барјактар, стари Ћеиван-ага, Ковчина Рамо, два Кумалића, Купа Хасан-ага, два Попршеновића, Ага Мемед-ага, стари Кариман и син му Мустајбег, Удбињски Диздар-ага, Ага Диздар-ага и Сифра Хасан-ага, Соколовић Ибро, стари Бабамет, Блажевић Омер, Бабамет Алија и Глумац Осман-ага.

Са Турске Кладуше: Хрњичић (Хрњица) Мајага (Мујо, Мујан) и Алија (Халил, Алија) са сестром Хајком и Омер, син Мујин.

Из Турске Лике: Лички Мустајбег и Личанин Тале (Будалин, Будаласти).

Са Турске Каниже: Канишки Диздар и бег Циновић-бег.

Турски Орашац: Од Орашца Тале, (Орашац за Ликом, дакле=Лич. Тале.

Турска Рудина: Омер-бег и Пиньо Арапин.

Све те предјеле назива народна појезија: Турском Крајином. На наш народ могли би се и хисторици угледати, па остати вјерни називу: Турска Крајина.

Ето вам, учени господине, како то све наш Перо тумачи, а сада чујте и ово. Знам, да ће вас занимати.

(Свршиће се.)

ЛИСТАК.

ПИСМА ЂОРЂА МАГАРАШЕВИЋА ЈОВАНУ ХАЏИЋУ-СВЕТИЋУ.

V.

У Н. Саду 5. (17.) апр. 1826.

Љубезный Пријателю!

Примио сам и Ваше и Г. Витковића писмо съ прилози. И едно и друго есть ми одвећь было повољно. Я бы вамъ одномадъ по Стерији писао, алъ самъ онай данъ было у Тителу, гди се лиџитирале ствари покойногъ Оберстера Живковића. — Кодъ насъ све по старомъ. — Юче самъ бы у шпадіру съ Ружићемъ, пакъ самъ се састао съ оныимъ предметомъ — съ коимъ одавна было писамъ. Здравлѣ му е добро. — Лѣтопись нитъ самъ дао Г'ну, нитъ Митрополи. — Мушицкій ми одномадъ пише али врло мало по своимъ обычаю. — Я ћу Вамъ свакогъ вапара одико по једну частицу шиляти. За миномъ нека се не стои. — Матица е слаба; алъ се крѣпи! Биће изъ Н. Сада участія. — Историју Сербіе превео е нашъ Игња. — Вуку ніе, велите, повольно; а шта има нѣговогъ масла, што другима опетъ ніе повольно. — Шафарикъ е здравъ, и поздравли Васъ. — Изъ Карловаца нигди ништа недобиымъ за Лѣтопись. Лѣни су или завидни. — Нашао се новый Manuscript Досіѳевъ, — о комъ онъ нигди ништа не споминѣ. — Добы ћу све Соларића рукописе. — Я ћу самъ титулу Лѣтописи дати. — Дакле умре Северінъ Фатер"; ко ће Буковомъ Евангелію praefationem писати? — Чуемъ, да е Владисавлѣвићь учитель Трістанскій ново нѣко дѣло издао. Шта е и како се зове? — Шта бы съ Мушицкогъ буквароиъ? — Мени бы одвећь нуждно было знати, колико ћете се у Пешты задржавати. — Шафарикъ се занима саде начертаніемъ Ландкарте, на коіой ће быти землѣ Славенскимъ народомъ обитаеме. — Вуићь дакле самъ бринеесе, да му непріидетъ памятъ и шуммомъ? — Добро бы было, да за коллектора Преиумеранта на Лѣтопись наименуе Матица Сербска или Георгія Куріаковића, или Ошу Захарића, овдашнѣ трговце. — Димићь докторъ узима, као што се говори, за цѣло, фрайлу Г. Константиновића. Сретно му было! — Нема Сербљина, коме се не допада заведеніе Матице. — Ономадъ самъ было у Карловцы съ дебелымъ и мршавымъ Гершића, са Стевомъ Хажићевымъ и другима, сви се о томъ срдечно радую. — Нашъ старый Вуяновскій живи, vivit imo in forum venit. Примѣрный Патріотъ. — Читамъ ономадъ обявленіе о Забавнику Банатскомъ? Навалили люди на календаръ. Хвала Богу, те га се опрости Лѣтопись! — Чуемъ и за пеку Ружицу, коя ће Литератури породити — шта? Календаръ за 1827. год. — Ваша е Г. Мати здрава. — Пре три дана умре намъ трговацъ зовомый Нештинацъ (у дунавскомъ Сокаку) човек желозанъ къ церквама и Монастырма, отъ кои ни една скоро ніе остао безъ знатногъ нѣговогъ поклона. Оставіо е и Гумназіи то завѣщаніе, да ако му два нѣгова иначе слаба унучета неузживи, цѣло нѣгово имѣніе припадне Гумназ. фонду. — Арса Малеръ оставіо нашой новозаведенной Zeichen-школы цѣлу свою колекцію Kupferstiche преко хіляде комада. — — —

Ево Вамъ писма, какво сте отъ мене желили, правый Quodlibet, или као што наши веле Gott liebet! — Отъ Васъ нећу никаква писма ни отговора пре, докъ съ Вама лично неговоримъ. Онда ћемо и о овыма стварма, кое сам овдѣ назначіо, и о другима выше бесѣдити. Ако ме Богъ уживи до другогъ вторника, надамъ се, васъ видити и загрлити. Међу тимъ будите здрави и некрећите се никудъ изъ Пеште. — (Hoc, si vis, sub rosa).

Вашъ старый
Магарашевић.

КОВЧЕЖИЋ

УЗ НАШУ СЛИКУ.

У 41. и 42. броју нашега листа од године 1886. изашла је расправа о покојнји **Војислава Ј. Илићу**, сада ево доносимо и слику тога песника нашег. Што је у оној расправи о покојнји Војислављевој казано, потврдио је сам песник још боље својим песмама новијега доба. Српски свет имаће на скоро прилике, да целокупну покојнју Војислављеву има пред собом, јер за кратко време изаћи ће „Песме Војислава Ј. Илића“ у Београду. Ми се врло радујемо, што ћемо доћи до потпуног уживања прекрасних песама тих, од којих је многе и у нашем листу први пут угледала света. Војислав је до душе у последње време нешто ућутао, али је узрок томе конзеквенција неугодног тумачења песме његове, која је изашла у неком београдском листу. До сад се каљда већ ослободио „лавчке тамнице“, и ми се надамо, да ћемо скоро читати нову песму, која тако уме и срцу да збори.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Изашла је 65. свеска (за август) „Отаџбине“ са овим садржајем: 1. Трешњеви цвет, историјска расправа пуковника Ј. Драгашевића, 2. Истон, песма од Војислава, 3. Сливница (из дневника једног резервног официра) од Владана Ђорђевића, 4. О сеоској тици, од професора Љубомира Маљковића, 5. На простолу, 6. Неколико цвећара (о српским ивописима) од Владана Ђорђевића, 7. Народна и племенска политика, од професора М. Милошевића, 8. Ручни рад у мушкој школи, од Срет. М. Адића, 9. Остале издатције у Србији, од проф. В. Карића. 10. Прилог: карта Словиније.

— Од српске књижаре браће М. Поповића добили смо на приказ ове књиге: Максим Црнојевић, трагедија у пет чинова, од Лазе Костића; друго, поправљено издање. Пера Сегединац, трагедија у пет чинова, од Лазе Костића; друго издање. Занатлија, приповетка из занатлијског живота, за младеж и за народ написао Роберт Нидергесес. превео Гавра Путник, упр учитељ у Руми.

— Од књига „Матице Хрватске“ узимамо Адолфа Вебера „Пут у Цариград“ пру у руке, познајући по радовима његовим, да видимо, како хрватски каноник путује и како описује свој пут. Мислили смо, да ћемо на сваком страни видети католика и само где где Хрвата. Но католика је поштовани писац останио у Загребу, у Кантолу а Хрвата је понео собом више поклетерије ради. Као јаку страну те књиге морамо истаћи објективност и критичко посматрање. Писац се не да завести од „мистерпозног“ оријента, нити се му пређашњи описивачи тог „земног рија“ „над свиком сумњом.“ Он воли сам видити и чути, па тек онда проговорити. Друга је врлина те књиге умилати хумор и местимице — према предмету — баш песничко описивање. У слабије стране можемо рачунати језик. Догод се већина хрватских писаца доже стила, који је далеко од сваког народног говора, дотле ми Срби не можемо никад признати, да су та два језика, српски и хрватски, једно исто. И у Вебера је та „особујност“ отела тако мало, да га на многим местима баш немо разумели. Иначе, као што рекосмо, свако признаће том делу, и ми бисмо га и нашем свету радо препоручили, само кад би се когод нашао, да га преведе — на српски.

— Одавно хтедосмо коју реч о руском илустрованом листу „Нива“, који у Петрограду излази већ 18 година. „Нива“ је лист за књижевност, политику и савремени живот. Политиком се баш толико, колико бележи важније догађаје, иначе је посвећен књижевности и разним појавама у животу, особито руском. Главна важина лежи му баш у самим илустрацијама и то у оригинално-руским. У 28. броју од ове године слика је руског уметника В. Маковског „У гостионици“, како богати дебелко наручује (за цело) особито неко јело, јер слади и себи и послужитељу; међу тим ће се „бочити“ с пуним ћабуром раки. За тим је насликано одељење на царске „еремитаже“ (галерије слика и кипова). И. Каравани насликао је два призора о ужасу земљотреса у Верном, у руској Азији, 28. маја о. г. Т. Кондопуло насликао је грдан храст, који је у близини Јалте у Криму. За тим су још слике не-руских уметника, као „пештански мост“, „лето“ од Француза Шаплена, „последњи тренуци млетачког дужда Марина Фалијерија“, и још две слике појих француских минстара. „Нива“ доноси опширан опис својих слика, па тим разне белешке и смесице. За стране земље стоји 8 рубаља годишње.

АФОРИСМИ.

Римски.

Људи мањом више мисле на добар живот, него на дуг живот. А пошто сваком је у власти, да добро живи, а ником, да поживи дуго.
Сенека.

Ништана је стварн човечијн живот, али велика је стварн презирање живота.
Сенека.

Једна чудност вуче на собом другу.
Теренције.

Човек, који се прело мере хвали, нагледа као да хоће да покаже и оналовљава друге, и ми гледамо у њему тежњу не да себе овелича, већ да нас понизи.
Квинтилијан.

Задрани за себе сваје напљење.
Дионисије Катон.

Да несретна човека, коме је сасвим слободно чинити зла!
Цицерон.

Филосовнја нас је научила двема стварима: да поштујемо Бога и да љубимо људе
Сенека.

Спромаштво учи човека свима могућим пештинама.
Плаут.

Душевне болести не налише на болести телесне: што су оне теже, тим мање се осећају.
Сенека.

САДРЖАЈ: На странпутици. (Наставак.) — Агитатор. (Свршетак.) — Лукијан Мушицки. (Наставак.) — О песму Лазару. (Наставак.) — Цвеће Пера, народни гуслар у Босни. (Наставак.) — Песма Борђа Магарашевића Јовану Хаџићу-Светићу. V. — Ковчежић. Уз нашу слику. (Војислав Ј. Илић). —Књижевне белешке. — Афоризми

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 32. У НОВОМ САДУ 6. АВГУСТА 1887. ГОД. III.

НА ГРОБУ НИКАНОРА ГРУЈИЋА.

Ти зар оде? И тебе нема,
Златоуст певче, кладико свети?
Да ли ће моја слабачка нога
Светом се гробу приближит' смети?

Ох, сéди оче, народа твога
Уздање драго, пропала надо!
Прошлости твоје, песама твојих
Сећам се живо, сећам се радо!

И овде, ево, на твоме гробу,
У тихој ноћи свечана мира,
Ја слушам звуке жалосне, тужне.
То плаче твоја скрхана лира.

Допусти, сени владике светог,
Да ми се мисô у прошлост вине,
Да пола века — за један часак,
Светлошћу својом дивотно сине!...

* * *

Где красне слике! Народ се слег'о
Са свију страна. Сабор је ово.
Војводу тражи, војводу српског,
На сваком рухо лепо и ново!

Златоуст поче, — тако су звали,
Владико, тебе, са твојих речи —
Златоуст поче да патње ређа,
Да старе ране српске лечи!

Свака је речца на срце пала,
И срце плану к'о искра плама:
Шумадинац нека војвода буде!...
Цео се сабор од тог пролама!

Тако је било! Твоје су речи
На сусрет иште народној жељи.
Твоје су речи, кладико свети,
Васкрсле безброј надања вељи'....

На песме твоје, тај бисер сјајни,
Што га је твоја створила лира!
Када *Гај* даде народу српском,
У место *Србин*, име *Илира!*...

Ох, сéди оче, народа твога
Уздање драго, пропала надо!
Прошлости твоје, песама твојих,
Сећам се живо, сећам се радо!

И овде, ево, на твоме гробу
У тихој ноћи свечана мира,
Ја слушам звуке жалосне, тужне.
То плаче твоја скрхана лира.

* * *

Почивај мирно, трудом уморан,
Народ се свога пастира сећа!...
Дично ти име носиће вазда,
Кроз тешка, дална, дуга столећа...

У Београду 1887. **Љубинко.**

НА СТРАНПУТИЦИ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ НАРОДНОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО МИЛУТИН ЈАКШИЋ.

(Наставак.)

XII.

Поповерска скупштина нарасла. Ступило у њу неколико јадника и очајника багре Мите попљукиног, неколико Мађара и опет неколико Срба. Све пука сиротиња, коју су разне страсти упропастиле, па им њихов врлог огадио, а породила се жеља за светињачким животом. При томе могли су у скупштини добити и по парче хлеба и одгрејати се у топлој соби. Па и Емила Бркића привукао је Карло у ту шарену дружину.

Нису више пијанчили ни псовали, ни друга недела чинили, те се у Сумраковцу чу реч: „Гле и они хоће да се уљуде.“

Било је ваздa љубопитљивих Сумраковчана, који су отишли по једаред дваред на скупштину, да виде како нововерци поје и читају. Појало се и читало наизменце, једаред српски, други ред мађарски. Богме се то некима и допало, ал везе, које су их везивале за стару веру, биле су ипак много јаче.

Сими Шарану, црквеном певцу, порасла крила од како се појавили нововерци.

„У нововерце нећемо, ако не ће попови, како ми хоћемо. Дабогме, шта ту ваздан? Попове треба у новине, што терају народ у назарене. Знате како стоји у новинама. Готово да имају, вели, право, само им замера, што не ће да носе оружје, да временом ослободе Србство од Турака. На биће и тога, биће и тога. Примиће нововерци и пушку у своју веру, само да се натруни поповима.“

„Ћути, Симо, ти би требао први да оставиш стару веру. Знаш, да си крао старе одежде, па правио пруслуке, кад си био црквењак. Тебе и не треба црква, само је ђаво, што те ни нововерци не ће примити, ако украдеш,“ тако га је заклопио један староверац, а други се смејали, који се на рогљу десили.

Неки опет исмевали новозаконике и задиркивали их. „Ви сте бугери, ви сте бугери“ — тако су чули да их у Бачкој зову — а нововерац натуче шешир на бледо чело, па тек се по кад кад окрене и рекне: „ви рђави једни,“ па опет иде даље својим путем.

„Да видимо, вели нестална момчадија, хоће ли се отимати?“ па отели једном нововерцу гуску.

„То је,“ вели један, „моја гуска.“

„Ако је твоја, нек ти је проста!“ вели нововерац.

А они се грохотом смеју и врате му гуску.

Само Младена ча-Крстина не сме нико да задиркује. Он обраћа људе у нововерце.

Једном рече пред многим људима:

„Ходите људи у ову веру, наша вера не пала, наша је вера лажна, а само наша спасава.“

„На зар је лажна вера, у коју верује твој бáба, Младене?“ пита један њихов пријатељ.

„Јест, лажна је, макар и он да верује.“

На то се нарумези један старац, чича Пера Ђукин и рече Младену:

„Хајд иди ти, дéте, својим путем, и не дирај нашу веру, и немој ти зелен нас зреле учити.“

„И опет ћете зато ни сви бити нововерци,“ промумла Младен и упути се својим путем.

„О, кукавни Леонтија, гле, каква та невоља задеса, сиромах, сиромах!“ ускануше старци.

Старији, обзирнији људи, којима није до лакрдисања, забринули се због тог зла, што паће на њихово село. Сви се огорчише на отпадника, а богме и поплашише се. Хоће их све стићи каква казна од Бога, морија, неродица или крупа. А тога бива у свету.

Оде к поп-Милошу неколико старешина.

„Да их анатемњаке протерамо,“ веле неки.

„Не, то не приличи добрим хришћанима. Оставићемо их на миру. Они су у заблуди, ал ће опет доћи себи. Вратиће се у крило матере цркве.“

„А село?“ питају Сумраковчани.

„Побожним хришћанима Бог увек помаже. Кривица се враћа на своје виновнике. Бог ће кривце казнити, а праведнике благословити.“

„Да се молимо за село у цркви,“ веле опет људи.

„Молимо се и овако и увек ћемо се молити,“ вели поп Милош.

„Све је то лепо,“ мисле људи, ал би опет волели, кад би се ма шта учинило.

„Да их побијемо, и сатремо то вражје семе!“ промрмља најсрчанији међу њима, Лука Станимиров, при поласку.

„Немој ни говорити тако, Лука, немој грешити душе. Насиље чешће одржава заблуде, него што их треби.“

Одоше људи од поп-Милоша, а све се једнако довијају, шта би требало учинити, да се несрећа отклони.

Боже, и тај Сумраковац! Већ оно најжалоснije село није горе заборављено, а од новијег времена поче у њему новост за новошћу као у каквој варошници. Ено, пре две године толико белаја са партијама, већ и додијало народу, док се поштени Мија Бродар не одсели у Србију, а сад солгабиров наместио Шкабу за кнеза. Па кажи онда, је ли Србин за власт? Био се Сумраковац смирио. Јест смирио, а нововерци? Ето, кол'ко ти нововерци узбунише свет! А кад њих нестане, онда ће се наћи штогод друго. Сад више никад не ће бити мира у Сумраковцу, као што је било у старо време. Свет се нешто узбунио и дошао некако ђаволи.

Тако мишљаху Сумраковчани, кад чуше нешто ново о нововерцима.

Тако то иде. Кад коме кажеш какву тајну, а ти мислиш, положио си на дно тајног мора, а сутра ври село од ње. Тако и Мита поп-Ђукин. Сврбило га, те поверио неку тајну својој сестри од тетке, Макри Филиповој, а баба Макра права продрта врећа. Чувала тајну три и четир дана, а кад дође пети дан, она се чеше и муха као шугава. Сећате се оног берберa у приповетци, што је отишао, па рекао у земљу, како су у цара Тројана козије уши. Морао је рећи ма црној земљи. Тако је и баба Макра морала рећи, ако не земљи, а оно Перси пацарабби-

ној. А Перса је чегртаљка, Боже мој, чегртаљка, да јој у околини равне нема.

За час пуне по селу глас, да је Младен ча-Кристин превео своју кућу и неколико ланаца земље на општину нововерску.

И забрује у Сумраковцу као у кошници.

Тај глас, до душе, није био истинит, ал толико је била истина, да је Младен био вољан то учинити.

Па јесте ли чули, да је пре неку ноћ Младена јашила вештица кроз цело село и терала га чак у ливаде. И то је баш за цело истина.

Поида још једна новост.

Веле људи, по околним местима путује некакав калуђер и одвраћа нововерце од њихове вере, на још кажу, да ће и у Сумраковац доћи, да одмах пресече корен нововерству.

Млади, дебели калуђер с пајчарима и великим златним крстом о врату путује по селима, улази с парадом, а прате га жандари и доводе нововерце. Он их испитује, и претн им, поида се труди, да им побије њихову веру, ал нововерци остају тврди. Не може да их убеди. Кад им прети, они се само смеше.

Но калуђер није дошао у Сумраковац. Зашто није дошао, није се могло знати, на није то знао ни поп Милош. Можда с тога, што је село спромашно.

Једном седи поп Милош, на мисли о сеоским нововерцима. На пољу се натмурило небо, а снег почео провејавати. Пахуљица падне на црно блато, па се одмах растопи, а тек где која, што нађе сухо место, сачува свој облик за тренутак два.

Тако се постепено спушта зима, та ледена, несносна, страшна зима. Од једном падне дебео снег и чисто сахрани село.

Поп Милош седи у полумрачној, ниској собици. И оно мало зрака сунчаних, што се пробило кроз сиве облаке, не може све да уђе кроз она сплна гвожђа на прозорима, што чувају сиротињу поп-Милошеву од лопова.

Стуштила се и његова нежна душа. Ни у природи, ни у његовом духовном свету, нигде светле тачке. Задубио се у мисли. Око му се труди, да пробије кроз хаос неизвесности и сагледа варљиву будућност свога народа. Ал куд оком, оно све црно, све жалосно, све раскидано.

Заблуда, страшна заблуда. И не једна заблуда, већ их има сто. Страст, обмана, злоба, незнање, завист, — то је трње, које боде његово осетљиво срце. А колико је тога трња! Срчаност ти клоне, кад видиш то нераскрчено џбуње.

Набраја у глави плодове тих заблуда и незнања, што рађају сваки дан.

Јуче изгореле три куће, а свет вели: нечист ветар, а не виде, јадници, нечисте руке, што су под кров турили искрицу, да добију неправедно одмазду за хотимичну штету. Поред те осигуране куће изгореле друге две неосигуране, а сиромаш у њима остаде на прагу зиме без хлеба и крова. Куд си се дело, српско поштење? Не, нисн само пало, тебе је поколебао онај дошљак, што ти на памуку крв пије, проклет му траг, да Бог да!

Умиру силна деца. Свет вели: урок или судбина. А што вам је дао Бог разум, ако је слепој судбини остављено неограничену моћ?

А колико је парница, што их води брат против брата, друг против друга, хришћанин против хришћанина! Воде их, док се обе стране не упропасте.

Школа је још и сад мала, опала и празна, а крчма сваким даном лепша и пуиија.

„Ох, стено од незнања, ко ће те срушити? Свемогући и свезнајући и свевидећи Боже, ти нам помози, најмилостивији. Помози твоме верном народу. Ал сто и тебе хоћемо да изневеримо. Данас смо те у пола већ напустили, а сутра ће у нама спасоносна мисао о твоме бићу тако да закржаљ, да ће је и твоје свезнање једва познати. Но твоја милост је безгранична, Господе Исусе, ти си и заблуделе непријатеље своје љубио“

Том молитвом завршила се суморна мисао поп-Милошева, а поглед му паде на дела Доситијева, која су пред њиме на столу лежала. С дивљењем их гледа и у том разнеженом тренутку као да му се показа слика дивнога мудраца у свој светлости своје узвишене љубави.

Тад се сети на једну прилику из свога ђачког живота. Имађаше једног професора, који му је тога идола његове душе у прашину газио. „Шта је Доситије,“ говораше он, „шта је његов рад, него просто набирчење мисли од знаменитих филозофа његова и старих времена?“ Он онда није умео ништа да одговори томе професору, ал је осећао неистинитост његових речи.

„Шта даде повода томе човеку,“ мишљаше сад у себи, „да тако малом мером мери тако великога сина народног. Зар за то, што у каквој уметности није достигао савршенство ил у науци велику множину знања, ил што није пронашао какав нов правац испитивања? Зар она силна љубав, којом Христос Бога именује, не даје своме косиоцу место у храму бесмртности? Зар та љубав није највише, што човечји син може достићи? Кад је мудрост учинила чудо? А љубав их је од векова много починила и данас их чини. Не, велик си и недомашан, мудраче народни, и твој ће народ онда бити срећан, кад твој велики дух нађе станка у души његовој. Ослободиће се од заблуда и невоља и варалица под свима знацима тај вековни великомученик.“

Тим мислима био је забављен поп-Милош, кад се од собе врата отворила, а унутра уђе учитељ.

Његово бледо и суморно лице сину радошћу, кад угледа свог јединог пријатеља и савезника. Стара вера у себе опет му се поврати.

Два пријатеља дуго су, дуго и искрено разговарали.

XIII.

Тога истога вечера, кад се мало посумрачило, скупили се сеоски нововерци код Карла Брежовског. Који дошли, и не свлаче горње одеће, већ тако чекају још оне, који нису дошли. Оправљају се некуда.

За мало се сви искупише. Тада се унутиње улицом према кући ча-Крстиних.

Само Марија није хтела ни пошто с њима поћи. Брат њен севао је очима на њу и претио јој погледом. Ал она се узјогунила, па ни да се макне с места. Тако је оставише.

Кад су ушли у авлију ча-Крстиних, залаје кера, а Младен изађе пред њих и уведе их у велику собу.

Поседаше сви око стола, па започеше молитву некаквом песмом из своје харфе сијонске.

У малој кући чуло се, да је неко дошао. Осетило се, да је њих више.

Чича Леонтија одмах изађе на поље и оде под лабрњи прозор, да види, ко је унутри.

Лојана свећа гори на столу. Њен слаби жућкасти пламен трепти и осветљава махом бледа лица нововераца, а ови изгледају као неки завереници. У тај баш мах започели своју песму.

Кад је старац видео тај призор, заљуља се и коракну два корака натраг, а лице му побледи као у самртника. Једва се одбатрга преко дворишта до мале куће. Од силног узбуђења ноге га издале.

Чим ушао у собу, сео је на клупу поред стола и наслонио главу на руке.

„Ко је то дошао, Лецо?“ запита баба Мила, а са страхом гледа промењуто лице свога старца.

Чича Леонтија ништа не одговори него само уздахну:

„Боже, Боже, још један корак до гроба, па шта дочеках! Што ме искушаваш, Боже?“

Баба Мила одмах изађе на поље, прикраде се прозору. И кад види, ко је у соби, дотрчи поплашена натраг у собу, а куне немиле госте своје.

Кад се старцу вратила снага у ноге и у остало тело, устаде, обуче кожух, узе шешир и палицу и пође из собе

„Куда ћеш ти, Лецо?“ запита га запрепашћена старица, да га задржи.

„Пусти ме само,“ вели Леонтија.

„Не иди никуда, ако Бога знаш,“ одвраћа га баба Мила. „Шта ћеш с тима?“

„Пусти ме само, пусти. Хоћу да им покажем, да газда од ове куће још није умрьо.“

„Не иди, бато,“ вришну његова снаха Даница, „јер ми не смемо остати саме без тебе; свиснућемо од страха.“

Старац оста непоколебив у својој намери. Не могоше га задржати ни сузе ни преклињања. Изађе у двориште, па се онда упути на улицу и оде некуда. Румен му ударила у старачке образе, а целим њим овладала силна срчаност.

Снег био престао, па опет почео проваљивати. Густа помрчина. Сова крештањем поздравила наступање свога царства. Тај њен глас тако непријатно звони у ушима онога, који је изишао, да надгледа мал свој и обићи марву. Оваких мрачних ноћи мора човек да је на опрезу, јер хоће невалај да учини штету, а помрчина је таковима права посестрима. И онај сиромашак, што има на тавану два џака хране и по које парче суха меса, мора да чува то од грабљиваца.

После кратка времена овлада опет тишина, само се у комшилуку ча-Крстиних чује нововерска песма и буни суседе у овом слатком причању неверохватних приповедака. Хоће да чују људи песме новозаконика, па прислушкују. А кад им се и то досади и озебу, врате се у топлу собу, полежу, да у чудноватим сновима нађу предмета сутрашњим нагађањима.

Прође једно парче, а врата чича-Крстиних се поново лагано отворише и унутра уђоше две људске прилике.

Та два човека одоше прво у стају, па се онда вратише и унутиње се у собу, у којој се нововерци моле. „Боже помози!“ чу се један глас одонуд и од те двојице, кад су били пред вратима.

Врата се отворише, а у собу уђе чича Леонтија и његов брат ча Никола.

Настаде тренутак страха, од којега се поче коса дизати свима нововерцима.

Младен одмах ћипи са столице.

„Ко сте ви, што у невреме смете да се увучете под туђ кров, а да домаћину и не јавите, да сте дошли?“ пита чича Леонтија потмулим гласом, а дрхће од гнева и од узбуђења.

Сви ћуте као окаменьени.

„Како сте смели прага ми прекорачити без моје дозволе, лопови и бескућници једни... Ко вам је то допустио?“

„Ја,“ одговори Младен подмукло.

„Ћути, отпадниче и анатемьаче. Твоја је реч лажна перка, која ми кућу погани.“

„Твоја је вера лажна!“ рече Младен, а у лице му појури крв. „Оно је моја кућа и ја је могу разрушити, ако хоћу, и могу у њу примити, кога хоћу.“

„Бући, занемио! И разрушио си је, несретниче, ал из тих рушевина севај на поље заједно са тим твојим поганим друштвом, јер . . .“

И сукобише се. Настаде немо исполинско рвање: два стара исполина против једног младог, млада крв и старе кости.

Кости пуште. Рвање је дуго трајало. Не чује се никакав глас, само стењање од силног напрезања.

Нововерци стоје дотле као укопани и скаменьени. Ни један не сме да се с места макне, нит речце да испсне.

После дуге и силне борбе клоне Младен. Отац и стриц савладаше га и везаше неким ужетима, што су их из стаје донели. Везан и онесвешћен лежаше он на земљи, а крв му је лопила и на нос и на уста.

Тада се старци окренуше са штаповима на нововерце и почеше их немилице ударати, где су кога добили. Наго̂ше, куд је који могао. На одбрану ни један и не помишља.

Страшно је било видети два стара разјарена лава. Крв им ударила у лице, па се потпирили и подмладили, само им седе власи издају године. Из очију им сева јарост, и док се окренуше и погледаше око себе, већ никог не беше ту.

На ларму дотрчала баба Мила и Данина, и кад видеше Младена онесвешћена и крвава, почеше запевати, да се далеко чуло у тихој ноћи. А мати паде на тело свога сина и пољупцима га буђаше из несвести. Сиаха клекла поред своје свекрве, па само нарича на сав глас.

„Што га љубиш, несретника, који се усудио, да руку подигне на свог оца!“ дрекну чича Леонтија на жену. Но кад види онесвешћена сина свог крвава, текну га тај призор као нож у срце, из очију му потекоше сузе, и он се стиште за главу.

(Наставиће се.)

У УСТАВНОЈ ЗЕМЉИ.

ОД ВЛАДИМИРА М. ЈОВАНОВИЋА.

Кадгод сам читао у књигама описе здравих и чилих младића, пуних наде, снаге и живота, ја сам се сећао Чеде Божиновића, који је у оно време, кад сам се с њим познао, свршавао учитељску школу у Б. Лепо, цринрасто лице било је као обасјано неком особитом светлином, неким особитим знаком бујности и свежине; у црним очима, изнад којих се надносиле густе обрве, блистао је јасан поглед, који ти је показивао неку особиту вољу и одлучност. Науспица му се тек тргла; а густа и црна коса често му је падала на чело, те ју је радо пристима уџчешљавао. Стаса је био витка и висока, па га је било милина погледати, особито при ходу или при игрању. А био је извртан и играч и свирач и певач. Није било весеља, где није било њега. Ако си био жељан песме, није ти срце могло стати на меру, док ти он није запевао; ако си био жељан игре, писи могао с вољом поиграти, док ти он није посвирао у виолину; ако си био сетан и невесео, нисн се могао расположити, док се он није нашалио. Он је давао живот друштву; без њега није било правога весеља. Недељом се код његове газдарице искупе девојке из комшилука, па то ври, нарочито беле недеље, кад се праве љуљашке.

Колико је Чеда вредео као несташко и весељак међу девојкама и у веселом друштву, толико је, и још више, вредео међу својим друговима као озбиљан и трезвен разложник и говорник. Није било ђачког скупа, на којем нису окретали очи на њега, кад је требало да се реши какво важније питање. У таквом случају чисто писи могао да познаш оног веселог и безбрижног Чеду, који је био кадар сваког развеселити и насмејати. Његово је лице тада било тако пуно збиље, а говор тако пун одрешитости, да је за собом и нехотице повлачио све, који су га слушали. Био је и члан тајних ђачких друштава, којима је смер био, да промисле мало и о срећи целог човечанства. Доста пута о празнику или у очи каквог светачца, кад женскиње не ради, и кад је на њега код газдарице изгледало читаво јато младих девојака, да им посвира и да их позабави, он је седео у каквом удаљеном крају Б-а, па је с друговима водио тужан и опасан разговор о друштвеним јадима и о преображају људског друштва у опште и српског посебице.

Био је енергичан и небојша. Пренети забрањену књигу из З. њему је била обична ствар, а протурати забрањене списе била му је наслада.

И поред свих тих послова и несташлука, он је опет био први ђак.

Кад је с одличном сведоџбом отишао у народ, обећавао је много, а желео још више. Видео сам га, кад је пошао. Веселијег лица и већег расположења још нисам видео. Само му се тешко било растати с друговима. С неким се пољубио и по три пута, па се опет враћао, да се још један пут пољуби, и да им рекне, да му пишу. Сиромах, као да је знао, да се с многима неће видети никад више.

* * *

Прошло је неколико година од тог доба. Ја сам живео у Б., док писам свршио школу, а после потражим службу, и будем одређен у В., лепо место у долини, окруженој брдима, а испресецаној планинским речицама у којима је се дивота купати. Лети после подне цела се варош дигне на купање. Кад пред вече пођеш у шетњу, само среташ једне уморне, знојаве и прашњаве, како журе на купање, а друге свеже, чиле и окупане, како, изгладнели и весели, хите на пиво или на вечеру.

Брзо се и ја привикнем томе обичају, те сам после једва чекао, да идем на купање. Обично се искупи по неколико нас из комшилука или испред кавane, те идемо заједно. Понесемо и хлеба и сира, па кад се искупамо, а ми седнемо код једног извора крај реке, па се мало и прихватимо. Ништа ти није краснije, него после купања ужинати на зеленој трави. Слађе ти је онда парче сува хлеба, него други пут бог зна какво јело.

Једног дана, кад ме познаници потражише, да идемо на купање, угледам међу њима и једног младог, али веома слабог и обрђалог човека, који ми изгледаше познат, али не могох да се сетим, где сам га видео. Руковах се с њим, а он се тужно насмеја:

— Ти мене сигурно не познајеш?

— Бога ми, не познајем.

— Ја сам Чеда Божиновић.

Чини ми се, све се окрену око мене. Прињох, па се пољубих с њим, али не могох ништа проговорити. Од онога несташног Чеде, који бејаше углед младићке лепоте, снаге и чилости, беше постао погурен и изнемогао болесник, због кога смо сви морали ићи лакше него обично.

Оно румено, црнпурасто лице беше увело, пожутело и потамнело; оне ватрене очи беху угашене; весели поглед беше се у тугу претворио, и кад се на лицу осмех јавио, он је лебдео само око уста, до очију није могао допрети. Очи су биле израз ојађене душе, па се беху повукле у очне дупље, из којих су испод густих обрва тужно вириле, страшно изгледале. Место некадашњих паусница преко горње се усне спушташе занемарени бркови, а некада чисто младићко лице беше обрасло густом непоткресаном брадом, каква се јавља само у робијаша и људи, којима су деца помрла. Кад би га видела која од оних девојака, што су некад гинуле за њим, сад би се с ужасом тргла. Јест, сад би га се плашиле оне, које су некад красе прилику, да га се сите нагледају.

Ишли смо ћутећи. Само је он покашто покашљивао, држећи мене за руку.

— О, Владо, Владо! Баш ми је мило, што сам те видео. А све сам разбирао за те, па кад чух, да си овде, много се обрадовах. Знаш ли, како смо живели? Знаш ли, како се оно код Д. проводисмо?

— Знам — рекох ја, и нехотице узданувши.

— Сећаш ли се, кад оно код њега о слави осванусмо, па после не дадосмо спавати ни његовим сестрама ни њиховим другарицама? Сећаш ли се, кад им оно груде снега у собу бацасмо?

Беше стао, па обе моје руке у своје узео. Био се усправио, а у угашеним очима бејаше се разгорела нека ватра, која је враћала некадашњу живост погледу његовом. Био је узбуђен. Дрхтао је.

Пођосмо даље. Сви смо ћутали, поштујући слабост његову, а он целим путем није престајао помињати догађаје из прошлости. Сиромах, уживао је у успоменама. Нисам имао кад да га упитам о узроцима промене његове, а нисам ни срца имао, да га за то запитам. Ћутао сам и штедео сам га, мислећи, да ће му после моћи дознати и од других.

Дођосмо до воде. Свукосмо се. Свуче се и он. И нехотице ми падоше у очи две белеге преко леђа, које су изгледале као оно остаци од зараслих рана, али сам се чинио невешт, нисам га ништа питао. Но он је непрестано ћеретао, само га је кашљуцање покашто ућуткивало.

Вратисмо се подоцкан, и тек кад смо се растали, дознам од другова, да је дошао из

затвора, у којем је лежао због агитовања у корист опозиције. Даље нисам ни разбирао.

Пошли смо после још неколико пута на купање. Један пут смо пошли и сами, и ја не могох отрпети, да га не запитам, што се купа у ладној води, кад му може шкодити. Али он рече, да не може да одоли жељи. Научио сам, вели, од детињства, па ме сад чисто мине жеља, кад се купам, те се сетим, како сам некад овде проводио детињство и хватао раке.

Кад наступи јесен, Чеду почеше ноге издавати. Ретко је шетао. Обично је лежао код куће, или је излазио на улицу, те седео у зетовом дућану, који му је био уз кућу. Ту смо се и ми искупљали, те се с њим разговарали.

Кад опаде лишће, Чеда сасвим паде у постељу. Ко је хтео да га види, морао му је отићи у кућу. Један пут сам га застао где лежи а држи виолину, али не може да свира него само прстима жице додирује.

Једнога дана чух, где некога оглашују. Запитам, ко је умрьо, и дознам, да је он преминуо. Одем на погреб. Света беше доста. А једна му госпођа беше донела и венац од баштенскога цвећа. Тужнијег погреба нисам видео. Нити је ко питао, шта му би, ни од кад болује, ни шта су казали лекари, нити је ко с ким разговарао, као на другим погребима. Чак су и жене ћутале. Све је то ишло немо и замишљено. али и намрштено. Ни озбиљније надгробне речи нисам никад чуо, него што сам чуо онда. Није се говорило о увелом цвету, него о малаксалом раднику и борцу за народ. Кад су га у гроб спустили и стали затрпавати, није остало руке, која није бацила груду земље на сандук његов.

* * *

На неколико дана после тога, ја сам једно пре подне седео у соби и читао, док чух, како неко кућане на пољу пита, да ли сам код куће. Рекоше да јесам, и неко закуца на врата. Рекох: »слободно!«

Уђе унутра Чедин зет, дућанџија, с којим сам се поред Чеде четће виђао. Био је ћутљив, озбиљан и децом оптерећен, па му никад није било ни до многог разговора, а камо ли до посета. За то се прилично зачудих, кад га видех. Но опет помислих, да можда хоће да дају Чеди парастос, па дошао да ме зове. Беше субота, а у В. парастос дају обично после вечерња.

Понудих га, да седне, и причеках, да почне разговор.

Он седе, али не рече ништа; гледао је преда се замишљено, као да прикупља мисли.

— Кад ћете давати Чеди парастос? — рекох ја најпосле.

— Нећемо пре шест недеља, — рече он, дигавши главу, — него сам дошао, да испуним, што сам покојнику обећао. Заклео ме је на самрти, да вам после његове сахране испричам све, што је за живота препатио. Казивао ми је, да је с вама лепо живео, и да ви радите на новинама, па је желео, да ви опишете његово страдање, за које ни мени није казивао, док већ није видео, да ће умрети. Срамота га је, каже, било, да казује своје јаде, а, после, бојао се и да му не дозна мати. Зна, један, шта би чинила. Тек на два дана пред смрт поверио се мени и заклео ме, да о том не казујем ником, осим вама, али и то тек после смрти његове. Само вас је молио, да његово право име нигде не спомињете. Није био рад, да се његово страдање износи на јавност њега ради, него само света ради, јер је грехота, да се не зна, шта се чини у уставној земљи.

Кажем му, да ми је веома жао, што ми се није дала прилика, да живом Чеди какву лепшу жељу испуним, али да ми је и та последња жеља његова светиња, и ако ми неће бити лако, да слушам причу о страдању његовом.

— Е, камо среће, да је ни ја нисам слушао, — рече зет.

У том му донесе слатко и воду, али он слатког не хтеде узети, него се само напи воде, па кад девојче са слатким изађе на поље, те остасмо сами, он ми тужан стаде опширно приповедати, шта је било с Чедом, казујући ми при том, шта је претходило његовој патњи.

(Свршиће се.)

СЕОСКИ ЧАКАНАЦ.

ЕПОС У ЧЕТИР ПЕСМЕ.

(ПЕТЕФИ.)

ПРВА ПЕСМА.

Воле ме богови чудо,
На сву ме меру воле;
Одарили ме грлом
И ретким „јестеством“,
Што убојну вику
И све страхоте боја
Лакоћом надвикат' може.
— И с' тог ми невац завиди сваки.
А да би човека било
Вредног јестества тог,
Из веље љубави к мени сатвори бог
Главаша замашне шаке,
Ковача у селу,
Што 'но га свет од песничке маште
Песнички прозва: „Сеоски чаканац“.
Ви, што сте људи одважна духа,
Од бојне рике што не зазирете,
— Чујте ми речи!
А ви, што 'но сте слабије нетље,
Што вам при сваком страшнијем послу
Зечије срце у чакшире пада . . .
Клон'те ме се сада!

* * *

„Амин“! рекао гласом
Побожности пуним
Служитељ божји;
А четир зида од светог храма
Но обичају свом од старина
Озбиљним гласом одјекнуше: — „Амин“.
А народ, што се стек'о у цркву
На вечерње, да се помоли богу,
Разиђе с' кући,
На крај бокала рујнога вина
Код своје куће или у крчми
Слављаше бога.
У затвореном храму тишина наста.
Мирније није ни украј бара
Кад гем и вивак и жабац засни.
Мир беше дакле —
Тек два паука борила с' храбро
Очајном борбом
Око батака гојазне муве.
Ал . . . ирце судбе . . . испустише га
А миш га зграби, па терај с њиме
Право у олтар на своје место
У одежду тамо часног оца попе,
На се лепо слади тим избраним смоком
А науци гледе завидљивим оком.

Но чуј, каква је то грдна рика,
Какав урнебес прекиде на мах
Гробну тишину у светом храму.
Грмили — ил се то земља тресе,
Ил' каша кипи у крњем лонцу?
Не!
Тамо неко хрче.
Управо тако . . . прилика људска.
Ено у ћошку наслоњо главу
На две песнице па тихо спава . . .
— Но погле, ено канда се буди,
Кад се до миле воље нахрк'о.
Очи таре, зева, тегли се, гледа
Свуд око себе, — а већ нешто слути.
К вратима пође, браву дрмуса
Ал све у залуд.
Промућурном главом прозрео је одмах
Право стање ствари; и' онда рече мудро:
„Забрављено је“.
И још једаред рече: „Забрављено је“.
И за тим, к'о што пријачи јунаку,
Тебе се сети, у помоћ те призва,
О, присуство духа!
Молио те лепо, да си му на руци,
И ти га услиша, не изневери га.
Под твојим снажним, моћним окриљем
Синуше му мисли у промућурној глави,
За коју би био грех самртни касти,
Да је празна тиква.
Додирнувши престом свој носић бакарни
Ев' овако мисли стаде да премишља:
„Како да се спасем?
— Викати не вреди.
К'о из пушке тане што не носи два пут
Онолико, кол'ко баш заиста носи,
Е тако је исто и са људским гласом.
Та све кад би грло одер'о врчући,
У селу ме не би нико мог'о чути,
Јер човеку треба, кад поштено млата,
Да до села стигне, баш добра по сата.
Да скочим кроз прозор?
Истина, до душе, кад сам био мали,
С врх трешње сам скак'о без по муке, лако.
Особити ремек тад сам показив'о

Када ми се пудар с прутом приближив'о.
Ал то ј' било давно.
Четрдесет лета грбачу ми тиште,
Нисам више 'нако лаган ни окретан.
К'о у оно време, кад сам дерао био.
Сад да скочим доле — можда бих врат скр'о
Или би ме снашла друга каква беда.
Тако је кув'о гомилу мисли
У својој бистрој, промућурној њуши
Тај мудри човек, што 'но је до сад
Четрдесет пута дочекао вече
Догађај важни — коњу кромпира.
И' онда ће опет смишљено рећи:
Друго ми што год ваља проћи,
Јер иначе овде преноћити мораш,
Што ми не би било особито мило.
Проницавим оком загледа'о се некуд
Па дубоке мисли стаде да премишља.
Тако исто гледа дугонога рода,
Када украј бара и посред мочара
Вреба жабе, змије и друге гмизавце
Којима је рада почастити сливно
Своје тиње мале тамо на димњаку,
Што чекају жељно залогаја масна.
На један пут кликну: „Ха, сад проћо!ох!"
И суморно чело радошћу му сину,
Као што сине на прилику земља,
Кад сунце здере поњаву с неба,
Што 'но је чине мутни облаци
Исто тако сине и ватра у кући
Кад господско куче срдобоља снађе
И страшљивим гласом господа повиче,
Забринута због те несреће ужасне,
Да слушкиња дође из чељадске собе:
Чујеш, море Пана, устани брже,
Упали свећу на угреј цигљу,
Ал само брзо — јер је опасно.

А дремљива Пана на то се диже
Па се одбатрга гунђајућ' у кућу,
Напипа оцило и кремен и труди
Те укреше ватре и припали жижак,
Жишком омут сламе а омутом дрва,
Да угреје брзо цигљу за псетанце,
Да не мучи наступ трбушчић му фини,
Кажем, к'о што се у ноћи тамној
Разбије мрак, кад ватра засветли,
Исто се тако разиђе туга
С врх носа нашег дичног јунака,
Када изусти ту реч: проћо!ох!
Радознали свет ће питати: а шта то?
Зашиљи уши, радознали свете,
Моја ће лира одмах ти рећи.
И ако си до сад у брзини био,
Шта ће да буде с нашим јунаком —
Или суза туге росила ти лице:
Слободно можеш радоват' се сада,
У оку т' нек трепте од радости сузе
К'о сребрна дугмад на црном пруслуку:
Јер је план већ смишљен, како да се спасе.
Па какав план још'те, вредан сваке хвале
И достојан такве промућурне главе.
„Испашће за руком! а, то се разуме!"
У тријумфу рече сужник свете цркве.
„Сад идем на торањ, па ћу се кроз прозор
По ужету спустит' од великог звона.
Ал ако огласи?
Но то ћу већ знати удесити тако,
Да не лупне клатно. — Дугачко је уже."
Пустимо га, нека свој план и изврши
Исто тако хитро и проницателно,
К'о што га и срочи.
А ми хајде мало да се одморимо,
Не би л' стекли нове и снаге и воље,
Да би могли прећи и на друго поље.

ЛУКИЈАН МУШИЦКИ.

О ПОСМРТНОЈ МУ ПЕДЕСЕТГОДИШЊИЦИ.

КРИТИЧКА СЛИКА.

ОД ЛАЗЕ ТОМАНОВИЋА.

(Наставак.)

III.

Шта ли треба још да истичем Мушицкога као пјесника? Срце, које опаквом љубављу у оно доба обуфаћа цијело српство »од Будима до Цетињских стјен«, одиста је срце пјесничко; и душа, што се из тог срца излијева, да непресушнијем изворима напаја све крајеве српске животном снагом, мора бити душа пјесничка; као што је само велики ум могао разабрати и утаначити тако дивно за сва времена будућа односе српства у словенству. Ипак ајдемо још даље.

Мушицки као старјешина манастира Шишатовца хоће да га обнови, да га унаприједи. да

постане прибјежиште српскијем музама. То његово настојање изазиваше завист у браству му, које га гони, клевета и над њим успијева. Мушицкоме се одузимље управа манастира, и ставља се под истрагу као ископаник »дома Цилановића«, који је толико љубио и за његову се будућност толико бринуо! На какав нам се појављује Мушицки у томе искушењу?

Духу своме пјева:

Друг си ми ти највернији, в пустињи собесједник.
Облак са чела ти разгони.

На к самом себи:

Глас лире ваше балсам нежном сердцу;
С пјесмом нашом јачиј дух.

Копитару и Вуку опет пјева:

. . . . . И јунак
Зрачну рођен на славу а падни у окове, сјета
Судбином, даже оплакује мрачна живота.

Но Гершињу наставља:

Бурја ми чун колеба страшно.
Ја т' не остављам весла;
Отгони таласе дух.

»И слаба мишица људска јача у бједи: сече и препоне дух. Гдје јачи живот, тамо побједа сијеши. Дрема у миру лав«.

У Побједи сербског срдца истијем тоном наставља даље:

»Мати је величју људскоме туга, скорб, душевна рамна, злобом и завишћу задана. Дух у бједи расте«. Па се музи обраћа: »к добродјетељи вјечну љубов зажежи в перси гони ме пакошћу. Дај духовима силе у бједи. Ах, у љути час уздахнут може, смутити с духом и крјепки ироj. Аз' полк злобе подле презире У себи покој тражи. Подиже тешко бреме на плећа, да би слабијој браћи пут ко већој срећи, к правој отворио слави. Стоји сам; а браћи подпора примјером својим бива«. То ниште — вели — од свакога оније добро, ком промисао даде већу снагу.

»И трудан живот ал' браћи полезан бољи је и слађи него завидна сјајност ал' у себи гњила«. Докле је људскога рода, биће страсти; нит ће је уништити просвјета. Циљ просвјете је средство к високој цјели човјечијој на земљи; цјељ к чистој човјечности. Из савеза цјели просвјете и цјели човјечности раћа се љубав к истини, доброти и љепоти. Ће је зла воља и худо срце, ту просвјета нема цијене. Множимо боји дио на ће се подли смањити; вјенце плетимо првом, а други ће у тами остати. Презрени зликовац и себи је немио! — Даље нас учи, да тражимо благо, што ће и за гробницом остат наше; а да осветне не тражимо. Далеко је љепше и благороднije врагу праштати. »Та благодјеј вам постати може да и сам то не зна! Еркула подиже на небо завист. Љепе страсти вјетрила с' к слави, а завист вјетар«.

У Гласу Арфе Шишатовачке препоручује нам да у »жару љета« ишљедујемо Улису, и каже, да на дверма мудрости стоји: »Претрпи, уздржи се!« Човјек се жали на друге, а сам у себи носи много врагова, што га чине несрећнијем. Нека најприје побједи своје, па ће лако туђе. »Над самим собом најтежа побједа! Не дај да расту заједно с силама ти тајни врази твоји. Вољу најприје под јарам подвргни ума«. Па даље: »Затвори твоје битије у перси и те огради мудрошћу; нећеш ми ти бити зле среће. Зло најтеже, кад си га привео самим собом. Лакше је, кад ти сувом на путу на врат браћа силом варварски наметну. Ах! Аристида, Фокиона, Сократа, Милоша опомените«. У ланцу бједе блажен је, кога не гризе савјест, да је ближњему о злу радно.

У тој бједи својој Мушицки је спјевао неколико ода онданњем митрополиту Карловачком Стратимировићу и владици Путнику. Првоме пјева:

Мојих сијатаја цељ возблеснет трудов,
Отјата почест вспјат возвратитсја мње.
Докоље сербски род пребудет,
Правда твоја воспојетсја нами.

Па у оди своjему покровитељу, истоме Стратимировићу, опет пјева:

. . . . . Аз бо пародови
Бјех полезен до днес вјере ученијем
Пјесими лири и арфи;
Тјеми буду полезен вперед.
При лампади вигда Муз аз сјежу, пекис',
Љепо что и добро роду открит и пјет. . . .
Јова уж' увјенчаја
Соим сатан изсели свирјен.

Шишатовац прослави:

Вјечни двигну ти столи до звјезд!

Па Путнику једну оду почиње овако:

Мир сербски знајет, Путник Мојсеј кољ бје
Поднора силна Рајићу славноmу
В бједах, jему творених злими;
Такоже, Јосифе, твој узнајет
Мње аще нијье даси ти щит против
Отрови полних, вражијх стрјел . . . . .

Једну другу опет почиње овако:

Јако, лирни стихи в кьети моjеj поја
Сербом, мирjазиствуjу, оисица мја вонит.
Лиру л' мье повреши в огнь?
Ни! Тобоjу побjеда мье
Придет, Путниче! . . . . . .

У мушком трнљењу велике неправде, како пjева у оди Утjешениje:

. . . . . Чувствуje первы пут
Далеко jачим себе, нежел
Игда у покоjу што је био.
Доста је чистим персима утjехе
За обще благо ако су дисале,
И раван примjер многима дале;
Ако и гоните, браћа жале.
С том пицом душе Сократ нам пиje смрт.
Рутилиj против тужбе неправедне
Не тражи щита рjечма. Вольно
Остаљла Рим. Нити га врати Сула.
Несмутним взором Фокион умире
Ко Сократ. Лети Обилиh смрти у
Чељусти, да против гнусне лажи
Невини образ осjветља себи.
Марцел се слави, Рима из гордога
Изгнани. Стиди с' гонитељ, Цесар, тог;
Да, ко је против правде, вjечно
Против тога hе и правда бити.

Ми видимо већ мужа скроз проникнута духом грчког и римског класицизма. За то је и проповиједао потребу изучавања грчког језика. У оди о здружењу катедре славенскога језика са грчкијем вели:

Грек бист Римљаном вожд, да
Будет тоjже и Сербом днес.
. . . . . Первы нам Грек, втори
Буди Римљанин друг.

На нам у Протептикону каже зашто:

. . . . . Ах! не довољет сам
Ум к величиjу мужеj. Перси здjе ищутсjа.
Тиjа, равно без шума,
Блеска к дивним дjелом ведут.
Тjех не вjест побjедит злато, сребро; не вjест
Крик врагов устрашит; тjех ницjета рука
Зла скрушити не может.
Общих благ олтарjу — руком
Бит отверстим велат. Мзда благодарности
Здjе не ищут они ближним творену за
Полжу, с итогом иодjат за
Подвиг. Томо за гробами
Болш луч мjди возблеснет им, неимущ
Тма позньешних времен их не обимлет. Во конца!
Полжу живши народа,
С тjем во смрти живет во вjек.

Тако га одмах потпуно разумијемо када к самом себи пjева:

Полк черни нек се множи; в срам hе пасти.
Чиста совjест нама щит.

И к духу моjему:

Та твердим градом духови нашему
Jест: в сем спокоjно черну толпу врагов
Мотрат; лишен пријатељ прежних
Тjитеjа себje самому довjети.

На Димитрији Стефановичу:

Цjену дни получаjут от полжи, твореница ближним.
Тjем слатка живи, тjем легка смрт.

Ту је стојичка постојаност; ту смо виђели умјереност и трпљење шпартанско; ту видимо ћелом и словом проповиједника жарког тако ријетке грађанске врлине самопожртвовања на олтару опћега добра. Што нам све открива философа и пјесника какав, нам се хоће данас и вазда.

Послије учехе и насладе што налази у раду за опће добро, Мушицки је тражи у њежном чистом пријатељству, које назива »ароматом живота« у оди Живковићу, у оди Гагићу »идолом свог срца«. На у малом кругу благоображеных пријатеља пjева:

На част тому стола богатство,
Ко сам, ко горд, ком жич черна.

Њежност пријатељства свога пјесник нам најбоље открива у оди Сjени Прокопиjа Болича:

Сладко с другом словити:
Сладко также слезит за ним.
Тихих, бурних и днеj верни ми спутниче
В струни, варвите, лиj наших сердец всjу скрб,
Нашеj ми да оставим
Чистоj памjатник љеп љубви.
Тоj јест с мртвими нам силеи соjуз!

Речено је, не спомињем се већ ће, да је Мушицки био такозвани пригодни пјесник. Но то је могао рећи, ко је само наслове његовијех ода прочитао; али ко је саме оде прочитао и у свезу их довео од оних, што пјева цару аустријскоме, до оних цару словенскоме; од оде владици Петру Црногорскоме до ода митрополиту Стратимировићу и владици Путнику; од оде Витковићу, мађарском пјеснику, до оде Добровском; од ода Вуку Караџићу до оних гимназији и библиотеци Новосадскоj: наћи ће, да све оде Мушицкове једну сврху имају и да су једнијем духом задахнуте, како оне из доба

његовог страдања, тако исто оне испод владичанске митре. Он сам ту сврху своју овако опредијељује у оди к Лирје Мојој:

Хранит језик и вјеру;
Пјет српско име дух;
Обичаји, храброст стару;
Љубов взајмност всјех.

А на другом мјесту (Сочиненија Државина):

Не лажну хвалит Сербина заслугу,
И честност, правду, добру к общему
Тежње храбро; златну казат
Истину! дизати сербску лиру.

Чим је шћно да даде »добре вожде бједноме народу«. Да, све бреме, што данас дијелимо »од Будима до Цетињских стјен«, радећи на пољу народноме; све је то бреме на себе био узео лабуд Шишатовачки, па облијетајући све крајеве српске, будио је и учио, браниo и славио слатком и одушевљеном пјесмом све, што је добро и лијепо, све, што се српскијем именом звало. (Свршиће се.)

ЦРНИ ПЕРА,

НАРОДНИ ГУСЛАР У БОСНИ.

(Свршетак.)

Кад је моја пјесма у »Босанској Вили« довршена (»Бој Срба с Татарима«), заишће Перо, да му је прочитам. Ја му то учиним, а он ми рече, да је добра, само у њој не вала то, што је у Милош-Обилића био коњ дорат, а морало би бити ждралин. И колико сам могао из његова знања и говора му опазити он полаже велику вриједност на коња. По његову казивању зна се, и да је остало у предању, какова је који јунак коња имао. Љутило га јако, што је у оној пјесми метнут дорат коњ, мјесто ждралина.

Ево, шта он мисли о коњима, управо о именима њиховим у појединих јунака:

За најбоље коње спомиње се у једној његовој пјесми ови:

Ждралин Милош-Обилића, путаљ Јанковић-Стојана и ђогат Сењанин-Ивана, са обичним називима: вилен ждралин, добар путаљ, бијесан ђогат.

За ждралина има у његовој пјесми о паду на Косову ово: Кад је пао Косанчић Иван и Топлица Милан, а Милош остао грдећи Турке, онда:

Повикала баба са чардака:
„Ала Турци, жалосни кукавци!
„Не морете ништа учинити,
„Учинити Милош-Обилићу,
„Коњ виловит, а јунак змајевит,
„Јере ждралин соја виленскога,
„Бјела вила ждрала одранила,
„Милош соја Змаја Огњеногa.
„Већ ак' хоћ'те бабу послушати,
„Оплетите мрежу од сарука,
„На бацајте у камаре*) ђорде,
„Одламајте перје буздоване,
„Задјевајте у зелену траву,
„Тупо гон'те у зелену траву,
„Оштро гон'те небу под облаке,
„По Косову на четири стране,
„Када Милош нађера ждралина,
„Не ћете л' га како преварити,
„Ждралина му коња запетљати,
„Под њим ће се ждралин нагрдити,
„Лако ћете уфатит' Милоша."

Ждралин је био најбољи коњ јуначки.

Ево, шта вели за Стојанова путаља. Он је био у Турака, па га Стојан отео од Турака и од тога доба постао Стојан на гласу јунаком. Прије путаља имао је коња вранчића. Путаљ је био најбољи коњ, што се тиче трке и јахања. О томе најбоља му карактеристика из једне Перине пјесме: како је Стојан дошао међу Турке на трку, те један сахат чекао, док сви кренуше, а онда тек он на путаљу, те све престигне до једног црног Арапина. Кад дошао до њега, онда је подвикнуо двапут, а трећи пут дословце ово:

„Ој путаљу, моје милованье!
„Када било поскупило вино,
„А зопца је жути дукат била,
„Ја сам себи вино узмакнуо,
„А теби сам зоби примакнуо: —
„Примакни ми трци и хјевоји,
„Сустигни ми црног Арапина,
„И његову танку бедевију,
„Још боље те хоћу миловати,

*) Пјева и: у пашњаке.

„На те бољег рата ударити,
„Бољег рата од сувога злата."

Путаљ је, дакле, био најбољи за трку и јахање.

Ево, шта вели за Иванова ђогата: Ђогат је био најсретнији коњ за јунака. За то би ми послужила карактеристика из једне Перине пјесме, гдје је Блажевић Омер оборио Сењанин-Ивана са коња и у ране га ставио, па узјахао коња ђогата и отишао Турцима на муштулук. Кад дошао кроз Кунару у Јадовин кланац,

Досјети се дебели ђогате,
Ње остави рањена Ивана,
Па он мота пруће и буквиње
До Ивана свога господара,
Стаде цика дебела ђогата.

а рањен Иван, кад виђе свога коња, подигне главу, прикупи посљедњи остатак снаге, дигне пушку и добије Омера.

То су дакле та три коња.

А само се од себе разумије, да је најприви коњ и најбољи, вели Перо, Шарац Марка Краљевића, но се није толико одликовао ни брзином ни чим другим већ њештином и таломом при бици, боју, клању, мејдану и крви у оној.

За остале само оволико да вам опишем: у Смиљанић-Илије: ђогат, у Петра Мркоњића: дорат, у Миће Мандушића: ђогат, у Боже Миљковића: ђогат, у Митра Миљковића: вранац, у Ерлеговца Марка: зеленко, у Јован-Капетана: ђогат, у Бошка Вучковића: сиван, у Сибињанин-Јанка: дорат, у Бановић-Секуле: врапчић, у Сењанин-Тадије: дорат, у Јована Бранковића: дорат, у Вука Мандушића: дорат, у поп-Смиљанића: алат, широкога врата; у Топлице Милана: вранац, у Косанчић-Ивана: зеленко, у Југ-Богдана: хат — дорат, у девет Југовића: девет хата — дебелих алата, у Сјероте Никоде: дорат, у Краљевић-Јандрије: дорат. — То је, што се коња тиче у кратко. Други пут ћу о њима више писати.

Ваља вам знати још и то, да је у ходу пјесме: најбољи јунак био Комнен-бардјактар. Кратка карактеристика:

„Бржи Комнен од коња свакога."

У Турака најбољи коњи: Мујин ђоган, бедевија Фирдуз-капетана из Ливна, дорат Накић-Хусејинов, малин Сливов, кулаш Личанина Тала, ђогат Ковачина Раче, ђогат Панковић-Османа, дорат аге Мехмед-аге, ђогат Куне Хасан-аге, дорат Глумца Осман-аге, ђогат аге Мехмед-аге, дорат Грунца Осман-аге, јагаз бега Цвиновића, ђогат Шарца Мамут-аге, дорат бега Љубовића.

А о првенству, што се јунаштва тиче, други пут ћу Перино мњење ударити на ћаге.

Још ћу вам само напоменути нешто, што сам до сада то изгубио из вида, па заборавио. Црни је Перо дошао у Травник има 17 година, а пребјегао је за то, јере су Турци вребали главу његову. Оженио се још на старини, дјевојку довео из Голеша села из куће Тегелтијине. Осам година живио са женом у Оборцима, а остало па и сад у Травнику. Родила му 13 дјеце, на све помрло; само му остало двоје: једно мушко од 5 година и једно женско од 1 године.

Још сам вам и то заборавио казати, да су му браћа Ристо и Јово такођер изашли на глас са пјевања. Перо ми за њих рече, да су и они обилни и богати у пјесми. Видјећемо, ако бог да, кад и њих преслушам. Можда би наша народна књижевност и туђе дошла до богата ћара и шићара, а то ће све стати до тога, и зависити о том. како ће ме предусрести данашњи наш свијет, кад све пјесме за штампу приредим и на јавност почнем издавати.

Ето вам, дакле, велеучени господине и драги пријатељу, оно, што сте од мене молили и захтијевали; а све друго, што је још остало, добићете до скора. Осим оне 21 пјесме, које сам »Матици Хрватској« послао, имам од Црнога Пере још и ове пјесме:

1. Никола, кнез од Грахова отима кћер Шарца Мамут-аге: Златију дјевојку.
2. Драгоман-дјевојка.
3. Сужањство Митровић-Стојана и Роснића Халила.
4. Женидба Сењанин-Тадије, синовца од Сења Ивана.
5. Женидба Бревуље-Шимуна од Варада.
6. Женидба Јакшић-Стјепана од Карловца.
7. Погибија Јакшић-Капетана.
8. Ђулић барјактар убио Сибињанин-Јанка.
9. Бановић Секула погубио Сали-Арапагу.
10. Женидба Роснића Ивана.
11. Женидба Сибињанин-Јанка из земље Латинске.
12. Погибија Бановић-Секуле.
13. Пјесма о Луторану.
14. Мејдан Облак-дјетета са Ђурђевић-Мујагом.
15. Јунаштво Бановић-Секуле у Стамболу.
16. Погибија Анђелића Вука.
17. Сужањство Обилић-Милоша.
18. Јунаштво Сибињанин-Јанка и Секуле у паше Оточкога.

19. Штампање Будимске дјевојке.
20. Четовање Сифре-Хасан-аге са Соколовић-Ибром.
21. Цар Сулејман турчио малог Драгомана.
22. Цар Сулејман тражио од Смедеревца Ђуре слугу Злопогледу Вука.
23. Цар Лазар удара на Осијек.
24. Цар Стјепан враћа светачке прилике.
25. Цар Сулејман удара на Варадин.
26. Цар Сулејман удара на Угрин.
27. Цар Сулејман удара на Столић.
28. Цар Сулејман удара на Сињ и Селин.
29 Женидба и погибија Куне-Хасанаге.
30. Стари Бабамет каје сина и роби Котаре.
31. Међан Мустај-бега и Алај-бега Ковчића са Смиљанић-Илијом.
32. Међан Мустај-бега са Мркољић-Николом.
33. Женидба Смиљанић-Илије из Мостара, кад су га потурчили.
34. Погибија Јанковић-Стојана.
35. Женидба Смиљанић-Илије из Канижe са Златком, кћерком бега Џиновића.
36. Женидба Јанковић-Стојана из Лијевна са Златком, кћерком паше Атлагића, и Смиљанић-Илије са другом кћерком Хајком
37. Сужањство Драгише војводе и Приморца Тодора и Ђурице војводе у Ливну у паше Атлагића, избавио их Јанковић Стојан са сердарима.
38. Погибија Петра Мркоњића, Вука Десанчића, 7 браће Десанчића и 3 сина Мркоњића, Марка Југовића, Гаре Мркоњића и 30 Буњићана.

То су пјесме од Котара. Онда ми је казао: 30 пјесама о Краљевићу Марку и брату његову Андрији; 6 пјесама из Србије нових; 6 пјесама нових црногорских и 25 пјесама хајдучких. Међу тима је већина од старих хајдука и харамбаша, а има их неколико од најновијих травањских хајдука, који су, нема дуго, изгубили главе.

Дакле има 126 пјесама у 75.000 стихова.

Милан Обрадовић,
учитељ у Травнику.

ЛИСТАК.

ПИСМА ЂОРЂА МАГАРАШЕВИЋА ЈОВАНУ ХАЏИЋУ-СВЕТИЋУ.

VI.

У Новом Саду 5. Августа 1826.

Любезный Пріятелю!

Заиста да сам се чудіо, што ми за тако дуго време ништа писали нисте; а и могли сте и дужни сте били писати. Сва ваша важна дѣла, кои сте имали свршивати, не бы чрезъ то ни найманъ закаснила се, што бы ій оставивши на еданъ тилый часакъ, мени нѣколико врстій написали, кое бы ме о вашима предпріятіма и сретномъ ишовомъ окончењю извѣстила. А пріятелство наше, и взаимна любовь изыскивала е по свомъ праву, кое се никоимъ Артікуломъ Juris буди universi нарушити неможе, отъ васъ е, велимъ, изыскивала, да той вашой дужности удовлетворите и мени пишете. Но зла су времена, многи се Адвокати рађаю, Богъ зна шта ће быти и съ найсветіма дужностима и добродѣтелима! Вѣруйте ми, да и сей родъ людій за пріятелство не држимъ за найспособніи; ерь самъ много имао већъ досадъ прилика искусити и познати, да се обычно послѣ цензуре промену. А Адвокате и калуђере, што се ове струке тичe, полажемъ у едну класу; и едни се и други мѣнаю; они кадъ хрку навуку, а ови кадъ се дипломе доченаю. — Но ово е само за оне Адвокате, кои ни су полагали свое Експамене на діетиі! Одъ овы се вали чему другомъ надати! Я съ вама остаемъ у старымъ отношеніама, коя ће вамъ показати, да е ово шала, а да самъ вамъ ово све досадъ писао, само да дуже, по вашой жельи, буде писмо. —

Отъ Вука самъ чуо, да е Господаръ Милошъ жертвомъ своіомъ умилно благовонія кадило запалію у Матицы Сербской. Буди му на вѣки честь и слава! Колико е то утѣшеніе и радость за оне душе, кое су се о томъ заведењю трудиле, видећи и уживаоћи толико благоволеніе людій родолюбивы! Колика мамуза (calcar) за охоту и ревность дѣлателя, истинна іошть доста неяки, а трудолюбивы пчелица! Сербљине! дай руку, а съ ньомъ и вѣру, да ћешь по могућству твомъ радити на свеобщемъ полю народногъ блага. Овако да намъ свима завѣщаніе буде! —

Четверту частицу послао самъ ономадъ. Изборъ чинимъ, колико се засадъ може, крітическій. Отъ дана на данъ све болѣ приближаваимо се и нашемъ опредѣленію, и потребы времена и зактеваню праведне, али не убиточне, крітіке! — Знао бы изби-

рати, кадъ бы кошиљица пуна са свимъ била; заръ бы чимъ другимъ могъ наймилиегъ гоета послужіо, већъ самымъ найчистіимъ равкомъ? —

Зактевао самъ, и опетъ вамъ препоручуемъ, да Герчића съ ума несмећете. Истина, да е отъ нѣкогъ времена са свимъ другоячіи и спрама мене, и Лѣтописа, и приложника; но нуждно е, да га, кадъ лепымъ начиномъ неће да ради, мало, ал' да почувствуе, куцнемо: Не были намъ тако штогодъ принео, чимъ бы се пчелице могле полъзовати. Зна пася нога сила божія, и зна основанно и точно! — И онако намъ е већъ Мушицкій са свимъ заћутіо. Штета и за нѣга и за насъ, што на меканомъ свое мнимо славе ястуку почива; болтисе, да га не нападне силный какавъ санъ, и да га са свимъ неуспава. Я самъ му и говорію и писао и много и дерзновенно, опоминаюћи га и на славу нѣгову и полъзу рода, но всуе. Bonus dormitat Homerus; али овдѣ нема quandoque! што е найгоре. Никада незнамъ, шта съ ньиме да радимо. —

Пошльите ми преводъ de Arte poetica, да у перву частицу год. 1827. цѣо ставимъ.

Я морамъ изъ наше Библіотеке узети за мою потребу рукописный онай Законникъ, и тако ћу на кратко време послати Г. Конштару. Морамъ то употребити; ерь вы знате, тко е Господинъ Іоанновићъ нашъ Директоръ; онъ бы то морао целомъ Патронату прелвити, нег' што бы ми га изъ библіотеке однети допустіо. Онако боязльива човека могъ нѣка писамъ видіо; онъ мысли, да му таки оде глава, ако таково што безъ вѣдомости вышегъ надлежателства учини. —

Вукъ оде одъ насъ у прошавшу нѣделю преко Мохола и Сомбора у Будимъ. Шатъ до два месеца дана доће куѣи, како путуе. —

Овомъ истомъ поштомъ пишемъ и Матићу, явлюћи му, да самъ онамадъ по Костићу, овдашнѣмъ трговцу, послао пренумераціе на Дафниса 30 ф. W. кое ће отъ Суве Шићаровића примити; но доћоше іошть 13 Пренумеранта изъ Ирига, кое бы му такоћерь желіо предати. Изволите дакле вы у мѣсто мене нѣму предати 13 ф. W. — Дакле ће издати и све Ідіале? кадъ е онъ о томъ радіо? Я самъ мыслію, да и преводъ Дафниса ніе нѣговъ; но сада починѣмъ бывати другога мнѣнія. —

За Макроніотіку Стеићеву писамъ досада ништа знао. У Новом Саду, мыслимъ, да никаквогъ о томъ ніе было обявленія. —

Sed casuum quotidiana! Я самъ вамъ пре две неделѣ дана добио грозницу и по трегубомъ съ ньоме сраженію, побѣду одержао. Отишла посрамльена, колико о иначе мыслила, да се на слабог соперника намерила была. Проклете три тургунѣ, изъ руке лепе девойке, а за любовь іошть лепше и болѣ, поведу за собомъ жестоку грозницу, коя е тако исто лако отбегла, као што е брзо дошла. Настоваше Доктора Дімића, и нега и милосердіе душа лепы, поврате опетъ животъ и сада вамъ опетъ жертве приносимъ Богу, давшему миръ сердцу и любовію оживотворившему смералыя уды. —

Писао бы вамъ, да самъ пре нѣкога времена у винограду было съ дружтвомъ, гди е было ранки и диики; но кадъ помыслимъ, шта самъ quaeque miserrima vidi, онда морамъ са свимъ пређутити. Cito obsolescit gloria, — nec quidquam est indignius, quam consumi eam, ubi non possit ostendi. — Надамъ се, да ћете ово, колико е све иначе мрачно, опетъ моћи добро и ясно разумѣти. — Иначе е све у старомъ здравлю и поредку. Ружићъ и нѣгова фамілія, Шафарікъ и сви други колеге есу здрави и весели. Збиля, чуели се ту штогодъ за Оберіспектора? Нити отъ Баичевића, нити отъ Герчића имамъ мира, кои ме пытаю и мысле, да я штогодъ о томъ знамъ. Ако штогодъ чуете, явите ми, да ій или ублажимъ или іошть у већу трему метемъ. И еданъ и другій, а особито онай первый, держи као у десной руцы, да га то мимоћи неће. Beata simplicitas!

Оћете ли се вы дуже у Бечу бавити? и ако е тако, съ коимъ намѣреніемъ?

Отацъ Коста вамъ благодари, што сте явили, да е Г. Камберъ нѣгова посла ради у Бечу. Онъ васъ іошть моли, да му потражите ту кодъ Antiquara Швартнерове Статістіке перву (но само перву) часть и купите, будући да му е та изгорела. —

Може быти, да ћу и я о вакаціи у Пешту доћи; да видите, како ми се осладила. Ей, кадъ бы и у Бечь доћи могао! Благо вамъ, кадъ тако безбрижно можете путовати!

Оћете ли іошть да вамъ пишемъ? Видите, како вамъ я но вольи чинимъ. Но зато се надамъ, да ћете и вы знати, шта треба чинити, имаюћи нарочито поредъ себе толико и тако важны предмета, коя мене интересіраю. —

Ево Проке, зове ме на ручакъ. Дакле уи! Кадъ одъ васъ добіемъ велико писмо, онда ћу вамъ іошть веће писати. Засадъ съ Богомъ.

Вашъ
Магарашевићъ.

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(Светковина Филипа Вишњића) Српско академ. друштво „Зора“ у договору са Митровачким српским црквеним певачким друштвом решило је, да се спомен-плоча Филипу Вишњићу освети и откриje на Велику Госпођину 15. (27.) августа о. г. у српском селу Грку. Програм светковине овај је: 1. Полазак из Митровице у 5 сах. из јутра у Грк. 2. У 9 сахата пре подне у црквi Грчанској служба и парастос, на којем ће говорити народ. свештеник Константин Змејановић. 3. На гробу Вишњићеву спомен, откривање, освећење и предаја споменика, после чега ће говорити бивши члан „Зоре“, Радивој Врховац, професор. — „Падајте браћо“, од Хваленог, певају сва присутна певачка друштва. 4. У 1 сахат по подне пријатељски ручак. 5. У 3 сахата по подне народна светковина, и то: Говор једног присутног члана „Зоре“. — „Хај“ („Песмом и срцу“) од Јос. Марковића, певају сва присутна певачка друштва. — Народно коло. — Песме појединих певачких друштава.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Добили смо први број „Дабро-босанског источника“, листа за црквено-просветне потребе српско-православног свештенства у Босни и Херцеговини. Уредник је листу свештеник Никола Г. Лалић а власник и издавалац АЕМ. конзисторија. „Дабро-босански источник“ излази у Сарајеву једанпут у месецу а цена му је 2 фор. на годину. — Од чланака, која ће и ширу публику занимати, споменимо: Старине: Сказивање житија кнеза Лазара (Гербљановића), којем је у овом броју почетак.

— Од Народне библиотеке браће Јовановића у Панчеву изашла је свеска 157.: „Скупљени списи дра Јована Стејића“. Трећи део. 1.

— Добили смо „Програм српске велике гимназије Карловачке“ за школску годину 1886—7, уређује директор гимназије. Година 35, књига 28. — Уводна расправа је од проф. Радивоја Врховца: „Један поглед у нашу епску прошлост према старијим народнијем пјесмама“.

— У Бечком листу Аи der schönen blauen Donau, у бројевима 14. и 15. од ове године, има врло леп немачки превод Лазаревићеве приповетке „На бунару“. Као што је већ обичај у том листу, и овде је под насло стављен фељетонске цртице: Др. Л. К. Лазаревић. Преводилац је доктор права Јован Величковић из Митровице који је досад већ преводио на немачки приче Лазе Лазаревића, И. Адамова и Мите Живковића. (Овде можемо поуздано регистровати, да је овај Dr. J. V. што је потписан под превод Живковићеве „Враг-ђеворје“ у додатку „Пештанског Лојда“ бр. 29. од ове године, такође Величковић. Види 4. број нашег листа од ове године на страни 64. међу књижевним белешкама). У овом преводу Лазаревићеве приповетке „На бунару“ било нам је само у очи конвенционално „Благо“ место Благоје, па смо се чудили, откуд то. Иначе је, и опет понављамо, превод леп и верни, што може бити.

— Шаљива игра Л. Н. Толстоја „Први ракицнја“, која изађе у српском преводу у листу „Заставе“, затим у „Viencu“, изашла је у немачком преводу у часопису „Nord und Süd“.

— „Viencac“ донеси занимљиву расправу од М. Сабића „Реалистична књижевност и руски роман“.

— Од скупљених списа словеначког песника Јосипа Стритара изашла је 6. свеска, у којој су песме до године 1878., које је песник сад поправио и дотерао.

— Словеначки лист „Slovan“ доноси расправу Китајчевићеву о бугарској књижевности, а у последњем броју Жајерзкинаву слику „Српска пастирка“.

— У Чешкој спремају велико дело: „Историју индустрије од године 1648.“

— А. Дмитријевски, предавач на Кијевској духовној академији, путује по Светој Гори, да разгледа по манастирима рукописе и повеље, које се особито тичу Словена. Отуда иде у Јерусалим.

— У Ну-Јорку, у Америци, излазе новине „World“ у најнижем издању. Недељом се продаје по 255,000 примерака а преко недеље 1,443,550. Једном приликом било је само огласа 113 стубака.

— У петој вароши хоће књижари и библиотекари да покрену лист „Краљевицај књига“. У тај ће лист ући имена и адресе оних, који књиге увозе или их не врећају; осим тога дан, кад су добили књиге и послов књига. У лист ће ући још разне ствари, које су у вези с библиотекама.

— Најновија књига „Goethe-Jahrbuch“-а доноси на стр. 232. „слично место и Фаусту у српском песништву“. Писац, Макс Кох, мисли ово место у Луербаховом подруму, кад Мефистофелес буни свет у ћака, те мисле да секу грожђе а онамо се ухватили за косове, па сранићује с њима у „Горском вијенцу“ ово место, где Обрад приповеда, ша вели:

Другом вином: „послушај народе!
„Сваки ће сада грозд у руку имат,
„Грожђу ћете братске принијети,
„Ал чувајте да вас јед не нађе,
„Немој који грозда окинути.“
Докле свако за по грозд ухвати,
Принијеше братске гроздовима.
Кад најеше чудо непијено,
Сваки себе за нос дохватио,
Дотла братну до својега носа.

САДРЖАЈ: На гробу Никанора Грујића. Песма од Љубинка. — На странпутици. (Наставак.) — У устаној пељи. Од Владимира М. Јовановића. — Сеоски чаршанлија. Есос у четир песме од Петефија. — Лукијан Мушицки. (Наставак.)— Црни Перо, народни гуслар у Босни. (Свршетак.) — Листак. Писма Ђорђа Магарашевића Јовану Хаџићу-Светићу. VI. — Ковчежић. Гласник. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 33. У НОВОМ САДУ 13. АВГУСТА 1887. ГОД. III.

СПОМЕН ЂОРЂУ НАТОШЕВИЋУ.

Склопише се очи... оне очи живе,
А ледена рука хладну земљу грли...
Нестало је ума, што му с' сваки диви,
Нема тебе, бабо, учитељу врли!...

* * *

Школо, српска школо, ти будиљо свести,
У црно се вијеш, црнина те краси,
Дошле су до тебе жалостивне вести:
Умукоше бабе умиљати гласи!

Школо, српска школо! Децо моја мала!
Нестало је *оног*... што ј' о вама пис'о,
Угаси се светлост, што вам је блистала,
Учитеља вашег угаси се мис'о...

Школо, српска школо, ударац те згоди,
Што га народ цео пребољети неће...
Као Ђорђе тешко да се други роди,
Да по врту твоме пресађује цвеће!...

Омладино драга, узданицо мила,
Препуна си била радости, милиња,
Радила си живо, ал си скромно крила,
Да прославиш Ђорђу *тридесет година.*

Тридесет година борбе тешке, љуте,
Тридесет година плодноga му рада,
Да поженеш оне трновите путе,
Оне муке горке, оно море јадâ...

Што ј' покојник драги савладати знао,
— У борби је тешкој истрајао славно,
Нову светлост знања он је школи дао,
Ох, за њом је Ђорђе жудео одавно!...

Високо је назад луч просвете диз'о,
На је с њиме терао тешку, дугу таму,
Са светлошћу јасном он је свуда стиз'о,
Острејао се многи на том дивном иламу...

Омладино српска, усред твојих жеља,
Усред спреме живе, тешка коб те згоди!...
Нестало је бабе — оца, учитеља...
Као Ђорђе тешко да се други роди...

Не дочека баба ту прославу дивну,
Нестаде га... оде... да нам се не врати...
Уз брујање звона, песму жалостивну,
Цео народ *мегга* хладном гробу прати.

* * *

Склопише се очи... оне очи живе,
А ледена рука хладну земљу грли...
Нестало је ума, што му с' сваки диви,
Нема тебе, бабо, учитељу врли!...

Београд, Јулија 1887.

Љубинко.

НА СТРАНПУТИЦИ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ НАРОДНОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО МИЛУТИН ЈАКШИЋ.

(Наставак.)

XIV.

Кад одрешили Младена, свукли га и положили у кревет. Био је јако блед, јер му је истекла многа крв.

Сутра дан је преležао у кревету, а прекосутра покушао да устане. Хода мало по соби, седи, па опет легне. Глава му тешка, а ноге слабе.

Мати му увек око њега и нуди га јелом и другим понудама. Чича Леонтија ретко улази у собу. И кад би ушао, само би завирио, па би опет изишао на поље.

Позвали и лекара. Кад га је прегледао, вртио је главом. Наредио је, како да жени, препоручио, да му ветре собу, и забранио је, да се у њој пуши.

Кад чича Леонтија чуо за ову последњу наредбу лекареву, задену луду за слеме и није више пушио.

После два три дана поче Младену опет тећи крв на уста. У највећој забуни отрчаше по лекара. Ни лекар је није могао задржати, док није сама стала, а много је истекло.

Опет Младен мора да се држи кревета. Болест му је врло тешко падала, а то се видело по томе, што немирно лежи, и сваки час покушава да устане.

Нана га и људи свачим. ал он ништа не захтева, него само ћути и зловољан је.

Кад мало осетио снаге у себи, устане једнога јутра крадом, обуче се, и оде, да га нико не види, управо Марији. Није могао срцу одолети, да је још једном не види.

Затекао је саму. Сва је уплакана, а на лицу јој маснице од удараца.

Чим је Младен дошао, и без понуде мораде сести.

„Ди је Карло? запита збуњен.

Она ништа не одговори.

„Ди је Карло?“ понови Младен гласније.

„А што то питате, Младене?“

Младен је чудно погледа и ућута.

„Да, што ме питате, кад вам не смем рећи?“

„За што не би смели?“

„Јер се бојим . . .“

„За што би се имали бојати, кажите“, рече Младен, а њим овлада нестрпљење.

„Не смем, . . . ал опет морам вам рећи. Баш вама морам рећи. Ја ћу вам и рећи, ако *ви* хоћете.“

„Хоћу, хоћу“, рече Младен, а једнако је мери зачуђеним погледом.

„Карло се вуче по биртових и пијанчи и карта се. Он је невољко човек, страшан човек. Он је варалица. И вас, Младене, вара, страшно вара . . Он није неповерац, он нема никакве вере, он није ништа. Оне новце, што сте му дали за опште потребе, све је потрошио на карте и пијанчење. Сваку ноћ иде тајно у Н. и карта се. И кућу ће вашу превести на себе и продаће је . . . Не дајте . . .“

Младену клону глава на руку, а Марија заћута, тек јој се груди надимљу. Поида опет поче:

„А ја нисам крива, Младене, нисам ништа крива, живота ми мога. Ја вам то пре нисам смела казати“. И она поче плакати. Кад се утишала, настави:

„Нисам крива ништа. Ја сам, од како сам се к њему доселила, много пребатила. Гладовала сам, док је он расипао, а кад се с бекријања кући враћао, тукао ме је као робињу. Ако га у чему нисам хтела послушати, злостављао ме је и претио ми најгорим мукама. Како ме је само тукао, што нисам хтела ићи к вама на скупштину. А ја нисам никако могла прекорачити ваше прага. Ви имате своју закониту жену . . . како би то било мојој најмилијој другарици? Па и шта би свет рекао? Не, ја нисам могла доћи . . .“

Младену се соба окретала, а дисање га је силно гушило. Чињаше му се, да овај часак не ће преживети.

„Ја сам несретна исто, као и ви, Младене. Па умирите се и ви, а ја вам више не ћу ништа говорити.“

„Говорите само.“

„Шта да вам говорим? Могу вам говорити само о томе, како ми је живот горак, као отров, и како до мога гроба има само један корак . . . . За мене нема места на овом свету . . . Па тек кад дознa, да сам вам ово казала, јух! (И она се стресе.) Ја га не смем код куће дочекати. Ја идем . . . идем . . . Морала сам вам ово казати, јер ме је савест гризла... А ја нисам крива, што сам вас тако . . . силно волела.“

Марија порумени, а Младен се трже и погледа дивну жену угаслим оком, у коме се видео још последњи зрак несретне љубави Једва се држао на столици.

„Сад сам вам све казала, Младене. Ал вас за то молим, да одмах идете, јер може он доћи. А ја се бојим, тако се бојим, да вам не могу казати.“

Младен се никако не диже. Тако му је тешко одлазити. Кроз читаву вечност слушао би музику тог гласа и слушао би разлагања њена, која му отров и миље у душу уливају. Па ваљда би се и њему отворила уста, ваљда би то његово сломљено срце још једном животом оживело! . . . Седео ба ту дуго, па би дочекао и тога злочинца, кога је за тренутак омразио горе него пакао, и њега би дочекао, да га овако болан ухвати и растргне.

„Идите, Младене, молим вас, идите. Сад ће доћи, а ја ћу свиснути од страха.“

„Па нек дође.“

„Не, идите, идите, преклињем вас.“

А Младен није могао не послушати. Устаде дакле.

„На збогом!“

„Збогом, Младене, више се можда не ћемо никад видети.“

Она му пружи руку, ал њему не беше доста та малена, нежна рука. Он ју страсно загрли и притиште је на болне груди своје. Она плакаше.

„Збогом!“ рече Младен и зграбив шешир изиде нагло на улицу.

„Збогом!“ одазва се она и баци се на диван, па се горко заплака.

Младена је снага тако издала, да се једва до куће довукао.

Одмах је легао у кревет. И кад га пређе прво узбуђење и врати му се свест, једнако му лебдила Маријина слика пред очима. Све је о њој мислио... „И ако се тако правда, и опет ме је варала, не може бити друкче," — то беше последња мисао, која му је горки живот још већма загорчала.

XV.

Младен је тешко боловао. Оно кршно тело и онај снажни дух сломљени су. Отпорна снага, која је у његовој души била тако јака, клонула је, и изгледаше, да се са целим светом помирио. Никакве жеље, никаква осећаја нисте му могли с лица прочитати. Лежи тако мирно, само га кашаљ узнемирава.

И ако површина изгледаше тако тиха, ипак бијаше унутри струја, које струјаху кроз тај остатак од живота. Душа му бијаше немирна. Изгледаше му, као да се нешто топи у грудима, као да нечега нестаје, а свест му се чињаше да је сваким даном све бистрија.

Чешће позове свога бâбу, да седне ту уз његов кревет, па да само седи, јер не воли говорити, а и тешко му је. Чича Леонтија седи, па непомично гледи у лице свога сина, а тешки бол просипа му несаразмерно брзо седину по коси, у којој је још мања половина сачувана од тога старачког одела.

Кад позове нану, она трчи као без душе, а рокља запиње за браве и дере се. Но она се на то и не осврће. Једном се спотакла сиротица преко прага па пала на сред собе, те се старица застидила. Ако Младен што зажели, тражи то по свом селу. Тренуци Младенове болести чињаху јој се као године дуги. И заиста губљаше она у њима године свога живота.

Жена његова Даница облеће га сваки час, као добар дух и гледи га као свога идола. На Младену се видело, да му њено присуство годи. То се најмање могло украсти њеноме оку. Она кукавица никад није осетила срџбе и гнева. Њено прегорење знађаше само за бол. (Ох, свето женско самопрегорење!) Неверство Младеново силно јој је озледило и онако ојађено срце, ал у вољи никаква покрета, ни огорчења. А сад, кад је прочитала из очију Младенових кајање, и још више привржености и љубав, сад је опет читавих ноћи влажила подгланье врелим сузама, што је предвиђала, да ће јој то повo сунце среће скоро заћи.

Младен је често тако гледи, као да хоће да је прогута очима, па је миран. Само се узнемири, кад зазвони на вечерње или јутрење.

„Је л, Данице", пита је чешће, „је ли отишао млади попа у цркву?"

„Јесте, баш сад."

Онда се труди да се дигне са болесничке постеље, али не може; а у себи се нада, да ће сутра моћи.

„Донеси ми", вели јој онда, „нашег Живу, да га видим, је ли нарастао."

Она донесе дете, а суза не може да задржи. Засузи и он, само се детенце весело смеје и маше ручицама.

„Седи овде на кревет", вели јој, „лакше ми је тако."

Понда љуби дете, па пољуби и своју жену. И одлахне му.

Сутра дан опет пита Даницу, је ли прошао попа, и кад чује, да јесте, опет се напрегне, да устане с кревета.

„А што то разбираш?" пита га жена.

„Хоћу да се причестим."

„Па ми ћемо дозвати попу овамо кући."

„Ја бих волео у цркви. Ал најпосле дозовите га овамо."

Дође поп Милош, исповеди га, утеши и причести. Исповест је дуже трајала.

За време исповести изиђе поп Милош и позове унутра родитеље и жену.

„Ходите", вели, „зове вас Младен."

Кад су ушли унутра, он је седео у кревету, а кад је видео своје, рекао је изнемоглим гласом: *бâбо, нâно* ... понда није могао потресен ништа да каже, већ само узе чича-Леонтију за руку и пољуби је и ороси сузама. Пољуби и нану, а они њега сто пута у образе. Сви су плакали, и сузе су текле као из бујног потока. Са женом се само рукова.

После тога био је са свим спокојан, и подносио је болест мирно.

Прођоше многи дани бола и жалости. Болесник је дочекао ђурђев дан. На поју тарје тога благог дне, кад је била природа знатно оживела, испустио је душу.

Последње речи биле су му: „Клетва ... *бâбо* ... *нâно* ... Данице ... опростите."

* * *

За Марију се чуло у селу, да је отишла у суседну варош и овде се на брзо отровала. Је ли то истина, не зна се поуздано. —

Чича Леонтија и баба Мила, кад се вратили с гробља, пали су као договорно над колевку малога Живе и оросили своје унуче кишом од суза, као да су хтели сузама спрати с њега клетву његова деде. И они збиља осећаху, да је спирају. А дете се само отимаше и плачући одбијаше слабим ручицама влажне пољупце деде и мајке.

Баба Мила наскоро умре.

Даница се не хтеде удати, него је верно послужила свога свекра. Карла се страшно бојала. Ако би га видела, да иде њиховим сокаком, одмах би унела своје мушко чедо унутра у аклију, а ако је прошао поред њихове куће, чистила му је по трагу, као да је кужан.

Кад је Жива пошао ногом, често га деда узме за руку, па га води у цркву, те га метне уза се у сто. А он, сед као овца, стоји поред стола и моли се за њега Богу. Колена му дрхћу, ал молитва његова јача је од свију молитава, што их анђео из храма тога однесе пред вечног судију. —

Карло се оставио назаренства и постао је стари. Он тера свој пређашњи занат, ил боље да рекнем, трговину. Само чудан вам је то трговац! Он тргује и с меницама и с обвезницама и с вером и с љубављу људском, шта је кад на бољој цени и шта се боље тражи. Чувајте га се! —

Назаренска скупштина врло се смањила. Мађари се повукли у своје село не тражећи више присталица у Сумраковцу. У Сумраковцу било је две три куће назаренске, но и за те се није знало поуздано, да ли су назарени. По неки од њих дође у цркву, па их онда опет за дуго ту не видите и опет се пронесе глас, да су нововерци. Кад дође време Духовима, они се онда редовно приљубе новозаконицима, и иду с њима на ону велику бару, да присуствују тих тајанствених ноћи купању новокрштених. Међу тим то није више необично. Они мењају веру сваки час, а нико и не разбира за то. Мита поп-Ђукин вратио се у своју стару цркву, у — крчму. —

Емил Бркић прикључио се неком таковом немачком позоришном друштву, које престаља средину између комедијантва и озбиљне позоришне уметности, а много је ближе првом. Тако је извукао корист из свега наследства своје „нобл“ мајке, од знања немачког језика. (Свршиће се.)

У УСТАВНОЈ ЗЕМЉИ.

ОД ВЛАДИМИРА М. ЈОВАНОВИЋА.

(Свршетак.)

Ток у Србији, говораше он, није било партија, многи су их желели; али кад су настале, многи су их се стали растосиљати.

Страст, која је некад распаљивала и мразила присталице Вучића и Обреновића, обновила се у виду партијске страсти, која је од пријатеља правила непријатеља, а од брата небрата.

Место некадашње искрености наступило је узајамно презање и зазирање, а место дружевности наступило је цепање у кругове и клубове.

Нешто убеђење, а нешто и рачун учиниште, те је већ свак био обележен. За сваког се скоро знало, у којој је партији.

И сама се деца називала овако или онако, а о женама већ и да не говоримо. Обично је старешина кућни за собом повлачио све кућане. Но било је случајева, да су три брата из једне куће припадала свака другој партији; а било је и таквих случајева, да су сви укућани подједнако мислили, само су на се узимали разне улоге, и у разне се партије уписивали. те су тако знали, шта се где ради. Ово су обично чинили вешти трговци, или иначе људи, који су хтели. да код свију партија добро стоје. Но том се махом улазило у траг, те је од њих сваки бегао, као од ухода.

Сви млађи људи, нарочито они, који се још у школи навикли, да воде рачуна о срећи народној, били су опозицијонари. Само они, којима је лична срећа била милија од народне, били су владине присталице, и то дрске присталице, те су често и своје другове жртвовали партијској користи.

Чеда је био опозицијонар, и агитација у корист опозиционе странке била му је милија од самог живота. Власт је на њега много пазила, али је он увек умео да је изигра. Колико ли је пута ноћу у неко доба и по најгорем времену прескакао преко плотова, да би се састао са својим једномишљеницима, а да га нико не опази. На њега су обично долазила поверљива писма и забрањене новине из Б., те их је он другима давао на читање. Ишао је и по селима, и сељаци су га волели као своје очи у глави. Ја сам поред њега добио силне муштерије.

Но у колико је Чеда био мио опозицијонарима, у толико је био немио владиним присталицама, особито газда-Вукоману Ћирковићу, скупштинару.

Он је на њега поиздаље увек мрко погледао, али кад се с њим састајао, свакад је гледао, да му се покаже добар и љубазан. Узрок тој љубазности био је у томе, што је газда

Вукоман имао синовицу, која је волела Чеду. А кад нека девојка воли каква добра момка, онда обично сви кућани и сродници њени гледе, да га задобију, не би ли је узео. За то се и газда Вукоман према Чеди показивао љубазан, а већ је био потпустио и људе, да му говоре за његову синовицу. Давао је уз њу нешто и новаца, а обећавао му је и унапређење и премештај у коју хоће струку, и све што би зажелео, јер је он, као владин човек, све могао израдити.

Но Чеди није било до женидбе, а најмање до газда-Вукоманове синовице. Беше ружна, пакосна, нередна, а, што је најгоре, била је и иначе на рђаву гласу. Свашта се о њој говорило.

Чеда је, дакле, није хтео узети, те се проводадијама испрва лепо извињавао, али, назад, кад му газда Вукоман преко њих стаде претити, он према њима постане и осорљив, па их замоли, да га се једном окане, јер он газда-Вукоманову синовицу не ће узети, на да му носи хиљаде, а не стотине.

Није за тим дуго постојало, а Чеду у по зиме преместе чак у други округ, у Гудуре, једно од најгорих места, у којима има школа.

Није лако било Чеди, кад му је за тај премештај јављено. У В. је био код своје куће, па очима старе мајке, која је једва чекала, да школу сврши и да јој се врати. Али он оде, а газда Вукоман, који му је премештај и израдио, оста запрепашћен, јер је на сигурно држао да ће Чеда, кад дозна за премештај, потражити њега и кућу његову.

Оде Чеда у Гудуре. Али пре него што је он тамо стигао, дошао је био среском начелнику, а преко њега и кметовима, од више власти глас, да је Чеда опасан и да на њега треба мотрити. А тешко оном, на кога стане мотрити мала власт, да би се препоручила великој. Од онога, на што већа власт покаткад ни главе не окреће, мале власти чудо начине. За оно, за што потржу па одговор људе кметови и срески писари и начелници, не ће људе у варош ни глава заболети. Оно, што пате људи по селима, изгледа варошанима чисто невероватно; а оно опет, на што се туже људи по варошицама, изгледало би Београђанима веома чудновато. Само онај, кога су мале власти гониле, зна, шта бива на миг великих власти, а то је мој јадни Чеда искусио на себи.

Испрва је био на миру, јер није био ни познат са људима из оближњег села, у које је с децом ишао цркви. Свештеник је био опозиционар. С њим се Чеда често састајао.

Један пут, баш о црквеној слави, скупи се силан свет на сабор. Ту су све газде из околине; ту су кметови, па чак и капетан и писар срески. Крчмари направили вењаке, лицидери разапели шатре, као на вашару. Ту се Чеда упознао са многим отменим домаћинима из околине, а у колу му, богме, паде у очи и једна девојка из оближњег села.

— Јанко, брате, чија је оно девојка, што се поси по варошки? — упита Чеда свештеника.

— Хм, тиче те се, момче, је ли? — рече поп Јанко. — То је моја нека далека својта, Сава Јелкићева. Ваљана је девојка, а биће и парâ. Отац јој је први газда у срезу. Ено онај, што седи с кметом и капетаном. Хоћеш ли, да ти будем проводадија?

— На бога ми, писам од раскида. Само док се упознамо. Нешто ми пријања за срце. Овако миле девојке нисам скоро видео. Док сам био у вароши није ми женидба ни на памет падала, али, бога ми, у овим Гудурама...

У том се поче нова игра. Ухвати се и поп и учитељ. А лепа Сава неко време стајаше са другарицама, смешећи се стидљиво и путкајући се, која ће пре у коло ући, па се најпосле узе с једном другарицом за руку, одвоји се од осталих, и ухвати се управо до Чеде.

Али не потраја дуго, а њу и другарицу растави срески писар, Станојло, дугачка, сува момчина, риђе косе, кад игра све се бацака. Ћосав; место бркова свега неколико ситних длачица, разбацаних поразделеко, а од браде ни помена. Учио је гимназију, па га због нечега истерали, те после отишао у практиканте, а најзад добио и за писара. Има му већ око четрдесет година.

Игра Станојло, па све стиска руку Сави, а она само црвени, па све окреће главу од њега.

Кад се пусти коло, Станојло зовну Саву, да јој купи лицидерских колача са залогама. Сава не хтеде. Али кад је зовну Чеда, она пристаде. Ту се после с њим и познала и разговарала.

Станојло виде, па само разрогачи очи и рашири поздрве.

Весеље се сврши и свет се разиђе. Али Сави оста памет у Гудурама, а и Чеду је поп Јанко после често задиркивао због ње.

Но и Станојло је од тог доба једнако др-

жао на мети оно писмо, у којем се јавља, да је Чеда опасан, и да на њега ваља припазити.

Међу тим поп Јанко већ беше поменуо Јелкићу за девојку, и с Чедом неколико пута био у његовој кући. Девојка је хтела, али јој је отац био на невољи, јер јој је већ просио и Станојло, па није био рад, да се замери власти. Оклевао је. Види Чеда шта је, види Станојло шта је, а види и капетан.

У том буду наређени избори за скупштину. Требало је бирати поверенике. Чеда је радио, да се изабере поп Јанко, и Јанко буде изабран. Среска власт јави, да Чеда ради против власти, и да би избор повереника испао много боље, да није било њега. Чеда буде кажњен тромесечном платом. Но сељаци се порефене, те му штету наканде.

Дође дан, да се бира посланик. Народ хоће поп-Јанка, а власт не да, него хоће да протури другог, па кад види, да народ осваја, она поквари избор, и стане свет терати с биралишта. Народ не ће да се разилази. Чеда стане протестовати, што се гази устав. Капетан га назва бунтовником. Станојло дође да га удари. Народ не дадне. Начини се перед. Дође до боја, Станојла истуку, капетан побегне, али одмах за тим дођу жандарми, те се он опет поврати. Кроз неколико дана Чеди, поп-Јанку, и још неким буде створена кривица, те их капетан стане потрзати на одговор. Међу тим буде наређен нов избор. Али пре, него што дође до избора, поп буде послан у манастир на епитимију, а Чеда с неколико отменијих опозиционара буде везан и спроведен у окружну варош начелству.

Начелник је био страсна присталица владина. Кажу, да је био правник, али је прешао у полицијску струку због каријере, па је чинио већа чуда него они, који нису школовани. Кад је видео пред собом везана Чеду и остале опозиционаре, он је уживао, као Турци кад виде обезоружану рају. Нареди, те их затворе у неки подрум. Око неко доба ноћи отворе се врата од подрума. Уђе са лампом апсанџија и уз њега још четири жандарма. Један носи говеђу жилу, други неку дугачку кесу песком напуњену, а остала двојица држе запете револвере.

Апсанџија обеси лампу о зид, а они жандарми приђу Чеди и упитају га, хоће ли пристати уз владу. Он им рекне, да га се окане, и да га оставе на миру. Он има посла са судом и законом, а не са жандармима.

У том начелник завири с поља, па се раздере на жандарме, што чекају, те га не уче памети. Онај са жилом скочи на Чеду и стане га тући. Он се стане отимати. Скоче и остали, који су с њим били затворени, али жандарми потегну на њих револвере, претећи, да ће их побити, ако се и један макне. Чеду облије крв најпре по леђима (ја се при тим речима сетих оних белега, што сам их на њему опазио при купању); а кад га удари и онај кесом с песком, њему појури крв и на нос и на уста, и он падне, незнајући више ништа за се. Тек после, казивао ми је, слушао сам као кроз сан, где и други јаучу. Сутра дан сви беху у крви огрезли. Стану се разговарати, шта ће и како ће: да ли да пристану уз владу, да ли не. Реше, да не пристану. Но друге ноћи опет бој. Треће опет тако. Међу тим им нису дали ни јести ни пити. Молили су апсанџију, да им бар за њихове паре што купи, али он није смео. Најзад четврти дан запиште пред подрумом жене и деца оних затвореника, који су били ожењени. Они не могну одолети срцу: пристану на све и буду пуштени. А Чеда и још тројица остану и даље постојани, али испребијани, у затвору. Ту су, морени и глађу и жеђу, лежали још неколико месеци, док нису спроведени суду и осуђени на годину дана затвора, у који се није рачунало оно, што су провели у подруму, док су били под полицијским испитом.

Какав је Чеда изашао из затвора познато вам је. Изгубивши здравље, а, као осуђеник, и службу, изгубио је брзо и живот . . .

У том у кући зазвецкаше ножеви и виљушке, те приповедач познаде, да је преме ручку, па се диже да иде.

Заустављах га на ручку, али он не хтеде да остане. Та нисам могао ручати ни ја, а камо ли је њему било до ручка.

Морадох га пустити, ама не могох пропустити, а да га не запитам, шта је са Савом и Станојлом.

— Узео ју је, — рече, — јер јој је отац волео, да се ороди с влашћу, али је она умрла пре него што је Чеда изашао из затвора. Она већ давно лежи под земљом, у коју опомад и Чеду спустисмо; а Станојло је, баш некако пред Чедину смрт, постао капетаном. Има и орден.

ЛУКИЈАН МУШИЦКИ.

О ПОСМРТНОЈ МУ ПЕДЕСЕТГОДИШЊИЦИ.

КРИТИЧКА СЛИКА.

ОД ЛАЗЕ ТОМАНОВИЋА.

(Свршетак.)

Поезији је Мушицковој главна мана, или да се боље изразим: што одузимље доста његовој лирици. то је дидактика, што јој је главно обиљежје. Али како он мајсторски ту хладну врсту пјеснишшва зачиња, како ли разгријева! Узмимо само оду Стефану Живковићу, којој је сврха да поучи овог заслужног Србина, који је био духом тако клонуо, да је био почео осуђивати карактер српскога народа. Пјесник почиње оном свечаном апострофом: О име рода, којег сам вјетвица . . . па му овако своју привржености изјављује:

Нит жељ користи, нит ће ме принудит
По дугом труду цјел осуђена,
Нит памрштено грозно лице
Тирана, ја да на тебе вргнем
Иљ' хулу, лажу, или једиственог
Бједњака дјело подло и безчестно.

Та против твојијех врагова — наставља — тул ћу испразнити љутијех стријела. Из пријатељства Србин ми испада и постаје на вјеки немио, ако те језиком вријеђа. Па се од једном обраћа Живковићу:

Дај руку, дај да бранимо народ свој.

Признаје многе пороке појединаца, али не допушта, да се цио народ окривљује:

Стефане, знаш, да дивијм на воћкама
Пријепељуемо питоме, вкусне; а
На умну, хвалну твар предивне
Зар добродјетели не можемо?

На предказујући вријеме срећније кличе радосно:

А благо њековом будућим! видиће
По улицама питом и красан прав;
Астреју с ликом кротки муза
Дворе и кућице поодеђу.

И завршује: Да та времена брже сину, њежни дух човјечности да се у наша срца усели, љубимо топло и искрено свој род!

Чујмо само пјесника у самоћи Шишатовачкој и црној бризи чим се ћепи, чим се занима:

Утро тиња блестит; сердце весело мње.
Друже, варвите, пој. Гласа ти сладост'ју
Дом Цицановича и
Тиху нашу пустињу во
Свјат восторг приведи . . . . . .

На коме ће пјевати?

Вино да ми воспојим пјесн,
Милу сербскоме племена.
С нам сладјејет живот, смрт не ужасна в нем.

И ком није суђено да у крилу милог српства умре, то је бол!

В хладном сјеверје, ах, Јанковић, Терлаић с ним
Тепли Серби испиша
Смерти чашу без сродничих
Слез! Их пепел свјанцем кто положит в ковчег?
Многим то недано! всјуду разсјејан Серб . . .

Зато кличе, да подигнемо један пантеон свијема заслужнијема Србима.

Гдје ни урна блеснет нам,
В том поставим имен скрижал.

Ето сврхе ове оде: ето како се отреса црне бриге на узлијеће у »свјат восторг« бједни пјесник, у ведрине надземне. Па у истој пјесми има и ова њежна мисао:

Мати добрих јест душ' сербски драги народ!

Па и ова:

В наших видјехом днех, јако народом сут
Стјени — перси, сердца; к общему щастију
Всјех љубов — јест богатство.
Обще благо љубјај богат.

Па да докаже, да без крјепке воље нема на свијету красијех ђела, истиче за примјер Рајића, Стратимировића, Орфелина и друге савремене заслужне Србе. Све то у једној пјесми, у једној цјелини сливено, фала његовијем лакијем лирскијем полетима, фала збијеноме стилу класичкоме. Што се тиче стила Мушицковог узмимо само његову пјесму: На Видовдан.

Да грозна сербском духу позоришта!
О мати бједе вечеро кнежева!
Уви, Лазаре, што ти рече!
Подиже невјеру поред себе!
А благородну низврже душу, ах
На вјечну Сербом жалосну пагубу!
Он рече! Уста Милош, духа
Храброшћу, душе красотом, дика
Свег сербског рода; перси му се волнују,
У духу расте намјера гигантска.
Јунак не трпи подлу лажу.
Одлази. Ждрал нам га вјерни чека.

Ноћ изпред њега бјежи, а зорица
Пред њега сијева; пут му освјетљује . . .

Е на што ћете љепше, што ћете снажније, да вас потресе, да вас пренесе у они час кобни народне историје?! Ове бистрине, збијености и брзине стила нема ниједан наш пјесник. А међу италијанскијема напомиње ми класички стил Кардучијев. Међу нашијема су му најближи Његуш и Стерија. Капоти ће страст говори, чини ти се да поток јури, скаче низ камениту стрмен. Али ће страст не тражи одушке, ће треба тишине, Мушицков је стил благ, тих као поточић кроз травну долину.

Да, добри Вуче, луте из нужде су
Премногн добри Србије синови,
И мирни, њежни сердцем, душом,
Туђем незавидни сребру, злату,
Орављи радо својима волови,
По љепим, топлим, плодним предјелма
Отцева своји житне њиве
Ручак и ужину чекајући,
Знаш зготовљену прабабским начином
От вјерни љуба, — невине десснице
Хајдуком дали . . . . . .
На бранећи даље хајдуковање пјева:
И тиха рјека странима водама
У вис дигнута, собствене бретове
Обара, топи туђе њиве . . . . . .

Но кад бих ја заиштао по мирисној башти Мушицковој, да љепше цвијеће берем и биље љековитије, не бих оставио ниједну оду његову. Оде Доситију, на Рајићу, то су савршени умјетнички производи, бесмртни споменици нашијем великанима, непресушни извори србољубља идућијем нараштајима. Јован Хаџић до данас најкомпетентнији судац рада Мушицковог, у предговору другој књизи Стихотворенија Мушицкога рекао је: »Мушицки се заиста са првима овога рода духовима код најпросвјећенији народа споредити може, и колико народа има, код који је језик и књижество до највишега степена доведено на се не могу похвалити лепшим у овом роду производима стихотворнима. И он својим савршенством баца свјетлост на сав род српски, у коме је постао, живио и радио«. Ст. Новаковић у својој Историји српске књижевности признаје Мушицкоме само, да је својом »појезијом стао у врсту будилаца народних, која је распаљивала у омладини љубав и одушевљење према народу и књижевности, у чему су његове заслуге знамените«. Али му замјера, што је постао родоначаоником свију шљедбеника класицизма у српској књижевности. Ова се замјерка може разумјети у оно доба. Народни говор и народне пјесме, то су били идеали; Вук и Бранко узори. Та је струја била запиљела све младе умове, те све, што није одговарало њезиним идеалима и узорима, није ваљало. Али као што смо видјели, да се приближује вријеме, у коме ће Срби његовати словенштину, као што ју је Мушицки његовао; тако ће и класицизам на српском Парнасу опет наћи поштедователъа. што нам већ млади пјесник Војислав јамчи.

Него наш највећи пјесник данашњи, дивни Змајовић, о стогодишњици рођења Лукијана Мушицкога, оцијенио је пјесника, одао му је пошту, коју би требало да свако Србче »од Пеште даж' до Чарне Горе« на памет знаде.

Лукијане дивни, споменом ће твојим
Крепити с' и јачи Срйства нараштаји;
А нашојзи тузи и нашему болу
Твоје име као мелем звјезда сјаји.
Твој ће живот бити довек Срйству дика,
А свом добу беше из душе ти благе
Чудотворан извор чудотворне снаге,
Без које би суша поморила биљке,
Које њима даше плода изобилна; —
Та ни мислит не смем на ону празнину,
На ону празнину, умну пустолину,
Која но би пукла без твог духа силна.
Твоја света лира зар је мање била
Нег' ума дојила свих млађаних снага,
А светиња њена привлачила ј' брата,
Одбијала врага.
Твоје харфе гласи беху звоно свето,
На које је Србин у цркву полет'о,
Хај, у цркву вере, хај, у цркву нада,
На жртвеник новог умног рукосада,
Пред распеће, пред ким синак божи гине,
Само рад истине, само рад врлине; —
На олтару оном, *на ком један иламен*
За сву браћу гори,
Која но су жељна обећане зоре
Листом свуд од Пеште даж' до Чарне Горе.

Велики дух пјесников предвиђао је ову пошту свога милога Срйства; био је увјерен, као сви велики пјесници, да ће са висине Парнаса српскога живоносни дах његове лире вјечно напајати учени подмладак. Томе увјерењу он даје често израза. У оди Гагићу пјева:

Пису ли тронуле леп твој сербски
Дух жарконјевне варвита струне мог?
Тако ли рано ја већ да чувствујем,
Какву ће љубов име моје

Права од Сербљина к себи добит,
Зелена трава пјевца на гробу кад
Нарасте; в прах се претвори десница.
Творившна плектром радост, восторг?
На у оди Утјешеније моје:
В Шишатовџе труди, мнозј подјати за
Крјепост, сјајност јего, вмале изшезнут вси.
Крону что одољејет?
С родом пјесни пожившјет моја.
У оди к Дщери Духа Мојего такођер:
. . . . . Тобоју мој воплощени дух
Јегда зелена плоти на гробје ми
В'зрастет трава, *народа в лоне*
В вјек пожившет и живот иосјејет.
А у оди к Духу Мојему то увјереньс пјесниково најбоље се огледа.
На најже двигнем памјатник тверд себје,
Јегож не сломјат вјетрове бурни,
Времен ниж' љутост в прах срушити
Имат когда. Возрастет нам слава.
Толна злославна тмоју покријетсја,
А имја наше в свјетлости будет жит,
Докође Сербов род пребудет,
Сербским јазиком глаголја радо.
А ја ћу тебн, како си ти, дивни наш митроносни пјесниче, Рајићу оду завршно:
Прежде возвратитсја назад солнце,
Обратитсја в камен људско сердце,
Пернати же птици умолчат:
Нежели блажена всегда Тјене
Престанем на племја от племене
С именом ти дјела величат.

Пресељењем онијем великијем Срба под Чарнојевићем из Турске царевине у Аустријску, српски народ што је остао на своме огњишту, велику је штету претрпио; али ова грана одчељена надокнадила је то временом своме корјену. Што је данас цио српски народ обратио на себе пажњу цијеле Јевроп̀е као важан чинилац просвјете на балканском полуострву, ваља да признамо доста заслуге и овијем Србима, који су први распирили ватру српске просвјете.

Зато, докле Срнства узбуде, покољења српска славиће поносом и синовском харношћу оне генције-трудбенике на пољу те српске просвјете, она пјајна свјетила, на српском небу, која су не само савременицима служила и данас нама служе, него ће служити још Србину докле га буде. Ту је Мушицки први са Рајићем и Доситијем!

Када данас погледамо на успјехе овијех нашијех великана и њиховијех одушевљенијех пошљедователја у челустима туђинства, у мору надмоћније туђинске просвјете, ми се морамо поносити снагом духа српскога; ми отуда морамо изводити радосни закључак, да ће дух српски, да ће српство цјелокупно на свом рођеном огњишту одољети свијема данашњијем невољама, да ће савладати све опасности, што му пријѐте, да ће живјети вјековима!

У марту ове године навршило се педесет година, да је Арфа Шишатовачка умукла, да је лабуд Шишатовачки одлетно

Там', где Везилић, Рајић с Терлајићем,
Доситеј бодри, виду в преобразном,
Са њежном, драгом дружбом в лону
Вјечна покојна сладко живе.

На подножју високе српске планине, које српско море кваси, у мирису горске жукве и пелима, питоме нарање и морске мураве, потрешен смрћу трећега српскога митроносног пјесника Срб-Милутина, њежнога пјесника Светога Саве, у овијем мучнијем данима српскијем, приступио сам к твојијем пјесмама најпобожније, дивни наш пјесниче, и из њих ти ову слику снимио, да је изнесем младијем Србима »од Неште дал' до Чарне Горе« на углед, да се с тобом поносе и кријепе, јер нам треба, то је већ признао пјесник нашег нарапгаја:

Огријат се жаром твог спомена жива,
Њим обасјат таму, која нас покрива . . .

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

„Године 1376. намоли Лазар Цариградског патријарха, те скиде клетву, која за Душанове кнеже би метнута на Србију, што се постави српска патријаршија, *и те године венча се на царство*“ вели Мајков на страни 92. „Lazar liess sich im Jahre 1376. förmlich zum Kaiser krönen“ пише П. Ј. Шафарик у „Geschichte der serb. Literatur“ и на страни 24. и на страни 41. и каже на страни 181: „Lazar war gekrönter Czarj“ а тако пише и каже Шафарик држећи се Енгла, који то крунисање Лазарево за цара описује на страни 135. по нашем Рајићу, који опет у III. тому на страни 22. а на крају §. 4-ог, у ко-

јем је то венчање описано, каже: „Тако сіи описалъ Графъ Бранковичъ въ Исторіи своей въ книзѣ IV. отъ страны 379—392. Тоеже обрѣтается и въ Родословѣ Даниловѣ на странѣ 173. и 174. отъ неизвѣстнаго Ауктора написанное“.

Но у Родослову Данилову каже се само, да је на сабору у Пећи дне 3. окт. 6884.—1375. године изабран страад ћир Јефрем за српског патријарха, али у Родослову том нема ни речи о том, да се кнез Лазар зацарио и царском круном венчао.

Бранковић и Рајић нису знали или пишући историју нису имали на уму, да се година од створења света са индиктом почињала 1. септембра и отуд и један и други пишу, да је Јефрем изабран за патријарха 3. октобра 1376. место 1375. да се цар Стефан преставио месеца децембра 1356. место 1355., да је деспот Ђурађ Вуковић изданую на крају године 1457. место 1456. и т. д. Но то није главно већ је главно то, што у Родослову Данилову, на који се Рајић позива, не пише, да се кнез Лазар у Пећи или Призрену или ма на ком другом месту проглашено за цара и да се царском круном венчао. А како је и грофу Бранковићу једини извор био тај Родослов, то је јасно као сунце, да је описани чин венчања Лазарева на царство граф Бранковић додао, то јест измислио и даље придодао, да је том приликом венчани цар Лазар Вуку Бранковићу, зету свом, дао наслов деспота.

Из повеља, листина и списа зна се, да се Вук Бранковић никад није писао ни називао деспотом и да се кнез Лазар није писао ни потписивао, нити су га суврсменици називали царем, нити су присни његови после смрти његове помињали га као цара: он је био и остао до мученичке смрти своје кнез, од године 1379. самодржавни кнез Лазар, господин Србљем и Подунављу — Conte Lazaro, — princeps, — dominus Lazarus. И Орбин зове Лазара увек кнезом — Conte, — и он не зна ништа о каквом венчању његовом на царство. И Лукаревић не зна о том ништа. А кад за то Орбин и Лукаревић не зна, то ни Француз *Дифрен* не зна, већ каже: „Cujus quidem regionis (то јест: Подунавља и Посавља) non regem se aut kralem, sed despotam dum taxat inscripsit, quo forte titulo ab Urosio vel certe ab imperatore Constantinopolitano donatus fuerat“. Но ни то, што Дифрен мисли, не стоји, јер Лазар није био деспот нити се он служио титулом деспота.

Овде би место било, да кажем — и да нисам онако љуто увређен и огрчен, Грчићу мој, ја бих ти и казао, шта о тој ствари Бугарин Пејачевић пише на 326., 327. и 328-ој страни. Но овако казаћу ти само, да је и Пејачевић мислио и мислећи написао: „Cralis titulum Lazarum nunquam arrogasse et multo minus Imperatoris in confesto est“.

Кад дакле кнез Лазар не зна и не каже, да је он био цар, и кад исто тако и његови присни не знају нити кажу, да је он био цар, и кад у Родослову Даниловом не пише, да се он венчао за цара, откуд онда граф Бранковић да зна, да се кнез Лазар крунисао за цара?

Па што то граф Бранковић и по Бранковићу Рајић и по Рајићу Енгел и по Енглу Рус Мајков каже — ајде де! Али што је то и П. Ј. Шафарик казао и казано двапут поповио: и што и Миклошић у „Monumenta Serbica“ у натписима повеља Лазаревих и записа постојано пише: Lazarus Serborum imperator (види стр. 193. 195. 196. 200. 205. 212. 214. и 215.); и што и покојни Даничић у свом речнику из књижевних српских старина кнеза Лазара увек царем српским назива, — „како не дивим се?“ Да, да, брате Србине и српски сине, и кажи ми, молим те, како да се не дивим Шафарику, Даничићу, Миклошићу? Граф Бранковић мислио је, да се кнез Лазар зацарио и венчао на царство и мислећи то смислио је, кад је од прилике могло бити и како је свршено венчање то Лазарево на царство. И Бранковићу ни најмање није сметало то, што се Лазар у својим повељама зове кнез а не цар, јер Бранковић тешко да је какавгод препис ма и једне повеље Лазареве пред собом имао, кад је кронику своју састављао. Но Шафарик, но Миклошић, но Даничић! Та они су бар знали за те повеље Лазареве и знали су, да се он у тим повељама пише „кнез и самодржавни господин Србљем и Подунављу“; и место да на основу тих повеља и осталих суврсмених списа и записа и српских летописа забаце Бранковићем измишљени чин венчања Лазарева на царство, а они домишљене се или правије прихваћене домисао и досетку брзоплетог Енгла — и Шафарик пише на поменутој већ страни 181.: „Lazar war gekrönter Carj, führte aber aus *Bescheidenheit* nur den Titel Knez.

„Наша круно славан кнез Лазаре!
„*Ти цар јеси, ал се зовеш кнезом*
„А ово нам књиге кажу цело
„Да се 'ће прекренути царство“.

Тако у једној народној песми довикују господа српска: дванаест младих деспота кнезу Лазару (Летопис М. С. за годину 1847. Ч. II. 102.) Ти си цар, кнеже Лазаре, али си скроман те се из скромности само зовеш и називаш кнезом.

Но кад је цар, саборно „всѣмъ штатомъ соизволящимъ“ проглашени и царском круном венчани цар Лазар тако скроман био, да се и после проглашења и венчања свога за цара само кнезом називао, зашто се онда проглашавао он за цара и зашто је метнуо царску круну на своју главу?

Такво питање могло би се ставити, но ја њеу да сам најгори и да такво питање стављам, но ти, брате Србине и српски сине, само просто кажем: *да се књез Лазар није никад венчао на царство, нити је он био цар, нити се он звао цар, нити га је когод у XIV. веку називао царем.*

И мислиш ли ти, Србине и српски сине, да мени није жао, што ти то просто кажем? Ох, та жао ми је, не знаш ти, како је и мени самом жао, и како бих се радовао ја, кад бих могао с нашим Рајићем велиим гласом: „Књиза Лазаря јако бывша въ Сербехъ царя проповѣдати“. Но ја то не могу, „трѣхъ ради моихъ“ не могу, па не могу ни тврдити с њим: „јако Лазарево владѣніе отъ границъ Албанскихъ до Дравы и отъ поморія къ востоку до Дунава и Болгарія протягалося, кромѣ Баната Темишварскаго; въ конхъ предѣлех заключаласи: Херцеговина, Рассія, Сербліа, Сремъ, Банатъ кромѣ прочихъ меншихъ провинцій“. Но у земљи, која се у другој половини XV. века прозвала *Херцеговина*, није господарио кнез Лазар већ бан — краљ Твртко; с Расијом граничила је кнежевина Лазарева, али гех Rassiae није био кнез Лазар већ Твртко; Срему није био господар кнез Лазар, већ намесник краља угарскога; а у покрајини оној, која се доцније прозвала Банат Темишварски, било је више жупанија и више жупана, али жупани ти нису примали заповести из Крушевца од кнеза Лазара, већ од угарскога краља Лајша, ком је и сам кнез Лазар — но жао ми је тебе, брате Србине, и њеу да ти све уједанпут кажем, и њеу да те сасвим и до конца огрчим, као што си ти мене огорчио твојим приговорима, и не мало већ баш јако и тако огорчио, „да до подне — као што је неко у „Новој Уставности“ згодно приметио — мрзим на себе, а од подне на цео свет“.

Обојица смо се преварили: ја у тебе а ти у мене, брате Србине и српски сине! Ја сам мислио, да си ти, роде мој, трпке нарави, да можеш много поднети, и да не требаш „дријемка“; но сад видим да ниси такви, већ да си несносан, раздражљив и нервозан и да не можеш бити без „дријемка“ те је мука изићи на крај с тобом. И што ближе крају, све то већа мука настаје за мене. А како је опет тебе самном, брате рођени, то ти најбоље знаш, и ја њеу да сам себе опорочавам пред тобом и пред оном светином. Чуо си ваљда, Србине брате и српски сине — та ако си прави Србин и српски син, морао си кадгод чути за Јашу — за оног Јашу из Кумана или „из Кумана Јашу“, за свирца, хегедуша и народног певца Јашу. Тај из Кумана Јаша певао је много песмица и једна од тих Јашиних песмица штампана је у Српском Летопису за годину 1847. Ч. III. на страни 120-ој, и у тој песмици трипут каже Јаша побратиму свом: Ти си, брате, то и то или тај и тај и напослетку каже:

„Пропашћемо и оба
„Истину ти кажем.

Истину и ја тебе кажем, Србине брате и српски сине, да ћемо обојица пропасти, ако се не поправимо не исправимо и не излечимо, ти од твоје а ја од своје болести — и раздражености. Међу тим опростимо један другом, „возлюбим друг друга“ и остављени расправљање, што цепа и раздваја, послушајмо старога летописца, онога истога летописца, од кога смо дознали, да се цар Урош у својој земљи и части царској преставио дне 4. децембра 1371. и да су то исте године, но пре смрти цара Уроша, Вукашин краљ и Угљеша деспот, који су цара Уроша „сагнали от царства“, од Турака побијени били на реци Марици „јако ни тлѣсснь ихъ обрѣсти се.“ По сихъ же кѣсехъ — продужује тај стари летописац — *прѣвеликыи власелски благоутѣшныи кнезъ Лазарь, иниже же сынъ ни же кѣнуукъ прежде реченныхъ цареи плѣменне кого, нъ токъ земли Србскые отъ прародителъ своихъ рожденіе и кѣсинтѣнніе кѣ, не отъ прѣпростыхъ.* — Син (Лазарь) же прикнь прѣждерѣченнаго дрьжаваку земли Србскые, кыше можаш блазѣ, кротькъ, сиѣрени же прѣзнаихъ, якоже и се иказаимть того прѣмногое сиѣрѣніе: Сѣдиу же тоиу на дрьжавнѣмь прѣстолѣ цареи прькыхъ, никако убо къчюсни се потъщи се постазити себе цареи же или краљемь или деспотомь, нъ къ сиѣрѣнии своимь благорадѣумиѣмь прѣбысть даже до дне исхода своего, иосе ише богои же и царемь сиу прькѣе даниое. Прежде бо слиодрьжаше царь Стефана глаголю, отдалнкъ иере при животѣ своемь страиу єдииу своего царства, тоиу кыртуизеть, сею доклѣти се и кнезь страны оны нарицати се. Иже и къ чьсть слиодрьжанїа царскаго кѣдъшьдь, не хоте иждѣлити кнезьуѣского нарицанїа, нъ се оброс ише инѣмь же имѣни въ всѣхъ прькыстекющихъ краіехи же и царь прежде того бывшихъ покада се.*“ (Jagić: Ein Beitrag zur serb. Annalistik, p. 108. и 109.)

Прочитај, још једанпут прочитај, Србине брате, то причање твога старога, од грофа Бранковића далеко старијега летописца твога и увери се, да писам ја први, који каже, да кнез Лазар не постави себе ни царем, ни краљем, ни деспотом, већ да је до смрти своје остао смирен и благоразуман не тражећи веће, од власти и области и јакости своје веће титуле. Кнез Лазар био је самодржавни господин Срблем и *Подунављу*; но у исто време био је и бан босански Твртко господин у једном делу српских земаља и тај босански бан, унук кћери српског краља Стефана Драгутина, крунисао се у српској земљи, у манастиру Милешеву, у којем су почивале моћи св.

Саве, године 1377. и стао се од то доба писати краљ Србљем и Босни и Поморју и западним странам; и осим кнеза Лазара и краља Твртка био је још један господин у српској земљи, велики господин Ђурађ Балшић, а за Балшиће се и у самом Риму знало, да су „de genere regio“, а уз то је сам тај Ђурађ био и зет српске царице Евдокије и њезиних синова, деспота Драгаша и господина Константина, подложника турском цару Мурату. И тај Ђурађ Балшић, зетски и арбанашки господин, у чијој је држави било Будимље, Хвостно и Призрен град са својом облашћу, да ће пристати и саизволити, да кнез Лазар, муж Милице, прапраунуке *брата* првовенчаноме краљу Стефану, метне царску круну на главу и да он буде цар Србљем, властелом и земљи српској! Ако недоумјеваш, брате Србине и српски сине, а ти упитај данашње Зећане — и они ће ти одговорити.

Или мислиш ли ти, Србине брате, да је кнез Лазар са зетом својим Вуком тако јак и снажан био, да је могао сломити и силом нагнати Ђурђа Балшића, да га призна за цара и господара свога? Не брани ти, да тако мислиш, јер много што-шта може се мислити, само мало теже иде, кад се хоће или кад треба да се докаже и потврди оно, што се мисли. А чим ћеш и како ћеш ти мени доказати, српски сине, да Ђурађ Балшић није до своје смрти задржао у својој власти Будимље, Хвостно и Призрен са његовом облашћу? А без тих области и оних земаља, које је бан босански Твртко већ захватио био, како да се зацари кнез Лазар све да је и имао он за тим, да царску круну метне на своју главу?

Српски летописац помиње смрт Ђурђа Балшића: **„въ лѣто 6881. — 1373. прѣставн се Гюр'ѣ Балшичь Гъспдарь 4.“** Година није добро забиљежена и Ђурађ се, као што Орбин пише, скончао 13. јан. 1379. г. И тада, после смрти овога Ђурђа, рекао бих ја, да је Хвостно с Призреном припало кнезу Лазару и зету овога, Вуку Бранковићу, но како, да ли силом или леним начином, ја не знам.

Исте 1379. године — каже се у обичним српским летописима — „расиа кнез Лазар *Радича Бранковића* у Браничеву“. У неким другим летописима (Arkiv III. 15.; у Григоровича Виктора, страна 51.) стављен је тај расад Радича Бранковића у годину 6890.—1382. Овај Радич Бранковић поменут је први пут у повељи цара Уроша од године 1357. међу властелом српском (Rad jugosl. Akad. I. 148). Радич се називље Бранковић с тога, што је био син Бранков, но он није био сини Бранка Младеновића, севастократора, већ Бранка Растиславића или Расисалића, који се с браћом својом помиње у повељи, којом је цар Стефан привилеђије Которске потврдио (види Фарлатија VI. 450.; Микл. Mon. Serb. 152.; Rad jugosl. Akad. I. 144.). И Орбин помиње на стр. 380. Бранка Расисалића, и да га је Вук, родоначеник Хранића а наиме отац Влатка Вуковића, великога војводе босанскога, убио — а он, Вук, да је опет доцније а имено године 1359. убијен „da uno di Rassisaglicchi.“

Исти Орбин пише на страни 311. и то, да кнез Лазар првих година владе Урошеве, s' impatroni della terra del re Stefano fin' al Danubio, sottomettendo *Rasislavich* et altri nobili, che tenevano la dette provincie.“ Али ни тиме, што Орбин, ни оним, што по Орбину Павао Витезовић (Ritter) у „Serbia illustrata“ и Бугарин Пејачевић на страни 302. пише, нисам у стању објаснити летописачки податак о распу Радича Бранковића. Гроф Бранковић није разјаснио већ још већма заплео и помутио, (види Рајића III. 12.; Јулиница, страна 84. и 85.. Гласник XXI. 253.), и ја нећу да овде расплићем и размрсујем, што је гроф заплео и замрсио.

С поменуте немоћи своје лут сам те у лутини и с горчином завршујем овај III. одсек расправе о кнезу Лазару.

(Наставиће се.)

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

ПИШЕ ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

1.) Пре некога времена добио сам писмо овога садржаја: „Према 17. ставку ваших чланака: *Бранич српскога језика* у 42 бр. *Стражилова* од прошле године слободан сам да вас упозорим на речи: *пословица, уелов, богословац, богословија*, које по горњем ставку такође не ваљају, те би свакоме, који се год интересује за чистоту српскога језика велику услугу учинили, кад бисте у доцнијем наставку чланака под горњим натписом навели оне речи, којима би се поменуте четир могле заменити, или их можда каквим правилом санкционисали.

Један од пажљиви читалаца Бранича српског језика.

На ово питање ево краткога одговора. Ја сам казао у 42. бр. јањског „Стражилова“, да *наслов* није српска реч, него место ње ваља нам употребљавати српску реч *натпис*, јер данас немамо глагола *слути*, који у презенсу гласи *словем*, нити значи данас *слово* λόγος, него der Buchstabe. По томе и

услов није српска реч и место ње ваља употребљавати *погодба*. *Богослов* и *Богословија* такође несу српске речи, али су ушле из цркве у народ и добиле право грађанства, као што су и *богојављење*, *васкрсење* и т. д., те не би било паметно замењивати их другим каквим, новим речима српским. *Пословица* је српска реч и не долази од *слово* λόγος, него од *слово* der Buchstabe и значи Eine Art Silbirsprache, deren die Bauern zweierlei, die grosse und die kleine haben, н. пр. добродошаненеславици недоводебреде т. ј. донеси воде. Види се дакле јасно, да *пословица* долази од *слово* der Buchstabe, па је доцније узела на себе значење и за немачко Sprichwort. Тако исто и *пријеслов* изгледа да није српска реч, али кад се зна, шта значи, онда се види јасно, да долази од *слово* der Buchstabe, те да је чиста српска реч са значењем: „који изоставља слова кад пише, Ein Schreiber, der Buchstaben auslässt (види: речн. Вуков), а не значи онога, који лудо говори, који празне речи говори.

2.) Ево ме опет са сложеним речима. Ја сам се с њима прилично намучио. Али ми није жао муке, кад видим, да се колико боли од мене и то људи на гласу спотичу о њих. Дошла ми је до руке „Homerova Odysseja“, коју је превео г. Т. Маретић. Ја ћу можда други пут о овој красној књизи, која је с великим трудом и знањем преведена, говорити и то о њезином руху. За сад ћемо само извадити из ње једну реч и то сложену, коју је сам г. Маретић сковао на своме наковњу. Та је реч *милогост*, којом је превео грчку реч ξεῖνος. Али кад је г. Маретић ковао ту реч, види се, да му је ваљао чекић и наковањ, али му је рука била неудесна. Истина, тежак му је био чекић, којим је сабио две речи у једну, али каква му је корист одатле, кад му је посао испод чекића изашао наказан. Шта? Зар је *милогост* добра сложена реч српска? Ако је *милогост* добро сложена реч српска, онда је и *велеваст* добра. Али г. Маретић вели, да је *велеваст* наказна сложена реч, као што је Даничић још пре њега то исто рекао за ту реч у „Књижевнику“ од год. 1866. при оцењивању Будманијеве граматике. А ја мислим, кад не ваља *велеваст*, онда не ваља ни *милогост*. Г. Маретић вели за *милогост* ово: „Та је ријеч начињена према народним ријечима: *милодух* т. ј. мили дух, мирис и *Миловрат*, које је мушко име.“ Г. је Маретић истина начинио ту реч према речима *милодух* и *Миловрат*, али забадава, кад не ваља. А не ваља из оних разлога, шта сам их споменуо у 17. бр. „Стражилова“ од ове године. Није лака ствар говорити о сложеним речима српским. Ја морам признати, да сам се доста мучио, док сам она правила о сложеним речима српским у 17. бр. „Стражилова“ од ове године сковао. На за то мислим, што је ова ствар тешка, да не ћу бити на досади читаоцима „Стражилова“, ако ју опет подгрејем. Ко хоће да ме боље разуме, нека прочита још један пут, што сам писао о сложеним речима у 17. бр. „Стражилова“ од ове године. *Милогост* требао би да буде детерминативан композит, као што су речи: *Милодух*, *Милобрат*, *Добровук*, *Миловук*, *белограб*, *црногораб*, *белојӯг*, *модрокос*, *пустобај*, *пустосват*, *слаткогрм*, *Суводол*, *белојабука*, *белошљива*, *дивокоза*, или као што су речи: *брзолов*, *брзорек*, *брзолет*, *танковрела*, *хитроврела*, *зловрела*, *злоткала*, *самовик*, *саморас*т, *самоток*, *самоук*, *самохран*. Кад добро погледамо у ове речи, онда видимо, да прва реч допуњује другу, да је прва реч допуна или додатак другој, као што је атрибут према своме супстантиву. Можда ће ко помислити: „Па то је лако правити сложене речи. Сложи само адјектив са својим супстантивом, па готов посао. Н. пр. узми од *мили гост* основу *мило*, па је сложи са *гост* у једну реч, па је готова сложена реч *милогост*.“ Али није то тако. *Милогост* не значи у српском језику ништа, јер је наказно сложена реч, као што не значи у српском језику ни *велеваст* ништа. Колико сам ја ову ствар прокухао код ових детерминативних композита, ваља на ово двоје пазити: а) Друга реч у сложеној речи мора имати свој самостални наставак, те мора долазити од глагола, а прва реч при тумачењу мора бити том глаголу као прирока додатак. Не сме дакле бити прва реч при тумачењу другој речи атрибут, н. пр. *брзолов* не значи „брзи лов“, него „који брзо лови“; *брзолет* не значи „брзи плет“, него „који брзо плете“, а то је човек, који не пази шта ради; *танковрела* не значи „танка прела“, него „која танко преде“. б) Друга реч у сложеној речи постоји и као самостална реч, а прва реч јој је при тумачењу истина атрибут, али не саставља своје значење са значењем друге речи, него така сложена реч значи име нечему. Тако н. пр. *белошљива* не значи „бела шљива“, него значи врсту шљиве; *белограб* не значи „бели граб“, него значи врсту граба; *белојӯг* не значи „бели јӯг“, него јужни ветар без кише; *модрокос* не значи „модри кос“, него значи врсту птице; *Добровук* не значи „добри вук“, него значи име људско; *Миловук* не значи „мили вук“, него значи име људско; па тако исто и *Миловрат* не значи „мили брат“, него значи име људско; па на послетку и *милодух* не значи „мили дух“ или „мирис“, као што каже г. Маретић, него значи биљку, коју зову и *селен* ligusticum levisticum. На то томе не може ни *милогост*, као што хоће г. Маретић, значити никад „мили гост“, него кад би било те речи у народу, морала

би значити име људско, као што значе и *Миловук, Добровук, Милобрат*, а ξένος валда не значи ове људско! На што дакле градити сложену реч за ξένος, кад ми дочекујемо своје миле госте одмах с врата овако: „Ево нам милих гостију“. — Ја мислим, да није излишно, што сам ову ствар поновио, а мислим, да не ће бити излишно, ако је и још који пут поновим. Знам, да ће г. И. Руварац, наш највећи повесничар српски, кад буде ово читао, узвикнути: „Гледај хајдука! Што ти је хајдук, та гуја присојкиња, па удара сад и на таквога јунака,

На коме је крвно одијело,
Сјају му се токе кроз бркове,
Као мјесец кроз јелове гране;
Преко крила дуга плаштања,
Све у сроми и у суву злату;
За појасом диџе Дахијске,
Међу њима поши и сиџирја;
А на глави калпак и челенке.“

Знам, да би волео г. Руварац, да сам само још један стих „навео“, те би се слатко насмејао.

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(Српска Новосадска гимназија школске године 1886-7.) Откано је ова гимназија наша добила сваки осам разреда, а то је од године 1867. амо, излази на крају сваке школске године извештај о свему, што се дотичне године градило и привредило у том заводу. Напред је свагда каква расправа од овог или оног наставника. За ову смо прошлу школску годину читаоцима нашим већ јавили, да је у извештају слоопштена латинска расправа професора Дере о Анакреонту (в. 26. број нашег листа међу књижевним белешкама). Управа гимназијска разашиље извештаје на све стране, то се свако, коме је напредак тог просветног завода на срцу, може известити о стању и напредовању му. Већ је од неколико година амо у гимназији нашој и тај леп обичај уведен, да се свака школска година после благодарења у цркви свечано још лепшом екромном свеучилишном у гимназијској дворани. Том приликом ученици певају у хору, деклamују, па се ту и раздају награде одличним ученицима. Сваке се године одазове по десетак двадесет родољубивих господа Новосткиња, те свака приложи по коју лепту за ту цељ, да се добрим ученицима набаве премије. Уз господе се обично придруже и два три родољуба, који се за гимназију и њене ученике интересују. Тако су на крају школске године приложиле господе: Софија Лазе Дунђерског 2 дуката, Милена Ђорђа Вукићевића и Ана Мише Димитријевића по 5 фор., Олга Стевана Поповића Пецића 3 фор, Марија Илије Вучетића и Софија Васе Пушибрка по 2 форинта; даље Марта Лазе Станојевића, Катарина Пере Матића, Катица Данчине Манојловића, Милица Младена Јојкића, Драгиња Андрије М. Матића, Смиљана Светозара Сакићића, Марија Милана А. Јовановића, Катица Милана Бирића, Даница Паје Гостовића и Зорка Јована Грчића свака по једну форинту. Осим тога приложио је и ове, као и досад сваке године, др. Љубомир Радивојевић један дукат, а гђа Анка Стевана Павловића дала је један примерак „Мале поучтике“ у дивот-повезу, госп. Светислав Николић пак два примерка исте књиге. Награде су завредили били и добили они ученици: из VIII. разреда Данило Кеслер, Коста Младеновић, Димитрије Мушицки и Младен Симоновић, (сва су четворица положили испит зрелости с одликом); из V. разреда Јанко Перић и Анастас Пахани; из IV. разр. Ђорђе Летић; из II. Милош Бокшан; из I. Стеван Аранђелски, Емил Јелић, Лазар Марковић и Милан Симоновић. Свечаност је отворио ђачки мешовити лик с Толингеровом композицијом „Славују“. Декламовао је затим шестошколац Вељко Маројевићев песму Исе Ђирића „Краља Вукашина“, па онда седмошколац Владимир Димитријевић на мађарском језику песму Лауша Толнајије „Egy ezredény vándorló legénynyíl“ и најпосле седмошколац Светислав Петковић на немачком језику Хајнову песму: „Belsazer“. Пред завршетак је управитељ гимназијски Васа Пушибрк наговорио оно неколико ћудних и промишљених речи:

Високопоштовани зборе!

Први српски архиепископ, светитељ и просветитељ сп Сава учио је наше прадедове, да је школа најважнији фактор за просвећење народа, и да српски народ ради свог напретка при свега треба да диже на све стране себи школе и да своју децу листом шаље у школу на науку. Ту науку ен. Саве пригрлили су наши стари сини својим силама и подизали су нам школе, каквих су имали у оно доба други суседни народи. На њих се угледали. Али у новије доба баш као да је застао наш народ у том погледу и тим повода дао нашем уваженом песнику Змај-Ј. Јовановићу, да по науци светитеља, просветитеља и првог архиепископа српског ен. Саве снева дивну песму: „Дижимо школе!“

Нама је сећања садржај те песме мало више познат, па баш за то рад сам, да је овде с вама заједно мало прођем, да видимо, шта нам та песма каже и шта је песника навело, да ту песму снева и да ју нам преда као нашим својим осећаја и своје искрене љубави према своме народу.

Пре свега види се скоро на сваком стиха у тој песми, да песник своју смагра као једини извор среће сваког народа и да с тога у срцу лебе за свој народ, јер види, да му народ нема школа ни за основну наставу, колико би требало да има, а камо ли добро уређених и са њиховом опремом снабдевених стручних и наших школа, каквих одавно већ имају еретиди народи око нас.

Она жеља у срцу нашега песника, да му народ не остане до века у тами и у незнању, крло је велика, па се боји, да га народ можда неће ни послушати; с тога одмах већ у првих редових своје песме кори га говорећи:

„Дижите школе,
Деца вас моле!
Јер има а гора срама и стида,
Нег своме чеду недати вида!

Песнику се предњача на све стране велики напредак у свету, па се с тога брине за свој народ овим речима:

„Јер ово свеглост свету се спрема,
А ваш да народ очију нема!“

Њему није доста да се само појединци брину око школа

већ позива на то цео народ, шта више прекљиње нас, ако га не послушамо. Он вели:

„Посејте жњу будућих дана,
Радите на њој са свију страна,
Не жалите труда, себе̂ите с' плода,
Ил ниште сиђи српскога рода!“

Њему није за чекање, он нас опомиње жури на посло, јер пилави, да је питање о школи код нас велика рана, па за то и вели:

„Рани нам треба брзога лека, —
Отворте извор срећнијег века
Јер' брза река поред нас тече,
А ми на брегу живе̂мо несреће;
Ко има свести, отуд се клони,
Окати паде, брег нам се рони.
Градимо броде, нема се часа,
Сутра сиђ жртва бурних таласа.“

Према тим речима песниковим треба да се запитамо, јесмо ли ми са нашим школама заиста на брегу наше несреће; јесмо ли ми на позиву нашега песника учинили, што је нужно за унапређење својих школа; јесмо ли ми отклонили песнику нашем страх из срца, да му народ не буде „жртва бурних таласа“?

Посветивши сав живот свој још у младости својој школи српској и радећи непрекидно и неуморно на том пољу, прато сам развитак њен више од 20 година, па с тога мислим, да ћу ја та питања, ако и не у овај мах искрљено, а оно бар у главним потезима моћи одговорити, молим само већ у напред, да ми не примите за зло, ако по гдегде будем строжији у пресуђивању, у излагању стања општинских школа српских.

Кад завиримо у историју постанка наших основних школа, наћићемо, да су нам све скоро исто, што их имамо, подигли наши стари; кад сравнимо број школа, које смо ми подигли, са бројем школа, које су нам наши стари основали, а ми из руку изгубили, наћићемо врло жалостан резултат; кад представимо себи, како извршни органи наших школских власти немарно и на очевидну штету целога нам народа своју дужност у школи врше; кад погледамо, како је мало учитеља у нас, који, не осрљући се на то, што над њима по готову никаква надзора нема, своју школску дужност ревносно отправљају; кад по архивама епархијских школских одбора пребирајући сетимо, колико се општина наших тужи на слаб успех ученика у школи; кад се уверимо на званичних статистичких података, да једно на друго још педесет процената деце наше школу не походи што узрока никакве паставе у вери и другим наукама: онда морамо дати за право нашем песнику и увидити и сами, да смо заиста „на брегу наше несреће.“ А кад се обзиремо на народе, који с нама заједно живе, и погледамо, колико су они за оних 20—25 последњих година пред нама напредовали, ми да смо ма про тога времена с њима на једном степену били, шта више и пред њима стајали: онда морамо са нашим песником запевати или боље да кажем запикати: „Рани нам треба брзога лека.“

Тако стојимо са основном школом.

Осим основних школа има српски народ још само два припарандичка завода, један у Сомбору а други у Горњем Карловцу, и само две средње школе — две гимназије, једну у Ср. Карловцима, а другу у Новом Саду. Осим Горњокарловачке препарандије, која је у новије доба постала, подигнуте су остале три школе у старије време, преко 75 блану 100 година па већ од како постоје. Те школе су стојале свагда у својој околини и међу себи равнима у добру гласу, али би их према духу данашњег времена ради напредовања са осталим сличним заводима требало и материјално и морално више потпомагати; но то им се ускраћује.

Женским вишим школама, које је народ српски у новије доба тек почео дизати, обрадовао се свако живи од нас, али и тим школама нужно је још много помоћи, да буду што треба да су.

Ја сам у ово неколико речи нашао само крупније податке за доказ, да са нашом школом у опште рђаво стојимо и да томе што пре треба лека тражити, јер ће се иначе оправдати страх нашега песника и бићемо „жртва бурних таласа“; а вама, поштовани слушаоци, остављам, да потражите својим размишљањем још ненабројене недостатке. Мени пак дозволите, да покушам потражити узрока тако лошем стању наших школа.

По моме схватању узрок је рђавом стању наших школа онај исти, који нас је у опште одвадио од цркве, који је и трговца и занатлију и економа и сваког другога одвратио од његова посла и одмео на оно поље, које не доноси позитивне користи ни појединцу ни на целом народу. Тај узрок је политика — претерано заузимање за јавне ствари. Док није тога било у нашем народу, црква нам је пуна била побожних хришћана, школе се дизале и цветале; у нашим краљевина Србији су били прва господа и прва трговци; Србина занатлија је боље напредовао, него иновераш ућуни из света. Сви су били и знањем и иметем претежнији од других, на што су хтели, то су и могли. Та сетите се само, већином су занатлије и трговци само на Новог Сада у своје време приложили по 1000 и више форинта на подизање ове гимназије. А где је сад тога!? Док наша господа, трговци и занатлије политику терају, дотле други њихова места заузимају. А колико је Србаља економа, великих и малих, попропадало заузимајући се за јавне ствари и колико њих данас кука и проклиње онај час, кад су славу и хвалу уживали за заузимање око јавних ствари!

Но пека нико не мисли, да ја држим, да је заузимање за јавне ствари у опште и свакоме на штету. Ја знам као и други, од каквог је значаја заузимање за јавне ствари и колико је користило свим изображеним народима, али и овог казном, да је нама Србима досад било од штете, јер је код нас заузимање за јавне ствари у једну руку једнострано, а у другу што су у нас баш они, који би новчани били, са нула јавнога рада потиснути, а већином се неповинни на њему истичу.

Једнострано је зато, што Срби у политичним стварима у свима крајевима најзатреније чезне за оним, што нису кадри својом снагом постићи, и што се свагда придружују онome, који им није кадар помоћи. Међу тим на цркву и на школу, као да то нису јавне ствари, нико и не мисли. Црква и школа, кад њихове помоћи у свога народа, треба да се претрпи до бољих времена. Или је вклада тиме довољно за школу и цркву побринуто, ако је свештенак или учитељ јавно нагрђен?! Тако неке наше политичке воље раде и ујкују и народ да тако исто ради, а ко не мисли тако и ко не ради тако, као што они диктирају, тај се осуђује и сматра за издајицу, ма иначе у своме послу био најразданија и најревноснија. Свештеник, који се држи цркве и своје свештеничке дужности, ма да сви знамо, да нас је вера и црква од пропасти сачувала крв толико пекоза; учитељ, коме је школа прва брига, ма да сви на све стране трубимо, да је школа извор благостању сваког народа; чиновник, трговац, занатлија и други, који се држи свога посла, који чува и поштује свој лебац, — све се то презире и подемеју иалаже, све се то прогања и нагрђује, ко год слепо не слуша те воље „политике, наше“ а онај, који се без икаква размишљања њих придржава, који се по јавних местих својим родољубљем размеће, а међу тим своју кућу, своју породицу, своје имање, своју дужност пре-

небрегава, своју заклетву гази, или за свој интерес ни потиче ради, тај се понтује, хвали, одликује и у звезде кује.

Тај начин пресуђивања јавнога рада сасвим је потребан, и баш с тога се морали већином повлаки повући са поља јавнога рада, а на њему је остало само неколико људи, који тражећи популаритета дају вотума у пресуђивању јавних одношаја и онима, који не познају ни садашњ, а камо ли радничка културних одношаја. Тако радећи може се много гласова набавити, али ко се ослања на гласе простих људи, неваљала и пешкусне дечурлије, тај није пријатељ народу, тај ради само за свој интерес. То је непријатељ народу.

На тај начин су људи лађице крили, што је за њихове политике неопходно нужно, људи прелазе судбина и сестрарског познавања културних одношаја људских, са поља јавнога рада тако рекли одвајали, постали су индиферентни и немарни и према црква и према школи, ма да су и срцем и душом жељни напретка своме народу у сваком правцу, а на њему остали су људи, који су популаритету код простих људи и невреле дечурлије свог интереса вилазе, и код којих се баш због тога ни најмање дубави према свом народу не може претпоставити, јер не би се могли играти са судбом народа свога, нити би га водили, да буде „жртва бурних таласа".

Тај начин пресуђивања јавнога рада није само немар проузроковао код многих врло важних људи, знањем, искуством и знањем претежнијих, него на тронинчаке себичности проналаша је неслога, мржња и пакост међу појединим уваженим људима, какве није било вађда ни пред битку Косовску. Плод тадање неслоге био је губитак битке Косовске и горке последице којине за српски народ, а какве ће последице произаћи из данашње неслоге и пакости међусобне, то — Боже нас сачувај!

Дон тако стање не престане, њеново имати напретка ни на којем пољу: црква ће нам имати још мање побожних хришћана, школе ће нам још и већма пасти и непуниће се речи песникове:

„А народ наш ће остати робље,
Слепо ће поћи у тај свет бели
И молит мрло да му удели.
А кад се пашће немара сети,
Само ће звати неопе клети."

Ја сам уверен а уверавам и вас о том, да наш песник није ту песму спевао само за то, да нам своје пророштво у њу лепше увије, већ за то, што се и сам боји, да му народ не постигне зла судба са немаром, неслоге и омраде.

Да се не збуде, чега се наш песник боји, лако је поспешити: нека ради сваки свој посао са највећом ревношћу; нека га за љубав на каквог прикоса на бесконрисно ускинила немаком за вољу не пробеђегава; нека се сваки у своме послу спрема данашњем времену усавршава и са другим светом напредује; нек свако сну своју силу напрегне, да своје материјално стање сачува и умножи; нека један другога поштује и потпомаже; нека свако своју децу према данашњој потреби наобрази; нек их научи на потрпљност у послу, на стрпљивост у невољи, на понтовање према старијима, на покорност према властима, на принашење жртве за опште корисна дела, на чување лепих нрави и народних обичаја; и у опште нек их одвраћа од свачега, што се не би слагало са набројаним врлинама: наимо нек их чувају од златокоских и многознајних учитеља, који зарад свог интереса своју омладу у народу, који су кадри зназдатити отца са сином, брата са братом, друга са другом — на ће целом народу српском бити добро.

А они, који су кадри задирати у сваћаји посао; који знају заменити и владици и свештенику и чиновнику и учитељу и официру и солдату и кризовољу и извозу и сваки другим служитељима и послужитељима; који се усуђују без икаквих завора учити памети и искуснје и наученије људе од себе; који су кадри давати лекције и докторима и адвокатима и професорима и чиновницима и трговцима и занатлијама и пароима, и старом и младом и паметном и лудом — нек имају сваћа на уму ону стару и сваком познату пословицу: Ко много говори, на много зна и много лаже! А што знаду, нека на поштен начин науче и оног, који то не зна; али нека се оному за свој интерес обзнањати прост народ и непрео варанташ код изборних лагарнјама и преваром, — јер то сеје раздор и неслогу, то пас разорује, то упропашћује српски народ! Ко тако ради, није Србин, већ је народ тог ће земља клети."

Не допушта ми ова сећања прилика, не допушта ми данашња добра нова моја и родитеља добрих ученика мојих, да и даље у том правцу говорим; окрећем се мојим милим и драгим ученицима.

Драги ученици! Наш мили песник, ваш Чика Јова Змај, каже на вама чета у својој песми, о којој је овде говор, ове речи:

„Скини ми, бабо, с чела облаче,
Недај ме, бабо, у просјаке!
Не шкеди, бабо, рад добра мога,
Смиљуј се, бабо, тако ти бога!
Јер биће даца, ал неће среће,
И биће људи, ал Срба неће!
Помози, бабо, помоћ'ћу и ја,
Да српско име још'те просија!

У овим речма обраћа се преко вашег Чика-Јове Змаја врло много. Ви обећајете, да ћете помоћи, да српско име још'те просија. Та то и питекује Српство од вас и ништа друго. У вас се уздаје и родитеља и учитеља наши и цео народ српски; али знајте, да се тај завет испунити може само забављени, сложни и неуморни радом. Неслогом, међусобним опадањем и нечитим протеривањем не може се ни до чег доћи. Но за обилан рад мора се човек на млађа, на младости своје спремати; јер за тај рад изискује се и обилно знање и многострано искуство.

Ви се дакле налазите у раздрагленом стању, јер нас с једне стране мучи нестрпљење у очекивању сведорбе и оцене за ову годину, с друге пак стране тежња на одмором и темама за састанком са своји родитеља, сродници и присни пријатеља. Вама дакле сада говорити о обилном раду било би, дрзим, без користи. О том ћете другом приликом чути, што треба да знате. Толико само примите за сад још од мене: нека вас Бог милостиви сачува од свакс беде и невоље; нека вас сачува од злих и себичних учитеља сакуде и свађа; будите здрави и весели у наручју својих милих родитеља; поносите им од моје и од стране осталих наших професора искрени поздрав; нек вам буде овај одмор на окрепљење ваше душевне и телесне снаге на наставак отпочетог нам рада — а од отпочетог ми при полажу још једну песму, па онда срећан вам пут!

После тог говора отпевали су још ученици у мешовиту лику Змајево „Дивите школе" у композицији Толингеровој.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Од „Народне библиотеке" браће Јовановића изашла је 158. свеска: „Крст у шуми" од Ст. Трубићевога.

— Ишила је и друга књижица Поуке о човечијем телу, животу и здрављу, што их ишше др. Милан Јовановић-Батут. У тој се другој књижици говори о телу изнутра.

— Изашла је „Повесница" слободне краљевске вароши Ирића", од Срећка Милекера. Надао муницинални одбор слоб. краљевске вароши Ирића, поводом хиљадугодишњег постанка Угарске. 2 велике свеске са сликама и насликама неђашње и садашње вароши.

— Јоца Савић, редитељ Мишкевског дворског позоришта, удесио је народну игуму о спромашном Хајдрику за тамошње позорипте.

— Писма и мемоара славнога енглеског глумца, Давида Герика, продани су недавно у Лондону за преко 1300 фор.

САДРЖАЈ: Сиомен Ђорђу Натошевићу. Песма од Љубинка. — На страшпутици. (Наставак.) — У четвиној земљи. (Свршетак.) — Јукајзи Мушицки. (Свршетак.) — О књизи Лазару. (Наставак.) — Бранич српскога језика. — Књижевни Гласник. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваког четвртка на читаном табаку. Цена му је 5 фор. а пр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. за четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова" у Нови Сад. — За Србију према претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 34. У НОВОМ САДУ 20. АВГУСТА 1887. ГОД. III.

НА СТРАНПУТИЦИ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ НАРОДНОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО МИЛУТИН ЈАКШИЋ.

(Свршетак.)

XVI.

Трагичну судбину Младенову и тај губитак и жртву ожалио је својим нежним срцем и млади свештеник Сумраковачки, поп Милош. Но то не беше њему правна; његово је срце оплакало сваки већи губитак у своме стаду. Радо је он сносио свој усуд: да се с радоснима радује а с тужнима плаче.

Кад је ишао за погребом, био је необично потресен. Било је нешто ново, још не виђено и не чувено у Сумраковцу, што је сва срца присутних јако потресало, и што је на тужна и озбиљна лица измамило зрачак наде и радости.

Том тужном приликом први пут је опојало самртника новоосновано певачко друштво, што га је руководио вредни сеоски учитељ.

У самарици изгубљена нада младога, драгоценог живота; — у вољној дружини клице нове тако племените установе. Много се око од суза засветлило.

Колико пута је поп Милош слушао дивне стихире о опелу и сад по стоти пут дивио се њиховој дубљини. Како силно потреса душу оно велико сјајати боже . . . Ту му се чињаше изражена и неописана туга и нада на милост Божју, а она дигнута висина брујаше му као нека очајни протест, који се опет губи у тузи и обраћању милости вечног сведржитеља.

Онда каква сила песничког осећања лежаше у Дамаскиновим стихирама, што их је мало час појао.

Задуби се у мисли о тим несравњеним песмама, о чудном постанку њихову, и живо му изађе пред очи судбина њихова песника, коју је други знаменити песник живо опевао.

Он је ту судбину довео у свезу с мислима, које су га последњих дана и баш у овај мах занимале. Ево онога, што је о томе читао, а што му је у тај мах душу са свим обузело:

У покореном граду Дамаску, између свих Хришћана, јединога Јована миловаше Калифа: сваки дан га дариваше и одликоваше. Њега бејаше поставио за управитеља граду; с њим једним сеђаше напоредо разговарајући се о суду и о управи у држави. Дворови управитељеви беху окружени мирисним баштама; изнутра сјајни, бејаху оплаћени порибаром и памећени сваком згодом и лепотом. Када би, у подне, пропекла дневна жега, онда господара у дворовима закланьају дебеле свилене завесе, а у кућапиће његове шибају даљу и ноћу дебели ключеви студене воде . . .

Али од Јована бежи мир. Он је свакад брижан и зловољан; није он тим путем мислио ићи; срећан би био и у сиромаштини, само кад би могао у густој тишини, у пустињи, у самоћи, заборавивши ову дворску врву, сав свој живот посветити труду, молитви и певању.

А дотле се већ више пута чуо његов речити глас против луде јереси, која бејаше устала на вештину, на иконе. И жестоко се с њом борио он. Од Дамаска до Цариграда Јован се био давно прочуо као борац за част икона, као заштитник уметности.

Врева и сјај узнемирују га сад, на њих се не може никако да навикне. И, у тешкој бризи, лица невесела, Јован уђе једном у двор Калифи и рече:

— Господару, вољан буди на беседи! Овај мој чин, моје достојанство, све благо ово, сила и власт, мени је терет, мени је чемер, а не сласт. Позван на другу страну ја народом не могу управљати; ја сам рођен да певам, да вољном својом речју славим Бога. Међу господом и великашима једини сам ја свакад пун туге и зловоље; и кад се гости и весели, срце

је моје хладно; њега некуд зову неки други гласи. Гласима тима не могу да се одупрем ја. Него ме пусти, господару; пусти ме да дишем и да певам по вољи својој!

Калифа задржаваше Јована, драгог управника чувеног града свога Дамаска, нудећи му још више славе и власти и половину царства свога.

А смерни Јован одговори на то:

— Велики дар твој, о господару, не треба певцу: он само жуди да служи творцу своме; у души му је незнани свет, виши од престола, дражи од порфире; све, што друге привлачи: богатство, сила, слава, част, свега је тога обилно у свету овом; сва блага природина: пустиња бескрајне даљине, високих планина плави облици; заљуљаног мора пенушави вали; земља, сунце, месец и ројеви звезда на високим небесима, све је то само одблесак тајних красота, које вечито гледа душа избраникова! О, веруј ми, господару, да се ничим закупити не може онај, коме је приступан овај чудни свет; коме је Господ допустио загледати у то тајнено творило, где кипте праслике свим тварима и где без престанка трепере творачке силе, те њихов свечани јек звучи певцу у беседи његовој. О, пусти ме, Калифо, да дахнем, и да запојем по вољи својој!

И рече му на то Калифа:

— Ја вићу да власти немам угушити ту жељу у грудима твојим. Певче! вољан си. Иди куда те зове судбина твоја!" — —

И оде Јован у самостан, а пустињаци из потока Кедронскога радосно дочекаше брата из далека, који се прослављо био разглашавајући мрак иконоборачки и штитећи свете иконе.

— У њега је велика вера и велики дар, али опет мора проћи кроз искушење. Ко од нас хоће учитељ и духовник њему да буде? — тако рече игуман самостана на потоку Кедронском.

Редови духовника заљуљаше се. Старци к земљи оборише седе главе своје и овако рекоше:

„Добро нам дошао тај славни војник божји; али ко је овде достојан њему бити учитељ, њему, који око себе разлива видело истине? Зар тога да ми почнемо учити из почетка?"

А из гомиле изађе један брат, исповник, оштра погледа, па певцу опоро рече:

„Наше је постити и молити се; друге службе ми не познајемо. Ако хоћеш мој ученик да будеш, ја ћу се примити, да ти будем учитељ; тек онда мораш отурити све залудне мисли; то доколичко певање ти, певче, мораш победити постом! На уста удари печат мучања, испуни душу своју молитвом и тугом, — ето, то ти је мој устав, ако хоћеш да си искушеник!"

Неочекивана пресуда као гром паде усред мирнога збора. Певац оборио очи к земљи, а сухе образе његове пошло страшно бледило. И дуго стојаше тако непомично, и као да за одговор не имаше снаге. Онда рече:

„Све силе, све мисли ја сам једној сврси посветио: хвалити и славити творца песмама. Ти ми велиш, да треба мучати и туговати. Е, твојој вољи, оче, ево се покоравам. Срце моје не ће више заиграти од весеља, а уста ће моја затворити печат ћутања... А зар си се ти ту крило, о велико самопрегорење, које сам толико пута у молитви Богу одрицао? Сва радост, сва сласт моја бејаше певање, и Господ ми баш певање изабра себи за жртву!... О настаните од сад дани ћутања! С Богом, даре мој! Попадај прашино по гуслама мојим! А у грудима заљуљани гласи, замрите сви на уснама мојим! Умукните за навек мојих песама јасни звуци! Угини, о животе, охлади се, моја топла крви! Само ми светли ти, љубави небесна! О, Господе мој, опрости овај последњи уздах, последњи отпор бонога ми срца!... Свршило се. Таласи мрака навалъују; вид се гаси; крв се стињава — свему је крај! Из света гласова у свет нѣми сада слази к вама развенчани певац!

*

Једном седи он пред својом пештером, у којој је сахранио заносе радних сила својих, и, заклонивши очи руком, ослушкује, какви му гласи долазе изнутра. У тај мах к њему, тако невеселу, дотаде пустињак, паде на колена и завика:

— Помагај, Јоване, да си ми по Богу брат! Брат ми рођени умре на пречац; хтео бих га братски ожалити, али ми очи немају суза: све се слиле око срца мога! Једини ти можеш ми помоћи. Напиши ми песму од запевке; напиши ми песму на укоп милом брату моме, како бих, ојађеник, слушајући њу, могао плакати, те би се зар и туга моја разблажила!

Јован га кротко погледа, па му одговори:

— Зар не знаш, брате драги, на какав сам се устав заветовао ја? Старац мој, наставник мој, на песме је моје ставио печат мучања.

Опет му се моли тужни брат, говорећи:

— Старац није овде; отишао је на цела три дана: док се он врати, ми ћемо сахранити брата мога. Душом те мојом заклињем, дај утехе мојој бескрајној тузи!

Кад га Јован одби и овај пут, пустињак овако рече:

— А да си ти телесни лекар, а ја да умрем од туге, зар ми ни тада не би помогао? Зар не ћеш одговарати Богу, ако данас пресвиснем од жалости?

Говорећи тако, он већ луђаше мекано срце Дамаскиново. Пун своје туге, певац се сажали и над тугом тугом. Као први облак сиже сад на њега задахнуће. С молитвом уђе у пештеру, где послушном руком махну и написа, што му се причуло.

Бог не милује силу и притисак над вољном мишљу; рођена у души слободна мисао ни у оковима неће да умре.

Зар ти, кратковидче, одиста мислиш оковати своје мисли? Зар се уздаш силом уништити у себи живе звуке?

С либанских висина, где се бели прелетњи снег, зар се може задржати бурни ветар, да не лети у просторе пустињске?

Или ће вода у потоцима кад год потећи на више, к својим изворима? Или ће се сунце на истоку изнашавши, од пола дана вратити на зад?

*

Потмули јек звона рано огласи долину. Покојника донесше у цркву. Духовници почеше жалосно опело. Свеће цркву осветлиле, а певац, с оборених к земљи очима, стоји и пева песме од растанка. Монаси сви скупа помажу му:

*

„Која сладост у животу није помешана с тугом? Која ли слава на земљи стоји непроменита? Зар није све од сенке слабије, све од сна варљивије? За тренут ока све то смрт одузме. Него, о Христе, у видело од лица својега и у насладу од своје красоте, као човекољубац, прими овога, којега си, ето, направио!

*

„Куку мени, како се мучи душа, кад се лучи од тела! Куку, колико тада плаче, и нигде никога да јој помогне! К њеленима дигне очи, и моли се, али узалуд; к људма пружа руке, али нигде помагача! С тога, мила браћо, промислимо, како нам је животе кратак, просимо у Христа премиломе покоја, а душама нашим велике милости!

*

„Све је људско сама таштина, што год не остаје човеку по смрти: не остаје му богатство, нити слава с њим слава: јер чим смрт дође, то све прође. С тога да завичемо Христу бесмртноме: Премилостиви између нас упокој, где ово борање сви, који се веселе!

*

„Где је оно, за чим свет толико жуди? Где ли је прелазна варљива лепота? Где је злато и сребро; где ли су многе слуге и врата? Све је то као, све пепео, све је сенка! Него ходите да запомажемо бесмртноме цару: Господе, нечувена блага својега удостој овога, којега си одавно између нас и насели га у вечито млађо твоје блаженство!

*

„Сетих се пророка, који вичe: „Та ја сам прах и пепео!“ А за тим погледах по гробљу и, видећи голе кости, реких: „Па ко је овде цар, ко ли војник; ко је богаташ, ко ли сиромах; ко је праведник, ко ли грешник? — О, господе, упокој с праведницима слугу свога!

*

„Постаје моје, и биће моје, бејаше твоја творачка заповест. Јер, кад си хтео створити ме живa од невидљива и видљива вештаства, ти си од земље саздао тело моје, а душу си ми дао божанским својим и животворним дахом. За то, Христе, упокој слугу својега овде, где се вечито живи, и где су настањени праведници!

*

„По својој слици и прилици саздао си у почетку човека, и поставио си га у рај да влада твојим тварима; али завист ђаволља њега превари; он окуси од забрањеног плода, и вели преступнику твојих заповести. За то си га осудио, господе, да се врати у земљу, од које је узет, и да моли за покој!

*

„Плачем и јецам, кад помислим о смрти, и кад видим, да у гробљу лежи, по Божјој слици и прилици саздана наша красота! Ох, како је накарна, како је рушна и без обличја! Да чуднога чуда! Каква ово тајна би с нама? Како се дадосмо трулежи? Како се удружисмо са смрћу? Е одиста је то Божја заповест, као што је и писано. Он нека би и премиломе дао покој!“

Тако Јован пева с монасима, а међу њих рупи неочекиван гост. То беше опширан и опори Јованов духовник. Лица озбиљна, старац поносито подиже своју главу и рече:

„Зар ти тако, певче, почитујеш и држиш моје заповести? Кад пред нама лежи братски прах, онда треба плакати а не певати! Одлази, недостојни исповиниче! Међу стењама нашим теби места нема!“

Страшном речју скрушен, кривац припаде к ногама старчевим:

„Опрости, о оче, повика он: — сам не знам, како преступих заповест твоју! У мени звучаше немукли глас и у неодољивој муци срца мога, преко поље моје, издрешe на поље звуци, и песма се ето поли! И ноге старцу он грли и целива. Прости ми ову кривицу, о оче мој!

Али отац не зна, што је кајање; он Јовану овако одговара:

„Бежи одавде, певче! Види се, да још и сада охолост светска живи у грудима твојим! Иди из ћелија наших; не скврњави ове пустиње!

*

По лаври пролете страшни глас: збуни се скуп пустињака. Жалост испуни сва срца, и сви одоше слошки молити за њега.

Али игуман, као хладна стена, не да се умолити. „Ако се истински каје, може јепитимијом кушити опроштај. Ето нека узме лопату и метлу, нека чисти сваку нечистоћу у пржавој авлији ове лавре. Смиривши дух свој, нека непокорном руком сруда диже блато и сваки други нанос.“

Старчева реч допре до Јована; сазнавши услове јепитимије, певац се жури, да њоме заглади погрешку своју: радо прима и врши нечувену заповест. Место забуне и туге, на лицу се његову сија радост. Без речи узе лопату у руке певац Христов

и, не мислећи о опроштењу, трпи радо унижење Бога ради!

*

Сунце је село, сутон на земљу пао; у долини је мрак и тишина. Звезде трепте и месец се тихо диже изнад пустиње. Духовник потресен, сам самцит, уђе у своју пештеру; све спава; месечином посребрен, види се сухи поток; над њим из мрака овде онде штрче стрмене стене; али старцу срце не вуку мирне слике из природе; оно је умрло за живот; погнувши своје опоро чело, он, туђ свету, туђ браћи, паде ничке пред распећем Христовим. У прашину леже његова седа глава; и смрт зове себи у помоћ; шапће само неразговетне речи, и каменом се бије у прси. Дуго, дуго метанисао је он, дуго је дуго смрт призивао. Најпосле, изнемогавши, паде нем на земљу, и ту му се причини чудна причина:

На један мах рашири се пустињска сутеска; слатки мириси разлише се по ваздуху, и с невидљивих висина у пештеру слете чудна светлост. У трепетним лучама те светлости, звезданом хаљином одевена, јави се пресвета Дева, са заспалим одојчетом на рукама. У тој чудној светлости сија се њено небеско кротко лице. — За што ти гониш Јована? упита она пустињака: — његови су молитвени звуци као небесни гласи на земљи, у послушна срца текли, видајући свуда тугу и јаде? За што си ти, старче, затворио тај силни извор, који би сав свет напојио лековитом водом? Зар је благодат живота Господ послао својим створењима за то, да бескорисним испаштањем себе муче и убијају? Господ је природи дао обиље, а брзим рекама ток; он је облацима даровао летење, земљи цвеће, а тицама крила. За што си, дакле, певцу живу беседу оковао својом тешком заповешћу? Пусти нека тече, као река, беседа његова; нека мисли његове, као благи дажд, росе животну долину! Остави земљи њено цвеће! Остави Дамаскину његово певање!

Дева, за тим, одлете у облаке; зора се јави из магле. Ево устаје потресени старац; зове и тражи Јована; грли га, и беседи му овако:

— О, сине смерности Христове, душом сам те тек сад разумео! Од сад опет можеш певати по вољи! Отвори своја пророчанска уста; гоњење је твоје довршено. У име господа Христа изливај, певче, света задахнућа! А мени опрости, о чедо моје, што сам вољној беседи твојој био сметња по незнању своме!

— — — — — — — — — — — — — — —

Зар овај аскета пустињак — тако мишљаше поп Милош — не беше у души својој назарен? Али ево мрак заблуде спаде му с очију.

О заблудели људи, лепа је ваша тежња добру. Заносна је ваша преданост Богу, извору сваке тварн. Али опет зар не осећате у грудима својим празнину и пустош? Зар не осећате, да сте свратили са правога пута речи божје и да ходите странпутицом? За што се поводосте за занесењацима или за варалицама или пустоловима? . . . За што су вам очи угасле а лица као попијена? Зар је туга и мучење онај смер, који је вечна мудрост и љубав одредила слабоме сину земље и неба? Не, није, јер онда не би било мудрости и не би било љубави . . . Ваша вера у Бога је силна, ал ви изгубисте веру у саме себе и у истинитост чувствава ваших. Ви не чујете онога гласа, што запиље у вама за радошћу и лепотама животним. Ви не осећате у себи оне силне струје, којом струји кроз вас дух речи материне и дух народа вашега и дух старе вере ваше и дух хиљаде успомена ваших на живот. Ви се одрекосте онога, чега се нико не може одрећи, ви хоћете да умртвите у себи оно, што се не може никда умртвити... Или зар хоћете да задржите поток горски у току његову и да сатрете цвеће у божјој природи и отмете дузи шареница њено и славују песму? Не, и ако задржите поток, и сатрете цвеће, али не ћете задржати крви у жилама својим и не ћете сатрти у оку своме угодности, што ју раја лепота, чији је творац дух божји и дух човечји. Јесте, ја напред осећам, како вам с очију силази мрак заблуде и ви увиђате, да је живот добар дар а не дар рђав, и несрећа и мучење. И ви ћете опет с радошћу пригрлити тај дар и развијаћете га и напредоваћете у њему . . .

То духовно виђење унапред утешило је и надом окрепило младог свештеника. На шпак га је мучно тај застој. Није ли застој назадак? Сме ли се стајати, кад цео свет јури у напред. А јасно му беше, да с тим кривим погледом на свет не може се стизати култура напреднијих народа, јер пасивност је запрека сваком напретку.

Понда узе дубље размишљати о самоме напретку по једног народа и читавог човечанства. Каквим правцем иде тај напредак? Да ли је његово име само обмана, а пут његов вечито окретање по обиму круга или подобно морском таласу, који се час диже час спушта, а просечна равнина остаје увек иста? Или је најпосле тај пут сличан путу реке, која кривуда свакојако, па се где где и враћа, а најпосле ипак доспева и спаја се са својом прамајком, морском пучином? Ово последње сравњење учинило му се најистинитије.

Уз пут, кад се враћао, пало му је око на једног копача, који је са сикиром стао уз једну јабуку, па

замахнуо, да је одсече, а шпак застао и предомишља се, јер види на њој доста нута и лишћа и цвета. Но при јој се дубоко у стабло увукло, а сухе гране прете, да ће се цело дрво осушити. Коначно никако да се одлучи. Понда одбаци сикиру, и узе тестеру и маказе и посече сухо грање, и пође вадити прве и таманити крвоточину.

Та му је слика дала повода, да размишља, је ли његов народ сличан томе дрвету, и ако је, ко да то дрво среше и лечи од крвоточине?

ЗА ДУКАТ И ЦВАНЦИК.

ЗГОДИЦА ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА У СРБИЈИ.

ИЗ ЗАПИСАКА † СВ. С. УБАВКИЋА.

Године 1876., баш у почетку месеца Марта, враћао сам се из Ваљева у Београд, злим удесом: per pedes apostolorum, као што је то обично у ђака, који немају богатих родитеља. Време беше као обично што је у Марту; час лепо, час ружно, час хладно, час топло. Изјутра, кад смо се из Ваљева кренули — било нас је тројица — беше прилично хладно, а већ око десет сахата грејало је сунце, као да је Мај, те и оно мало снега нестаде, чим до њега допреше топли сунчани зраци. Путем ме ништа није занимало, јер, како је изјутра, кад смо пошли, било доста хладно те су нам зуби цвокотали од зиме, то смо се журили да што пре стигнемо у прву механу, да се откравимо и огрејемо. Но при свем том, ја сам шпак неколико пута слетно у џендек, да узберем дивни цветак јагорчике, који се као нов дукат изнад снега сијао, а снега је још помало било по џендецима и јападама. Ој боже, како ли сам се радовао првим знацима пролећа, првим знацима оних бујних биљака, које ће кроз два три месеца испунити ова благословена поља српска, те им дати онај дивни и величанствени изглед! Тим мислима занет и не спазих, да смо се већ приближили к механи, док ми се случајно не оте поглед те спазих механу. Сад ми већ није било ни хладно, јер је сунце већ читаво коње одскочило било . . .

Стигосмо пред механу. На пољу не беше никог. Уђемо унутра и зачудимо се, кад видесмо, да је пуна пунцата сељака. Некако се баш скоро вратили с границе, па се сада скупили око стола, пију и један другом причају, како је где било, где се ко борио . . . обичне ратне успомене. Говоре сви, те им не можеш ухватити тачна рачуна шта говоре. Кад смо нас троје ушли у механу, нико нас није ни спазио, сви су били заузети својим послом. Весели Цинцарин, механџија, са још једним момком, узврпољили се па не знају куд ће пре, а све се боје, да ко не оде не плативши, што је попио. Прелетим погледом преко столова и застанем на једном столу, који беше у дну механе. Око тог је стола седило неколико сељака. Међу њима био и један старац, сед, као овца бео, сакат, обучен на двоје на троје; а мало по даље од њега стајао је момак, обучен скромно, смеран и, по изгледу, рекао бих да нема више од шеснаест година, а јамачно ће му бити мало и више. Остали сељаци, што су били око тога стола, одевени су отмено, газдински, види се, да су то први домаћини у селу. Нешто су говорили, махали рукама, климали главом, правили неке чудноватe изразе на лицу, дизали и спуштали обрве, а сви гледали у старца и оног момка, што близу њега стоји. Ти њихови покрети и изрази лица пробуде у мени радозналост, те им се приближим и седнем близу њих.

— Ама за бога, чича-Филипе, освести се мало, па гледај да се доканчамо, — рећи ће му један од оних сељака, што су с њим седили.

Стари чича Филип само је уздисао, а по каткад му и која суза ороси остарело и смежурано лице.

— Немој се ти, чича-Филипе, — рећи ће други сељак, — по богу, детињити. Јован је добро момче, таман спрам Аиће. Ето, још ће годину две бити у газда-Пантелије, па ће после, мало од заради, мало ћемо му и ми помоћи, те ће и он моћи кућу скућити, и тебе стара хранити, да се више не потуцаш по вашарима и саборима.

— Знам, знам, — зајеца Филип, — али моја Аиђа није требала тако да ради. Зар ја толике муке по свету видио ње ради, а она тако . . .

У том дотрчи Цинцарин, па се тобоже обрецне:

— Зар си још некемо пити алвалук, а, младожено, голубрадо момче?

Неко, тамо на другом крају, лупну о сто

и викну: »Хеј мејанџија!« а Цинцарин одјури да услужи свога госта . . .

— Мани више комендије, чича-Филипе, — рећи ће опет један од сељака, — него ти лепо прими овај дукат, па нек им је сретно, кад се већ замиловали.

— Де, де, чича-Филипе, повикаше остали сељаци, — шта се вас дан устежеш . . .

— Ама што она мене да не пита, — проговори тихим гласом чича Филип, — него му без мог знања да . . . .

— Па, за бога, чича-Филипе, деца се бегенисала, па сад шта је ту је, — рећи ће газда Пантелија — а мањшеш ли ти штогод моме Јовану.

Чича Филип мало поћута, па онда тихим и мирним гласом рече: ја, вала, газда-Пантелија, не манишем му баш ич; ама . . . .

— Нема ту ама, — повика газда Пантелија — него ти, чича-Филипе, прими овај дукат у злату, па нек је сретно . . .

— Узми, узми, чича-Филипе, — повикаше сељаци, — а ти, Јоване, дед' чича-Филипа у руку . . .

— Па мало је то за моју Ању, мало — снебива се чича Филип.

— Вала, чича Филипе, доста ти је — рекоше сељаци.

Чича Филип ућута и после подужег премишљања склони се на речи својих сељака па рече:

— Е, нека им је сретно и дуговечно, али бар још један цванцик кад би могло бити . . .

— Нека буде и то, — повикаше сељаци, — само да се сврши.

Стари чича Филип пружи руку Јовану, а овај скиде капу те старца у руку; а на то сви они око стола као из једног грла викнуше: — е, нек је сретно, нек је сретно и дуговечно, Бог д'о. Деде сад алваљук да пијемо!

Газда Пантелија извади још цванцик, те дукат и цванцик даде чича-Филипу, као обележје девојци на се онда сви с чича-Филипом пољубише.

Цинцарин, чим чује ову грају, одмах дотрчи и по његовски честита као бегаги, па ни пет ни девет, него одмах:

— Сад окем донесем два три ока вино?

— Не, не, — рече чича Филип, — мени донеси чокањ ракије, а овима овде једну оку вина.

Цинцарин климну главом и незадовољан оволиком поруџбином промрмља нешто кроз зубе и оде те донесе чокањ ракије и оку вина . . .

Затим газда Пантелија нагласи, како би сад требало написати неко »свидјетелство«, због испита, јер их поп неће испитати друкчије.

— Радите шта знате, отресе се чича Филип: — али ко ће да поручи мојој Ањи да дође кући, да се видимо?

— Ја ћу то све наредити, — вели газда Пантелија, — него да ми свидјетелство напишемо. Хеј, мејанџија, пошљидер, бога ти, момка до учитеља, нек му каже, да сам га ја нешто звао, да дође часком; и донесиде, ако имаш, хартије, мастила и перо . . .

Момак оде по учитеља, а механџија донесе неке пенџерлије артије, којом сељаци лепе пенџере; оно јадно мастило бог зна од када је, већ га и бућ попала, . . . а о перету да и не говорим . . . .

Ми се дигосмо, платисмо кафу и ракију, па продужисмо пут Београда . . . .

Саопштио **Мил С. Убавкић.**

СЕОСКИ ЧАКАНАЦ.

ЕПОС У ЧЕТИР ПЕСМЕ.

(ПЕТЕФИ.)

ДРУГА ПЕСМА.

Са прекрасној хумци, романтичној врло,
Са западне стране убавог сеоца,
Од куда се са свим лепо видет' може
Сеоска пространа и дебело блато
— Већ какво је време —
Кô што рекох, селу са западне стране,
Окружена чкаљем, копривом и алтом
А и другим таким екзотичним биљем,
Стоји крчма красна, коју својом зове
По божјој милости, а и по предпоћи
Свог покојног мужа (бог да им га 'прости)
Сремежљива Соса — к'о што су је звали
Велики и мали.
Ох, лиро моја, божански даре,
Протумачи свима, од куда то име.
Ај каква је дивна сремежљива Соса!
(Сакрила би с' од ње загоркиња вила!)
На округлом лицу, на пуном месецу,

Које красе само педес'т и пет лета
Као рујна зора румењило сија.
Ето, сада знате, од куда јој име.
Има их до душе — то су завидљивци —
Што су тако смели, да говоре јавно,
Како румен зоре на Сосину лицу
Нић' заменье стида и срамежљивости,
Већ је лице њено обакарисано
Од силнога вина, што га је попила.
Но ал ја вам кажем — то су сплетке само,
Јер госпођа Соса и не пије вино
Већ у себе лева.
П'онда се још нађе, ко је кудит' може.
Сахрани вас боже поганих језика,
Јер пред њима нема светиње на земљи;
Најбистрију воду невиности чисте
Могу да замуте.
Бацају се блатом на све што је светло....
.... Ал' постојте мало, куда сте надале,
Ох таљиге брже маште усијане!
Вратимо се Соси и чарима њеним,
Што је красе ево педес'т и пет лета.
Ах, дивна је Соса!
Као од турчинка оплетени венац,
Ил сјај од месеца, што но се одбија
Од копља убојна у ноћног стражара!
Ето због те њене чрезвичајне драги
У крчму је њену долазио сваки,
И то тако тачно, савесно и ревно,
Да у другу крчму нико не завирну.
До душе то морам искрено вам рећи,
Друге крчме није у селу ни било.
К њој се дакле стиц'о народ из свег села,
Особито још'те недељом по подне.
Ту се пило својски и веселило се,
О разласку нико ни да би спомен'о,
Док кишбиров не би на знање им дао
Речитошћу дивном, с палицом у руци,
Да ј' саветно веће једном ићи кући.

И данас је тако у крчми код Сосе.
Служба божја прошла а народ се купи
Ода свију страна јатомице спеши
Срамежљивој Соси.
Е тако се купе обади на марву,
Што на пољу тамо на лединах пасе,
Кад прижеже сунце лети око подне.
Ту вам је био посред гостију
Сеоски певац мекога срца
Са својим сувим грлом
И наступом страшним љубави презјелне.
Њега је то јест срамежљива Соса
Чарима својим опчинила тако,
Да му је љубав срдашце грызла,
Као што рђа усирене крви
Нагриза наше палице оловне,
Којима се 'нако братски милујемо,
Када време дође бират' општинаре.
Ко би се дакле чудио туде,
Што он једним оком, зрцалом душевним
Гледа на дно чаши, пуној рујна вина,
А са другим пиљи, кô маче у жижак,
У драшесно лице срамежљиве Сосе.

Није ту богме фалити смео
Ни господар Крпа, пријатељ мира,
Чизмарског заната вештак увенчани,
Који поред тога има и диплому.
Па каквог је Крпа стаса и узраста!
Мал' те није био управо толики,
Кол'ки су му мрки зашиљени брци.
Поред њега седи, суче рујно вино
Клатновић брале, звонар светог храма,
Пијаница стара а срца подмукла.
Кад господар Крпа брижљиво запита:
„Г'де то мора бити наш пријатељ Главаш?“
Клатновић му на то 'нако одговара:
„Сад већ где је, да је, само овде није,
А данаске тешко да ће ту и бити.“
И кад рече ове тајанствене речи,
Сатански му с' осмех осу по уснама.
А господар Крпа седео је немо
На звонара гледну чудноватим гледом,
Од прилике 'нако, к'о што гледат' уме
Смртни човек, када што год не разуме.
Било је ту још'те разних других лица,
Што седели тамо покрај добра вина.

У томе се врата разјапише широм,
Баш као и уста у сеоског певца,
Кад свете стихире за певницом поје.
Каква ли то беше делија незнана,
Што отвори врата тако из ненада?
Ако човек може вероват' предању,
То је био главом Коњевићу Паја,
Што попише коње онако тимари,
Да им на далеко нећеш наћи пара.
За њиме се дала дружина избрана:
Зрикави егедуш, ћорави тамбураш,
Крај њих двоје бегеш шантави егуца.
У младости беху сви троје ковачи,
Чекићем су тешким по наковњу били,
А кад им се једном коват' додијало,
Сви троје се онда вештини одали,
И не само да су у том прокопсали,
Већ лаврови венци неувеле славе
Окитише њине не баш плаве главе.

Зрикави етеђуш, ћорави тамбураш
И шантаља бегеш на врх пећке сели
Уживајућ' тамо комоцију дивну.
У томе је јунак Коњевићу Паја
На сред собе стао па прозбори 'нако
Речитошћу дивном далеко познатом:
„Крчмарице, вина!"
Схватила је Соса те висприене речи
На поскочи брзо на ноге лагане,
Да јој мили гости дуго не чекају.
Када је витез Коњевић Паја
Велики бокал принео к устма
И један гутљај умерен срк'о
(Управо тол'ко, да би доста било
Да пет шест цртина излијеш из рупа)
Погледа горе на врх пећи тамо
Те оваким речма пунима значаја
Оштерети лаке тањиге ваздушне:
„Де посвирај, Петко, стотину ти вера,.
Дошла ми је воља да протерам кера."
А Петко се није дуго промишљав'о,
Већер зрикну само на своје ортаке;
Брзо сваки своју удесно свирку.
Јој, какви су били умилни им гласи!
Та ме свирка сећа мојега детињства,
Најлепшега доба у животу моме,
Као сад да гледим, како сам се игр'о,
Ја и брат ми млађи са кучетом нашим:
Брат вуче на једну, ја на другу страну,
Те тако ти дође богме до кикања.
На шта ј' онда било? — Ето то је било:
На ту нашу вику дође отац с прутом
Те нам обадвома добро тур испрашн.
У том смо куће пустили из руке
Ал ја му стадох баш на врх репа.
Кад смо нас троје дерати се стали,
Тешко да је и то лепше мегло бити
Нег умилна свирка наша три вештака.
Чим зачуше свирку у Сосиној сали,
Подиже се листом, што за игру беше,
Да подскоче мало, да их жеља мине.
Први, што је петом дупло о пету,
Беше главом витез Коњевићу Паја,
Што пошше коње онако тимари,
Да им на далеко нећеш наћи пара.
За њим се повела сва момчад остала.
Довукоше нежно неколико цура,
Што су на сокаку пред прозори биле
И чекале жудно, да засвира банда,
Јер за игром давно табани их сврбе.
Кад зачуше звуке божанствене свирке,
У заносу већем поскакиват' стали,
Као кад се ко год бунике наруча.

На како су сложно ногом ударали!
Управо 'нако, кô што кадгод чује
Часни отац попа, кад задубљен чита
Књиге староставне и библију свету.
И на коју лупу часни отац попа
Обично онако примјечаше чини:
„Ох, тај Паја нема ни бога ни душе!
Скинуо је опет канцију са клина
На ми ено шиба ту кукавну марву."
Докле су ови важни догађаји
Богатили историју света,
На среди крчме, свету на видику:
Господар Крча, пријатељ мира
И с њиме звонар Клатновић подмукли
Седили за столом у једном буџаку.
Седили су па су пили вино.
Сеоски певац мекога срца
Још једнако пиљи жалубљеним гледом
У драшесно лице сремежљиве Сосе
И у чари њене од педес't пет лета.
Лице му је било огледало душе,
Видело му с', да се нешто бори, ломи,
Хтео би и не би,
Или боље рећи: он би нешто хтео,
Само кад би смео.
Кад Клатновић, звонар подмуклога срца,
Опази на лицу мекосрдног певца,
Како се премишља и нема куражи,
Довуче с' до њега и за добро нађе
Оваке му смеле прозборити речи,
Којима је певца обадрити хтео.
Зборио је тихо, да се једва чуло,
Баш као што збори шапгало на бини
Гдено приказивају глумице и глумци
Шаљиве игре а и трагедије,
Лакрдије и још игре са певањем
А и разне друге томе сродне ствари,
У чем свак ужива, који за то мари:
„О господар-певче;
Ево зађе сунце
И сутон се хвата,
П'онда и ноћ ту је;
Већ пилићи лежу
И гуске и враћи
А плод нашег плана, смишљеног вештачки,
Никако да сазре.
Промислите добро, ох господар-певче,
А не само 'нако овлаш, к'о од беде,
'Вако згодан тренут да се план изврши,
Право да вам кажем, тек столећа дају.
За то треба таке избране тренутке
Предострожан човек паметно да штеди,
К'о што штеди речи наш господар биров,

Та старина мудра.
Напред дакле, да нам тренут не исклизи,
Као што исклизи по где који пут риба
Из руке рибару,
Кад је, звекан један, невешто ухвати.
На посао дакле,
Ох господар-певче,
— Сада ил' никада!
На што да вам груди и срце јуначко
Страва испуњава?
Та војак сте били — госино му тане!
Моћи ћете ваљда стићи и *утећи*."
Таке је речи зборио тихо
Клатновић, звонар подмуклог духа.
А господар певац мекога срца
Ништа му друго на то не одврати,
Већ баш ево ово:
„Ох, ти, који знадеш мога срца тајну,
Истина је сушта све што си ми каз'о,
Као свето писмо — до последњег словца,
Та ја добро знадем.
Ал као што имам разлога да тајну,
Што ме тол'ко тишти — не скривам у грудих,
Ито тако имам врло важан разлог,
Да је на дну срца дубоко сахраним.
Шта би било, да ме ту затеку људи?
Их ако ме Соса за то дрско дело
Шопи преко уста?
Па тек ако за то дозна моја жена,
Мушкобања Марта?
Ох ја најбеднији од свију створења,
Што су икад јарко угледали сунце,
Кад ноћ није била ил облачно!
Така ми је душа, к'о дерегља мала,
Што је бура баца и тамо и амо
По Дунаву плавом,
Ил' љуска од ора', што плива по брљи,
Кад је деца баце...
Ал' шта зборим? Напред, одважно и смело,
Та моја ће бити победа за цело!
Ох реци ми право, Клатновићу брале,
Али само право, — тако био здраво! —
Је-л' тако ил' није?
Тако нек су срећни и унуци твоји,
Као што ће искрен твој одговор бити!"
А Клатновић на то искрено му рече:
„Тако је, господар-певче!"
„Е кад је баш тако, онда се не бојим."
С тим речма певац мекога срца
Подиже бокал и опет га спусти.
Само кад га ј' диг'о, беше пунан вина,
А када га спусти — одјекну празнина.
Е тако су празни и цепови моји
Сад, кад ово певам пун одушевљења
У песничкој ватри.
И за тим певац мекога срца
Прикупи скуте свога дороца
И јурну очајно као без душе:
К'о канда га ко год изневада поли
Ведром воде хладне. —
Та очајна храброст камо-ли га носи?
А камо ће него срамежљивој Соси.

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

IV.

У овом четвртом врло кратком одсеку изложићу, или правије само ћу поменути „добра дела" кнеза Лазара.

Мајков, написавши, да се Лазар год. 1376. венчао на царство, продужује на страни 92. даље: „*Године 1380. би на Атону* и даде хрисовуљу и т. д. Енгел, од кога је Мајков то дознао, не зна, које године то било, већ просто каже (III. 338.): „Lazar besuchte auch selbst den Berg Athos", као што и Рајић, извор Енгелов, пише (III. 25. и 26.): „Повћствуется къ тому, яко и во святую гору Авонскую поклоненія ради ходилъ" (кнез Лазар). Но где се то „повћствује"? То се повествује и каже у српском Летопису последње редакције: **„Сѣи же князь Лазарь ходи къ іерусалиму и къ святѣи горѣ."** Тако пише у свима Летописима те последње редакције (в. Гласник I. 166; Гласник XI. 148.; Гласник LXIII. 47.) Но зар је кнезу Лазару било до путовања у та света места; и зар је он могао и мислити, да походи та света места?

Било, не било; могао, не могао мислити он на то — ал ето тако пише, и зашто би се записало, да је кнез Лазар ходио у Јерусалим и у Свету Гору, да он није ходио ни тамо ни онамо? Кнез Лазар био је човек ретке побожности, па као такав дошао је он, да испуни своју давнашњу заветну жељу, и он је био у Јерусалиму и у Светој Гори. Чудим се само Рајићу, што помиње само „хожденије" Лазарево у Свету Гору „поклоненія ради", а не помену „хожденије" његово у Јерусалим, кад у Хиландарском Летопису, који је он за се г. 1758. преписао, пише:

»ходи онъ (кнез Лазар) къ Іерусалиму и по свєтую горѣ“?

Но шта је мени стало до тога, зашто Рајић није споменуо и „хожденије“ Лазарево у Јерусалим, кад знам, да кнез Лазар није ходио ни у Свету Гору а камо ли у Јерусалим.

У пароставнику или старом Летопису српске господе (в. Jagić Ein Beitrag zur Serb. Annalistik p. 86.) пише: »кнєзь Лазарь — иногиже къ добродѣтєлємъ скидьнь ихи сє нєдолюбіємь прѣжде того бывшихъ царь и кралєвъ, иноплємєнныхъ любє, старыхъ почитає, инѣхъ съ усрьдіємь имаше, къ кротости сы и истави простотѣ такожъ, ико иного высиокати того кроткаго Давида. Их тому бо кидаше сє по Константинѣ вьсѣхъ добродѣтель южє дрє речєни и єщєнъ къ милостыни бысть, ико не тьтію къ своєи усмали инѣхъ и трѣбующихъ милокати хотѣше нъ и до свєтые Гори простьрати сє и даже до Іерусалима, къ всѣмъ милостивіи подобникъ сы милостивымъ.“

Не могу не приметити, да г. Јагић место оно: »Их тому бо кидаше сє по Константинѣ вьсѣхъ добродѣтель“ није добро превео са: „In quo *post* Constantinum omnis quamcunque dixeris virtus effulsit.“ Летописац је имао на уму место оно на стр. 262. у животу Стефана деспота од Константина философа и с тога је требало оно „по Константину“ превести са: „*secundum* Constantinum.“

Но то је сасвим изузредна ствар, а главно је то, да стари летописац каже само, да је милостива и подаљива рука кнеза Лазара допирала, досизала, простирала се и до Свете Горе и дори до Јерусалима.

И из тога места у старом летопису истерао је састављач новог летописа српске господе, *да је кнез Лазар ходио у Јерусалим и у Свету Гору* — и тако на том злом разумевању последњег редактора српског летописа почива „хожденије“ Лазарево у Јерусалим и у Свету Гору.

Главна је задужбина кнеза Лазара манастир или ти Спасова црква Раваница. »кѣдѣлгохъ отъ основьніи монюстырь къ славѣ свєтаго вьдєсєніи, иніе же къ кτіторіію“ — пише кнез Лазар у Равaничкој хрисовуљи од год. 6889=1380. 81. Г. М. Валтровић доказује у „Старинару“ за год. 1885. св. 4-ој, да је хрисовуља та, која је печатана и описана у Летопису за год. 1847. књ. IV. и од које је фотографски снимак г. 1885. у Новом Саду издан, препис познијег времена а не оригинал, за који се досле држала.

Друга је задужбина кнеза Лазара световаведенска црква у ждреду браничевском или манастир Горњак. »И сѣдахъ црьковь къ мѣстѣ рєкомѣмь Ждрєлє бранитєскомь — къ имє прѣчистые богородицє свєтыхъ сьтыхъ“ — каже кнез Лазар у хрисовуљи својој 1. Августа 1378. г. изданој, (в. у другом издању Шафариковог „изобра југословенских достопаметностиј“ на стр. 103.—105.); а српски патријарх Спиридон у потврдници својој од г. 6887.—1379., индикта II., месеца Маја 17. (в. на истом месту и стр. 105. ибу) каже, да се старац Јир Григорије Синајит са својима калуђерима потрудио »о къждинжении и сьздании храмъ того и инѣхъ исправѣхъ съ помощію господина кнєзя Лазара“. Но о том Григорију Синајиту на другом месту, а овде ми је приметити само, да поменуте обе листине нису оријинали већ преписи из прошлог века.

3. Ако је веровати неком позном извештају, био би и светотројички манастир „Орешковица“ задужбина кнеза Лазара. Архимандрит истог манастира Сергије слао је г. 1583. у Русију калуђера Јаћима поради милостиње и у даном му листу »вьдиграль, ѵто къ подкрилѣи горы кѵѵлины изходится царска сѳ. обитель изградисала Ѳлешковица, строснїе цѵѵенника кназа Лазара (в. Сношенія Россіи съ востокомъ I. стр. 128. и 132.). У Врднику манастиру има минеј, писан г. 7097.—1589. 3. Октобра у манастиру Орешковици, храму свете и живоначелне Троице повељењем игумна Јова, — и други минеј, писан у истом манастиру при игумну Стефану г. 7115.—1607. Шафарик (Geschichte der serb. Literatur p. 237.) помиње октојих Врднички, који је писан у манастиру Орешковици у Браничеву године 7121.—1613.

4. Кнез Лазар дао је и записао је манастиру Хиландару два села са засеоцима с тим, да се од манастира даје сваке године у болницу Хиландарску по 100 онгли (оүнѵіи. оүнѵхъ, — писа) (в. Гласник XI. 138.: Леонид у описанију Хиландара стр. 78.). У свима преписима стоји, да је хрисовуља та писана г. 6888. индикта II., но године 6888. био је III. индикат а не II. Записана Хиландару села: *Јелшанца* Ђурђа Неимића и *Јелшанца* Градилава Тепачије (у препису те хрисовуље, што ми је показао г. Љубомир Стојановић, чита се *Јеламанца* место Јелшаница) мислим да су била у Хвостну.

5. Кнез Лазар приложио је г. 6889.—1381. индикта IV. рушком манастиру св. Пантелејимона у Св. Гори цркву Спасову у Хвостну комитрополије хвостанске (в. Гласник XXIV. 256.—258.).

6. Исте године и истог индикта потврдио је кнез Лазар, што је приложио истом рушком манастиру зет његов челник Муса са синовима својима Стефаном и Лазаром (в. Гласник књ. XXIV. 259.—260.).

7. »Монастыри къ єллинскоі земли иже помощію блаженаго родитєлм моєго сьдаше сє: хрнсъ прєчистои Богородици их Тисменои и великаго Андоніа на кодиці“ — пише деспот Стефан у својој

повељи од г. 6914.—1406., индикта XIV. (в. Archiva istorică a Romaniei, Bucuresti 1865. Tom. I. pag. 17.).

(Оба та прва, велика и часна манастира у Влашкој саставио је управо познати нам из повести о измирењу српске цркве с цариградском патријаршијом Грк Никодим **«ΓΛΩΣΟΚΟΜΟΣ ΤΗΛΙΚΟΛΑΤΣΗΣ»**, о ком ћу Грку и о другом Грку, св. Ромилу, којег су моћи у Раваници почивале, на другом месту више што рећи. Засад морам овде стати мало, јер сам сустао, и то тако сустао, да не могу ни крочити даље. Баш ми досади и ова ужасна врућина и још више ми досадише они пријатељи моји многоглаголиви и посетиоци фрушкогорских манастира.

(Наставаће се.)

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

ПИШЕ ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

1.) *Жртвавник.* Знам да би г. архим. Руварац хтео да замахнем „јаничарски“ на пајдућника, али ми је додијало већ

Врат ломити, по горе ходити,
По хајдуци, по лову ваљати.

За сад ћу да изаберем реч из „Летописа“ Матице Српске и о њој ћу говорити. Не ћу казати име пишчево и тешко ће се ко довити кога се тиче, само се бојим свога побратима Сандића, да ме не ода, јер он је морао бости очи своје са рукописом пишчевим. У „Летопису“ — не ћу да кажем у којој свесци — долази реч *жртвавник*. Онај, који је ову реч употребио, заиста је мислио да је *жртвеник* руска реч, те ју је хтео да посрби *жртвавником*. Али се писац љуто преварио у рачуну. Реч *жртвеник* гласи у старом славенском језику **жрътвьникъ**. Овај супстантив долази од адјектива **жрътвьнъ**, а овај адјектив од супстантива **жрътва**. У старом српском језику од адјектива жрътвьнъ кад се начини супстантив жрътвьникъ, онда се оно *ь* после *в* није изговарало, као што се и данас код оваквих речи не изговара, н. пр. од адјектива *тежатан* гласи супстантив *тежатник*, дакле *а* испада. По што је у старом српском језику тешко било изговорити три конзонанта *твн*, то те између *т* и *в* умеђало *а* или *ь*, које се као *а* изговарало. Дакле место *жртвник* изговарали су наши стари *жртвавник*. Тако и *слоужбьникъ* изговарали су наши *служавник*, прем да у овој речи у старом српском језику има *ь* између *ж* и *б*. Али у данашњем српском језику стојимо са овим речима другачије. Као што сам више пута казао, тако ево и сад велим, да је језик у непрестаном развитку, а главни чинилац, који бива тај развитак у језику, јесте аналогија. Тако је по аналогији адјектива, којима је наставак *ен*, постао данас код нас адјектив *жртвен*. Не говори се данас *жртван* према старом словенском **жрътвьнъ**, него *жртвен* по аналогији адјектива, као што су *зелен*, *црвен*, *студен*, *шарен*. Тако су многа адјектива данас код нас постала по аналогији адјективa, која имају наставак *ен*, а у старо време имали су наставак *ьнъ*, н. пр. *жетвен* у ст. слов. **жатковъ**, *иглен* у ст. слов. **иглѣнъ**, *клетвен* у ст. слов. **клѧтвьнъ**, *ланен* у ст. слов. **льнѣнъ**, *мислен* у ст. слов. **мыслѣнъ**, *меден* у ст. слов. **медѣнъ**, *молитвен* у ст. слов. **молитвьнъ**, *очтен* у ст. слов. **очьтьнъ**. Кад од оваковога адјектива начинимо супстантив са наставком *ик*, н. пр. на *молитвен* кад додамо *ик*, онда ћемо добити *молитвеник*, а не *молитвавник*. Кад на *клетвен* додамо *ик*, онда ћемо добити *клетвеник*, а не *клетвавник*. Кад на *службен* додамо *ик*, онда ћемо добити *службеник*, а не *службавник*. На тако кад и на *жртвен* додамо *ик*, морамо добити *жртвеник*, а не *жртвавник*. Ако је у ст. српском језику долазило жрътвьникъ, данас то у овом случају више не пријачи, нити је добро, него се мора говорити и писати по данашњим законима нашега језика *жртвеник*.

2.) *Историописац.* А шта ћемо са историописцем? Кад видим ову реч наштампану, одметнуо бих се одмах опет у хајдуке, па бих јавно на другу напао на онога, који ову реч употребљава. Та ено је наопако у најновијој књизи српскога „Летописа“. Али не ћу нападати ни на писца, ни на критичара, ни на уредника „Летописа“, јер сам већ казао, да ми је додијало хајдуковање, него ћу мирно гледати да докажем, да реч *историописац* није добро сложена реч. Ја сам пре говорио о речи *милогост* да не ваља и која би требала да је детерминативан композит, и доказао сам, да не може значити *мили гост ξένος*, него име људско, те првом приликом кад будем крстио чије дете, ја ћу му наденути име *Милогост*, јер заиста само то може значити, а име ће бити ново и лепо, па ће се сваком допасти.

Историописац пак требало би да је зависан композит, да је случајно добро сложена реч, али није добра, јер да је зависан композит добар, мора се пазити на ово двоје: 1.) Друга реч у зависном композиту не сме бити засебна, самостална реч, него само са својом предњом речју сачињава реч својим наставком, н. пр. *винобер*, *ветромет*, *коломаз*, *ково-*

дер, козомор, котлокрп, мишомор, мироков, рукопис, сенокос, трнокоп, хлебождер, чорболок, шакопис, Боголуб, добротвор, гласоноша, ветрогона, водовала, калогажа, костобоља, сенокоша, богоносац, граборосац, доморадац, душогубац, костоловка, богомајтера, богородица, вукодржица, коњодржица, сокодржица. При тумачењу ових речи сложених прва реч стоји према другој као генитив објективан. 2.) Има ових композита, којима друга реч постоји и као самостална реч, али онда прва реч не саставља свога значења са другом речју, него заједно једна с другом значе ime нечему, н. пр. *гороцвет**)

*) Ево да извадим једну песму из треће књиге народних песама од М. С. Милојевића, у којој долази реч гороцвет. Ова је песма из њекије призренске и гласи, како ју је прибележио г. Милојевић, овако:

Струк ружице црвене,
Под њу расте гороцвет,
Па говори гороцвет:
„Авај, мене што сам леп?
Још да имам мирис твој;
Бих се вила, савила,
Момчадима за капак,
Девојкама за косе,
Невестама у руке,
А женама у недра."
Струк ружица румена,
Овгор расте на горе,
А по њоме гороцвет,
Струк ружице говори:
„Авај, мене до бога!
Какав имам мирис ја,
Још да имам лепоту
Како ти ми гороцвет,
Вила бих се ила,
Јуначима за капак,
Девојкама за ђулуф,
Невестама у руке,
А женама у недра,
Старим бабам под главе."

Штета што је г. Милојевић ове песме доста аљкаво прибележио, што се језика тиче. Види се из предговора и из пишчевих примедаба у књизи, да се мало пазило на језик, па за то и мислим да нису ни песме доста верно прибележене. На онда кад ове песме, што их је г. Милојевић скупио, испоредимо са песмама из истих нахија, што их је скупио г. Јастребов, онда видимо, да се где где у језику не подударају, што је знак, да их је г. Милојевић аљкаво бележио. Г. Јастребов је погрешио, што је много песме, што их је скупио, на своју зборнику избацио е тога, што их је наишао већ штампане у г. Милојевића збирци. Нека г. Јастребов испореди добро своје песме у рукопису са песмама г. Милојевића, па ће замачно наћи, да се које где у језику не подударају. Ја не ћу казати, да је г. Милојевић хотимице што мењао у песмама, него му је где што из аљкавости и неатности при бележењу непотпуно исало. Иначе се песме г. Милојевића слажу са песмама г. Јастребова у главном по језику.

не значи *горски цвет*, него је име цвету, који се зове немачки Frühlingsadonis; *гроовисак* не значи писак црва, него народ један, сиротињу, која пишти као црв; *земљопст* не значи управо сваку биљку, у којој је зими лист, него значи одређену врсту биљке, те *земљопст* је име некој биљци. Кад испоредимо реч *историописац* са првим и другим правилом — а више правила за ове композите нема — онда видимо, да та реч не ваља, да је наказа, те да се не сме ни употребљавати у нашем језику. Не ваља пак за то, што друга реч у тој сложеној речи *писац* постоји и као засебна, самостална реч.

3.) *Чески.* У истом „Летопису" пише се *чески* место *чешки*. Пред *ь* наставком мењају се грлена у непчана у српском језику као и у старом словенском језику, н. пр. **человѣчьскый** срп. *човечји*, **грѣчьскый** срп. *грчки*, **божьскый** срп. *божански*, **влашьскый** од **влахъ**, *влашки* од Влах, **сирошашьскый** од сиромах. У чешком пак језику мењају се грлена у овом случају пред наставком *ь* у писказа, дакле: **человѣчьскый** чешк. člověcky, **грѣчьскый** чешк. hřecky, **божьскый** чешк. bosky, **пѣшпишьскый** чешк. pěsky, дакле и од Чех česky. Чешки овај облик česky морао је ући у наш језик преко Чеха, као што се и данас говори у Граници облик *немешки*, који је од аврторa Чеха ушао у ваш језик. Дакле ст. слов. **чешьскый**, срп. чешки, чешк. česky.

4.) *Сујетан.* У истом „Летопису" долази реч *сујетан*, која није српска, него стара словенска, **Сѣтї** значи vanus *μάταιος*, leer, nichtig, eitel, a **сѹєта** vanitas, и те речи у српском језику нема, него су је унели књижевници у нашу књижевност. У старом словенском језику има још једна реч, која је по значењу сродна са овом и то је **тѣшть**, која значи vacuus, па после и vanus. Тој речи одговара српска реч *ташт* и значи као и словенска **тѣшть** *празан*, н. пр. *на таште, на што срља* — на празан стомак. Али код нас може значити *ташт* као у ст. словенском језику vanus, те ју ваља употребљавати место *сујетан*. Тако и *тапшина* значи и Eitelkeit.

Тер се гнзда, тер се дичи
Таштом сланом од јунака
Вас у виду и у речи
А у створу ништа пака.
Гунд. „Осман".

Ах! чијем си се хвалила
Таштa људска охоласта!
Све што више стереш крила,
Све ћеш пака ниже пасти.
Гунд. „Осман".

ЛИСТАК.

ПИСМА ЂОРЂА МАГАРАШЕВИЋА ЈОВАНУ ХАЏИЋУ-СВЕТИЋУ.

VII.

У Н. Саду 11. Новембра 1826.

Любезный брате!

Признаемъ, и безъ вашегъ обвиненія, да самъ кривъ, што вамъ на ваше последнѣ писмо ишћу до садъ ништа ни самъ отговорію. Алъ съ овымъ истымъ мое кривице признаніемъ надамъ се лакше получити опроштеніе. Докъ е вакаціа наша траяла, дотле, мислимъ, да самъ отъ сваке дужности мое одрешенъ; ерь самъ сирѣчь отъ найглавніе, званія мога, ослобођенъ; пакъ зато лако заборавимъ и на оно, што не бы требало съ ума бацати, на дужности пріятелства, кое ни кадъ вакаціе свое немаю, и кадъ бы имати могле, я ій се запста не бы опростити желіо, ерь су ми найслађе и наймиліе. — Долазећи дакле у обичне мое послове, враћамъ се такођерь радо къ исполнію пренебрежены пріятельству свойственны дужностій и наблюденію точномъ нїзовы права. —

Найпре вамъ явити морамъ, да самъ за ова, проваћна два месеца често по околнима предѣлима путовао; мое сродне и пріятелѣ посѣтіо, и старао се genio indulgere mео. — То ми е добро чинило и здраклю верло пріяло. Докъ самъ у Новом Саду, дотле ме све нешто тишти и мучи. Часъ ни самъ было онде, гди бы ми найнуждніе было отићи; часъ самъ се ту дуже задержао, нег што бы зазорномъ оку завистника или пріятеля повољно было; часъ што годъ рекао, и кога со тымъ неотиће увредіо; часъ се догоди то, часъ оно; а кадъ човекъ све заедно скупи и разрачуни, много више има причина срдитисе и љутити, нежели веселитисе, или баремъ быти равнодушнымъ. Како ти е пакъ све другоячіе, кадъ се одавде, изъ пустогъ овогъ мѣста, удалимъ! Свагди самъ добро дошао, свагди ми е повољно и добро. Ту сродникъ, овде пріятель и познаникъ гледи, да ми време мога кодъ нѣга бавленя весело и спокойно проће! Да и сами они, кои ме непознаю, кадъ се кажемъ, ко самъ и шта самъ, драговольно ме пріймаю и познанство и любовь мою желе. Нећете ми дакле зарь опростити, ако высокумно и помыслимъ, да и я нешто на свету значимъ! Признаемъ, да е то слабость; али и исповѣдамъ, да е съ овыма и ованковыма прелестма лако на ту поклизнути, човеку слабому, кои башъ по све нежели быти у буретy Діогенъ! — — — Было самъ и у Сербіи! Шта сте се тако укочели? — Было самъ, да како! и то на учтивѣише зактеванѣ Г. Ефрема Милошева Брата, и Оберкнеза у Шабцу. Онъ ме е молію, да извадивши отъ Генералъ Команде пасошъ дођемъ у Шабацъ; то учинимъ и отъ нѣга, за добру плату (hoc sub Кова) добыемъ два нѣгова сродника на науки, да ій сирѣчь нѣмачки научимъ. — Садъ имамъ нѣко понятіе о Серблыма и нїзови Господари. Ту самъ гледао, гди се Серблыи ексецираю, выказоћи: пола десно — пола лѣво, стой дррр добую, запоѣдаю, вычу, пуцаю, и Богъ зна шта не чине; а Турцы на то ни писнути не смеду. Ако живъ будемъ, ићи ћу опетъ о Ускрсу, и ако ми се усвиди, провести ћу читаво време вакаціе будуће у Сербіи, путуоћи по сви страна и тражећи блага, ако гди сакрывена има. Шта се смеће? — Слободно е и по ваздуху куле зидати! — — —

Тако самъ време мога отдохновенія провео. Ели, да е лепо? Али сада самъ опетъ овдѣ, у Н. Саду, у обычномъ теченію моме, борећисе и съ новольнима и неповольнима моима обстоятелствама. Овы последны, да има много више, мыслимъ, да ніе нужда, напоминяти. Но нїзова бы сила яча быти морала, да нема гдикогъ старогъ пріятеля, когъ помоћу отбіясе отъ сердца, као таласъ отъ стѣне. — Желіо бы и васъ вешъ еданпутъ видити и загрлити. Видите, како самъ інтересіртъ; ерь знамъ, да бы пришествіемъ вашимъ моя душа свою опет половину добила, кою разтрзаваю предмети мили и не мили! —

Изъ овогъ искреногъ изложенія знаћете мое станѣ персонално. Айде садъ да пређемъ на друге предмете.

И самъ самъ се чудіо и сердіо, кадъ самъ у III. Части Лѣтоп. видіо прилоге, кое ни самъ ни видіо, да камо ли читао и као учредникъ у редъ ставіо. Зато самъ Розмировићу писао, да ми то више никадъ не чини; ерь я свагда толико у Рукопису пошлѣмъ, колико е доста за едну частицу отъ 10—12 табака найвише. А зашто бы една частица и већа быти морала, кад іой свагда остае цѣла една, а Матицу скуплѣ (безъ ползе читателя, quod plurimum est) скуплѣ коштуе. У овой четвертой видимъ ніе ништа додавао; него ми е сада послао прилоге, приспѣше на Матицу Сербску, да ій я самъ, како знамъ, ранчирамъ. Но исповѣдити морамъ, да бы по момъ мнѣнію едва еданъ или другій мѣсто у Лѣтописи по правды заслужити могао. Найпослѣ видићу, како ће быти. — У III. Ч. отъ стране 81. до 96.

и у IV. отъ 39.—45. оригинали. поет. сочиненіа есу ми послана изъ дальне земљ. Мени се мисли у њима одвећ допадаю, ако и есть езыкъ доста чуданъ и слаганѣ рѣчій необычно. — Желиславъ е преводъ и то мой. — Я бы желіо, кадъ бы се кои способный за то Сербљинъ нашао, да по томъ начину краткe повѣсти, изъ Исторіе Сербске позаймљене матеріе, спише и у Лѣтопись ставля. Наши люди врло радо читаю љубовне припов‍ѣдке. Да йта е друго Аделанду Досіеєву, и Видаковића свега препоручило. Єзыкъ заиста ніе, своіом граматическомъ совершеностію! —

За прву частицу 1827. добио самъ изъ Карловаца Ср. Примѣчанія о Азбуки и Грамматіки Сербской, кои, као што ћете видити, показую прилѣжно сматранѣ, испитиванѣ езыка и логическо разсужденіе о томъ. Не бы никада погодили, отъ кога самъ то добио. И я вамъ не ћу пре казати, докъ найпре не читате. Немойте мислити, да е сочинитель тога или иршавый или дебелый Директоръ. Они су господа, и за њи су ти послови трудни. —

Обявленіе о Пачића Сочиненіама Њенословныма есть отъ Шафарика Нѣмачки, пакъ га е послѣ превео на онай Сербскій єзыкъ, Моя Игнатовић. Садъ можете судити, како оћете. Мени се ни Нѣмачко недопада зато, што ніе на своме мѣсту. Пачића Муза заедно са Луромъ, была она каква му драго, незаслужуе онай Енкоміумъ! Ал' тако е, кадъ се оће штогодь више други людій!! —

Пишете ми, за Суму Милутиновића, и нѣгова Поетическа сочиненія. Зато вамъ хвала, но іошть бы много вћа была, да ми ій пошлѣте, ал' за новце. Могло бы се после о њима штогодь рећи у Смѣсицама нашима. Молимъ васъ дакле, да ми и о томъ човеку и нѣгови дѣли у первомъ вашемъ къ мени писму обширніе што назначите, кое бы се печатати могло за вѣдомость Сербскогъ народа, за кои се труди и отъ кога безъ сумнѣ помоћи у своима предпріятіяма окидава. —

Зашт' ми доиле не посласте кою Оду, или оригіналну или преведену, или штогодь друго за Лѣтопись? Истина, да се Музе узтручаваю отъ Оеміде, као што кажете; али и бы рекао, да опетъ Музе свогъ правогъ љубимца, ни за љубовь, ни отъ страха Оеміде, не ће да остане. Оне съ њиме живе, съ њимъ се веселе, съ њиова добро чине! — Вы сте им напереникъ; благимъ млекомъ задоенъ, крѣпитесе и напредуйте, Граціе са собомъ међ народъ уводећи, да не рекнемо за вама оно, што смо већ сви единогласно рекли и пресудили, съ вама заедно, о нашемъ, давно већ успушемъ (non dormitat sed altum dormit!) Хорацію. Нѣгове се Музе, саде по Фрушкой усамљене, шетаю, тужећи, где им се љубимацъ замаріо, блудећи и тражећи вћце но голима и опустошенима предѣлима, названима экономическима, кои су му већ єданъ путъ главе дошли были. Но то е право; ко се ни своимъ, ни туђимъ искуствомъ неда научити, треба да страда. Ели! тако ваша Оеміда вели. — Заключеніе отъ овогъ свега есть то: „Въ немже (ni fallor) звани есте, пребывайте! (тако стои у Св. писму.) Ово се на све нас, наравно, може возносити.

Нашъ Zeichenmeister, Николић, труди се о умноженію кассе, школи градической принадлежећой. Онъ е и ове вакације три театрална дао представленія на нћну пользу и приличну сумму новаца скупіо. Представляо накъ Аделайду Алпійску Пастырку, по Досітею, у три дѣиствія. Не треба да вамъ кажемъ, да е сочиненіе или Compilatia одвећ рђава (кадъ е Zeichner могао добаръ бити Поета?); но то вамъ казати моромъ, да е Новосадскій Публикумъ съ нѣговымъ посломъ одвећ задоволанъ био, да е множество народа было, и да ни они, кои су два сата пре, нег' што е было време уречено, дошли, опетъ найзадніа мѣста добили нису; и да е трећій путъ найвише было. Tantus fuit hominum confluxus, furorque!

Пише ми Розмировић, да се Лѣтопись слабо продае. Ако тако буде, жао ми е; не зато што се мой планъ со тымъ нарушава, већ да се потврди оно жалосно искуство, да Сербли и найполезніа заведенія своя незнаю цѣнити. — Са сви страна настолавати вала, да се то неосведочи. Знамъ, да се сваком колача намѣсити не може; ал' се бояти, да не изиће каква на Лѣтопись хука, као што е была изишла на Новине. Само нек' се неуводе никакве у писаню Новости. Она Ода на Вука, и онако писана, много ће намъ штете учинити. —

Незнамъ, докле е Г. Исаиловић са своимъ Лексикономъ дошао. Чуемъ, да е цѣло време свога у Будиму бавлѣня болестанъ био. Мени се чини, да Литературы нашой съ овымъ посломъ своимъ ништа полze принети; а њомъ ће знатну положити препону! —

Како стои са Типографіомъ Будимскомъ и нѣнимъ правомъ? Каже ми Г. Шаффарикъ, да му е Г. Копитаръ писао, да е Монополъ са симъ укинутъ. Смеду ли Бечки Типографи Сербски печатати; и были нашъ Янковић печатати могао? или шта бы требало да о томъради? —

Оћете ли се вы у Бечу дуго бавити? Естели ваше послове свршили? И оћете ли онамо къ нама доћи? —

Желите и ново што знати? Господиновъ камердинеръ Міхаило данасъ се вѣнчао са нѣкомъ Чавргоплѣвомъ дѣвойкомъ, найлѣпшомъ заната у Н. Саду! — Дворяни зналу добро избирати. —

Ранкина се сестра удае, и со тимъ отвора путъ њойзи.

Здравъ самъ, и то и вама желимъ и Фралиј Дафны, коіой се препоручуемъ и поздравлямъ.

Вашъ старый
Магарашевићъ.

Р. S. Писамъ за дуго писао; алъ самъ надокнадіо съ дугимъ овымъ писмомъ; и желимъ vicem pro vice.

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(**Српска академијска дружина „Зора“ у Бечу**) издала је по решењу своје извршене скупштине ово дана апел на народ, да се сви Срби без разлике вере лате скупљања народних умотворина. Из својих је средстава „Зора“ намењала двеста форинти као награду скупљачима те позивље све скупљаче, да скупљене умотворине пошљу њој а она ће их према предности ни оценити и наградити. — Ми смо још лане на челу 9. броју нашег листа напасали нужду скупљања народних умотворина, те смо поваљали Матицу Српску, да она буде у том послу руководња, а сад само с радошћу можемо поздравити то, што је честита „Зора“ прегла, да у том послу предњачи. Шта нам лепа срећа дадо, да се једаред стресе с нашег света немар те се повлани ревно и усрдно одавову позиву „Зорицу“!

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Стигле су дипломе за чланове „Матице Српске“. Лист је укусно нарађен; слика приказује храм, над њим година основања, 1826., ниже је комишка, под њом сп. Сава. Још су слике Саве Текелије, Јована Хаџића, Доситија, Вука, Теодора Павловића и Јов. Суботића. У среди је место за име члана и за потпис чланова.

— Нова књижара Крајиновића и Суботића у Митровици падала је неки дан као врвенце своје књижнцу о Филипу Вишњићу, а то у своме подиласу надгробног споменика том славном гуслару и песнику. Књижицу је ту уредио Иван Иванић. Најпре је на шеснаест страна реч о Вишњићеву животу и песмама његовим па онда су саопштене ове песме: „Почетак буне на дахије“, „Бој на Салашу“, „Бој на Чокешини“ и „Бој на Мишару“. Напослетку је на „Србијанке“ Сине Милутиновића назађена „Дика слијепца“, што је у славу Вишњићу сјевно стари наш Чубро Чојковић.

— Из нашег је листа у засебну књигу прештампана приповетка младог нашег сарадника Милутина Јакшића под насловом „На странпутици“, која се завршава у данашњем броју.

— Из „Новог Београдског Дневника“ отштампана је реплика Михаијла Валтровића на одговор Стеве Тодоровића у ствари Крстићевих писама за Нишку цркву. Ова се Валтровићева реплика има узети као друга књижница расправе његове о „Православљу у данашњем црквеном живопису у Србији“. Један део полемике о Крстићевим сликама водно се лане и у нашем листу Ту их је најпре у два маха прикавао Валтровић, после је Ђорђе Малетић кратко своје мисрење а Валтровић је на те замерке укратко одговорио (в. 10., 31., 40. и 42. бр. „Стражилова“ за годину 1886.).

— М. Ђорђевић-Приреднац јавља, да је дао у штампу с руског преведену приповетку на руского свеског живота под насловом: „Машка Павловна“, која је била штампана у „Српском Забавнику“ 1884. године. Књига ће изнети 7—8 табака. Цена јој је 50 новч.

Добили смо књижицу: Ђорђе Магарашевић, српски књижевник, оснивач и први уредник „Српског Летописа“, написао Ђорђе Магарашевић, професор у Карловачкој гимназији. Књижица је та прештампана из Летописа Матице Српске. У њој је разговетно и пакљиво описан живот а особито рад неуморнога оснивача најстаријега књижевнога органа у нас.

— У Загребачкам Narodnim Novinama излазиле у преводу: „Неспоразумак“, конац романа „Жене Петроградскога друштва“, што га је написао Владимир књез Мешчерски. Забележили смо у своје време, да је у том листу изашао и други део тога великога романа. Преводилац је М. Ђорђевић-Приреднац, шеснаест „Слободарке“, „Четири божићњо приповетке“ и т. д. Сад је прегао, да преведе и први део. Преводилац новина на претплату, па да нада цео роман у три књиге, но 1 фор. за књигу. Књига ће свака изнети по 25 табака. Новци се шаљу преводиоцу у Београд.

— У 8. броју „Књижевне смотре“ прештампана је из 27. броја нашега листа оцена Милана Савића на Харамбашићеве „Тодомиљке“. „Књижевна смотра“ је сама баш хтела да донесе свој суд о тим песмама, но је, вели, у Савићевој оцени нашла на суд, с којим се у главном слаже. — У истом је броју оцењен и сарштак Нешковићеве расправе „Знај Јовановић као педагог,“ што је изашао у 150. свесци Летописа Матице Српске. Оцена је та сведена на то, да је сва расправа не само лепо написана него је и врло занимљива па и поучна за сваког учитеља. Писац је, вели „Књижевна смотра“, том расправом показао, да је свестрано и темељито своју ствар проучио и да се за висина педагошкога напретка налази.

— У Загребу ће се покренути нов илустрован лист „Dom i svieť“, који ће излазити накладом књижаре Кугли и Дајча Уредник ће му бити Никола Кокотовић, који је „Balkan“ уређивао.

— У тако званом Literaturblatt-у Бечког листа „Neue Freie Presse“ од прегпрошле недеље, 9. о. м., бр. 8255. има расправица о нашем Бранку Радичевићу. Под расправицу је потписан неки А. Нагеле. Живот Бранков канда је тај Нагеле тек по чувењу написао, јер се на поочетка види, да није баш најбоље о свему информисан. Тако му је Бранково учо гимназију у Карловцу (Karlowitz) а Стражилово је у њему само „Wildchen“. Да би „карактериство Бранка у правом ње-

гонем бићу," доноси „погдекоје цвеће његове појезије у што вернијем преводу." Преведена је ту песмица „Слатка мисли", па „Девојка на студенцу", па „Молитва" и најпосле ово „Песме моје, моја сирочади!" За „Девојку на студенцу" вели, да је „reizende kleine Idylle" Бранко га нам у многом погледу подсећа живо на њихног Хелтија, песника пролећа, чију је прерану смрт Лешауова сетна лира онако снисљено оплакала. Напоменуто се, вели, то огледа у оним простим, сиретним песмицама, у којима одјекују захвални осећаји Бранкова срца за чудеса, којима доброта бонја природу тако бујно краси. Ту је онда згодно наведена Бранкова „Молитва". У опште ми је Бранко песник особене врсте и ма да већина његових песама тумачи ово силно чувство, које на душу човечију утиче, као пролеће на природу, ја да гласи, што их Бранко у својим песмама удешава, ширу нови, то је ипак песничост њихова кадра очарати као мноштво пролетњега цвећа, што проклија по ливадама и дубравама а свake се године освавала.

— „Немања" доноси у 2. броју свом на чолу лик далматинског и истријског епископа Стефана витеза Кнежевића а уз лик и чланак о животу и раду тог заслужног црквеног поглавице.

— Радоје Рогановић на Цетињу написао је у стихопима „Ропство владике Данила у Зети почетком XVIII. вијека", на хоће тај свој појемат да изда у књизици. Песма је посвећена крсташи Црногорског Милени. Цена ће јој бити 34 новчића. Претплата се шаље или пиеду или уреднишгву „Гласа Црногорца" на Цетиње.

— Књижара Луке Јоцића и друга издала је ово дана прву књигу Граматике српскога језика, коју је за народне школе написао Симеун Кокобић. У предговору тој књизи говори се о гласовима и речима.

— Како читамо у „Сарајевском листу", наумила је штампарија Сарајевског немачког листа „Bosnische Post", да изда целокупна дела песника фра-Грге Мартића у дивот-издању. Дело ће нанти у 20 свезака по шест штампаних табака. Прва свеска изаћиће за једно две три недеље, а остале ће сваких четрнаест дана једна за другом. Појединој свесци цена 30 новчића.

— Григорије Самаров, познати немачки писац т. зв. Zeitromam'a, написао је занимљив роман под насловом „Врхунац и повор", у којем описује живот несретног бакарског краља Људвика II.

— У Угарској је године 1886. излазило 739 новина и то политичких 95, локалних 227, белетристичких 52, стручних 339, шаљивих 26. На мађарском језику излазило 513, на немачком 126, на хрватском 35, на српском 21, на румунском 18, на словачком 10 и т. д.

СМЕСИЦЕ.

(Додатак из живота Косте Трифковића.) — Од Мише Димитријевића, писца чланака „Успомена на покојног пријатеља", који су недавно у овоме листу излазили, добили смо ону белешку, односно додатак поменутим члапцима:

„У мојим чланцима, штампаним у нашем листу под насловом: „Успомена на покојног пријатеља", а нарочито у IV. чланку, штампаном у 11. броју „Стражилова", има ово место: „Брод, на који је Коста ступио, звао се „Јошић". Иеки је брод тога пута путовао на Трста преко Крфа и Цариграда у Одесу. Кад се исти на Одесе натраг враћао, сварали је већ била у Костп писмо, да се ово беде . . . . што пре ослободи," и мало даље ово: „У Цариграду му је пешпло за руком, да се брода опрости . . ." По овоме би изгледало, да је Коста само један једини морски пут учинио, и да је у морској служби тек неколико недеља провео. А исти тај чланак завршује се у броју 12. овим речима: „Тако се покојни Коста опростио морског живота, у коме је три четврти године — од јесени 1862. до лета 1863. — у највећој стеси и у најтежем раду провео;" па и у почетку V. чл. у броју 13. стоји: „али су биле изгубљене две године: једна у паучици, а друга на броду." Ова последња два места стојала би са оним првим у некој противности. Међутим је ово последње истина, а пут, који се у горњој белешци спомиње, то је пут, што га је Трифковић случајно и први, а и последњи пут (дакле двапут) чинио, на је отуда пометном ова мала и нипо правдпа несугласица пзишла. У самим пак белешкама Костиним има о томе осим споменутога још и ово забележено: „Српски школу у Ријеци отпшао сам у Трст 19. септембра 1862. Сео на пароброд на Цариград 20. септембра 1862. у 2 сата по подне. Дошао у Цариград ујутру 26. септембра 1862. Исти дана после подне отпшао на барк „Вече-Тоне" под капетапом Јованом Вернчем, очекујући барк „Јошић". Пароброд на Цариград надражао се у Крфу 3 сата, а у Сири 4. — 8. септембра пресао на барк „Јошић". — 24. октобра пошао на Цариграда за Одесу. — 2. децембра дошао у Одесу. — 1. јануара натраг у Цариград, дошао 12. — Крепуо се за Ливорно 14. јануара." Ова аутентична белешка разјашњује горњу несугласицу, зато би добро било, да ју споменуте."

(И то ми је навина!) Француски романсије Поисон да Терај споменпвао је једаред у листу „Patrie" сензационни неки роман, у којем је било нападан убистава, самоубистава и т. д. Некако се деси, те не пошље рукопис на време. Шеф-редактор се поплашп на свој подстанак, те брже боље телеграфише писцу на запита, шта је. А овај телеграпски одговори: „Драги пријатељу! Смрћу једне особе на мога романа тако сам утучен, да сам сасвим неспособан за рад; молим дакле, да ми допустите, да смем осам дана бити у жалости."

(Кратак суд.) У петнаестом веку живио је на двору француског краља Луја XII. славни нидерландски композитор Жоскен де Пре. Познавши његов један музичар, који је о себи мислио, да има бог зна какпа композиторског дара, донесе Жоскену једаред нову неку ораторију, па га замоли, да му каже свој суд о њој. Жоскен је на први поглед приметио, да је рад страпа погрешна а познавао је још од пре таштину тог шешире. На рече пи боле него узме са стола перо, на од речи „finis", која је стајала на крају партитуре, избрише слог „is" те тако остане француска речица fi! којом Француз казује, да се згађио на што.

САДРЖАЈ: На страпатутици. (Свршетак.) — За дукат и цицапин. Згодница из сеоског живота у Србији. Из записника † Св. С. Убавкића. Сећапије Мил. С. Убавкић. — Сеоска чкалица. Друга песма. — О пиену Лазару. (Наставан.) — Браћин српског језика. — Листак. Писма Ђорђа Магарашевића Јовану Хаџићу-Светићу. VII. — Књижевпк. — Гласник. — Књижевне белешке. — Смесице.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. за годину. — Рукописи се шаљу уреднишгву а претплата администрацији „Стражилова" у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 35. У НОВОМ САДУ 27. АВГУСТА 1887. ГОД. III.

КОМШИЈЕ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА У СРБИЈИ.

НАПИСАО ИЛИЈА Н. ВУКИЋЕВИЋ.

Било је поодавно, већ се слабо и памти; многи су већ покојни; — наша је гора била онда ситногорица, зечеви се по њој легли, а сада би и вука скрила. Зло се не памтило!

И онда су људи живели међу собом, — као и сада, — неје да речем да се много изменило у народу, људи су људи, кад се стигне у године, онако је као и увек. —

У нашем селу било је доста људи, да их се једва могло наћи. Читаво су село држали. Кад се на веће састану. старају се и раде као и за своју кућу, а како и не би? Кад је селу добро, и њима је. Тек били су за све, као за рођено. Имали су понекад нешто и међу собом, — као људи, — али то се прикривало, народ да се не квари. Учини ли се коме потра, не иде се то кмету и не знам да се више као на вашару; лепо се намире, ни комшија не зна шта је било.

Тако је било међу добрим људима, а било их је као свуда, да те стиг рећи, е сте из једнога села. Све би да закину и да се знате, па још да неје те се то крије, бо'ме ништа не би вађало.

Покојни Митар Трифуновић био је, да је ретко наћи као њега. Човек већ заишао у године, коса му се прогушала ја влас једна плава, ја бела. Неје био нешто зорли пун, а чини ти се, оно му се месо окоштуњавило. Ништа њега неје морило. Ни зло му време неје могло ништа, а ни овако друге ствари. — Оно тако на њему изгледа, а и у њему се кува, као у сваког човека. Тек ако што чује, што му не годи, око му севне, као да блесне, па се опет угаси и као да неје ништа било.

Умрло му најстарије дете, што но кажу, замена у раду, а да човек по њему нешто суди, мислио би и да неје његово. А после му се познало, у лицу доће, као да је у оцаку био, а 'вамо се све отимље, — да се не види!

Имања је имао, колико му је за његове било доста, а нико не памти да је он кога позвао, да му у раду помаже. Човек је био некако засебан у свему. На паметној речи био је први. Ретко да се што за село без њега уради. Оно и он неје много говорио, ал кад каже, нико боље. Знали су то људи, па су га и изабрали за кмета.

Кућа му била негде на брегу. Сад му син нову направио.

Па какав је он био за све, тако његова Мара за кућу. Де је Марина рука прешла, нико не би могао замерити. Митар никад неје имао речи за кућу, а камо ли да још и прекори, како у неких и бива.

Имали су и деце, оно још нејаке, неје било од њих Бог зна какве хасне, — тек несу били без наде.

Први му комшија био неки Аврам; народ га прозвао »Кубурић«, — као да је бирао. Неје да човек по лицу суди; а очи су га, Бога ми, издавале. Завидљив је и намћор био, да човек главу не окрене на њега. Волео је закинути човеку но ништа под Богом . . . па му је вађала туђа мука годила, угојио се као највећи дембел. Знаш, сметен човек на срцу, на му и жеље биле сметене; запело му срцу, да буде кмет! Срамота људима, кад им се натура, у очи му не могу рећи, те све одгађају за други пут. Бирају кмета како вала, а да нешто на њега и помисле. Њему криво, Митра не може да види.

Оно на језику и с њиме лепо живи, а да му у срце завире, мрзи га; једом би га напојио.

Имао је у Јелашју њиву до Митрове; та њива и дође Митру главе. Земља једно уз друго, неје јој лако наћи границу, — не може се за длаку одмерити.

Тако Митар поорао њиву своју; човек поштен, образ му не подноси, да у туђе дира, а Аврам, тек не зна шта ће, него пред народом, а корсем у шали каже:

— Море, Митре, да ми даш меров жита.

— Да дам, газда Авраме, а за што? — вели Митар.

— Не од твога мала, — каже Аврам.

— Ја од чејега?

— Од мога.

— Несам ти ја узео ни дај Боже, — каже Митар у чуду.

— Са моје земље, — поправи се Аврам.

— Које то?

— У Јелашју.

— Како то, газда-Авраме? — пита Митар, а кида се од муке.

— Заорао'си читав корак, — вели Аврам.

У Митра кипи жуч, све га нешто од муке запиње. Срамота га, што могу о њему и помислити рђаво. Нема друго но да оде са људима. Разгледају људи, а оно, ако попустио неје, неје приграбио.

Виде људи, да Аврам само заједа.

— Преварио си се, газда-Авраме, — тек ће му неко рећи.

— Ја, преварио, а не бих, да сам и ја кмет, — рече он.

Митру криво, а на њему, као и да неје чуо. Да се свађа, не иде, тешко му и очутати, а друго нема шта.

Тако тада, други пут опет друго. Тек кад је и народа доста, а Аврам се потужи, како му неко изгазио оно, што се граничи с Митром.

Људи окрећу главу, виде, где Аврам нишани. Митру криво, не да му човек мира.

— Ваљаде не мислиш на мене? — рече.

— Ја и не велим. Знаш, има људи .... онако без рада, те врљају по земљи, па изгазили. Твоје је, да припазиш на њих, — каже Аврам.

— Знам ја, шта ми ваља, — каже Митар љутито.

— Ено, он се љути. Ко ти вели, да не знаш; не би те ни бирали за кмета, да неси за то. Но тек велим, да се не заборави.

Митар оде до њиве, разгледа оно место, где рече Аврам, а оно као да и мрав неје пузио. Жито право и једро, као би се пожелело, само Аврам тек не зна шта ће. Е, баш му и додијао.

Док би око њиве, и којекако, — не задира у живац, — али Аврамy и то мало, поче и за друге послове да га узнемирује.

Једне ноћи диже се ларма, узавре свет по селу, као кад се пчеле роје. Запалило се сено Рајићево, изгорела му два пласта. Нико не може на душу да прими никога те да посумња.

Искупили се људи у гомилу: разбила их паљевина, па чисто онемили; не памте, да је скоро ико горео.

Међу људима и Митар и Аврам.

— Мора да је неко у близу чмурио, — тек у неке рећи ће газда Милован.

— Биће тако, — одобрише неки.

— Хоће, људи, и из ината, — тек ће Аврам.

— А с ким је он у свађи? — рече неко.

— Оно неје . . . а хоће, тек да човека омету. Ваља ти, Митре, на њих да припазиш; — опет се о Митра окачи.

Митру плану крв. и онако му то мило неје, па љутито рече:

— Не ћеш ме ти учити.

— Не учим, брате, но тек велим, — каже Аврам.

— Ни да ми кажеш, — вели Митар.

— Па зар да горимо?

— А ко је то изгорео? — цикну Митар, а сав се од љутине тресе, — запалило се човеку сено . . . ваљаде сам му ја учинио? — Шта је теби изгорело?

Аврам зинуо од чуда. Таквог, као сада, Митра још нико никад видео није.

— Па знаш, ја . . . овај . . . . као . . . . — поче да брдара.

— Чујте, људи, — окрену се Митар народу, — кућа ми се затрла, Бог дао, ако други пут овога на мацке не положим. — Док сам у власти, нек ме се окане!

Сви ћуте, тешко да им мило неје и крадом на Аврама погледају, — а он као у земљу да је пропао; стид га, а и прибојава се. Постаја за мало, па се извуче и оде.

— Ваљано му рече, — рече Милован Митру.

Митар, као и увек, прешла га љутина, па ућутао, а био је баш силно љут.

*

Одмакоше дани. Губе се један за другим као капља воде у капљи. Промене бива. Како за кога: некоме осване црн, а некоме благ дан.

Сваки има своје послове; ни две јабуке несу једнаке.

У селу по старом: зла мало, а добро се лако заборави.

Газда се Аврам одби од Митра. Неје да су ућутали: али ја, од оне претње не узноси му се више под руку, а ни Митар се неје олако заклео, — ваља му се и причувати. Па да бар живе као туђинци, не би било чуда, но некако пријатељски, као да их је Рајићева пађевина опријатељила! Аврам се чисто отргао, неје више ни опако самовољан, а знају га људи, па се боје, да није нешто лисичије намислио.

Тако би за дуго. Прође и зима, скиде се нека навала с душе, као гуњ с тела. Све као да се пробудило.

Једнога јутра, сред пролећних дана, — као и да земља мирише на цвет, — окупили се људи око општинске куће; већају, како да поправе пут за Јеловац, вода га много искрзала.

Стигли им радови, па лепо кидају од времена час пре да сврше, на терету им то. Решили, да село кулуком поправи, па већ да се разиђу, док, ево ти Аврама, неје као обично.

— Помози Бог, браћо, — поздрави људе.

Отпоздравише га.

Аврам скиде капу, погледа у небо, у очима му сузе, па погледа по људима.

— Браћо, ја у вас правицу тражим! — а глас му се просеца као да га нешто задављује.

— Шта то, газда-Авраме? — упита га Јоксим. Остали се зачудили и ућутали.

— Браћо, по души радите! Хоће човек да ме упропасти.

— За кога то велиш? — упита Митар.

— Пола ми њиве одузео. — каже Аврам.

— Ко то? — упита неко.

— Кмет Митар, — рече Аврам.

— Газда! — цикну Митар.

Аврам се погнуо, као да је под теретом, а тужно рече:

— Уби ме, а јес' је!

Људи се згледају.

— Браћо, мени мира нема, — каже Митар, а груди му се од муке угибљу. — Учините љубав, хајдемо на њиву: ако буде, радите са мном шта хоћете!

— Хајдемо! — викнуше људи.

Стигоше на њиву. Митров део пооран и као да је и од Аврама заграбио читав хват. Митра као да нешто стеже у грлу, дође у лицу као она земља. Људи га погледају, чисто не знају и шта да помисле. Аврам по који пут махне рукавом, да обрише очи. Од никога гласа.

— Браћо, — јекну Митар, — писам то ја.

Људи ћуте, тешко је ма шта и рећи.

— Газда-Авраме, деце ти, сумњаш ли на мене? — окрете се Митар Авраму.

— Видим своју муку, — вели Аврам.

Митар узе груду са земље, а не зна се, шта је црње, ја ли земља, ја ли рука, па једва рече:

— Истурила ме ова земља, ако сам ја!

Од осталих ни речи Нико, истина, не може да посумња, е је Митар, а опет виде, да је учињено. Волели би, да нису ту.

У неко се Митар поврати. Издиже се, као да с часа порасте, стаде пред људе, па баци штап.

— Нека вам је у вољи и да верујете . . . Што вам кметујем, све је томе узрок. Овоме је то запало, а ја нећу да иза мене остаје траг. Не могу ја више међу вама. Писам вам више кмет.

— Немо́ тако, Митре, — викну Милован.

— Знајте, што рекох, — рече Митар, па се окрете те оде . . .

— Човече, да извидимо, — рече Јоксим.

— Штогод вам је у вољи, — каже Митар, а не осврће се.

Они за њим па сви стигоше у село. Иду као да их је киша тукла, сви зловољни.

Дођоше пред општину.

Митар извади печат иза појаса, па га пружи Миловану:

— Дањеш га оном, кога изберу.

Јоксим отпљуну, па више себи рече:

— Буди ти, Миловане!

— Нека, браћо, хвала вам!

— Ти! Другога не ћемо! — викнуше и остали.

— Неје друго, но ти, — рече Јоксим.

Милован узе печат, изађе пред људе и рече:

— Ви ме изабрасте за кмета. Хвала, браћо, на части и љубави. Прво, браћо, да с овима свршимо. Ови ће се људи око оне земље једнако кавцити. Да их намиримо. Како би ви хтели?

Сви ћуте.

— Ја овако велим: да један попусти од своје земље корак, а други од своје — да омеђе ортином.

— Тако, — рече Јоксим.

— А ви? — окрете се Аврааму и Митру.
— Може тако, — рече Аврам.
— И мени је право, — рече Митар.

Тако и урадише. Аврааму доста, што Митар неје кмет више, — шта је њему за њивом Има имање највеће у селу. Сада му је Милован на сметњи.

После, веле неки, да је Аврам пољу носио плуг на земљу и сам заоравао уз Митрову њиву, а вала тешко да је друго и било.

(Наставиће се.)

ПРИ МОРУ ЈЕ...

При мору је моје мјесто мало,
Гдје сам првом очи отворио...
И гледајући пространо зрцало
Милу моју мајку замолио:

Пусти, мајко, синак да заплије
У валове силенога мора,
Да ми млада душа разумије
Вјечну силу морског разговора.

Пусти мене из наручја твога
У наручје мора силенога,
Да зароним у дубине плаве,
Да уберем мирисаве траве.

Ој, пусти ме мору у дубине,
Тајанствено да ми царство сине,
Да ја видим трофеје и благо,
И кораље и камење драго...

Бока Которска, 1883.

Владимир Тројановић.

ИЗЛАЗАК ИЗ ЗАТОЧЕЊА.

ЈЕДНА ГЛАВА ИЗ ДОСТОЈЕВСКОГ.*)

Све то збило се већ последње године мога заточења. Ту последњу годину скоро исто тако не могу заборавити, као и прву, а особито оно последње време у заточењу. Но што да говорим о свакој ситници — знам само, да ми је те године лакше било живети, него за свију пређашњих година прогонства, и ако ме мучило нестрпљење, кад ће већ доћи дан слободе. Јер међу заточеницима имао сам већ много другова и пријатеља, који ме у истину сматраху за добра човека. Многи између њих били су ми одани и волели су ме искрено.

Пионер се у мало не заплака, пратећи мене и другара мога из заточења; и кад смо после нас двојица, већ по изласку из затвора, још месец дана живели у ономе граду, у једној казненој згради, долазио нам је мало који дан, макар само да нас види.

Било је, дакако, и људи сурових, на сву меру набуситих, којима је баш тешко било и једну реч прозборити са мном — Бог сам зна за што? Као да се нека преграда испречила између нас.

У то последње време имао сам у опште више одмора, него за сво време, што сам провео у затвору. Међу војницима, што су служили у томе граду, нађох многе своје познанике, па чак и неке школске другове. Сад им се опет приближих, те се наново упознасмо и опријатељисмо. Сад сам поред њих могао имати и новца, могао сам и кући да пишем и књига да имам.

Већ је неколико година, како писам читао ниједне књиге, и тешко је икоме дати рачуна о ономе незнану и бурну утиску, што га учини на мене књига, коју сам прву прочитао, како ме вргоше у заточење.

Сећам се, почех читати пред вече, кад затворише касарну, па читах сву ноћ до саме зоре. То беше свеска једнога журнала. Као да дође до мене глас са онога света; сав пређашњи живот створи ми се пред очима у жарким и светлим бојама; и кад испчитах књигу, стадох да погађам: јесам ли ја то много заостао иза онога живота; јесу ли они тамо много проживели без мене; шта ли их сада одушевљава, каква ли их питања данас занимају? Често сам изазивао она слова, да ми још што кажу; читао сам између редова, мучио се, да нађем неки тајанствени смисао — какав миг оно, што је прошло, који би ми зар казао што Испитивао сам, шта је могло до данас доћи иза онога, чиме смо се ми тада заносили, и како ми тешко паде у овај мах уверити се, у колико је мери за мене страх сав данашњи свет и све, што је његово; — дођох сам себи као она кора хлеба, кад је одсеку на баџе. Ваљало ми упознати се с новинама, упознати се с новим покољењем.

*) Ово је последња глава из славнога романа Достојевскога: „Записки изъ мертваго дома". Она се може читати и као засебна слика, и ми је доносимо нашим читаоцима на углед, да се макар и овако — кад досад није могло бити друкчије — упознају са највећим пером тога руског великана. — Ур.

Особито сам читао један чланак, под којим беше име неког познатог, и негда врло блиског ми човека... Али видех, да се већ и нека нова имена чују: појавили се нови раденици, и тражњу сам жељом, да се упознам с њима, и љутио сам се, што имам тако мало књига, и што ми је тако тешко доћи до њих. Но пре док је био пређашњи плацмајор, било је опасно и уносити књиге у затвор. Кад је дошло, да нас прегледају, увек се питало: „Од куд књиге? Где си их добио? Мора да стојиш у свези?...“ И шта сам ја могао одговарати на такова питања?... И тако, живећи без књига, удубљивао сам се из нужде у сама себе, — задавао сам себи питања и трудио сам се, да одговорим на њих, кадикад и мучећи се њима... Али, ко би то све могао испричати?...

Дошао сам у тамницу зими, па ће ме тако и пустити на слободу, и то онога истога дана, кад сам и дошао. С каквим сам нестрпљењем чекао зиму, с каквом ли усладом гледао на измак лета, како вене лист на дрвету, а жути трава по пољанах. Ал ево прође и лето, захуја и јесењи ветар; ево нам већ и меких пахуља првога снега... Дође већ једаред и та зима, тешко дочекана!...

Неки пут нада ми срце потмуло и силно лупати од великог и силног предосећања о слободи. Али ево, шта је чудновато: што је више протицало време, и што ми се већма примицао онај славни дан, ја сам бивао све трпељивији и трпељивији. И у последње време дође ми баш чудновато, и ја узех да пребацујем саму себи: е показах се савршено хладнокрван и равнодушан.

Многи заточеници, кад би ме после хује срели на дворишту, поздрављали би ме, и упућивали би се самном у разговор:

— Ви ћете сад. бабушка Александре Петровићу, да изиђете на слободу — још мало који дан. А нас једну сиротињу ћете да оставите.

— А како ви, Мартинове, хоћете л' ви скоро?

— Хоћу боме, а да шта ћу? Протаворићу још ово седам година... И ту уздахне у себи, застане мало, погледи онако расејано, баш као да гледи у будућност.

Лепо опазих, како сви из реда постадоше пријатнији самном. Очигледно ме нису више сматрали за свога; већ се пратили са мном. К—чински, расколник и племић, тих и миран млад човек, волио је исто као и ја, да прошета за време одмора по дворишту. Надао се јадник, да ће чистим ваздухом и кретањем сачувати здравље и да ће тако поправити оно страшно зло тешких заточеничких ноћи.

„Нестрпљиво чекам онај дан, кад ћете ви изаћи“, рече ми он смешећи се, кад се једаред сретосмо на шетњи; „чим ви изиђете, знам, да ми још рано година остаје до изласка.“

Мимогред примећујем, да нам се из велике жеље и услед дуге одуке слобода у заточењу чинила нешто слободније и од исте слободе, то јест од оне, која постоји на овоме свету. Заточеници су преувеличавали појам о слободи, који постоји, а то је тако природно, тако обично код заточеника. Какав год опуцани „вуришница“ био је у нашим очима скоро као краљ, као идеал слободна човека, кад се упореди са заточеницима — а то, што се он није морао бријати, што је ишао без ланаца и без пратње.

У очи самога последњег дана, у сумрачак, обиђох *последњи пут* уз бедем на унаоколо цео наш затвор. Колико ли сам хиљада пути обишао око тога бедема за све ово време. Овде, за касарнама сам се тепао прве године, кад ме вргоше амо, па све сам, убог, убијен... Сећам се, како сам бројио тада, колико ли је још хиљада онаквих дана предамном.

Господе, кад је то чак било!... Ево, овде, у том углу, живео је затворен наш орао; ево овде сам се често састајао с Петровом. Он је и сада још увек уза ме. Дође тек, па баш као да зна шта мислим, ћутеће иде поред мене, па се сам за свој рачун чуди чему било. — У духу сам се пратао с оним поцрнелим зидовима наше касарне. Како су ме немило дирнули ти зидови *тада*, у прво време! Мора да су и они до сада већ остарели и променули се; но ја нисам ништа опажао.

Колико је младих живота узалуд сахрањено у тима зидовима, колико ли великих снага овде забадава угинуло! И мора се рећи, да је тај свет ту био заиста необичан свет. Та то можда и јесу најдаровитији људи из снега народа нашега. Али ето погибоше узалуд моћне снаге; погибоше ненормално, незаконито — и сад већ нико не поправи, што је учињено! А ко је крив?

Да, да — ко је крив?

С јутра рано, још пре него што ће се поћи на роботу, тек што је почело свитати, заредих по свима касарнама, да се опростим са свима заточеницима. Много жуљевитих и снажних руку пружило ми се пријатељски. Једни ми стискоше руку сасвим онако побратимски, али тих не беше много. Други су сасвим добро појмили, да ћу ја у овај мах да постанем сасвим други човек, него што су они. Знали су, да ја имам познаника у граду, и да ћу ја онај час да одем међу *господу*, и да ћу да се посадим до исте господе, као њима раван. Знали су они то врло добро, па и ако се опраштали самном лепо и пријатно, ипак то не беше ни најмање налик, да се опраштају са другом: сасвим као с господарем. Једни су ми обртали леђа и сурово би окутали, кад

бих им рекао: због ом. А неки су ме гледали чак и са неком завишћу.

Залупа бубањ те сви одоше на посао; ја остадох дома. Сумилов устаде то јутро скоро први, те ми зготови чаја. Јадни Сумилов! заплакао се као мало дете, кад му поклоних своје робијашко изношено одело, кошуље, поднегвенике*) и нешто мало новаца.

„Не треба ми то, не треба!“ говорио је, не могући никако задржати усне, да не дрхћу; „као да ће ми вас сада погубити, Александре Петровићу! На коме мене остављате, кад тако одлазите!...“

Напослетку се опростих и са Акимом Акимићем.

— Још мало, па ћете и ви, рекох му.

— Ја имам још дуго, још врло дуго да будем овде, мрмљао је, стискујући ми руку. Надох му око врата и пољубисмо се.

Десет минута, како изиђоше заточеници за рад, изиђосмо из заточења, да се никада више у њ не вратимо — ја и мој друг с којим сам и дошао.

*) Платнени или кожни омотач, што дође на ноге, или на руке испод окова. — Прим. прев.

Ваљало нам је отићи до ковача, да нам раскује окове. По сад нас већ није више пратио војник с оружјем: ишли смо с подофициром. А раскивали нас наши робијаши у инжињирској радионици. Причеках, док ми не одкују другара, па приђох и сам к наковњу.

Ковачи ме наместише леђима к себи, дигоше ми одостраг ногу, положише ју на наковањ...

Добри људи узалуд се само мучили; хтели су да учине то некако лепше, боље...

— Тај клин прво!... Клин тај избиј!... командовао је старији. — Намести га прво... — аха! добро је!... Удари сад чекићем...

Окови спадоше. Ја их дигох са земље... Хтедох, да их мало узмем на руке и да их погледам још последњи пут. И дође ми сасвим чудновато, да су овај час били баш на мојим ногама.

— На због ом! због ом! говорили су робијаши гласом кратким, грубим — али некако као задовољним.

Да: због ом! Слобода, нов живот, ускрс из мртвих... Какав славан тренутак!

С руског превео
Јован Максимовић.

О РИМИ ИЛИТИ СЛИКУ.

ОД Л. ТОМАНОВИЋА.

Савршенство стиха и слика, или боље: риме, тако је важан елеменат у пјесми, да се код многијех у томе савршенству састоји сва љепота њена. Особито риме дају пјесми таквога чара, да је пјесницима она највећа брига и мука.

У Италији, ће је тако сладак језик, та брига и мука пјесника врхунац допире, разумије се, већином на штету унутрашње љепоте саме пјесме, јер је пјесник више пута принуђен, да жртвује какву лијепу мисао, или да је осакати, само да правилну риму наведе. Да томе обожавању слика на пут стане; да покаже, да се љепота пјесме не састоји у лијепијем сликовима; да може бити лијепа пјесма и без сликова: то је задатак био данашњем највећем италијанском пјеснику Кардућу, кад је издао књигу својијех ода варварскијех. Тако је пјесник назвао иронично своје пјесме спјеване по метрици јелинско-римској без сликова, предвиђајући буру, што ће противу њих подићи стари обожаоци риме и ухо на њу навикнуто.

Али су једва дочекали млади пјесници тај примјер Кардућијев. А куд веће среће њима, него се опростити те проклете риме! И чињаше се за неко доба, да је на Парнасу италијанском већ одзвонило слику, томе староме мучитељу пјесника, те да ће на њему коначно обладати варварска поезија.

Него та срећа за мало потраја. Кардући се опет обраћа са свом поштом слику, којијем је започео пјевати, те издаје другу књигу својијех пјесама риманијех под насловом Rime nuove, те тако повраћа сву част слику, коју је до сада уживао.

Cura e onor de' padri mici,
Tu mi sei
Come a lor sacra e deletta,
Ave, o rima!

Бриго и части отаца мојијех, сличе, ти си ми свет и мио исто као њима, здраво!

Тако је Кардући дивно успио у намјери својој. Показао је, коме је то требало, да може бити лијепа пјесма и без слика, задржавши му ипак сву пошту досадашњу.

* * *

На против, на Парнасу српскому, и ако је и ту одомаћен, као да слик не задаје толике бриге и муке нашијем пјесницима. Факт је, који се не може порећи: ми немамо до сада

ниједнога пјесника, који се строго држи, да, који много пази на правила већ опће примљена за слик. Узимо најбоље наше пјеснике, најприје Змајована и то Ђулиће његове.

XXIV.

Дај ми руку, да осетим...
Јер кад умор чело сам ти,
Под овом ће руком душа
Најмиље одахнути.

Дај ми руку, да је стиснем...
Јер кад стисне смртна мука,
Кад затишти љута рана,
Биће мелем ова рука.

Ови сликови нијесу правилни, јер немају исти нагласак. Даље:

XXXIII.

Нагиздаћу те, душо,
Руменим *пјесмама*,
А опасаћу тврдо
Најсладјим *жељама*;
А сву ћу своју наду
За груди ти *задести*,
А вилу ћу замолит,
Да ти је *намјести*;
На ако вила не зна
Да лепо *поставн*
Допусти мојој руци
Да она *поправи*.

Ови су опет сликови сви неправилни, јер, као сликови од три слога или тако звани, морали би имати и у другоме слогу исте сугласнике као у трећему. Него ваља признати, новије Змајованове риме много су правилније. Н. п. у његовој Пјесми о Пјесми сви су сликови правилни, осим одмах прва два слика

Кад се оно с прва греха
Небо наоблачи,
Те мораше људи
Из раја изаћи,

који нијесу правилни, јер им нијесу исти сугласници, премда су тако сродни, да се ће-ће изговара ч као ћ. Такође сликови

Пјесма иде кроз свет цео,
Не мори се:
Мила мати, Бог ће дати,
Надај ми се;

нијесу најправилнији, јер слик мора бити у једној ријечи а не састављен од двије.

И Војислав, чија поезија, њеним свежијем духом, ако услиди напајати се са извора јелинско-римског класицизма, може бити у српској књижевности оно, што је Кардућијева у Италијанској, — и Војислав, премда се одликује већ савршенством облика, гријеши ће-ће противу правила за риму. Ја ћу се послужити његовијем пјесмама, које су у »Стражилову« од г. 1886. У пјесми На стени (бр. 11.) нијесу правилни ови сликови:

Слушајућ срдите вале, што храшће столетно *лдме*
И пева суморну песму о тужном растанку *сдме*,

јер им није акценат исти. У пјесми Путник (бр. 13.) и Елегија (бр. 16.) напротив сликови су сви правилни. Но у пјесми У ноћи (бр. 18.) опет сликови:

У округ мене тишина је *сдмо*
Ја блудим даље... ал' куда и *кдмо*?

нијесу правилни због различног акцента.

Него је још више чудо, што и сами наши дубровачки пјесници — предамном су Медо и Казали —, који су навикнути на милину италијанскијех рима, и којијема је познато, колико се италијански пјесници брину и труде около сликова, и они ништа мање не гријеше у сликовима. Тако у Медовој Цвијети (стр. 141. Панч. изд.) сликови: штѐта и Цв'јета, гро̀бница и грѐшница не ваљају. Тако у Казалијевој Златки (стр. 16.) у овој строфи:

Ево опет на оnему *лицу*
Поблеђену скоро у *жалости*,
Можеш виђет земин и *ружицу*
Да јој цвету у милој *јасности*

сликови нијесу правилни, јер им акценат није истовјетан.

Окле овај немар према слику? Зар српски језик није толико богат, да пјеснику може пружити нужне сликове, бар као немачки језик? Не верујем!

* * *

Но која су то правила за риму или слик, друкчије срок? И овијем питањем долазим на ствар, која ме потакла, да ове ретке напишем.

На ово питање требало би наћи одговора у Малој Поетици дра Стевана Павловића, коју је књигу за школу и народ обдарила Матица Српска. Да видимо, како нас ту учи госп. Павловић. Своју науку о слику он је поздан развукао и кад бих је шћио овђе сву у изводу изнијети, прешао бих границу, коју сам себи поставио у почетку овог чланчића. А чини ми се, да је и г. Павловић прешао границе науке о слику, а да му не даде ни потпуне дефиниције! Ево његове дефиниције

слика: »Слик уопште зове се једнак глас у једном или два крајња, кашто и у средњем слогу«. На пошто је дао дефиницију слика уопште, даје нам другу правога слика. Ево и ње: »Прави слик је, где су у наглашеним слоговима не само гласници једнаки, него и сугласници, што долазе за првим гласником. Сугласници, којима се почињу слични слогови, морају бити различни, а сва друга слова једнака или слична по гласу.« Ова је дефиниција Павловићева по мом мњењу још грђа од прве; бар је прва краћа; али ни једна ни друга није ни за школу ни за народ, јер су погрешне, ако се уопште могу разумјети.

Што има посла са римом асонанца и алитерација? Ваљда, што их Њемци зову Stimmreim и Stabreim. Што ли ће истоветан слик и обилан слик? А кад их је шћио увести у науку о слику, за што онда није казао, да такови сликови не ваљају? Него их смијешта под особитијем заглавком Б) Споредни сликови послије заглавка А) Главни сликови! Али није још то све. Ко није знао, нека зна: сликови се смештају различито: а) у почетку стиха; б) у почетку и на крају; в) у среди и то или у два једно испод друго, једно за другим или по месту размакнуто!

Најпослије г. П. учи нас да има сликова и од четири слога, па нам и примјер наводи:

У смиљу се *састајасмо,*
У босиљу *растајасмо.*

На што ћете више! Ту је слик уопште, па прави слик, па главни сликови, па споредни, па истоветни, па обилни, па у почетку стиха, па у почетку и на крају, па у среди, па боме и од четири слога! И ту нам је науку развео на пуних девет страница своје књиге! И то све за народ и школу и још наградом Матице Српске!

Но морам у обрану Матице казати, да је ову књигу г. Павловића била први пут одбила, а други пут, пошто ју је ауктор према примједбама оцјењивача поправљао, примила на основу обећања његовог, да ће је и још према примједбама истијем поправљати, кад је уштампа.

У осталом моја се осуда простире само на оно, што је г. П. писао о слику, што не искључује могућност, да је све остало, што је у књизи, савјесно израђено и да је збиља Матичину награду од 300 фиорина заслужило.

* * *

Што је г. Утјешеновић рекао о слику у мало редака у Основи Ететике, што је штампао у својој Вили Острожинској, много је боље и јасније од овога, што је г. П. неколико година кашње рекао. Ја ћу те ретке овђе преписати: »Једнолично доконачавање стихова у пошљедњијем двјема словкама, за која се у Јелина и Римљана знало није, зове се срок словкâ. То је нешто као пјеснички акорд, који се уху врло допада, пажњу побуђује и памтење подупире. Нама није толико од нужде, као другијем народима, који немају језика овако благогласна као што је наш. Срок се зове мушки, када је задња словка дугачка, а женски, када је кратка, па клизави, када се сроче не само двије него по три словке. Има и несавршенијех срокова, где се сроче само слични самогласници. Срокови с различнијем нагласком не ваљају«.

Ја бих овако допунио дефиницију срока или слика и најбоље риме г. Утјешеновића: »Једнолично доконачавање ријечи, почињући од гласника, на који пада акценат њихов, зове се рима или слик«. Из ове дефиниције слиједи дакле, да се сликови не могу дијелити него по количини слогова и то баш како их је г. Утјешеновић раздијелио на мушке, женске и клизаве.

Мушки ће сликови бити дакле: крин и син, мрак и зрак, спи и ти

Женски: сплео и цео, рађа и лађа, мале и ћале, сплета и света.

Клизави: рамена и камена, дивота и живота, говоре и ловоре.

Ријечи, које немају исти акценат и које од тог акцента не свршују једнакијем словима, не чине сликове. За то: нàрави и љȕбави, ћȅри и пòнуди, рàна и рâна, вèчи и шèће, крâсота и дȉвота и т. д. нијесу добри сликови; што више немило ухо ријечђају.

Још треба пазити шљедећа правила:

1. Да сликови не буду тривијални као: мој и твој, мога и твога, дòђосмои пòђосмо, пио и ио.

2. Да срочене ријечи буду различите или бар да им је смисао различит, као: дио именица и дио глагол, суђе суди и суђе судови, двори именица и двори глагол.

3. Да се не злоупотребљавају лиценције пјесничке, као н. п. диве место див, Краљевићу Марко место Краљевић; или ко пише екавштином или ијекавштином, да не употребљује често липо и вриме место лијепо и

пријеме; или ко употребљава елизије као свије' мјесто свијех, цв'јета мјесто цвијета и т. д. И напокон

Из свега овога излази, да је први и најглавнији услов правилнијех сликова у нашем пјесништву познавање науке о акценту

Српска пошља у Милановцу. (Цртао **Марко Иванишевић.**)

4. Да се у истој пјесми, ако је кратка, не понавља једна рима у шљедујућијема строфама, него да су вазда различите.

или нагласку у српском језику; а све је остало лако, ко има ијоле укуса естетичкога и стрпљења, које захтијева — labor limae!

СРПСКИ ЈЕЗИК

У ОКОЛИНИ ПРИЗРЕНСКОЈ, ПЕЋСКОЈ, МОРАВСКОЈ И ДИБАРСКОЈ.

САСТАВИО ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

Давне године изашла је књига с натписом »Обычаи и пѣсни турецкихъ Сербовъ (въ Призренѣ, Ипекѣ, Моравѣ и Дибрѣ) изъ путевыхъ записокъ И. С. Ястребова. С. Петербургъ. Типографія В. С. Балашева 1886.« У овој су књизи описани обичаји српскога народа у споменутим крајевима и забране песме, које српски народ по тим крајевима пева. Обичаји су описани с таком тачношћу и појединостима, да боље не може бити и г. Јастребов стекао је велике заслуге код Срба својом красном књигом. Поред ових обичаја особито су важне песме, јер нам оне казују језик, којим говоре Срби у тим крајевима. Језик и обичаји то су јасна и једина обележја, којим се народ један од другога распознаје.

Језик и обичаји то су крв, то су живот народни. Па ето сад нам се отварају врата за познавање оне браће, која живе у оним крајевима, где је некад била средокраћа — центар славе и величине српске.

Заиста је грдна срамота за нас Србе, да се на те крајеве гледало скрштених руку, да се ништа није радило за познавање Срба у споменутим крајевима. Заиста је срамота за Србе, да су други мутили по тим крајевима обмањујући тамошњи народ и изнапађујући га пред учен свет као Бугаре.

За то је велику заслугу, признање и захвалност стекао код нас г. Јастребов својом књигом, у којој је изнео особито вешто описане обичаје и верно сакупљене песме, у којима се огледа јасна слика српскога народа.

Ја ћу овде у овом чланку говорити о језику, какав је у песмама, што их је сабрао у својој књизи г. Јастребов.

* * *

Схватили ми језик или као жив организам или als eine grosse zusammengesetzte Maschinerie, eine Summe von Gebrauchsweisen, die in einer bestimmten menschlichen Gemeinschaft gelten,*) свакако видимо, да је он у непрестаном развитку. Ми видимо, да се наш језик развијао од дванаестога века, од кад имамо забележених писмених споменика, па до данас. Видимо, да се скоро сваки век одликује променом облика. Тако видимо, да и данас на целом земљишту, где живи српски народ, није језик свуда једнак, него је на једном крају овакви, на другом онакви. На једном крају продиру облици овакви, на другом онакви. Назвали ми сад то продирање облика борбом за живот или аналогијом, то самој ствари не смета, јер наша је намера, да истакнемо само обележја појединих дијалеката у нашем језику.

Ми знамо, да се источни дијалекат дели на ресавски и сремски. Особине ресавскога или косовопољскога дијалекта обележио сам ја још 1882. г. Материјал за овај посао нашао сам ја у песмама »Женидба Ива Сењанина«, »Млади Маријан« и »Мајстор Манојло«. Све три ове песме штампане су у III. књизи српских народних песама од Вука, који их је добио са поља Косова од Анђелка Вуковића.

Кад ове песме испоредимо са песмама, које је Јастребов скупио по Косову, онда видимо, да се Јастребова песме не слажу са споменутим Вуковим. У Јастребовим песмама је дијалекат источни, као што је и у Срему, докле је у Вуковим ресавски дијалекат. Из овога излази, да Вук или није добио оне три песме са Косова, него из Ресаве, или се Јастребов помео при бележењу оних својих песама, да су са поља Косова.

За то ми не ћемо ни узети на око песме, које је Јастребов скупио по Косову, јер немају никаквих особина, које би их раздвајале од сремскога дијалекта, него ћемо истаћи особине из песама, које је г. Јастребов скупио по Пећском, Гиланском, Призренском, Моравском, по Средском и Сиринички крају и Подгору и по Дибарском крају.

У свима овим крајевима говори се источним дијалектом и тај је дијалекат смеса од сремскога и ресавскога дијалекта. Докле се н. п. у Ресави од треће врсте номиналне деклинације мењају речи само по првом разделу у трећем падежу сингулара, то се у Пећском, Призренском, Моравском, Средском, Сиринички крају и Подгору мењају те исте речи у истој врсти по првом и другом разделу. Н. пр. у Ресави и на Косову гласи датив у *а*-врсти само овако:

Те говори *крчмарице Јеле.* — Вук, III. 180.
Па се *Хајке* тврдо зафалио. — Вук, III. 182.

*) Leben und Wachsthum der Sprache von Whitney, übersetzt von Leskien стр. 165.

А у споменутим крајевима овако:

Редак паде *Маргите девојке*. — Јастребов, 341.
Благо *мајке* што га њега има. — Јастребов, 385.

и овако:

Благо *мајки* што родила. — Јастребов, 342.
Благо *сестри* што се куне. — „ 343.
Благо *луби* што ће љубит'. — „ 343.

Ми ћемо овде истаћи особине у свима овим крајевима, из којих ћемо видети, како изгледа српски језик у тим крајевима, а уједно ћемо видети, како расте утицај бугарскога језика, што даље идемо од Призрена на југ и на исток; али инак излази српски језик са својим главним особинама победиоцем из борбе.

1. Пећки крај.

У *а*-врсти први је раздео у дат. сингулара са другим разделом у борби, н. пр.

Први раздео:

Благо *мајке* што га има. — Јастр. 366.
Подај *бабе* златна бошчалука. — „ 366.
Подај *нане* зелену кадифу. — „ 367.
И *своје мајке* поручи. — „ 374.
И *моје мајке* донесте. — „ 374.

Није потребно да навађам примере по другом разделу, јер њих има много више, и други овај раздео одржаће победу временом са свим над првим.

Футур сам нашао само један, који је по аналогији футура бугарскога начињен:

Он *ће видре* мил куме, — 365.

Овде имам још споменути неколико компаратива с наставком *ш*, који се иначе с тим наставком не чују по другим крајевима:

Млеком би се омивала
Да би *бељша* била,
Свилом би се опасала
Да би *тањша* била,
Ружом би се накитила
Да б' *румењша* била. — 372.

Да би сваки увидео, да је овај крај са свим српски по језику, навешћу читаву једну кратку песмицу:

Момак мами девојку
На зелену јабуку.
Премами ју на чардак.
Исцапа ју ал-кафтан —
И везену кошуљу.
Стаде злато плакати,
А момак ју тешити:
„Шути, шути девојко!
Имам брата терзију,
Сашиће ти ал-кафтан.
Имам сестру везиљку,
Навешће ти кошуљу
И панизат' твој ђердан. — 371.

2. Призренски крај.

У дативу сингулара је у *а*-врсти први раздео у борби са другим, н. пр.

Први раздео:

Редак паде *Маргите девојке*. —
И деверу ноже да позлатим
И *јетрве* златне шакаклуке
И *зовице* златне белензуке, — 341.
Благо *мајке* што га њега има, — 385.
Благо *сестре* што га однијала, — 385.
Њојне *мајке* воду да донесев, — 390.

Из другога раздела није потребно примере да наводим. Доста је, кад кажем, да се ови дативи по другом разделу у већем броју налазе, него по првом.

Имперфекат и други глаголски придев четврте врсте налази се по аналогији прве врсте:

Девојка му барјака *носаше*, — 326.
На облачи руо не *носено*, — 319.

Код глагола друге врсте у место *у*, које одговара у старом словенском *ѫ*, свршује се инфинитивна основа на *а*, н. п.

Сина лице као ј' вруће слунце, — 390.
Сина грло као јасан месец, — 390.
К'д *ћеш* ми, момо, *легнати*, — 342.

Футур је по аналогији футура бугарскога начињен у борби са обичним нашим футуром.

Испореди: К'д *ћеш* ми, момо, *легнати*
са: Прва рала чоом *ће покријем*, — 346.

У овом крају има и полувокал, као што га имају и Црногорци, н. п.

А сакова ј'ка буздована, — 316.
Још нис'м јагл'к навезла, — 348.
К'д ме питаш, право ћу ти казат'.

Да је и овај крај чист српски по језику, ево за пример читава песма:

Здравче цвеће! беру ли те моме?
„Нит ме беру, нит ме остављају.
У сред горе камен становити,
На камену момче и девојче,
Прсте реже, те девојку рани,
Сузе рони на девојку пољи.
На срамоту други му је узе,
Опет њега кумом учинио.

На му збори млади младожења:
„Венчај, куме, а немој да кунеш!
„Ја не кунем, само срце куне;
Род родио, као врба грожње,
Кућу свио као славуј гнездо!

3. Моравски крај.

У *а*-врсти у дативу сингулара први раздео је у борби са другим, н. п.

Први раздео:

На отишле *цркве* Свете горе, — 200.
Те обрицај *цркве* Свете горе, — 201.
Плетејући *царице* ељпезен, — 208.
Стеве шарца, а *Султане* вранца, — 208.
Отидоше *земље кауринске*, — 208.
Прилетила *карловашке земље*, — 180.

Поред ових облика долазе још у већем броју и облици другога раздела.

У *а*-врсти у локалу сингулара први је раздео у борби са другим, н. п.

Те да надјем у *ладне магле*, — 184.
И улегна у *шарене одаје*, — 204.
Он улегна у *клете тамнице*, — 205.
Остала је доле у *ливаде*, — 404.

У већем броју долазе облици по другом разделу.

Од личне заменице *ја* гласи акузатив плур. *не*, а датив плурала *ни*. Место акуз. синг. *ју* говори се у свима овим крајевима *гу*:

Чујеш ли *не* Божја верна слуго, — 206.
Нама ће *ни* кључе оставити, — 205.
Говори *гу* Стеван лудо дете, — 206.

Треће лице плурала презенса свршује се на *се*, *ав* место у или *е*, н. пр.

У њу *којев* до три светитеља, — 203.
Сви тројица ситну књигу *књшев*, — 203.
Па га *учив* до три светитеља, — 203.
Они *гледав* ону ситну књигу, — 204.
Да те *кљујев* орли и гаврани, — 211.

Имперфекат и други глаголски придев постају по аналогији истих облика у првој врсти н. пр.

Девојка му барјака *носаше*, — 194.
Поболе се *просена* девојка, — 186.

У глагола друге врсте основе инфинитивне свршују се на *а* место на у=ст. слов. *ѫ*, н. п.

Он ми *летна* под небес високо, — 204.
Он ми *викна* т'нко гласовито, — 204.
И *улетна* у шарене одаје, — 204.
Т'д ми *викна* српски цар Стефане, — 204.
Па *стукнаше* алком на капију, — 206.

Од Part. praet. act. II. наставак је *ја* у борби са *л*-наставком, н. пр.

испореди: И он цару руку *пољубија*, — 204.
„ Ништа није цару *беседија*, — 204.
„ *Заробија* лепога Стефана,
„ *Турија* га у т'мна з'ндана, — 207.
са: Што је мени бабо *оставио*, 207.

Долази кад кад и футур по аналогији бугарскога футура начињен:

Цар *ће иде* у белу џамију, — 205.

Part. praes. act. долази из других врста по аналогији треће врсте првога раздела начињен, н пр.

Гледејући цркву Хиландарку, — 200.
Плетејући царице ељпезен, — 205.

Полунокал има и овај крај, као што га имају и сви крајеви, о којима се овде говори:

Т'д ми викна српски цар Стефане, — 204.
Турија га у *т'мна з'ндана*, — 207.

Ево одломак једне песме из овога краја на углед:

Фала Богу, фала јединоме!
Да ли грми, да л' се земља тресе?
Нити грми, нит се земља тресе,
Шенл'к чини царе Силејмане.
Заробија лепога Стефана,
Турија га у т'мна з'ндана.
Говори му царе Суледмане:
„Потурчи се, лијепи Стефане,
Даћу тебе половин државу
И даћу ти млађу султанију.“
Говори му лијепи Стефане:
„Ја се не ћу млади потурчити,
Ни Христову веру погазити,
Да ми дадеш и целу државу,
Да ми дадеш и млађу султанију,
Ја имадем и своју државу,
Што је мене бабо оставија.“ И т. д.

(Наставиће се.)

ИСТОРИЈСКО-ГЕОГРАФСКО ИВЕРЈЕ.

ОД И. РУВАРЦА.

4. а) **Bronch**=Брођно. — **Krucho**=Крушевац.

У историјско-географској студији: „Српске области X. и XII. века“ пише г. Стојан Новаковић на стр. 42.: „У повељи, којом босански краљ Остоја даје војводу Ђурђу и кнезу Вучићу неке земље, помиње међу осталима град Крушевац и Блатну жупу. Село Крушевац налази се на јужној страни Мостарског блата и данас. Исти тај град Крушевац спомиње се и године 1434. (Mon. serb. 378. Рјечник Даничића.). *Држим да њему припада и Gregorius Banus de Bronch (Брођно) et Krucho, којега из године 1273. по некаквом угарском имену помиње Јукић у Земљопису стр. 55. у примедби.*“

Др. О. Блау поменувши у „Reisen in Bosnien und der Hertzegovina“ на стр. 39. die wellige Hochebene Brotjno, приметио је: „So zu schreiben, abgeleitet von Brotj d. i. Krapp, *in latein. Urkunden von 1273. Bronch. S. Kovatschewitj, Opis. Bosn. S. 87.*

За Брођно=Bronch познао се Блау на Ковачевића а Новаковић на Јукића, но како је Ковачевић само преписао Јукића, то ћу истаћи овде само поменуту Јукићеву примедбу на „Брођно“. Примедба та гласи: „У повељи угарскога краља Ладислава Куна, дарованој Ловри, жупану Шопронскому, године 1273., потписује се: Gregorius Banus de Bronch (т. ј. Брођно) et Krucho. Види код Самуела Тимона Imago novae Hungariae Cap. VI.“ Тимон није знао, где је била област бана, који се у поменутој листини Ладислава IV. од год. 1273. између Стефана, босанскога, и Павла, северинскога бана као Gregorius banus de Bronch et Krucho помиње; ни познији угарски критички историк Катона није то знао, а тешко да би се и данас ко међу угарским писцима нашао, који би знао, где је била бановина поменутога г. 1273. бана Гргура.

Покојни Славољуб Бошњак (фра Јукић) мислио је, да ће *Брођно* у Херцеговини бити оно „Bronch“ и то мишљење прихватио је не само Немац Блау већ и наш Новаковић, који је још даље отишао, држећи, да је оно друго име „Krucho“ *Крушевац*, негда град а данас село на јужној страни равнице Мостарског блата. И по томе би поменути у листини угарскога краља Ладислава IV. од год. 1273. Gregorius banus de Bronch et de Krucho био бан од Брођна и Крушевца или бан Брођански и Крушевачки.

Године 1832. изашла је у Пожуну књига: „Dissertationes historicocriticae super quibusdam vetustiorum rerum Ungaricarum capitibus.“ Писац тих историјско-критичких расправа — а написао их је, као што Фејер „de nexu Croatiae“ p. 16. каже: „Illustrissimus Franciscus Madarassy“ — помиње такође на стр. 64. речену или другу коју листину краља Ладислава IV. од г. 1273. — и он је мислио, да је бановина „de Boronch et de Krucho“ била у данашњој Србији, и да се „Boronch“ спомиње у повељи угарског краља Жигмунда од г. 1389., којом је Стефан, син Филина од Короја, постављен заповедником „arcis *Boronch* in regno Rasciae“, а „Krucho“ или Krusócz, Kruchoch, Krucholitz такође arx Serviae, да је град Крушевац на Морави. По томе би Gregorius banus de Bronch или Boronch et de Krucho био *бан Борачки* (Борча у Гружи) и *Крушевачки у Србији*.

Познати аустријски историк др. Франц Кронес помиње у „Handbuch der Geschichte Oesterreichs, Berlin, I. Band, S. 543. и 544. уз Мачванску и Ковинску бановину „das *Bronchier und Krucsvér Banat*, das Mitte des 13. Jahrhundertes auftaucht und schon in den Tagen Ladislaus IV. für immer verschwindet. Die heutige Gegend der aufgelösten Deutschbanater Militaergrenze um Pancsova und Kubin sind Reste jener alten Grenzbanate.“

С обзиром на преднаведена мњења у погледу бановине „de Bronch et de Krucho“ могу само повторити речи Тимонове: „de Satrapia vero Brontschensi rursus undique tenebrae“; и да није други један Немац још пре педесет и осам година исказао своје мишљење о бановини de Bronch et de Krucho, ми би и данас тумарали по тами и не би знали, где је је била бановина Гргура бана од г. 1273. „Ich bin der Meinung, — изрекао је тај Немац г. 1829. — dass dies unbekannte ungarische Banat in Serbien lag, und *Branitschewo* und *Kutschewo* begriff.“

Ја држим, да је Немац онај погодио и да оно, „Gregorius banus de Bronch (Boronch) et de Krucho“ не значи „бан Брођански и Крушевачки, или бан Борачки и Крушевачки“ већ бан Браничеву и Кучеву, или бан Браничевски и Кучевски.

Тимон је знао само за једну листину угарскога краља Ладислава Куна од г. 1273., у којој се тај бан спомиње; но у Фејеровом дипломатском зборнику (tom. V. vol. 2.) има десетак листина краља тога од г. 1272. и 1273., у којима се исти бан помиње, само што се свуда не пише једнако, већ на стр. 57.: „de Kuche et de Boronch“; стр 70.: „de Boronch et Kuchu“; стр. 75.: „de Boronch et de Kuthu“; стр. 78.: „de Boronch et de Kwchw“; стр. 82.: „de Baranch et *Kuchew*“; стр. 85.: „de Boronch et de Kukhoff“; стр. 86.: „et de Kuhov“, а на стр. 120.: „de Boronch et de Kuchou“, а најбоље би

било, да се према мађарском изговарању речи: „Браничево“ и „Кучево“ написало: „de Boroncs et de Kucsev“.

Овде би могао ударити тачку и казати, да је четврти историјско-географски инер готов. „А Немац? Та како се зове онај Немац, који је први и још г. 1829. изрекао, да је бановину Гргура бана од г. 1272.—1273. састављало наше Браничево и Кучево; и где, у којој књизи и на којој страни те књиге рекао је он оно, што ти кажеш да је рекао?“

Књига та, у којој се то каже и доказује, није у рукопису већ је још 1829. угледала света, и она није никаква библиографска реткост, а ти треба да знаш за ту књигу, Србине брате и српски сине!

„Шта и шта треба знати и памтовати, на се инак не зна! Не мучи нас дакле, већ казуј и писца и књигу му. Мислиш ли ти, да ми немамо друга посла и других брига, већ да тражимо и превртимо књиге, године 1829. печатане. Ако си ти тако доколан и имаш оног шпанског стрпљења, да претуриш преко руку седамдесет и седам књига, док један тричави инер напишеш, ми нисмо. Најпосле, ако баш нећеш да кажеш, ко је рекао и доказао, да је „Bronch et Krucho“—Браничево и Кучево, а ти сам докажи и утврди то, јер без тога доказа инер није цео инер, већ само одломак од инера или крњи инер.“

Кад је тако, а ти знај, брате Србине и српски сине, да је оно рекао Леополд Ранке у књизи: Die serbische Revolution von L. Ranke. Hamburg 1829., у којој је као III-ьи прилог „Geographische Anmerkung“ од стр. 241.—253. У другом издању Ранкеове те књиге нема тога географског прилога, али има у III-ьем издању, које је под насловом: „Serbien und die Türkei im XIX. J.“ у Лајпцигу год. 1879. изашло и то на стр. 534.—536. А ко не зна немачки, може географски тај додатак читати у српском преводу у Летопису за г. 1842. Ч. IV. стр. 42. 43. Но читао или не читао ти оно, што је покојни Леополд Ранке пре 58 година о угарској бановини de Bronch et de Krucho рекао, свакако то стоји, да није Bronch—Брохо и Krucho—Крушевац.

ЛИСТАК.

ГДЕ ЈЕ ГРОБ ПРОФЕСОРА ЂОРЂА МАГАРАШЕВИЋА

ОСНИВАЧА ЛЕТОПИСА ПОТОЊЕ И ДАНАШЊЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ.

У порти српске цркве саборне у Новом Саду има до *три стотине гробница* и у тима до осам стотина мртваца. Сахрањивало се ту све до године 1848. Порта је она дакле читаво гробље — а гробнице те онако без реда и распореда, као што је то и иначе по нашим гробљима: где је ко пре места ухватио за свог самртника, или где се ком згодније и достојније свидело; само што су једне породице, а друге црквене. У ове последње сахрањивани су, за кога је својта о погребу самртника јој платила цркви по *пет* форинти шајна (два форинта и десет новчића данашњег новца) — или, кад би кога из почасти општина ту хтела да сахрани.

Како је после поменуте године 1848. улица до те порте новосадске проширена, читав ред гробница сад је на улици под стазом оном, калдрмисаном четвртастим каменьем — дуж озиданог постоља ограде, на том позлаћеној.

И кад на послетку у порти не бијаше више места за нове гробнице, онда би наређено, да се могу старе отворати одмах после *седам* (!) година, те сметштати у исте други самртници.

Где би се у којој гробници нашло, том приликом отварања, костију мртвачких, извадили би их на поље, на у истој подубљу јаму ископали, и онда у ту кости оне на гомилу закопали — те над њима другог мртваца полагали.

Тако нам казива то, мање три *деведесетгодишњи* старац кир-*Јефта Мунћић*, ислужени и сад у новосадском *убогом дому* „с пуном платом облагодјејанисани“ црквењак поменуте цркве новосадске, којој он послужи пуне 53 године!

Причајући нам то, и још много што шта друго — узгред ћемо рећи — почешће би кир-Јефта уздахнуо... А ево за што.

И данас се тера у нас, ком се поле може, раскош при сахрањивању мртвих — некад је то било куд и камо већма! Док су по обичају старинском износили мртваца из куће у цркву и отуд у гробље — *без изузетка*, у отвореном сандуку: надметаху се управо имућније породице, како ће која у што скупоценијем руху и накиту свог мртваца до вечне куће испратити и сахранити. Облачиле, на пример: жене и девојке у скупе хаљине свилене, златом везене; сахрањиваху жене у капама златним, оним старинским, девојке и децу с венци, златом и сребром ил бар шиком утиткани, с гривнама и прстењем на руку, с драгоцени ђердани о врату; му-

шкарце пак понајвише са сребрним ил бар од срме токама, са златним ил позлаћеним ил сребрним дугметима на долами горњој, и с другим адиђарима — па чак и са сребрним ил златним крстом у руци на прсима, с покровом златотканим ил иначе скупоценим... Истина, власти после заповедише, да се мртваци још у кући поклоцем заклопе, и тако у цркву и у гробље изнесу, које, као што се зна, по многих местих изазва и буну; ал раскошни поменуте осташе и после у нас у обичају при сахрањивању самртника!...

Тако и с том опремом и адиђарима сахрањиваху дакле наши стари и овде своје мртве, а нарочито у овим гробницама!

Кад би после, као што рекосмо, *седме* ил било које по том године гробницу коју отворили — посао то био је црквењацима — све оне ствари, што би у гробници нашли и са костију мртваца поскидали, да те кости дубље у истој онако по други ред у јаму сахране: све оне ствари и адиђари бијаху њихови! Мало је која породица примала то натраг, него је баш и сама црквењацима поклањала.

Отуд, вели кир-Јефта, имадоше стари црквењаци те какве, големе хасне! И с тога можда и он тек четиће уздахне за тим „бољим временима старим" црквењачким...

Него, ми се и нехотице упустисмо ево у подужи приступ, но што у први мах и сами хтедосмо — шат нам нико за то не замери.

* * *

Где је гроб професора Ђорђа Магарашевића — то управо онде нам ради смо казати.

Знало се, да је у порти саборне цркве новосадске сахрањен — ал нико нам не знаде показати места гробу том; баш као што се зна и то, да је у истој порти сахрањен и некадашњи надзорник школа нам и међ првима стихотворац *Алексије Вевилић*, и славни професор харковски, потоњи секретар *Совету Српском* у Србији и десна рука Карађорђу (године 1805.—1807.) др. права *Божо Грујовић*, а по правом имену *Тодор Филиповић*, Румљанин; али се ни њима данас ту за гроб више не зна!

До пре неке године било је још доста старих плоча с натписи — обележја гробницама гдекојим; али су после све те плоче с места покренули и у један ред понаместили крај поменуте ограде из порте — кад ће оно данашња дрвета да засаде и сву порту бусенастом травом да засеју.

Како је ове године *Матица Српска* у 150. књизи Летописа свог одала достојну почаст оснивачу летописне књиге те, и тим покретачу постанка јој — *Ђорђу Магарашевићу*: сликом и опширнијим животописом труда и рада славног нам књижевника тог и негдањег професора српске гимназије новосадск — стало нам било за тим, да сазнамо и за гроб порти овој великога тог покојника српског.

Запитасмо на послетку за то нашег старог кир Јефту.

Кир-Јефта вам је права и жива читуља покојника у гробницама у порти саборне цркве поменуте — зна вам старац тај показати и сад, мал-те не сваку, где је која гробница и чија је, ко је у којој сахрањен за доба његова црквењаковања.

Покаже нам он дакле и гробници место, сад травом обрасло, где је сахрањен *Ђорђе Магарашевић*, који се роди у Адашевцих, у Срему, 10. Септембра 1793. а умре у Новом Саду 6. Јануара 1830. лицем на Богојављење, и сахранише га ту свечано на поју тарје св. Јовану.

Кад изађеш из ходника гимназијског у порту, и са прага великих врата, у обичном ходу одмериш до тридесет корака стазом, што води на правац капији доњој — између четвртог и петог сад дрвета липе и кестена, *на десно*, баш у крај стазе, гроб је славног тога и великог покојника — *Ђорђа Магарашевића*.

Лепшег места гробу свом и вечном покоишту — заиста не могаде за живота пожелети тај вредни професор и књижевник, нег што је ово, у ком се вечито одмара: на домак истој гимназији српској, којој служаше!

Само, само — да још после нечег не бијаше; а без чега је требало и могло бити: без оног отварања гробница.

А ево за што.

Једва десетак година, што-ли, осташе ту на миру утрућене кости прерано преминулог Ђорђа Магарашевића!...

Године 1842. умре, како нам кажу, новосадски свештеник *Урош Романовић*, којега данас памте тек по имену „поп Урош" а мало ко по презимену; био то парох поменуте цркве саборне и катихета гимназијски, те, да бог-ме, да ће и њега сахранити у порти и такођер пред гимназијом.

Нареде дакле истом кир-Јефти и садругу му у служби, црквењаку Андрији Јагодићу, да отворе гробницу коју, да се ту сахрани поп Урош; покажу им ту и ту гробницу, са које беше већ нестало на плочи натписа.

Нису најпре загледали били у попис гробница, који је донекле вођен — те нису ни знали, чија је гробница и ко лежи у тој!

Кад црквењаци показану им гробницу отворе, нађу у њој чамов сандук мртвачки, распао се и трухо, и у сандуку том костур самртнички, по костима беше још пешто попао и преостало пешто мало покрова и руха.

Изваде кости на поље, ископају онако, као што напред рекосмо, у гробници подубљу јаму и те кости у њој *на гомилу* земљом претрпају . . . ни, по обичају старинском у таким приликама, у цином вину окупане и у чисто платно умотане ил бар наново вином и уљем преливене — на сутра дан сместе над њима сандук мртвачки с поп-Урошем!

Тек после, кад неко касније по случају загледа у попис онај гробница тих и у тефтер тамо мртвачки, види на чудо своје и свију — *да су кости оне,* под поп-Урошем, *земљани остаци великога покојника, славног Ђорђа Магарашевића!*

И тако у наговештеној напред и поближе означеној гробници, украј стазе поменуте — леже данас један над другим и вечно се одмарају та двојица служитеља народа свог, онај школи некад професор и књижевник, а овај цркви свештеник и катихета омладини . . .

Ето, тако нам то исприча наш стари кир-Јефта, а ми вам изнесмо ево на прочитање. Буде-л још ко у Новом Саду знао шта о том *боље и поузданије* — добро ће учинити, да то исто овако изнесе штампом сваком на јавност.

* * *

У Новом Саду, пред Задушнице Михољске 1887.

На том месту у порти сад, у прилици троугла, засађеног дрветима ораховим, липовим и кестеновим, од год до год озелени трава с пролећа, те казује занављање живота у природи — по том троуглу по трави, гимназијска омладина јача сад снагу вежбањем телесним, гимнастишући за часова одређених, и не знајући доселе, да гази по гробу једнога од првих и великих учитеља српске гимназије ове, професора *„красноречија“* (реторике) Ђорђа Магарашевића, и над њим поменутога катихете за доба оно.

Гробова нису њими — поникла се од скора и у нас узречица: мртве ваља и у гробу поштовати; великим покојницима треба одавати пошту пред светом *знамењем видљивим.*

Било дакле *Матици Српска,* ил *власт овогимназијска,* ил *српска општина новосадска* — ваљало би да обележе ма и најскромнијим спомеником то место у порти саборне цркве, где у рани у костурници тој трухну кости професора Ђорђа Магарашевића, књижевника и оснивача *Летописа Матице Српске,* којим подстакнут би у оно доба и постанак још пре шездесет година — да се бар у напредак зна де: *где је гроб Магарашевићев.*

* * *

Алексадар Сандић.

КОВЧЕЖИЋ.

УЗ НАШУ СЛИКУ.

У данашњем броју нашега листа приказује млади цинкограф Марко Ивановић лепу живописану пошту, какво је воси српски свет у Милановцу у Србији. М. Ђ. Миљићевић у својој „Кнежевини Србији“ описује то одело до најмање ситнице, те ко је од читалаца наших рад да нова поједине делове тога одела, нека прочита у поменутој књизи на странама 301., 355 и 1001—1002. шта Миљићевић тамо пише. Одавде видимо, да је то одело у општи укусно; и ако шада у очи велико шарење боја, опет се може рећи, да их доста вешто и естетички слажу тако, да не изгледа утрпано, него само живо у шаренилу свом. Поред све смерности у тканју, — вели Миљићевић — од кога се реже, можно се рећи, да је то одело укусно и да га носе лепо; чисто би човек тврдио, да је стално обичај, да свако тамо нади на чистоту и прикладност своје хаљине.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— У славу сисчаком откривању споменика Филипу Вишњићу издала је ово-дана штампарија А. Славујa у Шапцу прикупљене песме тог песника-гуслара из доба устанка на лепој хартији у књижицама по 25 новчића.

— Из „Отаџбине“ је у засебну књижицу прештампана расправа И. Руварца: „Г. Панта Срећковић и Шаренице у Скопској нахији.“

— Из Хартманове збирке грчких и римских класичара, што је у тај класик академијске књижаре у Загребу издаје за школе, изашла је расправа професора Јулија Адамовића „Платo. Увод у Платонова дела.“ Најпре је ту општи увод у Платонова дела и у њему је реч најпре о грчкој филозофији до Сократа и онда о Сократу и Платону. Даље има још увод у „Апологију Сократову“, „Критона“ и у „Протагору“.

— Издањем књижаре Милинја Караклаишића у Сомбашиште су као школска књига Библијске приповетке из старог и новог завета, како их је према писмохном плану вис. нар. школског савета од 6. Јулија 1878. за трећи разред народних школа удесио С. Ковачевић, учитељ.

Исправак. У 33. броју нашег листа у приповетци „У устаничној земљи“, на дну прог ступца на 517. страни, испустала је једна реченица, те смисао изгледа нејасан. Штампано је: „Испаја је био на миру, јер није био ни познат са људима из оближњег села, у које је с дедом ишао цркви. Свештенике је био опозиционијер и т. д.“, а треба да стоји: „Испаја је био на миру, јер није био ни познат са људима. Но убрао се упознат са свештеником из оближњег села, у које је с дедом ишао цркви и т. д.

САДРЖАЈ: Комиције. Приповетка из српског живота у Србији. Написао Илија И. Вукићевић. — При мору је . . . Песма Владимира Тројановића. — Иловајк но заточена. Једна глава из Достојевског. С руског превео Јован Максимовић. — О риби плитви слику. Од Л. Томановића. — Српски језик у околини Призренској, Пећкој, Моравској и Дибарској. Саставио Јован Живановић. — Историјско-географско имење од И. Рупарца. 4. а) Broneh—Брођво. Krucho—Крушевац. — Листак. Где је гроб професора Ђорђа Магарашевића. Од Александра Сандића. — Ковчежић. Уз нашу слику. (Српска ношња у Милановцу.) — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уреднишшву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЛА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 36. У НОВОМ САДУ 3. СЕПТЕМБРА 1887. ГОД. III.

ВЛАДИКА НИКАНОР ГРУЈИЋ

СРБ-МИЛУТИН,

ПЕСНИК СРПСКИ.

ПОСЛАНИЧКИ ИЗВЕШТАЈ.

(БЕРАЊЕ.)

Господо бирачи, вама треба дати
Извештај о моме посланичком раду,
С тога вам сад желим свима показати,
Шта чиних за земљу, за краља и владу.
Све је добро, дивно, прођите се брига —
Гледајте ме само! Мени богме стига!
Е, што сам се частио,
Е, што сам се гостио
Код наше господе, наших министара,
Е, то је за причу, е, то вреди пара!

Имајући трбух вечито на уму
Седео сам увек близу министара.
Све је то с рачуном и по споразуму,
Јер се влада с нама увек договара.
Помислите само, какав сам вам пош'о,
А гледајте сада, какав сам вам дош'о!
Е, што сам се частио,
Е, што сам се гостио
Код наше господе, наших министара,
Е, то је за причу, е, то вреди пара!

Деси се, па неки на министре виче,
А то њих покашто веома ражљути,
И онда им треба да се ко развиче,
Те противник најзад мора да ућути.
И ја сам се свагда дерао и вик'о,
Често сам промук'о, кол'ко сам урлик'о.
Е, што сам се частио,
Е, што сам се гостио
Код наше господе, наших министара,
Е, то је за причу, е, то вреди пара!

Кад сам против штампе у скупштини био,
То је било за то, што ми је речено;
А ако сам кад год добре похвалио,
То ми је у напред било допуштено.
Увек сам по вољи влади удешав'о,
Па сам глас час *против*, а часом *за* дав'о.
Е, што сам се частио,
Е, што сам се гостио
Код наше господе, наших министара,
Е, то је за причу, е, то вреди пара!

Никад нисам дао, да се суди коме,
Ако двору није најправије било;
Вик'о сам, да „сада није време томе“,
Те се на „ред дневни“ одмах прелазило.
У краљево име често сам се дер'о,
Тако сам и неке из земље протер'о.
Е, што сам се частио,
Е, што сам се гостио
Код наше господе, наших министара,
Е, то је за причу, е, то вреди пара!

Глед'о сам, да власти цељи не промаше,
Па сам од њих за то и награду прим'о;
Глас'о сам за странце, као и за наше —
Ја против странаца нисам ништа им'о.
„Причувајмо добро пријатеље своје!“
То ми је начело и правило моје.
Е, што сам се частио,
Е, што сам се гостио
Код наше господе, наших министара,
Е, то је за причу, е, то вреди пара!

Радње јесу стале, није лако ником,
Ал ви ћете опет мирно порез дати,
Макар се сав народ опасао ликом,
Треба да се страним и господи плати.
Времена су лоша, рђаво је стање,
Ал богме нек народ једе мало мање.
Е, што сам се частио,
Е, што сам се гостио
Код наше господе, наших министара,
Е, то је за причу, е, то вреди пара!

Ја сам прош'о добро, а то ми је главно,
Краљев сам посланик — ја сам сада сила:
Два сам своја брата наместио давно,
И три су ми сина већ службу добила.
А на ручак зват сам и за до године —
Звало ме је до сад више од стотине.
Е, што сам се частио,
Е, што сам се гостио
Код наше господе, наших министара,
Е, то је за причу, е, то вреди пара!

Вл. М. Јовановић.

КОМШИЈЕ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА У СРБИЈИ.

НАПИСАО ИЛИЈА И. ВУКИЋЕВИЋ.

(Настаиак.)

Протекла је река од времена. Од старих што су још остали, већ су над гробом; неке само невоља и држи на овоме свету. Живе, да гледе свој род, своје млађе, а мисле на покојне, за њих више и неје овај свет. Одужили су дуг, па им се ваља спремити на далеки пут. Добро ће их благосиљати.

Мара је одавна остала удова. Митар је био једљив човек, неје могао више да дијани поред неких, а највише га мучаше Аврам. Од оно онда више се с њиме неје ни погледао; ономе то пристало, па ако му неје у очи рекао, за леђима га заједао. Готово свиште човек од невоље.

Тешко би Мари, кад оста без њега. Прикупи ону децу око себе, па кад се од посла одмори, седне с децом уз огњиште, помиње им бабу а суза јој сузу стиже. Жалила га као ваљана друга. Да је нека друга била место ње, тешко да би одржала, ал она као станац-камен; мучила се, да децу подигне. — да продуже име покојнога Митра.

Аврам оста у животу, па му мало, што човека упропасти, но му се и на жену навезао. Чинио јој кијамет незгода. — Зло му је срце било, па му допуштало.

Стиже Марин најстарији син Ранко, па узе да ради на своју руку. У читавоме селу био је један по један. Кад иде, тресу му се образи од једрине; нема у њега као да иде по ножевима, — кад спусти ногу, мислиш: прикова је. Па му оне мишице, вала као мало дете. Он да за што год запне па да се одмакне — никад. Зна своју снагу и мери добро шта ће. А био је мека срца као девојче, благ као мелем. Неси га намрштена никад видео, све се смеши.

У свему био ваљан па и у игри. Кад кажу: »Игра Ранко Марин«, свак' полети да га види, а њему мило, као сваком момку.

У Аврама имађаше ћерка, девојче да те занесе. Не знаш, шта је на њој лепше, да л очи, да л уста да л све друго. И девојке међу собом веле, да је Аврамова Јелка најлепша. Оно, и да не кажу, — види се. А као да неје Аврамова крв. Мајка јој, веле, била таква, па је ваљда на њу. И блага и добра, да је као лек узмеш. Све је краси.

Виђао је њу Ранко често па му кроз око на срце пала, а и њено је око бистро, та од Ранка ваљастијега у селу и нема. Неје да кажеш, да је то ико знао . . . ни они сами, највише ако буде то, што су се радо виђали, као сваки млади. Или још, што су као кад у колу једно до другога играли, и то ретко, од прилике до прилике.

Тако Јелка код своје куће купи иверје са дрвљаника, а Ранко цепа дрва баш уз сами плот, само што их он раставља.

— Ти купиш иверје? — рећи ће Ранко.

— Ја, — каже она, а не диже очију.

Па опет сваки свој посао гледи. Ранко по неки пут измаче, па кад удари, ори се пуцањ.

Наместио једну кладу, 'вако велика, па се спрема да је предвоји, да дигне секиру, а Јелка рече:

— Не мо'ш од једном!

— Зар? — учини Ранко па спусти секиру. Од гвожђа да је, пресла би.

— Могу и ову, — каже Ранко, па изабра највећу кладу.

— Дед! — рече она.

Прште клада у две полутине, као да је шибљика.

— Ал' си јак, — похвали га она.

Он зацрвенио, а мило му, што га она хвали, па рече:

— Могао бих и већу.

— Е, само кажеш, — рече Јелка.

Ранко поче тражити очима веће дрво, а нема, па му чисто криво.

Јелка напунила већ одавно пуну прегачу иверја, па и што стоји, много је; врати се у кућу.

Ранко оде својој, тресну рукама, па рече Мари:

— Баш волем да цепам дрва.

— Долази ти снага, — каже му Мара.

Знао је Ранко како му бабо стојао с Аврамом, па кад год помисли на Јелку, њему се на срце нешто навали, растужи се, дође му и да мрзи, што живи. Да је Аврам други човек, могао би му и отићи на лепо рећи: »Ти и мој бабо имали сте ваше међу вама, — са мном немаш ништа — да прекратимо свађу«. Лепо би било и Авраму и њему, та прве су комшије, ал какав је оно човек, не сме ни помислити, а камо поћи му.

Ни Мара неје за дуго знала, зебао је и од ње; једном је наће пригодну.

Смиривао се дан. Он с Маром и браћом сео под ора, одмарају се од рада, а лепо им годи сумрак, ћуте и мисле, — свак за својим мислима.

Док ће Мара рећи.

— Остарела сам, децо. Треба ми одмена. Ово још мало дана што да проживим, да сам бар ратосна.

Они је погледаше, нико се не сећа, шта хоће Мара.

— Како, најо? — упита је Боса.

— К'о мислим, да тражим снаху, — рече Мара.

Ранко на мах окрете главу, на њега Мара мисли.

— За бату? — упита и Боса, па погледа на Ранка.

— Па за њега, — вели Мара, па се окрете Ранку. — А шта ти велиш, ра́но?

— Овај . . . је л ја? — учини Ранко.

— Ти.

Ранко ућута, срамота га, што о томе говоре.

— С тобом да се прво договорим . . . већ је време и да те жени мајка . . . Има, знаш, Смиљко добру девојку . . . па . . .

Ранко одби руком и једва рече:

— Немо̀ сад!

Мара погледа на Босу и Јована, махну главом, а они устадоше. Оста са Ранком на само.

— Не велим ја баш њу . . . добра је и Петрова Зорка. — каже Мара.

Ранко ћути и шара прстом по трави.

— Па и Аћимова је кћи добра, вредна је, а . . . све је у ње добро, — опет Мара.

Ранко што и пре.

Тако Мара редом, све девојке изређа, а Ранко ни речи.

— Ја све набројах . . . више нема у селу, — каже Мара најзад.

— Има још, — рече Ранко.

Мара се замисли.

— Неје ваљда Јелку, — једва Мара прошапута.

Она неје чисто ни казала, а Ранко се издиже и поће на ниже. Мучно му, да остане поред ње, — сазнала му мајка, а зна како је њој то. Мара се чисто престравила, нешто је на мах кидиса, па јој стадоше мисли, а упрла очи за Ранком . . . Ранка нестаде у шљивику, а Мара још гледа за њим.

— Мајо! — викну Јован.

Као да пред њу камен паде, тако се трже од његова гласа, па јој ударише сузе; а из душе јој чисто излазе речи: »Митре, Митре!« . . . .

Од тад им се окрете у кући другојаче; неје да су посрнули у имању, у томе су као и пре, али Мара неје више као пре разговорна ни онако весела; све као да нешто страхује. Па јој се то и познало, и нако је остарела, а то јој чисто удвоји боре. Ослабе, мислиш сваки ће час пасти; па рад тога и остали мало устукоше — сви знају, шта мисли Ранко — у кући је, не би се могло ни скрити, па им што дан даље, изгледа све црњи. Сви мисле, не ће добро бити.

Тако за дуго, кроз цело лето. Стиже и Илијин дан. На пољу опекла звезда, да је горе но у казану . . . мртвило на сокаку, нигде живе душе да се јави. Све тражи хладовину. Нешто се по води ухватило, као да је неко пепео по њој просуо, а млака као да је варена.

Мара села са својима у вајат, а закрили прозоре, па она хладовина пирка, чисто снажи. Ја л' од оне врућине на пољу, ја л' што је њима унутра угодно — нико не говори. Свуда тишина, као да је глуво доба.

Тек у неке рече Мара:

— Има л воде у валову?

— Има, — рече Јован.

— Иди промени, Јоле, да не скапље живина.

Па опет сви ућутали. Мара се загледала све на једно место, а по очима види се, гледе шта је некад било, па се трже, уздахну и више прошапута но што рече:

— У идућу недељу биће осам година, како Митар умре.

Сви је погледаше.

— А чини ми се к'о јуче . . . да је нешто он жив — какав је био . . . не би као сад, — а суза јој се скотрља.

— Немо̀, најо, тако, — рече Боса, а и њој већ играју усне за плач.

— Е, ћерко! . . . Шта ће се друго, толико је човеку што га и помињу, а вредан је био тога, — каже Мара.

Свима покојни бабо на очима, колико га памте Мара као да опет нешто премишља.

— Синко, — окрете се Ранку, — од оно онда ми не помињасмо за Јелку . . . неје ми било мотуће о том говорити . . . а ја — знаш, мајка сам ти, добра ти желим — мани се ње. Онај је Аврам хтео да учини с нама, што не би нико . . . неће је хтети теби дати, па . . . знаш и да да . . . нећете бити срећни. — Нажутићеш се некад па јој рећи: твој отац дође моме главе, а ту се кућа не кући; — не велим ја баш, да ће то бити. Човек си, може бити, лако је тако рећи, кад се има рећи . . . Да је и Митар жив, не би ти другче рек'о, знаш, да је у болести увек с муком о Аврааму говорио, а да му с његовом ћерком дођеш на гроб — као и да неси дошао. Неће му она хтети никад од срца запалити свећу. Јес, не изгледа така, ама крв је крв, па да се с њом кавџим, а мож' и да не буде то. Промисли све лепо, синко!

Ранко оборио главу, свака га реч дира у живац, а осећа да свака реч има места. Па да некад зажали, да неје имао кога да му то каже, грешио би. Свему би био сам крив.

— И неће је. — једва што рече.

— Немо̀ ни тако да са срцем раскидаш... лепо смисли, види преко људи, како и Аврам мисли; па ако се он и мало натеже . . . одби се ти — знам ја да он не ће хтеˊ, а опет

мож' да се и он промену... Гледај ти, — за себе радиш.

— Тако ћу, — вели Ранко.

— Знаш, што смо ми имали с Аврамом, наше је... ви, деца, као комшије, не треба тако, биће у њега ког доброг, моћи ћете лепо живети. Па да се и родите. Тек се за вас бојим. Митар ми је на души, знаш како је с њим било.

— Хоћу све тако, најо, — опет Ранко.

— Немам, децо, да вам друго речем, но будите као што вам бâбо био!

Сви ћуте. Свака им се реч Марина у срце реже, а она као бож'и светац. (Свршиће се.)

СЕОСКИ ЧАКАНАЦ.

ЕПОСУ ЧЕТИР ПЕСМЕ.

(ПЕТЕФИ.)

ТРЕЋА ПЕСМА.

О, публико драга и добросрдачна,
Особито цуре ви прекрасне моје,
Што вас толко љубим — али које мене
Баш слабо вермате!
Кад вас молим лепо, к'о што ја већ знадем,
Јел' те да се на ме нећете расрдит',
Што ћу вашу пажњу скренути за часак
Од господар-певца мекосрдачнога
И од игре бујне
Па ћу је обратит' тамо светој цркви,
Где се баш сад сужник духа налазачког
По ужету спушта од великог звона,
Као што се спушта паук по свом концу
Из прашног буџака моје собе мале.
Ено га сиђе — ни ђавола му!
Ужету, до душе, прохтело се било
Да у место плате задржи му кожу
Жућевитог длана.
Али верна кожа обрецну с' осорно:
„Ја ту богме не ћу остати никако.
Ил већ ако друкче баш не може бити
Нек остану са мном и браћа ми драга:
И месо и кости."
Тим је реч'ма кожа укротила уже.
Така љубав братска срца му се косну
Пак за то одуста од захтева свога.

Већ се сутон хват'о.
На заходу сунце црвенило се,
К'о зрела паприка ил црвени восак.
Ох, румено сунце,
Заш' си румено?
Је л стид ил гнев то,
Што ти златне зраке
Бакариште тако,
Баш као вино носове људске?
Није то од стида, нити је од гнева
Ама ни близу, —
Само ја један знам узрока тому,
Ја, који разумем и кој' сам посвећен
У све, што 'но кажу, надземаљске ствари.
Ништ' друго није, већ знамење неко,
Опасност грдну што нам предсказује,
Што ће још данас свемир оборит',
Као што месар обара вола
Секиром, кад га међ рогове згоди.
И не само сунце да ј' знамење било
Несрећи блиској,
Сва природа ноће другим колосеком.
Два зељова, што су од најкада били
Узор пријатељства,
Сад се сташе бесно клати и уједат',
Да би око чега, већ ни око чега;
Око неког јадног овчијег бурага,
Што га нашли тамо испред касапнице.
Још би моја лира сто примера таких
Набројити знала,
Што од реда беху несрећна знамења,
Ал нек буде доста најзнатније рећи:
Женица певца мекосрдачнога
Од јутрос више окусила није
Нег сатљик ракије.

Тако је стој'о свет,
Када је сужник светога храма
Пустио уже спасенија свога
И овако рек'о:
„Само кад сам доле. Боже помози!
А сад хајде брже сремежљивој Соси.
Ох, дражесна Сосо,
Ти ми навек узе срце под аренду!
Ох, је л да ме чекаш и жељно изгледаш,
К'о год што ја чекам часног оца попу,
Да исплати конту,
Зарад које залуд већ тол'ко недеља
Прага му обијам.
Нећеш ме дуго чекати, Сосо,
Љубав ће силна мамуза ми бити.

Појурићу к теби, к'о прасе на валов,
Кад га газдарица кукурузом пуни."

Још ни не заврши беседе песничке,
Ал појури право сремежљивој Соси
К'о прасе на валов,
Кад га газдарица кукурузом пуни.
Кад узицу лати од резе на врати'
Од Сосине крчме,
Силно му се било срце разиграло,
Топио се срећан од самих милина;
Кад отвори врата и у крчму уђе,
Играње је било још у пуном јеку,
Тако да га нико ни спазио није
Осим јединога господара Крпе,
Кој' га здравит' оде радосним поздравом:
„Ој кума-Главашу, добар дан да бог да!
(Јер то Главаш беше с мисли и с персоном)
Добар дан да бог да! А од куда тако,
Па камо си наг'о? Та стани, полако!"

То су биле речи
Господара Крпе,
Пријатеља мира.
Али му Главаш замашне шаке
Чаканац сеоски, к'о што га зову,
Не одврати на то: „Бог ти добро дао!"
Не рече му ништа,
Јер није ни чуо речи госпар-Крпе,
А од куд да чује, — како ће их чути?
Он је само вид'о.
Ох, што беше окат у томе трепутку,
Што се није откуд бар родио слепац
Ил у опште што се и родити мор'о!
Ох, то беше грозно, ужасно позорје,
Рођеним очима гледати је мор'о
Мекосрдног невца, где пред Сосом клечи,
Пред ногама њеним од педес' пет лета.
Тај га призор текну посред срца жива.
Тако му је било, као канда му је
Сто тридес' хиљада наклепијех брица
Срце испарало.
Мозак му запали сумпорача гнева
Па као мачка миша кад вреба,
Нечујним кроком, пламеним оком
Пришуња с' полако и стаде за леђа
Господар-невцу,
Који је чувству, што му је тајно
Морило срце као морија,
Баш у тај мах 'вако израза дав'о:
„Сремежљива Сосо,
Ох, ти круно дивна целог женског рода
И руковатељко ракије и вина!
Има л у твом срцу за ме опроштаја,
Ако се усудим да садржај душе
Пред тебе истресем?
Ал најпосле мени са свим је свеједно,
Било опроштаја или га не било.
Јер казати морам, што ми срце тишти,
Јест, казаћу ти.
И то не каквим китњастим реч'ма
Већ простим гласом чистог осећаја:
У црквици мојих груди
Љубави ми најчистије
Од вечности саме још је
Са по рифа дужа свећа
Освештаним пламом гори.
Ох, за тебе гори,
Сремежљива Сосо!
Пак ако ми с твоје стране
Са љубављу не одвратиш,
Утрнуће свећа,
А с њом ће утрнут'
И мој живот, Сосо!
Ево ја овде пресуду чекам,
Нек зборе твоја невина уста,
Ал само брзо, одмах нек зборе:
Да л ће ми наде зелени венац
Уресит' чело,
Или ће зар, ох, буца очајања
Утући ме тужна?"
— „Ја ћу те утући,
Ја сам очајање!"
Рече, не, — загрми громовитим гласом
Главаш замашне шаке.
Замашном шаком огрлицу пчена
Мекосрдног невца,
Диже га у вис, да му ни табан
Земљу не додирну,
После га спусти тако, да му и нос
Земљу додирну.
„Ја ћу те утући", настави даље
Главаш замашне шаке,
„Сврвићу ти кости, као што мрви
Воденични камен пшенична зрна.
Како си смео . . . Ал прво ћу тебе
На одговор, Сосо!
Реци ми, да ли копрена црна
Невернсти клете
Ил поњава бела невиности чисте
Покрива ти душу?
Ох, збори, Сосо, збори, не ћути".
А Соса на то не рече ништа,
Тек из очију морастих њених,
Пуних израза,
Ове је речи Главаш просриц'о:
„О мој Главашу, замашне шаке,

Што те сви зову „Сеоским чаканцем“,
Ти, што на славину удараш буре
Срдашца мога,
Зар још'те сумњаш?
Невина сам, да,
Као . . . не знам шта“.
Схватио је смис'о тих немих речи
Укротилац певца мекосрдачнога,
Погледа је нежно и уздахну силно:
„Душо моје душе, опрости ми јадном,
Што 'но се усудих за часак посумњат'
У челични ланац верности ми твоје.
А сад, ох певче, амо на среду,
Да тебе мало на миндрос узмем.
Спремај се дакле, да казну примиш,
— Страшна ће бити,
Као и злочин твој што је страшан.
На примеру твоме нека се потомство
Научи памети; нек зна, како прође,
Када ко невиност чисту заварава
И кад кукољ баца у пшеницу чисту,
Кад растања срца, што с' искрено љубе“.
Кад се Главашу смирио језик,
Радит' му стале две снажне руке.
Општинског певца тако је треск'о
И тако силно о земљу луп'о,
Да се крчма тресла.
А општински певац дерати се стаде
И то из све снаге
Већма него кад је за литијом иш'о
Или сахрањив'о.
На ту се дреку узбуни друштво.
На један мах се прекиде танац,
Разроки егедуш, ћорави тамбураш
И шантави бегеш занемише чудом,
Престадоше мамит' свак' из своје свирке
Умионе звуке.
Сва се крчма стекла там' око Главаша,
Где је дав'о пример потоњем потомству,
Шта бива, невиност кад ко заварава
И кад кукољ баца у пшеницу чисту,
Кад растања срца, што с' искрено љубе.
Општински певац мекосрдачни
У дерању своме 'вако би по каткад
Прихват'о Главашу молећивим реч'ма:
„Та престани мало, ако бога знадеш,
Да ти речем једну јединицу речцу,
Па ме онда уби, ако ти се свиди
(Ил још боље, реци: устани, па иди).“
Главаш замашне шаке
Већ је посуст'о
Примера дајући потоњем потомству,
Па за то ове протепа речи:
„Реците само, господар-певче,
Оперите се,
Ја у свако доба слушам мудре речи;
Избавите се.“
Општински певац мекога срца
'Вако се прао на земљи лежећи:
„Крив сам у једну руку
— Не ћу да тајим —
Јер сам завол'о љубављу жарком
Срамежљиву Сосу.
Ал шта сам мог'о?
Ох, љубав није такова стварка,
Пред ком би срце затворит' мог'о.
Ох, љубав ти је вилинска тица,
Што не треба врата да у срце лети,
К'о што ћеш сигурно ти то разумети.
Ал ја бих ту љубав
Притај'о на веки,
Одн'о бих је собом и у вечни живот,
Где ваљда и нема никаква живота,
Да Клатновић моју љубав не приметн.
Он распали ватру у моме срдашцу.
Сад за што и кро'што, то ти не знам касти.
Он је био, што је данас по вечерњу,
Кад си ти у столу мало позадрем'о
А после се сапку у наручја пред'о,
Мене наговар'о и светов'о 'вако:
Да те оставимо спавати у цркви,
И још више да и врата забравимо;
Па тако ћу моћи без икаква страха
Најавити љубав срамежљивој Соси,
А ја, шта ћу јадан, послушах звонара.“
Е такве речи, пуне покајања
Прозбори певац сред очајања,
К'о што се окрене бакарни нет'о
На калвинској цркви,
Кад задуше ветар са противне стране,
Тако и душа храброг Главаша
Са свим други правац и обрт узе,
Када зачу речи мекосрдног певца
„Шта ти велиш на то? Клатновићу, збори!“
То му беху речи,
Које није са свим учтиво исказ'о.
„Оправдај се, ил ћу
Тако те ћушит'
Да ћеш оглушит'!“
Приђе ближе тај звонар подмукли,
Клатновићу, јунак од мегдана,
Оштро гледа у очи Главашу,
Оштро гледа, оштро проговара:
„Правдати се и хоћу и могу,
Ал не што се бојим твоје претње.
Боље треба гаће да подвеже,

Који мисли мене застрашити.
Јеси л чуо, јеси л ме разум'о?
Све истина, што је невац каз'о,
Невац, кој' је једна кукавица,
Што се на ме, звекан, изговара.
Јест, ја сам га на то наговар'о,
Да отргне из руку ти Сосу,
Јер те мрзим, чудовиште једно,
Горе него кукурузне жгаљце."
„Таколи је дакле?"
„„Тако, да како.
Или ваљда мислиш, да те волим
Ваљда због те кереће ти њушке.""
„Како рече?"
„„Због кереће њушке""
„Моје њушке, и то још кереће?"
„„То сам каз'о и још једном кажем.
Још се туна неки ковач градиш,
А овамо код каквога Циге
Научио нешто крпарити.""
„Шта, зар си дран'о, несрећни сине,
И занат ми ружит?
О гле ти само црквеног миша
Како се от'о!
Ах' почекај мало, сад ћу ти показти
Како коват' знадем."
И руке своје тешким буздованом
Клатновића доби право по носу,
Да га крвца обли.
На то се опет звонар размацари
И вешто шорну шубару с главе
Главашу замашне шаке
Па га дохвати за дуги перчин
Те тако силно поче да вуче,
Као за уже великог звона.

Ово ужасно, грозно позорје
У живац дирну сремежљиву Сосу,
— Забатрга се те у несвест паде.
Господар Крпа, пријатељ мира,
Прискочи брже па је подиже
И положи нежно на душеке меке.
Обамрла, бледа лежала је тако
Као дивља гуска, коју згоди тане,
Што 'но падне на сред баре устојане.

Но све ово, што вам до сад приповеда',
Све то није ништа — сад долази беда.
Кад се приближи Коњевићу Паја,
Што пошиње коње онако тимари,
Да им на далеко не ћеш наћи пара:
Видео је Паја, да Главашу прети
Велика опасност, па за то му прије,
Понуди се, да га за ортака прими.
Њега су то јест везе пријатељства
Везивале чврсто за храброг Главаша,
Код њега је Паја некад био шегра,
Учити се поч'о ковачком занату
И то пуне неке две недеље дана,
Али је случајно учинио сугреб
— Није онда им'о воље за ковача —
Боље му се свид'ло тимарити коње
Него их поткиват'.
Крај свег тог Главаша врло је поштив'о
И сад му је још „госп'ар мајстор" био.
„Господар мајсторе,"
Продера се витез Коњевићу Паја,
„Не бојте се ништа, ев' и ја сам туна,
Клатновић ће *мени* давати рачуна."
И поскочи брзо на ноге лагане,
За часак се створи звонару на леђих,
Па га осу кишом силних буботака.
Тај терет није поднети прег'о
Клатновић звонар, већ је подлег'о,
Сурв'о се доле, ал с њим и Главаш
Замашне шаке земљу целива,
Јер му је перчин био у руци
Врашког звонара, врашки га пчен'о.
Пад им је врло величанствен био.
Тако се котрља камење са стене
Са врх стародревних опалих градиња
У поноре доле.
У распру се њину помешало више
Ватрених момака, жељних бојне славе.
На две се убојне разделили стране
Па је било туче, пуцале су главе,
Лопила је крвца из ране крваве,
Блатина је било као плахе кише
А ко зна, можда је било још и више.

Девојаче младе лепо се извукле,
Из луте су битке повукле се мудро.
И сунчани зрачак тако се повлачи
Када 'но се ведро небо наоблачи.
А за џурама се шушња нечујно
И господар Крпа, тај пријатељ мира,
Коме је начело, да никог не дира.

ПОСЕТА У ДОБРИ ЧАС.

НОВЕЛА МАТИЛДЕ СЕРАО.

Тога дана изгледао је Гвидо врло срећан; чело му ведро, а блажен му се осмејак титрао на уснама, ход му био бра и одважан. Враћао се с политичког банкета — у овој прилици реч *ручак* и сувише је проста — на којем је бирачима потанко развио свој програм. Аплауз је био буран; добра јела, Champagne, и кандидатов програм били су од необична утиска. У вече пак намеравао је Гвидо отићи на игранку, где ће се састати с окрутном бароником Стефанијом, коју ево месец дана како никако не може да умилостиви. Ко зна, ваљда ће вечерас, за време валцера или при бифету, бити срећнији? Бог је велик! Свршивши дакле своје јавне послове, уђе Гвидо у собу да одспава један сахат, као што је радио и Наполеон велики у очи битке. Али Јосиф, стари и вредни слуга, каквих је данас тешко наћи, с највећим поштовањем изађе пред свога господара; видило се, да има нешто да му саопшти.

— Но? — запита Гвидо, који се већ присетио.

— Опростите, господине... хтедох рећи...

— Само немој развлачити —

— Сећате ли се, господине, који је данас дан?

— Не сећам се, Јосифе, не.

— Данас је ваш дан...

— Где! — рече Гвидо и скочи, а чело му се набори.

— Једном... за нечије време... на овај је дан било свуда пуно цвећа...

— ... Да; сада више нема! — примети Гвидо с тихим неким болом.

— Има, има — рече стари слуга и открије велику киту цвећа, која беше покривена на једној столици.

— Од кога је... запита Гвидо, али погледавши благо и насмешено лице старога слуге, одмах се сети, од кога је.

— Од тебе, Јосифе?

— Господине, ви ћете опростити...

— Не, ја ти немам шта опростити. Ја ти захваљујем: ти ме обрадова овим цвећем.

И кандидата среза Рокаканучије и срца баронице Стефаније растужи помисао, да се само његов слуга сетио, да му на његов дан донесе цвећа. Али туга не потраја дуго, јер је Гвидо на првом месту био духовит човек. Ко пак спада у тај поштовани и ограничени број људи, може се но некада и растужити, али под погодбом, да нико не опази и да одмах буде готов насмејати се.

— Ја ћу сада мало да се одморим — рече Гвидо — а ти ћеш ме пробудити у седам и по.

— Боље би било да и не легнете, господине.

— Зашто Јосифе!

— С тога, што је јутрос, кад је код куће био само ђиролamo, долазила једна госпођа. Кад је чула, да ви нисте код куће, рекла је: „Добро, кад се врати, кажите му, да ћу поново доћи вечерас у шест сахата, нека ме свакако чека, јер имам нешто врло важно да му саопштим.“ И оде.

— Лепо! А како се зове?

— Не хтеде казати.

— Хм! Чудна посла; сигурно нека тица селица. Јели ти ђиролamo бар казао... каква је изгледала?

— Јесте: млада, висока, гарава, врло укусно одевена.

— Све лепше иза лепшега. Чисто ме радозналост голица. И ти, Јосифе, мислиш, да ја због ове непознате госпође не спавам?

— Већ је шест сахата. Ако је тачна, нећете имати ни толико времена, да легнете.

— Па добро, принесимо ову жртву непознатој богињи! Дајде ми, Јосифе, новине; прекратићу време читањем. Дакле, гарава и висока — таман тако; Стефанија је опет плавојка — дивота!

Овде ће читалица подићи очи и помислиће, да Гвидо прети својим дон-Хуанством. — Боже сачувај! Не оричем, да Гвидово срце у двадесетој години није било тако пространо, да у њему не би било места и за три на један мах. Али дође једна, која заузе цело срце. Но несрећним случајем цела се срећа срушила као пешчана кула, па затрпала и закопала сваки занос. Пошто се две године дана мучно, да на све заборави, поврати се Гвидо опет свом младићком животу, али је ово била само ватра запаљене сламе.

— Господине, господине — улазећи рече Јосиф, сав збуњен.

— Је ли дошла?

— Чека вас у салону.

— Познајеш ли је?

— Не, не... не познајем је — промуца слуга.

Господин већ беше на вратима салона, ту се часом заустави те стане посматрати непознату жену. Она је стајала тик до стола и прелиставала албум; вратима беше окренула леђа тако, да се видила само висока и дражесна слика, која на себи имађаше скупоцену црну хаљину, пуну чипака.

— Госпођо... — поче Гвидо улазећи.

Она се брзо окрете. Гвидо се трже, али да би прикрио своје изненађење, које му се на лицу читало, дубоко се поклони.

— Да вас нисам узнемирила? — запита она седајући сасвим слободно, пошто је пре тога на поздрав одговорила.

— Ни најмање. На вашем сам расположењу.

— Горе по вас, ако ово буде само комплименат; готова сам користити се.

— Дакле нешто опасно по мене — настави Гвидо смешећи се. — Изволите рећи, шта је.

Госпођа (поверљиво ћемо казати, звала се Ема) лагано прође руком преко свога муфа; изгледало је да је ситурна у своме плану, па само бира лепше и звучније речи. Гвидо се забављао гледајући је: баш је она, вечито лепа, а сада је тако бајна, као кад је први пут видио; сад му је управо изгледала савршенија и потпунија. Њене лепе црте сада су јасније, сталније; њена мрко-бледа боја сад се измешала са неким благим црвенилом; њене очи, које пре беху само живахне, сада су пуне израза — ова је жена проживила, али је и претрпила.

— Јесте ли кад год играли комедију? — запита напослетку она.

— Ја је вечито играм!

— Добро; видим, да нисам погодила питање. Дакле и сутра ћете је играти, само треба да вам напоменем, да је ваша улога врло озбиљна и да је врло тешко одиграти је.

— Све зависи од других глумаца и од публике.

— И ја ћу бити у вашем друштву.

— Позната ми је ваша способност.

— У претварању?

— У приказивању. Хоће ли то бити збиља?

— Хоће, али без моралисања. Морал се налази у самој сврси, због које се даје представа. Тиче се једне добротворне цељи.

— Коју ви потпомажете, — рече Гвидо с прилично проније.

— Хтедосте рећи . . .

— Да сте врло милостиви, и да ја још ништа не разумем.

— Разумећете. Кажите ми . . . дописујете ли још с мојим оцем?

— Редовно; али биће ваљда две недеље, како од њега не добих гласа.

— Међутим, мени је јуче писао. Јавља ми, да је здрав, и да ће сутра стићи у Милан влаком, који долази у десет и двадесет.

Овога пута Гвиду баш није било до тога, да прикрије своје изненађење.

— Сутра?!

— Ваш сутра.

— Зар ваш отац, који никуда не иде?

— Иде у Напуљ и скренуће мало, да види. . . .

— Своју кћер . . .

— И своја сина, вели он.

— И тако се ево налазимо у пријатној незгоди — рече Ема, пруживши своју ногу на сомотску шамлицу.

— И ви то називате *пријатним?*

— Нисам навикнута да употребљавам строге изразе, али овоме треба наћи излаза.

— Ја га не видим.

— И ви сте ми некакав политичар и некакав човек пун духа?! Нашто вам онда сва та ваша увијања, све те доскочице и ваше лепе . . . дипломатске фразе?

— Ако ви тако и даље будете говорили, ја ћу се још мање чему довити.

— Е! довила сам се ја.

— Знао сам.

— Врло сте љубазни и у самим вашим мислима.

— Желио бих, да такав будем у свему према вама.

— Видићемо. Дакле рекох вам, да сам нашла стазу. Ево је: Ја ни по коју цену нећу, да мој отац дозна истину.

— Жалосну истину.

— Тај је придев могао изостати. Оца би то растужило, и мени би била врло тешка његова туга, а није ни право, да родитељи испаштају грехе своје деце. Мојом и вашом бригом, нешто удаљеношћу, нешто опет што се ни с ким у Милану не познаје, до данас беше поштеђен од тога бола. Али сутра, цела ова лепа зграда, која се подизала на милостивим обманама, може се срушити, и сам Бог зна, какве ће последице настати могле. Ово треба ма како спречити; ви ћете ми у овоме помоћи. Нека нас он сутра затече, као што нас је и оставио; нека му ниједна реч, ниједно дело не открије право стање ствари. Ево шта нам треба радити.

— Све је ово она изговорила озбиљним и смелим гласом, а и Гвидо је врло озбиљно слушао. Инак не одговори одмах. Премишљао је.

Ема се узнемири.

— То је, као што видите, комедија — прихвати она. — Комедија за добротворну цељ, а неће нас скупо стати.

— Што се мене тиче, готов сам. Али, не бојите ли се, да нас штогод не ода?

— На пример?

— Слуге . . .

— За сутра ћете отпустити новога слугу, кога сам јутрос затекла. С Јосифом ћу се споразумети.

— Врло добро; али ако ми дође канав досадан пријатељ?

— Сутра нећете никога примати.

— Али ваљаће вашег оца пречекати на станици,

на испратити га. Шта ће рећи свет, кад нас види заједно?

— Свет нас неће ни видити; узећемо затворена кола и јурићемо.

— Ваш ће се отац овде задржати цео дан; па колико је год добар и најиван, мисли ли ви, да се неће сетити, да се налази код човека без жене?

— Наредићу, да ми још вечерас донесу мој сто за радњу, моје књиге и моје поте. Све ће се удесити.

— Само . . .

— Да нисте штогод по собама изменили?

— Нисам ништа, — одговори Гвидо доста споро. — Ваша је соба онаква иста, како је и остависте.

— Да то није из сентименталности?

— Варате се . . . из поштовања.

— Хвала; имате ли још штогод да приметите?

— Немам. Само не знам, да ли ћемо моћи преварити честитог господина Ђорђијанија.

— Представљајући срећан пар, јел те? Сетићемо се минулих дана, будалаштина прве године брачног живота — рече Ема са сарказмом.

— Ја сам их био и заборавио, одговори брзо муж.

Погледаше се очи у очи као оно негданције, кад им се очи сусретну после првог нападаја.

— Ја сам заиста и сувише себична, што од вас захтевам, да се жртвујете цео дан. Да немате сутра каква посла?

— Немам, а и да имам, све бих оставио.

— Још вам једном хвала! У осталом ви сте вечерас сасвим слободни; мени не треба друштво.

— Како? Друштво? . . .

— Па да, ја ћу вечерас овде остати, треба, као што вам већ напоменух, да сачекам своје ствари. Ја ћу све наместити и испремештати, како би изгледало да је то вечито овде било. Али нећу да вам даље досађујем. Отидите и дођите, кад вам буде воља. До сутра до десет сахата у потпуном сте смислу речи независан грађанин.

— И заиста, требало би да одем на играњку, али ако желите, ја ћу остати.

— А зашто? Та ми смо и тако цео разговор свршили.

— Право велите. У осталом, молим вас, дозволите ми, да одем да се пресвучем.

Ема се поклони, а Гвидо изађе као човек, који нема никакве бриге, а који је пун духа. Али се у његовој души створио неки каламбур. Догађај беше заиста необичан и он мишљаше о њему; мисли га толико беху занеле, да је на играњци био до зла бога расејан. Баронеца Стефанија неколико га пута погледала својим пламеним очима, али он беше тако необзиран, да то није ни опазио, а за време четворке оде, не рекавши ником ни због.

Кад дође кући, нађе се у необичном чуду. Велики салон, који је дуго био затворен, беше проветрен; у спаваћој су соби биле запаљене велике лампе; ормани широм отворени; осећао се пријатан мирис љубичице. У малом салону отворен гласовир а на њему разбацане поте; вазне пуне свежег цвећа; намештај испремештан, а Ема у својој кућној хаљини скида с етажера слику неку.

Беше ли то сан? Ема код куће; чека на њега... то јест избрисане су три године његог одсуства; избрисан је онај кобни дан развода . . . сањарије!

— Добар вече — рече Гвидо и прође.

— Добар вече — одговори она и не окренувши се.

(Наставиће се.)

ПАВЛЕ ОРСАГ-ХВЈЕЗДОСЛАВ

СЛОВАЧКИ ПЕСНИК.

ПИШЕ Д. Б. ДОБРОСЛАВ.

Посмотримо ли велики напредак словачке књижевности у једној од главних јој струка, у песништву, па уз то и висину душевне самосталности, до које се уздигао народни живот у Словака из оне душевне учмалости и крајњег пропадања, што нам показују сви производи од пре десетак година, доћи ћемо до уверења, да је до тога могао тај народ доћи само са урођене животне снаге, унутрашње самосталности, душевне слободе и многоструке способности својих дарова. Утицали нису на то ни нарочити поспешни упливи општега културног стања у самоме народу, нити погоднији обрт у спољашњој му судби, као што је потиштено политичко стање, нити пак боља увиђавност и национална свест у ширим слојевима народним, да му душевну радњу одведе са рђавог пута и доведе до правога сазнавања идеално-лепога, уметничкога и књижевно-савршенога.

Шта више опажамо, да нове и нове сметње стоје на путу свима племенитим тежњама народним, сметње, које сваки слободнији национални покрет у клици већ тамане, да се појединац мало а целина никако не може литерарно да огледа, тако, да скоро изгледа, да ће и оно, што се као вађано и честито сазнало, прогутати прождрљива заборавност.

Ипак се не може порећи неки отпор књижевне тежње, коју је произвела промена у политичком стању ствари, а мало по мало према старом шлендри-

јану све одлучнији положај заузимала и књижевности сигурнији основ поспешна развитка дала тим, што је књижевничком делању створила подстрек по важини и обиму а песничком стварању дала пуноћу и бујност, која му приличи. Из тих су тежња произашла сва она естетичка убеђења, која су истина ређе, али тим одлучније избијала у расправама, максимама или скицама више њих, а најодлучније у Вајанскоим, те благодетно утицала на свако поље књижевности. Тој опозицији, која се пред очима свију на ипак без икаква отпора произвела, највећма служи на дику то, што је са великом бистроћом схватила нужду, да се књижевност дигне на новим основима а уз то да се маха даде и подстреку већ достигнутог позитивног знања и умења у образованог света, само што по њиховој намери није књижевнисање смело бити сиграчка, нити је ваљало поимати све од осталих развијенијих литература те натурити словачком народном духу, него се морало развити према словачкој народности а уз свестрано оплођавање. Геније једним дохватом, који не сведочи толико полет те епохе уопште, него шта више увиђавност појединаца, увидило, да се за Словаштво крај силних ранијих творевина у народном духу а крај никакве историјске традиције материја за развијање особена душевна живота уз наслањање на суплемене народе у особеном народном духу крије.

Тесна и неразлучна веза творачке снаге и мисаоне увиђавности ваљало је да прокрчи и углача пута на свим пољима, па ако се тај пут једаред сазна као прави пут, те се по њему пође, да се може знати, да ће песници, ако озбиљно стану у службу узорите музи, свој узвишени позив и извршити и извојевати себи признање образованога света. Тим се обележава почетак нове књижевне ере. Са истом кртоћу начела, оштрим омеђивањем и разлучивањем, које је Вчек у анализи словачких песничких производа развио, хвата се за руку естетичка укусност Вајанскова. Уз то још долази и сучувствена душа, погођени такт већине словачких писаца, којим су лепоте са најбољих узора умели да сниме. Те тежње, које према незнатној продукцији мале једне књижевности доста велику множину свакојаких рефлексија о песништву, о његовом задатку и техници садрже — а уз њу се придружило и много важно откровење и оригинално разматрање уметности, — могле су и морале одлучно утицати на садржај, дух и на цео правац лепе књижевности те допринети, да се унутрашња њена вредност дигне.

Дуго још пре но што је млађани Вчек с критичким увиђењем и са нормама вешто изведеним из вечитих закона о лепом, метнуо мерило на тежње појединих словачких песника, које су често граничиле на манитост, те пређом показао болесну пренатегнутост душевне снаге, која је претила да ће многога у практичном животу довести до тога, да се неће знати наћи, избила је у бујној клици премаљена у зачетку, што је на жалост мало трајало, на прилику дивљег изданка Хвјездослављева песничка духа, која у својим почетцима чини утисак природне и наравне снаге, која и без изричне намере утиче. Као песник занесен чаровним мномиром и загрејан унутрашњом топлотом — а тим је природа непосредно га одарила — без уплисивања савршених уметничких облика, нижао је он мисао на мисао а није био у стању богаштину им савладати и у уметничком их облику уђесити. То уметничко извајање било је у њега још јадно; тих шипарачких дана доказао је више пута нему песнест, услед које није могао свој патос разбистрити, заронити у дубине душе, њихово биће дознати и изрећи. Отуда нејасност, силни елиптични изрази, лабавост синтактичних конструкција и немоћ, да природи тамо, где она умукне, даде јасна израза; све мане, којих има тма божја у његовим првенцима. Па и ако је критика с правом онако прешла на дневни ред преко прснаца његова духа, које је под псевдонимом Јосиф Збрански управио на љубимца-песника Граиске долине (pohronský spevec), на Андрију Сладковића, не може му се за младе године одређи јачина карактера, морална воља, етични патос, па и кад човек у обзир узме само књижевну му радњу, а то га је све сачувало, те се у пребујној сиази није сатрео, него шта више и у околностима, које се не могу узети, да су повољне духу, што напред тежи, у дубокој тишини ступио на оно земљиште чисте, узвишене врлине, коју људи зову идеалном, те тако постао јасан, чврст и јак, да је са висине рођене своје душевне племенитости могао свет посматрати и приказујући га пресуђивати. Крај важнијих му радова, које је саопштио у алманаху „Napred“, ваља истаћи велику његову фантастично-алегоријску композицију „Oblaky“, која дођуше подсећа на туђинске узоре, али са дивном дикцијом, са смелим и узоритим мислима и разузданом фантазијом мораде пробудити наду, којој Вчек у својој литератури права израза даје: Хвјездослав, чим само буде постигао концентрацију и јасност мисли, заузеће оно највише место треће генерације, које је у првој Сладковић а у другој Кубани заузимао.

(Наставиће се.)

СРПСКИ ЈЕЗИК

У ОКОЛИНИ ПРИЗРЕНСКОЈ, ПЕЋСКОЈ, МОРАВСКОЈ И ДИБАРСКОЈ.

САСТАВИО ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

(Наставак.)

4. Средски и Сиринички крај с Подгором.

Говор ових крајева чини прелаз из говора Пећског, Призренског и Моравског краја у говор Дибарског краја. Говор, дакле, Средског и Сиринчког краја удаљује се већма од споменута три говора тим, што се наставци појединих падежа губе, другим речима, што се поједини падежи једначе са номинативом како у једнини, тако и у множини, те тим се и приближује Дибарском говору. Да видимо, дакле, особине овога краја.

У дативу синг. у *а*-врсти први је раздео у борби са другим разделом, и овај други раздео подлеже првом, н. п.

испореди: *Пиперевке* жути дукат, — 173.
Те отиде *своје старе мајке*, — 255.
Право иде *своје верне љубе*, — 256.
Верне љубе вако говорио, — 256.
Па је *своје мајке* беседија, — 258.
Но ајдемо *наше старе мајке*, — 265.
Па *сватиће* вако говорује, — 273.
Он ће иде *цркве Грачанице*, — 253.
Па је *сестре* овако казао, — 274.
Не гу пише *своје старе мајке*, — 278.
Већ гу пише *своје верне љубе*, — 278.
Те гу дава *тој Маркове љубе*, — 279.
Свекрвице своје не кажује, — 279.
Тиво *љубе* Марко беседија, — 281.
са: Иво *Муси* све по право каза, — 271.
Пиперевки печен брава, — 172.

У *а*-врсти првога раздела локал сингулара је у борби са локалом, који се изједначио са номинативом сингулара, н. п.

испореди: Ка' ловимо лова по *планине*, — 259.
Па ми шетај по *нове чаршије*, — 279.
са: Сусрете га у *гора зелена*, — 272.
Скитајећи по *Шара планина*, — 260.

Падежи се једначе са номинативом како у једнини тако и у множини, особито у *а*-врсти, али у исто време живе и падежи са својим наставцима, н. п.

испореди: Он не узе *чаша* од девојке, — 261.
Већ *девојку* довати за *рука*, — 261.
Ја ћу *моја берка* да му дадем, — 261.
Огњан Марку *рука* целивја, — 260.
Књига чита, дробне слузе лије, — 279.
Оде Марко у *велика џамија*, — 277.
Држале га за *недеља* ј'на, — 271.
Па изнесе *тај лута ракија*, — 271.
Време дошло, Бог ми *душа* тражи, — 278.
Диже *глава* горе у небеса, — 277.
Сусрете га у *гора зелена*, — 272.
Скитајећи по *Шара планина*, — 260.
Огњан скрши грања од *нераџа*, — 263.
са: Ето иде Огњан на *Шарину*, — 263.
Већ *девојку* довати за рука, — 261.

Тако и у плуралу почињу се једначити падежи са номинативом, као што сведоче ови примери:

Ти увати *наши добри коњи*, — 259.
Те пречека *своји мили гости*, — 260.

У придева облици из другога раздела мешају се са облицима првога раздела, н. п.

Убаве са како *врућо* слунце, — 261.

Проноомен *тај* има наставак у 3. падежу сингулара женског рода по аналогији другога раздела:

Те гу дава *тој* Маркове *љубе*, — 272.

Акузатив прон. *јој* гласи *гу*, а плурал *их* гласи *ги*. Стари слов. облици **нъı**, **къı** гласе *не*, *ве*, као и у Црној Гори:

Те *гу* дава тој Маркове љубе, — 279.
И сведе *гу* доле у одаје, — 274.
Па *ве* молим Турце Београди, — 278.
Чујеш ли *не* Марко Краљевићу, — 280.
Да *ги* љубиш њино бело лице, — 261.
Да *ги* води у шарене собе, — 260.

Проноомен *вас* (сав) има по правилу датив плурала по првом разделу *свем* према ст. словенском **кысмъ**, што се не налази ни у једном крају источнога говора н. п.

Свем жетварам сол и леба, — 172.

Треће лице плурала презенса свршује се на *ст*=ст. слов. **ать**. Ово је лице у овим крајевима постало по аналогији треће врсте другога раздела, н. п.

испореди: Вино *пијет* два брата рођена, — 264.
Право *идет* у Палоша града, — 260.
Они оћет тебе да *викајет*, — 261.
Обе њему на пут *излазајет*, — 262.
Нека *једет* и нека се љубет, — 263.
Тице *појет* на јелове гране, — 257.
са: Ја сам чула људе де ми *зборет*, — 271.
Оне *оћет* тебе да викајет, — 261.

Те га *молет* да се од коња скине, — 262.
Нека једет и нека се *љубет*, — 263.
Те ми *молет* Марка Краљевића, — 280.
Чујет ми се црни калуђери, — 257.
И опет њојзи калуђери *зборет*, — 258.

У нашим крајевима, као: у Срему, Банату и т. д., говори се треће лице плурала и у трећој врсти другога раздела и четвртој врсти по аналогији глагола из осталих врста, н. пр. *молу, вилу, хвалу, славу*. Напротив пак у Средском и Сириничком крају, као што видимо из споменутих примера, говори се треће лице плурала код свију глагола по аналогији четврте врсте или треће другога раздела. Лични је наставак овога трећега лица плурала *т* ушао у говор утицајем бугарскога језика, премда споменути облици при свем том још несу бугарски. Да су бугарски, морали би гласити: *пијът, идът, викат, једът, молът чулът*.

За футур говори се *ће* са презенсом по начину бугарском:

Ја *ће тргнем*, а ти више бегај, — 282.
Он *ће иде* цркве Раваници, — 253.
К'д ме питаш, право *ће ти кажем*, — 261.
Ће му *дадем* моја мила ћерка, — 263.

Од глагола бити треће лице плурала презенса свршује се на *а* место на у=ѧтъ ст слов., у данашњем бугарском језику на *з*, н. п.

Да *са* живе домаћински главе, — 283.
Убаве *са* како врућо слунце, — 261.
Они *неса* две добре девојке, — 261.

Према трећем лицу плурала презенса свршује се и part. praes. act. на *ећи*, дакле по аналогији треће врсте другога раздела или четврте врсте, н. п.

Да ли ти се врло уморило
Скитајећи по Шара планина, — 260.
Остадоше Турци *гледајући*, — 282.

Глаголима друге врсте свршује се инфинитивна основа на *а* место на у=ст. слов ѧ, н. пр.

Али гора пуста *увенала*,
Увенала и се осушила, — 253.
Он *усмена* како љута гуја, — 254.
Тек к'д *свана* и слунце *огрpreна*, — 256.

Наставак part. praet. act. II. *ја* надвлађује наставак *л* у мушком роду, н. п.

испореди: Много борча Марко *учинија*, — 255.
Марко њему: добро ти Бог *даја*, — 256.
На је своје мајке *беседија*, — 258.
Лов *ловија* Краљевићу Марко
Лов ловија у Шара планина, — 259.
И девојку за себе *венчаја*, — 274.
са: Верне *љубе* вако говорио, — 256.
А Маринко врло *ожедњео*, — 265.
И с њу живот добро живовао, — 274.

У part. praet. act. II. у плуралу меша се мушки род са женским:

Лепо њега тамо *дочекале*, — 271.
Држале га за неђеља д'на, — 271.
Лов *ловиле* ништа не *уловиле*, — 259.
Марко и Огњан лова поделиле, — 264.

Да има полувокал и у овим крајевима, види се из споменутих примера.

За углед, како изгледа српски језик у овим крајевима, ево одломка од једне песме:

Фала Богу, фала јединоме!
Лов ловија Краљевићу Марко,
Лов ловија у Шара планина,
Лов ловија за петнаес д'на,
С себе води сестричић Огњана.
Лов ловиле ништа не уловиле.
Шеснаесто јутро к'д свануло,
Огњан Марку 'вако проговара:
„О мој ујко Краљевићу Марко!
Ете има шеснаесет д'на,
Ка' ловимо лова по планине,
Мије ујко ништа не уловисмо;
На те молим дома да идемо,
Дивљи звери да не не изедет."
Марко њему тиво одговара:
„Чујеш ли ме сестричић Огњане!
И ја сам ти дома зажељев.
Ти увати наши добри коње,
Да јашимо дома да идемо." И т. д.

(Свршиће се.)

КОВЧЕЖИЋ.

УЗ НАШУ СЛИКУ.

У 16. броју нашег листа од ове године јавили смо тужни глас, да је богу на истину отишао митрополин песник **Никанор Грујић Срб-Милутин,** а у данашњем броју доносимо лик тога великана, који је својом лепом књижевном радњом задужио српски народ на вечито признање и захвалу. О животу и раду Грујићеву известили смо укратко наше читаоце у 16. броју а сад им споменућемо то, да је књижевно одељење Матице Српске решило, да у свечаној седници о св. Сави 1888. прослави успомену на заслужног тог књижевника. У тој ће седници један од чланова књижевног одељења говорити о значају књижевног рада Грујићева.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— У прошлом броју нашега листа донели смо један одломак из славнога романа Достојевскога „Записници из мртве куће" и том приликом изјавили да неће бити на одмет споменути што је главније о том достојном брату у тројебратству руске новије књижеве, које сачињавају имена: Тургењев,

Достојевски, Толстој. Достојевски се родио три године после Тургењева, дакле 1821. Отац му је био свештеник, а сам је свршио војну инжињирску струку, коју је напустио после једа-ва две године службе. Тада се појавио прнвим својим романом „Бедни људи“,*) о коме се сам Бјелинески, „руски Лесинг“, врло повољно изразио, рекавши, да је ту слику Петрограђске неволе морао написати човек, који има правога дара и који много обећаје. Поносе његове, што после тога излазише „Човек од два лица“, „Господар Прохарчин“, „Гвадарџица“, „Слабо срце“ и т. д. осигуравше би му биле угледно место у књижевности, да се не деси нешто, са чега најдаљег живописаше Достојевски као револуцијонара, осуђене га на робију у једној сибирској тврђави; учињене, те читавих десет година из гласа није могао дати од себе и потоњаше му здравље за цео век. Окривише га, да је био умешан у „завери Петрашевскога“, у чијем се стану редовно састајало и говорило о политичној и социјалној литератури на запад, али је на дебатама и остајало, нити би се то икада могло крстити именом неке завере. У априлу г. 1849. похваташе 33 млада човека, те њих 27-орицу осуђише на сирт, али их после помиловаше које на робију, које на службу у војсци. Достојевски доби десет година аргатовања у Сибирији, али му после ублажише, те нешто робије одслужи као прост војник. Вративши се на Сибирије написа романе „Унижените и оскорбленије“, у који као да је све нлило, што га је тиштало за доба робовања. Дело то има и књижевне и културне предности; оно је слика тадашње Русије. Тада поставе и његово славно дело „Записки изъ мертвого дома“ (под мртвим домом разумева тамнице сибирске), у којем су списани утисци тамница и рудника сибирских на душу песникову. Веле, да нема књиге, на коју је нало више руских суза; а кажу, да је то дело изазвало и реформу сибирских заточења. Сам Лав Толстој рекао је о тоне делу: „Нема лепшега дела у читавој појединој литератури“. Последњу, најкрајњу главу на тога дела донели смо нашима читаоцима на углед — а јако буде среће, можда ћемо дуго чекати, па ћемо га и читаоци моји угледати у нашој књижевности. Осим поменутих романа „Бедније људи“, „Унижените и оскорбленије“ и „Записки изъ мертвого дома“, знаменита су му још дела: „Идіотъ“ (у 2 књиге) „Подростокъ“ (у 3 књиге) „Преступленіе и наказаніе“ (у 2 књиге) „Браћа Карамазови“ и „Бѣси (у 3 књиге. Но најславније му је дело без сумње „Преступленіе и наказаніе“. Оно као да је и дало повода, те се почело говорити, да би он био већи писац и од самога Тургењева. Француски критичар Sarcey вели, да је то један између најбољих романа, што су написали за последњих педесет година. Његови су романи сви из реда пржњавих дубоком, сигурном психологијом; нахом су гроши и страшни — а овај последњи особито. Роман би тај могао као студија служити криминалистима и психијатрима. Немци и Французи много преводе дакле Достојевскога. Пре две године прешли су Немци поменути му романи, променивши му назлов у „Раскольникоѣ“ (по имену главнога јунака). Роман је тај осем свога поменутога и по обиму велик — и ми уполорујемо наше књижаре задатке на њ. — та стнар би била достојна њихова труда, и знатно би се осетила у нашој књижевности.

— Црепајски учитељ. Светозар Мл. Бајић послао нам је про неки дан оне своје примедбе и белешке, да их у нашем листу саопштимо: 1. У књизи „Срп. нар. загонетке“, што их је Стојан Новаковић критички трошком задужбине Чупићеве 1877. године издао, на стр. 141. има загонетка: Двапаест браће, једне гаће; и Двапаест перова у једноме крду лепе се, ниједан с краја није. Скупљачи су ону загонетку одгонеднли са паплеши и пармаци, а Новаковић вели, да ове ниједне речи нема у Вукову Речнику. Истина је, да у Вука нема речи паплетак, али има паплатак (паплаци, п. die Radfelge, albis, cuivatura rotae), а то је једно исто, јер ја сам и. пр. слушао и једно и друго, нити више, говора се и паплатак, али за то сне једну те једну ствар означују. Напротив реч пармак никако се не налази у Вукову Речнику, а колико је мени познато, и народ је ретко употребљава, ма да има неки смисао неки ствар, што се тим именом назива. А ево шта значи та реч: пармак, пармаци, код простог народа нескучано значи ова четири клина у колима, што дуже лотре од доле, да се не сналну, (горе их дуже левче). На опога се види, да скупљачи нису добро одгонеднли горњу загонетку са паплеши и пармаци (или како што на другом месту стоји плоци), јер та загонетка значи управо паплатке и спице. А шта су то сиће? Спица (die Speiche am Rade) обично има двапаест у точку, и свака појединца, полазећи на главчине, подупире паплатке, који су клиновима, таконазнам мождашцима састављени у округ и поврх њихх је шина (fertum, qua rotae vinciuntur) савијена. — П. У Вуковим „Срп. народним пословицама“ другога издања налази се и ова пословица: Снијела вода шушањ, пак начинила олош. А Вук је у свом Речнику речи шушањ и олош овако објасно: 1.) шушањ, шиња, т. das abgefallene Laub, Nadeln, folia quae decidernnt. 2.) олош, т. скалзјако ђубре, што вода нанесе. Реэне се пак пословица ова, кад се ко хвали неким средством, а управо се не зна, како и по чему су род. Пословицу ону бише да је Вук од којег свог скупљачи написану добио. Ја сумњам, да ју је овако погрешно чуги и објаснити могао. Јер, ако је истина, да олош значи свакојако ђубре, што вода снесе, откуд онда нрва половица пословице може гласити: „Снијела вода шушањ (а не олош)? Ја мислим да шушањ не значи дас abgefallene Laub, folia quae decidernnt, него значи свакојако ђубре (а понајпаше опало лишће) што ветар на згодном месту накупи, нанеје; а тако исто и олош не значи само свакојако ђубре, што вода снесе, него значи и свакојако ђубре, што водом плови. Горња пословица дакле правилно треба да гласи: Снијела вода олош, пак начинила шушањ; јер реч шушањ стоји место гомила олоша, који је вода исплускала. — ПП. У Речнику Вука Стеф. Караџића од 1852. има реч падати, падам, v. imperf. 1. fallen, cado. 2.) пада киша, снијег. 3.) пада ми рођак. Реч падати има у српском говору, осим оних значења, што их је Вук забележио, још и наше других. Нека ми је дозвољено овде још некола записати. Ево их: 4. и. пр. овде падају врло леки шарани, сомови (т. ј. хватају их. 5. кад стоји место стиће, дође, одсесте, и. пр. Цар Мурате у Косово паде, кажо паде, ситну књигу пише; Пак кљести, хроми, сакати, горе, и свике врсте рањеници падаху сваки дан у Средње Махале (С. М. Љубиша). 6.) кад се што одмах потроши, или прода, кажо се: Паде као на ватру. 7.) кад се мали удрузи с већим од себе, и поред њега се изгуби, вели пословица: Паде Плана у Врбас, и изгуби свој глас. 8.) нета реч место застидити се, промепити се у лицу, или смести се, и. пр. Паде ми мрва на образ (нар. посл.). 9.) место слетити, долетити, и. пр. Долећела дна врапца на прагма, ни на чије дворе не падоше, већ на кулу Чешгиђ-Бећир-паше; кад падоше оба заграташе. 10.) место одмаћи, и. пр. Рибиx, Мијо, до рамена брка, пазуди ми до

*) Овај ће роман доскора угледати свега у Народној библиотеци браће Јовановића у преводу једнога сарадника нашег листа.

малих пушака. 11.) падају муве (т ј цркавају). 12.) пасти у кревет; у тешку болест; пасти од велике болести (епилепсије). 13.) Пала мува на међеда (нар. посл.). 14.) Пала му секира у мед (нар. посл.). 15.) Пало му шљеме на тјеме (нар. посл.). 16.) Пало му на ум као лудоме женити се (нар. посл.). 17.) Пада му пут (н. пр. у картама, кад се разметају). 18.) Кад падају Мученици? Мученици падају 9. Марта. И. т. д. — IV. Да ли је боље рећи тумачити, или толковати? Пре свега ваља знати, да је тумачити преокренуто од толмачити, а ово је опет постало од туђинске речи Dolmetsch, dolmetshen; напротив толковати јесте коренита српска реч, и постала је из сложених толико-колико. Наши књижевници дакле без оправданог узрока мрзе на њу, јер то није, као што многи мисле, славенска, него чисто српска реч. Вук је има у Речнику, а налази се и у нар. песмама, н. пр. Он јој оде санак толковати: Сан толкује Кружићева Јела. И Вук је испрва свуд писао толковати, а не тумачити (в. „Срп. нар. песме“ IV. 1833. у предговору, и даље на стр. 8.), али зашто је касније (н. пр. у Речнику 1852. стр. 81.) заменио ту реч са тумачити, не могу никако да се домислим, осим ако то није посао доцнијих сурадника и помагача му.

— Популарна расправа Мите Петровића „Како се негује свилена буба“, што је изашла у 13. св. Кошевићеве библиотеке, врло је повољно оцењена у 9. бр. „Književne smotre“. Оцењивач вели, да је писац своју ствар јако лепо и прегледно разредио а к томе и тако разговетно сав рад око свилене бубе описао и разложио, да га и свако дете разумети може. Уз то је, вели, и језик веома чист, како је то у мало књига. Замера му само неке језичке, као што он зове, туђице, које по нашем мњењу Србину нису толико баш ни „туђице“, јер су већ стекле у говору и књизи потпуно право грађанства. Суд свој о расправи целој своди на то, да та књига спада у сваком погледу међу наше најбоље — он вели: пучке списе, а ми ћемо рећи: — списе за народ.

— Читамо у Сарајевској „Просвјети“: Од дела, које су издали Гавро Боларић и Никола Тајшановић с натписом: Српско православно пјеније, откупила је земаљска влада у Босни и Херцеговини 250 комада. Дело је то штампано у 500 комада и скоро је сасвим распродато, те ће скорим изаћи и друго издање опет у 500 ком. Сачинитељи намеравају, да штампају и другу свеску, у којој ће бити празнични ирмоси.

— Изашла је 157. свеска Летописа Матице Српске (1887. свеска трећа). У тој је свесци довршена расправа Ђ. Магарашевића „Ђорђе Магарашевић, српски књижевник, оснивач и први уредник Летописа“, за коју смо пре јавили, да је и засебице оштампана. На другом је месту чланак Мите Петровића „Фрушкогорски извори и помени о њима у старијој књижевности“. За тим чланком долази историјска студија од Синише „Неколико ријечи о тасту Немањину, бану Борићу“ а за њом спев Војислава Ј. Илијћа „Смрт Перикловa.“ Из збирке Владимира Красића саопштене су овде ове две народне приповетке из Крајине: 13. „Колико ваља краљева брада“ и 14. „Три брата. Даље је по реду беседа Светозара Савковића у спомен покојном дру Милану Ђорђевићу, која је изговорена била о св. Сави 1885., онда саопштена у нашем листу од г. 1885. у бројевима 5. 10. и 11. те и засебице била прештампана. Професор Мојо Медић је прибрао „Опет њеколико народних игара“ те их у овој свесци на јавност изнео. У „Гласнику из српског и словенског света“ реч је о постанку и развитку српског народног позоришта (приликом свечане двадесетпетогодишње прославе народног позоришта у Новом Саду 6. 7. 8. 10. и 11. Априла ове године). Пред завршетак има оцена Мите Петровића на први део „Хемијске технологије“, коју је израдио С. М. Лозанић а у којој је реч о води и гориву. Сасвим на крају су, као обично, изводи из записника књижевног одбора и одељења; овде су записници седнице одборске од 3. Маја и 25. Јунија 1886. и седнице књижевног одељења од 23. Августа. Саопштене су у тим записницима ове оцене и прикази: 1. Светозара Савковића на спев „Едварда Јунга мисли у ноћи или облици живота“, који је на српски слободно превео покојни Светозар Вујић, негда адвокат у Ади; 2. Милана А. Јовановића на спис Симишин: „Родослов династије Беле Павлимира и Тјехомила“; 3. Аркадије Варађанина на расправу Мите Нешковића „Змај-Јован Јовановић као педагог“; 4. Паје Марковића и Милана Андрића на непознатога писца „Роман украденог детета“; 5. Јована Грчића и дра Милана Јовановића-Батута на шаљиву игру Мите Калића под насловом „Мој цеп“; 6. Мише Димитријевића на прерађену драму Мите Поповића под насловом „Цар Јован“ и Ђорђа Малетића на „Наше селане“ Мите Поповића.

— Књигу „Од чега људи живе“, истина и поезија од грофа Л. Н. Толстоја, превео је на немачки Евгеније Виланд. Исти је превео и Толстојеву „Гатку о Ивану Лудом“, а од неименованог је преводиоца Толстојево дело „Севастопољ, црте из опсаде Севастопоља“.

— Достојевскову причу „Кроткаја“ превео је на немачки Бреншитет, а „Милијон“ грофа Салиса превео је Глен.

— Дело кнеза Н. С. Галицина „Општа војна историја свију народа и времена“ излази и у немачком преводу. Наклада Теодор Рај у Каслу.

— Вилем Белше пише реалистичку естетику. Наклада К. Рајснер у Лајпцигу.

— Едвард Енгел написао је књигу о изговору грчког језика. Јена. Х. Костенобле.

Исправци. У бр. 34. на стр. 530. место „морао је бости очи своје са рукописом пишченим“ треба да стоји „морао је набости очи своје рукописом пишчевим.“ — У приповетци „На странпутици“ пак молимо читаоце да исправе ове три грешке: у 32. броју на стр. 500. у другом ступцу у трећем реду од доле место подмукло треба промукло; у 34. броју на стр. 530. у другом ступцу у 13. реду одозгоре место одрицао треба обрицао; и у истом броју на стр. 533. у првом ступцу у другом реду одозгоре место пута треба путâ.

САДРЖАЈ: Посланички извештај. (Беранже.) Превео Вл. М. Јовановић. — Комшије. (Наставак.) — Сеоски чакнинац. Песма трећа. — Посета у добри час. Новела Матилде Серао. — Павле Орсаг-Хвијездослав, словачки песник. Пише Д. Ђ. Доброслав. — Српски језик у околини Призренској, Пећској, Моравској и Дибарској. (Наставак.) — Ковчежић. Уз нашу слику. (Владика Никанор Грујић.) — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 37. У НОВОМ САДУ 10. СЕПТЕМБРА 1887. ГОД. III.

ЂОРЂЕ РАЈКОВИЋ.

КЊИЖЕВНИК СРПСКИ.

ТВОЈА СЛИКА.

Гледао сам слику твоју,
Што је младост дивно краси,
Гледао сам тело вито,
Гледао сам црне класи...

На груди су твоје пали
Праменови косе бујне,
А на твоме дивном лицу,
Кô да с' мичу усне рујне,...

Кô да чујем, како зборе:
Та младост је тако дивна!...
Слико лепа, зрачe бледи,
Мог живота жалостивна!...

Љубинко

КОМШИЈЕ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА У СРБИЈИ.

НАПИСАО ИЛИЈА М. ВУКИЋЕВИЋ.

(Свршетак.)

Тек у скоро Аврама изабраше за кмета; обвезао многе дугом, па не имадоше људи куд. Стиже једва и њему једном, а давно то и жели. Па кад доби, као да се зграну; ретко кога да остави на миру. Жале се људи међу собом на његов рад, а не могу му друго, но да трпе.

Ранко се ослони на опо, што му Мара рече: да неком помене, да поради ил види код Аврама, па ваљ неког злосрећног Мелентију.

Неје да се човек руга, а мало је био већи од детета, па га народ и прозвао »бица«, а сметењак да се човек и чуди и крсти, како је кратке памети. На брчишту му било као на длану, а и коса му она, као да је неко насадио. Очи му биле, да те не погледа, где их крене, пресушиле. Кажу људи, опила га мајка, кад је био мали, па се пресекао. Имало је људи у селу, да му рахат метну руку на главу, па као са штапом. И ваљда од тога свога рада и био је, што бабе кажу, баксуз.

Сави се он око Ранка, а овај, у својој невољи, и не превиде добро но му рече за Јелку, и како му мајка казала и како треба; све му рече као човеку, што ће Авраму поменути. Обећа му Мелентије, да ће он, вели, да се прихвати тога, а зна, вели, нешто, мора ће Аврам пристати. Ранко му све поверовао, а он сплетен, па све замрси.

Не би од тада ни недеља, а дође биров Ранковој кући и каза, како Ранка зове кмет.

»Стиже«, помисли Ранко, па се узнемири, као никад дотле. Док не пође Авраму, нигде мира да нађе. Устумарао се, као да по јексерима гази. Једва стиже да пође општинској кући.

Код општине доста народа Ту Аврам и његови, што с њима ради, а ту и 'вако другог света.

Ранко стиже до њих.

— Помоз' Бог! — поздрави.

Од њих неки поздравише, с некима се и рукова, а Аврам се натмурио и ћути.

Виде одмах Ранко, да у Аврама није лице за добро.

— Рече биров, звао си ме, — каже Ранко.

— Јес', — каже Аврам некако опоро.

— Ја дођох, — каже Ранко.

— Имам ја ваљда очи, — рече Аврам љутито.

Сви заћутали. Ранко чека, шта ће бити, а нестрпељив, све одмиче ногом и укрпта прсте од руку.

— По вашем, браћо, — окрете се Аврам људима, — да ли се казни, ко краде?

Сви га погледаше.

— Казни, — рече неко из гомиле.

— А ко пали? — пита Аврам.

— А што то, Авраме? — упита га Мојсило Прокић.

— Казни ли се? — опет Аврам.

— Казни те како! — рече Мојсило.

— Ви сте, браћо, осудили, — рече Аврам. — Овај хоће да пали, — рече и показа на Ранка.

Ранку као да неко онај час исиса сву крв, оста блед као крпа.

— Шта то рече? — једва што каза.

— Хоћеш да палиш куће другима, — виче Аврам, а очима сече. Оно му лице појаво, па му опако очи уз њега пристале, — као да се у ђавола претворио.

— Чију кућу?

— Моју!

— Бог с тобом, кмете!... Ко то рече? — вели Ранко.

— Не може то тако!... Људи, послао овај онога Мелентију мени, вели, хоће гоља моју Јелку. Дође ми, да ону наказу згазим. Кошчи се као петлић, вели: те не знам воле се они... те не знам не може једно без другог. Вели за овог, вреди више од мога имања, и рече, ако му не дам, да ће отет' па, вели, и кућу запалит'. Нема то тако у мене... нећу ја хајдука да трпим. — Нећу ја, да кажу људи: »Тешко селу са оваким кметом«. Не може, брајко, то тако — јок вала! Дед, Гајо, покажи му, како се куће пале!

Гаја се пандур издвоји од осталих и пође Ранку.

— Шта хоћеш ти то, кмете? — викну Ранко, а задрхта као шибљика.

— Положи га, Гајо! — каже Аврам пандуру.

— Кмете! — јекну Ранко, а глас му од страха као да отупи.

— Онај је ваљаде то налагао; неје такав Ранко, — умеша се од људи први Јован Кундак.

— Немо̀, Авраме, — залетише и остали.

— Ман'те се, људи... на мене ће грех. Знам ја, крив је као нико... Рече Мелентија, он га послао, — брани се Аврам од људи.

— Знаш, Авраме, оног... тек ће Јоксим.

— Ајa! Нема друго — дед, Гајо!

Гаја ухвати Ранка да га положи, а он као и да не зна, шта је с њим. Поводи се као мало дете; само дрхти и једна, но некако страшно, шапуће:

»Несам, кмете... немо̀, кмете!«

Зликовца би пре умолио.

Људи утекоше: јад им гледати, како Гаја удара а Ранко само јекне: »Несам, кмете; немо̀, кмете!« — Тако донекле, па и то преста; после као да по камену бију.

Преста Гаја, а Ранко још лежи; мораде га дићи. У лицу дошао смутан, као бунован човек, по очима му се ухватило нешто пепељасто... Страх га погледати.

Људи га упутише кући, он онако као сметен пошо; пође Милета Милованов да га допрати до куће.

— Сети л се Бога, Авраме, кад уради? — већ не мога Мојсило да отрпи. Свима је тако, а он још и као најслободнији.

— И ви га осудисте, — каже Аврам.

— Где ми, јадан не био!... Шта ти момак би крив? — рече Јова.

— Онаке ћу ја тако! — вели Аврам.

Остале као да је неко утукао. Хоће народ од насилника да пропишти; а да се успротиве, у рукама су му — може им куће с главе продавати.

— Где ће ти душа!? — каже му Мојсило.

— Где и твоја, — рече Аврам па оде.

Неје му право, што му тако пребацују.

— Бѐспа човека! — рече Милета.

— Неје оно човек... тек што има лик човечији, а гори је од вука! — рече чâ Маринко.

— Још ће и горе радити! А нека, људи, изабрасте га, — каже Мојсило.

Дарну Мојсило, где боли. Несу они њега изабрали, што им је добар, но што им је муке било, а оправдати се сад не би се ни могло.

Дотрчао неко Мари и јавио, шта је с Ранком, а она појурила, колико јој старост допушта, па кад га виде, какав је, издаде је и оно мало снаге, паде једна у прашину, а рукама му обви колена. Отворила уста, да нешто каже, а глас јој се пресекао, па из грла избива нешто као писак. Онако, веле, змија сиче Девојче стало уз њих и пишти, да у срце дира, а јадиче од муке, све тапше по прашини. Други син Јова, једини, што и за себе очи има, готово их однесе кући.

Преноћиште ноћ, да је и муци мука. Као убијени сви, а и оно, што се миче, некако је мртво, — као да је мртвац у кући, па га жале.

Ранка увели у ваја̀т — све то други раде, он само гледа, а као да ништа не види. Узневерио се. Донекле оста тако, па се поврати.

Ноћ на пољу, а мрак у ваја̀ту; она празнина и тишина у соби као да се упија у Ранков јад. Груди му чисто дошле празне, срце му се скупило, па што даље, све то чини се мање. У мрак око не продире, али он чисто види. Види, како се дими, страшно дими кућа Аврамова и по који пут пламен затрепери, па онда како Аврам гологлав трчи по дворишту, а њега склептао народ па везује. — Запалиће га, нека и изгори, нека пропадне! Да га пред народом осрамоти, а никад на зло неје ни помислио! — Па опет покојни Митар како лежи, блед, као кад је на столу лежао, а лепо чује где вели: »Уби ме Аврам! Аврам ме уби!«

Нешто га успављује, као да неко усипано гвожђе близу њега привлачи, па га жар жмари по телу — само што маха има, да са себе хаљине кида.

И то им је мало. Мало је да остане без куће. Убиће га, да не мучи више свет, да не срамоти људе. И већ, како Аврам седи а он

сакрио нож па му прилази; сви појурили, да га браће. Јелка клечи и преклиње, а већ лоши крв из груди му, па неје да је црвена, но црна и густа, као да је два дана била под сунцем; а он тура нож све дубље.. све више крви... Читава река, а у њој грца и Гаја пандур.

Коме је зла он учинио? — Зар је зло, што му Јелку искао? — А и она, и ње да нема, та и у ње је Аврамова крв.

Све га нешто више задављује. Од оне вреline као да му и душа гори. Грло му чисто орапавило — само трупке воде да га окваси, или да му је у реку да скочи, да се напије, — да једнако воде пије. Све му нешто на прси належе, као да сваки час нешто на њега навали. Он одбија руком да отклони, удари по кревету, нешто мућну као да је вода. Дограби чутуру — наже је и не доби маха да одахне.

Све га више жеђ морила. Пио је, пио и пиће га сустизало... Све му се скупило и на души и на срцу, али Аврам, Аврам стоји као пре, црн, страшан а сав у крви као зликовац.

Мара препоћи на прагу од вајата. Наслонила главу на врата, а од суза јој све око ње влажно. Не сме му отићи а чује му муку. Тако целе ноћи, нико ока да склопи.

Пред зору као да се Ранко смири, као да је заспао.

Освоји дан, а све једнако. Тишина у вајату, тишина на пољу.

Кад о подне а он отвори врата. Светле му се очи, и лице му се отегло а од њега заудара ракија.

Мара се занесе:

»Шта је то с тобом?«

— »Ја... ова... ко, ако...« Јест пијан и као да зна шта је с њим па га срамота. »Аврa... Аврама — да.. уби... ијем«, па се задржа под орахом.

— »Сипе!« цикну Мара.

— »Аврр—рам« булазни Ранко.

Мара се издиже... неје више то жена, неје више у ње човечија душа... као да се из гроба дигла. А њој и неје овај свет; свет, као да под гробом лежи... Оде у Аврамову кућу и паде му на праг, веле, да је само рекла: »био проклет!« па изданула.

*

Ранко се донекле држаше, па га оборн пиће, неје више без њега могао. Сваке славе опије се, сваке свадбе опије се, па ноће и сваког дана. Брат га држао код себе, док му се смрт не смилова.

Аврам да је после живео два месеца па умре. А нешто га пред смрт нападе. све се боји, да ће неко да га убије. Вели да је говорио, како му покојни Митар седи једнако на прсима — не да му да дише.

Од његових, што су остали, неје добро. Одбио их свет од себе.

СЕОСКИ ЧАКАНАЦ.

ЕПОСУ ЧЕТИР ПЕСМЕ.

(ПЕТЕФИ.)

ЧЕТВРТА ПЕСМА.

Куда си наг'о,
Господар-Крпо,
На живих ступцих телесне ти зграде?
Куд трчиш тако, камо ли спешиш
Неуморним трком
Баш као кугла, кад се закотрља?
Приличује л', Крпо, једноме јунаку
Умакнути срамно са бојнога поља,
Јуначке се славе на пречац одрећи
И лаврова венца, што јунаке реси? —
Не грдимо Крпе, не грешимо душе,
Јер избраник он је божијег промисла,
Родио се за то, да седо сачува
И опасност вељу отклони од њега.
Ил' ваљда мислите, да није све тако?
Па што би га онда цело село звало
Пријатељем мира?
Држећи се свагда својега начела
И сада је силно убрз'о кораке.
Лагане су ноге носиле га право
Бировљевој кући,
Пред чији су врати, пуне достојанства,
Егеде стојале.

Господар Крпа, пријатељ мира,
На скупању наје бирова старог,
Мудрога старца, штедљива на речи.
Пружио се старац кол'ки је дугачак
По душецих меких,
То јест по кревету,
Под главу је мет'о кожушину стару,
Јер нови је чув'о — треба за параду.

Господар Крпа
Нежно га гурну пальцем у ребра,
Не би л му како растер'о магluу
Слатkога санка с очију старих.
Ал то није био тако лак посао,
Као што изгледа невештом оку
На поглед први.
Ваздан је Крпа кубурио с њиме,
Док му, на послетку, не пође за руком,
Да бирова барем у пола разбуди.
С натегом се диже трепавица једна
И биров зачкиљи те мирно запита:
„Но, које је добро?“

„Нема ту од добра, зло је, наопако!...
Ал на ноге само, да не дангубимо,
Ако нисте ради, да пропадне село
Једном за навеки.
Распламтела с' битка и бесни ужасно,
А поље је бојно у крчми код Сосе.
Слегао се народ из читавог села
На се један с другим бије и кркави,
Да ј' човеку мирном гледати страхота.
Ту падају људи, к'о у јесен мухе,
Обојена земља проливеном крљу,
Изгледа к'о да је од црвене чоје,
Застава се црна, весница крвава,
Вије на бојишту...
Већ на ноге, кнеже, да идемо журно,
Док још касно није,
Јер у целом селу само ви можете
Закочити точак невидовне беде.“

Тако је живо сликао битку
Господар Крпа, пријатељ мира.
А биров, мудра старина седа,
Што 'но је увек штедљив на речи,
Отвори и друго спаваћиво око
И ово нађе за добро да пита:
„Дакле да идемо?“

„„Јест, кнеже, ал с места — чекат' не можемо.““

„Не марим“, рече обичном мирноћом
Старина мудра.
И кад је нови кожух навук'о
И палица му у руци била,
На пут се крену.
Сусед је био ћутљивом кнезу
У звању вазда тачни кишбиров.
Кућну му на прозор, позваше га собом.
И одазва се на позив њихов
У звању вазда тачни кишбиров,
Ма да му није баш добро дошли,
Јер га помели у продовољству
Најмилијему — баш је жену тук'о.
Када су прошли крај певчеве куће,
Женица му красна, мушкобања Марта,
У највећем јеку комшиницу грди,
А грди је за то, што је, куја једна,
Убила јој красну капорасту коку,
Што је увек ишла међ' пилиће њене
На испред њих увек јечам позобала.
Замислите само, колко ј' била гневна
Мушкобања Марта с нечувене штете.
Ал' то ни замислит' вазда не можете,
Како плану гневом, како се распали,
Кад јој Крпа каза, шта јој је од мужа.
Говорити хтеде —
Јест, али у грлу застаде јој речца,
Очи закрвави, лице јој помодри
И у целом телу дрхтати почела,
К'о питија иста.
Око себе гледну питалачким гледом
И дохвати неко подобро метлиште;
Гледну на њих троје, а очи јој светле,
На потркну напред, бож' прости к'о луда:
„За мном хајте само, да видите чуда!“

Када је биров, штедљиви на речи,
Господар Крпа, пријатељ мира,
У звању вазда тачни кишбиров
И с њима још'те мушкобања Марта —
Када су стигли на бојно поље,
Грозно су туна вид'ли позорје.
Крвава битка још'те у јеку.
Господар Крпа, пријатељ мира,
Није претерив'о, кад је кнезу каз'о,
Да с' застава црна, весница крвава,
Вије на бојишту.
Тако је било са свим дословце.
Пешка, с које су дички вештаци:
Зрикави егегуш, ћорави тамбураш
И шапталя бегеш, трећи у банди,
Омладину чилу гонили на игру,
Мамећ' из свирке умилне звуке...
Та иста пешка провалена стоји,
Као на стени развалине града
После ужасног турског напада,
Поломљене леже ноге од астала,
Црепоће од чаша, боца и бокала
По крвавом поду,
А сред крви једно одгрижено уво
(Ох, да л му се коса бар бегством сачув'о?).
Мушкобања Марта са ретком куражи
Појури у битку, да мужа потражи,
И док га не нађе, дотле се не смири:

Згурио се, јадник, у неком буџаку,
Приликујући каквом убогом жебраку.

Ох, Хамлете, страх твој, кад си вид'о духа
Умрлог ти оца, са свим је којешта
Према оном страху, којега претрпи
Мекосрдни певац, када спази Марту.
У ужасном страху побеже под астал,
Па склопљене руке подиже молећи.
И камен би вальда смилов'о се на то,
Ал' његова Марта осолит' се не да,
У срцу јој нема милости за мужа.
За ногу га зграби па к себи привуче
И душмански стаде метлом да га туче,
Све догод се метла није покр'ала,
И' онда га дохвати за кике баш онде,
Где највећма боли.
Залуд певац моли.
Поче да га вуче по крвавом поду,
Баш као што Жида вуче коњску кожу.
Још га тепит' стаде оваковим реч'ма:
Нећу да те овде срамотим пред светом,
Код куће ћу ве̂ће судит' ти по правди.
Ко познаје Марту, зна, да је од речи,
У таковој ствари још није лагала . . .
Где је ствар озбиљна, не зна, шта је шала.

Међу тим је биров, старина мудра,
Не толико својом красноречивошћу
Колико угледом, утишао битку,
Што с' очајно била у Сосиној крчми.
Повукли се борци свак на своју страну,
Као оно када покољу се вашке
Па им газда дође с батином замашном
Те на њих позвиче: На поље се вуц'те!
Виновници главни пред бирова стали,
Клатковић и Главаш са замашном шаком,
Па се труде, да му представе по души,
Шта ј' било у ствари.
Ћутљиви биров, старина мудра,
Укори опширо Клатковић' звонара,
А храброг Главаша замашне шаке,
Сеоског чаканца,
Што ј' крваву битку управо и поч'о,
Чрез свог кивибирова, тачнога у звању,
У егеде сапе, у бувару скљуси,
Ал прво и њега поштено избруси.

Тамо сада седи и грехове каје
У бувари хладној у егеде сапет,
Водове му тешке још то олакшава,
У великој тузи то га само теши,
Што ј' душмане своје поштено излем'о.
А када се срећне с божјим благословом
Ослободи ропства и буваре клете,
Отић' ће у крчму срамежљивој Соси
На ће душманима опет да пркоси.

Ој, танана жицо на мојој лири,
Сад се одмори.
Тежак је пос'о, што га савлада.
И то тако дивно — нисам се ни нада'.

И ја ћу се пруђит'
По лаворици,
Што 'но је беру на пољу славе
Све песничке главе.
Сад нека гробар копа ми раку —
Шта ме је стало?
Зато ћу ипак живет' и даље,
Док се овог света сапунички мехур
Једном не распљиви.

На гробу ће моме, окићеном цвећем,
Светлит' жижак славе,
Као што светле мачије очи
Сред ноћи тавне.
И завист ће доћи, да ми лавор скине —
Ал' све забадава, скинути га неће,
Високо се диже моје лавор-цвеће,
К'о венац иверја над крчмарски врати,
Што путника зове, да у крчму сврати.
И кад у мрачну вреју заборава
Време ме стрпа
И сакрије ме тако оку незналица,
Мрачну ће вреју просећи сјајна
Бесмртности брица.

Икша.

ПОСЕТА У ДОБРИ ЧАС.

НОВЕЛА МАТИЛДЕ СЕРАО.

-II.

Морам рећи, да су, поред свију чудноватих догађаја и поред брига за сутрашњицу, у овој кући ове вечери сви лепо спавали, а ниједна се суза није пролила. Ема је била уверена, да комедија, која ће се сутра изигразати, неће нимало изменити будућност. Гвидо је исто тако мислио. Познавали су врло добро једно друго, те су знали, да их ништа, ништа више не може здружити. Ема, ушавши у своју стару спаваћу собу, мишљаше, да је у гостионици, а Гвида је у његовој соби успавао Херберт Спенсер (не мислим

омаловажавати философа, — али је мој јунак био сањив.)

Право су имали, ништа их више не могаше здружити. Каквих ли будалаштина нису почињали, док се узели. Гвидо је журно за Емом из Фиренце у Неапуљ, а ноћи је проводио под њеним прозором. Ема му је писала сваки дан по осам табака, а целе је ноћи висила на балкону. Њен отац, као сваки отац на овоме свету, нешто из добре воље, нешто силом, благослови их. Напослетку, он је био врло добар, а што одмах није пристао, беше једино с тога, што му је било тешко растати се са јединицом. Но бојећи се, да му њерка не пресише од туге, одобрио је. Младенци, у пуном јеку среће, обожавали су једно друго пуне три године дана. Не велим, да и код њих није било какве зађевице и љубоморе, нарочито од Емине стране. Она својим одлучним, настраним и покорним карактером, који не знађаше ни љубити ни мрзити у пола, беше прави контраст Гвиду, који је био доста хладан, и коме се на лицу читао онај лагани и иронични осмех свију слабијих карактера. Више је пута међу њима долазило до жестоког сукоба, али им тим слађе беше измирење.

Једнога дана, не знам како, у Гвиду се пробуди неки стари успавани пламен; видеше се, подсетише се, написаше писамца и одредише састанак. Како ли ово дознаде Ема? Да ли преко ненажљивог слуге, да ли преко добре пријатељице, или је нашла какво изгубљено писмо? Не зна се; али нема сумње, до ње допреше јаки докази, јер се цела њена слепа и пламена љубав, коју осећаше према своме мужу, претвори у мржњу. Не хтеде чути ни за какво оправдавање; осећаше, да је тешко рањена њена љубав и њен женски понос. Зовну мужа, па му чудесном мирноћом, а да јој глас не задрхта, саопшти, да ће се развенчати без хуке и буке. Њега спеби ово изненађење; хтеде да се правда, да се насмеје, да целу ствар представи само као шалу и да заглади своју кривицу; али му жена одговори тако жестоким и озбиљним речима, да он ућута. Виде, да је џлишно свако даље правдање, с тога поприми све погодбе, које му она постави, и пусти је да оде, у тврдом убеђењу, да је та жена охола и да га више не воли.

Као што већ напоменух, трудно се, да се разабере разним пословима, политиком и љубављу. Постаде доста слободан, немаран и скептик; али кад би остао сам са својом савешћу, осећаше, да је његов живот тужан и да је пропао.

Своју жену видео је свега два или три пута издалека. Поздравише се као две особе, које се једва познају. Никада једно не потражи друго. Она је живила усамљено, није одлазила ни на забаве ни у позоришта; међутим се он страсно одао најбурнијим забавама. У једноме се само слагали: пишући оцу као да се ништа ни десило није, то јест увек једно исто. На пример Гвидо је писао: „Ема је здрава, мислим, да вам је и она писала, много нас поздрављала. Љуби тетку.“ А Ема: „Гвидо се врло добро осећа. Има врло много посла. Неће ме моћи пратити у купатило.“ И на овој танкој свиленој нити основала се срећа господина ђорђијанија.

Кад се видели после онога кобнога дана, беху дирнути и муж и жена. Ема је дуго сакпађавала саму себе и свој понос, док је ушла у кућу свога мужа. А много је стало, да изгледа онако немарна и весела. Због оца, због оца! — једнако је говорила, храбрећи саму себе, али је ипак најваше осмели хладно понашање њеног мужа. Њихов разговор беше уљудан и свечан, а ни једном речцом не подсетише се на прошлост или будућност, и ако се узајамно помало пецкали. Не беше ту ни трагичности ни рекриминације. Једном речи, понашали се као две паметне и озбиљне особе. А сутра?

Сутра ће бити тако исто: претвараће се, биће мирни, неће се одати; немир ће затајати осмехом, нанизаће оцу читав низ званичних лажи; кад отпрате оца до станице, дубоко ће се поклонити једно другоме и отићиће свако својим путем. О измирењу нема ни помисли: Гвидо никада неће први проговорити, Ема неће никада опростити. Дакле је свако са своје стране било мирно у души.

(Свршиће се)

ПАВЛЕ ОРСАГ-ХВЈЕЗДОСЛАВ

СЛОВАЧКИ ПЕСНИК.

ПИШЕ Д. Б. ДОБРОСЛАВ.

(Наставак.)

Звало би се преухитрити са судом о песничкој радњи његовој, кад бисмо при овој малој карактеристици, коју овим хоћемо да дамо о песничком његовом тварању, покушали разликовати је по појединим периодима и оно, што је слободно никло, поделити у категорије, како бисмо званично у протокол узели оно, што је он досад дао, и што на радост свога народа све више и више даје. Осим тога како је стање словачке књижевности, у опште свију спољашњих околности, које су

прате, особено, то има доста знатних, шта више зазад несавладљивих тешкоћа, које смегају, те се једва може с успехом доћи на дно, на цео правац душевног развитка тако знамените песничке индивидуалности, као што је Хвјездослав. Пре свега је чудноват случај, да је тај необични дар, који по оригиналној песничкој даровитости већину, ако не све своје претходнике далеко надмаша, никако у доба, у којем се уз скроз непоспешно политичко стање заједно са свим злехудим последицама тога стања по образовање читаве једне генерације у народном духу чрез тадашњу продукцију, која је по предметима била јадна а нарочито у језичком и ритмичком погледу несвежа, и смисао за еластичност и бујност националног идиома алтерирао чак и код образованих Словака. На кад већ достојанство појезије по себи искључује површност, тако је свет, како је већ исахнавалан и њене умилне дарове, за које Шилер вели, да су сазрели „у светлости другога сунца, у срећнијој природи“, несахнавално примио, као оно пољско и шумско цвеће, које је блага природа божја пробудила на живот и радост човечанству. Ваљало је продрмати савест у народа, а у име те савести поздравља њега и Нову Весну Вајански, у кога срце народно најснажније бије. Као два блистава небеска тела окрављају се њих двоје а њихов сјај обасјава мрачну ноћ у Татри. У свом отпоздрављу одвраћа му Хвјездослав:

Už kráča, vidím, krásna dievka: Vesna
Ba prerozkošná tomu, kto ju ľúbi!
My ľubíme ju — však ver pravdu istím?
No na dotaz, že ktorému sa sľúbi
za ženku? riekla hlasom zvonkov čistým:
„ni jednomu ver z vás — to nemyslite!
Rod Tatier celý — to môj Janík biely!
Tu lístky ľatijovú: okamžite
napíšte na ne sľub i pozdrav vrelý...!“
Už píš! — kým píšeš: sluko veršTvoj zlatí,
a tlieskať budú: rod a Vesna — matí.

Вајанскова је дала заслуга, што је словачка публика упозорена била на непрелазну висину Хвјездославске појезије те се иста разумевању те публике ближе примакла. Хвјездослав стоји високо узвишен над том својом судбом, која се оснива једино на спољашњим условима словачког народног живота; њега за свагда носе крила узвишеног и правог одушевљења, песништва, које из највиших идеалâ човечанства добија боје и снагу за своје приказе. Словачки народ већ сад има пуна основа веселити се успеху и сигурно домаћином циљу свога песника. Он је, као што Вајански каже, велик песник, речити Микел Анђело Словаштва, а у најстрашнијем понижењу словачког народа звезда његова и савест.

А што пре свега Хвјездославу даје одређену физиогномију, то је уз ванредну дубљину мисли скроз и скроз изображен смисао за облик, благогласност стихова и сликова, племенитост и лепота језика, срећна хармонија облика и садржине, која сведочи високе интересе песникове. Крај песама, њених смишљености и предочности, које савлађују најразније предмете и мотиве, има једно за њ карактеристично коло песама одушевљена полета и мислилачке појезије, која је пуна важине а бави се са највишим питањима човечијег бића.

Хвјездослав, у чијој патреној, племенитој души одушевљење за слободу и очување индивидуалних и националних права снажно кипти, осећао се пре света позван, да стане на браник за потиштену народност, да тежи за тим, да се дигне националној свест. Велик је и узвишен онде, где маха даје осећајима својим за бољитак и невоље свог рода. Песничка његова душа стоји ту у средишту мишљења и осећања народног. Лирика његова има ту нешто необично визионарно. Као пророк збори највеличанственије и најсилније речи у песми својој „Záblesk“:

— A to sú ajhlí krbu nášho planý:
čo ešte žijú, blesktajú;
i tie, čo zhasly pozemskému kraju,
by zjasaly sa inde — nad hviezdami!
Nuž pestiteľ'u nebeský!
riaď, spravuj jich. Nech tvoja vôľa stáva
sa jedine. Len teba dovoláva
sa plam tu každý, či z búr závoja,
či z tiše vzduchu život jeho plane.
Či duš, alebo ujmeč oleja:
len tvojmu, tvojmu súdu ponechané....
... Slovák.. len syn na pušť vyvržený,
ver mi na púšti opustený nebí;...
Hej zmierca: ale nedokonalí!
bo ducha s telom nezlomná v ňom spona!
Len trpí, ticho trpí, ticho znáša...
S nád proroctvo, zvesť silnú žiadaša?
no tuší čos a zapieva tak seba;
no cíti, vidí — čuje, jak hlas z neba:
tyš z trpiteľ'ov jediný,
pre ktorho zdvihnem v pomoc mora hlbiny,
mám prostriedkov na nebi, zemi, mori,
moc trojich použijem... ty sa sbliža:
a nezomretý sídeš s dreva kríža!

Прегнанција завршетка, снажно изведена у духу старих пророка, изазиваће умирење осећаја. Узвишено одушевљење, заносни полет душе гради мост међу небом и земљом на где му у виших слојевима његова осећања не може реч потпуно да задовољи, ту употребљава он она оригинална спајања и сапаћалачке законизме, који су тако карактеристични за његову лиру.

Нераскидљивим је везама везан за своје доба а најтешње за свој народ. За понижење свог рода, и за његове надежде и за испуњење истих погоди он

увек пуне гласе бола, гнева и одушевљење радости. Он је народни телал, који блистање врлине свога славенског духа у лету додирује, као у песми „Som Slavian!“

Hej, závidíte čest tú, slávu mnohú;
pásť zatínate a zpierate nehu — —
Som Slavian! — Slava na vysostách Bohú.
Nie, pýcha, zpupnosť zo mňa nehovorí
ni ztrestenosť, ni hravá výtržnosť:
keď poviem: ja som kvapkou v jednom mori:
keď poviem: ja som obra drobná kosť;
keď poviem: ja som vetev pra-prahory,
a jednej hviezdky v nebi kmitavosť —
nie, chvasť to nenie, duch sa nepechorí:
zé toľko nás, jak všetky anjel — sbory...
Som Slavian!
Čo skrývaš sa za nočnie taje, tiene
a v potupný sa hališ blázna šat?
— — —
Zé vpatrnosť hadov? — či hadov
má počítať za svojich tento rod!?

Chcem rodoľubstvo, ale s žiadnou vadou
chcem plný kvet, zdrojčistý, zralý plod
so stromu chcem! Prač polovičatosti!
nech každý zjera v tváre čistých prác.
Ó, v rode tom už toľko odpadlosti:
nuž, máli živiť potvór ešte viac!?
— —
—
Som vo vir žitia s prkien divadla!
Nač Nikodemov roj nám zatajený?
Ja žiadam ťa, Judášu! zrad ma, pane!
Keď skorej skoná vítaz na šibeni —
i skôr deň tretí, skorej zmŕtvych vstanie!

Златне су то речи, које жигом презрена житију чела онима, што се не сећају порекла свог те се из јадничких, себичних разлога одричу свог рода.

Тако стоји Хвјездослав на бранику народном те одиста заслужује, да родољубиви гласи његова одушевљења одјекну онде, где се народ има да бори за свој језик и своје обичаје. (Наставиће се.)

СРПСКИ ЈЕЗИК

У ОКОЛИНИ ПРИЗРЕНСКОЈ, ПЕЋКОЈ, МОРАВСКОЈ И ДИБАРСКОЈ.

САСТАВИО ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

(Свршетак.)

5. Дибарски крај.

Ево нас у дибарском крају. Прошли смо до сад од јужне границе данашње краљевине Србије преко пола Косова до Дибре и довде сваки је могао увидети, осим ко је слеп код очију, да у споменутим крајевима влада чисти српски језик. Али ево нас сад у околици Дибарској, где језик мало друкчије изгледа, него што изгледа у споменутим мало час крајевима. Хајде, да видимо, како изгледа тај језик у околици Дибарској. Ево одломка из једне песме:

Шчо се шетат млада Момчулица,
Шчо се шетат из рамни дворови,
Ја догледа Момчула војвода,
Изговори Момчула војвода:
„А невесто, а добро, убаво!
Шчо се шеташ из рамни дворови?“
Изговори убава невеста:
„Ај ти тебе, моји господаре!
Ја се шета из рамни дворови,
Што догледав под Пилита града,
Шчо догледав срна и кошута,
Ми текнало од лофчок понада.“
Бог да убијет кучка Момчулица!
Неје се јало од лофчок понада,
Ток писала једна бела књига,
Ја писала краљу Влкашину.
„Како знојеш крале Влкашине,
Да загубиш Момчула војвода,
Ња го прата под Пирита града,
Ња го прата ловчок да уловит,
Тамо да го није загубите.“ И т. д.

Смемо ли казати, да је у овој песми чисти српски језик? Не смемо. Али не можемо признати ни да је бугарски, него смеса од бугарскога и српскога језика, из које провирује више српски, него бугарски језик.

Вук Караџић имао је врло оштро око, врло бистро око, око соколово, и што је он својим оштрим оком сагледао и својим бистрим умом прохесапио, а својом науком, која је на здравом разуму прицењена, одредио, то је свето остало, то није могао нико ужљуљати и порушити. Па да л' је Вук где год што прибележио о дибарском дијалекту? Не би л' нас он могао упутити у овој ствари? Ја знам, да је Вук на два места неколико речи казао о дибарском дијалекту. Тако у »Ковчежићу« на стр. 1. вели: »Управо се још не зна, докле Срба има у Арнаутској и у Маћедонији. Ја сам се на Цетињу (у Црној гори) разговарао с двојицом људи из Дибре, који су ми казивали, да онамо има много »Српскијех« села, по којима се говори Српски онако, као и они што су говорили, т. ј. између Српскога и Бу-

гарскога, али опет ближе к Српскоме него к правоме Бугарскоме.« А у свом речнику српском код речи »Дибра« вели ово: »Ја сам на Цетињу видио два човјека из Дибре, који су доста добро говорили Српски, само што су у гдјекојијем ријечима заносили на Бугарски, и казивали су ми, да онамо има много села, по којима људи говоре онако као и они, и зову се *Срба*, као и они што су говорили да су.«

На кад Вук ето каже, да је дибарски дијалекат више српски него бугарски, хајде да видимо.

ѣ.

Старом словенском ѣ одговара у Дибри *о*, н. пр.

И ми зеде сабја петочена
Петочена тридевет година
Ни точена, ни в *рока* фатена, — 62.
На *сон* фтаса једна *мотна* река, — 65.
А виното на *вот* го истурив, — 67.

а.) Од овога се изузима код глагола друга врста, где крајњем гласу од инфинитивне основе ѣ одговара у Дибри *а*:

От *надна* Поповић Јована, — 68.
От *извикна* Поповић Јована, — 68.

б.) У првом лицу спигулара презента ст. слов. ѣ одговара *а*:

Как' да не *плача*, как' да не *жала*, — 49.
Ај ти тебе, моја стара мајко!
Ни се *смеја* на згодна вечера,
Ни се *смеја* тебе на старос ти, — 50.

У свима овим случајевима старом словенском ѣ одговара у бугарском језику *з*.

ъ.

Старом слов. ъ одговара у Дибри *о*:

А невеста голем *сон сонила*, — 65.
От ми падна *во* трева зелена, — 65.

У бугарском језику стар. слов. ъ одговара такође *з*.

ь.

Старом словен ь одговара у Дибри *е*:

Болен лежал болена Дојчина,
Болен лежал тридевет години, — 60.
Ред ми падна *денес* и на мене, — 61.
Не ли пођи в *темна* коњушница, — 61.
Оту ми стрча *Петер* војвода, — 47.

У бугарском језику стар. слов. ь одговара *ь*, које се замењује *з*-ом.

Примедба. Као што смо видели у горе споменутим крајевима, да долази у где којим речима полувокал, тако исто долази и у дибарском дијалекту у где којим речима полувокал и то у где којим оним речима, где је наше пестално *а*, н. пр.

Да ја догледа Јанини свек'р, — 49.

ѧ.

Старом слов. ѧ одговара у Дибри *л*:

Оди, Каљо, оди *жлта* дуњо, — 63.
Љуто *клнет* Марко Краљевиће, — 48.
И ми зеде стребрено *јаблко*, — 58.
А *слнце* ми крваво огреја, — 48.

л.

На крају слога *л* се не претвара у *о*:

Да Бог те *убил* Петер војвода!
Да л' не познаваш убава Јана,
Шчо си ја *сакал* до три години? — 47.

х.

Х се замењује *ф*-ом и *в*-ом:

Го *загубиф* Коруп харамију
И *расушчиф* седомдес потишча,
И *расушчиф* седомдес потишча
И *расушчиф* осомдес друмови, — 59.
От ми стана Марко Краљевиће,
И ми *јафна* своја брза коња, — 51.
Се фатије с *мифни* брзи коњи, — 59.

У Дибри изједначили су се сви падежи са номинативом како у једнини тако и у множини, н. пр.

Шетал Марко из *гора зелена*, — 48.
Нигде Марко *водица* не нашло, — 48.
Да л' не познаваш *убава Јана*, — 47.
Шедба шетал стари Новак хајдук
Со *Грујица своја мила сина*, — 57.
Старога свата *свети Никола*, — 53.
Дворје метет, градум *слзи* роним, — 60.
Со *слзи* и дворје запрашуваш, — 60.
Да потковеш коња *вересија*, — 61.
Не паточи *сабја вересија*, — 62.

Али се налазе и поједини падежи са својим наставцима:

И ми јафна *коња пековања*, — 62.
Не л' излези црна *аранино!* — 63.
Оди, *Каљо*, оди жлта *дуњо*, — 63.
Јанина мајка *Јану* недаваш, — 46.
Го загубиф коруп *арамију*, — 59.
Шчо пратило *једну белу књигу*, — 50.
Ток се смеја Филип *Маријину*, — 50.
А четврто Марко од *Прилипа*, — 50.
Да је речете *сестре Марије*, — 69.
Ај ти тебе, *краље господаре!* — 47.
Ај ти тебе моја *господарке*, — 48.
Бог те убил зелена *горије*, — 48.

Да извадиш *коња крилатнега*, — 61.
Ња си падна од *брзега коња*, — 67.
Ми нескина *ситнега бербева*.
Што позовало рало сватови:
Старога свата свети Никола,
Честнога кума свети Јована, — 53.

Из ових последњих примера види се, да се у сложеној деклинацији замењују радо облици првога раздела облицима другога раздела.

Прво лице синг. презента свршује се на *а*:

Как' да не *плачи*, как' да не *жала*, — 49.
Ај ти тебе моја стара мајко!
Ни се *смеја* на згодна вечера,
Ни се *смеја* тебе на старос ти,
Ток се *смеја* Филип Мађарину, — 50.
Шчо пратило једну белу књигу, — 50.
Ај ти тебе, моји мили сине?
Ак си јунак, тамо да му појеш,
Да не *гледа* крви на дворови, — 50.

У бугарском језику свршује ово прво лица на *з*.

Треће лице синг. презента има наставак *т*:

Јана ми *ткајет* свилено платно, — 49.
Љуто *кленет* Марко Краљевиће, — 48.
Платно ми *ткајет* и сузи рониг, — 49.
Зеднал Марко заран да *вечерат*
И *вечерат* и се *подсмејуват*, — 50.

У бугарском језику нема наставак *т* ово треће лице.

Прво лице множ. през. има наставак *ме*:

Не сум дошол да се *изпикнеме*,
Ток су дошол да се *обидеме*,
Ако сакаш да се *обидеме*,
Обидеме с наши брзи коњи. — 59.

Треће лице плур. през. има наставак *т*:

А стари старци сенр *гледајет*, — 56.
Викуи *викајет* на вити порти, — 69.
Ил таласи по море *фрљајет*? — 87.

За футур узима се презент са *ћа*.

Ако станет болена Дојчина,
Ња ти *илатиг* и *ћа* ти *наплатиг*, — 61.
Ња си *падна* од брзего коња, — 67.
Разитра се море светогорско,
Ња *удавиг* Илиндар манастир, — 66.

У трећем лицу плурала од наставка аориста *ш* замењује и *ј*:

Се *фатиј*е с тенки бозлогани
Бозлогани им се *искршиј*е, — 59.
Се *фатиј*е в тенки половиње
Се *боршиј*е три сиата време.

Part. praes. act. постаје по аналогији треће врсте другога раздела или четврте врсте:

Здодеја ми се *пијући* вода. — 46.

Ово је чист облик српски, а бугарски партицип у песмама гласи овако:

Али ти се, сестро, здодејало
Метејачи прерамни дворови, —
Гледајући твоја мила брата, —
Месејући пребели колачи, —

Part. pract. pass. постаје по аналогији прве врсте:

В роци држит жала Бога,
Мала Бога не *кретена*, — 84.
Неточена, ни в рока *фатена*, — 62.
Студена вода с утра *носена*, — 47.
Да ми бође срца *разбудени*, — 59.
Да си пијет вино *неклатено*, — 60.

На крају овде спомињемо, да у овом дибарском дијалекту нема артикула, као што га има у бугарском језику.

Ово су особине дибарскога дијалекта, а све друго, што није овде споменуто, разуме се, да је као и у данашњем српском језику. Да богме да су гдекоји ови облици постали утицајем бугарскога језика, као што је прво лице синг. презента, једначење падежа са номинативом, али ипак за то нису то бугарски облици, као што ни футур није бугарски, ма да је утицајем бугарскога футура постао. Тако бугарски гласи футур од писати: щтъ пишь, щтъ пишеш, щтъ пише, а у дибарском крају: ћа ниша, ћа ништ, ћа ништ. Види се, дакле, да је по аналогији бугарскога футура постао, али ипак је остало по законима гласовним српско *h*, које Бугари немају. То *h* а и *ђ*, што долази у дибарском дијалекту, то је јасан знак и битно обележје српскога језика. По словима *h* и *ђ* поделио је Ђура Даничић словенске језике на три раздела, за које му је писао учени Шлајхер ово: Mit dem gesagten haben sie nach meiner Meinung den Nagel auf den Kopf getroffen. По тој деоби спада бугарски језик у други, а српски опет у други раздео. А ту је деобу углавио Ђура Даничић по словима *h* и *ђ*, која долазе у дибарском дијалекту увек као и у српском, а у бугарском језику на место њих увек *шт* и *жд*, и по тој деоби, а и по изложеним особинама, не може се никад прибројати дибарски дијалекат бугарском језику, него једино српском. Кад се к овоме узму на око још обичаји српски, који владају у дибарском крају, а особито крсно име, које је искључиво српско, онда мислимо, да имамо потпуно право, што дибарски дијалекат прибрајамо српском језику.

ЛИСТАК.

ПОДИЗАЊЕ СПОМЕНИКА ФИЛИПУ ВИШЊИЋУ У ГРКУ.

Сећаће се наши штовани читаоци, да су у своје време читали у овом листу (види 1. и 32. број о. г.) о намери, што је прихватио српско академичко друштво „Зора“ у Вечу. Омладина тога друштва радила је од оно доба у споразуму с одбором у Митровици и с одбором у Грку. Наша јавна штампа прихватила је њену лепу замисао. Народ се одазвао. И на дан велике Госпојине прослављен је у Грку спомен великога народнога песника и гуслара, те му и на гробу подигнут, откривен и посвећен споменик.

Како нисмо могли пропустити, да у своје време не реферишемо коју о Филипу Вишњићу, ево сада и извештаја о подизању споменика му и о народној слави, што се том приликом обавила.

На две три недеље напред позивани су гости преко Митровице у Грк.

У очи велике Госпође опазила се необична живост у Митровици. Гости су долазили са стране, а Митровачки одбор имао је пуне руке посла, да размести пријављене и непријављене госте по становима. Родољубиви Митровчани су дочекали госте због са опрадданим српским гостопримством.

Али осим Митровчана подигло се и из околних места око стотине кола, да бесплатно одвезу госте сутра дан у Грк и довезу их натраг.

Сутра дан у пет сахата у јутро почели се гости кретати из Митровице у Грк. Читав се карван кола дигао, а на сваким колима по 4 и по 5 особа.

Беше диван летњи дан.

За 2—3 сахата стигоше из Митровице у Грк. Али Грк већ пун гостију, што су поранили, те се с других страна слегли у том малом селу. У улицама око цркве и пред црквом шатор до шатора, а под њима прве већ гости. Колачари разваварили своје посластице. А крчмари засукали рукаве, на то врте јагњиће на ражњу то послужују госте пићем и ђаконијама.

Било је гостију из целога Срема, из Бачке, из Баната, из Србије, из Босне, Славоније и Далмације. А гостољубиви Грчанци отворили широм капије и своје скромне дворе, па дочекују и зване и незване, и знане и незнане, искрено, српски са: „Добро нам дошли,“ и поздрављају се са свима као са старим знанцима и најмилијим гостима. Није ни било потребе гостима да распитују, где ће с колима свратити, него терај, где видиш, да још има места. Домаћин зове у собу и нуди љутом ракијом, а млада и млађарија ти спрема хладне воде, да се разгалиш и умијеш од тешке прашине, што те путом попануда. Чим си се мало тако шпичаурио, хајд пред цркву. А ту народ силан све у руку стајаћем, здравиш се, рукујеш се, састајеш се, с ким се дуго нисм ни надао видити; упознајеш се, с ким би се тешко каде упознао. Свитина је то као о Видову око Ранице. Није много, кад бих бројем рекао између пет до шест хиљада душа. Ко је био на Бранкову преносу у Карловцима, па сад на Вишњићевој прослави у Грку, могао је видити, да је Бранкова светковина била, до душе, величанственија и многобројније посећена, али је на Вишњићевој прослави, и ако су били сви редови нашега друштва славно заступљени, било куд и камо више простога народа, те је и светковина по томе добила на себи тип са свим народни, рекао бих манастирски . . .

Топ и звона огласише време, да се иде цркви на свету литурђију. Црква већ душком пуна, и ако није од најмањих. Да како да много већи део народа није могао ни стати у свети храм. Службу је одслужио Дамјан Јеврић, Јамински парох, с Јованом Јеремићем, Бачиначким парохом, и домаћином Костом Змејановићем, парохом Грчанским. На служби до јеванђеља је певало Шидско црквено певачко друштво под управом свога честитога лиководе Војводића, учитеља народнога. (Том смо се приликом уверили, да и у мањим српским местима може бити таких друштава, кад је добре воље у певача и истрајности у учитеља им. А Војводићу и његовим певачима слава!) Од јеванђеља певало је Митровачко певачко друштво под управом свога вредногa лиководе Волфа. Вредно је споменути и Косту Јанковића, учитеља Паланачкога, и Шушњића, учитеља Бачиначкога, који су држали појницу, а познати су као изврсни певачи. надмећући се, да што свечаније и лепше угоде у тој прилици песмом и богу и народу. — После службе одслужи с истим свештеницима прота Јован Вучковић, професор у Задарској богословији, парастос с кољивом Филипу Вишњићу. Парох домаћин, као председник Грчанског одбора за прославу, изговори при крају парастоса неколико речи у славу тога дана, одајући славу и признање свима, који погибоше за крст часни и слободу златну, а Вишњић их у својим песмама није споменуо. После наворе слегао се свет на скромноме гробљу Грчанскому и по њоју около гробља. Једва кад се прогураш кроз силни народ, тек

онда видиш. да си на гробљу. (Хвала и слава нека је честитим Грчанцима, што овим поводом ударише нову ограду око гробља, не пожаливши приличну своту новца за то!)

Сунце одскочило у врх темена, па пригрејало свом жестином. Ал се народ стискао једно уз друго, да, као што је неко згодно приметио, орах не би пао на земљу с оних дрвета, на која се начичкали беху момци, да боље прегледе свечковину у овом тренутку.

У томе се указа крај споменика прота Јован Вучковић с епитрахиљем и с крстом у руци, откри красним српским пешкирима застрт споменик и осveти га уз складно појање певачких друштава.

После освећења говорио је у спомен Вишњићу а у славу српских народних гусала и о значају српских народних песама Радивој Врховац, професор у Карловачкој гимназији, умољен од приређивачкога друштва „Зоре“ као њен бивши члан. Говорник је свој говор лепо смислио и извео, ако се по садржају говора и може приметити, као да га је спремао за какву дворану и одабраније слушаоце; али не да се поређи, да би био од већега утицаја и у овој публици, да је могло бити више тишине међу слушаоцима, те да се говорник могао боље чути. (Говор је штампан у 98. броју „Браника“.

После говора отпевају певачи познату дивну песму нашега Ђуре Јакшића, а по композицији Јенковој: „Падајте браћо!“

За тим се врати народ у село. И сад се тек могаше слободно видити споменик на гробљу покривен венцима. Споменик је повисока, али танка пирамида од гранита, по облику сличан Вранкову споменику, само мањи, но тим већма импонује, што су око њега по целом гробљу све ниски, или новији, али дрвени крстови. На споменику је урезан овај натпис:

†

ГРОБ
ГУСЛАРА-ПЕСНИКА
српског
ФИЛИПА ВИШЊИЋА
ЗАНЕМОН ГА ПОКЛОЊЕНО
СРПСКИ НАРОД
1887.

(Испод тога су урезане гусле с гудалом, а ниже ови дивни стихови Змај-Јованови):

Благо гробу, и у таки што се сјаји,
Где кандило пришаљују наранџаји!
Кандило је жар, што српске груди краси;
Вишњић га је чуо, да се не угаси.
Ми ти гробу камен дасмо. То можемо
Венац прави твојој слави — још дугујемо.

У врху споменику дешпашху се траке с четири венца, што их после освећења оставише поштоваоци песника гуслара. Једно је венац српске краљевске академије из Београда с натписом на свиленим тробојним тракама: „Српска краљевска академија Филипу Вишњићу 15. августа 1887.“ Други је послала Брчанска општина из Босне с натписом: „Српском песнику и гуслару, благодарни земљаци Брчани.“ Трећи је венац с натписом: „Филипу Вишњићу Шабачка омладина.“ А четврти од природна цвећа, што га је сплела Српкиња Анђелија Радосављевића из Дивоша у име Дивошке општине.“

Тим је свршен прва део светковања.

Осим појединаца беху заступљене и разне задруге наше. Српску краљевску академију заступао је Милан Кујунџић-Абердар и Јован Жујовић, — „Српску Матицу“ Светозар Савковић и Мина Димитријевић, — Српско народно позориште А. Хаџић. Беше представника певачких друштава: „Корнелије“ из Београда с десетином чланова и са својим дичним ликовођом Стевом Мокрањцем и чика-Пером, — представника Новосадског, Сентомашког, Карловачког и Румског певачког друштва, (да и не спомињем и опет Митровачко и Шидско, која су корпоративно улепшавали народно ово славље), — представника срп. акад. друштва „Зоре“ у Бечу, срп. акад. друштва „Србадије“ у Грацу и „Кола младих Срба“ у Пешти.

*

Други део светковине био је право народно славље. Одржан је широм по целом скромном селу Грку. Као што споменух, не беше куће без гостију, али ни шатора, под којим се није веселило. Осим тога пуна порта око цркве као у манастиру. Званичан, и ако кратак и скроман обед био је пред великом црквом под сенцом и у самој цркви. Ту беше банкет, на који се окупило око 200 гостију.

По српском обичају, чим се изнесе печење, отпочеше здравице. Домаћин парох наздрави пиру здравицу Његову Величанству цару и краљу Франи Јосифу I., на што сви присутни стојећи отпеваше „многаја лета“.

За тим се читали брзојавни и писмени поздрави са стране.

После тога Никола Поповић, вредни потпредседник певачкога Митровачкога друштва као председник приређивачкога Митровачкога одбора, кратко али искрено поздрави све присутне госте, а по најпре покретаче светковине ове, дичну омладину српску, на челу јој академијско друштво „Зору“, за тим захвали добрим домаћинима Грчанцима на својском дочеку. „Њима“ рече, „остављамо у аманет, да буду чувари светлога гроба Вишњићева, кога данас окадисмо и посвећеним спомеником окитисмо.“

У име „Зоре“ поздрави српски народ члан Сте-

ван Дамјановић техничар, у име „Србадије“ члан Коста Радојчић медицинар, а у име „Кола младих Срба“ члан Милан Поповић медицинар.

За време ручка по често је обраћало на себе пажњу певачко друштво „Корнелија“ својим дивним певањем. Особито се допала смена народних напева, што је сложио даровити музичар Стеван Мокрањац. Том својом композицијом са свим је пристао Мокрањац с Јосифом Марниковићем, да створе ново коло српске музичара, у коме ће да се понегује боље чиста народна српска глазба а на темељу стручњачког изображења. Не би смело нигде да буде забаве српске, где се пева, а да се не отпева бар једна Јосифова и Мокрањчева композиција. Жалост је, да код тако ваљаних наших музичара преотимају у нас мах мелодије по туђинским валцерима из Супеова „Бокачија“ и тако даље, а овамо потрзамо оне истините речи Змајеве: „Песма нас је сачувала, — њојзи хвала!“ — и онде, где често звоне као иронија на наше делање и понашање!

С последњом здравицом био је завршен званични обед.

Дотле и после тога текло је весеље и добра воља широм по Грку. Пред црквом и око цркве у порти играло се народно коло час ситно сремачко, час србијанско, час босанско. Надгрвавало се и певало по милој вољи, док Радован Кошутић, ђак у универзитету, преобучен у рухо сеоског момка, не устаде у сред народа, да прозбори коју, те изазва општу пажњу на себе својим говором.

Тек да скрене сунце на мале заранке, а гости почеше остављати Грк и гостољубиве Грчанице, да понесу собом најлепше успомене. Мене и моје друштво необично је обрадовао и задивио дочек нашега домаћина, честитога тутора Грчанске цркве. Беше милина загледати у ту кућу. Девет ожењених парова живе у њој у заједници. Пуна кућа, ту ваљати, ту стаје, на брују као у кошњици, а задругари и њихове младе врве овамо онамо, да послуже госте, на ним, боже, мило, што виде, како смо задовољни с њиховом послугом. Жао им би, што не бесмо њихови гости и на ручку, а још већма, кад дође време, да се растанемо а не почаћћени за њиховом совром, као што би они хтели. И није, рекоше нам, то једина већа задруга у Грку, него их има и више. Дао бог, на веке се одржали!

Добри Митровчани, да угону гостима са стране, пренаучише програм свој, те забаву, што би заказана за недељу у вече, приреднше још то веће на Госпојину у пространим просторијама своје читаонице. Што је било места — у читаоници и у врту, све заузели што домаћи што гости. У име Митровчана ту нас сад поздрави као своје госте Јован Вучанов, вредни учитељ Митровачки. Певачка друштва, „Корнелија“ и Митровачко певаху сад скупа сад посепце песме. Ко је хтео играти, могао се по милој вољи наиграти. Коме је било до весеља и разговора, могао се сит навеселити и наразговарати.

И ту прочиташе још неколико поздрава, што стигоше приређивачком одбору овом приликом. Поздрава, који су прочитани које у Грку које ту, било је око 40, и то два руска (из Беча од познатога др Живног и из Кремсира од Кирилско-Методијевског академ. друштва), шест чешких (од политичке словенске задруге из Беча, од омладине чешкога акад. друштва из Прага, и т. д.). Остало беху српски: од митрополита Хаџи-Саве Косановића из Глајхенберга, од др М. Полита Десанчића из Новог Сада, од омладине из Париза, из Граца, из Буда-Пеште, Карловаца, Новог Сада, Старе Градишке, Сентомаша, Госпића, Београда, Бешке, Мостара, Неготина, Чакова, од Толингера из Дољње Тузле, од српских ускока из Букурешта, и т. д.

Хвала „Зори“ и омладини, кад наведоше, што наумише! Хвала Митровчанима и Грчанцима, што потпомогоше омладину и српски госте дочекаше! Хвала српском народу, што прихвати и одазва се позиву своје омладине! Нешто бисмо приметили, што нас је немило дирнуло поводом говора заступника омладине у овој прилици на банкету, а већ и од дуже времена у разним приликама овакових; али — омладина је осетљива. Теши нас, што смо се и опет уверили, да зна искупити своју реч, кад је зада, и што уме да цени и штује, што је за штовање. То нам јемчи, да ће знати заменити гусларе науком и знањем у свом раду, па се и *боље* заступити. —k.

КОВЧЕЖИЋ.

УЗ НАШУ СЛИКУ.

Даље приказујемо читаоцима „Стражилова“ лик покојног **Ђорђа Рајковића**, заслужнога књижевника српског, који се пре тринаест месеци преселио у вечност, урадивши за српску књигу и просвету толико, колико се од жива човека само захтевати може. Књижевни рад покојног Рајковића трудио се уредник овога листа да изнесе у говору свом, што је зимус читан био у свечаној седници књижевног одељења Матице Српске о св. Сави. Тај је говор штампан у 11. и 12. броју „Бранника“ од ове године. Укратко се овде

тај рад обележити не да, јер је и сувише огроман и многостручан. Доносимо само лик честитог покојника у намери, да српски свет подсетимо на предмет тог старину-књижевника и на велике заслуге његове око књиге и просвете српске. Доносимо сад, кад нам благи његов сапутник не може ту стати више на пут. Још 1878. године, кад је „Јавор“ доносио лепове заслужних наших људи, исказао је уредништво тог листа од Рајковића фотографију, да даде израдити слику за лист. А Рајковић није хтео да дâде фотографије, толико је био смеран. — Сетимо се с пијететом прлог књижевника Ђорђа Рајковића и рецимо му и овог на дубине душе: слава! Свомен му остао, бог да’, на веке векова!

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Наградом увечено дело Мите Петровића „Пијаћа вода, како се набавља и испитује, са додатком анализе пијаћих вода у Бачкој“ изашло је ово дана у компанији књижаре браће Јовановића у Панчеву.

— У 158. свесци Народне библиотеке наштампан је трећи део скупљених списа дра Јована Стејића.

— Изашла је 67. свеска Отаџбине са овим садржајем: 1. Моиче, слика из српског живота од Јанка М. Веселиновића; 2. У тешком часу, песма од Војислава Ј. Илића; 3. Београд и његова околина, од проф. Карића; 4. Балска ноћ, дијалог, од Леле Х. Давичовице; 5. наштампан је превод Ишареза романа Ремон; 6. Славица, десета чланак: Седи и Попенбар, од Владана Ђорђевића; 7. наштампана је расправа Срет. М. Луића Ручни рад у мушкој школи; 8. наштампан је превод Дуербахова романа „На престолу“; 9. Трговина Србије у години 1886-тој, извештај, поднесен министарству сиољних послова Вел. Британије од енглеског посланства у Србији; 10., 11. и 12. У Књижевном прегледу сноштене су ове ствари и приказан: др Милана Јовановића на Карићево „Школовање у Србији“; даље реферат од —р из Ужица о другом прерађеном издању другог дела Српске граматике, науке о основама, коју је но Миклошићу и Даничићу саставио Стојан Новаковић; и најпосле критика Јована В. Несторовића на Симајинца на Комаричкева „Моја исповијања“, о којем смо и ми своје мишљење рекли у 16. броју листа нашег од ове године. — На корицама стања уредништво читаоцима у изгледу радове, који ће дичити доцније свеске „Отаџбине“; правда се суродницима, што није неким радовима могло већ дати места, на да је „и онај свесци, као и толикима пред њом, додало цео табак више“. То је све лепо и красно, и нужно је било рекле објавештаја ради. Али да је то додавање стало 100 динара више за сваку такву свеску, не знамо, о што и то спомиње уредништво „Отаџбине“. Ми бисмо рекли, да то тј баш „не спада на стварт“.

— Трошком Земунског црквеног одбора прештампана је из „Хришћанског Весника“ беседа пароха Земунског Димитрија Рупарца на парастосу у спомен покојном кладиди Никанору Грујићу, песнику Срб-Малутину.

— Приказујући у 23. броју листа нашег од ове године прву и другу свеску Jarnikova Archiv’a für slavische Philologie за ону годину обећали смо, да ћемо приказе Јагићеве на нека нова српска дела донети у нашем листу те смо одмах у 24. броју донели суд Јагићев о Смајл-Агићу Моху Фридриха С. Краусе а сад овде доносимо, што Краусе вели за прву свеску Скупљених списа Јована Бошковића, који је у 11. броју нашег листа читаоцима нашим приказао Јован Живановић. Ево те Јагићеве оцене: После смрти Даничићеве остаде граматичка обрада српског језика у књижевини, сад краљевина Србији, сасвим сирочe без оца и мајке. Један од његових најкрсиијих ученика, г. Стојан Новаковић окупио се у последње време језичке страже те пажњу своју посвећује различним питањима историје књижевности, старе географије, историје и права. Млађа напштај, у колико у опште знаменито рада, кадра тако исто као историју и књижевност него праву филологију (Вуловић, Ковачевић, Павловић). У тим околностима мора човек с радошћу на знање узети сваку стварчеп једног заступника славенско-српске филологије у Србији, професора Београдске Велике Школе Јована Бошковића, који је намерио наново издати своје расгуране чланке и расправе из славенске филологије, нарочито српског језика. Скупљени сиеси имају да нам у осам свеичића, од којих је прва ово ће готова. Највећи део те свеичице испуњава оширна критика српског (или хрватског) књижевног језика, како нам се јавља у најновијим публикацијама књижевности и новина, законодавство и школе; расправа је шеспов (нешто неодређен): Из науке о језику (Чеси су за то употребили згодни израз „brus“) и без сумње ће расправа та изазвати жив интерес; та она расправља важну главу из практичне филологије, питање о чистоти језика, као органа књижевности и друштвеног живота. Већ се на обима расправе (ст. 62.—248.) види, да строги филолог има много да замери данашњој употреби књижевног језика, да кора ес на многих грешака против духа језика. Полемика, коју ће ово шибање изазвати, — а та ће полемика добро дошла — нека расветли, да ли је писац овде онде и сувише ригорозан. И. пр. ја остајем Загрепцима, да, у колико могу, одбију прекор, који је на страни 69. против њих изречен, да најпаше германизама од њих продиру у данашњи књижевни језик Срба и Хрвата. Другови стручњаци даће нека реше, да ли писац има право, кад на стр. 83. тврди, да Србин не сме рећи „шта је новога“, него „шта је ново?“ Ја мислим, да се израз „шта је ново“ с обзиром на Даничићеву синтаксу, стр. 69., даје одбранити. Ср. и израз „доста тога“, који је одбијен на страни 129. Тешко ће ко дати писцу за право, кад „плетеду“, „ристеду“, „бежиду“ своди на уплитисање од стране словеначког језика (стр. 98.) Сувише строго суди, кад „сретан“ одбацује као немањалу реч (стр. 101.) или кад „акопрем“ означава као тавтологију, уместо да га назове провинцијализмом (стр. 125.) У опште је требало провинцијализме, који се иначе сами по себи не могу осудити, од очитих грешака одделити. Меки није неронатно, да „наспоси сеијет“ долази од „вас-спои“ (стр. 133.), ја то шта више држим за народно-етимолошки пресецачај познатог црквеног израза **късѣмѣнїа ѯемлѧ**; из vasiona zemlja „universa terra“ прешао се израз и на „svijet“. Да ја, а не Даничић и Ј. Бошковић, тај израз добро тумачим, доказује ми код Вука уведени облик васељени (тако ми силе васељене), а тај облик још много ближе стоји првобитном облику **късѣмѣнїи**. У **късѣмѣнїи** су силом утуманчили неки смисао, који од искона та реч није имала, те су је отиранике тако превртули у васиона, као што су из **црькъ**ствьнъ цркостлан, па чак и старостлан начинили. Писац противно својим сопственим иначе непобитним принципима, што се тиче тога, да је немогуће избећи све стране речи, кад би на стр. 159. да „крушвир“ и „крголу“ истиене из језика. Нашто то? Човек није конзеквентан, кад у језику одобрава „јенац“, „јемчити“ а нпак „јамачно“, „ујамчити“. Што пре. Бошковић говори о **кмѣнь**, то се осећа на самообмани; да је икада било **кмѣнь** морали бисмо дакле имати „њемац“ (нем-

ски „имаџ“). Старо-српска (у законику Душанову и иначе реч **кьнязъ** осниса се на **кънь-цькъ** (српски старослов. партицип **прѣнъ** и **прѣкъ** место прѣњъ), чији се народни облик сачувао у Дубровачким споменицима. Облик „ђемаџ“ дакле је само у нолу српски, а у другу полу прилично-словенски. — Бранитима чистоте српско-хрватског језика — једном Маретићу у Загребу — остављам, да поближе изуче критику Бошковићеву, а истичем само на стр. 126. у примедби, из Данчићевих „Корења“ ноповаљену етимологију речи „прћтуха, да реком, што имам да — замерим. Реч „прћтуха“ вели се да долази од предлога „проти“ или „прот“ а „уха“ да је суфикс. Мени се та гласовно и формално могућа етимологија не допада с тога, што ми суштине нама каиује. Реч прћтуха сіи Abenteurer (у Вука још „Schwärmer“, што ће једва бити добро) подсећа по значењу на руско „прійдоха“, на словеначк. хрват. „poterčih“; сауда се ув сличан суфикс (— ох, — ић види још и глаголски корен, сложен с предлогом. Да ли неке и у „прогу —“ речи „прогуха“ биги глаголске основе са предлогом „про —“? На жалост ми је сасим нејасан облик и старост употребљавања те речи. Могао би човек у про-туха наћиће и наћиће наслутити про-тљуха, дакле човека, који се сиуд прогура, само нама промилити, да се у српском у том значењу не употребљава „прогуцати се“, него „потуцати се“, дакле и „потуцач“ сіи Herumtreiber. Зато бих ја волио у „прћтухи“ тражити глагол „прћтирати се“ (durchkommen), тако да би пун облик те речи управо требао да буде „прћтуруха“. Могло би се додуше абог словачко-чешког tulák (познато и у малоруском) и абог глагола „потулити“ и „потулити се“, који је такођер у срп. хрв. познат, помислити и на какво „прогулуха (ср. чешки глагол protahčiti se“, umherschweifen), или абог дужине глагола „рћтћћи“ могло би се ту пре очекивати „прћтуха“, него прћтуха. Напослетку бу споменути и то, да би се та реч могла наћи сви из „протрухе“, кад испадне **р** (абог онога **р** у предњашњем слогу), или ви ја у том случају слутио, да има значење женског рода. Радовао бу се, ако моји предлози на разјашњење још кога наиеду, да ту реч, можда са бољим успехом, протумачи.

СМЕСИЦЕ.

(Робови у Римљана.) Док су прости обичаји владали у старом Риму, није Рим имао много робова; или кад се римски сгиде дигати, тада се умножиие и потребе, те се нескоро много више руку за подирнеие ових. Ратови су богата спибдевања трговишта роблем. Павле Емилије, Семпронције Грах и Сципијон Емилијан гоњашма су продавали ратне заробљенике. Доцније сам Марије продао је 140.000 Кимира и Тевтона у ропство. Цицерон је тек у једној варошци за три дана примио једна милијуи форината од продатих робова. Јулије Цезар и Помпеј хвалили се, да су сваки по два милијуна људи продали или убили. У мирно доба не само морски гусари, него и конгули с легијама хватали су људе и продавали. Помпејеве Лена у једареду је 10.000 Статијела (то је био мали гусарски народ, а Кесије хиљаду хиљада горских становника у ропство одвео. По варошима и кућевијим друмовима хватали су људе као дивљу вирад, и колико је овим начином нватних људи нало у ропство, од којих да споменемо само Платона и Дијогена Синопеца филозофе, Теренција песника, Полибија славног историчара и т. д. Песник Хорације и инператор Диоклецијан били су такођер синона ослобођених робова. Грађански закон није више познавао онога, ко је пасељем слободе лишен; па и кад се ослободио, сматран је вавда за жигосаног. Мали владаоци продавали су највеће ратне заробљенике, а после, кад није било оних, и своје подаиике. Из Галије, Германије и скитских земаља пошављали су обиле средњовеког мора оним сенцирским варвара, које су трговци на Марсеиље и осталих приморских градова превезли у Рим на продају. Мали новац, сукно, оружје, у Трацији и Африци се, у Галији вино давано је утакмице за њих. На Утике и Масиара доваживани су били Црици, Александрија је давала знатне јединоловце, Сидон и Кипар рануме и шоучьиве Азијате, Грчка лене момке и девојке; из Епира и Илирије добијали се вешти чобани, из Германије, Галије и Трације снажни гладијатори, а из Кападокије питоми радници. Једино су Хиспањани сгајали на рђаву гласу због велике наклоности к убијству. Кад помислимо, да је намата у провинцијама скочила на 48%, и да су су закупници данка ужасне кајишар-луке терали, онда ћемо разумети, да што су к. пр. чатани народи, целе покрајине и вароши продаване бивале. Кад је Марије искао помоћи у Никомида, Витинијског краља, овај му одговори: „Ваше нореклије не остављи ни нашега до деце и старца.“ Невероватно је велик бно број робова, што су били у служби по кућама и по летњиковцима. Катона (млађег, од Утике), који је чувен био са своје скромности, кад се на селу бавио, окружавало је петнаест робова. Једни незнатан сиџилијски земљедржац, Дамофило, имао је 400, а од римских трговаца, што се били у Утици настанили, и н. Крас, ослобођеник Деметрије и т. д. имали су толико робова, да су читаве чете могли од њих наставити. Помпеј је само од пастира својих наоружао 300 коњаника, а Цезарева чељад тако је многобројна бина, да је не једанпут застрашила сенат. Клаудије Нерон је искао ее, да су му грађански ратови само 4116 робова поштедели. Скоруре ипак, онај ветер што је за 80.000 гледалаца на 360 ступова сградио позорипте, и са 3.000 тучних статуа украсио, као што се говори, имао је 8.000 робова. Атинеј вели, да су појединци и по 20.000 робова имали. — Ово неприродно стање кадри су били тек неприродни закони одржати, а само се отуда тумаче они крути и крвави закони, што су за робове доношени. Аристотеле мисли, да роба никад не треба на миру остављати; Катон пак вели: „Роб треба да рада или нек спава.“ Није било потребно ни да иначе мислити. Било их је и таквих господара, који су их глађу морили. „Од слободног народа не треба узимати робова, јер су они опљени; од таквих треба само мало робова имати, да се не би договорили, јер колико је робова, толико је непријатеља; само укратко ваља с њима говорити, да би се што већма бојали и поштовали господаре своје; — тако треба с њима поступати као с дивљим звеловима, и непрестаним шибањем слепим поинонити им дух.“ Овакова и слична начела владали су према робовима. За малу маленкост, често за пуиту кућ господареву испуштао је роб лушу под бичем, или за крету, или је дробљен међу маленко каменье, пак су му руке, ноге, или је дробљен међу маленко каменье, пак су му руке, ноге, нос и уста одсечена и чело бичем дивљим звеловима, или је на четири гвоздене конче живо везано за ноге грабљивим тицама. Ако је који роб од муке убио господара, то су после сви остали, на да нису били учесници у убиству, с њим заједно у најстрашнијим мукама скончавали. Полијон, Августов љубимац, своје робове живе је бацао рибама; сам пак Август за крег је дао распети једног свог надзорника, што је лакше и јефсо једну плучену проневиеку. Самоубијство и успаваше робова тако је опште било, да је у Риму онове кућу, која нису опомонули, да је роб већ једном вриликом бегао, или покушао, да се убије, довољно било тражити отштету од онога, од кога је роб купио. — Роб није имао ничега свог, на није могао располагати ни онам, што је својом вољом варадио, јер све је било господарево, и жена и деца му. Кад се вразболео, или од старости онемогао, обишали су га око Ескулапонса храма, да ги бог или исцели или прими.

По Рибарџији **С. Мл. Б.**

САДРЖАЈ: Твоја слика. Песма од Љубинка. — Конџије. (Свршетак.) — Сеоски чаканаџ. Песма четврта. Превео Икша. — Посета у добри час. (Настављак.) — Павле Орсат-Хајдослав, словачки песник. (Настављак.) — Српски језик у околини Призренској, Пећској, Моравској и Дибарској. (Свршетак.) — Листак. Подизање споменика Фалнцу Вишњићу у Грку. Од —ћ. — Кончевски. Уз нашу слику. Песма од Јована Сиповића филозофе, Терепција песника, Полинија славног историчара и т. д. Песник Хорације и инператор Диоклецијан били су такођер синона ослобођених робова. Грађански закон није — Књижевне белешке. — Смесице.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 38. У НОВОМ САДУ 17. СЕПТЕМБРА 1887. ГОД. III.

ДРАГУТИН Ј. ИЛИЋ.

ПЕСНИК СРПСКИ.

О ГРОБОВИМА

ИПОЛИТУ ПИНДЕМОНТУ

ПРИКАЗАО УГО ФОСКОЛО.

Deorum. manium. iura. sancta. sunto.
XII. Tab.

Под окриљем зелених чемпреса
И у ракам, што их суза тјеши,
Сан смртни зар нам лакши пада?
Кад већ за ме по земљици сунце
Не усплоди породицу ову
Лијепијех трава и живина,
И преда мном већ не узиграју
Чарне слике будућијех дана;
Кад ти више, слатки пријатељу,
Не ушћујем пјесму виловиту,
Ни склад сјетни, што ти пјесмом влада,
Тер м' у срцу не узлебди више
Дух млађаних Вила и љубави,
Дух љубави, те утјехе цигле
Скиталачком живовању моме:
Зар да врати изгубљене данке
Кам студени, што ми кости лучи
Од сијасет другијех костију,
Што смрт сије и морем и копном?
Пиндемонте, истина је жива:
Та и нада, та богиња задња,
Од гробова бјежи, и све ствари
Својом тамом заборав обвија;
И нека их неуморна сила
Са вртлога у вртлог обара,
Тер и људе и њихове раке
И потопе облике и моћи
Неба и земље преобража вр'јеме.
Али зашто да пређе земана
Човјек л'јепу распршује варку,
Што га и мртва јоште заустављa
Покрај гроба? Зар он још не живи
И под земљом, кад за њ већ ућути
Жамор дана, може ли тек само
Да узбуди његованье љупко
У намети својих? Дар је с неба
Међусобно то пажење вјерно,
Дар небески, што човјека краси;
И ми по том често боравимо
Са милијем својим покојником,
А он с нама, тек да родна земља,
Која га је дјететом пјтала,
Пруживши му задње уточиште
Милостиво у мајчином крилу,
Сачува му кости од олујâ
И од стопâ безбожне свјетине,
А стијена име, а пријатни
Стручак цв'јећа својим мирисавим
Росним хладом пепео му тјеши.
Ко за собом суза не оставља,
Само њему рака не помаже,
И гле'не ли преко гроба свога,
Зазрјеће душу, гдје му лута
Над лелеком наклених сводова,
Ил се склања под голема крила
Неизмјерног божјег опроштења;
А свој пепо оставља коприви
Запуштене и голе ледине,
Гдје нит моли залубљена жена,
Нит осамљен путник слуша ваје,
Што нам шиље с гробова природа.

Инак данас нови закон кажу,
Те отимље гробља милостивим
Погледима, а мртвијем име.
И без гроба лежи твој свештеник,
Тал'јо,[1]) који ти је пјевајући
Под својијем убогијем кровом
Узгојио жарким миловањем
Ловор-грану, па ти в'јенце плео;
А ти си му својијем посмјехом
Зачинала пјесмице стрјелице,
Што племићске боцкаху бекрије,
Којијема сва наслада пуста
У рикању виторогих бика
Из абдуанских и тицинских стаја,
Што им раскош и гозбине сладе.[2])
Камо ми те, л'јепа вило? Мирис
Амброзије, знак божанства твога,
Ја не чујем у овоме лугу,
Гдје уздишем за мајчиним кровом.
А ти си му некад долазила,
Дворила га рајскијем осмјехом
Испод оне липе, што сад тужно
Свушта гране, к'о да јој је криво,
Е не крије, вило, раку старца,
Којега је хладом и покојем
За живота нежно даривала.
Можда тражиш кроз простачка гробља,
Гдје почива овјенчана глава
Твог Парина? Њега још ни хладом
Не закрили разблуђена ваpош,
Оно гн'јездо шкопљених пјевача:[3])
Не положи ни крста ни камa;

Тер му кости можда оскрвњује
Обрубљеном главом какав лупеж,
Што са злоће под сјекиром скапа.
Чуј-дер гладну кучку, те завија
Међу драчјем по гомили, пуста,
И чешрља између гробова;
Где тичину потњу, гдје промаља
Из лубање, у коју се збјежа,
Да с' уклони мјесечини јасној,
Тер пол'јеће около крстова
Разасутих по плачноме пољу,
И нечистом дреком куди зраке,
Што их зв'језде милостиво сипљу
На гробнице већ заборављене.
Заман, вило, на пјесника твога
Ваљш росу од суморне ноћи.
Ах, над мртвим не изниче цв'јеће,
Што га људска не прослави хвала
И љубавна не ороси суза.

Откад бра́ци, судови и цркве
Људску звјер омилостивише
Према себи и према другоме,
Отад људи отимати стали
Невјерноме зраку и скочади
Ојађеле мошти, што природа
Вјечном м'јеном на нов живот спрема.
Гробови су знак врлих подвига
Врсницима били, а млађима
Жртвеници; с њих се кутњи свеци
Одзивали, а на прах дједова
Страшно бјеше примити заклетву:
Дивни адет, што кроз обред разни
Домородство и милошта своје
Сачуваше потомцима давним.
Гробне плоче н'јесу свеђер биле
Натосом храмова; нит је тамјан
Мртвачкијем окужен задахом
Побожнике трон'о; нит вароши
С пасликаних људскијех наказа
Страховале; нит иза сна мајке
Трзале се обноћ препланисне,
Голим лактим' да заштите главу
Свога милог под прсима ранка,
Да му не би претргнуло снове
Уздисање каква покојника
Што вапије плаћену молитву
Од својијех наљеђника у храму.[4])
Но чемпреси и кедри лахоре
Својим чистим мирисом пунећи,
Зеленило вјечно растирали
Изнад ракâ рад спомена вјечна,
А судови скупи завјетовне

Сакупљали сузе. Пријатељи
Искру сунцу отимали јарком,
Да расв'јетле исподземну таму,
Јере људске очи умирући
Свјетлост пшту, и све груди шљу
Задњи уздах на умору сунцу.
Хладне воде са бистријех врела
По гробнијем точиле грудама
И гојиле тратор и љубицу;
Па ко сио, да ту срче мл'јеко,
Јал' милима да покојницима
Повиједа своје тешке јаде,
Свуђ унакрст сладко му пљуће
Мирисави лахор, који дишу
Повјетарци рајскијех бостана:
Дивна лудост, с које омилише
Перивоји предградских гробова
Дјевицам британским.[5]) гдје их вуче
Мила њут за изгубљеном мајком,
Откуд оне небу се молиле
За повратак слављеног јунака,
Што но скрха сакладаној лађи
Катарку највећу, па издубе
Себи раку.[6]) Ал гдје др'јемље занос
За витешким дјел'ма, гдје је подлост
И раскошје грађанском животу
Цил једина, ту се заман дижу
Мрамор-ступци и надгробне плоче.
Изучена, богата сијетина
Властеочка, тај поност и укар
Лијепога италског краљества,
За живота већ се уклопава
У лизане великашке дворе,
А гроби јој сва камена слава.
Нам нек смрца мирни стан приправи,
Да нас једном судбина престане
Прогонити, а наљељство блага
Пријатеља од нас нек не траже,
Но срдачна топла чустновања
И пјесничког изглед слободњаштва.
На узорна дјела, Пиндемонте,
Врле душе подстичу гробнице
Врлих душа; тер путнику светом
Чине земљу, што их сахрањује.
Ја кад њијех споменик надгробни
Великана оног, што краљевим
Прекидајућ скиптар владалачки,
Сву оскубе ш њега ловорику,
И показа бједној раји сузе
И крв, што се низа скиптар ц'једи;[7])
Па гробницу оног, што у Риму
Нови Олимп небесницим створи;[8])
И онога, што згледа најприје

Под велебним шатором небеским,
Гдје се разни свјетови окрећу,
А сунце их непомично грије,
Тер Инглезу, што с' толико вину
У облаке, прокрчи најприи
Пут небеса:[9]) благо тебе, кликох,
Фиоренцијо, због честита зрака,
Пуна мира и пуна живота,
И због водâ, што се у те згрћу
Са литица кршног Апенина!
Подиеблу се твојем радујући,
Заодјева мјесечина јасна
Брежуљке ти с јематве весеље;
А долине широм насељене
Чардацима и маслином густом,
Из тисућâ убавих цвјетића
Шаљу к небу мирисне тамјане:
И ти прва чу, Фиренце, пјесму,
Што разгали срдбу прогнаноме
Гибелинцу.[10]) и ти родитеље
Даде миле и питомо слово
Оном слатком мезимчету Вилâ,
Што Ероса, љубавничког бога,
У Јелинâ и Римљанâ гола,
Заогрнув пребјелом копреном,
Врати у скут Венери небеској.[11])
Али благо теби још и више,
Што у једном храму сакупљене
Талијанске чуваш великане,[12])
Цигле можда, откако ти Алпе
Разграђене и свемоћна сила
Превртљивог људског удеса
Одузеше оружје и благо,
И светиње, и оташтво, и све,
Осим наде; која ако игда
Стане пунит' прси племените
Жељом славе, слути добро, роде!
Овоме је мраморју, Алфјери,
На богове отаџбинске кивап,
Приступао често, да с' надахне;
Тумараше ниjем и суморан,
Куда Арно најпушћи бијаше,
Мотрећ жељно поља и небеса;
И пошто га ни'една жива слика
Не могаше тужна да утјеши,
Ту падаше брижан; а лице му
Застирало смртно бл'једило
И одсијев наде. Са овијем
Диновима 'он борави вјечно,
А кости му с родољубља јече.
Јест, из оног мира побожнога
Одјекива глас божанства истог,
Што Јелинску срдбу и јунаштво
Прот Перс'јанца некада разјари
На крвавом пољу Маратонском,
Гдје Атина мрамором освештa
Бесмртно витештво својијех.
Мрнар, једрећ оним сивим мореи
Под Еубијом, кроз дубоку тмицу
Назирао искре где фрцају
Из оклопа и скрштених мача,
Дим крвави гдје с ломача суче,
А по бојном пољу аветине,
Гдје прел'јећу оружаном руком;
Тер кроз страву ноћнога покоја
Шираше се пољем наоколо
Звука труба и гунгула војске,
И помамно топотање хатâ
По шљемима скрваних јунака,
И кукање, и плач, и појање
Паркâ.[13])

Благо тебе, Ипполите, што си
За младости своје пропутова'
Вијорова то пространо царство!
Тер ако те корманош провео
Мимо хриди егејских отока,
Занаго си слуша' по жалима
Хелеспонта, гдје се разлијежу
Стародревних подвига одјеци,
И таласе гдје хуче носећи
Ретејскијем обалам оружје
Ахилово ка гробу Ајанта.[14])
По правици смрт дијели славе
Врлијема; тере ни лукавство,
Ни краљевска милост не очува
Ратни плијен Итачкоме борцу;
Јер га с брода залуталог зграби
Адским силам разјарено море.[15])

А мењска, ког жеђа за славом
И несташлук временâ нагони,
Да се скитам по туђему св'јету,
Мене главом сада нек позовну
Људског духа будилице Виле,
Да у зв'језде окивам јунаке.
Оне бдију ријерно над ракама,
Те кад вр'јеме својим ледним крилом
Чак и саме рушевине смете,
Својим пјесмам пустињу веселе
И утиру мук тисуће љета.
На и данас у пустоши Троје
Вјечно блиста путнику мјестанце,[16])
Вјечно с љубе Јупитера бога,
С којим сина породи Дардана,
Откуд Троја и Асарах краљу

И педесет брачнијех постеља
И држава Луловога рода.[17])
Јер Електра, када зачу Парку
С жива зрака бијелога данка,
Гдје је зове у Елиске дворе,
Јупитера задњи пут молила:
„Ако су ти икад миле биле
Моје златне власи и лице ми
И арајство непрестатих ноћи,
(Кад ми ево усуд не усуди
Боље среће), а ти барем с неба
Пази мртву другу, да Електри
Часно име не пропане твојој.“
То изусти, а душицу пусти.
Цар Олимпа над њом сузе проли,
И оборив неумрлу главу
Просу с власи амировију рајску,
Тер ороси преминулу Вилу
И освешта т'јело јој и раку.
Ту почива Ериктон, ту Илов
Прах невини лежи; ту Тројанке
Заман, тужне, косе расплетаху,
Да уклоне од својијех воја
Страшни удар грозногa удеса.
Ту Касандра, богом надахнута
Да предскаже Троји дан пошљедњи,
Дође, и сјенам љубезну отијева
Нарицаљку; па унучад своју
Ту приведе, да се јаду здруже.
Тер уздишућ овако клицала:
„Ох, те икад небо ви допусти,
Да се здраво из Арга вратите,
Гдје Тидиду и Лаертову сину
Водићете на пашу хатове,
Залуд ћете отаџбину своју
Овдје тражит! Зидине јој древне,
Аполона дјело, пушиће се
Под гомилом својих развалина;
Ал домаћи богови тројански
У овом ће становат' гробовљу;
Е је само боговима дато
Сачувати образ у невоље.
А ви, поме, и ви, Јеперизи,
Што вас снахе Пријамове саде,
Те што ћете скоро се разрасти
Натопљене удовичким сузам,
Отаца ми штитите гробовље;
Ко милосно сјекиру одврати
Од побожног над ракама грања,
Мање ће му огњиште кукати
Са кутњијех у роду недаћâ,
И достојан биће жртвеника.
Штитите ми отаца гробовље!
Доћ' ће данак и ви ћете видјет'
Просијака сл'јепа[18]), гдјено лута
По вашему древноме осоју,
Тер басајућ увлачи с' у гробља.
Л'јес мртвијем грли и заклиње,
Да му смртну одгонену тајну.
Закукаће тад подземне шпиље
И до једна рака причат' стати,
Како Ил'јон до два пута паде
И два пута ускрсе сијајно
Из својијех пустијех ледина,
Само да је побједа пошљедња
Кобнијема Пелидима ћешња.
Освештени пјесник оне тужне
Укротиће стиховима душе,
Тер прославит' аргивске војводе
Кроз све земље, што их годер власи
Неизмјерни Океан бабајко.
А тебе ће, Хекторе, плакати
Ко год штује, ко год оплакује
Крв јуначку за дом проливену,
И све дотле, док сунашце жарко
Узасјаје над невољом-људском.

Тумачења.

[1]) Овдје пјесник мисли на Парина, чувеног лирског пјесника, којега наимиље свештеником Талије, богиње комедије, обавром кађа на сатиру, коју је Парини оштарио и њешто у својој новији његово.

[2]) Рајечима „племићеске бекрије“ пјесник жигоше Миланско племство, које лијенчари обијесно по љетњацима уздуж ријеке Абдуе и Тицина. Један суврешени писац каже о тадашњијем Милапцима, да су „епикурејци у свему, а особито за трпезом.“

[3]) Познато је, како се у Милану наказали за поворишно и прикево пјевање млади људи. Исти Фосколо прапоказда, како је једноме од тијех ушкопљеника скована у почаст своме-медаља. (Види: Prose politiche; Фиоренција, 1850.)

[4]) У овијем стиховима пјесник куди хришћански обичај ковања мртаца у црквама, што је често дало повода заразама. Даље жигоше мрски адет средовјечни, по коме у некијем варошима бјеху насликани по улицама људски контури и слична грдила, да у вјерницима подсказују мисао смрти и људског ништавила. Отуда ноћно страховање женскадије и свакојака привиђења.

[5]) Ове енглеске предграђске шеравоје, намијењене копању мртвијех, описао је Ерколе Силва у свом дјелу: Arte de' giardini inglesi, стр. 327; а Пиндемонте, Фосколов пријатељ, опширно се о њима баки у својијем Гробовима.

[6]) Адмирал Нелсон, заповједник енглеског бродовља, док велики Наполеп ратоваше у Мисиру, разби француску флоту код Абукира, 1. августа 1798. год. „У овој бици, каже Фосколо, Нелсон зароби Французима Исток, први реда галију, на јој поџеве главну катарку, и направи од ње мртвачки сандук, који је увијек собом носио.“

[7]) Они се стихови односе на Макјавелија, који у своме „Владаоцу“ каписа, по пјесникову мишљењу, најљућу сатиру тиријанства.

[8]) Микел-Анђело, уваженни неимар Св. Петрове кубе у Риму.

[9]) Овдје се подразумијева Г. Галилеј, преходник Њутнов.

[10]) Сувишно је казати, да се овдје говори о Данту.

[11]) Петрарка, који је класичну еротичну лирику заодјенуо чистијем духом питомог језика златног вијека италијанског.

[12]) Храм Santa Croce у Фиренцији јесте италијанска Westminster.

[13]) Овај пријор, што га пјесник живописање по једној легенди, коју нам је сачувао Паузанија, величанственом је, не само са своје подобности на овом мјесту, него и због ријетке, којом је изведен. Неки дође, да су то најсавршенији стихови цијеле италијанске књижевности.

[14]) Маритонски гробови и поћне ријечи, што се по казаљу Паузанијеве пријеме у опијема те шутују испод Кунје, подсјећају пјесника на Пиндемонтова младеначка путовања, и на Ајантов гроб, који се налазаше на Ретејском њеу при Хелеспонту, гдје се некад бијељаше гробиште грчићех јунака, погинулих у рату тројанском.

[15]) „Штит Ахилов, Хекторовом крвљу напојен, неправедно би досуђен Лаертијевићу; али га море украби и понесе, не и Итаци, него ка гробу Ајантову.“ Паузанија.

[16]) Гроб Илов, ког спомиње и Омир („Илиј.“ пјесма XI; ст. 166).

[17]) Т. ј. дружина Јулова племена: дружина римска (Julia gens).

[18]) Омира.

ПОСЕТА У ДОБРИ ЧАС.

НОВЕЛА МАТИЛДЕ СЕРАО.

(Свршетак.)

III.

Пре ручку је господин Ђорђијани био сав блажен и весео, а два се глумца трудили, да буду расположени. Али све, што им синоћ изгледало лако, биваше све то теже, како се приближаваше час извршивања. Од очевог доласка, кад их је загрлио, морадоше једно другом рећи „ти“, звати се по имену и предусретати се младеначком нежношћу. На сваку реч, на сваки гласак, који би их и нехотице подсетио на прошлост, Гвидо је сав пребледио, а Ема поцрвенила. Међу њима је владала врло осетна узбуђеност. Колико год беху готови на све; колико су год пазили, да их не изда каква реч; колико год се трудили, да забораве своје личне односаје, ипак се истина огледала на сваком кораку, — а у њиховим се душама подизала читава бура: бадава, не могаху угушити савест. Додајте уз то још бојазан, да и најмања непажња може да обори цело њихово претварање, а што је најгоре, њихову пусту, али постојану жељу, да ова вештачка представа не створи нешто ново, нешто, што они не желе.

На степеницама, док је Ђорђијани ишао први, Ема је тужно гледала свога мужа, чиме му хтеде рећи:

— Како ћемо до вечерас истрајати?

А он јој одвратио одлучним погледом:

— Промучићемо се. Судбина ће нам помоћи.

И понеше се. Али се код куће бојазан удвостручила. Изгледало је, као да Ђорђијанија занимају баш разговори, који су изазивали највећу опасност. Његова наивна питања узнемириваху њих двоје, којима је ваљало да му одговарају. Бедни и добри отац јако је волио своју децу.

— Јест — говорио је старац — врло сам радостан, што с вама проведох ово пола дана. Знаш, Ема моја, писма су лепа ствар за оне, који су далеко, али ја више волим овакву посету, ма трајала и само неколико сахата. Ти ми баш добро изгледаш, Ђери моја; лепша си сада и нежнија. Је ли да је тако, Гвидо?

— Тако јој и ја велим — одговори Гвидо смешећи се.

— И пише ми. О, што се тога тиче, Ђери моја, уверавам те, да ми Гвидо у својим писмима вечито о теби пише. Рекао бих, да си га опчинила. Баш је то диван муж.

— Тако је, — потврди Ема тихо.

После Еминог одговора ућуташе мало, а Гвидо оборив главу изгледаше, као да броји шаре по чаршаву. Али отац опет настави:

— Тетка Елизабета пуно, пуно вас поздравља. Знате, та вам увек тороче, али вас од срца воли. Ти си јој, Ема, била мазуница. Па и сада само о теби говори...

— Тетка је тако добра...

— Врло добра. Помисли само, пре мога поласка рече ми: „Више бих се радовала, да Ема добије сиочића...“

Овде се Ђорђијани, поред све своје простодушности, сети, да је био непажљив. Виде, како се Емино чело набори, а виде, да и зет поче да суче брк руком, на којој набрекнуше све жиле.

— И твоја рођака Розалија — прихвати тада, да би скренуо разговор — и Розалија је здрава, али је и она много претрпила.

— О, за што, зар се није венчала са Пјетром?

— запита ћи са мало ироније.

— Јесте, венчала се с њиме, и здраво се воле. Ма не знам како, не знам за што, Пјетро се мало одушеви за неку Неапуљкињу.

— Ви, оче, велите, мало одушеви?

— Па да. Било па и прошло. Немој бити тако строга. Али се Розалија растужи, па ти ту беше плача, комедије...

— Ах!

— Еле, као што ти велим, Розалија оде својој мајци.

— Право је имала.

— А ја велим, није. Жена не треба никада да бега од свога мужа. У осталом ја сам је својим бесединичким даром наговорио, да на све заборави...

— Зар ви, оче?

— Да. И поносим се својим посредовањем. У оваквим стварима никада не треба терати мак на конац; човек понекад погреши и без своје воље...

— Леп морал, — узвикне Ема.

— Њега се, њери моја, придржавала и твоја мати.

— Како, зар је и... мати мислила, да треба опраштати? — запита Гвидо са особитим интересом.

— Наравно, наравно. Покојница беше пуна милосрђа и благости; беше добра, добра, добра. Често је пута говорила: „Који воли, тај и опраша.“

Сви ником поникоше, а Ђорђијани, да би прекинуо ћутање рече:

— Па, драга децо, хоћете ли ми показати ваш стан, то гнездо од свиле и кадиве.

— Хајдемо, — рече Гвидо — почнимо од салона!

— Дивно, дивно — узрази Ђорђијани, ушавши у салон. — Сасвим је згодан за примање. Дајете ли забаве?

— Давали смо.

— Разумем, сад вам послови и политика прече, да око себе сакупљате свет, али је салон заиста лен. А гле, диван ли је овај мали салон! Јеси ли га ти за себе изабрала?

— Не, Гвидо ми га одредио.

— Баш му честитам. Та знао је он већ, да ћеш се ти у њему најрадије забављати; овде ти се твоји ласкавци удварају, је ли, неваљалице моја? Ти ниси љубоморан, Гвидо?

— Ја познајем своју жену.

— А ти, Ема?

— Врло добро познајем Гвида.

Оба одговора беху брзо изговорена. Ђорђијани беше потпуно задовољан.

— Слављања вам је соба красна — настави — боје се тако лепо слажу, да је за око дивота.

Обзирао се по соби као да нешто тражи. Напослетку зовну кћер, која беше на вратима.

— Ема!

— Оче?

— Где ти је мајчина слика? Не видим је.

Она се упрепасти и не знаде ништа одговорити.

— Били смо у Пријанцији — рече Гвидо — па нам још нису стигле све ствари.

— Та је слика требала да стигне прва. Не мари. Не верујем да је Ема заборавила на мајку. Што то беше жена, Гвидо мој! Грехота, што је ниси познавао. Пре него што ће Богу душу дати, заклех јој се, да ћу све жртвовати, само да Ема буде срећна, те је тако и она благословила ваш брак. Када ми Ема рече: „Оче, без Гвида ћу вечито бити несрећна“, сетих се миле покојнице и пристадох. Вас двоје као да сте створени једно за друго. Љубили сте се целу годину дана. Ема ми је све више венула и тужила, ти си опет лудовао за њом. Младост, младост! Сећаш ли се, Ема, игранке, код енглеског конзула, на коју оде с Гвидом?

— Сећам се, одговори она махинално.

— По вашим ведрим и срећним лицима, по вашим погледима сви дознадоше да сте заручени, а мене називаху: „срећним оцем.“ Јест, ја сам потпуно срећан, додавах ја, јер ви јако љубљасте тада једно друго.

— Увек — рече Гвидо.

— Тако је. Дај Боже да тако увек и буде! Јели истина, Ема?

— Дај Боже, оче.

— А каква вам је ова затворена соба?

То беше Гвидова соба; он се забуни, а Ема га изгуче из неприлике:

— То је гостинска соба.

— А! Врло добро! То је дакле соба, која би била мени на расположењу, кад бих код вас ноћио! Баш грехота, што морам отпутовати.

— Грехота! — додаде зет.

— Не мари; задовољићу се и да је видим, кад већ не могу у њој ноћити.

— Али...

— Разумем, биће у нереду. Не мари.

Гвидо је одважно отвори, јер није имао куд.

— О, о! лепо, лепо! И та је соба лепа као и све остало. А! гле, гле! Ко ли је то обесио слику моје лепе њери! Нема сумње, то је нежна Гвидова пажња, хвала, хвала, сине мој! Баш жалим, што ми је немогуће у тој соби преноћити!

Седоше у мали салон. Муж и жена беху и сувише узнемирени, и да око господина Ђорђијанија могаше ијоле назрети, увидио би, да између његове деце има нечега необичног. Али срећом, добри отац не беше нимало лукав.

— Грехота! — рече он. — Грехота, овако лепа кућа.

— За што?

— Што ће те је кроз кратко време морати напустити. Ако те изаберу за посланика, о тому нема сумње, требаће годишње бар шест месеци да проведеш у Риму, а не верујем да ћеш оставити Ему саму у Милану. Требаће вам две куће, а то је Бога ми до-

ста тешко! Инак, у целој ствари мене јако весели што ћу вас, ако се пресселите у Рим, моћи бар сваког месеца посећивати; пут из Неапуља у Рим није тако дуг и досадан као из Неапуља у Милан. О, онда ћемо се чешће виђати. —•— — — — — —

IV.

Пошто два јунака испрате оца до станице, ућуше у кола, а из груди им се оте дубок уздах, јер цела комедија беше свршена; живот њихов ићи ће по старом. Обоје су ћутали. Ема је гледала кишу, што ударише у окно прозора од кола. Гвидо се није ни макнуо. Једно другоме беху страни.

Наједаред се Гвидо окрене и нехотице додирне лактом своју жену:

— Опростите — рече.

— Ништа.

Беху странци заиста. Инак се у томе немом ћутању обадвома врзла по памети данашњица. Премишљали су о најмањим ситницама, и чисто се плашили и саме помисли на оно, што је већ прошло.

— Хоће ли кола вашој кући? — запита Гвидо на раскрсници.

— Не, ја ћу вашој кући: треба да спремим све своје ствари, јер то собарица не би знала. Отићи ћу доцније.

— Врло добро.

Кад дођоше кући, она уђе право у своју собу, а Гвидо се завали у наслоњачу и узе да чита новине. У самој ствари слушао је њене брзе кораке и гледао, како иде тамо амо.

Јесте ли уморни? — запита је, — желите ли, да вам помогнем?

— Не, хвала вам! — Скоро ћу бити гототова.

И заиста, после неколико минута дође и она и седе до њега доста уморна, јер је данашњи дан беше оборио. Гледаше око себе, као да нешто тражи.

— Чини ми се, да је престала киша — рече Гвиду, који остави на страну новине.

— Није.

— Јесу ли готова кола?

— Не знам, идем да видим.

— Кола ће бити готова кроз десетак минута.

— Желите ли, да вас отпратим?

— Хвала, не треба.

Тих десет минута, да ли им беху век или тренутак? И једно и друго.

Кад момак уђе и саопшти да су кола спремна, Ема устаде и сасвим слободно оде до огледала да намести шешир. Требало јој мало више времена, док је наместила пантљике, јер су јој прсти лагано дрхтали. Затим брзо навуче рукавице, закопча их, удеси боре на хаљини па приступи Гвиду, да га поздрави. Он устаде сав блед.

— Збогом! — рече она.

Гвидо не одговори ништа. Она му окрене леђа па право, мирно, поносно и чврстим кораком пређе преко собе, и ако је врло добро чула, да за њом иде муж. Кад се маши да отвори врата, осети мужевљу руку.

— Ема, ти си заборавила, да ми опростиш — рече Гвидо гласом, у којем се борила љубав и бол. Она се окрену и баци му се на груди, занесена љубављу, која се гигантским кораком будила.

— Мила моја, ти више не ћеш ићи, је ли, никада више?

— Не, не, Гвидо мој; пошаљи, да донесу мајчину слику.

С талијанскога

Дав. А. Живаљевић.

СРПСКО ПРАВОСЛАВНО ЦРКВЕНО ПЈЕНИЈЕ.

ОД ВАСЕ ПУШИБРКА.

Сваки прави Србин ужива у православљу, — у лепом православном богослужењу; па кад се при богослужењу још лепо поје, и кад му свештеник јасно и разговетно служи, — онда се од милина топи у радости.

Но као што мати уопште највећма ужива у деци, коју је сама изродила, тако и Србин највећма ужива у оном, што је сам створио, у својој народној приповеци у својој народној појезији, у својој народној мелодији.

С тога прави Србин, однегован и васпитан у српском духу и српском православљу, ужива највећма у оним црквеним мелодијама, које је кроз толико векова према своме уву уделишавао и према свом срцу угађао. Свака мелодија у цркви, која није из народа поникла, Србину је туђа; може она кад и кад и похвалу његову изнудити, али српском уву угодити, српско срце загрејати и задобити не може никада. Није то само код српског народа тако; тако је то код сваког народа, и не важи то само за црквене песме, већ и за друге песме једнога народа. Ко сумња у то, нека се увери из овог примера. Певачко друштво какво, ил још боље милитарна банда каква, даје концерт, па узме у свој програм песама разних народности, н. пр. мађарских, немачких, српских и

т. д. Публика на концерту мешовита, — састављена из разних народности: Србаља, Мађара, Немаца и т. д. Кад певачи певају ил банда свира мађарску песму, види се на лицу Мађара, како им срце у грудима игра од радости и милине; међутим у Србаља, Немаца и других нема тога одушевљења; они слушају песму и диве се њеној лепоти, али су мање више равнодушни. Напротив кад се запева ил засвира српска песма, онда се Срби расположе, као пре Мађари, а остали су равнодушни и чуде се, како Срби са усхићењем уживају. Исто се тако већма расположе од осталих и Немци, кад се немачка песма запева ил засвира. Расположење је дакле у разних народности при разним песмама различито, ма да певачи и свирачи све песме певају и свирају са истом вештином и с истом ревношћу.

Из тога примера јасно се види, да је свакоме, па и Србину, најмилија мелодија, коју је сам створио. Ко дакле хоће, да Србина у цркви појањем својим задовољи, да га развесели, да га у побожности његовој уздигне, тај треба да му поје црквене песме у његовим мелодијама.

Но од својих 40 година од прилике, од како се у нас почела стварати певачка друштва, почело се увлачити у нашу цркву, особито по варошима, и неко страно, туђе црквено пјеније, које није нашем духу својствено, па се зато не може ни допасти.

С тога, што певачка друштва и нехотице увлаче у нашу цркву туђинске мелодије с једне стране, с друге пак стране, што нам се народ већ скоро сасвим одбио од цркве, и што је ревност у учењу и неговању наших народних мелодија охладнила, наступила је тако рећи највећа опасност по наше највеће црквено благо, по наше српско православно црквено пјеније.

Крајње је време, да се стане на пут распросирању туђинских мелодија у нашој цркви, и да се спасе и сачува наше српско православно црквено пјеније.

Истина, та се опасност предвиђала и пре и било је већ људи у нас, који су купили наше црквене мелодије у намери, да их од пропасти сачувају и да их оставе на неговање своме потомству. Тако је н. пр. Корнел Станковић скупио многе наше црквене песме, скоро све, што се на св. литургији поје, те их је сложио у четир гласа за мешовит кор; али Корнелу се свидило, да по гдешто у тим мелодијама према своме укусу промене и дотера; уз то је Корнел дао свакој мелодији другојачији тон и пратњу, каква не годи нашем уву ни нашем срцу, те нам с тога изгледају његове црквене композиције скоро као туђе. У том је Корнел погрешно исто тако, као што греши онај, који народну песму не репродуцира верно, него ју по своме укусу дотера Покрај тога слог је у Корнела и за највештије певаче врло тежак, те се зато његово »православно црквено појање« није ни примило у нашој цркви од нашег народа, ма да је то са музичке стране врло лепо и сваке похвале вредно дело. Најбољи је доказ томе, да је Корнел Станковић са својим делом своју праву циљ промашио, што су многа »певачка друштва, од како је то дело год. 1862.—1864. света угледало, учила његову литургију па и неколико пута појала, али на послетку опет напустила.

Осим Корнела Станковића било их је још и више, који су покушавали купити и у хармонију слагати наше црквене мелодије, али ја њ да споменем за сада само још двојицу: Тихомира Остојића и Гавру Бољарића са Николом Тајшановићем.

Тихомир Остојић сложио је још пре четир године у четир гласа за мешовит кор скоро све песме, што се поје на светој литургији; али није било до сад прилике, да се пусте у свет Но ма да нису биле штампане до сад, појали су их ученици српске велике гимназије Новосадске кроз пуне 4 последње године, а појаће их и од сад. Мелодија је у сваке песме чисто српска, народна. Пратња је снажна, милозвучна и такођер узета из народа, те је тако Остојићево »старо карловачко пјеније у српској источној православној цркви« право уживање за сваког чистог православног, туђинским укусом непоквареног Србина. Томе су најбољи сведоци сви православни Срби, који су за последње 4 године имали прилике бити на служби у Новосадској саборној цркви: шта више и иноверци се свагда похвално и задовољно изражавали о нашим лепим мелодијама црквеним, о лепој хармонији и о лепом и складном појању.

Гавра Бољарић је међу нашим свештеницима познат, вешт појац наших црквених песама. Он је ове године са Николом Тајшановићем издао I. свеску свога дела »српско православно црквено пјеније«, но само у једном, првом гласу, а обећава, да ће издати још 4 свеске, ако прва наће одзива у народу. У по-

хвалу прве свеске може се казати, да су Гавра Бољарић и Никола Тајшановић у њој издане песме сасвим верно написали, и судећи по њој биће и остале песме исто тако верно написане. Желити би било само, да се Гавра Бољарић и Никола Тајшановић пожуре, да што пре издаду и друге свеске, особито пак оне песме, које се не налазе у Остојићевој збирци, јер је можда излишно још и то на ново штампати, што већ има сложено у 4 гласа. Од Остојића пак желити би било, да по Бољарићу сложи у 4 гласа и оне песме, које још до сада није сложио, и да тако своју збирку допуни.

Међутим мени није управо намера, да износим мане и врлине појединих, који су на том пољу што урадили, јер они заслужују од сваког искреног родољуба највећу захвалност за свој труд око скупљања и прибирања тако драгоценог народног блага, па баш ако су гдегде и погрешили, него ми је главна намера, да по могућству пробудим и с те стране успаване осећаје нашега народа према своме народном умотвору, да представим, како је од грдне штете по наше тако красно душевно благо увађање туђих мелодија у нашу цркву, да представим и уверим свакога, да ћемо се ми од свога рода одродити, да ћемо престати бити Срби, кад напустимо своје умне производе а пригрлимо туђе. Та опште је правило у свету да сваки народ пропадне, кад изгуби свој језик, своју песму и своје народне обичаје, јер то га карактерише, по том се распознаје од других народа. На тако ће и Срби само дотле остати Срби, док им се миле српске врлине, док се интересују за своје душевно благо; а кад тога нестане, нестаће и њих.

С тога препоручујем најтоплије свакоме пријатељу наших црквених мелодија и нашим свима певачким дружинама Остојићево старо карловачко пјеније, а пека се окану једанпут увлачити у нашу цркву и распростирати по народу стране туђинске мелодије, које нашем срцу не годе, па ма како иначе вештачки удешене биле. Препоручујем даље и Бољарићево дело, јер ће се и њиме врло моћи користити.

То не препоручујем само за то, што је то лепше, што је нашем уву пријатније и нашем срцу милије, него ма које туђе већ још више за то, што ћемо ми изучавајући наше црквене и народне мелодије моћи и на музикалном пољу врло лепо напредовати и у народном духу нове песме вештачки стварати. Та наш је народ песнички и певачки народ, ал док год наши композитери буду туђе мелодије изучавали и по њима за нас песме градили, дотле ће наше уво за њих бити глуво. Онај композитер ће бити најславнији и народу најмилији, који нам буде у духу народном своје композиције стварао, — исто тако, као што је и песник најбољи онај, који се највећма приближи народној песми.

Најпосле препоручујем најозбиљније свом млађем нараштају нашем изучавање наших народних и црквених мелодија, јер је то најмилија и најневинија забава у часових одмора, а многоме може то бити до послетка и извор заслуге његове. Кад могу странци бити задовољни са тим лебом код нас, зашто не би и ми могли задовољни бити с њиме.

Уверавајући свакога, да ми је намера чиста, да са ово неколико речи по могућству пробудим љубав према нашем највећем душевном благу, живим у нади, да ће сваки прави родољуб драговољно и својски припомоћи, да се наше најмилије уживање, наше српско православље неповређено одржи и сачува и да се од њега свака опасност на веке одклони.

ПАВЛЕ ОРСАГ-ХВЈЕЗДОСЛАВ

СЛОВАЧКИ ПЕСНИК.

НИШЕ Д. Б. ДОБРОСЛАВ.

(Наставак.)

Од истог је толиког значаја дар песников онде, где своје мишљење и осећање у читавој верзи својих слика расплета, слободно и невезано одушке им даје те с миром може да веслика слике, које му лебде пред песничком душом. Врло је погођен у тој врсти његов „Kolník“ (ратар). У њему се више места даје, да му се рашири песнички дух, јер му се дозвољава и описивачка ширина и смишљено удубљивање у предмет. Таласање осећаја, рефлексије, што се нижу на читавом низу слика, одлучно сведоче основни карактер те песме, која нам и по наслову и садржају изгледа тако безазлена.

Песник почиње:

Keď jaro tu; keď v modrom nebies morí
sa kúpe slnce . . . jasná kráľica,
— — — —

keď strom, keď ker sťa žobrák u dvier nahý
zas oblieka sa vodev slávy dravý,
keď piesen zvoní v potoku,
a pozdrav vtáčí vábi k obloku;
keď plužných kolies jará muzika
tam zo dvora do isly preniká,
ktoly tu
meškal dnu!?

Kad vidi orača, seti se pesnik onog poznatog „beatus ille, qui procul negotiis....“ u plastičnoj se slici uvče plug; od svoje volje skrenu upregnuti volovi u brazdu, jer ih čeka mirisna detelina.

Zem kála sa. I temné vidím vlny,
jak na povrch sa šíriť z hĺbiny;
za brázdou brázda, jedna druhú plní,
kde dol hneď vrch, kde vrh spad doliny;
či morom tiež tá zem.? Veď tak prúdi,
tak vlny hádže, jako rozohnaná
pláň vody — — pozor! aby stroskotaná
nebola loď, oráču! vidíš, tie hrudy,
či vlny sú, ak jedna v loď sa hodí,
Ó!.. Marný strach! Veď prodsa bráni bránа.
Kde kotvou pluch: ni more neuškodí! —

Na te slike, koja čovjeka potresa, izlazi opšta ideja, da je tamo, gde čovjek verno radi zemlju otaca svojih, strah malen; tamo se živi sigurno i mirno.

Šarenim cvećem okićeno polje preobražava se, obrše tavno svoje naličje, kao kakvo pomračene zemlje. Da, da bi zemlja naново zasijala svojim sjajem — zlatnim klasjem. Koliko li je puta orač nesno lice obrnuo, ko je to, što je s nje božansko odelo nesno — šumu skinuo, pita pesnik na pominje metamorfozu, koja se zbila na zemlji, kad se iskrčila prašuma. Ali zemlja ljuti — na ni ljudi ne znaju istoriju svoje sopstvene zemlje. Pesnik uzdiše, kad se toga seća, ali mu sadašnjost dozaptava: „ta to je zemlja tvojih predaka, tvoja je to zemlja! Hrani ju! Kako ću tako jednom rukom uxhvatno se za plug a drugom za jelovo grajje na Tatri . . . ne boj se, da će te beda umoriti!“

Setva počinje. Jato doletelih vavki preplavilo njivu. Iz pune kecelje baca sejač seme. Drljača ima semenu da namesti meku postelju, da se ne bi stvorila tvrda kora te da seme uzmogne isklijati iz meke zemlje. Sprsten je teški posao. Bog se sad sam brine za seme, a njemu je isto tako lako, izmamiti malo seme iz zemlje, kao iz oblaka poslati sunce da zasine.

Nagla i površna metamorfoza, koja povišava živost posmatrana i opisivana, otima maha, kad se ratar ispčaури kao otac pesnikov, a pesnik ga onda oslovljava, da idu zajedno na njivu; i njega je, veli, želja povukla u slobodnu božju prirodu, gde je čovek bliže čovjeku, sin bliže ocu, gde srodnički odnošaji velikih i malih pojava onu beskrajnu harmoniju stvarају, na veli:

— — — Lež van kým neosuší:
nech sotrem krupájl vlaž s vášho čela —
Nuž orba fažká? Ach, a tieto ruky
od plužiny tak stvrdly? Tvrdá orba?
Ó, že tak veľké sú to služby, muky,
čo rodia tela pokrm, jak tie boly
— na hrnčiarovom rozosiate poli —
čo spásu duše zrodiły .... Ó, borba
to orba tá! ja znám. Ó, kde tie moci,
čo skaly tie, tú sloj za jednej noci
by zkypriły na mäkkosť, mäkkosť zeme!?
kde sily tie, kde zbroj, kde všemočnosť tá:
ten kúkol zdusiť, vyvraždiť tie vôstia!?
Ó, človečstvo! ty zahynuté plemä,
ty raju svojho nikda viac nenájdeš,
báre v hľadaní za okraj zeme zájdeš . . .
nie, nenájdeš! meč všade archanjela
ti nad hlavou, a trnie popod nohy
hľa, rolník — večný Adam prenbohý! —
Jak vaša tvár vám slnkom pobrelá;
a ja nie clonou, bytosť moja celá
nie zaštítou vám, ničím . . . Orba borba
a ruky — muky, vidím, verím, cítim,
a ľutosť fažkým, veľkým vlnobitím
mi zmieta dušou, zmieta . . . borba! muky!

Mirnim tonom umiruje otac sina. Raditi, veli, treba i onde i onde i svuda, to je tako božja volja. Trnje i čkalj može i njegova ruka povaditi, ali velike smetlje, one bukve onde mora veći duh savladati. Sin poima to. Neće on panenti sramote svome zavičaju, neće prokleti ovinski prag. Tada pesnik pogleda gore k visokim gorama, koji majdanom kamena preplavljuju jedna polja — baš poslednji zraci sunca na zaxodu poslaљuju njx gore Loča. A onaj mile zrake dale na vrxove svoje više braće, dok će najzad sveti dan Tatre ne razsvetli y njihovu sjaju te stade svetlitи kao luč Slovaštka. Otac zbori:

Tak poručali dedi: vedzte, deti,
tie vrchy tam, to vašej zeme mëty,
to pomezníky! kým tie čnejú hore
čo stráž: no nik vám zeme neodorie!
Jak vy, cítí učte te i vaše deti — —
a preto i mne svaté sú a milé,
jak tá zem v lone jich . . . no všetko spolu
je drahým vzacnym mi!
Beatus ille!
A medzitým sme strážnou sišli dolu.
Sme u vrát. „Hejsa! volky, hajs! dodvora.“
Tak jednomu dňu starosť odobratá.
Ja, v duši tvrdšie: nik nam neodorá —
napokon vnišiel tiež a zavrel vráta.

Zaista, čovek se kod njega zagrali, životni osećaj jurи y srce, osvežen zdravim vinom života i onda, kad bole nosi. A nosi ix, kad ga dirnu tvrde ruke njegova oca, kad vidi znoj na celu ovinu, tužni sa teške sudbe svoga roda, daje tom čuvstvu glasa, koji nas je kadar ganuti, ali nas nikad ne čini preosetljivima, tromima i mlakima, jer je y njega

постојано мушко срце а у мишљењу здрава и ладна јасноћа, којом чисто и сувише симболично демонструје, како човек, да би своје наследство добио, да би своје наследство уживао, мора од почетка почети, из основа заоравати, да би се одржала стара васкрсла снага земље те наградила труд ратарев.

Та предочност, та животна топлота осећаја, којом Хвездослав уме тако облика да даде највишим проблемима мисли, даје му права да с Гетеом у познатом оном монологу Фаустову кликне:

„Ужившеј' душе, ти ми даде сво,
Што некад ја. Бадава писи тек
Покза'о се на огња мени ти;
Својина ми је красна природа,
Способност ту, уживат', осећат'.
Још даде, не да с' хладно дивим њој,
Већ к'о у срце пријатељу свом
Дозволио ми гледат' јој у груд.

На дну душе Хвездослављеве има нешто, што се не даје просто знанствено разложити; снага неке душевна, која не може друкчије дејствовати, него што одиста дејствује; огњиште, на којем без престанка гори свети пламен: љубав према роду, тврда вера у будућност његову. Осећај тај није тенденцијозно навијен, слике нису носиоци одређених представа и појмова па ипак нас осећај тај грије као идеална ватра. Тако је у песмама: „Rolnik“, „Agar“ и т. д. О његовој „Piesen o pannie“. (Песма о девици) вели већ Вајански: схватио човек под девицом слободу или народњаштво или ма шта на свету, не мора тражити алегоријска разјашњења, да га занесе права, здрава појезија. То у опште важи код њега; може се у њега приметити свуда апсолутно стављање идеје и лика, његов особени начин, право песнички тако смешати реално и симболично, да се граница нигде строго не даје обележити.

(Настављене се).

ЛИСТАК.

ПИСМА ЂОРЂА МАГАРАШЕВИЋА ЈОВАНУ ХАЏИЋУ-СВЕТИЋУ.

VIII.

У НСаду 4. Августа 1827.

Љубезный Брате!

Отончь, кадъ самъ съ Вами было, заборави Вамъ іошъ и ово, што слѣдуе, препоручити:

1. Я самъ Hartlebny писао, да намѣравамъ Лексиконъ издати, и понудіо самъ га, да онъ узме Verlag отъ ове перве части, коіу бы до скорогъ времена сирпити гледао, кадъ бы извѣстно знао, да бы за ню какавъ Honorar добіо. — Ако во васъ онъ о томъ штогодь унитао, изволите га о вещи подробно и, ако се штогодь о дѣлу добро рѣши може, похвално за мене — извѣстити. Я бы му послѣ и заоставше две части: Нѣмачко-сербску Латінску и Сербско-Нѣмачко-Латинскій продао.

2. Кодъ Г. Розмировића наручіо самъ Ландкарту отъ Сербіе in 4 Blätter v. Rüder; Шта е, да е досадъ немогу да добіемъ.

3. Hartlebna опоменути вала, да ми пошлѣ заоставше отъ Месеца февр. № отъ Convesationsblatt; онъ іій има назначене у моимъ нѣму пролетосъ послановъ писму.

4. Шта се чуе, распитати у Будиму, за новогъ Scholarum Inspector? шта ли наручито за Будимског Дінтріктуалногъ директора? Или Депутація негли мысли, да може тамо и безъ Директора быти?

Сретанъ вамъ путь!
и
Скорый къ нама повратакъ!
Магарашевић.

IX.

У НСаду 9. Іюлія 1828.

Љубезный Пріятелю!

Пре нѣколико дана писа ми Schaumburg, Бечкій книгопродавацъ, да су оне ствари, кое самъ кодъ њега наручіо, већъ приспѣле. Ако іій Гдръ Сума Шнѣаръ отъ њега прійміо, плативши му за мой рачунъ 20 ф. Сребра. отъ нашегъ Ніке Стоіановића примлѣногъ; то васъ молимъ, да іій, кадъ затражъ поѣете, собомъ понесете. И ако бы іошъ коя форинта требала, да се Schaumburg са свимъ намири, то нека и рестъ на мой рачунъ плати. —

Опоменути се можете, да самъ Г. Радосављевићу, Auditoriats-Praktikant'у, іошъ зимусъ писао, да ми кодъ Vinger & Gräffer Антіквара куни: Blaskovits Historia Illyriae 3. Tom. fol. 1794. Zagrabiae (3 f. 30 СМ.) Молимъ васъ упитайте га, шта е съ томъ моіомъ наручбиномъ было. —

Добио самъ одопомадъ писмо изъ Крагоевца, у комъ ме Гдръ позива, (sed hoc ad amicas aures) да дођемъ у Сербію и да, као што самъ лане, по знатніи мѣстій прођемъ и древности за Исторію, ако бы што было потражимъ. Нужданъ бы ми био Пасошъ отъ канцеларіе за Мцъ дана наіманъ; Васъ овдѣ нема, съ каимъ бы се о томе посовѣтовао, како бы къ Пасошу доћи могао. Зато бы нуждно было, да ми явите, шта треба радити, или што бы іошъ много болѣ было, да ми ту, кадъ сте већъ на мѣсту, допуштенѣ извадите, да могу у Сербію, или дуга ради, коі имамъ пріймати, и због какве друге причине, коя бы се лакше пріімила, ноћи.

Съ првомъ поштомъ, молимъ, јавите ми, шта у томъ послу радити ваља.

Сви смо здрави, а то и нама жељеи остаемъ

Вашъ Магарашевић

X.

Любезный Пріятелю!

Изгледам на васъ свакій часъ. Ево га! дошао; доћи ће довече, или сутра! И нигди ништа. Не могу вас дочекати, колико бы иначе нуждно за мене было, съ вама пре мога у Сербіо прелазка састати се и о свему — разговарати се. — Међу тымъ ваља да вамъ писмено штогодь послѣ мене оставимъ.

1. Лѣтописа 4. частица ево е готова; я самъ е занечаћену предао Ружићу, да е вама даде. Вы отворите, додайте ошъ вашъ кои преводъ, па пошљите Розмировићу. Кадъ се кући вратимъ, послаћу и за III. и IV. ч. смѣсице.

2. Невиностъ (кньигу) вы собомъ безъ сумнѣ носите; што за Сербіо припада, пошљите таки, атресираћи пакетъ овако: An Herrn Handelsmann Maxim Radoszavljevits in Mitrovitz; а овоме додайте цедулю, да пакетъ Г. Поповскомъ Секретару Г. Ефрема у Шабацъ пошлѣ.

Съ Богомъ!

Вашъ Магарашевић.

NB. Ако сте донели Ландкарту Riedl's, подайте е на платно прилѣпити, па ми е таки пошљите преко Дмитровице.

КОВЧЕЖИЋ.

УЗ НАШУ СЛИКУ.

У млађем нашем песничком нараштају спада без свакe сумње међу најодличније представнике дивне песничке уметности и међу најзванијавије књижевнике нојаве даровити **Драгутин Ј. Илијћ**. Млад је то још човек — нема му ни пуних тридесет — а већ је радом својим заседочио, да му у души нагомилано лежи грдно благо, неисцрпив жидак запосе, бујне, праве песничке мисли. Драгутин је син признатог старине-писика Јована Илијћа а брат рођени песником младом лиричару Војиславу. Није давно, како ради на српској књиги а већ ју је обогатио многим дивним створовима свога одличног дара. Његов „Краљ Вукашин“ добио је од Матице Српске награду а да је ниводено себи место међу прим и најбољим српским производима драмским, доказ је и то, што је и на њега увет био једни пример, да се приказке приликом двадесетпетогодишње прославе српског народног позорита оне године, и што је млади песник од стране одбора за прославу ту добио нарочит позив, да учествује у свечаности, на ка и публика на прослави искрепим знацима симпатије одликовала. Уз „Краља Вукашина“ дичи младог песника и његова „Јаковита“, дело генијално замишљено а вештачки изведено, дика и украс позоришног репертоара у Београду. Ради Драгутин Ј. Илијћ све једнако и то свагда и свуда са одличним успехом. И наше је „Стражилово“ чресно досад леп број красних песама Драгутинових, да и не спомењемо радове му у недавношој Београдској „Србадији“ и у „Отаџбини“ нескад и сад. У његовој се песничкој природи за дивно чудо стекли некако најразноврснија елементи. Ту ти је и бујност и неисност и умилат расклапљук и дидактичка нека, рекли бисмо сколастичка збиља и лутка а онда сатира и свезе хумор и елегијска сета и не би знао човек нарећати, што се све скупило ту и сложило, да радовима Драгутина Ј. Илијћа даде особиту занимљивост и неодољивост. Док једаред боље допемо, нећемо ваг завршити, пред читаоце опога лета изнети потпунију слику Драгутинова врсног рада песничког. За овај пак само желимо младом песнику постојана здравља а увереи смо, да ћемо и даље све те више имати прилике дивити се обилатом дару његову.

ГЛАСНИК.

(Никола Ђ. Вукићевић), предни 34-годишњи радник око школске књиге и управитељ учитељске школе у Сомбору, изабран је у седници срп. нар. црквено-школског сабора у Карловцима 8. авг. за привременога главнога школскога референта свију срп. вероисповедних школа у Карловачкој митрополији, на место покојнога др Ђорђа Натошевића. Ако је, да се награди толикогодишњи труд, заслужно је. Ако је, да се одликује изврстан рад, заслужно је. Избор је срећан. Ако поминљамо на подмлађак!

(Стојан Марковић), професор у великој школи у Београду, изабран је у седници академијског сапета 1. сент. за ректора велике школе.

(Богословско-учитељска школа на Цетињу.) У „Гласу Црногорца“ читано, да се по одобрењу књаза Николе има отворити почетком ове године на Цетињу богословско-учитељска школа. Оно се има сматрати, по своме уставу, као стручни наставак више гимназије за свештенике или учитеље, а примаће се у њу с мо ученици с добрим успехом из 4. разреда гимназијског. У октобру отвара се 1. разред. Срећно да бог да!

(Владалачки дар Змај-Јовану Јовановићу.) „Србобран“, а по њему и остали листови донели су глас, који се потпуно обистинио, да је Црногорски књаз Никола обдарио нашега честитога и великога Змаја. Даровао му је Немањићанин двор у Бару са 50 јутара врло добре земље, те ће се двор тај и добро песниково звати „дворац Змајевац“. Још је књаз-песник поклоо Змају и Данилов ред с лентом. Честитамо врлому песнику овакву на лепому дару!

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Др. Јован Пачу), вештак на гласовиру и композитор српски, а од летос практичан лекар у Сарајеву, приредио је 22. авг. својим пријатељима особиту забаву, позвавши их к себи у стан, да им свира на гласовиру. Концерту је присуствовало до тридест слушалаца из свештеничких, чиновничких и грађанских кругова. У вештаче је свирао на изусет непрекидно више од сахата које изворне композиције у духу српске музике, које своје транскрипције и фантазије о српским песмама

као „Мачем копљем“, „Сунце јарко“, „Ране моје“, „Сватовац“ и друге. Тај домаћи концерат уреао је дубок упечатак у душу свакога слушаоца, а понаособ Србина, те сви обасуше уметника похвалама и захваљивањем. „Још бисмо“, вели „Просвјета“ (број 35.), „само желели и молили да г. др. Начу скорим изненади и осталу публику у Сарајеву, те да једном и јавно концертује“.

(**Душан Јанковић**), некад хоровођа Румскога певачкога друштва, свршио је, као што читамо у „Застави“, у Прагу чешку оперну школу Пиводину с најсјајнијим успехом. На првом завршном концерту тога завода певао је „Укор“ од Зајца, на другом каватину из „Фауста“, на трећем у терцету и у дуету из „Ајиде“. Публика га је од свију 120 ученика највећма одликовала, изазивајући га небројено пута. Критика вели о њему: „Успехом својим највише се истакао Душан Јанковић. Глас му се одликује ванредном свежином и силом. Начин певања (Vortrag) му је веома пријатан и пун осећаја, што нам показује добру школу певачеву. Глас му уме вешто да се нађе у свима регистрима. Високо c, cis избацује тако лако и свежко, е би човек мислио, да га пева груднимa гласом. Најсјајнијег успеха постигао је у каватини из „Фауста...“ С поносом бележимо све ово о нашем певачу и напомињемо, да је то први Србин, који је у стручној школи проучио до краја вокалну музику. Бавиће се у Прагу још до децембра, понда ће доћи амо доле, да концертује у Новом Саду, Београду, Панчеву, Сомбору, Вршцу, Митровици, и другим нашим местима.

(**Ирма Савићева**) свршила је, као што пише из Вршца дописник „Заставе“, с одликом четири разреда певачке школе у Прагу. 30. авг. певала је на 79. редовној беседи певачкога друштва у Вршцу арију из „Лукреције Борџије“ у талијанском тексту тако дивно и са осећањем, да је занела слушаоце, те је на опште захтевање отпевала по други пут „Растанак“ од Јосифа Маринковића с истом сигурношћу и ефектом као и прву. — Том приликом с правом се тужи дописник на редаре, што игранка није отворена с гајдашким колом, кад је то увек до јако било. Та, коло и гајдаш још једини су нам српски остаци на нашим игранкама. Па зар и Вршац да их напусти??

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— У данашњем броју доносимо у преводу М а р к а Ц а р а величанствени епос Талијанца Фосколa „О г р о б о в и м а“ па том приликом саопштавамо овде напомене, које нам је преводилац заједно с преводом послао, да и њих саопштимо. Напомене те сведоче темељну студију преводиочеву а одиста су јасно и занимљиво — као што то већ Цар зна — написане. Ево их од речи до речи: Говорити овдје о литерарној вриједности Фосколова пјесничког рада и у опће о важности његова положаја у талијанској књижевности, могло би изгледати с моје стране као нека излишна афектација; не с тога можда, што је о овом италијанском Пиндару било досле много говорено у српској књижевној журналистици, него просто с тога, што данас није могуће ни замислити иоле литерарно изображена Србина, којему не би био познат, барем p e r s u m m a c a p i t a, Фосколов књижевни рад и његово значење у италијанској литератури. Али ако би могла изгледати неумјесна књижевна прелекција о Фосколову „животу и раду“, неће, мислим, никако бити сувишно десетак ријечи, ради бољег разумијевања, о овом величанственом спјеву „О г р о б о в и м а“, који се ево указује по трећи или четврти пут у српској одори, а о њему је до сада, у име илустрације, било посве мало што казано. Уз то неће згорега бити, ако коју додам и о узроку оног трећег или четвртог пријевода. Кажем трећег или четвртог, јер су мени фактично позната само два пријеводи ове пјесме на наш језик, т. ј. онај мог уваженог пријатеља дра Т о м а н о в и ћ а, штампан у „Јавору“ г. 1883., и онај попа Б у з о л и ћ а, такођер Далматинца, који је угледао свијета у „S l o v i n c u“ г. 1879.; а, како ми кажу, има још и један четврти пријевод неког Свилоковића, који мени барем није никад до руке допр'о. — Нећу да се обазирем на специфичну пријеђност двају прииједех превода, али мени изгледа као очита мана, што речени пријеводи, поред све шкртости својијех тумачења на дну ступца, нијесу били попраћени кратком илустративном биљешком о значају самог спјева и о његовој књижевној цијени. Кад су Италијанци нашли потребито, да у новијим издањима умноже оњећа тумачења, и то ради особите нарави оног пјесмотвора, у којем се преплијећу и укрштавају најразноличнији појмови и догађаји, те чији смисао постаје, без разјашњења, на некијем мјестима нејасан, или барем сумњив, и најоштријем уму; тим је више требало, ја мним, снабдјети згоднијем прослoвом и обилатијем тумачењем пријеводе на туђ језик, већ с тога, што у пријеводима, ма да су и најбоља, мора дјело да увијек нешто изгуби од своје изворне јасноће. Како би дакле српски читалац приступио што припраннији Фосколову ремек-дјелу, покушаћу ја, да овом приликом, ако ће и дјеломице, том недостатку доскочим. У то име, да саберемо најприје у кратко главне мисли и догађаје, које је Фосколо у својој пјесми развио. Пјесник ставља себи питање, да ли посмртна пажња и чашћење гробова помаже мртвијема, и одговара, да је човјеку, кад му нестане свију слasти, које живот красе, слаба хасна од надгробне плоче; над гробом престаје свака нада, а вријеме, које све руши и преобража, сатире и гробове. Ипак, ако раке не помажу мртвијема, а оно могу доста помоћи живијема, подржавајући у њима слатку обману, да ће и мртви живјети у памети својијех и бити предметом њихове пажње. Само ко за собом не оставља пријатељâ, нек се не нада помоћи од раке. На жалост, данас ни честите душе не могу да се тјеше мишљу, е ће их по смрти његовати пријатељи и сродници, јер нови закон трпа у једну те исту гомилу гробове одличнијех људи и гробове зликоваца, и отимље их уз то милосрднијем погледима својте. И тако се догађа, да је врли пјесник и угор-грађанин Парини сахрањен поред каква објешењака, која се раство са злочинствима на стратишту. Закон нечовјечни, који се одмиче од најстаријих традиција; јер његовање гробова постоји, откако се год људи просвјетом разлучише од звјеради. Стари Грци и Римљани гајили су спомен својијех покојника у мириснијем луговима од чемпреса и кедара; њихова гробишта бјеху праве слике земаљског раја. Хришћани, напротив, стадоше копати своје мртве по богомољама: отуд развие болешћине и страх од поћнијех авета. Данас Инглези, у својим предградским перивојима, такођер дивно мртве његују. Обреди су то и обичаји врло честити, али, на жалост, покваренијем народима сувишни; јер само благородне душе могу да од врлијех покојника изглед приме. Та поквареност влада данас и у „лијепом италском краљевству“. При таковом опадању грађанскијех врлина, ја бих се задовољно (закључује пјесник) са чеднијем и мирнијем гробом, гдје да пријатељи упамогу доћи и размишљати о мом слободном мишљењу и чуствовању. Благо дакле теби, Фиоренцијо, не толико са твојих природних украса и љепота, ни с тога, што је у теби тражавице расклопио велики Данте и Петраркини родитељи, ама поглавито са споменикâ славнијех људи, које храниш у

твом цвијећу Санта Кроче. Томе мрамору, као што некад Виктор Алфери, нек приступе да се надахну благородни Талијанци; јер на тијех рака проговара тајно божанство, и подстиче на узвишена дјела, као што је некад на Маратонских гробова постигло српску грчићеву домородацу на душмана Персијанца. На пошљетку, писао о гробу тјела и велике мученике и прогнанике онога свијета: јер се они вијају надом, е ће потомци приступити њихову гробу, да им одаду ону пошту, коју им вјековиј завиђеваше. Тако се спомиња прича о Ахилову оружју, те морски кловни довезоше на Ајантов гроб. А слава, коју гробови дијеле, ијечитељ је; јер и ако врјеме може да уништи надгробне споменике, њихова успомена траје до вијека у појезији, која од њих црпи надахнуће. Докле ,томе, осим горе спомињете приче, Омирово новиједање о гробу Илову; овоме се гробу бијаше за наше ијекова и траг изгубио, кад га у новије доба опет открише неки учењаци, што су истраживали рушевине Тројанске. Ту су Тројанке вариџале над злом срећом своје отаџбине, и Касандра доводила своју унучад, да се одрасле јаду старијих, и навијештала цјесме Омирове, које ће слушати грчку вралину и одавати пошту суза Хектору, док се год витешко домородство цијенило буде.

„И све дотле, док сунашце жарко
Узасјеје над непољом људском.“

Ово је у наводу садржај цјесме „О гробовима“, којој је ијесник поставио на чело слиједећи натпис: Deorum manium iura sancta sunto (XII. Tab. — Види: M. T. Cicer. *De leg.* II. 9.); натпис сасвијем подобан свечаном предмету, те који би се од прилике могао протумачити: Нек права покојнијех буду поштована. Фосколова цјесма „О гробовима“, по мњењу пролог критичара Де Санктиса, јесте „прва лиричка глас ноне италијанске књижевности, прво сједочанство обновљене свијести модерног човјека.“ Што, другијем ријечима, треба овако тумачити: италијанска лирика прије Фоскола, као су је схваћали Метастазијо и Монти, бијаше, под облицима увјажљеним у великог Данта, у суштини умјеће аркадичка, цука књижевна бесловица. Песникова свијест бијаше обично пасивна у тој умној гимнастици, која, поштo у дуту земаљу сама себе истроши, постаде најзад празном цјеванијом, звучнијем стихотворењем А кад цјесма не бијаше свјежијем празноријеч, то јој онда мисли бијаху сковане по становитом калупу; отуда реторика у цјевању љубави, ријере, отаџбине. „Требало је настајала Де Санктис — обновити свијет умутрашњи, препородити свијест.“ Томе се дјелу посвештше цјесници Парини и Алфери, али се ни они испрва не знађоше свезвијем отрести реторичкијех прапорада; док се напокон не истаче Фоскоо са својијем „Гробовима“, првим цјесничким дјелом, које побија на видјело „као продукт свијести и осјећаја.“ Али Фосколова цјесма не бијаше само новотарија по своме садржају, него такођер, и можда још више, по своме облику. Фоскоо се послужи, истина, Монтијевим свеким једанаестерцем, сматрајући га правом као неадмашива у томе стиху; али он знађе вјешто стопити елементе Монтијева стиха са духом грчког и латинског цјесништва, надахнувши ту смјесу оригиналнијем дахом своје душе; тако да из снега изби врутак нове и свјеже лирике, просте од свију дотадашњих реторичких окова, лирике, каквој послије класичне старине, ако изузмете Гетеову, не бијаше равне, јер је у овом свјему све оригинално: замисао, стил, па и сами стих. Нитя тој оригиналности што одувијеку имитације, којих има у изобиљу, и у мислима, и у реченицама, и чак у ријечима. Познато је, како је Фоскоо узимао у другога и мислиј, и израз, и ријечи, које није трудно разабрати у његовијем списима; шта више, могло би се казати, да га је мало који велики писац у томе наткрилио, али уједно мало је ко у томе био од њега вјештијих. И сами Цезар Конту, гласовити италијански историчар, рече о њему ту скоро, да „се много по другијема калупио, али увијек мајсторски.“[1]) Млечић Л Карер доказује шта више, како су његове имитације увијек боље од оригинала, и додаје, да га је његова генијална страст лишила судбине осталијех имитатора.) А тако је заиста и са имитацијама, које се опажају у овом цјеву. Што је год ијесник од другога присвојио, обрадио је он лагањим процесом у плодноме кругу своје умјетничке душе, и на тај начин туђе градиво знађе претопљено и надахнуто новијем и чврстијем дахом живота. Фосколо је у цјесми „О гробовима“ наслеђедчно, осим Кардући, ону ријетку цјеватељу и ону свестрану умјетничку жицу, која у један сами величанствени склад краснаја химну и проповијед, сатиру и елегију, трагедију и епос;... њену искључиво принадл ова лирска моћ, која је кадра да обухвати у рационалном појму дуалеке повијести Маратонско поље и Флорентинска цвинтоп, Абукирску битку и Ретејске обале, Ајанта и Парина; моћ, која у нама побуђује суве и мушко одушевљење за Електрином молитном и Касандрином пророчанством; која нам пружа, на пошљетку, праву слику нашег цвинтавила и голијног друштвеног ралдора, што ове мородани и наше доба карактерише.“[2]) Ето по чему је Фосколов свјеи „прави лирски глас ноне италијанске књижевности, и прво сједочанство обновљене свијести модерног човјека.“ А то је најболје осјећао цвети ијесник, кадно рече (и ако из чедности, скромно), да је ова врста појезије од њега постала. Било како му драго, смијемо казати, да је Фосколо — који је нешколико сличнијих састанака заночео, али, на жалост, ниједноја не довршио — даровао италијанској књижевности овим свјеом свршено ремек-дјело. Оволико у погледу оригинала. — А сада, по обећању, да кажем два слова о уроку овога пријеода Да право речем, узрока нема никаква; или, ако га има, то може бити једино одушевљење, које сам свеђер према овој у Бога дивној ијесми гојио. С друге страно, када страница некоја туђа дјела по нет, шест и десет пута на свој језик преводе као н. п. Нијемци и Французи Шекеипра, а Италијанци Хајнеа и Бајрона, зашто да се нама таконо постушање у гријех упише? Па и не тражећи другијех разлога, доста је истаћи факт, како је овај исти свјеи „О гробовима“ седам пута на латински а четири или шет пута на њемачки језик превођен; да и не говоримо о другијем пријеодима на ране културне језике. О налишности овог новог покушаја не може, даље, ни бити говора; једино би могло бити говора о његовој врједности. У том погледу ред ми је двије ријечи казати. Да хоћу, не би промислио, е сам ја овај пријеод надао ради утакмице са горе наведеним мојим земљацима, који се такођер овијем послом бавили, пијаљујем отворено, да ни то није у најмјери лезило; шта више, над сам год напишао на коју згоду ријеч или реченицу у њиховијем пријеодима, особито у овоме пријатеља ми Томазовића, ја сам је радо усвојио и употребио, а погдјекад и цио стих. И у том обзиру не могу него да им будем благодаран. Мој се труд своди дакле на просто посао метричке цјезбе, која — ма колико лоша испала — опет неће, уздам се, на одмет бити. А ако

[1]) Dei Sepolcri di U. Foscolo, discorso critico del prof. F. Trevisan, Verona, 1883., стр. 77.

[2]) L. Carrer, Vita di Ugo Foscolo, поглав. XLV.

[3]) G. Barducci, Bozzetti critici etc., Livorno, 1876 страна 315.

се није когод нашли да покушај још једном поновн, срећан му посао! Само би требало да тај нови преводилац све своје претходнике надмаши.

— Милан Б. Миленковић јавља, да је накан да нада велико дело под патронатом: Поменик знаменитих људи у српскога народа новијега доба. Већ сам патнос каже, шта ће бити садржај том делу, а напомињно је чути, шта цењени писац каже о побудама, које су га навеле, да то дело нада. Он вели од речи до речи овако: У нас могу врло често да се чују овакве реченице: „Срби су народ новаџнлнја; захалност је билька, која ретко нпче, а још ређе напредује на земљи српској!“ Ово обично говоре људи, који су имали прилике нпше нпи мање радити за свој народ, за своју отаџбину, па су, наравно, у праву, очекивати захвалности од оних, који долазе на њихова места, и користе се њиховим радовима. А да ли је то баш тако? Што је год лепо, то неодољпво мора изазивати дивљење. То је закон, којем се и нехотице свако покорава. Лепота у делима предака мора будити дивљење у очима потомака; а од дивљења до захвалности није далеко! Али ако ћемо говорити право, ни ниемо чинили, што смо били дужни и што смо могли, да лепота у делима наших предака буде њима, сазнана, вољена, те да разбуди и укрепи чуло захвалности. За последњих 70—80 година Срби су радили доста, и урадили су доста: стекли су много драгоцену текопину, и поред свега тога још немају уредна писмена на своју њиховну текопину; немају буквице за прошлост, нити водиље за будућност — немају своје потпуне историје! А кад се нису светарили за време, како ће могу чудити, што им је, нпа потоп, вода мутна и неодрана? — На даље вели: За потпуну историју треба много; треба самих припремних радова толико, колико бар моја снага не може сама да сваллда. Жалећи, што не могу, колико бих хтео и колико би требало, ја сам се потрудио оволико, колико сам могао, и написао сам горњи Поменик. Тај сам коњу сада да штампам. Поменик ће донети 376 биографија знаменитих људи и жена у нашега народа. Толико их је сада, а до свршетка биће их и више. У том Поменику нашли су места не само знаменити људи на краљевине Србије, него и на свих српских крајева, за које год сам могао дознати, и о којима сам могао грађе прибрати. На тај начин ова ће књига донети задовољства и науке сваком Србину, који мисли и који мари за свој народ, ма где он живео; а наставницима омладине, пречито онима, који предају историју, она ће понудити праннику, коју у садашње време нпчим другим не могу подмирити. — Књига ће се штампати на лепој хартији, у формату као што је „Књижевна Србија“, и изнеће више од 40 штампаних табака. Да би било лакше купити је, надаће је писац у четири свеске, свака по 10 табака, као не и више. Цена је, за оне, који сне свеске напред плате, код нас овде 2 фор. 50 нов., а који плаћају сваку свеску за се, 75 новчића од свеске. Чим се скупи толико претплате, да се може штампа платити, рукописе ће се дати у штампу и нзлаће свеска за свеском без прекида. Једнаљеност књпге или цена ваша припада ситуацпју. Писма с новцима и нарудбине нлаћа слати писцу у Београд, у Цетињску улицу бр. 19.

— Фелтони (подлисци, лнсци) као да не сиеју изостати ни на нашим политичким листовма. То је појава сваканко хвале вредна. Да ли се и у нас негује фелтон, као у листовима странпма, то је, до душе, друго питање, и нека, бар за овај пар, остане од нас не додирнуто. Али тек морамо приметити, да се ту ради онако по дохват, без набора, што се при руци нађе. Тако на прилику, особито неки Београдски листови, иначе хвале вредни, донесе преводе бог те зна каквих туђинских романа, који, истина, могу занимати читаоце, но тешко ће изазвати интересовање и дубоп прегао српскоі или словенскоі књижевности, осим што поклоніуі пресићеном укусу својих преводилаца. Код толнко и тако дивних романа руских, чешких, пољских, које се не стиде преводати ни Французи ни Немци, у фелтонима наших листова, преводе се још и дан данас дела често и обескрпмих новелета и романџерја, само ако су нзкапита. Како дознајемо, особито Београдски читаоци воле такве ствари; за то их и изналазача-издавачи и издавачи листова тамошњих кућују њима. На ено хоће да се уведе тај гадни обичај и у Босни са Сарајевским листом „Просвјетом“. Тај лист је у неколико својих бројева био донео прештампаних неколико прича наших српских новелиста. И тамна да заслуги похвалу, ено удари и он на странпутицу. Да ће привлачпе какве Вилхелмине Попер занимати оне тамо читаоце, жељне српске књиге, сумњамо. Уверавају нас тамошњи наши пријатељи, да Босна и Херцеговина доста потрошп српских књига, сапрамерно готово више, него нашн крајеви. На кад је тако, онда не би требало то ни но што сметати с ума, него, ако се нема што ново, доскочпло би се потреби тако, када би се прештампавале ствари познатих српских књижевника, као што је „Просвјета“ то, у добри час, почела била. Не буди нам замерено на овој речи!

— У бр. 81. броју Agramer Tagblatt-а нзашла је у немачком преводу дра Ј. Величковића критика Јосина Берсе: Missa solemnis, која је утледала свеta у 3. бр. нашега листа прошле године.

— У Обзор-у нзлазн у преводу народно-карактерни роман руски: Пионири истока, написао га Грегур Петровнћ Данилевски. Од истога имамо у преводу роман: Пагуљчнкина Дунавау у „Срп. Зори“ 1880.

— „Oesterreich-Ungarn in Wort und Bild“ ове се монументално дело, које нзлазпи под надзором самога наследника царскога престола, надвојводе Рудолфа, на немачкоі и мађарскоі језику. Недавно се бавио у нашој нарони Владислав Камнах, сликар на Будимпешти, а дошао је амо, да за то дело преслика лнк великога добротвора нашега Саве Текелије са лика му у вечељу дворане „Матице Српске“. Одавде је отишао у Карловце, да прекрта печат Арсенија Чарнојевића са грбом му, лик Адама Фелдпарпја, воље сри. Комораншког Шајкаша, Ђорђа Бранковића и Богића Стратимировића, једнога од граничарскпх команданата. Осим тога има да начини скицу српске куће и намештаја у кући и скицу о народној ношњи и обичајима.

— Од Ивана Головина нзашла је у Лајпцигу (Reinboth) књига о историјскоі развитку руског народа.

— О грофу Лану Н. Толстоју нзашле су две расправе на немачком језику. Једна у „Nord und Süd“-у од Данилевског, а друга од Еиђенија Цабла у „Deutsche Rundschau“.

ЧИТУЉА.

Теофил (Богољуб) Петрановић, као што јавља Задарски „Српски лист“, умрло је почетком Августа у Шибенику у покрајинској болници. Родно се у Дрнишу, где је и почетне школе свршно. У Задру научи клапрнкалну школу, те се посветрише. Био је брат манастира Резановића, а управитељ манастира Савине у Бои Которској. После буде предузнзен братству манастира Драговића и више је времена администрирао парохију Косовску. За тим пређе у Босну, где би подузет учитељем најпре у Сарајеву, па у Љубињу. Пропутовао је у ширет Србије. Учествовао је у задњем устанку у Босни и Херцеговини, и за тим се повукао у приватни живот, бранећи по разним политичким листовима српску ствар, а нарочито у књижевним листовима српску славу. По Босни је скупљао народне песме, те прву књигу збирке своје издао о свом трошку; другу књигу издало је Српско учено друштво у Београду; а и трећу је 1880. то друштво отштампало, али, колико нам је познато, није је још издало. Покојник је био срцем и душом Србин поштених мисли, нстрпјала духа, отворена карактера Новој му српској души!

САДРЖАЈ: О гробљима. Изволиту Пиндемонту приказао Уго Фосколо. Превео Марко Цар. — Посета у добри час. (Свршетак.) — Српско православно црквено пјениште. Од Васе Пушибрка. — Павле Орсат-Хиђедослава, словачки песник. (Настанак.) — Листак. Писма Ђорђа Магарашевића Јовану Хаџићу-Светићу. VIII., IX., X. — Књижевни. Ун ишу слику. (Драгутин Ј. Илић, песник српски.) — Гледник. — Новорпште и уметност. — Књижевне белешке. — Читуља.

„СТРАЖИЛОВО“ нзлази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. за четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописе се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 39. У НОВОМ САДУ 24. СЕПТЕМБРА 1887. ГОД. III.

* * *

Под ногама мојим отимљу се вали,
Силан је и страшан њихов бурни лет;
А над мојом главом узнели се ждрали,
Они журно лете у далеки свет.
У дугачком низу они лете југу,
Где им цвеће краси постојбину другу.

Обале су пусте и пољане мирне,
А јесењи ветар делује ми влас . . .
Тужно шуми трска, кад је ветар дирне,
Шуми, као болни, умирући глас.
С криком лете ждрали више моје главе,
И губе се нагло у даљине плаве.

Што сам тужан тако? Шта ми тишти груди?
Увенула младост ил одбегли Мај?
Куд ми сетни поглед у даљину блуди
И чега се тиче горки уздах тај?
Буни ли ми душу та природа снежна,
Ил младости моје успомена нежна?

О путници-ждрали с ове суре стене,
Маховином седом што се крије сва,
Валови столећа о коју се пене,
Остањем и тужан поздрављам вас ја:
Вас прогони јесен у пределе југа,
Из предачког краја мене гони туга.

Ах, мисао моја за вама се креће,
Где јесени мрачне не царује худ,
Где на земљи влада вечно премлеће,
И млађани живот разлива се свуд,
Где спомени стоје одисејских дана,
И мирисне шуме древнога Ливана —

Где поклоник сéди, у чаробној ноћи,
Смерно двори Бога и беседи с њим,
Где молитва шуми у чудној самоћи,
И к небу се диже од измирне дим,
И шум тихо струји од сињега мора,
И тишина веје са прастарих гора.

Београд. **Војислав.**

ПОСЛЕДЊА ЛУТКА.

НОВЕЛА МАРИЈЕ С—ЕВЕ.

Било је заиста чудно посматрати је. Овамо одрасла девојка а намештa и кити лутку. Хаљина, ако и не дугачка, допире јој до чланака а држи лутку у левој руци и гледи, како да јој боље намести шарено одело. Пуначке груди, покривене танким велом, надимљу се живо а десна јој рука дотерује што лепше боре на лутковој хаљиници. Смеђа коса, спуштена низ рамена, таласа се при сваком покрету лепе главе њене, кад загледа лутку, да је што лепше удеси. Лице, да, лице! Било је ту и озбиљнога и детињастога, и сањалачкога и безазленога, али све природно, као у незнању и као од срца.

По столу леже разне ствари, чију вредност може само девојче да уважи; осталом свету тако су излишне, као њојзи што су потребне и велеважне. Било је ту трака, чипака, дугмади, шарених дрњака, игала, гајтана и још ваздан ситница, које и немају имена свог. И све је она то пажљиво употребила, кад јој је што устребало . . .

Е, сад је лутка удешена и може лепо дочекати, ако јој ко дође да је посети.

И заиста, врата се отворише, и у собу уђе старија госпа. Погледи око себе и насмеши се.

— Нелка, докле ћеш бити дете? рече благим гласом.

— Ах, мати, а шта знам радити? одговори Нелка.

— Чудновато, настави госпа, за који дан ти је шеснаест, запамти, шеснаест година; за који дан ћеш добити и дугачку, запамти, и дугачку хаљину; за који дан ћу те водити и на забаве; за који дан — нећу даље ни да мислим, а ти се играш с лутком, као да ти је девет година.

— Па шта да радим, мајко?

— Зар нема књига, да их читаш? Зар не можеш узети посао какав у руке? Зар немаш ни једне другарице, да се разговараш с њоме? Зар — та, зар девојка од шеснаест година не зна ништа друго, него лутку облачити и свлачити? Не разумем те, Нелка.

Нелка обори главу и поче и нехотице гладити главату лутку своју. За тим, као да се нечем досетила, гурне је од себе, покупи све ситнице са стола и баци их на лутку.

— Тако, рече нагло и чисто јогунасто, сад је мирна. Нек ту лежи, док јој се когод не смилује. Па опет, — настави после мале почивке, — жао ми је ње. Она ме забавља већ толико година; али кад кажеш, да ми не доликује . . .

— Не мислим ти кварити забаву, одговори јој мати, али морам ти рећи, да ти боље приличи озбиљније занимање. Помисли само, да ниси више дете.

После тих речи удали се госпа те Нелка остане сама. У први мах није лутку ни гледала, али мало по мало, а она јој се приближи, покупи ситнице с ње, положи их у кутију и однесе је у свој орман. За тим узме лутку, погледи је тужно и жалостиво, и положи је такођер у орман. Опраштала се с њоме, тепала јој свакојако, само да некако себе пред лутком оправда. Опраштала се с њоме и кад је легла у кревет, па и сутра дан, кад је устала, ако се испрва с њоме живо и поздравила; заборавила је у онај мах, да ће јој за који дан бити шеснаест година и да се с лутком већ једаред опростила.

Тешко јој беше, врло тешко, на мах напустити најлепше уживање своје, напустити највернију другарицу своју, с којом је говорила, што је хтела, и која јој је одговарала, што је Нелка хтела. Тако прикладну другарицу неће за цело никад наћи: та она је свагда разумела, кад се и на њено мајушно срце спустила туга, туга са поквареног кроја од хаљине; њојзи је поверавала тајну, кад је неспремљена пошла у школу, или бол, големи бол, што није имала два новчића, да у десет сати купи земичку, те да се мало заложи. А лутка је жалила, заиста, баш је жалила своју велику другу, и тешила је, да ће сутра за цело бити боље. А лутка је обећала, баш обећала, да ником на овом свету неће одати тајну, да јој Нелка иде неспремљена у школу.

Зар је онда чудо, што је тешко, врло тешко, растати се с тако верном другарицом!

Но мати јој рече, да јој више не доликује играти се као мало девојче, да ће јој за који дан бити шеснаест година, да ће добити дугачку хаљину и да ће скоро ићи на забаве. А кад то мати каже, мора да је тако.

И Нелка с уздисајем затвори орман, обуче се и оде у другу собу.

Цео дан беше замишљена; ручак јој није пријао као обично а кад је узела посао у руке, претиђи јој не могаху играти ону ситну игру, које при послу мора бити, ако је стало до напретка.

Прођоше тако дани, један за другим. Нелка беше већ у седамнаестој години, добила је и дугачку хаљину и само што није била још на забави. По кад кад — а ко би јој замерио! — отвори лагано, чисто крадом, орман, погледи лутку, извади је и поче је миловати. Што јој се очи напунише сузама, није ни осетила; она је у таквом тренутку и уживала и тужила, и само је стрепила, да је мати не нађе такву. Није могла бити без лутке, морала се с њоме, ма и на часак само, позабавити, и онда је с лакшим срцем узела посао у руке и — опет мислила на лутку.

Чудно девојче! У друштву с лутком одржала је своју душевну невиност, сачувала безазленост срца свог. Ко се с њоме разговарао, није могао ни о чем другом говорити, него о обичним, свакидашњим појавама, у колико је допирао њезин обзор: о јутру, о школи, о учитељима, о башти каквој. Таквом приликом је знала говорити, и то доста живо; но ако се нашао ко, да заподене разговор о лепој месечини, о загаситим очима, о откуцајима млађаног срца, Нелка би га зачуђено погледала, рекла коју реч и на послетку заћутала са свим: о чему нема појма, не може ни говорити. Млади људи су је држали за ограничену и неспретну а жене за подмуклу и лицемерку. »Зна та више него ма која, али се претвара,« беху милокрвне осуде о Нелци. А Нелка се

баш није претварала; ћутала је, што није знала, да је појезије у месечини и самоћи, да је у леним очима вртоглавица за сваког момка, да су живљи откуцаји млађаног срца издајници унутрашње чежње.

Где који искуснији радовао се умиљатој невиности прекрасног чеда тог и разговарао се с њоме о ономе, што она зна, а никад му уста не пређе реч, о којој би Нелка премишљати могла. А то беше уживање за њих. Ништа гнуснијега од клизавих речи, управљених на младо девојче, и ништа одвратнијега од жељних погледа, којима старији људи девојачки пупољак гледе Свака таква реч отров је на невино срце а такав поглед паклени је плам, који сажиже душу, који буди хиљаду нових мисли и потпирује слутњу до неке магловите представе.

И Нелка је уживала у разговорима, али њено уживање беше сасвим друкче од уживања оних, који се с њоме разговарали. Она се просто забављала, од прилике као с лутком својом, само што није сама одговарала на своја питања, већ онај, с којим се забављала, и неколико трепутака после растанка заборавила је, да се у опште и разговарала, и готова беше, с том истом особом други пут започети тај исти разговор.

(Наставиће се.)

ЛЕПОСАВА.

ОД ЉУБИНКА.

I.

Ускићеном, белом зраку,
Где је гуслар песме певô,
Наше шехер Смедерево!
Ти нам храниш циглу наду
На витешке, славне дане
Новим сунцем обасјане!...

У том граду зора плава...
Њу је отац жељно гледô
К'о потоње своје чедо...
Дивна беше Лепосава!
Красан листак белог крина,
Ћерка седог властелина!

Војеводу Жарка знају
К'о јунака таква ретка —
О њем' има приповетка:
Како с' хорде таласају!
Где потегне оштра пâла
Биje јунак — није шала!

Сад је Жарко старац седи,
Малаксале руке старе,
Коњи леже у ахаре.
О дувару палош бледи,
Хрђа гризе челик љути,
Гледа старац... дршће... ћути.

Хај, сећа се младих дана,
Кад је с Турком бојак био,
Кад је мисге погубио,
Сред јуначког сред мегдана.
Па кад дому свом се враћа,
Њега гледе очи драге...

И сад гледа дивне очи,
Две звездице неба плава, —
Дивна беше Лепосава!...
Са усана миље точи.
Ко дотакне путир свети,
Свој ће живот прегорети!

„Лепосаво, јање моје!
„Рад мојега само мира,
„Окани се Драгомира, —
„Отегни мало срце твоје!
„Није злато све што сјаје,
„А лепота превара је!

„Нашао сам тебе злато,
„Младо момче... оца знана
„Сина седог Алтомана!
„Красно, добро, умиљато!
„Баш пристало момче за те
„И ја њему обећа' те!

— Немој тако, немој, оче!
— И томе ће доћи преме;
— Нека страна обузе ме,
— А слутити срце поче:
— Да не мариш за ме ништа,
— Да ме тераш са огњишта!

Ћути старац... дуго ћути
Тек из груди уздах с' оте:
Чедо моје, мој животе!
Шта ти младо срце слути?
Тебе терам?... Ох, не збори!
То ме уби, то умори!

И девојка, капља росе,
На груди је старе пала,
Па се горко заплакала,
А вихори уздах носе:
Прости мени, бабо, прости,
Увредих те у жалости!

II.

Ноћ је пала, ноћца тија,
Смедерево санак снева!
Ал каква је оно дева
Од бисера бисерија,
Што у врту дивном седи,
Што звездано небо гледи?...

Спустила је црне власи,
А одећа лака, бела,
Око витог свила с' тела,
Румен бајна лице краси,
А тек очи, ватра жива!
Мниш: то вила санак снива.

Шта то збори чедо бајно,
Чедо лепо ноћи тије?
— „И још мени дошо није?
А рек'о је доћи тајно.
У сред ноћи тихог мира
Чекај, душо, Драгомира.

Драгомире!... жељо жива,
Драгомире!... надо мила,
Срце сам ти поклонила.
Да л' сам за то, драги, крива?
Тебе жељкам сваке ноћи!
Драгомире, хоћеш доћи?

Зашкрипиуше мала врата,
Из мисли се дева прену,
Па у поноћ тиху глену...
Угледала слику злата,
Бурно с' диже... крочи... стаде
На на груди мушке паде!

„Лепосаво! миље моје...
„Драгованко моја красна,
„Мог живота звездо јасна,
„Де, подигни очи твоје!...
„Очи црне, слатке стреле
„И образе, душо, беле!

„Хој, ти не знаш, шта ме мори,
„Шта ми мушке ломи груди!
„Твој ми поглед тек пробуди
„Верну љубав, која гори
„Усред срца, срца жива,
„Распаљива, сагорива!...

„За твој осмех све сам дав'о:
„Задњу искру паде бујне,
„Задњу капљу крви рујне.
„Лепосаво! Лепосаво!...
„За те само срце стрепи,
„Зоро моја, данче лепи.

— Ја те љубим!... „Збори даље!"
— Ох, ал шта ћу? Реци мила?
— Душа ми се упалила
— У твом оку!... „Бог те шаље,
Да повратиш наду мени
У пропалој успомени!..."

— Седи, драга! Тако... тако!
— Да ти драги љубав збори,
— Да на срцу срце гори.
— У мени је рај и пако!...
— Обоје се овде слило,
— Чедо моје... Чедо мило!

На усне је уста пала,
У пољупцу душа тоне.
Нашто чари васионе?
Нашто песне славља мала?
Нашто света?... Све се слило
У танано руменило!...

Све је мирно!... Тек уздаси
Што се чују каткад само:
Сто живота да имамо,
Гледећ оне црне власи
За један би уздах дали,
Све би... све би жртвовали!...

* * *

Ко се оно тихо краде
Поред прта?... Сенка нека;
Није налик на човека!
Жуте косе, кратке браде,
Сушта слика грозног накла!..
Где и братâ с' већ дотакла!..

Опрезно се натраг креће
А с усана кô да с' чује,
Кô да тихо одјекује:
„Ту је моје лепо цвеће,
„Ту је зора мојих дана,
„Што презире сиротана!..

„Шта?.. Зар Шишман није ништа?
„Ој, и наход бедни има
„Бујну ватру у прсима,
„Свети пламен светилишта,
„Што у срцу мом се диже,
„Што ме пече и сажиже!..

„Ха, ено је!.. Ала ј' дивна!
„А лахори уздах носе
„Па је сетна, жалостивна!..
„Ма шта видим? Није сама,
„Већ на мушким на уснама!..
— — — — — — —

„Господице — Шишман збори, —
„На вас отац давно чека,
„Погледа вас из далека,
„На столу му свећа гори!..
„Жудан отац ћерке своје —
„И Алтоман дошао је!..

Лепосава, хитра срна,
Стиште руку свога злата,
Па на мала јурну врата;
Таласа се коса црна...
Драгомир је жудно гледа,
Шта ће?.. отац заповеда!

„Сад смо сами — Шишман рече, —
„Јерина ме к вама шаље,
„А по мени и поздравље:
„Кад се сутра спусти вече,
„Да дођете њеном двору!..
„Крај је моме разговору!

— Зар Јерина?! Шта ћу, кажи?
— Ја презирем ову жену
— Уништену, погажену!..
— Не заносе мене драги
— Те Гркиње... иди море,
— Не просипај разговоре!..

„Идем, идем, ал опета
„Оне очи... оно лице,
„Оне дивне обрвице,
„Оне груди... мирис цвета,
„Пуне миља и живота...
„Ох, дивота! Ох, дивота!

— И јест лепа!.. Проклет да сам,
— Кад јој прве драги сказ',
— Кад по цветној пољох стази...
— Ој, убица грозан ја сам
— Овог чеда... Али нека,
— Нек ме сутра госпа чека.

Шишман оде... ал на лицу
Сатански се осмех вије,
Промашио хитац није:
„Е, улових мудру тицу...
„Сутра опет... к њој ћу ићи,
„Бачено ће семе ићи."

III.

„Живота ми, дивна Лепа,
„Блаженог ми жудног мира,
„Ти ћеш видет' Драгомира,
„Где Јерини слатко тепа:
„Сунце моје... алем-каме,
„Душа твоја опија ме.

— Ћути... ћути... то је много,
— Стид на твоме горе лицу.
— Зар он љуби деспотицу?
— Веровати ко би мог'о
— У ту басну твојих речи?..
— Болестан си... иди с' лечи!..

„Кунем ти се, лепа дево,
„Небом, сунцем, вечним рајем
„И потоњим уздисајем,
„Да је тако. Срца ево,
„Па га проби мачем ома,
„Ако сутра буде дома.

— Добро, иди... Сутра, рече,
— Код Јерине... је ли тако?
— Ох, из тебе због пак'о!..
— Кад се спусти тихо вече
— Код Јерине он ће бити?..
— Јади ће ме уморити!...

Обхрвали љути боли,
Савладали тешки јади
Два срдашца... двоје млади',
Она љуби... он је воли,
Ал накост је замке сплела,
С тог је Лепа невесела.

На мекане беле руке
Наслонила дивну главу,
Те у зору гледа плаву.
Складале је тешке муке
Мисли мисли прошлих дана,
Шареног вилистана...

Хеј, како би хтела бона,
Да пробуди прошлост милу
У чаробном руменилу!
Ал пред њоме стоји *она*,
Мрка ока... дивна лица
Поносита деспотица...

Све је било лепо, дивно,
Поља, шуме, поток, цвеће,
Небо, зора, прамалеће...
Ма сада је жалостивно.
Све је тужно... све је бледо,
Расплакано моје чедо!..

Кад би само грешан мога',
Да завирим у те груди,
Где се прошлост лепа буди,
Посред срца крвавога,
Ја бих вид'о чудну слику:
Смрт и пораз несретнику!
— — — — — — —

Спустила се ноћца тиха,
Пуна чара, пуна миља
Мири миром струк босиља,
Што га лахор тихи нија,
Па разноси мирис бајни
По Ђурђевих дворих сјајни'...

У градини Ђурђа стара
На клупици од шимшира
Очекује Драгомира
Млада десна, пуна чара.
Час се трза, бледи, руди,
Далеко јој поглед блуди...

Чека, чека, а с усана
Тек загрме слатке речи:
Нек прај мојих ногу клечи
Целе ноћи, целог дана!
То ми годи женској ћуди,
То надима моје груди...

По валима слатких жеља
Млађана јој душа плови,
То је жића извор нови,
То је нада, нада веља.
Јер га љуби задњим жаром,
Назива га господаром.

Господаром — њега... она?
Ова чудна, лепа жена?....
Господаром срца њена!
Господаром града стóна,
Господаром душе.... свега;
Њега? момка најлепшега!...

Јест. тако је, храм је дигла
Усред срца пламеногa
Па га гледа као Бога,
Једна жудња другу стигла,
У глави се мисли роје:
„Он је душа душе моје!"

И месец је зам'о веће,
Само звезде трепте мале,
Па су тихо обасјале
Мирисаво дивно цвеће,
Бистри поток, ситне вале,
И сенницу крај обале!...

Занела се лепа жена,
Па и не чу топот хата,
Па и не чу шкрипу врата.
Ко зна, где је мис'о њена?
Занела се, Боже силни,
Занео је лик умилни.

Пред њом стоји јунак млади,
Капља росе, цвет у цвету
Једва броји дваестпету.
Меком руком чело глади,
Гледа госпу лепу, дивну,
Сетну, брижну, жалостивну!...

Ха, како се груди дижу,
Како срце куца јаче,
Лепа госпа смије с', плаче,
А жеље же ље стижу —
Руке беле усклик прате:
„Једва, једва — дочека' те!"

Занео се јунак млади,
Занела га жудња жеља,
Занела га плаха жеља,
У једној се стопи нади:
Да пољуби бело лице
Поносите деспотице!...

Ал се трже у пб пута,
Као оно грозна змија
Кад из мрачних провалија,
Пуна срдбе, гнева љута,
На жртву се своју вине,
Да је рони из дубине.

Е, тако је млад-соколу,
Гнев прошао цело тело,
Јер угледа чедо бело
У очајном, љутом болу,
Где на врата немо прати
Поглед бајни, умиљати!...

Задрхтб је, као прутак,
А девојка цикну лепа:
„Бог дй, госпо, била слепа!
„Проклет био сваки кутак,
„Гдегод грешном ногом стала,
„Нигде среће не имала!

„Ти разори срећу моју,
„Ти устави извор мира,
„Ти ми узе Драгомира.
„Достигла си жељу твоју.
„Нек те суза моја прати,
„Народ ће те клетвом звати!...

Стао момак . . . стала она,
Та поносна, лепа жена.
Бледа, хладна, као стена,
Као бедем града стона,
О који се вали бију,
Трошно стење да разбију.

Стао момак . . . дршће, стрепи,
А девојка с' у смеј даде . . .
„Где краљице, драге, младе!
„Погледај ме, данче лепи —
„Ал не, иди . . . ту је *ова*,
„Пуна једа и отрова!

„Ха, ха, ха, ха, . . . ал се живи,
„Ал се љубя и ужина,
„Ал се златан санак сниа! . . .
„Куд одлете соко сиви?
„Празно гнездо . . . соко прну
„У даљину, пусту, црну . . .

„Ха, ха, ха, ха, . . . тако, тако!
„Ја сам нева а ти љуба.
„Грли, љуби твог голуба!
„Невај, невај, што би плак'о?
„И ја пекам песме своје:
„Ој, убицо среће моје! . . .

Кледи витез, шантат' поче:
„Опрости ми, ој, опрости,
„Увредих те у милости,
„Мог живота спасноче!
„Твом је јаду ова крива!
„Лепосаво, жељо жива!

„Ха, ха, ха, ха . . . свет се ено
„У гресима својим ваља,
„Ја сам ћерка српског краља,
„На колена, грешна жено! . . .
„У мени су гује љуте
„Бежи, црве, згазићу те! . . .

Нестаде је у грохоту.
Куд одлете? . . . Бог ће знати.
Јадни Жарко, јадна мати,
Дал слутите ту страхоту,
Што је за час боли скриве:
Лепосаве нема више . . .

Свест јој мркла! Црна туга
Одузе јој све на свету:
Срећу, живот, цвет у цвету,
Нема драгог, нема друга;
Свест јој мркла . . . дивне среће
Клетва клетву преживеће! . . .

IV.

Глуво доба . . . поноћ црна,
К'о мантија седог кала,
Целу земљу замотала! . . .
А кроз поноћ, као срна,
Лети једна слика бледа
Мутна ока и погледа.

Лети сенка . . . поноћ стрепи,
— И седи је стражар спав'о —
Лети сенка на Дунаво,
Тражи мира, станак лепи,
Чујеш само жубор-вале
Што се крше о обале! . . .

Све је мирно, стражар спава,
Тек смејање грозно с' чује,
Што кроз поноћ одјекује,
Преко поља и Дунава,
Преко градске куле танке,
Полуделе радованке! . . .

Шта је ово? Стражар прену . . .
Вода пљусну . . . вал се диже . . .
Стражар крочи мало ближе
Те с бедема доле гледну.
А из воде зачу вику:
„Прости, Боже, невернику!"

Прекрсти се старац сéди,
На очита псалам неки . . .
Већ с' изгуби гласак меки,
Што ти врелу крвцу леди.
Чујеш само жубор-вале
Како с' крше о обале! . . .

— — — — — — — — —

Зоре ево! . . . Милионе
Тица, људи, цвеће веље,
Подигла је са постеље.
На јутрење звона звоне.
Тихо брује гласи звона
Са црквепог са тороња.

Сéди кале смерно ходи,
Под пазухом требник носи,
Већу милост да испроси.
Да запева: „О Господи,
„Тебе слави небо, море,
„И звездице одозгоре! . . .

„Тебе слави све на свету:
„Поток, тице, земља, реке . . .
„Слава ј' твоја све до века . . .
„И у травци и у цвету . . .
„Велича те и олуја . . . .
„Алилуја, Алилуја! . . . .

Тек што с' кáле пењат поче,
Да отвори свете двери,
Ал стадоше калуђери:
„Ох, не иди, свети оче,
„Последњи су ови дани,
„Оскврњени — само стани! . . .

„У цркви је ужас вељи,
„Каквог никад вид'о ниси!
„О конопцу човек виси,
„Задрхтали светитељи! . . .
„— Грозно, страшно . . . од куд тамо? —
„Опрости нам, ми не знамо!"

Тихо крочи кале сéди,
Ал пред њиме грозна слика
Обешеног несретника! . . .
Стао кале, па у њ гледи,
А с усана с' зачу тијо:
„То се Шишман обесио!"

* * *

Грозно, грозно! Страшно, Боже!
Клетво вечна, гди си, гди си?
Зар у цркви човек виси?
Зар и то се збити може?
Појава је ово ретка.
То је кобна приповетка! . . .

Али није; било ј' ово:
Мучила је мука вељa
Грозног, страшног мучитеља,
У муци је пођу прок'о;
Привиђ'о је чудне слике,
Чудне слике и прилике! . . .

Час је вид'о младо момче,
Како стоји крај обале,
Како мутне гледа вале,
Па зборити вако поче:
Мог живота небо плаво,
Где си, где си, Лепосаво?

А час опет руке мале
Грчевито како с' ломе
У понору големоме
Пресецајућ' бурне вале,
Прислушкује: неми гласи!
„Ој Шишмане, проклет да си!"

Није мог'о трпит' више,
Под теретом душа с' слáма,
До светога оде храма,
Сама с' врата отворише.
Грешник уђе да грех каје . . .
Глухо доба, тишина је!

Пред ђорђем је светим клекô,
Шаптао је речи тије,
Под теретом греха с' вије;
Машти је грешник чекô;
Ал икона ћути стара . . .
Сам се собом разговара! . .

У један пут бурно скочи —
Цикну, врисну усред мира,
К'о да тамо из олтара
Свети ђорђе диже очи;
Ко да грмну усред грома:
„Крв с' не пере молитвама!"

„Ох, не дајте . . . пече, жеже!
„Ено хале како зија,
„Око мог се тела свија
„На све јаче, јаче стеже.
„Ох не дајте . . . умрех туди
„Не дајте ме, добри људи! . .

Грозница га мутна тресе
Као махнит вичe, стење,
Главу бије о каменье . . .
Клоне, паде, подиже се
На у страху — гуја стара! —
Обеси се крај олтара! . . .

Затегну се танка жица
О коју се — питај оце, —
Меће једно кандиоце
Пред распећем светог лица,
Кад с' Јерина у храм крене,
Божје име да помене! . . .
— — — — — — — —

Ма Јерина? . . . Шта је с њоме?
Она опет своје тера —
Презре веру, калуђера,
Храм у срцу дигла ј' своме . . .
У том храму трепте слова:
Љуби љуба деспотова!

Често гледа млад-витеза,
Како смерно пред њом стоји;
Како танке жице броји,
Танке жице златна веза . . .
На јој срце јаче бије —
Бурне груди да разбије.

А Драгомир? . . . Тешко њему!
То је само сенка бледа,
Што ти тужно приповеда:
Све је прошло — крај је свему!
Гледа, блене, ћути, стрепи . . .
Пропао је витез лепи! . . .

Пред ђорђем је светим клекô,
Шаптао је речи тије,
Под теретом греха с' вије;
Машти је грешник чекô;
Ал икона ћути стара . . .
Сам се собом разговара! . .

У један пут бурно скочи —
Цикну, врисну усред мира,
К'о да тамо из олтара
Свети ђорђе диже очи;
Ко да грмну усред грома:
„Крв с' не пере молитвама!"

„Ох, не дајте . . . пече, жеже!
„Ено хале како зија,
„Око мог се тела свија
„На све јаче, јаче стеже.
„Ох не дајте . . . умрех туди
„Не дајте ме, добри људи! . .

Грозница га мутна тресе
Као махнит вичe, стење,
Главу бије о каменье . . .
Клоне, паде, подиже се
На у страху — гуја стара! —
Обеси се крај олтара! . . .

Затегну се танка жица
О коју се — питај оце, —
Меће једно кандиоце
Пред распећем светог лица,
Кад с' Јерина у храм крене,
Божје име да помене! . . .
— — — — — — — —

Ма Јерина? . . . Шта је с њоме?
Она опет своје тера —
Презре веру, калуђера,
Храм у срцу дигла ј' своме . . .
У том храму трепте слова:
Љуби љуба деспотова!

Често гледа млад-витеза,
Како смерно пред њом стоји;
Како танке жице броји,
Танке жице златна веза . . .
На јој срце јаче бије —
Бурне груди да разбије.

А Драгомир? . . . Тешко њему!
То је само сенка бледа,
Што ти тужно приповеда:
Све је прошло — крај је свему!
Гледа, блене, ћути, стрепи . . .
Пропао је витез лепи! . . .

Кад зазвоне јасна звона,
Он се трза . . . нѣмо гледа
На Дунаво — да сагледа,
Гдје борави вечно она . . . .
Кô да чује тужне гласе:
За Дунаво — *вечерња се!*

И Јерина стрепи, ћути,
Тек кад чује танка звона,
На колена пада она . . .
Трзају је боли ћутњи;
Па да терет с душе сними,
Шапће: Боже, опрости ми! . . .

Ал Бог ћути, небо ћути!
Само звезде трепте мале,
Па кô да су прошаптале:
У муци ћеш издахнути . . .
Молитву ти Господ неће —
Клетва клетву преживеће!

ПАВЛЕ ОРСАГ-ХВЈЕЗДОСЛАВ

СЛОВАЧКИ ПЕСНИК.

ПИШЕ Д. В. ДОБРОСЛАВ.

(Наставак.)

Прелазимо на епски његов спев „Агару“, коју је хитро и замислио и извео. Материја је узета из прве књиге Мојсијеве. Управо бисмо овде имали посла са епском једном еписодом, која чини залет ка опширно изведеној епској слици те као таква има епскога стила и духа.

Песник нам износи призор, где Сара у осамљености својој пред Аврамовим станом тихо премишља. Лаки дах ваздуха, зрачак сунчани, што продире кроз палмово лишће, не утичу на њу ништа и не блаже јој унутрашњу борбу, што ју има да препати њена душа. Погледа један у даљину, погледа један у сопствено њено срце па из срца јој покуља нов извор, мржња, јер помишља на сина своје слушкиње. Из груди својих, које се надимљу са пребујна осећања, хули бога. У тај незгодни мах скочи на њу мали Исмајило, пун невине радости са јаребице, коју је баш тај час ухватио. Љутито га Сара одгурне, назвавши га змијиним леглом. А затим, кад се он позива на оца, допушта му, нек је само љуби као рођену матер. Он пак вели:

„Ja mám inú mamu! Stará baba si ty!
Mrchavá si, nuž fa nerád!
Tam mladá mať, už ide od studnice,
ver tá ti dá. —“
— — — I bežal jako bŕúček
frnkajúc romo matke svojej v strety
a zdaľeka už žaluje . . . . nu, deti!
I došla Agar. Jako mládnik z jary
tak zjavila sa . . .
. . . . . Pleť tváre meni
sťa hodbábu sa lunenie, plam v skrytu –
je brunátna a preda'jak z polosvitu;
na skvosty oči rasne mihalniče
tak spadajú, jak trava do studnice;

Скиње крчаг пун слане воде са главе на земљу а кад јој Сара заповеди, да свог рођеног сина шиба, падне на колена, као „кад цвет на омарну обронку пада у несвест“ па моли и преклиње:

Milosť, pani, svojej otrokyni!
Izmael krev je moja, verím, vinná;
však pomni, kebyž ty ťier mala syna!

Сара се утрже за успу на брзим кроком улети под чадор.

Над Герарском долином шири крила ноћ, црна као гавран. Одande од Хеврона језди најтмастији облак. Канда се гнев божји скупља по пространом своду небеском. Све је већ поспало, само још Сара бди. Приближује се страшна бура, од које дрхће и земља и чадор. Муње за муњама укрштавају се, дуготрајна грмљавина јечи са свију страна.

Од бујнога живота природина узете су све тајне, све боје, које ијоле само могу да потресу душу човечију. Већ се пред силом природе клања човечија душа, кад се наједаред из дивљега бешњења буре јасно зачује узвишен глас божји:

„Nielen v svitu
sa javím ja čo hladký ľúď, lež i tu.
vo tmavej no i, zahalený, bývam;
Kto drzec ten, v to zpriet sa, čo mne vôla?
Kto? Kde? – Jak? Sáro pyšná! tys' to bola!?“

А поносна палма, муњом расцепљена, пада украј Саре на земљу. Сара сва претрне и са грчевитим срцем тешко уздане:

„Eloim, Silo, Silo.“ —

Буди Аврама из дубока сна те на његов прекор, да је грешнички, бојати се, и на његово питање, да ли данас није пренебрегнула своју молитву богу, да ли није страх без вере, признаје:

„Nie — ale prehrešila,
to na mňa hnev!“

После устаје Адам и приноша богу жртву умилостивилицу. Дим жртве диже се у високу стубу право према небу, разбија тавне облаке а из светла отвора једног у округу засија зâр те се отуд чује глас:

„Modlitba tvôjа došla k Hospodinu
vo vonnej obeti – — –
Otcovská radosť svitne v tvojom oku."

Сара слуша ту навест код врата. Пуна тајне чежње и девичких снова хоће Агару да примора, да јој по длану прорече будућност и да види, да ли се може надати наследнику. Агара јој вели, нек се узда у свемоћ божју а њој то разложе као завист и злобу те Агара с дететом мора из куће. Сам Аврам одобрава ту пресуду те тако служавци не остаје ништа друго, до ли да се пода тужној судби својој те да угуши бол у срцу. Са дететом својим пође у пустињу.

Над свим сликама, које сада долазе, лебди дах епског расположаја, то је у том спеву партија, која највећма потреса. Ту је свака реч пластична, као у мрамор урезана, свака је на свом месту те попуњује и краси зграду целине. Величанствен је у описивању пустиње и материних јада; то је описивање изведено са нежним осећајем и живим бојама. Не зна човек, да ли је то контраст међу мућурластим понашањем дечијим, његовом највишом према дубокој збиљи његова положаја и душевним болима матере његове, или борба материнске душе, која се бори, издура и најзад из борбе прекаљена изађе, дакле узор епске снаге даје, не зна човек, је ли једно или друго, што већма утиче на душу читаочеву. Свакако и једно и друго доказује огромну епску снагу песникову, који је ту умео црту једне одређене радње и смишљаја створити епском сликом, пуном живота.

Агара је рада на Хеброн, да оданде са караваном којом пође у завичај свој у Ниловој долини, али промаши пут те западне у пешчану једну пустињу, на коју је легла прилека са свом својом тежином. Нестаје јој леба и воде а умор јој обузме све удове. Исмајила савлада жеђ те пред матером клоне на земљу.

Ó decko! nech vïem, že krú dá ti silu:
tu rozdrapím naskrze srdca žilu!
kde jedna kvapka rosy? Sizte oči!

Прокиње Сару и род њен а богу се моли, да је осветн. У том се тренутку укаже гласник божји, анђео хранитељ, па изјављује, да је бог чуо вриску детињу и да се за дете брине, те пошто је ногом снажно о земљу ударио, извирне вода из земље. Зâр анђела засенио је очи Агари, она устаје, узима своје дете и полази правцем, који јој је показао анђео. Песник се ригорозно држао библијског предања те су му сва лица и њихова радња стављени под свемоћ божју; отуда се може разложити и пасивност Аврамова, која додуше ни најмање не буни епски ток. Али то, што се песник ригорозно наслонио на библијско предање, вуче за собом ту другу последицу, да је песник ограничен на предану материју те не приказује опширну борбу, што би баш одговарало склопу епске слике. С тога овај спев крај свега сјаја, којим песник обасипље поједине описе, није језгро његова стварања, које, као што ћемо видити, треба тражити у његову народну епу „Hajnikova žena".

На широком затку слободне природе божје развија се грдна песничка моћ Хвездослављева, да природи измами стране, које живот, радости и јаде његова народа предочавају у јасним контурама епског приказивања на слици, која потреса читаоца.

Pozdravujem vás, lesy, hory,
z tej duše pozdravujem vás!
Čo mrcha svet v nás skváví, zmorí,
zrak urknul jebo, známila
lož, ohlušila presíla:
vy k žitiu privediete zas....
len jeden pokyn, zošum lesný,
len jeden hoskei zlavy skok:
a duša už ladí k piesni,
tkne sa jej ličík prečudesný —
— — — Z tej duše pozdravujem vás!

Де да мало изближе познамо предмет. Као гнездо у тесном простору танког грања лежи колеба шумарева у тајовитом скровишту густих и мрачних шума, опкољена силним убојем и шипражјем. Нису баш особито се потрудили дуњери, кад су после смрти старога шумара имали да оправе ту колебу. Тек стрма једна путања води из долине амо, коју тамна јела и оморика сакрина оку човечијем.

Nuž možné-li som pristúpiť?
Možné-li sem sa dostať zrade
a kút ten blaha oťúpiť? —
– Ach, zloba dvere najde všade!

Кад је стари Чајка отишао богу на истину, решило се његов син Михајло да одмах иште место очино. С препоручним писмом у руци оде до спахије, старог Вуканија, па му понуди своју службу. Крај свег јаког утиска, што на његову просту сељачку душу учини напредни сјај властелинских соба, за час се знаде наћи његова отворена природа те му појава тим пријатније утиче, што се спахија сећа, да му је једаред у лову стари Чајка спасао живот. Тако постигне Михајло своју цел. У прекомерној радости, као да су му крила нарасла, одлети на Подвршје, где брзо себи све у ред доведе и богу за свој успех благодари. Уз много друге бриге пробуди му се у души још и друга мисао, коју сад подрањује свом јачином свог нежног осећања; још кад је код надшумара био у служби, упознао се са својом лепом Ханком.

Snáď nevedeli ani sami,
kde, kedy, jak sa poznali —

no jeden stret: i boli známi;
zrak jeden, hlások prehodený,
prask bíča, zhúkanie na tráve:
a osud jich bol spečaďe ý,
je zapísaný do skaly.

На како је сад постао самосталан, помишља на то, да је запроси. У томе је прошла зима. Радосно премаљење дочело је сватове, који су трајали три дана; четврти дан поздравило је Подвирје своје сретне госте добродошлицом.

(Наставиће се.)

СУНЦЕ И ЊЕГОВА СВОЈСТВА.

ОД СВЕТИСЛАВА КОЛАРОВИЋА.

Шта је то сунце? Шта је то, што таму ноћну гони, светлост и живот свету даје? Како изгледа тај најапсолутнији монарх, који тако тајанствено све планете гони, те се око њега непрестано окрећу и то у правцу, који им он одреди? Тако се,без сумње мора запитати често сваки човек, који поле размишља о великим догађајима у природи, јер у том се — као што рече један талијански научењак — баш и разликује човек од неразумних створова, који се плодовима природиним насите, па не нађу за вредно ни да кадгод подигну очи према оном дрвету, са којег им плод пада.

Многи народи обожавали су сунце. На дали их то понижава и најмање, као можда друге религијозне заблуде разних народа у разна времена? Не, никако, јер сунце изгледа човеку као најсавршенија слика божанства; с тога је и штудија о сунцу нешто најузвишеније, чиме се научењак занимати може. Сунце је извор и последњи узрок свега, што се на земљи догађа, стовариште неизмерне снаге и енергије; његова жива снага је главни покретач у целом планетном систему, — сунце је услов опстанку сваког живота, извор свију снага. Да сунца није, не би било циркулације у атмосфери, не би било кише, да ороси земљу. Право вели Тиндал (Tyndall), кад каже, да смо ми у механичком смислу деца сунчева. Топлота, светлост, механичка кретања, сви органски створови потичу и одржавају се том једином снагом, зрацима сунчаним. — Па за то се и трудили учени људи свих векова, да здеру вео, у који сунце тако вешто све тајне своје завија, да разгоне таму, којом овај чудновати покретач сваког живота, ова сјајна звезда своја велика дела покрива. Али су људи још и сада у борби са природом, у борби, да открију и продру у тајне сунца и његове снаге. Но како се наука сваким даном све већма развија, како су и физика и хемија астрономији на руци, то ће човечанство ма кад из те борбе изићи као победилац.

Са ово неколико речи нека нам је дозвољено прећи свом правом задатку. Намера нам је, да приказемо сунце као тело у васиони и као извор живота у свету. Данас је сунце за себе предмет читаве науке и научењаци проводе читав век са једном или другом партијом те науке, с тога не можемо овде све опширно излагати, него ћемо се трудити, да о свачем по мало, укратко али што јасније и разумљивије кажемо.

Физикални састав сунца био је старима књига са свим затворена. Истина примећавали су они слободним оком на сунцу неке пеге, но они или их никако не могоше протумачити или држаху, е су то планете између земље и сунца Такове пеге посматрали су људи и доцније за Карла великог, и у новије доба у 16. веку, но свагда су их тумачили као планете између земље и сунца. Те хипотетичне планете назива астроном Тарде „lunae borbonicae“, а Малеперцијус „sidera austriaca“, јер их је аустријски језуита Шајнер међу првима у новије доба посматрао. — Холандски астроном Фабрицијус посматрао је почетком 17. века једну повећу пегу на сунцу и пратио њено кретање, те је отуд закључивао, да се сунце око своје осовине окреће. Свима онима било је врло тешко посматрати, јер не имађаху баш никаквих апарата. Тек Галилеј и Шајнер беху у стању мало боље ствар проучити, само што је овај последњи пеге тумачио по назору старих, док је генијални Галилеј тврдио, да су пеге на самом сунцу, а њихово привидно кретање је резултат окретања сунчева око осовине.

Данас, кад се апарати за посматрање небеских тела јако усавршили, може се са обичним телескопом свагда констатовати, да се на сунцу налазе тамне, скоро црне тачке, пеге. Пеге ове обично су округле, не ретко се дешава, да више пега заједно сачињавају једну неправилну групу. Унутарњи, централни део једне пеге је таман и ми ћемо га звати језгро или сен, спољашњи део је полујасан и зове се двор или полусен. Језгра међутим нису са свим црна, него се нама само тако чине за разлику од остале одвећ светле површине сунчеве. Ленгли и Целнер (Langley, Zöllner) доказују, да једна тако црна пега испак 5000 пута више светлости издаје него иста толика површина пуног месеца. Галилеј вели, кад би језгро једне сунчане пеге у мраку гледали, да би нам оно више светлости давало, него све звезде скупа. — Често се језгро од двора јасно раз-

ликује, док више пута прелази једно у друго. Димензије пега врло су различите; неке видимо само као прне тачке, то су такозване „поре“, док су друге често врло велике, веће него цела површина земље, па чак и Јупитра.

оне половине, коју ми видимо, па их нестане на западној страни. За 14 дана се опет укажу на источној страни и чине исти пут као и пре. Отуд излази, да се сунце за неких 27 дана окрене око осовине. Много чешће нестају пеге или се мењају

Сељачка девојачка пошља из околине Београда. (Цртао Марко Ивановић.)

Пре него покушамо рећи, шта су пеге, неће бити згорег, ако их мало боље упознамо. Онда ћемо лакше схватити и разумети, шта су оне. Пеге се укажу прво на источном окрајку сунца, пређу за нешто мање од 14 дана преко целог сунца, управо преко

још док их видимо на сунцу. Кад је пега у средини сунчане плоче, двор је око ње са свију страна подједнако широк; чим се пега према западу приближује, двор је све ужи на источној страни, баш као да би пега била много дубље од сунчане површине.

Овај појав познат је у науци под именом „Вилзонов појав“, јер га је Вилзон први опазио. Он је за нас од особите важности, с тога ћемо се на њега доцније још осврнути.

Ако у исти мах опазимо више пега, то је њихово привидно кретање паралелно, што је доказ, да то нису планете или трабанти, који би се око сунца кретали, као што мишљаху стари, него да припадају сунчаној површини, те се са сунцем и крећу. Што се пеге већма удаљују од средишта сунчева, постају овалне, дугуљасте, док на послетку не пређу привидно у праву црту. При томе се крећу све спорије; но оба ова појава су дејство перспективе, јер сунце је кугла, која нам се на небеском своду као круг пројицира, али уједно баш ова два појава нас најбоље уверавају, да су пеге на сунцу самом. Пеге су по сунцу врло разно распоређене, — најмање их је око сунчева екватора и око полова, а највише између 10 и 30° ширине са обе стране екватора. Често их је безброј на сунцу, а често прође по године дана, па не ћеш можда ни једне пеге видети на сунцу. Оне се појављују периодично, периода им је нешто преко 11 година.

(Наставиће се.)

ЛИСТАК.

ПРИЛОЗИ ЗА ИСТОРИЈУ КРАЉЕВИНЕ СРПСКЕ,

ПРВЕ ВЛАДЕ КНЕЗА МИХАЈИЛА М. ОБРЕНОВИЋА III.

САОПШТАВА ИХ

ЈОВАН ДИМИТРИЈЕВИЋ, ПАРОХ ШИМУНОВАЧКИ.

I.

Писмо кнеза Михајила М. Обреновића, Његовом Превосходительству милостивом Государу Аполонију Бутењеву, императореко-руском совјетнику, полномоћном министру при отоманској порти, разних орденов Кавалеру и пр. и пр. у Константинополу.

Ваше превосходительство
Милостивыи Государь!

Ја самъ званично Вашемъ превосходительству достављо, да самъ прокламаціомъ моіомъ све уредбе и постављенія потврдіо, кое су на основанію устава издане. Но узевши у обзиръ уставъ и досадъ издата устроенія и уредбе, нашао самъ, дае совѣтъ устроеніемъ овимъ нека права, кои су уставомъ кнезу дата, себи присвоіо.

Тако 8. Точка устава дае кнезу право бирати и постављати лица за Совѣтнике, безъ да онъ отомъ предворително предложеніе одъ Совѣта очекуе. А у устроеніо Совѣта на концу треће точке задержао е Совѣтъ себи, право, да кнезу чланове за постављанѣ Совѣта онъ поставља. Подъ каквимъ е ово околностима за време Господина Родителя мога учињено, писамъ никогъ овдѣ питао, нити ћу ком овдѣ што о томъ говорити, докъ не полоучимъ Ваше совѣтъ, милостивыи Государь. Но свакояко ми се чини, дае тиме уставъ наруше̄нъ, и да бы ствар ову на полъу права књижескогъ тимъ већма поправити валяло, што уставъ изрично опредѣлюе, какова ће лица кнезъ за чланове Совѣта бирати.

Я ово неспоминѣмъ нити наводимъ ради каквогъ властолюбія већъ єдино из доужности, коя е съ достоинствомъ моімъ скопчана, єръ као што самъ радъ да право свіо во обште, а свакогъ во особъ у државном содружеству окружимъ, тако, исто желимъ, да и она права, коя кнезу припадаю, невредима остану, и да се тимъ начиномъ уставъ, коме смо се свиколиціи заклели, невредимъ сачува.

16. Точка Устава опредѣлюе, да попечитель вноутрени дѣла, финанције и правосоудія као и предсѣдникъ у Совѣту засѣдаваю, за време докъ су у слоужби, а по 8. §. устроенія Совѣта опредѣлюе се, не само да попечитель, пошто се по потреби одъ званія удали, опетъ у Совѣту засѣдава; овимъ е чиномъ кнезъ у изборо способни лица ограниченъ, морао̄ни свагда таковы бирати изъ међу чланова совѣта, коіи су сада сви готово са тако малимъ вѣжествама снабдѣвены, а данас се за постављанѣ попечителя много способни лица наћи може. Садашніи су Совѣтници онакова лица, коя су само због дуговремене слоужбе мѣсто у Совѣту добила а не због вѣжества своіи.

Акос дакле на своме мѣсту то основоположеніе, да кнезъ за попечителѣ найспособніе бира, као што подъ овимъ условіемъ само онъ за добро правленіе землѣ емствовати може, онда га, мислимъ, нетреба у изборо попечителя ограничити, да іи изъ међу Совѣтника бира. Призна ли се ово за основано и уставу сходно, онда слѣдоуе, да одпоуштени попечитель не мора башъ у Совѣтъ вратити се, него и на онако званіе, кое достоинству званъ Совѣта сходно буде; єръ ако се при свакой промени попечителя ови у Совѣтъ боуду враћали, а званъ Совѣта чиновници

на званіе попечительско постављени буду, онда би Совѣтъ опредѣленія брой своји Совѣтника далеко премашіо, него што намъ уставъ прописує. А да би се равновѣсіе изъ међу князa и Совѣта одержало, поуждное, да се князь неприморава, да попечителѣ изъ Совѣта узима, башъ кадъ бы се четврта точка устава двозбко толковати дала, а камоли што му она, напротивъ тога, бездвоино право дає, да попечителѣ бирати, именовати и поставляти може.

Ако и ове три последнѣ речи добро разумѣмъ: то е князу слободно безъ ичегъ содѣйствія себи попечителѣ поставляти и бирати ихъ. Подъ бираньмъ молимъ да се ништа друго не разуме, већ то, да се попечитель у званію своме донде держи, докле полза правительствена князa не побуди, другимъ способнимъ чиновникомъ замѣнити га, а нѣга на онакво званіе премѣстити, на комъ ће ко обштой ползи болѣ дѣйствовати моћи. Ја самъ у овой мисли тимъ већма подкрепљенъ, што самъ на питани одъ моји нѣколико чиновника увѣренъ получіо, да бы князь при свимъ своїмъ добримъ качествама извань состоянія было къ добру дѣйствовати, и уваженіе свое кодъ попечителя своји сохранити, кадъ бы на томъ остало, да попечитель по потребы службу у совѣту, а изъ совѣта чланови за попечителство и тако обратно иду. Ограниченъ будући на ово само, морао бы князь, было добро, было зло, по њиной волји владати се, неимаюћи одъ куд̀ валане, и поуздане попечителѣ бирати, кромѣ совѣтника, који бы у свакомъ случаю велико надмѣсіе надъ княземъ имао.

Тако 17. точка устава содержава опредѣленія о случаима, у комъ могу совѣтници бити збачени. У сербскомъ преводу устава наведеное, да се они нећe моћи збацити безъ узрока, докле не бы было доказано кодъ высоке порте, да су се учинили повинимъ каквог преступленія, или због нарушенія закона изъ уредба земаљскій; а у турскомъ оригиналу стоји; место докле не бы было доказано код высоке порте ово: „докле што непреступе противу закона землѣ и мое высоке порте.“

По оригиналу не бы требало акта због кривице каквогъ совѣтника высокой порти подносити, већ бы довольно было, да то овоземи судови, као што нам то точка 27. устава изрично налаже, извиде и реше: а по преводу сербскомъ који е Петроніевић преводіо, долази: „да се ти совѣтници не могу званія лишити, докъ се не докаже кодъ высоке порте, да су што згрешили; по томе дакле морала бы се акта у Цариградъ шиляти и отудъ одобренѣ изчекивати.

У 23. точки устава одрѣђује се, да онай, који ніе Сербинъ или који ніе національно приміо каческво Сербина, не може поставити се ни на іедно одъ три горespоменута места.

Горespоменута три места у уставу разуму се: Попечитель внутреныя дѣла, финанције и правосудіа, а за четврто мѣсто представника княжескогъ нема нигде ни спомена, дали и онъ мора быти рођенъ илъ природенъ Србинъ, или га князь може узети по своїой потребы и одкуда му драго.

Точка 27. устава содержава, да се у Сербіи устроій више родова судова, а 30. точка одрѣђује опетъ три суда, имено: Примирителни, Окружни и Апелаціонаи судъ. Но овде е потреба доказала се за верховни судъ еданъ, као трећегъ степена судъ починоји одъ суда окружногъ; еръ е примирителныи судъ наличанъ на судъ полицайный, неголи на правы судъ, који е са правимъ формама снабдѣвенъ. О устроєно овомъ найвишегъ суда ми се данаєъ занимамо, а намѣрени смо за умаленѣ Совѣтника одъ њиховогъ числа нѣке одъ њихъ одвоити и у овай ін найвишіи судъ поставити, као што смо о томе речь већъ у Цариграду имали.

Осимъ тога примѣтити имамъ, да е правосудіе просторъ власти свое и на дисциплину званичника распростpло, и то іоште и онихъ, коій подъ другимъ попечителствама службу. Такое судъ прошлогъ лѣта едногъ срезкогъ старешину, служећегъ подъ попечителствомъ внутреныя дѣла, на три мѣсѣчно низверженіе са званія и на изгубленіе припадаюће му плате за то време, а безъ ичіе тужбе и знања попечителя внутреныя дѣла осудіо, зато, што овай дужност свою, кою му е овай преко начелника послао, извершіо ніе. Тако е више пресуда правосудія пре доласка мога у Сербіо надъ чиновницима финанціалнимъ и полицайнымъ изрекло, по коима е единимъ укорѣ, другомъ лишење званія обзнанити валяло за дѣла, коя би по себи предноставлѣна путемъ административнимъ могла изправити и согрешивше чиновнике сходнымъ начиномъ казнити, безъ содѣиствія суда. Изъ овогъ дакле раѣа се питаћ: далъ бы што уставу противно было за то, што 27. точка устава дозволива устроеніе разни родова суда, а овай родъ административногъ суда у свакомъ попечителству простирао би се над подчињенимъ му чиновницима одрилике онолико, у колико се власть примирителногъ суда надъ подчињенимъ му жителима онога мѣста распростире, и тако бы подчињени чиновницы одъ предноставлѣни власти страхъ имаюћи, болѣ дужности свое одправляли, него што бы то чинили, кадъ бы знали, да ихъ предноставлѣна власть топрвъ суду тужити мора и одъ овогъ помоћъ чекати, у комъ бы случаю правосудіе као неко надвишество надъ осталимъ струкама правленія имало; кое обаче всеавгустѣйшіи Покровитель нећe желети, као што

самъ уњерењ, да и допустити неће, да се већа представленија чиновника, коа извершење чина и звања са собомъ носе, путемъ политичнымъ суде.

Точка 27. устава содержава волю царску, да буду Серби заштићени у њиховимъ добрама, њиномъ лицама, њиховой частји и њиховимъ достоинству, а 66. точка устава изрично вели: „Никакавъ Србинъ въ обште и безъ изятія не може быти гоњенъ и узнемираванъ, ни тайно ни явно, пре него што буде позванъ и осуђенъ предъ судомъ.“ Но сад се ево појавило случаји на штету званичника, да њеки одъ њихъ оне особности кое е съ њиномъ званьемъ скопчано немаи, њекји бы опетъ могли због остали своји њежества у другой струци правленја поднети, него, у оной у коюй су поставлѣнии. Њекји пакъ званичници такогъ су обхожденја, да их предностављена властъ нити жели у званю оставити, нити пакъ се такова доказателства налазе, помоћу који бы их суду предати могла, са захтевомъ, да га премести на друго према обстоятелствама и вини манѣ или равно мѣсто. (Наставиће се.)

КОВЧЕЖИЋ.

УЗ НАШУ СЛИКУ.

Овога нам пута млади нашъ цинкограф **Марко Ивапшевић** изнесе у слици одело девојачко у округу Београдскомъ. Као што нас Милићевић у својој „Кнежевини Србији“ увѣрава, то је одело њекијом рукотворина сељачких женскиња. Сукно оне тку, њилаји им га носе и њилају у њилариницама, у Сребрници и у Ласовици, а после им га терају кроји. Платно је њихово, само што купују предени њимук. Боје су неке купоне а неке њихова мајеторија. У предањима време имаде су велике братовлаке а сад све иде бојадиси. Него има — вели даље Милићевић — особито у неким селима ближе Београду, доста и куповног на сељацима, и то њихово јавно мишљење не одобрава.

ГЛАСНИК.

(Фонд дра Ђорђа Натошевића.) Приликом смрти дра Ђорђа Натошевића, а поводом тим, што се у нас одомаћује обичај, да, осим што употребљавамо венце и цвеће у другим свечаним приликама, полажемо скупоцене венце и на смртничке одре заслужних покојника наших, подигао је др. Лаза Станојевић, вредан председник срп. прав. Новосадске општине и управитељ окд. нар. школа, у овдашњој општини глас против тога обичаја, као да смо га тек од странаца примили. Ако, до душе, обичај, да се мили покојници кате цвећем, није страп него и наш, сваколико је дивна и племенита мисао, коју је др. Лаза Станојевић тим поводом, зачео, а та је: да се оснује фонд у спомен њеумрлих заслуга дра Ђорђа Натошевића за школство наше српско, на којега ће се потпомагати српске вероисповедне школе и учитељи у сиромашнимъ срп општинама. Стеван В. Поповић предложи у црк. одбору, да се тај фонд оснује прилозима основачким, прилагачким и помагачким. А напредна глава скупштина Новосадске срп. црк.-шк. општине 30. јулија донесе и напрт устава за тај фонд. По уставу том постаје и многи се фонд тај а) приносом основача у износу од најмање 50 фор., које основачи положе једном на свагда било на један пут било у оброцима од више година, б) приносом помагача у износу од најмање 5 фор., које помагачи улажу годишње у благајну, в) приносом прилагача у износу од најмање 1 фор., које прилагачи улажу годишње, г) даровима и завештајима. Фонд је наменьен: а) да годишњом потпорон потпомаже сиромашне срп. православне општине срп. митрополије, да нете своје вероисповедне народне школе уреде и одоке према прописима закона, што постоје, и б) да годишњом потпорон потпомаже удовице и сирочад учитела, који су деловали на срп. нар. вероисповедним школама. Фондом рукује срп. црк.-школ. новосадска општина, а потпоре подељује по предлогу мар. црк.-школск. савета. — То су најлепши споменици. Грчка је народ по нравно у толико приклика, да уме цењити заслуге својих великана, па не жали ни жртава, када се ради о њега. Ко на онаки споменик приложи што, диже споменик једном човеку, који је, као што неко рече, на српске школе учињо после св. Саве најлепше добра; диже споменик и себи, а користи свом роду.

(Нестор међу учитељима). Станимир Николић, учитељ из Врањева, слави о. г. педесет година свога учитељевања. 1837. год. на Митров-дан дошао је у Врањево. Родио се 1815. год. у Прњавору Крушедолу; основне науке учио је у манастиру Крушедолу код архимандрита Димитрија Крестића, а у Карловицх је свршио шест разреда гимназије и богословију, — препарандију доцније у Сомбору већ као народни учитељ. Колеге његове и ђаци спремају се, да му на Митров-дан ове године приреде дан педесетогодишњице. У месту има више породица, где је деда, оцу и унуку био учитељ. У самом месту имаде до 5000 његових некад ученика.

(Српски завод за глухо-неме у Митровици) отворио је Радивој Поповић, учитељ глухо-немих, с дозволом највише земаљске краљ. владе у Загребу. У школи тој учиће Поповић деци, која су лишена слуха и говора: читати, писати, и гласно говорити, и т. д. на српском језику. Толико још можемо јавити, да уписивање траје до 1. окт. ов. године, а целокупно издржавање детета стаје месечно 35 фор. а. вр. Ко жели више што дознати, нека се обрати на самога учитеља у Митровици. Ово је прва и једина таква завод у Српству широм и попреко. А како је Поповић већ и успеха показао у своме знању, велику би задужбину учиниле бар имућније општине, када би та годишње потпомагале, те да и сиромашнија деца могу ужинати благодати, која им је украјњена.

(Истраживања по Босни и Херцеговини). Читамо у „Србобрапу“: По налогу садање босанско-херцеговачке владе путују сада по Босни и Херцеговини више стручњака и професора, која испитују природније оних земаља. Једни истражују руде и стварају рудопоне, други обилазе и проу-

чавају шумарство, трећи босанско-херцеговачка врела, четврти истражују и сакупљају старине и старинске драгоцености и т. д. Свестрано се испитују извори босанско-херцеговачкога блага и добра, те се одмах и искрцују, чим се пристаје. Већ по други пут дошао је у Босну директор медицинско-хемичкога лабораторијума у Бечу, професор др. Људвиг, који истражује по Босни и Херцеговини минерална врела. Прошле године понео је са собом сићушне боца воде са разних извора. Како чујемо, он их је хемички испитао и нашао, да многа босанска и херцеговачка врела садржавају доста јода, сумпора, жељеза, креча и разних лековатих соли. Ове године пак проучаваће се доста лековатих извора на међи између Босне и Србије. Исти је професор већ испитао и те изворе, то се сада по налогу министра Калаја бави са испитивањем околице, односаја и средстава, како да се по Босни и Херцеговини подигне више лечилишта, који ће се моћи натицати са врела завадљачким купатилима. Како се погодило, босанско-херцеговачка влада хоће и купатила подићи и уредити на рачун босанско-херцеговачкога ерара, па би се она надала разним закупницима под закуп, те би се и том приходном главом знатно приномогло и умножао приход босанско-херцеговачкога буџета (прорачуна). — Музеј босанско-херцеговачких старина, који је влада пре две године у Сарајеву подигла, организирао се у одборе и пододборе, који су по целој Босни и Херцеговини у главним котарским или окружним местима смештени. Ти одбори састављени су највише из чиновника, а ове ми власти иду на руку при сакупљању старинских драгоцености, што се у народу налазе. Ове године наслао је Мостарски одбор овога музеја учитеља Вида Вулетића-Вукасовића, да по Босни и Херцеговини истражује старе словенске старине, те ће га у његову подухвату, по препоруци земаљске босанске владе, имати све цивилне и војничке области подупирати.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Бока Јовановић), вајар, српски држављанин питомац, изложио је у народном музеју у Београду своје дело: „Српјанску прељу“, вајар-слику у гипсу. Новине пишу, да је израђена врло вештачки, а кр. српска академија наградила га је са 600 динара.

(Јосиф Фалта) је при конкуренцији за Шишмановом штипендију у последњој главној редовној скупштини „Матице Српске“ победио. Изложио је две своје сликарске радње, два лика познатих особа, рађене уљном кредом на хартији. Ликови су дашо погођени, а израда је врло фина, уметничка. Хвале га људи, који су му и друге радње видели, да је вешт и композицију. Јосиф је родом Румљанин, а гимназију је свршио у Новом Саду, где је положио и испит зрелости с одликом, па пошао био у универзитет, да слуша права. Но с универзитета га одведе воља к сликарству. Кад је као самоук свој лепи дар умео тако лепо развити, у школи ће још боље, Сретно му!

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Од 1. Октобра о. г. почиње у Лесковцу излазити нов лист „за народне интересе“. Зваће се „Глас народа“ а издаваће га и уређивати штампар Димитрије Адамовић. Лист ће тај излазити двапут на недељу, четвртком и недељом, на целу таблаку нешто мало већег формата, но што је наше „Стражилово“. Под оних ће насловом бити рубрика расправљати разна политична и просветна питања и доносити чланке и огласе: 1. Чланци разних струка. (?) 2. Политични преглед. 3. Из српских крајева. 4. Из словенског света. 5. Службене (да то нису т. зв. званичне?) вести. 6. Подлистак. 7. Домаће. 8. Месне (Лесковачке) вести. 9. Различности. 10. Новије. 11. Телеграми. 12. Књижевни огласи. 13. Трговачки извештаји са разних пијаца (Лесковац, Ниш, Београд, Смедерево, Шабац, Сисак, Штајнбруг, Будимпешта, Беч и т. д.). 14. Курс Бечке берзе. 15 Прилошлина 16. Приватни огласи. Из програма напоречито видимо то, да ће „Глас народа“, као излази у средини новоослобођених крајева, упознавати читаоце са духом и мишљењем оцпанског народа, са жељеним установама и другим разним приликама. Програм исте савесна и истрајна рада, па ако уредништво своме слогом пређе, да задатку свом што боље одговори, лист ће се лагано и сам препоручити.

— У „Београдском дневнику“ налази у преводу „Тајанствено острво“ од Жила Верна.

— Ово дана пошала је у Pester Lloyd-у у немачком преводу приповедка Мите Живковића: „Златка“.

— По налогу мађарске знамените академије ради Јосип Фречкајић на мађарском т. зв. занатлијском речнику, у који ће скупити све оне речи и изразе, што долазе у разним занатима, те ће касти, како се мађарски каже она или она радња, овај или онај алат и т д.

ЧИТУЉА.

Крајем јулија о. г. умрло је у манастиру Крушедолу млади академијски сликар **Павле Шушман (Теодоровић.)** Родио се у Панчеву 1867. год., где је свршио шест реалних разреда, а у Пешти је прошао две године у академији сликарској и спршно ју с врло добрим успехом. Пролетос се разболи од суше болести, те о Духовима о. г. дође у Фрушку гору, не би ли се излечио, но није знано у Фрушкој ни три недеље. Покојник је био сви европејског занатлије, а надрикапао се од прилога, што је на њега куцљење. Архимандрит Бранковић га је лепо примио и сваку му угодност пружао на и панчеву месечну приношњу обећао — но једног јутра нађу га у собн мртва У „Орлу“ ове године има од њега лик проте панчевачког Васе Живковића. За Суботичку читаоницу израдио је кредом лик оне добротвора наше књижевности Октојића. Остало је после њега још у браће му у Панчеву цртежа, рађених кредом, које је спремао за штипендију. Добро би било, да се како брата му побрину да те Павлове радње угледају сдгод свет.

САДРЖАЈ: * * * Песма од Војислава. — Последња јутка. Новела Марије С—ене. — Лесковац. Песма од Љубинка. — Павле Орсаг-Хајдодолац, словачки песник. (Наставак.) — Сунце и његова својства. Од Светислава Коларовића. — Листак. Прилози за историју Краљевине Српске, пре владе кнеза Михајила М. Обреновића III. Сакупштаја их Јован Димитријевић, парох Шишуповачки. 1. — Ковчежић. Уз нашу слику. (Сељачка девојачка ношња из околине Београда.) — Гласник. — Позориште и уметност. — Књижевне белешке. — Читуља.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 40. У НОВОМ САДУ 1. ОКТОБРА 1887. ГОД. III.

ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

СРПСКИ КЊИЖЕВНИК И ПЧЕЛАР.

ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ,

СРПСКИ КЊИЖЕВНИК И ПЧЕЛАР.

Јован Живановић је један од оно мало Срба, који у свом књижевном раду обрађује, у нас готово занемарену, чисту филологију. Док се после Даничићеве смрти окану филологије и Стојан Новаковић, док млађи нараштај, као што је приметио Јагић, воли историју и књижевност него праву филологију, а од најмлађих још се ни један не истиче, — и Јована Живановића, као оно лане Јована Бошковића, затече ево у том послу и двадесета година стручног рада. Ево, дакле, 25 година војује Живановић за чистоту српскога језика, а писао је и пише чланке и расправе о језику у свима готово листовима, почев у »Јавору« Змајеву и у »Даници« Ђоке Поповића год. 1863. још као Миклошићев ученик у Бечу па ево и данас као професор српскога и старога словенскога језика у гимназији у Карловцима, којој на дику и корист служи ево двадесет и две године.

Пре професоровања Живановићева беше у Карловачкој гимназији владао још прави хаос у учењу српскога језика. О српском језику, о српској граматици, каква се данас учи, једва да беше и спомена.

Вук се борио које сам које с Даничићем педесет година за светлост, дожив 1847. главну битку, виде, као што згодно рече поштовани ученик Јован Бошковић, противничко расуло и опадање, а на крају својих дана, са свога високога гледишта, као оно Мојсије, виде обећану земљу, али не уђе у њу.

У шездесетим годинама овога века Вуково узвишено начело мораде још свуд да чека, да се сруши гвоздена реакција, која се окомила била противу здравога правца његова и противу челичних доказа Даничићевих свом силом своје моћи и свим угледом златних огрлица, крстова и титула.

У Србији још званично проклество притисло беше дух, који ће на брзо за тим да даде нова живота српској књизи и науци те и напретку.

У гимназији у Новом Саду влада као Jupiter tonans тада још свемоћни Јован Хаџић Милош Светић. Што он смислио о српском језику, то мора да се сматра као канон још неколико десетина година и после оне епохалне књижице Даничићеве (»Рат за српски језик и правопис«, 1847.), — док на измак шездесетих година и он сам, сам Јован Хаџић, као повереник гимназијског патроната на испиту зрелости, мора да слуша, како му у очи Сандићеви ученици обарају његов »непогрешиви« ауктиритет, те он сам пред том »омладином« мора да капитулира. »Е, синко, да бог да ти боље среће био у књижевности, него ја што сам!« То му је још као последњи »отпор« против бујне навале, којој је већ и за живота свога морао подлећи.

А како је било у то доба тек у Карловачкој гимназији?!

Једва 1859. чу се у органу гимназије те*) реч: »Благо теби, Србијо, што ти роди мужа, који покупи народне раносдије, те их предаде свету и сачува потомцима. Ето, браћо, млади Срби, (тако довикује тада један професор својим ученицима) ту вам је ваша Илијада и Одисеја, из ових учите сладак језик матерински, како су га учили Јелини из Омирових пјесама, па ће родити мајка и вама Иродота, који ће — — —. Ти, који си Србин, па читаш у књигама, како је пјевао стари слијепац Омир своје неумрле пјесме — — —, сјетићеш се, да си видио тако исто српске слијепце уз гусле пјевати дјела српских јунака код исто таковних прилика . . .« И ту реч рече — не Србин већ — Словенац, брат Србину, честити професор грчкога језика у тој гимназији, Лука Зима. Он сместе и рече.

С доласком професора Луке Зиме у Карловачку гимназију настао је знатан обрт на боље у гимназији Карловачкој (Види чланак: Meminisse iuvat, у 34. бр. »Стражилова« прошле године.) Он је и Живановићу омилио и осладио српску и словенску филологију, те га склонио, да се њоји ода и да буде Миклошићевим ђаком у Бечу.

Још ће тада, као Миклошићев ђак, изазвати Живановић пажњу на себе својим чланцима о старом словенском језику, што их је по листовима писао.

Али тек као професор нашао је, дакако, плодно поље, у које ће да сеје здраво семе чисте науке. Он у Карловачкој, професор А. Сандић у Новосадској гимназији, беху први из-

*) Види: Сравненије Омировых епоса са српским народним пјесмама, у Програму Карловачке гимназије за 1859. годину.

војевали приступ Даничићевој граматици српскога језика у гимназије наше.

Ми смо хтели да овом приликом овде побележимо све, гдегод је шта Живановић писао. Али нам је то потпуно немогуће. Само ко има све Јаворе, Даницу, Матицу, Напредак, Српски Дневник, Заставу, Глас народа, Српске илустроване новине, Српско коло, Глас истине, Тежака, Пчелу, Хрватску пчелу, Орао, Летопис, Програме Карловачке гимназије и Програме богословије. и т. д., тај може видити, шта и колико је Живановић за ово 25 година написао.

Сам Живановић би много користио књижевности српској, када би све своје радње прибрао; а књижарима и издавачима нашим остаје ето лепо поље, да и са своје стране и на тај начин стеку благодарност књижевности наше.

Стотинама младића само из Карловачке гимназије полазили су с чистим појмом, шта је српски језик; а тај појам уливао им је професор Живановић. Силни младићи ево десет година полазе из Карловачке поновљене богословије. где Живановић предаје стари словенски језик и пчеларство, и многима са туђинских гимназија тек ту пукне пред очима, шта је прави стари словенски језик. Граматика српскога и старога словенскога језика предаје се данас у Карловцима, у Новом Саду, у Сарајеву и на Цетињу онако, како ју је Живановић написао.

Осим тога рада његова око српске филологије, Живановић је стекао себи лепо име српскога ђерзона као прави рационални пчелар у нас. За ово десетак година, како учи пчеларењу српску богословску омладину, разаслао је он по српским крајевима десетину и јаче својих ваљаних ученика. који у његову духу шире у народу ту корисну и племениту грану народне привреде. Шта је у том привредно Живановић, ено 7. и 8. бр. Београдске »Пчеле« и ено Карловачке »Привреде«.

Живановић је данас у пуном јеку своје мушке снаге. Поздрављајући га ево на уласку у дваеспету годину неуморног му књижевног рада, желимо му, да још дуго поради на њиви, коју оре, јер много је званих, а мало их је таквих, као он. Од ово две године амо, Живановић је и нашем листу дика и највреднији сарадник. (Ми бисмо могли показати доста писмених доказа, колико се специјално наша ђачка омладина интересује за његов »Бранич српскога језика«, што га он пише у нашем листу.) Сва награда, што му је можемо дати, а он и не тражи никакве, јесте наше признање. И хвала му!

МЕЛОДИЈЕ.

I.

Кроз густе чести кокосових шума
Поносни јелен ходио је тијо,
Од врелог зрака афричкога неба
Међ дрвљем сен се хладовити свио.
А тамо ниже међ зеленим шибљем
Плавога Нила таласи жуборе,
И вес'о јелен слушао је дуго
Таласе лаке како шуште, зборе.
Он сретан беше, у његовој души
Благослов вечни звонио је мило,
К'о света песма анђелскога хора,
Вечности родне што прославља крило.
И док је јелен весело погледо,
Над њиме гуја нијала се једна
И страшну чељуст расклапаше веће
На жртву, што се примицаше бедна.

*

О, тужно срце, ти си жртва ова,
Благослов што је у радости вила,
Све док те није на живота путу
Отровна гуја страшно обавила.

II.

Кроз сутон тију из даљине неме
Суморним јеком одјекују звона,
К'о тужна песма порушених нада,
Која се вије са срдашца бона.
Последње збогом она сада гласе
Некоме, што се раставо светом,
А смрт страшна, суморна и мрачна
Над црном земљом дизала се летом.
Ко знаде чију ј' покосила душу?
Колико нада, кол'ко жеља паде?
Или је можда очајнику коме
За навек једном покосила јаде?
Или је можда? Ах, та ко би знао
Испитат звуке суморне и боне,
Тишина нема, над светом се нија,
За плава брда сунце тоне, тоне!

Драг. Ј. Илић.

ЈЕДНА ГЛАВА ИЗ ДОСТОЈЕВСКОГ.

НОВА ПОЗНАНСТВА. — ПЕТРОВ.

Време је мало по мало протицало, и ја се почех привикавати. Сваким даном све су ме мање смућивале свакидашње појаве мога новог живота. Догођаји, околица, људи — све ми се некако лепше допадало. Дакако, није било можно свесим се помирити с тим животом; али је ипак давно већ требало рећи: што ти је, ту ти је. Све сумње, што ми још остадоше, запретавах у саму себи, што сам могао дубље. Нисам се више повирао по заточењу, као неки изгубљени човек, нити сам коме дао да позна, како ми је. Дивље-љубопитни погледи заточенички не заустављаху се већ на мени тако често, нити ме пратијаху више оном измајсторисаном дрскошћу. И они се већ на мене беше навикли, чему сам се особито радовао. Ишао сам већ по затвору, као по својој кући, упамтио сам већ и своје место и могао сам већ рећи, да сам се навикао и на такве ствари, о којима сам мислио, да се никад неће навићи на њих. Редовно сваке недеље ишао сам да обријем пола главе. Сваке суботе, о одмору, позивали су нас све једног по једног из затвора у стражару (који се није обријао, тај је сам за себе морао одговарати); ту су нас баталијунски бербери сапунили хладним сапуном и немилостивно нас гребли најтупљим бријачицама — мене и сада гроза хвата, кад се само сетим те страхоте. Но наскоро се нађе и томе лека: Аким Акимовић показа ми некога заточеника у војеном одељењу, који је за копјејку сваког својом рођеном бритвом обријао и тако заслуживао по неку пару. Многи заточеници одлазили су к њему, да би се само опростили државних бербера, и ако иначе нису били мекушци. Тог нашег бријача звали су *мајором* — откуд то, не знам ни данас; а по чему би он могао бити налик на каквог мајора — ни толико не знам. И сад, кад пишем ово, као да гледим тога мајора; висока, сухоњава и мучаљива моћчина; неприличио глуп, и увек удубљен у свој посао а удиљ с ременом у руци, на ком је и дан и ноћ оштрио бритву, која се већ сва прекосјасила, што ју је истрошио и изоштрио. И могло се сасвим лепо видети, како се сав предао томе послу и како га сасвим озбиљно сматра једним задатком свога живота. И у истину он је био савршено задовољан, само кад је бритва оштра и кад се нађе ко, да се брије: сапун му топао, рука лака а кад брије, као да кадиву гласи. Очигледно: он је уживао и поносио се својом вештином и немарно је примао своју заслужену копјејку, као да ту није копјејка у питању, него вештина.

Зло прође неки Афанасјев од нашега плацмајора, када му, потказујући нас, спомену једареда и нашега бријача, па га у непажњи назва мајором. Плацмајор се нађе увређен и разгоропади се на сву меру. „А знаш ли ти, хуло, шта је мајор?“ дераше се он, пенушећи се од зорта, као што је већ његов обичај био. „Разумеш ли ти, шта је мајор? И макар какав нитков заточенички дође ти и сме да га назове мајором — мени у очи, у моме присуству!...“ С тим је човеком само Афанасјев могао излазити на крај.

Још од првог дана живота свога у затвору почео сам снивати о слободи. Рачунати и мислити, кад ће година мога затвора изићи на конац, и то на сто и сто начина — бијаше мојом најмилијом забавом. И не могох ни о чем другом ни мислити, до о том; и уверен сам, да тако ради сваки, који је на неко време остао без слободе. Не знам, да ли су и остали заточеници тако мислили и рачунали, као што сам ја, али чудноватa лакомисленост њихових нада поразила ме већ на првом кораку. Надежда затвореног, слободе лишеног човека сасвим је другог рода, него што је у обичног човека. Наравно, нада се и слободан човек (рецимо, да ће му се променути судбина, или да ће му се што било испунити, што је предузео), но он живи, он ради; живот око њега поваљчи га за собом и он се врти као и остали у колу свакидашњега живота. Но није тако код заточеника. Даборме, и ту је живот — у затвору, у овој тврђави; но био тај заточеник какав му драго и био он осуђен макар на колико времена, он сасвим инстинктивно не може да узме своју судбину за нешто, што постоји, што је свршено, за саставни део обичног живота. Сваки се заточеник осећа, да није *код своје куће*, него као да је у гостима. Њему је двадесет година, што и две, и сасвим је уверен, да ће он у својој педесетпетој години, кад се опрости робовања, бити исто тако свеж и млад, као и сад од тридесет и пет. — „Још ће се то живети!“ — мисли он и гони од себе сваку сумњу и остале досадне мисли. Па чак и они, што су прогнани без одређена рока робовања, чак и ти се надају, да ће тек наједаред — не питајте, како и од куд, — доћи решење из Петрограда: „да се пошље у Њерчинск, у рудокопље, и да му се одреди рок!“ А тада тек настаје права слава! Прво и прво: до Њерчинска идеш скоро по године; а после: колико ти је боље ићи с друштвом, него тавновати! Па кад и то прође, одробујеш своје године у Њерчинску, па... И верујте, бива, да тако рачуна човек, који је већ у тај мах сав сед!

У Тоболску сам их видео прикованих уза зид. Седи кукавац на ланцу, који није већи од рифа; крај њега је клупа, на којој спава. Ту је у Сибирији учињо што страшно и изванредно, па су га приковали. Седи по пет година, а деси се, да седи и десет. То су већином разбојници. Само сам једнога видео међу њима од господског рода; био је пре тога и у државној служби. Говорио је врло смирено, шапућући; осмех му био некако сладак. Показивао нам свој ланац и показивао нам, како се може згодније лећи на ону клупу. Мора да је био нека фина тица!

Они се уопште мирно владају и изгледају задовољни; међутим, сваки је од њих сав прожман жељом, да одседи већ једаред своје време. А на што им то? Ево, на што: изиђи ће тада из оне тескобне и загушне собе с ниским сводом, шетаће се по затворском дворишту и... и шта ће више? Изван затвора га већ нигда неће пустити. Он већ зна: ко дође с ланца, тога не пуштају нигда из затвора и до саме смрти остаје у негвама. Све он то зна, и он опет с неописаном жељом и надом чека, да му већ изиђе време, што има провести на ланцу. И зар би могао без те жеље преседети пет или шест година на ланцу, па не умрети и не померити памећу?

Осећао сам, да ће ме посао спасти и да ће ми оснажити здравље и тело. Немир душевни без престанка, раздражење живаца, загушни ваздух у касарни — сатарили би ме сасвим. Што чешће бити на ваздуху, сваки дан се умарати, навикавати се на терете — и ја ћу се још спасти — мислио сам у себи — оснажићу се, изиђи ћу здрав, живахан, снажан и млад. И писао сам се преварио: посао и кретање бише ми од велике користи. Са ужасом сам погледао на једнога између мојих другова (племић је био), како је тајао у затвору, као свећа. Дошао је, кад и ја, још млад, румен, живахан, а изишао је сав растројен, осеђео, колена му клецала, и још уз то сипљахив. „Не“, мислио сам, гледећи га, „ја хоћу да живим, и живећу.“ За то су ме онако рђаво и гледали с почетка заточеници, кад би ме видели, како се отимам о посао, и дуго су ме частили презрењем и подсмехивањем. Но ја сам се на све то слабо осврtao и вољно сам полазио куд му драго на посао — на пример, да печемо и туцамо алабастер; то ми беше први мој посао. А посао тај није био тежак. Старешинство инџиниреско радо је олакшавало, само ако се могло, посао племићима, што најпосле није толико ни олакшање, колико је баш справедљивост. Чудноватo би и било, од човека, који је у пола слабији и није нигда ни радио, искати, да уради исто онолико, колико и обични, прави раденик. Но то се „одступање“ морало увек крити; на то се многи и многи мрготили. Доста пути долазило је, да и племиће западне потежак посао, и тада су они, дакако, дваред већма радовали, него обични раденици. За алабастар се одређивала обично по три, четири човека; ту су обично слали старце и слабомоћне људе, рачунајући, наравно, и нас међу њих; но сврх тога додавали су и по једног правог раденика, који разуме ствар. Обично је ишао све један и исти, и то по неколико година, Алмазов, мргодан, мрк и окошт човек, већ у годинама, недружеван и малко настран. Нас је из дна душе презирао. Иначе, како је скуп на речима, мрзило га је и да нас псује.

Радионица, у којој смо израђивали алабастар, била је на некој пустој и стрмој обали. И об зиму, особито у сумрачан дан, непријатно је било погледати на реку и на ону другу обалу. Нешто тужно, нешто, што ти срце раздире, било је у тој дивљој, пустој слици. Но још је скоро теже бивало човеку, кад се на белу, непрегледну пучину снега окоми с неба јарко сунце; тада би човек чисто полетео куд му драго у ту степу, која се почињала на другој обали и распростирала се према југу, као неко без краја дугачко и пространо платно — на читавих хиљаду и по врста. Амазов би се обично ћутећки и суровo латио посла; а ми смо се очигледно стидели, што писмо кадри, да му помогнемо. Он се опет није ни осврtao за нашом помоћу; хтео је зар да и сами увидимо, колико смо му криви и да се кајемо, што смо тако бескорисни. А сав је посао био, подложити неђ, да се пече сложени у њој алабастар, који смо му ми доносили. Сутра дан, кад се већ алабастар добро испекао, ваљало га је вадити из неђи. Сваки од нас узео би по један тежак маљ, наслагао би у неку ступу алабастра, па би га тако туцао. То нам је био најмилији посао. Крхки алабастар у часу се претварао у бео, светао прах. — милина је било погледати, како се лако и лепо руши. Ми смо опет размахивали оним тешким маљевима и надизали таки топот, да нам је чисто самима било мило. Па кад се, најзад, „уморимо, а нама дође некако лако око срца; образи се свима зајарче, а крв поточе брже. Ту би већ и Алмазов морао да попусти, те би нас гледао некако снисходљиво, као малу децу; равнодушно би укресао дуван, но крај свега тога није могао не гунђати, кад би почео да говори. У осталом таки је он био са сваким, а у истину је био добра душа.

Други посао, на који ме послаше, био је, да окрећем точак на точилу у радионици. Точак је био велик и тежак, и ваљало се добро упети, да га човек окреће — особито кад је токар (раденик од жени-

ста) радио какве ступце за ограду на степеницама, или ноге од каквог великог стола за државни намештај ком чиновнику, за који је посло требало читаво брдо. У таквом случају не би никако могао један човек окретати, и слали су обично двојицу, — мене и још једног племића, Белкина. После тај посао и остаде на нама читавих неколико година, кадгод је само требало окретати точило. Белкин је био слаб, болешљив човек, још млад, но болестан од прсију. Дошао је у заточење годину дана пре мене, са још двојицом другова, с једним старцем, који се за све време заточеничког живота и дан и ноћ молио богу (са чега су га аристијанци врло уважавали) и који је још за моје време и умрло; и с неким другим, још врло младим човеком, свежим, руменим, крепким и одважним, који је Белкина, клонулог већ на по пута, донео до заточења на крилачама — што износи својих седам стотина врста. Вредило их је видети, како су гинули један за другим. Белкин је био човек изврсног образовања, племенит, правих великодушне, али болешљу измождене и раздражљиве. И ја и он могли смо којекако да издемо на крај с опретањем, а и занимало нас је у неку руку. Поред тога посла могао сам да се крећем дивно.

Него сам особито волио, да чистим снег. То је бивало обично после сметова, а доста пути и преко зиме. Така једна бура је знала за дан и ноћ да заveје по неку кућу до половине прозора, а кадгод богме и сврх стрехе. И кад пређе та салахука па пригреје и сунце, изиђемо нас по читаву гомилу, а понекад и по читаво заточење, те одгрнемо сметове државних здања. Сваки добије по лопату у шаке, свима одреде, колико да се сврши, по некад богме и толико, да чисто не би веровао човек, да ће се моћи — и тада се сви сложно лаћају посла. Снег још прхак, тек што се слегао, а по врху малко и примрзао; лопата све клизи, а по њој се чисто слажу велике грудве, које тек у тренутку видиш, како се разлеђу и десно и лево и још се у зраку претварају у блештави прах. А лопата тако лепо и згодно упада у ту белу масу, што тако блешти на сунцу, да је милина. Тај су посао радили сви аристијанци весело. Онај свежи зимски ваздух и пријатно кретање распламти их у часу. Лепо се види, како су све веселији и расположенији и наједаред чујеш, како се разлеже смех, довикивање, досетка. У један мах полети понека и грудва и ту сад настаје грудвање, на што, разуме се, понеке мудрице ударе у приговарање и псовку — и те се игре нису ни свршавале друкчије него псовком.

Мало по мало почех ја да распростирем и круг свога познанства. Ја управо нисам ни тражио познанства; био сам још удиљ неспокојан, мргодан и неповерљив. Познанства моја дођоше некако сама од себе.

Први и први посећивао ме Петров. Велим „посећивао“ и наглашујем ту реч. Петров је живео у посебном одељењу, у касарни најудаљенијој од мене. Веза између нас очигледно није могло бити никаквих; а и иначе не бијаше, нити могаше бити, ничега заједничкога међу нама. Па ипак Петров у то време као да је неком дужношћу својом сматрао, скоро сваки дан доћи ми у касарну, или сретати се са мном о одмору, кад сам се ја обично шетао иза касарне, што удаљенији од свију. С почетка ми је то било непријатно. Но он је некако дотерао, да су ми његове посете постале пријатном забавом, и ако он није био баш бог зна како дружеван и разговоран човек. Био је крушељаст, умешан и окретан; лице му било доста пријатно и бледо, а широке кости на лицу испале. Поглед му је био одважан, зуби бели, чести и сјајни, а у зубима је увек имао макар зерицу трвена дувана. Жвакати багов било је у души многоме заточенику.

Петров је изгледао млађи него што је. Било му је око четрдесет, а по изгледу нико га не би држао за старијег од тридесет година. Са мном је говорио за чудо отворено, држао, да смо обојица од једне сорте, то јест, и један и други уредни и деликатни људи. Ако би, на прилику, осетио, да бих ја да сам сâм, он би ме одмах, проговорив минут два са мном, оставио, захваљујући ми се на пажњи, што, разуме се, нигда није чинио, нити би се тиме ико у заводу могао био похвалити. Занимљиво је, што је таки исти одношај остао не само у те прве дане, него и читавих неколико година после тога, нити се икада приближисмо већма један другоме, и ако ми је у истину био врло одан. И ја ни данас не могу да будем паметан: шта ли је он управо хтео од мене, и што ми је долазио сваки убоговетни дан? Истина, десило се, да му се после дала прилика, те ми је нешто и украо, али је он краo некако *нехотице*; новаца није скоро нигда искао од мене; очигледно дакле, није долазио ни ради новаца, нити из каквог му драгог другог интереса.

(Свршиће се.)

РАСТОПЉЕН ПЛАН.

(ПЕТЕФИ.)

Целог пута — хитећ' кући —
Само један план сам спрем'о:
Како мајку да поздравим,
Кад се опет састанемо.

Какве ћу јој речи рећи,
Које би јој слатко пале —
Док рашири оне руке,
Што су мене љуљушкале.

И састављах многе речи,
Све поздраве лепе, миле —
Једва чеках дуго време
А за кола мишљах: миле.

Ево куће... Мајка трчи
Па ме љуби већ у лету;
А ја — ћутим о врату јој
Немо, к'о плод на дрвету.

Б. Бранчић.

ПАВЛЕ ОРСАГ-ХВЈЕЗДОСЛАВ

СЛОВАЧКИ ПЕСНИК.

ПИШЕ Д. Б. ДОБРОСЛАВ.

(Наставак.)

Свет мисли, да је за праву срећу у животу нужно изобиље у овим или оним стварима, разноврсне свезе, о којима живот простих људи ни појма нема. Младенци Чајкини и у својим скромним околностима уживају потпуну срећу. Истина Михал сад нешто доцније иде у шуму и нешто се раније враћа кући, но што је то досад било, али зато не пренебрегава шуму. Ту му се женица његова указује здраво услужна; отвори ли се врата, она га моли, да први уђе, било да му хоће да покаже своју поданост, било од страха, да јој не умакне у шуму. Месец ужива обасјавајући њихово миловање.

Опет дође света недеља, дан леп и чист као суза. Нагло нестане тмасте магле из долине, као да увиђа, да пристоји, да са долине, над којом сунце као краљ треба да влада, ваља скинути ту љуску. Цео је предео као чисто стакло, са којег је обрисан зној, тек насликана слика. Свет буја од младости а узвишени борови унаоколо дижу се к небу, као барјаци при литији. Михал и Ханка пошли у цркву оближњег села. Она иде напред, за њом узастопце Михал, као да вија какву вилу шумарицу. Ханка је као утучена, јер је те ноћи ружно сањала, те у побожној молитви тражи мелема. Кад је ушла у сеоску цркву, сви су дошље у њу упрли очи, али она није опазила лакоме вучје погледе, који се кроз ограду са патронатског стола на њу окомили те ће јој срећу поткопати.

Неисцрпљиви извори богатих шума у Словачкој скоро ће усахнути, јер се без плана крче шуме. А с њима ће се изгубити и красна одећа њених гора. С тога песник удешава тужан неан, којем је рефрен чудновато то газдовање са крчењем шума. Михала зове дужност, да надгледа такво једно крчење. Целе је ноћи беснила жестока бура. Ханка, која је буру први пут у шуми доживила, боји се за свог мужа, јер још и у зору сипи киша. Али он као вели: ћутрења киша, женске сузе! Она дакле сама остаје код куће, да своје рубље опере, па како се међутим разведрило, иде до потока, да испира, а уз то попева весело. Са корпом, пуном изапраног рубља у руци, враћа се дому свом. Али на највећу своју изненаду опази тамо два страна лика на коњу. То је млади Артуш Вилани са својим слугом. Њих су двоје амо залутали. Како ли му годи њена расејаност и збуњеност? Смешно, као вели, живити у бреговима па се бојати! А кад се са седла ближе к њојзи пригне, упозна оне црте, које су му од прошле службе божје остале тако у памети. Она срчано одбија свако улагивање; немирно, као мало море, надимљу јој се груди, она се уклања испред њега и избегава његова смела питања. Доноси му истина на молбу његову крчаг ладне воде, али јој је досадно, што он тако дуго пије, те обара очи к земљи, а кад је он доста раскалашно хоће да ућтине за образ, сва се разљути на га подсети, да је удата те да има свог мужа. Али он — како већ женске познаје — дотле утиша њен гнев, да му она у знак, да се хоће с њим да помири бере цветак, само да га се отресе.

„Čo alpské, appeninské lesy!?
to moľba-šaľba, cudzí dym!
Tu rozkoš honby, sladkosť jadra!“

вели он и одјезди.

Тек што је Ханка од чуда мало дошла к себи, с ужасом примети у крчагу дукате. Хиљаду је болова спопадну, мисли, тешке као камен, притисну јој душу. Али тешко њему, бог му судио! Дукате баца у брзу воду горског потока. Доцкан је већ

било, кад се Мишко вратио кући; у понашању његовом има данас нечег необичног, једва јој одговара а тако јогунасто гледа у свећу, што гори на столу.

Време протиче непрекидно а сваки се дан мења и спољашња слика природе. Већ су и јагоде сазреле. У гори пуно веселих певачица.

A cherál v čarnom vinutiu
co nebožiec sa nesie k bralu;
tam rovno v srdce bodne skalu,
zé zhůka i tá citaplná.
Tak platí Fud ten čudesný:
keď berie, na vzájom i dáva,
zadarmo neprijíma dar;
jak vtáča tichý za konár,
kde spočínula jeho hlava,
za zrnce, ktoré zobie v poli:
i on vše, vďakou zaščveholi;
dá peniaz duše čudesný:
za malinôčku po piesni!

У кору и појединце одјекују свеже песме девојања, што купе јагоде, а песме се те свршују на народни рефрен:

„... Na maliny slnko svieti,
a na dievča krása letí ...“

Сунце већ одскочило на подне, шума под запарним ваздухом чисто полегла па мирна као да спава. Око шумареве куће свуд је тишина унаоколо. Ханка зацело унутри редује као и сваки дан. Само се чује, како се нагла вода хвата у коштац са камењем, што јој је у путу. Два дерана, што су из Осаде залутали амо, прилазе ближе кући.

— — — — — Ondrej pozastal
bol zvedovosťou na preddomí:
„vidíš, Janko“, hneď aj zažvastal,
„hľa, u nás niesú také domy!
Okolo samé zúbky, kvety —
A v štíte, vidíš, koľké rohy!?
Náš baran véru takých nemá,
nie — “, sliediac zrakmi švitoril.
„A nepokole, Ondro, nie ma? — “
tak Janko k nemu bázlive,
zavádychnúc pritom v podíve
„Nie, nebej“, Ondrej srdne vetil,
„ten baran nie vinc na živé.“
Hľadeli oba dohora,
Zrak sivý len tak sa jim svietil;
skrúcali hlávky bez prívety;
mladší i ústka otvoril ...

У том часу прелази Ханка преко ходника па се зачуди, кад види децу својих познатих пријатеља из Осаде. После епизоде једне, у којој се огледа потпуна умилатост живахна приказивања, коју не би шаље достигло перо једног Оскара Плева, шиље Ханка децу кући с поздравом. Али тек што их нестало у густини шуме, наскоро се затим врате као поплашени пилићи. Ханка нема ни толико времена, да их запита, шта им је, јер већ опази младог Виланија, како у касу једи к њојзи. Сва престрављена побегне у свој зајат па закључа врата за собом. Бадава он јури уз степенице горе, на таван дочек није био приправан. Да се шуња, да се пење, то не приличи њему, а најпосле и не зна, куд је ње нестало. Ражљућен пође натраг. Смех, који се за њим ори, још му потпаљује срџбу.

Nuž a ten chachot vyzývavý,
ten výskot ozaj naň bol, keď
vták ulietal už ínam dravý ...?
— Ach, ženám ťažko rozumeť! —
Po všetkom zase išla k dielu.
Izdalo sa, že sosilnela ...
— — Vo tvári celá vysmiata;
tu i tu si i zhrkúta,
zamôti ... Nu, a myseľ dobrá
je pravou rukou i u obra:
tá k práci — šťasný pohonič!
I podvečer keď povysadla
si na prah, jak to jej bol zvyk:
tiež radostou jak keby mladla,
smev rôjil ústa sa na kúták ...
... Mužovi iste vyžaluje,
až príjde, všetko — istotne ...
... Žalovať? ... A či ona dieťa? ..
— Toť onnahdy jak mrzko zrel!
Snáď ešte by si namyslel —
Žná ho už, notýkané kvieťa!
— Keď Michal došiel, nemálo
sa začudoval bol na dvore,
uvidiac, milom na javore
jak visel konár ulomený.
I takaj zpytoval sa ženy:
čo javor jeho potkalo?
či vadil, ubližoval komu? —
Lež Hanka plecom kývla k tomu;
„nu čo by?“ vrkla, „iste vietor .. “
„Čo!?“ Michal na to v zadivení,
„neskráj! Už si zlihala,
poj, potkla si sa, moja milá;
veď chvojka sa dnes nerušila,
dnes tiša ...“ Jazyk sa mu plietol —
a Hanka sa mu — vysmiala.

И јесен има своје радости, ловачки рог јечи те позније доцне на весели лов. Ловачке песме одјекују са свију страна. У шумарском се звању живо ради. Од властелинског је средишњег звања дошла заповест, да се све приправи, будући наследник и господар Артуш Вилани рад је да лови срне у Запачу и на Подгршју. По његовом плану заузму појединци своја места, а он на свом месту узалуд вреба да дочека срну, те га већ хоће да остави стрпљење. Тада се наједаред чује прасак пушке. Михал је убио срну, па је сад лишћем окићену на пушкама носе господару. Непољно му овај одаје хвалу, али на питање, ко је срну убио, и на злобну оптужбу Хабака, заклетог непријатеља Михалова, како овај обично дивљач у своју сопствену мрежу довлачи,

лупи Вилани Михала по образу. Сви се чисто запањили, али се лов при свем том наставља. Најпосле се цело друштво скупи па се у почаст високом госту приређује народна светковина. Мирно се Михал повлачи. Али му Хабак опет не да мира. Данас, на имендан Михалов, честита му са гадним алузијама на младу његову љубу. У тај мах скочи јелен један у гомилу па нагне даље. „Хало! За њим!“ вичe Артуш.

„Hej, Čajko! . . . . . .
Chcem, aby padol — rozumieš?
a čobyš za nim na kraj sveča
zišlá-li, nie ťask potapy,
lež — zkúsiš potom, ká ti veta . . . !“

Сви појуре за јеленом, а Артуш се врне доле према Подвршју. (Наставиће се.)

СУНЦЕ И ЊЕГОВА СВОЈСТВА.

ОД СВЕТИСЛАВА КОЛАРОВИЋА.

(Наставак.)

Наученьаци се, особито у новије време, трудили, да покажу, како појаве у атмосфери нашој стоје у свези са пегама сунчевим, са њиховом периодом. Мелдрум је доказивао, како оне године има највише кише, кад је на сунцу највише пега. Такође и неки ветрови у тропским пределима по њему су чешћи, ако је пега више на сунцу. — Хершл (Herschel) је мислио, да су пеге знак жестоких покрета и револуција у сунчаној фотосфери; на пошто је топлоту сунчеву сматрао као резултат хемијских процеса, он је закључивао, да ће се ти хемијски процеси при разним револуцијама већом интензивношћу вршити или другим речима, да ће оне године, у којима је више пега на сунцу, бити топлије. На како он то није могао непосредно опазити, то је штудирао цене жита у Енглеској за последњих деценија прошлог века и доводио их у свезу са већом или мањом количином сунчаних пега у истим годинама. Тим је дошао до резултата, да плодније године одговарају већем броју пега. Сад је он још мислио, да ће оне године бити плодније, које су топлије, те је извео закључак из снега, да топлота расти у истој сразмери са бројем пега на сунцу. — Кепен (Köppen) је баш обратно тврдио, да је температура на земљи за $^7/_{10}$ °C. већа, кад је најмање на сунцу пега. Но сва ова тврђења слабо су поуздана. — Напротив магнетичне појаве на земљи и појаве северне светлости стоје у свези са сунчаним пегама. Периода магнетичних варијација и северне светлости сасвим је паралелна периоди сунчаних пега. Ово су доказали у најновије доба Сабин, Готије (Sabine, Gautier), Фриц и особито Волф. Па кад је тако, онда нам се намеће мисао, да ти појави морају потицати из истог извора. Хорштајн, управитељ Прашке звездарнице, доказао је силним испитиваньем, да елементи земаљског магнетизма, деклинација, инклинација и хоризонтални интензитет*) стоје у свези са окретаньем сунца око осовине. На тај начин је прорачунао он доба, које треба сунцу, да се окрене око осовине. Утицај сунца на земаљски магнетизам или је непосредан или посредан т. ј. или је у самом сунцу каква магнетична снага или каква електрична, галванска струја, којој би порекло било у сунцу самом или пак сунце проузрокује на земљи какве физичне промене и појаве, које утичу на земаљски магнетизам. Сабин је био за оно прво; он је држао, да око сунца циркулирају јаке електричне струје, чије дејство допире чак до земље. Тако и месец, истина у врло малој мери, делује на земаљски магнетизам. — Други наученьаци, међу њима Секи (Secchi), мисле, да ће дејство сунца на земаљски магнетизам бити пре посредно. Сунце не загрева атмосферу нашу увек и свуда у истој мери, с тога водена пара у атмосфери прелази из једног стања у друго, а то је у свези са променом електричног стања ваздуха и земље, што опет јако утиче на земљин магнетизам. Ми смо изнели овде две теорије, које о том у науци постоје. Ма да се ни најпризнатији наученьаци нису још о том позитивно изразили, ипак су више њих за ову последњу теорију. А сад да наставимо, где смо стали.

Пеге се не састоје само из језгра и двора, него и из тако званих буктиња, које су често врло далеко од пега, али их тек редовно прате. Оне изгледају као светле гране или жилице по најчешће на ивици сунчаној около пега, много светлије од остале сунчане површине. Из средине ових буктиња развију се често пеге и обратно баш онде, где пеге нестану, често се укажу буктиње. — Скоро нема пеге, око које неће бити више буктиња. Оне се мењају и гранају врло брзо а заузимају много већи простор него пеге. Секи уверава, да је видио буктиња, које заузимаху скоро половину сунчеве површине. Често су и саме буктиње испрекидане ситним пегама, које

*) Деклинација и инклинација су кутови, које једна хоризонтално обешена, лако покретљива игла чини са земљ. меридијаном, односно хоризонтом. Хоризонтални интензитет је онај део снаге земаљског магнетизма, који лежи хоризонтално у правцу меридијана магнетског. Магнет. меридијан је равнина кроз оба пола магнетске игле, кад је иста у равнотежи

смо још у почетку називали порама. Буктиње немају увек исти положај према пегама. Обично су на западној страни уже, гушће и светлије, на противној пак страни има их више, но нису тако густе. Warren de la Rue испитивао је фотографиране пеге и дошао је до резултата, да су у највише случајева буктиње на источној страни пега или другим речима — пошто се пеге крећу према западу — буктиње се баш онде појављују, где су мало час биле пеге.

А сад да видимо, како постају пеге на сунцу. Пре свега морамо загледати мало у сунчеву површину, у његову фотосферу. Кад сунце кроз телескоп погледимо, изгледа нам његова површина врло неправилна, неравна, као море узбуркано. Кад боље посмотримо изгледа нам попрскана са безбројним дугуљастим зрнцима, од прилике као зрнца од пиринче, између којих се провлачи као нека тамна, али не сасвим црна мрежа. Фотосфера нам изгледа дакле не као светла основа, на којој су црне тачке, него као црна основа, испрскана небројеним светлим зрнцима. Ово мисли Секи, један од првих авторитета у астрофизици, који се целог века највише бавио испитивањем сунца. Доцније ћемо видити, да ли и други научењаци тако мисле. Мало по мало се уски конци те црне мреже шире, те тако постају поре, које се још већма рашире и изгледају као пеге. Овим се редом обично развијају пеге на сунцу. — Време, које је потребно, да се једна пега развије, врло је различно, но никад се не указују пеге напрасно. — У први мах се двор не види око језгра, доцније се тек укаже и двор, те мало по мало добија исти облик, као и језгро. Овај део двора, који граничи језгром, дакле унутрашњи део, много је светлији од оног дела, који граничи фотосфером, тако да чест пега изгледа, као да се састоји из два мало тамнија концентрична претена.

Још најстарији посматрачи примећивали су, да пеге, које се брзо развију, брзо и нестану. Неке постају сасвим на површини сунчевој, а неке се развијају разним револуцијама из саме унутрашње масе сунчеве. Ове последње дуже трају, често се и обнављају. Више пута чини нам се, као да се пега раздвојила на двоје. То бива овако. У близини једне пеге образује се ново језгро, па ако се брзо креће, удаљује се све већма од оне прве пеге, те нам се чини, е се пега једна распловила. Али не ретко се баш у истини пега раздели и то бива врло просто. Један део светле фотосферине материје просне се по језгру и подели га у више делова. Тако добијамо мост или ватрене језике, који изгледају као широке, светле траке по језгру пега. Стари су мислили, е су пега чврста кора, те су овај мало час споменути појав тумачили тако, да се та чврста кора распада. Обично пре него што пеге сасвим нестане, подели се она у више делова.

Запитајмо се сад, да ли се пеге могу само са сунцем кретати или се могу и самостално по сунцу кретати. Већ то, што смо до сад рекли, да се пеге мењају и деле, уверава нас о њиховом самосталном кретању. Но да ли код пега осим овог случајног и нередовног кретања има још какво, које би ишло правилно, по неком извесном закону? Ово је питање од врло велике важности. Ми смо већ споменули, да је кретање пега научењаке прво довело на ту мисао, да се сунце окреће око осовине и да привидно кретање пега није ништа друго, до ли стварно кретање сунца. Но како се пеге још и самостално фактично крећу, то настаје неописана тешкоћа, како да се прорачуна време, које треба сунцу, да се окрене око осовине. Тешкоћа се састоји у томе, што ми видимо резултујуће кретање сунчева окретања и самосталног кретања пега по сунчевој површини. Утицај самосталног кретања пеге ваља дакле из тог резултујућег кретања елиминирати. Али како? Без сумње тако, ако се најпре пронађу закони, по којима се пеге самостално крећу. И заиста посматрањем врло много пега на једаред пронађени су ти закони. Ми се нећемо упуштати у излагање истих, јер би се морали послужити математиком, него ћемо само толико рећи, да се пеге крећу делом прогресивно, паралелно са сунчевим екватором, делом одвесно на том правцу, дакле према екватору или према половима. У регијонима око полова бива ово кретање скоро једино према полу. Још ћемо напоменути, да се пеге у фази развића своја на једаред почну кретати већом брзином у оном правцу, у ком се сунце окреће.

Научењаци се трудили, да кретање пега протумаче. Неки, који су држали, да је у центруму сунца испод фотосфере црно језгро, испоређивали су кретање пега са пасатним ветровима на земљи. Пасатни ветрови на земљи, који на северној хемисфери са северо-истока, на јужној са југо-запада дувају, јесу резултат сунчане топлоте у тропским пределима и окретања земљина око осовине. Такву циркулацију замишљали су они и у сунчевој атмосфери. — Нећемо да испитујемо, да ли је у сунцу могућа таква циркулација, с погледом на то, да сунце нема таквог тела, које би га у екваторијалним пределима више загревало но у поларним, као што ми такво тело имамо у сунцу, нећемо — велим — да то испитујемо, јер би нас мало даље одвело од ствари, него ћемо рећи, да се таквом хипотезом не да никако разјаснити факат, да се пеге на екватору већом брзином крећу, него у регијонима више и ниже екватора. — А убрзано кретање пега у фази њи-

хова развића тумачи Секи овако. Он узима, да се сунце у центруму брже окреће него на површини. То није ништа чудновато, шта више то је нужна конклузија из његове теорије, по којој је сунце усијана ваздушаста маса, која се на површини охлађује. Пошто су пеге — по њему — постале револуцијама и унутарњим покретима у сунцу, то ће материја, која из унутрашњости избије на површину, имати много већу брзину од материје на површини, дакле од фотосфере, те се мора брже и кретати од околне фотосфере све дотле, док јој отпор околне материје кретање не успори, дакле док не настане равнотежа.

Оволико мислимо, да нам је ваљало рећи, да би могли разумети разне теорије о сунцу и његовом саставу, на које ћемо сад да прећемо. Разне теорије велим, јер нећемо бити у стању ништа математском позитивношћу рећи, него ћемо изнети више теорија, које у науци постоје. (Наставиће се.)

ЛИСТАК.

ПРИЛОЗИ ЗА ИСТОРИЈУ КРАЉЕВИНЕ СРПСКЕ,

ПРВЕ ВЛАДЕ КНЕЗА МИХАЈИЛА М. ОБРЕНОВИЋА III.

САОПШТАВА ИХ

ЈОВАН ДИМИТРИЈЕВИЋ, ПАРОХ ШИМУНОВАЧКИ.

(Наставак.)

Таковихъ прилика има при свима попечительствама, особито тога ради, што се званичне тајне по улицама разносе. Ко их разноси, зна се приватно, али се юридичкіи не може доказати, и тако чиновници издаю званичне тајне и продужкую злоупотребленія званичногъ повѣренја, безъ да их одаље власть може поутемъ дисциплинарнымъ казне ради преместити; єр бы се тимъ премештаемъ безъ соудске пресоуде, као што ме нѣки одъ чиновника увѣраваю, право званичника повредило и противъ устава поступило.

Разсоуждаваюћи о овомъ предмѣту, увѣрio самъ се, да тенденція нашегъ устава иде и на обезбѣђенѣ и господствованія правде, и на узвишење благостоянія Сербовъ, но ово последнѣ никогда на вредъ прве. По овомъ дакле основаню неће се звати наруженіе права овогъ или оногъ чиновника, ако се онъ на равно званіе безъ содѣйствія соудейскогъ премѣсти, и то не изъ злобе, но по потреби слоужбе, кадъ се наће сирѣчь дас за друго кое дѣло способнїи, него за оно, на кое е поставлѣнъ; или кадъ се искуствомъ докаже, да е телесно илъ доуховно слабъ и не може досадашню слоужбу свою точно одправлятн, или кадъ предпоставлѣнын надъ млађимъ примѣти онакве постоупке, коїй моу повереиъ кодъ старіи голбе и томе подобно; єр као годъ што чиновнику дато право на званіе, тако су му тиме уедно и доужности дате, а неизвршенѣмъ доужности своіи гоуби право на званіе. Овако я мыслимъ дас право, и да стараюћи се о благу землѣ тако постоупити требамъ, єр кадъ бы се чекало, да за најману чиновничку погрешку пріява се соуду чини, и овай кадъ бы по строгимъ своимъ формама истрагу водіо, кадъ би се къ цѣли доћи могло?

Остае мы овдѣ іоште, милостивыи Госоударъ, да наведемъ, како я мислимъ о праву, коя су уставомъ мени као князу дата, коя ли совѣту. Князъ сва дѣла правленія, потицала се она кое му драго строуке, посредствомъ надлежни своіи попечителя на основу постоећегъ закона одправля, а уколико закона правила овомъ или ономъ предмету не бы было, по чистой совѣсти своіой и найболѣмъ увиђењо своме рѣшава, имаюћи сваки попечитель ту доужность, о сочиненію проекта за законъ предлагаюћи, кое ће князъ Совѣту на расматранѣ поднети. Овимъ начиномъ држимъ, да би мало по мало све строуке правленія, како у формалномъ, тако и матеріалномъ призрѣнію правила добиле, и тако бы благотворно намѣреніе нашегъ Всеавгоустѣйшегъ Покровителя докоучили, да народомъ сербскимъ законъ влада а не самовольство.

Боуде ли на противъ тога князъ и његови попечитељи приноуђени, такове предмете, о коима нема позитивногъ закона, Совѣту на рѣшенѣ подносити, као што є то за време одсуства мога кодъ Намѣстничества было. Садъ є опетъ Совѣтъ радъ неке чланове свое одредити, да настоятели буду при граћењо погранични каравла, а летосъ є опетъ два дана изгубіо, докъ є селу Ринію парницу едну са меанђіомъ истогъ села решіо, и тако ако на томъ и далѣ остане, онда нити ће совѣтъ времена и волѣ имати занимати се о раду ономъ, што у нѣговъ делокроугъ спада, нити ће се высокомъ очекиваню Всеавгоустѣйшегъ Покровителя нашегъ одговорити

моћи, него ће самовластіе, о комъ соотечественици моіи теретише Г. Родителя мога, пречи на Совѣтъ, и то тимъ пре, што с онъ изъ онакови особа састављенъ, коіи бы радіе занимали се своевольнимъ рѣшаванімъ оны предмета, што у ныихонъ делокроугъ не спадаю, него што бы советовали се о законымъ стварима, коя они рѣшавати требаю.

Пређе него што мнѣнѣ Вашег Превоисходителства неполоучимъ, нећу о томъ са Совѣтомъ моімъ ништа почияти, него ћу оставити, нека дѣла иду као и до яко што су ишла.

Ово су, милостиви Госоударъ, предмети, о коіима я благоговорим Вашъ совѣтъ требоуемъ, и за коіи Васъ учтивѣйше молимъ, да бы высоку милостъ имали на све преднаведено одговорити ми, и о свему упутство ми подарити:

1.) Имамъ ли право, кадъ се кое мѣсто у совѣту упразни, Совѣтнике изъ међу найзаслоужнін и найспособиній чиновника серпски бирати, безъ предварителногъ совѣта представленія кандидата?

2.) Еда ли с совѣтно због тога, што у Совѣту има само два члена, коіи само нешто знаду писати, ныи 5. коіи манѣ знаду одъ перве двоице, а остали нити писати нити читати знаду, еда ли бы, велимъ, советно и добро было, при попуненю у Совѣту упразнѣни мѣста онака лица именовати, коя при моралнымъ свойствама са осталимъ старимъ чиновницима, найвише вѣжества и способности имаду, особито у политици законодателства, и тако да се Совѣтъ и съ ученымъ людма сънабдѣ?

3.) Оћулъ моћи попечителѣ безъ ныихове кривице а по потреби слоужбе самъ менятн, на дроуга званія поставити ихъ, а дроуге способніе чиновнике на ныихово мѣсто произвести?

4.) Оће ли безъ кривице свое а по потреби слоужбе одъ мене разрѣшени попечитель моћи неко време и безъ слоужбе остати, са одредити имаћоћомъ за слоучай тай платомъ, или ће бити болѣ ома га на дроуго званіе премѣстити?

5.) Далъ ћу бытн ограниченъ, да попечителѣ узмемъ изъ членова совѣта, или по праву устава што ми припада, да могу изъ међу остали чиновника, кое наћемъ за вредне, способне и заслоужне, именовати?

6.) Оћул за представника мога моћи и онако лице изъ међу сербски чиновника изабрати, кое ніе у Србіи роћено, нити примило качество Сербина?

7.) Оће ли се у случаю кривице коѣ совѣтника морати надъ ныимъ изречена пресуда у Цариградъ слати?

8.) Оће ли се моћи безъ повређенія устава административни соудови устроіити у попечительствама по ради одержана нуждне дисциплине међу чиновницима, ныне надлежне строуке, што съ простимъ формама, а не онако пространимъ, као што се по соудовима по ноужди наблюдавати мораю?

9.) Оћу ли я оне предмете правленія о коіима нема законни правила, моћи посредствомъ моихъ попечителя спршавати, безъ да о томъ совѣтъ питамъ, и да ли ми право то припада да совѣтъ упоутимъ, да на рад и постоупак моихъ попечителя мотре прегледанѣмъ ныини годишнын извѣстія о одправляню ныини надлежни послова, да по исправленю они известія искоуству закона правила онъ саставли и мени на одобренѣ подноси; да одъ попечителя поднешене проекте он испитоуе и о томе совѣтоуе, а да се нико у извршителну властъ ни мало не мешa?

10.) Да ли обнародованѣ закона власти извершителной припада?

11.) Оћу ли моћи воене чиновнике (официре) осимъ соудія и членова совѣта по потреби слоужбе на равна, или ако што согреше у дожности своіой, и на маня звања поутемъ дисциплинарни доказа премѣстити, без да се ови предмети соудейской осоуди подвергаваю, те да се тако у свему закони редъ у Сербіи заведе?

Доставляюћи преднаведена питани Вашем Превосходителству као мужоу, коі с наклоностъ имао о своме искреномъ участію и напредку моме іоште у Цариграду уверавати ме, слободанъ самъ онде одкрити и то, у каквом самъ прежалостномъ станю Сербію, у каквомъ ли ћше управителѣ застао, кадъ самъ крму правленія у руке приміо.

Іошть при стоупаню моме у карантин Алексиначки, полоучіо самъ изнѣстіе о некоторимъ партіяма изъ међу оповземнихъ виших сановника. Присѣвши у Београдъ увѣрио самъ се о истинитости той, и што ме с найише обезпокоило, то с, што самъ са више поверенихъ страна полоучіо, а и достоверно се увѣрio, да с една партая совѣтника подъ предводителствомъ Томе Вучића Перишића, Стояна Симића, Лазе Теодоровића и представника мога Аврама Петроніевића, попечителя правоссудія Стефана Стефановића и шефа Гарнизоногъ воинства Иліе Гарашанина и іошть некоторихъ намѣреніе с то было, да мене права мога на достоинства книза сербскогъ лише, а место мене да за книза или сына Карађорђевог или уноука нѣгова изаберу. Но изнѣстіима дальнимъ коя сам могао прибрати, намѣреніе ово кодъ моіи се преднаведени противника онда породило, кадъ су чули, да Господинъ Родитель мой мени у Сербію вратити се недозволиа.

Вучићъ с први реко, да отоудъ две користи види, кое отоудъ произходе, што ће прво на княже-

жество сербско подиђи Карађорђевића а сина Милошевог опростити се, кога са освете за обиде Господину Родитељу нђговом нанешене опростити, а друга му је користъ та была, што се с надао, да ће при двнајстолѣтном унуку Карађорђевића и далѣ Намѣстником княжевскогъ достоинства остати, и свагда Карађорђевом фамиліом почествован и одликованъ быти. Онъ с захтевао, да се и сданъ фондъ за то одреди.

Изъ овогъ истогъ побуђења соколаску се и остала господа са њиме, и да бы намѣреніе свое у дѣйство привели, потребно имъ с было, да се кодь народа, посредствомъ кога су они изборъ учинити намѣравали, о симпатіи нђговой о фамиліи Карађорђевой унѣре. Те на тай конецъ съ почетком месеца Септемврія прошле године, пошло неку комисію међу народъ, подъ изговоромъ, да уставъ толкує, а у ствари да Обреновића опрне. Она с имала по тайном упутствоу Вучића и тай налогъ, да тайнимъ дѣйствіама попечители внутренни дѣла Ђорђа Протића, коіи се явно намѣреніе њиховомъ противіо, у трагъ уђу, како ће га лагше моћи са попечительства дигнути, и ово своме едномишленику Стефану Стефановићу, садашнѣмъ попечителю правосудія, вроучити, и тако народъ на своју роуку обрноути, а попечителство правосудія њиномъ партизану Лазару Теодоровићу предати. Комисія ова састояла се изъ члена совѣта полковника Лазара Теодоровића, шефа гарнизоногъ воиства Илије Гарашанина, и члена суда окроужія Београдскогъ Максима Ранковића. Но докъ с она пека окроужія обышла, и тайнимъ наговарањемъ троудила се за Карађорђевића предработати, и са фамиліомъ Обреновића омразити га; докъ с међу тимъ властъ полицайна, коя с у роуци попечителя вноутрени дѣла, ободреніемъ ове комисіе изласити почевше неке пашквиле похвалата, и пашквиланте на соудъ притегла, и докъ с Вучићъ и Симићъ, гдѣ су годъ дошли, устмено, а Аустріискіи праидословъ Іованъ Хаџићъ, позванъ моимъ Господиномъ Родителѣмъ да садѣйствоуе овдѣ у писано гражданскогъ законика, и писмено и устмено подвиге Карађорђевића хвалію, докъ с найпосле Аврамъ Петроніевичъ Богориду, Антићу и осталимъ своіимъ познаницима о намѣренію њиновомъ у Цариградъ писао, и тиме путъ код Порте њима уравнавао, дотле с већъ приспѣло у Сербію извѣстіе о наименованю момъ за князя сернскогъ. Вѣстъ ова дѣйствовала с на све, кои су противу мене ишли, као громъ, а на оне, кои су се томъ противили, и коіи су дотле разна гоненія терпити морали, благодѣтелно, коимъ с мени привержена страна почела изтраживати и гонити оне, кои су после изнѣстія о момъ именованю, за князя, противу мене роптали, и люде, да Карађорђевића ишту, наговарали, и тако с властъ полицайна на одговоръ притегла некогъ Цукића изъ Сенице, окружія Крагоуевачкогъ. Но почемъ су се ови о раду своме одали, и поштое жица тайне већъ уваљена была, водећа источнику, одкуда с цѣла ова интрига извирала, довела с застрашену страну Вучићеву у Совѣту, у комъ се не мало число едномишленика налазило, до тога, те с месеца Декембріа 1839. попечителю вноутрени дѣла наложила, да сва дала о томъ питаня, ради предупређења дальи непріятности, до доласка князя престану. Но найлешше с то, да с при томъ изслѣдованю на явность изишло, да с Вучићъ са Карађорђевићемъ уговоріо, да онъ, кадъ княземъ постане, доуженъ боуде за десеть година половину плате свое уступати њему, а онъ да ю међу оне поделюе, коіи су му у дѣлу овомъ помагали, а за садъ да се се изъ народне азне сразмерна соума подъ именомъ займа узме, а Стоянъ Симићъ приміо с на себе ролу займодавца у Совѣту на две године педесеть тисоуча червенихъ доуката, и то безъ лихве, на кое су и остали членови совѣта пристали, мислећи, да онъ ову соуму за распространенѣ свогъ коупеческогъ кредита требоуе, еръ с подъ тимъ уговоромъ займъ и траженъ, и кадъ с текъ тай новацъ подигноуть быо, одправилое Намѣстничество горње комисію у народъ.

После оногъ рѣшена Совѣта престала су дѣла изслѣдовати о томъ, но по краткомъ времену и то први дана мѣсеца Иноуарія дознало с централно правителство, да су већа частъ жителя окроужія Крагуевачкогъ наоумили, кадъ у Сербію приспѣмъ, преда ме изаћи и силомъ ме принуде, да се у Крагуевацъ сватим, ту централно правленіе установимъ а у Београдъ да не идемъ. И боудоући се с осведочило, да с самъ Начальникъ истогъ окроужія съ народомъ у споразоумѣнію, то попечитель вноутрени дѣла Ђорђе Протићъ, на кога с противна страна подозревала, да с све то съ нђговимъ знанѣмъ удешено, истогъ Начелника у Београдъ довести даде и соуду га преда.

(Свршиће се.)

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(Први свечани скуп кр. срп. академије наука у Београду) био је у недељу 20. сент., у дворани велике школе. На скуп је дошло мноштво гостију а највише професора и учитеља свију школа у Београду и јака велике школе. Осим Стојана Новаковића и Чедомиља Мијатовића били су сви чланови академије. Седницу је отворио председник Пашчић, а члан и секретар М. Кујунџић читао је научну студију, одељак из расправе: Народ и земља у старој српској држави од члана Стојана Новаковића. Од необичног су интереса, вели „Видело“, била она места, где се говори, да спахилуци, господарлуци, чифлуци и тимари доводе своје порекло чак из римског доба. Силне су царевине пропадале: римска, грчка, српска, па и турска је почела да губи поједине покрајине, а спахилуци, тимари и чифлуци остали су недирнути, тако рећи, до данас. У Србији их је укинуо кнез Милош за своје прве владе, а у новим српским крајевима укинути су аграрним законом. — На завршетку прочитао председник академије, да је Стојан Новаковић постао чланом кр. срп. академије са пуним правом.

(Хигијенски конгрес у Бечу), где је учествовало на 2400 лекара из целога света, трајао је целу недељу дана. На њему је било и Срба, како из Угарске (др. Младен Јојкић из Н. Сада, др. Бранко Стефановић из Темишвара и др. Љубомир Невадовић из Панчева), тако и из Србије (др. Владан Ђорђевић и др. Милан Јовановић, обојица из Београда). Као што је „Браник“ забележио на конгресног дневника, др. Јојкић је учествовао у дебати при саветовањима и то 16. (28.) септембра у петој, демографској, секцији, при претресу морталитета, а наиме при прикупљању статистичких података о наслеђивању болести од родитеља на децу, — и 17. (29.) септембра у првој секцији, о изоловању болницама. У првом питању говорио је против, истакнутог предлога, о неопходности прибирања таквих статистичких података, па је том приликом истакао мисао, како би се цео поступак могао, што би могуће било у случају објављивања лекарског лечења. Нама је особито мило, да се на овом великом светском трибинству науке чула реч и из српских уста.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Управни одбор друштва за српско народно позориште) имао је неки дан своју седницу и свршио много административне предмете. Из извештаја видимо, да је у Земуну имало друштво деведесет и неколико оснивача, али је подигнут добровољним прилозима Земунских грађана. Сада се друштва бави у Вуковару, где јој иде преко очекивања добро. Одатле ће на 14 дана у Паланку, где још никада није била, и неће се тамо куни претиравати. Из Паланке ће доћи амо у Нови Сад, где ће се бавити до половине јануара. Одавде ће у Сомбор, где је неће за то време склопљен уговор о варошким одборот за варошку позоришну дворану. — У петој седници је и опет изабран Саша Петровић за друштвеног секретара — Из дружине истуца глумиња С. Бркићева и глумац Вића Димитријевић.

(Српским преводиоцима страних позоришних дела.) Управа кр. срп. народн. позоришта у Београду издала је ову објаву (пошто јој се, вели, подноси много позоришних дела преведена од непознатих и од непознатих преводилаца, а читање и оцењивање таквих почетничких дела одузима јој много времена, на већином иису за српску позорницу ни по садржају ни по драмској изради): „1. Драмска дела из стране књижевности бираће од сад управа сама и давати на превођење појединим и вичним преводиоцима. 2. Ко би желио, да преведе какво дело са страног језика, треба да поднесе управи оригинал на претходну оцену; па ако се нађе, да је то дело добро за српску позорницу и ако подносилац буде вичан и способан преводилац, управа ће му поверити оцењено дело на превођење. 3. На један превод, који не буде наручен од управе или без претходне оцене оригиналног дела, не ће се ни узимати у оцену, него ће се одмах вратити преводиоцу. Ово важи нарочито за почетнике преводиоце.“ — Ако иде, али овде је са свим оправдано то ограничење „слободне утакмице“. Ко воле мора да боде очи разним рукописима, зазалиће, што се овако ограничење не може увести, на прилику, и у редакцијама белетристичких листова. Чујемо, да ће и управа нашег позоришта таку објаву издати. Да бог да, да се тим увиде и известан правац у нашем позоришном репертоару, где се до јако, не буд замерено, радило без икакве директиве!

(„Разорење Троје“) зове се најновији комад, који спрема да приказке позоришни подузимач Краљеви у Њујорку. За то ће се дело саградити особена позорница, која ће имати 50 стопа у висину а 450 стопа у дубљину. Лађа, на којој грчки јунаци полазе на Авлиде, пловиће по правој води. У том ће комаду бити забављено најмање 1200 лица.

(Петстотинити приказ Гуноова „Фауста“) биће у Паризу у великој опери 4. новембра и. р. о. г. Композитора ће сам дириговати оперу.

(Верди) је, као што се говори, намислио, да компонује оперу „Ромео и Јулија“. Дело ће се, кажу, приказати године 1889. Године 1839., дакле пре педесет година, приказано је било прво дело Вердијево.

(Завичај марш) зове се нова композиција, коју је за гласовир склопио Стеван А. Станковић. Изашла је ових дана у издању браће М. Поповића и продаје се по 50 новчића.

(Цветићев марш.) Читамо у „Установости“: „Као што је познато, једни одличан Београђанин расписао је пимус стогиј за најбољи марш у част пијеса драме Немање, г. Милоша Цветића. Награда износи 200 динара у злату. Услед тога пријављено је пет маршева, од којих је оцењен као најбољи онај, што га је композитор Тома Андрејевић Аустријанац. Награђена композиција увезана је у дивне корице, на којима је златним словима израђен натпис: Цветићев марш, и предана је ових дана г. Цветићу, а композитори издата је награда.“ — Као да нисмо Срби, толико се интересовала и одушевљевала покапало поводом ето једне књижевне појаве. Е, нека, — хвала ти, боже!

(Нова слика Ђорђа Кретића.) Бивши министар просвете у Београду М. Кујунџић наручио је у Ђ. Кретића, познатога сликара, лик Јосифа Рујера Бошковића, великога српскога мислиоца, за Београдски народни музеј. Кретић је лик нарадио и изложио у дворани скупштинске зграде у Београду, одакле ће се после 10—12 дана сместити на своје место у музеј. Слика је израђена у природној величини.

Предстањен је моменат, како Бошковић замишљен стоји у својој астрономској кули.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Сад баш најбоље нова аутографисана књига под натписом: *Старо карловачко пјеније у српској источној православној цркви, као што поју у ученици срп. вел. гимназије у Новом Саду сваке недеље и празника на св. литургији, за мешовит или сложно Тихомир Остојић, филозоф.* Издала српска вел. гимназија Новосадска 1887. 8°. — У овој веленазимој збирци има: Литургија св. Јована Златоустога (све, осим „Блажени“). Има три „Херувике“: 1. новосадска, 2. пргог гласа. 3. руска. — „Достојно“ има четир: 1. четвртог гласа мало, 2. четвртог гласа велико, 3. шестог гласа, 4. осмог гласа велико. — Три „Хвалите“: 1. на „Тон деспотин“, 2. Крушевачко, 3. осмог гласа. — „Благословен грјади“ обично и руско. — Са литургије Василијеве: велико „Сијат“ и прилог „О тебе радујетја“. — Са владичанске службе: „Тон деспотин“, „Цар небесни“, „Господи спаси благочестивија“ и „Многија лета“. — Прилоса има на: 1. Малу Госпођину, 2. Крстов дан, 3. Введење, 4. Божић, 5. Богојављење, 6. Сретење, 7. Благовести, 8. Цвети, 9. Вел. Четвртак, 10. Вел. Суботу, 11. Ускрс, 12. Спасов дан, 13. Духове, 14. Преображење, 15. Вел. Госпођину. — Тропара има на: 1. Крстов дан, 2. Божић, 3. Богојављење, 4. Св. Сави, и трећег и осмог гласа, 5. Цветн, и пргог и четвртог гласа, 6. Ускрс, 7. Спасов дан, 8. Духове, 9. Преображење, 10. Ђурђев дан. — Кондака има на: 1. Крстов дан, 2. Божић, 3. Богојављење, 4. Цветн, 5. Ускрс, 6 Спасов дан, 7. Духове, 8. Преображење, 9. Ђурђев дан. — За тим има: „Кресту твојему“, Светосавска песма, Иподк четвртог гласа („Предварившија утро“ на Ускрс) и „Воскресеније твоје“. — Даље има: „Молитвами“, „Спаси ни“, „Јелици“, „Тјело Христово“, велико „Господи помилуј“, 1-пут и 3-пут. — На опелу: митачко „Господи помилуј“, „Подај господи“, „Амин“, „Со сијатими упокој“, „Вјечнаја памјат“ и велико „Сијати Боже“. — На полетку има краљевска химна. — С почетка у сваког свеца има садржај на три стране и у место предговора чланак Васе Пушибрка: „Српско православно црквено пјеније“, на четир стране, писан на ту збирку, но који је међутим штампан у 38. бр. нашега листа од о. г. — Сваки је глас за себе аутографисан и умножен. Сопрап има 101 стр., алт 94 стр., тенор 82 стр., бас 95 страна. Текст је исход нота писани старим правописом. Појединн се гласови не продају, већ се продаје читаво дело, сва четир гласа, за 3 фор. а. вр. Сваком ће се послати у плаћеном пакету. Ко жели то дело, нека се обрати управи срп. велике гимназије у Новоме Саду.

— У 19. свеску часописа „An der schönen blauen Donau“ има превод познате песме григоријанског кипца Николе „Опамо, опамо—“ Превео је Ђорђе Бурковић.

— У 10. броју „Књижевне смотре“ врло је повољно оцењено дело Мите Петровића „Пијаћа вода, како се набавља и испитује, које је, као што смо у своје време јавили, Матица Српска наградила са 50 дуката.

— Ово даиа изашла је у српском преводу одликашег учитеља Јована Марића а у издању Августа Фукса приповетка Жила Верна „Црна Индија“.

— Још смо у 19. бр. нашега листа о. г. огласили Прнповетке из балканског живота у Србији од свештеника Дим. К. Михајловића а тек смо неки дан од писца из Лесковца добили ту књигу. Ми смо је прочитали и слажемо се потпуно с писцем, који и сам у пропратници своје приповиједи, да је то почетнички рад, који не треба другојачије сматрати, већ као дилетантски покушај. Лепо је и хвале вредно, да писац, као што вели, усрдно ради на даљем свом образовању, на буде ли овбољно настојао, попеће се по својој жељи зацело на висину одбилна радника на књижевности. Ми му у то име желимо добре воље и истрајности.

— Поводом смрти чувеног немачкога естетичара Фридриха Теодора Фишера, који је умрло 3. (15.) септ. о. г. у Гмундену, има „Глас Црногорца“ (бр. 37.) ову белешку: У српску књижевност увео је Фишера и његову теорију пок. др. Јован Андрејевић, који је у Новосадској „Даници“ Ђорђа Поповића, (не г. 1862., већ) 1863. написао читав низ естетичких чланака на основу Фишерове теорије, („Одломци естетични“ у 21. броју). Ти чланци су били изазвали драматичним правицем Ђуре Јакшића „Сеобом Србаља“. После дужег времена била је „Матица Српска“, тада још у Пешти, расписала награду од 100 дуката за најбољу драму српску. На ту је награду стигла „Сеоба Србаља“ и, ако се добро сећамо, „Херцег Владислав“ или ће бити „Немања“ Јована Суботића. По савету новога секретара А. Хаџића замоли „Матица Српска“ Јована Ђорђевића, тада уредника „Српског дневника“, и младог књижевника дра Јована Андрејевића, да оцене за награду послате драме. Обојица се брзо реше, да препоруче Матици, да наградом увенча „Сеобу Србаља“. Писац је те драме био још непознат, исто као и оно друге. Особито се био за то заузео др. Андрејевић, кога је силно занела лакоћа стиха и лепота језика, пуног живих слика и сјајних имперола и метафора. Кад је Ђура Јакшић примио награду од председника „Матице Српске“, пок. Павла Којића, у банкама (било је уплаћено 600 фор. а. вр.), чуло се неки гласови, да су похвале оцењивача претеране. Да би свој суд образложио, изнио је Андрејевић, да изнесе сву своју естетичку основу, те стане писати оне чланке у „Даници“, којима је куповне сада преминули Фридрих Теодор Фишер. — Тако „Глас Црногорца“. Том приликом наводимо онде речи Андрејевићеве, што их међу осталим на крају својих „Одломака“ казе: „Ја не искуства знам, да је од 10 година амо редак њак (ми разумемо Србин, у Аустрији који је колегију из естетике слушао; то хлебом не храни, славе не приноси, — на што, дакле, и учити!“ Ево је од то доба пуно 25 година, па немамо бар реји, да ни данас није — горе.

— У 17. броју нашег листа на страни 272. споменули смо читаоцима „Стражиловћа“, што је Немац Вилхелм Волнер поводом Кирстеова превода Његушева „Горског вијенца“ мудровао у 3. и 4. свески Берлинског часописа Zeitschrift für vergleichende Litteraturgeschichte und Renaissance-Litteratur. На та нам је место одговорио је сад Кирсте у том истом часопису овако: Господин В. Волнер је у 1. свески ових новина на стр. 303. приказао мој превод црногорског јуначког спева под насловом „Горски вијенац“, а приказао га је врло повољно по преводиоца. Са тога ја никакна разлога не бих имао враћати се на ту оцену, да није господин Волнер на крају свог чланка додирнуо нека општа питања, која су за сваког преводиоца од велике важности. Господин Волнер вели, да преводиоци у избору онога, што хоће да преведу, морају што строжије бити, те тућу књижевност својим земљацима показати само на најзанимљивије стране. Добро; али где лежи мерило за процењивање туђег душевног производа? У Немаца, у преводиоца, у туђинд.

Господин Волнер одговара: у преводиоца. На то се даје приметити, да је и најизведбанијем преводиоцу, можда баш с тога, што се у особеност страног народа указано, каткад тешко просудити, да ли ће његово дело у истој мери пробудити интерес немачког читаоца, као што оригинал буди интерес посредовноца. Њему је исто тако као и самим песницима, који своја дела често у својеним друкчијој оцени међу једно пред другог, него публика. То знатно долази отуда, што творалац увек суму рада, била сад интензивна или екстензивна, у рачун узима, који је морао употребити на свој створ, а читалац пресуђује само резултат. Преводилац, у колико је свесстан и не ради на свекулцији — а ову последњу господин Волнер са својом примедбом није имао пред очима — и нехотице ће се дати по томе разнати, какав су суд страници о свом народном производу изрекли. Је ли дело које код рођених земљака нашло на допадање и признање, то има преводилац право, да то дело својим земљацима непосредује. Да ли истима изгледа страно, да ли и у туђинском оделу себи пријателка код страница уме да набави, то није његово да пресуди а и у нејаким случајева мора да је за то и напубно фини нацијонални осећај. Са тог сам ја гледишта латио се превода „Горског вијенца". Још неколико речи о књижевној вредности оригинала, који у јужних Словена отприлике неку улогу игра, као Гетеов Фауст у Немаца. Господин Волнер пребацује песнику, да није умео на своје материје да начини занимљиву драму. Тај прекор звони врло чудно, јер сваком песнику мора бити остављено на волју, да свом душевном чеду дађе облик, који му се свиди. Даље вели, да Немац читалац не може имати ту никаква интереса према догађајима, који се збивали у Црној Гори. Овај ми прекор изгледа према туђинском књижевном производу још чудније, него први. Индијски и грчки јунаци блиски су дакле срцу Немаца, него славенски? „Ослобођење Црне Горе девета је брига западном Европљанину." То можда је и истина, јер је свет неблагодаран, али господин Волнер треба да произведе, да би без бранника српске храбрости Цариград можда — у Лајпцигу лежало. Најпосле, да све напоредем, што у очима господина Волнера дело тако понижава: „владика, главно лице у комаду, држи дугачке монологе а нипта не ради." То је истина; да је владика Данило, у ком је песник сваккако сам себе хтео да приказе, одмах у почетку комада све Турке исекасапио био, било би тим нестало сваког повода дугачком сапетовању и монологима, а мени се чини, да држи свеза баш у том лежи, што нам песник мајсторски износи пред очи, како мало по мало тмура ресигнација војвода устуна испред муњинијег расположења, док најзад не букне у јасни пламен нацијонална дела. Падам се, да сам овим примедбама нескасао оправданост мога превода, које је по мишљењу господина Волнера прилично без цели. — На ове одиста проницљене примедбе нашао је Волнер опет на нужно, да нешто измудрује. Из Лајпцига одговара он Кирстеу овако: Господин Кирсте вели, да су два места у мојој критици чудна. На то имам ја ово да приметим: 1.) ја сам, не „презоревши" ни најмање песника „Горског вијенца", просто нашао разлоге, који су ми се чинили, да невероватним чине очекивање већега немачког читалачког круга. Господин Кирсте вели, да је песнику остављено на волју, да свом делу дађе облик, какав му се свиди. Тако је! Материјал песме „Sah ein Knab' ein Röslein stehn" могао би се н. пр. као тетралогија с предигром обрадити, кад би га укус песников на то нанео. Али је исто тако критици „остављено на вољу", да најави своју суњу у сентенцијаама публике за то дело. Или драги можда господин Кирсте, да је песник непогрешан? То би сваккако било чудно. 2.) Нисам ја казао, да догађаји, који се збивају у Црној Гори, не могу сами по себи интересовати Немца читаоца. Где се догађаји збивају, да ли у Јапонској или у Камеруку, то је свеједно; ако су интересантно приказани, интересоваће се већ за њих читалац. А да су грчки јунаци Немцу ближи, него словенски, то ће дотле бити факт, док у настављању наше омладине грчка јуначка сказка не начини места словенској. Ако „неблагодарни" западни Европљанин сретну ту околност, да Цариград још једнако леоки на Боспору а не на Плавси, не приписује ослобођењу Црне Горе, него ослобођењу Беча, то је криво у западној Јевропи популарно схватање историје ратова с Турцима. О ослобођењу Беча прича нам се у школи, за ослобођење Црне Горе није наша наставна у историји доста детаљисана, има других догађаја, који нам изгледају. (Доста зло, да нам је ослобођење Црне Горе тако неважно, већи „културтрегереу"! — Ур.) Што господин Кирсте у том гледа неку неблагодарност, то би било врло чудно, кад човек то претеривање не би просто кроз прсте гледао ревности специјалисте.

— Матица Хрватска издала је за словеначке своје чланове Rječnik hrvatsko-slovenski. Тај речник написао је проф. А. Мусић, а Матица Хрватска намењала га је Словенцима члановима својим, да могу лакше и боље разумевати књиге, које им ова даје, а међу тим књигама напочито и народне песме, које ће скоро почети издавати. Пред речником има на словеначком језику кратак нацрт хрватске граматике (сваккако и српске, кад се одмах на почетку каже, да су „Hrvati in Srbi en narod ter govore en jezik) непорећене са словеначком.

— Најдепши део Данте-ова славног епоса „Divina commedia": „Il paradiso" (рај) преводи на мађарски Имре Чичанкја. „L' inferno" (пакао) већ су многи у Мађара покушали да преведу но најбољи је превод Сасон, који је решио, да преведе целог Данта на мађарски те већ годинама ради на томе.

Исправак. У 38. бр. нашег листа на страни 595. у другом стуиџу, у 24. реду од доле, место укар треба да стоји украс.

Са овим бројем улазимо у четврту четврт ове године. Уљудно молимо поштоване претплатнике, да обнове претплату.

Администрација „Стражилова".

САДРЖАЈ: Јован Живановић, српски књижевник и пчелар. (Уз слику.) — Мелодије. Од Драг. Ј. Илијћа. — Једна глава из Достојевског. Нова познанства. Петров. — Растопљен лани. (Петеснл.) Превео Б. Брапчић. — Павле Орелгрлу Хајдадослав, словачки песник. (Наставак.) — Сунце и његова својства. (Наставак.) — Лисгак. Прилози за историју Краљевине Србије, прве владе кнеза Михаила М. Обреновића III. (Наставак.) — Кончежић. Гласник. — Позориште и уметност. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је ½ фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уреднпштву а претплата администрација „Стражилова" у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 41. У НОВОМ САДУ 8. ОКТОБРА 1887. ГОД. III.

КРЧМАРИЦА ГИНА.

Ти су ми јади додијали —
Сву ми скоро душу истрзали!
Сваког дана, сваке ноћи прне,
Читав рој их на мене нагрне,
Већ не могу чисто да се браним —
Дошло ми је, да се жив сахраним!
Али нећу, има од њих лека:
Добро вино и лепојка сека. —
Чујеш, Гино, дајде једно вино!

Тако, душо, па сад седи овде,
И тај свет ми већ дошао довде!
Чим ме виде, да дођем код тебе,
Одмах нешто шапћу између себе;
Мисле вађда, да ја тебе љубим —
Баш уз инат хајд' да те пољубим!
Са света ме доста јада стало,
Хоћу сада да пркосим мало. —
Него, Гино, дај још једно вино!

Добро вино! Гледај, како блиста,
Свака капља као суза чиста!
Оживе ми мало душу јадну...
Али куд ћу сад у собу хладну?
Моја соба Сибирија права,
А кацију газда закључава.
Баш је доцкан — већ поноћно доба —
Ал ти имаш доста празних соба. —
Него, Гино, камо мени вино?

Ето, видиш, сад већ јада нема —
Неста бриге, на чисто задрема';
На и на свет не помишљам више:
Душа моја само за те дише;
Срце моје куца само за те;
Очи моје гледе само на те.
Нек свак диже и камење на ме,
Само, душо, кад си ти уза ме! —
Ала, Гино, баш ти дивно вино!

Вл. М. Јовановић.

НЕГОТИНУ

НА ДАН 6 СЕПТЕМБРА 1887. ГОДИНЕ,

КАДА ЈЕ ПРВИ ПУТ У ЊЕМУ ПРОТЕКЛО ТОЧАК ВОДЕ СА БАДЊЕВА.

ОД М. Ђ. МИЛИЋЕВИЋА.

Криве ми те, Неготине драги, да си низак, да си водоплаван, а не веле, да се твоја Бабафинка некад видела даље него Сто или Ртањ, него Цер или Копаоник!

Криве ми те, Неготине мали, што си мален бројем и простором, а не веле, да се у славној борби за слободу отаџбине нико с тобом не може поредити; јер сва места, која се прославила у тој борби, слушала су рику топова и гроктање пушака у ближој или даљој околини својој; само си ти, славни Вељков граде, сву ћулад и сву танад непријатељску примао у саме прси своје, у само срце своје!

Криве ми те, Неготине смерни, да си с неруке, да си далек од светског друма — Дунава тихога — а заборављају, да си *ти* заслужио, да Србин путник и више скрене, те да у твоју средину дође; не веле, да је Србину вредно изгубити трепутак времена а добити свет успомена, и подичити се славом старих својих!

Криве ми те, Неготине зелени, да чамиш, да не напредујеш, а од свих градова српских ти једини, из толике даљине, доведе живу воду у средину своју, докле толика друга, већа и богатија места, пуштају, да се роне стари во-

доводи, и пресушују источници, који су им остали од старих!

Криве ми те, да си непомичан, а заборављају, куда се чак одмакло румено винце твоје, које је славно разгласило име твоје, и које је небројено пута распалило и ледена срца и понело их ка жељи нада све жеље народа српскога — к ослобођењу и уједињењу!

Неготине, Неготине, кито цвећа, дико успомена, кућо мила драге деце моје, ти писи велик ни бројем ни простором, али си у благајницу српске историје уложио више, него ма који град српски! И то ти је дало право на вечито наше поштовање!

Слава маленкости твојој, Неготине драги!
Хвала деоници твојој, Неготине славни!

МАЛИ ПАВЛЕ

(ПО В. ИГУ).

Чек што на свет паде, зла га судба згоди:
Умрла му мајка, што га малог роди.
Што да живи дете, кад већ умре мати,
Само друга мајка да се више пати!
Млад му отац, шта ће? — другу у дом води;
Сирото детенце у з'о час се роди!
Али драго небо пропасти му не дâ,
Узео га к себи његов стари дeда:
У старца је рука и слаба и суха,
Ал нежна и мила, да сироче чува.

Кад младост отпириш с ружичасти снови,
Пред тобом с' отвара опет живот нови,
Ниси више оно, што си негда био,
Ал си лаган путник, кој' је сваком мио,
За кога се многи невољник прибија,
Кад га у зле дане несрећа повија;
Око тебе стоје све дечија лица,
Хиљаду те моле склопљених ручица.
Доста је у свету себичних и кривих,
Добро је да неко и за друге живи;
Да у све дане и бедне и црне
Не'дâ милосрђу, да навек утрне;
Да са горских виса дотера јагњешце,
Да заложи млеком мало детешце.
Свет је жељан срца, што љубити учи,
Које брани, не дâ, да се други мучи,
Срца, које не би, старачко ал врело,
Са страхопштовањем послужити хтело.
Чисто б' рећи смео:
Бог је тако хтео,
Те старачкој души женско срце дао,
Кад је место мајке деду изабрао.

Тако Павле поче
Живот' к'о сироче.
Уз њега је само стари његов дeда.
Очицама крупним у свет широк гледа.
Хтео би и зборит', ал узалуд куша,
Јогуница језик не ће да га слуша.

Прави божи анђо, што по земљи ходи,
А дeда промисо, што га руководи.
Дете је прозорје — румен златна, жива,
А дeда вечерње, што зору ужива.

А дедин је дворац пољско добро неко,
Кроз шуме и поља види се далеко;
Тако је далеко, аох мили Боже,
Једва детињ поглед сагледати може.
Пољана се цветна зелени и шири,
А свеж поветарац из шумице шири.
До куће баштица, у баштици цвеће,
И сав мирис благи, што туда облеће,
Плаво небо, поље, шума и шипраз —
Све то нашег Павла милује и мази.
А највише цвеће, које балсам лије,
С човеком се дружи, а пакосно није.

Мало оканце шта да гледат' почне —
Да ли крушке жуте ил јабуке сочне?
Ил ће стазом чистом мало даље поћи?
Јест, малина густа не дâ даље проћи.
На обали врба криви поток скрива,
Кроз клонуло грање вода се прелива,
Сад опазит плаву, сад белчасту пругу,
А птичица пева у зелену лугу,
Химна јој се сретна тако слатко ори.
А поточић доле у трави жубори,
Лишће шушти, трепће тако тихо — тајно,
Кроз грање се види оно сунце сјајно,
У чаробну све се хармонију слива,
А азурно небо озго се прелива.
Та небесни отац појета је стари!
Како само вешто и слуби и спари:
За чим срце чезне, и што оку годи,
Све то једно с другим дошуњује, сроди.
Цветови су Павлу најбољи другари,
За то их и сади његов дeда стари.
Како га је лепо, кад данак ослави,
Видет' поред дејке на зеленој трави!

Обрашчићи нежни тако бело-бледи,
Па деда се плаши да их не позледи;
Слабачке му уди, још нежније груди,
Бог зна шта ће бити, кад јесен застуди.
А што ли га старац тако брижно чув'о?
На сâм' дан рођења оштар ветар дув'о,
Уморио мајку; те морије клете
Сад се прибојава и за само дете.
Још не једе мали ни меса ни биља,
За њега је млеко, треба му дадиља.
Да нахрани своје попашно детенце,
Купио је деда козу и јаренце.
Ето Павлу друга, ето мила брата!
Јаре поиграва, он би да га хвата,
Свуда милим оком
За његовим скоком.
Нека козинића, за скок се и роди,
Ал детенце треба усправо да ходи!

Дуји мали Павле, голица га стопа;
Хајде седни малко, па опета: хопа!
Де поступај, лази! Ни бриге те није!
И грана се љуља, али у вис бије.
Годиница прошла, оклевати што ће?
Један пут кораки'о, па опета хоће.
Само тако, тако, држи се, потеци! —
Та ко није гледʼо то на својој деци?
Гледајте га само, како, куцов, лази,
А деда на сваки корачић му пази!
Дуби, дуби, пође, па се опет плаши,
Ручицама тражи да се чега маши,
Опет зашевељи, опет страх га тресе,
Па најзад јуначки даље отисне се.
Брже, моје дете, док се страх не врати!
А за њим се деда повија и клати,
Посрне ли мали,
Нема краја шали —
Малене их страва
Оба зачикава.
Ту невиност чисту, што међ њима дише,
Камо живописца да нам је опише?
Дечија је радост божанскога лика,
Небеско блаженство што се предужива.

Наш праотац, који у библији живи,
Ком се Мосиј диви на брду Хориви,
Беше патријарах, деда срца слаба,
На сву нежност изли на новога „раба“;
Сав је блажен био, кад је у рај ушʼо,
Па сакривен тако из прикрајка слушʼо:
Како се Адаму прва мисʼо буди,
Како ће да мисли, како ће да суди;
Да ли ће му душа с мудра пута заћи,
Ил ће новој мисли јасан говор наћи;
Раздраганој души да л' ће израз дати,
Усхићен и пленут, да л' ће запевати?
Гле, у нашег деде иста така збиља!
Рећао је Павле гласић до гласића,
Чини ти се нешто тајанствено пева,
Најзад од клицота урнебес и врева!
Деда за њим следи,
Да га се нагледи;
К'о да унук мали друго биће поста —
Не може се због да наслуша доста.
Ка' оно у дане свечане и веће,
У целоме дому радост и весеље;
И листак у гори
О њему жубори.

У кући је госа наш говорник млади,
Деда јагње божје, па све му повлади,
Каже л': „хајде, деда!“, старина не пре се,
А викне ли: „стани!“, стоји, не миче се.
А зашто и не би слушати га мог'о,
К'о свладана зима то пролеће строго?
Међ њима је слога да не може боља,
Старац је поданик, унук самовоља!
А зађу л' у шетњу, кроз џбуње и гране,
Разлеже се вртом смех и шалакање,
Тице да повиле, ветрић благо пуше —
Боји се да дирне две невине душе.
Једном богме две су, како гледа света,
А другом је само осамдесет лета!
Старац слабо памти, почешће се мете,
Ко ли га испраља? — ово мало дете.
Старац учи малог, како мислит' треба,
А он њене старца створитељу неба:
Ком је вера тамна, па се њоме мучи,
Нек је тамо доле у дечице учи!
Никад време дуго.
Све једно уз друго;
Клоне л' малом глава
И деди се спава;
А када се игра — и дед поиграва.
Заједно су у сну, заједно и будни;
Свакога трепутка једно друго жудни . . .
А ту чисту љубав зачео је, снов'о,
Онај први корак, оно прво слово.
Час му тепа: „тицо!“, час: „несташни враже.“
Често, сретан, не зна ни како да каже!
Та оно блажено, што у деди диса,
Лепше је од цвећа, слађе од мириса!
Пуна су му уста: „Срце моје драго!“
Па онда га учи и светује благо:
„То не дирај, боц, боц! хоће „кив“ да тече;
„Ваци, то је ружно; узми, то је „чече“;

„Не ид' тако брзо, ни тако далеко —
„Зар ти нисам, Павле, већ један пут рек'о?
„К'о да си се с гицом у барици ваљ'о,
„Хаљине упрек'о, „ципице“ укаљ'о.
„Не на шљунак тамо, мој несташни бане!“ . . .
Детенце послушно, на се свега махне.
О да због слатка! узвишена чина!
Свечано их сунце гледа са висина.
Низ плаветно небо дивне сјаје слива,
Багреним пурпуром обоје целива.

Док је овде живот блажени и зрачни,
Павлов отац тегли живот второбрачни.
Та кућа му није сад онако стројна —
Узалуд га виче из гроба покојна.
Једнога синчића небо му подари,
Ал наш мали Павле мало за то мари;
Он и не зна ништа за тог новог госта;
Бог му дао дејку, па то му је доста.

Ал пролази време, макар да и мили.
Бог је рек'о Рути, па и Сем Рахили:
Плачи, драга жено, Бог ми живот узе —
И кукаху много, и пролише сузе:
Тако црн дан свану
И деда изда'ну.
Ал Павлове очи сузица не роси,
Не зна још за Бога, који људе носи,
Гледа га, и гледа, па се сећа живо,
Како му је често дедица казив'о:
„Скоро ћу умрети, и у гроб сићи,
„Далеко од тебе за навек отићи;
„Остаћеш сироче самохрано, голо“,
Ал' не знаде Павле шта ће то да значи,
Па иново играм и трчи и скачи.
По среди улица малена црквица,
У њој попа стари молитву је чит'о,
Пријатељ је многи самртнику хит'о;
Дођоше и коне, гологлаве стоје,
Да одаду старцу поштовање своје;
Хришћанско их срце на скуп тужан зове:
Да преселе кону у дворове нове.
Све готово, спремно; носила донеше,
Заплакаше чељад; путника понеше.
Пође пратња путем, што на гробље води,
За сандуком црним мали Павле ходи.
Гробљански је простор зидином ограђен,
Ал ни један цветак не видиш засађен,
Нигде споменикâ, ни старих ни нових,
С позлаћени крсти, са ласкави слови;
Ту борâве мртви њихов санак дуги,
А крстови горе сви један к'о други.
На огради трошној капија је стара,

Кад залази сунце, гробар је затвара.
Устави се Павле, када до ње дође,
Гледа је и гледа, п' онда даље пође.

Неком живот лак је, некоме је стење,
А деци је санак, лажно привиђење.
Наша мала звезда истом што се роди,
Заклони је облак, зла је судба згоди.

„Иди ми с очију! вуч' се испред мене!
„Гледај ти, молим те, неваљало штене!
„Покусао млеко, кућу испрерив'о!
„Док је сео за сто, сву ме исполив'о!
„У хапс, гадни роде!
„Па хлеба и воде!“
Од куд ли се, Боже, ружна псовка чује?
То маћа опака нашег Павла псује.
Кад с дедином, јаој! растаде се гробом,
Стран га неки човек одвезао собом,
Дочека их жена с дететом на руци.
И на брзо поче потегни, повуци!
Маћија га мрзи, не ће ни да гле'не —
Та тако је срце у матере — жене!
Половина грубо, половина драго,
И восак и челик, и строго и благо,
Свето је, кад љуби и кад сузу рони,
Кад је љубоморно, онда га се клони;
За своје би дала испод грла крви,
А туђе би дете ногама да сирви!
Пророк је упоран, мучит' га и смете,
Нашто мученишство за нејако дете?
Та причекни Павла док мало порасти,
П' онда удри силом материнске власти!
Још дедина љубав утрнула није,
А већ гневног једа олујина бије.
О, дедина света где си сада слико?
Дете плаче, плаче, ал не чује нико!
Отац је оглухнô, а маћија змија . . .
У соби је само, помрчина зија,
Запуште хватити, једна другу вија,
К'о поноћни ветар кад трску заниja;
Чини му се јутром прозори не сјаје,
И сама га зора више не познаје.
Чим помоли главу, већ маћија вичe:
С очију ми с' вуци, рђо, несретниче!
Куд год се окрене, свакоме натруња,
Назад се повуче, па у углу куња,
Сваки дан све више лице му се мути.
Не смеје се више, замисли се, ћути.
И росnато цвеће и тичице лаке
Оплакују Павла, што је судбе таке,
Залубљени отац слаботиња божа.
Животињска душа, а човечја кожа;

Он се, ђоро, вара,
А она зимара;
Око њега каска,
На му, луди, ласка.

„Моје срце драго, мој убави цвете,
„Да ли има ико 'вако мило дете?
„Како дивно Господ све на њему сложи —
„Та гледни га само, сушти анђо божи!
„Где мед'на усташца, погле чела ведра,
„Рај небески сиш'о у мајчина недра!
„Па како је само степенит и збивен,
„Пуначак и обал, к'о млеком наливен!
„Па како ми миран, слатка моја рано! —
„Ноћицу ти љубим, сунце огрејано!"
И Павле се сети на те речи благе
(Онако к'о руже, к'о малене јаге)
Да ј' и њему тако слатко теп'о неко,
Аз' тај мили неко
Тамо је далеко.

По цео дан гдегод у прикрајку чуча.
Ту на земљи Павле мало и поруча,
П' онда опет, ћутећ', и чезне и уди,
А поглед му некуд у даљину блуди.
Мисли и размишља, нечему се спрема . . .
А кад једног дана, нашег Павла нема.
Узалуд га вичу, узалуд га траже,
Позна им је журба, више не поможе.

Вејавица веје, кијамет се ствара —
(Беше у сред зиме, у сред јануара)
На пољу је густа помрчина била,
А у њој хавети, хиљаду страшила.
Снег завеј'о пута, што у поље води —
По бесутном снегу мало дете ходи.

Кад сутра сељани у поље изашли,
О, да чудна чуда! једно дете нашли;
Многи су и чули, да је чедо драго
Дозивало деду . . . да је запомаг'о.
А бурна је била ова ноћца сива —
Па многи мишљаше, то му се причива.
Укочено дете на портанских врати'
Хтело је унутра, ал решетка крати.
А како л' но снегу само тамо дође?
Има л' кога снога? Има л' своје роће? . . .
Једном о вечери силно с' Павлу стужи,
Па похита деди, да му се потужи,
Викао је старца, да се натраг врати,
Па уморан паде на гробљанских врати'.
Бадава је вук'о рукама обема,
Ограда железна милосрђа нема!
Плак'о, вик'о, звао,
Па уморан пао;
Мраз је оштар био
Па га оборио.
Гроб се једин види, ал се не одзива —
Леже ту до дејке, да и он почива.

Милорад П. Ш.

ЈЕДНА ГЛАВА ИЗ ДОСТОЈЕВСКОГ.

НОВА ПОЗНАНСТВА. — ПЕТРОВ.

(Свршетак.)

Не знам како, али се мени све чинило, као да он и не живи са мном у једном затвору, него као да је негде у другом дому, у граду, а заточење као да је посећивао тек онако уз пут, тек да чује, има л што ново, или и сам да што приповеди и да нас види, како живимо. А увек се некамо журио, баш као да је оставио негде некога, па се сад чека за њим; или као да је прекинуо неки посао, па се жури, да га настави. Но он баш као да се није толико хамао за послом.

И поглед му је био некако чудноват: пажљив, с неким трагом смислости и, рекао бих, измеваља; а гледао је у неку далеку даљину преко света и иза света, што је било пред њим. Нека му је неки предмет макар сасвим под носом, он нигда неће гледати њега, него ће одмах тражити какав други, иза њега. И од тога је изгледао расејан.

Више пути хтео сам баш да видим: куд ли то хита Петров од мене? где ли то њега тако чекају? Но он оде од мене управо у коју касарну, или у кухињу, седне тамо до кога било између оних, што се разговарају; слуша, слуша, што се говори, па ће се тек и он кадгод утаћи у разговор, и то више пута баш жестоко, док наједаред не прекине и не ућути. Но или говорио он или седео мучећи, увек је изгледало, као да је то све само онако, мимогредно, али он има још негде посла и тамо се чека за њим. А тек је најчудноватије, што он посла није имао нигда и никаквог; живео је у савршеној доколици, осим, разуме се, робије. Заната није знао никаквога, а ни новаца у њега нигда није било. Но он баш није толико ни марио за новац.

И о чему је он говорио са мном? Разговор му је био исто тако чудноват, као и сам што је. Види ме, на прилику, где идем сам иза затвора, и наједаред ево га, као из земље, преда мном. Ходио је

увек брзо, али је знао тек најдаред променити правац. Иде кораком, али се чисто види, како се жури.

— Добар дан.

— Добар дан.

— Да вам нисам на сметњи?

— Ниште.

— Та хтео сам да вас питам за тог Наполеона. Он мора да је род с оним, што је био дванаесте године? (Петров је био војнички син и писмен.)

— Род, дабогме.

— А какав је он то, чујем, председник?

Питао је увек брзо и кратко; њалало му је, мислиш, што пре дознати ону ствар. Као да се распитује о некој ствари, која не трпи ни најмањега одлагања.

Ја му рекох, какав је Наполеон председник, и да ће можда у скоро бити и император.

— А од куд то?

Кажем му, како сам знао и то. Петров ме слуша пажљиво и одмах схвата — а ухо прислони скоро сасвим уза ме.

— Хм. Па сам хтео још, Александре Петровићу, да вас питам: је ли истина, кажу, да има таквих мајмуна, што су им руке до самих пета а висином су, кажу, сврх човека?

— Има их и таквих.

— А какви су то?

Кажем му, колико сам знао, и то.

— А где живе?

— У топлим земљама. Има их на отоку Суматри.

— То је ваљда у Америци? Да! Па говоре, да тамо људи иду на главу?

— Та није, од куда на главу? То ви питате за наше антиподе. — И ту му сад разјасним, шта је Америка и шта су антиподи. А он је и овај мах тако пажљиво слушао, баш као да је само због антипода дошао до мене.

— А-а! Него читао сам лане о грофици Лавальер; добио сам књигу ађутанта Арефјева. Да л је то, боже, истина, или тек онако намештено. Од Дамаса је.

— Па наравно, да јо намештено.

— Е па због ом! Хвала вам.

И у часу стопи се Петров куд му драго. Тако смо се ето ми разговарали, и никада друкчије.

Почео сам и да се распитујем о њему. Мирољубов, дознавши о томе познанству, рече ми чак и да се чувам. Рече ми, да су многи између заточеника улили страх у њега, а особито с почетка, првих дана робовања; но рече, ниједан између њих, па ни Газин, не учинише на њ тако ужасан утисак, као исти Петров.

— То ти је најодлучнији и најнеустрашнији међу свима заточеницима, — говорио је Мирољубов. — Тај ти је кадар све учинити; нити ће тај презати испред ичега, само кад му дође ћуд. Заклаће и вас, ако му падне на памет; просто заклати, па ни да ће се наиргодити, а то ли покајати. Мени се још чини, да није ни при чистој памети.

То мишљење ме силно заинтересовало. Но Мирољубов ми некако не могаше казати разлога, од куд да тако мисли о Петрову. И чудновато је заиста: неколико година застоше бијао сам после тога с Петровим и говорио сам са њим скоро сваки дан; за све време био је одан (и ако ја управо и не знам, од куд то), — и за све то неколико година, и ако је он у затвору живео, као што треба, и није баш ништа страшно учинио, ипак сам ја, кадгод сам му погледао у очи, признавао сам у себи, да Мирољубов има право и да је врло лако можно, да је тај Петров најодлучнији и најнеустрашнији човек, који над собом не признаје никаквих сметња ни ограничења. Од куд се мени то тако чинило, не могу ни сам да знам. Иначе примећујем, да је Петров онај, што је хтео да убије плацмајора, кад су га звали, да га за нешто казне, и кад је мајор, „спасавши се чудом“ — као што су говорили заточеници, — баш неколико минута пре отишао некамо. Други пут опет, још пре затвора, десило се, да га пуковник ударио на муштри. Њега су за цело и дотле више пути ударали, али у тај мах му се некако није допадало, да буде бијен, те он лепо прободе своја пуковника у по бела дана и пред свима војницима. Иначе, ја не знам све његово житије; није ми га нигда приповедао. Наравно, тако се што дешавало само кад му се сва природа усколеба и кад се она покаже сва онаква, каква је. Но тако се што ретко догађало. Он је у истину био паметан и смирен. Био је пун страсти, и то те како силних и жарких; али се сврх тога угљевља хватао понајпак силни пухор, испод ког је жар тајао мало по мало. Но нигда нисам на њему опазио ни мрве хвастања и лагања, као на пример код других. Слабо се кад препирао, али се није ни с ким ни мешао, до с једним Сироткином, а и с њим, само кад га треба чему.

Само сам га једаред видео, кад се озбиљно ражљутио. Не хтедоше му нешто дати, неку ствар; нечим су га увредили. С њиме се препирао неки јак аристократ, голема људа, прзница и злоћа, који се свакоме подсмевао, али је иначе био вредан и окретан. Звао се Василије Антонов, а био је из грађанског реда. Дуго су већ викали један на другог и ја сам мислио, да ће се у најгорем случају доконати обичним ћушкама, јер сам знао, да хоће и Пе-

тров понекад да се подсмева и туче, као и онај најгори у затвору. Али се овога пута не деси тако: Петров побледе наједаред, усне му се задрхташе и поплавише; једва је дисао. Устаде с места па полагано, врло полагано пође к Антонову онако бос (лети је волио да иде бос), да се једва чуло. Наједаред у читавој шумној и дотле пуној жагора касарни умукну све; муха да пролети, чула би се. Сви су чекали, шта ће да буде. Антонов му пође на сусрет; у лицу се сав променио... Ја већ не могох издржати, но изидох из касарне. Држао сам, да се још не ћу ни са степеница сићи, а до мене ће стићи глас заклана човека. Но и овај мах не би ништа: пре него што је Петров дошао до Антонова, баци му овај хитро ону ствар, ради које се покажњен. (А све је изишло због неких трица, због неких поднегвеника.) Наравно, да га је већ после два минута дарнуо мало Антонов, тек да му је мирнија савест, и да не мисле остали, да се он био препао. Но Петров не хтеде то ни на ум узети, то ли одговарати: он ту није видео никакова задиркивања, него је био уверен, да је он победио; показа се врло задовољан и узме ону стварчицу. После четврт сата гењао се већ опет по заточењу, као и пре; на лицу му се могло читати, како је сав доколан и како чисто тражи, разговарају л' се гдегод о чему занимљиву, па да се пришуња и да слуша. Изгледаше, као да га занима све на свету, но ипак је он већином био равнодушан, и само се повирао по затвору из једног угла у други — „ни вежи, ни одреши“ што се каже. Њега би могао човек упоредити с радеником, са снажним радеником, у кога посао све пршти, кад му падне шака, но коме неће да даду посла, и тако он чекајући седи и игра се с децом. Једном речи: права деканчина.

Нисам могао да појмим, што тај седи у затвору, што не бежи? И њему не би било ништа побећи, само да му једаред падне на памет. На таким људима, као што је Петров, влада разум све док они што не зажеле. А кад они једаред зажеле, онда не помажу нише ни све силе онога света. А уверен сам, да би он умео утећи, и да би их све изиграо; јер тај би читаву недељу дана преседео, без хлеба, гдегод у шуми или у риту. Но мора да му то још није пало на памет, и није још пожелео од *свег срца*.

Да ће он кадгод мало дуже промишљати, или о чему здраво судити, то нигда нисам код њега могао опазити. У опште, ти људи се канда и роде тек за једну идеју, која их несвесно гура и тамо и амо; те тако се они сав век свој мотају, док најзад не наиду на нешто, што им је сасвим по ћуди; ту им ни њихова рођена глава није од користи.

Више пути сам се баш чудио: како да тај човек, који је за ћушку две заклао своја старешину, тако драговољно леже под шибе. Више пути су га и бичевали, кад би се запио. (Као и сви заточеници без заната, и он је кријумчарио више пута ракију.) Но он и под шибе леже, као да сам собом пристаје на то; као да зна, за што. Иначе он не би легао, на да га ко убије.

И још ми је чудноватo било, што ме је поткрадао, и ако ми је очигледно био искрено одан. То је на њ наилазило некако из небуха. Тако ми је украо библију, коју сам му дао да однесе отле дотле. И на том кратком путу већ је брже напао, коме да је прода, па је и новац попио. Мора бити да му се *прохтело* да пије, а кад се њему што прохте, онда мора и бити. Таки ће ти људи заклати човека за грош, тек да купи чокањ ракије, и ако би други пут ракија потоцима могла ћећи поред њих, па да је и не погледе. У вече ми рече, да ми је украо библију, и то тако без икаквог кајања и савршено равнодушно, као да је то какав најобичнији догођај. Ја покушам, да га мало покарам, а било ми баш и жао библије. Он је слушао не жестећи се ни мрве, шта више сасвим смирено; одобравао је и сам, да је библија врло корисна књига и од срца је жалио, што сам ја сада без ње, али му ни у крај памети не паде да жали, што ју је украо; гледао је с таквим самоуверењем, да сам онај час престао карати га. Моју псовку је сносио расудивши зар, да се то и не може не изгрдити га за то; — па нека га, као вели, нека се испраска, нека ме испсује, да му одлакне у души; иначе у ствари је то само једно којешта, сасвим којешта, и паметну човеку би требало да је зазор и говорити тако што.

Мене је канда у опште сматрао за неко дете, које још није ни момче, и које не поима ни најпростије ствари на свету. Ако сам на прилику повео с њим разговор, али не о књигама и о науци, тада ми је, истина, одговарао, но све као из неке учтивости, ограничавајући се тек на најкраће одговоре.

Више пута сам питао сама себе: на што му те књижевне ствари, о којима ме запиткује? Више пута сам га баш и посматрао онако са стране: да ми се, рекох, од куд не смеје? Но није; обично је слушао сасвим озбиљно, и ако баш не врло, на што сам се више пути морао и да љутим. Њега увек тачно и одређено, но некако као да се није баш толико дирнио оному, што сам му одговарао, него је све то примао некако расејано... И још ми се чинило, да је он на брзо решио, да се са мном и не може говорити, као са осталим људима, и да ја, осем о књигама, ни о чем другом немам појма и да сам чак и неспособан и шта да појмим, и на крају још, да ме није вредно ради тога ни пребати.

Уверен сам, да ме волио, и томе сам се врло чудио. Да ли ме сматрао за недорасла, несавршена човека, или је осећао према мени неку особиту симпатију, као што је већ по нагону осећа свако јако биће према другом слабијем, признавши и мене за таково, не знам. Па ипак, све то њему није ни најмање сметало, да ме поткрада; но ја сам уверен, да ме и тада жалио. „Ех!“ мислио је он можда, помињући се за мојим добром, „какав ми је и то човек, кад није кадар ни своје добро одбранити!“ Но за то је он мене ипак волио. Једаред ми је рекао, онако изненада, да сам ја „човек и сувише добра срца“ и „ви сте, брате, тако прости, да човека жалост обузме, кад вас погледи.“ „Само ми, Александре Петровићу,“ рече после једног минута, „не замерите; ја сам вам то рекао онако по души.“

Таким људима се дешава по неки пут у животу, да тек наједаред оштро и јако упадну у очи, покажу се у тренутку каквог му драго крупног и замашног дела или преврата и то је сада њихова делатност, за коју као да су и створени. Они нису јунаци речи, нити из њихових редова бивају почетници и коловође у некој ствари. Почну сасвим просто, није нужда да их ко позове, но за то први скачу у сусрет најтежој опасности, не оклевајући, без страха, јуришају на што вам је год воља, — а за њима јуре сви остали слепо и иду до последњега зида, где обично ударају сви главом.

Ја не верујем, да ће Петров добро скончати; он ће тек наједаред, у извесноме каквом тренутку, „изадити на чисто“; и ако ни до данас није пропао, значи, да још није дошао његов час. У осталом, шта ко зна? Можда ће он доживети и до седих власи и умрети у каквом кутку од старости, повирући се од немила до недрага, без икакве цељи. Но све ми се чини, да је право имао Мирољубов, кад га назва најодличнијим човеком у читаву заточењу.

С руског превео **Јов. М.**

ПАВЛЕ ОРСАГ-ХВЈЕЗДОСЛАВ

СЛОВАЧКИ ПЕСНИК.

ПИШЕ Д. Б. ДОБРОСЛАВ.

(Наставак.)

Ако дома шумарева клада тишина, само оштрији зрак, што се извија из груди шуме, проузрокује час по шуштање пожутелог лишћа. Ханка седи у соби сама, посао јој неће да иде од руке, мора да пара, што је рђаво сашила, јер се с Мишком још у рану зору била покошкала. У тај се мах баш Артуш као зао дух ушуња у собу. Она оног часа схвати свој положај. Дигне се ларма и псовка, борба о њену част, у коју се мешају грозни гласи, који би кадри били ганути и камен. Као гоњена жртва лети са виком: Мишко, где си? из собе у предворје. И опет се с нова започне борба.

„Stoj!“ krikla žena rozzurená,
zpät! — netkni sa ma, hnusný diable!
Na Boha zručím svoju vec,
ty nútiš, bych sa prehrešila!
Vidz! — z klina schvatla gáražec —
Ak neustanes, jak som žena,
neprekročíš vinc toho prahu,
bezbožník ... varuj!“ Postupnúce —
„Jaď! amazonka roztomilá —“
„Hach! — zbojnik! — tu máš na pokon...“

и она га прободе. Са криком: „Боже, шта сам урадила!“ падне на праг онесвешћена. У исти мах ево Михала — мрачна га је слутња амо довела — и за тили час погоди, што се десило. Жена његова долази мало по мало к себи.

„Ach, Miško — tys' to? — ó zé len teraz. — —
hľa, vidíš — to ja vykázala, ja zkázn —
trila ho — Šak nel'utuj ma, nie —
pošbiapaj po mne za mena tvojho ztu —
penie! veds však: ja vernosť zachovala —
ten nútil ... huch!“

У очима се Михаловим засветли опет сјај; дигне Ханку са земље на је примора, да погледи у небо, да дигне два прста и да се закуне, да ником неће одати, што ће он урадити. Она то уради чисто бесвесно. Сутрадан се Михал од своје воље прикаже суду као убица

Како ли сад друкчије изгледа у Подвршју. Кад су Михала одвели у тавницу, није ни Ханка више остала онде, ноћу се украла до својих родитеља. Пре ње је отишао зао глас о њој, јер људи не знају за милосрђе. Једина је још добра њена мати, која њу јадницу брани и штити од очевих нападаја, али је несрећа гризе те није прошло дуго, а њу понеше у гроб мртву. Па кад Ханки и отац призна, да и он неће више дуго, скупи се Ханка па побегне. Од то су је доба виђали, час где клечи пред иконом матере божје, час опет у највећој бури где куни суво дрвље по шуми, или где се пребија пред прозорима а сва трне од зиме и глади — померила је, свет каже, памећу.

После дугих припрема дође најзад дан, где ањео правде треба да заврши целу ствар. Михал баца сву кривицу на себе, он је, вели, господара убио, јер га је врећао онде, где га највећма боли. Иза беседе државног одветника, који за њ вешала пред-

лаже, диже се бранилац те наглашава, да је Михал за част своје жене, дакле за своју сопствену част дигао руку а ту му је рука слободна! Признао је додуше убиство, али га невидљива рука доводи на други пут — два мала дерана из Осаде — али још није ни извео своју беседу, а Ханка у одрпаном оделу прокрчи себи пута кроз гомилу, те, дошавши до Михала, њему се о врат обеси. „Немојте Мишку ни криву ни дужну судити! Ја сам пробола господара —!“ повиче а у несмисленим несмама заседочи, да јој је душу обавила црна тама. Михала пусте; он оде и узме са собом своју поманиталу жену.

Страшна мора да је та тама на души, али је куд и камо страшније стање, које је одређено на то, гледати а не моћи помоћи. Шта је знао Михал ту радити? Огорчен оде од куће једне ноћи. Мрак је као тесто; тек што је бура прешла преко долине; Михалови кораци западају у омекшану земљу; шешир свој са широким ободом навлачи на лице као зликовац а примећује, да је близу реке. Шуштање вала весели га. Муња севне — те он види, да је струјање ту однело ћуприју. Душа се његова окорно бори са примамљивим валима, а у то чује, где амо звуке кочије, на којима су фењери погашени. Зар може скрштених руку гледати несрећу? Стој! викне кочијашу и намах разјасни ситуацију. Али да страшне изненаде за Михала! При светлости запаљене буктиње позна старога Виланија и његову ћерку јединицу. Овај сад хоће да га награди, што их је спасао, но Михал, дрхћући по целом телу, каже, ко је, и стане старца преклињати, да се смилује и да опрости и њему и његовој жени. Старац је у неком стању унутрашње узбуђености најпре оклевао за неко време, но најпосле изрекне: праштам.

Опет смо на Подвршју. Ханка се моли пред иконом мајке божје, а после је видимо, како излази на врата; носи на крилу детенце, што се баш пробудило, седне на бели праг на стане дете утишавати. У то дође и Михал те обоје уживају у изданку, из којег се сад буди нов живот.

Pozdravujem vás, lesy, hory,
pri odobierke nastokrát!
— Hej máte i vy krmavice,
oblohou čierny žiaľov pás:
no oblak vyplače, sa vraz,
zavlykú, vzlietne — ide ďalej;
a po prestávke krátkej, malej
nad vami vchadzajúcej zory
tým krajšie zabroneje líce.
Mier privane zas z hora z dola,
ihličkou každou perla krás
odvisne, jakby hviezdou bola;
v tom hrdiel zavznie na tisice
kol, všetko v spove, grúň i laz,
haľúsky jakby boly smutce...
Kam kročíš, mysel' prijme jas
a duša krýdla od sokola — —
— — — — — — — — — —
z tej duše pozdravujem vás!

Ту имамо посла са песничким ремек-делом, у којем Хвездослав достиже врхунац свога стваралштва као песник. Не опева додуше у том спеву свеетконсторијске догађаје, којих у словачког народа отњуд нема, радња се креће само у ужим границама породичног живота, али том животу даје песник потребну живахност тиме, што додаје други сталеж и назире конфликте и страсти, који излазе из карактера двају различних сталежа, те кидају оквир једноставне жанр-слике. Уз ту околност долази још и широка перспектива, са које на рад и живот народа можемо погледати у слици испреплетене радње, а то нам даје права, да тај спев назовемо идилским народним епосом. Па како се за радњу, коју смо само у кратким потезима изнели, може рећи, да је дивна, тако и карактеризација лица заслужује сваку хвалу. Простота и природност њихова управо годи човеку. Не можемо се у појединости упуштати, те споменућемо само Ханку и Михала, као дивље руже, отворене до дна душе, како ватрено иду за дивљом и племенитом ћудом своје природе. При цртању њихових карактера надокнађава нам песник са савршеном уметношћу утисак, који по искуству обично налазимо у народа: непосредност његовог осећања, срчани и искрени живот душевни и апсолутну страст, у којој му се троши сво биће. Као што су карактери прости и истинити, тако и сценерија. Пред нашим се очима са развитком радње створи тако слободно, као какав природни процес. Ретка вештина у приказивању, које је пуно живих боја; величанствено схватање; уметничка композиција, која даје маха епској запетости; пластика карактера, која је при свем богатству у цртама ипак хармонична, при свој снази ипак човечанска; чили ритам, у којем приповетка има достатна наслона — све те лепе стране не само да показују знаменит напредак према сличним песничким врстама словачким, него чине, да је тај спек ремек вештине, из којега хармонично продирање облика и садржаја јасно излази на видик. Словачки природни живот излази ту пред нас као с неким мијомиром а умиљатост идиле подсећа на најлепше узоре те врсте. Да ли је лирском елементу сувише маха дано, нећемо овде да пресуђујемо; свакако је тај елеменат ограничен на она места, где сама радња додирује материју осећања или се може оправдати ради песничке интуиције.

(Свршиће се.)

КЕПЕЦИ.

ИЗ АРТИЈА ПОКОЛНОГ ДРА ЂОРЂА НАТОШЕВИЋА.

Врло мали људи, од једног метра узраста и мање, зову се кепеци; а врло велики људи, од два метра и више, зову се људине, дивови, џинови, громурде, горостаси.

Кепеци се роде случајно. Нема кепечке земље нигде, ни кепечких племена, ни породица. Оно има читавих народа, да су сви људи омањи, као неке геџе, али су опет много већи од кепеца. Тако су на пример Ескими, сви људи мали, ал опет имају 1600 до 1700 милиметара. Још мањи су Јапонци, ал опет и најмањи од њих има 1500$^{mm.}$ У средњој Африци има више народиња све малих људи. Још Иродот и Аристотел, славни старо-грчки писци, наводе, да ту има врло малих људи. Славни путник Дишел нашао је године 1864. у Африци под екватором народиња, све малих људи, од 1350 до 1525$^{mm.}$ Тако је и племе Кима на острву Мадагаскару, све мали људи. Тако су и Доке јужно од Каве. Мали су људи и Бушманци по 1440$^{mm.}$ Још мањи су Аке на југу Монтбута по 1340$^{mm.}$ и опет су сви ти сила већи од обичних кепеца, јер ови ниједан немају ни 1$^{m.}$ или 1000$^{mm.}$ Оно је дакле само измишљотина, да има људи као палац малених, Лилипутанаца, и да имају своју царевину тамо негде на крај земље, и да се та земља зове Лилипутанска. Кепеци се, рекосмо, роде случајно од обичних људи; браћа и сестре су им обични велики људи, а само су они као нека чуда или као нека игра и шала природе, и врло су ретки, не роди их се ни на много милијона народа тек по један.

Кепеца има са свим правилно узраслих и има их лепих људи, ал више их сакатих и неправилно узраслих. Обично су врло кратких ногу, а подужег трупа и повелике главе. Живе обично 30 до 40 година, само се зна за њих неколико, да су доживили преко 60 година. Кепец Хеден доживео је 63 године а кепечица Ана Сопбр 64 године. Обично су тупи и глупи, ал има и бистроумих. Међу овима је најчувенији онај Пољак Благородник, који је био само 60$^{cm.}$ висок, то је нама до кука, а говорио је немачки као рођен Немац, и француски као рођен Француз, и латински, да није било бољег Латинца, и пољски класично, био је изврстан рачуница и врло јака памћења, још је био и према оној гегавости тако јаки, да му се сваки чудио, колике је терете дизао. Такав је био и онај Немац из Шварцвалда, којем се на крају прошлог столећа дивиле све Парижлије. Био је 13 година стар, 28 палаца висок, врло леп и врло бистроуман, жужу-љубимац свију госпођа. Говорио је француски, талијански и немачки савршено, свирао је у мандолину и певао дивно и био је врло вешт чарлц (шварцкинстлер). И данас има у Паризу знаменит кепец Абдураман-паша, 60 година стар, а само 62$^{cm.}$ висок, Турчин из Циркаске. Иде обучен као ђенерал, има дугачку седу браду, врло је бистар и врло жив старчић, говори турски, персијски, руски и француски. Био је 20 година у Цариграду код султана Абдул-Азиса у двору, по смрти овог отишао је у Персију и био је код шаха 3 године дана. После је био у Петрограду а сад је у Паризу. Код нас се пре неколико година показивали по варошима два кепеца, муж и жена, којима се сви чудили, колишни су. Они су стојећи на столици били тек равни с другим људима, кад на земљи стоје. Најчувенији је кепец био Енглез Том Тумб. Облачно се у ђенералску униформу и сам се прозвао ђенерал Тумб, то јест палчић. За најмањег од кепеца каже се, да није био већи од 42$^{cm.}$ т. ј. нама до колена и тај није имао више од 1 фунте и 2 лота кад се родио, а кад му је било 15 година, није био тежи од 6 и по фунти, био је глуп и у својој 20. години већ старац. Са свог бистроумља, којим као запете пушке сваком доскоче, ко год их дирне, кепеци се још од прастара доба највећма допадали госпођама и царевима, као играчка. С тога су их најпре цареви, па после и други богати људи волели да држе у свом двору, највише као домишљане лакрдијаше, да збијају шалу, особито за трпезом при частима, да веселе госте. Богати Римљани су сила на то држали, да имају кепеца као слугу уза се. Римски цареви почев од Августа па све до цара Севера држали су по више кепеца на двору свом. Цар Август дао је све по свету кепеце скупити, пак их је у свом двору хранио и радо се с њима коцкао и забављао и једноме, кога је врло волео због његовог бистроумља, дао је дићи споменик. Цар Домицијан је саставио велику чету кепеца, све малобораца. Још стари Грци и Римљани волели су, да гледе ове борбе кепеца и међу собом а особито с дивовима,

као што је и она прича о цару Давиду и Голијату.

Цар Север није их трпио, па их је све растерао, и после их није више било на царском двору, чак до средњега века, док их није француски краљ Франц I. опет почео да прикупља, а после су их и други држали. Знаменит је био кепец у пољског краља Станислава 1764. године. Звао се Беба. Беба, кад се родио, није имао више од 25. дгр.; па крштење су га носили на тањиру у кућицама. Колевка му је била колико пањча, а прве ципеле, што их је понео, биле су као љуске од ораха. Беба је обично ишао по трапези или је стојао на наслоњачи, на којој је краљ седио. Једном, кад је изашао краљ у шетњу с Бебом у поље, уђе Беба на ливади у траву, па се изгуби, те је викао, док су га нашли. Живио је 33 године и кад је умрьо, није имао више од 33 палца дужине. И наш аустријски херцег Леополд имао је кепеца врло малога, па тога су шале ради износили на погачи и стављали, да стоји на трпези. Руска књагиња Наталија, сестра великог цара Петра, волела је кепеце, па један пут, кад се године 1719. женио један од њезиних кепеца, она је скупила сватове од самих кепеца, 72 кепеца, па у малим лепим каручицама, запрегнуто све по 6 малих шотских коња, ишло је цело кепечко друштво у цркву на венчање, а ту се силан народ слегао, да види то чудо.

Данас се готово сви кепеци науче бити глумци. Пре 20 година ишли су по целој Европи она 3 кепеца Жан Пети, Жан Пикот и Јожеф Киш као глумци и изврсни комичари и стекли су лепо имање. — Пре неколико година показивали се њих 9 кепеца као глумци, највише у шаљивим играма, 3 женске и 6 мушких, врло лепи људи, и свуда се допадали. Госпођица Селма 19 година 34 цола, и госпођица Ида 18 година 40 цоли. Највећи је био А. Хиблер 21 годину 43 цола а најмањи је био Фр. Еберт као дете од 3 године.

Међу кепецима је било и знаменитих људи. Познат је из светог писма Закеј, код кога је Христос Спаситељ свратио, кад је улазно у Јерусалим. Закеј је био врло мален, те се морао пренети на дуд да Христа види. Знатан човек је био кепец Антон Годо, француски бискуп. Био је славан говорник и песник, написао је више од 50 књига, којих је већина печатано. Још више је знаменит с тога, што је основао ону славну и по свем свету чувену француску академију. Било је кепеца и крунисаних глава, који су с више мудрости владали, него дивови међу владарима. Таки је био на почетку 14. века херцег Владислав Лактан. Он је успоставио пољску краљевину и био је, како у ратовима, тако и у дипломатији, својом храброшћу и мудрошћу најзнатнији владар свог доба. Он је у свима тадањим ратовима имао прву реч, па је задобио и папу, и по овог налогу се 1320. године крунисао за краља у Кракову. Он је спојио Литаву с Пољском, оженив свог сина са ћерком литавског војводе, а тај је син био онај чувени велики пољски краљ Кажимир, који је био и духом и телом један од највећих људи свог доба.

Људи су гледали кепеце увек као чудо, па онако и има о кепецима у свију народа чудноватих прича. Стари су их Грци звали пигмејима, то значи људе од аршина, као контрасте гигантима, дивовима, џиновима. Отуда ће бити и наша прича о оном аршин-бради педаљ-човеку, што је оно чувао змајев двор и био чудо јаки, тако, да га је једва Сисан, оно чудовиште од спаге, савладао. Вредно би било и остале приче о том аршин-бради педаљ-човеку скупити и печатати, да не пропадну. Тако и стара немачка прича држи ове за нека средња створења између људи и богова и казује, да су сви вешти ковачи, особито оружја, и да су чаровници, који се умеју начинити невидљиви, на долазе људима и одлазе, да нико не осети. Сви су добрћудни, ал врло раздражљиви као сви мали људи, па се за час расрде и прекипе, као мали лонац. Прича казује, да су особито по неком рудару наклоњени, па му покажу, где ће копати и бушити и наћи блага; а другом нису, на тога драже и маме у пропаст. Још и у средњем веку, кад су кепеце држали за наказе и кад су им одрицали свако право и наследство, и старијој браћи предавали у потпуну власт, опет су их држали као вештце и волшебнике и бојали их се.

У митологији, особито грчкој и римској, кепеци се много спомињу. У старих Инда зову се мри т. ј. духови умрлих људи и то праотаца људских. И тамо су, као и код Грка сви врло вешти ковачи, представљају се као врло стари, ал чили људи и пуни искуства и мудрости, који знају све тајне природине, познају све спаге од биља, камења, руда. Држе се за пријатеље људима и притичу им у помоћ својим знањем и искуством, али их нико не сме увредити, јер ко их увреди, тог омразе, па напуштају на њ свакојаке беде, невоље и болести. И данас се још

прича, како они живе дубоко у земљи, тамо им је царство, има их пуна земља, тамо имају своје дворове и цара, и престо и круну. Дворови су им од самог злата и драга камена. Излазе из земље само ноћу, само на планини, на где нађу људе, лепо се са сваким поразговоре и науче свакога, што ко не зна, а пред зору се опет врате у земљу. Тако прича вели.

СУНЦЕ И ЊЕГОВА СВОЈСТВА.

ОД СВЕТИСЛАВА КОЛАРОВИЋА.

(Наставак.)

Још одмах у почетку смо споменули један појав, познат у науци као Вилзонов појав. Претпостављајући, да га се још сећамо, не ћемо га овде понављати, него ћемо одмах рећи, да је он служио за основ и подлогу Хершелову теорији о саставу сунца, коју је и Араго усвојио. По њој је сунце, управо језгро сунчево, тамна кугла, окољена са свију страна ваздушастом атмосфером. Та атмосфера подељена је у два слоја, од којих је један, и то горњи, врло интензивно светао, и зове се фотосфера; други, доњи, или одвећ слабо светли, или је тек осветљен фотосфером. Него се појављују онда, кад се ова два слоја ма каквим непознатим процесом раздвоје, распукну, тако, да кроз један повећи отвор на фотосфери и мало мањи на другом, доњем, слоју укаже нам се само црно језгро сунчево. Него су, дакле, руне и удубљења у облику левка чак до црне сунчане кугле, а мало светлији двор (penumbra) стрми су зидови тог левка. — На први поглед види се, да се ова цела теорија противи законима и физике и геологије. Кад се једно усијано тело охлађује зрачењем, то се може хладити само споља, дакле прво на површини. Површина ће прво охладнити и окорети се, а језгро ће међутим бити још у течном стању, као што се зна сасвим позитивно о нашој земљи. Ни сунце неће чинити изузетак. Но не само да теорију Хершлову побијамо по аналогији других небеских тела, него она баш није могућа. А ево за што. Узмимо баш да је тако; нека је језгро сунчево хладна, тамна кугла, то би она, пошто се налази у сред усијане фотосфере, од ње непрестано — по законима физике — топлоту примала, те се тако врло брзо загрејала, док би фотосфера, која издаје топлоту на две стране: и језгру сунчевом и светском простору, брзо охладнила. Дакле све и да јесте сунце онако, како га Херпл замишља, стање би то могло трајати врло кратко време, а ми видимо, да сунце већ толико хиљада година васиону загрева. Сунце дакле мора да је усијана маса енормне димензије, која се на површини хлади.

Хершлову теорију побили су на основу спектралне анализе Кирхоф и Шперер (Kirchhoff, Spörer). Кирхоф каже, да се Хершлова теорија тако потире са позитивним физикалним истинама, да би је и онда морали одбацити, кад сунце и његове пеге никако не би могли разјаснити. Но да разумемо њихову теорију, морамо коју реч о спектралној анализи и о спектруму.

Сваки зрак беле сунчане светлости састављен је из више бојадисаних зракова, као што нам природа даје величанствен пример у дуги на небу. Зраци се само онда поделе у своје саставне делове, ако се преламају и пролазе кроз призму. Призма је, у оптици, тело, код ког су бар две површине под извесним кутом једна према другој пагнуте. Зрак, кад дође на прву површину, преломи се, сврне с пута, прође кроз призму и на изласку из друге површине опет се преломи. Но сад не само да се преломи, него се и подели у своје саставне делове, те тако добијемо слику сунчане светлости, која се зове спектрум. Свако тело, које светли, даје свој особити спектрум. Спектра разних тела су разноврсна. Чврста и каљичаво течна тела дају спектрум потпун, неиспрекидан; боје прелазе једна у другу без тачне границе. Усијани гасови и паре дају нам сасвим други призор. Спектрум им је испрекидан и састоји се из неколико изолираних, светлих, бојадисаних црта, које су одељене црним простором. Тако пара елемента натријума, који је најглавнији састанак обичне соли, даје спектрум, који се састоји из једне једине жуте црте. Гвожђе, кад је усијано као пара, даје спектрум од преко стотине светлих сваковрсних црта.

Кирхоф, тај славни немачки физичар, професор сада на Берлинском универзитету, пронашао је ову врло занимљиву истину. Ако светлост од једног чврстог или течног тела, дакле тела, које даје неиспрекидан спектрум, пропустимо кроз пару оних тела, која дају испрекидан спектрум од неколико светлих црта, то ћемо опазити, да ће после тога у неиспрекиданом спектруму баш онде бити тамна црта, да ће дакле неиспрекидани спектрум баш онде бити прекинут, где би у спектруму дотичне паре била или требала да је светла црта. На пример, ако светлост сунчеву пропустимо кроз пару натријумову, то ће нам сунчев спектрум бити не више

неисперекидан, потпун, него ће имати црну цртy баш на оном месту, где треба да је светла црта натријумова. И тако је на сунчевом спектруму баш оно место тамно, које је код натријума светло и обратно. Пошто смо тако добили спектрум сасвим обратан од спектрума саме натријумове паре, то Кирхов овакав спектрум назива „обрнут спектрум“. У кратко дакле, све светле спектралне линије разних тела, које светле у ваздушастом стању, постаје црне, ако се иза њега налази тело чврсто у усијаном стању, које би за себе давало потпун спектрум. Тај је овде црним цртама испрекидан. Свако тело упија оне зраке, које и само испушта.

Сунце нам даје диван пример обрнутог спектрума. Сунчев спектрум испрекидан је многим црним линијама. Ово је опазио и описао у почетку овог века Болaстон, а доцније Фраунхофер; отуд се споменуте линије у сунчаном спектруму зову Фраунхоферове линије. Њих је протумачио тек пре 26 година већ споменути научењак Кирхоф. Он је опазио, да су многе Фраунхоферове црте баш онде у спектруму, где се иначе појављују светле црте разних елемената, тако н. пр. једна од многих Фраунхоферових линија, позната у науци као линија D, одговара потпуно светлој црти натријумовој. Све линије железовог спектрума одговарају на длаку неким Фраунхоферовим линијама. Ово је требало доказати, па су Фраунхоферове црте лако протумачене. Сунчани спектрум, овакав какав јесте, дакле с црним цртама, није ништа друго до обрнут спектрум.

На основу Фраунхоферових линија поставио је Кирхоф теорију о сунцу, сасвим противну Хершловој. Сунце се — по њему — састоји из чврстог или капљичаво-течног, усијаног језгра, које, као и сва друга усијана чврста или течна тела, све могуће зраке испушта и које би давало потпун спектрум. Али се језгро налази у атмосфери од ниже температуре, у којој се многа тела, из којих се језгро састоји, због огромне температуре самог језгра налазе у трећем агрегатном стању, дакле као пара. По том зраци сунчани, пре но што допру до нас, пролазе кроз ту атмосферу, у којој су и паре свих елемената, из којих се сунце састоји. С тога ће пара сваког појединог од тих елемената задржавати, упијати баш оне зраке, које би сама у изолираноме стању испуштала, те отуд долазе у спектруму црне Фраунхоферове линије. А кад би обратно могли отклонити светлост језгра сунчева, па посматрали само светлост сунчеве атмосфере, добили би испрекидан спектрум, добили би врло много самих светлих црта, које би све одговарале Фраунхоферовим цртама. То би био најбољи и највеличанственији доказ Кирхофове теорије. А то је могуће посматрати само при тоталном помрачењу сунчевом, где месец заклони светло језгро сунчево.

(Наставиће се.)

ЛИСТАК.

ПРИЛОЗИ ЗА ИСТОРИЈУ КРАЉЕВИНЕ СРПСКЕ,

ПРВЕ ВЛАДЕ КНЕЗА МИХАЈИЛА М. ОБРЕНОВИЋА III.

САОПШТАВА ИХ

ЈОВАН ДИМИТРИЈЕВИЋ, ПАРОХ ШИМУНОВАЧКИ.

(Свршетак.)

У то исто време, кадъ су људи изъ окружја Крагуевачкогъ мислили предъ мене изаћи и у Крагуевацъ одвести ме, иша с Настоятель манастира Манасіе Исаія Стойшићъ по народу подъ именомъ прошић милостинѣ за манастирь, и на пытаня народа, шта се чуе за князя, далъ ће скоро у Сербію доћи? одговарао му е: да се онъ слабо за тогъ князя брине, и да му е за чудо, да се они људи о томъ князу брину, кадъ сваки одъ њи може князъ быти, придодавши имъ: „дигни коју хоћешъ балегу пакъ ћешъ подъ њоме наћи княза.“ Ове речи нѣгове баце га у подозренѣ, да ће онъ одъ оныи посланъ быти, коіи су Обреновићима пропасть заключили, да онъ народъ одъ њихъ одмеће, и зато га полицайна властъ притегне и суду преда.

Докле су дакле ови и предньведени Началникъ кодъ суда испитивани, приспѣмъ и я у Београдъ, те сима политичнимъ преступницила, и онима, коіи су већъ были осоуѣени, и онима, коіи су подъ соудомъ находили се, опроштай дамъ, и тако се људи овыи тегоба, у коима су се находили, ослободе.

Дознавши све ово, помислите, милостиви Госоударъ, како е мени могло быти, кадъ самъ по доласку моме у Београдъ 3. Марта т. г. одъ спроводника могъ Недимъ Ефендіе и то чути морао, да с нѣгова памѣра поредъ могъ Берата о княжескомъ

достојанству и фермањ коимъ се Намѣстничество укида, долази прочитати и писма Вучићу и Петроњевићу писана, коима се они мени за Совѣтнике поставлюю. Ово є заиста нечувено! Људи, који су до ноче противу мое личности ишли, људи, који ни данас ни о чемъ не мисле, него о томъ, како ће ме на танакъ ледъ навести, да пропаднемъ, или да ми главе дођу, ти люди поставлюю се да буду іоште моји совѣтници.

Какволи и њима, какволи они мени могу повѣрењѣ поклонити. Ималъ где у свету примера, да єданъ князь, имаюћи кореный законъ предъ собомъ, који му стазу напредовати нѣговоръ показуе, приньењъ буде онакове люде за совѣтнике около себе держати, који су явно противу нѣга ишли и радили, да га княжескогъ достоянства лише. Ове мисли су се у мени разлиле, кадъ самъ Недимъ Ефендіо на нѣгово предложеніе о обнародованю преднаведеныи писама везирски на Вучића и Петроњевића гласећа, рекао, да су та писма мени непозната, и да я ништа незнамъ, да є такова писма нѣму везиръ дао, а іошъ маћ ми є познато, да онъ налогъ има, да та писма явно и у онаи паръ, кадъ и Берать султановъ о княжескомъ момъ достоянству чита, и ова читати даде. Признати моramъ, да є мени Решидъ Паша говоріо и препоручивао, да њи двоицу за совѣтнике узмемъ, но я самъ му одговоріо, да то ніе могуће. Зато самъ изрично противу обнародованя ти писама кодъ Недимъ Ефендіе протестирао, и казао му, да народъ сербскіи негодуе, што се обичаи заводи, да се у Сербіи вищи чиновници везирскимъ писмомъ а не княжескимъ дипломама поставлюю, као што то уставъ изрично заповеда; говоріо самъ му и то, да стваръ ту прво Совѣту саобштимъ и чуемъ, да ко одъ њи неће протестовати и какова примѣчанія чинити, на є болѣ да та рѣчь у Совѣту падне и о томе међусобно ту стваръ удесимо, а не на калеймегдану предъ онолики народомъ, где може и до саблазни дођи. Ово предложеніе онъ прими и у Совѣту а у присутности Г. Васићења и Недимъ Ефендіе 4. Марта уговоримо, да се са моимъ Бератомъ и ова два писма прочитаю, и тако є сутра данъ 5. Марта учињено и на калеймегдану, гди су явно сва Недимъ Ефендіомъ донешена писма изъ Цариграда прочитана; и текъ самъ 6. Марта держао скупштину у Совѣту. Овомъ приликомъ самъ се совершено увѣріо одъ народніи депутата, о простодоушной и истиной привержености народа къ мени, молећи ме, да безвластію, кое є одъ оно доба, одъ како є Сербіи безъ князя остала, започело, и злоупотребленіяма, коя су за то време чињена, край учинимъ, и тегобе, кое терпе, одлакшам имъ. Чувши ово, одговоримъ іимъ, да свакогъ окроужія депутати особено прошенія сачине и у њима свое желѣ изложе и мени предаду, и я њу ихъ у расоужденіе узети и народу посредствомъ надлежни власти одговоръ дати. Увериви се депутати о моіой доброй волъи, радостно то прихвате, и я ихъ на квартире распустимъ, да такова сочиненія спреме и мени донесу.

Седмогъ Марта добіемъ вѣсть, да є прошлу ноћъ Вучичъ у своіой кући, сазвавши све президенте окроужныхъ соудова и већу частъ окроужніи Началника, скупштину держао, у коіой да су Петроніевићъ, попечитель Правосудія Стефанъ Стефановићъ, Совѣтникъ Стоянъ Симићъ, шефъ гарнизоногъ войства Илія Гарашанинъ, членови апелаціоногъ соуда и іошъ нѣки чиновници били, у коіой да є Вучићъ Началницима и осталимъ провинціялнымъ чиновницима онде десившимъ се одкріо, да се међъ чиновницима централногъ правленія две партае находе, кое се у начину неповредимости устава немогу да сложе, обвинююћи една другу, да уставъ вреѣа; да имъ є за тимъ казао, да онъ, Вучичъ, къ предупређенію даљи неповољни слѣдствія, коя се одовудъ породити могу, ништа болѣ незна, него да се обе партае раздвое, но предъ народъ ставе, а народъ рѣши, кои страна има право, да овомъ и княза проучи, коіи дужанъ да буде по совѣтима ове партае народомъ управляти, а чиновници противне партае да падну, предавши іи милости оне партае, коя побѣду одержи.

И ове и овимъ подобне, къ раздраженію умова свиі присутствуюи страни чиновника служеће речи изговоривши имъ, казао имъ є, да народъ овоі намѣри нѣговоі и нѣгове партае предуготове, и тако да су се ови по томъ разишли, молећи га, шта имъ чинити валя.

Чувши ово, дозовемъ къ себи Петроніевића, коіи ми на питанѣ о овомъ догађаю одговори, да су се неке старешине у Вучићевоі кући сабрале, нѣга и іошъ неке сановнике звали да се саберу и о дѣлима народнимъ посавѣтую.

Текъ што самъ Петроніевића одпустіо, и о начину разсоуждањъти почео, како да ово намѣреніе Вучићево безъ нарушенія мира да осуетимъ и стваръ до тога доведемъ, да се свака партаја своіи интрига окане, свиколици помире и одъ сада у слоги и любави да живу; текъ што самъ, о томе почео расоуждавати, алъ ето ти ми попечителя внутрени дѣла Ђорђа Протића са устименимъ рапортомъ о свему, што се прошле ноћи у кући Вучићевоі случило, съ тимъ додатком, да су окружніи Началници нѣму явили: да є народъ као и они о поступку Вучићевомъ и нѣгови єдномишленика, коіи су іи знали, да іи као средство ко докученію њини неразсудни на-

мѣренія употребе, негодујући, у намѣреніо заклевати, да се интриганти, (тако они Вучића и нѣгове називаю) суду предаду, но да ји є онъ, Протићъ, одъ тогъ намѣренія одвратіо, препоручивши имъ, да они средства пронаћу, а да нико никакви вредъ не поднесе; на кое да су они међусобно заключили, да одавде кућама своима неврате се, докъ се годъ изъ међу обе партае помирење не учини, и да су по томе нѣга, Протића, молили, да изъ дозволи къ мени самомъ предстати, и ову желю сви скупа изјаснити ми. Видећи, да су ови људи томъ полоучењо водећемъ намѣренію своимъ мене и мое желѣ предварили, писамъ закасніо дозволити имъ, да ми предстану, тимъ више, што самъ желіо самъ одъ свію ньи увѣрити се, далъ су они сами у Вучићеву кућу ишли и отудъ Петроніевића и нѣгове єдномишленике звали, као што ме є Петроніевићъ увѣравао, или су ови обратно ньи дозвали. Представили све старешине предъ мене, изявили су ми намѣреніе свое, да се они кућама своима неће пре учинћеногъ измиренія и утишанія вражде изъ међу чиновника вратити. Разумѣвши и видѣвши ово, да ће се све моћи мирно окончати, кажемъ имъ, да ћу ньи и све остале старешине у Совѣтъ сазвати и одъ ньи предъ лицемъ свію сановника желю ньихову саслушати, што тай данъ и учинимъ.

Дошавши у Совѣтъ, приметимъ, да међу свима сабравшимъ се чиновницима Вучића и Петроніевића нема. Пошлѣмъ дакле по ньи; но они стидећи се своегъ поступка, или можда боећи се какови зли слѣдства за то, што су све старешине о поступцима ньиховимъ негодовали — не хтедну доћи, и тако самъ безъ ове двоице желю свію саслушао, коіи су се загласили, интригама, до тогъ дана чинћенимъ, край учинити, къ помиренію све оне, коіи су у вражди были, приволети; и на то ји предъ Митрополитомъ заклети, а коіи изъ међу ньи не хтедне на то пристати, тай да даде оставку.

Одобривши имъ я овай поступакъ, кажемъ іимъ, да се сутра опетъ у Совѣту скупе, где ће Г. Митрополитъ са осталимъ Епископима а и Вучићъ и Петроніевићъ быти, и тако овай данъ на тимъ проће. Сутра данъ 8. Марта сви доћемо опетъ у Совѣтъ, где се актъ помиренія наново прочита у присоуствію свію старешина, Совѣтника, Попечителя и Епископа, за коімъ се ома у завади дотле бивше стране помире и излюбе съ тымъ, да сдаду противу другогъ ништо више интригирати неће, и ако бы се ко у напредакъ покусіо тако што чинити, да се ома соуду преда и примѣрно казни.

Докъ смо онимъ редомъ миръ заключили, дотле су избрани депутати изъ свію окроужія Сербіе желанія своя мени писмено поднели, тако, да самъ у Суботу 9. Марта у станю быо скупштину разпустити, кое самъ и учинію, обећавши іой, да ћу прошенія нћна узети у разсоужденіе и своимъ временомъ на ово одговорити имъ.

Овако се є мутня моіи сановника окончала и радуемъ се, што самъ у станю Ваше Превосходителство увѣрити, да се надамъ, да ће се споразумѣніе изъ међу обе бивше у завади странке мало по мало утврдити. Я ћу пакъ съ мое стране, колико ми силе мое буду дозволиле трудити се, да строгимъ наблюдаванћемъ правде любовъ и повѣреніе обще задобіемъ.

Изъ међу остали предмета, кое су депутати у своімъ прошеніяма поднели ми, четрнайстъ ихъ є окроужія зактевало, да се централно правленіе у вноутреность Сербіе премѣсти. Я ћу истина и о овомъ као и о осталимъ предметима мћніе совѣта саслушати, но при свему томе радъ самъ и мћніе Вашегъ Превосходителства чути и зато понизно молимъ, да ми благонаклоньи совѣтъ ваш у томе, као и у смотреніо предньаведени вопроса, касателно права княжескогъ, не би одрекли, него да бы ми на све ово милостиво и међу нами партикуларно одговорили, као што вамъ се я простодушно повѣравамъ. Никомъ се о свему овомъ, што вамъ пишемъ, нисамъ повѣрію, кромѣ вами, милостиви Госоударь, а то зборъ тогъ, што самъ изъ акта архиве мое увѣрію се, да сте вы многогодишньимъ подизима вашима о благу Сербіе іошть подъ правленіемъ Госоподина Родителя мога себи име задобили, кое ће у анналима сербске историје у реду сербскихъ добротвора светлити.

Молимъ дакле препокорно, да ми не би за непристойностъ какову приписали, што васъ оволикимъ писмомъ и то сербскимъ діалектомъ писано утрожданамъ, сръ вамъ са сожаленіемъ признати моранъ, да я ово моіой канцеларіи, коіомъ Аврамъ Петроніевићъ управля, повѣрити нисамъ смѣо, и зато самъ принуђенъ о свему предньаведеномъ за благотвори совѣтъ вашъ, надаюћи се, да ми не само то нећете одрећи, него да ћете ме по вамъ природномъ благостію нѣговомъ извѣстити, како ћу све то болѣ упознати благодћянія Всеавгоустѣшегъ Покровителя свога, и како ћу и я не само оправдати высокопочитаніе нѣгово, и свагда достойно назвати се моћи

Вашегъ Превосходителства

покорнѣйшимъ слугомъ.

20. Марта 1840. у Београду.

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(Српско учено друштво). Као што је познато, председник министар просвете у Србији, Милан Кујунџић, разрешио је био Српско учено друштво, те 27. марта поверио привременом одбору, да извањину тога друштва преда краљ. срп. академији, коју је место друштва основао. Садашњи министар просвете, Алимпије Васиљевић, актом од 25. јунија П. бр. 6839., разрешио је тај привремени одбор и препоручио му, да све друштвене послове, који се пред њим налазе, преда управи Српског ученог друштва као једином законитом представнику друштвеном. Тако исто и новце, који су претекли од дражине помоћи за 1886., у колико их привремени одбор није утрошио на друштвене сврхе, стављени су на расположење управи ученога друштва. Управа је пак препоручено, да се по закону делимично обнови и да посвршује недовршене послове друштва. — По томе се састао највиши историјски одбор, 15. сент., и једногласно одлучио, да дојакошњи одборски председник, архимандрит Дучић, и остане то до главнога скупа. — За тим се састао, 19. сент., одбор за науке филозофске и филолошке, те изабрао за председника Ђ. Милетића. — На седлетку управни одбор, 24. сент., изабра за потпредседника друштву (председникова заменика) Дучића, а остали су чланови управе С. Лозанић, А. Бугарски и секретар Ј. Бошковић. На истом скупу управног одбора, поред другога, решено је, да се врате рукописи Вука Врчевића и Јоксима Новића; да се спреми одговор у расправи око Комораншех споменика према правом стању ствари. (Због тих споменика беше се дигла знмус грађа по новинама на једнога члана ученога друштва, те тенденцијозно и на само друштво, као да је тај члан неваљаштво приписао себи те ствари, а друштво их кушило. Шта је у ствари, разјаснићемо нам, данако, најбоље, сто сам управни одбор.) Главни скуп друштва има да буде, ако умеоне бити, у току месеца октобра. — Тако данас имамо у Београду и Српско учено друштво и Срп. кр. академију.

(Други свечани скуп срп. кр. академије у Београду) био је у недељу 27. сент. (9. окт.) у дворани велике школе. На скупу су били сви чланови осим Сп. Новаковића, Љубе П. Несадовића и Д. Нешића; слушалаца обојег пола много више још него на првом прошле недеље. — Председник др. Панчић отворио скуп и према основном закону прогласи Димитрија Нешића за секретара одела за математ. и прир. науке, Милана Кујунџића за секретара одела за филозофију, Чедомиља Мијатовића за секретара одела за друштвене и историјске науке, и Матију Бана за секретара одела за умегност. — После тога је читао члан Ч. Мијатовић своју свечану беседу о госпођи Јелн, кћери кнеза Лазара. — „Видело“ (бр. 163.) бележи о том предавању ово: „Својом познатом речитошћу и живим описом појединих историјских момената говорник нас је лепо пренео у оно по српски народ тужно и жалосно доба, у којем је живела и владала ова лепа, ова генијална, ова на тешку борбу решена, ова одиста велика српска кнегиња. Ми смо то доба, ми смо ону страхоту тражењу намењу смрту и живота Балшићеве државе гледали као у каквој волшебној дворани. А полазак ове пројевке српске у Млетке, њена појава пред дужде и силним млетачким сенатом остаће нам дуго и дуго у нашем памћењу!“ — Није тако занесена беседом том пиеао-тач „Одјекак“ (бр. 101.). И он вели, до душе, да је академичар показао, „да му пиор блистаном и китњастом стилу није просушио, тако да се, поред свега његовог песпеског акцента, на крају читала осуло бурно плескање.“ Него пита, да ли ће и наука плескати поном академичару?“ Чедомиљ Мијатовић је својим историјским радом стекао и заслужио ће име српског научпака. Али овом приликом изненађат, наведавши да је Мијатовић тај предмет свој додирују већ у 49. свесци „Гласника“, у IX. и X. књиги „Отаџбине“, у Љубићевим „Listinama“, V., намера академичару, да од 70 изнуза (а тол-лико је у свему трајало читање,) „може бити само 15 или највише 20 отпадају на нештампани део расправе, а у штампаном делу нису ученике ни најобичније поправке“, те тражи, да се још 33 године Јеленина живота објасне.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— У данашњем броју доносимо спев под натписом „М и л и П а в л е“, који је по Виктору Игу красно превео наш поштовани сарадник Милорад П. Шапчанин. Превод је тај ће изашао на јавност и тоу „Домаћици“, органу женског друштва и његових подружпана у Србији, у 4. броју од године 1885. а ми га с дозволом преводиочеком ово прештампавамо, те га износимо читаоцима „Стражилова“, да се изнуживају лепих стихова Шапчанинових.

— „С р е м а к“, лист за политику, народну привреду и забаву, што од прошле године амо излазп у Илоку, прешао је са 39. бројем у својину Стеве Поповића Ваицког. Уредник је листу сад Богољуб Поваиновић.

— У 19. и 20. свесци листа „An der schönen blauen Donau“ зашла је од Стевана Милова (Миленковића) шаљива игра у једном чину под насловом „Die ungefährliche Frau“. Исти лист доноси у 20. свесци на чељ лик Црногорског кнеза Николе.

— Професор др. Ватрослав Јагић предаваће овог зимског семестра на Бечком свеучилишту о славенским старинама, на граматику српског или хрватског језика на тамошњу старословенштине.

— Викторијен Сарду написао је за Сару Бернарду нову драму у пет чинова и шест слика. Натпис је „La Toska“ а радња се збива у Риму године 1800. сутрадан после битке код Маренга. Јунакиња је ваљајанска једна невачица овог времена.

САДРЖАЈ: Крчмарица Гина. Песма Кл. М. Јовановића. — Неготинац на дан 6. септембра 1887. године, када је прва пут у њему потекло точак воде са Бадњева. Од М. Ђ. Милићевића. — Мили Павле. (По В. Игу.) Преповео Милорад П. Шапчанин. — Једна глава из Достојевског. Нова повезпства Петров. (Свршетак.) С руског превео Јов. М. — Паше Ореше Хиљадослав, словачки песник. (Наставак.) — Кепеци. Из крчија понојног дра Ђорђа Натошевића. — Сунце и његова својства. (Наставак.) — Листак. Прилози за историју краљевине Српске, пре владе кнеза Михајла М. Обреновића III. (Свршетак.) — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уреднишгву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 42. У НОВОМ САДУ 15. ОКТОБРА 1887. ГОД. III.

ПРОТА ВАСА ЖИВКОВИЋ,

ПЕСНИК СРПСКИ.

СВОЈОЈ МУЗИ.

Згажен и презрен, без варљиве наде,
Под скуте твоје ти ме прими, мила,
Ти једна само у јаду и болу
Верно си ваздa нада мноме бдила.
Срушену љубав дизала си с нова,
Очајан кад ти под крилоца дођох,
Божанским миром снажила си мене
И с нова весо међу људе пођох.

Под твоје крило и сад ступам боно,
Рањено срце доносим ти ево;
Ја немам моћи, да поврaтим с нова
Ту љубав милу, о којој сам снев'о.
У праху лежи све, што беше мило,
А они, које љубљах тако радо,
С презрењем сад ме измевају, гоне,
И на крст срце разапињу младо.

Згажен и презрен, без варљиве наде,
Под скуте твоје ти ме прими, мила,
Ти једна само у јаду и болу
Верно си ваздa нада мноме бдила.

Драг. Ј. Илић.

НАЈА.

ПРИПОВЕДА ЋСАВЕР ШАНДОР ЂАЛСКИ.

Давна сам ја мислио, да је мој друг Пера силно несретан човек. Како је навек био ћутљив, није се истина никад спрам никога изјавио, али опет — ко је тек мало имао прилике, да с њим четње дође, наскоро се уверио, да има пред собом човека, кога страшни боли мора да муче и душу му тиште, јер такав је сав одисао с оне горостасне туге и невоље, коју не можеш ничим прикрити, јер се ухватила и срца и главе и тела па ти исте ноге и исте руке невољно и тешко ступају по земљи.

Једаред смо се шетали заједно уз брег Дунава — на Д... ској страни. Била је блага летња ноћ. У тамним валовима реке љупко се огледале ситне звездице са неба и облачци, што су пловили крај месеца. Одande из села доношао ветар цилик егеда и весели звук гајди а преко из бачких ритова врио силни поj славуља; доле са воде шумили вали а из црне нејасне масе долазно штропот воденица. Из свега се у тиху вечер ливала волкост и драгост. У то се — ил из воденица, ил из каква чамца, одакле ли — захори снажна девојачка песма. Пера се тргне, стане па ни макац даље. Приметим, да човек дрхће јаче од оне трстике доле међу валима реке. »Иста, иста песма — њезина песма. ох!« завикне као луд. Ниje ме пустио више да шећемо даље, већ једнако слушајући остали смо на једноме месту још и тада, кад је песма давно већем изгинула у ноћноме мраку. Најпосле се он окрене од реке, узме мене под руку па и непозван узме ми приповедати. Била је то приповест његове несреће. Ево је његовим речима:

.....Ја на њу мислим и сво ми се срце и сва душа тресе од бола, од чежње, од слатке успомене и од страхоте доживљаја. Чисто жедно и пожудно дозивам себи у памет сваку црту дивне њезине појаве, готово ми се и боним и слатким шапатом краде на уста њено име те је у чежњи канда дозивам, а знадем, да је нема. Безгласно понављам сваки час: »Најо, Најо!« јер је у духу видим, видим моју бедну сиротицу Нају, красну српску сељанку из сабитна брдскога села тамо у Славонији. Била је прекрасна и ја немам речи, да вам ју опишем. Тек вам могу казати, да ми се још сада, након толиких многих година, једнако чини, канда оним крупним сивим очима са тамним зеницама равних очију више нема, канда — та шта! — ни ономе стројном стасу, ни ономе гипком гласу, ни лаком кораку, ни оним пуним а опет нежним прсима, а најмање оној глаткој тамној пути, оној вранoj коси и ономе овалном лицу, у којем се и озбиљност и милота у склад свела, ах, та читавој — не — нема јој ни ит јој може бити равне! А ја је нисам љубио, — барем сам тако мислио, — док је нисам изгубио. изгубио за навек — ej боже силни, боже ужасни!

Први пут се сретосмо у лугу. Био сам у лову на препелице а врућина ме натерала, да се за који час скријем у хладовину шуме. Она је стајала недалеко од стада и марљиво бола иглом по шароликој прегачи ил надраменику

ил шта то већ било. Од прве тренути ја се готово очима завесио за њу целу. Чисто сам се сасвим смео и тек се после неколико часова саберем толико, те себи без крзмања признадем у себи, да такве лепоте још нисам видио. Мало те ми усфалиле речи, да девојче ословим. Истом се након подужег ћутања осоколим. А нисам јој ништа обесна или луда рекао, како то бива у таквим пригодама. Њена дивна појава и нека племенита озбиљност, што ју цела обвила, бранила ми, да будем с њом, као с другом сваком. Тек ју упитах, чини ми се, за пут у село.

У први мах не одврати ми ништа. Још већма се удубила у свој посао те ни да би тек летимице оком сегнула по мени. Али ја поновим опет и тада ми једнако одурна лица истом посве кратко и више руком но ли речима покаже, куда да пођем.

— Ал је баш врућина! — узмем ја и скинем шешир, да отарем зној са чела, а ланкастерку сам скинуо са рамена и сео на најближи пањ.

Девојка учини, као да мене и нема ту.

— А чија си ти, секо?

Не одговори ми ништа, већ се помаче даље, тобоже да види, куд јој стока хода.

— Па што си таква, бог те убио! Та што не кажеш име своје? — узмем ја онако право по сељачки.

— А шта ће вам? Та, ето одавде сам из села, — отресне се на ме и учини, да ће се сасвим удаљити па престане радити и почне зазивати јунад, што се којекуд разгркала.

— Шта ће ми?! Та крштени смо људи а човек човеку каже, како су му на крсту наделили.

— Да, човек човеку. Е, ал ја сам девојка — нашали се она.

— Дакле девојка! Па реци, јеси л Тејка, ил Миљенка, ил Мара —?

— Та нисам. Ја сам Наја Тоше Недељковића.

На то сва поруменi у лицу па одлети од мене.

»Цаба и лова и препелица!« нападе ми се те закренем правац, куд је девојке нестало, све у нади, да ћу је гдегод наћи.

Од тада ето мене сваки дан у лугу и сваки дан сам се нашао с Најом. У првине се девојче од мене дивљало, угибало ми се, шта више знала би и горопадна бити, ако сам хтео да се шалим слично сељачким момцима. Зато сам чисто некако плах постао уз њу а баш с тога ваљда привикнуло девојче моме друштву. Најзад ми се сасвим поверовала, јер сам, вели, некако друкчији од остале господе. Приповедала би ми бриге домаће, чаврљала о згодама и незгодама села, причала ми, како су момци на њу кивни, што неће више да иде на прела и што неће да игра у колу.

— На што нећеш? — упитам је.

— Шта ја знам? Не да ми се, пак знате, како оно кажу варошани, да се из прела сваштa може испрести, те онда »девојка сузе лије за лањске смије!« Но, ја се шалим, али и мој бабо каже, да немају паори зашто да се веселе. Мисли он због нове мере у земљама.

— А, мислиш комасацију?

— Тако некако, али дед'те, господине — и узме ме испитивати о »прави и закону« и о тој новој мери. И никад да јој се доста наговорим. Најзад ју једаред прекинем.

— А што ти, Најо, толико о томе? На то су постављени људи да се брину. Што би девојка!

— Истина. Ја то и говорим само с вама, нећу с другима. Али чула сам, и сав свет у селу говори, да наш попа допушта те је инџилир одсекао старо гробље спахији, к његовом делу, а ново ће гробље дати далеко негде у шуми.

— Пак! Шта је теби зато?

— Где, како није? Наши стари, наши дедови и прадедови леже онде, вели мој бабајко. Још од онда служи селу ово гробље, кад су стари дошли из Босне. На сад да спахија своју чорду онуд тера а нас да укопавају сред шуме, куд се вуци и лисице легу!

Ја ју сав у чуду погледам. Била је сва бледа у лицу и ја не знам, зашто ме је тај час сасвим подсетила на Чермакову Црногорку.

Иначе да бих штогод с њоме доживио, тога није било. Управо с тога нисам ни могао знати, како је у мом срцу за њу. Најпосле како сам и могао доћи на такво што? Тек у последњи час — но и оно истом што је просинуло!

Изашао ја већ у зору из куће, да пођем у лов. Кад стигнем у село, све је онде мировало. Нигде ни живе душе. Пут ме водио уз Недељковића селиште. У шљивику код студенца спазим Нају. Баш је умила лице и узела се чешљати. Ај, боже мој, како је била дивна, како свежа и красна! Синьи сенак јутарњега

светлила заталасао се на црној расплетеној коси, спустио се на нешто увијени врат, да се залије онда кроз наполак разгаљену кошуљицу на девичанска красна недра — ех, ја нисам могао у тај мах собом да владам, онако раздраган скочим хитро до ње — она ме није приметила — па је загрлим и пољубим. Она се истргне и обесно зацикне. Није се ражљутила ни ражалостила у први час, док је мислила, да је то какав момак из суседства. Но кад се, високо замануши крепки лакат, обрнула мени, и познала ме, онда ишчезне са лица онај љупко дрски и шаљиво осорни осмех, очи јој се склопе те сва збуњена и ником поникла склони обе руке и оба лакта око голога врата и нагих недараца. Сад сам се тек покајао, што сам урадио, но опет сам само промукао: »Ој, красна Најо, мила моја!«

— Да сам вам мила, ви тога не бисте били учинили! — готово боним, чисто дрхтавим гласом одсече ми она и полаганим се кораком пусти к дворишту. А ја, луда, забленуо се и једва могао појмити, да оваква сељачка девојка може тако дивно мислити, па сам се још више уверио, како је племенит створ моја Наја. Она таква, а ја је увредио, титрао се с њом, као са сваком из села, — ох, мени је било страшно тешко. Још теже ми је било, кад сам је приметио доле у башти како стоји крај бусена каранфилова а сваки час таре сузе. Од стида, покуњености и забуне нисам смео да пријем ближе. А она се тада обазре према месту, где сам ја свеудиљ стојао, и мени се причинило, да јој се лице некако сјаје, да кроз исплакане очи продире зрака необична блажена погледа. У то се баш дигло сунце изнад обзорја, љупка црвена светлост поиграла по росном лишћу шљива, по танком влаћу траве, све се у један мах облило ружичастим и белим сјајем; тек далеко продоље дрхтало још те у љубичасту преливању зоре, остало све засјајило младом јутарњом јасноћом и све је било слично дражесном осмеху тај час пробуђена детета у колевци. Негде на грани нада мном, високо у вршку, расплинуо се ситни звонки гласић тичице једне. Било ми је тај час тако неизмерно широко у грудима, тако необично и чудесно: силна задивљеност, срећа, пожуда узела ми душу и нисам се питао, је ли сјај у лицу њену тек од сунчана одсјаја, већ из дна душе кликнем победоносно, весело: »Најо, Најо!« и поскочим доле до ње. У тај ме пар неко зове гласним веселим смехом. Обазрем се. Замном стоји пријатељ мој Гејза, спахија домаћи, страстан ловац као и ја и обестан колоноћа многој шали.

(Наставиће се.)

МАЈСТОР ЛУКА.

Мајстор Лука беше човек,
Што вели: на гласу!
Њему болан девет крава
По пустари пасу! . . .
Беше добар! У занату
Испек'о се своме,
Само једно, . . . само једно:
Радо ј' пио — „шоме!“
Код казана први био,
На се с друштвом весело:
„Дед, мајсторе, пи!
„„Ко? Зар ја?“ „На ти!“

Родиле су пусте њиве,
Све се ломе гране,
А Лука је уживао,
Лепо, на тенане!
Ишао је увек редом,
Где се „цујка“ вари,
А тамо су на окупу:
Кметови — шумари!

На је с њима ваздa био,
На се с њима весело:
„Дед, мајсторе, пи!
„Ко? Зар ја?“ „На ти!“

Ино ј' Лука, а мог'о је
Поштено повући,
Једва су га некад могли,
До куће одвући . . .
Кад је лег'о у постељу,
Он је бућ'о само:
„Ми смо наши . . . ми се, браћо,
„Од најкада знамо!
„Где је њоска, сто му мука?“
— И суха се диже рука, —
„Дед, мајсторе, пи!
„„Ко? Зар ја?“ „На ти!“

* * *

Отрц'о се — један био,
Од главе до пете!

На погледа к'о без свести
Своје боно дете! . . .
Оно му је све на свету,
— А вол'о га живо; —
О нему је усред ђора,
Тек о нему сниv'о!
Гледа оне црне власи,
Па ко да му зборе гласи:
„Дед, мајсторе, ни!
„„Ко? Зар ја?““ „Па ти!“

На самртном одру лежи
Невинашце мало, —
Нема ока, које с' не би
Горко заплакало!
Само Лука нема суза
Већ посрће, дуби!
Хтео б' јадан, ал не може
Чедо да пољуби!
Воштаница мала горе,
А он слуша . . . слуша зборе:
„Дед, мајсторе, ни!
„„Ко? Зар ја?““ „Па ти!“

* * *

Сад по гробљу Лука лута
Посрће но путу!
Сто закрпа пришио је
На масном капуту!
Гледа гробље, усне миче,
Хтео б' нешто касти,
Али пусти језик неће,
Није му у власти!
Само с' чује крока грање
Неко тихо шапутање:
„Дед, мајсторе, ни!
„„Ко? Зар ја?““ „Па ти!“

На гробљу га једном нашли,
Као да је спав'о, —
Цеде дуге зимске ноћи
Снег га затрпав'о!
Бледо лице, а руке му
Скрштене на груди,
Однеше га у сеоце
Неки добри људи!
Не чује се сада више,
Нити јаче, нити тише:
„Дед, мајсторе, ни!
„„Ко? Зар ја?““ „Па ти!“

Љубинко.

ЕТО ТО ЈЕ БИО КРАЈ!

ПРИПОВЕТКА СТАНЕ М. СТЕВАНОВИЋЕВЕ.

Можда је, господине Вељо, ово сасвим обична тема, можда је ово тако обична ствар, да и не заслужује, да се о њој и мисли а камоли говори.

Ви сте ме увек корели, кад сам вам говорила, да готово свако зло проистиче од страсти, и да су те страсти усредсређене баш у човеку.

Признајем, да је сваки пут и свака стаза, којом човек греде, клизава, као што сте ми ви увек говорили; но онај, који непрестано полива воду на те клизаве путе, то је опет већином човек!

Причица ова, то је истинити догађај, а десио се на жалост баш овде код нас. Ја хоћу да вам га испричам, а ваше је, да о њему мислите и судите.

Видим, већ се смешите, као велите: ех, ето хоће да брани свој пол!

Чујте, што ћу вам приповедити.

I.

Жена К. имала је четворо деце. Муж јој је био радник, а како је умрьо ево већ неколико година, сиротица је та радила дању ноћу, еда би одржала нејачад и кућу.

Година се за годином низала, а деца све већа, природно је, да више и треба.

Мати се мучила; није имала ни свеца ни празника. Но све је то било узалуд! Шта може слаба жена да заслужи?

Најстарија јој кћи већ читава девојка, ушла већ у шеснаесту годину.

Требало је све више, а она старија, године су ту, те се зарађивало све мање. Снага јој малаксала од рада и бриге. Шта ће да ради? Мислила је и мислила, али је све узалуд, док свом снагом не запне, не може ништа заслужити.

Што мора бити, мора.

Реши се, да дâ своју најстарију кћер у фабрику. Остала су јој деца и сувише нејака за какав озбиљан рад.

Сиротој матери било је тешко и помислити на такво што, али шта ће, није имала ни куд ни камо.

Радом својим требала је да заради за стан, дрва, хлеб и одело.

Једнога дана позове своје најстарије дете, своју Ленку, притисне је на материнске измучене груди, а две се тешке сузе скотрљају на рамена Ленкина.

Тешко било матери, те јој реч застала у грлу.

— Мила мајко, ти имаш нешто да ми кажеш? О, па реци. Кад своме детету не би, да коме би?

— Добро, дете моје, а ти чуј, што ћу ти рећи. Ти видиш, да сам се мучила и радила, само да вас на добар пут изведем. Сећаш ли се речи твог покојног оца на самрти: »У теби имам вере, мирно умирем, јер знам, да децу своју остављам у ваљаним рукама, у твојима, сирота жено моја!« Ех, да не паде тада са зида, сви би ми срећни били! Али — како је твоја воља, боже!... Дете моје, времена се променула, све поскупило, рада нема, па се не може овако зарадити ни насушни хлеб. С тога сам се, дете моје, решила, да те дам гдегод у фабрику. Па шта нам бог помогне, те нећеш морати дуго радити.

— Мила мајко, одавна сам ја то мислила, а увиђала сам, да оскудица сваког дана узима све већма маха. И сама сам мислила, да идем камогод да радим. Радићу, мајко, неће ми бити тешко.

Ленка је била паметна и вредна девојка, па богме и лепа. Имала је велике очи, црне као ноћ, а доликовале су јој лицу, које је било бело као алабастар.

Другарице се њене дивиле, кад је ко рекао:

— Ленка је баш лепа девојчица!

II.

Ленка свако јутро рано у зору одлази на рад, а у седам се сати у вече тек враћа кући својој.

Тако је то текло пуних пет месеци.

Једнога дана враћајући се, као и обично, кући својој, затекла је матер у постељи. Мати јој се поболела.

Шта ће сад да ради? Дал да иде на рад? Ако иде, како ће да остави матер бону, а ако не иде — нема хлеба!

Мора дакле ићи.

Ленка је и даље одлазила у фабрику, али нико није знао, како је тешко њеном срцу и нејакој њеној души. Мати бона лежи код куће, а она није крај постеље њене! Па ако болест устраје дуже? Па ако јој мати умре?! Како ће и шта ће?

Била је убијена.

Господар фабрике, г. С., примети ту сету на лицу Ленкину. Приђе јој па је запита што је тако невесела?

— Болесна ми је мати.

Ej, та требало би лекара звати, па ако би се и нашло, који ће бесплатно што учинити за човека — ваља апотеку платити.

Ленка са својом малом зарадом не може целу кућу, децу, па још и бону матер издржавати...

Једног дана дође Ленка као и обично у фабрику, но у оним лепим, црним очима трептиле су сузе.

И ма да јој се гомилале сузе, ипак је била лепа, ипак оне угљене црне очи нису изгубиле свој дивни сјај.

Господар С. упита је, како је матери?

— Зло.

— Па зато сте плакали?

— Та како не бих!

— Зар ви тако млади, тако млади, па да плачете...

— Моја младост није у стању сачувати ме од плача.

— Ех, ето како се варате! Реците ми, шта вас гони, те сте тако увек невесели?

— Ах, тегоба и оскудица!

— Ваљда немате новаца? Но, реците ми. Ево, ја ћу вам дати. Колико вам треба?

— Колико ми треба?! Зар би ми ви поверовали за две недеље у напред?

— Ја? А зашто не? Па кад вам устреба, даћу вам и више.

— О, како да вам благодарим, господару! Допустите, да вас у руку пољубим.

— А не, то вам нећу допустити. Али ћу вам бити на услузи, кад вам још устреба новаца...

* * *

После два, три дана, зовне господар Ленку и запита за матер.

— Врло јој је рђаво.

— Тако? Па зашто не седите код куће? Сигурно сте потребни вашој мајци?

Ленка подиже своје чаровне очи, па га стане гледати чудећи се.

— О, господару, ја бих то с драге воље чинила, али сам узела новце у напред, па док то не одрадим, не могу изостати.

— Та ви ћете то већ одрадити, само идите вашој мајци. Њој треба неге! Ја ћу доћи, да видим, како јој је.

Помилује Ленку по пуначком, кадифеном обрашчићу и оде . . .

III.

Три је дана већ, како Ленка не одлази у фабрику, седи уз постељу болеснице и пажљиво је надгледа.

Овога дана дошао је и господар С., поседио мало, па отишао.

После два дана опет је дошао и донео ваздан понуда за бону матер Ленкину. При поласку упита Ленку, да ли треба новаца?

— За сад ми не треба, још имам од оних новаца, што сте ми дали.

— Зар их нисте потрошили? Ево вам, узмите мало, ваљда ће вам требати.

Пружи јој два милардора, опрости се са Ленком и оде.

Ленка је дуго гледала за њим, није знала шта ће да мисли о тако добром човеку . . .

Готово сваки дан долазио је господар С., увек је брижљиво надгледао матер, говорио о болести са лекаром, па је чак и медицину матери сам давао.

И данас је дошао. Задржао се до мрака. Кад је пошао, опет је дао Ленки новаца.

Мати дозва Ленку до постеље и упита је, да ли има новаца?

— Имам, мајко.

— А откуда ти?

— Мој господар ми је јуче дао, па и данас.

— Тако?!

И старица затресе главом.

— Дај ми медицину . . .

Ленка отрча, а мати је гледала за њом са сузним очима и тешким уздахом . . .

Нестрпљиво Ленка трчи сваки час до прозора и гледа на улицу, како што лупне, она се тргне и истрчи у авлију. Већ је нешто поче мучити.

— Шта је то те нема господара, а рекао је, да ће доћи?! . . .

Тек пред вече стадоше кола, а господар С. са још једним мушким искочи из кола. Ленка брзо истрчи у сусрет, отвори врата, па их понуди да уђу.

Господар прикаже овог другог.

— Ово је доктор Х., довео сам га да вас прегледа.

Ленка је стајала за леђи.

Кад је лекар прегледао матер, напише лекове и оде. Господар С. је остао. Што год би мати заискала, он би скочио и донео. Сам је цедио крпе и мењао их болесници на главу. Кад се опростио са старицом, пружи Ленки руку и замоли је, да га испрати. Ленка се није противила, отпратила га је чак до на улицу. А после неколико тренутака, кад се повратила, и кад је мати позвала до постеље, била је сва збуњена.

— Ленкз, дете, мени се не допада, што тај човек тако често долази.

— Па хоћеш ли, да му забраним?

— Не, то не.

— Него?

— Да га не пратиш.

Ленку наједанпут пређе румен.

— Па добро, кад је теби воља, ја ћу тако чинити, драга мајко.

Сутрадан доби Ленка писмо, у којем је господар позива, да дође у фабрику.

Ленка се обуче и оде у фабрику. Господар ју је чекао пред вратима, а када је дошла, пружио јој је обе руке и са највећом учтивости понудио, да седне.

Ленка је са својим господаром више од једног сата разговарала.

Остале су раденице намигивале једна на другу и крадом се смејале . . .

Кад се вратила кући, била је врло незадовољна и јетка.

Мати ју је питала, зашто је звао господар.

— Имали смо да пакујемо.

Данас није дошао господар, већ је послао писмо, у којем су била два милардора и оних неколико редака:

„Одговорите ми: да, или: не. На вашу ће корист бити, ако пристанете; ни у чему нећете оскудевати. Новца и свега имаћете доста . . .“

Кад је Ленка прочитала ово писмо, сва је дрхтала, згужва га и подере, а у одговор је написала:

„Не!“ . . .

IV.

Прошло је од тога доба већ осам дана. Господар С. не долази више. Мати пита Ленку за узрок, но она вели, да не зна.

Новаца све више и више нестаје. Матери је с дана у дан све горе. Дође дан, те се у кући не нађе ни паре. Деца траже хлеба. Па доктор, па апотека . . .

Ленка да полуди!

Узела је неке ствари па продала, од тога има још за два дана посла, а после? Шта ће после радити, то ни сама није знала.

Ево, освануо је дан, кад у кући свега нестаде.

Мати дозове Ленку и запита је, зашто не донесе свећу, зашто не да деци да једу?

— Ох, слатка мајко, ми у кући више ништа немамо!

Мајчине се груди силно стану надимати, па после тешког уздаха рече:

— То сам знала, дете моје, само се чудим, зашто тајиш од мене?

— Та, тебе је доста твоје болести. Ја сам се мучила и трудила, да ти не сазнаш, да више ништа немамо у кући; писам хтела да ти кажем, да ми је и господар од куће казао, ако му не платимо кирију за два дана, да се можемо одмах селити! А напољу је такав снег, таква мећава!... О, моја мајко, је ли ико на свету несрећнији од нас?!

Мати је ћутала, престадоше и ње сузе, само је Ленка горко јецала.

Вече су то провели како тако, али сутра, шта ће сутра?

Ленка од бриге није спавала целу драгу ноћ. Тога је вечера било и матери здраво зло, мислила је: умреће!...

Сутрадан добије Ленка писамце ове садржине:

Госпођице!

Да ли сте се решили? Хоћете ли, или не? Ја знам, шта вас најпаче задржава, мати ваша! Ја ћу вас исповести у ваше матере; чим нођ буде боље, венчаћемо се. Ви нећете тражити ту оскудицу, коју сад трпите. Ја ћу вас и вашу матер извести из тог мрачног стања у сјајан стан. Никад вас нећу оставити! За који дан биће моја жена. Вала да можете оверовати мојим речима? Чекаћу на ваш одговор.

Остајем вам свим срцем одани

С....

Ленка није знала, шта да ради! Да ли истину говори овај човек? Да ли ће је збиља узети? Да ли је могуће, да је таква срећа деси, и ако је могуће, откуда то?

Наједаред се трже.

Но, ако он само лаже? Да нису то само његови маневри, да до цељи дође?!

Ужасно!

Не, не, није могуће! Таквим се средствима није у стању послужити човек на своме месту. Заиста, није могуће!

— Па зашто би ме варао? Та он нема интереса од мене. Он је добар, племенит човек. Колико ми је већ учинио, па што би ме сад варао!?

Дуго је Ленка о томе мислила.

Она је била поштено, младо и неискусно девојче, па није могла себи никако да замисли човека, који једно мисли а друго говори; она је више веровала његовим речима него што није.

Шта ће да му одговори?...

Чекаће још који дан.

Ево, дође и подне. Нема ништа матери да понуди. Нема медицине. Деца плачу и траже да једу... Соба хладна а на улици веје снег.

Ленка забринуто хода по собици, сва је збуњена. Сагла је главу доле на оне пупачке, пребајне груди, па премишља, шта ће да ради, да ли да одговори?

— Ох, страхоте! Па зар и даље да гледам, како се моји љуто пате?!

(Свршиће се.)

ПАВЛЕ ОРСАГ-ХВЈЕЗДОСЛАВ

СЛОВАЧКИ ПЕСНИК.

ПИШЕ Д. Б. ДОБРОСЛАВ.

(Свршетак.)

Већ смо песника са свим познали, важно је знати и за порекло му и место рођења, с тога хоћемо у кратким потезима да саопштимо још и биографију његову. Павле Орсаг родио се у Горњем Кубину (Felső Kubin) у Арви (Орави) 2. фебруара 1849., баш у време, кад је земљиште Арве било у рукама словачких добровољаца. Тек што су исти отишли, дошла је руска окупациона војска, па кажу, да су доброљудни војници руски малог Павла љуљушкали. Његов отац, Никола Орсаг, племић од Горњег Кубина, мати његова Терезија Медзихрадска, живе још обоје; старији му брат Никола је честит и имућан економ у месту његова рођења. Међу Павлом и сејом његовом Маријом постојао је најнежнији одношај. Новембра 1876. отрже неумитна смрт умиљати тај створ; њему је канда добар део најбољег живота тиме пропао. И нехотице помисли ту човек на лични губитак, што

је Виктор Шефел претрпио смрћу своје сестре имењакиње. У песми својој под насловом „Марија“ истиче му се знаменита моћ образничка, а у другом делу те песме „V hrobě“ влада необично тужан тон, у чијој композицији имамо прилике да посматрамо најразноврсније, право песничке обрте. Читав низ мисли ређа се једно за другим, и те су мисли искрсле под утиском најбећег бола, у речима само наговештене или у реченицама у свези, час у прекинутом говору, час у приказивању, које се ниже једно за другим, а то све даје песми карактер импровизације, коју је изазвала моћ топла осећања. Сети се ту човек тужбалица, којих има у узоритим примерима класичке тријаде, или стародавна обичаја у Словена, по којем своје мртве оплакују у импровизованој песми.

Завичајем својим, родитељском кућом и својим васпитањем ушао је био у круг одношаја, који су много утицависали на каснији његов развитак. Пре свега положај места, у којем се родио, на једном од најдивнијих места у Словачкој. Сановито тихе сени и тајовита тама широких шума, поглед на куле старога двора у Арви и на стеновите зидове и зелене пољане, које красе врх брега Хоча, што га он толико опева, мора да су још на млађану душу његову утицале подстицајно. Ишао је он ту по гувнима, којима се особеност тако јасно, као и народ у Арви, у целој појави огледа. Од народа мора да је још у најнежнијим детињским годинама изманио ону дивоту боја, у којој му израз сјаје, ону свежину језичке употребе, која као јутрења роса свежи читаоца; у самоћи зелене шуме иде за цркутом тица и тражи себи пута стеновитим зидом до брега, сунцем обасјанога, са којега му поглед може да блуди у бескрајне даљине — од Кракове далеко преко Шлеске до плодних моравских поља. Широки хоризонт његових словенских идеја.

Природа га је уједно упутила у красни домаћи живот. Већ многа свежа слика из тог простог а тако примамљивог света има у његовим песмама, у којима излазе на видик најсрдачнији одношаји његова сопствена живота. Ту је он кроз и кроз свеж. Такву слику свог живота на дому даје нам у песми „Rodostrom“, која се одликује прецизним и пластичним језиком. Треба ту велика вештина, да песник речи као majestátu, pieta, annále и т. д., које се у словачком песничком језику тек по нужди смеју наћи, тако употребљава, да израз не губи своје песничко господство, него шта више описивање њине добије примеренији колорит, што им он ту особиту почаст указује те их употребљава за сликове.

Као први његов учитељ спомиње се Михајило Коларик, касније се враћао у Лештин до учитеља Адолфа Медзихрадског. Овај га је спремао за гимназију те је млађаном духу дао врло добар правац за будућност. У гимназији је ишао у Мишколцу и Кежмарку а ту баш није смео срцу свом давати на вољу. Само је у тишини смео проучавати славенске песнике. Искуства, што је затим имао у Епержешу, била су наставак искустава у Кежмарку, само су стварн ушле биле у нешто зрелију фазу. У непрекидној борби са собом одупрео се свим напрзајима малодушности и кукавичлука те се развио у онај чврсти карактер, којем треба тражити равна. Кад је свршио јуридички течај у Епержешу, практиковао је међу осталим и код словачког родољуба Стевана Фајнора у Сеницу. Буде именован за среског подсудца у Доњем Кубину, но после три године од своје воље захвали на том звању те у Наместову са добрим успехом почне своју адвокатуру. Свакако се та резигнација има сматрати као последица душевне његове потребе: није могао а да не књижевнике, судачко звање пак није баш бог зна како повољно за то. Од то га доба Slovenské Pohľady броје у своје најдичније сараднике. За шест су година оне донеле најдивније бисерје његова генијалног духа.

Рудолф Покорни у својим путописима „Z potulek po Slovensku“, који су изашли у Прагу године 1885., овако се изражава о Хвјездославу: Хвјездослав нам се свиди енергичан, врло вредан човек. Сад му је 36 година; сапутница му је у животу жена, која је у Прагу одгојена. У књижници је његовој човек наћи дела можда свију светских песника. У Наместову, где ни трага нема националном кретању, дабогме да је Хвјездослав на те своје љубимце упућен. Но он не само да је изврстан, него је и вредан песник. У вече смо под ведрим небом заједно седјели у његовом дворишту. Звезде над главом — тако седи често Хвјездослав сам.

Кад бисмо сад покупили главне карактерне црте, како нам излазе из тих незнатних наговештаја о животу његову, нарочито пак из књижевничког му дела, то нам се он приказује као скроз и скроз племенит и чист карактер, у кога крај племенитости и узвишености мисли има уједно и чврсте и мушке воље. Здрава је он природа те се сачувао свеж у време, где су пропали многи таленти, који су заједно с њиме тежили да се попну на стрме висе Парнаса. Његово се име диже мало по мало, има нечега у њему, што је непрелазно: апсолутна лепота душе, она грација чисто песничког осећања, која као најбољи међу божанским дарима краси његову личност. Истина да је његов дар признат досад тек од сразмерно малог кола, које се, као и сам он, придржава великих традиција у уметности; а узрок ће томе бити то, што с погледом на уметничку економију у почетку није био добар газда са својим ми-

слима, него их је напротив расипао као какав душевни милијонар; с друге се опет стране многе његове песме при свем том, што је он као песник народни народ и његову унутрашњу ваљаност разумео, његове спољашње и унутрашње односаје схватио, као мал те ниједан други, и приказао их у најпуније истини, не могу лако разумети, шта више се крећу у кругима идеја, који често претстављају научно образовање. Ипак од последњих година амо публика све више и више нагиње њему, нарочито праци народи, који се радо враћају његовим песмама и у њима уживају, јер виде у њему учитеља народног у најбољем смислу те речи. А такво је дејство обично тим трајније. С тога с радошћу поздрављамо објаву, да се једва једаред већ латило издавања његових целокупних расутих дела. Дај боже, да то издање послужи као извор права и најплеменитијег одушевљења целом народу.

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

ПИШЕ ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

1. *Разбивојска.* У „Homerovoj Odysseji" преведена је реч ὀξύτονος речју *разбивојска*. Ту је реч *разбивојска* сам преводилац сковао. У четвртој песми у стиху петом Odysseje долази ова реч:

Сину разбивојске Ахилеја спремаше кћер си

Из овога стиха и из стиха 228. у седмој песми Илијаде види се, да је реч ὀξύτονος прирок Ахилу. Та је реч *разбивојска* добро начињена, а и таке речи, као што је ова, није тешко сковати. Али при свем том ја мислим, да та реч не приличи да буде прирок Ахилу. Ахил је највећи јунак у Грка, као што је Краљевић Марко највећи јунак у Срба, и таком јунаку приличи озбиљан прирок, озбиљнији од речи *разбивојска*. Ја мислим, да није потребно свуде ковати сложене речи, него песник преводилац треба да се зна помоћи и друкчије како. Н. п. у нашим народним песмама долазе два стиха, која значе што и *разбивојска*:

Још остаде Бошко Југовићу,
Крсташ му се но Косову вија;
Још разгони Турке на буљуке
Као соко тице голубове. — П. 294.

Али сад да видимо, за што није *разбивојска* доста озбиљан прирок за Ахила. Речи, као што је *разбивојска*, јесу недовршене сложене речи. Прва је реч у овакој сложеној речи императив, а друга је првој субјекат или објекат. 1.) Којима је друга реч првој субјекат: *смрдиврана, смрдиоток, смрдибуба, смрдибаба, скочивук, летивас, скочидевојка, клатитвук.* 2.) Којима је друга реч првој објекат: *чистикућа, деригуша, драживашка, газиблато, гладибрк, грабикаша, хламимуха, издерилијеска, изједиторача, исписчутура, кесигуб, кушикраставчић, крадикоза, крагуз, молибог, мушикрава, набигузица, надрикмига, иламгорка, пециреп, испиратра, ирдивек, иришиветља, иржибаба, расикућа, смичиклас, сврабрада, сврагаће, сврзиманџија, сврзислово, вучибатина, завркола, дериклуша, мамасира, Мочивуна, палимушка, Пушибрк.* Кад ове речи узмемо добро на око, онда ћемо видети, да народ употребљава ове речи из шале и подсмеха. Врло је добро опазио г. Миклошић у својим „Основама", на стр. 365. Dergleichen wortgebilde sind im slavischen zahlreich, sie sind jedoch von der schriftsprache fast ganz ausgeschlossen und haben in der volkssprache einen humoristischen beigeschmack. Узимо ма коју од споменутих речи, на ћемо видети, да се ни једна не употребљава у озбиљном смислу, н. п. за *молибог* каже Вук у речнику: komisch in der Anekdote von der Türkin, die den serbischen Mönch so bezeichnet statt *богомољац*; за *хламимуха* каже Вук у речнику: каже се човјеку ијетрењаку, који много ланда језиком (и мисли се на пса, кад хвата муве), das Klatschmaul; за *мушикрава* каже Вук: der Kuhmelker (als Schimpfname für einen Mann, der sich mit Melken abgiebt); за *газиблато* каже Вук: Komische Benennung eines geringen Beamten, der sich wichtig macht; за *иришиветљу* каже Вук: који пристане за ким, der Nachtretter, das Anhängsel (verächtlich); *ирдивек* такође у комичном смислу значи крупан грах. На тако исто и презимена *Пециреп, Мочивуна, Пушибрк* постала су од надимака из подсмеха. Кад све ово узмемо на ум, онда не можемо ни речи *разбивојска* узети у озбиљном смислу. И ја мислим, да такав прирок не приличи никако Ахилу, највећем јунаку у Грка.

2.) *Толмачити, толковати.* Г. Св. Мл. Бајић каже у 36. броју „Стражилова", да је *тумачити* „преокренуто од *толмачити*, а ово је опет постало од туђинске речи Dolmetsch, dolmetschen; напротив *толковати* јесте коренита српска реч и постала из сложених *толико-колико*. Наши књижевници дакле без оправданог узрока мрзе на њу, јер то није, као што многи мисле, славенска, него чисто српска реч. Вук је има у речнику, а налази се и у народним песмама, н. п. Он јој иде санак *толковати*; сан *толкује* Кружићева Јела. И Вук је испрва свуд писао *толковати*, а не *тумачити*, али зашто је касније (н. п.

у Речнику, 1852., стр. 81.) заменио ту реч са *тумачити*, не могу никако да се домислим, осим ако то није посао доцнијих сарадника и помагача му.“ Г. Св. Вајић нема право и криво суди, кад мисли, да је *толковати* чисто српска реч. *Тълковати* је из руског језика преко наших књижевника ушла у наш језик. А да је та реч руског облика, то се види из ст. словенског језика, у којем долазе речи: **тълковати** interpretari, **тълкователь** interpres, **тълкователнъ** interpres, **тълкъ** interpres, **тълкованиѣ** interpretatio. Све ове речи у руско-словенском језику гласе *толковати, толкователь, толковникъ, толкованіе*, те у српском језику, кад би их хтели употребити, морали би их према законима српског језика преокренути на *туковати, тумачник* и т. д. Не треба се дакле чудити, што није хтео Вук доцније употребљавати ту реч *толковати*, него ју је заменио речју *тумачити*. Види се, да је Вук доцније осетио, да је *толковати* реч руског облика, за то ју је и заменио речју *тумачити*. У Вукову речнику има и *тумачити* и *толмачити*. Што је Вук доцније волео писати *тумачити*, него *толмачити*, долази отуда, што је увидео, да је у *толмачити* оно *ол* ушло из туђега језика (Dolmetsch), а *тумачити* има чист српски облик, као што нам сведоче стари глаголски споменици, у којима долази **тълмачити** interpretari, **тълмачь** interpres. Ко зна *тумачити* испородити са **тълмачити**, томе ће бити јасно, да је *тумачити* чист облик српски. Што каже г. Вајић, да је *толковати* постало од *толико-толико*, то нема никаквога смисла.

3.) У истом броју „Стражилова“ долази: „Достојевскова прича“. И ово није добро. Презиме гласи *Достојевски* и то је презиме већ по себи придев, те га не треба опет претварати у придев, него ваља писати „Достојевскога прича“. Тако се исто неки буне, те пишу *Мушицкове песме* место *Мушицкога песме* или *Мушицкога песме*.

4.) У једним нашим политичким новинама нашао сам пре краткога времена на ову реченицу: „Сутра ће се покушати, да се *битисању* народне слободоумне странке ископа гроб.“ Онај, који је ово написао, мислио је, да је *битисање* што и *биће* ст. слов. **кытиѥ**, али није тако, јер *битисати* значи vergehen, н. п.: било и битисало, т. ј.: било и прошло. Миклошић каже у својој књизи Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen, да *битисати* долази од турске речи bitmek, што значи: zu Ende gehen. Дакле *битисање* је турска реч и не значи *биће* ст. слов. **кытиѥ**, него значи Vergehen.

СУНЦЕ И ЊЕГОВА СВОЈСТВА.

ОД СВЕТИСЛАВА КОЛАРОВИЋА.

(Наставак.)

Овако тумачећи Фраунхоферове линије Кирхоф је показао, да се сунце из истих скоро елемената састоји као и земља. Досад још нису у сунцу констатовани ови елементи, који се на земљи налазе, и то: злато, сребро, бакар, олово, жива, алуминијум, арзен, антимон.

Остаје нам још, да на основу ове теорије разјаснимо пеге на сунцу и Вилзонов појав, који је управо највећма побудио Хершла, да изнесе онаку хипотезу о сунцу. Још Галилеј је држао пеге за облаке, који се вију по сунчаној атмосфери, те нам изгледају као црне пеге на сјајноме сунцу. Он вели: кад би земља била тело светло, као сунце, то би онда она, кад је покривена облацима, изгледала за једног посматрача, који би био ван земље, као сунце са својим пегама. Пеге те би биле црње или блеђе, према томе, да ли су на земљи облаци гушћи или ређи, непровидији или провиднији. Каткад би било више пега, други пут мање; неке би нестајале, неке се појављивале и т. д., једном речи, имали би исти призор, као што га данас имамо на сунцу. — Кирхофова теорија о пегама није ништа друго доли мало модификована Галилејева. Он мисли, да се у атмосфери сунчевој збивају исти процеси као и у нашој. Локалне промене температуре чине и тамо повод облацима, који се, истина, разликују по свом хемијском саставу од наших облака.

Последица једног облака у атмосфери сунчевој биће та, да ће се они слојеви атмосфере, који су изнад облака, охладити, јер их облаци заклањају од сунца и од утицаја његове топлоте, а охладиће тим већма, чим су слојеви дотичног облака гушћи. Облаци су непровидни и чине језгро пеге. Пошто је, као што рекосмо, на основу тога и атмосфера сунчева изнад облака хладнија, то ће се образовати нови, мало ређи облаци около оних првих, а ређи за то, јер су у вишим регијонима, где је атмосфера и онако ређа. Ти ређи облаци чине двор или полусен око пеге. Дакле тим је разјашњен и Вилзонов појав, језгро је дубље унутри у сунцу него двор.

То је суштина Кирхофове теорије, код које смо се мало дуже позабавили, јер је врло интересантна за сваког, а важна за науку.

Сад ћемо да видимо, како мисли још један нау-

чењак о сунцу, наученак, ког смо већ споминьали досад, један од капацитета у астрофизици, а то је Секи, управитељ звездарнице у Риму, који је многе експедиције предузимао и силна посматрања чинио. По њему је сунце усијана, не чврста но ваздушаста маса. Саставни делови сунца, метали и многи други елементи, непрестано су као пара. — Сунце је окољено фотосфером. Фотосфера је оцеан усијане паре растопљених метала, која са своје огромне температуре светли. Та температура, као што се из експеримената закључити мора и као што ћемо доцније видити, мора ићи у милијоне степена. Поврх фотосфере је атмосфера, која се састоји из два слоја. Доњи сачињавају паре растопљених елемената, које апсорбују неке делове сунчане светлости и чине Фраунхоферове линије; горњи слој је ваздушаст и састоји се већим делом из водоника и још каквог нама непознатог газа. Тај горњи слој зове се хромосфера. Овај слој је сразмерно доста танак. Изнад њега је још један тањи слој, који се види само кад је тотално сунце помрачено, и онда образује венац (corona). Тај слој неки називају леукосфера, но име баш није најзгодније, јер светлост тога слоја више је зеленкаста.

У средишту сунчевом догађају се разне револуције и унутрашње кризе, због чега се догађа, да маса фото- и хромо-сфере буде избачена у неизмерне висине. Тако се неки делови сунчане површине издигну, други, наравно, спусте, што ми видимо као пеге, буктиње и протуберанце. О овим последњим ћемо доцније опширније говорити. — Пеге су удубљења и удубљена у фотосфери; удубљена су испуњена газовима или парама, које апсорбују сунчану светлост. Те су паре или газови поређани једно преко другог према својој густоћи. Ево како он предочава своју теорију. Наша атмосфера — вели он — са облацима у њој изгледа за једног посматрача, који би био ван ње, н. пр. на месецу, исто тако, као фотосфера сунчева са пегама. Облаци у нашој атмосфери, осветљени сунчаним зрацима, изгледали би му као усијана фотосфера, а она места, на којима нема облака, где је дакле ваздух чист и провидан, изгледала би му као црне пеге, у сред светлих облака. Ето тако он замишља пеге, обратно од Хершла. А буктиње, које нам изгледају као брегови на фотосфери, нису ништа друго, већ узвишења усијане материје, из које се састоји фотосфера и хромосфера.

Тако Секи. Више наученака слажу се у главном с њиме, само што држе, да пеге постају на тај начин, што се хладне струје из сунчане атмосфере напрасно, са ужасном брзином и снагом спусте до језгра сунчева и тако га охладе.

Свима овим теоријама, о којима смо досад говорили, додаћемо још једну, коју је изнео Целнер. По њему је сунце врло усијана ватрена кугла, а пеге су охладнели горњи делови ватреног језгра сунчевог, који, хладнији и гушћи, тону све већма у сунце, док најосле не утону сасвим и не изгубе се у сунцу. Течна маса сунчева прелије их. — Двор или полусен чине облаци, кондензирана маса сунчева, који су у извесној висини около пега. Пеге су дакле ниже од остале сунчане површине, те се Вилсонов појав на тај начин може врло просто разјаснити.

Пошто смо тако изложили најпризнатије данас у науци хипотезе о саставу сунца и његових пега и видели, да се наученаци у главном разилазе у том, што једни држе, да је језгро сунчево тамно, хладно, а фотосфера усијана, други, да је језгро сунчево усијано, а да се на површини хлади; једни држе, да су пеге удубљења, рупе у фотосфери, други их премештају у ниво фотосфере, на чак и атмосфере, — вишимо се сад мало у суседство, у атмосферу сунчеву, коју смо већ више пута споменули. Тим смо већ индиректно рекли, да је сунце има.

Да је сунце заиста окољено атмосфером, уверавају нас осим спектроскопских посматрања још и појави при тоталном помрачењу сунчевом, као и то, да су окрајци сунчеви мање светли од дубљих, унутрашњих делова. Ово је опазио Лука Валерије (Lucca Valerio). — Проматримо најпре ово последње. Буге (Bouguer) је први мерио ове појаве и нашао је, да цела централна трећина сунчева светли подједнако, најаснije, па онда према крајевима опада светлост и то тако нагло, да полусен једне пеге, ако је иста у близини центрума, већма светли него окрајци. Ово су признали и многи други наученаци, као: Секи, Лије (Liais), Фогл и др. Секи је још показао, да и топлота сунчева опада од центрума према крајевима, те тако опада и светлост и топлота сунчаних зракова према крајевима, а то се даје разјаснити само тако, ако се узме, да је сунце окољено атмосфером, која светлост и топлоту зракова апсорбује, слаби. Учени људи тврде, да та атмосфера упија 88% сунчаних зракова, или другим речима, да сунце нема атмосфере, било би нам више него осам пута и светлије и топлије, него што је онако. Но баш тај толики упијај сунчане атмосфере од велике је користи за целу земљу. Кад узмемо, да је огледалима само удвостручена топлота сунчаних зракова често толика, да је човек не може сносити, а да се не опече и озледи, шта би тек било, да су зраци осам пута топлији. Људи не би могли на земљи егзистирати.

А сад да видимо, шта се опажа при тоталном помрачењу сунца и шта се отуд закључује. Помра-

чење сунца постаје врло интересантно у оном моменту, кад је црна плоча месечева баш на сред среде сунца. Но ми нећемо ништа као познато да претпостављамо, с тога ћемо рећи. да сунце онда буде помрачено, кад се месец налази у правој црти између земље и сунца, другим речима, кад је земља у сену месечевом. Кадгод је помрачење сунца, онда је нов месец, као што се по себи 'разуме, кад се зна, у чему се састоји помрачење сунца. Ми рекосмо, да призор постаје тек онда интересантан, кад је плоча месечева баш на сред среде сунца. Тада тек светлост сунчева нестаје и то тако нагло, да се и најхладнији посматрач мора уплашити. То је нешто „страшно, лепо". Очевидац Секи описује помрачење сунца и вели: Сви предмети на земљи промену боју, цела природа добије жалостан и страшан вид, као да прети људима и осталим живим створовима; ливаде изгубе своје зеленило, небо око сунца је сиво, а на њему нема више сјајног сунца, заменила га црна плоча месечева; хоризонт посут је неким жутим зеленилом, лице човечије изгледа бледо као смрт; цела природа махом умукне, тице понестану, животиње се скрију од страха у рупе своје, а кад се уз то све још и температура на једаред спусти, то нам изгледа, као да је сва жива снага природе почела да нестаје, да пропада. Изгледа, као да се грозна несрећа, крај свету приближује. — Тако овај очевидац. — На земљи оплада тама, као оно на четврт или по сата после заласка сунчева, тако, да се неке јасније звезде укажу. У тај мах изгледа црна плоча месечева окружена са свију страна јасним, као сребро белим, често жућкастим прстеном од не велике ширине, који се зове венац (corona); из њета излазе на све стране по облику неправилни светли зраци, управо сноповни зракова, који на месецу изгледају онако, као што наши сликари светитељима сликају око главе. Тај појав долази од утицаја наше атмосфере, као што ћемо доцније видети. — Али то још није све. На више места на ивици месечевој виде се ружичаста узвишења или појединце или у неправилним конгломератима. То су тако зване протуберанце protubérances, proéminences), које смо једном већ споменули. Ове нам изгледају као снегом покривени врхови брегова на земљи, кад их сунце на заходу осветли.

Да речемо коју напоре о оном светлом венцу, који се у то доба види на месецу, управо око месеца. Дуго не могаху астрономи бити на чисто, да ли је узрок томе на месецу или на сунцу; закључивали су, да узрок лежи у месечевој атмосфери, но данас знамо, да је месец без атмосфере и да се узрок венцу мора у сунцу тражити. Светлост његова није мања него у пуна месеца при најповољнијим условима. Венац тај је концентричан са сунцем, светлост му опада са удаљењем од сунчане површине. У опште се узима, да је најсветлији део венца у непосредном додиру са фотосфером. Регијони, по којима се венац шири, јесу они исти, у којима се појављују пеге и буктиње, другим речима у којима је дејство сунчаних снага најјаче. — Чим се месец већма креће према истоку, тим се венац све више губи на тој страни, док се на западном крају све већма указује. И ово је јасан доказ, да венац није ни у каквој вези с месецем, него да је на сунцу. Астрономи су анализовали светлост, коју венац издаје, и нашли су, да он делом властитом, делом рефлектованом светлошћу светли, да у оном моменту, кад је сунце тотално помрачено, све Фраунхоферове линије из спектрума нестану; спектрум венца је слаб, али потпун, на неким местима виде се светле линије, светлије од осталих делова у спектруму, а те баш одговарају светлим цртама у спектруму поларне светлости. Ову последњу појаву, управо узрок њен, одношај и свезу поларне светлости са светлошћу короне, наука још није разјаснила, као ни саму појаву поларне светлости. Мислило се, да је венац парманентна поларна светлост сунчева, дакле исто, што и поларна светлост на земљи. — Те светле црте у спектруму долазе од директних зракова хромосфере, коју месец није сасвим покрио. Баш оне и дају повода научењацима, да мисле, да је и венац ваздушасте природе и да је један слој сунчане атмосфере. Но најчудноватије је то, да су многи посматрачи те исте светле црте у тај мах видели на црној плочи месечевој. То долази отуд, што су дотични зраци рефлектовани на земаљској атмосфери и одатле на све стране расути.

(Настаниће се.)

ЛИСТАК.

ПИСМА ЛУКИЈАНА МУШИЦКОГ ЂОРЂУ МАГАРАШЕВИЋУ.

Љубезнѣйшій Пріятелю!

Вукова Лексикона іошт' не'мамъ. Писао самъ Копытару, да ми што скоріе по дилижансу пошље. Жао ми є Вука и Копытара — найвише чрезъ умаленіе обще ползе — што су се тако, као што ми пишете, осрамотили. — Я се чудимъ Копытару, и срдим се

на нѣга, што є, као цензоръ, — оне свињарије или свињарства допустіо. — Тако ћу му и писати. У нѣговой є дужности, недопуштати ништа contra bonos mores. Срећан ће бити, ако га Митрополитъ не устужи Полицаю Бечком'. — Лакомисленни люди шкодите общей пользи, и собственом свом' намѣренію, што є іошт' луће. — Конытаръ ми є послао оно возраженіе свое подъ тітломъ — Uiber Wuk's Wörterbuch &. И то ми се не допада! Бори се весма остроумно, учено, силно, ал' купно и весма грубо и безобразно, тако да се поредъ Х. — каса и чести М . . . . . — Мал' те нису ови Румію дали, да му грубо отговори. Конытаръ ипште може мнѣніе. Я самъ му обећао дати, док' скупимъ и други' Літератора мнѣнія. єзыкъ є славенскій, у смотренію наше' олтара и богослуженія — нама свящєнъ, свєтъ єзыкъ (noli me tangere), у смотренію народне дичне літературе средство к' возвышенію народа сербског' паче свію каоолически Словена (O praesidium et dulce decus meum!) Себате ли се она три пандура Досіоєва, како преварише Старца, да сбаци ягње съ леђа? — Таковы се морамо чувати — напаче ако су странни — кадъ нам' гаде славенскій єзыкъ. У последњем' Резултату свог' возраженія правда Конытаръ свое намѣреніе. Онако ћемо се съ нимъ — plus minus — согласити. — Явите мнѣнія опетъ у Рѣчнику, и овом' опоменутомъ возраженію. Сйгналъ є къ великом' раіу. — Моірите на впечатлѣніе, кое ће учинити Нешичено обявленіе. Я му се весма радуемъ.

Весма сте ми драго учинили, што сте ми явили, да ступате у союзъ супружества. Срећно и дуговѣчно у нѣму пребыли! Да вам' принесе радости, утѣхе, домашнюю срећу, кою супружницы желити могу!

Отпишите ми скоро; можете ми послати писмо по нѣком' Змеановичу, кои є одъ насъ ракію купіо, и већъ дође мора. — Онда ми пошлите на мой рачунъ, или нек' Вам' тай Змеановичъ плати, 1. тесте оног' вели-папира. Ако узимате Рѣчникъ, пошлите ми по нѣму; вратићу га таки опетъ.

Поздравите Гдна Камбера.

Остаемъ Вамъ

у М. Шишатовцу 30. Јан. 1819.

неизмѣнный пріятель

Л. Мушицкій, архім.

КОВЧЕЖИЋ.

УЗ НАШУ СЛИКУ.

Данашњем броју на челу приказујемо читаоцима „Стражилова“ лик часнога проте Павчевског а песника српског **Васе Живковића**. Давно је већ и давно, како се његове красне песме певају по народу. Знаде заиело свакн Србин за његову сватовску песму „Одби се бисер грана“ и за његово „Рудо иде Србин у појиште.“ Од многих му превода са страних језика спомињемо само „Гиздрача“ Шилерова, који је Живковићу необично пошао за руком. Штета је, што су прочитни радова растурени још по часописима, те „Орао“ има право, што вели, да би надлежни српских књига учинили заиста роду глас, кад би песничке производе Живковићеве издали у збирци.

ГЛАСНИК.

(Прослава Вукове стогодишњице), која се имала одржати у овом месецу, одложена је за месец мај друге године. Као што смо доносили (више „Одјек“, бр. 103.), одбор је предложио и министар просвете је одобрио ово одлагање с тога, што још није свршено питање о преносу Вукових костију из Бечкога гробља. Осим овога главнога разлога одбор је предложио одлагање још и због тога, што се нема поуздања, да би се сви припреми послови, нарочито они за свечану представу у позоришту, за време свршили, тако, да цела светковина достојно одговара великом слављенику. — Међутим читаћу у иностранним нашим листовима, да се по одређим нашим местима спремају прославе за Митров дан о. г. Тако ће у Сенти читаоница српска да прослави тај дан с јавним предавањем о Вуку, које ће читати кавд. проф. Милинје Лукачевић, и у вече са сѣлом. — Ако, као што видимо, и не ће бити тај дан главне прославе оне у Србији, наша већа места с оне стране могу иак прославити Митров дан, да би тако у њу могле све наше корпорације с оне стране бити многобројније застуиљене у Београду.

(Мита Јанковић Поповић), потпредседник црквене општине у Вршцу, умрло је 26. сент. Остављо је све своје непокретно имање црквеној општини с тим, да његова жена ужива ио овог добра, док је жива; а после њене смрти прелази у посед општини. Од прихода има се трошити на одело српске сиромашне школске деце. Имање вреди, као што пишу „Застава“ (бр. 148.), до 10.000 фор. Покојник је био један од оно још за цело мало Срба, који је до смрти своје сиіасао о српској Војводини.

(Његова Светост српски патријарх Герман Анђелић) даровао је, као што читамо по листовима, православној саборној цркви у Карловцима 1000 дуката, да се од интереса тога набављају и оправљају црквене утвари за ту цркву; дао је фонду за потпору свештеника и свештеничких удовица Карловачке архидијецезе 20.000 фор.; и основао са 20.000 фор. фонд за пензије по једном професору у Карловачкој гимназији, који мора бити неприкорног религіозно-моралног и политичког владања, а свагдашњи митрополит-патријарх ће но своју савести одређивати, кад, ко и колико има уживати из фонда тог.

(Др. Милан Јовановић Батут), одличан стручњак медицински и књижевнпк, изабран је за професора хигијене и судске медицине на великој школи у Београду.

(Ј. К. Аџаловски), славни сликар руски, славио је 8. о. м. у Петрограду педесетогодишњицу свог уметничког делања

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Споменица у славу стогодишњице Вука Стеф. Караџића и преноса његових костију у Београд.) Уметник-сликар Кочовић Николина у Загребу, која је за последњих десетак година издала више красних производа домаћих уметника и сликара, приредила је сад слику једну у великом формату, коју је нарочито пред уметник Фердо Кикерец. Слика приказује лик Вука Стеф. Караџића; над тим је ликом вила српског народног песништва а под Вуком је гусларе. Са стране су ликови: Краљевића Марка, цара Душана, Југа Богдана, с десна, и Милоша Обилића, кнеза Лазара и Старине Новака, с лева. Како су издавачи спремили огромну накладу, то продају слику по одиста јефтину цену 1 фор. Још је сваке похвале достојно, што су издавачи један део чистог прихода од те слике одредили као прилог на споменик Вуку. — Са своје стране топло препоручујемо нашем свету ту красно израђену а јефтину слику.

(Роберт Толингер),ликовног срп. певачког друштва „Гусала“ у Вел. Кикинди и композатор толких музикалних прилога уз „Гудало“, лист за глазбу, што је излазио лане у Вел. Кикинди, као и других многих песама српских, даје од летос по свима нашим крајевима концерте на свом инолончелу. Кудгод иде, бере уметничке ловорике и прате га одушевљене похвале. 26. сент. давао је концерат у Старом Бечеју. Као што напоменусмо „Застава“ (бр 150.) пише, поетирао је Толингер сјајан успех. Хвали му његову композицију „Гајоту“, а особито „Српске импровизације“, за које се тон пријатном и присутни Несрби одушевили били. „Они нежна звуци познатих нам српских мелодија одмах те“, вели, „у срце теку. На тек они најјеснији прелази на наших мелодија у карактер источњачки како ли нам улиће неброј пријатних утисака са најчистијим узивањем! — Његова свирка приказује нам индивидуалитет за себе, нешто самосвојно. И тон и техника и начин приказа, све је то одлучно само његово. Тон је пун, округао; но потребна сналазљивост и нек, сладак. Техником надвладује, а нежном кантиленом очарава. Пушка у облику, веома елегантно, а при том најпогодније издржавање најтежих пасажа, па онај фини укус у кантиленама, све то чини те је у вас Толингер јединствен појав, који махом привлачи. Свирка му је увек веран тумач композиције, није наметљива, но за то утисак и остаје тим јачи, трајнији.“ Као што пета извештач пише, Толингер је наумио, да у овој сезони приреди око 20 концерата по разним српским крајевима. По свему виртуоза свестарога гласа, Давида Попера, он је рад, да сам рад и живот свој намени тој племенитој музичкој струци. На када у туђе крајеве оде, не ће никад заборавити, какво благо лежи у Србији, но ће се увек и у земљу своје славе сећати Србија и писама нашим, те ће их, пештачки обрађене, с поносом износити и пред страни свет у најлепшем виду.

КЊИЖЕВНЕ ВЕЛЕШКЕ.

— Прву књигу Вукових Дјела повезала је државна штампарија у дивна повез и продаје ју по 4 динара (или 2 фор.) Најтоплије препоручујемо свакој српској кући ону честиту књигу, јер јој је у свакој српској кући на столу као украс безусловно пре место него многима страним „дивотнадальима“, која су лепа само по корицама и илустрацијама.

— У „Одјеку“ (бр. 103.) читамо, да је напшао и 3. број „Немање.“ Ми тренет броја још нисмо примили, па да свој лист пошљемо, као обично, у замену.

— У 35. броју нашег листа јавили смо, да су издањем књижаре Миливоја Каракашевића у Сомбору као школска књига нашле Библијске приповетке из старог и новог завета, како их је према наставном плану високог народног школског савета од 6. Јулија 1878. за трећи разред народних школа удесио учитељ Симеун Ковачић. О тој је књизи „Јавор“ у својем 37. бр. донео поопширан реферат а после у 39. броју белешку, која казује, да учитељ Ковачић није те библијске приповетке написао својим стилом и прорастао својим рефлексијама, него их је скоро ене преписао нарочито из Данчићевих „Приповедака из старог и новог завета,“ које су издањем књижаре браће Јовановића у Пакрацу изашле већ у 15 издања. Услед те белешке издавље књижар-издавач Миливој Каракашевић у Сомборском „Бачванину“ (40. бр.), да неће штампати Библијске приповетке на IV. разред, како их је удесио Симеун Ковачић.

— Јаков Игњатовић јавља у нарочитом огласу свима онима, који се пријавили на његову „Патницу“, као и онима, који се још нису пријавили а распитују за судбину тог романа, да ће га о свом трошку на свет издати и да је цео рукопис већ предао у штампу. Да би и сиромашнији свет могао доћи до „Патнице,“ поделио је Игњатовић цео роман у више свезака, од којих ће прва изаћи на свет најдуже до Митрова дне ове године а шваће најмање десет штампаних табака на формату француске осмине на лепој углађеној хартији. Тој првој свезци биће цена 60 новчића. Поручбине и новаца треба да се шаљу штампарији Арсе Пајевића, коме је писац поверио не само експедицију, него и продају целог дела. У огласу свом вели Игњатовић међу осталим и то, да се неће књати, ни књигу купи и прочита. Он зато јемчи сваком своји дојакошњим књижевним радом и уза се, да му и овај потоњи рад неће бити лошији, ако не буде бољи од дојакошњих његових радова од оне руке.

— Удружење јавних правоваступника у Србији, решило је у својој другој годишњој скупштини, да расипше у року до 31. дец. ове год. награду од 300 динара у злату за најбољу награду бар на 4 штампана табака. Ово је темат: Показати узроке, са којих су недовољна судска законска наређења о личној безбедности у Србији и предложити формулисане одредбе, које треба о томе уваконити и у материјалноме и у формалноме праву. Израђене подпеће оцењиће нарочити одбор, састављен из судија, професора правног факултета и правоваступника. Награђен темат штампаће се трошком друштвеним и остаће друштвена својина. Израде ваља поднети одбору удружења по убичајеном начину при књижевним стечајевима.

— Као што читамо у Задарском „Српском листу“ написао је Марко Цар на талијанском језику опширну расправу о Вуку и народним песмама, а намерао је издати, кад се буде славила слава Вукове стогодишњице и преноше се његове мошти у Београд. Цар је и неколико одабраних народних наших песама превео на талијански те ће их у преводу уврстити у своју расправу. Наслов је тој расправи: „Vuk Stefanović Karadžić e la poesia popolare serba.“

— Јован Бошковић у 1. свесци својих дела баца кривицу на Хрвате и њихова књижевна дела, што се и у нас књижевни језик искварио, као да су преко њих у нас погрешке ушесене. Наравно да се с хрватске стране дизао глас против тога, ако се отуд кадгод и прнма, да је језик у књигама штампаваним ћирилицом ипак лепши, него што се у пећини хрватских књига налази. Имају и овде и онде право. Но, ако кемо но души, морамо признати, да је у томе и на нашој страни много греха. Дакле, грешимо ми, а грешс и они, па прнмамо један од другог као уз прнос оно, што не ваља. На

силу божју уклатимо, бог те пита откуд, праве скрпеже по туђинском калупу, на мало по мало — и не осетимо, кад нам се, и противу наше воље, поткраде каква туђица. Али ко назалуно прати, како се од неко доба у хрватским листовима (в. пр. у Viencu, у Zori, у Iskri) пази на чистоту језика, и у нас (особито у политичнима) с оне стране, на то прилично, бог ће, и с оне, не пази на то, — познаће, да кодкоје хоће да се окрене на другу страну, те као да сад ми признамо, што одавна већ они забављују. Али још и данас много употребљавају Хрвати у своме књижевном језику таких израза и речи, да би их, као што је већ једном у овом листу казано, често морао човек преводити ток на српски, да разуме смисао, а онамо слушајући се тобоже једним језиком. — Ипе негде читамо у једном хрватском листу и. пр. Sadašnji tjedav (Ријечник) nastup (l. na ministarsku stolicu posdravio je narod oduševljenko. Но богу брате, шкаи ли, шта значи наступ? Отуд, поред наших, жали боже и без тога, силних грехова, прелазе посредно или непосредно, а без непоље, и ноши међу нас; непосредно — кад српски читалац, који није баш бог зна како вичан правилну говору, чита у изворнику хрв. књигу, а посредно, — кад из хрв. листова или књига наши листови, као што смо приметили ово данас у једном српском листу, што прештампају, па остане све онако, како тамо пишу, каква просто подизелини бајаги вешту слагачу хрватски лист, да овај с латинице слаже ћирилска слова. Тако се далеко забрзади на тај начин, да слагач по неки пут слогни и страшу реч онако, како се пише, а не, како се изговара, в. пр. кладирак место кладира, јер наравно Хрвати страше реч онако пишу, како се и у овом језику пишу, а тога ни би било, да се бар у коректури нади. Отуд збрка! А „Бранчичина српскога језика“ и „Филолошким имењем“ корпстаће се када поколебе оно, што ће тек после нас доћи.

— Хумористични роман Лудовика Халевија „L' abbé Constantin“, који ни немамо чак у два српска превода, наиме од Бранка Мушицког под насловом „Делија девојка“ и од Ђорђа С. Симића под насловом „Поп Коста“, прерађен је и уведен за шаљиву игру. Аутори комада, Хектор Кремије и Џеф Декурсел, читали су га неки дан пред управом и глумцима земаљско-позоришта у Пешти. Комад ће у току месеца новембра приказати бити на реченој позорници.

— Од глумâ Григорија Чикије, првог данас међу драмским песницима мађарским, изашла је ове дане песмарица српска, у којој је најновији његов комад „Дивља ружа“ („A vadrózsa“), што се пре неколико недеља први пут данио у Будимпештанском мађарском народном (пештеској) позоришту. Од Чикијевих је комада досад у нас преведена „Црна нега“ („A sötét pont“), коју са успехом дође наша народна позорница друзинна. Осим тога су преведени још и његови „Ваборбкок“ и „Задушни Филип“ („A jó Fülöp“); оба су ова превода већ у приправности да их приказе позорнина друзина, кад за који дан дође у нашу средину. Прки и последњи комад превео је уредник овог листа а други је превео Милан А. Јовановић.

— Немац професор Фрања Беме написао је опширну Историју опере по изворима у 4 свеске, са музичким прилозима. Ово су поједини одељци те књиге: 1. Опера у Италији. 2. Опера у Француској. 3. Опера у Немачкој. 4. Опера у Енглеској, Шпанској, Шведској, Русији, Чешкој, Угарској и Америци.

СМЕСИЦЕ.

(Дар српске краљице Јелене). Српска краљица Јелена, кћи француског краља Лудовика Светога поклонп свом оцу јевшиље на словенском језику, које ној даровано српски калуђери, када је примила православну веру и удаљом постала српском краљицом. Када Лудвиг прими овај свети дар од своје кћери, преда га на сахрану Лоренској саборној цркви, где је чуван под именом Text du sacre, те се на то српско православно јевшиље заклињаху сви француски краљеви од Лудвига Светога до француске револуције. О том јевшиљу пише Добровски у „Словину“: „Тај су рукопис ценили толико, да га је надбискуп, Лоренски кардинал, дао на Тегово (Брашанчево) носити као светињу с литијом. Но за револуције буде та књига спаљена. Рукопис беше неки у корице оковане златним плочицама и урешене драгим камењем. Садржина је била раздељена у два дела и писана двојаким словима. Французи су мислили, да је једна врста писмена била грчка; но кад су показали рукопис руском цару Петру Великому, 1711., рече им цар, да је то писмо ћирилско-глаголско, које је познато у Русији. Слова у другом делу ове књиге нажа енглески ученак Тома Форд Хик светоројеронимским, којим се и сада још служе Далматинци код црквених обреда.

(Гроб цара Душана). У Београдском листу „Српству“ пише М. С. М., да су му приликом бављења у Призрену „неки од познаника и пријатеља доказали и после тешких и великих наклоптава на имепицима свете Богородице, које наћоху испод својих постављених кутчета, да никому ништа казати и открити не ћемо, говораху нам и тврдаху: да знају местимице, где је сада гроб Душанов; да је тело његово и сад у труни (сандуку) златном, опај у сребрном, на опај у земљепом; да су га преда њихови откупили од Синан-пашиних војника 1590., кад је овај, убив 40.000 Срба устаних на Цриом Потоку (Кара Су) изнад манастира светог Арханђела, овај осноспо, порушио, од истога градпна подигао своју више пута спомпнвану у Призрену Сипан-паша џамп сви и т. д.; да га од ово доба до данас, предајући ту тајну с колена на колено, чувају, крију и т. д. и по завештању својих предака, с страшпим и огромним клетвама, тек ће онда открити му гроб, кад ова земља буде српска и т. д.; да знају, где су још и сада целокупне и непредаме остане царице Јелене, жене Душанове; да знају, где су остале, архиве, и т. д. све саме ствари, ради којих се губи глава тако олако. На жалост испитавања дознали смо, да осим својих породичних предака с колена на колено, с ова на сина опако исто, као што се чувају у нашем народу легенде, легенда и т. д., иду та причања по народу.“ — Нека од овога ни полаз није у ствари, добро је, ако се на и тако одржака српска свест у тим тако забаченим српским крајевима.

САДРЖАЈ: Својој музи. Песма Драг. Ј. Илијћа. — Наја. Приповеда Кеавер Шандор Бялски. — Мајетор Лука. Песма од Љубинка. — Ето те је био крај. Приповетка Стање М. Стевановићеве. — Павле Орсат Хајдославлп, словачки песник. (Свршетак.) — Бранич српскога језика. Пише Јован Живановић. — Суше и његова спојства. (Наставак.) — Листак. Писма Лукијана Мушицког Ђорђу Магарашевићу. I. — Кончешић. Уз нашу слику. (Прота Васа Живковић, песник српски.) — Гласник. — Позориште и уметност. — Књижевне белешке. — Смесице.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 43. У НОВОМ САДУ 22. ОКТОБРА 1887. ГОД. III.

НАЈА.

ПРИПОВЕДА КСАВЕР ШАНДОР ЂАЛСКИ.

(Наставак.)

Застидим се препланим се, да није можда чуо мој усклик, да не погађа можда све, и чисто ми је — јао, да кукавштине ли! — било лако, кад сам из његова боцкања могао разабрати, да је он целу ту ствар схватио као обично ашиковање.

Одем с њим а за Најом се нисам више ни осврнуо.

Тога дана нисам се усудио, да пођем потражити девојке; исто тако ни сутра дан, па ни трећега дана; а четврти сам дан морао у службеном послу отпутовати на дуго времена у сасвим противни крај среза. Онде сам пробавио четир месеца, и бог зна, докле бих још био тамо, да наједаред не дође позив, да се одмах повратим у седиште своје области, јер имам да предузмем врло важну службену ствар.

За дванаест часова знао сам, каква је била та »врло важна службена ствар«. У селу Најину побунио се народ против нове раздеобе поседа, како је установљено било сегрегационалном и комасационом парницом. Поубијали разјарени сељани два или три властелинска бироша, јер су хтели да ору земље, које су досад биле сељачке а у комасацији припале властелинству. Растерали поверенство, које је истога дана имало да затвори старо гробље, јер је по новој мери пало под границе властелинских шума и пашњака. Најпосле су пароха са кнезом и старешинама затворили у општинску стражару, а читаву властелинску чорду ухватили су тобоже на кварц, јер је била на паши по пашњацима, који су пре припадали сељанима. Готово читава буна те се нико није усудио у село. Предстојник је брзојавно позвао војску а мене је одредио, да будем обласни повереник код бракијалне оврхе. Ја сам наиме на жалост своју — ах, на срамоту своју! — био на гласу као необично »енергичан чиновник«. Томе сам гласу имао да захвалим. што су ме увек у таквим опасним приликама изашиљали. Не знам, да ли сам у истини био енергичан, но истина је жива, да сам још сваки најбеснији отпор знао скршити и то не тек међу славонским народом, којега мирољубивост и млохавост није прикладна за отпоре, него сам га скршио и међу народом загорским, који у својим жилама још многу капљицу Гопчеве крви носи. Дакако данас — данас нисам више такав. Али онда сам био још млад, био сам луд, веровао у све, пак веровао и у светост, оправданост и корист закона, државе и друштва. С тога сам у приликама отпора држао, да ми је прва дужност успоставити снагу закона и сваку центрифугалну вољу покорити вољи закона и власти. Ах, да срећне ли лудости! А такве се лудости управо заодевају у свакојаке безумне формуле. Најпосле то и морају, јер не подносе голотињу разложности и њену једноставност, како их истина подноси. Мене је таква луда формула сасвим савладала била те сам мислио, да сам на висини савршенства, кад нисам у приликама побуне народне познавао никаквих обзира, који би могли ослабити строгост мера, које су потребне за мир.

Тога пута нисам баш нимало био у бризи, да ли ћу моћи ред успоставити. Држао сам, да је пријава претерана, и чисто сам мирна срца мислио на час, кад ћу с батаљоном војника улегнути у село. Шта више сам се радовао, што ћу опет видити Нају. На онај њен разговор о сегрегацији сасвим сам био заборавио. А ипак — могао сам се сетити! Ал баш је често, као да нека виша сила утиче и сву обичну

логику наше душе и наших дела у закутак гурне, па удеси онако, како она хоће. Тако се ја писам сетио тог разговора пити сам буну у икакву свезу доводио с Најом, ма да су ми у стану казивали, да је за време мога одсуства неколико пута долазила сељачка нека цура и силно распитивала за мене, а инак није хтела казати, по што долази.

— Да није Наја?

— Не знам, како јој је име, али је богме лепа била! Е, господине млади, та ви баш знате, шта ваља! — и стара се моја газдарица лукаво шаљиво насмеши и запрети ми прстом.

— А, та, немојте! — и већ да се отресем, ал она:

— Чекајте, чекајте, господине, донела је нешто за вас! Одмах, одмах! Донела једну шареницу.

— А што јој нисте казали, где сам?

— Чему? Ха, ха, ха! Инак сте били предалеко. Пак сам мислила, немојте да се љутите, јест, ја сам мислила, да вам не би било можда драго. Јест, ћаво би знао, какве су данас девојке! Не стиди се то ништа, па да вас тражи, што се због неприлика. Но, ви ме разумете. И тако сам ја мислила, још ћете доста рано сазнати.

— Не булазните којешта, молим вас! — пресечем реч брбљавој баби и похитим напоље, да пре одласка купим Наји свилену мараму и фине вуне. Готово сам био сав нестрпљив, да што пре будем у селу и да се с Најом састанем. Возећи се онамо више сам мислио, како ћу удесити тај састанак, него ли како ћу изаћи на крај с буном.

Што да говорим о буни? У први сам мах већ увидио, да извештај није био претеран. Још један само час и ми бисмо прекасно били стигли за пароха и старешине. Стражара је већ горила на једном углу. Но опет у селу нам је био лак посао. Било их је ту тек нешто људи. Није много теже било ни у пољу. Сељани — није их било баш бог зна колико — побацали се истина потрбушке по земљи, да препрече орање, и обесили се за точкове властелинских плугова; било је и силне вике да је спахија подмитио суд и господу и старешине; но кад се војници приближили с бајонетима и двојицу или тројицу догурали до зида, онда се разбегао свет. Теже је било у шуми и по пашњацима. Онде сам морао употребити пушке. Но права се тешкоћа указала тек код гробља. Ту се слегло готово све село. И старо и младо, и људи и жене, сви су ту били, и свако најмањи, свако најнемоћнији држао је барем ћулу у рукама. А видило се и пушака и коса и сикира. Некакав замрљан отрцан деран лупа као бесан по сеоском бубњу. Канда је тек сад дошао до праве сиграчке! Пре но што су нас приметили, било је свакојаке вике, клетве, халабуке, било и смеја, било лакрдије и обешењаклука. »Вичу људи — добар знак! Псето, које гризе, не лаје!« — помислим у себи. Чим се ми показасмо, настане гробна тишина. Светлуцање истакнутих бајонета на пушкама војничким имаде у себи нешто страшно, нешто слична вијугању змије, па је деловало на народ. За први се мах све препало од страве. Ја употребим ту згоду па их узмем гласно позивати, да се одмах разиђу. Но овога пута, или сам био другојачији, но обично, или — што ли — ја не знам, мој глас није имао у себи сву снагу, као другда, а ја сам то у себи добро осећао. Зато и буде, да се на моје речи подиже силна вика.

— Не дамо ми! Продале нас старешине и пароx. Добили најбоље земље па држе уза спахију против народа. А куд ће толики свет, кад му све отеше? Па и свега тога није доста гладним вуцима, него дај отимај сиротињи и ово гробље, где нам дедови и прадедови од земана почивају, — још онда, кад дођосмо из Херцеговине пре две стотине година! (Свршиће се.)

М А Р А.

„Црне ли су очи твоје кћери Маре!
„За то црна вина точи ми, крчмаре!
„Црне очи љубит, црна пити вина,
„то је моме роду једина старина.

„Све што ми је овдје на земљици мило,
„све ми је увијек, ув'јек црно било:
„очи, вино и гроб, — то је благо моје,
„моје црно благо, црно је све троје!“

Тако Лазар пјева, шаком о сто̀ лупа,
све се чаше тресу и дрвена клупа;
а остали гости, што около сједе,
на пијана страшца зачуђени гледе.

„Шта се збуњујете, поштовани гости?
„Неће овдје нико оставити кости.
„Ја сам миран дјечак, миран као и ви.
„Чега се бојите? Остаћете живи!

„Ја лупеж пијесам, а ни убојица;
„но суд царски каже, да сам пијаница.
„Пијаница? Добро! Ко да боље суди?
„Ја штујем, што кажу ти цареви људи.

„Да, свакога штујем; ал не штујем тебе,
„Милоше, твој поглед у срце ми гребе.
„Шта ме тако гледаш? Немој се силити;
„твоја дивља срдба сва ће заман бити!

„Ко од нас двојице боље пјева, чуди?
„Ко је бољи јунак? Нека Мара суди.
„Ха! Милоше славни! Баш је срдба 'вака
„За једног Милоша, за српског јунака! —“

Скочи на то крвца Милошу на лице,
па осорно стаде испред пијанице:
„„Срдба моја много коштаће те муке,
„„ал на тебе п'јана нећу метнут руке!

„„Отр'језни се сутра, ето мене спрамна,
„„јер те ништем, хуљо, још и одавна;
„„на вељ нећеш пити — ево р'јечи своје —
„„нити црна вина, нити крвце моје! —“

На те р'јечи момци згледаше се дивље,
један другог крвним оком изазивље;
једва да с' устегну обудани гњеви,
јер им руке дрхћу, у руку ножеви.

Преплаши се газда, пробљједи му лице;
пробљједише усне гиздаве Марице;
а страшљиви гости, не знајућ куд више,
и чаше на столу пуне оставише,

Остадоше момци; и у соби голи
зас'јевнуше ножи. Ко ће да одоли?
Лазару је мишца ко у лава јака,
ал пред собом има другога јунака.

Тешко јесте лаву да предоб'је лава;
ни Лазар ни Милош још не попуштава;
један другог скопа, и грдно га туче:
у мишци је челик, око пламен суче.

Пон'јеше се тако; а ни једне р'јечи
из крвавих уста неће им избјећи;
свак се смртним мўком голим ножем труди;
муку само чујеш усп'јеханих груди.

Пон'јеше се још те, ал Милошу паде
љути нож из руке — за час сами стаде;
крвена му крвца источи из усти,
и на тле се сруши, чим га Лазар пусти.

Стаде грозна вика, но ће Лазар ома
још крвавим ножем, гдје се крије мома:
„Дођ' на Дунав сутра, моја ћуро славна!“
Побјеже ко стр'јела преко поља равна.

II.

Тече мутни Дунав. С десне стране, с л'јеве,
видиш само српске лијепе крајеве;
а зора поздрављa са небеског свода
земљу, којом тече тако силна вода.

И указа зора своје лице младо;
ал ће Дунав: „Зоро, н'јесам ти се надô
тако рано данас! Буд ти мука лака;
ал зашто да будиш уморна јунака? —“

Чуо Лазар овај разговор, па уста;
ал пред оком магла стере му се густа;
од синоћњих згода тешка му је глава,
и све му је тешко — кô да му се спава.

Таре црне очи, наоколо гледа,
али своје стање схватит му се не да.
Шта је синоћ било? Ох борбо, ох муко!
У пустари с лавом Лазар се је тукô.

Њега лав спопао за врат и за раме,
пон'јеше се све до на крај једне јаме,
и да с' не помоли он анђелу своме,
оставити њаше кости лаву томе.

Ах! Лав бјеше Милош! Анђио ћура б'јела!
Па не бјеше лава, не бјеше анђела!
Сад се истом сјећа, помлади му лице,
распитује жељно мукле околице.

Хоће л она доћи? — А шта му је она?
Зар мелем за рану оног срца бона?
„Ах не бјеше синоћ толко вина пити,
„пијан човјек може човјека убити!

„Убити, убити! Шта сад мене чека?
„Г'дје ће више мира бити за менека?
„Ал да хоће Мара, Мара моја доћи,
„с њом се и у пакô може радо поћи.“

И тако стојећи у блату, све гледа,
ал још људске слике разабрат се не да,
у недоглед пусти равница се шири,
само мрко око кроз трстике вири.

И бијаше сунце у вис се попело,
да на небу заузме своје старо сјело,
кад ће млада Мара на коњицу живу
прелетјети поље и очину њиву.

Мисли коњиц, вила на њему да сједи,
на он неће мање од виле да врједи.
Кô стријела лети, руши, ломи, ваља,
и за собом поље у чуду остаља.

Још'те мало, мало! — Ево стоји Мара
пред бл'једим Лазаром; срце јој се пара,
стеже јој се грло, тајни јад је мори,
па не може једна још да проговори.

Гледа момак цуру, ах, пред њиме, ту је
њег'во злато! — ипак не мож' да вјерује.
Што је тако данас сузна лица, бл'једа,
и што њега с коња тако оштро гледа?

„Ах, Лазаре! —“ цура најпосле ће сада,
„ево ти над главом невоље и јада,
„немој мислит, да сам к теби дошла амо,
„да по пустом св'јету заједно бјегамо.

„Мојој тврдој вјери ти вјеровô н'јеси,
„па крвнички синоћ спопали те б'јеси.
„Милошевом крвцом окаљане руке
„нек ти кажу стазу и паклене муке!

„За Милоша никад не бих пошла била,
„кад сам се са тобом тврдо заручила.
„Ал сад више нећеш моје гледат лице:
„нећу жена бити грозна убојице!

„Слушај: скочи народ, царски т' ишту људи!
„бјежи, пр'је нег ти се срамота досуди.
„Још'те ово за те на срцу ми лежи:
„хоћу да се спасеш. Ево т' коња! Бјежи!“

Лазар мукло слуша; скаменьен је гледа,
чини му се, да је као самрт бл'једа.
Она сјаше с коња, па крију њи лице,
побјеже путањом веселе равнице.

Сам остаде момак. Још његово око
упиждрено мотри у поље широко;
са широког поља сврнут ока неће.
Њега гледа Дунав, ал све напр'јед тече.

III.

Пролазили часи, пролазили дани,
ал не бјеше л'јека Лазаревој рани;
диње траже једе, мутне воде пије,
а од чистог сунца у блату се крије.

Тражили га свуда; али њега нема;
распитују Мару, ал је цура н'јема;
распитују газду, ал је газда тужан,
што три чаше вина Лазар му је дужан.

Свуд, гдје тополчија нога може станут,
гдје убојице могу о по ноћи панут,
свуда разгледаше, напериште уши;
само Мара знаде, када сузе суши.

Мара сама знаде, ал причиња лице,
Као да јој је жао, што нема убојице.
Питајте га — каже — ту је, можда ту је!
Па противним путем људе упућује.

Мислила је једна, одн'је дорат њега,
на сад можда сретно он далеко бјега . . .
Када једне ноћи она с' од сна трже,
коњиц празна седла пред вратима хрже.

Проблиједи тада лице јадне Маре;
скочи на прозоре, завикну: Лазаре!
Ал јој само Дунав, што се с' н'јеском кара,
с далеке обале мукло одговара.

Нема, нема, нема! Шта ће она саде?
Таре сузне очи, заузбија јаде;
гледа у ноћ црну, ал у црној ноћи
ништа, ништа нема, што ће јој помоћи.

Само коњиц хрже, кô да цуру пите,
кô да цури каже: сиђи у двориште!
Она коња слуша, — окл'евања није, —
јер већ јој се чини, да га разумије.

Полако силази низа стубе млада,
до коњица стиже — али шта ће сада?
Ах, сретне помисли! „Ој коњицу, лети!
Не жали ме, оче; л'јепо ћу умр'јети!“

И кô жути листак, кад га вихар носи,
а од вихра не мож' покоја да проси,
тако бл'једа Мара лети: миса једна
не да мира јаду њена срца б'једна.

Напр'јед, напр'јед само! Мртво поље лежи,
а све за њом дрвље и камење бјежи;
а копитом коњиц тврду земљу туче,
кроз нодрве веље живу ватру суче.

Крваво му жвало ноћни вјетар пије,
о крваве боке љути бич га бије;
кад из једног буса глас се зачу тада:
„Ко то пољем лети! Заустав' се, млада!“

Чији глас то бјеше? Зар спознаше Мару?
Хајд', дорате живи, бјежимо к Лазару!
„Заустав' се, млада!“ још се једном чује,
и у муклој ноћи грозно одјекује.

„„Брже, мој коњицу!““ За њом људи вичу,
из сваког грмена као сјеме ничу;
с'јевају у тами осветничке очи:
јаох! више нема Лазару помоћи.

Стрчаше се за њом људи са свих страна,
ал дорату младом цура је лагана;
њој на недром челу већ се радост пише,
већ далеко људе натраг оставише.

Ал одмора нема. Брже, брже, лети!
И коњиц прескаче дрвље и врлети;
два три скока још̀те — већ се Дунав чује,
гдје дубоким гласом нешто пророкује.

Међ трстима црним црна једна сјена
диже се кô слика јаду посвећена;
пут ње сад управи свог дората Мара,
јер бјеше спознала у тами Лазара.

Стаде она пред њим: „Попни се на коња,
„јер за тебе ова ура је потоња!
„Ево за мном људи, брзо к мени амо,
„Лазаре, Лазаре, скупа да бјегамо!“

„„Остав', Маро; ја сам некад сретан био,
„„сада сам и тебе и част изгубио;
„„нека дођу људи, ево мене справна;
„„хоћу да се предам, хоћу још одавна.

„„Остави ти мене, хајде мирно дома!““
„Немој! са мном бјежи!“ заклиње га мома,
„са мном, са мном бјежи; још за мало часа,
„ни мени ни теби неће бити спаса!

„Попни се на коња!“ И чврсто га хвата,
хоће да га дигне к себи на дората;
Лазар се превија, брани, шкрипи зубим',
ал ће цура: „Ходи, ходи, јер те љубим!“

Кô сунчана зрака што на поље пада
за грдном олујом, чиста, из ненада;
тако ријеч она разведри му лице,
и у плачу паде пред Маром ничице.

Ал навали чета; силна вика стаде.
„„Хоћу с тобом, Маро! Куда ћемо саде?““
„Не бој се, Лазаре, биће теби спаса;
„а можда и мени!“ рече с тихог гласа.

„„Куда ћемо, Маро!““ „Пут Дунава тамо!“
„„Куда ћемо, Маро!““ „Ту је спаса само!“
Полетјеше летом кроз трстику црну,
као очајници што у пропаст срну.

„„Куда ћемо, Маро!““ „Држ' ме око паса;
„пољуби ме само, та ево нам спаса!“
И у Дунав црни с коњем скочи Мара,
вукући за собом у пропаст Лазара.

Сутра зајса чисто сунце са висине,
погледа у води до двије љешине;
трећег дана заман сунце мртве ште:
њих укона Дунав у своје гробиште.

Јосип Берса.

ЕТО ТО ЈЕ БИО КРАЈ!

ПРИПОВЕТКА СТАНЕ М. СТЕВАНОВИЋЕВЕ.

(Свршетак.)

V.

Прошло је неколико дана, како је Ленка у највећој тајности и без сведока испропћена. За то зна она, мати и господар С.

Може се на мах приметити, да више у кући не влада она оскудица, која је пре неколико дана владала.

Сад лече два лекара матер. Она што потражи и зажели, то јој се донесе. Деца више нису гола и боса; соба није више хладна, па сад имају више соба, и нису више онако влажне, ниске, мале и мрачне. Ленка не ради по кући више сама, има своју служавку . . .

Како је на мах све светло и сјајно! . . .

А дал је тако и у души г. С. и у души Ленкиној? . . .

То је трајало тако пет месеци. Мати се опоравља и хода већ по собама лепо намештеним, скоро ће канда бити и сватова, бар тако је господар С. казао.

— Дете моје, шта ће бити с тобом? Хоћете ли се скоро венчати? Шта каже вереник?

— Не знам, мати, питаћу га.

— Видиш, дете моје, шта свет говори за вас двоје? Ја знам, да је свет рђав и покварен, и да мисли, да збиља на свету нема поштене душе, — али ипак . . .

— Знам, мајко, па и мене то боли.

— Дете моје, свет види, да он долази к нама сваки дан, да долази до своје заручнице са чистом савешћу и искреним срцем, па опет...

Ленка је дрхтала и ћутала, но нешто јој рече: свет кад и кад погађа!

Превалило је већ и осам месеци а од сватова богме ништа.

Младожења се мање вића да долази. Мати опет пита Ленку, шта је то?

— Да писи како увредила твога младожењу? Та он је тако добар! Пази, дете моје, шта радиш, јер се ниједна душа неће наћи, да се за нас жртвује тако, као он! Сваки тражи, да му се услуга награди.

Ленка задрхта и побледе.

Ти видиш, како те искрено воли, па за твоју и нашу љубав чини све. Зар ја не бих до сад умрла, да није било њега?

— Јест, мајко, све је тако...

Отишла је у собу, клекла крај постеље па стала горко... горко јецати... а цело јој се тело тресло. Било јој је зло, ал је ћутала... трпила...

Кад ће бити сватова, то се још не зна.

Ленка је била међу тако рђавим комшилуком, који нема друга посла, него гледа, шта ко ради; иду од куће до куће, па праве плетке и оговарају сироту девојку.

Ленка је свакога дана све блеђа. На њеном лицу не видиш више оне светле и румене боје, коју је имала онда, када је живила у малој, ниској собици, која је била сва влажна и загушљива. Очи јој не гледе више онако ватрено, на нису више ни сјајне; није више певала, као што је негда певала... Ах, како прође за часак све... све... како се такав сјајан живот у тренутку угаси!...

Зашто и крошто?

Та пређе су били тако сироти, а сад имају свега, па откуд опет сета и туга?

Сад је морала четње слати писамца своме веренику, а како који дан, он је све ређе долазио, изговарајући се на силан посао...

Једног вечера Ленка није дуго заспала, плакала је.

Мати то чује, привуче се опако слаба њеној постељи.

— Зашто плачеш, дете моје, ти се сигурно бринеш за свог ћувегију? О, немој плакати, та бог је добар и то ће се све добро свршити; он је добар, он те неће преварити!

Превукла је руком преко чела Ленкина, пољубила ју у уста, у та хладна уста, уздахнула је тешко па се вратила постељи својој.

Ленка се мучила, потмуло јаукала и плакала је, плакала...

VI.

Десетак дана после кобне те ноћи доби Ленка писмо и у њему приложено педесет дуката, са речима:

„Ово ти шаљем, да имаш за сваку сигурност, ако ти устреба.

Ја одлазим на југ и небу се вратити за цет месеци. Више ми немој писати, ми смо за свагда раскинули везу пријатељства, која нас је везивала. Ако нађеш прилике, можеш се удати, јер сам и ја испросио. Ја ти и забрањујем, да ми што пишеш. *С.“*

Ленка се сруши.

— Ах, дал си ти због горе господар над свима смртнима? Видиш ли ово, ти силни боже!

Чупала је ону лепу косу, гребла оно лепо лице, а очи, оне лепе очи, потамнише... изгубише се...

— Шта да радим? Шта да чиним? Како матери да јавим овај јад?! Мати ће ме питати — ако ушћутим — где је С., зашто не долази? На свет, па свет? Па...

Ужасни су то били часи. Крила се по угловима и плакала је по цео дан. Никога нема, коме би се могла поверити. Једина би јој мати могла што саветовати. Но сме ли матери рећи?

Дуго је јецала, мучила се, шта да ради... Читала је и читала то писмо, те се најзад реши, шта да учини...

VII.

Ленка је овога вечера врло дуго по кући спремала и уређивала. Мати је више пута гонила, да легне, јер је већ доцкан.

Ленка није престала, док све по кући није уредила и удесила. Последњи јој је посао био, да напише писмо, које је адресовала и метла на сто.

Легла је.

Сви су у кући спавали, само што она не може никако да заспи. Она се борила са страшним мислима, које је спопадоше овога вечера: она није имала ни толико снаге, да разгони све оно, што јој је излазило пред очи. Превртала се по постељи, па јој се учинило, да чује ужасну и страшну вику са улице: Милоснице! Милоснице!

Затвори рукама уши, но још црње речи стану јој зујати:

»Милосница та, то је кћи оног поштеног раденика!«

Ленка скочи са кревета. Лагано оде у собу материну и стаде крај њене постеље. Срце поче јаче да јој куца, подиже руку и обриса хладан, мртвачки зној са чела. Наже се над матер и лагано притиште хладе усне на материно боно чело. Затим је све редом ижљубила. Било јој је тада нешто лакше.

Брзо оде натраг у своју собу а врата за собом затвори.

Клече крај постеље и подиже руке к небу. Очајно се молила богу, а сузе су јој потоком јуриле из очију.

Најзад устаде, окрете се око себе, да се увери, да је сама, па онда леже.

Мртва је тишина у целој кући, само што је гаров баш пред кућом завијао урлик мртвачке песме . . .

*

Већ је девет сахата из јутра а Ленка још не устаје, а до сад је увек прва устајала. Мати не хте да је буди, та зна, да је синоћ дуго радила.

Ево и једанаести сат, а Ленка још не устаје

Мати лагано отвори врата од Ленкине собе и уђе унутра; поглед јој паде на писаћи сто. Тамо су била два писма, једно затворено, а друго отворено.

Мати приђе столу и увери се, да је Ленка још дуже седила но што је њој познато, јер ево и писала је.

Узе оно затворено писмо, да види, коме је писала. Адреса је на њу гласила. Она га поче лагано отварати, да не би Ленку пробудила. На столу нађе и оних педесет дуката. Узе брзо да чита. При првом реду уздрхта сва.

„Слатка и јадна мајко!

Немој ме осуђивати, нађенице моја, што сам тајила од тебе тајну, коју ћеш тек сада дознати, што ћеш дознати оно, што учиних без твог знања, што сам осрамотила гроб поштеног оца мог. На то ме је нагонила сиротиња, оскудица и патња наша.

У нашој сиротињи нашао се човек, који пружи руку, да нас извуче из крајње невоље. Али је тај човек тражио, да га ја и наградим. Ја сам то и учинила. Моје је девојаштво било награда.

Ти си држала, да је к нама долазио човек пун поштења, човек са искреним и поштеним срцем. Ах, да грозне обмане! А где су такви људи?

Тај би, верују, мајко моја, био једини у свету, који тако ради, као што говори.

Не, он је све лагао, убио га бог! А ако не верујеш, а ти узми његово писмо, које ту на столу отворено лежи, па ћеш се уверити!

Што сам себи одузела живот . . .

— Ах, дете, моје дете! . . . цикне мати и полети постељи. — Ленка, чедо, добро дете! . . .

Љубила је и грлила мајка, дрмала је и чисто није веровала, да то може бити, но Ленка се не миче, а лице је њено и уста канда говорило свету:

»Ето, сад ми не можеш више ништа! Свршио си са мном! . . .

У писму је било даље:

. . . одузела живот на овако гадан начин, за то је, што бих даље живила само на подсмех и бруку свету.

Да сам живила још две-три недеље, ја бих била — згрози се и прокуни ме, јадна мајко моја, — ја бих била — мати! А овако умирем као заручница, остављена и преварена заручница С-ова.

Срамоту доживити страшно је горак напитак, и ја се не могох решити, да се моја уста дотакну тог напитка.

Отров, који сам искапила, много је слађи и пријатнији, вавка му је као племенитија, него ма и најлепша реч овога света . . .

Ти ми опрости, мајко моја, што тако урадих и што те остављам, да се и даље мучиш; опрости твојој кћери, која се жртвовала заради тебе, своје браће и сестре, кћери твојој, која је жртва преваре и лажи.

Јадна твоја кћи

Ленка.

Мајка опет врисну. Зграби Ленку грчевито обема рукама, повуче је себи, хоће да је пробуди, па је стане звати по имену:

— Ленка, јадно дете моје, Ленка, снаго и мученице мајкина, пробуди се и погледај ме још једанпут твојим леним, црним очицама! Та то није могуће, да си ти могла своју матер оставити . . . Ленка, чујеш ли, твоја те мати зове, она ти све прашта, само се пробуди!

Узалуд је мати Ленку звала и подизала, узалуд су деца из гласа плакала, било је доцкан, Ленка је била хладна и непомична.

Ето, то је био крај!

БУРА У ЗАВЕТРИНИ.

НОВЕЛА ИЗ СЛОВАЧКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО СВЕТОЗАР ХУРБАН ВАЈАНСКИ.

I.

Тако је срећа сеоског учитеља. Изађе младић из ђачкога живота управо на станицу. Тек му се почела душа да развија, тек разум да самостално мисли, прима га сеоска тишина у своје крило, прикива га за раздешене оргуље и за скамије изрецкане дечијим бритвама. Шта мисли, шта снива? Прво о женидби. Наће се и прилика: девојче румена лица у шареној сукњици... Не потраје дуго и стара стреха школске кућице покриће за кратко време срећан пар. Године беже, деца се множе... Што даље, то се већма раздешавају оргуље и — душа оргуљашева. Степенице на катедри изгубе се у корито. Како и не би, колико је пута морала учитељева нога да ступи на њу! Азбука већ додија сад старцу учитељу. Додија му најпосле све, те — легне у гроб, да се одмара. Пут у гробље је он добро знао. Колико је сељана отиратио донде! Његова породица се извуче из кућице и пође — Бог зна камо! За кратко време изгуби му се и име у селу, у којему је преживео и претрпео толико и толико...

Мата Мраз учи већ десет година млађану децу Ораховљанску. Његов отац, опет учитељ, заклињао се сваке суботе свим на свету, да воли дати сина у чизмаре, у чобане, него у учитеље. Воли му очи ископати, него да му да у руке прут. Али његов драги Мата ипак пошта са здравим очима учитељем. Хтео је он да буде „нешто више". Пошао био у богословију. Већ се замишљао на обалама Сале, у крају философије и пива. Али му умре отац, те остави удовицу и кћер. Баш суђено беше зар Мати, да му падне у руке прут.

Када му умре и мати, уда сестру за Мартина Калину, свога друга у суседном месту. У тридесет другој години остаде на једаред сам. У собу му уђе старожењски перед.

Сад и он пође да помишља на женидбу то већма, што га и сељани узели наговарати. Тако дохвати Мата Мраз ботаничарски штап, па хајд пољем и гором у Ужлабинску воденицу. Тамо га отправише тетке. Путем нахватао буба и лептирова, па их позадевао за шешир. У врту сретне дебелу Анку... Ова најпре избечи очи у њега, поцда се засмеја... Учитељ се позабави неко време око матере, и добро му пође за руком. Али Анка ни да чује! „Леп ми ђувегија!" смејала се удавача. „Једе бубе и лептирове!"

Расрди се тако Мата на цео женски род. Наће себи доста другога посла.

Плахо срце његово окренуло га природи. Заволео ју као сваки разуман човек, осуђен сељанскому животу. Лов не беше за његову осећајну нарав, те се баци на зоологију и ботанику. Бавио се он тим више из потребе срца него што је умео; па опет постиже штудијом доста. Сазнаде за сваки цветак, и кад цвета. Е, па ето та невина забава прицени се његову осећајному срцу и донесе му подсмех и кошар. То га је веома ражалостило.

Мата узе грдити, а то иначе не беше никад његов обичај; — и Ораховљани остану без учитељице.

Прошло му већ тријест и шест година, а Мата и не помишља више, да има женске стране на белому свету. Кад и кад му дође на сан девојче, које је негда видео негде на балкону као ђак с књигом у руди. Слатка, тајна туга плане у њему сваки пут, кад види бели баштени шешир. Но то беше давно, а сан је као и мехур од пене. На овој се покаже лепа боја, златна дуга, а за час се спури и остане пљувачкап. Та кап је — дебела Анка...

Седи један пут Мата Мраз у свом врту и пуши на дугачку лулу. По липама око храма огроздао цвет, а по њему зује тисуће и тисуће пчела. Најниша липа закрилила кров од храма, да се мало и види. Четвероугласта кула вири из зеленога свода красних дрвета. Замислио се Мата и стужио. Долазе му у памет наде младога века. Збиља се јако делила од оне ваздушне маште. Оживи у њему тајна туга за бољим животом, ваљда за то, што није познао слабачких снага радна живота, а сачувао живахну душу. Кад се знао тешити растењем биљака, као за што да му не заигра срце живље и кад се сети краснога доба својега младога века, када је снивао снове, ако му се и није ни један испунио?

Тихо пушта замишљени учитељ сиве облаке дима у летњи ваздух. Човек средњега бића, живахних црта, а дубоких плавих очију. Брада му се кестенове боје дала у округ око лица, опаљенога сунцем. Не види се још ни једне сиве у њој. Ход му прав. Ретко се насмеје. Строг, али не мрзак човек. Сељани га воле, што има леп, јак глас, па лепо поје псалме, да би и туђин заплакао.

Поред врта учитељева иде млада женскиња. У руди јој књига, под раменом бео штит од сунца.

Учитељев бели пас истрча на поље као бесан и пође на женскињу, као да хоће да је поједе заједно с књигом и штитом.

— Натраг, Беља! — повика Мраз, па извуче камиш из луле и попрети свом стражару.

Овај се повуче у двориште.

Млада госпођица затвори књигу и наслони се на плот.

— Добро, те вас нађох, господине учитељу, — рече весело и разаде штит према сунцу.

Сунце баш изашло иза облака, да баци жестоке зраке на красно младо лице у девојчице.

— Наш гласовир, — вели, — са свим је раздешен. Већ недељу дана га не дирнух. Две жице рђе као овај ваш пас, а трећа и занемила. Молим вас, као добра вештака, помозите ми. Сваки месец чекам нов, као што ми је обећано; али још никако не долази.

— У мени, сумњам, да најосте права лекара. Свој стари гласовир по невољи још и удесим. Не мислим, али . . .

— Молим, sans frase, — прекиде девојче учитеља, јединица кћерка спахије господина Ореховљанског, — и ја ћу вам помоћи. Нешто морамо урадити. Не давно сам прошла с оцем испод ваших прозора. Ви сте ударали по вашем прадедовском гласовиру. Е, па ко из трухла дрвета уме таке звуке мамити, тај ће умети оправити и моју оклепану сандучину.

Девојче удари у кикот живахно, срдачно. И пружи кроз плот учитељу своју руку. Чипка јој се на рукаву ухвати за живу ограду. И бело раме се откри, одударајући јако од зеленога плота.

Мата јој пружи своју као и би и не би. А она му је стиште.

— Исмејаће ме! — бојао се Мата у себи. И неки мрак му паде по лицу.

Кад год је могао, обилазио је кућу Ореховљанског, којега главна „резиденција“ стоји у Ореховљанима. Једно, што тамо владаше силна охолост, а друго — немилостиво презирање словачкога језика. Њега, као што је скроман, ал осетљив, терали су од куће патронске. Он се учио некад мађарскому језику, али му остало само неколико речи у глави. Е, *тај* се језик чује само у дворовима Ореховљанског. И слуге наима из дальних крајева, тек на подсмех оставио два Словака момка као два магарца, с којима се деца забављала.

— У мојој кући не сме нико говорити словачки, само они око магараца, — говори Ореховљански.

Али се окренуло, како он није хтео. Деца волела магарце, па поред њих и несташне слуге. И ма да словачки језик беше жестоко забрањен у господарским дворима, сва деца, па и живахна Јерма научи се од њих боље словачком језику, него мађарском од сурових дољноземаца, који се сваки час мењали. Ил јадни побегну из görbe ország-а, или друге отерају због крађе. Вадава, словачки је језик чист, па се свуда прима. А с њим се прима и словачка реч!...

Јерма Ореховљанска је дошла ономад из вароши, где се васпитала. Још је као дете, ако јој и јесте седамнаест година. Бели образ јој је још чист неисписан лист, на који живот тек има да пише своје црте. Цео свет јој је шарен, китњаст пред плавим јој очима. Шта и шта пута мора мати, рођена бароница, да кара своју ћерку због несташлука без аристократске contenance.

Госпођа бароница ће често, кадгод се завади, дати свом мужу, да омирише њену бароншку племенитост. Кад дођу сељаци к Ореховљанском, одмах је нестане из собе. Виче на собарицу: „Flacon!“ Па се баца, миришући колинску водицу. „Ernő“, рећи ће свом рођаку Ернесту Клеверу, који увек у Ореховљанима проводи лето, „мој се муж са свим попаорио. На зиму ћемо у варош. Реците то Карлу.“

Ореховљански не мари да то чује. А има то све свој разлог. Имање његово једва сноси живот на селу. Дугови прогутају полак прихода, друга половина је мална за женине ћуди.

У тој кући живи и тетка Карлова, Лидија Скалинка, удовица мајорица. Код ње почиње човек тек код поручника.

Међу те ћуде, ето, зове Јерма учитеља, да јој удеси гласовир.

Мраз нити обећа, нити одби.

Јерма похвали његов врт. Обећа, да ће доћи, да му види цвеће. И оде, да се изгуби у врбњаку поред потока . . .

У том дошло и вече. Пчеле не вује више у липњу. Заталасао се вечерњи ветрић.

— Господине! Господине учитељу! — чу се весео, нола детињски глас испред куће. — Ево, иде авет!

Врата од врта нагло отворе.

Унутра скочи младо сељачко девојче. Дугачке јој витице висе по плећима. Мале, босе ноге витко корачају стазом по песку. Дотрча и клече уз Мраза и сакри главицу у његово крило.

На вратима стао момак од двеест година, у белу платну, а са шупљом тиквом на глави. На тикви прорезана два ока и подугачка рупа за нос, на кроз рупе светли запаљена свећа.

— Дађу ја тебе авет, Јано, — рече учитељ, па подиже девојче. — С катром немој да се шалиш. А ти, Маро, у памет се! Ниси већ више школско дете.

Јан Ољша се тргне, кад виде учитеља. Скиде тикву с главе. Угаси свећу. И отрча што игда.

Истина, Мара већ израсла из школе. Ал отац јој, цркавњак, сиромах човек, па опет размазио једи-

ницу, и води бригу, како ће му ићи што више научити, те мање ради, него остала сеоска деца.

Адам Бохунка (тако се он зове) није старином Ореховљанин. А црквењаком је постао само за то, што беше кројач, па има кратак хаљетак, и што, по мишљењу Ореховљана, боље приличи човеку у кратку хаљетку да ходи по цркви и око олтара него у кабаници или у кожуху.

Кад господин учитељ отера момка, седе и опет на клупу, с које га онај беше кренуо, и утиша се.

Мара оде да загледа по цвећу, па се ноће надвиривати нада сваки. Тешка витица јој паде по цвећу и ороси се.

— Гле, рузмарин!... Ала мирише божје дрвце!... А гле, господска трава! Таман Јану за шешир. Е, не ће добити, кад ме тако уплашио.

Тако се разговара девојчуљак, па скакуће по стазама, да јој се сукњица лелуја тамо и амо. На грудњаку јој се бели ред белих дугмета ушивених црвеном вуницом. Кратки рукави на кошуљи не покривају јој опаљених руку.

Учитељ се сети руку Јерминих. Беље су, пуније, облије... На што то испорећење? Од куд да му то падне на памет?

— Певај, Маро, — рече девојчици и наслони главу на длан.

Мара радосно притрчи и седне на клупу.

— Са свим нову ћу да вам певам, али само тихо, — рече она.

И у тај час зачу се једноставна песма. Беше то цела балада о утопљеници девојци. Глас се вије из младих груди с утајаном силом, ал јасан као звоно.

На један пут рече као увређена:

— Ја певам, а ви спавате.

Мраз се тиже.

— Не спавам, али је песма жалостива. Где си је научила?

— Још то није све, — рече Мара и настави.

— Кући, Маро, — рече учитељ нагло и устаде.

Девојче хоће да га пољуби у руку. Ал он не да.

Дуго су после тога стојали његови прозори отворени. Мирис са лина запљускује у собу. Он, као заборављен, преварен човек, не мога дуго да заспи.

Беше то данас чудан дан! (Наставиће се.)

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

ПИШЕ ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

1.) С неке стране дошло ми је питање, да кажем, шта је то коњункција *е* и како се употребљава. *Е* има свој постанак од демонстративне заменице и долази сложено са другим заменицама, н. п. *ево, ено.* Из демонстративнога *е* развило се релативно *ђеже,* у којем се *ж* променило па *р,* те имамо данас *јере* или (без крајњега *е*) *јер.* У Херцеговини више се употребљава само *е* без *ре* или *р*—ст. слов. *же,* које чини реч релативном; а у другим крајевима опет употребљава се више *јере* или *јер,* које одговара потпуно ст. словенском **мл.е.** *Е* дакле ништа друго није, него *јер,* које одговара ст. слов. **иже**; и као што *јер* има више значења, тако исто има и *е,* које ништа друго није, него *јер.*

Прво, *јер* значи што и *да,* латински ut, грчки: *ὅτι,* немачки: dass, н. п.

Ја сам чуо, кажеђали су ми,
Јере имаш младу попадију,
Која није с делијама вино. (Вук. речн.)

У истом је значењу и само *е* без *ре,* н. п. Не бих те тријео, да бих знао, *е* ћу сокола извести из тебе. (Вук. речн.) — Због млада, *е* их дома нема. (Вук. речн.) — Она мисли, *е* јој иде бего. (Херц. пјесме, — 70.)

Друго је значење ономе *е* (као што је и *јер*-у): *ὅτι,* quod, quia, т. ј. *е* веже реченице, од којих је једна другој узрок. За ово значење ја сам нашао шеснаест примера у Херц. песмама од Вука Караџића. Ја ћу их овде све споменути:

Не налази љуба Богићева,
Е је млада скоро доведена. — 41.
А још љепше спреми Росанду,
Е ће брзо по њу свати доћи. — 75.
Пушти мене у род у матере,
Е сам жељна рода и матере. — 92.
Јер'ште, коњи, јетелину траву,
Е имате брзо путовати. — 154.
Јеше Перо, не долази често,
Е је нама нестануло сијене. — 213.
Жалост чини Кончић алајбего,
Е је њему преминула љуба. — 224.
Мен' је мајка авлела,
Кад ме онам' спремила,
Да се чувам момчета,
Е су момци прагови. — 225.
Камен мосте, не цвијеј се,
Е про тебе војска иде. — 263., 264.
Немој тамо много стати,
Е су сада дуге ноћи. — 283.
Мени јесте голема невоља,
Е ја рођен седам слијепаца
И сувише девет нејеваца. — 316.
Не вен' златно, лијепа ђевојко,
Не вен' песка у свету нећеју,

Е је тебе духо хаурано. — 319.
Бојаја мајка суза рони,
Е јој сина уграбише
И на крсту разапеше. — 329.
Мир је божи, *е* се Христос роди. — 336.
Рек'о сам ти, мајко моја!
Да се не ћу оженити,
Е сам Богу њеру дао,
Но ћу божја слуга бити. — 344.
Не буди ми Јова моја,
Е је трудан и уморан,
Е је сну ноћ преџевао. — 347.

По јужним се крајевима у *јер* замењује *р* и *л*-ом, па онда гласи *јер* и *ел*. (Види примере за ово у Вукову речнику.) Ја сам напред споменуо, да *јер* гласи и *јере*, које потпуно одговара ст. слов. **ижє**. Према томе нашао сам и један пример, где се *р* заменило *л*-ом, и. п.

Дај ми моћи роду у матере,
Еле сам се узељела мајке. — 92.

Е има дакле ова два значења, а *јер* значи још и: *сит*, wsrum?

2.) У истом писму пише пријатељ мој и ово: „Не знам, који пут већ дође ми, да употребим реч *неисказано*, али ми се некако не да, да је напишем, е видим да не ваља. Овај час сам требао да напишем *нека неисказана жеља*. Како би било, да нам о томе рекнете што у *Стражиловој?*" Кад се узме *неисказана* као part. præt. pass., да богме да онда не ваља „неисказана жеља", али кад се узме „*неисказана*" као придев, онда мислим, да ће бити добро, те би онда значило немачки unaussprechlich, *што се не може исказати*, а не *што није исказано*. Ако не ћемо да описујемо таке речи, онда морамо така партицинија (бар тако изгледају) за придеве узимати. А да можемо тако чинити, имамо потврде у самом језику свом. Тако у *небројено благо* не значи *небројено* nicht gezählt, него значи unzählbar, innumerabilis, тако *незаборављени друг* не ће значити: *који није заборављен*, него *кога не можемо заборавити*. Из овога се види, да ова партицинија præt. pass. несу по значењу партицинија, него придеви. А кад су придеви по значењу, онда би требало да се и по обличју разликују од part. præt. pass.; и ја мислим, да су се и по обличју некад и разликовали од партицинија, али су се временом изједначили с овима. Ја мислим, да су придеви *небројен*, *незаборављен* морали некад гласити *небројенан*—**неброюенынъ**, *незаборављенан*—**незаборављенынъ**. Овде имамо наставак **ынъ**, који гласи српски *ан*, којим постају придеви и којим постају споменута партицинија придеви. *Небројенан* имало би у генитиву сингулара *небројенна*—*небројена*, па по аналогији генитива изведен је доцније и номинатив *небројен*. Ово је тако исто, као што је од придева *санин* (**сънынъ**) основа *санн*, па је некад гласно генитив *санна* (**сънына**)—*сана*, те се по аналогији овога генитива изводи и говори данас номинатив *сан*. — Према томе моћи ће мој пријатељ по моме мишљењу писати и *неисказана жеља*, јер ја мислим, да овде *неисказана* није партицин, него адјектив, те морамо замислити, да је некад гласно *неисказанан* (**неисказ-ынынъ**), па се вековима наставак његов изгладио аналогијом, као што сам већ напред споменуо. По моме дакле мишљењу може мој пријатељ писати *неисказана жеља*, ако се не би коме нашао, да овоме, што тврдим, побије цену. К овоме имамо још и ово да додамо. Имамо још примера, из којих се види, да се партицинија præt. pass. не могу увек схватити у свом правом значењу. Ево дакле још примера за развијавање: *рођена* мајка die leibliche Mutter, *крштени кум*, *крштено писмо*, *опроштена молитва*, *побушени понедељник*.

СУНЦЕ И ЊЕГОВА СВОЈСТВА.

ОД СВЕТИСЛАВА КОЛАРОВИЋА.

(Настављак.)

Ми смо напред споменули, да из венца излазе на све стране светли снопићи зракова, и рекли смо, да у њима видимо утицај наше атмосфере. Тому је доказ већ и то, што су разни посматрачи на разним местима појаву ову сасвим друкчије видили. Овај појав можемо себи овако замислити. Ако се налазимо у сасвим мрачној соби, а на зиду нек је узан округао отвор, али са зупцима, и у њему сасвим округао запушач без зубаца, то ће кроз пукотине између зубаца зраци сунчани у собу падати, ако т. ј. отвор гледи правцем према сунцу. Ако кроз те рупице погледимо на сунце, то ћемо видити венац од дивергентних зракова. Ово изгледа, као кад нам се сунце између два облака укаже. Цео појав још боље се види, ако је у соби прашина или дим. — Сасвим аналогно бива при помрачењу сунца, само што светлост не долази непосредно од сунца, него од зракова короне и протуберанца. Зраци короне пролазе између протуберанца. А што нам зраци, као што рекосмо, неправилни изгледају, то нам најбоље показује утицај наше атмосфере. Наша атмосфера не изгледа свуд подједнако сунчаним зра-

цима осветљена, јер је негде провидна, а на другом месту засићена паром, те је мање провидна. Атмосфера делује онако, као дим или прашина, при експерименту, у соби, који смо мало час описали. Зраци нам изгледају већином криви, савијени на једну страну, а узрок тому је неједнака подела водене паре у разним слојевима наше атмосфере.

Друго је тумачење целе појаве то, да се на сунцу јаке ерупције догађају; из сунца избија усијана материја у неизмерни светски простор, чак у даљине од једне четвртине сунчева полупречника. Тако би се такође могли протумачити светли снопићи, што излазе из венца. Ова се хипотеза особито ослања на посматрање проф Тахинија (Tacchini), који је ову појаву на средоземном мору при заласку сунца видио, и ако сунце не беше помрачено. Тог истог дана пак посматрао је Секи на истој страни сунчевој у исто доба пеге и буктиње, те мисли, да је и оно, што је проф. Тахини видио, била буктиња. — Но било шта му драго, мора се допустити, да и наша атмосфера при појави овој неку улогу игра.

Трећа врло важна појава, која нам се при тоталном помрачењу сунца указује, јесу протуберанце, које смо већ као ружичаста узвишења на ивици црне месечеве плоче дефинисали. О њима налазимо спомена још у старија времена, но тада су их тумачили час као затру, час као облаке, муње и непогоде у месечевој атмосфери или као брегове на месецу. А како их наука данас тумачи? Припадају ли протуберанце сунцу или месецу, да ли су то реални предмети или имагинарне слике, што нам очи варају, јесу ли то брегови на сунцу или усијана маса, коју сунце из своје унутрашњости избацује? Да нису то само можда преломљени или рефлектовани зраци на једнако загрејаној атмосфери или на месецу? — Проф. Васенијус описује, да је видио у корони, коју он тумачи „месечевом“ атмосфером, и више црвених облака, од којих је један особито велик био и изгледао да никако неће бити на месецу. Ни Араго није ништа позитивно изнео, и ако је држао, да протуберанце свакако припадају сунцу. То је тврдио и Струве, који је гледао, како се протуберанце мењају према томе, како се месец крећао према истоку. — Тек је Шмит дошао до знатнијих резултата. Он је не само мерио протуберанце с погледом на њихов положај и висину и посматрао промену њихову, него и показао, да су оне у вези с пегама и буктињама и мерио интензитет њихове светлости према светлости венца. Из његових резултата може се позитивно закључити, да протуберанце нису нити сунчеви ни месечеви брегови, јер то доказује њихов облик и променљивост, и да припадају сунцу, никако месецу. О том нас уверава тај факат, да се протуберанце не крећу с месецем, него остају на сунцу, и да све већма нестају на источној страни, а појављују се на западној, као што се месец креће од запада према истоку. Даље може се закључити, да су протуберанце ваздушасте масе налик на наше облаке. — Поред свега тога трудили се неки астрономи да побију ове закључке и да протуберанце протумаче као интерференције светлости. Новија испитивања и посматрања махом поткрепљују Шмитове назоре и доказују, да то нису само варљиве слике но нешто реално на самом сунцу, а неке да висе и са свим слободно у атмосфери сунчевој као облаци у ваздуху. Више њих држе, да су протуберанце с буктињама идентичне.

Секи је узео за основ резултате Шмитових експеримената, па је хтео да определи тачно боју протуберанца. То су више њих покушавали, али им се резултати потпуно не слажу. У главноме сви их описују, да су мање или више јасне, са љубичастим помешане црвене боје, од прилике као лишће од брескве.

Спектралном анализом дознало се, да се протуберанце састоје већим делом из водоника и из још неких, нама можда непознатих, елемената, и да су одмах уз ивицу сунчеву врло интензивно светле, а према крајевима им светлост опада. А што се протуберанце иначе, кад вештачки заклонимо сунчеву светлост, не виде, узрок је тај, што су виши слојеви наше атмосфере од сунчане светлости јако осветљени, светлији него саме протуберанце. Но у најновије доба пошло је за руком астрономима, да протуберанце посматрају и онда, кад сунце није помрачено. Једини услов је при томе то, да се светлост наше атмосфере довољно отклони, а да се при том светлост протуберанца не ослаби. — Протуберанце имају спектрум од неколико само јасних црта, док наша, сунчаним зрацима осветљена, атмосфера даје истина слаб, али потпун спектрум, који се може тако слабим начинити, да се на њему интензивније црте протуберанца и поред сунчане светлости виде.

Испитивања са спектроскопом показала су, да је сунце са свију страна опкољено атмосфером од исте масе, из које се протуберанце састоје, тако званом хромосфером, — а да су протуберанце местимична узвишења, која постају ерупцијама.

И тако после свега овог довољно смо уверени, да се око сунца, око његове фотосфере, налази атмосфера; непосредно уз фотосферу је доњи слој, у којем су као паре они метали и други елементи, који апсорбују неке сунчане зраке и чине тако у

спектруму Фраунхоферове линије; поврх тога слоја је горњи, ваздушаст слој, који се састоји из водоника и још каквог нама непознатог газа или елемента у опште. То је хромосфера. Ову атмосферу из два слоја замишља специјално Секи, а остали научењаци држе, да је поврх фотосфере одмах хромосфера. — Слој хромосфере није свуд подједнако дебео, средња дебљина му је преко 1000 географ. миља. Хромосфера није тачно одељена од првог слоја, него прелази у њега и губи се у њему. Ни на својој горњој површини није правилна, равна, на њој се виде као неке мале ватре, као кад би на пољани запалили лан или кучине. То су протуберанце мање димензије, рудиментарне протуберанце. — Изглед хромосферин зависи и од наше атмосфере. Ако је ваздух пун водене паре, ако је дакле атмосфера бледа, беличаста, то ћемо тешком муком моћи и приметити хромосферу, но нећемо моћи видити, како изгледа. Ако је небо пуно ледених кристалића, хромосфера се ни не види, — док нам на против обични танки перјасти облаци ни најмање не сметају, да хромосферу добро видимо. — И над хромосфером је — као што смо већ једном споменули — још један тањи слој, који се види само при тоталном помрачењу сунчевом и даје нам венац (corona).

Оволико нека је речено о сунчаној атмосфери, а сад ћемо још коју реч о протуберанцама за себе, каквих све има протуберанца, како постају и у каквој су вези са бухтињама и пегама.

Секи дели протуберанце по облику у четир групе. Прве му изгледају као гомиле набубрене хромосфере, неравне, вечином зупчасте површине. Врло су светле, баш као и сама хромосфера, а има их највише и најинтензивније су у оним регијонима, где се и пеге појављују. — У другу групу спадају протуберанце, које изгледају као магла. Ове су најчешће и најобичније, — у ствари су појединa усамљена комађа, често остаци од много јасних протуберанца, којих је већ нестало. Видићемо их само, кад је потпуно чист ваздух, јер слабо светле према околној хромосфери. Оне достигну обично велике висине. — Најинтересантније су оне, што изгледају као поједини светли кончићи, који излазе из сунца и иду у висину често вертикално, доста пута косо. Ове су врло сјајне, често сјајније од хромосфере, те се лако могу видити и кроз облаке у ваздуху. Врхови тих кончића савијају се доле и шире као облаци, те тако дају врло интересантан призор, као да пада ватрена киша на сунце. Ове обично врло мало трају, а највише их је у близини пега. — Овима су врло сличне протуберанце, које изгледају као светли спонићи. Ово је четврта група протуберанца; разликују се од пређашњих у том, што нису онако сјајне, што дуже трају, што их је много више, што се често више њих споје уједно, те врло велики простор заузму, и најпосле, што се појављују свуд, без обзира на пеге.

Пошто смо се тако бар у неколико упознали с протуберанцама, посмотрићемо сада, како исте постају. Једну теорију смо напред већ споменули, по којој су протуберанце ваздушасте масе, као наши облаци. Талијански физичар Респиги (Respighi), управитељ универзитетске звездарнице у Риму, вели, да нас већ сам изглед протуберанца уверава, да то нису облаци или локалне кондензације у атмосфери сунчевој, него ерупције из хромосфере, која се често диже у више регијоне, у облику китице цвећа, па онда опет доле пада. Пошто ерупције те бивају огромном брзином, то он држи, да мора бити или у самој маси или на површини сунчевој каква репулзивна (одбојна) снага; он је приписује електрицитету, који би био у фотосфери.

Целнер дели протуберанце не по њиховом облику него по постанку и то у две класе; у прву спадају протуберанце, које изгледају као облаци у хромосфери, а у другу протуберанце ерупативне природе. Узрок ерупцијама био би неједнак притисак дотичне ваздушасте материје у унутрашњости и на површини сунчевој. Уједно мора се узети, да има један погранични слој, који дели слојеве, у којима је неједнак притисак, једно од другог, — који дакле дели простор, из којег бивају ерупције, од простора, у који бивају ерупције. Притисак сунчане атмосфере онде, где ита граници фотосфером, врло је незнатан, од прилике нешто већи од половине притиска наше атмосфере. У нижим слојевима притисак расти наравно са дубљином дотичног слоја. Целнер је израчунао, да је тај притисак у дубљини од близу шест милијона метара испод фотосфере, где се налази споменути погранични слој, 184.000 пута већи од притиска наше атмосфере. Секи мисли, да се та огромна ерупативна снага може протумачити експлозијом; тим је избегао то, да мора замишљати онај погранични слој у сунцу самом, нешто заиста врло смело и што се једва може замислити.

Још настаје питање, да ли сва она ваздушаста маса, која чини протуберанце, долази баш из унутрашњости сунчеве, или је извор њен други какав, нама можда непознат. Секи мисли о томе овако: кад би баш из унутрашњости сунчеве непрестано један известан газ, као што је овде водоник, излазио, и кад би се то понављало већ од толико хиљада година, као што је то случај код сунца, то би сунце добијало све већу атмосферу од водоника;

снага, која газ тера из центрума, вазда би деловала, а тим би се површина сунчева безусловно морала мењати, јер би притисак изнутра бивао све мањи, а споља све већи. Ово би био јединствен случај у природи, с тога не смемо протуберанце тумачити ерупцијом из унутрашњости сунчеве, него их сматрати већином за местимична и моментана узвишења оне водоничне масе, која се налази у хромосфери. Ову хипотезу подупире то, што се многе протуберанце крећу уковитлац, те нас то подсећа на вртлоге у води, на вихоре у ваздуху и ваздушне трубе. Све ове појаве јесу дејство две противне струје, на било то у води или у ваздуху. Таке појаве догађају се и у сунчаној атмосфери; усијан воденик на површини сунчевој диже се као ковитлац изнад површине, и то са ужасном брзином од 32 географске миље у секунди. С тога је могуће, да све протуберанце не потичу из унутрашњости сунчеве, него са јаких струја у сунчаној атмосфери, које као вихори дижу у вис масу хромосферину. Овом би хипотезом отклонили и ту неприродност, која излази као нужна конклузија из Целиерове теорије, т. ј. да би се сунцу повећавати морала атмосфера, кад би протуберанце биле ерупативне природе.

Видевши тако у кратко, какве су природе протуберанце или бар како их данас наученьаци замишљају, прелазимо, да речемо коју о распоређењу њиховом на сунцу. Тек откад Janssen, Huggins, Zöllner и Lockyer усавршише методу, како се протуберанце посматрају, дата је прилика астрономима, да то питање бар у неколико реше. Испитивања показаше, да протуберанце нису ни правилно ни симетрично, а ни сасим неправилно по сунцу распоређене. Највеће су близу пега и буктиња, дакле онде, где се догађају најжешће револуције на сунцу. Око полова су и ређе и мање. Секи тврди, да је на јужној полукугли сунчевој више ntotуберанца него на северној, као што је и више пега. Најинтезивније су протуберанце око екватора, најслабије око полова.

(Наставиће се.)

ЛИСТАК.

ПИСМА ЛУКИЈАНА МУШИЦКОГ ЂОРЂУ МАГАРАШЕВИЋУ.

II.

Љубезный Пріятелю!

Пређе отшествія мог' у Вуковарь 'тео самь Вамъ послати Оду мою србску на Вашъ Гимназіумъ. Но докъ се я врати, мой пријяворацъ отиде. Желіо самь да є и Вы изъ самог' подлинника видите. Вама самь є за любовь и пѣвао. Видили сте є кодъ Гд. Гершића. Зато є сад' оставлямъ. Послаћу є у вторникъ на тиџ. Не знамъ оће ли се пре васъ напечатати.

Я самъ се преварио съ рокомъ Вашег' отшествія. Мислио самъ, да ћете 25. Авг. по нашему одлазити. Сад' писамъ спремань съ књижественномъ препоруком моіомъ. 'Тео самъ и Гд. Копштару послати две три книжице, но овай часъ не могу да ји напћемъ. 'Тео самъ о гдѣ-коима смѣсицама говорити, ал' не 'мамъ ево ни минута на то. 'Тео самъ — где! куд' одо я — чека ме пријяворацъ. Немам кад' ни изрећи. — Много ћу Вамъ у Вечь писати. Ал' ово едно не могу да задржимъ. Я самъ радъ увести у дѣлца моя србска, печататисе имућа, писмена Ѣ, ѣ, т. е. велико и мало. Ал' не по Вуковой форми, но по моіой. Кад' самъ изобретатель ти писмена, оћу да ми буду са свимъ по моіой ћуди. А и да нам се не рекне, да идемо по Вуковой глави, као ћанути. Вукове нагрде — Ѣ, ѣ, — не могу да тршимъ. Добро му є намѣрење да не прави оне ђерме, ђ, или крстиће, ал' шта ћемо кад' є сданпутъ тако уведенo. По тому требало бы и писмену ѣ одбити онай шиљак, па да буде Ъ. Ето ти нагрде нове: не'ма ни фузноміе то ѣ. Кадъ мала имаю крстиће, нек' имаю и велика, єднолична, єднозначна, а у лінію опетъ могу доћи и. пр.

ѣ, ѣ, ѣ.

Форма Ѣ (ѣ) отводи умъ на Т и ь, и могло бы кое како проћи, да мы не пишемо съ тимъ словцемъ и оне рѣчи, коіи коренъ не'ма т но к (у грчкима — или у турскима).

Ал' форма Ъ ни пошто не сме отводити умъ на Т, еръ не рађасе ѡ т но ѡ ч. „Ал' доле силази" на тешто! нек' силази. Силазе и другима писменама репићи. Морала бы Езопова лисица доћи, да приволе и друга писмена содружна, да репиће отсѣку, ил' одрлзу! Я ћу у Оди овой на Гимн. Вашъ већъ употребити ђ. Sapere aude! Бре іош' и ј, ал' само у єднom двогласном іо то не могу да тршимъ, і—о, іо ил' морам крпити одозго — іо. —

Имамо	
а, я	Quid tu ad hoc?
е, є, ѣ	
и, ји (?)	
о, јо (?)	Sed plura alia.
у, ю.	и ћелепшућ є римскій, зашт' небы узели и ј?

Мушицкій, арх.

III.

Дражайшій Пріятелю!

Мой ми посланникъ дође одъ Васъ амо у понедѣлникъ подъ вече. Заставе ме усредъ рачуна. — Прочита Вамъ писмо съ мирномъ жељомъ и радошћу. Радост ми се нова и жеља усели у перси. Оставивши, невољно, на страну писмо, удубим се опет у рачуне. Тиху ми даде ноћь Морфей. Пробудим се рано. Чувствованіе прво данашњег дана перже ми срце къ цвѣту, кое ево до подне къ зрѣлости приспѣ. Шиљемъ Вамъ га. И њега ми метите у струкъ Шишатовачкихъ цвѣтовъ.

Пређе самъ Вамъ препоручивао, да ми тай струкъ никомъ живомъ непоказујете, сад' Вамъ оставлямъ свободу, да, ако ћете, сваком живом', и Вашем' и моем' пріятелю, покажете. Пређе нисте согрѣшили, што сте оном' милом' сонму мое цвеће показали; а сад' Васъ оставлямъ на искушеніе, ћетех' имъ овай цвѣтакъ показати. Да Вамъ Игуменски запретимъ, да, као искушеникъ, ником' живом' не покажете, бы л' се могли задержати? А Вашъ с цвѣтакъ, исповѣдамъ, ал' ником' не кажите! Ваша жеља, мое перси, ево цвѣтка, ал' ником' не кажите.

Поздравите ми Гдна Директора. Ако нисте Гдну Гершићу послали струкъ цвѣћа, а Вы и овай новый цвѣтакъ уметните, приложивши овай петый папиръ. Ако сте послали, пошлите и ово мезимче лѣта 1819. Не могу далѣ. — Чекаю овде рачуни. — Еда ли ће ме сунце огрѣјати? Знате. Ели дошао? Acheronta move! Поздравлямъ Вашу Госпожу, кои ме у тешкой болести посѣтила.

Вашъ

Ман. Шишатотовац 29. Дек. 1819. Мушицкій.

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

Српско археолошко друштво у Београду). *Уз 3. бр.* Старинара добили смо и извештај о раду и стању срп. арх. друштва г. 1886. Из извештаја видимо, да је друштво држало 30. јануара о. г. у дворани велике школе свој *трећи, главни годишњи скуп.* — На председникова извештаја видимо, да је рад друштвени био ограничен у главном само на издавање друштвеног органа „Старинара". Новчана немоћ друштвена још не да ни помислити на откупљивање старина, па њихово отисипање и остале с тим скопчане радове. Због те немоћи остаће „Старинар" замлчно, још за добар низ година, једини јавни знак друштвеног живота. Али се у њему види бар у толико напредак, што се умножио број сарадника око друштвеног органа те и разноликост радова. Једни од њих налагали су предмете преисторијске, други су расправљали питања историјска, трећи су донели градива епиграфског и уметничког. Напредак је и у томе, што је министарство просвете одредило народном музеју, на кога друштво први најобилатије градиво за свој орган, а на моралну корист и друштва и музеја, засебан буџет. Пређе је музеј намиривао своје издатке из општег буџета за библиотеку и музеј. — По председниково напоменуто о стању друштвене благајне примљено је године 1886 динара 2548·87, издато 1689·48, преостало 859·39. Државне помоћи било 800 дин. Год. 1886. бројало је друштво 288 чланова, и то 58 утемељача, 230 помагача. Ван Србије имало је друштво свега само 20 чланова. Године те приростао је број чланова с 15, а 2 умрла. — Изабрана је и за ову, 1887., годину иста управа. — На завршетку прочитао је председник М. Валтровић расправу о неким бакарним алатљикама преисторијске доба у Србији, којих у Београ. музеју има седам а од три раније прсте. У научном свету није се поимањо нпало, да и на Балкану има трагова бакарној култури. Оном расправом доказао је вредан наш старинар, да се прваци бакарног културног ступња друже по садашем пољу о њему дуже дунавске долине до у северну Угарску, а извесно ће бити обележени и од Србије даље Дунавом, те је Дунав замлчно био важан пут за распростирање људског умења и искуства у то давно доба. Та бакрена оруђа, за која је у Србији било доста градива од природе и која су могла врло лако бити грађена у крају, где су и налазна, дакле у Србији, претпостављају ступањ културе, који претходи обради бакра. Из облика бакрене сикирице могли бы поуздано закључити на доба каменог оруђа, да нема већ и стварног уверења о његову постојању у Србији. — Ми с радошћу поздрављамо овбилни рад тога младога друштва у Србији, и желимо му што боли напредак. Као што видимо, рад друштву прети сајмше новчана немоћ. Да се тому доскочи, најпше могу помоћи поједини родољуби. Кад уземемо у обзир, на колико страна мора држава да се распише, а на својим малим средствима, заиста је потребно, да се поједпици својеки одазивају. Не пште се, да поклањају друштву своје благо, јер добијају за задатке красно уређивани орган друштвени А толико је интелигентних чланова у нашега народа, које треба да занима за увгред рад у „Старинару", колико је потребно, да тај орган бар чешће може излазити и да се макар морално награди труд вредних му сарадника. Чланова има три врсте: утемељача плате или једаред за свагда 120 динара или у пет годишњих рокова по 24 динара; помагачи плаћају за прву годину 8, а после по 6 динара годишње. Већ и за ово четир године заслужило је друштво више помоћи; а куд ће нам душа, кад ван Србије има свега само 20 чланова.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Добили смо 3. бр. (IV. год.) Старинара српског археолошког друштва у Београду, који уређује председник друштва М. Валтровић. Садржај му је: 1. Неки стари градови и њихове околине у Краљевини Србији, од Јов. Мишковића (настављено на прошлог броја). Овде су описани ови градови: Ресава [Манасија], уза њ. таблица, Гамзиград и Костолац Тимочки [Костол], уза њ. таблица.) 2. Вид Вулетић Вукасовић наставља Белешке о некијем старинама у граду Корчули — и даље

— а на „примједбе“ г. Фрање Радића. 3. Љубомир Ковачевић и Милорад Валтровић споменавају неколико Натписа, грчких и латинских из српских крајева. 4. Душан Сабовљевић, инжењер на железници у Белој Паланци, извештава о свом ископавању старих римских споменика у околици Беле Паланке. Хвале је вредно, да се извештач с још неколико својих пријатеља родољуба сложно, те скупили трошка, а ископавају старине у свом крају о свом трошку а у корист народног музеја у Београду. Утледали се на њих и други! 5. Разне вести. — Старинар излази за сада четири пута на годину, и то првога марта, јуна, септембра и децембра. (Види наш „Гласник“.)

— У 160. свесци Народне библиотеке браће Јовановића довршена је Феварјева комедија „Самоубиство“ у преводу Дан. А. Живаљевића, а 161. свеска доноси свршетак скупљених списа дра Јована Стејића уз то и животопис тога заслужног писца српског и хронологијски преглед његова књижевног рада.

— Изашао је „Орао“, велики илустровани календар за преступну годину 1888. „Орао“ је ово четрнаеста година. И сад га је издао и штампао А. Најденић а уредио Стеван В. Поповић. Календар је тај за идућу годину донео лепе слике оних наших заслужених људи, и то покојника, ове године преминуле двојице великана: Ђорђа Натошевића и владике пешчког Никанора Грујића; даље лепе слике родних добротвора: Димтра Анастасијевића Сабова и Саве Текелије; књижевника: Јоакима Вујића, Теодора Павловића и Ђорђа Рајковића. Од живих су ту: министар-председник краљевине Србије и књижевник Јован Ристић, затим заслужни др. Лаза Стојановић и још они српски књижевници: Антоније Хаџић, Јован Живановић, Гига Гершић, Јаков Игњатовић и Максим Лудајић. Сви су ти лепом пропраћени које опширним животописима које са неколико топлих речи, у којима су у најглавнијим потезима означене заслуге појединих за просвету и књигу српску. Само не можемо а да не приметимо, да се на неким белешкама уз илустрације види траг некој журби, која би се једна дала оправдати. Код Игњатовићеног се животописа — који је изнајен из „Јавора“ од године 1868. а тек по нужди мало испуњен — поткрала баш огромна погрешка а за белешке уз лик Ристића, Стојановића, Хаџића и Рајковића мора се рећи, да су према осталима и сувише кратке и нису. Иначе је „Орао“ и ове године пун натучен лепих, занимљивих и корисних ствари. Под рубриком „Просветне свесловине“ опширно је најпре споменуто, како се ове године достојно прославила слава двадесетседмогодишњице народног нашег позоришта а онда подсећа „Орао“ српски народ, да ће се године 1888. навршити равно педесет година, како је народни добротвор Сава Текелија основао у Пешти свој завод за образовање Срба ђака, те топло и равнодушне предира за то, да се педесетогодишњица Текелијиног завода прослави свечано. (Матица Српска је већ расписала награду за књигу, у којој би се наложила историја Текелијиног завода и утицај његов на просвету српског народа, а надопуњство тог завода издаће наручену књигу споменику, кад се буде свечаност славила). „Пчеларске поуке“ дају даље народу преци наш Јован Живановић у облику „Златног зрнеља за пчелара“. По белешкама † дра Ђорђа Натошевића наглашава М. П., како је важно, учити децу пенати. Има затим доста поука за ратаре, за винограднре и за сточаре, а довршен је и чланак пок. Натошевића о алкохолизму на лаканог „Орла“. За забаву се и опет побринуо уредник Стеван В. Поповић, изневеривши у „Луки Грабићу“ свом слику из живота нашег народа тако верну, да мислиш, све ти се то пред очима догађа. Осим наведених лепих украшавају најновијег „Орла“ још и ове слике: Врандук и Фоча у Босни; манастир Морача у Црној Гори са двориштем; Срби око певача, по литографији Настаса Јовановића, (у спомен народној прослави, кад се дигао споменик Филипу Вишњићу у Грку); кула Ченгић-ага у Херцеговини; српски свагоки у Херцеговини; Херцеговачка пастирка у врх „гомиле“; босанска и херцеговачка рукотворина (колуџијска и кланџијска); напрсник Алексинац у Србији.

— Изашао је и Годишњак, велики српски народни илустровани календар за идућу годину. Уредио га је, као и сваки досада, Александар Сандић а издали су га и у својој штампарији штампали браћа М. Поповићи. На челу је лик Лазе Станојевића а осим тога донео је „Годишњак“ још ове слике: владике Никанора Грујића, дра Ђорђа Натошевића, Јована Ристића, Бранка Радичевића, владике Петра II. Његуша, кнеза Николе I., А. Хаџића, Мише Димитријевића, владике Лукијана, Ђорђа Васе Живковића, дра Војислава Мушицког, проте Васе Живковића, дра Војислава Субботића, Драгутина Ј. Илића, Милоша Цветића и Марије Димитријевићке-Рајковићке. Има даље ове илустрације: дом Матице Српске у Новом Саду; Југ Богдан и девет му синова; спаљивање моћи св. Саве у Београду на Врачару године 1595; српски гуслар у гори; гроб Бранка Радичевића; сребрни ковчег на гроб Бранку од кнеза Николе; град Рёка (Фијума); Плитвичко језеро. Корисни су чланци и поучни у „Годишњаку“ ово: 1. Шта може казати свештеник на селу, од пароха Бачиначког Јована Јеремића; 2. Гору воћа, од Стеве Милозанова и 3. Сеоске читаонице од А. М. Матића. Има осим тога приповетка са села под натписом „Ускочица“, којој је основ састављо вељедалац Аћански Дамњан Шајачки а облик јој приповедачки дао и јевни дотерао млађани књижевник почетник Каменко Суботић. У календар је забаве ради додана и библиотека за народ, у којој је на првом месту опширан животопис Јована Ристића, затим одломак из романа румунске краљице Јелисавете — Карманс Силве — под натписом „Куда“. Има даље две српске народне приповетке досад непштампане, једна за абирне Бошкидара Никанзиновића Врачанина а другу је прибележило Д. Ђ. Митровић. Затим долази приповетка Бошкидара Н. Врачанина „Са српских села у Босни“, опет у овом жанру, против којега се ове године у нашем листу дигао Никола Шумонја у својој расправи: Мухамеданство и наша књижевност. Пред крај је још успомена Александра Сандића „Радо иде Србин у војнике“, на две „ратарске тугованке“ од П. Ј. Кн—ића и најновије природописно зувукање М. К—а „Кронија комарац“, које је пре мал те не десетину година изашло било у „Јавору“. Уа библиотеку за народ додан је као додатак обавештај и поука оним, који спадају у народне уставе (Landstatin), прерађен и попуљен по „Wiener Bote“у, и писмо Н. Ј. Кн—ића из Чалме уреднику „Годишњака“ о томе, како да се српске поучне књиге шире по нашем народу.

САДРЖАЈ: Ивја. Приповеда Кевер Шандор Ђалеки. (Наставак.) — Мара. Песма Јосипа Берсе. — Ето то је био крај! Приповетка Стане М. Стевановићеве. (Свршетак.) — Бура у ваветрини. Новела из словачкога живота. Написао Светозар Хурбан Вајановски. — Брачни српскога Мушицког Ђорђу Магиравевићу. II., III. — Ковчежић. Гласник. — Књижевне белешке.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 44. У НОВОМ САДУ 29. ОКТОБРА 1887. ГОД. III.

СВЕТОЗАР ВАЈАНСКИ,

КЊИЖЕВНИК СЛОВАЧКИ.

НАЈА.

ПРИПОВЕДА КСАВЕР ШАНДОР ЂАЛСКИ.

(Свршетак.)

Ту ми падну на ум Најине речи те се престравим. Поскочим напред и ни на што не пазећи узмем упорно гледати међу светом, није ли и она онде. Одахнуло ми је, кад је нигде нисам нашао. Ал опет се нисам сасвим умирио. И сад је ту први пут било, да сам ушепртљио. Шта више, чисто сам се устрашио, кад сам помислио, да ме она може видити овде. Шта ће она? Омрзнуће на мене, кад види — та ја сам тај — ох, до ђавола све! Што баш мене да одреде!

Сељаци су дотле све јаче стали викати. Што сам ја више оклевао, то су они били све гори. Бесној животињи и разјарену човеку не сме нико одати своје неодлучности или свога сажаљења. Тумачи ти он то као слабост. Тако се и сад сељани продрзнули те стали богме баш наваљивати на војнике. Капетан је неколико пута заискао од мене, да учиним одредбу. Најпосле нисам имао ни куд ни камо. Са страшном се муком савладам и постанем хладан. Дадем заповест, да се јуриша. Но сељани дочекају војску камењем а богме и пуцњавом. Ту се већ није могло отклонити проливање крви. Али ипак — за први мах наредим војсци да пуца у зрак. Људи погодили то на остали на месту.

— Та не смеју они пуцати. Царски су људи, а како ће цар, наш премилостиви отац, дозволити, да му народа убијају. Не бојте се, људи!

То је био одговор на празни хитац, те се светина узела ругати војницима и бесно се гурала против њих. Укратко да реknем, дође богме до права окршаја. Падоше четир војника и једно петнаест сељана. Сада је свет стао бежати те ми заузмемо гробље.

У тај се час на најближем брежуљку према нама укаже женско чељаде и гласно стане позивати народ, да не бега, него да се врати натраг.

— Кукавице! Зар сте ви Срби? Је ли вас зато српска сиса дојила, српска мајка одранила? На први глас пушке беже као зечеви! Срам вас било! Ко је човек, амо до мене, па натраг! Докле ћете доспети, ако допустите, да вам отму гробове ваших предака? Овамо, овамо! Та нека пуцају, ево им циља! Но, кад сте такви јунаци, гађајте у ова бела недра моја!

Ја сам по гласу том познао Нају и спазио сам, како се извезени кошуљак разметнуо те се засјале две дивне девојачке дојке, беле као перје лабудово под вратом, обле као јабуке а чврсте као мрамор. Чудновато, готово невероватно, а опет је било тако. Био један час у мени те нисам у себи ништа друго осећао до лепоту, сјај и поразни чар ових груди. Тек се за неколико тренутака досетим свој страхоти, коју ситуација у себи носи. Сав поцрвеним. Страва и бојазан учине те сам био сав немоћан, уништен. Та био сам без свести. И тек се на ужасни крик капетанов пренем. Видим га, где лежи у крви. А даље не знам, јесам ли какав налог дао, било речи било знаком — ја ништа не знам, тек страшна ми се слика вечно диже пред очима, како сам видио онде на брежуљку, где Наја руке у зрак диже а из оних њених млечних груди покуља црвен врутак крви, те се белина смеша са црвенилом а Наја паде на земљу.

Нисам ни на шта више мислио ни мотрио, него полетим до ње. Још ме је познала. Рекла није истина ништа, али кад сам се уз њу бацио на траву, дигла је тешком муком немоћну главицу а спустила веће. Ја јој марамом заклопим рану а онда предигнем јадницу па је понесем из метежа, трчући право к селу. Посао је био и онако свршен. И сада, носећи смртно рањену девојану на грудима својим, сада, у страшни тај час, кад сам је за навек изгубио, сад сам осетио и горостасном снагом набујало чувство увидио, да ја малу сиротицу ту љубим више, него што људско срце може поднети. Како ми је то било страшно! На и сад ми је још једнако тако тешко! Тек ми помаже кукавштина људске природе, која се привикне свакој невољи и свакој муци. Тешко ми је, претешко, и често помишљам, да баш силно плаћам за грех, што сам заповест закона више ценио него вољу народну, мртво бесвесно слово више него живе откуцаје срца!

Још је нисам јадницу право ни метнуо на постељу, а већ је пала у агонију. Стала је гласно булазнити. Из речи њених без свезе могао сам ипак разумети, да једнако снива о мени. Сећала се времена наших сусрета у шуми. На онда се дала у неко бугарење. Слаби јој се глас све више складао у правилни ри-

там рецитације; најпосле је чисто било, као да пева. Немоћни глас танко је дрхтао зраком, баш као титрај пукле струне. А час по се тако лако отимало из груди, да је било чисто као тужни зуј пчеле, која је далеко негде заблудела у мреже паукове. Речи нисам могао сасвим разабрати, тек је долазио једнако исти рефрен, у којем сам чуо речи: »дика моја« и »отела ми млади живот«. А уз то напев тужне народне песме! Ах, никада нећу то заборавити! У онај час, у онај проклети час најпосле сам заридао и пао бедној девојани лицем на рањене груди.

Кад сам се тргнуо из највећег бола, није више сиротица булазнила, већ је са широко разрогаченим очима гледала у мене. Испрва јој је поглед био сасвим укочен, но мало по мало добивале су очи живота те су најпосле у њима затрептале сузе. Хтела је руку да дигне, али није више могла. Очи јој се суморно сврате на моју руку а усне јој се макну као да жедне за пољупцем. Затим опет стане гледати ми у лице. Јао, тај ми поглед још једнако зре у душу, ја га једнако видим, ја осећам тај красни и тужни и сретни и бедни и љубавни поглед, налик погледу на смрт рањене кошуте.

Још тренутак два и она није више дисала. Ја сам са последњим њеним дахом изгубио све. Може ли човек горе проћи на овом свету? Имаде ли још чега тако страшна, као што је страшно бити убица своје љубави? Ја убица њезин за вољу — за вољу оном, који није био уз народ!

Ах, та маните ме и упамтите: глас народа, глас сина божјег!

* * *

Ту је Пера умукнуо. У то смо већ стигли били и у његов стан Видео сам, да му се сувоњаво, упало лице превукло смртним бледилом, те сам ја из тог лица читао сву огромност туге и несреће његове.

Кад сам за подругу или две године читао, да је пао у битци код Зајечара, благословио сам милост божју. А кадгод помислим на ту необичну сељанку Нају, а ја осетим нешто снажно у себи те помислим: народ, који такве кћери рађа, земља, која такве деце има, каква је била сиротица Наја, такав народ и таква земља не треба да здвајају о будућности.

БРКОВИ.

(АРАБ.)

У сеоцу — не знам коме —
Живио је чудна лика:
Без бркова
И без браде
И без наде . . .
Газда Ника.
У сеоцу сви га знали,
Надимак му овај дали:
Наш ћосави газда Ника;
То му било име, слика.
Но ал (мимогред да речем)
Истину тек морам рећи,
Да ј' у месту газда-Нике
Лако било име стећи:
Јера тамо душа свака
Има својих надимака,
Што јој даде стара бака
Ил што оста од предака.
Не знам, да л постоје другде
Обичаји ил адети,
Не знам, али, богме, штета,
Да их нестане са света,
Кô — на пример да споменем —
Када жена стане клéти.

А иначе газда Ника
Давно веће се навика',
Да мелемом брке маже,
Ал узалуд — не помаже.
Мазао је сваким леком
Којекаквим . . . . . .
И млечиком, дивљим луком;
Па и пође већ за руком,
Мислио је, да је јава —
А кад из сна прену — муком
Пипао је — ал бадава.

Што се пак иначе побре
Нашег газда-Нике тиче,
Није био простак, лудак:
Сандук био пун новаца,
Обор марве и оваца
А у њему ћуше виче.
Нема сумње, он би давно

У месту кô кнез завладô,
Трбух, хлаће, прслук скројен . . .
Баш би био за то створен:
Ал бадава, та наказа
Без бркова и без браде
Прокопсати не могаде. —
Једва доби два три гласа.

Ој ви браћо са брцима,
Поносте се богме њима,
Ви не знате, шта су уста
Без бркова — сасма пуста!
На још када бријач лице
Обрије вам немилице.
Све под њиме кожа крцпти
А чело се зло натушти!
Када кања винца кане
На ороси брке ране;
А тек зими кад застуди,
Замрзну и брци худи;
На ви онда још волете
Бркове да орежете!
Ој, та брада, пуна чара,
Од бисера више вреди!
С ње се газда Ника једи
На у мисли срећу ствара.
Завићаше бркатима
Косачима, копачима.
Ох, много би дао, много,
Кад би брке стећи мог'о!
Ал бадава, нигде нема
Тога биља ни мелема,
Ни у пољу ни у граду
Нит му људи рећи знаду,
Чим би трљо, чим би прао
Те бркове натерао.
Мрзио је брке, браду,
На шта више децу младу,
Што су уста своја мала
Црним чађем намазала.
На и мачка невиногa
Лемао је без узрока.
Чак и жену сиротицу
Отер'о ј' под стару главу,
Што јој брци проклињали.

Десило се, те Цигани,
Вукодлаци одабрани,
Из далека с' доселили,
Крај тог села наместили,
Разапели своје шатре,
Наложили свуда ватре,
Те се сада пече, вари,
Што су Циге нахарали,
Јер су их оданде
Жедне — гладне
Кô битанге протерали.
На гозбину ту позваше
И суседе и чергаше,
Те их редом испиташе,
Да им сваки ново каже:
Има л' ново, дед нам реци,
Јеси л чуо, црни враже?
Као мудар вођа каде
Близу дође до опсаде,
Сваки џбунић, хумку, воде,
Сваки кутић испитује,
С војском тихо напредује,
Шаље страже и уводе,
Где ће душман јачи бити,
Где ће с њим се сукобити.
Он не хити, чека смело,
Док до праве битке дође,
На тек онда кује гвожђе,
Док је гипко, док је врело.
Нема кута ниједнога,
Ни вајата ни амбара,
Да га Цига не похара.
Где су какве жене младе,
Цига преварити знаде;
Где је каква девојана:
Милка, Сока ил Стојана,
Са ким која ашикује,
То све Цига зна и чује.
Је л ти каква штета била,
Помоћи ће врачарија.
Накнада ће твоја бити:
Цига ће те преварити.
Ко би хтео богат бити,
Новцем себе усрећити,
Нека копа земљу тамо,
Где је благо
Наслагано
Но временом ископано.
Добро знаде све то Цига,
Да су људи прости, глупи,
На се смије, оком мига.

За Никине жеље, наде
Дознао је Цига стари,
На на дело пође саде
Да их одмах и оствари.
Без сапуна и бријача
Зна наш Цига да наврача,
Напред, ускос брије, шара —
Та нема му нигде пара!

Сад је земан, сад је згода,
Кад по кући свет не ходи,
Сунце пече,
Жетва тече,
А ливаде пуне рода;
Никог дома,
Само мома
Ено кува,
Кућу чува;
Или гдегод у постељи
Болесник се јадан тегли;
А на прагу, као стража,
Стоји метла усправљена,
Од напасти бог је чува,
Стоји чврсто као стена.

У осами жели Цига
Да затече газда-Нику,
И гле, ено лаким скоком
Промоли се у ходнику.
„А гле чуда, мили газда,
Где ти, госино му тане!
А где су ти брци, брада,
Још их немаш, мој брајане?!“
О да бруке изненада!
Помислите, како га је
Газда Ника погледао!
Али Цига сад извија,
Миги, ласка као лија,
Док му побра све сад редом
Не исприча тужним гледом,
„Боже свети, каква срама!
Што не рече већ давна?
Па баш никад нису били?
Што не рече, побро мили?
Да ти брада, брк проклија,
То је моја мајсторија.“
Од радости не зна шта ће,
Брке скоро засукаће;
Поче сукат' ал бадава
Уста су му још ћосава.
Шунка красна,
Ребра масна,
Добра сира,
Варива,
Јестива,
И сланине и кромпира:
Све ће газда Ника дати
Та брци ће проклијати.
Па сад ватра већ светлуца,
Дим се диже, дрво пуца,
Искре баца, све се сија
Од бакара оранија.

Вода кува, у њој плива
Разна биља, одрина̀
Што се уз пут покупило,
Ил по пољу само никло.
Бањица је ова сада
Нашег Нике цела нада,
Па ако што не достаје,
Врачарија све додаје.
Готова је већ ка̀да.

Газда Ника радознао
Чак до главе с' угњурао,
У бога му свака нада.
А Цигани, врази мали,
Сви се амо дошушљали,
Један за другим све мили,
Кô случајно да су стигли;
Али мудри Цига вели:
Добро, кад су ми приспели.
Један дрва амо носи,
Други воду даје госи,
Трећи ватру успирује;
А наш Цига плаше кује.

Да би дим и топла пара
Побру боље очарала,
Покрили су Нику саде
Постирачем преко каде,
Око каде коло с' виje, —
О да дивне чаролије!
Од чекића дуга зуји,
„Тика-така“, све то брује.
Песме оре,
Циге зборе:
„Сад ће мили бо́га дати,
Да нам Ника обркати!“
Па док застор сад полако
Али јако
Ишпилама закупаше,
Циге опет заливаше:
„Ево мили бо́га даде:
Ника брке сад имаде.“
Па сад новца пуна ћупа,
Шунка, брашно, све у скупа,
Постирачи, чисто рубље
И из кујне сво посуђе:
Све у неврат листом оде,
Јер ту беше лепе згоде,
Па кроз врата уз „тик-така“
Све допало Циги шака̀.

Докле нам сеђаше Ника
Застором покривен тамо,

То ми не зна ни кроника —
Само то још једно знамо,
Кад изађе из те брукe,
Узе зрцало у руке:

У Руми 1887.

Бркови му гаравуши
Нису богме проклијали!
Ал је зато кô у шали
Порастио нос и уши!

Д. Д.

БУРА У ЗАВЕТРИНИ.

ПОВЕЛА ИЗ СЛОВАЧКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО СВЕТОЗАР ХУРБАН ВАЈАНСКИ.

(Наставак.)

II.

Двори Ореховљанскога стоје ван села, ближе горама, што бране Ореховљане од ветра северца. Од десна се повлачи мање погорје, а на лево се дали голи брежуљци. Само од југа пукао слободнији изглед. Ту су поља и ливаде Ореховљанске. До царскога друма имају подруг сахата. Донде води пољски пут, а овај лети пун гліба колима до осовина. Да рекнеш, цело село права заветрина. Сами сељани боље су сачували него њихови суседи, па се боље држе и старих обичаја. Састају се с осталим светом само на сајму најближе вароши. И крој у женскиња сачувао се по старом. По околним селима, која су ближа осталому свету, узеле женскиње у ношњу плаветне чипке на капама, рађене на стројевима, грудњаке опшивене свилом, а на глави носе пуњење. У Ореховљанима ките се женскиње накитима рађенима на дому, девојке иду са спуштеном косом, гологлаве.

У спахијском двору тера се по старом, све иде по бонтону. Тетка Марија снива о Италији, о Милану, о Млецима; Ореховљански о мађарском језику; његова жена о племићском првенству; њени синови, кад дођу кући, поздрављају са „чау!“ Старији, Аврел, је писар у министарству. Млађи, Пишта, учи права. Обојица на матер, мисле, да су више нешто него други људи. Отац им је занесењак, ал има још старе немешке bohemi-је и таблабировске оригиналности. Синови шовинисте. Сестра им сачувала још највише нарави свога краја и народа. Још као дете се предала својој дадиљи с таком љубављу, да ни отац, чистећи из куће словачку реч, не отера и стару Кату. Тешио се као тим, што је стара Ката из Сегедина и што носи презиме Ковач. Нуз то му добро дошло и мађарско девојче, које је довео, да му буде уза кћер. Али мудре речи дадиљине дубље су рониле у Јермину душу него стереотипно нагваждање туђинчета.

Прочеље двора Ореховљанскога стоји на четири бела стуба и гледа у село. Ту је у вече седељка. Иза куће је врт, а у овом стар занемарен рибњак. У крају расте трска, а у среди је остров са филагоријом. Хладан поток ромори у рибњак. Чун црвене боје стоји у крају. Врту у зачељу липе, кестенови и багрени. По свему се види, да су стари становници могли красно живети. И простране собе, подруми и вајати то сведоче. Али време се мења . . .

Стари Ореховљански се данас намргодио. Добио од сина, писара у министарству, писмо, у којем му пише, како не може да поступа. А отац му још последњом поштом послао леп новац.

Жена то приметила.

— Наш Аврел нѐ може да изалази на крај са осамдесет форинта.

То види и отац. Али где је помоћ? Опет нов дуг!

— Па ако? Заборављаш зар на наследство, што нас чека?

— Зец у шуми, — промрмља Карло и напуче хаљину, као да је цича зима.

— То је само питање времена, кратка времена. Твој брат лежи већ годину дана. Живео је и наживео се. Свачему мора доћи крај.

— Истина. брат је болан, преболан; ал је још жив. Није лепо, Луја, ишчекивати туђу смрт и на њу рачунати. Па, каква ја права имам, да од њега што изгледам? Отац нас је на једнако поделио . . . Он оде у свет. Радио је, а беше вредан човек. Његов део порасте. Ја остах на огњишту. Мој део се разлиза. Понда знаш, да нам је дао своју дедовину. Вратио је у ове зидове све, што је из њих однео био.

— Али нема осим тебе и твоје деце никога. Од куд је то неправда, очекивати, што с правом пада дечје?

Карло се обесели. Жена добро мисли.

У собу уђе Лидија с отвореним писмом у руци.

— Писмо из Мајланда! — виче још с врата. — Mio caro Milano!

Тетка се преобразила. Према своје педесет година лепо се носи, глади седу косу и уверава, да човек не остари, догод је у њему срце младо. Друго говоре боре на белом лицу.

— Ала си дивна, Лидија! — нашали се Карло и седе на низак диван.

— Је л' да ми плава боја добро стоји? — рече

Лидија и седе поред њега. — Баш ми сад пиште Јулијета, да је дала на пошту моју плаву робу од свиле. Како се радујем!

Из друге се собе зачу ударање по гласовиру. Дошао Мата Мраз, да удеси Јермину „оклепану сандучину“. Ал тринута је морала слати по њега. Пред кућом га узела под руку и увела у собу. Беше му нешто тешко на срцу.

Тетка завирну кроз врата.

— Ко то удара тамо? — пита Ореховљански и погледа нујно на прозор.

— Сеоски учитељ, — одговори Лидија и напрћи нос. — Јерма му стоји за леђима. Она га је и дозвала.

— Опет лудорија! — уздахну бароница и одмахну руком. — Јерма има чудне наклоности. Пастири, учитељи, старе девојке, то су њени људи. Довела ономад у дворану неко сељаче девојче. Маро, овамо, Маро, онамо; и покаже јој све албуме. Треба јој то запретити.

— А нисам ли ја то забрањивао и забрањивао? Ко ће мази да забрани? Кад отац хоће да казни, ти и Лидија не дате.

— Fi donc! Учитељ! — рече Ореховљанска и превуче преко лица рубац. (На рупцу црвеним концем навезене круне).

— На увек говори словачки! — ражљути се Карло. — Ономад ме назва апенко (бибо). Од куд сам ми ја апенко?

— Milano! Milano! — уздише Лидија.

— Macaroni, lazaroni, salamucci! — дода Карло гњевно. — И ти ништа друго и не знаш, само о твојој полентеној Италији. Човек је овде у рођеној кући у туђини. Жена немачки, тетка талијански, а кћи напако словачки! Трујете ми само овај ваздух. Боље ће бити, учите мађарски!

И господар двора Ореховљанског изађе на поље, а залупи за собом врата, да се кућа затресе. Баш се ражљутио! Сама мисао на словачку реч доведе га ван себе. Већ је више пута хтео да промени и своје име у Diósfalvi. Поглед на посукнуле слике својих дедова увек га одврати од тога корака. Осим тога један се Ореховљански прославио у бој на Мухачу. Слава тога прадеда не би прешла на Дијошфалвију. И тако оста код својега старога имена. Споменуо би кадгод, како му је прадед био Пољак, ако Ореховљани нису никад знали за Пољску. Тако мисли и његова жена. Само да није ништа словачко! А мађарски говори тек из моде...

— Хвала вам, господине учитељу, — рече Јерма Мразу, кад овај спусти кључ у свој џеп. — А сад да се мало прођемо!

Мраз би се изговорио, али му не даде немачка реч, којом га је девојка ословила, јер немачки није знао.

Јерма узе ћутање за одговор. И за часак ево ти је пред њега обучена.

— Већ давно хоћу да вас питам за имена разна цвећа, што расте код нас. Каже ми Мара Бохункина, ви познајете сваки корен и биљку. Мило девојче Мара! Да ми не бране, не бих се растајала с њом.

Учитељ иде немарно поред Јерме. И не опази, кад оставише село, па се упутише у гору.

Дивно време јунија месеца. Сунце високо одскочило, кад се нашли у шуми. Пођоше ускom путањом горе. Дах младога девојчета биваше јачи, а кроза њ као да се чују куцање срца.

Мата чује обоје. По образу му усплamтела румен. Задовољство овлада њим.

— Шта сте оно свирали ономад у вече? Тај комад ме је довео до очајања. Нека свечана светлост текла је из њега. И опу се допао, — поче Јерма, кад се успеше горе.

— Ако се не варам, биће „Kto za pravdu hori.“ Стара словачка песма!

— Словачка! — зачуди се Јерма. — А Мара ми је још ни један пут није певала!?

— Мара не зна.

Јерма не може да појми, како да Мара не зна, а словачки је. И она мисли: словачки је то исто, што и сељачки, паорски. Па кад вели у себи: „Има право моја мати, кад вели, да су учитељи само у капут обучени сељаци.“

Поћда отрча, да се за кратко време врати и донесе пуну шаку горскога цвећа.

Отпоче ботанички испит.

Мраз је свему вољно поче учити. Разговор се разведе словачком речју, а ни сами не приметише, кад и како то дође. Од ћутљивог учитеља поста жив речник. Пређе у теорију, пође претресати суставе разне. Дође ред и на општу природу. Умесне примедбе девојчета воде га све даље. Јерма села крај њега, па му гледа у уста, те или одобрава или пориче што. Мата се подмлађено. Неки сладак дах веје с бића младога девојчета. У свакој речи видиш искрен осећај. У млађаној ватри метне своју руку на учитељево раме као дете, као право дете. Учитеља прође слатка гроза. Душом му полеће давно заборављено осећање. Збуни се, заћути. Подигне очи, а очи му се сретну с ведрим очима младе госпођице. Како мило светле! Каква је дубљина у њима! Она јагодна, пола отворена уста, ... какво миље у њих! У цртама млађаних лаката читав хаос будућих осећаја и мисли, још неосећаних и непромишљених! То је незнана лепота, прави пупољак од

руже! Не... то је зора, којој се ражају тек звезде, далеке, високе звезде!...

И сунце пошло у заставу, кад се вратили и село. Мара трчи пред њих, па плаче.

— Шта је теби, Маро? — пита је учитељ.

А она једва поче од суза:

— Била сам у двору, како ме госпођица била позвала. А млади господин Ернест пустио вашке на мене... Моја нова кецеља,... ето!

И покаже исфотану кецељу.

— Ваљда није хтео! — пође је учитељ тешити.

— Е, није! — прекиде га Мара. — Ал нека га! Јанко Ољша се заклео, да ће му се осветити ако икада. Госпођице, кажите му, нека га се чува. Како се ало наљутио, одмах извалио грдан прошћај из плота. Ал је јаки!

— Ернест је дивљак, — рече Јерма учитељу. — Немој плакати, Маро. Добићеш другу кецељу. А Ернест ће већ добити своје од оца.

— Да! А за што се ваш отац смејао, кад сам ја викала у помоћ? — настави сироче. Врћају јој сузе од образа. Али се мало-пак разведри, кад је и Јерма пође тешити. Нова кецеља-пак нешто вреди.

— Идем кући, госпођице, да не напуја псе и на мене, — промуца Мраз како тако немачки.

— Шта сам дужна за удешавање гласовира? — запита га Јерма и извади кесицу.

Плануо образ у учитеља. Те га речи тргоше из идеалног сна опет у збиљу. Скиде шешир. Узе Мару за руку. И оде.

Дошао кући, а не нали свеће, већ сео у мрачну собу на старовеpску кожну столицу. Дрвен сахат о зиду куца на тенане. Лимена шеталица блесне спрам прозора, кадгод откуцне. Матори мачак довукао се, савио реп, па се сломио Мразу на ногу. Мраз га и не гледа, а до сад није тако.

Стара послужавка тури главу кроз врата, па пита, шта господин изволева.

— Ништа, Като, — одговори учитељ сетно.

Напуни лулу, упали духан, па оде пушгати кутрове дима. Кажу, духанџији не прија лула у помрчини. Ал он запушио, да се облак навукао у соби, па све куља кроз отворен горњи прозор на поље.

— Кључ од звонаре! — зачу се сопран глас менђиков.*)

— Што тако касно? — рече учитељ дечку. — Пази, да се не угрувај на степеницама.

*) Менђик: ђаче, које послужује учитеља. Прев.

Мало за тим потрајало, а ударн звоно. Меланхолично се и лепо разли звук звона с куле.

Слепи мишеви посукташе отуд затомице.

Куд погледиш, мрачни прозори. Само у црквењака гори жижак. Стари Бохунка седи с молитвеником и моли се богу.

Пред кућом стоји Мара с Јанком Ољшом. Врата оставила мало отворена, да може чути оца.

Јанко јој донео прстен с црвеним каменом и струк рузмарина. Она се радује као дете, па га љуби, па му каже, да га воли, да ће поћи за њ, само нека је пиште. Јанко се побојава не само мрзомилог црквењака него и својих родитеља. А родитељи су му богати сељаци, па ће се тешко приволети, да им се син ожени џуром сиротањком. Мара детињаста, те и не помишља на то. Воли Јанка од детињства, па не може ни да помисли, да њих ко може раставити.

— Ја ћу отићи у војнике, ако тебе не добијем, ма да су ме исплатили, — вели јој Јанко.

Но, а стари Ољша не ће пустити тако свог јединца. И младо девојче нема зар да се боји за своју будућност.

— Маро, разастери ми постељу, — повика Бохунка из преклада

Вратанца шкрипиште, а девојче уђе у преклад, трептући очима неукима светлости.

— Опет је ту био тај Ољшин дерањ! — рече црквењак, као да се срди. — А ти окукала с њим под прозорима. Кажем ја теби, окај се ти њега! Не ће бити од нас пар.

Мара не слуша то први пут; али добро познаје свога оца. Он увек гунђа, но не чини јој ништа преко воље. И ту ће попустити. Ољша је красан момак, а она га воли. Све ће добро бити.

Стари леже да спава, па узе дуго уздисати. Пре петнаест година дошао је у Ореховљане, бог те пита од куд. Једни кажу, да је био много година војник. Други опет веле, да је служио код господе. А сви му придевају нешто тајно и некакво велико искуство. Бохунка зна много о туђим крајевима, та, био је даље од Пеште. За то га држе у важности, која већ граничи на страх пред њим. Уза то га подозревају још и већма, што сваке године добије од некуд некакво писмо с пет печата, што доста добро живи, скоро господски, а кћер не тера у надницу. Доста узрока за клеветања! Само га још побожност његова штити од подозрења, да није врач.

(Наставаће се.)

СУНЦЕ И ЊЕГОВА СВОЈСТВА.

ОД СВЕТИСЛАВА КОЛАРОВИЋА.

(Наставак.)

Кад смо се упознали и с пегама и буктињама као и с протуберанцама, можемо се запитати, стоје ли оне једно с другим у свези. Просечно су најлепше протуберанце у регијонима, где се виђају буктиње, док је на против тешко уз протуберанце наћи свагда и буктињу. То долази отуд, што се буктиње само изнимно, кад су одвише светле, на ивици сунчевој виде, а што су ближе средини, све су блеђе. Научењаци још нису ово потанко истраживали; неки мисле, да све буктиње пре или после избију као протуберанце на ивици сунчевој. И буктиње излазе најмање око полова, као и протуберанце. — Секи вели, да нигда није видео ни једну јаче светлу буктињу, а да уз њу није била и протуберанца или бар какво мање узвишење или светлије место у хромосфери, но не обратно, као што мало пре рекосмо. Но што се уз сваку протуберанцу не виђа увек буктиња, то још не значи, да ту нема буктиње; светлост њена је често сувише слаба, да би могла пробити кроз најниже слојеве сунчане атмосфере, те је тад наравно не ћемо видити. Протуберанце дакле нису идентичне с буктињама и ако стоје с њима у свези. Но у каквој свези? Састоје ли се и буктиње из усијаног водоника? Секи дефинише буктиње као потресе фотосфере, који се састоје не само у узвишењу, издизању ниво-а, него се одликују особито већом температуром и светлошћу од околице. Усијан водоник игра ту само улогу покретача; дижући се из дубљине потискује он пред собом масу фотосферину. Узрок дакле и једних и других је један те исти, само што су снаге, које делују при њиховом развићу, код једних веће но код других.

Није тако лако решити питање о међусобном односају протуберанца и пега сунчевих. По некима се протуберанце налазе само у оном појасу, где и пеге и број њихов зависи од броја пега. Шперер, Секи и др. сматрају протуберанце као претече, наговестноце пега, а Тахини чак мисли, да се може из облика протуберанца закључити на облик будућих пега. Тахини је пре пет година посматрао пегу, чије је језгро светлим мостом било у два дела подељено; одатле се за кратко време развила врло красна група протуберанца. На против Респити уверава, да је видио протуберанце и онде, где нигда не беше пега и да у опште ове две појаве ни у каквој свези не стоје.

Пеге изгледају као ждрело, кратер у вулкана, те нас то принуђава, да мислимо, е су и оне постале ерупцијама, којима би главно место, седиште било у језгру саме пеге. У истини пеге јесу ерупцијама постале, но седиште истих је, по Секију, у буктињама около пега, а не у језгру пеге. Ерупције се догађају често врло далеко од пега, обично онде, где су буктиње најјасније. Оне протуберанце, које се крећу на сунцу испред пега, много су јасније, него оне иза њих, а то се опаза и код буктиња. Према томе свему морамо пеге са свим с другог становишта посматрати. Језгро, које смо досад сматрали за најглавнији део пеге, у истини је само секундерни део већег и важнијег феномена, који се шири по много већем делу фотосфере. Нису дакле пеге а ни протуберанце, већ буктиње, основ свима појавама на сунчаној површини.

До сад смо говорили о том, шта је и какво је сунце, шта на њему видимо и како шта тумачимо. Трудили смо се, да у кратко прикажемо сунце онако, како га први научењаци данас замишљају. То нам је била главна намера. За то смо се и забавили мало дуже са обликом сунца самог и са појавама на њему. Остаје нам још, да речемо коју о зрацима сунчаним у опште, о светлости и топлоти сунчевој, о извору и одржању те топлоте и о будућности сунчевој, у колико се о том може говорити.

На сунчаним зрацима констатујемо на први мах својим чулима светлост и топлоту. Светлост физиолошки делује на наш орган вида, топлота делује на сва тела и загрева их. Тачнијим испитивањем дознало се, да зраци сунчани и хемијски делују; дејство то састоји се у дисоцијацији молекила неких хемијских једињења. Та три дејства не потичу из три особите врсте сунчаних зракова, као што се дуго мислило, него су само разни степени једне и исте снаге према дужини зрачних таласа и брзини кретања хипотетичног етра, материје неке без густоће и тежине, којом се ове појаве тумаче. — О хемијском дејству ћемо врло мало говорити, не што би можда оно било од мале важности, но што би нас далеко од ствари одвело. Споменућемо, да су хемијска дејства сунчаних зракова чисто механичке природе. Најјаснији доказ и леп пример хемијског дејства сунчаних зракова пружа нам фотографија. Зраци сунчани делују још хемијски при бојадисању разних супстанција и, што је најважније, при асимилацији и дисању биљака. Више се не ћемо овде задржавати, као што не ћемо овде спомињати ни магнетична дејства сунчева, јер смо о том већ приликом једном напред говорили.

Више мало ћемо рећи о светлости, а особито о

топлоти сунчевој. Од свију зракова зраци светлости најтакпе се примете. Наука је њих најбоље проучила. Сунце светли јаче и интензивније него ма који извор светлости на земљи. О том нас најпростији експерименти уверавају. Узмемо ли запаљену свећу или буктињу и држимо је према сунцу, то им пламен њихов и не видимо. Оне нам изгледају као црне пеге на сунцу. Но не само слаба светлост једне свеће, него и интензивна светлост Дримондова (Drummond) и Девијева (Davy), па и најинтензивнија вештачка, електрична светлост губи се спрам светлости сунчеве. Први су мерили светлост сунчеву Bouguer и Wollaston, један у почетку, други при крају прошлог века. Обоје нађоше, да је светлост сунчева равна светлости од 60.000 тако званих „нормалних“ свећа у удаљењу од 1 метра. Crova је у новије доба испитивао и добио место горњег броја 85.000. Но ни један од ових није се сетио, да и наша атмосфера апсорбује светлост сунчеву, пре но што иста до нас дође. Пошто интензитет светлости опада са квадратом удаљења (дакле н. пр. светлост ће бити у удаљењу од 2, 3, 4 и т. д. метра 4, 9, 16 и т. д. пута слабија но у удаљењу од 1 метра), то добијемо огромне бројеве, који изражавају интензитет светлости светлошћу једне свеће, бројеве, који прелазе у хиљаде квадрилијона, бројеве, који се са 28 цифара пишу и које ми не можемо ни замислити.

Испитивања о температури сунчевој спадају у најтеже проблеме физикалне астрономије. Резултати и закључци разних научењака тако се слабо слажу, да је питање о температури сунчевој још питање нерешено. Из свију резултата видићемо само разне фазе развића, у којима се питање о температури сунчевој до данас налазило.

Да се температура сунчева определи, треба знати не само интензитет зракова сунчаних него и апсолутну количину термичне снаге, коју земља од сунца за извесно време добија. Делотворна снага топлоте сунчеве расте са апсолутном температуром његових зракова. Зраци су једино средство, којим ћемо термично дејство сунчево мерити. — Интензитет зракова меря се тако, ако определимо температуру, до које се једно тело на сунцу загреје, па је испоредимо са оном температуром, до које га друга тела познате температуре загрејУ. При том се мора апсорпција паше атмосфере у рачун узети. Pouillet је израчунао, да атмосфера упија 25% сунчаних зракова. Интензитет сунчаних зракова је енормаи, а мерили су га Pouillet, Waterston, Ericson, Violle, Secchi, Soret. — Сочивом концентрисани зраци у стању су за неколико трењутака злато, платину па и дијамант растопити. Soret је израчунао, да температура сунчева мора бити преко пет милијона степена. Ово изгледа неким физичарима непојмљиво и претерано, но треба само помислити, да топлота и зраци не долазе од једног јединог слоја сунчане масе, него да је сунце опкољено са више провидних слојева усијаног гаса, који сви доприносе и повећавају топлоту и интензитет зракова, који кроз њих пролазе. Секи за то мисли, да је тај број од пет милијона најнижа граница, испод које никако не може бити температура сунчева. Шта више, пошто смо напред рекли, да сунчана атмосфера преко 80% сунчаних зракова задржава, то би горњи број морали још осам пута повећати и добили би, да температура сунчева износи не мање него 40 милијона степена. Waterston је израчунао десет милијона, а Ericson тек два милијона степена. Но има их и који много ниже цене температуру сунчеву. Целнер држи, да је на површини сунчевој температура тек преко 13.000°, Pouillet и Violle не више од 2.000°. Овака ужасна разлика између две хиљаде и 40 милијона тумачи се тако, што још није пронађен одношај између температуре једног тела и топлоте, коју оно издаје околини, дакле одношај фактичне и ефективне температуре дотичног тела. (Свршиће се).

КЊИЖЕВНОСТ.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

OBLICI HRVATSKOGA JEZIKA, za srednje škole napisao Mirko Divković, ravnatelj kr. gimnazije zagrebačke. Izdanje drugo. Zagreb. Tisak dioničke tiskare. 1887.

Искрено поздрављам ову красну школску књигу, од које ће ученици хрватских гимназија имати без сваке сумње велике користи. Ово је данас најбоља књига школска у Хрвата и све досадашње књиге од ове руке остаља далеко за собом, јер је прилагођена на здравој, правој и истинитој науци, коју је основао Миклошић и Даничић. Ово је знак, како наша браћа Хрвати лепо напредују у језику и све се мало по мало приближују нама Србима, тако да ће на послетку сваке разлике међу нама нестати. А тако и треба. Ја не ћу спомињати, какав је језик у граматикама и другим школским књигама хрватским, него ћу само напоменути с радошћу, како је

ова књига, о којој ћу сада говорити, далеко отишла напред од друга својих, што се тиче језика. То долази отуда, што је писац њезин човек од науке, човек, који напредује у науци, те је кадар био увидети, шта је прави језик народни, на ком су основали науку о језику Даничић и Миклошић. За то и поздрављам ову књигу искрено и желим писцу, да му треће издање надмаши ово, као што је ово надмашило прво. Ја ћу казати неколико примедаба на ову књигу, по којима би се имало исправити треће издање ове књиге, али одмах морам казати, да те примедбе целини овога дела не обаљују цене ни мало.

На стр. 4. стоји: „Самогласник *у* често бива пред самогласником *ов*, што се зове јачање самогласника; н. п. од *ку-а* бива *ковати*; од *бину-а* *бановати*.“ Овде није казано колико би требало, шта је јачање код самогласника, јер није примерима довољно ова ствар исцрпена. Не ће бити да је *ов* постало јачањем од *у*, него је *у* и *ов* постало јачањем од *ъ*, као: **дъхнѫти: дохъ, рыти: ровъ, крыти: крокъ, къдѣти: кодити.** А осим тога ваљало је споменути друге врсте јачања, као: *тећи: ток, нести: принос; бити: бој;* **кълѣнѫти:** *близесак: близнути*, **цвѣсть** (цвисти): *цвијет*.

На стр. 5. стоји: „*и* се претвара у *ј* у садашњем времену V. p. 2. раздјела; н. п. *вики-ем, викј-ем, вичем; миди-ем, мидј-ем, мичем; ори-ем, орј-ем, орем* и т. д.“ И ово није истина да се *и* претвара у *ј* у овим примерима. Да ово није истина, показује нам стари словенски језик и развитак облика у том језику. Тако у старом слов. језику постоје облици као што су: **приносьмь, относьмь, поставьсмь, оулокьсмь.** Ови су облици постали од **приносимь, относимь, поставимь, оулокимь**, по што је *и* ослабило у *ь*, па доцније је *ь* отпало, те се онда дошло по закону асимилације до облика, као што су: **приносмь, поставкмь, оулокмь.** Тако исто и *вичем* постало је од *викие-м* по што је *ј* уметнуто између два вокала ради зева, дакле *викијем*, после је *и* ослабило у *ь*: *викјем*, па је онда тек испало *ь*: *викјем—вичем*. Да је овај процес морао овако тећи, показују нам споменути облици стари словенски: **приносьмь** и **приносмь, поставьсмь** и **поставкмь**. Кад ово знамо, онда да богме да није добро ни оно, што се каже на истој стр. 5., да се *и* претвара у *ј* „у глаголском придјеву трпном IV. разреда, н. п. *возиен, возјен, вожен* и т. д.“, него *возиен—возијен—возјен—возјен—вожен*.

На стр. 25. стоји: У дат. множине „ријечи на непчане сугласнике имају по §. 17. наставак *ѣм* место *ом*; н. п. *змијем, пријатељем, мачем, ножем* и т. д. У народном говору има тај падеж наставак *има*, а по том гласи, н. п. јеленима, орачима.“ На за што је онда *пријатељем*, кад је *пријатељима* по народном говору? За што писац не пише облике по народном говору и за што народне облике ставио за обрасце? На какви су ти облици *пријатељем* и т. д.? Ти су облици били такође некад народни, али су данас скоро изумрли, па за што ти облици онда да се употребљавају и за обрасце служе, којих је скоро у језику нестало?! Ја мислим, да се требао писац граматике раскрстити већ и с тим облицима, те их је требао споменути у примедби, а за образац је требао употребити оне облике, који су у бујној снази у језику, који су у борби надвладали оне облике, којих данас скоро у језику и нема. Тако исто писац вели и за инструментал и локал множине *јеленама, орачима*, да су по народном говору, мислећи можда, да *јелени* и *јеленах* несу. Ако тако мисли, онда нема право, јер инструментал *јелени* и локал *јеленах* још су у снази у народном говору, али инак нови облици *јеленима* за инструм. и лок. множине надвлађују старе споменуте облике, те за што онда не би се употребљавали они облици у књижевности, који су у бујнијој снази? И кад је већ писац волео старије облике употребити, за што није употребио за обрасце локале *грнјесијех, језицијех*, кад су ови облици по јужном говору и кад му је граматика по том говору написана и кад ти облици одговарају потпуно старим словенским облицима **грѣсѣхъ, ѩзыцѣхъ**. Ја мислим, да ће и овај несигурни бедем пасти, а срушиће га речник, што га издаје југословенска академија.

На стр. 36. стоји: „Његда је у дативу и локалу једнине било на крају *ѣ* мјесто данашњега *и*, а по том се данас говоре гдјешто ови падежи на *е*: *мене, тебе, себе*; н. п. ако ли *мене* не вјерујеш; ходи к *мене* дивски старешина.“ Овај закључак није добар, јер није истина, да у јужном говору долази *е*, где је у старом словенском *ѣ*. Г. Дивковић се повео за Даничићем, али ја мислим, да ни Даничић није добро протумачио ову ствар. Даничић каже о овој ствари у својим „Облицима“ овако: „Трећи је и седми пад. једн. имао у старо вријеме на крају *ѣ* мјесто садашњега *и*; за то се и сада говори и *мене, тебе, себе* и то не само по источном говору него и по јужном.“ Ово би тумачење могло бити добро само за источни говор, али за јужни не може бити, јер по овом говору ваљало би *мене, тебе, себе* да гласе облици, који би одговарали стар. слов **мѧне, тебѣ, себѣ**. Ја мислим, да се овде датив и локал како у јужном тако и у источном говору изједначио по аналогији са акузативом, који је управо генитив *мене, тебе, себе*, као што се изједначио датив и локал са акузативом код заменице *и, ја, је*, н. п.

Те *jу* поче стадо растеривaт, III. 176. и. пес., место *joj*. У подруме, где *jу* стоји вино, III. 180., место *joj*. Не даде *jу* више дати гласа, III. 184., место *joj*. Те *jу* тврдо завезао уста, III. 184., место *joj*.

На стр. 38. стоји: „Инстр. једнине, ген. дат. локат. и инструм. множине имао је пред наставци *м, х, ма* његда ѣ, које по јужном говору гласи *ме*, према тому се говоре ти падежи: *самием, самиех, самием, самиех, самиема*." На за што није госп. Дивковић узео те облике за образац, кад се говоре на југу и кад су правилнији од оних, које он има за обрасце, јер одговарају ст. словенским облицима **самѣхъ, самѣмъ** и т. д.?

На стр. 48. стоји: „Ном. и акуз. бројева: *два, оба, обадва, три* и *четир* имају предмет, који се броји, ако је мушкога рода, у ном. или ак. двојине; и. п. *два свједока, три дворанина, четири човјека*. За имена мушкога рода повели се самоставници средњега рода, н. п. *два имлета, два дјетета*." Ја мислим, да се именице средњега рода несу повеле за именицама мушкога рода, јер у *два имлета* није *имлета* дуал, него плурал. Мени је познат дуал само у једне именице средњега рода, а та је *сто;* н. п. двје *сто*.

На стр 54. стоји: „Глагол, којему је основа *нес*, има, кад је сложен с предлогом, поред правилних облика, а такви су: *до - из - ио - за - нести*, још и облике *до - из - ио - за - нијети*, који су обичнији од оних. Ови су облици постали према аористу: *донијех* и т. д." Ја мислим баш напротив, да је овај аорист постао од инфинитива или боље још од инфинитивне основе.

На стр. 56. стоји: „4. раздио, основе на *к, г, х*, који се по §. 30. II. 2. само пред през. *е* претварају у *ч, ж, ш*." Није потпуно правило, јер се претварају и пред *е*, кад је уметак, као: *жежен, шечен*.

На стр. 60. стоји: „Овамо припадају глаголи с једносложним кореном на сугласник: *бр, гн, пр, зв*. Ти глаголи шире основу през. примајући међу два сугласника *е*, по том гласи през., основа *бер-е, жен-е*." Не ће ни ово бити добро, јер Миклошић у својим „Гласовима" вели на стр. 23.: Wurzelhaftes *e* ist häufig zu *o* geschwächt und schliesslich ausgestossen. Aus *ber* entstand *bьr*, manchmal mindergenau *bьr* geschrieben: *borati, borati, brati*

На стр. 61. стоји: „Глагол *гнати*, кад је сложен, умеће кадшто радо *д* међу *ж-е*; н. п. прождем." Како се ово *д* има тумачити, види Archiv für slav. Phil. I. 59. Ту је Лескин ову ствар врло лепо протумачио.

На стр. 61. вели г. Дивковић, да *давати* иде у трећи раздео пете врсте. Ја мислим, да овај глагол иде у други раздео пете врсте, као што се види из императива, који гласи *дај*и, а да иде у трећи раздео, гласно би *дај*.

На стр. 63. стоји, да глагол *плести* има презенат *плевем*, а ја бих рекао да има *плијевем*.

На стр. 69. мисли г. Дивковић, да глаголи другога раздела треће врсте праве имперфекат од инфинитивне основе, те тумачи *вијах* од *видје-ах* = *видје-j-ах* = *види-j-ах* = *видjах* — *вијах*. Истина и Миклошић мисли, да се код ових глагола у српском језику прави имперфекат као и у старом словенском језику од инфинитивне основе, али ја бих рекао, да имперфекат у српском језику постаје од презентатске основе. Некад се правио и у српском језику од инфинитивне основе, као што нам показују облици: *горијах, седијах, грмијах*, али таки су облици ретки. Обичнији су облици *вијах, сеђах, грмљах*, који су постали од презентатске основе. А да су ови облици постали по аналогији презентатске основе, гони ме да верујем други глаголски придев: *вијен*, који очевидно постаје од презентатске основе. И овај је други глаголски придев постајао од инфинитивне основе некад, као што нам показује данас само још један једини облик: *трјен* (у источном говору.) На као год што други глаголски придев постаје од презентатске основе, тако исто мислим и имперфекат да постаје од презентатске основе. И овде има своју улогу аналогија.

На стр. 70. вели г. Дивковић, да имперфекат „постаје од презентске основе наставком жељнога начина *и*, које се с презентским *е* слијевало у ѣ, а ово бива на крају *м*." На после тумачи овако: *плети—плете-и—плетѣ—плети*, али не каже, како је постало *и* од ѣ у *плетимо, плетите*, кад је и овде у стар. слов. ѣ: **плетѣмъ, плетѣте**. Ја мислим, да је у српском императиву: *плетимо* оно *и* продрло из сингулара по аналогији.

На стр. 78. не каже писац, од куда оно *а* у *плетав, плетавши, рек-а-вши*. Ја мислим, да је и ово *а* продрло из пете врсте по аналогији, као што је *дељавши, шиљавши*.

На стр. 82. вели писац, да глаголи перфективни значе у презенту футур, кад су у споредној реченици, а ја мислим, да значе fut. exactum, н. п. „кад те опанке *подерем*, ја ћу ти купити друге" могло би се казати и „кад будем подерао те опанке, ја ћу ти купити друге."

На стр. 83. стоји за fut. exactum ово: „За ово се време говори, ако и ријетко, партицип pract. activa и футур од бити, н. п. страх је мене *биће могинуо*." Овакн се fut. exactum употребљава врло ретко у српском језику, и то кад се не зна, да ли се што заиста догодило, као што се из споменутога примера може јасно видети, али прави fut. exactum

у српском језику прави се од презента *будем* и part. praet. act. II., н. п.

Ако мени судьи данак дође,
те ти *будем*, побро, погинуо,
ради мене осветити л'јепо. —
Ако буде Милош срећ'о Дрину,
Милоша ћу на међани звати. —

На послетку још једну примедбу. На стр. 17. долази *јелем* за образац. Та реч служи за образац и у Даничићевим облицима и у мојој малој српској граматици. Да богме, да та реч није добра, да служи за образац у *s*-врсти, јер не иде у старом словенском језику у *s*-врсту, него у консонанатску врсту и мењала се овако: ном. **клесь**, ген. **клесе**, дат. **клесн** и т. д. У српском је језику истина та именица по аналогији из консонанатске врсте прешла у *s*-врсту, али је смешно у граматици је српској или хрватској видети за образац, који ваља потпуно да одговара старом словенском обрасцу, јер је *јелем* лажан облик, који не постоји у старом словенском језику.

У осталом ова је граматика, као што сам већ напред казао, на здравом темељу основана и ја желим писцу, да нас што скорије обрадује и трећим издањем.

Карловци. **Јован Живановић.**

ЛИСТАК.

ПИСМА ЛУКИЈАНА МУШИЦКОГ ЂОРЂУ МАГАРАШЕВИЋУ.

IV.

Господине и Пријателю!

Ево ме опет у дерњи Карловцы! Синоћ сам дошао, а овај час — после 7. сати у ютру — одлазим кући на Крушедол. Апеллаторіум ће држати грозни свој суд над моим корпусом деликти 10. Јуніа у 9. сати у ютру.

Гроѣ їдеі мнѣ на тѣма
Падѣтъ, кѣнѣцъ сметѣтъ
На тѣжи дрѣзи; їма
До зиѣздъ нѣмъ возидѣтъ.

Тако е! Пою дондеже есмь.

Ову строфу додајте — на концу — посланној Вам пређе майском оди.

У њој двапут долази: мнѣ, намъ.

а, мнѣ, самом' мени,

б, намъ, мени и лури.

Оде оне узмите к себи от Гдна Камбера. Поздравите га. Покажите му ову нову оду. Ал' Вы сами додайте последню строфу. Последній стихъ не моіой гордости, но љубви моя пријателя припишите, кои ће уздысати замном по моіой смерти, буди грађанской, буди фтзіческой.

Оде, да не пропадну, само по безопасној прилици пошљите, или чекајте, да ја по њи — чада моја — посланника пошљем.

29. Маіа добио сам писмо од Копытара. Вели „In Neusatz geht ein neuer auch von Ihnen begrüsster Stern auf." Разумем Гдна Шаффарика и мою Оду к њему. Поздравите овог Гдна.

Онай Ѫалтир еврейскій ако нисте дали везати, оставите га. Могу нов' добыти. И сат ми преправите за посланника.

Мотрите шта људи говоре о мени. Протнв мене ли, или за мене? Шта ће говорити, кад чују присуђење.

Карловци 1. Јуніа 1820.

Ваш истинный пријатель
Л. Мушицкій, архіман.

КОВЧЕЖИЋ.

УЗ НАШУ СЛИКУ.

У лањском течају листа нашег, у бројевима 10.—15. напео је Д. Б. Доброслав читаоцима „Стражилова" у испрпеној карактеристици књижевни рад једнога од правих књижевника у словачког народа, рад **Светозара Хурбана Вајанског**. А ми му данашњем броју на челу прикључујемо лик с искреном жељом, да још много и дуго ради себи на диву а народу своме на корист.

ГЛАСНИК.

(**Вукова прослава**). Главни одбор за прославу Вукове стогодишњице издао је 15. окт. о. г. у Београду овај оглас, умољавајући уредништва српских листова, да га препечатају: „Оних дана навршиће се сто година, кад је рођен Вук Стефановић Караџић. Ценећи високе Вукове заслуге, данашњи се нараштај још шире спремао, да прилином стогодишње његове ода хвалу и да прослави спомен великога Вука који је прославио и свој народ и себе. Поради тога чињене

су припреме и договарало се о овој прослави најпре у Српском ученом друштву, а за тим у Краљ. српској академији наука и уметности. Поврадя тога саставио је г. министар просвете и црквених послова нарочити главни одбор за прославу стогодишњице Вука Стефановића Караџића. Признавши по изреди г. министра просвете пријатну дужност, да припреми, што је потребно за ову знатну народну светковину, за коју ће краљевска влада и потребне трошкове одредити из државних средстава, одбор је на досадашњим састанцима нарадио ред прославе; спремио списак гостију, који се имају позвати; прегледао и примио драмски спев г. Ђ. Малетића Апотеозу В. С. Караџићу; поставио се, да се овај спев сложи у музику и прикупи довољан број певача, који су се живо латили, да науче све песме за светковину; а поред тих послова, још од почетка, ступио у преговоре с госпођом Мином Вукомановићком, кћерком славнога Вука, поради преноса Вукових костију из Бечкога гробља у Београд. У свима својим радовима одбор се увек одликовао жељом, да припремне послове спрши тако, како би се светковина могла држати још овог месеца, те да прослава стогодишњице буде или 26. окт. на дан рођења Вукова, или бар у истом месецу. Али се на самом раду показало, да се ова жеља одборска не може лако елосити с многим и важним припремним пословима, које одбор није смео прескочити, желећи, да што боље припреми светковину спомена тако великога и тако заслужнога славењака, као што је Вук. Осим саме оне потребе, да се најкаљено израђују поједини припремни послови и питање о преносу Вукових костију, није се могло још довршити тако, да се светковина Вукове стогодишњице заједно с преносом његових костију може држати у овом месецу. Услед тога одбор је одлучио, а ону одлуку одобрио је и г. министар просвете, да се светковина Вукове стогодишњице, заједно с преносом његових костију, одложи до месеца маја 1888. године. Нарочити дан и ближи ред ове светковине одредиће се доцније.*

(У велику школу у Београду) уписало се ове школске године 264 редовна слушаоца и 18 ванредних, свега 282, и то у природно-математички одсек философ. факултета 51, (I. год.: 12, II.: 14, III.: 12, IV.: 13); у историјско-филолошки одсек 25, (у I. год.: 9, II.: 5, III.: 7, IV.: 4); у технички факултет 52, (у I. год.: 28, II.: 7, III.: 8, IV.: 9); у правни факултет 136, (у I. год 40, II.: 39, III.: 30, IV.: 27).

(Избори учитеља у великој школи у Београду.) Сенат проф. збора велике школе изабрао је: за професора инжењерства Миливоја Јосимовића, железн. инжењера; за професора хигијене дра Милана Јовановића Батута; за професора науке о машинама С. Зорића, машинског инжењера; за професора нацртне геометрије М. Канетановића и В. Тодоровића; за хонорарног проф. опште историје средњег века М. Вечекића; за хонор. проф. историје старог века Јована Ђорђевића; за хонор проф. ботанике дра Саву Петровића; за доценте више математике дра Богдана Гавриловића и М. Даничића; за учитеља руског језика Хитрова; за учитеље географије решено, да се пошаље нарочито лице за изучавање исте; за француски језик није нико изабран.

(Др. Милан Савић, књижевник и **Симо Матавуљ,** бивши професор у гимназији на Цетињу), обојица предни сарадници око нашег листа, отишли су почетком ове школске године у Србију у Зајечар за предаваче у гимназији. Срећно!

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Стеван Станковић), пешчачки потпоручник у кр. срп. војсци у Београду, бави се музиком, и већ је српску музичку уметност обогатио неколиким својим делима. Академско коло, Завичај (марш) и Невен (марш) већ су и штампани. Остали састанци ако и нису још штампани, свирани су и певани на разним забавама у Београду. Тако Рузмарин (марш), Имена женскога пешчачког друштва, Често ме усуну синиам и још неке, а од скора свира се по Београдским кавицама и гостионицама нова композиција нашег младог музичара Официрско коло. По оцени многих, наше Радикал (бр. 2.), ова последња композиција његова најбоље му је пошла за руком. Свиране и певане овога кола уједнело је као песма за дует, а изазвана доиста опште допадање. Радикал примећује даље: „Желети је, да наш млади музичар није потпоре у свом трудном послу, како не би маљаксао. А од њега ће много зависити, да да временом доиста буде једна звезда на нашем уметничком небу. Изгледа по свему, да је дар ту. Сад још треба само чирете поље и усталаштва, а поглавито оне леме прилике, којом се одликују сви истински уметници, скромности, па је успех сигуран. Наши млади уметници махом нам од те мане, што се одмах после првих успеха тако понесу и понесене, да нити више кога слушају, нити што обилно раде, усавршавају, да су већ постигли врхунац савршенства. Тако после 5—6 година пропадне цео дар. Изгледа, да г. Станковић не пати од оне болести, и то му може служити само на корист.* — По томе је Станковић знано свом дару плодније поље у музичкој вештини, него што га је „Свиленим рушем" показао у песништву. Нека су и с наше стране препоручене његове композиције Српкињама скинчицама.

(Дилетантске позоришне дружине). У Вел. Кикинди састао се 10. октобра леп број пријатеља позоришне уметности и основали су стално дилетантско позоришно друштво. За председника је изабран Милан Петровић, (познати љубитељ лепих вештина, док је још издавао главбени лист „Гудало"), за секретара учитељ Милош Белесијин. Да се олакша што брже и боље напредак друштва, изабрана су и два одбора, књижевни (осим председника и секретара још млади адвокат др. Богдан Давидовић, бивши известилац на збору Срба певача у Н. Саду, начелник Ристa Телечки, дрд. Иван Весели новић, Коста Бубаловић и Др. Поповић), који ће добављати, а у оскудици и преводити позоришна парчад и делити улоге, и административни. Представе ће се давати на добре цели према потреби за певачко друштво, за срп. ратарску читаоницу, српско забавиште, које има да се тамо оснује, и т. д. Намера је врло лепа и племенита. Гаранторја нам добар глас подузетника, да ће се, у добри час, и остварити, тим пре, што је удружење то инаугурисано већ укупред добрим и срећним покушајима, лепим одзивом публике и пољом суделаца и суделарица. Дилетанти у Кикинди дали су, као што читамо у „Застави" (бр. 156.), наиме већ две представе у корист тамошње српске ратарске читаонице, и то: Цилиндар, шаљиву игру од Буре Страјића, сада пароха у Пирошу, а 4. октобра Прекинут лек Мите Калића и Љубавно писмо Косте Трифковића. Доцненим хвали предстаиу, нарочито истичe жешту игру гђе Толингерке у првом комаду у главној улози собарице Живане, игру гђице Весели новићеве Љубице у улози лекареве жене и гђице Анђел. у улози жене адвокатове. — Желимо друштву најбољи успех и што дуже нек, шат се не буду више појављивале оне немиле појаве нашеју

краених судолачица, па које се дописник тужи. — Колико нам је познато, има овакво друштво и у Броду на Сави, у Славонији. Само се, чини нам се, сложили с Срби и Хрвати, па дају заједничке представе. Поред свију осталих добрих страна оваких удружења, може да буде отуд користи и по стална позоришта наша, ако се на дилетаната равније каква млада уметничка снага, да подмлади и њихово особље.

(Расне награде). Управа академијске певачке дружине у великој школи расписује стечај **за две песме за мушки збор.** Награда је 60 динара од збора. Погодне су оне: 1. Карактер композиције треба да буде јуначки и наведен на основу народних мотива. 2. Текст песама оставља се композитору, но мора бити јуначке садржине с српском духу и од кога књижевног песника српског. Преводи се искључују. 3. Композиције морају бити подужне и нове, до сад нигде непеване. 4. Награђена дела остају друштвена својина. 5. Дела ваља слати најдаље до 1. децембра о. г. управи у Београду. Име композиторово има бити у посебну завоју. 6. Имена оцењивача као и њихов суд изнеће се на јавност.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— У овом броју закључујемо Нају, приповетку Ксавера Шандора Ђалеског. Ђалески се пре три године ухватио прво пут у коло хрватских приповедача са својим цртом Illustrissimus Battorych. Од то доба написао је у Vienci красан низ својих приповедачких радња, ређајући све лепшу за лепшом. Лане му је роман U ноћи награђен првом наградом. Том радњом, вели један хрватски критичар, стао је Ђалески у бок пишцима приповетке хрватске. Матица Хрватска обелоданила је прошле године збирку које већ штампаних које још не штампаних прича Ђалескога с натписом Pod starimi krovovi, које му критика меће међу најзрелија дела. „Писац нам (вели др. Миливој Шрепел, у Vienci, бр. 28. о. г.) нигде нуди фотограф. Кроз призму његова чувства излазе слике чистије, бујније, истинитије, јер му је до путорне истинитости.“ Или: „За што нас се тако величанствено дојмуле руска белетристика? За што нас не прићења Гоголев сликеч? Јер је то сликеч — кров суве; јер свом руском белетристичком провидјења дах љубављу загрејана срца, одјек живе симпатије. И Ђалески са живом симпатијом, са врелим осећањем рише слику племениташкога друштва, те песимизам његов није лажитван као у многих француских писаца, него је заиста јен у њему тугу, коју му на сраце најважније трагично пронађање предедњег покољења наших загорских племића“. — Нађа је ево прва приповетка тога врсног приповедача, која излаже ћирилицом. Ми се искрено радујемо појаву оригиналу, давно невиђеном у нашој књижевности и давно посећеном. Хватамо се за њ као за јемство с тврдим уверењем, да је то један лен корак истинитом јединству српске или хрватске књижевности. За доказ своје пар симпатије дао је писац овој својој причи и српско градиво. Али не бисмо искрени били, када не би отворено рекли, да би нам исто тако мила била и прича баш из чистог хрватског живота, — а особито када бисмо претајили жељу, да овај појас не остане усамљен. Ко искрено верује у јединство српске или хрватске књижевности, одазваће се. И добро дошао!

— „Радикал“ доне се нов „лист за политику, књижевност и привреду“, којега је 1. бр. изашао 8. (20.) окт. у Београду. Власник му је Пера Тодоровић, а одговорни уредник Стева П. Видаковић. Излазиће четвртком и недељом по годишњу цену за Аустр.-Угарску 12 фор. а. вр. Политички свој програм је изнео у 1. броју, истичући га највише у свом имену. Каже су га политичарске колеге поздравиле, знаје, којих се „Радикал“ с то страше тиче. Ми истичемо из програма његова онде то, што нам обећава, да ће „све важније у нашој књижевности, а по могућству и важне појаве у страним литературама бити споменуте и оцењене у листу“. Да је књижевна критика најбољи покретач за развитак књижевности, то данако стоји свуда и у свију народа. Али осим тога стоји у нас то, да се баш књижевна критика слабо негује; има право Радикал, кад то каже. Само му од своје стране не можемо дати за право, кад вели, да „то не чине ни сами наши књижевни листови, којима би то требало да буде један од главних задатака. Ми „према свима, толико обећава и Радикал, поклањамо забављу нашеју књижевним појавама. Но осим свега једнога уредника треба ту још много друго што пта, особито кад уредник не може да буде само уредник. То ипа и писаци оних редака у Радикалу, па и жели, да му се лист **осећа и** колико претплатницима толико сигурно и **сарадницима**, како би одељак књижевне критике био редовно заступљен у сваком броју. Да, да! Претплатника и сарадника, „па — да видиш, куд се летн!“ Још замера „Радикал“, што се у нас више бистри политика, него што се забавно негује књижевност. На ипак нађе да је потребније, да и он са своје стране намени свој лист политици као главном предмету, а књижевности тек утрпед. Хоће ли политика од јако бити бистрија а књижевност напреднија, — видићемо!

— У „Шабачком Гласнику“ излази у преводу с руског: Чудноватно путовање капетана Хаттона.

— У „Новој Установи“ излази у преводу криничи роман Фридриха Фридриха: Друге на младости.

— У „Одјеку“ излази у преводу: Краљевски тигар од Ц. Верге.

— У подлиску Велико-Кикиндске „Сидинкости“ почела је у 37. броју ове године излазити у српском преводу новела Готфрида Келера под натписом „Ромео и Јулија на селу“. Не можемо, и да не запитамо, о што то, да се та новела по друга пут прекаља, кад је већ имамо у лепом српском преводу Јована Симеоновића Чокића у негдашњој Бечкој „Српској Зори“ од године 1877. у свескама 1.—8.

— Векослав Клајић, гимназијски професор и сауредник Vienca, познат на протпалту на свој Историјски атлас Хрватске и суседних земаља и држава. Атлас је састављен из шест карата: 1. земље хрватске (Панонија и Далмација) ва римског владања, 2. Хрватска и Србија за краља Томислава год. 925., 3. Хрватска и Србија (Дукљанска краљевина) за Петра Крешимира великог год. 1069., 4. Хрватска и суседне јој земље концем XIII. века, 5. Хрватска и босанско краљевство за босанског краља Стевана Трвтка, године 1390., 6. Хрватска и суседне јој земље за турског владања г. 1606. Осим тих главних карата биће у Клајићеву атласу и мањих нацрта важнијих бојишта и мањих крајева, као: Диоклецијанове палате, Коцелове кнежевине око године 870., бојишта код реке Шајд год. 1241., код Мухача 1526., шанат града Загреба 1860., равнитка Дубровачке републике, српске државе цара Душана Силног, илирске покрајине за Наполеона Великог, и т. д. Писац је, пишући расправе и дела о историји и географији хрватских земаља кроз десетак година, назад прибирао и грађу за опширно дело. Атлас је опај, дакле, плод вишегодишњег стручњачког и пажљивог трудa. Ми га препоручујемо и Србима. Читав атлас с тумачењем од шест листова стоји 1 фор. 50 нов. (без поштарине). Нарудбине без новаца не примају се, а новци се шаљу самом писцу. Да дело изађе штампом, треба бар две стотине претплатника,

а писац нели, нема него две здраве руке и добру волу (као што је то, хвала богу, и у наших књижевника!) Ако се до 5. новембра не јави баром једна тисућа претплатника, не ће дело ни ући у штампу. Иначе ће већ почетком марта до године разаслати готов атлас својим претплатницима.

— У чешком часопису Едварда Јелинека Slovanský sborník написао је Радован Кошутић расправу о Хајдук-Вељку.

— Књижара Велимира Валожића у Београду издала је ово дана прву свеску прве књиге „Српских листова", збирке кривичних догађаја, коју је намерна да издаје у свескама двапут месечно. Уређивање ту збирку Стева П. Видаковић. У првој свесци има три преведене криминалне приповетке и једна оригинална под натписом „Крвава секира," у којој неки Бешењутро — издавач у објави својој, данашњем нашем броју доданој, нели, да је то један од наших најодличнијих књижевника — баш занимљиво приповеда истинит догађај из сеоског живота, што се десио у Смедеревском округу у Србији. На неких местих додуше Бешењутро тај иде и сувише у детаљне описивање као н. пр. на странама 24., 25., али је приповетка у целини исприповедана одиста вешто. На она три превода не бисмо имали шта другог приметити, до ли да су обичне, што рекли, „Mutilhaten", прилично вешто преведене. Ту видимо на страни 11. да се „учини претрес стана", на страни 74. „да учини извиђај" и на истој страни „чињен још један преглед стана удовичиног". Најпосле и то све што му драго, али баш не верујемо, да ће те Хартове и Темеове криминалне приче обогатити нашу књижевност и за колико, па ма и „интересовале ширу читалачку публику, тако исто и све наше правнике, који се баве изучавањем криминалних случајева". — Појединој свесци „Српских листова", цена је 25 новчића а свака ће свеска бити засебна књига, јер ће се у свакој свесци довршити, што се у њој почне. На четврт године претплата је цена 1 фор. и 50 новчића. За нас овде није се претплата књижара браће Јовановића у Панчеву.

— Мита Нешковић се решио, да од нове године покрене орган за педагошку књижевност под називом Васпитач. У објави својој вели, да је рад, да српска школа стече ново гласило, у којем ће се расправљати стручна питања од трајније вредности, те ће се клонити снега, штогод је од локалног, споредног и преласног значаја. Нешковић је рад да ти радови буду задахнути идејом напретка, како би се „Васпитач" помогло, да постане изразом савременог стања српске педагошке књижевности. Рад је тако да даде прилике и свакој радној снази од те струке, да своје искуство, резултате својих студија и опажања изнеси на јавност, користећи тако и другима, а нарочито педагошкој знаности. Расправљаће се у „Васпитачу" и дидактичко-методичка питања, али поглавито у виду непрекидних расправа с нарочитим обзиром на главна им начела. Лист ће излазити пут дана сваког месеца у брошираним свескама од два табака обичне осмине. Годишња ће му цена бити 3 форинта. Писма и новце треба слати уредништву у Павловце у Срем, преко Ириге.

— Пријатељ наш Коста Кулишић, гимн. професор у Котору, замолио нас је, да сложитимо ову белешку и препоруку његову: Течајем прошле и почетком ове школске године издани су ови атласи за хрватске средње школе: 1. Kozenov školski atlas (аустро-угарске монархије), hrvatski priredio A. Dobrilović, ravnatelj c. k. državne velike gimnazije u Kotoru. U Beču 1887. Naklada Eduarda Hölzela. 2. Atlas antiquus. Historijsko geografski školski atlas od F. W. Schuberta, sa tekstom, koji objašnjuje pojedine karte. Za hrvatske škole udesio A. Dobrilović. Beč. Eduard Hölzel. 1887. 3. Kozenov geografski atlas za srednje škole, sa hrvatskim nazivkovim jezikom, priredio Avgustin Dobrilović uz reviziju Dra Petra Mesković, profesora na sveučilištu u Zagrebu. U Beču. Naklada Eduarda Hölzela 1887. Овом последњем, који је у тврде корице увезан, цена је 3 форинта, а пред два су броширана и прион је цена 1 фор., а другом 90 новчића. Кад се узме у обзир, да је скроз педагогично, да ђаци уче из књига писаних на материњском језику, мора се препоручити свима родољубима, да настоје, да се уклоне сви атласи написани језиком немачким, талијанским, те да се замену овима. На књижевном пољу и у школи треба да постоји строга толеранција, а особито кад се тиче добрих школских књига. Управо код Срба и Хрвата морао би постојати неки реципроцитет. Срби треба да успеју што је добро од Хрвата, а Хрвати од Срба. Уз то и ауктори као Ковач и Шуберт најбоље нам јамче, да су ови атласи изврсни; што препоручујем најтоплије, да ови атласи продру у српске школе, кад их на српском језику још оваквих нико не издаде. Они се атласи могу добити и директно од накладе Едуарда Хелцела у Бечу.

АФОРИСМИ.

(Источних народа.)

Ако Господ неће градити дома, узалуд се муче, који га граде; ако неће Господ чувати града, узалуд не спава стражар. (Псалми Давидови.)

Колико је боље тећи мудрост него злато, и тећи разум колико је лепше него сребро! (Приче Соломунове.)

Охолост долази пред погибао, и поносит дух пред пропаст. (Приче Соломунове.)

Дигнеш ли се са ниска положаја на високо место, не заборављај на доброчинства, која си примио, нити се сећај претрпљених неправди. (Кинеска пословица.)

Срце је као дете: што жели, томе се и нада.

(Турска пословица.)

Ни најпростију игру не можеш знати без учења, а хоћеш без икакна труда да се научиш јелини. (Менг-Тсај.)

Запамћуј ли васпитање своје кћери, осрамотићеш своју породицу и онеспећићи кућу, у коју она кала да ступи.

(Кинеска пословица.)

Живот је као огањ, који почиње с димом а свршује се с пепелом. (Арапска увреченца.)

САДРЖАЈ: Наја. Приповеда Кевер Шандор Балажи. (Свршетак.) — Брикоп. (Арањ.) Превео Д. Д. — Бура у шпајерни. Новела из словачкога живота. (Наставак.) — Сунце и његова својства. (Наставак.) — Књижевност. Oblici hrvatskoga jezika, za srednje škole napisao Mirko Divković. Оцена Јована Живановића. — Листак. Писма Лукијана Мушицког Ђорђу Магарашевићу. IV. — Кончежић. Уз нашу слику. (Светозар Кајански, књижевник словачки.) — Гласник. — Позориште и уметност. — Књижење белешке. — Афоризми.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова" у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 45. У НОВОМ САДУ 5. НОВЕМБРА 1887. ГОД. III.

МИЛКА ТРИЈНА,

ПЕВАЧИЦА.

БУРА У ЗАВЕТРИНИ.

НОВЕЛА ИЗ СЛОВАЧКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО СВЕТОЗАР ХУРБАН ВАЈАНСКИ.

(Наставак.)

III.

— Ја вас не трпим, господине Ернесте, — почела Јерма да чита своју придику свом рођаку. Очи јој севају.

— Ја и опет велим, да те волим, готово да полудим, Јерма, ма да се ти моташ с оним ђаволом тамо по пољу.

— Наш је учитељ поштен, разуман човек. Он има пред собом мету, лепу мету.

— Да броји цепанице и да вуче за звоно.

— А ви ни то не радите. Од вас човек слуша само сплетке. Ја вам забрањујем, да пуцате псе на људе. То је дивљаштво, и показује само, да имате зло срце.

То рече Јерма вишим гласом. Како јој красно звони глас!

Уђе госпођа Ореховљанска, а с њом њушу и мирис парфима. Кад дозна, чега ради се оно двоје коникају, расрди се на кћер.

— Ти си прави адвокат сељачких дроњака. Мрзи ме већ, којим начином говориш са сељацима. Данас си заслужила казан. У твоју собу, Јерма! До довече да се нисн макла. — Рече то Ореховљанска љутито.

Јерма оде у свој преклад. Тамо лежи још цвеће од јучер, ама увехло, па не мирише. Села Јерма на диван, па пође да плаче са свег срца. Дало јој се на жао, што је мати на њу тако гневна и тврда према њој. И она има материну енергију, али меко срце. Сву горчину изли на Ернеста, А њега јој мати и свет наменили за мужа. Ено, на столу леже дарови од њега: од порцелана аморчићи, махалица ишарана разном машћу, споменица (албум) и Петефијеве песме у дивну црвену повезу. Јерма дохвати све то, па баци међу стареж. Увехло цвеће пак метне у стаклениду (чашу) на сто за чешљање. И беше сама у себи задовољна том освотом. Би јој лакше. Да је ту Мраз, њему би се изјадила. Овако нема коме.

— Като! — викну кроз отворена врата.

Стара служавка дотрча.

— Шта ти је, голубице моја? — одазва се добра старица. — Та ти си ми плакала, душо!

— Причај ми штогод! Причај ми, Като, оно о златокоси.

— Јух терету, та, како да ми не плачеш, дете моје! — пљесну се Ката од чуда, завирујући у стаклениду на столу. — Сврачја нога (цвет) у чаши! А сврачја нога значи жалост и бол. Таки да си је бацила!

— Не, Като. Ја хоћу бол, ја хоћу жалост. Хајде приповедај ми!

Вечерње сунце пало на девојачки прозор. Ката села код дивана, па пође да приповеда. Приповеда, а не муца нити застаје. Кад би баш и застала, да мисли, шта је даље, Јерма би је испомогла, јер зна ту причу већ и на изуст. На опет пази и слуша. И страх је хвата, и на послетку се обрадова, као да први пут слуша, кад златокоса девојка*) победи.

Беше већ помрчина, кад пред Јерминим вратима зашушта свилена хаљина. Уђе Ореховљанска.

Ката оде.

Мати седне на диван, да дохвати бео рубац. Суза потекоше.

— Ти не посла, да молим ражалћену матер, Јерма! Мене боли, кћерко; ти ме не слушаш. Шта значи та твоја тврдоглавост? Размисли, шта радиш. Како се можеш понижавати, па да изобличиш наш дом? Сам Клепер је ражалћен с твога понашања. Сељакује се вуку за тобом. А кад се отерају, ти се срдиш и свађаш се. Призиваш у кућу сеоскога учитеља, који није вредан, да пређе ни прага нашег. Не само да је учитељ, већ, говори отац да је паисловен, издајица. Видиш, већ удиш себи твојим плебејским ћудима.

— Али, мати, не могу звати барона, да ми удели гласовир.

— Није о том реч, него како се понашаш према њему. Каже Жан, да си ону црквењакову девојчицу пољубила у чело. Је л то за нашу јединицу?

Неста суза, а јед се осу с речима госпође бароница.

Јерми да пукне срце. Жалост матерња јој изби оружје из руку. Поста повољна и мекша. Пољуби матер у руку, па је оде молити за опроштење, ако и није знала ни за какву своју погрешку, осим што је разжалостила матер.

Ореховљанска уста и изведе кћер своју из затвора. Наста мир у кући.

Јерма наместила косу. И цело је вече слушала Ернестове речи.

Кад ће поћи, ухвати је он за руку.

— Ноћ је тако дивна, месечина као дан, ходи, Јерма, на рибњак.

Јерма се даде одвести рибњаку.

Ернест скочи у чун и пружи јој руку.

Младенци се одбише од обале. Чун се навезе на

*) Народна словачка приповетка. Преводилац.

тихо огледало. Око весла се пођоше ширити кругови по води.

Близу филагорије преста Ернест да весла.

— Ернесте, пази! — зачу се глас Ореховљанског с обале. — Чун се може лако превртути.

— Немајте бриге, стриче! — одговори Кленер, а глас му узе дрхтати, па настави тихо: — Јерма, већ је време, да нас двоје знамо, на чему смо. Теби није тајна, за што ја долазим у ову завејану. У овој словачкој дивљини расте красна ружа. То си ти, Јерма! Моји родитељи желе, да се ја оженим, а то је жеља њихова живота на измаку.

Кленер заћута.

Јерми паде на памет догађај онај са псом и Маром. Гроза прође мирисним, рујним телом девојчетовим.

— Али на што да мерим речи? Ја те љубим, Јерма. Испред града ме вуче твоја лепота у пусте Ореховљане. Хајде са мном у живот из овог мртвила.

Паде момак на колена пред Јермом, па је дохвати за облу ручицу.

Срце у девојчета закуца гласно. Она, до душе, осећаше, шта хоће Кленер код њих; али јој се предеси на љубавној изјави први у животу. Поли је крв по образима, било силно заиграла.

— Хајд'мо на обалу! — рече на један мах Јерма у страху.

— Само кад ми одговориш, душо моја, моја мила Јерма.

Чун удари о степеницу филагорије на сред рибњака. Трска зашушта.

Јерма искочи из чуна на поље. Чун се одби. И она се сама обре на степеници. Утрчи у филагорију. Ту паде на колена и обори главу. Гори јој рука, где је Ернест ухватио. Никада није тако што осећала. Дође јој пред очи озбиљно лице Мате Мраза.

— Немој да се тако шалиш, — кори је Ернест, а стао с чуном до степеница. Глас му беше одлучан.

Јерма дође к себи и врати се у чун.

— Куњи, децо! — викну с обале Ореховљански. Хоће да спава.

Док дан о дан и чун се паће уз обалу. Ернест изведе Јерму из чуна, држећи је око појаса.

Целу ту ноћ Јерма не склопи ока.

У јутро рано дође јој мати, па јој јави, да је Ернест проси. Стара се тешила просидбом том. Удаја ће, као мисли, бити лек плебејској болести Јерминој. Кленер је властеличић, chevalier. Шта да се још чека!

Јерму није то изненадило. И опет је побледила. Велике јој очи изгубише сјај. Просте детињске црте се постарише. Сакри главу у бело углављење, а дуге витице спустише се низ одар! Тихо се заплака.

Мати се тешн. Мисли, све је добро. Оде и посла ока.

— Јермице, јавио ти се младожења, — рече стари нежно. — Противу њега ми немамо ништа Чекамо само још да ти кажеш: „Хоћу“... Но, но, Јерма; што плачеш? Буди ти паметна. Та, ви се познајете већ од детињства. Окај се плача!

И стари жетве своју руку кћери на главу.

Она ухвати његову и затресно је пољуби.

— Ех, чему то, Јерма! Умири се!

И Ореховљански се пожури на поље. Није никад био пријатељ сентименталности.

Пред душом Јермином спустио се мрак. Она не зна излаза. Не познаје себе, своје срце. Ум јој не беше тако прекаљен, да би могла да створи своју вољу. Нема још своје воље нити моћи хтети или не хтети. Образовање телесно не корача увек с образовањем душевним. Ернестово питање је дошло рано. Јерма беше још безазлена. Кленерова изјава поруши јој мир девичанских снова.

— Като! — викну Јерма старој дајн, — метни ми руку на чело.

Като послуша.

— Хладна ти је глава, злато моје. Очи су ти мутне. Ох, боже мој! Страшно си ваљда синкала. Лежала си на левој страни. Не слушаш твоју стару дају. Мораш ти скинути липова цвета с црним бибером. И хладан лист ћу ти превити на чело, голубице моја.

— Отвори прозор, Като.

— Боже сахрани и сачувај. Хладан је то јутрос ветар, а ти си ми лако обучена.

— Отвори, кад ти кажем, — понови Јерма жешће.

— На д'бро, душо, добро; али то није здраво.

— После ручка ћеш отићи господину учитељу. Рећи ћеш му, да га чекам за рибњаком под великом липом. Не реци никому ништа о томе. Хоћу да будем с њим сама.

— По заповести, по заповести! Господин учитељ су разуман човек, познају сваку травку. Имају и у стаклу пилуле за лек. Многе су већ извидали у селу. А шта ми тебе боли, анђеле мој? Протискује ли те у прсима?

— Не говори толико, боли ме глава. Иди, не оклевај.

— Ћутаћу као гроб! Како бих се ја избрбљала!?

— Остави ме саму, Като, — рече Јерма и покри рукама лице.

Баба изађе. На пољу озбиљно задрма главом. Па онда се окрену и метну ухо на кључаоницу.

У соби тишина. Жао старици, јер је никад није још таку видела У кухини скуха крадом лекове. Па кад буду готови, прекрсти лончић и очита оченаш.

(Наставиће се.)

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Настављак.)

V.

У летописима нашим последње редакције каже се:

„къ лѣто 6889. — 1381. оучи усрѣси житомиръ торѹрѣ на доубровачкиѣ.

„къ лѣто 6894. — 1386. помѣрьше сльнц: по кьсси ѕемли, гиѕикѕра 1.

„Тождє лѣто приѣи царь моурать пловдивь и дроугѣ градовє и цѣлии блъгарскоу ѕемлю.

„къ лѣто 6895. — 1387. повєлѣ царь моурать испрєдь кнеѕа лазара отъ плочника ѡ топлиѣе.

„къ лѣто 6897. — 1389. бысть сѣнтїю и сраженїю на Косовоу. и т. д. (Летопис М. С. књ. XII. 50; Гласник I. 166; XI. 149.; LXIII. 48.)

У старијим и бољим Летописима пак пише:

1· къ лѣто 6889. оучи Црѣпь и житомиръ Тоурке на Доубравицѣи, Дєк. 25. (Starine VI. 20); Anno 6889. Zrep et Vitomir Turcis attulere cladem ad Dubravnizam (Arkiv III. 15.); — **„оучи Црѣпь житомиръ"** (Starine IX. 79: Григоровић 51.) а даље као у VI. књизи Старина; — **къ лѣто 6889. бысть Црѣповь кон ѡ Доубравицѣе** (Jagić стр. 94.)

О боју том Цреповом с Турци на Дубравници дне 24. дек. 6889. дакле 1380. г. од р. Хр. нема нигде више спомена. Црепа помиње кнез Лазар у Разваничкој хрисовуљи од г. 1381.: **„кинографде наслдних и дѣлгє кланкь ѕ Црєпа и Югда"**; и још у потврдници патријарха Арсенија Чрнојевића (Лет. М. С. за 1848. I.) спомиње се **„Црєповь кинографь"**:

У листини монахиње Јевфеније и синова јој од г. 1395. каже се: **„и ѡт Дѣбравицѣе** село Богослава и т. д, а пред тим се помиње *Топлица* а за тим *Дубочица* (Гл. XXIV. 272. и 273.)

2. Други податак обичних наших летописа, по ком је цар Мурат г. 1386. примио Пловдин (Филипопољ) и друге градове, мене се овде не тиче а и не вреди да се нањ обазрем, јер се зна, да су Турци примили Пловдин много пре г. 1386.

Место тога стоји у старијим летописима: **„къ лѣто 6893. — 1386. исходи Моурать царь из кнеза и прими Нишь** (Starine VI. l. c.) Исто тако и у „Starine" IX. l. c. но с додатком: **„и прати се опсть отъ Плочника."** А Бранковићев Летопис (Arkiv III. 15.) има: „Anno 6894 exit Murath ad Plotschnik et occupat Nissam urbem."

Но ко зна и ко може рећи, која је од тих верзија тачна и исправна, то јест: да ли је цар Мурат најпре дошао с војском до Плочника у Топлици па се отуд испред кнеза Лазара повукао и освојио Ниш или је најпре, и то г. 1386., освојио Ниш па је следеће г. 1387. допао до Плочника и отуд се испред кнеза Лазара натраг повукао?

Рајић пише (III. гл. V. §. 1. стр. 41.): **„Приспѣвши** (цара Мурата) **сретнуо Лазарь съ Сербскими полкми при Топлицѣ и Плочницѣ на рѣцѣ Ситницѣ около нокаго Лазара, помоћїю Божїею пуки и разсыпа конистко его, слыш же Муратъ одка какоюх спасеса, по свидѣтелствоу нашихъ писателей л. г. 1387.**" И Енгел је на то место сврстио нашу својих читалаца на стр. 340. у ноти т. „Daher die Nachricht bei den Serwiern, dass Lazar den Murat (1387. richtiger 1386.) *bey Novibazar am Sitnitzafluss, zwischen Teplitza und Plotschnik*, geschlagen habe. Raitsch III. 39."

Рачки узевши с Хамером, да је Ниш г. 1375. Турком у руке пао, комбиновао је, илити управо збркао је податак обичних српских летописа под г. 1387. с поразом турске војске у Босни, о ком турски извори а по њима и Хамер (I. 201.) и Цинкајзен (I. 250.) причају.

„А шта може братска заједница — пише г. Рачки — и проти већој сили, показа победа, коју је здружена српска и босанска војска год. 1387. стекла код Плочника на Топлици (близу Куршумља у Старој Србији) над турском војском од 20.000 момака, од којих једва петина живу главу изнесе. (Ср. Hammer, Gesch. des osm. Reiches I. 171.) Домаћи летописац ову победу у кратко забиљежи: **„и къ лѣто 6895. — 1387. повєлѣ царь Моурать испрєдь кнеза Лазара отъ Плочника из Топлицѣ."** Шаф. Летоп. стр. 74. Гл. I. 149.

И Константин Јиречек у Историји Бугара (руски превод стр. 443.) прихватио је поменуту збрку г. Рачкога, но што се „српскога Ниша" тиче, стањо је освојење његово по српским летописима у г. 1386., примећујући уз то, да је г. 1375. у турским изворима (Zinkeisen I. 230.) већ из топографских разлога сумњиво, јер тешко да би се Турци могли одржати у Нишу не имајући у својим рукама Средац (Софију), који је, као што се узима, год. 1382. заузет.

И ту хронолошку исправку Јиречкову скупа с поменутом збрком прихватили су и најновији немачки историчари а наиме Херцберг у „Gesch. der Byzantiner u. des osm. Reiches" (Berlin 1883.) стр. 504., и А. Хубер у „Geschichte Oesterreichs II. 347."

Противу г. 1386. односно против тога, да је Ниш те године Турком у руке пао, немам шта приметити; но што поузни турски повесничци о освојењу

Ниша и последицама тога освојења казују, то, па ни писма о том догађају у Фериdуновом зборнику (в. у Гласнику XI. стр. 119.—124.; ср. Хамера IX. стр. 337.), која нису ништа друго но стилистичка вежбања, писана по турским причама, не заслужује никакве вере.

На поменути горе пораз Турака у Босни пре ће се односити онај податак у Дубровачким летописима, који гласи: „1388 Adi 27. Agosto furono rotti li Turchi in Bosna in Belecia per li Bosnesi per Voevoda Vuchovich, lo qual haveva lanze 1700. Et di Turche fu Voevoda Scan (Annali cop. Sciain, а то је Шајин или Шахин) Basca con lanze 20 mila, et pochi Turchi sono scampati vivi in suo paese.“ (Mon. spect. hist. Slav. meridional. Vol. XIV. Scriptores, Vol. I. Zagrabiae 1883. p. 48.) И Орбин (стр. 380.) помиње пораз тај Турака у Босни код Билећа. Шахин-паша, који се ту спомиње, биће онај исти Шахин Турчин, ком је по млетачким листинама Јурај Сракимировић Балшић мало доцније уступио био град Скадар а после опет од њега отео.

Но пораз тај турске војске у Босни, о ком турски повесничари причају и који Дубровачки летописац и Орбин помињу, није зацело имао на уму српски летописац бележећи: „въ лѣто 6895. = 1387. побѣже царь мурат испред кнеза лазара от плочника на топлицѣ“ те се човек невољно и горко насмејати мора читајући н. пр. у Јиречковој Историји Бугара на стр. 443., како су: „при Плочникѣ на Топлицѣ соединние Босняки и Серби нанесли Османамъ такое пораженіе, что една пятая часть избѣгла смерти или плѣна (1387.) (то была первая и послѣдняя побѣда юго-славянской конфедерации надъ азіатскими пришелцами. Радость обяла весь полуостровъ, — „непреодолимый побѣдитель въ священой борьбѣ“ (гази) былъ пораженъ. Шишманъ тогда уже не замедлилъ открыть объявить себя союзникомъ Сербовъ итд. итд.

У житијама кнеза Лазара нема из последњег одсека живота његова (од год. 1380.—1389.) ништа, исто тако нема ништа о тому у грчких писаца: Халкокондила, Француса и Дуке; угарске кронике и не спомињу кнеза Лазара; с Млечанима није кнез Лазар имао посла те с тога нема ни помена о њему у њиховим листинама; с Дубровником морао је кнез Лазар имати спошаја, но осим повеље Лазареве од г. 1387., којом је потврдио Дубровчанима простагме и законе, које су имали у прве господе српске и цара Стефана, није се скоро ништа сачувало или бар није до данас на свет изнесено из архиве Дубровачке, чим би се посве тамни одсек времена у животу Лазареву колико толико осветлити могао. Остају нам дакле српски летописи и турски повесници извори. Но бедни летописи српски скоро ништа не расветљују, а турски повесници из XVI. века сапштавају о збитијама у XIV. веку више приче и скаске, него ли праву повест и с тога се и не зна ништа извесно о првим сукобима кнеза Лазара с турским царем Муратом и да ли је доиста кнез Лазар услед пада града Ниша постао клетвеник цару Мурату.

Да се окренемо на другу страну.

Мајков пише на стр. 93., да је Лазар по смрти Лудовика краља угарског, опет освојио Мачву с Београдом. „А домаћи српски летописи приповедају — вели Рачки у Раду југосл. акад. II. стр. 88. — да је кнез Лазар покоривши домаће противнике своје те учврстивши свој престол разорио Београд, како се Угри не би ондје угњездили, и да је освојио Мачву.“

Но у правим и чистим српским летописима нема ни помена о том, да је кнез Лазар разорио Београд и освојио Мачву: једини *Орбин* зна за то и из Орбина прешла је вест та непосредно или посредно, то јест преко Бранковићеве кронике, и у оне родослове или летописе (у Гласнику V. и XXI.), које Рачки у пути на поменутој страни помиње.

Дотично место у Орбиновој Историји на страни 312. гласи: „Ma morto Re Ludovico subito si fece (Conte Lazaro) padrone del Castello di Belgradi fabricato dal detto re sa l' Danubio nel tempo dell Imperadore Stefano (a 1343.) e lo ruino fin ai fondamenti, et occupo etiandio Mazova, ch'era a i confini di Ungaria et tutto il paese confinante col fiume Sava et con San Demetrio in Sriemo“. Диферн (с. V. §. 1. p. 65.) није добро разумео те је погрешно изложио то место у Орбину, а наиме место да каже, да је кнез Лазар заузео Мачву и сву Посавину, коју река Сава дели од Срема, написао је он: — „insuper regione, quae inter Savum et Sanctum Demetrium in Sirmiensi argo sita est, occupata“.

Једини дакле Орбин каже, да је кнез Лазар, који је за живота краља угарског Лајша био веран клетвеник његов, после смрти његове (год. 1382.) разорио из темеља Београд (град) и освојио Мачву. Но на то је већ Гебхарди (III. p. 676. Note a) приметио: „Mir kommt diese Nachricht sehr zweifelhaft vor“.

Последњих година краља Лајша а наиме од год. 1376.—1382. био је Мачвански бан Јован или Иваниш Хорват; у неколико листина од год. 1382. спомиње се као бан Мачвански Paulus de Lizko, а од 5. фебр. 1383. и још 28. фебр. 1385. био је Мачвански бан Стефан, син Филипа Коројског (Stephanus, filius Philippi de Korog). Но међутим неки незадовољни с владавином женском властели устану, те у Угарској букне грађански рат, и у том поме-

пути Иваниш и брат му Ладислав Хорват овладају бановином Мачванском (на крају 1385. или у почетку 1386. год.). Речени Стефан Коројски потуче устанике и истера из Мачванске бановине — „Banatu de eodem expulit et effugavit et castra regalia Bytva, Kulpen et Nandurfeyerwar (т. ј. и три краљева града: Битву, Купиново и *Београд*) nimirum, expugnando et reobtinendo earundem regnalium majestatum ditioni reasecrere maluit toto nisu“, као што пише у листини краља Жигмунда (Fejer X. V. 1. 415.).

Но не прође много времена, а устаници завладају опет и — у *Мачви* „— et Banatus Machoviensem et Zevriensem (Северински) simul cum castris in eisdem habitis eorum dicioni et regimini subjugarunt (Fejer X. 3. 311.). Године 1387. постављен је за бана Мачванског Никола, син убијеног од устаника год. 1386. палатина Николе Горјанског, који је имао задатак, да очисти бановину од устаника и да суђења нападаје Срба (Rascienses) на своју бановину. У редовима устанким биле су г. 1387. и српске чете.

Године 1389. у месецу фебруару креnуо је краљ Жигмунд војску на кнеза Лазара, „јер се одметнуо од Угарске и нападао на њене покрајине“. Но до ратног сукоба тада не дође, јер Лазара је, као што се у две листине краља Жигмунда спомиње, (Fejer X. 4. p. 664. и Codex d. patrius VII. 436.) тадашњи бан Мачвански, поменути Никола Горјански, зет Лазарев, склонио и приволео, да обнови старе обвезе према круни и краљу угарском (в. у Раду југосл. Акад. III. 87—89.; Huber A. Die Gefangennehmung der König. Elisabeth u. Maria von Ungarn. Wien 1885.)

Разборити читалац може према тима подацима, цриљенима из листина, лако пресудити, колико вере заслужује истакнуто казивање Орбиново о разорењу Београда и освојењу Мачве кнезом Лазаром.

Но ако кнез Лазар није био господар Мачви ни за жива краља Лауша ни после смрти његове, како је онда могао он записати задужбини својој, манастиру Раваници, више села у *Мачви* и *Битви*? У хрисовуљи својој више он: **„И сре приложи господство ми от шлуку село подгорицу, село поповце** и т. д. — **И сре приложи господство ми и кінтвт село тврдко, село шиколку,** и т. д.

Ако се дакле из те хрисовуље кнеза Лазара од године 1381. мора извести, да је тада, дакле још за жива краља Лауша, кнез Лазар био господар Мачви, онда је Иван Хорват, који се у две листине од г. 1381. помиње као Мачвански ban, био ban без бановине и онда се у опште из помињања Мачванских банова у листинама угарских краљева не може са сигурношћу закључивати и на фактично постојање Мачванске бановине.

Но кнез Лазар *могао је и не бити* господар Мачве и опет као веран клетвеник угарског краља Лауша имати поседа у Мачви и то услед дарованја краљевога, као што су гдекоји од босанских краљева силом таквих краљевских донација држали читаве жупаније и градове у краљевини Угарској са селима, која су им припадала. И од тих дарованих му у Мачви и Битви села *могао* је он гдекоја и приложити задужбини својој. Но изваљање из просте могућности не вреди и ја морам признати, да хрисовуљу кнеза Лазара од год. 1381., којом он као земље господар прилаже и записује задужбини својој села у *Мачви* и *Битви*, не могу довести у склад с непрекидним постојањем угарске бановине у Мачви од год. 1372.—1389., које се изводи из листина угарских краљева, односно из помињања Мачванских банова у тим листинама од год. 1372.—1389.

(Наставиће се.)

СРПСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ У ЈЕВРОПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ.*)

ОД ЛУКЕ ПОПОВИЋА, ПАРОХА У ПАНЧЕВУ.

Све благо и сва драгоценост песничког дара и песничке вештине лежи у нашим народним песмама, које су, потекавши непосредно из народа, а задахнуте духом народним, чистом и непомућеном свешћу народном, задржале се ето вековима у памћењу његовом. И како се данашњим данашњим народом најодличнији песнички умотвори старих и нових културних народа на разне језике преваљају и преписавају, тако се не могоше ни красни песнички умотвори нашег народа сакрити испред очију странног и ученог света, а да својом песничком лепотом и вештином не изазову на се пажње и љубави.

Лепота наших народних песама знала је загрејати срце хладнокрвног и поноситог *Енглеза*, као и ученога *Немца*; народна песма наша усхитила је како ватреног *Талијана*, тако и разнеженог *Француза*; она је задивила сродну нам браћу *Русе* и *Чехе*; песми нашој дивили се и *Мађари*, а често се пута песмом народном заносио и душманин *Турчин*.

Нека ми је допуштено да с неколико речи поменем, ко су били они, који су страни свет с нашом народном песмом упознали, а тиме име и понос српски и пред страним светом уздигли.

Хваљени песник и књижевник далматински Пе-

*) Из „Slav Bl.“ с допунама из разних извора.

тар Хекторовић Хваранин (рођ. 1486. † 1572) беше први, по томе и најстарији, који нам је неколико народних песама забележио. Ако и не беше тада у обичају, да властела, која је са крви своје поносита била, силази у народ и с народом се разговара, ипак је он, не осврћући се на то, сишао у народ, проучавао му живот и обичаје његове, и бележио из уста његових песме, што их је у разним приликама слушао. Али, да би зар своме укусу угодио и свој начин посматрања задовољио, Хекторовић је много што шта на њима мењао и изостављао, тако, да је многима и тип народни збрисао.

Хекторовић умре и остави након себе плодове свога заиста многогодишњег труда и рада у рукопису. После њега не нађе се нико, који би се заузео, да непознато и још растурено благо појезије народне скупи, и да му у народној књижевности достојно и заслужено место уготови. Тек почетком деветнаестог века окрене се ствар на боље. Године 1806. позове Лукијан Мушицки, потоњи песник-владика, омладину гимназијску, да пође и заје по народу, да прикупља песме народне, те да му их скупљене и преписане преда. У то доба учио се књизи и млађани Вук Ст. Караџић, и он је био једини, који је достојно појмио замисао свога учитеља. На позив Мушицкога пропутовао је Вук своју отаџбину. Неуморним трудом и неописаном ревношћу скупио је он песме народне онако, како их је из уста народних слушао и већ године 1814. преда први део своје збирке у штампу. То су биле јуначке и љубавне песме. И ако се Вук у своме послу вам очекивања пожурио, ипак га је талијански опат Фортис престигао; јер пре нег што је први део Вукове збирке света угледао, издао је Фортис на талијанском језику песму народну о љуби Асан-аге. Овим преводом послужио се доцније славни немачки песник Гете, и превео је ту песму на немачки језик. Сва Европа у оно доба дивила се и чудила лепоти песме ове, и ако је она, у сравњењу с осталим нашим народним песмама, тек од средње вредности.

Похвала, којом је изображени свет европски речену песму поздравио с једне, а побуде Мушицкога и Копитара с друге стране, нагоните напослетку Вука, те поново пође да прикупља песме народне. Од села до села, од града до града, од колибе до колибе, путовао је неуморни скупљач, па је ипак признати морао, да доста богатом збирком својом још ни у полак није богатство народне појезије исцрпео.

Лепа и богата збирка Вукова прокрчила је пут нашим народним песмама, те их почну на јевропске језике преводити. Први преводиоци преводише или оне, које су биле понајлакше, или оне, које су по најзвише њиховом укусу годиле, без обзира на то, да ли је материја тих песама народна или дидактична. Тек доцнији преводиоци, који боље и темељније језик научише и који се с народним обичајима, као и с историјом народном, боље упознаше, отпочеше народне песме вернije и боље преводити.

Као што смо већ поменули, опат Фортис упознао је *талијански* народ с нашом народном песмом о љуби Асан-аге, коју је 1774. године, с талијанским преводом у прози, у делу своме: „*Viaggio in Dalmatia*“ издао. Бољим знањем и већом вештином превађао је наше народне песме на талијански језик слављени песник талијански *Томазео*. У делу своме: „*Canti popolari illirici*“ превео је Томазео вештачки неколико одабраних песама народних, а неке и од наших најбољих песника. Критика је песме ове похвално пропратила, замеривши Томазе-у једино наслов: „илирски.“ У новије доба заслужује достојна помена на овоме пољу *Петар Касандрић*, који је једанаест народних песама наших красно заоденуо у талијанско рухо, и издао их у књизи својој: „*Canti popolari epici Serbi*“. *Versione metrica di Petro Kassandrich* (Zara MDCCCLXXXIV.) Превод је овај по мишљењу стручњака од свију досадањих на талијанском језику најбољи и највернији. Касандрић је преводе извео метром наших песама, десетерцем, који је дотле у Талијана био непознат. У најновије доба преводи наше народне песме на талијански језик гласовити *Марко Ан. Канини*. У монументалном делу своме: „*Il libro del amore. Poesie italiane raccolte e stampate, raccolte e tradotte da Marco Antonio Canini*“, Venezia 1885. (стр. 518—520), у којем је превео и препевао песме скоро свију народа, налазе се по неки одломци наших народних песама, а поред ових песме Бранкове, Змајеве и Миленкове. На књижевницима је нашим, који су језику талијанском вични, да о преводу овом суд свој изреку; ми овде просто помињемо и бележимо.

Још у већој мери, него Талијани, упознали се с нашим народним песмама космополите у литератури — *Немци. Хердер, Јаков Грим* (превео и издао 1818. год. на немачком језику 18 народних песама) а нарочито славни и велики песник немачки *Гете*, — који је за наше народне љубавне песме рекао: „Die Liebeslieder sind von der grössten Schönheit“ — обратили су у образованог света пажњу на наше народне песме, које се тада читале од царскога двора па до просте колибе. Гете је превео с талијанског — по Фортису — песму о љуби Асан-аге, и није се могао довољно нахвалити те песме; а за песму „Зидање Скадра“ изразио се: „да је то најнежнија песма свију времена и свију народа.“

Примером Гетеовим пошла је *Луиза Јакоб*, која

је бавећи се дуже време у Русији, научила словенске језике, те је и један део народних песама из Вукове збирке превела и издала у две свеске 1825. и 1826. године под псеудонимом *Талви* (а то су почетна писмена целог јој имена *Т*(ерезија) *А*(бертина) *Л*(уиза) *Ф*(он) *Ј*(акоб)). Превод ових песама, као и саму им садржину, приказао је Гете у свом „Kunst und Alterthum"-у најпохвалније; а учени Немац *В. Милер*, читајући песме ђе Талвије, рекао је: *„као што први поглед у какву нову, лепу и богату земљу мрамора усхићује, тако поздравља пријатељ правог песништва те српске песме"*. (Јапор, 1881. бр. 2.)

Потпунију и разноврснију збирку наших народних песама, него што је у ђе Талвије, превео је лепом вештином на немачки језик књижевник и песник немачки *Вилхелм Герхард*, и отштампао у књизи: „*Wila*", Serbische Volkslieder und Heldenmärchen, у две књиге, 1828. године. Песме ове посветио је Гете-у. Гете је песме ове с особитом љубављу примио и најтоплије их пропратио. Ова збирка Герхардових песама направила је највећу сензацију. Први, кога су песме ове занеле, био је велики војевода Вајмарски, који је, како му је Гете песме ове послао, одмах одговорио, да би му мила прилика била, да се Герхарду што пре захвали на труду јер „er", вели војевода Вајмарски *„sauge fast täglich an dieser kostbaren Frucht, die mit einem zaubervollen Geschmacke gewürzt ist..."* Наше народне песме омиљене Немцима те су их читали са слашћу, и говорили о њима у свима тадашњим новинама. У Лајпцишком летопису „Jahrbücher der Geschichte und Staatskunst, von L. Politz 1828. поводом Герхардове збирке наших народних песама налази се леп кратак извештај, који се овим речима завршује: *„Männer von Gewicht im Reiche der Literatur haben das Treffliche der serbischen Poesie anerkannt. Die hier angekündigte Sammlung giebt uns alle bisher noch unbekannten Lieder dieser geistreichen Nation und ist bei weitem reichhaltiger und mannigfaltiger als die Talejsche"*. . . (Лет. 1828. Ч. III. p. 146.)

Године 1877. изашло је друго издање Герхардових песама под именом: *„Wilhelm Gerhard's Gesänge der Serben"* eingeleitet und mit Anmerkungen versehen von *Dr Karl Braun*. Wiesbaden (Leipzig). У предговору књиге ове говори др. Браун о томе, ко је био Герхард, и какав му је био одношај с Гетеом. Помиње Симу Милутиновића, и не знам, са чега је о Сими изрекао онако љут суд, који ми овде не можемо прибележити. Говори затим о историји српској и обичајима народним, разјашњује земље, градове, пределе, места, пароши и села она, која се у песмама народним налазе. Неке је песме у овој књизи изоставио. Књигу је поделио у два одељења. Прво: *„Gusle"*, или српске епске песме; друго: *„Kolo"* или лирске српске песме, препеване у немачком слику. Говорећи, како би то благодаран посао био, кад би који-год повукао паралелу између старо-српских и старо-јелинских песама, вели: *„Die altserbischen Heldenlieder sind nicht allein die kulturhistorisch interessantesten, sondern auch die poetisch schönsten"*. У овој збирци налази се 106 песама. На првом је месту „Женидба цара Душана", затим „Бој на Косову". Песме се ове дају лако читати, а и превод је веран и близак оригиналу. После Герхарда заузима достојно место *Сигфрид Капер*. Капер је највећи број наших народних песама на немачки језик превео, те тим још у већој мери, него претходници му, немачки свет за песме наше заинтересовао, а и нас Србе заиста вечитом благодарношћу задужио. Године 1852. издао је Капер *„Die Gesänge der Serben"* I. Theil. У овом првом делу, који је посвећен Њ. ц. Височанству вел. кнезу Константину Николајевићу, налазе се песме: о Јакшићима, Стојану Јанковићу, Старини Новаку и синовима му, о Иви Сењанину, хајдучима и т. д. У другом делу су песме о разним бојевима; женске и љубавне песме; веселе и жалосне; породичне и т. д. Наскоро после овог издања издао је новелику збирку народних песама наших у књизи: *„Fürst Lazar"*, epische Dichtung nach serbischen Sagen und Heldengesängen. Leipzig 1852. Капер је с лакоћом преводио и канда је од свију понајбоље дух и смисао народне поезије проникао.

Исте године, кад је Капер издао књигу наших народних песама под натписом „Fürst Lazar", изашле су у немачком преводу народне песме наше, које је превео *Лудвиг Август Франкл* у књизи: *„Gusle"*. Serbische Nationallieder 1852. Wien. Књигу ову посветио је преводилац Мини Вукомановићки. У предговору говорећи о народној поезији српској и о гуслама, преводилац усхићен српским народним песмама вели: *„Das serbische Volk kann nun gewiss nicht mehr untergehen, es lebt in seinem Liede, in diesem sein Herz und sein Geist, seine Sage und seine Geschichte. Wie der Lichtglanz über den in der Moldau versinkenden Wortheiligen Johannes, werden diese Lieder noch schimmern und tönen, wenn das serbische Volk in den Wogen der Zeit verschwindet"*. У „Гуслама" овим понајбоље су песме: Женидба Павла Плетикосе, војвода Милић, љуба богатог Гавана.

Осим досад наведених, који су у већем броју наше народне песме на немачки језик преводили, заслужују ови још помена: професор *Евгеније Весели*, који је превео више сватовских песама; *Павле ал. Гец*, превео више јуначких и љубавних песама (1827); *Јован Фогл*, преводио песме о Краљевићу Марку; а много је о народним песмама нашим говорила, писала и преводила их и *Ида Дирингсфелдова*.

Француски се народ некако чудноватим начином с нашим народним песмама упознао. Године 1825. и 1827. изашла је у Паризу збирка наших народних песама под именом: *„La Guzla, ou choix de poésies illiriques recueillies dans la Dalmatie, la Bosnie, la Croatie et l' Herzegovine“*. Преводилац ових песама није с почетка свога имена казао. Песме су ове с највећим ентузијазмом биле примљене, па ипак се знаоци словенског песништва не могоше с њима оприателити и задовољити, и ако је преводилац себи ласкао, да је језик и облик савладао. Први, који је овог незнанка напао, био је *Пушкин*, који се с овом збирком понајвише забављао. На ко је био преводилац ових песама, за које се тако и Герхард и Енглез Бауринг интересовали? То беше књижевник француски *Проспер Мериме*, писац „Кармене“ и враголан, који је уживао у разним мистификацијама. У предговору књиге своје исповеда он, да му је мати била „Морлакиња“, да добро познаје народ, језик и обичаје илирске. Но кад су га напали, а особито Пушкин, који га је називао највећим бесавесником, мораде *Мериме* скинути образину. Године 1840. приликом другог издања изашао је Мериме с бојом на среду те признао, да у намери, да путује преко Балкана а не имајући за тај пут новаца, морао је ради хонорара латити се ове ствари, не би ли на тај начин дошао до новаца. И тако је Мериме, не знајући ни језика ни народа, преваљао песме и то сигурно по опату Фортису, и његовој збирци, те је тиме и Герхарда и Бауринга и Пушкина преварио.

Достојну пажњу поклониле *Енглеза* нашим народним песмама поглавито онда, кад их је *Фаврије* почео својом збирком грчких песама упознавати, и исте с нашим народним песмама сравњивати. Колико се Енглези дивили и чудили лепоти грчких песама, толико су дивљином више уживали у лепоти наше народне поезије. У Енглеза је преводио наше народне песме славни *Џон Бауринг*, који је, уживајући у њима, називао их драгим камењем.

У *руској* су литератури писали о нашим народним песмама и имитовали их: *Греч*, *Пушкин*, *Богдански*, а понајвише *Востоков*.

Браћу нам *Чехе* упознаше с нашим народним песмама: *Колар*, *Челаковски*, *Штур*, *Тотер* и други.

Па и *мађарски* се народ спријатељио са српском народном поезијом, те је у неколико пута и награде расписивао за добре преводе српских песама. Први, који је Мађаре с песмом нашом упознао, био је Србин *Михаило Витковић*, подједнако облубљен у Срба и Мађара. Још слављени књижевник мађарски *Казинци* превео је на мађарски језик песму о љуби Асанаге с немачког и у писму, што је писао Лукијану Мушицком, није могао довољно да је се нахвали. Већу збирку наших народних песама превео је *Јосиф Секељ* а у најновије доба издао је одабрану збирку наших народних песама у мађарском преводу † *Ђорђе Радић*, бивши управитељ, велике гимназије Сомборске, под именом: *„Rigómezei dalok“* 1882. године. Неколико песама наших преводише још у Мађара *Карло Сас*, *Коломан Тот* и *Јосиф Бајза*.

Од Срба су преводили наше народне песме: на мађарски језик *Мита Поповић*, а на немачки језик, мајстор у превађању, *Светозар Манојловић* ц. кр. капетан код телесне гарде Његовог Величанства краља нашег. Лирску песму нашу облачили су у туђе рухо с успехом *Јелена Павловић* и *Милан Савић*.

Оволико смо ето у кратко прибележили, где се и шта се о нашим народним песмама у јевропској књижевности досад писало и говорило. Признајемо, да је ово непотпуно. Но како среће да се озбиљни књижевници наши потруде, те да прикупе и *критички расветле све оно*, што је досад туђин о народу нашем, о историји и књижевности нашој, писао и говорио; јер не може и не сме нам бити свеједно, у којој и каквој се боји народ наш и његов живот страном свету приказује. Посао би то био тежак истина, али благодаран. Љубави дакле, љубави према своме имену и части народној, па да смо вијени и пред Богом и пред својим и туђим светом!

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

ПИШЕ ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

1.) У Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika, што га издаје југословенска академија, а у свеску петом, што га је обрадио г. М Ваљавац, стоји на стр. 67.: „oblik čovječi postao je ili tako da je ispadši *i* megju *č* i *j* ispalo i *j* iza *č*, ili tako da se *ji* začelo pa *i*“, па се навађа и пример из типика св. Саве: чловѣче ради немошти. Овде се, дакле, мисли, да је у чловѣче наставак *ји*, што мислим да ће бити добро. Ја мислим, да је у овом облику чловѣче наставак *је*, јер у старом српском језику од речи чловѣкъ и нема придева са наставком *ији*. Придев од човек са наставком *ији* долази у народном говору и у свом зачетку помешао се одмах тај наставак *ији* са наставком *је*, само што овај долази у сложеном облику *ји*. Тако имамо човечији и човечји. Овај последњи облик надвладао је први. Али

у примеру: *чловѣче ради немошти* у придеву *чловѣче* наставак је првобитан *јо*, и тешко ће бити да му је наставак *њи*, који би постао сажимањем у *и*, јер мислим, да од *човек* у српско-словенском језику нема придева *човечњи—човечији*.

Даље у горњој реченици употребљава се облик *испадѣ*, којега данас нема у српском језику. Ово ми мирише на Курелца, који је био истина велики познавалац српскога и других словенских језика, али је ударио неприродним путем, уносећи у српски језик такове облике, које он нема. Тим је хтео, да наш језик још класичнијим учини. Али све, што је против природе, мора само по себи пасти. Тако је и Курелац остао усамљен са својим језиком, и данас нема ни једнога приталице, који би се ачио неприродним његовим језиком. Облик *испадѣти* истина изгледа класичан, кад се испореди са старим словенским обликом *испадѣ* ген. *испадѣша*; али је све то забадава, кад га нема данас у српском језику. У новом словенском језику таки облици живе, као: ispadši, spletši, prinesši, ogrebši, raspenši, umrši,*) и писац се можда помео те му је случајно испао из пера словеначки облик место српскога. Истина и у српском језику живели су такови облици у прећашњим вековима и одржали су се до краја седамнаестога века, као н. пр. у старих писаца: *вргши, врегши, можекши, извукши, обукше, изрекши, притекши*; али од шеснаестога века почеше се ширити већ и онаки облици, какви се данас говоре, као н. п. у старих писаца: *уљезавши, вргавши, извргавши, сажегавши, помогавши, провукавши*, и до конца седамнаестога века одржаше победу над првима. Дакле облици су *извргавши, сажегавши, помогавши* доцнијега постанка и постали су на српском земљишту, јер не стоје ни у каквој свези са старим словенским облицима. Сад је питање, како су ти облици постали? Од куда опо *а* у њима? Даничић у „Историји облика српскога или хрватскога језика“, на стр. 383. вели, да се „између задњега сугласнога од основе и првога од наставка умеће *а*, као и у другим приликама, кад се стече више сугласних.“ Тако исто и у „Облицима српскога језика“, на стр. 59., 60., вели: „Којима се глаголима основа сршује на сугласно, у њих у овом облику, кад до основе добију његов наставак, долазе сугласна једно до другога, која се не могу заједно изговорити, за то се умеће *а* између основе и наставка, н. п. од основе *илет* бива *илет-а-в, илет-а-вши.*“ Ја се не могу никако слагати са овим тумачењем Даничићевим, јер прво, као што се види из ст. словенскога језика и из српскога језика прећашњих векова, није наставак за овај партицип *вши*, као што каже Даничић, него *ши*, а у српском у прошлим вековима наравно само *ш* без *з*, н. п. ст. слов. *плетъ*, ген. *плетъша*, а српски је овај облик гласио у шеснаестом веку *илетши*. Јасно се дакле види из овога примера, а и из других, које смо већ напред споменули, да је наставак за овај партицип у српском језику само *ш*, а не *вш* као што каже Даничић. Сад је питање, од куда да добију ова облици, као што су *илетши, обукши, изрекши, притекши*, наставак *вш* и још пред њега *а*? Да ово потпуно разјасним, морам споменути, да како у ст. словенском језику тако исто и у српском глаголи, којима се инфинитивна основа сршује на вокал, добијају у овом партицину ради зева између основе и наставка *в*, н. п. *дѣла-в-ъ*, ген. *дѣла-въша*, на по томе и српски *дела-в, дела-в-ши*. Тако је и *писа-в, писа-в-ши, бра-в, бра-в-ши* и т. д.

Сад се пита, од куда облици, као што су *обукши, изрекши, притекши*, који су већ у језику живели, да добију од шеснаестога века наставак *вши* и пред њиме *а*, кад им није по законима гласовним потребно ни *в* ни *а*, јер нити је у тим облицима било зева, нити нагомиланих сугласних слова, која би правила тешкоћу у изговору. Ја мислим, да овде очевидно свој посао чини аналогија. Ништа друго није овде, него су се облици *илетши, обукши, изрекши, притекши* почели од шеснаестога века мешати са облицима, као што су *делавши, писавши, бравши*, те су и они таки постали: *илетавши, обукавши, изрекавши, притекавши*. Другим речима *илетавши, обукавши, изрекавши* постали су по аналогији облика *делавши, писавши, бравши* и никако друкчије. Уз законе, који владају језиком, други је моћан чинилац у језику аналогија и у развитку је језика најмоћнији чинилац, јер силне промене, што бивају вековима у језику, бивају тим моћним чиниоцем, аналогијом. Аналогија се може испородити са прилагођивањем у Дарвиновој теорији. Као год што бивају полагане промене у животињском свету и у биља прилагођивањем, тако исто бивају вековима промене у облицима једнога језика аналогијом. Аналогијом веће врсте у језику привлаче мање врсте, те се ове појединачуји са онима. Тим су начином многи језици изгубили своје многе облике и остали без падежа; тим је начином изгубио и српски језик многе своје старинске облике, па тим је начином изгубљен и облик *испадши*, те му данас у српском језику нема места.

2.) У „Орлу“ за год. 1888. има чланак пчеларски од мене. У том чланку долази напштампано на једном месту *за тиљи час*. Ја сам пак написао у рукопису *за тима час*, али исправљач код штампа-

*) Вид. Slovenska slovnica, za srednje šole spisal J. Suman, c. k. professor na ak. gymn. Dunajskem. V Celovci 1884.

рије мислио је за цело, да сам ја погрешно, па ме је хтео да поправи, мислећи, да треба *за тиим час* писати, јер се тако у овим нашим крајевима говори. То је тако исто, као да сам ја написао *много* у рукопису, а исправљач код штампарије да је наштампао *млого*. Ма да се говори и једно и друго, ипак ми пишемо *много*, јер смо стали на историјско земљиште у књижевном језику, на којем изгледа наш језик класичнији према старом словенском и са кога земљишта сви ће нас Словени боље разумети, него да смо стали на оно земљиште, на којем би се већма удалили од друге браће своје Словена! Ово треба један пут разумети и исправљачи наши треба да знају, шта спада у круг њихове радње, те да се не пачају у оно, што њима не припада. Сваки дакле нека се држи својега посла и нека не ступа у круг туђе радње. — Такође на послетку молим, да се испрани исправљачева погрешка у 43. бр. „Стражилова“ у чланку „Бранич српскога језика“, где је ударен акценат кратак на сàн (санак), место да је врло кратак сā̀н.

СУНЦЕ И ЊЕГОВА СВОЈСТВА.

ОД СВЕТИСЛАВА КОЛАРОВИЋА.

(Свршетак.)

Да наведемо један пример, који ће нам дати појма о температури сунчевој. Кад узмемо у рачун само удаљење сунчево од земље, то је температура сунчева 46.215 пута већа од оне температуре, до које би се једно тело на земљи могло загрејати сунчаним зрацима, или да исто дејство на земљи произведемо, морали би све зраке сунчане, који падају на нешто више од $4^1/_2$ квадратна метра, концентровати на један једини квадратни сантиметар. Разуме се, да је температура сунчеве хромосфере нижа од осталих нижих слојева, јер је у непосредном додиру са светским простором, те се тако хлади, као што се то опажа на нестајању протуберанца.

Да само приближно добијемо појма о интензитету сунчаних зракова, о количини топлоте, коју сунце земљи даје, навешћемо још који пример, а нећемо апсолутну количину изразити бројевима, јер ти су толики, да их је тешко замислити. Цела топлота сунчева, коју земља за једну годину добије од сунца, кад би се по земљиној подједнако разделила, могла би један слој леда, који би био око целе земље 32 метра дебео, за годину дана растопити, или оцеан воде дубок 15 геогр. миља од 0° до 100° загрејати. Ово је израчунао Тиндал. Но земља не добија сву топлоту сунчеву, него један мали део само. 2000 пута више сунце издаје топлоте, него што земља прима.

На које је сад природније питање од тога, да ли је температура сунчева, поред свег тога, што нас у толикој мери загрева, константна, или ако није, како и откуд се сунцу толики губитак надокнађује. — Сунце истина троши своју топлоту непосредно само на површини, с тога унутрашњост сунчева и има већу температуру од његове површине, али ипак за то топлота не остаје нити може остати и у унутрашњости константна. Охладнела површина загрева се опет изнутра, те тако сунце у ствари губи своју топлоту. Цела маса сунчева хлади. На ипак за сво историјско доба није сунчева топлота приметно устукла натраг. Температура је била свагда као и данас. Тако нас уверава Секи. Ово наравно не треба схватити, да је апсолутна температура на длаку увек иста била. О томе не треба ни говорити, јер у старо доба и до скора нису никако ни мерили интензитет сунчаних зракова, него ми кроз све историјско доба видамо скоро исте биљке и животиње с врло малом разликом, а та би разлика врло велика била, да се топлота сунчева приметно променила.

Да ли је дакле извор, из ког сунце топлоту своју надокнађује и одржава, у њему самом или ван њега? Како се накнади она топлота, коју сунце за једну годину васиони изда? — Сунце изгледа нам као ватра, много већа и интензивнија од икоје на земљи. Али који материјал сагорева ту? Ми знамо, да се сунце састоји из истих елемената као и земља. Но ни један није у стању ватру ту у такој мери одржавати. Хемијско дејство им је врло слабо и брзо би се истрошили. Кад би сунце било маса запаљеног угљена, то би се сасвим истрошило већ за 500 година. Хемијска дакле дејства нису у стању топлоту сунцу одржавати. Електричне појаве су још мање кадре, тако велики и дуготрајан ефект производити. Остају нам механичка дејства. — Славни енглески физичар Тиндал изнео је једну хипотезу о том, каква су та механичка дејства, што одржавају топлоту сунчеву, хипотезу, за коју он сам вели, да је одвећ смела, али да ипак заслужује, да се на њу пажња обрати. Ево те хипотезе. У нашем сунчаном систему, осим сунца, планета, пратилаца и комета, налази се још безброј телеса, која су сићушна као атоми у васиони спрам осталих небеских тела. Па и за њих важе исти закони, као и за остала тела на небу, и она се окрећу око сунца. Она су

то, што каткад залутају у свом путу чак и у нашу атмосферу, земља их у том моменту више привлачи од сунца и они падају на земљу, а у путу се од силног трења кроз ваздух запале. На годину падну на земљу — по Тиндалу — стотинама и хиљадама милијона таких сићушних метеора, па и то је тек врло незнатан део од свију, што се око сунца окрећу. На коликом их тек снагом сунце привлачи, колико их тек на сунце падају. Тиндал је израчунао, да кад један такав метеор од извесне величине на сунце падне, тим самим ударом толико се топлоте развије, колико би се развило, кад би 4000 односно 9000 кугала од угља, толике величине као дотични метеор, сагорело, према томе, да ли метеор с најмањом или највећом брзином падне на сунце. Овде имамо сад начин, којим се сунцу изгубљена топлота надокнађује и температура му се на површини одржава. То је суштина Тиндалове хипотезе. Ову теорију је успешно и William Thomson, који је позитивно доказао, да ће сунце још 20 милијона година моћи васиону у овој мери загревати, као данас.

Славни немачки физичар Хелмхолц мисли мало друкчије од ове двојице. За основ служи му Лапласова теорија, да је свет овај постао тако, што је нека ваздушаста маса, као магла, која је дотле празан простор испуњавала, неким поводом почела се згушњавати. Хелмхолц мисли, да је та магла врло ретка, па се њеним згушњавањем, тим механичким процесом, развијала топлота. Он држи, да то згушњавање још и данас траје; сунце се још згушњава са површине према средишту, маса његова гравитира према центруму, те се тако непрестано још топлота развија и потрошена топлота сунцу подмирује. Сунце је данас још врло мале густоће, а топлота, која ће се развијати, док се сунце не згусне у оној мери, у којој је сад земља, биће толика, да ће подмирити топлоту сунну за још 17 милијона година.

И Тиндал и Томзон и Хелмхолц не мисле далеке, да ће сунце кадгод тако охладнити, да ће се на земљи моћи то приметити, или бар они неће тако далеко у будућност да мисле. Но Секи, полазећи с Хелмхолцове хипотезе, израчунао је, да треба да прође 4000 година, па да се сунце за 1^{0}C охлади. На хладило се сунце ма како споро, то ипак мора доћи време, кад ће се сунце приметно охладити, — снага, која нам изгледаше неисцрпљива, биће исцрпљена, сунце се неће више згушњавати, те тако неће бити извора, из ког ће му се топлота надокнађивати. Код мањих планета је то стање већ одавна наступило, а код још мањих трабаната и много раније. Наш месец, негда сјајан као и сунце, сад је — по речима једног научењака — ледено, укочено, мртво тело у васиони. То ће доба безусловно настати и код сунца, и њега чека неумитно иста судба. Сјајна ова звезда ће се угасити, а много пре ће нестати живота на земљи и осталим планетама. Но шта ће онда бити? Да ли ће то мртвило трајати на векове, или ће природа моћи опет свет новим животом задахнути? Ми то не знамо; — ми знамо само то, да свет не постоји од вечности и да нас ништа не побуђује да мислимо, е мора до века трајати.

ЛИСТАК.

КУЛТУРНА ПИСМА „СТРАЖИЛОВУ“.

II.

(*Срби на вишим школама. — Прослава 25-годишњице Текелијанума. — Јубилеј професора дра Ј. Стоцека.*)

Кад настане јесен а с њоме и доба школског рада, полазе многи синови нашег народа из родних крајева у туђ свет, да уче науке и вештине на великим школама — на академијама и универзитетима.

Из године у годину множи се број младих Срба, који се, било о своме трошку било помоћу наших стипендијских фондова, образују у разним струкама знања и умења. Доиста би било и вредно и занимљиво и поучно, да се зна и у нас тачан рачун: колико се синова нашег народа уче по странима, а нарочито по вишим школама. И дотле, док се не би у нас уредило, да н. пр. наш ПЦ. Школски Савет, као врховна просветна власт српске Карловачке митрополије, води надзор и евиденцију свију стипендиста, који уживају потпоре из стипендијских фондова и заклада, што постоје у оносту наше митрополије — ваљало би прибирати податке о томе, колико се Срба уче по страним вишим школама, ко су поимење, ко су им родитељи, из којих су крајева, које струке изучавају и чијом помоћу? Извештени смо, да ће надзорништво Текелијиног завода, као управа најстаријег стипендијског фонда, отпочети прибирање ових статистичких података. Кад се ови податци једном прибере, уреде и буду из године у годину путем српских листова публиковали, биће и управама других наших стипендијских фондова олакшан преглед: на које струке науке и вештине да упућују своје питомце, с погледом на цео и личну и народну.

Као што се данас у сфери материјалног рада производи много више но што се троши, тако се исто и у сфери умнога рада понеке гране науке и вештине изучавају већма него друге. На као што се опажа у материјалном правцу, да поједине врсте рада и вештине не наплаћују труд и материјалан улог — тако се види на пољу и умнога рада да има занимања, којима се данас сутра неће бити више вредно одавати, јер труд и капитал у њих уложен неће носити камате ни појединцу ни народу. Ако нико, ми Срби смо упућени да назимо на ту размеричу и да образујемо своје синове и према приликама, у којима живимо, и према потребама нашег народног живота. Кад једном буде јасног прегледа о томе, шта све уче синови нашег рода, имаћемо онда и сигурнијег основа за рад наш око оснивања нових стипендијских завода, које би нам биле нужне, и око преустројавања оних, које су већ основане.

Но за нас Србе није само то важно, да се што већи број синова наших изучава у што разнијим гранама науке и вештине; за нас је важно и то, да се наши синови изображавају *у нашем народном духу*, да после, кад завршс своју науку и образовање, радом својим користе не само себи, но да рад тај иде и у непосредну корист нашег народа, ако се врши у средини његовој; а ако се по приликама мора да врши у туђини, оно бар да иде у прилог културног имена и позива нашег рода.

Призната је истина, да се млади Срби, који се уче на вишим школама у страном свету, обично одликују не само вредноћом него и даром, али на жалост нису ретки ни случајеви, да се погдекоји млад Србин толико занесе и опоји туђим духом, да после у животу само што је још по имену и по вери Србин а по свему другом па често и по језику је н. пр. Мађар, Немац, Рус, Француз, Талијанац. Што је који од тих наших младих људи даровитији, то је већи губитак по нас и по нашу културу.

Зато и јесте важно, да има у сваком већем граду, где се уче ма само три Србина, *неко српско средиште, огњиште неко*, око којега ће се ти Срби прикупљати: да ту на томе жару загреју своје српске груди оним топлим осећајем, који се разлива по свакоме ономе, који је сведан своје крви, свога имена и језика и свега онога, што чини нашу милу српску народност. Где нема таког српског огњишта већ по себи, тамо га ваља створити удруживањем. На ово треба да побуђују своје синове пре свега они, који су их послали у велики тућ свет, а то су њихови родитељи. Кући српској је дакле прва и најпреча дужност, да се брине, да јој се синови њезини у туђини не одроде. У кога су отац и мати одушевљени за своју народност, тај се већ под утиском милих успомена на своје детињство, мислећи на дом, у којем се родио, на место, у којем је одрастао а стојећи у непрекидној вези са свима, који су му у постојбини мили и драги, неће занети толико туђинштином, да према своме постане равнодушан.

У нас овде, у угарској престоници, где се учи леп број наше омладине по разним средњим и вишим школама, имамо ми свој српски стожер пре света у нашим двема честитим српским православним *општинама*, Будимској и Пештанској; имамо га још и задруги *„Коло младих Срба“* и у *Текелијином заводу*. На при свем том бива да се наће по који српски син на овдашњим школама, који се толико занесе туђим друштвом, да се и не зна за њега да је овде међу нама, да заборави и оно мало српског језика, што га је знао, на тек кад му дође до нужде, да искаже својој школској управи успех из православне вероиауке — истом онда потражи Будимског или Пештанског српског пароха. За ту и таку нашу неодраслу децу по овдашњим основним и средњим школама било би заиста целисходно да се уреди: *да се морају сваке недеље бар два сата пре литургије састати у српској школи и ту учити не само својој вероиауци него и српском и црквено-словенском језику и српској историји* — све да ова настава стане и материјалних жртава једну и другу општину нашу.

„Коло младих Срба“, у које се хватају братском руком један уз другога наши синови, који се овде уче на вишим школама, трговачки и занатлијски помоћници и други млади Срби самостални по занимању — отпочело је и ове године свој рад. Изабрало је пре света своје овогодишње чланове и прибрало је леп број нових чланова. За председника дружини изабран је многогодишњи заслужни стари председник *Лаза Милошев*, чиновник уг. кредитне банке; за потпредседника *Милан Поповић*, медик ригорозант; за бележнике: *Божа Борбошки*, техничар, и *Лаза Грујић*, медик; за књижничара *Душан Сиетњак*, филозоф; за благајника *Михаил Милковић*, трговац; за надзорника *Бошко Петровић*, трговац.

Дружина има свој резервни фонд у износу око 600 фор., своју лепу књижницу и развија на својим састанцима, који се држе сваке друге суботе, поучан и забаван књижеван рад, који слогом и вредноћом чланова бива из године у годину све то једрији и озбиљнији. —

Година 1888. биће по нас овде значајна, јер се у њојзи *дана 21. августа* (2. септембра) *навршује равно 50 година од онога дана, када је велики добротвор Сава Текелија основао у средини српске Пештанске општине „Текелијин завод“* — за образовање сиромашних а вредних српских синова у

струкама: правничкој, лекарској, професорској и техничкој — као „*благодјетелно завеженије за распространеније просвјешченија међу родом Србским.*“

Сава Текелија био је први Србин, који је год. 1783. на овдашњем универзитету положио докторат права, био је својим разграната знањем прави полихистор и један од најученијих људи свога доба, и жртвовао је имање своје „*из једне једине љубови милом роду, који му је свагда на срцу лежао*“ широму *просвете у српском роду*, јер је био уверен, као што каже у „*Основателном писму*“, којим оснива завод свој: „*да само чрез изображеније и наш народ к чести, славе и всјаком благополучију досјегти може.*“

Ако икад, оно данас, када се народи у мирно доба боре и надмећу културом својом, дужни смо да се сетимо ове основне идеје, којој је родољубиви Текелија наменио задужбину своју, а идеја је та: „*распространеније просвјешченија међу родом Србским*“, дужни смо да сведемо рачун, колико се просвета за минулих 50 година у роду нашем распростра и колико је Текелијин завод томе допринео и намену оснивача свога оправдао. *Педесетгодишњица Текелијиног завода* пружиће нам згодну прилику и за једно и за друго.

У кругу овдашњих садањих младих и овдашњих бивших старијих питомаца Текелијиног завода поникла је мисао, да се идуће године *прослави педесетгодишњица Текелијанума* — скромном свечковином, која би била пре свега израз захвалности према народном добротвору.

На састанку, који је у то име летос држан, већало се и о томе, како би се та свечковина најдостојније приредила. Мишљења, која су том приликом изложена, своде се у језгри на то, *да тај знаменити дан треба да прославе у првом реду питомци Текелијиног завода, од којих ће данас бити у животу мање 200 из разних српских крајевима.*

У то име мисли се да би ваљало:

1. Да се питомци Текелијиног завода *састану дана 25. августа 1888. на свечано благодарење* у Петпанској српској цркви, а благодарење то да одслужи лично они, који су се посветили свештеничком чину.
2. Да питомци *својим приловима* подигну у дворишту Текелијиног завода од туча ливено *попрсје Текелијино на каменитом подножју* и да га том приликом открију и посвете.
3. Да се том приликом оснује *српско просветно друштво* под именом „*Сава Текелија*“ на широкој основи. Томе би друштву био *задатак, да шири просвету у српском роду*, а седиште би му било у Будимпешти уз Текелијин завод.
4. Да се питомци по прослави овде *сибу на гроб своме добротвору у Араду*, и да му тамо приреде свечан парастос.

Осим тога наглашено је, да би пужно било, да се ради приређивања свечковине ове састави у Н. Саду, где је Текелијиних питомаца највише на окупу, *главни свечковински одбор* а овде *мести одбор* — а оба та одбора договорно да утврде дефинитивни програм свечковине, да позову питомце, да учествују у свечковању лично и материјално.

Умољен је г. *А. Хаџић*, секретар Матице Српске, и писац ових редова, да пораде, да се ти свечковински одбори овде и у Н. Саду за времена саставе.

И садање *надзорништво Текелијиног завода* уочило је знаменити дан, кога ће се навршити 50 година заводу од постанка му, па је решило, да о трошку Текелијиног фонда изда „*Споменицу Текелијиног завода*“, и поверило је писцу ових редака, као садањем надзорнику завода, да ту књигу напише. По распореду, који је за ту књигу утврђен, гранаће се она на три одељка. У првом одељку биће изложен: *Живот и рад Саве Текелије* (са илустрацијама); у другом одељку биће исказан: *постанак и развитак завода* по предању и архивалним подацима; у трећем одељку биће: *именик свију питомаца и полупитомаца* завода са кратким биографским подацима о животу и раду њиховом, пошто су науке свршили. *Споменица та послаће се на дар свима српским школама и заводима за њихове књижнице* а распродаваће се и појединцима.

— У претпрошлу недељу свечковао је збор професора и слушалаца овдашњег *кр. Јосифовог политехничког универзитета* ретку свечаност: *четрдесетгодишњицу учитељевања професора политехнике др. Јосифа Стоцека.*

Др. Ј. Стоцек заслужује и наше пуно поштовање не само са свога научнога рада, него и с тога, што је био учитељ многом старијем и млађем Србину мернику и професору; што говори српски, као да је Србин, што симпатише с нама и данас, јер је удао ћер своју за Србина у Шабац у Србију и што васпитава унука свога као Србина, да настави рад умрлог ода му у Србији.

Др. Ј. Стоцек родио се год. 1819. у Суботици и наши старији Срби Суботичани сећаће се још и данас ода му, сиромашка кројача, кога је сва Суботица звала „Жаном“. За младости своје ишао је др. Ј. Стоцек са Србима у школу, и другујући с њима научио је лепо српски и говори и данас врло радо нашим језиком, кад год му се пода прилика, па и при професорским испитима, кад испитује Србе.

Др. Ј. Стоцек је учио прво римску богословију

и хтео је да буде свештеник, но срце га је вукло за природним наукама, те тако сврши на Пештанском свеучилишту мерничко одељење, тако звану геометрију, добије мерничку диплому, постане помоћник универзитетског професора Ј. Пецелта и након неке године асистентског рада постане год. 1847. редовни професор *природословља* на новоуређеној Јосифовој *индустријској школи* у Будиму, из које се школе временом, за ових 40 година, а најодличнијим утицајем и сарадњом Стоцековом, развило данашње *краљевско Јосифово техничко свеучилиште* у Пешти.

Др. Јосиф Стоцек је својим проломским, научним радовима на физици у мађарској књижевности још у добу од год. 1850.—1860. изишао на велики глас, јер се у радовима својим одликовао и самосталним испитивањем, које је донело нових резултата науци у опште. Његовим је радовима и „*Мађарско природњачко друштво*“, од год. 1865., када му је Стоцек постао председником, добило живога полета.

Др. Ј. Стоцек је још више одскочио као професор. Речит, јасан и поуздан у својој струци уме он слушаоце своје да занесе, да се с њиме заједно задубе у најзапленетије проблеме теорије калоричке механике, коју је он дуго година једино у домовини предавао. За то и има хиљадама ученика, који су данас професори, мерници, лекари па и државници, који се и сада још радо сећају оне умне сласти, што су је пружали из предавања Стоцекових. Као професор достајао је др. Ј. Стоцек великих части и достојанства. Од године 1869. био је ректор политехнике, која има њему да захвали, што се преустројила и постанула универзитетом. Стоцек је потпредседник „*Земаљског наставног већа*“; управитељ је „*Преваранције учитеља средњих школа*“; председник је и „*Испитне комисије професора средњих школа*“. У свима овим достојанствима др. Ј. Стоцек развија велик рад и био је у своје доба ватрен поборник реалних школа, када се радило, да се оне у нас укину.

За свој неуморни научно-књижевни и наставнички рад одликован је др. Ј. Стоцек двема највишим почастима, које може да постигне у нас научењак и књижевник: Стоцек је *потпредседник* „*Мађарске научне академије*“ и доживотно *именован члан* „*Магнатске куће*“.

Доиста да Стоцекова скромни отац није у сиромаштву своме, бојкајући иглом зарад коре хлеба себи и својима, могао ни у сну снити, да ће му његов син, ма да је био први и најбољи ђак у Суботичкој гимназији, уздићи се икад тако високо као што се уздигао. И на овом честитом сину сироманског кројача доказало се јасно: да честитост, гвоздени труд, неуморан и савестан рад уз умерен живот могу да уздигну даровита и поштена човека на највишенија места у народу му, домовини па и свету.

Далеко бих запао, кад бих хтео да потање излажем рад овога великог научењака и врсног учитеља. Само ћу још једно да напоменем, што биографи и славослови Стоцекови прелазе ћутом — а то је: да најзнатнији научно-књижевни рад Стоцеков потиче из времена, које пада у год. 1850—1860, дакле у време апсолутизма, када су у домовини нашој делали као професори знаменити и стручни научењаци *Чеси, Словаци и Немци*, а наиме као професори средњих школа у угарској престоници. С тима је универзицима др. Ј. Стоцек друговао и радио — отуда је и у његовим радовима она строга збијља, она темељна научност, она неиспаситима жеђ за решавање научних проблема и неуморно испитивање скривених закона у природи. Да ко занита др. Ј. Стоцека за ово, не верујем, да би порицао, од коликог му је подстрека био у млађе доба рада његов онај високи научни ступањ, на којем су стајале гимназије и реалке у Будиму и у Пешти.

Светковање четрдесет-годишњега рада научењака и учитеља др. Ј. Стоцека дало нам је нового доказа, да Мађари умеју доиста да одају пошту својим заслужним људима. О свечаној скупу у великој дворани оданшњег магистрата, на вечери у почаст слављенику, видели смо на окупу најодличније близо 300 заступника престоничких научних и просветних завода, месне и државне власти.

Српство је заступало при тој светковини надзорник Текелијиног завода са питомцима техничарима и филозофима а кад је међу многим бројавима поздравима поменута и честитка: „*православне српске велике гимназије Новосадске*“ поздравило је свечани скуп нашу гимназију са најмилијим узвицима. Љубљар ми се по свечаној вечери врло топло, српским језиком, захвалио на симпатичном учешћу Срба у његовом јубилеуму. „Међу Србима имам ја својих добрих другова и вредних ученика, које врло ценим и поштујем“ — биле су речи заслужнога старца.

Др. Ј. Стоцек је зарио већ у седамдесету али је здрав као кремен, румен као ружа, уз то висок и прав као бор — доиста диван старац; човек је то питоме нарави, племенита духа и добра срца а све то чини те га другови љубе и поштују, а ученици његови носе на рукама и обожавају.

„У добар час се родио — ко је најбољима свога доба угодио!“

С. В. Н.

КОВЧЕЖИЋ.

УЗ НАШУ СЛИКУ.

Приказујемо данас читаоцима „Стражилова“ лик дичне младе уметнице Хрватице **Милке Трнине.** Трнина је као одлична драмска певачица стекла већ лепа класа и у страном свету а земљаци њени, браћа наша Хрвати с усхићењем узносе заседа особити њен умилни глас и красно јој приказивање, кадгод им се страни света дође у Загреб у госте. На Милка Трнина и заслужује, да јој свако као чиститој уметници-певачици ода највећу хвалу. Уредник овог листа имао је прилике пратити неко време уметничка рад Милке Трнине на позорници земаљског позоришта у Грацу те со уверити, да је то певачица, коју сва својства предестинишу, да кроз време заузме као сјајна звезда на уметничком небу и пред сним светом подигне под свој. У то јој име и ми желимо здравља и напретка.

ГЛАСНИК.

(Тристогодишњица Ивана Гундулића). Ове године, 28. јануара, сврема се велика свечаност у старој јужнословенској Атини, у Дубровнику. Тога дана 1588. године родио се у Дубровнику свога доба највећи песник јужних Словена Иван Гундулић. Српска књижевност се љуто огрешила о тога великана песништва, што о њему готово ни мало није у нас писано, те једва да га и десети ма и интелигентнији глас нашега народа добро познаје.

(Српско академијско друштво „Србадија“ у Грацу) имало је 17. (29.) октобра о. г. своју прву главну седницу, где се конституисало. Председник је: медицинар Сава Мирковић, потпредседник: медицинар Никола Матровић, тајници: правник Душан Ј. Пелет и медицинар Драгољуб Ђорђевић, благајник: техничар Павле Лагурић, књижничар: техничар Алекса Мијовић, одборници: медицинари Иво Бакић и Ђуро Петрановић, заменици: медицинар Љубомир Стајић и техничар Сима Мирковић. — И прошле смо године исказо о оно доба донели извештај с прве седнице друштва Србадије; али исказ не најбоље мисли изненађа о каквом раду преко године. Нама је жао, да смо га прекидли, ако је можда где изашао. Жао нам је, ал ни крива писмо. — У тој својој седници наклучило је друштво, да на својој свечаној седници о свечом Сави прослави трогодишњицу Ивана Гундулића, од које прошине чист приход најмекше спомените шумарог песника. Почетак је добар. Али исказ нам млада браћа, одкуд их је, не приме ли ако, што ћемо искрено пожелити од њих, да нам дају прилике, како бисмо донели извештај и о онбављању њихову раду каквому, а не само о конституисању и неким личности у управном одбору!

(У српским великим гимназијама), наши уписало се ове школске године свега 529 ученика, и то у Карловачкој 265, у Новосадској 264.

(У гимназији на Цетињу) уписало се ове године 90, а у **богословији** 15 ученика.

(У учитељској школи у Сомбору) уписало се у овој школској години 139 слушалаца, и то 78 приправника и 61 приправница. Од како је учитељске школе те, ово је највећи број слушалаца, који је до сад постигнут.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Сара Бернардова) написала је глуму једну, која ће се за који дан давати у Одеон-позоришту у Паризу. Глума је та писана у прози а у једном чину. Лица су: стар генерал, његова жена и његов пећак; ту је дете једно у колевци, кајдуњица и стар слуга. Пећак, дистингвован лекар, био је љубавник удиној. Роди се дете, које генерал држи за своје. Генерализа љуби свог мужа, нрви свог бившег љубавника а нарочито тине за својим дететом. Завеса се диже пред болесничким одром детињим. Мати је неутешима на да би своје дете спасла, није довала никојег другог лекара, већ баш тог свог пећака, који је отац детињи. Одар болеста детета чини средиште комаду; предмет му је борба материнске љубави са дужношћу љубе верешке. Мати је једно за другим у три сатална ситуације. Жели, да јој предашњи љубавник спасе дете али јој зато ваља напоно обмануги мужа. Ушја, да мора детету принести рођеног оца, кога се заклела да ће за нас одстранити или ће се генерал једу десетати. Комад се завршава тим што дете умре. То је страшна одмазда материна, која се сад сасим рехабилитована налази на дасре.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Изашла је децембарска свеска Отаџбине, последња на ову годину с богатим садржајем. Из наставља о чиновнику том видимо, да је, после смрти тројици око штампе, хартије, администрације и хонорарака књижевника, преостало још чиста прихода као капитал за другу годину. Интересантни су бројеви претплатника у разним четвртима ове године. Прве четврти било је претплатника 2287, друге (већ мање) 1851., треће (још мање): 1212., а последње: 1040., дакле ни половина као у првој четврти. Жалосни знаци! Отаџбина“ ће и даље излазити. За наше крајеве стоји годишња претплата 8 нор. а. вр.

— Крашевскога „Шесник и свет“ у српском преводу Рајку доскоро је за неколико месеци и друго издање, које је утледало света пре неки дан. То су друго издање приредили браћа М. Поповићи.

— Ђуро Перовић са Цетиња јавља у „Гласу Црногорца“, да ће дати у штампу своје дело „Јадање Скадра на Бојана“. То је позоришна игра у 4 чина, која ће се овде код нас штампати о трошку браће М. Поповића. У помену на претплату вели писац, да је „дело дело израђено у појединости (?), а што се тиче предности тог дела, со „неће бити ништа да говоре, већ то остала овој поштованој господи, која ће, кад им дело дође до руке, знати га оценити и у исто време своју суд о њему изрећи“. Ко ли су, боже, та „поштована господа“?

— Емил Пајдак јавља у „Застави“, да је изкао од 1. децембра о. г. да издаје Зборник забавних дела, који ће излазити сваке недеље на три штампана табака а стаће свака свеска 12 новчића. Зборник ће тај доносити изворне и преведене ствари. Прво је на ред романа Микра Јокајеве „Синови једног тирана“. Ко хоће да се претплати може се претплатити најмање на десет свезака.

— Мита Ђорић у Београду превео је романа Енглеза Диксенса-Боца под натписом „Оливер Твист“. Превод је изашао у три свеске а свака свеска стоји 1 динар.

САДРЖАЈ: Бура у заветрини. (Наставак.) — О књизи Лазару. (Наставак.) — Српске народне песне у јеврејској књижевности Од Луке Поповића, пароха у Панчеву. — Браћа српскога језика. — Сунце и његова својства. (Свршетак.) — Листак. Културна писма „Стражилову“ II. Од С. В. П. — Кончевић. Уз нашу слику. (Милка Трнина, певачица.) — Гласник. — Позориште и уметност. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази свакот четвртак на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. ка по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 46. У НОВОМ САДУ 12 НОВЕМБРА 1887. ГОД. III.

МОЈ БА́ТА.

ЧРТА ИЗ СЕОСКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО П. АДАМОВ.

Није да се хвалим. Па и која ми данас од туд дика? Ал што јест јест. Живили смо, као овај сад грк Лука што живи. Није нас било бог зна колико грла, али што је руку, све своје, па поуздано, па орно. Сам бата — Он нам је био најстарија мушка глава у кући после лалине смрти — Да не кажем за тројицу, рећи ћеш, претерах, него за другу двојицу изради, око чега приноне. Није друкчије, већ једе чисто онај посао, кад га се прихвати. Дада гледа око живине и деце. А на́на као мушко, само уређује. И није ни тешко радити у пуној кући. Не кажу бадава: празна торба најтежа. Ал и памет суди, господару.

Знам, овај сад Јаша Дудварски. Видио си га, како се гради мудар, као да је мерицом захитао у мудрост, кад је бог просуо. А толико пута сам га чуо — Ево ти га тек нашој на́ни:

— Снам' Јуло, — рећи ће јој на прилику, — јеси ли прерадила?

Нана ће одговорити, што зна.

А он опет не знам шта, само да ухвати нану за реч.

Сад смо тобож своји; ал га не миримо ни колико црни лукац. Наопако смо се и усвојили. У његовој кући се залегло зло за нашу...

Певало се у нашој кући, од како се знам. Кад нам умрьо ла́ла, до душе, мање, бар нана и дада никад не запеваше, али опет весело. Шта ћеш противу божје воље? А бог ме, пуна кућа, па и срце пуно, само кад смо иначе жив' и здрави. Људи смо!

На́на ужива у ба́ти. У недрима би га понела. Ниси ти то никад видио, мој брате; ама баш се поносила њим. Већ од кад га звала младожењом. Тек ће рећи: «Младожењо мој!» Или: «Хајд ти, младожењо!»... Баш некако лицем на Божић отели нам крава теле. Нана отишла у стају, па га носу житом испод колача. Вели: »Да си ми користан! Сватови те изели!«

Али и бата већ момак, да ти око стане. Није што је, да кажем, мој. Баш сам видио, како се џуре гуркају, кад он прође. А кад поред какве и стане, усија очима у њега као мače у жижак.

Код неких сам чак и ја смео што више рећи, па да ми не замере. Тек ће ми се само насмејати:

— То си вальд' од бате научио!

— Ви'ш враг, као и његов бата!

— Има очи као његов бата!

Какав је враг мој бата био, не знам. Ама сам видио, да све исклибише уста, никад их не скупљају, кад је он у њихову друштву.

Момци опет не ће ништа почети без њега. Ако је у месојеђе, он везује љуљашку на дуд. Ако је уз ускршњи пост да се лоптају, без њега не ће. Ако у вече треба ићи с коњима у пашу, искупи их се на рогљу читава војска, док дочекају бату. Не знам, бог ме, баш, је ли и коло кадгод заиграло, да га он није повео.

Пошао ти се већ уз њега и ја. Па хоћу да сам и ја међу шипарцима, што он међу момцима.

Но нисам био међу мушкарцима те среће, као међу девојкама. Потучемо се, — да бог ме, као деца. Е, ал моји другови не пазе на то, што је мој бата мени — бата. Бадава ја претим, да ћу казати мом бати! Па кад му и кажем, кад му баш дођем и уплакан, кадгод и

с крвавим носом, он ништа, баш ништа, као да ми није брат! Није био поносит. »То да је који други!« — мислим ја, па му и кажем, толико му пута бојаги пребацим. А он баш ни мало није био поносит!

Нисам се много ни трпао међу момке. До душе, није ме ни трпио свуда.

Па шта ћу ти, него хајд међу девојке.

А кадгод прођем поред Милке Дудварске, она мени у руку било какав цвет, било јабуку, или што му драго.

— Од куда ти то? — пита ме кадгод бата.

— Дала ми Милка Дудварска.

— Није то за тебе.

Па ми тек узме из руке.

А кад кажем, да је од које друге, он се чини и невешт. Те кад ја то уочио, лажи, само да ми не отме.

Пазим ја, а нана од неко доба не говори више бати: »Младожењо мој!« Ајак, ни да спомене младожењу.

Не бих ни спазио, да нисам једаред чуо, како рече дади:

— Погибох ти од бриге, дадо — (и она звала очеву матер дадом, јер је тако звали ми деца). Погибох ти, — вели, — дадо, од бриге. Овај ми наш деран зацео канда оком за ту Дудварску ускорђинчу.

— Кôће, кћерко Момак је, на све цуре његове, — вели дада.

Нана оде, а узела вртити главом.

»А што«, мислим ја, »да погине од бриге, ако момак заволео девојку?« Већ и ми шипарци знамо, с којом се радије гледамо . . .

Ја ни пет ни шест, већ после тога бати:

— Бâто, је л', ти се волиш с Милком?

— Хајд због ом! — обрецну се он.

— Е да! Па што она мени увек по што-год тутне у руку?

— Одлази одатле! — опет он.

А ја удри у пркос, док ме он не одвија...

Кад то вече, под прозорима код Дудварских искупило се као обично момака и девојака. Али ту и нас дечурлије.

Мене све нешто вуче Милци, све ме копка, да јој нешто кажем.

И није ми дао враг мира, док се нисам докрао до ње, па јој пришапнем:

— Мој бата тебе воли!

Поңда забодем, па беж' међу своје врињаке.

Не знам, шта ми је било, тек од то доба почнем се и ја врсти све око Милкине сестре.

Нисам имао друга посла, те кажи и њој, да мој бата воли њену Милку.

То вече већ сви су под прозорима онде шапутали о томе.

Кад ја дошао кући, нâна скрстила руке, па стоји на вратницама сама самцата.

— Где ти је, рано, бата?

Мислим ја, он већ код куће.

Уђем и легнем и заспим. А ни ит знам, кад је ушла нâна, нити кад је дошао бâта . . .

Сутра дан већ невају мог бату с Милком Дудварском.

Нâна као утучена.

Бог ме, и дада почела да се накашљује.

Мени то све још никако не иде у главу, већ непрестано уз Милкину сестру. Ако се сигрâмо што, ја и она пар. Ако се око кола завељâмо, ја с њом.

Е, већ и баба Стојна Бумбића рече за бату:

— Замекаће и пред његовом кућом теле!

Кад баба Стојна Бумбића за кога што каже, мани се . . .

Тако — за Јову Болманца рекла некако у божићни пост:

— Прво лишће, — каже, — попашће по њему!

Знамо, до душе, да Јова мало које јутро не осване пијан под туђим плотом. Ал опет... Кад после тога, баш некако у ово доба године, пашће први јесењи мраз; а сухо лишће с гробљанске багреме поће полегати по његову гробу.

Опет — кад се оно пре неколико година осилио био неки Радојица Коларев, те заиштао по селу као каква рéдња, да тамани туђу стоку, а баба Стојна зуцну:

— Нека, нека! Родила је и за њега кудеља.

Ено, пролетос ухватили Радојицу, да је убио и похарао негде некакву целебрију, те му велики суд намаче конопац око врата.

Поңда . . .

Готово ушао у нас неки страх од баба-Стојне Бумбића. Не смеш чисто да прођеш пред њу, да јој бојаги не замакнеш и ти за око, те да не рекне што и за тобом. И не уклањали јој се, брате, кад . . . овај, није друкче, него те укуне, чим проговори . . .

А кад чуо бâта, што рекла за њега, само се пасмехну, па слеже раменима:

— Ако ће!

— Мече, бог ме, чопорима, и пе ускрати,

боже! — понесе се моја нана, па вели тако, као да би божем и опет на добро окренула. Вели, ал јој задрхташе образи.

Дада, сирота, набра обрве, па уздахну:

— Тамо њој према глави!

Ја бих чисто да за гушу ухватим ту баба-Стојну, а надилазим јој и око куће, кад ме пут онуда донесе.

(Свршиће се.)

ПО ПРОЉЕТНОЈ...

По пролетној милој пјени
Морски су те некад вали,
К'о јунаци заљубљени
Са бојишта поздрављали.

Пролетни се бојак био,
Крвавo је море било,
У њега се витез чио —
Жарко сунце утонило.

И с далека са обзорја
Бојни се је усклик чуо,
Од побједе, душо моја,
Б'јели данак освануо.

Владимир Тројановић.

БУРА У ЗАВЕТРИНИ.

НОВЕЛА ИЗ СЛОВАЧКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО СВЕТОЗАР ХУРБАН ВАЈАНСКИ.

(Настављак.)

IV.

Матија Мраз има мало деце у школи. Од отих једна чест пасе гуске, друга помаже у пољу. А буквар и таблу за пећ! Само по некоји разумнији остали у школи.

Учитељ стоји код табле и пише кредом велика писмена. Деца шапућу као лишће на дрвету. Једно чита певајући са застајкивањем, а не мари, је ли застао у пола речи. Друго лупка ногама. Треће дреми. Ено девојчица разбила таблицу, па плаче, таман учитељ њу утешио, а зајикута врабац јасно гласовито. Сва се школа опамо осврну. Мали Миша жив премрло, јер зна, да је скривио, па тргне руку из џепа. А врабац прр из џепа, па на прозор. Пуче смех по школи. Ни сам Мраз се не мога уздржати, а да се не насмеје, кад виде лице у забленутога Мише. Вранца пустише, Мишу почупаше мало за кике, па било као и да није. Мало за тим потрајало те учитељ и распусти децу. Деца појуре на поље, најпре мушка, па женска. На ђубришту се још порваше, док учитељ не повика озбиљно: „Куће!“ И све куд које.

У томе ево Кате к Мразу, па му каже све, што јој рекла госпођица.

Као нем саслушао Мата бабине речи. Мисли учитељ у свом прекладу, кад баба отишла:

— Камо ме тера тај ненадни случај? Нехотице ме вуче у туђе кругове.

Нема мира у прекладу, него хајд у врт.

На пољу весело цркућу ласте, облећу гнезда залепљена под школском стрехом. Голуждрави птичићи извирују са својим жутим кљуновима. Па пиште, кад им се налети отац или мати.

— Не. Други пут се не дам навести. Ја добро знам, како мисле о мени у спахијском двору. Каква савета треба од мене милостивој госпођици? Није пасторче ни сироче, има саветника. За леђима родитеља да говорим с њом? Не!

Оде на таван, где му се суше бољке. Прегледа их и премести на суху хартију. Над собом осети, како пође по крову да удара киша. Одлану му на срцу.

— Ето, пада киша!

Поноћа је ипак нешто зловољан. Посао му не иде од руке. Сломи први цвет, који је мислио да опише. Корен се изгубио. Несносно му. Замислио се . . .

Књигоноша донео Ореховљанскима писмо. Писмо то узбунило целу кућу. Пише Аврел из Пеште о „неочекиваној“ смрти драгог стрица Јована. Госпођа Ореховљанска пала у наслоњачу и загњурила лице у руке. Драгутину се дало на жао, ако је и ало живео с братом. Лидија превршће очима. Плакала би, ал јој се не да. Оте јој се само некакво мијукање.

Драгутин чита даље:

„Стриц је оставно код суда тестаменат, а прочитаће се пред тобом. Бабо, дођи брзо, тебе се тиче највише. Дођи, да га сахраниш. Пријатељи стричеви говоре, да је много остало после њега. У Хрватској има лепо имање, а у банци готових новаца. Као што знаш, мене није трпео, за то сам га се ја туђио. Сад

све уређујем са старом му домаћицом, а добро јој пазим на прсте."

Тако из жалоснога гласа окрену се радост на наследство. Из плитке душе Драгутинове неста за час жалости. Његово стање беше опало. Лидија се надаваком легату. Госпођа Ореховљанска не може да претаји радост. Она није волела свог девера, баш га мрзила, ма да га је слабо кад и видела. Беше он за њу човек реалан, који је брату истину рекао у брк, што је мислио о његовој жени.

— Спремах браца! — уздахну бојаги. — И тако мораде да умре сам самохран!

— Добар је то човек био! — рече Лидија кроз плач.

— И штедио за свој род! Имао је племићеско срце.

— У кратко време вратио ми је све до новчића, што сам му исплатио из дедовине наше. И више! Могу рећи, он нас је сачувао од много зла!

Ернест се пожури Јерми, да још mit möglichster Schonung јави жалосни случај.

Јерма није познавала свога стрица. Читала је само његова писма. И волела га је, па се заплака од срца. То беше једина искрена жалост за старожењом тим.

На лицу жалосног гласника дрхтала је радост из потаја.

Јерма то опази. Ама, како је могла она то приметити? Радње људске душе изненађују. У нама се покаже на један пут какав дар, о којем нисмо ни слутили. Кад је Јерма чула за тај глас, поста некако мекша пред Ернестовим очима. Дуго и немо пристаде да слуша изливе његова срца. Он је узе уверавати у својој љубави. Не беше узрока, да не верује тим речима. Долазно је њима, који не беху богати, а он није био празан. Занесеност за променутом народношћу (отац му беше из Баварске) начинила је била од њега накараду пред девојком, која поштено мишљаше и осећаше. Ту погрешку имају сви, с којима она живи. Свуд вири неприрода. Права, нормално израсла душа не може да не спази смешну страну одродске дружине. Још више, Јерма има несрећу, велику за девојче. Њена мати је слика и прилика модерних погрешака и неприродности. Много пута се, до душе, борила Јерма сама са собом, да скине с материне слике те гадне боје. Бадава, опет се истицаху увек и удараху на детињски осећај. Издати народ јесте велик грех. Али то има и великих неморалних последица. Трује и свете детињске осећаје. На и млађахну, добру душу баца у бој, у противност, у немир. Отпадништво, народно издајство је код нас друштвена болест. А свака болест уди и опим удовима, који и нису патили од ње.

Јерма нађе матер и тетку већ у црнини. Хоће да покажу бар с пола своју жалост. Човек много пута угушује савест спољашњим обличима.

Драгутин заповеди, да се коњи ухвате у кола. Хоће још ноћним возом да отпутује.

Кипа је престала. Свежина душе из врта. С листа се шири јак мирис . . .

Јерма се упутила поред рибњака у стари запуштени врт. Жеља је пуче, да загледа у поштено, искрено лице учитељево. Коме и да отвори своје пуно срце? Ваљда тетци, која не зна за друго само за купоне, која нема осећања ни за шта само за војничко тумараше и натуца неколико Ломбардијских талијанских речи? Ваљда матери, која је тако хладна? Стара Ката је проста и све вида само травама. За душевне болове нису траве лек.

Поглед на филагорију натера девојци крв у лице. Овај чудни призор јучер дао је томе месту други изглед. Сад вири разбарушена кућица из зелене трске. На рибњаку гагоћу гуске и купају се, једна другу гоне. Чула једна другу за главу, а она жури, плови даље. Девојче пожури напред. Стари врт стоји мирап, разгалила га киша. Од час на час заљише се дивљи кестен, а крупне капље се круне с лишћа; једна паде девојчету на главу, па мило девојчету, како јој гали усијану главицу.

Наш Мата не мисли, да иде девојци на састанак. Ни сам не зна, кад закључа за собом кућу, набаци скакаваицу на вратанцима и хајд иза села. Не у врт, боже сачувај! Иде само на своју детелину, да је види. Ко је крив, што му је њива одмах уз спахијски врт? То је тек то случај!

Шарени се њива пред очима учитељевима. Киша оросила црвене цветове .А пчеле не маре за росу, већ без бриге прелећу с цвета на цвет. Мислиш, крило цвећу на њихову љубав! Сваки се стреса и клања, кад осети на себи медољупца госта. Гдекоји и збаци пчелу, а ова се наједи, док се копрца на леђима. За тили часак ено је опет зазујала, па сиса из слатке цветне крунице. А кад на цветак пане бумбар дебељко, цветак се са свим пригне.

Дуго гледа учитељ по својој њиви и китњасте лептирове, како лагано полећу и надлећу се. У суседову јечму пучпуриче препелица, цављају се врапци, па јатомице сукљу с трњака на трњак с плебејском дреком.

— Та, ваљда ми нико не може бранити, да завирим и у врт, кад сам већ ту! — помисли најпосле наш уметник.

Јерма ударила баш к великој липи. Под липом стоји анђео, аморчић на округлу стубу од песковитога камена красно истесан. Само му лице одбијено и боге му поломило време. Ту је и клупа од камена.

Страх подиже Ментора Ореховљанске омладине

Већ се покаја, . . . погури се и пође, као да се нашао у небрану воћу.

Доцкан! Јерма га је спазила и викнула.

Ето и њега код клупе од камена!

На то је прави rendezvous! Што није радио у жаркој младости, ево га учини сад у зрелом добу својему. Вадава, неко не умаче лаку греху без казни. На ко га згреши у младости, бар је миран као старац.

Ех, он је дошао на позив! Можда се опет раздесно гласовир! . . . Раздесиле се, да, раздесиле се жице, али не оне у старога гласовира, већ жице у срцу.

Лице Мразово плану. Пред њим стоји девојче дивно, с пламеним погледом, с изразом душевне борбе. Каква то смелост занесе његово плашљиво, заборављено срце! Не окрену тај главе, већ отворено гледа њој у лице, у очи. Први пут зар гледа тако у женску главу. И срце му задрхта.

Скину шешир. Од усијаног великог чела одбија се зеленило с дрвећа.

Јерма га узе за руку и посади на клупу. Сузе јој капљу из очију. Чудне су то сузе! Роне се, а лице не задрхта, не промени се. Пође Јерма да говори тупим гласом, а што више говори, све јој лепши глас. Речи јој роне дубоко из груди, звоне. Први пут у животу излива девојче своје даде унутрашње. Широм отворила срце своје а пред човеком, у којему има вере, вађда за то, што га држаше права човека без лажне боје, без личине, без претварања.

— А сада је на вама ред, — рече нижим гласом на послетку. — Ја ћу ћутати, да чујем, шта ви мислите, шта ви светујете. Како ми је лако на срцу, господине учитељу, као да сам стресла с душе смртан какав грех!

Као гром загрми у души Мразовој „господине учитељу“!

— Вађда сам вам у зао час дошла са својом приповетком, које се вас не тиче? Али не може вам бити све једно, ако добро учините девојци остављеној самој себи. Ваш је позив, да тешите, светујете, васпитате. . . Ви ћутите? Јесам ли вас увредила? Јесам ли детињаста? Што окрећете главу?

Мраз заиста окрену главу, па ћути. Ум му стегнут, само срце бије. Таман, жесток му се бол стиснуо на груди, па једва дише. Претре руком чело. Заносна нека сладост бди око девојчета, благе јој речи тискаху се у душу добричине човека као слатки шербет.

Она метла руку, чисту меку руку њему на плеће тако безазлено, тако детињасто. Отворила уснице пунашне, румене као ружице, и чека. Колико нежности, туге, лепоте на тим јагодним, слатким уснама!

— Шта вам је? — пита Јерма, па се нагла према њему, да му се топли дах њен дирну образа.

— Ја сам већ мртав човек, — прошапута Мраз и задрхта као у грозници.

Јермина рука клону с плећа његових. Девојче дошло к себи. У једаред јој се учини, да је у чудној, смешној прилици. „Далеко сам запшла“, свану јој у глави. „За што сам то учинила?“

Мраз побледио, лице му се постарило, по челу се набрале боре.

Јерма нагло скочи с клупе. Подишао је страх. Још једаред погледа у учитеља.

Он поражен, сломијен седи на клупи. На њему зеленкаст капут старога кроја, око врата црна пошта. Све набацано, све старовеpско.

Чудновата мисао, мисао пре немогућна прође кроз главу Јерми. Неколико часова је поучи о нечему, на што пре није ни главе окрећала. Док је говорио мудро, вукло је нешто њему . . . Сад, кад га зове у помоћ у недоуму својих осећаја, — сам се заплео, да њему самом треба савета и помоћи. Шта да ради? Да га жали, или да се смеје?

Бива, па кад год пролети човеку кроз главу демон! Он је лебдио и Јерми над главом. Јерма прсну у смех!

V.

Мата Мраз не зна, шта се око њега ради. Занео се. Ветрић духне, липа зашушти. А кроза њ он као да чује смех. Има ли смеха, који умртвљује?

Прошло осам дана.

Ореховљани чекају на двору господара.

Госпођа Ореховљанска извукла од некуд лик покојнога свога девера, окитила га споменком, па га укинила на сто свога мужа.

Лидија намамузала талијанскога Пегаза, па избацила сонет на смрт „мужа заборављена од света“. У сонету кипти од хвала, о каквима покојник није ни сниво.

Ернест често посећује своје суседе. Чита Јерми луде, просте немачке романе, у којима бљешти месечина, букти љубав између момка сиромаха и богате девојке, и таке будалаштине.

Јерма га стрпљиво слуша, како чита, а може бар да се нода за својим мислима. Њојзи је све једно, а добио сиромах момак богату девојку, а сијала месечина овако ил онако.

Школски дом опустио. Разишли се и последњи ђаци. Било је но испиту.

— Шта је с нашим учитељем? — пита декан пароха на путу из цркве. — Нешто ми се постарио.

— Melancholicus, rogo humillime, — одговори старац и зашмрка бурмута из тобоља.

Школа се прометну у ђајат учитељеве домаћице. По скамијама се наређала корита и лонци. Катедра претрпана старим хаљинама.

Господин учитељ легао одмах после испита у одар. Зима му тресе цело тело, а на пољу пругина, да човеку мозак провре.

Само што чула за то Мара, дотрчала „свом господину учитељу". Са сузама у сјајним очицама пита га, шта га боли, шта га тишти.

— Ништа, Маро. Проћи ће, — одговори Мраз, а дрхће и завија се у дуњу.

Марија га још боље претрпа, па му скуха неки тај од грозднице, и даде се у помоћ старој домаћици, која га и здрава једва могаше поштеговати.

Пред вече позли учитељу и већма. Образи му запламте од ватруштине.

— Немојте да задремате, — опомену Мара старицу. — Ја ћу доћи у јутро рано и рано.

Стара донела кудељу и преслицу, па села, да преде.

Пред учитељевим очима пођоше се причињавати кругови, сад су шири сад ужи. Преклад се сав узе љуљати као велика каква лађа. Већ... већ само што се не изврне.

Мраз ћути и седе. Око њега помрчина. Месец једва пробија иза облака кроз прозор.

Из угла се чује тихо дисање старе домаћице.

— Сам, сам, — мисли Мраз, а срце да му пукне од туге.

Још му никад не паде самоћа тако тешко. Наумн, да одмах сутра пошаље по сестру Калинку.

Глава се осети лакша, бунило се поутиша, али у души му букну то већи бол. Та нежна погажена душа. још у развитку, на једаред се разави, узлети из низине. Па онда заглушена, притиснута паде у гробну жалост. Нарав му, врло осећајна, уљуља се околином у мир и унилост. Она још није била, да кажемо, узаврела. Веле, да су нашли у развалинама Херкуланским млада вина, јерметички затворена. И остало је слатко, и кад су га нашли. Чим осети божје сунце, поче да кисне. Душу учитељеву истргоше на божје сунце дивне очи девојачке из развалина његова живота. Њене пупачке јагодне уснице вргоше јој у вечну ноћ...

Пред ограду господског двора стадоше кола. Из кола изађе стари и млади Ореховљански.

Цела породица истрчала на двор.

Драгутин одмаху руком, кад му се жена залети, да га загрли.

Отац и син уђу у преклад, а нит што говоре нит роморе. На лицу им се види невоља.

— Говорите! Шта је било? — наваљује на њих тетка Лидија.

Драгутину паде поглед на лик брата његова на столу.

— Ал нас превари! — рече. — Дајте га окивати у златан оквир.

— Mon dieu, mon dieu, — зајаука Ореховљанска.

— Шта мислите, тапап, ко је наследник стричев?

— Ко? — викну и Ореховљанска и Лидија и Ернест као из једног грла.

— Мара Бохункина, — избаци Драгутин и насмеја се нервозно.

— Приход има брати отац, — пође Аврел, да поутеши препаћжену дружину.

— До њене удаје. А донде је морамо примити у наш дом, у наш род, исхранити је и унести у свет. Иначе све пада болници.

— Ово паорче! — цикну Луја. — Никада! Никада!

— Једном речју, игру смо изгубили, — уздахну Драгутин.

— Тај нико! Тај одрод! — пуца Талијанка.

— Јесам ли ја увек говорила, да је он нико?! — додаје Ореховљанска. — Та опорука не вреди. Ту смо ми, његов род! Ту си ти, његов рођени брат!

— Хм! — слеже Аврел раменима. — Стриц поклања своје имање; па ко му може ускратити?

Јован Ореховљански потпрепно је своју последњу тим, што је Адаму Бохунцу обвезан вечитом благодарношћу, Адам му је једаред живот спасао, верно га послужио. Адам не хтеде никада ништа да прими, те Јован хоће тако бар после своје смрти да му се одужи.

Ала је то био буран дан за породицу Ореховљанску. Луја пала у несвест. Стари гроди и псује. Тетка куне.

Јерма плаче од радости. Сад јој пуче све пред очима. Сад је слободна. Згадила се на Кленера. Он то беше, који је на Мару псе пуштао, на Мару, која јој на једаред постаде ето сестром. Нека песничка воља обуже младо девојче. Побеже из друштва правце Бохуници.

Наће врата затворена.

— Где је Мара? — пита жену, која се ту нашла, на пере.

— Код господина учитеља, — одговори јој жена, те пери и даље.

Јерма полети к учитељу.

Мата Мраз блед, снужден, седи у кожној столици.

Препаде се Јерма, кад га виде. Препаде се, па заста на вратима. Заборавила, чега је ради дошла.

— Шта је вама, господине? — проговори осећајним гласом, па му прађе ближе, — Ви сте болесни, јако болесни?

У учитељу задрхта срце,

— Од куд та срећа, госпођице, да вас још једа-

ред видим. Нисам мислио, да ћемо се кадгод састати. Ви сте тако добри!

У појединим речима учитељевима види се љубав, жарка, бескрајна љубав.

Као муња пролети девојчету кроз главу чудна мисао. Пође ближе, да се загледа учитељу у лице, у очи. Како тих, свечан мир трепти на њему! Је ли то први знак онога вечнога мира? Сети се живо свију призора... Поче да разумева све јасније скромно понашање његово. Поче да познаје његово стање, његову болест...

— Како богато срце имате, пријатељу мој! — прошапута Јерма спуштене главе.

Уђе Мара.

Јерма уздрхталим гласом каза девојчету радосну новост и загрли је.

Марија не може да је разуме. Госпођичини је пољупци пеку.

Учитељ зна, како је живио Јован Ореховљански с Адамом Бохуником. Ако се овом сад гласу и зачудио, уверио се у правди. Красна душа Јермина сину му у свој својој лепоти пред очима. Дође му Јерма као звезда, која се чини, као да нам се приближава, а често замакне у тамном азурном небу. Глава му клону на столицу, очи се затворише. Прави мртвац!

(Наставиће се.)

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Поменух горе повељу, којом је „самодржавни по милости божијој Стефан кнез Лазар и господин“ потврдио простагме и законе, што су Дубровчанима пра господа српска и цар Стефан записали. И у тој повељи, писаној 9. Јануара 6895.—1387. г. у славном граду господства му, у *Крушевцу*, пише кнез Лазар: „**К постави ме** (милост божија) **господних земаи српскои и поморию и странаи подизиаскиих**“ и одређује у њој и то: „**И ако се рађеше дрѣко добровлучко з Приморию, з владанию господства ми, кои ме уаконь имь да тоуи з прьке господе и з цара Стефана, тъи уаконь да иесть и сада**“; — **и да трьгоуке поморске, кои сѫ з владанию господствь ми, и слапице, куде сѫ били трьгове з прьке господе и слапице з цара Стефана, тадеи да сѫ и сада, а инде нигде да не куде.**

На печату Лазареве Раваничке хрисовуље гласи натпис: „**Къ хѵ̃ сѵ̃ благовѣрни князь Лазаръ гдь късои србьскои и поморіе землѣ**“ Г. М. Валтровић приметио је у Старинару II. 123. и то, да у других Лазаревих титула и потписа не спомиње се „*поморје*“. Примедба та, као што видисмо, не стоји; и ако се кнез Лазар у ранијим својим повељама од г. 1380. и 1381. не зове господином „поморино“ али у повељи од год. 1387. не само да се тако пише већ и одређује у погледу „поморија“ и „поморских трговa и сланица“, које су биле у његовом владању.

Само годину дана старија је од те повеље Лазареве повеља Ђурђа Срацимировића Балшића, писана 27. јан. 1386. под Скадром, којом он као „самодржавни господинь всои зетскои и поморскои земли“ потврђује Дубровчанам повеље, које су имали с господом српском и с господином и родитељем му Срацимиром и с Ђурђем и с Балшом.

Кад се дакле кнез Лазар назива у повељи својој од 9. јан. 1387. господин *поморију* и одређује у њој у погледу поморија, које је у његовом владању, и у погледу трговa поморских и сланица, шта се онда из те Лазареве повеље мора извести? Не мора ли се извести то, да се Ђурађ Срацимировић Балшић, који се у почетку год. 1386. (а тада је и преузео власт у Зети после смрти стрица свога Балше Балшића, који је у јесен год. 1385. погинуо у бој с Турцима на Бојани у Албанији) пише и назива *самодржавним* господином свој зетској и поморској земљи, још те исте 1386. год. покорно српском господину кнезу Лазару и признао га за старијега, или да му је бар уступио један део приморја тако, да је кнез Лазар могао у почетку год. 1387., кад је може бити баш тим поводом потврђивао Дубровчанима старе њихове привилеђије, могао рећи: „у приморју, у владању господства ми“.

Још у почетку ове расправе рекао сам, да је трећа кћи кнеза Лазара, по имену Јелена, дана у Зету за Ђурђа, сина Срацимира Балшића око 1386. и 1387. г. и то исто повторио сам у том истом одсеку I. рекавши, да је кнез Лазар поменуту кћер удао за Ђурђа или 1386. или најдаље 1387. године (Гласник XLIX. 212.). На тој страни и у тој књизи Гласника вели г. Чеда Мијатовић: „Катастрофа стрица Ђурђева и опасност од Турака упућивала је Ђурђа на политику помирљивости према суседима. — Потреба Ђурђева, да завеже добре односаје са свима суседима, сусрела се с мудром политиком, којом кнез Лазар из Крушевца гледаше, да сву српску господу измири и уједини у велику једну акцију против Турака. Лазар је већ тада радио на своме великом патријотском плану. Он је већ с Балшом Балшићем

завезивао пријатељске односиле, шта више, судећи по званичним споменицима млетачке архиве, формални савез (Misti XL. fol. 9., Hopf Gesch. Griechenl. II. 43.). Сад се дала прилика, да се тај одношај још боље утврди. Кнез Лазар даде Ђурђу Сракимировићу кћер своју Јелену за жену. Година њиховога венчања до данас се није нашла нигде забележена, али је сва прилика, да је то било те исте 1386. или најдаље 1387. год[2].

На самога Хопфа и његове речи: „Auch mit dem Serbenkönig Lazar war er (Balša II.) im Bunde[3], ја се не бих смео ослонити и, не знајући, шта се управ у „Misti XL. fol. 9." каже, онако о формалном савезу Балше II. с кнезом Лазаром говорити. Но што се удадбе кћери Лазареве за Ђурђа Сракимировића тиче, то и из приповедања Орбиновог излази, да је удадба та била 1386. год. Орбин вели, да се Ђурађ, бојећи се Дукађинаца, оженио кћерју кнеза српског Лазара, но греши у том, што ју назива Деспином и што каже, да је она пре тога била за Шишманом, кнезом Молдавским. Да није кнез Лазар дао г. 1386. кћер своју Јелену Ђурђу зетском под условом, да га призна за свога господара или да му бар уступи део од приморја? Ја не знам, како да друкчије изјасним себи оно „господин поморију" и оне одредбе у погледу поморских тргова и слапица у повељи кнеза Лазара од 9. јан. 1387. год.

У једном рукопису, који се пре 40 година налазио у манастиру светогорском св. Павла, има на последњем листу овај запис: **«Сія книга, рекше Лѣтописець написа се къ дни благовѣрнаго и христолюбивго и Богомъ проскентенаго господина кнеза Лазара и цѣломудренаго жены сына, господина Кѣлка; сьдьжештинаа же имь кѣсе сръбскые ѹемиѥ плуе же и поморскіе, и тако къ иединствѣ и къ любви побѣждающе врагы свое. Послесе покоѧвѣшемь господина Кѣлка къ домоу свѣтыихъ архистратигъ Михаила и Гавриила при господинѣ и ѹчителѣ, кѵрѵшемь патрїархи кѵр Ефесиѣ; лѣто же бѣ тогда 6895—1387.** (в. Григоровича Очерк путешествія и т. д. II. издање 24., Аврамовића Света Гора стр. 116.—117.).

Прво да узгредице приметим, да Вук, који се у запису том двапут спомиње, ако се на првом месту и назива сином кнеза Лазара, није био прави син његов, као што је г. Рачки некад (Оцјена старијих извора итд. стр. 156.) мислио, већ да је то зет Лазарев, Вук Бранковић, и то господин Вук уз господина кнеза Лазара, и за њих се у запису од г. 1387, — дакле од исте године, које је и поменута горе повеља кнеза Лазара издана, и у којој се кнез Лазар назива господин српској земљи и поморију — каже, да држе у власти својој све српске земље **плуе же и поморскіе** и да живећи тако у јединству и љубави побеђују врагове своје. Треба још прочитати повељу истога Вука Бранковића, писану 20. Јануара 1387. у граду Приштини, у којој он „по милости божијој Вук Бранковић пише за знање свима, како послаше властели дубровачки поклисаре своје господину ми кнезу (Лазару) именом Николу Гундулића и Јакова Бавчилића, и донесоше к њему записе великога господина цара Стефана, и господин кнез не потврди им те записе, већ им баш потврди; тако исто дођоше речени властеле и к мени, и ја видевши записе господина цара Стефана и господина ми кнеза такође не потврдих већ их потврдих и учинисмо овако и т. д. и т. д.

Вук Бранковић имао је, као што се из те повеље његове види, своју земљу, своје тргове и градове, свој двор и своју властелу; (**„и плишухѣ болши градове къ ждрѣлки дрьжаки ѥго** (то јест Вука Бранковића, зета кнеза Лазара) **приличнше се**" пише у житију Лазареву у Летопису М. С. за 1874. II. 114.) и као што кнез Лазар за случај, да се он свади с Дубровчанима, даје њима рока од 6 месеци, да могу сви Дубровчани изићи с имањем из земље господства му, тако исто за тај случај одређује и Вук Бранковић у својој повељи.

У историји Бугара (руско издање стр. 440.) вели К. Јиречек: Лазар је владао земљом, али већ не као цар или краљ већ као прости кнез. Скоро независно од њега господарио је Вук Бранковић на Косовом пољу, где му је у граду Приштини и столица била; а у „Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien u. Bosnien, Prag 1879." пише исти Јиречек на стр. 39.: „Nördlich von Šar im freien Serbien herrschte Knez Lazar; einen grossen Theil des Landes besass Vlk Branković, welchem Prizren, Priština, Vučitrn und Trepče in dem Minenbezirk des Kopaonik gehörten." А наш г. Мијатовић изразио се о том г. 1881. у поменутој књизи Гласника на страни 215. овако: „Али Лазар, и ако је био цар, није био једини самодржавни господар српскога царства. Зет његов Вук Бранковић владаше једним од најлепших и најбогатијих крајева српске земље онако исто самодржавно, као што владаше Лазар другим крајем" ... Но Лазар није био цар нити после год. 1371. може бити говора о српском царству; Лазар је *био* самодржавни господин све српске земље, или су га за таког бар *звали* његови Вук Бранковић и Ђурађ Сракимировић признавали, ако је сваки од њих и имао своју државу и у њој заповедао. Јиречковo „*почти независимо* од Лазара" боље је, рекао бих ја, од Мијатовићевог „*онако исто самодржавно* владао је Вук својим, као што владаше Лазар својим крајем." — У владању Вуковом било је Косово и ситнички градови; Дреница с градом Борчом; један

део Хвостна и Призрен с облашћу и може бити Будимље и део старога Пилота.

У Пуцићевом Зборнику српских споменика књ. II. стр. 30. има три препоручна писма за митрополита Јерусалимског Михајила и његове калуђере, управљена кнезу и општини Дубровачкој, и то од кнеза *Лазара*, од *Вука* и од *Ђурђа*, која су примљена у Дубровнику последњег Августа 1388. год. Судећи по печату на писму Вуковом и по оном, што се каже за печат на писму Ђурђевом, рекао бих ја, да се тада, кад су писма та писана — око половине августа 1388. — оба зета Лазарева десила у двору код таста свога кнеза Лазара, саветујући се и договарајући, шта да раде и како да се бране од свога и својих земаља најљућег врага и душмана, и размишљајући о том њиховом састанку и договору у Августу месецу г. 1388. не могу да не помислим на годину, која за том годином долази и да се не запитам: да ли ћемо оба та Лазарева зета наћи уз таста њиховога и на бојном пољу, на пољу Косову."

(Наставиће се.)

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

ПИШЕ ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

1.) У Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika, што на свет издаје југославенска академија, у петом свеску, и то у оном делу, што га је обрадио г. П. Будмани, пише исти г. Будмани на стр. 215.: Ne dolazi u nijednoga pisca; на стр. 219.: Dolazi u naše vrijeme a nije u nijednom rječniku; на стр. 239.: samo u naše vrijeme a nije u nijednom rječniku. Ја мислим, да овде ово u nijednom погрешно употребљава г. Будмани. Госп. Будманија је по свој прилици помео Ђ. Даничић у овој ствари. Ђ. Даничић је заиста ону ствар тако, да, ко добро не пази, како он ово каже, може се лако спотаћи. Он каже у Рјечнику, што га је он обрадио, на стр. 30., под Acar: Dolazi XVI. vijeka, u rječniku nijednom. Овако, како овде каже Даничић, без сваке је сумње добро. Али ко се превари, па те речи поремети те *ни једном* метне пред *речнику*, онда ће остати *у ниједном речнику*, него *ни у једном речнику*. На Даничића се мора добро пазити, јер, што он каже, то је све на длаку измерено.

Кад дође пред неодређену заменицу *ко* са *ни* сложену предлог, онда се тај предлог ставља између *ни* и *ко*. А као што вреди ово правило за *нико*, тако исто вреди и за *ничија, никакав, никаки, никуда, никоји*. — Ово правило вредило је и за стари словенски језик у најстаријим споменицима. Миклошић каже у своме старом словенском речнику на стр. 448: *Ни* praepositione dividitur a pronomine: **ни отъ когожде; ни къ комоу; ни на когожде; ни изъ кымьже; ни съ кымже; ни къ тъто быкаметъ; ни къ тътоже; ни отъ усегожде; ни на усеньже; ни оу усемь; ни о усеньже.** — Тако и за српско-словенски вреди то исто правило, н. п.: ни за чию волю, — Даничић. речн. из књ. старина; да се ни оу чемь не потвори. — Дан. речн.; вса мира сего слава ни въ чьтоже ми имѣнена бысть; ни на коль. — Дан. реч.; ни отъ когожде, — Дан. реч.; ни отъ когаре, — Дан. реч.; ни одъ когарь.; не боје се ни одъ когарь зла, — Дан. речн. — Ево примера из живога српскога језика:

О мало се браћа наздише,
Да око шта, неће *ни* око *ниша*:
Око њива коња и сокола.

Срп. нар. пес., II. 627.

У све подруме можеш ићи, али у двanаести не иди *ни по што*, — Срп. припов. од В. Карац., 20.; Кад дораста до удаје, рекне оцу, да не ће *ни за кога* поћи, који њене белеге не погоди, — Срп. прип. од В. К., 255.; Он јој одговори: „*Ни за што*, само онако," — Срп. прип. 13.; Несретни зет царев сједећи на плочи морској живљаше о травици, која бјеше при плочи прирасла, вас бјеше већ поцрнио, ањине на њему изгњиле, на се не могаше познати, и *ни од куда* живе душе, која би га избавила, — Срп. прип. од В. К., 252.; Онда она пише свом оцу и каже му, да она *ни за кога* другог не ће но за оног јунака, који цилитом бедеме њиног града пребаци, — Срп. прип., 270.; Али они не смедну *ни по што*, него он сам остане тако да спава, — Срп. прип., 42.; А ја јадан *ни на кога* немам, — Хер. пес., 216.; Нијесам се *ни с ким* загледала, — Срп. нар. пес. од Петран., 151.; Ако би рекли: ходи с нама да пребамо крв, да засједемо правоме *ни за што*, — Ст. Завјет. Даничић., стр. 536.; Не свађај се *ни с ким* без узрока, ако ти није учинио зла, — Ст. Зав. Дан., 538.

Број *један* може да се изједначи по значењу са неодређеном заменицом *неки*, н. п.: Ишавши он задуго дође у *један* царски двор на уље у башчу, — Срп. прип. од В. К., 264.; Био *један* цар, па имао три сина и једну кћер, коју је у кафесу хранио и чувао као очи у глави, — Срп. прип. од В. К., 7.; Био *један* цар па имао три сина и пред двором златну јабуку, — Срп. Прип. од В. К., 15.; Био *један* сиромах човек, па се прибије у некаква богата човека да служи без погодбе, — Срп. Прип., 40. По што пак *један* узима значење неодређене заменице,

то кад је сложен са *ни*, па пред таки облик кад дође предлог, онда се врши правило на њиме онако исто, какво смо видели код неодређених сложених са *ни* прономина. Ово је правило исто и у старом словенском језику: **ни о єдиномь**ѣ**же слоѵєсє**, lex. Mikl., — Па тако је и у старом српском језику: ни оу једном селѣ, — Дан. речн.; ни за једањ ини оузрок, — Дан. речн. — Па тако је и у данашњем језику српском: Да таке лепоте није било *ни у једнога* цара, — Срп. прип.; Кад се то разласи по свету, стану је просити многи цареви и краљеви, али она није хтела поћи *ни за једнога*, јер ни један није могао погодити њезиних белега, — Срп.прип. од В. К., 255.

На послетку има се споменути још, да, кад *ни* са заменицом не показује само порицање, него кад *ни* са заменицом показује противан појам од исте заменице кад је *без ни*, онда се *ни* од заменице не одваја предлогом, него предлог долази пред заменицу нераздвојену од *ни*, н. п. Онда он опет продаје свој брод и трговину, и откупи све похватане сељаке, па се опет врати кући *без ништа*.

Кад све ово саберемо, што смо до сад споменули, онда да богме излази, да неће добро бити, што се пише у југославенском речнику u nijednoga pisca, u nijednom rječniku.

2.) У Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika, у шестом свеску, што га је обрадио г. П. Будмани, стоји на стр. 264.: Daneški od narodnoga imena Danče ili Danez, kojemu nema potvrde. И овде бих рекао, да се не може придев *данешки* доводити од *Данез*, него само од *Данеж*. За *Данеж* има потврде, а за *Данез* нема, као што каже и сам г. Будмани. *Данеж* долази од талијан. *Danese*. Да видимо дакле, може ли се доводити *данешки* од *Данез*?

Искава слова *ч, ж, с* не стоје међу собом наједнако, што се тиче њихова претварања у непчана *ч, ж, ш*, као што међу собом стоје наједнако грлена *к, г, х*, што се тиче њихова претварања у *ч, ж, ш*. — Тако се *ц* мења на *ч* у свима осим случајевима, у којима се и *к* мења на *ч*, н. п.: *оче* од *отац*, *мађарче* од *мађарац*, *старче* од *старац*, *немачки*, *срдачан*, *отачаство*, *светачац*, *старачац* од *старац*, и т. д. — Што се тиче *з*, ту ваља разликовати, као што каже Миклошић, *з*, које је млађега постанка, које је поникло на словенском земљишту, и *з*, које је прасловенско или боље *предловенско* (vorslavisch). Од млађега постанка имамо у српском језику две речи, а то су *књез* и *витез*, које имају у вок. једнине *књеже, витеже*. С променом *з* на *ж* долазе још ова облици: *књежев, књежење, књежина, књежити, књежити се, књештво, витештво, витешки*. Као што се, дакле, *г* мења на *ж* у одређеним приликама, тако се исто и у овим речима *з* мења на *ж*, а тим открива своје порекло од *г*. И заиста у старом слов. језику каже се и **кнагъ** место **кънадь**; а у српском језику имамо облик *књегиња*. За то, што је у овим речима *з* постало од *г*, за то се и мења у одређеним приликама *з* на *ж*, као што се и *г* мења на *ж*. Тако исто и *витез* доводи своје *з* од *г*. Šafárik führt **китадь** auf den dem Trebellius Pollio als Vittingui und dem Sidonius Apollinaris so wie dem Aurelius Victor als Vithungi bekannten, nach seiner Ansicht gothischen, Stamm zurück, welcher von der Küste des balthischen Meeres in Verbindung mit andern deutschen Stämmen im J. 269. einen Zug ins römische Reich unternahm. Man kann auch an die Wittinge denken, die vom 13. Jahrh. an — sie werden zuerst in einer Urkunde von 1299. erwähnt — als vornehmste eingeborene Edle des Samlandes, als Freie und als Dienstleute des deutschen Ordens in Preussen vorkommen. Das späte Auftretten des Wortes **китадь** in den slavischen Sprachen scheint für die letztere, die allgemeine Verbreitung desselben für die erstere Zusammenstellung zu sprechen. (Вид.: Fremdwörter od Миклошића, стр. 61.). Дакле види се и у овој речи, да је *з* постало од *г*, за то се и мења у одређеним приликама у *ж*: *витеже, витештво* (**китажьство**), *витешки*. Али прасловенско *з* не мења се на *ж* у оваким приликама, осим кад дође пред пређотован вокал, за то се каже *угурсузе* вок. једнине од *угурсуз, двиз-ац, брз-ац, воз-ац*, где се *з* не мења на *ж*, као што се мења *г* на *ж* у овим речима: *невлабож-ац, двожж-ац, рож-ац, ковчеж-ац*; за то се не мења *з* на *ж* ни у овим приликама: *париски, француски, енглески, српски*. Хрвати, дакле, греше, што пишу: *кариски*, кад доводе ту реч од *Парис*. На на послетку мислим, да је погрешно доводити и *данешки* од *Данез*, кад све ово знамо, што смо напред казали. — Што се тиче *с*, то је оно најбоље задржало свој прасловенски значај, јер се у оваким приликама не претвара у *ш*, осим ако за њим не долази пређотован вокал. Тако имамо: *свасе* вокатив једнине од *сваг* и т.д., *доносац, лис-ац, пос-ац, крас-ац, квас-ац, богонос-ац, кис-ац*, па онда *пасти* од *пас, небески, Арбанаски, шотиски, руски, пруски; чудесство* (ст. слов. **тоудесьство**).

Из свега овога видимо, да је *ц* најдоцнијега постанка, да има свој постанак од *к*, за то се и слаже у законима гласовним са *к* са свим. — *З* имамо двојако: доцнијега постанка, где постаје од *г*, за то се и слаже у гласовним законима у споменутим приликама са *г*, иначе, кад је праставога постанка, не претвара се у споменутим приликама ни у *ш*. — *С* је само старијега ума, за то се не претвара никад у *ш*, осим кад за њим долази пређотован вокал, као: *носити: ношах, месити: мешати*.

НА ЧАШУ ПИВА.

ОД М. ПЕТРОВИЋА.

Кад изузмемо воду, онда нема ни једнога пића, које би се данас међу људима тако много пило као пиво. По неким пределима пију га одрасли људи више него и саму воду. Тако су израчунали, да на сваку главу становништва у Баварској долази годишње 260 литара пива, у Виртембершкој 154, у Белгији 145, у Енглеској и Ирској 118, у Пруској 88 литара. Не знамо, да ли се о том рачуи водио и за наше крајеве, али и код нас се сваком годином све више пива троши. На име по варошима биће данас мало господе, која не би осећала потребу, да пред подне и пре вечере иду „на чашу пива“.

Пиво се гради у пиварама од јечма. Јечам се најпре потопи у води и остави се на мрачном месту да клија. У том клијању претвори се сировно брашно у јечму у шећер. За тим се проклијали јечам осуши у наложеној сушници, прекрупи се и прекрупа се прелије топлом водом. При томе се пази, да се топлота воде држи око 75° С. Вода извуче из јечмене прекрупе шећер и још друга нека тела, која се у њој налазе. Отуд постане та вода слатка. По свом саставу она је са свим слична шири, која се добије цеђењем грожђа.

Пошто се ова слатка вода од прекрупе оцеди, меће се у њу хмељ и тада се кува у казанима. Пена, која се начини од згрушаних беланчевина, скида се и уклања. За тим се пречишћена течност излије у велико плитко посуђе (хладнике), да се *брзо* охлади до 12°. Тада се стави у њу квасац, од ког наступа врење. Оно тече у главноме исто онако, као што превире шира од грожђа, само што у ширу није нужно додавати квасац, него потребна множина квасних гљивица дође већ сама из ваздуха. И овде и онде раздожи се најпосле шећер слатке течности у алкохол и у угљену киселину.

Врење ће бити бурно, ако влада виша температура (од 14° С.). У том случају надигну се квасне гљивице на површину. Ако је температура испод 10° С., онда тече врење тише и квасне гљивице слегну се на дно. За пиво, које се неће одмах точити, него ваља да се држи, нужно је ово тише врење. Оно захтева до 10 дана времена.

Пошто је пиво превршло и избистрило се, наточи се оно у бураД, која су обично изнутра ради веће чистоте премазана смолом, и за тим долази на лежиште. На лежишту пређе пиво налик као и вино још једно тихо врење и тим се очисти од све нечистоте, која се још у њему задржала. Али врење није ни тада са свим свршено, него се пиво, док га год траје, налази у лаганом превирању. Подруми за лежиште пива морају бити јако хладни.

Ваљаност пива зависи у првом реду од ваљаности оних тела, која су употребљена за његово грађење. Пре свега је дакле важан јечам. У Немачкој узимају обично за грађење пива јечам дворедац.

Горка, али љупка, арома пива долази од доброга хмеља. Узимају се само женски цветови. Пиво, које је начињено без хмеља или са мало хмеља, лако се квари, а није никад ни тако здраво као ваљано охмељено пиво.

Врло велик утицај на ваљаност пива има и вода, која се употреби за његово грађење. Иначе се још не зна за право, каква је вода најбоља, нарочито се не зна, је ли добро кад, је у води много или мало креча. За славно Минхенско пиво вели н. пр. да има своју славу да захвали само многом кречу, који се налази у тамошњој пивари. Тако има вода, која се употребљава у Питоровој пивари, иза 1 литре 1120 милиграма сува остатка, отуд 384 милиграма креча. Вода у пивари Аутустинаца има у 1 литри 343 милиграма креча. И у Енглеској тврде, да се добар Алес добија само од воде, у којој је д ста садре (гипса) и креча. Напротив се прави славно плзанско пиво из са свим меке воде, која даје иза 1 литре само 173 милиграма сува остатка, отуд 30 милиграма креча (вапна).

Поред воде, алкохола и угљене киселине налазе се и у пиву још и многа друга тела. Тако има у њему нека особита врста гуме, која се зове декстрин, даље шећера, беланчевине (пептона), горчине и смоле из хмеља, киселине, глицерина и најпосле и минералних састојака, од којих највише соли фосфорне киселине. Ради тих тела остаје увек неки остатак, кад се пиво до сува испари. Остатак тај назива се *екстракт* пива.

Немачка пива имају алкохола у средњу руку $3^0/_0$, ретко кад више од $6^0/_0$. Енглеска пива, нарочито Але и Портер имају 6, 8, па и $10^0/_0$ алкохола. Најмање алкохола (1—$2^0/_0$) има берлинско тако звано бело пиво, које се у место јечма прави од пшенице. Екстракт у разним пивима износи 3—$8^0/_0$. Угљене киселине налази се $^1/_{10}$ до $^1/_4$ постотка.

Како разна пива стоје погледом на алкохол и екстракт, види се најбоље из ове таблице:

	Специфична тежина	Проценти алкохола по тежини	Проценти екстракта
Пльзењско пиво	1·0138	3·81	4·95
Кулмбахско експорт-пиво	1·013—1·024	4·4—5·4	5·7—8·1
Минхенско експорт-пиво .	1·014—1·020	3·74—4·2	1·6—7·5
Шпехатско експорт-пиво .	1·017	3·52	6·91
Бок-пиво	1·02—1·029	3·6—7·2	4·5—8·6
Салватор-пиво	1·038—1·044	4.3—4·9	8·8—9·5
Енглеска обична пива . .	1·011	5·0	5·9
Портер	1·012—1·044	4·0—7·0	5·3—9·0
Шкотдарска пива	1·011—1·027	3·0—4·5	4·5—7·3

Г. 1884. имао је писац повода, да те главне податке изнађе за пива, која се точе у Сомбору. Добивени су ови бројеви:

	Специфична тежина	Проценти алкохола по тежини	Проценти екстракта
а) Штајнбруншко пиво . .	1·0198	3·12	6·45
б) Штајнбруншко пиво . .	1·0197	3·35	6·45
Аншписко пиво	1·0183	3·14	6·11
Сомборско пиво	1·0150	2·93	5·10

Многи љубитељи пива говоре у његову похвалу, да пиво не разнесели само срце, него да је и права храна за човека. Али то је мало претерано. За храњење су од важности беланчевине и угљикови хидрати. Оних првих, т. ј. беланчевина има у 1 литри пива толико, колико у 120 грама млека или у 60 грама хлеба или у 25 грама меса. А угљикових хидрата има у 1 литри пива толико, колико у 150 грама хлеба. По томе се дакле види, да није јако основано, кад се говори о пиву као храни.

Многи мисле, да се и пиво тако често квари као н. пр. вино. Али то бива у много мањој мери. Најчешће се употребљују уместо хмеља други какви сурогати, али то су већином нешкодљиве горке материје од разних биљака. У Баварској не допушта закон употребљавање никаквих сурогата. Због тога су тамошња пива праведно на лепом гласу.

Више је за осуду вештачко додавање глицерина. Глицерина има у сваком пиву, али врло мало. Неким није то доста, те су многе пивареве завеле обичај, да на сваки хектолитар пива после врења додаду $^1/_2$ или 1 литру куљеног глицерина. Од тога додатка постане пиво слађе и осећа се пуније у устима, тако, да се чини, као да је у пиву пуно екстракта. Такво пиво даје и лепу нежну пену. Али то је све за обману, у ствари не постане пиво од тога ништа боље.

Бива, и то канда доста често, да се у пиварама проклијали јечам од чести замењује скробним шећером, који је код нас познатији под именом шећера од кромпира. Није ли се такво пиво мало више, онда нађе на човека нека луда главобоља и брзо се опије. То долази од амилалкохола, који се поред обичног алкохола развија из скробнога шећера. Тај амилалкоход исто је оно тело, које и несретну клипару чини тако опасном за пиће. Ван тога, али ретко, узимају у гдекојим пиварама у место јечма пиринач или кукуруз, што такођер није ни мало добро.

Да се пиво брзо не поквари, додаје му се гдекад позната салицилна киселина.

Свако пиво има, као што је напред речено, мало природне киселине. Ако је се пакући више (кад пиво ускисне), онда се може сувишак уклонити додатком соде. То се чини попегде у пиварама, али такво пиво није добро и здраво. Додатак тај као и других минералних тела даје се открити, кад се пиво испари, па онда екстракт сагори. Право природно пиво не даје тада много пепела, никад више од $^2/_{10}$ процента. Наће ли се више пепела, онда је то пиво подозриво.

Ни боја пива није увек природна. Обично се мисли, да је у ономе пиву више екстракта, ком је лице тамније боје. Да се та обмана произведе, бојадишу пиво вештачки. Налазили су већ, да се за бојадисање пива — а и да му се даде већа горчина — употребљавала отровна пикринска киселина.

Пиво нам само онда прија, кад му је кус свеж, а свежим га чини угљена киселина, која се налази у њему. Пиво са мало угљене киселине осећа се у желудцу тешко, као блато. Угљену киселину, која се награди при врењу, држи у пиву само јак притисак, док је затворено у буретy. Али чим тај притисак попусти, излази највећи део киселине на поље. Зато кад се пиво као обично без вештачког притиска точи из бурета, па нарочито ако се једно буре точи дуго, онда су последње чаше тако сиромашне угљеном киселином, да пиво дође са свим блутаво.

У том случају ништа не помаже обљубљено „шприцање“. Тим се може из пива истерати и оно мало угљене киселине, а на место ње утерати у пиво ваздух из простора, у ком се налази буре, а тај ваздух је по кримама обично тако гадан, да већ не може бити гаднији. Тим неваљалим начином прави се само пена, али укус пива се поквари. Искусни људи не дозвољавају због тога, да им се пиво „шприца“.

Да се губитак угљене киселине спречи, точи се већ од неколико година по свима горњим местима пиво из бурета притиском згуснутога ваздуха. За то има нарочита справа. Али ни тај начин точења не очува пиву сву угљену киселину, јер кад је мање пива у буретy, особито ако се једно буре по дан два точи, онда излази из пива све више угљене киселине у ваздух, што је у буретy, и тада ни поред поменуте справе не вољају последње чаше.

Због тог су од најновијег доба почели пиво да точе помоћу течне угљене киселине. Угљена кисе-

лина је у обичним приликама ваздушасто тело, али јаким притиском даје се згуснути у течност. Та згуснута угљена киселина разашиље се у великим гвозденим боцама. Сада има у Немачкој већ више фабрика, које производе угљену киселину, а прву је основао познати тополивац Круп у Есену, пошто течну угљену киселину требају и при ливењу топова.

Боца са згуснутом угљеном киселином доведе се нарочитом справом у везу са буретом, из ког ће се пиво точити. На боци се налази један вентил и чим се тај отвори, чим дакле притисак попусти, прелази течна угљена киселина опет у ваздушасто стање и уђе у буре, где на пиво притискује. Ту нема тада ваздух од никуда приступа пиву, него је оно шта више непрестано под притиском чисте угљене киселине. Дакле не само што угљена киселина не може да изађе из пива на поље све до последње чаше, него ако је пиво било по себи сиромашно угљеном киселином, напојиће се оно од притиска оном угљеном киселином, што је у буретy. Али ван тога развија течна угљена киселина, кад прелази у ваздушасто стање, знатну хладноћу, што је такођер, особито лети, добро за пиво.

У боцама, у којима се разашиље течна угљена киселина, има тога тела око 9 литара. Од 1 литре течне угљене киселине буде јоко 450 литара ваздушасте, тако да она боца може дати око 4000 литара ваздушасте угљене киселине, што је доста, да се источе 2500 литара или 25 хектолитра пива.

Ко је пазио, могао је приметити, да је пиво хладније (т. ј. тако се осећа) него вода исте температуре. Пиво од 14—15° С. још је пријатно хладно, а под 8° хладно је као да имамо лед у устима. Никад не би требало пити пиво хладније од 11°. Најпријатнија температура је као и код минералних вода 15—16° С. Али бива, да се точи и пиво, које није топлије од 5° С. Тврди се, да гостионичари гдекад и због тога тако јако охладе пиво, јер се тада може пити и покварено пиво или које је већ близу, да се поквари. На топлијем пиву то би се одмах приметило и нико га не би хтео пити.

Пиво је на сваки начин пријатније и здравије пиће него ракија и с тога гледишта може се обичај, да се иде „на чашу пива", поздравити као нешто добро. Жалост је само, што многим људима не дозвољавају околности, да се одзову том обичају

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(Двадесетпетгодишњица Даворину Јенку.) Београдско певачко друштво „Даворје", у договору са осталим Београдским певачким друштвима, радо је ове зиме да прослави двадесетпетгодишњицу, како честити Даворин Јенко ради на пољу српске песме и музике. Ми смо пре две године (в. 19. број „Стражилова" од године 1885.) приобелоданили, да се још онда напунило било двадесет и пет година, како је Јенко компоновао песму „Харгеј хвалава славе!" Разуме се, да никад није касно одати признање тако заслужном човеку, као што је Јенко, и ми само с радошћу можемо поздравити лепу намену Београдских певачких друштва и пожелити, да и овострана певачка друштва гледају, да свечествују у тој светковини. Јенко је то од њих заиндио.

(Помени Луке Миланковића и Марије Петровића, и Платона Атанацковића.) У овогодишњој главној скупштини српске црквено-школске општине новосадске, 29. окт., предложио је др. Илија Вучетић, — истакнувши Луку Миланковића и Марију Петровића као једне од највећих добротвора српског народа (који су основали познавеће штипендије за српску ђачку омладину), како би се исти истргли из заборава и како би им се достојна и вечна успомена што боље сачувала, — да се црквени одбор упути, нек се споји путем и начином поступа, како би се дошло до што потпунијег животописа Луке Миланковића и сестре му Марије Петровића. Предлог је приман једногласно и одушевљено. — Тим поводом с правом упозорава неко у „Нашем добу" (број 109.) исту општину, „Матицу Српску", српску велику гимназију Новосадску и управу друштва за српско народно позориште, како би пало годишње двапут парастос и неуморном патрону српске просвете и родољубу владици Платону Атанацковићу, како је у нас већ ушао у ред тај похвални обичај, да се добротворима чини помен. Као што је познато, владика Платон је, осим других добрих дела, остакао народу и дар у вредности од 40 000 ф. и наменио га српској академији, односно српској великој гимназији у Н. Саду. Ко је био покојни владика Платон народу српском, какове заслуге и по цркву и по школу, и народ и по књижевност, (види „Наше доба"), свима нам је познато; а најлепше нам каже др. Светозар Милетић у овој песми:

„Усликнимо с љубави
Владици Платону,
Српског рода просвете
Великом патрону.
Слава буди вишњем творцу,
Тројци Сави и Платону!
Њима песне појте,
Песму и утрујте." И т. д.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Српско народно позориште.) Друштина српског народног позоришта свагда нам је мио гост на сцени и ове године радосно дочекали, али је на жалост под врло неповољним ауспицијама морала сад започети свој рад. Јенка Хаџићева још на допусту, М. Димитријевић и Марковић болесни, на сто довољно разлога, да се уграђени репертоар ремети

и да појединци глуми у правом смислу речи ускачу у улоге. Неизгода се тек и сувише очигледно истакла у прва два приказа, наиме у старом, још мало те не пре пуне две десетине година са позорнице нинчеалом а сад без преке нужде погрешном „Кралу XII. на острву Рујану", који је у Суботу 7. о. м. морао ни ока ни бока заменути Чикијеву „Прву негу", и у „Цигањину", који је одмах сутрадан био приказан. Стварни одличним снагама не можемо никакво у грех уписати, што та два приказа нису била заокругљена, као што смо свикли код наше позорнице; њима нама вера; али је мање снаге кашда забунила и смела криза с пересољом те нису повеpење ни задатке могли решити на задовољство публике. Ово је истина, да је оба вечера публика била баш доста издашно са тапшањем, али је тиме само по заслузи награђивала старој гарди опробано јунаштво. Појмимо непристрасно, коју су управи нанеле немиле околности, те је не можемо кривити; ни у не кривимо, него млађим члановима замеримо, што се збунили и снебе, колико већ није морало бити. Та са поле пажње може човек, на ма у последњи час преузео улогу, набећи, ако нашта другог а оно бар — очите несмислице у дијалогу. Уверени смо, да ће мо у идућем броју „Стражиловом" моћи донети много повољнији извештај о раду народне позоришне дружине, ово пак сад, кад већ није друкчије, а оно — било на више!

(**Новости у нашим позориштима**). У Загребу прешла је преко хрватске позорнице 14. (26). октобра први пут ваорна лавродија Стевана пл. Милетића: „Дилетанти". Већ ћемо позоришни извештаји не вели о самом том покушају много. „Хвале је приједно настојање и добра воља господина Милетића, који одаје толико талента, особито на сатирични жанр, да се оправдано надамо, да ће он с временом достојно ијесто заузимати међу нашим литератима". Глумци „показивахуу живошном игром и добром волом, да им је стало, да младога писца на дали рад ободре. Општинство је било задовољно; на и ми морамо признати, да су нам милији хрватски Дилетанти него немачки Баво". То није много, али је доста. Почетник је као и дете, кад иогом полази. Не тражи од њега, да ти изводи одмах коло или кадриљ. Придржимој га, док не одрасте. Јер чим дрекнеш на њега, заостаће. — 1. октобра одиграла се и у нашем народном позоришту у Вуковару новина: Капрга, слика из народног живота у три чина с певањем, од уредника овога листа, с музиком од Милчинског. Критика још није рекла о њој ништа. Представљање се и у Новом Саду оне позоришне сезоне. — Ово дана давали је и у Београду нов комад: Деноћачка клетва, слика из народног живота у три чина с певањем, написао Љубишко, музика од Д. Јенкь. Доцније нам је до руке само један извештај о том поштету. Извештач Мил. Н. Пеј. у „Виделу" (број 178.) пише врло неповољан суд у њему. „Радња је драмска слаба. Експозиција је на дугачко изведена и веома почетничка, интрига и заплета нема готово никакног, а тако исто ни расплета. Унутарња драмска нема намеђу чинова и призора врло је лабава, те с тим нема ни завишљености. Исто тако, и по величини својој, појединн чинови нису у сразмери. Писац није био боље среће ни с карактерима. Вида се, да је слабо на то улагао труда, и као да му је намера била, да само неколико слика ранних догађаја пред нама нанизае". Између осталога напомиње извештач, како је то већ сшуда данас код гледалаца у крви, да воли у позоришту да ужива, него да мисли, па се и писци воде за њудима позоришне публике. На такав је и наша публика. Ми не знамо, како стоји у том с „Деноћачком клетвом"; али, кад су већ гледаоци такви, а квалитних комада поворних немамо, онда је боље дати им предстаке, које бар нашсе какву такву лепу и истиниту слику из нашега живота, боље, него поводити се на туђинским замедљним а отровним ваљоградима, на која с правом ничу озбиљни критичари, а код нас хоће да захвате корена.

(**Београдска певачка дружина „Даворје"**) расписује стечај за композиционе смеше једне песама у народном духу. У смеши треба да буде најмање пет песама а на тежет нека употребита досад некомпоноване песме бољих српских песника. Награда је сто динара у злату. Композиције ва састворени песном, у којем ће бити написано име композиторово, ваља послати на управу „Даворја" у Београд.

(**Слика од Ђуре Јакшића**). Милош Марковић из Ковиља нуди „Матици Српској" на откуп лик Лазе Костића, који је сликао покојни Ђура Јакшић. На слици је Ђура и потписан. Слика је висока $^2/_3$ метра, широка $^1/_3$ метра. Ако се „Матица" погоди с продавцем на цену, откупиће је, како нам на уну, да према својим средствима набавља за своју збирку дела наших познатијих сликара. Тако је ове године откупила и неке красне радње нашега уваженога Поне Радовића. Лепо је од поседника ове Ђурини сликарске радње, да се сетно „Матице". Лепо би урадили и други, који таквих ствари имају, а за њих немају можда толико предности, колико ће предити у Матичиној збирци. Али нека ни родољубље метне и то на срце, да Матица располаже малом средствима да откупљивале, те јој треба ићи на руку. — Белешкомо овом прилином, (да се зна, где још има Јакшићевих радова), да у поштованог управитеља Карловачке гимназије, г. Ст. Лазића, има икона св. Ђурђа. — Осим тога, кажу нам, да је оно св. рашеће у прочелу Карловачке саборне цркве с пола између оне куле, радио покојни Ђура. Када је пре две године опраљана саборна црква, поновљена је и та икона новом мању, јер ју је, дакако, киша доста била испљавала. Добро би било, када би когод прибележио штогод о бављењу Јакшићеву у Карловцима, јако то има какве спене с његовом уметничком радном, те јако би се тиме што придошло бољем познавању његова живота.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Светозар Мл. Бајић писао нам је пре неки дан и замолио нас, да у „Стражилову" споменемо ове његове белешке: I. Г. Стојан Новаковић у својој Историји српске књижевности другога издања, на стр. 208. каже: Земунац Вићентије Ракић рођен 1792. а умрло у Београду 1824., био је најпре поп, а по том калуђер, и т. д. Покојни Ђорђе Рајковић у „Јавору" 1877. на стр. 763., споменављући једно писмо Вићентијево, побија Новаковићев једном белешком из „Протокола ву чинђ сгувајућихъ и умирајућихъ" ман. Фенеса, која овако почиње: 1818. марта 29. преставися рабъ божій Вицентій Ракичъ Прогугмовъ, и т. д. на шестала: „Како је даље г. Ст. Новаковић могао рећи, да је Вићентије Ракић рођен у Земуну 1792. а умрло у Београду 1824., да је био најпре поп а по том калуђер, ја се томе не могу никад доста начудити". Тако Рајковић; а ја имам приметити ово: да је покојни Рајковић мало боље разгледао под Новаковића ово место, где се говори о Ракићу, и о томе, шта је и како је писао, нашао би био, да је и. пр. „Жертва Авраамова" 1799. а „Живот Алексија человека божја" 1798 год. при пут угледала света, из чега излази, да је Ракић та два своја састанка у шестој и седмој години живота, даље још у детињству морао написати. А је ли то могло бити? Шта је даље у ствари? Ја бих рекао, да је Рајковићево проиисање неумесно, јер ово место у Новаковићевој Историји срп-

ске књижевности не само (као што пок. Рајковић мисли) да је ја рђавог извора крњено, него је уз то сваками још и штампарски погрешно, одвише Ракићеве животопис, употребљен у књигама „Књижевних Србије“ стр. 29. и „Историји педагогије“ стр. 538. — И. Г. Стојан Новаковић у предговору к Српским народним заговеткама, које је он критички трошком задужбине Чупићеве 1877. издао, напомиње за крају тог предговора свог неке збирчице пар заговетака, које поред све пажње није могао употребити, на међу другима изводи и збирку Јов. Мишкатовића у „Матици“ 1879. стр. 116., 212. и 260. Ја сам нашао, да је исти Јов. Мишкатовић осим те збирке у „Матици“, приобележио још један двадесетак заговетака (такође из родничког округа) и слободно у календару „Панчеву“ за 1872. у чланку своме „Грађа за етнографију и историју Србије“. — III. У Вуковим Српским народним песмама књ. IV. од 1833. на стр. 271. (оно издање имам при руци), налази се песма „Бој Арађанка с Комадинцима“, а 13. 14. и 15. стих песме овако гласи: „Кој' дозвеле јешк од Калиша, од Пишпека и од Комадије, од Самоша шора луторанског“ —. Вук под звездицом примећује да по казивању људи на оном крају биће Шумадије место Комадије; али, вели, он је остао опако, као што је од њега добио. Приметити имам, да се нек. Вук онде презарно, што држи, да ће бити Шумадије место Комадије, јер у Банатској жупанији доиста и данас постоје два места Пишпек и Комадија, која се у овој песми спомињу. Место Рüпрöкі лежи недалеко од Великог Варада, а нешто даље на десној обали Брзаса Кириша (Sebes Körös) лежи место Комади. Самош пак јесте Szamos-Újvár у Ердељу, у солнчко-добочкој жупанији. — IV. Да ли је добро од речи примедба други падеж множине писати примедаба, као што се то налази у „Стражилову“ о. г. на стр. 271. 549. и 699? Граматичко правило вели: тврдо слово, кад у једној речи дође пред меко, претвара се у меко, а тако исто и меко слово пред тврдим претвара се у тврда, па пр. у речима: примедба, косидба, свадба, женидба, сведоџба и т. д. Које пак речи, женскога рода, пред последњим а имају два сугласна слова једно до другога, оне у др. пад. мн. добијају а међу она два сугласна, те би било (као што многи и пишу): примедаба, косидаба, свадаба, женидаба, сведоџаба. Али ово није добро, јер у др. пад. мн. нема тиких слова једно до другога да се изједначују (поштo је а било међу њих), него се на томе месту претворено слово праћа на свој коренити глас и по томе горње речи треба писати; приметаба, коситаба, сватаба, женитаба, сведочаба. За боље уверење ово нека послуже оне три речи свечка, скавка и цетка, које су постале од глагола вечати, кавати и цедити. Код прве две и је умешано у ч, а код треће д у т, и та су слова у свима надежима једнине и множине једно задржала, изузевши др. пад. мн., који гласи свечака, скавака, цедака, а никако свечака, скавака, цетака. Мислим дакле, да не ваља писати ни примедаба него приметаба.

— Матица Српска расписала је у последњој својој скупштини 1. на фонда Јована пл. Ника Сент-Миклошког: 1. као и сваке године награду од 50 до 500 фор. за роман, драму или шалашну игру, приповетку или повелу на српског живота. Рок Петров-дан до године. 2. Награду од 100 до 300 фор., опет у року до Петрова, за књигу за народ о заразним болестима. 3. Награду од 50 до 150 фор. за састанке, који имају да се штампају у Летопису, и то за студије, монографије или расправе: за српске историје; за српске књижевности; о бројном, привредном и просветном стању и кретању српског народа; за земљописну или народописну расправу или путописе о српским крајевима и земљама. II. На задужбине Јована Остојића и жене му Теревије награду од 50 дуката с роком до Ђурђева 1888. за Историју Текелијина завода и његов утицај на културу српског народа. Уједно се напомиње, да је из те задужбине још у јавној скупштини расписана с роком до 31. децембра 1887 награда 1., од 100 дуката за: Историју срп. књижевности за школу; 2., 100 дуката за Историју Срба у угарској од најстаријих времена до данас; 3., 100 дуката за расправу о Буњевцима и 4., 50 дуката за Популарну естетику за одрасле Србинове. — Дела на расписане награде не могу писати ученици под својим именом, него ваља да метну на њих какав патнис или знак. Име, презиме, карактер и место, где станује писац, ваља написати у особитом писму, писмо започнути и обележити са с пољa истим опаким патнисом или знаком, каким је и на делу Само ће се ова писма отворити, која су тако обележена, остала ће се спалити. — Рукописи се не враћају. — Награда се задаје тек онда, кад писац поднесе дело напштампано, осим ако с Матицом не уговори с том што друго. Писац губи право на награду, ако не нађа своје дело на свет за годину дана, а нађе што друго уговорно. Кад дело нађе на штампе, дужан је 25 комада уступити Матици. — Састанци за Летопис штампају се најпре у Летопису, а после остаје право и писцу и Матици, да их могу прештампати посебице. Према количини прослалога новца Матица је вољна примати и награђивати и друга дела и састанке по слободном набору самих писаца. Нарочито се напомиње, да је главна скупштина овластила књижевно одељење и одбор, да могу издавати из фонда Нанина награде оним чланцима и делима, која дођу и имаю расписане награде или су већ стигла, на се пошле на оцени, и то у течају године и пре главне скупштине, ако књижевно одељење и одбор пронађу, да приослани састанци заслужују награду.

— Средишни одбор „целокупне српске слободоумне странке“ у Новом Саду, „да би покренуо стожер своје странке“ унапред“, решио је на основу програма од 26. априла о. г., да године 1888. нада на крила странке те четири књижице за народ, свака три месеца по једну. Прва ће изаћи о новој години. Садржај им се има бавити у духу те странке: око народносног питања, око опште политике, просвете и економије, катихад и у забавном облику. Тога ради је изабран уреднички одбор (Живко Вулетић, др. Милан Бошковски и Јаша Томић). Свака књижица изићеће по 2—3 штампана табака. Годишња претплата на све четири стоји 1 фор. а. вр. Чиста корист повлачиће употребиће се на просветне, добротворне и економске потребе народне.

— Одбор Матице Српске за издавање Књига за народ на задужбине Петра Коњовића у Новом Саду издао је овај позив српским књижевницима: „Како слабо стижу дела о народној привреди, економији, трговини, индустрији, то се познаје поповине сви наши књижевници, да нашу нарочито тако дељ, која ће распростирати по народу нашем здрава начела о народној привреди, која ће га упознати с условима, до којих стоји, хоћемо ли напредовати у обрађивању земље, индустрије и трговине, које ће га упућивати на разумна, разборит рад, на истрајност, штедњу, умереност, трезвеност и стварање за своју бољу будућност. Нашим писцима ваља да је лак, разумљив на сваком, који зна читати и писати. Језик да је чист и народан. Дела, која се

приме на ус књиге на народ, награђују се по штампаном табаку, и то: преводи или прераде највише до 12 фор., а оригинални највише до 20 фор. Дајући по нашем књижевном свету по ново на знање, познају се сви књижевници српски, којима је до народног и просветног напретка стало, да узмогу радом својим потпомоћну Матицу у издавању тих књига за народ".

— У „Бранику" (бр. 128.—130.) изашло је превод приповетке: „Шумарева ћерка" од П. К. Розегера. Превео је Л. В. Ђурђевић.

— О Црној Гори доста је писано, али то је тако растурено, да врло мало знамо, ко је што писао и где је што штампано. То је дало повода Марку Драговићу, професору на Цетињу, да је још лане у „Гласу Црногорца" прикупио и штампао неке податке за библиографију о Црној Гори. Од тог времена, вели, прикупља, гдегод је шта могао. У овај пар година се у Загребу у библиотеци свеучилишној и академијској, одакле ће у Нови Сад и у Београд. Кад прикупи, што више узможе наћи, издаће књигу: Библиографију Црне Горе. По познавање литературе о Црној Гори биће ова књига велика олакшица и неоцењена корист. Драговић повика већ на претплату на ту књигу и стаљка цену од 1 фор. а. вр., пак и не зна, колико ће велика књига бити. До величине ће није ни стало, јер јој је предност и тако велика. Претплату ваља слати Марку Драговићу у Загреб (Домобранска улица, бр. 4., II. кат).

— Милан А. Павловић и Живко Јовановић израдили су и у штампу дали: Српско-француски речник. Цена ове књиге, која ће имати преко 30 табака, у свако енглеском повезу, јесте 4·50 динара, а за претплатнике 3 динара. Претплата траје још до 10 новембра о. г. Скупљачима једанаеста књига за уздарје. (Молимо овим приликом издаваче прекоморске, да се осврну и на нас с оне стране, те да олакшају цену својим издањима и у аустр. предности, као што неки и раде.)

— У најскорије року, јануа „Радикал", изаћи ће из штампе ново дело: Слике и карактери из српског друштва. „Циљ је овом делу, да читатеља обогати познавањем људи и друштвених прилика, у којима живи. Дело је рађено објективно и с пуно непристрасности". Књига ће износити 6—7 штампаних табака. Цена 60 пара динарских. Скупљачима 1 комад за труд на 10 књига. Књижарима обичан рабат. Претплату прима и уредништво „Радикала".

ЧИТУЉА.

На јутра 17. окт. о. г. умрло је у Кралу своје породице у Берлину **Густав Роберт Кирхоф**, један од највећих истраживача природе свију времена. Био је до душе у последње време мало болешљив, нарочито је од пређашње главобоље; али то није ни могло ништа предвидети за универзитету; но опет нико није мислио, да ће тако брзо свршити. Било му је тек 63 г. Кирхоф се родио у Кенигсбергу у Пруској 12. марта 1824 год. Тамо је учио математику од 1842. почевши, и физику од чувеног физичара Ф. Најмана. Кад је свршио ваљане науке, пресели се у Берлин, и ту почне на универзитету предавати математску физику. Нарочито буде познат за кандидног професора у Вратиславу па се том новину и одазове. Ту се упозна са великаром Бунзеном, који му је помагао у разрађивању спектралне анализе. Затим је отишао у Хајделберг. Знаменити научни послови, који су му разнели име по свом учењом и неученом свету, израдио је у тој лепој варошци на реци Некару. Двадесет је година пробавио Кирхоф у Хајделбергу, и кад су га по том позвали за професора у Берлин, тешко се на то решио. — О ускрсу 1875. прими се својих нових звања у Берлину: ту је био академичар, директор сувременог и професор математ. физике. Никад пре тога није била тако сјајно наступљена физикална каупа на Берлинском универзитету. Доне, оснивач научне метеорологије, био је још свеж и предавач у пуним дворанама; а и Хелмхоац је био год. 1871. дошао на универзитет Берлинска за професора. Кирхоф је своја предавања почео са катоптриком и диоптриком; у дворану се силом узвалио. Сваки је хтео откривача спектралне анализе да чује или бар да види. И после су му увек биле дворане пуне слушалаца. Био је слабе телесне грађе; но изискане црте и оштро око издавало је истраживача. Као учитељ био је особит. Предавања су му била ремек и обликом и садржином, израђена до најситније ситнице. Био је дубовал и према својим најмлађим ученицима. Зато су га сви волели, који су с њим посла имали. Без сумње је био најомиљенији учитељ на читавом Берлинском универзитету. Научни послови његови тичу се свију делова физике и од основног су значаја. Није много написао. Две не бог зна како дебеле књиге у осмини, то је све. Ту су штампане његове скулпеле расправе, механика, његов ректорска говор о сиеровина природних наука. Снетски глас стекао је Кирхоф тиме, што је открио спектралну анализу. Он је нашао помоћу својег научног правила, да је емисија једнака апсорпцији, напашао, како да се протумачи загонетни Фрауихоферов линије у сунчаном спектруму. Тиме је присалио сунчани зрак, да сам проповеда, како је тамо на сунцу и чак на границама система наших звезда стајаћица. Тим откровењем отворен је нов свет. Спектроскоп, апарат, који одгонетнује тајне врака светлости, чини, да на најсићнији начин можемо да испитујемо материју. Кирхоф је међу осталим могао својим инструментом да напаше $\frac{1}{3000000}$ милиграма нарс натријумове. С том новом методом напашено већ Кирхоф и Бунзен неколико нових елемената, цезијум и рубидијум, за које се пре није могло довнако хемијском анализом. Затим је тако проналажено још много што шта. У кратко, Кирхоф је откривши спектралну анализу обогатио све гране природне науке и технике и отворио је поље за нове проналаске, који се дапас не могу ни слутити. Други његов важан посао јесте о грађању електричних струја. То, што је у томе обавпо напашно, познато је под именом Кирхофова закони. Даља његови послови у науци тичу се: теорије еластичности, математског тумачења Хладнијевих фигура, механичке теорије топлоте, спровођења топлоте, теорије магнетизма, и т. д. На овом месту није могуће и нарочати само неизмерно богатство Кирхофових истраживања! Кирхоф је био краљ у науци и као такав се од нас утајао.

А. М. М.

САДРЖАЈ: Мој бата. Црта из сеоског живота. Написао П. Адамов. — По пролетњој... Песма Владимира Тројановића. — Бура у заветрини. (Наставак.) — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Бранич српског језика. — На чашу пива. Од М. Петровића. — Кончежић. Гласник. — Повориште и уметност. — Књижевне белешке. — Читуља.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова" у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 47. У НОВОМ САДУ 19. НОВЕМБРА 1887. ГОД. III.

МОЈ БА́ТА.

ЦРТА ИЗ СЕОСКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО П. АДАМОВ.

(Свршетак.)

* * *

Памтим, како је било у нашој кући, кад је покојни лала боловао, па кад је већ и преко попе искао у цркви последњи опроштај од народа. Памтим, кад смо му давали подушје; па оно неко време пред тај дан, док се спрема за подушје. Јест, спрема се као и за госте: ту се коље, ту се набавља и вина! Ама, да бог сачува, како то све иде!

Тако ти од неко доба опет нашло било на нашу кућу. Као каква јесења облачина! Чини ми се, не ће се никад више ни разгна́лити. Знаш, кад си на путу, а пут кањав, мастан, а коњи уморни, а над тобом магла, а око тебе магла. Нигде живе душе, већ ти сам, па кудгод погледиш, пусто . . . пусто.

Дада грди све, штогод јој дође под руку. Ако мачка скочи на сто, одмах »да је ђаво однесе!« Ако петао ушао у кућу, — »Иш, крепао!« Ако храни прасиће. на прасници, као и до сад, халапљиво парну на валов, — »О, не појели се!« Ништа јој није право. Само мени, кад јој дођем и станем гдегод, где ћу јој бити на сметњи, — само мени ће онако . . . онако жалостиво: »Уклони се, рано!«

На́па опет ћути, . . . ћути, брате, као камен. Ал да јој, на прилику, баба Стојна или и штене из Дудварске куће сркне крви, колико да се убола пчиодом, би се, бога ми, отровали. Само мени ће, на прилику: »Де, рано, то или то!«

А и једна и друга стрепи, да ба́ти и на сусрет изађу. Па кад тек хоће која што да му каже, то већ не знаш шта је. И до сад лепо, . . . ал сад, мислиш, разлизаће се као мед на хлебу.

Видим ја, и бати нису све козе на броју. Некуд ми дошао друкчи. Нема то, да жвиждуће као до јако, кад ради штогод. Нема ту, да онако весело с напом разговара, као пре. Не ћу ни да кажем, да мене не ће ни да погледа, а камо ли да се напали или да ми прави двојнице од трске.

Толики се, знам, момци воле, па . . . нису таки.

Колико сам га молио само и молио, да ми одеље од зове пуцаљку, . . . ајак! Сви имају, а ја немам. Хоће да ми другови очи избију, гађајући ме тапетима од зове из своје пуцаљке, а ја немам.

— Направиће и мени мој ба́та! — кажем ја као бојаги.

Али како прошло данас, тако и сутра.

Па нико ти се то сад више ни онолико не тргa, кад споменем мог бату, ни онолико колико пре.

Шта је то, бо́го моја?

Кадгод мислим тако, а мени се све врзе по памети оно, што рекла за бату баба Стојна . . . Шта ће јој рећи оно теле, бог је видио! . . . Ал добро није. Није она ни за кога што добро рекла.

Проклетство ли је, . . . урок, . . . шта ли је?! . . Ни девојке ме више онако не мазе.

А мој ба́та, чим смркне, . . . хајд под Дудварске прозоре.

Шта пута не намири ни марву, кад дође из поља, него мора на́па или да́да да је напоји и потимари.

А сачувај те боже сада да́де! Ни папак не остаје на миру!

Чујем једаред, како рече нана дади:

— Иде ми — вели — вече, иде ми бритка сабља за врат.

— Гром је спалио! — на то ће дада.

Опет, рекох, баба Стојна Бумбића!...

Некако после Петрова пошље нана бату у варош с неколико џакова зоби, да прода.

— Нека! — вели бата, — Пред зору ћу.

— Немој, рано, чекати зоре, него крени још с вечера, па можеш поћити где на другу, те и коње напасти. Не ћеш бити сам. Ето, иде и дикин Милан.

(Диком звала нана стрица нашег, како га прозвала, још кад се довела у кућу за покојнога лалу. А Милан ми брат од стрица.)

Приволе се бата, па тако и уради...

— Кад — то вече забасало наше теле некуд у туђе баштине, па га нема кући, па нема, а већ које доба.

— Хајде, рано, да га тражимо.

И нана мене за руку, па хајд.

Тражимо ми, тумарамо, распитујемо... Нема!

Кад смо се вратили, ударићемо на Дудварски крај.

Је л' нана тако баш хтела ил се најосмо туда тек онако, не знам.

Кад дошли ми до друге куће испред Дудварске,... месечина, да се богу мили,... а испод прозора Јашиних отиштоше се две прилике, па једна, она женска, уђе у кућу, а друга, мушка, удари преко пута.

Нана избечила очи, па гледи за оним, што прелази преко, да га очима прогута.

— Ко је оно, рано? — пита мене.

— Дугачки Стојан.

Познао бих га, да га видим међу стотином. Отегао се пусти, вешала би о себи кући донео, да га обесе. Прешао већ на по пута, а сен му се спрам месечине још није извукао испод Дудварског дуда.

Нани задрхта рука, па ми стиште моју, за коју ме држала...

Дошли ми кући, а теле се нашло.

— Било — вели дада, — у гумну за сеном.

Није нани канда до телета, већ и не сачека, да дада све каже, него удри као у запевку:

— Дадо, да тешке срамоте на нашу кућу,... што ћу ти кукавица!

— Шта је, за бога?

— Она несрећа с оним дугачким анатемњаком... под дудом... седе вечерас...

— Па... та да дође у нашу кућу!

Дада се прекрсти, а нана се груну у груди...

Сутра дан дошао бата из вароши.

Још није ни коње испрегао, а ја к њему.

— Бато...

Утањио ја глас, као да ћу да му припаднем. Видио сам, да је страшно, како се синоћ нана и дада онако пресравише.

— Бато, Милка више не воли тебе.

Он ме погледа.

— Синоћ седила до неко доба онде, где ти седиш, кад одеш к њој...

Нана стала за врата од вајата, па, чини ми се, слуша.

— С киме? — прекиде ме он, као да не може да дочека.

— С дугачким Стојаном.

Он испусти амове из руку.

— Ко каже?

— Ја видио синоћ својим очима.

— Није истина.

На потеже да ме ћушки.

Писам имао каде ни да се сагнем, кад ми пуче преко уха.

Први пут ме ударио у веку! Окрену се све око мене као на тањиру.

У том искрсне од некуд дада.

— А што удари тако, несретни сине?... Истина је, да, истина је! И мати ти га је видила,... срамоту твоју и наше куће!

Нана се скаменила на сред врата од вајата, па се не миче.

— Зар та у нашу кућу?...

Бата ни да писне, већ бацио амове преко рамена, а коње узео за улар, па их води у појату.

Не зна дада, шта је доста, кад почне, него тера даље:

— Од како је темеља кућног, није тако чудо...

Мени се сад тек даде на жао, па удри у плач.

До у јутро нико од нас није више видио бате. Како је дошао био из вароши, ни у уста није ништа узео, већ отишао... за цело Милци...

Сутра дан пред вече дошао к мени, па ме зове:

— Хајд, хоћеш са мном у ливаде?

Једва ја дочекао.

Док он опремао коње, стала мене трка то око коња то у кућу.

Нани свану на лицу, кад рекох, куд ме бата зове.

А дада се дала у посао, па вади бати и мени хаљину, да понесемо са собом.

Други дан опет тако. Па ми још бата поклонио своју вруду.

Поче да расвиће у нашој кући.

Чини ми се, скинула баба Стојна проклетство с ње

Ал кад ми близо Дудварских, а под дудом Милкиним седе и певају, а Милка почиње:

„Оно моје, што ми путем шеће,
Путем шеће а плећима креће,
Чини ми се преварит ме не ће:
Три пута ме лане погледао,
А пролетос оком памигнуо,
А вечерас брком насмејао...“

Тек ми дошли до раскршћа, а бата ће, као да се пресетио:

— Гле, ја заборавио путо!

— Ето пута коњу о врату.

— Није путо, — опет он, — него кључ од пута.

— Па хајд, ја ћу одјахати кући по кључ.

— Не знаш ти, где је. Морам га ја потражити.

Вратимо се.

— Иди ти сад, — вели, — лези. Мрзи ме, да опет идем. Ја ћу преноћити код коња.

Јест, да! Одлазила нана неколико пута до појате.

Коњи дрежде пред празним јаслама и фрчу од дуга времена, . . . а бати ни трага у појати.

Чујем ја, како нана уздахне, кад год се врати.

— Још га нема, — уздахну, кад дошла већ трећи или четврти пут.

Ока нису свеле ту целу драгу ноћ . . .

Опет се насуморило у нашој кући . . .

Да ти истину кажем, као и жао ми било бате, али ми и криво на њега.

Ето, и дада и папа не говоре ништа лепо за ту Дудварску цуру. Па и стриц му већ говорио и говорио, да је се мане. Гракнуло цело село.

Не помаже.

И ја се већ завадио с Милкином сестром, па ни да је погледим.

— Опчинила га несрећа, — вели дада, па куне, куне и девето колено Дудварске куће.

Нана се већ сва пресавила од туге и невоље. Па кад јој још дође она мудрица, онај Јаша Дудварски, као да је тролетница хвата, па час бледи, час зелени А он, што ти рекох, . . . ево ти га мало који дан . . .

* * *

Од неко доба мој бата веселији. Па што веселији, али већ не зна, шта ће да ради, само да угове дади и нани. Пази, како ће и да их погледи, па кечи сваку њихову реч и прати им поглед, бож' опрости, као веран пас.

Како се што лепо нађе, на прилику наземе, или теле, а бата:

— То ћемо за сватове.

Па и не чека, да га когод пита, за чије сватове, или тако што, већ хајд одмах даље.

А нана и дада стрепе, и да поведу разговор о том.

У том ево једаред стрине.

Овамо онамо, дође и на реч, због чега се и накануила к нама. Ноће отезати:

— Долазио ми већ толико наш рáна (мој бата), . . . па ми говори и говори за ту Дудварску цуру . . .

Нана се охлади.

— А ја велим, — опет стрина, кад нико ништа не прихвати, — није она према њему прилика.

— У стаман! — цикну дада.

— Немој, дадо, тако! — утишава је стрина. — Не можеш ти то сад њему избити из главе, на да шта радиш.

— Да се ниси моја назвала, све бих те изнóгала из куће, — опет дада. — С Дудварскима не ћу у род . . .

После тога бата ником ни речи . . . као да није наш, тако нам се отуђио.

Више пута га ја видим и са — дугачким Стојаном. Помисли! Па се поменао све с горима од себе . .

У очи Аранђелова седи нана и дада, па чешљају перје.

Ја се ваљам на кревецу.

А наједаред нека кола — звррр, па пред нашу капију.

Трже се нана.

Дада подиже главу, па упрла очи у прозор, токорсе да види.

Ја скочих.

Нису то само тек кола, већ и певанка на колима.

Док кола стала, док ми чули певанку, у том и пушка — прас! Те неко иза свег грла дрекну:

— Иху-ху!

— То је дугачки Стојан! — повичем ја.

А он окрену за тим онако храпавим гласом на сватовац:

— »Простири платно, Рајина мајко!«

— Куку нама! — дрекну дада.

А нана полети на врата.

У том грунуше у собу... Ту Митар Бањац, ту Ђука Бајић. За њима дугачки Стојан бојаги вуче — Милку Дудварску. Ево и бате.

— Дај ракије, нано, да ти дамо снаху! — виче Ђука Бањац.

Ја се узверио. Шта је сад?

Дада стала, па не може да дође к себи.

А нана се заљуља, па паде на земљу колико је дуга.

Ја ти кажем, памет суди, господару! Ал има то, па ти узму зар памет, па се избезумиш,... не знаш ни сам, шта радиш, тек не ваљаш ни себи ни своме...

Нана није дочекала другог Аранђела. Сушила се, сушила, док јој се живот није угасио као и свећа, кад догори.

Бата се још то лето оделио из куће.

С Милком није ни два божићна колача пресекао у својој кући. И остави га... И опет му дође... И опет оде. Док се најпосле нису тужили и конзисторији.

Данас живи Милка с дугачким Стојаном. А поједе више батина него хлеба.

Јесенас продадоше мом бати на добош све, гдегод је што имао.

Е, у зао час, као што и рекла оно некад баба Стојна,... замекало и њему пред кућом теле...

НА СМРТ.

ЦРТА ИЗ СРПСКО-БУГАРСКОГ РАТА.

НАПИСАО ВЕЉО М. МИЉКОВИЋ.

I.

„Јечам жела Гружанка девојка,
Јечам жела, јечму беседила..."

та се дивна песма разлегала од брега до брега, од рâина до рâина, баш у оном часу, када се у дивном шумарку договарало двоје заљубљених.

Сунце се почело клонити у крајеве, куд око наше не допире, а месец се помаљао иза бујне растове шуме, тихо је било свугде, а онај несташни повесничарац разнашао је далеко, далеко прекрасну српску Гружанску песму:

„Јечам жела..."

На слемену брдашца једног, баш одмах до села, чистина је и на њој качара.

Под качаром у шумарку стоје Радоје и Смиља.

Радоје, то је син старога кмета у селу В. Што да вам га описујем? Носио се сељачки, онако, како се у Гружи носе. Имао је на глави нов вес, за пасом од тканица двојку свиралу. Красно је момче Радоје, нема ваљда у десет села около ни једне девојке удаваче, која није из дна душе уздахнула, кад се Радојево име спомене.

А Смиља?

Шта Смиља! Вила је то из горе српске! Румена, на једра, на здрава, на од ваљаних родитеља, из прве куће.

Ето, састаше се ту, дабогме, као младо с младим, па чујте само, шта зборе.

— Смиљо, ја знам, е те дају за Ранка; ма прођи га се! Знаш, ништа људски о њему не веле...

— Знам ја то, Радо, е ама куд ћу, зар да запишем о вољу бâбе и нâне?

— Ја... ја... промуца Раде, па онда жалосно дрмну лево и десно главу, а ногом изгази леп, мален цветић.

За часак умукоше обоје.

— Ама, како би било, Раде, да ти са бабом о томе поведеш реч?

— Је л' ја?

— Ти.

— Оно, да ти право кажем, то ја не могу.

— Ене! А што болан?

— Знаш, Смиљо, кâ стид ме је мало, а после тога, ене где нам се куће баш не гледе најбоље... Е баш боље шћа бити, да ја угарак па у ону поточару... ја кô мислим, да није вредно те се око ње у мал' не покрвимо...

— Сунца ми, јест, — одговори му забринуто Смиља.

— Него знаш шта?

— Е?

— Ти некако твојој нâни, онако знаш — кажи јој, да смо се нас двоје обегенисали, па...

Застаде му реч, а Смиља сва порумене и окрете главу мало на страну.

— Смиљо!

— Ој!

— Оно, баш — канљућну неколико пута, као да се спрема — ни ми не рекосмо једно другом, да ли се бегенишемо. Кажи ми, срâће ти, волеш ли ти мене?

Смиља ћути.

— Ене, виш...

— Па це учини ми ништа криво, а познајемо се давно...

— Ја... ја... тако је.

— Па, волем те, ја.

— Е, баш ти вала, Смиљо, — па је узе за руку, а рука је та дрктала...

— Бог и душа, да ја прионем уз моје, а ти уз твоје, те ће тако бити најбоље... Оно знаш, не би ни било лепо, кад се бегенишемо, да се не узмемо.

— Не би, ја.

— Ено, већ је мрак, тражиће те, Смиљо, у кући.

— Ја због ом, Радо!

— Због ом, Смиљо!

Руковаше се, стискоше једно другом руке. Смиља одскакута као јеленче, а Радоје се замислио, па док је год могао да сагледа Смиљу, гледао је у њу; тек кад се она изгуби у шумарку, онда тешко уздахну, погледа месец, који се прикрадао, па се крене кући.

II.

— Ама, што ли нас оно позивају, ћато, вере ти?

Тако је питао Ранко општинског „ћату“, који је одевен пола варошки, а пола по сеоски: лети-зими носи астраганску шубару, веома на десну страну накренуту, дугачка „муштикла“ и сјајна плехана „табакера“ верни су му пратиоци.

Себи је давао велике важности и трудио се особито, да изгледа врло паметан и „званичан“.

Па, богме, мал га таквим очима нису гледали сељаци.

Седе тако у сеоској механи на другу. Било је ваздан сељака, јер је недеља, премда наши сељаци, на жалост, не гледе баш много на празни дан, кад је реч о механи.

Ранко је доста имућан; има оца и сестру; отац му је врло познат у селу са своје тврдоглавости. За њега веле, кад се ко погађа или свађа на неће да попусти: „Ма немој бити тврде главе кô при богу Аћим!“

Он се лепо живи са ћатом, јер увек плаћа, а ћата увек мукте није и важно говори.

Баш у овом часу седе њих петоро за столом до „келнераја“ и пијуцкају, на сви у ћату гледе, а он превриче са врло важним лицем „Српске Новине“.

— Дед, пи, ћато, пи, господине!

— Ајд, ајд! — куцне се ћата на испије.

— Је л', ћато, не рече ми, што ли нас то позивају у бригаду?

— Тајна! Тајна, драги мој! — одазва се ћата и узе најозбиљнију и најпаметнију позитуру.

— Ја, ја... одазваше се остали.

— Ама, ћато, кô велим, ми смо наши, па би могао онако тајно да нам кажеш; ви господа знате много, па ипак не казујете ником ништа...

Е, Ранко га је у жицу дирнуо! „Ви господа!“ то му поласка.

— Па, јес, јес... оно... јакако! Ми много знамо, — е, али шта ћете, кад је служба чиновничка у таквим претпријатствима и електрична, да се никада не може до суме сумарума, нити пак до диверзије доћи!...“

На ове луде речи сељаци су само бленули, гледали један другог, а сви су у себи закључили: да ту памет, као што је у ћате, нема ни сам Гарашанин.

Ћата је мирно и достојанствено лупкао прстима по столу, па гледао све преко рамена, шта више и сам је себи веровао, да је збиља паметан и научен, наравно, кад су сви о томе уверени!

Е, ућуташе! Ко сме сада да се усуди, да проговори, кад је ћата таку мудрост избацио?!

„Ћата“ у селу, то је мало више но пандур у вароши.

— Ћато, ево ти од капетана ово писмо! — продера се на ћату пандур Тодор из среза.

Сви се покрепуше, јер је пандур од капетана, те се врло спиходљиво с њим упиташе за здравље.

Ћата заборави за тренутак на своју важност, отвори писмо и сав позелени од једа.

У писму виде своје писмо, које је писао капетану, кад му је овај претио, да ће га протерати до врага, ако којекакве будалаштине у званична акта уплетао буде.

Ево, шта је ћата на то капетану одговорио:

„Господину начальнику среза Н.

Персонификативно дезорганизирате изложај ума и свести, старијега консолидишете у правцу, кога ви за извесног држите.

Показив

Станимир Дрлић.“

То је, јадник, у каквој књизи нашао, па му се учинило, да је врло паметно, јер он није разумео, те је мислио, да ће се тиме увући капетану у милост.

Капетан му одговара:

„Звиндове!

До сада сам мислио, да си паметан, па сам се једно, а сад видим, да си будала, па се смејем. — Одмах кажи кмету, да сазове општински збор, те да се изврши сви они, који су у I. позиву, те да сутра зором буду пред среском кућом.

Начальник среза Н.

Н. Н.“

— Шта је, ћато, по богу?

— Што ме питаш, — продере се на Ранка, — ваљда ти нећу све о нос обесити; преписка између нас чиновника је тајна!

— Поздрави господина началника, и реци, да је све у реду.

Пандур уседе на коња и одмах одјезди.

Сви заћутали.

— Хм... хм... хм!... — иртио је врло важно главом ћата; чисто је зачикивао, да га ко шта упита. Али услед набуситог одговора, на још Ранку, не смеде нико да проговори.

— Хм... хм... хм!... Крв! Крв!... — мрмља ћата а лупка прстима по столу.

Сви га живо гледају.

— Е, ја, ја... мора се, мора! „Дође хора, војеват се мора!“ Деде вина овамо, ти Апостоле!

— Сăг, сăг, — одазва се Цинцарче.

— А, ћато, вере ти, — усуди се Ранко, — да неће Чвабо на нас?

— Ха, ха, ха! ђаво не спава! Али какав Чвабо!... Где би он по нашим врлетима; ту нема беле каве, нема, да ти кажем, супе, па нема „милиброда“, ej, није не, — лепо би Чваби и ишло, да по несрећи залута амо, — друго је нешто... друго...

— А шта, молимо те?

— Шта? Рат, брате, рат јакако!

— Еше! — тргоше се сви.

— А с ким, да од бога нађеш?

— Хе, с ким? Па с ким, него са Турчином. Јакако! Ено и у новинама трабуњају којешта, али ја што знам, знам. Идемо да ослободимо и заузмемо Македонију, па Прилеп, па Приштину, па Нови Пазар, па Босну, па Ерцеговину, па да се здружимо с Црном Гором, те да видиш славе и богатства; е, ја, наравно, да не би више био ваш ћата, но капетан...

— Е, из твојих уста у божје уши! — узвикнуше готово сви.

— Дајде, Апостоле, три киле вина, ја за тај глас плаћам! Живио наш ћато! — узвикну старкеља неки и подиже масан, стари вес у висину левом руком а десном се прекрсти.

— Тако, тако!

— А ста то? Ста це да биде? — упита љубопитљиво Цинцарче.

— То ће да буде — рат!

— Уф! Уф! Нел це да биде реквизиција, како ли га оне викају?

— Оће, да шта ће!...

— Мејанција!

— Сăг, сăг!... Уф, уф!... Знајш, што га ја мрзимо ови рат...

— Море, мејанција! — раздере се неки сељак опет.

— Све мора да даш... ама си новце тешко добијеш!...

— Ја, ми се крвавимо тамо, а ти печеш каву... Ајд, сиктер, бре; Цинцарин и Чвабо, то ти је све једно!... подвикну му старац Ника.

— Е, велиш, на Турчина ћемо? А, по богу, шта вели, ћато, Рус? Оће ли и он с нама?

— Какав Рус? — набрецну се ћата.

— А, ја, шта ћемо ми без њега!

— ћути, море! Алијансија политичке диверзије прекинута је с Русијом, — мудрује ћата.

— Јес, јес...

— А Ристић?

— Немој да те затворим, море! Какав Ристић?! Сад смо ми напредњаци на влади!

— Јес, ћато, јес... сад сте ви, но оће ли и Ристић с нама бити у бојУ?

— Јок!

— Ej, бога ми, онда зло!

— А што зло?

— Е, па он ти, знаш, то, кă онако, најбоље зна! Ене и пре... па јес, ћато, јес, да сте ово и ви добри, ама ђаво је Турчин, ако нема Растића и Руса, бог и душа, сви ћемо листом изгинути... муца средовечан човек, сељак.

— Доста, бре! Шта ти знаш?

— Е, дај боже, да не буде тако!

— Море, остави се! — Ајдмо, Ранко! Јеси ли платио?

— Ево сад ћу. Ej, Апостоле, дедер ми ракам.

— Сăг, сăг!...

Ранко плати, па се са ћатом упути општинској кући.

— Чујеш, Ранко, не хтедох ти тамо пред свима говорити; она твоја Смиља млого нешто шара.

— Шта?! Смиља?!

— Јес, ја! Но гледајдер ти, па попритегни мало дезгене! Ја, ја, ово јес да је Радоје леп момак, али кад има тебе, она према правилима морала и параграфима законика не треба да гледа на другог.

— Зар Радоја?! А, ђебрак један, а овамо се прави кô светац и он и она!... Е, ћато, бог зна како ти хвала, што ми то рече!

— Е, а што? И ти би мени казао. Чујеш... поздрави ми твоју Лепосаву, на гледај, брате, јер ето видиш, ко зна, шта носи дан а шта ноћ.

— Оћу вала; шта ту ваздан! Она мора бити твоја. Ја и не знам, шта ми се ту ирпољи ваздан!

— Тако, тако! Е, па сад одох ја да извршим, што ми је од вишег чиновника наређено! Све има свога реда! Збогом, Ранко!

И ћата оде у општинску кућу, а Ранко настави пут даље; но није ишао дуго, а пред-а-њ изађе Радоје.

— Е баш добро, те те сусретох.

— Помози бог, Ранко!

— Бога ми ће и да помогне!

— А што се ти ка̀ истресаш на мене? Што ти је?

— Што ми је? А Смиља?

Радоје сав побледи.

— Јес' чуо! Онај се ти те Смиљке, јер ће те ђаво однети!

— А што? — испречи се пред-а-њ Радоје.

— Како, што? Ми се бегенишемо, па ћу је и узети.

— Је л' ти она казала, да те бегенише?

— А ић!

— Лажеш!

— Ко лаже, шуго ниједна! Ако те ичепам, и кости ћу ти сирвати.

— Па деде! Али ти то не смеш, јер знаш, да сам јачи од тебе. Но чуј ме, братановићу. Оно истина, да твој баба кани да ти проси Смиљу, а отац њен из ината са мојима хоће богме и да ти је да. Али која ти ваљда, кад те она ама баш ни мало не милује? Какав би ти век имао са Смиљом? Шта би најпосле било? Ете шта, покварила би се, нашла би из ината шиналере, па би те варала, варала... Него чуј ти мене. Дај ми Смиљу.

— Ти си луд! — одмане Ранко и пође сав дрхћући од једа.

— Море, Ранко, молим те, дај ми Смиљану.

— Хајд одатле!

И растадоше се.

(Наставиће се.)

БУРА У ЗАВЕТРИНИ.

НОВЕЛА ИЗ СЛОВАЧКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО СВЕТОЗАР ХУРБАН ВАЈАНСКИ.

(Наставак.)

VI.

Стари Бохунка наличио је много оном француском гардисти, који је на другу туцао каменье, кад је одслужио своју службу. Види га Наполеон, па га зашита за његову прошлост, те хтеде да га обдари. „Ја сам своју дужност поштено учинио," одговори му старац. „Молим Ваше Величанство, да ме не узнемиравате у послу."

Јована Ореховљанског, код којега је Бохунка служио, нападну једаред три дољноземске делије у широким гаћама. Верна слуга шкрипне зубима, извуче батину из кола, те стане словачки поливати ону тројицу по главама. Двојици пусти крв из главе, онај трећи умакне. Господар хтеде да га награди... Адам се расрди, и заште, да га пусти из службе. Нека туга за слободом овлада његовим добрим срцем. Доцније пристане, да прима новаца за своју сиромашну кћер, којој је мати умрла, како је донела на свет.

Неочекивана срећа помути сад мозак у старца. Уђе му неки страх у срце... Чинило му се, као да га сломила каква несрећа.

Кћи његова има сада да пређе у васпитање Ореховљанскима, треба да се изобрази према свом имању.

Отац зове Мару и каже јој ново стање њено, па је пита, хоће ли у нов живот?

Марија не зна, шта да ради. Поштене, љубазне речи Јермине силно утицаху на њу. Јерма јој пошла сликати погодан, безбрижан живот, пун забава. Није чудо, што је главица у девојчета горела, а памет врила.

Стари Бохунка не знаде у први мах, шта да ради. Најпосле рећи, да све остави на вољу кћери.

— Но? — пита је и погледа оштро.

На лицу јој се види, да је у њој дозрела туга за непознатим сластима.

— Ти си мој отац, оче. Како ти наредиш!

— Дакле, иди у име божје, — рече старац, а лице му помрче.

Пољуби кћер у чело и уздахне.

Ореховљански дошао сам собом по своју сада другу кћер. Загризао у киселу јабуку и подао се наредби у опоруци... Најпосле ужитак од толиког имања не да се лако пустити из руку.

У груди својеглавог Адама улеже се тајан бол. Растајао се са својом кћерком као на мртвачком одру. Није дао да му се познају осећаји, али га је болело, што се Марија даде одвести у други дом.

Марију доведоше у двор као младо дивље јеленче. Уздрхтала се, кад јој госпођа Ореховљанска пристиште на чело материнским пољупцем. И миловати је морала словачки, словачки. Свака реч јој пролазила, њој, госпођи Ореховљанској, кроз грло као оскоруша. Сама Марија се осећаше зло, врло зло. Заплакала се, кад је одењуше у господско рухо. Изгубила је у њему, збиља, виткост и лепоту. Пре нежна, вижљаста као веверица, дошла сад као каква неука госпоцка слушкиња. Хитри ход јој се измену у тесним ципелама у нејединак, тром. Пређе спуштене витице сплела у тесну фризуру, па јој стрше на главу, као да нису њене.

Али женска је нарав врло мекана, склоњена преображајима. Не прође ни месец дана, и Мара се навиче на нови крој. Сви јој ласкају, Јерма од искрена, сестринскога срца, њена мати од невоље с потајном

накошћу. Јерма беше свагда добра учитељица Мари. Из њене руке примала је Мара друге обичаје, истина не беху наранџи. Драгутин Ореховљански бринуо се за мађарски језик . . .

С Матијом Мразом окренуло се на боље. Излази већ за бубама и ботанизира. Али не тако као пре. Чува се висока брега. На не сме ни да помиње, да скаче преко потока. Осећа умор и несвест.

Марија доводи учитеља више пута за сто код Ореховљанских.

— Тако је! Кад имамо говедарку у кући, — гуњаћа госпођа спахиница, — за што да не бисмо могли примати и певца?

Јерма није према њему опако искрена, али му одаје штовање.

Кленер се расрдио, па напустио њихну кућу. Па грди и шпара по околини, колико само зна. У њему пламти освета на дом, у ком је добио корпу . . .

Седи једном Мара у филагорији и мучи се с везом. Аврел стао поред ње, па јој гледа у црвене пуначке руке. Образ у девојчета нешто побледио, али није изгубио прву свежину. Густа лепа коса њена игра јој око главе.

— Како ти то умеш, Маро! — каже јој млади господин, па ће сести уз њу, а завирује јој у посао. — Лепо везеш. Где си ти то научила?

— Јерма ме научила. Ех да! Баш је лепо! Више парам, него што везем.

— А речи већем знаш, што сам ти их написао?

— Још не све. Ablak прозор, szépa сено, pince пивница, — то је лако.

— Како лепу косу имаш! — опет он, па је погледи по дебелој витици.

Она не одговори.

Аврелова рука паде јој на плећа.

Она даље везе.

— Окај се тога, Марице. Боље, да се разговарамо. Ја волим, да слушам, кад ти говориш.

— Да, па се после смејете, као милостива госпођа и господин Кленер!

— Не, не, Маро. Мама се не смеје, а Кленер више неће доћи к нама. Ја ти се смејати не ћу... Очи су ти тако сјајне, пријатне! Усне тако свеже! Какав смех?! Ти си богата, лако ћеш све постићи. Ту нема места смех.

— Збиља? — кличе Мара живахно, па љубазно погледа Аврела.

— Збиља, збиља! Да ти докажем, како ми није до смеха, дај, да те пољубим у образ.

Аврел се наже и пољуби је.

Мара порумени, па трже руком по оном образу, у који ју је пољубио. Није га разумела. Толико је погрешака починила у тој кући, да се побојала опрести се и Аурелової безобразности, само како јој не би ваљда опет когод пребацио, да је што лудо учинила. Само мисли, шта ће Јерма рећи на то?

— Видиш, да ти се не подсмевам. Марице! Ти и ниси више сељакиња, ти си kisasszony, ти си наша.

Аврел јој примиче, а она одмиче.

— Бојиш ме се? Шта сам ти икада зло урадио? Ја тебе добро мислим. Ти си неискусна, проста; готов сам, да ти дајем савета, чак и да те браним, ако те когод нападне или ти се подсмехне. Веруј ми.

Мара се обрадова. Веровала му је.

Аврел је ухвати за главу, па јој стиште пољубац на усне.

— То није лепо! То се не приличи! — цикну сироте девојче, бранећи се од његова миловања. Крв јој ударила у лице, а срце поче ударати, да пробије груди. — Млади господине! Господине! — вичe уздрхталим гласом. — Шта ће рећи Јерма, кад јој кажем, да сте ме пољубили? Па ваш отац?

— Лудо моја! Зар Јерма и отац морају све знати?

Сад тек свану Мари, да то није ствар проста и безазлена, кад се млади господин боји, да му дозна сестра. Неповерење према њему заклада са свим у срцу њену.

Аврел примети то, па јој узе говорити, много и лепо говорити.

Она га је немо слушала и утишала се.

Толико пута за вечером хоће Мара да све исприповеда . . . Јерма зна све њено мишљење и осећаје. За што да њој претаји, шта се збило у филагорији? Али опет јој страх неки затвори уста. За вечером није могла да издржи Аврелових погледа. Као да јој грех какав лежи на души.

Ни у јутро је не прође зла воља. У подне оде у врт и седе на траву код густа жбуна.

Жбун се закрши, а пред њом искрсе Јан Ољша.

— Добар дан, милостивна госпођице, добар дан! — поздрави је момак горко. — Ваљда ме већ и не познајете? Није чудо! Већем сте два месеца милостивна!

— Јане! — викну Мара радосно, искрено, па скочи са траве.

— Даље! Ја нисам више твој Јан. Мој кожух није пристао уз твоје шарено рухо, нити моје окореле руке уз твоје свилене ручице. Ја сам прост сеоски момак, а ти си милостивна! Ој хој, како си лепа! Како си лепа! Лако ли си заборавила на простоту, док је добра била пријељаковој кћери. Сад је што друго! Пијеш каву, носиш се господски . . .

Да свисне срце у Маре, на бризну у плач.

— Шта могу ја за то? Нисам ја тебе заборавила. Биће нама добро, имам и ја сад новаца.

— Гујо, гујо. Лепо сикћеш! Имај, имај. Ено ти господских момака, на се теши у силом-господству.

Хоће Мара да га ухвати.

Он је одгурне, да у мало не паде. Рука његова нађе се готова, и да удари.

— Удри, Јане, удри, ако сам ти крива, — пође молити девојче кроз плач.

— Не, не! Као пас крадем се око спахијског двора. Ваљда ће се, рекох, и милостивна показати! Ни трага! Па добро! Ал најпосле сам те ево добио. Па знај, данас или сутра кукурекнуће црвен петао на крову тог твог поочима. Ја ћу тамо бацити, ја, Маро, да знаш. Па нека ме ухвате, марим ја. Па нека ме окују у гвожђе, марим ја. Нека ме баце у тамницу, не браним. Нека ме жива сахране, — шта ми је стало? Све за тебе, неверо. Иди, па им кажи, ево, и опет ти велим: Ја ћу да запалим то ваше проклето гнездо!... Што ломиш те руке?

Мара још један пут потеже Јану.

— Ао да красне господске крпе!

И Јан дохвати хаљину испод грла, па је расплати.

Сину врат у девојчета спрам сунца, што се потпрадаше кроз багремово лишће.

— Ово ћу себи за спомен, — викну, на високо издиже крпу, што му остала у руци, — за спомен, да си била моја џура, док си ишла у сељачкој кошуљи и босонога са мном сено грабила. Па сад због, богата фина фрајлице!

— Јане, ако бога знаш, молим те, опрости ми, опрости! — врисну Мара, па паде на колена. Лепа јој главица клону у траву, а она се заплака из свег гласа.

— Да, да, вичи само, вичи. Нека дођу ти господари, да ме са псима извијају преко плота, као оно некад тебе, јест, тебе! Ти си им то све опростила. Али, ја, тако ми бога, не праштам. Погледај овај нож! — И нож севну, како га истрже из шпага. — Нека ми само дођу ти твоји нови пријатељи!

Мара ућута. Само јој се краде из груди болно тајно уздисање. Она са свим другче поче живети у новим приликама, па другче и осећати. Што је последњих дана доживела, све јој ново, невиђено и нечувено. Је ли чудо, ако је заборавила на Ољшу, ако се и тешила, да његова мати не би могла сада више рећи, како је сироче, од куд нога, од куда јој рука.

Другче беше с Ољшом, који знаде, да се Мара погосподила и да је за њ изгубљена. То баш ваљда и распламти још већма његову очајну љубав.

Јанове очи севаху гневом. Јад и осећај упреде извргоше доброга момка у бунцију.

Мара му обухвати ноге.

Он је одгурну, па га нестаде.

Јадна Мара оста сама.

— Боже мој! Боже мој! — узе да кука кукавица. Згађише јој се оне господске хаљине. Згади јој се цео господски живот. Дође јој и Јерма зла. Паде јој на памет онај призор у филагорији. Поче да се осећа грешницом. Сети се Ољшине претње. Гроза је подиже телом. Шта да ради? Да ћути, док изгору двори Ореховљански, па да јој ухвате Јана као паликућу?

У том јаду скочи са земље и отрчи очеву дому.

Старац седи за столом и пише. Беше он и сеоски летописац. Свака новина, колико се родило, колико умрло, какво је кад време било, какви кад знаци на небу, — све то беше тачно побележено у дебелој књижурини.

Врата се на прекладу нагло отворише.

Адам Бохунка скиде наочари, па се избечи.

Његова кћи дође, али не радосна, ни чила као пре, него бедна, несрећна, уплакана.

Старац се не маче с места, него се окрену као да ће даље да пише.

Мара га загрли, па бризну у плач, све вришти.

Адам је лако одгурну од себе.

— Шта те гони мени сиромаху старцу, Маро?

Глас му мек, али пун бола.

Нагло и испрекиданим речима исприча Мара, што је било у врту.

— Помозите, оче, помагајте! Потпалиће кућу Ореховљанскима. Ножем ће их поклати. Њега ће убити. Ох, ја несретница!

Као нем слуша старац тужбу и плач своје кћери.

— Јеси ли говорила о том с милостивнима?

Мара одговори да није. А Бохунка поћута, онда затвори књигу и уздахну, те ће рећи:

— Мој разум не допире преко плота око спахијског врта. Ти си се мене одрекла. У свом дому ја бих те сачувао од сваког напасника. За што те сад не бране Ореховљански?

— Помозите ми, оче. Нико ме више преко овог прага не ће извући.

Адам пошље по господина учитеља.

Мраз дође, па се препаде, кад види Мару. Одмах је провидно прилике своје некад ученице. И нехотице пође испоређивати своју срећу с њеном. У многом му дођоше сличне, али су и различите. Он је већ телом малаксао, душа му уморна.

Мара оде у ђаџат.

Дуго се поћоше саветовати она двојица, шта да се ради. Учитељ ништа не да за Ољшину претњу. „Време ће показати, како да се боримо у таласима живота.“ Ах, а њему ни време не показа!

Мара изађе из ђаџата, ... права Мара! Нема на њој господскога руха. Опет се бели танка кошуљица. Синуло јој лице, а ход се исправно.

Учитељ се дивно здравој памети девојчиној.

— Ја не ћу бити госпођица, — рече Мара, па

загрли оца, — да ми неко три села поклони! Ја ћу бити паша Мара.

У речима тима беше силне воље.

Старац затресе главом, а око усана му се преломи смех.

На једаред се отворе врата.

Унутра јурну Ољша. Зачудио се, па стао на прагу, као да се прилепио . . . Нестаде му мрака с лица, него сваку радосно дивљење.

— Мара! — оте му се преко усана, па седе на клупу уз пећ.

Мара оде к њему, па га ухвати за руку.

— Не тако, не тако, — умеша се Бохунка. — К нама се не долази кроз прозор него на врата.

— Ова бура ће срећно да прође, — помисли Мраз у себи, кад виде, како се раздешена армонија удешава на стари начин у кући старога прквењака.

(Свршиће се.)

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

С муком, дакако, и којекако, али тек сам се докотурао до г. 1389. или до боја на Косову, у којем је погинуо кнез Лазар; и сад да ми је само претурити и ту катастрофу!

Прво ћу по свом обичају поменути изворе за повест о том бојu и казаћу, какви су ти извори.

1. На реду је *писмо кнеза Лазара властелину Богумилу у Скопље*, које је г. Панта Срећковић у књижици: „Краљ Вукашин убио цара Уроша“ на страни 29. приопштио. Писмо то ја сам у овој расправи већ једном поменуо, али се и г. Панта писма тога, које је неки Хаџи-Јордан изнашао, не једанпут, већ до јако четири пута дотакао, и то у Гласнику кн. XLVI. 222. и LII. 273., и у поменутој књижици стр. 26.—28. На првом месту рекао је Панта: „у једном *оригиналном* писму јавља кнез Лазар *своме* једном крилном заповеднику, *војводи* Богумилу“ и т. д.; на другом месту каже, да је у некој највећој и најзнатнијој збирци српских старинских књига *видио* једну старинску књигу, а *при крају* у истој *прилепљено оригинално* писмо кнеза Лазара, писано пред Косовску битку *своме војводи* Богумилу и т. д. Доцније, а услед напомене Руса Јастребова, који је добавио то писмо а управо ону старинску књигу, *у коју је уписано* то писмо, попустио је мало г. Панта од оригиналности, али је ипак остао при том, „да то писмо припада кнезу Лазару“, и за потврду тога уверења свога навео је такав доказ, „*који*“ — као што Панта вели — „*не може добити нико.*“ Нико неће то ни покушати, јер сваки, који има здрав ум, на први ће поглед увидити, да је цело то писмо, о којем је овде реч, од прве до последње речи измишљено, и према том сваки би се овај изложио општем смеју, који би се озбиљно упустио у побијање доказа борниравога и сујеумудреногa професора српске повеснице у Београдској великој школи.

2. У X-ој књизи Гласника приопштен је ферман или писмо, којим је султан Бајазит спровео тело султана Мурата, који је убијен на Косову. Спроводно писмо то управљено је Брусанском кадији и писано је у половини м. Шабана турске г. 791.

У том писму каже се: „Кад овај мој ферман приспе, знано буди, да се по одржању битке, која се по наредби божијој на Косовском пољу догодила, мој отац султан Мурад, при свем том, што се он после вињења у сну свевишњем творцу помолио, да га мученишгва удостоји, невредим у потпуном здрављу с бојишта у чадор повратио; — па баш кад смо највећу радост и задовољство уживали, гледајући, како се одсечене главе банова под плочама коњских ногу ваљају, како неки с везаним рукама, а неки с испребијаним мишицама стоје, онда је изненада један, именом *Милош Комлић*, дошавши с лукавством и притворношћу, казао, да је исламску веру примио, молећи, да се у ред победоносне војске прими. И кад је по молби његовој пропуштен био, да ноге светлога цара целива, он је, уместо да то изврши, отровни ајцар, који му је у рукаву сакривен био, неустрашимо на дично тело пресветлога цара управио и задавши му тешку рану, напојио га је мученичком слатком водом (шербетом). Пошто је речени Милош ово дело произвео, нагао је испред војника бегати, но од храбрих војника буде стигнут и на команде исечен. Чувши за овај догађај упутио сам се био к мученичкој постељи, но цара затечем мртва; а у исто време десило се, те се и мој брат Јакуб-бег у вечност преселио.“ У Гласнику, где је писмо то печатано, каже се, да се оригинал тога султанског фермана чува у Цариграду, где га је бивши тамо српски капућехаја К. Николајевић у препису добавио и у Београд послао, а Друштву С. С. саопштен је српски превод из „књажеске“ канцеларије.

Хамер (Повест Османа, књ. IX. 339. и 340.) помиње три писма султана Бајазида I., писана после

Косовске битке и смрти очине, Брусанскоме кадији, и последње је од та три писма: Gehcimes Schreiben, welches S. Jildisim Bajezid nach der Schlacht von Kossova mit dem vorhergehenden öffentlichen Befehle an den Richter von Brusa abgesandt, worin er meldet, wie sein Vater meuchlerischer Weise von Milosch Kobilovich erdolcht, und sein Bruder Jacob in der Schlacht geblieben sei; vom halben Schaban 791. (Ende Julius 1389.) (Feridun Nro 137.). Ово треће писмо, у Феридуновом зборнику под бр. 137., биће оно исто писмо, које је у Гласнику приопштено.

У истом Феридуновом зборнику има под бр. 127. писмо Мурата I. из Дренополља, дне 12. Априла 1385. г., сину Бајазиту у Брусу послано. У писму том цара Мурата од г. 1385., које Хамер на два места (I. 191. и IX. 338.) помиње, помињу се земље: *Карлили* и *Херсек* (Херцеговина); и то помињање земаља под именом, за које се г. 1385. није знало нити се могло знати, јер их под тим именом није било, довољно је, да се писмо то Муратово за подметнуто прогласи. Но Хамера не само да то није ни најмање бунило, већ он још истиче, како: nicht im gewöhnlichen Curialstyl, sondern kurz und bündig und zur Sache gehörig schrieb Murad an Bajesid (I. l. c.)

Но ја држим, да није само то и оно друго Муратово писмо у Феридуновом зборнику о освојењу Нишa, писмо подметнуто, већ да је таково и оно писмо Бајазитово, у којем се убица Муратов поименце помиње. Сва је та писма сковао и саставио Феридун по турским причама и казивањима, те се при писању повести не могу у обзир узети.

3. Међу повесничким изворима о боју Косовском помиње се: а) писмо босанског краља Твртка Трогирцима, од 1. Августа 1389. и б) писмо, које је у име флорентијске општине писао краљу Твртку под 20. Окт. 1389. Колуције, канцелар исте општине, — (Fejer X. 1., стр. 566. и 567.; Гл. XXXII. 173.). Ако је писмо Трогирцима доиста писао краљ Твртко, и то 45 дана после битке на Косову, и ако су они усклици у писму флорентијског канцелара одјеци писма Твртковог општини флорентијској „о боју, који је босанска краљевина 15. Јуна, на Видов-дан, на пољу Косову с Турцима била“, онда човек не зна, шта да мисли и како да назове тога босанског краља! Најнаметније је, не осврћати се на та оба писма.

4. „О боју Косовском — пише г. Рачки (Rad III. 92.) — приномиње такође путопис руског митрополита Пимена у Цариград (г. 1389.) код Карамзина V. прим. 133.“ Но оно, што се у тој ноти приопштује, није узето из путописа поменутог руског митрополита, већ из хронографа, а управо из живота деспота Стефана Лазаревића од Константина философа (в. А. Попова Обзор Хронографов русской редакціи II. 50.). Ђакон Игњатије, пратећи митрополита Пимена на путу у Цариград, описао је тај пут и „слегка упоминаетъ нѣсти, какіе ходили въ то время объ Амуратѣ царѣ“, и тај је путопис штампан, но ја не знам, како гласе те вести, које је ђакон Игњатије у путопису прибележио, јер нисам могао доћи до тога „хожденија“ Пименовог у Цариград.

5. У Сборнику отдѣленія русскаго языка и словесности, импер. акад. наукъ, томъ 28. С.-Пбургъ 1887. има на стр. 147.: Puy Gonzales de Clavigo, Itineraire de l' ambassade espagnole a Samarcande en 1403—1406. Шпански тај посланик забележио је ту у Мају 1404 г. ово: „Онај Турчин, којега је победио Тимур-бег, називао се Илдерим Бајазит, што значи муња Бајазит. Ода су му звали Амират: он је био одличан витез *и њега је убио један хришћански кнез, којем је било име кнез Лазар; он га је убио у боју ударом ковља, које му је ушло у груди а изашло на леђа. После тога овај Илдерим Бајазит осветио се за свога убијеног оца и убио је кнеза Лазара у боју сам својом руком;* а сада син овога кнеза Лазара прешао је и живи код Мусулмана Челебије, сина тога Илдерим-Бајазита.“ Ово сам хтео написати за то, да би се разумело, кога су звали Амиратом, за то, што све турске владаоце ми знамо овде под именом Амирата, а сваки владар имао је своје особито име. Љубави г. Љ. Ковачевића имам захвалити, што сам могао белешку ту од г. 1404. овде приопштити.

Како дакле да се напише повест о боју Косовском године 1389. по првим изворима (писма, листине, записе суврeменика), кад таквих извора нема!

Најстарији споменик, у којем се нешто потање помиње бој на Косову, житије је деспота Стефана Лазаревића, које је Константин философ, родом Бугарин, око 1431. г. написао. Најстарија повест та гласи: „Амуратъ покори многыихъ удлдд. Прочее же не благоустыкиаго кнеза Лазара кьоружиетъ се. Съ же на сътрьнь прочее ждати и присекрѣшти отдн свои. паче же Христокы, разъсѣщимы и отрѣзаемы, но ико да стоудь сихъ отъ всѣхъ потрѣнетъ, или самого оумрати паче же съсъвдѣтелъствовати поучуенимь цѣставк отъкь обьдрьжимь мысльми сицевыи и ведеть се на Цимпанпты и сражению бликшоу на цѣста нарицаемаѣь Косове цисть сице. Можемъ ратьнымь сьратоуюштимь се предь скитры, ѣеше же нѣкато благородьнь ѵлло, сконмоу господиноу, мгоже обльглахоу ѵдкидѣштен и нѣкарьна мѣнлхоу. Тъ же ико да покажетъ кроу, ькоупе же и моужьство, обрать подобно крѣпе, оустрьми се къ самомоу великомоу мусульманоу ико отъѣздк, моужде и ико поуть сьтворше. Ѣгда же близь бысть, и дѣше

оньлузмѣть се и кьньди цьхъ къ того самого градзаго и стлашнаго самодрьжца. Тоу же и слнь отъ нихъ падаѣть. И къ цьлкѣе оубо одолѣлюють соупьтьси о Лазарѣ и къспрнемлюють побѣдоу. Ць не отже крѣпе нудалнѣнихъ къ. Того ради и слнь того царя къзлагаѣть нлкы къ тон самон брани и одолѣлѣть, богоу тако повоуставшоу, нко да и ксликы къ поуѣсѣнна кньнѣсѣнь отнесѣть се и нже съ нлнь. Тѣто оубо по снѣ; блаженьнн конець постнгѣть отъсѣтьненнемь глалкьнымь, прежде нгоки кльделѣлнни дворѣи, предлагающѣе нго нлного отлнженнаго полжненнѣ, нже прежде нго конець прнѣти, нко да нгоком конечноу не отдѣсть. Бысть же снх брань къ лѣто 6897—1389, мѣсеца Юнна 15.“ (Гласник XLII. 260. и 261.; Гласник XXVIII. 384.; А. Попова Изборникъ славянскихъ — стижеи внесенных въ хронографы русской редакціи, Москва 1869. стр. 103. и 104.) Из житија тога преиша је повест та у руске хронографе (види у Изборнику стр. 63. и 150.) а с руским хронографима у наше тројадике или цароставнике (в. у Гласнику XXXII. стр. 268.) „Бѣше же нѣкто благородьнъ ѵѣло и кслнкомь кнесѣ Лазарѣ нѣрнь сы, нменемь Милошь, снюже ѵлнкдѣше клесктахъ нлнь, нко нспрлкс слнжнть смь. Тѣже обрѣтс подобно крѣпе хотѣ покдѣти нѣрь и нзжестно, скоро устрьлнн се къ нлуслнцѣ дгарсномь Лнорѣтоу; стконрнкь сѣкс нко бѣжсцта отъ кслнкаго кнсзл Лазарл, снюже разлнзнвшс се дгарсне и нзть соткорншс; онь же блнзь бнкь градзаго нлуслнцка дгарсномь Лнорѣта, оньлѣчнк се кънзе нкъ скон нз того сѣдлс и нрѣтъкх нго покдзоучѣсть; тѣ же и слнь отъ нихъ оубнць бысть ѵюдшѣн тан слнга. И сѣнхъ ради нрькснс оубо одолѣлюють скцінн с Лазарсмь; потомьже снѣ того царл Лнората Нлнхнть, нкъзнодгѣть нлкы и къ тон самон брани одолѣлѣсть, когѣ тако повѣсгнкнѣ; тѣ посѣѣсть нкъсмь бысть кнсзь Лазарь, и нногіе пролнтіе крькни христіанскіе. Бысть же сіх брань къ лѣто 6897. Юнія 15.“ Тако пише у Реметском цароставнику, о ком види Летопис Матице Српске за годину 1873. „Бѣше же нѣкто благородьнъ ѵѣло своюмоу господьноу нгоже облькахоу ѵлнцѣвшн и нскѣрьнл нѣнлхоу“ — стоји у тексту житија у сва три издања и очевидно је, да је нешто из текста испало, а наиме да је испало иза речце „ѵѣло“ и и иза „господиноу“ вѣрьнь сы, а питање је, да ли је и онај додатак у хронографима и цароставницима „именемь Милошь“ био првобитно у тексту Константиновог житија па после заједно са „и вѣрьнь сы“ такође испао? У Јагићевом издању стоји истина иза „ѵѣло“ „Милошь“ али само у загради, а у Изборнику примећено је на „нѣкто“ „на полѣ списка киноварью: „Милошъ“; у издању пак Јанка Шафарика нема никако тога имена. Ја мислим, да додатка тога у тексту житија није било и да је текст првобитно просто гласно: „бѣше же нѣкто благородьнь ѵѣло и своюмоу господиноу вѣрьнь, нгоже облькахоу и т. д. и да је тек састављач хронографа унео у текст имена написавши: „бѣше же нѣкто благородьнь ѵѣло и кслнкомоу кнсзоу Лазарѣ вѣрьнь, нменемь Милошь.“ И у Цетињском летопису, којег се ауктор служио Константиновим житијем, не помиње се име онога благороднога и господину свом вернога човека, кога су били опали, да је невера; а он, да покаже своју веру и храброст, оде у турски стан као пребег и прибив се цару Мурату сјури мач ун, али је и сам ту пао. А за Лазара и војску му каже Константин, да се у првом бој добро држала и потиснула Турке но после Турци охрабрени сином убијеног цара (Бајазитом) надвладају и одрже победу, и кнез Лазар би ухваћен (а ухватио га је, као што Константин помиње на крају 39. главизне (Гл. XLII. 274.), неки Турчин по имену *Сарапа*) и „постнгѣѣт конець оусѣѣненнемь глалкьнымь.“

У Пећском Летопису (Jagić стр. 109.), који је у XV. веку, али може бити пре Константиновог житија састављен, прича се о том овако: „вьстлкнць нже вьсего вьстока цьрь отъ сьінокъ Нндннлжѣхъ, Нларать нме нмѣнта, и всоу Грьчьскоу и Блъгарьскоу ѵемлю грькнь и нх сего (кнеза Лазара) нриходнть, весѣнсано нногьствно вѣды съ собою: сьінокъ Агарянь съ Татары, Карндннѣ же съ Сарклнпты, Грькы же Блъгаре и Арнатонцн же съ погаанын нзстнннѣюще єзыкы, семоу же блъгоѵѣстнѣе не понвѣтлюще попрати и свѣтлнцѣта божьствнал и крьсть зннтужѣнне нск рнпти, и съражѣнню между обоннма бнкшу, и къ съражѣнни тонь неѵѣстнкы нзсклькнкь нздаѣть отъ цьха посрѣдѣ радѣоѵ, и тѣлонь и дшнею съ нногьстконь скончь богопротнвныхъ нон, остаѣть л.е того сынъ єдннь. И къ концѣ съражѣнѣх того, не цѣнь ѵто нстнннное рѣнти о семь, нздали ли кшнь отъ своюго бык хранншѣ нлн нлуе соудоу божію о семь сьѣнншѣе се, и къ рькахъ того кѣзнма, и по нногнхъ нзнкахъ слнь ѵьстнкю и благовоѣзнннюю глаголоу нго отсѣѵе.“ И у другом једном споменику из XV. века, где се спомиње „съражѣнніе лютѣйше на нѣстѣ глаголемѣмь Косово,“ каже се само „нздѣсѣ оубо посрѣдѣ рати лютын нзсклькнкь, нже сихъ нзусло нмѣвн (т. ј. Мурат цар турски) — отъ срькьскнхъ коп напрасьно посрѣдѣ радѣоѵ живота лншнть се.“

У Цетињском, горе већ поменутом, и у Студеничком Летопису (Starine XIII.) има место једно, које није извађено из Константиновог житија, а гласи: „Нь нже нждше с нмь (с кнезом Лазарем) блаженьнын къспрѣсне конець, нѣцін же страха ради нлн нскѣрія бѣгъ нше се.“ У неком прологу на кожи има — као што покојни Даничић, који је тај про-

лог описао (Гласник X. 340.) каже, — „неколико записа знатних за историју“ и међу тима на листу, где се свршује 15. дан месеца Јунија, овај запис: »къ сиже дьнь а къ лѣто 6897—1389. бысть кон кнсзд Лазарь съ Амоуратомъ царемъ на косовѣ полѣ; и тоу многа троуупиа падоше отъ християнъ и тоурькъ; срѣдде бо исприа радьяли бяхоу, и цара Амоурата оубише, и за поклѣжение нѣкоимъ отъ срѣбскыхъ конскъ преходлше тоурци, и бысть велико сьражение; жьнше же и славнаго срѣбскаго господина кнсзд Лазаря.“ Но и том запису побио је цену Даничић примедбом својом: „где су речи »и за поклѣжение нѣкоимъ« види се, да је нешто сасгругано, па после оне написане.“

Да додам још, како су *кратки српски летописи* забележили бој Косовски.

»Къ лѣто 6897. (1389.) бысть кон кнсзи на Косовѣ съ Амиратомъ, мѣсеца юниа 15 дьнь; и Амирата оубьи и слнк блаженоую кон'ушиа отъ Тоурькъ прияи“ (Jagić стр. 94.), или као што у обичном тексту пише: »къ лѣто 6897 (1389.) бысть же сьнитїю и сьражѣнїю на Косовѣ; тоу погыбе цярь Моуратъ, и кнсзь Лазарь отъ него блаженыимъ конецъ прияи юниа 15.“ (Гл. I. 166.; Гл. XI. 149.; Гл. LXIII. 48.). У Летопису, који је Ј. Рањ г. 1758. „из древныя рукописныя книги сербскія, обрѣтаемыя въ Хилендарѣ“ преписао, има овај додатак: »Сашє конистиающихъ съ кназемъ пеѣенше 100.000. съ инополеменникомъ же 300.000; три бо ихъ съ инѣмъ бяхѣ.“ Биће да су бројеви ти узети из обичног житија кнеза Лазара (Гласник XI. 111.)

И прочитавши ово довде, знај, драги читаоче, да је то све, што су стари писци твоји из XV. и XVI. века записали о боју на Косову, у којем је кнез Лазар погинуо.

(Наставиће се.)

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

ПИШЕ ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

1.) У Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika, што га издаје југословенска академија а обрађује П. Будмани, у 6. свеску стр. 274. каже г. Будмани: „и оно што још ко даје пригодом вјенчања“ и на страни истој мало даље: „што се даје пригодом нове године.“ Ја мислим да ће у овим реченицама бити *пригодом* по немачком bei Gelegenheit, gelegentlich: *пригодом вјенчања* bei Gelegenheit der Trauung, *пригодом нове године* bei Gelegenheit des neuen Jahres, gelegentlich des neuen Jahres. По мом мишљењу ово *пригодом* српскије ће бити са предлогом *о* казати: „И оно, што ко још даје *о свадби, о вјенчању*“, „што се даје „*о новој години*.“ Нека читалац и ове примере испореди, које вадим из синтаксе нашега неумрлога Даничића: *О васкрсењу* нити ће се женити ни удавати. Мат. 22. 30., Да се не осрамотимо пред њим *о његову доласку*. Јов. 2. 28; Да су се *о возтоку* брда нагомилала. Е. Јанковић физ. 15; *О мијени* бјесни. Мат. 17. 15; То бијаше око поноћи *о устанку*. Прип. 226; Који не купује каше, кад му треба, него чека *о вашару* да је купи. В. С. Кар. Посл. 147; Код дјевојачке је куће *о свадби* доста весело. В. С. Кар. Ковч. 64; *о врохуној жетви*. Посл.

2.) У истом Rječniku у истом свеску на страни 268. стоји: „Даниште постаје од основе *дан* (не имена *дан* него глагола *данити*) суфиксом *иште*.“ На стр. 269. стоји: „Дановиште постаје од *данов*, које је схваћено као основа глагола *дановати* суфиксом *иште*.“ Ја мислим баш да долази *даниште* и *дановиште* од основе именске *дан*, а не од основе глагола *данити* и *дановати*. Основа од глагола *данити* или је инфинитивна *дани* или је презентатска *данше*, а никако не гласи *дан*, као што стоји у Rječniku. Тако и од *дановати* или је основа инфинитивна *данова* или презентатска *данује*, а никако *данов*, као што стоји у Rječniku. А друго ја видим из речи са наставком *иште* да долазе од основа, које се налазе само у супстантива, а не од глаголских основа. Тако је од *вашариште* основа у *вашар* и значи место, где је *вашар*; од *зобиште* је основа у *зоб* и значи место, где се зоб сеје; од *воденичиште* је основа *воденица* и значи место, где је била *воденица*; па тако су и од *конопљиште, кртоли̇ште, куделиште, кукурузиште, кушусиште, кубиште, ланиште, лубеничиште, мухарниште, памастриште* основе у супстантива *конопље, кртола, кудеља, кукуруз, кушус, куба, лан, лубеница, мухар, памастир*. Па тако долази и *игриште* од именице игра и значи место за игру; *збориште* од именице *збор* и значи место, где се збор држи; *судиште* од *судија* и значи место за судије, па онда отуда место, где се суди. Да *судиште* долази од *судија*, види се из старога словенскога облика **сѫдилиште**, које је постало од **сѫди(й)** с наставком *иште*, дакле **сѫди-иште**. Даље *летиште* долази од лето и значи место, где је стока преко лета; *иландиште* од *илађе=ио дне* и значи место, где се стока одмара у подне; па тако исто и *даниште* долази од именице *дан* и значи место, где се ко задржава преко дана, locus ubi agitur per diem. А и *дановиште* не долази од *дановати* него од именске основе *дан*, кад се на њу дода наставак *ов*, па онда тек наставак *иште*: *дан-ов-иште* као и *мак-ов-иште* што долази од имен-

ске основе *мак* са наставком *ов*, па онда *мите* и значи место, где је био *мак*, као и *свас-ов-мите* што долази од именске основе *свас* с наставком *ов* па онда *мите* и значи der Ort der Kirchweih am Himmelfahrtstage.

3.) У истом Рјечнику у 6. свеску на стр. 258. стоји: „стоји за *човјечији* живот. а у свеску 5. на стр. 218. стоји: „има се у мисли дар *божији*“, а мало даље стоји: „изријеком стоји *божја* даћа.“ Овде ја видим инконзеквенцију, кад се један пут пише *божији*, а други пут *божја*. Или ваља писати *божији*, *божија* или *божји*, *божја*. Или писи *човјечији*, *човјечија* или *човјечји*, *човјечја*. Истина говори се *божији* и *божји*, али је опак данас обичнији облик *божји* него *божији*. У Рјечнику југославенском у I. делу, што га је обрадио неумрли Ђура Даничић, долази *божији*. Али се под том речју не расправља ништа, него се одмах вели: види *божји* и под овом се речју расправља све, што се имало расправљати о једној и другој. Ту се каже, да се говори и *божији*, али да је данас обичнији облик *божји*. Па се онда каже, како је од *божији* постало *божји* т. ј. да је у *божији* испало и између *ж* и *ј*, па се тако добило *божји*. Тако исто по Даничићу и г. Ваљавац тумачи, да је у *човјечији* између *ч* и *ј* испало *и*, па је тако постало *човјечји*. Могуће је да је и тако постало, јер видим да у старом словенском језику долазе облици као што је **дивїѥе тѣло** поред **дивїе тѣло**. Из свега се види, како је могао тај процес тећи т. ј. како је из *дивији*, *дивији*, *дивји* постало *дивљи*. Али кад погледамо у прошле векове нашега језика, видећемо, да су се мање врсте мешале са већим врстама и с њима се изједначивале. Тако знамо из прошлости нашега језика, да је била четврта врста у номиналној деклинацији, а данас се по аналогији све речи те врсте помешале са првом врстом, те данас нема ни гласа ни трага од облика четврте врсте, као што су н. п. били сынъ, ген. сыноу, дат. сынови и т. д У седамнаестом веку живео је код нас још покатив једнине по овој врсти:

Владиславе пољачкога,
Славна краља славни сину,
Чијем тка пуни слава многа
Свега света величину. „Осман“ Гунд.

Данас пак нема више ни једнога облика самосталнога из четврте врсте у животу, јер су се сви помешали по аналогији са првом врстом. Остатак ове врсте види се још у оваким сложеним речима: *полусестра*, *полубрат*, *полуока*, *полугодишњица*, *полугрошница*. Тако се на пример и у трећој врсти номиналне деклинације трећи падеж једнине из првога раздела по аналогији помешао са другим разделом не марећи за законе гласовне. Тако данас гласи дат. једнине *жени*, *слузи* и *волы*, *жели*, а у старом словенском језику гласили су ти облици **женѣ**, **слоужѣ** и **волѣ**, **желѣ**. У српском језику види се јасно, да се у трећој врсти номиналне деклинације у трећем падежу једнине први раздео помешао по аналогији са другим. Па тако исто мислим да су се помешали и придеви са наставком *ији* са придевима са наставком *ји*. Нестаје данас облици *дивији*, *рибији*, *кравији*, *шаранији*, *морунији*, па на место њихово чују се облици *дивљи*, *сомљи*, *крављи*, *шарањи*, *моруњи*. Па по томе конзеквенција иште, да се пише и *вучји*, *вражји*, *пасји*, *вечји*, *божји*, *врапчји*, *човечји*, *дечји*, ма да се може чути и *човечији*, *божији*, *врапчији* и т. д. Очевидно је, да су се данас придеви с наставком *ији* помешали са придевима са наставком *ји*. Обичније је данас казати *дивљи* него *дивији*, *сомљи* него *сомији*. А кад је то обичније, онда мора бити обичније и *човечји*, *божји* од *човечији*, *божији*. Ја овде дакле ништа друго не видим, него да су се придеви с наставком *ији*: *сомљи*, *дивљи*, *крављи*, *човечји*, *божји* помешали са придевима с наставком *ји*: *говеђи* (старо словенски **говѧждь**) *јагњећи*, *јелећи*, *псећи*, *врапећи*, *телећи*. Из свега овога излази, да у књижевном језику ваља писати *божји*, *човечји*, јер ко хоће да пише *божији*, тај би морао по конзеквенцији писати и *дивији*, а *дивија* мислим да је необичан облик. Али још је неконзеквентније писати један пут „*божији* дар“, а други пут „*божја* даћа“, јер кад пишеш *божији дар*, онда ваља да пишеш и *божија даћа*. Али ја мислим из свега до сад реченога, да треба писати *божји дар*, па онда да богме и *божја даћа*.

КАМЕН МУДРОСТИ.

ИЗВЕО СТЕВАН МИЛОВАНОВ

1. Мало је читалаца, који нису већ више пута чули реч алкемија, ал, увредити нећу никога, ако кажем, да их је мало читало о тој науци или баш, да их мало и има, који знају што више о алкемији.

Томе се није чудити, јер алкемија је била па и битисала. Најлепше њено доба био је средњи век па све до 17. столећа а трагова њених било је и скоро, баш у наше дане. Алкемија као наука није се могла одржати, јер није била подигнута на стварном и сигурном темељу. Шта више, кад данас човек што

више чита, како су све радили алкемичари, све му више на ум пада, да су то морали бити свакојаки пробисвети, који су знали од безазлених људи на фини начин новаца излагати те су тако лепо и без бриге живели.

Ако прочитамо више из историје науке-кемије, видећемо, да алкемија и није ништа друго него један период, један одсек, саме кемије. Кемија као наука претрпила је разне промене, о којима нам није намера писати, па така једна промена била је и алкемија место права кемија.

С развитком у кемијском знању дођоше људи на ту практичну мисао, да праве од недрагих метала драге, то ће рећи, да од јефтиних метала граде злато и сребро; да тако дакле лако добију ових скупих метала, кад их у земљи нема толико, колико би човек хтео да награби и да има.

Кад је кемија у задатак дано добијање драгих метала из недрагих, прешла је кемија у алкемију. За то цело време кемија је у научном погледу јако заостала, јер се развијала само у једном правцу, И доиста на алкемију имамо много кривице да бацимо, што је кемија тако рећи чедо наших дана.

Кад се пак много касније кемија научно почела развијати, пропала је алкемија сасвим, њу је потиснула кемија тако, да данас алкемија спада само у историју кемије као један период. О алкемији се говори сада тек као о нечем, што је постојало, а као о науци нема ни речи нити може бити. Ако данашњим кемијским очима гледамо у алкемију, изгледа нам она као нека наказа у науци; у оно пак доба многи се њоме бавио и шта више за њу заузет био. Та није шала, она је учила човека, како ће моћи злато правити; она је говорила пут, како ћеш узети парче олова у руку па од тога да добијеш парче злата.

Алкемија је владала скоро једну годину, скоро до краја прошлога века. Што се алкемија тако брзо раширила била, било је много разлога и у томе, што је тада кемија врло слабо развијена било и што су многи погрешни назори владали у њој. Незнање у кемији створило је алкемију, незнање у кемији раширило је и одржало дуго времена мишљење, да се „непотпуни метали“ могу претворити у „потпуне.“

Алкемија нас подсећа јако на астрологију, која је говорила, како се судба и срећа људска може читати из звезда. Штоване читаоце овога листа мислим нешто упознати и са астрологијом којом другом приликом.

2. Кроз више векова провлачио се назор у кемији, да се материје могу преображавати, те из једног облика прелазити у други, зато је у то доба у опште било раширено мњење, да се доиста може и сваки метал преобразити у злато, само треба наћи згодно средство за то, због тога су и провели по неки људи читав век свој испитујући све, о чему су што знали и састављајући, и мешајући разне ствари, е да би како натрапали на то тако важно средство.

Алкемисте су држале, да се средство добити може једино од неке супстанције, којој су дали име materia prima. Но доћи до оваке материје било је тек тешко. Тражили су је и тражили, па да је онда нешто препарирају, преустроје, у тако-звани камен мудрости. Било их је много, који се хвалили, да су нашли материју и да су начинили камен мудрости, ал све је то била варка, све је то било тумарање и лутање по мраку. Ти, који се тако хвалили, нису ни у длаку били ближе камену мудрости него ма који други обичан човек.

Многи су чак и писали о томе и давали читаве рецепте, али све то није ништа помогло, јер нико није знао ни по тим правилима начинити камена.

Писац историје алкемије, Х. Коп, врло лепо описује ону вреву за време алкемиста, исто тако ону дурашност и тврду вољу, која је била у алкемиста. Он каже, да је испитано све, што је на земљи, што је дубоко у земљи; испитано је и оно, што на земљу пада или се даде мислити, да пада; испитано је све, што долази у минералном царству на све биље заједно са сокови у њему; испитано је и даље све, што се лучи у животињама, исто тако све, што се лучи из њих. Шта и шта нису све пробали и то радо и вољно, ал до камена мудрости никад дођи.

Људе у добу алкемичара подстрекавало је, да траже камен, и то, што је тада владао у опште и рђав назор у самој кемији о састану метала. Да није тога било, можда не би алкемија тако маха ухватила и тако се утврдила била.

По тадањем мишљењу сви метали састајали се из два главна састојка, који су имали разне особине. Како су метали различити, то је у њима било оних састојака у врло различитој мери; међутим нису састојци ни једнако чисти у сваком металу а и особине им не долазе свуда једне и исте. Један састојак био је сумпор, који је носио у себи све оно, што мења метал у ватри, други саставни део била је жива а њоме је представљена топљивост и растегљивост и сјај у метала.

На ова два тела згодним мешањем могло би се злато увек направити, а да згодно мешање изведе, да се дакле злато направи, послужиће камен мудрости. Ово средство иставиће из појединих метала неке особине а друге ће им опет дати баш тако, да буду право и чисто злато.

Камен мудрости, који би тек од метала правио злато, није био, по мњењу онданшњега века и света,

потпун камен мудрости него тек полован, није био потпуно савршен него онако у полу само, већ се даде начинити још бољи и савршенији камен а тај ће богме чинити још већа чудеса. То је тек прави камен мудраца. Међутим слабији и нечистији камен мудрости претварао је метал само у сребро. То је био лош камен, и они, који су таки тек камен могли створити, били су зацело полумудраци, ваљда тек надрикњиге.

Потпуно савршен камен мудрости не би само претварао недраге метале у скупе, него би био и као нека свеопшта медицина; њега треба згодно размутити у течности каквој па пити помало, па да се болан лечиш од сваке болести; таки камен и подмладиће те па ће ти и живот продужити.

Кад је дакле камен од таке грдне моћи, није чудо онда, што су толики и толики чезнули за њим и што су га тако силни тражили или како год направити желили. Није то тек нешто за старкељу каквог, кад би се подмладио: дошао би човек те гуцно кап-две од размућеног камена па уједанпут други човек. Зар за тешког болесника не би камен мудрости била права утеха, па макар колико платио за њега? Шта и шта не би дао човек у тешкој болести каквој, да се опрости мука и да оздрави. Дао би све што има, све имање своје. Кад се дакле нашло тако срество, то је сасвим јасно, да је скупо морало бити. И доиста платили су многи силан новац, само да добију камена мудрости, ал га добили нису.

Зато, што је камену оваком приписивана разна и грдна моћ, добио је он и различита имена; звали су га: црвени лав, велики еликсир, велики магистеријум, црвена тинктура и свелек (panacee) у животу. Онај пак камен, који је служио само за претварање метала у злато ил сребро а све друго није био моћан радити, звао се још: бели лав, бела тинктура или мали магистеријум.

(Наставиће се.)

КОВЧЕЖИЋ.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Српско народно позориште). Прошле се недеље на нашој позорници до миле воље, без икакве конкуренције, башкарили Немци. Вилбрант, Мозер и Шентан, Рудолф Готшал, Гернер, ето та су петорица господарили репертоаром. Вилбранта је у уторак 10. о. м. заступала „Робијашева ћерка", Мозера и Шентана у четвртак 12. о м. „Рат у мирно доба", Готшала у суботу 14. о. м. „Пит и Фокс" а Гернера у недељу „Нови племић". Вилбрантова „Die Tochter des Herrn Fabricius" у преводу уредника овог листа приказана је онога пута по други пут овде у Новом Саду. Први је њен приказ био 31. јануара 1885. И после првог приказа а и после другог окомио се један део критике свом снагом против ње. Пре две године ово следио је Милан Савић — у „Позоришту" у броју 3. од године 1886. и у „Бранику" исте године у броју — да Вилбранта начини смешним, трајући му и чупајући ликове у том комаду до карикатура, а сад се у „Бранику" у броју 135. дигао М. Д—ћ. те је рад да докаже, да је Вилбрант у хајци за ефектом починио погрешке, које се не би смеле опростити ни почетнику а камо ли писцу његова гласа. Ма да изгледа, да уредник овог листа, ломећи копље за Вилбранта, себе управо пере и свој укус у избору комада за превод оправдава, то ипак не може пропустити а да са своје стране не изјави уверење, да је та повика на „Робијашеву ћерку" доста неоправдана. На размитрања Милана Савића, којима је Вилбранта том приликом мал те не с Бирхпфајферком и Раупахом барабарио баш он, који још године 1877. оцењујући први приказ Вилбрантових „Младенаца" (die Vermählten) за тог писца вели, да је „елегантан драматик", да „му комади уживају ванредну наклоност од стране публике немачке" и да „му глуме одушевљавају свакога, који је пријатељ ваљаног песништва" (види Позориште од године 1877. бр. 8. стр. 31.), немамо места овде да се упуштамо, него смо у обрану писцу „Робијашеве ћерке" ради само на две три замерке М. Д—ћа осврнути се. И писац књиге „Geschichte der deutschen Nationalliteratur des XIX. Jahrhunderts, Лудвиг Саломон, вели за Вилбрантову „die Tochter des Herrn Fabricius", да тај комад „durch seine grellen Effecte schliesslich peinlich wirkt" али није зато импутирао Вилбранту грубе хотимичне несугласице. Да ли је са уметничког гледишта слободно било писцу према плану свом максимум Zuchthaus казне са 15 — не са 20 — дигнути на 30 година, то је још и сувише отворено питање, а да се и у т. зв. Einzelhaft-у може научити стругати и резбати — то је био тај занат, што је Фабрицијус у казниоици научио, дабогме не непрестано усамљен, као што се у комаду нигде и не каже, него се шта више спомињу сведоџбе о добром владању, које претпостављају саобраћај са претпостављенима и осталим робијашима — о том зацело нема сумње. Друга је чудна замерка М. Д—ћа, да је Вилбрант по позиву и положају свом био позван, да се стара за позоришни „хлеб насушни." Та он је био директор Бечког дворског позоришта, на којем није нужде улагивати се укусу публике. Ту је за леђи двор и позориште то има свој одређен рад те се не равна по овим или оним околностима. Што се пак тиче самог наслова, ту Вилбрант мора да испашта грех преводиочев — ако је т. ј. то грех. Наслов је оригиналу заиста такав, да ни из далека није „удешен да прави сензацију." Све у свему, „Робијашева ћерка" Вилбрантова није тако лоше замишљена и тако невешто изведена глупа, као што ено критика код нас хоће. Боље само простудирати јој смер па ће човек видети, да је главна реч: племенити рад Џона Хауерда на поправљању казнионичке системе и отклањање грозних и неправедних последица, које морају после одржане казне да сносе и они, који се истински покајали а желе надаље да буду корисни чланови друштва људског. То уважити па ће човек онда — додуше ипак морати осудити али тек — много блажије осудити претегнутост у ефектима. — Забавили смо се и сувише са тим „Rettungen Wilbrandt's" те нам остаје још само толико простора и времена, да региструјемо, да је Готшалова лепа комедија „Пит и Фокс" сретно прошла прву ватру овде у Н. Саду, те је сав изглед, да ће се на репертоару одржати.

САДРЖАЈ: Мој бáта. (Свршетак.) — На смрт. Црта из српско-бугарског рата. Написао Вељо М. Миљковић. — Буря у ветрини. (Наставак.) — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Бранич српскога језика. — Камен мудрости. Извео Стеван Милованов. — Ковчежић. Позориште и уметност.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 48. У НОВОМ САДУ 26 НОВЕМБРА 1887. ГОД. III.

СВЕ САМ ЗНАШ!

ПРИПОВЕТКА ИЗ СЕОСКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО ИЛИЈА И. ВУКИЋЕВИЋ.

Све иде у напред. Корачаш у напред, тица по зраку лети у напред, и време иде, пролази. Чини ти се, као да је јуче било, а оно једва се памти. И не приметиш, а лишће опало, окна се замрзла, а топла ти пећ мами озебле руке; на пољу мраз, крв да смрзне. Корачаш по ртини; замрзнут снег некако чудно шкрипи. Прође дан, прође ноћ. Тако данас, тако сутра, и — ти бациш шубару у одаклију, па накривиш сламни шешир; смиље се жути на њему, ти миришеш босиљак, а око тебе шири крила бујно пролеће. Тако то један пут, тако други пут, тако непрестано, па . . . некако ти се гуњ оклембеси . . . Успрсаваш се — аја! А оно те посуло пиље по коси и бради и тек ћеш по који пут превући руком по седом брку, а око ти као кроз густу маглу гледи слике, што су ти давно на очима биле, па, да срцу муку скинеш, омакне ти се: »Некад, било је то поодавна.« Давно! А као да ти је на очима. На сваким даном све даље и даље, док једном омркнеш, па се не пробудиш. Тако ти је то! То нико не мимоће. Слави Бога, ако имаш кога, да ти славу очува Друго и шта ћеш?

Кад опеше лети звезда, па се нађем у густоме хладу, ил зими стегне мраз, а ја окренуо леђа пећи, . . . заборавим се, шта сам и како сам. Око ми превидело, на брзо гледим, а памет ми се денула за очима, па час ил гледам, што ми је срцу годило, ил што није, тек слика слику изазива. Роје се читави низови, па . . . некад младо срце било, пробудило успомена стари жар, . . . срце се заиграло, ал снага напушта. Шта ћу, и године су!

Баш сам био као ово јако мој кићан; памет ми је била за очима, на што ми је од тад и остало у памети, тешко да ниси године много избрисале.

Све је у мојој кући било лепо; ако ћеш за рад, била је за углед, . . . ако за добро, и тога је било, . . . за поштење, . . . за све. И било би, да неко зло не навали, те и кућу да растури и нас осрамоти. А да кажем, да му је клица била! Но некако, да човек посумња, е има нечега, што ти злом прети, да стрепиш, кад омркнеш, како ће ти јутро осванути. Право кажу бабе: чини су! А опет, ко може у то веровати?

Бабо ми и нана лепо се слагали. Кад је било за рад, радили су обоје с равним напором; кад за договор, саветовали се као људи, пити је нана знала за прекор, нит он њу чуо, да се развиче. Била му је и жена и друг, како и треба да је. И с нама је лепо поступао; не велим, да нас је миловао, к'о што има; али ја не запамтих, да ми је нога пропала кроз опанак, или да ми је вирпо лакат кроз памуклију.

Кућа нам је била, где је ова јако а били смо сами, па сад ово, што има стаја и зграда, после смо доградили. Кућа нам се по имању рачунала у средње; пит је преливало, нит је ваљало много доливати. Ако и није да се брашно уплеснивши или сланина ужагри, а оно ни да се по комшилуку мољака.

За две куће од нас била је кућа неке удовице Савке. Говорили су, да се млада удала, па за мало остала удова; а лепа к'о уписана. Ја лепшег чељадета писам ни до тад ни од тад видео. Тешко ти је ока одвојити од ње А кад је близу тебе, све те од ње нека ватра сажиже, а лепо не би осетио, да у пламену

буктиш. Очи јој као трњине а заносне, кад их крене, мислиш, понесе собом и оно, са чега их диже. У струку као саливена; гипкају јој рибићи под јелеком, као кад ветар пирне изнад воде, па се она лако набора. На се све то лепо сложило, чисто дошла поносна, а не као оне наше жене, но некако по варошки. Кад је видиш, саме ти се очи упиље у њу, па да је не знам шта око тебе, не би осетио.

По стању је била пука сирота. Дође коме у кућу, те помаже, да себе хлебом нахрани. Ал ваљда због те њене лепоте зазирали су људи од ње. Ретко у чију кућу да је долазила; а од кад оста удова, залуде људи у селу за њом. Момчадија — и боже прости, млади су; ал и људи се помамише. Жене је међу собом грде, и нема две да се састану, а да им она није у устима. На због тога, а ваљда је и било нечег, поче о њој рђав глас, и већ се њена кућа сматрала за рђаво. А да ли је тако било, то право вам не могу казати, тек знам, говорило се.

Једног вечера седимо ми за софром. Бабо се нешто замислио, . . . све гледа на једно место, а поглед му укочен. Ono слабо је и пре говорио, ал тада к'о завезан.

Нана заплази око њега, а види се, пече ју, шта је њему.

— А би ли ти до воденице? — након запита нана.

— Ја̀, — рече он некако мргодно.

— И сутра ћеш? — опет нана.

— Мораћу, — каже он, па заћута.

Ћути и нана.

Бабо лагано обриса нож, тури га у џагрије, па се одупре руком о сто, те се столица наже.

— Нешто мислим о Марковој Савци . . . писам је одавно видео, па је једва познадох. Много је лепа.

— Лепа је, — рече и нана.

— Вере ми, као вила, — каже бабо као за себе.

— Кажу, није ваљана, — тек рече као да би одговорила.

Њему падоше веће ниже, и чисто љутито рече:

— Свет је свет. Свакоме нађе траг. Ја не бих рекао; ту нема истине ни а̀, — и окачи ноктом о зуб.

— Говоре тако, — каже нана.

— Немају друга посла.

До скора бабо, кад нема посла, он ти је непрестано код куће. Увек му се нађе посао код куће, па ако ништа друго, он се завуче у собу, па би преседео, а не би отишао ни до механе. А од скора поче да одлази до Јованчине воденице; вели, да Јованча нешто дограђује, па му је од потребе, да то разгледа, — ни посао га не може да задржи. Некад удари киша, к'о да из кабла лије, а он тамо. Читав пушкомет има од села до воденице, а он, као да му је уз кућу. Пре тамо на више ретко је и ишао, било му је спутно; а сад, као да му се село наопако окренуло. Тамо горе у селу била је те Савке кућа, па кад год оде, мора проћи поред ње.

За дуго он говораше о Јованчиној воденици и за дуго цепаше опанке одлазећи до ње.

Измакоше дани. Наиђе јесен полагано, поче зима да свија гнездо. Облаци сакрили небо, као да си суро платно више главе разавио. Киша, час по час, промиче кроз сухо грање, а студен ветар подухвата читаве сметове суха лишћа, да им у каквој јарузи место нађе. Сунце с дана у дан трне, па се нека туга навалује на душу, нема топла зрака, да је разгреје. Чини ти се, као да ти се из груди нешто одлива, па се место тога нека туга шири, и док ти око сањиво дрема, . . . дочекаш и први прамен снега. Засипа снег у лице, у образе крв подишла, а кроз смет журно хиташ кући . . . Ту си међ својима, ако си срећан, да срећу делиш, а ако си тужан, да тугу тужиш.

Што Бог закрати, то људи раде да надокнаде. Дуге би ноћи биле, да није подрума, суха меса и друге зиме. Срећне куће, где се тако зимује!

Мој бабо као да доби другу неку памет. Мора да га нешто смете. Лепо, човек поче да ти се чини, као да на очима сања. Заборави на себе, као да му је двадесет година. Нигде места да нађе у свој кући . . . Кад дође, чини се, као да је у гостима, као да му је његова кућа страна. Нит што ради, нит се слади. Буди Бог с нама! Отима се он, да се не примети, ал тим горе: то га издаје.

Нана ништа не вели, а види се, да је с дана на дан сетнија. Пре по некад уз рад запева, или, кад се око ње окупимо, по нешто нам приповеда; а од скора као да су јој уста запушена.

По некад ја рупим из небуха у вајат, а она се подигнула и замислила, па ме једва осети, да сам дошао. Све нешто крупно мисли. Једном је нађох плачну.

— Плачеш ли ти, нано?
— Не плачем, — каже она.
— Кријеш ти, — кажем ја, — сто црвене ти очи.
— На сто, сетила сам се бáте.
— Је л' што је умрьо?
— Јес!
— Пред онај Божић?
— Јес!
Као да није за батом, ал опет за што би друго! . . .

— На он је умрьо одавно, — корсем ја хоћу да је тешим.
— Ако, рано, сетила сам се, . . . а волела сам га . . . Да ми је он сад, . . . — и осуше је сузе.
— Немо̀, нано . . . Он ће . . . — На не знадох шта ће, ал ми суза допуни.
Нана убриса очи, па пође да нешто уради.
Поче она често да жали бату, па кад ми окупимо, она тек само: «Бата»... И нас то као да надвлада.

(Наставиће се.)

† СТЕВАНУ МИЛОСАВЉЕВИЋУ

СВРШЕНОМ ПРАВНИКУ.

Зар ти, Стеване, побратиме, ти?
Зар мрког ока оштра зеница,
Што сунцу јарком сјагу спорила
Титрајући се блеском луцња свог —
Већ у по боја да с' уморила?
Јуначки лик зар, поносити стас,
Па српска груд, бистрине свеже ум?
И је-л то збиља или потвора,
Или трчилажа, варалица-глас,
Што лаже свет: „гле, хоће одмора!?“
Ја не знам — али све ме хвата сум
И све се бојим: није омана!
Дед, реци, ти; брз одговор нам дај . . .
Јер, што ће, болан, бабајко ти сед'
И мајке старе скамењени глед?
Зар да се туже? И зар ће моћи баш?
Кому ће рећи, шта је здраво то,
Кад пред издисај, *пред издисај њин*
Јединац син,
Ком равних мало беја овуда,
Свене им, *издане?* . . .
Ка' посред горе између дуба два,
Што преко главе претурише број
Олуја страшних, тешких удара
Савијајући с' једно другому,
Телеси давни да заштите бор,
Још млађан, неук, витак, нежан, свеж:
Олуја ту ти не нахуди пишт,
Из потаје ти зар нахуди — * црв!?* . . .
На што ће, побро, по сад *онај* цвет,
Што зраке прима' с твоје зенице?
Зар такво момче тако држи реч?
А ми?
Што ћемо, *твоји побратиме?*
Ко ће ти овде место попунит'
У раду за род, што смо срочили?
Ја не знам, побро, такву делиђу,
Да таквим срцем, мисли, погледом,
Заменити те могао би сад:
Где *мушка реч*, где *отворено збор*,
Ти нигда ниси чека' наговор.
Па зар истинит да буде овај јад,
И овде, ти, да клонеш, несавлад?
Зар кужни дах и теби додија?
То нигда, нигда ја не млидија' . . .

Да, не млидијах!
Али шта смо ми?
Што мислимо и фајде отуд ком?
Војеват', брале, коли може то
Са душманином, ка' што ти је смрт?
Та заман смишљаш мишљу *смртном*
Да срцу згодом подухватиш зло:
Кад борба суне, живот *варат'* мож',
И често само тако с победом
Изађе мучно из те ломљаве —
Па опет смрти погоди га нож
И опет смрти последња је реч.
У вечност струје веци времена:
Живота безброј, а смрт ледена
Од памтивека на *једну* сведена,
На она једна немилосни бој
Са *свима* бије, и увек то је крај:
Пронађе, сврви прот' ње умишљај —
Ту невин многи пада, побро мој,
Па тако и ти: то је усуд твој;
Ал нек ти барем овде спреми рај . . .

Ој, лепи нади, снови варљиви,
Коликоли вас креће живот млад!
Ал живот креће, почне, то је све —
Тек мален део наће овапут,
Већина жудни смрти је плен,
Уздарје то јој с млади животи,
Што прати творце на вечити пут . . .

Е такав живот, над нам, диван сан
Утуче злоћа у несретни дан.

Ејј, кобни дане, слико страхотна,
Понизни робе лоше господе!
Запитај ропски господарку ту:
На кога смиља сад крвнички лов?

У Будимаштри 12. (24.) нов. 1887.

Зар младих пада најбољи је ков,
Да с њима игру пусту замеће?
Не одби, кобн,
То бар одроби
За 'вако веће наше несреће!
Довикни смело ма и на сав мах —
Јер ми смо свикли и на јачи страх! . . .

Лаза Секулић.

НА СМРТ.

ЦРТА ИЗ СРПСКО-БУГАРСКОГ РАТА.

НАПИСАО ВЕЉО М. МИЉКОВИЋ.

(Наставан.)

III.

Пуров је сеоски већ јавио свој момчадији I. позива, да имају сутра зором са свом спремом доћи под српски конак.

Мрак је.

Звездице сијају још се не виде, месец се крије иза облачина, све је суморно . . .

— Шта ће бити? Где ли ће се? Ја да пеће бригадир да нас смотрује? Ја што сад баш да нас зову? . .

Тако се шапутало по селу, а забринуте су мајке спремале синове своје. Синови троми, у неизвесности . . . јетки. Очеви само гледе на врте главом; удаваче уздишу . . .

Спрема се и Ранко, та и он је први позив. Спрема се, а брк му се смеши; кâ мило та је, што ће у ту неизвесност, а бог зна зашто . . .

На оној коси, близу качаре, опет се састали Радоје и Смиља. Радоје тужан, невесео, а Смиљине красне очи роне сузе.

— Ех, па што ћеш му, кад се мора!

— Оно јест . . . али — и сузе је прекидоше, она полегну главом на Радојеве груди, а те груди уздрхташе.

Тешко му било; да не бијаде мушко, би овај час просузио и он, но кâ стид га уздржа.

— Па, оно, бог зна, што ли нас и зову српском; ваљада ће бити каква заповест, па ћемо се вратити на мах.

Тако је Радоје тешио своју Смиљу, а ни сâм није веровао у те речи. Срце му је нешто хладно, а груди га све тиште . . .

— Рекох ти, Радо, да споменух вани, па она рече, да си ваљан момак, да те и она бегенише, те ће наговорити и бâба да се измире, те ето среће... ама само да не би овога сад . . .

— А ја! Куд баш ово да се деси! А мој ћâко, кâ и он нема ништа против; ја му наговестих, пошто се спремих за војску, а он само гледи брк и кâ смешка се! У добри час, наши ће се измирит', па ето ти!

— Ама, ако се не вратиш брзо? Ако одете где далеко? На Турчина?!

— Ејј, окај се, бога ти, Смиљо моја! Умрло се Турчин, не може ни он да се непрестано бије! Нећемо ми никуд. Него, реци ми, очију ти, хоћеш ли ти мене вако волети, докле се не састанемо опет, па ма куд пошао и ма што од мене било?

Смиљи грунуше сузе на очи.

— Ене! А што ме питаш, бога ти? — једна протеза.

— Па знаш, кô лакше ми је одма' кад то знам; деде, реци ми, среће ти, Смиљо моја!

— Заклињем ти се увек вала, очију ми и среће ми моје!

— Их, Смиљо, баш ћу за срећна пута да те пољубим . . .

Смиља окрете главу, а Раде јој приђе, десном руком обави јој струк, а левом јој врати лепу главу према својој и пољуби је.

— Ала си, Раде! . . .

Ох, шта су њих двоје осећали тада, то се никад описати не да, јер то је тајна, коју бог не повери ни најбожанственијим песницима светским! То се само може осетити! Та осећај је све! . . .

— Па сад да се растанемо! Ајде Смиљо! Буди храбра, и док годе ја уживим, ти си моја, и молим те, да то никад не заборавиш!

— Никад! Никад! . . .

Још један узајамни пољуб, и оно месташце оста пусто, а иза качаре се помоли рашчупана глава са два светла ока као у мачке. Страховито пређаше песницом, а очима као муњом пибаше Радоја и Смиљу, који се све више и више губили у мраку на разне стране.

— И у часу смрти, ја ћу ти се осветити! Ранко држи реч! И вала, ако је прекршим, убио ме бог!

И Ранка неста. Шкрипао је зубима, срце му је тукло, али страх га задржа, да не јурне на Смиљу и Радоја, те је тако морао бити сведок њихове љубави!

* * *

Први позив среза Н. скупио се пред среском кућом. Сплав је то свет, а нико не зна, рашта је ту. Видиш цвет Гружанâ, видиш једра лица, витак стас, бистро око и весело срце, али тек не видиш онај урођени несташлук, ону живахност, ону веселост!

Сасвим природно!

Срески начелник прочитао је грунама наређење војне власти, где се сваки имаде спремити за три дана у месту, да може одговорити свакој потреби војничкој.

Хм . . . хм . . . Већ су мирисали, да се нешто важно кува, али нико не знађаше, шта и како?

— Вала, мајку му, не бојим се Турчина, ама се бојим, знаш, овога, што не знам ни где ћу ни шта ћу! — говоре сељаци.

— Иди, бре! На шта ћеш, лудо! На пример, господин бригада хоће да зна, где смо, шта смо, и имамо ли хране, кад дође до густа, одговара други.

„Ој јагње бело пребело,
Поведи коло весело . . .“ — певају опет неки.

Др . . . Др . . . Др . . . Дрем, дрем, дрем, задрмуса добош.

— Наредба! Сутра у 3 сата зором крење се наша бригада Нишу.

Узбурка се све.

— Ада што Нишу, по богу брате? На где ти је Ниш?

— У Ниш, ја . . . е, бог и душа, биће ђавољих ствари!

— Е па, оно знаш, шта нам Бог дâ! . . .

— Ја знам, зашто и како; но знаш, имам све предње зубе, па могу и да ћутим, — хвали се с ђо неки, који хтеде да се покаже мудар.

— Вала није ме жао, ако ћемо на Турчина; та кад се вратимо, много ће боље бити, кô што мој бâбо вели — улети у реч Радоје; — Но јест ово мало мучно, што не знамо, где ћемо на коју ли страну!

И Ранко је ту. У његовој се души колебају мисли, као оно небом над се ускомешају облаци са грмљавом и муњом.

— Ја радим за инат; Смиљу баш не волим тако, да бих могао очајати ради ње. но њено имање волео бих имат. Па онда, кâ шта вали мени?! Вала, кад неће моја бити, баш ни Радо неће брка омаститити! О, гад један! . . . Но, хвала богу, ево где се крећемо већ, а како ми ћато рече, идемо на Турчина; пушка бије, она кад-кад и промаши, но ја се уздам, да моја неће промашити; та у једној смо чети! . . .

Тако је Ранко кројио планове своје, тако их је у души тајио, тако је мислио да уништи свога друга, пријатеља, брата, Србина! . . .

Проклето тако срце! . . .

Разићоше се, који по мејданима, који познаницима својим, те су тамо прегледали ранце своје, гледали, е су све понели; увоштена платна, па шарпије и остало, што треба у времену рата.

У четири сахата из јутра крену̂ше се пут Лапова, већ под војном командом, те ће се ту сместити у вагоне на железницом у Ниш.

Мал те их није цела варош К. испратила готово чак до „Илијине воде“ . . .

(Наставиће се.)

ПОКАЈЕВИЦА.

(БУЛАЛИЋ.)

Ек се јарко сунце помаљати наче
А Покајевица већ будна и плаче . . .
Трубље трубе, свету на пољу ни броја,
Батори Стевана чекају из боја.

Шта слуша? Куд гледи са прозора жена?
Звекет од окова . . . па два сина њена.
И толико само узвикнула мати:
‚Батори, Батори! Бог нека ти плати!‘

И синови ћуте, и у мајку гледе:
Правог чела, смело, нису сликe бледе.
Ни суза, ни бола, нит се туже богу —
Да се пратиоци сладити не могу.

‚Децо моја, децо! Куд вас душман прати?‘
Тако виче скоро онесвесла мати.
‚Он победи, ал је част на нашој страни, . .
Но ево ће да вас згуби и сарани.‘ . . .

На један пут скочи, умота се велом —
Дивно личи црно њеном лицу белом;
За тим збаци гривне, прстење, ђердане,
Само су јој сјале очи уплакане.

И оде . . . И паде пред кнеза да проба:
Да измоли милост за два она роба.
„Молим те!“ . . . И даље једва нађе речи:
„Гле, која те мрзи, сад пред тобом — клечи.“

Кнез Батори гледи, груд му пуна беса,
Не дира га јаук, плач га не потреса.
Још уста и дрекну, осу се на жену —
А седи на месту светлу, узвишену!...

„Ето, бог пресуди, како беше право:
Бунтовнике сатр, ми остасмо здраво;
Бекеши се сакри као мама нека,
Твоју децу палош, тебе љага чека.“

‚Мене љага... Нека! И Бекеша куни:
Ја те мрзим, он би да те обескрпи.
Но деца су хтела независност роду,
За то деци милост! Подај им слободу!‘

Но Батори скочи: „Милост лупежима!?
Ено милост! гледни шта на двору има!“
Мајка глену на се триже од — вешала
И од мртвих тела, што их угледала.

„Издајство је вајна сикуљска слобода,
Но пошамтиће ме злоће тога рода.
Нисам лутка, да бих за ситрачку био,
Кнезом ме је земља и бог поставио!“

‚Бог нека ти суди! Ердељ нека плане!‘
— Викну мајка бришућ' очи уплакане.
И уста и — пође, да освету спрема,
Што је залуд клекла, кад кнез срца нема.

„Стој!“ викну Батори, па гласом пресече...
Је-л' милост? И мајка ено опет клече.
— „Једном нек је милост, ал не и другоме:
Избери, који је ближи срцу твоме!“

‚Милост без милости!... Бол је био бољи;
Ниси отац, кнеже! не знаш мере бољи.‘
И Покајевица к'о да сиђе с ума
Ка тавници црној отрчала у ма'.

‚Јово, Петре... децо, још сте оба жива!
Кога волим?... Ено бог милост излива.
Кога волим већма, ког ћу њему дати?‘
Оба сина плачу: Мати, мила мати!

И престаше речи, само плач се чује,
Но где тужне свите... И свештеник ту је.
Светли већ и палош, већ је крајње доба,
Џелат већ дозивље, да му воде роба.

Сад уздахну Петар: Ја сам млађи, брате,
Ја хоћу, ја треба да погинем за те.
И даље је хтео... но даље не рече,
Јер старији брат га с узвиком пресече:

Ти не смеш умрети! Ти имадеш драгу,
Ти треба да живиш у срећи, у благу —
Ја сам тако ост'о к'о чокот без рода:
Моја драга умре — сикуљска слобода.

На умримо оба!... Ту се загрлише,
Паше на груд мајци и не зборе више.
Само мајка јеца и спомиње бога,
У бунилу шапћу: кога волим, кога?

И плач је већ стао, тамница је нема.
Поп молитву шапће и грешника спрема.
Већ и палош сева, већ је крајње доба,
Џелат већ дозивље, да му воде роба.

„Једног само имам, једног, горки јаде!“
Врисну мајка — сад још, п' онда мртва паде.
Петар је прихвати; ту се задржао,
А дотле је џелат с братом умакао.

Где је брат мој Јова? казуј тужна свито!
Свита плаче, ћути, брат је залуд пит'о.
Ал се чују с поља речи изломљене:
Сарани нас, брате, и мајку и мене!

Благоје Вранчић.

БУРА У ЗАВЕТРИНИ.

НОВЕЛА ИЗ СЛОВАЧКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО СВЕТОЗАР ХУРБАН ВАЈАНСКИ.

(Свршетак.)

VII.

У кући Ореховљанској немир.

Стари не зна, где му је глава, од како је Мара рекла, да жива не ће натраг у двор. Аврел слао и слао слуге к Бохунци. Најпосле оде и сам. Сладак му је и црни хлебац, па говори и словачки — све милина! Бохунка га дочекао с тихим сарказмом. Лепо се с њим разговарао, али — као домаћин. Мара увек умакне, кад Аврел дође.

Госпођа Ореховљанска хоће да изађе из коже. Шта је само стало, док се привољела, да прими подсвоје у своју кућу! И где, сад она сама бежи од среће, презире тако господску кућу! Плеле се и сплетке по околини о умноженој „баронској породици“. На по врх свега тога она тачка у опоруци! Каже се тако: Ако једна или друга страна не испуни, што се од ње захтева сво имање пада бонициј.

Драгутин корача по прекладу као ван себе.

Жена му седи код прозора, па се нервозно смеје. Горка ли смеха!

— Ко би то и помислио од просте сељакуше! Не ће и не ће да се врати, гуска паорска! Оде сва наша нада! Заступник бонице гледа на нас као гладан вук!

— Не знам, да се није већ и дигао против нас!

— Зар ниси ти господар над селом? Зар не можеш силом ти натерати девојчуру ту, да испуни вољу покојникову? . . . Ах, па да ми пандури с пушкама газе по двору!

— А стара Бохунка? Није више наш поданик. Прошла су она времена, Луџо.

— Прошла! И ми ћемо за њима! Паорија диже главу и даје синове своје у школу, да нам хлебац отимају. Пропаст света! Но, а таке луде, као што је твој брат, још потпаљују борбу, па у опанак бацају имање, које пристаде нама и нашој деци!

Драгутин да полуди! Страшно банкротство виси му над главом. Што нису прождрле обесне ћуди, то су развукли Чивути.

— Само нам још једна нада остаје, Луџо!

— Која?

— Аврел мора узети Мару за жену!

Глас му је био таман, али одлучан. Мисао та ври се већ давно у глави, али се бојао, да је каже жени.

Луџа се стресе као врба, кад удари у њу сикира. Њен сан и паоркиња! Каква грозна mesalliance? Бризну у плач. Везени рубац са седмоврхом крупном ноће се влажити горким сузама јадне матере, која је Аврела највећма миловала.

Ореховљански, велик непријатељ сузама, стао на сред преклада, испео груди, па викну:

— А хоћеш ли, да те Ицић Пејселес на поље избаци? То ће бити noble и достојно нас, кад се по овим дворанама пође шепурити чивутска патка у масној сукњи!

И то је, да како, грозно за Луџу! Чивутин или паор! То јест, зближење оном народу, у ком су поникли, — паору; или господство чивутске расе на дедовини! Отргну ли се од народа за навек, пашће као слуга тамо, где су до јако господарили! Да нестане старих имена, а на њихно место да се шире којекакви . . . штајни, . . . бауми, . . тали! Друкче бити не може!

Дај Аврела у савет! Родитељи су ту очекивали најјачи отпор, где га нису нашли, — код сина. Ал он им каже, да га сеоска лепотица одбила.

Луџи не би већ право, и што јој се син тако лако приволео. Али је гром тек порази, кад чу, да Мара одбија тако сјајну пријатку.

— А јеси ли јој рекао, да ће остати опет гола сирота, ако не испуни тестаменат?

— И старцу и девојци сам све то по танко казао. Матори врач се прави пророком, сеоским Диогеном: „Уклоните ми се, господине, са сунца!“ То су његове речи. Он је задовољан с легатом, што му га је стриц написао у опоруци. А што му је слао у помоћ, слагао је у штедионици. На вели, доста ће му бити, да с тим уда своју кћер.

— Није могуће, није! . . .

Иде рок, када ће се пресудити, чије је имање. Цела се кућа Ореховљанска љуља као брод на бури. Показао се још један једини пристан. Ако у њ не уплови Аврел, брод се мора распасти.

Беше ведра, мрачна зима.

Матија Мраз се опоравио, дошао к себи. Чело му свнуло. А рад у школи добро му чини души. Но што се боље снажи тело, то му тамније сенке падају на душу.

Ко се дави, и за сламку се хвата.

У својој невољи обрати се Ореховљански к Мразу. Зло га поништило.

— Ви сте паметан човек. Вас слушају у селу. Молим вас, помозите нам. Знате, имам децо. Синови ће наћи хлеба у свету; али кћер имам, . . . имам кћер! Шта да буде од Јерме?

Задрхтало срце учитељу у грудима. Као да га нешто приближи овоме створу, кад разабра, у каквој је невољи Драгутин. Невоља зближава људе, а најстрашнији облик слабости и беде: смрт изравнава их.

— Молим вас, наговорите старога Бохунку, поучите његову кћер. Она ће нам бити анђео среће, она ће нам донети у кућу, што нам је ускратила воља брата нашег. Зар то није право и паравно? Иначе оде имање Пештанској боници. Заборавили смо на свој положај у свету, на род. Отресли смо са себе понос, који је наш урођени грех. Заборавно сам на домољубље, на своје домородне осећаје. Па зар све те жртве да пропадну?

Мата Мраз оборио главу на груди, па мисли и дуго мисли. На дубине његове праве душе грмило је: „Не! Ви охоле издајице, мучите народ, понижавате га, мрзите и његову реч!“ Свеколико огромно стрпљење словачког народа изађе у пластичној слици пред његову душу.

Врата се другог преклада отворише. Кроз њих провири лик Јермин. Није је довукла амо радозналост. Видила је, да је учитељ дошао к њеној оцу. Срце се у њој силно затресло. Тајна нека моћ, неки страх је принуди, да уђе унутра. Последње речи је заустављене на вратима.

Учитељ устао са столице, па се усправио. Око му гори живом ватром. Жарка машта младости његове оживи у стиснутим му грудима, млађахна живахност му разигра крв.

— Велико ваше поверење, милостиви господине, ласка ми. Хвала вам на вашој доброти. Чини ми се ваше су прилике веома црне. Но то није моје дело. Ви сте нашли за добро, да ме зовете у помоћ, у својој несрећи, да вас измирим с Бохуником. На то вам ја могу само једно одговорити: Не могу ништа!

— Ви не можете? Не ћете? — зграну се Драгутин, па прекрсти руке.

— На ја не владам ни чијом особом. Ја немам власти над њиховим срцем или вољом. На и да стоји до мене, да вам дам Марију, не бих то урадио.

Глас Мразов беше пун, јак.

Ореховљавски седе у наслоњачу, па избечи своје плаве очи у бледога учитеља, који на једаред поче да расте пред њим тако, да се његова милост показа голом маленкошћу.

— Брак је велика, света установа. Он не сме служити сплеткама и материјалним користима, — настави Мраз. — Али и без тога, како можете замислити, да би брак вашега сина и Маре био срећан? Ту нема ни трунке сличности. Она је изабрала себи младожењу. Познајете га, Јана Ољшу. Отац јој је пристао. И добро су урадили. Она је мирним срцем презрела благо, јер је у ње душа чиста и неокварена, озбиљна наклоност. Видите, како вас је осрамотила проста словачка цура! . . . Имам још да вам кажем неколико речи, господине, што ми одавна леже на срцу. Каква осећаја имате ви за народ, из кога хоћете да узмете кћер за свога сина? Сећате ли се оне ужасне шале с магарцем и словачким дететом? Зар сте заборавили оне страшне подсмехе, који су десет година грмили међу овим зидовима, где се ваши дедови словачки Богу молили? Грозну лекцију дао вам је ваш брат, који вас је познавао, а који је потајно али верно љубио свој словачки народ. О Боже, како је трагичан наук! Него касно је дошао. Међу вама и нама силан је понор. Ви и ваши сваки дан га још дубље роните. Међу нама је толика разлика, колика је између љубави и зависти, између милосрђа и суровости. Како можете икога од нас и да зовете у помоћ? И најпосле Марија да буде жртва ваших рачуна! На не само она, него и ваш син? После кратког запоса дошла би грозна збиља. И да дође међу вас, сваким кораком својим подсећала би свог мужа на свој род и своје порекло... Аха, немило вам, и да вам спомене ко њено порекло! Цео ваш живот је притајивање свог порекла, па сад да уведете у своју кућу ону, која би вас само на то подсећала? Не, ви то не мислите озбиљно. С друге стране не би ни њој било то по вољи. Оставите птицу на слободи. Само би поломила перје о гвоздене шипке вашега сјајнога кавеза!

Драгутин Ореховљавски слуша и слуша. Мраз и ућутао, а он још слуша.

— Губитка мора бити те мора, — опет ће Мраз. — Ко ће само имати више снаге: стари ергелењак са ћерком или ни са својим сином?

Драгутин устаде, па не рече ни речи, већ оде у други предсоблак. Ваљда се у старом одроду пробудила савест? Не верујем. Ко се толико одрађао од свог народа, тај се не враћа.

Учитељ посрну. Преплео се самог себе. Спопаде га нека туга.

Нервозан, гласан се плач зачу у вратима.

Учитељ се осврну.

Пред њим стоји Јерма у сузама. Очи јој се блистају, као кад на горски кристал падне росна кап.

— Драги мој! Драги мој! — заплака се девојче и спусти своје руке њему на плећа.

Тако из близине загледа му се у очи. Дахање њено допирање му на образе. А руке јој клонула целим својим теретом на његовим плећима.

Страст, сиртно удивљење овлада у срцу доброга Матије. Осећање му се поче мењати као боје на мехурићима. Удивљење га ослаби, истинитости нестаде. Мраз стисне девојку у свој загрљај, и притисне јој пољубац на оне руменс, млађане, јагодне усне.

— Боже мој! Боже мој! — уздахну Мата и отисне девојку из загрљаја. — Ја сам нико, нико!

— Ви сте племенит човек, драги мој! . . . Шта вас мучи? — пита Јерма Мраза.

А Мраз покрио рукама лице, па се пустио у наслоњачу, у којој је мало час домаћин слушао његове — речи. Речи . . . Речи . . . Ах, да види дело! Каква разлика! Ти си, Мато, слаба кукавица! Зар си претрпио своју муку, зар си оздравио?

— Смејте се, Јерма! Опет се смејте! Ох, ово беше користан смех! Шта урадих? Опростите, извините ме!

— Шта да вам опростим? Ја сам вама дошла. Примите ме, не одбијајте ме! Не смех, већ плач, сладак, сретан плач доликује мени. Погледајте ми у очи. Не видите ли истиниту љубав?

— Шта имаш од љубави, Јерма? Љубав ће да нам само упали памет и срце, а остављене вечни бол. Рецимо, да смо сањали красан, жалостан сан. Дошло јутро, и сан одлетио и сео поред свога брата, анђела смрти. Ми смо без кривице дошли у ону пропаст. Трпимо своју срећу!

Учитељ се спремио, па пође.

Јерма стала као прикована за земљу. Бледоћа јој пала по образима. Сећа се оних речи учитељевих, што су јој оца упропастили. Пође испоређивати те речи с оним, што се овај час збило. Разум јој узе радити електричном брзином. Срце дрхће у страху

од уверења, да јој се Мраз не ће више никад овако приближити. Изађе јој пред очи цео његов мушки карактер у свој својој тврдоћи. Познала је његову бескрајну љубав за словачки свој народ, — ова руши њену срећу.

— Зар моје срце не може, мисли ви, куцати тако за мој род као ваше? — проговори Јерма озбиљно гласом из дубљине својих девојачких груди.

Мраз се размишљено још на тратима, да се више осврнути не ће. Стиснао зубе и песницу, па пође нагло, без опроштаја. Питање девојчино свеза му ноге.

„Не ћу да се враћам", вели у себи, па хоће даље. „Ах, за ту миљу последњу реч бар једаред да погледам анђела!"

И осврну се.

Како дивна, како детињаста стоји пред њим! Има тренутака, да нам се снага воља наша расрска као стакло.

* * *

Пада кућа Орехољанска, пуца са свију страна, као да је на пешку озидана. Пала вера, која је била била порасла, док се веровало у наследство. Мениће падају као крупа, на пробијају кров на кући.

Уза све то загрмио из Пеште глас: Млађи син Драгутинов, Пишта, проневерио благајну ћачке задруге за помагање, а срамота му турила у руке револвер. Нашли га у градској шумици с разрезаном главом.

Луја пала у несвест. Кад помоћу лекаревом дође к себи, врисну од јада. И гле чуда, *словачки* спомену бога! У самртним боловима престаје мајмунство, на да си га целог живота чиниo.

Аврел је писао о брату, али сухо и кратко. У кога је усахнула љубав за народ, тај је истребно у срцу и њену сестру, љубав за род.

Лекар се забавно око бедне матере.

Дошла Јерма, па клекла матери чело ногу.

— Господине лекару, похитајте, молим вас и учитељу. Он је на умору!

Даље није могла.

Мати и њи се загрлише. Први пут срдачно!

Оде лекар учитељу.

Мраз лежи на дивану покривен бундом. Прси му се грчевито дижу.

Стари му Бохупка стоји чело главе жалостан, тужан.

Мара дочека лекара:

— За Бога! Помоћ, господине! Он умире!

Друго што није могао потврдити ни лекар.

За неки трепутак престадоше грчеви у прсима. Мраз се осети лакши.

— Маро, — вели Мари, — оди ближе.

Мара се паже над њим.

Он јој проиапута:

— Моли госпођицу Јерму, да не жали за мном. Бог нам је помогао, да одгонемемо тешку загонетку. Пољуби јој руку место мене.

Мара врисну у плач.

— Тихо, — попрети јој лекар, — болеснику треба мира.

— Буди срећна, Маро, са својим Јаном. Ти си јача била него ја . . . С богом!

Мара није разумела речи свога учитеља.

Наста кратка агонија.

Бохупска прекрсти мртвацу руке и затвори му очи.

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

А није ли се у познијим нашим летописима из XVII. и XVIII. века сачувало више што о боју Косовском, него ли је оно, што је о том поменуо Константин философ, родом Бугарин, и што се налази у Пећском (Студеничком) и Цетињском летопису?

На питање то већ је г. Јагић у историји наше старе књижевности на страни 194. одговорио овако: „Не би право било, када бисмо мислили, да ни у једном новијем летопису нема о старијој доби (до конца XIV. века) оригиналних вести, него ли је оно, што се налази у летописима старијима. Више пута сачуваше управо млађи летописи о гдекојем догађају старијега времена веома знаменитих вести, којих бисмо бадава тражили у старијима, пошто догађају по времену пуно ближим изворима: то нам је доказ, *да су неки иначе посве млади летописи за старије векове српске прошлости црпли своје вести из извора, који данас ни трага ни гласа.* Тако спада по коначној редакцији међу најмлађе плодове старосрпске књижевности летопис *Трноњски* (штампан је у V. књ. Гласника). Год. 1791. преписа га у Ман. Тропоши некакав јеромонах Јосиф. Оригинал тога преписа би такођер у XVIII. веку писан, јер писац помиње неке згоде своја времена, које се догодише у половини XVIII. века. Али кад се помније гледа, није тешко разабрати, да је тај летопис у XVIII. веку само од некога прерађен и попуњен, а старија његова редакција допире само до прве половине XVI. века, нарочито до 1526. Хилфердинг нађе још у два ру-

конписа текст управо такова летописа у Пећи и у Дечанима: и његов је један текст истом из XVIII. века, а други нешто старији (ср. Хилф. Босна, 264.). *Тај Трноњски или по Хилфердинговој редакцији Пећски летопис приповеда неке ствари (н. пр. о Косовској битци) толи лепо и опширно, да их онако разложито приповедање нема ни у којем старијем летопису.* Одакле њему толика вредина? *Писцу бисмо за цело или руди такови старији извори, о којима ми данас ништа не знамо.*"

Хилфердинг је у путопису свом „Босни" и т. д. на поменутој страни само поменуо рукописе летописа пећи управо родослова српског, о којем је реч, али је подробније те рукописе описао и изрекао о том родослову суд свој уопште у II. свесци Писама о историји Срба и Бугара на стр. 50. у ноти 2. (в. Летопис, књ. 99. стр. 62.), где каже: „Српски летопис под насловом „Родословје Сербскоє" свршава се 1521. годином, но његов основни текст, сачињен очевидно у XVI. веку, дошао је до нас у редакцији XVIII. века са разним допуњцима и рефлексијама преписивача, као што се чини (какъ кажетса) калуђера Пећкога, довољно начитаногa. Не сматрајући на погрешке и касније уметке, *садржи тај летопис у себи много важних вести, које не подлеже сумњи и које се не налазе у другим српским споменицима, који до нас дођоше.*"

Из другога, а не онога Пећског рукописа, који је Хилфердинг у Пећи видио, исписао је наш М. С. Милојевић: 1. „Родословіе царей сербскихъ или Илирическихъ"; 2. Кратак извод из кронике грофа Ђурђа Бранковића и 3. Сказаније о српским архијепископима и патријарсима до Василија Бркића, и називши први састав „Летопис", други „Имена", трећи „Црквена историја", издао је све то под насловом „Обшти Листъ у XXXV. књизи Гласника. Рукопис, из кога је Милојевић те ствари исписао, описао је тамо потанко и сасвим је јасно, који се на предњој корици изнутра налази. Запис тај (стр. 2.) гласи: „**Сіо книгу зоконою Оукри Листъ сіи есть Синодик, нокостроесный хартіею и ксецелом оправкомь, такоже хрит се, приложи скоростекшыи книторь и накрьшитєль скатіе келикіе церкве архіепископіе пекскуе и патріярше сербскіе зокомые Пећи Господнів протопонъ церкве карловачкіе кыръ Живан Черногорацъ, тоиже скатеи келикіи црокы Пекском поради кьписанію къ нію христиљобикыхъ книторовъ, а ўа сго кыупыи помень приложи се и посла се лета господна 1727. месеца Марта 12. Писано у Карловци рукою протосингела пећскы же Кисарієона Павловића.**" Из записа тога јасно се види, ко је, какву је књигу, на коју цел и када је послао Пећској патријаршији, а наиме да је протопоп Карловачки Живан Црногорац (од 1713. до 1750. био је протопоп у Карловцима, и бавио се радо с увезивањем књига и записника за цркве и манастире, коме намеран сам, само док доспем, подићи мали споменик) г. *1727.* приложио књигу или записник, који је он сам у тврде корице увезао и оправио, да служи Пећској обители за уписивање ктитора и приложника њених. Такве књиге или записнике звали су стари калуђери наши „обшти лист" или синодик, а најобичније *коменик*. Књигу ту *створио* је дакле поменути протопоп Карловачки и послао је г. 1727. као свој прилог у Пећ, и сабор братски примивши тај прилог, ту *непсиспену књигу*, намењену за уписивање ктитора, наредио је, да чредни свештеник не пропусти с осталима ктиторима поменути и протојереја Живана и приреци: Боғъ да простить сго. Докле је књига та служила тој својој цели, не зна се, но доцније се нашао неко, који је на празне листове те књиге, на којима је (ако не баш на свима, а оно на гдекојима од тих празних листова) на врху стојало написано „имена", преписао поменути родослов, и кратак извод из кронике Бранковићеве, и назначење српских архијепископа и патријараха. И после тога уписивало се и записивало се којешта у тај „обшти лист" и прашина је попала ту књигу и први су већ појели „телећу кожу, којом су дрвене корице књиге те оштегнуте биле", кад након много, много година а у сретни дан и час дође у Пећ М. С. Милојевић и срећом праћен на путу по „праној Србији" би и у Пећки срећан, те нађе на ту књигу, на тај фолијант у Пећској књижници и у том фолијанту, који је назван „обшти лист", на ово родословље царej сербских или илирических и онај други крађи састав, у којем се помиње: *лист* 203. и 560. и 790. и чак *лист* 1011. Проучивши помњиво оба та, па и трећи онај спис о српским архијепископима, „замисли се" наш „умни геније, замисли се баш дубоко" — и он је био на чисто. „Књигу ту — зовомзо обшти лист, — то су речи откровења тога умног генија србијанског — књигу ту тако реће *створио је још патријарх Макеим после мировомазања десетог Ђурђа II.* и одмах после тога почео је исти патријарх у њој писати; даље је у њој писао Арсеније III. Црнојевић и после патријарх Арсеније IV. Шакабента прозвани" и још нека не тако знатна лица.

Што се пређ и главног списа — поменутог родослова или „летописа" — тиче, то г. Милојевић мисли, да „до Лазара он нема тако велике важности; али за део његов од Лазара на овамо нама ближе остаје том родослову свакојако неоцењена важност и скоро једина у неким извесним деловима и местима. И све то Арсеније (III.) није измислио,

није тако рећи исписао из својих преписа: *но је у кратко извео из разних летописа или тако званих „обштих листова“ преписао и представио у изводу свом народу.*“ И сад човек, кад то прочита, да се од чуда не прекрсти! За књигу, коју је оправио, то јест неколико књига дебеле жућкастобеле артије купио и ту громаду артије у тврде корице оптегнуте телећом кожом повезао протопоп Карловачки Живан Чрногорац, коју је дакле исти протопоп створио и г. *1727.* послао у Пећ, да служи као „обшти лист“ или поменик за уписивање имена ктитора и приложника — за ту и такву књигу рећи, да ју је тако рећи створио патријарх српски Максим (1663.—1681.) и да је у тој и такој књизи писао и тај патријарх и његов претходник Арсеније III. (1681.—1706.), тако што рећи и написати може само слеп код очију или сулудаст човек!

Још вели исти Милојевић, „да на задњој корици те књиге такођер изнутра пише ово: „1703. іулія 26. представи се блаженіе памети *митрополитъ Бѣлградскій Моисеи Петровичъ*, его же Богъ да упокоитъ“ и т. д. Испод тога, а истом руком, само латинским писменима, стоји записано ово: „ыисахъ аз. Arsenie Patriar Pechcii Rakoiy Sectemvria 7. Vieni“. Ради се питање: који је то Арсеније патријарх? И на ово се питање врло лако и брзо може одговорити: *трећи.* Зна се, да се поменути у том запису митрополит Београдски Мојсије Петровић преставио 27. Јулија 1730. (в. Гласник XXIII. 252.), па како је могао дан, месец и годину његовог престављења записати патријарх Арсеније III., који је умрло 1706. год.! На ону на страни 8. исписану глупост: „да тако звани „обшти лист“ дела нису ништа друго до: *државне и народне историје, које су чуване у време краљева и царева у царским архивима, а од пропасти у патријаршији и царским манастирима, и да су те историје биле огромне и од великог значаја у старој нашој држави, као што се јасно види отуда, што се и у сваком на и најнезнатнијем делу помињу чак 1011. листови тих народних и државних историја, о којима до данас ништа не знадемо,* нећу се ни крстити од чуда нити ћу приметити друго, но само то, да се помињање *листова* у изводу из Бранковићеве кронике односи на листове саме те кронике рукописне, коју је изваљач, праћен изнад из ње, пред собом имао. Сиромах Милојевић није да богме знао, да је онај спис, у којем се помиње лист 203. на 509. и чак 1011., извод из те кронике, па га силна жеља али машта о славној прошлости српској навела, да помисли на огромне државне и *народне* историје у царским архивима; и даље да мисли, да је из тих историја патријарх Арсеније III. узимао грађу за онај „Родослов цареи србских или илирических.“

Печатани у Гласнику (XXXV. књ.) родослов исписан је дакле, дакако јако погрешно, из „Обшег листа“ или поменика Пећског, на којег празним листовима неко га је био преписао, и то после *1758.* год.

Но ко и кад је саставио тај родослов српске господе, од кога се преписи нашли у Пећи, Дечанима и Троноши?

Из 14., 15. и 16. главе у животу деспота Стефана од Константина философа поникли су родослови или друкчије: те три главе у житију списаном г. 1430/31. *костур су и основа* нашим родословима или историјографији нашој средовечној у родословном облику.

Такви су родослови: 1. онај, који је Стојан Новаковић издао у „Starine“ књ. IX. 71.—77.; 2. родослов, који је патријарх Пајсије уврстио у живот цара Уроша и који је штампан у 150. књизи Летописа, стр. 77.—82. На родослова сличнога том Пајсијевом родослову има одломака у компилацији познатој под именом „Бранковићев летопис или кроника“ (Arkiv III. 7. и даље) и у Археологији Срба од Доситија, патријарха Јерусалимског (в. у поменутом 150. Летопису стр. 56.—61.) и 3. родослов, који је П. Ј. Шафарик у „Србски писмени споменици“ стр. 55.—64. издао. Овај последњи хтео је управо да буде „Историја ва кратцѣ српске господе“, али је остао само родослов те господе. Поменути под 1. родослов иде као и основа му до првог деспота српског, а онај под 3. иде до последњих Деспотовића, то јест док је било какве такве господе српске, а то је до почетка XVI. века. Покојни П. Ј. Шафарик мислио је, да је последњи (Карловачки) родослов саставио наш св. владика Максим, но за ту мисао нема никаквог основа. Ја бих рекао, да је исти родослов написао калуђер, који је прошао и познавао српске земље и који је доста начитан био, и то у првој трећини XVI. в. између 1504. и 1520. године. У то доба или мало пред тим постао је или састављен је и прави *летопис* српске господе (као *Сеченички* код Шафарика, около год. 1501., ако се у погледу године можемо ослонити на Шафарика), јер старији српски летописи из XIV. и XV. века, као Копорињски, Пећски, Студенички и Цетињски, могу се назвати само покушаји, чињени, да се састави *летопис* српске господе од Немање па све док је било те господе (најпре од Немање па до последњег Немањића, цара Уроша, после до кончине кнеза Лазара, и најпосле до последњих Деспотовића) Што дакле историјографи наши у XIV. и XV. веку нису били у стању учинити, т. ј. саставити летопис Немањића, то је учињено неко у почетку XVI. или на крају XV. века, то јест саставио је прави летопис и те прве српске господе.

Први они покушаји летописца српскога почињу са „**Повѣсѣ къ кратцѣ сложено бысть**“ и т. д.; засебни родослови почињу са: „**къ кѣменаѣ же она поучителска**“; а *прави* летопис почиње са: „**къ лѣто 6647.—1139. наука се немања господинъ сръблемъ и царьскыхъ лѣтъ 42.**“ Но већ из овог почетка види се, шта и колико вреди тај прави летопис, састављен у Немањићима у почетку XVI. века. Но сада није питање: шта вреде ти познији летописи, већ се пита, шта вреди онај родослов, од којега имамо преписе из XVIII. века, или конкретније, шта вреди Пећски и Трношки (у Гл. V. и XXXII. штампани) родослов српске господе? Као што сам горе споменуо, Хилфердинг је тврдио, *да родослов тај садржи у себи много важних вести, које не подлеже сумњи и које се не налазе у другим српским споменицима, који до нас дођоше*, а ја мислим, да у родослову том нема ни једне, ама ни једне клете вести такове. Састављач тога родослова имао је пред собом: 1. Извод из Бранковићеве кронике и отуд су му године. 2. Читао је и знао је за историју Мавра Орбина у руском преводу, а превод тај штампан је г. *1722*. 3. На једном месту упућује читаоца, *„да изволить прочинкнути въ Мажарском лѣтописи“* (Гл. XXXII. 23.). 4. Знао је за житије св. Саве од Теодосија и Цамблаков живот Стефана Дечанскога; али за родослов Данилов није знао или је само у толико знао за животе Данилове и његових настављача, у колико је за њих гроф Бранковић знао. Но ни Бранковићем ни Мавром Орбином, ни житијама ни летописима није се умео служити, као што треба, нити је свуда разумео своје изворе; једном речи, узимао је грађу с брда и с дола, комбиновао је по свом и написао је родослов из памети и како је умантио, да је где читао или што је чуо казивати. Састављач тога родослова живио је у средини XVIII. века (1740.—1770.) и судећи из онога места, где прича о налажењу мира из гроба св. Симеуна у Студеници (Гласник V. 34.; Гл. XXXII. 20.) рекао бих ја, да је он био калуђер Студенички а новајре да је родослов тај саставно Константин, постриженик и потоњи игуман и архимандрит Студенички, који је у *Пешти* преписивао Бранковићеву кронику, који је имао извод из те кронике и који је сам састављао краће родослове по тој кроници; он је, рекао бих, и у Русији био и научио тамо, како треба писати историју. Но био састављач родослова тога ко му драго, свакако је то најопширији, *али уједно и у сваковрсним погрешкама најобилнији наш родослов*; и ја не могу ни данас да себи објасним, како је г. Ф. Рачки у „Оцени старијих извора наше повести“ могао написати на стр. 155. ове речи: „Али када до сада не имамо такова издања српских летописа, узет ћемо доле наведене летописе онакове, какови јесу с тим додатком, да је од свих Трношки најобширнији и најподеснији, *те би се можебит код критичкога издања могао до г. 1526. ставити за темељ* уз повратак језика српске рецензије, по начелима, по којима је Миклошић израдио своје издање Нестерова летописа руског.“

Па кад је такав тај Трношки (а управо Студенички) родослов, откуд онда у њему „оно лепо, опширно и разложито приповедање о Косовској бици“, којем се г. Јагић негда дивио и дивећи се питао: „Одакле њему толика врлина?“ Допуштам, да родословац наш из XVIII. века лепо и опширно прича о Косовској бици; нећу се препирати ни о том, да ли је приповедање то о Косовској бици баш тако *разложито*, већ само поричем то, „да писцу бијаху при руци такови старији извори, о којима ми данас ништа не знамо“, и сврх тога а од своје стране тврдим, да је састављач тога родослова повест о бици Косовској написао по *Орбину* и *по усменом народном казивању* о боју Косовском.

Хилфердинг је у поменутом горе путопису свом приопштио две повеске или две рапсодије о боју Косовском, записане у Дубровнику 1758. г., на онда вели на стр. 264.: „Такова српска епопеја о Косовскомъ побоишћ. Она совершено сходна по содержанію съ разсказами самихъ Косовскихъ жителей, которые. хотя не поютъ, какъ я сказалъ, пѣсенъ о Милошѣ и Лазарѣ, однако живо представляютъ себѣ ихъ подвиги и ихъ кончину въ томже точно видѣ, какъ народный эпосъ; стало быть, и эпосъ и мѣстные разсказы имѣютъ основаніемъ одно общее преданіе, установившееся въ сербскомъ народѣ. Преданіе это мы находимъ въ самомъ полномъ видѣ въ одной лѣтописи (извѣстной подъ именемъ Трошопской) составленой въ концѣ XVIII. вѣка, на основаніи древнѣйшихъ краткихъ извѣстій, но съ привнесеніемъ къ нимъ записа историческихъ указаній, хранившихся въ народной памяти.“ Споменувајући даље „разказ“ тај српског родословца из XVIII. века, мисли Хилфердинг, да „разказъ этомъ по своей безыскусственной простотѣ и соединенію историческаго характера съ чисто эпическимъ, — можетъ быть прочтенъ съ удовольствіемъ.“ Но то је већ ствар густа, а други млађи Рус, Владимир Качановски, завршује потањи разбор свој тога родослова нашег из XVIII. века (у Славянском Сборнику, том III., стр. 215.) овако: „Въ заключеніе скажемъ, что краткія сербскія лѣтописи имѣютъ больше вѣрности и должны быть пре-

упочтены пространному разсказу Троношской лѣтописи: Троношска лѣтопись передаетъ много частныхъ подробностей, но мы не можемъ отнестись к нимъ всегда съ полнымъ довѣріемъ, ибо своею основою онѣ имѣютъ народное преданіе, уже обставленное въ многомъ признаками легенды.“

(Наставиће се.)

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

ПИШЕ ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

1.) У Rječniku jugoslavenskom у 5. свеску, што га обрадио г. П. Будмани, стоји на стр. 221.: *Dahijnski*. Г. П. Будмани пише *dahijnski*, а Ђ. Даничић пише у истом речнику, у оном делу, што га је он обрадио: *aelinski*. Ђ. Даничић каже под овом речју: „ητο је —ī— сажето —iji — mjesto kojega pišu i ij.“ Али је сад питање, је ли добро, што се пише *аврлијски, дахијски*. Ја мислим, да није добро. Ову ствар сам ја већ додиривао у 12. броју „Стражилова“. Ја сам тамо покушао да кажем, да Вук није имао право, што је писао у: *за Карађорђијна рата, за Пасманџијна времена, Карађорђијн, Пасманџијн*. Кад се на основу од *Карађорђија*, која гласи *Карађорђ-*, дода наставак *ин*, онда добијамо *Карађорђ-ин*. Али се у оваковим речима *ин* радо слива, но што *ј* испадне, те онда добијамо *Карађорђин*. Да *Карађорђин* не треба писати *Карађорђијн* види се, кад се овај облик испореди са облицима, као: *сјајан*, ген. *сјајна, бујан*, ген. *бујна, гојан*, ген. *гојна, достојан*, ген. *достојна*. Кад би се могло изговарати *Карађорђијн*, онда би се могло изговарати и *сјајн, гојн, бујн, достојн* и не би требало оно *а* уметати у номинативу једине. Али пошто се не може изговорити *сјајн, бујн, гојн, достојн*, то се онда не може изговорити ни *Карађорђијн*, него би морао облик *Карађорђијн* у номинативу једине гласити *Карађорђијан*, кад би ономе *ј* било места у *Карађорђијн*, као и у *сјајан, бујан, гојан, достојан*. Што се тиче оваких облика у старом словенском језику, нека читалац види у 12. броју „Стражилова“, што сам тамо казао. Вала дакле писати *Илин, Карађорђин, Марин*, а не *Илијн, Карађорђијн, Маријн*. А кад вала писати *Илин*, онда вала писати ту исту реч тако исто и кад добије још и наставак *ски*, дакле *илински, дахински, делински, кадински, спахински*, а не *илијнски, дахијнски, делијнски, кадијнски, спахијнски*. А друго, кад би било места ономе *ј* у *дахијнски*, онда мислим, да се не би могло изговорити четир конзонанта једно до другога, него би се морало *а* уметнути између *ј* и *н* и морала би та реч гласити *дахијански*, као што и од *Брза Паланка* гласи придев *брзопаланачки*, а не *брзопаланачки*, од *Конавље конавоски* (место *конавоски*, а ово место *конавалски*, где *л* као да је *л* замењено вокалом *о* у облику *конавоски*) а не *конавлски*, од *Јајце јајачки*, а не *јајчки*, од *земља земаљски*, а не *земљски*. За што је Даничић писао *аврлијски, спахијнски, кадијнски*, ја не знам, али мислим, да их је писао из истих разлога, које и ја овде спомињем и са којих се не може писати *аврлијски, дахијнски, спахијнски*. Ја мислим дакле, да је овако писање погрешно. На свега овога могу лако увидити и они, који пишу *Илијћ, Пантелијћ*, да греше, што пишу тако, место *Илић, Пантелић* (*Илиј-ић — Или-ић — Илић; Пантелиј-ић — Пантели-ић — Пантелић*).

2.) У Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika, што издаје југословенска академија а обрађује г. П. Будмани, у 6. свеску, на ст. 242. стоји под *Долманџија*: „samo u jednom primjeru iz 16.vieka pisano ćirilskim slovima.“ Ја мислим, да је боље казати *кириловска слова* него *кирилска*. На речи, које значе имена људи, не додаје се непосредно наставак *ски*, да се добије придев с наставком *ски*, него се додаје прво наставак *ић* или *ја* или *ов* па онда тек наставак *ски*, и. п. *Илински* (Илиј-ин-ски) *месец, Илинске врућине, Митровски* (Митр-ов-ски) *месец, Петровски пост, Петровска недеља, Петровско цвеће, Бурбовски месец, Бурбовска киша, Иваньско цвеће, Никољски* (Никол-ј-ски) *мразови, Јованьски мраз, Јованска мећава*. У оваким речима, које значе имена људска, додаје се прво наставак *ић* или *ов* или *ја*, па онда *ски*, да се добије придев с наставком *ски*. Мени је познат само један придев, којему је додан наставак *ски* непосредно на именицу, која значи име људско, а то је придев *адамски* у *адамско колено*. Кад ово узмемо добро на ум, онда мислим, да ће бити боље *кириловска слова* него *кирилска*, и покојни Ђ. Даничић, ако је где ону реч употребио, онда је употребио *кириловски*, а не *кирилски*, само што у овај мах, кад ово пишем, не могу то потврдити, а није ми ни потребно, јер сам потпуно уверен, да је употребио облик *кириловски*, ако га је где употребио.

3.) Преда мном је књига: *Граматика српскога језика, за народне школе написао Симеун Коњовић. Књига прва. О гласовима и речима. У Новом Саду. Издање књижаре Луке Јоцића и друга. 1888.* Ово је лепа књига, која је написана по методу чувених немачких књижевника у овој струци а на здравој граматичкој основи Ђ. Даничића и Јована Бошко-

вића. Из ове књиге ја видим, да је Симеун Коњевић озбиљан и вредан учитељ, који је и свој матерњи језик — може се рећи — врло добро проучио и ја морам само сажаљевати, да се с његовим библијским приповеткама онако десило, као што сам читао у „Јавору“. Ја ћу из ове књиге неколико речи споменути, које се криво употребљавају. Тако се на сваком скоро страни употребљава *учитељевица* у значењу die Lehrerin. Али *учитељевица* не значи die Lehrerin, него *жена учитељева* ихор magistri. Кад се наставак *ица* дода на посесиван придев, онда добијамо супстантив, који значи оно, што припада оном, што је казано придевом посесивним. Тако је реч *учитељевица* што и *учитељева*, само што је наставком *ица* супстантивована, те значи ихор magistri; *ђаконовица* што и *ђаконова* (жена), само је наставком *ица* супстантивована; *бегов-ица*—жена бегова; *дуждев-ица* ихор ducis Veneti; *банов-ица* ихор bani; *латовљев-ица* ихор portitoris; *генералов-ица* жена генералова; *краљевица* значи управо ихор regis, ма да у Вукову речнику значи што и regina, *краљица*, у стиху: Ја ћу тебе *краљевицу*, где се реч *краљевица* помешала са речју *краљица* по аналогији, због једнакога наставка *ица*. Дакле *учитељевица* не значи die Lehrerin него ихор magistri, а Lehrerin се српски каже *учитељица*. Кад се наставак *ица* дода на супстантив мушкога рода, онда значи таква именица, што јој и основа мушког рода значи, само пренесено на женски род. Тако *невјачица* значи што и *невац*, само је пренесено на женски род наставком *ица*; *берачица* значи што и *берач*, само што је женскога рода; *шиљарица* значи што и *шиљар*, само што је женскога рода; *ногавачица* значи, што значи и *ногавац*, само што је женскога рода. Тако је и *краљица*, *царица*, *пророчица*, *псовачица*, *пријатељица*, па тако и *учитељица* значи што и *учитељ*, само што је женскога рода.

4.) У истој књизи долази реч *двери*, која је ушла из цркве у народ и која има облик руски, за то јој нема места у граматици српској. Кад би било потребе, да ту реч употребљавамо, онда би морала гласити у српском облицу *двари*.

5.) Тако ваља у истој књизи *снуждан* заменити речју *невесео*, јер *снуждан* нема српскога облика и скројена је по руском. Па и *правозастушник* не ваља, као што сам већ више пута говорио у „Стражилову“ о оваким паказама, него баш кад хоћемо ту реч да употребимо, онда мислим, да би требало казати и писати: *правни застушник*. За што пак тако, нека читалац погледи у прећашње бројеве „Стражилова“. На послетку, да споменем још нешто из ове књиге. Тако у њој више пута долази: „*Из прочитаног чланка читаначког.*“ Од речи *читанка* немамо придева, а није нам ни потребан, јер се може лепо казати и: „*из прочитаног чланка у читанци.*“ Овде је писац казао *читаначког* у мислима, да се не огреши о генитив посесиван, кад је без додатка. Али немамо од свакога супстантива придев с наставком *ски*, као што и од *читанке* немамо придева с наставком *ски*, што нам није ни потребно. Код генитива је посесивнога *главно*, да се увек претвара у придев, кад генитив посесиван значи лице и стоји без додатка. Осим тога има неколико придева с наставком *ски*, који долазе од именица, које значе животињу, место и време и које се ваља многим употребљавањем утубити.

КАМЕН МУДРОСТИ.

ИЗВЕО СТЕВАН МИЛОВАНОВ

(Наставак.)

3. Много су дакле приписивали камену мудрости; велика моћ приписана је у њему. Камен је успаван, пробуди га па да видиш чуда. Камен мудрости велико је нешто, зато га и није могао зготовити свако, ал ипак их је било, као што се сами хвале, доста, који су баш знали направити камен тај, само што је ишло врло тешко и с грдном муком.

Сваки, који је нашао камен мудрости, звао се адепт.

Прве алкемисте биле су у старом Египту; томе је доказ то, што је римски цар Диоклецијан спалио године 296. после Христа све мисирске књиге, које су писале о томе, како се злато прави.

Доцније су алкемисте доказивали, с су научили, како се злато прави, од самога бога Хермеса Трисмегиста. Ово је грчко име мисирског бога Тота, а Тот је био бог писмености и учености. У четвртом столећу после Христа учило се чак у школи у Александрији, како се злато добија. Неки писац Демокрит написао је прву књигу о златотворству а после њега рађале се многе још.

Најзећи алкемиста међу првима био је Арапин Абу-Муса Џафар ал-Софи, иначе се зове и Гебер. Он је живео у Севиљи крајем осмога и почетком деветога века и кажу, да је био Грк па је после примио ислам.

Из његових дела може се видити, да је у оно доба главно мишљење владало у кемији, како су ме-

тали сложена тела и како се дају мењати. Он је био, који је рекао, да су металима састојци меркур (жива) и сумпор и да се из метала може од ових састављих делова вадити, колико хоћемо, или им по вољи и додавати а тиме метал потпуно мењати.

У злату је, по Геберу и алкемистама, чиста жива и мало чистог црвеног сумпора; у сребру има опет чисте живе и чистог белог сумпора; у гвожђу је обојега у неком особитом стању, које је налик на земљу. Бакар добија златну боју, кад му се дода цинкова оксида, а у белу боју прелази, кад се помеша са арсеником — зато су у први мах држали, да се бакар тако преобразио у злато и у сребро.

Гебер је као кемичар доста унапредио кемију: металургијом се много бавио; пронашао је неке металне оксиде, сумпорну киселину умео је добијати из стипсе а салитарну из салитре; он је наградио царску водицу, многе соли је такође нашао. У опште има великих заслуга за кемију, поред свега тога, што је он ширио алкемију у Шпанији а она се одатле доцније и сама разишла по целој Европи и скоро по свима људским сталежима.

Прави прелаз алкемије на запад европски био је десетог и једанаестог века, кад су Арапи и Маври увелико већ били у Шпанији. Од њих је примио запад сву науку па и алкемију и примио ју је баш онако, како су и Арапи знали, ал се страст за златом брзо подигла у Европи а тиме процветала и алкемија.

Како су у оно доба ретке биле школе и тешко се у школу ишло, то је тек погдекоји човек научењак био, ал тај је онда знао скоро све науке: био је и богослов и философ. Једно исто име читамо да је радило у више струка, отуд и имамо и међу алкемистама и богослова и философа и у опште учених људи, ал напазимо и на сасвим непозната имена, која су забележена у алкемији.

Врло многи преврtали су и изучавали старе списе из кемије; тражили су по њима ма и трули само какве о златотворству и о камену мудрости. И најмање ситнице биле су за њих важне. По све то не поможе.

Алкемичара беше у 15. веку врло много; све листом одало се алкемији, сви редом хтедоше на лак начин стећи великих новаца.

Многи су терали занат више као варалице и пробисвети, него зато, што су мислили, да је доиста све онако, како говоре и творе. Тако су лаким трудом долазили до имања а варали неуке људе.

Славни схоластичари Алберт Велики и Рогер Бакон веровали су у камен мудрости и били су алкемичари поред остале научености своје. Алберт Велики пао је био већ у сумњу, да је врач и вилоњак, а све због тога, што је врло много знао из кемије и физике и што се бавио алкемијом.

Међу алкемисте од предности долази и знатни лекар Виланова, који је написао преко двадесет списа о алкемији. Најславнији алкемичар тринаестога и четрнаестога века био је Раjмунд Лалус, који је, као што вели, издао пет стотина списа, а сви говоре о алкемији. За њега се приповеда, да је једном приликом пред енглеским краљем Едвардом I. направио од живе комад злата, који је вредио на по милијона форинта.

У петнаестом веку први алкемичар беше бенедиктинац Василије Валентин, који се особито бавио кемијом. Писао је врло много, а у списима му се бори право и истинито испитивање са доста великом, да рекнемо, лудоријом, и на послетку надвлада увек вера у камен мудрости; међутим његови списи пуни су кемијскога знања, тако, да се с њиме не може упоредити ниједан кемичар његових дана.

(Наставиће се.)

КОВЧЕЖИЋ.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Српско народно позориште.) *У прошли уторак 17. о. м. пресла је нити пут овде преко позорнице „Адријена Лекуврерова“ Француза Скриба и Легувеа, а у четвртак 19. о. м. гледали смо као новину лакрдију Француза Лабиша под насловом „Перишонов пут“. Кад већ кажемо, да је лакрдија, то се већ разуме, да је без икакве унутрашње предности. Једина јој је хасна на нашој српској позорници то, што даје Добриновићу обилне прилике, да у пуној светлости прикаже свој еминентан комичарски дар. — У Суботу, на Ваведење, поновљена је била у красном преводу М. П. Шапчанина позоришна игра Еркмана-Шатријана „Завађена браћа“, која је прошлогод са врло леним успехом пређи пут била приказана. Без поговора је и онога пута уз одличне репрезентанте главних лица, уз Миљковића, Лукића, М. Димитријевића, Л. Хаџићеву и Милојевића доказала, да јој је животна снага за позорницу јака и трајна. М. Димитријевић је као Ђорђе Ранцаг после дуже болести први пут ступио на позорницу, те промишљеном својом и нарочито природном игром обрадовао гледаоце, који су пријатељи правог, солидног уметности. — У недељу је био на реду Мите Поповића „Стеван, последњи краљ босански“ са личним напоном Ружићем у наслонској улози.*

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Драгутин С. Милутиновић, професор у великој школи у Београду, разаслао је овај позив: „Историјско дело ослобођења Србије, које је почетком нашег столећа напрнуо један челичан карактер, задахнут светим одушевљењем за идеје човечанства, — несумњиво је најсветлије, а у последњима и најзначајније у целом историјском животу српског народа. Ниједе је српски народ доказао, с коликим фондом животне силе располаже чак и после вишестолетног туђег господарства, које му је и поред свију напора још није могло саломити. Нема сумње, да је опажени делом од епохалне важности по препорођај Србије, извршеним у најтежим приликама, — овај гигантски карактер задужио нестајућу свеколико своје потомство до потомког колена. Њему дакле с правом припада и наша историска захвалност за његов светао и родољубив рад. Једне сатрудних оног великог доба био је залагања од њих, који је, следећи осећају најдубље благодарности, — одао достојну пошту неумрлим делима свога историјског карактера. На дубоко чујни глас пламене песника, — ми је говорио поколењима о бесмртним делима синова Шумадије, описи их тачношћу историјског истоичара. То је био Сима Милутиновић Сарајлија (1791—1847). Као права синеза нојаз са снитро израженом карактеристиком оног узрујаног доба, које је изискивало само дужно поштовање свуда и од свакога, — он је од своје 18. године почео проводити тако буран живот, пун најгрих промена, како једва који од његових савременика. Скромна канцеларија Правителствујућнчеа Совјета, мирна предаваоница велике школе, четни логори, војводски чадори, владичанске канцеларије, бојно дубланско поље, подуважено разбојиште, господарски конаци, тихи простори цетињског и острошког манастира, узрујане кафанске камсуре, умирене шуме шумадијске, — били су поље, на коме је радио Милутиновић са једнаким одушевљењем, а вера своју девиза: Себ' прегорев највише се може. Разна положаја, које је Милутиновић заузимао за преко 59 година у служби српских интереса по Србији и Црној Гори, дали су му ретку прилику или сам да посматрања веома важне послове, или да тек таких послова на непосредне блиске посматра, или најпосле да се о равноју њиховом из прве руке извести. Овоме су јамачно много приномогла још и бавбројна познанства, па и интимни односаји са најважнијим личностима, са којима је Милутиновић имао свакојаких у својој административној, просветној, војној и политичкој служби. Зато је он и могао сполнно видети, чути, знати па и урадити. Већи део свега тога Милутиновић није нонеровно своме шкљењу, него је и написао. Његови разни списи, ма како се иначе по облику цењили, сачували су још и до данас са своје садржине несторну предност за Срнство. Сиеци Милутиновићеви, који су печатани по Лајпцигу, Будиму, Цетињу и Београду било засебно, било по часописима, постали су прилог књижевне ретковсти. Да бих подмирио једну потребу српске књижевности, а и да бих дао прилику нашем карактеру, да се упозна са великим делима својих предака, — ја, као једини законити наследник Милутиновићев, отпочињем прнпочатавати скупљене списе његове. Међу већ печатаним списима биће додата, осим пужних коментара и регистара, и једна описарна биографнја Милутиновићева са нових гледишта. Ну ће но још неупотребљеним изворима једна од најознатијих наших литерар-историка написати. Дело ово литерарно предузеће напрнуо савремено и уз свест признатих српских писаца.* — Овом гласу ће се на дело обрадовати сва пријатеља српске књиге. Крајње је време, да се једаред нашао који, да изда и дела тога најбољајнијег песника песи. периоде пре Бранка. Само бисмо умоворили и на то, да се јави што пре и цена и програм, по коме ће се дела та издати.

— Управни одбор уједињене омладине у Србији јавља, да је наумио да покрене нов часопис за науку, књижевност и друштвени живот. Лист ће се звати „Омладина“ и доносиће 1. расправе, које ће обилато претресати сполне догађаје и прилике, које могу бити од нопольа или неполоьа утицаја по наш народни и економски живот; 2. чланке, који ће редовно пратити сваки покрет, сваку кавзаљу појаву Срнства или Србије; 3. расправе (студије), чланке, мемоаре) у којима ће се претресати са најчешћом објективношћу и са што већом ерудицијом јавни живот Србије и српских покрајина указујући све мане и недостатке њезине и наносећи пут, којим га ваља окрекути, па да Срнство одмах, очигледне и одговорне своме задатку; 4. расправе, које ће пратити суврсмене покрете и резултате науке најнапајајућих по нас; 5. песме, које сваје вранце и покрећу на племенити рад и усавршавање; 6. белетристичке слике домаће и стране; 7. критички преглед књижевних појава код нас и на страни; 8. редовна месечни преглед — домаћи и спољни; 9. радове, у којима ће се поклањати пажња положају радника и сељака; и 10. у опште све радове, који би унутрашњом предношћу својом били добар ва књижевност српску. „Омладина“ ће излазити два пут месечно: сваког 15-ог и 30-ог у месецу на три штампана табака велике осмине у повезу. Први број изаћи ће 30-ог новембра т. г. Цена је на годину за све српске земље 12 динара. Претплату ваља слати на друштвеног благајника госп. Ник. П. Михајловића, трговца у Београду код краљ. шпаре, а писма и рукописе на уредништво „Омладине“ на вел. пијаци.

— С. М. Протић превео је суврсмену приповетку из руског живота, од Б. Р. В.: „Ко је крив?...“ У њој је, као што преводилац вели, најстарији покрет руске омладине. Преводилац напаша, да је потребно, да се што боље познајемо с прилнкама руског народа, који је, вели, у многим особинама сличан живоуу нашег народа. И ми идемо за тим, да се што боље познамо с друштвеним и културним прилнкама словенских братских нам народа. На е тога препоручујемо и овај превод, тим пре, што преводилац, као што сам вели, није радио на своју руку, него у договору с многим пријатељима. Назеравајући да даде у штампу, понуда на претплату. Књига ће нзаћи 9—10 штампаних табака средње осмине, а стоји 1 динар. Скупљачи добиће на сваких 10 књига по једну за дар. Претплату ваља слати господину Стојану М. Протићу, сарадннку „Одјека“, у Београд (Кастриотова улица, бр. 10.

— У „Видеду“ (бр. 176.—178.) превео је Св. М. Јакшић приповетку новелисте америчкога писца Брета Харта: „Епизода из живота једнога коцкара“.

САДРЖАЈ: Све сам знао! Приповетка из сеоског живота. Написао Илија И. Вукићевић. — † Стојану Милосављевићу српском правнику. Песма Лазе Секулића. — На смрт. (Наставак.) — Покајница. (Бугарски.) Превео Благоје Брашчић. — Бура у планстрини. (Свршетак.) — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Бранич српскога јевика. — Кајсе мудрости. (Наставак.) — Ковчежић. Поворите и уметност. — Књижевне белешке.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 49. У НОВОМ САДУ 3. ДЕЦЕМБРА 1887. ГОД. III.

СВЕ САМ ЗНАШ!

ПРИПОВЕТКА ИЗ СЕОСКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО ИЛИЈА Н. ВУКИЋЕВИЋ.

(Наставак.)

Већ зашли у зиму у велико. Седили ми једне ноћи, па нас топлина запарила: нити дремамо, нит смо будни, а згодно нам је, — што но кажу, раскокали се. Нана седи с нама, а мало, мало, па уздахне, или сакрије главу, да јој лице не видимо. Види се, сузу гута, да нас не цвели Чим она тако, зна се, да тужи за ба́том.

— Ти си волела ба́ту? — питам је ја.

— Много, рано, — каже она.

— А он умрьо, је л? — пита је мали Јова.

— Умрьо, голубе, — одзива се нана тужно.

— А боловао? — опет ја.

— Ко, рано? — прену се она.

— Ба́та.

— Ба . . . ба — расцика се мала Деса, па докопа руком своју ножицу и поче да се игра, а непрестано шушка: »Ба . . . ба . . . ба . . .«

— Кажи: на-на, — почнем ја да је учим.

— Ба-ба, — као да одговара и још много њеним језиком, да је човек угризе од милоште.

— На-на, — опет ја.

— На — отеже она, па се заигра.

Нана прену из мисли:

— Да лежете, — рече.

— А бабо у механи? — питам је ја.

— У механи.

Нана намести Десу, а и Јова леже, а ја, к'о маторац, хоћу да дочекам баба. У соби се ћути . . . Ја се скоро успавао, а нана, да жмури, бих рекао, спава.

Не знам, за колико ми тако седесмо, док бабо удари на врата, те се ја расаних.

Уђе он. Очи му светлије, а поглед блажи, — сјајан, чисто блешти, бркове завио, као да их је увоштио, а уста развукао, као да се смеши.

— Помоз' Бог! — рече, а глас му као свила мек.

Нана га отпоздрави, па пође, да му вечеру донесе.

— Зар ти седиш? — окрете се мени.

— Седим.

Он ме дохвати за раме, па ме повуче к себи, и поче да ме тапка по леђима. Дотлен никад.

— Хоћеш ли, — вели, — у школу?

Као да ме посече.

— Не ћу, — рекох.

— Мораћеш, те како, . . . ако се може да те оставе за до године.

Ја заћутах. Нана му изнесе јело. Видим лепо, како се међу њима нешто пречи, те их раздваја. Кад што једно другом кажу, као да се преко зида разговарају. Нити она мења глас, нит он.

Те ноћи спивам ја, као да се Драгојло Марин попео на звонару, па се с ње развикао... а глас му пун и крупан, као највећег звона. Мучим се, . . . да ми је, да ме се окане. Ал што се ја више упињем, да му се уклоним, глас му све јачи. Ја се мучих, мучих, па кад не би вајде, ја да викнем, да ћућути, па се тргох.

Бабо нешто гласно говори, готово се развикао, а нана као окамењена.

— Не заборављам ја кућу, — вели бабо. — Шта вам је мало? Ако немаш дрва, реци; ако немаш брашна, реци. Шта то има да се тужиш? К'о шта ја то радим? Зар мислиш,

немам ја образа, ил сам последњи човек у селу? . . . Шта ћу ја, што нисам као газда Вељко? А што сам се заузео за сироту, севан је. Грешим ли ја? Јес', . . . а што свет говори, . . . шта ћу му ја? Немо̂ ти тако . . . Горе ми ти чиниш но све село . . .

Зло време на пољу, а распра у кући. Тако ми зазимисмо.

Како зими има мање рада за кућу, а оно има више у кући. Где је жена сама, бо'ме није јој лако издржати. Што се пре могло урадити у авлији, или ма где, сад се мора под кровом. Па, не знам, наиђе један празник: спремај све; за други све из нова. Ту је слава, ту Божић. А сав посао окоми се на жене.

Бабо виде, где се нана много мучи у раду. Ил се њему ражали, ил што је тако хтео, рече јој, да би узео неку жену, да јој помаже.

— Не бих, — рече нана, — била с раскида.

— Па и за децу би се боље бринула.

— Јес!

— Не знам, где бих нашао жену . . . Оно, што их има за нас, већ су у кућама . . . Ја . . . коју бих, то . . .

— Не знам за Персу? — каже нана.

— Код Бурјана је.

— Готово и нема жена.

Бабо се замислио, па тек, као да се сети:

— Ето, Савка нема рада, а, веле, зорли се мучи.

Нана се намргоди.

— Немо̂ ни њу, — рече.

— А што не би? — пита бабо.

Нана ошута. Рекла би му много што-шта, али нит јој је до говора, нит је њему вредно за то говорити.

— А што њу? — опет бабо.

— Моћи ћу ја и сама, — каже нана.

Бабо виде, шта је.

— Е, вала, — рече, — ја проживех с тобом толико, а не познаде ме. Зар бих ја своју кућу осрамотио? Или сам ваљда ослепио, те не бих видео, да има чега. Криво ће ми бити.

— Па ако има друга? — рече нана.

— Нема, велим . . . А, овај . . . јес' то . . . Договорићемо се.

Тешко да се договарали; како он рече, тако је и било. Не само за то, за свашта је он био господар. Није му то ни била махна.

Једне вечери доведе бабо Савку у нашу кућу. Нану није те ноћи ни видела, ни ми њу.

Свану јутро, а ми се зором пробудили, и знамо, да је Савка у нашој кући, па некако бојажљиво извиримо, да би је видели. Бабо отишао послом својим, па ми, као и увек, остали, а сад као још и госта да имамо.

Нана што први пут прође мимо њу, а после све на друга врата, да не би била близу ње.

Знам ја долазиле су жене нама и да помажу, долазили су и гости, ал да је икад овако било, — никад!

Ваљда се њој досади нако стојећи, па се завуче у своју собу, и док бабо не дође, не изађе.

Тако се Савка уведе у нашу кућу. Испрва за јелом каже јој отац: »Једи!« Или: »Узми то.«

А она к'о нека варошанка:

— Нека, хвала! — А успија се, чини се оволишна.

Једном бабо казао у разговору, да му је да има рена; иште му, вели, срце. Нана заборавила. Грдан посао био, па смела с ума. Кад дошао бабо, а он мало и весео, и весело каже:

— Дај саде рена.

Нана се пљесну.

— Заборавила сам, — рече.

— Их, болан, а ја већ сладио, — каже бабо.

Савка се диже у кујну, па изнесе пола чиније рена. Она то истругла.

Једном нана рекла бабу:

— Требало би ми мало очајнице, да пијем. Има у Јакова; ако ти буде уз пут, сврати и узми.

Док бабо отишао, а Савка донела од некуд читаву киту.

— Узела сам ја, — вели, — од баба-Драгиње.

Нана јој прими; ал што смисли, не промени.

Ја пролазно поред Бурјанова шљивика. Да провучем кроз стругу, а грана ми дохвати памуклију, те подера. Кажем нани, да ми окрпи.

— Хоћу, рано, чим узмогнем.

Ја, како легао, оставио памуклију на бањак. Кад сутра, а она зашивена, да се једва познаје закрпа.

— Зар ти то сашио? — зачуди се нана, кад ме виде.

— Нисам ја, . . . мора да се ти шалиш.

Нана ме погледа.

— Нисам ни ја, — рече.

Ја се замислих.

— Мора да је ова, — па показах на Савкину собу.

Нана не рече ни речи.

Мора да се она потужила бабу, како јој нана не вели ништа, те као да џабе једе паш хлеб. Он једном казао пред свима, да ваља нешто урадити; а да сама нана ради, пала би.

Каменог је срца била нана. Целог дана не стаде, ал одржа, нит оној рече: »Помози.« Кад пред мрак, ваљаде је ухвати студ онако уморну, или јој се једнако; тек је спопаде нека напаст, да лепо хтеде жена да заковрне. Само се докопа за груди, па без гласа паде на постељу.

Ми деца у дреку. И сам не знам, како ми у онај час дође да зовем баба. Још ми горе, што би с њиме. Кад му рекох, а он дође, као да је, боже прости, полудео. Наже кући као махнит.

Виде ме плачног тета Биса, па јој пао у очи, те ме запита. Кад јој рекох, отрча к нама.

Бабо стао више напе, а отворио око, што се може дићи трепавица — разрогачен. Гледа тако у нану, као да би јој муку примио или бол задржао.

Нана кратко дише, а час по час дохвати се за груди.

— У Злоту, — рече Биса, — има једна жена, што лечи. Иди за њу.

— Бабо је погледа, и као да је није чуо.

— Иди, — опет рече Биса, — за Мару гатару.

Бабо патури вес више на чело, па изађе. И за мало, па што коњи могу потрчати, оде у Злот.

Тета Биса се забави нешто око напе. Раскопча јој јелек и отпусти јој пас; поче јој превлачити пальцима по челу, а све нешто шапуће . . . Женска посла! (Свршиће се.)

НА СМРТ.

ЦРТА ИЗ СРПСКО-БУГАРСКОГ РАТА.

НАПИСАО ВЕЉО М. МИЉКОВИЋ.

(Наставак.)

IV.

Село Н. остало је готово пусто. Само ћ̀ато и још неколико бадавација ликују, и хвале бога, што нису и они позвани.

У кући Радојевој некако је мрачно, пусто. Све ћути, све се клања један другога; нека тајна туга моја их, но нико неће са истином на среду.

— Ово јест, да је девојка његова, но он треба и то да зна, да ме је у срце загризао са оном поточаром, па нек моли он мене, мене, јакако! . . .

И дубоко се замисли.

Жена му је ћутала, познала је на мужу, да га нека грижа гризе, да се бори нечим, па је чекала.

Уздахнуше заједно и ућуташе обоје.

Са огњишта се извијале варнице и церовина је пуцкарала, на пољу је мрак, па и „шарго“ пуштен са ланца и он се ућутао . . . све је ћутало . . .

* * *

— Ах, нано, нано, не пристоји се, знам, да ти вако зборим; ама ту, (показа на груди) ту хоће нешто да ме угуши . . . да ме умори . . . . и бризну у плач. — — —

— Ма чу ли ме, Вилотије, — рећи ће мати Радина своме мужу. — Баш ми је некако тешко . . . оно, ја видим, да и тебе баш није топло око срца . . . но, дед да се продиванимо мало и срцем и од срца.

— Па, ну, дивани.

— Знаш, — оно: Радоје наш оде —

— Оде, ја . . . протепа Вилотије.

— Ej, ej, па Бог свети зна, дал ћемо га икада још и видити . . .

— Бх . . . бх . . . искашља се Вилотије, па да би сакрио очи од жене, окрете се огњишту и штапом га потаче.

Наста тишина.

— Оно, ја не знам, дал ти рече што, пре но што отиђе?

— Јок! Ништа.

— Е, е . . . Ама, обегенисао, бога ми, ону лепу Смиљану на —

— Не збори више о том! Видиш, први сам у селу ја, ја, ја! . . . Е па, што ћ̀ да идем ја да молакам?

Смиља се наслонила на мајчину груд, па је дрхтала сва.

— Е, ћерко, ћерко! Ја што ћу ти ја? Од мене ти благослова, ама ћаћко, што ће он? . . .

— Ада, што се не мири, да од Бога нађе?

— Е, што? Дед, кажи ми? Знам ли ја?

— Он, оде, нано, Раде оде, па можда ће га прво тане . . . ух, нано! . . .

— Де, де, лудо моја, ене, како ти то баш знаш! Ама, неће то бити ништа, веруј ми . . . А кад се врне, нагнаћу ја мога, те ће бити сватова.

— Дао би Бог! . . .

Ниш!

Имам ли довољно снаге да опишем ово опште познато историјско место? Ову варош, за коју се зна од толико и толико векова!

Велика је то варош, кроз срце њено, кроз средину Ниша јури мутна Нишава, као да хоће својом брзином да спере и најмању успомену на становника њена, на — Турчина! Хита, да остане чиста, бистра, светла, — српска!

Крај саме Нишаве, на десној јој обали, светли се поновљени дворац првог српског краља. Пред њим, око њега и преко у граду полегла сила војска.

— Ено краља! — привикну један војник.

И доиста, то беше краљ. Навукао прост шињел, шајкачу капу натукао на главу, а преко шињела блиста му се сабља бојна. Тако је хитао дворцу своме, а народ је кликтао од уживања, видећи свога господара овако за бој приправна.

Пило се и певало. Ложиле се ватре, и чекала се заповест: где ће се и куда ће се?

— Ма, чујеш, Радоје, ми све некако велимо: неће бити ништа? Ја што ли се вуку они топови, што она, да ти кажем, муниција и тајни? Ја ти кажем, биће вала окршаја, те још каква! . . .

— Па и ође, Стојо; е па и нек буде вала; ја, сваки хоће своје, па и ми, брате, наше!

— Ама, ово јест, што кажеш, само знаш . . . . ка . . . зима је, мајку му . . . па . . .

— „Мирно!“ — чу се команда.

Поскакаше сви. Стависше се у фронт.

Командант на коњу са ађутантом дојезди. У руци носи хартију.

— У име Његовог Величанства краља!

Трубе засвираше, а добоши ударише „пред прса.“

— К рамену! Нед-перси!

„Прокламација!“

„Војници и т. д.“

Командант је читао прокламацију краљеву, где се описује историјско непријатељство Бугара према Србији, где они газе уговоре, где упадају мучки и разбојнички у српске крајеве, и где се најзад објављује рат Бугарској!

Опет се заорише трубе и затутњише добоши! . . .

Нареди се, да се зором крене ка бугарској граници.

Еле, сад се све од једном знало!

— Ама зар на Бугаре, бог ти душа? А што би ми тамо?! — питали су један другог.

— Што! На баклаву нећемо!

— Деде, Радоје, да те виђу и овде, какав си јунак мајчин, — пецну Ранко Радоја.

— И овде, вала, бољи од тебе, као и тамо и свуд — одговори му Радоје.

— Ене! . . . Е нека, нека, видићемо и то.

— На видићемо, вала.

*

Ужасан прасак! . . . Не види се прст пред оком од силна дима! Битка је то љута на „Три уши“.

Борба, крвава борба, траје већ пуна два сахата.

Навалују Бугари сном силом, а оно мало војске одбија их, и чека потпоре, но ње нема!

Много их је мртвих и рањених и са једне и са друге стране.

Ранко је био непрестано иза Радоја, који се као бесан тукао и налетао, као да му је жао, што једним метком не може све непријатеље да потамани.

Ранко је меркао нешто из потаје већ доста одавно.

У сред битке, у сред праске и како се почело одступати, — јер Бугари са надмоћнијом силом грунуше, — цикну Радоје и ухвати се за леву руку.

— Помагај! . . .

Пакосни се смех осу по танким уснама Ранковим.

— Ене, где ми мрче свест . . . ходи, брате . . . Никога! . . . Ранко, ти си ту, придржи ме, брате, и поведи мало, — мукао је Радоје, а сав је обливен крвљу, ноге му посрћу.

— До врага! — и окрете се да иде.

— На зар можеш сад да ме оставиш?! Никога ти не убих . . . а ово је за Србију . . .

— То је тане за тебе, а ја те уверих, да умем добро да пишаним . . . ето и Бугара! — И брзо одјури са трупама, што су одступале.

— Он! . . . Зар он! . . . — задрхта Радоје, поклизну и стрмекну се низ брдо, те се докотрља до поточића једног.

Халакање разјарених Бугара све се више чуло.

Радоје од жеље да остане жив, од жеље за осветом, дође себи, изнуче шарпије и увоштена платна, те мало зубима, мало десном руком, привеза рану и крв заустави.

Упути се потоком, но ту нагази на десетак Бугара, који га нападну и поведу као роба.

Радоје је дошао у стан Бугара. Ту је било више Срба̂ља.

Да не би на Србе трошили храну и стражу, осуде њих, а и Радоја на смрт.

Тешко им беше. Сваки се сети свога најдражега; сваки се сети и најмање ситнице из детињства свога на све до данас; неко се сети мајке, неко брата, сеје, љубе, оца . . . али напшто све то, кад је оно све било па и прошло, и никад се вратити неће! . . .

* * *

Ранко је побегао из команде и кришом се дошуњао у село. Потражио је прво ћату.

— До ђавола! А откуд ти тако, човече?! — уплаши се ћата, кад виде Ранка.

— Пст! ћути . . .

— Како: ћути!

— ћути, кажем ти, на мах ћеш све знати.

Увукоше се у ћатину собу, и седоше, а свећу не упалише.

— Збори, збори!

— Побегао сам!

— Шта болан? Шта?!

— Побегао сам! . . .

— Издајство отечества, или бегство из бојних редова, казни се по §. 53. смрћу . . . ето шта ти каже закон! Бежи патраг, несретниче!

— Е, шта ти мени закон! Чуј ме. Дал могу са Смиљом говорити?

— Бог и душа, знаћу село да те вежемо.

— Кога?

— На тебе!

— Јел мене?

— Тебе, тебе, ја!

— Еве ти! — и показа му лакат, а исука грдан нож, од кога ћату у мал капља не удари.

— Деде, вежи ме, — и тресну врх од ножа у ћатин сто, ћата уздрхта, а нож оста забоден у столу. — Него ћеш да ми пошљеш Смиљу, разумеш ли ме. ћато, мој будући зете, бре! Јал ћеш ми ју послат, јал' ћу те ко пиле приклат овим ножем!

— На, добро . . . добро . . .

— Одмах, ћато . . . на мах . . .

— Хоћу . . . идем, де.

— Ej, не можеш тако! Него прво чуј! Ако ма где зуцнеш што, ако те змија печи те речеш и једну реч о мени ма коме, прво губиш Лепосаву, а друго губиш и живот, а знај вала, да ћу те пратит, видићу што чиниш, па онда . . .

— Вала нећу, веруј . . . ух, како бих то теби учинио, да од бога нађеш, — промуца ћата на поље вратима, напна их, а ноге су му клецале од страха. Изађе напоље, па још не може људски да корача, све му се чини, да несретни Ранко са оним ужасним измахнутим ножем иде за њим.

Најзад се окрете два три пута, па кад виде, да никога нема, он онда стругну, као да га сто Турака гоне. Право одјури кметовој кући, а кад баш пред врата дође, учини му се, да га онај велики нож стиже и удари, па тресну колики је дуг и јакуку као човек, који издише.

Брзо се отворише врата и момци кметови сунуше патраг од страха, видећи „господина ћату“ онако испруђена пред вратима . . . (Свршиће се.)

ПРОМЕТЕЈ.

ГРЧКИ МИТ.

НАПИСАО А. ДИГАСИЊСКИ.

I.

Народу је моме владала страшна тама. Народ је дрхтао од ужаса пред светлошћу. Као хијенска стада свршавали су у ноћно доба мала дела. Јауци несрећних и рика злочиначка разлегала се по пећинама и шумама. Увек сам видео у тога рода мрачна лица, дивље погледе, руке жељне братоубиства. Ужас им је прибијао крила, кад рујна зора на истоку огласи бели данак. А кад сунце божанским лицем погледа по земљи, угледа каљуге крви и остатке пира канибалског. Цело се створење радовало и живело у зрачној светлости дневној, а само је тај род проклињао живодавну светлост. У заман сам гласом војводским проклињао гнусност њихову и будио витешки дух. Ронтале су дивље гомиле, шкргут зуба и бурна поруга од свуда ми претила. Почеше ме мрзити. Оцеви су и мајке поклапаној деци приповедали о мени, као о срамотном узроку гнева небеског, који кара род човечији.

И ја, који сам тај род из блата створио, имађах у њему страшнијега душманина од свију створења на земљи! . . . И опет не беше у души мојој отровне жрњице. Као уметник, марадох да љубим своје дело, једини чин живота, пупога борбе. На сам с поноситим челом, уцвељеним срцем прелетао горе и долине, размишљавајући, како бих усавршио створена човека; запиткивао сам природу за савет и добио сам страшан одговор: »Човеку није дано савршенство на земљи! Само је онај, који громовима влада на сводовима небесним, свемоћни и премудри Див.« Беше то грозан удар за мене. Хучно море, бијући запенушеним валима о обалу, као да се ругало мојој немоћи. Мртва стена, која удара челом у облаке, изгледала ми је куд и камо више дело него ти људи, покривени бледилом, попијени страстима и грешни. Шуме и зелене луке, препуњене тичијим певањем, провејане дахом љубавним, напојиле дух мој страшном завишћу . . . Како то?

планух немоћан и очајан. Дакле је моје дело ништавије од свега на свету? Горе и од саме земље, од које сам га начинио?

Спустила се ноћ без звезда. Уморан од премишљања и борбе са самим собом, збацим с плећа лавовску кожу, прострем је по голој стени и легнем, да отпочинем. Али зар могох заспати, ја, Прометеј, отац мога несрећнога, ма и злога рода?... И тада ми је пламтило чело, а срце је јасно куцало. Мислио сам и осећао за њих,.. Загледао се укоченим очима у небо, а мисао сам управио к Диву. Мисао беше брза као муња, врела као бурни громови, и ја је намерих у небо... Не знађах тада, да Титан мишљу може бити страшан боговима и да његови земаљски громови могу растрескати дворе Олимпске. Махом се навукоше густи облаци горски и ја угледах у валима њиховим узвишено лице самога краља Дива. Беше леп, страшан величанственошћу гнева и срџбе. Пурпурна црвен и златни пламенови ударише у мене с те дивне главе; ал не оборих очију, јер ме још и тада жешће палила моја рођена мисао, него та ватра... Загледах се у очи тога божанства и познадох његову величину; уразумех, да му је светлост даје, да из тога огња великога, иза те светлости бескрајне ништа више нема, чим би се оно разликовало од мене... Ха! — повиках, — да ми је мишица брата Атланта, који по твојој заповести, велики Диве, свет држи на силним плећима својим, украдо бих ти те жарке луче и људе бих изједначио с боговима...

Тада ми Див проговори гласом тако страшним, да се затресе стена, на којој сам почивао... Наумих, да будем противник приличан владару громовском; за то, ма да се све тресло око мене од препасти, ма да су мује његових погледа прелиле свет на широко и заслениле ми очи, заповедио сам трепавицама, да се не мичу, а срцу, да буде мирно...

Слушао сам виску упрепаштења, крику ужаса и јеку молитава, што их је род мој дизао, кајући се пред громовником. Слушао сам, на жалост, како, проклињући мене, призивају у помоћ Дива, да осветну своју казну спусти на моју главу, да ме уништи... И ја не задрхтах! Он је претио, зинарао у заман, називајући ме кукавним прашком; страшно казном и позивао, да се покорим. Њиних тада, сетивши се свога достојанства, и тако јунаштво овлада мноме, така се снага разигра у мојој души, да се Див сакри за облаке и одонде поће сипати своје претње.

Уразумех сада, да се с боговима мора мегдан поделити, да се човек усавршн. Али и он увиде, ако му Титан мегдан заказе, да не ће друкчије погинути, осим на венцима тријумфалним.

И оружа руке браће моје буздованима и конопцима, а срце им задахну мишљу братоубиства.

— Богохулниче! — викали су, гонећи ме без престанка. — На нас навлачиш казну и сумњу; тричавом буном земљу заражаваш... Покори се, принеси жртву, Див ће ти опростити, богом ће те учинити, заслужићеш бесмртну хвалу и славу; иначе мораш погинути, као презрен злочинац.

Насмејао се од тешка зла, кад им се стадох подругивати и исмевати их, говорећи: »Ко богове на мегдан позива, тај не дрхће пред слугама и пузавцима.«

Сам самац на целој земљи, напуштен, наумих, да поделим најзад последњи бој, да отмем Диву силу његову, да ограбим величанство светлости. да му престо вргнем на земљу, а на престо да посадим човека.

Двоумљења и тајана не беше сад више у мојој души, као онда. Ваљало је само учинити дело, које би дорасло идеји.

II.

Има на дебелом мору острво Лемнос, према Тенеду, чувено са божанских басана. Онде, вели, отисну Див на земљу упорна анђела, који паде с неба, заходу сунчеву, носећи свету небеске искре. Седох у трошну лађу, па се пустих на пучину. И ту ми милост Дивова не би на руци. Мотала ме бура тамо и овамо и једва тешком муком приспех обали оне земље, у којој гостољубни народ радо прима изгнанике олимпске, проклетнике и осуђенике великога краља громовника. Мисао моја дуго ми не даде одмора, борба са Олимпљанином силовито ми кипела у грудима, а нада у препорођење рода јасно светлила преда мном, показујући ми непрестано високи циљ прогнаничког тумарања.

Сећам се — беше ноћ, све живо као да је поверило санку муке и бриге животне. Те се ноћи манух почивка, пратећи одушевљење своје мисли. Побегох у пустињу, где ни виђање дивљега звера, ни шуштање крила тичјих не буни тишине. О, како поносит бејах тада, што сам ја први у крају, на који Бог само с

висине гледати може!... Колико ми је снаге придошло у тај мах, колико сам бесмртности осетио у себи, то не могу речима исказати. Из себе самога црпао сам у тај мах све осећаје, јер бејах иза света и тек сам са собом... Мени, Титану, учини се, да небо у крузи звезданој сагиба чело преда мном; под лаком стопом не осећах земље, а мој дах као да носи свету плодовиту снагу. Махом угледах пред собом небо, светлошћу преливено; пламене ватре бесно сукћу горе; сика муња шуји страшно унаоколо; по некад громови пресеку просторије; земља дрхће и јечи, а одјеци се разбијају о љуте стене.

— Дакле, ту је тајна ризница Дивова, — помислим у себи, — ту је врело његове моћи, којом он земљу окива!... Ја сам пред капијом свију сила његових; а ако дух мој победи, однећу божански плен и луче светлости разгонићу по целој земљи, колико је дуга и широка! Тада ћеш, о Дive, видети, како си немоћан!

Пођох, и први пут се нађох у крају вечне светлости, огња. Искре и пламенови ударају са свију страна на мене; небо ми се учини бледо и без боје поред тих зрака од светлости... Задржах дисање у грудима, да ме хучни громови не чују... Ја сам Диву крао највећу његову тајну, откидао му жезло власти и писам задрхтао... Сам је огањ осећао, да се светотатска рука за њега маша, пекао ме бесно, хтео да ме спали у свом светом жару.

Из ждрела Мосихлоса захитих једну прегршт две... Хтео бих целу гору пожара да понесем своме народу.

С тим драгоценим благом вратим се журно у луку, где ме је трошна лађа чекала, а њу запљускују бујни вали. Чудо дивно, море, као да ми част ода, погнуло поносита плећа и пође брзо да гони моју лађу. Ветри ме понеше лако, пријазно. Ја бејах тада нешто више, него Титан; бејах навесник и почетник огња, посланик светлости међу људе.

Искрцах се у тамном крају своме и почех потпаљивати обилате ватре. Из мрачних пећина промоли се мрка лица; с неповерењем погледаху на мене и на огањ, који беше до тада повластица Дивова. Полако се расветлише лица, почеше с поузданьем гледати на тајну, дојако недокучену. Поседаше људи око огња; беше им топло, мило, махом им огањ прониче груди. Зачуо сам из уста им прве речи љубави и благослова. Тада с тријумфом погледах на небеса, срећом мојом испуних васцијону и ускликнух: »Огањ је међу људима! Он већ више не ће угасити; он ће их учинити јачима од богова.«

Речи моје чуо је свесилни.

III.

Часа не почасише, већ се одмах сложише и склепташе ме највише силе, пограбише и одвукоше у мрачну околицу кавкаску. Дивља је то гора, гола, маховина се само по њој шири, хладна, клизава, као да су је змије слином измастиле. Ту отпочињу са мном божански најамник. Страшне ми окове ударе око чланака и узе ме мањем прикивати уза стену. Свршивши посао, на ме сама с застребовима и орловима, тако очи у очи небу, остави у тој пустињи.

Лежах разапет и прикован, поваљен на леђа, згрчене носнице и отворена ока. А Див у погоди и бури, дању и ноћу срећан гледаше на моју муку. Не понизих се у болу, ни једним шкргутом зуби не одадох, шта трпим.

Он се слади мојом муком, јер је побеђен. А ја му презривим погледом обилато отплаћујем своје болове.

Тада се са врх горе одазва крештаво грактање орлово; на големим крилима ноће кружити надамном, управљајући у моје груди дивљи поглед, страшни кљун и канџе.

Спустио се ту на срце, а срце куца таким јунаштвом мученичким, да орао задрхта и не сметде одмах да ме дирне. На погледа на ме црна тичурина силовитим, дивљим погледом, хтеде да ме уплаши. Приметих у срцу његову незасићењу жеђ крвопијску, познадох Дивова целата и пресекох га презорним погледом. Подсмехнух му се подругљивим речима, а ове распалише беснило његово.

Прискочи и поче ме кљувати.

Слушам, како кљуца кљуном, слушам, како цепа раздерано тело моје и како ми бризга крв; осећам махните болове, а са њих ми кањама цури зној по челу. И не отворих уста својих, да јаукнем, да се пожалим.

Проведох тако дан, а добри Див учини свемоћи својом, да ми се тело зацели. И срце би опет цело.

Једва зора заруди, а крвождна тичурина опет се појави; дође, да ми чупа кљуном утробу моју, да се напоји топле крви. И сваки дан се то понавља без престанка... Живим, препорађам се, да опет на ново трпим. И не могу се исходити својих мука, јер данас раскидано срце, сутра ми опет нарасте.

Знам, да Дива вреља мој понос, и мило ми је, што му задајем осетљиве ране. Ох, и он трпи страшно! . . .

Ја му трујем величину и славу без мере. Један слаб јаук, мала жалба, спровели би на мене извор милости божје и среће.

Увек ћу тако живети и трпети, — мишљах увек у себи, — да му пркосим, да му се ругам.

Много је часова протекло у вечност, живео сам, трпео сам. И кад год ме свесилни господар светски запита из висине:

— Докле ћеш тако трпети? — он очекује одговор: — Док ми не опростиш!

А ја му одговарам: — Док ти не погинем!

*

С пољског превео **Рајко.**

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Осим тога Студеничкога (Пећскога, Дечанског, Троношког) родослова из XVIII. века зна се за други „родослов или историју српске господе“ из истога века, који је штампан у XXI. књизи Гласника. Родослов тај нашао је код *архимандрита Константина*, пострижника Студеничкога, и преписао га г. 1764. у Врднику проигуман Врднички Стефан Зорановић; и тај препис приредио је за штампу г. Панта Срећковић.

Родослов тај управо је изведен из кронике грофа Бранковића, али се у изводу том *о бољу на Косову* (стр. 258.—260.) не прича по Бранковићу, већ по општој оној повести или причи о кнезу Лазару, која је у првој половини XVIII. века по поменкама састављена и већ неколико пути у наше дане печатана (критичко издање те повести или тога житија кнеза Лазара поглавито из народнога причања и казивања а за народ уделешога, наћи ће читалац у X. књизи „Starina“, што их издаје југославенска академија у Загребу. То је издање од Стојана Новаковића.)

Сличан том Врдничком изводу био је и онај „српски манускрипат“, по ком је Павао Јулинац саставио и г. 1765. издао краткое введеніе во історію славено-сербскаго народа. Но најстарији извод из Бранковићеве кронике налази се у другом једном рукопису манастира Врдника, и тај извод „чрьтао“ је г. 1704. у Будимској варошн јак Велько Поповић, „отьчьством же отъ блъгарскіе земли, отъ мѣста Кратова.“

Но ни у том Вељковом изводу ни у Рајићевом препису извода тога Бранковићеве кронике од 13. окт. 1759. није Бранковићево казивање о бољу Косовском замењено оном пучком причом, за коју је и Рајић знао, и коју он у историји својој, довршеној г. 1768., помиње. Шта вреде дакле оба та родослова — то јест и онај Студенички (Троношки) и онај Врднички (Пантин) родослов — за повест, — наравно критичку повест, јер некритичка повест не вреди ништа — о бољу на Косову? И према казаном о оба та родослова српска може ли одговор на питање то гласити друкчије, разма, да родослови ти из XVIII. века вреде за поменуту повест онолико, колико извори њихови, из којих су они црпали, вреде; а вредност тих њихових или управо њиховог извора, — да не кажем баш да је — 0, мала је, јако је малена.

У LXIV. књизи а на страни 312. Гласника пеко је пресудно изрекао: „да летовничари XVI., XVII. и XVIII. века немају никакве вредности за суђење о догађајима XIV. века.“

Шта мислиш, читаоче — не смем да ти кажем *драги* читаоче! а још мање да те интерпелујем са: Србине брате и српски сиг ! јер се то не дошада једном господину плити погоспођеном брату, који је данас сушта озбиљност те не трпи „ни ласкања ни мазења“ — шта мислиш дакле, пуки чтиоче, ко је то рекао? и еда ли си икада и у сну помишљао, да такву пресудну изреку о вредности летовничара и родословаца наших из XVI., XVII. и XVIII. века може изрећи познати нам с друге стране г. Панта Срећковић? Јест истина, читаоче мој! То је рекао и написао г. Панта године 1885. И сазнавши то не од другог кога, већ баш од мене, знам, да ћеш се самном заједно радовати, што је једва једанпут увидио и изрекао то г. Панта; и знам, да ћеш се још већма радовати ако не остане на самој тој избаченој теоријској изреци, већ ако одјако и у практици г. Панта поступи према тој својој изреци, јер дојако је Троношки родослов као „*старосвѣтна* књига папа“ много важио у очима и пред лицем Пантиним. Но то је било, било и не мора увек бити истина, што се каже: „што дикла навикла, то невеста не одвиче“: данас се ја у једној тачци а наиме у погледу вредности родословаца наших из XVIII. века са г. Пантом Срећковићем из Београда потпуно слажем те поново кажем, да родослови ти за суђење о Косовској битци и о оном, што је битци претхо-

дило, — као о догађајима XIV. века — *немају никакве вредности.*

То каже г. Панта и што г. Панта каже, то ја понављам! И сад прихвативши руку Пантину и здруживши се с Пантом, сад ћемо заједнички да се одупремо и заједнички да нападнемо на све, који се још држе Троношца и онога другога Пантиног родословца односно онога пучкога причања о свађи кћери Лазаревих а жена Вука Бранковића и Милоша Обилића, и зашто је Вук омрзнуо на Милоша и стао га опадати код кнеза, и о вечери под шатором кнежевим у очи Видова дне и како је кнез наздравио Милошу и шта је Милош одговорио на ту кнежеву здравицу и с ким је отишао у турски табор и шта је рекао Милош цару Мурату итд. итд.

И како ћемо само ћући у главу поборнике тих пучких прича и причалица о боју Косовском! Ми ћемо им просто казати и доказати, да о овој свађи и наставној омрази између оба зета Лазарева и о вечери кнежевој и о здравицама под шатором кнежевим итд. итд. пишу само родословци и састављачи житија кнеза Лазара из XVIII. века, но да о свему томе и за све то Константин философ, родом Бугарин, који је написао житије сина Лазарева, Деспота Стефана године 1430/1. и летописци наши из XV. века ништа не знају, а пошто за све оно, о чем летописци XVIII. века знају причати, летописци из XV. века не знају, и то нам летописци XVIII. века казују и саопштавају само приче о догађају г. 1389., а те лепо смишљене приче не заслужују никакве вере и данашњи писац повести о боју на Косову не може се служити тим лепо смишљеним причама.

Но Бог зна, да ли ће г. Панта истрајати у тој борби са поборницима пучких лепо смишљених прича о боју Косовском, да л се неће показати он, што је изреком оном напустио Троношца и друге старостављене књиге наше из XVI., XVII. и XVIII. века, те мене у сред љуте борбе против истинитости тих повесничких извора из XVI., XVII. и XVIII. века изневерити ме и оставити сама на разбојишту и у даљем боју са црним Бугарима?

Но о том, шта ће и како ће бити и да л ће Панта имати нетље да уз мене и у борби против поборника „народног предања“ остане на бојишу, на коју је г. 1885. стао, нећу сад да мислим и размишљам, јер још писам ни с прегледом извора за повест о Косовском боју готов.

До сад сам расматрао и понешто претресао само наше *домаће* изворе о боју Косовском, и расматрајући и разбирајући те наше повесне изворе уверио сам се, да, кад би само на њих били ограничени, не би никако могли написати и колко толико подробну повест о том тако важном догађају у старијој српској историји.

Ваља ми се дакле осврнути и на другу страну а наиме 1. на *византијске* историјске писце XV. века, а све у надежди, да ћемо може бити у њима наћи подробније а вере достојно казивање о догађају, којега су последнице и Византинци осетили. Од позната три грчка кроничара у XV. веку помиње *Ђорђе Франџес* (бивши протовестијар последњег грчког цара у Цариграду, који је кроницу списао г. 1478,) само с две три речи (кн. I. гл. XXVI. у Бонском издању стр. 81.) да је Мурат цар пошао с војском на деспота Лазара, српског господара, да га је победио и војску му расуо, но да је на послетку од Лазара преваром и лукавством убијен — tandem a Lazaro dolo necatus est.“

Други грчки кроничар *Јован Дука* (после пада Цариграда склонио се он на острво Митиленско (Лесбос) и слан је више пути од господара тога острва Гателузија на порту цареву 1454.—1462.) написао је у својој византијској историји (15. и 16. страна Бон. издања) о боју између Мурата и Лазара нешто више, и његово казивање сложе се у главном с казивањем нашег Константина философа. И Дука каже, да је неки *јако благородан, млад храбар и смијон Србин* из српске војске као пребег отишао у турску војску и казавши, рад шта је пребегао и да има нешто тајно цару да каже, пуштен је пред цара; но приближив се цару удари ножем цара у прси и зада му смртну рану, а његова оружници и чувари цареви на комаде исеку. Паше и везири, који се ту десише, даду направити шатор посред разбоја, те полумртва Мурата склоне под шатор; и као да се никаква пресећа није догодила, врате се као бесни пси у убојне редове те наставе бој. Срби пак, не знајући, шта је млади онај јунак урадио и сретно извршио и како су Турци падом цара оштећени, но мислећи да је извршни онај војвода, не извршивши намере своје узалуд погинуо, клонуше духом те се млитаво и као преплашени одупирали, и с тога Турци одрже победу. Лазар би с многим велможама и војводама ухваћен и под шатором, где се Мурат с душом бори, погубљен. А о свему томе пису Турци ни на десном, којим је старији Муратов син Саучије (Sabucius) ни на левом крилу, којим је Бајазит заповедао, ништа знали: in postrema quippe acie pugnatum erat. Ток по свршеном боју позову везира Бајазита и кажу му, шта се догодило, а он поручи старијем брату Саучију, да по очевој заповести дође к њему на договор; који, кад дође, буде ухваћен и ослепљен те Бајазит постане султан. —

Толико је знао и написао Дука, по времену нај-

ближи нашем Константину. — премда он не помиње места, где се био тај бој, нити каже, како се звало поље то, на којем се био бој између турскога цара Мурата и „српскога краља Лазара, сина краља Стефана“, како га Дука назива.

У трећег грчког писца, познатог нам већ *Лаоника Халкокондила*, који је — кажу — још око г. 1490. био жив, има две верзије о смрти Муратовој: турска и грчка.

Турци кажу — пише Лаоник на стр. 53. своје турске историје — да је Амурат, бој бијући с Лазаром, нагнао овога да бежи, и у живом гоњењу натрапа на Србина пешака, који не узмаче, већ. окренув се, копљем проди Амурата, од које ране умре. Но Грци, вели Лаоник на стр. 54., дрчније о том причају, а наиме, да Мурат није у бој и гоњење непријатеља пао, већ да је још прије него што ће се бој отпочети, напредан један јунак, по имену Милош (*Μίλοϊς*) затекао се, да ће он, ако му Лазар даде, што је захтевао, отићи у турски стан и убити цара Мурата. Мурат, мислећи. да му долази он као пребег, заповеди, да га одмах пусте пред-а-њ; а Милош дошавши близу цара, који је опасан и спреман за бој стајао, пусти копље и убије цара, али и сам тамо, борећи се храбро, падне. За тим — продужује Лаоник на стр. 58. и 59. грчко казивање — везири проглаше Најазита, млађег сина Муратовог за султана; а овај, смакнувши брата Јагупа отпочне битку и разбије и победи Србе и сврх тога убије у бој српскога господара. — Но Турци говоре, да победу ту није одржао Најазит, већ Амурат, и да је он српскога кнеза у бој убио.

Лаоник сам не каже, која од те две верзије више заслужује вере, но чуди се само, како је Србин могао потећи и управити копље цару у прси, а да га нико од цареваца не заустави — и како је могао Најазит — но ја не разумем разлога другој сумњи Лаониковој. нити је много стало до тога разлога.

Турска повест од Лаоника допире до г. 1463. и ако је он не много касније писао, онда је Лаоник први по времену, који је знао и записао име онога благородног и верног господину свом јунака српског, који је убио турског цара Мурата. Лаоник је и то знао, да се поље оно, на којем се то догодило, зове *поље Косово и да је оно у Пришатинској хори иλιτι облαсτи.*

Наш *Константин* философ и грчки писци *Дука* и *Лаоник* — то су ти, брате Србине, најстарији писци, и поштo других нема, сада први извори за повест о бој на Косову!

Леп су то писци! Какви су ми и то писци! Та једни и жалосни су то писци, који не знају ни за вечеру кнежеву, ни за здравицу кнежеву; ни ко је заповедао на десном, ко ли на левом крилу хришћанске војске; и који ни то не знају, да је проклети Вук Бранковић издао и изневерио Србина, таста и цара Лазара; а да то није учинио Вук, да би Србин зацело победио Турчина.

Не љути се, брате Србине! И ти немаш права, да се љутиш или да ти је жао на Грке и Бугаре, што не причају ништа о оној „матери беде“, о вечери кнежевој, и о издаји Вука Бранковића на Косову. Пре би се могао и имао право жалити на твоје старе: оне логотете и писаре, на владике и игумне, на дворске протопопе и калуђере у царским задужбинама, који живеше у оно доба, — живеше а не оставише ти у цароставној књизи записано све, што је нужно да знаш о бој и о оном, што је претходило бој на Косову; и шта је радио кнез Лазар и ко је дошао у помоћ кнезу Лазару; и ко је био војвода Милош, и како се понео господин Вук Бранковић? Што таквог потанког описа боја Косовскога од савременика нема, за то се не можеш ни жалити на Грке и Бугаре, већ криви твоје старе или твоју худу срећу, која те прати од искона твога до данас! Та кажи ми само, молим те, шта би ти о твом „највећем, најмудријем и најјуначнијем владаоцу“ из твојих рођених повесних извора знао, и који је Србин једну једину од толиких његових битака с Грцима и Турцима и одржану над њима победу потање написао и изложио? „Превисоки Стефан цар родио се г. 1312. и био је најпре краљ, а покоривши грчку земљу, постави се царем у њој г. 1348. Он је прославио своје отачаство, распространио и раширио српску земљу, покоривши околне народе, **„δράσι κλέους καὶ νίκαι τοῖς“** — ето шта ти је и колико ти је записао твој најстарији летописац о ратовима и победама твог најсилнијег владаоца, твога цара Душана! Та ни то није забележио најстарији тај летописац твој, где, на којем месту се преставио и испустио душу Душан цар, већ је забележио и казао само место: **„ἐξέβη πο σκοπιανῶν πρὸς ἕσπεραν ἔλαιε πόρτι στο.“** — те данашњи твоји писци (в. Српску Историју за нижу основну школу од Јоксима Ст. Марковића, писара мин. просвете, III. издање. Београд 1887.) пишући насумце веле, да је Душан умрло „у *селу Деволи*, недалеко (зар?) од Цариграда.“ — Не љути се дакле — и опет ти кажем — на Грке, већ буди задовољан и на оном, што су они поменули, и што је један од њих поименце поменуо *Милоша* јунака, и да је српски јунак тај извршио *„ἔργον κάλλιστον δὴ τῶν πάλαι γεγονότων.“*

А ако си нестрпељив, српски сине, и не можеш да спокојно чекаш, док срећом којом не дођемо до обилатијих каквих *латинских или турских повесничких извора* о бој на Косову, а ти можеш

међу тим и док мени не стигну из Новога Сада ти обилати турски повеснички извори — читати и проучавати из књиге „Слике из српске историје од Стојана Бошковића, ново прегледано издање, у Београду 1882.“, IV. и V. слику, или још боље *праву путничку слику*, коју је наш г. Панта 1. Августа г. 1873. са Звечана нацртао а г. 1875. у XLII. књизи Гласника издао. Те слике писане су и намењене су теби — то је „штиво“ таман за тебе, српски сине! Читај и уживај, крепи се и јачај и знањем, да „Косово још освећено није“, понављај завет старијих осветника а садашњих филистара, и — горе од филистара, — и спремај се, да будеш ти тај осветник твојом мишицом и твојом снагом!

(Наставиће се.)

КАМЕН МУДРОСТИ.

ИЗВЕО СТЕВАН МИЛОВАНОВ

(Наставак.)

4. Валентин се може узети као последњи алкемичар од науке, јер већ Парацелзус после њега није чист алкемичар, већ више нагиње јатрокемичарима или кемијатрицима, који веле и доказују, да кемији није главни задатак, како ће се злато правити, већ како ће се зготовљати што бољи лекови и лекарије. Шта више, Парацелзуса смемо узети као оснивача оваке школе јатрокемичарске.

Сви други алкемичари, и старији и млађи, нису ништа друго, него прости пробисвети и варалице, који се алкемијом бавили баш као каквим занатом; или су од вароши до вароши, од села до села, те варањем хлебац заслуживали.

Особито су страдали од таквих надри-алкемичара великаши и кнезови, јер се такви алкемичари знали додворити час овоме час ономе кнезу и владару.

Овакі алкемичари од заната и варања правили су, по Шмидлеру, понајвише злато овако: у суду су топили олово, па га мешали штапићем, који је шупаљ био, а у њему ситно злато; доле је задњивен штапић воском, да злато не испадне; кад се меша, восак се отопи и злато изађе из штапа. Олово се дуго меша и јако грије, па тако испари, а доле остане мало злата. Други су носили са собом разне спојеве са златом, па су их кришом мешали у отопљен метал, који је тако често мењао боју.

Међу алкемичарима споминье се много неки Бутлер, који је био ирски племић, лечник и алкемиста. Исти Бутлер, приповеда негда славни лекар ван-Хелмонт, био је једаред затворен са неким калуђером, који је добио црвени оток.*) Бутлер му даде да лиже неки жут а шупљикаст камен, који је мирисао као упржена со. Калуђер се за један сат излечио, ма да је опасно било. Хелмонту је у то доба неки непријатељ му дао отрова, који споро ради а слаби, зато он пошље до Бутлера и замоли помоћи. Бутлер умочи камен у зејтин и пошље зејтин болеснику, да се маже њиме. Хелмонту није ово истина помогло ал је мазање зејтином излечило његову жену од отока на обе ноге исто тако и послужитељку им од црвеног отока; некој удовици, којој су обе руке узете биле, помогло је такође. Хелмонт је пак морао зејтин пити, па се опростио болести. Кад је ван Хелмонт Бутлеру захвалио и молио тога камена, добио је врло мало од њега и с њиме је живу претворио у злато. Хелмонт наводи ово на три места и отприлике овим речма: Да има камена, који злато прави а о чему је велика препирка, морам и сам рећи и тврдити, јер сам добио од њега и пробао правити. Камен тај опипао сам својим рукама неколико пута а својим очима видео, како је од обичне живе, која је хиљадама тежа била од камена, доиста постало злато. Прашак је био боје као шафран, врло тежак а сијао се као стакло, кад се крупно утуца. Од прашка сам добио тек $^1/_4$ грана или $^1/_{2400}$ дела унције, завио сам га у восак, да га не би расула угљена пара, те бацио у тигањицу, у којој је врло но фунте живе а баш сам је из дућана донео. Сместа је почело прскати и жива се стврдла као погача и то на топлоти, која је виша од оне, где се олово топи. Сад сам ватру подстакао дуваљем и отопио метал. Кад сам изручио, добио сам осам унција врло чистог злата; из тога се види, да је један гран оваког прашка доста, па да 19200 грана живе претвори у злато.

Ван Хелмонт је пробао исто и доцније, како он каже, с другим прашком, који је после добио, и баш пред многи сведоци, па му лепо испало за руком, зато се тако радовао, да је од радости сину своме на крштењу, име дао Меркурије, јер елемент меркурије био је патрон алкемистама.

Бутлер сам био је родом од кнезова Армонд, много је путовао и у Африци научио, како се метали преображују. Кад се вратио у Енглеску, био је од утицаја на двору Јакова I. и није тајао ништа од своје алкемистичке вештине. Неки лечник хтео је, да научи од Бутлера, како се злато прави,

*) Gaea 1887. 205.

зато стане код њега у службу, ал је Бутлер био опрезан, те је радио свој посао у закључаној соби. Једаред пошље Бутлер слугу, да купи олова и живе; слуга пак уместо да послуша, а он се увуче у собу до Бутлерове радионице, да вреба, шта ће Бутлер радити. Лечник је у овој соби пробушио зид на таком месту, где се не би могло видети а он да све види у другој соби, те се сад почне певати на столицу но она се преврне, Бутлер чује лупу, дотрчи у другу собу и хтео је бог-ме пробуразити прислушкивала; овај међутим побегне и изда Бутлера, да прави рђав посао. Бутлера истина затворе одмах али га брзо и пусте, пошто су му кућу преметали па нигде нису машине нашли него шта више четрдесет фунти чистог злата у плочама. Међутим је Бутлер ипак побегао из Енглеске и доцније је био убијен. Хелмонт наводи, да је Бутлеров камен био вредан 200.000 фунти злата.

5. Бутлеров камен, као што се види, био је и лековит и златотвор, но највећу пример, где је био само златотворан.*) О овоме приповеда Хелвеције, лечник принца од Оранје.

Године 1666. дође к Хелвецију неки странац, по изгледу биће да је из северне Холандије, и каже, да се рад с њиме упознати и разговорити о mysterio philosophico, јер је Хелвеције јавно приповедао, како сумња у то. У разговору се изда странац, да он има де камен мудрости, и то три тешка комада а сваки је велик као орах и да су код њега у кутији од слонове кости. Он је, вели странац, дао и своме утоститељу да види, и човек је држао ваљда четврт сата у рукама камен, веровао је, да је донета то камен мудрости, желио је, да добије мало, напослетку се захвално и вратио тужним и жалостивим срцем ово благо над благом. Хелвеције замоли такође странца, да му даде ради вечите успомене само мало, тако бар велико као зрно од коријандера, ал странац изусти, да то никад не може бити, не тога ради, што је скупо, него што би било каквог другог поклетка. Сад заиста гост, има ли где год соба ал да нема прозора са улице, Хелвеције га одведе у таку собу, где странац покаже пет, као тањир великих комада злата, које је вештачки направљено а после их је у недрима. После се још разговарали и странац је непрестано сладио Хелвецију, како је то добро имати камен мудрости. Напослетку обећа, да ће доћи после три недеље, онда ће показати и свакојаке вештине у ватри и затим оде.

После три недеље дошао је странац доиста и позвао је Хелвеција у шетњу, којој се Хелвеције баш обрадовао, јер се надао, да ће бити који корак ближе цели својој. Каже Хелвеције, како је странца молио, да му покаже што о промењивању метала, како га је звао, да с њим руча и да код њега преноћи, како га је молио и молио, ал све беше бадава, странац је био непоколебљив. Напослетку га је лепо молио Хелвеције, кад му је већ ваљда с неба забрањено, да говори штогод о својој вештини, а оно да му даде бар толико од камена, колико је доста да четир грана олова претвори у злато. Сад се нешто умилостивио странац те Хелвецију дао зрно као у репе. Овоме је било то врло мало, на што странац узме и то патраг на уместо да даде више, као што се Хелвецију надао, он одкрха и од оног малог, те још мање пружи Хелвецију. Кад је Хелвеције рекао, да је то мало за четир грана олова, одвратио је странац, да сме узети и по унце олова па и нешто више. Хелвеције је сад ноктом оценио нешто мало, скупио на артњу те бацио у отопљено олово, но олово није прешло у злато него је сво разбачено било. Кад је лупу чуо странац, рекао је, да би Хелвеције вештије крао него што тинктуру употребљава; пара од олова не подноси камен мудрости, него треба га завити у восак те бацити на растопљено олово. Странац је обећао Хелвецију, да ће идућег дана доћи те показати, како се метали преображују, осим тога говорио је радозналом слушаоцу и о томе, како се справља камен мудрости, ал је врло слабо тачно говорио, те га слушалац није ни разумео. Ко сутра дан није дошао него странац, међутим је послао човека, да се извини другим пословима и да каже, е ће после подне доћи. Кад после подне а њега опет нема но није се ни извинио. Хелвеције је чекао до пола осам и онда је већ почео сумњати, да је истина, што је странац приповедао, међутим је дошла жена Хелвецијева, те је хтела да одмах пробају, јер иначе не би могла целу ноћ спавати. Хелвеције сам одлагао је до сутра ал опет као муж и ради мира морао је попустити својој жени. Сад се даду на посао. Хелвецијев син наложи ватру, Хелвеције приправи шест драхми олова а жена му опет замота у куглицу од воска мало само камена мудрости. Кад се олово отопило а жена камен мудрости па у олово с њим. Камен је у добро затвореној шерпељици већ своје учинио; било је истина пуштања и пуцкања ал се ипак све олово за четврт часа претворило у најбоље злато. И Хелвеције и сви око њега зачуде се јако, скупе злато па још са опако врућим уграво на код златара, да га испита. Златар каже, да је најчистије злато под небом и нудио је Хелвецију педесет форинта по унцији.

Тако приповеда лекар на наставља, кад би ту било каква ђаволства, могли би се надати, да ће сутра бити што друго од злата, ал злато је остало

*) Kopp I. 84.; Gaea 1887. 206.

злато. Многи су долазили и гледали, па чак и људи од струке.

Као што је овај пример, имамо их и других много; било је и новаца од злата, које се добило од других метала а помоћу камена мудрости. У општем злата оваког било је много и свуда ал никад се није дознало, откуд камена мудрости и како се справља; све је доносио тако по неки странац, за кога није нико знао, ко је ни одакле је, а како се прави камен мудрости, није никоме опет приповедао нити икога научио.

Шта више странце адепте су и тражили, испитивали су и награде само, да се јаве, и опет није ништа учињено. Цар Фердинанд III. расписао је 1648. године награду од сто иљада талира, ако се јави онај, који је дао некоме Рихтхаузну црвени прашак, а овај цару и цар преобразио живу у злато. Но, ал ко би за сто иљада талира продао мудрост своју, камен свој!

6. Ради савршеније слике о варанцијама златотворца, нека драги читаоци прочитају и ово:

Савременик Бетгера, о коме ћу доцније коју рећи, био је неки Манојло Цетана. Цетана је био син простих родитеља ал је инак играо као алкемиста важну улогу. Он се вукао по многим дворовима свога доба, тако у Монакову, у Бечу и у Берлину. О њему опширно приповеда Коп у својој Алкемији.*) Као што сам Манојло, иначе конте де Руђеро, приповеда, напао је он 1695. или коју годину пре у Италији приличне благо а то је законао неки непознат алкемичар заједно са упутством, како се прави камен мудрости. Међутим други кажу, да није тако било, него да је исти конте некаквим путем дошао до приличне порције препарата, који је кадар био направити злато или макар само и сребро. У истини ће најпре бити, да је исти Руђеро скривио штогод у својој домовини на бегетао у Шпанију у Мадрид, где је својим алкемичарским радњама пред непријатељима и иначе испит полагао, но зацело је и тамо што учинио, те му је јавно пребацивано. Он је међутим нешт био и добро је оперирао, јер га је баварски посланик у Мадриду позвао, да иде ка курфирштву Максимилијану II. Емануилу од Баварске, који је тада био генерал-гувернер у шпанској Низоземској и у Брислу живео. Које препоруком од посланика а које и вештином својом тако се адепт Руђеро додворио кнезу, да га је кнез наименовао обриштаром једне пешачке регименте, генералним фелдцајгмајстором, фелдмаршалом па и титуларним командантом монаковским и државним саветником а осим свега добио је силан новац унапред, да прави у великом камен мудрости. Дуго је време конте вукао за нос кнеза, напослетку је видео, е је већ време, да бежи. Неколико пута већ стругнуо је био, ал несретно, јер су га ухватили, те на њега строжије пазити почели, напослетку га окриве као праву варалицу и одведу у Баварску у замак један и затворе, где је провео шест година дана. Како се ове тавнице опростио, не зна се баш поуздано, но године 1704. видимо ми грофа Руђера у Бечу. Ту је правио злато пред многим кавалерима и најзио се у службу Леополда I. са масном платом па и опет добио доста новаца, да направи камен мудрости. Но још није ни направио камен а умре Леополд, те му обуставе плату и шта више позову га на одговор. Ово је уздрмало његов положај ал пробисвет и варалица и ту се знао помоћи: додворио се опет курфирштву Јовану Вилхелму пфалачком, који се тада бавио у Бечу а адепт га обрлатио, како ће моћи злато правити.

Но шта је било, не зна се, ал је наш вештак идуће године био већ у Берлину и препоручивао се краљу Фридриху I. Краљ је био раскошан, злата му требало, па је скоро једва дочекао адепта, који је овде до пословетка зло прошао. У почетку је ишло све лепо и красно; адепт се показао пред једним такође алкемичарем, Диплом, који је сам био страстан алкемичар, те се баш и хвалио, како је у почетку 18. столећа случајно нешто направио, што је исто утицаја било, као и камен мудрости, ал доцније никад да тако што начини. Пред истим Диплом полагао је грофе Руђеро испит. Кад је Дипел дошао у походе грофу, дрхтао је овај, као што Дипел наводи, међутим је испак пред Диплом претворио седам фунти живе у чисто чистацко сребро, затим је опет пред краљем, наследником престолним и другом високом господштином претворио читаву фунту живе у злато, исто толико живе у сребро а угрејану плочу бакарну до поле у злато. Краљу је дао петнаест гранова белога прашка, који сребро прави, а четир грана од црвеног прашка, којим се злато добија; поред свега обећао је, да ће краљу за два месеца начинити 7 лоти белог препарата а 8 лоти опет црвеног а тиме ће се моћи добити које сребра а које злата пуних шест милијона талира.

Јако су га због тог одликовали. Он је доиста почео и радити, но међутим је више показивао народу своје вештине, нег што се бринуо да испуни краљу задану реч. После неколико недеља био је зловољан и незадовољан, као да му се нешто није учинило, ал шта би то било и шта би му се могло поклонити, њему, такоме вештаку — ко би то знао? Краљ му је послао на то дванаест боца старога француског вина, ал то све није помогло нити је умилостивило адепта. Шта више, оканио се сасвим зано-

*) I., стр. 134.; Gaea 1887. 302.

чета посла те је, сигурно као увод у већи пут, путовао једанпут у Хилдесхајм, а други пут у Штетин тек онако, да га време прође. Да златну бубицу мало ублаже, писао му је сам краљ, послао му своју краљевску слику у самим бриљантима и наименовао га за генералмајора артиљеријског.

Доиста дође адепт опет у Берлин, но уместо да начињен камен мудрости даде, искао је он педесет иљада талира у име трошка, хтео је затим продати своју пештину за округлу своту, тражио је накнаду у трошковима, које је имао у Берлину, напослетку је молио иљаду дуката као предујам за пут у Италију. Сад су већ попреко гледали у вештака, а кад скоро у исто доба дођоше писма и од кнеза фалачког и из Беча, која су опширније говорила о адепту, сумња је већ готова била. Уз то се није испунило ово, што је Руџер рекао, како се прави камен мудрости, јер су краљевски комесари сасвим по рецепту његову радили, па камен мудрости нису никако могли добити; заједно је дакле адепт нешто затајао. Почеше због тога са вештаком мало озбиљније разговарати, зато ти он стругне у Хамбург. Међутим га ухвате и донесу у град Кистрин. И овде нису га сасвим оставили, јер кад је он изјавио, да у граду не може ништа да ради, преведу га поново у Берлин и ту су га чували, но не баш јако. Адепт обећа, да ће сад марљиво радити, те је, како кажу, и сад 32 марке живе претворио у сребро, а 40 лоти живе опет у злато, на инак је зато напао и пута и начина, како ће умаћи у Франкфурт на Мајни. Одатле га опет допрате у Кистрин, добро затворе и почну гонити, да дану реч испуни. Он није могао то урадити, те пошто се тако уверe, да је адепт проста скитница и варалица, наложе му процес на врат те га крајем августа 1709. године и обесе на вешалих, а обленили су их златом, које је он начинио био.

Тако је радио и тако је прошао овај славни алкемичар, ал зато инак није ни он справио камен мудрости.

(Сремске сн.)

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(Двадесетогодишњицу професоровања у великој школи у Београду) прославили су, као што читамо у „Новој Уставности“, професори Коста Алковић и Димитрије Нешић 1. новембра о. год. Цењени и уважавајући њихов рад у школи и на науци, њихови другови, професори у вел. школи, састали се тог дана у 11 сахата пре подне у згради велике школе на су одатле сви заједно отишли г.г. Нешићу и Алковићу и честитали им тај одиста у нас редак догађај: извршене 25 година у професоровању у великој школи. И ми придружујући се честиткама њиховим, желимо слављеницима дуг живот и добро здравље.

(Певачко друштво „Обилић“.) Академичко певачко друштво у Београду решило је, да уз досадашњ свој назив дода још и „Обилић“. Обилић Милош је био јунак на мачу, али, као што песма народна каже, и кицу је патичио. Угледало се и певачко друштво на њега! — У истом скупу изабрана је и нова друштвена управа: за председника др. Л. Докић, за потпредседника: правник Јован Јовановић, за благајника: философ Мил. Мићић, за деловођу: философ Хајнрих Лилер, за књижничара: правник Коста Јанковић, за одборнике: Јеврем Утргнић, Милан Драгутиновић, Спасија Радовић и Јова Милановић.

(Одбор задужбине Илије Коларца у Београду) прередио је 8. нов. на дан крсног имена покојникова добротвору народном Илији Милосављевићу Коларцу и жени му Синђелији у „Грађанској касини“ годишњи помен. После освећења подаце и опеватегичког помена, прочитао је председник извештај о стању задужбина Коларчених од 1. нов прошле године до 1. нов. о. г. Одбор је држао, по том извештају, за то време 9 састанака, на којима је расправљао и посвршавао разна питања и послове задужбинске. Основна је главница порасла преко 60.000 динара, тако да ће се до године накупити један милион динара задужбинске главнице (универзитетска и књижевне). О пилиевном фонду штампана је прошле године приповетка „Омер Челебија“ од М. Ђ. Милићевића у 1000 комада. Професору Вл. Карићу издато је 2000 дин. у помоћ за израду слика његова дела „Србије“. Једном књижевном подузећу, које шири српску мисао и осећање, притекло се у помоћ с 1000 динара.

(Друштво светог Саве). Ма да се примиче крају тек пра година тога друштва, види се јасно, да је друштво и за то кратко време доста учинило. На првом се месту може тврдити, да је друштвеним радом већ и за ово кратко време доста живо разбуђена и приличано потхрањена српска мисао и свест о народности у свима готово српским крајевима. То се доказује, прво, доста великом и живом преписком, коју је друштво имало с родољубима на разних српских крајева; друго, повећаном тражњом и отварањем народних школа у местима, која су, особито у последње време, била изложена јаком противничком ровењу; и треће, оном љубављу и жељу, којом су примана и тражена сва друштвена издања и други списи, којима је друштво у овој години располагало. Повећаних издатака на давање путнога трошка народним учитељима, притицање у помоћ пострадалима родољубима, откључавање родољубивих списа, повећавање друштвених списа, на израђивање дипломе за чланове утемељаче, и т. д., било је у овој години на близо 24.000 динара. Књига својих и откључених друштво је у овој години растурило по Србији на 20.000 примерака, од чега највећи број долази на прву књигу „Српства“ и другу књигу друштвеног извештаја, а за тим на прву књигу Вукових „Српских народних песама“, Тајландијеву „Србију у XIX. веку“, итд. И на послетку се може поменути, да је друштво испратило осим прилога и поклона срп. правосл. општини у Требињу 4740, а срп. правосл. општини у

Бошњу (у Хрватској) 618 динара као помоћ за подизање народних богомоља. — Главни одбор новина свагога Србина, да се уђише на члана тога по Сриетво сказоносногa Друштва св. Саве. „Као год што је пре године и по дана свима српским родољубима била јасна потреба, да се Друштво светог Саве оснује, тако исто је сада правом Србину и света и највећа дужност радити што живље и што више на том, да друштво и даље напредује, да после прног одушевљења и напочетог рада не клоне и ни у чем не попусти, него да још већу снагу, још обилатију радњу развије. С тога, надајући се, да ће, како сви појединци друштвени чланови тако и сва друга српски родољуби, обилно схватити значај друштвеногa рада по интересе васцелога Сриетва, главни одбор Друштва св. Саве моли у прном реду све друштвене пододборе и поверенике, а за тим и све друге друштвене пријатеље, да се живо и својски зауме око прикупљања чланова за другу годину и око прибављања друштвених чланова свих редова. Награду за уложен труд наћи ће, поред захвалности свију оних, којима је друштвена помоћ најпотребнија, у свести, да ће мисао духовнога јединетва свега српског народа бити савршен чин у сваној нам будућности.“ — Ниште се од свакога Србина, да покаже и на делу, да је Србин. На ту ваше не треба говора ни препоруке за честито Друштво св. Саве. Чланова има у тешељача, који, једаред за свагда или у четири годишња оброка, плаше 50 фор., редовних, који плаћају годишње 2 ф. 50 новч., и помагача, који плаћају годишње по 1 фор., а сви имају једнака права.

(Певачка заједница). Певачке дружине Даворје, академијска Обилић, радничка, типографска Јакшић и омладинска Слога, — све у Београду основале су на састанку 16. вош. заједницу ради његовања и ширења српске песме и свирке. У привременa одбор изабран је за председника Таса Богдановић, председнике Даворја, а за подседову Јаков Јелисавчић, подседова Слоге. Изабран је уски одбор, да изради устав заједнице, у који је ушло осим поменуте двојице још по један заступник поменутих певачких дружина. Одлучено је, да се двнесетгодишњица Јенкова заједничким прослави и што пре изради ред за ту прославу. — И ми смо онде пролетос, о Ускрсу, парадили устао за певачку заједницу певачких дружина у Угарској. Поверено је В. Кикиндској дружини Гуслама, да изради потврду. До данас не знамо ништа, шта је од отога. — У Србији је дошло до уједињења омладине. Свакога би обрадовало, када би се у Србији ујединиле и певачке дружине, све, једнога их нма у слободној краљевини. Не би ли пример ових пет Београдских дружина био претеча краснога општега заједница!

(Гундулићева прослава). Српска академијска дружина „Зора“ у Бечу издала је ово дана овај програс: Српски народе! Света је дужност сваког Србина, да се сећа својих славних мужева, који су у своје време прославили српско име. Народ, који не зна ценити и поштовати својих великана, не заслужује, није достојан ни да постоји. Благодарност је најмања врлина не само за појединце, него и за читаве народе. Српски народ срећан је, што је одхранио у свом гнезду синих соколова, који су до звезда узнели српско име на витим крилима свога генија, пронели му славу на све четири стране. Нема них више у нашој средини: не гледамо им оног недрог чела, не дивимо се мудрој речи, мукоп су замукла њихова уста; ал имамо њихова неумрла дела, то бесцен-благо њихових трудова и љубави. „О лепо је, кад нам име смрт за собом не понесе, те о делма суд остаинт' свом народу и свом богу.“ Они су себе умно и телесно трошили, да нама кроз векове светле. И наша мисао треба да је увек с њима, кроз њихова дела треба да се с њима разговарамо, да живимо с њима у прошлости, да делимо страх и надо, од њих морамо се учити, како ваља љубити свој род. Прослављајући њихову светлу успомену показаћемо, е смо заслужни, да их имамо. Српско акад. друштво „Зора“, високо ценећи рад и заслуге српских великана, одлучило је у оногодишњој првој својој седници, држаној 17. (29.) октобра, прославити тристагодишњу успомену дана рођења Србина песника, неумрлог **Гундулића**, сина српске Атине, поноситог Дубровника. Прослава држаће се на дан св. Саве, како би тим друштво, спојивши је са светосавском свечаности, избегло двојаки трошак, који би иначе морало предузети, кад би хтело прославити тристагодишњицу дана рођења Гундулићева 8. јануара п. и. к., на дан т. ј. кад је он први пут угледао светлост дана. Друштвени одбор, који се изрочито за то конституисао, предузео је већ потребне кораке, како би поменута прослава неиала што сјајније и величанственије, да буде достојна имена великог песника и творца „Османа“, чија се геније у песничкој машти и у патријотском српском осећању задахнувао песничким жаром како на трофејима јуначтва српског и славе, тако и на рушевинама величине српске, на гробницн, у којој је свако полонљева своја краља сини орао Немањића, на оном тужном, још неосвећеном Косову полу. При том сједињење обеју свечаности, прослава на име Србина песника римокатолика Гундулића на дан успомене првог архиепископа српског, светитеља Саве, оправдава се поред осталога још и с општег српског гледишта, но коме раскида вере не претпоставља нам за собом води као неизбежну последицу уједно и разлику народности — гледиште и начело, кога се држа омладина око друштва „Зоре“, те хоће да му даде свечан израз. — Трећа је година од како је остављено овај свет. Да је Гундулић био син кога другог народа, одавно би већ прикосно пубу принела над његовим гробом видљиви споменик благодарности његових потомака. Али гроб Србина Гундулића не обележава још плоча споменица, достојна његове славе. Е на кар ћеш допустити, српски народе, да прохуји још који стотинак година, а да не гледаш над пепелом тога твога прлог сина спољашњи знак твоје љубави?!... Друштво „Зора“, прослављајући тристагодишњицу дана рођења великог Гундулића, одлучило је приложити чист прихол од прославе на подизање његовог споменика у славном Дубровнику, за кога рече витешки песник „Балканске Царице“, е је глава на српском трупу. С тога оно апелује на твоје родољубље, српски народе, повињујући те уједно, да не жалиш свога милодара, јер племенита је циљ, на коју га намењујеш. Слава бесмртном Гундулићу! Слава родољубу српског народа! — Прилози шаљу се на адресу: Serb. akad. Verein „Zora“ I. Universität. Wien.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Српско народно позориште). У току прошле недеље приказана су била на позорници нашој онде два комада по други пут а два први пут. По други се пут одазивној публици приказали: Ларошеов „Доктор Клаус“ у преводу Саве Петровића и Мозенталова „Дебора“ у преводу Николе В. Борића. Са новином се почело прошле недеље, са новином се та недеља и завршила. У уторник 24. новембра дошла је била на ред „Царица пега“ Мађара Григорија Чикије у преводу уредника овог листа а у недељу 29. истог месеца прошла је прву пажру у дупком пуној кући а уз пријатељско суделовање Новосадске српске певачке дружине слика из српског на-

родног живота под насловом „Кавгра“. Слику је ту написао уредник овог листа а музику је на њу саставио А. Милчински.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Наш предни сарадник др. Лаза Томановић саопштава нам ову белешку: г. Марко Цар написао је у римском листу Fanfulla della Domenica (Nr 45.) чланак под насловом Un Principe Poeta, у коме је врло напрто величанствену слику српског пјесника Владике Рада и мајсторски скицирао његов Горски Вијенац и врло важним критичким примедбама пропратио га. „Као што нам стоје пред умнијем очима, кад читамо старе анале, поме и кедри ливански и строги обичаји народа јеврејскога са његовијем законима и службама ијерскијема, тако у великој овој ијеми српског имамо потпуну слику оног гордог „сивјезда орлова“, који борећи се за „слободу и праведноску ијеру“ такмиче се не надимашне у храбрости термопилске и маратонске јунаке. Вјера, морал, фиоософија, обичаји, историја, предрасуда, нарав, врлине и мане, све је ту. Све особине једнога народа изабранога од јунаштва, ове узор-врлине српског народа до новијеђег свакидашњег просташтва, ту се врло огледају.“ Тако Цар карактерише Горски Вијенац на једноме мјесту у овом чланку, који овако завршује: „Апостоли теорије, којијех није не оскудијева, наставиће још дуго, да главу разбијају, како ће боље класификати ову златну књигу. Нама је напротив, који не маламо доброту књижевности у строгој тачности дефиниција, свеједно све исто, да ли она књига одговара или не одговара правилима на буд које њештине пјесничке. Ако се разликује од другијех појема, то је не школи питать, а ако другијема наличи, то ни не умишлама чар, што нас односи. Ми је узимамо за ово што је, т. ј. за умотворину пуну живости, оригиналности и лепоте, чиј је предмет проет као умјетност, којом је направена. Петар Петровић-Његош, стварајући своје народне типове, распаљене тајном овог савршенства простог и монументалног, што се толико фали у Гете-а; и да његови јунаци пијесу нашелли течајем вјекова својом крвљу најлепше листове српске историје, са човјечанске ијерности, којом су наслијани, имали више пасторно право, да свога аутора обесмрте“. Ми се радујемо овоме правцу младога и даровитога Србина књижевника (и ако нађе нам познат као драмски пјесник, као што га познаје г. Павловић у своју Малој Поштици!), којијем је овијем новијем радом својијем ударио, јер је одиста једна од ијвијех потреба за сретство, упознавати га са страњијем народима. Познати српско-нем. Тудина одавна је приказао Горски Вијенац на италијанском језику у изводу са најлепшијем комадима у ијерном преводу у стиховима. Тако овијем радом Царевијем допуњује се познавање једнога од најлепшијех српскијех пјесника у италијанској књижевности. Да то нека је некрепка фала г. Цару и нека га ови први успјех овијем правцем охрабри на још лепше и више успјехе!

— Др. Лаза Томановић замолио нас је, да овако допуњено чланак нашег сарадника Луке Поповића у 45. броју нашег листа под насловом „Српске народне песме у Јевропској књижевности“ по Slav. Bl. е допуњава на разнијех извора: Још године 1878. нашле су у Фирецци двије књиге под насловом Canti del Popolo Slavo у преводу Јакова Тудине. У првој је књизи горе споменути извод Горског Вијенца, на тридесетак разнијех народнијех и умјетнијех српскијех пјесама, на двадесетак пјесама Прерадовићевијех и најпослије десетак Сундечићевијех. У другој књизи двије трећине српскијех народнијех пјесама на Вуково збирке, већином женске, на неколико пјесама чешкијех, словеначкијех и пољачкијех. На сваки начин у садржају обје књиге већином су српске народне пјесме и то женске, којијех је у оне врло мало превођено на странијем језицима. По томе ова збирка превода Тудиновијех заслужује, да се међу пријема спомиње. Кад је на свијет изашла, о њој су говорили опширно наши листови, и за тијем је г. Тудина био по заслузи одликован орденима како с Цетиња тако и из Београда. Осим Тудине треба још спомењути Николића, који је у Il Nazionale задарском доста с успјехом преводио особито јуначке народне пјесме, којијех би се скупила такођер лијепа збирка, по коју још очекујемо.

— Митар Ст. Љубиша, син славнога покојног књижевника Стевана Митрова Љубише, разболео је овај пјесник на преслату: „Наумио сам издати скупљена књижевна дјела покојног ми ога Стевана, сматрајући, да ће ирпеће синовље дужности према очевој успомени добро доћи и српским читаоцима. Оспављајући се на досадашњу оцјену књижевне критике, видам се, да ће ћу остати усамљен и без помоћи у овом послу. Цјелокупни ће списи нашли у свескама по пет штампалих табака, које ће се послије састављти и чинити три веће књиге. У првој књизи биће аутобиографија и приповијести, у другој „Причала Вука Дојчевића“, а у трећој различни омали чланци, који су већином слабо познати, а има их, који ће сад прва пут бити штампани. Уз поједину свеску прве књиге биће пословни лист са предговором и студија о појединоме живоју и раду. А на крају сваке свеске биће рјечник, у коме ће бити објашњене све рјечи, које су рђе и непознатије нама Стевановим списима. Свеске ће излазити једна за другом након пјесец дана, а прва ће утледати свијет о Божићу. Појединим свескама цијена је 60 н. д. или 30 нов. Скупљачи добијају на сваких десет књига по једну, а књижара уобичајени рабат. Претплату примам на колико свезака ко хоће. Коме је лакше на Далмације и Црне Горе, може послати претплату г. Шпиру Петровићу у Котору“. Познат тај свој датира Митар Ст. Љубиша у Београду а адреса му је: Балканска улица број 30.

— 163. свеска Народне библиотеке браће Јовановића донеси Стерајина Наода Симеона.

— „Одјек“ (бр. 117.) је прибележио наш поздрав и добродошлицу Кеверу Шандору Бачкому, који му написемо прошлопедчу том у 44. броју нашег листа поводом његове причо „Наје“. А од своје стране додао је још ово: „И ми не можемо, а да с највећом радошћу не пропратимо овај знак боље будућности и наше и хрватске!“

— У 111. бр. „Нашег Доба“ превео је С. М. Ј. новелу Емила Кастелнуова: „Питагорино правило“. Исту новелу читали смо лане у 58. и 59. бр. „Бранника“, где ју је „слободно превео Ђ.“

САДРЖАЈ: Све сам знаш! (Наставак.) — На сирт. (Наставак.) — Прометеј. Грчки мит. Написао А. Дигасијевски. С пољског превео Рајко. — О кнеау Лазару. (Наставак.) — Камен мудрости. (Наставак.) — Ковчежић. Гласник. — Позориште и уметност. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шиљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 50. У НОВОМ САДУ 10. ДЕЦЕМБРА 1887. ГОД. III.

СВЕ САМ ЗНАШ!

ПРИПОВЕТКА ИЗ СЕОСКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО ИЛИЈА И. ВУКИЋЕВИЋ.

(Свршетак.)

Нани, ваљаде што се распаса, лакну мало. Не памтим веселијег часа, но кад она отвори очи. Виде нас око себе, па се замучи, да нешто ушпта и једва чусмо:

— Милко.

— Отишао у Злот за Мару, — рече Биса.

Нешто благо прелете нани преко очију, заблисну јој чистом њеном душом, па, да још кроз те очи погледаш, видео би веко миље, што растура мирис материне душе.

Док ми још око ње стојимо и тета Биса преста да је трља и да јој баје, а зазвркаше кола шором, па савише у нашу авлију.

Бабо к'о да улете и прво рече:

— Како је?

— Боље, хвала Богу! А Мара?

У то уђе и та гатара.

Ил што је од имена, — није шале, лечи сваке болести! Ил што ми у нади, па би се и за сламку ухватили, . . . гледимо у њу, као у светог Николу.

Мара приђе нани, гледа је за мало, шапуће нешто. Истрља је као и Биса. У свему се види корсем неко знање. На након рече, да загрејемо мало воде.

Бабо изађе, а и ја за њим.

— Види коње, — рече он.

Коњи се запурили, као да их је неко онај час окупао, — све се магла диже по њима. Наредим ја њих, како знадох; па се вратим у кућу.

Мара даде нани нешто да пије, истрља је зејтином и окади сирћетом. Живну, вере ми, душа у пане.

За целу ноћ, кад и Мару ухвати сан и кад смо ми одавно сањали, бабо је седео поред пане, — као да је од камена. Само гледа, како је она: ил се преврне, ил јаукне, ил јој дода, ако што устреба.

Зором и нас избуди, а он ни пред зору не склопи ока.

Нани би боље. Али ваљда, или што је болест била нагла или што јака, ослаби жена, као да је месец лежала. Док се не прдиже, не изиђе јој Савка на очи. Мора да јој је бабо паредио! . . .

Прође време к'о на крилима. Изгуби се зима, тек је траг остао на планинама, док је сунце и ту не растера.

Изађем на брежуљак, па где оком кренем, све привлачи, Као да си шареницу развукао, тако ти је пред очима. Негде већ зазеленело, негде земља поорана, а негде још остало суро и голина. Лепота, да се сит не нагледаш!

У кући нам остало као и пре. Нана опако трпи, као и пре. Тек само што се Савка ослободила, па хоће као и да господује. Кад нема баба, не би ни говорила; али пред њим, као да му је најпречи род.

На он јој више рачунао, но што је она и мислила.

Ево.

Продавао Маринко њиву, што је до наше у Маркову. Заценио човек напрено, а ако има рачуна ко да купи, то мој бабо.

Напомену он једном пред свима:

— Земља ми је, — вели, — под руку, а масна је. Вредно би је било узети.

Нана зна за цену, па вели:

— Много је заценио. Кад би попустио!

— Ни паре не ће, — каже бабо.

— А колико? — пита Савка.

— Педесет у злату.

— Где су толике паре; много је, да се три пут може урадити. . . А после мала је, нема да се честито с ње натовари, — каже нана.

— Родна је, рече, много — каже Савка.

— Ја, много, — рече он.

— А уз њиву ти је? — опет Савка.

— Граниче се.

— Кад би онај нешто попустио! — каже нана.

Бабо ћути и мисли. Савка у место њега рече:

— Кад је угодно, није скупо.

— Мораћу је узет!

И узе је. Да је гледао по нашином, — а требао је, — не би тако ударио. Али он, или што му је било угодно, или што му Савка рече, учини, а на нану се не осврну.

На што у кући тако ради, али почеше да га се и људи клоне. Био је он поштован од света, био је међу првим људима а сад иде са зрикавим Марком и спао на Јову Алабала, којега су сто пута апсили и још некоје, којима је пре једва бога називао. Нема му више Драгојла или Милоша Милића и других виђенијих људи. Бо'ме с некима тако прође, што се не гледају, а с некима и ајдамаком раскрсти.

Потукао се са Нешом ковачем; казао му онај, вели. ти имаш две жене. Да не би људи, он, лепо, да га умлати. Што му се у очи каже, тако се браши, а што говоре о њему, не осврће главе. Не да он о себи ни мрве блата на се; а вели за оне, што му за леђима говоре не смеју му у очи, а немају, вели, ни шта. За све су му они криви, а он мисли, прав је.

Једном нам дође — то би последњи пут — Мојсило Нинић, красан човек у свему. Помислио човек, вала, да ће моћи што лепом речи учинити код баба. Дошао му, корсем, послом, па наведе говор на Савку. Покуди јој све, од пете до перчина. Не рече: ни лепа, ни здрава; ама ни речи.

Бабо се час мргоди, час окрене главу. . . Види се, криво му.

— Мрска ми је, да је видим, — најзад рече Мојсило.

Бабо се обрецну.

— Немо ни да је гледаш.

— Ја, — вели Мојсило — и не ћу, (па се диже) — но се теби чудим.

— Чуди се ти, коме хоћеш, немо мени... Рекох ли ја теби, како је мени? Шта си ми напао дробити, к'о да си ми тутор . . Ако си за друго дошао, да се разговарамо; а за то ми немо ни долазити.

Плану Мојсило, хоће човек да га из куће отера.

— Не прекорачих ти ја, — вели, — праг... Но си ослепио код очију. Сваки петао у селу има више и памети и образа од тебе.

Како ми је бабо био прек човек, али онда ни ногом не мрдну. Чини ти се по њему, сад ће смрвити Мојсила, а стоји на месту закопан.

Тако раскрсти с њим.

Прође пола године, како Савка дошла у нашу кућу. За то пола године проживесмо, да се радо не помиње. Вере ми, како нам један дан прође, тако и други; а да не помињем јад, што га је јутро доносило. А да му се могло наћи лека, — тражио бих га до на крај света.

На очи се чини: нема ничега да би пало у сумњу, или да би се за што пребацило. Али образ поцрвени и на помисао, а камо кад и народ задирне. До комшије кад изађем, оборим главу, као да ћу кроз шибу. Бадава, срамота ме је. Па са мном и како тако, — дете сам био. Али једна нана као мученица! Тешко ми је, да вам о том и говорим.

Савка, кад се добро свиче на нашу кућу, издиже се, као да је она домаћица. Нема у ње више да се снебива. Јок! Ради њерка, што је њој воља. Па као и хоће да пркоси?!

Пустила једном волове у градину, пола младица сатрла говеда. А њој бабо ни речи, нит се она осврну, кад нана опомену. Једном опет дохватила нашин разбој, на ните замрсила, жице покидала; пропаде за два аршина платна. А она се још кикоће, како се нана мучи да поправи. — Бабо купио једном нани нов јелек. Она га нашла, па на себе натукла; кад да скине, а дугме се запело. Она трже руком, па нов јелек подера. Нана рече бабу, а он ништа. — Јову ударила једном, што јој ушао у собу, кад спава. Обрецне се на мене, као да ме је родила. Лепо поче као неки господар. Нико јој и не крати. Ако се помене баби, он мисли, из ината се говори. Она тако, а он је заклања, а ми јој под рпку.

Нана поче једном да говори о нечем кућевном. Да је не хвалим, да је била вољана домаћица; али вере ми, ја колико сам знао, лепо је говорила.

Савка рече није онако.

— Шта није, кад је тако, — каже нана. — Где се једном може двоје урадити, а тако различно? Во се пс хвата у јарам и преже у рукунице. А тако је и то. Где би се могло од плетиће игле направити шиваћа?

— Није — каже Савка.

— Тако је — каже нана.

— Не знаш ти, — каже Савка, — ништа.

Нана погледа у бабу, а он се гради, као и да није чуо.

Ама смео бих у шта хоћеш, да га је она опчинила. Зар би друкче и могао тако радити?

Па опет чинило ми се, е и у њему нешто ври, као да се са собом бори. А није ни могло му друго бити; оно, или је свет изгубио памет, или да грешн. Та двоумица му се и на лицу огледала. Тако бих ја рекао. . .

Опеће звезда, па зрак бије право у теме, мозак да проври. Ако није да се сагори под сунцем, а оно је да се угуши под заклоном. Мало кренн, па да се у зној окупаш; нит си пристао радити, нит се може не радити. Некакав ватрен ветар пири, чисто кожу пржи. А кад се ватра скрије за брег, ожини све око тебе; ако није песме птица, а оно су по сву ноћ те прела, те седељке. Сваку би ноћ могао осванути.

Ноћ у богата дивота. Начичкало се небо безбројним кандиоцима, а месец засветли — као да си на дану. Свежина нека засина ти груди, а осећаш да места нема, све да примиш.

Измамило ме лепо вече, па изишао у шљивик и пребацно ногу преко преплета на плоту, а лакат ослонио на проштац, те сама глава пала на шаку. Месец ми право у очи. Гледам ја, како се уплиће оне шаре у њега, па кад зажмирим, а оне се скупе; а кад уздигнем трепавице, оне као да порасту, — кажу оно: Убио брат брата. Звезде трепере и преливају, као кад прснеш воду према сунцу . . . Лепота, да човек заиеми гледајући! Ко може као Бог! . . После како месечина пала на село . . . и како се по дубовима чисто упалили врхови, а под њима густа тмина . . . а некако се удубљује у њима, као да у грдну провалију гледаш, а дна јој не видиш. . . Са брега одблескује светлост, — на врху има голич, па као да си синију према зраку окренуо.

Мисли ми се уплеле, па осећам, да немам снаге, да их размрсим, а свака ми је драга, не знам коју бих прво. Па како она, тако ми се и снага одлива; одилази к'о река, кад отиче и . . . да ми је тако умрети!

Занео се ја тако, к'о пред сан, а неко шушну мени иза леђа. Обрнем главу. . . Преда мном стоји Савка. Узела котлове у руку, а у десној држи обрамницу. Застаде, па ми зачкиљи у очи. Ја обрнух главу.

— Што блеснеш? — рече.

Шта каза, и како каза, не би још било вредно одговорити, ал ја рекох:

— Гледам.

— Блеснеш. — каже опет. — Чудно чудо — месец!

Бадава ћутати. Не би ми дала мира до зоре. А нана ми говорила: «Склањај се,» вели «од ње».

Да спустим ногу, а опута од опанка закачи ми се о пајпет, а ја руке опустио, те тако се запијао да паднем, — сама ми се рука дохвати њена скута, и он се подере.

Кад цикну она и омаче мене обрамницом по потиљку, све ми звезде изиђоше на очи, засину нека ватра око мене; учини ми се, као да се низ брег котрљам и да се село на ме натрпава. И док ме нешто притиште, не дохвати несвестица.

Прогледам, кад ја у соби на постељи, а сав замотан у убрус, само што очима видим. Бабо се наднео на ме, а нана сва умрљана од суза.

Бабо блед, као оно кад се нана разболела, још и бледи. Како су му очи црне дошле према лицу још црње, а цакле се као жеравица! Упрьо поглед у мене и не трепће.

Жив се препадох. Горе ми би од њега, но што ме она удари. Побојах се, што му ону увредих. Не могаде срце да одоли, поће ми суза као никад дотле, а јецам и молим.

— Ни . . . сам хтео, на . . . не ми. Она ста . . ла а ја . . . а ја . . . не знадох се . . . за друго ухватити но за њу . . . Не бих јој подерао, . . . не бих . . .

Кроз сузе видим како њему игра рибић на слепом оку, а у погледу све већа љутина. Премрьох лепо од стра'. Сузе више потекоше.

— Не ће он тебн, роде, ништа — каже нана, па се окрете њему: — Бојим се, што је ону увредно.

Бабо се исправи. Какав је био, уплашио би се од њега и Среја Костин, што се са сваким бије.

Кад нана рече, чисто ми лакну, али опет почех:

— А ја овако . . . а она овако . . . И не доврших а он јурну на врата. За њим и нана.

Ја се унезверио; док се чу писак у Савкиној соби и како бабов глас грми и како столица пуца.

Нану чујем, где кука:

— Немô, . . . убиће ми је! Немô, деце ти!

А он, ваљда, ону гњави, на само на махове:

— Да убијем кују, . . . да убијем!

Нана Савку на рукама однесе, да се пама више не поврати.

Мени оста белега на глави, а мало је да кажем који број, да ју је нана пољубила. . . .

Кад сам се оженио и довео ову моју бабу у кућу, дозва ме бабо, као да гледам, преда се и рече:

— Од сад памет у главу! Пази ову твоју жену као очи у глави . . . Нико ти не ће бити као она. Немô да ти себе помињем. Све сам знаш!

НА СМРТ.

ЦРТА ИЗ СРПСКО-БУГАРСКОГ РАТА.

НАПИСАО ВЕЉО М. МИЉКОВИЋ.

(Наставак.)

V.

Свршила се и она ужасна бајонетска борба у Пироту . . . и Пирутска ноћ и покољ преста . . . само се још чује тешки уздах и страшни јаук рањених јунака . . .

Исцурила је сва крв, па се сада само пара диже облаку, да се праве и згусњавају крвави облаци за крваву кишу . . .

Мир је.

А где су они наши осуђени на смрт? Шта би с њима?

Ево шта!

Баш у очи дана, кад је требало извршити пресуде, навали из небуха једно одељење српске војске на непријатељев стан, баш на оно место, где су наши осуђеници чекали последњи час свога живота.

Такво изненађење није пријатно, те се с тога Бугари лате оружја на одбрану, опале неколико пушака на осуђенике, но тапад нису погађала, осташе двоје-троје рањених, остали се разбегоше куд који.

Радоју испаде за руком, те се дохвати српске војске, но већ је било крајње време. Од умора, од ране, неспавања, жеље за осветом тако је ослабио, да се одмах у прву болницу пријавио.

Лежао је петнаест дана, и пошто се прилично опоравио, крене се пешке кући.

Напори су то за њега били страшни! Жеље су га необичном силом вукле кући, а слабост и изнемоглост све га је више сустизала.

У механи једној, где беше сео да се одмори, закашља се и избаци грудву крви.

— Ене, а шта ли ми то би, те ово испљува! — трже се, и као да му сузе потекоше . . . ухвати се за груди, а ноге му утрнуше.

— Механџија! — једва промуца.

— Сто ће ш бре, војник?

— Мало во . . де . . .

— Их, а сто ти је, бре, синче? ене, како ти зној како грашак пробија . . . их, их . . . а сто и оно?! Крв бре, брате крв! . . . Ух, ух, ух! На, синче бре, на водице!

Радоје жељно прогута чашу воде хладне, па као да га она окрепи.

Насмеши се. Лице му тада хтеде рећи:

„Ој моје лепо пролеће, ој мој роде, моја Гружо, нано, оче, Смиљо, моје лепо цвеће . . . прође тако брзо све . . . све . . . све! . . .

Срећом су туда пролазила кола „привезног крста". У њима беху још два три места празна.

На молбу његову повезоше га до прве железничке штације;

Железницом се крену до Лапова. Отуд ће кола те дође до К. а одавде поручи, да са кола дођу по њега.

На томе путу још је неколико грудви крви избацио Радоје. Побледио је, очи му упале, тешко је дисао, а уста му готово сагорела сва . . .

* * *

„Држи! Држи! Не дај тамо! — тако је викала потера, која је јурила Ранка.

Риста пандур залети се на Ранка, но овај га удари у плеће ножем, а Риста паде.

— Држи, држи . .

Ранко кад виде, да ће га ипак склептати, удари се ножем у прса; посрну . . . паде . . .

— Ах . . . да могох ћату како . . .

— Држите га, браћо, људи . . . преструљен викну ћата.

Ухватише га.

Баш у то доба и кола једна приспеше на то место. У њима је био Радоје са оцем.

Мајка Радојева и Смиља изашли им беху на су-

срет. Родитељи се њихови измирили и благосиљају децу своју.

— Шта је то?

— Ето шта! Разбојник и бегунац!...

— Ранко! — узвикну Радојев отац.

Радоје се усправи и викну.

— Убијо!...

— Ох... јест... ја те убих... но, ево где ми се приближује час, па... оп.. рос... т... и... и издахну.

— О!... Наџо, Смиљо, оче... где сте... ја вас не видим — муцао је Радоје.

Мајка и Смиља цикнуше и полетише му на груди, а оцу његовом, оном седом и озбиљном, потекоше две крупне сузе низ седе, дуге брковe.

— Шта је Радоју? Шта је? — питали су сви.

— Заспао је... прошапута отац и склони сину једницу устакљене очи.

— Заспао?

— За навек!...

ГОСПОЈА-ПЕРСИН ПЛАН.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГА СЕОСКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО РАДОСЛАВ МАРКОВИЋ.

Ето, шта је било. Досадило сиротом учи... Знате, поп Аћим је школски управитељ, а као вели, и поп је. Учитељ опет — ал нека остане, за што, молим вас, да понављамо са свим обичне ствари. Било је ту свашта и на послетку дошло до тог, да је учитељ дао оставку и отишао некуд у Срем, јер му досадно пркос и протеривање.

Госпоја Перса рекла, да је поп за тим и ишао. Каже: „Има он неки план.“

Било како му драго, то иде на други лист. Ал устало скоро цело село, па одвраћало учитеља. Знате, добро учи децу, а и иначе добар човек. Особито, што се, на прилику, тиче, уме лепо да реже крстове од шећера за кољиво. Носио свет њему, и он сваком изрезивао. Стоји као куповно, чисто те жао, кад га поп преломи. Ни њему, богме, није било рђаво од света. О Божићу прасе, о Ускрсу јагње, и тако, кад је чему време. А дође л у крчму, још није ни сео, а већ ће рећи који: „Хеј, крчмару, дед, донеси господину. (Сад било ракије, вина или пива.) Примите, господине, за лепу љубав.“

Дакле, одвраћали га људи. Ал се он није дао ни осолити, већ оде.

Претресало се то у грк-Лукину дућану дуго.

Грк Лука је председник у црквеној општини и човек у општe уважен и признат у селу. Посаветоваће те, упутиће те и учиниће ти, кад си на невољи, као да си му брат рођени.

Ето, иду људи њему, ако имају што год, било у срезу ил у суд. А донеси му какво год хоћеш писмено, не знам откуд да је, па ма и из друге царевине, све ће ти то грк Лука рашчитати и казати, шта пише. Наравно, ко дође у дућан, неће одмах с неба па у ребра. Попиће чашицу две ракије и поразговорити с грк-Луком и људима. (А било их неколико, који по цео дан и не избивају из дућана. Тек оде кући на ручак ил баш кад има важна посла, па опет у дућан.)

Не знам, ко то рече, да се бугарски кнез дигао на Турчина, а кажу, да и српјански краљ скупља силну војску, па поручује црногорском кнезу, каже, да пречисте већ једанпут с Турчином. Па се, ето, искупило пред грк-Лукиним дућаном вазда њих, да чују.

Неки се посадили на клупу пред дућаном, неки подавили кожухе, па сели на њих, а неки стоје.

Грк Лука стао на дућанска врата, раширио новине, па чита, чита, мислиш, и не одише. У неког се нашла лула у зубима, ал се и не сећа, да повуче који дим или да по обичају штрцне преко камиша. Овај метнуо прст на уста, а чело набрао. Онај опет зинуо, као да му се баш ништа не омакне. А сви упрли очи у грк-Луку па и не трепћу. Тек што ће који махнути главом, па то је све.

Развезао ти тај у новинама, те све о некој буни и о неким... Генерали су ваљада, шта ли? А и ко ће утубити!

Кад је грк Лука прочитао све, што је писало у новинама, настаде жив разговор.

Чича Мија каже, како и у вечитом календару пише, да ће ове године бити велика војна. Погинуће не знам колико царева и краљева, а народа, каже, колико ће, не може ни вечити календар да ухвати рачуна. Само, каже, биће врло, врло великог крвопролића. А чича Мија је човек писмен, па зна. Мани га! Прошао је тај много света и јео хлеба из много пећака.

Штета, пало би ту још много паметних речи, ал нагрнуше свиње из поља, те им помутише бистрење политике.

Многи отрчаше кући. Остаде чича Мија, баћа Неша тутор и неколико одборника.

Мало после искрсну од некуд и поп Аћим, те окренуше други разговор.

— Кад ћемо бирати учитеља? — почеће чича Мија. — Ето, јесен је већ ту.

— Сутра ће бити одбор, — рече грк Лука — па ћемо расписати стечај у новинама.

— Само да добијемо ваљана човека!

— Е, што има у Б., — каже баћа Неша тутор — добар учитељ, па учен, кажу, кад пођи, све се растолеже.

— Него људи, — узе реч поп Аћим, — при избору треба добро отворити очи, ако нам је стало, да имамо ваљана учитеља, јер се не бира данас, па сутра опет. Ја мислим, да би најбоље учинили, кад би бирали млађег. Старији хоће да се меша свуда. Хоће да зна, и шта ради поп и нотарош и тутор, па и да каже. Ниче и онде, где га не сеју. Радиш ли штогод, наравно за добро општине, умеша се и он, па од њега не можеш ништа. А таком учитељу, који се свуда плете, школа је девета брига. Узмемо ли млађег, тај се неће мешати у наше ствари и ући нама старијима уз нос, него ће забости нос у школу. Стараће се, да нам децу изведе на што бољи пут. Није ли тако?

— Можемо и млађег, — прихвати баћа Неша тутор, — а био старији, а млађи, мени је све једно. Не разумем се у та ваша права, па да ћу имати што с њим. Само да што пре буде, јер, опрости, Боже и ви оче, чисто не идем с волом у цркву. Оно истина Пера је прилично схватио појање, ал бадава је, није му занат то, па не може да води баш по прошеку.

— Ја мислим, господар-Лука, да у стечају дође и то, како је жеља општине, да се компетенти имају лично представити.

— То би требало . . . А већ разговараћемо о том сутра у одбору!

— Богме, и не треба куповати мачку у џаку, — рече чича Мија. — Нека дођу, дакако, да видимо, шта ко уме и зна. А и какав ми је то учитељ, који не уме појати? Ето, дођемо сви у цркву, па који најбоље зна, тог ћемо и узети. Па, кад плаћаш, да бар знаш, кога плаћаш.

— Јест, јест, право вели чича Мија, — каже Жива ешкут, а он као и сваки други ешкут, рачуна поред тога, што ће чути појање, и на вино, да боље клизи избор.

Тако је, ето, текао разговор пред грк-Лукиним дућаном.

Госпоја Перса се некако у тај мах нашла на прозору, кад је поп Аћим говорио о избору учитеља. Одмах јој нешто упало у очи.

— Бајаги, нико не зна, — говорила је у себи, — куд поп шиба. Видиш, за то попадија тако жури опрему Десани. Кад је Јула дошла по намук, вели: „Удаће се фрајлица, па се журимо“. Мислила сам, за кога ће то бити? Да не ће за писара? Та, он је тамо окукао. Но опет пису тако кратковиди па да је даду за њега. Не ће ни до чега доћи. Млад човек, па пијан скоро сваки дан. А на послетку, бољи муж јој и не треба . . . Али, где само, како поп замотава! Хеј, стани, попе, знамо те. Баш не ће увек тећи вода на твоју воденицу.

Госпоја Перса час пошета по соби, час опет седне у наслоњачу. Непрестано премишља о томе попину плану и — једи се. Једи се на свог мужа, што не може да увиди, како га поп увек превари у своју корист, а опамо је он, то јест грк Лука, председник и има уза се већину. „Та, да сам ја у тој скупштини“, мисли често госпоја Перса, „већ показала бих му ја“. Но ево правог узрока, за што она мрзи и попу и попадију, па и попине кћерке. Попиница рекла пре, а била у том друштву и госпоја Перса, дакле, рекла, да је она прва госпоја у селу. То је једно. После опет питала је: како ће она на садашње време изићи на крај са три кћери?

„Е, молим вас, какав безобразлук!?“ Хтела јој рећи, али је оћутала. Као вели, моћи ће кћу и прогутати. Но ако не буде жива, тако јој се не ће осветити, било кад било.

— Шта се не тичу моје кћери? Ја сам их родила, па ћу се и бринути за њих. Нека се она брине само за своју . . . Ко ће је поднети, ако уда Десану, а моја Љубица још остане девојка? Подсмевање ми се, да ће ми век појести. Не ћу смети на сокак изаћи. Боже! Ето, прилика је ту, треба је само употребити.

Премишљала је и премишљала, док јој не паде нешто на ум. У том и грк Лука затворио дућан и ушао у собу.

— Виде ли ти, куд поп шиба?

— Куд шиба? Хоће да добијемо ваљана учитеља. Ето ти!

— Боље реци: младожењу његовој Десани.

— Иди, жено, шта опет ти бунцаш?

— То ја знам боље него ти. Него чуј ме. Сутра гледај изради, да у стечај никако не дође то, да се учитељ мора лично представити. Дотле се распитај, где има свршених приправника или млађих неожењених учитеља, па их понуди, да се траже и како је већина уз тебе, изабраћеш кога хоћеш. Сад се и учитељев стан опраља, па ћемо му понудити за стан наше собе остраг. То би, видиш, била и згодна прилика, да удамо нашу Љубицу.

— Зар да намећемо дете силом? Ајак, ја то не могу допустити.

— Баш си кратковид! На онда ми говориш: „Не једи се“. Морам се једити, кад имам тако силетена мужа, као што си ти. Та, у данашње време не чека се просилац, већ се тражи. Ако га не уловиш ти, уловиће га поп. Новаца немамо толико, да може чекати и бирати. Да је ово барем варош, већ село! Нити куд изићи, ни да те ко види. А не живе учитељи тако рђаво као пре. Лепа плата, на редовно иде. Не можемо, за име Бога, чекати, да нам седе плете, па још да ми се и попадија подсмева! То не могу! Не дам да је она боља! За Љубицом још две стоје. Ако дамо уз њу више, него што можемо, морамо дати и млађима. А из чега ћеш ти живети? Истина, после наше смрти наследиће лепу крајцару, али данас нико не чека на смрт, већ хоће да му избројиш све на длан. И онај ме горе живу једе! Сваки час иште новаца. Увек одлаже испите од године до године, а не зна, како тешко пада крајцара. Бар да нам се он један пут скине с врата!

— Ето, видиш! Да си га дала на трговину, као што сам ја хтео, колико би боље стајали?! Али да! Ти хоћеш, да ти је син господин.

— А шта си ми ти као трговац? Тућ слуга! Радиш и мучиш се целог века, па шта си зарадио? Ништа, већ где си ту си. Сваки дан устај пре зоре, па сваки час трчкај у дућан. „Шта желите?“ „За крајцару бибера, соли, сирћета“. На онда још, кад ми се онај дрљави паор надвирује, да види, хоћу ли му добро измерити! И то ми је живот! А више одеће на веру него за готов новац, па после не можеш да ухватиш крај с крајем. Ето ти твоје трговине!

Ово су таки разлози, да грк Лука, без сваког даљег преиспитивања, прихвати замисао своје духовите Персиде. Обично га је она таким речима утишавала, кад год би почео што гунђати. Да је било на његову, мисли, боље би било. Деда му је био трговац, па отац, па, ето и он. Хтео је, да му и син прихвати радњу у старе дане. Али госпоја Перса хоће, да јој је син господин, а њеној вољи није се научио противити.

Кад зрело промисли о томе женину плану, свиди му се, да је са свим на свом месту. Ње живе учитељи тако рђаво као у старо доба, кад су имали тек толико, да не умру од глади. Још ће му израдити первоводство, а и ту се заслужи нешто. Та биће, биће! Добро ће му и доћи. Додијао му већ Јефта каплар. А шта је свршио и учио? Скоро ништа. Очешио и он мало „математику“, док је била граница, па се сад вади за нешто. Он све разуме, он све зна. Није него му се попео на врх главе! Кад се сврши седница, па да се потпише записник, а оно се не зна ни крсна имена. Дај поправљај и мучи се. На дође и тај враг, заборавиш, о чему се решавало. Та да! Ко ће и запамтити све, већ кад би имао главу не знам какву. Једно се човек ослони на њега, да ће записати, а друго, устане један, па говори. Још није ни рекао шта хоће, устане други, трећи и сви, те надигну вику као у крчми. А ти, шта ћеш, дај умируј и прави ред. Кад прође седница, мораш, као председник, да пишеш записник и напишеш: Било је ово и ово. Тек нека сè зове записник, кад тако мора бити.

* * *

Сутра дан у одбору исшло по госпоја-Персиној жељи. Поп Аћим се опирао томе, али није ништа успео. Уз поп-Аћима је држао и чича Мија, јер у његовим очима не вреди нико, ма каква „свидјетелства“ имао, док он њега не види и не чује. И од куд то, да се бира учитељ тек тако, нити знаш о њему, нити га познајеш, већ из оно парче хартије? Бирао се ту и поп и нотарош, па сваки дошао, да се увозна и препоручи.

Али бадава све то викање и разлагање! Јер устаде грк Лука и са свим хладно одговори, „да општина не расписује стечај за црквена певца, него за учитеља. У првом се реду има гледати на то, да учитељ може што боље вршити свој задатак“.

— Јест, тако је! — потврдише и остали одборници са свим мирно и достојанствено, као што то и приличи људима, који стоје на управи општинској.

И тако продре грк Лука са својим предлогом. Истина, стало га је неколико чашица праве сремске шљивовице. Али, молим вас, то човек не треба ни да рачуна, што потроши са својим добрим људима и пријатељима.

Тај дан ће њи грк Лука у варош по ствари, што су му дошле из Неште. Јесен је већ на прагу, па човек мора да се жури. Ту су сад сватови, ту свечарства, а и људи се оновчили, па му треба у дућану сватера, на доста.

Сео грк Лука на кола, па хајд у варош.

Собом је понео и стечај, да га преда у уредништву.

Госпоја Перса му прибележила, шта ће све купити за кућу, а особито му још препоручила, да се распита за оно, о чему су синоћ говорили. Најбоље би било, да се распита код уредника. Он ће то знати.

Са уредником се познавао грк Лука још из детињства. Но још боље се опријатељише у оном времену, кад је највеће одушевљење било за Србство, па устала омладина на све стране те будила и соколила свој народ, а својим радом одржавала у народу наду на лепшу будућност. Хеј, с каквим је „жаром и маром“ радио онда и грк Лука! Па и сад не узима он олако, кад треба урадити што за народну ствар. Ал бадава је! Или што су године или

је та струја већ прошла, па нестало оног старог тромогласног. Тек кад је при чаши вина, па кад, што кажу, вине удари у лице, иде још како тако.

Засврби грк-Луку нос. А кад га нос засврби, то је знак: или ће се опити или лутити. До сад га није преварио. Увек је погодио као и жуљ кишу.

Но можда му нос предсказује оно друго. А и сам осећа да му стоји нешто за вратом. Да се случајно не догоди оно друго, целог пута премишља о томе, како да пита уредника за каква свршена приправника или млађега неожењена учитеља, и како да му разложи, за што то чине. Дуго није могао да пронађе згодан начин. Једно се већ и на оног учитеља, што је отишао у Срем. Шта се њега тицао поп и шта му је могао? Једно се и на попа и на чича-Мију, па и на своју жену. Њој опет свашта падне на памет! Мало му је своје главобоље, него сад луј главу и о томе. Да му је добити таког учитеља, који ће и попу бити по вољи! А на послетку, мисли, кад учитељ буде његов зет, шта му може поп?

Кад посвршава све своје послове, оде у уредништво. После обичних првих речи позове уредника на пиво. Уредник му се није могао позиву одазвати, јер се морао журити с рукописима, али му је обећао, да ће после ручка доћи „на кафу“.

Врати се Лука у гостионицу. Прегледа прво ствари, и као човек, коме никаква брига не седи за вратом, наручи чашу пива.

Мало по мало пунила се гостионица које свакидашњим гостима, које странцима.

Грк Лука се напао са својим пријатељима и познаницима, па ћа ћу, ово било, оно свило. Упитај се за здравље и развези о другом чему, па тако у разговору испразнило се баш доста. Грк Лука почео жмиркати и језиком завлачивати. Зачуди се, кад изнесоше ручак, а он, тако рећи, није гладан. Мора попити чашицу ракије.

Варате се, ако мислите да је грк Лука мокар братац, баш ако је и попукао мало више. Живи он врло умерено. Човек вам је то од рачуна! Него тако, кад се нађе у лепу друштву. Е, а ко не ће? Но судбина, ваљада, тако хоће, да се нађе у лепу друштву, кад год дође у варош. А он је, особито у млађим годинама, умирао за лепим друштвом. Но госпођа-Перси се та лепа друштва нису свиђала, те га је и наговила да се пресели у В., где тако рећи нису знали за тај лепи обичај. Откад се преселили, грк Лука је ретко кад одлазио у варош, већ тако, ако је нужно, а жена му не може. Данас га је пустила, јер осим трговачког посла, као што знамо, има још један важан.

Било ту и више трговаца из околине, па засели сви за један сто.

После ручка дошао и уредник.

Разговор се водио, о српској трговини, о некадашњој срећи и намретку Срба трговаца, а о садашњој невољи и пропадању.

— Срби трговци, — говорило се ту, — били су свагда велики родољуби, а то су они и делом посведочавали. Превримо листове из књиге народних добротвора, па ћемо видети, да су то махом трговци, којима је на срцу лежао бољитак и напредак народни. Је ли ваљало што урадити, они су стојали као један човек. Али, ето, дошло друго време. Тешко је Србину трговцу. Подсела га и притиснула са свих страна невернја, те с једне стране спречава напредак српској трговини, а с друге стране као пијавица сиса крв народу. Убиће га материјално и утући у главу, а ми још стојимо скрштених руку. Пренимо се један пут! Није, ваљада, још настунило последње време? Зар у нашим жилама не тече врела српска крв? Зар је у нама охладнела љубав према брату свом?

Говорило се ту и препирало о многоме, а кад их вино је још боље загрејало, онда, као прави Срби, пређоше и на политично поље, па удри после и у здравице.

Грк Лука се све тони од милина. Он највише ужива у таким разговорима и радује се, што види, „да је још јако српско родољубље“. А онда све бриге и невоље отпадају, ни за што не разбира. Само зна, да је Србин, па у то ће ти име учинити што год хоћеш, само рећи. А чашу вина искапити, то је маленкост!

Ех, да га види сад од некуд госпођа Перса! У младо доба он је лако свршио с њом. Пољуби два пут, три пут, . . . протепа: „Душице, . . . голубице“, . . . већ како се то каже, на мир! Сад се тај лек некако не прима, а не мари, да му жена придикује. Да прави русвај по кући? Гадно је, деца су велика. Пронашао је у том случају за најзгодније — ћутање. Само би више пута уздахнуо и рекао:

— Боже мој, баш ти жене немају ни труни родољубља!

Ућутао грк Лука и не пази на разговор. Спустио главу на прса, загледао се у свој нос, па као, ваљда, мисли.

У то уђе кочијаш и јави му, да је време за полазак.

Извадио новчаник, да исплати гостионичару рачун и у том му испадне нека хартијица.

Подигне је.

Била то признаница од администрације за стечај.

— Е, гле чуда, — помисли — ја и заборавио на то. Добро те за времена подсетила.

Исплати гостионичару, што је био дужан. Опрости се са свима, а уредника позове, да му нешто каже.

— Ово дана бираћемо учитеља, — рече грк Лука, кад су изишли.

— Знам.

— Закључили смо, да бирамо таког, који је ове године свршио приправничку школу или ма . . .

Тргао се грк Лука, није хтео рећи, да не би дознао за плаћ.

— Од воље вам.

— Хоћемо таког, ал видиш, . . . овај, . . . ту лежи зец, . . . бојимо се, да не узме попину кћер.

— Ха, ха, ха, — смејао се уредник. — Мећер сте ви смешни људи. Па шта ако узме?

— Није то баш ни тако. Знаш, какав нам је поп. Сам је, па се бочимо с њим непрестано . . . Нека још учитељ узме његову кћер, онда смо готови.

— Питање је, хоће ли је хтети.

— Може да буде. Девојка је лепа и има нешто, али су и године, па се просиоци не јављају. Шта није радио, да истисне из села старог, док опом није и самом додијало, те отишао, а сад весео. Мани попа! Учиниће све, а младог човека најлакше залудити. Нама треба млад, па свестан Србин. Ја сам већ остарио, треба сад млађа снага, да прихвати. Дакле, молим те, гледај онаког, који мрзи на попове и који је кадар с њима се ухватити у коштац . . . А већ ти боље знаш.

— Хо, хо, — викао је најзад стоти пут кочијаш на коње, а толико је пута и грк-Луку опоминао. Напопале неке мухе и зујеви, па да се отклоне.

Грк-Луку то једило. Оно истина, скријо је путем говор, али то га може забунити, па да заборави казати, што је најглавније.

— Шта си разглавио те вилице, као да си . . .? — осече се на кочијаша и седе на кола.

— Дакле, тако? Хоћете учитеља под погодбом?

— Таке су прилике, па се мора. С Богом!

— Срећан пут! Ја ћу већ гледати.

Грк-Луки било као да му се какав тежак терет свалио са срца. Колико ли је само премишљао о томе, шта ће и како ће и, хвала Богу, свршио је срећно! Ни брите га! Док чује Перса, не ће од радости ни распиштавати, колико је потрошио и на што. Мисли, да је превари, па да јој каже, како је случајно заборавио. Кад му дошла у памет та реч „заборавио“, тргао се и страшне га мисли обузимале. А што опет да се плаши? Да је баш и заборавио, зар би јој морао казати? Написао би писмо уреднику, па ето. Али инак, инак, испиљала би то Перса. Мани је! На би сиромах Лука кијао. Не би се могао станити код куће. Боже мој, баш је чудновата! Ето, он јој утађа, па опет така. Пред јесен јури по селу читаву недељу дана, док скупи пересију; за сво се брине, само да њој угоде. Али бадава! Она „нема — осећања!“ Као да јој није он муж. „Али сам си крив“, пребацивао је често грк Лука сам себи, „да сам био друкчији, не би тако било. Кад год што наумим, поверим јој. Није ли јој било право, молио сам је, да се не срди, тешао сам јој, као малом детету, љубио сам је. А гле сад! Али сам си крив, Лука, па ћути, трпи“.

Још мало па се дух грк-Лукин звину у вишњ свет. Не знам шта му било, тек у један пут устао, па дрекнуо, а коња нагонио. Срећа, те га слуга прихватио. Могла му се и несрећа догодити. После се опет умирио. Само би се мало пренуо, кад би лупио руком о левчу или главом о сандук . . .

(Наставиће се.)

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Прегледајући *српске* и *грчке* изворе о бој Косовском, нашли смо, да у старијим повесним изворима, а наиме у онима из XV. века, има мало грађе а у споменицима из XVIII. века да је више грађе, но да та грађа није таква, да се може у правој критичкој повести о том бој употребити. Остају још *латински* и *турски* повесници извори. Но што се ових последњих тиче, не смем обећати, да ће доћи до прегледа, јер ми се на молбе и поруке моје нико не одзива из сада према Варадину, те ако мојом удом срећом не стигну ти турски извори из Варадинског Шанца, тога легла — но не жести се, читаоче благи: немој да се љутиш, већ остани спокојан и равнодушан према равнодушности дотичних пундрава иначе и размељивих кочонера у Варадинском Шанцу!

Под поменутим *латинским* повесничким изворима мислим и разумем ја:

1.) Талијански превод историје грчке од Јована Луке у Бонском издању: Ducae historia italice interprete incerto, од стране 340.

2.) Дубровчанина *Цревића* (1455.—1527.) повест свога времена (1490.—1522.) „Ludovici Tuberonis Commentariorum de temporibus suis liber VI. §. XI., у Швандтнеровом издању, том II.

3.) Дубровчанина Мавра Орбина Повест о царству славенском, штампана у Пезару 1601. године.

Не зна се, ко је и кад је превео Дукину исто-

рију на језик талијански, те се само нагађа, да је превод тај суврем̑ен самом Дуки (в. предговор Бекеров у Бонском издању; и Ерш-Груберову Енциклопедију, 87. део, стр. 328.), и да је преводилац био Далматинац (в. Рѣчь В. Григоровича о Сербіи въ ея отношеніяхъ итд. казань 1859. стр. 44.—55. и Армина Павића Народне песме о бој̑у на Косову. Загреб 1877., стр. 26. и 51.). И тај преводилац Дукине историје, да кажемо с краја XV. века, зна не само за вечеру кнежеву и за здравицу кнежеву, већ зна и име и презиме ономе јунаку, који је убио цара Мурата под шатором; за Вука Бранковића не зна и не зна — но шта ја да ти казујем, шта све зна и шта не зна тај незнани преводилац Дукине историје, — ево ти његовог текста па читај и увери се сам, драги читаоче!

„Vedendo queste cose tanto oribile et crudele, Lazaro fiolo de Stefano, dispote dela Servia, subito fece chiamare a se tutti i baroni et principali del suo imperio, et adunato el suo oxercito nella grande campagnia de Cossovo, de qua dol fiume Sitniza, non lonzi dala riccha cità de Novamonte (Ново брдо). Turartko re de Bosyna mando Vlathico Vlagenichio (треба Vlatco Vukovichio) suo nepote con XX milia valorosi combatenti in ainto de Lazaro, suo vicino et consorte. Ordinato adunque Lazaro le sue zente et ben disposto el suo exercito, *con grande anima et efficacissima oratione amonica et conforiava tutti i Christiani a combatere valorosamente et vendicare tante ignominiose offese et damni incomparabili rezevuti, overamente a morir gloriosamente per amor de Christo nostro redemtore, et per defensione de la cara patria, di figlioli, di parenti, de la fide et sacra et sancta leye sotto l' insegna dela sancta croce.* Dal' altra parte el duca Amorat — ordeno el suo exercito *con grande practica dele cose militari.* — Amorato piu volte per sue lettere et secreti nuntii con grande offerte haveva tentato subdurre et tirare ala sua parte Milos Cobilichio, capetanio de Lazaro, homo de animo et de corpo tanto valeroso et gagliardo, quanto altro che in quel tempo se trovasse al mundo. Milos per la sua sincera carita et fede tutte le lettere de Amorato incontinente rezevute monstrava al suo signor dispoto; el qual aqualche excogitao fine comandava a Milos: che simulando respondesse ad Amorato ch'el suo desiderio adempir vobiva. El zorno precedente a quello che segui la inimqua et infelice bataglia, Lazaro convocati tutti i signori et principali del suo imperio, comando che se apparechiasse una sdraviza secondo la usanza dela sua corte; in laquale, come gratioso et benigno signore, a tutti perse la sdraviza con sua mano, quando la volta tocco a Milos, se fe dar una grande taza d' oro piena de pretioso vino; la qual porzendoli disse a Milos: excellentissimo cavalier, prendi questa sdraviza, che con la taza te dono ... sdravize per amor mio. Ma molto mi doglio che ho inteso una mala novella, che al tuo dispoto sei facto ribello. Al qual Milos, reverentemente presa la taza con chiara faza, disse: Signor dispoto, molto te ringratio dela sdraviza et taza d' oro, ch m' ai donata. Ma molto mi doglio de la mia dubitata fede. Doman de matina, se dio dara effecto al' alto penseer mio, se cognoscera, se io sono fidel o ribello dela tua Signoria. Et venuto el novo zorno ala bataglia deputato, Milos, — come era zoveno de spirito feroce, monto nel suo possente cavallo, inpugnando una lanza dal canto del luzente ferro, volzendo el pedale contra la hosti le exercito: come transfuga passo Sitnyza fiume, el quale l' uno dal' altro exercito determinava." А како је Милош, доцнији у турски табор, питао за Мурата и како је доведен преда њ и радосно дочекан и како је напослетку пиваљом (pugnale) ударио посред срца и како је сам погинуо, — то изволи, читаоче драги, прочитати на стр. 354. Дукине историје или у Хамеровој повести османског царства I. 211.—212., или у изводу те повести у Далматинском Магазину за годину 1860., стр. 175.

А о Лазару и о самом бој̑у каже тај талијански преводилац ово и онако: „El dispoto Lazaro, el qual mai peravanti havea combactuto con queste fiere barbare, ne anche inteso dela morte de Amoratho et l' opera gloriosa de Milos, suo excellentissimo cavaliero, non senza formidine et paura spiego li soi stendardi, pur nientedimeno piu da necessita che de sua volunta constrecto, comando a Vlatico Vlagenico (Влатку Вуковићу) come havemo predicto, de re de Bosina capitanio de XX milia combatenti, primo intrasse in battaglia. El quale valorosamente et con grande impetu intro con la sua compagnia, et rumpe tutti i Turci, che li fo a l' incontra, et girando per intrar la seconda volta secondo l' ordene dela militia, aloro fo aldita una vocc, la quale per tutto campo se sparse, *che Dragossaro Trobiscio, capitaneo del campo del dispoto, havea rebellato et voltato le arme contra Christiani.* La qual voce aldita, Vlatico Vlagenico subito volto le spalle et con grande fuga se desparti, tormando verso Bosina con la sua compagnia. *O che la novella fosse levata da Turci homini sagassimi, per imparvi e et nostro exercito, o che cosi colesse i fati contrarii ali poveri Christiani per i soi peccati.* Lazaro abbandonato da soi capitanii, senza bataglia fo preso vivo con tutti i nobili del suo imperio, et menato al paviglion de Amorato. Лазар је видио цара Мурата, где издише, и разумевши, да га је Милош убио, дочека радосно смрт.

2. Туберо или Превић писао је, као што је речено, историју свога доба (1490.—1522.), и у ту

историју укрстио је он кратку повест о Турцима и о растењу силе њихове у Европи. Но како му је та старија повест турских царева позната била, види се већ из тога, што каже, да је Мурату цару „Bajazethes I. a Tamerlano captus succedit, cui Musia in regno sufficitur, post quem regnans *Bajazethes secundus* a Milone Dardano trucidatur, Dardani vero a Turcis subjugantur.“ Бајазит дакле други, ширећи границе турској царевини у Европи, допрео је већ био до Струмице (ad Strymonem processit). Non tulere hoc Dardani ac Macedonum reguli: verum confestim coactis copiis, Turcae, qui jam Strymonem quoque trajecerat, occurrunt, atque non procul a hoste castra ponunt. Caeterum cum postero die pugna esset incunda, Lazarus, Dardanorum rex, duces suos ad coenam vocat. Лазар дакле, краљ дарданск, у очи самог дана, кад ће бити бој, позове своје војводе на вечеру, којом приликом мишљаше прекорити Милова, једног од својих доглавника (ex purpuratis uni) за издају, јер му тако беше на Милона потворио један супарник Милопов; па ако би се доказало намишљено злочинство, онда да га казни, а ако не би, онда да се сам сумње опрости. С тога кад се пиће попавили, па раздрагани краљу за сутрашњи бој наздрављати стали, краљ обрнувши се Милошу и држећи у десној руци пун пехар вина, проговори: „Теби наздрављам (теби наменујем и вино и пехар), Милошу, ма да си у мене издајом потворен.“ Не показујући на лицу никаква знака нечисте савести, Милош прими и испије пехар, па онда устављи, рече краљу: „Краљу Лазаре, како сад није доба ни препирци ни истрази, јер је пред нама непријатељ у бојном реду, сутра ћу самим делом посведочити, како је потворач мој лажљив и како је моја верност према краљу тврда и права.“ Милош дакле, чим свану, не јављајући се никоме, узјаше на коња и пође у турски стан, с копљем наопако окренутим, што је знак пребјега и мирног пријазника. А име Милошево беше славно и у Турака. И тако га сместа пусте под чадор цару, који се баш веома развеселио његовим доласком. На док је с погнутом главом љубио цара у пружену му руку, крадом истргне нож, који је донео у недрима скривен, па у два маха распори трбух Турчину, и докле се усилавао, да из чадора искочи, цареви га чувари под чадором прободу и умртве. Паше турске, ако и смрћу цара свога јако потресени, не ударише у запевку, већ мудро прикриште смрт његову, те не дознаше за њу ни Турци ни Хришћани. „Atrox igitur utrimque proelium excitatur. Cadunt passim hinc Turcae, inde Christiani. Jam Turcae vix impetum Dardanorum ac Macedonum sustinebant, locoque paulum cesserunt alii, fugamque alii spectabant.“ На то стану турске паше храбрити своје беседом (садржај беседе те турских паша наћи ће читалац у Рајићевој историји (III. 58. и 59.), те Турци наново ударе. У шестом боју Лазар буде принуђен да промене коња, српске се чете расну и пошто се Лазар узалуд трудио, да бојни ред успоставп, потражи и сам спаса у бегству и свргнувши с пута патрапа на неку јаму, „collapsusque una cum equo, ab insequentibus *hostibus exanimis opprimitur*.“ Туберо каже и то, да је бој трајао „од изхода сунчанога до осмога часа.“

3. М. Орбин казује најпре *свадбу Милоша Кобилића с Вуком Бранковићем, која је настала за то, што је Милошева жена Вукосава „lodando et preferendo il valore nel suo marito Milosc a Wuk Brankovich“ дотерала дотле, да јој је Вуковица ударила ио образу. Тога ради Милош и Вук добу до сукоба, и Милош Вука обори с коња. Вук за тим стане код Лазара оптадати Милоша као издајника и кажњавати за њ, да је у свези с Турцима.* Хотећи се о томе уверити Лазар позове војводе на вечеру, и ту Орбини поновља Превићево (Туберопово) причање истим редом и скоро истим речима све до краја, само што још Лазару меће у уста повелику беседу, коју је говорио пред почетак битке својим војницима, да их опомене на дужност јуначког умирања. „Произителное слово“ то наћи ће читалац у Рајићевој историји кн. VIII. гл. V. §. 13. (III. 56.). И Орбин каже, да је босански краљ Тврпко послао у помоћ кнезу Лазару војводу свога Влатка Вуковића с војском, „il quale fuggi poi con pochi delli suoi dalla detta giornata, che fu fatta a Cossovo nel 1389. alli 15. di Giugno.“ Но први је Орбин записао, *да је Милош Кобилић био зет кнезу Лазару и да је други зет Лазарев, Вук Бранковић, издао свога таста на Косову.* Но о том доцније, а овде ћу само да ставим питање: откуд онај незнани Далматинац, преводилац Дукине историје, и откуд оба она Дубровчанина, Туберон и Орбин, знају тако причати о боју Косовском? И на питање то нећу ја да одговорим и да одговором својим нову мржњу од стране многих на себе навучем. Нека вам, драги читаоци, на питање то одговори Стојан Новаковић, који је иван домаћаја вашег.

Г. Стојан Новаковић, одговарајући на стављено питање, пише у Чупићевој Годишњици, кн. II. стр. 137.: „Оно, што Јован Дука, историк византијски, прича о боју Косовском, имаће за свој извор народну песму. То сведоци поетички задах и ред причања његова. Садржај савременске народне песме или приче Дука је лакше могао докучити од каква Србина, него чисту историју.“ Тебе, драги читаоче, како драго, а ја имам само то једно да приметим г. Стојану, да оне приче, коју је он имао на

уму, нема у грчкој историји Јована Дуке, нити је то његова прича, већ је то прича непознатог опог преводиоца Дукине историје, који је место опог кратког казивања Дукиног о боју Косовском увртио ту, можда у Далмацији или Дубровнику чувену причу о том боју.

Даље вели г. Стојан на истој страни: „И овај извор, којим се мало касније послужио Дубровчанин Ријевић (Cerva, Tubero 1455.—1527.) за причање о Косовском боју, унућује опет целим склопом својим на народну песму, сличну опој, која дође до ушију Дуки." (управ преводиоцу Дукином). Г. Стојан дакле не сумња, да је Ријевићеног причања највећи део узет из какве народне песме о боју на Косову, како се певала у другој половини XV. века. За М. Орбина пак каже г. Стојан на стр. 140., да је у свом причању на страни 316.—318. *„приказано и из истога извора изузимо причање Ријевићево"*, од којег се он разликује поменутом беседом, а друго причом о свађи Милоша Обилића с Вуком Бранковићем.

И поштo си, драги читаоче, не од мене, већ од г. Стојана дознао извор поменута три латинска или лаћанска повесничка извора о боју на Косову, то можеш сам знати и не треба да ти ја изрекох кажем, шта и колико вреде та три обилатија повесничка извора — и може ли се из њих црпати или узети грађа за критичку повест о боју на Косову.

Сад да су ми стигли из Новог Сада *турски* извори, могао бих лепо још данас свршити и докинути преглед овај повесничких извора о боју Косовском. Но пошто ми Новосађани све до данас не послаше књигу, у којој су ти турски извори, то мораш, драги читаоче, још четир пет дана самном заједно причекати, не би ли нас међутим Београђани или Панчевци или Бројани с књигом том обрадовали; па ако нас или једни или други или трећи обрадују, те тим ставе у стање, да можемо из турских извора сазнати, шта и како Турци о боју на Косову говоре и пишу, онда ћемо ићи даље; ако ли пак и они, то јест Београђани, оставе нас на цедилу и не пошљу нам толико жуђене турске изворе, ми ћемо опет поћи даље, но без благослова за високоумне Новосађане и за многометежне Београђане и за оне предосторожне одличнике у Панчеву. (Наставиће се.)

КАМЕН МУДРОСТИ.

ИЗВЕО СТЕВАН МИЛОВАНОВ

(Свршетак.)

7. Не да се навести свако име, које се алкемијом некад бавило, но ипак нам је споменута неколико крунисаних глава, како мушких тако и женских, које су алкемијом страшно занесени били.

Међу крунисаним главама на првом су месту више енглеских краљева. И у алкемији показао се дакле онај сребролубиви дух албијонски. Највише пак прекрилили су Енглеску златотворци за владе Хенрика VI. те је тма божја било новаца златних, а злата ни видели нису.

Није много утекао ни Карло VII у Француској; особито се пак за алкемију интересовао цар Рудолф II. Он је био прави меценат алкемистама а двор његов уточиште и збориште свакојрсних алкемичара доба опога; звали су га већ немачким трисметистом.

Рудолфова оданост алкемији рђаво је утицала на саски двор. И овде се почела увелико алкемија обожавати. Изборни кнез саски Август сам је радио у својој „златној кући" у Дражђанима и тражио начина, како ће доћи до што више новаца лаким путем. Жена његова Ана подигла је леп лабораторијум у Анатургу и дивно наместила и уредила, па у њему сама топила и мешала, е да би како дошла до камена мудрости.

Дражђани су дуго време били и остали средиште света алкемичарскога рада, где се највише бавили с кемијом сами кнезови.

И на Берлинском двору под изборним кнезом Јованом Ђорђем ширио се један пробисвет а као алкемичар, међутим аустријски кнез Фридрих IV. сам се бавио и тако се задао у алкемију, да се и онда није освестио, кад су му у лабораторијум јавили, како су Мађари и Чеси у државу му упали и све до Беча опустошили. Глас га тај није ама баш нимало узнемирио; он је и даље радио мирно и спокојно, као да се ништа на пољу и не догађа.

Царица Варвара, удовица цара Сигмунда, спомиње се чак као адепт.

На немачким дворовима цветала је алкемија највише у почетку осамнаестог века.

Нису дакле само обични људи терали будалаштине, него чак и владари, но то нека нам не буде тако необично. Та њима је још више требало опога, што се зове злато или силан новац. Колико је и колико прохарчено на напаке и на будзоване и

на добре коње за ратове! Чести ратови су многи новац стамапили а алкемија је давала изгледа, да ће се сав новац накнадити. Само да је било тако бар, ал то је несрећа, што све није помогло ништа.

8. Кажу, где су кола мудрости, ту су троја лудости, па тако је то било и у најбољем јеку алкемијском. Док су неки озбиљно тражили камен мудрости и чак уверени били, да ће га наћи, неки доказивали, да га и имају већ готова, дотле су други, рећи ћемо, претеривали и којекакве лудорије распростирали у свет.

Савременици пранца Рупрехта, који је умрьо 1682. године, наводе, како је он изумео неки барут, који се у исто доба пали, макар и на разних местих био. Опширније о томе писао је неки Валвасор, који наводи, како је он сам видио барут тај својим рођеним очима, те се боји, да се само не дозна о томе на даље а све сигурно због велике несреће, која би могла свет постићи. Прашак су звали симпатичним и ево неколико речи Валвасорових: ако поделим такав симпатичан прах у два или у хиљаду или у много делова, колико ми год воља, затим га проспем у разне вароши и земље а на какво место, на пример у једној вароши метнем мало прашка под стрељу, други део опет сакријем гдегод у лађу, трећи опет наместим гдегод у барутану или у оружницу, па онда дођем и опај мој код куће запалим, мораће се упалити на свима местима просути прах. Ако би се пак ма којим путем ма где прах запалио, запалио би се сав и свуда на и код моје куће.

На какве све ствари не дођоше људи у оно доба!

9. Ма да се много радило у кемији, ма да су многи цео век свој жртвовали алкемији а силни и страдали радећи по кемијским лабораторијама, јер су многи заједно са целом радионицом прхнули небу под облаке, ипак се чисто чудити морамо, како се мало за цело време алкемијско нашло и дознало, што би било од вредности и од интереса. Тумачио бих то тиме, што су очи кемичареве биле управљене једино на злато а све друго, што се збивало, није ни на ум узимао. Згрешили би јако, кад не би навели, да је алкемија ипак нешто користи донела човечанству и потоњем развитку данашње кемије, но то је уз онаки труд и рад и поред опаког пожртвовања врло мало. Та ту се радило неуморно, премишљало се дан и ноћ, топило и састављало скоро без престанка а резултата скоро никаквога.

Из доба алкемијског навести нам је, како се случајно фосфор пашао. Брант, алкемиста у Хамбургу, тражио је 1677. године злато у мокраћи. Злато није пашао, ал је пашао стихију фосфор, који је у прво доба био врло скуп, тешко да се није мерио златом.

Фридрих Август II. затворио је у Дражђанима познатог алкемичара Јована Фридриха Беттера (Бетихера), који би зло прошао био, да није у затвору случајно пронашао, како се прави порцелан; године 1704. направио је мрки порцелан а нет година доцније и леп бели. То га је тек опростило затвора.

Важнијих проналазака скоро да нема више; у последње пак дане своје крчила је алкемија брзо пута новијој кемији. Алкемија пада а кемија се диже и развија правцем научним.

10. Завршујући члапак овај о камену мудрости, рећи ћу коју и о противницима алкемији.

Поред привржепика а људи од науке и знања било је и противника, који су и знањем и положајем радили све алкемији ускоц, који су доказивали, да су то све празне речи и праве приповетке у алкемији.

Већ папа Јован XII. бацио је 1317. године анатему на алкемисте и осудио их, да ни један од њих не зна средства, којим ће непотпупе метале преобразити у потпупе, него су праве варалице.

Сам Фридрих Велики био је јак противник алкемистама. Цимерман,*) који је крајем прошлог века издао фрагменте о краљу овом, каже, како је краљ говорио пред министром Хорстом овако отприлике: Златотворство је права болест; разум је за неко време налечи, но затим изненада наступа опет и сасвим је епидемична. Фредерсдорфу, тајном коморнику краљеву, јавило се више алкемичара у Потсдаму; он им је веровао сасвим и упустио се с њима у посао. Набрао се раширио глас о томе по целој посади и није било у целој вароши заставника, који се није надао, е ће алкемијом поплаћати дугове. Сад су појурпле варалице-адепти са свију крајева у Потсдам. Из Саске је дошла нека удовица са две красне ћерке, које су терале занат сасвим нештачки, да су их млади људи држали за велике пророчице. Хтео сам стати тому на пут, ал нисам могао. Молиле су ме, да пред-а-ином пробају и да ме осведоче. Мислио сам, да ћу тако најлакше доћи до истине и допустим, да алкемичке раде под највећим надзором. Никако нису могле бацити злата у тигањицу а ни друкчије како варати, и опет је мати тако ми ствар приказала, да сам морао допустити, да се све покуша; потрошио сам око тога преко десет хиљада маraка. Свакојако је права лудост, да верујемо у промену метала, једино је сигурно, да се метали могу добити у разним облицима. Праваре су од злата ситно црвено зрневље, које изгледа

*) Gaea, 1887. 305.

скоро као рубини, ал нема на њима ништа, што би налик било металима. И сам ћу научити сваког, како се то ради, само нека ми прати потрошене марке. Свакојако признати морам, да се тим путем не да обогатити, јер кад се педесет дуката преобрасе у така црвена зрнцад, изгуби се око шест дуката. —

По данашњем развоју у хемији никако не може стајати мисао о добијању злата из таквих метала, у којима га нема. Метали се данас држе за стихије или елементе, дакле за таква тела, која су већ сасвим проста и у бакру или олову нема злата ни најмање. Да је то тако, најбољи је доказ сама алхемија. Колико се ту радило, пробало, мешало и све није помогло.

Покаже ли се кадгод, да метали нису проста тела, него да се могу растварити у нове елементе, то ће пут бити сасвим друкчији до резултата таквог, а не онај, којим су пошле алхемисте. Не можемо данас никако казати, да неће можда кадгод доћи време, те ће се показати, да метали нису прости, ал да се неће у таквом правцу то показати, како су алхемичари држали, све се слободно рећи. Имамо данас примера, где се већ по гдекоји елеменат не држи баш тврдо као елеменат; данас се већ сумња за неке досадање елементе, а скора будућност показаће чисто и јасно, како стојимо с њима.

По досадањем дакле схватању и по данашњим назорима у хемији, алхемија није имала никаквог основа, она је тражила нешто, што не може да постоји, она је тражила камен мудрости, ал та, на жалост, није могла наћи ни по најбоље уређеним лабораторијама, у којима је силан новац закопан.

А будућност? Да л ће нам она показати, како се добија камен мудрости, кад прошлост и садашњост не могу да нас упуте правим путем?

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(Двадесетпетгодишњицу професоровања) прославио је ректор и професор административног права у великој школи у Београду, Стојан Марковић 26. новембра. Честитамо!

(Педесетгодишњица учитељовања). Српски народни учитељ у Врањеву, Станко Николић прославио је на Аранђелово, 8. (20.) нов. о. г. педесетгодишњицу свога учитељовања. Прослава је била заказана за Митров дан (види „Стражилово", стр. 623., бр. 39.), али су је припремљачи одложили били, да би је боље спремили. И лепо се захвалише оном старом учитељу! Нека му је и с наше стране честито!

(Наше позориште и Цветић). Позоришни одсек српског народног позоришта у Новом Саду решио је био, да још ове позоришне сезоне приложи свој репертоар Цветићевим „Незањом", те је тога ради искао дозволу од писца. Цветић захтева, да му се у току од три дана одмах плати 500 фор. у злату, па да му драму нашег позоришта друкчија смо приказивати за десет година. После десет година да му се плаћа 8 проц. од представе. Одбор није пристао на ту погодбу, за цело не, што не би цењио ту драму, него што је 500 фор., кад их треба у један пут положити, велика сума за благајну нашег позоришта. Нама је жао, да се та ствар тако рашуће. Желити је, да се погађани погоде, и да ни једна ни друга страна не пропе на лицо, — само треба рачунати с могућим факторима.

(Двадесетпетгодишњица Милоша Цветића.) У Београду ће се 19. о. м. прославити двадесетпетгодишњица, како глумиште време глумац и књижевник Милош Цветић. Приказаће се тога дана у вече слављеникова драма „Немања."

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Српско народно позориште.) У прошлом смо броју навестили читаоце нашег листа, да је у недељу 29. Новембра о. г. први пут прешла преко позоришне овде глума уредника овог листа под насловом „Каврга". Од то је доба на тај комад изашло три оцене, једна у „Врањеву" (бр. 143.), друга у „Застави" (бр. 183.) а трећа у „Нашем добу" (бр. 118.). Сва се три оценивача слажу у том, да је „Каврга" не само без и најмање вредности, него да је испод сваке критике и, као што се у 184. броју „Застава" изражава, драматски скандал и атентат на здрав укус, естетични осећај и јавни морал. На такве предусретаје од стране критике уреднику овог листа као писцу те слике не преостаје друго, до сажаљити, што су нападаји на његово дело и сувише убилачки, а да би му дали и душом дахнути а камо ли у образу што рећи. Не бисмо се хтели у свом листу на оскрнули на те оцене, да у њих правде и истине нисмо примерали две три стварце разјаснити. Не желимо бранити дела свог, него само ради одбити од себе оне прекоре, који се оснивају на алонзамерном извртању или на неопрестивој неспособности оцењивачкој, а писцу подмећу грехе, које овај није агресиво. Тако је сасвим неистинита тврдња у „Врањеву", да „мати, српска жена, гледи свог мртвог мужа, ни ништа" и да „сви се мало промитоше, па онда преко лешине свог оца ништа кључене" и мати да „остаја мртва муза и мора да интригира против свије". То није истина, као што је исто тако неистина, да Вају „много не дира, кад чује, да му је побегла жена", Референт „Бршљиков" или није пазио — по њему је Ковиљка за Вају пошла тек у другом чину а овамо одмах у првом налази као његова жена — или је силом извртао, да му што лакше буде исказивати комад. Ни једно ни друго није лепо ни достојно. „Застава" пак изгледа приметити, да је шибајући немилице писца и нехотице ошпарила народ, који је баш хтела да одбрани од „суровости" нишчење. Посве она налије, које су „Застава" „лажне", „силом шваљене", без смисла и обешене, нису умотворци нишчени, него их је писац покупио баш из народних уста. Зашто је то неволља, што је тај оценьивач „ваљактио" из целог комада баш то

неколико песмица. Писац је приправан одмести оцењивача у место, где је те песме чуо, па ће се оцењивач уверити, да нема право, што онако шушкано тврди, да писац пошаје народ само по читању, и да нема право, што за „жалост“, „сваком шаљивост“, „несмисленост“ и „обесценост“ тих песама криви писца. Одмета је еквипно ово разметљиво ругање, као да тобоже песма „Идем шором —“ садржана конфесије. Та вальда оцењивач зна толико српски, да ће разумети, кад се каже, да је кога „потопила Сава“, да није потопила главном песм, него његову земљу. Ето му и потукао галед. Зна то најбоље тај оцењивач, али је вољао писца, што по реч, утуља у главу, па ма му имиутирао и оно, што се ниједном човеку здраве памети не да имиутирати. Највеће пребацивање оно, кад да сло са оном Најновом рефлексом „Ој Сомборе —“, коју смо такође у народу чули, писмали прећутати, одбијамо од себе најодлучније. Такове песме дословно узимати може само или ограничен, или лицемерац или злурад човек; дакако, да је овде лицемерност, неко језуитско, сплом шпицбиргерске. Ето, то је све, што смо имали да кажемо од своје стране. И опет најављујемо: нисмо се мислили прати ни бранити, јер смо уверени, да би нам била пука узалуд трма оцењивачима, који нас терете, да смо са „Кварком“ гледали да убијемо новог народа и да народ наш приказујемо као вликовце, незналице и нередене. Сакеет нам је у том погледу чист; ми знамо шта смо хтели, а што смо и против своје воље морали дали оцењивачима, да јуначки уступу на бранак „за упређени новог народа“, тим смо њима бар учинили леку услугу. Молимо још цењене читаоце нашег листа, да нам опросте, што смо и оволико простора заузели у личној својој ствари, па прелазимо сад на реферат о позоришним приказима из прошлу недељу. У Уторак 1. о. м. дана је био Гетеов „Фауст“ у преводу Милана Савића и у главној са истим репрезентантима, са којима је оно пре подруг године пређашно одје први пут пред позориште. У Четвртак је поделио вече стари Бановљев „Гроговар“ у преводу Јована Ђорђевића са новом за позорницу нашу друкчију немачком шалом под насловом „Поклон“ у преводу Саве Петровића. Новосадска је публика ту шалу гледала још пре две и по године, кад су је приказивали дилетанти. Суботи је била дан позине и дошла је „Федору“ Викторијена Сарду-а у преводу Ј. Мишкатовића а у недељу на сп. Николу била је после подне у 3 сата приређена представа за децу. Приказан је био том приликом први чин из старог Сигетићева „Вампира и чивилара“ у красној посрби Јована Ђорђевића и М. П Шпанчанина „Милош у Латинима.“ — У току прошле недеље приказао се најдаљиој публици и певач Душан Јанковић, сад по други пут. Певао је кавагину из Гуноднве „Маргите“, арију из Вердијева „Отела“ на чешку песму „Добру ноћ“ од Дворжака, смесу једку народних песама српских и најпосле „Ратстиние“ Јосифа Мариковића. Са Миљом Максимовићевом отпевао је затим концертант рекитатив и дуо Ацуцене и Мирина из четврте чина Вердијева „Трокатора“. У том је дуету и Миљка Максимовићева заспедочила лепо схватање те је свој парт екскутовала прецизно и тачно. За инструменталии се део концерта побринули Јанковић сиданње певачке дружине Хуго Дубек и Милка Максимовићева Дубек је пратио певача а осим тога свирао са Миљом Максимовићеном у четир руке увертиру у Белинијеву „Норму“ у Улрихову аранжману за почетнике. Сам је свирао своју једну српску симфонију, која је по нашем мишљењу прилично монотона и нескрена.

(**Нова хрватска опера**) У Загребу се, као што дознајемо, жестоко спремају за најновију оперету „Афродиту“, којој је либрето написао Никола Милан, књижевник и редитељ тамошњег позоришта, а музику јој компоновао И. пл. Зајц. Декорације су сасвим готове а и костими, који су израђени по најдуту Франја Гауа, цртача за костиме у ц. кр. дворском позоришту у Бечу. Зајц је чувен музичар и по страном свету а и у нашим крајевима није његово име непознато. Никола Милан пак са својим радовима, по искусту, мање је познат нашем свету. Но зато смо ми сами криви, што тако мало пажње обраћамо раду оних људи, који у туђем свету западене и умеђене себи својим радом, прокрчити пута. Згодом приликом потрудићемо се да тога честитог Србина са наше стране приказемо нашем читалачком свету онако, како он у истини заслужује, и као књижевник, и као глумац вештак и као Србин. За сада, док „Афродита“ не пређе преко позорнице, не можемо ништа друго, до ли да пожелимо најбољи успех раду те две удружене вредне пчеле на њиву музикалне и драмске уметности код наше браће Хрвата. На срећно, да бог да!

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Поводом тим, што песме Војислава Ј. Илијића налазе у васебном издању, пише „Одјек“ ово: „Мн се од своје стране веома радујемо, што ће ове лепе песме већ једном утледати света у засебној књизи. Војислав Илијић још пре неколико година са својим правим песмама наступао је на глас и постао омиљен песник свију оних, који пазју, да оцене, шта је то чиста, права поезија, по облику и по садржини. Али поипто се све те песме налазе разбацане по разним часописима и журналима и обе стране Саве и Дунава, то српски свет није могао до сада да има потпун преглед оних дивних песама и да према томе ода достојно признање песнику, као и да му одреди место у историји наше књижевности и у реду српских песника. Сада пак, кад су оне песме прикупљене, надаће се, колико су потпуно оправдана појединца мишљења стручних оцењивача, који су, уз сва тога досадашњи рад Војислава Илијића на тим пољу, одавали им највећу хвалу, коју потпуно и заслужују, и да је потпуно основана њихова спасдања жеља, да оне песме, које увеће тако сраду да зборе, изађу у засебној књизи. Узвишеност предмета, којима се баве, лепота у мисливма и облику, топлина и нежност, жечни идеали и суперене идеје — одликују све његове песме. Толико за сад, а доцније, кад песме изађу, прогговорићемо и коју више. Запрпјемо са жељом, да највећа награда песнику буде топли пријем српске публике и да свака српска кућа треба да има оне песме, које упоредо с Бранковим, Јакшићевим и Змајевим чине епоху у најновијој нашој лепој књижевности.“ — Тако „Одјек“. Мн немамо шта додати на то, а и наша читалачка потпуно ће се сложити с тим судом о тим нежним песмама првога међу најмилијима лиричарима нашим, који се достојно хвата у коло с најбољима песницима у нашој књижевности. Желимо само од своје стране овом драгом сарадинку највећи успех у свакоме погледу.

— У недељу бране Јовановића у Панчеву изашла је за ученике основних школа Српска историја у петнаест слика.

— Добили смо ирву свесску прекрасне књиге: „Србија, опис земље, народа и државе. Написао проф. В. Карић. Илустровао проф. В. Тителбах.“ У овој је књизи једна геолошка карта, две вепљописне картице, три картограма, двадесет и осам слика и четрнаест мелодија. Књига ова заслужује најтоплију препоруку. Најзаиме је препоручује огромни труд, свесна нарада, обиљани том и објективност, каквој бисмо могли само свуде пожелети. Што се тиче слика, чита-

оци наши могли су их видити по прилогу, што смо га донели уп 42. броj нашега листа. Цена је појединоj књизи 1 ф., а биће их још три.

— Мита Калић, професор у вишоj девојачкоj школи у Новом Саду, написао је шаљиву игру у 1 радњи, под називом Свекрва. За ово две године обогатио је нашу драмatску књижевност Калић већ са три шаљиве игре. Прва му је Прекилеђ, у 1 радњи, која се с успехом даје на нашоj позорници, и Мојцун, у 3 радње, који је пре неки дан отштампана у засебну књигу као двадесетгрлена свеска Збориħа позоришних дела а прикладне је друштва срп. пар. позоришта за једно десетак дана овде код нас. Ми се не сећамо, а то смо рекли и у оцени своjој пред „Матицом Српском“, да је после Косте Трифковића и један наш писац шаљивих игара (није их, до душе, много баш ни било), тако проницаво у живот и правило му маше и опачине, и тако их без опора сарказма, чисто бисе рекло: са штедљом и обавршеношћу, нашао на ругло, као што је то писац ове шаљиве игре сиар. И Свекрва ће се прикazивати још ове сезоне.

— 22. новембра почео је излазити у Крушевцу нов политички лист „Наши дани“, под уредништвом Милана Р. Павловића, који је уређивао „Зрак“ у Нишу. „Наши дани“, вели сам уредник, имаћу ес сматрати као наставак „Зрака“, коме су „финансиски услови диктирали“, да ес под другим именом престане у Крушевцу. „Наши дани“ излазе четвртком и недељом. Цена је за Србиjу 16 динара, за остале земље 20 франака.

— 1. децембра покренут је у Пожаревцу нов лист „Грађанин“. Власник и уредник му је Јов. С. Јовановић, економ. Лист излази четвртком и недељом. — Нисмо видили „Зрака“, ни „Наших дана“, а ни прочитали „Грађанина“, само бележимо ово по дужности по других листова. „Грађанину“ не сазнадосмо ни годишње цене. „Одјек“ вели, да ће право прилично ређи него више о том новом другу.

— За расписани стечаj у српском народном позоришту у Београду стигло је до 1. новембра, дакле је и био крајни рок, пет драмских дела. Од отих, као што вели „Радикал“ (броj 17., три се натичу за наградом за српску историjску трагедиjу или драму, и то: „Мара Вирадинка“, трагедиja у 5 чинова, „Пад Цариграда“, драма у 5 чинова и „Цар Душан“ трагедиja у 5 чинова; а два за наградом за комедиjу из српског живота, и то: „Стиходелац“, комедиja у 5 чинова, и „Два брака“, комедиja у 5 чинова. „Радикал“ имену је и писце, но „не баш неопходном потребом“, који се овом приликом натичу; но ми немо да се стрпимо до свеготог Спаса. За трећу расписану награду, ону за позоришну игру из српског живота, која је и лане остала без достоjних конкурената, ниjе се јавило ни једно дело.

— Сенат београдског универзитета расписао је награду за два темата, која ће имати да изради сваки од тога универзитета. Први је темат државноправни: „Да се расправи државноправни односаj удружених земаља (regnum socium) сирем угарске круне и новосачињи разлоj по садањем прилику“. Други је филозофски: „У чему су и са чега су разлике, које палазимо у хрватских и српских књижевника“. Награда је 180 фор. Ми се надамо, да ће бар и ону другу награду Срби каква добити на конаду.

— Добили смо ове ретке с молбом, да их штампамо: *У 45 броју „Стражилова“ у чланку г. Луке Поповића „Српске народне песме у јеврејској књижевности“, а у одломку о талијанским преводиоцима, веома нас је дирнуло, видивши, где речени господин не зцаде на видик многобројних радника ово српских народних пјесама у талијанском духу. Г. писац напомену је само ове: А. Фортиса, Н. Томазеа, Н. Касандрића и М. А. Канинића. А изостало му их баш и најсрпских. Ту нам је најпре De Rubertis, који је превео неколико женских пјесама из I. Вукове збирке; Giaxich, који је превео „Зидање Скадра“, „Хасан-агиницу“ и других; па тим Giacomo Chiudina, који је превео цијели низ српских народних пјесама и видао г. 1878. у Фиренцији, у двије свеске; и најпослије у најновије вријеме професор у Сплитској великој реалци, г. G. Zarbarini, који је прије мало времена превео и издао „Saggio di tradizioni dal Serbo“ (Покушај превода из српскога), на написао још књиги тој као увод лијепших глава за српску историју народне књижевности у талијанском руху. Ну на ти напомезуте пијесу сва. У реченој књизи г. Зарбаринија, који је резко и вирјено побиљежио све, што се Талијанаца бавило и бави о прповиједању српских пјесама, нађи ће штоваци читаоци потпун опис. Не ћу да говорим даље о тој књизи, будући да ћу до мало дана штованим читаоцима „Стражилова“ потпуне моје приказати ју, да како, ако ми госп. уредник дозусти мало простора. Зашто онет, да ли г. Поповић није крив, што су му ти пјесни изостали, будући да му прва пијесу можда до руку дошла. Збиља заслужује похвалу, што се је потрудио, да нашем свијету приказе трудиште, који се бавили о преводењу наших пјесама.* — М. И—ћ. — (Хвала г. М. И—ћу на казали и на овом прилошку. И од г. Зарбаринија добили смо већ његову књигу „Saggio“, на чему и њему хвала! С драге воље ћемо примити и обећано прикаа о том најновијем делу талијанском, у ком је реч о нашим народним умотворинама.)

— Из „Бранича“ Београдског отпитавам је говор нашега ученога суграђанина, дра Балтазара Богишића, што га је исти држао на свечаноj руској филолошкоj дружини у Петроградском универзитету 13. јан. о г., а превео с руског на српски архимандрит Н. Дучић. Натпис је књизици тој: Техничке терминн у законодавству. Штампана је у Београду у штампарији штампарских радешика. Цена 50 пара динарских.

— Издањем књижаре браће М. Поповића изашле су пре неки дан четир приповетке Пољака Хенрика Шенкјевича, које је с допуском писчевом превео Рајко. То су приповетке: „Стари слуга“, „Ђутиће угљеном“, „За хлебом“ и „Из памећара позаљског учитеља“. Друга од тих приповедака угледала је први пут света у нашем листу лањске године а четврта такође у нашем листу и то прекане.

САДРЖАЈ: Све сам наша! (Свршетак.) — На смрт. (Свршетак.) — Госпоја-Перина плаш. Приповетка из српскога сеоскога живота. Написао Радослав Марковић. — О квасу Лазару. (Наставак. — Камен мудрости. (Свршетак.) — Књижевне белешке. — Позориште и умотност. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. за четврт год. — За Србиjу и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србиjу прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 51. У НОВОМ САДУ 17. ДЕЦЕМБРА 1887. ГОД. III.

ПОСЛЕДЊА ЛУТКА.

НОВЕЛА МАРИЈЕ С—ЕВЕ

(Наставак.)*

* * *

— Мама, ала је то некакав несносан лептир! Ужасно! — рече Нелка својој матери, чим, једном у вече, затворише за собом врата на уласку с улице, па се најпре њих две саме у ходнику, као да је то једва и дочекала.

А кад за њима служавка унесе у собу велику лампу, те мати доби прилике, да после тих речи Нелкиних загледа својој кћерци у очи, па види наоблачено лице њено, искусном оку удовице од толико већ година не умаче ни онај тајни топли и зрачни одсев с душе девојачке.

Дошле су са ужине од госпође Дабижићке. А допратно их до самих врата млади адвокат доктор Милан Савић.

Госпођа Бајићка хтела је, до душе, да пошље по кола, па да се с колима довезе до куће, јер беше и мрак доста пао по вароши, а ноћно осветљење слободне краљевске вароши, као што се у географији зове, вечерас је са свим изостало, по мудром решењу варошких изабраних отаца, да се гориво не харчи, кад у календару пише да треба да буде с вечери месечине, па владао се месец по календару, а владао се по својој ћуди. Истина, дакле, да је хтела госпођа Бајићка да што безбедније дође до своје куће, тим пре, што се месец, с опроштењем, те вечери био баш страшно узогунио, па ни из радозналости да провири иза насртљива облака, што му заклопио бледо лице на пакост, можда, многом неспису, који га је очекивао, да под његовим благим зрацима изнедри какав сонет с уздисајима (ах!) о својој несрећи, с неколико клетава (ох!) неверној љубљеној, . . . али госпођица Нелка беше тако нестрпељива и срдита на тог »несносног лептира«, да не мога никако чекати кôла, него кад се још особито доктор Савић понуди за кавалера пратиоца, замоли и намоли госпођу мамицу своју, да се пешке иде.

О, то је, заиста, несносан лептир, тај млади адвокат, господин доктор Милан Савић! Цело време од Дабижићкине куће до њихова стана није готово ни речи проговорио с Нелком него непрестано и непрестано с госпођом Бајићком.

— Радујете ли се и ви позоришту, госпођице?

То је све било, што је на њу адресирао, па и то тек уз гред. А овамо је за ужином седио до ње и баш њу прву и замолио, да их сме допратити до куће.

Учинила се, као да га и не чује, па му није ни одговорила на питање.

И он настави разговор с матером, као да није ни тражио од кћери каква одговора.

Па што се онда у опште до ње и привлачи, кад је тако неучтив, те не види, да је несносан, што не ће да је увек, ваљда, уз њу?!

— Баш је несносан! — опет Нелка матери, па скида дурно шешир с главе.

Мати мало зажмурила, као да у себи и боље протумачи оно, што је тако јасно својим бистрим оком видила у очима Нелкиним, или зар да у оним светлацима, што човеку затрепћу у

* Почетак ове повеле нашао је у 39. бр. Тамам смо је почели штампати, замоли нас приповедачица, да јој рукопис дамо само на дан два, како би нешто изменила. Изненадан случај хтео је, да нам је тек пре две недеље мосла дати свршетак. Своје поштоване читаоце молимо, да нас извине за ту малу неуредност. **Уредник.**

очима, кад стисне трепавице, изазове и који сличан можда спомен из давних времена, — из својега девовања.

Осмејак прну преко поштовања достојнога лица госпођина. А за осмејком излети из дубоке дубљине, као да би да полети у неку далеку даљину:

— Ох!

Све, што јој оста заједно с успоменом, слило се у материнску љубав према јединици.

У овај мах учинило јој се, да је најпаметније, ако се учини пред кћерком и невешта на њену срдњу. Није, вели, ништа опасно!

— О, ја ћу њему показати, да позна, како ми је несносан, — опет ће Нелка.

— Нелка, писи више дете! — вели јој Бајићка, кад већ не имаде куд ни камо.

— Хоћу баш да и он сам то види.

— А за што ти је несносан? — опет Бајићка.

Нелка не зна да каже, или није ни чула.

Госпођа Бајићка би опет, на против, имала пуно лепих речи, да их каже о том Милану Савићу.

А Савић летос дошао у варош и отворио своју адвокатску писарницу.

»Први момак!« казали би на селу.

»Прва партија!« кажу варошани.

Не би госпођа мама, можда, ни навалила била толико на своју госпођицу кћерку, да се окане једаред лутака и крпарија разних, заједно са свима својим детињаријама, — не би, да се тако »добра партија« није показала на обзорју шареног господског друштва слободне наше краљевске вароши.

Учестали »јаузнови« по господским кућама, учестали »излети« у винограде, учестале забаве по салашима. Не може млади адвокат ни да доспе свуда.

А интересују се за њега и маме, које имају кћери, и оне које их немају, али им је у души, да жене и удају, или да кваре и сплеткаре.

— Је л' био тамо Савић?

— Наравно, тамо је био и Савић!

Тако са одмах пита, или и не чека на питање, него одмах тврди, чим се чује, да је било гдегод друштва. Чак се зна, с којом се највише забављао, шта је којој рекао.

Но ако Савић и није овде или онде био, то није за то, што, ваљда, није био позват тамо, него, што баш није могао доспети.

Ако он баш и не доспе свуда, гледе да доспеју маме, које имају кћери, и оне, које их немају, до душе, али им је у души, да жене и удају, или да кваре и сплеткаре.

— Сретни докторе! — зову га већ и старије колеге што од шале, што, богме, и због.

А вршњаци његови, кад га добију у своје друштво, напијају му час с овом час с оном, опет дакако који од шале, који из потајне злобе.

Што се тиче младих људи, пуна их је варош. Ту је несвршених правника, који се вежбају по кавanама у мешању карата или у ударању по билијару, . . . младих економа, који више воде бриге о жирантима и трасантима него о својим одајицама, . . . трговаца, који једва чекају — ах, — онај часак златни, када ће да ступе у ружичне окове брачнога живота, да — одмах сутра дан могу скинути са себе своје име, па преписати радњу на своју жену . . . Да и не узмемо у рачун литерате, журнал исте, и друге вредне беспосличаре, које, а замакали перо у мастило, а замакали нос у чашу, већ ни само поштовано друштво не рачуна у партије, ако их, до душе, и гледе кад радо кад и радије у својим соарејима и забавама »на добротворне цели.«

Поред тих свију држи се сад Савић као јунак дана.

По неки ће рећи, да бог ме, за леђима »сретном доктору«, у забринутом свом друштву рећи ће, да и то не ће тако дуго трајати.

— Даде ли се уловити, те му обесе какву о врат, изгубио је сваку цену код осталих, а обрао је бостан и код оних, који би га данас понели у недрима, јер онда им је »испао из рачуна«. Не ожени ли се пак скоро, него буде отезао и одуговлачио, пресешће му и кава и дуџстови и сулцови, што их је где појео. На најпосле ево Милана у наше коло.

Да ли је то логична конклузија из дугих емпиричких премиса каква бурна, каква дон-хуанскога живота? Или је накосна сатира на онај красни сништет, што га је једва игда икоја историска личност заслужила, па и какав силник, кому се клањао кадгод исток и запад, у чијој држави никад сунце не залазаше, који мерицама грташе благо и сласти, а грљаше разних струкова, колико је у години дана?!

Али било је још и накоснијих приметаба о господину доктору Милану Савићу.

Тако рече не знам ко, (тек извесно се зна, да је тај неко била једна од оних мама, која није имала своје кћери, те није »ни марила« да доспе свуда, где је »сретни доктор« доспевао), — рече:

— Благо ли си тој, која се окује њим! Тај је прођердао до тридесет хиљада бабине сермије, док је дошао до оно мало дерне дипломе! Да је потрајала још која мрака, не би ни данас дошао до ње!

— Ал бар и зна, у што је утукао! — зазвела се друга, за коју се говорило, да је у свакој чорби мирођија, а већ толики парови имају да захвале њеној вештом заузимању па својој брачној срећи или свађи. — Камо среће, да се сви наши ђаци науче тако каваљерском, тако аристократском понашању! Него проведу толике силне године у првим варошима наше царевине и краљевине, па не науче, ни како ће да се поздраве с поштеном особом, а камо ли да се знају понашати, као што треба, у фину друштву. Бојаги, није им српски!

Неки, о ком приповедају по вароши, како има тако заједљив језик, да ни најречитијој проводадžиници не би остао дужан, . . . е, тај неко, кажу, казао је на то, како су штипендије за наше универзитетлије тако мале, да поштен човек не може довољно ни карамбол да прочи, једва да дотраје за »картенгелд«, док би проникао у све тајне комбинације тек — фришефирске, па да сме »ауфтретовати« као »салонман« за зелене столове тих »великих салона« »виших кругова, који дају тон друштвеној етикецији и варошком оговарању.«

Готово сви климнуше главом у повлад, »у један брадоглад«, и загрмила би пивара од бурног аплауза, да тај исти не окрену своју стару поту, коју пева, ево, бога хвалећи, већ ваљда десетак ситних векова, — да не поче изливати праведну срџбу не знам на кога, што су му после десет семестара одузели штипендију, те сад не може да полаже ригороза, па од једа скрупи и шесту чашу хладног дрехеровца из свога »штамглаза« са леним дебелим заклопцем, да му јед не поквари апетит за ручак.

То канда неутрализира ефекат, што га постигао беше оним првим речима. И тако промаши циљ . . .

Кад се оно вече, после ужине код госпође Дабижићке, лепа госпођица Нелка свлачила у својој соби, да легне, дуже је нешто него обично расчешљавала и плела лепе витице своје бујне косе, да јој се коса преко ноћ не замрси. То свако вече ради, до душе, пре него што ће лећи, да је у јутро не би кидала; али вечерас, ето, дуже нешто него иначе. Више пута повуче чешаљ, па не погоди по дугој коси него мимо ње. Као да јој се непрестано уплеће с витицама и мисао на онога »несносног лептира« данас, који целог пута од Дабижићкине куће до њихна стана не нађе за вредно да проговори с њом више, до оно тек неколико речи, бојаги, радује ли се и она, што ће доћи позориште? Да гледи »лутке на позорници«? Та, лутака има пред очима сваки дан! Њена лутка бар јој је увек била послушна: где је метне, тамо стоји; како је она намести, онако стоји; куд она пође, може и лутку собом понети.

— А он је лутак целог света!

Баш јој се допало то испорећење! Чисто се обрадовала такој мисли.

— Да, да! Лутак је тај млади господин доктор! А с луткама ваља поступати као . . . с луткама!

У том је била већ у постељи. Навукла на себе лаки покривач. А анђео, благо ли га њему, пољуби је у очице, те јој се на њих прилепи сан.

У исти пар лебдаше госпођи Бајићки онај топли и зрачни одсев с душе девојачке, што га је једва једаред, на своју радост, вечерас приметила на очима своје Нелке.

— И она поче да озбиљније живи! Остало ће бити брига маме твоје, чедо моје!

И њој — лаку ноћ!

А »код црвеног рака« баш у тај мах поче онај, што се вечито тужи на некога, што му је после десет семестара одузета штипендија, те не може да доврши својих ригороза, — баш у тај мах устао, да наздрави »своме другу од првог гимназиског разреда, с којим је делио и добро и зло, и радост и жалост и доцније као слободан civis academicus, који је већ на опом месту, с кога ће данас сутра моћи и хтети и сметн загрмити: Ево, десница! Напред, народе! Ја дижем заставу! . . . Браћо, мислим, да сте ме сви разумели, да то није нико други, него овај, који, ево, седи у нашој средини. А то је наш оне омиљени брат доктор Милан Савић!«

Громовито: »Живио!« А из хаоса тога извуче се као на концу оно дугачко, оно скупо српско: »Мно-о-о-гаја!«

(Свршиће се.)

ГОСПОЈА-ПЕРСИН ПЛАН.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГА СЕОСКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО РАДОСЛАВ МАРКОВИЋ.

(Наставак.)

Баш тај дан била недеља.

Госпођа Перса послала кћерке поиньој Десани, а она села пред дућан на клупу, па гледа како момци и девојке играју коло.

Седи она тако сама, док дође и попадија.

Отишао јој, вели, попа некуд у село. Децу опет оставила, да се сами забављају, па, ето, дошла госпоја-Перси на реч две.

— Особито ми је мило, — одговори јој госпоја Перса, — и онако сам сама! Требало би што чешће да нам дођете. Изволите сести.

Кад су се већ о обичним кућевним стварима паразговарале, почеће госпоја Перса:

— Ви Десани баш спремате.

— Мора се. Истина, млада је, тек јој осамнаеста. („И не пољрвени!“ помислила госпоја Перса.) Ал опет —

— Шта? Да се није јавио какав просилац?

— Није, али хоћу, да је за сваки случај спремна.

— Тако је.

— О, како обоје завијају! — мисли госпоја Перса у себи. — Као да нико не зна, шта мисле! Уловили смо вас, птичице! Тешко те ће вас та буба ујести. Само да Лука удеси као што треба! Боље би било, да сам и сама отишла. Била бих мирнија. А овако... ако испадне попи за руком...! Али не ће, не ће! Лука ће израдити. Истина, доста је сплетен, али ја сам га научила.

— И моја Љубица има доста, — поче госпоја Перса попиници, — али ћу јој још урадити, само док дошесе Лука ствари. Једва је ограбио и данас времена. Посао је велик, па сад и избор учитеља му стоји за вратом.

— Тако се исто и мој попа ужурбао. Тражи стан за учитеља. Пре неки дан гледао је ону кућу до нас, вели, добра ће бити. Само сад да се с газдом удеси.

— За што господин тражи? Ето, даћемо ми учитељу стан.

Госпоји попадији мало задрхта месо.

— Идите, молим вас! То није за вас.

— Како да није? Што да ми стоје собе празне, кад не мора бити? А и он је човек изображен, па је научио на финоћу и ред. Куд ће тамо у ону простоту?

— То је истина. Али, знате, онде му је одмах и црква и школа.

— И наша кућа није преко света. Баш корак два ако је даље, не чини ништа. За то ће имати леп, господски стан. Па и то ће бити дотле, док му се не оправи стан.

— Јест, јест, тако је. Ал знате, шта су закључили у општини?

— Знам. Да бирају за учитеља приправника. Па?

— У вас су, госпоја, велике девојке, на... знате... свет...

Жица стрњења била је јако затегнута. Морала је пући. Госпоја-Персу подиже жар. „Та безобразна попадија, да не пружи језик, пукла би.“

— Нека говори, шта ко хоће, не тиче ме се. За моју децу не може нико рећи ништа зло ни колико бело испод нокта. Седе мирно код своје куће, а не мотају се које с ким по селу, да се цере на сва уста.

Види попадија, да је погрешила, што је оно казала. Али и ово је гадно од госпоја-Персе, да тако штогод каже за њену Десану.

— Моја Десана зна, шта је учтивост; свршила је институт. Тек не ће окренути леђа човеку, кад дође.

Попадија често и с поносом говори, како је Десана била у „институту“, па је учила ово, па оно. Па кад на то окрене, сва је црна и зелена у очима госпоја-Персе.

— Видите, ја баш ништа не жалим, још се радујем, што ми кћерке нису свршиле институт.

— Онако и говоре о њима, да су доста просте.

— Но и ви можете изображење ваше кћери метнути под купус.

Пљус! Е, ово је страхота! Истина, често су код њих бивали „затегнути односаји“, али овако што — Сам Бог зна, до чега би дошло, да се у тај мах не запраши од крај села. Дигао се облак од прашине у небо, те као стуб јури напред, док ти не избаци баш главом грк-Луку на његова два бељца.

Оде попадија кући као опарена, па не рече ни с богом. А госпоја Перса викну на млађе, да отворе капију, па и сама утрча у дућан.

Колико се љутила на попадију, толико је опет радосна, што јој је превукла, да осети. О, колико је она само трпила! Па као на крилима стиже до кола, да чује, шта је.

Грк Лука се свињао с кола. Сав је умазан од зноја и прашине, не можеш га познати. Зачикљмо очима, а мало се и... Па удесно се човек! Где је варош?!

Но госпоја-Персину оку још није ништа умакло. Приметила је, а и осетила, да је томе са свим нешто друго узрок.

— Ни бриге ти, душице! (Кад год се мало напије, увек тепа.) Израдио сам.

— Видим, да си израдио. Само тако, па ћеш као, и грк Сотра, пецати рибу, да се имаш чим заложити. Немој ме тако гледати. Данас једну, сутра две, а прекосутра ће и кец на среду. Тако је то.

— Умири се, голубице. Казао је: „Биће“. То само Лука уме израдити. Хе, хе, сад нека поп врчи, на кога хоће.

— Да ти нисам ја напоменила, не верујем, да би се ти сетио. Подао си се попу, па он ради, што год хоће, јер зна, да је грк Лука мама, који не уме ни беле прословити. О, да сам ја мушка глава!

— Ко вели? Ја се подао попу? Бре, нека само почне што, па га одмах стерам у тикву. Још он не зна, ко је грк Лука, ал ће осетити! Сви су уредници моји људи. А и шта се он меша свуда? Његово је „паки и паки“, а ово је чисто народно. Јест!

Кажем вам, прави Србенда, народњак, да му треба пара тек нађи!

Госпоја Перса радосна, па се пожурила у кухињу, да у то име спреми што бољу вечеру. А грк Лука запалио чибук, налактио се, па рачуна, колико би од прилике могао потрошити на сватове.

* * *

Изишао „стечај“ у новинама и грк Лука га прочитао људима. О, како му мило, кад погледи онде, где стоји наштампано: Лука Симић, с. р., председник.

Није то прва, до душе, прилика, ал му мило! Његово име често је излазило у новинама под „позив на конференцију“, „изјаве“, „прослано“, кад у извесним приликама заиђу по селима родољуби, па купе потписе. А није то ни шала, иду новине на све стране, па ти име чита бели свет. Рачуна се и на тебе...

Иначе је у селу као и обично, осим што је између попине и грк-Лукине куће наступило право непријатељство. Истина, нису они ни до сад били живац и нокат. Живели су, као што каже госпоја Перса, и до сад онако „политички“, ал сад —

Онај дан, кад је дошло до речи између госпоје Персе и попадије, биле су, као што знате, госпоја-Персине кћери код попине Десане.

Десана им показивала своју опрему, па казала:

— Удаћу се ове године, не ћу више да чекам. Нисам баш престарила нити ко чека за мном, па да сам на путу, али хоћу да имам своју кућу.

После дошао и господин писар, па је с њиме сваки час нешто мађарски говорила и смејала се. Очевидно је, да су што о њима говорили.

— Ето вам институткиње! — рекла на то госпоја Перса и забранила, да од сад не смеју прекорачити прага попине куће.

Од тада су прекинуте све везе између те две куће.

Госпоја Перса пред женама, кад дођу у дућан, оговара попадију и каже, како Десана у „институту“ није научила ништа. То јој је све, што зна нешто мађарски, па и то патрашке. А каква ће кућаница бити? Нити зна сашити, ни скувати. Само би да се набели... („Ено, каква је само, — избечила се!“) Да чита романе и да је облеће писар.

Наравно, да је то дошло и попадији до ушију, а и она спада у ону врсту жена, које не воле да остану ником дужне. Развезла и она о госпоји Перси и њеним кћеркама, како су простакуше, не умеју ни да се обуку као свет, већ стоји на њима као вешалима. На вели и за сина јој, да је картација, пијанац и да ништа не учи. Не би ни дотле дотерао, да нису подмазивали. И још поручује пошшница госпоји Перси: „Боље нека гледи, како ће исплатити горњим трговцима, него што води туђу бригу.“

Госпоја Перса њој отпоручује: „Прави се милостива госпоја, а поп Аћим иде по селу, те просјачи од ког јаје, од ког сира. Није је ни срамота.“

Кад год дође ко у дућан из попина краја, запитаће, је ли истина то, што говори попадија о њима? Куне се госпоја Перса, да је то пресна лаж, па онда окрене по попадији. Као да јој ћаво кожу дере, на сва ускиин. Да јој је ту попадија, мисли, смождила би је. И та попадија као да нема друга посла, него само измишљава, шта ће износити на њу!

На послетку се куне госпоја Перса свим на свету, да ће ћутати, па ма шта попадија о њој говорила. А и што да се меша које с ким, и може ли се попадија сравнити с њом? Него колико се год пута закуне, толико пута и погази заклетву. Како да и ћути, кад чује, шта све не износи попадија на њу.

Једног дана пошла госпоја Перса у село. Кад је пролазила поред цркве, види у порти попину живину, прасиће и теле. Порта пространа, а у њој израсла лепа трава. У поп-Аћима силна живина, треба јој хране доста, па он нашао за добро, да откује проштац од тарабе, да их туда пушта у порту.

— Чекај се, попадијо, и ту ћу ти умесити колач!

То вече ће одмах на свог Луку:

— Зар поп сме држати живину у порти? Дакле, још село да му и живину храни? Лако се онда попадији хвалити, како отхрањује толику живину! Но,

и ти си ми председник! Треба сутра одмах да заповедиш, да се с места она дера загради.“

Грк Лука се почеша за вратом, али се не противи.

Сутра дан био је проштац укован.

Било је ту и повуци и потегни.

Поп Аћим није никако дао, вели: „Било је то попино, од како је.“

Грк Лука одговори попу, да он не пита њега, чије је то било, ал зна, да је црквено. О том има само општина решавати, а дотле ће он као председник заковати проштац. Он не може више трпити, да за време богослужења теле муче на црквеним вратима.

Али није на том остало.

Поп Аћим напише у новине подужи чланак „о световњачком утицају, као штетном, у црквеним стварима“, па између осталог, као што је и сам после говорио, ошиње из далека и грк-Луку.

Грк Лука је ретко читао те новине, али му некако дође до руке тај број, те и он засуче рукаве, да отшали шалу.

Захукао се и поп и грк Лука. Бог зна, докле би то тако ишло, јер баш кад се највише спремали, да један другог утуку, донесе и једно и друго уредништво изјаву, да им у тој ствари не може дати више места у листу.

У том почну већ стизати молбенице за учитељско место, а долазило и неколико учитеља лично на препоруку.

Једне недеље дошао младић неки, тек свршио приправничку школу. Млад, на леп, а нека, што кажу бабе, „као анђелак“. Одсео код попе. Попа га препоручио људима и хвали, како се добро владао и учио.

После подне шета се он са Десаном, те некако удесили, па све испред грк-Лукине куће.

Видела их госпоја Перса, па јој се то учинило као пркос, те заповеди служавци, да чисти испред куће, кад буду пролазили. (А ту прашина са шаке. Кад прођу кола, да те угуши.)

Прођоше оно двоје још једаред, двапред, па онда пређу на другу страну.

Сутра дан чула је, шта је за њу рекла попадија, али нека остане.

На десетак дана пред избор добије грк Лука писмо од уредника. Пише му он:

Драги Лука!

За који дан добићете молбеницу од Милоја Спасића. Он је баш по твојој жељи. Дошло би радо, да се представи општини, али нема трошка за пут. Сведан је то Србин, а ја сам потпуно уверен, да ће општина с њим задовољна бити. Поздрав! (И т. д.)

Оживело село. Куд се макнеш, свуда се говори о избору. Једном се допада овај, другом онај.

Поп се устумарао, видиш га скоро на сваком углу.

— Ето, људи, — говорио је, — чули сте га, како пође, а свршио је најбоље. Тај је за нас, не треба да га упуштамо.

Неки веле: „Па тога и ми мислимо.“ А неки ћуте.

Грк Лука не иде по селу. Стане на дућанска врата, па ће зовнути, зна кога треба, послужиће неког и чашицом ракије, па ће рећи:

— Шта мислиш, кога да бирамо?

— Ви ваља да боље знате, грк-Лука, него ми.

— Видиш, тај, што га попа хвали, ништа не вреди.

— Е да? Богме, њега поп кује у звезде.

— Има ту један бољи, и он лепо пође, ал је и народњак. А тај попин, кажем ти, не вреди... Да како. Него буди ти за Милоја Спасића, ако хоћеш, да имамо ваљана учитеља. Писао ми је за њега и уредник оних новина, што вам читам. Спас' Бог!

Ето, тако се то радило. Поп Аћим на једну, а грк Лука на другу страну. Па од како је дошло оно између њих због порте, тако су једно на друго омрзнули, да нису марили ни да погледи један у другог. И ако случајно иду једном страном, па уочи, на прилику, грк Лука, поп-Аћима, одмах ће рећи на другу страну. Тако исто и попа.

Што ближе дан избора, то поп Аћим све чешће заилази по селу.

И грк Лука ће који пут у последње време заћи, па и у крчму на пиво и вино.

(Свршиће се.)

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Данас је понедељник, сутра ће се разаслати „Стражилово“, а прекосутра или најдаље у четвртак треба да је ово продужење, које је још у перу, већ у Новом Саду; — а књиге оне, којој је наслов: „Изводи српске повестнице из турскијех споменика, извадио и на немачки превео Д. Валтер Бернауер а у српско превео и издао Андрија Торквато Брлић св. I. у Бечу 1857.“, још нема нити ми се посла ни из

Новог Сада, ни из Београда нити из Панчева. А без те књиге, кажи ми само, Србине брате и српски сине, како да продужим и како да почнем преглед турских извора за повест о боју на Косову?

О, Нови Саде, и ти Београде, и ти убави граде на Тамишу и не далеко од Београда! Бог вас не — но зашто да због једног Новосађанина и због г. Панте (који има поменуту књигу, — има ли не да) и због г. Каменка, односно због многоуваженога пријатеља Каменковог, кунем и прокунем оба поменута многољудна града и сваколика панчевачка „чада"?

Ја не ћу — а немој их ни ти клети ни анатемисати, Србине брате и српски сине! Немој их клети већ их остави, а кад им се савест пробуди, грешне их и изобличавање их до века! А сад не остави, да себи помогнем како знам!

Немац Ханс Левенклав издао је г. 1595. у Франкфурту на Мајни на свет књигу: Neure Chronica Türckischer Nation von Türcken selbs beschrieben, и у тој књизи има прво „Летопис Султана од Османовог племена" („Citabi Tenarichi, Chronic oder Zeitbuch der fürsten Osmannischen Stammes von ersten Osman Chan bis auf den Sultan Suleiman Chan und das Jahr Christi 1550.), који је Летопис Јероним Бек а Leopoldstorf г. 1551. са собом из Цариграда донео у Беч, где је по заповести цара Фердинанда I. од дворског тумача — Joanne Gaudier dicto Spiegel — на немачки преведен. Од тог турског летописа готовио је с почетка поменути Левенклав и латински превод, но ја ћу овде г. Панти за љубав приопштити дотично место само на немачком језику.

Дотично место у том кратком турском летопису гласи дакле немачки овако:

„Zur selben Zeit hat Gasi Murat Chan angefangen mit dem Lazar zu kriegen, der Lazar hat ein mächtig Kriegsvolck zusammenbracht und ist mit demselben auffs feld Kosowa geruckt: hat dem Gasi Murat Chan einen Boten geschickt, er solle kommen, so würde man sehen, bey wem das Glück und der Sieg sein würd. Indem hat der Gasi Murat sein Kriegsvolck auch zusammenberuffen, hat sich auffs höchst beworben, auch seine zween Söhne, den Gilderun Bajasit und den Jacub Zelebi mit ihm genommen. Wie nun beyde auf dem feldt Kosowa zusammen kamen, haben sie ritterlich mit einander gestritten. Es ist ein Christ zum Gasi Murat kommen, der Meinung, als wollt er sich in sein dienst begeben. Wie man den vor den Gasi Murat geführt, ihme seine füss zu küssen, hat derselbe Christ verborgen einen Tolch gehabt und hat ihn dem Gasi Murat Chan in Leib gestossen, und hat ihn umbracht. Wie nun das die Türckischen Begen gesehen, haben sie sich mit einander berathschlagt, wie ihme ferner zu thun (et quid hoc casu tam repentino faciundum deliberantes), und haben in ihrem Rath befunden, dass sie den Jacub Zelebi beruffen sollten, welchen sie berüfft sprechend: komm und gehe hinein, dein Vater will dich haben. Wie der ins Zelt hineingangen, haben sie ihn umbracht, den Gilderun Bajasit auf einen Königlichen Stuhl gesetzt und haben ihn zum Patischach gemacht. Nach diesem haben sie wieder dapffer angefangen zu streitten, und haben den Lazar in selben streit überwunden und gefangen, und haben ihn vor dem Gilderun Bajazit zerhackt. Seind darnach von dannen aufgebrochen, und wieder gegen Adrianopel gezogen. Geschehen im 791. Jar." Погледај. шта о том турском летописцу каже Јосиф Хамер у предговору на страни XXXVI. своје повести османске царевине.

Знам ја, читаоче драги, да Нешри и Сеадедин или Садудин о боју на Косову знају причати много више и китњастије него што се у том кратком турском летопису каже, али шта ћу, кад ми нису при руци те писам у стању, а писам у стању, што ме назовипријатељи моји у Новом Саду, у Београду и у Панчеву не поставише у стање, да ти могу саопштити овде повест Нешријеву или Садудинову о боју на Косову. На страни 344. пише г. Панта: „Док су Милоша хватали, Бајазит предузме царство и команду и продужи бој, који Нешриje овако описује: „Сви стрелци на један пут са обе стране застрељају; многобројни Срби стајаху тврдо као железна брда; кад прешеч много стрела задажди, почеше се мицати тако, е би човек рекао, канда извор крнога мора шушти . . . или канда море или зелена отока таласе почиње бацати. На један пут неверници (Срби) левога крила (?) нагрну на турске стрелце, потисну их назад и од напред их нападну, те им редове располове; тако исто Срби разбију и орду назарску, која је остругу стајала. Иза ове орде била је река Овчарица, која се напунила мртваца, *само где је био мед, масло и пиринач, то је место било празно.* Мазге, коњи, пртљаг заплету се и тако се тај пут затвори и православни (Турци) не могоше побећи и надоше на бојишту као мученици" и т. д. и т. д.

Колико и колико сам пута читао и чатећи дивно се — том живом и живописном опису боја Косовскога, али кад бих год дошао у читању до оног места, где се каже: „само где је био мед, масло и пиринач, то је место било празно", увек би застао и запео и ја све до данас не знам и не могу да себи изјасним, зашто је „оно место, где је био мед, масло и пиринач празно"? Како се писам довијао и на какве мисли писам долазио, да себи протумачим то празно место, где је био мед, масло и пиринач; најпосле сам помислио и на то: да није стародревни Нешријe био ништман или да није може бити наш г. Панта велики „љубитељ" пилава клити пиринча, ма-

слом и медом зачињеног, те није могао претерети и попустити да се толики мед, масло и пиринач растури и згази и на копитама разнесе, и да само зато није „само, где је био мед, масло и пиринач, то је место било празно".

Ако је ово последње, онда није лепо од Панте, што је пустио маха својој похлепи да испорчи истину. Но то се још не зна, шта управ за тај мед, масло и пиринач каже Нешрије. Поменути горе Немац Левенклав издао је поменуте 1595. г. и другу једну књигу под насловом: „Neure Musulmanische Historie", у којој описује бој на Косову по турским изворима и чини ми се баш по Нешрију. Мрзи ме све оно (стр. 181.) што одговара горенаведеном месту из Пантине путничке слике овде исписивати, но ћу приопштити само ово: „Haben also (die Ungläubigen) von stund an über die Schützen zur linken Hand sich gemacht, dieselben zurückgetrieben und fortgerückt auf den Türckischen Tross und viel Leit erschlagen. Es war hinter den Türckischen Hauffen ein Waldt, welcher mit der erschlagenen Leut Körpern erfüllt worden. *Die Proviant von Honig, Butter, Reiss und andern mehr Sachen sahe man auf dem Boden hin und wider zerstreut ligen.* Die Maulthiere, Esel, Ross liefen wegen Schreckens und Forcht zusammen und blieben bei einander bestehen unbeweglich, gleichwie eine steife Mauer und Wandt. Zuletzt ward auch die *ganze linke Seite der türckischen Schlachtordnung* dermassen zerstreuet und zurückgetrieben, dass alle Kriegsleut des Ortes haben müssen die Flucht nehmen". И Немац помиње пропланат, а наше мед, масло и пиринач, само што Немац не каже као наш Панта да „само где је био мед, масло и пиринач, то је место било празно" већ нешто друго. Но питање је да ли се Немац у тим слатким и кусним стварма тако разуме, као наш г. Панта? И ја му зато његово разумевање ни најмање не завидим, већ једино и цигло желим, да завирим у Брлићеву књигу и да у њој видим, шта за тај „мед, масло и пиринач" управ каже тај турски повесник из почетка XVI. века — тај Нешрије, и да ли је г. Панта добро разумео Нешрију. То ја желим — а Панта може бити да у једну руку има и право, што не да из своје руке Брлићеву књигу ником, па ни мени! Панта не да из руке Нешријеву повест на опет се љути на мене и од љутине шкрипи зуби, што му не верујем, кад он каже, да Нешрије пише, да је „само оно место, где је био мед, масло и пиринач, било празно". Али, кажи ми молим те, Србине брате и српски сине, како да верујем ја у свему па и у том г. Панти, кад Панта у цитовању туђих речи и сведочаба није увек веран и тачан?

Чуј само, да ти нешто напоменем. У толико већ пута поменутој XLII. књизи Гласника вели Панта на стр. 342.: „Док су неки у (српској) војсци такве мање разговоре водили „*неверни људи*, — каже Мијаило из Острвице (у ноти каже Панта: „Више Скопља је замак Острвица, одклен [зацело баш из те?] је Мијаило познати наш списатељ) *у војсци су распростирали страх и плашили војнике, како би им ушао страх у срце*" а Нешрија додаје и т. д. Потражи, Србине брате, XVIII. књигу Гласника и у тој књизи превод Михаилове турске кронике па ако нађеш, српски сине, да Мијаило каже оно, што Панта вели да каже он, — онда ја клеветник и лажа а Панта сушта истина! Но ја ти кажем, да тих речи не ћеш наћи у кроници Михаиловој и онда се чуди Панти а мени се немој чудити. А ни г. Панта нека се не чуди, што му не верујем, већ све једнако и на све стране иштем и тражим турске изворе, само да могу Панту, који је описао бој на Косову по турским изворима, контролисати и пребацити му, где нађем и приметим, да не цитира верно и тачно, да изврће и замеће, додаје и одузима од повесничких извора, било то по нехају или због неразумевања.

Ја писам сасвим изгубио надежду — и уздам се у шокачки Бред или у мога старога друга Игњата Брлића, да ће ми, ако само узмна, послати поменуту књигу и посрамити ону злобну и злураду господу и господичиће у Новом Саду, у Београду и у Панчеву! А међутим могу расправити питања, која се и без турских повесничких извора могу расправити. Такво је на пр. питање: година, месец и дан и недељни дан боја, у ком је цар Мурат убијен а кнез Лазар посечен. »**Бысть же сиѧ бѣдѣ** — вели наш најстарији извор, Константин философ — **на мѣстѣ нарицаемѣмъ Косовѣ, къ лѣто 6897—1389, мѣсеца Іюніа 15.** (Гл. XLII 261.): Летопис српски (Гл. XI. 149.); Летописи Дубровачки (Annales Ragusini y Monumenta vol. XIV. 48.) Орбин стр. 319.; Натпис на мраморноме ступу на Косову: »**И сиѧ кѣл рѣсенна** (т. ј. и цар Мурат умртвљен и син његов — штене лавово; и добрій страдалац. [кнез Лазар] ухваћен и посечен) **совершишс се къ лѣто 6897., индикта XII., мѣсеца іюніа 15. дань къторникъ, усѣх же сицѣх или шестоіѣх или седмоіѣх, не вѣмь, Коѣ кѣсть**" (Хилфердинг Босніи и т. д. стр. 277.).

Према томе погрешили су:

1. Horváth Mihály, Magyarország Történelme, Pesten II. 204—205.; Fessler-Klein, Gesch. Ungarns II. 254.; Krones Handbuch der Gesch. Oesterreichs II. 206., који за дан битке узимају 20. Јуније.

2. Г. Рачка (Rad III. 92.), који каже: „У среду на дан св. Вида, 15. Липња започе битка и трајаше три дана".

3. Наш г. Панта (Гл. XLII. 343), који пише: „У

среду рано на Видов-дан 15. Јунија 1389". Панта је још од школе знао, да је Косовска битка била 15. Јунија; али у турској кроници „познатог пашег списателя", Мијаила из Острвице, написао је Панта на место: „а било је то у *среду* на дан светог Вида, кад се започео силни бој и *трајао је све једнако до ноћка*". „Три дана" трајања — то је Панта оставио г. Рачком, али је задржао Мијаилову *среду*, те је погрешно. Или је лен био Панта или није умео рачуном изнаћи г Панта, да је г. 1389. св. Вид пао у уторак а не у среду, ја не знам, али је тек не малу погрешку учинио г. Панта написавши: „*У среду* рано на Видов-дан, 15. Јунија 1389". И нека не каже г. Панта: то није ништа, то је ситница и најпосле то је свеједно, а падао Видов дан у уторак а пао он у среду, већ је главно, да је Милош на Видов дан посветочио своју верност и убио турскога цара Мурата и стао му петом „за вилице" (Гл. LXIV. 337.). Није баш ни тако, г. Панто, и није то баш ни ситница! Ако Видов дан може г. 1389. пасти у среду, онда може пасти и у недељу, и Панта врло добро зна да има „староставних књига", у којима пише, да је „кнежева вечера" била у суботу у очи недеље, (Гласник V. 86.; Starine X. 191.), т. ј. у очи Видова дне — и онда дан битке не би био 15. Јунија већ 20. тога месеца и онда босански краљ Твртко има право јављајући Трогирцима, да је он 20. Јунија 1389. потукао Турке до ноге и убио турскога цара Мурата, и тако би испало, да је г. 1389. на пољу Косову у хришћанској војсци главну улогу играо босански краљ Твртко, а не српски као Лазар, којег исти краљ у писму свом Трогирцима и не помиње. Краљ Твртко звао се и називао се: краљ *Србљем* и Босни, Rex Rassiae et Bosniae, и шта ће према краљу Србљем српски *кнез* Лазар, и зар би се задовољио краљ Србљем, да се у бој бије на левом крилу, а кнез Лазар да је у средини и Вук Бранковић да заповеда на десном крилу. И на вечери, ако је било вечере, морао је у прочељу седети, и у бој, ако је краљ Твртко био у бој, морао је он, већ као краљ, и то краљ Србљем, бити глава и главни заповедник. И шта је њему било до тога, што је у бој један кнез ухваћен и погубљен, само кад је главна сврха постигнута: Турци разбијени и цар им убијен. То само и јавља краљ Твртко Трогирцима, и у писму, у којем он то јавља Трогирској општини, каже се, да је битка била дне 20. Јунија 1389., а то је било у недељу, баш онако, као што се и у нашој „староставној књизи" прича, само што та, и ако „староставна" али ипак од Тврткове књиге послане у Трогир много млађа књига не помиње и не зна ништа за краља Србљем Твртка већ само за српског кнеза Лазара и правога детића Милоша Обилића.

Но пошто сам ја горе рекао, да се на писмо босанскога хваставца не треба освртати и да оне Панпине „староставе књиге" и управ родослови и житија из XVIII. века не могу се употребити у повести о Косовском боју, то мора и сам г. Панта признати, *да је велики онај бој између турскога цара Мурата и српскога кнеза Лазара био дне 15. Јунија 1389., на Видов дан, који је те године пао у уторник а не у среду или у недељу*; и да се бој српско тога дана или у један или у два сата после подне; ја управ не знам — Бог вељсть!

(Наставиће се.)

У ОЧИ ГУНДУЛИЋЕВЕ ТРИСТОГОДИШЊИЦЕ.

ОД ЛАЗЕ ТОМАНОВИЋА.

Још године 1880. ја сам био написао један листак у Српском Листу под насловом »Гундулићев Осман са гледишта српско-хрватске размирице«, ће сам забележио један дијалог између мене и једног Хрвата о Гундулићу из доба мога ђаковања у Грацу. Мој пријатељ Хрват, с којијем сам се био почео састављати при чаши пива, једном назва Ивана Гундулића хрватскијем пјесником а Гундулићева Османа цвијетом хрватске књижевности. Ја сам га на то позвао, да ми којијем стихом или којом ријечи из Османа докаже, да се Гундулић Хрватом општао. А кад није могао то учинити, ја сам га запитао, а што му се чини, бих ли ја био у стању, да њему докажем, да с краја на крај Османа дише њежна и поносна душа Србинова. И ја сам по епосу Гундулићеву покупио она мјеста, ће се пјесник Србином издаје, па сам то у листу вишереченом печатао.

Кад се на приморју нашем појавила била жеља, да се она моја расправица о Качићу, која је била из Стражилова у Српски Лист латиницом прештампана, у засебној књижици са дотичном полемиком прештампа, ја сам јој придодао и поменути листак о Гундулићу, те чист приход намијењено споменицима, који се имају подигнути Качићу и Гундулићу у њиховијем родијем мјестима. То је Хрвате помамило. Колику је полемику била изазвала она

моја расправа о Качићу на нашем приморју, толику је сада изазвао овај мој чланчић о Гундулићеву Осману и ја треба да моју мисао још боље развијем и да је браним од небрацких нападаја хрватских.

* * *

У другоме пјевању Гундулићева еноса хоће учитељ младог цара у великом царском савјету у очи његовијех припрема на нов рат савјетује га, пошто још није породом престо утврдио, да узме љубу —

Не робињу непознану
Од кољена потиштена,
Нег госпођу изабрану
Свјетле куће, славна имена.

— — — — — — — —

Грчкијех цара и деспота
Рашкијех кћери господичне,
Рајска бјеше, кијех љепота
Бјеху царом љуби сличне.
Твоји ђеди тога цића
Унуци су били цара:
Славна Ивана Палкошића
Ђурђа деспота и Лазара.

Осман прима савјет и шиље Каллар-агу, куд му се велике државе простиру, да бира све госпође свијетле крви, рајске слике. На овоме путу, чује у седмом пјевању за љепоту Сунчанице прегледаве, свијетле родом на све ине, од кољена госпоцкога, Ђурђа деспота и Јерине — тер најпречијем путем иде управо пут Дунава к бијеломе Смедереву.

У осмом пјевању Каллар ага долази у Смедерево, да најде лијепу Сунчаницу, кћерцу старца Љубдрага,

Ки се унука унук зове
Ђурђа деспота и Јерине,
Од ких име и сад слове
Низ словинске покрајине.

Кад га је Каллар-ага нашао, стаде тврдијем заклетвама упрашати за његово племе. Љубдраг уздишући поче: Лазар деспот од Србље удаде своју кћер Мару за Вука Бранковића; од њих се рађа деспот Ђурађ, а од Ђурђа и Јерине опет Мара, коју облуби царска сила; ал се цар још већма жаљуби у плодне и богате стране, ће је деспот владао; он им поведе кћер у своје дворе за царицу и посла им коње по синове. Најпослије се подиже, да им државе освоји и деспот једва жив утече. А кад га је Јерина стигла у Будиму, каза му, да су јој стигли гласови из Цариграда од синова, да их је цар ослијепио, и да је на то пристала и царица им сестра. Кад је то чуо деспот, смртно ублиједе и ријеч изгуби, па кад се расвијести проговори: »Пошто смо сва добра на свијету изгубили, немојмо у старости још у ропство турско пашти. Него хајдемо пут славнога Дубровника, ће се госту држи ријера велика.« Али кад је чуо Мурат, да је деспот у Дубровнику, отправи у Дубровник поклисаре с даровима, да му предаду Ђурђа, иначе ратом запријети.

Ну Дубровник сред покоја,
Ки од слободе круну стече,
С мита од злата, с пријетње од боја
Од вјере се не пороче;
Тако да исти цар охоли
Чудећи се тада кличе:
Цијех тве вјере крепке толи
Вијек ћеш живјет, Дубровниче!

Тако се у овоме граду сачува деспот од зетовијех рука, кому сам ја унук од унука и од свега нашега трага не находи се разма ова моја кћерца, која ми је једина разговор.

Изостављам нарицања слијепог старца за својом јединицом и њежне ћерке за старијем оцем, кад је из његова загрљаја отрже сила турска, јер би их требало од ријечи до ријечи преписати, као што је цијело ово осмо пјевање дивно над свијем осталијем; и за то сам рекао, да је ова епизода најљепши дио еноса Гундулићева. »А што је пјесник изабрао баш овај моменат из српске историје, унука од унука Ђурђа Смедеревца, да његову црну судбину на овај начин оплаче, па да пјесниково ошћењање овђе баш врхунац свој постигне, ја говорим, да није ствар случајна. Ко не види, ко не чује у овоме тужноме запијевању пјесников плач на гробу српске државе и српске госпоштине?« Овако сам завршио моје посматрање овога пјевања.

На ово ми у Задарском N. Listu одговара стонски натпон Лијепопили: »Пјесник, који би управ ошћењао српски, не би за живу главу те худе невоље набрајао, које су се често понављале у проклетој кући Бранковића, из које су произлазили потурчењаци и потуркиње, да управ сваку поштену душу облије страшно руменило. На зар да би Гундулић тако несвјестан био, да се продичи овим, чим би се сватко застидио? Ох, ће је била памет тобоже српској нашој омладини, да и она лудо залута и да

оскверне славу Гундулићеву. Јадне главе, учите Гундулића, пак ћете ласно наћи, зашто он спомиње те невоље српске! Он то чини, да похвали свој мио Дубровник, који је волио за длаку и слободу изгубити него издати свог госта. Очито је дакле, да др. Лазо или није Османа прочитао, или је хотимице ствар забашурио; те управ да ти се згади, кад видиш га горопадно писати: ко не види, ко не чује у овоме тужноме запјевању пјесников плач на гробу српске државе и српске госпоштине?«

Дакле по N. Listu и његову натпону, што је Гундулић онако опјевао худу судбину државе и куће Бранковића: то није учињено из опћења српскога, како ја мислим, него напротив из опћења протусрпскога; не да се исплаче над гробом српске државе и српске госпоштине, него да се над њима наслади! И тијем главни орган хрватски у Далмацији хоће да уздигне славу Гундулићеву; а ми, који тако не мислимо, који говоримо, да се Гундулић у овом пјевању није из злобе непријатељске пасланњивао, него да је из срца плакао над жалоснијем свршетком државног живота српскога народа, ми тијем скврнимо славу Гундулићеву! И то N. List доноси под насловом »Србомаманија у Далмацији«! А куд ћете веће Хрватоманије?!

Кад бих имао посла са једнијем листом озбиљнијем и савјеснијем, ја бих му могао доказати, да у Осману нема ни једне ријечи, из које би се могло извести, да је Гундулић кућу Бранковића онако сматрао, као што му N. List подмеће. Што је деспот Ђурађ дао цару своју кћер за царицу, и што је ова пристала, да јој се браћа ослијепи, пјесник не чини одговорном кућу Бранковића. А да је натпон стонски проучио доба Ђурђа Бранковића и околности, које су га навеле, да даде своју кћер цару за царицу, не вјерујем, да не би већијем пјететом писао о овоме великоме и тако несрећноме српском владаоцу. Каквијем пак пјететом Гундулић спомиње ову владалачку кућу српску, најбоље се види, што јој у толикој несрећи не спомиње ни издајство Вуково; а што је још знаменитије, Гундулић ниђе, ни једном ријечи, не осуђује политику деспота Ђурђа, коју су западни писци толико осуђивали, поглавито с тога, што се није њима пама подложити. Што више, слави Дубровник, који је дочекао и прифатио онако браћки несрећнога старога деспота, и готов био своју слободу изгубити прије него ли га султану предати. Овђе се управо показује народносно опћењање пјесниково најјаче, јер савлађује оно религиозно, које је у оно доба владало, и ми се морамо дивити таквој свијести народној одушевљенога пјесника словинскога!

Залуду N. List подмеће Гундулићу, као да је он приписивао »расколу худом« цркву судбину куће и државе Бранковићеве, и као да је ту судбину сматрао »заслуженом педепсом Божјом«, наводећи ове строфе:

Али сва зла ова худа,
Која трпиш сузна тако,
Од вишње су праведе осуда
На живљење тве онако.
Невјерством се твојим боли
И нарича с њега јаде,
Јер педепса с неба коли
Лакше иде, теже паде.

Али се ове строфе не односе на државу деспотову, него на Грчку и то стару Грчку, чије славе онако прије набраја, па је пита:

Ти ли си она пуна хвале,
Која пијева знања твога
Звоне пуке све остале
Без разбора и разлога?
Ах, обазри сад се на те,
И невољно биће пази,
Невјерству су старом плате
Садањи сви твоји порази.

Ово старо невјерство се односи на ону стару пословицу: Graeca fides, nulla fides. То потврђује Гундулић, када слави вјеру Дубровника, ђе не разумијева вјеру католичку, него ону вјеру, којом је поштовао уговоре међународне, ону вјеру, коју није њима сломити ни на мита ни на пријетње турске, да изда Ђурђа Бранковића, који се био повјерио Дубровнику.

Иван Гундулић у великом свом епосу није ни из далека не обраћа пажњу на тај »раскол« (под којијем именом надпон N. Lista разумијева православље), премда је тада у пуном јеку био и то баш у средини народа »словинскога«, чиј је Гундулић тако одушевљен пјесник био. Тако по Осману не зна се, да ли је пјесник католик или православан био.

За то овај покушај натпона стонскога остављамо њему самоме, да га достојнијем именом назове; а ми га просто биљежимо, да се види,

каквијем се оружјем служе хрватски листови, и како савјесно служе своме народу и истини.

* * *

За вријеме Гундулићево по цијеломе балканскоме полуострву ширила се турска сила, која је пријетила цијелој Европи: а Пољска је тада била на врхунцу своје моћи, и она се најјаче опирала навали полумјесеца. Год 1622. Пољаци су страшно потукли турску силну војску код Хоћима, коју је млади Осман предводио. Ова велика побједа највише се приписивала младоме краљевићу Владиславу. И за то Гундулић тако одушевљено њега слави, и у њега гледа већ јунака, који ће турску силу опет у Азију из Европе потјерати. У томе заносу пјесничкоме Гундулић му се у десетом пјевању овако обраћа:

Немањићу буд Стјепану
Ти намјесник круне царске,
Чим под тобом земље остану
Српске, рашке и бугарске.

На овако завршује ову одушевљену апострофу:

Скокни коња по Косову,
Гди уби Милош цара опака,
А к бјеломе Смедереву
Пошљи киту твојех јунака.
Дух да одахне и почине
Укопанијех пепео кости
Ђурђа деспота и Јерине,
Кјех зет Мурат ожалости.

Из овога се види, да је пјесника заносила мисао освете Косовске, као што се види, да у намјесништву царске круне Немањића гледа врхунац славе, на који се његов јунак може попети: што обоје открива жарку душу српску у пјесника.

На ово ми N. List одговара, да ја ствар изврћем: да Гундулић није желио осветити Косово, него да жели, да Владислав очера Турке »свеневе«, јер пјева:

Прико црна мора дони
Осман сабљу врх крштана;
Прико црна мора гони
Сад крштански мач Османа.

Као да ово не обуфаћа и Косовску освету, и као да освета Косовска не би тражила, да се Осман прожене из Јевропе!

Dalmacia katolička већ је мало озбиљнија. »Треба ли да Срби буде онај, који ту жељу истиче? Мислим да не, то је желио и сам папа у Риму, који Србин није био; то је желио сваки Славјанин, сваки Крштанин. На то су и ондашњи Хрвати имали жељети«. Истина је, онда је сва крштанска Јевропа вапила јунака, да је ослободи од страха турскога; чим се паравно шћаше и српска земља ослободити. Али нам пјесник тога јунака позиваше баш на Косово, да одане и почине пепео кости Ђурђа деспота и Јерине, па да буде намјесником царске круне Немањића, кад освоји земље српске, рашке и бугарске. Отуда се види, да је пјеснику пред очима главно српска историја, српска славна прошлост, коју хоће да на нов живот пробуди; а како је судио о тој прошлости, види се најбоље, када сматра наслеђство круне царске Немањића достојном наградом своме јунаку за тако велико дјело, јунаку, чија велика слава већ испуња свега свијета величину!

А ако се овијем не открива српско опћењање, српски попос, ја не знам, чим би се друго могао открити.

* * *

До сада смо видјели, ће Гундулић из српске историје тражи прилике, да прослави српске успомене и да их својијем сузама ороси; али то није доста пјеснику; он иде још даље од Немањића; он протеже границе српске до обала егејскијех, према којијема лежи Троја уконана, а Александра великога називаше Србљанином. Овако Гундулић не мисли без сваког основа, а као српски пјесник могао је тијем већијем правом толико границе српске размакнути и српскоме народу виндицирати славу Александра великога.

На ово N. List одговара: »То је повјесна погрјешка, која је произашла од тога, јер су Србе повјесничари стављали тамо до Цариграда и још даље. Па и Златарић називље Александра великога краљем српским. Домаћи сви повјесничари кажу, да је Македонија српска земља, а покли је Александар Македонац био, по тому га назваше Србином«. То исто од прилике говори и Dalmacia katolička, па још надоставља: »Гундулић је тако држао и егејске обале и обалне оне народе — осим Грка — за Славјане. Македонци били су му Славјани. А је ли могао кога ближе њима приближити него Србе? . . . Него Србе, који су онда са овог силног величија несрећно пали били? Да, Гундулић пјева о Александру Србљанину, а мало више од једног пијека послије тога, добар по-

знавалац нашега језика и књижевности, Ф. М. Апендини у преводу тијех ријечи додаје у заворци: (Macedonico). Сјетио се и он, да тко то мјесто прочита, остат ће и постат мало, зато је и додао: Срб-Македонац«. Дакле обадва ова листа, као да бише ми њели доказати, да Александар велики није био Србин, да је Гундулић погрјешио! Али ја нијесам ни рекао, да је Александар велики Србин био, ни Гундулићеву мисао за непогрешну прифатио: ја сам само навео, како Гундулић виндицира српству обале, према којијема лежи Троја уконана, и славу Александра великога. На то ми D. k. одговара: »Онда се је мислило, да су стари народи трачки, илирички и т. д. били Славјани. Тако су дубровачки писци у Овидијеву стиху (Trist. lib. 5. Eleg. 12.): Jam didici getice, sarmati eeque loqui — оно getice sarmaticeque преваћали са словински«. Дакле Гундулић збиља није без основа онако пјевао. Само што је мјесто имена словенскога узимао име српско.

За што су у оне словенски писци оне земље и народе називали словенскијема, а измећу њих неки дубровачки и далматински опет српскијема, је ли треба дуго узрока тражити? Ко га не види на први поглед у крви њиховој и језику, у опћењању њихову у оне словенскоме и на посе српскоме? А то је оно баш, quod erat demonstrandum!

(Свршиће се.)

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

ПИШЕ ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

1.) Изашла је пре краткога времена књижица: „*Тегнички термини у законодавству* од дра *В. Богишића*, превео с руског писаног изворника Н. Дучић, архимандрит. (Прештампано из „Бранича“). Београд, штампарија задруге штампарских радника 1887.“ Ово је говор ученога дра Богишића на састанку руског филолошког друштва у Петроградском универзитету 13. јан. 1887., који је са рускога језика лепо превео наш књижевник архимандрит Дучић, на чему му мора сваки захвалан бити, који зна, од какве су велике вредности дела Богишића. У овој књижици, на стр. 15., стоји: „Ну шта ће да се ради с таком ријечју, као што је: *дужник*, која у народном језику означава и debitor и creditor? Може ли се заиста употребити та ријеч у закону у њезина оба значења, и ако јој их је дао народ? — Оба су значења именице; а у изговору ријечи, употребљавала се она у једном, или у другом значењу, нема никакве разлике; нема је ни у правопису; а правнички су: корелативне; њеједствено оне су једна другој готово стално пратилице. Послије тога, је ли могућно увести у какав закон овако правило: „Дужник (у смислу creditor) има право искати од дужника (у смислу debitor) то и то; а овај посљедња (т. j. debitor) од дужника (т. j. creditor) то и то . . .?“ Јамачно се то не може ни помислити, јер би из тога изашла највећа забуна. Најпослије, ако се и прими ријеч *дужник* само у смислу debitor-a; онда је веома потребно тражити за creditor другу. Да та ријеч може да не буде: ни *вјеровник*, како пишу у Загребу; ни *повјериљац*, како говоре у Београду; видјећемо мало даље.“ На стр. 22. стоји: „Старали смо се, да горе докажемо, да ријеч: *дужник* не може бити примљена ни у један законик у смислу creditor, ма да му је значење потпуно народно. Ну нијесу узели у законе: ни Нијемци, ни Чеси, ни Пољаци, ни Срби, ни Хрвати. Они су узели просто роцки пријевод ријечи: creditor (Gläubiger, věřitel, Wierzyciel, вјеровник, повјерилац). Питање је у томе: може ли се пронући тога вулгарнога пријевода, којега народ не разумије, и замјенити га обликом створеним на основу ријечи, која би одговарала у народном језику? Ја бареи мислим, да је то у српском језику могућно. У Вукову рјечнику налазимо чисто народни глагол: *дужити*, а значење му је исказао ријечу: behaupten dass einer schulde, dico mihi deberi. Но што сваки creditor dicit sibi deberi, то по мојему мишљењу није особито мучно створити из глагола *дужити* са завршетком подеснијем nomen verbale, које би означило creditor-a. Тај би облик, кад би се објасно згоднијем начином, могао имати изгледа, да ће постати свакому разумљив.“

Ја ћу онде гледати, да покажем, како је то, да у српском језику debitor и creditor значе *дужник*. Кад се на супстантив *дуг* (debitum) дода наставак *ьнъ*, онда добијамо придев *дужан* (schuldig); а кад овај придев супстантивујемо наставком *икъ*, онда добијамо супстантив *дужник* debitor. Дакле, *дужник* значи онога, који је дужан, који некому дугује што. Али у Вукову речнику има и глагол *дужити* н. п. кога, behaupten dass einer schulde, dico mihi deberi: „дужи ме стотину гроша“, па кад се на основу овога глагола дода наставак *ьнъ*, онда добијамо придев *дужан*, који није у обичају, али је у обичају супстантив, који добијамо од овога придева наставком *икъ*, дакле *дужник*. Кад знамо, шта значи глагол

дужити, онда ћемо лако појмити, да и супстантив, од њега начињен, *дужник*, не може ништа друго значити него онога, који кога *дужи*, а то је латински creditor. У језику, дакле, српском значи дужник и debitor и creditor. Али ако ово у језику и јест тако, не сме бити пред законом, јер кад би у закону *дужник* значио и debitor и creditor, могла би изаћи одатле, као што каже г. Богишић, највећа забуна. Да не би, дакле, било забуне, скрпили су правници реч *вероваик*, која ништа друго није него роиски превод латинске речи creditor, као што је и немачка реч Gläubiger. Г. Богишић, као што смо споменули, каже, да би се од глагола *дужити* могла начинити боља реч, коју би народ боље разумео и којом би се могла заменити она роиски преведена реч *вероваик*. Г. Богишић не каже, како би та реч изгледала, за то ћу је ја овде скројити и дати јој облик. Кад би на партицип praet. pass. додали наставак *ик*, онда би добили супстантив *дужник*, који би имао пасивно значење и значио би опет debitor, за то не би ни ваљао. Али кад додамо на основу партицина praet. act. II. *дужил* (парт.: дужио, дужила, дужило) наставак *ац*, онда ћемо добити супстантив *дужилац*, који би управо значио creditor. Дужилац значи онога, који дужи кога, као што су и друге овакве народне речи: *кудилац*, који куди кога, der Tadler, *идсилац* der Träger, *пратилац* der Begleitor, *ир силац* der Werber, *хвалилац* der Prahler. По мом, дакле, мишљењу *дужилац* значи у потпуном смислу creditor. Али при свем том ја не бих ни ове речи употребио, ма да је по мом мишљењу, како сам је скројио, са свим добра, и то за то не бих, што имамо своју народну реч, која се говори у Боци (види Вуков речн.) и која гласи *рукодавалац* или *рукодавац* или *рукодавник* и које све значе creditor der Gläubiger. *Рукодавалац* или *рукодавац* или *рукодавник* јесу речи народне и значе онога, који руку даје, на онда, ваљда, који помоћ даје, који руком даје, који из руке даје, а то је creditor.

2.) У 8. свеску Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika, што га издаје југославенска академија, а обрађује г. *И. Будмани*, долази на стр. 729.: глагол *довршити*. Тај је глагол потврђен примером овим: *Довршје* пук од свуди. Ј. Палмотић. Тако исто у истој свесци, на стр. 734., долази глагол *доживјети*, потврђен овим примерима: Сила је *доживјет* да будем у труду. Ђ. Палмотић; — С славом сдружен *доживјети* у весељу ни ће испупу, а Владислав сни му узети угарску ће свету круну. П. Канавелић; — Несретне ми дане доживемо. Нар. пјес. Вук; — Чудно ли ћеш нешто *доживјети*. П. Петровић.

Питање је сад, за што г. Будмани није метнуо у речник и инфинитив са обликом *доживјети*? И за што је све ове споменуте примере стрпао баш под инфинитив *доживјети*, а не под *доживјети*, кад у примерима долази и *доживјети*? Ја мислим, да је требао споменути само инфинитив *доживјети*, а под инфинитивом *доживјети* требао је расправљати оне примере. Тако исто није споменуо ни инфинитив *довршјети*, него само *довршити*, а баш напротив по моме мишљењу требао је под *довршјети* расправљати примере, а *довршити* само споменути. Ја, дакле, мислим, да су југозападни облици *довршјети* и *доживјети* правилнији, класичнији и достојнији за књижеван језик и да служе за образац, него *довршити*, *доживјети*, јер је оно епентеско *л* у *доживјети* доцнијега постања и то епентеско *л* није ове свима дијалектима. А ја мислим, да само оне речи имају право да уђу у књижеван језик и да служе у речнику за образац, у којима долази епентеско *л* у свима дијалектима једнако и које *л* стоји под истим законом, под којим стоји и у старом словенском језику. По што пак имамо у старом словенском језику *живѣти*, *трудѣти*, то ће бити и југозападно *живјети*, *трјети* правилније, класичније, и то за то, што ти облици прво одговарају старим словенским облицима потпуно, а друго, што се и са другим словенским језицима слажу, н. пр. руски терпѣть, чешки trpěti; докле јужно *трилети* и *живлети* стоји осамљено од старога словенскога језика, а тако исто и од других словенских језика. Види се, дакле, јасно, да је *трилети* и *живлети* доцнијега постања. А осим свега овога ја мислим, да је инконзеквенција писати *грмљети* (вид. 7. свезак Rječnika, стр. 569.), *трилети* (на истој страни) и *догрдјети* (на истој страни). Ја мислим, ко хоће да пише *догрдјети*, тај мора писати и *грмјети* и *трјети*; а ко хоће да пише *трилети* и *грмлети*, тај мора писати онда конзеквентно и *догрбети*, јер по истом закону, по којем је *трилети* добило *л*, по истом закону постало је и у *догрбети* *б* од *дј*. За то у оном крају, у којем се говори *трилети*, у том се крају говори и *догрбети*. А у ком се крају говори *трјети*, у том се крају мора говорити и *догрдјети*. Јужно је *трилети*, *догрбети*, а југозападно је *трјети*, *догрдјети*, и ово последње одговара старом словенском језику и другим словенским језицима. За то ваља да има пре места у књижевном језику и у Rječniku *грмјети*, *трјети*, *доживјети*, *довршјети*, него *грмлети*, *трилети*, *доживлети* и *довралети*.

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(Југословенска академија знаности и уметности у Загребу) напунила је 16. (28.) јулија о. г. двадесет година свога живота. У спомен тога дана држала је академија 25. нов. (7. дец.) свечану седницу. Седницу је отворио др. Фрања Рачки, пак и све до ове године председник академије. За њим је др. Петар Матковић, од постанка па до данас тајник академије, читао извештај о раду академију за другог десет година њена живота. После Матковића читао је др Фрања Врбанић расправу: „Стањбене прилике у наших градових“. У седници су тој били многи чланови академије и још више осталих књижевника и пријатеља науке. — За ово двадесет година суделовало је, као што напомену честити учењак Рачки, и акад. публикацијама, пребирајући само сабиране грађе, укупно 90 књижевника, од отих 50 Хрвата, 8 Срба, 6 Словенаца и 1 Бугарин, дакле: 65 јужних Словена; осим тога 14 Чеха (од оних су 8 удомљени у Хрватској), 7 Руса и 1 Пољак, дакле: 22 које пакадна које северан Словенина; а од Несловена 2 Француза. Академија је издала за то време до 180 томова. — На тајничкома извештају видимо, да је академија за ово последњих 10 година издала 17 књига више него у праој десетини, (прво десетино 80, друге 97). — Главни орган академије јесте књига с натписом: Рад југословенске академије. Од Рада је изашло до сад 59 књига, у којима су наједно радови филозофско-историски и филозофско-јуридички и математичко-природњачки; са 60 књигом почеле су излазити за себе књиге са филол.-истор. и филоз.-јурид. расправама, као наставак по броју књига на ове напред, па је до сада тако изашло свега 77 књига, а за себе 9 књига са матем.-природ. расправама. — Осим тога издаје академија још пет периодичних зборника и то: Старине, Историски споменици, Стари писци хрватски и Правнички споменици. Још је издала 10 свезака Рјечника хрватскога или српскога језика, којим се поноси не само академија него и цело јужно Словенство. Уза то изашло је које о трошку академину које с њеном потпором још 7 књига природњачких и 5 филолошких и књижевних. По таки садржај и регистар свих тих дела садржана Академски летопис, од којега је прва књига за прва десетак година изашла, а друга за други десетак година изађи ће још ове године на свет. — Данас има академија 7 почасних чланова, 27 правих и 28 допасника. Од правих чланова иде их 11 у разред филол.-историски, 9 у филоз.-јуридични, 7 у матем.-природњачки. — У овој другој десетини стекла је академија и своју палату, која је стала преко 250.000 фор., од којих дарова великa добротвор народ хрватскога краљевска Штросмајер 60.000 фор., хрв. сабор и земаљска влада 100.000 фор., остало разна родољуба, а град Загреб даде бесплатно место на красном Зрињеву. — Књижница, која је за свагдању употребу приватно уређена, броји до 25.000 свезака. Састављена је од разних посебних које набављених књижница, а умножава се редовно попајање делима, што их академија добива од разних учених друштава и завода, којих ће бити до 120 на броју, у замену за своје публикације. — Архив је такође састављен од разних већином поклоњених збирака, и броји преко 1400 кодика и преко 30 хиљада листина. — Академија има и збирку слика, коју јој поклони славни покровитељ њен и први добротвор, но чијем се имену и зове Штросмајерова галерија слика. Она броји 235 слика осим картона, минијатура, реза у бакру и збирке красних репродукција од најглеовитијих сликара, које се ни по изберу не могу за сада изложити, јер, на жалост, нема новаца. — У седници 23. нов. обновљена је управа академије. При првом гласању изабран је опет био председник председник др. Фрања Рачки; но како избор његов није потврђен, на другом гласању би изабран др. Павао Мухић, бивши начелник кладиног одсека за богоштовље и наставу, за председника академина. За тајнике изабрани су дојакошњи тајници: др. Богослав Шулек и др. Петар Матковић.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Српско народно позориште.) „Господар ковница“ Жоржа Онета у преводу Милована Ђ. Глишића по трећи пут, „Ej људи, што се не жените!“ Јулија Розена у посрби Бранка Јовановића-Муше пакадa већ по десети пут, „Мехурићи“ Григорија Чикаје у преводу Милана А. Јовановића пран пут и Фердинанда Рајмунда „Расипница“ у преводу Милутина И. Стојановића по други пут — сто то је био репертоар прошле недеље. „Мехурићи“ су Чикајеви лепо успели те публику пријатно забавили, а зацело би се још и боље угледали били у мизети, да техничка конверсација није на неких местах и сувише осетно на пут стала била она т. зв. премијерска трошачаност, која конверсацију о једно ово брже, но што би пало, гони те је и нехотице одгурне, да се мора спотаћи. Није глума та још довољно, што по реч, умрана била, једино је то недостајало; иначе морамо, на дику позоришној нашој друштини, признати, да се према садашњим стању особља боз по муке даје састанити и уденити свака комад, који, што се тиче потпуности, нешкине и жалкости прикавачког особља, још и неће претешње стаћа, него Чикајеви „Мехурићи“. Ми смо уверени, да ће нас фина та шаљива игра са здравим смером и духовитим опажкама при другом приказу — било то сад кад му драго — још пријатније забавити.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Прозесор Ј. Миодраговић у Београду написао је по наређењу министарства просвете и вероисповести за средње школе и по другим заводима дело „Дух наставе и васпитања у Србији у почетку последње четврте деветнаестога века“. То је дело донекле штампано било у „Просветном Гласнику“ а сад је изашло цело у засебној књизи.

— Изашла је 1. књига Игнјатовићева романа „Пашинце“. Добити се може само у штампарији А. Пајевића у Н. Саду по 60 новч.

— Добили смо књигу: „Черногорци и черногорскія женщины. Россія и Черногорія“, написао И. В. Поповичъ-Липовацъ. С.-Петербургъ. Типографія В. В. Комарова, Фонтанка, 74. 1887. Књига та „посвящается братскому и искреннему союзу Россіи съ Черногоріей“. Цена 1 рубља. Писац упознаје Русе с историјом, живљењем и обичајима у Црној Гори.

— Из „Видела“ је у засебну брошуру прештампан прилог 67. књиге Гласника српског ученог друштва што је написао Димитрије Руварац. Вредни књижевник тиј у том свом прилогу опширно напада на Гавриила Витковића, кореји га, што је у свом критичком погледу на прошлост Срба у Угарској пенетрирао и што је прошлост краљевских изјава и установу њихову написао скоро ли по делу Сентклариајеву „A dinnai hajóbadak történése“ те на тог дела и 49 споменика од речи до речи навео, не рекавши, да их је из њега узео.

— 164. свеска Народне библиотеке браће Јовановића донеси са француског превода на српски преведену драму Португалца Антонија Енеса под натписом „Газнод“ и у 165. свеску је „Владимир и Косара“ старога Лазара Лазаревића. (Поводом том књижевнику нашем морамо одсад додавати ознаку „стари“, јер му сиротању сваким даном све већа опасност прети, да ће му радове немарни новији књижевног покољења ескамотирати у власништво приповедачу Лази Лазаревићу. Бар смо замуе, у очи прослављене двестогодишњице српског народног позоришта, у вијењем једном хрватском листу читали, да су „Прејатељи“ не више прерада старог професора Лазара Лазаревића, него оригинална списа „Шест приповедака.“ (!)) — Ми и опет и опет препоручујемо Народну библиотеку браће Јовановића и како се, поваљујући већ умногословљену равнодушност српске публике спрам српске књиге, бојимо, да још ни данас, када шест свеска година, многи и многи не виђу ни на начин налазећа библиотеке те, ни за цену јој, то ево овде спомињемо, да те библиотеке сваке године излаже по једно коло од 24. свеске. Досад је изашло шест кола са 144. свеске. Сваком је колу цена 3 форинта и 50 новчића а може се и свака свеска појединце добити. Појединој је свесци цена 16 новчића.

— Уреднички одбор средњског одбора „јединствене српске народне слободоумне странке“ отказа претплату на књиге, које ће се звати: Народни пријатељ. Изаће ће их од године четири књижице са по 2—3 штампана табака. Приход од књига биће својина странке и употребљаће се на просветне, економске и добре цели. Имена претплатника штампаће се наједно с рачунима, на што је сувишан употребљен. Сувишном рукује средњски одбор. Прва књига ће изаћи после нове године. Новце шала златн одборском благајнику г. Јовану Чанићу, трговцу у Нови Сад.

— „Како живе животиње?“ зове се књига за децу, коју су израдили учитељи Д. и С. у више књига. Прву је књиан натпис Куца и деца. Садржина јој је нуна прича из књиан натпис Куца и деца. Садржина јој је нуна прича из живота оне животиње, које ће деца лако разумети и рађо читати, а добит за разум и срце сигурна је. Књига ће изаћи наше од 3 табака са 7—10 слика, и стоји 30 пара динарских. Скупљачи добиће на 5 књига једну на дар или у повцу 20 проц. Према величини књиге и броју слика, које су у њој, цена је врло умерена и моли ће је готово сваки ђак набавити, ако се само учитељи буду заузели. Књига ће бити готова најдаље до 15 децембра, а дотле треба послати и претплату. Новац и поручбине шиљу се: Димитрију Ј. Путиниковићу, учитељу на терезијама у Београд. — „Ми смо уверени“, вели издавач, „да ће учитељи и учитељице појмати, од колике је важности, кад се код деце отвара воља на читањем валјаних и корисних књига, и да ће своје ђаке увикивати, да и друге корисне књиге набављају и читају. Тим малим трудом они ће велике добробите чинити како својим ђацима тако и просвети у опште.“

— Књижара браће М. Поповића издала је Илустровану велику српску народну лиру, збирку са 1600 песама ратних, пролних, девојачких, веселих, ђаворија и поворишних са сликом у натпису и са 20 лилкова српских песника (Мушицки, Ј. Х.-Светић, Суботић, Његуш, Милетић, владика Грујић, прота Живковић, Бранко, Ђ. П. Ненадовић, Змај, Кајкавски, Л. Костић, Јакшић, кнез Никола, Мита Поповић, Шапчанин, Миленко, Трешњовић, Ђердар, Војислав Ј. Илић). Књига напоси 756 страна или 48 табака. Цена је њеком повеау 1 ф. 20 н. у тврдом 1 ф. 75 н. у позлаћеном 2 ф.

— Књижарница Јове Карамата у Земуну разаслала је овај претходни књижевни оглас: „У добу, када после злокобне Косовске битке гезије народа српског стварале тужне песме, које нам несравнују сјају прошлост давно опеване и славу имена српског на све четир стране образованог света разносиле, у том по нас судбоносном добу под благих подкеб-љем српско-словенског духа у слободном граду Дубровнику почело се развијати уметничко песништво, које се са песништвом суврених културних народа у сваком погледу достојно упоредити може, и које се у најлепшем цвету свом појавило у делима Ивана Гундулића, узор песника књижевности дубровачке, одушевљеног Словенина и родољуба српског. Како се пак 8. јануара идуће године по новом календару навршује три стотине година од рођења одличног представника овог народне нам књижевности на тога периода, и како смо дакле срећни, да му можемо трајстваднјку успомену прославити, то смо се решили, да овом знаменитом пригликом прештампамо и издамо најлепе и најзанимање му песничко дело под наслоном: „Осман“ те да га тим приближимо васколикој читалачкој публици српској, која до данас можда није имала пригаше упознати се са овим најлепшим умотворм његовим, који је до сада латиницом у више наврата изашло. Прво пак издање ћирилицом од године 1827. осим тога, што је у многом погледу недостатачно, данас једва се где и наћи може. Да би нам прво ово књижевно подухвате наше што боље одговорило и важности и дела и прослави аутора му, на молбу нашу примио се труда поната наш књижевник и филолог г. Јован Бошковић, професор велике школе у Београду, да дело под његовом редакцијом изиће, и да му уз то наше предгоор са потребним коментаром и речником. За епсољављу угледну награду такође смо се постарали, јер ће дело на финој хартији и леним новим словима штампано бити. У пуном уверењу, да ћемо овим подузећем родољубиву услугу српској књижевности учинити, надамо се, да ће нас народ српски у томе радо потпомоћи, те дело ово, које је већ предато у штампу, са оком љубазу примити, с киком га ми намеравамо у руке му пре дати. Цену ћемо објавити, кад дело наше из штампе.“

САДРЖАЈ: Последња лутка. (Наставаи.) — Госпођа Персин плам. (Наставаи.) — О књизи Лазару. (Наставаи.) — У очи Гундулићеве тристогодишњице. Од Лава Томановића. — Бранич српскога језика. — Ковчежић. Гласник. — Позориште и уметност. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. н. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 52. У НОВОМ САДУ 24 ДЕЦЕМБРА 1887. ГОД. III.

У Т Е Х А.

По пољу је магла била
А ноћца је обавила
Својим велом густим.

Нит се где год звезде виде,
Нити коготд живи иде
Улицама пустим.

Покаткад се чује само
Неки бахат тамо-амо:
То је стражар ноћни.

Ил зачујеш лавеж паса,
Ил се ветар заталаса
Кроз покој поноћни.

А у соби покој прави,
Само попац што се јави,
Ил што сахат куцне.

А у пећи ватра жива
Све силније јаре бива,
Па тек каткад пуцне.

А ја седим покрај пећи,
Рад бих био спати, лећи,
Ал ми се не дрема.

Па на прошле дане мислим,
И покашто тек помислим:
Шта л' ми судба спрема?

И у сети свећу гледим,
Где са својим пламом бледим
У ваздуху гори.

Па се гроница, па се топи,
И најзад је стеч сву попи,
Па и он изгори.

Црна тама све обузе,
Ал ја другу свећу узех,
И одмах запалих.

Ох, тај појав, појав мили
За један ме часак тили
Сетнога разгали.

Умрла ми беше нада,
Па ме црна туга свлада
За тим благом малим.

Дивна беше — јесте штета —
Али шта ми опет смета,
Да другу упалим?

Вл. М. Јовановић.

ПОСЛЕДЊА ЛУТКА.

НОВЕЛА МАРИЈЕ С—ЕВЕ

(Свршетак.)

* * *

Добра госпођа мама, поштована достојна госпођа Бајићка разапела све мреже и вигове, да улови у њих онога »несносноога лептира«, као што оно у оправданој срџби својој рече њена пуноважна госпођица кћерка за младог доктора Милана Савића, а сама у себи мисли: »Тога несталнога вранца, који тако несташно скакуће с једне прохе на другу.«

— Сачувај нас Боже, какови су данас млади људи! — мисли Нелкина мама више пута сама у себи; али, као добар стратиг, пази, да јој ко и саму мисао не чује. — Не можеш их навући на женидбу као и медведе на мед. А има

их на сваки прст по десет за сваку прилику. Благо ли теби, прамајчице наша Ево, кад ти Адам не знаде за кавање и механе, за шлагер и преферанс!

Нешто јој, тако једном приликом, шану тајно, да нико не чује, (она је чула):

— Да, да. Али није онда ни Ева имала с ким да игра фришефире, нити проха беше тако просута по свету, да вранци могу бирати, с које гомиле хоће.

— Ех! — одмахну опет Бајићка на то руком, као да отера каква комарца, који је пецнуо на најосетљивије место, на дода нешто налик ономе, што рече песник »Горскога вијенца«:

„Чашу меда још нико не попи,
што је чашом жучи не загрчи.
Чаша жучи пите чашу меда,
сиједање најлакше се пију."

— За то је ту, хвала Богу, брак!

Мора јој се признати особити такт, којим је удешавала своје вигове.

Обично се удовице, које имају кћери, снебивају и пренемажу пред »пријатељицама«, које имају своје мужеве, како имају, ко се за њих мора да брине, па живе без бриге; а опе . . . »Ох! Тешко данас у овом лукавом и себичном свету пролазе и породице, којима управљају мушке главе, а како ће деца удовичка, кад зинула и хала и врана на њих!«

Није тако и госпођа Бајићка, удовица од толико већ година.

— Треба свету показати зубе! Е, да! . . . А кад не ће брег Мухамеду, мора Мухамед брегу.

И Бајићка уме да се савесно држи свог начела, да »треба свету показати зубе«, па је свуда уважена међу првима. Ни једна забава не прође без ње, а била у приватној кући, а у јавну какову локалу. У »добротворној задруги Срикиња« је увек одборница. У пододбору »земаљскога друштва црвенога крста« такође одборница. У позоришту има место »у кругу«. На беседама, дошла ма у које доба, мора се за њу наћи столица у првом реду, ма се из комшилука донела, те уметла

— Треба се то увек држати »великих врата«, па ником не дати предња се.

Њени »јаузнови« не коштају њу, до душе, оволико, колико другу коју; али госпођа Бајићка уме исто тако да одржи цену, као и она, која, на пример, у сред зиме из Трста наручује грожђа, да јој је свеже, као сад да је узабрато с чокота у најбољем Фрушкогорском винограду . . .

Нелка јој мало више задаје бриге, него што би она хтела. Њој је живот — сигрaчка.

— Ветрењаста! — вели за кћер у себи. — Прави њен покојни отац! Све узима на лаку страну.

А Нелка, збиља, као да и не схвaћа материну школу. Она се уживила у добри, безбрижни живот, што га тера друштво, у које ју мати увела.

Никад се у друштву томе не уздахну од бриге какве или терета. (А, бог ме, ни мати њена не ће, да је гора од друга својих.) Ако се кад и повела која реч о варошкој сиротињи, о деци, којој треба набавити топлију одећу за зиму, о убогима ученицима, којима треба купити школских књига, о каквој удовици, којој треба потпоре, о некој певачици, коју би требало послати у певачку школу, и т. д., то је опет само — интересантно, јер се ту даје одбору добротворне задруге пуне руке посла, како ће се приредити каква забава, беседа, концерат, пикник у добротворну цел, на за неко време, док се то све спрема, као и после тога, док опет што ново не наиђе, промене das ewige tägliche Einerlei. А наша слободна краљевска варош не ће да допусти (нек јој је на част!), да јој »српска Атина« ни у томе далеко не измакне напред.

Нелка тера своје. Хаљина, до душе, покрила јој је сад већ чланке: једва и да провире кадтод лаке ципелице са високим потпетицама на маленим ножицама. Па нема више ни лутке у левој руци, нити гледи, како да њој, својој луци, што боље намести шарено одело. Него за то тим боље дотерује своје одело и то радије гледа са прозора свога оне живе лутке, што врве улицом овамо онамо. А лице, да, лице! Оно старо млађахно лице њено! Било је ту и озбиљнога и детињастога, и сањалачкога и безазленога, али све природно, све као у незнању и као од срца . . .

Скоро ће да на католичкој цркви зазвони подне.

Улицом Нелкином већ звекећу сабље и бију штапићи о неравну калдрму.

Улица је та у то доба најживља.

Све, што цело пре подне мора било да гута прашину, превртући стара акта по архивама, било да од дугог времена чека тај час, да оде у друштво, — све, што боде очи перетом по канцеларијама или чачка зубе за тезгом, — све

ће то туда проћи, па свратити у »народну башту«, да чашом пива пропере грло и »поправи апетит« за ручак.

Још на по сахата пре видиће ш, како се у партеру на оној кући до крајње на углу отвори прозор; а кроз прозор се прво покаже ружица у смеђој лепој коси и одмах за тим лице, на ком је и озбиљнога и детињастога, и сањалачкога и безазленога!

И то озбиљно и детињасто, то сањалачко и безазлено лице редовно гледи на једну страну.

— Добар дан, Нелкице! — зазвечаће храпави глас дебелога сенатора Бабића, општега варошкога тече.

— Љубим руку, течо!

— Клањам се! — опет ће какав магистратски чиновник или адвокатски концинијенат са свим скромно.

Нелка климне главом и насмеши се.

— Слуга сам! — поздравиће какав рифлија учтиво-понизно.

Нелка климне главом, али се насмеши.

— Љубим руке! — промуца какав ђакела с књигама испод пазуха, па би чисто да их тресне о земљу, кадгод туда прође.

Нелка не климне ни главом.

А лице јој увек и непрестано окренуто на једну и исту страну.

С те стране удариће редовно из десног угла, тек што на католичкој цркви одзвони подне, сам главом млади адвокат, доктор Милан Савић.

Ту се састане обично с њим, ако га не дочека у »народној башти«, онај, који се ево већ десет година тужи, како су му одузели штипендију, па не може да полаже својих ригороза, Савићев друг »од првог гимназијског разреда, с којим је делио и добро и зло, и радост и жалост и доцније као слободан civis academicus, који . . .« (и тако даље).

Чим се ту Савић појави, и Нелкино лице заузме обратан положај, те гледи на противну страну, па броји у себи, колико Савићу треба још корака до њена прозора. Наравно да се то броји према откуцајима срца Нелкина. А како Нелкино срце, чим се тамо иза десног угла појави млади доктор, почне све брже да куца, наравно, да се и Нелка превари у брзом рачунању, те место ружице у смеђој коси, која Савићу служи као компас, више пута му сиње и лепо лице нестрпљиве Нелке. У тај час се редовно и нехотице бела рука њена тргне, да намести ружицу у коси.

Много пута Савић прође поред прозора, а само се учтиво поклони и покаже своје аристократске замаке на слепим очима скинувши цилиндар, а више пута опет се и закачи за тај магнет на том прозору. Зависи од тога, како је млади адвокат кад расположен, а, бог ме, често и од тога, да ли се лепи магнет задржи толико на прозору, да баш дочека, док он донде прође. Бива и ово друго. Кадгод Нелке нема на прозору, то је знак, да су јој »дошле њене лутке«, те хоће да се поигра мало са живом лутком својом, са Савићем . . . »Та он је целог света лутка! А с луткама треба поступати као . . . с луткама!«

Ако, дакле, Нелка, кад на католичкој цркви одзвони подне, не провирује кроз прозор на улицу, за цело се скрила за дебелу завесу иза прозора на вреба, када ће Савић туда проћи. Погледа ли Савић на прозор, а она то из прекрајка види, стане је цика по соби, на од уживања, »како га је преварила«, одмах трчи матери, те се хвали, »како му се она није хтела показати. а он је ипак гледао, да је види.«

— Нелка, махни се детињарија. Ниси ти више дете, — рећи ће јој мати.

— О, нека га! Нека и он сам то види! — одговорила би кћерка, па би се узбуњила.

Бадава јој мати доказује, да је то тек детињарија. Бадава се јада, што јој мрси копце! А већ унапред таре руке, како ће да усрећи своје дете, и да пукне под нос некима те некима.

Као да се већ прилично осећала и сигурном у успеху.

— Моја Нелка не би боље живила ни да јој је отац жив! — рече госпођа Бајићка негде у друштву, кад се некако Савић неколико пута узастопце закачио био за прозор код њене Нелке, на није ни досео на ниво.

После тога Нелка беше један пут тако несташно расположена, да је таман дочекала доктора, да дође до њена прозора, па му испред носа увукла своју главицу и затворила прозор баш пред њим. То јој је таку радост начинило, да је све скакала по соби и рукама пљескала.

Сутра дан заман чека Савића, да опет онуда прође. Преко сутра исто тако.

Савић некуда отпутовао.

Е, нема га,... нема. Прође недеља дана,... прође десет дана . . .

Жубор по варошн.

— Отишао својим послом у престоницу, — кажу, који хладнокрвније могу да мисле.

Мајке, које имају кћери, врте неверно главама. А мајке, које немају кћери, а воле да жене и удају, или да кваре и сметкаре, значајно намигују.

Један пут у неком друштву негде нашло се, да бог ме, као и обично, и мама, које имају кћери, и оних, које немају. Али као да су све дошле с мање или више наде, е ће се ту решити то горљиво питање, где је млади адвокат Милан Савић, и чега је ради отишао.

Занетост на све стране. Ситуација врло озбиљна, неизвесна.

Треба почети. Која ће?

Која! Бог ће је и данас знати! У један исти мах заговорило се њих више, а коликогод њих, свака о другом чему.

Тек нека спомену у том жагору име Милана Савића.

На једаред све — ћуткац! А на сахату, што виси о зиду, чујеш лепо и јасно: »Тик... так!... Тик... так!« Накриоче, мопса, милостиве госпође пуковниковице Опујићке, скочи са пуковничине хаљине, како се препаде зар од те напрасне тишине, па се устреми на сахат, одакле му оно одмерено тик... так загрми сад на једаред као топови, па му вређају господско уво. И би се пашче извело од пакости, да се опет друштво не поврати у нормално стање, да, то јест, опет не завлада жагор.

Шта се гласно не говори, не може се чути. Али она, што је оно рекла за Савића, како ће тобож бити сретна она, која за њега пође, кад је спирио толике бабине хиљаде, та иста пришану својој компшиници, госпођи Бајићки, како је чула не знам од кога, да је онај, који се вечито тужи, што му не даду штипендију, да полаже своја ригороза, не знам коме рекао, да Савић има не знам некакву у Бечу, с којом је као ђак живио, па га сад она тужила, што се одрекао и ње и... Оно друго није за казивање.

— Јух! — пљесну се госпођа Бајићка.

— Шта је? Шта је? — загрми с више страна.

Прхну шапат од уста до уста, и опет жагор.

Ваше се у чуду опет она, што се тужила на српске ђаке, како не науче, ни да се понашају честито у фину друштву, истичући Савића за узор.

— Није истина! — вели. — Ја сам чула, да је отишао човек у жупанију. Адвокат Степић каже, бира се нов жупански фишкал, па је он рад, да то место добије. За њега и јесте!

Неко верује, неко врти главом.

У том уђе у домаћичина собарица, па пред домаћицу с писмом на среду.

— Сад баш донесе писмоноша.

Писмо није запечаћено.

Домаћица отвори коверат и извади повелику карту на тврдој хартији уокривену златном уламом, а у среди штампано јасно, разговетно:

»Милана Славнићева и др. Милан Савић — венчани.«

Прочита још једаред, прочита узвишеним гласом, гласно и разговетно:

»Милана Славнићева и др. Милан Савић — венчани!«

Пљус!...

*

Кад се то вече лепа госпођица Нелка свукла у својој соби, да легне, није, као обично рашчешљала и оплела лепе витице своје бујне смеђе косе. Није јој било ни до чега, ни до саме себе. Сузе, силне сузе пљуснуше јој из лепих очију, да поквасе лепи бели узглавак, у који беше загњурила своју милу главицу. Кад и после поноћи чак дође добра госпођа мама, поштовања достојна госпођа Бајићка, да види, шта јој сироче ради, јер ни она не може да заспи, већ се превртше по постељи, као да је на игле легла, а лепа госпођица Нелка још сузе лије за својом — последњом лутком...

ГОСПОЈА-ПЕРСИН ПЛАН.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГА СЕОСКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО РАДОСЛАВ МАРКОВИЋ.

(Свршетак.)

Сванu и дан избора.

Отишао трк Лука у скупштину, али врло забринут. Истина, рекао је жени, да врло добро стоје, јер се бојао, да каже, како сумња. Шта би му рекла! Но, само би му још то требало, да пропадне са својим кандидатом! До душе, баш је радио, па многи су му и обећали. Ал, ето, чује јуче, да чича Мија хвали и препоручује другог неког.

Долазио у село и неки Јефта Ижичић. Допао се чича-Мији, па га позвао и на ручак. Био тамо на ручку и Жива ешкут, па га и он хвали, како је врло научен. „Што тај има“, вели, „јестество, није него, кад запоји многаја љета, мислиш, отпада леп од куће. Па што ти наздравља, знаш, све намешта, на сваком лепо каже. Та, нема га у свој вармеђи!“

Истина, тај је учитељ био тек пре два дана. И чича Мија је јуче почео људима о њему говорити, али ако се у скупштини заузме, (јер узми само, чича Мија је уважен човек, био је стражмештар у граници), онда је врло сумњиво. Може се још који из грк-Лукина табора оцепити, јер овог учитеља зна, чуо га је.

И грк Лука се није преварио.

Кад је видео, како чича Мија у ходнику ради за свог кандидата, чисто је као допао изван себе од чуда, па и оно звонце не звони му као до сад, већ некако друкчије.

Скупштина се започела.

Поп Аћим не ће да седне на своје место до грк-Луке, већ сео међу људе.

Но пре него што се приступило избору учитеља, решавала је скупштина друге ствари...

Тако, поп Аћим тражи, да му се покрије штала, јер се таван од кише почео рушити.

На то је устао Јефта каплар и рекао: „Пошто црквена општина нема толико новаца, да може покрити попи шталу, то он предлаже, да се замоли политична општина, да из фонда за просветне цели одреди извесну суму новаца.“

Против тог предлога устао је кнез.

Поп Аћим ћути, јер зна, ако му се тако не оправи, друкче ће ићи тешко.

Грк Лука опет не ће ни речи да зуцне, како се не би замерио кому.

Кнез није успео, јер му Јефта одговори, да су тај фонд основали граничари, па га могу и трошити на што хоће. Из тог фонда је назидала политична општина потарошу стан, па може и попи шталу оправити...

Предлог буде примљен.

После тога устане Пепа тутор и рече, како му је пре у одбору пребацио Јефта, да много троши на зејтин, а он је сад ухватио црквењака, где умаче хлеб у кандило.

У први мах се чуо глас, да га треба отпустити, али се после изроди жестока препирка, да се није ништа разумело.

Грк Лука удари у звонце, па звони и звони. На послетку пође и викати, да одлаже скупштину на пет минута. Али све узалуд!

Тек се у неке умире и сложе у томе, да му за сад опросте, а ако би се још који пут ухватио ма у чему, да се отпусти, не гледајући на то што је служио цара и појевао четрдесет осме...

Било је још и више предмета, па се после приступило избору.

Грк Лука не зна, шта да ради. Гледи, како ће да пропадне сав његов труд, а не може ништа. Хоће да рекне нешто чича-Мији, кад се почео овај препирати с поп-Аћимом о кандидацији, али као да му нешто заседо у грлу. Само гриска усне и чешка се по ћелавој глави. И столица под њим као да целе седнице игра, па се сваки час намешта.

Поп Аћим је са свим противан Јефти Ижичићу, јер у стечају стоји, да првенство имају они, који су у Сомбору свршили учитељску школу, а Јефта Ижичић не зна ни ја' гдегод што и свршио. Истина, да је он, кад је оно изишла наредба, да таки учитељи имају накнадно у Сомбору полагати испит о учитељској способности, положио испит, али од њега има много бољих. Поп Аћим је још додао, да он познаје неколико њих од старијих учитеља, који су на препоруку протину постали од црквењака учитељи, и добили дипломе из Панчева.

Чича Мија одговори попу, да он не може допустити, да су бољи они, који су у Сомбору свршили, од оних, што су за време границе. Он зна, јер је ишао у „математику“, а био је и стражмештар. У снему је друкче било, па и у школи. Сад на испит дође прота и неколико људи. На човек се и не окрене као што треба, а испит већ готов. Али онда су на испит долазила господа. Никад није сад боље, него што је било у граници!

Неки одобравају поп-Аћиму, а неки чича-Мији.

Кад видео грк Лука, како се чича Мија упео, и да му већ многи одобравају, од чуда и не пази, шта ко говори. Бацио се у крупне мисли. Шта ће и како ће? Још док оде кући, па га дочека Перса! А овамо јој се хвалило, како добро стоје, само да се не брине. Ето, како добро стоје! Његов ће кандидат да пропадне. Он, грк Лука, који при посланичким изборима, и уз пркос свима претњама и мајсторијама уме да осоколи своје сељаке, те да одлуче избор, сад се силео, кад нема ни солгабирова, ни комесара, ни жандара. Да, ал онда је уз њега и чича Мија, а сад му чича Мија окренуо леђа.

Спопао га зној. Крупна капља зноја скотрља му се с чела. Тргао се. Нешто му севну кроз главу. Куд оде јуче, нек иде и уже. Док се поп Аћим и чича Мија препиру, шапну он нешто Јефти каплару на ухо. Кад дошло на ред гласање, великом већином би изабран Милоје Симић.

Грк Лука је сјајно одржао реч...

Госпоја Перса се није љутила, кад је то вече

дошао Ђорнут кући. Није се ђутила, ни што је толико вино платио, само кад се може попадији осветити.

На неколико дана после избора добије грк-Лукина Љубица карту дописивцу. На тој карти била написана песма, пуна „ахова“, „охова“, „аџео“ и таке ствари, а потписано слово М. Читали су је и у општинској кући, кад је донео пандур пошту из Т. О њој се после говорило по читавом селу и изводила свакојака нагађања. Помислите, како је морало бити госпоја-Перси. Она је сумњала, из чије је то кухиње, па се баш уз ручак показивала према свему равнодушна.

Али није само то било.

У очи оног дана, кад ће доћи нови учитељ, певао је неко под грк-Лукиним прозорима. Они не знају, ко је, али сумњају.

Сутра дан и код поњиних новост. Нашарао им неко на кући мердевине, па попадија цело јутро говори сваком, ко год дође, како је Десава млада, па показује протокол „крешчајемих“. И они не знају, ко је, али сумњају.

Тај се дан и писар тужио. Каже, кад је синоћ ишао из крчме кући, па пролаз био грк-Лукину кућу, стиже га, вели, неко, те одудари онако душмански. Он, истина, не зна, ко је, али сумња на неког.

* * *

Отишла кола по новог учитеља. Долази на данашњи дан у вече. С тога се и чине толике припреме у грк-Лукиној кући, као да је свети Јован. Још јутрос рано устали су сви, па спремали. Поклали су живину, очистили грожђе, иступали бадем и шећер и остале ствари, што је за то нужно. Избрисали светњаке и огледала. Све се то данас прегледало, па где год шта није било у реду, то се у ред довело. Госпоја Перса пустила ђерке да раде. Једна кува, друга меси, трећа помаже и једној и другој, а она само огледа и каже што треба.

Лука наточио у боце вино, па метнуо у хладну воду. Тужи се само, како га нос сврби.

— Гледај, богме, по твом обичају, па се покажи, — рекла му на то госпоја Перса.

У том се и вече приближавало.

Сад ће. Тек што није искрсао.

У Н. било је више свршених приправника, али их уредник није из ближе познавао. А ту треба пазити, кога ће човек препоручити, јер као што грк Лука каже, поп им доста смета. Истина, у селу су сами народњаци, али је и грк Лука, њихова душа, сам, а против њега је и поп и нотарош. Узимо само тај случај, да грк Лука умре, ко ће га заменити? Или да учини што год, због чега би га у селу омрзнули, противници ће употребити ту прилику, те сломити странку са свим. Нико им не ће сметати, јер грк-Лукина реч не ће важити. И тако би било: због Николе и на светог Николу!

Са сним је оправдала грк-Лукина жеља, да дође таки учитељ, који ће исповедати начела народне странке.

Но опет не може се човек на то ослонити. Зрели људи, на превршу. А младић, који је настао тек да живи, па још ако му се допадне попина кћи...

Али учиниће своје. Препоручиће им, за кога буде држао, да је најспособнији, на што Бог да.

Баш у том времену, кад је премишљао о томе, кога да препоручи, јави му се таман прилика.

Једног дана дође у редакцију Милоје Спасић, који је баш те године положио испит о учитељској способности у С.

Уредник га је познавао из радова, што их је писао за подлистак.

Био је Милоје врло добар ђак, али и врло сиромашан.

Тек што је пошао у школу, умре му и отац и мајка, — остављен је био сам себи. Истина, нашло се људи милостива срца, који га потпомагаху, али та потпора није била толика, да је њоме могао подмиривати све потребе своје. Морао се и сам бринути.

Писао другима и учио друге, па тако зарађивао себи кору хлеба.

Колико пута дубоко у ноћ седео је и радио. И тај рад није му тешко падао, нити се коме тужио, него га је увек с вољом свршавао. Болело га само и тешко му било, што је знао, да ти људи, којима он ради, којима тако рећи, продаје половину свога века, држе, да му тиме чине милост.

На ипак покрај свега тога није клонуо. Имао је духа, осећао је снаге за борбу, јер му је пред очима увек лебдио, истина, тешки и неблагодарни, али племенити учитељски позив.

Мучења се тако и злопатећи, свршио је други разред у приправничкој школи.

У том се указала згодна прилика, да се опрости тог трудног посла и да мало дахне душом.

У Х. у горњој Мађарској било је празно учитељско место, али се нико није пријавио, сваки је тражио боље. До душе, плата је мала, али за самца човека опет доста. Милоје, по савету својих професора, потражи то место и добије га. И тако постаде привремени учитељ.

Дошао је у место, које лежи као острво у мору туђинштине.

Срце му играло од радости, кад погледа у оне

певине очи, које су упрте у њега; кад помисли, да је он позван, да им покаже стазу, којом ће у животу ићи, да начини од њих људе, поштене грађане, праве Србе. Он се одушевљавао за свој позив. Трудио се, како у школи тако и ван школе, да, што је више могуће, и одговори свом позиву.

На ако је каткад и наилазио на препоне, опет зато није малаксао, није баталио свој позив, јер га је сматрао за нешто више, а не просто као надницу.

И док си у сиротињи и злопатиш као враг, отегну ти се и дани и часи као гладна година; а кад легнеш мало на добро, прође те време, као на крилима. Тако и Милоју прође година као леп сан, јер за то време доживео је најмилији и најрадоснији тренутак, који човек у животу доживљује, ког се са слатким миљем сећа, док је жив. Плаво неко девојче привукло му за срце, а он сам у непознатом свету, нигде свога, с ким би заједно мислио и осећао, ко би се у радости с њим радовао, а у тешким данима блажио му тугу и горчину,... испросио је. Кад је положио те године испит о учитељској способности, венча се.

Плата у X. била је врло малена за човека ожењена. Морао је тражити друго место.

Дошао је у добри час.

Ове је године свршио, а и ожењен је, дакле не мора се грк Лука бојати, да ће узети попину кћер.

Уредник га препоручи. И као што знамо, изабере га.

* * *

Капија се отвори и у грк-Лукину авлију уђоше кола.

Грк Лука истрчао на ходник, а за њим госпођа Перса и они људи, што их грк Лука позвао на вечеру.

— Добро дошли, млади господине! — повиче грк Лука још с ходника.

А госпођа Перса наложи служавци, да ствари скине и унесе.

Учитељ поскочи с кола и поможе младој жени, да сиђе.

— Част ми је приказати вам се: Миливој Спасић, а ово је моја жена Милева.

Госпођу Персу као да удари гром. Укипила се као кип. С лица јој нестало руменила. Отворила уста, али ни речце да проговори. У очима јој видиш, да сва кипи од гњева, да може сад би сунула. Боже, толико вино, толика спрема, пилићи, резанци, колачи, част, маст... на све узалуд! Погледа на грк-Луку, пресече га погледом. Он се почела иза врата, отвори вратнице од ходника, па рече гласом, као да је из мртвих устао:

— Изволите.

На вратима га дочека госпођа Перса, па да одоли срцу, осече се на њега:

— Баш си шмокљан.

— Шта сам ја знао. Уредник га је препоручио.

— И он је.

Грк Лука слеже раменима и уђе у собу...

И гле, молим те, тај нос никад да га превари!

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

„Viel Lärm um nichts!“ Тражену књигу, у којој су турски повесенички извори, добио сам — а послао ми је ту овде на све стране заман тражену књигу мој стари друг др. Игњат Брлић, честити брат покојнога издаваоца књиге те. У књизи је тој само Нешријева повест о бој на Косову, а Садидинове повести о том бој нема у тој књизи. Нисам се требао толико трзати и толику ларму дизати због те књиге, у којој је само Нешријева повест, јер повест та била је још нашем Рајићу у самој ствари позната и то из Левенклављеве турске повесенице (Leunclavii historia Musulmana Turcorum, Francof. 1591. fol. p. 278.—302.), који на крају повести те вели: „Haec de bello Zirfico (српском) et Muratis interitu, sane memoratu digna nec cum historiis publicatis convenientia, *Philippi* debemus *Hanivaldi* commentario manu exarato.“ Левенклав је дошао до две књиге или два рукописа, у којима је била турска повест: једну од познатога Фауста Вранчића из оставине још познатијег му стрица Антонија Вранчића, који је умрло као архиепископ Остроугонски, и који је неколико пута као посланик цара и краља свога ишао у Цариград и тамо набавио поменуту турску повест, а другу му је посудно Филип Ханивалд, који је такође био код немачког посланства у Цариграду (1581.—1583.) и који је поклонима склоно Мурата, драгомана или тумача на турској порти (који је знао арапски, персијски, турски, латински, угарски и хрватски) да му преведе „auserlesene Sachen aus der Türcken Historien.“

И то што је Мурат драгоман превео и Филину Ханивалду а овај Левенклаву дао, то је било Нешријево повесенично дело: „Dschihannüma d. i. Weltschau“, које је Нешрија родом из Брусе у Анадолу

за цара Бајазита II. (1481.—1512.) написао. Нешријево је дакле дело већ од Левенклава у самој ствари познато било, но под именом: „Hanivaldische Historie des Murad Dragoman.“ (в. у I. свесци Хамерове повести османског царства „Übersicht der für den ersten Zeitraum benützten morgenländischen Quellen. S. XXXIV.)

Једно због тога, а друго што турски не знам, те бих се морао служити немачким преводом од Бернаурера, који не само да није јасан и разговетан већ на више места тако таван и силетен, да би човек рекао, да и тај немачки преводилац није баш добро разумео оригинални турски текст, те је с тога натезао и кварио, не ћу сапоштавати овде садржај васцеле те Нешријеве повести о боју на Косову, већ и за то не, што би то свима нама досадно било. Место тога судим, да ће боље бити, да узмемо калауза, који је и на пољу Косову био и повест о боју на том пољу по Нешрију већ препричао, а да само она места, која су у том препричавању одвеч скраћена и нејасна, допунимо и разјаснимо било из Бернаурова било из превода поменутога Мурата драгомана.

А тај калауз и већ биће нам наш човек, наш г. Панта Срећковић, који је доиста био на Косову и с развалина града Звечана прегледао то поље 1. авг. 1873. г. и прегледајући то тужно и жалосно поље тако се занео, узнео и удубио у прошлост, да, састављајући на развалинама Звечанског града у уму свом слику о боју на Косову, није знао, да ли је мушко или женско, да ли Турчин или каурин; — и да си га у оном часу запитао за име, Панта ти не би знао одговорити и казати, да се зове Панта. Слика та или умна, дубокоумна прича та о боју на Косову штампана је у толико пута већ поменутој XLII. књизи Гласника. И како само прича наш г. Панта! Нема ти ту оне Рајићеве неодлучности: један вели овако, други каже онако, а трећи ниште инако, а ти, благохотни читаоче, бирај ето, узми и веруј, шта хоћеш; нема ту ни онога Чедомиљева назови критичкога препевагања и успињања и довијања, нити онога ћаһкања осталих наших писаца и компилатора, већ што Панта одсече и одреже, то вам је одсечено као на пању: — „то је било тако; — а Јевренос је отпочео говорити овако; — а то „мало“ и била је издаја Бранковића и његов одлазак уз Грдеч.“

Па сад ти вичи, зипарај, доказуј, колико хоћеш! Ништа то не помаже и Панта на све то не обрће главе већ иде даље, — и ниси ни десет пута очитао оченаш, а слика Пантина готова. И каква слика! Каква жива слика и какво живахно причање!

„Да видимо, шта се ради у оба стана“ — ето тако почиње г. Панта на стр. 338. — а ја ћу тебе ради, читаоче мој, и ради бољег разумевања само да додам то, да је г. Панта намеран да ти каже, шта се ради у оба стана т. ј. у турском и у српском стану *на пољу Косову у очи Видова дне 1389. г.*; и по што ће одсад г. Панта водити реч, а не ја, то седи, читаоче или управ слушаоче Пантине повести, седи, — шта си стао! — та седи и ти Шумановићу! — раскомоти се и начини се рахат, седи ту на миндерлук, подави ноге, дај себи донети филџан добре каве, ркни двапут, запали чибук, завали се мало, накашљи се, зажмири на слушај повест Пантину о боју на Косову.

„Да видимо, шта се ради у оба стана“ — рећи ће Панта и одмах ће вам отпочети повест овако:

„Султан Мурат I. Гази-Хан искупио под својим шатором *на Газиместану* све стубове царства и угледне у земљи, па им говори: „по наредби пророкове суше, — пре битке, — морамо већати и о свему се сложити, како би *једна мисао нас једног уз другог одржала*“ И окрене се с питањем Евренос-бегу: „како се треба, Евреносе, владати, кад хоће човек са овим неверницима да ступи у бој?“

— „Мој султан зна најбоље војском да управља и да бој наређи“, одговори Евренос, што и сви остали потврдише.

— „Ми се морамо *у једној мисли* сложити, рече Мурат; ја сам те од неког времена поставио старешином над овом покрајином (којом?): ти си се извештио и добро упознао обичаје и уредбе овдашњег (којег то?) становништва. Твоје мишљење вреди више, него ли свију осталих“.

— „Маломе пристои се“, одговори Евренос, пошто се поклони султану: „уздајући се у Бога, зарана се подићи, место за борбу изабрати пре, него ли га непријатељ изабере, а за тим ће и он доћи.... Онда се је лако борити, чим се једни од других раставе . . . Тако мисли твој слуга, а остало знаде најбоље мој султан“.

— „Бог нек те благослови!“ рече султан: „тако и ја мислим; а ти, Бајазите, како мислиш?“

— „Моје се мишљење подудара са мишљењем мога султана и Евренос-бега.“

— „И моје су мисли такве исте“, рече Али паша, што изјавише и сви остали.

Места су по овој наредби заузета, па је требало да се договоре о распореду различних родова војске. Султан се обраћа с питањем: — но стани мало и опрости ми, г. Панто, што те морам прекинути, јер рекао бих, да читаоци моји, односно слушаоци твоји нису баш потпуно схватили и разумели онај мудри одговор Јевреносов или управ оно „мишљење његово, које је и султан Мурат похвалио и прихва-

тио а с њим наравно и царевић Бајазит и Али паша и сви остали паше и везири.

Не кажеш, откуд си и од кога си дознао за диван тај под шатором цара Мурата на Газиместану? Но ми већ знамо, да си ти то узео из Нешријеве повести те ћемо и ми сами потражити одговор тај Јевреносов у тој повести, неће ли нам може бити одговор тај јаснији бити у немачком преводу.

„Dem Geringen steht es gut an, — тако гласи одговор Јевреносов у преводу Бернауерову — dass er im Vertrauen auf Gott recht zeitig aufbricht und früher als der Feind den zum Kampfe geeigneten Platz wählt, dann wird jener auch kommen; aber wir dürfen uns nicht zu sehr beeilen mit ihm zu kämpfen: zuerst wird er zum Kampfe auffordern; denn da er von einer solchen Masse ungläubiger Heere unterstützt wird, die eine eiserne Burg bilden, so ist es nicht leicht über ihn den Sieg zu erlangen. Tritt er aber einmal auf, so ist es dann sehr leicht mit ihnen zu kämpfen, sobald sie von einander getrennt sind. Das ist die Ansicht deines Dieners, das übrige weiss mein Sultan am besten“. И из овог немачког превода тешко је сазнати, шта је управо Јевренос одговорио и предлагао и коме је од читалаца стало, кога копка да сазна прави смисао тога Јевреносова предлога, неће се кајати, ако дотично место прочита у Левенклављевој турској историји, било на латинском, било на немачком језику, те ће се уверити, да је Мурат, драгоман на турској порти у XVI. веку, много боље схватио и превео Нешријеву повест него ли Бернауер и наш Панта у XIX. веку. Но није то главно, што се мора приметити г. Панти, већ се пита, зашто је г. Панта диван тај пренео из *Кратова* на поље Косово или — као што г. Панта вели — на *Газиместан?* Нешријe пише, да је „вијећање“ то држано у Кратову и да је за тим цар Мурат рекао: „Das Heer mag am Morgen aufbrechen, aber Ewrenos Ghazi mag mit Jigid Pascha vorausgehen, um den gläubigen Kämpfern durch den Engpass den Weg zu bahnen“ па Нешрија приповеда, како се од Кратова војска кренула а пред војском Јевренос бег с Јигит-пашом очистио теснац, и како је војска прелазила малу Мораву (Моравицу) и нала под Ђимиш-хисаром (сребрним градом — Новобрдо) па се отуд кренула и тек онда пала на поље Косово те је ту тог истог дана а у очи дана за битку одређеног држан други диван. Но шта зна тај турски Нешрија? Наш г. Панта зна то много боље и Панта продужује своје причање овако:

„Султан се обраћа с питањем: или ћемо камиле пред нама поставити или ћемо сами противу њих стати?“

— „Има већ више година, како смо се с њима борили и нигда нисмо пред нама камиле стављали; да то и сада не чинимо“, одговори Бајазит.

После одговора Али-пашина султан запита Евреноса, шта он о овоме мисли?

— „*Мишљење је*“, одговори Јевренос: *лична ствар;* ја ћу бити слободан, да коју реч рекнем. Кад му султан заповеди да говори, Јевренос узе реч овако: „Ако је султанско величанство и смислило добру мисао, да се камиле напред поставе, јер коњи невернички неће да иду на камиле: ове су коња нама одбрана и као неки бедем; али кад се камиле изненада поплаше и стану се кочити — чега не дај боже! — онда се врло дику, и тако бива, да виђен војску с виком да около њих обилази, оне се поплаше, поскачу, те тако онај, који хоће први да победи, први погине. Зар ниste чули, кад је Александер („der Zweigehörnte“, двогорати Александро, додаје Нешрија) бој био са инђијским царем Пором, да је овај около себе неки град био начинио, поставивши преда се слонове. Александер се томе довиђе, запали у џевима салитру и опали на њих. Тиме тако поплаши слонове, те окрену да бегају. И тако они проузрокују пропаст војске инђијскога цара. И наше камиле могу постати узрок наше пропасти“.

Како Мурат тако и сви остали усвоје мњење Евреносово и султан рекне: „Дакле треба у први ред пред нама да метнемо стрелце, нека на десно и на лево дажд од стрела отисну, на онда нека уједанпут борци за веру завичу: Алах је највећи! И нека нагрну на невернике, те у тој ватреној борби или ће нама запасти венац победе, или ће нама запасти у део нека друга срећа . . . . Свакако је *крај животу смрт* а после ње, о чему би још имали да се бринемо?“

Овим се сврши световање. И настане ноћ уочи Видов-дана 1389. год. „И тмина је војску била обастрла, да се ништа није видило, а ветар је западни од српске на турску страну, страшно дувао и прашину носио.“

Панта не каже — али читалац већ знаће, по ком нам тако исприча г. Панта „вијећање“ на том другом царевом дивану, на којем је Јевренос уништан за мњење о питању стављеном на дневни ред, онако славно отпочео казивати и развијати своје мњење са: „*Мишљење је лична ствар*“.

(Наставиће се.)

У ОЧИ ГУНДУЛИЋЕВЕ ТРИСТОГОДИШЊИЦЕ.

ОД ЛАЗЕ ТОМАНОВИЋА.

(Свршетак.)

Према оваквијем основима, на којијема сам ја мој суд изрекао о Гундулићеву народносном ошћењу, надоставио сам: »Хрвати не само да Гундулића велико-срцством не бједе, него га још хрватскијем пјесником називљу. Ал по чему? По томе зар, што је у своме епосу изнио најцрњи карактер из Хрватске, потурченьака Дауд-пашу?« Ово је највише забољело хрватске листове. N. List пише: »Могли бисмо и те како одговорити на ту подлу увриједу, али волимо премучати, јер складност тако нас учи, па ето руго побија оног, који му је узрочан.« A D. K. мало боље одговара ми. Прије свега находи у Хамеровој Geschichte des osmanischen Reiches, да је Дауд био Бошњак, па наставља: »а то је знаменито, да су се онда Бошњаци Хрватима звали; господин писац то не би вјеровао.« Ако је Дауд-паша збиља био родом из Босне, као што Хамер тврди, онда је збиља знаменито, што му Гундулић поријекло преноси у Хрватску. Пјесник уводи у свој епос више особа из Босне и Херцеговине, као Али-пашу Херцеговца, којега Осман шиље у Варшаву, да мир изради и уговори с Пољском; па Јусуфа Бошњака из Маглаја, који простире мост преко Дунаја, те »Дунај под њим склопи воде«, кад је Осман подигао војску на Пољску; па Соколовића пашу босанскога, којега још славе угарски крајеви са освојења Сигета. На овако описује у оне војску босанску и херцеговачку:

На коњијех сви Бошњаци
Сјаху свијетло оџевени
Заточници хрли и јаци,
Копјаници свим храбрени.
За четами босанскима
Јунаци опет стаху из страна
Ким светога Саве име
И Херцега стоји Стјепана.

Још ћу навести дивну слику, како два побратима српска, Херцеговац Ибрајим и Бошњак Синан, један за другога гину у бици царигратској, коју је Дервиш предводио противу младога цара Османа. Два побратима оба заједно начињене на овога непобједимога јунака.

Бритке сабље подрињеше они
У једно исто врјеме тада;
Једнако су оба смиони,
И пожуда их једна клада.
Ну ако им срца у једно
Јур јуначка пријазан стучи,
С јаче силе сад нередно
Разлика их смрт разлучи.
Ори сабљу он, и у гњеву
Ибрајму десну одсијече,
А Синану руку лијеву
Сцијепа и вас штит у пече.
За Ибрајима Синан веће
Нег ли за се сабљу храни;
А Ибраим штит подмеће,
Синана, а не себе, брани.
Тако живот сви онога
Над животом својим хаје,
Да за учуват друга свога
Себе вољно на смрт даје
Али ето смртни удире
Већ ударац Ибрајима;
Он се боли, не што умире,
Нег што оставља побратима.
Ну ако тужан он под силу
С побратимом својим се раста,
И побратим сву немилу
Смрт добрзо стиже и саста.

Овијем сам њно доказати прво, да је пјесник звао своје јунаке правијем именима: ће је био Херцеговац — Херцеговац, ће ли Бошњак — Бошњак; друго, да Гундулић све Бошњаке и Херцеговце симпатично црта. Па ако је Дауд збиља Бошњак, зашто би рекао, да је рођен у Хрватској? Ја држим: или да Хамер погрјешно Дауда називље Бошњаком; или да је Гундулић погрјешно мислио, да је Дауд родом из Хрватске; али се не може озбиљно ни посумњати, да је Гундулић Босну Хрватском називао, а Бошњаке Хрватима, као што би му њно писац D. K. подметнути. Ако је пјесник рекао, као што јест, да је Дауд родом из Хрватске, то се не може допустити, да је под Хрватском разумијевао Босну; а ако Хамер вели, да је Дауд Бошњак, то не слиједи отуда, да су се онда Бошњаци Хрватима звали, као што говори мој противник. За моју је тему доста, да Гундулић Дауда доводи из Хрватске, дочим Бошњаке и Херцеговце свуда њиховијем именом називље, што свакако искључује, да је Дауд Бошњак био, или да је то било пјеснику познато; већ ако је њно поштедити Босну, па

Хрвацкој подметнути онај црни карактер, што ја не могу допустити.

„Dalm. Katoličkoj“ је криво и што ја Даута сматрам најцрњијем карактером у Османиди. Да видимо тај карактер. Турци га ћететом заробише и цару Ахмету поклонише, који га ш његове љепоте притрли и »јер му душу заносаше, нађеде му Даут име.«

Под именом слађим тако
Блудни Мурат у тој доба,
Објавити хтеђ свакако,
Да он роб је свога роба.

Ту узрасте и отолен изиде помилован свакијем добром.

Ну јер не доби он с десницом
Ни с јунаштвом, ни с крипости,
Нег ли самим женскијем лицом
Све те части и милости,

чим погину милост с лица, ш њом и царска љубав нестаде и с везирскога стола паде. Али када млади Осман наслиједи оца, син Даутов, врсник младог цара »и друг мили у сва дила«, умоли се, те Осман Даута помилује и учини га бегдербегом румелскијем. Инак кад га пуница, мати Мустафе, позва у помоћ, да свргну Османа, а Мустафу лудога да на царски престо дигну, он заборави милост Османову и придружи се опакој жени. Чим га је видјела, овако га је стала корити његовијем беглербегством:

Осман ли ти их прико ноћи
Својом главом забиљежи,
Ки ти у блудној нечистоћи
Свеђ уза се сина вријежи?
Али то је сину твому
Од срамота плата била;
И вараш се ти у тому
Да ти час се повратила.
Ах, која ти час у вијеке
Из нечасијех ђела доћ ће?
Гнусна вода мутне ријеке
Не може опрат нечистоће.

И Даут распири буну противу Османа. Пјесник нам га овако преставља:

Ко кад пукне гром, из кога
С урвебесом трпјеси ударе,
Омраза и гњев срца свога
Рача издајства и преваре.
Без озира срце, куда
Несвијесни га бијес потиче,
Из погледа срчна и худа
Међу огањ, вапеђ кличе . . . .

али кад се стала јуначка крв пролијевати, иеста га, да се опет појави, кад је Осман уфаћен био бешћедом узбуњену свјетину готово умирио и за се предобио. Заслужује, да се мало на ову бешћеду зауставимо.

Ах, млаћахан икад кому
Сагријешио сам ја толико,
За што овако бит по моју
Граду вођен имам прико?

Није ли ме у сред крвавога боја ваша сабља обранила, да ми се зар отме сабља из рука од нас вјернијех мојијех јунака и од драгога мога пука? Сабља она, коју ми у боју не мога отети сила лешка? Па ту набраја све славе, што је та сабља добила. Њом је Мушан разбио деспота Вукашина; њом је Мурат најприје оплијенио сву српску земљу, па под Витом све покупи и у Косово поље ујаха; њом опет Мехмет указа се змај на Дрини словинскијем витезовима; њом Мурат други усрну у Ђурђеву деспотину; њом Мехмет смакну и скиде краља од Босне и Херцега; њом Бајазет покори Скендерију; њом Мурат стави узе крајишницима хрнацкијема.

Тко ми узимље сабљу ону,
С ком свијет стари моји добише,
И ку мени по закону
Своме унуку оставише?

Осман је слушаоце гануо до суза.

За све да се чине худи,
Учинит се заман хају,
Да од пути нијесу људи
И да срца немају.

У томе »јак хрид кад се обали низ висину стрме горе«, ето клети Даут-паша виче: да се ови нас задави! Што чините, што оклијевате? Осман опет наставља, једа кога гане. Али Даут опет виче: Што чините? Давите га! па махраму смакну с паса и даде једноме џинџу »сасма грдном, одвеђ страшном« — који злочинство извршује.

То је слика Даут-паше, за кога пише D. K.: »Даут-паша, који би захтијевао цијелу једну штудију, није толико безначајан, као што на први мах мисли г. писац«. Ја немам ништа противу укуса мога противника; али је он имао доказати, да Даут-паша није најцрњи карактер у Османиди; имао је упријети прстом на који црњи карактер и гадиј, па тако ћаше боље успјети.

* * *

Ово је све, што је вриједило одговорити на четири чланка у N. Listu и три чланка у D.

Католичкој противу оног мог подлиска. Таман ниђе кад су ови чланци свршили, почео је N. List доносити свечани говор, којијем је проф. Смичиклас ступио на ректорску столицу загребачкога свеучилишта: о постанку Гундулићева Османа обзиром на савремену историју. Колигођ је овај говор учеван, ипак на мјеста вири из њега тенденција говорника, да наврне воду на свој млин. »Што је рекао Пулкава у XIV. вијеку, то уче сви чешки историци XV., XVI. и XVII. вијека, па још у 18. вијеку да паче и у школским књигама уче, да су потекли Чеси, Руси и Пољани од три брата Чеха, Лаха и Руса из Хрватске«. Тако се исто учи у Пољској! »Овај научан рад о досеоби Пољака (из Хрватске) прешао је и у Хрватску у она хисторичка ђела, која је познавао и изучавао Иван Гундулић. Они нам дају кључ славенском мишљењу и осјећању Гундулићевом«. Дакле Гундулић је из тијех ђела историчкијех прифатио науку: да је Хрватска колијевка свијех Словена. То би био кључ словенском осјећању пјесниковом по ученом Смичикласу!

Преда мном нијесу чески ни пољски хисторици, које навађа г. Смичиклас, на ни хрватски, који су прифатили науку првијех; него ћу се мало задржати само на наводе истога Смичикласа. По овијем дакле наводима, Фауст Вранчић из Шибеника, који је знао, да је далматинско нарече међу осталијема словенскијема што и флорентинско међу италијанскијема, и да се то исто нарјечје говори у Далмацији, Хрватској, Босни, Славонији, Србији и Бугарској,*) већ г. 1606. побија то поријекло Пољака из Хрватске.**) На онда на што истицати ту бајку и толико јој важности давати још у једном тако свечаноме и научноме говору?! Кад је Вранчић, савременик и судија Гундулићев, написао особиту расправу противу те бајке, како се може рећи, да ју је Гундулић прифатио као науку, и да је та бајка кључ словенском осјећању пјесниковом? Мени напомиње овђе г. Смичиклас утопљеника, који се и за пјену фата, да се спасе. Што мари, да у Осману нема ниђе трага тој науци; њу су држали неки чески и пољски историци, од којијех су је прифатили неки хрватски, па — закључује г. Смичиклас — морао ју је прифатити и Гундулић, те нам је пружа као кључ словенског осјећања Гундулићева! А када савремени пјесникови пишу о роду словинскоме, »ки некад под великим Александром Србљанином свему свијету закон даваше«,*) коју мисао находимо и у Осману, то ништа не важи за доказ народног осјећања Гундулићева; то не може бити кључ његовом осјећању народном! Тако тријезно, непристрасно и логично и научењаци хрватски умију расправљати наша књижевна питања!

Него ајдемо даље. Г. Смичиклас долази и на Мавра Орбина, главнога учитеља словинске историје нашега пјесника, који у првом дијелу свога ђела узимље све Словене у једно до покрштења; а у другом дијелу је посебна историја јужнословенскијех земаља. »Овако је њему, као и Вранчићу и Албертиу, јужно славенство посебна цјелина, а овако га схваћао и Иван Гундулић«. Ово је признање Смичикласово и ми га на знање узимљемо. Даље овако г. ректор тумачи Османа Орбиновом историјом: »Чим је Орбини учио, да је језик словински увијек и у вријеме грчко и македонско био на балканском полуотоку, могао је Гундулић запијевати, да је Орфео пјевао »у словинском свом језику«. Чим је Орбини прифатио од сјеверних славенских историка диплому Александра великога свому народу словинскому, могао је и Гундулић запијевати: што се у пјесми слави одавна, од Лесандра Србљанина врх свијех цара славна. Чим је Орбини узео у грб Стјепана Немање Бугарску, Славонију, Босну, Мацедонију, Далмацију, Србију, грб куће Немањине, Котромановића, Хрватске, Рашке, Приморја; чим је он повјест хрватску стару унио под оњим именом словинским, слиједећи попа Дукљанина; чим је у кратко узео и повјест бугарску; чим је Орбини по географском положају узео Србе за средиште свога историчкога расматрања о јужним Славенима, тим је и пјесник могао запијевати, да ће бити Владислав као побједитељ на Балкану: Немањићу да Стјепану намјесник са круне царске, чим под тобом земље остану српске, рашке и бугарске. Чим је Орбини узимао, да је Македонија била српска, могао је и пјесник пјевати о »Лесандру Србљанину« и опет другда: при мору управ српскијех страна, лежи Троја закопана«. Што опет из свега овога расматрања Смичикласова слиједи? Да је Гундулић као Вранчић, Албертi и

*) Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum. Venetiei 1595.

**) De origine Polonorum dialogi. Romae 1606. Као додатак к „Животу неколико избраних дивица“.

*) Olici B. Marie Divice v Bnecih 1617. од Албертина Сиљећанина.

Орбини јужно словенство узимао као цјелину посебну, и да је у овој цјелини српски народ, или боље исторички живот српске државе истакао. Што г. Смичиклас хоће, да то припише географском положају Срба, то се лако може разумјети. Како изгледа, он се и упустио у ова расматрања историчка, да обрани Гундулића пред Хрватима, за што Гундулић сматра у царској круни Немањићкој врхунац славе, на који позивље свога јунака Владислава, па да сву одговорност обали на Орбина. Него вала и спромаха Орбина обранити: он је узео Србе за средиште свога расматрања не ни по њиховом животу државном, ни по тобож српском ошћећању, него по географском положају! Но то г. Смичикласу можемо опростити, и ако је случајно на гласу историк, јер је Хрват; а нама је доста, а и њему је било доста, што је у сред Загреба са најузвишенијега мјеста признао: исторично, да је наш пјесник јужно словенство узимао за једну цјелину, и у тој цјелини српски народ за језгру; и њутке, да је на Балкану познавао српску државу не само као главног него као јединога фактора, јер ту не спомиње ни бугарску ни хрватску државу. А ко је био учитељ Гундулићу, окле је своје историчке појмове црпио, при којој се ватри његово народносно ошћећање развијало, то су споредна питања.

Него г. Смичиклас изрекао је, ако ће и мимогред, и у томе обзиру још једно важно признање: »Још има једно знаменито врело за народне мисли и ошћећања нашега пјесника, то су складне и слатке бугаркиње, или народне пјесме«. Овијем смо дошли по мом мњењу на главни и прави извор народне мисли и ошћећања пјесникова. Што више, ове народне пјесме служиле су Гундулићу за углед књижевни у обзиру језика, као што су почеле служити нама од збирке Вукове. За то нема право г. Новаковић, када у својој историји књижевности српске пише, да је књижевност дубровачка »остала као самониклица, са свим без икакве везе са старом српском књижевношћу, а готово и са новом. Оне везе, које се могу опазити међу дубровачком и новом српском књижевношћу, врло су лабаве и нису везе историчкога развијања«. На против, кад узмемо, како је Гундулић цијенио народне пјесме, како су му биле складне и слатке, ми видимо један извор старе дубровачке књижевности и нове оне српске књижевности, с кога теку једнијем током. Што је на тај извор потекао православни дио српскога народа тек послије Вукове борбе, то се може разумјети и растумачити старословенском црквеном књижевности, која је била из манастира по народу завладала и туда дубоке трагове оставила; али то не смета ништа јединству цјелокупне народне српске књижевности, на којој су почели радити Дубровчани, Далматинци и Босањци католици од назад три вијека, угледајући се на народне умотворине, за то баш, што им се није намећао црквени старословенски језик, јер га није било међу њима.

Тако је и учени Смичиклас ако ће и нехотице и посредно, признао српско ошћећање пјесниково, које, докле је Османа, никад нико неће моћи никаквијем расправама затрпати.

* * *

Кад је на свијет изашла горња моја књижица, загребачки Vienac назвао ме »црнијем апостолом несложа и раздора«. па надостављао: »С нашега је гледишта лудо расправљати, јесу ли Гундулић и Качић Хрвати или Срби. Ако бог да, није далеко доба, кад ће се народ смијати оваквој заћевици.« На добро; ако је тако, какан сам гријех учинио, доказујући, да је Гундулић српски пјесник? Какве ли пронције може бити у намјени чистог прихода моје књижице споменицима обадвају нашијех пјесника, и за што се њихове сјени не могу обрадовати дару из рука Србина, који их Србима сматра? Ако је све исто, били они Срби или Хрвати; ако је за то лудо расправљати то питање, и ако ће му се народ брзо смијати, какав сам злочин учинио више и грђи од листом свијех књижевника хрвацкијех, који оба пјесника сматрају Хрватима тако, да сматрају злочинством, кад се нађе један Србин, да њиховијем ћелима докаже, да су били велики и заслужни Срби? За што мене Vienac онако нјетко напада, ако је то збиља лудо питање, и ако је све исто, били они Срби или Хрвати? Ако је све исто, мени се чини, да се не би имали на мене нједити; ако ли није све исто, онда како може један књижеван лист, тако угледан као Vienac, тако писати и мене називати »црнијем апостолом несложа«? Или и озбиљни Vienac хоће слогу између Срба и Хрвата под условом, да је Хрватима слободно присвајати што је српско, а Срби да не смију ни своје бранити?

Ми Срби тако слогу српско-хрвацку не схваћамо: ми на против држимо, да те слоге не може бити, док не наступи међу нама ме-

ћусобно поштовање; док и Хрвати не прифате, као што ми одавна прифатисмо оно, свето начело: Сваком своје!

*

Почетком идуће године навршује се триста година од рођења Гундулићева. Овом приликом имао му се открити споменик у Дубровнику, и био се на то одбор саставио у истоме Дубровнику. Али се народ слабо одазвао; рецимо боље: слабо су се заузимали, који су на то позвани били.

Љетос је омладина дубровачка ударила путем, којијем се може најприје до те цијели доћи: приредила је била једну велику забаву на корист споменика. Тако су одлучиле университетске омладине наше у Грацу и у Бечу, да на исту цијељ приправе бешједе о Савиндневи. Тако би требало, да по цијелом српству просвјетна и родољубива друштва стану приређивати бешједе у славу Гундулићеве тристо-годишњице а на корист његова споменика.

Осим тога требало би приредити једно лијепо издање Османа ћирилицом. Год. 1826. изашло је прво издање Османа у Дубровнику латиницом, а само годину кашње г. 1827. вриједни српски књижевник Јевта Поповић издаде друго издање Османа ћирилицом. Затијем су га Хрвати неколико пута прештампавали и то тек од год. 1844., и тијем ваљда мисле, да су га сасвијем присвојили, а наши издавачи одиста по тој хаљини суде, да је и епос хрватски, те још немамо другога издања ћирилицом.

Ово друго издање требало би на себе да узме које наше књижевно друштво, па да га приреди с пуњијем исправкама текста у језику, правопису и интерпункцији, ће то јасноћа смисла захтијева. Ово би издање задовољило једну велику потребу и за то би се распродало колико икаква књига ове врсте. Не би остало куће српске, у којој је интелигентне особе, без Османиде. Тако би то издање морало бити велико, па за то и чист приход велик, који би требало намијенити споменику пјесникову.

Толико у очи ријетке прославе.

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(Дипломе за чланове „Матице Српске“) готове су, или кад смо их видили, нису нас очарале ни бог зна како оригиналном замишљу, нити каквом вештачком израдом. Што се композиције тиче, нема на њој ништа српско до оних ликова, који хоће да представе људе заслужне по нашу Матицу и по српску просвету. Основа, на којој је диплома израђена, задовољила би можда у добу Мушицки-Светићеву; али данас кад је Матица Српска светлан српских вила, а не вранште потрагуша старинских Муза, диплома та требала би и у томе да је знак завретка српског духа. Кад имамо свијех народних умјетника (Предића, Крстића, Миродића, Теодоровића, и т. д.), ваљало је њима и дати, да бар окушају свој дар. Дипломи Српске Матице нека је рад српске руке. На онда не знамо, ко ће имати да одговара честитому осињачу данашњега „Летописа“ Матице Српске, што међу ликовима на дипломи нема и лика Ђорђа Магарашевића? — Свакако би боље било, уништити те дипломе, пре него што би се почело раздавањати члановима, па дати начинити нове, какве треба да су. Да се што лепше добије, да буде што више српска, добро би било, расписати награду српским умјетницима те руке за најбољи нацрт, па тај усвојити. Штетовала би, до душе, тим само благајна Матичина који стотину форинта, али би морала добит но Матицу била толико већа, а чланови Матичини имали би у својим собама као знаки једно умјетничко дело српске замисли и српске руке.

(Расије награде) академ. пев. друштва „Обилића“ у Београду остао је за право. Као што читамо у „Радишалу“ (бр. 32. о. г.), рок (1. дец. о. г.) прошао је, а нико се од наших композитора није јавио. „Колико ова појава носи у себи осуде, како за старије, још више за млађе наше музичаре, толико је жалоснаје, да је прошао један покушај нашег младог певачког друштва, који је имао за цил, и да позове рад код наших музичара и да пробуди све остале певачке друшине на расписивање оваких конкурса“.

(Никола Ђ. Вукићевић), управитељ учитељске школе у Сомбору и приврмени главни школски референт, доживео је о свом крсном имену, о светом Николи о. г., лепу радост од својих ученика. Ученици Сомборске преправадајне предадоше му његов лик. Цел ове школске свечаности, као што пише „Бранико“ (бр. 148.) из Сомбора, била је прво, да се остави спомен управитељу од ученика његових у 1887.—88. школ. год. а друго, да ученици јавно одају захвалност и поштовање свом управитељу и старом учитељу за сва она доброчинства, што им чини добром наставом, поуком и саветима свијема, да се управо покажу, како ученици свог учитеља поштују, који већ 34 године неуморно служи српском народу изобразовајући српску омладину за учитеље у народном духу вере православне и миле народности српске, радећи упоредо с поносним дром Натошевићем на бољитку српске народне школе, остварајући његове велике идеје и шиљући своје ученике у све крајеве, где Срби живе, да шире просвету у српском народу, а не тражећи за то никакве славе и хвале. — У 8 сахата искупили се сви ученици и ученице тог завода у великој дворани учитељске школе, те испевавше двојицу, да умоле свога честитога управитеља, да им дође. Кад Вукићевић дође, поздрави га у име свију један од ученика и предаде му елику. На то им Вукићевић одговори у неколико ис-

кренях речи, при којима је тако трокут био, да се у неколико маха аплаудало! „Овај ми је дар“, рече између осталога, „најпре одликовање и признање мојих трудова, и нећу се радујем, него што сам се радовао, када су ми поверали највиши надзор над српском народном школом“. — Вукићевић је заслужио признање и од својих ученика и од народа и од сваког пријатеља нашега народа. Честито му!

(Самоук еликар). О Вукићевићевој свечаности нарадио је његов лик на фотографији ученик III. разреда учитељске школе Јован Максимовић, самоук у том послу. Вели за њу дописник „Бранико“: „Слици се дивимо и не можемо да се довољно начудимо, да је један самоук у еликарству тако поштачку слику нарадио! Јован Максимовић има њекан талената за еликарство, и велика би жалост била, да се такав таленат занемари и пацусти“.

(Наши ђаци и штипендије). Саборски одбор имао је да реши у последњој својој седници и молбе за неке штипендије. Расписано је било: 1., из Харишеве штипендије за трговачке, занатлиске и земљедеске науке по једно место са 300 фор. годишње. За трговачку јавило се 6 молилаца, за занатлиску 1 (ћидарски калфа, који није нескало никакву квалификацију), а за земљедеску ни један. За трговачке науке наабрао је Ђорђе Малаћ из Сент-Андрије, ученик IV. разреда трговачке школе у Будим-Пешти. За занатлиске и земљедеске науке расписане се по ново стечај. — 2. Из Адамовићеве закладе за универзитетлије било је расписано једно, а 3. из Сервицкове за слушаоце средњих и великих школа 5 места. На то 6 места јавило се 62 молиоца. Адамовићеву штипендију добио је Станимир Поповић из М. Чанада, праћник IV. године у Будим-Пешти; Сервицкову од 210 фор. год.: Јулијан Радовић из В. Сентмиклоша, праћник I. године у Будим-Пешти; од 105 ф.: Б. Павловић из Митровице, праћник I. године у Бечу, Ст. Стојковић из Вршковада, гимназиста VII. разр., Ст. Ђурковић из Турске Кањиже, гимназиста II. разреда у Сегедину и Душан Машић из Отоџаца, реалиста, II. разреда у Сењу. Помињутих су у њиним разред штипендисти: Ђорђе Хаџија, праћник I. године у Бечу, Милутин Јанковић, гимназиста VIII. разреда у Карловцима, Милан Бугарски, гимназиста VII. разреда у Панчеву, Живко Миланћевић гимназиста VII. разреда у Карловцима, сви на 150 фор. 50 нов. годишње. — Било је свега 69 молилаца за 8 равних штипендиских места. Број молилаца, дакле, доста велик. Али ше тешш, као што се и саборски одбор, нели, с радошћу могао уверити, да међу српским ђацима има заиста много, који сриштају науке са врло добрим успехом. — Ми немо, колико узмогнемо, о овоме водити од јако ваше рачуна. А добро би било, када би управе, која год руку на каком закладом на овакве цели, ишеле каквом приликом целокупне прегледе о питомцима својима. За то говоре више оправдани разлози.

(Трећи свечани скуп српске краљевске академије) у Београду био је 13. (25.) децембра о. г. у великој њиови. На њему је читао своју расправу редовни члан Панта Срећковић: „О Константину Тиху“.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Српско народно позориште). Минула је недеља прошла дошше без њедне новине, али је ипак била ванимљива. Донела нам је Шекспирова „Отела“ у преводу Гиге Гершића и А. Хаџића, на три бисерчића покојног нашег Косте Трифковића: „Пола нина, пола воде“, „Честитам“ и „Љубавно писмо“, затим Ожегијерове „Фуршамболове“ у преводу Бранка Мушицког и најпосле Тотову „Сеоску лолу“ у преради Стевана Дескашена — све саме пријатне новинашке, с којима се рало живамо те бисмо им и замерили да нас кадгод обиђу. У „Сеоској лоли“ чули смо и две нове композиције Роберта Толингера и то шатре-арију лолину „Пред тајом сам ето —“ и кор „Весело, момци —“. Обе су композиције карактеристичне и лепе те пристају уз Јенкове нумере у том комаду.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Проф. Ст. Владисављевић Каћански, потпредседник „друштва св. Саве“, покреће у Београду од нове године недељни лист за политику и књиженост: „Велика Србија“. Лист ће, као што се у оглаву каже, заступати велике српске интересе, ширити и чрпити велику српску мисао у народу српском, а биће нам страначка. Годишња му је цена 12 динара.

— Професор богословије у Београду Свет. Ј. Никетић новина на претплату на нов свештенички лист: „Весник српске цркве“, који ће он надаката и уређивати. Излазиће три пута месечно. Годишње стоји 12 динара.

— Учитељ Петар Никетић покреће нов дечји лист са сликама: „Ђаче“. Излазиће један пут месечно у Нишу, најмање на једном табаку а бар са две слике. Цена за Србију годишње дин. 1·60, на по године дин. 1, за друге земље дин. 3. Скупљачима једанаести број за труд.

— На растанку с овом годином не могосмо, а да се бар летимице не осврнемо, да видимо, шта смо у књижености добили. — Добили смо пуну књигу целокупних дела Вука Караџића. Сама краљевина Србија поће да се одужи једном од највећих својих синова, а ову нове нам књижености народне. — Добили смо од друштва св. Саве красну књигу Братво са још лепшим изгледом у будућност. — Добили смо прав Глас пред српске академије. — Неуморни наш Миланћевић спрема нам данас дар у Поменика својим. — Извриси часопис Отаџбина пође но ново, да нам обогати књижевност богатим својим садржајем. — Карић нас изненада красном књигом својом, каквом би се подичили и бољи од нас. Ако ће јој цешидлака стручњак и наћи, мислим, какву гдегод погрешку, у главном ће је свакн, који љуби своју књижевност, поздравити радосном добродошлицом, као дело, ком до сад немамо равна. — Уједињена омладина у Србији покреће свој књижевни орган, да се око њега прикупља с онбалним радом. — Добили смо од Цветића дрвну Немању, који, ако и није најсавршенији стнор књижевни, бар показа, да се и у нас свет уме загрејати топлије и на жалбал књижевни појам. — Осламшено је издање скупљених песама Војислава Ј. Илића. У ово доба по српску новницу страшно пепладном дођи ће ова књига као метеор. — „Српска Матица“ даде нам и ове године четири књиге свога Летописа и неколико књижица за народ, објавивши ов са расписиваљем својих награда за разне књижевне и народне потребе наше. — Српско учено друштво нададе две огромне књиге свога рада. — Старинар археол. друштва прошири познавање Србије с археолошке страше. — Шапчанин нам даде неколико књига својих. — Босна доби и трећи српски лист. — Сим Симе Милутиновића обећа нам, да ће нам дати скоро целокупна дела песника „Србијанке“ у руке. — Сим Стевана М. Љубише укледа се пре на њега, на објави, да ће да прикупи дела тога „мудрога човека“ и златоустог приповедача. (И једни и други обећа, да

ће ув дела та додати и биографије књижевника тих са студијом о раду њихову. Издавач Симових дела обрадова ће, да ће студију о Симиу животу и рад написати један од најбољих наших литерар-историка. Желити је, да и издавач Лубибратићевих дела повери тај посао таком човеку. Ако поједи Лубиша већ и има своје поштено место у нашој књижевности, то ће валална студија о књижевном раду његову тим поучнија и то нема бити на корист књижевности.) — Ваља да не ћемо чекати дуго ни на целокупна дела Ђуре Даничића, на која је право добило учено Друштво у Београду. — Ал докле ће чекати достојна издавача Доситеја, на Мушицки, на Његуш и други? С Доситејевих дела помоћи ће стари му издавачи, а народ их гутао. Мушицки није заслужио, да се тако заборави, ако се и затиче „славеносербскиј“ језиком. А Његуш? Још 1881. обрадова нас уредништво „Српских илустрованих новина“ (бр. 1.), да се штампарија А. Пајевића „латила тога лепога и родољубивога посла, да ће приномоћ српских књижевника, који су већи томе, приреди и у достојном облику нама целокупни песнички рад владике Петра Петровића Његоша“. Није дошло ни данас до тога поред свег познатог подузетног духа и родољубивог рада Пајевићева. Ал добро је и прикупио на овај глас у „Српским илустрованим новинама“ Св. Вуловић: „Говорити о издавању целокупног песничког рада и приређивати све за издање тога рада, то су две са свим различне ствари. „Задужбину би учинио“, рече још, „ко би достојно издао дела Његушева и Сарајлијина“ Најдостојније би било, да дела наших „класичара“ приређују и издају или учено друштво или академија у Београду, као што, ено, ради југословенска академија са „старим писцима хрватскима“. Поред издања, као што их до сад издавачу појединце књижаре, а без свестраног академског изучавања и свесног уређења, не ћемо скоро доћи до потпуне историје књижевности српске, на расписивање се какве ну драго награде за то, а кумило се, а молило се; нити ће нам књижевност, тешајући се онако око туђих врата са најразноврснијим праздима, тако лако доћи до одређена правца. „Сада се (вели један страни ученак,) не може више писати историја књижевности тако, да би се наводила пука имена и живописане потање, придодајући с неколико речи још и суд, који је можда већ по сто пута опетована а на један пут утврђен. С нашега данашњега, уништенијега и духовитијега гледишта хоће се сваґда по најпре потпуна слика укупне европске цивилизације, хоће се као нека панорама њезиних разноликих производа. При том се узима на ум и то, да како појединца људи тако и народа имају своја посебних страсти, који су душа њихове народне поезије. Њих ваља мотрити, како су у свези с крстаљем литерарним, које их већ у напредак напешта, а после од њих добија сталан правац“.

„Стражилово“ је ево сретно напунило и трећу годину. Уверен сам, да ми нико неће уписати можда у хвалисање, ако изјавим, како ми је мило, што видим, да је „Стражилово“ за те три минуле године стекло много и много пријатеља, који га умним својим радом својски потпомажу. Пријатна ми је дужност, свима тим цењеним пријатељима на измаку ове године нарећи своју најтоплију хвалу те их усрдно замолити, да и за идућу годину не ускрате своје сарадње мом листу.

Изрично овом приликом напоминьем, да је тврдња, као да „Стражилово“ излажењем својим свом старијем другу „Јавору“ мисли да худи, скроз и скроз неоснована. Шта више од своје стране изјављујем, а и оплашћен сам у име г. уредника „Јавора“ изјавити, да ће наши листови, како и онако теже једном те истом смеру, у слози и љубави радити на томе, да забаве и поуче српску публику. Од срца ми је жао било, што је немила афера ланске године [illegible] споразум те ме наговила на ону најаву у 34. броју мога листа прошле године.

ЈОВАН ГРЧИЋ
власник и уредник „Стражилова“.

Од администрације.

Ово је последњи број за ову годину. Усрдно молимо поштоване претплатнике, да обнове претплату за идућу годину.

На молбе, које нам са више страна стижу, као да лист уступимо бесплатно или у по цене, одговарамо овим једаред за свагда, да тога не можемо даље чинити, јер ће се од нове године „Стражилово“ штампати у мањем броју примерака, но досад, те ће се морати чувати заостали бројеви за претплатнике, који би се касније јавили. Нека нико не замери, али није право, да се мора кубурити због оних, који од власника овог листа траже услугу а никаквом је услугом не враћају.

САДРЖАЈ: Утеха. Песма Кл. М. Јовановића. — Последња лутка. (Свршетак.) — Госпођа-Персин плаи. (Свршетак.) — О књизи Јавору. (Настанак.) — У очи Гундулићеве трестогодишњице. (Свршетак.) — Ковчежић. Гласник. — Повориште и уметност. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уреднишшву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.